πιθύμητες αντιδράσεις: ~ *μετάγγιση αίματος* · 4. ΜΑΘ. ***ασύμβατες ευθείες*** οι ευθείες που δεν είναι παράλληλες ούτε τέμνονται, δηλ. δεν ανήκουν στο ίδιο επίπεδο. — ασυμβάτως ᵉπίρρ. [μτγν.], α**συμβατότητα** (η).

ασυμβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμμένει στις θέσεις του, που δεν συμβιβάζεται: *έμεινε ~ από την αρχή ώς το τέλος* ΣΥΝ. αδιάλλακτος, ανένδοτος, ανυποχώρητος, άκαμπτος **2**. αυτός που δεν ταιριάζει, δεν μπορεί να συνυπάρξει με (κάτι άλλο): *ιδιότητα ~ προς το αξίωμα τον* ΦΡ. ***προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα*** προσπαθώ να βρω συμβιβαστική λύση σε πράγματα που δεν γίνεται να συμβιβαστούν, να συνυπάρξουν **3**. ***ασυμβίβαστο*** (το) η απαγόρευση να ασκεί το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα δύο ή περισσότερα λειτουργήματα^ να κατέχει δύο θέσεις. — α**συμβίβαστα** επίρρ.

ασύμβλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει συμβληθεί, δεν έχει συνάψει με κάποιον σύμβαση ή συμβόλαιο ΑΝΤ. συμβεβλημένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + συμβάλλω].

ασυμμάζευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμμαζεύτηκε ή δεν μπορεί να συμμαζευτεί- ασυγύριστος, ατακτοποίητος: ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ. απεριποίητος, ακατάστατος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ζει ζωή χωρίς ηθικούς φραγμούς: ~ *γυναίκα* | *παιδί* ΑΝΤ. συμμαζεμένος, συμμορφωμένος. — **ασυμμάζευτα** επίρρ.

ασύμμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία, δυσανάλογος (προς κάτι ή προς τα μέρη του): ~ *σωματική διάπλαση* | *μέγεθος* | *αριθμός* (αυτός που έχει άπειρα δεκαδικά ψηφία) ΑΝΤ. σύμμετρος, συμμετρικός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ***ασϋμετροι ζυγοί*** βλ. λ. *ζυγός*. — α**σύμμετρα** επίρρ., α**συμμετρία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμετρία*.

ασυμπίεστος, -η, -ο [1861] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συμπιεστεί: ~ *ροή* ΑΝΤ. συμπιεσμένος. — α**συμπίεστα** επίρρ.

ασυμπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να συμπληρωθεί: ~ *έντυπ-ο* | *κενό* | *θέση* | *αίτηση* | *έργο* ΣΥΝ. ατελής, ημιτελής, ελλιπής, ανολοκλήρωτος ΑΝΤ. συμπληρωμένος, πλήρης, τελειωμένος. — ασυμπλήρωτα επίρρ.

ασυμπόνετος, -η, -ο 1. (ενεργ.) αυτός που δεν δείχνει συμπόνια **2**. (παθητ.) αυτός τον οποίο δεν συμπονούν.

ασυμπτωματικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (νόσος) που δεν εμφανίζει κλινικά συμπτώματα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. asymptomatique].

ασύμπτωτος, -η, -ο ΜΑΘ. ***ασύμπτωτη ευθεία*** ευθεία τού επιπέδου μιας καμπύλης, που πλησιάζει συνεχώς ένα τμήμα της χωρίς ποτέ να το τέμνει. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *συμπίπτω]*.

ασυμφιλίωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συμφιλιώθηκε με κάποιον: *μάλωσαν, αλλά αποκλείεται να μείνουν* ~ ΣΥΝ. αφίλιωτος ΑΝΤ. συμφιλιωμένος 2. (για ιδέες, θεωρίες, συστήματα, καταστάσεις) αυτός που είναι ριζικά διαμορφωτικός και ασυμβίβαστος με κάποιον άλλο: *κομουνισμός και καπιταλισμός είναι δύο συστήματα ~ μεταξύ τους*.

ασύμφορος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμφέρει: η *άμεση προσφυγή στις εκλογές είναι ~ για το έθνος* || η *πρόταση απορρίφθηκε ως ~* || ~ τιμή | λύση | *όρος* | *μέτρο* ΣΥΝ. ανώφελος, επίζήμιος ΑΝΤ. συμφέρων, επωφελής. — α**σύμφορα** επίρρ.

ασυμφωνία (η) [αρχ.] {δύσχρ. ασυμφωνιών} **1**. η έλλειψη συμφωνίας, η διαφωνία: ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ. διαφορά, αντίθεση, διχογνωμία · 2. ΜΟΥΣ. η έλλειψη μουσικής αρμονίας, η παραφωνία.

ασυναγώνιστος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον συναγωνιστεί, να συγκριθεί μαζί του: ~ ποιότητα || ~ *τιμές* (εξαιρετικά χαμηλές) ΣΥΝ. απαράβλητος, απαράμιλλος, εκτός συναγωνισμού ΑΝΤ. συναγωνίσιμος. — ασυναγώνιστα επίρρ.

ασυναίρετος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που δεν έχει υποστεί συναίρεση (βλ.λ.): ~ *ρήματα* | *καταλήξεις* || *«ποιέω» είναι στα Αρχαία Ελληνικά ο ~ τύπος τού συνηρημένου «ποιώ»*. — ασυναίρετα | α**συναιρέτως** [μεσν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

ασυναίσθητα επίρρ.· χωρίς επίγνωση, χωρίς συναίσθηση- για πράξεις που δεν γίνονται απολύτως συνειδητά: *παραμέρισα ~ και απέφυγα το αυτοκίνητο*. — ασυναίσθητος, -η, -ο [μτγν.].

ασυναρτησία (η) [μτγν.] {ασυναρτησιών} **1.** η έλλειψη λογικού ειρμού, ακολουθίας **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικού ειρμού, που είναι ακατανόητος: όλη τη *νύχτα παραμιλούσε κι έλεγε ασυναρτησίες*.

ασυνάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν διέπεται από λογική συνοχή και ακολουθία, που του λείπει ο λογικός ειρμός: ~ *σκέψεις* | *λόγια* | *κείμενο* ΣΥΝ. ασύνδετος, ανακόλουθος, (οικ.) ξεκάρφωτος. — ασυνάρτητα | ασυναρτήτως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, ανότητος*. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *συναρτώ]*.

ασύνδετος, -η, -ο [αρχ.] **1,** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει συνδεθεί: *το κύκλωμα δεν λειτουργεί, γιατί τα καλώδια είναι* ~ 2. (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει επαφή, επικοινωνία: ~ *στρατιωτικές δυνάμεις* ΣΥΝ. αποκομμένος 3. αυτός που δεν έχει λογικό ειρμό, εσωτερική συνοχή: ~ λόγια | *σκέψεις* ΣΥΝ. ασυνάρτητος 4. ΓΛΩΣΣ. ***(σχήμα) ασύνδετο*** η παράθεση ομοειδών συντακτικών όρων, που δεν συνδέονται μεταξύ τους με συνδετικά στοιχεία, π.χ. *«γοργά ντυθεί, γοργά αλλαχτεί, γοργά να πάει το γιόμα»* (δημοτ. τραγ.) || *«Άνέγνων, εγνων, κατέγνων»* (βλ.λ.). — α**σύνδετα** | α**συνδέτως** [μτγν.] επίρρ.

ασυνείδητο (το) {ασυνειδήτου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. 1. το μέρος τής ψυχής στο οποίο βρίσκονται απωθημένες μνήμες, επιθυμίες και λειτουργίες που δεν ελέγχονται από τη συνείδηση **2**. ***συλλογικό ασυνείδητο*** σύνολο κοινών κληρονομιών στοιχείων (αρχετύπων) που εμφανίζονται σε διάφορες ανθρώπινες εκδηλώσεις (π.χ. στην τέχνη). [ΕΤΥΜ. Η σημ. 1 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. Unbewußte (όρος τού S. Freud), ενώ η σημ. 2 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. kollektives Unbewußte (όρος τού C. Jung)]. ασυνείδητος, -η, -ο **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ηθικών φραγμών: *ο ~ οδηγός άφησε αβοήθητο το θύμα του και εξαφανίστηκε* || ~ *εγκληματίας* | *πατέρας* || ~ *πράξη* | *στάση* | *καπηλεία* ΣΥΝ. ανεύθυνος ΑΝΤ. ενσυνείδητος · 2. αυτός που δεν πηγάζει από τη συνείδηση, που γίνεται χωρίς επίγνωση ΑΝΤ. συνειδητός, ενσυνείδητος 3. ΨΥΧΟΛ. ***ασυνείδητο*** (το) βλ.λ. Επίσης α**σύνειδος**, -η, -ο (σημ. 2). — α**συνείδητα** | α**συνειδήτως** [μτγν.] επίρρ., **ασυνειδησία** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ευθύνη, συνείδηση.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει επίγνωση ενός πράγματος», < ά- στερητ. + συνειδητός, ο τ. *ασύνειδος* προέρχεται από α-στερητ. και αρχ. *σύνοιδα* «συναισθάνομαι, έχω επίγνωση»].

α**συνείδητος - υποσυνείδητος - ενσυνείδητος | συνειδητός - συνειδητοποιημένος**. Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότ. οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς *συνειδητότητας*, συνειδητής γνώσεως. Μια ενέργεια ή αντίδραση μας μπορεί να είναι α**συνείδητη** (ή α**σύνειδη**), να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση, χωρίς επίγνωση ή αίσθηση τού τι κάνουμε· μπορεί να είναι **υποσυνείδητη** *(υποσυνείδητο)*, αν έχουμε ασαφή, συγκεχυμένη ή περιορισμένη συνείδηση τού τι κάνουμε' ενσυνείδητη ή **συνειδητή** είναι, αντιθέτως, η ενέργεια που γίνεται με πλήρη συνείδηση, επίγνωση και αίσθηση τού τι κάνουμε. Ας σημειωθεί ότι κατά τους ειδικούς η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην *πρόθεση* που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ. οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες **(συνειδητός | ενσυνείδητος)**, ασαφείς **ή** αδιαμόρφωτες **(υποσυνείδητος) ή** ανύπαρκτες **(ασυνείδητος)**. Τελευταία, με τη σημ. τού *συνειδητός* χρησιμοποιείται και το **συνειδητοποιημένος** *(πολίτης, καταστάσεις* κ.ά.), ενώ για το *ασυνείδητος* χρησιμοποιείται το α**συναίσθητος** και, λιγότερο, το α**συνειδητοποίητος**.

ασυνεννοησία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση σύγχυσης, κατά την οποία ο ένας δεν επικοινωνεί σωστά με τον άλλον, δεν είναι δυνατή η συνεννόηση, παρότι η γλώσσα είναι κοινή: *άλλα τους λες, άλλα κάνουν πλήρης ~!*

ασυνεννόητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να συνεννοηθεί: ~ *ομάδα* **2.** αυτός με τον οποίο δεν μπορεί να συνεννοηθεί κανείς. — α**συνεννόητα** επίρρ.

ασυνέπεια (η) [1888] {ασυνεπειών} **1.** το να είναι κανείς ασυνεπής: δεν *έχει δώσει μέχρι τώρα δείγματα ασυνέπειας- είναι πολύ ευσυνείδητος και εντάξει στα καθήκοντα του* ΣΥΝ. συνέπεια 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη ή παράλειψη χαρακτηριστική τής παραπάνω ιδιότητας: αν *συγκρίνει κανείς τις προγραμματικές δηλώσεις με το κυβερνητικό έργο, θα εντοπίσει πολλές* ~. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inconséquence].

ασυνεπής, -ής, -ές [1846] {ασυνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασυνεπέ-στερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέπειας, τού οποίου τα λόγια και οι πράξεις βρίσκονται σε αντίφαση: ~ *πολιτική πορεία* | *θεωρία* ΣΥΝ. ανακόλουθος, αντιφατικός, αυτοαναιρούμενος ΑΝΤ. συνεπής 2. αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του: ~ στην τήρηση *υποσχέσεων* | *στις οικονομικές του υποχρεώσεις* | *στα ραντεβού του* ΑΝΤ. συνεπής, (οικ.) εντάξει. — α**συνεπώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inconséquant].

ασύνετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης: ~ *τόλμη* | *δαπάνη* || ~ *οδηγός* ΣΥΝ. απερίσκεπτος, επιπόλαιος, άμυαλος, αστόχαστος ΑΝΤ. συνετός, μυαλωμένος, σώφρων. — α**σύνετα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ασυνεχής, -ής, -ές [μτγν.] {ασυνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέχειας, που παρουσιάζει κενά: ~ *προσπάθεια ! πορεία* ΣΥΝ. διακοπτόμενος, ανακόλουθος ΑΝΤ. συνεχής, αδιάκοπος. — **ασυνεχώς** επίρρ., ασυνέχεια (η) [1808]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, έχω.

ασυνήθης, -ης, ασύνηθες [αρχ.] {ασυνήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το αναμενόμενο, το κοινό: η ~ *δραστηριότητα έξω από το κτήριο κίνησε τις υποψίες τής αστυνομίας* || ~ *περίπτωση* | *καιρικές συνθήκες* | *θέαμα* | *φαινόμενο* ΣΥΝ. ασυνήθιστος, πρωτοφανής, πρωτόγνωρος ΑΝΤ. συνήθης, κοινός, τετριμμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ασυνήθιστος, -η, -ο [μεσν.] **1**. αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το κοινό: ~ *ομορφιά* | *φωνή* | *σχέδιο* | *όνομα* | *επεισόδιο* | *ντύσιμο* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. (λόγ.) ασυνήθης ΑΝΤ. συνηθισμένος, κοινός, τετριμμένος · 2. μη εξοικειωμένος: ήταν ~ στο *μεγάλο κοινό και είχε τρακ* || ~ στις *κακουχίες* ΣΥΝ. ανεξοικείωτος, άμαθος, άπειρος ΑΝΤ. συνηθισμένος, έμπειρος.

ασύντακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **ασύνταχτος 1.** αυτός που βρίσκε-

α- | αν- *στερητικό*

α-συμπόρευτος, -η, -ο	**α-συνάθροιστος, -η, -ο**	**α-συνόδευτος,-η,-ο**	**α-συνταύτιστος, -η, -ο**	**α-σύντριπτος,-η,-ο**
α-σύμπτυκτος, -η, -ο	**α-σύναχτος, -η, -ο**	**α-σύνορος, -η, -ο**	**α-ουντέλεστος, -η, -ο**	**α-συντρόφευτος, -η, -ο**
α-συμπύκνωτος, -η, -ο	**α-συνθηκολόγητος, -η, -ο**	**α-συνόψιστος, -η, -ο**	**α-συντήρητος, -η, -ο**	
α-συμφώνητος, -η, -ο	**α-συνίζητος, -η, -ο**	**α-συνταίριαστος, -η, -ο**	**α-σύντμητος, -η, -ο**	
α-σύμφωνος, -η, -ο	**α-συννέφιαστος, -η, -ο**	**α-συντάρακτος, -η, -ο**	**α-ουντόμευτος, -η, -ο**	

ται σε κατάσταση αταξίας: ~ *πλήθος* ΣΥΝ. ανοργάνωτος, ασυγκρότητος, άτακτος ΑΝΤ. συγκροτημένος 2. αυτός που ακόμη δεν έχει λάβει γραπτή μορφή: ~ *έγγραφο* ΣΥΝ. άγραφτος ΑΝΤ. συντεταγμένος, γραμμένος **3.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δεν έχει σωστή σύνταξη, που δεν εἶ'αι συντακτικά αποδεκτός: ~ *κείμενο* | *φράση* | *λόγος* ΣΥΝ. αντιγραμματικός. — ασύντακτα | ασυντάκτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + συντάσσω].

ασυνταξία (η) [μτγν.] (ασυνταξιών) **1**. το να είναι κάτι ασύντακτο ΣΥΝ. σολοικισμός **2.** κάθε παραβίαση των κανόνων τού συντακτικού: *το γραπτό τον ήταν γεμάτο από ~.*

ασυντόνιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εναρμονισμένος, που δεν ακολουθεί τον ίδιο ρυθμό ή τόνο με κάποιον άλλον: ~ *δράση* | *ενέργεια* || ~ συσκευή | *μουσικό όργανο* ΑΝΤ. συντονισμένος. — ασυντόνιστα | ασυντονίστως επίρρ.

ασυρματιστής (ο), **ασυρματίστρια** (η) (ασυρματιστριών} χειριστής τού ασύρματου τηλεγράφου: ο ~ *εξέπεμψε σήμα κινδύνου* || ~ *εμπορικού πλοίου.*

ασύρματος (ο) {ασυρμάτ-ου | -ων, -ους} η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση σημάτων μέσω των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων τής ατμόσφαιρας, δηλ. χωρίς τη χρήση καλωδίων. [ΕΤΥΜ < ά- στερητ. + *σύρμα,* απόδ. τού αγγλ. wireless, πβ. κ. γερμ. Drahtlose].

ασύρματος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν συνδέεται με ηλεκτροφόρα σύρματα· (ιδ. στις τηλεπικοινωνίες, για τη μετάδοση σημάτων) αυτός που συντελείται με τη βοήθεια των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων τής ατμόσφαιρας και όχι με τη χρήση καλωδίων που μεταφέρουν τα ηλεκτρικά φορτία: ~ *επικοινωνία* | *τηλεγραφία* | *τηλεφωνία* ΑΝΤ. ενσύρματος **2**. ***ασύρματος*** (ο) βλ.λ.

ασυρματοφόρος, -ος, -ο **1**. αυτός που φέρει ασύρματο **2**. (ειδικότ.) ***ασυρματοφόρο*** (το) το στρατιωτικό όχημα που φέρει ασύρματο.

ασύστατος, -η, -ο αυτός που στερείται υποστάσεως και σοβαρότητας: ο *υπουργός κατήγγειλε την εφημερίδα για τα ~ δημοσιεύματα της* || ~ *φόβος* | *ισχυρισμός* | *διάδοση* ΣΥΝ. ανυπόστατος, αβάσιμος, αστήρικτος ΑΝΤ. βάσιμος, υπαρκτός, αδιαμφισβήτητος. — ασύστατα | ασυστάτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + συνίσταμαι].

ασύστολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής, που δεν περιορίζεται από ηθικούς φραγμούς: *χρησιμοποιεί ~ ψεύδη εναντίον των αντιπάλων του* || ~ *δημαγωγία* | *συκοφαντία* | *εκμετάλλευση* ΣΥΝ. αδιάντροπος. — ασύστολα | ασυστόλως [1815] επίρρ. [ΕΤΥΜ < α- στερητ. + συστολή, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. impudent].

ασυχώρετος, -η, -ο → ασυγχώρητος

άσφαιρος, -η, -ο [1887] 1. αυτός που δεν έχει σφαίρες: *εικονική εκτέλεση με ~ πυρά* 2. (μτφ.) ανεπιτυχής, (επίθεση) που δεν πλήττει τελικά τον βαλλόμενο: τα *πυρά εναντίον τού υπουργού αποδείχθηκαν ~.*

ασφάκα (η) (φλομίς η θαμνώδης) είδος θαμνώδους φυτού. [ΕΤΥΜ. < α- προθεμ. + μτγν. *σφάκος (ὁ),* βλ. λ. *σφακελισμός].*

ασφάλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} **1**. η κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν κίνδυνοι, όπου αισθάνεται κανείς ότι δεν απειλείται: η ~ τής *χώρας στηρίζεται σε ένα ισχυρό οπλοστάσιο* || *παρέχω* | *εγγυώμαι την ~ κάποιου* || *φυλακές υψίστης ασφαλείας* ΣΥΝ. σιγουριά ΑΝΤ. αβεβαιότητα, ανασφάλεια 2. η αποτροπή κινδύνου ή απειλής, η εξασφάλιση σιγουριάς και βεβαιότητας: του *απαγορεύτηκε η είσοδος στη χώρα για λόγους ασφαλείας* || *πρόσωπο επικίνδυνο για τη δημόσια ~* 3. (η γεν. ***ασφαλείας*** ως χαρακτηρισμός) αυτός που εξασφαλίζει σιγουριά, προφυλάσσει από κίνδυνο: *απόσταση ~* (μεταξύ των οχημάτων) || ζώνη ~ (στο αυτοκίνητο) || *διακόπτης ~* || δικλίδα ~ (βλ. λ. *δικλίδα)* || *καθορίστηκε τιμή ασφαλείας για τα εσπεριδοειδή* (που να εξασφαλίζει τους παραγωγούς ή τους καταναλωτές) 4. ***Συμβούλιο Ασφαλείας*** όργανο τού Ο.Η.Ε. που αποτελείται από ορισμένο αριθμό μονίμων και μη κρατών-μελών και έχει ως αρμοδιότητα τη διατύπωση συστάσεων ή και την επιβολή δυναμικών μέτρων με σκοπό τη διατήρηση τής ειρήνης και τής διεθνούς έννομης τάξης **5**. ***Σώματα Ασφαλείας*** (ι) τα κρατικά όργανα που είναι επιφορτισμένα με την τήρηση τής δημόσιας τάξης (η Αστυνομία, η Πυροσβεστική, το Λιμενικό) (ii) (συνεκδ.) όσοι υπηρετούν στις παραπάνω υπηρεσίες **6**. ***Ασφάλεια*** (η) (α) η υπηρεσία τής Αστυνομίας, η οποία είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση τής ησυχίας και τής δημόσιας τάξης: θα καλέσω την ~ (β) (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: η ~ *βρίσκεται επί τής Λεωφόρου Αλεξάνδρας* || *τον πάνε στην ~* 7. ΗΛΕΚΤΡ. η διάταξη που προκαλεί διακοπή τού ηλεκτρικού κυκλώματος, όταν το διαπεράσει ηλεκτρικό ρεύμα υψηλότερης τάσεως από αυτήν που πρέπει, αποτρέποντας πιθανά ατυχήματα: τα φώτα *έσβησαν, γιατί έπεσε η ~* || *κάηκε η ~* || *αλλάζω την ~* ΣΥΝ. ρελέ(ς) **8**. μηχανισμός στην πόρτα τού αυτοκινήτου, που εμποδίζει το άνοιγμα από έξω: *ηλεκτρονική ~* 9. ο μηχανισμός που ενισχύει την πόρτα αποτρέποντας την παραβίαση της (λ.χ. σύρτης, αλυσίδα, μπάρα κ.ά.): *κλειδώνω και βάζω την ~* 10. ο μηχανισμός σε όπλο, που εμποδίζει την εκπυρσοκρότηση του · 11. (α) η συμφωνία μεταξύ ασφαλιστικής εταιρείας (ή ασφαλιστή) και πελάτη, με την οποία ο πρώτος εγγυάται στον δεύτερο αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης ή ζημίας που καλύπτεται από το συμβόλαιο: ~ *πυρός* | *ατυχημάτων* | αυτοκινήτου | *κλοπής* | *ζωής* (για την οικονομική ενίσχυση προσώπου που ορίζει ο συμβαλλόμενος σε περίπτωση θανάτου του) (β) (συνεκδ.) η ίδια η ασφαλιστική εταιρεία: *ποια ~ έχεις;* (γ) το ποσό αποζημιώσεως που προβλέπεται από την ασφάλεια: *η ~ ανέρχεται σε 2.000.000 δρχ.* 12. η ασφάλιση, κυρ. ως ιατροφαρμακευτική περίθαλψη: -Τι ~ *έχεις; -Ι.Κ.Α.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < ασφαλής (βλ.λ.). Πολλές σύγχρονες σημ. και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ασφάλεια ζωής* | *πυρός* | *κλοπής* (πβ. αγγλ. life | fire | theft insurance), *Συμβούλιο Ασφαλείας* (< αγγλ. Security Council), *Σώματα Ασφαλείας* (< αγγλ. Public Security Forces), δημόσια *ασφάλεια* (πβ. αγγλ. public security), *οδική ασφάλεια* (πβ. γαλλ. sécurité routière), ηλεκτρική *ασφάλεια* (πβ. αγγλ. electric fuse), *κλειδαριά ασφαλείας* (< αγγλ. safety lock) κ.ά.].

ασφαλειομεσίτης (ο) (ασφαλειομεσιτών), ασφαλειομεσιτρια (η) {ασφαλειομεσιτριών} πρόσωπο που μεσολαβεί μεταξύ τού ασφαλιστή ή πρακτόρων του και των ασφαλισμένων.

ασφαλής, -ής, -ές {ασφαλ-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)· ασφαλέστ-ερος, -ατος} 1. (παθ.) αυτός που δεν βρίσκεται σε κίνδυνο: *μόνον όταν μπήκα στο σπίτι, ένιωσα ~ από την καταιγίδα* ΑΝΤ. ανασφαλής, επισφαλής, ευάλωτος· ΦΡ. ***εκ τού ασφαλούς*** χωρίς κίνδυνο, από θέση που δεν ενέχει κινδύνους: *έχει εξασφαλίσει τη θέση του, γι ' αυτό μπορεί και μιλά ~* 2. (ενεργ.) αυτός που δεν ενέχει κινδύνους, δεν εκθέτει κάποιον σε κίνδυνο: ~ *τοποθέτηση χρημάτων* | *επιχείρηση* | *επένδυση* | *μετακίνηση* | *λιμάνι* | *σημείο* ΣΥΝ. ακίνδυνος, βέβαιος, σίγουρος ΑΝΤ. επικίνδυνος 3. (ειδικότ.) αξιόπιστος, έγκυρος, ακριβής: δεν *μπορώ να σας αποκαλύψω τις πηγές μου, ωστόσο σας διαβεβαιώ ότι είναι ασφαλείς* || ~ *πληροφορίες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινής, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ αρχ> αρχική σημ. «αυτός που δεν σφάλλει», < α- στερητ. + -σφαλής < θ. σφαλ-, από όπου και παθ. αόρ. β' ε-σφάλ-ην, ρ. *σφάλλω.* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ασφαλής - επισφαλής, ασφαλίζω - **διασφαλίζω** - εξασφαλίζω, σφαλίζω - σφαλ(ν)ώ. Όλη η σειρά των λέξεων ανάγεται ετυμολογικά στο αρχ. σφάλλω | σφάλλομαι (από το θέμα *σφαλ-* που έχουμε στο *ε-σφάλ-ην, σφάλ-μα* κ.τ.ό.): α-σφαλής (α- στερητικό + σφάλλω) είναι «αυτός που δεν σφάλλει, που είναι βέβαιος, σταθερός», ενώ επι-σφαλής (επϊ + σφάλλω) είναι «ο επιρρεπής σε σφάλματα, ο αβέβαιος, ο ανασφαλής». Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες. Από το *ασφαλής* πλάστηκε το ρ. ασφαλ-ίζω και, με επιτατική μορφή («ασφαλίζω πλήρως»), τα σύνθετα ρήματα δι-ασφαλίζω (στην Αρχαία ήταν *δι-ασφαλίζομαι)* και εξ-ασφαλίζω (επίσης αρχ. *εξ-ασφαλίζομαι).* Από το *ασφαλ-ίζω (τη θύρα),* με σίγηση τού αρχικού άτονου α-, προήλθε το σφαλίζω «κλείνω καλά την πόρτα, την ασφαλίζω», το οποίο σχημάτισε και ενεστώτα σε -ώ, δηλ. σφαλώ (επειδή ο αόριστος σε *-ισα* συνέπιπτε φωνητικά με τον αόριστο σε -ησα: σφάλισα — *κίνησα,* σχηματίστηκε και *σφαλώ* όπως *κινώ)'* επίσης, κατά το *θρήνησα - θρηνώ, κίνησα - κινώ* σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα σε -νώ: σφαλνώ παράλληλα προς το *σφαλώ.*

ασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (σπάν.) εξασφαλίζω (βλ.λ.) 2. (ειδικότ.) βάζω την ασφάλεια (σε όπλο, πόρτα, οποιονδήποτε μηχανισμό) (βλ.λ., σημ. 5, 6, 7) ΣΥΝ. κλειδώνω ΑΝΤ. απασφαλίζω 3. συνάπτω είτε ως συμβαλλόμενος είτε ως ασφαλιστής συμβόλαιο, το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση τού προβλεπόμενου ατυχήματος: *ασφάλισε το αυτοκίνητο του για δύο εκατομμύρια δραχμές σε περίπτωση κλοπής* 4. (μεσοπαθ. ***ασφαλίζομαι)*** (α) συνάπτω ως εργαζόμενος υποχρεωτική σύμβαση με δημόσιο φορέα ή προαιρετικά με ιδιωτικό, ο οποίος προσφέρει ιατροφαρμακευτική κάλυψη, αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος και συνταξιοδότηση: ~ *στο Ι.Κ.Α.* || *οι ασφαλισμένοι τού* | *στο Τ.Ε.Β.Ε.* (β) κάνω ασφάλεια ζωής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής.*

ασφάλιση (η) [μεσν.] (-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η σύναψη συμβολαίου, το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση τού προβλεπόμενου δυσάρεστου περιστατικού: ~ *πυρός* | *ζωής* | *ατυχημάτων* | *κατά τής κλοπής* | *αστικής ευθύνης* || *ιδιωτική* ~ 2. η μέριμνα τής πολιτείας, η οποία καλύπτει υπό όρους τους πολίτες σε θέματα υγείας, ατυχημάτων και συνταξιοδότησης: *κοινωνική* | *καθολική* | *αγροτική* ~|| *ο θεσμός τής υποχρεωτικής ασφάλισης των εργαζομένων* || *χρηματοδότηση ασφαλίσεων* || *Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (συντομ. Ι.Κ.Α.).

ασφαλιστήριο (το) [1894] {ασφαλιστηρί-ου | -ων) το συμβόλαιο ασφαλίσεως: *ανανέωση ασφαλιστηρίου.*

ασφαλιστήριος, -α, -ο 1. αυτός με τον οποίο γίνεται η ασφάλιση (βλ.λ.): ~ *προμήθεια* **2**. ***ασφαλιστήριο*** (το) βλ.λ.

ασφαλιστής (ο) [1817], **ασφαλίστρια** (η) (ασφαλιστριών) επαγγελματίας που συνάπτει ασφαλιστικά συμβόλαια (ασφάλειες) για λογαριασμό τού ιδίου ή τής εταιρείας του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assureur].

ασφαλιστικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που έχει ως προορισμό να ασφαλίζει, να προφυλάσσει από κινδύνους: ~ *μηχανισμός* | *δικλίδα* (βλ. λ. *δικλίδα)* 2. αυτός που σχετίζεται με την ασφάλιση: - *κίνδυνος* | *Δίκαιο* | *σύστημα*- ΦΡ. (α) ασφαλιστική ***εταιρεία*** η επιχείρηση που αναλαμβάνει την ασφάλιση περιουσιακών στοιχείων ή τής ζωής τού ασφαλιζομένου (β) ***ασφαλιστικός οργανισμός*** ο κρατικός οργανισμός που μεριμνά για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων που έχουν ασφαλιστεί σε αυτόν · 3. ΝΟΜ. ***ασφαλιστικά μέτρα*** μέτρα προσωρινής δικαστικής προστασίας τα οποία συνίστανται είτε στην εξασφάλιση τής μελλοντικής ανα-

α- | αν- στερητικό α-
συρρίκνωτος, -η, -ο α- **α-ουσπείρωτος, -η, -ο** **α-συχναστος, -η, -ο** **α-σφουγγαριστος, -η, -ο** **α-σφυροκοπητος, -η, -ο**
συσκεύαστος, -η, -ο **α-συσσώρευτος, -η, -ο** **ά-σφαχτος, -η, -ο** **α-σφούγγιστος, -η, -ο** **α-σχεδίαστος, -η, -ο**
α-συσκότιστος, -η, -ο **α-συσχέτιστος, -η, -ο** **ά-σφιχτος, -η, -ο** **α-σφυρηλάτητος, -η, -Ο**

γκαστικής εκτέλεσης, έτσι ώστε να μην αποξενωθεί ο οφειλέτης από τα κατασχετά περιουσιακά στοιχεία του (προσημείωση υποθήκης, εγγυοδοσία, συντηρητική κατάσχεση, δικαστική μεσεγγύηση, σφράγιση, δημόσια κατάθεση), είτε στην προσωρινή ρύθμιση τής λειτουργίας τού επίδικου δικαιώματος (προσωρινή επιδίκαση απαιτήσεων, προσωρινή ρύθμιση τής κατάστασης).
[ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο, λ.χ. ασφαλιστική *εταιρεία* (< αγγλ. insurance company), *ασφαλιστικό συμβόλαιο* (< αγγλ. insurance contract), *ασφαλιστική δικλίδα* (< αγγλ. safety valve) κ.ά.].

ασφάλιστρο (το) [1833] {ασφαλίστρ-ου | -ων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) το ποσό που πληρώνει ο συμβαλλόμενος για την ασφάλιση του ή την ασφάλιση περιουσιακών του στοιχείων: τα ~ *για το αυτοκίνητο 2.* εξάρτημα που τοποθετείται σε πρίζες και καλύπτει τις υποδοχές της. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. prix d'assurance (σημ. 1)].

ασφαλίτης (ο) (ασφαλιτών) (μειωτ.) **1.** πρόσωπο που εργάζεται στην Ασφάλεια **2.** πρόσωπο που συνεργάζεται με την Ασφάλεια (συνήθ. έναντι χρηματικής αμοιβής) παρέχοντας πληροφορίες κυρ. για τις πολιτικές πεποιθήσεις και δραστηριότητες ορισμένων υπόπτων, κατά την Ασφάλεια, πολιτών ΣΥΝ. πληροφοριοδότης, (οικ.) χαφιές. — ασφαλίτικος, -η, -ο.

ασφαλτοκονίαμα (το) {ασφαλτοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων) κονίαμα από άσφαλτο και άμμο.

ασφαλτόπανο (το) μονωτικό υλικό που αποτελείται από ειδικό ύφασμα εμποτισμένο με άσφαλτο· χρησιμοποιείται αυτοτελώς ή σε επάλληλες στρώσεις εναλλάξ με άλλα μονωτικά, στεγανωτικά υλικά, με σκοπό να προστατέψει δώματα, στέγες ή τοίχους από την υγρασία.

ασφαλτόπισσα (η) [1840] {χωρ. πληθ.) ΧΗΜ. η φυσική ή κατεργασμένη καθαρή άσφαλτος, που χρησιμοποιείται για την αδιαβροχοποίηση επιφανειών και την επίστρωση οδών αλλιώς *πισσάσφαλτος*. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. pissasphalt].

άσφαλτος (η) {ασφάλτου | χωρ. πληθ.} **1.** μαύρο, στερεό κατάλοιπο τής απόσταξης τού πετρελαίου **2.** μείγμα που αποτελείται από άσφαλτο (σημ. 1) και άλλα υλικά και χρησιμοποιείται για την επίστρωση οδών ή για μονώσεις: το *οδόστρωμα είχε κακής ποιότητας άσφαλτο, γι ' αυτό παρουσίασε προβλήματα* 3. (συνεκδ.) ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος: *ολισθηρή | βρεγμένη* -1| στην ~ *υπήρχαν λάδια, με αποτέλεσμα να προκληθούν αρκετά ατυχήματα || ο Μολώχ τής* ~ (βλ. λ. *Μολώχ)* 4. (μτφ.) η οδήγηση και κατ' επέκτ. η ταχύτητα: *δεκάδες θύματα θυσιάστηκαν αυτό το Σαββατοκύριακο στον βωμό τής ασφάλτου.* — **ασφαλτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ· < ά- στερητ. + *σφαλτός* (ρηματικό επίθ.) < σφάλλω. Η χρήση τής *ασφάλτου* ήταν ήδη γνωστή στους αρχαίους, οι οποίοι τη χρησιμοποιούσαν στην ενίσχυση των τειχών, ώστε να προφυλάσσονται από την κατάρρευση *{σφάλλομαι* «πέφτω, καταρρέω»). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. asphalt, γαλλ. asphalte, γερμ. Asphalt κ.ά.].

άσφαλτος, -η, -ο απαλλαγμένος από σφάλματα, λάθη: ~ *κριτήριο | συμπέρασμα* ΣΥΝ. αλάθητος ΑΝΤ. εσφαλμένος. — άσφαλτα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *σφαλτός* (ρηματικό επίθ.) < *σφάλλω).*

ασφαλτοστρώνω ρ. μετβ. {ασφαλτόστρω-σα, -θηκα, -μένος) καλύπτω (επιφάνεια οδού, στέγης) με άσφαλτο (βλ.λ., σημ. 2). — ασφαλτόστρωση (η) [1888], ασφαλτόστρωμα (το), **ασφαλτόστρωτος,** -η, -ο [1841].

ασφαλτώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ασφάλτω-σα, -θηκα, -μένος) καλύπτω επιφάνεια με άσφαλτο. — ασφάλτωση (η) [μτγν,] κ. ασφάλτωμα (το).

ασφαλώς επίρρ. [αρχ.] **1.** με ασφαλή τρόπο: *οδηγεί τη χώρα του -προς την ευημερία* 2. εμφατικά για καταφατική απάντηση: *-Είσαι σίγουρος ότι ξέρεις τον δρόμο;* —! Εχω *ξαναέρθει,* ΣΥΝ. σίγουρα, οπωσδήποτε, φυσικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινής, -ης, -ης, -ες.*

ασφόδελος (ο) {-ου κ. -έλου | -ων κ. -έλων, -ους κ. -έλους) ποώδες φυτό με κίτρινα ή λευκά άνθη, το οποίο κατά την αρχαιότητα ήταν σύμβολο πένθους- (λαϊκότ.) σπερδούκλι. Επίσης **ασφοδέλι** κ. **ασφοδίλι** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο],

ασφράγιστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν τον έχουν σφραγίσει: ~ *έγγραφο | επιστολή | γραμματόσημο | επιταγή* ΑΝΤ. σφραγισμένος · 2. αυτός που δεν έχει σφράγισμα: ~ δόντι ΑΝΤ. σφραγισμένος 3. αυτός που δεν έχει κλειστεί ερμητικά: ~ *μπουκάλι* | (παλαιότ.) *τάφος.*

ασφυγμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη φυσιολογικού αριθμού σφυγμών.

ασφυκτικός, -ή, -ό [1886] κ. (λαϊκ.) ασφυχτικός **1.** αυτός που εμποδίζει την κανονική αναπνοή: ~ *ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. αποπνικτικός, πνιγηρός **2**. (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια για ελευθερία κινήσεων: δεν άντεχε *το* ~ *περιβάλλον τού χωριού* || ~ πίεση | *κλοιός* | *κατάσταση.* ᵣ — ασφυκπκ-ά | -ώς [1892] επίρρ. **ασφυκτιώ** ρ. αμετβ. [1890] (ασφυκτιάς...- μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1**. δεν μπορώ να αναπνεύσω ΣΥΝ. πνίγομαι, έχω δύσπνοια **2**. (μτφ.) καταπιέζομαι, αισθάνομαι περιορισμούς στην ελευθερία μου: ασφυκτιά *από τον υπερπροστατευτισμό των γονέων του.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *ασφυκτος* (κατ' αναλογίαν προς ρ. όπως *αγωνιώ, ιλιγ-γιώ)* < ά- στερητ. + σφύζω].

ασφυξία (η) (χωρ. πληθ.) **1.** η εξασθένηση ή η διακοπή τής αναπνοής: *κόντεψε να πάθει - από τον πολύ κόσμο* || *θάνατος από* - 2. (μτφ.) η κατάσταση που προκαλεί αίσθημα δυσφορίας, δυσκινησίας, στασιμότητας: *πολιτική* ~.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άσφυκτος* < ά- στερητ. + *σφύζω.* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. asphyxia, γαλλ. asphyxie κ.ά.]. ασφυξιογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί πνίξιμο, δυσφορία- ΦΡ. ***ασφυξιογόνο αέριο*** αέριο που προκαλεί έντονη δυσφορία (κυρ. στην αναπνοή) και χρησιμοποιείται ως μέσο καταστολής (για τη διάλυση συγκεντρώσεων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. asphyxiating (gas)].

άσχετα επίρρ. -· ασχέτως

άσχετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καμία σχέση (με κάτι άλλο): αυτό *που λες είναι τελείως άσχετο με την υπόθεση || λόγοι - τής θελήσεως της την οδήγησαν στην παραίτηση* ΣΥΝ. ασύνδετος ΑΝΤ. σχετικός **2.** (για πρόσ.-μειωτ.) αυτός που έχει παντελή άγνοια ή απειρία (σχετικά με κάτι): οι υπάλληλοι του *είναι* ~· δεν *ξέρουν ούτε τα βασικά τής δουλειάς* || (ως ουσ.) *είναι λυπηρό να βλέπεις ότι διοικούν οι* ~ ΣΥΝ. αδαής ΑΝΤ. γνώστης, ειδικός. — **ασχετοσύνη** κ. (μειωτ.-οικ.) **ασχετίλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

[ΕΤΥΜ αρλ·. αρχική σημ. «ασυγκράτητος, ακατανίκητος», < ά- στερητ. + *σχετός (ρηματικό επίθ.) < θ. σχ-, από όπου και αόρ. β' *ε-σχ-ον,* ρ. έχω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]. **ασχέτως** επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) ανεξαρτήτως, χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν: (+γεν.) ~ *τού αποτελέσματος, εμείς θα συνεχίσουμε να ακολουθούμε την ίδια τακτική* || (+προς) ~ *προς το αποτέλεσμα, η συμμετοχή του στον τελικό ήταν επιτυχία.* Επίσης (καθημ.) **άσχετα** (+από). **άσχημα** κ. (λαϊκ.) **άσκημα** επίρρ. [μεσν.] 1. με τρόπο άσχημο, αντιαισθητικό: *τραγουδάει | ντύνεται* ~ ΑΝΤ. όμορφα, ωραία 2. με τρόπο που δεν αρμόζει: *έκανες* ~ *που του μίλησες γι'αυτό το θέμα* ΑΝΤ. καλά, σωστά 3. δυσάρεστα: *αισθάνομαι - εδώ μέσα* ΑΝΤ. ευχάριστα, ωραία 4. σοβαρά, σε βαθμό επικίνδυνο: *χτύπησε* ~ || *είναι στο νοσοκομείο και απ' όσο ξέρω είναι -'* ΦΡ. (καθημ.) την **έχω *άσχημα*** είμαι σε δύσκολη θέση, κινδυνεύω: *τον παρέπεμψαν σε δίκη- τώρα την έχει άσχημα* 5. με επιθετικές ή υβριστικές λέξεις: *μιλάει* ~ 6. με κακή προφορά, με λάθη: μιλάει ~ τα *Γαλλικά* **7**. για αρνητική πορεία, μη ικανοποιητική εξέλιξη: *οι δουλειές πάνε* -1| η *οικονομία πάει* ~· ΦΡ. (οικ,-καθημ.) *άσχημα σου πέφτει; σε* ωφελεί, έτσι δεν είναι; (σχολιαστικά σε κάποιον που διστάζει ή δεν μπορεί να αποφασίσει για κάτι που σε γενικές γραμμές τον βολεύει, τον εξυπηρετεί): Μην το *πολυσκέφτε-σαι! - τέτοια δουλειά;* ασχημαίνω κ. (λαϊκ.) ασκημαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] (ασχή-μυνα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) άσχημο: τα *νέα κτήρια ασχήμυναν το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ. ασχημίζω, χαλώ ΑΝΤ. ομορφαίνω, φτειάχνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι δύσμορφος, χάνω την ομορφιά μου: με *τα χρόνια γέρασε κι ασχήμυνε* ΣΥΝ. χαλώ ΑΝΤ. ομορφαίνω, φτειάχνω. ασχημάνθρωπος κ. (λαϊκ.) ασκημάνθρωπος (ο) (συνήθ. για άντρες) άνθρωπος με άσχημο παρουσιαστικό ΑΝΤ. ομορφάνθρωπος. **ασχημάντρας** κ. **ασκημάντρας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο άσχημος
άντρας. ασχημάτιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λάβει ακόμα την τελική του μορφή: ~ σώμα | *γνώμη | έμβρυο* ΣΥΝ. αδιαμόρφωτος, αδιά-πλαστος ΑΝΤ. σχηματισμένος, φορμαρισμένος. **ασχημία** (η) [μεσν.] {ασχημιών} **1**. πράξη που μαρτυρεί έλλειψη ευπρέπειας: διαπράττω/ *προβαίνω σε ασχήμιες* ΣΥΝ. απρέπεια, έκτροπο, ασχημοσύνη, ακοσμία 2. η έλλειψη ομορφιάς, η δυσμορφία: *Ομορφη η Κατερίνα; Την έχεις δει; Αυτή, παιδί μου, είναι τέρας ασχημίας* (βλ. λ. *ασχήμια).* **ασχήμια** κ. (λαϊκ.) **ασκήμια** (η) η έλλειψη ομορφιάς, η ιδιότητα τού άσχημου: παρά την ~ του, *ήταν συμπαθητικός άνθρωπος* ΣΥΝ. δυσμορφία, κακομορφία ΑΝΤ. ομορφιά. Επίσης (λογοτ.-λαϊκ.) **ασχημάδα** [μεσν.] κ. ασκημάδα. **ασχημίζω** κ. (λαϊκ.) **ασκημίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] (ασχήμισα) κάνω (κάτι) άσχημο, αντιαισθητικό: η *αρχιτεκτονική παρέμβαση ασχήμισε αντί να ομορφύνει την πλατεία* ΣΥΝ. ασχημαίνω, χαλάω ΑΝΤ. ομορφαίνω, φτειάχνω. **ασχημόλογα κ. ασκημόλογα** (τα) (χωρ. γεν.) τα κακά λόγια, **οι**
βρισιές. **ασχημομούρης**, -α, -ικο κ. (λαϊκ.) **ασκημομούρης** (ασχημομού-ρηδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο ΣΥΝ. (εκφραστ.) σκυλομούρης, (λόγ.) δύσμορφος ΑΝΤ. όμορφος. οοχημονω ρ. αμετβ. (ασχημονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (λόγ.) διαπράττω απρέπειες, επιλήψιμες πράξεις, ασχήμιες: *όσοι* ~ *εναντίον των συναδέλφων τους μέσω τού Τύπου θα κληθούν στη Δικαιοσύνη* || *συνελήφθη να* ~ *μέσα στο λεωφορείο-* ΦΡ. έξεστι *Κλαζομε νιος **ασχημονείν** (εξεστι | έξέστω Κλαζομενίοις άσχημονεϊν,* Αιλιανού *Ποικίλη Ιστ.* Ιί 15) είναι αναμενόμενο να ασχημονούν οι Κλαζομένιον για ανθρώπους οι οποίοι είναι αναμενόμενο να συμπεριφέρονται άσχημα. — **ασχημοσύνη** (η) [αρχ.].

[jnΥΜ < ᵘΡλ- *άσχημονώ (-έω)* < *άσχημων,* βλ. κ. *άσχημος.* Η φρ. οφείλεται στη φήμη που είχαν αποκτήσει στην αρχαιότητα οι κλαζομέ-νιοι ως άσεμνοι και ανήθικοι, φαίνεται δε ότι ξεκίνησε να λέγεται από την αρχ. Σπάρτη, όταν μερικοί Κλαζομένιοι μέτοικοι μαύρισαν με καπνιά τους θώκους των Εφόρων]. **οσχημόπαπο** (το) (συνήθ. χαϊδευτ.) το πρόσωπο που ξεχωρίζει ανάμεσα σε άλλα για την ασχήμια του: ο *Ζαν Πολ Μπελμοντό είναι γνω-ᵣ στός και ως το - τού γαλλικού κινηματογράφου.* άσχημος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) άσκημος [μεσν.] 1. αυτός που έχει δυσάρεστη εξωτερική εμφάνιση, που δεν είναι οπτικά αρεστός: ~ *πρόσωπο | χαρακτηριστικά | πόλη | γούστο* | ντύσιμο ΣΥΝ. δύσμορφος, κα-κοφτειαγμένος ΑΝΤ. ωραίος, όμορφος, καλοφτειαγμένος **2.** (γενικότ.) δυσάρεστος σε κάποια από τις αισθήσεις: ~ *γεύση | μυρωδιά* ΑΝΤ. ευχάριστος **3.** (για δυσάρεστα πράγματα) αυτός που εμφανίζεται σε έντονο βαθμό, σοβαρός: -*τραύμα | ατύχημα | μεθύσι | γάλι* ΑΝΤ. επιπόλαιος, ελαφρός 4. αυτός που αντιτίθεται στην ευπρέπεια: ~ λόγια | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. απρεπής, αγενής ΑΝΤ. ευπρεπής, κόσμιος 5. επικίνδυνος, απειλητικός: ~ *τροπή* || *παίζεις - παιχνίδι και θα το πληρώσεις ακριβά* 6. μη επιτυχημένος: ~ *διατύπωση* (που δεν αποδίδει επακριβώς ή επαρκώς το νόημα) | *προσπάθεια* 7. (γενικότ.) κακός: ~ *ιδέα I*

νέα | ειδήσεις | *προαισθήματα* | *προηγούμενο* | *διάθεση* | *υγεία* | *τέλος* | *θέση* | *στιγμή* || *το άσχημο είναι πως τον είδαν να αντιγράφει* ΑΝΤ. καλός. — (υποκ.) ασχημούλης, -α, -ικο, **ασχημούτσικος**, -η/-ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άσχημων* (από το ουδ. το *άσχημον)* < *ά-* στερητ. + -σχήμων < *σχήμα*. Από τη σημ. τής ελλείψεως σχήματος, η λ. χαρακτήρισε και εκείνον που δεν έχει ωραία μορφή (πβ. επίσης *ά-μορφος, δύσ-μορφος)* και εμφάνιση. Τόσο στην Ελλην. όσο και σ[c] ξέν. γλώσσ[c]ες οι λ. που εκφράζουν την έννοια *άσχημος* έχουν σχηματιστεί μ[c] στ[c]ρητικά προθήματα προ των λ. που δηλώνουν μορφή, εμφάνιση· πβ. αρχ. *δυσ-ειδής* (< δυσ- + είδος), λατ. deformis (< de- + forma «μορφή»), ιταλ. deforme, λιθ. negraius (< ne- + graius «ωραίος»), γερμ. unschön κ.ά.].

ασχολία (η) {ασχολιών} το να ασχολείται κανείς με κάτι· (συν[c]κδ.) το αντικ[c]ίμ[c]νο μ[c] το οποίο ασχολ[c]ίται καν[c]ίς: *επαγγελματική* | *κύρια* | *μόνιμη* | *γεωργική* ~ || *ευχάριστη* | *προσφιλής* | *εποικοδομητική* | *καθημερινή* - || *βρίσκω* ~ ΣΥΝ. [c]νασχόληση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ασχολος* < ά- στ[c]ρητ. + *σχολή* «αργία, απραξία»].

ασχολίαστος, -η, -ο [1761] 1. αυτός για τον οποίο δεν έχει γίνει σχόλιο, σχολιασμός: *άφησε την πληροφορία* ~ ΑΝΤ. σχολιασμένος 2. ΦΙΛΟΛ. αυτός που δεν έχει ερμηνευθεί φιλολογικώς με επεξηγηματικά σχόλια: ~ *κείμενα* | *συγγραφείς* ΑΝΤ. σχολιασμένος.

ασχολούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ασχολείσαι... | ασχολήθηκα} (+με) αφιερώνω ενεργά το ενδιαφέρον μου (σε κάτι), περνώ την ώρα μου (με κάτι): η *διάσκεψη ασχολήθηκε με το Κυπριακό* || *ασχολείται με το εμπόριο* || ~ *σοβαρά* | *συστηματικά* | *επαγγελματικά* | *επίμονα με κάτι* ΣΥΝ. ενασχολούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ, αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ασχολούμαι (-έο-)* < *ασχολος* < *ά-* στερητ. + *σχολή* «αργία, απραξία». **Η** χρήση τού ρ. απαντά από τον Αριστοτέλη και έπειτα, αφού οι κλασικοί συγγραφείς προτιμούσαν τις εκφράσεις άσχο-λός εἶμι (+ διά, *περί, προς* κ.ά.), *διατρίβω (+ περί τι), έπιτηδεύω* | *-ομαι* κ.ά.].

ασώματος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κορμό· ΦΡ. ***ασώματος κεφαλή*** ζωντανό ανθρώπινο κεφάλι χωρίς σώμα (ειρων. για θαυματοποιούς των τσίρκων που -με διάφορα τρικ- παρουσιάζουν τέτοια υπερφυσικά φαινόμενα) 2. αυτός που δεν έχει υλική υπόσταση: *οι άγιοι* ~ || ~ *παρουσία* ΣΥΝ. άυλος, πνευματικός.

Ασωπός (ο) **1.** ποταμός τής Α. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Ελικώνα, διαρρέει τον νομό Βοιωτίας και εκβάλλει στον Ευβοϊκό Κόλπο 2. μικρός ποταμός τής Β. Πελοποννήσου, που εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, προελλην. αρχής, που εμφανίζει το επίθημα -ωπός (πβ. κ. *Ταυρ-ωπός, Ώρ-ωπός)*. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε πελασγ. τ. *ασις* «ιλύς, λάσπη»].

ά **σωστος**[1], -η, -ο αυτός που δεν τελειώνει: ~ *συζήτηση* | *φλυαρία* ΣΥΝ. ατελείωτος. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + θ. σωσ- (ρ. σώνω) + παραγ. επίθημα *-τος)*.

άσωστος[2], -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να σωθεί, να γλυτώσει.

άσωτος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έκλυση ηθών και έλλειψη μέτρου στον τρόπο ζωής: ~ *νέος* | *βίος* ΣΥΝ. αχαλίνωτος, έκλυτος, ακόλαστος, ΑΝΤ. μετρημένος, σεμνός, εγκρατής· ΦΡ. (α) ***άσωτος υιός*** (ειρων.) ο νέος που διάγει έκλυτο βίο σπαταλώντας την περιουσία του και αγνοώντας την οικογένεια του και τους κανόνες τής κοινωνίας (β) ***η επιστροφή τού ασώτου*** για πρόσωπο που επανήλθε στον πρότερο έντιμο βίο ή που αποφάσισε να ζήσει έντιμα. — άσωτα επίρρ., ασωτία (η) [αρχ.], ασωτεύω ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν είναι δυνατόν να σωθεί» (πβ. ο *υιός τής απωλείας),* < ά- στερητ. + *-σωτος* (ρηματικό επίθ.) < σώζω. Η σημ. «έκλυτος, διεφθαρμένος» είναι μτγν. Οι φρ. *άσωτος υιός* και *επιστροφή τού ασώτου* οφείλονται στην ομώνυμη παραβολή τού Ιησού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 15, 11-32), όπου όμως δεν χρησιμοποιείται το επίθ. *άσωτος*, αλλά το επίρρ. ασώτως: *και έκεϊ διεσκόρπισεν την ούσίαν αυτού ζών ασώτως* (15,13)].

Α/Τ ΣΤΡΑΤ. αντιτορπιλικός: ~ *σκάφος*.

άτα (η) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) η βόλτα: πάμε ~;

[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας, ίσως κατά το στράτα].

Α.Τ.Α. (η) Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή.

αταβάνωτος, -η, -ο (για το εσωτερικό κτίσματος) αυτός που δεν έχει ταβάνι, οροφή.

αταβισμός (ο) **1**. ΒΙΟΛ. η εμφάνιση σε απόγονο ιδιοτήτων που δεν εμφανίστηκαν για δύο ή τρεις γενεές και προέρχονται από απώτερους προγόνους 2. η μίμηση αρνητικών συμπεριφορών των προγόνων. — αταβιστικός, -ή, -ό, αταβιστικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. atavisme < λατ. atavus «προπάππος, πρόγονος»].

αταίριαστος, -η, -ο [μεσν.] κ. αταίριαχτος **1.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί, να ταιριάξει: ~ *χρώματα* ΣΥΝ. παράταιρος ΑΝΤ. ταιριαστός **2**. αυτός που δεν είναι ταιριασμένος, δεν συμφωνεί, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αρμονίας: ~ *γάμος* | *ζευγάρι* 3. αυτός που δεν αρμόζει στην περίσταση: ~ *λόγια* | *φέρσιμο* | *διαγωγή* ΣΥΝ. ανάρμοστος, ακατάλληλος ΑΝΤ. κατάλληλος. — **αταίριαστα** επίρρ.

ατάιστος, -η, -ο αυτός στον οποίο δεν έδωσαν τροφή, δεν τον έχουν ταΐσει: ~ ζωντανά | *μωρό* ΣΥΝ. νηστικός ΑΝΤ. ταϊσμένος, φαγωμένος.

ατάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1.ΜΟΥΣ. υπόδειξη που σημαίνει ότι το επόμενο κομμάτι αρχίζει χωρίς να μεσολαβεί κενό και, επομένως, ο μουσικός πρέπει να βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητας · 2. (στο θέατρο) μεμονωμένη φράση ηθοποιού σε στιχομυθία: ο ρόλος *του* είναι *εντελώς ασήμαντος· λέει μόνο μία* - || *γνωστή* - 3. (κατ' επέκτ.) η μεμονωμένη φράση ή η φράση που έρχεται ως άμεση (ετοιμόλογη και συνήθ. ειρωνική) απάντηση στα λεγόμενα άλλου: *πετυχημένη* ~· ΦΡ. ***ατάκα κι επί τόπου*** αμέσως και επιτακτικά: *«του τα 'πα τού ανθρώπου | ~»* (λαϊκ. τραγ.).

[ΕΤΥΜ < ιταλ. attacca, προστ. τού ρ. attaccare «συνάπτω, κολλώ» (πβ. γαλλ. attacher) < δημώδ. λατ. »staccare < φρανκ. stakkön].

άτακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) άταχτος **1.** αυτός που του λείπει η τάξη, η οργάνωση: *τρέπομαι σε* ~ *φυγή* || - *στράτευμα* ΣΥΝ. ανοργάνωτος ΑΝΤ. τακτικός · **2.** (συνήθ. για παιδιά) αυτός που δεν υπακούει, δεν πειθαρχεί: ~ *μαθητής* | *γατάκι* | *σκυλάκι* ΣΥΝ. απειθάρχητος, ανυπάκουος ΑΝΤ. υπάκουος, ήσυχος, πειθαρχημένος **3**. αυτός που τσιλημπουρδίζει. — (υποκ.) ατακτούλης, -α, -ικο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + τάσσω | -ττω «σχηματίζω, τακτοποιώ»].

ατακτώ κ. αταχτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατακτείς... | ατάκτησα} **1**. είμαι απείθαρχος: τον τιμώρησα γιατί *ατάκτησε* ΣΥΝ. κάνω αταξίες, απειθαρχώ ΑΝΤ. είμαι ήσυχος, υπακούω, πειθαρχώ **2.** (μτφ.) παραβαίνω κοινωνικές συμβάσεις: όταν *λείπει η γυναίκα του, ατακτεί λιγάκι.*

ατάκτως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς τάξη, οργάνωση, πειθαρχία: *υποχώρησαν* ~ ΦΡ. ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** βλ. λ. *λίθος*. Επίσης (καθημ.) άτακτα κ. άταχτα.

αταλάντευτος, -η, -ο [μτγν.] (κυρ. μτφ.) αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του: ~ στάση | *πολιτική* ΣΥΝ. αμετακίνητος, ακλόνητος ΑΝΤ. ταλαντευόμενος, ασταθής. — αταλάντευτα | αταλαντεύτως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*.

Αταλάντη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Σχοινέως ή τού Ιασίου και τής Κλυμένης, διακρινόταν για την ταχύτητα της και την αγάπη της για το κυνήγι· έλαβε μέρος στο κυνήγι τού Καλυδωνίου κάπρου και στην Αργοναυτική Εκστρατεία 2. δήμος τού νομού Φθιώτιδας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ. *ατάλαντος* «ισοβαρής, παρόμοιος» < ά-αθροιστ. + τάλαντον «μονάδα συναλλαγής, βάρους»].

ατάλαντος, -η, -ο αυτός που δεν είναι προικισμένος με ταλέντο, ιδίως καλλιτεχνικό: ~ *μουσικός* | *ποιητής* | *ζωγράφος* ΣΥΝ. απροίκι-στος ΑΝΤ. ταλαντούχος, προικισμένος.

[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + τάλαντο, άσχετο προς το αρχ. *ατάλαντος* «ισοβαρής, όμοιος» (< ά- αθροιστ. + τάλα ντο ν «μονάδα συναλλαγής»)].

αταξία (η) {αταξιών} **1.** η έλλειψη τάξης: πάνω στο *γραφείο του επικράτούσε μεγάλη* ~ || *στο πλήθος βασίλευε* ~ ΣΥΝ. ακαταστασία, ανακατωσούρα, αναταραχή, αναστάτωση ΑΝΤ. τάξη **2**. (συνεκδ.) η πράξη που παραβιάζει την τάξη: *πρόσεχε τον μικρό, γιατί είναι πολύ ζωηρός- κάνει όλο αταξίες* ΣΥΝ. παρεκτροπή, παράπτωμα **3.** το τσιλημπούρδισμα, ερωτική παρεκτροπή · **4.** ΙΑΤΡ. ***(κινητήρια) αταξία*** η αδυναμία να ελέγχει κανείς τις εκούσιες μυϊκές κινήσεις του, που οφείλεται σε νευρολογικές διαταραχές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άτακτος*, ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από νεολατ. ataxia].

αταξικός, -ή, -ό αυτός που δεν διακρίνεται σε κοινωνικές τάξεις: ~ *κοινωνία* (η κοινωνία χωρίς τάξεις που προβλέπεται από την κομουνιστική θεωρία ότι θα επικρατήσει στην ανθρωπότητα στο τελικό στάδιο τής ιστορικής της εξέλιξης) ΑΝΤ. ταξικός. — αταξικά επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ΙΚός*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ataxique].

αταραξικός, αβάσιμος, αδόκιμος, αφύσικος, ακαταλαβίστικος. Τα επίθετα σε **-ικος** και **-ιμος** δεν σχηματίζουν κανονικώς αρνητικό τ. με το στερητικό α-: γενικός - μη γενικός, όχι **αγενικός, βασικός - μη βασικός*, όχι **αβασικός* κ.τ.ό., *υπολογίσιμος - μη υπολογίσιμος*, όχι **ανυπολογίσιμος)*αλλά *αν-υπολόγιστος), εορτάσιμος - μη εορτάσιμος*, όχι **ανεορτάσιμος)*αλλά *αν-εόρταστος)* κ.τ.ό. Αλλως έχει το θέμα με τα ατονικός, αφασικός, αναιμικός κ.τ.ό., που περνούν μέσα από τα *ατονία - ατονικός, αφασία - αφασικός, αναιμία - αναιμικός,* αποτελώντας είδος παραγώγων και όχι αρνητικό τύπο επιθέτου σε -ικός. Σύμφωνα με αυτά, το αταξικός ως αρνητικό τού ταξικός δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό τού φυσικός δεν μπορεί να είναι ♦αφύσικος, ωστόσο στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε -και επικράτησε- τύπος αφύσικος. Το ίδιο ισχύει και για το ακαταλαβίστικος (βλ.λ.). Ως προς το **αβάσιμος** ως αντίθετο τού *βάσιμος* και το **αδόκιμος** ως αντίθετο τού *δόκιμος*, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σχηματιστεί ορθώς (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία *ανόστιμος* και *αχρήσιμος*. Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε *-ιμος* είναι αγόνιμος (μη *γόνιμος, άγονος)* παρά το γόνιμος, αγνώριμος (μη *γνώριμος, άγνωστος)* παρά το *γνώριμος* κ.ά.

αταραξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία ψυχικής ταραχής, συγκινήσεων, έντονων συναισθημάτων: *εσωτερική* | *ολύμπια* - ΣΥΝ. απάθεια, ασυγκινησία, ηρεμία, ψυχραιμία.

ατάραχος, -η, -ο αυτός που δεν φανερώνει συγκίνηση, που δεν έχει αναστατωθεί: *παρά τα βαριά λόγια τού συνομιλητή του, καθόταν και τον άκουγε* ~ || *φαινομενικά* - ΣΥΝ. απαθής, ασυγκίνητος, ήρεμος ΑΝΤ.

α- | αν- στερητικό α-
σωφρόνιστος, -η, -ο **ο-τακτοποίητος, -η, -ο**
α-ταλαίπωρη τος, -η, -ο
α-ταξίδευτος, -η, -ο

α-ταξινόμητος, -η, -ο
α-ταπείνωτος, -η, -ο
α-ταρίχευτος, -η, -ο
α-τεκμηρίωτος, -η, -ο

α-τελειοποίητος, -η, -ο
α-τέλεστος, -η, -ο α-τελύνιοτος, -η, **-ο α-τεμάχιστος, -η, -ο**

α-τέντωτος, -η, -ο α-τερμάτιστος, -η, -ο
α-τηγάνιστος, -η, -ο
α-τήρητος, -η, -ο

α-τιθάσευτος, -η, -ο

ταραγμένος. — ατάραχα επίρρ. [ΕΤΥΜ.
αρχ. < ά- στερητ. + *ταραχή].*

ατασθαλία (η) {ατασθαλιών} **1.** η έλλειψη τάξης **2.** η παραβίαση τής ηθικής τάξης, τού καθήκοντος: *οικονομικές* ~ ΣΥΝ. παρεκτροπή. — **ατάσθαλος,** -η, -ο [αρχ.], **ατάσθαλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ατάσθαλος,* αβεβ. ετύμου, ίσως < φρ. άτας θάλλων «αυτός που προκαλεί άφθονες συμφορές», όπου το *άτας* αποτελεί αιτ. πληθ. τού ουσ. άτη «συμφορά»].

αταύτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ταυτιστεί με κάποιον ή κάτι, αυτός που δεν ξέρουμ$^{\varepsilon}$ ποιος ή τι $^{\varepsilon}$είναι: στο *ανάγλυφο εικονίζεται ο Ποσειδώνας να έχει στο χέρι ένα ~ αντικείμενο, το οποίο προσφέρει στη γυναίκα* ΣΥΝ. άγνωστος.

άταφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ταφεί: ~ *νεκρός* ΣΥΝ. άθαφτος ΑΝΤ. θαμμένος, ενταφιασμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ· < ά- στερητ. + θ. ταφ-, από όπου και παθ. αόρ. ε-τάφ-ην, ρ. *θάπτω}.*

άταχτος, -η, -ο → άτακτος

αταχτώ ρ. → ατακτώ

Α.Τ.Ε. (η) Αγροτική Τράπεζα τής Ελλάδος.

άτεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν εμφανίζει ελαστικότητα, διαλλακτικότητα: - *στάση* | *εφαρμογή* νόμων | *κριτής* ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος, αδιάλλακτος, σκληρός ΑΝΤ. διαλλακτικός, ελαστικός, χαλαρός. — άτεγκτα | **ατέγκτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *τέγγω* «δακρύζω, υγραίνω, μαλακώνω» < I.E. *teng- «βρέχω», πβ. λατ. tingo «βρέχω», γαλλ. teindre «βάφω», ισπ. tenir, ιταλ. tingere, γερμ. Tinte «μελάνη» κ.ά.].

ατείχιστος, -η, -ο αυτός που δεν προστατεύεται από τείχος: ~ πόλη ΣΥΝ. ανοχύρωτος ΑΝΤ. τειχισμένος, οχυρός.

ατέκμαρτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί βάσει λογικών συλλογισμών ΣΥΝ. άγνωστος, άδηλος ΑΝΤ. τεκμαρτός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *τεκμαίρομαι* «ταξινομώ, υπολογίζω»].

άτεκνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει παιδιά: ~ *ζευγάρι.* — ατεκνία (η) [αρχ.].

ατέλεια (η) [αρχ.] {ατελειών} **1.** η έλλειψη τελειότητας: η ~ *είναι μέσα στην ανθρώπινη φύση* ΣΥΝ. έλλειψη ΑΝΤ. τελειότητα, αρτιότητα, πληρότητα **2.** (συνεκδ.) το ελάττωμα: σωματική | πνευματική ~ || ~ τής φύσης || ~ ενός καλλιτεχνικού *έργου* · **3**. η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής τελών, δασμών, φόρων: *χορηγώ* | *αίρω την* ~|| ~ *χάρτου* (οικονομική διευκόλυνση που δικαιούνται οι εφημερίδες στην τιμή τού χαρτιού).

ατελείωτος, -η, -ο [αρχ.] κ. ατέλειωτος [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει τέλος, πέρας: *η πρώτη μέρα στη δουλειά τής φάνηκε* ~ ΣΥΝ. απεριόριστος, άπειρος ΑΝΤ. περιορισμένος, πεπερασμένος 2. αυτός που φαίνεται να μην έχει τέλος, που έχει πολύ μεγάλη διάρκεια: ~ *ώρες* | *ταξίδια* | *γλέντι* | *περιπέτειες* | *εφιάλτης* || ~σκάλες | *ανθρωποθάλασσα* 3. (αργκό για πρόσ.) ανεξάντλητος (στον έρωτα, σε ενεργητικότητα, σε χιούμορ κ.ά.) 4. αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει μείνει στη μέση: *άφησε τις σπουδές της* ~||~ *οικοδομή* ΣΥΝ. ημιτελής, μισοτελειωμένος ΑΝΤ. ολοκληρωμένος. — **ατελείωτα** | ατέλειωτα επίρρ.

ατελέσφορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φέρει αποτέλεσμα: *αξιέπαινη* η *προσπάθεια, αλλά* ~ || ~ *μέτρα* | *φάρμακο* ΣΥΝ. αναποτελεσματικός, μάταιος, άσκοπος ΑΝΤ. αποτελεσματικός, λυσιτελής. Επίσης ατελεσφόρητος, -η, -ο. — **ατελέσφορα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + *τελεσφόρος,* βλ. λ. *τελεσφορώ].*

ατελεύτητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει τέλος, πέρας: ~ *διαξιφισμοί* | *συζητήσεις* | *διηγήσεις* | *αγωνία* | *σειρά* ΣΥΝ. ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος. Επίσης **ατέλευτος** [αρχ.]. — **ατελεύτητα** επίρρ. [ΕΤΥΜ; αρχ. < ά- στερητ. + τελευτώ < *τελευτή].*

ατελής, -ής, -ές {ατελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- ατελέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί: ~ μόρφωση 2. αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: - *οργάνωση τής δημόσιας ζωής* || ~ *ερμηνεία* · **3.** ΜΑΘ. ατελής ***διαίρεση*** η διαίρεση μεταξύ δύο αριθμών που αφήνει υπόλοιπο, λ.χ. 7:2 · 4. αυτός που δεν επιβαρύνεται με τέλη, δασμούς, φόρους: ~ *εγγραφή* | *εισαγωγή.* — ατελώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανολοκλήρωτος», < ά- στερητ. + -τελής < τέλος. Η σημ. «αφορολόγητος» είναι ήδη αρχ.].

ατελιέ (το) {άκλ.} το καλλιτεχνικό εργαστήρι: ~ *ζωγράφου* | *γλύπτη* | *γραφίστα* | *φωτογράφου* | *υψηλής ραπτικής* | *εκδοτικού οίκου.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. atelier < αρχ. γαλλ. astelle < δημώδ. λατ. astula «κομμάτι ξύλου» < assula, υποκ. τού λατ. assis «σανίδα». Η λ. δήλωνε αρχικά το υλικό στο οποίο ζωγράφιζε ο καλλιτέχνης].

α τέμπο επίρρ.· ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), δηλώνει την επάνοδο στο αρχικό τέμπο, μετά από επιτάχυνση (ατσελεράντο, βλ. λ.), επιβράδυνση (ριτενούτο ή ριταρντάντο, βλ. λ.), ή και αλλαγή τού τέμπο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. a tempo].

ατενής, -ής, -ές {ατεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (βλέμμα) προσηλωμένο σε σταθερό σημείο ΣΥΝ. (καθημ.) καρφωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ·, αρχική σημ. «τεντωμένος», < ά- αθροιστ. + -τενής < τείνω. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το αρχικό ά- αποτελεί συνεσταλμ. βαθμ. (*η-) τής προθ. εν].

ατενίζω ρ. μετβ. {ατένισα} προσηλώνω το βλέμμα μου, την προσοχή μου σε (κάποιον/κάτι): ~ τον *ουρανό* || (μτφ.) ~ το *μέλλον με αισιοδοξία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άτενής]. **ατενώς** επίρρ. [αρχ.] **1**. με το βλέμμα προσηλωμένο ΣΥΝ. ασκαρδαμυ-κτί **2**. (στρατιωτικό, γυμναστικό παράγγελμα) για επάνοδο σε στάση προσοχής με το βλέμμα προσηλωμένο ευθεία μπροστά.

ατέρμων, -ων, -ον {ατέρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν έχει τέλος: ~ *διαπραγματεύσεις* | *συζητήσεις* | *διενέξεις* ΣΥΝ. ατελείωτος, απέραντος- ΦΡ. (α) ***ατέρμων (κοχλίας)*** κοχλίας που μεταδίδει συνεχή περιστροφική κίνηση σε ό,τι εφάπτεται σε αυτό, συ-νήθ. σε οδοντωτό τροχό (β) ***ατέρμονη κασέτα*** που όταν τελειώσουν τα τραγούδια της, ξαναρχίζει από την αρχή. Επίσης **ατέρμονος,** -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ατέρμων* < ά- στερητ. + *τέρμα].*

ατέρμων ή **ατέρμονος;** ο τ. **ατέρμονος** είναι παρεκκλίνουσα χρήση τού ατέρμων «χωρίς τέλος, χωρίς όρια, ατελείωτος». Πολύ συχνά χρησιμοποιείται ο λογιότερος τ. ατέρμων για το αρσενικό και το θηλυκό: ο *ατέρμων πόλεμος, η ατέρμων ευτυχία.* Τα παλαιά τρι-τόκλιτα ονόματα σε -ων, -ων, -ον μεταπλάστηκαν σε -ας (πβ. *ο ευγνώμων! ευγνώμονας- η ευγνώμων).* Το *ατέρμων,* όπως και το **μα**-κραίων. είχαν διαφορετική εξέλιξη και μεταπλάστηκαν σε τύπους σε -ος, *-η, -ο (ατέρμονος, ατέρμονη, ατέρμονο, μακραίωνος, μακραίωνη, μακραίωνο)* με χρήση κυρ. στο θηλυκό: *ατέρμονη διαδικασία, μακραίωνη παράδοση.* ο μεταπλασμός των παλαιών τριτο-κλίτων ονομάτων σε δευτερόκλιτα σε *-ος («κόρακος κοράκου μάτι»* αντί *κόραξ)* είναι σπάνιος και δεν επέδωσε στη γλώσσα.
→ -ων, -ων, -ον

άτεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι φτειαγμένος με τέχνη ή με τεχνική: - *κατασκευή* | *στιχούργημα* | *ποδοσφαιρικός αγώνας* ΣΥΝ. κακοφτειαγμένος, άσχημος ΑΝΤ. περίτεχνος. — άτεχνα | ατέχνως [αρχ.] επίρρ., **ατεχνία** (η) [αρχ.].

ατζαμής (ο) {ατζαμήδες}, (σπάν.) **ατζαμού** (η) {ατζαμούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από αδεξιότητα: ~ *οδηγός* ΣΥΝ. αδέξιος, (λαϊκ.) ατσούμπαλος ΑΝΤ. επιδέξιος. — **ατζαμοσύνη** (η), **ατζα-μήδικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «χριστιανός επιστρατευμένος από τους Οθωμανούς- συνεπώς, ανεπαρκώς εκπαιδευμένος και ανεπιτήδειος στον πόλεμο», < τουρκ. acemi].

ατζέμ πιλάφι (το) κρέας κοκκινιστό με πιλάφι (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. acem pilâv «περσικό πιλάφι»].

ατζέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βιβλιαράκι ή ηλεκτρονική συσκευή *(ηλεκτρονική* ~) που περιλαμβάνει ετήσιο ημερολόγιο, σημειωματάριο και κατάλογο διευθύνσεων και τηλεφώνων: *σημείωσε στην* ~ της το *τηλέφωνο τού νέου συνεργάτη, καθώς και την επόμενη συνάντηση* **2**. (α) (συνεκδ.) προκαθορισμένος κατάλογος θεμάτων προς συζήτηση: *το τέταρτο χρηματοδοτικό πρωτόκολλο περιλαμβάνεται στην ~ των θεμάτων τής συνόδου κορυφής* ΣΥΝ. ημερήσια διάταξη (β) (γενι-κότ.) το πρόγραμμα (εκδηλώσεων, εργασιών, αγώνων κ.λπ.) συγκεκριμένης ημέρας: η - τής *τρίτης αγωνιστικής τού πρωταθλήματος μπάσκετ περιλαμβάνει τους εξής αγώνες* 3. (γενικότ.) κάθε κατάλογος πραγμάτων που πρέπει να γίνουν σε καθορισμένο χρόνο: «το *πρόγραμμα αυτό παρέχει στους φοιτητές τη δυνατότητα να συνδυάσουν τη δική τους επιστημονική* ~ με την ~ *συναδέλφων τους στις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες»* (εφημ.) || η ~ τής *επόμενης αγωνιστικής τού πρωταθλήματος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. agenda < λατ. agenda «πρακτέα, όσα πρέπει να γίνουν», πληθ. ουδ. τού γερουνδιακού agendus, p. ago «πράττω»].

ατζέντης (ο) {ατζέντηδες}, ατζέντισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *πράκτορας*- πρόσωπο που μεσολαβεί για την επίτευξη εμπορικών κυρ. συμφωνιών (ειδικότ. στον καλλιτεχνικό και αθλητικό χώρο) πρόσωπο που έχει αναλάβει την προώθηση των συμφερόντων καλλιτεχνών και αθλητών ΣΥΝ. (καλλιτεχνικός) πράκτορας, μεσολαβητής, μάνατζερ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. agente < λατ. agens, -ntis «πράττων», μτχ. τού ago «άγω, οδηγώ, πράττω»].

ατζιτατο (το) ΜΟΥΣ. ταραγμένο, ανήσυχο, τρικυμιώδες- ως ερμηνευτική ένδειξη για την εκτέλεση μουσικού κομματιού. [ΕΤΥΜ < ιταλ. agitato < ρ. agitare < λατ. agito «ταράζω, ανακινώ», άλλος τ. τού ago «άγω»].

Ατη (η) ΜΥΘΟΛ. θεότητα, προσωποποίηση τής πλάνης που βαδίζει πάνω στα κεφάλια των θνητών. [ΕΤΥΜ· αρχ. θεωνύμιο < άτη (βλ.λ.)].

άτη (η) {χωρ. πληθ.) ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία) η πνευματική τύφλωση που προκαλούν οι θεοί στον ήρωα τού έπους ή τής τραγωδίας, ώστε να οδηγηθεί μόνος του στην καταστροφή· το επακόλουθο τής ύβρεως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άάτη < *άΕάτη < ρ. άάω (< *άΕάω) «καταστρέφω, αμαρτάνω», αγν. ετύμου].

άτηκτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή δεν έχει λειώσει: - *μέταλλο* | *υλικό* ΣΥΝ. άλειωτος ΑΝΤ. λειωμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *τήκω* «λειώνω»].

ατημέλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει περιποιημένη εμφάνιση: δεν *είναι σωστό να πας έτσι ~ στον γάμο- θα νομίσουν ότι θέλεις να τους σνομπάρεις* || ~ *εμφάνιση* | *μαλλιά* ΣΥΝ. απεριποίητος, αφρόντιστος, ακατάστατος ΑΝΤ. περιποιημένος, καλοντυμένος. — ατημέλητα επίρρ., ατημελησία [μεσν.] κ. ατημελησιά κ. ατημέλεια (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *τημελώ* «προσέχω, φροντίζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **τή-μελος* | *-μέλη* < θ. τη- (πβ. *τηρω)* + παραγ. επίθημα -μέλη (πβ. αρχ. *θυ-μέλη* «θυσιαστήριο», *πι-μελή* «λίπος») < μέλω «φροντίζω»].

-άτης, -άτισσα- παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. καταγωγή ή εθνικότητα: *Κορε-άτης - Κορε-άτισσα, Σπαρτι-άτης - Σπαρτι-άτισσα,* 2. ιδιότητα: *χωρι-άτης* - χωρι-*άτισσα, πελ-άτης - πελ-άτισσα, ομοϊδε-άτης - ομοϊδε-άτισσα.* [ΕΤΥΜ αρχ. παραγ. επίθημα (λ.χ. αρχ. *Σπαρτι-άτης, Τεγε-άτης), το* οποίο αρχικώς δήλωνε καταγωγή. Ανάγεται σε I.E. *-ta-, όπως και το

-της | *-τής*\.

ατθιδο**γρά**φος (ο) [μτγν.] ΦΙΛΟΛ. ο αρχαίος ιστοριογράφος που είχε ως αντικείμενο την ιστορία των Αθηνών. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άτθίς (βλ.λ.) + *γράφω)*].

Ατθίς (η) {Ατθίδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. κόρη τού αυτόχθονος βασιλιά τής Αττικής Κραναού, από την οποία πήρε το όνομα της η Αττική. [ΕΤΥΜ. αρχ. κυρ. όν. < 'Αθήναι, με διπλασιασμό τού δασέος συμφώνου (*άθθ-*) και ανομοίωση *(*άτθ-)*. Βλ. κ. Αττική].

άτι (το) {χωρ. γεν.) (λαϊκ.-λογοτ.) αρσενικό άλογο που δεν έχει ευνουχιστεί και είναι κατάλληλο για πόλεμο ή ιππασία: *αγέρωχο ~.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. at «άλογο»].

Α.Τ.**Ι.Α.** (το) → ούφο

ατίθασος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι εύκολο να δαμαστεί: *~ ζώο* ΣΥΝ. ατιθάσευτος, αδάμαστος, ανήμερος ΑΝΤ. τιθασευμένος, δαμασμένος, ήμερος 2. (μτφ.) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν υπακούει, δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη: *~ νιάτα | συμπεριφορά | χαρακτήρας | πλάσμα | γλώσσα* ΣΥΝ. ανυπάκουος, άγριος, ανυπότακτος, απείθαρχος ΑΝΤ. υπάκουος, υποταγμένος, πειθαρχικός. — ατίθασα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *τιθασός* «ήμερος». Βλ. κ. *τιθασεύω)*].

ατιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ατίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. προσβάλλω την υπόληψη (κάποιου), σπιλώνω τη φήμη του: *ατιμάστηκε μπροστά στα μάτια των άλλων ‖ ~ το σπίτι μου | τη στολή μου | το όνομα τής οικογένειας μου* ΣΥΝ. εξευτελίζω, ντροπιάζω, ταπεινώνω ΑΝΤ. τιμώ 2. (ειδικότ.) προσβάλλω την τιμή (γυναίκας), διακορεύω, βιάζω. Επίσης (λαϊκ.) ατιμώνω. — ατίμαση (η) [1840] κ. ατι**μασμός** (ο) [μτγν.] κ. ατί**μασμα** (το), ατιμαστικός, -ή, -ό [1840].

ατίμητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει τιμηθεί · **2**. αυτός τού οποίου η αξία είναι αδύνατον να υπολογιστεί, ανεκτίμητος: *~ πετράδι | λόγια.*

ατιμία (η) {ατιμιών} **1**. η κατάσταση τού να μην έχει κάποιος υπόληψη, να είναι ατιμασμένος: το *στίγμα τής ~* ΣΥΝ. ανυποληψία, αίσχος, ντροπή, ανεντιμότητα ΑΝΤ. τιμή, δόξα 2. η ιδιότητα τού να είναι κανείς άτιμος (βλ.λ.), ανήθικος- η έλλειψη εντιμότητας ΣΥΝ. ανεντιμότητα ΑΝΤ. εντιμότητα 3. (συνεκδ.) η πράξη που στερείται τιμιότητας, ηθικής: *οι ~ που έχει κάνει | διαπράζει* ΣΥΝ. προστυχιά, βρομιά, βρομοδουλειά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άτιμος* < ά- στερητ. + τιμή. Η λ. χαρακτήριζε στον Όμηρο την κατάσταση εξευτελισμού στην οποία περιερχόταν ο πολεμιστής που έδειχνε δειλία ή δεν ανταπέδιδε την προσβολή. Στην αθηναϊκή κοινωνία η λ. προσδιόριζε τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων κάποιου. Στην Κ.Δ. η λ. δήλωσε κυρ. την έλλειψη ή τη στέρηση τής θεϊκής εύνοιας (π.χ. *Ρωμ.* 1, 26: *δια τοῦτο παρέδωκεν αυτούς ὁ Θεός εις πάθη ατιμίας...)*].

άτιμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εντιμότητας: *~ πράξη* ‖ (υβριστ.) άτιμε, θα *μου το πληρώσεις!* ΣΥΝ. αχρείος, αισχρός, επονείδιστος ΑΝΤ. έντιμος, τίμιος 2. αυτός που έχει χάσει την υπόληψη, την τιμή του ΣΥΝ. ανυπόληπτος ΑΝΤ. ευυπόληπτος · **3.** (με θαυμασμό) πονηρός, έξυπνος, ικανός: βρε τον *~*, τι *πήγε και σκέφτηκε!* · 4. (ειδικότ.-παλαιότ.) (γυναίκα) που ήρθε σε παράνομη ερωτική επαφή (προγαμιαία, απατώντας τον σύζυγο της κ.τ.ό.) ΑΝΤ. τίμια 5. (για άνδρα) αυτός τον οποίο απατά η σύζυγος του. — (υποκ.) **ατι**μούλης, -α, -ικο κ. ατιμούλικος, -η, -ο, άτψα επίρρ.

ατιμωρητί επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) χωρίς τιμωρία: *δεν μπορείς να παραβιάζεις τους νόμους ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.

ατιμώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός στον οποίο δεν έχει επιβληθεί τιμωρία: *οι δράστες τού εγκλήματος παραμένουν ατιμώρητοι.* — ατιμώρητα επίρρ., ατιμωρησία (η) [μεσν.].

ατίμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή τής υπόληψεως: *προτίμησε τον θάνατο από την ~ και αυτοκτόνησε.* — ατιμωτικός, -ή, -ό, ατιμωτικ-ά | -ώς [1891] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ· *ατίμωσις* < *άτιμώ (-άω)* < *άτιμος]*.

άτιτλος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν έχει τίτλο: *~ κεφάλαιο | ποίημα* ΣΥΝ. ατιτλοφόρητος.

ατλάζι (το) {ατλαζιού | χωρ. πληθ.} λείο, γυαλιστερό ύφασμα από μετάξι καθαρό ή συνυφασμένο με λινό, μαλλί ή βαμβάκι. — ατλαζένιος, -α, -ο, ατλαζωτός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. atlas].

άτλαντας (ο) -> Ατλας

Ατλαντίδα (η) μυθικό νησί στον Ατλαντικό Ωκεανό, που, σύμφωνα με διηγήσεις σε διάλογους τού Πλάτωνα, καταποντίστηκε μαζί με τους κατοίκους του πριν από χιλιάδες χρόνια («μύθος τής Ατλαντίδας»): η *χαμένη ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀτλαντίς, -ίδος* (πρωτοαπαντά στη *Θεογονία* 938 τού Ησιόδου) < Άτλας]. Ατλαντική **Συμμαχία** (η) → ΝΑΤΟ ατλαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Ατλαντικό Ωκεανό. Ατλαντικός **(Ωκεανός)** (ο) ο δεύτερος σε μέγεθος ωκεανός τής Γης, ο οποίος χωρίζει την Αμερική από την Ευρώπη και την Αφρική. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἀτλαντίς*, από φρ. όπως *Ἀτλαντικόν πέλαγος* (Πλάτων, *Τίμαιος* 24e) και *Ἀτλαντική θάλασσα* (Αριστοτέλης, *Περί κόσμου* 392b 22), οι οποίες περιέγραφαν τη μυθική νήσο Ατλαντίδα (βλ.λ.), την οποία οι αρχαίοι τοποθετούσαν μεταξύ τής ευρωπαϊκής και τής αμερικανικής ηπείρου]. **Άτλας** (ο) {Ατλαντ-ος, -α} **1**. ΜΥΘΟΛ. γίγαντας, γιος τού Ουρανού και τής Γαίας, ο οποίος τιμωρήθηκε από τον Δία να κρατά στους ώμους του τη γήινη σφαίρα 2. (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο με μεγάλη μυϊκή δύναμη, που μπορεί να σηκώνει πολύ μεγάλα βάρη, π.χ. ένας αρσιβαρίστας (β) η συλλογή που περιλαμβάνει επί μέρους χάρτες ευρύτερης περιοχής: παγκόσμιος | *ευρωπαϊκός ~* (γ) (κατ' επέκτ.) κάθε συλλογή πινάκων, σχεδίων, εικόνων με κοινό θέμα: *ανατομικός | διαλεκτικός ~* · 3. οροσειρά τής ΒΑ. Αφρικής που εκτείνεται στο Μαρόκο (Μέγας Ατλας) και στην Αλγερία (Ατλας τής Σαχάρας). Επίσης Άτλαντας.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Ατλας, -αντος,* όνομα μυθικού γίγαντα, < ά- αθροιστ. + θ. τλο- | τλη-, από όπου και απρφ. *τλῆ-ναι* «τολμώ» (βλ. κ. *τόλμη, τάλαντο)*. Το όν. τού όρους από το όν. τού μυθικού *Ἀτλαντος,* ο οποίος συνδεόταν με τη ΒΔ. Αφρική (ιδίως με την περιοχή τού σημερινού Γιβραλτάρ). Η σημ. «συλλογή χαρτών» ανάγεται στο 1594, οπότε εκδόθηκε μια τέτοια συλλογή από τον Φλαμανδό G. Mercator, έχοντας στο εξώφυλλο απεικόνιση τού μυθικού Άτλαντος].

Α.Τ.Μ. (η) Αυτόματη Ταμειολογιστική Μηχανή· μηχανή σε τράπεζα, από την οποία μπορεί ο πελάτης να κάνει ανάληψη ή κατάθεση χρημάτων με τη χρήση ειδικής κάρτας.

ατμάκατος (η) [1889] {ατμακάτ-ου | -ων, -ους} το σκάφος που κινείται με ενέργεια από ατμό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chaloupe à vapeur].

ατμάμαξα (η) [1840] {ατμαμαξών} η μηχανή που κινείται με ατμό και κινεί το τρένο· (συνεκδ.) το ίδιο το τρένο.

ατμήλατος, -η, -ο [1876] (λόγ.) αυτός που κινείται με ενέργεια ατμού: *~ πλοίο | ναυτιλία* ΣΥΝ. ατμοκίνητος.
[ΕΤΥΜ. < *ατμός* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαύνω)*].

άτμητος, -η, -ο 1. αυτός που που δεν είναι δυνατόν να τεμαχιστεί ή δεν έχει τεμαχιστεί ακόμη ΣΥΝ. αδιαίρετος 2. (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μικρός, ώστε δεν μπορεί να διαιρεθεί, να τεμαχιστεί άλλο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *τμητός* < *τέμνω)*].

ατμό- κ. **ατμὸ-** κ. **ατμ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τον ατμό: *ατμο-μηχανή, ατμό-πλοιο, ατμ-άμαξα, ατμό-λουτρο, ατμο-λέβητας.*
[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀτμο-ειδής),* που προέρχεται από το αρχ. *ατμός* και απαντά επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *ατμο-λέβητας* < αγγλ. steam-boiler)].

ατμοηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που παράγει ηλεκτρική ενέργεια με τη δύναμη τού ατμού: *~ σταθμός.*

ατμόϊππος (ο) [1884] {ατμοΐππ-ου | -ων, -ους} μονάδα μέτρησης τής ισχύος των ατμομηχανών. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cheval-vapeur].

ατμοκίνητος, -η, -ο [1825] αυτός που κινείται με ατμό: *~ σιδηρόδρομος | πλοίο* ΣΥΝ. ατμήλατος.

ατμολέβητας (ο) [1858] {ατμολεβητών} ο λέβητας μέσα στον οποίο παράγεται ο ατμός που προορίζεται για κινητήρια ενέργεια, το καζάνι τής μηχανής. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-boiler].

ατμόλουτρο (το) [1876] **1**. το λουτρό με υδρατμούς ή ατμούς από μεταλλικά ύδατα (βλ. λ. *σάουνα, χαμάμ)* 2. (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία γίνεται ατμόλουτρο (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-bath].

ατμομηχανή (η) [1812] η μηχανή που κινείται με ατμό ΣΥΝ. ατμάμαξα, λοκομοτίβα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-engine].

ατμοπλοία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η συγκοινωνία που γίνεται με πλοία τα οποία χρησιμοποιούν ατμό ως κινητήρια ενέργεια. — ατμοπλοϊκός, -ή, -ό [1833], ατμοπλοϊκ-ά | -ώς [1896] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *ατμός* + *-πλοΐα* < *πλέω,* μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam navigation].

ατμόπλοιο (το) [1851] το πλοίο που κινείται με ατμό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steamship].

ατμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η μετατροπή υγρού ή στερεού σε αέριο ΣΥΝ. εξάτμιση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vaporisation].

ατμός (ο) 1. εξαερωμένη μορφή υγρών, ιδ. νερού σε κατάσταση βρασμού· νερό υπό μορφήν ορατού αερίου ή αναθυμίασης: *πυκνός | αποπνικτικός* ~ ΣΥΝ. αέριο, αναθυμίαση· ΦΡ. (μτφ.-αργκό) *βγάζω* ατμούς ξεσπώ, συμπεριφέρομαι θυμωμένα και ασυγκράτητα 2. υγροποιημένη μορφή αερίων ή αναθυμιάσεων σε σταγόνες ΣΥΝ. υδρατμός • ΦΡ. *ιπ' ατμόν (υπ' άτμόν) (ι) σε* ετοιμότητα: *ασθενοφόρα και πυροσβεστικά οχήματα βρίσκονται ~* (ii) (ειδικότ.) σε ετοιμότητα για αναχώρηση: *είμαι ~ για τις Βρυξέλλες.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀετμός* < *άΕε-τμός < ά- προθεμ. + I.E. *we- | wen- «πνέω, φυσώ», πβ. σανσκρ. vâtah «φυσάει», λατ. ven-tus «άνεμος», γαλλ. vent, ισπ. viento, αγγλ. wind, γερμ. Wind κ.ά. Ομόρρ. αρχ. άήρ (< **άΡερ-),* αρχ. άημι (< *awe-) «φυσώ», *αΰ-ρα* (< **äF-ρα)* κ.ά. Η φρ. υπ'ατμόν είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. under steam].

ατμοσίδερο (το) συσκευή για σιδέρωμα ρούχων που λειτουργεί με ατμό.

ατμοστρόβιλος (ο) {ατμοστροβίλ-ου | -ων, -ους} ατμοκίνητος στρόβιλος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-turbine].

ατμόσφαιρα κ. (παλαιότ.) **ατμόσφαιρα** (η) [1728] {χωρ. πληθ.· ατμοσφαιρών στη σημ. 3} 1. η αεριώδης μάζα που περιβάλλει έναν πλανήτη ή δορυφόρο και τής οποίας η ύπαρξη επιτρέπει την επιβίωση όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών στη Γη· οι κυριότ. περιοχές της είναι η τροπόσφαιρα, η στρατόσφαιρα, η μεσόσφαιρα, η θερμόσφαιρα και η εξώσφαιρα ΣΥΝ. αέρας 2. κάθε αεριώδες περίβλημα συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου: η *~ τής εξοχής* 3. ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής πίεσης ατμών ή αερίων (1.033 γραμμάρια βάρους ή ποντ κατά τετραγωνικό εκατοστόμετρο): *πίεση 10 ατμοσφαι-*

ρών 4. το σύνολο των μετεωρολογικών συνθηκών που επικρατούν σε έναν τόπο: *διαυγής* | *ζεστή* | *υγρή* | *καθαρή* - ΣΥΝ. κλίμα 5. ο αέρας σε συγκεκριμένο χώρο: η ~ στο *δωμάτιο ήταν αποπνικτική από τα πολλά τσιγάρα* 6. (μτφ.) το σύνολο των συναισθηματικών, ψυχολογικών επιδράσεων σε έναν χώρο ή περιβάλλον, η κυρίαρχη διάθεση: στο πάρτι δεν *ήξερα κανέναν, ήταν όμως τόσο εύθυμη η ~, που πέρασα θαυμάσια* || *εορταστική* | *ευχάριστη* | *θερμή* | *παγερή* | *υποβλητική* | *φιλική* | *ηλεκτρισμένη* | *τεταμένη* | *φορτισμένη* ~· ΦΡ. ***περιρρέουσα ατμόσφαιρα*** βλ.λ. — **ατμοσφαιρικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. atmosphaera].

ατμόσφαιρα ή ατμόσφαιρα; Παρά τον παροξύτονο τύπο α**τμόσφαιρα,** που πήγε προσκαίρως να παγιωθεί από επιφανείς λογίους (μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος 1728, Ευγένιος Βούλγαρις, Ανθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, Σκαρλάτος Βυζάντιος κ.ά.), ο προπαροξύτονος τ. ατμόσφαιρα φαίνεται ορθότερος. Δικαιολογείται από πολλά σύνθετα που κανονικώς αναβιβάζουν τον τόνο λόγω συνθέσεως: *υδρόσφαιρα, ιοντόσφαιρα, φωτόσφαιρα, γεώσφαιρα, καλαθόσφαιρα, πετόσφαιρα, λιθόσφαιρα, χειρόσφαιρα, στρατόσφαιρα, χιονόσφαιρα* κ.ά.

-άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. αξίωμα ή τρόπο διακυβέρνησης· επίσης, το κράτος ή τη διοικητική περιφέρεια όπου επικρατεί συγκεκριμένο καθεστώς: *δουκ-άτο, εμιρ-άτο, σουλταν-άτο, χαλιφ-άτο, πριγκιπ-άτο, προτεκτορ-άτο, αδελφ-άτο* 2. παλαιό νόμισμα χωρών, το όνομα τού οποίου προέρχεται από τον ηγεμόνα (που συχνά παριστάνεται ανάγλυφα πάνω στο νόμισμα) ή από το είδος τής ηγεμονίας που ασκούσε: (Κωνσταντίνος) κωνσταντιν-άτο, (δούκας) *δουκ-άτο* 3. γλύκυσμα ή ποτό: *καρυδ-άτο, αμυγδαλ-άτο, κιτρ-άτο* 4. (στον πληθ.) τοπωνύμιο: *Βλαχ-άτα, Διλην-άτα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δουκ-άτον,* μεσν. δεσποτ-άτον), που προέρχεται από το παραγ. επίθημα *-άτος* (βλ.λ.)].

άτοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποφέρει ή δεν επιβαρύνεται με τόκο: - *δάνειο* | *δόσεις* ΑΝΤ. έντοκος. — **άτοκα** | **ατόκως** επίρρ.

ατόλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο δακτυλιοειδής κοραλλιογενής σχηματισμός που περικλείει λιμνοθάλασσα, είναι σκεπασμένος με πλούσια βλάστηση και επικοινωνεί με το ανοικτό πέλαγος μέσω καναλιών απαντά κυρ. στον Ειρηνικό και τον Ινδικό Ωκεανό. Επίσης ατόλ (το) {άκλ.}.
[ΙΧΝ < γαλλ. atoll < atolu (γλώσσα Ντιβέχι, που ομιλείται στα νησιά Μαλδίβες) «νησί»].

άτολμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν χαρακτηρίζεται από τόλμη, αποφασιστικότητα: η ~ και *χλιαρή διαμαρτυρία δεν έφερε αποτέλεσμα* || ~ *βήματα* ΣΥΝ. δειλός, διστακτικός, μαζεμένος, φοβισμένος ΑΝΤ. τολμηρός, θαρραλέος. — **άτολμα** | **ατόλμως** [μτγν.] επίρρ., **ατολμία** (η) [αρχ.].

ατομικεύω ρ. μετβ. [1888] {ατομίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} περιορίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο άτομο: μην *ατομικεύεις το πρόβλημα· δεν αφορά μόνο σε αυτόν, είναι ευρύτερο* ΣΥΝ. προσωποποιώ. — **ατομίκευση** (η) [1859]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualiser].

ατομικεύω - εξα**τομικεύω**. Το ατομικεύω σημαίνει ό,τι και το *προσωποποιώ,* δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζω και επικεντρώνω την προσοχή ή τον λόγο σε ένα, συγκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο (Δεν *χρειάζεται να ατομικεύσουμε το θέμα στον συγκεκριμένο υποψήφιο).* Το **εξατομικεύω** σημαίνει ότι δρω, ενεργώ, λαμβάνω υπ' όψιν, αναφέρομαι σε άτομα και όχι στο σύλΟλο (εξατομικευμένη *διδασκαλία)'* όχι σε ένα ή συγκεκριμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά *(Οι ευθύνες πρέπει να εξατομικευθούν ανάλογα με κάθε περίπτωση· δεν μπορούν να θεωρηθούν όλοι συλλογικά υπεύθυνοι).* Από πλευράς παραγωγής και τα δύο ανάγονται στο επίθ. **ατομικός.** Για τη γενικότερη σημ. τής εκ- | εξ- σε σύνθετα από **-ικός**, πβ. λαϊ**κός** - **εκλαϊκεύω** - *εκλαΐκευση,* **ειδικός** - εξειδικεύω - εξειδίκευση, **ιδανικός** - εξιδανεύω - *εξιδανίκευση* κ.τ.ό.

ατομικισμός (ο) [1871] {χωρ. πληθ.} 1. η θεωρία και η στάση ζωής που προβάλλει την αξία τού ατόμου έναντι τού κοινωνικού συνόλου ΣΥΝ. ατομοκρατία, ιντιβιντουαλισμός 2. (ειδικότ.) κοινωνική θεωρία που υποστηρίζει την πολιτική και οικονομική ανεξαρτησία τού ατόμου και δίνει έμφαση στην ατομική πρωτοβουλία και δράση 3. η υπερβολική και αποκλειστική ενασχόληση με τον εαυτό μας: *εγωπαθής* | *υπερβολικός* | *αχαλίνωτος* ~ ΣΥΝ. εγωισμός, ατομισμός, φιλοτομαρισμός ΑΝΤ. αλτρουισμός. — ατομικιστής (ο), ατομικίστρια (η), **ατομικιστικός**, -ή, -ό, ατομικιστικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άτομο.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualisme].

ατομικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο ως ιδιαίτερη οντότητα κατ' αντιδιαστολή προς την ομάδα: ~ *ασφάλιση* | *διαφορές* | *δικαιώματα* | *έκθεση ζωγραφικής* | *χαρακτηριστικά* | *ψυχολογία* | *συνείδηση* | *παιχνίδι* | *προσπάθεια* | *δημιουργία* | *συμφέρον* ΣΥΝ. προσωπικός ΑΝΤ. ομαδικός, συλλογικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένο άτομο: ~ *βιβλιάριο* | *διαβατήριο* | *εισόδημα* | *ιδιοκτησία* | *φάκελος* ΣΥΝ. ιδιωτικός ΑΝΤ. ομαδικός, συλλογικός 3. (για τον προσδιορισμό μεγέθους, ποσότητας) αυτός που αναλογεί σε ένα άτομο, μικρός: ~ *μερίδα* | *συσκευασία* · 4. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με το άτομο, την ελάχιστη ποσότητα ύλης που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες τού χημικού της στοιχείου: ~ *φυσική* **5.** (α) ατομική ***θεωρία*** η επιστημονική θεωρία για τη φύση τής ύλης, που επισημαίνει ότι αυτή αποτελείται από άτομα (β) ***ατομικός αριθμός*** ο αριθμός των πρωτονίων ενός ατόμου ή των ηλεκτρονίων τού ουδετέρου ατόμου, που είναι χαρακτηριστικός για κάθε χημικό στοιχείο (γ) ***μονάδα ατομικής μάζας*** μονάδα μετρήσεως μάζας ατόμων, η οποία ισούται με το 1/12 τής μάζας τού ισοτόπου τού άνθρακα-12 (δ) ***ατομικό βάρος | ατομική μάζα*** η μέση μάζα των ισοτόπων ενός χημικού στοιχείου μετρημένη σε μονάδες ατομικής μάζας (ε) ***ατομική ενέργεια*** η πυρηνική ενέργεια (βλ. λ. πυρηνικός) **6.** αυτός που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια: ~ *αντιδραστήρας* | *υποβρύχιο* | *σταθμός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας*- ορθότ. πυρηνικός 7. (όπλο) η ισχύς τού οποίου προέρχεται από τη σχάση ή τη σύντηξη τού πυρήνα των ατόμων ορισμένων στοιχείων: ~ βόμβα. — ατομικ-ά | **-ώς** [1824] επίρρ. (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω. [ΕΤΥΜ. Η σημ. «αυτός που αναφέρεται στο άτομο» αποδίδει το γαλλ. personnel (βλ. κ. *προσωπικός),* ενώ η σημ. που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. atomic].

ατομικότητα (η) [1818] {ατομικοτήτων} 1. η ιδιαιτερότητα ή η αυτοτέλεια κάθε ανθρώπου ως προσώπου 2. ΦΙΛΟΣ, (α) η ιδιότητα ή το σύνολο των ιδιοτήτων μιας οντότητας, ενός ατόμου, που το αντιδιαστέλλουν προς τα άλλα άτομα τού ίδιου είδους ή προς το σύνολο γενικά (β) η ιδιότητα μιας «ενικής» έννοιας που βρίσκεται στο τέλος μιας σειράς γενών και ειδών και δεν επιδέχεται διαίρεση 3. ΧΗΜ. Ο αριθμός των ατόμων που συνιστούν το μόριο χημικού στοιχείου. [ΕΤΥΜ Οι σημ. 1, 2 αποτελούν μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualité, ενώ η σημ. 3 είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. atomicity].

ατομισμός (ο) [1818] ο ατομικισμός (βλ.λ.). — **ατομιστής** (ο) [1842], **ατομίστρια** (η), ατομιστικός, -ή, -ό [1867], **ατομιστικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άτομο.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualisme],

άτομο (το) {ατόμ-ου | -ων} 1. υποθετική απειροελάχιστη ποσότητα ύλης, που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση ΣΥΝ. στοιχείο, μόριο 2. ΧΗΜ. το ελάχιστο σωματίδιο ύλης χημικού στοιχείου, που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες τού στοιχείου, αποτελείται από διαρκώς κινούμενα πρωτόνια, νετρόνια και ηλεκτρόνια και απαντά ελεύθερο ή ενωμένο με άλλα άτομα: *διάσπαση τού* - (πυρηνική σχάση, βλ. λ. *σχάση)* 3. ΒΙΟΛ. κάθε απλός ή μεμονωμένος οργανισμός που μπορεί να αποτελεί ύπαρξη, σε αντιδιαστολή προς την αποικία, τον πληθυσμό, το είδος 4. ο κάθε άνθρωπος χωριστά ΣΥΝ. πρόσωπο 5. ο άνθρωπος ως πρόσωπο, ως οντότητα ξεχωριστή από τους υπόλοιπους ανθρώπους: *εγγυώμαι προσωπικώς για το άτομο του* || *άγνωστο* | *γελοίο* | *καλλιεργημένο* | *κοινωνικό* | *νεαρό* | *ύποπτο* | *ώριμο* ~ ΣΥΝ. άνθρωπος, πρόσωπο ΑΝΤ. σύνολο, ομάδα 6. (αργκό νέων) άνθρωπος: τι *λέει, ρε, το ~; είναι καλά;* || *έχει μπλέξει με ένα - που είναι φευγάτο* || το ~ δεν *είναι στα καλά του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άτομον,* ουδ. τού επιθ. *ατομος* «άτμητος» < ά- στερητ. + *-τόμος* < *τομή* < *τέμνω.* Η σημ. «πρόσωπο» απαντά από το 1804 ως απόδ. των γαλλ. individu (κατά λέξη «α-διαίρετος»), personne].

άτομο, ατομικισμός - ατομισμός, ατομικιστής - **ατομιστής**. Στην προσπάθεια να αποδοθούν στα Ελληνικά οι έννοιες individu | personne και individualisme, individualiste, πλάστηκαν από τους λογίους τού 18ου και 19ου αι. αρκετές λέξεις: **άτομο**, ως αναβίωση ή ενεργοποίηση τού αρχ. *άτομον,* ουδ. τού επιθ. *ατομος* «ο μη τμητός, αυτός που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση»· αυτού μετάφραση είναι το λατ. Individuum «το αδιαίρετο, το άτμητο», από το οποίο το γαλλ. individu, που αποδόθηκε **με** το αρχ. ελλην. *άτομο* (πατριαρχικά έγγραφα 1804), από όπου προέρχεται. Για την απόδοση τού individualisme πλάστηκε από το *άτομο* ο **ατομισμός** (πρωτοαπαντά στον Κωνσταντίνο Κούμα, 1818) και αργότερα από το *ατομικός* ο όρος **ατομικισμός** (Ι.Ν. Βαλέτας, 1871). Πάλι από το *άτομο* πλάστηκε ο **ατομιστής** (Χριστόδουλος Ακαρνάν, 1786) για το individualiste και σε νεότερους χρόνους το **ατομικιστής** από το *ατομικός.* Μεταξύ τους τα ζεύγη *ατομισμός - ατομικισμός* και ατομιστής - ατομικιστής δεν διαφέρουν σημασιολογικώς.

ατομοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται, που λειτουργεί με ατομική ενέργεια: ~ *εργοστάσιο.*

ατομοκρατία (η) {χωρ. πληθ.) ο ατομικισμός (βλ.λ., σημ. 1, 2). — **ατομοκρατικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. individualisme].

ατονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη έντασης και ζωντάνιας, η εξασθένηση των δυνάμεων: *τον τελευταίο καιρό αισθάνομαι* ~· μάλλον *χρειάζομαι ξεκούραση* ΣΥΝ. αδυναμία ΑΝΤ. ευεξία, δύναμη 2. ΙΑΤΡ. η εξασθένηση τού κανονικού τόνου (βαθμού ελαστικότητας) ιστού ή μυώδους οργάνου.

ατονικός, -ή, -ό [1847] 1. αυτός που σχετίζεται με την έλλειψη ή τη μείωση τής δύναμης: ~ κατάσταση · 2. αυτός που σχετίζεται με το

σύστημα γραφής κατά το οποίο οι λέξεις δεν τονίζονται: *οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν μεγαλογράμματη ~ γραφή* ΑΝΤ. πολυτονικό, μονοτονικό · **3.** ΜΟΥΣ. στονική ***μουσική*** η μουσική που δεν στηρίζεται στους κλασικούς κανόνες τονικότητας· ειδικότ. η μουσική που χρησιμοποιεί ελεύθερα και τους δώδεκα φθόγγους τής χρωματικής κλίμακας. — ατονικότητα (η) (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. atonal].

ατόνιστος, -η, -ο 1. αυτός που γράφεται χωρίς τόνο: ο *μαθητής άφησε ατόνιστες όλες τις λέξεις τού κειμένου* ΣΥΝ. άτονος ΑΝΤ. τονισμένος, τονιζόμενος · 2. (σπάν.) αυτός που δεν έχει μελοποιηθεί. — ατό-νΐΟτα επίρρ.

άτονος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που του λείπει η ζωντάνια, η θέρμη: ~ *χρώμα* | *φωνή* | *βλέμμα* | *χαμόγελο* || ~ *ύφος* | *διαμαρτυρία* || ~ *αγορά* (που δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη κίνηση συναλλαγών) ΣΥΝ. αδύναμος, ασθενικός ΑΝΤ. έντονος, ζωντανός · 2. αυτός που δεν παίρνει γραμματικό τόνο: ~ συλλαβή | λέξη ΣΥΝ. ατόνιστος ΑΝΤ. τονισμένος. — άτονα | ατόνως [μτγν.] επίρρ.

ατονώ ρ. αμετβ. {ατονείς... | ατόνη-σα, -μένος} 1. χάνω ένταση, δύναμη: *σύντομα ατόνησε το ενδιαφέρον τού κοινού* || *ατονεί η συζήτηση* | *η επίδραση* | η μνήμη ΣΥΝ. εξασθενώ, αδυνατίζω ΑΝΤ. εντείνομαι 2. (για νόμους) ισχύω μόνο τυπικά, μένω στην πράξη ανεφάρμοστος: *ο νόμος για τις ελληνόγλωσσες επιγραφές στα καταστήματα έχει ουσιαστικά ατονήσει* ΑΝΤ. ισχύω. — ατόνηση (η) [1891]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ατονό (-έω) < άτονος].

ατόπημα (το) {ατοπήμ-ατος | -ατα, -άτων) η ακατάλληλη για τις περιστάσεις ενέργεια ή πράξη: *υπέπεσε σε σοβαρά ατοπήματα κατά τον χειρισμό τής υποθέσεως* ΣΥΝ. σφάλμα, παρεκτροπή, απρέπεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άτοπος]*.

άτοπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι αντίθετος προς τη λογική: ~ *πράξη* | *συμπεριφορά* | *ενέργεια* ΣΥΝ. παράλογος, ασυνάρτητος ΑΝΤ. λογικός **2.** ΦΙΛΟΣ, ***απαγωγή σε άτοπο*** | (λόγ.) **εις άτοπον *απαγωγή*** *(εις άτοπον απαγωγή,* λατ. deductio ad absurdum) (α) λογική μέθοδος με την οποία αποδεικνύουμε ότι μια πρόταση είναι ψευδής, ξεκινώντας από τη συγκεκριμένη πρόταση και καταλήγοντας με λογικούς συλλογισμούς σε πρόταση που γνωρίζουμε ότι είναι ψευδής (β) λογική μέθοδος με την οποία βεβαιώνεται εμμέσως η αλήθεια μιας πρότασης με τον αποκλεισμό μιας απο τις συνέπειες που προκύπτουν από αντιφατική πρόταση 3. αυτός που δεν αρμόζει σε συγκεκριμένη περίσταση: ~ *πράξη* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. ανάρμοστος, αταίριαστος. — άτοπα | ατόπως [αρχ.] επίρρ., ατοπία (η) [αρχ.].

ατός, -ή, -ό αντων. οριστ. (λογοτ.-λαϊκ. + προσ. αντων. μου, σου, του...) μόνος μου, εγώ ο ίδιος: ~ μου *κατάφερα να ξεπεράσω κάθε εμπόδιο*. [ΕΤΥΜ. μεσν., από τις πλάγιες πτώσεις τής αυτοπαθούς αντωνυμίας: αιτ. άτόν < μτγν. *έατόν* (με σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *εαυτόν* (βλ. κ. εαυτός)].

-άτος, -άτη, -άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1**. υλικό από το οποίο παρασκευάστηκε έδεσμα ή το οποίο αποτελεί βασικό συστατικό του: *κρασ-άτος, ζιδ-άτος, ριγανάτος 2.* ιδιότητα: *καλοσυν-άτος, μυρωδ-άτος, μεσ-άτος, λουλουδ-άτος, σικ-άτος* 3. συντελεσμένο γεγονός, ολοκλήρωση: *γεμ-άτος, χορτ-άτος, φευγ-άτος* 4. τρόπο: τρεχ-άτος, *ποδαρ-άτος* 5. κατάληξη οικογενειακών ονομάτων, συνήθ. από την Κεφαλονιά: *Μαρκαντων-άτος, Λασκαρ-άτος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μτγν. *βαρβ-άτος* < λατ. barb-atus), σύντομα δε επεκτάθηκε και σε λ. με ελλην. θέμα (λ.χ. μεσν. *γεμ-άτος, καλοσυν-άτος* κ.ά.(].

ατού (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα* 1. το χαρτί τής τράπουλας που κερδίζει όλα τα άλλα, το ισχυρότερο χαρτί: ~ *σ'αυτή την παρτίδα είναι τα σπαθιά* 2. (μτφ.) ό,τι μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς για να υπερισχύσει: ~ τής *ομάδας είναι η ισχυρή της άμυνα* || το *κύριο ~ τού υποψηφίου είναι ότι είναι νέος και επαγγελματικά επιτυχημένος* ΣΥΝ. πλεονέκτημα, προσόν, αβαντάζ ΑΝΤ. μειονέκτημα, ντεζαβαντάζ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. atout < à tout «σε όλα»].

ατόφυος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *ατόφιος)* 1. αυτός που αποτελεί ενιαίο σύνολο, με ομοιογένεια και συνοχή, από το οποίο δεν λείπει κάτι: *ένα καρβέλι ~* || *παρέλαβε* - το *στράτευμα με ακμαίο ηθικό, αλλά δεν μπόρεσε να το αξιοποιήσει στρατηγικά* ΣΥΝ. ακέραιος 2. αυτός που δεν έχει παραποιηθεί, νοθευτεί: - *χρυσάφι* ΣΥΝ. καθαρός, γνήσιος, ανόθευτος ΑΝΤ. νοθευμένος. [ΕΤΥΜ < μεσν. αΰτόφυος < αρχ. *αυτοφυής]*.

ατόφυος ή ατόφιος; Η ετυμολ. προέλευση τής λ. (από το αρχ. αύτο-φυής μέσω τού μεταπλασμένου κατά τα επίθ. σε *-ος* μεσν. αύτόφυος) δικαιολογεί τη γραφή ατόφυος με -υ- και όχι ατόφιος με -ι- κατά τα επίθ. σε *-ιος* (ψόφ-ιος, *κούφ-ιος, ίσ-ιος* κ.ά.).

άτρακτος (η) {ατράκτ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το αδράχτι (βλ.λ.) **2.** μεταλλικός μακρόστενος άξονας περιστροφής μηχανημάτων · **3.** το κύριο μέρος αεροπλάνου · 4. ΓΕΩΜ. τμήμα επιφανείας σφαίρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο μέγιστων ημικυκλίων με κοινή διάμετρο 5. ΑΣΤΡΟΝ. ωριαία **άτρακτος** καθεμιά από τις 24 νοητές ατράκτους πλάτους 15° (= 1 h) (σημ. 4) στις οποίες χωρίζεται η γήινη επιφάνεια, τής οποίας όλα τα σημεία έχουν συμβατικά την ίδια ώρα β. ΒΙΟΛ. (α) παροδικός κυτταροπλασματικός σχηματισμός, που εμφανίζεται κατά τη διαίρεση τού πυρήνα και διευκολύνει την ισομερή κατανομή των χρωμοσωμάτων στους θυγατρικούς πυρήνες (β) ***νευρομυϊκή άτρακτος*** αισθητήριο των σκελετικών μυών, που οι υποδοχείς του ερεθίζονται από το παθητικό τέντωμα τού μυός. — (υποκ.) ατρακτίδιο (το), ατρακτοειδής, **-ής,** -ές [μτγν].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + trk^{w} (συνεσταλμ. βαθμ.) < I.E. *ter-ek^{w} «στρίβω», πβ. σανσκρ. tarkuh «αδράχτι», λατ. torqueo «στρίβω», γαλλ. tordre, ισπ. torcer, αγγλ. dis-tort, γερμ. drechseln «τορνεύω» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικώς στο αρσενικό γένος με τη σημ. «αδράχτι», ενώ αργότερα κατέληξε να προσδιορίζει τον κεντρικό ιστό τού πλοίου]. ατράνταχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να τρανταχτεί ΣΥΝ. αδόνητος, άσειστος 2. (μτφ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί, να ανατραπεί' ακλόνητος: ~ *άλλοθι* | *επιχείρημα* | *ατού* | *πειστήριο* | *απόδειξη* | *πίστη* ΑΝΤ. σαθρός, ασταθής. — ατράνταχτα επίρρ. **ατραξιόν** (η) (άκλ.) ελλην. *πόλος έλξεως* 1. οτιδήποτε ελκύει το ενδιαφέρον: *οι καινούργιες ~ τής μόδας*- (ειδικότ.) ο καλλιτέχνης ή το νούμερο που σημειώνει τη μεγαλύτερη επιτυχία σε μουσική, θεατρική παράσταση ή τηλεοπτικό πρόγραμμα: *το νούμερο τού σχοινοβάτη ήταν η μεγάλη - τού τσίρκου 2.* (μτφ.) για κατάσταση που προκαλεί έκπληξη, γέλιο, σύγχυση: η *σημερινή συνεδρία τής Σχολής ήταν μια πρώτης τάξεως ~!*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. attraction «έλξη» < λατ. attractio < ad + trahere «τραβώ, έλκω»]. **ατραπός** (η) (λόγ.) **1.** δύσβατο μονοπάτι, πέρασμα **2.** (μτφ.) ο δρόμος, η πορεία που ακολουθεί κανείς στον ιδιωτικό ή δημόσιο βίο: *κατηγόρησε τους πολιτικούς του αντιπάλους πως οδεύουν σε επικίνδυνες και σκοτεινές ~* || συνέστησε *προσοχή στις ολισθηρές ~ τής ταραγμένης σκέψης* ΣΥΝ. πορεία, κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- αθροιστ. + I.E. *trep- «περπατώ με μικρά βήματα, τρέμω», πβ. σανσκρ. trpràh «ανήσυχος», λατ. trepidus «παλλόμενος, έντρομος», ισπ. trèpido «φοβισμένος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τραπώ* «πατώ»]. **Ατρείδες** (οι) {Ατρειδών} ΜΥΘΟΛ. γυιοι τού Ατρέα, ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ατρεΐδαι* (ενικός: *Ατρείδης)* < *Ατρεύς* (με επίθημα -ίδης)]. **Ατρεύς** (ο) {Ατρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Πέλοπα και τής Ιπποδάμειας, αδελφός τού Θυέστη, βασιλιάς των Μυκηνών παιδιά του ο Αγαμέμνων και ο Μενέλαος. Επίσης Ατρέας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Ά-τρε-εΕς < α- στερητ. + θ. τρε- τού ρ. *τρέω* «φοβούμαι, τρέμω, τρέπομαι σε φυγή» (ομόρρ. των *τρέμω, τρόμος),* οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ατρόμητος, άφοβος»]. ατρησία (η) [1842] {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η (συνήθ. εκ γενετής) απουσία ή απόφραξη φυσιολογικής διόδου ή κοιλότητας τού σώματος: ~ *πρωκτού* | *οισοφάγου* | *χοληφόρων οδών* | *πνευμόνων* | *αορτικού τόξου* | *καρδιακής βαλβίδας* | *νεφρών*.
[ΠΙΧΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *άτρητος* (βλ. λ. *διάτρητος),* < γαλλ. atrésie]. άτρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τρύπα, δεν έχει τρυπηθεί. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + τρητός «τρυπημένος», για το οποίο βλ. λ. διά-τρητος]. **ατρόμητος,** -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, που έχει γενναίο φρόνημα: ~ *μαχητής* ΣΥΝ. άφοβος, άτρομος. — ατρόμητα | ατρομήτως [μτγν.] επίρρ. άτρομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, ατρόμητος. ατροπίνη (η) [1867] {ατροπινών} ΦΑΡΜ. κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται στην ιατρική για τη διαστολή τής κόρης τού ματιού, καθώς και ως σπασμολυτικό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. atropine < νεολατ. atropa (όνομα φυτού) < αρχ. *"Άτροπος,* μία από τις τρεις Μοίρες τής μυθολογίας (εκείνη που έκοβε το νήμα τής ζωής)]. ατροφία (η) {ατροφιών} 1. ΙΑΤΡ. η φυσιολογική ή παθολογική συρρίκνωση κυττάρου, οργάνου, ιστού **ή** μέλους τού σώματος: η *έλλειψη άσκησης και η ακινησία προκάλεσαν ~ των μυών* || *φυσιολογική* | *εκτεταμένη* | *γενικευμένη* | *γεροντική* ~||~ *των μυών* | *τού ήπατος* | *των οστών* | *τού νευρικού ιστού* | *τού λιπώδους ιστού* | *τού δέρματος* | *τού οπτικού νεύρου* | *των αδένων* ΑΝΤ. υπερτροφία 2. (μτφ.) η ελλιπής ή υποτυπώδης ανάπτυξη και λειτουργία: «η ~ *τού* κοινωνικού *κράτους αντιστοιχεί στην υπερτροφία τού ποινικού κράτους»* (εφημ.) ΑΝΤ. υπερτροφία.
[ΕΤΥΜ; αρχ., αρχική σημ. «έλλειψη τροφής», < ά- στερητ. + *τροφή*. ο ιατρικός όρ. ήδη αρχ.]. ατροφικός, -ή, -ό [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με την ατροφία: ~ *συμπτώματα* | *μέλος* | *μυς* ΑΝΤ. υπερτροφικός 2. (μτφ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που δεν τρέφεται καλά· καχεκτικός, κοκ-καλιάρης ΣΥΝ. υποσιτισμένος ΑΝΤ εύρωστος 3. (μτφ.) αυτός που έχει υποτυπώδη ανάπτυξη, που δεν λειτουργεί πλήρως, αλλά με ελλείψεις και προβλήματα: ο ~ *ιδιωτικός τομέας* ΣΥΝ. υποτυπώδης, ανίσχυρος, ανεπαρκής ΑΝΤ. υπερτροφικός. — ατροφικ-ά | -ώς επίρρ. ατροφώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατροφείς... | ατρόφησα} παθαίνω ατροφία, δεν αναπτύσσομαι ή συρρικνώνομαι: *οι μύες που δεν ασκούνται ατροφούν*. άτρωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πληγωθεί ή να τραυματιστεί: ο πολεμιστής *βγήκε ~ από τα βέλη τού εχθρού* ΣΥΝ. απλήγωτος, αλάβωτος, σώος **2**. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να πληγεί, να θιγεί, που διατηρείται αμετάβλητος και ακέραιος (υλικά και ηθικά): *παρ'όλες τις ενορχηστρωμένες επιθέσεις των αντιπάλων του, έλαμψε τελικά η αλήθεια και παρέμεινε* ~ ΣΥΝ. απρόσβλητος ΑΝΤ. τρωτός, ευπρόσβλητος. — άτρωτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *τρωτός* < *τι-τρώ-σκω* «τραυματίζω, πληγώνω», βλ. κ. *τρωτός]*. **άτσα** επιφών. (λαϊκ.) για την έκφραση ευχάριστης έκπληξης ή επιδοκιμασίας για κάτι: ~! *Ωραίο παλτό! Πόσο το πήρες;*

[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.]. ατσαλάκωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει τσαλακωθεί: ~ *ρούχο | χαρτί* ΣΥΝ. αζάρωτος, ατσάκιστος, κολαριστός, (λαϊκ.) στην τρίχα | πένα | στο καντίνι **2**. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί καμία φθορά, ταλαιπωρία ή μείωση: τα *καταφέρνει πάντα και βγαίνει ~ από τα χειρότερα μπερδέματα και παρεξηγήσεις* ΣΥΝ. αστραπατσάριστος 3. (μτφ.) σοβαρός και ευθυτενής: *οι παλιοί καθηγητές έμπαιναν στην τάξη στητοί και ~* ΣΥΝ. κορδωμένος. — ατσαλάκωτα επίρρ.

ατσαλένιος, -ια, -ιο **1**. αυτός που είναι φτειαγμένος από ατσάλι: *για ασφάλεια έβαλαν βαριές - πόρτες* ΣΥΝ. χαλύβδινος 2. (μτφ.) αυτός που είναι σκληρός και ανθεκτικός σαν το ατσάλι: ~ *μπράτσα | νεύρα | θέληση | πυγμή | δύναμη*. Επίσης ατσάλινος, -η, -ο.

ατσάλι (το) {ατσαλιού} **1**. κάθε μορφή καθαρού σιδήρου, που περιέχει ποσότητα άνθρακα (μερικές φορές και άλλα μέταλλα) και χρησιμοποιείται, επειδή είναι σκληρότερο και ανθεκτικότερο, σε κατασκευές οικοδομών, μαχαιριών, λεπίδων, μηχανών: *ανοξείδωτο ~ || «Πώς δενότανε τ'~»* (τίτλος μυθιστορήματος τού ΝΑ. Οστρόφσκι)- ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) *θα φάει η μύγα σίδερο **και το κουνούπι ατσάλι*** θα γίνει σφοδρή σύγκρουση, δεν θα μείνει τίποτε όρθιο 2. (συνεκδ.-λογοτ.) οτιδήποτε κατασκευάζεται από το συγκεκριμένο υλικό και ειδικότ. ο πολεμικός εξοπλισμός 3. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ σκληρός, όπως το ατσάλι, ή που δεν λυγίζει μπροστά στον πόνο ή στη δυσκολία: *έχει γροθιά ~ || θέληση από ~* ΣΥΝ. πέτρα, σίδερο.
[ΕΤΥΜ μεσν. < βεν. azzai < μτγν. λατ. aciarium (ενν. ferrum) «αιχμηρός σίδηρος» < λατ. acies «αιχμή»].

ατσάλια (η) [μεσν.] **1.** η ακαταστασία, η τσαπατσουλιά **2.** (συνεκδ.) αδέξια και άχαρη πράξη.

ατσάλινα (η) {δύσγρ. ατσάλινων} **1.** είδος πεπλατυσμένου, λεπτού σύρματος που χρησιμοποιούν οι ηλεκτρολόγοι για να περάσουν καλώδια μέσα σε σωλήνες · **2**. λεπτή, εύκαμπτη σπάτουλα που χρησιμοποιούν κυρ. οι ελαιοχρωματιστές. [ΕΤΥΜ < *ατσάλι* + παραγ. επίθημα *-ίνα]*.

ατσάλινος, -η, -ο → ατσαλένιος

άτσαλος, -η, -ο 1. αυτός που στερείται επιδεξιότητας ή χάρης: ~ *και απρόσεκτη κίνηση* ΣΥΝ. αδέξιος, άγαρμπος 2. (ειδικότ.) αυτός που στερείται τάξεως και οργανώσεως: *γράφει με - τρόπο και δεν βγάζεις άκρη* ΣΥΝ. ακατάστατος, τσαπατσούλης, πρόχειρος, ανοργάνωτος ΑΝΤ. μεθοδικός, συστηματικός, νοικοκυρεμένος, τακτοποιημένος. — άτσαλα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *άτάσθαλος* (με ανομοιωτική αποβολή τού -τ- και τροπή -σθ- > -στ-, οπότε *άσταλος > άτσαλος)].

ατσαλοσύνη (η) η ιδιότητα τού άτσαλου: η ~ του δεν *περιγράφεται!* ΣΥΝ. τσαπατσουλιά.

ατσαλώνω ρ. μετβ. {ατσάλωσα, -θηκα, -μένος} 1. επενδύω το σύνολο ή τμήμα (επιφανείας) με ατσάλι: *ο σιδηρουργός είχε ατσαλώσει όλα του τα εργαλεία* ΣΥΝ. χαλυβ(δ)ώνω 2. (μτφ.-λογοτ.) ενισχύω, προσδίδω (σε κάτι) εξαιρετική αντοχή και δύναμη: *οι αναποδιές της ζωής ατσάλωσαν τα νεύρα και τη θέληση του* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, ενισχύω, θωρακίζω, τονώνω, σκληραίνω. — ατσάλωση (η), ατσάλωμα (το).

ατσελεράντο κ. **αξελερ**άντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. οδηγία βαθμιαίας επιτάχυνσης τής ρυθμικής αγωγής, αύξησης τής ταχύτητας κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού ΑΝΤ. ριταρντάντο, ραλεντάντο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accelerando < accelerare «επιταχύνω» < λατ. accelerare < ad + celer, -eris «ταχύς»].

ατσιγαρία (η) (λαϊκ.) το να μην έχει κάποιος τσιγάρο να καπνίσει ή το να μην έχει καπνίσει για καιρό' συνήθ. στη ΦΡ. *έχω ατσιναρίες*

ατσίγαρος, -η, -ο (αργκό) (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που δεν έχει τσιγάρο να καπνίσει.

Ατ**σιγγάνος,** Ατ**σίγγανος** (ο) → Τσιγγάνος

ατσίδα (η) **1.** (διαλεκτ.) το κουνάβι, η νυφίτσα (βλ.λ.) · **2**. (μτφ.) (α) αυτός που είναι πολύ έξυπνος, που έχει οξεία αντίληψη: *είναι -, τίποτα δεν του ξεφεύγει* ΣΥΝ. σπίρτο, ξ(ο)υράφι, αλεπού, πανούργος, τετραπέρατος (β) αυτός που είναι εξαιρετικά επιδέξιος, καταφερτζής, καπάτσος: *για τέτοια δουλειά χρειάζονται οι ~ τής επιχείρησης να τα βγάλουν πέρα!* ΣΥΝ. σαΐνι, τσακάλι, μάρκα. Επίσης ατ**σίδας** (ο) (σημ. 2). — ατ**σιδοσύνη** (η) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. 1ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ίκτίδα, αιτ. ενικού τού ουσ. ϊκτίς (βλ.λ.) «νυφίτσα, κουνάβι»].

ατσούμπαλος, -η, -ο (για πρόσ.) (κ. ως ουσ.) αδέξιος ή ατημέλητος, απεριποίητος. — **ατσούμπαλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < α- προθεμ. + αρχ. *σιπαλός* «άσχημος, κακοφτειαγμένος» (με τσιτακισμό, πβ. *τσίμπλα* < σιπλή)].

Αττάλεια (η) (τουρκ. Antalya) ιστορική πόλη τής ΝΔ. Μ. Ασίας.
[ΕΤΥΜ μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά τής Περγάμου *"Ατταλο Β'* (2ος αι. π.Χ.), ο οποίος ίδρυσε την πόλη],

Άτταλος (ο) {-ου κ. -άλου} **1**. όνομα βασιλέων τής Περγάμου· ο Άτταλος Β' ο Φιλάδελφος (220-138 π.Χ.) ίδρυσε Στοά στην Αγορά τής αρχαίας Αθήνας, η οποία φέρει το όνομα του (Στοά *τού Αττάλου)* **2**. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., πιθ. < αρχ. *Άτυς | "Ατυς* (φρυγικός θεός) + παραγ. επίθημα *-αλός]*.

αττικάρχης (ο) [1895] {αττικαρχών} ο διοικητής των αστυνομικών διευθύνσεων Αττικής.

Αττική (η) χερσόνησος και νομός τής ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα την Αθήνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας. [ΕΤΥΜ < αρχ. *'Αττική* (ενν. *χώρα),* ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *αττικός* < *άτθικός* < **άθθικός* (με εκφραστικό διπλασιασμό τού δασέος -θ-) < *Αθήναι]*.

αττικισμός (ο) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. 1. η μίμηση τής γλώσσας και τού ύφους των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας από μεταγενέστερους συγγραφείς (τού Ιου αι. π.Χ. κ.εξ., από Βυζαντινούς αλλά και Νεοέλληνες τού 18ου-19ου αι. - νεοαττικισμός), οι οποίοι τους θεωρούσαν ως πρότυπα 2. (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο (λεξιλογικό, γραμματικό, συντακτικό) μέσα στη λόγια γλωσσική παράδοση θυμίζει τη γλώσσα ή το ύφος των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας: ο λόγος *του ήταν γεμάτος αττικισμούς.* ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας.

αττικιστής (ο) [αρχ.] συγγραφέας ο οποίος μιμείται τη γλώσσα και το ύφος των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας: *οι - ρήτορες και λεξικογράφοι τού 2ου αι. μ.Χ.* — αττικιστικός, -ή, -ό, αττικίζω ρ. [αρχ.].

Αττικοβοιωτία (η) [1833] ευρύτερη περιοχή τής Α. Στερεάς Ελλάδας που περιλαμβάνει τους νομούς Αττικής και Βοιωτίας.

αττικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την Αττική και ειδικότ. με την Αθήνα: ο *γαλανός ~ ουρανός ||~ γη | φως 2.* (συνεκδ.) (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Αθήνα, ιδίως τής κλασικής περιόδου, και με τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε σε αυτήν: ~ *αγγείο | επιγραφή | διάλεκτος* (β) ΓΛΩΣΣ. ***αττική σύνταξη*** (στην Αρχαία Ελληνική) συντακτικό φαινόμενο τής αττικής διαλέκτου, κατά το οποίο ρήμα ενικού αριθμού γ' προσώπου δέχεται υποκείμενο ουδετέρου γένους πληθυντικού αριθμού (παραβιάζοντας έτσι τον κανόνα τής συμφωνίας ρήματος και υποκειμένου τού ρήματος, λ.χ. τά *παιδία παίζει)* (γ) (λόγ.) ***αττικόν άλας*** το ανάλαφρο, κομψό και πνευματώδες ύφος: τα *κείμενα τού Ροΐδη ήταν πάντοτε διανθισμένα με το περίφημο ~.* — αττικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

Αττίλας (ο) 1. βασιλιάς των Ούννων (407-453 μ.Χ.), γνωστός ως «Μάστιγα τού Θεού» λόγω τής σκληρότητας του, αλλά και των στρατιωτικών επιτυχιών του 2. ΠΟΛΙΤ. συνθηματική ονομασία τής στρατιωτικής επιχείρησης, κατά την οποία τουρκικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Κύπρο το καλοκαίρι τού 1974 (σε δύο φάσεις: 20-22/7, γνωστή ως «Αττίλας Ι», και 14-16/8, γνωστή ως «Αττίλας ΙΙ»)· ΦΡ. ***γραμμή Αττίλα*** η διαχωριστική γραμμή που επιβλήθηκε από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής στην Κύπρο το καλοκαίρι τού 1974 χωρίζοντας τα κατεχόμενα εδάφη από την ελεύθερη Κύπρο· το τμήμα της, που χωρίζει στα δύο την πρωτεύουσα Λευκωσία, ονομάζεται «πράσινη γραμμή» και αποτελεί (μετά την πτώση τού διαχωριστικού «τείχους» ή «τείχους τού αίσχους» τού Βερολίνου, που χώριζε μέχρι το 1989 την Ανατολική από τη Δυτική Γερμανία) το μοναδικό διαχωριστικό «τείχος» στον κόσμο! [ΕΤΥΜ, < γοτθ. Attila «πατερούλης», υποκ. τού atta «πατέρας»].

άτυπος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που γίνεται χωρίς τους καθιερωμένους τύπους: *οι ηγέτες είχαν μια - συνάντηση στο πλαίσιο τής διεθνούς συνδιάσκεψης || ~ συνομιλία | επαφή* ΣΥΝ. ανεπίσημος ΑΝΤ. επίσημος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν εμπίπτει στους νομικούς τύπους, στα νόμιμα: η ~ *σύμβαση δεν σου παρέχει καμία κάλυψη || - δικαιοπραξία | διαθήκη | συμφωνία* ΑΝΤ. τυπικός, νόμιμος 3. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν εμφανίζει τα τυπικά, συνήθη γνωρίσματα σε φυσιολογικό ή παθολογικό επίπεδο: *οι γιατροί διέγνωσαν ~ πνευμονία || ~ κύτταρο | όγκος* ΑΝΤ. χαρακτηριστικός, κανονικός, τυπικός. — άτυπα | ατύπως επίρρ.

ατύπωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει εκτυπωθεί, αποτυπωθεί με γράμματα στο χαρτί ΑΝΤ. τυπωμένος, εκτυπωμένος · 2. αυτός που δεν έχει εκδοθεί: το *έργο του έμεινε - ώς τον θάνατο του* ΣΥΝ. αδημοσίευτος, ανέκδοτος. **ατύχημα** (το) [αρχ.] {ατυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. τυχαίο συμβάν που προκαλεί τραυματισμό, θάνατο ή ζημιά: *σήμερα είχα ένα μικρό ~· έπεσε καυτό λάδι στο χέρι μου και το ζεμάτισε || ερευνάται αν ο θάνατος οφείλεται σε ~ ή ήταν προμελετημένο έγκλημα* ΣΥΝ. πάθημα' ΦΡ. *εργατικό ατύχημα* βλ. λ. *εργατικός* 2. (ειδικότ.) βλάβη, ανατροπή ή σύγκρουση μεταφορικού μέσου (κυρ. αυτοκινήτου) και οι αρνητικές της συνέπειες (τραυματισμοί, ζημιές κ.λπ.): τα *περισσότερα ~ οφείλονται στην υπερβολική ταχύτητα* ΣΥΝ. τροχαίο.

> ατύχημα - **δυστύχημα**. Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες και συνδέονται με τη λ. **τύχη**. Το ατύχημα και στην Αρχαία και στη Ν. Ελληνική έχει την ευρύτερη σημασία «κακοτυχία, ζημιά, βλάβη ποικίλης αιτιολογίας», ενώ το **δυστύχημα** στη μεν Αρχαία σήμαινε κυρίως την «ήττα στον πόλεμο», στη δε Ν. Ελληνική τείνει πάλι να περιοριστεί σε βλάβες (σωματικές, υλικές, θανάτου κ.λπ.) που προέρχονται από τροχαία, κυρίως, και άλλα ατυχήματα με μηχανικά μέσα. Έτσι μιλούμε για ατυχήματα, αστοχήματα δηλ. και κακοτυχίες, στις ενέργειες και τις συνθήκες της ζωής μας, στην εργασία μας *(εργατικά ατυχήματα),* την κίνηση μας *(τροχαία ατυχήματα)* κ.λπ. Ως προς τα *δυστυχήματα,* τα *τροχαία δυστυχήματα* και τα *αυτοκινητικά δυστυχήματα,* αποτελούν κύρια χρήση τής λέξης, διακρίνονται δε συνήθως από τα αντίστοιχα *τροχαία ατυχήματα* και τα *αυτοκινητικά ατυχήματα,* καθώς τα πρώτα μπορεί να είναι θανατηφόρα, ενώ τα δεύτερα είναι συνήθ. λιγότερο σοβαρά (ζημιές ή τραυματισμοί), π.χ. *«Το τελευταίο Σαββατοκύριακο σημειώθηκαν 15 αυτοκινητικά δυστυχήματα στις εθνικές οδούς»,* αλλά *«Χτες είχα ένα ατύχημα με τ' αμάξι κι έγδαρα λίγο το φτερό».*

ατυχής, -ής, -ές [αρχ.] {ατυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ατυχέστ-ερος, -ατός}

1. (λόγ.) αυτός που δεν έχει την εύνοια τής τύχης, που παθαίνει (κάτι) χωρίς να φταίει: *ο - περαστικός δέχτηκε τη σφαίρα στο στήθος* || η ~ *υπάλληλος απολύθηκε, πληρώνοντας σφάλματα συναδέλφων της* ΣΥΝ. άτυχος, δυστυχής, αναξιοπαθών ΑΝΤ. ευτυχής, καλότυχος · **2.** δυσάρεστος, αυτός που προκαλεί αρνητικές καταστάσεις, δυσάρεστα συναισθήματα: ~ *σύμπτωση* | *περίσταση* | *ημέρα* ΑΝΤ. ευτυχής, ευχάριστος · **3**. αυτός που δεν έχει αίσιο τέλος, που οδηγεί σε αποτυχία: *έχει συνάψει δύο ~ γάμους* || η ~ *έκβαση τής μάχης* || ~ *εγχείρηση* | *έρωτας* | *πολεμική επιχείρηση* | *επεισόδιο* | *περιστατικό* | *απόπειρα* | *εξέλιξη* ΣΥΝ. αποτυχημένος, ανεπιτυχής ΑΝΤ. επιτυχής 4. ακατάλληλος για την περίσταση, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο επελέγη: ~ *πρωτοβουλία τής αντιπολίτευσης οδήγησε σε φιάσκο* || - *έμπνευση* | *ενέργεια* | *χαρακτηρισμός* | *έκφραση* | *σχέδιο* | *παρομοίωση* | *σχόλιο* | *διατύπωση* | *παράδειγμα* ΣΥΝ. απρόσφορος, άστοχος. — ατυχώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, τύχη, *άβαφος*. ατυχία (η) [αρχ.] {ατυχιών} **1**. το να μην έχει κάποιος ευνοϊκή τύχη: με *δέρνει* | *κυνηγάει η ~* || *τον τελευταίο καιρό έχω μεγάλη ~· όλα στραβά μου πάνε* || *τι ~!* (ως σχόλιο τού προφορ. λόγου σε περιπτώσεις που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο και απρόβλεπτο) ΣΥΝ. κακοτυχία ΑΝΤ. τύχη 2. (συνεκδ.) το ατυχές γεγονός: *φέτος τον βρήκαν πολλές ~: αρρώστιες, προβλήματα με την οικογένεια* || είχε την ~ να *κάθεται δίπλα σε κάποιον που δεν πλενόταν ποτέ του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. άτυχος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει την εύνοια τής τύχης· ΦΡ. στάθηκα ***άτυχοι;*** απέτυχα, δεν ευτύχησα: ~ στον *γάμο μου* | *στη ζωή* | *στις εξετάσεις 2*. ευφημιστικός χαρακτηρισμός που εκφράζει τη συμπάθεια τού λέγοντος και που χρησιμοποιείται συνήθως στον Τύπο για αναφορά σε θύματα σοβαρών ατυχημάτων: η *σφαίρα βρήκε τον ~ αστυνόμο στο στήθος* || *ο επίδοξος ληστής εγκατέλειψε αιμόφυρτη την ~ γυναίκα και εξαφανίστηκε προς άγνωστη κατεύθυνση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. ατυχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατυχείς... | ατύχησα (λόγ. μτχ. ατυχήσας, -ασα, -αν)} έχω ατυχία σε (κάτι), δεν τα καταφέρνω: *ατύχησες- δεν πειράζει, την άλλη φορά θα τα πας καλύτερα* || *ατύχησε στον γάμο της* ΣΥΝ. αποτυγχάνω ΑΝΤ. ευτυχώ, πετυχαίνω. **Α.Υ.** Αυτού | Αυτής Υψηλότης (-ητα). Α/Υ ΣΤΡΑΤ. ανθυποβρυχιακός: - *βλήματα*. **αυγαταίνω** ρ. → αβγατίζω **αυγατιζω** ρ. → αβγατίζω

Αυγείας (ο) {-α κ. -είου} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Ήλιδας, τού οποίου τους στάβλους καθάρισε μέσα σε μία ημέρα ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του· ΦΡ. (μτφ.) ***η κόπρος τού Αυγείου*** βλ. λ. κόπρος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αυγείας* | *Αύγέας* «φωτεινός, λαμπρός» < αυγή].

Αυγερινός (ο) (λαϊκ.) ο πλανήτης Αφροδίτη, όπως φαίνεται την αυγή, ως το τελευταίο άστρο τής νύχτας: *«βάζει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθι* | *και τον καθάρειο ~* χρυσό δαχτυλιδάκι» (δημοτ. τραγ.) (πβ. λ. *Αποσπερίτης).*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < επιθ. *αυγερινός* < αρχ. *αυγή*, κατά τα *εσπερινός, σημερινός, νυχτερινός* κ.ά]. Αυγή (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η Ηώς, αδελφή τού Ηλίου και προσωποποίηση τής αυγής 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. θεωνύμιο < *αυγή* (βλ.λ.)]. **αυγή** (η) **1**. το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διαδέχεται η ημέρα τη νύχτα ΣΥΝ. ξημέρωμα, χάραμα, χαραυγή, (λόγ.) ηώς ΦΡ. (παροιμ.-σκωπτ.) ***η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη*** για το παρασκήνιο και τον χρόνο διεργασιών που προηγούνται κρίσιμων αποφάσεων και αναδείξεως προσώπων σε αξιώματα **2.** (συνεκδ.) η λάμψη τού ηλίου που διαχέεται στον ορίζοντα πριν από την ανατολή του: η ~ *ξεπρόβαλε σιγά-σιγά πίσω απ' τα νοτισμένα βουνά* ΣΥΝ. λυκαυγές ΑΝΤ. σούρουπο, δειλινό **3.** (μτφ.) το φανέρωμα μιας αρχής: η ~ τής νίκης ΣΥΝ. αρχή, ξεκίνημα. — (υποκ.) **αυγούλα** (η), **αυγινός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το φως τού ηλίου», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αλβ. agoj «ημέρα»]. **αυγό (το)^-> αβγό αυγοειδής**, -ής, -ές → αβγοειδής **αυγοθήκη** (η) → αβγοθήκη **αυγοκόβω** ρ. → αβγοκόβω **αυγοτάραχο** (το) → αβγοτάραχο **αυγοτέμπερα** (η) -> αβγοτέμπερα **αυ γούλας** (ο) -+ αβγουλάς **αυγουλου** (η) -+ αβγουλάς

αυγού στια νός, -ή, -ό **1**. αυτός που συμβαίνει τον Αύγουστο **2**. ***Αυγουστιανά*** (τα) (ενν. *γεγονότα)* τα γεγονότα τής 4ης Αυγούστου, τής κήρυξης τής δικτατορίας τού 1. Μεταξά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*. **αυγουστιάτικος,** -η, -ο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον Αύγουστο, που συμβαίνει κατά τον Αύγουστο: *η Κοίμηση τής Θεοτόκου είναι ~ γιορτή* || ~ *φεγγάρι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. απριλιανός. Αυγουστίνος (ο) **1**. άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2**. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Αυγουστής**. [ΕΤΥΜ. < λατ. Augustinus, υποκ. τού Augustus. Βλ. λ. Αύγουστος]. **Αύγουστος** (ο) {Αυγούστου} ο όγδοος μήνας τού έτους και ο τρίτος τού καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Ιούλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες ΦΡ. (παροιμ.) (α) ΛΟνουστε, ***καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές τον χρόνο*** | ***μακάρι σαν τον Αύγουστο να 'ταν οι μήνες όλοι*** για την αφθονία καρπών, την ομορφιά τής φύσης, καθώς και την ανεμελιά των τελευταίων θερινών διακοπών, που κάνουν αγαπητό τον μήνα αυτόν (β) ***από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα*** **(i)** για τις καλοκαιρίες τού Μαρτίου και τα προμηνύματα τού χειμώνα, που γίνονται αισθητά ήδη κατά τον Αύγουστο (ii) (μτφ.) για έργο τού οποίου η ολοκλήρωση συνεχώς μετατίθεται χρονικά (γ) ***(να 'σαι καλά) τον Αύγουστο που 'ναι παχιές οι μύγες*** για την αφθονία τής φύσης τον μήνα τής ωρίμασης και συγκομιδής των καρπών (δ) **κάθε *πράμα στον καιρό του κι ο κολοιός τον Αύγουστο*** βλ. λ. *κολοιός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Augustus «σεβαστός», αρχική σημ. «ευνοημένος από τους οιωνούς», < augur «οιωνοσκόπος». ο τίτλος Augustus δόθηκε το 27 π.Χ. στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Οκταβιανό, όταν έγινε μονοκράτορας. Επειδή κατά τη διάρκεια αυτού τού μηνός ο Οκταβιανός αναγορεύθηκε ύπατος και σημείωσε εξαιρετικές στρατιωτικές επιτυχίες, ονομάστηκε προς τιμήν του *Αύγουστος* (Augustus) ο έκτος μήνας τού χρόνου, που προηγουμένως ονομαζόταν απλώς Sextilis «έκτος». Η λ. πέρασε από τη Λατ. σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. August, γαλλ. août, ισπ. agosto, γερμ. August κ.ά.].

αυγωμένος, -η, -ο **-+** αβγωμένος

αυθάδεια (η) [αρχ.] {αυθαδειών} η αγενής και θρασεία συμπεριφορά: η ~ του δεν *περιγράφεται* ΣΥΝ. αναίδεια.

αυθάδης, -ης, αύθαδες {αυθάδ-ους | -εις (ουδ. -η)· αυθαδέστ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητική αγένεια και θράσος: ο ~ *τρόπος του έφερε τους παριστάμενους σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναιδής, αναίσχυντος, θρασύς, ανάγωγος, (λόγ.) ιταμός ΑΝΤ. σεμνός, ευγενικός, καλότροπος. Επίσης (σπανιότ.) **αυθάδικος,** -η/-ια, -ο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αΰτο-Ράδης < αυτός + -Εαδ- < άδος (< Εάδος) «ευχαρίστηση, τέρψη», ομόρρ. των αρχ. *ήδομαι, ηδονή* (βλ.λ.). Η αρχική σημ. τού επιθ. ήταν «αυτός που δεν κάνει παρά ό,τι τον ευχαριστεί» και, κατ' επέκταση, «ο υπεροπτικός»].

αυθαδιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αυθαδίασα} συμπεριφέρομαι με αυθάδη τρόπο.

αυθαιρεσία (η) [1856] {αυθαιρεσιών} 1.η αυθαίρετη συμπεριφορά: η ~ ενός *υπουργού* || *καταδικάζει την - τής εξουσίας 2.* (συνεκδ.) η αυθαίρετη ενέργεια: *καταγγέλθηκαν οι ~* των διωκτικών *αρχών.*

αυθαίρετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πραγματοποιείται στο πλαίσιο που προβλέπουν οι νόμοι, αλλά σύμφωνα με προσωπικές επιθυμίες και προτιμήσεις· (γενικότ.) αυτός που δεν υπακούει στις αρχές που ισχύουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο, αλλά ενεργεί κατά το δοκούν: ~ *ενέργεια* | *δήλωση* | *συμπεριφορά* || ~ *δόμηση* | *κτίσμα* ΣΥΝ. ετσιθελικός, καταχρηστικός, παράνομος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν στηρίζεται σε λογικά ή πραγματικά δεδομένα: *χωρίς αποδείξεις κάθε συμπέρασμα είναι ~* || πρόκειται *για - κρίση, χωρίς λογικά ερείσματα* ΣΥΝ. αναπόδεικτος, αθεμελίωτος ΑΝΤ. αποδεδειγμένος, ελεγμένος **3**. ***αυθαίρετο*** (το) {αυθαιρέτ-ου | -ων} (ενν. *κτίσμα)* ακίνητο που χτίστηκε χωρίς να πληρούνται οι νόμιμοι όροι δόμησης (εκτός σχεδίου πόλεως ή χωρίς άδεια οικοδόμησης): οι *ιδιοκτήτες των ~ ζητούν την ένταξη τους στο σχέδιο πόλεως.* — **αυθαίρετα** | αυθαιρέτως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβατικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο αυτοεκλεγόμενος - με ελεύθερη επιλογή», < *αύθ-* (< *αυτός)* + *αιρετός* < *αίροϋμαι* «εκλέγω». Στην Κ.Δ. απαντά η σημ. «αυτοπροαίρετος» (2 *Κορινθ.* 8,3)].

αυθαιρετώ ρ. αμετβ. [1893] {αυθαιρετείς... | αυθαιρέτησα} ενεργώ αυθαίρετα: *αυθαιρετεί συνεχώς· κάνει ό,τι του 'ρθει, χωρίς να ρωτήσει κανέναν.*

αυθέντης (ο) {αυθεντών} πρόσωπο που έχει απόλυτη εξουσία σε κάτι ή κάποιον, ο αφέντης: *«Ο - τού Μορέως»* (μυθιστόρημα τού Α.Ρ. Ραγκαβή) ΣΥΝ. κυρίαρχος, άρχοντας, κύριος, αφεντικό. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που επιτελεί κάτι με τις δικές του μόνο δυνάμεις», < *αύτοέντης* < *αυτός* + **έντης* «αυτός που επιτελεί, που φέρει εις πέρας» < Ι.Ε. ρίζα *sen-, τής οποίας συνεσταλμ. βαθμίδα απαντά στο ρ. άν-υω (< *sn-nu-) «πραγματοποιώ, φέρω εις πέρας» (πβ. άνυσμα). Βλ. κ. δι-ανύω].

αυθεντία (η) {αυθεντιών} **1**. η αδιαμφισβήτητη ισχύς γνώμης, το απόλυτο κύρος **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο τού οποίου οι απόψεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν από κανέναν, που όσα λέει έχουν ισχύ αξιώματος: η ~ *τού Αριστοτέλη κυριάρχησε κατά τον Μεσαίωνα* (όσα είχε γράψει θεωρούνταν αδιαμφισβήτητα) **3**. (εκφραστ.) πρόσωπο που γνωρίζει εις βάθος ένα θέμα: ~ στη *ρωσική ιστορία* | *στη μοριακή βιολογία* ΣΥΝ. εξπέρ, ειδικός. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απόλυτη κυριαρχία», < αρχ. αύθεντης].

αυθεντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν είναι ψεύτικος: ο *ήρωας τού διηγήματος είναι ~ χαρακτήρας, υπαρκτό πρόσωπο* || *η ταινία περιέχει ~ σκηνές από επίκαιρα τής εποχής* ΣΥΝ. αληθινός, γνήσιος, πραγματικός 2. αρχικός, πρωτότυπος, αυτός που δεν αποτελεί απομίμηση ή αντίγραφο, που δεν έχει δεχθεί επέμβαση ή επεξεργασία: *πρόκειται για τα - έγγραφα, όχι για αντίγραφα* || *~ δημιουργία τού Ντιόρ, όχι μαϊμού* (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. πρωτότυπος 3. αυτός που φανερώνει γνησιότητα, ειλικρίνεια, έλλειψη προσποιήσεως ή υποκρισίας: *είναι ~ άνθρωπος- ό,τι θα σου πει το εννοεί, δεν υποκρίνεται* ΣΥΝ. πηγαίος, αληθινός, ατό-φυος, γνήσιος. — αυθεντικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. αυθεντικότητα (η) [1867] {χωρ. πληθ.) η γνησιότητα και εγκυρότητα: η ~ ενός *πίνακα τού Ρέμπραντ* || η ~ ενός *χειρογράφου.* **αυθημερόν** επίρρ. (λόγ.) εντός των χρονικών πλαισίων μίας και τής αυτής ημέρας: ο *πρωθυπουργός τής Ιταλίας έφθασε σήμερα στη χώρα μας και αναχωρεί ~ για την Τουρκία.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < επίθ. *αύθημερος* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ημέρα» < αύθ- (< *αυτός)* + *ημέρα.* Το επίθημα -όν (που προέρχεται από το ουδ. τού επιθ.) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς κατ' αναλογίαν προς σχήματα σε -(δ(όν (πβ. βαθμη-δόν, σχε-δόν, *αναφαν-δόν* κ.ά.)].

αυθορμητισμός (ο) **1.** η τάση να εκδηλώνει κανείς πηγαία ό,τι αισθάνεται, ό,τι σκέφτεται και να ενεργεί αναλόγως: σε *μια έξαρση*

αυθορμητισμού άρχισε να *μιλάει για τον εαυτό του* || *η τεχνική και η πειθαρχία χαλναγωγούν τον - των χορευτών* ΣΥΝ. γνησιότητα, φυσικότητα, απλότητα, ανυποκρισία, ειλικρίνεια, ευθύτητα 2. (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) η αυθόρμητη πράξη, ενέργεια: *όταν τα πνεύματα είναι εξημμένα, να αποφεύγετε τους -* || *τώρα χρειάζονται προσοχή και περίσκεψη- όχι ~.* Επίσης αυθορμησία (η). [ΕΤΥΜ Από δ. τού γαλλ. spontanéité].

αυθόρμητος, -η, -ο 1. αυτός που εκδηλώνεται πηγαία, σύμφωνα με τις παρορμήσεις, την ψυχική διάθεση τής στιγμής: *~ γέλιο | πράξη | κουβέντα | ξέσπασμα* ΣΥΝ. αυτόματος, ενστικτώδης, γνήσιος, πηγαίος, φυσικός 2. (ειδικότ.) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς σχεδιασμό ή προετοιμασία, που προκύπτει από μόνος του, φυσικά, χωρίς υποκίνηση | υπόδειξη: οι *~ εκδηλώσεις τού πλήθους τον συγκίνησαν* || η *~ προσέλευση τού λαού στο συλλαλητήριο* ΣΥΝ. απρομελέτητος, απροσχεδίαστος, αβίαστος, ειλικρινής. — αυθόρμητα | αυθορμήτως [μεσν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *αύθ-* (< αυτός) + *ορμώ].*

αυθύπαρκτος, -η, -ο αυτός που υπάρχει ή μπορεί να υπάρξει από μόνος του, χωρίς τη συνδρομή άλλων ΣΥΝ. αυτοτελής, αυθυπόστατος, αυτόνομος, ανεξάρτητος. — αυθυπάρκτως κ. αυθύπαρκτα επίρρ., αυθυπαρξία (η) [1870], [ΕΤΥΜ μτγν. < *αύθ-* (< *αυτός)* + *υπαρκτός* < *υπάρχω].*

αυθυπερβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} το να υπερβαίνει κανείς τον ίδιο του τον εαυτό, κυρ. να ξεπερνά τις αδυναμίες του. — αυθυπερβατικός, -ή, -ό, αυθυπερβατικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-exceeding].

αυθυποβολή (η) [1891] η υποβολή συγκεκριμένων απόψεων, ιδεών ή ψυχολογικών στάσεων από το ίδιο το άτομο στον εαυτό του, η ενσυνείδητη ή ασυνείδητη δημιουργία τέτοιων ιδεών ή στάσεων. — αυθυποβάλλομαι ρ. [1891].
[ΕΤΥΜ < *οιυθ-* (< αυτός) + *υποβολή,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autosuggestion].

αυθυποστατος, -η, -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που έχει ξεχωριστή και ανεξάρτητη ύπαρξη, που έχει αυτοτέλεια: *~ πίστη | έννοια | ουσία | θεωρία | οντότητα | ουσία* ΣΥΝ. αυθύπαρκτος, αυτοτελής, ανεξάρτητος **2.** ***αυθυπόστατον*** (το) {αυθυποστάτου} η αυθύπαρκτη παρουσία, η αυτοτέλεια. — **αυθυποστάτως** ᵉπίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αύθ-* (< *αυτός)* + *υποστατός* < *υφίσταμαι].*

αυθωρεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) ᵉυθύς αμέσως, την ίδια στιγμή ΣΥΝ. αμέσως, παρευθύς, τάχιστα, αυτοστιγμεί, πάραυτα, παραχρήμα, μονομιάς· κυρ. στη ΦΡ. (επιτατ.) ***αυθωρεί και παραχρήμα*** χωρίς καμία καθυστέρηση, πάραυτα: εξετέλεσε τη *διαταγή ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αύθωρός* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ώρα» < *αύθ-* (< *αυτός) + -ωρός* < *ώρα].*

αυλαία (η) {αυλαίων} **1.** η μεγάλη και βαριά κουρτίνα τού θεάτρου, που καλύπτει τη σκηνή και η οποία με ειδικό μηχανισμό υψώνεται ή σύρ ᵉται κατά την έναρξη τής παράστασης και κατ ᵉβαίν ᵉι ή σύρεται μετά τη λήξη της ΣΥΝ. κουρτίνα, παραπέτασμα· ΦΡ. (συνεκδ.) (α) ***ανοίγει | σηκώνεται η αυλαία*** (i) αρχίζει η παράσταση ή σειρά παραστάσεων: με *δεκάλεπτη καθυστέρηση άνοιξε η αυλαία* (ii) (μτφ.) γίνεται έναρξη μιας διαδικασίας: *~ τού φεστιβάλ Αθηνών* || *~ τής πρώτης αγωνιστικής ημέρας τού πρωταθλήματος* (β) ***ανοίγω | σηκώνω την αυλαία*** εμφανίζω δημόσια, φέρνω στο φως: η *ειδησεογραφία σήκωσε την αυλαία ενός μικρού δράματος, για να το μεταβάλει σε οδυνηρό δημόσιο θέαμα* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, φανερώνω (γ) ***πέφτει | κλείνει η αυλαία*** (i) τελειώνει μια παράσταση ή σειρά παραστάσεων: το *κοινό αποθέωσε τον εκλεκτό καλλιτέχνη, όταν έπεσε η αυλαία* (ii) (μτφ.) φθάνει το τέλος, κλείνει ο κύκλος: με την *ομιλία του ~ των εργασιών τού Συνεδρίου* || *με την καταδίκη του ~ στην πολύκροτη αυτή δίκη* ΣΥΝ. τελειώνει, φθάνει στο τέρμα, κλείνει (δ) ***αίρω την αυλαία*** βλ. λ. *αίρω* **2**. (συνεκδ.) η έναρξη ή η λήξη θεατρικής παράστασης ή πράξης ή σειράς παραστάσεων: *τρία θέατρα έχουν - σήμερα το απόγευμα* (έναρξη των παραστάσεων) || *έφτασε καθυστερημένος πέντε μόλις λεπτά πριν από την ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αυλή. [ΕΤΥΜ,αρχ. θηλ. τού επιθ. *αύλα-ϊος* < *αυλή* | *αύλά* + *-ιος* (πβ. *αρχαίος* < *άρχά* + *-ιος, ώρα-ϊος* < *ώρα* + *-ιος* κ.ά.). Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. *ανοίγω | κλείνω την αυλαία* (< γαλλ. lever | baisser le rideau)].

αύλακα (η) {αυλακών} **1.** ΑΝΑΤ. επιμήκης στενή σχισμή, που δίνει την εντύπωση αυλακιού στην επιφάνεια ανατομικών οργάνων, όπως τού εγκεφάλου, και έχει λειτουργική σημασία **2.** ΤΕΧΝΟΛ. χάραξη στην επιφάνεια εξαρτήματος για τη σωστή εφαρμογή άλλων επιφανειών και την καλή λειτουργία του. Επίσης (λόγ.) αύλαξ (ο/η). [ΕΤΥΜ < αρχ. *αύλαξ (ή | ό)* < **ά-Ρλακ-ς* < ά- προθεμ. + Ι.Ε. **welk-*«τραβώ», πβ. λιθ. velkù «αυλάκι», αρχ. σλαβ. vlěkq. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ. *έλκω* (< **selk-*(, όσο και αν φαίνεται εύλογη, δεν μπορεί να ερμηνευθεί ικανοποιητικά].

αυλάκι (το) (αυλακ-ιού | -ιών} το φυσικό ή τεχνητό, στενό, επίμηκες και μικρού βάθους όρυγμα στο έδαφος (συνήθ. για άρδευση): *άνοιξε ~,* για να *φεύγει το νερό* ΣΥΝ. χαντάκι- ΦΡ. (μτφ.) (α) **βάζω** Τ**Ο *νερό*** στ' ***αυλάκι*** δρομολογώ εξελίξεις, κάνω κάτι να αρχίσει να λειτουργεί σωστά: *ο νέος υπουργός, πολύ δραστήριος και αποτελεσματικός, έβαλε επιτέλους το νερό στ' αυλάκι για την πάταξη τής φοροδιαφυγής* (β) ***μπαίνει το νερό στ' αυλάκι*** αρχίζει κάτι να λειτουργεί σωστά, να ακολουθεί τη σωστή πορεία: είναι *δύσκολο για ένα νιόπαντρο ζευγάρι να συνηθίσει στην καινούργια του ζωή' χρειάζεται να περάσει λίγος καιρός, μέχρι να μπει το νερό στ'αυλάκι* (γ) ***κύλησε πολύ νερό στ' αυλάκι*** πέρασε πολύς καιρός ή έγιναν πολλά πράγματα στο μεταξύ | από τότε: *κάποτε ήμαστε νέοι και δυνατοί- από τότε ~* || *«για να καθιερωθεί το σύστημα αναγνώρισης εγκληματιών με τη μέθοδο τού DNA, πρέπει να κυλήσει πολύ νερό στ' αυλάκι»* (εφημ.) (δ) (σκωπτ.) ***κάτω απ' τ' αυλάκι*** (δηλ. τον Ισθμό τής Κορίνθου) στην ή από την Πελοπόννησο, πελοποννησιακής καταγωγής- έκφραση κυρ. των Στερεοελλαδιτών που αντανακλά ανταγωνισμό που υπήρχε ιδ. παλαιότερα με τους Πελοποννησίους: *εσείς, οι ~* (οι Πελοποννήσιοι). [ΕΤΥΜ < μτγν. *αύλάκιον,* υποκ. τού αρχ. *αύλαξ.* ο τ. *αυλάκι* έχει χάσει την υποκοριστική | σμικρυντική λειτουργία. Βλ. κ. *αύλακα].*

αυλακιά (η) 1. το άνοιγμα (το αυλάκι) που δημιουργείται κατά το όργωμα στο χωράφι από το υνί τού χειροκίνητου ή τού μηχανικού αρότρου, η αράδα- (μτφ.) 2. κάθε επιμήκης γραμμή που δίνει την εντύπωση ότι χαράζει, αυλακώνει τον χώρο στον οποίο βρίσκεται: *οι αστραπές χάραζαν αυλακιές στον γκρίζο ουρανό* 3. η ρυτίδα: *το γερασμένο του μέτωπο χαραγμένο από τις ~* τής ζωής 4. βαθύ επίμηκες σημάδι από βίαιο εξωτερικό χτύπημα: η *πλάτη του είχε γεμίσει αυλακιές από το μαστίγιο* ΣΥΝ. χαρακιά, ραβδιά.

αυλακοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {αυλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει αύλακες ή μοιάζει με αύλακα (βλ.λ.). — αυλακοειδώς επίρρ.

αυλακώνω ρ. μετβ. {αυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ανοίγω αυλάκι ή αυλακιά σε (κάτι) 2. (μτφ.) χαράζω (σε μια επιφάνεια), σχηματίζω επιμήκεις γραμμές σαν αυλάκια: τα *δάκρυα του αυλακώνουν τα μάγουλα του* || *οι αστραπές αυλακώνουν τον ουρανό* || *βαθιές ρυτίδες αυλακώνουν το γερασμένο πρόσωπο της.* Επίσης αυλακιαζω [αρχ.]. — αυλάκωμα (το), αυλάκιασμα (το) [μεσν.].

αυλάκωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διάνοιξη αυλακιών 2. η ράβδωση (βλ.λ.) 3. ΒΙΟΛ. η πρώτη φάση τής εμβρυογένεσης, κατά την οποία το ζυγωτό (βλ.λ.) υπόκειται σε διαδοχικές κυτταρικές διαιρέσεις, που εμφανίζονται στην επιφάνεια τού γονιμοποιημένου ωαρίου σαν αύλακες.

αυλακωτός, -ή, -ό [1897] αυτός που έχει χαραγμένα αυλάκια, ραβδώσεις στην επιφάνεια του: *οι ~ κολόνες τού ναού* ΣΥΝ. ραβδωτός.

αύλαξ (ο/η) → αύλακα, αυλάκι

αυλάρχης (ο) [μτγν.] {κλητ. -άρχα | αυλαρχών) ανώτατος αξιωματούχος τής βασιλικής αυλής με αρμοδιότητες προϊσταμένου. — αυλαρχείο (το) [1897].

αύλειος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που ανήκει στην αυλή: *~ θύρες | χώρος* (κυρ. για σχολεία).

αυλή (η) 1.ο ανοιχτός χώρος μπροστά ή πίσω από σπίτι που περιβάλλεται από τοίχους ή περιφράξεις ή στο κέντρο κτηριακού συγκροτήματος: *πλακόστρωτη - || στην ~ μου έχω φυτέψει μια λεμονιά ||* τα *παιδιά παίζουν στην ~ || γραφική | κάτασπρη ~* ΣΥΝ. περίβολος (πβ. λ. *προαύλιο)* · 2. η κατοικία τού βασιλιά ή άλλου ηγεμόνα, καθώς και τα γραφεία και οι υπηρεσίες ασκήσεως τής εξουσίας του: *Αθηναίοι σοφοί έζησαν στην ~ τού Ιέρωνα || ανακοινωθέν τής βασιλικής ~* ΣΥΝ. παλάτι, ανάκτορα 3. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που πλαισιώνουν τον βασιλιά, το ανώτατο προσωπικό των ανακτόρων, το περιβάλλον τού βασιλιά: *πολλά μυστικά τού Παλατιού διαρρέουν στις εφημερίδες από τη βασιλική ~* ΣΥΝ. αυλικοί, ακόλουθοι 4. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που πλαισιώνουν σημαντικό δημόσιο πρόσωπο (σε θέση εξουσίας): η *~ που σχηματίστηκε γύρω από τον πρωθυπουργό επηρεάζει τις αποφάσεις του εις βάρος τού κοινωνικού συμφέροντος.*
[ΕΤΥΜ οφχ· < Ιε. **aw-* «διανυκτερεύω, κοιμούμαι», πβ. αρμ. aut «κατάλυμα για τη νύχτα», σανσκρ. vayami «κουράζομαι», αγγλ. weary «εξαντλημένος». Ομόρρ. αρχ. *ι-αύ-ω* «κοιμούμαι, διανυκτερεύω». Η λ. προσδιόριζε αρχικά τον χώρο τού βασιλικού παλατιού, όπου διανυκτέρευαν οι υπηρέτες ή τα ζώα].

αυλή - αυλαία - έπαυλη. Η λ. αυλή, ξεκινώντας από τη σημ. «ο χώρος πέριξ τού παλατιού, περιβάλλων χώρος, Οπου περνούσαν τη νύχτα τους υπηρέτες ή και ζώα τού παλατιού», εξελίχθηκε στη σημ. «ο χώρος που περιβάλλει το σπίτι», αυτού που και σήμερα ονομάζεται από τους αρχιτέκτονες (ιδ. για σχολεία) αύλειος χώρος. Από την αυλή παράγονται το αυλαία «σκέπασμα» και το αυλίζομαι «έχω την είσοδο τής αυλής και, κατ' επέκτ., τού σπιτιού (από αυτόν ή εκείνο τον δρόμο)», το αυλόθυρα, το αυλόγυρος κ.ά. Ομόρριζα είναι και τα έπαυλη *(έπαυλις),* προαύλιο και καταυλισμός. Από εδώ και το Αυλίς | Αυλίδα (από αρχ. αύλις, η ρίζα από όπου το έπ-αυλις). Από την αυλή των ανακτόρων, η αυλή σήμανε συνεκδοχικά «τον οίκο τού βασιλιά, τη βασιλική κατοικία, το παλάτι (< λατ. palatium)». Με αυτή τη σημ. χρησιμοποιήθηκαν τα **αυλικός,** αυλάρχης, αυλοκόλακας κ.ά. ο Στέφ. Κουμανούδης καταγράφει ένα πλήθος λέξεων που πλάστηκαν (μέχρι το 1900) κατά την περίοδο τής τότε βασιλείας στην Ελλάδα: *αυλοσύμβουλος* (1844), αυλόφρων (1854), *αυλοθεράπων* (1896), *αυλόδουλος* (1843), αυλοκοπία, *αυλοήθης* (από τον Αναστάσιο Πολυζωίδη), *αυλίτις, αυλικοθεράποντες, αυλικεύομαι, αυλικότης* κ.ά., και *Αυλικόπολις* ακόμη, παραφθορά τής φιλοβασιλικής εφημ. *Ακρόπολις'.*

σύληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **το** παίξιμο **του** αυλού.

αυλητής (ο) [αρχ.], αυλητρίδα (η) [αρχ.] πρόσωπο που εκτελεί μουσικές συνθέσεις **με** αυλό. Επίσης **αυλήτρια** (η) [μτγν.] {αυλητριών}. **—** αυλητική (ενν. τέχνη) (η) [αρχ.].

αυλικός, -ή, -ό [μτγν.) 1. αυτός που ανήκει στην αυλή (βασιλιά, αυτοκράτορα κ.λπ.): *~ αξίωμα | περιβάλλον | θαλαμηπόλος* ΣΥΝ. βασιλικός, δυναστικός **2**. ***αυλικός*** (ο) πρόσωπο που ανήκει στη βασιλική αυλή, στον κύκλο των προσώπων που περιβάλλουν τον βασιλιά ΣΥΝ. παλατιανός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή.*

αυλόγυρος (ο) 1. το περίφραγμα αυλής, κυρ. το κτισμένο: τα *παιδιά*

κάθονταν δίπλα-δίπλα πάνω στον ~ τής *εκκλησίας, για να βλέπουν καλύτερα* || *ψηλός* | *πέτρινος* - ΣΥΝ. αυλότοιχος, μάντρα, φράχτης, μαντρότοιχος **2.** (συνεκδ.) ο χώρος (κυρ. περιφραγμένος) που περιβάλλει ένα κτήριο, η περιφραγμένη αυλή: ο *κόσμος που δεν χωρούσε στο εκκλησάκι στεκόταν στον ~* || *περάσαμε τον ~ προχωρώντας προς το κτήριο* ΣΥΝ. περίβολος, αυλή, προαύλιο, γύρος.

αυλόδουλος, -η, -ο [1843] (μειωτ.) αυτός που υποτάσσεται δουλικά στη θέληση και την εξουσία τού βασιλιά: *το πλήθος αποδοκίμαζε* τους ~ συνωμότες || - *κυβέρνηση.*

αυλό θύρα (η) η αυλόπορτα (βλ.λ.).

αυλοκόλακας (ο/η) [1865] {αυλοκολάκων} (μειωτ.) **1**. κόλακας τού βασιλιά **2**. (κατ' επέκτ.) κόλακας ισχυρού προσώπου, προσώπου που βρίσκεται στην εξουσία: *οι ~ τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ. γλείφτης, τσανακογλ^είφτης, σφουγγοκωλάριος. — αυλοκολακεία (η) [1851].

αυλόπορτα (η) ίχωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα τής αυλής, πόρτα που οδηγεί μέσα ή έξω από την αυλή.

αυλός (ο) **1**. ΜΟΥΣ. αρχαίο, πνευστό μουσικό όργανο διαφόρων ειδών (μόναυλος, πλαγίαυλος, άσκαυλος κ.ά.), που μοιάζει με το κλαρινέτο ή το όμποε, και το οποίο είχε σημαντική θέση στη διονυσιακή λατρεία και γ^ννικότ. στην κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή τής ελληνικής αρχαιότητας· περιελάμβανε διπλό καλάμι τοποθετημένο μέσα σε κυλινδρικό ή ελαφρώς κωνικό σωλήνα με μικρές οπές σε διάφορα σημεία για την έξοδο τού αέρα **2.** η φλογέρα, το σουραύλι · **3.** ο σωλήνας τού φυσερού που χρησιμοποιεί ο σιδηρουργός 4. ΑΝΑΤ. το σωληνώδες μέρος ενός κοίλου οργάνου, λ.χ. ο αυλός τού εντέρου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *awl- «κοιλότητα, σωλήνας», πβ. λιθ. aulas «περικνήμιο», νορβ. aul «μίσχος φυτού», λατ. alvus «κοιλιά», ιταλ. alvo κ.ά. ο ανατ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. tube].

αυλός - **έναυλος** - συναυλία - δίαυλος - πύραυλος. **Η** αρχαία λ. **αυλός,** σημαίνοντας γενικά τον σωλήνα, δήλωσε όχι μόνο το μουσικό όργανο, αλλά και τεχνικές έννοιες. Κοντά στον αυλό χρησιμοποιούνται και συναφή μουσικά όργανα, τα **πλαγίαυλος** και **άσκαυλος** *(ασκός + αυλός),* **οξύαυλος** και **βαρύαυλος**. **Εναυλος** (στα αφτιά μας) είναι (ήδη από την Αρχαία) «αυτός που αντηχεί, που είναι γνωστός σαν το άκουσμα τού αυλού»· **συν-αυλία** είναι, στην αρχή, η συμφωνία λύρας και αυλού ή η συμφωνία αυλών, γενικώς **δε** (ήδη στον Πλάτωνα) η συμφωνική οργανική μουσική. Με την τεχνική σημ. τής λέξης πλάστηκαν το αρχ. **δίαυλος** «πέρασμα, δίοδος» και το νεότ. πύραυλος. **Η** κοιλάδα που μοιάζει **με** αυλό λέγεται αυλών (**αυλών*ας*).** από όπου το συχνό τοπωνύμιο Αυλών | **Αυλών*α.***

άυλος, -η, -ο 1. αυτός που δεν αποτελείται από ύλη: *κατά τον χριστιανισμό, ο Θεός έχει ~ υπόσταση* || τα *πνεύματα είναι* - ΣΥΝ. ασώματος ΑΝΤ. υλικός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από το βάρος και τη φθορά τής ύλης: *οι μορφές στις βυζαντινές εικόνες είναι ~, γεμάτες πνευματικότητα* ΣΥΝ. εξαϋλωμένος, πνευματικός 3. ΟΙΚΟΝ. (οικονομικό στοιχείο) που δεν έχει φυσική υπόσταση, π.χ. ο αέρας εργασίας, οι ευρεσιτεχνίες, τα εμπορικά σήματα κ.λπ.: *~ τίτλοι.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + ύλη].

αυλότοιχος (ο) ο τοίχος που περιβάλλει την αυλή.

Αυλώνας (ο) πόλη και λιμάνι τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αυλών, -ώνος* (< *αυλών* «πέρασμα μεταξύ λόφων ή ακτών - δίαυλος»), που κατελήφθη στις 28/11/1912 από τον Αλβανό μπέη Ισμαήλ Κεμάλ Βλιώρα (όπου οφείλεται η αλβ. ονομασία Vlorë), ο οποίος κήρυξε εκεί την ανεξαρτησία τής Αλβανίας].

αυνανίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυνανίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} 1. προκαλώ διέγερση των γεννητικών οργάνων έως τον οργασμό χωρίς συνεύρεση (συνουσία) με ερωτικό σύντροφο, αλλά με τεχνητό τρόπο (συνήθ. με μάλαξη των γεννητικών οργάνων με το χέρι) ΣΥΝ. αυτοϊκανοποιούμαι, αυτοερεθίζομαι, (!) μαλακίζομαι 2. (μτφ.-ειρων.) πράττω ή λέω ανοησίες (ευφημ. τρόπος για να αποφευχθεί η λέξη *μαλακίζομαι).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυνανισμός (ο) [1777] το να αυνανίζεται κανείς ΣΥΝ. αυτοϊκανοποίηση, αυτοερωτισμός, αυτοερεθισμός, αυτοδιέγερση, (!) μαλακία. — **αυνανιστικός,** -ή, -ό, αυνανιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Αύνάν* < εβρ. Onân «δυνατός, δραστήριος», ο Αύνάν ήταν δευτερότοκος γιιος τού Ιούδα και, όταν πέθανε ο αδελφός του, ανέλαβε την υποχρέωση να εξασφαλίσει διάδοχο στο όνομα τού αδελφού του, σύμφωνα με το έθιμο τού ανδραδελφικού γάμου. Όμως, κατά τη διάρκεια τής συνουσίας εκείνος «όταν είσήρχετο προς τήν *γυναίκα του αδελφού αύτοΰ, έξέχεεν επί τήν γήν, τού μή δούναι σπέρμα τφ άδελφφ αύτοΰ»* (Π.Δ. *Γένεσις,* 38, 9). Αρα ο όρος αυνανισμός θα δήλωνε, με βάση το βιβλικό χωρίο, την κατά τη συνουσία εκτός τού γυναικείου κόλπου εκσπερμάτιση και όχι τον *αυτοερεθισμότ*ην *αυτοϊκανοποίηση,* που δηλώνει η λ. σήμερα].

αυξάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αύξη-σα, -θηκα, -μένος (κ. λογιότ. ηυξημένος)} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) μεγαλύτερο ή περισσότερο: ~ την *ταχύτητα* || η *κυβέρνηση αύξησε τους φόρους* ΣΥΝ. μεγαλώνω, πληθαίνω, ανεβάζω ΑΝΤ. μειώνω, ελαττώνω, κατεβάζω, μικραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος: με την *άνοδο τού βιοτικού επιπέδου αυξάνει ο μέσος όρος ζωής* || *τους θερινούς μήνες αυξάνει η κατανάλωση φρούτων και αναψυκτικών* || *καθώς κυλούν οι ώρες, η αγωνία αυξάνει κατακόρυφα* ΣΥΝ. μεγαλώνω, ανεβαίνω, υψώνομαι, πολλαπλασιάζομαι ΑΝΤ. μειώνομαι, ελαττώνομαι 3. (μεσοπαθ. αυξάνομαι) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος· ΦΡ. ***αυξάνεσθε και πλη·* θύνεσθε** *(αυξάνεσθε και πληθύνεσθε,* Π.Δ. *Γένεσις* 1, 28) προτροπή τού Θεού στο ανθρώπινο γένος να κάνει απογόνους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος, εργαστικός, μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., ιων.-αττ. τύπος τού αρχαιότ. *αϋξω* < *aug-s-ö < I.E. *aug-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *aweg- «αυξάνω», πβ. σανσκρ. vak-s-âyati- «αναπτύσσομαι», λατ. aug-eo, γαλλ. augmenter «αυξάνω», ισπ. aumentar, αγγλ. author «συγγραφέας» (< γαλλ. auteur < λατ. auctor «αυτός που αρχίζει, που αναπτύσσει κάτι»), γερμ. wachsen «αυξάνω» κ.ά.].

Αυξέντιος (ο) {Αυξεντίου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Auxentius «αύξων» < θ. aux- (τού p. augeo «αυξάνω», πβ. auxilium «βοήθεια», αρχική σημ. «στρατιωτικές ενισχύσεις») + παραγ. επίθημα -entius, λ.χ. Innoc-entius, Gaud-entius, Laur-entius].

αύξηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεταβολή τής τιμής ενός μεγέθους προς το περισσότερο ή μεγαλύτερο, η ποσοτική άνοδος: ~ τής δημοτικότητας ενός πολιτικού || ~ *τού πληθυσμού τής γης* || ~ των *κρουσμάτων καρδιοπάθειας* || ~ *τού διοξιδίου τού άνθρακα στην ατμόσφαιρα* || ~ τής *εγκληματικότητας* || ~ των τιμών στα *τρόφιμα* || ~ των πωλήσεων *μιας επιχείρησης* || ~ *κεφαλαίου* || ~ τής ταχύτητας *οχήματος* ΣΥΝ. μεγάλωμα, άνοδος, πλήθυνση ΑΝΤ. μείωση, ελάττωση **2.** (ειδικότ.) (α) η παροχή μεγαλύτερου μισθού, η μισθολογική άνοδος: η εταιρεία *έδωσε ~ 10% στους εργαζομένους* || *δεν αναμένονται αυξήσεις μέσα στον επόμενο χρόνο* (β) (στον πληθ.· καταχρ. αντί τού ορθού ανατιμήσεις) σε φρ. όπως *κύμα αυξήσεων στα είδη διατροφής* (αντί ανατιμήσεων) 3. ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να μεγαλώνουν σε όγκο και βάρος με τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων τους 4. ΓΛΩΣΣ. (στη Ν. Ελληνική) η επέκταση τού θέματος των ρημάτων στον ενεργητικό αόριστο και τον παρατατικό κατά μία συλλαβή *(συλλαβική ~,* λ.χ. *παίζω, έ-παιζα, έ-παιξά),* για να μπορεί ο τόνος, προκειμένου για δισύλλαβα ρήματα *(γράφω, τρέχω, παίζω* κ.τ.ό.), να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαραλήγουσα· βλ. κ.λ. ε-), επίσης, σπάνια, η μεταβολή τού αρκτικού φωνήεντος τού θέματος σε άλλο φωνήεν *(χρονική ~,* λ.χ. *παρ-άγ-ω → παρ-ήγαγα, ελπίζω → ήλπισα).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, εν-.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αϋξησις < αϋξω].*

αύξηση ρημάτων. Στην Αρχαία, τη Βυζαντινή και τη Λόγια Ελληνική τα ρήματα στους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικό, αόριστο - παλαιότερα και υπερσυντέλικο), εφόσον άρχιζαν από σύμφωνο, έπαιρναν ένα ε- (συλλαβική αύξηση) και, αν άρχιζαν από φωνήεν, έτρεπαν τα α/ε- σε η- και το ο- σε ω- (χρονική αύξηση): λύω - έ-λυον - *ë-λυσα (έ-λελύκειν) - λύομαι - έ-λυόμην - έ-λυσάμηνI* έ-λύθην (έ-λελύμην)· *ακούω - ήκουον - ήκουσα - ήκουόμην - ήκουσάμην* | *ήκούσθην ελπίζω - ήλπιζον - ήλπισα -ήλπίζετο - ήλπίσατο - ήλπίσθη- ορίζω - ώριζον - ώρισα - ώρι-ζόμην - ώρισάμην - ώρίσθην.* Η χρονική αύξηση εμφανιζόταν και στη μεσοπαθητική μτχ. τού παρακειμένου: *αγαπώ - ήγαπημένος, ελέγχω* - (έλ-) *ήλεγμένος, ορίζω - (ορισμένος.* Στη Νέα Ελληνική η χρήση τής ρηματικής αύξησης είναι διαφορετική: (α) Δεν χρησιμοποιείται η χρονική αύξηση: *αρχίζω - άρχιζα - άρχισα* (όχι *ήρχιζα, *ήρχισα)· *ερμηνεύω - ερμήνευα - ερμήνευσα* (όχι *ηρμή-νευα, *ηρμήνευσα)' *ορίζω - όριζα - όρισα - οριζόμουν - ορίστηκα (όχι *ώριζα, *ώρισα, *ωριζόμουν, *ωρίστηκα)·* ούτε οι μτχ. είναι πια *ηρμηνευμένος ή *ωρισμένος,* αλλά *ερμηνευμένος* και *ορισμένος* (β) Συλλαβική αύξηση **(έ-)** παίρνουν στους παρελθοντικούς χρόνους τής ενεργητικής φωνής μόνο τα δισύλλαβα ρήματα, για να μπορεί ο τόνος να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαραλήγουσα): *γρά-φω, έ-γρα-φα, έ-γρα-ψα* (αλλά πληθ. *γράφα-με, γρά-φα-τε* χωρίς ε-, γιατί υπάρχουν ήδη -λόγω καταλήξεως- τρεις συλλαβές και ο τόνος μπορεί να είναι στην προπαραλήγουσα χωρίς την παρουσία συλλαβικής αύξησης)· έτσι, στην πρόξη, το **ε-** τής συλλαβικής αύξησης υπάρχει μόνο εφόσον τονίζεται: *έ-γραφα, έ-γραφες, έ-γραφε (γράφαμε, γράφατε), έ-γραφαν (γράφανε)·έ·γραψα, έ-γραψες, έ-γραψε (γράψα-με, γράψατε), έ-γραψαν (γράψανε)· (γραφόμουν-α, γραφόσουν-α, γραφόταν-ε, γραφόμαστε, γραφόσαστε, γράφονταν - γράφτηκα, γράφτηκες, γράφτηκε, γραφτήκαμε, γραφτήκατε, γράφτηκαν).* Συλλαβική αύξηση παίρνουν **(εσωτερικά)** και τα δισύλλαβα ρήματα, που είναι σύνθετα με προθέσεις, πάλι εφόσον η αύξηση ε- τονίζεται: *περι-γράφω - περι-έγραφα - περι-έγραψα, συγ-γράφω - συν-έγραφα - συν-έγραψα,* διαγράφω - *δι-έγραφα - δι-έγραψα, εγ-γράφω - εν-έγραφα - ενέγραψα, παρα-πέμπω - παρ-έπεμπα - παρ-έπεμψα, απο-στέλλω -απ-έστελλα - απ-έστειλα, συν-θέτω - συν-έθετα - συν-έθεσα.* Ελάχιστα ρήματα (τα οποία σημειώνονται σε κάθε λήμμα) διατηρούν παραδοσιακά λογιότερους τύπους με **χρονι**κή αύξηση σε απλά ή σύνθετα ρήματα: *ελέγχω - ήλεγξα* (αλλά και *έλεγξα), απευθύνω - απηύθυνα* (αλλά και *απεύθυνα), εξάγω - εξήγα -εξήγαγα.*

αυξητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στην αύξηση, στη μεγέθυνση ή διόγκωση: - *ορμόνες* (αυτές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη μελών του σώματος ή στην αύξηση τού ύψους) || ~ *τάσεις τού τιμαρίθμου* 2. ΒΙΟΛ. αυξητική ***ορμόνη*** η σωματότροπος (βλ.λ.) ορμόνη. **— αυξητικ-ά | -ως** [μτγν.] επίρρ.

αυξομείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) η εναλλαγή αυξήσεως και μειώσεως, η περιοδική ή μη διακύμανση μεγεθών: ~ των συναισθηματικών εντάσεων || η *απελευθέρωση τής αγοράς οδήγησε σε μια περίοδο αυξομειώσεως των τιμών* ΣΥΝ. (δια)κύμανση, ανεβοκατέβασμα, προσθαφαίρεση ΑΝΤ. σταθερότητα, μονιμότητα, παγίωση. **—** αυξομειώνω ρ. [μτγν.], αυξομειωτικός, **-ή,** -ό [μτγν.], **αυξομειωτικ-ά** | -ώς επίρρ.

αύξων, -ούσα, -ον {αύξ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που αυξάνει, που έχει τάσεις ανόδου: η *επενδυτική δραστηριότητα βαίνει με αύξοντα ρυθμό* || *αύξουσα ένταση* | σελήνη | *κλίμακα* | *γεωμετρική ή αριθμητική πρόοδος* | *ανησυχία* | *πεποίθηση* | *σειρά* ΣΥΝ. αυξανόμενος, ανοδικός, εντεινόμενος, ενι-σχυόμενος, προϊών ΑΝΤ. φθίνων, μειούμενος, καθοδικός- ΦΡ. αύξων ***αριθμός*** αριθμός ενδεικτικός σειράς κατατάξεως ή αρίθμησης: *οι αιτήσεις θα εξεταστούν κατά τον - πρωτοκόλλου* (συντομ. *α.α.*, βλ.λ.). ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *αϋξω* (βλ. λ. *αυξάνω*)).

αϋπνία (η) [αρχ.] {αϋπνιών} 1.το να μην μπορεί κάποιος να κοιμηθεί: *περιπτώσεις χρόνιας - απαιτούν θεραπεία με ηρεμιστικά ή υπνωτικά χάπια* || (κ. στον πληθ.) *αϋπνίες έχουμε σήμερα;* ΑΝΤ. υπνηλία 2. (γε-νικότ.) η έλλειψη ύπνου: *καταβεβλημένος από την* - ΣΥΝ. ξαγρύπνη-μα, αγρύπνια, ξενύχτι.

άυπνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν κοιμήθηκε: *είμαι ~·* δεν *κοιμήθηκα καθόλου όλη νύχτα.*

Αύρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τής Περίβοιας και τού Τιτάνα Λέλαντα- απέκτησε από τον Διόνυσο δίδυμα, τα οποία μέσα στην τρέλα της κομμάτιασε· ο Δίας τη μεταμόρφωσε σε πηγή 2. αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *αύρα* (βλ.λ.)].

αύρα (η) {αυρών} **1.** το ελαφρό αεράκι: η *πρωινή ~ μού χαϊδεύει το πρόσωπο* || *~ στεριανή* | *των κοιλάδων* | *των ορέων* | *θαλάσσια* | *γλυκιά* 2. (μτφ.) η (ευχάριστη) αίσθηση την οποία αποπνέει κάποιος/κά-τι, η εντύπωση που δίνει, ο «αέρας» που έχει: *μια ζωογόνος ~ νιότης και αισιοδοξίας ξεπηδά από κάθε σελίδα τού βιβλίου* ΣΥΝ. αίσθηση, νότα, ατμόσφαιρα · 3. (μτφ.) η ακτινοβολία που πιστεύεται πως εκπέμπεται από το σώμα σχηματίζοντας φωτεινό περίβλημα, αισθητή μόνο σε συγκεκριμένα πρόσωπα με μεταφυσικές ή πνευματιστικές δυνάμεις · 4. ***αύρες*** (οι) θωρακισμένα αστυνομικά οχήματα για την ταχεία μεταφορά αστυνομικής δύναμης: *έστειλαν τις- να διαλύσουν τη συγκέντρωση* · **5**. ΙΑΤΡ. τα συμπτώματα που προηγούνται της εκδήλωσης μιας κρίσης ημικρανίας ή μιας επιληπτικής κρίσης. [ΕΙΧΜ αρχ. < **aFp-a*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. **áPερ-*, πβ. λατ. aer «αέρας», γαλλ. air (> αγγλ. air), ισπ. aire, ιταλ. aria κ.ά. Ομόρρ. αρχ. ά(Ε)είρω «σηκώνω» (< **àFép-jw), αήρ* (< **áPερ-)*. Η λ. αρχικά χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει το πρωινό αεράκι που ανεβαίνει από το νερό, από το ποτάμι ή τη θάλασσα. Για τη σημασιολ. μεταβολή «ανύψωση» → «αέρας», βλ. λ. *αέρας*. Η σημ. 5 είναι αντιδάν., < αγγλ. aura].

αυριανός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με το αύριο, την επόμενη μέρα: *~ συγκέντρωση* | *καιρός* | *έκδοση* (πβ. λ. *χθεσινός, σημερινός) 2*. (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: *θέλουμε ο ~ κόσμος να είναι καλύτερος*. [ΕΤΥΜ. < *αύριο* + παραγ. επίθημα *-ανός*, πβ. μτγν. *αύρινός)*].

αύριο επίρρ. **1**. την ημέρα μετά τη σημερινή, το προσεχές εικοσιτετράωρο: *τελειώσαμε για σήμερα· θα συνεχίσουμε ~* || *σήμερα είναι Τρίτη- ~ είναι Τετάρτη* || *μέχρι ~, γεια σας!* || η συνάντηση *αναβλήθηκε για ~* || *από - πιάνουμε δουλειά* || *Αφήστε τη δουλειά! ~ πάλι* (~ συνεχίζουμε) (πβ. λ. *σήμερα, χθες, μεθαύριο)*- ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μην αναβάλλεις | αφήνεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα*** βλ. λ. *αναβάλλω* (β) ***σήμερα-αύριο | αύριο-μεθαύριο*** (ί) στο αμέσως προσεχές μέλλον (χωρίς να καθορίζεται αυστηρά πότε), όπου να 'ναι: *περιμένω απάντηση για τη δουλειά ~* || *πρέπει να είσαι προετοιμασμένος- δεν ξέρεις τι μπορεί να συμβεί* - (ii) ακαθόριστος μελλοντικός χρονικός προσδιορισμός που υποδηλώνει αναβλητική διάθεση: μην *αχχώνεσαι, θα πάω κάποια στιγμή ~* || θα *το στείλω ~· δεν με κυνηγάει κανένας* (γ) ***από αύριο σε αύριο*** από αναβολή σε αναβολή, από παράταση σε παράταση: Πότε θα *κλείσουμε επιτέλους τη δουλειά; Όλο ~ με πας!* (δ) ***και αύριο μέρα είναι*** για κάτι που μπορεί να γίνει και σε άλλη χρονική στιγμή, να αναβληθεί: *Άσε το διάβασμα και κοιμήσου! ~!* (ε) και ***(γι') αύριο έχει ο Θεός*** ως καθησυχαστική προτροπή σε κάποιον να μη στενοχωριέται, επειδή δεν πρόκειται κάτι να χαθεί, να ματαιωθεί: *Μην ανησυχείς! ~* (στ) ***σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι*** για το εφήμερο των ανθρώπινων πραγμάτων: *γλεντάω τη ζωή μου τώρα, γιατί ~* (ζ) ***αύριο κλαίνε!*** για τα δυσάρεστα επακόλουθα μιας πράξης, τα οποία δεν λαμβάνει κάποιος υπ' όψιν του στο παρόν επίσης, για επικείμενη τιμωρία: *Άσ' τον να χαίρεται και να πανηγυρίζει. ~!* (η) (λόγ.) ες ***αύριον τα σπουδαία*** *(ες αϋριον τά σπουδαία,* Πλουτ. *Πελοπίδας* 1θ) φράση που λέγεται (σοβαρά ή ειρωνικά), όταν προτείνουμε την αναβολή τής διεκπεραίωσης ενός θέματος για την επόμενη μέρα λόγω τής σοβαρότητας του: δεν *είναι τώρα ώρα να μιλάμε για την αγορά τού σπιτιού-* ~ 2. (συνεκδ.) στο μέλλον: *τώρα είσαι μικρός και δεν έχεις έγνοιες-, που θα έχεις δουλειά και οικογένεια, τότε θα δεις τι είναι η ζωή* || ποιος *ξέρει πώς θα είναι ο κόσμος ~;* **3**. ***αύριο*** (το) το μέλλον: *αγωνίζεται για ένα καλύτερο ~* || *ποιος ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~;* || *ένα λαμπρό ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρ^χ. αύριον, παρεκτεταμένος τύπος σε -ον (κατά το *σήμερον)* τού **αυρι* (τοπική πτώση) < *aus-ri- < Ι.Ε. *aus- «αυγή», πβ. σαν-σκρ. us-âh, λατ. aurora (< *aus-osa), αγγλ. east «ανατολή», γερμ. Ost κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *αϋ-ως* «αυγή». Η φρ. «ες *αϋριον τά σπουδαία*» ελέχθη από τον Θηβαίο πολέμαρχο Αρχία, ο οποίος, ενώ βρισκόταν σε ένα συμπόσιο, έλαβε επιστολή που τον προειδοποιούσε ότι κινδύνευε, ο Αρχίας είπε ότι θα ασχολείτο την επόμενη μέρα («αύριο») με την επιστολή, αλλά (σύμφωνα με τον Πλούταρχο, *Πελοπίδας* 10) την ίδια μέρα δολοφονήθηκε]. αυστηρός, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελαστικότητας, επιείκειας: ο *δάσκαλος τής τάξης ήταν πολύ ~- τιμω-.ρούσε πάντα τους μαθητές που ατακτούσαν στο μάθημα* || *η επιτροπή άσκησε πολύ ~ κριτική* || *~ τιμωρία* | *απόφαση (δικαστή)* | *κοινό* | *κριτής* | *στάση* | *βαθμολογία* ΣΥΝ. ανεπιεικής, άτεγκτος ΑΝΤ. επιεικής, ελαστικός, μαλακός 2. αυτός που είναι πολύ σοβαρός, που εμπνέει φόβο: *~ ματιά* | *φωνή* 3. σκληρός, σε έντονο ύφος: *~ απάντηση* | *σύσταση* | *γλώσσα* ΑΝΤ. ήπιος **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***αυστηρός ρυθμός*** τεχνοτροπία στην αρχαία ελληνική γλυπτική, που κυριαρχεί στην περίοδο η οποία μεσολαβεί μεταξύ τής αρχαϊκής και τής κλασικής (περίπου 480-450 π.Χ.) και χαρακτηρίζεται από τις σοβαρές εκφράσεις των προσώπων των αγαλμάτων 5. αυτός που τηρείται ή πρέπει να τηρείται απαρέγκλιτα, να έχει καθολική εφαρμογή χωρίς εξαιρέσεις: ως *διπλωματικός οφείλει να τηρεί ~ ουδετερότητα απέναντι στα κόμματα* || *η στρατιωτική δικτατορία επέβαλε ~ λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης* || *~ πρωτόκολλο* | *πειθαρχία* | *εφαρμογή* | *τήρηση* | *δίαιτα* | *λιτότητα* | *μυστικότητα* | *απομόνωση* | *μεθοδολογία* ΣΥΝ. πλήρης, απόλυτος 6. αυτός που τηρεί τις παραδόσεις, πιστός στις παραδοσιακές αξίες: *άνθρωπος αυστηρών αρχών* || *~ ανατροφή* | *ήθη* ΣΥΝ. σοβαρός, ηθικός, συντηρητικός 7. αυτός που είναι απαιτητικός, λεπτολόγος, σχολαστικός: *μια αυστηρότερη φιλολογική ανάλυση θα οδηγούσε σε άλλα συμπεράσματα* || *~ θεώρηση* | *προσέγγιση* 8. αυτός που διαθέτει ακρίβεια και σαφήνεια: η *~ οριοθέτηση στόχων είναι αδύνατη για ένα τόσο παρορμητικό άτομο* || *~ διατύπωση* | *προσδιορισμός* ΣΥΝ. ακριβής ΑΝΤ. γλαφυρός 9. αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα ύφους (απλές γραμμές ή χαρακτηριστικά): *η ~ μεγαλοπρέπεια τής αίθουσας με τους γυμνούς, μαρμάρινους τοίχους* ΣΥΝ. λιτός, ανεπιτήδευτος, απέριττος. — αυστηρά επίρρ. κ. αυστηρώς [μτγν.] (βλ.λ.) επίρρ., αυστηρότητα (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *αύστ- (< ρηματικό επίθ. **αύστός* «ξηρός» < *αΐω* | *αΰω* < *αύος (τό)* «ξηρότητα» < Ι.Ε. *saus-os «ξηρός», πβ. λιθ. saüsas, αγγλ. sere κ.ά.· ομόρρ. *αύχμι-ηρός)* + παραγ. επίθημα *-ηρός* (πβ. *αυχμηρός, μοχθ-ηρός, τολμ-ηρός* κ.ά.). Η λ. *αυστηρός* είχε αρχικώς την κυ-ριολ. σημ. «ξηρός, στυφός» (κατ' αντιδιαστολή προς το *γλυκύς),* ενώ η σημ. «σοβαρός, τραχύς» είναι μτγν. (πβ. Κ.Δ. Λουκ. 19, 21: *εφοβού-μην γάρ σε, ότι άνθρωπος αυστηρός ει).* Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη («ξηρός» → «τραχύς, οξύς») εμφανίζει και το αρχ. επίθ. *δριμύς* (βλ.λ.)]. #

αυστηρώς επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) με τρόπο αυστηρό και απόλυτο, χωρίς επιείκεια ή ελαστικότητα (λ.χ. στην εφαρμογή μιας απόφασης, στην κριτική κ.λπ.): *κινηματογραφικό έργο - ακατάλληλο για ανηλίκους* || *απαγορεύεται ~ το κάπνισμα* ΑΝΤ. επιεικώς, μετριοπαθώς.

Αυστραλασία (η) ΓΕΩΓΡ. περιοχή τού Ειρηνικού Ωκεανού, που περιλαμβάνει την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Ν. Γουινέα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Australasia],

Αυστραλία (η) [1854] (αγγλ. Australia) 1. (καταχρ.) η Ωκεανία (βλ.λ.) 2. πολύ μεγάλο νησί στο Α. Ημισφαίριο, Ν. τού Ισημερινού, το οποίο θεωρείται ξεχωριστή ήπειρος, η μικρότερη σε έκταση από τις πέντε 3. (αγγλ. Commonwealth of Australia = Κοινοπολιτεία τής Αυστραλίας) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί και την Τασμανία με πρωτεύουσα την Καμπέρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας. — **Αυστραλός** [1894] κ. **Αυστραλέζος** (ο), **Αυστρα**λή κ. **Αυστραλέζα** (η), **αυστραλιανός,** -ή, -ό κ. **αυστραλέζικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Australia < λατ. australis «νότιος». Η ήπειρος ήταν γνωστή ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ. ως terra australis incognita «άγνωστη νότια χώρα», ενώ οι Ολλανδοί εξερευνητές τού Που αι. την ονόμασαν «Νέα Ολλανδία». Η σημερινή ονομασία καθιερώθηκε τον 19ο αι. από τον Αγγλο θαλασσοπόρο Matthew Flinders].

αυστραλοπίθηκος (ο) (αυστραλοπιθήκ-ου | -ων, -ους} ανθρωποειδές, συγγενές προς τον γορίλλα και τον χιμπατζή, το οποίο θεωρείται ότι έζησε τουλάχιστον στη Ν. και Α. Αφρική πριν από 1-4 εκατομμύρια χρόνια και παρουσίαζε ομοιότητες προς τον άνθρωπο. Γ ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. australopithecus, νόθο συνθ., < australis «νότιος» + pithecus «πίθηκος»].

Αυστρία (η) [1728] (γερμ. Republik Österreich = Δημοκρατία τής Αυστρίας) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βιέννη, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το αυστριακό σελίνι (2002: ευρώ). — **Αυστρια**κ**ός** (ο) [1728], **Αυστρι**ακή (η), αυστριακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < νεολατ. Austria < λατ. auster «νότος» (αρχική σημ. «ανατολή, ανατολικός άνεμος», πβ. κ. *Αυστραλία).* Όταν ο Γερμανός αυτοκράτορας Καρλομάγνος νίκησε τους Σλάβους και τους Αβάρους το 796 μ.Χ., ίδρυσε την επαρχία τής Α. Μαρκιωνίας, που το 996 ονομάστηκε Österreich «ανατολικό βασίλειο». Το 1281 ο Γερμανός βασιλιάς Ροδόλφος Δ' (των Αψβούργων) ονόμασε τον γιο του Αλβέρτο ηγεμόνα τής Αυστρίας. Έκτοτε η Αυστρία θεωρήθηκε γερμανική επικράτεια (dominium Austriae), μέχρις ότου οι Αψβούργοι έχασαν τον γερμανικό θρόνο (1322). Η ονομασία *Αυστρία* επικράτησε το 1915-18 ως Deutschösterreich «Γερμανική Αυστρία» και, μετά τη συνθήκη τού 1919, ως Republik Österreich «Δημοκρατία τής Αυστρίας»].

Αυστροουγγαρία (η) [1867] το διάδοχο σχήμα τής παλαιάς αυστριακής αυτοκρατορίας (1867-1918).

αυτανάφλεξη (η) [1887] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΧΗΜ. η καύση που αρχίζει ξαφνικά και χωρίς εξωτερική επίδραση: ο *υγρός σανός μπορεί να υποστεί ~, αν ζεσταθεί πολύ εσωτερικά.* — αυτανα-φλέγομαι ρ. [1891]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-ignition].

αύτανδρος, -η, -ο (για καταποντισθέντα σκάφη) με το σύνολο τού πληρώματος ή των επιβατών: το *πλοίο βυθίστηκε ~*. ΓΕΤΥΜ. μτγν. < *αύτ(ο)-* + *-ανδρός* < *άνήρ, ανδρός]*.

αυταξία (η) **1**. το να έχει κάποιος/κάτι αξία, που προέρχεται από εγγενείς ιδιότητες του: η *έννοια τής αγάπης αποτελεί για τον χριστιανό ~ 2*. η αξία την οποία αποδίδει κανείς στον εαυτό του ΣΥΝ. αυτοε-κτίμηση.

αυταπάρνηση (η) [1844] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η άρνηση και η υπέρβαση τού προσωπικού συμφέροντος, τής προσωπικής ευχαρίστησης ή άνεσης χάριν υψηλού σκοπού: *ρίχτηκαν στον αγώνα με ~* ΣΥΝ. αυτοθυσία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. abnégation].

αυταπάτη (η) [1885] {αυταπατών} 1. η δημιουργία από τον ίδιο μας τον εαυτό εσφαλμένων ή φανταστικών κρίσεων σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, το να ξεγελούμε τον ίδιο μας τον εαυτό **2**. κάθε διαμορφωμένη πίστη κάποιου, η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: (συνήθ. στον πληθ.) *Μην έχεις αυταπάτες! Δεν ζεις, αν δεν δουλέψεις!* || *τρέφεται | ζει με αυταπάτες* ΣΥΝ. ψευδαίσθηση. — αυταπατώμαι[1] ρ. [1886] {-άσαι...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbsttäuschung].

αυταπόδεικτος, -η, -ο [μτγν.] κ. **αυταπόδειχτος** αυτός που από μόνος του φέρει ή εμπεριέχει την απόδειξη του, που δεν χρειάζεται επιπλέον αποδείξεις: ουδείς *αμφισβητεί την- αλήθεια των λόγων του* || *~ συλλογισμός* ΣΥΝ. αυτονόητος, αυτόδηλος. — **αυταπόδεικτα** /**αυ-ταποδείκτως** επίρρ.

αυτάρεσκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αντλεί ευχαρίστηση από τον εαυτό του, που ικανοποιείται αυτοθαυμαζόμενος: *ο - τόνος τής φωνής του φανέρωνε άνθρωπο που λατρεύει ν'ακούει τη φωνή του* ΣΥΝ. ναρκισσευόμενος ΑΝΤ. σεμνός, μετριόφρων, ταπεινός. — αυτάρεσκα επίρρ., αυταρέσκεια (η) [μτγν.].

αυτάρκης, -ης, αύταρκες {αυτάρκ-ους | -εις (ουδ. -η)} **1**. αυτός που μπορεί να καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες του μόνος του, με δικές του δυνάμεις, και ειδικότ. αυτός που δεν εξαρτάται οικονομικά από άλλους: *παίρνει έναν πολύ καλό μισθό που του επιτρέπει να είναι οικονομικά ~* ΣΥΝ. αυτοσυντήρητος, ανεξάρτητος, αυτόνομος 2. αυτός που αρκείται σε όσα έχει 3. ΟΙΚΟΝ. (για κρατική ή οικονομική οργάνωση) αυτός που μπορεί να καλύπτει τις ανάγκες του με δικούς του πόρους ή δική του παραγωγή: *δεν είναι ακόμα ~, εφόσον εξαρτάται από την οικονομική ενίσχυση των δικών του, για να πληρώσει το νοίκι* || *η Ελλάδα δεν είναι ~ αναφορικά με την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών εισάγει ρεύμα από γειτονικές χώρες.* — αυτάρκεια (η) [αρχ.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αύτ(ο)-* + *-αρκης* < *αρκώ)*].

αυταρχία (η) η εξουσία που ασκείται χωρίς έλεγχο, η απολυταρχία, ο δεσποτισμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *αϋταρχος* (πβ. αρχ. *αύταρχώ)* < *αύτ(ο)-* + *-άρχος* < *άρχω)*].

αυταρχικός, -ή, -ό [1850] 1. αυτός που προσπαθεί να επιβάλει τη θέληση του με τρόπο απόλυτο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις, αυτός που απαιτεί απόλυτη συμμόρφωση των άλλων στις επιθυμίες του: *~ γονείς | ηγέτης | δάσκαλος | διοίκηση 2.* (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, σκληρότητα και εγωκεντρισμό, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τους άλλους: *~ συμπεριφορά | χαρακτήρας* ΣΥΝ. σκληρός, αυστηρός 3. (ειδικότ., για καθεστώς) που επιβάλλει τις επιλογές του αδιαφορώντας για τις αντίθετες απόψεις, με τρόπο απόλυτο και αντιδημοκρατικό ΣΥΝ. απολυταρχικός, αυθαίρετος, δικτατορικός, δεσποτικός. — αυταρχικ-ά /-ώς [1850] επίρρ., αυταρχικότητα (η) [1892] κ. **αυταρχισμός** (ο). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αυταρχία* < αρχ. *αϋταρχος* < *αύτ(ο)-* + *-άρχος* < *άρχω)*].

αυτασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση εργαζομένου σε ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία, βασιζόμενη σε σύμβαση χωρίς συμμετοχή τού εργοδότη στην καταβολή των ασφαλίστρων (γενικότ.) κάθε ασφάλιση σε ασφαλιστική εταιρεία ή οργανισμό με συμμετοχή μόνο τού ασφαλιζομένου. Επίσης αυτασφάλεια (η) [1893]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-insurance].

αυτεμβόλιο (το) {αυτεμβολί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. εμβόλιο που το αντιγονι-κό υλικό του προέρχεται από τον ίδιο τον άρρωστο, στον οποίο χορηγείται κατόπιν ειδικής επεξεργασίας με ενέσιμη μορφή. — **αυτεμβο-λιασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. autovaccine, νόθο συνθ., < auto- (< αυτός) + vaccine «εμβόλιο»].

αυτενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} το να ενεργεί κανείς χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική του πρωτοβουλία ΣΥΝ. αυτο-βουλία. — αυτενεργός, -ός, -ό [1812]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *αύτοενέργεια* < αυτό- + ενέργεια].

αυτενεργώ ρ. αμετβ. {αυτενεργείς... | αυτενέργησα (κ. λογιότ. αυτε-νήργησα)} ενεργώ χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική μου πρωτοβουλία: *το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει τους μαθητές να αυτενεργούν και όχι να αποστηθίζουν και να τα περιμένουν όλα από τον δάσκαλο.*

αυτεξούσιος, -α, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δεν υπάγεται στην εξουσία άλλου, που είναι κύριος τού εαυτού του: *μια ~ αρχή δικαιούται να λαμβάνει αποφάσεις χωρίς την επέμβαση άλλων οργάνων* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αυτόνομος ΑΝΤ. υπεξούσιος 2. *αυτεξουσιον* (το) το δικαίωμα να διατηρεί κανείς την ελευθερία σκέψης και δράσης, το δικαίωμα να επιλέγει. — **αυτεξούσια** | **αυτεξουσίως** [μτγν.] επίρρ., **αυτε-ξουσιότητα** (η) [μτγν.].

αυτεπάγγελτος, -η (λόγ. -ος), -ο ΝΟΜ. αυτός που διενεργείται με πρωτοβουλία δικαστικής αρχής χωρίς την υποβολή αιτήματος: *~ δίωξη.* — **αυτεπάγγελτα** | **αυτεπαγγέλτως** [μτγν] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτοδικαίως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αύτ(ο)-* + *επαγγέλλω* «διακηρύσσω, καταγγέλλω»].

αυτεπαγωγή (η) ΗΛΕΚΤΡ. η ανάπτυξη εξ επαγωγής ηλεκτρεγερτικής δυνάμεως σε αγωγό, λόγω μεταβολής τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος που τον διαρρέει. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-induction]. αιτεπίγνωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η επίγνωση των χαρακτηριστικών ιδιοτήτων τής προσωπικότητας μας, η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η αυτογνωσία ΣΥΝ. αυτοσυνείδηση, γνώθι σαυτόν.

αυτεπιστασία (η) [μεσν.] {αυτεπιστασιών} η ανάληψη τής επιστασίας, τής παρακολούθησης τεχνικού έργου (λ.χ. ανέγερσης οικοδομής) αυτοπροσώπως από τον ενδιαφερόμενο· κυρ. στη ΦΡ. *δι' αυτεπιστασίας* με επίβλεψη από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο: το *έργο θα εκτελεστεί ~.* — **αυτεπιστατώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.

αυτεπίστροφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός ο οποίος επιστρέφει μόνος του στο σημείο εκκινήσεως: *~ έμβολο 2. αυτεπίστροφο* (το) το μπούμερανγκ (βλ.λ.). — αυτεπίστροφα επίρρ.

αυτήκοος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που έχει προσωπική εμπειρία εξ ακοής, που άκουσε ο ίδιος (κάτι): *υπήρξα ~ μάρτυς των απειλών που ο κατηγορούμενος εκτόξευσε εναντίον τού θύματος.* — αυτηκοΐα (η).
* ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αύτ(ο)-* + *-ήκοος* < *ακούω*. Η σημ. τής λ. είναι «ακούω ο ίδιος, μόνος μου (όχι από άλλους)», συνδέεται δηλ. με το *αυτός-* το α' συνθ. ενίοτε συσχετίζεται παρετυμολογικώς με τη λ. *αφτιά* (μέσω τής εσφαλμ. γραφής *αυτιά,* που παροδηγεί)].

αυτί (το) → αφτί

αυτιάζομαι ρ. → αφτιάζομαι

αυτισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από εκούσια διακοπή τής ζωτικής επαφής με την πραγματικότητα και από περιορισμό, απομόνωση τού ατόμου στον εσωτερικό του κόσμο. — **αυτιστικός,** -ή, -ό, **αυτιστικ-ά** | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αυτ(ο)-* + *-ισμός,* < αγγλ. autism].

αυτο- κ. αυτό- κ. **αυτ-** | **αυθ-** α' συνθετικό που δηλώνει γενικώς αυτό που χαρακτηρίζεται σημασιοσυντακτικώς ως *αυτοπάθεια* (βλ.λ.)· ειδικότ. σημαίνει: 1. τον εαυτό μου: *αυτοδιαφημίζομαι*) = διαφημίζω τον εαυτό μου) **2.** από μόνος μου, χωρίς εξωτερική επέμβαση: *αυτοφυής* (= που φύεται από μόνος του), *αυτοκίνητο* (= που κινείται από μόνο του) 3. ότι κάτι προέρχεται από ή ανήκει στο ίδιο το υποκείμενο τής δράσης: *αυτόβουλος* (= που έχει δική του βούληση), *αυτοδύναμος* (= που έχει δική του δύναμη, που αντλεί δύναμη από τον εαυτό του).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αυτός,* α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά με τις εξής μορφές: (α) αυτο-, όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (π.χ. *αύτο-κτονία, αύτο-σχέδιος* κ.ά.), (β) αυτ-, όταν το β' συνθ. αρχίζει από ψιλούμενο φωνήεν (π.χ. *αύτ-εξούσιος, αύτ-επί-στροφος* κ.ά.), (γ) *αυθ-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από δασυνόμενο φωνήεν (π.χ. *αύθ-όρμητος - ορμώ, αύθ-ύπαρκτος - υπάρχω).* Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις (ήδη από την Αρχ.) παρατηρείται διατήρηση τού -ο- *(αυτο-)* ακόμη και προ φωνήεντος, όταν υπάρχει χαλαρή σύνθεση (π.χ. *αυτο-εξόριστος, αυτο-έλεγχος)].*

αυτοάμυνα (η) {χωρ. πληθ.} το να προστατεύει κανείς τον εαυτό του από επίθεση με δικές του ενέργειες ή μέσα: *ασκήσεις αυτοάμυνας* || *υποστήριξε πως, όταν πυροβόλησε, βρισκόταν σε ~.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self defence].

αυτοαναιρούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1895] (αυτοαναιρείσαι... | αυτοα-ναιρέθηκα} οδηγούμαι σε αναίρεση (βλ.λ.) όσων ο ίδιος έχω δηλώσει ή πράξει, διαψεύδω τον ίδιο τον εαυτό μου: με όσα *λέει αυτοαναιρείται* ΣΥΝ. αυτοδιαψεύδομαι, αντιφάσκω. — **αυτοαναίρεση** (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αυτοανακηρύσσομαι[1] ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {αυτοανακηρύ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1**. προβαίνω μόνος μου στην ανακήρυξη μου, απονέμω ο ίδιος στον εαυτό μου (αξίωμα ή τίτλο): *αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς και ξεκίνησε ένοπλο αγώνα κατά τής νόμιμης εξουσίας 2.* (ειρων.) αποδίδω στον εαυτό μου (αξία ή ιδιότητα) κατά τρόπο αυθαίρετο: *αυτοανακηρύχθηκε προστάτης των αδυνάτων, για να πάρει την ψήφο των λαϊκών στρωμάτων* ΣΥΝ. αυτοαποκαλούμαι.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυτοαναφορά (η) 1. η αναφορά στον εαυτό μας 2. ΨΥΧΟΛ. η τάση τού ατόμου να συσχετίζει συνεχώς το υπό συζήτηση θέμα με τον εαυτό του. — **αυτοαναφορικός**, -ή, -ό, **αυτοαναφορικότητα** (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self reference].

αυτοάνοσος, -η, -ο ΙΑΤΡ. (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που προκαλείται, όταν ο οργανισμός αναπτύσσει αντισώματα που αντιδρούν με τα ίδια τα συστατικά του (λ.χ. αντισώματα κατά των λείων μυϊκών ινών, αντιθυρεοειδικά αντισώματα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. autoimmune (νόθο συνθ.)].

αυτοαντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η αντίληψη που έχει κάποιος για τον εαυτό του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-concept].

αυτοαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επαγγελματική εργασία κάποιου σε δική του επιχείρηση, σε δραστηριότητα που ανήκει στον ίδιο τον εργαζόμενο. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-employment].

αυτοαπασχολούμενος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργοδότη, που εξασφαλίζει ο ίδιος εισόδημα για τον εαυτό του (π.χ. ελεύθερος επαγγελματίας, γεωργός κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-employed].

αυτοβιογραφία (η) [1859] {αυτοβιογραφιών} 1.το αφηγηματικό έργο (λογοτεχνικού ή μη χαρακτήρα), στο οποίο ο συγγραφέας εκθέτει τα περιστατικά τής ζωής του, γράφει ο ίδιος τη βιογραφία του **2**. (συνεκδ.) το λογοτεχνικό είδος στο οποίο εντάσσονται έργα όπως τα παραπάνω. — **αυτοβιογραφικός**, -ή, -ό [1877], **αυτοβιογραφούμαι** ρ. [1844] {-είσαι...}, **αυτοβιογραφικ-ά** | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autobiographie].

αυτόβουλος, -η, -ο 1. αυτός που ενεργεί με ελεύθερη βούληση, χωρίς δεσμεύσεις και εξαρτήσεις: ως *~ πολίτης έχει την ευθύνη των επι-*

λογών του ΣΥΝ. αυτενεργός 2. αυτός που έχει και εκφράζει ελευθερία βούλησης: η *δημοκρατία έχει ανάγκη από την ~ δράση των πολιτών* ΣΥΝ. οικειοθελής. — **αυτοβούλως** επίρρ. [1877], αυτοβουλία (η). [ΕΤΥΜ. αρ. χ. < αυτό- + *-βουλος* < *βούλομαι* «θέλω»].

αυτογαμία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. **1.** η αυτογονιμοποίηση (βλ.λ.) στα φυτά 2. η διαδικασία αναπαραγωγής σ^{ε} ορισμένα πρωτόζωα, κατά την οποία ο κυτταρικός πυρήνας διαιρ^{ε}ίται σ^{ε} δύο γ^{εν}ετικώς όμοιους πυρή^{ν}ες, που στη συνέχεια συγχωνεύονται σε έναν οργανισμό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autogamy].

αυτογκόλ (το) {άκλ.} ελλην. *αυτοτέρμα-* ΑΘΛ. το γκολ (βλ.λ.) που σημειώνει ποδοσφαιριστής στο τέρμα τής δικής του ομάδας. [ΕΤΥΜ. < αυτό- + *γκολ* (νόθο συνθ.), μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbsttor].

αυτογνωσία (η) [μτγν.] (χωρ. πληθ.} η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η επίγνωση των προτερημάτων και των αδυναμιών μας: πνευματική | *πολιτική* | *σωματική* | *ηθική* ~ ΣΥΝ. αυτεπίγνωση, αυτοσυνειδησία, γνώθι σαυτόν.

αυτογονιμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (στα ερμαφρόδιτα) η γονιμοποίηση θηλυκού από αρσενικό γαμέτη τού ίδιου ατόμου ή κλώνου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autofécondation].

αυτογραφία (η) {αυτογραφιών} μέθοδος μεταφοράς για λιθογραφική εκτύπωση, κατά την οποία μεταφέρονται επάνω στη λιθογραφική πλάκα, χωρίς τη χρήση φιλμ, κείμενα, σχέδια κ.λπ., προοριζόμενα για εκτύπωση, τα οποία έχουν χαραχτεί επάνω σε ειδικό χαρτί με ειδική μελάνη. — αυτογραφικός, -ή, -ό [1888]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autographie].

αυτόγραφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1**. αυτός που είναι γραμμένος από το χέρι τού ίδιου τού συγγραφέα (συνήθ. σημαντικής προσωπικότητας): στη *δημοπρασία πολλήθηκαν σπανιότατες ~ σημειώσεις τού μεγάλου ποιητή* ΣΥΝ. ιδιόχειρος, ιδιόγραφος **2.** ***αυτόγραφο*** (το) ιδιόχειρη υπογραφή, συνήθ. με σύντομη αφιέρωση, από δημοφιλή προσωπικότητα, που δίνεται σε θαυμαστή ΣΥΝ. αφιέρωση. — αυτογράφως επίρρ.

αυτόδηλος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που είναι από μόνος του φανερός: *είναι ~ η ύπαρξη ενοχής, περιττεύουν οι αποδείξεις και οι ερμηνείες* ΣΥΝ. πρόδηλος, ολοφάνερος. — αυτοδήλως επίρρ. [1888]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αύτο- + *δήλος* «προφανής»].

αυτοδημιούργητος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που δημιούργησε περιουσία ή απέκτησε κύρος και φήμη στηριζόμενος αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις και προσπάθειες.

αυτοδιάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διάθεση των σωματικών και πνευματικών δυνάμεων (κάποιου) κατά την ελεύθερη βούληση του 2. ΠΟΛΙΤ. (α) το δικαίωμα ενός λαού να επιλέξει ελεύθερα το πολίτευμα του, να αυτοπροσδιοριστεί πολιτικά, καθώς και η αυτόνομη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του (β) ***ΑΡΧΠ*** τής ***αυτοδιάθεσης*** δόγμα πολιτικό που βασίζεται στις ιδέες τής Γαλλικής Επανάστασης και αναγνωρίζεται, κυρ. από το 1919, ως κριτήριο καθοριστικό στη συγκρότηση των κρατών. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-determination].

αυτοδιαφημίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1894] {αυτοδιαφημίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω διαφήμιση τού εαυτού μου, παρουσιάζω με έμφαση τα θετικά σημεία μου, προβάλλω μια εξωραϊσμένη εικόνα μου: *αυτοδιαφημίζεται ως μαχητικός αρθρογράφος* ΣΥΝ. αυτοπροβάλλομαι. — αυτοδιαφήμιση (η) [1898]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αυτοδιαχείριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} το σύστημα συλλογικής διαχείρισης, το οποίο συνίσταται στην άσκηση τής διαχειριστικής εξουσίας από τους ίδιους τους παραγωγούς των αγαθών. — αυτοδιαχειριστικός, -ή, -ό, αυτοδιαχειρίζομαι ρ. [ΕΤΥΜ.^Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-management].

αυτοδίδακτος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] κ. αυτοδίδαχτος αυτός που δ^{ε}ν διδάχθηκε από σχολείο ή δασκάλους, που διαμόρφωσε και ακολούθησε δική του διδακτική μέθοδο, που έμαθε κάτι από μόνος του: δεν *πήγε ποτέ του στο ωδείο, είναι ~ μουσικός* ΣΥΝ. εμπειρικός, εραστιέχνης. — αυτοδίδακτα | αυτοδιδάκτως [μτγν.] επίρρ.

αυτοδιδασκαλία (η) [1812] {χωρ. πληθ.) το να μαθαίνει κανείς μόνος του, χωρίς δάσκαλο: *μέθοδος αυτοδιδασκαλίας*. [ΕΤΥΜ#Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbstunterricht].

αυτοδίκαιος, -η, -ο ΝΟΜ. (για δικαίωμα ή έννομη συνέπεια) αυτός που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου.

αυτοδικαίως επίρρ. [1835] (λόγ.) (για κάτι που απορρέει) απευθείας από τον νόμο, από το ίδιο το δίκαιο ΣΥΝ. δικαιωματικά. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λατ. ipso jure].

αυτοδικαίως - αυτεπαγγέλτως. Το αυτοδικαίως δηλώνει κάτι που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου: η *πράξη τού υπουργού είναι αυτοδικαίως άκυρη, γιατί αντιβαίνει στον νόμο και στο σύνταγμα.* Το **αυτεπαγγέλτως** διαφέρει, κατά πολύ, δηλώνοντας ενέργεια νομίμου οργάνου ή αρχής (εισαγγελέα, αστυνομίας κ.λπ.), η οποία τελείται χωρίς να απαιτείται να ζητηθεί προηγουμένως από κάποιον: *ο εισαγγελέας άσκησε αυτεπαγγέλτως δίωξη κατά τού δημοσιογράφου, επειδή διέσπειρε ψευδείς ειδήσεις.*

αυτοδικία (η) [1833] {αυτοδικιών} ΝΟΜ. 1.η ικανοποίηση τής αξίωσης από τον ίδιο τον δικαιούχο αυτοδύναμα και χωρίς τη βοήθεια τής αρχής 2. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που είτε το έχει πραγματικά είτε από πεπoίθηση το οικειοποιείται. — **αυτοδ**ικώ ρ. [μτγν.] {-είς...}.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αύτοδικω* (-έω) < αρχ. *αύτόδικος* < *αύτο-* + *-δικος* < *δίκη],*

αυτοδιοίκηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διοίκηση που ασκείται με πλήρη ανεξαρτησία των οργάνων της, που υπάγεται μόνο σε εποπτεία των κρατικών οργάνων: η ~ των *Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων κατοχυρώνεται συνταγματικά* || *~ οργανισμού* | *υπηρεσίας* || *νομαρχιακή* ~· ΦΡ. τοπική ***αυτοδιοίκηση*** (i) η διοίκηση μιας περιοχής (περιφέρ^{ε}ιας, δήμου ή κοινότητας) μ^{ε} όργανα εκλεγμένα από τους κατοίκους της περιοχής αυτής: *διεξάγονται δημοτικές εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων της* ~ στο *σύνολο των δήμων και* κτοινοτήτων τής *επικράτειας* || *πρώτος* | *δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης* (ii) (συνεκδ.) οι εκλεγμένοι άρχοντες ή οt εκπρόσωποι των δημοτικών ή κοινοτικών αρχών (νομάρχες, δήμαρχοι, αντιδήμαρχοι, κοινοτάρχες, δημοτικοί/κοινοτικοί σύμβουλοι). — αυτοδιοικητικός, -ή, -ό [1886], αυτοδιοικητικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. auto-administration].

αυτοδιοίκητος, -η, -ο [1888] αυτός που διοικείται ο ίδιος, διοικητικά ανεξάρτητος.

αυτοδιορίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1892] {αυτοδιορίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διορίζω ο ίδιος τον εαυτό μου σε θέση, αξίωμα κ.λπ.· (συνήθ. μτφ.) αναλαμβάνω μ^{ε} δική μου πρωτοβουλία και χωρίς να μου ζητηθεί να κάνω κάτι: *από πότε αυτοδιορίστηκες υπερασπιστής μου;*

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αυτοδυναμία (η) {χωρ. πληθ.) 1.η στήριξη (κάποιου) στις προσωπικές (του) δυνάμεις (χωρίς εξωτερική ενίσχυση) 2. ΠΟΛΙΤ. η απόκτηση απόλυτης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας από ένα κόμμα, ώστε να μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση από μόνο του, χωρίς συνεργασία με άλλο κόμμα.

αυτοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βασίζεται αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις, που δεν χρειάζεται εξωτερική ενίσχυση ή στήριξη: *η εταιρεία έχει πετύχει - ανάπτυξη χωρίς δανειοδότηση* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αδέσμευτος 2. ΠΟΛΙτ. ***αυτοδύναμη κυβέρνηση*** μονοκομματική κυβέρνηση, που διαθέτει απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία: στην *Ελλάδα, για να σχηματίσει ένα κόμμα ~, χρειάζεται τουλάχιστον 151 βουλευτές.* — αυτοδύναμα | αυτοδυνάμως [1862] επίρρ.

αυτοδύτης (ο) {αυτοδυτών}, **αυτοδύτρια** (η) {αυτοδυτριών} πρόσωπο που κάνει την κατάδυση μόνο του με μέσα που φέρει επάνω του (σκάφανδρο, φιάλες οξυγόνου κ.λπ.).

αυτοείδωλο (το) {αυτοειδώλ-ου | -ων} η εικόνα που έχει κανείς για τον εαυτό του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-image].

au το **εκτίμηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η εκτίμηση που τρέφει κανείς για τον εαυτό του 2. η αξιολόγηση που κάνει κανείς στον εαυτό του: *θετική | αρνητική ~.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-appreciation ή self-esteem (σημ. 1), πβ. αγγλ. self-evaluation (σημ. 2)].

αυτοέλεγχος (ο) {αυτοελέγχου | χωρ. πληθ.} 1. το να ελέγχει κανείς μόνος του τις αντιδράσεις και αποφάσεις του ΣΥΝ. αυτοκριτική 2. το να συγκρατεί κανείς τις παρορμήσεις του, να ελέγχει τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. αυτοσυγκράτηση. — αυτ**οελέγχομαι** ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-control].

αυτοεξέταση (η) [1895] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} το να εξετάζει κανείς τον εαυτό του (λ.χ. ψηλαφώντας σημεία τού σώματος του για τον εντοπισμό όγκου).

αυτοεξορία (η) {αυτοεξοριών} η εκούσια απομάκρυνση από την πατρίδα για προσωπικούς ή κοινωνικοπολιτικούς λόγους: την *περίοδο τής δικτατορίας πολλοί επέλεξαν την ~ σε κάποια δημοκρατική χώρα.* — αυτοεξόριστος, -η, -ο [1890], αυτοεξορίζομαι ρ. [1891].

αυτοεξυπηρέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) 1. η δυνατότητα κάποιου να ικανοποιεί αυτόνομα και επαρκώς τις καθημερινές, άμεσες βιολογικές και βιοτικές ανάγκες του, να φροντίζει τον εαυτό του: η ~ είναι *κάτι σημαντικό για έναν ηλικιωμένο, γιατί του επιτρέπει να είναι ανεξάρτητος* · 2. σύστημα διάθεσης και πώλησης προϊόντων, στο οποίο την επιλογή, τη μεταφορά και το σερβίρισμα αναλαμβάνει ο πελάτης και όχι υπάλληλος τού καταστήματος· σελφσέρβις (βλ.λ.) ΑΝΤ. κατά παραγγελία. — αυτοεξυπηρετούμαι ρ. {-είσαι...}. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. self-service].

αυτοερωτισμός (ο) η πρόκληση και ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας χωρίς τη συμμετοχή ερωτικού συντρόφου ΣΥΝ. αυτοϊκανοποίηση, αυνανισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ,, < αγγλ. autoeroticism].

αυτόθι επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. στο ίδιο τοπικό σημείο, στον ίδιο χώρο 2. (ειδικότ. για παραπομπές) στο προαναφερθέν σημείο (έργο, σελίδα, χωρίο, παράγραφος)· συντομ. αυτ. κ. λατ. ibid.(em): η λέξη *απαντά στον Θουκυδίδη (αυτ.)* (δηλ. στο ίδιο ακριβώς χωρίο τού Θουκυδίδη που είχε αναφερθεί και παραπάνω) || «Οσον *ορθώς και αν σύνταξης, ποτέ δεν θέλεις γράψειν είς γλώσσαν, είς την οποίαν* δεν *συλλογίζεσαι» (Κοραής αυτ.).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.

αυτ(ο)- *α' συνθετικό*

αυτ-επικονίαση (η)
αυτο-δεσμεύομαι ρ.
αυτο-δέσμευση (η)
αυτο-δηλητηρίαση (η)
αυτο-διαλύομαι ρ.
αυτο-διάλυση (η)
αυτο-διεγείρομαι ρ.
αυτο-διέγερση (η)
αυτο-δοξάζομαι ρ.
αυτο-εξευτελίζομαι ρ.
αυτο-εξευτελισμός (ο)
αυτο-εξοντώνομοι ρ.
αυτο-εξόντωση (η)
αυτο-καταλύομαι ρ.
αυτο-κατάλυση (η)
auTo-κατηγορία (η)
αυτο-κατηνορουμαι ρ

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αΰτο- + παραγ. επίθημα -θι, πβ. *άλλο-θι, πανταχό-θι* κ.ά.]. αυτοθυσία (η) [1816] {αυτοθυσιών} η ανιδιοτελής εκούσια προσφορά τής ζωής ή ιδιωτικών αγαθών χάριν αγαπητού προσώπου ή υψηλού σκοπού ΣΥΝ. εθελοθυσία. — αυτοθυσιαστικός, -ή, -ό [1887], αυ-τοθυσιάζομαι ο. [1889], αυτοθυσιαστικά επίρρ. αυτοϊκανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να αισθάνεται κανείς ικανοποίηση για τον εαυτό του ΣΥΝ. αυταρέσκεια, αυτο-θαυμασμός 2. (ειδικότ.) ο αυνανισμός (βλ.λ.). — αυτοϊκανοποιούμαι ρ. {-είσαι...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-satisfaction]. αυτοκάθαρση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άρσεως | χωρ. πληθ.} η ικανότητα κάθε φυσικού υδάτινου όγκου να απαλλάσσεται από ξένες ή βλαβερές ουσίες χωρίς εξωτερική επέμβαση, με αυτόματες λειτουργίες: *η διοχέτευση αστικών και βιομηχανικών λυμάτων στις ακτές δυσχεραίνει την ~ των θαλασσών.* αυτοκαλλιέργεια (η) [1889] {αυτοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια κτήματος ή έκτασης από *τον* ιδιοκτήτη της. αυτοκαταδικάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1893] {αυτοκαταδικάσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. επιβάλλω καταδίκη στον εαυτό μου, κρίνω ένοχο το\ εαυτό μου: *αυτοκαταδικάστηκε σε εξορία και μοναξιά υπό το βάρος των τύψεων* 2. (μτφ.) οδηγούμαι λόγω των πράξεων ή παραλείψεων μου σε ψυχολογικό, συναισθηματικό ή κοινωνικό αδιέξοδο: με τις *εσφαλμένες επιλογές του αυτοκαταδικάστηκε στην περιθωριοποίηση.* — αυτοκαταδίκη (η) [1892]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. αυτοκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατανάλωση προϊόντος από τον ίδιο τον παραγωγό. **αυτοκαταργούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αυτοκαταργείσαι... | αυτοκα-ταργή-θηκα, -μένος} καταργούμαι από μόνος μου είτε σύμφωνα με όρο καταστατικού είτε λόγω των πράξεων μου ΣΥΝ. αυτοδιαλύομαι. — αυτοκατάργηση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. αυτοκαταστροφή (η) [1878] το να καταστρέφει κανείς τον εαυτό του: *ένας άνθρωπος έχει τάσεις αυτοκαταστροφής, όταν βλάπτει σκόπιμα τον εαυτό του.* — αυτοκαταστροφικός, -ή, -ό, αυτοκατα-στρέφομαι ρ., αυτοκαταστροφικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-destruction]. αυτοκατευθυνόμενος, -η, -ο (για όχημα, μηχανισμό, πύραυλο) που κινείται χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση με σύστημα αυτοκατεύ-θυνσης: *~ τορπίλη | πύραυλος.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autoguidé (νόθο συνθ.)]. αυτοκατεύθυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η μέθοδος που επιτρέπει την καθοδήγηση κινούμενου οχήματος ή πυραύλου χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, χάρη σε διατάξεις εγκατεστημένες στο εσωτερικό τους (πβ. λ. *τηλεκατεύθυνση).* [ΕΙΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autoguidage (νόθο συνθ.)]. αυτόκαυστο (το) το αυτόκλειστο (βλ.λ.).

αυτοκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] 1. (Εκκλησία) στην οποία έχει αναγνωριστεί διοικητική ανεξαρτησία (δηλ. το δικαίωμα εκλογής και χειροτονίας τής δικής της διοικητικής κεφαλής, αρχιεπισκόπου ή πατριάρχη): η *Γ Οικουμενική Σύνοδος όρισε ως ~* την *Εκκλησία τής Κύπρου* **2. *αυτοκέφαλο*** (το) {αυτοκέφαλου | χωρ. πληθ.} η διοικητική ανεξαρτησία, η αυτοδιοίκηση χωρίς παραχώρηση ή δανεισμό αρμοδιοτήτων: η *ανακήρυξη τού ~ τής Εκκλησίας τής Ελλάδος το 1833.* αυτοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} κίνηση που συντελείται κατά αυτόματο τρόπο ή εκούσια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autokinesis]. αυτοκινητάδα (η) (καθημ.) η βόλτα με αυτοκίνητο. αυτοκινητάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αυτοκίνητο, συνήθ. οικογενειακό 2. αντίγραφο αυτοκινήτου σε διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις κανονικές (συνήθ. σε μέγεθος τσέπης), που προορίζεται για παιδικό παιχνίδι ή για συλλέκτες. αυτοκινητάμαξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτόνομο ή συζευγμένο προς άλλα ανάλογα οχήματα σιδηροδρομικό όχημα μεταφοράς επιβατών ή εμπορευμάτων, που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια ή κινητήρα ντίζελ (συνήθ. χρήση για μικρές ή μεσαίες αποστάσεις). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. automotrice (νόθο συνθ.) < auto- (< ελλην. *αυτός)* + motrice, θηλ. τού moteur «κινητήρας»]. αυτοκινητικός, -ή, -ό → αυτοκίνητο

αυτοκινητιστής (ο), αυτοκινητίστρια (η) {αυτοκινητιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την οδήγηση αυτοκινήτου (οδηγός λεωφορείου, πούλμαν, ταξί, φορτηγού, νταλίκας) 2. (καταχρ.) οδηγός αυτοκινήτου. — αυτο^νητιοτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. automobiliste (νόθο συνθ.)].

αυτοκινητιστικό ή αυτοκινητικό **δυστύχημα;** Το σωστό είναι αυτοκινητικό δυστύχημα, εφόσον πρόκειται για δυστύχημα προκαλούμενο από αυτοκίνητο ή αναφερόμενο σε αυτοκίνητο και όχι κατ' ανάγκην στον οδηγό τού αυτοκινήτου. Εξάλλου, το **αυτο**κινη**τιστής** σημαίνει κυρ. τον επαγγελματία οδηγό αυτοκινήτου και όχι κάθε οδηγό.

αυτοκίνητο (το) {αυτοκινήτ-ου | -ων) τετράτροχο (ή σπανιότ. τρίτροχο) όχημα, που χρησιμοποιείται για οδικές μεταφορές επιβατών ή εμπορευμάτων, κινούμενο με δικό του κινητήρα και με δυνατότητα αλλαγής κατευθύνσεως: *~ ιδιωτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) | *δημοσίας ΧΡήσεος* (συντομ. Δ.Χ.) || *αγωνιστικό ~* (για αγώνες ταχύτητας) ΙΙ *σπορ | δίπορτο | τετράπορτο | διθέσιο | τεθωρακισμένο | φορτηγό ~* || *επιβατικό* (ορθότ. *επιβατηγό) ~* (με περιορισμένες θέσεις επιβατών) || *μοντέλο | μάρκα* αυτοκινήτου || *συνεργείο αυτοκινήτων* || *~ αντίκα* || *οδηγώ ~* || *τρακάρω το ~ κάποιου.* — (υποκ.) αυτοκινητάκι (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) αυτοκινητάρα (η), αυτοκινητικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. αυτοκινητιστής.

[ΕΤΥΜ < αρχ. επίθ. *αυτοκίνητος < αύτο- + κινητός < κινούμαι (-έο-).* Η σημερινή σημ. προέρχεται από τη φρ. *αυτοκίνητον (όχημα)* ως απόδ. τού γαλλ. automobile (νόθο συνθ.)]. αυτοκινητοβιομηχανία (η) {αυτοκινητοβιομηχανιών} 1. η βιομηχανία κατασκευής αυτοκινήτων 2. (περιληπτ.) το σύνολο των βιομηχανιών κατασκευής αυτοκινήτων (χώρας, περιοχής, ηπείρου κ.λπ.): η *ιταλική | ευρωπαϊκή | παγκόσμια ~*. αυτοκινητοδρομία (η) {αυτοκινητοδρομιών} αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων. αυτοκινητοδρόμιο (το) {αυτοκινητοδρομί-ου | -ων} ο στίβος ειδικής κατασκευής που προορίζεται για τη δοκιμή τής απόδοσης και τον έλεγχο αυτοκινήτων, τα οποία βρίσκονται στο πειραματικό στάδιο (πριν κυκλοφορήσουν στην αγορά), ή για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. autodrome < auto(mobile) + -drome (< δρόμος)]. αυτοκινητόδρομος (ο) {αυτοκινητοδρόμ-ου | -ων, -ους} μεγάλου μήκους και πλάτους δρόμος προορισμένος αποκλειστικά για την κυκλοφορία αυτοκινήτων, με πολλές λωρίδες κυκλοφορίας και με περιορισμένες διασταυρώσεις, ώστε να είναι δυνατή η γρήγορη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο (συνήθ. από μια πόλη σε άλλη). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Autobahn, ιταλ. autostrada].

αυτοκίνητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κινείται μόνος του, χωρίς επενέργεια εξωτερικών δυνάμεων: *~ λέμβος* ΑΝΤ. ετεροκίνητος.

αυτοκινούμενος, -η,-ο [1895] 1. αυτοκίνητος (βλ.λ.) 2.ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρεται πάνω σε αυτοκίνητο όχημα ή ρυμουλκείται από όχημα: *~ πυροβόλο* (συντομ. Α/Κ).

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. automotive (νόθο συνθ.)]. αυτόκλειστο (το) [1856] {αυτοκλείστ-ου | -ων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. δοχείο συνήθ. από χάλυβα, τού οποίου το πώμα κλείνει από μόνο του ερμητικά, μπορεί να διατηρεί υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις, χρησιμοποιείται δε για χημικές αντιδράσεις, αποστειρώσεις ιατρικών οργάνων κ.λπ. ΣΥΝ. αυτόκαυστο 2. η χύτρα ταχύτητας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autoclave (νόθο συνθ.)]. αυτόκλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρίσταται ή επεμβαίνει από μόνος του, χωρίς να του ζητηθεί: *~ μάρτυρας | συνήγορος* ΣΥΝ. ακάλεστος, απρόσκλητος ΑΝΤ. καλεσμένος, ΝΟΜ. κλητευμένος. — αυτόκλητα | αυτοκλήτως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ετερόκλιτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αύτο- + *κλητός* < *καλώ].* αυτοκόλλητος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί να επικολληθεί πάνω σε μια επιφάνεια από μία πλευρά του, η οποία έχει επαλειφθεί με ποσότητα κολλητικής ουσίας: *~ ταινία* **2. *αυτοκόλλητο*** (το) χαρτί (συνήθ. σε μορφή φύλλου) ή οποιοδήποτε άλλο υλικό που φέρει επάλειψη κολλητικής ουσίας στη μία πλευρά του, ώστε να επικολλάται σε επιφάνειες: *είχε γεμίσει το πίσω μέρος τού αυτοκινήτου του με αυτοκόλλητα από τις πόλεις που είχε επισκεφθεί* 3. (εμφατ. στην αργκό των νέων) αυτός που είναι πολύ στενός φίλος κάποιου, με τον οποίο κάνει παρέα συνεχώς: *από τότε που γνωριστήκαμε, έχουμε γίνει αυτοκόλλητοι.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-sticking]. αυτοκράτορας (ο) {αυτοκρατόρων}, **αυτοκράτειρα** [μτγν.] {αυτοκρατειρών} (η) 1. ΠΟΛίτ. (ως τίτλος απόλυτου μονάρχη) ο ηγεμόνας αυτοκρατορίας: *Βυζαντινός/ Ρωμαίος/ Γερμανός ~* 2. (μτφ.) πρόσωπο που κυριαρχεί στον χώρο του, που διαθέτει πολύ μεγάλη και αδιαμφισβήτητη ισχύ: *ο ~ των τηλεπικοινωνιών | τού Τύπου* ΣΥΝ. κυρίαρχος. Επίσης (λόγ.) αυτοκράτωρ (ο) {αυτοκράτορ-ος, -α}, (λαϊκ.) **αυτο-**κρα**τόρισσα** (η) [μεσν.] {αυτοκρατορισσών}.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *αυτοκράτωρ, -ορός,* αρχική σημ. «απόλυτος κυρίαρχος τού εαυτού του, εντελώς ανεξάρτητος», < *αΰτο-* + *-κράτωρ,* μεταπλασμ. τύπος (κατά τα ουσ. σε -ωρ, π.χ. αρχ. *έστιάτωρ, επιβήτωρ* κ.ά.) τού β' συνθ. *-κρατής* (*αύτοκρατής) < *κρατώ* «εξουσιάζω». Αξίζει να σημειωθεί ότι η λ. συνδέθηκε με τις αντίστοιχες λατ. λέξεις dictator (< dicto «υπαγορεύω, διατάσσω», βλ. κ. *δικτάτορας)* και imperator (< impero «διατάσσω, επιβάλλω»), πράγμα που καταδεικνύει ότι οι λατ. λ. έδιναν έμφαση στη σχέση τού προσώπου (βασιλιά, κυβερνήτη) με τους υποτελείς του και στη δύναμη επιβολής του σε αυτούς, ενώ η λ. *αυτοκράτωρ* έδινε έμφαση στο αυτεξούσιο αυτού τού προσώπου και στη δυνατότητα του να διαθέτει τον εαυτό του όπως επιθυμεί]. αυτοκρατορία (η) [μτγν.] {αυτοκρατοριών} 1.ΠΟΛΙΤ. θεσμός απολυταρχικής διακυβέρνησης, που ορίζει τον αυτοκράτορα ως κορυφή τής διοικητικής πυραμίδας 2. το συνήθ. πολυεθνικό και εκτεταμένο εδαφικά κράτος με συγκεντρωτική και απολυταρχική διοίκηση: η Βυζαντινή *Αυτοκρατορία* || η Ρωσία *ανακηρύχθηκε ~ από τον τσάρο Πέτρο* || ο *Μωάμεο ο Πορθητής ήταν ο ιδρυτής τής Οθωμανικής ~* 3. (μτφ.) οικονομικός οργανισμός, επιχείρηση κ.λπ. με μεγάλο εύρος συναλλαγών, κύκλο εργασιών, υψηλότατα κέρδη και διεθνή επιρροή και ισχύ: *μέσα σε μια δεκαετία δημιούργησε μια - στον χώρο τής δορυφορικής τηλεόρασης* ΣΥΝ. οικονομικός κολοσσός, μεγαθήριο 4. (μτφ.) η κατάσταση στην οποία κυριαρχεί απόλυτα (κάτι): η *~ των χρωμάτων | των αισθήσεων* ΣΥΝ. ρασίλειο. αυτοκρατορικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον αυτοκράτορα: *~ τιμές | θρόνος | αυλή | απόφαση | βούλλα | επίτροπος* **2.** αυτός που σχετίζεται με την επιδίωξη κράτους να επεκταθεί κατά τα πρότυπα αυτοκρατορίας ΣΥΝ. ιμπεριαλιστικός, επεκτατικός · 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτοκρατορικός ***ρυθμός*** χαρακτηριστικός ρυθμός νεοκλασικής τέχνης, εμπνευσμένος από το μεγαλείο τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ο οποίος διαμορφώθηκε στα τέλη τού 18ου αι. (κυρ. στη Γαλ-

λία): η *Αψίδα τού Θριάμβου τού Ετουάλ είναι δείγμα αυτοκρατορικού ρυθμού.* — αυτοκρατορικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

αυτοκριτική (η) 1. η κριτική που ασκεί κανείς στον εαυτό του: διεισδυτική | *αυστηρή* ~ ΣΥΝ. αυτοέλεγχος 2. η παραδοχή (συνήθ. δημόσια) από πολιτικά πρόσωπα των λαθών που διέπραξαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ή των ευθυνών που αναλογούν σε αυτά και στο κόμμα τους για ορισμένη πολιτική κατάσταση: μετά την *εκλογική ήττα ο πρόεδρος ζήτησε από τα στελέχη τού κόμματος να κάνουν την ~ τους.* — αυτοκριτικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autocritique],

αυτοκτονία (η) [μεσν.] {αυτοκτονιών} 1. το να προκαλέσει κανείς συνειδητά τον ίδιο του τον θάνατο, το να δώσει κανείς τέλος στη ζωή του: *προτίμησε την ~ από τον εξευτελισμό* || *~ με περίστροφο* || *το χαρακίρι είναι μορφή τελετουργικής ~* || *κάνω απόπειρα αυτοκτονίας* || *έχω τάσεις αυτοκτονίας* ΣΥΝ. αυτοχειρία· ΦΡ. ***επιχείρηση*** | αποστολή ***αυτοκτονίας*** βλ. λ. *αποστολή 2.* η πράξη που οδηγεί στην καταστροφή αυτού που την τελεί, γενικότ. το να προκαλεί κανείς την καταστροφή του: το *να επιτεθείς σε εχθρό ισχυρότερο από κάθε άποψη είναι καθαρή ~* || *η ομολογία τού υπουργού ότι είχε σχέσεις στο παρελθόν με ναζιστικούς κύκλους ισοδυναμούσε με πολιτική ~* ΣΥΝ. αυτοκαταστροφή.

αυτοκτονώ ρ. αμετβ. {αυτοκτονείς... | αυτοκτόνησα} 1. προκαλώ συνειδητά τον θάνατο μου, τερματίζω ο ίδιος τη ζωή μου: *έχει ανέβει στην ταράτσα και απειλεί να αυτοκτονήσει* || ~ με *περίστροφο* | *με δηλητήριο* ΣΥΝ. αυτοχειριάζομαι 2. (μτφ.) ακολουθώ καταστροφική πορεία, προκαλώ την αυτοκαταστροφή μου (σε ορισμένο τομέα δραστηριότητας): αυτοκτόνησε *πολιτικά υποστηρίζοντας εγκληματίες πολέμου* ΣΥΝ. αυτοκαταστρέφομαι 3. (καταχρ. ως μετβ.: - *κάποιον)* οδηγώ κάποιον στην αυτοκτονία ή σχεδιάζω τη δολοφονία κάποιου, έτσι ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία: *«Το καθεστώς τον έναν τον κρεμάει, τον άλλον τον φυλακίζει, τον άλλον τον αυτοκτονεί»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. αυτοκτονώ (-εω) < αύτοκτόνος < αύτο- + -κτόνος < κτείνω «σκοτώνω», βλ. κ. -κτονία].

αυτοκυβέρνηση (η) [1843] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αυτόνομη, ανεξάρτητη διοίκηση, διοικητικό έργο απαλλαγμένο επεμβάσεων και εξωτερικών ελέγχων: η ~ *αποτελεί την εγγύηση για την ανεξαρτησία μιας χώρας* ΣΥΝ. αυτοδιοίκηση, αυτονομία, αυτοδιαχείριση. — α**υτο**κυ**βέ**ρνη**τος,** -η, -ο [1852], αυτοκυβερνώμαι ρ. [1852] {-άται...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-governement].

αυτοκυριαρχία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία στον εαυτό μας, το να έχουμε τον έλεγχο των πράξεων και αντιδράσεων μας: *εκνευρίστηκε και έχασε την ~ του* ΣΥΝ. αυτοπειθαρχία, αυτοσυγκράτηση, αυτοέλεγχος. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbst-verwaltung].

αυτολεξεί επίρρ. (λόγ.) χρησιμοποιώντας την ίδια ακριβώς διατύπωση, τα ίδια λόγια: *έμαθε το κείμενο* - ΣΥΝ. κατά λέξη, επί λέξει, λέξη προς λέξη, (καθημ.) παπαγαλία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αύτο- + -λεξεί < λέξις,* σχηματισμένο με την επιρρ. κατάλ. *-ει,* πβ. *οιονεί, παμψηφεί, αύθωρεί* κ.ά. Την ίδια σημ. έχει και το αντίστοιχο λατ. verbatim],

αυτολογοκρίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυτολογοκρί-θηκα, -μένος} θέτω ο ίδιος δεσμεύσεις και περιορισμούς στην ελεύθερη έκφραση μου, λογοκρίνω τον εαυτό μου. — αυτολογοκρισία (η), ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυτολοίμωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | χωρ. πληθ.} η αυτομόλυνση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ- Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. autoinfection (νόθο συνθ.)].

αυτό**ματα** επίρρ. —> αυτομάτως

αυτοματικός, -ή, -ό [1894] **1**. αυτός που συμβαίνει ή συντελείται με αυτόματο τρόπο: ~ *ρύθμιση των φωτεινών σηματοδοτών* ***2. αυτοματική*** (η) ο αυτοματισμός (βλ.λ.). — αυτοματικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. automatique. Βλ. λ. *αυτόματος].*

αυτοματισμός (ο) 1. η εκτέλεση των λειτουργιών (μηχανής ή συστημάτων μηχανών) με τρόπο αυτόματο, χωρίς την επέμβαση τού ανθρώπου, μέσω τής αλληλεξάρτησης των στοιχείων και των εντολών η διαδικασία παραγωγής έργου από τις ίδιες τις μηχανές χωρίς ανθρώπινη μεσολάβηση παρά μόνο για την αρχική εντολή: ~ *γραφείου* ΣΥΝ. αυτοματική, αυτοματοποίηση 2. η αυτόματη εκτέλεση κινήσεων ή λειτουργιών από τον άνθρωπο, χωρίς ο ίδιος να τις έχει συνειδητοποιήσει, η μηχανική κίνηση · 3. ΙΑΓΡ. η λειτουργική αυτοτέλεια ενός οργάνου, η δυνατότητα του να διαθέτει όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τη λειτουργία του: ~ *τής καρδιάς* | *τού εντέρου* | *των αναπνευστικών ή αγγειοκινητικών κέντρων τού εγκεφάλου.* [ΕΤΥΜ Το αρχ. *αυτοματισμός* δήλωνε κάτι που συμβαίνει συμπτωματικά, από μόνο του· οι σύγχρονες σημ. ανάγονται στα ξένα αντιδάνεια, πβ. γαλλ. automatisme].

α**υ**τό**ματο (τ**ο) → αυτόματος

αυτ**ομ**α**τ**ο**πο**ίη**σ**η (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το αποτέλεσμα τού αυτοματισμού (σημ. ΐ(, η αντικατάσταση τού ανθρώπινου παράγοντα στη λειτουργία ενός συστήματος με σκοπό τη βελτίωση τής λειτουργίας και μεγιστοποίηση τής παραγωγικότητας του: η *εταιρεία προσέλαβε ειδικούς αυτόματου ελέγχου και πληροφορικής, στατιστικολόγους και αριθμητικούς αναλυτές για την ~ τού συστήματος.* — αυτοματοποιημένος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. automatisation].

αυτ**ομ**α**το**π**οί**η**σ**η ή α**υτομ**α**τ**ι**σμός;** Στις περιπτώσεις που κοντά στους τύπους σε **-**π**οί**η**σ**η διαθέτουμε σχηματισμούς σε -ι**σμός,** είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε αυτούς αντί τής υπερβολικής χρήσης σε *-ποίηση* που παρατηρείται: α**υτομ**α**τ**ι**σμός** δηλ. αντί α**υτομ**α**το**π**οί**η**σ**η ομοίως **εξομ**αλι**σμός** αντί **ομ**αλ**ο**π**οί**η**σ**η**, εξαμερι**

Ι κανι**σμός** αντί αμερικανοποίηση κ.τ.ό.

αυτ**ό**μ**ατος**, -η, -ο **1.** (α) αυτός που λειτουργεί χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, που διαθέτει ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες τού επιτρέπουν να τίθεται σε λειτουργία ή να εκτελεί ορισμένες λειτουργίες μόνος του: *~ αλλαγή ταχυτήτων* | *μετάδοση τής κίνησης* | *πλυντήριο* | *ανάφλεξη* | *πότισμα* (β) ***αυτόματος πιλότος (πλοηγός)*** ηλεκτρονικό σύστημα που ελέγχει και διεκπεραιώνει την πτήση σύμφωνα με προκαθορισμένη πορεία, χωρίς τη μεσολάβηση φυσικού προσώπου (πιλότου) και το οποίο τίθεται σε λειτουργία όταν ο φυσικός πιλότος (πλοηγός) θέλει να συνεχίσει την πτήση με το αυτόματο σύστημα (γ) *αυτόματος* ***τηλεφωνητής*** βλ. λ. τηλεφωνητής (δ) ***αυτόματη μετάφραση*** μετάφραση που γίνεται διά μέσου ηλεκτρονικών μηχανημάτων ***2. αυτόματο*** (το) φορητό πυροβόλο όπλο, που έχει τη δυνατότητα να επανοπλίζεται μόνο του και να πυροβολεί επαναληπτικά, κατάλληλο για μάχη εκ τού συστάδην: του *έριξε* | *τον πυροβόλησε με το ~* **3**. αυτός που συμβαίνει ή λειτουργεί ανεξάρτητα από νοητική διαδικασία (κυρ. λόγω μυϊκών συσπάσεων): η *~ κυκλοφορία τού αίματος* || *η ~ λειτουργία τής καρδιάς* || *~ αναπνοή* 4. αυτός που γίνεται από μόνος του, που προκύπτει χωρίς ουσιαστική εξωτερική επέμβαση: *~ ανάφλεξη των πυρομαχικών* 5. (για οχήματα) (α) (μηχανή) χωρίς ταχύτητες: *τα ~ μηχανάκια κινούνται μόνο με το γκάζι* (β) ***αυτόματο αυτοκίνητο*** αυτοκίνητο που κινείται μόνο με γκάζι και φρένο, χωρίς συμπλέκτη για την αλλαγή ταχυτήτων 6. αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προηγούμενο λογικό έλεγχο, που δεν επηρεάζεται από τη βούληση: ΤΟ *πάτημα φρένου στο κόκκινο φανάρι είναι πια μια ~ κίνηση- είναι θέμα συνήθειας* 7. (συνεκδ.) αυτός που προκύπτει ξαφνικά, αμέσως, χωρίς προετοιμασία ή προσυνεννόηση 8. ΦΙΛΟΛ. ***αυτόματη γραφή*** το να γράφει κανείς αυτόματα, χωρίς έλεγχο τής λογικής στο περιεχόμενο των γραφομένων, ασυνείδητα, αυθόρμητα- υιοθετήθηκε ως λογοτεχνική πρακτική από τους υπερρεαλιστές στο ξεκίνημα τους με σκοπό την προσέγγιση τής αυθεντικής πλευράς τής προσωπικότητας, **τ**η γνήσια έκφραση **9.** (παλαιότ.) ***αυτόματο διαζύγιο*** διαζύγιο που προβλέπεται από τον νόμο ύστερα από την οριστική και μακροχρόνια εκούσια απομάκρυνση ενός από τους συζύγους. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αύτο- + -ματος* < *mn-tos, συνεσταλμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *men- (η οποία μαρτυρείται σε λ. που δηλώνουν πνευματική ή ψυχική δραστηριότητα), πβ. σανσκρ. mân-yati «σκέφτεται», λατ. mens «νους», γαλλ. -ment (επιρρ. τροπικό επίθημα), αγγλ. mind «μυαλό», γερμ. meinen «εννοώ, νομίζω» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος, μνή-μη, μαν-ία, μαν-τεία* κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η λ. αυτόματος θα σήμαινε αρχικά «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως, αφ' εαυτού». Η λ. (και τα παράγωγα της) διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. automatic, γαλλ. automatique, γερμ. automatisch κ.ά. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν πολλοί όροι, λ.χ. *αυτόματος πιλότος* (< αγγλ. automatic pilot), *αυτόματο όπλο* (< γαλλ. arme automatique), *αυτόματη μετάδοση* (< αγγλ. automatic transmission), *αυτόματη μετάφραση* (< γαλλ. traduction automatique) κ.ά.].

αυτομάτ**ως** επίρρ. [αρχ.] **1.** χωρίς εξωτερική παρέμβαση: *οι λειτουργίες τού μηχανήματος γίνονται ~, με βάση τον προγραμματισμό του 2.* χωρίς να έχει προηγηθεί σκέψη, λογική επεξεργασία: όταν *είδα το παιδί να πετάγεται μπροστά μου, πάτησα - το φρένο* 3. αμέσως, την ίδια στιγμή: *γνωρίστηκαν στο πάρτι τού Νίκου και - δημιουργήθηκε μεταξύ τους μια έντονη έλξη.* Επίσης αυτόματα.

αυτομελο (το) {αυτομέλ-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ.-ΜΟΥΣ. το τροπάριο που ψάλλεται με ξεχωριστό μουσικό τρόπο και χρησιμοποιείται ως πρότυπη μελωδία για άλλα τροπάρια, τα καλούμενα «προσόμοια» ΑΝΤ. ιδιόμελο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < (ΐεσν. *αυτομελο ν < αύτο- + μέλος].*

αυτομετ**ά**γ**γισ**η (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η μετάγγιση σε ασθενή ποσότητας δικού του αίματος (αυτόλογου αίματος), το οποίο είχε αποθηκευθεί πριν από την εγχείρηση. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. autotransfusion].

αυτομολ**ία** (η) {αυτομολιών} **1.** η εκούσια αλλαγή στρατοπέδου, η προσχώρηση σε εχθρική παράταξη 2. (μτφ.) η εγκατάλειψη προηγούμενης ιδεολογικής τοποθέτησης και η υιοθέτηση αντίθετης ιδεολογίας ή προσχώρηση σε αντίπαλη παράταξη. Επίσης αυτομόληση [μτγν.]. — αυτόμολος, -η, -ο [αρχ.], αυτομολώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αυτόμολος < αύτο- + -μόλος* < θ. *-μολ-, από* όπου ο αόρ. β' *ε-μολ-ον* (πβ. *μολών λαβε),* ρ. βλώσκω «έρχομαι» (< **μλώ-σκω* < *ml-), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σερβοκρ. iz-möliti «εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι» ή ακόμη και με το ρ. *μέλλω (< *μέλ-]ώ)].*

αυτομό**λυν**σ**η** (η) [1886] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μικροβιακή μόλυνση οργανισμού, οφειλόμενη σε μειωμένη ανοσολογική αντίσταση ΣΥΝ. αυτολοίμωξη. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-contamination].

αυτονόητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι από μόνος του νοητός, που γίνεται αντιληπτός χωρίς πρόσθετες εξηγήσεις, που εννοείται: *είναι αυτονόητο ότι...* (δεν χρειάζεται να το πω, το καταλαβαίνει κανείς και μόνος του) || να *θεωρείτε ~ τη δική μου συμμετοχή* ΣΥΝ. προφανής, πρόδηλος. — αυτονόητα | α**υτονοήτως** επίρρ.

αυτονό**μ**η**σ**η (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απόκτηση ή διακήρυξη αυτονομίας 2. η αποκοπή κάποιου με τη θέληση του από έναν χώρο στον οποίο ανήκε ή η διαφοροποίηση κάποιου από την κυρίαρχη θέση.

αυτονομία (η) [αρχ.] {αυτονομιών} 1. το καθεστώς ελεύθερης αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με το οποίο ο καθορισμός και η διασφάλιση των θεσμών και τής λειτουργίας τους γίνεται από τα ίδια τα μέλη τής κοινότητας | κράτους κ.λπ. και όχι από εξωτερικούς παράγοντες ΣΥΝ. αυτοδιοίκηση, αυτοδιάθεση ΑΝΤ. υποτέλεια, εξάρτηση, ετερονομία 2.

(ειδικότ.) καθεστώς που αναγνωρίζει σε περιοχές κυρίαρχου κράτους το δικαίωμα αυτοδιοικήσεως και θεσπίσεως κανόνων δικαίου, αλλά εντός τού πλαισίου τής κεντρικής **ή** ομοσπονδιακής εξουσίας: στην *Οθωμανική Αυτοκρατορία* η *Αίγυπτος*, η *Σερβία, η Κρήτη και η Σάμος είχαν ~ || παραχωρώ ~ || χάνω την ~ μου* · 3. ΦΙΛΟΣ, ο αυτοπροσδιορισμός τής βούλησης, η δυνατότητα ελεύθερης απόφασης και δράσης ΣΥΝ. αυτεξούσιο 4**.** η δυνατότητα να λειτουργεί κάτι ανεξάρτητα από κάτι άλλο: *διαμέρισμα με ~ θέρμανσης* || η *μπαταρία αυτή έχει ~ έξι ωρών συνεχούς εγγραφής* || *το διαμέρισμα έχει -* (δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτόνομος*.

αυτονομιστής (ο) [1881], αυτονομίστρια (η) {αυτονομιστριών} πρόσωπο που υποστηρίζει **ή** μάχεται για την αναγνώριση τής αυτονομίας μιας περιοχής: ~ αντάρτες *χτύπησαν κυβερνητικά στρατεύματα.* — **αυτονομιστικός, -ή**, -ό [1897], αυτονομιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autonomiste].

αυτόνομος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που διοικείται **με** καθεστώς αυτονομίας: *το Κοσσυφοπέδιο ήταν ~ περιοχή τής Σερβίας* ΣΥΝ. αυτοδιοίκητος, αυτοκυβέρνητος ΑΝΤ. υποτελής, υπόδουλος 2. ΘΡΗΣΚ. ***αυτόνομη Εκκλησία*** τοπική Εκκλησία στην οποία έχει αναγνωριστεί πλήρης εσωτερική διοικητική ανεξαρτησία σε θέματα εκλογής και χειροτονίας αρχιερέων, όχι όμως και στην εκλογή αρχιεπισκόπου, η οποία γίνεται ή επικυρώνεται από τον οικείο πατριάρχη: η *αυτόνομη Ορθόδοξη Εκκλησία τής Φινλανδίας* 3. ***αυτόνομον*** (το) {αυτονόμ-ου | -ων} το διοικητικό καθεστώς αυτόνομης Εκκλησίας 4. (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να αποφασίζει ο ίδιος για τον εαυτό του (ενώ αποτελεί μέλος συνόλου) (β) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή λειτουργεί χωρίς να εξαρτάται από άλλον: ο *σύλλογος μας έχει ~ εκπροσώπηση στην ομοσπονδία* || *«μια εταιρεία με ~ παρουσία στον τομέα τής κινητής τηλεφωνίας»* (εφημ.) || το *διαμέρισμα έχει - θέρμανση* || *~ διαμέρισμα* (με δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους) || *~ σκέψη* | *κίνημα.* — αυτόνομα | αυτονόμως [μεσν.] επίρρ.

> **αυτόνομος** - αυτοτελής, αυτονομία - **αυτοτέλεια.** Λέμε *«αυτόνομο κράτος»*, αλλά «αυτοτελής *ιστορία»*. Α**υτόνομος** είναι «αυτός που διέπεται από δικούς του νόμους, που δεν εξαρτάται ούτε ορίζεται από άλλους». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι ένα όργανο (σώμα, οργανισμός κ.τ.ό.) που «αποφασίζει μόνο του και με βάση τις δικές του αρχές (ή νόμους) για τον εαυτό του». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι και ένα άτομο (ιδιώτης, πολίτης κ.τ.ό.) που «μπορεί να αποφασίζει για τον εαυτό του χωρίς να εξαρτάται ή να υπακούει σε άλλους». Τη μέχρι ακραίων μορφών διεκδίκηση αυτονομίας επιδιώκουν πολιτικά και κοινωνικά άτομα που χαρακτηρίζονται αν**αρχοαυτόνομα**. Μορφή ανεξαρτησίας, υπό την έννοια ότι περικλείει μέσα του την αρχή και το τέλος του, διεκδικεί και ο **αυτοτελής**. Έτσι μιλούμε, λ.χ., για *αυτοτελή κείμενα {αυτοτελής διήγηση, αυτοτελής ιστορία, αυτοτελές επεισόδιο, αυτοτελές έργο* κ.τ.ό.). *Αυτοτελής* εδώ σημαίνει «πλήρης». Ωστόσο, *αυτοτελής* (από τη λ. τέλος «αρχές, εξουσία») ήδη στην Αρχαία σήμαινε και «αυτεξούσιος», «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως χωρίς εντολές άλλων». Έτσι μιλούμε για την **αυτοτέλεια** τού πανεπιστημίου, που αποφασίζει μεν μόνο του και αυτοδιοικείται, αλλά δεν διαθέτει και **αυτονομία**, αφού διέπεται από τους νόμους τού κράτους και εποπτεύεται από την πολιτεία.

αυτονομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αυτονομείς... | αυτονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω κάποιον/κάτι αυτόνομο, του παρέχω αυτονομία ή διαφοροποιώ κάτι από άλλα παρόμοια· (συνήθ. μεσοπαθ. ***αυτονομούμαι) 2***. έχω ή αποκτώ διοικητική αυτονομία ΣΥΝ. αυτοδιοικούμαι, αυτοκυβερνώμαι **3**. (συνεκδ.) εκφράζω τη διαφοροποίηση μου (ως προς συλλογικό όργανο ή συλλογική απόφαση): *από τότε που αποχώρησε από το κόμμα, αυτονομήθηκε πολιτικά* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, αποστασιοποιούμαι.

αυτονυκτί επίρρ. (αρχαιοπρ.) την ίδια νύχτα: *επέστρεψε ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ.-ί.
[ΕΤΥΜ μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *αύτονυχ(ε)ί* «την ίδια νύχτα», < *αύτο-* + *-νυχ(ε)ί* < *νύξ*, νυκτός].

αυτοπαθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα λέξεων (αντωνυμιών ή ρημάτων) να δηλώνουν ότι η ενέργεια επιστρέφει στον δράστη ή, αλλιώς, ότι υπάρχει σχέση ταυτότητας ανάμεσα μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου τού ρήματος: κοιτάζω *τον εαυτό μου στον καθρέφτη - κοιτάζομαι στον καθρέφτη* (βλ. κ. λ. *αυτοπαθής).*

αυτοπαθής, -ής, -ές {αυτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα και αντωνυμίες) αυτός που δηλώνει επιστροφή τής ενέργειας στον δράστη: *~ αντωνυμία είναι «ο εαυτός μου»* || *~ ρήματα, είναι ρήματα μέσης διαθέσεως, είτε απλά* (π.χ. *ξυρίζομαι, πλένομαι* κ.λπ.) είτε *σύνθετα με α' συνθετικό το «αυτό→* (π.χ. *αυτοσαρκάζομαι, αυτοκαταστρέφομαι* κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *αυτοπαθεια).* — αυτοπαθώς επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο ομιλών εξ ιδίας πείρας, αντιλήψεως», < αύτο- + *-παθής* < *πάσχω*. Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί χρησιμοποίησαν τον όρο *αύτοπαθής* (για αντωνυμίες και ρήματα) κατ' αντίθεση προς τις *άλλοπαθεϊς* (αντωνυμίες) και τα *μεταβατικά* (ρήματα), ο αντίστοιχος ξέν. όρ. είναι (αγγλ.) reflexive «αντανακλαστικός»).

> **αυτο**παθή **ρήματα.** Όταν κάνω μια ενέργεια, η οποία έχει ως αντικείμενο τον ίδιο τον εαυτό μου, τότε χρησιμοποιώ στην Ελληνική τα λεγόμενα **(μέσα**) **αυτο**παθή ρήματα: ***ξυρίζομαι*** **(=** εγώ ξυρίζω τον εαυτό μου), *βάφεται*) = αυτή βάφει τον εαυτό της), ντυνόμαστε (= εμείς ντύνουμε τους εαυτούς μας) κ.ο.κ. Τα ρήματα αυτά δηλώνουν **αυτοπαθεια** (πβ. και αλληλοπαθή **ρήματα**: *αγαπιόμαστε* [= αγαπούμε ο ένας τον άλλον], *συναντιούνται* [= συναντούν ο ένας τον άλλον | η μία την άλλη] κ.ο.κ., ρήματα δηλ. που δηλώνουν αλληλοπάθεια, ενέργεια που χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα). Η αυτοπαθεια δηλώνεται με δύο ακόμη τρόπους: (α) με ενεργ. ρήμα και **αυτοπαθείς** αντων**υμίες** (τον εαυτό μου | σου | του | της | μας | σας | τους - τους εαυτούς μας | σας | τους): *Με αυτά που κάνει τιμωρεί τον εαυτό του- Πρέπει πρώτα να κρίνουμε τους εαυτούς μας και μετά τους άλλους* (β) με ρήματα σύνθετα με το **αυτό-:** Όλα αυτά τα *κατάφερε με το να αυτοδιαφημίζεται - Με αυτά που κάνει αυτοτιμωρείται*. Οι τρόποι αυτοί χρησιμοποιούνται για έμφαση **ή** αντιδιαστολή.

αυτοπαιδεία (η) {χωρ. πληθ.} η αυτομόρφωση (βλ.λ.).

αυτοπαρατηρησια (η) [1884] {χωρ. πληθ.} το **να** παρατηρεί κανείς προσεκτικά τον εαυτό του ΣΥΝ. ενδοσκόπηση. Επίσης αυτοπαρατήρηση.

αυτοπειθαρχία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} το να ελέγχει κανείς τις πράξεις του, να υπακούει στις αρχές που ο ίδιος έχει θέσει στον εαυτό του, να μπορεί να υλοποιεί ό,τι διακηρύσσει: *έχει μεγάλη ~ συγκεντρώνεται απόλυτα στη δουλειά του, χωρίς να αποσπάται σε περιττές και χρονοβόρες συζητήσεις* ΣΥΝ. εγκράτεια, αυτοέλεγχος. — αυτοπειθαρχώ ρ. [1891] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-discipline].

αυτοπεποίθηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1**. το να εμπιστεύεται κανείς τον εαυτό του: *αποκτώ ~* || *μιλώ* | *κινούμαι* | *ενεργώ* | *αποφασίζω με -* 2. (συνεκδ.) η άνεση, η σιγουριά που εμπνέουν οι κινήσεις αυτού που έχει αυτοπεποίθηση: *μπήκε στην αίθουσα συνεδριάσεων με μια ~*! ΣΥΝ. (μτφ.) αέρας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-confidence].

αυτοπραγμάτωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία το άτομο έχει αναπτύξει πλήρως ολόκληρο το δυναμικό του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-actualisation].

αυτοπροαίρετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκύπτει χωρίς εξαναγκασμό, με ελεύθερη επιλογή του: *~ βοήθεια* ΣΥΝ. εκούσιος, οικειοθελής ΑΝΤ. ακούσιος, αναγκαστικός, υποχρεωτικός. — **αυτοπροαίρετα** | **αυτοπροαιρέτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *αύτο-* + *-προαίρετος* < *προαιρούμαι* «διαλέγω, αποφασίζω»].

αυτοπροσδιορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το να προσδιορίζει κανείς τον εαυτό του με συγκεκριμένο τρόπο 2. ΠΟΛΙΤ. η αυτοδιάθεση (βλ.λ.). — **αυτοπροσδιορίζομαι** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-determination].

αυτοπροστασία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} η προστασία που παρέχει κάποιος στον ίδιο τον εαυτό του, τα μέτρα που λαμβάνει για την άμυνα και προφύλαξη του ΣΥΝ. αυτοάμυνα, θωράκιση. — αυτοπροστατεύομαι ρ.

αυτοπροσωπογραφία (η) {αυτοπροσωπογραφιών} 1.η απεικόνιση από ζωγράφο τού εαυτού του 2. (συνεκδ.) έργο ζωγραφικής, στο οποίο ο ζωγράφος απεικονίζει τον εαυτό του. — αυτοπροσωπογραφούμαι ρ. {-είσαι...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-portrait].

αυτοπρόσωπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται ο ίδιος (προσωπικά) χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου.

αυτοπροσώπως επίρρ. [μτγν.] ο ίδιος (προσωπικά), χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου: *πρέπει να παρουσιαστεί κανείς ~, για να παραλάβει το συστημένο γράμμα.*

αυτόπτης (ο/η) {αυτόπτων} πρόσωπο που έχει δει κάποιο συμβάν με τα ίδια του τα μάτια: *ήταν ~ μάρτυρας τής ληστείας- βρισκόταν στην τράπεζα, όταν έγινε.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αύτο-* + *-όπτης* < θ. *-οπ-* (πβ. παρακ. *όπ-ωπ-α),* ρ. *ορώ* «βλέπω», πβ. *έπ-όπτης, ύπερ-όπτης* κ.ά. Ομόρρ. όψις (< **οπ-σις), οφθαλμός* (< **όπθαλμός), (όμ)μάτι)ον)* (< **δπ-μα)* κ.ά.].

αυτός, -ή, -ό αντων. {αυτ-ού κ. -ουνού (θηλ. -ηνής) | -ών κ. -ωνών, -ους κ. -ουνούς | αδύνατοι τύποι των πλάγιων πτώσεων: του (θηλ. της), τον (θηλ. τη[ν](, των, τους (θηλ. τις | τες)} 1. (προσ. αντων. ως ισχυρός τύπος γ' προσ.) (α) για την αναφορά σε πρόσωπο ή πράγμα, για το οποίο γίνεται λόγος: -Θα *έρθει ο Τάκης σήμερα; -Όχι, αυτός δεν έρχεται ποτέ την Τρίτη-* ΦΡ. ***επ' αυτού*** *(έπ' αυτού)* για αυτό (που συζητούμε, στο οποίο αναφερόμαστε): *τώρα, τι έχεις να πεις ~;* (β) (και οι αδύνατοι τ.) *του ζήτησα να έρθει || -Έφερες τα λεφτά; -θα τα φέρω αύριο* || την *ξέρεις τη γυναίκα μου;* (γ) (ο αδύνατος τ. τού ουδ. *το,* για αναφορά σε γεγονός ή σε κάτι που μόλις έχει αναφερθεί) *-Το ήξερες ότι πέθανε ο Γιάννης; -*Δεν *το ήξερα* (δ) για ιδιαίτερη έμφαση ή αντιδιαστολή προσώπου ή πράγματος προς κάποιον/κάτι άλλο: σ' *αυτόν είπε τα αντίθετα απ' ό,τι σε σένα* (ε) αντί για όνομα που δεν έρχεται εύκολα στο μυαλό τού ομιλητή (συνήθ. ένάρθρο): είχε έρθει *και η αυτή ... πώς τη λένε, μωρέ;... η Ελένη!* (στ) (στην κλητ. ***αυτέ)*** (i) ε, εσύ! (ως προσφώνηση β' προσ.) (ii) όταν δεν γνωρίζουμε ή δεν μας έρχεται στο μυαλό το όνομα τού ανθρώπου που καλούμε: Ε, *αυτέ! Σε σένα μιλάω!* ΣΥΝ. απαυτός 2. (οι αδύνατοι τ. *του* | *της* και το *τους* στον πληθ. για τη δήλωση κτήσης, ως κτητικές αντων. γ' προσ.): *ο πατέρας του/της* || *οι φίλοι μου με τις γυναίκες τους* 3. **τος, τη, το** βλ. λ. τος ·

αυτ(ο)- *α' συνθετικό*

αυτο-ρρυθμίζομαι ρ.	**αυτο-τυφλώνομαι** ρ.	**αυτο-ϋπνωση** (η)	**αυτο-ϋπονόμευση** (η)	**αυτο-χαρακτηρίζομαι** ρ.
αυτο-ρρύθμιση (η)	αυτο-τύφλωση (η)	**αυτο-ϋπονομεύομαι** ρ.	**αυτο-φωτογραφίζομαι** ρ.	**αυτο-χαρακτηρισμός (ο)**

4. (δεικτική αντων.) για αναφορά («δείξη») σε πρόσωπα ή πράγματα κοντινά προς τον ομιλητή και τον ακροατή (α) (i) για τη δήλωση προσώπου ή πράγματος ορατού στους ομιλητές ή για το οποίο μόλις έχει γίνει λόγος (αναφορά(: *αυτός είναι ο αδελφός μου* || δεν *ακούω τίποτα·* θα κάνεις *αυτό που σου λέω εγώ'* ΦΡ. ***αυτός έφα*** *αυτός* το είπε˙για τα λόγια σπουδαίου προσώπου, αυθεντίας σε κάτι· επίσης ειρων. (ii) με έμφαση για αντιδιαστολή τής μοναδικότητας κάποιου (προσώπου ή πράγματος) από όλα τα ομοειδή του, ως έπαινος: *Μπράβο! Αυτός είναι καφές!* || *Μπράβο! Αυτός* είσαι! || *αυτό θα πει τύχη!* || αυτό μας *έλειπε!* || είναι αυτό *που ζητούσα-* ΦΡ. ***αυτός κι αν είναι!*** για την εμφατική συμφωνία με κάτι που λέχθηκε:, την ισχυρή επιβεβαί-ωση: *-Είναι περίεργος ο Νίκος. Αλλά κι ο αδελφός του, νομίζω.* —·.' (iii) για π˝ριφρονητική αναφορά σε κάποιον/κάτι που ο ομιλητής απόφευγα σκόπιμα να αναφέρε ονομαστικά: *μέσα είναι αυτή;* (β) (ως ˝πίθ. με υποχρεωτική χρήση άρθρου πριν από το ουσιαστ.): δώσε *μου ~ το βιβλίο* · **5. *γι' αυτό*** (ως συμπερασματικός συνδ.) βλ.λ.· **6. *κι αυτό γιατί | διότι*** για την εισαγωγή αιτιολόγησης με έμφαση σε στοιχείο που προηγήθηκε στον λόγο: «Δεν *θα χρησιμοποιήσω τους παίκτες που έχουν κίτρινες κάρτες στον επόμενο αγώνα. ~ τους χρειάζομαι στον τελικό»* (εφημ.) 7. (λόγ. ως έναρθρο επίθ.) ο ίδιος ακριβώς: *είμαστε όλοι τής* αυτής *γνώμης* | *ηλικίας* · **8.** για ευφημιστική αναφορά στα «απαγορευμένα μέλη» τού ανθρώπινου σώματος· ΦΡ. (ευφημ.) (α) ***τα αυτά μου*** (για τα ανδρικά γεννητικά όργανα) (β) η ***αυτή μου*** (για το πέος) (γ) το ***αυτό μου*** (για το αιδοίο) · ΦΡ. (α) αυτό ***κι αυτό*** ή (ο αδύνατος τύπος) το ***και το*** σε διηγήσεις για τη μη επανάληψη όσων έχουν ήδη εκτεθεί: του λέω: «αυτό *κι αυτό τρέχει κάνε ό,τι μπορείς»* || μόλις με *βλέπει, αρχίζει και μου διηγείται το και το τι συνέβη* (β) αυτά για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει τίποτε άλλο να ειπωθεί ή να γίνει: *~ για σήμερα' την άλλη βδομάδα πάλι* || (κ. ως έκφραση αμηχανίας, όταν δεν βρίσκουμε θέμα για να συνεχίσουμε μια συζήτηση) Αυτά, *που λες...* (γ) ***άλλος (κι) αυτός!*** βλ. λ. *άλλος* (δ) ***μ' αυτά και μ' αυτά*** ενεργώντας έτσι, μιλώντας έτσι, με αυτό τον τρόπο: ~, το *μόνο που καταφέρνει είναι να χαλάει τη* συνολική *εικόνα τής προσπάθειας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός, όμοιος, προσωπικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αύ-τός* < *αύ* «πάλι, ξανά» + τόν, από όπου δημιουργήθηκε ονομαστική *αύ-τός.* Την ετυμολογία αυτή ενισχύει η χρήση τής λ. ως επαναληπτικής αντωνυμίας, που φαίνεται να είναι και η παλαιότερη. Πβ. επίσης λατ. aut-em «πάλι, όμως», γοτθ. auk «επειδή, αλλά», γερμ. auch «επίσης» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *αύ-θι* «ομοίως», αύ-τε «ξανά» κ.ά.].

αυτός καθαυτόν ή **αυτός καθαυτού...;** Η συνεκφορά τού αυτός με την εμπρόθετη αυτοπαθή αντωνυμία **καθ' εαυτόν** | καθαυτόν γεννά δυσχέρειες και χρησιμοποιείται συχνά λανθασμένα. Είναι λάθος να πούμε *«αυτός καθ' αυτού ο άνθρωπος δεν ανέχεται...»* ή «αυτή *καθ' αυτού η μοίρα...»* ή «αυτό καθ' *αυτού το ποδόσφαιρο...»* κ.τ.ό. Το σωστό είναι αυτός καθαυτόν (καθ' εαυτόν): αυτός *καθαυτόν ο άνθρωπος...* - αυτή κ**αθαυτή**(ν) (καθ' εαυτήν): αυτή *καθαυτήν η μοίρα...* - **αυτό** καθαυτό (καθ' **εαυτό):** *αυτό καθαυτό το ποδόσφαιρο...,* γιατί με την πρόθεση κατά χρησιμοποιείται αιτιατική (όταν δηλώνει συμφωνία).

αυτο<u>σεβασ</u>μός (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} ο σεβασμός προς τον εαυτό μας· εκδηλώσεις του αποτελούν η αξιοπρεπής συμπεριφορά, η συνέπεια σε αρχές και αξίες κ.ά. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-respect].

αυτοσκοπός (ο) [1869] {χωρ. πληθ.} ενέργεια ή διαδικασία που θεωρείται ότι είναι το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (κυρ. αρνητ. για να δηλωθεί ότι κάτι δεν πρέπει να θεωρείται ως τέτοιο): η *απόκτηση χρημάτων δεν αποτελεί ~, αλλά μέσο για να ζήσει κανείς.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbstzweck].

αυτοστιγμεί επίρρ. [1883] (λόγ.) την ίδια στιγμή, χωρίς τη μεσολάβηση χρονικού διαστήματος ΣΥΝ. αμέσως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*

αυτοσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) η διαδικασία ενδοσκοπήσεως και συγκεντρώσεως των νοητικών δυνάμεων τού ατόμου, η προσπάθεια για την αποφυγή κάθε περισπασμού, η διανοητική προσήλωση και συγκέντρωση σε ένα αντικείμενο. — αυτοσυγκεντρώνομαι ρ.

αυτοσυγκράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να συγκρατεί κανείς τον εαυτό του, κυριαρχώντας στα πάθη του και διατηρώντας τον αυτοέλεγχο του: συνιστώ ~ ΣΥΝ. αυτοκυριαρχία, ψυχραιμία. — αυτοσυγκρατούμαι ρ. {-είσαι...}.

αυτο<u>σύμβασ</u>η (η) [1893] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) ΝΟΜ. σύμβαση που γίνεται από ένα μόνο άτομο, το οποίο ενεργεί για λογαριασμό του αλλά και ως εκπρόσωπος τού αντισυμβαλλομένου.

αυτοσυναισθημα (το) {αυτοσυναισθήματος | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. Ο βαθμός εκτίμησης που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του και τα ανάλογα συναισθήματα που προκύπτουν από αυτήν: υψηλό | *χαμηλό | θετικό | αρνητικό* ~ ΣΥΝ. αυτοεκτίμηση.

αυτοσυνείδηση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η επίγνωση που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του ως φορέα νόησης και συναισθημάτων, η συνείδηση τού εγώ, κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους (τα άλλα όντα και τον φυσικό κόσμο), η συνείδηση τής διαφοράς κάθε ατόμου από τα άλλα όντα (πβ. *αυτογνωσία,* η γνώση των χαρακτηριστικών τού ίδιου μας τού εαυτού) ΣΥΝ. αυτεπίγνωση. Επίσης **αυτοσυνειδησία** [1834]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbstbewußtsein].

αυτοσυντήρηση (η) [1878] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να συντηρεί κανείς τον εαυτό του με τα δικά του μέσα, να είναι αυτάρκης, ώστε να μην εξαρτάται από άλλους· ΦΡ. ΒΙΟΛ. ένστικτο αυτοσυντηρήσεως η έμφυτη φυσική ορμή που ωθεί κάθε ζωντανό οργανισμό στην εξασφάλιση με τις δικές του δυνάμεις των απαραίτητων για την επιβίωση του. **—** αυτοσυντήρητος, -η, -ο [1858], **αυτοσυντηρού-**μαιρ. [1882] {-είσαι...}.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbsterhaltung].

αυτοσχεδιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αυτοσχεδίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ενεργώ αυθόρμητα, σύμφωνα με την ανάγκη ή την έμπνευση τής στιγμής, χωρίς να ακολουθώ την τυπική ή συνήθη διαδικασία: *οι μουσικοί τού συγκροτήματος αυτοσχεδιάζουν επί σκηνής || ο ηθοποιός αυτοσχεδίαζε επιτυχώς* · 2. (κακόσ.) ενεργώ με τρόπο πρόχειρο και χωρίς προσχεδιασμό: δεν *δουλεύει προγραμματισμένα, διαρκώς αυτοσχεδιάζει.* — αυτοσχεδιασμός (ο) [μτγν,|, αυτοσχεδιαστικός, -ή, -ό [αρχ.|, αυτ**οσχεδ^ση**κά επίρρ.

αυτοσχέδιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ακολουθεί την έμπνευση ή την απόφαση τής στιγμής, χωρίς συγκεκριμένο προγραμματισμό ή προμελέτη: ~ ποίημα | σύνθεση (γαλλ. impromptu) | *τραγούδι* || «Αυτοσχέδιοι *Στοχασμοί περί τής Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης»* (οι διαφωτιστικές ιδέες τού Αδ. Κοραή, που περιλαμβάνονται στα Προλεγόμενα των έργων του) ΣΥΝ. απρογραμμάτιστος, απροσχεδίαστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται με τα προς στιγμήν διαθέσιμα υλικά, που έχει σχεδιαστεί και εκτελεστεί από το ίδιο το άτομο με τρόπο πρόχειρο και βιαστικό: ~ εκρηκτικός μηχανισμός | *παιχνίδια.* — αυτοσχέδια | αυτοσχεδίως [μτγν.] επίρρ.

αυτοτελ<u>ής,</u> -ής, -ές {αυτοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το αυτεξούσιο των ενεργειών του, που λειτουργεί χωρίς κανενός είδους εξάρτηση: η *ίδρυση ενός ~ οργανισμού ελέγχου τής δημοσιογραφικής δεοντολογίας μπορεί να συντελέσει στη μείωση των παρεκτροπών που παρατηρούνται στα ηλεκτρονικά ιδίως Μ.Μ.Ε.* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αυτεξούσιος 2. (ειδικότ.) αυτός που υπάρχει ανεξάρτητος από άλλους, που περιέχει από μόνος του ό,τι είναι απαραίτητο: ~ *διαμέρισμα* · 3. αυτός που από μόνος του διαθέτει πληρότητα, που απαρτίζει μια πλήρη οντότητα: ~ *νόημα | έργο* ΣΥΝ. τέλειος, πλήρης · 4. (ειδικότ.) αυτός που δεν συνεχίζεται, τού οποίου το περιεχόμενο ολοκληρώνεται σε μία και μόνη φορά: η *νέα τηλεοπτική σειρά αποτελείται από δέκα ~ επεισόδια.* — αυτοτελώς επίρρ. [αρχ.|, **αυτοτέλει**α (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτόνομος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < αύτο- + *-τελής* < *τέλος].*

αυτότροφος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός που τρέφεται από ανόργανες μόνο ουσίες: τα φυτά *είναι ~.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autotrophe].

αυτού επίρρ. (λαϊκ.) σε αυτό το σημείο: *στάσου ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. αύτοῦ, κατά τα επιρρ. σε -οῦ (πού, *ούδαμοῦ, πανταχού* κ.λπ.), πβ. άλλος - άλλου],

αυτούθε επίρρ. {άκλ.} (λαϊκ.) από εκεί, εκεί. [ΕΤΥΜ < μεσν. αύτοοθεν «εκεί ακριβώς» < αρχ. αύτόθεν (κατά το επίρρ. αύτοῦ) «από αυτό ακριβώς το σημείο» < *αύτο-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

αυτού<u>νος,</u> -η, -ο αντων. δεικτική (λαϊκ.) αυτός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. αύτοῦνος, από τη γεν. *αύτουνοϋ,* που πλάστηκε κατά το σχήμα *εκείνος, εκείνου - έκεινοϋ].*

αυτουργός, -ός, -ό 1. αυτός που ο ίδιος τέλεσε αξιόποινη πράξη, ο ίδιος ο δράστης: ο ~ *τού εγκλήματος* **2. *ηθικός αυτουργός*** αυτός που με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον (αυτουργό) την απόφαση να τελέσει την άδικη πράξη την οποία διέπραξε (πβ. λ. *συνεργός, συναυτουργός).* — αυτουργία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.* [ΕΤΥΜ αρχ. < αύτο- + *-εργός* < έργον].

αυτού<u>σιος,</u> -α, -ο αυτός που διατηρείται ακέραιος, ανέπαφος, χωρίς οποιαδήποτε ποιοτική ή ποσοτική μεταβολή ή εξωτερική επίδραση: *έδωσε στη δημοσιότητα ~ τα κείμενα τής συσκέψεως των πολιτικών ηγετών* ΣΥΝ. ατόφυος. — αυτούσια επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αυτ(ο)- + *ουσία* < *ούσα,* θηλ. τ. μετοχής τού αρχ. ρ. είμί, πβ. *έπι-ούσιος, άν-ούσιος, όμο-ούσιος* κ.ά.].

αυτοφαγια (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διατήρηση στη ζωή ενός ζωικού οργανισμού με την κατανάλωση ουσιών που περιέχονται στους ιστούς του. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autophagie].

αυτοφυής, -ής, -ές {αυτοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φυτρώνει από μόνος του, χωρίς καλλιέργεια: ~ *βλάστηση | φυτό.* — **αυτοφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αύτο-* + *-φυής* < φύομαι].

αυτόφυτος, -η, -ο αυτοφυής (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αύτο-* + *-φυτος* < *φύομαι].*

αυτόφ<u>ωρος,</u> -η, -ο ΝΟΜ. **1.** (έγκλημα) τού οποίου ο δράστης συλλαμβάνεται την ώρα που το πράττει (επ' αυτοφώρω) ή αμέσως μετά την τέλεση τού· δεν θεωρείται ποτέ αυτόφωρο το έγκλημα εάν παρέλθει ολόκληρη η ˝πόμ˝νη ημέρα από τη τέλ˝ση τής πράξης· ΦΡ. επ' ***αυτοφώρω*** (έπ' αυτοφώρφ *λαμβάνειν,* Λυσίας 13, 85) τη στιγμή που τελείται ή τη στιγμή που μόλις έχει ολοκληρωθεί η αξιόποινη πράξη: *έπιασε τους δύο κλέφτες* - ΣΥΝ. (λαϊκ.) στα πράσα **2.** (προφορ.) ***αυτόφωρο*** (το) {αυτοφώρου} (α) δικαστήριο που έχει την εξουσία να δικάσει τα σχετικά αδικήματα: *τον έστειλαν στο ~* || *περνάει από* - (β) (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια τού οποίου, αν συλληφθεί ο δράστης, παραπέμπεται στο παραπάνω δικαστήριο: *κρύφτηκε στο σπίτι ενός συγγενή, μέχρις ότου παρέλθει το ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αύτο-* + *-φωρος* < *φώρ* (γεν. φωρός) «κλέφτης» < *bhör-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού I.E. *bher- > *φέρ-ω,* οπότε η λ. *φώρ* θα σήμαινε αρχικώς «αυτός που φέρει (μαζί του) το κλεμμένο αντικείμενο». Ομόρρ. *κατάφωρος, φωρώμαι].*

αυτόφωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που εκπέμπει δικό του φως: ~ *αστέρες* ΑΝΤ. ετερόφωτος 2. (μτφ.) αυτός που στηρίζεται στις δικές του ιδέες και γνώσεις, που δεν έχει βασιστεί σε άλλους, που ό,τι εί-

ναι το οφείλει στον εαυτό του: ~ πολιτικός *ηγέτης*.

αυτόχειρας (ο/η) {αυτοχείρων} πρόσωπο που έχει αυτοκτονήσει: δεν έχουν *γίνει ακόμα γνωστά τα στοιχεία τού τραγικού* ~ || *«Ιδανικοί* ~» (ποίημα τού Κ. Καρυωτάκη). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αύτοχειρ, -ρος* < *αύτο-* + *χείρ* «χέρι»].

αυτοχειρί επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) με το ίδιο του το χέρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

αυτοχειρία (η) [αρχ.] {αυτοχειριών} η αυτοκτονία. Επίσης **αυτοχειρι|ασμός** (ο) [1886]. **— αυτοχειριάζομαι** ρ. [1845].

αυτοχθονισμός (ο) [1843] ΙΣΤ. πολιτική τάση που εκδηλώθηκε κατά τα πρώτα χρόνια τού νεοελληνικού κράτους και υποστήριζε ότι οι αυτόχθονες πρέπει να έχουν περισσότερα πολιτικά δικαιώματα από τους ομογενείς, κυρ. τους Φαναριώτες. **— αυτοχθονιστής** (ο) [1852]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autochthonism].

αυτόχθων (ο/η) (αυτόχθ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} πρόσωπο που κατοικεί εξαρχής στη γη των προγόνων του, που δεν έχει έλθει στη γη όπου κατοικεί από άλλον τόπο[1] ντόπιος, όχι έπηλυς ΣΥΝ. επιχώριος, ιθαγενής, γηγενής ΑΝΤ. ετερόχθων. **— αυτοχθονία** (η) [1815]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιθαγενής*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αυτόχθων < αύτο- + χθων, χθονός «γη». Ομόρρ. *υποχθόνιος, καταχθόνιος]*.

αυτόχρημα επίρρ. (λόγ.) πραγματικά· (κυριολ.) είναι το ίδιο πράγμα με, εξισούται με (από όπου η σημασία «αληθινά, όντως»): η κατάσταση *υδρεύσεως στο λεκανοπέδιο λόγω τής συνεχιζόμενης ανομβρίας γίνεται* ~ *τραγική*. [ΕΤΥΜ αρχ. < αύτο- + *χρήμα* «πράγμα - συμβάν», βλ. κ. *παραχρήμα]*.

αυτοχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρηματοδότηση επιχείρησης από δικούς της πόρους, από τα καθαρά κέρδη της, που διατίθενται για περαιτέρω αξιοποίηση τους: το *έργο θα κατασκευαστεί με* ~ || η ~ των *Α.Ε.Ι.* **— αυτοχρηματοδοτούμαι** ρ. {-είται...}, **αυτοχρηματοδοτικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autofinancement (νόθο συνθ.)].

αυτοψία (η) {αυτοψιών} **1**. το να αποκτά κανείς προσωπική αντίληψη κάποιου συμβάντος, αντικρίζοντας με τα ίδια του τα μάτια τα στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με αυτό **2**. ΝΟΜ. το αποδεικτικό μέσο κατά το οποίο γίνεται από δικαστή ή αρμόδιο υπάλληλο υπό τους όρους τού νόμου άμεση αυτοπρόσωπη εξέταση σημαντικών για τη δίκη καταστάσεων, π.χ. τού χώρου, των πραγμάτων ή και τού ανθρώπου που σχετίζεται με την υπόθεση, προκειμένου να αποκτήσει άμεση αντίληψη τής κατάστασης για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης: το δικαστήριο *διέταξε* ~ *για την εξακρίβωση των συνθηκών υπό τις οποίες τελέσθηκε το έγκλημα* || (καταχρ.) *συνεργείο τής Πολεοδομίας διενήργησε* - στα *σπίτια των σεισμοπλήκτων, εξετάζοντας την καταλληλότητα τους*. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αυτόπτης]*.

αυτώνω ρ. μετβ. {αύτωσα} (προφορ.-οικ.) **1.** κάνω (με γενικότερη σημασία, σε περιπτώσεις που ο ομιλητής δεν μπορεί να θυμηθεί το κατάλληλο ρήμα ή δεν έχει συγκεκριμένη πράξη στο μυαλό του): πάει *έρχεται, μαστορεύει, αυτώνει, δεν σταματάει λεπτό* 2. (ευφημ. στην καθημ. άτυπη ομιλία για αντικατάσταση ρήματος -όπως το ρ. *γαμώ*- που έχει χυδαίο περιεχόμενο): μη *μας αυτώνεις τώρα και συ μ'αυτές τις αηδίες* || *φαίνεται ότι αθώα όπως ήταν, την παρέσυρε, την αύτω-σε και την εγκατέλειψε* (βλ. κ. λ. *απαυτώνω)*. ΣΧΟΛΙΟ απαυτός. [ΕΤΥΜ < *αυτός*, κατά τα ρ. σε -ωνω].

αυχένας (ο) **1**. (επιστημ.) το πίσω μέρος τού λαιμού: *κάταγμα στον-* ΣΥΝ. τράχηλος, (καθημ.) σβέρκος · 2. (μτφ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε δύο κορυφογραμμές ΣΥΝ. διάσελο. — αυχενικός, -ή, -ό [1836]. [ΕΤΥΜ < αρχ· αύχήν (αιολ. άμφην | αύφην), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **αγχΕ-ην* (με πρόληψη τού F, οπότε **αFχ-* > *αύχ-*) < ρ. *αγχ-ω* «πνίγω, σφίγγω τον λαιμό», πβ. σανσκρ. amhu- «στενός»].

αυχμηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μαραθεί, ξεραθεί εντελώς από παρατεινόμενη ανομβρία ή γενικότ. έλλειψη νερού: ~ *έδαφος* ΣΥΝ. ξηρός, άνυδρος · **2**. (μτφ. για ύφος) ξηρός, σχολαστικός, χωρίς καλαισθησία: το ~ *ύφος τού λόγου του κούρασε το ακροατήριο* ΣΥΝ. στεγνός, τραχύς. — αυχμηρότητα (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αυχμός* «ξηρασία, ανομβρία» < *sauks-mos < *aϋω* | *aϋω < aϋος (τό)* «ξηρότητα» < I.E. *saus-os «ξηρός», πβ. σανσκρ. suska-, αγγλ. sere κ.ά. Ομόρρ. *αύστ-ηρός* (βλ.λ.)].

αφ' πρόθ. → από

σφάγια κ. (λαϊκ.) **αφαγία** (η) [μεσν.] η ολική στέρηση τής τροφής λόγω ανεπάρκειας τροφίμων ή η εκούσια περιορισμένη λήψη τροφής για λόγους διαιτητικούς: *έμεινε πετσί και κόκκαλο από την* ~. — άφανος, -η, -ο [μτγν.].

αφάγωτος, -η, -ο [μεσν.] (παθ.) 1. αυτός που δεν έχει φαγωθεί: *έφυγαν οι καλεσμένοι και έμειναν τα πιο πολλά φαγητά* - 2. (μτφ. για υλικά αγαθά) αυτός που δεν έχει ακόμα καταναλωθεί, ξοδευτεί μέχρι τέλους: *τίποτε από την περιουσία των γονιών του δεν άφησε* ~ · 3. (ενεργ.) αυτός που δεν έχει φάει, που έχει μείνει νηστικός: δεν του *άρεσε το φαγητό και έφυγε πάλι* - ΣΥΝ. νηστικός, άφαγος ΑΝΤ. φαγωμένος, χορτάτος. **Αφαία** (η) ΜΥΘΟΛ. θεότητα τής Αίγινας που σχετίζεται με τη θεά Αρτεμη.

[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, που απαντά και ως *"Αφα,* αγν. ετύμου].

αφαίμαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΙΑΤΡ. η διαδικασία με την οποία αφαιρείται ορισμένη ποσότητα αίματος από οργανισμό για θεραπευτικούς ή διαγνωστικούς λόγους **2.** (μτφ. για χρήματα και υλικά αγαθά) η σημαντική μείωση των περιουσιακών στοιχείων κάποιου μέσω τής απόσπασης μέρους αυτών με έμμεσο τρόπο, λ.χ. με έμμεσους φόρους: νέα ~ θα *υποστεί το εισόδημα των εργαζομένων μετά την εξαγγελία των νέων οικονομικών μέτρων* 3. (μτφ.) η αφαίρεση από ένα σύνολο (έθνος, λαό, κοινότητα κ.λπ.) των πιο ζωτικών και παραγωγικών του δυνάμεων: πολιτιστική ~ *τού έθνους με τη μαζική μετανάστευση ανθρώπων τού πνεύματος* ΣΥΝ. απομύζηση. **— αφαιμακτικός,** -ή, -ό [1867], αφαιμάσσω ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άφαίμαξις* < *αφαιμάσσω* < άφ- (< *άπο-)* + *αίμάσσω* < *αίμάτ-;ω < αρχ. *αίμα]*.

αφαιμαξομετάγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική αντικατάσταση τού αίματος ασθενούς από ισοδύναμη ποσότητα αντίστοιχου φυσιολογικού αίματος (με ταυτόχρονη αφαίμαξη τής προσβεβλημένης από συγκεκριμένη ασθένεια ποσότητας και μετάγγιση τής υγιούς) (βλ. κ. *αλλαγή αίματος,* λ. *αίμα)*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exsanguino-transfusion].

αφαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (+από) **1.** το να αποσπά κανείς (κάτι) από σύνολο ή σώμα: η ~ ενός *φύλλου από το τετράδιο* | *τής πινακίδας κυκλοφορίας από το αυτοκίνητο* | *τού καλύμματος από ένα έπιπλο* | *επίμαχου άρθρου από το κείμενο νόμου* | *οργάνου ή όγκου με εγχείρηση* ΣΥΝ. (καθημ.) βγάλσιμο, απόσπαση **2.** η εξάλειψη, η εξαφάνιση (ενοχλητικών) στοιχείων από μια επιφάνεια: η ~ των *στιγμάτων* 3. η στέρηση (δικαιώματος) από τον νόμιμο κάτοχο του, λόγω μη νόμιμης ενέργειας του: - *άδειας κυκλοφορίας από οδηγό* | *πινακίδων* | *ιθαγένειας* | *άδειας ασκήσεως επαγγέλματος* 4. η απόσπαση και ιδιοποίηση (ξένης περιουσίας): η ~ *κοσμημάτων από το θησαυροφυλάκιο* | *χρημάτων από το ταμείο* ΣΥΝ. αρπαγή, κλοπή, υπεξαίρεση **5.** ΜΑΘ. η μαθηματική πράξη με την οποία βρίσκει κανείς τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή πίνακες ή διανύσματα κ.λπ. και η οποία δηλώνεται με το σύμβολο «πλην» ή «μείον» (-), π.χ. 10-7 = 3 **6.** ΓΛΩΣΣ. η αποβολή τού αρχικού φωνήεντος μιας λέξης, όταν η προηγούμενη τελειώνει σε φωνήεν (να *έρθει* -> να *'ρθει)*- είδος εκκρουσεως (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς την έκθλιψη *(το όνομα → τ' όνομα)* 7. ΦΙΛΟΣ, η νοητική διαδικασία κατά την οποία απομονώνονται τα κοινά στοιχεία συνόλου ομοειδών πραγμάτων, πράγμα που επιτρέπει τον καθορισμό τής γενικής έννοιας στην οποία υπάγονται αυτά **8.** (ειδικότ. στις εικαστικές τέχνες) η απομάκρυνση τού καλλιτέχνη από τη ρεαλιστική απεικόνιση τής πραγματικότητας και η απόδοση τού αισθητικού αντικειμένου με τρόπο αφηρημένο, που βασίζεται στην προβολή αυθύπαρκτων μορφών, χρωμάτων κ.λπ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, απόστροφος, έκκρουση*.

αφαιρέσιμος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι δυνατόν να αφαιρεθεί.

αφαιρέτης (ο) {αφαιρετών} ΜΑΘ. Ο αφαιρετέος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αφαιρώ,* πβ. κ. *διαιρ-έτης]*.

αφαιρετέος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που πρέπει να αφαιρεθεί: ~ *ποσότητα* · **2.** ΜΑΘ. ***αφαιρετέος*** (ο) ο δεύτερος όρος σε μια πράξη αφαίρεσης α-β, δηλ. ο β (ο α λέγεται *μειωτέος): στη διαφορά 12-4 μειωτέος είναι το 12 και ~ το 4*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

αφαιρετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αφαίρεση (σημ. 8), την απομάκρυνση από το συγκεκριμένο και την απόδοση μιας σχηματοποιημένης απεικόνισης: η ~ *λειτουργία τής σύγχρονης τέχνης* · 2. ΓΛΩΣΣ. ***αφαιρετική*** (η) (λατ. ablativus) πτώση που απαντά σε διάφορες γλώσσες για τη δήλωση τού σημείου έναρξης μιας ενέργειας, τής προέλευσης και, ειδικότ., για τη δήλωση τού τρόπου, τού οργάνου ή τού δράστη μιας ενέργειας (π.χ. *παιδιόθεν = από* παιδί· πβ. γαλλ. la barque s'éloigne du rivage «η βάρκα απομακρύνεται από την ακτή» [= ελλην. γ'ν.-αφαιρ.: απομακρύνεται τής *ακτής])*. — **αφαιρετικά** ᵇπίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

αφαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] (για πράγματα) αυτός που μπορ^{ε}ί να αποσπαστεί από εκεί όπου αρχικά ανήκε: ~ βάση ΣΥΝ. μετακινούμενος.

αφαιρώ ρ. μετβ. {αφαιρείς... | αφαίρ-εσα (λόγ. αφήρεσα), -ούμαι, -έθηκα, (λόγ. μτχ. αφαιρεθείς, -είσα, -έν), αφηρημένος (σπάν. αφαιρεμένος)} **1.** παίρνω (ένα κομμάτι) από ένα σύνολο, αποσπώ (κάτι) από το σύνολο όπου ανήκει: αν *αφαιρέσεις ένα λιθάρι, καταρρέει όλο το οικοδόμημα* ΣΥΝ. βγάζω, αποσπώ, αποσύρω, τραβώ **2.** (για αφηρ. έννοιες) στερώ (κάποιον) από κάτι, δεν του επιτρέπω να έχει κάτι που κατείχε: ~ την *ελπίδα* | *την εμπιστοσύνη* | *το δικαίωμα* | *τη δυνατότητα* | *τον λόγο* | *την ιθαγένεια* ΣΥΝ. στερώ, παίρνω πίσω 3. (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από (άνθρωπο ή ζώο, με ή χωρίς χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς λόγους): ~ *όγκο* | *νεφρό* ΣΥΝ. βγάζω· ΦΡ. αφαιρώ ***τη*** ζωή ***(από κάποιον)*** σκοτώνω (κάποιον) 4. κάνω (κάτι) λιγότερο ή μικρότερο ποιοτικά ή ποσοτικά: *αφαίρεσαν 5% από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων* || (κ. μτφ. ως προς την αξία ή τη σημασία προσώπου ή πράγματος) η *ταραγμένη ζωή του δεν αφαιρεί τίποτε από την αξία τού συγγραφικού του έργου* ΣΥΝ. μειώνω, ελαττώνω 5. εκτελώ την πράξη τής αφαίρεσης, βρίσκω τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή σύνολα: αν *αφαιρέσουμε το ύψος τού πρώτου ορόφου από το ύψος τής οικοδομής, θα βρούμε το ύψος τού ισογείου* **6.** αποσπώ με πλάγιους και επιλήψιμους τρόπους χωρίς να γίνω αντιληπτός: *αφαίρεσαν το περιεχόμενο τού χρηματοκιβωτίου και εξαφάνισταν* ΣΥΝ. κλέβω, υπεξαιρώ **7.** (μεσοπαθ. ***αφαιρούμαι)*** βυθίζομαι στις σκέψεις μου, χάνω την αίσθηση τού χ(όρου και τού χρόνου, δεν προσέχω τι γίνεται γύρω μου: όταν *διαβάζει κάτι που την ενδιαφέρει, αφαιρείται τελείως* ΣΥΝ. ξεχνιέμαι, είμαι αφηρημένος 8. (η μτχ. **αφηρημένος,** -η, *-ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, εκπίπτω*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *αφαιρώ* < *άφ-* (< *άπο-)* + *αίρω (-έω)* «κυριεύω, κατακτώ»].

αφαλάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία αφαίρεσης τού αλατιού κυρ. από το θαλασσινό νερό, ώστε να καταστεί πόσιμο. **—** αφαλατωτής (ο), αφαλατώνω ρ.

[ΕΤΥΜ. < αφ- (< *απο-)* + *-αλάτωση* < αρχ. *άλας (γεν. άλατος),* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dessalement].

αφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση τού αλατιού από παραθαλάσσιο έδαφος, για να γίνει καλλιεργήσιμο. Επίσης αφα-λι**σμός** (ο).

[ΕΤΥΜ < αφ- (< *απο-)* + θ. *αλι-* (< αρχ. άλς, ό «αλάτι»), απόδ. τού γαλλ. dessalement]. αφαλοκόβω ρ. μετβ. {αφαλόκο-ψα, -πηκα, -μμένος) (λαϊκ.) 1. κόβω το\> ομφάλιο λώρο σε έμβρυο · 2. προξενώ έντονο πόνο στην κοιλιά (κάποιου) από δυνατό κτύπημα ή από υπερβολικό φορτίο. — αφαλο-κόψιμο (το). **αφαλός** (ο) **1**. κοιλότητα πάνω στην επιφάνεια τής κοιλιάς, όπου ο ομφάλιος λώρος συνδέεται με το έμβρυο κατά τη διάρκεια τής κύησης, ο ομφαλός- ΦΡ. (μτφ.) ***(μου) λύθηκε ο αφαλός (από κάτι)*** για κάτι που γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό: *~ από τα γέλια* (γέλασα πάρα πολύ) | *από τον φόβο* (φοβήθηκα πάρα πολύ) | *από την κούραση* (κουράστηκα πάρα πολύ) · 2. το κεντρικό σημείο ή ο άξονας, στον οποίο καταλήγουν και συνδέονται τα διάφορα τμήματα ενός τροχού ή εργαλείου, που λειτουργεί ως τροχός: ο ~ τής *ρόδας* | *τού ψαλιδιού* | *τού έλικα.* Επίσης (λαϊκότ.) αφάλι (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ομφαλός* (βλ.λ.), όπου η μεταβολή *ό-* > *α-* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση].

αφάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται για προσάναμμα · 2. (μτφ. για τα μαλλιά) μαλλιά πολύ σγουρά, φουντωτά και απεριποίητα, που δίνουν την εικόνα θάμνου: *έκανε ~* το μαλλί. [ΕΤΥΜ < α- προθεμ. + *φάνα* < φανός].

αφανάτιστος, -η, -ο [1892] αυτός που δεν φανατίστηκε: - *οπαδός κόμματος* | *ποδοσφαιρικής ομάδας* ΑΝΤ. φανατισμένος, φανατικός. — **αφανάτιστα** επίρρ.

αφάνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη φήμης, ευρύτερης δημοσιότητας: *έμεινε για πολλά χρόνια στην ~* || ήθελε να *παίζει σε μια σπουδαία ταινία, ώστε να βγει από την* - ΣΥΝ. ασημότητα 2. ΝΟΜ. η κατάσταση κάποιου, για τον οποίο πιθανολογείται ότι έχει πεθάνει, είτε διότι εξαφανίστηκε ευρισκόμενος σε κίνδυνο ζωής είτε διότι απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ο ίδιος να δώσει σημεία ζωής˙ η κατάσταση αυτή κηρύσσεται από το δικαστήριο ύστερα από αίτηση προσώπου, τού οποίου δικαιώματα (κληρονομικά κ.ά.) εξαρτώνται από τον θάνατο τού παραπάνω ατόμου: (για δικαστήριο) *κηρύσσω κάποιον σε ~.*

αφανέρωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φανερωθεί, που μένει κρυφός: - *μυστικό* ΣΥΝ. ανείπωτος. — **αφανέρω-τα** επίρρ.

αφανής, -ής, -ές {αφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1**. αυτός που υπάρχει ή ενεργεί χωρίς να φαίνεται: *~ ήρωας* | *εργάτης των γραμμάτων* | *δυνάμεις* 2. ΑΣΤΡΟΝ. ***αφανής αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας* 3. αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα ένδοξος ή φημισμένος ή που έχει λησμονηθεί, που δεν απέκτησε ιδιαίτερη αξία και φήμη: - *ποιητής* | *πολιτικός* | *καταγωγή* ΣΥΝ. άσημος 4. ΝΟΜ. αφανής *εταιρεία* προσωπική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα επί τής οποίας ο εταιρικός δεσμός λειτουργεί αποκλειστικά στις προς τα έσω σχέσεις των εταίρων, ενώ προς τα έξω (προς τους τρίτους) δρα στο δικό του όνομα μόνον ο εμφανής εταίρος και όχι και οι υπόλοιποι (αφανείς) εταίροι. — αφανώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, *-ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *-φανής* < θ. *φαν-*, πβ. παθ. αόρ. β' εφάν-ην, ρ. *φαίνομαι].*

αφανίζω ρ. μετβ. {αφάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καταστρέφω ολοκληρωτικά: *οι φωτιές αφάνισαν τα δάση* || *ο πόλεμος αφάνισε χωριά ολόκληρα* ΣΥΝ. ρημάζω, καταστρέφω, ερημώνω 2. (μτφ.) εξοντώνω (οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτικά): θέλει να *αφανίσει τους πολιτικούς του αντιπάλους από προσώπου γης* ΣΥΝ. εξαλείφω, εξοντώνω, (λαϊκ.) κάνω σκόνη 3. (μεσοπαθ. αφανίζομαι) (α) καταστρέφομαι ολοσχερώς: στον *πόλεμο πόλεις ολόκληρες αφανίστηκαν* (β) παύω να υφίσταμαι και να φαίνομαι: *το κόμμα τους υπέστη τόσο μεγάλη ήττα στις εκλογές, που αφανίστηκε ως πολιτική δύναμη* ΣΥΝ. χάνομαι, εξαλείφομαι, σβήνω. — αφανισμός (ο) [μτγν.], αφανιστής (ο) [μτγν.], αφανιστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < αφανής],

αφάνταστα επίρρ.· σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, πάρα πολύ: *στις εκπτώσεις βρίσκει κανείς ρούχα σε ~ χαμηλές τιμές* || ήταν *~ καλός μαζί μου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός.

αφάνταστος, -η, -ο [μτγν.] (για θετικές ή αρνητικές καταστάσεις) αυτός που δεν μπορεί να τον φανταστεί κανείς, πάρα πολύ μεγάλος: *αγόρασα μια τηλεόραση με ~ ευκολίες πληρωμής* || *στο πάρτι είχε ~ κέφι* || *έζησε μέσα σε ~ δυστυχία* || *πάλεψε με ~ εμπόδια' τα κατάφερε όμως* ΣΥΝ. απερίγραπτος, απίστευτος.

άφαντος, -η, -ο 1. αυτός που έχει εξαφανιστεί και δεν δίνει σημεία ζωής: *οι δύο κουκουλοφόροι, που λήστεψαν την τράπεζα, έγιναν ~* • 2. ΝΟΜ. αυτός που έχει κηρυχθεί σε αφάνεια (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + -φαντος < θ. φαν-, πβ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην, ρ. *φαίνομαι].*

αφάρμακος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν περιέχει φάρμακα: *~ ιατρική* (π.χ. βελονισμός κ.ά.).

αφαρπαζω ρ. μετβ. {αφήρπασα, αφηρπά-χθην/-γην, -ης, -η..., (καθημ. αφαρπάχθηκα), -σμένος} (λόγ.) 1. αποσπώ κάτι από κάπου βίαια και απότομα 2. (ειδικότ.) αρπάζω βίαια από κάποιον κάτι: *οι εισβολείς αφήρπασαν από τους αιχμαλώτους οτιδήποτε πολύτιμο είχαν πάνω τους* (πβ. λ. υφαρπάζω). — α<ραρπαγή (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < άφ- (< *άπο-)* + *αρπάζω].*

αφασία (η) {αφασιών'} **1**. ΙΑΤΡ. προσωρινή ή μόνιμη απώλεια τής ικανότητας για ομιλία, ακολουθούμενη και από απώλεια τής ικανότητας για κατανόηση τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου, η οποία οφείλεται σε διαταραχή ή βλάβη των αντίστοιχων εγκεφαλικών κέντρων **2**. (αργκό για πρόσ.) αυτός που δεν κινείται εντός των ορίων τής κοινής λογικής, που ενεργεί απρόβλεπτα και ασυνάρτητα: *αυτό το άτομο είναι σκέτη ~.* — αφασικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *άφατος,* ο νευρολογικός όρ. είναι αντιδάν., < νεολατ. aphasia].

άφατος, -η, -ο (εμφατ.) αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί, να εκφραστεί με λόγια: *~ πόνος* | *θλίψη* | *δυστυχία* | *οδύνη* | *χαρά* ΣΥΝ. ανείπωτος, απερίγραπτος. — άφατα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.* [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *-φατος* < *φα-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. φη-μί«λέγω» (βλ. λ. φήμη)].

αφατρίαστος, -η, -ο [1876] (κυρ. σε πολιτικά κόμματα) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε φατρία (βλ.λ.).

Αφγανιστάν (το) {άκλ.} (πάστο Dowlet-e Eslämi-ye Afghänestän = Ισλαμικό Κράτος τού Αφγανιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα την Καμπούλ, επίσημη γλώσσα την Πάστο και νόμισμα το αφ-γάνι. — **Αφγανός** (ο), Αφγανή (η), αφγανικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < πάστο Afghanistan «χώρα των Αφγανών» < Afghan < σανσκρ. âsva-gan «χώρα των ιππέων». Η ονομασία Αφγανιστάν δεν χρησιμοποιήθηκε παρά προς το τέλος τού 18ου αι.· υποστηρίζεται ότι η περιοχή ονομαζόταν προηγουμένως Aryana «χώρα των Αρίων» και ότι μετακινήθηκαν σε αυτήν ινδικά φύλα κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.].

αφέγγαρος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν έχει φεγγάρι: *~ βράδυ* ΣΥΝ. ασέληνος.

αφέγγῖστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι διαφανής και δεν φεγγίζει.

άφεγγος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φέγγος, που δεν φωτίζεται: *~ νύχτα* ΣΥΝ. σκοτεινός. Επίσης **ά<ρεγγής**, -ής, -ές [αρχ.]. — **ά<ρεγγα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβαφος.*

αφεορώνας (ο) (λόγ.) **1.** ο πρωκτός · **2**. το αποχωρητήριο. [ΕΤΥΜ < μτγν. *άφεδρών, -ώνος* «αποχωρητήριο» < άφ- (< άπο-) + έδρα].

αφέθηκα ρ. → αφήνω

αφεθώ (να/θα) ρ. → αφήνω

αφειδής, -ής, -ές {αφειδ-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)} (για άψυχα) αυτός που παρέχεται σε αφθονία (χωρίς περιορισμούς ή μέτρο): πολιτική *αφει-δών υποσχέσεων και παροχών* ΣΥΝ. άφθονος. [ΕΤΥΜ; αρχ. < ά- στερητ. + -φειδής < *φείδομαι].*

αφειδώλευτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχεται απλόχερα, χωρίς φειδώ: *~ αγάπη.* — αφειδώλευτα επίρρ. [ΕΤΥΜ,< *ος*- στερητ. + *φειδωλεύομαι* < *φειδωλός].*

αφειδώς επίρρ. [αρχ.] **1.** σε αφθονία, σε πολύ μεγάλο αριθμό, χωρίς φειδώ: *προσφέρει ~ χρήματα* ΣΥΝ. απλόχερα 2. (κακόσ.) ασυλλόγιστα, χωρίς συναίσθηση τής αξίας τους: *ξοδεύει ~ το βίος των δικών του* ΣΥΝ. σπάταλα.

αφέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ. | αφελειών (σημ. 3)} 1. (κακόσ.) η έλλειψη κριτικής ικανότητας, η ευπιστία: εκμεταλλευόταν την ~ των *χωρικών, πουλώντας τους ψευτογιατρικά* ΑΝΤ. πονηριά, πανουργία 2. η απλοϊκότητα στους τρόπους και στη συμπεριφορά: εγώ *από ~ έκανα την ερώτηση· δεν είχα πρόθεση να τον προσβάλω* || *παιδική* ~ ΑΝΤ. υστεροβουλία, πονηρία **3**. ***αφέλειες*** (οι) [1892] (α) χτένισμα στο οποίο τα μαλλιά πέφτουν ελεύθερα μπροστά, καλύπτοντας ελαφρά το μέτωπο: *έκοψε τα μαλλιά της ~* (β) (συνεκδ.) τα ίδια τα μαλλιά που πέφτουν μπροστά από το μέτωπο: *αφήνει ~.*

αφελής, -ής, -ές {αφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αφελέστ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που δεν κάνει πονηρές σκέψεις ή δεν υποψιάζεται εύκολα, που πιστεύει αμέσως ό,τι λέγεται, χωρίς να υποψιάζεται ότι μπορεί να κρύβεται κάτι κακό: πολλοί *~ παρασύρονται από επαγγελματίες απατεώνες* || *αυτά είναι για τους* -■ δεν *φαντάζομαι να τα πιστεύεις* ΣΥΝ. αγαθός, αθώος, εύπιστος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, κυρ. επειδή δεν λαμβάνει υπ' όψιν τι κρύβεται πίσω από την πρώτη εντύπωση: - *ερώτηση* | *ισχυρισμός* | *σκεπτικό* | *σκέψη* | *συλλογισμός* ΣΥΝ. ανόητος, χαζός 3. απλοϊκός στους τρόπους και στη συμπεριφορά. — αφελώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *ανόητος.* [ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τής λ. είναι «ομαλός, χωρίς πέτρες» (πβ. Αριστοφ. *Ίππής* 527: διά τών αφελών πεδίων), τότε πιθ. αφελής < ά- στερητ. + *-φελής* < **φέλος,* που συνδ. με το ουσ. φελ-λεύς «πετρώδης» < φελλός (< *φελ-νός) (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ·]·

αφελληνισμός (ο) η διαδικασία εξαφάνισης των ελληνικών χαρακτηριστικών, των στοιχείων (γλωσσικών, λαογραφικών, θρησκευτικών κ.λπ.) που συγκροτούν την ελληνική εθνική ταυτότητα: ο *~ τού Πόντου* | *τής Κωνσταντινούπολης* ΑΝΤ. εξελληνισμός. — αφελληνίζω ρ.

αφενός επίρρ. (λόγ.) από τη μια (πλευρά) (έχει απόδοση το *αφετέρου): θα τον ψηφίσω, ~ γιατί είναι μαχητικός, αφετέρου γιατί είναι ευφυής.* [ΕΤΥΜ < αφ'ενός, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. d'une part].

αφεντάνθρωπος (ο) {αφενταν θρώπων'} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που έχει το παρουσιαστικό και τους τρόπους ανθρώπου ευγενούς καταγωγής ΣΥΝ. αρχοντάνθρωπος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν τσιγγουνεύεται να προσφέρει στους άλλους ΣΥΝ. γενναιόδωρος.

αφεντεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αφέντευσα} εξουσιάζω, κυριαρχώ πάνω σε (κάποιον/κάτι), είμαι αφέντης ΣΥΝ. διαφεντεύω.

αφέντης (ο) {-ες κ. -άδες}, **αφέντρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει εξουσία επιβολής τής βούλησης του σε άλλους, ο κυρίαρχος, ο εξουσιαστής: δεν *έχουμε ανάγκη από αφέντες* || *οι ~ των λαών* ΣΥΝ. δυνάστης, ηγεμόνας 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει εξουσία σε περιορισμένη τοπικά έκταση με τη δύναμη τού πλούτου ή τής αριστοκρατικής του καταγωγής: *ο ~ τού κάμπου* ΣΥΝ, αυθέντης, άρχοντας, δεσπότης 3. πρόσωπο που έχει την απόλυτη κυριότητα και ευθύνη (για κάποιον/κάτι), το αφεντικό, ο ιδιοκτήτης: είμαι *~ τού εαυτού μου* || *ποιος είναι ο - τού σκύλου;* || *ο ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. κύριος 4. (παλαιότ.) ως προσφώνηση, κυρ. σε κάποιον που αναγνώριζε-

ται ως ανώτερος: *συμπάθα με, αφέντη μου || πολυχρονεμένε μου αφέντη* **5.** ο κύριος τού σπιτιού, η κεφαλή τής οικογένειας, ο σύζυγος, ο πατέρας: ο άντρας μου *κι ~ μου*- ΦΡ. (α) ***πατέρας - αφέντης*** (ο) βλ. λ. *πατέρας* (β) (παροιμ.) ***η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** η πολλή δουλειά καταστρέφει τον άνθρωπο, γιατί του στερεί όλες τις χαρές τής ζωής. Επίσης (λαϊκ.) εφέντης (ο), **αφέντισσα** (η) {αφεντισσών}. [ΕΤΥΜ. μεσν. < **αφθέντης* < αρχ. *αύθέντης* (βλ.λ.). Από τη λ. *αφέντης* προήλθε επίσης το τουρκ. efendi]. αφεντιά (η) [μεσν.] (συνήθ. με τον αδύνατο τύπο τής γενικής των προσωπικών αντων.) ***η αφεντιά μου | σου | του κ.λπ.*** εγώ, εσύ, αυτός ο ίδιος κ.λπ.· ως προσφώνηση: (α) (παλαιότ.) για την έκφραση σεβασμού και υποταγής σε ανώτερο: *ό,τι επιθυμεί η αφεντιά σας* (β) (ει-ρων.) σε κάποιον προς τον οποίο έχουμε αρνητική ή κριτική στάση: *να μας συγχωρεί η αφεντιά σου, που δεν σου κάναμε τη χάρη || μεγάλη ιδέα έχει για την αφεντιά της.* αφεντικό (το), αφεντικίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο στο οποίο ανήκει (κάποιος/κάτι) και έχει την ευθύνη του, ιδιοκτήτης: *το ~ του σκύλου* || το ~ τού *σπιτιού | τού μαγαζιού* ΣΥΝ. κύριος, κάτοχος **2**. πρόσωπο που προϊσταται **ή** εποπτεύει τους εργαζομένους σε συγκεκριμένο τομέα και συνδέεται μαζί τους **με** την εργασιακή σχέση προϊσταμένου - υφισταμένου: *το ~ τής επιχείρησης || το ~ τής έκανε παρατήρηση για την καθυστέρηση* ΣΥΝ. διευθυντής 3. (ειδικότ.) ο οικοδεσπότης σε σχέση με το υπηρετικό του προσωπικό ΣΥΝ. κύριος 4**.** ***αφεντικά*** (τα) (παλαιότ.) (α) ο κύριος και η κυρία τού σπιτιού σε σχέση με το υπηρετικό προσωπικό (β) η τάξη των μεγαλοκεφαλαιούχων, των εργοδοτών σε σχέση με τους εργαζομένους: τα ~ δεν ενδιαφέρονται για τα *προβλήματα τού εργάτη || κάνει ό,τι του πουν τα μεγάλα ~* (αυτοί που βρίσκονται στην κορυφή τής διοικητικής ιεραρχίας επιχειρήσεων, οργανισμών κ.τ.ό.) ΣΥΝ. εργοδοσία (γ) πρόσωπα που έχουν υπό την εξουσία ή την επιρροή τους τους άλλους: *αυτοί είναι σήμερα τα ~ τού κόσμου.* Επίσης (λαϊκότ.) αφεντικός (ο) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αφεντικός* < μτγν. *αυθεντικός*, βλ. κ. λ. *αφέντης]*. αφεντομουτσουνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-ειρων.) (+ μου, σου, του κ.λπ.) εγώ (εσύ, αυτός κ.λπ.), ο εαυτός: *«βγάζει την ~ του στο γυαλί* (= στην τηλεόραση)» (εφημ.). αφεντοπουλο (το) [μεσν.], αφεντοπουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το
παιδί τού αφέντη, νεαρός αφέντης ΣΥΝ. αρχοντόπουλο. **αφερέγγυος**, -α, -ο [1871] αυτός που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη, τον οποίο δεν μπορεί να εμπιστευθεί κανείς: *~ πολιτικός | μέσα ενημέρωσης | πρόσωπο* ΣΥΝ. αναξιόπιστος ΑΝΤ. φερέγγυος, αξιόπιστος. — **αφερέγγυα** επίρρ., αφερεγγυότητα (η) [1838]. **άφεριμ** κ. **αφερίμ** επιφών. (λαϊκ.) εύγε, μπράβο, καλώς· (συχνά ει-ρων.) για τη δήλωση αποδοκιμασίας προς τα λεγόμενα (κάποιου): *~! Ωραία τα κατάφερες πάλι!*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aferim]. **αφερματίζω** ρ. μετβ. [1858] {αφερμάτισ-α, -τηκα, -μένος} αφαιρώ από ένα πλοίο το έρμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αφ- (< *απο-)* + *-ερματίζω* (< αρχ. *έρμα, -ατός),* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. délester]. άφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) 1. η απαλλαγή από κάτι: *-χρέους 2.* ΕΚΚΛΗΣ. η συγχώρηση: *~ αμαρτιών* ΦΡ. δίνω ***άφεση (αμαρτιών)*** κυρίως στα πλαίσια τής εξομολόγησης (i) (για ιερέα) συγχωρώ αμαρτήματα: αν δεν *εξομολογηθεί πρώτα, δεν του δίνεται άφεση (αμαρτιών)* (ii) (κατ' επέκτ.) αθωώνω, απαλλάσσω από ευθύνη, ενοχή: δεν *πρόκειται να δοθεί άφεση αμαρτιών σε όσους εμπλέκονται στο σκάνδαλο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. άφεσις, αρχική σημ. «απελευθέρωση, απαλλαγή», < άφίημι «αφήνω». Στην Κ.Δ. η λ. απαντά πολύ συχνά στη φρ. άφεσις *αμαρτιών* (π.χ. Μάρκ. 1, 4: *κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εις άφε-σιν αμαρτιών)]*. αφέσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή του αξίζει να συγχωρηθεί: *~ παράπτωμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άφεσις + παραγ. επίθημα -ιμος, πβ. κ. *εφέσ-ιμος]*. αφετέρου επίρρ. (λόγ.) από την άλλη (πλευρά) (ως απόδοση τού *αφενός): αφενός μεν τον συμπαθώ ιδιαίτερα, ~ δε είναι καθόλα άξιος || είσαι απαράδεκτος, αφενός γιατί άργησες, - γιατί θεώρησες έξυπνο να βάλεις και τις φωνές* (πβ. λ. *αφενός).*
[ΕΤΥΜ. < *αφ'ετέρου,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. d'autre part]. **αφετηρία** (η) {αφετηριών} **1.** (σε αγώνα δρόμου, ταχύτητας, ιπποδρομίες κ.λπ.) η διακριτή γραμμή μέσα στον αγωνιστικό χώρο, πίσω ακριβώς από την οποία παίρνουν θέση οι διαγωνιζόμενοι (δρομείς, άλογα, αυτοκίνητα κ.λπ.) και από όπου δίνεται το παράγγελμα για την εκκίνηση 2. (για μεταφορικά μέσα) το σημείο από όπου ξεκινά σε τακτά χρονικά διαστήματα το κάθε δρομολόγιο: *η ~ των λεωφορείων* ΑΝΤ. τέρμα 3. (ειδικότ. σε παιχνίδια) το διακριτό σημείο από όπου αρχίζει να παίζει παίκτης, να τοποθετεί τα πιόνια του κ.λπ. • 4. (μτφ.) η αρχή (μιας ενέργειας ή κατάστασης), το πρώτο έναυσμα: ΤΟ *γεγονός αυτό θα αποτελέσει ~ νέων εξελίξεων για την πολιτική ζωή τής χώρας μας* || το *συνέδριο θα αποτελέσει ~* για την *αναγέννηση τού κόμματος || αντιμετωπίζουμε τη νέα εποχή ως ~ κοσμογονικών αλλαγών* ΣΥΝ. απαρχή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *αφετηρία (γραμμή),* θηλ. τού επιθ. *άφετήριος* < *άφετήρ, -ήρος* < αρχ. *άφίημι* «αφήνω»]. **αφετηριος**, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) κατάλληλος για ρίξιμο ή εκσφενδόνιση^ *~ όργανο* (εκσφενδονιστική μηχανή) | *έρμα.* αφέτης (ο) {αφετών} πρόσωπο που δίνει το σύνθημα εκκίνησης σε αγώνες (δρομέων, αλόγων, αυτοκινήτων κ.λπ.) και παρακολουθεί την ομαλή διεξαγωγή τους.
[ΕΤΥΜ. (χτγν. < αρχ. *άφίημι* «αφήνω»)]. αφετικός[1], -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την άφεση, τη συγχώρηση.
[ΕΤΥΜ. ιτγν. < αρχ. *άφεσις].*
αφετικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκκίνηση (βλ. κ. λ. αφέτης).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αφέτης].
αφετουόζο επίρρ. ΜΟΥΣ. **με** αφοσίωση· ως εκφραστική ένδειξη κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. affettuoso < affetto «αφοσίωση» < λατ. affectum, ουδ. τού επιθ. affectus «διάθεση - εύνοια» < ρ. affido (< ad + facio)].
άφευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να τον αποφύγει κανείς: τα *~ κτυπήματα τής μοίρας* ΣΥΝ. αναπόφευκτος, αναπόδραστος, αναπότρεπτος. — **αφεύκτως** επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *φευκτός* < *φεύγω].*
αφέ\|)Τμα (το) {αφεψήμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό ρόφημα από διάφορα φυτικά μέρη (άνθη, φύλλα, ρίζα, σπέρματα κ.λπ.), τα οποία αφού τεμαχιστούν θερμαίνονται μέχρι βρασμού για λίγη ώρα και στη συνέχεια διηθούνται ενώ το παρασκεύασμα είναι ακόμη θερμό: *~ από χαμομήλι | φασκόμηλο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άφέψω* «διυλίζω με βρασμό» < άφ- (< *απο-)* + *εψω* «ψήνω, καίω, βράζω», βλ. κ. ψήνω].
αφέψηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία παρασκευής αφεψήματος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άφέψησις* < αρχ. *άφέψω* «διυλίζω με βρασμό» (βλ. κ. αφέψημα)].
αφή (η) 1. μία από τις πέντε αισθήσεις, κατά την οποία οτιδήποτε (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα) γίνεται αντιληπτό μέσω τής φυσικής επαφής, τού αγγίγματος, και η οποία έχει ως αισθητήριο όργανο το δέρμα: *μαλακός στην -* || *ευχάριστο στην -* ΣΥΝ. άγγιγμα, πιάσιμο, ψαύση · 2. (λόγ.) το άναμμα· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***αφή*** τής ***ολυμπιακής φλόγας*** η τελετουργική διαδικασία κατά την οποία ανάβεται η ιερή φλόγα των Ολυμπιακών Αγώνων: η *τελετή αφής τής ολυμπιακής φλόγας στην αρχαία Ολυμπία* (β) (αρχαιοπρ.) ***περί λύχνων αφάς*** βλ. λ. λύχνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άφή < άπτω «αγγίζω - ανάβω» (βλ.λ.)].
αφήγημα (το) [αρχ.] {αφηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκθεση ή εξιστόρηση πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων σε γραπτό συνήθ. λόγο: *ιστορικό | πολεμικό* ~ ΣΥΝ. ιστορία, αφήγηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
αφηγηματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αφήγηση (κυρ. σημ. 2): *~ τεχνικές | δομή | χρόνος | επίπεδα | τρόπος | αρετές | είδη* ΣΥΝ. διηγηματικός 2. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (στη μορφή και στο περιεχόμενο) αφηγήματος: *- λόγος | κείμενο | ύφος.* — αφηγηματικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., αφηγηματικότητα (η) [1895]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
αφηγηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. η θεωρία τής αφήγησης (σημ. 2). — αφηγηματολογικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. narratology].
αφήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η (προφορική ή γραπτή) έκθεση σειράς γεγονότων (πραγματικών ή φανταστικών) με ορισμένο τρόπο (λογοτεχνικό, ιστορικό, παραμυθικό κ.ά.): *έναρξη | διακοπή | τέλος τής -* || *η ~ ηρωικών πράξεων* || *η ~ τού γέρου διανθιζόταν από παροιμίες* 2. ΦΙΛΟΛ. η γραπτή παρουσίαση σειράς γεγονότων, η αλληλουχία γεγονότων σε κείμενο (η οποία παρουσιάζεται με συγκεκριμένη τεχνική): η *δομή τής ~* || *τεχνικές τής ~|| ο χρόνος | τα πρόσωπα | η οπτική γωνία | η ροή τής -* || *εγκιβωτισμένη ~* (βλ. λ. *εγκιβωτισμός)* || *έμμετρη | πεζή ~.* — αφηγητικός, -ή, -ό [μτγν.].
αφηγητής (ο) [μτγν.], αφηγήτρια (η) [1888] {αφηγητριών} το πρόσωπο που εξιστορεί γεγονότα (κυρ. σε λογοτεχνικό ή άλλο έργο, ντοκιμαντέρ κ.λπ.): σε *πολλά θεατρικά έργα ένας ~ εξιστορεί στους θεατές γεγονότα που δεν παριστάνονται στη σκηνή || ο ~ μιλάει σε πρώτο πρόσωπο, με αποτέλεσμα το μυθιστόρημα να αποκτά αυτοβιογραφικό χαρακτήρα || γοητευτικός | ενδιαφέρων | ταλαντούχος ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
αφηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αφηγείσαι... | αφηγή-θηκα, -μένος} διηγούμαι (κυρ. γεγονότα που αποτελούν την υπόθεση έργου, το θέμα ντοκιμαντέρ κ.λπ.): *στον πρόλογο τής κωμωδίας ένας ηθοποιός αφηγείται στους θεατές όσα έχουν προηγηθεί || ~ παραστατικά | με ζωντάνια* ΣΥΝ. εξιστορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, *ηγούμαι.* [ΙΙΧΜ < αρχ. *αφηγούμαι,* αρχική σημ. «οδηγώ, είμαι αρχηγός», < άφ-(< *άπο-)* + *ηγούμαι (-έο-).* Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].
αφήλιο (το) [1825] {αφηλίου | χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. το σημείο τής ελλειπτικής τροχιάς ενός πλανήτη (ή κομήτη), το οποίο βρίσκεται στη μεγαλύτερη απόσταση από τον Ήλιο, ο οποίος αποτελεί τη μία εστία τής έλλειψης ΑΝΤ. περιήλιο.
[ΕΤΥΜ. < αφ- (< *απο-)* + *-ήλιο* < *ήλιος,* ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aphélie].
αφηνιάζω ρ. αμετβ. {αφηνίασ-α (κ. αφή-νια-σα), -μένος} 1. (για άλογα) με πιάνει μανία και δεν υπακούω στις εντολές τού αναβάτη: το *άλογο αφήνιασε και έριξε κάτω τον αναβάτη του* ΣΥΝ. αποχαλινώνομαι 2. (μτφ. για πρόσ.) εξαγριώνομαι, γίνομαι έξω φρενών: ο *πατέρας αφήνιασε, όταν είδε ότι ο γυιος του αγόρασε μηχανή χωρίς να τον ρωτήσει* ΣΥΝ. λυσσώ, γίνομαι εκτός εαυτού, βουρλίζομαι, βγαίνω από τα ρούχα μου. — αφηνίαση (η) [μτγν.] κ. αφηνιασμός (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άφ- (< *άπο-)* + *-ηνιάζω* < *ηνία.* Η λ. αρχικώς αναφερόταν σε άλογα που δεν συγκρατούνται από τα ηνία, που δεν υποτάσσονται στον αναβάτη].
αφήνω ρ. μετβ. {άφησα (προστ. άφησε κ. άσε, άστε), αφέθηκα (να/θα αφεθώ), αφημένος} 1. παύω να έχω επαφή με (κάποιον/κάτι), να κρατώ (κάτι): *- τη χειρολαβή | το χέρι τού μωρού || άφησε το χέρι μου, με πονάς! 2.* (ειδικότ.) ακουμπώ (κάτι) πάνω σε επιφάνεια: *~ το κουτί στο τραπέζι* ΣΥΝ. τοποθετώ · **3**. (ειδικότ. για ανθρώπους) κατεβάζω

(κάποιον) από όχημα σε συγκεκριμένο σημείο: -ΠοΟ *θέλεις να σε αφήσουμε; -Άσε με στη γωνία* ΣΥΝ. αποβιβάζω · 4. βγάζω από τη φυλακή (κάποιον): *άφησαν όλους τους πολιτικούς κρατουμένους* || *αφέθηκε ελεύθερος με εγγύηση* ΣΥΝ. αποφυλακίζω, απελευθερώνω, απολύω · 5. αλλάζω πορεία, στρέφομαι προς άλλη κατεύθυνση ή εγκαταλείπω κάτι ημιτελές (ενώ έχει ήδη ξεκινήσει): άφησε *την Ιατρική, για να γίνει ηθοποιός*- ΦΡ. ***αφήνω τον γάμο και πάω για πουρνάρια*** εγκαταλείπω κάτι σημαντικό για κάτι χωρίς ιδιαίτερη σημασία ΣΥΝ. διακόπτω, σταματώ 6. απομακρύνομαι από (κάποιον/κάτι), προσπαθώ να αποφύγω, να μην ασχολούμαι με (κάποιον/κάτι): αν την αφήσει, θα αυτοκτονήσει || τον *παρακαλούσαν να αφήσει τα χαρτιά* (τη χαρτοπαιξία) ΣΥΝ. παρατάω, απαρνούμαι, εγκαταλείπω 7. διακόπτω την επικοινωνία, την επαφή (προφορική | γραπτή | άμεση | έμμεση) με κάποιον: συγγνώμη, *πρέπει να σ'αφήσω, γιατί με περιμένουν ΣΥΝ.* κλείνω (το τηλέφωνο), φεύγω 8. σταματώ, παύω να ασχολούμαι με κάτι: *άφησε τις σπουδές του και το 'ρίξε στις διασκεδάσεις* || μην *αφήνεις τη δουλειά σου- δεν θα βρεις καλύτερη* || *ας αφήσουμε αυτό το θέμα*-ΦΡ. (α) ***άσε | κόψε την πλάκα!*** σταμάτα να κάνεις αστεία (β) ***άσ' τ' αυτά*** σταμάτα τις πονηριές, τις εξυπνάδες, μην προσπαθείς να με ξεγελάσεις: ~, δεν *περνάνε σε μένα!* 9. βγαίνω έξω ή φεύγω μακριά από συγκεκριμένο σημείο: *αφήσαμε τον σταθμό γύρω στις έξι* ΣΥΝ. φεύγω, αναχωρώ 10. (ειδικότ.) (α) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) χωρίς προστασία λόγω θανάτου ή αποχωρισμού: *πέθανε και άφησε γυναίκα και τρία παιδιά*- ΦΡ. (α) ***αφήνω (κάποιον)*** **στον *δρόμο*** | (εμφατ.) **στους *πέντε δρόμους*** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) εντελώς απροστάτευτο (β) ***αφήνω την τελευταία μου πνοή*** πεθαίνω (β) εγκαταλείπω (κάποιον) σε ορισμένη κατάσταση: ο ασυνείδητος *οδηγός άφησε τον πεζό που χτύπησε αβοήθητο κι έφυγε* || ~ *κάποιον στην τύχη του* ΣΥΝ. παρατώ ΦΡ. ***αφήνω (κάποιον)*** **στο *σκοτάδι*** δεν ενημερώνω κάποιον για κάτι, τον κρατώ σε άγνοια για μια υπόθεση: τον κατηγορούν ότι επεδίωξε να αφήσει την *κοινή γνώμη στο σκοτάδι για την υπόθεση της αεροπειρατίας* **11.** κάνω (κάποιον) να δοκιμάσει ορισμένο συναίσθημα, ή να βρεθεί σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση: ~ κάποιον *αδιάφορο* | *ασυγκίνητο* | *άναυδο* | *έκπληκτο*- ΦΡ. ***αφήνω*** (καλές | κακές) ***εντυπώσεις*** | ***την εντύπωση ότι...*** δημιουργώ στους άλλους καλές | κακές εντυπώσεις, προκαλώ την εντύπωση ότι..., επιτρέπω στους άλλους να νομίζουν ότι...: *παρότι δεν το επιδιώκει, ωστόσο αφήνει την εντύπωση ότι αδιαφορεί για το τι γίνεται γύρω του* || η διοργάνωση *άφησε σε όλους καλές εντυπώσεις* · 12. επιτρέπω: δεν *μ ' αφήνει να έρθω μαζί* 13. παρέχω τη δυνατότητα (να υπάρξει ή να γίνει κάτι): *τον αφήσαμε να δουλέψει* || δεν του *άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* || στις *δηλώσεις του άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης*- ΦΡ. (α) ***αφήνω (κάποιον) ήσυχο*** | ***στην ησυχία του*** παύω να ενοχλώ ή να απασχολώ κάποιον: θα τον *αφήσεις επιτέλους ήσυχο να μελετήσει;* || *άσε με στην ησυχία μου, δεν θέλω να με ενοχλείς!* (β) ***αφήνω τα πράγματα να πάρουν τον δρόμο τους*** δεν παρεμβαίνω στην εξέλιξη μιας υπόθεσης (γ) ***αφήνω (κάτι) στην τύχη*** αποφεύγω να παρέμβω ώστε να επηρεάσω μια εξέλιξη: δεν θ' *ασχοληθώ καθόλου μ' αυτή την υπόθεση, θα την αφήσω στην τύχη κι ό,τι γίνει!* || δεν *αφήνει τίποτα στην τύχη*- *σχεδιάζει τα πάντα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια* (δ) ***αφήνω κάποιον*** | ***κάτι στην τύχη του*** αφήνω κάποιον/κάτι αβοήθητο, χωρίς φροντίδα: *οι στρατιώτες που ήταν σώοι απομακρύνθηκαν γρήγορα από την περιοχή αφήνοντας τους τραυματίες στην τύχη τους* || η *Πολιτεία εδώ και χρόνια έχει αφήσει αυτά τα μνημεία στην τύχη τους* · 14. αναθέτω (σε κάποιον) την ευθύνη και την επιμέλεια κάποιου ή συγκεκριμένης υπόθεσης: το δικαστήριο *άφησε τα παιδιά στη μητέρα τους* || αφήσαμε στους δικηγόρους να τακτοποιήσουν τις *λεπτομέρειες* · 15. παραχωρώ (σε κάποιον κάτι) είτε ως κληρονομιά είτε με άλλη χαριστική πράξη: του άφησε *μεγάλη περιουσία* || μου *άφησε την επικαρπία από το σπίτι* ΣΥΝ. κληρονομώ, χαρίζω, δίνω 16. (ειδικότ.) πουλώ (εμπόρευμα) σε τιμή καλύτερη από την αρχικά ζητούμενη: του το άφησε *μισοτιμής* ΣΥΝ. δίνω, πουλώ · 17. αποφέρω (ως κέρδος): *μια τέτοια επιχείρηση* αφήνει *καθαρά ένα με δύο εκατομμύρια τον μήνα* · 18. ορίζω (κάποιον) ως αντικαταστάτη ή αναπληρωτή στη θέση μου: *για το διάστημα τής απουσίας του άφησε τον γιο του στο πόδι του* | *στη θέση του* ΣΥΝ. εξουσιοδοτώ· (μεσοπαθ. ***αφήνομαι)*** **19.** σταματώ να ασκώ υπερβολική πίεση στον εαυτό μου, χαλαρώνω: *αφήσου λίγο-μη βρίσκεσαι συνεχώς σε τέτοια ένταση!* 20. (+σε) εμπιστεύομαι τον εαυτό μου (σε κάποιον): *γιατρέ, αφήνομαι στα χέρια σας* 21. (ο τ. ***άσε*** τής προστακτικής) (i) ως επιτατικό των ήδη προαναφερθέντων στοιχείων: *κουτσομπόλης αυτός,* ~ *η αδελφή του, όταν ανοίγει το στόμα της...* (ii) ως εισαγωγή σε ενδιαφέρον θέμα: ~, το τι *άκουσα γι'αυτόν και την οικογένεια του δεν περιγράφεται!* · ΦΡ. (α) **δεν** αφήνω ***(κάποιον) από τα μάτια μου*** παρακολουθώ στενά (κάποιον) συνεχώς, τον έχω συνεχώς υπό τον έλεγχο μου (β) **δεν αφήνω *(κάποιον) σε χλωρό*** *κλαρί* δεν επιτρέπω σε (κάποιον) να ησυχάσει, κυνηγώ αμείλικτα προξενώντας προβλήματα (γ) ***αφήνω εποχή*** | ***όνομα*** (με θετική συ-νήθ. σημ.) γίνομαι ευρύτερα γνωστός για τις πράξεις μου, αποκτώ φήμη (δ) ***αφήνω τη σφραγίδα*** | ***τη στάμπα μου (κάπου)*** ασκώ καθοριστική επίδραση σε κάποιονν/κάτι: *ένας σκηνοθέτης που άφησε τη σφραγίδα του στο θέατρο τής χώρας μας* || *άφησε τη σφραγίδα του στα πολιτικά πράγματα τής εποχής του* (ε) αφήνω ***(κάτι) στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη (στ)* ***αφήνω γένια | μουστάκι | μαλλιά*** σκόπιμα δεν ξυρίζομαι και δεν κουρεύομαι, για να μεγαλώσουν ελεύθερα τα γένια, το μουστάκι ή τα μαλλιά μου (ζ) ***αφήνω γεια*** (i) αποχαιρετώ (ii) πεθαίνω: μας *άφησε* γεια (η) ***αφήνω χρόνους!*** πεθαίνω (θ) ***άσ' τα!*** | ***άσ' τα να πάνε!*** | ***άσ' τα, μην τα ρωτάς!*** ως έκφραση έκπληξης ή δυσαρέσκειας για την αποφυγή συγκεκριμένου θέματος (συνήθ. στον προ-φορ. λόγο ως στοιχείο ύφους) (ι) ***άσ' τα, πού να σ' τα λέω!*** ως εισαγωγή σε κάτι ενδιαφέρον που πρόκειται να διηγηθούμε: ~! *Λήστεψαν την τράπεζα στη γειτονιά μου και είχαμε ανθρωποκυνηγητό σ' όλη την περιοχή!* (ια) ***σσ' τον | δεν πά' να κουρεύεται*** (μειωτ.) για κάποιον που δεν αξίζει να ασχολείται κανείς μαζί του (ιβ) ***αφήνω που...*** για συμπλήρωση ή επανόρθωση των λεγομένων (κάποιου): δεν μας *κάλεσε- άσε που και να μας καλούσε, δεν θα πηγαίναμε* || *αργεί συστηματικά στη δουλειά και είναι αμελής- αφήνω που αδιαφορεί για τους πελάτες!* (γ) (ευφημ.) την ***αφήνω*** πέρδομαι ΣΥΝ. την αμολάω, **(!)** κλάνω (ιδ) αφήνω ***(κάποιον) στον τόπο*** προκαλώ (συνήθ. με χτύπημα) τον ακαριαίο θάνατο κάποιου: του 'δώσε μια *γροθιά στο κεφάλι και τον άφησε στον τόπο!* || *τον χτύπησε ένα αυτοκίνητο και τον άφησε στον τόπο!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άφημι* < *άφ-* (< άπο-) + ίημι «ρίχνω, βάλλω» < *ji-jemi (με ενεστωτ. αναδιπλασιασμό) < I.E. *je- «ρίχνω», πβ. λατ. jacio, γαλλ. jeter, ιταλ. gettare, ισπ. echar, αγγλ. re-ject «απορρίπτω» κ.ά. Ορισμένες φράσεις είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αφήνω την εντύπωση* (< γαλλ. laisser l'impression), *άφησε με ήσυχο* (< γαλλ. laisse-moi tranquille), αφήνω τα *πράγματα να πάρουν τον δρόμο τους* (< αγγλ. let things take their course), δεν *αφήνω τίποτε στην τύχη* (< αγγλ. leave nothing to chance), αφήνω *κάποιον στο σκοτάδι* (< αγγλ. leave someone in the dark) κ.ά.].

αφήνω ή αφίνω; άφες - ας - άσε. Το θέμα τού αρχ. ρ. άφ-ίημι (< άφ-ί-η-μι) είναι το *-η-*, το δε -ι- είναι διπλασιασμός τού ενεστώτα (και παρατατικού). Εφόσον στηριχθούμε στο κυριότερο στοιχείο κάθε ρήματος, στο θέμα του (ακριβέστερα, στη ρίζα του), μπορούμε να προτιμήσουμε τη γραφή αφήνω Έτσι υιοθετούμε, στην πραγματικότητα, την άποψη ότι ο ενεστώτας *αφήνω* σχηματίστηκε (υποχωρητικά) από τον μέλλοντα *αφήσω* κατά το σχήμα *φθάσω - φθάνω, δέσω - δένω* (αντί δέω), *πληρώσω - πληρώνω* (αντί *πληρώ), κλείσω - κλείνω* (αντί *κλείω)* κ.ο.κ. Η γραφή αφίνω (με -ι-) προϋποθέτει διαφορετική προέλευση τού ενεστώτα: *άφ-ίημι* > άφίω (μεταπλασμός τού ενεστώτα κατά τα βαρύτονα ρ. σε -ω) > *αφίνω* (κατά τα ρ. σε -νω). Διάφοροι τύποι (άφίεις αντί άφίης, μτγν. άφίω) δικαιολογούν αυτή την άποψη. Ωστόσο, είναι ορθογραφικά απλούστερο και μορφολογικά συστηματικότερο να γράψουμε το αφήνω με -η-, στηριζόμενοι στο θέμα τής λ. και στην ομοιόμορφη γραφή του σε όλους τους χρόνους: αφήνω - αφήσω - άφησα. Από την προστακτική αορίστου αφες (πληθ. άφετε) σχηματίστηκε με συγκοπή το ας (ά[φε]ς > άς), από το οποίο σχηματίστηκε αργότερα το **άσε** κατά τις προστακτικές σε -σε (λύσε, *γράψε, δώσε).* Η μετάβαση από ρήμα σε μόριο (δείκτη) παρακελευσματικό (αφήνω > ας) παρατηρείται και σε άλλες γλώσσες (π.χ. αγγλ. let «αφήνω» > let «ας»). Η ερμηνεία τού ας από το αρχ. ρ. έώ (-άω) «αφήνω, επιτρέπω» (προστ. έασε > άσε > ας), χωρίς να είναι αδύνατη, είναι γλωσσικά λιγότερο πιθανή.

αφηρημάδα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση τού αφηρημένου (βλ.λ., σημ. 1), το να μην είναι συγκεντρωμένος κάποιος (σε αυτό που κάνει): λάθη *από* - 2. (συνεκδ.) κάθε απρόσεκτη και επιπόλαιη ενέργεια: *όλο αφηρημάδες είσαι τελευταία* ΣΥΝ. απροσεξία. [ΕΤΥΜ. Από τού γαλλ. abstraction].

αφηρημένος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εστιασμένη την προσοχή του εκεί όπου πρέπει, που σκέφτεται άλλα πράγματα από αυτά που συζητούνται, που δεν παρακολουθεί τι συμβαίνει: *συγγνώμη, ήμουν ~ δεν πρόσεξα τι είπες* || *τον τελευταίο καιρό είναι ~ και κάνει πολλά λάθη* ANT. συγκεντρωμένος, προσηλωμένος · 2. (α) αυτός που δεν είναι αισθητός, δεν γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, που αποτελεί προϊόν τής διάνοιας: ~ *έννοιες* | *ιδέες* | *σκέψη* ANT. συγκεκριμένος (β) ΓΛΩΣΣ. ***αφηρημένο ουσιαστικό*** το ουσιαστικό που δηλώνει έννοια όχι άμεσα αντιληπτή από τις αισθήσεις (π.χ. *καλοσύνη, σοφία, αριθμός, λειτουργία* κ.λπ.) ANT. συγκεκριμένο ουσιαστικό (γ) ΜΑΘ. ***αφηρημένοι αριθμοί*** αριθμοί των οποίων δεν δηλώνεται είδος μονάδων, δηλ. δεν αντιστοιχούν σε δεδομένη ποσότητα ή μέγεθος (π.χ. 3, 6, 20 σε αντιδιαστολή προς το 3 *μπάλες, 6 βιβλία, 20 εκατοστά)* · 3. αυτός που χρησιμοποιεί κυρ. σχήματα και γραμμές και δεν αναπαριστά την πραγματικότητα πιστά: ~ τέχνη | *ζωγραφική.* — αφηρημένα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αφηρημένος*, αρχική σημ. «αυτός που έχει αφαιρεθεί, αυτός που έχει στερηθεί κάτι», < *αφαιρούμαι.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. abstrait (βλ. κ. *αφηρημάδα).* Η φρ. *αφηρημένη τέχνη* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. art abstrait].

αφηρωισμός (ο) η αναγνώριση, η ανακήρυξη θνητού ως ήρωα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άφηρωίζω* «αναγνωρίζω ως ήρωα» < άφ- (< *άπο-)* + ήρως, -ωος],

αφηρωισμενος, -η, -ο ο θνητός που έχει ανακηρυχθεί ήρωας, στον οποίο συνήθως αποδίδεται και λατρεία.

άφθα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης αλλοίωση που εντοπίζεται συνήθ. στη γλώσσα και γενικότ. στον βλεννογόνο τού στόματος- εκδηλώνεται με τη μορφή στρογγυλωπών εξελκώσεων μεγέθους φακής και χρώματος λευκόφαιου, εμφανίζει δε και άλλες μορφές σε άλλα μέρη τού σώματος. Επίσης άφτρα ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδέεται με το ρ. άπτω].

αφθαρσία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.) το να μην υπόκειται (κάποιος/κάτι) στη φθορά, αλλά να διατηρεί ακέραιες τις αρχικές του ιδιότητες, μακριά από κάθε επίδραση τού χρόνου ή μεταβολής των συνθηκών ΣΥΝ. αιωνιότητα, αθανασία· ΦΡ. μεταξύ φθοράς *και αφθαρσίας* στο μεταίχμιο, περίπου στη μέση (για να τονιστεί η κρισιμότητα ή ρευστότητα μιας κατάστασης): *όπως δείχνουν και οι βαθμοί του στο σχολείο, βρίσκεται - και ίσως χρειαστεί να επαναλάβει την τάξη.*

άφθαρτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν φθείρεται (υλικά ή ηθικά), αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά: το *πνεύμα* | η ύλη *είναι* - || ~ *ομορφιά* | *δόξα* || ~ *μνημεία* του *λόγου* | *τής τέχνης* ΣΥΝ. άφθορος, αιώνιος, παντοτινός ΑΝΤ. φθαρτός 2. αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που διατηρεί την ακεραιότητα του: *«ο λαός αναζητεί νέους και άφθαρτους από την άσκηση τής εξουσίας πολιτικούς»* (εφημ.) ΣΥΝ. αλώβητος, ακέραιος, αδιάφθορος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + φθαρτός].

άφθαστος, -η, -ο [μτγν.] κ. άφταστος 1. αυτός που δεν μπορεί κανείς ν' α τον προσεγγίσει, να τον φθάσει (λόγω αποστάσεως, ύψους ή αδυναμίας): ~ *στόχοι* | *όρια οικονομικής σύγκλισης* ΣΥΝ. απρόσιτος, απλησίαστος 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί κανείς και να τον ξεπεράσει: ήταν ~ στην *ερμηνεία του* || στα *ψέματα είναι* ~ || ~ *στο κολύμπι* | *στα μαθηματικά* ΣΥΝ. αξεπέραστος, απαράμιλλος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος.

αφθονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (α) η πολύ μεγάλη ποσότητα (σε βαθμό που να καλύπτει εύκολα ή να υπερκαλύπτει τις όποιες ανάγκες): ~ *αγαθών* | *προϊόντων* | *πόρων* | *χρημάτων* | *τροφίμων* ΣΥΝ. υπερεπάρκεια, πληθώρα (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. κοινωνία της ***αφθονίας*** *(The Affluent Society,* βιβλίο τού Καναδού οικονομολόγου J.K. Galbraith, 1958) κοινωνία στην οποία κυριαρχεί η τάση για υπερεπάρκεια αγαθών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πλαστών καταναλωτικών αναγκών και προτύπων η σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία: *οι σύγχρονες κοινωνίες τής αφθονίας* ΣΥΝ. κοινωνία τής ευημερίας, καταναλωτική κοινωνία **2.** ΧΗΜ. ***φυσική αφθονία*** η ποσοστιαία περιεκτικότητα τού στερεού φλοιού τής γης σε κάποιο στοιχείο.

άφθονος, -η, -ο αυτός που παρέχεται σε υπερεπαρκή ποσότητα, που δεν εξαντλείται ή δεν στερεύει εύκολα: ~ *τροφή* | *δάκρυα* | *γέλιο* ΣΥΝ. πληθωρικός, πλουσιοπάροχος. — άφθονα | **αφθόνως** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδαψιλεύω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *φθόνος,* Η λ. αρχικά σήμαινε «αυτός που δεν φθονεί | φθονείται, που δεν αρνείται» και επομένως «αυτός που δεν διστάζει να δώσει, ο απλόχερος», άρα και «πολύς, επαρκής»].

αφθονώ ρ. αμετβ. {αφθονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχω σε αφθονία: *αφθονούν τα τρόφιμα* | *οι υποσχέσεις* || *αφθονούν οι απατεώνες που τάζουν λαγούς με πετραχήλια* ΑΝΤ. ελλείπω.

άφθορος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει φθαρεί 2. που είναι ηθικά αγνός, αθώος (πβ. τον ύμνο προς τη Θεοτόκο, που αρχίζει με το *«Άφθορε, αμόλυντε...»).* — αφθορία (η) [μτγν.].

αφθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αφθωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από άφθα: ~ *πυρετός* | *στοματίτιδα.*

αφίδρωση (η) [αρχ.] **(-**ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (σπάν.) η έκκριση ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες, το ίδρωμα (βλ. κ. λ. εφίδρωση). — αφιδρωτικός, **-ή**, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

αφιέρωμα (το) [μτγν.] {αφιερώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που προσφέρεται ως τάμα, προς ένδειξη ευχαριστίας στον θεό ή σε άγιο: η εικόνα τού *αγίου ήταν γεμάτη αφιερώματα* ΣΥΝ. ανάθημα, τάμα 2. (για βιβλία, εκπομπές, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) τιμητική έκδοση ή εκδήλωση για πρόσωπο, γεγονός ή σύνολο γεγονότων με τη συγκέντρωση στοιχείων γύρω από αυτά και την παρουσίαση ή δημοσίευση τους: ~ στα *εκατό χρόνια τού κινηματογράφου με προβολές ταινιών* || στην *εφημερίδα θα βρείτε και ένα ένθετο ~ στη ζωή και στο έργο τού μεγάλου ποιητή* || *πλούσιο* | *εκτενές* | *μεγάλο* | *εικονογραφημένο* ~ || *κάνω* | *προβάλλω* | *παρουσιάζω ~ προς τιμήν* | *στη μνήμη μεγάλου καλλιτέχνη* | *ευεργέτη* | *πολιτικού.* — αφιερωματικός, -ή, -ό 11874], αφιερωματικά επίρρ.

αφιερώνω ρ. μετβ. {αφιέρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω (κάτι) ως προσφορά στον θεό ή σε άγιο | αγία σε ένδειξη λατρείας και ευγνωμοσύνης: *αφιέρωσε μια χρυσή εικόνα στην εκκλησία τού χωριού* || στα *αρχαία χρόνια οι αγρότες αφιέρωναν μέρος τής σοδειάς τους στους θεούς* 2. (α) κάνω με επίσημο τρόπο τιμητική προσφορά (βιβλίου, μουσικού έργου, των οποίων είμαι συνήθ. ο δημιουργός) σε κάποιον σε ένδειξη αγάπης και σεβασμού (συνήθ. με την τυπική αναγραφή ή αναφορά τού ονόματος του): του *αφιέρωσε* ιδιογράφους το νέο *βιβλίο του* (β) (λαϊκότ.) προσφέρω σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ.λπ.: - το *επόμενο τραγούδι στους φίλους μου* ΣΥΝ. χαρίζω 3. αναλώνω για ορισμένο σκοπό: *δύο εφημερίδες αφιερώνουν σήμερα το κύριο άρθρο τους στην πορεία τής οικονομίας* || αφιερώνει *πολύ χρόνο στο πήγαινε-έλα* ΣΥΝ. ξοδεύω, διαθέτω 4. προσφέρω, θυσιάζω: *αφιέρωσε τη ζωή της στον αγώνα κατά των ναρκωτικών* (μεσοπαθ. ***αφιερώνομαι)*** **5.** επιδίδομαι ολοκληρωτικά, προσφέρω όλες μου τις δυνάμεις (στην πραγματοποίηση ενός στόχου, σε κάτι αξιόλογο, στην ικανοποίηση αναγκών κ.λπ.): είναι *αφιερωμένος στην οικογένεια του* | *στον κοινό αγώνα* || *αφιερώθηκε στην επιστήμη του* ΣΥΝ. αφοσιώνομαι 6. έχω ως κύριο ή αποκλειστικό μου θέμα (κάποιον/κάτι): κυκλοφορεί ο *νέος δίσκος του αφιερωμένος στην Κύπρο* || *το δεύτερο τεύχος είναι αφιερωμένο στη διονυσιακή λατρεία.* — αφιερωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άφιερώ (-όω)* < άφ- (< άπο-) + ίερώ < *ιερός].* αφιέρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προσφορά αφιερώματος 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε λέγεται ή γράφεται (σε κάτι το οποίο προσφέρεται) σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ.λπ. (προς κάποιον): στο *βιβλίο υπάρχει ιδιόχειρη ~ τού συγγραφέα* || *έδωσε στον θαυμαστή του μία φωτογραφία του με* - || *στα δώρα που κάνει συνηθίζει να γράφει την ~ «στον αγαπητό μου φίλο με βαθιά εκτίμηση»* 3. (ειδικότ.) το τραγούδι που παραγγέλλει ακροατής από ραδιοφωνική εκπομπή, αφιερώνοντας το σε συγκεκριμένο πρόσωπο.

αφιερωτής (ο) [μτγν.], **αφιερώτρια** (η) {αφιερωτριών} πρόσωπο που αφιερώνει ή αφιέρωσε (κάτι).

αφίκνούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αφικνείσαι... | αφίχθην, -ης, -η... (μτχ. αφιχθείς, -είσα, -έν)} (αρχαιοπρ.) φθάνω: η *διπλωματική αποστολή αναμένεται να αφιχθεί εντός ολίγου*- ΦΡ. ***άρτι αφιχθείς*** αυτός που έφθασε πριν από λίγο, που μόλις αφίχθη: ~ *εκ Θηβών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άφικνοϋμαι (-εο-) < άφ- (< *άπο-)* + *ίκνοϋμαι* «φθάνω» < *ΐκ-νέ-ομαι,* παράλλ. τύπος τού *ΐκω* < I.E. *seik-. Ομόρρ. *ίκ-ανός,* ίκ·έτης, *προ-ίξ (-ίκα)* κ.ά. Βλ. κ. άφιξη].

αφιλόκαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά το ωραίο, μη καλαίσθητος ΣΥΝ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος ΑΝΤ. φιλόκαλος, καλαίσθητος. — αφιλοκαλία (η) [μτγν.].

αφιλοκερδής, -ής, -ές [1856] {αφιλοκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν αποβλέπει στην εξασφάλιση κέρδους, που δεν είναι ιδιοτελής: ~ *οργανισμός* ΣΥΝ. ανιδιοτελής, μη κερδοσκοπικός. — **αφιλο**κέρδεια (η) [1829]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αφιλοκερδώς επίρρ. [1856] χωρίς προσωπικό κέρδος: *προσφέρει τις υπηρεσίες του στο ίδρυμα* ~ ΑΝΤ. ιδιοτελώς.

αφιλόμουσος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν αγαπά τη μουσική ή γενικότ. την τέχνη ΣΥΝ. άμουσος ΑΝΤ. φιλόμουσος.

αφιλόξενος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν συμπαθεί τους ξένους, που δεν είναι φιλόξενος: ~ *λαός* ΑΝΤ. φιλόξενος 2. (ειδικότ. για τόπους) αυτός που δεν παρέχει ευνοϊκές συνθήκες, στον οποίο δεν μπορεί να ζήσει κανείς ή να βρει καταφύγιο: ~ *ακτή* | *γη* | *βουνά.* — αφιλόξενα επίρρ., αφιλοξενία (η) [μτγν.].

αφιλόπατρις, -ις, -ι [1891] (αφιλοπάτρ-ιδος, -ι | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (λόγ.) αυτός που δεν αγαπά την πατρίδα του, που δεν έχει πατριωτικά αισθήματα ΑΝΤ. φιλόπατρις. — αφιλοπατρία (η).

αφιλόπονος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν αγαπά την εργασία ΣΥΝ. τεμπέλης, φυγόπονος ΑΝΤ. φιλόπονος. — αφιλοπονία (η).

άφιλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που στερείται φίλων, που δεν έχει φίλους · 2. αυτός που δεν έχει φιλικά αισθήματα, άστοργος, εχθρικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

αφιλοσόφητος, -η, -ο [μτγν.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει φιλοσοφική μόρφωση 2. αυτός που δεν διεισδύει στη βαθύτερη ουσία των πραγμάτων, αλλά μένει στην επιφάνεια τους: ~ *σκέψη* ΑΝΤ. φιλοσοφημένος. — **αφιλοσόφητα** επίρρ.

αφιλόστοργος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν δείχνει στοργή: ~ *πατέρας* | *μάννα* ΣΥΝ. άσπλαγχνος, άστοργος ΑΝΤ. φιλόστοργος. — *αφ\-*λόστορνα επίρρ., **αφιλοστοργία** (η) [μτγν.].

αφιλότεχνος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν είναι φιλότεχνος, που δεν ενδιαφέρεται για την τέχνη: η ~ στάση τού νέου *υπουργού δεν τον τιμά καθόλου* ΑΝΤ. φιλότεχνος.

αφιλότιμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει φιλότιμο, που δεν αισθάνεται ντροπή για ό,τι θίγει την υπόληψη και την τιμή του ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναίσχυντος ΑΝΤ. φιλότιμος · 2. (μτφ.-οικ.) αυτός που μπορεί να ελίσσεται και να τα βγάζει πέρα σε διάφορες καταστάσεις: *πάλι τα κατάφερε ο* ~! ΣΥΝ. (οικ.) μπαγάσας, κερατούκλης 3. (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έκανε κάτι το οποίο προκαλεί έκπληξη ή θαυμασμό: βρε *κέφι που το έχει η* ~! || έχει *μια φωνή ο ~!* — **αφί**[1]**-**λότιμα επίρρ., αφιλοτιμία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο στερούμενος φιλοδοξιών, ο αδιάφορος», < ά- στερητ. + *φιλότιμος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από α-στερητ. + φιλότιμο].

αφιλοχρήματος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά και δεν επιζητεί το χρήμα: ~ βοήθεια ΣΥΝ. ανιδιοτελής, αφιλοκερδής ΑΝΤ. φιλοχρήματος. — **αφιλοχρηματία** (η) [μτγν.].

άφιλτρος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φίλτρο: ~ τσιγάρο ΑΝΤ. με φίλτρο.

αφίμωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. (για ζώα) αυτός που δεν φοράει φίμωτρο 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν φιμώθηκε, που δεν του απαγορεύθηκε η ελεύθερη έκφραση και δράση.

αφίνω ρ. → αφήνω

άφιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} 1. ο ερχομός και η χρονική στιγμή κατά την οποία (κάποιος/κάτι) φθάνει (κάπου): η ~ των επιβατών | τής *αποστολής* | *των τουριστών* || *ώρα* | *χρόνος αφίξεως* ΣΥΝ. έλευση, φτάσιμο ΑΝΤ. αναχώρηση 2. (ειδικότ.) η χρονικά καθορισμένη ολοκλήρωση δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς: το τρένο έχει άφιξη στις *10.00* **3.** ***αφίξεις*** (οι) (α) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών για την ενημέρωση τού επιβατικού κοινού: *κοίτα στις* ~ να δεις αν *προσγειώθηκε το αεροπλάνο* || στις - *αναγράφεται μικρή καθυστέρηση τού αεροπλάνου* (β) (συνεκδ.) ο χώρος (συνήθ. στεγασμένη αίθουσα) όπου προσέρχονται οι επιβάτες μετά την αποβίβαση τους από μέσα μεταφοράς: *είχαν ραντεβού στο αεροδρόμιο έξω από τις* ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άφιξις < άφικνοῦμαι *(-έο-)* (βλ.λ.)].

αφιόνι (το) {αφιον-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο˙ (συνεκδ.) το ίδιο το όπιο (βλ.λ.) 2. (μτφ.) καθετί το οποίο μπορεί να προκαλέσει πνευματικό λήθαργο, να στερήσει από κάποιον το δικαίωμα να σκέπτεται και να αποφασίζει ελεύθερα: *χαρακτήρισε την τηλεόραση ως ένα σύγχρονο* κοινωνικό ~ *που ναρκώνει* συνειδήσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν, < μεσν. *άφιόνιονκ* τουρκ. afyon < αραβ. afyun < μτγν.

α- | αν- στερητικό

α-φίλευτος, -η, -ο
α-φίλητος, -η, -ο
α-φίλιωτος, -η, -ο
σ-ψιλμάριστος, -η, -ο
α-φιλοδώρητος, -η, -ο
α-φιλοξένητος, -η, -ο
α-φιλοφρόνητος, -η, -ο
α-φίλτράριοτος, -η, -ο
α-φίνΙριστος, -η, -ο
ά-φκειαοτος, -η, -ο **α-φλερτάριστος**, -η, -ο
α-φόβιστος, -η, -ο
α-φοδράριστος, -η, -ο

ójrtovj.

αφιονίζω ρ. μετβ. {αφιόνισ-α, -τηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) χορηγώ (σε κάποιον) αφιόνι, προκαλώντας τη νάρκωση του ΣΥΝ. ναρκώνω 2. (μτφ.) προξενώ φανατισμό σε (κάποιον), εμποδίζω (κάποιον) να σκεφτεί, να εκδηλώσει την κριτική του ικανότητα: *αφιόνιζε το πλήθος με δημαγωγίες.* — αφιόνισμα (το), αφιονισμένα επίρρ.

αφιππεύω ρ. αμετβ. {αφίππευσα} (λόγ.) κατεβαίνω από το άλογο, ξεκαβαλικεύω ΣΥΝ. ξεπεζεύω. — αφίππευση (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «φεύγω έφιππος», < άφ- (< *άπο-) + ιππεύω*. Η σημερινή σημ. μαρτυρείται από το 1889].

αφίσα (η) {αφισών} 1. χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει γραπτό μήνυμα ή και εικόνα, επικολλάται σε τοίχους ή τοποθετείται σε ειδικά διαφημιστικά ταμπλό, ώστε να το δουν πολλοί άνθρωποι: *προεκλογική | πολιτική | διαφημιστική* ~ 2. φωτογραφικό αντίτυπο σε χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει εικόνα προσώπου, τοπίου, ζωγραφικού πίνακα κ.λπ. και χρησιμοποιείται για διακόσμηση: *αγοράζει αφίσες με έργα αγαπημένων του ζωγράφων* ΣΥΝ. πόστερ. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. affiche < λατ. affixus «κολλημένος, συνδεδεμένος» (ρ. affigere)].

αφισοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση αφισών σε τοίχους, στύλους και γενικά σε εμφανή σημεία· ειδικότ. η προεκλογική τοιχοκόλληση αφισών, που αναφέρονται σε υποψηφίους ή κόμματα, από συνεργεία οπαδών ενός κόμματος ή υποψηφίου: όλη νύχτα *είχαμε πάει για* ~. — αφισοκολλητής (ο), αφισοκολλήτρια (η), αφισοκολλώ ρ. |-άς...|.

αφισορύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η ρύπανση δημόσιων χώρων με την κόλληση αφισών.

αφίσταμαι ρ. μετβ. αποθ. {αφίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. αφιστ-άμην, αφίστ-ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | απέστην, -ης, -η... (να/θα αποστώ)} (λόγ.) (+γεν. | +από) βρίσκομαι σε μεγάλη απόσταση, απομακρύνομαι: οι *δύο αυτές απόψεις αφίστανται πολύ η μία τής άλλης || δεν θα αποστούμε των* ευθυνών *μας απέναντι στον λαό και τον τόπο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ αρχ. < άφ- (< άπο-) + ϊσταμαι*. Παράγ. *από-σταση, αποστά-τησί*

άφκ(ε)ιαστος, -η, -ο → άφτειαχτος

α<ρλεγής, -ής, -ές [μτγν.] {αφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν παίρνει φωτιά, άφλεκτος: ~ Ολη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άφλεκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να πάρει φωτιά, αφλε-γής: ~ *ύλες* ΣΥΝ. άκαυστος. — άφλεκτα επίρρ.

αφλογιστια (η) [1893] {χωρ. πληθ.} 1. (για όπλο) η μη ανάφλεξη τού καψυλιού ή τής γόμωσης όπλου έτοιμου να πυροβολήσει παρά την πυροδότηση τού αντίστοιχου μηχανισμού: το τουφέκι *έπαθε ~ 2.* (μτφ.) η έλλειψη αποτελεσματικότητας ή ικανότητας επιτυχίας τού στόχου: η ~ τής *ομάδας συνεχίστηκε και αυτή την εβδομάδα, αφού οι επιθετικοί της δεν πέτυχαν κανένα τέρμα.*

αφλόγϊστος, -η, -ο Ιαρχ.] (για το δέρμα) αυτός που δεν παρουσιάζει φλεγμονές ή άλλους ερεθισμούς εξαιτίας τραυματισμού ή αλλεργικών παθήσεων.

αφλογιστώ ρ. αμετβ. [1897] {αφλογιστείς...· εύχρ. μόνο στον ενεστ.} (για όπλα) δεν εκπυρσοκροτώ, παθαίνω αφλογιστία (βλ.λ.).

άφνΐΟ (το) {αφνίου} ΧΗΜ. μέταλλο γκριζόλευκου χρώματος (σύμβολο Hf), το οποίο χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής των ράβδων ελέγχου στους πυρηνικούς αντιδραστήρες (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. hafnium < Hafnia, ονομασία τής Κοπεγχάγης, όπου ανακαλύφθηκε το στοιχείο].

άφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν φοβάται, που δεν διστάζει να ριψοκινδυνεύει: ~ *παλληκάρι* ΣΥΝ. αδείλιαστος, ατρόμητος, ανδρείος. — άφοβα επίρρ. [μεσν.], αφοβία [αρχ.] κ. (σπάν.) αφοβιά (η).

αφόδευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να αφοδεύει κανείς, να κάνει την ανάγκη του ΣΥΝ. (!) χέσιμο. — αφοδευτι-κός, -ή, -ό^μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κένωση.

αφοδευτήριο (το) [μτγν.] {αφοδευτηρί-ου | -ων} το μέρος όπου αφοδεύει κανείς ΣΥΝ. απόπατος, καμπίνες, τουαλέτα ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα.*

αφοδεύω ρ. αμετβ. {αφόδευσα} (λόγ.) αποβάλλω περιττώματα από το έντερο, ενεργούμαι ΣΥΝ. αποπατώ, ('.) χέζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κένωση, οδός.* [ΕΤΥΜ: αρχ. < άφ- (< *άπο-) + οδεύω* < οδός].

Αφοί (οι) συντομ. (συνήθ. για ονόματα επιχειρήσεων) αδελφοί *(α[δελ]φοί): ~ Λαμπρόπουλοι.*

αφομοιώνω ρ. μετβ. {αφομοίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κατανοώ (ή αποδέχομαι) πλήρως, κάνω κτήμα μου: ~ *ιδέες | γνώσεις | τα μηνύματα τής εποχής* ΣΥΝ. απορροφώ 2. (ειδικότ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να συμμορφωθεί προς τα έθιμα και τη στάση ζωής μιας κυρίαρχης πολιτιστικά ή εθνικά ομάδας, στην οποία εντάσσεται και το ξένο μέλος: η *ανώτερη πολιτιστικά κοινωνία τού Βυζαντίου κατάφερε σταδιακά να αφομοιώσει τα σλαβικά φύλα τού ελλαδικού χώρου* ΣΥΝ. συγχωνεύω 3. (ειδικότ. για τις τροφές) μετατρέπω την εισερχόμενη στον πεπτικό σωλήνα τροφή σε ουσίες που μπορούν να ενσωματωθούν και να απορροφηθούν από τον οργανισμό, καλύπτοντας λειτουργικές ανάγκες του ΣΥΝ. χωνεύω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άφομοιό (-όω)* < *άφ-(< *άπο-) + όμοιό* < *όμοιος].*

αφομοίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η πράξη ή διαδικασία τής ενσωμάτωσης και τής ένταξης στοιχείων στα προϋπάρχοντα σχήματα ενός συνόλου, έτσι ώστε να χάσουν την αυτοτέλειά τους και να γίνουν ένα με τα υπόλοιπα ΣΥΝ. απορρόφηση 2. (ειδικότ.) η διαδικασία συγχώνευσης ατόμων ή ομάδων με διαφορετικά εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά στην κυρίαρχη εθνικά και πολιτισμικά ομάδα όπου εντάσσονται: η - των *Ελλήνων τής Αμερικής* || η ~ των *εθνικών μειονοτήτων αποτελεί στόχο κάθε εθνικού κράτους* ΣΥΝ. συγχώνευση 3. ΒΙΟΛ. (α) (για τον ανθρώπινο οργανισμό) η μετατροπή των εισερχόμενων τροφών σε συστατικά απορροφήσιμα και αξιοποιήσιμα από τον οργανισμό ΣΥΝ. πέψη, (καθημ.) χώνεμα (β) (για τα φυτά) βασική λειτουργία τού φυτικού οργανισμού για τη σύνθεση πολύπλοκων φυτικών συστατικών από άλλα απλούστερα με τη βοήθεια τού ηλιακού φωτός και τής χλωροφύλλης ΣΥΝ. φωτοσύνθεση · 4. ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο ένας φθόγγος εξομοιώνεται πλήρως ή μερικώς με άλλον που προηγείται ή ακολουθεί, με αποτέλεσμα την ολική ή μερική ταύτιση τους: π.χ. *σύν-λογος > σύλλογος, συν-χωρώ > συγ-χωρώ, ομφαλός > αφαλός* (πβ. λ. *ανομοίωση).* [ΕΤΥΜ < μτγν. *άφομοίωσις,* αρχική σημ. «προσομοίωση, σύγκριση», < αρχ. *άφομοιώ*. ο γλωσσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assimilation].

ΣΧΟΛΙΟ Η αφομοίωση είναι ένα πολύ συχνό γλωσσικό φαινόμενο τής Ελληνικής και των άλλων γλωσσών, κατά το οποίο δύο διαφορετικοί φθόγγοι (φωνήεντα ή και σύμφωνα) εξομοιώνονται μεταξύ τους: ομφαλός *> αφαλός, σεισουράδα > σουσουράδα* (αντίθετο φαινόμενο, επίσης συχνό, είναι η ανομοίωση, η διαφοροποίηση δηλ. δύο όμοιων φθόγγων: **πεντήντα > πενήντα, *τετράπεζα > τράπεζα, κτίζω > χτίζω).* Η αφομοίωση εμφανίζει μεγάλη έκταση και ποικίλες μορφές, αφού αρθρωτικά διευκολύνει την προφορά των λέξεων. Παραδείγματα: *μέγας - *μέγαθος > μέγεθος, όστρακο - *οστράγαλος > αστράγαλος, Βύβλος* (τοπωνύμιο) *- βυβλίον > βιβλίο, θέλω να > θε να > θα να > θα, εύμορφος > όμορφος, γράφω →γραφ-μα > γράμμα, θάρσος > θάρρος, Πέλοπος νήσος > Πελοπόννησος, *εν-παίζω > εμ-παίζω, *εν-γράφω > εγ-γράφω.*

→ *ανομοίωση*

αφομοιώσιμος, -η, -ο [1884] αυτός που μπορεί να υποστεί αφομοίωση: ~ *τροφή | ύλη | γνώση.*

αφομοιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να προκαλέσει αφομοίωση: -ικανότητα. — αφομοιωτικ-ά | -ώς επίρρ.

αφόντας σύνδ. (λογοτ.-λαϊκ.) αφότου (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < άφ' *οντα)ς)* (< αρχ. όταν, με μετάθεση τού -ν-) κατά το άφ' ότου].

αφοπλίζω ρ. μετβ. {αφόπλισ-α, -τηκα, -μένος} 1. αφαιρώ από (κάποιον) τα όπλα: με την *έγκαιρη επέμβαση του κατόρθωσε να αφοπλίσει τον κακοποιό* ΑΝΤ. οπλίζω 2. (μτφ.) εξουδετερώνω την ισχύ των επιχειρημάτων (κάποιου), αφαιρώ από (κάποιον) τη δυνατότητα να υπερασπίσει και να υποστηρίξει τις ενέργειες του: *κατά τη συζήτηση τον αφόπλισε με τα επιχειρήματα του* 3. (μτφ.) εκτονώνω τα εχθρικά αισθήματα (κάποιου) κερδίζοντας την αποδοχή και τη συμπάθεια του, γοητεύω (κάποιον), στερώ (από κάποιον) τη δυνατότητα δράσης: τον αφόπλισε με την ειλικρίνεια *του.* — αφόπλιση (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < άφ- (< *άπο-) + οπλίζω].

αφοπλισμός (ο) [μτγν.] 1. η αφαίρεση των όπλων κάποιου: ο ~ τού *κακοποιού από τον αστυνομικό* ΣΥΝ. αφόπλιση 2. (για κράτη) ο προοδευτικός περιορισμός των στρατιωτικών εξοπλισμών μιας χώρας με τη μείωση των ενόπλων της δυνάμεων και κυρ. την καταστροφή ορισμένων οπλικών συστημάτων: αγωνιζόταν για την *ειρήνη και τον ~ || μερικός | διεθνής* ~ 3. (ειδικότ.) τα επιβαλλόμενα μέτρα από τους νικητές στους ηττημένους στο τέλος ένοπλης σύρραξης για την πλήρη παράδοση και καταστροφή τού στρατιωτικού τους υλικού: ο ~ τής *Γερμανίας μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου.*

αφοπλιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει την ικανότητα να αφοπλίζει (βλ.λ., σημ. 2, 3): ~ *χαμόγελο | απάντηση | ειλικρίνεια | επιχείρημα.* — αφοπλιστικ-ά | -ώς επίρρ.

αφορεσμός (ο) → αφορισμός

αφόρετος, -η, -ο [μεσν.] (συνήθ. για είδη ένδυσης) αυτός που δεν έχει ακόμα φορεθεί: ~ *παλτό | σακάκι* ΣΥΝ. ολοκαίνουργιος, τού κουτιού, αμεταχείριστος.

αφόρητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον υποφέρει κανείς, που ξεπερνά κατά πολύ τα όρια τού ανεκτού: ~ ζέστη | πόνοι | *πίεση | μοναξιά* || μου *έκανε τη ζωή* ~ ΣΥΝ. ανυπόφορος, αβάσταχτος. — αφόρητα επίρρ. [ΕΤΥΜ; αρχ. < ά- στερητ. + *φορητός* < *φορώ* «υποφέρω, ανέχομαι»].

αφορία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ευφορίας και γονιμότητας: *η~ τής γης* ΣΥΝ. ακαρπία, στειρότητα ΑΝΤ. ευφορία, ευκαρπία, γονιμότητα. — άφορος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άφορος* < *ά-* στερητ. + *φόρος* < *φέρω)*.

αφορίζω ρ. μετβ. {αφόρισ-α, -τηκα, -μένος (κ. λαϊκ. αφορεσμένος)} ΕΚΚΛΗΣ. 1. εκδιώκω (κάποιον) από τους κόλπους τής Εκκλησίας, αποκλείω από τα μυστήρια με εκκλησιαστική καταδικαστική απόφαση για ορισμένο ή για αόριστο χρόνο: *η Εκκλησία είχε αφορίσει τον Λα-σκαράτο | τον Ροΐδη* ΣΥΝ. αναθεματίζω 2. (μτχ. αφορισμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) αφορεσμένος) (α) αυτός που έχει αφοριστεί από την Εκκλησία (β) (υβριστ.) καταραμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθορίζω, προσδιορίζω», < άφ- (< άπο-) + *ορίζω*. Η λ. προσέλαβε αργότερα τη σημ. «ξεχωρίζω» και ειδικότ. «ξεχωρίζω δυσμενώς, προκειμένου να επιβάλω δυσμενή μεταχείριση» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 13,49: εξελεύσονται οί *άγγελοι και άφοριοϋσιν τους πονηρούς ε κ μέσου των δικαίων),* ώστε να καταλήξει στη σημ. «αποκόπτω, αποβάλλω από την Εκκλησία»].

αφορισμός [αρχ.] κ. (λαϊκ.) αφορεσμός (σημ. 1) [μεσν.] (ο) 1. ΕΚΚΛΗΣ. η βαρύτερη εκκλησιαστική ποινή που επιβάλλει την πρόσκαιρη ή μόνιμη αποβολή ενός ατόμου από τους κόλπους τής Εκκλησίας: *αίρεται ο* ~ (βλ. κ. λ. *ανάθεμα)* · 2. λιτό, λακωνικό ρητό ή (γε-νικότ.) πολύ περιεκτική και επιγραμματική φράση, που περιλαμβάνει

μια αλήθεια (που για τον ομιλητή θεωρείται καθολικού κύρους) ή μια πνευματώδη παρατήρηση: *οι κριτικοί έχουν την τάση να διατυπώνουν κάθε φορά γενικούς ~ για την αξία ενός έργου τέχνης* || *«Αφορισμοί και διαλογισμοί»* (τίτλος βιβλίου τού Κ. Τσάτσου) ΣΥΝ. γνωμικό 3. (ειδικότ.-κακόσ.) πρόταση διατυπωμένη με τρόπο κατηγορηματικό, απόλυτο (εκεί όπου κανονικά θα περίμενε κανείς τεκμηρίωση): *στις εκθέσεις ιδεών ο μαθητής πρέπει να εκθέτει τις απόψεις του με επιχειρήματα και όχι με αφορισμούς.* — **αφ**ορισ**τικός,** -ή, -ό [μτγν.], αφοριστικά επίρρ.

αφορμάριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πάρει ακόμα το σχήμα του, την τελική του μορφή, τη φόρμα του ΣΥΝ. αδιαμόρφωτος, ασχημάτιστος. — αφορμάριστα επίρρ.

αφορμή (η) **1.** (α) οτιδήποτε μπορεί μόνο επιφανειακά να θεωρηθεί αιτία ενός γεγονότος (σε αντιδιαστολή προς τα βαθύτερα αίτια): η *δολοφονία τού Αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου στο Σαράγεβο το 1914 απετέλεσε την ~ για την έκρηξη τού Α Παγκοσμίου Πολέμου* || αίτια *και αφορμές* (β) η πρόφαση, η δικαιολογία, το πρόσχημα: *βρήκε ~ από την ακαταστασία, για να κάνει καβγά* || με ~ ένα *σκηνοθετημένο συνοριακό επεισόδιο η Γερμανία εισέβαλε το 1939 στην Πολωνία*- ΦΡ. (α) δίνω ***αφορμή*** (σε ***κάποιον)*** δίνω (σε κάποιον) το δικαίωμα να κάνει (κάτι), επιτρέπω ή δικαιολογώ (κάποιον) με τις πράξεις μου ή τη συμπεριφορά μου να στραφεί εναντίον μου: *όσα χρόνια δούλεψε κοντά μας, δεν μας έδωσε ποτέ αφορμή* (β) ***ζητώ* | *ψάχνω αφορμή*** προσπαθώ να βρω δικαιολογία για να κάνω κάτι, προσπαθώ να εκμεταλλευθώ τις πράξεις ή τη συμπεριφορά κάποιου για να προκαλέσω κάτι ή να τον βλάψω: *τόσον καιρό ζητούσε αφορμή, για να τον καταγγείλει* || *μην του αντιμιλάς· αφορμή ζητάει να σου επιτεθεί* ΣΥΝ. ψάχνω να βρω πάτημα (γ) εξ ***αφορμής* | *εξαφορμής*** (+γεν.) | **με *αφορμή*** έχοντας ως αφορμή, με έναυσμα κάτι: *εξ αφορμής τής μνείας σας στον εθνικό μας ποιητή, θα ήθελα να κάνω το εξής σχόλιο...* || *με αφορμή την πετρελαϊκή κρίση, έκανε λόγο για την ανάγκη μείωσης τού φόρου στα καύσιμα* 2. καθετί που λειτουργεί ως αφετηρία, που δίνει την αιτία ή τα κίνητρα συγκεκριμένης πράξης: τον *σκότωσε για ασήμαντη ~*|| *η απομάκρυνση του από την κυβέρνηση έγινε ~ ποικίλων σχολίων* || *~ για τη συζήτηση στάθηκε η απόφαση τού δικαστηρίου* ΣΥΝ. αιτία, λόγος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άφορμώ)*.

αφορμίζω ρ. αμετβ. {αφόρμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκότ.-συνήθ. για τραύματα) κακοφορμίζω (βλ.λ.). — αφόρμισμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «τρελαίνομαι», < αρχ. *αφορμή*].

αφορμώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αφορμάσαι..., μτχ. αφορμώμενος, -η, -ο | αφορμήθηκα, λογ. μτχ. αφορμηθείς, -είσα, -έν) (αρχαιοπρ.) ξεκινώ, αρχίζω από (κάπου), έχω ως αφετηρία: *αφορμώμενος από το σχόλιο σας, έχω να κάνω την εξής παρατήρηση* || *αφορμάται από προσωπικούς λόγους.* — αφόρμηση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ < αρχ- *αφορμώμαι (-άο-)* < *αφ-* (< *απο-)* + *ορμώ* | -μαι].

αφορολόγητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν υπόκειται σε φορολογία, που δεν φορολογείται: ~ *ποσό* | *εισόδημα* (το οποίο, σύμφωνα με απόφαση των οικονομικών υπηρεσιών, δεν υπόκειται σε φορολογία και αφαιρείται από το συνολικό εισόδημα, για να φορολογηθεί το υπόλοιπο) || - *όριο* (το ανώτατο χρηματικό όριο, μέχρι το οποίο δεν γίνεται φορολόγηση) | *αποθεματικό* | *αποδόσεις τίτλων* | *αποταμιευτικά ομόλογα* | *τόκοι* ΑΝΤ. φορολογητέος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν υπόκειται σε δασμούς: ~ *είδη* ΣΥΝ. αδασμολόγητος ΑΝΤ. φορολογήσιμος 3. ***αφορολόγητα*** (τα) (αγγλ. duty free) το εμπορικό κατάστημα σε αεροδρόμιο ή στα σύνορα, όπου μπορεί κανείς να αγοράσει είδη, από τις τιμές των οποίων έχει αφαιρεθεί ο δασμός 4. (σπανιότ. για φορολογουμένους) αυτός που δεν φορολογήθηκε, δεν υποχρεώθηκε να καταβάλει φόρους ή οποιαδήποτε άλλη εισφορά.

άφορος, -η (λόγ. -ος), -ο → αφορία

αφορώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αφοράς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ 1. (αμετβ.) (+σε) έχω σχέση, αναφέρομαι, συνδέομαι με (κάποιον/κάτι): το *ζήτημα αυτό ~ στην ίδια την επιβίωση τού Ελληνισμού*- ΦΡ. **όσο**ν | ***καθ' όσον* | *σε ό,τι αφορά*** σχετικά με, ως προς: ~ στις *μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα, έχω να πω τα εξής...* ♦ **2**. (μετβ.) (τριτο-πρόσ. ***αφορά, αφορούν)*** (α) ενδιαφέρει, ανήκει στη σφαίρα τού ενδιαφέροντος (κάποιου): *Τι σε ~ τι λέει ο ένας κι ο άλλος; Εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου!* || *δεν σε ~ αυτό που λέω- είναι καθαρά προσωπικό μου ζήτημα* (β) για κάτι που σχετίζεται με τη δραστηριότητα, την αρμοδιότητα, την ιδιότητα (κάποιου): *περάστε από την αστυνομία για μια υπόθεση που σας αφορά* || *οι αυξήσεις στα σχολικά είδη με αφορούν άμεσα ως πατέρα μαθητή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβλέπω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αφορώ (-άω),* αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσηλώνω σε ένα», άρα «βλέπω, κοιτάζω προσεκτικά», < άφ- (< *απο-)* + *ορώ* «βλέπω». Οι φρ. «όσον αφορά σε...» και «σε ό,τι αφορά...» αποδίδουν το γαλλ. en ce qui concerne...].

αφορά**:** με ή **χωρίς** σε; Η χρήση αφορά σε είναι λογιότερη και πιο προσεγμένη: Δεν *αφορά σ' αυτό το θέμα, αλλά σε άλλο - Αφορά στους χειρισμούς τής κυβέρνησης.* Το *αφορώ* στην περίπτωση αυτή διατηρεί την αρχική του σύνταξη, όταν σήμαινε ό,τι και το αποβλέπω σε ή αποσκοπώ σε. Τώρα που έφθασε να σημαίνει «αναφέρομαι σε», μπορεί να χρησιμοποιείται και χωρίς το σε (ιδίως με τις προσωπικές αντωνυμίες *εμένα, εσένα* κ.λπ.): Δεν *αφορά εσένα, αφορά εμένα - Αφορά τους χειρισμούς τού Κυπριακού.* Η β' χρήση (χωρίς το σε) εμφανίζεται κυρίως στη λιγότερο επίσημη και περισσότερο καθημερινή χρήση τής γλώσσας.

Ας σημειωθεί επιπροσθέτως ότι η φρ. ως αναφορά (!), που ακούγεται ενίοτε αντί τού **όσο**ν αφορά, είναι εντελώς εσφαλμένη και οφείλεται σε παρανόηση. →
αποβλέπω

αφοσιώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {αφοσιώ-θηκα, -μένος} 1. στρέφω το αποκλειστικό μου ενδιαφέρον σε (κάποιον ή κάτι), δίνομαι ολοκληρωτικά στην επίτευξη (ενός στόχου): *αφοσιώθηκε στην πολιτική μετά τον θάνατο τού άντρα της* || *~ στα γράμματα* | *στην οικογένεια μου* ΣΥΝ. προσηλώνομαι, επιδίδομαι 2. (η μτχ. αφοσιωμένος, -η, -ο) (α) αυτός που είναι απολύτως προσηλωμένος, που έχει δοθεί (σε κά-τι): ~ στις *σπουδές του* (β) αυτός που είναι απολύτως πιστός (σε κάποιον), που είναι τής απολύτου εμπιστοσύνης (κάποιου): την *έχουν χρόνια κοντά τους και τους είναι απόλυτα αφοσιωμένη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ; < αρχ. *άφοσιοϋμαι (όο-)* < *άφ-* (< *απο-)* + *-οσιοϋμαι* < *όσιος)*. αφοσίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πλήρης και αποκλειστική στροφή τού ενδιαφέροντος (κάποιου) προς (κάποιον/κάτι): ~ στα *γράμματα* | *στις σπουδές* | *στην οικογένεια* | *στην εργασία* | *στη θρησκεία* ΣΥΝ. προσήλωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη.* αφότου σύνδ.· από το χρονικό σημείο που θεωρείται αφετηρία, από τότε που: ~ μετανάστευσε, δεν *έδωσε σημεία ζωής.* [ΕΤΥΜ. μεσν., από τη συνεκφορά άφ' *ότου* < *από* + *δτου* (γεν. ενικού τής αντων. *όστις).* Πβ. επίσης έως *ότου, μέχρις δτου].* **αφού** σύνδ. **1.** για την εισαγωγή χρονικής πρότασης, που δηλώνει το προτερόχρονο, δηλώνει δηλ. μια ενέργεια που προηγήθηκε ή θα προηγηθεί μιας άλλης: ~ *έφαγε, πήγε περίπατο* || - *ξαπλώσει, διαβάζει εφημερίδα* || ~ *είχαν φύγει, έφτασε η πρόσκληση* ΣΥΝ. αφότου · 2. για την εισαγωγή αιτιολογικής πρότασης: - *επιμένεις, θα έρθω μαζί σας* || ~ δεν *ήρθες στην ώρα σου, έφυγα κι εγώ* ΣΥΝ. επειδή, δεδομένου ότι, μια που, μια και, από τη στιγμή που 3. για την εισαγωγή προτάσεων που δηλώνουν εναντίωση προς αυτό που δηλώνει η πρόταση (συνήθ. ερωτηματική) η οποία ακολουθεί: ~ δεν *διαβάζεις, πώς θέλεις να πετύχεις;* || ~ δεν *ξέρεις, τότε γιατί μιλάς;* 4. για την εισαγωγή προτάσεως που αποτελεί την προϋπόθεση, προκειμένου να ισχύσει αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση: ~ *εργάστηκε μεθοδικά, θα πετύχει* || ~ δεν ήσουν *παρών, δεν μπορεί να ξέρεις και τι συζητήθηκε εκεί* ΣΥΝ. εφόσον · 5. (ειδικότ.) για την έκφραση αγανάκτησης και έντονης διαμαρτυρίας σε ελλειπτικές προτάσεις στον προφορικό λόγο: -Γιατί δεν *έπλυνες τα πιάτα;* — τα *έπλυνα!* || ~ *ξέρεις τώρα- τι με ρωτάς;* ΣΥΝ. μα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτία, *γιατί.*

[ΕΤΥΜ < μεσν. *αφού* < μτγν. άφ' *ου* < *από* + *ου* (γεν. ενικού τής αντων. ός). Πβ. επίσης εξ *ου)*. **αφουγκράζομαι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {αφουγκράστηκα} ♦ **1**. (αμετβ.) στήνω αφτί, ακούω με προσοχή ♦ (μετβ.) **2**. ακούω (κάτι όχι εύκολα αντιληπτό) **3**. (μτφ.) προσπαθώ με προσοχή να συλλάβω και να αντιληφθώ (κάτι όχι εύκολα αντιληπτό): *ο επιτυχημένος πολιτικός πρέπει να αφουγκράζεται τον παλμό τής εποχής του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ, μεσν. < *άφουκράζομαι* | *άφουκροϋμαι* (αφομοίωση) < *έφακροϋμαι* (όπου η μεταβολή άφ- < εφ- οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού άπό) < **επακρώμαι* (η τροπή *επ- > εφ- ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα τής επίδρασης των συγγενών *άφοροϋμαι, ύφορώμαι)* < αρχ. *έπακροώμαι* «ακούω προσεκτικά» < *έπ(ι)- + άκροώμαι].*

άφραγκος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα, απέντερος: *έμεινα ~" δεν έχω δεκάρα τσακιστή!* ΣΥΝ. αδέκαρος, (λαϊκ.) στον άσο, ταπί, πανί με πανί. — αφραγκιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.* άφραστος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, που είναι αδύνατον να περιγραφεί ΣΥΝ. (λόγ.) ανέκφραστος, ανείπωτος, άρρητος, άφατος, απερίγραπτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *φράζω* «λέγω, εκφράζω» (βλ. λ. φράση)]. αφράτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει φουσκώσει και είναι μαλακός σαν αφρός: ~ ψωμί | ζύμη **2.** (εκφραστ.) παχουλός με μαλακό δέρμα, σαν ζύμη: ~ *και στρουμπουλό κορίτσι* || ~ *μπράτσο* 3. (για καρπούς) αυτός που είναι μαλακός ή έχει μαλακό περίβλημα (σε αντιδιαστολή προς τους αντίστοιχους σκληρούς): ~ *αμύγδαλο* | *στραγάλι.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αφρός].* άφραχτος, -η, -ο κ. **άφρακτος** [αρχ.] αυτός που δεν έχει κλειστεί γύρω-γύρω με φράκτη, που δεν τον έχουν περιφράξει: ~ *χωράφι* ΣΥΝ. αμάντρωτος, απεριτείχιστος, ξέφραγος. **αφρίζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {άφρισ-α, -μένος} **1**. (για τη θάλασσα κ. γενικά για κάτι υγρό) σχηματίζω αφρούς στην επιφάνεια μου, βρίσκομαι σε κατάσταση αναταραχής: η *θάλασσα αφρίζει* || *η μπίρα αφρίζει μόλις σερβίρεται* · **2**. (για πρόσ. ή ζώα) καταλαμβάνομαι από κρίση μανίας ή από λύσσα και βγάζω αφρούς από το στόμα· ΦΡ. (μτφ.) ***αφρίζω από το κακό μου*** θυμώνω υπερβολικά, δεν μπορώ να ελέγξω την οργή μου ΣΥΝ. εξοργίζομαι, λυσσώ. — άφρισμα (το). Αφρικάανς (τα) η μία από τις δύο επίσημες γλώσσες (η άλλη είναι η Αγγλική) τής Ν. Αφρικής, η οποία έχει προέλθει από την εξέλιξη τής Ολλανδικής τού Που αι. [ΕΤΥΜ < °λλ. afrikaans < Afrikaan «Αφρικανός»]. αφρϊκανολόγος (ο/η) [1890] ο επιστήμονας που ασχολείται με θέματα (ιστορία, γλώσσα, πολιτισμό κ.λπ.) τής Αφρικής. — αφρικανο-**λονικός,** -ή, -ό. **Αφρική** (η) **1**. ήπειρος στο Α. Ημισφαίριο τής Γης Ν. τής Μεσογείου, που Α. συνδέεται με την Ασία με τον ισθμό τού Σουέζ- γνωστή και ως *Μαύρη Ήπειρος* λόγω τού χρώματος τού δέρματος των κατοίκων της **2.** ***Νότια Αφρική*** βλ.λ. **3.** ***κέρας τής Αφρικής*** περιοχή στο Α. τμήμα τής

α- | αν- *στερητικό*

α-φόρτιστος,-η,-ο **α-φόρτωτος**,-η,-ο **α-φούρνιστος**, -η,-ο **α-φούσκωτος,-η,-ο** **α-φρεσκάριστος,-η,-ο**

Αφρικής που μοιάζει με κέρατο· βρίσκεται Ν. τού Κόλπου τού Αντεν και βρέχεται Α. και Ν. από τον Ινδικό Ωκεανό. — Αφρικανός κ. (προφορ.) Αφρικανός (ο), Αφρικανή κ. (προφορ.) Αφρικάνα (η), αφρικανικός, -ή, -ό κ. αφρικάνικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < λατ. Africa < aprica «ηλιόλουστη» < aperio «ανοίγω (προς τον ήλιο)» (πβ. κ. λ. *Απρίλιος).* Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν αρχικά τη λ. ως ονομασία τής Β. Αφρικής και ειδικότ. τής Λιβύης. Στο λατ. Africa ανάγεται και το αραβ. Ifrikiya].

άφρισμα (το) → αφρίζω

αφρίστός, -ή, -ό αυτός που έχει ή που δημιουργεί αφρούς.

αφρό-[1] κ. αφρό- [μεσν.] ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον αφρό, την επιφάνεια, το πάνω μέρος **ή** μτφ. το εκλεκτότερο μέρος από κάτι: *αφρό-γαλα, αφρό-κρεμα, αφρό-ψαρο.*

αφρό-[2] λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει αφρικανική προέλευση ή σχέση με την Αφρική: *αφρο-ασιατικός, αφρο-κεντρισμός, αφρο-αμερικανός.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Afro- (< Africa), όπως απαντά στα συνθ., λ.χ. Afrocentrism, Afro-american],

Αφροαμερικανός (ο), **Αφροαμερικανίδα** (η) Αμερικανός μαύρου χρώματος, που **έχει** αφρικανική καταγωγή ΣΥΝ. νέγρος, μαύρος, έγχρωμος. Επίσης Αφρικανοαμερικάνος (ο), Αφροαμερικανή κ. **Αφροαμερικάνα** (η).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Afroamerican | Aframerican. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. τα τελευταία χρόνια, για να αποφευχθεί η χρήση των λ. *μαύρος, νέγρος, έγχρωμος* (αγγλ. black, niger, coloured), που προσέκρουαν στο κίνημα τής πολιτικής «ορθότητας» (political correctness)].

αφρογαλα (το) [μτγν.] η παχύρρευστη κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια γάλακτος, όταν αυτό δεν είναι ομογενοποιημένο ΣΥΝ. κρέμα, καϊμάκι. Επίσης αφρόγαλο.

αφρογέννητος, -η, -ο [1897] (προσωνύμιο τής θεάς Αφροδίτης) αυτός που γεννήθηκε από τους αφρούς των κυμάτων.

αφροδίσια (τα) → αφροδίσιος

αφροδισιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αφροδισίασα} (λόγ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή, συνουσιάζομαι.

αφροδισιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για φάρμακα ή τροφές) αυτός που προκαλεί αύξηση τής ερωτικής επιθυμίας και υποβοηθεί την εκτέλεση τής σεξουαλικής πράξης: το *πιπέρι, η* καννέλα, τα *μύδια, το αλκοόλ σε μικρές ποσότητες θεωρούνται αφροδισιακά* **2**. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις σαρκικές απολαύσεις ή τα αφροδίσια νοσήματα: ~ *επαφή* | *πράξη* | *ακολασίες* | *παθήσεις.*

αφροδισιασμός (ο) [αρχ.] **1.** η σεξουαλική επαφή, η συνουσία **2**. η λατρεία των σαρκικών απολαύσεων, η φιληδονία.

αφροδισιαστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που παρουσιάζει έντονη ροπή προς τις σαρκικές απολαύσεις ΣΥΝ. φιλήδονος, λάγνος. — αφροδισιαστικός, -ή, -ό [αρχ.].

αφροδισιολογία (η) [1840] ο κλάδος τής Ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία των αφροδίσιων νοσημάτων (σύφιλη, βλεννόρροια κ.λπ.). — αφροδισιολόγος (ο/η), αφροδισιολογικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. venereology (νόθο συνθ.) < vénéréal (< λατ. Venus «Αφροδίτη») + -logy < ελλην. *-λογία].*

αφροδίσιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεά Αφροδίτη 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη σεξουαλική επιθυμία ή επαφή: ~ *ηδονές* | *ορμές* | *έλξη·* ΦΡ. ***αφροδίσιο (νόσημα)*** λοιμώδης ασθένεια που μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή (π.χ. σύφιλη, βλεννόρροια, A.I.D.S. κ.λπ.) **3.** ***αφροδίσια*** (τα) τα αφροδίσια νοσήματα.

Αφροδίτη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, θεά τού έρωτα και τής ομορφιάς **2.** (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πολύ όμορφη γυναίκα **3.** ΑΝΑΤ. ***όρος*** τής ***Αφροδίτης*** το εφηβαίο (βλ.λ.) **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ο δεύτερος σε απόσταση από τον Ήλιο πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, το λαμπρότερο φυσικό σώμα στον έναστρο ουρανό μετά τη Σελήνη ΣΥΝ. (την αυγή) Αυγερινός, (το βράδυ) Αποσπερίτης 5. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, λ. προελλην. (μη Ι.Ε.). Η συσχέτιση με τον αφρό και το ρ. δύομαι (π.χ. Πλάτ. *Κρατύλος* 406 d: *δια τηντοῦ αφρού γένεσιν)* είναι προϊόν παρετυμολογίας. Οι ερευνητές θεωρούν βέβαιη την προέλευση τής θεάς από την Εγγύς Ανατολή. Τα επίθ. *Κύπρις* και *Κυθέρεια* τής θεάς Αφροδίτης υποδηλώνουν ξενική προέλευση και διάδοση τής λατρείας της στον ελληνικό χώρο μέσω τής Κύπρου και των Κυθήρων].

αφρόδιχτο (το) δίχτυ επιφανείας που χρησιμοποιείται για την αλίευση αφρόψαρων.

αφροκεντρισμός (ο) κίνημα που επικεντρώνει το ενδιαφέρον των ερευνών και τής δράσης του στην επανασύνδεση των αφρικανικής καταγωγής κατοίκων τής αμερικανικής ηπείρου με την Αφρική και τους πολιτισμούς της· αντιτίθεται στον λεγόμενο *ευρωκεντρισμό,* τη θεώρηση τής ιστορίας και τού κόσμου υπό το πρίσμα τής «λευκής», ευρωπαϊκής κουλτούρας και επιστήμης. — αφροκεντριστής (ο). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. afrocentrism].

αφροκοπώ ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-κυρ. για τη θάλασσα) αφρίζω υπερβολικά. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αφροκοπώ* < *αφρός* + *-κοπώ* (βλ.λ.)].

αφρόκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. αφρώδης κρέμα γλυκυσμάτων από ζάχαρη και αβγά **2**. (μτφ.) το εκλεκτότερο κομμάτι ενός συνόλου: στη *Ρόδο θα συγκεντρωθεί η ~ τού διεθνούς τζετ-σέτ* || στην *Ιατρική εισάγεται η* - των *μαθητών* ΣΥΝ. αφρός ΑΝΤ. (λαϊκ.) σαβούρα 3. (συνεκδ.) η ανώτερη οικονομικοκοινωνικά τάξη μιας κοινωνίας, η αριστοκρατία: *στον χορό έδωσε το «παρών» η ~ τής Αθήνας.*

αφρολέξ (το) {άκλ.} αφρώδες πορώδες υλικό, που παρασκευάζεται από φυσικό ή συνθετικό ελαστικό και αποκτά σπογγώδη μορφή με την προσθήκη ουσιών, το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή στρωμάτων, μαξιλαριών, ως μονωτικό υλικό κ.ά. [ΕΤΥΜ. Εμπορική επωνυμία (< *αφρός* + *ελαστικός,* κατά συμφυρμό) κατά τα πολλά σε -έξ, πβ. *σπορτέξ].*

αφρόλουτρο (το) **1.** καλλυντικό παρασκεύασμα σε υγρό ή σκόνη, το οποίο αφρίζει, αρωματίζει, μαλακώνει το νερό τού μπάνιου και χρησιμοποιείται για τη σωματική υγιεινή **2.** (συνεκδ.) το μπάνιο που γίνεται με την προσθήκη τού παραπάνω παρασκευάσματος στο νερό τής μπανιέρας: *κάνω ~.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. bubble bath].

άφρονας (ο/η) → άφρων

αφροντισιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη φροντίδας, περιποίησης^

αφρόντιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει παραμεληθεί, που δεν έχει γίνει αντικείμενο φροντίδας: *αφήνει το σπίτι της αφρόντιστο* || *η - εμφάνιση της έκανε εντύπωση σε όλους* ΣΥΝ. παραμελημένος, ατημέλητος, απεριποίητος. — αφρόντιστα επίρρ.

αφροντούζ κ. αφροντούζ (το) {άκλ.} ντους με αφρόλουτρο.

αφροξυλιά (η) θάμνος ή μικρό φυλλοβόλο δέντρο, που σε νεαρή ηλικία έχει κλαδιά με πολύ μαλακό και ελαφρό ξύλο.

αφρόξυλο (το) το ξύλο τής αφροξυλιάς.

αφρός (ο) 1. οι λευκές φυσαλλίδες που εμφανίζονται στην επιφάνεια υγρού που βράζει ή αναταράσσεται ή ουσίας που βρίσκεται σε ζύμωση: όταν *το κρέας βράζει, βγάζει ~* || *ο - των κυμάτων* || αν ανακινήσεις *το αναψυκτικό, θα κάνει ~* || *ρίχνοντας τη μπίρα από ψηλά στο ποτήρι, σχηματίζει πλούσιο ~ 2.* (συνεκδ.) η επιφάνεια ενός υγρού και ειδικότ. η επιφάνεια τής θάλασσας: τα *ψάρια βγήκαν στον* - ΑΝΤ. βυθός, πάτος 3. φυσαλλίδες από σάλιο, που σχηματίζονται στο στόμα, όπως σε περιπτώσεις επιληπτικών κρίσεων ή λύσσας: *κυλίστηκε στο χώμα βγάζοντας αφρούς από το στόμα-* ΦΡ. (μτφ.) ***βγάζω αφρούς*** *από το* ***κακό*** *μου* είμαι υπερβολικά θυμωμένος, σε σημείο που δεν μπορώ να ελέγξω τον εαυτό μου 4. ΧΗΜ. (α) σύστημα δύο σωμάτων, ενός υγρού και ενός αερίου, στο οποίο πολύ μικρά τεμάχια τού αερίου βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα τού υγρού· συνήθ. παρασκευάζεται με ισχυρή ανάδευση ή βρασμό υγρών που περιέχουν κατάλληλες ουσίες (τα αφριστικά(· χρησιμοποιείται ως καλλυντικό για την περιποίηση ή τον καθαρισμό τού δέρματος, τού προσώπου, τού σώματος, των μαλλιών κ.λπ.: ~ για φυσικό *γερό κράτημα των μαλλιών* || *ο - ξυρίσματος μαλακώνει τα γένια και* διευκολύνει το *ξύρισμα* (β) ως υλικό πυρόσβεσης, ουσία που εκτοξεύεται στις φλόγες καιόμενης επιφάνειας, σχηματίζοντας ένα λεπτό προστατευτικό στρώμα, απομονώνοντας την εστία τής φωτιάς από το ατμοσφαιρικό οξυγόνο **· 5**. (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου: *διάλεξε, όπως πάντα, τον - κι άφησε σε μας τα μπαγιάτικα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. αβεβ. ετύμου, πιθ. < ά- προθεμ. + Ι.Ε. *mbh-ro, πβ. σανσκρ. abhrā- «σύννεφο», λατ. imber «βροχή» κ.ά. Ομόρρ. *όμβρος* (βλ.λ.). ο σημασιολογικός συσχετισμός των λ. αυτών με το *αφρός* στηρίζεται στο γεγονός ότι όλες αναφέρονται σε υγρά, είναι δε χαρακτηριστικό ότι η λ. *αφρός* προσδιόριζε αρχικά τις φυσαλλίδες που σχηματίζονται σε κάθε είδους υγρά (θάλασσες, ποταμούς, κρασί κ.ά.)].

αφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη φρόνησης ΑΝΤ. σύνεση, φρόνηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αφρουρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν επιτηρείται από προστατευτική φρουρά, που δεν φρουρείται: *μετά την τελευταία δολοφονική επίθεση, κανένας πιθανός στόχος δεν μένει πλέον ~* || *~ κατοικία* | *σύνορα* ΣΥΝ. έκθετος, απροστάτευτος, ανεπιτήρητος, ανυπεράσπιστος. — αφρούρητα επίρρ.

αφρόψαρο (το) ψάρι που ζει σε μικρό βάθος κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, το ψάρι τού αφρού (λ.χ. κέφαλος).

άφρυκτος, -η, -ο (για σπόρους, κόκκους) ακαβούρντιστος, άψητος: ~ *καφές.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *φρύγω* (βλ.λ.)].

αφρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αφρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που είναι γεμάτος αφρούς 2. (για ποτά) αυτός που παράγει αφρό· ΦΡ. ***αφρώδης οίνος*** η σαμπάνια **3.** αυτός που η σύσταση του θυμίζει αφρό: ~ *υλικό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άφρων, -ων, -ον {άφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που δεν ενεργεί με φρόνηση, που δεν είναι συνετός: ~ *ενέργειες* | *πολιτικός* | *δικτάτορας* | *πολιτική* || η *παραβολή τού άφρονος πλουσίου* ΣΥΝ. ασύνετος. Επίσης άφρονας (ο/η). — αφρόνως επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον, ανόητος, λογικός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + -φρων, μεταπτωτ. βαθμ. τού φρήν, *φρενός* (βλ.λ.)]. άφταστος, -η, -ο → άφθαστος

άφτειαχτος, -η, -ο κ. άφτειαστος [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **άφκεια-στος** (σχολ. ορθ. άφτιαχτος) **1**. αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί, που δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη, ώστε να αποτελεί ολοκληρωμένο σύνολο: πριν από *τρία χρόνια το σπίτι τους ήταν ακόμη* - ΣΥΝ. ακατασκεύαστος · 2. αυτός που δεν έχει επισκευαστεί: ~ αυτοκίνητο | πλυντήριο ΑΝΤ. επισκευασμένος 3. αυτός που δεν έχει φροντίσει την εξωτερική του εμφάνιση: *παρουσιάστηκε στη δεξίωση άφτειαχτη* ΣΥΝ. ατημέλητος, απεριποίητος ΑΝΤ. περιποιημένος 4. (για χώρους) αυτός που δεν έχει συγυριστεί: ~ σπίτι | *σαλόνι* ΣΥΝ. ασυγύριστος ΑΝΤ. συγυρισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτειάχνω.*

άφτε**ρος,** -η, -ο → άπτερος

άφτε**ρ-σέιβ** (το) {άκλ.} ανδρικό καλλυντικό προσώπου που χρησιμοποιείται μετά το ξύρισμα. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. after-shave].

αφτί (το) (σχολ. ορθ. αυτί) {αφτ-ιού | -ιών} **1.** το αισθητήριο όργανο τής ακοής: *καθαρίζω τα - μου || τρύπησε τ' αφτιά της για να φοράει σκουλαρίκια-* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***παίρνω τα αφτιά (σε κάποιον | κάποιου)*** ενοχλώ (κάποιον) έντονα και συνεχώς: *από το πρωί κάνουν τόση φασαρία και οι δυο τους, που μου 'χουν πάρει τα αφτιά* (β) ***(κάτι) παίρνει | πιάνει το αφτί μου*** (κάτι) υποπίπτει στην αντίληψη μου: *κάτι πήρε τ' αφτί μου τώρα τελευταία γι ' αυτή την υπόθεση, αλλά δεν είμαι σίγουρος* (γ) ***είμαι*** όλ**ος | *γεμάτος αφτιά*** ακούω με μεγάλη προσοχή: *πες μου τι έγινε, ~* (δ) στήνω | **βάζω *αφτί*** κρυφακούω: *έστησε αφτί πίσω από την πόρτα και τ' άκουσε όλα* (ε) ***και οι τοίχοι έχουν αφτιά*** ως προειδοποίηση για να προσέχει κανείς όταν μιλάει για κάτι που δεν πρέπει να ακούσουν οι άλλοι: *μη μιλάς δυνατά, γιατί ~ (στ)* ***δεν ιδρώνει τ' αφτί μου*** βλ. λ. *ιδρώνω* (ζ) ***από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει*** για άνθρωπο που δεν δίνει καμιά προσοχή σε ό,τι του λένε ΣΥΝ. μπαινάκης-βγαινάκης (η) ***από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί*** βλ. λ. στόμα (θ) **βάζω *ψύλλους στα αφτιά (κάποιου)*** δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες (ότι κάτι συμβαίνει) (ι) ***μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά (κάποιου)*** (κάποιος) αρχίζει να υποψιάζεται: *της μπήκαν ψύλλοι στ'αφτιά ότι ο άντρας της την απατά* (ια) ***ρίχνω | κατεβάζω | πέφτουν τα αφτιά (μου)*** ταπεινώνομαι (ιβ) (αργκό) ***ρίχνω (σε κάποιον) στ' αφτιά*** (i) κάνω αυστηρή κριτική, επι-πλήττω (κάποιον), τον βάζω στη θέση του (ii) ξεπερνάω κάποιον/κάτι, είμαι καλύτερος: *το αυτοκίνητο σου του ρίχνει στ' αφτιά τού δικού του* (ιγ) **χρεωμ*ένος*** ώς *τα **αφτιά*** για κάποιον που έχει πάρα πολλά χρέη (ιδ) ***τραβάω (κάποιου) το αφτί*** επιπλήττω (κάποιον), του κάνω παρατήρηση, τιμωρώ, (από την ίδια την πράξη με την οποία επέπληττων παλιότερα τα παιδιά και τους μαθητές): *δεν βρέθηκε κανένας αρμόδιος να τραβήξει τ' αφτί σ' αυτούς τους αγενείς υπαλλήλους;* || *με ευχολόγια δεν λύνονται τα προβλήματα· πρέπει να τραβήξει και κάνα αφτί ο κ. υπουργός* (ιε) **δεν πιστεύ**ω στα ***αφτιά μου*** για κάτι ξαφνικό και αναπάντεχο: *Ο γυιος μου να μπλέξει σε καβγά! ~!* (ιστ) ***γελούν και τα αφτιά (κάποιου)*** για κάποιον πολύ χαρούμενο, που δεν μπορεί να κρύψει τη χαρά του: *γελούν και τ'αφτιά του, που κέρδισε η ομάδα του* (ιζ) ***κοκκινίζω ώς τα αφτιά*** ντρέπομαι πολύ (ιη) τρώω **τ' αφτιά *(κάποιου)*** ασκώ (σε κάποιον) πίεση (προκειμένου να γίνει κάτι): *μου έφαγε τ' αφτιά να του πάρω αυτοκίνητο* (ιθ) τεντώνω τ' αφτιά ***μου*** κάνω έντονη προσπάθεια να ακούσω με προσοχή: *τε-ντώστε τ' αφτιά σας ν' ακούσετε καταπληκτικά νέα!* (κ) ***(υπερήφανος στ' αφτιά*** βλ. λ. *υπερήφανος* (κα) ***ανοίγω τ' αφτιά μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (κβ) **έχω** Τ' ***αφτιά μου | τα μάτια μου ανοιχτά*** βλ. λ. *ανοιχτός* (κγ) ***ζαλίζω τ' αφτιά (κάποιου)*** ενοχλώ κάποιον μιλώντας του συνέχεια ή θορυβώντας (κδ) **ακούω *(κάτι) με τ' αφτιά μου | με τα ίδια μου τ' αφτιά*** εμφατ. για την απόλυτη διαβεβαίωση κάποιου ότι υπήρξαμε αυτήκοοι μάρτυρες αυτού που λέμε: *όπως σου το λέω είναν το άκουσα με τα ίδια μου τ' αφτιά!* (κε) ***χαϊδεύω τ' αφτιά*** κολακεύω, λέω σε κάποιον αυτό που θέλει να ακούσει ή του λέω μόνο ευχάριστα πράγματα, ώστε να έχω την εύνοια του: *είναι ένας πολιτικός που ποτέ δεν χάιδεψε τ' αφτιά τού λαού' πάντοτε έλεγε τα πράγματα με τ' όνομα τους* (κστ) ***άλλα λέει η Θεια μου, άλλα ακούν τ' αφτιά μου*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει συνεννόηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων, άλλα λέει ο ένας και άλλα καταλαβαίνει ο άλλος 2. (συνεκδ.) η ακοή: *έχει ένα ~, δεν του ξεφεύγει το παραμικρό!* 3. (ειδικότ.) η ικανότητα αντιλήψεως των διαφόρων μουσικών ήχων, η μουσική αντίληψη: *έχει καλό ~ || βγάζει τα κομμάτια στο πιάνο με το ~* 4. (α) το γλωσσικό αισθητήριο: *σωστό είναι συντακτικά, αλλά* δεν μου *ακούγεται καλά στο ~* (β) το σύνολο των ακουστικών παραστάσεων, οι προσλαμβάνουσες που έχει κανείς: *το ~ μας είναι ασυνήθιστο στο άκουσμα τέτοιων ειδήσεων* 5. κάθε τμήμα το οποίο προσομοιάζει ως προς τη θέση ή τη μορφή σε αφτί, όπως το χερούλι δοχείου ή η λαβή σακιδίου: *το ~ τής κούπας | τού αγγείου* · 6. αφτιά (τα) τα άκρα τού εξωφύλλου βιβλίου ή σκληρού φακέλου, που γυρίζουν προς τα μέσα. — (υποκ.) αφτάκι (το), (μεγεθ.) αφτάρα (η).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. άφτίον, από τη συνεκφορά τά *ώτία* (μτγν.) > **ταουτία* > **ταφτία* > *τ' αφτιά* > *αφτί*. Η γρ. με -υ- (αυτί) δεν έχει ετυμολογική βάση. Πβ. επίσης *αβγό*. Για το αρχ. ούς βλ.λ. Πλήθος φράσεων αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. βάζω ψύλλους στα αφτιά (< γαλλ. mettre la puce à l'oreille), *κατεβάζω τα αφτιά* (< γαλλ. avoir l'oreille basse), οι τοίχοι *έχουν αφτιά* (< γαλλ. les murs ont des oreilles), είμαι *όλος αφτιά* (< αγγλ. to be all ears), ρίχνω στα *αφτιά* (< γαλλ. frotter les oreilles(, δεν *πιστεύω στα* αφτιά μου (< γαλλ. ne pas en croire mes oreilles(, από το ένα αφτί *μπαίνει και από το άλλο βγαίνει* (< γαλλ. cela lui entre par une oreille et lui sorte par l'autre), *χρεωμένος ως τα αφτιά* (< αγγλ. up to the ears in dept)].

αφτί ή αυτί; Όπως από παλιά απέδειξε ο μέγας γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκις, το αρχ. **ούς** δεν θα μπορούσε ποτέ να δώσει τύπο *αυτί*. Το νεοελλ. αφτί προήλθε, όπως δίδαξε ο ίδιος, ως εξής: από το υποκ. ώτίον (ούς, γεν. ώτός, υποκ. *ώτ-ίον)* και ειδικότ. από τον πληθυντικό του τα ώτία προήλθε στη συμπροφορά τ. *ταουτία, ο οποίος φωνητικώς εξελίχθηκε σε ***ταφτία** (το ου [u] προφέρθηκε φ [f] περνώντας πιθ. από ενδιάμεσο φθόγγο β [v] στον οποίο μπορούσε ευκολότερα, να εξελιχθεί το ου [u] στη γρήγορη προφορά: tautia > tavtia > taftia). Από τον τύπο *ταφτία περάσαμε στο τ' **αφτιά** (πβ. *φωτία > φωτιά),* από όπου μετά ο ενικός τ' αφτί. ο αρχ. τύπος ους (προφορά αρχαία ήδη [us]) δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον τύπο αυτί = afti! Παρόμοια εξέλιξη παρατηρήθηκε και στη δημιουργία τής λ. **αβγ**ό (με -β-) -και όχι αυ**γό-** από το αρχ. **τα ώ**ά (ώόν).

→ αβγό

αφτιάζομαι ρ. μετβ. {αφτιάστηκα} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** στήνω αφτί να ακούσω, ακούω με προσοχή: *αφτιάζεται ό,τι λέμε και πάει και τα λέει αλλού* 2. (για άλογα) ορθώνω τα αφτιά: *«Τ άλογο αφτιάζεται, δεν ανασαίνει, τα πόδια εστύλωσε...»* (Α. Βαλαωρίτης) · 3. τρομάζω από την υπόνοια ότι πλησιάζει κίνδυνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

άφτιαχτος, -η, -ο -· άφτειαχτος

άφτ**ρα**^ (η) -+ άφθα

άφτ**ρα**[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. το φιτίλι: η - *τού κεριού* ΣΥΝ. θρυαλλίδα 2. πολεμική εκρηκτική ύλη: *πυροδότησε την ~ τής δυναμίτιδας και κατέστρεψε τα πάντα* ΣΥΝ. πυροδοτική θρυαλλίδα, εμπύρευμα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άπτρα* < αρχ. άπτω «ανάβω»].

αφόγρανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση τής υγρασίας από έναν χώρο. — **αφυγρ*αντικός,*** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αφ- (< *απο-)* + ύγρανση < *υγραίνω,* μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dehumidification].

α<ρυγραντή**ρας** (ο) συσκευή που αφαιρεί την υγρασία από έναν χώρο.

[ΕΤΥΜ. < αφ- (< *απο-)* + *υγραντήρας* (< *υγραίνω),* μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dehumidifier].

αφυδατώνω ρ. μετβ. {αφυδάτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ το νερό (από οργανισμό ή τρόφιμο) 2. (μτφ.) αφαιρώ από κάτι το στοιχείο που του δίνει ζωντάνια: η *ποίηση του, έχοντας χάσει τους χυμούς της, τη φρεσκάδα που της έδιναν οι διαλεκτικοί εκφραστικοί τρόποι, αφυδατώθηκε και κατέληξε κοινότοπη.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. déshydrater (νόθο συνθ.)].

αφυδάτωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η αφαίρεση με διάφορους τρόπους ποσότητας νερού από ένα σώμα· (ειδικότ.) η μέθοδος αφαίρεσης τής υγρασίας από συσκευασμένα τρόφιμα, ώστε να διατηρούνται επί μακρόν 2. ΙΑΤΡ. η απώλεια μεγάλης ποσότητας νερού από το σώμα, η οποία συνοδεύεται από διαταραχές τού οργανισμού: σε *περίοδο καύσωνα η κατανάλωση υγρών επιβάλλεται, ώστε να αποφευχθεί η ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ΕΤΥΜ < αφ- (< *απο-)* + *-υδάτωση* < αρχ. ύδωρ, *ύδατος,* από. τού ελληνογενούς γαλλ. déshydratation (νόθο συνθ.)].

αφυής, -ής, -ές {αφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που στερείται ευφυΐας, **μη** ευφυής ΣΥΝ. μωρός, ανόητος, ηλίθιος ΑΝΤ. ευφυής. — **αφυ**ώς επίρρ. [αρχ.], **αφυΐα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + -φυής < φυή «ανάπτυξη, διανοητική κατάσταση». Βλ. κ. ευφυής],

αφύλακτος, -η, -ο [αρχ.] κ. αφύλαχτος **1.** αυτός που δεν φυλάσσεται, που δεν φρουρείται: *~ σκοπιά | διάβαση | πύλη | παίκτης* (δεν τον φυλάει, που δεν τον μαρκάρει αντίπαλος) ΑΝΤ. φυλασσόμενος, επιτηρούμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αποτελεί αντικείμενο προστασίας ή μέριμνας από άλλα πρόσωπα: άφησαν το παιδί *~ και το χτύπησε αυτοκίνητο* ΣΥΝ. απροστάτευτος, απροφύλακτος ΑΝΤ. επιτηρούμενος. — αφυλαξία (η) [αρχ.].

άφυλλος, -η, -ο [αρχ.] (δέντρο ή φυτό) που δεν έχει φύλλα ΑΝΤ. φυλλοφόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

άφυλος, -η, -ο [μεσν.] (έμβιο ον) που δεν έχει φύλο, δεν μπορεί δηλ. να θεωρηθεί ότι ανήκει σε ένα από τα δύο φύλα (ανδρικό - γυναικείο) ή στην κατηγορία των ερμαφρόδιτων.

αφυπηρετώ ρ. μετβ. [1833] {αφυπηρετείς..., μτχ. αφυπηρετών, -ούσα, -όν | αφυπηρέτησα} (λόγ.) 1. απολύομαι από τις τάξεις τού στρατού μετά την ολοκλήρωση τής στρατιωτικής μου θητείας 2. αποσύρομαι μετά τη συμπλήρωση των προβλεπόμενων ετών εργασίας από θέση στο δημόσιο· συνταξιοδοτούμαι: *αφυπηρέτησε πέρυσι μετά από 35 συναπτά έτη υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών || ο αφυπηρετών υπουργός* (που αποσύρεται από την ενεργό δράση).

αφυπνίζω ρ. μετβ. {αφύπνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) 1. (κυριολ.) ξυπνώ (κάποιον που κοιμάται) ΑΝΤ. αποκοιμίζω- (μτφ.) 2. ξυπνώ (κάποιον), τον βγάζω από τον λήθαργο τής πλάνης, τής άγνοιας, τής αμορφωσιάς, των προλήψεων και δεισιδαιμονιών, τον κάνω να σκέφτεται, να κρίνει και να κατανοεί τον εαυτό του και το περιβάλλον του: *προσπάθησαν να αφυπνίσουν τις κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ. ανοίγω τα μάτια (σε κάποιον), διαφωτίζω ΑΝΤ. αποχαυνώνω, κοιμίζω 3. ενεργοποιώ (κάτι που είχε καταστεί ανενεργό), φέρω πάλι στην επιφάνεια, το ξαναζωντανεύω: συχνά η *τηλεόραση αφυπνίζει τα βίαια ένστικτα των τηλεθεατών* ΣΥΝ. ξυπνώ 4. απομακρύνω (κάποιον) από ουτοπίες και μάταιες ελπίδες, προσγειώνοντας τον στην πραγματικότητα: οι δυσκολίες τής ζωής τον αφύπνισαν και τον *έκαναν μαχητικό και ρεαλιστή* 5. κάνω (κάποιον) να ανακτήσει τη ζωτικότητα του, τη δύναμη του: με *φωνές και χειρονομίες προσπαθούσε να τους αφυπνίσει* || (κ. μεσοπαθ. ***αφυπνίζομαι)*** *όταν αφυπνίστηκαν οι παίκτες, ήταν ήδη αργά για τη νίκη.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < άφ- (< *απο-)* + *-υπνίζω* < *ύπνος].* αφύπνιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) 1. (α) το ξύπνημα, το να σηκώνει κανείς κάποιον από τον ύπνο (β) ***υπηρεσία αφυπνίσεως και υπομνήσεων τού Ο.Τ.Ε.*** υπηρεσία που αναλαμβάνει κατόπιν συνεννοήσεως να ξυπνήσει με τηλεφωνική ειδοποίηση κάποιον την ώρα που επιθυμεί· (μτφ.) 2. το πνευματικό ξύπνημα, το να βγαίνει κανείς από την κατάσταση τής αμάθειας και τής πνευματικής εξάρτησης (πβ. λ. αφυπνίζω, σημ. 2, 3)· η ~ τού έθνους ήταν προϋπόθεση τής *εξέγερσης του* ΣΥΝ. ξύπνημα, (δια)φωτισμός ΑΝΤ. νάρκωση, αποκοίμισμα, αποχαύνωση **3.** (γενικότ.) η ανάκτηση τής ζωτικότητας, τής δύναμης και τής ευεξίας, το να επανέρχεται κανείς στην καλή του κατάσταση: η ~ των *παικτών* μιας *ομάδας* || η ~ των *κουρασμένων από τη ρουτίνα πολιτών και η επαναδραστηριοποίηση*

τους 4. το να αποκτά κάτι την ένταση που είχε κάποτε, η αναζωπύρωση: η ~ των ενστίκτων | των *κοιμισμένων παθών ανάμεσα στους δύο λαούς.* — αφυπνιστικός, -ή, -ό, αφυπνιστικά επίρρ. **αφύσικος,** -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι φυσικός, που δεν ταιριάζει στη συνηθισμένη φυσική διαδικασία: *-ανάπτυξη | καιρικά φαινόμενα | ζέστη* ΑΝΤ. φυσικός, φυσιολογικός, κανονικός 2. (ειδικότ.) αυτός που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια: *~ δύναμη | διαστάσεις ! μέγεθος* ΑΝΤ. φυσιολογικός 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, που δεν θυμίζει την πραγματικότητα: ~ συμπεριφορά | *χαμόγελο | πόζα | παίξιμο ενός ηθοποιού* ΣΥΝ. προσποιητός ΑΝΤ. φυσικός. — αφύσικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός. αφωνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πλήρης απώλεια τής φωνής από παθολογικά ή ψυχολογικά αίτια.

αφωνόληκτος, -η, -ο [1889] ΓΛΩΣΣ. παλαιότερος γραμματικός όρος για ονόματα ή ρήματα, των οποίων το θέμα λήγει σε άφωνο φθόγγο (βλ. λ. άφωνος)· π.χ. *φύλακ-ας, τόπ-ος, λόφ-ος, ναύτ-ης, λάθ-ος- γράφω, πλέκ-ω, πείθ-ω, ράβ-ω.*

άφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που στερείται τής ικανότητας ομιλίας (πβ. λ. *αφωνία): ένα παιδί που γεννήθηκε* ~ ΣΥΝ. άλαλος 2. αυτός που σιωπά από κατάπληξη: έμειναν ~ *από το απρόσμενο αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας || τους άφησε άφωνους με το θράσος του || ~ σαν ψάρι | ως ιχθύς* ΣΥΝ. άναυδος · 3. ΓΛΩΣΣ. (α) *άφωνο σύμφωνο* (παλαιότ.) γραμματικός όρος που δηλώνει τα ουρανικά (κ, ζ, χ, *γκ),* τα χειλικά *(π,* β, φ, *μπ)* και τα οδοντικά (τ, δ, θ, ντ) σύμφωνα τής Ελληνικής (β) άφωνο *γράμμα* το γράμμα που δεν προφέρεται σε ορισμένες λέξεις: (i) το υ στο ευ, όταν ακολουθεί β ή φ (λ.χ. *εύφορος)* (ii) το ένα από τα δύο όμοια σύμφωνα (λ.χ. άλλος) (iii) το *π* στο συμφωνικό σύμπλεγμα μπτ (λ.χ. *Πέμπτη).* — άφωνα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*

αφώτιστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν φωτίζεται: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ. αφωταγώγητος, σκοτεινός ΑΝΤ. φωτισμένος · 2. (μτφ.-σπάν.) αυτός που δεν έλαβε τα φώτα τής γνώσης, που δεν έχει γνώση ενός θέματος ΣΥΝ. αδιαφώτιστος ΑΝΤ. διαφωτισμένος · 3. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει ακόμη βαπτισθεί ΣΥΝ. αβάπτιστος.

άφωτος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν έχει φως, αφώτιστος (βλ.λ.).

αχ! επιφών.· δηλώνει παράπονο, πόνο, δυστυχία ή ευχαρίστηση, ανακούφιση, ευχή ή επιθυμία και γενικότ. έντονο συναίσθημα: *~ δυστυχία μας! || ~! Τι ανακούφιση! || ~, τι ωραία δροσιά! || ~,* τι *καλά που θα 'τανε! || -, χτύπησα το πόδι μου! || ~ και να τον είχα τώρα μπροστά μου- θα τον έπνιγα! || ~! Το ξέχασα! || ~! Εσύ ήσουν; Με τρόμαξες!* || ~! *Συγγνώμη!* ΦΡ. αχ *και* ***βαχ*** βαθύς αναστεναγμός που δηλώνει ψυχικό βάρος: μετά τη *συμφορά που τον βρήκε ήταν όλο ~! || αρχίζω τα ~.* [ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. (πβ. αρχ. α) από τον ήχο τού αναστεναγμού].

Αχα**ΐα** (η) περιοχή και νομός τής ΒΔ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Πάτρα. — Αχαιός (ο) [αρχ.], Αχαιή (η), αχαϊκός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < 'Αχαιός, κυρ. πληθ. *'Αχαιοί* < **ΑχαιΡοί.* Πρόκειται για αρχαιότατη ονομασία, η οποία ήταν γνωστή και στους Χετταίους ως Ahhijava «Αχαΐα». Σχετικά με τον τόπο που προσδιόριζε αρχικώς η λ. στη μυκηναϊκή εποχή, έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις, οι επικρατέστερες των οποίων υποδεικνύουν» την Κνωσό (L. Palmer) και τη Ρόδο (D. Page). Από την κλασική εποχή ο όρος *'Αχαΐα* περιορίστηκε στη ΒΔ. Πελοπόννησο. Το όνομα *'Αχαιοί* < **ΑχαιΡοί* είναι αγν. ετύ-μου, ο δε συσχετισμός του με σανσκρ. sakhā και αρχ. περσ. haxā «φίλος, σύντροφος» προσκρούει στο ότι η ελλην. λ. δεν εμφανίζει δασύ φθόγγο. Έχει προταθεί ωστόσο η σύνδεση με αρχικό θ. **αχα,* παράλληλο τής ρίζας που εμφανίζεται στο λατ. aqua, το οποίο αρχικά σήμαινε τα έμψυχα και θεοποιημένα ύδατα ως αντικείμενο λατρείας].

αχάιδευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χαϊδέψει, που δεν του έχουν δείξει τρυφερότητα ΑΝΤ. χαϊδεμένος.

αχαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Αχαιούς και την Αχαΐα: *~ Συμπολιτεία || ~ ομάδα | πρωτεύουσα.*

Αχαιός (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο γενάρχης των Αχαιών 2. ***Αχαιοί*** (οι) το πρώτο ελληνικό φύλο που είχε ως κοιτίδα την αρχαία Φθιώτιδα και αναφέρεται στα ομηρικά έπη ως ταυτόσημο τού όρου «Έλληνες» · 3. αυτός που κατάγεται από την Αχαΐα (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.* [ΕΤΧΜ αρχ· βλ. λ. *Αχαΐα].*

αχαΐρευτος, -η, -ο (κακόσ.-εκφραστ.) αυτός που δεν έχει χαίρι, προκοπή: *παντρεύτηκε έναν ~, που την οδήγησε στην εξαθλίωση* ΣΥΝ. ανεπρόκοπος ΑΝΤ. προκομμένος, εργατικός. [ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *χαίρι].*

αχάλαστος, -η, -ο [μεσν.] **1**. αυτός που δεν τον έχουν χαλάσει, φθείρει ή καταστρέψει: ~ κτήριο | συσκευή ΣΥΝ. ανέπαφος, σώος, άθικτος 2. αυτός που δεν τον έχουν ξοδέψει: *~ χρήματα | περιουσία | βίος* ΣΥΝ. αξόδευτος, ακατανάλωτος, ασπατάλητος · **3.** (νόμισμα) που δεν το έχουν χαλάσει, δεν το έχουν κάνει ψιλά, που δεν έχει ανταλλαγεί με άλλα μικρότερης αξίας: *του έμεινε το χιλιάρικο ~* · 4. (συνήθ. για τρόφιμα) αυτός που δεν χάλασε, που έμεινε αναλλοίωτος.

αχαλιναγώγητος, -η, -ο [μτγν.] (κυριολ.) αυτός που δεν χαλιναγωγείται, που δεν ελέγχεται με χαλινάρια- (κυρ. μτφ.) αυτός που έχει αφεθεί εντελώς ελεύθερος, που δεν έχει ηθικούς φραγμούς ή αναστολές, που συμπεριφέρεται με αυθάδεια και θράσος ΣΥΝ. ανεξέλεγκτος, ανάγωγος, ατίθασος. — αχαλιναγώγητα επίρρ.

αχαλίνωτος, -η, -ο [αρχ.] **1**. (κυριολ.) αυτός που δεν συγκρατείται από χαλινάρια: ~ άλογο **2**. (μτφ.) αυτός που δεν έχει φραγμούς, όρια: *~ φαντασία | φιλοδοξία* 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικούς φραγμούς: *η σημερινή νεολαία είναι* - ΣΥΝ. ανήθικος, ανάρμοστος ΑΝΤ. ηθικός, σεμνός.

αχαμναίνω ρ. αμετβ. {αχάμνυν-α, -θηκα) (λαϊκ.) γίνομαι αχαμνός (βλ.λ.), αδύνατος: αχάμνυνε *απ' την αναφαγιά και την αρρώστια.*

αχαμνός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1**. (σπάν.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος ΣΥΝ. άπαχος, λιπόσαρκος **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ασθενική κράση· (ειδικότ. για φυτά) αυτός που είναι καχεκτικός · **3**. (μτφ.) αυτός που είναι ταπεινής καταγωγής: *~ οικογένεια* 4. (συνεκδ.) μικρός, λίγος, μικρής σημασίας: *~ περιουσία/ δουλειά/ δυνάμεις* · **5.*αχαμνά*** (τα) τα γεννητικά όργανα τού άνδρα: *«κι ο γέρος έλιαζε ακαμάτης τ'~ του»* (Ν. Καββαδίας).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ό- προθεμ. + μτγν. χαμνός < *χαυνός < αρχ. χαῦνος «καχεκτικός, ελαττωματικός» (βλ.λ.). Για την τροπή -αυν- < -αμν-, πβ. και *ελαύνω* > λάμνω].

αχανής, -ής, -ές {αχαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1**. αυτός που εκτείνεται σε απέραντη έκταση: *ατένιζε το ~ πέλαγος 2.* ***αχανές*** (το) το άπειρο Σύμπαν, το διάστημα. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + -χανής < χαίνω «χάσκω» (βλ.λ.)].

αχόραγα επίρρ. (λαϊκ.) πριν χαράξει.

αχαρακτήρ**ιστος**, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει χαρακτηριστεί, που δεν του έχουν αποδώσει συγκεκριμένο χαρακτηρισμό: *~ φαινόμενο | σύνδρομο || ως προς τα πολιτικά τους φρονήματα η αστυνομία τους είχε αχαρακτήριστους* · 2. απρεπής και αξιοκατάκριτος: *~ συμπεριφορά | φέρσιμο* ΣΥΝ. χυδαίος, απαίσιος, επαίσχυντος. — αχαρακτήριστα επίρρ.

αχάρακτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **αχάραχτος** κ. (λαϊκ.) **αχά-ραγος** αυτός που δεν τον έχουν χαράξει: *~ ξύλο.*

αχαράκωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει χαραχτεί με γραμμές: *τετράδιο ~* ΑΝΤ. γραμμωτός, ριγωτός.

άχαρις, -ις, -ι [αρχ.] {αχάρ-ιτος, -ι | -ιτες (ουδ. -ιτα), -ίτων) (λόγ.) **1.**αυτός που δεν έχει καλαισθησία και χάρη ΣΥΝ. άχαρος, άκομψος 2. (σπάν.) αυτός που δεν προκαλεί ευχαρίστηση: *μου ανετέθη το άχαρι έργο να διενεργήσω τη διοικητική ανάκριση* ΣΥΝ. δυσάρεστος. — αχαρίτως επίρρ. [μτγν.].

αχαριστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην αναγνωρίζει ή να μην εκτιμά κανείς την ευεργεσία, το καλό που του έγινε: *η ~ δείχνει κακή ποιότητα ανθρώπου || η - του έχει στρέψει τους πάντες εναντίον του* ΣΥΝ. αγνωμοσύνη ΑΝΤ. ευγνωμοσύνη 2. η πράξη που δείχνει αγνωμοσύνη: η *μια ~ μετά την άλλη.*

αχάριστος, -η, -ο αυτός που δεν αναγνωρίζει και δεν εκτιμά την ευεργεσία που του έγινε ΣΥΝ. αγνώμων. — αχάριστα επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + *χαρίζομαι].*

άχαρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει χάρη, κομψότητα: *~ πλάσμα | ντύσιμο* · 2. αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ή ανία: *~ απασχόληση | ζωή | καθημερινότητα || τον ~ αυτό ρόλο ανέλαβε ο πατέρας του.* — άχαρα επίρρ. *άβαφος.* [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *άχαρις].*

αχαρτοσήμαντος, -η, -ο [1895] (έγγραφο) στο οποίο δεν έχει επικολληθεί χαρτόσημο.

αχάτης (ο) {αχατών} ημιπολύτιμος πολύχρωμος λίθος, ποικιλία τού χαλαζία. [ΕΤΥΜ υ,τγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

αχαχουχα! επιφών.- εκφράζει μειωτική, επιτιμητική, ειρωνική και περιπαικτική, γενικότ. αρνητική στάση τού ομιλητή έναντι αυτού προς τον οποίο απευθύνει τον λόγο: ~! *Πώς είναι έτσι ντυμένος! || ~! Τώρα πετύχαμε! || -! Φεύγεις για διακοπές παραμονές εξετάσεων!* [ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. από τον ήχο τού γέλιου].

Α.**Χ.Ε.** (η) Ανώνυμη Χρηματιστηριακή Εταιρεία.

αχείλι (το) → χείλι

αχείμαντος, -η, -ο κ. **αχείμαστος** **1**. (κυριολ.) αυτός που δεν ταράζεται από τρικυμία **2**. (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί από δυστυχίες: *πέρασε ~ ζωή, χωρίς βάσανα και δυστυχίες* ΣΥΝ. ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ. ταραγμένος.

[ΕΤΥΜ Το αρχ. *αχείμαντος* < *ά-* στερητ. + *χειμαίνω* «ταράζω, προκαλώ τρικυμία» (βλ. κ. χειμώνας), ενώ το μτγν. *αχείμαστος* < *ά-* στερητ. + *χειμάζω, -ομαι* «ταράζω, φέρνω θύελλα» (βλ.λ.)].

αχειροποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί από ανθρώπινα χέρια' (ειδικότ.) (α) (για θρησκευτική εικόνα) που εμφανίστηκε στην Εκκλησία με θαυματουργό τρόπο (β) (στην αγιογραφία) (εικόνα τής Θεοτόκου) που εμφανίζεται να κάνει δέηση *(δεομέ-νη)* ή να κρατά τον Χριστό στο δεξί χέρι *(δεξιοκρατούσα).* — **αχει-ροποίητα** επίρρ.

Αχελώος (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος. [ΕΤΥΜ < αρχ. *'Αχελώος,* αγν. ετύμου, λ. προελλην. (μη Ι.Ε.)].

Α**ΧΕ** Π Α (η) (αγγλ. American-Hellenic Educational Progressive Association) Αμερικανο-Ελληνική Μορφωτική Προοδευτική Ένωση.

άχερο (το) → άχυρο

αχερόντεΐΟς, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ποταμό Αχέροντα και κατ' επέκταση με τον Αδη, αφού διά μέσου τού μυθικού αυτού ποταμού διακομίζονταν οι νεκροί στον Αδη: *~ διάπλους || ~ πλοίο | ταξίδι* (το τελευταίο, τού θανάτου). Αχε**ρουσία** (η) όνομα που δόθηκε σε διάφορες ελώδεις περιοχές ή λίμνες (με γνωστότερη αυτή τής Ηπείρου), οι οποίες θεωρούνταν στην αρχαιότητα ότι οδηγούσαν στον Αδη (βλ. κ. λ. *Αχέρων).* [ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *Αχερούσιος* < **Αχερόντ-ιος*

α- | αν- ***στερητικό***

α-φύτευτος, -η, -ο	**α-φωτογράφιστος**, -η, -ο	**α-χαράτσωτος**, -η, -ο	**α-χαστούκιστος**, -η, -ο	**α-χειροκρότητος**, -η, -ο
α-φωνογράφητος, -η, -ο	**α-φωτοτύπητος**, -η, -ο	**α-χαρτζιλίκωτος**, -η, -ο	**α-χειραγώγητος**, -η, -ο	**α-χειροτόνητος**, -η, -ο
α-φωταγώγητος, -η, -ο	**α-χαιρέτιστος**, -η, -ο	**α-χαρτογράφητος**, -η, -ο	**α-χειραφέτητος**, -η, -ο	**α-χειρούργητος**, -η, -ο

< *Αχέρων, -οντος* (βλ.λ.)].

Αχέρων (ο) {Αχέροντ-ος, -α} ονομασία διαφόρων ποταμών (συνήθ.) ο ποταμός τής Ηπείρου, από τον οποίο, κατά τη μυθολογία, μεταφέρονταν οι ψυχές στον Άδη. Επίσης (καθημ.) Αχέροντας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αχέρων,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **αχερος* «λίμνη, έλος», οπότε συνδ. με συνώνυμες βαλτικές λ., λ.χ. αρχ. σλαβ. jezero «λίμνη», αρχ. πρωσ. assaran].

αχερώνας (ο) → αχυρώνας

αχηβάδα (η) 1. εδώδιμο συνήθ. οστρακοειδές μαλάκιο, τα δύο όστρακα τού οποίου σχηματίζουν ελλειψοειδή κοιλότητα (μέσα στην οποία ζει το μαλάκιο αυτό) **2**. (γενικότ.) το κοχύλι.

[ΕΤΥΜ. < α- προθεμ. + *χηβάδα* < μεσν. *χημάδα* < αρχ. χήμη | χάσμη < χαίνω «χάσκω», που ερμηνεύεται από το ανοιχτό όστρακο τής αχη-βάδας].

άχθηκα ρ. → άγω

άχθος (το) {άχθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** το βαρύ φορτίο **2**. (μτφ.) το ψυχικό φορτίο που προκαλεί δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις (ανησυχία, δυσφορία, λύπη κ.λπ.): *επί πολλά χρόνια έφερε βαρέως το ~ τού κακού του παρελθόντος*- ΦΡ. **άχθος αρούρης** βλ. λ. *άρουρα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν το *-θος* αποτελεί παραγ. επίθημα (πβ. *πλή-θος* κ.ά.) και αν αρχικώς η λ. δήλωνε «βάρος, φορτίο», τότε πιθανώς: *άγ-ω* «φέρω, μεταφέρω (φορτίο)» > *ag-thos > *άχθος.* Η σύνδεση με το ρ. όχθώ «στενοχωρώ, λυπώ» δεν ικανοποιεί φωνητικώς, επειδή το όχθώ σχετίζεται μάλλον με το έχθω | *εχθομαι.* Η φράση *άχθος αρούρης* είναι ομηρική (Ίλ. Σ 104) και με αυτήν χαρακτήρισε τον εαυτό του ο Αχιλλέας μετά τον θάνατο τού Πατρόκλου, θέλοντας να δείξει ότι η ζωή του ήταν πλέον μάταιη, ότι αποτελούσε απλώς «βάροςτής γης»].

αχθοφόρος (ο) πρόσωπο που μεταφέρει αποσκευές ή φορτία: *~ τού λιμανιού* || *~ ξενοδοχείου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ο χαμάλης. — **αχθοφορικός**, -ή, -ό [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άχθος* + *-φόρος* < *φέρω].*

αχιβάδα (η) → αχηβάδα

Αχιλλέας (ο) 1. βασιλιάς των Μυρμιδόνων, γιος τού Πηλέα και τής Θέτιδος, ο γενναιότερος ήρωας των Ελλήνων κατά τον Τρωικό Πόλεμο και κεντρικό πρόσωπο τής *Ιλιάδας 2.* ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) Αχιλλέας (Αχιλλέ-ως,-α}.

[ΕLΥΜ < αρλ· *Αχιλ(λ)εύς,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *άχος (τό)* «θλίψη, πόνος» (< όχεω | άχεύω «θρηνώ, λυπούμαι») με τη μεσολάβηση υποκ. τ. σε -λος *{άχος > *άχ-ίλος > Αχιλ(λ)εύς)* ή μέσω ενός τ. με β' συνθ. λαΕός)πβ. *Αγησί-λαος, Αρχέ-λαος*κ.τ.ό.)· ήτοι: *άχος*> **Αχί-λαΡος*> (υποκ. σε *-εύς) Αχι-λ(λ)εύς,* οπότε πιθ. αρχική σημ. τού Άχιλλευς «αυτός που προξενεί θλίψη/πόνο στους ανθρώπους». Έχει ακόμη προταθεί η σύνδεση με υποτιθέμενο τ. *άχα «ύδατα» (βλ. λ. *Αχαΐα),* εφόσον ο Αχιλλέας ήταν γιος τής Θέτιδος, κόρης τού Νηρέα].

αχίλλειος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον μυθικό ήρωα Αχιλλέα· ΦΡ. ***αχίλλειοι; πτέρνα*** το τρωτό, αδύνατο σημείο (κάποιου), σημείο στο οποίο είναι κανείς ευπρόσβλητος, ευάλωτος: *~ τής εταιρείας είναι το σωστό σέρβις πριν και μετά την πώληση των προϊόντων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ΙΟΣ.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Άχιλ(λ(εύς. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Θέτις, μητέρα τού Αχιλλέα, όταν γεννήθηκε ο γιος της, προκειμένου να τον προστατεύσει από κάθε πλήγμα, τον βύθισε στα νερά τής Στύγας ολόκληρο εκτός από τη φτέρνα, από όπου τον κρατούσε. Αυτή η «αχίλλειος πτέρνα» αποδείχθηκε το αδύνατο του σημείο, όταν δέχτηκε εκεί το θανατηφόρο τραύμα προς το τέλος τού Τρωικού πολέμου],

αχινός (ο) θαλάσσιος οργανισμός, τού οποίου το σώμα είναι σφαιρικό και περιβάλλεται από πλήθος μαύρων αγκαθιών. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *έχῖνος* (βλ.λ.)].

αχιόνιστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός στον οποίο δεν έχει πέσει χιόνι: *~ βουνοκορφές* 2. (λογοτ.-μτφ.) αυτός που δεν έχει ασπρίσει, δεν έχει άσπρες τρίχες: *~ μαλλιά | κεφάλι.* **αχλάδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο αχλάδι· κυρ. στη ΦΡ. πίσω *έχει* ***η αχλάδα την ουρά*** για την αποτροπή συναγωγής εύκολων ή πρόωρων συμπερασμάτων ως προειδοποίηση ότι στο τέλος θα φανούν τα άσχημα αποτελέσματα: *άσ' τον τώρα να χαίρεται-*. [ΕΤΥΜ < μτγν. άχλάς, *-άδος* < αρχ. *άχράς* «αγριαχλαδιά», βλ. κ. αχλάδι]. # αχλάδι (το) {αχλαδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής αχλαδιάς· μικρός, με πρασινωπή φλούδα και μαλακή γλυκιά σάρκα, με χαρακτηριστικό σχήμα (φαρδιά βάση και στενό λαιμό στο ύψος τού κοτσανιού). [ΕΤΥΜ < μεσν. *αχλάδιον* < **άχράδιον,* υποκ. τού αρχ. *άχράς, -άδος* «αγριαχλαδιά», πιθ. δάνειο ανατολ. προελεύσεως]. **αχλάδια** (η) οπωροφόρο δέντρο που καλλιεργείται σε χώρες με εύκρατο κλίμα, καρπός τής οποίας είναι το αχλάδι (βλ.λ.)· ΦΡ. (αργκό) ***την κούνησα την αχλαδιά*** βλ. λ. *κουνώ.*

αχλαδόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα τού αχλαδιού: *- λύρα.* **αχλύς** (η) {αχλ-ύος, -ύ | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1**. η ελαφρά ομίχλη: *μια λεπτή ~ σκέπαζε την περιοχή* || (μτφ.) το *θέμα έχει περιβληθεί σε μια ~ μυστηρίου* ΣΥΝ. καταχνιά, πούσι 2. (μτφ.) η κατήφεια τού προσώπου: *σκίαζε ~ την όψη του* ΣΥΝ. σκυθρωπότητα, συνοφρύωση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άχλύς, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. πρωσ. agio «βροχή». Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει την καταχνιά,

τη θολούρα που εμποδίζει την όραση, ειδικότ. την ομίχλη που σκεπάζει τα μάτια ενός ετοιμοθάνατου πολεμιστή. Εξειδικευμένη σημ. προσέλαβε η λ. στον Ιπποκράτη («ασθένεια των ματιών»), τον Κριτία («θολούρα λόγω μέθης»), τον Αρχίλοχο («ερωτική συγκίνηση που προκαλεί σύγχυση») και τον Οππιανό («το μελάνι τής σουπιάς»)].

άχλω**ρος,** -η, -ο [μεσν] 1. αυτός που δεν είναι χλωρός ΣΥΝ. ξερός ΑΝΤ. χλωρός 2. (για φυτά) αυτός που δεν έχει αρκετή χλωροφύλλη · 3. αυτός που δεν είναι νωπός: *~ τυρί* ΑΝΤ. χλωρός.

άχνα (η) {χωρ. πληθ.] 1. ο ατμός που αναδίδει το νερό, όταν βράζει: *γέμισε ~ η κουζίνα* ΣΥΝ. υδρατμός 2. (ειδικότ.) ο αέρας που εξέρχεται κατά την εκπνοή σε περιβάλλον με χαμηλή θερμοκρασία (δίνοντας την εντύπωση ατμού, ειδικότ. τις ψυχρές χειμερινές ημέρες) ΣΥΝ. αναπνοή, χνότο **ΦΡ.** ***μη βγάζεις άχνα | μην ακούσω άχνα*** μη μιλήσεις, μη σου ξεφύγει ούτε φθόγγος ΣΥΝ. μη βγάλεις κιχ. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αχνίζω (υποχωρητ.)].

αχνάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η θαμπότητα, το να φαίνεται κάτι θολά, αμυδρά.

αχνά **pi** (το) → χνάρι

άχνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο ατμός, η άχνα 2. (γενικότ.) κάθε λεπτή από τη φύση της ουσία ή λεπτοκομμένη μορφή ύλης, ελαφριά και σε μορφή σκόνης που αιωρείται ή μεταφέρεται από τον αέρα: *~ μαρμάρου* (λεπτή σκόνη που απομένει από την λειοτρίβηση των άχρηστων κομματιών των μαρμάρων τού λατομείου)· ΦΡ. (α) ***ζάχαρη άχνη*** κοπανισμένη ζάχαρη (σκόνη), που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (β) ***άχνη αλεύρου*** πολύ ψιλοκομμένο αλεύρι.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η φλούδα τού σιταριού, η αιχμηρή του απόληξη», < *ak-sna < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-us «η φλούδα τού σιταριού», γερμ. Ähre «στάχυ» κ.ά. Ομόρρ. *άχ-υρο(ν), ακμή, άκ-τή,* κ.ά. Στην Αρχαία η λ. προσέλαβε κατά καιρούς εξειδικευμένες σημ., όπως «λεπτότατο ύφασμα, χνούδι», ενώ στην ποιητική γλώσσα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «αφρός». Βλ. κ. λ. *άχυρο].*

αχνίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άχνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) βγάζω ατμούς: *το φαγητό αχνίζει* ♦ 2. (μετβ.) ψήνω (κάτι) στον ατμό ή το κάνω να βγάζει ατμούς. — άχνισμα (το).

αχνιστός, -ή, -ό αυτός που είναι πολύ ζεστός και βγάζει ατμούς: *~ σούπα.*

αχνό- κ. αχνό- α' συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνουν έννοιες κυρ. χρωμάτων ή φωτισμού, στις οποίες προσδίδεται η σημασία τής ωχρότητας, τού μετριασμού ή τής λεπτότητας ή τής θαμπάδας: *αχνο-τρέμω, αχνο-λάμπω, αχνο-φέγγω.*

αχνογελώ ρ. αμετβ. {αχνογέλασα} (λαϊκ.-λογοτ.) χαμογελώ ελαφρά.

αχνοκέρι (το) {αχνοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κερί που φέγγει αμυδρά, κεράκι: *ένα ~ μόλις που φώτιζε το δωμάτιο.*

αχνός (ο) 1. ο ατμός που σχηματίζεται κατά το βράσιμο νερού 2. η άχνα (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άφνός (με τροπή -φ- < *-χ-,* πβ. *ρίχνω < ρίφνω) < *άθνός <* αοχ. ατμός].

αχνός, -ή, -ό 1. αυτός που διακρίνεται αμυδρά, που δεν φαίνονται με ακρίβεια λεπτομέρειες τού σχήματος του: *μόλις διακρίνονταν στο βάθος τα ~ φώτα* ΣΥΝ. αμυδρός 2. αυτός τού οποίου το πρόσωπο είναι χλομό ΣΥΝ. ωχρός · 3. (λογοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απα-λότητα και τρυφερότητα: *~ χέρια.*

αχνοτρέμω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. δονούμαι ελαφρά: *~ από το κρύο* ΣΥΝ. σιγοτρέμω, τρεμουλιάζω 2. (για πράγματα) τρέμω ελαφρώς: *οι φλόγες των κεριών αχνοτρέμουν στο κηροπήγιο* ΣΥΝ. τρεμουλιάζω.

αχνοφεγγω ρ. αμετβ. {αχνόφεξα} φέγγω αμυδρά, μόλις που φέγγω: τα *φωτισμένα σπιτάκια αχνόφεγγαν στο βάθος τού ορίζοντα* ΣΥΝ. θα-μποφέγγω, (λόγ.) υποφώσκω. — αχνοφεννιά (η).

αχνόφωτος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν είναι έντονα φωτισμένος.

αχολογώ ρ. αμετβ. {αχολογ-είς κ. -άς... | αχολόγησα} (λογοτ.) **1.** βγάζω αχό, ήχο που έχει διάρκεια: το *κύμα αχολογούσε* 2. κάνω αντήχηση, αντιλαλώ ΣΥΝ. αντηχώ. — αχολό(γ)ημα κ. αχολόι (το). [ΕΤΥΜ. < *αχός (< ήχος) + -λογώ].*

άχορδος, -η, -ο [αρχ.] (μουσικό όργανο) που δεν έχει χορδές ΑΝΤ. έγχορδος.

αχόρταγος, -η, -ο [μεσν] 1. αυτός που δεν χορταίνει από το φαγητό ΣΥΝ. αδηφάγος, λαίμαργος ΑΝΤ. ολιγαρκής 2. (μτφ.) αυτός που δεν αρκείται στα απαραίτητα αγαθά, αλλά επιδιώκει να αποκτά ολοένα και περισσότερα: *~ για υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ. άπληστος, ακόρεστος, ανικανοποίητος. Επίσης ανεχόρταγος — αχόρταγα επίρρ., αχορτα-σιά κ. αχορταγιά (η).

αχός (ο) (λαϊκ.-λογοτ.) **1**. ο ήχος: «*~ βαρύς ακούεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν*» (δημοτ. τραγ.) 2. (γενικότ.) ο θόρυβος ΣΥΝ. βοή, αντάρα. [ΕΤΥΜ < μεσν άχώ (υποχωρητ.) < αρχ. ηχώ].

άχου επιφών (καθημ.) χρησιμοποιείται για να δηλώσει: 1. ικανοποίηση από ευχάριστο άκουσμα, ευγενική χειρονομία κ.λπ.: *~*, τι *ωραίο δώρο!* || *~*, δεν ξέρω πώς να σας *ευχαριστήσω!* 2. την ευχάριστη εντύπωση που προκαλεί κάτι: *~*, τι *όμορφο μωρό!* 3, τρυφερότητα, στοργή (+ αδύνατο τ. προσ. αντων): *~* το *μωρούλι μου, κοίτα το πώς κοιμάται!* 4. απογοήτευση (συνήθ. για κάτι που ξέχασε κάποιος να κάνει): *~, το ξέχασα εντελώς ότι είχαμε ραντεβού! Με συγχωρείς!* 5. στενοχώρια, ψυχικό βάρος: *~* τι *έπαθα η καημένη!* [ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

α- | αν- ***στερητικό***

α-χλεύαστος, -η, -ο
ά-χνουδος,-η,-ο **α-χνούδωτος**, -η, -ο
α-χορευτος, -η, -ο **α-χορήγητος**, -η, -ο
α-χορογράφητος, -η, -ο
α-χόρταστος, -η, -ο **α-χρησιμοποίητος**. -η, -ο
α-χρησμοδότητος, -η, -ο
α-χρησμολόγητος. -η, -ο
α-χρονογράφητος. -η, -ο
α-χρονομέτρητος. -η, -ο
α-χτενιστος, -η, -ο

αχού**ρι** (το) {αχουρ-ιού | -ιών} **1.** ο τόπος στον οποίο διαμένουν ζώα ΣΥΝ. στάβλος **2**. (μτφ.) ο χώρος που είναι ακατάστατος, που δεν αρμόζει σε άνθρωπο αλλά σε ζώα ΣΥΝ. στάβλος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άχούριον*< τουρκ. ahir < περσ. äxür «στάβλος αλόγων, ιπποφορβείο»].

άχραντος, -η (λογιότ. -ος), -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ. αδιάφθορος, αμίαντος, άσπιλος, αμαγάριστος, αμόλυντος **2**. ΕΚΚΛΗΣ. ***άχραντα μυστήρια*** η Θεία Κοινωνία: την περασμένη *Κυριακή κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *χραίνω* «αγγίζω - μολύνω», ίσως συνδ. με το ρ. *χραΰω* «έρχομαι σε επαφή, αγγίζω» μέσω τού αορ. *ί-χραF-ον*< I.E. *ghreu-«αγγίζω», πβ. λατ. in-gruo «επιτίθεμαι». Οι φράσεις *άχραντος Θεοτόκος* και *άχραντα μυστήρια* είναι μεσν.].

αχρείαστος, -η, -ο [μεσν.] 1. κυρ. για τη δήλωση απευχής | αποτροπής στη ΦΡ. ***αχρείαστος*** να ***'ναι:*** *γνωρίσαμε έναν γιατρό καρκινολόγο - αχρείαστος να 'ναι- που θεωρείται από τους καλύτερους στην Ελλάδα || μ'αυτό το όπλο -αχρείαστο να 'ναι-μπορείς να σκοτώσεις και ελέφαντα!* 2. αυτός που δεν είναι απαραίτητος και αναγκαίος: *πολλά από αυτά που αγόρασες, μας είναι ~* ΣΥΝ. π^εριττός.

αχρειολονώ ρ. αμ^ετβ. [1837] {αχρ^ειολογ^είς... | αχρειολόγησα} χρησιμοποιώ χυδαία γλώσσα: *μια παρέα νέων αχρειολογούσε και ασχημονούσε* ΣΥΝ. βωμολοχώ, χυδαιολογώ, βρίζω. — αχρειολογία (η) [1761], αχρειολόγος (ο/η) [1889].

αχρείος, -α, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία: *ήταν - άνθρωπος, γεμάτος μίσος* και φθόνο ΣΥΝ. ελεεινός, φαύλος, άθλιος ΑΝΤ. καλός, ευγενής, αγαθός 2. αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθική ΣΥΝ. ανήθικος, κακοήθης, αισχρός· (συνήθ. ως ουσ.): δεν φτάνει *που μου 'φάγε τα λεφτά,* ήθελε να *βγει κι από πάνω ο ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αχρείος,* αρχική σημ. «άχρηστος», < ά- στερητ. + *χρεία].*

αχρειόστομος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιεί χυδαίο λεξιλόγιο ΣΥΝ. αισχρολόγος, αθυρόστομος, βωμολόχος, βρωμόστομος.

αχρειότητα (η) [μτγν.] {αχρειοτήτων} λόγος ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία ή ανηθικότητα: *ξεστόμισε αχρειότητες* || δεν *περίμενε κανείς εκ μέρους του τέτοια συμπεριφορά, τόση ~* ΣΥΝ. ελεεινότητα, αισχρότητα ΑΝΤ. ηθικότητα.

άχρεος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χρέος, που δεν οφείλει χρήματα.

αχρέωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν επιβαρύνεται με χρέη 2. αυτός που δεν έχει επιβαρυνθεί με υποθήκη: *~ κτήμα* ΣΥΝ. ανυποθήκευτος ΑΝΤ. ενυπόθηκος 3. αυτός που δεν έχει εγγραφεί σε χρεωστικό έγγραφο: *~ ποσό | τόκος.* — αχρέωτα επίρρ.

αχρημάτιστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν χρηματίστηκε ή δεν χρηματίζεται (βλ.λ.): *~ υπάλληλος* ΣΥΝ. αδωροδόκητος.

οχρηοΐα (η) {χωρ. πληθ.}η μη χρησιμοποίηση: *«ο κώδικας δεοντολογίας θεσπίστηκε προσφάτως, αλλά παραμένει, εν πολλοίς, σε ~»* (εφημ.) ΣΥΝ. αχρηστία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *χρήσις].*

αχρηστεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {αχρήστεψα κ. αχρήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) **1**. καθιστώ (κάτι) άχρηστο, μη χρησιμοποιήσιμο: *~ μια συσκευή | ένα έπιπλο | οπλικά συστήματα* 2. (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο ως προς βασική του λειτουργία, προκαλώντας του αθεράπευτη (κυρ. σωματική ή ψυχική) βλάβη: *τον χτύπησαν τόσο βάναυσα, που τον αχρήστευσαν για την υπόλοιπη ζωή του: δεν μπορεί πια ούτε να περπατήσει ούτε να αυτοεξυπηρετηθεί* 3. (μτφ.) καταδικάζω (κάποιον) σε απραξία, δεν τον χρησιμοποιώ, τον φθείρω κρατώντας τον σε αδράνεια: *αχρήστευσε ένα μεγάλο ταλέντο, γιατί δεν του έδωσε ούτε μία ευκαιρία.* — αχρήστευση (η).

αχρηστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **· 1.** η **μ**η χρησιμότητα, το να είναι κάτι άχρηστο **· 2.** η **μ**η χρησιμοποίηση (κάποιου), αχρησία: είμαι | *βρίσκομαι | περιέρχομαι σε ~* || *προμηθευτήκαμε ακριβούς υπολογιστές, αλλά τους καταδικάσαμε σε ~, αφήνοντας τους στις αποθήκες* || μετά από χρόνια *εντατικής χρήσεως, τώρα έχει περιπέσει σε ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

> αχρηστία ή αχρηστεία; Το σωστό είναι αχρηστία από το ά**χρηστος** (πβ. *άσωτος* - ασωτία, *πρόεδρος* - προεδρία, *άμνηστος* - αμνηστία κ.τ.ό.). Το αχρηστεύω είναι νεότερο (όπως αντιστοίχως και τα ασωτεύω, *προεδρεύω, αμνηστεύω* κ.λπ.) και δεν επηρεάζει την ορθογραφία τής λ., ώστε να γραφεί αχρηστεία.
>
> → *αμνηστία, ανανδρία*

άχρηστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι χρήσιμος: *αποθήκευε πολλά* - αντικείμενα **2.** (σπάν.) αυτός που δεν χρησιμοποιείται 3. (μειωτ.) αυτός που δεν είναι ικανός να εκτελέσει σωστά ένα έργο: *~ άνθρωπος, μια δουλειά δεν μπορεί να κάνει σωστά* ΣΥΝ. ανίκανος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ασήμαντος, ανώφελος», < ά- στερητ. + *χρηστός* (βλ.λ.) < *χρώμαι.* Η λ. κατά τον Μεσαίωνα προσέλαβε ηθική σημ. (ο μη χρηστός), όπως και το *αχρείος.* Όταν η λ. *αχρείος* περιορίστηκε στη σημ. «ευτελής, φαύλος», η λ. *άχρηστος* την αντικατέστηκε στις κυριολεκτικές της χρήσεις].

άχρι πρόθ. (αρχαιοπρ.) μέχρι· κυρ. στη ΦΡ. *άχρι τούδε* μέχρι τώρα, μέχρι στιγμής: Δεν *εστάλη απάντηση στο έγγραφο μας ~. Ελπίζουμε, πάντως, να λάβουμε απάντηση εντός των ημερών.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άχρι(ς)* < *m-ghri, μηδενισμ. βαθμ. τού *μέχρι* (βλ.λ.). Το *άχρι* λειτούργησε αρχικά" ως επίρρημα και κατόπιν ως πρόθεση συντασσόμενη με γενική (άχρις *ου, άχρι τούδε)*- υστερογενής είναι η χρήση του ως συνδέσμου (εν αντιθέσει με το έως)].

Αχ**ρίδα** (η) λίμνη στα σύνορα τής Αλβανίας και τού κράτους των Σκοπίων αλλιώς *Οχρίδα.*

[ΕΤΥΜ < μεσν. *Άχρίς, -ίδος* (9ος αι.), αγν. ετύμου. Στην πρώιμη μεσν. περίοδο ονομαζόταν Λυχνίς]. **αχρόνιαστος,** -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμπλήρωσε χρόνο από τότε που γεννήθηκε: το *βρέφος ήταν ~* · 2. αυτός τού οποίου ο θάνατος δεν έκλεισε χρόνο από τότε που επήλθε: ο *παππούς είναι ακόμη ~.* Επίσης **αχρόνιστος** [μεσν.]. **αχρονο**λόγητος**,** -η, -ο [1836] **1.** αυτός που δεν έχει χρονολογία: *~ γράμμα | έγγραφο | έκδοση* ΑΝΤ. χρονολογημένος 2. αυτός που δεν είναι δυνατόν να οριοθετηθεί χρονικώς: *~ ανακαλύψεις | ευρήματα* (αμφορείς, κοσμήματα, τοιχογραφίες, εικόνες κ.λπ.) ΑΝΤ. χρονολογημένος.

άχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υπόκειται σε χρονικούς περιορισμούς, αλλά εκτείνεται στην αιωνιότητα: *ο - Θεός.* Επίσης αχρονικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός.* **άχρους,** -ους, -ουν {άχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει χρώμα ΣΥΝ. άχρωμος ΑΝΤ. έγχρωμος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-χροος* < **-χροΡος* < *χρως* (βλ.λ.) «δέρμα -χρώμα»]. αχρωμάτιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρωματιστεί ΑΝΤ. χρωματιστός, χρωματισμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει ή δεν διαδηλώνει τις ιδεολογικές και πολιτικές του θέσεις: πολιτικά ~ ΣΥΝ. ακομμάτιστος, ουδέτερος. **αχρωματο**ψία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία διάκρισης ενός ή περισσοτέρων από τα τρία βασικά χρώματα (πράσινο, κόκκινο, μπλε) ΣΥΝ. δαλτονισμός. Επίσης αχρωματωπία. [ΕΤΥΜ < *αχρώματος* + *-ωψία* < όψη, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. achromatopsie]. **αχρωμία** (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η έλλειψη χρωστικής στο δέρμα, είτε εκ γενετής (αλφισμός) είτε επίκτητη (λευκοδερμία). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. achromie]. άχ**ρωμος,** -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρώμα: το *νερό είναι ~, άοσμο και άγευστο* ΣΥΝ. (λόγ.) άχρους ΑΝΤ. έγχρωμος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει δικό του «χρώμα», που δεν διακρίνεται ανάμεσα στους άλλους, που δεν έχει τίποτε το ξεχωριστό, το ενδιαφέρον: είχε *μια ~ παρουσία στην εκδήλωση* ΣΥΝ. κοινός, ουδέτερος ΑΝΤ. ξεχωριστός. **αχταρμάς** (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η μεταφορά εμπορευμάτων ή επιβατών από πλοίο σε πλοίο ή από πλοίο προς την προκυμαία με βάρκες ΣΥΝ. διαμετακόμιση, μετεπιβίβαση, μεταφόρτωση **2.** (μτφ.) το ανακάτωμα διαφορετικών μεταξύ τους αντικειμένων ή προσώπων: ο *κόσμος στο μαγαζί ήταν ένας - από όλες τις φυλές τής Γης* || ένας *μουσικός ~* από *ήχους και ρυθμούς κάθε προέλευσης* ΣΥΝ. συνονθύλευμα, ανακατωσούρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός.* [ΕΤΥΜ < τουρκ. aktarma «αλλαγή κατευθύνσεως, μεταβίβαση»]. άχτι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} ο διακαής πόθος, η έντονη επιθυμία: είχε *μεγάλο ~ να γίνει δάσκαλος* ΣΥΝ. καημός, μεράκι· ΦΡ. (α) ***βγάζω το άχτι μου*** εκτονώνομαι, ικανοποιώ μια έντονη και βαθιά επιθυμία μου: *πήγε στα μπουζούκια και έβγαλε το άχτι του* (β) έχω ***(κάποιον) άχτι*** *έχω* μεγάλη επιθυμία να εκδικηθώ (κάποιον): τον είχε *~ από τότε που την είχε προσβάλει δημόσια.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ahit «υποχρέωση, υπόσχεση», πβ. φρ. έχω άχτι (τουρκ. ahdim var)]. **αχτί**δα (η) → ακτίνα αχτιδωτος, -η, -ό → ακτινωτός αχτίνα (η) → ακτίνα άχτιστος, -η, -ο → άκτιστος αχτύπητος, -η, -ο κ. (λόγ.) ακτύπητος [μεσν.] **1**. αυτός που δεν χτυπήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να δεχτεί χτύπημα και γενικότ. αυτός που δεν είναι δυνατόν να τραυματιστεί ΑΝΤ. χτυπημένος **2**. (συνήθ. μτφ.) αυτός που κανείς δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί, ο μοναδικός και ασυναγώνιστος ΣΥΝ. άπιαστος, ακαταμάχητος, αξεπέραστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος.* άχυμος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) 1. αυτός που δεν έχει χυμό, ζουμί: *~ φρούτα* ΑΝΤ. ζουμερός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει γεύση ΣΥΝ. άγευ-στος, άνοστος ΑΝΤ. εύχυμος. **αχυρα**νθρωπος (ο) [1895] {αχυρανθρώπ-ου | -ων, -ους) 1. ανθρώπινο ομοίωμα που έχει κατασκευαστεί από άχυρα ΣΥΝ. σκιάχτρο 2. (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που προβάλλεται ως πρωταγωνιστής ενεργειών, πρωτοβουλιών, επιχειρήσεων στον πολιτικό και οικονομικό κυρ. χώρο, αλλά στην πραγματικότητα ενεργεί εξ ονόματος άλλων, διότι πίσω του κρύβονται οι πραγματικοί πρωταγωνιστές των γεγονότων: ο *διακτάτορας ήταν ~ που εξυπηρετούσε συμφέροντα μεγάλων εταιρειών* ΣΥΝ. μαριονέτα, πιόνι. [ΕΤΥΜ Από̱δ. τού γαλλ. homme de paille]. αχυραποθήκη (η) [1894] {αχυραποθηκών} αποθήκη για άχυρα. αχυρένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από άχυρο: *~ καλύβα | στρώμα* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει ξανθό χρώμα, όπως το άχυρο: *~ μαλλιά* · 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ασημαντότητα και χαμηλή διανοητική στάθμη: μυαλό ~ ΣΥΝ. ασήμαντος. άχυρο κ. (λαϊκότ.) άχερο (το) το υπόλειμμα των σιτηρών κατά το αλώνισμα με τον αποχωρισμό τού καρπού ΣΥΝ. σανός· ΦΡ. ***(γυρεύω | ψάχνω) ψύλλους | βελόνες στ' άχυρα*** για πολύ δυσεύρετα πράγματα, για να δείξουμε πόσο μάταιη είναι η αναζήτηση τους: *αναζητεί* μιαν *απόφαση δικαστηρίου για το θέμα, χωρίς να ξέρει ποιος, πού και πότε την εξέδωσε· πραγματικά γυρεύει ψύλλους στ' άχυρα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άχυρον* < **άκ-υρ-ον* (όπου η τροπή -κ- > -χ- κατ' ανα-λογίαν προς το συνώνυμο άχ-νη «η φλούδα τού σιταριού») < I.E. *ak-«οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-us «η φλούδα τού σιταριού», γερμ. Ähre «στάχυ», αγγλ. ear «στάχυ» κ.ά. Ομόρρ. άχ-νη, άκ-μη, άκ-τή κ.ά. Στην Αρχ. η λ. προσέλαβε διάφορες σημ. «φλοιός σιτηρών - σανός - πίτουρο» κ.ά.].

αχυρόδεμα (το) {αχυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέμα από άχυρα.
αχυροκαλύβα (η) [1839] {αχυροκαλυβών} καλύβα από άχυρο.
αχυροσκεπή (η) σκεπή από άχυρα.
αχυροστρωμα (το) {αχυροστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρώμα από άχυρα. Επίσης (λόγ.) αχυροστρωμνή (η) [1867].
αχυρώνας (ο) [μτγν.] ο χώρος στον οποίο αποθηκεύονται άχυρα. Επίσης (λαϊκ.) αχερώνας (ο) κ. αχυρώνα (η).
αχώ ρ. αμετβ. {αχείς...· μόνο στον ενεστ.} (λογοτ.-λαϊκ.) δημιουργώ ηχώ, αντίλαλο: στον *κάμπο αχούσαν* τα κανόνια ΣΥΝ. αντιλαλώ, αντηχώ. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *αχώ* < αρχ. *ηχώ (-έω)]*.
αχώνευτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν χωνεύεται κατά την πέψη: *τροφές* ~ ΣΥΝ. δύσπεπτος ANT. εύπεπτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν κατανοήθηκε ή δεν μπορεί να κατανοηθεί (να αφομοιωθεί διανοητικά): ~ *νοήματα* | *μαθήματα* ΣΥΝ. αναφομοίωτος ANT. χωνεμένος · 3. αυτός που δεν έχει συμπαθητικό χαρακτήρα, αντιπαθητικός ΣΥΝ. απωθητικός, αποκρουστικός.
αχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν χωράει **ή** δεν μπορεί να χωρέσει κάπου. Επίσης αχώρετος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + χωρώ].
αχώριστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χωριστεί, δεν χωρίζεται, δεν αποσπάται από ένα σύνολο ΣΥΝ. αδιαίρετος, αδιάσπαστος, αδιάρρηκτος 2. ΓΛΩΣΣ. ***αχώριστα μόρια*** λέξεις με επιρρηματική σημασία, που απαντούν μόνο στη σύνθεση ως προθηματικά στοιχεία, λ.χ. ξε-, αμφι- κ.τ.ό. **3.** (συνήθ. στον πληθ.) για δύο ή περισσότερα πρόσωπα που έχουν στενή φιλική σχέση και εμφανίζονται συχνά μαζί: ~ *φίλοι* | *συμμαθητές* | *συνάδελφοι* | *σύντροφοι*.
άχωστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει χωθεί στο έδαφος ή δεν έχει καλυφθεί από χώμα: *πάσσαλοι* ~ ΑΝΤ. χωμένος, χωστός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μείνει άταφος ΣΥΝ. άθαφτος. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + χωστός (< χώννυμι), βλ. κ. χώνω].
άψα (η) {χωρ. πληθ.) **1.** το άναμμα και η προερχόμενη από αυτό θερμότητα · **2.** η αψάδα (βλ.λ.). Επίσης **άψη** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άψις < άπτω «ανάβω» (πβ. κ. άν-άπτω)].
αψάδα (η) {χωρ. πληθ.) (λαϊκ.) **1**. η έξαψη, η οξύτητα, η κατάσταση τού ευέξαπτου: *φοβόταν την* ~ *του* ΣΥΝ. άψα, αψιθυμία, αραθυμιά · 2. η καυστική, τσουχτερή γεύση: η ~ τής τσικουδιάς | *τού* ξιδιού | τού *κρεμμυδιού* ΣΥΝ. άψα, καυστικότητα. [ΕΤΥΜ. < αψύς (βλ.λ.)].
άψαλτος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ . 1. αυτός που δεν τον έχουν ψάλει: ~ *ύμνος* | *τροπάριο* | *ακολουθία* ΣΥΝ. ανύμνητος · 2. (για νεκρούς) αυτός για τον οποίο δεν εψάλη η νεκρώσιμη ακολουθία: *θάφτηκε* ~ ΣΥΝ. αδιάβαστος.
άψαχτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που δεν τον έχουν ψάξει · **2.** αυτός που δεν έχει αυτογνωσία, άτομο χωρίς ανησυχίες και σχέδια για το μέλλον ΑΝΤ. ψαγμένος.
αψεγάδιαστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κανένα ελάττωμα (ψεγάδι): ήταν ένα *κείμενο* ~ || η όλη του *συμπεριφορά και δράση* ήταν- ΣΥΝ. άψογος, τέλειος, ανεπίληπτος.
αψεντι (το) {αψεντ-ιού | -ιών} οινοπνευματώδες ποτό, το οποίο παρασκευάζεται με απόσταξη από τα φύλλα τής αψίνθου (βλ.λ.) και άλλων αρωματικών συστατικών ΣΥΝ. αψίνθιο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. absinthe < λατ. absinthium < αρχ. άψίνθιον, υποκ. τού ουσ. *αψινθος* (βλ.λ.)].
άψε-σβήσε επίρρ. ταχύτατα, αμέσως, πάρα πολύ γρήγορα στη ΦΡ. ***στο άψε-σβήσε:*** *έλυσε τις ασκήσεις* ~ ΣΥΝ. πει και φει, ώσπου να πεις κύμινο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. άψε, προστ. τού αφτω (< αρχ. άπτω «αγγίζω - ανάβω», βλ.λ.) + σβήσε].
αψευδής, -ής, -ές [αρχ.] {αψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αψευδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που δεν εμπεριέχει ψεύδος, που δεν μπορεί να διαψευσθεί: τα *έργα του είναι οι* ~ *μάρτυρες τού ταλέντου του* ΣΥΝ. αληθινός, πραγματικός, αναμφισβήτητος. — αψευδώς επίρρ. [αρχ.].
άψη (η) → άψα
αψηλός, -ή, -ό (λαϊκότ.) ψηλός: ~ *άντρας*. — αψηλά επίρρ.
[ΕΤΥΜ < α- προθεμ. + ψηλός].
αψηλού επίρρ. (λαϊκ.-λογοτ.) ψηλά· στη ΦΡ. ***τ' αψήλου;*** *«να 'μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα ~»*. [ΕΤΥΜ < *(α)ψηλός* + επιρρ. κατάλ. *-ου*, πβ. κ. λαϊκ. *απάν-ού]*.
άψητος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει ψηθεί καλά: ~ *κρέας* ΣΥΝ. ωμός ΑΝΤ ψημένος **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ *μπίρα* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί και αποκτήσει πείρα από τη ζωή: ήταν *ακόμη* ~ στη *δουλειά* ΣΥΝ. άπειρος, αμάθητος ΑΝΤ. ψημένος. — άψητα επίρρ.
αψήφιστα επίρρ. [μεσν.] χωρίς να δοθεί η πρέπουσα σημασία, με επιπολαιότητα· κυρ. στη ΦΡ. **το *παίρνω αψήφιστα*** δεν δίνω την απαραίτητη προσοχή.
αψήφιστος, -η, -ο 1. (κυρ. για πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από απερισκεψία και επιπολαιότητα: ~ *ενέργεια* | *κίνηση* ΣΥΝ. ασυλλόγιστος, απερίσκεπτος, αστόχαστος **2**. (σπάν.) αυτός που δεν λογαριάζει, δεν ψηφά τον κίνδυνο ΣΥΝ. άφοβος, θαρραλέος · **3.** αυτός που δεν έχει ψηφιστεί: το *νομοσχέδιο είναι ακόμη* ~. — αψηφισιά (η). [ΕΤΥΜ. Η λ. στη σημ. 3 είναι αρχ. < α- στερητ. + *ψηφίζω*. Η λ. στις σημ. 1-2 προέρχεται από < α- στερητ. + ψηφώ ή απευθείας από το ρ. αψηφώ, αντί *αψήφητος, κατά τα πολλά επίθ. σε *-ιστός από* ρ. σε -ίζω (αμύριστος - *μυρίζω)* και κατά το κανονικό *αψήφιστος* τής σημ. 3].
αψηφώ ρ. μετβ. {αψηφάς... | αψήφησα} **1.** δεν λογαριάζω, δεν υπολογίζω κάτι, το αντιμετωπίζω άφοβα, θαρραλέα: ~ τα *σχόλια τού κόσμου* | *τον κίνδυνο* | *τις δυσκολίες* | *τις απαγορεύσεις* ΣΥΝ. παραβλέπω, αδιαφορώ 2. δείχνω περιφρόνηση: *αψήφησε τους ανθρώπους που* ήλθαν να τον *υποδεχτούν* ΣΥΝ. υποτιμώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *αψηφώ* < μτγν. άψηφος «ανάξιος λόγου, περιφρονημένος», αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει ψήφο», < ά- στερητ. + ψήφος].
αψίδα (η) **1.** (αρχ.) μνημείο τής ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής προς τιμήν προσώπου **ή** σε ανάμνηση σημαντικού γεγονότος (λ.χ. στρατιωτικής νίκης), σχήματος τοξοειδούς πύλης (με ένα, δύο **ή** τρία ανοίγματα), το οποίο έφερε πάνω του αγάλματα και διακοσμητικά ανάγλυφα και λειτουργούσε αρχικά ως δίοδος των νικητών: ~ *θριάμβου* || *ο στρατός πέρασε κάτω από τις* ~ τού *θριάμβου* **2.** κάθε τοξοειδής κατασκευή από πέτρες ή τούβλα ΣΥΝ. καμάρα, τόξο, ψαλίδωμα · 3. (στον ορθόδοξο ναό) η κόγχη τού Αγίου Βήματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άψίς, *-ίδος* < θ. άψ- (πβ. αόρ. ήψα), ρ. άπτω. Στην Αρχαία η λ. προσέλαβε εξειδικευμένες σημ., όπως «δίχτυ» (Ομηρος), «τροχός» (Ηρόδοτος, Ευριπίδης), «κύκλος ηλίου, ίριδα» (Ευριπίδης). Η σημερινή σημ. οφείλεται πιθ. στο λατ. absis/apsis (< ελλην. άψίς), που χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει την καμάρα, το τοξοειδές κατασκεύασμα].
αψίδωμα (το) {αψιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλίση κτίσματος σε σχήμα καμπύλης, αψίδας: το - τής *πόρτας* ΣΥΝ. καμπύλωμα, καμάρα 2. η αψίδα (βλ.λ.).
αψιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα αψίδας ή που αποτελείται από αψίδες.
αψιθιά (η) → άψινθος
αψίθυμος, -η, -ο αυτός που θυμώνει και εξάπτεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, θυμώδης. — αψιθυμία (η) [1888], ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*. [ΕΤΥΜ. < *αψι-* + *θυμός*, κατά το αρχ. *άψίκορος]*.
αψίκορος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που χορταίνει γρήγορα, που φθάνει σύντομα στον κορεσμό · 2. αυτός που συχνά ή γρήγορα μεταβάλλει διάθεση. — αψίκορα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άψίκορος* < *άψι-* (< άπτω) + *κόρος* < *κορέννυμι* «χορταίνω» (βλ. λ. *κορεσμός)]*.
αψιλία (η) {χωρ. γεν.) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) η έλλειψη χρημάτων, το να είναι κανείς αδέκαρος: *έχει αψιλίες* ΣΥΝ. αδεκαρία, απενταρία. Επίσης αψιλιά. — άψιλος, -η, -ο.
αψιμαχία (η) {αψιμαχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. η ανταλλαγή πυρών χωρίς ουσιαστική εμπλοκή των δυνάμεων: μετά τις *σύντομες* ~ *ακολούθησε σφοδρή σύγκρουση* 2. (μτφ.) φιλονικία λεκτική, διαπληκτισμός: αψιμαχίες *και ανταλλαγή ύβρεων μεταξύ βουλευτών* ΣΥΝ. λογομαχία, διαξιφισμός. — αψιμαχώ ρ. [μτγν.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αψιμαχία* < *άψι-* (< άπτω) + *-μαχία* < *μάχη]*.
αψιμυθίωτος, -η, -ο [1875] (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει περιττά στολίδια: γυναίκα ~ || *λόγος* ~ ΣΥΝ. αστόλιστος ΑΝΤ. ψιμυθιωμένος.
[ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + ψιμυθιώ «στολίζω» (βλ.λ.)].
αψίνθιο (το) {αψινθί-ου | -ων} το αψέντι (βλ.λ.).
άψινθος (η) {αψίνθ-ου | -ων, -ους) ποώδες αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, τη λαϊκή θεραπευτική (εκτρωτικό, εμμηναγωγό κ.ά.) και την ποτοποιία (βλ. λ. *αψέντι)*. Επίσης (λαϊκ.) αψιθιά.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, προελλην. (μη I.E.) λ., όπως συμβαίνει με όσες λ. χαρακτηρίζονται από το επίθημα -νθ-, π.χ. *Ζάκυνθος, λαβύρινθος, ασάμινθος* κ.ά.].
αψίχολος, -η, -ο αψίθυμος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αψι- (< *αψύς)* + *-χόλος* < *χολή]*.
άψογος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κανένα λάθος ή ελάττωμα: ~ *γραπτό* | *εμφάνιση* | *ομιλία* | *τεχνική* ΣΥΝ. τέλειος, αψεγάδιαστος 2. αυτός που δεν μπορεί να τον ψέξει κανείς, να του αποδώσει ηθική κατηγορία: η *συμπεριφορά του υπήρξε* ~ ΣΥΝ. άμεμπτος, ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος. — άψογα επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *ψόγος* < *ψέγω)]*.
αψού (το) {άκλ.} ο ήχος τού φταρνίσματος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].
άψυκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να παγώσει ΣΥΝ. απάγωτος.
αψύς, -ιά, -ύ {-ύ κ. -ιού | -είς κ. -ιοί, -ιών, -είς κ. -ιούς) **1**. αυτός που είναι οξύς, τσουχτερός, πικάντικος στη γεύση: ~ ξίδι | *τσίπουρο 2.* αυτός που οργίζεται πολύ εύκολα ΣΥΝ. οξύθυμος, ευέξαπτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, *κουτσός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. αψύς, που πλάστηκε με απόσπαση και λεξικοποίηση τού ά συνθ. λ. όπως *άψί-κορος, άψι-μαχία* κ.ά. (όπου < άψι- < *άπτω)* κατά τα επίθ. σε -ύς, όπως *δριμύς, ευθύς* κ.ά.].

αψύς: επίθετα σε -ύς. Το αψύς ανήκει σε έναν μικρό αριθμό επιθέτων σε -ύς, που η κλίση τους στο αρσενικό είναι ακόμη ρευστή: ο *αψύς,* τού αψύ | αψιού, τον αψύ - οι αψείς | *αψιοί,* των *αψιών,* τους *αψείς* | *αψιούς.* Όμοια σχηματίζονται τα επίθετα: βαθύς, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς. Τα επίθετα παχύς, βαρύς κ.ά. εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε **-έος | -έων**. *βαρέων όπλων, παχέος εντέρου,* ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε -ύς τού τύπου ταχύς.

→ -ύς

αψυχολόγητος, -η, -ο [1893] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από απώ-

α- | αν- *στερητικό*
α-ψαλίδιστος, -η, -ο α-ψαχούλευτος, -η, - **α-ψείριστος**, -η, -ο **α-ψηλάφητος**, -η, -ο α-ψυχαγώγητος, -η, -ο
ά-ψαυστος, -η, -ο α-ψείριαστος, -η, -ο α-ψέκαστος, -η, -ο α-ψηλάφιστος, -η, -ο α-ψώνιστος, -η, -ο

λεία τής ψυχραιμίας: ~ *κίνηση* | *ενέργεια* 2. αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον ψυχολογήσει εύκολα, που έχει απρόβλεπτες αντιδράσεις. — αψυχολόγητα επίρρ.

άψυχος, -η, -ο [αρχ.] 1. (α) αυτός που δεν έχει ψυχή: τα *πράγματα θεωρούνται* - ΑΝΤ. έμψυχος (β) αυτός που δεν έχει μέσα του ζωή, νεκρός: τα *σώματα τους κείτονταν άψυχα στο έδαφος* || ~ *κουφάρι 2.* αυτός που δεν έχει ζωηρότητα, δύναμη: ~ *παρέλαση/ κίνηση* || ~ *σουτ* || το *παίξιμο τού ηθοποιού ήταν ~, άνευρο* ΣΥΝ. άτονος, χαλαρός 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει πυγμή και γενναιότητα ΣΥΝ. δειλός, άτολμος ΑΝΤ. ψυχωμένος. — **άψυχα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός.*

Αώος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Β. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος. [ΕΤΥΜ < αρχ. Ἄ(δος, αβεβ. ετύμου. ο ομώνυμος κυπριακός ποταμός, καθώς και το κυπριακό όρος *Άωον,* δείχνουν ότι η λ. πιθ. αποτελεί εξελληνισμένη μορφή τής φοιν. λ. *Ἀώ* (πβ. εβρ. ädön «κύριος»), η οποία χρησιμοποιήθηκε ως επίκληση τού *Αδώνιδος* (βλ.λ.) και ως τίτλος Κυπρίων βασιλέων],

άωρος, -η (λόγ. -ος), -ον 1. αυτός που γίνεται πριν από τον καθορισμένο χρόνο: ~ *σπορά* ΣΥΝ. πρώιμος ΑΝΤ. έγκαιρος 2. (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα ΣΥΝ. άγουρος, αμέστωτος ΑΝΤ. ώριμος. — άωρα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αγώρι.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *-ωρος* < *ώρα.* Βλ. κ. *άγουρος].*

ά**ωρος:** ομόρριζα. Το άωρος εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ. αγώρι. Το αρχ. ά-ωρος (< α- στερητ. + *ώρα)* με τη σημ. τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι ώ**ρ**ι**μος** (< *ώρα* + *-ιμος),* εξελίχθηκε στο μτγν. ά**γωρος** (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου *-γ-* ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκοριστικό αγώρ-ιον > αγώρι (όπως πρέπει να γράφεται ετυμολογικά η λ.). Αγώρι. δηλ. το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει. Το *άγωρος* έδωσε φωνητικά (ω > ου [u]) τον τύπο ά**γου**ρ**ος,** που σήμαινε «νέος» και που αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, είχε την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο ω**ρα-ίος**, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως εύ-μορφος (> **όμορφος**).

άωτον (το) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***άκρον άωτον*** (το) βλ. λ. *άκρον άωτον.* άωτος, -ος, -ον 1. αυτός που δεν έχει αφτιά 2. (αγγείο) που δεν έχει
λαβές.

[ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + *-ωτος* < *ους, ώτός].*

Β

Β, **β: βήτα**, το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Οι γνώσεις μας για το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας δείχνουν ότι αρχική (αρχαία) προφορά τού γράμματος βήτα ήταν το σημερινό μπ. Ήτοι, η φωνολογική αξία τού **β** δεν ήταν ενός **διαρκούς** ηχηρού τριβόμενου χειλικού συμφώνου, όπως το προφέρουμε σήμερα (**βήμα** = /vima/), αλλά ενός **κλειστού** ηχηρού χειλικού συμφώνου (αρχ. **βήμα** = /béèma/). Ωστόσο, η σημερινή προφορά δεν είναι καθόλου νέα, αφού ήδη από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. άρχισε να αλλάζει η προφορά τού αρχαίου **β** και να γίνεται αυτή που έχουμε μέχρι σήμερα. Δύο παρατηρήσεις: α) Στα αρχαία συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β -που προηγήθηκε τού φθογγολογικού αλφαβήτου τής Ελληνικής- και κυπριακό συλλαβάριο) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή μεταξύ π - β - φ (το ίδιο συλλαβόγραμμα δηλώνει και τα τρία είδη συμφώνων -ψιλό, μέσο και δασύ- σε συνδυασμό πάντα και με ένα φωνήεν, *π.χ. πε-βε-φε* ή *πο-βο-φο)* β) Λέξεις που προφέρονται στη Ν. Ελληνική με -μπ- είτε είναι ξένης προελεύσεως *(μπίρα, μπετόν, μπλούζα, κάμπος, καμπίνα* κ.ά.) είτε προέρχονται από αρχ. -μβ- *(εμ-βαίνω > μπαίνω, γαμβρός > γαμπρός)* ή από αρχ. -μπ- *(έμ-πορος, συμ-περαίνω).* Η ονομασία τού γράμματος **(βήτα)** ανάγεται, κατά τους μελετητές τής ελληνικής γραφής, σε εξελληνισμένη μορφή τού βορειοσημιτικού bêt, που σήμαινε «το σπίτι» και που χρησιμοποιήθηκε ακροφωνικά (με βάση την προφορά τού αρχικού γράμματος β-), για να δηλώσει το αρχ. ελληνικό β (= μπ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Β, **β** βήτα˙ το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. βήτα, *αριθμός).*

Β συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το ΒΟ έως το ΒΙΟ (βλ. λ. *χαρτί,* ΠΙΝ.).

Β. βορράς, βόρειος, -α, -ο, βόρεια.

ΒΑ. βορειοανατολικός, -ή, -ό, βορειοανατολικά.

βαβα κ. **βάβα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) (διαλεκτ.) η γιαγιά.

βαβά (το) {άκλ.} (στη νηπιακή γλώσσα) η πληγή, το τραύμα.

Βαβαρία (η) [1728] (γερμ. Bayern) (παλαιότ. ορθ. *Βαυαρία)* ομόσπονδο κράτος τής Γερμανίας, στο ΝΑ. τμήμα της, με πρωτεύουσα το Μόναχο, ανεξάρτητο βασίλειο μέχρι το 1871. — **Βαβαρός** (ο) [1728], **Βαβαρή** (η), βαβαρικός, -ή, -ό [1728].
[ΕΤΥΜ. < λατ. Bavaria < Baiuvarii, ονομασία κελτ. φυλών, που κατοίκησαν στην περιοχή μεταξύ τού 500 και τού 800 μ.Χ. Η ονομασία αυτή ίσως έχει δεχθεί την επίδρ. τού αρχ. γερμ. warjan «πολεμώ, υπερασπίζω» (πβ. αγγλ. warrior «πολεμιστής»)].

Βαβαροκρατία (η) [1852] (παλαιότ. ορθ. *Βαυαροκρατία)* {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η περίοδος βασιλείας τού Όθωνα μέχρι την παραχώρηση τού Συντάγματος (1833-43), κατά την οποία οι Βαβαροί είχαν εκτεταμένες εξουσίες στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Βαβέλ (η) {άκλ.} στη **ΦΡ. *πύργος*** τής ***Βαβέλ*** κατάσταση ασυνελνοησίας, δυσκολίας στην επικοινωνία, κυρ. λόγω τής ύπαρξης διαφορετικών γλωσσών.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. Bavel | Babel. Σύμφωνα με την παραδεδομένη άποψη, η λ. αποτελεί παράγωγο τού εβρ. ρ. babài «συγχέω» και σημαίνει «σύγχυση». Η ετυμ. αυτή αιτιολογεί την αφήγηση περί τού πύργου τής Βαβέλ, κατά την οποία ο θεός προκάλεσε ασυνεννοησία, σύγχυση στη γλώσσα των ανθρώπων που αποπειράθηκαν με έπαρση να υψώσουν έναν πύργο που θα έφθανε ώς τους ουρανούς (Π.Δ. Γένεσις 11, 9: διά *τοῦτο εκλήθη το όνομα αυτής Σύγχυσις, ὅτι εκεί συνέχεεν Κύριος τά χείλη πάσης τής γής).* Από τη διαφοροποίηση τής γλώσσας των ανθρώπων ματαιώθηκε η ανέγερση τού ομώνυμου πύργου. Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από το ακκαδ. Bab-ilu «πύλη τού θεού», ονομασία ναού τού θεού Μαρντούκ].

βαβίζω ρ. αμετβ. {βάβισα} (σπάν. για σκύλο και λύκο) γαβγίζω. — βάβισμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ηχομιμητική λ. *βαβ* (γάβγισμα σκύλου)].

βαβουίνος (ο) → μπαμπουίνος

βαβούλι (το) {βαβουλ-ιού | -ιών) το άνθος τού βαμβακιού και γενικότ. το περίβλημα τού καρπού. [ΕΤΥΜ. < μεσν. **βαβούλιον* (με ανομοίωση) < λατ. valvulus].

βαβούρα (η) {χωρ. πληθ.} ο συνεχής και υπόκωφος θόρυβος, η φασαρία: *γίνεται πολλή ~,* όταν *οι συνάδελφοι μιλούν μεταξύ τους στο γραφείο* ΣΥΝ. βουητό, βόμβος. [ΕΤΥΜ. μεσν., ηχομιμητική λ.].

Βαβυλώνα (η) αρχαιότατη πόλη τής Μεσοποταμίας, πρωτεύουσα τής Βαβυλωνίας, χτισμένη στις όχθες τού Ευφράτη, γνωστή για τους κρεμαστούς της κήπους, ένα από τα επτά θαύματα τής αρχαιότητας. Επίσης (αρχαιοπρ.) Βαβυλών [αρχ.], {Βαβυλών-ος, -α}. — **Βαβυλώνας** (ο) [αρχ.], Βαβυλώνα (η), βαβυλωνιακός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Βαβυλών, -ώνος* < ακκαδ. Bab-ilu «πύλη τού θεού», ονομασία ναού τού θεού Μαρντούκ, βλ. κ. *Βαβέλ].*

Βαβυλωνία (η) [αρχ.] **1.** ΙΣΤ. αρχαία χώρα τής Μεσοποταμίας, που είχε πρωτεύουσα τη Βαβυλώνα **2.** (μετωνυμ.) η απόλυτη σύγχυση και ασυνεννοησία: η *συζήτηση μετατράπηκε σε ~* ΣΥΝ. οχλαγωγία, πύργος τής Βαβέλ.
[ΕΤΥΜ Στη σημ. τής απόλυτης σύγχυσης, εκτός από την αφήγηση για τον «πύργο τής Βαβέλ», συνέβαλε και η ομώνυμη κωμωδία τού Δ. Βυζαντίου (1836), η οποία προέβαλλε και σατίριζε την ασυνεννοησία μεταξύ τα**α**>ν ομιλητών διαφόρων διαλέκτων τής Ελληνικής. Το έργο έφερε τον χαρακτηριστικό τίτλο: *«Βαβυλωνία ή ή κατά τόπους διαφθορά τής ελληνικης γλώσσης»].*

βάβω κ. **μπάμπω** (η) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά· (κατ' επέκτ.) η γριά. [ΕΤΥΜ. < σλαβ. babo, κλητ. τού baba «γριά». Βλ. κ. *μπάμπω].*

βαγαπόντης (ο) -+ μπαγα)μ)πόντης

Βαγγέλης (ο) → Ευάγγελος

βαγγέλιο (το) → ευαγγέλιο

Βαγγελίστρο (η) (ως προσφώνηση) η Παναγία, η οποία κατά τον Ευαγγελισμό δέχτηκε το μήνυμα τής γέννησης τού Σωτήρα: σώσε μας, *~ μου!* Επίσης (λόγ.) **Ευαγγελίστρια**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ευαγγελίστρια,* αρχική σημ. «η κήρυκας των καλών νέων», < *ευαγγελίζομαι.* Η σημερινή σημ. νεότ.].

Βαγδάτη (η) η πρωτεύουσα τού Ιράκ, στις όχθες τού Ευφράτη.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Baghdad, πιθ. αρχ. περσ. τοπωνύμιο που σημαίνει «δώρο Θεού»].

βαγένι (το) {βαγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρέλι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαγένιον* < σλαβ. vagan].

Βάγια (η) → Βάϊ'α

βάγια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η γυναίκα που φροντίζει και μεγαλώνει τα παιδιά, η νταντά, η παραμάννα ΣΥΝ. γκουβερνάντα 2. (γενικότ.-λαϊκ.) η υπηρέτρια: *μια ~ έφερε κρασί στους ξένους.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *βαΐα* < **βαϊούλα* (όπου το *-ούλα* θεωρήθηκε υποκ. επίθημα), θηλ. τού επιθ. *βαΐουλος* «παιδαγωγός, υπηρέτης» < λατ. bajulus «βαστάζος, αχθοφόρος»].

βάγιο (το) {βάγια, βαΐων} κλαδί από φοίνικα, δάφνη, μυρτιά κ.λπ., που δίνεται στους εκκλησιαζομένους κατά την Κυριακή των Βαΐων: *έβαλαν τα - στο εικονοστάσι-* ΦΡ. (α) ***Κυριακή των Βαΐων*** η Κυριακή πριν από το Πάσχα, σε ανάμνηση τής θριαμβευτικής εισόδου τού Χριστού στα Ιεροσόλυμα, κατά την οποία τον υποδέχθηκε ο λαός με κλαδιά φοινίκων ΣΥΝ. Βαϊοφόρος (β) **μετά *βαΐων και κλάδων*** βλ. λ. *κλάδος.* Επίσης βάι [μεσν.] κ. βάιο
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαγί* < μτγν. *βαΐον* | *βάιον,* υποκ. τού βάις *(ή)* < αιγυπτ. b'j (πβ. κοπτ. bai)].

βαγιοβδομάδα (η) (λαϊκ.) η εβδομάδα πριν από την Κυριακή των Βαΐων.

βαγκόν-λι (το) {άκλ.} ελλην. *κλινάμαξα-* βαγόνι τρένου με κλίνες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. wagon-lit < wagon «βαγόνι» (< αγγλ. wagon) + lit «κρεβάτι» (< λατ. lectus)].

βαγκόν-ρεστοράν (το) {άκλ.} εστιατόριο που λειτουργεί μέσα σε κατάλληλα διαμορφωμένο βαγόνι τρένου. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. wagon-restaurant].

βαγονέτο (το) το μικρό ανοικτό ή επίπεδο βαγόνι, συνήθ. για μεταφορά υλικών σε μικρές αποστάσεις (από τις τεχνικές υπηρεσίες των σιδηροδρόμων), ορυκτών στα λατομεία, ορυχεία ή εμπορευμάτων ΣΥΝ. βαγονάκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vagonetto < γαλλ. wagonnet, υποκ. τού wagon < αγγλ. wagon (βλ. λ. βαγόνι)].

βαγόνι (το) {βαγον-ιού | -ιών} σιδηροδρομικό όχημα και γενικότ. κάθε όχημα που κινείται σε ράγες: μια *αμαξοστοιχία αποτελείται από τη μηχανή και τα ~.* — (υποκ.) βαγονάκι (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. vagone < αγγλ. wagon < μέσ. ολλ. wagen «άμαξα, άρμα» < αρχ. γερμ. wegan «κινώ», πβ. λατ. veho «μεταφέρω, ιππεύω»].

vade mecum λατ. (προφέρεται *βάντε μέκουμ)* ελλην. *πήγαινε μαζί μου-* (συνήθ.) για εγχειρίδια (βιβλία, λεξικά) των οποίων η χρήση είναι συχνή και απαραίτητη: *ο Παυσανίας είναι το - των αρχαιολόγων* || το *λεξικό αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει το ~* κάθε *ανθρώπου με γλωσσικά ενδιαφέροντα.* [ΕΤΥΜ. < λατ. vade mecum «πήγαινε μαζί μου» < vade, προστ. τού

vadere «πηγαίνω, βαδίζω» + mecum < cum me «μαζί μου» (με αναστροφή προθέσεως)].

Βάδη (η) κρατίδιο τής ΝΔ. Γερμανίας. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Baden «λουτρά», λόγω τού μεγάλου αριθμού φυσικών πηγών τής περιοχής].

βάδην επίρρ. 1. με κανονικό βήμα: *προχωρούσε* - ΣΥΝ. περπατητά, αργά 2. ΣΤΡΑΤ. (ως παράγγελμα) για βήμα πορείας: *~, εμπρός, μαρς!* ΑΝΤ. τροχάδην **3**. ΑΘΛ. ***βάδην*** (το) αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ένα πόδι τού αθλητή πρέπει **να** βρίσκεται πάντα σε επαφή **με** το έδαφος καθώς κννείται με γρήγορο ρυθμό κινώντας ανάλογα τα χέρια: *ολυμπιονίκης στα 50.000 μέτρα ~*. [ΕΤΥΜ; αρχ., από αιτ. αμάρτυρου ουσ. *βάδ-η < βαίνω (βλ.λ.)].

βαδίζω ρ. αμετβ. {βάδισα} **1.** προχωρώ με κανονικό βήμα: *~ αργά | σταθερά* ΣΥΝ. περπατώ, βηματίζω 2. (μτφ.) κατευθύνομαι, οδεύω: *η οικονομία βαδίζει προς την καταστροφή* || *~ στα ίχνη κάποιου.* — **βάδισμα** (το) [αρχ.] κ. **βάδιση** (η) [αρχ.] κ. **βαδισμός** (ο) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < βάδην].

βαδιστής (ο) [αρχ.], **βαδίστρια** (η) {βαδιστριών} ο αθλητής | η αθλήτρια τού βάδην.

βαζελας (ο) (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός τού Παναθηναϊκού Αθλητικού Ομίλου (Π.Α.Ο.). Επίσης **βάζελος** [ΕΤΥΜ. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. ανάγεται στη δεκαετία τού 1960, Οταν οπαδοί τού ολυμπιακού άλειψαν με βαζελίνη τον πάγκο τού Παναθηναϊκού πριν από τον μεταξύ τους αγώνα. Βαθμηδόν οι τελευταίοι υιοθέτησαν την ονομασία. Βλ. κ. *γαύρος]*.

βαζελίνη (η) [1893] {χωρ. πληθ.} παράγωγο τού πετρελαίου, με υπόλευκο χρώμα και μαλακτικές ιδιότητες, που κυκλοφορεί στο εμπόριο υπό μορφήν αλοιφής ή ελαίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vaseline, νόθο συνθ., < vas- (< γερμ. Wasser «νερό») + -el- (< αρχ. έλαιον) + παραγ. επίθημα -ine].

βαζιβουζούκος (ο) → βασιβουζούκος

βάζο (το) **1**. δοχείο, συνήθ. γυάλινο ή πορσελάνινο, με στόμιο στο άνω άκρο του, κυρ. για την τοποθέτηση λουλουδιών ή για διακόσμηση: *έχει συλλογή κινέζικων* - ΣΥΝ. ανθοδοχείο 2. δοχείο, συνήθ. γυάλινο, που σφραγίζει με πώμα, για τη διατήρηση τροφίμων (π.χ. ελιών, τουρσιών, γλυκών κουταλιού κ.ά.). — (υποκ.) βαζάκι (το). [ΕΤΥΜ μεσν, < ιταλ. vaso < λατ. vas «αγγείο».]

βάζω ρ. μετβ. {έβαλα (να/θα βάλω), βάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): *~ το μπουκάλι στο ψυγείο | τα ρούχα στη βαλίτσα | τις ελιές στο λαδόξιδο | τα χέρια στις τσέπες* ΑΝΤ. βγάζω· ΦΡ. (α) **βάζω *ψυχή (σε κάτι)*** ασχολούμαι με όρεξη, μεράκι, δημιουργική διάθεση (με κάτι): *έχει βάλει ψυχή σ' αυτούς τους πίνακες* (β) (οικ.) **βάζω *(κάποιον) στο βρακί μου*** βλ. λ. βρακί (γ) ***βάζουμε (κάποιον) στη μέση*** κυκλώνουμε (κάποιον): *τον έβαλαν στη μέση και τον ξυλοφόρτωσαν* 2. (γενικότ.) τοποθετώ: *~ τα πιάτα | τα μαχαιροπίρουνα στο τραπέζι* || *~ τα ρούχα στις κρεμάστρες*- ΦΡ. (α) (μτφ.) **βάζω *τη σφραγίδα μου*** επιδρώ καθοριστικά σε κάτι: *ο υπουργός έβαλε τη σφραγίδα του στη διαμόρφωση τού τελικού κειμένου τής συμφωνίας* (β) **βάζω *κάτω (κάποιον)*** βλ. λ. *κάτω* (γ) (μτφ.) ***τα βάζω κάτω*** κάνω υπολογισμούς: *αν τα βάλεις κάτω, η αγορά αυτή σε συμφέρει* (δ) **δεν το βάζω *κάτω*** δεν εγκαταλείπω μια προσπάθεια, δεν πτοούμαι: *παρά τις δυσκολίες, δεν το έβαλε κάτω* (ε) (μτφ.) **βάζω *(κάποιον/κάτι) στη θέση του*** απαντώ σε (κάποιον) όπως πρέπει, ώστε να καταλάβει ή να του δείξω το σφάλμα του: *του μίλησε σωστά και τον έβαλε στη θέση του* ΣΥΝ. τακτοποιώ (κάποιον) (στ) (μτφ.) **βάζω** τα ***γυαλιά (σε κάποιον)*** αποδεικνύομαι ανώτερος (κάποιου), τον ξεπερνώ: *αν και μικρότερος, του 'βαλε τα γυαλιά στον διαγωνισμό* (ζ) **βάζω** τα **δυο *πόδια (κάποιου) σ' ένα παπούτσι*** υποχρεώνω (κάποιον) να συμμορφωθεί με μια κατάσταση, τον τιθασεύω, τον κάνω ό,τι θέλω: *στην αρχή ήταν ατίθασος, μέσα σε δύο μήνες όμως του έβαλε τα δυο πόδια σ' ένα παπούτσι* (η) **βάζω *τη Θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** (ι) (κυριολ.) περνάω στον λαιμό (κάποιου) το σκοινί τής κρεμάλας, οδηγώ (κάποιον) στην αγχόνη (ιι) (μτφ.) πιέζω (κάποιον) ασφυκτικά, τον φέρνω σε αδιέξοδο, σε απόγνωση: *θα σε ξεχρεώσω αργότερα- μη μου βάζεις τώρα τη θηλιά στον λαιμό!* (θ) (μτφ.) **βάζω *το κεφάλι μου στον ντορβά*** | στο ***στόμα τού λύκου*** διακινδυνεύω, θέτω σε κίνδυνο τη ζωή μου: *έβαλαν το κεφάλι τους στο στόμα τού λύκου διεισδύοντας στο μεγαλύτερο στρατόπεδο τού εχθρού* || *δεν βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά για ασήμαντο λόγο* (ι) **βάζω** το ***χέρι μου στη φωτιά*** | ***στο Ευαγγέλιο*** ορκίζομαι ότι λέω αλήθεια, πιστοποιώ με όρκο κάτι: *δεν βάζω το χέρι στο Ευαγγέλιο, αλλά είμαι σχεδόν σίγουρος πως τον είδα* (ια) (μτφ.) **βάζω *φέσι*** (ί) (σε κάποιον) δεν του πληρώνω όσα του χρωστώ: *έφυγε από την εταιρεία βάζοντας τους φέσι αρκετών εκατομμυρίων* (ιι) χρεώνομαι, μπαίνω μέσα (ιβ) (μτφ.) **βάζω *καπέλο (σε κάτι)*** αυξάνω την τιμή προϊόντος: *οι έμποροι βάζουν καπέλο στο αρνί ενόψει τού Πάσχα* (ιγ) (μτφ.) **βάζω *την ουρά στα σκέλια*** βλ. λ. *σκέλια* (ιδ) (μτφ.) **βάζω** το ***νερό στ' αυλάκι*** δρομολογώ υπόθεση (βλ. κ. λ. αυλάκι) (ιε) (μτφ.) **βάζω *φτερά στα πόδια (κάποιου)*** εμψυχώνω (κάποιον), αναπτερώνω το ηθικό του (ιστ) (εκφραστ.) **βάζω *τα πόδια στον ώμο | στην πλάτη*** το βάζω στα πόδια, φεύγω τρέχοντας (ιζ) (μτφ.) **βάζω *τα πράγματα στη θέση τους*** διευθετώ μια κατάσταση, τη φέρνω στη θέση που πρέπει: *ας βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους- ποιος ευθύνεται για το λάθος;* (ιη) (αρνητ.) **βάζω το** δάχτυλο στην ***πληγή*** ανακινώ δυσάρεστο θέμα: *μη βάζεις το δάχτυλο στην πληγή- πρόκειται για δυσάρεστη υπόθεση* (ιθ) (μτφ.) **βάζω το *μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω ασφυκτικά, εξαναγκάζω (κάποιον) να ενεργήσει (βλ. κ. βάζω τη θηλιά στον λαιμό) (κ) **βάζω το *μαχαίρι στο κοκκαλο*** οδηγώ την έρευνα μιας υπόθεσης σε βάθος, στον εντοπισμό και την τιμωρία των υπευθύνων (για κάτι), όποιοι κι αν είναι αυτοί: *στην υπόθεση τού τραπεζικού σκανδάλου ο υπουργός είναι αποφασισμένος να βάλει το μαχαίρι στο κόκκαλο* (κα) (μτφ.) **βάζω το *χέρι στην καρδιά*** προτίθεμαι να μιλήσω ειλικρινώς: *βάλε το χέρι στην καρδιά και απάντησε μου* (κβ) (μτφ.) **βάζω *το χέρι στην τσέπη*** δίνω χρήματα, γίνομαι γενναιόδωρος: *αν θέλουμε να χτίσουμε μια ισχυρή επιχείρηση, πρέπει να βάλουμε όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (κγ) **βάζω *κατά μέρος | στην άκρη*** αφήνω προσωρινά στην άκρη: *~ τις προσωπικές διαφορές* ΣΥΝ. αφήνω κατά μέρος | στην άκρη, παραβλέπω, αντιπαρέρχομαι **3.** (για φαγητά και ποτά) ρίχνω **ή** γενικότ. προσθέτω: *~ λάδι στη σαλάτα | κρασί στα ποτήρια | νερό στο φαγητό* || βάλε μου να *πιω* || *- τυρί στα μακαρόνια | ρίγανη στις ντομάτες | παγάκια στο ουίσκι*- ΦΡ. (μτφ.) **βάζω νερό στο *κρασί μου*** παύω να είμαι αδιάλλακτος, υποχωρώ: *μην είσαι απόλυτος- βάλε λίγο νερό στο κρασί σου! Λ.* φορώ: *~ τη μπλούζα | το σακάκι | το κοστούμι* || *~ τα καλά μου* (τα γιορτινά, επίσημα ρούχα) **5**. (α) ωθώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *εσύ τον βάζεις να μας ενοχλεί;* || *ποιος σε έβαλε να το κάνεις;* ΣΥΝ. παρακινώ (β) αναθέτω (σε κάποιον) να κάνει (κάτι): *έβαλε ανθρώπους του να παρακολουθούν τις* κινήσεις της || έβαλε ιδιωτικό αστυνομικό να ψάξει *για τον χαμένο γυιο του*- ΦΡ. (α) **βάζω λυτούς *και δεμένους*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να βγάλει το παιδί του απ' τη φυλακή* (β) **θα** βάλω ***τη σκούπα μου να κλαίει*** αδιαφορώ πλήρως για κάτι: *Θα τα βάλει μαζί μου; Κι εγώ ~!* (γ) **βάζω *μέσον*** | (αργκό) ***βύσμα*** χρησιμοποιώ τις γνωριμίες που έχω για να επιτύχω κάτι, παρακάμπτοντας τις προβλεπόμενες νόμιμες διαδικασίες: *έβαλε μέσον και του διόρισαν την κόρη στο Δημόσιο* 6. ορίζω, καθορίζω: *~ κανόνες | τους όρους τού παιχνιδιού | προθεσμία εξόφλησης* || *το νομοσχέδιο βάζει φραγμό στην ασυδοσία των καταπατητών 7.* επενδύω: *~ όλα μου τα λεφτά σε μία επιχείρηση* || *~ κεφάλαια για την υλοποίηση τού σχεδίου* 8. διορίζω: τον *έβαλε στο δημόσιο με μέσον* || *ο υπουργός τον έβαλε σε αυτή τη θέση* 9. εισάγω (κάποιον) ως μέλος σε ομάδα ανθρώπων με κοινή δράση: *τους έχουν βάλει κι αυτούς στο κύκλωμα* || *~ κάποιον σε μια οργάνωση* || *τον έβαλαν στο κόλπο* 10. ΑΘΛ. επιτυγχάνω: *~ γκολ | καλάθι* || *συναγωνίζονταν ποιος θα έβαζε τους περισσότερους πόντους* 11. επιβάλλω: *~ φόρους | πρόστιμο* || *~ τιμωρία σε μαθητή* 12. συμπεριλαμβάνω: θα βάλει και *εξωκοινοβουλευτικούς στην κυβέρνηση* || *στο ψηφοδέλτιο έβαλαν πρόσωπα όλων των* κοινωνικών τάξεων 13. (για παραγγελίες, συχνότ. στην προστ.) φέρνω: βάλε *δύο μερίδες μουσακά, μία γίγαντες...* || -να βάλω *και μια* (ενν. μερίδα) *πατάτες;* 14. (+για) θέτω υποψηφιότητα: *~ για βουλευτής | για δήμαρχος* || *έβαλε για πρόεδρος τού συλλόγου* 15. (για συγκεκριμένη δουλειά) αρχίζω να κάνω: *~ σίδερο | πλυντήριο ! μπουγάδα* || *έχω βάλει φαγητό και δεν μπορώ να φύγω* **16.** (για ηλεκτρική συσκευή) ανάβω, θέτω **σε** λειτουργία: βάλε την *τηλεόραση* || *~* το *στερεοφωνικό, για ν' ακούσω μουσική* || - το *κασετόφωνο στο τέρμα* (τον ήχο στον μεγαλύτερο βαθμό) | την *καφετιέρα στην πρίζα*- ΦΡ. (μτφ.) **βάζω το *μυαλό (μου) να δουλέψει*** βλ. λ. μυαλό 17. (για εκδηλώσεις συναισθημάτων, αντιδράσεις κ.λπ.) αρχίζω να κάνω (κάτι) (συνήθ. με ένταση): *~ τα γέλια* (αρχίζω να γελώ) | τα κλάματα | τις *φωνές σε κάποιον* 18. (για βαθμούς) βαθμολογώ: *~ μηδέν/ άριστα* || *του έβαλαν όλοι οι κριτές δέκα!* 19. εντάσσω (κάποιον) σε σύνολο ή τον κλείνω σε ίδρυμα: οι *δικοί της την έβαλαν σε οικοτροφείο* || *τον έβαλε ο πατέρας του σε ιδιωτικό σχολείο*- ΦΡ. **βάζω** (κάποιον) ***μέσα*** | (λαϊκ.) **στο *φρέσκο*** | (λαϊκ.) στη στενή κλείνω (κάποιον) στη φυλακή ΑΝΤ. βγάζω 20. ΑΘΛ. (για παίκτη, αθλητή) χρησιμοποιώ (παίκτη) σε αγώνα: *ο προπονητής του δεν τον βάζει στους τελευταίους αγώνες* || *τον έβαλε ως αλλαγή στο ημίχρονο* 21. συνεισφέρω, συμμετέχω: *βάλαμε όλοι από λίγα χρήματα και του αγοράσαμε ένα δώρο* || όσα *βάζεις, τόσα παίρνεις*- ΦΡ. **βάζω** ένα ***χέρι | ένα χεράκι*** δίνω κάποια βοήθεια: βάλε ένα *χεράκι να στρώσουμε τα χαλιά* 22. (για οικιακές εγκαταστάσεις) εγκαθιστώ: *~ ρεύμα | ηλεκτρικό | τηλέφωνο | τα ηλεκτρικά* | τα *υδραυλικά* 23. (για τις ταχύτητες αυτοκινήτου) επιλέγω: *~ πρώτη | δευτέρα* || *~ ταχύτητα* 24. (για την ώρα) ρυθμίζω: *~* το *ρολόι μια ώρα μπροστά* || τι *ώρα έβαλες το ρολόι;* 25. (για θέματα εξετάσεων) συντάσσω και δίνω προς εξέταση: *φέτος έβαλαν δύσκολα θέματα* || *ποιος βάζει τα θέματα στις εξετάσεις;* ΦΡ. **βάζω *θέμα*** (αντί θέτω θέμα | *ζήτημα)* προτείνω για συζήτηση: *σχετικά με το θέμα που έβαλε ο συνάδελφος, έχω να πω τα εξής* **26**. (με-σοπαθ. ***βάλθηκα | έχω βαλθεί*** +να) αποφάσισα | έχω αποφασίσει να επιτύχω (κάτι) και καταβάλλω κάθε προσπάθεια (γι' αυτό): *βάλθηκε να αποδείξει ότι έχουμε άδικο* || *έχει βαλθεί να τον κάνει άριστο μαθητή* || *βάλθηκες να με τρελάνεις με τα καμώματα σου;* 27. για να δηλωθεί ότι κάνουμε κάποιον να σκεφτεί, **να** υποψιαστεί **ή**, γενικά, **να** αντιληφθεί (κάτι), όπως στις **ΦΡ.** (α) **βάζω ψύλλους στ' *αφτιά*** (κάποιου) δημιουργώ υποψίες, καλλιεργώ την αμφιβολία (για κάτι): οι *συχνοί ψίθυροι και τα σχόλια εις βάρος του, του έβαλαν ψύλλους στ'* αφτιά (β) **βάζω ιδέες (*σε κάποιον)*** βλ. λ. *ιδέα* (γ) **βάζω *(κάποιον) σε έγνοια*** προκαλώ ανησυχία, σκοτούρες: η *είδηση για απεργία του προσωπικού των αεροδρομίων την έβαλε σε έγνοια για το ταξίδι που σχεδίαζε* (δ) **βάζω** (κάποιον) ***στο νόημα*** βοηθώ (κάποιον) να κατανοήσει κάτι: για να σε βάλω στο *νόημα, θα σου πω το εξής...* (ε) **βάζω** (κάποιον) **σε *σκέψεις*** κάνω (κάποιον) να προβληματιστεί (για κάτι) **28.** σε φράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος σκέφτεται **ή** φαντάζεται (κάτι), π.χ. (α) **βάζω *κακό στον νου μου*** (ί) σκέφτομαι την πιθανότητα να έχει συμβεί κάτι κακό (δυσάρεστο): μη *βάζεις κακό με τον νου σου-μπορεί να βρήκαν πολλή κίνηση και γι'αυτό άργησαν τόσο* (ii) αποκτώ υποψίες (για κάτι/κάποιον) (β) **βάζω με τον *νου μου*** βλ. λ. νους (γ) ***το βάζει ο νους (κάποιου)*** μπορεί να το διανοηθεί, να το φανταστεί (κανείς): δεν *~ τού ανθρώπου τι βάσανα περάσαμε!* || *~ σου τι μπορεί να μου είπε για σένα;* (δ) (αρνητ.) **δεν το βάζει ο *νους μου*** για απίθανα ή απίστευτα πράγματα: *~ τι πήγε και έκανε το παλιόπαιδο!* **29**. ενεργώ ώστε να προκύψει κάτι- ΦΡ. **βάζω *φωτιά*** ανάβω

φωτιά: *έβαλαν φωτιά σε ξερά χόρτα* || *ποιοι βάζουν τις φωτιές στα δάση;* 30. αντιμετωπίζω (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με ορισμένο τρόπο- ΦΡ. (α) **βάζω *(κάποιον) πόστα*** μαλώνω (κάποιον), κάνω παρατηρήσεις (σε κάποιον): ο διευθυντής του τον *έβαλε πόστα για τις συχνές απουσίες του* ΣΥΝ. επιπλήττω (β) βάζω ***(κάποιον/ κάτι) στην ίδια μοίρα (με κάποιον | κάτι)*** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζω κάποιον άλλον | κάτι, σαν να πρόκειται για τις ίδιες περιπτώσεις: *είναι απαράδεκτο να βάζεις εμένα στην ίδια μοίρα με εκείνον!* **31.** για την έναρξη πράξης, διαδικασίας κλπ.· ΦΡ. (α) ***βάζω μπρος*** βλ. λ. *εμπρός* (β) **βάζ**ω (κάποιον) ***μπρος*** βλ. λ. *εμπρός* (γ) βάζω ***πλώρη*** (ι) κατευθύνομαι (κάπου): *έβαλε πλώρη για τη Χίο* (ιι) (μτφ.) αρχίζω να ενεργώ για συγκεκριμένο σκοπό, αρχίζω να εφαρμόζω (κάτι): *έβαλε πλώρη για το χρυσό μετάλλιο* (δ) βάζω **σε *ενέργεια*** αρχίζω να υλοποιώ: *έβαλαν σε ενέργεια το σχέδιο τους* **32.** φέρνω (κάποιον/κάτι) σε ορισμένη κατάσταση, όπως στις ΦΡ. (α) βάζω (κάποιον | κάτι) **σε *κίνδυνο*** κάνω κάποιον/κάτι να κινδυνεύει: *έβαλε σε κίνδυνο ακόμη και τη ζωή του για χάρη της* (β) βάζω **σε μπελάδες *(κάποιον)*** προκαλώ (σε κάποιον) προβλήματα: *μας έβαλε σε μπελάδες με τους επιπόλαιους χειρισμούς της* · ΦΡ. (α) βάζω ***αφτί*** ακούω κρυφά ΣΥΝ. στήνω αφτί (β) βάζω ***γνώση | μυαλό*** βλ. λ. *μυαλό* (γ) βάζω | ***κάνω (κάποιον) στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη* (δ) βάζω ***λόγια (σε κάποιον)*** βλ. λ. λόγια (ε) βάζω ***λόγια στο στόμα (κάποιου)*** ισχυρίζομαι ότι κάποιος είπε κάτι που δεν είπε στην πραγματικότητα: μη *βάζεις στο στόμα μου λόγια που δεν είπα! (στ)* ***βάζω σε πειρασμό*** σκανδαλίζω: *κορίτσια που βάζουν σε πειρασμό* (ζ) βάζω στον ***πειρασμό*** δημιουργώ (σε κάποιον) την επιθυμία να κάνει κάτι, παρακινώ: τον *έβαλαν στον πειρασμό να αρπάξουν τα λεφτά* (η) βάζω ***τάξη | σε τάξη*** τακτοποιώ, διευθετώ: κάποιος *πρέπει να βάλει τάξη εδώ μέσα* (θ) βάζω ***σημάδι (κάποιον | κάτι)*** σκοπεύω: *έβαλαν σημάδι μια πινακίδα* (ι) βάζω ***(κάποιον) | μπαίνω στα αίματα*** βλ. λ. *αίμα* (ια) ***το βάζω στα πόδια*** τρέχω γρήγορα και εξαφανίζομαι, υποχωρώ ταχέως μπροστά σε κίνδυνο- δειλιάζω, λιποψυχώ: *μόλις είδαν τα Μ.Α.Τ., το 'βαλαν στα πόδια* (ιβ) βάζω ***στεφάνι*** παντρεύομαι, συνάπτω γάμο: *βάλανε στεφάνι στον Αϊ-Γιώργη* (ιγ) βάζω | πάω ***στοίχημα*** βλ. λ. *στοίχημα* (ιδ) βάζω ***στον κλήρο*** (ι) διανέμω με κλήρο (ιι) κληρώνω: *έβαλαν τα πράγματα του στον κλήρο* (ιε) βάζω στο ***χέρι (κάτι | κάποιον)*** (ι) κάνω (κάτι) δικό μου, οικειοποιούμαι: *έβαλε στο χέρι την περιουσία της γυναίκας του* (ιι) εκμεταλλεύομαι, εξαπατώ, κοροϊδεύω (κάποιον): με *κολακείες και υποσχέσεις τον έβαλαν τελικά στο χέρι* (ιστ) βάζω ***χέρι (σε κάποιον)*** βλ. λ. *χέρι* (ιζ) βάζω ***τα δυνατά μου*** επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις: ~ να *τελειώσω νωρίς* (ιη) βάζω ***τις φωνές*** (ι) φωνάζω δυνατά (συνήθ. από οργή, αγανάκτηση, απελπισία κλπ.): *μόλις είδε το σπίτι άνω-κάτω, έβαλε τις φωνές* (ιι) (σε κάποιον) του φωνάζω επιπλήττοντάς τον (για κάποιο σφάλμα του) (ιθ) βάζω ***τέλος στη ζωή μου*** αυτοκτονώ (κ) βάζω ***φρένο*** ανακόπτω, διακόπτω: η *εκλογική ήττα έβαλε φρένο στις φιλοδοξίες του* (κα) βάζω **σε *σειρά*** ταξινομώ, προγραμματίζω (κβ) βάζω **στο *μάτι (κάποιον | κάτι)*** (ι) επιθυμώ να αποκτήσω (κάτι που δεν μου ανήκει): *έβαλαν στο μάτι την περιουσία της* (ιι) θέτω ως στόχο: *τον έβαλαν στο μάτι και γυρεύουν ευκαιρία να τον δυσφημίσουν* ΣΥΝ. επροφθαλμώ, επιβουλεύομαι (κγ) βάζω ***(κάποιον) στο παιχνίδι*** τον εμπλέκω σε δραστηριότητα: *έβαλαν στο παιχνίδι τής διαδοχής κι άλλους βουλευτές τού κόμματος* (κδ) (καθημ.) ***και βάλε*** (μετά από δήλωση ποσότητας) και ακόμη περισσότερο: *Σου είπε ότι είναι 25 ετών κι εσύ την πίστεψες; Αυτή είναι 30* ~ (κε) ***το βάζω για (κάπου)*** πηγαίνω, κατευθύνομαι (κάπου): *για πού το βαλες νυχτιάτικα;* (κστ) ***τα βάζω με κάποιον | μαζί (με κάποιον)*** (ι) στρέφομαι εναντίον κάποιου, τον θεωρώ υπεύθυνο για κάτι: ο *προπονητής τα έβαλε με τους παίκτες του για την ήττα* || μην τα *βάζεις μαζί μου, δεν φταίω εγώ!* (ιι) αντιμετωπίζω κάποιον: δεν *μπορώ να τα βάλω μαζί του, είναι πιο δυνατός από μένα* (κζ) βάζω ***τραπέζι*** βλ. λ. *τραπέζι*. Επίσης (λαϊκ.) βάνω [μεσν.]. — **βάλσιμο** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βιβάζω* «ανυψώνω, ανεβάζω» (με ανομοιωτική αποβολή τής συλλαβής βι-) < **βι-βάδ-jω* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *βαδ-, από όπου και επίρρ. βάδ-ην, ρ. *βαίνω* (βλ.λ.). Το μεσν. βάνω < *βάλνω* < αρχ. *βάλλω*, κατά το σχήμα σφάλλω - *σφάλνω*. Η φρ. βάζω τα *πράγματα στη θέση τους* είναι μετάφρ. δάνειο από το γαλλ. (re)mettre les choses à leur place. Επίσης γαλλισμούς συνιστούν φρ. όπως βάζω στην *άκρη* (< mettre de l'argent de côté), *βάλθηκα να...* (< se mettre à...), βάζω τάξη (< mettre de l'ordre), βάζω *τραπέζι* (< mettre la table), τον *έβαλα στη θέση του* (< je l'ai mis à sa place) κ.ά.]. βαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βάθυνα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) βαθύ ή βαθύτερο 2. (μτφ.) πηγαίνω εις βάθος, διεισδύω, εμβαθύνω: ο *συγγραφέας μάς βοηθεί να βαθύνουμε τη σκέψη μας* ♦ (αμετβ.) 3. γίνομαι βαθύς, αποκτώ βάθος: όσο *προχωρείς, η θάλασσα βαθαίνει* 4. (μτφ.) οξύνομαι, εντείνομαι, μεγαλώνω: *βαθαίνει η κρίση στις σχέσεις των βουλευτών τού κόμματος* || *βαθαίνει το ρήγμα στις σχέσεις των μελών τής οργάνωσης* || με τον *καιρό το χάσμα των γενεών βαθαίνει όλο και πιο πολύ* · 5. (για χρώματα) παίρνω πιο σκούρα απόχρωση. Επίσης **βαθύ**νω [αρχ.]. — **βάθεμα** (το) (εκτός τής σημ. 4). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

[ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαθύνω* < *βαθύς*, κατά το σχήμα *βαρύνω - βαραίνω, πληθύνω - πληθαίνω]*. **βαθμηδόν** επίρρ. (λόγ.) σταδιακά, λίγο-λίγο: η *αιθρία ~ μετατράπηκε σε κακοκαιρία* || *οδηγήθηκαν - σε σύγκρουση* ΣΥΝ. βαθμιαία, κλιμακωτά, προοδευτικά ΑΝΤ. αμέσως, άρδην.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαθμός* + παραγ. επίθημα -ηδόν (πβ. *άγεληδόν, σωρηδόν)]*. **βαθμιαί**ος, -α, -ο [1897] αυτός που συντελείται σταδιακά: η *Ε.Μ.Υ. προβλέπει ~ πτώση* | *μεταβολή τής θερμοκρασίας* || *~ βελτίωση τής υγείας τού ασθενούς* ΣΥΝ. κλιμακωτός, προοδευτικός, σταδιακός ΑΝΤ. άμεσος. — **βαθμιαί-α** | **-ως** [1896] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. graduel (< λατ. gradus «βαθμός»)].

βαθμίδα (η) **1.** (λόγ.) το σκαλί, το σκαλοπάτι **2**. (μτφ.) η θέση σε σύστημα αξιών, σε ιεραρχία: ανήλθε *σταδιακά, περνώντας μία-μία όλες τις ~* || *ανώτατη στρατιωτική ~* ΣΥΝ. κλιμάκιο 3. ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις μορφές που παίρνει η ρίζα κατά τις μεταπτώσεις (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βαθμίς, -ίδος* «σκαλοπάτι» < *βαθμός]*.

βαθμιδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθμίδες **ή** διαρθρώνεται σε βαθμίδες. — βαθμιδωτά επίρρ.

βαθμοθήρας (ο) {βαθμοθηρών} (κακόσ.) ο μαθητής που επιδιώκει μεγάλους βαθμούς, μαθητής προσηλωμένος στη συγκέντρωση υψηλής βαθμολογίας, ασχέτως προς το ουσιαστικό περιεχόμενο τής μάθησης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*. [ΕΤΥΜ < *βαθμός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *προικο-θήρας]*.

βαθμοθηρία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη υψηλής βαθμολογίας στα μαθήματα, το να κυνηγά κανείς τους καλούς βαθμούς (συνήθ. χωρίς να ενδιαφέρεται για την ουσία των μαθημάτων). — **βαθμοθηρικός,** -ή, -ό, **βαθμοθηρικά** επίρρ.

βαθμολόγηση (η) → βαθμολογώ

βαθμολογητής (ο), βαθμολογήτρια (η) {βαθμολογητριών} πρόσωπο που βαθμολογεί, που κρίνει την αξία (προσώπου/πράγματος) και δίνει τον αντίστοιχο βαθμό: ~ των *γραπτών των υποψηφίων στις γενικές εξετάσεις*.

βαθμολογία (η) [1790] {βαθμολογιών} **1.** ο βαθμός ή το σύνολο των βαθμών που παίρνει υποψήφιος σε διαγωνισμό: δεν *συγκέντρωσε στις Γενικές Εξετάσεις την απαιτούμενη ~ και δεν πέρασε* || υψηλή | *χαμηλή* | *επαρκής* ~ 2. (μτφ.) ο υποθετικός βαθμός με τον οποίο αξιολογείται μια κατάσταση, τα αποτελέσματα μιας προσπάθειας, η επίδοση σε οποιοδήποτε επίπεδο δραστηριότητας: η *κυβέρνηση παίρνει πολύ καλή βαθμολογία* 3. το έντυπο στο οποίο αναγράφεται σε βαθμούς η επίδοση ή η αξιολόγηση (μαθητών, διαγωνιζομένων κ.λπ.) **4.** ΑΘΛ. ο πίνακας στον οποίο φαίνεται η κατάταξη των ομάδων ενός πρωταθλήματος, ανάλογα με το σύνολο των βαθμών που συγκέντρωσαν: η ~ των *ομάδων τής Α Εθνικής*.

βαθμολογικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται **με ή** αναφέρεται στη βαθμολογία: ~ θέση | *διαφορά* | *κατάταξη* | *πίνακας* | *ανακατάταξη* | *κατάσταση*. — **βαθμολογικ-ά** | **-ώς** [1848] επίρρ.

βαθμολόγιο (το) [1895] {βαθμολογί-ου | -ων} **1.** το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι βαθμοί των μαθητών **2.** η κατανομή των βαθμών στον χώρο των υπαλλήλων: τροποποιήσεις στο ~ των *δημοσίων υπαλλήλων*.

βαθμολογώ ρ. μετβ. [1833] {βαθμολογείς... | βαθμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αξιολογώ **με** βαθμό (κάποιον/κάτι), εντάσσω σε σχετική κλίμακα σύμφωνα **με** τους βαθμούς που απονέμω: ~ επιεικώς | *αυστηρά* | *ακριβοδίκαια* | *με άριστα* || - *μαθητές* | *υποψηφίους* | *γραπτά εξετάσεων* | *την επίδοση* | *τους εργαζομένους* 2. σημειώνω με ειδικό τρόπο βαθμούς πάνω σε αντικείμενο (ώστε να χρησιμοποιείται για μετρήσεις) ΣΥΝ. βαθμονομώ. — βαθμολόγηση (η) [1880].

βαθμονομώ ρ. μετβ. {βαθμονομείς... | βαθμονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαιρώ σε βαθμούς την κλίμακα (οργάνου μέτρησης): *βαθμονομημένη κλίμακα πάνω σε κανόνα*. — **βαθμονόμηση** (η). [ΕΤΥΜ. < *βαθμός* + *-νομώ* < *νέμω]*.

βαθμός (ο) **1**. (α) μονάδα μέτρησης (π.χ. τής θερμοκρασίας) που σημειώνεται σε κλίμακα οργάνου μέτρησης (π.χ. στο θερμόμετρο): η *θερμοκρασία έφτασε τους σαράντα ~ υπό σκιάν* || *σεισμός πέντε βαθμών τής κλίμακας Ρίχτερ* || *πλένω τα χρωματιστά στους τριάντα ~* || *θερμαίνουμε τον φούρνο στους διακόσιους ~* || *βάζω το ψυγείο στους τέσσερεις - για τη συντήρηση τροφίμων* (β) ***αλκοολικός βαθμός*** ο αριθμός που δηλώνει το ποσοστό αλκοόλης που περιέχεται στα αλκοολούχα ποτά: *ο ~ αυτής τής μπίρας είναι 5%* 2. (για έγκαυμα) καθένα από τα επίπεδα στα οποία διακρίνεται ανάλογα με τη σοβαρότητα του: *έγκαυμα πρώτου ~* (ελαφρό κάψιμο μόνο στο δέρμα) || *δευτέρου ~* (κάψιμο τής επιφάνειας τού δέρματος, με φουσκάλες, συγκέντρωση αίματος και υγρού) || *τρίτου ~* (με καταστροφή τής επιφάνειας τού δέρματος, ίσως και των υποδόριων ιστών, αφυδάτωση ή και καταπληξία) 3. (για τη δικαιοδοσία δικαστηρίου) το επίπεδο τής εξουσίας που έχει το δικαστήριο να δικάσει μια υπόθεση, ανάλογα με τη θέση που έχει το εν λόγω δικαστήριο στην ιεραρχική διαβάθμιση: *δικαστήρια πρώτου ~* || δικάστηκε ξανά, σε δεύτερο ~, *ύστερα από έφεση τού εισαγγελέα* (βλ. κ. λ. *δικαιοδοσία)* 4. κάθε γέννηση σε γενεαλογική σειρά: *πατέρας και γιος είναι συγγενείς πρώτου ~*· ΦΡ. ***βαθμός συγγενείας*** βλ. λ. *συγγένεια* 5. η σειρά που κατέχει κανείς σε ιεραρχία: *έχει υψηλό ~ στον στρατό* || *εκκλησιαστικός ~* || αξιωματούχος *υψηλού βαθμού* (υψηλόβαθμος) 6. (συνεκδ.) το αξίωμα που λαμβάνει υπάλληλος, στρατιωτικός κ.λπ. κατά τις κρίσεις για προαγωγή: *πήρε* - (προήχθη) ΣΥΝ. γαλόνι 7. το σημείο στο οποίο φθάνει μια κατάσταση ή ιδιότητα: η *εγκληματικότητα έχει αυξηθεί σε μεγάλο ~* ΣΥΝ. επίπεδο- ΦΡ. (α) ώς ***έναν βαθμό*** μέχρις ενός σημείου: *έμειναν ικανοποιημένος ~ από τη λύση που έδωσε* (β) **στον *βαθμό που*** όσο: ~ με *αφορά, θα κάνω ό,τι μπορώ* ΣΥΝ. στο μέτρο που (γ) **σε *τέ-τοιον βαθμό*** (εμφατ.) σε τόσο (μεγάλο) σημείο: η *εγκληματικότητα έχει φτάσει ~, ώστε οι κάτοικοι φοβούνται να κυκλοφορούν το βράδυ στον δρόμο* 8. αριθμητικό συνήθ. ή άλλο σύμβολο (λ.χ. γράμμα), με το οποίο δηλώνεται η επίδοση σε κλίμακα αξιολόγησης: ο ~ *του στις εξετάσεις ήταν 15* **9**. ***βαθμοί*** (οι) το σύνολο των βαθμών (σημ. 8) τους οποίους συγκέντρωσε μαθητής ή υποψήφιος σε εξετάσεις και συνεκδ. το έντυπο που περιέχει τους βαθμούς αυτούς: πήγαν στο σχολείο, να *πάρουν τους* - || *υψηλοί* | *χαμηλοί* | *εντυπωσιακοί* | *άριστοι* ~ **10**. ο αριθμός που αντιστοιχεί στην επίδοση ή το αποτέλεσμα που φέρνει διαγωνιζόμενος, αθλητής ή ομάδα σε αγώνα: το *μουσικό* συ-

ΠΙΝΑΚΑΣ: ΟΙ ΒΑΘΜΟΙ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

	Γ.Ε.Σ. Στρατηγός*	**Γ.Ε.Ν.** Ναύαρχος*	**Γ.Ε.Α.** Πτέραρχος*
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιναύαρχος Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιπτέραρχος Υποπτέραρχος Ταξίαρχος
Ανώτεροι αξ/κοί	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης Ταγματάρχης**	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος Πλωτάρχης	Σμήναρχος Αντισμήναρχος Επισμηναγός
Κατώτεροι αξ/κοί	Λοχαγός** Υπολοχαγός** Ανθυπολοχαγός**	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Σμηναγός Υποσμηναγός Ανθυποσμηναγός
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής
Υπαξ/κοί	Αρχιλοχίας Επιλοχίας Λοχίας Δεκανέας	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής Δίοπος	Αρχισμηνίας Επισμηνίας Σμηνίας Υποσμηνίας
	(Υποδεκανέας)*** Στρατιώτης	Ναύτης	Σμηνίτης

* τον **βαθμό** φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ.Ε.ΕΘ.Α., εφόσον **προέρχεται** από τον Στρατό Ξηράς, την Πολεμική Αεροπορία **ή** το **Πολεμ**ικό Ναυτικό αντιστοίχως- ωστόσο, στην καθημερινή πρακτική, «στρατηγός» «ναύαρχος» **ή** «πτέραρχος» προσφωνούνται και οι ανώτατοι αξιωματικοί τού Στρατού Ξηράς, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τού Πολεμικού Ναυτικού αντιστοίχως.

** στα Τεθωρακισμένα οι **βαθμ**οί αυτοί είναι: ανθυπίλαρχος (ανθυπολοχαγός), υπίλαρχος (υπολοχαγός), ίλαρχος (λοχαγός), επίλαρχος (ταγματάρχης).

*** **δεν** αποτελεί βαθμό, αλλά διάκριση.

ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

	ΛΙΜΕΝΙΚΟ	**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ (ΕΛ.ΑΣ.)**	πρώην **ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ**	**ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗ**	**ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ**
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιναύαρχος (Αρχηγός Λ.Σ.) Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος (Υπαρχηγός) Αρχιπύραρχος	Γενικός **διευθυντής** Αγροφυλακής* Επιθεωρητής Αγροφυλάκων* Διοικητής Αγροφυλακής* Αγρονόμος* Αρχιφύλακας Αγροφυλακής* Αγροφύλακας**
Ανώτεροι αξ/κοί	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος	Αστυνομικός Διευθυντής Αστυνομικός Υποδιευθυντής Αστυνόμος Α	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης	Πύραρχος Αντιπύραρχος	
Κατώτεροι αξ/κοί	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Αστυνόμος **Β'** Υπαστυνόμος Α Υπαστυνόμος **Β'**	Μοίραρχος Υπομοίραρχος Ανθυπομοίραρχος	Πυραγός Υποπυραγός Ανθυποπυραγός	
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπαστυνόμος	Ανθυπασπιστής	Πυρονόμος	
Υπαξ/κοί	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής	Αρχιφύλακας	Ενωμοτάρχης Υπενωμοτάρχης	Αρχιπυροσβέστης	
	Λιμενοφύλακας	Αστυφύλακας	Χωροφύλακας	Πυροσβέστης	* χωρίς στολή ** ένστολος

γκρότημα που μας εκπροσώπησε στον διεθνή διαγωνισμό, συγκέντρωσε πολλούς ~ || *για κάθε νίκη στο πρωτάθλημα μια ομάδα παίρνει* ***τρεις*** ~ ΣΥΝ. πόντος **11**. **ΓΛΩΣΣ**. καθεμιά από τις τρεις μορφές επιθέτων και επιρρημάτων, που δηλώνουν ποσοτική κλιμάκωση τής σημασίας τους (ιδιότητας κ.λπ.), λ.χ. *ωραίος (θετικός βαθμός), ωραιότερος (συγκριτικός βαθμός), ωραιότατος (υπερθετικός βαθμός) - ωραία (θετικός βαθμός), ωραιότερα (συγκριτικός βαθμός), ωραιότατα (υπερθετικός βαθμός)* **12**. ΜΑΘ. (α) **μονάδ**α μέτρησης τόξων ή γωνιών (σύμβολο grad ή g), λ.χ. 1008 (β) ***βαθμός πολυωνύμου*** ο μεγαλύτερος εκθέτης τής μεταβλητής σε ένα πολυώνυμο

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «σκαλοπάτι», < ρ. βαίνω (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. «αξιολογικό στοιχείο», **ήδη** μτγν., απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. στη μοναδική φορά που χρησιμοποιείται αυτή η λ. (Α' *Τιμόθ. 3,13: οι γαρ καλώς διακονήσαντες* βαθμόν *εαυτοίς* καλόν *περιποιούνται...).* Η φρ. ώς *έναν* ***βαθμό*** είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. jusqu' à un certain degré), όπως και η φρ. σε **τέτοιον** *βαθμό* (< γαλλ. à un tel degré)].

-βαθμός, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένους βαθμούς: *δωδεκάβαθμη κλίμακα.*

[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *δεκά-βαθμος [κρηπίςβ,* που προέρχεται από το αρχ. *βαθμός]*.

βαθμουχος, -ος, -ο **[188**3] (λόγ.) αυτός που φέρει βαθμό σε ιεραρχική κλίμακα.

βαθμοφόρος, -ος, -ο [1868] αυτός που φέρει βαθμό, συνήθ. στέλεχος των Ενόπλων Δυνάμεων με διακριτικά βαθμού (λοχαγού, συνταγματάρχη κ.λπ.).

βαθομέτρηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση τού βάθους (κυρ. θαλασσών). — βαθομετρικός, -ή, -ό.

βάθος (το) {βάθ-ους | -η, -ών} **1**. η απόσταση ανάμεσα στην επιφάνεια και στον πυθμένα: το ~ ενός *ορύγματος | του πηγαδιού | τής θάλασσας* **2.** (συνεκδ.) ο αριθμός που δηλώνει την απόσταση τού πυθμένα από την επιφάνεια: σε αυτό *το σημείο η θάλασσα έχει ~ εκατό μέτρα* 3. (συνεκδ.) η απόσταση κατά την οποία απομακρύνεται κανείς από την επιφάνεια, κινούμενος προς τον πυθμένα: ο δύτης *έφτασε σε μεγάλο-* 4. (στον πληθ.) ο ίδιος ο πυθμένας, ο βυθός: τα ~ *τού πελάγους || αρχαία* ναυάγια *βρίσκονται στα* ~ των *θαλασσών* ΦΡ. (α) ***ή τού ύψους ή τού βάθους*** βλ. λ. *ύψος* (β) ***χαίρε βάθος αμέτρητον!*** *(χαίρε βάθος αμέτρητον!, από* τον Ακάθιστο *Ύμνο-* φράση που απευθύνεται προς την Παναγία) (μτφ.) για καταστάσεις χαώδεις, ανεξέλεγκτες 5. (για τρισδιάστατα αντικείμενα, που έχουν κενό το εσωτερικό τους, ώστε να δέχονται πράγματα, ή για εσοχές στον χώρο) η διάσταση τού μήκους (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος τους): **το** ~ *τού συρταριού | τής ντουλάπας* 6. (α) το τελευταίο σημείο απέναντι μας, το απέναντι άκρο: *τον είδε στο ~ τού δρόμου* || τα *παιδιά παίζουν στο ~ τής πλατείας-* ΦΡ. (μτφ.) φως στο **βάθος** | στην ***άκρη τού τούνελ*** βλ. λ. *τούνελ* (β) το εσωτερικό ή το πίσω μέρος ενός χώρου, κατ' αντιδιαστολή προς συγκεκριμένο σημείο που νοείται ως μπροστινό (λ.χ. η είσοδος): *προχωρήστε στο ~ τού λεωφορείου || στέκονταν*

στο ~ τής *αίθουσας* || «στο ~ *κήπος*» (επιγραφή εστιατορίων) 7. ΣΤΡΑΤ. η απόσταση από την κεφαλή (αρχή) μέχρι την ουρά (τέλος) μιας φάλαγγας: το ~ τής *παράταξης* || ~ *μετώπου αμυντικών δυνάμεων* || ~ *αμυντικής τοποθεσίας* 8. (μτφ.) το πιο ουσιαστικό μέρος μιας υπόθεσης, ενός θέματος κ.λπ., η ουσία του: ας *εξετάσουμε το ~ τού προβλήματος, ας* μη *μείνουμε στην επιφάνεια* || *άνθρωπος με ~* (με ουσιαστικό περιεχόμενο, με προβληματισμό που δεν μένει στην επιφάνεια)· ΦΡ. (α) **εις | σε *βάθος*** *(εις βάθος,* Αριστοτ. *Μετεωρολογικά* 386α) εισχωρώντας στα πιο ουσιώδη σημεία, στον πυρήνα: *κάνω έρευνα ~* || *το θέμα θα μελετηθεί ~* (β) κατά **βάθος** στην ουσία, στην πραγματικότητα (αντίθετα από ό,τι φαίνεται): *~ είναι ευαίσθητος άνθρωπος, άλλο αν δείχνει ανιαρός και κυνικός μερικές φορές* **9**. (για συναισθήματα, ψυχικές ή νοητικές λειτουργίες) το κέντρο από όπου εκπηγάζουν, ο πυρήνας τους: σου *εύχομαι κάθε καλό απ' τα ~* τής *καρδιάς μου* || *ποιος ξέρει τι συμβαίνει στο ~ τού μυαλού ενός τρελού-ΦΡ.* (λόγ.) εκ βάθους *καρδίας* (λατ. ab imo pectore) από το βάθος τής καρδιάς μου, δηλ. από τον πυρήνα των συναισθημάτων μου· (μτφ.) απολύτως ειλικρινά, γνήσια: *εύχομαι* -10. (μτφ.) το πολύ απομακρυσμένο σημείο: (για χρόνο) η *ιστορία τής γενιάς του χάνεται στα ~ των αιώνων* || (για χώρο) το *πλοίο χάθηκε στο ~* ΦΡ. **σε βάθος *χρόνου*** με προοπτική, υπολογίζοντας το μέλλον: «αυτή η πολιτική *αποσκοπεί στην εξασφάλιση ~ περισσότερων θέσεων εργασίας»* (εφημ.) 11. η προοπτική (στην Τέχνη), το φόντο (βλ.λ.)- ΦΡ. βάθος *πεδίου* η μέγιστη απόσταση μεταξύ ενός αντικειμένου και τού φακού (μικροσκοπίου, κάμερας, φωτογραφικής μηχανής κ.λπ.), μέσα στα όρια τής οποίας εξασφαλίζεται η ευκρίνεια τού ειδώλου 12. ΦΙΛΟΣ, το σύνολο των βασικών χαρακτηριστικών μιας έννοιας (πβ. κ. λ. *πλάτος)*· ΦΡ. σε **βάθος *και σε πλάτος*** πλήρως, από όλες τις πλευρές: *αναλύω έναν όρο ~*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, παράλλ. τ. τού αρχ. *βένθος*, πιθ. από το επίθ. *βαθύς*, πβ. *παχύς - πάχος, ευρύς - εύρος, βαρύς - βάρος* κ.ο.κ. Το ουσ. *βάθος* δεν απαντά παρά μόνο μετά τον Όμηρο, οπότε χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον Τάρταρο (Αισχύλος) ή τον αιθέρα (Ευριπίδης)].

βαθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. η ανίχνευση και εξέταση των διαφόρων γεωλογικών στρωμάτων μιας περιοχής με ειδικό όργανο (βλ. λ. *γεωραντάρ)*.

βαθουλός, -ή, -ό [μεσν.] κάπως βαθύς, σχετικά βαθύς: *έτρωγαν όλοι σε - πιάτα.* Επίσης βαθουλωτός.

βαθούλωμα (το) {βαθουλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κοίλωμα ή το μικρό βάθος: στην *επιφάνεια τού δρόμου υπήρχε ένα -* || *το τραπέζι έκανε ένα ~ στο κέντρο.*

βαθουλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαθούλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) κοίλο, βαθουλό ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι βαθουλός: *βαθούλωσαν τα μάτια του απ' τα γηρατειά.*

βάθρακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.) (ιαϊκ.) ο βάτραχος. Επίσης βάθρακος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βάθρακος* < αρχ. *βάτραχος,* με μετάθεση τής δασύτητας].

βάθρο (το) **1**. (α) η βάση στην οποία στηρίζεται υλική κατασκευή (συνήθ. μεγάλου μεγέθους): *κατέστρεψαν το ~ τού αγάλματος* ΣΥΝ. θεμέλιο, υποστήριγμα (β) ΑΘΛ. βάση με σκαλοπάτια όπου στέκονται οι τρεις πρώτοι αθλητές σε κάθε αγώνισμα, για να παραλάβουν τα μετάλλια τους (χρυσό, αργυρό και χάλκινο αντίστοιχα): η *Γερμανίδα πήρε το πρώτο μετάλλιο, αλλά και στα άλλα δύο σκαλοπάτια τού βάθρου ανέβηκαν δύο συμπατριώτισσες της* 2. (μτφ.) θεμέλιο, στήριγμα, βάση: η *Βουλή είναι το ~* τής *δημοκρατίας*- ΦΡ. (λόγ.) ***εκ βάθρων*** *(εκ βάθρων,* Ευριπ. *Ηλέκτρα* 608) από τα θεμέλια, συθέμελα: τα *σπίτια σείστηκαν ~* || (μτφ.) *~ πολιτική αλλαγή | αναδιάρθρωση | ανασυγκρότηση* ΣΥΝ. άρδην.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βάθρον* < ρ. *βαίνω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-θρον* (πβ. κ. *μέλα-θρον).* Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τη βάση, πάνω στην οποία πατάει κανείς ή στηρίζεται κάτι. Ομόρρ. *βά-σις, βήμα, βω-μός* κ.ά.].

βαθύ- κ. **βαθύ-** ά συνθετικό που προσδίδει σε κάποιον/κάτι την ιδιότητα: 1. τού βάθους: *βαθύ-ριζος, βαθύ-λακκος* 2. τού ουσιαστικού, κατ' αντιδιαστολή προς τον επιφανειακό: *βαθυ-στόχαστος, βαθύ-γνωμος* 3. τής μεγάλης ποσότητας ή έκτασης: *βαθύ-πλουτος, βαθύ-σκιωτος* 4. τής σκοτεινότερης (σκούρας) απόχρωσης: *βαθυ-γάλαζος, βαθυ-κόκκινος, βαθυ-πράσινος.*

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και **Ν**. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. βαθύς].

βαθυγάλαζος, -η, -ο κ. **βαθύ γαλανός** [1890] **1.** αυτός που έχει έντονο γαλάζιο χρώμα: *~ μάτια* ***2. βαθυνάλαζο*** (το) το ίδιο το έντονο γαλάζιο χρώμα.

βαθύγνωμος, -η, -ο αυτός που στοχάζεται σε βάθος ΣΥΝ. βαθυστόχαστος, βαθύνους.

βαθυκόκκινος, -η, -ο [1840] **1**. αυτός που έχει έντονο κόκκινο χρώμα **2**. ***βαθυκόκκινο*** (το) το ίδιο το έντονο κόκκινο χρώμα.

βαθυκύανος, -η, -ο [1847] 1. αυτός που έχει έντονο κυανό χρώμα **2**. ***βαθυκύανο*** (το) το ίδιο το έντονο κυανό χρώμα.

βαθυμετρία (η) {βαθυμετριών} η μέτρηση τού βάθους θαλασσών.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bathymétrie].

βαθύμετρο (το) {βαθυμέτρ-ου | -ων} 1. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού βάθους τού πυθμένα, για τον εντοπισμό ψαριών, για τη μέτρηση τού πάχους τού πάγου σε αρκτικές περιοχές, για ωκεανογραφικούς χάρτες κ.ά. 2. ΤΕΧΝΟΛ. όργανο ακριβείας για τη μέτρηση τού βάθους διαφόρων μηχανικών κοιλοτήτων (εγκοπών, αυλακών, οπών κ.ά.) 3. το οπτικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται το βάθος τού ορίζοντα. — **βαθυμετρικός,** -ή, -ό [1890].

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bathymètre].

βαθύνους, -ους, -ουν [αρχ.] {βαθύν-οος | -οες (ουδ. -οα), -όων) (λόγ.) αυτός που σκέπτεται εις βάθος, με τρόπο διεισδυτικό και στοχαστικό ΣΥΝ. βαθυστόχαστος, εμβριθής. — **βαθύνοια** (η) [1831].

βάθυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} το βάθεμα (βλ. λ. βαθαίνω).

βαθύνω ρ. → βαθαίνω

βαθύπεδο (το) [1850] {βαθυπέδ-ου | -ων} 1. πεδιάδα που βρίσκεται πιο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας (πβ. *αλίπεδο, υψίπεδο) 2.* πεδιάδα που βρίσκεται ανάμεσα σε βουνά.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *βαθύπεδος* < *βαθύ-* + *-πεδος,* για το οποίο βλ. λ. *γή-πεδο, πεδίο]*.

βαθύπλουτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι πάρα πολύ πλούσιος ΣΥΝ. πάμπλουτος, ζάπλουτος.

βαθόρριζος, -η, -ο [αρχ.] (για φυτό) αυτός που έχει βαθιές ρίζες.

βαθύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {βαθ-ιού κ. λόγ. -έος | -ιοί κ. λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ. λόγ. -έα), -ιών κ. λόγ. -έων (θηλ. κ. λόγ. -ειών)} **1**. αυτός που έχει σχετικά μεγάλο βάθος: *~ πηγάδι | χαντάκι | πληγή* ΑΝΤ. ρηχός· ΦΡ. στα ***βαθιά*** *(ι)* μακριά από την ακτή, εκεί όπου η θάλασσα έχει βάθος: *είναι μικρός ακόμη και δεν τον αφήνω να κολυμπάει ~* (ii) στα δύσκολα: *«πήγε σε μεγάλη ομάδα από μια ερασιτεχνική κι έπεσε αμέσως στα βαθιά»* (εφημ.) 2. αυτός που προχωρεί σε βάθος: *~ ρίζα*- ΦΡ. ***βαθιά εισπνοή*** εισπνοή μεγάλης διάρκειας και μεγάλης ποσότητας αέρα **3**. (για έπιπλο) αυτός στον οποίο μπορεί κανείς να καθίσει αναπαυτικά (που κατασκευάζεται συνήθ. από μαλακό παχύ υλικό, που δίνει την αίσθηση σε αυτόν που κάθεται ότι βυθίζεται σε αυτό): *~ πολυθρόνα* 4. (α) αυτός που προχωρεί πέρα από την επιφάνεια, στο βάθος (των πραγμάτων) με λεπτομερή και τεκμηριωμένο τρόπο: *~ ανάλυση* ΣΥΝ. ουσιαστικός, λεπτομερής ΑΝΤ. επιφανειακός, πρόχειρος, επιδερμικός (β) αυτός που προχωρεί στην ουσία, που αναζητεί απάντηση σε δύσκολα ερωτήματα: *~ σκέψη* || *ταινία με ~ περιεχόμενο* || *έχει ~ μόρφωση* ΑΝΤ. επιφανειακός, επιδερμικός, ρηχός 6. για τη δήλωση τού μεγάλου βαθμού στον οποίο γίνεται αισθητή μια κατάσταση ή βιώνεται ένα συναίσθημα: *~ έρωτας | σιγή | πόνος | μελαγχολία*- ΦΡ. ***βαθύς ύπνος*** ο ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς δύσκολα **7**. αυτός που ακούγεται σαν να προέρχεται από μεγάλο βάθος: *~ φωνή | αναστεναγμός* **8**. για την περιγραφή κίνησης τού σώματος- ΦΡ. (α) ***βαθιά υπόκλιση*** η υπόκλιση με μεγάλη κλίση τού κεφαλιού προς τα κάτω (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. ***βαθύ κάθισμα*** όταν κάποιος ισορροπεί στις κνήμες του, έχοντας λυγίσει τα γόνατα και σκύβοντας ελαφρά την πλάτη. — βαθιά | βαθέως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς. [ΕΤΥΜ αρχ.» αβεβ. ετύμου, πιθ. από αρχικό τ. **βαφύς* (I.E. **g^{w}mbh-u-) με ανομοίωση τού -φ- σε -θ-. Ομόρρ. *βάπτω* (βλ.λ.), αρχ. *βένθος* «βάθος» (< **jg^{w}embh-), *βόθρος, βυθός* κ.ά.].

βαθυσκάφος (το) {βαθυσκάφ-ους | -η, -ών} το επανδρωμένο υποβρύχιο σκάφος, που καταδύεται σε μεγάλα βάθη για την εξερεύνηση των ωκεάνιων βυθών (βλ. λ. *βαθύσφαιρα).* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bathyscaphe].

βαθύσκιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πυκνή, παχιά σκιά. Επίσης **βαθύσκιωτος**, -η, -ο.

βαθυστόχαστος, -η, -ο **1**. (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται σε βάθος, όχι επιφανειακά: *~ μελετητής* ΣΥΝ. βαθύνους, εμβριθής **2.** αυτός που προήλθε από διεισδυτικό στοχασμό: *~ δοκίμια | κρίσεις | απόψεις | λόγια* ΣΥΝ. εμβριθής.

βαθύσφαιρα (η) {βαθυσφαιρών} το σφαιρικό υποθαλάσσιο σκάφος που χρησιμοποιείται για υποβρύχιες παρατηρήσεις (βλ. λ. βαθυσκάφος). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bathysphere].

βαθύτητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το βάθος, η απόσταση μεταξύ τής επιφάνειας και τού πυθμένα. βαθυτυπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος εκτύπωσης κατά την οποία κείμενα, σχέδια, φωτογραφίες κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση, είναι εσώγλυφα (βλ.λ.) πάνω σε χάλκινη εκτυπωτική πλάκα με εσοχές (κυψέλες), που το βάθος τους σκοπίμως ποικίλλει για να δέχεται την ανάλογη ποσότητα μελάνης προς απόδοση των διαφόρων τόνων κατά την εκτύπωση. βαθύφωνος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει βαθιά φωνή· ΜΟΥΣ. 2. βαθύφωνος (ο) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -ώνων, -ους κ. -ώνους} τραγουδιστής με βαθιά φωνή στη χαμηλότερη βαθμίδα τής φωνητικής κλίμακας: *μεγάλοι ~ τής όπερας υπήρξαν οι Μπ. Χριστόφ, Ν. Ρόσι-Λεμέ-νι, Ν. Ζαχαρίου κ.ά.* ΣΥΝ. μπάσος 3. (για όργανα) αυτός που παράγει βαθείς, μπάσους ήχους: *οι μακριές χορδές της βάρμου | βαρβίτου την καθιστούσαν σχετικά βαθύφωνο όργανο* **4. *βαθύφωνο*** (το) ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο. **βαθύχορδο** (το) το κοντραμπάσο (βλ.λ.). **βαθύχρωμος**, -η, -ο [1897] αυτός που έχει σκούρο χρωματισμό ή σκοτεινή απόχρωση ΣΥΝ. σκούρος ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος.

βάι[1] (το) -> βάγιο

βάι[2] επιφών. (συχνά επαναλαμβανόμενο *βάι-βάι)* (λαϊκ.) 1. για έκφραση απελπισίας, λύπης, πόνου ΣΥΝ. αλίμονο 2. για έκφραση θαυμασμού.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. vay]. **Βαΐα** (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βάγια**

[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού Βάιος, βλ.λ.]. **Βαϊκάλη** (η) λίμνη τής ΒΑ. Ρωσίας στη Σιβηρία, η βαθύτερη στον κόσμο.

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Bajkal < τουρκ. bol «άφθονος» + göl «λίμνη», που αναφερόταν στην πλούσια ιχθυοπαραγωγή της]. **Βαϊμάρη** (η) πόλη τής Κ. Γερμανίας, γνωστή από το Σύνταγμα τής Γερμανικής Δημοκρατίας, που δημοσιεύθηκε εκεί το 1919.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Weimar < αρχ. γερμ. win «λιβάδι» + mari «λίμνη - πηγή»].

βαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. προχωρώ, εξελίσσομαι (προς κάποια κατεύθυνση): πώς *βαίνουν τα πράγματα στη χώρα σας;* || η *κατάσταση του βαίνει προς βελτίωση* ΣΥΝ. πάω· ΦΡ. (α) ***βαίνω επί τα ίχνη*** ακολουθώ ή παρακολουθώ κάποιον από δίπλα, βήμα προς βήμα: η *αστυνομία - τού δολοφόνου* (β) ***βαίνω καλώς*** (για ενέργειες, επιδιώξεις κ.λπ.) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, ευοδώνομαι: *διαβεβαίωσε τους γονείς του ότι όλα βαίνουν καλώς με τις σπουδές του* ΣΥΝ. πάω καλά (γ) ***βαίνω κατά κρημνών*** εξελίσσομαι πολύ άσχημα: ο *γάμος της βαίνει κατά κρημνών* ΣΥΝ. πάω κατά δια)β)όλου (δ) ***βαίνω κατ' ευχήν*** | ***συν Θεώ*** (για ενέργειες, επιδιώξεις κ.λπ.) εξελίσσομαι κατά τρόπο ευνοϊκό και επιθυμητό: Δεν *υπάρχει λόγος ν' ανησυχείτε! Όλα βαίνουν κατ'ευχήν 2.* (+ μτχ. ενεστ.) εξελίσσομαι βαθμιαία αλλά σταθερά: η *ανεργία βαίνει μειούμενη.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βάν-jω* | *βάμ-}ω* < I.E. $g^{w}m$-, συνεσταλμ. βαθμ. της ρίζας $g^{w}em$- «πηγαίνω, έρχομαι», πβ. σανσκρ. gâm-ati «έρχεται», λατ. venio «έρχομαι», γαλλ. venir, ισπ. venir, ιταλ. venire, αγγλ. come, γερμ. kommen κ.ά. Η ρίζα βαμ- συνδέεται με τη μακρόφωνη ρίζα βά- | βη-, από όπου παράγονται οι λοιπές ομόρριζες λέξεις: *βή-μα* | βά-μα, βάσις *(-η),* βα-τός, βά-δην, *βιβάζω* (< *βι-βάδ-;'ω), *βα-τήρ(ας), βά-θρο(ν), βα-θμός* κ.ά.].

βάιο (το) → βάγιο

Βάιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαΐον* | *βάιον* (βλ. λ. *βάγιο)* στην εκκλησ. χρήση].

Βαιο φόρος (η) 1. η Κυριακή των Βαΐων (βλ. λ. *βάγιο)* 2. το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη θριαμβευτική είσοδο τού Χριστού στα Ιεροσόλυμα.

βακαλάος (ο) → μπακαλιάρος

βακελίτης (ο) {βακελιτών} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. συνθετικό σκληρό πλαστικό από ρητίνη, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ηλεκτρικών μονωτήρων, αλλά και χυτών ή πρεσαριστών αντικειμένων (δίσκων, εξαρτημάτων μηχανών, ποτηριών κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος,* -α, -ο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bakélite, από το όνομα τού Βέλγου χημικού Leo H. Backeland, ο οποίος ανακάλυψε το συγκεκριμένο είδος ρητινών].

βακέτα (η) {βακετών} **1.** το κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού **2.** (συνεκδ.) τα υποδήματα που είναι κατασκευασμένα από κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. vacchetta «δαμάλι», υποκ. τού vacca «αγελάδα»].

βάκιλος (ο) {βακίλ-ου | -ων, -ους} βακτηρίδιο σε σχήμα ράβδου, που μπορεί να προκαλέσει μόλυνση: ~ τού *άνθρακα* | *τού Κοχ* (το μικρόβιο τής φυματίωσης). — (υποκ.) βακίλιο (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. bacillus < λατ. bacillum «ραβδί», υποκ. τού baculum «ράβδος». Για τη σημασιολογική μεταβολή «ράβδος - βα-κτήριρ», βλ. λ. *βακτήριο}.*

βακούφι (το) {βακουφ-ιού | -ιών} (επί Τουρκοκρατίας) αφιέρωμα, συνήθ. κτήμα που είχε παραχωρηθεί από ιδιώτη σε ναό, μοναστήρι ή κοινωφελές ίδρυμα, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για κοινωφελείς σκοπούς, για να εξασφαλιστούν μέσω αυτού πρόσοδοι για δημόσια έργα ή για να αποφευχθεί η δήμευση ή κατάσχεση του. Επίσης (λόγ.) βακούφιο. — βακουφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. vakif «αφιέρωμα»].

βακτηρία (η) {βακτηριών} (λόγ.) το μπαστούνι, η μαγκούρα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βακτήρ* < *βάκτρον* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *άροτήρ -άροτρον].*

βακτηριαιμία (η) {βακτηριαιμιών} ΙΑΤΡ. η παρουσία και η κυκλοφορία βακτηριδίων στο αίμα, που προκαλεί διάφορες παθολογικές εκδηλώσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteraemia].

βακτηρίαση κ. βακτηρίωση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια των φυτών, που προκαλείται από την επίδραση βακτηριδίων. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteriosis].

βακτηρίδιο (το) [1879] {βακτηριδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος μικροοργανισμός ραβδοειδούς, σπειροειδούς, νηματοειδούς ή σφαιρικής μορφής, που απαντά σε όλα σχεδόν τα περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών φυτών και ζώων, και ασκεί μεγάλης σημασίας επιδράσεις σε αυτά (ανακύκληση οργανικών υλών, ασθένειες κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. αγγλ. bacteroid) < μτγν. *βακτηρίδιον* «μικρό ραβδί», υποκ. τού αρχ. βακτήριον].

βακτήριο (το) [1897] {βακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το βακτηρίδιο (βλ.λ.). — βακτηριακός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. bactère < αρχ. *βακτήριον,* υποκ. τού ουσ. *βακτηρία* «ράβδος». Η ονομασία δόθηκε στους μικροοργανισμούς, επειδή πολλοί από αυτούς (ιδίως οι *βάκιλοι)* φαίνονται στο ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σαν μικρά μπαστούνια].

βακτηριοθεραπεία (η) {βακτηριοθεραπειών} ΙΑΤΡ. προληπτική ή θεραπευτική μέθοδος, συνήθ. λοιμωδών ασθενειών, η οποία βασίζεται στη χρήση βακτηριδίων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériothérapie].

βακτηριοκτόνος, -ος, -ο [1885] αυτός που καταστρέφει τα βακτήρια: ~ *φάρμακα.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bactéricide (νόθο συνθ.) < bacteri- (< *βακτήριον)* + -cide (< λατ. caedo «σκοτώνω»)].

βακτηριολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ο ειδικός επιστημονικός κλάδος τής μικροβιολογίας, που μελετά τα βακτηρίδια. — **βακτηριολόγος** (ο/η) [1885], βακτηριολογίας, -ή, -ό [1897]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériologie]. Βακτριανή (η) [μτγν.] ΙΣΤ. αρχαία περιοχή τής Κ. Ασίας μεταξύ τού σημερινού Β. Αφγανιστάν και τού Τουρκεστάν, την οποία κατέκτησε ο Μ. Αλέξανδρος.

βακτριανή (η) ΖΩΟΛ. η ασιατική καμήλα, βασικό χαρακτηριστικό τής οποίας είναι ότι φέρει δύο ύβους (καμπούρες) σε αντίθεση προς τη δρομάδα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Bactrian < μτγν. *Βακτριανή,* αρχ. περιοχή τής ΝΔ. Ασίας, τής οποίας οι κάτοικοι ονομάζονταν *Βάκτρ(ι)οι* (αρχ.), ίσως περσ. αρχής].

βάκτρο (το) 1. (λόγ.) η βακτηρία, το μπαστούνι, η ράβδος 2. ΤΕΧΝΟΛ. κυλινδρικός άξονας, εξάρτημα μηχανών, που προορίζεται να κινεί παλινδρομικώς το έμβολο αντλίας ή διάταξης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βάκτρον* < **βάκω* (πβ. αόρ. *ε-βακ-ον)* «καταπονούμαι, καταβάλλομαι» (κατά το σχήμα *σκήπτω - σκήπτρον),* το οποίο προέρχεται από I.E. *bak- «ραβδί, μπαστούνι», πβ. λατ. baculum «ράβδος», αγγλ. peg «ράβδος», ιρλ. bac κ.ά.].

βακχεία (η) [αρχ.] {βακχειών} 1. (στην αρχαιότητα) η διονυσιακή μανία 2. *βακχείες* (οι) (α) οι οργιαστικές τελετές προς τιμήν τού Βάκχου, τού θεού Διονύσου (β) (μτφ.-λόγ.) οι οργιαστικές εκδηλώσεις ΣΥΝ. ακολασία, κραιπάλη.

βάκχειος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βάκχο, τον θεό Διόνυσο: ~ *χορός* | *τελετή* | *εορτή* ΣΥΝ. διονυσιακός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με οργιαστικές λατρείες: - *τελετές* 3. ΜΕΤΡ. ο μετρικός πους που αποτελείται από δύο μακρές συλλαβές και μία βραχεία (- - -).

βακχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {βάκχευσα} 1. συμμετέχω στις οργιαστικές τελετές τού Βάκχου 2. καταλαμβάνομαι από οργιαστική μανία ΣΥΝ. διονυσιάζω, κορυβαντιώ. — βακχευτής (ο) [μτγν.], **βακχεύτρια** (η).

βακχικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βάκχο, τον θεό Διόνυσο: ~ *όργια* | *εορτή 2.* (κατ' επέκτ.) ο σχετικός με οργιαστικές, παράφορες εκδηλώσεις. — βακχικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

Βάκχος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. Ο θεός Διόνυσος (βλ.λ.) 2. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως].

Βακχυλίδης (ο) αρχαίος Έλληνας χορικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.)· συνέθεσε παιάνες, διθυράμβους, επινίκια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Βάκχος* (βλ.λ.) + επίθημα -υλ- (πβ. Αίσχ-ύλος, Κρατ-ύλος) + παραγ. επίθημα -ίδης].

βαλανίδι κ. **βελανίδι** (το) {βαλανιδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής βαλανιδιάς, που αποτελείται εσωτερικά από το κάρυο και εξωτερικά από ημισφαιρικό κύπελλο με μεγάλα γλωσσοειδή λέπια, το οποίο χρησιμεύει ως τροφή των χοίρων.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *βάλανος* (βλ.λ.). Η τροπή τού -α- σε -ε- *(βαλανίδι > βελανίδι)* οφείλεται σε ανομοίωση, που ενισχύεται και από το ενδοφωνηεντικό υγρό -λ-].

βαλανιδιά κ. βελανιδιά (η) ψηλό δέντρο τής Α. Μεσογείου με σκληρά, μυτερά στις άκρες φύλλα, που απαντά σε ευήλιες περιοχές και καρπός της οποίας είναι το βαλανίδι.

βαλανιτίδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής βαλάνου τού πέους. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. balanitis].

βαλανοποσθικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη βάλανο και την πόσθη ή σχετίζεται με αυτές: ~ *αύλακα.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. balanoposthic].

βάλανος (η) {βαλάν-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. η κεφαλή, το πρόσθιο διογκωμένο τμήμα τού ανδρικού γεννητικού οργάνου, που έχει κωνοειδές σχήμα και καλύπτεται από την ακροποσθία. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο καρπός τής βαλανιδιάς», < I.E. *g^{w}el-«βαλανίδι», λατ. glans, γαλλ. gland, ιταλ. ghianda, όλα με τη σημ. «βαλανίδι, βαλανιδιά». Η σημ. «κεφαλή τού πέους» είναι ήδη αρχ. και μαρτυρείται στον Αριστοτέλη].

Βαλάντης (ο) → Χρυσοβαλλάντης

βαλάντιο (το) → βαλλάντιο

βαλαντώνω ρ. → βαλλαντώνω

βαλβίδα (η) 1. το μηχανικό εξάρτημα που ρυθμίζει τη ροή ρευστών (συνήθ. μεταξύ δύο χώρων): ~ αντλίας | *ασφαλείας 2.* ΑΝΑΤ. Ο ανατομικός σχηματισμός, κυρ. τής καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων, που ρυθμίζει την κυκλοφορία των υγρών τού οργανισμού: οι *βαλβίδες τής καρδιάς* (διγλώχια, τριγλώχια, μηνοειδής, μετροειδής) 3. ΑΘΛ. η περιορισμένη κυκλική έκταση, μέσα από την οποία μπορεί ο αθλητής να εκτελέσει ρίψη στα αντίστοιχα αγωνίσματα (σφαιροβολία, δισκοβολία, σφυροβολία).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαλβίς, -ίδος,* τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η λ. περιέγραφε αρχικώς το σχοινί ή νήμα που όριζε την αφετηρία και το τέρμα σε αγώνα δρόμου, από όπου προέκυψε και η σημ. «σημείο εκκινήσεως, αφετηρία». Η σημ. τού (μηχανικού) εξαρτήματος και τού ανατομικού σχηματισμού τής καρδιάς αποτελεί απόδ. τού γαλλ. valve (εξαιτίας τής φωνητικής προσέγγισης) < λατ. valva (κυρ. πληθ. valvae «διπλά θυρόφυλλα») < p. volvere «κυλώ»].

βαλβιδικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τις βαλβίδες τής καρδιάς: ~ *ανεπάρκεια* | *στένωση.*

[ΕΤΥΜ Οι φρ. *βαλβιδική ανεπάρκεια* | *στένωση* είναι μετάφρ. δάνεια από αγγλ. valvular insufficiency | stenosis].

βαλβιδοπλαστική (η) η χειρουργική επέμβαση για την αποκατάσταση τής ομαλής λειτουργίας τής καρδιακής βαλβίδας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. valvuloplasty < valvulo- (< αγγλ. valve) + -plasty (< ελλην. *πλαστική)].*

βαλβολίνη (η) {βαλβολινών} λιπαντικό έλαιο, πτητικό κλάσμα τού πετρελαίου, που χρησιμοποιείται στα οχήματα, κυρ. για τη λίπανση των διαφορικών και των κιβωτίων ταχυτήτων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. valvolin < valve «βαλβίδα»].

Βαλεαρίδες (οι) συστάδα νησιών τής Δ. Μεσογείου (Ιμπιζα, Μαγιόρκα, Μινόρκα, Φορμεντέρα), που ανήκουν στην Ισπανία. [ΕΤΥΜ. < ισπ. (Islas) Baléares < μτγν. λατ. Baliares < μτγν. *Βαλιάρεις*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με προ-Ι.Ε. *bal- «λευκός - λαμπρός»].

Βαλένθια (η) πόλη τής Α. Ισπανίας στις ακτές τής Μεσογείου. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Valencia, ρωμαϊκή πόλη τού 2ου αι. π.Χ., γνωστή ως Valentia Edetanorum «οχυρό των Ηδητανών» (λαού τής ΒΔ. Ισπανίας)].

Βαλεντίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης Βαλεντίνο.

Βαλεντίνος (ο) 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < λατ. Valentinus «εύρωστος, υγιής» < μτχ. valens τού ρ. valeo «υγιαίνω, είμαι ισχυρός, ικανός». Η γιορτή τού «Αγίου Βαλεντίνου» (14 Φεβρουαρίου), που θεωρείται γιορτή των ερωτευμένων, δεν έχει σχέση με τη ζωή των δύο μαρτύρων που έφεραν το όνομα Βαλεντίνος (η μνήμη τους εορτάζεται στις 14 Φεβρουαρίου), αλλά συνδέεται με τα ρωμαϊκά Lupercalia, γιορτή της γονιμότητας (15 Φεβρουαρίου). Σε παρετυμολογία οφείλεται η συσχέτιση με το όνομα τού αστέρα τού αμερικανικού κινηματογράφου, ιταλικής καταγωγής, Ροντόλφο Βαλεντίνο, ο οποίος έγινε το ίνδαλμα των γυναικών στη δεκαετία τού 1920, ενσαρκώνοντας ρόλους μεγάλου εραστή σε αισθηματικά δράματα].

Βαλέρια (η) γυναικείο όνομα.

βαλεριάνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. δικοτυλήδονο φυτό, τού οποίου είδη χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική αλλά και ως καλλωπιστικά **2.** ΦΑΡΜ. ηρεμιστικό φάρμακο, που παράγεται από την αποξηραμμένη ρίζα τού παραπάνω φυτού. [ΕΤΥΜ. < νεολατ. valeriana, θηλ. τού λατ. valerianus < Valeria, περιοχή τής Ιταλίας όπου φύτρωνε το φυτό].

Βαλέριος (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Valerius < valeo «υγιαίνω, είμαι ισχυρός, ικανός»].

βαλές (ο) {βαλέδες} **1.** φιγούρα τής τράπουλας που στην ακολουθία των τραπουλόχαρτων ακολουθεί το δέκα και προηγείται τής ντάμας ΣΥΝ. φάντης · **2.** (παλαιότ.) υπηρέτης. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. valet «νεαρός υπηρέτης» < δημώδ. λατ. ♦vassellitus < vassallus < κελτ. vassus].

Βαλέττα (η) η πρωτεύουσα της Μάλτας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Valetta, ονομασία που οφείλεται στον Jean Parisot de la Valette, αρχηγό τού τάγματος των Ιπποτών τού Αγίου Ιωάννου (Ιερουσαλήμ), ο οποίος υπεράσπισε τη Μάλτα κατά την πολιορκία της από τους μουσουλμάνους το 1565].

Βάλια Κάλντα (η) κλειστή κοιλάδα στη Β. Πίνδο στον νομό Γρεβενών, που ανακηρύχθηκε το 1966 σε εθνικό δρυμό. [ΕΤΥΜ. < παλ. ιταλ. vallea calda «θερμή κοιλάδα»].

βαλίτσα (η) {βαλιτσών} ταξιδιωτικός σάκος παραλληλεπίπεδου σχήματος, με σκληρά συνήθ. τοιχώματα και λαβή, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ατομικών ειδών σε ταξίδια: *ετοιμάζω τις ~ μου*- ΦΡ. ***πάει μακριά η βαλίτσα*** για διαδικασία που φαίνεται να χρονίζει, να τραβάει σε μάκρος: *Γι θα γίνει επιτέλους, θα ~; Τρεις ώρες περιμένω!* — (υποκ.) βαλιτσάκι (το) κ. βαλιτσούλα (η). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. valigia, πιθ. < λατ. bilix «δέμα»].

Βαλκάνια (τα) (Βαλκανίων} 1. χερσόνησος τής ΝΑ. Ευρώπης που ορίζεται Δ. από την Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος, Α. από τη Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο Πέλαγος και Β. από τον Δούναβη και τον παραπόταμο του Σάβο ΣΥΝ. Βαλκανική Χερσόνησος, Χερσόνησος τού Αίμου 2. (περιληπτ.) οι χώρες Αλβανία, Βουλγαρία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα, Ρουμανία και Ευρωπαϊκή Τουρκία: τα *ταραγμένα* - || *πολλοί διπλωμάτες λένε ότι τα* - *είναι* η *πυριτιδαποθήκη τής Ευρώπης*- ΦΡ. (σκωπτ.) **εδώ *είναι Βαλκάνια, δεν είναι παίξε-νέλασε*** (Ν. Εγγονόπουλος) για δυσάρεστες καταστάσεις, χαρακτηριστικές των βαλκανικών χωρών (π.χ. δυσλειτουργία τού κρατικού μηχανισμού, έλλειψη οργάνωσης, αστάθεια, απειθαρχία κ.ά.), σε αντιδιαστολή προς τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. — Βαλκάνιος (ο), Βαλκάνια (η), βαλκανικός, -ή, -ό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. balkan «όρος» (κυρ. «δασώδης οροσειρά»), ονομασία που δόθηκε από τους Τούρκους στο όρος Αίμος, κεντρική οροσειρά τής χερσονήσου].

Βαλκάνια, Βαλκανική - Ιλλυρική - Ελληνική Χερσόνησος. Προτού η Χερσόνησος τού Αίμου ονομαστεί Βαλκανική (από την τουρκική ονομασία τού Αίμου ως «ψηλού όρους» Koca Balkan), είχαν χρησιμοποιηθεί για τη δήλωση της δύο άλλα ονόματα, που τελικά δεν επικράτησαν: η ονομασία Ιλλυρική (ή Ελληνοϊλλυρική) Χερσόνησος (πλάσμα ιστορικών τής Δύσης) και η ονομασία Ελληνική Χερσόνησος (από τον Στ. Σταθόπουλο, *Γεωγραφία,* 1850). Είναι χαρακτηριστικά -για το περιεχόμενο και το ύφος τους- όσα αναφέρει ο Στ. Κουμανούδης για το *Βαλκανικός:* «Ούτως από δεκαετηρίδων τινών πολλοί των παρ' ήμϊν έφημεριδογραφούντων καί γεωγραφοπολιτειογραφούντων κατά μίμησιν των Φράγκων καλούσιν απότοῦΤουρκικού ονόματος τού ορούς Αίμου (Κοτζιά Μπαλκάμ) τήν προς νότον των ποταμών Σαύου καί Δουνάβεως μεγάλην χερσόνησον μέχρι Ταινάρου άκρου, ένί περιληπτικά) ονόματι Βαλκανικήν. έτι καί Βαλκανικά κράτη καί λαούς, τους Βουλγάρους δηλ., Σέρβους, Βοσνίους, Μαυροβουνιώτας, Άρβανίτας, Μικροβλάχους καί "Ελληνας. 'Αλλ' ούχ ούτως ό Στ. Σταθόπουλος, δστις ουδέ τήν όνομασίαν Ιλλυρικής ή Ελληνοϊλλυρικής χερσονήσου, ύπό Φράγκων καί αυτήν πλασθεΐσαν καί είσχωρήσασαν καί εις τά παρ' ημϊν βιβλία [...] παρεδέχθη, ώς άτοπον αληθώς, άτε εκλιπόντος ήδη πρόπαλαιτοῦιλλυρικού έθνους, άλλα Ελληνικής, άποτοῦκατά πολιτισμόν, ειμή κατά άνθρωποπλήθειαν επικρατέστερου έν ταΐς χώραις ταύταις έθνους, την χερσόνησον άπεκάλεσεν [...]. Ούτω και ό Άν. Πολυζωίδης τφ 1859 και ό Γ. Βακαλόπουλος τφ 1867 Ελληνική ν αυτήν ώνόμασαν, ιδίως δ' Έλληνικήν τα νοτιώτατα αυτής. Παρατηρηθήτω δε και τούτο, δτι και τα ϋψη των ορέων τής ιδίως Βαλκανικής έν Βουλγαρία σειράς, είνε κατά τε τον Kiepert και τον Andrée, πολύ μικρότερα τού έν τή βορείω 'Αλβανία Σκάρδου και των Ελληνικών Ολύμπου, Παρνασσού κ.τ.λ.».

Βαλκανιάδα (η) ΑΘΛ. η ετήσια αθλητική διοργάνωση αγωνισμάτων στίβου, στην οποία συμμετέχουν οι χώρες των Βαλκανίων. Επίσης Βαλκανικοί (Αγώνες) (οι).

Βαλκανική **(Χερσόνησος)** (η) η χερσόνησος των Βαλκανίων, τα Βαλκάνια (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. Βαλκάνια.

βαλκανικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα Βαλκάνια: ~ πόλεμοι | *χώρες* | *λαοί* | *διάσκεψη* ***2. Βαλκανική (Χερσόνησος)*** η χερσόνησος των Βαλκανίων (βλ. λ. *Βαλκάνια)* **3.** ΑΘΛ. ***Βαλκανικοί (Αγώνες)*** η Βαλκανιάδα (βλ.λ.).

βαλκανιολογία κ. (εσφαλμ.) βαλκανολογία (η) η συστηματική επιστημονική μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των λαών των Βαλκανίων. — βαλκανιολόγος κ. (εσφαλμ.) βαλκανολόγος (ο/η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Balkanologie (νόθο συνθ.)].

βαλκανιονίκης (ο/η) {βαλκανιονικών} ο αθλητής που νίκησε σε Βαλκανιάδα.

βαλκανιοποιηση (η) (εσφαλμ. *βαλκανοποίηση)* {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαίρεση μεγάλων πολυεθνικών επικρατειών σε μεγάλο αριθμό εθνών-κρατών, κυρ. με κριτήριο την ιστορικότητα τού εδάφους. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. balkanisation].

Βαλκυρίες (οι) {Βαλκυριών} γυναικείες πολεμικές θεότητες τής σκανδιναβικής μυθολογίας, οι οποίες επέλεγαν κατά τη διάρκεια τής μάχης τους πολεμιστές που θα σκοτωθούν. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Walküre < αρχ. σκανδ. valkyrja «αυτός που επιλέγει για σφαγή» < val- (πβ. αρχ. σκανδ. valr «η σφαγή τής μάχης») + -kyrja (πβ. αρχ. σκανδ. köri «διαλέγω»)].

βαλλάντιο (το) (σχολ. ορθ. βαλάντιο) {βαλλαντί-ου | -ων} 1. (παλαιότ.) το σακούλι που γεμίζουμε με χρήματα ΣΥΝ. πουγκί, πορτοφόλι 2. (μτφ.) οι οικονομικές δυνατότητες: αυτές *οι πολυτέλειες δεν είναι για το δικό μας* ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. βαλλάντιον, αγν. ετύμου].

βαλλαντώνω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *βαλαντώνω)* {βαλλάντω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. κουράζομαι, καταπονούμαι υπερβολικά: βαλλάντωσε *απ' τη δουλειά* ΣΥΝ. ταλαιπωρούμαι 2. υποφέρω συναισθηματικά: *βαλλάντωσε από έρωτα* 3. καταλαμβάνομαι από συναίσθημα πικρίας, στενοχώριας: «...μη *βαλλαντώνεις, και την καρδούλα σου μην τη χαλάς»* (τραγ.) ΣΥΝ. πλαντάζω, σκάω· ΦΡ. βαλλαντώνω στο *κλάμα* σκάω από το πολύ κλάμα, πλαντάζω στο κλάμα. — βαλλάντωμα (το) (σχολ. ορθ. *βαλάντωμα).* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βαλλάντιον* «πορτοφόλι, χρηματικό ποσό». Η σημασιολογική μεταβολή οφείλεται πιθ. στη στενοχώρια που προκαλούν οι οικονομικές δυσχέρειες, δηλ. η έλλειψη *βαλλαντίου].*

βαλλισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ασθένεια κατά την εκδήλωση τής οποίας ο ασθενής κάνει ακούσιες σπασμωδικές κινήσεις. [ΕΤΥΜ. μτγν. < βαλλίζω «χοροπηδώ», παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. βάλλω, ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν., < αγγλ. ballism],

βαλλιστικός, -ή, -ό [1857] 1. αυτός που σχετίζεται με τον βαλλισμό • **2.** ΣΤΡΑΤ. ***βαλλιστική*** (η) η επιστήμη που μελετά την κίνηση των βλημάτων ΣΥΝ. βλητική 3. αυτός που σχετίζεται με τη βαλλιστική· ΦΡ. (α) ***βαλλιστικό όπλο*** το όπλο που ακολουθεί βαλλιστική τροχιά (βλ. πα ρακάτω), όταν περατωθεί η προώθηση (β) βαλλιστική ***τροχιά*** η τροχιά την οποία ακολουθεί ένα σώμα μετά το πέρας τής προωθητικής δύναμης, οπότε το σώμα κινείται μόνο με την επίδραση τής βαρύτητας και τής αεροδυναμικής αντίστασης. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. balistique < μτγν. *βαλλίζω,* παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. βάλλω]. βαλλίστρα (η) {βαλλιστρών} (στην αρχαιότητα και μέχρι τον 15ο αι.) πολεμικό όπλο που εκσφενδόνιζε βλήματα (βέλη, πέτρες, ακόντια). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *βαλλίζω, παρεκτετ. τ. τού αρχ. βάλλω].* Βαλλόνος (ο) ο γαλλόφωνος κάτοικος τού Βελγίου. — Βαλλονία (η).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βλάχος.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Wallon < αρχ. γερμ. walhon < κελτ. Volcae, που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, προσδιορίζοντας τους λατινόφωνους υπηκόους τού ρωμαϊκού κράτους]. βάλλω ρ. αμετβ. {έβαλα (να/θα βάλω), βλήθηκα (λόγ. εβλήθην, -ης, -η..., μτχ. βληθείς, -είσα, -έν), βεβλημένος} (λόγ.) 1. ρίχνω, κατευθύνω πυρά: *αγορά πυροβόλων που βάλλουν βλήματα νέου τύπου* || οι *εχθροί βάλλουν από παντού* ΣΥΝ. πυροβολώ 2. (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες: *βάλλουν κατά τού προέδρου* || ο *βουλευτής έβαλε κατά τού νέου προγράμματος εκπαίδευσης*- ΦΡ. **ο *αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ. *αναμάρτητος.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος, εφεσιβάλλω, μετοχή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βάλ-/-ω, συνεσταλμ. βαθμίδα τής Ι.Ε. ρίζας *g^{w}el- «ρίχνω, πετάω», βλ. λ. *βέλος.* Ομόρρ. *βέλ-ος, βολ-ή, βόλ-ος,* (και από δισύλλαβη ρίζα *βελη-) *βλήμα, βλη-τός, βέλε-μνον* «βέλος» κ.ά. Η λ. απαντά στον Όμηρο με τη σημ. «πλήττω εξ αποστάσεως» (κατ' αντιδιαστολή προς το *τύπτω* «χτυπώ από κοντά, εκ τού συστάδην»), ενώ ήδη ομηρική είναι η σημ. «τοποθετώ»].

βάλλω: το ρήμα με όλες τις προθέσεις! Όπως ο ομηρικός στίχος *»προς δ' εμέ τον δύστηνον έτι φρονέοντ' έλέησον»* περικλείει, κατά τον αρχαίο γραμματικό, όλα τα μέρη τού λόγου, έτσι θα μπορούσαμε να πούμε για το *βάλλω* ότι συντίθεται -και διατηρείται

στη χρήση μέχρι σήμερα- και με τις 18 (κύριες) προθέσεις (ή προρρηματικά) τής Αρχαίας, τις 6 μονοσύλλαβες και τις 12 δισύλλαβες: εισ-βάλλω, *εμ-βάλλω, εκ-βάλλω, προ-βάλλω, προσ-βάλλω, συμβάλλω,* ανα-βάλλω, *δια-βάλλω, κατα-βάλλω, μετα-βάλλω, παραβάλλω, αντι-βάλλω, αμφι-βάλλω, επι-βάλλω, περι-βάλλω, απο-βάλ-λω, υπο-βάλλω, υπερ-βάλλω.* Συχνά και με δύο προθέσεις: *προ-υπο-βάλλω, προσ-επι-βάλλω, αντι-κατα-βάλλω* κ.ά. Επίσης (παρά τον κανόνα) και με ονόματα: *εφεσι-βάλλω, πανικο-βάλλω.* ο αόριστος γράφεται με ένα -λ-: *υπ-έβαλα - να/θα υπο-βάλω* (μία φορά, χωρίς διάρκεια ή επανάληψη), ενώ *υπέ-βαλλα* (ο παρατατικός) και *να/θα υπο-βάλλω* (πολλές φορές, επανειλημμένως, με διάρκεια). Για να αποφεύγεται η σύγχυση ανάμεσα σε παρατατικό και αόριστο και ανάμεσα σε τύπους με το *να/θα,* ως ᵉνεστώτας και παρατατικός τού απλού ρήματος χρησιμοποιείται το βάζω (< βιβάζω): βάζω, *έβαζα, να/θα βάζω - έβαλα, να/θα βάλω.* ο αρχαίος ενεστώτας και ο παρατ. *(βάλλω | έβαλλα)* χρησιμοποιούνται με τη σημ. «ρίχνω, επιτίθεμαι, πλήττω» (βάλλω εναντίον κάποιου).

βάλθηκα **ρ. -+** βάζω

βαλμένος, -η, -ο → βάζω

Βαλπούργεια Νύχτα (η) **1.** η νύχτα τής 30ής Απριλίου προς την 1η Μαΐου (γιορτή τής Αγίας Βαλπούργης), κατά την οποία, σύμφωνα με γερμανικούς θρύλους, γίνονταν οργιαστικές τελετές μαγισσών **2**. (μτφ.) οργιαστικές τελετές, νύχτα οργίων.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Walpurgisnacht < Walpurgis, όνομα Αγγλίδας μοναχής (710-779 μ.Χ.) που ανακηρύχθηκε αγία. Κατά την παραμονή τού εορτασμού τής μνήμης της (1η Μαΐου), σύμφωνα με τις γερμ. παραδόσεις, οι δαίμονες και οι μάγισσες συγκεντρώνονται σε βουνό, όπου πραγματοποιούν οργιαστικές τελετές].

βαλς (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** χορός σε μέτρο 3/4, που αναπτύχθηκε στη Γερμανία και την Αυστρία, στο τέλος τού 18ου αι., ως εξέλιξη τού γερμ. Ländler· ειδική περίπτωση, και πιο γνωστή παγκοσμίως, είναι το βιενέζικο βαλς: τα ~ τού *Γιόχαν Στράους* 2. (συνεκδ.) μουσική που χορεύεται σαν βαλς ή σε ρυθμό βαλς: τα ~ *τού Σοπέν.* — (υποκ.) **βαλ-σάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. valse < γερμ. Walzer < ρ. walzen «στροβιλίζομαι»].

βάλσαμο κ. (λαϊκ.) **μπαλσαμο** (το) **ί.**η αρωματική ρητίνη τού βαλ-σαμόδεντρου, η οποία έχει φαρμακευτικές ιδιότητες **2**. (μτφ.) οτιδήποτε έχει ανακουφιστική ή ευχάριστη επίδραση: *κρασί— || τα παρηγορητικά του λόγια ήταν - για μένα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βάλσαμον,* σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. bâsâm, αραβ. bäsäm].

βαλσαμόδεντρο (το) ΒΟΤ. δέντρο μεγάλου ύψους, που απαντά σε τροπικές περιοχές· το ξύλο του, ιδιαίτερα ελαφρύ και ανθεκτικό, περιέχει διάφορες βαλσαμώδεις ρητίνες και χρησιμοποιείται ως μονωτικό υλικό και σε διάφορες κατασκευές.

βαλσαμόχορτο (το) ΒΟΤ. κοινή ονομασία διαφόρων αρωματικών φυτών: το ~ *κατευνάζει το νευρικό σύστημα.*

βαλσαμώνω κ. (λαϊκ.) **μπαλσαμώνω** ρ. μετβ. {βαλσάμω-σα, -θηκα, -μένος} ταριχεύω (βλ.λ.). **—** βαλσάμωμα κ. **μπαλσάμωμα** (το) κ. βαλσάμωση (η), βαλσαμωτής (ο) [1892].
[**ΕΤΥΜ**. μεσν. < αρχ. βάλσαμον. **Η** χρήση τού βάλσαμου ως ιατρικού και αντισηπτικού συνέβαλε ώστε η λ. βαλσαμώνω να αποκτήσει τη σημ. «ταριχεύω»].

βάλσιμο (το) → βάζω

Βαλτέτσι (το) {Βαλτετσίου} χωριό τής Αρκαδίας ΝΔ. τής Τρίπολης, γνωστό από τη νικηφόρα μάχη των Ελλήνων κατά των Τούρκων (1821), η οποία προηγήθηκε τής αλώσεως τής Τρίπολης. [ΕΤΥΜ < σλαβ. *Boltice «βαλτότοπος»].

Βαλτική (η) η περιοχή γύρω από τη Βαλτική Θάλασσα. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Βαλτική Θάλασσα].*

Βαλτική **(Θάλασσα)** (η) κλειστή θάλασσα τού Ατλαντικού Ωκεανού, που βρέχει τις ακτές τής Σουηδίας, τής Φινλανδίας, τής Εσθονίας, τής Λεττονίας, τής Λιθουανίας, τής Πολωνίας, τής Γερμανίας και τής Δανίας.
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. Baltique (mer) < λατ. mare balticum < Baiti (αγν. ετύμου, παρ' ότι ορισμένοι το συνδέουν με λιθ. λ. που σημαίνει «λευκός» ή με σλαβ. λ. που σημαίνει «έλος»), ονομασία φυλών που κατοίκησαν στην Α. Ευρώπη κατά τη 2η χιλιετία π.Χ. και μιλούσαν τις βαλτικές γλώσσες. Ωστόσο, η ίδια η θάλασσα έχει προσλάβει διάφορα ονόματα από τους λαούς των χωρών που βρέχονται από αυτήν, π.χ. γερμ. Ostsee, σουηδ. Östersjön «Ανατολική Θάλασσα», πολ. Morze Baltyckie, ρωσ. Baltiyskoye More «Βαλτική Θάλασσα» κ.ά.].

βαλτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βαλτική Θάλασσα: *οι ~ χώρες* (η Εσθονία, η Λεττονία και η Λιθουανία). [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Βαλτική Θάλασσα].*

Βαλτιμόρη (η) πόλη στο ΒΑ. τμήμα των Η.Π.Α. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Baltimore. Η πόλη οφείλει την ονομασία της στον Βρετανό λόρδο Cecilius Calvert, βαρόνο τού Baltimore (1605-1675), ο οποίος έλαβε στην κατοχή του την πολιτεία Μέριλαντ στις Βρετανικές αποικίες στην Αμερική, ο τίτλος Baltimore ανάγεται στο ιρλ. Baile na Tighe Mor «πατρίδα τού μεγάλου οίκου», όπως ονομάζονταν τα κτήματα τού λόρδου στη Ν. Ιρλανδία].

βαλτόνερα (τα) τα νερά των βάλτων που λιμνάζουν. Επίσης **βαλτονέρια**

βάλτος (ο) τόπος με λιμνάζοντα νερά ΣΥΝ. έλος, βούρκος, τέλμα, τέναγος. — βαλτώδης, -ης, -ες [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. blato].

βαλτός, -ή, -ό αυτός που παρακινείται και κατευθύνεται από άλλον με ιδιοτελή κίνητρα· ΦΡ. (οικ.) ***βαλτός είσαι;*** επίτηδες το κάνεις; (για περιπτώσεις που κάποιος λέει ή κάνει πράγματα που μας εκνευρίζουν, μας ενοχλούν ή είναι αντίθετα προς τα συμφέροντα μας, συνήθ. χωρίς να έχει πρόθεση γι' αυτό).
[ΕΤΥΜ < *βάλλω* + επίθημα -τός (ρηματ. επιθέτων)].

βαλτότοπος (ο) περιοχή με βάλτους. Επίσης **βαλτοτόπι**[1] (το).

βαλτώνω ρ. αμετβ. {βάλτω-σα, -θηκα, -μένος} περιέρχομαι σε στασιμότητα, δεν προχωρώ παραπέρα: *η υπόθεση έχει βαλτώσει εδώ και χρόνια, καθώς κανείς δεν δείχνει ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αποτελματώνομαι. — βάλτωμα (το).

βάλω (να/θα) ρ. -> βάζω, βάλλω

βαμβακέλαιο (το) [1897] (βαμβακελαίου | χωρ. πληθ.} η ανοικτοκί-τρινη ελαιώδης ουσία που εξάγεται από σπέρματα βαμβακιού˙ χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την παρασκευή καλλυντικών.

βαμβακέμπορος (ο) [1886] {βαμβακεμπόρ-ου | -ων,-ους} ο έμπορος βαμβακιού.^

βαμβακερός -ή, -ό [μεσν.] κ. **μπαμπακερός** [μεσν.] αυτός που έχει ως πρώτη ύλη κατασκευής το βαμβάκι: ~ *φανέλα | εσώρουχο | πουκάμισο | παντελόνι* || (κ. ως ουσ.) *πλένει χωριστά τα ~ από τα μάλλινα.* Επίσης βαμβακένιος, **-ια**, -ιο.

βαμβάκι κ. **μπαμπάκι** (το) (βαμβακ-ιού | -ιών} **1.** η λευκή, μαλακή, ινώδης απορροφητική ουσία, που χρησιμοποιείται συνήθ. για την επάλειψη τού δέρματος με υγρά, κυρ. για την επάλειψη πληγής με οινόπνευμα, ιώδιο κ.λπ.· ΦΡ. σφάζω με ***το βαμβάκι | μπαμπάκι*** βλ. λ. σφάζω **2**. η κλωστική ινώδης ύλη που προέρχεται από το χνούδι τού φυτού βαμβάκια και χρησιμοποιείται στην κατασκευή υφασμάτων **3.** το φυτό βαμβάκια (βλ.λ.). — (υποκ.) βαμβακάκι κ. μπαμπακάκι (το). [ΕΤΥΜ < μεσν. *βαμβάκιον | παμπάκιον,* υποκ. τού *βάμβαξ | βάμπαξ* < περσ. pambak | pamba].

βαμβάκια κ. **μπαμπακιά** (η) το φυτό που απαντά σε μορφή πόας, θάμνου ή δέντρου και καλλιεργείται για τις ίνες του, που σχηματίζουν χνούδι γύρω από τον καρπό του.

βαμβακίαση (η) [1894] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ασθένεια διαφόρων φυτών και δέντρων, η οποία προέρχεται από τη δράση εντόμων που εκκρίνουν κηρώδεις ουσίες που μοιάζουν με βαμβάκι και έχουν τη μορφή σκόνης ή νημάτων (για αμπέλι) ο περονόσπορος.

βαμβακοκαλλιέργεια (η) {βαμβακοκαλλιεργειών} **1.**η καλλιέργεια βαμβακιού **2**. το χωράφι όπου καλλιεργείται βαμβάκι.

βαμβακομάλλινος, -η, -ο [1833] (ρούχο, ύφασμα κ.λπ.) που έχει σύνθεση από μαλλί και βαμβάκι.

βαμβακομηχανή (η) μηχανή που διαχωρίζει το βαμβάκι από τον σπόρο.

βαμβακοπαραγωγή (η) [1894] η παραγωγή βαμβακιού. — **βαμβακοπαραγωγός** (ο) [1889].

βαμβακόπιτα κ. μπαμπσκόπιτα (η) [δύσχρ. βαμβακοπιτών} ο συμπιεσμένος σπόρος βαμβακιού, από τον οποίο έχει αφαιρεθεί το βαμβακέλαιο και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

βαμβακόσπορος κ. **μπαμπακόσπορος** (ο) ο σπόρος τού βαμβακιού.

βαμβακοσυλλέκτης (ο) {βαμβακοσυλλεκτών}, **βαμβακοσυλλέ-κτρία** (η) {βαμβακοσυλλεκτριών} **1**. πρόσωπο που μαζεύει βαμβάκι σε βαμβακοφυτεία **2**. το ειδικό μηχάνημα για τη συλλογή τού βαμβακιού στα χωράφια- αλλιώς *βαμβακοσυλλεκτική μηχανή.* — **βαμβακοσυλ-λεκτικός,** -ή, -ό.

βαμβακούλα (η) ονομασία διαφόρων παραλλαγών τού φυτού πε-λαργόνι.

βαμβακουργία (η) [1850] (χωρ. πληθ.} η τεχνική επεξεργασίας των νημάτων βαμβακιού, κυρ. για την παραγωγή υφασμάτων.

βαμβακοφυτεία (η) [1871] {βαμβακοφυτειών} η έκταση όπου καλλιεργείται βαμβάκι.

βάμβαξ (ο) [μεσν.] {βάμβακος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το βαμβάκι (βλ.λ.): *εξαγωγές βάμβακος.*

βάμμα (το) {βάμμ-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό μείγμα που προκύπτει από την εμβάπτιση φυτικών ή ζωικών ουσιών σε διάλυμα αλκοόλης σε νερό: ~ *τού στρύχνου | τού οπίου.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *βάπτω* «βυθίζω»].

βαμπ (η) {άκλ.} η γοητευτική γυναίκα που εκμεταλλεύεται ή και καταστρέφει τους άνδρες που την ερωτεύονται.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. vamp, συγκεκομμένος τύπος τού vampire, βλ. λ. *βαμπίρ].*

βαμπίρ (το) {άκλ.} ο βρικόλακας (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vampire < γερμ. Vampir < σερβοκρ. vampir «νυχτερίδα»].

βάμπιρος (ο) νυχτερίδα τής τροπικής Αμερικής που ρουφά το αίμα άλλων ζώων και είναι φορέας μολυσματικών ασθενειών. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *βαμπίρ].*

Β.Α.Ν. (το) μέθοδος για την πρόγνωση των σεισμών και η αντίστοιχη συσκευή (από τα αρχικά των ονομάτων Βαρώτσος, Αλεξόπουλος, Νομικός, οι οποίοι την εφηύραν).

βάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βαλβίδα που ρυθμίζει τη ροή νερού σε σωλήνες. [ΕΤΥΜ < γαλλ. vanne < δημώδ. λατ. venna < λατ. vena «φλέβα»].

βανάδιο (το) {βαναδίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο **V**) που ανήκει στα μέταλλα και έχει αργυρό χρώμα (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ. < νεολατ. vanadium < Vanadis, σκανδιναβική θεότητα τού έρωτα και τής ομορφιάς, ονομασία που αποδόθηκε στο μέταλλο λόγω τής χρωματικής ποικιλίας των χημικών του ενώσεων].

βάναυσος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας, από τραχύτητα, βίαιους τρόπους: ~ *άνθρωπος | συμπεριφορά* ΣΥΝ. τραχύς, άξεστος, σκαιός. — βάναυσα | βαναύσως [μτγν.] επίρρ., βαναυσότητα (η) [1889]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βαύνασος* (με ανομοίωση) < *βαῦνος* «κλίβανος, φούρ-

νος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η αρχική σημ. τής λ. *βάναυσος* ήταν «τεχνίτης, χειρώναξ», ενώ ήδη αρχ. είναι η μειωτική σημ. «αγροίκος, τραχύς», η οποία οφείλεται στην αρνητική στάση που τηρούσαν οι αρχ. Αθηναίοι απέναντι στα χειρωνακτικά επαγγέλματα, αφού τα θεωρούσαν αταίριαστα για ελεύθερους ανθρώπους. Παρόμοια σημα-σιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και στις λ. *πονηρός, μοχθηρός, πανούργος, άθλιος* κ.ά.].

βαναυσούργημα (το) {βαναυσουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο ιδιαίτερα κακής καλλιτεχνικής ποιότητας.

βανδαλισμός (ο) [1861] **1.** η σκόπιμη πρόκληση φθοράς ή καταστροφή καλλιτεχνικών δημιουργημάτων: *πολλά έργα τέχνης καταστράφηκαν κατά καιρούς από βανδαλισμούς φανατικών* 2. (γενικότ.) η σκόπιμη φθορά ή προσβολή τής αισθητικής κτισμάτων, μνημείων κ.λπ. με αναγραφή συνθημάτων σε τοίχους, καταστροφή ταφικών μνημείων κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vandalisme (βλ. κ. *βάνδαλος)]*.

βάνδαλος (ο) {βανδάλ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που φθείρει ή καταστρέφει σκόπιμα έργα τού πολιτισμού· (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που προκαλεί καταστροφές, χωρίς να ενδιαφέρεται για την αξία όσων καταστρέφει: η *καταστροφή αυτού τού μνημείου αποτελεί έργο βανδάλων* **2.** (γενικότ.) ο άξεστος, ο βάρβαρος, ο απολίτιστος. — βανδαλι-κός, -ή, -ό [1835]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Vandale < λατ. Vandalus < γερμ. *Wandal (< αρχ. γερμ. wandjan «περιπλανώμαι»), ονομασία γερμανικών λαών (Βάνδαλοι), οι οποίοι εισέβαλαν στη Ρώμη και τη Γαλατία (4ος-5ος αι. μ.Χ.) δημεύοντας την περιουσία τής Εκκλησίας και των συγκλητικών και προκαλώντας καταστροφές σε μνημεία τέχνης].

βανίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΒΟΤ. αναρριχητικό φυτό των τροπικών χωρών, που καλλιεργείται για τους καρπούς του, οι οποίοι, αφού υποβληθούν σε ζύμωση, αποκτούν χαρακτηριστικό άρωμα και χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική 2. το γλυκό τού κουταλιού που παρασκευάζεται με ζάχαρη και άρωμα τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ. υποβρύχιο 3. η αρωματική σκόνη βανίλιας που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική· (συνεκδ.) η αντίστοιχη γεύση: *παγωτό βανίλια-σοκολάτα.* Επίσης (παλαιότ.) βανίλλη. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. vaniglia < ισπ. vainilla «το ομώνυμο φυτό και ο καρπός του», υποκ. τού vaina «περίβλημα, περικάλυμμα» < λατ. vagina «κάλυκας»].

Βανουάτου (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Vanuatu, γαλλ. République de Vanuatu = Δημοκρατία τού Βανουάτου) νησιωτικό κράτος τού Ν. Ειρηνικού Ωκεανού, κοντά στα νησιά Φίτζι, με πρωτεύουσα τη Βίλα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νομίσματα το βατού· (παλαιότ.) Νέες *Εβρίδες*.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Vanuatu, λ. τής γλώσσας Μπισλαμά, που σημαίνει «η χώρα μας». Η χώρα ονομαζόταν *Νέες Εβρίδες* (αγγλ. New Hebrides) μέχρι το 1980].

βάνω ρ. → βάζω

Β.Α.Ο. (ο) Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος.

βαποράκι (το) {χωρ. γεν.) (αργκό) το πρόσωπο που προμηθεύει ναρκωτικά στους χρήστες.

βαπόρι κ. **παπόρι** (το) {βαπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ατμόπλοιο· ΦΡ. (α) ***γίνομαι βαπόρι*** χάνω την αυτοκυριαρχία μου, εξοργίζομαι (β) κάνω ***(κάποιον) βαπόρι*** εξοργίζω (κάποιον). Επίσης παπόρο. — (υποκ.) βαποράκι (βλ.λ.) κ. παποράκι κ. (λαϊκότ.) **βαπορέτο** (το), βαπορήσιος, -ια, -ιο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. vapore «ατμός - ατμόπλοιο» < λατ. vapor «ατμός»].

βαπόρια (η) (λαϊκ.) το φορτίο, το βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα ατμόπλοιο.

βαποριζατέρ (το) {άκλ.} συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τον ψεκασμό φαρμακευτικών ουσιών ή προϊόντων κομμωτικής και αισθητικής.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vaporisateur < vaporiser «εξατμίζω» < λατ. vapor «ατμός»].

βαπτίζω κ. βαφτίζω [μεσν.] ρ. μετβ. {βάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον) μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης: *οι χριστιανοί βαφτίζουν τα παιδιά τους σε πολύ μικρή ηλικία*- ΦΡ. ***τρελός παππάς σε βάφτισε*** προς κάποιον με παράξενη ή παράλογη συμπεριφορά ή που υποστηρίζει παράλογα πράγματα 2. δίνω όνομα σε (κάποιον) κατά το μυστήριο τού βαπτίσματος: το *μωρό το βάφτισαν Ελένη* 3. (κατ' επέκτ.) δίνω όνομα, τίτλο ή παρατσούκλι (σε κάποιον/κάτι): *βάφτισε το καΐκι του «Παναγιά Θαλασσινή» || βάφτισε το καινούργιο του κρασί «Οία» από το όνομα τής ιδιαίτερης πατρίδας του* 4. δίνω σε (κάτι) διαφορετικό όνομα (για λόγους σκοπιμότητας, ώστε να εξυπηρετούνται τα σχέδια μου): στην *προπαγάνδα ο ιδεολογικός αντίπαλος βαφτίζεται συχνά «εχθρός τού έθνους» || την ηθική ασυδοσία τη βάφτισαν πρόοδο και χειραφέτηση* ΣΥΝ. ονομάζω, αποκαλώ, προσαγορεύω **5**. (λόγ.) βυθίζω (κάτι) σε νερό, γενικότ. σε υγρό ΣΥΝ. εμβαπτίζω **6**. (μεσοπαθ. ***βαπτίζομαι*** | ***βαφτίζομαι)*** γίνομαι μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης: βαφτίστηκε *χριστιανός || βαφτίστηκε στη Μητρόπολη Ξάνθης*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βυθίζω, βουτώ», μεταρρηματικός σχηματισμός από το ρ. *βάπτω* (βλ. λ. *βάφω)*. Η σύσταση τού χριστιανικού βαπτίσματος (όπου η λ. *βαπτίζω* έλαβε τη σημ. «βυθίζω κάποιον στο νερό και τον καθιστώ μέλος τής χριστιανικής εκκλησίας») ανάγεται στον ίδιο τον Χριστό και στην εντολή που έδωσε στους μαθητές του, πβ. Κ.Δ. Ματθ. 28, 19: *πορευθέντες ουν μαθητεύσατε πάντα τα έ'θνη, βαπτίζοντες αυτούς...]*.

βάπτιση [μτγν.] κ. βάφτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατά το οποίο ο ιερέας βυθίζει τρεις φορές στο αγιασμένο νερό κολυμβήθρας το βρέφος ή γενικότ. αυτόν που δέχεται στους κόλπους της, δίνοντας του το κύριο όνομα του (βαπτιστικό) 2. (συνεκδ.) η θρησκευτική τελετή κατά την οποία γίνεται το παραπάνω μυστήριο: *ήρθε πολύς κόσμος στη ~ || αρχίζει | τελειώνει η ~* 3. (με κεφ.) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Βάπτιση τού Ιησού Χριστού από τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Επίσης (λαϊκ.) **βαφτίσια** (τα) (σημ. 2).

βάπτισμα [μτγν.] κ. **βάφτισμα** (το) {βαπτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βάπτιση (βλ.λ.)· ΦΡ. ***βάπτισμα τού πυρός*** *(ι)* η πρώτη συμμετοχή σε μάχη: *πήρε το ~ στην απόβαση στη Σικελία* (ii) (γενικότ.) η πρώτη σημαντική εμπειρία 2. η βύθιση αντικειμένου σε νερό, γενικότ. σε υγρό ΣΥΝ. εμβάπτιση.

βαπτιστή **ριο** (το) [μτγν.] {βαπτιστηρί-ου | -ων) 1. οικοδόμημα ή μέρος ναού που χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση τής βάπτισης 2. (λόγ.) η κολυμπήθρα.

βαπτιστής [μτγν.] κ. (λαϊκ.) βαφτιστής (ο) 1. (κυριολ.) το πρόσωπο που βαπτίζει, που αναλαμβάνει τη βάπτιση 2. ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τού Αγ. Ιωάννη τού Προδρόμου: *«Άγιε μου Γιάννη και Βαφτιστή, έλα να βαφτίσεις Θεού παιδί»* (από τα κάλαντα των Θεοφανίων) **3.** ***Βαπτιστής*** (ο) ο πιστός χριστιανικού προτεσταντικού δόγματος (Βαπτιστές), που θεωρεί αναγκαίο να είναι ώριμος αυτός που βαπτίζεται, ώστε να έχει συνείδηση τής σημασίας τής βάπτισης.

βαπτιστικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. βαφτιστικός, -ή/-ιά, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη βάπτιση: *~ σταυρός | ρούχα* **2**. ***βαφτιστικός*** (ο), ***βα-φτιστικιά*** (η) ο βαφτισμιός | η βαφτισμιά (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδεκτός **3.** (μτφ. ο τ. *βαφτιστικός* για ρούχο) αυτός που είναι πολύ μικρός σε μέγεθος: αυτό *το παντελόνι σου είναι βαφτιστικό* (πολύ κοντό).

βάραθρο (το) {βαράθρ-ου | -ων} το βαθύ και απόκρημνο χάσμα τής γης ΣΥΝ. χαράδρα, γκρεμός.

[ΕΤΥΜ < αρχ· *βάραθρον* | *βέρεθρον* < **βάρεθρον* (με αφομοίωση) με-ταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. *g^{w}ere- (και μονοσύλλαβου *g^{w}er-) «καταβροχθίζω» με επίθημα -θρον)πβ. *ελκη-θρον, βά-θρον)*, πβ. σαν-σκρ. gir-âmi, λατ. voro, γαλλ. gorge (< λατ. gurges) «λάρυγγας, λαιμός», ισπ. gorja, γερμ. Gurgel κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «τρώγω, καταβροχθίζω», *βρώ-σις, βορ-ά,* πιθ. κ. *βρόγχος* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. η λ. *βάραθρον* θα είχε αρχικώς τη σημ. αυτού «που καταβροχθίζει ό,τι πέφτει μέσα»].

βαραθρώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {βαράθρω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) **1.** σπρώχνω (κάποιον) ώστε να πέσει σε βάραθρο ΣΥΝ. γκρεμίζω **2**. (μτφ.) καταστρέφω ΣΥΝ. (καθημ.) χαντακώνω. — βαράθρωση (η) [1890].

βαραίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βάρυνα} ♦ (αμετβ.) **1.** αποκτώ περισσότερο βάρος, γίνομαι πιο βαρύς: *από το πολύ φαγητό έχω βαρύνει τον τελευταίο καιρό* 2. γίνομαι λιγότερο ευκίνητος: με το *πέρασμα των χρόνων άρχιζε να βαραίνει* 3. (μτφ.) έχω ξεχωριστή σημασία και σπουδαιότητα: τα λόγια *του βαραίνουν πολύ για τις αποφάσεις που θα πάρω* ΣΥΝ. έχω βαρύτητα, (μτφ.) μετράω ♦ (μετβ.) 4. επιβαρύνω, βάζω πρόσθετο βάρος: νέες *αυξήσεις στις τιμές ήρθαν να βαρύνουν τον* ελληνικό λαό **5**. προκαλώ ψυχική πίεση, άγχος, τύψεις κ.ά., προκαλώ ψυχικό βάρος: πες *μου τι σε βαραίνει, να ξαλαφρώσεις || πολλές αμαρτίες βαραίνουν την ψυχή του || τη βαραίνει η συνείδηση της για όσα έχει κάνει* 6. προκαλώ δυσάρεστο κλίμα, βαριά ατμόσφαιρα: η *απερισκεψία με την οποία χειρίστηκαν το θέμα είχε βαρύνει πολύ την ατμόσφαιρα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαρύνω* < *βαρύς,* κατά το σχήμα *βαθύνω - βαθαίνω, πληθύνω - πληθαίνω* κ.ά. Η ορθογραφία σε *-αίνω* κατά τα ρ. σε *-αίνω, π.χ. κραδαίνω, ολισθαίνω, υγιαίνω* κ.ά.].

βαρά κι[1] (το) {χωρ. γεν.} ΑΘΛ. όργανο με το οποίο εκτελούνται ασκήσεις για την εκγύμναση τού σώματος και το οποίο αποτελείται από δύο μικρού βάρους όγκους, που (συνήθ.) συνδέονται μεταξύ τους με μεταλλική ή πλαστική μπάρα, η οποία λειτουργεί ως λαβή- (συνήθ. στον πληθ.) ζεύγος τέτοιων οργάνων ίσου βάρους, με τα οποία γυμνάζεται κανείς σηκώνοντας από ένα στο κάθε χέρι· ΦΡ. ***κάνω βα-ράκια*** γυμνάζομαι με τα παραπάνω όργανα.

βαρά κι[2] (το) {χωρ. γεν.) πολύ λεπτό φύλλο χρυσού, που χρησιμοποιείται για επιχρυσώσεις (βιβλίων, επίπλων κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. < αραβ. varak].

βαράω κ. (σπανιότ.) **βαρώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαράς... | βάρε-σα, -μένος) (καθημ.) ♦ (μετβ.) 1. χτυπώ δυνατά: *~ τον τοίχο | την πόρτα*- ΦΡ. ***βαράω μύγες*** (i) δεν ασχολούμαι με κάτι σοβαρό, είμαι αργόσχολος, τεμπελιάζω: όλη *μέρα βαράει μύγες αντί να κάτσει να διαβάσει* (ii) δεν έχω πελατεία: *όλο άδειο το βλέπω το μαγαζί του, βαράει μύγες* 2. κάνω (κάτι) να πέσει με δύναμη (σε κάποιο σημ^{ε}ίο): *~ τη γροθιά στο τραπέζι* 3. (για μέλος τού σώματος) χτυπώ (ώστ^{ε} να πονέσει ή να αποκτήσει σημάδι): *πού το βάρεσες το γόνατο σου και μελάνιασε; || βάρεσε τον ώμο του στη γωνία τού τοίχου*- ΦΡ. ***βαράω | χτυπώ το κεφάλι μου*** (στον ***τοίχο)*** βλ. λ. *κεφάλι* 4. χτυπώ (κάποιον), τον δέρνω: τον *βαρούσαν όλοι μαζί με γροθιές και κλοτσιές || τον βάρεσε στο κεφάλι μ ' ένα μπουκάλι ||* (και ως απειλή) κάτσε *καλά, γιατί θα σε βαρέσω! ||* τη *βαράει αλύπητα* ΣΥΝ. ξυλοκοπώ 5. κάνω, πραγματοποιώ: *~ σουτ || βάρεσε τη μπάλα με δύναμη || ~ κεφαλιά* 6. (α) κάνω (κάτι) να ηχήσει: *~ την καμπάνα | το* κουδούνι (β) (ειδικότ. για μουσικά όργανα, συνήθ. κρουστά) παίζω: *~ το ντέφι | τα τύμπανα ||* (κ. αμετβ.) *βαράτε βιολιτζήδες!* (= παίξτε βιολί) 7. πυροβολώ και τραυματίζω ή σκοτώνω (κάποιον): *τον βάρεσαν με πιστόλι* 8. (στο κυνήγι) σκοτώνω: *βάρεσε δυο λαγούς και μια μπεκάτσα* 9. (για ποτό) επιδρώ έντονα στον εγκέφαλο, στις αισθήσεις, προκαλώ πονοκέφαλο, ζαλάδα: με *βάρεσε το κρασί που ήπιαμε- δεν πρέπει να ήταν καλό ||* το *ούζο με βαράει στο κεφάλι! ||* (κ. αμετβ.) δεν πίνω *ρακί- βαράει στο κεφάλι* ♦ (αμετβ.) 10. χτυπώ (σε σημείο τού σώματος μου), τραυματίζομαι: *κάπου βάρεσα και πονάω* 11. ρίχνω πυροβολισμό: στα *πανηγύρια βαράνε στον αέρα με διάφορα όπλα και γίνεται χαλασμός κόσμου || ~*

στον *γάμο τού Καραγκιόζη* (δεν ρίχνω σε συγκεκριμένο στόχο ή ρίχνω άστοχες βολές) · 12. (η μτχ. ***βαρεμένος,*** -η, -ο) βλ.λ. · ΦΡ. (α) (αργκό) **μου** *τη **βαράει*** (i) παθαίνω κάτι ανεξήγητο, μου συμβαίνει κάτι που με οδηγεί στη συνέχεια σε παράξενη, ανεξήγητη ή παράλογη συμπεριφορά: *ώρες-ώρες τού τη βαράει κι αρχίζει να βρίζει* δυνατά μες στον *κόσμο!* || *του την έχει βαρέσει τώρα τελευταία και δεν μιλάει σε κανέναν* ΣΥΝ. μου τη δίνει (ii) (στον αόρ. *μου τη βάρεσε)* νευρίασα, θύμωσα: *όταν έμαθε πως τον απέρριψαν, του τη βάρεσε και άρχισε να βρίζει θεούς και δαίμονες!* || *είναι να μην του τη βαρέσει, γιατί τότε δεν λογαριάζει κανέναν!* ΣΥΝ. μου την έδωσε (β) (καθημ.-εκφραστ.) ***βαράω διάλυση*** (i) (για επιχείρηση) χρεωκοπώ: το *μαγαζί του βάρεσε διάλυση* (ii) αποσυντονίζομαι πλήρως: με τις *απεργίες και τις καταλήψεις τα σχολεία έχουν βαρέσει διάλυση!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, -εσα.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαρώ (-έω)* «πιέζω με το βάρος μου» (πβ. αρχ. μτχ. βε*βαρηώς)* < αρχ. *βαρύς*. Η σημ. «χτυπώ» οφείλεται στο θηλ. *βαρεία* (τού επιθ. *βαρύς), το* οποίο κατέληξε να προσδιορίζει τη *βαριά* (βλ.λ.), είδος σφυριού που χρησιμοποιείται για θρυμματισμό ανθεκτικού υλικών. Αυτή η σημ. επεκτάθηκε από τους μεσν. χρόνους και στο ρ. *βαρώ]*. **Βαρβάρα** (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, προστάτιδα τού Πυροβολικού **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βάρβαρος],* **Βαρβαρέζος** κ. **Μπαρμπαρέζος** (ο) ο κάτοικος τής Μπαρμπαριάς (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Barbarese, βλ. κ. *Μπαρμπαριά]*. **βαρβαρίζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {βαρβάρισα} **1.** μιλώ παραβιάζοντας τους γραμματικούς κανόνες ή/και την αισθητική τής γλώσσας (πβ. λ. σο-*λοικίζω)* · **2.** φέρομαι σαν βάρβαρος. — **βαρβαρισμός** (ο) [αρχ.]. **βαρβαρίστί** επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** σε ξένη γλώσσα: του *απάντησε* ~ **2.** με τρόπο που παραβιάζει τους γραμματικούς κανόνες ή την αισθητική τής γλώσσας. **βάρβαρος**, -η, -ο (κακόσ.) **1.** αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί: ~ λαός | φυλή || (κ. ως ουσ.) *έφερε τον πολιτισμό στους βαρβάρους* ΣΥΝ. απολίτιστος, άξεστος ΑΝΤ. πολιτισμένος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευγένειας, λεπτότητας: *πολλοί θεωρούν την πυγμαχία ~ σπορ* || *το ~ θέαμα τής ταυρομαχίας* || ~ *έθιμο* | *συνήθεια* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. σκαιός, βάναυσος 3. (στην αρχαιότητα) ο μη ελληνόφωνος, ο ξένος (και αργότερα ο μη Ρωμαίος) (πβ. *πας μη Έλλην βάρβαρος).* — **βαρβαρικός,** -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., < *βαρ-βαρ,* ήχος με τον οποίο απέδωσαν οι αρχ. Έλληνες το ακατανόητο γι' αυτούς άκουσμα από τις γλώσσες άλλων λαών. Παρόμοιες ονοματοποιημένες λ. συναντούμε και σε άλλες αρχ. γλώσσες, πβ. σουμερ. bar-bar- «ξένος», ακκαδ. barbariu «εχθρός». Η λ. βάρβαρος είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που μιλάει μιαν ακατανόητη γλώσσα· ο Όμηρος, άλλωστε, πρώτος μνημονεύει τους *«βαρβαροφώνους»* Κάρες (ΐλ. Β 867). ο Θουκυδίδης σημειώνει εύστοχα (1, 3, 3) ότι ο Όμηρος δεν χρησιμοποίησε τη λ. με πολιτική σημ., αφού άλλωστε ούτε το όνομα *Έλληνες* δήλωνε τότε το σύνολο των ελληνοφώνων, ώστε να παγιωθεί η αντίθεση Έλληνες - βάρβαροι. Συν τω χρόνω, η λ. απέκτησε πολιτική σημ., δηλώνοντας τους μη Έλληνες γενικά (Ηρόδοτος, Πλάτων) με μειωτική χροιά]. **βαρβαρότητα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.· βαρβαροτήτων στη σημ. 3} **1.** η ιδιότητα τού βαρβάρου **2.** η έλλειψη πολιτισμού, η κατάσταση στην οποία δεν παρατηρείται πολιτισμική εξέλιξη, αλλά επικρατούν η απαιδευσία, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, η βία κ.λπ.: ο *Μεσαίωνας χαρακτηρίστηκε ως εποχή βαρβαρότητας* 3. (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, βία: *οι - που διέπραξε ο στρατός κατοχής εις βάρος τού ντόπιου πληθυσμού.* **βαρβατεύω** ρ. αμετβ. {βαρβάτε-ψα, -μένος} (για ζώα) καταλαμβάνομαι από^ γενετήσια ορμή. Επίσης βαρβατιάζω. **βαρβατίλα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η δυσάρεστη μυρωδιά αρσενικού ζώου (κυρ. τράγου) την περίοδο τής αναπαραγωγής **2.** (για άνδρες) η κακοσμία από την έλλειψη καθαριότητας, κυρ. των γεννητικών οργάνων **3.** η επίδειξη ανδρισμού, αρρενωπότητας. Επίσης **βαρ**-βατιά. **βαρβάτος**, -η, -ο (λαϊκ.) **1**. (αρσενικό ζώο) που έχει αναπαραγωγική ικανότητα (που δεν είναι ευνουχισμένο): ~ *άλογο* | *ταύρος* 2. (για άνδρα) αυτός που έχει έντονες γενετήσιες ορμές· (κατ' επέκτ.) ιδιαίτερα αρρενωπός· (μτφ.-οικ.) **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη ικανότητα στον τομέα του: ~ *δικηγόρος* | *επιστήμονας* ΣΥΝ. ικανός, επιτήδειος, άξιος 4**.** αυτός που εντυπωσιάζει με το μέγεθος, τη δύναμη του: ~ βιομηχανία | *περιουσία.* — βαρβάτα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαρβάτος* «αυτός που δεν έχει ευνουχιστεί» < λατ. barbatus «γενειοφόρος» < barba «γένι»]. **βάρβιτος** (ο/η) {βαρβίτ-ου | -ων, -ους} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο, συγγενές προς την αρχαία ελληνική λύρα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως δάνειο φρυγικής προελ.]. **βαρβιτουρικά** (τα) ομάδα χημικών ενώσεων με φαρμακευτική δράση, οι οποίες παράγονται από την οργανική ένωση «βαρβιτουρικό οξύ» και χρησιμοποιούνται ως κατευναστικά, αντιεπιληπτικά και αναισθητικά υπνωτικά· η συστηματική του χρήση μπορεί να εξελιχθεί σε τοξικομανία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. barbituric (acid) < γερμ. Barbitursäure «βαρβιτουρικό οξύ» < νεολατ. (Usnea) barbata «χνουδωτά (βρύα), μούσκλια» + -ur- (< νεολατ. urea < ελλην. *ουρία)* + säure «οξύ»]. **βαργεστημαρα** (η) {χωρ. πληθ.} η πλήξη, η ανία και η νωθρότητα που οφείλονται στην απώλεια τού ενδιαφέροντος. **βαργεστημένος**, -η, -ο γεμάτος πλήξη, ανία: ~ *έκφραση.* — **βαρνε-**στημένα επίρρ.

βα.ργεστώ κ. (εσφαλμ.) **βαριεστώ** ρ. αμετβ. {βαργεστείς... | βαργέστ-ησα, -ημένος} 1. χάνω την υπομονή μου, τη διάθεση, το ενδιαφέρον μου 2. (η **μτχ.** *βαρνεστημένος, -η, -ο)* βλ.λ. Επίσης βαρνεοτίζω [ΕΤΥΜ. < *βαζγεστώ* | *-ίζω* < τουρκ. vazgeçtim, αόρ. τού ρ. vazgeçmek «παραιτούμαι, εγκαταλείπω», ο τύπος *βαργεστώ* οφείλεται σε επίδρ. τού *βαριέμαι,* εξού και η γραφή τής λ. και ως *βαριεστώ].*

βαρνωμώ ρ. → βαρυγγωμώ

βάρδα επιφών. (λαϊκ.) πρόσεξε, φυλάξου: *βάρδα από όσους σου κάνουν τον φίλο!* [ΕΤΥΜ < βεν. varda, προστ. τού ρ. vardar (βλ. κ. *βάρδια)].*

Βαρδάρης (ο) **1.** ο ποταμός Αξιός (βλ.λ.) στο γιουγκοσλαβικό τμήμα του **2**. (συνεκδ.) ο σφοδρός και ψυχρός βόρειος άνεμος που πνέει στη Μακεδονία κατά μήκος τής κοιλάδας τού ποταμού Αξιού. [ΕΤΥΜ < σλαβ. Vardar «Αξιός»].

Βαρδής (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Πιθ. μεσν. κύρ. όν. < βεν. Baldin (πβ. αγγλ. Baldwin) < αρχ. γερμ. Baldawin < bald «θαρραλέος» + wine «φίλος»].

βάρδια (η) (χωρ. γεν. πληθ.) **1.** καθεμιά από τις ομάδες εργατών ή υπαλλήλων που εναλλάσσεται με άλλες για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *ζητήθηκαν ευθύνες από τη νυχτερινή - για το ατύχημα* || η *πρωινή ~ έθεσε σε λειτουργία τις γεννήτριες* 2. (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια κατά την οποία η παραπάνω ομάδα ή ένα πρόσωπο είναι επιφορτισμένα με συγκεκριμένο καθήκον: *έχω τρεις ώρες* - || σε *λίγο τελειώνει* η *βάρδια μου* 3. η φρούρηση χώρου· ΦΡ. (α) *κάνω* | *είμαι βάρδια* (i) είμαι σκοπός, φυλάσσω (ii) βρίσκομαι σε υπηρεσία 4. (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. (α) το σύνολο των ωρών κατά τις οποίες εκτελούνται υπηρεσίες σε πλοίο ΣΥΝ. φυλακή (β) (συνεκδ.) η διαίρεση των εργαζομένων σε πλοίο ανάλογα με τις ώρες υπηρεσίας: *έφυγε η μία ~ κι ήρθε η άλλη* || η *πρώτη* | *τελευταία* ~ || στη *γέφυρα έκαναν ~ ένας αξιωματικός και δύο ναύτες* (γ) (λαϊκ.) **σκσντζα *βάρδια*** η αλλαγή βάρδιας (υπηρεσίας ή σκοπιάς) πάνω σε πλοίο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. vardia < αρχ. γερμ. warda (πβ. γερμ. Warte «σκοπιά»)].

βαρδιάνος (ο) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο σκοπός, ο φρουρός. [ΕΤΥΜ < βεν. vardiano < vardia «βάρδια» **(βλ.λ.)**].

βάρδος (ο) **1.** ο συνθέτης και τραγουδιστής ύμνων (συνήθ. για τα κατορθώματα των ηρώων τής φυλής) στους αρχαίους Κέλτες **2.** (κατ' επέκτ.-λογοτ.) (α) σπουδαίος ποιητής που υμνεί με τους στίχους του κάτι: *Κ. Παλαμάς, ο ~ τού νέου ελληνισμού* (β) σπουδαίος τραγουδιστής ή συνθέτης: ~ τής *λαϊκής μας παράδοσης.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βάρδοι (οί)* «κέλτες ποιητές και τραγουδιστές» < κελτ. bardd «ποιητής»].

βάρδουλο (το) λωρίδα από δέρμα που τοποθετείται γύρω από το πέλμα τού υποδήματος και που πάνω της ράβεται ή καρφώνεται η σόλα. [ΕΤΥΜ. < βεν. *vardolo < vardar «προσέχω, επιτηρώ - συγκρατώ» (πβ. ιταλ. guardare) < φρανκον. *wardon].

Βαρδουσία (τα) {Βαρδουσίων} όρος τής Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Φωκίδας και Φθιώτιδας. [ΕΤΥΜ. < αλβ. (maie) Bardushë «λευκά όρη»].

βαρειά (η) → βαριά

βαρεία (η) {βαρειών} ΓΛΩΣΣ. 1. (στην Αρχ. Ελληνική) προσωδιακός τόνος κατά την προφορά τού οποίου ο τόνος τής φωνής δεν ανεβαίνει σε ύψος (όπως στην οξεία), αλλά είτε κατεβαίνει (αν η προηγούμενη συλλαβή οξύνεται) είτε παραμένει ουδέτερος **2.** (στο πολυτονικό σύστημα) το τονικό σημείο C) που σημειωνόταν στη λήγουσα αντί τής οξείας, όταν δεν ακολουθούσε σημείο στίξεως ή εγκλιτική λέξη (π.χ. *συμφωνεί μέ την γενικήν σκέψιν)* ΑΝΤ. οξεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τόνος', τονισμός, -ύς.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαρεία,* θηλ. τού επιθ. *βαρύς.* Η λ. χρησιμοποιήθηκε (κατ' αντιδιαστολή προς την *όξεῖα)* από τον Πλάτωνα ως μέρος τής φρ. *βαρεία τάσις* | *χορδή* (επειδή χαρακτηριζόταν ως χαμηλότερης κλίμακας μουσική αρμονία). Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί την τοποθετούσαν αρχικά σε κάθε άτονη συλλαβή (δηλ. χωρίς *οξεία,* π.χ. *σοφώτερος).* Τελικά δήλωνε στη γραφή μόνο την τονιζομένη λήγουσα μιας λ. μέσα στη φρ., λ.χ. τήν ὁδὸ *Ἑρμου την ἠξεραν ὁλοι].*

βαρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βαρέλι μεγάλης χωρητικότητας **2.** η υδρία **3**. (μτφ.-σκωπτ.) η γυναίκα που είναι υπερβολικά παχιά. Επίσης βαρέλω (σημ. 3). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. barella, υποκ. τού bara «βαρέλι, κάσα»].

βαρελάδικο (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου κατασκευάζονται βαρέλια ΣΥΝ. βαρελοποιείο. [ΕΤΥΜ. < *βαρέλι* + παραγ. επίθημα -άδικο].

βαρελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό βαρέλι **2. *βαρελάκια*** (τα) παιχνίδι στο οποίο οι συμμετέχοντες αφήνουν τα σώματα τους να κυλήσουν στο έδαφος με το πλάι, προστατεύοντας με τα χέρια το κεφάλι· επίσης, παρόμοια στρατιωτική άσκηση: *κάνουν* ~ (κατρακυλούν).

βαρελάς (ο) {βαρελάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει βαρέλια ΣΥΝ. βαρελοποιός.

βαρέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο άνδρας που είναι υπερβολικά παχύς.

βαρελησιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *βαρελίσιος)* (για τρόφιμα ή υγρά) αυτός που προέρχεται από βαρέλι, που φυλασσόταν σε βαρέλι: ~ *κρασί* | *φέτα* | *μπίρα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

βαρέλι (το) {βαρελ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο κυλινδρικό δοχείο, συνήθ. από ξύλινες κυρτές σανίδες που συγκρατούνται με μεταλλικές στεφάνες, πλατύτερο στη μέση και στενότερο στα άκρα, για την αποθήκευση υγρών (π.χ. κρασιού, λαδιού, πετρελαίου) ή στερεών (π.χ. τυριού) προϊόντων ΣΥΝ. βυτίο 2. (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που χωρά σε ένα βαρέλι 3. (σκωπτ.-μτφ.) πρόσωπο πολύ παχύ: *έγινε ~ απ' το πολύ φαγητό.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *βαρέλα* (βλ.λ.), το οποίο θεωρήθηκε μεγεθυντικό].

βαρελιάζω ρ. μετβ. {βαρέλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ σε βαρέλι: ~ το *κρασί | το τυρί*.

βαρελοποιε|ιο (το) [1892] (λόγ.) το βαρελάδικο (βλ.λ.).

βαρελοποιός (ο) (λόγ.) ο κατασκευαστής βαρελιών ΣΥΝ. βαρελάς. — βαρελοποιία (η).

βαρελοσανίδα (η) η κυρτή σανίδα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή βαρελιών. Επίσης (λαϊκότ.) βαρελοσάνιδο (το).

βαρελότο (το) η μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης που τυλίγεται σε χαρτί και εκρήγνυται προκαλώντας ισχυρό κρότο· συνηθίζεται η χρήση του σε μεγάλες γιορτές, πανηγύρια κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. barilotto «βαρελάκι», υποκ. τού barile «βαρέλι», λόγω τού κυλινδρικού σχήματος που έχουν ορισμένα πυροτεχνήματα **ή** λόγω τής επιδρ. τού συνωνύμου *μπουρλότο]*.

βαρελόφρων (ο) {βαρελόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (σκωπτ.) πρόσωπο που του αρέσει πολύ το ποτό· (γενικότ.) ο μπεκρής: *«το τούνελ τής Μάγχης έχει μετατραπεί σε παράδεισο των εν γένει βαρελοφρόνων, αφού εκεί οι τιμές των αφορολόγητων ποτών έχουν πέσει στο 25%»* (εφημ.) ΣΥΝ. πότης, κρασοπατέρας. [ΕΤΥΜ. < *βαρέλι* + *-φρων* < φρην, *φρενός]*.

βαρέλω (η) **->** βαρέλα

βάρεμα (το) {βαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1**. η κρούση, το χτύπημα • **2.** (αργκό) η βαρεμάρα. [ΕΤΥΜ. υ.εσν. < μτγν. *βάρημα* < αρχ. *βαρώ (-έω)* (βλ.λ.)].

βαρεμάρα (η) {χωρ. γεν πληθ.) (καθημ.) 1. η έλλειψη διάθεσης για εργασία, για δραστηριότητα: ήταν στις ~ του και δεν ήθελε να μελετήσει *ούτε σελίδα!* ΣΥΝ. τεμπελιά, νωθρότητα 2. η πλήξη, η βαρυεστημάρα. [ΕΤΥΜ. < *βάρεμα,* κατά τα *χαζο-μάρα, κουτα-μάρα, σαχλαμάρα* κ.ά.].

βαρεμένος, -η, -ο 1. (λαϊκ.) αυτός που έχει δεχθεί χτύπημα ΣΥΝ. τραυματισμένος 2. (αργκό-μτφ.) αυτός που δεν έχει ψυχική ή διανοητική ισορροπία, που έχει πρόβλημα κοινωνικής συμπεριφοράς ή δείχνει παράλογη εμμονή σε κάτι ΣΥΝ. βλαμμένος, κολλημένος.

βάρεσα ρ. **-·** βαράω

βα ρετός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλήξη: ~ *άνθρωπος | ομιλία | ταινία* ΣΥΝ. ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ. ενδιαφέρων. — **βαρετά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βαραίνω)]*.

βαρέως επίρρ. (λόγ.) βαριά· ΦΡ. ***φέρω (κάτι) βαρέως*** αισθάνομαι έντονη δυσαρέσκεια, ε"όχληση ή μείωση τής αξιοπρέπειας μου (από κάτι), δεν μπορώ να το ξεπεράσω εύκολα (ψυχολογικά): *έφερε βαρέως την αποτυχία του στις εξετάσεις.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βαρύς*. Ήδη στον Ηρόδοτο μαρτυρείται η φρ. *φέρειν βαρέως* (5, 19) με τη σημ. «υποφέρω, υφίσταμαι κάτι χωρίς υπομονή», ενώ στον Διόδωρο Σικελιώτη η φρ. *βαρέως φέρειν* (26, 3) σημαίνει «ανέχομαι κάτι αξιοπρεπούς»].

βαρηκοΐα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μειωμένη ακουστική ικανότητα: ακουστικά *βαρηκοΐας* (βλ. λ. ακουστικό)· πβ. λ. *κώφωση.*

βαρήκοος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει επαρκή ακουστική ικανότητα ΣΥΝ. κουφός, (σκωπτ.) περήφανος στα αφτιά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βαρυήκοος* < *βαρύς* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ακούω)]*.

Βαρθολομαίος (ο) **1.** ένας από τους δώδεκα Αποστόλους και τους πρώτους μαθητές τού Χριστού· ΦΡ. νύχτα ***τού Αγίου Βαρθολομαίου*** (γαλλ. la nuit du saint Barthélémy) (i) ΙΣΤ. η μεγάλη σφαγή των Προτεσταντών Ουγενότων στο Παρίσι από τους Ρωμαιοκαθολικούς στις 24/8/1572 κατόπιν διαταγής τού βασιλιά Καρόλου θ' (ii) (μτφ.) για καταστάσεις μαζικών και βίαιων εκκαθαρίσεων 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ < μτγν. *Βαρθολομαίος* < αραμ. Bar-tolmai «γιος τού Τολμάι». Η σύγκριση των χωρίων τής Κ.Δ. (Λουκ. 6, 14: *Φίλιππον και Βαρθολομαῖον,* Ιωάνν. 1, 46: *ευρίσκει Φίλιππος τον Ναθαναήλ),* όπου τα ονόματα *Βαρθολομαίος* και *Ναθαναήλ* συσχετίζονται στην ίδια αφήγηση με τον Φίλιππο, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για τον ίδιο Απόστολο, ο οποίος έφερε το όνομα *Ναθαναήλ Βαρθολομαίος* (< Nathanâel Bar-tolmai). Βλ. κ. *Ναθαναήλ]*.

βαριά (η) το βαρύ και μεγάλο σιδερένιο σφυρί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς. [ΕΤΥΜ μεσν. < *βαρεά* (με συνίζηση) < *βαρέα,* θηλ. τού αρχ. επιθ. *βαρύς* (Βλ.λ.)].

βαριά επίρρ. [μεσν.] **1.** με δύναμη, ισχυρά: ~ *χτυπούν τα σήμαντρα* 2. επικίνδυνα, πολύ άσχημα: ~ *άρρωστος | τραυματισμένος* 3. με ψυχική οδύνη, με πάθος: *αναστενάζω* ~ 4. με δυσκολία: *αναπνέω | αναπαίνω* - 5. με δυσαρέσκεια: μην το *παίρνεις τόσο ~ αυτό που έπαθες!* **6.** (για ύπνο) χωρίς να μπορεί κανείς να ξυπνήσει εύκολα ή να αντιληφθεί (κάτι): *κοιμάται πολύ '- δεν* ξυπνάει *εύκολα!* ΣΥΝ. βαθιά 7. (για ακοή) ανεπαρκώς, όχι καθαρά, όχι ευκρινώς: ακούει ~ **8.** αργά και με όλο το βάρος (κάποιου): πατάει ~ || *έσερνε τα βήματα του - στον χορό* 9. κουρασμένα, με κόπο: *περπατούσε ~ μετά τη δουλειά.*

βαριακούω ρ. αμετβ. {βαριακού-ς, -ει, **-με**, -τε -ν)ε)• μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω πρόβλημα ακοής, δεν ακούω καλά.

βαριανασαίνω ρ. αμετβ. {βαριανάσανα} (εκφραστ.) ανασαίνω βαθιά, λαχανιάζω.

βαριαναστενάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαριαναστέναξα} (εκφραστ.) βγάζω βαθύ αναστεναγμό, αναστενάζω με πόνο.

βαριαρρωσταίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαριαρρώστη-σα, -μένος} αρρωσταίνω βαριά, σοβαρά. **βαρίδι** (το) {βαριδ-ιού | -ιών} **1.** (γενικά) μικρό κομμάτι από βαρύ μέταλλο, που χρησιμοποιείται για να προσθέτει βάρος- (ειδικότ.) το αντίβαρο τής ζυγαριάς ή τής πλάστιγγας ΣΥΝ. αντιζύγιο **2.** μικρό βάρος που κρέμεται από το νήμα τής στάθμης (τού αλφαδιού) των οικοδόμων (συνεκδ.) το ίδιο το αλφάδι (βλ.λ.) **3.** καθένα από τα δύο μεταλλικά βάρη τού ωρολογιακού εκκρεμούς **4.** το βάρος που τεντώνει το στημόνι τού αργαλειού **5.** το βάρος που δένεται μαζί με τα αγκίστρια σε πετονιά, ώστε να βυθίζεται στη θάλασσα. [ΕΤΥΜ. Υποκορ. τού επιθ. *βαρύς,* άσχετο προς το μτγν. *βαρύδιον* (εσφαλμ. γρ. αντί *βαρύλλιον),* επίσης υποκ. τού *βαρύς]*.

βαριέμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαρέθηκα} ♦ (μετβ.) **1**. αισθάνομαι πλήξη, ανία (για κάποιον/κάτι): ~ να τον *ακούω· είναι τόσο ανιαρός ομιλητής!* || ~ τις *δεξιώσεις* 2. δεν μπορώ να υποφέρω, να ανεχθώ άλλο (κάποιον/κάτι), αισθάνομαι ότι με έχει κουράσει, ότι έχω κορεστεί (από αυτόν/αυτό): τα 'χω *βαρεθεί όλα, θέλω ν' αλλάξω ζωή* || (παροιμ.) το *πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός | ο παππάς || έχω βαρεθεί ν' ακούω από τους πολιτικούς κάθε τέσσερα χρόνια τις ίδιες υποσχέσεις* || (εκφραστ.) *τον έχει βαρεθεί η ψυχή μου* (δεν τον αντέχω άλλο) ♦ 3. (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία: *ψάρευα όλο το πρωί, αλλά στο τέλος βαρέθηκα και τα παράτησα-* ΦΡ. (α) ***βαριέμαι που*** ζω δεν έχω κανένα ενδιαφέρον, αισθάνομαι αφόρητη πλήξη (β) **δεν** βαριέσαι.' για να δηλωθεί ότι δεν πρέπει **ή** δεν αξίζει να στενοχωριέται ή να ανησυχεί κάποιος για συγκεκριμένο πρόβλημα: *-Κι αν σε απολύσουν; —! Κάτι άλλο θα βρεθεί να κάνω.*

[ΕΤΥΜ < μεσν. *βαριοϋμαι,* μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαροῦμαι (-έο-)* «δυσανασχετώ», κατά το σχήμα *αρνούμαι - αρνιούμαι - αρνιέμαι* κ.ά.].

βαριεστίζω, βαριεστώ ρ. → βαργεστώ

βαριετέ (το) {άκλ.} το ψυχαγωγικό πρόγραμμα που περιλαμβάνει ποικιλία θεαμάτων και ακροαμάτων (κωμικά σκετς, ελαφρά μουσική, τραγούδια, ακροβατικά, ταχυδακτυλουργικά κ.ά.). [ΕΤΥΜ < γαλλ. variété «ποικιλία» < λατ. varietas].

βάριο (το) [1840] {βαρίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο Ba), που βρίσκει εφαρμογές στην εξόρυξη πετρελαίου, τη μεταλλουργία, την πυροτεχνουργία κ.α. (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. barium < ελλην. *βάρος* + νεολατ. -ium, ονομασία που δόθηκε στο στοιχείο από τον Βρετανό χημικό Sir Humphry Davy, ο οποίος το ανακάλυψε].

βαριοκοιμάμαι ρ. αμετβ. {βαριοκοιμάσαι... | βαριοκοιμ-ήθηκα, -ισμένος} κοιμάμαι βαριά, δεν ξυπνάω εύκολα. Επίσης **βαριοκοιμούμαι**

βαριόμοιρος, -η, -ο (εκφραστ.) δυστυχισμένος, κακότυχος.

βαριοπουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή βαριά (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *βαριά* + υποκ. επίθημα *-πούλα]*.

βαριούχος, -ος, -ο ΧΗΜ.-ΙΑΤΡ. αυτός που περιέχει βάριο. [ΕΤΥΜ < *βάριο* + *-ούχος* < *έχω)]*.

βάρκα (η) {βαρκών} μικρό ανοιχτό θαλάσσιο σκάφος που κινείται με κουπιά, ιστία ή μηχανή ΣΥΝ. (λόγ.) λέμβος, άκατος. — (υποκ.) **βαρκούλα** (η) κ. βαρκάκι (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραχίονας.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. barca < *bärica < baris < αρχ. βάρις «πλοιάριο», δάνειο αιγυπτιακής προελ., πβ. κοπτ. bari].

βαρκάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλτα με βάρκα: *πηγαίνω ~.* [ΕΤΥΜ. < βεν. barcada < barca «βάρκα»].

βαρκάρης (ο) {βαρκάρηδες}, **βαρκάρισσα** (η) {δύσχρ. βαρκαρισσών} **1**. κάτοχος βάρκας ΣΥΝ. (λόγ.) λεμβούχος **2.** κυβερνήτης βάρκας. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βάρκα* + παραγ. επίθημα *-άρης]*.

βαρκαρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ρομαντικό τραγούδι βαρκάρη (κυρ. Βενετσιάνου γονδολιέρη), που συνοδεύει τη βόλτα με βάρκα **2.** ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση, οργανική ή φωνητική, συνήθως σε μέτρο 2/4 ή 4/4, που θυμίζει τα τραγούδια των γονδολιέρηδων τής Βενετίας, [ΕΤΥΜ < βεν. barcarola < barcarolo «βαρκάρης, γονδολιέρης» < barca «βάρκα»].

Βαρκελώνη (η) πόλη και σημαντικό λιμάνι τής ΝΑ. Ισπανίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, πρωτεύουσα τής Καταλονίας. [ΕΤΥΜ < ισπ. Barcelona (οπτικό δάνειο) < μαυριτ. Barjalunah, που ανάγεται στον Καρχηδόνιο στρατηγό Hamilcar Barca, ο οποίος θεωρείται ότι την ίδρυσε τον 3ο αι. π.Χ. Το προσωνύμιο Barca είναι σημιτικής προελ., πβ. εβρ. baraq «αστροπελέκι»].

Βάρκιζα (η) ΝΑ. προάστιο τής Αθήνας, γνωστό από τη συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ τής ελληνικής κυβερνήσεως και τού Ε.Α.Μ. - Κ.Κ.Ε. με τη λήξη των Δεκεμβριανών για θέματα συνταγματικών ελευθεριών, δημιουργία εθνικού στρατού, δημοψήφισμα, εκλογές και αμνηστία για πολιτικά αδικήματα *(Συμφωνία τής Βάρκιζας).* [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αλβ. Varkëza < varkëa < ελλην. *βάρκα]*.

Βαρλαάμ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ο *Καλαβρός·* θεολόγος και φιλόσοφος (1290-1350), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινουπόλεως, γνωστός για τις θέσεις του κατά τού ησυχασμού **3.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., πιθ. < συρ. Barula, κατ' επίδρ. τού μτγν. ον. *Βαλαάμ* (< εβρ. Bileam)].

Βάρνα (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Βουλγαρίας στον Εύξεινο Πόντο. [ΕΤΥΜ. < βουλγ. Varna < αρχ. σλαβ. vran(a) «μαύρος», λόγω της θέσεως τής πόλης στη Μαύρη Θάλασσα. Κατ' άλλη άποψη, **< I.E**. **ver-a-* «νερό». **Η** πόλη είχε αρχικώς ιδρυθεί τον **6ο αι.** π.Χ. με το αρχ. όνομα *'Οδησσός]*.

Βαρνάβας (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ο *Απόστολος -, ο ιδρυτής τής Εκκλησίας τής Κύπρου 2.* ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. Bar-nebhü'ä «γιος παρηγοριάς»].

βαρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής Φυσικής που ασχολείται με φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. barometry].

βαρομετρικός, -ή, -ό [1812] ΜΕΤΕΩΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης **2**. (α) ***βαρομετρικό χαμηλό*** κάθε περιοχή χαμηλών πιέσεων όπου η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο (πβ. κ. λ. ύφεση)· προκαλεί επιδείνωση του καιρού (β) ***βαρομετρικό υψηλό*** ο αντικυκλώνας (βλ.λ.) (γ) ***βαρομε-***

τρική πίεση η ατμοσφαιρική πίεση.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. barométrique].

βαρόμετρο (το) [1799] {βαρομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο μετρήσεως της ατμοσφαιρικής πίεσης: *υδραργυρικό | μεταλλικό ~ 2.* (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να εκληφθεί ως δείκτης γενικότερων εξελίξεων: *πολλοί έλεγαν παλιά ότι το Παρίσι με τις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις του είναι το - των διεθνών πολιτικών ανακατατάξεων.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. baromètre].

βαρονία (η) {βαρονιών} **1**. ο τίτλος τού βαρόνου **2**. τα εδάφη που ανήκουν στον βαρόνο.

βαρόνος (ο) [1782] (παλαιότ. ορθ. *βαρώνος),* **βαρόνη** (η) **1**. τίτλος ευγενών τής Δ. Ευρώπης **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που διαθέτει σημαντική δύναμη, επιρροή σε ειδικό πεδίο δράσεως ή επιχειρήσεων: *οι - τής πολιτικής | τού Τύπου | τής κοκαΐνης* (οι Κολομβιανοί μεγαλέμποροι αυτού τού ναρκωτικού). Επίσης **βαρονέσσα** (η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. baron < γαλλ. baron < μτγν. λατ. baro «άνδρας, ελεύθερος άνθρωπος» < αρχ. γερμ. baro «ελεύθερος»].

βάρος (το) {βάρ-ους | -η, -ών} **1.** ΦΥΣ. η δύναμη με την οποία έλκει η Γη προς το κέντρο της τα υλικά σώματα: *το - κάθε υλικού σώματος είναι ανάλογο με τη μάζα του* 2. (συνεκδ.) (α) η ιδιότητα σώματος να "έλκεται από τη Γη και να ασκεί ορισμένη πίεση σε ό,τι βρεθεί από κάτω του: *έπεσε πάνω του με όλο του το ~ και τον έριξε κάτω || το ~ τής πέτρας* || (μτφ.) *υπό το - των νέων εξελίξεων* (υπό την πίεση των νέων εξελίξεων, όπως επιβάλλουν οι νέες εξελίξεις) || δεν *αισθανόσουν ποτέ το βάρος τής παρουσίας του* ΑΝΤ. ελαφρότητα (β) ***κέντρο βάρους*** βλ. λ. *κέντρο* (γ) ***ειδικό βάρος*** το πηλίκο τού βάρους ενός σώματος προς τον όγκο του **3.** ΧΗΜ. (α) ***ατομικό βάρος*** βλ. λ. *ατομικός* (β) ***μοριακό βάρος*** βλ. λ. *μοριακός* 4. (συνεκδ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι βαρύ(ς): *ως μονάδα βάρους χρησιμοποιείται το χιλιόγραμμο (κιλό)* 5. (ειδικότ.) η μάζα σώματος εκφρασμένη σε κιλά και γραμμάρια: *το ~ μου είναι εξήντα κιλά || πόσο ~ έχεις; || παίρνω ~* (παχαίνω) || *χάνω ~* (αδυνατίζω) || *απώλεια βάρους λόγω ασθενείας || επιστολή βάρους 20 γραμμαρίων || ειδικό | μικτό | καθαρό ~.* ΦΡ. (α) ***ιδανικό βάρος*** *το πόσο* πρέπει να ζυγίζει κανείς με βάση τον συνδυασμό σωματικών στοιχείων (ύψους, τύπους σκελετού) και τού φύλου: υπολόγισαν το ~ του με βάση το *ύψος του και το βάρος τού σκελετού του* (β) ***ρίχνω όλο μου το βάρος (σε κάτι)*** αφιερώνομαι με όλες μου τις δυνάμεις (σε κάτι), προσανατολίζω όλες μου τις ενέργειες (σε κάτι): έχει *ρίζει όλο του το βάρος στην προώθηση τού καινούργιου του βιβλίου* 6. (συνεκδ.) κάθε βαρύ σώμα: *είναι έγκυος και δεν πρέπει να σηκώνει βάρη* **7.** ΑΘΛ. ***βάρη*** (τα) μεταλλικές ράβδοι που έχουν στα δύο άκρα προσαρμοσμένες σφαίρες ή δίσκους από χυτοσίδηρο και χρησιμοποιούνται ως μέσο εκγύμνασης ή στο αντίστοιχο αγώνισμα *(άρση βαρών)* (βλ. κ. λ. *βαράκι).* (μτφ.) 8. (α) η υποχρέωση που επωμίζεται κανείς: *αναλαμβάνω τα οικογενειακά ~* (β) η υπαιτιότητα· κυρ. στη ΦΡ. ***ρίχνω το βάρος (σε κάποιον)*** κατηγορώ (κάποιον) ως υπαίτιο: *ο πλοίαρχος έριξε το βάρος για την προσάραξη στον αξιωματικό γέφυρας* **9**. ΝΟΜ. (α) συμπεριφορά η οποία επιβάλλεται από τον νόμο, χωρίς όμως να είναι δυνατός ο δικαστικός εξαναγκασμός τού βαρυνόμενου σε τήρηση της ο οποίος υφίσταται απλώς άλλες δυσμενείς συνέπειες οι οποίες συνιστούν έναν έμμεσο καταναγκασμό, π.χ. όποιος έχει κάνει ασφάλεια ζωής έχει το *βάρος* να ενημερώσει τον ασφαλιστή για ασθένειες που έχει περάσει, αλλιώς χάνει το δικαίωμα αποζημιώσεως (β) ***βάρος αποδείξεως*** (i) (υποκειμενικό) στο πλαίσιο τού συζητητικού συστήματος, το υποκειμενικό βάρος αποδείξεως φέρει εκείνος ο διάδικος στον οποίο ανήκει η πρωτοβουλία προσκομιδής των μέσων αποδείξεων στο δικαστήριο (ii) (αντικειμενικό) το αντικειμενικό βάρος αποδείξεως το φέρει ο διάδικος ο οποίος βαρύνεται με τις αρνητικές συνέπειες τής μη αποδείξεως των αποδεικτέων πραγματικών περιστατικών, δηλ. εκείνος ο οποίος φέρει τον κίνδυνο 10. το δυσάρεστο αίσθημα που έχει κανείς σε μέρος τού σώματος του, σαν να δέχεται πίεση από βαρύ σώμα: *έχω ένα ~ στο στομάχι* (βαρυστομαχιά) | *στο κεφάλι* 11. η ψυχική επιβάρυνση, το δυσάρεστο αίσθημα στην ψυχή ή τη συνείδηση (κάποιου): *όταν εξόφλησα και τα τελευταία μου χρέη, έφυγε ένα ~ από πάνω μου-* ΦΡ. ***(κάτι) το 'χω βάρος*** (στην ψυχή μου, τη συνείδηση μου) αισθάνομαι ενοχή για κάτι: *~ στη συνείδηση μου που δεν τον βοήθησα όταν είχε ανάγκη* 12. η ιδιαίτερη σημασία, η σπουδαιότητα: *εφόσον είναι υπουργός, ο λόγος του έχει ~ || το ~ των λεγομένων | των αποδείξεων | των ενεργειών του || πάντα είχε συνείδηση τού βάρους τής προσωπικότητας του* 13. πρόσωπο, πράγμα ή υποχρέωση που προκαλεί πρόβλημα (σε κάποιον)- ΦΡ. (α) ***γίνομαι βάρος (σε κάποιον)*** προκαλώ ενόχληση (σε κάποιον), τον επιβαρύνω με την παρουσία μου: -Ελα να *μείνεις μαζί μας το Σαββατοκύριακο! -Δεν θέλω να σας γίνω βάρος* (β) **σε | *εις βάρος (κάποιου)*** προς ζημία μου ή εναντίον μου: *γελούν ~ || το δικαστήριο εξέδωσε απόφαση εις βάρος του || ο αγώνας έληξε με σκορ 3-1 εις βάρος τής Αγγλίας.* ―- (υποκ.) βαράκι (το) (σημ. 7) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. θ. *g^{w}er-u- «βαρύς», πβ. σανσκρ. guruh, λατ. grav-is, γαλλ. grave (> αγγλ. grave), αγγλ. grief «θλίψη» κ.ά. Ομόρρ. *βαρ-ύς.* Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *καθαρό | μικτό | ειδικό βάρος* (πβ. γαλλ. le poids net | brut | spécifique), έχω ένα *βάρος στη συνείδηση μου (*< γαλλ. avoir un poids sur la conscience), έχω *ένα βάρος στο στομάχι* (< γαλλ. avoir un poids sur l'estomac) κ.ά.].

βαρούλκο (το) το μηχάνημα που με ειδικές τροχαλίες καθιστά δυνατή την έλξη ή την ανύψωση βαρών ΣΥΝ. βίντσι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαρουλκόν (τό)* < *βαρουλκός (ή)* (ενν. *μηχανή)* < *βάρος* + *-ουλκός* < *έλκω,* μηχανή που εφευρέθηκε από τον Αρχιμήδη, στού οποίου τα συγγράμματα μνημονεύεται για πρώτη φορά].

Βαρσοβία (η) η πρωτεύουσα τής Πολωνίας. [ΕΤΥΜ; < πολ. Warszawa, αγν. ετύμου. Κατά τον 9ο αι. μ.Χ. ο δούκας Κονράδος (τής Μαζοβίας) ίδρυσε ένα φρούριο κοντά σε ένα μικρό ψαροχώρι, που ονομαζόταν Βαρσόβα (Warszowa). Το 1610 ο αυτοκράτορας Σιγισμούνδος Αύγουστος όρισε τη Βαρσοβία πρωτεύουσα τού Πολωνο-Λιθουανικού βασιλείου αντί τής Κρακοβίας]. **βαρύ- | βαρύ** κ. **βαρ- | βάρ-** κ. **βάριο- | βαριό-** κ. **βαρι-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάποιος/κά-τι έχει μεγάλο βάρος: *βαρυ-κόκκαλος 2.* ότι κάτι γίνεται ή υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, ότι είναι ιδιαίτερα έντονο: *βαρι-αναστενάζω, βαρυ-πενθής, βαρυ-σήμαντος, βαριο-κοιμάμαι, βαρυχειμωνιά* 3. (στην ιατρική) ότι κάτι δεν λειτουργεί κανονικά: *βαρηκοΐα* 4. άσχημη, βαριά διάθεση, δυσάρεστα συναισθήματα: *βαρύθυμος, βαρυ-καρδίζω.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *βαρύ-τονος, βαρύτιμος),* που προέρχεται από το επίθ. *βαρύς,* απαντά δε και σε ελληνο-γενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. bary-sphère)].

βαρύαυλος (ο) [1856] {βαρυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. (λόγ.) το φαγκότο (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Από τού γαλλ. fagot (βλ. λ. φαγκότο)]. **βαριγγωμό** ρ. αμετβ. {βαρυγγωμάς... | βαρυγγώμ-ησα, -ισμένος} εκφράζω την απελπισία μου, παραπονούμαι για την τύχη μου: αντί να *βαρυγγωμάς και να τα βάζεις με την τύχη σου, είναι καλύτερο να κάνεις κάτι για να την αλλάξεις* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, δυσφορώ, κλαίγομαι. Επίσης (λαϊκότ.) **βοργωμώ**. ― **βαρυγγώμια** (η) [μεσν.] κ. **βα« ρυγγώμισμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαρυγγωμώ < βαρυγνωμώ (-έω)* (με αναδρομική αφομοίωση *-γν- > -γγ-) < βαρύγνωμος < βαρύς* + *-γνωμος < γνώμη.* Η γρ. *βαρυγκωμώ* δεν έχει ετυμολογική στήριξη, αφού πρόκειται για αφομοίωση τού -ν- και όχι για ηχηροποίηση τού *-γ-/.* **βαρύγδουπος**, -η, -ο **1**. αυτός που προκαλεί έντονο (βαρύ) ήχο (γδούπο) κατά την πτώση του ΣΥΝ. βροντερός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη εντύπωση (αλλά συνήθ. είναι κενός περιεχομένου): *~ λόγια | ονόματα | διακηρύξεις* ΣΥΝ. ηχηρός, πομπώδης. ― **βαρύγδουπα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βαρύδουπος < βαρύς* + *δοῦπος* «βαρύς, υπόκωφος ήχο<^» (βλ. κ. *γδούπος)].* **βαρυθυμος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διακατέχεται από δυσάρεστα συναισθήματα, όπως λύπη, μελαγχολία κ.λπ. ΣΥΝ. μελαγχολικός, περίλυπος, σκυθρωπός. ― βαρυθυμία (η) [αρχ.], **βαρύθυμα** επίρρ., **βα-ρυθυμώ ρ**. [μτγν.] {-εις...}. **βαρυκαρδίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {βαρυκάρδισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) άσχημα (δυσάρεστα) συναισθήματα: μη με *βαρυκαρδίζεις με δυσάρεστες ειδήσεις* ΣΥΝ. στενοχωρώ, λυπώ ♦ **2**. (αμετβ.) βρίσκομαι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση: - στην *ξενιτειά, όταν θυμάμαι τους γονείς μου* ΣΥΝ. στενοχωριέμαι, αθυμώ. **βαρύμανκας** (ο) (συνήθ. ειρων.) αυτός που έχει ύφος σκληρού μάγκα, που κάνει τον ζόρικο. **βάρυνα** ρ. → βαρύνω, βαραίνω **βαρύνοια** (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η αμβλύνοια (βλ.λ.). **βαρύνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. βαρύνων, -ούσα, -ον, βάρ-υνα, -ύνθηκα, βεβαρυμμένος} 1. (μετβ.) επιβαρύνω κάποιον με κάτι: η ευθύνη *τής αεράμυνας βαρύνει αποκλειστικά την αεροπορία-* (ηθικά ή νομικά): *τον βαρύνουν κατηγορίες για καταχρήσεις || οι ευθύνες για την καθυστέρηση τής αναδάσωσης είναι εμφανές ότι βαρύνουν κυρίως το Υπουργείο Γεωργίας-* (μεσοπαθ. ***βαρύνομαι)*** (+με) **2.** έχω εις βάρος μου (κάτι): το *πολιτικό του παρελθόν βαρύνεται με πλήθος σκανδάλων* 3. έχω την υποχρέωση να κάνω (κάτι): ~με την *απόδειξη τής κατηγορίας* 4. έχω την επιβάρυνση: ~ με τα *έξοδα μεταφοράς τού φορτίου* **5**. (η μτχ. ***βαρύνων,*** *-ούσα, -ον)* αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, σπουδαιότητα: *~ γνώμη | σημασία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω, μετοχή.* βαρυπενθώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαρυπενθείς..., μτχ. βαρυπενθών, -ούσα, -ούν μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} πενθώ βαριά, είμαι βυθισμένος στο πένθος: η *βαρυπενθούσα χήρα.* ― βαρυπενθής, -ής, -ές [μτγν.]. βάρυπΥος, -η, -ο [1868] (λογοτ.) 1. αυτός που κοιμάται βαριά 2. αυτός που σηκώνεται κακόκεφος από τον ύπνο. ― βάρυπνα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *βαρ(υ)-* + *ύπνος,* πβ. μτγν. *βαρύυπνος].* **βαρυποινίτης** (ο) [1890] {βαρυποινιτών}, **βαρυποινίτισσα** (η) {βα-ρυποινντισσών} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε μεγάλη ποινή κάθειρξης, δηλ. πολυετή φυλάκιση ή ισόβια: η *πτέρυγα των ~.* **βαρύς**, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {βαρ-ιού κ. λόγ. -έος | βαρ-ιοί κ. λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ. λόγ. -έα), -ιών κ. λόγ. -έων, θηλ. -ειων} **1.** αυτός που έχει μεγάλο βάρος και μεταφέρεται ή σηκώνεται δύσκολα: είναι *πολύ βαρύ, για να το σηκώσω μόνος μου || αυτό το δέμα* είναι *δύο κιλά πιο βαρύ || ~ φορτίο* ΑΝΤ. ελαφρύς- (μτφ.) 2. έντονος λόγω τής δύναμης του, δυνατός: *~ χτύπημα* || (απειλητικά) *πρόσεξε, γιατί έχω ~ χέρι!* (δηλ. μη με αναγκάσεις να σε δείρω) 3. αυτός που υποφέρεται δύσκολα: *~ ποινή | εργασία-* ΦΡ. (μτφ.) ***είναι βαριά η καλογερική*** για απαιτητική δουλειά, για οτιδήποτε απαιτεί ιδιαίτερο μόχθο και θυσίες **4.** έντονος (και συνήθ. δυσάρεστος): *~ μυρωδιά* 5. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλες διαστάσεις, επιβλητικότητα ή και υπερβολή: *~ διακόσμηση/ αρχιτεκτονική* 6. αυτός που βιώνεται σε βάθος, πολύ έντονος: *~ μελαγχολία* ΣΥΝ. βαθύς 7. (φαγητό) που δεν χωνεύεται εύκολα ή που έχει πολλά μπαχαρικά: *το φαΐ τού έπεσε βαρύ στο στομάχι* || του *αρέσει η ~* κουζίνα 8. (μέρος τού σώματος) στο οποίο αισθάνεται κανείς βάρος, πίεση: *νιώθω το στομάχι μου - || αισθάνομαι - το κεφάλι μου || από την κούραση τα πόδια μου είναι -* 9. (ρόφημα) που έχει σε μεγάλη αναλογία το βασικό του συστατικό, που είναι πυκνό στη σύσταση του: (λαϊκ.) *έναν καφέ πολλά βαρύ! ||* ~ τσάι 10. (τσιγάρο) με μεγάλη περιεκτικότητα σε πίσσα και νικοτίνη ΣΥΝ. σέρτικος 11.

(ύπνος) που έχει παρατεταμένη διάρκεια ή που δεν διακόπτεται εύκολα: *κάνει βαρύ ύπνο- δεν ξυπνά ούτε με κανονιές* ΣΥΝ. βαθύς **12.** (φωνή) χαμηλή (μπάσα) και καθόλου διαπεραστική: η ~ φωνή *θεωρείται σημάδι ανδροπρέπειας* || *απ' τα πολλά τσιγάρα η φωνή του έγινε* ~ 13. ΜΟΥΣ. ***ήχος βαρύς*** ο πλάγιος τρίτος ήχος τής βυζαντινής μουσικής **14.** (για κλίμα, καιρικές συνθήκες) αυτός που χαρακτηρίζεται από δριμύτητα και δεν γίνεται εύκολα ανεκτός: - *κρύο | χειμώνας*· ΦΡ. (α) ***βαρύ κλίμα*** (i) το ανθυγιεινό κλίμα (ii) (μτφ.) η ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζεται από επιθετική διάθεση, από ένταση στις σχέσεις: η συνάντηση *έγινε σε* ~ (β) ***βαριά ατμόσφαιρα*** (i) η πνιγηρή ατμόσφαιρα: από τον *καπνό των τσιγάρων υπήρχε ~ στο μαγαζί* (ii) η καταθλιπτική ατμόσφαιρα: ο στρατός των *ηττημένων επέστρεψε μέσα σε* ~ **15**. (ενδυμασία) που έχει μεγάλο όγκο ή/και κρατά το σώμα πολύ ζεστό (κυρ. χειμωνιάτικη): ~ *ρούχα | κουβέρτα* 16. σοβαρός, σημαντικός (λόγω των δυσάρεστων συνεπειών του): ~ *κόστος | σφάλμα | ατόπημα | συνέπειες | απώλειες | νόσος | γρίπη* **17.** (γενικότ.) σημαντικός: ~ ευθύνη **18**. (λόγος) που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, από προσβλητική διάθεση: *αντάλλαξε ~ λόγια | χαρακτηρισμούς* || *μεταχειρίστηκε | εκτόξευσε ~ εκφράσεις* ΣΥΝ. οξύς ΑΝΤ. ήπιος 19. αυτός που έχει πολύ σοβαρό ύφος, που συμπεριφέρεται με αυστηρότητα, που δεν αφήνει περιθώρια οικειότητας: ~ ύφος-(μτφ.-οικ., ως χαρακτηρισμός) (α) (**κάποιος**) ***κάνει τον βαρύ*** (κάποιος) συμπεριφέρεται σαν να είναι θυμωμένος με κάποιον, δεν πολυμιλάει, έχει αυστηρό ύφος κ.λπ. (β) ***βαρύς κι ασήκωτος*** (εμφατ.) για κάποιον που κάνει τον βαρύ (βλ. παραπάνω)· επίσης, για το ύφος του: *έχει ύφος βαρύ κι ασήκωτο!* (γ) ***βαρύ πεπόνι*** αυτός που δεν δείχνει φιλική συμπεριφορά, που δεν επιτρέπει τις οικειότητες ή που είναι τσατισμένος: *πολύ το ~ μας κάνει* ΑΝΤ. φιλικός, προσηνής 20. αυτός που χαρακτηρίζεται από κακή διάθεση: συνήθως δεν *είναι τόσο ~, σήμερα όμως δεν είναι στα κέφια του* || *«όσο βαριά είν' τα σίδερα, είν' η καρδιά μου σήμερα»* (λαϊκ. τραγ.)· ΦΡ. **με *βαριά καρδιά*** απρόθυμα: ~ *αναγκάστηκε να δεχτεί* ΑΝΤ. με ελαφριά καρδιά, ελαφρά τη καρδία 21. δύσκολα κατανοητός, όχι προσιτός στο ευρύ κοινό: *η τελευταία του ταινία ήταν πολύ ~ για το κοινό* 22. αυτός που συνεπάγεται μεγάλες ευθύνες και υποχρεώσεις: *έχουμε ~ κληρονομιά ως έθνος και πρέπει να την τιμήσουμε* || *έχει αναλάβει ~ καθήκοντα* 23. αυτός που έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα, που πρέπει να εκπληρωθεί, να τηρηθεί οπωσδήποτε: *έδωσα όρκο* ~ 24. επικίνδυνος, που μπορεί να οδηγήσει σε άσχημες καταστάσεις: ~ *αρρώστια | τραύμα* 25. (για μουσική, τραγούδι, χορό) (α) αυτός που είναι αργός, σχεδόν τελετουργικός, κατ' αντιδιαστολή προς τον γρήγορο και χαρούμενο: ~ *ζεϊμπέκικο* (β) (τραγούδι) που το θέμα του είναι δυσάρεστο, που προκαλεί δυσθυμία, μελαγχολία: πως *μπορεί και ακούει πρωί- πρωί - λαϊκά;* 26. δυσκίνητος, που του λείπει η ευκινησία και η ταχύτητα: *ένας ψηλός, ~ άνδρας* || *ο αμυντικός παίκτης είναι πολύ - και δεν μπορεί να φυλάξει τον νεαρό αντίπαλο του* 27. ΣΤΡΑΤ. (όπλο) μεγάλου βάρους και διαμετρήματος: ~ *πυροβόλο* || *εκπαίδευση στα βαρέα όπλα-* ΦΡ. ***βαρύ πυροβολικό*** (i) η μονάδα που έχει πυροβόλα μεγάλου βάρους και διαμετρήματος (ii) (μτφ.-ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο ή πράγμα που θεωρείται το καλύτερο και ισχυρότερο στον χώρο του και στο είδος του: *το ~ τής ομάδας, ο παίκτης που κάνει τη διαφορά* **28**. **βαριά *βιομηχανία*** βλ. λ. *βιομηχανία* **29.** ΧΗΜ. ***βαρύ ύδωρ*** | ***νερό*** {βαρέος ύδατος} νερό το οποίο, σε αντίθεση με το φυσικό, περιέχει στη σύσταση του δευτέριο (βαρύ υδρογόνο | ισότοπο υδρογόνου) αντί υδρογόνου και χρησιμοποιείται ως επιβραδυντής σε πυρηνικούς αντιδραστήρες, καθώς και στην παρακολούθηση τού μηχανισμού χημικών και βιοχημικών φαινομένων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *g^{w}r-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. θ. *g^{w}er-u- «βαρύς», πβ. σανσκρ. guruh, λατ. grav-is, γαλλ. grave, γαλλ. grief «θλίψη» (> αγγλ. grief) κ.ά. Ομόρρ. *βάρ-ος*. Η λ. *βαρύς* προσδιορίζει ήδη από την Αρχ. τόσο τον χαρακτηριζόμενο από φυσικό βάρος και σωματική ισχύ (π.χ. *χείρα βαρεΐαν,* Ομήρ. *Ιλ.* Α 129) όσο και εκείνον που διακατέχεται από ισχυρά αρνητικά συναισθήματα, π.χ. *«βαρεία ζυμφο-ρά»* (Αισχύλ. *Πέρσαι* 1044), *«βαρεία οργή»* (Σοφοκλ. *Φιλοκτ.* 368), *«βαρεῖαι ἀπέχθειαι»* (Πλάτ. *'Απολογία* 23a). Ως αντίθετο τού επιθ. οξύς η λ. χρησιμοποιήθηκε ως χαρακτηρισμός μουσικού τόνου (π.χ. *βαρύτατη χορδή,* Πλάτ. *Φαιδρός* 268e) και ως σημείο τονισμού (βλ. κ. *βαρεία).* Ορισμένες φρ. και επιστημονικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *βαρύς ήχος* (πβ. γαλλ. un son grave), *βαρύ ύδωρ* (πβ. γαλλ. l'eau lourde), *βαριά φωνή* (< γαλλ. voix grave), *βαρύς ζυγός* (< γαλλ. joug pesant), *βαριά βιομηχανία* | *φορολογία* (< αγγλ. heavy industry | taxation), *βαριά ατμόσφαιρα* (< αγγλ. heavy atmosphere), *βαρύ πυροβολικό* (πβ. αγγλ. heavy artillery), με *βαριά καρδιά* (< αγγλ. with a heavy heart) κ.ά.]. **βαρυσήμαντος**, -η, -ο [1885] αυτός που έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία: ~ *πολιτικές δηλώσεις* ΑΝΤ. ασήμαντος. — βαρυσήμαντα επίρρ. [ΕΤΥΜ < *βαρύς* + *-σήμαντος* < *σημαίνω,* απόδ. τού γερμ. schwerwiegend]. **βαρυστομαχιάζω** ρ. αμετβ. {βαρυστομάχιασα} αισθάνομαι βάρος στο στομάχι, συνήθ. λόγω δύσπεπτης τροφής. — βαρυστομαχιά (η), βαρυστομάχιασμα (το), **βαρυστόμαχος**, -η, -ο. **βαρύτητα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣ. η παγκόσμια ελκτική δύναμη μεταξύ των μαζών των υλικών σωμάτων: *η θεωρία τού Νεύτωνα για τη* ~ 2. (μτφ. για λόγια και ενέργειες) η σημασία, η αξία: *οι απόψεις του δεν έχουν ιδιαίτερη ~, αφού δεν είναι αρμόδιος για τέτοια θέματα* 3. η προσοχή, η φροντίδα για κάτι: *θα δοθεί ιδιαίτερη - στη ρύθμιση των χρεών* 4. ο όγκος, η σοβαρότητα: η ~ ενός καλλιτεχνήματος ΑΝΤ. κομψότητα, ελαφράδα, απλότητα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βαρύς*. Η σημ. τής έλξης τής Γης είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gravity].

βαρυτικός -ή, -ό [1887] ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη βαρύτητα: ~ *πεδίο | μάζα.*

βαρύτιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει σημαντική, υλική κυρ., αξία: ~ *διάκοσμος | κοσμήματα* ΣΥΝ. πολύτιμος ΑΝΤ. ευτελής.

βαρύτονος, -η, -ο **1.** αυτός που ηχεί δυνατά, έντονα ΑΝΤ. οξύφωνος **2**. ΜΟΥΣ. (α) ***βαρύτονος*** (ο) ο τραγουδιστής (κυρ. στην όπερα) που έχει φωνή μεταξύ τενόρου και μπάσου (βαθύφωνου): *μεγάλοι ~ τής όπερας υπήρξαν οι Τ. Γκόμπι, Ντ.Φ. Ντίσκαου, Γ. Αγγελόπουλος κ.ά.* (β) ***βαρύτονο*** (το) χάλκινο πνευστό όργανο που χρησιμοποιείται σε μπάντες **3.** ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που δεν τονίζεται στη λήγουσα: τα ~ *ρήματα* (π.χ. *γράφω) αντιδιαστέλλονται προς τα συνηρημένα ή περισπώ-μενα* (π.χ. τιμώ, αρχαία ελληνική και λόγια γλώσσα τιμώ). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βαρύς* + *τόνος*. Η σημ. «μη οξύτονος, μη τονιζόμενος στη λήγουσα» είναι μτγν., ενώ ως χαρακτηρισμός τού τραγουδιστή όπερας η λ. είναι αντιδάν. από ιταλ. baritono].

βαρυφαίνεται, βαρυφαίνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {βαρυφάνη-κε, βαρυφάνηκαν) (λαϊκ.) προκαλείται άσχημη εντύπωση (από κάτι): του *βαρυφάνηκε όταν έμαθε τι συζητούσαν εις βάρος του* ΣΥΝ. κακοφαίνεται. Επίσης βαριοφαίνεται.

βαρυφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {βαρυφόρτω-σα, -θηκε, -μένος} φορτώνω με βαρύ φορτίο.

βαρυχειμωνιά (η) [μεσν.] ο βαρύς χειμώνας, το χρονικό διάστημα τού χειμώνα όπου το ψύχος είναι δριμύτερο.

βαρώ ρ.→ βαράω

βαρωνος (ο) → βαρόνος

βασάλτης (ο) [1861] {βασαλτών} πέτρωμα που έχει χρώμα μαύρο ή σκούρο και μεγάλη ανθεκτικότητα και απαντά σε εδάφη με ηφαιστειογενή διαμόρφωση.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. basalte < μτγν. λατ. basalten, από την αιτ. basaniten, λ. basanites < μτγν. *βασανίτης (λίθος)* < *βάσανος* «λυδία λίθος» (βλ.λ.)].

βασανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό βάσανο: «~, ~ η ζωή μάς *γέρασε*» (τραγ.) 2. (μτφ.) αγαπημένο πρόσωπο που μας προκαλεί συχνά ανησυχία ή μας ταλαιπωρεί 3. (ειδικότ.) ο ερωτικός καημός και το πρόσωπο που τον προκαλεί.

βασανίζω ρ. μετβ. {βασάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. υποβάλλω (κάποιον) σε βασανιστήρια: *καταγγέλλεται συχνά ότι βασανίζουν κρατουμένους σε φυλακές* || ~ *σκληρά | απάνθρωπα* ΣΥΝ. κακοποιώ **2.** (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ενοχλήσεις ή υποβάλλω σε ταλαιπωρίες: τον *βασάνιζαν οι τύψεις* || *ήταν ένας άνθρωπος βασανισμένος από τη ζωή* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, τυραννώ 3. απασχολώ έντονα (κάποιον): *τον βασανίζει μήνες τώρα μια έμμονη ιδέα* || *τον βασανίζει ένα πρόβλημα* ΣΥΝ. προβληματίζω · 4. υποβάλλω σε αυστηρό έλεγχο, εξετάζω σχολαστικά: βασάνιζε *ενδελεχώς τα στοιχεία ενοχής τού κατηγορουμένου* || *βασάνιζε το κείμενο του πριν το δημοσιεύσει* ΣΥΝ. εξετάζω, αναδιφώ, λεπτολογώ- (μεσοπαθ. ***βασανίζομαι)*** **5**. υφίσταμαι ταλαιπωρίες, βάσανα: ~ *για να ζήσω την οικογένεια μου* || *κορμί βασανισμένο* (ταλαιπωρημένο) ΣΥΝ. τυραννιέμαι, υποφέρω ΑΝΤ. καλοπερνώ 6. ταλαιπωρούμαι (ψυχικά) εξαιτίας ενός προβλήματος: Γιατί *βασανίζεσαι γι' αυτόν; Δεν αξίζει τον κόπο* || μη *βασανίζεσαι πια- έχεις βλάψει την υγεία σου.* — βασάνισμα (το) [μεσν.] κ. **βασανισμός** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ελέγχω εξονυχιστικά, εξετάζω», < *βάσανος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) οφείλεται στη σύνδεση τού ρ. με την ανάκριση αιχμαλώτων, η οποία συνήθ. συνοδευόταν και από σωματική ταλαιπωρία, π.χ. «δούλους *πάντας παραδίδωμι βασανίσαι»* (Αντιφών 2.4.8)].

βασανιστήριο (το) [αρχ.] {βασανιστηρί-ου | -ων) 1.η μέθοδος κακο-ποιήσεως κάποιου μέσω υποβολής του σε σωματική ή/και ψυχική δοκιμασία, συνήθ. με σκοπό την τιμωρία ή την ψυχική του κατάρρευση και τον εξαναγκασμό του σε πράξη: *γνωστά ~ είναι η μαστίγωση, η φάλαγγα, η εικονική εκτέλεση κ.ά.* || *υποβάλλω σε βασανιστήρια 2.* (καταχρ.) η ταλαιπωρία και η κακοπάθεια που τυχαίνουν στη ζωή· τα βάσανα: *πέρασε* ίσαμε *τώρα πολλά* - ΣΥΝ. δοκιμασία, βασανιστής (ο) [αρχ.], **βασανίστρια** (η) [αρχ.] {βασανιστριών} πρόσωπο που εκτελεί βασανιστήρια, που υποβάλλει (κάποιον) σε βασανιστήρια. — **βασανιστικός**, -ή, -ό [μτγν.], βασανιστικά επίρρ. **βάσανο** (το) **1.** οτιδήποτε προκαλεί ταλαιπωρία, δοκιμασία, καθετί εξαιτίας τού οποίου υποφέρει κανείς: *αυτό το παιδί είναι μεγάλο ~!* || «ω, *πόσο ~ μεγάλο το ~ είναι τής ζωής!»* (Κ. Βάρναλης) 2. (συνεκδ.) η ίδια η ταλαιπωρία, κάθε δυσάρεστη κατάσταση ή εμπειρία: της διηγήθηκε τα ~ *του* || *περάσαμε πολλά ~* στην ξενιτειά ΣΥΝ. πάθημα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βάσανον* < αρχ. *βάσανος (ή)* (βλ.λ.)]. **βάσανος** (η) {βασάν-ου | -ων, -ους} η σε βάθος εξέταση στοιχείων, με στόχο την εξακρίβωση τής αλήθειας ή τής αξίας: *δικαστική | επιστημονική | δημοσιογραφική ~* || *το έργο του πέρασε επιτυχώς από τη ~ τής κριτικής.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η λυδία λίθος για την εξακρίβωση τού γνήσιου χρυσού», < αιγυπτ. bah.an «είδος σχιστολίθου που χρησιμοποιήθηκε ως λυδία λίθος»]. **βάσει** πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) σύμφωνα με, με βάση: ~ *τού άρθρου 28 παρ. 1 τού Συντάγματος, η Ελλάδα οφείλει να σέβεται τους κανόνες τού* Διεθνούς *Δικαίου* || οι *ληστές έδρασαν ~ σχεδίου.* [ΕΤΥΜ. Δοτ. εν. τού αρχ. *βάσις* (πβ. κ. επί τη βάσει)]. **βάση** (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. οτιδήποτε πάνω στο οποίο στέκεται κάτι, το στήριγμα, το βάθρο: η ~ *τού αγάλματος | τού κτηρίου* || (μτφ.) η οικογένεια *είναι η - τής κοινωνίας* ΣΥΝ. θεμέλιο, έρεισμα, κρηπίδα, υποστήριγμα 2. (μτφ.) το θεωρητικό στήριγμα, η λογική προϋπόθεση (συλλογισμού, σκέψης ή πράξης): *οι κατηγορίες στερούνται νομικής βάσεως* || *οι επιφυλάξεις του έχουν* λογική ~ || θα *τοποθετή-*

σουμε την εξωτερική πολιτική σε νέες ~ || έχει στηρίξει τη ζωή του σε υγιείς -' ΦΡ. (α) στη βάση (+γεν.) | (+ότι) έχοντας ως προϋπόθεση, θεωρώντας ως προϋπόθεση: *ο κρατικός μηχανισμός θα πρέπει να λειτουργεί ~ τής εξυπηρέτησης τού πολίτη* (β) **με *βάση*** (+αιτ.) | ***βάσει*** (+γεν.) (λόγ.) | ***επί τη βάσει*** (-(-γεν) σύμφορα με, κατά το πρότυπο: με βάση αυτό *το σκεπτικό, οι μέχρι τώρα ενέργειες μας ήταν εσφαλμένες* || «σας *προσκαλώ επί τη βάσει των κοινών αισθημάτων μας απέναντι στον κοινό μας εχθρό να χαράξουμε κοινή στρατηγική...»* (εφημ.) || η *εισαγωγή στο δημόσιο θα γίνει βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων* (γ) ***κατά βάση*** | ***βάσιν*** βασικά, κατά κύριο λόγο, κυρίως: ~ δεν *έχει άδικο- ωστόσο, πρέπει να λάβει υπ'όψιν του και κάποια επιπλέον δεδομένα* (δ) δίνω ***βάση σε (κάτι)*** δίνω σημασία σε (κάτι), προσέχω: δώσε βάση σε ό,τι *σου πω!* (ε) στη ***βάση του*** *στο* κύριο μέρος του: *το επιχείρημα σου είναι σωστό -' χρειάζεται όμως καλύτερη τεκμηρίωση* 3. βάσεις (οι) (α) οι αρχές στις οποίες στηρίζεται η ύπαρξη ενός οργανωμένου συνόλου: *σείονται εκ θεμελίων οι ~ τής κοινωνίας* || οι ~ τής *οικογένειας* (β) (ειδικότ.) το σύνολο των γνώσεων, εμπειριών, δεξιοτήτων (κάποιου), που αποτελούν προϋποθέσεις για την πρόοδο του: για να *γίνεις καλός επιστήμονας, δεν αρκεί ν' αποστηθίσεις κάποια βιβλία- πρέπει να έχεις ~!* || *έχει | πήρε γερές ~ από το σχολείο* ΣΥΝ. υποδομή 4. κάθε στοιχείο ή κατάσταση όπου μπορεί κανείς να στηριχθεί για να προχωρήσει, να εξελιχθεί: είχε *κάποια ~ οικονομική και μπόρεσε να καλύψει τα πρώτα έξοδα* 5. η άποψη, η πλευρά από την οποία εξετάζεται κάτι: θέτω το *ζήτημα σε οικονομική* -1| ας το *εξετάσουμε πάνω σε άλλη ~* || τοποθετώ το *πρόβλημα σε ιστορική και* πολιτική ~ 6. η παραδοχή, το σταθερό και ακλόνητο στοιχείο από όπου ξεκινά κανείς (σκέψη, συλλογισμό): *ξεκινώ από αυτή τη ~, για να αναλύσω το θέμα || έχοντας αυτά ως ~, μπορούμε να επεκταθούμε σε άλλες ενδιαφέρουσες πτυχές* ΣΥΝ. αφετηρία, δεδομένο 7. το σταθερό σημείο αναφοράς, η έδρα (κάποιου): μετά *από χρόνια περιπλάνησης στο εξωτερικό, γυρίζω στη* - μου (στην πατρίδα μου, στην πόλη μου κ.λπ.) || μετά τη λήξη τής *απόσπασης του, ο υπάλληλος ζαναγύρισε στη ~ του || πού είναι η ~ τής εταιρείας;* 8. (ειδικότ.) το σημείο από το οποίο ξεκινά κανείς και που αποτελεί τον μόνιμο τόπο διαμονής ή το κέντρο τής δραστηριότητας του: *τώρα που τέλειωσαν οι διακοπές, ζαναγυρίζουμε στη ~ μας (στο σπίτι)* 9. το χρονικό διάστημα στο οποίο συμβαίνει κάτι ή ως προς το οποίο υπολογίζεται κάτι: το *κατάστημα λειτουργεί σε εικοσιτετράωρη ~ | επί εικοσιτετραώρου βάσεως || πληρώνεται σε μηνιαία* -1| *αντιδρά σε κάθε καινοτομία σε μόνιμη ~ | επί μονίμου βάσεως* · 10. ΓΛΩΣΣ. το κύριο τμήμα μιας λέξης, αυτό που (στις κλιτές γλώσσες) εμφανίζεται πριν από τις καταλήξεις, δηλ. η ρίζα ή το θέμα, π.χ. *άνθρωπ(-ος), δώς)- αμε)* · 11. ΙΑΤΡ. το τεχνητό στήριγμα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη ξένου δοντιού · 12. (γενικότ.) το κύριο στοιχείο: ο χυμός *ντομάτας χρησιμοποιείται ως ~ για τη δημιουργία κάθε λογής σάλτσας* 13. (στην τέχνη) το υπόστρωμα πάνω στο οποίο συνθέτει κανείς (κάτι): ο *ρυθμός αποτελεί τη ~ στην οποία αναπτύσσονται οι μελωδικές φράσεις* || πάνω σε μια ~ *ώχρας σχεδίασε το τοπίο* 14. το κατώτατο τμήμα (κτίσματος, γλυπτού κ.λπ.), πάνω στο οποίο στηρίζεται: η ~ τής *πυραμίδας | τής κολόνας* ΑΝΤ. κορυφή 15. ΓΕΩΜ. η επιφάνεια που υπάρχει στο κάτω μέρος σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς την κορυφή του: η ~ *τού τριγώνου* 16. οι πρόποδες: η ~ ενός *ορεινού όγκου* 17. (μτφ.) το σύνολο των μελών (συνήθ. κόμματος) ή των ψηφοφόρων του, κατ' αντιδιαστολή προς την ηγεσία του: *οι τελευταίες επιλογές τής ηγεσίας δυσαρέστησαν τη ~ τού κόμματος* · 18. (στον μαρξισμό) το σύνολο των δομών τού τρόπου παραγωγής, οι οικονομικές δομές, κατ' αντιδιαστολή προς το εποικοδόμημα (δηλ. τους θεσμούς, το δίκαιο, την τέχνη κ.λπ.) που εξαρτάται από αυτές · 19. η κατώτατη δυνατή βαθμολογία που εξασφαλίζει επιτυχία: *άριστα είναι το 20 και ~* το 10 || *παίρνω | πιάνω τη ~* στα *μαθηματικά* 20. (ειδικότ.) (α) η κατώτερη βαθμολογία (σύνολο μορίων) που απαιτείται να έχει επιτύχει τελειόφοιτος ή απόφοιτος λυκείου, για να εισαχθεί σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι.· η βαθμολογία τού τελευταίου από όσους εισάγονται κατά σχολή: η ~ τής *Ιατρικής είναι πολύ υψηλή-* επίσης στον πληθ.: *οι ~ τής Αρχιτεκτονικής* (β) (στον πληθ.) το σύνολο των παραπάνω βαθμολογιών, που καθορίζουν την εισαγωγή υποψηφίου σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. : τη *Δευτέρα ανακοινώνονται οι ~ για την τριτοβάθμια εκπαίδευση || οι - θα αναρτηθούν στα σχολεία* (οι πίνακες με τις βάσεις) || στα ύψη *εκτινάχθηκαν οι φετινές ~ στη φιλολογία* · 21. στρατιωτική περιοχή με τις αναγκαίες εγκαταστάσεις για την παραμονή στρατιωτικών δυνάμεων χρησιμοποιείται ως έδρα ή και ορμητήριο στρατιωτικών επιχειρήσεων: *ναυτική | αεροπορική | πυραυλική ~||~ επιχειρήσεων | ανεφοδιασμού* 22. (ειδικότ. στον πληθ.) το σύνολο των στρατιωτικών εγκαταστάσεων μεγάλης δύναμης σε άλλη χώρα για την εξασφάλιση των πολιτικών και στρατηγικών της συμφερόντων: *οι αμερικανικές ~ στην Ελλάδα || «έξω οι ~»* (πολιτικό σύνθημα τής Αριστεράς) · 23. ΧΗΜ. κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις της παρουσιάζει την τάση να διαθέτει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού· τέτοιες είναι ενώσεις που, όταν διαλυθούν ή λειώσουν, έχουν την τάση να παρέχουν ανιόντα υδροξυλίου ή να προσλαμβάνουν κατιόντα υδρογόνου: *ασθενής | ισχυρή ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βάσις* < *βά-τις, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. βά- | βη- (< I.E. *g^{w}-ä). Ομόρρ. βή-μα, αρχ. αόρ. έ'-βη-ν, βω-μός. Το ρ. *βαίνω* (βλ.λ.) από συγγενή ρίζα. Ορισμένες σύγχρονες επιστημ. σημ. αποδίδουν το αγγλ. base. Η φρ. επί τη *βάσει* (+γεν.) αποδίδει το γαλλ. sur la base de...].

βάσει - με βάση - επί τη βάσει - βασιζόμενος. Η λ. βάσει είναι παγιωμένος τ. δοτικής, που χρησιμοποιείται ιδίως σε επισημότερου χαρακτήρα κείμενα (νομικά, διοικητικά κ.ά.). Σε απλούστερες διατυπώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η φρ. με βάση: Με βάση τα *λόγια και τις πράξεις του, συμπεραίνουμε ότι ψεύδεται,* αλλά *Βάσει των διατάξεων τού νόμου περί ιδιωτικής εκπαιδεύσεως, οφείλουν να συμμορφωθούν με την εγκύκλιο τού Υπουργείου.* Όπως το *βάσει,* χρησιμοποιείται λιγότερο και η φρ. **επί** τη βάσει: *Το πόρισμα συντάχθηκε επί τη βάσει των μαρτυριών αυτόπτων μαρτύρων.* Συχνά, όταν χρειάζεται να υπάρχει εναλλαγή στη φράση κ.λπ., μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η μετοχή βασιζόμενος, -η, -ο (τού ρ. *βασίζομαι): Βασιζόμενοι στις υποσχέσεις και τις διαβεβαιώσεις του, συναινέσαμε στην υπογραφή τής συμφωνίας.*

-βασία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. το βάδισμα πάνω (σε κάτι): *πυρο-βασία, σχοινο-βασία, ορει-βασία,* (μτφ.) *αερο-βασία* 2. το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βασία* 3. σεξουαλική πράξη: *κτηνο-βασία.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ορει-βασία),* που προέρχεται από το αρχ. *βαίνω* (βλ. λ. *βάση)].*

βασιβουζούκος κ. βαζιβουζούκος (ο) 1. ΙΣΤ. άτακτος Τούρκος στρατιώτης, που τρομοκρατούσε με τα εγκλήματα και τις αγριότητες του τους χριστιανικούς πληθυσμούς 2. (κατ' επέκτ.) ο άνθρωπος που χαρακτηρίζεται από αυθαιρεσία και σκληρότητα. — βασιβουζουκισμός κ. βαζιβουζουκισμός (ο).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. basibozuk «ανεξάρτητος, άτακτος» (< bas «κεφάλι» + bozuk «φθαρμένος, διεφθαρμένος»), ονομασία που δόθηκε τον 19ο αι. σε Τούρκους στρατιώτες, οι οποίοι στρατολογούνταν και διέπρατταν ωμότητες και λεηλασίες].

βασίζω ρ. μετβ. [1833] {βάσισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. στηρίζω (άποψη, προσδοκία, φόβο κ.λπ.): πού *βασίζεις την τόση αισιοδοξία σου; || όσα λέω βασίζονται σε γεγονότα και όχι σε υποθέσεις* ΣΥΝ. εδράζω, θεμελιώνω· (μεσοπάθ. *βασίζομαι)* (+σε) 2. έχω κάτι ως βάση: το *έργο είναι βασισμένο σε μια πολύ γνωστή νουβέλα* 3. στηρίζομαι: ~ στην *οικονομική βοήθεια που μου παρέχεις || βασίζεται πάντα στις δυνάμεις του* 4. δείχνω εμπιστοσύνη: *βασίζομαι στην ευσυνειδησία σας || βασίσου σε μένα και θα δεις ότι θα τα καταφέρω* **5**. (η μτχ. **βασιζόμενος,** *-η, -ο)* (α) έχοντας ως βάση κάτι, ως δεδομένο: ~ *στα προγνωστικά των δημοσκοπήσεων, ακολούθησε εσφαλμένη στρατηγική* (β) δείχνοντας εμπιστοσύνη: *βασιζόμενοι στα λόγια του, του δώσαμε το ποσό που μας ζήτησε.*

βασικά επίρρ. 1. κατά κύριο λόγο, κατ' αρχήν: *-Συμφωνείτε μαζί μου; -~, ναν έχω όμως και μερικές επιφυλάξεις* ΣΥΝ. κυρίως, σε γενικές γραμμές, χονδρικά, αδρομερώς, κατά βάθος 2. (καταχρ.) στην αρχή τού λόγου, για να δείξει ότι κάποιος θα διατυπώσει άποψη, γνώμη: ~, *νομίζω ότι...* || ~, *πιστεύω πως...* Επίσης (λόγ.) βασικώς

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. βασικά χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά -και επικρίθηκαν γι' αυτό οι χρήστες της- στην αρχή προτάσεων με τις οποίες η σημασία τής λ. δεν είχε καμιά νοηματική σχέση *(Βασικά, νομίζω πως δεν βρέχει συχνά στην Ελλάδα! - Βασικά, δεν μπορώ να απαντήσω σε τέτοιες ερωτήσεις!* κ.τ.ό.). Το *βασικά,* όπως και η συνώνυμη φρ. κατά βάση, δηλώνει την κατ' αρχήν στάση τού ομιλητή στα λεγόμενα, τις γενικές και κύριες γραμμές τής στάσης του, χωρίς να προχωρεί ο ομιλητής σε εξειδίκευση ή σε λεπτομέρειες. Γενικά, είναι μια δέσμευση τού ομιλητή έναντι των λεγομένων, η οποία μπορεί και να σχολιαστεί περαιτέρω και να αναπτυχθεί στην πορεία τού λόγου.

βασικός, -ή, -ό [1876] 1. αυτός που συνιστά προϋπόθεση, θεμέλιο, αφετηρία: ο *εισηγητής τόνισε τις ~ αρχές για τη σωστή λειτουργία τής δημόσιας διοίκησης* ΣΥΝ. θεμελιώδης, πρωταρχικός· ΦΡ. ***βασική εκπαίδευση*** (i) η υποχρεωτική εκπαίδευση (το Δημοτικό και το Γυμνάσιο), που παρέχει στους μαθητές τις κύριες γνώσεις για τη μετέπειτα εκπαιδευτική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία (ii) ΣΤΡΑΤ. η εκπαίδευση που παρέχεται στα Κέντρα Εκπαιδεύσεως Νεοσύλλεκτων και προηγείται αυτής που παρέχεται για τη στρατιωτική ειδικότητα: *αφού πέρασε από τη ~ στην Τρίπολη, τον μετέθεσαν στον Έβρο* 2. αυτός που έχει μεγάλη σημασία: τα ~ *σημεία εγγράφου || -στέλεχος εταιρείας || κάλυψε το θέμα στις ~ του γραμμές* ΣΥΝ. κύριος, ουσιώδης 3. (σε ομαδικά αθλήματα) αυτός που ανήκει στην κύρια ομάδα, κατ' αντιδιαστολή προς την αναπληρωματική: την *περασμένη χρονιά αγωνίστηκε ~ στα περισσότερα ματς τής ομάδας του || στην προπόνηση οι - παίκτες αντιμετώπισαν τους αναπληρωματικούς* · 4. ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με βάση: ~ *διάλυμα | αντίδαση.* — βασικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός.*

βασιλέας (ο) → βασιλιάς

Βασιλεία (η) **1.** πόλη τής ΒΔ. Ελβετίας κοντά στα σύνορα **με** τη Γαλλία και τη Γερμανία **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Basel < μτγν. λατ. Basileia < αρχ. *βασιλεία.* Η πόλη ονομάστηκε έτσι το 374 μ.Χ., όταν οχυρώθηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Βαλεντινιανό. Όμοια προέλευση έχει και η γαλλ. ονομασία Bale].

βασιλεία (η) {βασιλειών} 1. το αξίωμα και η εξουσία τού βασιλιά 2. το πολίτευμα στο οποίο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς ΣΥΝ. μοναρχία 3. η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί συγκεκριμένος βασιλιάς την εξουσία: επί *βασιλείας τού Μεγάλου Κωνσταντίνου υπογράφηκε το διάταγμα των Μεδιολάνων || κατά τη - του παρατηρήθηκε δυσλειτουργία των θεσμών* 4. (μτφ.) η απόλυτη κυριαρχία: η ~ του *τρόμου* 5. το χρονικό διάστημα τής ακμής κάποιου: η *εμφάνιση τού δίσκου μουσικής σήμανε το τέλος τής ~ των πλανόδιων οργανοπαικτών* 6. ΘΕΟΛ. ***βασιλεία των ουρανών*** η αποκατάσταση τής κοινωνίας τού ανθρώπου με τον Θεό που άρχισε με την ενανθρώπη-

ση τού Χριστού και θα τελειωθεί στη μέλλουσα κρίση.
[ΕΤΥΜ αρχ. < βασιλεύς. Από την Κ.Δ. προέρχονται οι φρ. *ελθέτω η βασιλεία σου* (Ματθ. 6,10), *βασιλεία τού Θεού* (π.χ. Ματθ. 6, 33: *ζητείτε πρώτον την βασιλείαν τού Θεού), βασιλεία των ουρανών* (π.χ. Ματθ. 4,17: μετανοείτε- *ήγγικεν γαρ ή βασιλεία των ουρανών)].*

βασίλειο (το) {βασιλεί-ου | -ων} 1. το κράτος στο οποίο επικρατεί ως πολίτευμα η βασιλεία: *Ηνωμένο* - (η Μεγάλη Βρετανία) || (παλαιότ.) *Βασίλειον τής Ελλάδος*- ΦΡ. (α) (ειρων.-σκωπτ.) σόι ***πάει το βασίλειο*** για περιπτώσεις στις οποίες: (i) οι απόγονοι ακολουθούν το επάγγελμα ή τις τάσεις και τις συνήθειες των προγόνων τους (ii) τα μέλη μιας οικογένειας επαναλαμβάνουν τα λάθη ή έχουν τα ελαττώματα των προγόνων τους (β) **κάτι *σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** (= τής Δανίας) (αγγλ. something is rotten in the state of Denmark, από τον *Άμλετ* τού Ουίλ. Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό 2. τα εδάφη που υπάγονται στην εξουσία συγκεκριμένου βασιλιά 3. (μτφ.) ο χώρος όπου κυριαρχεί κανείς: το *δωμάτιο μου είναι το ~ μου* 4. ο χώρος όπου κυριαρχεί συγκεκριμένο στοιχείο, ο κόσμος συγκεκριμένων όντων: το *ζωικό | το φυτικό ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βασίλειον,* ουδ. τού επιθ. *βασίλειος* < *βασιλεύς,* το οποίο ουσιαστικοποιήθηκε από φρ. όπως *βασίλειον διάδημα | γένος | μέλαθρον* κ.ά., καθώς και από τη συχνή του χρήση στον πληθυντικό τά *βασίλεια].*

Βασίλειος (ο) {Βασιλείου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *Μέγας* (ένας από τους τρεις Ιεράρχες και Πατέρας τής Εκκλησίας 2. όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων: ~ *ΒΟ Βουλγαροκτόνος* 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βασίλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *βασίλειος* < *βασιλεύς].*

Βασιλεύουσα (η) η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *βασιλεύω* από τη μεσν. συνεκφορά βασιλεύουσα πόλις].

βασιλεύς (ο) **->** βασιλιάς

βασιλεύω ρ. αμετβ. {βασίλε-ψα, -μένος} 1. (α) (+σε) κυβερνώ μια χώρα ως βασιλιάς: εκείνη την εποχή *βασίλευαν στο Βυζάντιο οι Κομνηνοί* ΦΡ. (α) **ζει *και βασιλεύει*** είναι ζωντανός και υγιέστατος, ευτυχής (από τη λαϊκή παράδοση, σύμφωνα με την οποία η Γοργόνα (βλ.λ.), αδελφή τού Μεγαλέξανδρου, σταματούσε τα πλοία και ρωτούσε αν «ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος»· αν οι ναυτικοί απαντούσαν «ζει και βασιλεύει (και τον κόσμο κυριεύει)», το πλοίο σωζόταν, αλλιώς η Γοργόνα το βύθιζε) (β) ***διαίρει και βασίλευε*** βλ. λ. *διαιρώ* (γ) (η λόγ. μεσοπαθ. μτχ. ***βασιλευόμενος,*** *-η, -ο)* μόνο στη ΦΡ. ***βασιλευομένη δημοκρατία*** κοινοβουλευτική δημοκρατία όπου το Σύνταγμα προβλέπει κληρονομικό βασιλιά στη θέση τού ανώτατου άρχοντα 2. (μτφ.) επικρατώ, κυριαρχώ σε συγκεκριμένη περιοχή, χώρο: *στη μικρή κοινωνία τού χωριού βασίλευε το κουτσομπολιό*- ΦΡ. (παροιμ.) στους ***τυφλούς | στραβούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος*** βλ. λ. *μονόφθαλμος* • 3. (για τον ήλιο) δύω: *«ο ήλιος βασιλεύει κι η ημέρα σώνεται»* (δημοτ. τραγ.) || *βασίλεψε ο ήλιος και απλώθηκε παντού η νύχτα* ΑΝΤ. ανατέλλω 4. (για τα μάτια) κλείνω από νύστα ή κούραση: *«βασίλεψαν τα μάτια μου, θέλουν να κοιμηθούνε»* (δημοτ. τραγ.) || *«βασιλεμένα τα ματάκια του, σαν λυγναράκια μες στη νύχτα»* (τραγ.) 5. (μτφ.) πεθαίνω: *«βασίλεψες αγόρι μου, βασίλεψε όλη η πλάση»* (επιτύμβια επιγραφή). — **βασίλεμα** (το) [μεσν.] (σημ. 3, 4). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βασιλεύς.* Για τη σημ. «δύει (ο ήλιος)» (ήδη μεσν.), την οποία απέκτησε η λέξη, έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Οφείλεται στο ότι ο ήλιος στο ηλιοβασίλεμα έχει την πιο όμορφη όψη σε σχέση με κάθε άλλο σημείο τής διαδρομής του, οπότε μπορεί να παρουσιαστεί το «βασιλεύει» στην παλαιότ. σημ. «ζω ως βασιλιάς, επικρατώ, κυριαρχώ» (β) Προήλθε από την παλαιότ. σημ. τού βασιλεύω «αυξάνω, προοδεύω», γιατί «ο ήλιος δύοντας παίρνει δύναμη, για να ανατείλει και πάλι»].

βασιλιάς (ο) {βασιλιάδες} **1.** ο ανώτατος άρχοντας σε καθεστώς, στο οποίο παίρνει την εξουσία με κληρονομική διαδοχή και την ασκεί είτε με απόλυτο τρόπο είτε σύμφωνα με το σύνταγμα: *τυραννικός | έκπτωτος | λαοφιλής ~* || *διώχνω | επαναφέρω τον ~*|| *ο ~ στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα έχει συμβολικό ρόλο* || *η κορώνα | το στέμμα | το σκήπτρο τού ~* ΣΥΝ. μονάρχης, (λόγ.) άναξ· ΦΡ. (α) σαν ***βασιλιάς*** πλουσιοπάροχα, άνετα: ζει ~, *χωρίς προβλήματα και σκοτούρες* (πβ. λ. *αγάς, πασάς, μπέης)* (β) **ο *βασιλεύς απέθανε, ζήτω ο βασιλεύς!*** (λατ. Augustus mortus est, habemus novum Augustum | γαλλ. le roi est mort, vive le roi) η ζωή συνεχίζεται παρά τις όποιες απώλειες ή αναποδιές (γ) ***μαρμαρωμένος βασιλιάς*** ο τελευταίος αυτοκράτορας τού Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος· βλ. κ. λ. *μαρμαρώνω* (δ) ***βασιλιάς τού Κόσμου*** ο Θεός ως δημιουργός και ανώτατη δύναμη 2. (μτφ.) (α) ο κυρίαρχος σε ένα σύνολο: το *ποδόσφαιρο αποκαλείται ~ των σπορ* || το *λιοντάρι είναι ο ~ των ζώων* (β) ο πιο χαρακτηριστικός σε τομέα ή είδος, ο πιο εντυπωσιακός ή ο καλύτερος: αυτός ο *ηθοποιός θεωρείται ~ τού γέλιου* || *το τριαντάφυλλο είναι ο ~ των λουλουδιών* 3. (ειδικότ.) το πρόσωπο που κυριαρχεί ή ελέγχει έναν χώρο δραστηριότητας, αυτός που παράγει και πουλάει τα περισσότερα προϊόντα σε έναν οικονομικό τομέα: ο ~ των διαμαντιών | τής *μπίρας | τού καφέ* · 4. το σημαντικότερο πιόνι στο σκάκι, το οποίο κινείται προς κάθε κατεύθυνση τής σκακιέρας, αλλά κατά ένα μόνο τετράγωνο (βλ. κ. λ. ματ). Επίσης βασιλέας [μεσν.] κ. (λόγ.) **βα**σιλεύς {βασιλέως}.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βασιλέας* < αρχ. *βασιλεύς* < **βασιλ-ηύ-ς,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η λ. μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή ως qa-si-re-u «κατώτερος υπάλληλος», αλλά στους ιστορικούς χρόνους είναι νεότερη των συνωνύμων *άναξ, τύραννος* και *κοίρανος.* Ωστόσο, τόσο το αρχικό επίθημα -eF- (*βασιλ-ήP-5 > ιων. *βασιληύς* κ.ά.) όσο και ο σχηματισμός τού θηλ. βασίλ-ισσα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για δάνειο ανατολικής προελ., όπως άλλωστε και ο ίδιος ο θεσμός τής βασιλείας (ας σημειωθεί ότι το επίθημα *-issa* στο βασίλισσα είναι κατ' αναλογίαν προς εθνωνύμια ανατολικής προελ., όπως *Φοίν-issa, Κίλ-issa,* πράγμα που οδήγησε τους αττικιστές να καταδικάσουν τον τύπο *βασίλισσα,* προκρίνοντας τους τ. *βασίλεια* και βασιλίς, *βασιληΐς).* Στον Όμηρο η λ. περιγράφει όλους τους Αχαιούς αρχηγούς και δεν χρησιμοποιείται για θεότητες, ενώ στην κλασική γλώσσα χαρακτηρίζει γενικά θεούς, τυράννους και κληρονομικούς άρχοντες (αντικαθιστώντας έτσι τις λ. άναξ και *κοίρανος).* Κατά τη Μτγν. Ελλην. η λ. *βασιλεύς* έχει ολοκληρωτικά επικρατήσει των συνωνύμων της και αυτήν χρησιμοποίησαν οι Εβδομήκοντα (μεταφράζοντας την εβρ. λ. melekh) καθώς και οι συγγραφείς τής Κ.Δ., αποδίδοντας την τόσο στον Θεό όσο και σε ανθρώπινους άρχοντες. Βλ. λ. *άναξ, τύραννος].*

βασιλίδα (η) η βασίλισσα· αυτή που επικρατεί ανάμεσα στις όμοιες της: η Κωνσταντινούπολη ήταν *γνωστή και ως «~ των πόλεων».*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βασιλίς, -ίδος,* βλ. λ. βασιλιάς].

Βασιλική (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *βασιλικός < βασιλεύς].*

βασιλική (η) ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. 1. (στη ρωμαϊκή εποχή) μεγαλοπρεπής ορθογώνια αίθουσα που χωρίζεται σε κλίτη (βλ. λ. *κλίτος)* με σειρές κιόνων ή πεσσών χρησίμευε για τις συγκεντρώσεις πλήθους 2. χριστιανικός ναός ορθογώνιου σχήματος που χωρίζεται με κίονες ή πεσσούς σε κλίτη: *τρίκλιτη ~* || η ~ τού *Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη.* [ΕΤΥΜ < μτγν. φρ. *βασιλική (στοά),* θηλ. τού αρχ. επιθ. *βασιλικός,* ο όρος οφείλεται στην αρχ. βασίλειον στοάν, όπου ο *άρχων βασιλεύς* τής αθηναϊκής δημοκρατίας διηύθυνε τις δίκες. Τα κτήρια αυτής τής μορφής (υπόστυλες στοές) ονόμαζαν οι Ρωμαίοι «basilica», από όπου προήλθε τόσο η ονομασία όσο και το αρχικό σχέδιο των ναών αυτού τού ρυθμού, που άρχισαν να εμφανίζονται από το 312 μ.Χ.].

βασιλίκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.) (λαϊκ.) το αξίωμα και η εξουσία τού βασιλιά ΣΥΝ. βασιλεία.

βασιλικόνερο (το) μείγμα υδροχλωρικού και νιτρικού οξέος, που έχει την ιδιότητα να διαλύει τον χρυσό και τον λευκόχρυσο. [ΕΤΥΜ. < *βασιλικός + νερό].*

βασιλικός (ο) {βασιλικοί κ. βασιλικά (τα)} 1. αρωματικό ποώδες φυτό με πλούσια κόμη σε πολλά κλαδάκια και μικρά ωοειδή πράσινα φύλλα, που καλλιεργείται σε γλάστρες και τα αποξηραμμένα φύλλα του χρησιμοποιούνται στη μαγειρική και για αφέψημα: *πλατύφυλλος | φουντωτός | μυρωδάτος | σγουρός ~* ΦΡ. ***μαζί με τον | κοντά στον βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα*** βλ. λ. *γλάστρα* 2. (λαϊκ.) κάθε όμορφο και εξαιρετικό πρόσωπο (κυρ. γυναίκα): *«σγουρέ ~ μου και ματζουράνα μου»* (δημοτ. τραγ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. βασιλικόν *(φυτόν),* ουδ. τού αρχ. επιθ. βασιλικτός].

βασιλικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον βασιλιά: ~ *ανάκτορα | εξουσία | οικογένεια* || *οι ~ τάφοι τής Βεργίνας* 2. αυτός που προέρχεται από τον βασιλιά: ~ *διάταγμα | εντολή | πραξικόπημα*- ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***βασιλική διαταγή* (ή ο *δρόμος είναι ανοιχτός) και τα σκυλιά δεμένα*** για παραγγελία ή διαταγή που δεν επιδέχεται αναβολή ή αντίρρηση (β) ***βασιλική οδός | βασιλικός δρόμος*** *(μη είναι βασιλικήν άτραπον επί γεωμετρίαν,* Ευκλείδης) ο πιο ένδοξος, εντυπωσιακός ή ο καλύτερος τρόπος για να φτάσει κανείς σε κάτι 3. (ως ουσ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το πολίτευμα τής βασιλείας ή τής βασιλευομένης δημοκρατίας ΣΥΝ. βασιλόφρων, μοναρχικός· ΦΡ. ***βασιλικότερος τού βασιλέως*** για κάποιον που δείχνει περισσότερη αυστηρότητα, σχολαστικότητα, ενδιαφέρον, ζήλο ή προθυμία από όσο απαιτούν τα πράγματα ή το πρόσωπο υπέρ τού οποίου δραστηριοποιείται 4. αυτός που ταιριάζει σε βασιλιά, αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια, από λαμπρότητα: η *υποδοχή που του επεφύλαξαν ήταν ~* || *~ γεύμα* ΣΥΝ. μεγαλειώδης 5. αυτός που ξεχωρίζει από τα όμοια του για τις ιδιότητες του: ~ *αετός | τίγρη*- ΦΡ. (α) ***βασιλικός πολτός*** η πλούσια σε πρωτεΐνες και βιταμίνες θρεπτική ουσία, με την οποία τρέφονται οι νύμφες των μελισσών (β) ***βασιλικός κάβουρας*** κάβουρας με τριγωνικό κέλυφος και οξύ ρύγχος, που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και αλιεύεται συστηματικά ως εδώδιμο είδος (γ) ***βασιλικό σύκο*** ποικιλία σύκου με σκουρόχρωμη φλούδα, το οποίο διακρίνεται για την ιδιαίτερα γλυκιά και ευχάριστη γεύση του **6.** ΧΗΜ. ***βασιλικό*** *ύδωρ* ισχυρά οξειδωτικό μείγμα υδροχλωρικού με νιτρικό οξύ, το οποίο διαλύει τα ευγενή μέταλλα, όπως ο χρυσός και ο λευκόχρυσος ΣΥΝ. (καθημ.) βασιλικόνερο. — βασιλικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρλ- < *βασιλεύς* (βλ.λ.). Η φρ. *βασιλικότερος τού βασιλέως* αποδίδει τη γαλλ. plus royaliste que le roi].

βασιλίσκος (ο) **1.** (μειωτ.) ο μικρός και ασήμαντος βασιλιάς · **2.** μυθικό φίδι που έφερε στο κεφάλι λοφίο και παριστάνεται στο στέμμα των Φαραώ **3.** σαύρα που ζει στην Κ. Αμερική και ξεχωρίζει για το λοφίο της, που θυμίζει στέμμα · 4. ωδικό πουλί **με** σώμα μικρό και στρογγυλό- φέρει κίτρινο **ή** πορτοκαλί λοφίο, που θυμίζει στέμμα · **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ο λαμπρότερος αστέρας τού αστερισμού τού Λέοντος. [ΕΤΥΜ αρχ·. υποκ. τού ουσ. βασιλεύς].

βασίλισσα (η) {βασιλισσών} **1.** (α) η σύζυγος βασιλιά (β) η γυναίκα που ασκεί βασιλική εξουσία: η ~ *Ελισάβετ Β΄ τής Αγγλίας*- ΦΡ. ***έχω (κάποια) σαν βασίλισσα*** περιποιούμαι, φροντίζω (κάποια) πάρα πολύ, της ικανοποιώ όλες τις επιθυμίες: τη *γυναίκα του την έχει σαν βασίλισσα* 2. (α) γυναίκα που κυριαρχεί ή ξεχωρίζει σε έναν χώρο, τομέα, δραστηριότητα ή που έχει μια ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: η ~ τής βραδιάς | τής *ομορφιάς* (β) (γενικότ. για καθετί θηλ. γένους) που κυριαρχεί σε έναν χώρο: η *ομάδα κατέκτησε το ευρωπαϊκό κύπελλο* κι έγινε ~ τής *Ευρώπης* · 3. το μόνο γόνιμο θηλυκό αποικίας εντόμων

(π.χ. μυρμηγκιών, μελισσών) · 4. το ισχυρότερο κομμάτι στο σκάκι, το οποίο μπορεί να κινείται προς οποιαδήποτε κατεύθυνση τής σκακιέρας (μπροστά, πίσω, πλαγίως και διαγωνίως) χωρίς περιορισμό στον αριθμό των τετραγώνων. [ΕΤΥΜ. αρχ. θηλ. τού ουσ. *βασιλεύς* (βλ.λ.)].

βασιλοθυγατέρα (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η κόρη τού βασιλιά.

βασιλοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βασιλοθυγατέρα.

βασιλοκτονος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκοτώσει βασιλιά. [ΕΤΥΜ. < *βασιλο-* (< *βασιλεύς)* + *-κτόνος* < *κτείνω* «σκοτώνω», βλ. κ. *-κτονία]*.

βασιλομήτωρ (η) [1868] {βασιλομήτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (λόγ.) η μητέρα τού βασιλιά.

βασιλόπιτα (η) {δύσχρ. βασιλοπιτών} η πίτα που παρασκευάζεται για την ημέρα τής γιορτής τού Αγίου Βασιλείου (1η Ιανουαρίου), ειδικά για την εορτή τής Πρωτοχρονιάς, μέσα στην οποία τοποθετείται τυχερό νόμισμα (φλουρί): η *κοπή* | *το φλουρί της* ~. [ΕΤΧΜ Το έθιμο τής *βασιλόπιτας* προέρχεται από τα ρωμαϊκά Saturnalia (Κρόνια), αγροτική γιορτή, κατά τη διάρκεια τής οποίας προσφέρονταν στους θεούς οι απαρχές των γεννημάτων και ταυτόχρονα αναδεικνύόταν με κλήρωση ο «βασιλιάς των Σατουρναλίων», που χαρακτηριζόταν ως το τυχερό πρόσωπο τής ημέρας και του αποδίδονταν τιμές. Παρόμοια έθιμα συναντούμε στις αρχ. ελλην. εορτές των Θαλυσίων και Θαργηλίων (αγροτικές γιορτές). Η λαϊκή παράδοση συνέδεσε αργότερα το έθιμο με τον Μ. Βασίλειο].

βασιλοπούλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη τού βασιλιά ΣΥΝ. πριγκίπισσα, πριγκιπέσα, (λογοτ.) ρηγοπούλα.

βασιλόπουλο (το) ο γιος τού βασιλιά ΣΥΝ. πρίγκιπας, (λογοτ.) ρηγόπουλο ΦΡ. ***το βασιλόπουλο τού παραμυθιού*** βλ. λ. *παραμύθι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *βασιλο-* (< *βασιλεύς)* + *-πουλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»].

βασιλόφρων, -ων, -ον [1869] {βασιλόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων) (λόγ.) αυτός που υποστηρίζει το πολίτευμα τής βασιλείας ΣΥΝ. βασιλικός, φιλοβασιλικός, φιλομοναρχικός. Επίσης βασιλόφρονας (ο/η).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*. [ΕΤΥΜ. < *βασιλο-* (< *βασιλεύς)* + *-φρων*< *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

βασιλοχουντικός, -ή, -ό (μειωτ.) αυτός που υποστηρίζει τη βασιλεία και τη χούντα (τού 1967-74) ΣΥΝ. ακροδεξιός.

βάσιμος, -η, -ο αυτός που έχει λογικό έρεισμα, που μπορεί να δικαιολογηθεί: ~ *φόβος* | *κατηγορίες* | *υποψίες* | *ανησυχίες* | *υπόνοιες* | *αποδείξεις* ΣΥΝ. δικαιολογημένος ΑΝΤ. αστήρικτος. — βασιμότητα (η) [1815], **βάσιμα** | **βασίμως** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «βατός, διαβατός», < αρχ. *βάσις*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

βασκαίνω κ. αβασκαίνω ρ. μετβ. {βάσκα-να, -νθηκα, -μένος} (λαϊκ.) προξενώ με την επήρεια τού βλέμματος ή τής σκέψης μου (λόγω ζήλιας, φθόνου κ.λπ.) βλάβη σε άλλον (βλ. κ. *κακό μάτι, λ. μάτι)* ΣΥΝ. ματιάζω- ΦΡ. ***(φτου σου) να μην αβασκαθείς*** βλ. λ. *αβασκαίνω*. — βασκαντικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βάσκανος]*.

βάσκαμα (το) {βασκάμ-ατός | -ατα, -άτων} η βασκανία (βλ.λ.).

βασκανία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **αβασκανία** (η) {χωρ. πληθ.} το μάτιασμα (κάποιου), η πρόκληση (σε κάποιον) βλάβης ή ενοχλητικών συμπτωμάτων (λ.χ. πονοκεφάλου), που προκαλείται, όπως πιστεύεται, όταν κάποιος κοιτάξει άλλον με ζήλια ή φθόνο ή σκεφτεί κακό γι' αυτόν: *του διάβασε την ευχή κατά τής* ~.

βάσκανος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί βλάβη με την επίδραση τού βλέμματος του (κακό μάτι) ή τής σκέψης του ή απλώς αυτός που προξενεί κακό: ~ *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν η λ. δήλωνε αρχικά το περιεχόμενο μαγικών επικλήσεων, τότε ίσως συνδ. με θρακοϊλλυρική λ. (πβ. λατ. for «αρθρώνω, μιλώ», μτχ. fatus), αντίστοιχη των ρ. φημί, *φάσκω* «λέγω», πράγμα που ενισχύεται από τον παράλληλο τ. *φασκαίνω* (τού *βασκαίνω)*. Το λατ. fascinum «βασκανία - πέος» είναι δάνειο από την Ελλην.].

βασκαντήρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το φυλακτό που θεωρείται ότι αποτρέπει τη βασκανία (κυρ. γαλάζια χάντρα): *παλιά στα χωριά κρεμούσαν μια ~ στα ζώα για να μη ματιαστούν* 2. φυτό για το οποίο πιστεύεται ότι θεραπεύει τη βασκανία.

Βάσκος (ο) 1. το μέλος φυλετικής ομάδας που κατοικεί στη Β. Ισπανία και τη Ν. Γαλλία κατά μήκος τού Βισκαϊκού Κόλπου και ομιλεί γλώσσα με άγνωστη προέλευση (μη ινδοευρωπαϊκή) **2**. ***Χώρα των Βάσκων*** η περιοχή που περιλαμβάνει τμήμα τής Β. Ισπανίας και τής Ν. Γαλλίας και στην οποία μιλιέται η γλώσσα των Βάσκων. — βασκικός, -ή, -ό κ. **βάσκικος,** -η, -ο, Βασκική (η) κ. Βασκικά κ. Βάσκικα (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. γαλλ. Basque | ισπ. Vasca < λατ. Vasconia (> γαλλ. Gasconie «Γασκονία»), αγν. ετύμου, μη Ι.Ε. εθνωνύμιο. Το ίδιο ισχύει και για τη βασκική ονομασία Eskualduna «Βάσκου». Έχει ωστόσο διατυπωθεί η υπόθεση ότι το πρόσφυμα *-sk-,* που απαντά και στο εθνωνύμιο *Ετρούσκοι,* χαρακτήριζε γενικά λαούς προϊνδοευρωπαϊκής καταγωγής].

βασμούλος (ο) → γασμούλος

Βασόρα (η) πόλη τού ΝΑ. Ιράκ στις όχθες τού Τίγρη. [ΕΤΥΜ. < αραβ. Basra < επίθ. al-basrah «μαλακός», λόγω τού είδους τού χώματος και τού εδάφους τής περιοχής].

βασταγερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που δεν σπάει εύκολα, που χαρακτηρίζεται από στερεότητα και ανθεκτικότητα ΣΥΝ. ανθεκτικός, στερεός ΑΝΤ. εύθραυστος. [ΕΤΥΜ. <*βασταγή* + παραγ. επίθημα *-ερός,* με επίδρ. τού επιθ. *γερός]*.

βάσταγα (το) ~» αβασταγό

βαστάζος (ο) ο εργάτης (συχνά ιθαγενής αχθοφόρος σε εξερευνητικές αποστολές) που μεταφέρει αποσκευές, φορτίο ΣΥΝ. χαμάλης, αχθοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. μτχ. ενεστ. *βαστάζων* (ρ. *βαστάζω),* κατά το σχήμα *γέρος* < *γέρων, δράκος* < *δράκων* κ.ά.].

βαστάζω ρ. μετβ. {βάστ-αξα κ. -ηξα} **1**. φέρω (αντικείμενο) ως φορτίο ΣΥΝ. κουβαλώ 2. (μτφ.) αντέχω, υπομένω: δεν *μπόρεσε να βαστάξει τον χαμό τού γυιου της και μαράζωσε απ' την πίκρα της*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η συσχέτιση του με τα μτγν. λατ. bastum «μπαστούνι» και basterna «φορείο» φαίνεται πιθ., η δε έλλειψη ικανοποιητικών συνδέσεων με άλλες γλώσσες ίσως σημαίνει πως η λ. αποτελεί δάνειο μεσογειακής αρχής. Στον Όμηρο η λ. *βαστάζω* σήμαινε «σταθμίζω, ζυγίζω στα χέρια μου» (πβ. *Οδ.* λ 594: *λάαν βαστάζοντα πελώριον),* από όπου προέκυψε η σημ. «σηκώνω, εγείρω» και, εν συνεχεία, «κρατώ, υποφέρω». Τη σημ. «παίρνω στην πλάτη μου, σηκώνω, κρατώ» έχει το ρ. στην Κ.Δ. (π.χ. *Γαλ.* 6, 2: αλλήλων τά βάρη βαστάζετε...)].

βάσταξα ρ. → βαστάζω, βαστώ

βάστηξα ρ. → βαστάζω, βαστώ

Βαστίλλη (η) φρούριο τού Παρισιού που εχρησιμοποιείτο ως φυλακή και γκρεμίστηκε κατά τη Γαλλική Επανάσταση (1769). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Bastille (οπτικό δάνειο) < προβηγκ. bastide < παλ. γαλλ. bastir «κτίζω». Το τοπωνύμιο θα είχε αρχικώς απλώς τη σημ. «κτήριο»].

βαστώ (κ. -άω) ρ. μετβ. και αμετβ. {βαστάς... | βάστ-αξα κ. -ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ.) 1. κρατώ, σηκώνω βάρος: *βαστούσε δύο βαλίτσες στα χέρια* || (μτφ.) ~ την *κοιλιά μου από τα γέλια* (ξεκαρδίζομαι, γελώ πάρα πολύ, ασταμάτητα) || (παροιμ.) «δεν *μπορείς να βαστήξεις δύο καρπούζια κάτω απ' την ίδια μασχάλη*» (δεν μπορεί να κάνει κάποιος πολλές δουλειές το ίδιο καλά ταυτόχρονα) **2**. εμποδίζω (κάποιον/κάτι) να εκδηλωθεί, να φανεί **ή** να κάνει (κάτι): ~ την *περιέργεια* | *τον θυμό* | *τα γέλια μου* || *δεν μπόρεσα να βαστήξω τα δάκρυα μου* || *βαστάτε με, γιατί θα τον σκοτώσω!* || *τον βάστηξα με τα χίλια ζόρια, για να μην τους ορμήσει!* ΣΥΝ. συγκρατώ, περιορίζω- ΦΡ. ***βαστώ* | *κρατώ την αναπνοή μου*** βλ. λ. *αναπνοή* 3. παρέχω στήριγμα σε (κάποιον/κάτι): *δύο νεαροί βαστούσαν την ηλικιωμένη κυρία, για να περάσει απέναντι* || *δεν με βαστούν τα πόδια μου από την κούραση* ΣΥΝ. υποβαστάζω 4. έχω (κάτι) επάνω μου, το φέρω μαζί μου: δεν ~ *χρήματα σήμερα, να σας πληρώσω αύριο;* 5. έχω την ευθύνη και τη φροντίδα: τόσο *νέα γυναίκα και βαστάει και σπίτι και μαγαζί;* || ~ (λογιστικά) *βιβλία* | *λογαριασμούς* | *το ταμείο* ΣΥΝ. κρατώ 6. τηρώ, φυλάγω (κάτι): ~ *όρκο* | *μυστικό'* ΦΡ. ***το βαστώ (κάποιου)*** θυμάμαι συνεχώς την προσβολή που μου έκανε (κάποιος), έχω στο μυαλό μου την εκδίκηση: του το *βαστάει από παλιά, τότε που είχαν τσακωθεί για κτηματικές διαφορές* 7. αντέχω, υπομένω (κάποιον/κάτι): δεν *το* ~ *τέτοιο ρεζιλίκι-* ΦΡ. **(ΓΟ) *βαστάει η καρδιά μου*** (κάτι) έχω την ψυχική δύναμη να αντέξω (κάτι): *(το) βαστάει η καρδιά σου να βλέπεις μικρά παιδιά να πεθαίνουν απ' την πείνα;* **8.** τολμώ, στη ΦΡ. μου ***βαστάει (να κάνω κάτι):*** *βγες έξω, αν σου βαστάει, και θα δεις τι θα πάθεις* ♦ (αμετβ.) 9. (α) αντέχω, υπομένω: πώς *βαστάς ακόμη και δεν αντιδράς;* || δεν ~, *θα του τα πω κι ό,τι γίνει!* (β) έχω αντοχή (ως στήριγμα): *έβαλες πολλά πράγματα πάνω του, θα βαστήξει;* 10. (ειδικότ.) συγκρατούμαι: *για βάστα λίγο, μην είσαι τόσο επιθετικός!* (περίμενε, συγκρατήσου) 11. διαρκώ: τα παλιά χρόνια *το γλέντι τού γάμου βαστούσε μερόνυχτα ολόκληρα* || *θα βαστάξει πολύ ακόμη αυτή η κατάσταση;* ΣΥΝ. κρατώ 12. (ειδικότ.) διατηρούμαι σε καλή κατάσταση: τα *καλά υλικά βαστούν πολλά χρόνια* 13. κατάγομαι: ~ *από καλή οικογένεια* || *βαστάει από γενιά μακεδονομάχων* (μεσοπαθ. βαστιέμαι) 14. συγκρατούμαι: *το πώς βαστήχτηκα εκείνη την ώρα και δεν τον έβρισα είναι άξιον απορίας!* ΣΥΝ. κρατιέμαι **15**. διατηρούμαι σε ορισμένη (σωματική) κατάσταση ΣΥΝ. κρατιέμαι- ΦΡ. ***καλά βαστιέται*** (ι) (κυρ. για ηλικιωμένο πρόσωπο) διατηρείται, βρίσκεται σε καλή (κυρ. σωματική) κατάσταση: *για την ηλικία του καλά βαστιέται* || *πώς τα καταφέρνουν μερικοί και βαστιούνται τόσο καλά σε τέτοια ηλικία;* (ii) έχει χρήματα, είναι σε καλή οικονομική κατάσταση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαστώ* < αρχ. *βαστάζω,* μεταπλασμένος τ. κατά το σχήμα *κοιτώ - κοιτάζω, αρπώ - αρπάζω]*.

βατ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. η μονάδα μέτρησης τής ισχύος (σύμβολο W).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. watt (οπτικό δάνειο), από το όνομα τού Βρετανού μηχανικού και εφευρέτη James Watt (1736-1819), που εφεύρε την ατμομηχανή και άλλες πρωτοποριακές για την εποχή μηχανές].

βάτα (η) {δύσχρ. βατών} **1.** το βαμβακερό υλικό που μπαίνει στους ώμους των ρούχων κάτω από το ύφασμα, για να τονίζει τους ώμους και να κρατάει το σχήμα τού ρούχου: *πουκάμισο* | *σακάκι με βάτες* **2.** το ρολό επεξεργασμένου βαμβακιού ή μαλλιού. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. ovatta < γαλλ. ouate < μεσν. λατ. wadda, αγν. ετύμου].

Βατερλώ (το) {άκλ.} **1**. κωμόπολη τού Βελγίου, γνωστή από την μάχη, στην οποία ηττήθηκε ο Ναπολέων (το 1815) από τις ενωμένες δυνάμεις των Άγγλων, Πρώσων και Ολλανδών υπό την αρχηγία τού λόρδου Ουέλλιγκτον 2. (μτφ.) κάθε συντριπτική ήττα: *οι εκλογές υπήρξαν ~ για το κόμμα* || *το ~ μιας ομάδας στο Κύπελλο Ευρώπης*. [ΕΤΥΜ. < φλαμανδ. Waterloo (γαλλ. προφορά) < water «νερό» + loo «ιερό^ δάσος»].

βατεύω ρ. μετβ. {βάτευ-σα, -τηκα, -μένος} (για αρσενικό ζώο) συνευρίσκομαι σεξουαλικά με θηλυκό ζώο ΣΥΝ. (!) πηδώ, μαρκαλίζω. — **βάτεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *βατώ (-έω)* < αρχ. *βαίνω*. Το ρ. βατώ αποσπάστηκε μάλλον από αρχ. σύνθετες λ., στις οποίες ήταν β' συνθ., π.χ. *αἴθερο-βατώ, ἀκρο-βατώ, ἀερο-βατώ]*.

βατήρας (ο) το βάθρο πάνω στο οποίο πατά κανείς πριν εκτελέσει

άλμα (συνήθ. σε αθλήματα γυμναστικής, αλλά και σε πισίνες για βουτιές ή εκκινήσεις). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βατήρ, -ήρος* < *βαίνω* (βλ.λ.)]. -βάτης, βάτισσα | -βάτιδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το πρόσωπο που: **1**. βαδίζει, περπατάει πάνω σε κάτι: *σχοινο-βάτης, ορει-βάτης, ακρο-βάτης* 2. βαδίζει σε ορισμένη χρονική διάρκεια ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βάτης*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επι-βά-της*, άνα-βάτης), που προέρχεται από το ρ. *βαίνω* (θ. βα- | βη- + επίθημα *-της)*. Βλ. κ. *βατήρας]*.

Βατικανό (το) (ιταλ. Stato della Città del Vaticano = Κράτος τής Πόλης τού Βατικανού) κρατίδιο στο κέντρο τής Ρώμης, έδρα τού Πάπα και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με νόμισμα τη λιρέτα Βατικανού ΣΥΝ. Αγία Έδρα (ιταλ. Santa Sede).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Vaticano < λατ. Vaticanus (Collis), όνομα λόφου τής Ρώμης (ίσως συνδέεται με το ρ. vaticinor «χρησμωδώ, μαντεύω» < vates «προφήτης»). Η σημερινή επίσ. ονομασία δόθηκε το 1929, οπότε και αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος].

βατίστα (η) {δύσχρ. βατιστών} λεπτό λινό ύφασμα με πυκνή ύφανση. Επίσης **μπατίστα**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. batista < γαλλ. batiste, ίσως από το όνομα τού εργοστασιάρχη Baptiste de Cambrais (13ος αι.), που ανέπτυξε και οργάνωσε τη βιομηχανία λινών].

βάτο (το) η βάτος (βλ.λ.): *έπεσε μες στα ~* || *κόβω τα ~ για ν' ανοίξω τον δρόμο.*

βατόμετρο (το) {βατομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής ισχύος τού ρεύματος σε βατ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. wattmeter (νόθο συνθ.)].

βατόμουρο (το) ο μαύρος ή κόκκινος φαγώσιμος καρπός τής βάτου· χρησιμοποιείται και στη ζαχαροπλαστική. — **βατομουριά** (η).

βατός, -ή, -ό **1.** (για τόπους) αυτός που μπορεί να τον βαδίσει, να τον διαβεί κάποιος, χωρίς να συναντήσει εμπόδια ΑΝΤ. αδιάβατος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται μέσα στα όρια των δυνατοτήτων (κάποιου): *τα θέματα των εξετάσεων ήταν ~ για τους μαθητές* || *το αρχαίο κείμενο ήταν ~·* δεν είχε *πολλές δυσκολίες* ΣΥΝ. προσπελάσιμος, προσιτός. — βατότητα (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *βαίνω* (βλ.λ.)].

βάτος (ο/η) 1. αγκαθωτός θάμνος, συνηθισμένος σε δάση, πολλά είδη τού οποίου παράγουν εδώδιμους καρπούς (βατόμουρα) 2. ΘΡΗΣΚ. *και-ομένη βάτος* ο θάμνος που, κατά τη Βίβλο, είδε ο Μωυσής να φλέγεται, χωρίς να καίγεται.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογειακό δάνειο. Ήδη μτγν. η συνύπαρξη αρσενικού και θηλυκού γένους. Η φρ. *καιομένη βάτος* οφείλεται στην αφήγηση τής Π.Δ., σύμφωνα με την οποία ο Μωυσής είδε στο όρος Χωρήβ μια βάτο που καιγόταν, χωρίς να καταστρέφεται *(Έξοδος* 3, 2: *και ορά δτι ό βάτος καίεται πυρί, ό δέ βάτος ου κατε-καίετο),* πράγμα που οφειλόταν στην παρουσία τού Θεού].

βατραχάνθρωπος (ο/η) {βατραχανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** δύτης τού Πολεμικού Ναυτικού, ειδικά εκπαιδευμένος σε αποστολές υποβρύχιων επιχειρήσεων: *οι ~ των υποβρύχιων καταστροφών 2.* (γενικότ.) κάθε δύτης: *σχολή βατραχανθρώπων*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. frogman].

βατράχι (το) {βατραχ-ιού | -ιών} **1.** ο βάτραχος (βλ.λ.) **2**. (αργκό) ο βατραχάνθρωπος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρρζ. *βατράχιον,* υποκ. τού *βάτραχος]*.

βατραχοπεδίλο (το) υπόδημα κολύμβησης από ελαστικό υλικό και σε σχήμα πτερυγίου (πλατύ στην άκρη), το οποίο επιτρέπει στον κολυμβητή να κινείται γρηγορότερα μέσα στο νερό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. flipper].

βατραχοπόδαρο (το) καθένα από τα πίσω πόδια τού βατράχου, που σε πολλές χώρες (π.χ. Γαλλία) τρώγονται ως έδεσμα.

βάτραχος (ο) {βατράχ-ου | -ων, -ους} **1**. αμφίβιο χωρίς ουρά με χαρακτηριστικά του τη διχοτομημένη γλώσσα, τα ισχυρά πίσω πόδια που φέρουν μεμβράνη μεταξύ των δακτύλων και με τη βοήθεια των οποίων πραγματοποιεί άλματα, καθώς και την ιδιαίτερη κραυγή (κόασμα) ΣΥΝ. (λαϊκ.) βάθρακας, μπάκακας· ΦΡ. ***πίνει σαν βάτραχος*** πίνει πολύ νερό · **2**. το αυτοκίνητο με υδροπνευματικές αναρτήσεις (κυρ. Citroen, παλαιό μοντέλο). — (υποκ.) βατραχάκι (το), βατραχο-**ειδής**,-ής,-ές [1861]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. botrax «σαύρα»].

βατσιμάνης (ο) {βατσιμάνηδες} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) φύλακας τού πλοίου στο λιμάνι. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. watch-man (με ατελή προφορά)].

βατσίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) 1. ο δαμαλισμός, ο εμβολιασμός κατά τής ευλογιάς 2. (συνεκδ.) η ουλή που μένει στο σημείο όπου έγινε εμβόλιο δαμαλισμού. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. vaccina < λατ. vaccinus < vacca «αγελάδα»].

βατσινιά (η) (λαϊκ.) 1. η βάτος 2. έκταση γεμάτη από βάτους.

βατσινιάζω ρ. μετβ. {βατσίνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) εμβολιάζω με δαμαλίδα (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. δαμαλίζω. Επίσης βατσινάρω κ. **βα**-τσινόνω

βάτσινο (το) (λαϊκ.) ο καρπός που παράγει η βάτος ΣΥΝ. βατόμουρο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βάτσινον* < μτγν. *βάτινον* < αρχ. *βάτος]*.

βατταρίζω ρ. αμετβ. {βαττάρισα} (αρχαιοπρ.) **1.** μιλώ έχοντας κακή άρθρωση ΣΥΝ. τραυλίζω, τσευδίζω **2**. (μτφ.) μιλώ σαν μωρό, μωρολο-γώ ΣΥΝ. βαττολογώ. — βατταρισμός (ο) [μτγν.] κ. βαττάρισμα (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. ηχομιμητική λ., όπως φαίνεται και από το διπλό -τ-, το οποίο μαρτυρείται επίσης στη λ. *βαττολογώ* (βλ.λ.). Παρόμοιοι σχηματισμοί απαντούν και σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες, π.χ. λατ. butubatta «ανοησίες, μπούρδες», balbus «τραυλός» κ.ά.].

βαττολογώ ρ. αμετβ. {βαττολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μιλώ ακατάσχετα, αναμασώ τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να αναφέρω κάτι ουσιαστικό και χρήσιμο ΣΥΝ. φλυαρώ, μωρολογώ. — **βαττολογία** (η) [μτγν.], **βαττολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαττολογώ (-έω),* ηχομιμητική λ. (με β' συνθ. *-λογώ* < *-λόγος),* όπως φαίνεται και από το διπλό -τ- , το οποίο μαρτυρείται και στο συνώνυμο *βατταρίζω* (βλ.λ.). Το γεγονός ότι η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ.Δ. κατά την Επί τού Όρους Ομιλία (Ματθ. 6, 7: *προσευχόμενοι δέ μή βαττολογήσητε ώσπερ οί εθνικοί,* με τη σημ. «επαναλαμβάνω τα ίδια και τα ίδια, κενολογώ»), έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ρ. *βαττολογώ* είναι πιθ. νόθο συνθ.: < αραμ. battal «κενός, μάταιος» + *-λογώ)*.

-βατο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν: 1. το βάδισμα πάνω σε κάτι: *ακρο-βατώ, σχοινο-βατώ* 2. το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βατώ*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *άερο-βατώ,* μτγν. *άκρο-βατώ),* που προέρχεται από το ρ. *βαίνω* μέσω των συνθέτων σε *-βάτης* (βλ.λ.)].

Βαυαρία (η) → Βαβαρία

βαυαρικός, -ή, -ό → Βαβαρία

Βαυαροκρατία (η) → Βαβαροκρατία

βαυκαλίζω ρ. μετβ. {βαυκάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξαπατώ ή καθησυχάζω (κάποιον) με ψεύτικες υποσχέσεις ή καλλιεργώντας μάταιες προσδοκίες: *βαυκαλίζει τον λαό με υποσχέσεις και μεγαλοστομίες* || (μεσοπαθ.) *βαυκαλιζόταν με την ιδέα ότι θα του παρείχαν υποστήριξη, όταν θα τη χρειαζόταν.* — βαυκάλισμα (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού συνωνύμου *βαυκαλώ (-άω),* αβεβ. ετύμου, προφανώς συνδ. με το αρχ. βαυβώ «κοιμίζω, νανουρίζω», < βαῦ *βαϋ* [αρχ. προφορά bau bau], μίμηση τού γαβγίσματος τού σκύλου (λ. τής παιδικής γλώσσας), πβ. λατ. baubor «γαβγίζω». Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *βαυκαλώ* < *βαϋ* + *κηλώ* «μαγεύω, τέρπω», προσκρούει στο βραχύ -α- τού ρ. *βαυκαλώ)*.

βαφέας (ο) {βαφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη βαφή: *~ υφασμάτων | αυτοκινήτων 2.* (λόγ.) ο μπογιατζής (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βαφεύς* < *βαφή]*.

βαφείο (το) [μτγν.] ο χώρος εργασίας τού βαφέα.

βαφή (η) **1**. ο χρωματισμός αντικειμένου: *η βαφή τής πόρτας | τού αυτοκινήτου* · 2. η χρωστική ύλη: *βαφή μαλλιών | αβγών* ΣΥΝ. μπογιά · **3.** (στη μεταλλουργία) η θέρμανση ενός μεταλλικού αντικειμένου σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια η απότομη ψύξη του με βύθιση σε νερό ή λάδι, ώστε να βελτιωθούν οι ιδιότητες του (λ.χ. να αυξηθεί η σκληρότητα τού χάλυβα). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βάπτω]*.

βαφιάς (ο) {βαφιάδες} (λαϊκ.) **1**. ο βαφέας (βλ.λ.) **2**. (ειρων.) ο ζωγράφος.

βαφικος, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη βαφή 2. αυτός που είναι κατάλληλος για βαφή **3**. ***βαφική*** (η) η τέχνη και το επάγγελμα τού βαφέα.

βαφτίζω ρ. → βαπτίζω

βάφτιση (η) → βάπτιση

βαφτίσια (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η τελετή τής βάπτισης: *στα ~ τού μωρού είχαν έρθει όλοι οι συγγενείς.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βάπτισις,* με αλλαγή γένους].

βαφτισιμιός (ο), βαφτισιμιά (η) πρόσωπο το οποίο έχει βαφτίσει κάποιος ΣΥΝ. βαφτιστήρι · ΦΡ. ***από βαφτισιμιου μου*** από τη βάφτιση μου, από μωρό: αυτό το 'χω ~.
[ΕΤΥΜ. < **βαπτισιμαῖος* < **βαπτίσιμος* (< μτγν. *βάπτισις)* + *-αῖος,* πβ. *αναδεξιμιός, γεννησιμιός* κ.ά.].

βάφτισμα (το) → βάπτισμα

βαφτιστήρα (η) [μεσν.] η βαφτισιμιά (βλ.λ.).

βαφτιστήρι (το) {βαφτιστηρ-ιού | -ιών} ο βαφτισιμιός (βλ.λ.). **—** (υποκ.) βαφτιστηράκι (το).

βαφτιστής (ο) → βαπτιστής

βαφτιστικός, -ή/-ιά, -ό → βαπτιστικός

βάφω ρ. μετβ. {έβαψα, βάφτηκα, βαμμένος) **1.** χρωματίζω με χρωστική ύλη (μπογιά, βερνίκι, βαφή κ.λπ.(: *έβαψε πράσινα τα κάγκελα τού σπιτιού* || *~ τα νύχια | τα μαλλιά | πασχαλινά αβγά* || *ο δρόμος βάφτηκε με αίμα-* ΦΡ. (α) ***τα βάφω μαύρα*** βλ. λ. *μαύρος* (β) (!) (παροιμ.) **με *πορδές δεν βάφουν αβγά*** με ελάχιστες προϋποθέσεις, με περιορισμένα μέσα ή χωρίς την απαραίτητη εργασία δεν μπορεί να γίνει σωστά μια δουλειά, να εκτελεστεί ένα έργο: αν δεν *δουλέψεις σκληρά, μην περιμένεις τίποτα-* ~! (γ) (καθημ.-οικ.) την ***έβαψα | την έχω βαμμένη*** είμαι σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, δεν τη γλυτώνω με τίποτε: αν σε *πιάσουν, την έβαψες!* · 2. (στη μεταλλουργία) θερμαίνω μεταλλικό αντικείμενο σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια το ψύχω βυθίζοντας το σε υγρό, ώστε να σκληρύνει: - τη *λάμα τού σπαθιού* **3**. (μεσοπαθ. ***βάφομαι)*** αλείφω το πρόσωπο με καλλυντικές βαφές, κάνω μακιγιάζ: *οι ηθοποιοί βάφονται πριν βγουν στη σκηνή* || *βάφτηκε, στολίστηκε και πήγε στο πάρτι-* ΦΡ. ***βάφομαι με αίμα*** (κυρ. στον αόρ.) καταστέλλομαι βιαίως, με αποτέλεσμα την αιματοχυσία: η *εξέγερση των κρατουμένων | η διαδήλωση βάφτηκε με αίμα* 4. (η μτχ. ***βαμμένος,*** *-η, -ο)* ο φανατικός οπαδός κόμματος ή αθλητικού σωματείου: *~ δεξιός | πασοκτζής | κομουνιστής | ολυμπιακός | αεκτζής* ΣΥΝ. μέχρι το κόκκαλο. — βάψιμο (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-. [ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλ. τ. από τον αόρ. *έβαψα* τού ρ. *βάπτω,* κατά το σχήμα *άλειψα - αλείφω, έγραψα - γράφω* κ.τ.ό. Το αρχ. *βάπτω* < **βάφ^ω* < Ι.Ε. **g^{w}mbh* «βαθύς, βυθός», πβ. αρχ. σουηδ. kvaf «βυθός». Ομόρρ. *βαθ-ύς,* αρχ°. *βένθος* «βάθος», *βόθ-ρος, βυθ-ός, βαπτ-ίζω* κ.ά. Το ρ. *βάπτω* αρχικώς είχε τη σημ. «βυθίζω» (κυρ. σε υγρό ή αίμα), π.χ. Αισχύλος *(,Προμηθ. Δεσμ.* 863) «εν *σφαγαΐσι βάψασα ξίφος».* Η σημ.

«χρωματίζω» είναι ήδη αρχ. και αναφέρεται κυρ. σε υφάσματα, υλικά οικοσκευής και μαλλιά].

βαχ επιφών. (συνήθ. *αχ, ~!*) για την έκφραση πόνου, απελπισίας: *άρχισε πάλι τα «αχ» και «~»!* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. vah!].

βγάζω κ. (λαϊκ.) βγάνω ρ. μετβ. {έβγαλα, βγάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή μεταφέρω (κάτι) έξω από το εσωτ°ρικό σημείο όπου βρίσκεται: *~ από την τσέπη το πορτοφόλι* || *~ τα σκουπίδια στον δρόμο* || *~ το γάλα από το ψυγείο* || *- τα ρούχα απ' τη ντουλάπα* ΣΥΝ. (λόγ.) εξάγω ΑΝΤ. βάζω, εισάγω- ΦΡ. ***βγάζω από την τσέπη μου*** δίνω από τα χρήματα μου, πληρώνω ο ίδιος: *αυτόν δεν τον νοιάζει αν ξοδεύει πολλά λεφτά- άλλωστε, μήπως τα βγάζει απ' την τσέπη του;* 2. μεταφέρω από εσωτερικό σε εξωτερικό χώρο, οδηγώ (κάποιον) σε εξωτερικό χώρο: *τον έβγαλε στον κήπο, να πάρει λίγο αέρα* || *~ τα πρόβατα στη βοσκή-* ΦΡ. (α) ***βγάζω το φίδι από την τρύπα*** βλ. λ. *φίδι* (β) ***βγάζω λαγό*** (ι) *μου τυχαίνει κάτι που με συμφέρει: «οι προσφορές για τα καζίνα έβγαλαν λαγό»* (εφημ.) (ιι) *ανακαλύπτω κάτι σημαντικό για μια υπόθεση: η αστυνομική έρευνα στα δύο καταστήματα έβγαλε λαγό* 3. *στέλνω (κάτι) σε άλλη χώρα, κάνω εξαγωγή: - λαθραίο συνάλλαγμα* || *έβγαλε τα λεφτά του στην Ελβετία* 4. (ειδικότ.) *αφαιρώ από το σώμα μου (ρούχα ή εξαρτήματα που φορώ): ~ τη μπλούζα* | *το ρολόι μου-* ΦΡ. (α) ***βγάζω (σε κάποιον) το καπέλο*** βλ. λ. *καπέλο* (β) ***βγάζω (κάποιον) από τα ρούχα του*** *κάνω (κάποιον) να αγανακτήσει: τον έβγαλε απ' τα ρούχα του τον άνθρωπο μ' αυτά που του έλεγε!* 5. *αποσπώ, αποχωρίζω: μου έβγαλαν το χαλασμένο δόντι* (μου έκαναν εξαγωγή) 6. *απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία βρίσκεται: ~ κάποιον από αδιέξοδο* | *από την αφάνεια-* ΦΡ. ***βγάζω (κάποιον) από τα σκοτάδια*** διαφωτίζω (κάποιον): *οι διδάσκαλοι τού Γένους έβγαλαν τον αμαθή λαό από τα σκοτάδια* 7. *εξαφανίζω, εξαλείφω: ~ τον λεκέ από το πουκάμισο-* ΦΡ. ***βγάζω (κάποιον) από τη μέση*** εξουδετερώνω (κάποιον) **8.** *αφαιρώ από σύνολο, βάζω χωριστά: αν από τα πέντε μήλα βγάλουμε τα δύο, θα μας μείνουν τρία* ΣΥΝ. αφαιρώ 9. *απομακρύνω, διώχνω, κάνω (κάποιον/κάτι) να βγει, να φύγει από εκεί όπου βρίσκεται: η δασκάλα τον έβγαλε από την τάξη, επειδή έκανε φασαρία-* ΦΡ. ***βγάζω (κάτι | κάποιον) απ' το μυαλό μου*** (ι) *επινοώ με τη φαντασία μου (κυρ. κάτι που παρουσιάζω σαν πραγματικό): απ'το μυαλό του την έβγαλε αυτή την ιστορία* (ιι) *παύω να σκέφτομαι (κάτι/κάποιον): αυτό βγάλ' το απ'το μυαλό σου!* (ούτε να το σκέφτεσαι!) 10. *απομακρύνω, παίρνω (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται: βγάλε τα πράγματα σου απ' το κρεβάτι να ξαπλώσω-* ΦΡ. ***βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*** βλ. λ. *κάστανο* 11. *πηγαίνω (κάποιον) βόλτα, συνοδεύω (κάποιον) σε έξοδο για ψυχαγωγία: η γυναίκα του παραπονιέται ότι δεν τη βγάζει συχνά έξω* 12. *παθαίνω ατύχημα (σε μέλος τού σώματος μου): Μην παίζετε με τα ξύλα! Θα βγάλετε κανένα μάτι* (θα πληγωθείτε ή θα πληγώσετε κάποιον στο μάτι) || ~ ΤΟ *χέρι μου* (παθαίνω εξάρθρωση στο χέρι μου)· ΦΡ. (α) (κάτι) ***βγάζει μάτι*** βλ. λ. μάτι (β) το ***γινάτι βγάζει μάτι*** βλ. λ. *γινάτι* (γ) ***(κάποιος) βγάζει μάτια*** βλ. λ. μάτι (δ) ***βγάζω τα μάτια μου*** βλ. λ. μάτι (ε) ***βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)*** βλ. λ. μάτι 13. (εκφραστ.) *καταπονώ (μέλος τού σώματος μου) καταβάλλοντος υπερβολικό κόπο, σε ΦΡ. όπως: τόσα χρόνια* ***έβγαζα τα μάτια μου*** *διαβάζοντας* || *κάθε μέρα πρέπει να* ***βγάζω τα σωθικά μου*** *στην τάξη, μέχρι να με καταλάβουν* (κουράζομαι υπερβολικά, ταλαιπωρούμαι) 14. *οδηγώ, καταλήγω (κάπου): αυτό το μονοπάτι βγάζει ίσια στο ποτάμι* || *όπου μας βγάλει ο δρόμος* (δεν έχουμε συγκεκριμένο προορισμό) || (μτφ.) *αναρωτιέμαι πού θα μας βγάλει αυτή η ιστορία* || *δεν βγάζω άκρη μ' αυτό το θέμα* (βλ. λ. *άκρη*) 15. *εκφράζω, αφήνω να εκδηλωθεί (κάτι που έχω μέσα μου): - τ'απωθημένα μου* | *το άχτι μου* 16. (ειδικότ.) *αφήνω (κάτι) να ακουστεί, παράγω (ήχο): ~ κραυγή* | *στριγγλιά* || (για απόλυτη σιωπή) *δεν ~ μιλιά* | *κιχ* | *άχνα* | *τσιμουδιά* | *κουβέντα-* ΦΡ. (οικ.) ***βγάζω τον σκασμό*** βλ. λ. *σκασμός* 17. *εκφωνώ δημόσια: ~ λόγο* 18. *προκαλώ (συναισθηματική εκδήλωση), έχω ως αποτέλεσμα (κάτι): αυτή η κωμωδία θα βγάλει πολύ γέλιο* || *~ κλάμα* | *δάκρυ* 19. *εμφανίζεται (κάτι) βγαίνοντας από μέσα μου: το μωρό θα βγάλει σε λίγο τα πρώτα του δοντάκια* || *η πληγή κακοφόρμισε και άρχισε να βγάζει πύον* || *οι αμυγδαλιές βγάζουν τα άνθη τους τον Ιανουάριο* || *«τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι»-* ΦΡ. ***βγάζω σπυριά*** (ι) *μου παρουσιάζεται ακμή (ιι) (μτφ.) αποστρέφομαι (κάποιον/κάτι): ~ με τέτοιους ανθρώπους* || *~ όταν ακούω αυτή τη μουσική* 20. *παράγω: τα δέντρα βγάζουν καρπούς* || *το εργοστάσιο βγάζει έτοιμα ενδύματα* 21. *σκέφτομαι (κάτι καινούργιο), επινοώ: ~ ανέκδοτα* | *εύθυμες ιστορίες* || *έβγαλε μια νέα πατέντα* || (με θαυμασμό) *για δες, τι βγάζουν!* (τι σκέφτονται) 22. (ειδικότ. για μηχανήματα) *παράγω μηχανικά: το κλιματιστικό βγάζει ζεστό και κρύο αέρα* 23. *παράγω (κάτι) από (κάτι άλλο) με ειδική διαδικασία: ~ μετάλλευμα από το υπέδαφος* || *~ λάδι απ' τις ελιές* | *κρασί απ' τα σταφύλια-* ΦΡ. ***βγάζω απ' τη μύγα ξίγγι*** *για άνθρωπο που προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος απ' το παραμικρό* 24. αναδεικνύω: *η Ιταλία έβγαλε πολλούς μεγάλους μουσικούς* || *το σχολείο μας έβγαλε πολλούς επιστήμονες* 25. κυκλοφορώ στο εμπόριο: *ο Σαββόπουλος έβγαλε τον πρώτο του δίσκο το 1966* || *~ εφημερίδα-* ΦΡ. (α) ***βγάζω (κάτι) στο σφυρί*** βλ. λ. *σφυρί* (β) ***βγάζω (κάτι) στην αγορά*** κυκλοφορώ (κάτι) στο εμπόριο: *οι αυτοκινητοβιομηχανίες βγάζουν νέα μοντέλα στην αγορά* 26. δημοσιοποιώ, κοινοποιώ: *το υπουργείο έβγαλε τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΦΡ. (α) (οικ.) ***βγάζω βρόμα*** κυκλοφορώ, διαδίδω (κακή, ύποπτη) φήμη: *έβγαλε βρόμα για σένα ότι θα πουλήσεις την επιχείρηση, επειδή δεν πάει καλά* (β) ***βγάζω στον αέρα*** βλ. λ. *αέρας* (γ) ***βγάζω (τα άπλυτα κάποιου) στη φόρα*** βλ. λ. *φόρα* (δ) ***βγάζω (κάτι) προς τα έξω*** εξωτερικεύω, λέω δημόσια: *δεν δίστασε να βγάλει προς τα έξω όσα πιστεύει για τους συναδέλφους του* || *έβγαλε προς τα έξω τα εσωτερικά προβλήματα τού κόμματος του* 27. εκλέγω: *εδώ και τρεις τετραετίες η πόλη βγάζει τον ίδιο δήμαρχο* || *τον έβγαλαν βουλευτή* 28. δίνω σε (κάποιον) όνομα: *τον έβγαλαν Ηλία* 29. αποδίδω σε (κάποιον) ιδιότητα, παρουσιάζω (κάποιον) (ως κάτι): *πήγαν να τον βγάλουν τρελό, επειδή έλεγε την αλήθεια-*ΦΡ. (α) (ευχετ.) **ο Θεός** να ***με βγάλει ψεύτη*** *μακάρι να διαψευστώ, να μη γίνουν ποτέ όσα λέω·* για δυσάρεστες προβλέψεις: *~,* αλλά αυτά *που κάνετε δεν θα σας βγουν σε καλό!* (β) ***βγάζω όνομα*** αποκτώ φήμη (για κάτι): *έχει βγάλει όνομα για τις ατιμίες του* (γ) ***βγάζω (σε κάποιον) το όνομα*** *διαδίδω συγκεκριμένη κακή φήμη (για κάποιον): καλύτερα να μη σε βλέπουν μαζί του, γιατί θα σου βγάλουν το όνομα ότι είσαι κι εσύ ένας απ' αυτούς* (δ) ***βγάζω (κάποιον) ψεύτη*** *εμφανίζω (κάποιον) ως ψεύτη, τον παρουσιάζω έτσι ώστε να φαίνεται ότι λέει ψέματα: Αρνείσαι ότι έγιναν έτσι τα πράγματα; Δηλαδή, πας να με βγάλεις ψεύτη;* 30. καταλήγω μετά από σκέψη (σε κάτι): *~* απόφαση (αποφασίζω) | *συμπέρασμα* (συμπεραίνω) 31. υπολογίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο αριθμό: *οι καλεσμένοι είναι πέντε- εσύ πώς τους βγάζεις εφτά;* 32. διακρίνω, μπορώ να διαβάσω: *δεν ~ τα γράμματα σου- είναι πολύ δυσανάγνωστα* 33. αποκτώ ως κέρδος: *~ 180.000 δραχμές τον μήνα* (αυτός είναι ο μισθός μου) || *~ το ψωμί μου* (βλ. λ. ψωμί) || *~ τον επιούσιο με τον ιδρώτα τού προσώπου μου* || *εγώ τι θα βγάλω απ' αυτή τη δουλειά;* 34. προσφέρω (φαγητό ή ποτό σε φιλοξενούμενο ή επισκέπτη): *μου έβγαλαν γλυκό τού κουταλιού* 35. τελειώνω (κάτι που κάνω): μέσα σε έναν *μήνα έβγαλε δουλειά τριών μηνών* 36. διανύω μέχρι τέλους: με *αυτά τα λεφτά μπορούμε να βγάλουμε ίσα-ίσα αυτό τον μήνα* 37. τελειώνω τις σπουδές μου (σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα): *~ το δημοτικό* | *το λύκειο* | *το πανεπιστήμιο* **38.** παθαίνω (αρρώστια): *~* την ιλαρά | τη *χρυσή* (βλ.λ.)· ΦΡ. ***βγάζω τη μπέμπελη*** βλ. λ. *μπέμπελη* · 39. περιφέρω: στην *εκκλησία βγάζουν δίσκο, για να συγκεντρώσουν χρήματα για την αγιογράφηση τού ναού* || *σε λίγη ώρα θα βγάλουν την εικόνα για τη λιτανεία* 40. εμφανίζω ροή υγρού: η μύτη του *βγάζει αίμα* ΣΥΝ. τρέχω 41. προβάλλω, παρουσιάζω (σε ραδιόφωνο ή τηλεόραση): τον *έβγαλε στην εκπομπή του* || *θα σας βγάλω στην τηλεόραση* | *στο γυαλί* (θα σας προωθήσω ως ηθοποιούς, παρουσιαστές κ.λπ.) 42. εμφανίζω (κάτι κρυμμένο): *- άσο απ' το μανίκι μου* 43. κάνω εμετό: *μέθυσε κι έβγαλε όλα όσα είχε φάει-* ΦΡ. (εμφατ.) ***βγάζω τ' άντερα μου*** | ***τα συκώτια μου*** ξερνώ 44. αντλώ: *~* νερό απ' το *πηγάδι* || *~ πετρέλαιο-* ΦΡ. **βνόζω** ***τα λόγια (κάποιου) με το τσιγγέλι*** | ***με την τσιμπίδα*** για κάποιον που δεν είναι ομιλητικός και για να πει κάτι πρέπει να του υποβληθούν πολλές ερωτήσεις 4**5.** αποβιβάζω: το *καΐκι τους έβγαλε στο λιμάνι* 46. αναδίδω: ο *βασιλικός ~ ωραία μυρωδιά* 47. εκπέμπω ή διαχέω: η *σόμπα βγάζει καπνό* 48. απολύω (κάποιον) ή του αλλάζω καθήκοντα: *τον έβγαλαν από διευθυντή* 49. παίρνω (έγγραφο, χρήματα κ.λπ.) από δημόσια υπηρεσία: *~* σύνταξη | *δικαιολογητικό* | *πιστοποιητικό* 50. καταφέρνω (να ανταποκριθώ σε κάτι δύσκολο): *~* τον *ανήφορο* **51.** σε φράσεις που δηλώνουν ταλαιπωρία, εξουθένωση, όπως: ***βγάζω το λάδι κάποιου*** (π.χ. στη *δουλειά),* ***του βγάζει την Παναγία*** | ***τον Χριστό*** | ***την πίστη, μου 'βγάλε την ψυχή (ανάποδα)*** **52.** τελειώνω (κάτι που έχω αναλάβει), παράγω: *~ αρκετή δουλειά στο οκτάωρο μου* 53. τραβάω ή σύρω (κάτι) από μέσα προς τα έξω: *-* τη *βάρκα στη στεριά* || *~* τον *κάδο απ' το πηγάδι* 54. ΑΘΛ. (α) αντί τού «κάνω» ή τού «επιτυγχάνω»: *~ σέντρα* | *μπαλιά* || *~ γκολ* (β) φέρνω κάποιον παίκτη σε ορισμένη θέση: *οι αμυντικοί τραβήχτηκαν και έβγαλαν τον επιθετικό οφσάιντ* || με *έξοχη μπαλιά έβγαλε τον συμπαίκτη του τετ-α-τέτ με τον τερματοφύλακα* · ΦΡ. (α) ***βγάζω την ουρά μου απέξω*** *αποφεύγω να αναμιχθώ ή να εμπλακώ (σε κάτι), αποφεύγω την ευθύνη: μόλις κατάλαβε ότι θα είχε πολλή δουλειά, έβγαλε την ουρά του απ'έξω* (β) ***βγάζω (κάτι) (κάποιου) ζινό*** | ***απ' τη μύτη*** για κάτι τού οποίου η πραγματοποίηση έχει τόση ταλαιπωρία, ώστε, αντί να ευχαριστιέται κανείς, στο τέλος δυσαρεστείται: *αν δεν φτειάξει σύντομα ο καιρός, θα μας το βγάλει ζινό το ταξίδι* (γ) ***βγάζω φωτογραφία*** (ι) *φωτογραφίζω (κάποιον): να σε βγάλω μια φωτογραφία;* (ιι) *ασχολούμαι με τη φωτογραφία: μου αρέσει να βγάζω φωτογραφίες* (δ) ***βγάζω (κάποιον) στο κλαρί*** | ***στο πεζοδρόμιο*** *εκπορ-νεύω: φέρνουν κοπέλες από το εξωτερικό και τις βγάζουν στο κλαρί* (ε) (λαϊκ.) ***τη βγάζω*** *καλύπτω τις ανάγκες μου, περνάω τη ζωή μου: εσύ πώς τη βγάζεις;* || *~* με *ελάχιστα χρήματα* || *δεν έχω λεφτά για ψώνια- θα τη βγάλω με τα περσινά μου ρούχα* (στ) ***τη βγάζει δεν τη βγάζει*** *είναι αμφίβολο αν θα επιζήσει (ζ)* ***τη βγάζω καθαρή*** *γλυτώνω, χωρίς να υποστώ δυσάρεστες συνέπειες από μια δύσκολη, επικίνδυνη κατάσταση: τον συνέλαβαν μαζί με τους άλλους, αλλά, τελικά, την έβγαλε καθαρή* (η) ***τα βγάζω πέρα*** *τα καταφέρνω, ξεπερνώ τα προβλήματα: αν δω ότι δεν τα βγάζει πέρα, θα του αναθέσω κάτι ευκολότερο* || *δεν ~* με τόσο *χαμηλή σύνταξη* (δεν μου φτάνει η σύνταξη για να ζήσω) || *είναι πανέξυπνος και στη συζήτηση δεν τα βγάζεις εύκολα πέρα μαζί του* (θ) ***τα βγάζουμε*** (σε παιδικά ομαδικά παιχνίδια) κανονίζουμε με συγκεκριμένο τρόπο τη σειρά στο παιχνίδι ή ποιος θα αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-. [ΕΤΥΜ. μεσν. < εβγάζω < *εγβάζω (με συγκοπή τής συλλαβής βι- κατ' απλολογίαν) < *εγβιβάζω < αρχ. *έκβιβάζω* < *εκ* + *βιβάζω*. Το *βγάνω* (μεσν.) < *έβγανα* < *εβγάζω* < αρχ. *έκβιβάζω*, με την επίδραση τού αντιθ. βάνω. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν. (λ.χ. *βγάζω όνομα, βγάζω από τον νου μου),* όπως ισχύει και με αρκετές σημ., λ.χ. «απομακρύνω, ανασύρω», «ξεριζώνω», «αναδίδω», «εκτελώ έργο, εργασία», «εξάγω», ενώ υπάρχουν και μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *βγάζω από τη μέση* (< αγγλ. put somebody out of the way)]. **βγαίνω** ρ. αμετβ. {βγήκα (να/θα βγω, προστ. βγες κ. (λαϊκ.) έβγα, βγείτε κ. (λαϊκ.) βγάτε, βγαλμένος} **1.** κινούμαι προς τα έξω (από κάπου), πηγαίνω έξω, έρχομαι έξω: *~* (έξω) να *πάρω λίγο αέρα* || *~ από το σπίτι* || ο *λαός βγήκε στους δρόμους* || το *αυτοκίνητο βγαίνει απ' το γκα-*

ράζ || (μτφ.) *έκλεισε ο λαιμός μου και δεν βγαίνει φωνή* ΣΥΝ. (λόγ.) εξέρχομαι ΑΝΤ. μπαίνω˙ ΦΡ. (α) ***βγαίνω από τα όρια*** ξεπερνώ το επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο (β) ***βγαίνω στο βουνό*** βλ. λ. *βουνό* (γ) ***βγαίνω στο πεζοδρόμιο*** βλ. λ. *πεζοδρόμιο* (δ) ***βγαίνω στο κλαρί*** βλ. λ. *κλαρί* **2**. μετακινούμαι ή αποσπώμαι (από τη θέση μου), με βγάζουν: το *καρφί έχει χωθεί βαθιά στον τοίχο και δεν βγαίνει εύκολα* || *βγαίνει το χέρι μου* (εξαρθρώνεται) 3. (εκφραστ.) (για μέλος τού σώματος) καταπονούμαι: *μου βγήκαν τα μάτια μέχρι να διαβάσω αυτά τα ορνιθοσκαλίσματα* 4. (+από) παύω να συμμετέχω (σε κάτι): η *Ελλάδα είχε βγει προσωρινά από το στρατιωτικό σκέλος τού ΝΑΤΟ* || *~ απ'το παιχνίδι* 5. (+από) (α) παύω να είμαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): *~ από την αδράνεια* | *το τέλμα* | *την αφάνεια* (β) βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση στο τέλος περιστατικού, σημαντικού γεγονότος κ.λπ.: *ο πρωθυπουργός βγήκε ενισχυμένος από το συνέδριο τού κόμματος του* || *βγήκε ανέπαφος από το αυτοκινητικό ατύχημα* 6. με απομακρύνουν ή με διώχνουν (από εκεί όπου βρίσκομαι): αν *ξαναμιλήσεις, θα βγεις έξω!* (από την τάξη) || *ο διαιτητής τού έδειξε κόκκινη κάρτα και ο παίκτης βγήκε απ' τον αγώνα* 7. εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι: αυτοί *οι λεκέδες βγαίνουν δύσκολα·* ΦΡ. ***βγαίνω από τη μέση*** εξουδετερώνομαι **8.** πηγαίνω (σε πιο ανοιχτό χώρο): το *καράβι βγαίνει απ' το λιμάνι* | *στο ανοιχτό πέλαγος* 9. (α) πηγαίνω σε διασκέδαση, πηγαίνω (κάπου) να ψυχαγωγηθώ: *~ τα βράδια* || *της ζήτησε να βγουν μαζί* (β) (με | μαζί με κάποιον) πηγαίνω παρέα με κάποιον κάπου ή έχω ερωτικό δεσμό με κάποιον: χθες *βγήκε με τον διευθυντή του* || *έβγαινε μαζί του επί μήνες* 10. φθάνω (κάπου) ακολουθώντας συγκεκριμένο δρόμο: *απ' αυτό το μονοπάτι θα βγείτε στη θάλασσα* 11. καταλήγω: αυτός ο *δρόμος βγαίνει στο σχολείο* || (μτφ.) *πού θα βγει αυτή η ιστορία;* 12. εκδηλώνομαι, εκφράζομαι: σε αυτά τα *τραγούδια βγαίνει ο πόνος τής ξενιτειάς* 13. προέρχομαι: τα *λόγια αυτά βγαίνουν από τα βάθη τής καρδιάς μου* || *από πού βγαίνει αυτή η λέξη;* || το *«Κούλα» βγαίνει από το «Αγγελικούλα»* 14. γίνομαι αισθητός: όταν το *ψυγείο χαλάει, βγαίνει ένας εκνευριστικός θόρυβος* 15. αναδίδομαι: *από πού βγαίνει αυτή η μυρωδιά;* 16. φυτρώνω: την *άνοιξη βγαίνουν πολλά λουλούδια* || (κατ' επέκτ.) *βγαίνουν τρίχες στο στήθος μου* || *βγήκε ένα σπυρί στο μάγουλο σου* 17. εμφανίζομαι: *βγες στο παράθυρο, να σε δω!* || *~ στο σανίδι* (στο θέατρο) | στο *γυαλί* (στην τηλεόραση) | στο *πανί* | *στη σκηνή* (στον κινηματογράφο) || στον *αέρα* (σε ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή)· ΦΡ. ***βγαίνω | έρχομαι στο φως*** βλ. λ. φως **18**. εμφανίζομαι ξαφνικά: εγώ *οδηγούσα κανονικά, όταν μου βγήκε από τα δεξιά ένα μηχανάκι* 19. αναδεικνύομαι (καταγόμενος από κάπου): από τη *Χίο βγήκαν πολλοί εφοπλιστές* 20. παράγομαι: *οι καλύτερες φωτογραφικές μηχανές βγαίνουν στην Ιαπωνία* 21. επινοούμαι: πώς *βγήκε αυτή η ιστορία;* 22. κυκλοφορώ (στο εμπόριο): *βγήκε καινούργια εφημερίδα* | *νέα μόδα*-ΦΡ. ***βγαίνω στο σφυρί*** βλ. λ. *σφυρί* 23. (α) γνωστοποιούμαι: *βγήκαν τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *κάθε βδομάδα βγαίνει κι ένα καινούργιο σκάνδαλο* (β) διαδίδομαι: *βγήκαν κακές φήμες γι'αυτόν* ΦΡ. (α) ***βγαίνει βρόμα*** κυκλοφορεί (κακή, ύποπτη) φήμη: *βγήκε βρόμα ότι τα θέματα τού διαγωνισμού ήταν από πριν γνωστά σε πολλούς* (β) ***βγαίνω στη φόρα*** βλ. λ. *φόρα* 24. (α) εκλέγομαι: *~ βουλευτής* (β) κερδίζω στις εκλογές: στις *εκλογές τού 1993 βγήκε το ΠΑ.ΣΟ.Κ.* (γ) ***βγαίνω προς τα έξω*** (i) δημοσιοποιούμαι: η *είδηση βγήκε προς τα έξω παραφουσκωμένη* (ii) εκδηλώνομαι, γίνομαι αντιληπτός από τους άλλους με ορισμένο τρόπο: η *εικόνα που βγήκε προς τα έξω σχετικά με το θέμα ήταν παραπλανητική* **25.** (συνήθ. στον αόρ. ***βγήκα)*** *(σε* ορισμένα χαρτοπαίγνια) κερδίζω, καταφέρνω να σχηματίσω τον απαιτούμενο συνδυασμό φύλλων: *«βγήκα!» φώναξε χαρούμενος ο παίκτης* 26. αποδεικνύομαι: τα *λόγια του βγήκαν αληθινά* || *νομίζαμε ότι ήταν 200, αλλά στο μέτρημα μάς βγήκαν 220* 27. επαληθεύομαι: είδες *που βγήκα αληθινός σε όσα σού έλεγα;* || *το όνειρο που βγήκε πραγματικό!* 28. προκύπτω: τι *κέρδος θα βγει απ' αυτή τη δουλειά;* || *από τη συζήτηση βγήκαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα* || *από τα λεγόμενα του βγαίνει μια είδηση*- ΦΡ. **δεν *βγαίνει τίποτα*** δεν υπάρχει αποτέλεσμα: ό,τι *και να κάνουμε τώρα πια,* -29. αποβαίνω: αυτή η *ιστορία μού βγήκε σε καλό* | *κακό* 30. παρατίθεμαι, προσφέρομαι: σε *λίγο θα βγει και* η *τούρτα* 31. (α) (για κάτι που ολοκληρώνει κανείς, που φθάνει στο τέρμα του) τελειώνω: δεν *βγαίνει πτυχιακή εργασία με τόσο λίγο διάβασμα* || δεν *βγαίνει τόσο εύκολα η παραγγελία* | *η διδακτέα ύλη* | *αυτή η δουλειά* (β) (για σπουδαστές | φοιτητές) τελειώνω μια σχολή, αποφοιτώ: *ο γιος μου βγαίνει δικηγόρος* 32. (για χρονικό διάστημα) διανύομαι, φθάνω στο τέλος: *μέχρι να βγει αυτός ο χρόνος* ΦΡ. ***μήνας μπαίνει, μήνας βγαίνει*** βλ. λ. *μήνας* 33. (για εκπαιδευτικό ίδρυμα) σε φράσεις που δηλώνουν το βαθμό δυσκολίας με τον οποίο τελειώνει κανείς τις σπουδές του σε αυτό: η *Ιατρική βγαίνει δύσκολα* 34. καταφέρνω να αντιμετωπίσω τις οικονομικές δυσκολίες, μου φθάνουν τα λεφτά: δεν *βγαίνει σήμερα ένας οικογενειάρχης με 200.000 δρχ. τον μήνα* 35. απαλλάσσομαι: *~ από την υποχρέωση* 36. παρεμβάλλομαι: *βγήκε στη μέση κι άλλος διεκδικητής τής ηγεσίας* 37. προκύπτω σε κλήρωση: *βγήκε ο αριθμός τού λαχείου που διάλεξα* 38. αποπατώ, ενεργούμαι, χέζω: το *παιδί χτες βγήκε τρία χέρια* (τρεις φορές, βλ. λ. *χέρι* σημ. 8) · ΦΡ. (α) ***μου βγαίνει το όνομα*** αποκτώ συγκεκριμένη κακή φήμη: του *βγήκε το όνομα ότι κλέβει* (β) (παροιμ.) ***κάλλιο να σου βγει το μάτι παρά το όνομα*** για το πόσο κακό είναι να κυκλοφορήσει κακή φήμη για κάποιον (γ) ***βγαίνω στη σύνταξη*** αποσύρομαι από την εργασία μου και γίνομαι συνταξιούχος **(δ)** (αργκό) ***τη βγαίνω (σε κάποιον)*** (i) συμπεριφέρομαι επιθετικά και με θρασύτητα (σε κάποιον) ή του κάνω τον έξυπνο: *πήγε να μου τη βγει χθες αλλά τον έβαλα στη θέση του!* (ii) φέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο (σε κάποιον): *γιατί μου τη βγαίνεις έτσι;* (ε) ΤΙΣ ***βγαίνω από (τα) αριστερά (σε κάποιον)*** βλ. λ. *αριστερός (στ)* (αργκό) **δεν** μου ***(τη) βγαίνει κανείς*** κανείς δεν μπορεί να τα βάλει μαζί μου: στο τάβλι ~! (ζ) ***βγαίνω (έξω) απ' τα ρούχα μου*** αγανακτώ: όταν *ακούω τέτοιες απόψεις από νέα παιδιά, ~!* (η) ***μου βγαίνει η ψυχή | το λάδι | η Παναγία | η πίστη*** εξαντλούμαι, καταταλαιπωρούμαι: κάθε *φορά που έχω μάθημα σ' αυτό το τμήμα, ~!* (θ) ***(κάτι) μου βγαίνει ξινό | από τη μύτη*** (κάτι) με ταλαιπωρεί πάρα πολύ αντί να με ευχαριστήσει, όπως θα περίμενε κανείς: *μου βγήκε ξινή η εκδρομή, μ'όλες αυτές τις αναποδιές που μου έτυχαν στον δρόμο* (ι) ***φτου και βγαίνω*** φράση που λέει το παιδί το οποίο «τα φυλάει» στο παιχνίδι «κρυφτό» όταν τελειώσει ο χρόνος κατά τον οποίο δεν κοιτάζει πού κρύβονται τα άλλα παιδιά και τα ειδοποιεί ότι ξεκινά το ψάξιμο, για να τα βρει (ια) ***(κάτι) μου βγαίνει*** (i) αισθάνομαι ότι μπορώ να κάνω κάτι, ότι έχω τη διάθεση: μη *μου ζητάς να του κάνω πλάκα- δεν μου βγαίνει!* (ii) αισθάνομαι κάτι ως αποτέλεσμα συγκεκριμένου ερεθίσματος: *όποτε τη συναντάω, μου βγαίνει να τη βρίσω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *εβγαίνω* < **εγβαίνω* < *έκβαινω* < *έκ* + *βαίνω*. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν., λ.χ. *βγαίνω στο φως, βγαίνω από τη μέση, βγαίνουν τα μάτια μου*, ενώ το ίδιο συμβάλει και με τις σημ. «φεύγω», «ανατέλλω, αναβλύζω», «αναδίδομαι», «προέρχομαι», «φυτρώνω», «προκύπτω», «πραγματοποιούμαι» κ.ά.].

βγαλμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει βγει από κάπου: *μια φωνή ~ απ' την ψυχή μας*- ΦΡ. ***απ' τα κόκκαλα βγαλμένος*** (από τον στίχο «απ' τα *κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά...»* τού εθνικού ύμνου) ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ αδύνατο · **2**. εξαρθρωμένος: *~ χέρι* | *ώμος*.

βγάλσιμο (το) [μεσν.] {βγαλσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βγάλει κανείς (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται: *το ~ τού* δοντιού · 2. η εξάρθρωση: το *~ τού ώμου* 3. (λαϊκ.-σπάν.) η αφόδευση: *πρώτη φορά βλέπω τέτοια ~*.

βγήκα ρ. → βγαίνω

ΒΔ. βορειοδυτικός, **-ή**, -ό, βορειοδυτικά.

βδέλλα κ. (λαϊκότ.) **αβδέλλα** (η) {βδελλών} **1**. υδρόβιο σκουλήκι που ζει απομυζώντας το αίμα άλλων ζώων παλαιότ. χρησιμοποιόταν για θεραπευτικούς σκοπούς σε αφαιμάξεις· (μτφ.) **2**. πρόσωπο που προσκολλάται ενοχλητικά σε άλλους: μου *έγινε ~* ΣΥΝ. κολλητσίδα, τσιμπούρι **3.** πρόσωπο που ζει παρασιτικά, εις βάρος άλλων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βδέλ-ja* < I.E. *bdel-, τής οποίας η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *βδάλλω* < *bdl- «αρμέγω, απομυζώ», που συνδ. με γερμ. tullen «πίνω, μεθώ», tulken «ρουφώ, απομυζώ»].

βδέλυγμο (το) {βδελύγμ-ατος | -ατα, -άτων) οτιδήποτ^{ε} προκαλεί αηδία, αποτροπιασμό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *βδελύττομαι* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην Π.Δ. (μετάφραση των Εβδομήκοντα) αποδίδοντας το εβρ. Sigquts «αηδιαστικό πράγμα» και αναφέρεται κυρ. σε είδωλα και σε οτιδήποτε αηδιαστικό ενώπιον τού Θεού (π.χ. *Δευτερονόμιον* 29, 16: *και ε'ίδετε τα βδελύγματα αυτών και τα είδωλα αυτών...)*].

βδελυμί'α (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα τής ηθικής αποστροφής, τής αηδίας ΣΥΝ. σιχασιά˙ ΦΡ. ***μετά βδελυγμίας*** με αποτροπιασμό: *παλιότερα οι κομουνιστές υποχρεώνονταν από τις αρχές να αποκηρύσσουν εγγράφως τον κομουνισμό «μετά βδελυγμίας»*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βδελύττομαι* (βλ.λ.)].

βδελυγμος (ο) → βδελύττομαι

βδελυρός, -ή (λογιότ. -ά), -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αηδία και αποστροφή: *~ έγκλημα* ΣΥΝ. αποτρόπαιος, απαίσιος, αποκρουστικός, απεχθής, σιχαμερός. — βδελυρότητα (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βδε-λυ-λός* (με ανομοίωση -λός > -ρός) < βδ-έω «πέρ-δομαι» < *bzd- < *pzd-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *pezd- «πέρδομαι», πβ. λατ. pedo, γαλλ. péter, ιταλ. peto κ.ά.].

βδελύττομαι ρ. μετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ.} (λόγ.) αισθάνομαι αποστροφή και αηδία (προς κάτι)· σιχαίνομαι: *~* τη συκοφαντία ΣΥΝ. απεχθάνομαι, αποστρέφομαι. — **βδελυγμός** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βδελύττομαι* < *βδελυρός* (βλ.λ.)].

βδομάδα (η) → εβδομάδα

βδομαδιάτικος, -η, -ο (καθημ.) 1. αυτός που αναφέρεται ή αναλογεί σε μία εβδομάδα, εβδομαδιαίος 2. ***βδομαδιάτικο*** (το) η χρηματική αμοιβή για την εργασία μιας εβδομάδας: *παίρνω το ~* || *ζω με το ~*.

β ε (το) {άκλ.} **1**. οτιδήποτε έχει το σχήμα τού λατινικού V: το *κέντημα στην άκρη σχηματίζει ~* 2. το άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες, φορέματα, που έχει κοπεί σε σχήμα V: το *φόρεμα έχει ένα βαθύ ~* || *μπλουζάκι με ~* 3. (συνεκδ.) μπλούζα ή φόρεμα που έχει άνοιγμα στον λαιμό με σχήμα V: *φέτος είναι στη μόδα τα ~* 4. το σήμα τής νίκης που σχηματίζεται με τη γρωθιά κλειστή και όρθιους και ανοιχτούς τον δείκτη και το μεσαίο δάχτυλο (V = Victory, χειρονομία τού Βρετανού πρωθυπουργού Ου. Τσώρτσιλ κατά τον **Β'** Παγκόσμιο Πόλεμο).

Βεατρίκη (η) **1.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **2**. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Béatrice < μτγν. λατ. beatrix < λατ. επίθ. beatus «ευτυχισμένος, μακάριος»].

βέβαια επίρρ. [μεσν.] **1.** (απολύτως, ως προτασιακό επίρρ., ως απάντηση σε ερώτηση) χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *-Θα σας δούμε στη δεξίωση; —*1| *-Πιστεύετε ότι θα έχουμε τελειώσει μέχρι τον Αύγουστο; —*! ΣΥΝ. αναμφίβολα, ασφαλώς, σίγουρα **2.** (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για να δηλωθεί ότι ακολουθεί πρόταση που περιέχει επιφύλαξη ή συμπληρωματική σκέψη τού ομιλητή: *~*, η *επιλογή αυτή εγκυμονεί κινδύνους* || *~, μια τέτοια αντιμετώπιση τού θέματος μπορεί να μας απαλλάξει από ορισμένα προβλήματα* || *~*, θα *μπορούσε να πει κανείς ότι υπερβάλλω...* 3. (κυρ. για κάτι αντίθετο ή αρνητικό προς τη δική μας άποψη | θέση) όπως είναι φυσικό, αναμενόμενο: θα *υπάρξουν, ~, αντιδράσεις- εμείς όμως, θα συνεχίσουμε* || *όλες οι αντίθετες απόψεις πρέπει, ~, να ληφθούν υπ' όψιν* 4. (+και) (εμφατ.) για

βεβαίωση τού περιεχομένου τής πρότασης που ακολουθεί: και ~ *θα έρθω* || ~ *και θα σε βοηθήσω* ΣΥΝ. ασφαλώς. Επίσης (λόγ.) **βεβαίως** [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, ευχάριστος, προηγουμένως.*

βέβαιος, -η (λόγ. -αία), -ο **1.** αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ή αμφισβήτηση: *η ψήφιση τού νομοσχεδίου θεωρείται ~ || τον έσωσε από ~ θάνατο* ΣΥΝ. σίγουρος, αναμφίβολος, αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αβέβαιος, αμφίβολος· ΦΡ. **το *βέβαιο(ν) είναι...*** αυτό που μπορεί να πει κανείς με σιγουριά, αυτό που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση: ~ ότι *έχει τη διάθεση να μας βοηθήσει 2.* (για πρόσ.) αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που είναι πεπεισμένος για κάτι: *είσαι απολύτως ~ για την ειλικρίνεια του; || είμαι ~ ότι θα πετύχεις-* ΦΡ. ***είμαι βέβαιος για τον εαυτό μου*** έχω εμπιστοσύνη στις ικανότητες, στις δυνάμεις μου, έχω αυτοπεποίθηση, σιγουριά για τον εαυτό μου. [ΕΤΥΜ αρχ. < **βεβα-υσ-ιος*, με αναδιπλασιασμένο θ. **βεβα-*, το οποίο απαντά και στον μτχ. τ. τού παρακ. *βεβα-ώς* (ρ. *βαίνω).* Σύμφωνα με την ετυμ., το επίθ. *βέβαιος* θα σήμαινε αρχικώς «αυτόν που προχωρεί σταθερά, που βαδίζει με σιγουριά», από όπου προήλθε και η σημ. «αναμφισβήτητος, σίγουρος»].

βεβαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία αμφιβολίας (για κάτι), η σιγουριά (ότι κάτι ισχύει, θα συμβεί οπωσδήποτε κ.λπ.): *εκφράζω τη ~* ότι όλα θα *εξελιχθούν όπως τα προβλέψαμε || έχω τη ~* ότι *θα νικήσουμε στις εκλογές || με απόλυτη ~ για την ορθότητα των θέσεων του... || υπήρχε σε όλους η ~ για την πρόκριση* ΑΝΤ. αβεβαιότητα, αμφιβολία, επιφύλαξη.

βεβαιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {βεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. καθιστώ (κάτι) βέβαιο· πιστοποιώ (προφορικώς ή εγγράφως): *βεβαίωσε ενόρκως τις κατηγορίες || φρόντισε να βεβαιώσεις την πληροφορία* (να την εξακριβώσεις) ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επικυρώνω **2**. (κατ' επέκτ.) πείθω (κάποιον για κάτι): τον *βεβαίωσε πως όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ. διαβε-βαιώ, εγγυώμαι, δίνω τον λόγο μου **3**. (μεσοπαθ. ***βεβαιώνομαι)*** (+για) γίνομαι βέβαιος, πείθομαι για κάτι: ~ *για την επάρκεια των στοιχείων* ΣΥΝ. σιγουρεύομαι. Επίσης (λόγ.) **βεβαιώ** {-οίς, -οί...}.

βεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δήλωση με την οποία παρουσιάζει κανείς (κάτι) ως βέβαιο: *έλαβε τη ~ ότι το αίτημα του θα ικανοποιηθεί || υπήρξε ~ για την τήρηση τής αναπτυξιακής πολιτικής* ΣΥΝ. πιστοποίηση 2. (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο βεβαιώνει κανείς (κάτι): *χορηγώ ~ || υπογράφω τη ~ || υποβάλλω ~ ιατρού για την κατάσταση τής υγείας μου || αίτηση για χορήγηση βεβαιώσεως || για τη θεώρηση των δελτίων απαιτείται ~ εγγραφής στο Τ.Ε.Β.Ε. || υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (βλ. λ. *ψευδής)* ΣΥΝ. πιστοποιητικό **3**. (σπανιότ.) η επιβεβαίωση, η δήλωση ότι (κάτι) ισχύει πράγματι: δεν *υπήρξε ~ τής πληροφορίας* ΣΥΝ. εξακρίβωση.

βεβαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που βεβαιώνει, επικυρώνει: ~ *έγγραφο | απόδειξη | στοιχείο* ΣΥΝ. επικυρωτικός 2. ΓΛΩΣΣ. ***βεβαιωτικό επίρρημα*** άκλιτη λέξη που επιβεβαιώνει αυτό που δηλώνει το ρήμα ή η πρόταση, λ.χ. *βεβαίως, σωστά, πράγματι.*

βεβαρημένος, -η, -ο **1.** αυτός που βαρύνεται από νομικό ή ηθικό παράπτωμα: ~ *συνείδηση | παρελθόν | ιστορικό-* ΦΡ. ***βεβαρημένο ποινικό μητρώο*** το ποινικό μητρώο στο οποίο έχουν καταγραφεί πολλές καταδίκες **2**. αυτός που έχει υποστεί πολλά, που την κατάσταση του βαρύνουν πολλά προβλήματα: αυτή *η αρρώστια επιδείνωσε την ήδη ~ υγεία του* 3. φορτωμένος (με ευθύνες, με πιεστικά πράγματα): έχει ~ *πρόγραμμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ., μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *βαρώ (-έω)* «πιέζω με το βάρος μου» με παράλληλη σημασιολ. επίδραση τού *βαρύνω)*].

βεβαρημένος ή **βεβαρυμ**ένος**;** Επειδή η λ. είναι μετοχή τού αρχ. συνηρημένου ρ. **βαρ**ώ (βαρείς, -εί...), γράφεται κανονικά με -η- (πβ. *ωφελώ - ωφελημένος, κτυπώ - κτυπημένος, νικώ - νικημένος* κ.λπ.). Το βαρώ σήμαινε «καταπιέζω με το βάρος μου, επιβαρύνω», οπότε και *βεβαρημένος* θα πει «φορτωμένος, πιεζόμενος από υποχρεώσεις». Η συσχέτιση με το ρ. **βαρύ**νω και η σημασιακή επίδραση τού ρ. επιβαρύνω συντελεί ώστε να γράφεται ενίοτε και ως *βεβαρυμένος.*

βέβηλος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό και καταπατεί κάτι όσιο και ιερό· μιαρός, ανόσιος: ~ *χέρια έκλεψαν μια πολύτιμη εικόνα τής Παναγίας* ΣΥΝ. ανίερος, βδελυρός, ασεβής, ιερόσυλος ΑΝΤ. όσιος, ιερός **2**. (μτφ. ως ουσ.) αυτός που με τη δραστηριότητα του σε τέχνη, επιστήμη, εργασία κ.λπ. προσβάλλει τον ίδιο τον χώρο στον οποίο δραστηριοποιείται: *ποιος επέτρεψε σε αυτούς τους ~ να δώσουν συναυλία στον ναό τής μουσικής;* ΦΡ. (αρ-χαιοπρ.) **εκάς *οι βέβηλοι!*** *(εκάς οί βέβηλοι)* μακριά οι βέβηλοι! (για περιπτώσεις στις οποίες διαμαρτύρεται ή αγανακτεί κανείς για την παρουσία ή την ελευθερία δράσεως που δίνεται σε ανθρώπους οι οποίοι προσβάλλουν, κατά τη γνώμη του, με τις πράξεις και τα έργα τους κάτι που θεωρείται ιερό, λ.χ. τέχνη, επιστήμη, θρησκεία κ.ά.): «~» ήταν ο *τίτλος τού άρθρου που αναφερόταν στην προσεχή εκδήλωση μοντέρνας τέχνης σε βυζαντινό ναό τής συμπρωτεύουσας.* — **βέβη**λα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μη ιερός τόπος, όπου μπορεί κανείς να πατήσει» (επειδή έτσι ερμηνευόταν η στάση των ασεβών ανθρώπων), αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμ.: (α) < βεβη- | *βέβαλος* < **βεβα-λός,* όπου το αναδιπλασμένο θ. βεβη- απαντά και στον παρακ. *βέβη-κα,* ρ. *βαίνω* (βλ. κ. *βέβαιος)* (β) < *βέ-βηλος* < **βέ βηλοϋ* «έξω από το κατώφλι», όπου *βέ «χωρίς» (πβ. λιθ. be «χωρίς») και *βηλός* «κατώφλι» (< *βαίνω),* πβ. λατ. profanus «ασεβής» < pro fanum «προ τού ναού»].

βεβηλώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {βεβήλω-σα, -θηκα, -μένος} προσβάλλω την ιερότητα προσώπου, τόπου, αντικειμένου, γεγονότος κ.λπ.: ~ *ναό*

Ι άσυλο | τάφο || τη μνήμη κάποιου ΣΥΝ. μιαίνω, μολύνω, σπιλώνω, ατιμάζω, ιεροσυλώ, (λαϊκ.) μαγαρίζω ΑΝΤ. καθαγιάζω, εξαγιάζω. **βεβήλωση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή τής ιερότητας (προσώπου, τόπου, αντικειμένου, γεγονότος κ.λπ.): ~ *ναού | τάφου από σατανιστές || η κριτική αυτή αποτελεί πράξη βεβήλωσης στη μνήμη τού μεγάλου ηγέτη* ΣΥΝ. ιεροσυλία ΑΝΤ. καθα-γιασμός, εξαγιασμός. **βεβιασμένος,** -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται βιαστικά, χωρίς προηγούμενη σκέψη και σχεδιασμό: Μην *κάνεις ~ ενέργειες! Σκέψου πρώτα και μετά αποφάσισε* || στην *πολιτική δεν πρέπει να κάνει κανείς ~ κινήσεις* || οι ~ *αποφάσεις οδηγούν σε αποτυχία* ΣΥΝ. βιαστικός, πρόχειρος, σπασμωδικός ΑΝΤ. μελετημένος, σχεδιασμένος, προγραμματισμένος. — **βεβιασμένα** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *βιάζω* (< *βία)].* **Βεγγάζη** (η) πόλη τής ΒΑ. Λιβύης στη Μεσόγειο Θάλασσα. [ΕΤΥΜ. < αραβ. Benghazi «γυιοι τού κατακτητή». Η πόλη συμπίπτει με την αρχ. περιοχή των *Εσπερίδων* (όπου, κατά τη μυθολογία, φυλάσσονταν τα χρυσά μήλα), ενώ αργότερα έλαβε το όνομα *Βερενίκη* από τη σύζυγο τού Πτολεμαίου **Γ], Βεγγ**όλη (η) περιοχή τής ΒΑ. Ινδίας στις εκβολές τού Γάγγη. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Bengal < χίντι Bangäh" (βλ. το ομόρρ. *Μπα-γκλαντές)].* **βεγγαλικά** (το) πυροτέχνημα που, όταν αναφλέγεται, παράγει πολύχρωμες, λαμπρές φλόγες: *συνηθίζεται να ρίχνουν βεγγαλικά μόλις ακουστεί το «Χριστός Ανέστη».* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. < *Βεγγάλη,* περιοχή των ΒΑ. Ινδιών, πβ. αγγλ. bengal light, γαλλ. feux de bengale, γερμ. bengalisches Licht κ.ά.]. **βεγκέρ**ο (η) {δύσχρ. βεγκερών} ελλην· *εσπερίδα-* η βραδινή συγκέντρωση σε σπίτι ή στο ύπαιθρο για συναναστροφή και διασκέδαση ΣΥΝ. σουαρέ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. veggheria < μτγν. λατ. vigulare < vigul | vigil «άγρυπνος, φύλακας»]. **βεγόνια** (η) → μπιγκόνια

Βεγορίτις (η) {Βεγορίτιδ-ος, -α} λίμνη τής Δ. Μακεδονίας μεταξύ τής Φλώρινας και τής Έδεσσας. Επίσης **Βεγορίτιδα**. [ΕΤΥΜ < αρχ· *Βεγορίτις (λίμνη),* αγν. ετύμου, που παραδίδεται και με τη λατ. ονομασία Begoritis lacus]. **Βέδες** (οι) [1864] [Βεδών) ΘΡΗΣΚ. θρησκευτικά κείμενα που συνετέθησαν στην Ινδία στη σανσκριτική γλώσσα κατά τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. και περιλαμβάνουν τέσσερεις συλλογές λειτουργικού περιεχομένου και τρία υπομνήματα των συλλογών. — **βεδικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού σανσκρ. veda «σοφία» < Ι.Ε. *weid- «βλέπω - γνωρίζω», πβ. λατ. videre «βλέπω» (> γαλλ. voir, ισπ. ver), αγγλ. wise «σοφός», γερμ. wissen «γνωρίζω». Ομόρρ. εΓδος, *εϊδον | ϊδω, οϊδα].* **βεδισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία των Ινδών μέχρι την επικράτηση τού βραχμανισμού, κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η πίστη ότι η λύτρωση επιτυγχάνεται διά των έργων (δηλ. τής θυσίας, τής άσκησης, τής επιτέλεσης ηθικών καθηκόντων κ.λπ.) και όχι λ.χ. μέσω τής γνώσης (όπως στον βραχμανισμό). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. vedism. Βλ. κ. *Βέδες].* Βεδουίνος (ο), **Βεδουίν**α (η) (δύσχρ. Βεδουίνων} κάθε μέλος των νομαδικών πληθυσμών που περιπλανώνται στις έρημους τής Μέσης Ανατολής και τής Β. Αφρικής.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bédouin < αραβ. badawi «περιπλανώμενος, νομάς» (< badw «έρημος»)]. **Β.Ε.Ε.** (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Βελζεβούλ -> Βεελζεβούλ

βεζίρης (ο) {βεζίρηδες}, **βεζίρισσα** (η) {δύσχρ. βεζιρισσών) **1**. ανώτατος διοικητικός και πολιτικός άρχοντας των μουσουλμανικών κρατών τής Ανατολής, με ποικίλες αρμοδιότητες ανά εποχή· ΦΡ. (μτφ.) *θα **σε κάνω βεζίρη*** θα σε ανταμείψω πλουσιοπάροχα **2**. ***Μέγας Βεζίρης*** βεζίρης με αυξημένες αρμοδιότητες σε διοικητικό, στρατιωτικό και νομοθετικό επίπεδο· πρωθυπουργός. — **βεζιρόπουλο** (το), βεζιρο-πούλα (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. vezir < αραβ. vasir «αχθοφόρος - ο επιφορτισμένος με κρατικές υποθέσεις», πβ. κ. *υπουργός].* **Βεζούβιος** (ο) ηφαίστειο τής Ιταλίας Ν. τής Νάπολης. [ΕΤΥΜ. < λατ. Vesuvius, αβεβ. ετύμου, πιθ. ανάγεται σε προ-Ι.Ε. ρίζα *ves «βουνό»]. **βελάδα** (η) [χωρ. γεν. πληθ.} επίσημο ανδρικό μαύρο ένδυμα, παρόμοιο με το φράκο.

[ΕΤΥΜ. < βεν. velada < λατ. velata, ρ. velo «καλύπτω, ενδύω», πβ. κ. βέλο]^
βελάζω ρ. {βέλασα} (για πρόβατο, κατσίκι) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή των προβάτων (το «μπε-μπε»). — **βέλασμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., ηχομιμητική λ.]. **βελανίδι** (το) → βαλανίδι **βελανιδιά** (η) → βαλανιδιά

βελατούρα (η) {χωρ. πληθ.} μορφή ασταριού (βλ.λ.) για λαδομπογιές. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. velatura, αρχική σημ. «επίστρωμα (χρώματος, υφάσματος)», < λατ. velatus, μτχ. τ. τού ρ. velare «καλύπτω»]. **Βέλγιο** (το) (Βελγίου) (ολλ. Koninkrijk België, γαλλ. Royaume de Belgique = Βασίλειο τού Βελγίου) κράτος τής Δ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τις Βρυξέλλες, επίσημες γλώσσες τη Φλαμανδική (Ολλανδική), τη Βαλλονική (Γαλλική) και τη Γερμανική και νόμισμα το βελγικό φράγκο (2002: ευρώ). — **Βέλγος** (ο), **Βέλγα** κ. Βελγίδα (η) [1896], βελγικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **βελγικός**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Belgique | ολλ. België < λατ. Belgium, αβεβ. ετύμου. Η πρώτη μνεία περί Βελγίου γίνεται το 57 μ.Χ., όπου το όνομα Belgae

(ίσως < κελτ. volca «ενεργός, ευμετάβλητος») προσδιόριζε μια φυλή κελτικής καταγωγής, η οποία κατοικούσε μεταξύ των ποταμών Σηκουάνα και Ρήνου. Κατά τον 3ο αι. η σημερινή έκταση τής χώρας αποκαλείται Gallia Belgica. Η επίσ. ονομασία «Βασίλ^{ι}ιο τού Βελγίου» υιοθετήθηκε το 1831, οπότε το Βέλγιο αποσχίσθηκε από το Βασίλειο των Κάτω Χωρών και έγινε ανεξάρτητο κράτος].

βελέντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βαρύ μάλλινο κλινοσκέπασμα με ή χωρίς φλόκια.
[ΕΤΥΜ. μεσ^{ν}· < τουρκ. velence, ίσως < ιταλ. valencienne(s), από την ομώνυμη πόλη τής Φλάνδρας, που ήταν φημισμένη για τα κεντήματα της].

Βελζεβουλ κ. **Βεελζεβουλ** (ο) {άκλ.} **1.** ο άρχοντας των δαιμόνων, ο Σατανάς **2**. (μτφ.) (α) ο πανούργος και δόλιος χαρακτήρας ΣΥΝ. διάβολος, σατανάς (β) (σπάν.) ζωηρό και άτακτο παιδί. Επίσης Βε)ελζε-βούλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Baal-zebub «άρχοντας των μυγών». Με το όνομα αυτό είναι γνωστή στην Π.Δ. μια φιλισταϊκή θεότητα, τής οποίας η λατρεία καταδικαζόταν. Είναι πιθ. ότι η ονομασία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ο *Βεελζεβουλ* συνήθιζε να χρησμοδοτεί δίνοντας οιωνούς ή οράματα μέσω των μυγών. Ίσως όμως η εβρ. ονομασία Baal-zebub είναι υποτιμητική παραλλαγή τής ονομασίας Baal-zebul «άρχοντας των αρχόντων», κάτι που συνήθιζαν οι Εβραίοι, όταν ήθελαν να δείξουν την περιφρόνηση τους προς τους ψεύτικους θεούς. Στην Κ.Δ. ο *Βεελζεβουλ* ταυτίζεται με τον Σατανά ως άρχοντα των δαιμόνων, π.χ. Λουκ. 11, 15: *τινές δέ εξ αυτών είπον εν Βεελζεβουλ τω άρχοντι των δαιμονίων έκβάλλει τα δαιμόνια]*.

βεληγεκές (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ήρωας τού θεάτρου σκιών (Καραγκιόζη)· Τουρκαλβανός στην υπηρεσία τού πασά (ή τού μπέη ή τού σουλτάνου) 2. (μτφ.) πρόσωπο που τρομοκρατεί με τη συμπεριφορά του ή προσπαθεί να επιβληθεί με βίαιο τρόπο (πβ. λ. *δερβέναγας, γκιουλέκας)*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Veli-Gek < veli «προστάτης, κηδεμόνας - συγγενής» + Gek «Γκέκας, μέλος αλβανικής φυλής» (< αλβ. gegë)].

βεληνεκές (το) [1870] {βεληνεκ-ούς | -ή, -ών} 1. η απόσταση από το σημείο βολής ώς το σημείο πτώσεως τού βλήματος πυροβόλου όπλου: *μέσο | μικρό | μεγάλο ~* || *το μέγιστο ~* ενός *πυροβόλου 2*. (μτφ.) η απήχηση, η επιρροή στο κοινωνικό σύνολο: *ηγέτης μεγάλου πολιτικού ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια*.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. **βεληνεκής* < *βέλος* + *-ηνεκής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ενεκ-*, πβ. αόρ. β' *ήνεγκ-ον* (ρ. *φέρω)*, αρχ. *δι-ηνεκ-ής* (βλ.λ.)].

Βελιγράδι (το) {Βελιγραδίου} η πρωτεύουσα τής Σερβίας. [ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Beograd «λευκή πόλη» < beo «λευκός» (συνδ. ετυμολογικά με το *Αλβιών)* + grad «πόλη». Η πόλη χτίστηκε τον 11ο αι. πάνω σε ένα αρχ. κελτικό φρούριο τού 4ου αι π.Χ., που ήταν γνωστό με τη λατ. ονομασία Singidunum «φρούριο των υδάτων». Το 1402 το Βελιγράδι έγινε πρωτεύουσα τής Σερβίας].

Βελλεροφοντης (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος τού Γλαύκου (ή τού Ποσειδώνα) και τής Ευρυμέδης (ή Ευρυνόμης)· ιππεύοντας τον Πήγασο σκότωσε τη Χίμαιρα και κατατρόπωσε τις Αμαζόνες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, που από τους αρχαίους ερμηνευόταν παρετυμολογικά ως «φονέας τού Βελλέρου (τυράννου τής Κορίνθου)». Το β' συνθ. *-φόν-της* ανάγεται πιθ. στο θ. τής λ. φόνος (βλ.λ.), πβ. κ. αρχ. *άνδρο-φόντης]*.

βέλο (το) 1. λεπτό δικτυωτό ύφασμα που καλύπτει τα γυναικεία καπέλα ή και μέρος από το πρόσωπο: η *κυρία φορούσε καπέλο με βέλο και γάντια 2*. (ειδικότ.) το πέπλο τής νύφης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. velo < λατ. velum «κάλυμμα, παραπέτασμα», πβ. κ. βε-λάδα].

βελοειδής, -ής, -ές [1852] {βελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού βέλους.

βελοθηκη (η) [μτγν.] {βελοθηκών} η θήκη για βέλη ΣΥΝ. φαρέτρα.

βελόνα (η) {βελονών} **1**. λεπτή μεταλλική ράβδος (διαφόρων μεγεθών) που το ένα άκρο της είναι αιχμηρό, ενώ το άλλο είναι πλατύτερο και συχνά φέρει οπή, ώστε να περνά κλωστή· χρησιμοποιείται για ράψιμο, κέντημα ή πλέξιμο (βλ. κ. λ. *σακοράφα)*: *μεγάλη | μικρή | χοντρή -* || *περνάω την κλωστή στη ~* || *τρυπώ μπαλόνι με ~*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κάθομαι (πάνω) σε βελόνες*** έχω έντονη ανησυχία και αγωνία (για κάτι) ΣΥΝ. κάθομαι στα καρφιά | σε αναμμένα κάρβουνα (β) ***(γυρεύω | ψάχνω) ψύλλους | βελόνες στ' άχυρα*** βλ. λ. *άχυρο 2*. (συνεκδ.) το επάγγελμα τής μοδίστρας: την *έριζαν από μικρή στη ~* · 3. ενέσιμα ναρκωτικά (κυρ. ηρωίνη): *δυστυχώς έπεσε κι αυτός στη ~* 4. (γε-νικότ.) κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει αιχμηρή άκρη ή σχήμα βελόνας, λ.χ. τα φύλλα τού πεύκου (οι πευκοβελόνες), ο δείκτης τού ρολογιού και τής πυξίδας κ.ά. 5. (ειδικότ.) η απόληξη τού βραχίονα στα στερεοφωνικά συγκροτήματα, η ακίδα τού πικάπ, η οποία έρχεται σε επαφή με τον δίσκο καθώς αυτός περιστρέφεται και συμβάλλει στην αναπαραγωγή τού ήχου 6. ΙΑΤΡ. (α) λεπτός αιχμηρός σωλήνας σε διάφορα σχήματα, στερεωμένος σε σύριγγα, για ενέσεις, αφαιμάξεις ή παρακεντήσεις (β) αιχμηρή μεταλλική ράβδος που χρη-σιμοποιείται στη χειρουργική για τη ραφή ιστών τού ανθρώπινου σώματος. Επίσης (λόγ.) βελόνη [αρχ.]. — (υποκ.) **βελονίτσα** κ. **βελο**-νούλα (η) κ. βελονάκι (βλ.λ.) κ. **βελόν**ι (βλ.λ.) (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. βελόνη< Ι.Ε. **g^{w}el-* «ρίχνω, πετάω» (πβ. *βέλ-ος,βάλ-λω)* + παραγ. επίθημα -όνη, το οποίο απαντά σε εργαλεία και σκεύη, π.χ. *άκ-όνη, σφενδ-όνη* κ.ά. Η λ. *βελόνη* είναι σχετικά νεότερη (απαντά στον Αριστοφάνη και τον Αισχίνη) εν συγκρίσει με την αρχαιότατη λ. *βέλος* (ομηρική), πράγμα που δικαιολογεί τη σημασιολογική μεταβολή από τη σημ. «βέλος, εκσφενδονιζόμενο αντικείμενο» στη σημ. «αιχμηρό αντικείμενο, όργανο ραφής»].

βελονάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. βελόνα μεγαλύτερη σε ύψος και χοντρότερη σε πάχος σε σχέση με αυτήν τού ραψίματος, που καταλήγει σε αγκιστρωτό άκρο και χρησιμοποιείται στο πλέξιμο: *έπλεκε μια κουβέρτα με ~ 2*. (συνεκδ.) το πλέξιμο με τη βελόνα αυτή: *μαθαίνει ~*.

βελόνι (το) [μεσν.] {βελον-ιού | -ιών} 1. μικρή βελόνα· ΦΡ. (α) (για πρόσ.) ***περασμένος απ' τού βελονιού την τρύπα*** βασανισμένος και πολύπαθος άνθρωπος (β) ***θα χάσει | σιγά μη χάσει η Βενετία βελόνι*** (από πληρέστερη φρ. *θα χάσει η Πόλη πέρπερο κι η Βενετία βελόνι)* για ασήμαντη, ανάξια λόγου απώλεια: *Γιατί διαμαρτύρεται; Δεν θα βγει μια μέρα βόλτα και ~! 2*. εργαλείο για την κατεργασία τής πέτρας 3. (μτφ.) το ενέσιμο ναρκωτικό.

βελονιά (η) 1. το τρύπημα με βελόνα 2. (συνεκδ.) η απόσταση ανάμεσα σε δύο διαδοχικά τρυπήματα τής βελόνας: *πυκνές | αραιές* - 3. ραφή ή κέντημα με βελόνα (βλ. κ. λ. *σταυροβελονιά)* **4.** (μτφ. συνήθ. στον πληθ.) ξαφνικός και οξύς πόνος, που μοιάζει με τσίμπημα βελόνας: αισθάνομαι *βελονιές στα πόδια μου* ΣΥΝ. τσίμπημα.

βελονιάζω ρ. μετβ. {βελόνιασ-α, -μένος} 1. περνώ (την κλωστή) στην τρύπα τής βελόνας 2. ράβω αραιά και πρόχειρα, τρυπώνω 3. τσιμπώ με τη βελόνα, αγκυλώνω: *βελόνιασε από τη βιασύνη της το δάχτυλο της* · 4. αρμαθιάζω τον καπνό. — **βελόνι**α**σμα** (το).

βελονισ**μός** (ο) {χωρ. πληθ.} αρχαιότατη κινεζική θεραπευτική μέθοδος που εισήχθη και στην Ευρώπη από τον 18ο αι. και συνίσταται στην τοποθέτηση βελονών ποικίλης διαμέτρου, σχήματος και μήκους σε συγκεκριμένα σημεία τού σώματος (κυρ. απολήξεις νευρικών ινών), τα οποία αντιστοιχούν στις θέσεις των πασχόντων εσωτερικών οργάνων ενδείκνυται κυρ. στις οξείες και χρόνιες παθήσεις των οστών, των αρθρώσεων και των περιφερικών νεύρων. — **βελονι**στής (ο), βελονίστρια (η). [ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. acupuncture].

βελονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βελονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τής βελόνας: *~ φύλλο* ΣΥΝ. βελονωτός.

βελονοθεραπεία (η) {βελονοθεραπειών} ο βελονισμός (βλ.λ.). — βελονοθεραπευτής (ο), βελονοθεραπεύτρια (η), **βελονοθερ**α**πευτι-κός**, -ή, -ό.

βελονοθήκη (η) [μτγν.] {βελονοθηκών} θήκη για βελόνες.

βελονωτος, -ή, -ό [1858] αυτός που μοιάζει με βελόνα ΣΥΝ. βελονοειδής.

βέλος (το) {βέλ-ους | -η, -ών} 1. μικρό και λεπτό (παλαιότ. ξύλινο) ακόντιο που εκσφενδονίζεται από το τόξο και φέρει μπροστά μετάλ-λινη ή οστέινη αιχμή και πίσω φτερά, τα οποία προσδίδουν σταθερότητα στην κατεύθυνση τής τροχιάς του: πετώ | *ρίχνω | εξακοντίζω ~* || τέντωσε *το τόξο του και σημάδεψε με το ~ το θήραμα* ΣΥΝ. (λογοτ.) σαΐτα· ΦΡ. (α) **εξ *οικείων τα βέλη*** (λατ. telis nostrorum, Βιργιλ. *Αινείας* ΙΙ 410-2) για περιπτώσεις στις οποίες η κριτική ή οι κατηγορίες προέρχονται από πρόσωπα τού συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος (β) ***πάρθιον βέλος*** βλ. λ. *πάρθιος2*. (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα βέλους· (ειδικότ.) η καμπύλη ή ευθεία γραμμή με αιχμή στην άκρη, που δείχνει την κατεύθυνση τής πορείας: *για να πάτε στην πόλη, ακολουθήστε τα βέλη || στις πινακίδες υπάρχουν ~ που θα σας βοηθήσουν να στρίψετε εκεί όπου πρέπει* ΣΥΝ. (καταχρ.) τόξο 3. (μτφ.) για πράξη ή συναίσθημα που επιδρά έντονα σε αυτόν προς τον οποίο κατευθύνεται, που πληγώνει συναισθηματικά, ψυχικά: τα βέλη *τού έρωτα | τής ζήλιας | τής συκοφαντίας* || τα *~ τής κριτικής στράφηκαν εναντίον του* 4. το σύμβολο → που δηλώνει κατεύθυνση προς, ότι κάτι οδηγεί σε κάτι άλλο ή ότι το τμήμα λόγου που ακολουθεί παράγεται ή προκύπτει από αυτό που προηγείται. — (υποκ.) βελάκι (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. **g^{w}el-* «ρίχνω, πετάω», πβ. σανσκρ. *gâlati* «στάζει», αρχ. γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ. Quelle «πηγή») κ.ά. Ομόρρ. *βάλ-λω, βόλ-ος,* από δισύλλ. ρίζα **βελη-*: *βλή-μα, βλη-τός* και αρχ. *βέλε-μνον]*.

> **βέλος - τόξο**. Συχνή είναι η σύγχυση ανάμεσα στις δύο αυτές λέξεις. Λέμε π.χ. εσφαλμένως *«Το τόξο δείχνει προς εκείνη την κατεύθυνση»* αντί να πούμε *«Το βέλος δείχνει...»*. **Τόξο** είναι το όπλο που εκτοξεύει βέλη. Αρα *τόξο* είναι αυτό που ρίπτει και **βέλος** αυτό που ρίπτεται, εκτοξεύεται από το τόξο.

βελούδινος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από βελούδο: *~ ύφασμα | πολυθρόνα | μαξιλάρι 2*. (μτφ.) μαλακός και απαλός στην αφή σαν βελούδο: *~ δέρμα | χείλια | χάδι* **3.** ΠΟΛΙΤ. ***Βελούδινη Επανάσταση*** (αγγλ. velvet revolution) (α) η αναίμακτη κίνηση που εκδηλώθηκε το 1989 στην πρώην Τσεχοσλοβακία και οδήγησε στην πτώση τού κομουνιστικού καθεστώτος (β) (γενικότ.) για κάθε επανάσταση που επιτυγχάνει τους σκοπούς της αναίμακτα. Επίσης **βελουδένιος**,-ια, -ιο.

βελούδο (το) πολυτελές ύφασμα, στιλπνό και χνουδωτό στη μία του πλευρά: *έπιπλο επενδυμένο με ~* || *ήταν ντυμένη στο ~* (σε ρούχα από βελούδο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βελούδο* < βεν. veludo < μτγν. λατ. villutus < λατ. villus «τρίχωμα, μαλλί»].

βελουτέ επίθ. {άκλ.} 1. μαλακός, απαλός στην αφή σαν το χνούδι, σαν το βελούδο: *χαρτί* - 2. (συνεκδ.) ευχάριστο στην αφή ή (προκειμένου για εδέσματα) στη γεύση: *γιαούρτι ~* 3. (στη μαγειρική) πλούσια λευκή σάλτσα που παρασκευάζεται από βούτυρο και αλεύρι (συχνά με την προσθήκη αβγού).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. velouté < p. velouter < velours «βελούδο» < παλ. προ-βηγκ. vélos < λατ. villus «τρίχωμα, μαλλί»].

βελούχι (το) {βελουχ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) πηγή με άφθονο νερό ή εγκατάσταση κοντά σε πηγή ή ποτάμι. [ΕΤΥΜ < μεσν. **βελοϋχι* (πβ. τόπων. *Βελούχι),* αγν. ετύμου].

βελτιοδοξία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η φιλοσοφική θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος, όσο κακός και αν είναι, μπορεί να βελτιωθεί ΣΥΝ. μελιορισμός.
[ΕΤΥΜ. < *βελτιο-* (< βελτίων «καλύτερος») + *-δοξία* < *δόξα* «γνώμη, άποψη», απόδ. τού αγγλ. meliorism < λατ. melior «καλύτερος»].

βελτιστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επίτευξη τού καλύτερου δυνατού, τού άριστου αποτελέσματος: η ~ τής *απόδοσης* | *τής παραγωγής* ΣΥΝ. τελειοποίηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. optimisation].

βελτιστοποιώ ρ. μετβ. {βελτιστοποιείς... | βελτιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) βέλτιστο, άριστο, φέρνω (κάτι) στο καλύτερο δυνατό ᵉπίπεδο: ~ την *παραγωγική διαδικασία* | *τις συνθήκες εργασίας* ΣΥΝ. τελειοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. optimise (< λατ. optimus «βέλτιστος, άριστος»)].

βέλτιστος, -η, -ο (λόγ.) ο καλύτερος δυνατός: ~ *απόδοση* | *αποτέλεσμα* ΣΥΝ. άριστος, τέλειος ΑΝΤ. χωριστός, κάκιστος· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***το μη χείρον βέλτιστον*** (αρχ. παροιμία δυοίν *κακοῖν προκειμένοιν, το μη χείρον βέλτιστον)* για περιπτώσεις συγκαταβάσεως σε μια όχι και τόσο ευνοϊκή κατάσταση, με το επιχείρημα ότι θα μπορούσαν να συμβούν και χειρότερα ή όταν κανείς, έχοντας να επιλέξει ανάμεσα σᵉ δύο πράγματα, καταστάσεις κ.λπ., διαλέγει τελικά το λιγότερο κακό (επιζήμιο, βλαπτικό): *προκειμένου να μείνω χωρίς δουλειά, προτίμησα να δουλέψω, έστω και με λίγα χρήματα- ~!* (β) ***εύχομαι τα βέλτιστα*** εύχομαι ό,τι καλύτερο. — βέλτιστα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού συγκρ. *βελτίων* | *βέλτερος*, αβεβ. ετύ-μου, πιθ. < **βελ-τός* «επιθυμητός», πβ. σανσκρ. baia- «δύναμη», λατ. de-bīl-is «ανίσχυρος» κ.ά. Οι λ. *βελτίων* | *βέλτερος* και *βέλτιστος* χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα στην Αρχαία ως συγκρ. και υπερθ. βαθμός τού επιθ. *αγαθός* με ηθική σημασία].

βελτιώνω ρ. μετβ. {βελτίω-σα, -θηκα, -μένος} φέρω (κάτι) σε καλύτερη κατάσταση, καθιστώ (κάτι) καλύτερο από ό,τι είναι: ~ την *απόδοση* | *την κατάσταση* | *τη θέση* | *την υγεία* | *τις σχέσεις μου με κάποιον* || ο *καιρός αναμένεται προοδευτικά να βελτιωθεί* || - τα *Αγγλικά* | *τα Ελληνικά μου* || *νέα έκδοση βελτιωμένη* ΣΥΝ. καλυτερεύω, αναβαθμίζω ΑΝΤ. χειροτερεύω, επιδεινώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βελτίω (-όω)* < αρχ. *βελτίων* «καλύτερος». Βλ. κ. βέλτιστος].

βελτίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η εξέλιξη προς το καλύτερο, η μεταβολή προς καλύτερη κατάσταση: ~ συνθηκών ζωής | *τού καιρού* | *της απόδοσης μαθητή* | *τής υγείας ασθενούς* | *των σχέσεων* || *βλέπω* | *σημειώνω* | *παρουσιάζω* ~ ΣΥΝ. καλυτέρευση ΑΝΤ. επιδείνωση· ΦΡ. ***βελτίωση βαθμολογίας*** η δυνατότητα που έχει μαθητής, σπουδαστής, φοιτητής ο οποίος δίνει εξετάσεις, να επανεξεταστεί σε μάθημα και να βελτιώσει την απόδοση του: δίνω για ~ ΣΥΝ. αναβαθμολόγηση 2. (συνήθ. στον πληθ.) η αλλαγή, η τροποποίηση που αποσκοπεί στο να γίνει κάτι καλύτερο: *επιφέρω τις απαραίτητες* - σε *κείμενο* | *χώρο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.

βελτιώσιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να βελτιωθεί.

βελτιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που συντελεί στη βελτίωση: ~ *μέτρα* | *παρέμβαση* **2. *βελτιωτικό*** (το) καθεμιά από τις χημικές ουσίες που προστίθεται σε τρόφιμα, ποτά, καύσιμα κ.ά. για τη βελτίωση των ιδιοτήτων τους (π.χ. τής γεύσης), για τη συντήρηση τους κ.λπ. (πβ. κ. λ. πρόσθετα, *πρόσθετος)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.

βενεδικτίνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κιτρινόχρωμο γαλλικό ηδύποτο (λικέρ), που παρασκευάζεται από διάφορα αρωματικά φυτά. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. bénédictine, ηδύποτο που παρασκευαζόταν από Βενεδικτίνους μοναχούς, < λατ. Benedictinus < benedictum «ευλογία» < bene «ευ, καλώς» + dictum «λόγος»].

Βενεδικτίνος (ο), Βενεδικτίνη (η) μοναχός τού τάγματος τού Αγίου Βενεδίκτου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Bénédictin < εκκλησ. λατ. benedictinus (βλ. κ. *βενεδικτίνη)]*.

Βενεζουέλα (η) (ισπ. Republica de Venezuela = Δημοκρατία τής Βενεζουέλας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Καράκας, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπολιβάρ. — Βενεζουελανός (ο), Βενεζουελανή (η), βενεζουελανός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Venezuela «μικρή Βενετία» (οπτικό δάνειο) < Venezia «Βενετία», από τους πρώτους Ισπανούς εξερευνητές, που συνέδεσαν τις ινδιάνικες καλύβες, χτισμένες σε πασσάλους πάνω στο νερό, με τη Βενετία].

Βενετία (η) (ιταλ. Venezia) 1, πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Ιταλίας, κτισμένη στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα, με μεγάλη καλλιτεχνική παράδοση, παγκοσμίως γνωστή για τα κανάλια της- ΦΡ. ***θα χάσει η Βενετία βελόνι*** βλ. λ. *βελόνι* **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **Βενετό** (σημ. 1) κ. (καθημ.) Βενέτα (σημ. 2). — Βενετός [μεσν.] κ. Βενετς)ι)άνος (ο) [μεσν.], Βενετή κ. Βενετς)ι)άνα (η), βενετικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. βενετικός, -η, -ο κ. βενετς)ι)άνικος (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. Venetia < Veneti (αγν. ετύμου, ίσως σημαίνει «λευκοί»), ονομασία λαών ιλλυρικής καταγωγής, τμήμα των οποίων μετακινήθηκε στη ΒΑ. Ιταλία κατά τον 9ο αι. π.Χ.].

βενετικό (το) νόμισμα από τη Βενετία: *φλουρί* ~.

Βένετοι (οι) ΙΣΤ. η μία από τις δύο ισχυρές αντίπαλες ομάδες (φατρίες) που μετείχαν στις αρματοδρομίες τού ιπποδρόμου στο Βυζάντιο (η άλλη ήταν οι Πράσινοι), με έντονη ανάμειξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις (πβ. λ. *Πράσινοι)*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. venetus < Venetia «Βενετία». Με τη λ. αυτή κατονομαζόταν μερίδα τού ρωμαϊκού και τού βυζαντινού ιπποδρόμου, τής οποίας οι αμαξηλάτες φορούσαν γαλάζιες ᵉνδυμασίᵉς και κράνη, που προέρχονταν από τη Βᵉνᵉτία].

βενζίνα (η) → βᵉνζίνη

βενζινάδικο (το) κατάστημα όπου προμηθεύονται οι οδηγοί οχημάτων καύσιμη ύλη (βᵉνζίνη, πᵉτρέλαιο κ.λπ.) ΣΥΝ. πρατήριο βᵉνζίνης.
[ΕΤΥΜ. < *βενζίνη* + παραγ. επίθημα *-άδικο]*.

βενζινάκατος (η) {βενζινακάτ-ου | -ων, -ους} μικρό βενζινοκίνητο σκάφος ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπενζίνα, (ναυτ.) λάντζα.

βενζιναντλία (η) {βενζιναντλιών} συσκευή ή εγκατάσταση άντλησης στα πρατήρια καυσίμων για την αποθήκευση και αυτόματη παροχή βενζίνης στα οχήματα.

βενζινάροτρο (το) άροτρο που λειτουργεί με βενζινομηχανή.

βενζίνη (η) [1861] {χωρ. πληθ.} πτητικό και εύφλεκτο υγρό, προϊόν τής επεξεργασίας τού αργού πετρελαίου, με χαρακτηριστική και έντονη οσμή, που χρησιμοποιείται κυρ. ως καύσιμο σε μηχανές εσωτερικής καύσεως (ιδ. στα αυτοκίνητα, όπου, ανάλογα με την ποιότητα της, διακρίνεται σε *απλή* και *σούπερ): αμόλυβδη* - (χωρίς ενώσεις τού μολύβδου για αυτοκίνητα αντιρρυπαντικής τεχνολογίας) || *αυξάνεται η τιμή τής* ~ || *γεμίζω το ρεζερβουάρ τού αυτοκινήτου με* ~ || *περιέβρεξαν με* ~ *το δάπεδο τού κτηρίου και του έβαλαν φωτιά* || *πρατήριο βενζίνης* (το βενζινάδικο). Επίσης (λαϊκ.) βενζίνα κ. μπενζίνα. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Benzin (πλάστηκε το 1833 από τον Γερμανό χημικό E. Mitscherlich) < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ. *βενζόη* (βλ.λ.)].

βενζινοκινητήρας (ο) η βενζινομηχανή (βλ.λ.).

βενζινοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με βενζίνη.

βενζινόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόλλα που παρασκευάζεται μᵉ βάση τη βενζίνη.

βενζινομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με βενζίνη ΣΥΝ. βενζινοκινητήρας.

βενζινόπλοιο (το) {-ου κ. -πλοίου | -ων κ. -πλοίων} πλοίο που κινείται με βενζινομηχανή ή ιστιοφόρο που έχει βοηθητική βενζινομηχανή.

βενζινοπώλης (ο) {βενζινοπωλών}, βενζινοπώλισσα (η) {βενζινοπωλισσών} ιδιοκτήτης πρατηρίου βενζίνης: *ο πρόεδρος τής Ομοσπονδίας Βενζινοπωλών*.

βενζόη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστη ουσία που εκκρίνουν ορισμένα δέντρα τής Α. Ινδίας και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακᵉυτική.
[ΕΤΥΜ. < νᵉολατ. benzoe < *lobenjui (όπου το Ιο- θεωρήθηκε εσφαλμ. ως άρθρο) < αραβ. lubân djâwi «λιβάνι τής Ιάβας»].

βενζολίο (η) {βενζολίου} εύφλεκτο, άχρωμο και δηλητηριώδες υγρό, προϊόν τής απόσταξης λιθανθράκων, που χρησιμοποιείται στη χημική και τη φαρμακευτική βιομηχανία, τη βυρσοδεψία, τη βιομηχανία χρωμάτων και παρασκευής πλαστικών υλών κ.λπ. Επίσης βενζόλη (η) κ. βενζέλαιο (το) [1887].
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. benzol < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ. *βενζόη* (βλ.λ.)].

βένθος (το) {βένθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) ο βυθός των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών και (συνεκδ.) το σύνολο των ζωικών και φυτικών οργανισμών που ζουν στους βυθούς των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών. — βενθικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάθος», < ΙΕ. *gʷembh-, πβ. αρχ. νορβ. kvefja «βυθίζω», αρχ. σουηδ. kvaf «βυθός». Ομόρρ. *βάπτω* (< *gʷipgh-), *βαθύς, βόθ-ρος, βάθ-ος, βυθ-ός, βαπτ-ίζω* κ.ά. Η λ. πέρασε ως επιστημ. όρ. και σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. benthos κ. benthon κ.ά.].

βενιαμίν (ο) {άκλ.} το μικρότερο και χαϊδεμένο παιδί τής οικογένειας ΣΥΝ. υστερότοκος, στερνοπαίδι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Binjâmin «γυιος τού δεξιού χεριού» (δηλ. γυιος που βρίσκεται σε ευνοϊκή θέση, που χαίρει ευνοίας). Στην Π.Δ. ο Βενιαμίν ήταν το τελευταίο και το πιο αγαπημένο από τα δώδεκα αγώρια τού Ιακώβ].

veni, vidi, vici λατ. (προφέρεται βένι, βίντι, βίκι) ελλην. *ήλθον, είδον,* ενίκησασε περιπτώσεις ταχύτατης και επιδέξιας επίλυσης ενός σύνθετου προβλήματος.
[ΕΤΥΜ. Η παροιμιώδης αυτή φρ. ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα το 47 π.Χ., μετά την αστραπιαία νίκη του στη Μ. Ασία επί τού βασιλιά τού Πόντου Φαρνάκη, τον οποίο συνέτριψε ολοσχερώς μέσα σε πέντε ημέρες. Γραμματικώς η φρ. αποτελείται από τρία ρήματα σε παρελθοντικό χρόνο: venio «έρχομαι», video «βλέπω», vinco «νικώ»].

βενιζελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1864-1936): ~ *κόμμα* | *κυβέρνηση* | *νόμος* | *παράταξη* 2. αυτός που υποστήριζε το κόμμα, τις ιδέες και τους πολιτικούς στόχους τού Ελ. Βενιζέλου: ~ *εφημερίδα* | *δημοσιογράφος* | *αξιωματικός* | *ιστορικός* **3. *βενιζελικός*** (ο), ***βενιζελική*** (η) οπαδός τού κόμματος τού Ελ. Βενιζέλου: *πιστός* | *φανατικός* ~ ΑΝΤ. αντιβενιζελικός.

βεντάλια κ. βεντάγια (η) {δύσχρ. βενταλιών) μικρό αντικείμενο, πτυσσόμενο ή μη, κατασκευασμένο από φτερά, χαρτί ή λεπτό ύφασμα, σχήματος συνήθ. ημικυκλικού, που προκαλεί ελαφρό ρεύμα αέρος καθώς το κινούμᵉ ρυθμικά με το χέρι: *του έκανε αέρα με* -| *χρωματιστή* | *γυναικεία* - ΣΥΝ. (λόγ.) ριπίδιο(ν).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ventaglio < λατ. ventilo «ανεμίζω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»].

βεντέτα[1] (η) {βεντετών} ελλην. *εκδίκηση* 1. έθιμο κατά το οποίο, σε περίπτωση προσβολής τής τιμής ή φόνου, αυτός που υπέστη την προσβολή ή κάποιος συγγενής τού θύματος ανταποδίδει την προσβολή με παρόμοια ή βαρύτερη πράξη κατά τού δράστη ή συγγενικού του προσώπου: *μανιάτικη* | *κρητική* ~ || *υπάρχει από παλιά* ~ *ανάμεσα στις δύο οικογένειες* ΣΥΝ. αντεκδίκηση 2. (κατ' επέκτ.) κάθε περίπτωση έχθρας ανάμεσα σε δύο άτομα ή πλευρές: *υπάρχει* ~ *μεταξύ τους από τον καιρό που διοικούσαν δύο ανταγωνιστικές εταιρείες.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι» < vindex «τιμωρός, εκδικητής»].

βεντέτα[2] (η) {βεντετών} 1. πρόσωπο διάσημο για τις επιδόσεις του

στην τέχνη, στο επάγγελμα του, στον αθλητισμό ή σε άλλο πεδίο δράσης: *μια ~ τού διεθνούς θεάτρου* || η *ομάδα παρατάχθηκε με όλες τις ~ της* ΣΥΝ. φίρμα, αστέρι, σταρ 2. πρόσωπο που υπερεκτιμά τις ικανότητες του και έχει υπεροπτικές τάσεις: *πήρε ύφος βεντέτας* || (αργκό) *το παίζει ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vedetta, παράλλ. τ. τού ουσ. veletta «υπερυψωμένος τόπος, στρατιωτική σκοπιά, παρατηρητήριο» < ισπ. vela < velar «παρατηρώ, φρουρώ» < λατ. vigilo < vigil «άγρυπνος»].

βεντέτα: προφορά. Και ετυμολογικά και σημασιολογικά έχουμε δύο ειδών βεντέτες: βεντέτα (προφ. με -ν-: *βενάέτα)* «αντεκδίκηση, αντίποινα» και βεντέτα (προφ. χωρίς -ν-: *βεύέτα)* «διασημότητα». Και αυτό γιατί το α' προέρχεται από ιταλ. **vendetta** (< λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»), ενώ το β' από ιταλ. **vedetta** (< veletta «υπερυψωμένος τόπος», από όπου η σημ. «εμφανής, περίοπτος»). Αρα οι δύο λέξεις διαφέρουν στην προφορά τους *(βενάέτα* - βεάέ-τα), κάτι που δεν είναι εμφανές λόγω τού ντ που χρησιμοποιείται, κατ' ανάγκην, στα Ελληνικά και για τα δύο *(βεντέτα = βεντέτα)*.

→ *εκδίκηση*

βεντετίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} συμπεριφέρομαι σαν βεντέτα, υπεροπτικά και αυτάρεσκα.
βεντετισμός (ο) υπεροπτική και αυτάρεσκη νοοτροπία και συμπεριφορά: *ο ~ γνωστών ηθοποιών* | *τραγουδιστών*. Επίσης (λαϊκ.) **βεντε-τιλίκι** (το).
βεντιλατέρ (το) {άκλ.} ανεμιστήρας που ενεργοποιείται με θερμοστάτη, για να διατηρεί σε αυτοκίνητο σταθερή τη θερμοκρασία τού νερού τού ψυγείου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ventilateur < αγγλ. ventilator < λατ. ventilator, -oris < ventilare «σείω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»].
βεντούζα (η) {δύσχρ. βεντουζών} **1.** ΙΑΤΡ. μικρό, συνήθ. γυάλινο δοχείο με μεγάλο στόμιο (συνήθ. ποτήρι), που εφαρμόζεται στο δέρμα, αφού πρώτα θερμανθώ ο ᵉσωτᵉρικός του αέρας, μᵉ σκοπό να συγκε-ντρωθᵉί αίμα στο σημᵘᵉίο επαφής και το οποίο χρησιμοποιᵉίται στη λαϊκή ιατρική ως θᵉραπᵉυτικό μέσο για τα κρυολογήματα: *κούφια* | *κοφτή* ~ 2. μαλακή, επίπεδη επιφάνεια από λάστιχο, καουτσούκ ή παρόμοιο υλικό, που έχει την ιδιότητα να επικολλάται σε άλλη επιφάνεια απορροφώντας το ενδιάμεσο στρώμα αέρος και που χρησιμοποιείται ως απόληξη σε πολλές καθημερινές εφαρμογές, λ.χ. σε κρε-μάστρες, αντικείμενα τοίχου κ.λπ. 3. **βεντούζες** (οι) οι μυζητήρες τού χταποδιού (και γενικότ. των μαλακίων), με τους οποίους απορροφάται η τροφή του και με τους οποίους μπορεί να κολλά στα τοιχώματα βράχων κ.α. 4. (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος φορτικός και ενοχλητι-κός: *μου 'χει γίνει ~ όπου πάω μπροστά μου τον βρίσκω·* στη ΦΡ. ***κολλάω (σε κάποιον) σαν βεντούζα*** γίνομαι (σε κάποιον) ενοχλητικός, κολλητσίδα ΣΥΝ. βδέλλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ventouse < λατ. ventosa (cucurbita) «κολοκυθιά γεμάτη αέρα» (< ventus «άνεμος»)].
Β.Ε.Π. (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Πειραιώς.
Βέρα (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Vera, από το επίθ. vero < λατ. verus «αληθινός, σωστός»].
βέρα (η) {σπάν. βερών} **1.** το (συνήθ. χρυσό) δαχτυλίδι αρραβώνα ή γάμου: βάζω | *φορώ* ~· ΦΡ. ***αλλάζω βέρες* | *δαχτυλίδια*** βλ. λ. *αλλάζω* 2. (συνεκδ.) η μνηστεία ή ο γάμος: τιμώ | *σέβομαι* | *ατιμάζω τη ~ μου*. [ΕΤΥΜ. *μεσν.* < βεν. vera < μτγν. λατ. viria «δαχτυλίδι, βραχιόλι»].
βεραμάν ᵉπίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοιχτό πράσινο χρώμα: ~ *μπλούζα* | *κουβέρτα* | *τοίχος* **2. *βεραμάν*** (το) το ίδιο το ανοιχτό πράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vert-amande «πράσινος σαν χλωρό αμύγδαλο» < vert «πράσινος» + amande «αμύγδαλο»].
βεράντα (η) {βᵉραντών} ευρύχωρος εξώστης σπιτιού, στεγασμένος ή όχι, το μπαλκόνι: *μεγάλη* | *ευρύχωρη* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. veranda(h) < χίντι baranda | barämdä < περσ. bar ämadah «βγαίνει έξω, προεξέχει». Κατ' άλλη άποψη η λ. τής Χίντι προέρχεται από πορτ. varanda < λατ. vara «στύλος, υποστύλωμα»].
βεράτιο(ν) (το) → μπεράτι
βερβένα (η) ποώδες αυτοφυές φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. verbena < λατ. verbena (συνηθ. πληθ. verbenae), λ. που χρησιμοποιήθηκε κατ' επέκτ. για τον χαρακτηρισμό κάθε ιερού φυτού ή δέντρου από τους αρχαίους, λ.χ. τής μυρσίνης, τής ελιάς ή τής δάφνης].
βερβερίτσα (η) {δύσχρ. βερβεριτσών} (διαλεκτ.) ο σκίουρος (βλ.λ.). Επίσης **βερβέρα**. [ΕΤΥΜ. < σλαβ. ververitsa].
βέργα (η) {βεργών} **1**. μακρύ, λεπτό και ευλύγιστο κλαδί από το οποίο έχουν αφαιρεθεί τα φύλλα ΣΥΝ. βίτσα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μακριά και λεπτή ράβδος από μέταλλο ή άλλη ύλη: ~ *χρυσού* | *πλατίνας* || *σιδερένια* ~ ΣΥΝ. ράβδος **3**. (ειδικότ.) το ραβδί (βλ.λ.) ΣΥΝ. μπαστούνι **4.** (παλαιότ.) χάρακας ή επίμηκες ξύλινο ραβδί για σχολική χρήση (δείκτης) ή για ραβδισμό των άτακτων ή αδιάβαστων μαθητών: *τον έτσουξε με τη ~* στην *παλάμη*. — (υποκ.) **βεργούλα** κ. **βεργίτσα** (η), **βεργί** (το) [μεσν.], **βεργίζω** ρ. (σημ. 4) [μεσν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *ξόβεργα*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. verga < λατ. virga «ράβδος, κλωνάρι»].
βεργιά (η) το χτύπημα με βέργα (βλ.λ., σημ. 4).
Βεργίνα (η) **1.** κωμόπολη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας, όπου μετά από αλλεπάλληλες ανασκαφές ανακαλύφθηκαν ερείπια μακεδόνικου ανακτόρου και βασιλικοί τάφοι μοναδικής αρχαιολογικής αξίας: *ο τάφος τού Φιλίππου στη ~* **2. *το αστέρι | ο ήλιος τής Βεργίνας*** έμβλημα τής αρχαίας μακεδόνικης δυναστείας που παριστάνει έναν ήλιο με δεκαέξι ακτίνες· από τη δεκαετία τού '90 επιχείρησαν να το σφετεριστούν οι Σκοπιανοί ως έμβλημα τού κράτους τους.
[ΕΤΥΜ Η ονομασία τής κωμόπολης δόθηκε το 1922, όταν πρόσφυγες από τον Πόντο εγκαταστάθηκαν εκεί όπου προηγουμένως υπήρχαν δύο μικροί οικισμοί (Κούτλες και *Μπάρμπες)*. Το όνομα *Βεργίνα* (πιθ. < λατ. virginea < virgo «παρθένος») οφείλεται σε λαϊκό μύθο, κατά τον οποίο μια βασίλισσα με αυτό το όνομα ζούσε στο παλάτι που υπήρχε στη θέση των αρχ. ερειπίων].
βεργολυγερή (η) [μεσν] (εκφραστ.) ψηλή, λεπτή και ευκίνητη γυναίκα.
βερέμης (ο) {βερέμηδες}, **βερέμισσα** (η) {δύσχρ. βερεμισσών} (λαϊκ.) ασθενικός και καχεκτικός άνθρωπος. — βερέμικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. verem «φθίση»].
Βερενίκη (η) **1.** ΑΣΤΡΟΝ. ***κόμη τής Βερενίκης*** αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, που αποτελείται από 43 αμυδρούς αστέρες τής ίδιας λαμπρότητας, σε σχήμα τριγωνικό 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. μακεδόνικο κύρ. όν. (κ. *Φερενίκη)* < *Βέρε-* (< φέρω, με τη μακεδόνικη τροπή τού Ι.Ε. *bh- σε β- αντί τού αναμενόμενου φ-) + νίκη].
βερεσέ επίρρ. (λαϊκ.) χωρίς άμεση πληρωμή, με πίστωση: *αγόρασε λάδι ~* || *έτρωγε και γλεντούσε ~* ΣΥΝ. (λόγ.) επί πιστώσει ANT. τοις μετρητοίς- ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ακούω βερεσέ (κάτι)*** δεν λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου (κάτι), δεν υπολογίζω (κάτι): «αυτά *που λες εγώ* ***τ'~»*** (λαϊκ. τραγ.) (β) ***τζάμπα και βερεσέ*** χωρίς σοβαρό λόγο, αναίτια: *μαλώνετε* - ΣΥΝ. αδίκως, ματαίως. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. veresiye].
βερεσεδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που πωλείται με πίστωση.
βερεσές (ο) {βερεσέδες κ. βερεσέδια (τα)} (λαϊκ.) **1.** η πώληση ή η αγορά με πίστωση: *«φίλοι αν με αγαπάτε βερεσέ μη μου* ζητάτε» (επιγραφή στις παλιές ταβέρνες) ***2. βερεσέδια*** (τα) τα χρήματα που οφείλονται (σε κάποιον) από πώληση με πίστωση: «έχω *πάντα τη συνήθεια να πληρώνω, - δεν αφήνω πουθενά»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **βερεσέ** (το) {άκλ.}. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. *βερεσέ]*.
Βερίγγειος Πορθμός (ο) στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ τής ΒΑ. Ρωσίας και τής Δ. Αλάσκας, το κοντινότερο σημείο μεταξύ τής Ασίας και τής Αμερικής.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Δανού εξερευνητή V. Bering (1681-1741), ο οποίος διέπλευσε τη λωρίδα αυτή και ανακάλυψε μικρά νησιά της].
βερικοκιά (η) οπωροφόρο φυλλοβόλο δέντρο, με πλατιά φύλλα σε σχήμα καρδιάς, λευκά ή ρόδινα άνθη, καρπός τού οποίου είναι το βερίκοκο (βλ.λ.).
βερίκοκο (το) (παλαιότ. ορθ. *βερύκοκο)* πορτοκαλοκίτρινος μικρός και στρογγυλός καρπός με σαρκώδη, χυμώδη και εύγευστη σάρκα, χνουδωτή φλούδα με αυλακωτή χάραξη και ξυλώδη πυρήνα (κουκούτσι) ΣΥΝ. καϊσί· ΦΡ. ***τι εστί βερίκοκο*** για την επισήμανση τής ιδιαίτερης δυσκολίας εγχειρήματος ή και ως απειλή: *για προσπάθησε και θα σου δείξω εγώ ~* || *ας τολμήσει να μας επιτεθεί και θα δει ~!* [ΕΤΥΜ < μτγν. *βερίκοκ(κ)ον,* μεταπλ. τ. τού ουσ. *πρωϊκόκιον* < λατ. praecox (persicum) «πρώιμο ροδάκινο», επειδή το βερίκοκο ωριμάζει γρηγορότερα από το ροδάκινο. Η γρ. με δύο *-κκ-(βερίκοκκο)* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *κόκκος*. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι λ. των ευρωπ. γλωσσών για το βερίκοκο (πβ. αγγλ. apricot, γαλλ. abricot, γερμ. Aprikose κ.ά.) προέρχονται από την Ελλην. μέσω τής Αραβικής, π.χ. γαλλ. abricot < πορτ. albricoque < αραβ. al-barqūq < *πρωϊκόκιον]*.
βερισμός (ο) **1.** ΜΟΥΣ. αισθητικό ρεύμα τού τέλους τού 19ου αι. και των αρχών τού 20ού, που εισήγαγε στην ιταλική όπερα στοιχεία ρεαλισμού· κύριοι εκπρόσωποι είναι οι Πουτσίνι, Μασκάνι και Λεονκα-βάλλο **2.** ΛΟΓΟΤ. μορφή τού λογοτεχνικού ρεαλισμού που επικρατούσε στην Ιταλία στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. verismo (< vero «αληθής»)].
βεριτάμπλ επίθ. {άκλ.} γνήσιος, αληθινός. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. véritable < vérité «αλήθεια» < λατ. Veritas].
βερμιγιόν (το) {άκλ.} έντονο κόκκινο χρώμα με πορτοκαλί αποχρώσεις· (κ. ως επίθ.): ένα ~ *κραγιόν*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vermillon < vermeil < λατ. vermiculus «σκουλήκι» (από τη σημ. «έντονο κόκκινο χρώμα που παράγεται από έλμινθες, σκουλήκια»)].
Βέρμιο (το) {Βερμίου} όρος τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Βέρμιον* | *Βέρμεον,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο θρακικής προελ., αφού η περιοχή αποτελούσε αρχικώς την κοιτίδα των Θρακών Φρυγών].
βερμούδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του φτάνει λίγο πάνω από το γόνατο: *ανδρική* | *γυναικεία* | *καλοκαιρινή* | *φαρδιά* ~. — (υποκ.) **βερμουδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. φρ. bermuda (short) «κοντό παντελόνι (σορτ) από τις Βερμούδες»].
Βερμούδες (οι) {Βερμούδων αντί τού ορθότ. Βερμούδων} **1**. νησιά τού ΒΔ. Ατλαντικού Ωκεανού κοντά στις Α. ακτές των Η.Π.Α., που αποτελούν αποικία τής Μ. Βρετανίας **2.** το ***τρίγωνο των Βερμούδων*** περιοχή τού Β. Ατλαντικού Ωκεανού, όπου δεκάδες πλοία και αεροπλάνα έχουν εξαφανιστεί κατά μυστηριώδη και ανεξήγητο τρόπο. [ΕΤΥΜ < αγγλ. Bermuda. Η ονομασία οφείλεται στον Ισπανό εξερευνητή Juan Bermudez, ο οποίος θεωρείται ότι ανακάλυψε τα νησιά το 1503].
βερμούτ (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από λευκό κρασί, βότανα και άλλες αρωματικές ουσίες.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. vermouth < γερμ. Wermut «αγριαψιθιά» < αρχ. γερμ. wer(i)muota, αγγ. ετύμου]. verba volant scripta manent λατ. (προφέρεται *βέρμπα βόλαν-τ scκρίπτα μάνεν-τ)* ελλην. *τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν* για την αξία, τη βαρύτητα τού γραπτού λόγου. **βερμπαλισμός** (ο) **1**. η χρησιμοποίηση στον λόγο ηχηρών λέξεων και εντυπωσιακών εκφραστικών σχημάτων, χωρίς την απαιτούμενη σαφήνεια και ουσία ΣΥΝ. ρητορισμός, μεγαλοστομία **2**. (κατ' επέκτ.) η άσκοπη φλυαρία. — βερμπαλιστής (ο), βερμπαλίστρια (η), βερμπαλιστικός, -ή, -ό, βερμπαλιστικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. verbalism < verbal «λεκτικός, προφορικός» < λατ. verbum «λόγος, λέξη»]. **Βερνάρδος** (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2**. όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Bernard ανάγεται σε αρχ. γερμ. ber «αρκούδα» και hard «σκληρός»]. Βέρνη (η) η πρωτεύουσα τής Ελβετίας. [ΕΤΥΜ < γερμ. Bern, πιθ. < αρχ. γερμ. bero «αρκούδα» (πβ. γερμ. Bär). Θεωρείται ότι η ονομασία αυτή δόθηκε στην περιοχή τον Ιο αι. μ.Χ., όπως μαρτυρείται σε κελτ. επιγραφή, όπου η θεά Artio απεικονίζεται μεταμορφωμένη σε αρκούδα. Εξάλλου, το έμβλημα (θυρεός) τόσο τής πόλεως όσο και τού ομώνυμου καντονίου απεικονίζει μέχρι και σήμερα μιαν αρκούδα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *ber «ελώδης τόπος» και συνδ. με την ιταλ. πόλη Verona. Η πόλη ιδρύθηκε το 1191 από τον δούκα Berthold von Zähring στη θέση ενός αρχ. πύργου]. βερνίκι (το) {βερνικ-ιού | -ιών} ρευστό ή στερεό, λιπαρό παρασκεύασμα με το οποίο αλείφονται ξύλινες, μεταλλικές ή δερμάτινες επιφάνειες για προστασία, στίλβωση ή χρωματισμό: *περνάω το έπιπλο με ~ || ~ για τα νύχια* ΣΥΝ. λούστρο.

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. βερενίκιον« είδος φυτού - νίτρο αρίστης ποιότητας» < αρχ. *Βερενίκη* (βλ.λ.), όνομα τής συζύγου τού βασιλιά τής Αιγύπτου Πτολεμαίου Γ]. βερνικώνω ρ. μετβ. {βερνίκω-σα, -θηκα, -μένος} αλείφω (επιφάνεια) με βερνίκι, στιλβώνω ΣΥΝ. λουστράρω, γυαλίζω· ΦΡ. (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ***κέρατο βερνικωμένο*** δύστροπος και σκληρός άνθρωπος. **—** βερνίκωμα (το), βερνικωτής **(ο), -ή**, -ό. Βέρνον (το) όρος τής ΒΔ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς· αλλιώς *Βίτσι*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. τ. τού αρχ. *Βέρμιον* | *Βέρμεον* (βλ.λ.) με διαφορετικό πα-ραγ. επίθημα *(-νον)]*. **Βέροια (η)** πόλη τής **Κ.** Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Ημαθίας. — Βεροιώτης (ο), Βεροιώτισσα (η), **βεροιώτικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *Βέρ(ρ)οια* < **Φέρροια* < *Φέρων,* όνομα Μακεδόνα στρατηγού, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής της (πβ. Στεφάνου Βυζαντίου: *Βέρροια· πόλις Μακεδονίας, ην Φέρων κτίσαι* φα-σίν, *αυτούς* δέ τό φ εις β *μεταποιεΐν, ως Βαλακρόν και Βίλιππον)*. Επειδή η ερμηνεία αυτή δεν εξηγεί την κατάλ. *-οια,* η λ. *Βέροια* έχει συσχετιστεί και με το ρ. *ρέω* ή με το παράγωγο ουσ. ροία (πβ. κ. *Νάουσα)]*. Βερολίνο (το) η πρωτεύουσα τής ενωμένης (και πάλι από το 1990) Γερμανίας· μέχρι το 1989 ήταν χωρισμένο με τείχος σε δύο ανεξάρτητους τομείς, το Α. και το Δ. Βερολίνο. — Βερολινέζος (ο), Βερολινέ-ζα (η), **βερολινέζικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Berlin, αγν. ετύμου].

Βερονίκη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης και τής Ρω-μαιοκαθολικής Εκκλησίας **2**. γυναικείο όνομα. Επίσης **Βερόνικα** [ΕΤΥΜ. < *Βερενίκη* (βλ.λ.), κατ' επίδρ. τού μεσν. λατ. Veronica (ομοίας προελ.), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς τη φρ. vera icon «αληθινή εικόνα (τού Χριστού)». Σύμφωνα με δημοφιλή μύθο, δόθηκε από τη Βερονίκη στον Χριστό ένα μαντήλι, για να σκουπίσει τον ιδρώτα και το αίμα του, ύφασμα πάνω στο οποίο αποτυπώθηκε η εικόνα τού προσώπου του]. **βέρος**, -α, -ο (καθημ.-εκφραστ.) αληθινός, γνήσιος: *~ δεξιός* | *Αθηναίος* (δηλ. αυτόχθων, ντόπιος) ΣΥΝ. αμιγής, πραγματικός, καθαρόαιμος ΑΝΤ. πλαστός, νόθος.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. vero «αληθινός, γνήσιος» < λατ. verus]. **Βερσαλλίες** (οι) {Βερσαλλιών} ΝΔ. προάστιο τού Παρισιού, γνωστό για τα πολυτελή ανάκτορα που έκτισε εκεί ο Λουδοβίκος ΙΔ'. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Versailles (οπτικό δάνειο), αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *vers-alia < versus «πλαγιά»]. **βερσιόν** (η) {άκλ.} παραλλαγή, εκδοχή: *~ λογοτεχνήματος || η αμερικανική ~ μιας ιταλικής ταινίας.*

[ΕΤΥΜ < γαλλ. version, αρχική σημ. «αλλαγή», < λατ. *versio (πβ. a-versio «αποστροφή») < vertere «στρέφω, μεταβάλλω»]. **βέρσο** (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. η πίσω όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου ΑΝΤ. ρέκτο.

[ΕΤΥΜ- < νεολατ. (folio) verso «με τη σελίδα γυρισμένη (στην πίσω όψη)» < λατ. versus «αντίθετος, ανάποδος», μτχ. τ. τού ρ. vertere «γυρίζω, στρέφω»]. **βερόκοικο** (το) → βερίκοκο

βεσέ κ. **βε-σε** (το) [άκλ.} (καθημ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο (συ-νήθ. μικρών διαστάσεων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα.* [ΕΤΥΜ. Εκγαλλισμένη προφορά των αγγλ. αρχικών W.C. = Water Closet «τουαλέτα» (κατά λέξη «θάλαμος νερού»)]. **βέσπα** (η) {δύσχρ. βεσπών'} μοτοσυκλέτα μικρού κυβισμού, ευέλικτη και κατάλληλη για μικρές αστικές διαδρομές: *οδηγώ ~.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. vespa «σφήκα», μάρκα μοτοσυκλέτας ιταλ. κατασκευής]· , **βεστιάριο** (το) {βεστιαρί-ου | -ων) **1**. ο χώρος θεάτρου ή άλλης αί-θουσας, όπου φυλάσσονται πανωφόρια, καπέλα κ.λπ. των θεατών ή των καλεσμένων **2.** το σύνολο των ενδυμάτων που διαθέτει ηθοποιός ή θέατρο (για τους ηθοποιούς του) ΣΥΝ. ιματιοθήκη, γκαρνταρόμπα. [ΕΤΥΜ < μεσν. *βεστιάριον* < λατ. vestiarium < vestis «ένδυμα»].

Βεστφαλία (η) περιοχή τής ΚΔ. Γερμανίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Westfalen (νεολατ. Westphalia) < West «δυτικός» + -falen < αρχ. γερμ. falaho «κάτοικος πεδιάδας»].

βετέξ (το) {άκλ.} απορροφητικό πανί για το καθάρισμα συνήθ. βρεγμένων επιφανειών. [ΕΤΥΜ Εμπορική ονομασία Wettex].

βετεράνος (ο) **1.** παλιός, πεπειραμένος πολεμιστής, παλαίμαχος: *οι ~ τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ. παλιά καραβάνα 2. ο εξασκημένος και έμπειρος άνθρωπος, πρόσωπο με μακρά θητεία σε έναν χώρο, που συνήθ. έχει αποσυρθεί λόγω ηλικίας: *~ τής πολιτικής* | *δημοσιογράφος* | *παίκτης* | *ηθοποιός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βετεράνος* < λατ. veteranus < veteres (πληθ.) «πρόγονοι, παλαιοί» < vĕtus «παλαιός, αρχαίος»].

βέτο (το) {άκλ.} η αρνησικυρία (βλ.λ.): το *δικαίωμα τού ~ || ασκώ ~ σε απόφαση | στη διάσκεψη.* [ΕΤΥΜ < λατ. veto «απαγορεύω»].

βετούλι (το) {βετουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χρονιάρικο κατσίκι (πβ. λ. *ζυγούρι).*

[ΕΤΥΜ. < αρωμ. vinili < λατ. vĭtulus «μοσχάρι»].

Βηθλεέμ (η) {άκλ.} 1. πόλη τής Κ. Παλαιστίνης, Ν. τής Ιερουσαλήμ, όπου γεννήθηκε ο Χριστός· ΦΡ. άστρο τής ***Βηθλεέμ*** *το* αστέρι που οδήγησε τους μάγους στον τόπο γεννήσεως τού Χριστού (Κ.Δ. Ματθ. 2, 1-10) 2. γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «οίκος άρτου», < εβρ. bĕth «οίκος» (που ήταν, λόγω τού σχήματος τού γράμματος, και η αρχική ονομασία τού γράμματος βήτα < bĕth) + lehem «άρτος». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πιθ., η εβρ. ονομασία σημαίνει «οίκος τής (ασσυριακής θεότητας) Λαχμού (Lahmu)»].

βήμα (το) {βήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μετατόπιση τού ενός ποδιού σε σχέση με το άλλο που μένει σταθερό, μέχρι να πατήσει αυτό που κινήθηκε στο έδαφος: *έκανε ένα ~ μπρος και ένα ~ στο πλάι* ΦΡ. (α) ***ακολουθώ (κάποιον) βήμα προς βήμα*** | ***κατά βήμα*** μιμούμαι πιστά (κάποιον)· παρακολουθώ από κοντά όλες τις κινήσεις (κάποιου) (β) **δεν *κάνω (ούτε) βήμα*** (i) δεν μετακινούμαι καθόλου, παραμένω στη θέση μου: δεν *πρόκειται να κάνω βήμα, αν δεν μου δώσεις εξηγήσεις* (ii) (μτφ.) δεν παίρνω πρωτοβουλίες: δεν *κάνει βήμα χωρίς την έγκριση τού πατέρα της* (βλ. κ. σημ. 8) (γ) τα ***βήματα μου με οδηγούν (κάπου)*** κατευθύνομαι (κάπου), συχνά χωρίς να το έχω προγραμματίσει, ενστικτωδώς (δ) ***παίρνω βήμα*** αρχίζω να περπατώ συντονίζοντας το βήμα μου με ομάδα που παρελαύνει ή ασκείται στον βηματισμό 2. η παραπάνω κίνηση ως προς την ταχύτητα με την οποία γίνεται η εναλλαγή θέσης των ποδιών: πηγαίνω με *~ ταχύ || πλησίασε με αργά ~ ||* επιταχύνω *το ~ μου* (περπατώ γρηγορότερα)' ΦΡ. ***βήμα-βήμα*** (i) σιγά-σιγά, πολύ αργά, προσεκτικά: *περπατούσε ~* (ii) (κ. ***βήμα προς βήμα)*** με προσεκτική και προοδευτική αλλαγή των δεδομένων, χωρίς ριζοσπαστικές αποφάσεις και μέτρα: *~ επίλυση τής κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών* 3. (συνεκδ.) η απόσταση που καλύπτει η παραπάνω κίνηση των ποδιών, ιδίως στο περπάτημα: *κάνει μεγάλα | μικρά ~ || ανοίγω το ~ μου* (κάνω μεγαλύτερα βήματα) ΣΥΝ. δρασκελιά · 4. η απόσταση τού ανοίγματος των ποδιών στο περπάτημα, που λαμβάνεται και ως μονάδα μήκους: *θα το βρεις δέκα* βήματα *πιο κάτω-* ΦΡ. (α) **δυο *βήματα*** πολύ κοντά: δεν είναι *μακριά, ~ από εδώ* (β) ***ένα βήμα (από κάπου)*** πάρα πολύ κοντά, σε απόσταση αναπνοής: *~ από την κορυφή | την επιτυχία | την καταστροφή* 5. η ιδιαίτερη κίνηση των ποδιών (μπροστά, πίσω, στο πλάι) στον χορό: *του έμαθα τα - τού βαλς | τού συρτού | τού τσάμικου* 6. ο τρόπος βαδίσματος: τον *γνωρίζω από το ~ του || ρυθμικό | βαρύ ~* ΣΥΝ. περπατησιά, βάδισμα, βηματισμός 7. (συνεκδ.) ο ήχος από την κίνηση των ποδιών κατά το περπάτημα: *ακούω βήματα· ποιος να 'ναι τέτοια ώρα;* 8. η ενέργεια, η προσπάθεια ή η πρωτοβουλία για κάτι: *~ προσέγγισης | προόδου-* ΦΡ. (α) ***τα πρώτα βήματα*** η πρώτη προσπάθεια ή εμπειρία: η *υπόθεση αυτή είναι ~* στη *σταδιοδρομία του ως δικηγόρου* (β) ***κάνω το πρώτο βήμα*** κάνω την πρώτη κίνηση (για συμφιλίωση ή για να αποκτήσω σχέσεις με κάποιον) (γ) ***κάνω τα σωστά βήματα*** ενεργώ με τον σωστό τρόπο: «για να *βρείτε ποιες σπουδές ταιριάζουν στο παιδί σας, κάντε τα σωστά ~»* (εφημ.) 9. (μτφ.) το στάδιο σε μια διαδικασία, στην πορεία προς έναν στόχο: η τεχνολογία *έχει κάνει μεγάλα βήματα στον 20ό αιώνα ||* η *διακοπή των εχθροπραξιών αποτελεί ~ προς την ειρήνευση || βρισκόμαστε ένα - πριν από την κατάκτηση τού κυπέλλου* 10. η πιο ψηλή θέση ενός χώρου, από όπου μιλούν οι ομιλητές, οι βουλευτές κ.λπ.: *κοινοβουλευτικό | δικαστικό -* ΣΥΝ. βάθρο, έδρα· ΦΡ. (λόγ.) ***από βήματος | από τού βήματος*** *από* το σημείο στο οποίο στέκεται ο ομιλητής, ο αγορητής: ο *υπουργός από τού βήματος τής Βουλής ανέφερε ένα νέο στοιχείο για την υπόθεση* 11. (γενικότ.) ο χώρος (σε αίθουσα, έντυπο, μέσο μαζικής επικοινωνίας) που προσφέρεται για έκφραση απόψεων: η *εκπομπή αυτή αποτελεί ελεύθερο ~ για τους ακροατές* · 12. η απόσταση μεταξύ δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας, π.χ. βίδας ΣΥΝ. πάσο · 13. ΕΚΚΛΗΣ. το εσώτατο και άδυτο μέρος χριστιανικού ναού, ο «χώρος τού αχώρητου» (δηλ. τού Ιησού Χριστού), όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα: το *άγιο | ιερό ~.* — (υποκ.) βηματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματού.*

[ΕΤΥΜ- < αρχ. βήμα | *βαμα* < ρίζα βα- < Ι.Ε. *g^{w}ä-, παράλλ. τ. τού *g^{w}em- «πηγαίνω, έρχομαι», από όπου κ. *βαίνω* (< *βάμ- /ω), πβ. σαν-σκρ. a-ga-m Ομόρρ. *βά-σις (-η), βα-τός, βάδ-ην, βα-τήρ(ας), βά-θρο(ν), βω-μός* κ.ά. Το *βήμα* σήμαινε αρχικά « τόπος από όπου εκφω-

νεί κανείς ομιλίες», αφού η λ. αναφερόταν κυρίως στο βήμα τής Πνύκας. Πολλές φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια: βήμα *προς βήμα* (< γαλλ. pas à pas), τα *πρώτα βήματα* (< γαλλ. les premiers pas), *κάνω το πρώτο βήμα* (< γαλλ. faire le premier pas), *κάνω εσφαλμένο βήμα* (< γαλλ. faire un faux pas), *είναι μόνο δύο βήματα* (< γαλλ. c'est seulement à deux pas), *κάνω βήμα σημειωτόν* (< γαλλ. marquer le pas) κ.ά.].

βηματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {βημάτισα} κινούμαι κάνοντας βήματα, βαδίζω: - *νευρικά! σκεφτικός/ ανήσυχος* ΣΥΝ. περπατώ, προχωρώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

βηματισμός (ο) [μεσν.] **1**. το βάδισμα, το περπάτημα **2.** ο τρόπος βαδίσματος: την *αναγνώρισε από τον - της* || *στρατιωτικός* ~ (ειδικός τρόπος βαδίσματος των στρατιωτών) 3. (συνεκδ.) ο ήχος των βημάτων: *ακούγονταν βηματισμοί στον επάνω όροφο*.

βηματοδότης (ο) {βηματοδοτών} 1.ΦΥΣΙΟΛ. μηχανισμός τής καρδιάς τού ανθρώπου, αλλά και κάθε έμβιου οργανισμού, που προκαλεί τους καρδιακούς παλμούς 2. ΙΑΤΡ.-ΤΕΧΝΟΛ. η ηλεκτρονική συσκευή που εμφυτεύεται στον θώρακα των καρδιοπαθών και διεγείρει το μυοκάρδιο με τη ρυθμική παραγωγή ηλεκτρικών διεγέρσεων. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. pacemaker].

βημόθυρο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. η μεσαία από τις τρεις πύλες τού Ιερού, η Ωραία Πύλη τού χριστιανικού ναού **2**. ***βημόθυρα*** (τα) τα δύο φύλλα τής Ωραίας Πύλης.

βηξ (ο) {βηχός | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο βήχας (βλ.λ.)· στη ΦΡ. (σκωπτ.-ειρων.) ***απορία ψάλτου, βηξ*** ο ψάλτης που δεν μπορεί να ψάλει, προσποιείται ότι βήχει· για πρόσωπο που επινοεί διάφορα τεχνάσματα όταν βρίσκεται σε αμηχανία ή αδυναμία να κάνει κάτι, που χρονοτριβεί όταν δεν μπορεί να απαντήσει. [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *βήχας*].

βήξιμο (το) {βηξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βήχει κανείς 2. ο ίδιος ο βήχας και ο τρόπος με τον οποίο βήχει κανείς- ΦΡ. (λαϊκ.) *άλλο το **βήξιμο κι άλλο το κλάσιμο*** για προφανή διαφορά τής ποιότητας: δεν *είναι όλα τα πράγματα ίδια· -!*.

βηρύλλιο (το) {βηρυλλίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Be) που περιλαμβάνεται στις αλκαλικές γαίες, με εφαρμογές στη μεταλλουργία και την πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ < μτγν. *βηρύλλιον* < πρακριτ. veruliya- < velurija < Vêlur, πόλη τής Ν. Ινδίας, πατρίδα των πολύτιμων λίθων].

βήρυλλος (η) {βηρύλλου} πυριτικό ορυκτό από το οποίο εξάγεται το βηρύλλιο και που μερικές ποικιλίες του αποτελούν πολύτιμους λίθους (η ακουαμαρίνα, το σμαράγδι κ.ά.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *βηρύλλιον* (υποχωρητ.)].

Βηρυτός (η) η πρωτεύουσα τού Λιβάνου. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ.) Μπερούτι (το).
[ΕΤΥΜ < λατ. Berytus < αραβ. BayrOt < εβρ. Beeroth «πηγές» (πληθ. τού beer «πηγή»), λόγω τού ότι η πόλη χρησιμοποιούσε για ύδρευση τον πλούσιο υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα της].

Βησσαρίων (ο) {Βησσαρίων-ος, -α} 1. αρχιεπίσκοπος Νικαίας και καρδινάλιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1403-1472)· μαθητής τού Πλήθωνα, από τους σημαντικότερους πλατωνικούς φιλοσόφους τής υστεροβυζαντινής περιόδου, ο οποίος, αν και υπέρμαχος των ορθοδόξων θέσεων, τάχθηκε για λόγους πολιτικούς υπέρ τής ενώσεως των Εκκλησιών 2. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βησσαρίωνας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Βησσαρίων* | *Πασσαρίων*, όν. αιγυπτ. προελ.].

βήτα το {άκλ.} Β, β το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου· ΦΡ. (α) ***βήτα κατηγορίας | διαλογής*** κατώτερης ποιότητας: *ταινία* | *θέση* | *μουσική* | *πολίτης* ~ (β) **ο *άλφα και ο βήτα*** ο ένας και ο άλλος, ο καθένας: να μην *ακούς τι λέει* ~· να *παίρνεις τις αποφάσεις μόνος σου* ΣΥΝ. ο τάδε και ο δείνα (βλ. κ. λ. *αριθμός)*. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *βητα* < εβρ. bêth «σπίτι»].

βητάκι (το) (εκφραστ.-υποκ.) ο μαθητής τής Β' τάξης (όλων των βαθμίδων τού σχολείου).

βητάς (ο) {βητάδες} (αργκό) σπουδαστής στρατιωτικής σχολής που βρίσκεται στο δεύτερο έτος.

βήχας (ο) {χωρ. πληθ.) η απότομη και σπασμωδική εκπνοή αέρα από τους πνεύμονες, που συνοδεύεται από χαρακτηριστικό τραχύ ήχο: *δυνατός* | *συνεχής* | *ξερός* (ξερόβηχας) | *μαλακός* | *ώριμος* ~ || (παροιμ.) *«ο βήχας κι ο έρωτας δεν κρύβονται»*- ΦΡ. ***κόβω τον βήχα (κάποιου)*** θέτω τέλος στις απαιτήσεις (κάποιου) ή επαναφέρω (κάποιον) στην τάξη: *κοίταξε να του κόψεις τον βήχα, γιατί, αν πάρει κι άλλο θάρρος, δεν θα υπολογίζει κανέναν!* Επίσης (λόγ.) βηξ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. βήξ, -χός, αγν. ετύμου, ίσως ονοματοποιημένη λ.].

βήχω ρ. αμετβ. {έβηξα} 1. έχω βήχα λόγω οργανικών αιτιών: ~ *δυνατά* || είναι *κρυωμένος και βήχει συνέχεια* 2. προκαλώ βήχα: ~ *ελαφρά, για να καθαρίσω τη φωνή μου* || ~ *για να δηλώσω την παρουσία μου*. [ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έβηξα* τού αρχ. ρ. *βήσσω* | *-ττω* (< *βήγ-(ω < *βήξ, *βηχ-ός)*, κατά το σχήμα *έτρεξα - τρέχω, έβρεξα - βρέχω* κ.τ.ό.].

βία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η άσκηση σωματικής ή άλλης δύναμης ή η χρησιμοποίηση απειλών με σκοπό την επιβολή τής θέλησης (κάποιου): *ασκώ* ~ || *προσφεύγω στη -* || *ένοπλη* | *ωμή* | *κτηνώδης* | *σωματική* | *φυσική* | *παράνομη* ~ || *πράξη* | *χρήση βίας* || *εκλογές βίας και νοθείας* || *κράτος* | *καθεστώς που στηρίζεται στη* ~ ΣΥΝ. εξαναγκασμός, καταναγκασμός· ΦΡ. (α) ***ψυχολογική βία*** βλ. λ. *ψυχολογικός* (β) ***ανωτέρα βία*** βλ. λ. *ανώτερος* (γ) ***διά τής βίας | με τη βία*** με την άσκηση πιέσεων, αναγκαστικά: *κατέλαβε την εξουσία* ~ || *κατόρθωσε να αποσπάσει* ~ *από τον κατηγορούμενο την ομολογία των πράξεων του* || *τον ανάγκασαν* ~ *να υπογράψει* | *να συναινέσει* (δ) ***(μόλις και) μετά βίας*** (οριακά και) με δυσκολία, (ίσα-ίσα και) κατόπιν πολλής προσπάθειας ή πιέσεων: - *πέρασε την τάξη* || ~ *καλύπτει τις βασικές του ανάγκες* 2. η πίεση, η ανάγκη (να γίνει κάτι): *ας μην πιεζόμαστε άδικα- δεν υπάρχει* ~ 3. η δύναμη: *έπεσε με* ~ *επάνω του* ΣΥΝ. σφοδρότητα, ορμή · 4. (σπάν.) η βιασύνη: *για ποιον λόγο τόση* ~*;* ΣΥΝ. σπουδή, βιάση. Επίσης βια [μεσν.] (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *g^{w}iyâ- (δισύλλ. ρίζα), πβ. σανσκρ. j(i)ya- «κυριαρχία». Ομόρρ. *βινώ (-έω)* «συνουσιάζομαι». Η φρ. *ανωτέρα βία* αποδίδει τη γαλλ. force majeure].

βιάζω (βι-άζω) ρ. μετβ. {βίασ-α, -τηκα, -μένος} 1. εξαναγκάζω (κάποιον) με τη χρήση βίας ή με απειλή άμεσου κινδύνου σε συνουσία, κακοποιώ σεξουαλικά: *οδήγησε σε ερημικό μέρος την κοπέλα και τη βίασε* 2. (μτφ.) προσβάλλω βάναυσα: *τέτοιου είδους εκφράσεις βιάζουν το γλωσσικό μας αίσθημα* 3. ασκώ βία σε (κάποιον), ώστε να πράξει (κάτι) που δεν επιθυμεί: μην *το βιάζεις το παιδί, θα φάει μόνο του* ΣΥΝ. πιέζω.
[ΕΤΥΜ; αρλ-, αρχική σημ. «ενεργώ βίαια, χρησιμοποιώ βία», < *βία*. Η σημ. «εξαναγκάζω σε συνουσία» είναι μεσν.].

βιάζω (βιά-ζω) ρ. μετβ. {βιάστηκα, βεβιασμένος} 1. (γενικά) επισπεύδω (κάτι) ασκώντας πίεση: δεν *είναι σοφό να βιάζουμε τις εξελίξεις- όλα θα γίνουν στην ώρα τους*- ΦΡ. ***βιάζω τον εαυτό μου*** | ***τη μνήμη μου*** καταβάλλω τη μέγιστη προσπάθεια για να επιτύχω ή να θυμηθώ (κάτι)· (μεσοπαθ. ***βιάζομαι)*** ♦ **2.** (αμετβ.) επείγομαι, δεν έχω χρόνο στη διάθεση μου: ~ *πολύ και πρέπει να φύγω* || *πρέπει να βιαστούμε, γιατί έχουμε αρκετό δρόμο ακόμη*- ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος βιάζεται, σκοντάφτει*** οι βιαστικές και πρόχειρες δουλειές συνήθ. καταλήγουν σε αποτυχία ♦ (μετβ.) **3.** (+να) (α) προτρέχω, σπεύδω: μη *βιαστείτε να βγάλετε συμπεράσματα* (β) ανυπομονώ; ~ να *βρεθώ κοντά σας* 4. (καταχρ.) (α) επισπεύδω (κάτι): μην το *βιαστείς το άρθρο- πρέπει να κάνεις καλή δουλειά* (β) έχω άμεση ανάγκη (από κάτι): δώσε *αμέσως την παραγγελία, γιατί τον βιάζομαι τον υπολογιστή* **5**. (η λόγ. μτχ. ***βεβιασμένος, -η, -ο)*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Το ρ. *βιάζομαι* (παρεκτεταμ. τ. τού αρχ. *βιώμαι* < *βιά-ομαι* < *βία) είχε* αρχικώς τη σημ. «χρησιμοποιώ βία», από όπου μετέπεσε στη σημ. «επείγομαι» (μεσν.) από την ταχύτητα και τη σπουδή με την οποία ενεργεί όποιος καταβάλλει έντονη προσπάθεια].

βιά-ζομαι και βι-ά-ζομαι. Όπως διαφέρουν στην προφορά και τη σημασία τους λ.χ. τα *ά-δει-α* (η) και *ά-δεια* (κουτιά) (βλ. λ. *άδεια)* ή τα *έ-ννοι-α* (η) και *έ-ννοια (σου),* έτσι και το **βιά-ζομ**αι «είμαι βιαστικός» διαφέρει από το βι-ά-ζομαι «υφίσταμαι βιασμό». Και στην περίπτωση αυτή η συμπροφορά σε μία συλλαβή (η συνίζηση, βλ.λ.) τού *βιά-ζομαι* το διαφοροποιεί από το ασυνίζητο *βι-ά-ζομαι,* που προφέρεται ως δύο συλλαβές. Συνίζηση έχουμε και στον γνω στό στίχο τού Εθνικού Ύμνου τού Δ. Σολωμού προκειμένου για τη λ. βί-α, που για μετρικούς λόγους προφέρεται εκεί ως μονοσύλλαβη (σημαίνοντας όμως «βιασύνη»): *Σε γνωρίζω από την όψη που με **βια** μετράει τη γη* (βια όχι βί-α). → *μετοχή, συνίζηση*

βιαιοπραγία (η) [1833] {βιαιοπραγιών} 1.η άσκηση και η επιβολή βίας, η βίαιη πράξη ΣΥΝ. βιαιότητα 2. ΝΟΜ. κάθε επίθεση εναντίον προσώπου ή πράγματος με χρησιμοποίηση φυσικής δύναμης. — βιαιοπραγώ ρ. [1888] {-είς...}. [ΕΤΥΜ < *βίαιος* + *-πραγία* < θ. *πραγ-* (πβ. *ά-πραγ-ος),* ρ. *πράττω)*].

βίαιος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση βίας ή ιδιότητες της (επιθετικότητα, απειλητικότητα, δύναμη κ.λπ.): ~ *χαρακτήρας* | *εκδήλωση* | *επεισόδιο* | *επίθεση* | *σύγκρουση* | *αντίδραση* | *θάνατος* ΣΥΝ. βάναυσος, άγριος, απότομος ΑΝΤ. ήπιος **2**. ΝΟΜ. ***βίαιη προσαγωγή*** βλ. λ. *προσαγωγή* 3. (για καιρικά φαινόμενα) ορμητικός, σφοδρός: - *άνεμος* | *χιονοθύελλα.* — **βίαια | βιαίως** [μτγν.] επίρρ., **βι**αιότητα (η) [αρχ.].

Βίας (ο) {Βίαντ-ος, -α} *ο Πριηνεύς*- ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας (6ος αι. π.Χ.), γνωστός για τα αποφθέγματα και τα γνωμικά του.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., πιθ. < *βία,* κατά το κλιτικό παράδειγμα των *Αΐας, Κάλχας, "Ατλας (-ας, -αντος)]*.

βιάση (η) {χωρ. πληθ.} η βιασύνη ΣΥΝ. σπουδή, βία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *βιάζω,* πβ. κ. *βράζω - βράση]*.

βιασμός (ο) [μτγν.] 1. ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος μ^{ε} σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε ασελγή πράξη: *κατηγορείται για απόπειρα βιασμού* || ~ *ανηλίκου* 2. ο εξαναγκασμός (κάποιου) να κάνει ή να υποστεί (κάτι) παρά τη θέληση του με την άσκηση ή απειλή βίας εις βάρος του: *ψυχολογικός* ~ || ~ τής *προσωπικότητας κάποιου* 3. (μτφ.) η βάναυση μεταχείριση ή κακοποίηση: ο ~ τής *φύσης είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη τής οικολογικής ισορροπίας* 4. (μτφ.) η κατάφωρη παραβίαση των αρχών στις οποίες βασίζεται (κάτι): ~ τής *δημοκρατίας* | *τής ελευθερίας* || *συχνά η γλώσσα μας υφίσταται* ~ *στις διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές*.

βιαστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που διαπράττει βιασμό.

βιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (ενεργ.) αυτός που βιάζεται, που δεν θέλει να χάσει χρόνο: *είμαι* | *φεύγω* | *περπατώ* - 2. (παθ.) (για λόγους, σκέψεις, πράξεις, κινήσεις κ.λπ.) αυτός που γίνεται με βιασύνη· γρήγορος: *έριξε μια* ~ *ματιά* || ~ *επίσκεψη* | *γράμμα* | *δουλειά* | *βάδισμα* | *ανάσα* || *πάμε για έναν βιαστικό καφέ* ΣΥΝ. βεβιασμένος, επείγων 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται επιμέλειας και φροντίδας- πρόχειρος: μην *παίρνετε* ~ *αποφάσεις* || - *συμπέρασμα* ΣΥΝ. επιπόλαιος. — βιαστικά επίρρ. [μεσν.].

βιασύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.) η κατάσταση κατά την οποία κάποιος επείγεται, κινείται γρήγορα, με βιάση: πάνω στη ~ *του ξέχασε να κλειδώσει την πόρτα* ΣΥΝ. βιάση, ανυπομονησία· ΦΡ. με ***πιάνει βιασύνη*** αρχίζω να επείγομαι, αισθάνομαι ότι δεν έχω χρόνο, ότι πρέπει να βιαστώ.

βίβα επιφών. → εβίβα

βιβάρι κ. **διβάρι** (το) {βιβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο περιφραγμένος θαλάσσιος χώρος, στον οποίο εκτρέφονται ψάρια· το ιχθυοτροφείο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βιβάριον* < λατ. vivarium «ζωοτροφείο, ιχθυοτροφείο» < vivus «ζωντανός, έμβιος»].

βίβερε περικολοζαμέντε (το) {άκλ.}- ελλην. ζην *επικινδύνως*- το να ζει κανείς ριψοκίνδυνα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vivere pericolosamente. Η χρήση τής φρ. οφείλεται και στο ακουστικό αίσθημα τής παρήχησης που δημιουργούν οι υγροί φθόγγοι].

βιβλιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα βιβλία: ~ *παραγωγή* | *κυκλοφορία.*

βιβλιάριο (το) {βιβλιαρί-ου | -ων} πιστοποιητικό σε σχήμα βιβλίου με τα ατομικά στοιχεία τού κατόχου (ονοματεπώνυμο, φωτογραφία κ.λπ.), με το οποίο μπορεί κανείς να ασκήσει δικαίωμα ή να εξυπηρετηθεί: *ατομικό* (όπου καταχωρίζονται τα στοιχεία και οι μεταβολές κατά τη στρατιωτική θητεία κάποιου) | *εκλογικό* (με το οποίο ψηφίζει κανείς) | *ασφαλιστικό* (για τις υποθέσεις που αφορούν στον ασφαλιστικό φορέα) ~ || ~ *υγείας* (για τις επισκέψεις σε γιατρό) | ταμιευτηρίου | *καταθέσεων* | *ενσήμων*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. βιβλιάριον, υποκ. τού αρχ. βιβλίον].

βιβλιεκδότης (ο) {βιβλιεκδοτών}, **βιβλιεκδότρια** (η) {βιβλιεκδο-τριών) εκδότης βιβλίων, πρόσωπο που αναλαμβάνει την έκδοση και την κυκλοφορία βιβλίων. — βιβλιεκδοτικός, -ή, -ό [1895].

βιβλιεμπόριο (το) {βιβλιεμπορί-ου | -ων) το εμπόριο βιβλίων. Επίσης βιβλιεμπόρια (η) [1833]. — βιβλιέμπορος (ο/η) [1844], βιβλιεμπορι-κός, -ή\ -ό [1868].

βιβλικός, -ή, -ό [1834] αυτός που σχετίζεται με τη Βίβλο, δηλ. την Αγία Γραφή: ~ *όνομα* | *ρητό* | *ύφος* | *χρόνοι* | *προφητεία* | *διδασκαλία·* ΦΡ. (α) ***βιβλική μορφή*** σεβάσμιο πρόσωπο, που θυμίζει μορφές τής Βίβλου (β) ***βιβλική καταστροφή*** πολύ μεγάλη καταστροφή. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. biblical < μεσν. λατ. biblicus < λατ. biblia < αρχ. *Βίβλος* (βλ.λ.)].

βιβλίο (το) **1.** το σύνολο χειρόγραφων ή τυπωμένων φύλλων χαρτιού ίδιων διαστάσεων, που είναι συρραμμένα στη μία πλευρά και καλύπτονται από εξώφυλλα, το οποίο συνήθ. εκδίδεται σε πολλά αντίτυπα: *δερματόδετο* | *χαρτόδετο* | *πανόδετο* | *σκληρόδετο* ~ || *εγκυκλο-παιδικό* | *λογοτεχνικό* | *παιδικό* | *κλασικό* ~|| ~ *τσέπης* (μικρού μεγέθους, συνήθ. χαρτόδετο, και τις περισσότερες φορές με θεματολογία που προσφέρεται για μαζική κατανάλωση) || *διαβάζω* | *ξεφυλλίζω* | *ανοίγω* | *εκδίδω* | *τυπώνω* - || εκτύπωση | *διακίνηση* | *διαφήμιση βιβλίου* || *έφαγε τη ζωή του στα* ~ (δαπάνησε το μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του στη μελέτη) || θα τον *δεις πάντα με ένα - στα χέρια* (για μελετητρό και φιλομαθή άνθρωπο) || *χωμένος στα* - (για άνθρωπο που αφιερώνει πάρα πολύ χρόνο στο διάβασμα) ΣΥΝ. τόμος· ΦΡ. (α) ***ιερά βιβλία*** τα θρησκευτικά και λειτουργικά βιβλία μιας θρησκείας και (ειδικότ.) τα βιβλία τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης (β) ***τρώω | καταβροχθίζω | ρουφάω ένα βιβλίο*** διαβάζω ένα βιβλίο με γρήγορο ρυθμό από τη μεγάλη μου επιθυμία να το τελειώσω (γ) **δεν *ανοίγω βιβλίο | δεν πιάνω βιβλίο στα χέρια μου*** δεν διαβάζω καθόλου, δεν μελετώ (δ) ***ξέρω | διαβάζω (κάποιον) σαν ανοιχτό βιβλίο*** γνωρίζω πολύ καλά τον χαρακτήρα (κάποιου) (ε) ***βιβλίο | έργο αναφοράς*** βλ. λ. *αναφορά* (στ) ***απόκρυφα βιβλία*** βλ. λ. *απόκρυφος 2.* (συνεκδ.) κάθε γραπτή εργασία που έχει εκδοθεί υπό μορφήν βιβλίου (σημ. 1): *έχει γράψει δύο* ~ 3. (ειδικότ.) σύνολο φύλλων χαρτιού καλυμμένων με εξώφυλλα και συρραμμένων στη μία πλευρά, που προορίζονται για καταγραφή λογαριασμών, πρακτικών συνεδρίων κ.λπ.: *λογιστικό* ~||~ *πρακτικών* | *συλλυπητηρίων* | *ευχών* || ~ *επισκεπτών* (στο οποίο οι επισκέπτες μουσείου, έκθεσης, εκδήλωσης κ.λπ. σημειώνουν τις εντυπώσεις τους) ΣΥΝ. κατάστιχο **4.** μέρος, τμήμα εκτεταμένου συγγράμματος: το *έργο τού Ηροδότου αποτελείται από εννέα* ~ 5. (μτφ.) καθετί που διδάσκει και διαφωτίζει τον άνθρωπο: το ~ τής *φύσης* (δηλ. η φύση) || το ~ τής ζωής (δηλ. η ζωή). — (υποκ.) βιβλιαράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, παραπομπή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βιβλίον* < *βυβλίον* (με προληπτική αφομοίωση τού -υ- σε -ι-) < *βύβλος,* από το όνομα τής φοινικικής πόλεως *Βύβλου,* από όπου εισαγόταν ο κατεργασμένος πάπυρος. Το ίδιο το *Βύβλος* είναι σημιτ. προελ. (πβ. εβρ. Gébal «περιοχή, σύνορο»), το δε αρχικό *Β-* (αντί τού αναμενόμενου Γ-) ίσως οφείλεται σε αφομοίωση].

βιβλιογνώστης (ο) [1843] {βιβλιογνωστών}, βιβλιογνώστρια (η) {βιβλιογνωστριών} πρόσωπο που γνωρίζει την ιστορία, το περιεχόμενο, την αξία κ.λπ. των βιβλίων. — βιβλιογνωστικός, -ή, -ό, βιβλιο-Υνωσία (η).

βιβλιογραφία (η) {βιβλιογραφιών} ο κατάλογος βιβλίων και γενικότ. δημοσιευμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο αντικείμενο μελέτης και όπου αναγράφονται το όνομα τού συγγραφέα, ο τίτλος τού δημοσιεύματος, ο τόπος και η χρονολογία εκδόσεως του κ.λπ.: *υπάρχει πλούσια - για το θέμα αυτό* || *εκτενής* | *ξένη* | *διεθνής* | *επιλεγμένη* ~ || *συμβουλεύομαι τη σχετική* ~ || *στο τέλος τού συγγράμματος παρατίθεται αναλυτικά η* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bibliographie. Το μτγν. *βιβλιογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή βιβλίων»]. **βιβλιογραφίας**, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιογραφία: ~ *τεκμηρίωση* | *παραπομπή* | *αναφορά* | *υποστήριξη.* — **βι-**βλιογραφικ-ά /-ώς [1854] επίρρ. βιβλιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη σύνταξη βιβλιογραφιών. — βιβλιογραφώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bibliographe].

βιβλιοδεσία (η) [1866] {βιβλιοδεσιών} η συρραφή των φύλλων χειρογράφου ή εντύπου και η ένωση τους με προστατευτικό κάλυμμα (εξώφυλλο), ώστε να πάρουν τη μορφή βιβλίου ή άλλου εντύπου (λ.χ. περιοδικού): *καλλιτεχνική* | *μηχανική* ~ || *έξοδα βιβλιοδεσίας* ΣΥΝ. δέσιμο, στάχωση. Επίσης βιβλιοδέτηση [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων}. — βιβλιοδετώ ρ. [1856] {-είς...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Buchbinderei].

βιβλιοδετείο (το) [1852] το εργαστήριο όπου γίνεται η βιβλιοδεσία. — βιβλιοδέτης (ο/η) [μεσν.], βιβλιοδετικός, -ή, -ό [1886]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βιβλιοδέτης* < *βιβλίον* + *-δέτης* < *δένω].*

βιβλιοθηκάριος (ο/η) [μεσν.] (-ου κ. -αρίου | -ων κ. -αρίων} υπάλληλος τής βιβλιοθήκης, υπεύθυνος για την ταξινόμηση, τη συντήρηση, τη φύλαξη των βιβλίων και την παροχή πληροφοριών σχετικά με αυτά στους αναγνώστες ΣΥΝ. βιβλιοφύλακας.

βιβλιοθήκη (η) [μτγν.] {βιβλιοθηκών} **1.** έπιπλο ειδικά κατασκευασμένο για την τοποθέτηση και τη φύλαξη βιβλίων: βάζω *το βιβλίο στη* ~ || *μεγάλη* | *μικρή* ~· ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ***ζωντανή | κινητή βιβλιοθήκη*** πολυμαθής άνθρωπος, που αποτελεί ανεξάντλητη πηγή γνώσεων ΣΥΝ. κινητή εγκυκλοπαίδεια **2.** (συνεκδ.) η συλλογή βιβλίων που διαθέτει (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.): *πλούσια* | *αξιόλογη* | *προσωπική* | *πανεπιστημιακή* | *σχολική* ~ || *δημόσια* | *κοινοτική* | *δανειστική* | *Εθνική* | *δημοτική* ~ 3. το κτήριο όπου στεγάζονται και φυλάσσονται συλλογές βιβλίων: θα σε *περιμένω έξω από την Εθνική* ~ 4. σειρά βιβλίων που αναφέρονται σ' ορισμένο κλάδο τής επιστήμης ή τής τέχνης,ή κδίδονται από τον ίδιο κδότη: *λαογραφική* ~||~ *Φωτίου* || η ~ *τού Φιλολόγου.* — (υποκ.) βιβλιοθηκούλα (η) (σημ. 1).

βιβλιοθηκονομία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με την οργάνωση, τη λειτουργία και τη διοίκηση των βιβλιοθηκών: *σχολή βιβλιοθηκονομίας.* — βιβλιοθηκονόμος (ο/η), βιβλιοθηκονο-μικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *βιβλιοθήκη* + *-νομία* < *νέμω,* ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bibliothéconomie].

βιβλιοκαπηλία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η παράνομη ανατύπωση και πώληση βιβλίων. — βιβλιοκάπηλος (ο/η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

βιβλιοκλόπος (ο/η) [1893] πρόσωπο που οικοιοπλείται, αντιγράφει ή εκδίδει χωρίς νόμιμη άδεια βιβλία άλλων ή αποσπάσματα τους. — βιβλιοκλοπή κ. βιβλιοκλοπία (η) [1870].

βιβλιοκρισία (η) [1861] {βιβλιοκρισιών} η κριτική βιβλίου ή άλλου δημοσιευμένου κειμένου από ειδικό, η οποία δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή αυτοτελώς: εκτενής | κατατοπιστική | *αντικειμενική* - ΣΥΝ. βιβλιοκριτική.

βιβλιοκριτικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιοκρισία: ~ *δοκίμιο* | *σημείωμα* **2. *βιβλιοκριτικός*** (ο/η) πρόσωπο που ασκεί κριτική βιβλίων σε εφημερίδες **3. *βιβλιοκριτική*** (η) η βιβλιοκρισία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bibliocritique].

βιβλιολάτρης (ο) {βιβλιολατρών}, βιβλιολάτρισσα (η) {βιβλιολα-τρισσών} πρόσωπο που αγαπά υπερβολικά τα βιβλία ΣΥΝ. βιβλιόφιλος. — βιβλιολατρία (η) [1889].

βιβλιολογία (η) [1857] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των γνώσεων σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ενός βιβλίου και προώθησης του στο εμπόριο.

βιβλιομανής, -ής, -ές [1831] (βιβλιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** μανιώδης συλλέκτης βιβλίων (κυρ. σπάνιων και πολύτιμων) **2.** φανατικός αναγνώστης βιβλίων ο βιβλιοφάγος. — **βιβλιομανία** (η) [1854].

βιβλιοπαραγωγή (η) [1893] {χωρ. πληθ.} το σύνολο τής παραγωγής των βιβλίων που εκδίδονται μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

βιβλιοπαρουσίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η παρουσίαση νέου βιβλίου στο κοινό.

βιβλιοπωλείο (το) [μτγν.] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία: *κεντρικό* | *συνοικιακό* | *νομικό* ~. — βιβλιοπώλης (ο) [αρχ.], *β*\-βλιοπώλισσα (η) [1826], βιβλιοπωλικός, -ή, -ό [1782].

βιβλιόσημο (το) {βιβλιοσήμ-ου | -ων} 1.το έντυπο σήμα ιδιοκτησίας ενός βιβλίου, που τυπώνεται από τον εκδοτικό οίκο στο εσώφυλλό του · 2. ειδικό ένσημο (φορόσημο) που επικολλάται στο εσωτερικό των σχολικών βιβλίων.

βιβλιοστάτης (ο) {βιβλιοστατών} στήριγμα για τα βιβλία, ώστε να στέκονται όρθια στα ράφια. [ΕΤΥΜ < *βιβλίο* + *-στάτης* < *ί-στα-μαι].*

βιβλιοσυλλέκτης (ο) [1898] {βιβλιοσυλλεκτών}, **βιβλιο**συλλέ-κτρια (η) {βιβλιοσυλλεκτριών} συλλέκτης βιβλίων. — βιβλιοσυλλε-κτικός, -ή, -ό.

βιβλιοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των διαφόρων τεχνικών διαδικασιών τής ηλεκτρονικής και τής παραδοσιακής τυπογραφίας (στοιχειοθεσία, εκτύπωση, βιβλιοδεσία κ.λπ.) που συντελούν στη στερεή κατασκευή και καλαίσθητη εμφάνιση των βιβλίων.

βιβλιοφάγος (ο/η) [1871] 1. έντομο που τρέφεται με χαρτί, δέρμα ή ξύλο και καταστρέφει τα βιβλία ΣΥΝ. βιβλιόψειρα **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαβάζει πολλά βιβλία.

βιβλιόφιλος, -η, -ο [1831] αυτός που αγαπά τα βιβλία, που τα συλλέγει και τα μελετά ΣΥΝ. βιβλιολάτρης. — βιβλιοφιλία (η) [1888], βιβλιοφιλικός, -ή, -ό.

βιβλιοφύλακας (ο) [μεσν.] {βιβλιοφυλάκων} ο υπάλληλος δημόσιας βιβλιοθήκης ΣΥΝ. βιβλιοθηκάριος.

βιβλιοχαρτοπωλείο (το) [1887] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία, περιοδικά κ.λπ. έντυπα, χαρτικά και είδη γραφικής ύλης. — βιβλιοχαρτοπώλης (ο) [1894], βιβλιοχαρτοπώλισσα (η), βιβλιοχαρτο-πωλικός, -ή, -ό.

βιβλιόψειρα (η) {δύσχρ. βιβλιοψειρών} ο βιβλιοφάγος (βλ.λ., σημ. 1).

βιβλιστής (ο) ο μελετητής και ερμηνευτής τής Βίβλου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biblicist]. **Βίβλος** (η) **1.** ΘΡΗΣΚ. η Αγία Γραφή, δηλ. η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη ΣΥΝ. Ιερά Γράμματα, Ιερά Κείμενα, Ιερές Γραφές, ο Λόγος τού Θεού · 2. (α) η συλλογή επίσημων εγγράφων που αναφέρονται σε εσωτερικά ή διεθνή ζητήματα, η οποία εκδίδεται από τις κυβερνήσεις κρατών ή διεθνείς οργανισμούς και χαρακτηρίζεται από το χρώμα τού εξωφύλλου που υιοθετείται από κάθε χώρα (β) ***Λευκή Βίβλος*** (ι) επίσημη δέσμη προτάσεων και μέτρων για συγκεκριμένη πολιτική που θα ακολουθήσει (η Ε.Ε. ή ένα κράτος): ~ *για την ολοκλήρωση τής εσωτερικής αγοράς τής Ε.Ε.* (ιι) (γενικότ.) κάθε επίσημος κανονισμός που προβλέπει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί ένας στόχος σε διάφορα επίπεδα: ~ στον *στρατό* || ~ για την *οικονομία* | *την παιδεία* (γ) ***Μαύρη Βίβλος*** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα κατακριτέα έργα καθεστώτος, προσώπου κ.ά. (λ.χ. οι διώξεις, οι δολοφονίες, οι παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ.ό.): η ~ τού *φασισμού* (δ) ***Χρυσή Βίβλος*** επίσημο βιβλίο στο οποίο αναγράφονταν παλαιότερα με χρυσά γράμματα τα ονόματα των ευγενών και ισχυρών ανθρώπων μιας επικράτειας (ε) ***Πράσινη Βίβλος*** σύνολο διάφορων ιδεών οι οποίες χρησιμεύουν ως βάση συζήτησης προκειμένου να ληφθεί κάποια απόφαση **3.** ***βίβλος γενέσεως*** (Κ.Δ. Ματθ. 1,1) βιβλίο που περιέχει γενεαλογία· για λεπτομερή εξιστόρηση γεγονότων ή ατέλειωτη πολυλογία.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. βύβλος < *Βύβλος*, όνομα φοινικικής πόλεως, από όπου εισήχθη ο κατεργασμένος πάπυρος (βλ. λ. *βιβλίο*). Μεταφορ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *Λευκή Βίβλος* (< αγγλ. White Paper) και Χρυσή *Βίβλος* (< ιταλ. libro d'oro)].

Βίβλος - Αγία Γραφή. Και οι δύο όροι αναφέρονται στο σύνολο των βιβλίων τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης και χρησιμοποιούνται ευρύτερα και εναλλακτικά από όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες και ομολογίες. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι ο μεν όρος **Αγία** Γραφή είναι αυτός που επικράτησε κυρίως στην παράδοση τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, ενώ ο Όρος **Βίβλος** χρησιμοποιήθηκε περισσότερο και καθιερώθηκε στη θεολογική γλώσσα των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών.

βιγλα (η) {βιγλών} ψηλό σημείο από όπου μπορεί κανείς να ελέγχει μια περιοχή· σκοπιά, παρατηρητήριο: « Ψηλά στη ~ *που αγρυπνώ σαν τον καλό τσομπάνο*» (Αγγ. Σικελιανός) ΣΥΝ. καραούλι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλάτο<u>ρας</u> (ο) {βιγλατόρων} (λογοτ.) πρόσωπο που βιγλίζει: *«κι έχουμε στο κατάρτι μας* ~ | *παντοτινό τον ήλιο τον ηλιάτορα»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. φρουρός, παρατηρητής. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. vigilator < vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {βίγλισα} (λογοτ.) **1.** εποπτεύω (ως σκοπός) με το βλέμμα τη γύρω περιοχή: *«επήγε το βλαχόπουλο στη βίγλα να βιγλίσει»* (ακριτικό τραγ.) ΣΥΝ. φρουρώ, επιθεωρώ 2. (συνεκδ.) ενεδρεύω, παραμονεύω ΣΥΝ. καιροφυλακτώ **3.** κοιτάζω από μακριά, διακρίνω ΣΥΝ. ξεχωρίζω.

βιγόνια (η) → μπιγκόνια

βίδα (η) {βιδών} **1.** επίμηκες μεταλλικό καρφί, στού οποίου το στέλεχος έχουν χαραχθεί βόλτες (σπείρωμα), ώστε να έχει ελικοειδείς αυλακώσεις στην επιφάνεια του και να μπορεί να εισέρχεται με περιστροφική κίνηση σε οπές· ΦΡ. (α) ***κάνω βίδες*** (ι) (για μηχανική κατασκευή, κυρ. αυτοκίνητα και μηχανές) διαλύω (κάτι), καταστρέφω: *τράκαρε το αυτοκίνητο και το έκανε βίδες* ΣΥΝ. κάνω κομμάτια, σμπαραλιάζω (ιι) (για πρόσ.) κατατροπώνω (κάποιον): τα *επιχειρήματα του και τα στοιχεία του ήταν ακαταμάχητα· έκανε τον αντίπαλο του βίδες!* (β) (μτφ.) ***γίναμε βίδες*** μαλώσαμε πολύ άσχημα **2.** (συνεκδ.) κάθε μεταλλικό αντικείμενο που έχει αντίστοιχη λειτουργία **3.** (μτφ.) το λογικό, το μυαλό· κυρ. στη ΦΡ. ***μου 'στρίψε | 'φύγε | λάσκαρε η βίδα*** τρελάθηκα, έχασα τα λογικά μου **4.** (μτφ.) η τρέλα: *έχει κάποια* ~ στον *εγκέφαλο* 5. (στον πληθ.) ζυμαρικό τού οποίου κάθε κομμάτι θυμίζει στο σχήμα τη βίδα. — (υποκ.) βιδίτσα κ. **βιδού**λα (η) κ. βιδάκι **(το).**

[ΕΤΥΜ. < βεν. vida < λατ. vitis «αμπέλι, κλήμα», με τη σημ. «έλικα κλήματος»].

βιδ<u>ά</u>νιο (το) {βιδαν-ιού | -ιών) (διαλεκτ.) **1.** ό,τι απομένει από τα ποτά στα ποτήρια (το οποίο συχνά αναμείγνυαν και πουλούσαν ξανά) ΣΥΝ. απόπιωμα · **2.** το ποσοστό των κερδών από χαρτοπαίγνιο που δίνεται στη χαρτοπαικτική λέσχη.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. guadagno «κέρδος» < ρ. guadagnare «κερδίζω» (πβ. γαλλ. gagner) < μεσν. λατ. guadaniare < φρανκον *waidanjan «βόσκω, τρέφω»].

βιδ<u>έ</u>λο (το) (διαλεκτ.) το μοσχάρι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. vitello < λατ. vitellus, υποκ. τού ουσ. vitulus «μοσχάρι»].

βιδ<u>ο</u>λόγος (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κοπτικό εργαλείο με πολλές κόψεις, με το οποίο δημιουργούμε (κόβουμε) εξωτερικά σπειρώματα **2.** (γενικά) εργαλείο κατάλληλο για το σφίξιμο ή το χαλάρωμα των βιδών το κατσαβίδι ΣΥΝ. βιδωτήρι, (λόγ.) κοχλιοστρόφιο.

βίδρα (η) {βιδρών} η ενυδρίδα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ < σλαβ. vidrä].

βιδ<u>ώ</u>νω ρ. μετβ. {βίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερεώνω (κάτι) με βίδα περιστρέφοντας την ΑΝΤ. ξεβιδώνω· ΦΡ. (α) (αργκό) ***μου τη βιδώνει*** (ι) μου δημιουργείται έμμονη ιδέα, μου μπαίνει (κάτι) στο μυαλό: στα *καλά καθούμενα του τη βίδωσε να γυρίσει πίσω* (ιι) χάνω τα λογικά μου, παρουσιάζω ανεξήγητη, παράξενη συμπεριφορά: *ώρες-ώρες του τη βιδώνει κι αρχίζει να φωνάζει* (ιιι) μου προκαλεί αντίδραση, με εκνευρίζει: δεν τον *μπορώ αυτό τον τύπο,* - ΣΥΝ. μου τη δίνει (β) (αργκό) ***είμαι βιδωμένος*** (ι) είμαι ακίνητος: *είναι βιδωμένος στην καρέκλα και δουλεύει ασταμάτητα* (ιι) είμαι προσκολλημένος (σε κάτι): ~ με την *αστρολογία* ΣΥΝ. είμαι κολλημένος | πωρωμένος με **2.** τοποθετώ (κάτι που έχει σπείρωμα) σε (κάτι άλλο) περιστρέφοντας το ΣΥΝ. (λόγ.) κοχλιώνω. — **βίδωμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.

βιδωτ<u>ήρι</u> (το) {δύσχρ. βιδωτηρ-ιού | -ιών} (καθημ.) το κατσαβίδι.

βιδωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει στερεωθεί ή μπορεί να στερεωθεί με βίδες **2.** (α) αυτός που έχει εξωτερικό σπείρωμα και με περιστροφή μπορεί να τοποθετείται σε υποδοχή με εσωτερικό σπείρωμα: ~ *λάμπα* ΣΥΝ. κοχλιωτός (β) ΙΑΓΡ. ***βιδωτά δόντια*** τεχνητά δόντια, βιδωμένα στα φατνία τής γνάθου 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που εύκολα διαλύεται σε μέρη, τα οποία συναρμολογούνται με βίδες: *μεταφέραμε εύκολα τη βιβλιοθήκη, γιατί ήταν* ~.

Βιένη (η) η πρωτεύουσα τής Αυστρίας. — **Βιενέζος** (ο), **Βιενέζα** (η), βιενέζικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Wien < αρχ. γερμ. Wenia < κελτ. Vedunia «χείμαρρος», ίσως λόγω τού ότι την πόλη διαρρέουν τα ορμητικά νερά τού Δούναβη. Στη θέση τής σημερινής πόλης υπήρχε η κελτική πόλη Vindobona (πιθ. σημ. «λευκό φρούριο»), την οποία κατέκτησαν οι Ρωμαίοι τον Ιο αι. π.Χ. Η ονομ. Wenia μαρτυρείται από το 881 μ.Χ.].

Βιετνάμ (το) {άκλ.} (βιετν. Nuóc Công Hòa Xã Hôi Chu Nghîa Viêt-Nam = Σοσιαλιστική Δημοκρατία τού Βιετνάμ) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ανόι, επίσημη γλώσσα τη Βιετναμική και νόμισμα το νέο ντονγκ. — **Βιετν<u>α</u>μέζος** (ο), **Βιετν<u>α</u>μέζα** (η), βιετναμικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) βιετναμέζικος, -η, -ο, **Βιετν<u>α</u>μικά** κ. (καθημ.) **Βιετν<u>α</u>μέζικ<u>α</u>** (τα).

[ΕΤΥΜ. < βιετν. Viet-Nam | Nam-Viet < κινεζ. Nam-Yue «ξένοι λαοί τού Νότου». Θεωρείται ότι κατά τον 3ο αι. π.Χ. μετανάστες τής κινεζικής φυλής Βιέτ (κινεζ. Yue) ήλθαν σε επαφή και επιμίξια με τους ιθαγενείς λαούς τής περιοχής, που ήταν κυρ. ινδονησιακής ή μελανησιακής καταγωγής. Το 207 π.Χ. ιδρύθηκε το βασίλειο Nam-Viet, όπου ενσωματώθηκαν μικρότερα βασίλεια με κατοίκους μικτής καταγωγής, ενώ το 939 **μ.Χ**. το Nam-Viet απαλλάχθηκε εντελώς από την κινεζική κυριαρχία. **Η** επίσημη ονομασία «Σοσιαλιστική Δημοκρατία τού Βιετνάμ» δόθηκε το 1976 με την ενοποίηση τού Βόρειου και τού Νότιου τμήματος τής χώρας].

βίζα (η) {δύσχρ. βιζών} **1.** η θεώρηση και η επικύρωση διαβατηρίων, πιστοποιητικών ή ναυτιλιακών εγγράφων αλλοδαπών από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που εκδίδεται από επίσημη αρχή ξένης χώρας (πρεσβεία, προξενείο) και που θεωρείται απαραίτητο για να επιτραπεί η είσοδος (αλλοδαπού) στη χώρα: *έκδοση | χορήγηση βίζας.*

[ΕΤΥΜ < γαλλ. visa < λατ. visa «θεωρημένα» (ενν. sunt), πληθ. ουδ. τής μτγ. visus, p. video «βλέπω, θεωρώ»].

βιζαβί επίρρ.· αντίκρυ, απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο· ΦΡ. *βιζαβί* ***κι απεναντίας*** (λαϊκ.-εμφατ.) ο ένας απέναντι στον άλλον ΣΥΝ. φάτσα (με φάτσα). [ΕΤΥΜ < γαλλ. vis-à-vis].

βίζιτ<u>α</u> (η) {δύσχρ. βιζιτών} (λαϊκ.) 1. η φιλική ή επαγγελματική επίσκεψη· ΦΡ. ***αρμένικη βίζιτα*** επίσκεψη μεγάλης διάρκειας, που καταντά κουραστική για τον οικοδεσπότη 2. (συνεκδ.-κακόσ.) η αμοιβή για κάθε επαγγελματική επίσκεψη, κυρ. για την επίσκεψη πόρνης στο σπίτι τού πελάτη: *ζει από τις* ~. — (λαϊκ.) **βιζιτατζού** κ. **βιζιτού** (η) (σημ. 2), βιζιτάρω ρ.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. visita < λατ. visito «επισκέπτομαι» < viso «παρατηρώ, επισκέπτομαι», παράλλ. τ. τού p. video «βλέπω»].

βιζόν (το) {άκλ.} 1. μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό καστανό τρίχωμα, από το οποίο προέρχεται η ομώνυμη πολύτιμη γούνα 2. (συνεκδ.) η γούνα που φτειάχνεται από το τρίχωμα τού παραπάνω ζώου: *αγόρασε ένα ακριβό* ~ || *φοράω* ~.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vison «νυφίτσα» < μτγν. λατ. vissio «πολύ άσχημη μυρωδιά, βρομιά», από τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει το ζώο. Η γαλλ. λ. παρετυμολογήθηκε προς το γερμ. Wiesel «νυφίτσα»].

Βιθυνία (η) περιοχή τής ΒΔ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922.

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που έχει την αφετηρία του στο θρακικό φύλο των *Βιθυνών*, αγν. ετύμου].

βικάριος (ο) {βικαρί-ου | -ων, -ους} ο αναπληρωτής ή τοποτηρητής επισκόπου στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. vicarius «αναπληρωτής, τοποτηρητής» < vicis (τ. γενικής) «εναλλαγή, διαδοχή» (απαντά συνήθ. ο πληθ. vices)].

Βίκινγκ (ο) {πληθ. Βίκινγκς) 1. Σκανδιναβός πειρατής ή επιδρομέας, κυρ. κατά την περίοδο 800-1050 μ.Χ. 2. (λογοτ.) ο Σκανδιναβός: *οι ξανθοί - τού Βορρά κατέκλυσαν τις παραλίες τού Νότου.* [ΕΤΥΜ < αγγλ. Viking (οπτικό δάνειο) < αρχ. σκανδ. vikingr «πειρατής» (πβ. αρχ. γερμ. wichinc «ναυτικός»). Ως προς την περαιτέρω ερμηνεία, δύο απόψεις έχουν προταθεί: (α) Αναγωγή στο αρχ. σκανδ. vik «ακτή, ορμίσκος», με αναφορά στα νορβηγικά φιόρδ, από όπου έρχονταν οι εισβολείς (β) Σύνδεση με το αρχ. αγγλ. wie «κατασκήνωση, κατοικία», με αναφορά στο είδος των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούσε ο λαός αυτός].

βίκος (ο) αυτοφυές χνουδωτό φυτό με έρποντα ή αναρριχώμενο βλαστό, που καλλιεργείται για την παραγωγή χλωρού χόρτου και σανού (για ζωοτροφή). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βικία (ή) | βικίον (τό)* < λατ. vicia «κουκκί, κύαμος»].

Βίκτωρ (ο) {Βίκτ-ορος κ. -ωρος, -ορα κ. -ωρα} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βίκτορας** κ. **Βίκτωρας** [ΕΤΥΜ. < λατ. victor «νικητής» < vinco «νικώ»].

Βικτωρία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης Βικτώρια

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Victoria < λατ. victoria «νίκη»]. **βικτωριανός,** -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο βασιλείας τής βασίλισσας Βικτωρίας στην Αγγλία **2**. (μτφ.) πουριτανός, σεμνότυφος, αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρή εξωτερική ηθική: *~ εποχή | ήθη | αντιλήψεις*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Victorian < Victoria, βασίλισσα τής Αγγλίας (1837-1901)]. **Βικτωρίας** Λίμνη (η) λίμνη τής Α. Αφρικής μεταξύ τής Κένυας, τού Μπουρούντι και τής Ουγκάντας.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. (Lake) Victoria, ονομασία που δόθηκε προς τιμήν τής βασίλισσας Βικτωρίας τής Αγγλίας (1837-1901)]. **βίλα** (η) {βιλών} (συνήθ. εξοχική) πολυτελής κατοικία, έπαυλη. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. villa < λατ. villa «εξοχική κατοικία» < *vicula, υποκ. τού vicus «χωριό, συνοικία» (πβ. αρχ. *οίκος)]*. **βιλαετι** (το) {βιλαετ-ιού | -ιών) ΙΣΤ. μεγάλη διοικητική περιφέρεια στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας: *το ~ τού Αϊδινίου*. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. vilâyet < αραβ. wilāya]. βιλάι (το) μακρύ λεπτό σχοινί (διαμέτρου συνήθ. 8-10 χιλιοστών), το οποίο ρίχνεται με ένα βαρίδι στην άκρη από το πλοίο στην προκυμαία, για να ρυμουλκηθεί ο κάβος που δένεται στην άκρη του και να δεθεί στη δέστρα τής προκυμαίας. Επίσης ιβιλάι. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. heaving-line (με ατελή προφορά) < ρ. heave «υψώνω, ρυμουλκώ» + line «γραμμή - σχοινί»]. **βιλανέλα** (η) ΜΟΥΣ. είδος φωνητικής μουσικής- τον 16ο αι. ήταν δημοφιλές τραγούδι χορευτικού χαρακτήρα το οποίο στη συνέχεια εξελίχθηκε σε είδος πολυφωνικού τραγουδιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. villanella < villano «χωρικός» (αφού η villanella ήταν τραγούδι των χωρικών τού 16ου αι.) < υστερολατ. villanus < λατ. villa (στην ποιητ. σημ. «χωριό»)]. Βίλνιους (η) η πρωτεύουσα τής Λιθουανίας. [ΕΤΥΜ. < λιθ. Vilnius < Vilnija (< vilnis «κύμα»), όνομα ποταμού στις Οχθες τού οποίου χτίστηκε η πόλη]. **βιμπράτο** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ελλην. *παλλόμενο* 1. η ελαφρά διακύμανση τού τονικού ύψους ενός μουσικού φθόγγου, η οποία δεν μεταβάλλει την ταυτότητα τού φθόγγου (εάν μεταβάλλεται η ταυτότητα τού φθόγγου, έχουμε τρίλο ή τρέμολο, βλ.λ.) 2. η τεχνική τής παραγωγής «παλλόμενου» ήχου, η οποία διαφέρει ανάλογα με το μουσικό όργανο (είναι διαφορετική στα έγχορδα, στα πνευστά ή στο τραγούδι, ενώ δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πιάνο) 3. ένδειξη τής μουσικής παρτιτούρας, κατά την οποία ζητείται να παιχτούν ένας ή περισσότεροι φθόγγοι με παλλόμενη τεχνική (κυρ. για λόγους εκφραστικούς, παραγωγής εμπλουτισμένου ή χαρακτηριστικού ήχου κλπ.). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. vibrato, μτχ. τού ρ. vibrare «πάλλω, δονώ» < λατ. vibro]. βιμπράφωνο (το) {βιμπραφών-ου | -ων} ΜΟΥΣ. κρουστό μουσικό όργανο αποτελούμενο από ελάσματα αλουμινίου, που πάλλονται καθώς ο εκτελεστής τα χτυπά με ειδικές μπαγκέτες. Επίσης βιμπραφόν {άκλ.}. — **βιμπραφωνίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vibraphone (νόθο συνθ.) < vibrer «πάλλω, δονώ» + -phone < ελλην. φωνή]. βινενκρέτ (η) {άκλ.} ελαφριά σάλτσα από λάδι, λεμόνι ή ξίδι, με ή χωρίς την προσθήκη αρωματικών χόρτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vinaigrette < vinaigre «ξίδι» < vin «κρασί» + aigre «ξινός»]. βινιέτα (η) {βινιετών} 1. ΤΥΠΟΓΡ. μικρή ξυλογραφία που απεικόνιζε κληματόφυλλα και κοσμούσε συνήθ. κεφαλίδες σελίδων βιβλίων σήμερα ο όρος δηλώνει κάθε διακοσμητικό βιβλίου ή εντύπου 2. διακοσμητικό ζωγραφικό ή γραμμικό σχέδιο, που τίθεται στην αρχή ή στο τέλος των κεφαλαίων ενός βιβλίου 3. (ειδικότ. στα κόμικς) καθένα από τα τετράγωνα πλαίσια (κάδρα, καρέ) στα οποία σχεδιάζονται οι σκηνές τής ιστορίας που αφηγείται με σκίτσα ο σχεδιαστής. [ΕΤΥΜ < γαλλ. vignette < vigne «κλήμα», επειδή από τον 16ο αι. διακοσμητικά σχέδια με σχήμα κλήματος στόλιζαν την αρχή των κεφαλαίων ενός βιβλίου]. βίντεο (το) {άκλ.} ελλην. *μαγνητοσκόπιο* 1. η ηλεκτρονική συσκευή που έχει τη δυνατότητα να καταγράφει σε ειδικές κασέτες και να αναπαράγει σε οθόνη οπτικό και ηχητικό σήμα που προέρχεται από κεραία τηλεόρασης, βιντεοκάμερα ή άλλη παρόμοια συσκευή 2. (συνεκδ.) η βιντεοκασέτα και το περιεχόμενο της: *βλέπω | παρακολουθώ ~ || μια νέα ταινία βγήκε σε ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. video (< λατ. video «βλέπω»), από την πλήρη ονομασία videotape recorder «οπτικό μαγνητοσκόπιο». Είναι αξιοσημείωτο ότι η γαλλ. ονομασία τής συσκευής είναι η ελληνογενής λ. magnétoscope « μαγνητοσκόπιο »]. **βιντεογκέιμ** (το) {άκλ.} το βιντεοπαιχνίδι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. video game]. βιντεογουολ (το) {άκλ.} σύστημα που περιλαμβάνει πολλές μικρές οθόνες, που σχηματίζουν μια πολύ μεγάλου μεγέθους ενιαία οθόνη στην οποία προβάλλονται εικόνες από βίντεο ή τηλεόραση. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. video wall]. **βιντεογραφώ** ρ. μετβ. {βιντεογραφείς... | βιντεογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (κάτι) σε βίντεο, μαγνητοσκοπώ. — βι-ντεογραφία (η). **βιντεοδίσκος** (ο) οπτικός δίσκος που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εικόνων βίντεο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. videodisk. Βλ. κ. D.V.D.]. βιντεοθήκη (η) {βιντεοθηκών} **1.** κατασκευή με ράφια για την τοποθέτηση και φύλαξη βιντεοκασετών **2**. (συνεκδ.) το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.). **βιντεοκάμερα** (η) {βιντεοκαμερών} φορητή συσκευή, η οποία έχει τη δυνατότητα να εγγράφει σε βιντεοκασέτα εικόνα και ήχο με σκοπό την τηλεοπτική τους αναπαραγωγή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. video camera].
βιντεοκασέτα (η) (βιντεοκασετών) κασέτα στην ταινία τής οποίας εγγράφονται εικόνα και ήχος. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. video cassette].
βιντεοκλάμπ (το) {άκλ.} το κατάστημα στο οποίο διατίθενται προς ενοικίαση ή πώληση βιντεοκασέτες ΣΥΝ. βιντεολέσχη, βιντεοθήκη. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. video club].
βιντεοκλαμπάς (ο) {βιντεοκλαμπάδες) (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης βιντεοκλάμπ.
βιντεοκλίπ (το) {άκλ.} μικρής διάρκειας ταινία που περιέχει συνήθ. μια οπτικοποιημένη παρουσίαση μουσικού θέματος ή τραγουδιού και προβάλλεται κυρ. για διαφημιστικούς λόγους σε τηλεοπτικά μουσικά, ψυχαγωγικά προγράμματα, σε μεγάλες οθόνες στα καταστήματα πώλησης δίσκων μουσικής κ.α. ΣΥΝ. κλιπ. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. video clip < video + clip «κομμάτι, απόσπασμα - συνδετήρας»].
βιντεολέσχη (η) (βιντεολεσχών) το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. video club].
βιντεομανής (ο/η) {βιντεομαν-ούς | -είς} πρόσωπο που παρακολουθεί συνεχώς ταινίες στο βίντεο. — βιντεομανία (η).
βιντεοοθόνη (η) {βιντεοοθονών} οθόνη στην οποία αναπαράγεται εικόνα από βίντεο.
βιντεοπαιχνίδι (το) {βιντεοπαιχνιδ-ιού | -ιών} παιχνίδι εγγεγραμμένο ψηφιακά σε βιντεοκασέτα, το οποίο αναπαράγεται σε οθόνη μέσω ειδικής συσκευής (τύπου βίντεο) και παίζεται από έναν ή περισσότερους παίκτες ΣΥΝ. βιντεογκέιμ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. video game].
βιντεοπειρατεία (η) {βιντεοπειρατειών} η παράνομη αναπαραγωγή και εμπορία βιντεοκασετών. — βιντεοπειρατής (ο).
βιντεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) η απαθανάτιση γεγονότων με βιντεοκάμερα, η μαγνητοσκόπηση: *~ γάμων | βαφτίσεων*. — βιντεοσκοπώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ., < *βίντεο + σκοπώ,* πβ. μαγνητο-σκόπηση].
βιντεοταινία (η) {βιντεοταινιών} 1. η ταινία τής βιντεοκασέτας, στην οποία έχουν εγγραφεί εικόνα και ήχος 2. (συνεκδ.) το περιεχόμενο τής παραπάνω ταινίας (συνήθ. γυρισμένης με κινηματογραφική μηχανή ή βιντεοκάμερα) 3. (συνεκδ.) έργο γυρισμένο με βιντεοκάμερα και προορισμένο για προβολή σε συσκευή βίντεο, κατ' αντιδιαστολή προς τις κινηματογραφικές ταινίες (γυρισμένες σε κινηματογραφικό φιλμ και προορισμένες για τις αίθουσες κινηματογράφου): η *τηλεόραση μετέδωσε μια ~ τού 1985*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. videotape].
βιντεοτέξτ κ. βιντεοτές (το) {άκλ.} καθένα από τα ποικίλα ηλεκτρονικά συστήματα για τη διανομή δεδομένων μέσω τηλεφωνικών γραμμών ή τηλεοπτικών εκπομπών και την αναπαραγωγή τους σε βι-ντεοοθόνες, που επιτρέπουν συχνά στον χρήστη να παρέμβει. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Videotext < video + text «κείμενο»].
βιντεοτηλεφωνο (το) {βιντεοτηλεφών-ου | -ων} το εικονοτηλέφωνο (βλ.λ.). — βιντεοτηλεφώνημα (το). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. videophone (νόθο συνθ.)].
βίντσι (το) {βιντσ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) το βαρούλκο (βλ.λ.). [ΕΙΥΜ < αγγλ. winch < αρχ. αγγλ. wince < I.E. *weng- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. γερμ. winken «νεύω»].
βινυλιο (το) {βινυλίου) 1. ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που χρησιμοποιείται στην παραγωγή εύκαμπτων πλαστικών 2. (συνεκδ.) ο δίσκος πικάπ, ο οποίος κατασκευάζεται από υλικό που περιέχει βινυλιο (βινυλίτη).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vinyle < vin- (< λατ. vinum «κρασί») + -yle (ελλην. ύλη), επειδή από το χημικό αυτό στοιχείο προέρχεται η βι-νυλική αλκοόλη].
βιθ- κ. **βιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση: 1. με τη ζωή: *βιογραφία* 2. με τα έμβια όντα και τη μελέτη τους: *βιο-λογία, βιο-κοινωνιολογία, βιό-τοπος* 3. με παραγωγικούς τομείς χρήσιμους για τον άνθρωπο: *βιο-μηχανία, βιο-τεχνία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *βίος* και απαντά κυρ. σε ελληνογενείς ξέν. όρ., πβ. αγγλ. bio-logy, bio-sphere, γαλλ. bio-masse, bio-métrie κ.ά.].
βιοαεριο (το) {βιοαερίου | χωρ. πληθ.} αέριο μείγμα πλούσιο σε μεθάνιο που παράγεται από αναερόβια διάσπαση οργανικών αποβλήτων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή ενέργειας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biogas (νόθο συνθ.)].
βιοανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.) η τεχνική με την οποία εκπαιδεύεται κανείς να συνειδητοποιεί και να ελέγχει με τη δύναμη τού νου του ασυνείδητες ή μη αντιληπτές ακούσιες (φυσιολογικές) σωματικές λειτουργίες (λ.χ. τους παλμούς τής καρδιάς, την αρτηριακή πίεση κ.ά.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biofeedback (νόθο συνθ.)].
βιοαστροναυτική (η) κλάδος τής αστροναυτικής που μελετά τις βιολογικές συνθήκες στο διάστημα και τη δυνατότητα διαβίωσης τού ανθρώπου σε αυτές. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioastronautics].
βιογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων) ΒΙΟΛ. η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από άλλους ζωντανούς οργανισμούς κατ' αντιδιαστολή προς την αυτόματη γένεση, την αβιογένεση ΣΥΝ. βιογο-νία. — βιογενετικός, -ή, -ό [1890], βιογενετικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. biogenesis].
βιογενετική (η) [1890] ΒΙΟΛ. το σύνολο των θεωριών που ερευνούν τις πηγές τής ζωής και την εξέλιξη των οργανισμών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biogénétique].
βιογεωγραφία (η) (χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. κλάδος που ασχολείται με τη

μελέτη και τη γεωγραφική κατανομή ζώων και φυτών. — βιονεω-
Υραφικός, -ή, -ό, βιογεωγραφικά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biogeography].

βιογονία (η) η βιογένεση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biogony].

βιογραφία (η) [μεσν.] {βιογραφιών} η γραπτή εξιστόρηση τής ζωής και τού έργου ενός (συνήθ. σημαντικού) προσώπου: *αφηγηματική | μυθιστορηματική ~*.

βιογραφικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τη βιογραφία: *-λεξικό | εγκυκλοπαίδεια | στοιχεία·* ΦΡ. ***βιογραφικό (σημείωμα) το*** κείμενο στο οποίο αναγράφονται όλα τα ατομικά στοιχεία κάποιου, οι σπουδές και τα πτυχία του, οι σημαντικότερες δραστηριότητες του, η επαγγελματική του προϋπηρεσία· ζητείται συνήθ. για την επιλογή προσωπικού για την κάλυψη εργασιακής θέσεως κ.ά.: *σύντομο | πλήρες | πλούσιο ~* || συντάσσω ~ ΣΥΝ. (λατ.) curriculum vitae. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biographique].

βιογράφος (ο/η) [1856] συγγραφέας βιογραφίας. — **βιογράφηση** (η), βιογραφώ ρ. [1829] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biographe].

βιοδιασπώ ρ. μετβ. {βιοδιασπάς... | βιοδιάσπ-ασα, -ώμαι, -άται..., -άστηκα, -ασμένος} διασπώ με βιολογικές διαδικασίες· (συνήθ. η μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. ***βιοδιασπώμενος,*** -η, -ο): *- φυτοφάρμακα | απορρυπαντικά*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biodegrade (νόθο συνθ.)].

βιοδυναμική (η) **η** βιοενεργητική (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., **<** αγγλ. biodynamics].

βιοενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} **1**. ΒΙΟΛ. η ενέργεια που προέρχεται από τον χημικό μετασχηματισμό τής βιομάζας (βλ.λ.) · 2. ΨΥΧΟΛ. θεραπεία η οποία αποβλέπει στην αποκατάσταση τής ψυχοσωματικής ισορροπίας τού ατόμου, βοηθώντας το να απελευθερώσει τη ζωτική του ενέργεια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioenergy].

βιοενεργητική (η) ΦΥΣΙΟΛ. Ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές τής ενέργειας στους ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ. βιοδυναμική. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioénergétique].

βιοηθική (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη των ηθικών προβλημάτων που γεννά η σύγχρονη τεχνολογία, η ιατρική και η γενετική και κυρ. η ανθρώπινη παρέμβαση στη βιολογική διαδικασία (λ.χ. η κλωνοποίηση, η ευθανασία, ο έλεγχος των γεννήσεων κ.ά.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioethics].

βιοηλεκτρισμός (ο) (χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η παραγωγή ή η δράση ηλεκτρικού ρεύματος ή ηλεκτρικής τάσης από τους οργανισμούς. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioelectricity].

βιοθεραπεία (η) {βιοθεραπειών} ΙΑΤΡ. 1. θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιούνται καλλιέργειες ζωντανών μικροοργανισμών 2. η αντιβίωση. — βιοθεραπευτικός, -ή, -ό, βιοθεραπευτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biothérapie].

βιοθεωρία (η) {βιοθεωριών} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία περί τού βίου, για τη ζωή: *έχει αναπτύξει μια ιδιότυπη ~* || η ~ του *στηρίζεται στην πείρα* (πβ. λ. *κοσμοθεωρία)*. — βιοθεωρητικός, -ή, -ό.

βιοϊατρική (η) ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται κυρ. με την ικανότητα τού ανθρώπου να επιβιώνει και να λειτουργεί σε περιβάλλοντα που προκαλούν υπέρμετρη εκδήλωση άγχους, καθώς επίσης και με το πώς τέτοια περιβάλλοντα μπορούν να μεταβληθούν, ώστε να ελαχιστοποιούν το άγχος αυτό. — βιοϊατρικός, -ή, -ό, βιοϊ-ατρικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biomedicine (νόθο συνθ.)].

β !ο καταλύτη **ς** (ο) {βιοκαταλυτών} ΒΙΟΛ. ουσία που καταλύει βιολογικές αντιδράσεις· το ένζυμο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biocatalyst].

βιοκλίμα (το) {βιοκλίματος | χωρ. πληθ.} η σχέση μεταξύ κλίματος και έμβιων όντων. — βιοκλιματικός, -ή, -ό, βιοκλιματικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimat].

βιοκλιματισμός (ο) ο κλιματισμός που επιτυγχάνεται με την κατανάλωση των διαθέσιμων ενεργειακών πηγών (λ.χ. τής ηλιακής ακτινοβολίας, τής ενέργειας από τους ζωντανούς οργανισμούς κλπ.) και τη φυσική κυκλοφορία τού αέρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimatisme].

βιοκλιματολογία (η) ο κλάδος τής κλιματολογίας και τής οικολογίας που ασχολείται με την επίδραση τού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη των ζωντανών οργανισμών και στην κατανομή τους στη Γη. — βιοκλιματολογικός, -ή, -ό, βιοκλιματολογία επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimatologie].

βιοκοινωνία (η) {βιοκοινωνιών} ΒΙΟΛ. το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που ζουν σε έναν βιότοπο. Επίσης βιοκοινότητα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biocénose < παλ. biocœnose < bio- (< βίος) + carnose (< *κοινός)]*.

βιοκοινωνιολογία (η) ΒΙΟΛ. η μελέτη μιας ομάδας ή κοινωνίας οργανισμών και των σχέσεων που αναπτύσσονται τόσο μεταξύ των οργανισμών αυτών όσο και προς το κοινό τους περιβάλλον. [ΕΤΥΜ.Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biosociology (νόθο συνθ.)].

βιόλα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από διάφορα καλλωπιστικά φυτά, όπως η βιολέτα. [ΕΤΥΜ.< λατ. viola «μενεξές»].

βιόλα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο όργανο τής οικογένειας των βιολιών, που είναι μεγαλύτερο από το βιολί κατά το ένα έβδομο τού μεγέθους του και κουρδίζεται μία πέμπτη χαμηλότερα ΣΥΝ. άλτο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. viola < αρχ. προβηγκ. viola | viula < μεσν. λατ. vidula, αγν. ετύμου].

Βιολέτα (η) γυναικείο όνομα.

βιολέτα (η) {βιολετών} καλλωπιστικό φυτό, με μικρά λουλούδια χαρακτηριστικού μοβ χρώματος (που απαντά όμως και σε ποικίλους άλλους χρωματισμούς, όπως λευκό, ρόδινο κ.ά.). — βιολετής, -ιά, -ί. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. violetta, υποκ. τού viola < λατ. viola «μενεξές»].

βιολί (το) {βιολ-ιού | -ιών} 1. ΜΟΥΣ. μικρό τετράχορδο μουσικό όργανο, που κουρδίζεται σε διαστήματα πέμπτης και παίζεται στερεωμένο μεταξύ τού ώμου και τής κάτω γνάθου τού μουσικού και με τη βοήθεια δοξαριού **2**. (συνεκδ.) ο βιολιστής: *πόσο πληρώνονται τα -* τής *ορχήστρας;* ΦΡ. (α) ***πρώτο βιολί*** (i) ο πρώτος βιολιστής, ο «εξάρχων» τής ορχήστρας, που έχει τον πρώτο ρόλο στα ορχηστρικά έργα (ii) (μτφ.) ο πρωταγωνιστής σε μια κατάσταση, αυτός που πρωτοστατεί, που παίζει τον πρώτο ρόλο (β) *βιολιά* (τα) (i) οι βιολιστές συμφωνικής ορχήστρας, που κάθονται στα αριστερά τού αρχιμουσικού: *πρώτα | δεύτερα ~* (ii) μικρή ορχήστρα από διάφορα μουσικά όργανα, ανάμεσα στα οποία και βιολιά: *πήγαν σε ένα ακριβό εστιατόριο με ~* 3. (μτφ.) μονότονη και ενοχλητική συμπεριφορά ή συνήθεια: *πόσο θα κρατήσει αυτό το ~;* κυρ. στις ΦΡ. (α) ***το βιολί βιολάκι! | αυτός το βιολί του! | το ίδιο βιολί!*** για κάτι (συμπεριφορά, συνήθεια, ισχυρισμό κ.ά.) που επαναλαμβάνεται (προκαλώντας δυσφορία, ενόχληση): τον έχω *μαλώσει τόσες φορές, αλλ' αυτός το βιολί βιολάκι!* || εδώ *έχουν έρθει τα πάνω κάτω κι αυτός το βιολί του!* || *Ξανά το ίδιο βιολί! Πόσο θα σε ανέχομαι ακόμη;* ΣΥΝ. τον χαβά του (β) ***αλλάζω βιολί*** βλ. λ. *αλλάζω*. — (υποκ.) βιολάκι κ. (σπανιότ.) βιολίνο (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού ουσ. *βιόλα*[2] (βλ.λ.)].

βιολιστής (ο), **βιολίστρια** (η) {βιολιστριών} μουσικός που παίζει βιολί (πβ. λ. *βιολιτζής)*. [ΕΤΥΜ. < *βιολί* + παραγ. επίθημα *-ιστής]*.

βιολιτζής (ο) {βιολιτζήδες} (λαϊκ.) ο βιολιστής· συνήθ. αυτοδίδακτος βιολιστής που παίζει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, λ.χ. πανηγύρια, γάμους κ.λπ.· ΦΡ. ***βαράτε βιολιτζήδες!*** παίξτε βιολιτζήδες, ας αρχίσει η διασκέδαση! [ΕΤΥΜ. < *βιολί* + παραγ. επίθημα *-(ι)τζής]*.

βιολογία (η) [1836] η επιστήμη που ερευνά τα κοινά φαινόμενα τής οργανικής ζωής: *μοριακή | ιατρική ~*. — **βιολόγος** (ο/η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biologie].

ΣΧΟΛΙΟ Αξιοπερίεργη λέξη. Αρχαία και νεότερη, χωρίς σημασιακή σχέση μεταξύ τους. Το αρχ. βιολογία, παράγωγο τού *βιολόγος,* σήμαινε την ενασχόληση με τα ήθη των ανθρώπων και μάλιστα για διακωμώδηση, κάτι σαν «κωμική ηθογραφία». Το νεότ. *βιολογία* πρωτοπλάστηκε, με βάση τα Ελληνικά, από τον Γάλλο Lamarck το 1802 (στο έργο του *Hydro-logie)* ως biologie, ενώ το ίδιο έτος εκδίδεται το έργο Biologie τού Γερμανού G. Reinhold. Με τη νεότερη αυτή σημασία η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον Α.Α. Μαυροκορδάτο το 1836 και αργότερα από τον Σπ. Ζαμπέλιο (1859) κ.ά. Έτσι, ενώ το αρχ. *βιολογία* συνδεόταν με το ηθο-ποιία, το νεότ. *βιολογία* συνδέθηκε εξαρχής με τα αφορώντα στον βίο (το φαινόμενο τής ζωής) και στα έμβια όντα.

βιολογικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τη βιολογία: *~ έρευ-να | ανάγκη | φαινόμενο | εργαστήριο | φάρμακο | προϊόν* ΦΡ. (α) ***βιολογικό όπλο*** *όπλο* που με τη χρήση ζωντανών οργανισμών (εντόμων, μικροβίων) προκαλεί ασθένειες **ή** και θάνατο σε ανθρώπους, ζώα, φυτά (β) ***βιολογικός πόλεμος*** *ο* πόλεμος που διεξάγεται με βιολογικά όπλα (γ) ***βιολογικός καθαρισμός*** η χημική επεξεργασία υγρών αποβλήτων, ώστε να μη ρυπαίνονται οι αποδέκτες των λυμάτων (θάλασσες, ποταμοί κλπ.) (δ) ***βιολογικό ρολόι*** βλ. λ. *ρολόι* (ε) ***βιολογικός κύκλος*** βλ. λ. *κύκλος* (στ) ***βιολογικός έλεγχος*** *ο* έλεγχος τού πληθυσμού ενός επιβλαβούς ζωικού ή φυτικού είδους με βιολογικούς ή άλλους τρόπους (λ.χ. τη χρήση ζωντανών οργανισμών εχθρικών προς αυτό) (ζ) ***βιολογική ασπίδα*** περίβλημα από σκυρόδεμα γύρω από πυρηνικό αντιδραστήρα για την προστασία από διαρροή ραδιενέργειας (η) ***βιολογικό φίλτρο*** φίλτρο που συγκρατεί τους μικροοργανισμούς σε πορώδες υλικό και χρησιμοποιείται στον βιολογικό καθαρισμό (θ) ***βιολογική καλλιέργεια*** βλ. λ. *καλλιέργεια.* — **βιολογικ-ά** | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biologique].

βιολονίστας (ο) {βιολονιστών}, βιολονίστρια (η) {βιολονιστριών} βιολιστής (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. violoniste < violon «βιολί»].

βιολοντσελιστας (ο) {βιολοντσελιστών}, βιολοντσελίστρια (η) {βιολοντσελιστριών} μουσικός που παίζει βιολοντσέλο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. violoncellista].

βιολοντσέλο (το) ΜΟΥΣ. όργανο με βαθύ ήχο, τής οικογένειας των βιολιών, το δεύτερο σε μέγεθος μετά το κοντραμπάσο· έχει τέσσερεις χορδές, στηρίζεται στο δάπεδο και παίζεται κρατημένο ανάμεσα στα γόνατα ΣΥΝ. τσέλο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. violoncello < violon- (μεγεθ. τού viola) + υποκ. επίθημα -cello].

βιόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ο θάνατος ενός οργανισμού και η αποσύνθεση των ιστών του. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biolysis].

βιομαγνητισμός (ο) η μελέτη τής επίδρασης τού μαγνητισμού στους ζωντανούς οργανισμούς. — **βιομαγνητικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biomagnétisme].

βιομάζα (η) {βιομαζών} ΒΙΟΛ. 1. το βάρος ή η μάζα των ζωντανών οργανισμών ενός φυτικού ή ζωικού είδους ανά μονάδα επιφανείας εδάφους ή όγκου νερού 2. (περιληπτ.) σύνολο υποπροϊόντων τής φυτικής, ζωικής, δασικής και αλιευτικής παραγωγής, καθώς και τής βιομηχανικής τους επεξεργασίας (αστικά λύματα, σκουπίδια, απόβλη-

τα), τα οποία αποτ[ε]λούν σημαντική πηγή [ε]νέργειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογ[ε]νής ξ[ε]ν. όρ., < αγγλ. biomass].

βιομετεωρολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ. κλάδος που μελετά τις επιδράσεις των ατμοσφαιρικών συνθηκών στους ζωντανούς οργανισμούς. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biometeorology].

βιομετρία (η) ΒΙΟΛ. 1. ο υπολογισμός τής πιθανής διάρκειας τής ανθρώπινης ζωής 2. ο κλάδος που μελετά και αναλύει τα μετρικά χαρακτηριστικά των ζώων και τού ανθρώπου· συγγενεύει με τη βιοστατιστική (βλ.λ.) ***3. δασική βιομετρία*** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων στατιστικής ανάλυσης στη δασοπονία και στον σχεδιασμό πειραμάτων, την ανάπτυξη και [ε]φαρμογή μ[ε]θόδων μέτρησης ή εκτίμησης βασικών παραμέτρων ή μεταβλητών των δασικών δένδρων και δασικών συστάδων ή δασών. Επίσης βιομετρική. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biométrie].

βιομηχανία (η) {βιομηχανιών} 1. ο τομέας τής παραγωγής που μετασχηματίζει πρώτες ύλ[ε]ς και ημικατ[ε]ργασμένα προϊόντα σ[ε] καταναλωτικά αγαθά με τη χρήση μηχανών κυρ. και λιγότερο με την ανθρώπινη εργασία: *πρόοδος | εξέλιξη | ανάπτυξη | μαρασμός τής ~.* ΦΡ. (α) ***ελαφρά βιομηχανία*** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα τελικής καταναλώσεως, λ.χ. ποτά, υφάσματα, είδη διατροφής (β) ***βαριά βιομηχανία*** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για νέα επεξεργασία ή ως υλικά για την εκτέλεση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων (βλ. κ. *κεφαλαιουχικά αγαθά,* λ. *κεφαλαιουχικός*) 2. καθένας από τους επιμέρους κλάδους τού παραπάνω τομέα παραγωγής, ανάλογα με το προϊόν που παράγει: *~ τροφίμων γάλακτος | αυτοκινήτων | οπλικών συστημάτων | επίπλων | υποδημάτων || γεωργική | φαρμακευτική* ~ **3.** (συνεκδ.) το συγκρότημα ή το κτήριο στο οποίο παράγονται προϊόντα με τον παραπάνω τρόπο: *υπάρχουν δύο βιομηχανίες δίπλα σε οικισμούς* ΣΥΝ. εργοστάσιο 4. (μτφ.) (α) κάθε μηχανισμός που παράγει προϊόντα για μαζική κατανάλωση: το *Χόλλυγουντ υπήρξε μια - ονείρων* || η *σύγχρονη τηλεόραση είναι μια ~ παραγωγής ιδεών και ειδώλων για κατανάλωση* (β) (κακόσ.) κάθε οργανωμένη δραστηριότητα που παράγει κάτι παράνομα σε μεγάλες ποσότητες: *είχαν στήσει - παραγωγής πλαστών διαβατηρίων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. industrie < λατ. industria «φιλοπονία, ενεργητικότητα». Σχηματίστηκε με βάση το αρχ. επίθ. *βιομήχανος* «αυτός που δείχνει ευφυΐα στην αντιμετώπιση των βιοτικών μερίμνων»].

-βιομηχανία β' συνθετικό για την παραγωγή λέξεων που δηλώνουν βιομηχανία ορισμένου προϊόντος: *αλλαντο-βιομηχανία, γαλακτοβιομηχανία, καπνο-βιομηχανία, αυτοκινητο-βιομηχανία.*

βιομηχανικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με τη βιομηχανία ή παράγεται από αυτήν: *~ προϊόντα | παραγωγή | μονάδες | επιχειρήσεις | εργάτης | κεφάλαιο | επενδύσεις | κολοσσός | υποδομή | περιοχή | κλάδος | τομέας | απόβλητα | έκθεση | οργανισμός | χώρα || Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης || Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς-* ΦΡ. (α) ΙΣΤ. ***Βιομηχανική Επανάσταση*** η οικονομική και κοινωνική μεταβολή που ξεκίνησε τον 18ο αι. στη Μ. Βρετανία και απλώθηκε ώς τις αρχές τού 19ου αι. στις άλλες χώρες και η οποία είχε ως κύρια χαρακτηριστικά τον καταμερισμό τής εργασίας, την αυξημένη ειδίκευση, τη μαζική παραγωγή και την κατανάλωση νέων μορφών ενέργειας (άνθρακα, πετρελαίου, ηλεκτρισμού) (β) ***βιομηχανική κοινωνία*** η κοινωνία που διαμορφώθηκε από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση και παραγωγή (γ) ***βιομηχανική ζώνη*** η περιοχή που ορίζεται από το κράτος για την αποκλειστική εγκατάσταση βιομηχανιών, υπό τον όρο ότι θα ικανοποιούνται ορισμένοι όροι δόμησης και λειτουργίας (δ) ***βιομηχανική κατασκοπία*** η προσπάθεια μιας βιομηχανικής επιχείρησης να αποσπάσει με διάφορους τρόπους πληροφορίες για τα προϊόντα (σχέδια, προδιαγραφές, νέες ιδέες, επαγγελματικά μυστικά κ.λπ.) μιας ανταγωνίστριας επιχείρησης 2. (α) αυτός που παράγεται στη βιομηχανία, κατ' αντιδιαστολή προς τον χειροποίητο ή τον φυσικό: *~ έπιπλο | υφαντό* (β) ***βιομηχανικά φυτά*** διαφορετικά είδη φυτών (σιτάρι, ελιά, βαμβάκι, λινάρι), τα οποία μετά από επεξεργασία διαφόρων μερών τους (ριζών, φύλλων, ανθέων) μετατρέπονται σ[ε] προϊόντα απαραίτητα για τη διατροφή ή την ένδυση τού ανθρώπου. — βιομηχανικ-ά/-ώς [1862] [ε]πίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. industriel].

βιομηχανισμός (ο) [1811] 1. η βιομηχανοποίηση (βλ.λ.) 2. η συστηματική [ε]πιδίωξη αναπτύξεως τής βιομηχανίας μιας χώρας· ο εκβιομηχανισμός. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. industrialisme].

βιομηχανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μετατροπή βιοτεχνίας ή άλλης χειρωνακτικής εργασίας σε βιομηχανία: *~ τής παραγωγής ψωμιού | τής υποδηματοποιίας* ΣΥΝ. εκβιομηχάνιση 2. η μετατροπή μιας χώρας από γεωργική σε βιομηχανική 3. η εκμετάλλευση πρώτης ύλης με βιομηχανικά μέσα: η *~ τής παραγωγής αποφέρει τεράστια κέρδη* 4. (μτφ.) η τυποποίηση και μαζική προσφορά (κοινωνικών ή πνευματικών) αγαθών: η *εισβολή τής τεχνολογίας στη ζωή μας έχει οδηγήσει στη* - τής *διασκέδασης.* — βιομηχανοποιώ ρ. {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. industrialisation].

βιομηχανοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να τύχει βιομηχανοποίησης (σημ. 3): *~ λάδι.*

βιομήχανος (ο/η) {βιομηχάν-ου | -ων, -ους} 1. ιδιοκτήτης βιομηχανίας, ενός ή περισσοτέρων εργοστασίων μαζικής παραγωγής αγαθών ΣΥΝ. εργοστασιάρχης 2. (μτφ.) πολύ πλούσιος άνθρωπος: δεν είμαι *κανένας - για να ξοδεύω τόσα λεφτά σε αγορές και διασκεδάσεις.*
[ΕΤΥΜ. < *βιομηχανία* (υποχωρητ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. βιομήχανος είναι αρχαία και σήμαιν[ε] «αυτόν που μη χανεύεται τρόπους να ζήσει», άρα τον έξυπνο που τα βγάζει πέρα στη ζωή. Η λέξη ξαναχρησιμοποιήθηκε με διαφορετική σημασία -μ[ε] τη σημασία που την ξέρουμε σήμερα- τον 19ο αι. Τότε πλά στηκαν και τα βιομηχανία, βιομηχανικός κ.ά. Το 1890 πλάστηκε και ρήμα βιομηχανώ, που θα μπορούσε να χρησιμοποιείται και σήμερα αντί τού βιομηχανοποιώ (και *βιομηχάνηση, βιομηχανημένος* αντί *βιομηχανοποίηση, βιομηχανοποιημένος),* όπως και λ. **βιο**μηχάνημα (από τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο), που θα μπορούσε να αποδώσει μονολεκτικά την π[ε]ρίφραση βιομηχανικό *προϊόν* (produit d'industrie). →
βιοτέχνης

βιονικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. 1. αυτός τού οποίου ορισμένες λειτουργίες επιτελούνται από τεχνητά ηλεκτρονικά μέλη: *~ γυναίκα* ***2. βιονική*** (η) η εφαρμογή δεδομένων τής βιολογίας στον σχεδιασμό και στην κατασκευή ηλεκτρονικών συστημάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bionics < bio(logy) + (electro)nics, λ. που πλάστηκε από τον Αμερικανό αξιωματικό Jack Steele το 1958].

βιονομία (η) ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την κατανομή των οργανισμών στο περιβάλλον και τα χαρακτηριστικά αυτής τής κατανομής. — βιονομικός, -ή, -ό, βιονομικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bionomics].

βιοοικολογία (η) η οικολογία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioecology].

βιοπαλαιστής (ο) [1888], βιοπαλαίστρια (η) {βιοπαλαιστριών} πρόσωπο που αγωνίζεται σκληρά για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για τη ζωή: *είναι ένας φτωχός ~· εργάζεται από το πρωί ώς το βράδυ* ΣΥΝ. μεροκαματιάρης. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. struggleforlifer].

ΣΧΟΛΙΟ Γύρω στο 1890, για να αποδοθεί στα Ελληνικά το αγγλικό «σύνθετο εκ συναρπαγής» (από φράση) struggleforlifer (< struggle for life), πλάστηκε το βιοπαλαιστής και λίγο αργότερα το βιοπαλαίω και το βιοπάλη Το βιομαχητής, που πλάστηκε αντί τού *βιοπαλαιστής,* αν και καλύτερα σχηματισμένο, δεν επικράτησε. Είναι απορίας άξιον πάντως πώς **δεν** [ν][ε]ργοποιήθηκε η αρχ**.** λ. βιοπόνος, που ετυμολογικά θα απέδιδε καλύτ[ε]ρα τον αγώνα για την εξασφάλιση πόρων ζωής. Η [ε]ξασφάλιση των προς το ζην αποδόθηκε και με το βιοπορισμός (1868), το δε 1896 εμφανίζεται και η λ. βϊΟπορίστής Και τα δύο ανάγονται στην εξεύρεση «πόρων τού βίου».

βιοπάλη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ο αγώνας που κάνει ο άνθρωπος για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωση του: *ρίχτηκε από μικρός* στη ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής.*

βιοποικιλοτητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιδιότητα μιας βιοκοινωνίας (βλ.λ.) να έχει πολλά είδη ζώων, φυτών, των οποίων η αφθονία δεν παρουσιάζει μεγάλες διαφορές. Επίσης βιοποικιλία [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. biodiversity (νόθο συνθ.)].

βιοπορισμός (ο) [1868] η εξασφάλιση με προσωπική εργασία των απαραιτήτων για τη ζωή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής.* [ΕΤΥΜ. < *βιο-* + *πορισμός* < *πορίζω* «παρέχω»].

βιοπορίστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για βιοπορισμό: *~ επάγγελμα | λόγοι | δραστηριότητα.* — βιοποριστικά επίρρ.

βιοπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με βιοψία: *~ υλικό.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biopsie].

βιόρρυθμος κ. **βιορρυθμός** (ο) {βιορρύθμ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) (α) το φαινόμενο κατά το οποίο λειτουργίες που σχετίζονται με τη φυσιολογία και τη συμπεριφορά των ζωντανών οργανισμών παρουσιάζουν περιοδικούς κύκλους κατά την εμφάνιση τους, ανάλογα με τις εξωτερικές μεταβολές **ή** τους εσωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου τού οργανισμού (β) οι αριθμοί τής περιοδικής μεταβολής στη συμπεριφορά, τη συναισθηματική και φυσική κατάσταση των ανθρώπων, σύμφωνα με διαδεδομένη (επιστημονικώς **μη** αξιόπιστη) θεωρία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biorhythm].

βιόρρυθμος ή βιορρυθμός; Τα αρχαίας και λόγιας προέλευσης σύνθετα με βραχύ φωνήεν στην κατάληξη κανονικά αναβίβαζαν τον τόνο: *βαθμός - ισόβαθμος, ομοιόβαθμος- αριθμός - τιμάριθμος, υπεράριθμος, ενάριθμος, πολυάριθμος, ολιγάριθμος· λαιμός - πονόλαιμος- δήμος - πάνδημος, απόδημος* κ.τ.ό. Αρα και *ρυθμός - βιόρρυθμος,* όπως *ιδιόρρυθμος, ομόρρυθμος, ετερόρρυθμος, ταχύρρυθμος, εύρυθμος, έκρυθμος, βραδύρρυθμος* κ.ά. Το σύνθετο βιορρυθμός θα αποτελούσε ένα είδος «χαλαρού συνθέτου», πβ. θεός - *χαμοθεός,* αλλά *ισόθεος, ημίθεος, φιλόθεος- φλοιός - πευκοφλοιός,* αλλά *λεπτόφλοιος, ξηρόφλοιος, δασύφλοιος* κ.λπ.

βίος (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η περιουσία, τα υπάρχοντα κάποιου: *έχασε όλο το ~ του* 2. (συνεκδ.) ο πλούτος, η αφθονία αγαθών.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βίος (ο)* «ζωή»].

βίος (ο) **1**. η ανθρώπινη ζωή· ΦΡ. (α) ***διά βίου*** *(διά βίου,* Αριστοτ. *Πολιτικά* 1272a) για ολόκληρη τη ζωή: *ενώθηκαν ~ με τα δεσμά τού γάμου* || η *~ παιδεία* (β) κάνω ***τον βίο αβίωτο*** βλ. λ. *αβίωτος* 2. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο ζει και συμπεριφέρεται ένας άνθρωπος ή ομάδα ανθρώπων σε ορισμένο τομέα τής ζωής: *ιδιωτικός/ πολιτικός/ δημόσιος | κοινωνικός ~ || έγγαμος | ηθικός | θεωρητικός | πρακτικός | πολυτάραχος | έκλυτος ~ || βίον ανθόσπαρτον* (ως ευχή σε νεονύμ-

φους) || του *επεβλήθη η κατώτερη ποινή λόγω προτέρου εντίμου βίου*· ΦΡ. ***βίος και πολιτεία*** (ι) τίτλος μυθιστορηματικών βιογραφιών, π.χ. «~ τού *Αλέξη Ζορμπά*» τού Ν. Καζαντζάκη (ιι) (ειδικότ.) για πολύπαθη ή περιπετειώδη ζωή: δεν του *φαίνεται, αλλά είναι* - 3. (συνεκδ.) η διάρκεια ζωής ή ύπαρξης: *ο ~ τής κυβερνήσεως υπήρξε βραχύς* **4.** η βιογραφία (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***βίοι αγίων*** τα συναξάρια (βλ. λ. *συναξάρι)* (β) ***βίοι παράλληλοι*** (ι) τίτλος βιβλίου τού Πλουτάρχου, στο οποίο αφηγείται συγκριτικά σε ζεύγη τη ζωή επιφανών ανδρών (ενός Έλληνα και ενός Ρωμαίου) (ιι) για πρόσωπα που ζουν παρόμοιες καταστάσεις ή που έχουν ανάλογη εξέλιξη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βί/-ος < ΙΕ. *g^{w}iy-a- «ζωτικότητα, ενέργεια» (δισύλλ. ρίζα), πβ. σανσκρ. jivah «ζωντανός», λατ. viv-us, γαλλ. vif, αγγλ. quick «γρήγορος» (αρχική σημ. «ζωντανός»), γερμ. er-quicken «ζωογονώ», σερβοκρ. iiv «ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. βιώ, ζώ (< *g^{w}yō-), ζωή, *υγιής* (βλ.λ.) κ.ά.].

βίος - ζωή**.** Σήμερα η λ. **βίος** θεωρείται λόγια και χρησιμοποιείται σε παγιωμένες λόγιες εκφράσεις (ζει *έκλυτον βίο* - *εύχομαι βίον ανθόσπαρτον* κ.ά.) και σε σταθερές χρήσεις *(πολιτικός | δημόσιος | ιδιωτικός | έγγαμος | έντιμος | ομαλός | ηθικός | πολυτάραχος βίος).* Η κυρίως χρησιμοποιούμενη λ. σε όλες τις χρήσεις είναι η λ. ζωή. Η αρχική και αρχαία διάκριση, κατά την οποία το μεν *βίος* δήλωνε κυρίως τον «τρόπο ζωής» και τη «διάρκεια τής ζωής», ενώ το ζωή «το βίος, την περιουσία» και την ίδια τη ζωή, «τη βιολογική πλευρά τής ζωής», ξεπεράστηκε με το πέρασμα τού χρόνου από τη λ. ζωή, που δήλωσε όλες τις σημασίες. Στη γλώσσα τού Ευαγγελίου και στη χριστιανική αντίληψη γενικότερα επικρατεί η λ. ζωή. Αυτή είναι η λ. που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την *«αιώνιον ζωήν»* και η ίδια λ. χρησιμοποιείται συχνά στα λόγια τού Χριστού *«έκ τού θανάτου εις την ζωήν»* (Ιωάνν. 5, 24), *«εγώ είμι ό άρτος τής ζωής»* (Κ.Δ. Ιωάνν. 6, 48), *«εγώ είμι* ή ανάστασις *και* ή ζωή» (Ιωάνν. 11,25), *«εγώ είμι /...]* ή *αλήθεια και η ζωή»* (Ιωάνν. 14, 60) κ.α.

-βίος, -βια, -βιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** (κ. στον πληθ.) φυσικό περιβάλλον ή χρονικό διάστημα στο οποίο ζει (ένα ζώο): *υδρό-βιος, λιμνό-βιος, νυκτό-βιος 2.* διάρκεια ζωής: *αιωνό-βιος, βραχύ-βιος, μακρό-βιος3.* τρόπο διαβίωσης: *λαθρόβιος* 4. (για πρόσ.) ιδιαίτερη ενασχόληση (με κάτι), συνήθεια να συγνάζει (κάποιος) σε ένα μέρος: *μηχανό-βιος, μπαρό-βιος, καφενό-βιος.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *βραχύ-βιος,* μτγν. *αἰωνό-βιος),* που προέρχεται από το ουσ. βίος].

βιοσοφία (η) [1881] ΦΙΛΟΣ, το σύνολο των θεωριών που αναφέρονται στο φαινόμενο και στον τρόπο τής ζωής. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Lebensweisheit].

βιοστατιστική (η) ΒΙΟΛ. η εφαρμογή τής στατιστικής σε βιολογικά και ιατρικά δεδομένα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. biostatistics (νόθο συνθ.)].

βιοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως [-έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. Ο τρόπος σχηματισμού των οργανικών ενώσεων (λ.χ. τής πρωτεΐνης) με την επίδραση ενζύμων στους ζωντανούς οργανισμούς. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biosynthesis].

βιόσφαιρα (η) [1891] {χωρ. πληθ.) ΒΙΟΛ. 1. το εξωτερικό λεπτό στρώμα τής επιφάνειας τής Γης (έδαφος, θάλασσες, τμήμα τής ατμόσφαιρας) στο οποίο αναπτύσσονται ζωντανοί οργανισμοί από τα ανόργανα στοιχεία με την επίδραση τής ενέργειας 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ζωντανών οργανισμών που βρίσκονται στην επιφάνεια τής Γης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biosphère].

βιοτέχνης (ο/η) [1884] {βιοτεχνών} ιδιοκτήτης βιοτεχνίας, πρόσωπο που ασχολείται με τη βιοτεχνία.

βιοτέχνης - βιοτεχνία - βιοτεχνικός. Νεότερες λέξεις. Η λ. βιοτεχνία πρωτοεμφανίζεται στον Κωνσταντίνο Ασώπιο (το 1856), ενώ το βιοτέχνης στον Γεώργιο Βιζυηνό και το βιοτεχνικός στον Αναστάσιο Χρηστομάνο (1884). Το δίδυμο *βιοτεχνία - βιομηχανία* πλάστηκε για να αποδώσει τη δυάδα industry - manufacture με καθαρώς ελληνικές λέξεις, που καθιερώθηκαν στη χρήση.

βιοτεχνία (η) [1856] {βιοτεχνιών} 1. ΟΙΚΟΝ. ο κλάδος τής παραγωγής που ασχολείται με τη μετατροπή (μεταποίηση) πρώτων υλών σε προϊόντα· απασχολεί μικρό αριθμό εργατών και χρησιμοποιεί σε περιορισμένη έκταση απλά μηχανικά μέσα, τα δε προϊόντα που παράγει συνήθ. δεν είναι τυποποιημένα 2. κάθε επιχείρηση που παράγει με τον παραπάνω τρόπο συγκεκριμένα προϊόντα: - *ετοίμων ενδυμάτων* 3. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται μια βιοτεχνία: *πυρκαγιά εκδηλώθηκε σε ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτέχνης.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manufacture].

βιοτεχνικός, -ή, -ό [1884] ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τη βιοτεχνία: ~ *παραγωγή | προϊόντα* || *Βιοτεχνικό Επιμελητήριο.*

βιοτεχνολογία (η) {βιοτεχνολογιών} ΒΙΟΛ. η χρησιμοποίηση ζωντανών οργανισμών ή άλλων βιολογικών συστημάτων για την παραγωγή φαρμάκων ή άλλων προϊόντων: ~ τροφίμων. — βιοτεχνολόγος (ο/η), βιοτεχνολογικός, -ή, -ό, βιοτεχνολογικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotechnology].

βιοτή (η) {χωρ. πληθ.} η ζωή, ο βίος και οι ανάγκες τού βίου: οι *έγνοιες τής ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *βίοτος* < *βίος].*

βιοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωή και ειδικότ. με τις υλικές ανάγκες τής ζωής: ~ *μέριμνες | ασχολίες | συνθήκες*- ΦΡ. ΟΙΚΟΝ. ***βιοτικό επίπεδο*** το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που μπορεί να αγοράσει κανείς με το μέσο εισόδημα του· (γενικότ.) το σύνολο των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών διαβίωσης ενός ατόμου ή συνόλου ατόμων: υψηλό | *χαμηλό ~ **2. βιοτικά*** (τα) (α) τα υλικά αγαθά που είναι απαραίτητα για τη ζωή (β) οι υλικές μέριμνες κατ' αντιδιαστολή προς την πνευματική ζωή: η συζήτηση *ξεκινά με τα ~ και περνά στα πνευματικά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βίοτος* (με παραγ. επίθημα -τος, πβ. κ. θάνα-τος) < *βίος.* Η φρ. *βιοτικό επίπεδο* αποδίδει το αγγλ. standard of living].

βιοτικός ή βιωτικός; Έχει διδαχθεί από παλιά ότι, αφού η λ. ση μαίνει «αυτόν που αναφέρεται στον βίο», παράγεται από το αρχ. **βίοτος** «ζωή» ή το αρχ. *βιοτή* «ζωή» (βιοτ-ικός) και όχι από το *βιώ I βιώνω,* που δίνει ρηματικό επίθ. σε -τος (βιωτός, από όπου και **αβίωτος·** πβ. τον βίον *αβίωτον).* Αν σχηματιζόταν από το ρήμα *βιώ I βιώνω* επίθ. βιωτικός, θα σημαίνε «αυτόν που βιώνει» (πβ. δηλώ νω - *δηλωτικός, τονώνω - τονωτικός, μειώνω - μειωτικός, ανανε ώνω - ανανεωτικός* κ.τ.ό.). →
παρώνυμο

βιότοπος (ο) {βιοτόπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το φυσικό περιβάλλον που διαθέτει όλες τις απαραίτητες συνθήκες για την εκπλήρωση μέρους ή ολόκληρου τού κύκλου τής ζωής των φυτικών ή ζωικών οργανισμών ΣΥΝ. οικότοπος (πβ. λ. *υδροβιότοπος).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotope].

βιότυπος (ο) {βιοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. ομάδα ατόμων που αποτελούν υποσύνολο ενός είδους, έχουν ίδια ή παραπλήσια γενετική σύσταση και διαφέρουν από τις άλλες ομάδες τού ίδιου είδους ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotype].

β ιο υλικό (το) υλικό που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τεχνητών μελών τού σώματος και για τεχνητές εμφυτεύσεις. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biomaterial (νόθο συνθ.)].

βιοφιλμογραφία (η) {βιοφιλμογραφιών} βιογραφικό σημείωμα προσώπων από τον χώρο τού κινηματογράφου (λ.χ. ηθοποιών, σκηνοθετών κ.ά.), στο οποίο αναφέρεται η ζωή και το έργο τους.

βιοφυσική (η) ΒΙΟΛ. κλάδος που ασχολείται με την επίλυση βιολογικών προβλημάτων χρησιμοποιώντας τις αρχές τής φυσικής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biophysics].

βιοφωσφορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η εκπομπή φωτός (χωρίς θερμότητα) από ζωντανούς οργανισμούς (λ.χ. από πυγολαμπίδες, ψάρια των βαθιών νερών κ.ά.) ΣΥΝ. βιοφωτισμός, βιοφωταύγεια. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bioluminescence (νόθο συνθ.)].

βιοφωταύγεια (η) {χωρ. πληθ.) ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτογραφία (η) {βιοφωτογραφιών} ΒΙΟΛ. η φωτογράφιση ζωντανών οργανισμών, όταν βρίσκονται σε φυσική κίνηση.

βιοχημεία (η) η επιστήμη που μελετά τις χημικές διαδικασίες τού κύκλου τής ζωής στα φυτά και τα ζώα. — βιοχημικός, -ή, -ό [1891]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biochimie].

βιοψία (η) (βιοψιών) ΙΑΤΡ. η μέθοδος διαγνώσεως ανωμαλιών τού οργανισμού, κατά την οποία εξετάζονται σε μικροσκόπιο κύτταρα ή ιστοί που έχουν αφαιρεθεί από ζωντανό οργανισμό, για να διαπιστωθεί το είδος εξαλλαγής που έχουν υποστεί: ~ σε *τμήμα όγκου, για να διαπιστωθεί αν είναι κακοήθης.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *βι-(ο)* + *-οψία* < *όψη,* < αγγλ. biopsy].

βΐΠ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πλούσιο και διάσημο: *αίθουσα ~ σε αεροδρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. αρκτικόλεξο V.I.P. (Very Important Person «πολύ σπουδαίο πρόσωπο»)].

ΒΙ.ΠΕΡ. κ. **βίπερ** (το) {άκλ.} **1**. βιβλίο περιπτέρου, δηλ. βιβλίο που πωλείται σε περίπτερα **2**. (γενικότ.) κάθε βιβλίο τσέπης, κυρ. αστυνομικού ή αισθηματικού περιεχομένου. — (υποκ.) **βιπεράκι** (το).

βίρα επιφών. ΝΑΥΤ. τράβα!, σήκωσε!: ~ τις *άγκυρες!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vira, προστ. τού ρ. virare «στρέφω»].

βιράρω ρ. μετβ. {βίραρα} ΝΑΥΤ. **1.** περιστρέφω, χρησιμοποιώ βαρούλκο, για να σηκωθεί άγκυρα ή βάρκα **2.** (γενικότ.) τραβώ, σηκώνω. — βιράρισμα (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. virare «στρέφω», με τη σημ. «στρέφω τον τροχό (εργάτη), για να σηκωθεί η άγκυρα», < μτγν. λατ. gyrâre (< αρχ. *γύρος)* με την επίδρ. τού λατ. vibrare «πάλλω»].

Βιργίλιος κ. **Βεργίλιος** (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *Πόπλιος Βεργίλιος* Μάρων ένας από τους σημαντικότερους Ρωμαίους ποιητές (70-19 π.Χ.)· έργα του *Βουκολικά, Γεωργικά, Αινείας* 2. όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Vergilius, αγν. ετύμου. ο τ. Virgilius κατά παρετυμολ. προς τις λ. virgo «παρθένος» ή virga «ράβδος»].

Βιργινία (η) γυναικείο όνομα. [ΙΙΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Virginia < λατ. Virginia < virgo «παρθένος»].

Βιρμανία (η) → Μυανμάρ

βιρτουόζος (ο), **βιρτουόζα** (η) **1.** πρόσωπο που κατέχει άριστα την τέχνη συγκεκριμένου μουσικού οργάνου ή τού τραγουδιού: ~ *τού βιολιού | τού τραγουδιού* ΣΥΝ. αριστοτέχνης, δεξιοτέχνης, μετρ 2. (γενικότ.) πρόσωπο που διαθέτει ξεχωριστές δεξιότητες σε ορισμένο τομέα ΣΥΝ. δεξιοτέχνης. — βιρτουόζικος, -η, -ο, βιρτουόζικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. virtuoso < virtu «αρετή, χάρισμα» < λατ. virtus].

Βισκαΐκός Κόλπος (ο) κόλπος τού Α. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Golfo de Vizcaya < Vizcaya, επαρχία των Βάσκων στη Β. Ισπανία, < βασκ. Bizkâr «ορεινή χώρα»].

βισκόζ (το) {άκλ.} ύφασμα που περιέχει βισκόζη (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. viscose < μτγν. λατ. viscosus < λατ. viscum «ιξός»].

βισκόζη (η) υλικό που προέρχεται από την κατεργασία τής κυτταρίνης (βλ.λ.) και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών, υφασμάτων, σωλήνων κ.ά. (βλ. λ. *βισκόζ).*

βισμούθιο (το) {βισμούθιου} ΧΗΜ. εύθραυστο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Bi), με ρόδινες αποχρώσεις, που χρησιμοποιείται για τη σύνθεση ενώσεων ποικίλων χρήσεων (στη φαρμακευτική, την υαλουργία κ.λπ.) (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠίΝ).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bismuth < αρχ. γερμ. bismut, αβεβ. ετύ-μου, πιθ. < *wismut < wisa «λιβάδι» (πβ. γερμ. Wiese) + -mut «δικαίωμα εκμεταλλεύσεως» < muten «απαιτώ, διεκδικώ»].

Βιστονίς (η) {Βιστονίδ-ος, -α} λίμ^{ν}η τής Θράκης μεταξύ τής Ξάνθης και τής Κομοτηνής.

[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού αρχ. θρακ. φύλου *Βίστονες* | *Βίστωνες,* αγν. ετύ-μου].

Βιστούλας (ο) ποταμός τής Πολωνίας που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στη Βαλτική Θάλασσα.

[ΕΤΥΜ. < λατ. Vistula (πολ. Wista), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε I.E. *weik- «ρέω»].

βίοωνας (ο) {βισώνων} μεγαλόσωμο βοοειδές με τραχύ τρίχωμα, κυρτούς ώμους, κοντά κέρατα στραμμένα προς τα πάνω και πιγούνι με γένι, το οποίο είναι περιζήτητο για το δέρμα του: το *κυνήγι τού ~ στις αμερικάνικες πεδιάδες.* Επίσης **βόνασος**. [ΕΤΥΜ. < μτγν. βίσων, -ωνος < λατ. bison < αρχ. γερμ. wisant].

βιταλισμός (ο) ελλην. *ζωτικοκρατία-* ΒΙΟΛ. θεωρία που αποδίδει τα φαινόμενα τής ζωής στην ύπαρξη μιας ζωτικής αρχής, η οποία διαφοροποιείται από τις φυσικές και χημικές δυνάμεις που παρεμβαίνουν στις διαδικασίες τής ζωής. — **βιταλιστικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vitalisme < vital «ζωτικός»].

βιταμίνη (η) {βιταμινών} 1. καθεμιά από διάφορες οργανικές ενώσεις, που σε μικρές ποσότητες συμβάλλουν στη ρύθμιση τού ζωικού μεταβολισμού, οι οποίες παρέχονται στον οργανισμό είτε φυσιολογικά με το φαγητό και των οποίων η έλλειψη (αβιταμίνωση) προκαλεί ποικίλες δυσλειτουργίες, είτε με φάρμακα: *η - C βρίσκεται στα εσπεριδοειδή και η έλλειψη της προκαλεί σκορβούτο* 2. (συνήθ. στον πληθ.) (α) τροφές με υψηλή περιεκτικότητα σε βιταμίνες, οι υγιεινές τροφές: τον *τελευταίο μήνα κάνω δίαιτα πλούσια σε -'* όλο *φρούτα και λαχανικά* (β) ειδικές κάψουλες ή δισκία που περιέχουν βιταμίνες και χορηγούνται κατόπιν ιατρικής εντολής για την αντιμετώπιση οργανικών προβλημάτων: *παίρνω ~.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Vitamine (νόθο συνθ.) < λατ. vita «ζωή» + amine «αμίνη» (βλ. κ. *αμινοξύ). Ο* όρ. πλάστηκε το 1912 από τον Πολωνό βιοχημικό C. Funk, λόγω τής παλαιότερης πεποίθησης ότι οι ουσίες αυτές περιείχαν αμινοξέα].

βιταμινοθεραπεία (η) {βιταμινοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία με τη λήψη βιταμινών.

βιταμινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει βιταμίνες: ~ *τροφές.* [ΕΤΥΜ. < *βιταμίνη* + *-ούχος* < έχω].

βιτρίνα (η) {δύσχρ. βιτρινών} **1**. η προθήκη, χώρος καταστήματος με τζάμι ή κρύσταλλο, όπου εκτίθεται δειγματοληπτικά το εμπόρευμα **2**. (ειδικότ.) οικιακό έπιπλο με κρύσταλλο στη μπροστινή πλευρά, όπου τοποθετούνται ποτήρια, ασημικά ή αξιόλογα διακοσμητικά αντικείμενα 3. (γενικότ.) κάθε προθήκη που έχει προστατευτικό τζάμι: - *μουσείου* ΣΥΝ. σκευοθήκη 4. (μτφ.) καθετί που εντυπωσιάζει, που προβάλλεται προς τα έξω ως το καλύτερο στοιχείο ενός χώρου, αυτό που αντιπροσωπεύει, που αντανακλά το π^{ε}ρι^{ε}χόμ^{ε}νο (όπως η προθήκη καταστήματος προβάλλει ό,τι καλύτερο διαθέτει): η *εθνική ομάδα είναι η ~ τού ποδοσφαίρου μας-* ΦΡ. *έργο βιτρίνας* το δημόσιο έργο που γίνεται για εντυπωσιασμό και ψηφοθηρία, χωρίς να υπάρχει άμεση ανάγκη (λ.χ. σιντριβάνια, αισθητικές παρεμβάσεις κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τα έργα υποδομής). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. vitrine < vitre «τζάμι» < λατ. vitrum «γυαλί»].

βιτριολι (το) {βιτριολ-ιού | χωρ. πληθ.} (καθημ.) το θειικό οξύ: τον τύφλωσε ρίχνοντας του ~.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vitriol < μεσν. λατ. vitriolum < μτγν. λατ. vitreolum, ουδ. τού επιθ. vitreolus «υαλώδης» < λατ. vitrum «γυαλί». Η ονομασία οφείλεται στην υαλώδη όψη, την οποία παρουσιάζουν συχνά τα θειικά άλατα].

βιτρό (το) {άκλ.} το υαλογράφημα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < γαλλ. vitraux, πληθ. τού vitrail < λατ. vitrum «γυαλί»].

βίτσα (η) {δύσχρ. βιτσών} **1.** λεπτή και ευλύγιστη βέργα από κλαδί δέντρου ή θάμνου, συνήθ. λεία και καθαρισμένη: η ~ του *δασκάλου* 2. (κατ' επέκτ.) μαστίγιο που είναι φτειαγμένο από κοντό ξύλινο ραβδί και σχοινί ΣΥΝ. καμτσίκι.

[ΕΤΥΜ μεσν. < σλαβ. vitsa < λατ. vitea, θηλ. τού επιθ. viteus < vitis «αμπέλι»].

Βίτσι (το) {άκλ.} το όρος Βέρνον (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < βουλγ. BiC < bice «μοσχάρι»].

βιτσιά (η) [μεσν.] χτύπημα με βίτσα: *«δίνει τού μαύρου του ~, στη χώρα κατεβαίνει»* (ακριτικό τραγ.).

βιτσίζω ρ. μετβ. {βίτσισα} χτυπώ (κάποιον) **με** βίτσα. — **βίταισμα** (το).

βίτσιο (το) 1. το ηθικό ελάττωμα και ειδικότ. η σεξουαλική απόκλιση από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό· διαστροφή 2. (οικ.) η ιδιαίτερη αδυναμία (σε κάτι), μανία (για κάτι): *έχει ~ μ'αυτή τη μουσική.* [ΕΤΥΜ; < μεσν. *βίτσιον* < ιταλ. vizio < λατ. Vitium «αμάρτημα»].

βιτσιόζος (ο), **βιτσιόζα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει βίτσιο (κυρ. σεξουαλική διαστροφή). — **βιτσιόζικος**, -η, -ο, **βιτσιόζικα** επίρρ. [ΕΤΥΜ < ιταλ. vizioso < vizio (βλ. λ. βίτσιο)].

βίωμα (το) {βιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ. η προσωπική εμπειρία από κάτι (κατάσταση, σχέση κ.λπ.), καθώς και η γνώση που αυτή παρέχει και η οποία επιδρά έντονα στη ζωή τού ανθρώπου, στη διαμόρφωση τής νοοτροπίας του και τής συμπεριφοράς του: *στο έργο του αποτυπώνει τα προσωπικά ~ του από τον πόλεμο || θετικό | αρνητικό | έντονο | θρησκευτικό ~.* [ΕΤΥΜ < *βιώνω* < *βίος,* απόδ. τού γερμ. Erlebnis].

βίωμα - **βιωματικός.** Και οι δύο λέξεις είναι νεότερες, παραγόμενες από το *βιώνω.* Βίωμα είναι το αποτέλεσμα τής *βίωσης,* κάτι που έχει ζήσει κανείς έντονα, άρα η *εμπειρία* (πβ. γερμ. Erlebnis < erleben). Το **βιωματικός** (από το *βίωμα)* δηλώνει «τον αναφερόμενο σε (προσωπικά) βιώματα, σε εμπειρίες» και, κατ' επέκταση, τον «υποκειμενικό, τον συναισθηματικό». Με τη διευρυμένη του σημασία χρησιμοποιείται για να αποδώσει το αγγλ. emotive (ενίοτε και το emotional), ιδίως όταν αναφέρεται στη γλώσσα- π.χ. *βιωματική σημασία* (emotive meaning), *βιωματική χρήση, βιωματική λειτουργία* κ.ο.κ. → *βιώνω*

βιωματικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στο βίωμα ή περιέχει βιώματα 2. αυτός που περιέχει προσωπικά, υποκειμενικά στοιχεία, που αντανακλούν προσωπικές εμπειρίες: - *χρήση τής γλώσσας || το ~ φορτίο μιας λέξης* ΑΝΤ. αντικειμενικός, λογικός. — βιωματικ-ά | -ώς επίρρ., βιωματικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίωμα, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. emotive].

βιώνω ρ. μετβ. {βίω-σα, -θηκα, -μένος} ζω με έντονο και ενσυνείδητο τρόπο (καταστάσεις ή γεγονότα): δεν *αρκεί να γνωρίζεις την πίστη σου, πρέπει και να τη βιώνεις || αυτές τις καταστάσεις δεν τις βγάλαμε απ' το μυαλό μας- τις βιώσαμε.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βιώ (-όω)* < I.E. *g^{w}iy-ō- (δισύλλ. ρίζα), πβ. αόρ. β' *έ-βίων.* Ομόρρ. *βίος* (βλ.λ.), ζώ, *υγιής* κ.ά. Ενώ το ρ. ζώ δήλωνε απλώς την κατάσταση τής ύπαρξης (εν αντιθέσει με τον θάνατο), το ρ. *βιώ* δήλωσε εξαρχής τον τρόπο ζωής, το περιεχόμενο τού βίου].

βιώνω - ζω. Αντίθετα προς το ρ. ζω, που δηλώνει (με ή χωρίς αντικείμενο, δηλ. τόσο ως αμετάβατο όσο και ως μεταβατικό) την ενέργεια τού ζην, τής ζωής, το ρ. βιώνω (που αντικατέστησε το αρχ. *βιώ)* δεν σημαίνει «περνώ τη ζωή μου» ή «βρίσκομαι στη ζωή», αλλά είναι πάντοτε μεταβατικό και σημαίνει «ζω κάτι ως έντονη και συνειδητή εμπειρία»· δηλώνει μια επιτατική σημ. τού ζω: *Εβίωσε την αγάπη και το μίσος όσο κανείς άλλος.* Το ρ. *βιώνω* χρησιμοποιείται πολύ στη λογοτεχνία, τη δημοσιογραφία, σε πολιτικά και κοινωνιολογικά κείμενα κ.α. Το ίδιο και τα παράγωγα βίωση, βίωμα και βιωματικός, πολύ περισσότερο που το ζω εκτός από το ζωή δεν σχημάτισε ισχυρά παράγωγα λόγω τού σημασιολογικού εύρους τής λ. ζωή (το ζήσιμο και η ζήση είναι περιορισμένης χρήσεως, το δε ζωτικός έχει κυρ. μεταφορική σημασία). Πολύ ισχυρά στη χρήση είναι και τα σύνθετα τού *βιώνω:* το αναβιώνω και το επιβιώνω. Και τα δύο είναι ήδη αρχαία. Το *αναβιώνω* (και στην Αρχαία) χρησιμοποιείται ως αμετάβατο (χωρίς συμπλήρωμα) και ως μεταβατικό (με συμπλήρωμα): *Πολλά έθιμα αναβίωσαν σε νεότερους χρόνους - Θα προσπαθήσουν να αναβιώσουν την αίγλη που είχε η περιοχή στο παρελθόν.* Το *επιβιώνω* «διατηρούμαι στη ζωή, συνεχίζω να ζω» χρησιμοποιείται ως αμετάβατο ρ.: *Χωρίς την υποστήριξη σας δεν θα μπορέσει να επιβιώσει μέσα σε τόσες δυσκολίες που αντιμετωπίζει.* Παράλληλα προς το *επιβιώνω* υπάρχει το επιζώ με την ίδια σημασία, ενώ δεν υπάρχει αναζώ παράλληλα προς το *αναβιώνω.*

βίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο τρόπος με τον οποίο βιώνει κανείς (κάτι): η ~ τής *δυστυχίας και τής εξαθλίωσης στη διάρκεια τού πολέμου τον έκανε ν' αλλάξει ζωή* || η ~ τής *αλήθειας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω.*

βιώσιμος, -η, -ο αυτός που έχει τη δυνατότητα ή μεγάλες πιθανότητες να επιζήσει, να επιβιώσει· (συνήθ. μτφ.) αυτός που μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει σε καλή κατάσταση: θα ενισχυθούν *οι βιώσιμες επιχειρήσεις || ~ κυβέρνηση || πρέπει να βρεθεί μια - και δίκαιη λύση για το Κυπριακό* ΑΝΤ. (κυρ. για επιχειρήσεις) προβληματικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < βιώ «ζω»].

βιωσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η εκτίμηση των δυνατοτήτων ή πιθανοτήτων (υψηλών ή χαμηλών) επιβίωσης ζωντανών οργανισμών (π.χ. είδους ζώων, κατηγορίας πληθυσμού, παιδιών, πασχόντων από ασθένεια κ.λπ.) ΑΝΤ. θνησιμότητα 2. (μτφ.) η δυνατότητα ή οι μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης: η ~ τής *επιχείρησης | τού κυβερνητικού σχήματος | ενός οργανισμού.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. viability].

βιωτικός, -ή, -ό → βιοτικός

βλαβερός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί βλάβη (στην υγεία, τη φύση, την κοινωνία κ.λπ.), ο επιζήμιος: ~ *συμπεριφορά | φάρμακο | έντομο | ηθική | ιδέα* ΣΥΝ. επιβλαβής, βλαπτικός. — **βλαβερ-ά** | **-ώς** [αρχ.] επίρρ., βλαβερότητα (η) [1889].

βλάβη (η) {βλαβών} 1. (γενικά) η ζημιά, η φθορά- (ειδικότ.) κάθε φθορά που προκαλεί διακοπή τής λειτουργίας και συνεπάγεται επισκευή ή αντικατάσταση (μηχανήματος, εργαλείου κ.λπ.): το *ηλεκτρικό δίκτυο υπέστη ~ λόγω τής κακοκαιρίας || το αυτοκίνητο έπαθε ~ στη μέση τού δρόμου* 2. ΙΑΤΡ κάθε κάκωση ή αλλοίωση, μεταβολή προς το χειρότερο: η *καρδιά του υπέστη ανεπανόρθωτη ~ κατά τη διάρκεια τής εγχείρησης* 3. η πρόκληση ζημίας (υλικής ή ηθικής), που προκύπτει είτε από μη εκπλήρωση συμβατικής υποχρέωσης είτε από συμπεριφορά που αντίκειται σε νομικό κανόνα: *περιουσιακή ~ || σωματική ~ εξ αμελείας ή εκ προθέσεως-* ΦΡ. (α) ***ηθική βλάβη*** βλ. λ. *ηθικός* (β) *σωματική βλάβη* η σωματική κάκωση ή βλάβη τής υγείας τού πα-

θόντος που προκαλείται από βίαιη εξωτερική ενέργεια: *κατηγορείται για την πρόκληση σωματικής βλάβης σε ανήλικο* (γ) (λόγ.) ανήκεστος ***βλάβη*** η αθεράπευτη ζημία, φθορά: *αποφυλακίστηκε λόγω ανήκεστου βλάβης τής υγείας του*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βλαπ- (με αφομοίωση τού -π- προς το προηγούμενο β-), θ. που απαντά στο ρ. *βλάπ-τω* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει σωματικά ελαττώματα (π.χ. εν *δμωσιν βλάβας* έχω, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 889)].

Βλαδίμηρος (ο) **1**. όνομα ηγεμόνων τού Κιέβου **2**. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Vladimir < παλαιότ. Vladimer | Volodimer < γερμ. Waldemar «φημισμένος εξουσιαστής» < αρχ. γερμ. waltan «εξουσιάζω» + mari «περίφημος, φημισμένος»].

βλαισοποδία (η) [μτγν.] ΙΑΤΡ. δυσμορφία των ποδιών (κυρ. στην παιδική ηλικία), κατά την οποία τα γόνατα προσεγγίζουν το ένα το άλλο, ενώ οι αστράγαλοι αποκλίνουν μεταξύ τους.

βλαισόπους, -ους, -ουν {βλαισόπ-οδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} ΙΑΤΡ. αυτός που παρουσιάζει βλαισοποδία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *βλαισός* «κυρτός, στραβός» (βλ.λ.) + *πους, ποδός]*.

βλαισός, -ή, -ό **1.** ΙΑΤΡ. (μέλος τού σώματος) που παρουσιάζει κύρτωση με γωνία ανοικτή προς τα έξω: *~ γόνατο* || *~ μεγάλος δάκτυλος τού ποδιού 2.* αυτός τού οποίου τα γόνατα συγκλίνουν, ενώ οι αστράγαλοι του είναι σε απόσταση μεταξύ τους ΣΥΝ. βλαισόπους, (λαϊκ.) στραβοπόδης, στραβοκάννης. — βλαισότητα [αρχ.] κ. βλαίσωση (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Το επίθημα -σός παρουσιάζεται και σε άλλα επίθ. που δηλώνουν ελαττώματα, π.χ. *λοξός, γαμψός* κ.ά. Το λατ. επίθ. blaesus «τραυλός» προέρχεται από την Ελλην., όπως μαρτυρεί το φωνηεντικό σύμπλεγμα -ae-].

βλάκας (ο) {δύσχρ. βλακών} **1**. ΙΑΤΡ. πρόσωπο που πάσχει από βλακεία (σημ. 1) **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που ενεργεί και συμπεριφέρεται με ανόητο τρόπο, ο ηλίθιος: *είναι ~*, δεν *καταλαβαίνει τίποτα!* ΣΥΝ. κουτός, ανόητος, χαζός, κρετίνος, (σκωπτ.) κουτορνίθι ΑΝΤ. ξύπνιος, έξυπνος, ατσίδας· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***έξυπνος βλάκας*** *ο* βλάκας που έχει εκλάμψεις εξυπνάδας (β) ***βλάκας με περικεφαλαία*** | ***με πατέντα*** | ***με λοφίο*** πολύ ανόητος, χαρακτηριστικά ηλίθιος (γ) (εμφατ.) ***ένας βλάκας και μισός*** χαζός σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο- σε περιπτώσεις στις οποίες θέλει να εκφράσει κανείς την έντονη απογοήτευση του για τις ενέργειες είτε τού ίδιου είτε τρίτου: Δεν *περίμενα ποτέ να την πάθω μ' αυτό τον τρόπο! Είμαι ~!* **3**. (σκωπτ.-εκφραστ. ο τ. ***βλαξ)*** *σε* χαρακτηρισμούς, αναφωνήσεις κ.λπ.: τι *έκανα ο ~!* || *έτσι είπαμε να το φτειάξεις, βρε ~;* || *ασφαλώς, πρόκειται περί βλακός!* Επίσης (λόγ.) βλαξ {βλακός}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. βλάξ, -κός < *μβλάξ < *μλάξ < *ml-äk- < I.E. *mel- «μαλακός», πβ. σανσκρ. mrdun, λατ. mollis, γαλλ. mou/mol, αγγλ. mild κ.ά. Ομόρρ. *μαλ-ακ-ός, μαλ-θ-ακ-ός* κ.ά. Η λ. βλάξ χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. «μαλακός», από όπου προήλθε η σημ. «ανόητος, χαζός»].

βλακεία (η) {βλακειών (σημ. 3)} **1.** (α) ΙΑΤΡ. διανοητική καθυστέρηση μέσου βαθμού (μεταξύ τής μωρίας -ελαφρά μορφή- και τής ιδιωτείας - βαριά μορφή) ΣΥΝ. ηλιθιότητα, χαζομάρα, κουταμάρα, μωρία ΑΝΤ. εξυπνάδα (β) (καθημ.) η αδυναμία να αντιλαμβάν$^{\varepsilon}$ται κανείς σωστά τα πράγματα· (γενικότ.) η δυσκολία αντίληψης: η *~ του δεν περιγράφεται!* || τόση - δεν έχω *ξαναδεί!* || μην τον *κατακρίνεις- αυτός απαλλάσσεται λόγω βλακείας! 2.* (συνεκδ.) κάθε επιπόλαιος λόγος ή πράξη και γενικότ. ενέργεια την οποία δεν δικαιολογείται να κάνει ένας λογικός άνθρωπος: μην *κάνεις καμιά ~ και της πεις όσα συζητήσαμε!* || *έκανα τη - να μην αγοράσω εκείνο το οικόπεδο τότε που ήταν φτηνό* ΣΥΝ. χαζομάρα, κουταμάρα ΑΝΤ. εξυπνάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βλακεύω* < *βλάξ]*.

βλακέντιος (ο) (λόγ.-σκωπτ.) ο βλάκας ΣΥΝ. κουτεντές. [ΕΤΥΜ. < *βλάκας* + *-έντιος*, ίσως παρωδία των λατ. επιθημάτων -entius ή -entior (συγκρ. βαθμ.)].

βλακεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {βλάκεψα} γίνομαι βλάκας.

βλακίστατος, -η, -ο [μτγν.] υπερβολικά βλάκας.

βλακόμετρο (το) [1889] (σκωπτ.) ο πολύ ανόητος άνθρωπος, αυτός που μπορεί να χρησιμεύσει ως μέτρο βλακείας.

βλακόμουτρο (το) (υβριστ.) ο βλάκας ΣΥΝ. χαζός, ηλίθιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

βλακοφερνω ρ. αμετβ. {μόνο σ$^{\varepsilon}$ $^{\varepsilon}$νεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ότι είμαι βλάκας.

βλακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βλακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών βλακωδέ-στ-ερος, -ατός} αυτός που αρμόζει σε βλάκα, που είναι χαρακτηριστικός τού βλάκα: *~ αστείο* | *ύφος* | *συμπέρασμα* | *γέλιο* | *έκφραση* | *στάση* | *αντίληψη* | *ενέργεια* | *απαγόρευση* ΣΥΝ. ανόητος, χαζός, κουτός, ηλίθιος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής. — βλακωδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

βλάμης (ο) {βλάμηδες}, **βλάμισσα** (η) {βλαμισσών} (λαϊκ.) (παλαιότ.) **1**. ο αδελφοποιτός (βλ.λ.) 2. πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από γενναιότητα, που δ$^{\varepsilon}$ίχνει λεβεντιά ΣΥΝ. γενναίος, λεβέντης, ασίκης. — βλάμικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < αλβ. vlam «αδελφοποιτός»].

βλαμμένος, -η, -ο [μεσν.] (υβριστ.) αυτός που έχει διανοητική βλάβη· ανόητος, χαζός: *~ είσαι; Τόση ώρα σου μιλάω και δεν καταλαβαίνεις τίποτε!* || *τι λέει αυτό το ~;* ΣΥΝ. ανισόρροπος, ηλίθιος, (σκωπτ.) πειραγμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.

βλαπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ή επιφέρει βλάβη, ζημία: *~ παράγοντας* | *επίδραση* || *αυτός είναι ~ για τα συμφέροντα μας* || τα *καυσαέρια είναι ~ για το αναπνευστικό σύστημα* ΣΥΝ. βλαβερός, επιβλαβής, επιζήμιος ΑΝΤ. αβλαβής, ακίνδυνος, ωφέλιμος. — βλαπτικότητα (η) [1891], βλαπτικ-ά /-ώς [μτγν.] επίρρ. βλάπτω κ. (λαϊκ.) βλάφτω [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έβλαψα, βλάφτηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον/κάτι), προξενώ σε (κάποιον/κάτι) ζημιά, βλάβη (υλική, ηθική κ.λπ.): *~ τα εθνικά συμφέροντα* | *τον οργανισμό* | *τη χώρα* | *τις καλλιέργειες* | *την υπόληψη* | *την ανάπτυξη* | *το γόητρο κάποιου* | *την εξέλιξη* | *την κοινωνία* || *το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* ΣΥΝ. ζημιώνω, πειράζω ΑΝΤ. ωφελώ, ευνοώ

* 2. (αμετβ.) κάνω κακό: *το πολύ φαγητό βλάπτει* || *λίγο περισσότερη ευγένεια δεν βλάπτει* **3**. (απρόσ. ***βλάπτει)*** κάνει κακό: (αρνητ.) δεν *~ να ζητάς συγγνώμη καμιά φορά!* ΣΥΝ. πειράζει, ενοχλεί. — **βλάψιμο** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. βρίζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **βλάπ-jω,* που συνδ. με σανσκρ. markâ- «βλάβη, καταστροφή», λατ. mulcare «βλάπτω - μαστιγώνω». Το ρ. χρησιμοποιείται στον Όμηρο με τη σημ. «παρεμποδίζω την πορεία, κόβω τον δρόμο κάποιου», όπου απαντά επίσης η σημ. «καθιστώ τα πόδια τού αλόγου ανίκανα για πορεία». Η σημερινή σημ. είναι μεθομηρική].

Βλάσιος (ο) {Βλασίου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βλάσης. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αγν. ετύμου].

βλασταίνω ρ. αμετβ. {βλάστησα} 1. (για φυτά) αναπτύσσω βλαστούς, βγάζω (νεαρά) βλαστάρια ΣΥΝ. αναβλαστάνω, εκβλαστάνω, θάλλω 2. (κατ' επέκτ.) ριζώνω στο χώμα και αποκτώ βλαστούς, άνθη και καρπούς: σ' αυτό τον *αγριότοπο τίποτα δεν βλασταίνει* ΣΥΝ. φυτρώνω, ξεφυτρώνω, αναφύομαι, ευδοκιμώ 3. (μτφ.) κάνω την εμφάνιση μου, έρχομαι στο προσκήνιο ή φθάνω σε σημείο ακμής: τα *λόγια του έκαναν να βλαστήσει ο σπόρος τής ελευθερίας* ΣΥΝ. γεννιέμαι, εμφανίζομαι, αναδύομαι, ευδοκιμώ, ακμάζω. Επίσης βλαστάνω κ. βλαστίζω. — βλάστεμα (το) (σημ. 1,2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλαστάνω,* αβεβ. ετύμου. Αν ο αόρ. β' *βλαστεῖν* προέρχεται από τ. **βλαθ-τεῖν,* τότε η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με το επίθ. *βλωθ-ρός* «ψηλός» (για δέντρα) < **μλωθ-ρός* < *mlödh-, μετα-πτωτ. βαθμ. δισύλλαβου **Ι.Ε**. **θ**. *melôdh- «ύψωμα, κεφάλι», πβ. σανσκρ. mûrdh-ân- «κορυφή - κεφάλι»].

βλαστάρι (το) {βλασταρ-ιού | -ιών} **1**. ο βλαστός που μόλις έχει αναπτυχθεί, ο μικρός βλαστός **2.** ο βλαστός ποώδους φυτού ΣΥΝ. εκβλά-στημα, φυντάνι, φύτρο **3**. (μτφ.-θωπευτ.) το παιδί: (σε προσφώνηση) *~ μου!* — (υποκ.) βλασταράκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βλαστάριον,* υποκ. τού αρχ. *βλαστός]*.

βλάστη (η) {χωρ. πληθ.} ο βλαστός· κυρ. το τμήμα τού φυτικού εμβρύου που μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βλαστάνω* (υποχωρητ.)].

βλάστη **μα** (το) {βλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η ευδοκίμηση και η ανάπτυξη των φυτών ΣΥΝ. βλάστηση, φύτρωμα **2**. (συνεκδ.) ο βλαστός (βλ.λ.) **3**. ΒΙΟΛ. το αρχικό στάδιο τού αναγεννήματος (βλ.λ.) ενός οργάνου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βλαστάνω]*.

βλαστήμια (η) (λαϊκ.) ο έντονα υβριστικός λόγος (πβ. λ. *βλασφημία).*

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βλασφημία* (με ανομοίωση τού συμπλέγματος -σφ- και αναβιβασμό τού τόνου κατά το σχήμα *αγρυπνώ - αγρύπνια, στενοχωρώ - στενοχώρια* κ.ά.) < *βλασφημώ)]*.

βλάστημος, -η, -ο → βλάσφημος

βλαστημώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {βλαστημάς... | βλαστήμησα} (εκφραστ.) βρίζω (βλ. κ. λ. *βλασφημώ)*· ΦΡ. (α) ***βλαστημώ την ώρα και τη στιγμή*** (λ.χ. που γεννήθηκα, που ήρθα κ.λπ.)· καταριέμαι την ώρα που έκανα κάτι· για περιπτώσεις που μετανιώνουμε έντονα για κάτι (β) (καθημ.) ***βλαστήμα τα!*** για να εκφραστεί έντονη στενοχώρια και απογοήτευση: «κι *αρχίζουν τα παραπατήματα και τότε πια βλαστήμα τα»* (καντάδα) ΣΥΝ. άστα να πάνε, (!-λαϊκ.) χέστα κι άστα (πβ. λ. *βλασφημώ).*

* ΣΧΟΛΙΟ λ. βρίζω.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βλαστημώ* < αρχ. *βλασφημώ* (βλ.λ.), με τροπή τού -σφ-σ$^{\varepsilon}$ -στ- είτε με φωνολογική ανομοίωση είτε με παρετυμολ. συσχέτιση προς τα *τιμή* | *τιμώ]*.

βλάστηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να βλαστάνει ένα φυτό και συνεκδ. ο χρόνος κατά τον οποίο συντελείται αυτή η διαδικασία: τον *καιρό τής ~* ΣΥΝ. εκβλάστηση 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των φυτών σε ένα οικοσύστημα: *τροπική* | *πλούσια* | *αραιή ~* ΣΥΝ. χλωρίδα. — βλαστητικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλάστησις* < *βλαστάνω* (βλ. λ. *βλασταίνω)]*.

βλαστίδιο (το) {βλαστιδί-ου | -ων} το φυτικό ή ζωικό έμβρυο που σχηματίζεται λίγες μέρες μετά τη γονιμοποίηση.

βλαστικοτητα (η) [1899] {χωρ. πληθ.} η φυσική ικανότητα τού σπόρου ή τού φυτού για βλάστηση (βλ.λ.).

βλαστοειδής, -ής, -ές {βλαστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει μ$^{\varepsilon}$ βλαστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βλαστολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {βλαστολογείς... | βλαστολόγ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} αποκόπτω νεαρούς βλαστούς (από τα φυτά) ΣΥΝ. κορφολογώ. — **βλαστολόγημα** (το) [1809].

βλαστομύκητας (ο) {βλαστομυκήτων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος μικροοργανισμός, συνήθως παθογόνος για τον άνθρωπο και τα ζώα, που πολλαπλασιάζεται με εκβλάστηση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. blastomycete].

βλαστομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ασθένεια που προσβάλλει το δέρμα και τα σπλάχνα των ανθρώπων και προκαλείται από βλαστομύκητες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. blastomycosis].

βλαστός (ο) **1.** ΒΟΤ. τμήμα τού φυτού πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι οφθαλμοί, τα φύλλα και τα λουλούδια (βλ. κ. λ. *βλαστάρι): ο ~ τού δέντρου ονομάζεται κορμός* || *αναρριχώμενος* | *ξυλώδης ~ 2.* (ειδικότ.)

ο βλαστός (σημ. 1) ποώδους φυτού ΣΥΝ. βλαστάρι 3. (μτφ.) νεαρό μέλος οικογένειας (ή και ευρύτερης ομάδας ανθρώπων), τέκνο: *οι - τού* έθνους (η νέα γενιά) || *μονάκριβος - τής οικογένειας* || *νεαρός* - ΣΥΝ. γόνος, απόγονος, γέννημα, βλαστάρι, παιδί, θρέμμα. — **βλαστικός,** -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βλαστάνω* (υποχωρητ.)].

βλασφημία (η) [αρχ.] {βλασφημιών} (λόγ.) 1. ο ανόσιος και ασεβής λόγος εναντίον τού Θεού, ιερών προσώπων και πραγμάτων: *είναι ~ να αμφισβητείς την ύπαρξη τού Θεού* **2.** (κατ' επέκτ.) ο υβριστικός λόγος· ΦΡ. ***άπαγε*** της ***βλασφημίας*** βλ. λ. *άπαγε*.

βλάσφημος, -η, -ο [αρχ.] κ. βλάστημος [μεσν.] **1.** αυτός που βρίζει τα θεία **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ. και πράξεις) απρεπής (απέναντι σε κάτι σεβαστό), ασεβής.

βλασφημώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βλασφημείς... | βλασφήμησα} προσβάλλω, κυρ. με τα λόγια (ιερό πρόσωπο ή πράγμα): (μετβ.) μη *βλασφημείτε τα θεία!* || (αμετβ.) Μη *βλασφημείς! Δεν πρέπει να μιλάς έτσι για τον Θεό!* (πβ. λ. βλαστημώ).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλασφημώ, (-έω),* αβεβ. ετύμου. Το β' συνθ. (-φημώ) προέρχεται από τη λ. φήμη. Αν το ά συνθ. βλασ- αναχθεί στο ρ. *βλάπτω,* μπορούμε να θεωρήσουμε ότι *βλα)ψ)-φημώ > *βλασ-φημώ* (με ανο-μοίωση). Στην Αρχ. η λ. αναφέρεται σε μειωτ. λόγια που εκστομίζο-νται εναντίον κάποιου (π.χ. όσα εις ημάς *εβλασφήμησαν,* Δημοσθ. *Περί τού στεφάνου* 3), ενώ ο περιορισμός τής λ. σε υβριστικές εκφράσεις ή τρόπους συμπεριφοράς έναντι τού Θεού είναι μτγν. και απαντά μόνο στη βιβλική γλώσσα (π.χ. Κ.Δ. *Αποκάλ.* 16, 9: *και εβλασφήμησαν το όνοματοῦΘεού)].

βλαττι (το) {βλαττί-ου | -ων} (λαϊκ.) πολύτιμο μεταξωτό ύφασμα, συ-νήθ. σε κόκκινο χρώμα (με το οποίο κατασκευάζονται επικαλύμματα τής Αγίας Τράπεζας}.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βλαττίον* < *βλάττα* < λατ. blatta «μεταξοσκώληκας - πορφύρα»].

βλαττίδα (η) ΙΑΤΡ. μικρό σκληρό δερματικό εξάνθημα, **με** χρώμα ερυθρό **ή** ρόδινο και σχήμα στρογγυλό **ή** ακανόνιστο, που εμφανίζεται και υποχωρεί αυτομάτως, χωρίς να αφήνει σημάδια, αποτελεί **δε** χαρακτηριστικό σύμπτωμα πολλών δερματοπαθειών. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *βλαττίδα, υποκ. τού μτγν. βλάττα < λατ. blatta «μεταξοσκώληκας - πορφύρα»].

βλάφτω ρ. → βλάπτω

βλαχαδερό κ. **βλαχαντερό** (το) (μειωτ.) ο επαρχιώτης, αυτός που συμπεριφέρεται σαν αγροίκος. [ΕΤΥΜ. < *βλάχος* + *άντερο,* με καταβιβασμό τού τόνου].

βλαχάκι (το) {χωρ. γεν.} το βλαχόπουλο (βλ.λ.).

βλαχάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) (μειωτ.) η άξεστη γυναίκα.

Βλαχία (η) (περιληπτ.) το σύνολο των Βλάχων.

βλαχιά (η) 1. σύνολο άξεστων ανθρώπων: *έφυγε απ'το σπίτι της, που είχε όλα τα καλά, και πήγε να ζήσει μες στη* ~ 2. η άξεστη, απολίτιστη συμπεριφορά **3**. (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά ταιριάζει σε αγροίκο, απολίτιστο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*

Βλαχία (η) περιοχή και διοικητική περιφέρεια τής Ν. Ρουμανίας· πα-λαιότ. από τις σημαντικότερες παραδουνάβιες ηγεμονίες. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Βλάχος].*

βλάχικος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Βλάχους (βλ.λ.): ~ *γάμος* | *γλώσσα* | *τραγούδι* | *φορεσιά* **2. *Βλάχικα*** (τα) λατινογενής γλώσσα συγγενής προς τη Ρουμανική, που ομιλείται από ορισμένες πληθυσμικές ομάδες δίγλωσσων Ελλήνων η Αρωμουνική, η Κουτσοβλαχική 3. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε αγροίκο, τραχύς και άξεστος: ~ *φέρσιμο* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. επαρχιώτικος, χωριάτικος, απολίτιστος ΑΝΤ. πολιτισμένος, εκλεπτυσμένος, ραφινάτος. — **βλάχικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος.*

βλάχο- κ. **βλαχό- α'** συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τους Βλάχους: *βλαχο-χώρι, βλαχο-καλύβα, βλαχο-τσάρουχο, βλαχό-φωνος 2.* (μειωτ.-ειρων.) επαρχιώτικη και κακού γούστου ιδιότητα: *βλαχο-τράγουδο, βλαχο-μπαρόκ, βλαχο-σαλέ, βλαχο-ευρωπαίοι.*

βλαχοδήμαρχος (ο) [1896] {βλαχοδημάρχ-ου | -ων, -ους} (μειωτ.) πρόεδρος κοινότητας ή δήμαρχος μικρού δήμου που συμπεριφέρεται σαν σπουδαίο πρόσωπο, ως φορέας σημαντικής εξουσίας.

βλαχομπαρόκ (το) {άκλ.} (κακόσ.) 1. ΜΟΥΣ. Ο ανεπιτυχής συνδυασμός στοιχείων τής παραδοσιακής μουσικής με στοιχεία τής σύγχρονης ηλεκτρονικής μουσικής 2. (ως επίθ.-κατ' επέκτ.) οτιδήποτε προσπαθεί άκομψα και με πομπώδη τρόπο να συνταιριάξει ετερόκλιτα στοιχεία.

βλαχοντίσκο (η) {άκλ.} (σκωπτ.) ΜΟΥΣ. το είδος ελαφράς μουσικής που συνδυάζει σύγχρονους ευρωπαϊκούς ρυθμούς με στοιχεία δημοτικής ή λαϊκής μουσικής.

βλαχόπουλο (το), βλαχοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το παιδί τού Βλάχου, νεαρός Βλάχος (βλ.λ.) ΣΥΝ. βλαχάκι 2. (κατ' επέκτ.) νεαρός βοσκός ή νεαρός χωρικός ΣΥΝ. βοσκόπουλο, τσοπανόπουλο, χωριατόπουλο, χωριατόπαιδο. [ΕΤΥΜ. < *Βλάχος* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

Βλάχος (ο), Βλάχα (η) [μεσν.] 1. ο δίγλωσσος Έλληνας που μιλά Βλάχικα (βλ. κ. λ. *Αρωμούνοι, Κουτσόβλαχος, Καραγκούνης) 2.* (γενι-κότ.) κάθε ορεσίβιος βοσκός τής ηπειρωτικής Ελλάδας. [ΕΤΥΜ μεσν. < Vlah < αρχ. γερμ. Valah < λατ. Volcae *(Ουάλκαι),* όνομα εκλατινισμένου φύλου κελτικής καταγωγής, το οποίο ζούσε στα εδάφη τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κατά την κάθοδο των γερμανικών φύλων. Οι Γερμανοί συνήθιζαν να αποκαλούν Valah τους υποτελείς σε αυτούς λαούς, που ήταν λατινόφωνοι. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο *Βαλάχος < αραβ. fellah «γεωργός», επειδή οι Ρωμαίοι, αφού κατέκτησαν την Αίγυπτο, χρησιμοποιούσαν ντόπιους γεωργούς ως φύλακες].

Βλάχοι - Ουαλοί - Βαλλόνοι. Αντίθετα προς ό,τι πήγαν να επιβάλουν παλαιότερα ξένα συμφέροντα και πολιτικές σκοπιμότητες (έφταση να λειτουργήσει ρουμανικό σχολείο στα Γιάννενα, για να μάθουν οι Βλάχοι... ως «μειονότητα» τη «μητρική» τους γλώσσα, που ήταν τάχα τα Ρουμανικά!), σήμερα η επιστημονική έρευνα έχει αποκαταστήσει την αλήθεια, που είναι και ευρύτερα αποδεκτή. Οι Έλληνες, στην καταγωγή και τη συνείδηση, Βλάχοι (γνωστοί και ως *Κουτσόβλαχοι* και *Αρωμούνοι,* επίσης κατά περιοχές και ως *Αρβανιτόβλαχοι, Καραγκούνηδες, Φρασαριώτες* κ.λπ.) είναι δίγλωσσοι Έλληνες ποιμένες και κτηνοτρόφοι (Κ. Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Αιτωλοακαρνανίας), που παράλληλα προς τα Ελληνικά μιλούν μια λατινογενή διάλεκτο, τα Βλάχικα ή Κουτσοβλάχικα ή Αρωμουνικά. Η γλωσσική τους συγγένεια (όχι εθνολογική!) με τους Ρουμάνους οφείλεται στο ότι τόσο τα Αρωμουνικά όσο και τα Ρουμανικά ανάγονται σε κοινή γλωσσική πηγή, την Ανατολική ή Βαλκανική Λατινική. Εκλατινισθέντες γλωσσικά Έλληνες οι Βλάχοι μίλησαν την Αρωμουνική, με έντονη την επίδραση και τής Αρχαίας Ελληνικής (στα Βλάχικα σώζονται λέξεις ελληνικές, όπως urma < οδμή | οσμή ή udare < *ούθαρ* «μαστός, στήθος» κ.ά. που δεν διατηρήθηκαν στην Κοινή Ελληνική), ενώ η γλώσσα των Ρουμάνων έχει επηρεαστεί από τη Γετοδακική. Η ονομασία *Βλάχοι* ανάγεται γλωσσικά στο όνομα γαλατικού φύλου Volcae (εκλατινισμένου από τις επιδρομές του σε ρωμαιοκρατούμενες περιοχές), που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, χαρακτηρίζοντας με αυτό όλους τους λατινόφωνους υπηκόους τού ρωμαϊκού κράτους. Από το γερμ. Valah προήλθαν οι εθνικές ονομασίες *Ουαλοί* (Βρετανία), *Βαλλόνοι* (Βέλγιο), *Γκωλουά* (πβ. ντε Γκωλ) (Γαλλία) και Valah > vlan > *Βλάχ-ος* (Βυζάντιο).

βλάχος (ο), βλάχα (η) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) **1.** επαρχιώτης, πρόσωπο που έχει εμφάνιση, συμπεριφορά και ομιλία χωριάτη, ο άξεστος· ΦΡ. (σκωπτ.) (α) ***εμείς οι βλάχοι όπως λάχει*** οι ανοικοκύρευτοι άνθρωποι ενεργούν με πρόχειρο, ανοικοκύρευτο τρόπο· συχνά λέγεται αυτοειρωνικά από κάποιον που θέλει να δείξει ότι βολεύεται εύκολα παντού, σε οποιεσδήποτε συνθήκες: Μην *ψάχνεις τώρα για κάθισμα! Κάτσε χάμω! ~!* (β) ***πονηρός ο βλάχος!*** κυρ. για επαρχιώτη, που αποδεικνύεται έξυπνος, πονηρός, ενώ τον θεωρούσαν αφελή · 2. εδώδιμο μεγάλο ψάρι (μέχρι και 40 κιλά), συγγενικό με τον ροφό, με ανοιχτό γκρίζο-καφέ χρώμα, που ζει κατά κανόνα σε μεγάλα βάθη.

βλαχουριά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) 1. (λαϊκ.) το σύνολο των Βλάχων 2. (μτφ.-μειωτ.) σύνολο άξεστων ανθρώπων. [ΕΤΥΜ. < βλάχος + παραγ. επίθημα *-ουριά* (< μεσν. *-ούρα* < λατ. -ura), πβ. κ. *κλεφτ-ουριά].*

βλαχόφωνος, -η, -ο → -φωνος

βλαχοχώρι (το) {βλαχοχωρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) χωριό Βλάχων **2**. (μτφ.-μειωτ.) απομακρυσμένο, απομονωμένο χωριό.

βλάψιμο (το) → βλάπτω

βλέμμα (το) {βλέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** στροφή ή/και προσήλωση των ματιών σε (κάτι/κάποιον): *έριξε το* ~ του στο *μεγάλο ρολόι τού σταθμού* || *στρέφω* | *καρφώνω* | *σηκώνω* | *παίρνω* | *αποστρέφω* | *υψώνω το - μου* ΣΥΝ. ματιά· ΦΡ. υπό ***το βλέμμα κάποιου*** (για κάτι που γίνεται) ενώ κάποιος βλέπει απλώς ή προσέχει ή επιβλέπει 2. ο τρόπος με τον οποίο κοιτά κανείς, η ιδιαίτερη εντύπωση που δίνει η ματιά του: ψυχρό | *άγριο* | *αδιάφορο* | *διαπεραστικό* | *βλοσυρό* | *τρομαγμένο* | *απλανές* | *επίμονο* | *λοξό* | *ύπουλο* | *περιφρονητικό* | *τολμηρό* | *σατανικό* | *εχθρικό* | *στοχαστικό* ~||~ *γεμάτο οίκτο* | *ικεσία.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βλέπ-μα* < *βλέπω)].

βλέννα (η) {βλεννών} 1. ΒΙΟΛ. το πυκνόρρευστο, ημιδιαφανές και γλοιώδες έκκριμα ορισμένων αδένων: *τραχηλική ~ 2.* (ειδικότ.) η πυ-κνόρρευστη ουσία που εκκρίνεται και συγκεντρώνεται στη μύτη ΣΥΝ. μύξα 3. ΒΟΤ. ιξώδης ουσία που απαντά σε ορισμένα φυτά, λ.χ. στο λι-νάρι. Επίσης βλέννη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < βλεννός < *μλεδ-σ-νός, όπου *μλεδ- επεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *mel «μαλακός», πβ. σανσκρ. mrdnâti «μαλακώνει», λατ. mollis «μαλακός». Βλ. κ. *μαλακός)].

βλεννογόνος, -ος, -ο [1867] 1. ΒΙΟΛ. αυτός που παράγει και εκκρίνει βλέννα (βλ.λ.): ~ *αδένας* **2. *βλεννογόνος*** (ο) η επιθηλιακή μεμβράνη που σχηματίζεται κοντά στα φυσικά στόμια τού σώματος και επενδύει την εσωτερική επιφάνεια των κοίλων οργάνων του για την καλύτερη προστασία τους: *αναπνευστικός/ στοματικός/ πεπτικός/ γεννητικός* ~. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. muqueuse].

βλεννορραγία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξείας μορφής βλεννόρ-ροια (βλ.λ.), που ως κύριο σύμπτωμα έχει τη ρύση βλέννας από τα γεννητικά όργανα. — βλεννορραγικός, -ή, -ό [1854]. [ΕΤΥΜ. < βλέννα + *-ρραγία,* πβ. παθ. αόρ. β' *έρ-ράγ-ην,* ρ. *ρήγ-νυ-μι,* βλ. κ. *ρήγμα].*

βλεννόρροια (η) [1853] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το αφροδίσιο νόσημα που προσβάλλει το ουρογεννητικό σύστημα, προκαλώντας πυώδη φλεγμονή στην ουρήθρα και ρύση πύου από αυτήν στους άνδρες και κάψιμο, κολπικό έκκριμα ή μόλυνση τού τραχήλου τής μήτρας και των σαλπίγγων στις γυναίκες ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκουλαμέντο. — **βλεννορροϊκός,** -ή, -ό [1853].
[ΕΤΥΜ. < *βλέννα* + *-ρροια* < *ροή,* από δ. του ελληνογενούς γαλλ. gonorrhée < gono- (< *γόνος)* + -rhée (< -ροια < *ροή)].

βλεννώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βλεννώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΒΙΟΛ. αυτός που έχει τη μορφή βλέννας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βλέπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {είδα (να/θα δω, προστ. δες, δείτε κ. δέστε κ. (λαϊκ.) ιδέστε), ειδώθηκα, ιδωμένος) ♦ (μετβ.) **1.** αντιλαμβάνομαι (κά-

ποιον/κάτι) μέσω τής όρασης: ~ *το βουνό στο βάθος* || *από αυτή* τη θέση δεν - *τίποτα* || *τα είδα όλα με τα ίδια μου τα μάτια* || *τι είδες και τρόμαξες;* ΦΡ. (α) ***βλέπω το*** φως ***(τού ήλιου)*** γεννιέμαι: είδε *για πρώτη φορά το φως τής ημέρας σε μια μικρή πόλη τής Μεσογείου* (β) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** έρχομαι στη δημοσιότητα, αποκαλύπτομαι μέσω τού Τύπου: *συνταρακτικά στοιχεία για τη δράση παρακρατικών οργανώσεων είδαν το φως τής δημοσιότητας* ΣΥΝ. δημοσιεύομαι, κυκλοφορούμαι (γ) **όπως *σε βλέπω και με βλέπεις*** για να δηλώσουμε τη βεβαιότητα μας για κάτι που λέγεται: τα *πράγματα έγιναν έτσι ακριβώς, ~!* ΣΥΝ. αλήθεια, ειλικρινά, πράγματι (δ) **δεν *βλέπω την ώρα να...*** (μεσν. φρ.) διακατέχομαι από μεγάλη ανυπομονησία για (κάτι): ~ *γυρίσω σπίτι* ΣΥΝ. ανυπομονώ, λαχταρώ (ε) να το **δω *και να μην*** το ***πιστέψω!*** βλ. λ. *πιστεύω {στ)* ***δεν βλέπω (ούτε) τη μύτη μου*** για περίπτωσης στις οποί[ε]ς δ[ε]ν μπορ[εί] να διακρίνε κανείς τίποτα (λ.χ. όταν έχει ομίχλη, σκοτάδι κ.λπ.) (ζ) **ποιος είδε *τον Θεό και δεν (τον) φοβήθηκε!*** για έκρηξη παράφορου θυμού, έντονης οργής και μανίας: *μόλις έμαθε τι έγραψαν οι εφημερίδες για την ιδιωτική του ζωή, ~!* (η) ***είδα πολλά | έχω δει πολλά*** έχω περάσει πολλά στη ζωή και έχω μεγάλη πείρα: ~ στη ζωή *μου, γι' αυτό ν' ακούς τι σου λέω!* ΑΝΤ. δεν έχω δει τίποτε (θ) ***βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου*** κινδυνεύω σοβαρά να χάσω τη ζωή μου (ι) ***βλέπω κατάματα (κάποιον | κάτι)*** αντικρίζω με θάρρος, χωρίς φόβο: ας *δούμε κατάματα την πραγματικότητα κι ας μην εθελοτυφλούμε!* (ια) (παροιμ.) ***ακόμη δεν τον είδαμε (και) Γιάννη τόνε βγάλαμε | τον βαφτίσαμε*** για όσους καταστρώνουν μεγαλεπήβολα σχέδια, χωρίς να στηρίζονται σε θετικές και βάσιμες προϋποθέσεις ή για όσους προτρέχουν των εξελίξεων, συζητούν ή αναφέρονται σε κάτι θεωρώντας το ως δεδομένο, ενώ ακόμη δεν έχει πραγματοποιηθεί (ιβ) (λόγ.) ***βλέπω διό τής τεθλασμένης*** διαθέτω διορατικότητα και μπορώ να διαβλέψω μελλοντικές εξελίξεις (ιγ) ***τι έχουν να δουν τα μάτια μας!*** πόσα πολλά φοβερά ή περίεργα πράγματα πρόκειται ακόμη να παρακολουθήσουμε ή να ζήσουμε! (ιδ) βλέπω ***άσπρη μέρα | Θεού πρόσωπο*** βελτιώνεται η κατάσταση μου, βρίσκω επιτέλους ησυχία, ευημερία και ευτυχία: *μακάρι να κερδίσουμε το λαχείο, να δούμε κι εμείς μιαν άσπρη μέρα* ΣΥΝ. ευημ[ε]ρώ, [ε]υτυχώ (ιε) ***βλέπω φως*** διακρίνω την πιθανότητα θετικής εξέλιξης: ~ στο *βάθος τού τούνελ* || δεν ~ σ' αυτή την *υπόθεση* (ιστ) **βλέπω *καλό*** ευ[ε]ργ[ε]τούμαι ή β[ε]λτιώνεται η κατάσταση μου: δεν *είδα καλό μαζί σου τόσα χρόνια* ΣΥΝ. ωφελούμαι (ιζ) (ειρων.) ***κάνε παιδιά, να δεις καλό!*** τα παιδιά πολλές φορές αποδεικνύονται αχάριστα και δεν αναγνωρίζουν στους γονείς τους τις θυσίες που κάνουν για αυτά (ιη) **δεν με *βλέπω καλά*** δεν αισθάνομαι ασφαλής, διαισθάνομαι ότι κάτι κακό θα μου συμβεί: *~μ'αυτούς τους ανθρώπους που έμπλεξα!* || (και ως απειλή ή προειδοποίηση) αν *συνεχίσεις να συμπεριφέρεσαι έτσι, δεν σε βλέπω καλά!* (ιθ) ***τα βλέπω*** (σε χαρτοπαιξία από παίκτη προς άλλον παίκτη) δείξε μου τα χαρτιά σου (κ) **το 'χω *δει | ξαναδεί αυτό το έργο*** (οικ.) για να δηλώσουμε ότι μια κατάσταση ή γεγονός (συνήθ. αρνητ.) μας είναι γνώριμο, γιατί το έχουμε βιώσει ήδη: *εγώ δεν τους πιστεύω πια- ~ και ξέρω καλά ότι όλοι τους είναι μόνο λόγια!* (κα) (αργκό) ***τα είδα όλα!*** ως σχόλιο για κάτι εντυπωσιακό, μοναδικό, που προκαλεί τη μέγιστη εντύπωση (κβ) να σε δω (ί) (με έμφαση στο «να», προτρεπτικά) στάσου να σε παρατηρήσω, συνήθ. να σε θαυμάσω: ~! Γι *ωραία που είσαι με αυτό το φόρεμα!* (ii) (+ πρόταση, ως έκφραση αμφιβολίας) να διαπιστώσω (κάτι που σχετίζεται με εσένα): ~ τι θα *κάνεις, τώρα που αρχίζουν τα δύσκολα!* || (κ. απολύτως) *-Θα πετύχω οπωσδήποτε στον διαγωνισμό!* —! (κγ) (...) ***και τι να*** *δω;* (παρενθετικά σε αφήγηση) για να εξάψουμε το ενδιαφέρον τού ακροατή για αυτό που θα ακολουθήσει: *Ανοίγω την πόρτα, ~; Όλο το σπίτι ήταν άνω-κάτω!* (κδ) ***μην είδατε τον Πανα)γ)ή*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αθετεί υπόσχεση του, δεν ανταποκρίνεται σε προγενέστερη δέσμευση και εξαφανίζεται 2. κατευθύνω τη ματιά μου προς (κάτι/κάποιον), παρακολουθώ με το βλέμμα (αντικείμενα, θεάματα, περιστατικά κ.λπ.(: *έβλεπα τα δάχτυλα του να τρέμουν πάνω στο γραφείο* || ~ την *παρέλαση από το μπαλκόνι τού σπιτιού μου* ΣΥΝ. παρακολουθώ, παρατηρώ, κοιτάζω, ατενίζω, αγναντεύω, θωρώ 3. (κατ' επέκτ.) σχηματίζω φανταστικές εικόνες και παραστάσεις: ~ *όνειρο* | *όραμα* | *οπτασία* ΣΥΝ. ονειρεύομαι, οραματίζομαι· ΦΡ. ***βλέπω (κάποιον | κάτι) στον ύπνο μου*** (μεσν. φρ.) (ι) (κυριολ.) ονειρεύομαι (κάποιον/κάτι) (ii) (μτφ.) σε [ε]ρωτήσεις προς κάποιον που επιθυμεί (κάτι) πάρα πολύ: -Θες *παγωτό πρωινιάτικα; Καλά, στον ύπνο σου το έβλεπες;* 4. (μτφ.) (για άποψη, εκτίμηση) θεωρώ, διαμορφώνω συγκεκριμένη στάση (θετική, αρνητική): - *δύσκολη την ικανοποίηση τού αιτήματος* ΣΥΝ. κρίνω· ΦΡ. (α) ***βλέπω με καλό μάτι (κάτι)*** αντιμετωπίζω (κάτι) με ευνοϊκή διάθεση: ~ τη *συνεργασία μας με τη γαλλική εταιρεία* ΣΥΝ. ευνοώ, συμπαθώ, καλοβλέπω ΑΝΤ. βλέπω με κακό μάτι (β) ***βλέπω (κάτι | κάποιον) με άλλο μάτι*** υιοθετώ διαφορετική συμπεριφορά, αλλάζω αντιμετώπιση: *πρώτα τον περιφρονούσε, αλλά μετά την επιτυχία του άρχισε να τον βλέπει με άλλο μάτι* (γ) ***τα βλέπω ρόδινα | μαύρα*** αντιμετωπίζω τον κόσμο και το μέλλον με αισιοδοξία | απαισιοδοξία: *είναι στην αρχή ακόμα και τα βλέπει όλα ρόδινα* || *είναι απαισιόδοξος και τα βλέπει όλα μαύρα* ΣΥΝ. αισιοδοξώ | απαισιοδοξώ (δ) ***τα βλέπω σκούρα*** για δύσκολη κατάσταση, για τις δυσκολίες που αντιλαμβάνεται κανείς ότι θα συναντήσει: ~ τα *πράγματα- φοβάμαι ότι δεν θα τα καταφέρουμε* (ε) ***βλέπω (κάποιον | κάτι) αφ' υψηλού*** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως κατώτερο μου, του συμπεριφέρομαι με υπεροψία και περιφρόνηση: *από τότε που πήρε προαγωγή, μας βλέπει αφ' υψηλού* ΣΥΝ. σνομπάρω (στ) (λαϊκ.) ***πώς την έχεις δει (τη δουλειά) | πώς το βλέπεις το πράγμα;*** τι νομίζεις ότι είσαι (ή κάνεις), πού το πας;: *Δηλαδή, πώς την έχεις δει τη δουλειά; Εσύ θα αναλαμβάνεις ό,τι σε βολεύει και όλα τα δύσκολα θα πέφτουν σε μας;* (ζ) (λαϊκ.) ***την έχω δει*** (π.χ. *σπουδαίος)* νομίζω, θεωρώ τον εαυτό μου (π.χ. *σπουδαίο): την έχει δει βεντέτα και δεν μας δίνει σημασία!* (η) (αργκό) ***την έχω δει κάπως*** νομίζω ότι είναι κάτι σπουδαίο: την *έχει δει κάπως και μας σνομπάρει* 5. (μτφ.) διαπιστώνω, αντιλαμβάνομαι: μετά τις τελευταίες *εξελίξεις είδα το λάθος μου* ΣΥΝ. διαπιστώνω, αναγνωρίζω· ΦΡ. (α) ***να δεις που...*** (ι) για να εκφράσουμε με βεβαιότητα τον φόβο ότι θα γίνει κάτι που δεν θέλουμε: ~ ότι *τώρα που δεν τον θέλουμε, θα εμφανιστεί μπροστά μας!* (ii) για να ενθαρρύνουμε κάποιον που ανησυχεί για κάτι: ~ *όλα θα πάνε καλά* || ~ δεν θα *μας αφήσει έτσι στο τέλος, κάτι θα κάνει!* (β) ***εγώ να δεις!*** προς επίρρωσιν αυτών που λέγονται από τον συνομιλητή (συνήθ. για δυσάρεστη κατάσταση): *-Φοβάμαι πολύ!* —! || *-Τρέμω απ'το κρύο. -~!* 6. καταλαβαίνω (γιατί έγινε ή υπάρχει κάτι): δεν *έβλεπε τον λόγο ύπαρξης τριών διαφορετικών ιδρυμάτων για τον ίδιο σκοπό* ΣΥΝ. κατανοώ· ΦΡ. ***άκου να δεις*** (ι) άκου να καταλάβεις, πρόσεξε να μάθεις ή να αντιληφθείς τι γίνεται: ~ τι μου *συνέβη σήμερα* (ii) (απολύτως, συνήθ. ως σχόλιο για κάτι που είπε κάποιος, πληροφορηθήκαμε κ.λπ.) για φαντάσου! τι λες!: Ώστε τέτοια *πράγματα συμβαίνουν εκεί μέσα!* ~!ΣΥΝ. για δες! 7. υποβάλλω σε εξέταση και έρευνα (κάτι): *όλα αυτά θα τα δούμε καλύτερα στην επόμενη συνεδρίαση* || ας *δούμε όμως και την άλλη πλευρά τού ζητήματος* ΣΥΝ. εξετάζω, ερευνώ, αναζητώ 8. (για ιατρούς) υποβάλλω σε ιατρική εξέταση (κάποιον) ή κάνω ιατρική επίσκεψη: *πρέπει να τον δει κατεπειγόντως γιατρός* || ο *γιατρός βλέπει καθημερινά γύρω στους δεκαπέντε ασθενείς* ΣΥΝ. εξετάζω· ΦΡ. (ειρων.) ***πρέπει να σε δει γιατρός!*** δεν είσαι λογικός, δεν λειτουργείς σωστά: δεν *είναι λογικά πράγματα αυτά που λες- ~!* 9. προβλέπω, προλέγω: *«Εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου λέγε τι βλέπεις»* (Οδ. Ελύτης) || *τον - μια μέρα να γίνεται μεγάλος και τρανός* 10. εκτιμώ (μια κατάσταση): Πώς τα *βλέπεις τα πράγματα; Θα έχουμε εκλογές;* ΦΡ. ***για να δούμε...*** για να δηλώσουμε συγκρατημένη επιφύλαξη ή απαισιοδοξία: *-Πιστεύω πως θα κρατήσει τον λόγο του.* —11. σκέφτομαι (για κάτι), προκειμένου να πάρω απόφαση: να *δούμε τι θα κάνουμε με τη συμφορά που μας βρήκε* || (κ. αμετβ.) *πήγαινε τώρα να κοιμηθείς και αύριο βλέπουμε* || *φτειάξε πρώτα αυτό και μετά βλέπουμε* ΣΥΝ. αποφασίζω· ΦΡ. (α) ***βλέποντας και κάνοντας*** για ενέργειες που γίνονται ανάλογα με τις περιστάσεις, που προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες: ας μη *βιαστούμε να πούμε από τώρα πώς θα δράσουμε- θα προχωρήσουμε* ~ (β) **θα *δούμε*** ως απάντηση, για να δηλωθεί επιφύλαξη για το μέλλον που κλίνει προς την άρνηση: *-Θα πάμε μαζί τους, τελικά;* —, δεν *ξέρω* 12. προσέχω, για να προφυλαχθώ ή να αποφύγω (κάποιον/κάτι): βλέπε *πού πατάς!* ΣΥΝ. έχω τον νου μου 13. (α) παρακολουθώ (κάτι) με προσοχή και συνέπεια (για να προλάβω πιθανές αρνητικές εξελίξεις): βλέπε *το φαγητό, ώσπου να γυρίσω* (β) (κατ' επέκτ.) προσηλώνω τη σκέψη μου (κάπου), με απασχολεί (κάτι): μόνο το *προσωπικό του συμφέρον βλέπει και τίποτε άλλο* ΣΥΝ. σκέπτομαι, υπολογίζω 14. (α) έχω επαφή ή επικοινωνία με πρόσωπο, συναντώ (κάποιον): *χαίρομαι ιδιαιτέρως που σας βλέπω* || *χρόνια και ζαμάνια έχω να τον δω* || *τον βλέπω κάθε πρωί στο λεωφορείο-* (ειδικότ. για επίσημη επαφή): *είδα τον πρόεδρο χθες και συζήτησα μαζί του το θέμα σας* || *θέλει να σε δει ο διευθυντής-* ΦΡ. **δεν θέλω** να **δω *(κάποιον) στα μάτια μου*** για να εκφραστεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή ή οργή για αν[ε]πιθύμητο πρόσωπο: *Είναι αχάριστος, δεν θέλω να τον δω στα μάτια μου!* (β) επισκέπτομαι (κάποιον): *πήγα να τους δω, προτού φύγω για διακοπές* 15. σε φράσεις που δηλώνουν έκπληξη, απορία, θαυμασμό, π.χ. (α) ***για δες...*** (εμ-φατ.) (ί) για μεγάλο θαυμασμό: *για δες τον πόσο μεγάλωσε!* || *«για δέστε τον αμάραντο σε τι βουνό φυτρώνει!»* (δημοτ. τραγ.) (ii) (απολύτως ως σχόλιο) για φαντάσου!: *-Ήρθε και μου μίλησε ο ίδιος!* — ! (β)... να ***δουν τα μάτια σου!*** για να δείξουμε πλήθος από κάτι: *λεφτά ~, με τον σωρό!* || *κόσμο ~ στη συγκέντρωση* 16. σε φράσεις που δηλώνουν απειλή προς κάποιον ότι θα υποστεί συνέπειες: *τώρα θα δεις τι θα πάθεις!* || (κ. απολύτως) *κάνε πως μου αντιμιλάς και θα δεις!* ΦΡ. (α) ***αυτό θα το δούμε!*** ως απειλή με χροιά αμφισβήτησης αυτού που ισχυρίζεται κάποιος: *-Εγώ θα κάνω ό,τι νομίζω!* —! (β) με ***βλέπεις καλά;*** ως απειλή για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν αστειευόμαστε, ότι δεν πρέπει να αψηφά τις αντιδράσεις μας: *Για πρόσεξε- ~ ; Θα την πληρώσεις άσχημα, αν συνεχίσεις!* (γ) ***Καλά, θα δεις κι εγώ!*** ή ***Θα δεις κι εγώ!*** ως απειλή, παράπονο ή και χάριν αστεϊσμού: Δεν θα μου *πεις; Καλά, θα δεις κι εγώ άλλη φορά αν θα σου ξαναπώ τίποτα!* ♦ (αμετβ.) 17. (α) αντιλαμβάνομαι μέσω τής όρασης (β) (ειδικότ.) έχω την ικανότητα τής όρασης: μετά την *επέμβαση μπορεί πλέον και βλέπει* ΑΝΤ. είμαι τυφλός· ΦΡ. (α) **όποιος *έχει μάτια βλέπει*** για κάτι που είναι ολοφάνερο και μπορεί να διαπιστωθεί από τον οποιονδήποτε (λέγεται συχνά και για όσους προσποιούνται ότι δεν καταλαβαίνουν, για όσους εθελοτυφλούν): *δεν χρειάζεται να σου εξηγήσω τίποτα-!* || ~ *γιατί σ' αγάπησα* ΣΥΝ. ο νοών νοείτω (β) κάνω **πως δεν *βλέπω*** προσποιούμαι τον ανήξερο ή συμπεριφέρομαι σκοπίμως με ανοχή: *ένας μαθητής προσπαθούσε να αντιγράψει, αλλά ο επιτηρητής έκανε πως δεν έβλεπε* ΣΥΝ. κάνω τα στραβά μάτια (γ) ***βλέπω μακριά*** έχω διορατικότητα, είμαι οξυδερκής (δ) (μτφ.) δεν ***βλέπω πέρα από τη μύτη μου*** βλ. λ. μύτη (ε) (μτφ.) βλέπω ***μπροστά*** έχω στραμμένη την προσοχή μου στο μέλλον, δεν είμαι προσκολλημένος στο παρελθόν: στο *κόμμα μας βλέπουμε πάντα μπροστά!* 18. (για άψυχα) είμαι στραμμένος (προς κάποια κατεύθυνση, προς συγκεκριμένο σημείο): το *παράθυρο έβλεπε στην αυλή* ΣΥΝ. έχω θέα **19**. (προφορ. ***βλέπεις, βλέπετε*** · συχνά παρενθετικά στον λόγο) για τη δήλωση τής στάσης τού ομιλούντος (ειρωνείας, απολογίας κ.λπ.), την παρουσίαση τής αιτίας μιας κατάστασης κ.ά.: *έχει ανάγκη, βλέπεις, το αφεντικό μου από χρήματα!* || θέλω να σας *εξυπηρετήσω, αλλά είναι αδύνατον, βλέπετε, να διακόψω τώρα τη σύσκεψη* || *δεν περνάει καλά- βλέπεις, δεν γνωρίζει κανέναν σ' αυτή την πόλη...* 20. σε επικοινωνιακά στοιχεία

(εισαγωγικά ή παρενθετικά), στον λόγο, π.χ. κοίτα να **δεις**: ~, *εγώ αυτά δεν τα πιστεύω,* ***δέστε | δείτε | δείτε κάτι:*** *Δείτε κάτι· αυτό που με ρωτάτε απαιτεί εκτενή ανάλυση..., Δέστε... Άλλο πράγμα η δημοκρατία κι άλλο* η ασυδοσία- (μεσοπαθ. ***βλέπομαι)*** **21.** συναντιέμαι (με κάποιον): *βλεπόμαστε αρκετά συχνά || δεν βλεπόμαστε καθόλου τελευταία* || (παροιμ.) *«μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται»* (για πρόσωπα που δεν έρχονται σε οπτική επαφή, που δεν συ-ναντιούνται) 22. είμαι σε ανεκτό επίπεδο, αποδεκτός (ούτε καλός ούτε για απόρριψη): *-Είναι καλή η ταινία; -Βλέπεται || είναι πολύ άσχημος στο πρόσωπο, δεν βλέπεται!* · ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***είδα κι απόειδα*** για κάτι που επιτυγχάνει κανείς μετά από μεγάλη αναμονή και προσπάθεια: *~ μέχρι να τον ξεμπλέξω από τις κακές παρέες* (β) (εμφατ.) ***είδα κι έπαθα*** κουράστηκα πάρα πολύ ή πέρασα από ταλαιπωρίες μέχρις ότου επιτύχω κάτι: *είδε κι έπαθε να τους ξεφορτωθεί* ΣΥΝ. βασανίστηκα, ταλαιπωρήθηκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **γλέπω* < *g^{w}lep-, αγν. ετύμου. Εν αντιθέσει με το συνώνυμο *ορώ (-άω),* που σήμαινε κυρ. «κοιτάζω, αντιλαμβάνομαι», το ρ. *βλέπω* είχε αρχικά τη σημ. «έχω την ικανότητα τής οράσεως» (π.χ. μή *βλέπων ὁ μάντις ἡ,* Σοφοκλ. Οίδ. *Τύραννος* 747(, ενώ αργότερα προσλαμβάνει και τη σημ. «κοιτάζω», αντικαθιστώντας έτσι το *ορώ*. Ενώ στην Αρχ. χρησιμοποιείται είτε ως αμετβ. είτε ακολουθούμενο από πρόθ., στην Κ.Δ. απαντά η σημερινή χρήση με άμεσο αντικείμενο (π.χ. *Εβρ.* 2, 9: *βλέπομεν Ἰησοῦν... δόξῃ και τιμῇ εστεφανωμένον).* Αξιοσημείωτο είναι ότι η σημασιολ. διάκριση *βλέπω - κοιτάζω* απαντά σε διάφορες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. αγγλ. see-look, γαλλ. voir-regarder, γερμ. sehen-schauen κ.ά. Η φρ. τα *βλέπω όλα μαύρα* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. je vois tout en noir. Ομοίως και οι φρ. δεν *βλέπω πέρα από τη μύτη μου* (γαλλ. je ne vois pas plus loin que le bout de mon nez), δεν *βλέπω γιατί* (γαλλ. je ne vois pas pourquoi)].

> **βλέπω:** συνώνυμα. Το βλέπω είναι το λέξημα που εκφράζει γενικά ότι έχει κανείς την ικανότητα τής όρασης, ότι χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή πρόθεση ή ιδιαίτερη προσπάθεια χρησιμοποιεί την αίσθηση τής όρασης. Μια σειρά από άλλα ρήματα προϋποθέτουν την πρόθεση, τον σκοπό να γίνει αυτό που δηλώνει η λέξη, με εξαίρεση το *χαζεύω* που δηλώνει σαφώς την απουσία συγκεκριμένου σκοπού. Περισσότερο συνδεδεμένα με την έννοια τού *τρόπου* με τον οποίο βλέπει κανείς είναι τα *κοιτάζω, θεωρώ, ατενίζω, παρατηρώ, προσέχω, παρακολουθώ, χαζεύω* και *διακρίνω.* Τα *αντικρίζω, αγναντεύω, επισκοπώ* συνδέονται περισσότερο με τον έννοια τού *τόπου.* Συγκεκριμένα, το *κοιτάζω* και το (λογοτεχνικότερο) *θωρώ* σημαίνουν «στρέφω το βλέμμα μου για να δω». Το *ατενίζω* σημαίνει «καρφώνω και κρατώ το βλέμμα μου στραμμένο κάπου». Όταν αυτό γίνεται με κάποια προσπάθεια, δηλώνεται με το *διακρίνω,* ενώ όταν γίνεται με συγκέντρωση, προσοχή και σταδιακό τρόπο δηλώνεται από τα ρήμ. *προσέχω, παρατηρώ* και *παρακολουθώ.* Αν βλέπω απέναντι ή μπροστά μου, αν προσδιορίζεται δηλ. ο συγκεκριμένος τόπος (ή κατεύθυνση), χρησιμοποιείται το *αντικρίζω- αν* βλέπω μακριά, σε απόσταση, τότε, το *αγναντεύω-* και αν βλέπω από πάνω κι εποπτεύω, τότε το *επισκοπώ.*

βλεφαρίδα (η) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις μικρές, λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων των ανθρώπων και ορισμένων ζώων, χρήσιμες για την προστασία των ματιών: *ψεύτικες ~ || «δυο πράσινα μάτια με μπλε βλεφαρίδες»* (τραγ.) ΣΥΝ. ματόκλαδο, ματοτσίνορο 2. (περιληπτ.-οικ.) το σύνολο από τις λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων τού κάθε ματιού: «αυτά τα *μάτια κάπου τα 'χω ξαναδεί, αυτή την ίδια βελουδένια βλεφαρίδα»* (τραγ.) 3. ΒΙΟΛ. κυτταρικό οργανίδιο με μορφή τριχιδίου (βλ.λ.), που καλύπτει σε μεγάλο αριθμό το σώμα πρωτόζωων (βλ. λ. *βλεφαρίδοφορα)* και την επιφάνεια ορισμένων κυττάρων μεταζώων ΣΥΝ. κροσσός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλεφαρίς, -ίδος* < *βλέφαρον*. ο βιολ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cilium].

βλεφαρίδοφορα (τα) ΒΙΟΛ. κατηγορία πρωτόζωων τα οποία σε όλες σχεδόν τις φάσεις τού κύκλου ζωής τους φέρουν πολυάριθμες βλεφαρίδες, με τον συγχρονισμένο παλμό των οποίων κινούνται. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού νεολατ. ciliata].

βλεφαρίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {βλεφάρισα} (συνήθ. για γυναίκα) ανοιγοκλείνω διαρκώς τα βλέφαρα κοιτώντας (κάποιον), κυρ. για να του εκφράσω το (ερωτικό) ενδιαφέρον μου. — βλεφάρισμα (το).

βλεφαρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. χρόνια φλεγμονή τού χείλους των βλεφάρων: *ελκώδης ~.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βλεφαρῖτις* < *βλέφαρον*. ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν., < γαλλ. blepharite].

βλέφαρο (το) {βλεφάρ-ου | -ων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις κινητές δερμάτινες πτυχές που καλύπτουν και προστατεύουν τους βολβούς των οφθαλμών: τα *~ τρεμοπαίζουν | βαραίνουν | ανοίγουν | πέφτουν | κλείνουν | πεταρίζουν || μισοκλείνω | σφαλώ | ανοιγοκλείνω | χαμηλώνω | παίζω | κλείνω τα ~ || κλειστά | βαριά* (όταν κάποιος νυστάζει) | *κουρασμένα ~ || βάφω τα ~* με *σκιές* ΣΥΝ. ματόφυλλο· ΦΡ. (αργκό) ***ρίχνω ένα βλέφαρο*** κοιτάζω βιαστικά, ρίχνω μια ματιά 2. (καταχρ.) η βλεφαρίδα. — βλεφαρικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλέφαρον,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βλέφαρ* < **βλέπ-αρ* (με εκφραστική δάσυνση -π- > -φ-) < *βλέπω,* πράγμα που θα δικαιολογούσε τη συχνή αρχ^. σημ. «μάτι» τής λ. *βλέφαρον]*.

βλεφαροπλαστικη (η) [1895] ΙΑΤΡ. πλαστική εγχείρηση στα βλέφαρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. blépharoplastie].

βλεφαρόπτωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση και πτώση τού άνω βλεφάρου.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. blépharoptose]. **βλεφ**αρόσπασμος (ο) [1873] ΙΑΤΡ. η ακούσια σύσπαση των βλεφάρων, που έχει ως αποτέλεσμα να ανοιγοκλείνουν είναι αντανακλαστικός ή οφείλεται σε παθήσεις τού νευρικού συστήματος, σε υστερία κλπ. και παρατηρείται κυρ. σε νευρικούς ανθρώπους ή γέροντες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. blepharospasmus]. **βλέψεις** (οι) {βλέψεων} οι επιδιώξεις (κάποιου), ο στόχος που προσπαθεί να επιτύχει: *η χώρα αυτή τρέφει | έχει επεκτατικές - εναντίον γειτονικών χωρών || ηγεμονικές | αρχηγικές | πολιτικές | εδαφικές ~.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βλέψις* «βλέμμα, κοίταγμα» < αρχ. *βλέπω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο, λ.χ. *εδαφικές βλέψεις* (< γαλλ. visées territoriales)]. βλήθηκα ρ. → βάλλω

βλήμα (το) {βλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) (γενικά) κάθε αντικείμενο που ρίχνεται εναντίον στόχου: τα *πρώτα ~ ήταν λίθοι ή βέλη που ρίχνονταν με το χέρι, με τόξο ή με σφεντόνα* (β) (ειδικότ.) κάθε αντικείμενο (σφαίρα, βολίδα, βόμβα, πύραυλος κ.λπ.) που εκτοξεύεται από βλητικό μηχανισμό όπλου και κατευθύνεται εναντίον στόχου, με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή καταστροφής: *- πυροβόλου | όλμου | αυτόματου || βαλλιστικό | κατευθυνόμενο | καπνογόνο | αντιαρματικό | άσφαιρο | διατρητικό | εμπρηστικό ~ || έκρηξη | εκτόξευση | βροχή | εξαπόλυση βλημάτων || κίνηση | πορεία | τοποθέτηση | σχήμα | διάμετρος βλημάτων || ~ αέρος - εδάφους* ΣΥΝ. βόλι, βολίδα 2. (υβριστ.) ανόητος άνθρωπος, βλάκας. — **βλη**ματικός, -ή, -ό (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλῆμα* < *g^{w}lē-, μηδενισμένη (ως προς το α' μέρος) βαθμ. δισύλλαβης ρίζας *g^{w}elē-, η οποία απαντά κυρ. με τη μονοσύλλαβη μορφή I.E. *g^{w}el- «ρίχνω, πετάω», πβ. σανσκρ. gâlati «στάζει», αρχ. γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ. Quelle «πηγή») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βέλε-μνον«*βέλος», βάλλω, *βολ-ή, βέλ-ος, βόλ-ος, βλη-τός* κ.ά.].

βλητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με βολή: *~ σωλήνας | πίνακας | άσκηση | τροχιά* ***2. βλητική*** (η) η επιστήμη που ερευνά τους νόμους κίνησης των βλημάτων, ιδ. αυτών που εκτοξεύονται από πυροβόλα όπλα ΣΥΝ. βαλλιστική. — **βλητικότητα** (η) [1895]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. βλη-, πβ. *βλή-μα* (βλ.λ.). ο επιστημ. όρ. *βλητική* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. balistique (< ελλην. βάλλω)].

βλητος, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να εξακοντιστεί, να ριφθεί 2. αυτός που μπορεί να χτυπηθεί, να βληθεί: *~ στόχος.* [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. βλη- (πβ. *βλή-μα),* ρηματικό επίθ. τού *βάλλω]*.

βλίτο (το) (εσφαλμ. *βλήτο)* 1. χορταρικό που τρώγεται ως σαλατικό ή αποτελεί, σε άγρια κατάσταση, ζιζάνιο 2. (μτφ.-υβριστ.) ανόητος άνθρωπος, κουτός· ΦΡ. ***τρώω βλίτα*** *είμαι* ανόητος ΣΥΝ. τρώω άχυρο | κουτόχορτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βλίτον,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **μλ-ίτον,* μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *mel-9 «αλέθω», πβ. λατ. molo, γαλλ. moudre (< παλ. γαλλ. moldre < λατ. molere), αγγλ. meal «αλεύρι», γερμ. Mehl κ.ά. Ομόρρ. *μύλ-η, α-μυλ-ο(ν)* κ.ά. Η σημ. «ανόητος, ευήθης» είναι μτγν. (Ησύχιος)].

βλογημένος, -η, -ο → ευλογημένος

βλογιά (η) → ευλογιά

βλογιοκομμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει σημαδευτεί στο πρόσωπο από τις χαρακτηριστικές ουλές τής ευλογιάς (βλ.λ.). Επίσης βλογιάρης, -α, -ικο.

βλογάω ρ. → ευλογώ

βλοσυρός, -ή, -ό **1**. αυτός που έχει εχθρικό βλέμμα, που η ματιά του εμπνέει φόβο: με *κοιτούσε ~|| ~ ύφος* ΣΥΝ. αγριωπός 2. (γενικότ.) αυτός που δεν έχει φιλική διάθεση ή έκφραση ΑΝΤ. γλυκός, μειλίχιος, προσηνής. — **βλοσυρ**ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., βλοσυρότητα (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. αποσπάστηκε από το συνθ. *βλοσυρώ-πις* «με μάτι γύπα», οπότε το α' συνθ. *βλοσυρ-* οδηγεί σε I.E. *g^{w}ltur-, πβ. λατ. voltur «γύπας»].

βλωμός (ο) (λόγ.) η στερεά τροφή, αφού μασηθεί και αναμιχθεί με σάλιο μέσα στο στόμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως σχηματισμένο σύμφωνα με το συνώνυμο *ψωμός,* οπότε συνδ. με λατ. gula «οισοφάγος»].

βόας (ο) [1825] {δύσχρ. βοών} μεγαλόσωμο φίδι που έχει ως βασικό του χαρακτηριστικό το ότι δεν είναι ιοβόλο, αλλά σφίγγει το θύμα του μέχρι θανάτου· ζει στην Κ. και Ν. Αμερική, τη ΝΑ. Ασία και την Ωκεανία: *- ο συσφιγκτήρας* || «δεν *είναι ~, δεν είναι κροταλίας, είναι το φιδάκι ο Διαμαντής»* (φράση που συνήθιζαν οι κράχτες σε περιοδεύοντα τσίρκα, για να προσελκύσουν κόσμο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. boa < λατ. boa «υδρόβιο ερπετό», αγν. ετύμου].

βογγητό κ. (εσφαλμ.) βογκητό (το) 1. ο βαρύς στεναγμός που εκφράζει πόνο ΣΥΝ. γογγυσμός, μούγγρισμα 2. (μτφ.) κάθε υπόκωφη βοή ή πνιχτός ήχος: το *~ τής θάλασσας.* Επίσης **βόγγος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ.*

βογγίζω ρ. → βογγώ

βόγγος (ο) → βογγητό

βογγώ (κ. -άω) κ. (εσφαλμ.) βογκώ ρ. αμετβ. {βογγάς... | βόγγ-ησα κ. -ηξα} **1.** βγάζω βογγητό λόγω σωματικού ή ψυχικού πόνου ΣΥΝ. (ανα)στενάζω, γογγύζω, μουγγρίζω **2**. (μτφ.-σπάν.) αντηχώ υπόκωφα: *δυο μέρες λυσσομανούσε ο αέρας κι η θάλασσα βογγούσε.* Επίσης **βογγίζ**ω. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γογγώ* (με ανομοίωση) < μτγν. *γογγύζω* (βλ.λ.)].

> **βογγώ** ή **βογκώ**, **βογγητό** ή **βογκητό;** Από την ετυμολογία τής λ. (< *γογγώ)* είναι φανερό ότι η ορθή γραφή είναι με **·γγ- (βογγώ)**. Με **-γκ-** γράφονται είτε οι παραδεδομένες με **·γκ-** λέξεις *(άγκυρα, αγκαλιά, εγκαταλείπω, έγκυρος, όγκος* κ.λπ.) είτε δάνειες (ξενικής

προελεύσεως) λέξεις με (n)g ή ne *(αγκαζέ* < engagé, *μπαγκάζια* < bagages, *Φράγκος* < Franc κ.ά.). Βεβαίως, στην αρχή τής λ. κάθε *γκ* γράφεται με *-γκ-,* αφού στην Ελληνική δεν μπορούν οι λέξεις να αρχίζουν με *-γγ- (γκρεμός* < *κρημνός, γκαρίζω,* < *ογκαρίζω* < *ογκώμαι, γκόλ(ρ)φι* < *εγκόλπιο, γκαμήλα* < *καμήλα* κ.τ.ό.). Το αοριστικό θέμα σχηματίζεται σε *-ξ (βογγήξω - βόγγηξα)* (πβ. φυσώ - *φύσηξα, βουτώ - βούτηξα, ρουφώ - ρούφηξα, ζουλώ - ζούληξα* κ.τ.ό.).

βογιάρος (ο) ΙΣΤ. το μέλος τής ρωσικής φεουδαρχικής αριστοκρατίας μέχρι την εποχή τού τσάρου Πέτρου Α (αρχές 18ου αι.). — **βο**γιάρικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ρωσ. boyare, πληθ. τού boyarin «άρχοντας, ευγενής» < αρχ. σλαβ. bolyarinu, αγν. ετύμου].

βογκητό (το) → βογγητό

βογκώ ρ. *-r** βογγώ

βογόμιλος (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων, -ους κ. -ίλους} ΙΣΤ. Ο οπαδός χριστιανικής δυαρχικής αίρεσης που διαδόθηκε από την περιοχή τής Βουλγαρίας στον σλαβικό κόσμο τής Βαλκανικής Χερσονήσου κατά τον 10ο και 1 Ιο αι.· απέρριπτε την εκκλησιαστική πρακτική και τα μυστήρια και κήρυσσε την ανυπακοή σε κάθε μορφή εξουσίας. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βουλγ. bog «Θεός» + mil «αγαπητός, φίλος»].

βοδάμαξα (η) → βοϊδάμαξα

Βοδενά (τα) η Έδεσσα (βλ.λ.): *κεράσια Βοδενών.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *Βόδας (*< σλαβ. voda «νερό»), παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Εδεσσαίου, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Βλ. κ. *Έδεσσα].*

βόδι κ. (λαϊκ.) **βόιδι** (το) {βοδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1**. μεγαλόσωμο μηρυκαστικό κατοικίδιο ζώο που εκτρέφεται για το κρέας ή/και το γάλα του, ενώ σε πολλές περιοχές τού κόσμου χρησιμοποιείται και σε γεωργικές εργασίες- το αρσενικό ονομάζεται *ταύρος* (βλ.λ.), το θηλυκό *αγελάδα* (βλ.λ.) και το νεαρό *μοσχάρι* (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***τρώω σαν (το) βόδι*** τρώω πάρα πολύ (β) **κοιμάμαι** σαν ***(το) βόδι*** κοιμάμαι πάρα πολύ (γ) (μτφ.) ***φάγαμε το βόδι, στην ουρά Θα σταματήσουμε; | θα κολλήσουμε | θα κουραστούμε;*** | ***δεν θα κουραστούμε στην ουρά*** βλ. λ. *ουρά* 2. το αρσενικό βοοειδές που ευνουχίστηκε σε νεαρή ηλικία, για να γίνει καταλληλότερο για πάχυνση και εργασία· (μτφ.-μειωτ.) 3. αυτός που δεν έχει σβελτάδα και άνεση στις κινήσεις εξαιτίας των μεγάλων διαστάσεων του ΣΥΝ. βαρύς, δυσκίνητος, νωθρός 4. ο άξεστος άνθρωπος, αυτός που δεν συμπεριφέρεται με ευγένεια και διακριτικότητα 5. ο πνευματικά νωθρός, ο ανόητος ΣΥΝ. βραδύνους, βλάκας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βόδιν* | *βόιδιν* < αρχ. *βοΐδιον,* υποκ. τού αρχ. *βοϋς, βοός* < *βώ-υς < Ι.Ε. *g^{w}o-u- «βόδι», σανσκρ. gâuh, λατ. bos (γεν. bov-is), γαλλ. bœuf, αρχ. γερμ. kuh «αγελάδα», αγγλ. cow, γερμ. Kuh, σερβοκρ. goveda «αγέλη» κ.ά. Ομόρρ. *βού-βαλος, βου-κόλος, έκατόμ-βη* (βλ.λ.), *βού-τυρο(ν)* κ.ά.].

βοδινός, -ή, -ό κ. **βοϊδινός 1**. αυτός που σχετίζεται με το βόδι: ~ *γλώσσα* ΣΥΝ. βόειος **2.** ***βοδινό*** (το) το κρέας τού βοδιού. Επίσης (λαϊκ.) **βοϊδήσιος**, -ια, -ιο.

βοεβόδας (ο) ΙΣΤ. **1.** ο στρατιωτικός διοικητής ή πολιτικός αξιωματούχος σλαβικών λαών **2.** (α) (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ο ηγεμόνας τής Μολδαβίας, τής Βλαχίας ή, αργότερα, κάθε ευρωπαϊκής επαρχίας (β) (γενικότ.) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. wojewode «αρχηγός στρατού» (< woj «στρατός» + woditi «οδηγώ»), τίτλος που κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον αξιωματούχο ή τον διοικητή σλαβικού στρατού].

βόειος, -εία, -ο(ν) (βοεί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) βοδινός: *παραγωγή ~ κρέατος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βοΰς* «βόδι»].

βοερός, -ή, -ό κ. **βουερός** αυτός που παράγει ή εκπέμπει δυνατή βοή, γεμάτος θόρυβο: ~ *ποτάμι* ΣΥΝ. θορυβώδης. — **βοερά** κ. **βου**ερά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < βοή + παραγ. επίθημα *-έρος,* πβ. *θλιβ-ερός, ζοφ-ερός, τρομ-ερός* κ.ά.].

βοή κ. βουή (η) {χωρ. πληθ.) 1. ο συνεχής, υπόκωφος και συγκεχυμένος ήχος με μεγάλη ένταση: η ~ *τού ανέμου | των κυμάτων || υπόκωφη* ~ ΣΥΝ. βουητό **2**. δυνατός, ισχυρός και ακαθόριστος θόρυβος, ιδ. αυτός που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων: η ~ *τού πλήθους-* ΦΡ. (για μαζικές αποφάσεις, εκλογές κ.λπ.) ***διά βοής*** με κριτήριο την προφορική δήλωση των μετεχόντων σε σώμα που αποφασίζει, χωρίς τη χρήση ψηφοδελτίων ή άλλων παρόμοιων μέσων: η *εκλογή προέδρου στο συνέδριο τού κόμματος έγινε ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πολεμική κραυγή», < *βοά* (υποχωρητ.)].

βοήθεια (η) {βοηθειών} 1. η ενέργεια που έχει σκοπό να υποστηρίξει, να ενισχύσει, να προστατεύσει ή να ανακουφίσει (κάποιον/κάτι): *προσφέρω | δίνω τη ~ μου || καλώ σε ~ || σπεύδω προς - κάποιου || με τη ~ τού θεού || παρέχω υλική | ηθική | οικονομική | στρατιωτική | έμπρακτη | συστηματική | άμεση | αμυντική | αποτελεσματική | πολύτιμη ~ || «μήπως θέλετε -;», ρώτησε η πωλήτρια τον πελάτη* ΣΥΝ. επικουρία, (λόγ.) αρωγή ΑΝΤ. παρακώλυση, παρεμπόδιση· ΦΡ. (α) **βοήθεια *μου, σου...*** *(ι)* ευχετ. έκφραση που λέγεται σε κάποιον που μόλις παρακολούθησε ιερή ακολουθία, αγιασμό κ.λπ. ή μετά την απλή αναφορά ενός αγίου για επίκληση τής βοήθειας του: *αύριο είναι τού Αγίου Δημητρίου, βοήθεια μας!* (ii) (λαϊκ.) όταν σε κάποιον συμβαίνει κάτι ανεπιθύμητο: *Ήρθε ο θείος σου από το χωριό. Βοήθεια σου!* (β) ***χείρα βοηθείας*** βλ. λ. χειρ **2**. (συνεκδ.) ό,τι προσφέρεται προς ενίσχυση ή επικουρία, το ηθικό ή/και υλικό μέσο αρωγής ή συνδρομής: *άρχισε η διανομή τής ανθρωπιστικής ~ σε τρόφιμα στους πρόσφυγες* ΣΥΝ. βοήθημα, επικουρία, αρωγή, έρανος· ΦΡ. (α) (ως επιφών.) ***(μια) βοήθεια!*** ικετευτική φρ. ζητιάνων, για να τους δοθεί ελεημοσύνη (β) ***πρώτες βοήθειες*** η άμεση και στοιχειώδης ιατρική περίθαλψη που παρέχεται σε τραυματίες και γενικότ. σε επείγοντα περιστατικά πριν από την εισαγωγή σε νοσηλευτικό ίδρυμα για συστηματική θεραπεία: δεν *βρήκαν κανέναν να του δώσει τις ~* (γ) σταθμός ***πρώτων βοηθειών*** ειδική ιατρική μονάδα, όπου παρέχονται πρώτες βοήθειες και άμεση περίθαλψη σε τραυματίες και επείγοντα περιστατικά: *κάλεσαν τον σταθμό πρώτων βοηθειών, αλλά δεν απαντούσε κανείς* **3.** (κλητ. ως επιφών. ***βοήθεια!)*** εκφωνείται από άνθρωπο που διατρέχει κίνδυνο· έκκληση για προστασία, ενίσχυση κ.λπ.: ~, *κλέφτες!* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **βοήθοια < βοηθό-ος* (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε *-εια).* Βλ. λ. *βοηθός.* Κατ' άλλη άποψη, *βοήθεια < *βοήθεF-ja < βοηθώ (-έω).* Η φρ. *πρώτες βοήθειες* αποδίδει το αγγλ. first-aid].

βοήθημα (το) [αρχ.] {βοηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε συμβάλλει στην αντιμετώπιση κάποιας ανάγκης, παρέχει ενίσχυση, υποστήριξη, διευκόλυνση κ.λπ.: *χρηματικό | έκτακτο | τακτικό | οικονομικό | γενναίο ~ || οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν σημαντικό - για όλες τις επιστήμες* ΣΥΝ. βοήθεια · 2. (α) κάθε έντυπη έκδοση που αποσκοπεί στη διευκόλυνση μαθητή, σπουδαστή ή μελετητή κατά τη μελέτη (β) (ειδικότ. για σχολικά μαθήματα) βιβλίο με απαντήσεις και λύσεις των ασκήσεων σχολικών βιβλίων ΣΥΝ. λυσάρι.

βοηθητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προσφέρει βοήθεια, επικουρία: ~ *στοιχείο | μέσο | παράγοντας* ΣΥΝ. επικουρικός, ενισχυτικός ΑΝΤ. παρεμποδιστικός, κωλυσιεργός 2. (α) αυτός που έχει δευτερεύοντα ρόλο, που καθήκον του είναι να υποβοηθεί· αυτός που εμφανίζει δευτερεύουσα σημασία: ~ *προσωπικό | υπηρεσία | σκάφος | ρόδες ποδηλάτου* ΣΥΝ. δευτερεύων, επικουρικός, εφεδρικός ΑΝΤ. βασικός, κύριος- ΦΡ. ***βοηθητικοί χώροι*** χώροι σπιτιού οι οποίοι εξυπηρετούν δευτερεύουσες ανάγκες, λ.χ. αποθήκευσης και φύλαξης αντικειμένων (β) ΑΘΛ. ***βοηθητικό*** (το) δευτερεύων αγωνιστικός χώρος που χρησιμοποιείται από τις ομάδες για προπονήσεις αντί τού γηπέδου στο οποίο δίνονται οι επίσημοι αγώνες 3. ΣΤΡΑΤ. ***βοηθητικός*** (ο) στρατιώτης που λόγω παθήσεως δεν κρίνεται κατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος, αλλά αναλαμβάνει μόνο δευτερεύουσες υπηρεσίες ΣΥΝ. (αργκό) γιωτάς 4. ΓΛΩΣΣ. ***βοηθητικό ρήμα*** βλ. λ. *ρήμα.* — βοηθητικ-ά | -ός επίρρ.

βοηθός (ο/η) 1. το πρόσωπο που προσφέρει βοήθεια: σε ό,τι *προσπάθησα είχα πολύτιμο ~* τη *γυναίκα μου* ΣΥΝ. συμπαραστάτης· ΦΡ. (ευχετ.) ***(και) ο Θεός βοηθός*** (μεσν. φρ.) είθε ο Θεός να παράσχει βοήθεια (λέγεται συνήθ. όταν πρόκειται να επιχειρηθεί κάτι δύσκολο ή παράτολμο): ας *ξεκινήσουμε κι ~!* · 2. πρόσωπο που εργάζεται υπό την εποπτεία ή/και τη διεύθυνση προϊσταμένου: *προσλαμβάνω | παίρνω ~||~ λογιστή | δικηγόρου || οικιακή ~* 3. αυτός που εργάζεται κοντά σε τεχνίτη (μάστορα), για να μάθει μια τέχνη ΣΥΝ. μαθητευόμενος, παραγυιός, κάλφας, τσιράκι · 4. (παλαιότ.) ειδικός επιστήμονας που εργαζόταν σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, πανεπιστημιακή κλινική ή ερευνητικό κέντρο κοντά σε καθηγητή και υπό την εποπτεία του · **5.** (στο αρσ.) (στα κομμωτήρια) τροχήλατο έπιπλο στο οποίο τοποθετούνται διάφορα υλικά και μικροαντικείμενα που χρησιμοποιούν οι κομμωτές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, πανεπιστημιακός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βοηθόος* < *βοή* + *-θόΡος* < *βοή* + *-θοΐος* < *θέω* «τρέχω», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *(επί) βοήν θέω* «σπεύδω στην κραυγή (για βοήθεια)»].

βοηθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βοηθ-άς κ. -είς... | βοήθ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω βοήθεια σε (κάποιον/κάτι): ~ τη *μητέρα μου να κουβαλήσει τα ψώνια || ~ κάποιον να σταθεί στα πόδια του | να συνέλθει || ο θεός να μας βοηθήσει! || μπορώ να σας βοηθήσω;* ΣΥΝ. ενισχύω, συντρέχω ΑΝΤ. εμποδίζω, (παρα)κωλύω 2. (ειδικότ.) επιφυλάσσω ειδική μεταχείριση σε (κάποιον), ευνοώ: *τον βοήθησαν οι καθηγητές, αλλιώς δεν θα περνούσε την τάξη* 3. καθιστώ (κάτι) ευκολότερο: η *μείωση τού πληθωρισμού βοηθεί την οικονομική ανάπτυξη || ~ την κατάσταση* ♦ 4. (αμετβ.) κάνω ευκολότερη την κατάσταση: δεν *βοηθάς καθόλου μ' αυτά που κάνεις || προσφέρομαι να βοηθήσω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βοηθώ < βοηθέω* < *βοηθοέω* (με υφαίρεση) < *βοηθόος,* βλ. *λ.βοηθός].*

Βοημία (η) ιστορική επαρχία τής Τσεχίας με πρωτεύουσα την Πράγα· γνωστή για τα περίφημα προϊόντα τής υαλουργίας της *(κρύσταλλα Βοημίας).* — **Βοημός** (ο), **Βοημή** κ. **Βοημίδα** (η), **βοημικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, τσιγγάνος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Bohemia < λατ. Boii (< κελτ. bhoi «μάχη»), ονομασία κελτ. λαού που κατοικούσε στην περιοχή κατά τα μέσα τής 1ης χιλιετίας π.Χ. και απωθήθηκε αρχικός από τους Γερμανούς (1ος αι. μ.Χ.) και εν συνεχεία από τους Σλάβους (5ος αι.). Το β' τμήμα τής ονομασίας ανάγεται σε ρίζα **haimoz* «σπίτι» (πβ. γοτθ. heim-s), οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «κατοικία των Βοημών (Boii)». Για την τσεχ. ονομασία Cechy βλ. λ. *Τσεχία.* Βλ. κ. *μποέμ].*

βοθρατζής (ο) {βοθρατζήδες} (λαϊκ.) ο καθαριστής βόθρων συνήθ. ο ιδιοκτήτης βυτείου εκκενώσεως βόθρων ή ο εργαζόμενος στην εκκένωση βόθρων ΣΥΝ. βοθροκαθαριστής. [ΕΤΥΜ < *βόθρος* + παραγ. επίθημα -ατζής].

βοθροκαθαριστής (ο) [1885] ο καθαριστής βόθρων ΣΥΝ. (λαϊκ.) βοθρατζής.

βοθρολύματα (τα) {βοθρολυμάτων} τα λύματα βόθρου. **βόθρος** (ο) (καθημ.) **1**. βαθύς, υπόγειος λάκκος, στον οποίο διοχετεύονται και συγκεντρώνονται οι ακαθαρσίες κάθε σπιτιού, στις περιοχές όπου δεν υπάρχει οργανωμένο δίκτυο αποχέτευσης ΣΥΝ. οχετός **2.** (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που λέει συνεχώς βωμολοχίες, χυδαίες λέξεις: *το στόμα του είναι ~* 3. ΑΝΑΤ. κοίλος σχηματισμός, συνήθως σε οστό, στον οποίο βρίσκεται κάποιος ανατομικός σχηματισμός ή αδένας, λ.χ. *ο βόθρος τού τουρκικού εφιππίου* στο κρανίο,

μέσα στον οποίο βρίσκεται η υπόφυση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **βόφ-ρος* (με ανομοίωση τού δεύτερου χειλικού -φ-) < **g^{w}obh-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού **I.E. *g^{w}embh-** | **g^{w}mbh-* «βαθύς, βυθός», πβ. λατ. fodio «σκάβω», **fossa** «όρυγμα, βόθρο°ς», γαλλ. **fosse** κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βάπτω, βυθός, βαθύς* κ.ά. Η λ. σήμαινε αρχικά το όρυγμα ή τον λάκκο που προοριζόταν για θυσίες ζώων, πλύσιμο ρούχων κ.τ.ό. **Η** σημειωνή σημ. είναι μτγν.].

Βοϊβοδίνα κ. Βοϊβοντίνα (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΑ. Γιουγκοσλαβίας **με** ουγγρική μειονότητα.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Vojvodina, αρχική σημ. «χώρα τού *βοεβόδα* (βλ.λ.)»].

βοϊδάμαξα (η) {δύσχρ. βοϊδαμαξών} άμαξα που τη σέρνουν βόδια.

βοϊδήσιος, -ια, -ιο → βοδινός

βόιδι (το) ~» βόδι

βοϊδινός, -ή, -ό → βοδινός

βοϊδοκεφαλή (η) (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** κεφάλι βοδιού **2.** κεφάλι άσχημου ανθρώπου, πρόσωπο **με** χοντροκομμένα χαρακτηριστικά.

βοϊδολάτης (ο) {βοϊδολατών} (λαϊκ.) πρόσωπο που βόσκει βόδια ΣΥΝ. γελαδάρης, (λόγ.) βουκόλος.
[ΕΤΥΜ. < *βοϊδο-* (< *βό(ι)δι)* + -λάτης < *ελαύνω* «οδηγώ, άγω» (πβ. αρχ. *βοηλάτης)]*.

βοϊδομάτης, -α/-ισσα, -ικο **1.** αυτός που έχει μάτια μεγάλα και στρογγυλά σαν τού βοδιού **2. *βοϊδομάτης*** (ο) ποικιλία σταφυλιού με χοντρές ρώγες.

βθϊδόμυγα (η) {δυσχρ. βοϊδομυγών} (λαϊκ.) έντομο πάρα πολύ ενοχλητικό για τα ζώα (βλ. λ. *οίστρος*, σημ. 2).

βοϊδόνευρο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το καμουτσίκι.

Βοιωτία (η) περιοχή και ν̯ομός τής Α. Στερεάς Ελλάδας **με** πρωτεύουσα τη Λιβαδειά. — Βοιωτός (ο) [αρχ.], **Βοιωτή** (η), βοιωτικός, -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Βοιωτός* | *Βοιώτιος* < *Βόιον* | *Βοϊον (ορός),* βουνό τής Πίνδου (μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας), από όπου κατέβηκαν οι Βοιωτοί προς τις νότιες πεδιάδες].

βολά (η) (λαϊκ.) η φορά: πρώτη ~ *έρχεται σπίτι μας.* [ΕΤΥΜ. όψιμο μεσν. < αρχ. *βολή,* υπό την επίδρ. τού ουσ. *φορά]*.

βολάν (το) {άκλ.} **1**. το στρογγυλό και περιστρεφόμενο τμήμα τού πηδαλίου διευθύνσεως αυτοκινήτου· το τιμόνι: *κάθομαι στο ~ 2.* (συνεκδ.) η οδήγηση: *είναι άσος τού -* · 3. (για ενδύματα) ταινία από ύφασμα ή δαντέλα που τοποθετείται για διακοσμητικούς λόγους, κυρ. στο κατώτατο τμήμα γυναικείου ενδύματος (πβ. λ. *φραμπαλάς, φεστόνι, γιρλάντα)*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. volant < ρ. voler «πετάω - οδηγώ» < λατ. volare].

Βόλβη (η) λίμνη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης. [ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο < *βολβός* (βλ.λ.)].

βολβοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βολβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} βολ-βόσχημος (βλ.λ.). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ης, -ης, -ες.

βολβόρριζο (το) [1873] **βοτ.** κ**άθε** φυτό τού οποίου η ρίζα αποτελεί βολβό (βλ.λ.).

βολβός (ο) **1. βοτ.** στρογγυλεμένος και υπόγειος βλαστός, ο οποίος αποτελείται από ένα κεντρικό στέλεχος που περιβάλλεται από σαρκώδη, αλληλεπικαλυπτόμενα λεπτά φύλλα και ρίζες (όπως ένα κρεμμύδι)· μέσα σε αυτόν αποταμιεύονται θρεπτικές ουσίες τις οποίες καταναλώνει κατά την ανάπτυξη του ο βλαστός **2**. (α) φυτό τού οποίου οι στρογγυλ^{ε}μένοι υπόγ^{ε}ιοι βλαστοί διατηρούνται σ^{ε} ξίδι, για να καταναλωθούν ως **έδεσμα** (β) (στον πληθ.) οι καθαρισμένοι, βρασμένοι και διατηρημένοι σε ξίδι υπόγειοι βλαστοί τού παραπάνω φυτού ως έ**δεσμα 3.** ΑΝΑΤ. (α) το στρογγυλόσχημο τμήμα τού ματιού που περιέχει τα αισθητήρια όργανα τής όρασης (β) μοίρα τού δωδεκαδάκτυλου, όπου μπορ^{ε}ί να αναπτυχθεί έλκος. — **βολβικός**, -ή, -ό [1867]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., που συνδ. **με** άλλες ονοματοποιημένες **I.E**. λ., οι οποίες δηλώνουν στρογγυλά αντικείμενα, πβ. λατ. bulla «φυσαλλίδα», γαλλ. bulle, λιθ. burbulas, b**ûlbé** «πατάτα» κ.ά. Βλ. κ**.** (ς)βώλος].

βολβόσχημος, -η, -ο αυτός που έ**χει** σχήμα βολβού.

βολβώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βολβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών) βολβόσχημος (βλ.λ.). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ης, -ης, -ες.

Βόλγας (ο) ποταμός τής Δ. Ρωσίας που εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα, ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ευρώπης. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. Volga < παλ. ρωσ. **wolo**ga «υγρασία» (> ρωσ. vlaga). **Ήδη** στην αρχαιότητα ο ποταμός ήταν γνωστός με το όνομα *Ῥα* (Διοσκουρίδης), το οποίο ανάγεται στους Φιννο-Ούγγρους κατοίκους τής περιοχής (μτγν. ***Ῥα*** < αρχ. φινλ. **Raw** «ρεύμα νερών»)].

βολέ (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα τής μπάλας όταν βρίσκεται στον αέρα (δεν ακουμπάει στο έδαφος) **με** το πάνω μέρος τού ποδιού: *σουτ ~*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. **volée** < ρ. voler «πετάω, ρίχνω»].

βολεί ρ. απρόσ. (διαλεκτ.) **1**. είναι δυνατόν **2.** είναι εύκολο, βολετό. [ΕΤΥΜ. < μεσν. βολεί< μτγν. *εύβολεῖ*< εύβολος«καλότυχος, τυχερός» (ιδ. στη ρίψη τού ζαριού) < *ευ* + *-βόλος* < *βολή]*.

βόλεϊ κ. βολεϊ-μπολ (το) (παλαιότ. ορθ. βόλλεϋ) {άκλ.} ελλην. πετό-σφαιρα κ. *πετοσφαίριση·* αθλητικό παιχνίδι μεταξύ δύο ομάδων από έξι παίκτες, οι οποίοι προσπαθούν να περάσουν τη μπάλα στην αντίπαλη περιοχή πάνω από ένα ψηλό δίχτυ, που βρίσκεται στη μέση τού γηπέδου, χρησιμοποιώντας τα **δάχτυλα,** τους καρπούς **ή** τους βραχίονες. — **βολεϊμπολίστας** (ο), βολεϊμπολίστρια (η). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. vo**lley**-ba**ll** < volley «πτήση, ρίψη» (< γαλλ. voler < λατ. volare) + ball «**μπάλα**»].

βόλεμα (το) {βολέμ-ατος | -ατα, **-άτων) 1.** η τακτοποίηση αντικειμένων στον χώρο ΣΥΝ. διευθέτηση **2.** (συνήθ. μτφ.) η ευνοϊκή μεταχείριση και ικανοποίηση αιτημάτων **ή** αναγκών κάποιου **με** πλάγιους τρόπους, κυρ. η επαγγελματική αποκατάσταση του: *όλοι κοιτούν το* -τους στην *εποχή μας!*

βολεμένος, -η, -ο **1**. αυτός που έχει τακτοποιηθεί, που κάθεται άνετα στη θέση του: *τον βρήκε βολεμένο στον καναπέ'* (μτφ.) 2. αυτός που έ**χει** εξυπηρετηθεί **με** πλάγια μέσα **3.** αυτός που έχει επαναπαυ-**θεί** σε μια κατάσταση, που ζει άνετα και **με** ασφάλεια: εσύ ***είσαι*** *~ και μιλάς εκ τού ασφαλούς.*

βολετός, -ή, -ό **[με**σν.**]** (λαϊκ.-λογοτ.) **1**. αυτός που μπορεί να γίνει, να επιτευχθεί: να ήταν ~ να *πήγαινα να τον βρω!* ΣΥΝ. μπορετός, δυνατός, εφικτός ΑΝΤ. αδύνατος, ακατόρθωτος, ανέφικτος **2**. αυτός που ευνοεί, που βολεύει όταν γίνεται: σου *είναι ~ να συναντηθούμε σήμερα;* ΣΥΝ. βολικός ΑΝΤ. άβολος.

βολεύω ρ. μετβ. {βόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** τακτοποιώ (αντικείμενα), κάνω (κάτι) να χωρέσει σε ορισμένο χώρο: *βόλεψα τα χειμωνιάτικα στο πατάρι* ΣΥΝ. διευθετώ 2. βοηθώ (κάποιον) να είναι άνετα, παρέχω σε (κάποιον) άνεση: *τακτοποιήσαν τώρα πρόχειρα εδώ και θα έρθω μετά να σε βολέψω-* ΦΡ. (α) ***(κάτι) με βολεύει*** θεωρώ (κάτι) ευνοϊκό για μένα, κρίνω ότι με εξυπηρετεί: η *ημερομηνία που ορίσατε δεν με βολεύει καθόλου!* ΣΥΝ. με εξυπηρετεί (β) ***τα βολεύω*** (i) αντεπεξέρχομαι σε ανάγκες και δυσκολίες, κατορθώνω να επιβιώσω: *δουλεύουν όλοι στην οικογένεια και τα βολεύουν* ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα φέρνω βόλτα, τα βγάζω πέρα (ii) έρχομαι σε συμφωνία, σε συμβιβασμό: ο *δικηγόρος αγωνίζεται να τα βολέψει με τους πιστωτές τού πελάτη του* ΣΥΝ. συμβιβάζομαι, τα βρίσκω (γ) (μτφ.) ***τη βολεύω (καλά)*** τακτοποιούμαι, εξυπηρετούμαι **με** τρόπο που **με** συμφέρει, συνήθ. διορίζομαι σε θέση με πλάγια μέσα: *είχε έναν γνωστό στο Υπουργείο και τη βόλεψε || αυτός καλά τη βόλεψε' εμείς να δούμε...* 3. (τριτο-πρόσ. ***βολεύει, βολεύουν)*** εξυπηρετεί, δεν προκαλεί πρόβλημα: *βολεύει αυτή η ημερομηνία* 4. (μτφ.) εξασφαλίζω σε (κάποιον) (συνήθ. με πλάγιους τρόπους) θέση εργασίας, προνόμιο, αξίωμα κ.λπ.: *τον βόλεψε ο θείος του στην τράπεζα* ΣΥΝ. τοποθετώ, διορίζω 5. (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, του συμπεριφέρομαι όπως του αξίζει, τον κανονίζω- συνήθ. απειλητικά: θα *τον βολέψω καλά* αυτόν *που τόλμησε να σε πειράξει!* · **6**. (!) γαμώ ΣΥΝ. πηδώ' (μεσοπαθ. ***βολεύομαι) 7.*** (α) τακτοποιούμαι σε κατοικία, κάθισμα κ.λπ.· αισθάνομαι οικεία και άνετα (β) εξυπηρετούμαι προσωρινά (με κάτι): *βολέψου για σήμερα με αυτά τα ρούχα και αύριο θα σου φέρω καινούργια* 8. (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι σε ευνοϊκή θέση, έχω εξασφαλίσει καλή οικονομική, κοινωνική κ.λπ. θέση: *έχει βολευτεί καλά μετά την κληρονομιά τής θείας του* ΣΥΝ. τακτοποιούμαι **9.** (η μτχ. ***βολεμένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ. < **ευβολεύω* < μτγν. *εϋβολος* «καλότυχος, τυχερός» (ιδ. στη ρίψη τού ζαριού) < *εύ* + *-βόλος* < *βολή]*.

βολεψάκιας (ο) {βολεψάκηδες} (οικ.) **1**. πρόσωπο που επιδιώκει τη βόλεψή του, την άνεση και την καλοπέραση του **2**. πρόσωπο που προσπαθεί να εξυπηρετείται **με** πλάγιους τρόπους. [ΕΤΥΜ < *βόλεψη* + παραγ. επίθημα *-άκιας,* πβ. κ. *γυαλ-άκιας, ματάκιας]*.

βόλεψη (η) {χωρ. πληθ.} η βολή, το βόλεμα.

βολή* (η) 1. (α) η ρίψη αντικειμένου από μεγάλη απόσταση: ~ *λίθου* | *σφαίρας* | *ακοντίου* | *δίσκου* ΣΥΝ. ρίψη, εκσφενδόνιση, εξακοντισμός, ριξιά (β) Α**ΘΛ.** (στο μπάσκετ) η ρίψη της μπάλας προς το καλάθι από συγκεκριμένο σημείο: *εκτέλεση βολών* 2. (ειδικότ. για πυροβόλο όπλο) η εκτόξευση βλήματος και ο παραγόμενος ήχος: *μέχρι την πόλη ακούστηκαν οι - από την άσκηση τού πυροβολικού* || *εύστοχη* | *δοκιμαστική* | *επιτυχημένη* | *προειδοποιητική* ~ ΣΥΝ. πυροβολισμός, ριξιά· ΦΡ. (α) ***βολή κατά βολή*** | ***κατά ριπάς*** τρόπος βολής των πυροβόλων όπλων, είτε **με** ένα βλήμα (σφαίρα) σε **κάθε** πάτημα τής σκανδάλης είτε με πολλά μαζί (ριπές) (β) ***χαριστική βολή*** βλ. λ. *χαριστικός* (γ) ***απόσταση βολής*** βλ. λ. *απόσταση* 3. (μτφ.) λόγος που έχει στόχο να προσβάλει, να θίξει κάποιον: στη *χθεσινή του συνέντευξη εξαπέλυσε βολές κατά των συνυποψήφιων του* || η δήλωση *του υπήρξε ευθεία ~ κατά τού αντιπροέδρου* ΣΥΝ. επίθεση, κατηγορία. [ΕΤΥΜ αρχ. < **g^{w}ol-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού **I.E**. ****g^{w}el-*** «ρίχνω, πετώ». Βλ. λ. *βάλλω*. Οι Γάλλοι εκπαιδευτές που οργάνωσαν τον ελληνικό στρατό στις αρχές τού 20ού αι., εισήγαγαν αρκετούς νέους όρους, οι οποίοι αποδόθηκαν στην Ελληνική: *εκτός βολής* (< γαλλ. hors de portée), *πεδίο βολής* (γαλλ. champ de tir), *γραμμή βολής* (< γαλλ. ligne de tir), *χαριστική βολή* (< γαλλ. coup de grâce) κ.ά.]. βολή' (η) (λαϊκ.) η άνεση, η απουσία κόπου και δυσκολίας: *θέλει τη ~ της και στην πόλη και στην εξοχή* || *βρήκε τη ~* του εδώ *κι έμεινε* ΣΥΝ. ευκολία. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βολεύω* (υποχωρητ.)]. βόλι (το) {χωρ. γεν.) (λαϊκ.) το βλήμα πυροβόλου όπλου: τον *βρήκαν τα ~ των εχθρών κατάστηθα* || «δεν *μας τρομάζουν των Γερμανών τα βόλια*» (τραγ. τής Αντίστασης) ΣΥΝ. βολίδα, σφαίρα, μπάλα, οβίδα· ΦΡ. ***καλό βόλι!*** ευχετ. σε κάποιον που πάει στη μάχη, να είναι εύστοχες οι βολές του.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. βόλιν < μτγν. *βόλιον,* υποκ. τού αρχ. *βόλος* (βλ.λ.), πβ. κ. *βάλλω)]*. **-βολία** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. εκπομπή, διάχυση: *ακτινο-βολία, φεγγο-βολία* 2. ρίψη: *δισκο-βολία, τοξο-βολία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. ακτινοβολία, αρχ. *πετρο-βολία),* που προέρχεται από τα συνθ. σε *-βόλος* (βλ.λ.)]. **Βολιβία** (η) (ισπ. **Republica de** Bolivia = Δημοκρατία τής Βολιβίας) κράτος τής Ν. Αμερικής **με** πρωτεύουσα τη Σούκρε και διοικητικό κέντρο τη Λα Πας, επίσημες γλώσσες την Ισπανική, την Κέτσουα και την Αϊμάρα και νόμισμα το μπολιβιάνο. **— Βολιβιανός** (ο), **Βολιβία-**

νή (η), **βολιβιανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Bolivia, ονομασία που δόθηκε στη χώρα στις 6 Αυγούστου 1825 προς τιμήν τού Νοτιοαμερικανού ελευθερωτή Simon Bolivar (1783-1830), που έγινε και ο πρώτος πρόεδρος της. Μέχρι τότε ονομαζόταν *Άνω Περού*, αφού οι δύο χώρες (Βολιβία και Περού) ήταν ενωμένες στην τότε ισπανική αυτοκρατορία].

βολίδα (η) **1**. οτιδήποτε εκτοξεύεται από απόσταση εναντίον στόχου, λ.χ. βέλος, ακόντιο κ.λπ. 2. (ειδικότ.) η σφαίρα πυροβόλου όπλου · 3. ΝΑΥΤ. ειδικό όργανο με μορφή βαριδιού, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού βυθού των θαλασσών (ώς 50 μέτρα) και για τη μελέτη τής διαμόρφωσης του-διακρίνουμε την *κοινή βολίδα,* που αποτελεί-ται από βαθμολογημένο σχοινί και βαρίδι για μέτρηση μικρών βαθών και τη *μηχανική βολίδα* που είναι συσκευή μέτρησης μεγαλυτέρων βαθών · 4. (μτφ.) (α) (στο ποδόσφαιρο) πολύ δυνατό σουτ: «με ~ από *30 μέτρα σημείωσε το 2-1»* (εφημ.) (β) (ως επίρρ.) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: μόλις του *είπα τα νέα, έφυγε* - να *προλάβει* · 5. ΑΣΤΡΟΝ. μικρό, φωτεινό ουράνιο σώμα που βρίσκεται σε τροχιά διαρκείας και εκπέμπει έντονη λάμψη· είδος διάττοντος αστέρος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. βολίς, *-ίδος* < αρχ. *βολή* < *βάλλω]*.

βολιδοσκοπώ ρ. μετβ. [1889] {βολιδοσκοπείς... | βολιδοσκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (κυριολ.) μετρώ το βάθος τής θάλασσας με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ., σημ. 3) ή εξετάζω τη διαμόρφωση τού βυθού ΣΥΝ. βυθομετρώ, βυθοσκοπώ, βολίζω 2. (συνήθ. μτφ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να ανακαλύψω τις σκέψεις, τις διαθέσεις (κάποιου). — βολιδοσκόπηση (η).
[ΕΤΥΜ. < *βολίδα* + *σκοπώ (-έω)* «σκοπεύω». Η σημ. «ανιχνεύω τις προθέσεις κάποιου» αποδίδει το αγγλ. sound out].

βολίζω ρ. μετβ. {βόλισ-α, -τηκα, -μένος} εξετάζω το βάθος (θάλασσας) ή/και τη σύσταση τού βυθού της με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. βολιδοσκοπώ, βυθοσκοπώ, βυθομετρώ. — **βόλισμα** (το) κ. **βό-**λιση (η) [1887], **βολιστής** (ο) [1887]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. βολή < βάλλω].

βολικός, -ή, -ό **1**. αυτός που προσφέρει άνεση: ~ *πολυθρόνα* | *κάθισμα* ΣΥΝ. άνετος, αναπαυτικός, εύχρηστος, πρακτικός ΑΝΤ. άβολος **2.** αυτός που βολεύει, που δεν προκαλεί πρόβλημα: ~ *σημείο* | *ώρα* | *σύστημα* ΣΥΝ. ευνοϊκός 3. αυτός που υποχωρεί εύκολα στις επιθυμίες των άλλων και γίνεται συχνά αντικείμενο εκμετάλλευσης: *τον βρήκαν ~ και του φόρτωσαν τις αγγαρείες* ΣΥΝ. καλόβολος ΑΝΤ. δύσκολος. — βολικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < βολή < *βολεύω]*.

βόλιση (η) → βολίζω
βόλισμα- (το) → βολίζω
βολιστής (ο) → βολίζω
βόλλεϋ (το) → βόλεϊ
βολοβάν (το) (παλαιότ. ορθ. βολ ω βαν) (άκλ.) μικρό, στρογγυλό παρασκεύασμα από ζύμη σφολιάτας που το εσωτερικό του γεμίζεται με κομματάκια τυριών, κρέατος, ψαριού ή θαλασσινών και με διάφορες σάλτσες. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. vol-au-vent (κατά λέξη «πέταγμα στον αέρα»), εξαιτίας τής ελαφριάς ζύμης του].
βολοδέρνω ρ. → βολοδέρνω
βολοκόπημα (το) → βωλοκοπώ
βολοκόπος (ο) → βωλοκοπώ
βολοκοπώ ρ. → βωλοκοπώ
βολονταρισμός (ο) ελλην. *βουλησιαρχία*- ΦΙΛΟΣ, αντίληψη σύμφωνα **με** την οποία αναγνωρίζεται στη βούληση πρωταρχική θέση **σε** σχέση **με** τις άλλες ανθρώπινες λειτουργίες **ή** ιδιότητες, λ.χ. τη σκέψη (βλ. κ. λ. *βουλησιαρχία).* — βολονταριστής (ο), βολονταρίστρια (η), βολονταριστικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. volontarisme < volonté «θέληση» < λατ. voluntas].

Βόλος (ο) πόλη και λιμάνι τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού νομού Μαγνησίας. — Βολιώτης (ο), Βολιώτισσα (η), **βολιώτικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. *Γόλος* < τουρκ. Yolkaz < αρχ. *Ιωλκός*. Η μεταβολή *Γόλος* > *Βόλος* οφείλεται στην προσπάθεια λογίων τού 19ου αιώνα να συνδέσουν την πόλη με τα αρχ. ουσ. *βόλος* | *βολή* «δίχτυ ψαρέματος» ή *βώλος* «σβώλος χώματος» (από όπου και η εσφαλμ. γρ. *Βώλος)]*.

βόλος (ο) → βώλος
-βόλος λεξικό επίθημα ονομάτων τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που δηλώνουν αυτόν που ρίχνει, πετά κάτι: *δισκο-βόλος, κεραυνο-βόλος.* [ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *δισκο-βόλος, κεραυνο-βόλος, τοξο-βόλος* κ.ά.), που προέρχεται από μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. βάλλω (βλ. λ. *βολή)]*.

-βόλος. Ένα πλήθος ονοματικών συνθέτων τής Ελληνικής από το βάλλω δηλώνουν «αυτόν ο οποίος βάλλει», είτε πρόκειται για πρόσωπα είτε για πράγματα. Τα ονόματα αυτά ως μεταρρηματικά (ρηματικά σύνθετα) με *ενεργητική σημασία* τονίζονται κανονικά στην παραλήγουσα. Τέτοια σύνθετα είναι: *δισκο-βόλος, σφαιρο-βόλος, φυλλο-βόλος, ακτινο-βόλος, κεραυνο-βόλος, σπινθηρο-βό-λος, μυρο-βόλος, φωτο-βόλος, ταχυ-βόλος, ευθυ-βόλος, ιο-βόλος, ανθο-βόλος, φεγγο-βόλος* κ.ά. Συχνά τέτοια ονόματα χρησιμοποιούνται σε ουδέτερο γένος (κατά παράλειψη τής λ. *όπλο)* και δηλώνουν διαφόρων ειδών όπλα: *πυρο-βόλο, πολυ-βόλο, ταχυ-βόλο, φλογο-βόλο, τηλε-βόλο, μυδραλιο-βόλο, οπλοπολυ-βόλο* κ.ά.

βολπλανέ (το) {άκλ.} τρόπος πτήσης με πλάγια-καθοδική φορά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vol plané]. βολτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. (συντομ. V) η διεθνής μονάδα μετρήσεως τής ηλεκτρικής τάσης, η οποία ισούται με τη διαφορά ηλεκτρικού δυναμικού μεταξύ δύο σημείων αγωγού που μεταφέρει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα έντασης ενός αμπέρ (βλ.λ.), όταν η ισχύς που καταναλίσκεται σε αυτά τα σημεία είναι ίση με ένα βατ (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. volt, από το όνομα τού Ιταλού φυσικού A. Volta, ο οποίος εφεύρε την ηλεκτρική στήλη].

βόλτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η πλήρης περιφορά γύρω από άξονα (υπαρκτό ή νοητό): *πόσες ~ το λεπτό παίρνει ο έλικας τού βαποριού;* || *έφερε δύο* - το *σκοινί γύρω από το κατάρτι* ΣΥΝ. περιστροφή, γύρος, γυροβολιά· ΦΡ. (λαϊκ.) ***φέρνω | ρίχνω τις βόλτες μου*** κάνω χορευτικές περιστροφές τού σώματος μου σε λαϊκούς χορούς 2. (συνεκδ.) καθεμιά από τις σπείρες μιας βίδας: *έχουν γαλάσει οι ~ και δεν βιδώνεται* **3**. το να περιφέρεται κανείς σε συγκεκριμένο τόπο· στις ΦΡ. ***φέρνω | κόβω βόλτες:*** *έξω απ' την πόρτα μου εδώ και μία ώρα κόβει βόλτες ένας άγνωστος* 4. η μικρή διαδρομή με τα πόδια ή με όχημα για ψυχαγωγία, η μικρής διάρκειας έξοδος από το σπίτι: *πάω - στην ακροθαλασσιά | στα μαγαζιά || κάνω ~ με τα πόδια | με τ' αμάξι* ΣΥΝ. (με τα πόδια) περίπατος, (λαϊκ.) σουλάτσο, τσάρκα · ΦΡ. (α) ***παίρνω την κάτω βόλτα*** αρχίζω να πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ. χειροτερεύω, επιδεινώνομαι, παρακμάζω (β) ***παίρνω την πάνω βόλτα*** πηγαίνω προς το καλύτερο, εμφανίζω ανοδική πορεία ΣΥΝ. καλυτερεύω, βελτιώνομαι (γ) ***φέρνω (κάποιον) βόλτα*** κάνω (κάποιον) να ενεργεί όπως θέλω, τον φέρνω στα νερά μου, τον τουμπάρω: δεν *είναι εύκολο να φέρεις βόλτα τέτοιον άνθρωπο* (δ) ***τα φέρνω βόλτα*** κατορθώνω να εξοικονομήσω τα προς το ζην (γενικότ.) καταφέρνω να υπερβώ τις δυσκολίες και τα εμπόδια ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βγάζω πέρα. — (υποκ.) **βολτίτσα** κ. **βολτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. volta «στροφή, γύρος» < λατ. volutus, p. volvere «στρέφω, κυλώ»].

βολτάζ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. η ηλεκτρική τάση μετρημένη σε βολτ: υψηλό ~.
[ΕΤΥΜ < ,γαλλ. voltage < volt (βλ. κ. βολτ)].

βολταϊκός, -ή, -ό [1861] **1**. αυτός που έχει σχέση με την ηλεκτρική ενέργεια **2.** ΦΥΣ. (α) ***βολταϊκή στήλη | βολταϊκό στοιχείο*** συσκευή για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (β) ***βολταϊκό τόξο*** φωτεινό ηλεκτρικό τόξο που σχηματίζεται ανάμεσα σε δύο αιχμηρές ράβδους άνθρακα (ηλεκτρόδια), οι οποίες βρίσκονται σε ικανή διαφορά δυναμικού' χρησιμοποιείται ως φωτεινή πηγή στους προβολείς, ως πηγή θερμότητας στους κλιβάνους και στη συγκόλληση μετάλλων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. voltaic < volt. Η φρ. βολταϊκή στήλη είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. voltaic pile].

βολτόμετρο (το) [1870] {βολταμέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. ηλεκτρολυτική συσκευή για τη μέτρηση ποσότητας ηλεκτρισμού. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. voltamètre (νόθο συνθ.)].

βολτάρω ρ. αμετβ. {βόλταρ-α κ. -ισα} κάνω βόλτα (βλ.λ., σημ. 3), περίπατο ΣΥΝ. βγαίνω βόλτα | τσάρκα, (λαϊκ.) σουλατσάρω. Επίσης (λαϊκ.) βολτέρνω. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. voltare < volta],

βολτόμετρο (το) {βολτομέτρ-ου | -ων) ΦΥΣ. όργανο μετρήσεως ηλεκτρικής τάσης. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. voltmeter (νόθο συνθ.)].

βολφράμιο (το) [1891] {βολφραμίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο W) που ανήκει στα μέταλλα και χρησιμοποιείται στην κατασκευή τού νήματος ηλεκτρικών λαμπτήρων καθώς και στην παρασκευή ανθεκτικών κραμάτων και σκληρών εργαλείων κοπής (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Wolfram, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Wolf «λύκος» + -ram < μέσ. άνω γερμ. ram «καπνιά, ακαθαρσία». Η λ. σχηματίστηκε κατά το πρότυπο κυρίων ονομάτων με α' συνθ. Wolf- με μειωτική σημ., αφού το μέταλλο αυτό θεωρείται κατώτερης ποιότητας].

-βολώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν:
1. ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται από μια κατάσταση επαναλαμβανόμενη ή ιδιότητα μόνιμη: *γεννο-βολώ, φεγγο-βολώ, μοσκο-βολώ*
2. ότι (κάποιος) ρίχνει απλώς ή κατ' επανάληψη (κάτι): *λιθο-βολώ, πε-τρο-βολώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αγκυροβολώ,* μτγν. *άκτινο-βολώ),* που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-βόλος* (βλ.λ.)].

βολ ω **βαν** (το) → βολοβάν

βόμβα κ. (λαϊκ.) **μπόμπα** (η) {βομβών} **1.** θήκη γεμάτη με εκρηκτική γόμωση που εκρήγνυται με μηχανισμό εκπυρσοκρότησης ή με πρόσκρουση: *ωρολογιακή* (η οποία εκρήγνυται σε καθορισμένο χρονικό σημείο) | *δακρυγόνος* | *εμπρηστική* | *ατομική* | *αυτοσχέδια* | *βραδυφλεγής* ~ || ~ *υδρογόνου* | *βυθού* | *νετρονίου* **2.** ***βόμβα μολότοφ*** αυτοσχέδια βόμβα η οποία κατασκευάζεται από μια φιάλη στην οποία τοποθετείται εύφλεκτο υλικό και στουπί στο στόμιο **3.** (ειδικότ.) ελλειψοειδές κυλινδρικό βλήμα με πτερύγια που περιέχει εκρηκτική γόμωση και έχει μεγάλη εμβέλεια καταστροφής: τα *αεροπλάνα έριζαν βόμβες κατά τού εχθρικού στόχου* 4. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για οτιδήποτε απροσδόκητο και αναπάντεχο που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη: *είδηση-βόμβα για τον απροσδόκητο θάνατο τού ηγέτη-*ΦΡ. (α) ***βόμβα μεγατόνων*** για κάτι που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη και αναστάτωση (β) ***σκάω | πέφτω σαν βόμβα*** (συνήθ. για νέο, είδηση) προκαλώ μεγάλη έκπληξη, αίσθηση: η *είδηση τής δολοφονίας του έπεσε σαν βόμβα στη μικρή κοινωνία τού χωριού* 5. (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει αναταραχή, πόλεμο ή ανατροπή μιας κατάστασης: ~ *στα θεμέλια τής παιδείας χαρακτηρίστηκαν από την αντιπολίτευση οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.* — (υποκ.) **βομβίτσα** (η) κ. **βομβίδιο** (το).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. bomba < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*. Η λ. επικράτησε με τη μορφή *βόμβα* (αντί *μπόμπα)* λόγω τού συσχετισμού της με το αρχ. *βόμβος* από την προσπάθεια των λογίων να «διορθώσουν» τη φωνητική απόδ. τού ιταλ. bomba].

βόμβα ή **μπόμπα;** Στην προσπάθεια των λογίων να εξελληνίσουν, κατά το δυνατόν, τις ξένες (δάνειες) λέξεις και φθογγικά, συχνά παρατηρείται η απόδοση των ξένων φθόγγων όχι με τους αντίστοιχους ελληνικούς (το b ως μπ, το d ως ντ κ.τ.ό.), αλλά με λογιότερους φθόγγους: β αντί μπ, δ αντί ντ κ.λπ. Έτσι πλάστηκαν το **βόμβα** αντί τού *μπόμπα* (< ιταλ. bomba), *βομβαρδίζω* αντί *μπο-μπαρντίζω* (< ιταλ. bombardare) το *μοδέρνος* (που δεν επικράτησε) αντί τού *μοντέρνος* (< ιταλ. moderno), *κορδόνι* αντί *κορντόνι* (< ιταλ. cordone) κ.ο.κ. Το φαινόμενο είναι γνωστό ως *υπερδιόρθω-ση* ή *υπεραστισμός,* ως υπερβολική χρήση μιας αστικής προφοράς, που δεν ανταποκρίνεται όμως στην πραγματικότητα· πβ. τις πολλές ξενικές λέξεις με μπ, ντ, *γκ~. μπαλλέτο* (ιταλ. balletto), *μαραγκός* (ιταλ. marangone), *καμπίνα* (< γαλλ. cabine), ντεκολτέ (γαλλ. décolleté) κ.λπ.

Βομβάη (η) πόλη τής Δ. Ινδίας στην Αραβική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Bombay < χίντι Mumbai, συντετμ. τ. τού ον. Mumbadevi «η θεά Μούμπα», τοπική ινδουιστική θεότητα]. **βομβαρδίζω** ρ. μετβ. [1897] {βομβάρδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος}
1. ΣΤΡΑΤ. βάλλω εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. κατα στρέφω με ρίψη βομβών (από πυροβόλο όπλο ή αεροπλάνο): *συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν στόχους τού εχθρού* 2. (μτφ.) απευθύνω ακατάπαυστα (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) προς κάποιον, βάλλω συνεχώς: *οι δημοσιογράφοι άρχισαν να βομβαρδίζουν τον υπουργό με ερωτήσεις* || τα *μέσα ενημέρωσης βομβαρδίζουν τους τηλεθεατές με διαφημίσεις* 3. ΦΥΣ. κατευθύνω ταχέως κινούμενα σω ματίδια υψηλής ενέργειας προς κάποιον στόχο: *~ πυρήνες ουρανίου με νετρόνια.* — **βομβαρδιστής** (ο) [1897].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bombarder < μτγν. λατ. bombarda «καταπέλτης» < λατ. bombus < αρχ. βόμβος].
βομβαρδισμός (ο) [1897] **1.** ΣΤΡΑΤ. η βολή εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. η καταστροφή με ρίψη βομβών: *αεροπορικός ~|| ο ~ μιας πόλης* **2.** οι ακατάπαυστες (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) που απευθύνει κάποιος σε κάποιον **3**. ΦΥΣ. η ταχεία προώθηση κινούμενων σωματιδίων υψηλής ενέργειας προς κάποιον στόχο.
βομβαρδιστικός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται **με** τη ρίψη βομβών
2. ***βομβαρδιστικό*** (το) πολεμικό αεροσκάφος με κατάλληλο εξοπλισμό για ρίψη συμβατικών ή ατομικών βομβών.
βομβητης (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομαγνητική συσκευή, τμήμα τού τηλεγραφικού εξοπλισμού, που εκπέμπει χαρακτηριστικό βόμβο, ο οποίος ερμηνεύεται ως μήνυμα: στα *νοσοκομεία κάθε γιατρός έχει τον ~ του.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *βομβώ (-έω)* < *βόμβος].*
βομβίδα (η) [1847] μικρή βόμβα.
βομβιδοφόρος, -α, -ο [1847] ΣΤΡΑΤ. (για όπλα) αυτός που φέρει και εκτοξεύει βομβίδες (βλ.λ.): *~ πυρομαχικά.*
βομβιστής (ο) [1839], **βομβίστρια** (η) {βομβιστριών} πρόσωπο που τοποθετεί βόμβες.
βομβιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τοποθέτηση βόμβας (κάπου): *~ επίθεση κατά των εγκαταστάσεων τής εταιρείας* || *~ ενέργεια μιας τρομοκρατικής οργάνωσης.*
βόμβος (ο) {χωρ. πληθ.} συνεχής ήχος σε χαμηλή κλίμακα που είναι βαρύς και υπόκωφος, όπως αυτός που παράγεται από ορισμένα έντομα όταν πετούν: *από ψηλά ακουγόταν ο ~ των αεροπλάνων* ΣΥΝ. βοή, βουητό, βούισμα. —**βομβώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ αρχ., ηχομιμητική λ., η οποία ανήκει σε μια μεγάλη ομάδα εκφραστικών όρων που σημαίνουν «κάνω θόρυβο, ηχώ, στροβιλίζω», πβ. ολλ. bommen «θορυβώ», αρχ. σλαβ. bubenü «τύμπανο», πολ. beben, σανσκρ. bimba «δίσκος, σφαίρα» κ.ά.].
βομβύκιο (το) {βομβυκί-ου | -ων} το περίβλημα τής προνύμφης σε ορισμένα είδη εντόμων το κουκούλι τού μεταξοσκώληκα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βομβύκιον,* υποκ. τού βόμβυξ (βλ.λ.)].
βομβυκοτροφειο (το) οι εγκαταστάσεις στις οποίες εκτρέφονται μεταξοσκώληκες.
βομβυκοτροφία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων.
βόμβυξ (ο) {βόμβ-υκος, -υκα | -υκες, -ύκων} (λόγ.) ο μεταξοσκώληκας (βλ.λ.). Επίσης **βόμβυκας**. [ΕΤΥΜ. αρχ., δάνειο ανατολικής προελ., πβ. περσ. pambak «βαμβάκι»].
βοναπαρτισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. 1. πολιτικό σύστημα που εφαρμόστηκε από τη δυναστεία την οποία ίδρυσε στη Γαλλία ο Ναπολέων Βοναπάρτης και σύμφωνα με το οποίο η διακυβέρνηση έχει απολυταρχικό χαρακτήρα, ο μονάρχης ωστόσο ασκεί την εξουσία με την εξουσιοδότηση τού έθνους · 2. η αλαζονική στάση αυτού που ασκεί την εξουσία. — **βοναπαρτιστής** (ο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bonapartisme].
βόνασος (ο) ο ευρωπαϊκός βίσωνας (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ· < αρχ. *βόνας)σ)ος,* δάνειο αγν. προελ.].
Βόνιτσα (η) πόλη τού νομού Αιτωλοακαρνανίας στον Αμβρακικό Κόλπο. — **Βονιτσιώτης** (ο), Βονιτσιώτισσα (η), βονιτσιώτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *Βόνδιτζα* < σλαβ. voda «νερό»].
Βόννη (η) πόλη τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στις όχθες τού Ρήνου, πρωτεύουσα τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας μέχρι την επανένωση (1991).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Bonn, πιθ. < κελτ. bona «θεμέλιο, οχυρό - πόλη», από όπου ίσως και η ιταλ. πόλη Bologna, καθώς και η γαλλ. Boulogne].
βοντβίλ (το) {άκλ.} 1. είδος λαϊκού τραγουδιού με σατιρικό περιεχόμενο 2. (στο τέλος τού Που αι.) θεατρικό είδος, συνδυασμός τραγουδιών και μπαλλέτου 3. (κατά τον 19ο αι.) ελαφρά κωμωδία με κύρια στοιχεία την ίντριγκα και τα απροσδόκητα επεισόδια. [ΕΤΥΜ < γαλλ. vaudeville < παλ. γαλλ. vaudevire «ευκαιριακό τραγούδι, εποχής», από συμφυρμό των p. vauder «γυρίζω» και virer «στρίβω»].
βοξίτης (ο) (παλαιότ. ορθ. *βωξίτης)* {βοξιτών} ΟΡΥΚΤ. το πηλώδες πέτρωμα που αποτελείται από οξίδια και υδροξίδια αλουμινίου με διάφορες προσμείξεις, το κύριο μετάλλευμα για την παραγωγή αλουμινίου. — **βοξιτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bauxite < Baux, από την ονομασία τής περιοχής Baux-de-Provence, όπου βρέθηκαν κοιτάσματα τού ορυκτού].
βοοειδή (τα) ΖΩΟΛ. 1. οικογένεια μεγαλόσωμων μηρυκαστικών θηλαστικών που περιλαμβάνει τα κατοικίδια βόδια (ταύρους, αγελάδες, μοσχάρια), πρόβατα και κατσίκια και τους άγριους συγγενείς τους (αντιλόπες, γαζέλες κ.λπ.) 2. (συνήθ. ειδικότ.) η υποοικογένεια που περιλαμβάνει τους ταύρους, τις αγελάδες, τα μοσχάρια, τα βουβάλια και τους άγριους συγγενείς τους. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. τού μτγν. επιθ. *βοοειδής, -ής, -ές].*
βοοτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή βοοειδών. [ΕΤΥΜ. < *βοο-* (< αρχ. *βοῦς)* + *-τροφία* < *τροφή].*
βορά (η) (χωρ. πληθ.} 1. η τροφή, κυρ. των σαρκοφάγων ζώων: *έμεινε άταφος, -στα όρνια* ΣΥΝ. λεία 2. (μτφ.) ό,τι πέφτει θύμα κάποιου ή γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης: *πολλές παραμεθόριες περιοχές αφέθηκαν ~ στις ορέξεις βάρβαρων επιδρομέων* || *αφελείς πολίτες έγιναν ~ αδίστακτων κερδοσκόπων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^{w}er- «καταβροχθίζω, καταπίνω», πβ. σανσκρ. girami, λατ. voro, γαλλ. vorace «αδηφάγος» (< λατ. vorax), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «καταβροχθίζω, τρώγω», *βρώ-σις (-η), βάρα-θρο(ν)* (βλ.λ.), πιθ. κ. *βρόγχος].*
βόρακας (ο) ΧΗΜ. *(ένυδρο βορικό άλας τού νατρίου)* άχρωμο κρυσταλλικό στερεό σώμα που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία (αφαίρεση σκουριάς, διακόσμηση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. borax < μεσν. λατ. borax < αραβ. buraq «νιτρικό κάλιο» < περσ. burah].
Βόρας (ο) όρος τής ΒΔ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία (βλ. κ. λ. *Καϊμακτσαλάν).* [ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].
βορβόλακας (ο) ~+ βρικόλακας
βόρβορος (ο) {βορβόρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ακάθαρτη και δύσοσμη λάσπη που σχηματίζεται κυρ. στον πυθμένα λιμανιών, ποταμών, λιμνών, ελών, δεξαμενών κ.λπ. ΣΥΝ. βούρκος, ακαθαρσία 2. (μτφ.) το έσχατο όριο τής ηθικής κατάπτωσης και τής διαφθοράς: η *δυσοσμία από τον - των παράνομων δραστηριοτήτων* || *κυλιέμαι στον ~ τής ανομίας* | *τής αμαρτίας* ΣΥΝ. σαπίλα. — **βορβορώδης,** -ης, -ες [αρχ.]. [ΕΤΥΜ- αρχ., ονοματοποιημένη λ., όπως φαίνεται από τον αναδιπλα-σιασμό *(βόρ-βορ-ος).* Πιθ. < Ι.Ε. *g^{w}or-, αν συνδ. με αρμ. kork «βρομιά, ρύπος»].
βόρεια επίρρ. (συντομ. Β.) στον βορρά ή προς τον βορρά: *η Λάρισα κι ο Βόλος είναι στη Θεσσαλία, η Έδεσσα είναι πιο ~,* στη *Μακεδονία* || *πηγαίνω - || άνεμοι που φυσούν από τα ~ || βρίσκεται στα ~ τής Αθήνας.* Επίσης (λόγ.) βορείως (+γεν.).
Βόρεια (λόγ. **-ος) Θάλασσα** (η) τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Μ. Βρετανίας, τής ΒΔ. Ευρώπης και τής Σκανδιναβικής Χερσονήσου.
[ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού αγγλ. North Sea (πβ. ολλ. Noordzee), την οποία οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Oceanus Germanicus].
Βόρεια Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κίνας και τής Κορέας· αλλιώς *Κίτρινη Θάλασσα.*
βορεινός, -ή, -ό [μτγν.] (σχολ. ορθ. *βορινός)* (συνήθ. για κατοικίες ή χώρους κατοικιών) αυτός που βλέπει προς βορρά: *~ διαμέρισμα* | *μπαλκόνι* | *παράθυρο.*

βορεινός ή **βορινός;** ο ισχυρότερος τύπος τού επιθέτου στην Αρχαία (μεταγενέστερων χρόνων) είναι *βορεινός* έναντι τού συνήθους επιθ. *βόρειος* (< *βόρε-ιος).* Τόσο το επίθ. *βόρειος* όσο και το ουσιαστικό *βορέας* (με -ε-) φαίνεται ότι επέδρασαν στον σχηματισμό (και στη γραφή) τού επιθ. *βορεινός* με *-ει-.* Από το *βορεινός* προήλθε ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερους χρόνους) ο σχηματισμός *βορινός από* τη σύγχυση (στην προφορά) -ει- και -ι- και κατά το πρότυπο των πολλών επίθ. σε *-ινός (χειμερινός, εαρινός, περυσινός, πρωινός, σημερινός, χθεσινός* κ.λπ.). Αντιθέτως, τα επίθ. σε -εινός προέρχονται από σιγμόληκτα ουσιαστικά σε *-ος: άλγος -αλγεινός, σκότος - σκοτεινός, έλεος - ελεεινός, όρος - ορεινός, κλέος - κλεινός* κ.τ.ό.

βορειοανατολικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΑ.) [1809] 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή: *~ πλευρά* | *πρόσοψη* | *τοίχος* | *δωμάτιο* 2. (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή, που πνέει από το ανάλογο μέρος τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) μέσης, (λαϊκ.) γραίγος. — βορειοανατολικά/-ώς [1850] επίρρ.
βορειοατλαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βόρειο Ατλαντικό **2**. ***Βορειοατλαντική Συμμαχία*** το ΝΑΤΟ (βλ.λ).
βορειοδυτικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΔ.) [1812] 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και τη δύση: *~ ακτή* | *παράθυρο* | *πρόσοψη* 2. (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον βορρά και τη δύση, που πνέει

από το ανάλογο μέρος τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκίρων, (λαϊκ.) μαΐστρος. — βορειοδυτικ-ά | -ώς [1831] επίρρ.

βορειοελλαδικός**,** -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Β. Ελλάδα: ~ *συνήθεια* | *έθιμο* | *φαγητό*. Επίσης βορειοελλαδίτικος, -η, -ο. — βορειοελλαδικά κ. βορειοελλαδίτικα επίρρ.

Βορειοελλαδίτης (ο) (Βορειοελλαδιτών), **Βορειοελλαδιτισσ**α (η) (Βορειοελλαδιτισσών) πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ελλάδα.

Βορειοηπειρώτης (ο) {Βορειοηπειρωτών), **Βορειοηπειρωτισσ**α (η) {Βορειοηπειρωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ήπειρο. — βορειοηπειρωτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) βορειοηπειρωτικός, -η, -ο.

βόρειος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {-ου κ. (λόγ.) βορεί-ου | -ων κ. (λόγ.) -είων, -ους κ. (λόγ.) -είους} **1**. αυτός που βρίσκεται στον βορρά ή είναι στραμμένος προς βορρά: ~ *πλευρά* | *πρόσοψη* | *ακτή* | *παραλία* | *τοίχος* || ~ *Θεσσαλία* | *ημισφαίριο* | *σέλας* | *Ήπειρος* ΑΝΤ. νότιος, μεσημβρινός 2. αυτός που προέρχεται από τον βορρά: *αύριο θα πνεύσουν ~ ισχυροί άνεμοι και η θερμοκρασία θα σημειώσει πτώση* 3. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες τής **Β**. Ευρώπης (λ.χ. Γερμανία, σκανδιναβικές χώρες): ~ *ιδιοσυγκρασία* (χαρακτηριστικά: σοβαρότητα, αυτοπειθαρχία έως και ψυχρότητα) | *ψυχοσύνθεση* 4. ***Βόρειος*** (ο), ***Βόρεια*** (η) (α) αυτός που κατοικεί στις βόρειες χώρες τής Ευρώπης ή κατάγεται από αυτές: *οι ~ είναι πιο συγκρατημένοι στις εκδηλώσεις τους από τους μεσόγειους* (β) αυτός που κατοικεί στις βόρειες επαρχίες μιας χώρας: *ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Βορείων και Νοτίων στις Η.Π.Α.* Επίσης **βορεινός,** -ή, -ό [μτγν.] (σημ. 1, 2) (βλ.λ.).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *βορεινός*.

Βόρειος Ήπειρος (η) (Βορείου Ηπείρου} το βόρειο τμήμα τής Ηπείρου, το οποίο σήμερα περιλαμβάνεται στο κράτος τής Αλβανίας και στο οποίο ζει ελληνική μειονότητα.

Βόρειος Παγωμένος **Ωκεαν**ός (ο) ο Αρκτικός Ωκεανός (βλ.λ.).

Βόρειος Πόλος (ο) **1.** το βορειότερο σημείο τής Γης, το προς Β. σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ΑΝΤ. Νότιος Πόλος 2. (συνεκδ.) η Αρκτική (βλ.λ.): η *κατάκτηση τού ~*.

βοριαδάκι (το) {χωρ. γεν.) άνεμος μικρής εντάσεως που πνέει από τον βορρά, συνήθ. ψυχρός: *φύσηξε ~ και δρόσισε*.

βοριάς (ο) [μεσν.] 1. ο δυνατός και ψυχρός άνεμος που πνέει από βόρεια διεύθυνση: *ο ~ φυσά* | *σφυρίζει* | *μαίνεται* | *θερίζει* | *ουρλιάζει* | *λυσσομανά* || *άγριος* | *τρελός* ~ (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) τραμουντάνα ΑΝΤ. νοτιάς 2. (κατ' επέκτ.) ο σχετικά ψυχρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει βόρειος άνεμος: *σήμερα έχει ψύχρα είναι ~* 3. (συνεκδ.) ο βορράς: *τράβηξε κατά τον ~* ΑΝΤ. νότος. — (υποκ.) βοριαδάκι (το) (σημ. 1).

βοριάς - **βο**ρράς**.** Σήμερα το μεν βοριάς χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο για να δηλώσει τον άνεμο, το δε βορράς το αντίστοιχο σημείο τού ορίζοντα, μολονότι τόσο το *βορράς* στην επίσημη ναυτική ορολογία όσο και το αρχ. *βορέας* (από όπου το *βορράς* και το *βοριάς)* δηλώνουν και τον άνεμο και το σημείο τού ορίζοντα, ο νεοελλ. τύπος *βοριάς* είναι ήδη μεσαιωνικός και είναι προϊόν συνιζήσεως (συμπροφοράς σε μία συλλαβή) τού *βορέας* (πβ. *μηλέα > μηλιά, νέος > νιος* κ.τ.ό.). Το αρχ. *βορράς* οφείλει τα δύο ρ είτε σε συμφωνική προφορά τού ε ως | ή *y* και αφομοίωση τού *y* με το ρ σε δύο *ρρ φορέας > βοργας > βορράς*- πβ. αρχ. *περιέχοισα > περρέχοισα)* είτε σε εκφραστικό διπλασιασμό τού ρ (πβ. *πάππος, όκκος* «μάτι», *τιττυβίζω* κ.ά.).

βορικός, -ή, -ό [1887] ΧΗΜ. (οξίδιο ή άλας) που περιέχει βόριο (βλ.λ.): ~ *ορυκτό* | *άλας*· ΦΡ. ***βορικό οξύ*** ανόργανη, λευκή, κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται υπό μορφήν διαλύματος ως αντισηπτικό και ως συντηρητικό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα· περιλαμβάνεται ακόμη στη σύνθεση των σμάλτων και ορισμένων ανθεκτικών γυαλιών (λ.χ. στα πυρέξ).

βορινός, -ή, -ό → βορεινός

βόριο (το) [1876] (βορίου) ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Β) που απαντά ως μαύρο, κρυσταλλικό και πολύ σκληρό στερεό, το οποίο χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία για την προστασία από την οξίδωση, καθώς και στην πυρηνική τεχνολογία και την τεχνολογία των υψηλών θερμοκρασιών ΦΡ. ***ομάδα τού βορίου*** η τρίτη ομάδα τού περιοδικού συστήματος, που περιλαμβάνει τα στοιχεία βόριο, αργίλιο, γάλλιο, ίνδιο και θάλλιο (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bore < bor[ax] «βόραξ» (< αραβ. büraq «ορυκτό άλας»), ονομασία που οφείλεται στην προέλευση τού βορίου *από* τον *βόρακα]*.

βορράς (ο) (συντομ. Β.) {χωρ. πληθ.) 1. ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό που στρέφεται προς τον Βόρειο Πόλο- είναι το σημείο που δείχνει η βελόνα κάθε πυξίδας και το οποίο βρίσκεται στην αντίθετη ακριβώς κατεύθυνση από τον νότο: το *παράθυρο βλέπει στον ~* || οι *άνεμοι από τον ~ είναι ψυχροί*- ΦΡ. (α) ***βορράς πυξίδας*** είναι η κατεύθυνση που δείχνει η βελόνη τής μαγνητικής πυξίδας που είναι εγκατεστημένη σε πλοίο και που επηρεάζεται από τα μαγνητικά πεδία τής Γης και τού πλοίου (β) ***αληθής βορράς*** είναι ο βόρειος γεωγραφικός πόλος τής Γης (γ) ***μαγνητικός βορράς*** είναι η κατεύθυνση που δείχνει ελεύθερη μαγνητική βελόνη τοποθετημένη στην ξηρά ή σε ξύλινο πλοίο και που επηρεάζεται μόνο από το μαγνητικό πεδίο τής Γης 2. το βόρειο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας κ.λπ.· (γενικότ.) εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή, όχι επακριβώς καθορισμένη, με κύρια χαρακτηριστικά το ψύχος και τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες: *κατάγεται από τη Μακεδονία, τον ελληνικό ~* || *οι χώρες τού ~* **3**. (ειδικότ.) ***Βορράς*** (ο) οι ανεπτυγμένες και ισχυρές χώρες (ιδ. στην Ευρώπη) που βρίσκονται στον βορρά (σημ. 2), κατ' αντιδιαστολή προς τον νότο, τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες: το *χάσμα Βορρά-Νότου* || *πλούσιος Βορράς - φτωχός Νότος* 4. (επίσ.) η τραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βοριάς*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βορράς* < *βορέας* (κατά το σχήμα *στερεός - στερρός),* αβεβ. ετύμου. Το διπλό *-ρρ-* στο *βορράς* είτε από συμφωνική προφορά τού -ε- (ως y) και αφομοίωση *(βορέας > *βοργας > βορράς)* είτε από απλό εκφραστικό διπλασιασμό τού -ρ-. Αν η αρχική σημ. τής λ. ήταν «βόρειος άνεμος, άνεμος τού βουνού», τότε ίσως συνδ. με σανσκρ. giri «βουνό», αρχ. σλαβ. gora, λιθ. gire «δάσος» κ.ά.].

βοσκή (η) [αρχ.] 1. τόπος με φυσική, χαμηλή βλάστηση, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση (λ.χ. σπορά, καλλιέργεια κ.λπ.), στον οποίο βόσκουν τα κατοικίδια, αλλά και μη εξημερωμένα φυτοφάγα ζώα: *το κοπάδι βρήκε* - ΣΥΝ. βοσκότοπος, λιβάδι, (λόγ.) λειμών 2. (συνεκδ.) χόρτο κατάλληλο για ζωοτροφή: την *άνοιξη έχει καλή ~ για τα ζώα* 3. το να οδηγείται (ζώο) να βοσκήσει σε βοσκοτόπι: *πηγαίνω το κοπάδι για ~*.

βόσκημα (το) [αρχ.] (βοσκήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η βόσκηση, το να βοσκεί ένα ζώο: τα γίδια *παράτησαν το ~* 2. (συνεκδ.) ο βοσκότοπος.

βόσκηση (η) -+ βόσκω

βοσκήσιμος, -η, -ο [1833] κατάλληλος για τη βοσκή ζώων: ~ εκτάσεις.

βοσκόπουλο (το), **βοσκοπούλα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.) **1.** νεαρός βοσκός ΣΥΝ. τσοπανόπουλο, (μ)πιστικός **2**. παιδί βοσκού. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βοσκός* + *-πούλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «νεοσσός» < αρχ. πώλος «πουλάρι»].

βοσκός (ο) πρόσωπο που βόσκει κοπάδι, που το οδηγεί σε βοσκή (βλ.λ.) ΣΥΝ. τσοπάνος, ποιμένας, (μ)πιστικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. ουσ. που αποσπάστηκε ως αυτοτελής λ. από συνθ. όπως *ανθο-βοσκός, λωτο-βοσκός, μηλο-βοσκός, πολυ-βοσκός* (κ.ά.), τα οποία παρουσιάζουν στο β' τμήμα ένα παράγωγο τού αρχ. *βόσκω* (βλ.λ.). Εκτός τής λ. *βοσκός*, η οποία δήλωνε κυρ. τον βοσκό αιγοπροβάτων, στην Αρχ. χρησιμοποιούνταν επίσης οι λ. *ποιμήν* (για πρόβατα και βόδια, αργότερα κ. γενικά), *αίπόλος* και *αίγοβοσκός* (για γίδια), *βουκόλος* (για βόδια) και *οίοπόλος* (για πρόβατα). Η συχνή σήμερα λ. τσομπάνης (< τουρκ. çoban) έχει γενική χρήση].

βοσκοτόπι (το) {δύσχρ. βοσκοτοπ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) τόπος που παρέχει βλάστηση κατάλληλη για βοσκή φυτοφάγων ζώων ΣΥΝ. βοσκή, λιβάδι. Επίσης **βοσκότοπος** (ο).

βόσκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βόσκη-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) οδηγώ κοπάδι σε βοσκότοπο και το επιτηρώ ενώ βόσκει: ~ τα *πρόβατα* | *τα γίδια* ♦ 2. (αμετβ.) (για χορτοφάγο ζώο) περιφέρομαι σε βοσκοτόπι και τρώω χορτάρι: τα *πρόβατα βόσκουν αμέριμνα* · ΦΡ. (μτφ.-σκωπτ.) **πού *βόσκεις;*** *(ποϋ βόσκουσι;* Π.Δ. *Γένεσις* 37,16, ερώτηση τού Ιωσήφ σχετικά με το πού μπορούσε να βρει τους ποιμένες αδελφούς του και τα κοπάδια τους) (ϊ) πού περιφέρεσαι, πού συχνάζεις;: *πού έβοσκες τόσον καιρό και δεν ήρθες να μας δεις;* (ϊϊ) σε κάποιον που είναι αφηρημένος, που δεν προσέχει: τόση *ώρα σου μιλάω*- ~. Επίσης βοσκώ (κ. -άω) [μεσν.] {-εις... κ. -άς...}. — **βόσκηση** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *$*g^{w}o-*. Αν η λ. σχετίζεται με λιθ. ganjà «αγέλη», τότε προέρχεται από συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *$*g^{w}ŏ-us* «βους, βόδι», βλ. κ. λ. *βόδι*].

Βοσνία-Ερζεγοβίνη κ. **Βοσνία** (η) [1897] (σερβοκρ. Republika Bosna i Hercegovina = Δημοκρατία τής Βοσνίας-Ερζεγοβίνης) κράτος στο Β. τμήμα τής Βαλκανικής Χερσονήσου, πρώην Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα το Σαράγεβο, επίσημη γλώσσα τη Σερβοκροατική και νόμισμα το δηνάριο Βοσνίας. — **Βόσνι**ος (ο), **Βόσ**νια (η), **βοσνιακ**ός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία *Βοσνία* είναι μεταφορά τού σερβοκρ. Bosna (ιλλυρ. αρχής ή < I.E. *bhog- «ρεύμα») από τον ομώνυμο ποταμό (λέγεται και Savo) που διαρρέει το βόρειο μέρος της. Η ονομασία *Ερζεγοβίνη* αποτελεί μεταφορά τού σερβοκρ. Hercego-vina < αρχ. γερμ. herzég (πβ. γερμ. Herzog) «δούκας», τίτλος τού τοπικού ηγεμόνα Stjepan Vukcic (15ος αι.)].

Βόσπορος (ο) {Βοσπόρου} πορθμός που συνδέει τον Εύξεινο Πόντο με την Προποντίδα και χωρίζει την Ευρώπη από την Ασία. — **Βοσπορίτ**ης (ο), **Βοσπορίτισσ**α (η), βοσπόρειος, -α, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *Βοόσ-πορος,* θρακικό τοπωνύμιο, τού οποίου το β' συνθ. *-πόρος* προέρχεται από το αρχ. *πόρος* «διάβαση, πέρασμα». Το α' συνθ. *Βοοσ- (θρακικό, αγν. ετύμου) συνδέθηκε παρετυμολογικά με το ουσ. *βοΰς* (γεν. βοός), προκειμένου να αιτιολογηθεί ο μύθος τής Ιούς, που μεταμορφώθηκε σε βόδι και πέρασε τον πορθμό. Η τουρκ. ονομ. Karadeniz Bogazici σημαίνει «στενό τής Μαύρης Θάλασσας»].

βοστρυχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {βοστρύχισ-α, -μένος} **1**. κάνω τα μαλλιά μου μπούκλες, τα κατσαρώνω **2**. (μτφ. για κείμενο) επεξεργάζομαι γλωσσικά, χτενίζω. Επίσης βοστρυχώνω. — **βοστρύχισμα** κ. **βοστρύχωμα** (το) [μεσν.] κ. **βοστρύχ**υχος (η). **βόστρυχος** (ο) {βοστρύχου | -ων, -ους) (λόγ.) η μπούκλα. — **βο-στρυχωτός**, -ή, -ό, **βοστρυχοειδής,** -ής, -ές [μτγν.], **βοστρυχώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *βότρυχος* (ίδια σημ.) < βότρυς «αμπέλι, σταφύλι», το οποίο όμως μπορεί απλώς να οφείλεται σε σύγχυση μεταξύ των δύο θεμάτων. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. σουηδ. kwaster «κλαδί», μέσ. άνω γερμ. quast «φύλλωμα»].

Βοστώνη (η) πόλη και λιμάνι στο ΒΑ. τμήμα των Η.Π.Α. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Boston, που οφείλει το όνομα του στο ομώνυμο λιμάνι τής περιοχής Λίνκολνσερ στη Μ. Βρετανία, από όπου προέρχονταν οι αρχικοί Πουριτανοί άποικοι τής Βοστώνης]. βοτάνη (η) (χωρ. πληθ.) 1. χορτάρι κατάλληλο κυρίως για ζωοτροφή 2. φαρμακευτικό βότανο.

[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. βότανο].

βοτάνι (το) {βοταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**. το βότανο (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) φυτό στο οποίο η λαϊκή αντίληψη αποδίδει μαγικές ιδιότητες: το ~ τής *αγάπης* || *μαγικό* ~. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βοτάνων,* υποκ. τού αρχ. βοτάνη. Βλ. λ. *βότανο].*

βοτανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {βοτάνισα} ξεριζώνω άγρια χόρτα και ζιζάνια από (καλλιεργημένο χωράφι): ~ *το αμπέλι* | *το χωράφι* ΣΥΝ. ξεχορταριάζω, ξεβοτανίζω. — βοτάνισμα (το).

βοτανικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (α) (επιστημ.) αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: ~ παρασκευάσματα (β) βοτανικός κή**πος** κήπος που περιλαμβάνει επιστημονικώς επιλεγμένα είδη φυτών και χρησιμοποιείται για συλλεκτικούς και διδακτικούς σκοπούς ή ως χώρος αναψυχής **2.** ΒΙΟΛ. ***βοτανική*** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα φυτά και ειδικότ. τη μορφή, τη λειτουργία, τη γεωγραφική εξάπλωση και τις ιδιότητες τους.

βοτάνισμα (το) → βοτανίζω

βότανο (το) {βοτάν-ου | -ων} ποώδες φυτό, κυρ. αυτό που έχει φαρμακευτικές ιδιότητες (βλ. κ. *βοτάνι).*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βότανον* < αρχ. *βοτάνη* < *βοτόν* «βόσκημα» < θ. βο-, από όπου και το *ρ. βό-σκω* (βλ.λ.)].

βοτανοθ**εραπεια** (η) {χωρ. πληθ.} η θεραπεία διαφόρων παθήσεων με τη βοήθεια βοτάνων.

βοτανολόνιο (το) [1856] {βοτανολογί-ου | -ων} το βιβλίο που περιλαμβάνει κατάλογο φυτών, τα οποία αναφέρονται με αλφαβητική σειρά και με αντίστοιχο σχέδιο ή εικόνα ΣΥΝ. φυτολόγιο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. herbier],

βοτανολόγος (ο/η) [μεσν.] **1**. επιστήμονας που συλλέγει φαρμακευτικά βότανα, ερασιτέχνης ή επαγγελματίας, για ιδιωτική χρήση ή για εμπορική εκμετάλλευση **2**. επιστήμονας που ασχολείται με τη βοτανική ΣΥΝ. βοτανικός. — **βοτανολογία** (η), **βοτανολογικός**, -ή, -ό [1847], **βοτανολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

βότκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άχρωμο ποτό με υψηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, που παράγεται κυρ. από σπόρους δημητριακών (σίκαλη, σιτάρι κ.λπ.)· θεωρείται το εθνικό ποτό των Ρώσων: ~ *πορτοκάλι* (με χυμό πορτοκαλιού). [ΕΤΥΜ. < ρωσ. vodka, υποκ. τής λ. voda «νερό»].

βότρυς (ο) {βότρ-υος | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ.-επιστημ.) η διάταξη που σχηματίζουν οι καρποί τού αμπελιού, οι οποίοι συγκεντρώνονται γύρω από κύριο άξονα ΣΥΝ. τσαμπί. **— βοτρυώδης**, -ης, -ες [αρχ.] κ. βοτρυοειδής, -ής, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο].

βότσαλο (το) μικρή, στρογγυλεμένη από την τριβή τού νερού πέτρα, που βρίσκει κανείς σε διάφορα χρώματα στις παραλίες και στις όχθες των λιμνών και των ποταμών. — (υποκ.) βοτσαλάκι (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. bozzolo «σβώλος, κουκούλι» < μτγν. λατ. *bottia | *boccia «κάλυκας, μπουμπούκι»].

βοτσαλωτός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλά βότσαλα.

βου (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο μι τής ευρωπαϊκής. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. πα].

βουάλ (το) {άκλ.} λεπτό, ημιδιαφανές ύφασμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. voile «ύφασμα, πέπλο» < παλ. γαλλ. veil < λατ. velum],

βουαλάζ επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι κατασκευασμένος από βουάλ (βλ.λ.): ~ *κουρτίνα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. voilage < voile «πέπλο, ύφασμα» < παλ. γαλλ. veil < λατ. velum].

βούβα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-οικ.) η βουβαμάρα **2**. (ως προσταγή ***βούβα!)*** σταμάτα να μιλάς, σιωπή!: *όταν μιλάει ο αδελφός σου,* ~ *εσύ!* ΣΥΝ. πάψε!, μιλιά!, τσιμουδιά!, μούγγα!, σκάσε!, σκασμός!
[ΕΤΥΜ.< *βουβαίνω* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μούγγα].*

βουβαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {βούβα-να, -θηκα, -μένος} **1**. κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει, να αρθρώσει κουβέντα: η *θλιβερή είδηση τους βούβανε όλους* **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***βουβαίνομαι)*** μένω βουβός, σιωπηλός, σταματώ να μιλώ και σιωπώ: *στο άκουσμα τής συμφοράς βουβάθηκαν μονομιάς* **3.** (η προστ. ***βουβάσου*** ως επιφών.) σταμάτα να μιλάς ή **μη** λες τίποτε. **— βουβαμός** (ο).

βουβάλι (το) → βούβαλος

βούβαλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1**. κάθε μεγαλόσωμο βοοειδές με τρίχωμα κοντό και αραιό και μεγάλα κέρατα, κυρ. αυτό που ζει στην Αφρική και την Ασία 2. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος παχύς, άχαρος και δυσκίνητος ΣΥΝ. χοντρός, χοντρομπαλάς, άκομψος. Επίσης **βουβ**άλι (το) [μεσν.]. — βουβάλα (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. *βοῦς* και με το συνώνυμο λατ. būbulus].

βουβαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} το να μη μιλά κανείς: μετά *τον καβγά, έπεσε* - στο *σπίτι* ΣΥΝ. μουγγαμάρα, σιωπή, σιγή. [ΕΤΥΜ. < *βουβός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.)].

βουβός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **βωβός** [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μιλά, που μένει σιωπηλός: *έμεινε ~ μπροστά στο μέγεθος τής συμφοράς* ΣΥΝ. αμίλητος, άφωνος· ΦΡ. (στο θέατρο) ***βουβό πρόσωπο*** κάθε πρόσωπο τού θεατρικού έργου που δεν μιλά κατά τη διάρκεια τής παράστασης, αλλά έχει μόνο διακοσμητικό ή υποβοηθητικό ρόλο (λ.χ. το Κράτος και η Βία στον *Προμηθέα Δεσμώτη)* **2**. ***βουβός | βωβός κινηματογράφος*** το σύνολο των ταινιών των πρώτων δεκαετιών τού κινηματογράφου, όταν δεν ήταν δυνατή η αναπαραγωγή τού ήχου μαζί με την εικόνα: *ταινίες τού ~ με τον Σαρλώ* 3. (μτφ.) αυτός που συγκρατείται, που δεν εκφράζεται έντονα, που δεν ακούγεται: ~ *κλάμα* | *θλίψη* | *πόνος* | *παράπονο* | *αγανάκτηση* | *διαμαρτυρία.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βωβός,* αγν. ετύμου, πιθ. ονοματοποιημένος σχηματισμός σε *-βός].*

βουβώνας (ο) ΑΝΑΤ. τμήμα τού σώματος ανάμεσα στους άνω μηρούς και τα γεννητικά όργανα, η κοιλότητα που σχηματίζεται μεταξύ τού ανώτερου τμήματος των ποδιών και τής κοιλιάς ΣΥΝ. (λαϊκ.) ελιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βουβών, -ώνος,* αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. gavini (ίδια σημ.) ή με το αρχ. *βουνός (ό)* «λόφος», οπότε η αρχική σημ. θα ήταν «οίδημα στη βουβωνική χώρα»].

βουβωνικός, **-ή**, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους βουβώνες: - *πόρος | αύλακα | δακτύλιος | χώρα* || - *πόνος | κήλη | κοκκίωμα* **2.** ΙΑΤΡ. ***βουβωνική πανώλης*** η πανώλης κατά την οποία εμφανίζεται επώδυνο οίδημα των λεμφαδένων στις μασχάλες, στον βουβώνα και τον λαιμό.

βουβωνοκήλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συχνότερη μορφή κήλης, η οποία σχηματίζεται στη βουβωνική χώρα και ειδικότ. στην έξοδο των κοιλιακών σπλάχνων, στον βουβωνικό πόρο· θεραπεύεται κυρ. με χειρουργική επέμβαση. — βουβωνοκηλικός, -ή, -ό.

Βουδαπέστη (η) η πρωτεύουσα τής Ουγγαρίας. [ΕΤΥΜ. < ουγγρ. Budapest. Η πόλη δημιουργήθηκε από την ένωση (το 1872) των πόλεων Buda και Pest, οι οποίες βρίσκονται στις όχθες τού Δούναβη. Το τόπων. Buda πιθ. ανάγεται σε λ. με τη σημ. «νερό», ενώ το Pest προέρχεται από σλαβ. pest «φούρνος, καμίνι, κλίβανος»].

Βούδας (ο) [1830] ο Ινδός ευγενής Σιντάρτα Γκαουντάμα (563-483 π.Χ.), που σε ηλικία 29 ετών εγκατέλειψε την πολυτελή ζωή του και έγινε περιπλανώμενος ασκητής, για να ιδρύσει ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά και θρησκευτικά συστήματα τού κόσμου (τον βουδισμό). — βουδικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού σανσκρ. buddha «φωτισμένος». Πρόκειται για τίτλο και όχι για κύριο όνομα, όπως άλλωστε και η λ. θεός].

βουδισμός (ο) [1847] φιλοσοφικό σύστημα και θρησκεία με μεγάλη διάδοση στην Α. και Κ. Ασία, βασισμένο στη διδασκαλία τού Βούδα, σύμφωνα με την οποία η θλίψη, ο πόνος, η δυστυχία που επικρατούν στη ζωή οφείλονται στον εγωισμό, από τον οποίο πρέπει κανείς να απαλλαγεί, για να φθάσει στη λύτρωση, τη νιρβάνα (βλ.λ.). — **βουδ**ιστής (ο) [1864], **βουδίστρια** (η), **βουδιστικός,** -ή, -ό [1878]. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. buddhisme].

βουερός, -ή, -ό αυτός που παράγει ή χαρακτηρίζεται από μεγάλη βοή: ~ *μελίσσι* | *πόλη.* [ΕΤΥΜ < *βουή* + παραγ. επίθημα *-ερός,* πβ. κ. *τρομερός, γο-ερός].*

βούζουνας (ο) (λαϊκ.) σπυρί με πύον ΣΥΝ. καλόγερος, (λόγ.) δοθιήνας, μαυρή. Επίσης **βούζ**ουνα (η) κ. βουζούνι (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βούζουνα | βουζούνι < βυζούνι < βυζί* + παραγ. επίθημα *-ούνι].*

βουή (η) → βοή

βουητό (το) **1.** υπόκωφος, βαρύς και συγκεχυμένος ήχος (βλ. και λ. βοή): *το ~ τής θάλασσας* 2. (γενικότ.) δυνατός και διαπεραστικός θόρυβος: *από μακριά ακουγόταν το χαρωπό ~ των πραματευτάδων* ΣΥΝ. σαματάς, φασαρία, αντάρα ΑΝΤ. ησυχία.

βουίζω ρ. αμετβ. {βούι-ξα κ. σπάν. -σα} 1. παράγω βοή: *το μελίσσι | η μηχανή | το ποτάμι |* η *θάλασσα | το δάσος | ο αέρας βουίζει* ΣΥΝ. βομβώ, ηχώ 2. αντηχώ, αντιλαλώ: όλη η *περιοχή βούιζε από τα τραγούδια* 3. (μτφ.) ασχολούμαι και συζητώ έντονα για (κάτι), δημιουργώ θόρυβο (γύρω από μια υπόθεση): *το χωριό βουίζει απ' τις πομπές της || βούιξε* η *γειτονιά | ο τόπος κι εσύ δεν έμαθες τίποτα;* · 4. (για το κεφάλι και τα αφτιά) αισθάνομαι ενοχλητικό βόμβο: *βουίζουν τα αφτιά μου.1 το κεφάλι μου* **5**. (τριτοπρόσ. ***βουίζει)*** *το* ακουστικό τής τηλεφωνικής συσκευής μεταδίδει ειδικό σήμα, το οποίο πληροφορεί ότι η γραμμή που καλέσαμε είναι κατειλημμένη ΣΥΝ. μιλάει. **— βούισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *βουή | βοή* ή < αρχ. *βοώ* (βλ.λ.), κατά τα ρ. *-ίζω,* από τον αόρ. *-ησα,* που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-ίζω*].

βουκαμβίλια κ. μπουκαμβίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} διακοσμητικό φυτό με τη μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου, τού οποίου τα βράκτια (βλ.λ.) έχουν υφή χαρτιού και έντονα χρώματα (φούξια, ροζ, κίτρινα, πορτοκαλί).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. bougainvillaea < γαλλ. bougainville, όν. Γάλλου θαλασσοπόρου].

βούκεντρο (το) {βουκεντρών} (παλαιότ.) μακρύ, ξύλινο ραβδί με σιδερένια αιχμή στο ένα άκρο, που το χρησιμοποιούσαν για να κεντρίζονται τα βόδια, ώστε να προχωρούν γρηγορότερα κατά το όργωμα. Επίσης βουκέντρα (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βούκεντρον* < *βοῦς* + *κέντρον* «κεντρί, σπιρούνι, οξύ άκρο»].

Βουκεφάλας (ο) το άλογο τού Μ. Αλεξάνδρου, το οποίο δάμασε μικρός και χρησιμοποίησε σε όλες τις μάχες του. [ΕΤΥΜ. μτγν. < επίθ. *βουκέφαλος* < *βοῦς* + *-κέφαλος* < *κεφαλή].*

βούκινο (το) το κέρατο που χρησιμοποιείται ως σάλπιγγα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάνω (κάτι | κάποιον) βούκινο*** διαδίδω σε πολλούς, κοινολογώ κάτι: *εγώ όλα αυτά του τα είπα εμπιστευτικά' πού να φανταστώ ότι θα τα κάνει βούκινο! || τον έκανε βούκινο* (διέδωσε κάποιο μυστικό σχετικά με κάποιον) ΣΥΝ. διαλαλώ, κοινοποιώ (β) ***γίνομαι βούκινο*** διαδίδεται σε πολλούς μυστικό ή σφάλμα μου.
[ΕΤΥΜ, < μεσν. *βούκινον* < λατ. bucina < bu- (ηχομιμητικό πρόθεμα) + -cina < p. cano «τραγουδώ»].

βουκολικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον βουκόλο: ~ *ζωή | τραγούδι | έθιμο* ΣΥΝ. ποιμενικός 2. ΦΙΛΟΛ. ***βουκολική ποίηση*** είδος ποίησης, που αντλεί τα θέματα της από τη ζωή των ποιμένων.

βουκόλος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που οδηγεί ζώα, και ιδ. βόδια, στη βοσκή ΣΥΝ. γελαδάρης, αγελαδοβοσκός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βοῦς* + *-κόλος* «αυτός που φροντίζει (τα βόδια)» (< *g^{w}ou-k^{w}olos). Το β' συνθ. από **I.E**. *k^{w}el-* «περιφέρομαι - ασχολούμαι, φροντίζω», (πβ. αρχ. *πέλω1-ομαι),* πβ. ουαλ. bugail, βλ. κ. *βοσκός*

(για το ά συνθ.), τέλος (για το β' συνθ.)]. βουκολώ ρ. μετβ. {βουκολείς... | βουκόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} (λόγ.) βόσκω βόδια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βουκολώ (-έω)* < *βουκόλος* (βλ.λ.)]. Βουκουρέστι (το) {Βουκουρεστίου} η πρωτεύουσα τής Ρουμανίας. [ΕΤΥΜ. < ρουμ. Bucureşti, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Bucur, όνομα τοπικού βοσκού που θεωρείται ο ιδρυτής τής πόλης (14ος αι.)]. **βούλα** (η) → βούλλα
Βουλγαρία (η) (βουλγ. Republika Bălgarija = Βουλγαρική Δημοκρατία) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Σόφια, επίσημη γλώσσα τη Βουλγαρική και νόμισμα το λεβ. — **Βούλγαρος** (ο), Βουλγάρα (η), βουλγαρικός, -ή, -ό [1860] κ. (καθημ.) βουλγάρικος, -η, -ο, **Βουλγαρικά** κ. (καθημ.) Βουλγάρικα (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Βούλγαρος,* αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα *Βούλγαροι* (σε πληθ. και ως *Βουργάριοι)* προέρχεται από το λατ. burgarii «φρουροί, φύλακες πύργων» < burgus «μικρό φρούριο, πύργος», ίσως εξαιτίας τού ότι οι πρώτοι κάτοικοι τής περιοχής χρησιμοποιήθηκαν ως φύλακες των συνόρων μετά την επιδρομή των Ούννων. Η μεταβολή τού ονόματος σε *Βούλγαροι* (αντί *Βούργαροι),* αν δεν οφείλεται σε ανομοίωση, ίσως ανάγεται στην αρχ. γερμ. λ. bulgha «ανάμειξη», την οποία χρησιμοποιούσαν οι Γότθοι για τους Βουλγάρους, επειδή προέρχονταν από επιμιξία των ντόπιων λαών με τους εισβολείς Ούννους]. βουλγαροφωνος, -η, -ο → -φωνος
Βουλγκάτα (η) η λατινική μετάφραση τής Αγίας Γραφής, που έγινε κυρ. από τον Αγ. Ιερώνυμο στα τέλη τού 4ου αι. και υιοθετήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Vulgata (Latina) «κοινή (Λατινική)», επειδή μεταφράστηκε στη μεταγενέστερη Λατινική τού 4ου αι. μ.Χ.]. βουλεβαρτο (το) 1. πλατιά και δενδροφυτευμένη λεωφόρος αστικού κέντρου, κατάλληλη για περιπάτους · 2. (α) είδος ελαφρού θεάτρου με ψυχαγωγικό χαρακτήρα, το οποίο απευθύνεται στο ευρύ κοινό (β) (συνεκδ.) κάθε κωμωδία τού παραπάνω είδους ΣΥΝ. μπουλβάρ. — **βουλεβαρδιέρικος**, -η, -ο (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. boulevard, αρχική σημ. «έπαλξη οχυρού», αργότερα «φαρδύς δρόμος κατά μήκος τού οποίου υπάρχουν δέντρα», < μέσ. ολλ. bolwerc «φράχτης, τείχος» < bole «ξύλινη σανίδα» + were «έργο». Το θεατρικό είδος οφείλει την ονομασία του στις κεντρικές λεωφόρους τού Παρισιού, όπου από τα μέσα τού 19ου αι. ανέβαιναν παραστάσεις που αναφέρονταν σε δραματικές και κωμικές καταστάσεις τής μεγαλοαστικής τάξεως. Από τις παραστάσεις των εμπορικών θεάτρων των κεντρικών λεωφόρων τού Παρισιού δημιουργήθηκε το ιδιαίτερο θεατρικό είδος, που αρχικά σήμαινε «θεατρικά έργα των λεωφόρων»]. **βούλευμα** (το) {βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η υποβολή έγκυρης γνώμης ή αποφάσεως κατόπιν σκέψεως και συστηματικής έρευνας: ΤΟ *συμβούλιο* θα *ανακοινώσει αύριο το* ~ του ΣΥΝ. γνωμοδότηση, ψήφισμα, κρίση 2. ΝΟΜ. απόφαση εκδιδόμενη από το δικαστικό συμβούλιο στο πλαίσιο τής λειτουργικής του αρμοδιότητας κατά το στάδιο τής ποινικής προδικασίας: *παραπεμπτικό* ~ (με το οποίο ο κατηγορούμενος εις βάρος τού οποίου, κατά τη κρίση τού δικαστικού συμβουλίου, προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις ενοχής, παραπέμπεται στο ακροατήριο να δικαστεί) || *απαλλακτικό* ~, (με το οποίο το δικαστικό συμβούλιο είτε αποφαίνεται ότι δεν πρέπει να απαγγελθεί κατηγορία, γιατί δεν προέκυψαν καθόλου ή υπάρχουν μόνον ανεπαρκείς ενδείξεις ενοχής, είτε παύει οριστικά την ποινική δίωξη, γιατί πέθανε ο κατηγορούμενος ή το έγκλημα έχει παραγραφεί, είτε κηρύσσει την ποινική δίωξη απαράδεκτη, γιατί δεν υπάρχει έγκληση όπου αυτή απαιτείται, είτε, τέλος, παύει προσωρινά την ποινική δίωξη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βουλεύω* < *βουλή]*. **βουλεύομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1**. κάνω σκέψεις, σχέδια: *«Ο στρατός δεν βουλεύεται (μόνο πολεμά)»* (Στρ. Τσίρκας) ΣΥΝ. σκέπτομαι 2. συσκέπτομαι, διασκέπτομαι (ιδ. για σώματα βουλευτών, δικαστών κ.ά.), προκειμένου να καταλήξω σε αποφάσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ αρχ. < βουλή]. βουλευτήριο (το) [αρχ.] {βουλευτηρί-ου | -ων} (κυρ. στην αρχαιότητα) το μέγαρο όπου συνέρχονται και συνεδριάζουν οι βουλευτές ΣΥΝ. βουλή, κοινοβούλιο.
ΣΧΟΛΙΟ λ. βουλή. βουλευτής (ο/η) {θηλ. βουλευτού} ο εκλεγμένος αντιπρόσωπος τού έθνους (τού λαού) στο Κοινοβούλιο, το μέλος τής Βουλής: *θέτω υποψηφιότητα για* ~ || *εκλέγομαι* ~ || *υποψήφιος* ~ || ~ *επικρατείας* (δεν εκλέγεται σε συγκεκριμένη περιφέρεια, αλλά βάσει τού συνολικού ποσοστού τού κόμματος του σε όλη την επικράτεια, ανάλογα με τη σειρά που έχει στο ομώνυμο ψηφοδέλτιο) ΣΥΝ. μέλος τού Κοινοβουλίου, κοινοβουλευτικός. Επίσης (λαϊκ.) **βουλευτίνα** (η) [1853] {χωρ. γεν. πληθ.}. — **βουλευτικός,** -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ, αρχ. < *βουλεύω* | *-ομαι* < *βουλή]*. βουλευτιλίκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το αξίωμα τού βουλευτή: το ~ τον χάλασε· *έγινε αλαζόνας, υπερόπτης* 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο κατέχει κανείς το αξίωμα τού βουλευτή ΣΥΝ. βουλευτική θητεία.
[ΕΤΥΜ. < *βουλευτής* + -λίκι (βλ.λ.)]. βουλευτοκρατία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία οι βουλευτές επεμβαίνουν με αθέμιτο τρόπο στη δημόσια ζωή και διοίκηση. βουλή (η) 1. (με κεφ.) (α) το σώμα των αιρετών αντιπροσώπων τού λαού που έχει ως κύρια αρμοδιότητα την άσκηση τής νομοθετικής εξουσίας, αποτελεί ένα από τα κύρια όργανα τού κράτους στο δημοκρατικό πολίτευμα και βασίζεται στην αρχή τού αντιπροσωπευτικού συστήματος: η ~ των *Ελλήνων* || οι συνεδριάσεις τής ~ || η ~ *συνέρχεται* | *εγκρίνει* | *απορρίπτει* | *διακόπτει* | *αρχίζει* | *επαναλαμβάνει τις εργασίες της* | *ψηφίζει* | *διαλύεται* | *αποφασίζει* || *διάλυση* | *ολομέλεια τής* - || *πρόεδρος τής* ~ ΣΥΝ. Κοινοβούλιο, εθνική | λαϊκή αντιπροσωπία, νομοθετικό σώμα (β) Βουλή των Κοινοτήτων (αγγλ. House of Commons) η Βουλή των αιρετών αντιπροσώπων τού λαού τού Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία αποτελεί ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα στο βρετανικό κοινοβουλευτικό σύστημα (το άλλο είναι η Βουλή των Λόρδων), ουσιαστικά όμως ταυτίζεται με ό,τι είναι γνωστό ως κοινοβούλιο (βλ.λ.) και έχει αρμοδιότητες ελεγκτικές των δημόσιων οικονομικών και των ενεργειών τής κυβέρνησης (γ) ***Βουλή των Λόρδων*** | ***Άνω Βουλή*** (αγγλ. House of Lords | Upper Chamber) αριστοκρατικό σώμα από Βρετανούς ευπατρίδες, κληρικούς και ανώτατους δικαστικούς που μαζί με τη Βουλή των Κοινοτήτων συγκροτεί το Βρετανικό Κοινοβούλιο· σήμερα διαθέτει πολύ περιορισμένες αρμοδιότητες, λ.χ. τη λεπτομερή επεξεργασία και θεώρηση νομοσχεδίων που έχουν διαμορφωθεί αδρώς από τη Βουλή των Κοινοτήτων, την πρώτη ακρόαση νομοσχεδίων που δεν θεωρούνται επίμαχα κ.λπ. (δ) ***Βουλή των Αντιπροσώπων*** (House of Representatives) το ένα από τα δύο σώματα από τα οποία αποτελείται το Κονγκρέσο των Η.Π.Α.· τα μέλη του εκλέγονται ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε πολιτείας (ε) ***Βουλή των Εφήβων*** εκπαιδευτικός θεσμός κατά τον οποίο κάθε χρόνο επιλέγονται (κατόπιν αξιολογήσεως) μαθητές τής Β' Λυκείου ως εκπρόσωποι των μαθητών από όλη την Ελλάδα και άλλων περιοχών όπου υπάρχουν ελληνικά σχολεία, προκειμένου να συζητήσουν τα προβλήματα που απασχολούν τη νέα γενιά και να προτείνουν λύσεις για αυτά σε καθορισμένες συνεδριάσεις κατά τα πρότυπα τής Βουλής (στ) ***Κάτω Βουλή*** η βουλή που συνήθως παίρνει τις κύριες αποφάσεις και εκλέγεται απευθείας, στις δημοκρατίες που υπάρχει Άνω και Κάτω Βουλή, όπου η Άνω είναι συνήθως η Γερουσία 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο συνεδριάζουν οι βουλεύτές (βλ.λ.): *μπροστά στη* ~ γίνονται *συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας* ΣΥΝ. κοινοβούλιο · 3. οριστική και τελεσίδικη κρίση- ό,τι προβάλλεται ως εξαγόμενο τής βούλησης και τής επιθυμίας: *σταθερή* | *θεία* | *ανεξιχνίαστη* ~ ΣΥΝ. απόφαση, θέληση, επιθυμία, σκέψη- ΦΡ. ***άλλαι μεν βαυλα'ι ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει*** άλλα θέλουν οι άνθρωποι κι άλλα προστάζει ο Θεός· για περιπτώσεις στις οποίες η εξ,έλ,ιξη των πραγμάτων είναι αντίθετη προς την επιθυμία μας.
[ΕΤΥΜ, αρχ. < *βολ-σά | *βολ-να,* ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *g^{w}el- «ρίχνω, πετώ», από όπου και το ρ. βάλλω (βλ.λ.). Η σημασιολ. μετάβαση εξηγείται από φρ. όπως *βάλλομαι έν θυμφ* | *μετά* φρεσί «βάζω στο μυαλό μου, σκέφτομαι» (βλ. κ. *βούλομαι)]*.

Βουλή - Κοινοβούλιο - **Βουλευτήριο - Παρλαμέντο.** Η Ελλάδα, κατεξοχήν κοιτίδα των δημοκρατικών θεσμών, χρησιμοποίησε νωρίς, ήδη στην αρχαιότητα, τους όρους *Βουλή, Βουλευτήριο* και *Κοινοβούλιο,* για να δηλώσει τον χώρο συνάντησης και σύσκεψης για τα κοινά. Κοινή ρίζα και των τριών όρων είναι η *βουλή,* που δηλώνει τη «σκέψη», τη διαδικασία τού «συσκέπτεσθαι» και «διαλέγεσθαι», έναντι λ.χ. τού αγγλ. Parliament (Που αι.) που σήμαινε τον «χώρο συζητήσεων, συνομιλιών» (ανάγεται στο αρχ. γαλλ. parlement από το p. parler «μιλώ, συζητώ» < όψιμο λατ. parabolare). Στη νεότερη Ελλάδα αναβίωσαν το *Βουλή* και το *Βουλευτήριο* και αργότερα το *Κοινοβούλιο,* αφού πήγε στις πρώτες δεκαετίες τού 19ου αι. να χρησιμοποιηθεί το *Κοινοβουλευτήριο*. ο όρος *κοινοβουλευτισμός* χρησιμοποιήθηκε από το 1887 για να αποδώσει το ξέν. parlamentarisme.

βούληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1.(λόγ.) η επιθυμία: τον *κράτησε στη ζωή η ισχυρή του* ~ να *συνεχίσει το έργο του* || *πολιτική* | *θεία* | *ανθρώπινη* | *λαϊκή* | *ελεύθερη* | *ασθενής* ~ ΣΥΝ. θέληση, προαίρεση- ΦΡ. (α) κατά ***βούλησιν*** σύμφωνα με αυτό που επιθυμεί κανείς: *ενεργώ* - || *πυρ* - (β) (αρχαιοπρ.) ***ιδία | οικεία βουλήσει*** με τη θέληση μου, χωρίς εξαναγκασμό: *προσήλθε ~ στο δικαστήριο* (γ) ***ελευθερία βουλήσεως*** βλ. λ. *ελευθερία* (δ) ΝΟΜ. δήλωση **βουλήσεως** βλ. λ. δήλωση 2. ΨΥΧΟΛ. η ψυχική ενέργεια - λειτουργία που εκδηλώνεται ως συνειδητή προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού. — βουλητικός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βούλησις* < *βούλομαι* (βλ.λ.). Η φρ. *κατά βούλησιν* αποδίδει το γαλλ. à volonté].
βουλησιαρχία (η) ΦΙΛΟΣ. **1.** μεταφυσική θέση που θεωρεί τη βούληση υπέρτατη αρχή τού σύμπαντος και ουσία κάθε όντος (βλ. κ. λ. *βολονταρισμός)* 2. θεωρία τής φιλοσοφίας κατά την οποία η σκέψη εξαρτάται όχι μόνο από τη νόηση, αλλά και από τη βούληση. Επίσης **βουλησιοκρατία.** — βουλησιαρχικός, -ή, -ό κ. **βουλησιοκρατικός** [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. voluntarisme. Βλ. κ. *βολονταρισμός]*.
βουλησιοκρατία (η) -> βουλησιαρχία
βουλησιοκρατικός, -ή, -ό → βουλησιαρχία
βουλητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη βούληση: ~ *ενεστώτας* (βλ. λ. ενεστώτας).
βουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βούλια-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) να πάει στον πυθμένα, βυθίζω: τεράστια *κύματα βούλιαξαν τη βάρκα* ΣΥΝ. βυθίζω, (κατα)ποντίζω 2. (ειδικότ.) προκαλώ καθίζηση (σε κτίσμα, περιοχή κ.λπ.): το *χιόνι βούλιαξε τη σκεπή* ΣΥΝ. κατακρημνίζω, καταρρίπτω **3.** (μτφ.) καταστρέφω (κυρ. οικονομικά): οι *αλόγιστες σπατάλες βούλιαξαν το ταμείο* ♦ (αμετβ.) 4. υποχωρώ προς τον πυθμένα, βυθίζομαι στο νερό: *ελληνικό φορτηγό πλοίο βούλιαξε στα ανοιχτά τής Κορσικής* ΣΥΝ. βυθίζομαι, καταποντίζομαι 5.

υφίσταμαι καθίζηση: μετά *τις τελευταίες πλημύρες βούλιαξαν δρόμοι και γέφυρες* ΣΥΝ. υποχωρώ, κατακαθίζω 6. σχηματίζω βαθούλωμα, υποχωρώ προς τα μέσα (κυρ. μετά από πίεση): η *πόρτα τού αυτοκινήτου βούλιαξε μετά τη σύγκρουση* 7. (μτφ.) αφήνομαι να παρασυρθώ από (δυσάρεστες καταστάσεις) ή αισθάνομαι να κυριεύομαι από (δυσάρεστο συναίσθημα): μετά *την τελευταία αποτυχία βούλιαξε στην ηττοπάθεια* ΣΥΝ. βυθίζομαι 8. (μτφ.) καταστρέφομαι (κυρ. στον οικονομικό τομέα), αποτυγχάνω: η *επιχείρηση βούλιαξε στα χρέη* || *«βούλιαξε το σχέδιο για τη σωτηρία τής Βενετίας»* (εφημ.) ΣΥΝ. πτωχεύω, πέφτω έξω, φαλιρίζω. — **βούλιαγμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βουλίζω* < μτγν. *βολίζω* «ρίχ'ω τη βολίδα, για *να* εξετάσω το βάθος τής θάλασσας» < αρχ. βολή].

βουλιμία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** αίσθημα εντονότατης πείνας που απαιτεί άμεση ικανοποίηση: *όρμησε στο τραπέζι και άρχισε να καταβροχθίζει το φαγητό με* ~ ΣΥΝ. αδηφαγία, λαιμαργία ΑΝΤ. κορεσμός, κόρος, χορτασμός 2. ΙΑΤΡ. ακατάσχετη πείνα που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια: η ~ *είναι συνηθισμένη στις νοικοκυρές που μένουν κλεισμένες στο σπίτι* ΑΝΤ. νευρική (ψυχογενής) ανορεξία 3. (μτφ.) η ακόρεστη επιθυμία για απόκτηση: η *εισπρακτική* ~ *τού Υπουργείου Οικονομικών* ΣΥΝ. απληστία, αδηφαγία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *βούλιμος* < *βου-* (< αρχ. *βοῦς*) + *λιμός* «πείνα», οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά αυτόν που πεινάει σαν βόδι· πβ. νεοελλ. *πεινάω σαν λύκος*, γαλλ. j'ai une faim de loup κ.τ.ό.].

βουλιμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη βουλιμία: ~ τάσεις || (κ. ως ουσ.) *οι* ~ *καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων* ΑΝΤ. ανορεκτικός. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. bulimic].

βουλκανιζατέρ (το) {άκλ.} συσκευή (ή και ολόκληρο συνεργείο) για τη συγκόλληση, επισκευή και αντικατάσταση φθαρμένων ελαστικών αυτοκινήτων.
[ΕΤΥΜ.· < Ύαλλ. vulcanisateur < vulcaniser < αγγλ. p. vulcanise < λατ. Vulcanus «Ηφαιστος, ο θεός τής φωτιάς»].

βουλκανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. 1. χημική επεξεργασία τού καουτσούκ με θείο, που αποσκοπεί στη βελτίωση των φυσικών και μηχανικών ιδιοτήτων του (λ.χ. τής ελαστικότητας, τής στεγανότητας του κ.λπ.) ΣΥΝ. θείωση **2.** (ειδικότ.) η αναγόμωση ελαστικών. — **βουλκανίζω** ρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vulcanisation. Βλ. κ. *βουλκανιζατέρ].*

βούλλα (η) (σχολ. ορθ. *βούλα)* {χωρ. πληθ.} 1. η σφραγίδα 2. (συνεκδ.) το αποτύπωμα τής σφραγίδας: η *προέλευση των εμπορευμάτων αναγνωρίζεται, αν διαβάσει κανείς τη - τους* ΣΥΝ. αποτύπωμα, σήμα· ΦΡ. (μτφ.) **με *τη βούλλα*** (ως χαρακτηρισμός) για προϊόν εγγυημένης ποιότητας: *καρπούζι με δοκιμή και με τη* ~ 3. (κατ' επέκτ.) επίσημο έγγραφο (λ.χ. άδεια, εξουσιοδότηση κ.λπ.) που φέρει σφραγίδα | σφραγίδες, για να πιστοποιεί τη γνησιότητα του: *παπική* ~ 4. η στρογγυλόσχημη κηλίδα, το στρογγυλόσχημο σημάδι με χρώμα που διαφέρει από την υπόλοιπη επιφάνεια: τα *σκυλιά τής Δαλματίας είναι άσπρα με μαύρες* - ΣΥΝ. στίγμα, σημάδι 5. λακκάκι στο σαγόνι ή στα μάγουλα **6**. ΑΘΛ. ***άσπρη βούλλα*** το σημείο τού ποδοσφαιρικού γηπέδου, ασβεστωμένο ή βαμμένο με άσπρη μπογιά, όπου τοποθετείται η μπάλα, για να χτυπηθεί πέναλτι. [UXM < μτγν. *βούλλα* < λατ. bulla «κόσμημα θύρας ή ζώνης»].

> **βούλλα** ή **βούλα;** Με τη γενικότερη αρχή τής απλογράφησης των ξένων (δάνειων) λέξεων -γράφονται με ένα αντί για δύο όμοια σύμφωνα κ.λπ.- η λ. γράφεται ως **βούλα**. Ωστόσο, για δάνειες λέξεις που είναι ήδη αρχαίες, όπως η λ. *βούλλα* που προέρχεται από το λατ. bulla, ή όπως το *κολλήγας* από το λατ. collega, η αρχαιότητα τής χρήσης τους θα δικαιολογούσε περισσότερο τη γραφή με διπλό σύμφωνο, ήτοι βούλλα. Ανάλογα θα πρέπει να γραφούν και τα βουλλώνω, **βούλλωμα,** βουλλοκέρι.

βουλλοκέρι (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *βουλοκέρι)* {δύσχρ. βουλλοκεριού | -ιών} είδος κεριού, ρητινώδης ύλη ισπανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το σφράγισμα εγγράφων, επιστολών κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) σφραγιδόκηρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα.*

βούλλωμα (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *βούλωμα)* {βουλλωμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το να βουλλιόνει κανείς κάτι ΣΥΝ. σφράγισμα, σφράγιση, πωματισμός, κλείσιμο ΑΝΤ. αποσφράγιση, απόφραξη, άνοιγμα **2.** το αντικείμενο με το οποίο κλείνονται ερμητικά οπές ή δοχεία: *το* ~ *τού μπουκαλιού* | *τού βαρελιού* ΣΥΝ. πώμα, τάπα, σκέπασμα, μπούλι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα.*

βουλλώνω (σχολ. ορθ. *βουλώνω)* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βούλλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κλείνω (κάτι) ερμητικά, εφαρμόζοντας πώμα ή καπάκι: ~ *δοχείο* | *μπουκάλι* | *βαρέλι* ΣΥΝ. φράσσω, ταπώνω, πωματίζω, στουμπώνω, καπακώνω, σφραγίζω ΑΝΤ. ανοίγω, αποφράσσω, αποσφραγίζω- ΦΡ. (μτφ.) (α) ***το βουλλώνω*** σιωπώ, δεν βγάζω κουβέντα, αποστομώνομαι: όταν με είδε *και σηκώθηκα, το βούλλωσε* || *Βούλλωσ' το επιτέλους! Μας ζάλισες!* (β) ***βουλλώνω τ' αφτιά (μου)*** αρνούμαι να ακούσω (γ) ***βουλλώνω τρύπες*** καλύπτω έξοδα, τακτοποιώ εκκρεμείς λογαριασμούς: *περιμένουμε το δώρο των Χριστουγέννων, για να βουλλώσουμε μερικές τρύπες* (δ) ***διαβάζω βουλλωμένο γράμμα*** έχω την ικανότητα να διαβλέπω σκέψεις, προθέσεις, προβληματισμούς, μελλοντικές ενέργειες κ.λπ. ♦ 2. (αμετβ.) παθαίνω απόφραξη, κλείνω: *βούλλωσε ο νιπτήρας* | *ο νεροχύτης* | *η τρύπα* || *βουλλωμένη μύτη* (από κρυολόγημα) || *βούλλωσαν τ' αφτιά μου* ΣΥΝ. φράσσομαι ΑΝΤ. ξεβουλλώνω, αποφράσσομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βούλλα].*

βουλλωτήρι (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *βουλωτήρι)* {βουλλωτηρ-ιού | -ιών} μηχάνημα για την τοποθέτηση πωμάτων στο στόμιο φιάλης.

βούλομαι ρ. μετβ. αποθ. (βουλήθηκα) (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) θέλω. * ΣΧΟΛΙΟ λ. θέλω, αποθετικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **βόλ-σ-ομαι,* ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^{w}el- «ρίχνω, πετάω», από όπου και το ρ. *βάλλω* (βλ.λ.). Ομόρρ. *βουλή, βουλευτής, βούλευμα* κ.ά. Εκφράσεις όπως *βάλλεσθαι εν θυμῷ* | *μετά φρεσί* κ.τ.ό. δείχνουν ότι η σημασιολ. μεταβολή «ρίχνω → θέλω» στηρίχθηκε κυρ. σε φράσεις που σήμαιναν «βάζω στο μυαλό (μου), ρίχνομαι σε κάτι»].

βούλωμα (το) → βούλλωμα
βουλώνω ρ. → βουλλώνω
βουλωτήρι (το) **->** βουλλωτήρι

βουναλάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό σε ύψος και όγκο βουνό ΣΥΝ. λόφος 2. (μτφ.) αυτός τού οποίου ο όγκος ή το σχήμα μοιάζει με μικρό βουνό: τα *παιδιά έφτειαχναν βουναλακια στην άμμο.* Επίσης βουνάκι [μεσν.] κ. **βουνί** [μεσν.].

βούνευρο (το) μαστίγιο για την κατασκευή τού οποίου χρησιμοποιείται το δέρμα ή το αυχενικό νεύρο τού βοδιού ΣΥΝ. βούρδουλας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βούνευρον*< βους«βόδι» + *νεῦρον*«μαστίγιο»].

βουνήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *βουνίσιος)* 1. αυτός που σχετίζεται με το βουνό: ~ *αέρας* | *αεράκι* | *πνοή* | *όγκος* ΣΥΝ. ορεινός **2.** (για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στο βουνό ή σε τοποθεσία κοντά σε βουνό ΣΥΝ. ορεσίβιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

> **βουνήσιος - ορεινός**. Το **βουνήσιος** σημαίνει περισσότερο αυτόν που κατάγεται ή ζει σε βουνά (και αντιστοιχεί προς το λόγιο **ορεί-βίσιος**), μεταφορικά τον άξεστο και, λιγότερο, χρησιμοποιείται για αναφορές στο βουνό γενικότερα *(βουνήσιος αέρας).* Το **ορεινός** χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά με γεωγραφική σημασία *(ορεινή περιοχή, ορεινό έδαφος, ορεινή έκταση* κ.τ.ό.). Ως προς την ορθογραφία τού βουνήσιος η κανονική γραφή των επιθ. σε *-ήσιος* είναι με -η- (πβ. *ημερήσιος, καμπήσιος, ετήσιος, παραπανήσιος* κ.λπ.) και όχι με -ι-. → *-ήσιος*

βουνό (το) 1. φυσικό ύψωμα τής επιφάνειας τής Γης, το οποίο φθάνει σε μεγάλο ύψος (πβ. κ. λ. *όρος): «Ο Ολυμπος κι ο Κίσσαβος, τα δυο* ~ *μαλώνουν»* (δημοτ. τραγ.) || *κακοτράχαλο* | *ψηλό* | *απότομο* | *χιονισμένο* | *φαλακρό* | *απάτητο* ~ ΣΥΝ. όρος· ΦΡ. (α) ***παίρνω τα βουνά*** φεύγω, πηγαίνω μακριά, κυρ. επειδή αισθάνομαι απόγνωση και απελπισία (β) ***βγαίνω στο βουνό*** γίνομαι αντάρτης (γ) ***η τρέλα δεν πάει στα βουνά*** η τρέλα είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπων (λέγεται ως σκωπτ. σχόλιο για πράξεις παράλογες) (δ) ***βουνό με βουνό δεν σμίγει*** δύο άνθρωποι δεν αποκλείεται ποτέ να συναντηθούν, μόνο τα βουνά δεν συναντώνται (λέγεται σε περίπτωση συνάντησης μετά από πολύ καιρό) (ε) ***μαθημένα | συνηθισμένα τα βουνά από | στα χιόνια*** για ανθρώπους συνηθισμένους στις ταλαιπωρίες και ως εκ τούτου ανθεκτικούς στις κακουχίες και τις συμφορές (στ) **αϊτό *το βουνό κατέβηκε*** για αγροίκο και άξεστο άνθρωπο (ζ) ***(να ζήσεις) σαν τα ψηλά βουνά*** ευχετ. για μακροζωία (η) στα ***όρη, στ' άγρια βουνά*** (ρήση τού ξεματιάσματος) πολύ μακριά από τους ανθρώπους (θ) (παροιμ.) ***αν | όταν | άμα δεν πάει ο Μωάμεο στο βουνό, πάει το βουνό στον Μωάμεο*** για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται να πάρει κανείς την πρωτοβουλία να συναντήσει κάποιον, επειδή αλλιώς δεν θα γίνει η συνάντηση **2**. (συνεκδ.) η τοποθεσία που βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο, ορεινή περιοχή: *γεννήθηκε και μεγάλωσε στο* - || (παροιμ.) *«οι κάμποι τρέφουν άλογα και τα* ~ *λεβέντες»* 3. (μτφ.) για κάτι που εμφανίζεται μεγάλο σε όγκο: *αντίκρισαν ένα* ~ *σκουπίδια* || ~ *οι δυσκολίες* ΣΥΝ. πληθώρα, αφθονία, πλήθος, σωρός· ΦΡ. ***τύχη βουνό*** πολύ μεγάλη τύχη: μετά *από τέτοιο τρακάρισμα είναι θαύμα πώς γλύτωσε είχε ~!* 4. (μτφ.) οτιδήποτε θεωρείται πολύ δύσκολο ή ανυπέρβλητο: *αυτή η δουλειά μού φαινόταν* ~ *και δεν αποφάσιζα ποτέ να αρχίσω* || *θέλαμε να θέσουμε σε λειτουργία το εργοστάσιο, αλλά η αντίσταση των κατοίκων ορθώθηκε* ~ *μπροστά μας* ΣΥΝ. σκόπελος, φραγμός, δυσχέρεια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βουνόν* < αρχ. *βουνός (ό),* αγν. ετύμου, λ. τής δωρικής διαλέκτου, που συνδ. με το ουσ. *βουβών].*

> **βουνό - όρος - λόφος - γήλοφος - ύψωμα**. **Η** λ. **όρος** (το), που δήλωνε στην Αρχαία γενικά το βουνό, χρησιμοποιείται σήμερα περισσότερο ως γεωγραφικός τεχνικός όρος, ιδίως με *ονομασίες* βουνών *(το όρος Όλυμπος, Αραράτ, τα Ιμαλάια όρη).* Τη γενική σημασία «φυσικό ύψωμα τής επιφάνειας τής Γης» τη δηλώνει σήμερα η λ. **βουνό**. Πρόκειται για αρχαία λ. *(ο βουνός),* που αρχικά δήλωνε «το χαμηλό όρος, τον λόφο», και που άλλαξε γένος με πρότυπο το ουδέτερο γένος τής λ. *όρος (το βουνό* όπως το *όρος).* Κάθε υπερυψωμένη επιφάνεια τής γης χαρακτηρίζεται γενικότερα με τη λ. **ύψωμα**. Μικρότερου ύψους βουνά χαρακτηρίζονται ως λόφοι ή, με έναν πιο τεχνικό όρο, ως γήλοφοι. Η λ. *γήλοφος* και *γεώλοφος* είναι ήδη αρχαία και δήλωνε τον λόφο, μια που η λ. *λόφος,* επίσης αρχαία, δήλωνε κυρίως τον αυχένα και (για ζώα) τον τράχηλο και τη χαίτη (πβ. τη λ. *λοφίο)* και, δευτερευόντως μόνο, τον λόφο.

βουνοκορφή (η) η κορυφή τού βουνού: *απάτητη* | *χιονισμένη* | *μυτερή* ~ ΣΥΝ. κορφοβούνι, ακρώρεια.

βουνοπλαγιά (η) η πλαγιά βουνού (συνήθ. ομαλή και σχεδόν επίπεδη, όχι απότομη): *χιονισμένη* | *καταπράσινη* - ΣΥΝ. (λόγ.) κλιτύς.

βουνοσειρά (η) [1890] σειρά από βουνά, από χαμηλά κυρ. όρη ΣΥΝ. οροσειρά, λοφοσειρά.

βουντού (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. παραδοσιακή μαγικοθρησκευτική λατρεία τής Αϊτής, η οποία αναπτύχθηκε από τους μαύρους τής Αφρικής που μεταφέρθηκαν στην Αϊτή ως σκλάβοι· έχει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της την έκσταση στην οποία φθάνουν οι πιστοί σε ει-

δικές τελετές και την «κυρίευση» τους από τους θεούς που επικαλούνται: *κάνω σε κάποιον* ~ (κάνω μάγια βουντού εναντίον κάποιου). [ΕΤΥΜ. Ξέν. όρ., πβ. αγγλ. voodoo < γαλλ. voudou (Λουιζιάνα, Η.Π.Α.) < γλώσσα Έβε (Αφρική) vo'du «δαίμονας, φετίχ»]. **βουρ** επιφών.· δηλώνει παραίνεση και προτροπή για δράση, για κίνηση: ~ *σου λέω και μη φοβάσαι!* ΣΥΝ. πάμε, μπρος, φύγαμε- ΦΡ. (οικ.-μτφ.) ***βουρ στον πατσά!*** όρμησε να πιάσεις την ευκαιρία! [ΕΤΥΜ· Ηχομιμητική λ.].

βουρβόλακας κ. **βουρβούλακας** (ο) → βρικόλακας Βουργουνδία (η) περιοχή τής Α. Γαλλίας με μεγάλη παράδοση στην παραγωγή κρασιού. [ΕΤΥΜ. < μτγν. λατ. Burgundia (γαλλ. Burgogne) < Burgundi, γερμ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ. (< γοτθ. baurgjan «κάτοικος οχυρού»)].

βούρδουλας (ο) {χωρ. πληθ.} **1**. το μαστίγιο (βλ.λ.) **2**. (συνεκδ.) η βία ως μέθοδος επιβολής: *σου χρειάζεται ~, για να βάλεις μυαλό || χωρίς ~ δεν υπάρχει πειθαρχία.* — **βουρδουλιά** (η), **βουρδουλιάζω** ρ. [ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *βούρδολος* < **βούρδορος* < αρχ. βου-*δορος*«εργαλείο εκδοράς τού βοδιού» < *βοΐς* «βόδι» + *-δορος* < *δέρω* «γδέρνω, χτυπώ». Κατ' άλλη εκδοχή, περισσότερο πιθ. φαίνεται η αναγωγή στο τουρκ. vurdum (αόρ. τού vurmak «χτυπώ) + επίθημα *-ουλας* (πβ. *δράκ-ουλας, ζήτ-ουλας)].*

βουρκάρι (το) {βουρκαρ-ιού | -ιών} λασπώδης περιοχή, βούρκος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *βούρκος].*

βουρκόλακας (ο) → βρικόλακας

βουρκονέρι (το) {δύσχρ. βουρκονεριού | -ιών} 1. νερό από βάλτο και γενικότ. βρόμικο, λασπωμένο νερό **2**. ***βουρκονέρια*** (τα) βαλτώδης τόπος, περιοχή με έλη ΣΥΝ. τέλμα, βάλτος, βόρβορος, βούρκος. Επίσης βουρκόνερο.

βούρκος (ο) **1**. στάσιμα, ακάθαρτα και δύσοσμα νερά, λάσπες 2. (συνεκδ.) η έκταση στην οποία συγκεντρώνονται ακάθαρτα νερά και λάσπες ΣΥΝ. βάλτος, τέλμα, έλος, (λόγ.) τέναγος, βόρβορος 3. (μτφ.) η ηθική κατάπτωση, η διαφθορά στο έσχατο σημείο: *κατρακυλώ | παρασύρομαι στον ~ τής αμαρτίας | τής διαφθοράς | τής ατιμίας | των σκανδάλων* ΣΥΝ. βόρβορος, σαπίλα.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βούρκος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. *βρύξ, βρυχός (πβ. *ύπο-βρύχιος)* «βυθός» μέσω αιτ. *βρύχα* < *βρούκα | βούρκο].*

βουρκότοπος (ο) τόπος γεμάτος βούρκο, βαλτώδης έκταση ΣΥΝ. βαλτότοπος. Επίσης **βουρκοτόπι** (το).

βουρκώνω ρ. αμετβ. (βούρκωσα, -μένος} 1. (σπάν.) γίνομαι θολός ή μεταβάλλομαι σε βούρκο, γίνομαι λασπώδης ΣΥΝ. θολώνω, τελματώνομαι, τελματώνω 2. (συνήθ. μτφ.) γίνομαι θολός από τα δάκρυα: τα *μάτια του βούρκωσαν απ'* τη *συγκίνηση* 3. (για πρόσ.) αισθάνομαι έντονη συγκίνηση, σε βαθμό που μόλις κατορθώνω να συγκρατήσω τα δάκρυα μου ΣΥΝ. δακρύζω, συγκινούμαι. — **βούρκωμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βούρκος].*

βουρλίζω ρ. μετβ. {βούρλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. τρελαίνω, φέρνω (κάποιον) σε κατάσταση τρέλας ή απελπισίας 2. εξοργίζω, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: με *βούρλισαν με τα πειράγματα τους.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βοϋρλον,* οπότε η αρχική σημ. τού ρ. θα ήταν «κάνω κάποιον να τρέμει, να δέρνεται σαν βούρλο», επομένως «τον ερεθίζω, τον τρελαίνω»].

βούρλο (το) **1.** ποώδες, υδροχαρές φυτό που αναπτύσσεται στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. ή σε βάλτους και από τα φύλλα τού οποίου κατασκευάζονται καλάθια, ψάθες, σχοινιά κ.λπ. 2. (συνεκδ.) κάθε κλαδί τού παραπάνω φυτού, που χρησίμευε παλαιότερα και για τη μεταφορά μικρής ποσότητας ψαριών, κηπουρικών προϊόντων κ.λπ. 3. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος ανόητος, χαζός: *τίποτε δεν καταλαβαίνει το ~!* ΣΥΝ. ζώον, βλάκας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βοϋρλον* < μτγν. *βροῦλον* | *βροϋλος,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

βούρτσα (η) {δύσχρ. βουρτσών} **1.** εργαλείο που αποτελείται από ισομήκεις τρίχες, φυτικές ίνες ή συρμάτινα ελάσματα, προσαρμοσμένα σε κατάλληλη βάση, και χρησιμοποιείται στον καθαρισμό ή τη στίλβωση αντικειμένων, επιφανειών κ.λπ.: *τρίβω τα παπούτσια | το παντελόνι με τη ~|| ~ για τα μαλλιά* 2. εργαλείο με μακριές, μαλακές τρίχες, στερεωμένες σε κατάλληλη βάση, και με χειρολαβή, που χρησιμοποιείται για το βάψιμο τοίχων ή άλλων επιφανειών. — (υποκ.) βουρτσάκι (το).

[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *βύρσα* «κατεργασμένο δέρμα ζώου» (πβ. μεσν. βυρτσίζω) ή δάνειο (πβ. αρχ. γερμ. burstja «βούρτσα»). Κατ' άλλους, από το τουρκ. fırça ή από το αλβ. vurcë].

βουρτσιά (η) {χωρίς γεν. πληθ.} 1. κάθε κίνηση που γίνεται με τη βούρτσα για καθάρισμα ή βάψιμο 2. το σημάδι από βούρτσα που απομένει σε επιφάνεια, συνήθ. τοίχου μετά το βάψιμο, ιδ. όταν ξεχωρίζει *από* την υπόλοιπη (βαμμένη) επιφάνεια.

βουρτσίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {βούρτσισ-α, -τηκα, -μένος} τρίβω ή περνώ (μια επιφάνεια, μαλλιά, ρούχο κ.λπ.) με βούρτσα: ~ τα *ρούχα* || μετά *από κάθε γεύμα ~ τα δόντια.* — **βούρτσισμα** (το).

βους (ο) → βόδι

Βουσμάνος (ο) πυγμαίος νέγρος τής Κ. και Ν. Αφρικής που ανήκει σε νομαδικό λαό τής ερήμου Καλαχάρι. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. bushman «άνθρωπος των θάμνων»].

βουστάσιο (το) {βουστασί-ου | -ων} (λόγ.) στάβλος βοοειδών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βουστάσιον* < *βοΰς* «βόδι» + *-στάσιον* < θ. στα-, από όπου και ρ. *ϊ-στη-μι* «στήνω»].

βουστροφηδόν επίρρ. (για τρόπο γραφής σε αρχαίες ελληνικές επιγραφές) κατά τον τρόπο με τον οποίο κινούνται τα βόδια στο όργωμα, δηλαδή από τα αριστερά προς τα δεξιά στην πρώτη σειρά τού κειμένου, από τα δεξιά προς τα αριστερά στη δεύτερη, πάλι από τα αριστερά προς τα δεξιά στην τρίτη κ.ο.κ.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *βούστροφος* (< *βοΰς* + *-στροφός* < *στρέφω)* + *-ηδόν* (πβ. *άγελ-ηδόν, σωρ-ηδόν,* βαθμ-ηδόνκ.ά.)]. **βούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) η κλεψιά, η απραγή.

[ΕΤΥΜ. < *βουτώ* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μάσα - μασώ)].* βουτάνιο (το) {βουτανίου} ΧΗΜ. αέριος υδρογονάνθρακας **με** τέσσερα άτομα άνθρακα, που χρησιμοποιείται ως οικιακό καύσιμο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Butan < λατ. butyrum (< αρχ. *βούτυρον)* + παραγ. επίθημα -an].

βούτημα (το) → βουτώ

βουτηγμένος, -η, -ο **1**. αυτός που τον έχουν βουτήξει μέσα σε ρευστό: ~ σε λάδι | *σιρόπι | σάλτσα | νερό* 2. γεμάτος από, βυθισμένος σε: ~ στη *λάσπη | στο αίμα* || (μτφ.) ~ στα *χρέη | στην απάτη.* βουτήματα (τα) {βουτημάτων} αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα (λ.χ. παξιμάδια, κουλλούρια κ.λπ.) που συνοδεύουν ροφήματα στα οποία τα βυθίζουμε (μουσκεύουμε). — (υποκ.) **βουτηματάκια** (τα). βουτηχτης (ο) [μεσν.] {βουτηχτ-άδες κ. -ήδες} 1. πρόσωπο που βουτά στη θάλασσα με ειδικό εξοπλισμό, κυρ. για λόγους επαγγελματικούς 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη σπογγαλιεία: *Καλύ-μνιος* ~ ΣΥΝ. δύτης.

βουτηχτός, -ή, -ό (ιδ. για τα βουτήματα) αυτός που έχει βυθιστεί σε νερό ή άλλο υγρό ΣΥΝ. βουτηγμένος, βρεγμένος. — βουτηχτά επίρρ.

βουτιά (η) 1. η κατάδυση: κάνω ~ || ~ με το *κεφάλι 2.* (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κολυμπά κανείς κάτω από την επιφάνεια τού νερού: με *μια ~ βρέθηκε στον βράχο απέναντι!* ΣΥΝ. μακροβούτι **3**. το άλμα που κάνει κανείς πέφτοντας κάτω: με μια *θεαματική ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε τη μπάλα* 4. (μτφ.) η κατακόρυφη πτώση, η απότομη μείωση: ~ των *μετοχών τού χρηματιστηρίου.* [ΕΤΥΜ. < *βουτώ* (υποχωρητ.)].

βουτσί (το) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) το βαρέλι. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βουτσίον* < μτγν. *βουτίον* (βλ. λ. βυτίο)].

βουτυράς (ο) {βουτυράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει ή πωλεί βούτυρο ΣΥΝ. βουτυροποιός, βουτυρέμπορος, βουτυροπώλης. — **βουτυράδικο** (το).

βουτυράτος, -η, -ο **1**. κατασκευασμένος με βούτυρο, αυτός που περιέχει βούτυρο: ~ *παξιμάδι | μπακλαβάς 2.* αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση, την οσμή κ.λπ.· (ειδικότ.) μαλακός σαν βούτυρο: ~ *αχλάδια | μπιζέλια.* Επίσης **βουτυρένιος,** -ια, -ιο κ. **βουτυρώ-δης**, -ες [1766].

βουτυρέμπορος (ο) ο έμπορος βουτύρου.

βουτυριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σκεύος στο οποίο τοποθετούμε το βούτυρο. [ΕΤΥΜ < *βούτυρο* + παραγ. επίθημα -ιέρα, πβ. κ. *συρταρ-ιέρα].*

βούτυρο (το) {βουτύρ-ου | -ων} 1. η στερεή, λιπώδης και μαλακή τροφική ουσία, υπόλευκου ή υποκίτρινου χρώματος, που παρασκευάζεται με ανατάραξη (απόδαρση) γάλακτος ή αφρογάλακτος (κρέμα) ή μείγματος τους και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: ~ νωπό | *φρέσκο* (που μόλις παρασκευάστηκε) | *αλατισμένο* (στο οποίο έχει προστεθεί αλάτι ως συντηρητικό) | *λειωμένο 2.* λιπαρή ουσία που εξάγεται από ορισμένα φυτά και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: *φυτικό ~|| ~ από κακάο.* — (υποκ.) **βουτυράκι** (το), βουτυρικός, -ή, -ό [1888].

[ΕΤΥΜ < αρλ· *βούτυρον* | *βούτυρος* < *βοΰς* «βόδι» + τυρός «τυρί». Μέσω τού λατ. butyrum (< ελλην. *βούτυρον)* η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. butter, γαλλ. beurre, γερμ. Butter, ιταλ. burro κ.ά.].

βουτυρόγαλα (το) [1897] {βουτυρογάλακτος | χωρ. πληθ.} το θρεπτικό υγρό που απομένει μετά την αποβουτύρωση τού γάλακτος, δηλ. μετά την απομάκρυνση των λιπαρών στερεών συστατικών του.

βουτυροκομία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η παρασκευή βουτύρου και το αντίστοιχο επάγγελμα ΣΥΝ. βουτυροποιία. — **βουτυροκομείο** (το) [1889], **βουτυροκόμος** (ο/η) [1897], **βουτυροκομικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < *βούτυρο* + -κομία < αρχ. *κομώ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία)].*

βουτυρομπεμπές (ο) {βουτυρομπεμπέδες} το βουτυρόπαιδο (βλ.λ.).

βουτυρόπαιδο (το) (μειωτ.) παιδί από εύπορη οικογένεια, παραχαϊδεμένο, ασκληραγώγητο, που μεγαλώνει χωρίς στερήσεις ΣΥΝ. μαμμόθρεφτο, βουτυρομπεμπές, σοκολατόπαιδο.

βουτυροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού βουτύρου από συγκεντρωμένο γάλα (βλ. κ. λ. *απόδαρση).*

βουτυροποιία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η βουτυροκομία. — **βουτυροποιός** (ο/η) [1856], **βουτυροποιείο** (το) [1856].

βουτυροπωλείο (το) [1852] το κατάστημα στο οποίο πωλείται βούτυρο ΣΥΝ. βουτυράδικο. — **βουτυροπώλης** (ο) [1835].

βουτυρώδης, -ης, -ες [1766] {βουτυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση ή την εμφάνιση ΣΥΝ. βουτυράτος, βουτυρένιος 2. αυτός που περιέχει πολύ βούτυρο: ~ *φαγητό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βουτυρώνω ρ. μετβ. {βουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επαλείφω με βούτυρο: ~ τη *φρυγανιά | το ψωμί | το ταψί 2.* προσθέτω βούτυρο σε (φαγητό ή γλύκυσμα που φτειάχνω): ~ τα *μακαρόνια.*

βουτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βουτάς... | βούτη-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1**. βυθίζω (κάτι) μέσα σε υγρό: ~ το ψωμί στο *λάδι | στη σάλτσα | το κεφάλι στο δροσερό νερό || ~ την πένα στο μελάνι* ΣΥΝ. βυθίζω, μουσκεύω · **2**. πιάνω με ξαφνική κίνηση, αρπάζω (κάποιον) από μέλος τού σώματός ή από την ενδυμασία του: τη *βούτηξε απ' τα μαλλιά κι άρχισαν τον καβγά* 3. (οικ.) συλλαμβάνω: τον *βούτηξαν μαζί με τα κλοπιμαία* ΣΥΝ. πιάνω, (οικ.) τσιμπώ · 4. (οικ.) κλέβω: *βούτηξε το παραδάκι κι έγινε καπνός* 5. (κατ' επέκτ.) παίρνω (κάτι που μου προσφέρεται) με πολύ μεγάλη προθυμία: μόλις *του είπα ότι του χαρίζω τον αναπτήρα μου, τον βούτηξε αμέσως* ΣΥΝ. αρπάζω

♦ (αμετβ.) 6. κάνω βουτιά: ~ *στη θάλασσα* | *στη λάσπη* ΣΥΝ. κολυμπώ, πέφτω 7. κάνω κατάδυση: ~ *και ανασύρω κάτι από τον βυθό* 8. (μτφ.) πέφτω από ύψος σε βάθος: **-** στο κενό ΣΥΝ. πηδώ **· 9**. (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι (μέσα σε κάτι): *ο ήλιος βούτηξε στο πέλαγος* ΣΥΝ. δύω, βασιλεύω. — **βούτηγμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βουτώ* < αρχ. βυθώ (-άω) < βυθός].

βοώ ρ. αμετβ. {βοάς... | βόησα} 1. βγάζω δυνατή φωνή, κραυγή: το *πλήθος βοά* ΣΥΝ. κραυγάζω, φωνάζω, ξεφωνίζω· ΦΡ. **εν τη παλάμη και ούτω βοήσομεν** βλ. λ. *παλάμη* 2. (μτφ.) καταγγέλλω με έντονο τρόπο: *ακόμη και οι πέτρες βοούν για τα σκάνδαλα που διεπράχθησαν* || *βοά το πανελλήνιο για τις χαριστικές προσλήψεις*- ΦΡ. ***φωνή βοώντος εν τη ερήμω*** *(φωνή βοώντος εν τή ερήμφ,* Κ.Δ. Ματθ. 3, 3) για κάποιον που δεν τον λαμβάνουν οι άλλοι υπ' όψιν, που η γνώμη του ή οι επισημάνσεις του δεν εισακούονται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. βοώ (-άω), αβεβ. ετύμου, πιθ. παράλλ. τ. τού συνωνύμου *γοώ* < **γοΨέω* < I.E. *g*ou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά», περσ. burn «κουκουβάγια», βουλγ. buh «μπούφος» κ.ά. Ομόρρ. *γό-ης, βο-ή, βοη-θός* (βλ.λ.) κ.ά. Η φρ. «φωνή *βοώντος* ἐν *τή ἐρήμφ*» προέρχεται από την Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 3, 3) και αναφέρεται στον Ιωάννη τον Βαπτιστή, που κήρυττε στην έρημο τής Ιουδαίας],

βραβείο (το) **1.** η τιμητική διάκριση ή το δώρο που προσφέρεται σε όσους αριστεύουν σε διαγωνισμό ή διακρίνονται για τις ικανότητες, το ήθος, το έργο τους κ.λπ.: ~ Νόμπελ | *Όσκαρ* (κινηματογράφου) | *Πούλιτζερ* (κυρ. για δημοσιογράφους και λογοτέχνες) || *απονέμω* ~ || *τιμώμαι με* ~ || *παίρνω το πρώτο* ~ *σε διαγωνισμό* || *ειδικό* | *κρατικό* | *διεθνές* ~||~ *αρετής* | *ανδρείας* | *καλύτερου μυθιστορήματος* ΣΥΝ. έπαθλο, αριστείο ΦΡ. (ειρων.) ***παίρνω το βραβείο τής ανοιχτής παλάμης*** για κάποιον που, ενώ κοπίασε για κάτι, δεν ανταμείφθηκε ή και περιφρονήθηκε **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χορηγείται ως σύμβολο τιμητικής διακρίσεως (λ.χ. μετάλλιο, δίπλωμα, κύπελλο, αγαλματίδιο κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *βραβεῖον* < αρχ. *βραβεύω)*].

βράβευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επίδοση βραβ^είου σ^ε όσους αριστ^εύουν ή διακρίνονται σ^ε οτιδήποτε *τρεις συγγραφείς κρίθηκαν άξιοι για* ~ *και μοιράστηκαν τα αντίστοιχα βραβεία* ΣΥΝ. ^επιβράβ^ευση **2.** (ειδικότ.) η τελετή κατά την οποία απονέμονται βραβεία: στη ~ θα *παραστούν πολλοί επίσημοι*.

βραβεύω ρ. μετβ. {βράβευ-σα, βραβεύ-θηκα | -τηκα, -μένος} **1.** απονέμω βραβείο σε (κάποιον που αρίστευσε ή διακρίθηκε): η *Ακαδημία Αθηνών θα βραβεύσει την πλουσιότερη λαογραφική συλλογή 2.* (κατ' επέκτ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) την κατάλληλη επιβράβευση ή/και ανταμοιβή: το *νέο νομοσχέδιο θα βραβεύει τη σύνεση και την παραγωγικότητα* ΣΥΝ. επιβραβεύω, ανταμείβω. — **βραβεύσιμος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βραβεύς* «κριτής αγώνων, δικαστής», αβεβ. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο. Η γεωγραφική και χρονολογική παρουσία τής λ. καθιστά μη αληθοφανή την άποψη ότι προέρχεται από αρχ. περσ. **mrava-* «αυτός που λέει το σωστό, το δίκαιο», πβ. σανσκρ. braviti «μιλώ»].

β **ραγιά** (η) τμήμα κήπου φυτεμένου με άνθη ή λαχανικά, που περιβάλλεται από ποτιστικό αυλάκι ΣΥΝ. πρασιά. [ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. bra(g)ida < bradia < γερμ. breit «φαρδύς»].

βράγχια (τα) {βραγχίων} ΖΩΟΛ. τα αναπνευστικά όργανα των ψαριών και γενικότ. όσων ζωντανών οργανισμών αναπνέουν οξυγόνο διαλυμένο στο νερό (δηλ. των υδρόβιων και αμφίβιων ζώων), τα οποία αποτελούνται τις περισσότερες φορές από σχισμές προσαρμοσμένες στις δύο πλευρές τού κεφαλιού ΣΥΝ. σπάραχνα. — **βραγχιακός, -ή**, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βράγχιον,* υποκ. τού ουσ. *βράγχος* «βραχνάδα», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. **με** αρχ. ιρλ. brong(a)ide «βραχνάδα». **Η** σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στον συσχετισμό με το ουσ. *βρόγχος* «τραχεία»].

βραδέως επίρρ. [αρχ.] (βραδύτ-ερα,-ατα} (αρχαιοπρ.) **με** βραδύτητα, με αργό ρυθμό, χωρίς σπουδή και επίσπευση: *κινούμαι* ~ ΣΥΝ. αργά, σιγά, χωρίς βία ΑΝΤ. γρήγορα, γοργά, βιαστικά, εσπευσμένως· ΦΡ. **σπεύδε *βραδέως*** *(σπεύδε βραδέως,* φράση των Πυθαγορείων) ως συμβουλή σε κάποιον να προχωρεί σε ό,τι έχει σκοπό να κάνει αλλά χωρίς βιασύνη και με σύνεση.

βραδι (co) → βράδυ

βραδιά (η) **1.** το βράδυ (βλ.λ.): *φεγγαρόλουστη* | *ήσυχη* | *γλυκιά* | *μαγευτική* | *βροχερή* | *χειμωνιάτικη* - ΣΥΝ. εσπέρα 2. (συνεκδ.) η δραστηριότητα στην οποία είναι αφιερωμένο το βράδυ, αυτό που συμβαίνει σε συγκεκριμένο βράδυ: ~ *όπερας* | *κινηματογράφου* || *επίσημη* | καλλιτεχνική | *αξέχαστη* - || *μεξικάνικη* ~ *απόψε στη Θεσσαλονίκη* (με μουσική, χορούς και φαγητά από το Μεξικό)· ΦΡ. (α) ***λογοτεχνική βραδιά*** βραδινή εκδήλωση κατά την οποία απαγγέλλονται ποιήματα, διαβάζονται πεζογραφήματα και συνήθ. ακολουθεί σχετική συζήτηση (β) ***μουσική βραδιά*** βραδινή εκδήλωση στην οποία εκτελούνται μουσικές συνθέσεις **3.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την επομένη ανατολή: *έχω τρεις* ~ *να κλείσω μάτι!* ΣΥΝ. νύχτα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < **βραδέα* < αρχ. *βραδεία,* θηλ. τού επιθ. *βραδύς]*.

βραδιά ή **βραδυά; βραδινός** ή **βραδυνός;** Το θηλ. **βραδιά** προερχόμενο, όπως όλα τα συναφή θηλυκά (πβ. *βαθιά, βαριά, παχιά* κ.λπ.), από το θηλ. *βραδέα* στο οποίο μεταβλήθηκε τον Μεσαίωνα το θηλ. *βραδεία,* γράφεται κανονικώς με -ι- και όχι με -υ-: *βραδεία* > *βραδέα* > *βραδιά* (όπως *μηλέα* > *μηλιά)*. Η συμπροφορά τού -*έα* σε -*ιά* λέγεται *συνίζηση*. Προκειμένου περί τού **βραδινός**, πάλι η σωστή γραφή είναι με -ι- *(-ινός),* διότι το επίθ. σχηματίζεται με ολόκληρη την κατάληξη -*ινός* που προστίθεται στο θέμα τής λ. *βράδ-υ: βραδ-*Ι *ινός* (και όχι *βράδυ: βραδυ-νός).* → *συνίζηση, βαθύς* (βαθιά) Ι

βραδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {βράδιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) οδηγώ την ημέρα προς το τέλος της, κάνω να πέσει το βράδυ: *κι όταν βράδιασε ο Θεός τη μέρα, πήγαμε να κοιμηθούμε* ΣΥΝ. νυχτώνω ΑΝΤ. ξημερώνω, φωτίζω ♦ (αμετβ.) **2.** (απρόσ. ***βραδιάζει)*** έρχεται η νύχτα, πέφτει το βράδυ: μόλις *βραδιάζει, οι κάτοικοι κλείνονται στα σπίτια τους* ΣΥΝ. νυχτώνει, σκοτεινιάζει, σουρουπώνει ΑΝΤ. ξημερώνει, χαράζει, φωτίζει **3.** με βρίσκει το βράδυ, με πιάνει το σκοτάδι (στη δουλειά, στον δρόμο κ.λπ.): *«πού 'σουν Διαμάντω κι άργησες και νύχτωσες και βράδιασες;»* (δημοτ. τραγ.)' ΦΡ. (ειρων.) **θα *βραδιάσουμε*** για περιπτώσεις που κάποιος αργεί πάρα πολύ: ~ *μέχρι να έρθει* ΣΥΝ. νυχτώνομαι, καθυστερώ, αργώ. — **βράδιασμα** (το).

βραδιάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά το βράδυ, όταν νυχτώνει: *βρήκε την ώρα να πάει βόλτα ~!* Επίσης βραδιάτικο.

βραδινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το βράδυ, που ανήκει στο βράδυ ή γίνεται, παρουσιάζεται κ.λπ. κατά τη διάρκεια του: ~ *φαγητό* | *περίπατος* | *διασκέδαση* | *δροσιά* | *παράσταση* | *φόρεμα* | *ένδυμα* | *τουαλέτα* | *εμφάνιση* | *προβολή* ΣΥΝ. νυχτερινός, εσπερινός, νυχτιάτικος ΑΝΤ. πρωινός **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο βράδυ, το απόγευμα της προηγούμενης ημέρας: *τα* ~ *νέα τα έχουν και οι πρωινές εφημερίδες* ΣΥΝ. χθεσινοβραδινός **3. *βραδινή*** (η) η τελευταία κινηματογραφική προβολή **ή** θεατρική παράσταση: πάμε *σινεμά βραδινή;* **5. *βραδινό*** (το) το δείπνο. Επίσης **βραδιάτικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραδιά.*

βράδυ (το) {βραδ-ιού | -ιών} **1**. το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την έλευση τής νύχτας και κατ' επέκτ. ώς την ώρα τού ύπνου: *βροχερό* | *ψυχρό* | *μονότονο* | *υπέροχο* | *φεγγαρόλουστο* | *εορταστικό* | *μοιραίο* | *θερμό* | *ατέλειωτο* | *γαλήνιο* | *ευχάριστο* ~ || *προς το* | *κατά το* ~ || *νωρίς το* | *αργά το* ~ || *πέφτει* | *έρχεται* | *ζυγώνει το* ~ || *με βρίσκει το* - ΣΥΝ. βραδιά ΑΝΤ. πρωί' ΦΡ. (α) ***καλό βράδυ!*** αποχαιρετισμός μετά το απόγευμα (β) ***από το πρωίώς το βράδυ*** | ***πρωί-βράδυ*** καθ' όλη τη διάρκεια τής ημέρας ΣΥΝ. συνέχεια, διαρκώς, κάθε στιγμή (γ) ***να μη με βρει το βράδυ!*** για την επιβεβαίωση των όσων λέει κανείς παίρνοντας όρκο στη ζωή του: ~ αν *σου λέω ψέματα!* (δ) που ***να μη σε βρει το βράδυ!*** ως κατάρα προς κάποιον να πεθάνει πριν το βράδυ (ε) με ***παίρνει το βράδυ*** καθυστερώ, αργώ πολύ να τελειώσω κάτι: *θα μας πάρει το βράδυ έτσι που πάμε!* 2. (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την επόμενη ανατολή: (λογοτ.) *αξημέρωτα* ~ 3. (ως επίρρ.) κατά το σούρουπο, τη νύχτα: μην *ξεκινήσεις ~, γιατί ο δρόμος είναι επικίνδυνος*- ΦΡ. (α) ***βράδυ-βράδυ*** μόλις πέσει το σούρουπο, πριν προχωρήσει η νύχτα (β) (παροιμ.) **φάε *λάδι κι έλα βράδυ*** βλ. λ. *λάδι*. — (υποκ.) βραδάκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βραδύ,* ουδ. τού επιθ. *βραδύς,* αφού το *βράδυ,* ως το τελευταίο τμήμα τής ημέρας, είναι εκείνο που φαίνεται να καθυστερεί, εκείνο από το οποίο υπάρχει ακόμη αρκετή χρονική απόσταση (πβ. κ. *άπ-όψε).* Η γρ. με -ι (κατά τα ουδ. *λάδι, φίδι, ζίδι, χάδι* κ.ά.) δεν έχει ετυμολογική στήριξη].

βράδυ- κ. **βραδύ-** ά συνθετικό που δηλώνει: **1**. τη βραδύτητα: βρα*δυ-κίνητος, βραδύ-πλους, βραδυ-φλεγής, βραδύ-καυστος* 2. τη δυσχέρεια: *βραδύ-γλωσσος, βραδύ-νους.*

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *βραδύς,* ενώ έχει περάσει και στην ξένη επιστημονική ορολογία σε ελληνογενείς λ., π.χ. αγγλ. bradycardia, γαλλ. bradyglossie, γερμ. Bradypnoe κ.ά.].

βραδυγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσχέρεια στην ομιλία που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια και εμφανίζεται κατά την πρώτη παιδική ηλικία ή αργότερα ΣΥΝ. τραύλισμα, βατταρισμός. — **βραδύγλωσσος**, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ· Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bradyglossie].

βραδυκαής, -ής, -ές {βραδυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) βραδύκαυστος (βλ.λ.) ΣΥΝ. βραδυφλεγής. [ΕΤΥΜ < *βραδύς* + *-καής* < *καίω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάην)]*.

βραδυκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση των παλμών τής καρδιάς, η επιβράδυνση τού καρδιακού ρυθμού κάτω από τις εξήντα συστολές (παλμούς) το λεπτό ΣΥΝ. βραδυπαλμία ΑΝΤ. ταχυκαρδία, ταχυπαλμία. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradycardia].

βραδύκαυστος, -η, -ο [1897] αυτός που καίγεται αργά: ~ *φιτίλι* | *πυρίτιδα* ΣΥΝ. βραδυφλεγής, βραδυκαής.

βραδυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κινείται αργά ΣΥΝ. αργοκίνητος ΑΝΤ. γοργοκίνητος, γρήγορος, σβέλτος **2**. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα και οκνηρία στις ενέργειες και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. νωθρός, νωχελικός.

βραδύνοια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.**η ελαφρά διανοητική καθυστέρηση, βραδύτητα στη σκέψη και την αντίληψη ΣΥΝ. αμβλύνοια, ανοησία ΑΝΤ. οξύνοια, αγγίνοια **2.** ΙΑΤΡ. μείωση τής αντιληπτικής ή/και μαθησιακής ικανότητας, που οφείλεται σε ποικίλα παθολογικά αίτυχ — **βραδύνους**, -ους, -ουν [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

βραδύνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {βράδυνα} ♦ **1**. (αμετβ.) κινούμαι με βραδύτητα, συντελούμαι με αργό ρυθμό, μένω πίσω: είχε *βραδύνει πολύ και ήταν καιρός να ξεκινήσει* ΣΥΝ. αργοπορώ, αργώ, καθυστερώ ΑΝΤ προφθάνω, προλαμβάνω ♦ **2**. (μετβ.) μειώνω την ταχύτητα σε (κάτι): - το *βήμα* ΣΥΝ. επιβραδύνω, καθυστερώ ΑΝΤ. επιταχύνω, επισπεύδω. — **βράδυνση** (η).

βραδυπαλμία (η) {βραδυπαλμιών} η βραδυκαρδία (βλ.λ.).

βραδυπορια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός πορείας **2.** η καθυστέρηση στην άφιξη ΣΥΝ. αργοπορία. — **βραδυπορώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βραδυπόρος* < *βράδυ-* + *πόρος* «πέρασμα»].

βραδύς, -εία, -ύ {βραδ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} (λόγ.) **1.**

αυτός που πραγματοποιείται με μικρή ταχύτητα, μικρότερη από την επιθυμητή ή κανονική: *οι χώρες τού Τρίτου Κόσμου έχουν βραδείς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης* || ~ *εξέλιξη* ΣΥΝ. αργός, σιγανός ΑΝΤ. ταχύς, γρήγορος, επιταχυνόμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σκέφτεται αργά, που δεν είναι "ύστροφος: *είναι λίγο -, χρειάζεται να του λέω τα πάντα δύο φορές!* ΣΥΝ. βραδύνους, αργόστροφος ΑΝΤ. εύστροφος.
— **βραδέως** επίρρ. [αρχ.] (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ῦς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *g^{w}rd-us, πβ. λιθ. gurdùs «κουρασμένος», ίσως και λατ. gurdus «ανόητος, βραδύνους». Βλ. κ. βράδυ],

βραδυσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κατάσταση που αποτελεί έκφραση βραδυκαρδίας (βλ.λ.), κατά την οποία ο ρυθμός σφύξεων των περιφερειακών αρτηριών είναι βραδύτερος από το αναμενόμενο. Επίσης **βραδυσφυξία**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradysphygmia].

βραδύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός, η μικρή ταχύτητα (που δεν είναι η επιθυμητή ή κανονική): τα *δημόσια έργα προχωρούν* ***με*** ~ ΑΝΤ. ταχύτητα, γρηγοράδα, σβελτάδα **2.** (συνεκδ.) η καθυστέρηση: η ~ στην *εκτέλεση των αποφάσεων μάς έχει φέρει πίσω* ΣΥΝ. αργοπορία **3**. η έλλειψη ευστροφίας, γρήγορης σκέψης ή αντίληψης: *εμφανίζει ~ στη σκέψη, κυρίως σε σύνθετους συλλογισμούς* 4. η νωθρότητα στις κινήσεις, η νωχελική κίνηση ΑΝΤ. (λαϊκ.) σβελτάδα.

βραδυφλεγής, -ής, -ές {βραδυφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει αργό ρυθμό ανάφλεξης: ~ *βόμβα* | *οβίδα 2.* (μτφ.) αυτός που αντιδρά αργά, που αργεί να εκδηλωθεί: ~ *αντίδραση της κυβέρνησης στην τουρκική πρόκληση* ΑΝΤ. άμεσος. Επίσης **βραδύφλεκτος**, -η, -ο. — **βραδυφλεγές** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < *βράδυ-* + *-φλεγής* < *φλέγω].*

βραδυψυχισμός (ο) ΙΑΤΡ. σύμπτωμα ψυχικών νόσων που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στην έκφραση συναισθημάτων και λόγου· μπορεί να εμφανισθεί και μετά τη λήψη κατασταλτικών φαρμάκων. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bradypsychia].

Βραζιλία (η) (πορτ. Republica Federativa do Brasil = Ομόσπονδη Δημοκρατία τής Βραζιλίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπραζίλια, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ριάλ.
— Βραζιλιάνος (ο), **Βραζιλιανά** (η), **βραζιλιάνικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού πορτ. Brasil < brasa «είδος δέντρου τής περιοχής, τού οποίου η κόκκινη χρωστική χρησίμευε ως κρέμα προσώπου στις γυναίκες» < μέσ. γερμ. bras «μέταλλο, κασσίτερος». Στην περιοχή έφτασε (μεταξύ άλλων εξερευνητών) ο Πορτογάλος Pedro Alvares Cabrai το 1499, ο οποίος την ονόμασε Ilha da vera cruz «νησί τού τιμίου σταυρού». Η ονομασία *Βραζιλία* δόθηκε το 1549, όταν οι περιοχές τού γεωγραφικού της χώρου ανακηρύχθηκαν επίσημα πορτογαλικές αποικίες].

βράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έβρασα, βρασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυρ. για υγρά) θερμαίνω στο σημείο βρασμού' μετατρέπω **ή** μετατρέπομαι από υγρό σε άέριο με απορρόφηση θερμότητας: ~ *το νερό, για να ρίξω τα μακαρόνια 2.* μαγειρεύω κάτι θερμαίνοντας το μέσα σε νερό που φθάνει στο σημείο βρασμού, ώσπου να γίνει κατάλληλο για βρώση: ~ *αβγά* | *τα χόρτα* | *τα μακαρόνια* | *το κρέας* | *το γάλα* **3**. (α) σε ΦΡ. όπως να **σε *βράσω!, να τη βράσω τέτοια που είναι!*** κ.λπ., για την έκφραση έντονης απόρριψης προς πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται άχρηστο, ανεπιθύμητο ή ανάξιο λόγου: *Να σε βράσω, έτσι που τα κατάφερες!* || αν *είναι να είμαι πλούσιος και να μην έχω χρόνο να βλέπω την οικογένεια μου, να τα βράσω τα πλούτη!* (β) ***βράσε ρύζι*** | ***όρυζα!*** ή ***βράσ' τα κι άσ' τα*** για να δείξουμε ότι δεν πρόκειται να γίνει τίποτα καλό: *αν χάσουμε κι αυτές τις εκλογές, τότε ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε! ♦ (αμετβ.) **4.** (για υγρά) φθάνω στο σημείο βρασμού: το *νερό βράζει στους 100°C* ΣΥΝ. (λόγ.) ζέω 5. (για φαγητά, μαγειρικά υλικά) μαγειρεύομαι με βρασμό: βάζω | *αφήνω τα μακαρόνια να βράσουν* || *το κρέας δεν έχει βράσει ακόμα καλά* (πβ. λ. *σιγοβράζω)*· ΦΡ. (α) ***βράζω στο ζουμί μου*** βλ. λ. *ζουμί* (β) ***όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε*** βλ. λ. *καζάνι* 6. (για ποτά) υφίσταμαι ζύμωση: *βράζει ο μούστος στο βαρέλι* ΣΥΝ. ζυμώνομαι 7. (σπάν. για μέταλλα) λειώνω, μειώνεται η συνοχή μου λόγω τής υπερθέρμανσης, γίνομαι ρευστός, μορφοποιήσιμος, κατάλληλος για επεξεργασία: *βράζει ο σίδηρος* ΣΥΝ. τήκομαι, πυρακτώνομαι **8.** (συνεκδ.-εκφραστ.) έχω μεγάλη θερμοκρασία, καίω (από τον καύσωνα, τον ήλιο κ.λπ.): *το κέντρο τής Αθήνας βράζει από τη ζέστη* || *βράζει το σύμπαν* | *το σπίτι* ΣΥΝ. ζεματάω 9. (μτφ.-εκφραστ.) βρίσκομαι σε έντονη αναταραχή, είμαι σε έκρυθμη κατάσταση: όλη η *επικράτεια βράζει και απειλούνται εξεγέρσεις* || ~ απ' ΤΟ *κακό μου* (είμαι έξαλλος)· ΦΡ. ***βράζει το αίμα μου*** βλ. λ. *αίμα* 10. παράγω ήχο, όπως όταν κοχλάζει το νερό: *«έβραζε το κύμα τού γαρμπή»* (Ν. Καββαδίας). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.* [ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *βράσσω* | *-τω,* αρχική σημ. «κουνώ βίαια, αναταράζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λιθ. mùrdyti «κουνώ μέσα στο νερό», λετ. murdêt «βράζω»].

Βραΐλα (η) πόλη και περιοχή τής Α. Ρουμανίας στον Δούναβη.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. Brăila],

βράκα (η) {δύσχρ. βρακών} **1.** ευρύχωρο ρούχο, όπως το παντελόνι, που καλύπτει το σώμα από τη μέση ώς τα γόνατα, χαρακτηριστικό κυρ. λαϊκών, τοπικών ενδυμασιών: *γέρος νησιώτης με τη ~ και το ζωνάρι* || η κρητική ~ ΣΥΝ. σαλβάρι 2. (οικ.-σκωπτ.) το μεγάλο βρακί, φαρδύ εσώρουχο ή παντελόνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < πληθ. *βράκαι* «περισκελίδες» < λατ. braccae, δάνειο κελτ. προελ.].

βρακάς (ο) {βρακάδες}, **βρακού** (η) {βρακούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φοράει βράκα ΣΥΝ. βρακοφόρος.

βρακί (το) {βρακ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) **1.** κοντό και εφαρμοστό γυναικείο ή ανδρικό εσώρουχο ΣΥΝ. σώβρακο, σλιπ, κιλότα· ΦΡ. (α) ***κατεβάζω τα βρακιά*** δείχνω ανανδρία, ανεπίτρεπτη υποχωρητικότητα, αφήνοντας άλλον να με κάνει ό,τι θέλει: εντάξει, να *συμβιβαστούμε, αλλά όχι και να κατεβάσουμε τα βρακιά* ΣΥΝ. υποχωρώ, (!) στήνω κώλο (β) **δεν *έχει (δεύτερο) βρακί να φορέσει*** για ανθρώπους εξαιρετικά φτωχούς, για περιπτώσεις εξευτελιστικής ένδειας (γ) ***την πήρε με το βρακί της*** για γυναίκα που την παντρεύτηκε κάποιος, χωρίς αυτή να έχει περιουσία ως προίκα (δ) **βάζω *(κάποιον) στο βρακί μου*** για γυναίκα που έχει απόλυτη επιρροή και εξουσία στον σύζυγο της, που έχει τον πλήρη έλεγχο του: από τότε που τη γνώρισε, τον *έχει βάλει στο βρακί της και τον κάνει ό,τι θέλει* ΣΥΝ. τον σέρνω από τη μύτη (ε) (παροιμ.) ***τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους*** για κάποιον που, ενώ θέλει πολυτελή ή δύσκολα πράγματα, δεν έχει τη διάθεση ή τη δυνατότητα να υποστεί το ανάλογο κόστος (στ) (!) κώλος ***και βρακί*** βλ. λ. *κώλος* (ζ) ***πούλησε και το βρακί του*** βρέθηκε σε μεγάλη ανάγκη, πούλησε τα πάντα, για να καλύψει τα έξοδα **2.** το παντελόνι, κυρ. ως ανδρικό ρούχο. — (υποκ.) βρακάκι (το) [μεσν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βρακίον,* αρχική σημ. «εσωτερικό παντελόνι», υποκ. τού μτγν. *βράκα* (βλ.λ.)]. **βρα**κοζώ**να** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.) η ζώνη που συγκρατεί **ή** δένει στη θέση της τη βράκα. Επίσης **βρακοζώνη**. βρακοφόρος, -α, -ο αυτός που φορά βράκα: οι ~ νησιώτες || ~ *Κρητικός* ΣΥΝ. βρακάς. Επίσης **βρακοφορεμένος**, -η, -ο. βράκτιο (το) {βρακτί-ου | -ων'} ΒΟΤ. καθένα από τα μικρά φύλλα που βρίσκονται στη βάση άνθους ή ανθοταξίας για την προστασία τού νεαρού άνθους και τα οποία συχνά λειτουργούν και ως πέταλα: στις *μπουκαμβίλιες τα - έχουν έντονα χρώματα, ενώ τα πραγματικά τους άνθη δύσκολα διακρίνονται.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. bractea < λατ. bractea (lamina) «λεπτό φύλλο μετάλλου»]. **βρα**κώνο**μαι** ρ. αμετβ. {βρακώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1**. φορώ βρακί **ή** παντελόνι ΑΝΤ. ξεβρακώνομαι **2.** (μτφ.-σπάν.) ξεφεύγω από την απόλυτη (ρτώχια, αποκτώ τα στοιχειώδη. βρακωνω ρ. μετβ. {βράκωσα} βάζω βρακιά σε κάποιον: *βράκωσε το παιδί να φύγουμε.* βράση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων'} 1. η κατάσταση κατά την οποία το νερό (ή άλλο υγρό) βράζει: πάνω στη ~ *ρίχνεις τα μακαρόνια στο νερό* ΣΥΝ. βρασμός· ΦΡ. (α) ***παίρνει βράση*** (για θερμαινόμενο νερό ή άλλο υγρό) φθάνει στο σημείο βρασμού, αρχίζει να κοχλάζει: το *ανακατεύετε χωρίς να το αφήνετε να πάρει βράση* (β) (παροιμ.) στη ***βράση κολλάει το σίδερο*** για περιπτώσεις στις οποίες απαιτείται άμεση απόφαση, αντίδραση (ενώ τα πράγματα βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη): *έπρεπε να ζητήσεις αύξηση την ώρα που σε ρώτησε αν είσαι ευχαριστημένος- ~!* 2. (συνεκδ.) ο χρόνος που εμπειρικά υπολογίζεται ότι χρειάζεται, λ.χ. κατά το μαγείρεμα, για να βράσει το νερό: να πάρει *δυο-τρεις ~ και μετά το κατεβάζεις από τη φωτιά* 3. (για αλκοολούχα ποτά) η κατάσταση ζύμωσης: η ~ *τού μούστου* 4. (μτφ.) η ηλικία ή η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, δύναμη, υγεία: *εγώ ήμουν παιδί, στη ~ μου απάνω* ΣΥΝ. νιότη. **βρασιά** (η) η ποσότητα υλικών (κυρ. τροφίμων) που χωρά να βράσει σε κατσαρόλα ή άλλο μαγειρικό σκεύος: *έκανε μια ~ χόρτα για έξι άτομα* || μια ~ *φακές* ΣΥΝ. μαγειριά. **Βρασίδας** (ο) **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (5ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., πιθ. < *Βρασιαί* (< ρ. *βράσσω),* παραθαλάσσια πόλη των Ελευθερολακώνων, κοντά στα όρια τής Κυνουρίας + αρχ. επίθημα *-ίδας* (ων. -ίδης), που δηλ^{ω}νει καταγωγή από τόπο]. **βρασικα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος **με** τα λάχανα, τις λαχανίδες, τα γουλιά, τα κουνουπίδια, τα μπρόκολα και τα σινάπια (βλ. κ. λ. *κράμβη).* [ΕΤΥΜ. < λατ. brassica «κράμβη»]. **βράσιμο** (το) {βρασίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βράζει κάτι, να θερμαίνεται μέχρι βρασμού: το ~ των *χόρτων* | *των ζυμαρικών.* **βρασμός** (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση υγρού που κοχλάζει, βγάζει φυσαλλίδες και εξαερώνεται σε όλη τη μάζα του συγχρόνως· πραγματοποιείται όταν η τάση ατμών τού υγρού γίνει ίση με την εξωτερική πίεση ΣΥΝ. βράση, βράσιμο, κοχλασμός (β) ΦΥΣ. ***σημείο βρασμού*** η θερμοκρασία τού υγρού κατά τη διάρκεια τού βρασμού· είναι διαφορετική για κάθε υγρό και η τιμή της εξαρτάται από την εξωτερική πίεση: *το - τού νερού είναι 100°C, όταν η εξωτερική πίεση είναι μία ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. σημείο ζέσεως 2. (για αλκοολούχα ποτά) το στάδιο τής ζύμωσης: *έβαλαν τον μούστο σε βαρέλια για ~ στις πλέον κατάλληλες συνθήκες* ΣΥΝ. ζύμωση **3.** (μτφ.) (α) η βαθιά εσωτερική αναταραχή, κατάσταση έντονων, καταλυτικών εσωτερικών διεργασιών ΣΥΝ. αναβρασμός, αναταραχή (β) ΝΟΜ. ***ενβρασμώ ψυχικής ορμής*** *(εν βρασμφ ψυχικής ορμής) σε* κατάσταση η οποία παρεμποδίζει τη σκέψη και η οποία οφείλεται σε ψυχική υπερδιέγερση προκαλούμενη από την αιφνίδια υπερένταση συναισθήματος ή πάθους: *διέπραξε τον φόνο ευρισκόμενος* -· καθημ. λέγεται **εν *βρασμώ ψυχής.*** **βραστά**ρι (το) {βρασταρ-ιού | -ιών'} (διαλεκτ.) το ζεστό ρόφημα: να σου *φτειάξω ένα - για το κρύωμα;* **βραστερ**ός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: ~ *φασόλια* ΣΥΝ. ευκολόβραστος. **βραστήρας** (ο) **1.** οποιοδήποτε σκεύος με αυξημένη αντοχή τοιχωμάτων (κυρ. σε μορφή λέβητα ή εξατμιστήρα) χρησιμοποιείται για τον βρασμό υγρών 2. (ειδικότ.) συσκευή που αποτελείται από αντίσταση, η οποία συνδέεται με καλώδιο και τοποθετείται μέσα σε (συ-νήθ. μικρό) δοχείο με νερό, θερμαίνοντας το νερό με την παροχή ρεύματος και προκαλώντας τον βρασμό του.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βραστήρ, -ήρος* < αρχ. *βράσσω.* Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού ρωσ. garjelSik].

βραστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει υποστεί βρασμό, που έχει μαγειρευτεί σε βρασμένο νερό: *~ πατάτες | κάστανα | χόρτα | κρέας* ΣΥΝ. βρασμένος ΑΝΤ. άβραστος **2**. αυτός που έχει θερμοκρασία βρασμού: *έπεσε στο καζάνι με το ~ νερό || το γάλα του το ήθελε* - ΣΥΝ. ζεματιστός· ΦΡ. (α) ***γλυκός βραστός*** καφές με δοσολογία μιάμιση κουταλιά καφέ και τρεις ζάχαρη (β) ***βραστός, κλαστός και στη μέση κρύος*** (για τον καφέ) όπως να 'ναι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

βρατσέρα (η) **—>** μπρατσέρα

βράχηκα ρ. **->** βρέχω

βράχια (τα) {χωρ. γεν.} έκταση βράχων στην ξηρά, την ακτή ή μέσα στη θάλασσα: τα *κύματα χτυπούσαν στα ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βράχος (τό),* από όπου πληθ. τά *βράχη* (πβ. *ορός - όρη)* και *βράχεα* > *βράχια.* Βλ. κ. *βράχος].*

βραχιόλι **(το)** {βραχιολ-ιού | -ιών} **1**. δακτυλιοειδές κόσμημα που περνιέται γύρω από τον καρπό ή τον βραχίονα: στα *χέρια της κουδουνίζουν τα ~ || ασημένιο | φτηνό | χειροποίητο ~* 2. (κατ' επέκτ.) οποιοσδήποτε πλατύς δακτύλιος, κυρ. από μέταλλο ή άλλο ανθεκτικό υλικό, που συνδέει δύο τμήματα σε μηχανές, συσκευές, μηχανισμούς, όπλα κ.λπ. **3**. (ευφημ.) ***βραχιόλια*** (τα) οι χειροπέδες: *του πέρασαν τα ~.* — (υποκ.) **βραχιολάκι** (το). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *βραχιόλιν* < λατ. bracchiolum, υποκ. τής λ. bracchium < αρχ. *βραχίων,* βλ. και λ. *μπράτσο, μπρασελέ].*

βραχίονας (ο) {βραχιόνων} **1.** ΑΝΑΤ. το άνω τμήμα τού χεριού (άνω άκρου) που περιλαμβάνεται μεταξύ ώμου και αγκώνα: *ιπποτικά προσέφερε τον ~ του στην κυρία που* συνόδευε ΣΥΝ. μπράτσο 2. (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χέρι από την ωμοπλάτη ώς τον καρπό ΣΥΝ. χέρι **3**. ΖΩΟΛ. το μπροστινό άκρο κάθε σπονδυλωτού ζώου, κυρ. το τμήμα από τον ώμο ώς τον αγκώνα των τετραπόδων 4. ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα ή εξάρτημα μηχανισμού με σχήμα που θυμίζει ανατομικό βραχίονα: *ο ~ τού φωνογράφου | τού πικάπ | τού εκσκαφέα | τού γερανού | τού οδοντιατρικού εργαλείου* 5. οτιδήποτε έχει σχήμα ευθύγραμμο ή καμπύλο και τέμνει έναν βασικό άξονα: *οι δύο* - τής *άγκυρας || οι ~ τού λιμανιού προστατεύουν από τη θαλασσοταραχή* ΣΥΝ. ακτίνα 6. (ειδικότ.) ένα από τα διακλαδιζόμενα ρεύματα ποταμού, ειδικότ. στις εκβολές του, στον σχηματισμό δέλτα: *οι ~ τού Νείλου.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βραχίων, -όνος.* Αν η αρχική σημ. τής λ. ήταν «ωμοπλάτη», τότε πιθ. ισχύει η άποψη ενός γραμματικού τού 2ου αι. μ.Χ., ο οποίος υποστήριξε πως η λ. αποτελεί συγκριτικό βαθμό τού επιθ. *βραχύς,* επειδή η ωμοπλάτη είναι μικρότερη από τον πήχυ («ότι εστί *τού πήχεως βραχύτερος»).* Βλ κ. *μπράτσο}.*

> **βραχίονας - μπράτσο**. Το τμήμα ανάμεσα στον ώμο και στον αγκώνα, που μαζί με τον πήχυ (το τμήμα ανάμεσα στον αγκώνα και τον καρπό) και τον καρπό αποτελούν το χέρι ή άνω άκρο, ονομάζεται **βραχίονας** (βραχίων). Δεν είναι βέβαιο, όπως πιστεύει ένας αρχαίος γραμματικός, αν η λ. σήμαινε αρχικά «βραχύτερος, μικρότερος», αποτελώντας συγκριτικό βαθμό τού *βραχύς* σε -ίων (πβ. *καλλίων, μείζων* < *μεγ-_/ων κ.ά.) και δηλώνοντας πιθ. ότι το τμήμα αυτό τού χεριού είναι βραχύτερο (μικρότερο) από το υπόλοιπο τμήμα τού χεριού *(πήχυ* και *καρπό).* Βέβαιο είναι, αντιθέτως, ότι από το αρχ. ελλ. *βραχίων* πλάστηκε το λατ. brachium, από όπου σχηματίστηκε το βενετσιάνικο brazzo, που πήραμε στα Ελληνικά ως *μπράτσο*\ Αρα το μπράτσο δεν είναι παρά αντιδάνειο τής Ελληνικής (δάνεια λ. που, με τη σειρά της, είναι δάνειο από την Ελληνική, όπου ξαναγύρισε με άλλη μορφή· πβ. *βάρκα* < λατ. *barca* < ελλ. *βάρις).*

βραχιόνιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον βραχίονα: *~ οστό | μυς.*

Βράχμα (ο) {άκλ.} ένας από τους σημαντικότερους ινδουιστικούς θεούς, μέλος τής τριάδας (μαζί με τον Κρίσνα και τον Σίβα) που αποτελεί την ύψιστη θεότητα. [ΕΤΥΜ. < σανσκρ. Brahma (προφ. Μπράμα), βλ. κ. *βράχμαν].*

βράχμαν (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (στην ινδουιστική φιλοσοφία) το υπέρτατο ον, η αιώνια, ενσυνείδητη, άφθαρτη και πανταχού παρούσα πνευματική πηγή τού σύμπαντος. [ΕΤΥΜ. < σανσκρ. brahman «προσευχή»].

βραχμανισμός (ο) [1847] ΘΡΗΣΚ. αρχαία ινδική θρησκεία, που διαδέχεται τον βεδισμό και αποδίδει μεγάλη σημασία σε ατομικές θεότητες και στη θρησκευτική λατρεία ΣΥΝ. ινδουισμός. — βραχμανι-κός,-ή,-ό [1867].

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. brahmanisme < σανσκρ. brahman «προσευχή»].

βραχμάνος (ο) {βραχμάν-ες κ. -οι} μέλος τής ανώτερης τάξης (κάστας) των ινδουιστών, από την οποία προέρχονται και τα μέλη τού ιερατείου.

βραχνάδα (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η χαρακτηριστική αλλοίωση τής χροιάς τής φωνής, μείωση τής οξύτητας και τής διαύγειας της, λόγω πάθησης των φωνητικών χορδών ή ψύξης: το *κρύωμα έφυγε, αλλά του άφησε μια ~ για λίγες μέρες.* Επίσης βράχνα.

βραχνάς (ο) {βραχνάδες} **1**. ο νυχτερινός εφιάλτης που, κατά τη λαϊκή παράδοση, προκαλείται από δαιμονικό, το οποίο κατά τη διάρκεια τού ύπνου κάθεται πάνω στο στήθος τού κοιμισμένου 2. (μτφ.) οτιδήποτε (κυρ. πρόσωπο ή κατάσταση) προκαλεί άγχος, έντονη ψυχολογική πίεση και στενοχώρια· κυρ. στη ΦΡ. ***(κάτι | κάποιος) μου έγινε βραχνάς:*** *τα γραμμάτια που πρέπει να εξοφλώ κάθε μήνα, μου έχουν γίνει μεγάλος ~* ΣΥΝ. μπελάς.

[ΕΤΥΜ. < **βαρχνάς* (με αντιμετάθεση) < μεσν. *βαρυχνάς* < **βαρυφνάς* < **βαρυ-υπνάς (< βαρύς + ύπνος),* με την επίδρ. τού *βραχνός].*

βραχνιάζω ρ. αμετβ. {βράχνιασ-α, -μένος} αποκτώ βραχνάδα (κυρ. λόγω κρυώματος ή καταπόνησης τής φωνής): *βράχνιασε απ' τις φωνές χθες στο γήπεδο.* — βράχνιασμα (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βραγχιάζω* «πνίγω» < αρχ. *βραγχιώ (-άω)* < *βρόγχος,* βλ. κ. βραχνός].

βραχνοκοκορας (ο) {βραχνοκοκόρων} **1.** ο κόκορας (που η φωνή του είναι χαρακτηριστικά βραχνή) **2**. (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) άνθρωπος με έντονα βραχνή φωνή.

βραχνός, -ή, -ό **1.** (φωνή) που έχει βραχνάδα, που είναι τραχιά είτε εκ φύσεως είτε από κρυολόγημα ή καταπόνηση των φωνητικών χορδών 2. (κατ' επέκτ.) (ήχος) που θυμίζει βραχνή φωνή: *ο ~ ήχος τού ξε-κούρδιστου βιολιού* 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει βραχνάδα στη φωνή του: ήταν - *απ' το χθεσινό ξενύχτι | από το κάπνισμα* ΣΥΝ. βρα-χνιασμένος. — βραχνά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βραγχός* < αρχ. *βράγχος,* αγν. ετύμου. Η λ. συσχετίστηκε σημασιολογικά και με το ουσ. *βρόγχος* «τραχεία, θηλιά»].

βραχογραφία (η) {βραχογραφιών} εικόνα ζωγραφισμένη ή χαραγμένη σε βράχο (συνήθ. στα εσωτερικά τοιχώματα σπηλαίων): *οι περίφημες ~ των σπηλαίων Αλταμίρα στη Β. Ισπανία.*

βραχονήσι (το) {δύσχρ. βραχονησ-ιού | -ιών} το άγονο νησί **με** άγρια και βραχώδη διαμόρφωση ΣΥΝ. ξερονήσι.

βραχονησίδα (η) το μικρό και ακατοίκητο βραχώδες νησί.

βράχος (ο) {βράχοι κ. βράχια (τα)} **1**. μεγάλος πέτρινος όγκος: *κατά την ενεργοποίηση τού ηφαιστείου τεράστιοι ~ εκσφενδονίζονταν στον αέρα ||* πηδώντας *από ~ σε ~* **2.** (ειδικότ.) πέτρινος όγκος που σχηματίζει λόφο ή απότομο ύψωμα πάνω στην επιφάνεια τής γης: ο *ιερός ~ τής Ακροπόλεως* 3. ο πέτρινος όγκος σε ακτή ή και μέσα στη θάλασσα: *πάνω απ' τη θάλασσα υψώνονταν ~ θεόρατοι || «βράχο-βρά-χο τον καημό μου, τον μετράω και πονώ...»* (τραγ.) 4. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σταθερότητα και ψυχική δύναμη, που δεν υποχωρεί από τις θέσεις ή τα πιστεύω του: *στάθηκε ~ ακλόνητος στην άρνηση του || ~ ηθικής.* — (υποκ.) βραχάκι (το) (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βράχος (τό)* (που έγινε αρσ. γένους και έλαβε έτσι μεγεθ. σημ.), από τον πληθ. *βραχέα* (ενν. *ύδατα)* τού αρχ. επιθ. *βραχύς.* Η λ. σήμαινε αρχικά τα ρηχά νερά, αργότερα όμως δήλωσε και τις απόκρημνες πετρώδεις ακτές, ο πληθ. *βράχια* < αρχ. *βραχέα* (με αναβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

> **βράχος** - βράχοι | βράχια, ο πληθυντικός τής λ. **βράχος** (ο) σχηματίζεται με δύο τρόπους ή κατά δύο γένη και ανήκει στα λεγόμενα «διπλόκλιτα» ή «διπλοσχημάτιστα» ή «ετερόκλιτα»: ενικός **ο βράχος** (αρσενικό) - πληθυντικός **οι βράχοι** και **τα** βράχια (ενικός «το βράχι» δεν υπάρχει!). Όμοια σχηματίζονται και ουσιαστικά όπως: *ο λόγος - οι λόγοι | τα λόγια, ο χρόνος - οι χρόνοι | τα χρόνια, ο ουρανός - οι ουρανοί | τα ουράνια, ο φάκελος - οι φάκελοι | τα φάκελα, ο/η βάτος - οι βάτοι | τα βάτα, ο αδελφός - οι αδελφοί | τα αδέλφια, ο ξάδελφος - οι ξάδελφοι | τα ξαδέλφια* κ.ά. Των ουσιαστικών αυτών δεν απαντά κανονικώς ενικός σε ουδέτερο γένος («το λόγι», «το χρόνι», «το ουράνι» κ.τ.ό.!). Υποχωρητικά μπορεί σπανιότερα στον προφορικό λόγο ή στη λογοτεχνία να σχηματιστεί και τύπος ενικού: το *φάκελο, το αδέλφι, το ξαδέλφι.* Σε μερικά από αυτά θα μπορούσε να διακρίνει κανείς και σημασιακή διαφορά μεταξύ αρσενικού και ουδετέρου πληθυντικού: *οι χρόνοι* (τού ρήματος) - τα χρόνια (τής ζωής)· *οι λόγοι* (που εξεφώνησε ή οι αιτίες) - τα *λόγια* (οι λέξεις), *οι φάκελοι* (των υπόπτων) - τα *φάκελα* (των επιστολών). Ωστόσο, η διαφορά αυτή δεν είναι τόσο απόλυτη (μπορεί να λεχθεί: *Χρησιμοποίησε πολλούς φακέλους για τις επιστολές)* και μπορεί να αρθεί σπανιότερα σε λογιότερες φράσεις *(Οι λόγοι του γέννησαν ελπίδες στους πολίτες - Στους μακρούς χρόνους τής δοκιμασίας τού Γένους).*

βραχότοπος (ο) (βραχοτόπων) ο βραχώδης, άγονος και ξερός τόπος ΣΥΝ. αγριότοπος, ξερότοπος. Επίσης (λαϊκ.) **βραχοτοπιά** (η) κ. **βραχο-τόπι** (το).

βραχύ- κ. **βραχύ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: **1**. είναι μικρό, έχει μικρές διαστάσεις: *βραχύ-σωμος 2.* έχει μικρή διάρκεια: *βραχύ-βιος, βραχύ-χρονη* (συλλαβή), *βραχύ-λογος.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *βραχύς* (π.χ. *βραχύ-βιος, βραχυ-λογία)* και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξέν. σύνθετα (π.χ. γαλλ. brachy-graphie].

βραχύβιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σύντομο διάστημα ζωής: *~ οργανισμός* ΣΥΝ. ολιγόζωος, ολιγόβιος ΑΝΤ. μακρόβιος 2. (μτφ.) αυτός που έχει σύντομη διάρκεια: η *~ δημοκρατία τής Βαϊμάρης κατέρρευσε με την άνοδο τού Χίτλερ* || η *συμφωνία αποδείχθηκε τελικά* -ΣΥΝ. ολιγόχρονος, σύντομος. — **βραχυβιότητα** (η) [αρχ.].

βραχυγραφία (η) [1833] {βραχυγραφιών} συντομευμένη γραφή λέξης με παράλειψη των περισσότερων γραμμάτων της για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και χώρου: *το »μτφ.» αποτελεί ~ τού «μεταφορικά»* || *πίνακας βραχυγραφιών* ΣΥΝ. συντομογραφία, σύντμηση. — **βραχυγράφος** (ο/η), **βραχυγραφίας,** -ή, -ό [1857], βραχυγραφικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachygraphie].

βραχυδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. κληρονομική πάθηση κατά την οποία ένα ή περισσότερα δάχτυλα (των χεριών ή των ποδιών) εμφανίζονται πιο κοντά από το φυσιολογικό. — **βραχυδάκτυλος**, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. brachydactylia].

βραχύκαννος, -η, -ο [1893] (όπλο) που έχει κάννη μικρού μήκους: *~ τουφέκι | καραμπίνα* ΣΥΝ. κοντόκαννος ΑΝΤ. μακρύκαννος.

βραχυκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΛ. (στην Αρχ. Ελληνική) (λέ-

ξη) που έχει βραχεία λήγουσα: η λέξη «τέλος» είναι ~ ΑΝΤ. μακροκατάληκτος **2**. ΜΕΤΡ. (μέτρο) στο οποίο λείπει ο τελευταίος πους τού στίχου. — βραχυκατάληκτα επίρρ., **βραχυκαταληξία** (η) [μτγν.].

βραχυκεφαλία (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ανθρωπομετρικός χαρακτήρας ατόμων, των οποίων το κρανίο έχει πλάτος που αντιστοιχεί στα 4/5 τού μήκους του (πβ. λ. *δολιχοκεφαλία).* — βραχυκέφαλος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachycéphalie].

βραχυκύκλωμα (το) {βραχυκυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σύνδεση με αγωγό αμελητέας αντίστασης σημείων ηλεκτρικού κυκλώματος που έχουν διαφορετική τάση, η οποία μπορεί (υπό ορισμένες προϋποθέσεις) να προκαλέσει καταστροφή τού κυκλώματος λόγω υπερβολικής αύξησης τής έντασης τού ρεύματος **2.** (συνεκδ.) η καταστροφή τού κυκλώματος από την παραπάνω αιτία. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. short-circuit].

βραχυκυκλώνω ρ. μετβ. {βραχυκύκλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ βραχυκύκλωμα (σε ηλεκτρικό κύκλωμα) 2. (μτφ.) εμποδίζω την απρόσκοπτη λειτουργία (συστήματος, θεσμού κ.λπ.): *οι συνεχείς αλλαγές διοικήσεως και προγραμμάτων εργασίας έχουν βραχυκυκλώσει τη λειτουργία τής εταιρείας* 3. (αργκό για πρόσ.) προκαλώ σύγχυση ή αμηχανία, μπερδεύω (κάποιον), τον κάνω να μην ξέρει πώς να αντιδράσει: του *έκανε ξαφνικά μια δύσκολη ερώτηση και τον βραχυκύκλωσε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κομπλάρω.

βραχυκύκλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση τής σύνδεσης βραχυκυκλώματος σε ένα ηλεκτρικό κύκλωμα.

βραχυλογία (η) [αρχ.] {βραχυλογιών} 1.ΓΛΩΣΣ. το σχήμα λόγου που συνίσταται στην παράλειψη των ευκόλως εννοουμένων όρων μιας πρότασης χάριν συντομίας: στη *φράση «αυτός δεν ακούει τον θόρυβο, εγώ όμως ναι» υπάρχει —, γιατί παραλείπεται το «ακούω τον θόρυβο»* ΣΥΝ. έλλειψη **2**. (γενικότ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από οικονομία και συντομία διατύπωσης ΣΥΝ. ολιγολογία, λακωνικότητα, επιγραμματικότητα ΑΝΤ. πλατειασμός, πολυλογία, μακρηγορία. — **βραχύλογος**, -η, -ο [αρχ.] κ. βραχυλογικός, -ή, -ό, **βραχυλογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}, **βραχυλογικ-ά** | **-ώς** επίρρ.

βράχυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} (λόγ.) 1.ο περιορισμός των διαστάσεων μεγέθους ΣΥΝ. μείωση, ελάττωση, σμίκρυνση ΑΝΤ. επιμήκυνση, διεύρυνση **2**. ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο μια μακρά συλλαβή μετατρέπεται σε βραχεία: *μετρική ~ || βράχυνση φωνήεντος προ άλλου φωνήεντος (π.χ. *βασιλήων > βασιλέων)* 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ***προοπτική βράχυνσης*** η απεικόνιση πρωτοτύπου σε μικρότερες διαστάσεις. — βραχυντικός, -ή, -ό [μτγν.], **βραχύνω** ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βράχυνσις* < αρχ. *βραχύνω* < *βραχύς*, ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το γερμ. Kürzung].

βραχυπρόθεσμος, -η, -ο [1874] αυτός τού οποίου η λειτουργία, η ισχύς, η αποτελεσματικότητα γίνονται αισθητές σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα: ~ *δάνειο | μέτρα | οφέλη | χρέος* ΑΝΤ. μακροπρόθεσμος. — βραχυπρόθεσμα | **βραχυπροθέσμως** [1833] επίρρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. short term].

βραχύς, -εία, -ύ {βραχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)- βραχύτ-ερος - ατός) (λόγ.) 1. αυτός που έχει μικρές διαστάσεις και ειδικότ. μικρό μήκος ή ύψος: ~ *σκέλος || στενή και - πάροδος* ΣΥΝ. κοντός ΑΝΤ. μακρύς, επιμήκης 2. χρονικά σύντομος: η *ισχύς τού εμβολίου τής γρίπης είναι βραχείας διαρκείας || «η τέχνη μακρά, ο βίος βραχύς»* (λατ. ars longa, vita brevis) ΣΥΝ. ολιγόχρονος ΑΝΤ. μακρόχρονος- ΦΡ. (αρχαι-οπρ.) ***διά βραχέων*** με συντομία, με λίγα λόγια, χωρίς περιττές διατυπώσεις: δεν *προτίθεμαι να μακρηγορήσω' θα εκθέσω ~ τις απόψεις μου* ΣΥΝ. σύντομα, με λίγα λόγια, γκρόσο μόντο, λακωνικά **3**. ***βραχύ*** (το) η συντομία τής έκφρασης: *επαινέθηκε το - και λακωνικόν τής εισηγήσεως* ΣΥΝ. βραχύτητα, συντομία, λακωνικότητα 4. ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει σύντομη διάρκεια στην προφορά του: τα ~ *φωνήεντα τής Αρχαίας Ελληνικής είναι το «ο» και το «ε»* || ~ *συλλαβή* ΣΥΝ. βραχύχρονος ΑΝΤ. μακρός 5. ΦΥΣ. *βραχέα* ***(κύματα)*** τα ραδιοκύματα με μήκος κύματος 10-100 μέτρα, που χρησιμοποιούνται σε ραδιοφωνικές κυρ. μεταδόσεις για υπεραστικές λήψεις ή εκπομπές. — **βραχέως** επίρρ. [αρχ.], βραχύτητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, *βραχίονας*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. **mrghu-* «βραχύς», πβ. σανσκρ. miihu «ξαφνικά», ίσως και λατ. brevis (< **mreghu-i*), γαλλ. bref, ισπ. breve].

βραχύσωμος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει σώμα μικρού ύψους ΣΥΝ. βραχύκορμος, κοντός ΑΝΤ. μεγαλόσωμος, υψηλόσωμος.

βραχυχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαρκεί για σύντομο χρονικό διάστημα, που στερείται χρονικής εκτάσεως: η *εξαγγελία μας δεν αποτελεί ~ προεκλογικό πυροτέχνημα, αλλά ηθική δέσμευση || ~ αποτέλεσμα | διάρκεια | εμπειρία* ΑΝΤ. μακροχρόνιος. Επίσης **βραχύχρονος**, -η, -ο (βλ. κ. λ. *βραχύς*, σημ. 2).

Βραχώδη Όρη (τα) {Βραχωδών Ορέων} οροσειρά τού Α. τμήματος τής Β. Αμερικής. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Rocky Mountains].

βραχώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βραχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (για τόπο, περιοχή) αυτός που είναι γεμάτος βράχια: ~ *έδαφος | ακτή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βράχωμα (το) {βραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκαρφάλωμα κυρίως των γιδιών σε βραχώδη, εξαιρετικά δύσβατα μέρη (από όπου δεν μπορούν να κατέβουν) **2.** περιοχή με πολλά βράχια.

βρε μόριο **1**. (κλητικό) (α) για έκφραση οικειότητας, συναισθηματικής προσέγγισης: ~ *παιδάκι μου, γιατί δεν με ακούς λιγάκι;* || ~ *ψυχή μου, γιατί βασανίζεσαι;* (β) στην αρχή υποτιμητικών εκφράσεων: ~ *κάθαρμα, σ' εμένα θα μιλήσεις έτσι!* || ~ *παλιάνθρωπε!* 2. για να δηλωθεί έκπληξη, αρνητική ή θετική, αιφνιδιασμός από τις εξελίξεις: - τι *ήταν αυτό που πάθαμε στα καλά καθούμενα!* || ~ *τον Σταύρο! Πώς και μας θυμήθηκες;* || ~ τον *αθεόφοβο τι έκανε!* || ~ συ, *κοίτα τι ωραία που ζωγραφίζει!* ΦΡ. (α) (με κατάλληλο επιτονισμό) ***βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...*** για την έκφραση τής προσπάθειας κάποιου να πείσει άλλον: *τον παρακάλεσα, τον ικέτεψα, -, αυτός τίποτα!* (β) ***βρε αμάν, βρε ζαμάν*** βλ. λ. *αμάν* (βλ. κ. λ. ρε, *μωρέ).* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μρε (από όπου και *μπρε* με ηχηροποίηση) < *μωρέ* (από όπου και *ωρέ* με αποβολή τού αρχικού συμφώνου), κλητ. τού αρχ. επιθ. *μωρός*, από φρ. όπως *μωρέ άνθρωπε*, όπου το επίθ. έλαβε επι-φωνηματική χρήση· πβ. κ. *καλέ].*

βρε - μωρέ - ωρέ - ρε. Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους, αρχίζοντας από τους κλασικούς, χρησιμοποιείται η κλητική πτώση τού επιθ. **μωρός**, ο τύπος **μωρέ** και μώρε (με αναβιβασμό τού τόνου), για να προσφωνήσει κανείς κάποιον επιτιμητικά ή μειωτικά: *«φαίη γαρ αν, ω μώρε, ουκ ιατρεία εις τον νοσούντα;»* (Πλάτ. *Νόμοι* 9, 857d)· *«πυθοϋ μου και ει αρζεν πάλιν έρώ σοι, μωρέ, ποίαν αρχήν μείζονα ης άρχει;»* (Αρριανού *Επικτ. Διατρ.* Γ κβ' 85) και στο Ευαγγέλιο: *«Έγώ δέ λέγω ύμϊν ότι πάς ό όργιζόμενος τω άδελφφ αυτού ένοχος έσται τη κρίσεν δς δ' αν εϊπη τω άδελφω αυτού "Ρακά", ένοχος εσται τω συνεδρία)· ος δ' αν εϊπη "μωρέ", ένοχος έσται εις την γέενναν τού πυρός»* (Ματθ. 5, 22). Το *μωρέ* αρχικά θα σήμαινε «ανόητε, χαζέ». Με την πάροδο τού χρόνου εξελίχθηκε σε απλό επιφώνημα (πβ. καλέ: τι λες, *καλέρίΚε: άκου, φίλε).* Από το *μωρέ* προήλθαν τα **ωρέ** (με σίγηση τού μ-) και ρε (σί-γηση τού ω-): *μωρέ > ωρέ > ρε.* Παράλληλα, με συγκοπή τού *-ω-*στο *μωρέ* προήλθε το **μρέ*, από όπου (με ανάπτυξη τού χειλικού β) το **μβρέ*, που εξελίχθηκε σε **βρε** (απλοποίηση τού αρκτικού συμφωνικού συμπλέγματος με σίγηση τού μ-) και διαλεκτικό μπρε (πβ. *εμβαίνω > μπαίνω).* Η επίδοση τού **ρε** στη σύγχρονη προφορική ομιλία ιδίως των νέων τείνει να καθιερώσει το *ρε* σε απλό εισαγωγικό επιφώνημα «οικείων» προσφωνήσεων. Τελευταία, το ρε τείνει να συνοδεύεται και από την κλητική τού ουσιαστικού μαλάκας, που βαθμηδόν χάνει την αρχική σημασία του και εξελίσσεται σε «προσφώνηση οικειότητας» στην ομιλία αρκετών νέων *(Πες μου, ρε μαλάκα, θα 'ρθεις μαζί ή όχι;).* Τέτοιες προσφωνήσεις θεωρούνται ακόμη χυδαίες και αποφεύγονται στον κοινό λόγο.

βρένμα (το) {βρέγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. το μέρος τού κρανίου που αποτελεί το σημείο συνάντησης των μετωπιαίων και των βρεγ-ματικών οστών του (βλ. κ. *βρεγματικός).*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βρέγμα* | *βρέχμα* | *βρεχμός*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. **bhregh-* «κρανίο», γερμ. Brägen, αρχ. αγγλ. brægen (> αγγλ. brain). Η σύνδεση με το ρ. *βρέχω* (ήδη από τον Ιπποκράτη και τον Αριστοτέλη) λόγω τού ότι αυτό το τμήμα τού κρανίου αργεί να σκληρυνθεί, οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

βρεγματικός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού βρέγματος: ~ *όργανο | οφθαλμός-* ΦΡ. ***βρεγματικό οστό*** καθένα από τα οστά που σχηματίζουν το πλάγιο και επάνω τμήμα τού σκελετού τής κεφαλής από κάθε πλευρά.

βρεγμένος, -η, -ο → βρέχω

βρέθηκα ρ. → βρίσκω

βρεκεκέξ ως μίμηση τού κοάσματος τού βατράχου· λέγεται επίσης και *βρεκεκέξ κοάξ κοάξ.* [ΕΤΥΜ. αρχ., ηχοποιημένη λ.].

Βρέμη (η) πόλη τής ΒΔ. Γερμανίας στη Βόρεια Θάλασσα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Bremen < αρχ. γερμ. brem «ελώδης τόπος»].

βρέξιμο (το) [μεσν.] {βρεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βραχεί (κάτι) ή να βρέξει κανείς (κάτι): το ~ τού *υφάσματος, για να σιδερωθεί* ΣΥΝ. μούσκεμα.

βρεσίδι (το) {βρεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το τυχαίο εύρημα. [ΕΤΥΜ. < **εύρεσίδιον*, υποκ. τού αρχ. *εϋρεσις].*

Βρέστη (η) πόλη τής ΒΔ. Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Brest < κελτ. bre «λόφος», καθώς η πόλη κείται μεταξύ δύο λόφων].

Βρετάνη (η) περιοχή τής ΒΔ. Γαλλίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Bretagne, βλ. κ. *Βρετανία].*

Βρετανία (η) **1**. η γεωγραφική περιοχή που καλύπτεται σήμερα από τη Μεγάλη Βρετανία **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ.λ.). — **Βρετανός** (ο), Βρετανή (η), βρετανικός, -ή, -ό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Britain, που ανάγεται στο κελτ. φύλο των *Βρετανών* (αγγλ. Britons). Οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Britannia το σύνολο των Βρετανικών Νήσων. Όταν, όμως, μέρος των Βρετανών αναγκάστηκε να διασχίσει τη Μάγχη, για να αποφύγει τις επιδρομές των Αγγλοσαξόνων (5ος αι. μ.Χ.), και ίδρυσε στη ΒΔ. Γαλλία (τότε Γαλατία) την περιοχή που είναι σήμερα γνωστή ως Βρετάνη (γαλλ. Bretagne), ήταν αναγκαίο να δοθεί η ονομασία *Μεγάλη Βρετανία στα* Βρετανικά Νησιά, προκειμένου να διαφοροποιείται από τη γαλατική Βρετάνη. Σε ό,τι αφορά στην καθ' εαυτήν ετυμ. τού ονόματος Britannia, υποστηρίζεται ότι συνδ. με το αρχ. εθνωνύμιο *Πρεττανοί* (μαρτυρείται σε ελλην. κείμενα τού 4ου αι. π.Χ.), το οποίο είναι αγν. ετύμου. Βλ. κ. *Ηνωμένο Βασίλειο].*

Βρετανία - **Βρετανός** - **Βρετανικός: με** -τ- ή **με** -νν-; Στην Αρχ. Ελληνική (στον Αριστοτέλη κ.α.) απαντά μόνον η λ. Βρετανικός | Βρεττανικός με ένα ή και με δύο τ. Επειδή σε περιπτώσεις διπλής γραπτής παράδοσης προτιμάται η απλούστερη γραφή, το *Βρετανία - Βρετανός - Βρετανικός* μπορούν να γράφονται με ένα τ. Με -νν- (Βρεταννία κ.λπ.) γράφτηκε η λ. από τη λατινική της ονομασία (Britannia), πράγμα που δεν υποχρεώνει να γραφεί και στα Ελληνικά με δύο -ν-, αφού η ελληνική ονομασία -που είναι και

παλαιότερη- δεν εμφανίζεται **με** δύο -ν-. **Η** ονομασία τής Βρετανίας προήλθε ως εξής: ελλην. *Βρετ(τ)ανοί* πιθ. από αρχ. *Πρετ(τ)ανοί* -ίσως συγγενές προς το *βρέτας*- που σήμαινε πιθ. «τους ζωγραφισμένους, τους φέροντες τατουάζ», (από τη συνήθεια των αρχαίων Βρετανών να στολίζουν το σώμα τους **με** χρώματα) > λατ. Brit(t)anni > λατ. Bri(t)annia > αρχ. γαλλ. **Bretaigne** > μέσ. αγγλ. **Bretayne** > νεότ. αγγλ. Britain (13ος αι.). Παράλληλα προς τη Βρετανία υπήρχε και η Βρετάνη **(Bretagne)** στη ΒΔ. Γαλλία, απέναντι από την Αγγλία. **Η** Βρετάνη ιδρύθηκε τον **5**ο αι. από Βρετανούς τής **Ν**. Βρετανίας, που κατά τις επιδρομές των γερμανικών φύλων (Αγγλων, Σαξόνων κ.ά.) κατέφυγαν προς νότον, περνώντας τη Μάγχη, και ίδρυσαν τη Βρετάνη (αγγλ. **Brittany**). **Σ**ε αντίθεση προς τη μικρή αυτή Βρετανία (**Little** Britain), τη γαλλική Βρετάνη, η αγγλική Βρετανία ονομάστηκε *Μεγάλη Βρετανία* («More Brutaine» τον 13ο αι. και «**Bretaygne the grete**» > **Great Brita**in τον 14ο αιώνα). Οι κάτοικοι τής γαλλικής Βρετάνης ονομάζονται Βρετανοί.

Βρετανικές Ονδούρες (οι) → Μπελίσε

βρετανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται **με** τη Μεγάλη Βρετανία (βλ.λ.): ~ *κοινή γνώμη* | *κυβέρνηση* | *στέμμα* | *Κοινοπολιτεία* | *αποικίες* || το - *λιοντάρι* (η ~ Αυτοκρατορία)· ΦΡ. ***βρετανικά Αγγλικά*** τα Αγγλικά που ομιλούνται στη Βρετανία (αλλά, σε γενικές γραμμές, και στην Αυστραλία και τη Ν. Ζηλανδία, καθώς και σε πρώην αποικίες), κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τα αμερικανικά Αγγλικά **2**. αυτός που είναι αντιπροσωπευτικός τής ψυχοσύνθεσης των κατοίκων τής Βρετανίας: ~ *φλέγμα* | *χιούμορ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία*.

βρετίκια (τα) {βρετικιών} (λαϊκ.) τα χρήματα **ή** γενικότ. οτιδήποτε προσφέρεται ως ανταμοιβή σε αυτόν που βρήκε και παρέδωσε χαμένο αντικείμενο στον νόμιμο κάτοχο του ΣΥΝ. (λόγ.) εύρετρα. Επίσης βρετικά [ΕΤΥΜ. < *βρετός* < αρχ. *εύρετός* < *ευρίσκω* + παραγ. επίθημα *-ίκια]*.

βρετονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται **με** τη Βρετάνη (βλ.λ.).

βρεφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται **με** τα βρέφη, που προορίζεται για τα βρέφη: ~ *ηλικία* | *ανάπτυξη* | *αθωότητα* | *ασθένειες* | *τροφές* | *ρούχα* | *σταθμός* 2. (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στην αρχή, το ξεκίνημα έργου ή προσπάθειας: η *εκπομπή αυτή είχε μεγάλη απήχηση ήδη από τα* - *της βήματα* ΣΥΝ. πρώιμος, αρχικός. — **βρε**-φικά επίρρ.

βρεφοδόχος (η) [1866] (παλαιότ.) η ειδική **θή**κη που τοποθετούσαν έξω από βρεφοκομεία για την υποδοχή έκθετων βρεφών. [ΕΤΥΜ. < *βρέφος* + *-δόχος* < *δέχομαι]*.

βρεφοζυγός (ο) η ειδική ζυγαριά για τη ζύγιση βρεφών.

βρεφοκομείο (το) [1862] το κοινωφελές ίδρυμα, κυρ. δημόσιου χαρακτήρα, για την περίθαλψη βρεφών που στερούνται μητρικής φροντίδας (εκθέτων) (πβ. λ. *ορφανοτροφείο)*.

βρεφοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η περίθαλψη και ανατροφή βρέφους και οι γνώσεις που απαιτούνται σχετικά. Επίσης **βρεφοκομική — βρεφοκόμος** (ο/η) [1888], **βρεφοκομώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βρεφοκομώ* < *βρέφος* + *κομώ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. κ. *-κομία)]*.

βρεφοκομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται **με** τη βρεφοκομία: ***-***αντίληψη | *περίθαλψη* | *έλεγχος*.

βρεφοκρατούσα (η) [μεσν.] αγιογραφικό προσωνύμιο τής Θεοτόκου- στην εικόνα αναπαριστάται η Παναγία **με** τον Χριστό βρέφος στην αγκαλιά της.

βρεφοκτονία (η) {βρεφοκτονιών} ο φόνος βρέφους. — βρεφοκτό-**νος** (ο/η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ***-κτονία.***

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βρεφοκτόνος* < *βρέφος* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «σκοτώνω»].

βρεφονηπιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται **με** την ιατρική και παιδαγωγική φροντίδα βρεφών και νηπίων: ~ *σταθμός*.

βρεφονηπιοκόμος (ο/η) αυτός που έχει **ειδικευθεί** στην περιποίηση, απασχόληση και φύλαξη βρεφών και νηπίων. — βρεφονηπιοκο-**μία** (η), βρεφονηπιοκομικός, **-ή.** -ό.

[ΕΤΥΜ. < *βρέφος* + *νήπιο* + *-κόμος* < αρχ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία)]*.

βρέφος (το) {βρέφ-ους | -η, -ών} **1.** το παιδί κατά τους πρώτους μήνες μετά τη γέννηση του, στο πρώτο στάδιο τής ανάπτυξης του: *θηλάζω το* - ΣΥΝ. μωρό, μπέμπης | μπέμπα· ΦΡ. (α) ***θείο(ν) βρέφος*** (i) ο νεογέννητος Χριστός (ii) κάθε εικονογραφική παράσταση τού νεογέννητου Χριστού (β) ***εμπόριο βρεφών*** η κακουργηματική πράξη τής διάθεσης βρεφών προς υιοθεσία κατά παράνομο τρόπο και επί πληρωμή **2**. (μειωτ.) ο πολύ νεαρός στην ηλικία και άπειρος: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με βρέφη!*

[ΕΤΥΜ. αρχ. **< I.E**. *g^{w}r-ebh- | *g^{w}er-bh- «βρέφος», πβ. σανσκρ. **g**ar**bha**-«μήτρα»].

βρέφος: συνώνυμα. Τα στάδια τής ηλικίας τού ανθρώπου είναι πολύ χρήσιμα στην επικοινωνία και απαιτούν ακρίβεια στη χρήση τους. Ωστόσο, συχνά παρατηρείται σύγχυση στη χρήση των λέξεων, ανάμεσα λ.χ. στις λ. *έμβρυο* και *νεογνό* ή *βρέφος* και *νήπιο* κ.ο.κ. Από τη σύλληψη μέχρι τη γέννηση ενός παιδιού (προγεννητική περίοδος) **μιλά**με για το **έμβρυο** (ξεκινάει **με** το γονιμοποιημένο ωάριο και φθάνει στην απαλλαγή από το εμβρυακό περίβλημα κατά τον τοκετό). Τις τέσσερεις πρώτες εβδομάδες από τη γέννηση του, δηλ. μέχρι να συμπληρώσει το παιδί έναν (1) **μή**να ζωής χαρακτηρίζεται ως **νεογνό ή** νεογέννητο. Από ενός μηνός (για την ακρίβεια από την 17η ημέρα από τη γέννηση του) μέχρι και ηλικίας 12 μηνών ονομάζεται **βρέφος ή μωρό** (στην καθημερινή γλώσσα). Κατά την περίοδο από ενός έτους μέχρι 6 ετών χαράκτηρίζεται ως νήπιο («πρώτη παιδική» ηλικία = νηπιακή). Από 6 ετών μέχρι 12 (για τα κορίτσια) και 14 (για τα αγόρια) χαρακτηρίζεται ως παιδί («δεύτερη παιδική» ηλικία = σχολική). Από την ηλικία των 12 και 14 ετών αντιστοίχως για τα κορίτσια και τα αγόρια αρχίζει η **εφηβεία ή** ήβη, η οποία φθάνει τα 18 (στα κορίτσια) και τα 20 (για τα αγόρια). Κατά την περίοδο αυτή μιλάμε για **εφήβους**. Μέχρι και την εφηβεία τους οι νέοι θεωρούνται (νομικώς) ανήλι-**κοι. Η** ενηλικίωση (στην ελληνική νομοθεσία) αρχίζει μετά τη συμπλήρωση τού 18ου έτους τής ηλικίας ενός ατόμου, οπότε και χαρακτηρίζεται ενήλικος. **Η** προέλευση των λέξεων για την παιδική ηλικία είναι ενδιαφέρουσα. Το **έμβρυο**, αρχαία λ. που πέρασε ως όρος σε πολλές γλώσσες, είναι, όπως παρατηρεί **ήδη** ο Ευστάθιος (12ος αι.), «τό εντός τής *γαστρός βρύον*» (αυτό που φύεται μέσα στην κοιλιά [τής μητέρας]), συνδεόμενο **με** το **ρήμα βρύ**ω «φύομαι, φυτρώνω» (πβ. τα βρύα). Οι λέξεις **μωρό** και νήπιο ξεκινούν (στην Αρχαία) από τη σημασία τού «ανόητου», αυτού που δεν έχει ανεπτυγμένη νοητική ικανότητα, βιολογική ιδιότητα που προσιδιάζει κυρίως στα μωρά (βρέφη) αλλά και στα νήπια. Το νήπιο (από αρχ. *νήπιος)* παράγεται πιθ. από το νη- (στερητικό) + *έπος* «λόγος» **ή** από το νη- + ήπύω «φωνάζω» και σήμαινε ίσως αρχικά «αυτό που δεν μιλάει» (πβ. λατ. in**fans** «νήπιο» < in- στερητικό + fans, **μετοχή** τού ρ. fari «μιλώ»). **Η** λ. **παιδί** (< αρχ. ***παιδ-ίον*** < *παις, παιδός)* ανάγεται σε αρχική I.E. ρίζα που σήμαινε «μικρός, λίγος» (πβ. αρχ. ελλην. ***παΰρος*** «μικρός, λίγος», λατ. **pa**rvus «μικρός», λατ. paucus «λίγος», pauper «φτωχός» και puer, -eri «παιδί»): **naF-iè-ç* > *παΐς*. Το **έφηβος** (< *επί* + ήβη «νεότητα»), μέσω τού ήβη, ίσως συνδέεται ετυμολογικά **με** τη σημ. «δύναμη» (πβ. λιθ. **jega** «δύναμη»).

βρεχάμενα (τα) ΝΑΥΤ. τα ύφαλα τού πλοίου: ***«σάπια*** ~, τσιμέντο και *σκουριά»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. γάστρα, ύφαλα.

βρεχτάδια (τα) {χωρ. γεν.} τα βρεχτοκουκκια.

βρεχτοκουκκια (τα) {χωρ. γεν.} τα ξερά κουκκιά που τρώγονται αφού μουλιάσουν στο νερό, για να είναι μαλακά.

βρεχτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}1. καταβρεχτήρι, ραντιστήρι. **2**. (ειδι-κότ.-λαϊκ.) ΕΚ**ΚΛΗΣ.** η αγιαστούρα. [ΕΤΥΜ. < *βρεχτός* + παραγ. επίθημα *-ούρα,* πβ. κ. *αγιαστ-ούρα]*.

βρέχω ρ. αμετβ κ. μετβ. {έβρεξα, βράχηκα βρε)γ)μένος) ♦ **1.** (αμετβ.) ρίχνω βροχή: *βρέχει ο θεός* || *έβρεχε ασταμάτητα ο ουρανός* ♦ (μετβ.) **2**. ρίχνω σε μορφή βροχής· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***αν βρέξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζευγά που 'χει πολλά σπαρμένα*** για τη χρησιμότητα των βροχών κατά εποχή και την αναγκαιότητα τους για τις καλλιέργειες (β) ***βρέχει*** (ενν. **ο Θεός) ειτι *δικαίους και αδίκους*** βλ. λ. *άδικος* **3**. (τριτοπρόσ. ***βρέχει) ό,τι βρέξει ας κατεβάσει*** για την έκφραση αδιαφορίας ως προς το τι πρόκειται να συμβεί: *δεν μ'ενδιαφέρει πώς θ'αντιδράσει· θα θέσω το ζήτημα κι* ***-!*** ΣΥΝ. ό,τι ήθελε προκύψει 4**.** εκθέτω **ή** βυθίζω σε υγρό, κάνω κάτι να υγρανθεί ή να μουσκέψει: ~ *το παξιμάδι στο νερό* || ~ τα χείλη με τη *γλώσσα μου* || ~ τα *μαλλιά μου* ΣΥΝ. μουσκεύω· ΦΡ. (α) ***είμαι βρεγμένος ώς το κόκκαλο*** βλ. λ. *κόκκαλο* (β) (παροιμ.) **ο *βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι δυσάρεστο δεν προκαλεί περαιτέρω φόβο, διότι το ζούμε **ήδη**, είμαστε συνηθισμένοι σε αυτό: *εκεί που χρωστάω σ'άλλους δέκα, θα χρωστάω τώρα και σ'* αυτόν ~ ΣΥΝ. συνηθισμένα τα βουνά απ' τα χιόνια (γ) ***βρε)γ)μένη σανίδα*** βλ. λ. *σανίδα* (δ) **έχω *(κάποιον) μη βρέξει και μη στάξει*** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς είναι το αντικείμενο υπερβολικής φροντίδας και προστασίας: *είναι κακομαθημένος, γιατί από μικρό οι γονείς του τον είχαν* - (ε) σαν ***(τη) βρεγμένη γάτα*** για κάποιον που εμφανίζεται χωρίς άνεση στη συμπεριφορά του, συνεσταλμένος, συνήθ. λόγω αισθημάτων ενοχής: μετά *από μία βδομάδα γύρισε* - ζητώντας *συγγνώμη (στ)* (παροιμ.) ***αν δεν βρέξεις κώλο, γάρι δεν τρως*** αν δεν κοπιάσεις, δεν επιτυγχάνεις τον σκοπό σου (ζ) ***μαζεύω τα βρε)γ)μένα μου*** υποχωρώ μετά από ήττα, ηθική μείωση: *μάζεψε τα βρεμένα του κι έφυγε* (η) ***τις βρέχω σε κάποιον*** δέρνω κάποιον: κάτσε *φρόνιμα, γιατί θα σου τις βρέξω* 5. ρίχνω νερό (ή γενικότ. υγρό) σε (κάτι): ~ τον *δρόμο* | *το πεζοδρόμιο* | *την αυλή* | *τη χλόη* ΣΥΝ. καταβρέχω, ποτίζω **6.** (για υγρά) κινούμαι, ρέω πάνω σε επιφάνεια, καθιστώντας την υγρή: ο *ιδρώτας έβρεχε το μέτωπο* | *το σώμα του* 7. (ευφημ.) κατουρώ: το *μωρό έβρεξε το σεντόνι στον ύπνο του* 8. (για θάλασσα) περιβρέχω: το Ιόνιο *Πέλαγος βρέχει τις ακτές τής Ηπείρου* **9.** (απρόσ. ***βρέχει)*** πέφτει βροχή: ~ *καταρρακτωδώς* | *ραγδαία* | *δυνατά* | *συνεχώς* || (παροιμ.) *«στον καταραμένο τόπο Μάη μήνα →■* ΦΡ. (α) ***βρέχει κα*ρεκλοπόδαρα | *με το τουλούμι* | *με το κανάτι*** πέφτει καταρακτώδης βροχή (β) ***πέρα βρέχει*** για κάποιον που δείχνει αδιαφορία, που αδρανεί: *εγώ του λέω ότι τα παιδιά του κινδυνεύουν κι αυτός --λες και πρόκειται γι ' αλλουνού παιδιά!* (γ) ***βρέξει-χιονίσει*** υπό οποιεσδήποτε συνθήκες: αύριο θα 'ρθω ~! ΣΥΝ. ό,τι κι αν γίνει, οπωσδήποτε (δ) (σκωπτ.) ***ράβδος εν γωνία άρα βρέχει*** βλ. λ. *άρα·* (μεσοπαθ. ***βρέχομαι)* 10.** εκτίθεμαι πλήρως ή μερικώς στη βροχή: *βρήκαμε θέσεις στη στεγασμένη εξέδρα και έτσι δεν θα βρεχόμαστε-* ΦΡ. ***ούτε βρέχεται ούτε λιάζεται*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αδιαφορεί πλήρως για κάτι, επειδή ο ίδιος είναι εξασφαλισμένος: Γι τον *νοιάζει αυτόν; -*/11. περιβάλλομαι από νερά (θάλασσας ή λίμνης): η *Τουρκία στον βορρά βρέχεται από τη Μαύρη θάλασσα* 12. (ευφημ.) κατουριέμαι: *πάλι βράχηκε το μωρό!* · ΦΡ. ***το βρέχω*** συμπληρώνω ευχάριστη περίσταση εορταστικά με οινοποσία, με κατανάλωση οινοπνευματωδών: όταν *αγοράσεις το αυτοκίνητο, θα το βρέξουμε φυσικά!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. **< I.E**. ****mregh-*** «βρέχω», πβ. ρωσ. morositi, σερβοκρ. mokar «βρεγμένος» κ.ά. **Ήδη** αρχ. η σημ. τής υπερκατανάλωσης οινοπνευ-

ματωδών ποτών, πβ. μέθη *βρεχθείς* (Ευριπ. *Ἠλέκτρα* 326)].

βρήκα ρ. → βρίσκω

βρίζα (η) {βριζών} η σίκαλη (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, λ. μακεδόνικης **ή** θρακικής προελ.].

βρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έβρισ-α, βρίσ-τηκα, -μένος} ♦ **1**. (μετβ.) επιτίθεμαι σε (κάποιον) με προσβλητικά και χυδαία λόγια: *~ θεούς και δαίμονες* || *~ χυδαία | άσχημα | για τα καλά* ΣΥΝ. εξυβρίζω ♦ 2. (αμετβ.) χρησιμοποιώ υβριστικούς χαρακτηρισμούς, χυδαία λόγια: *υπάρχουν εφημερίδες που ασκούν σοβαρή κριτική και εφημερίδες που απλώς βρίζουν* ΣΥΝ. αισχρολογώ. Επίσης (λόγ.) **υβρίζω** [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *υβρίζω* < *ύβρις* (βλ.λ.)].

βρίζω - βλαστημώ. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν προσβλητική συμπεριφορά, όντας και οι δύο αρχαίες (υβρίζω - βλασφημώ). Αρχική σημασία τού (υ)βρίζω (από το ὕβρις) είναι η «προσβολή», που ξεκινάει από την αίσθηση τής υπεροχής ή τής εξουσίας έναντι τού άλλου. Έτσι, άλλοι συνδέουν ετυμολογικά τη λ. με το ίπέρ κι άλλοι με το **ὑ** (= επί) και το **βρι-** «μεγάλος, ισχυρός» *(βριαρός)*. Το βλασφημώ, εξάλλου, αναγόμενο ετυμολογικά στα *βλάπτω | βλάβη* και το φημί | φήμη, που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σημασία «μιλώ άσχημα για κάποιον, κακολογώ, βλάπτω την καλή φήμη, την υπόληψη, το όνομα του», νωρίς χρησιμοποιήθηκε για προσβολή σχετιζόμενη με τα θεία κατά τις ιερές τελετές. Έτσι, το μεν βλασφημώ έφτασε να σημαίνει σήμερα «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θίγοντας τα θεία, δηλ. ό,τι ιερότερο για τον άνθρωπο (άρα και για τον υβριζόμενο)», ενώ το βρίζω «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θίγοντας ιδιότητες τού ίδιου τού υβριζομένου, ή πρόσωπα τού στενού του περιβάλλοντος ή αξίες τις οποίες σέβεται».

βρίθω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+γεν. | +από) είμαι γεμάτος από κάτι: η *Ιστορία βρίθει παραδειγμάτων μεγάλων ανδρών με άδοξο τέλος* || *το μουσείο βρίθει από πίνακες μεγάλων ζωγράφων* || *το κείμενο βρίθει λαθών* ΣΥΝ. (λόγ.) γέμω.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «είμαι βαρύς, φορτωμένος», < I.E. *g^{w}ri-dh-, πβ. γερμ. Krieg «πόλεμος» (< αρχ. γερμ. krëg «επιμονή»), που θα δικαιολογούσε τη συσχέτιση του με τη λ. *βαρύς* (βλ.λ.) και με το σανσκρ. grĭ-smâ- «στην καρδιά τού καλοκαιριού». Ομόρρ. αρχ. *βρι-αρός* «στιβαρός, ισχυρός»].

βρίθω + **γεν.:** Το ρ. βρίθω «είμαι γεμάτος» συντάσσεται κυρίως με γενική: *Το κείμενο βρίθει λαθών - Η αίθουσα έβριθε κόσμου* κ.τ.ό. Πρόκειται για αρχαία λ., ήδη ομηρική: *τράπεζαι σίτου και κρειών (κρεάτων)*, ήδ' *οἴνου βεβρίθασι* (ομήρ. Οδ. ο 334). Στη λόγια γλώσσα πλάστηκαν περί τα τέλη τού 19ου αι. αρκετά επίθετα σε -βριθής που δηλώνουν «πλησμονή», «τον γεμάτο από»: *κοσμοβριθής, χαριτο-βριθής, ανθο-βριθής, μικροβιο-βριθής, εντομο-βριθής, αστερο-βριθής* κ.ά. Αρκετά εύχρηστο είναι σήμερα το επίθ. **εμβριθής** και το παράγωγο ουσ. **εμβρίθεια,** που σημαίνουν αντιστοίχως «σοβαρός, βαρύνων, περισπούδαστος» και «σοβαρότητα, βαρύτητα»: *Πρόκειται για εμβριθή μελέτη - Με εξέπληξε η επιστημονική του εμβρίθεια*- ενίοτε χρησιμοποιείται και ειρωνικά: *Είναι εμβριθής βλαξ!*

βρικόλακας κ. (εσφαλμ.) **βρυκόλακας** (ο) [1873] {βρικολάκων} **1**. ο νεκρός που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, βγαίνει τη νύχτα από τον τάφο του και τρέφεται **με** αίμα ζωντανών ΣΥΝ. βαμπίρ, δράκουλας **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε **ή** οτιδήποτε αντιπροσωπεύει δυσάρεστες καταστάσεις τού παρελθόντος **ή** αποτελεί απομεινάρι από ένα δυσάρεστο παρελθόν: ***οι ~*** τής χούντας **3.** (σπάν.-γενικότ.) το απομεινάρι από ένα δυσάρεστο παρελθόν: ***«Οι ~»*** (δράμα τού **Ε**. Ίψεν). Επίσης **βουρβόλακας** κ. **βορβόλακας** κ. **βουρβούλακας** κ. βουρκόλακας [μεσν.]. [ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *βουρκόλακας* < σλαβ. vrukolak (ή βουλγ. vĭrkolak) < velkŭ «λύκος», πράγμα που εξηγείται από τον εντοπισμό πολλών τέτοιων ιστοριών (π.χ. Καρπάθια, Τρανσυλβανία). Κατ' άλλη άποψη, < *βούρκος* + *λάκκος*, επειδή φωσφορισμοί παρουσιάζονται και πάνω από τους βούρκους (αλλά τότε η σύνθεση θα παρουσιαζόταν ταυτολογική). Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε **βρίκολος*< αρχ. *βρίκελος* «τραγικό προσωπείο»].

βρικολακίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βρικολάκιασ-α, -μένος) **1.** γίνομαι βρικόλακας, καταδικάζομαι στη μετά θάνατον ζωή τού βρικόλακα **2**. (μτφ.) (για δυσάρεστες καταστάσεις) επανέρχομαι στη ζωή: με την *παρουσία τού νεοναζιστή ηγέτη βρικολάκιασαν οι σκοτεινές ημέρες τού πολέμου και τής Κατοχής* ΣΥΝ. ξαναζωντανεύω, νεκρανασταίνομαι. — βρικολάκιασμα (το).

βρισιά (η) **1.** η λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται μ$^{\varepsilon}$ στόχο την ηθική μ$^{\varepsilon}$ίωση αυτού προς τον οποίο απ$^{\varepsilon}$υθύνεται: *ξεστόμισε χυδαίες ~* || *περιέλουσε τους αντιπάλους του με ακατονόμαστες ~* ΣΥΝ. (λόγ.) ύβρις 2. (κατ' επέκτ.) απρεπής λέξη ή φράση: δεν *είναι σωστό μικρό παιδί να μαθαίνει τέτοιες ~* || *οι πρώτες λέξεις που ρωτά σε μια ξένη γλώσσα είναι οι ~* ΣΥΝ. κακιά λέξη, παλιοκουβέντα, βρομόλογο, (λόγ.) αισχρολογία, βωμολοχία. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *υβρισία* < αρχ. *υβρίζω* < *ύβρις]*.

βρισίδι (το) {χωρ. γεν.} η διαδοχή ή ανταλλαγή ύβρεων: έπεσε *γερό ~ στον καβγά τους* || *ρίχνω | τραβάω | τρώω ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υβρεολόγιο.

βρίσιμο (το) {βρισίμ-ατος | -ατα, -άτων) η εξύβριση, το να βρίσει κανείς (κάποιον/κάτι): μετά *από τέτοιο ~ που έφαγε, πώς να τολμήσει να ξαναπατήσει στο γραφείο!* || *τρώω | ρίχνω ~* ΣΥΝ. χυδαιολόγημα, βρισιά. — (υποκ.) βρισιματάκι (το).

βρίσκομαι ρ. αμετβ. {βρέθηκα (λόγ. ευρέθην, -ης, -η..., μτχ. ευρεθείς, -είσα, -έν)) 1. (α) ανακαλύπτομαι: *βρέθηκε το φάρμακο για μια σοβαρή ασθένεια* || *βρέθηκε εμβόλιο κατά τού έιτζ*(β) εντοπίζομαι (από αυτούς που με αναζητούν): *βρέθηκε ο ληστής της τράπεζας* || *ακόμη να βρεθεί ο τυχερός τού ΛΟΤΤΟ* || *βρέθηκε ο νέος που είχε εξαφανιστεί* (γ) (για κάτι που είναι αναγκαίο) αποκτώμαι: *πού να βρεθούν τόσα λεφτά;* (δ) (για κάτι που επιδιώκεται) επιτυγχάνομαι: *βρέθηκε η λύση τού προβλήματος 2.* (α) είμαι σε συγκεκριμένο τόπο, εντοπίζομαι σε ένα σημείο: η *Τουρκία βρίσκεται ανατολικά τής Ελλάδας* || *ο πύργος τού Άιφελ βρίσκεται στο Παρίσι* || *αυτή την εποχή ο διευθυντής βρίσκεται στο Μιλάνο για δουλειές*- ΦΡ. ***αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι*** βλ. λ. *αλλού* (β) είμαι σε συγκεκριμένο σημείο στην πορεία μιας εργασίας, έργου κ.λπ.: πού *βρισκόμαστε στην κατασκευή τής γέφυρας;* || *το σπίτι βρίσκεται στα μπετά* || *βρισκόμαστε στη μέση τής δουλειάς* || *~ στο τελικό στάδιο | σε εξέλιξη | στην αρχή* **3.** (τριτοπρόσ. ***βρίσκεται, βρίσκονται)*** (α) (συνήθ. αρνητ.) για κάποιον /κάτι συνήθ. πολύ καλό, που συναντά κανείς σπάνια: δεν *βρίσκονται πια τέτοιοι άνθρωποι σαν τον πατέρα σου* || *δεν βρίσκεται κάθε μέρα τέτοια ευκαιρία* || *βρίσκονται, νομίζεις, πολλοί που να νοιαστούν έτσι για σένα, όπως αυτός;* (β) (ως υπαρκτικό) (i) υπάρχω (σε κάποιον), με έχει (κάποιος): *μήπως σου βρίσκεται ένα κατοστάρικο;* (ii) υπάρχω: *βρέθηκε κανείς που να ενδιαφέρθηκε για την προσφορά μας;* 5. είμαι σε ορισμένη κατάσταση (συναισθηματική, οικονομική, σωματική κ.λπ.(: *~ σε δύσκολη θέση | στο ζενίθ | σε νόμιμη άμυνα | σε κρίση | σε εκκρεμότητα | σε αμηχανία | σε καλή φόρμα | στο χείλος τής καταστροφής* ΣΥΝ. διατελώ, είμαι· ΦΡ. (α) ***βρίσκομαι στην ανάγκη (κάποιου)*** έχω την ανάγκη τής βοήθειας (κάποιου), εξαρτώμαι από τη βοήθεια (κάποιου): *είναι τέτοιος εκμεταλλευτής, που ποτέ να μη βρεθείς στην ανάγκη του!* (β) **σε** δουλειά να ***βρισκόμαστε*** να έχουμε κάτι για να ασχολούμαστε, για εργασία **ή** γενικότ. ασχολία που δεν είναι επιβλεβλημένη **ή** αναγκαία **6.** (+σε) συμπαραστέκομαι **σε** κάποιον, του προσφέρω υποστήριξη: *μόνο αυτός τού βρέθηκε στην ανάγκη* • ΦΡ. (α) ***βρίσκομαι (με κάποιον)*** (μεσν. φρ.) συναντώ (κάποιον): θα *βρεθούμε κατά το απογευματάκι* || *βρεθήκαμε με την παρέα και το γλεντήσαμε!* (β) ***βρίσκομαι με (κάτι)*** αποκτώ ξαφνικά: μετά τον *θάνατο τού πατέρα της βρέθηκε με μια τεράστια περιουσία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.* [ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *βρίσκω)]*.

βρισκούμενος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που χρησιμεύει ως πρόχειρο απόθεμα, που συμβαίνει σε δεδομένη στιγμή να βρίσκεται στην κατοχή κάποιου: *πάρε δέκα χιλιάρικα να τα 'χεις βρισκούμενα, κι αν δεν τα χρειαστείς, τα επιστρέφεις αύριο* ***2. βρισκούμενα*** (τα) τα χρήματα που έχει κανείς μαζί του ή στη διάθεση του σε συγκεκριμένη στιγμή, ό,τι διαθέτει κανείς ως περιουσία: ο *καθένας δίνει στον έρανο από τα ~ του* ΣΥΝ. υπάρχοντα.
[ΕΤΥΜ. < *βρίσκω* + *-ούμενος (ενεστ.* μεσοπαθ. φωνής), πβ. κ. *χαρ-ούμενος, τρεχ-ούμενος* κ.ά.].

βρίσκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βρήκα (να/θα βρω), βρέθηκα (να/θα βρεθώ)} ♦ (μετβ.) 1. ανακαλύπτω (κάτι που έχω χάσει): *ευτυχώς, βρήκα τα κλειδιά μου εγκαίρως, πριν φωνάξω τον κλειδαρά!* || δεν *μπορώ να βρω πουθενά την ταυτότητα μου και δεν ξέρω πού την άφησα* ΣΥΝ. ανευρίσκω ΑΝΤ. χάνω- ΦΡ. (α) ***τα βρίσκω (όλα) στο πιάτο*** τα έχω (όλα) έτοιμα από άλλους, χωρίς ο ίδιος να καταβάλλω προσπάθεια: πώς να *εκτιμήσει τον κόπο των γονιών του, αφού τα βρίσκει όλα στο πιάτο;* (β) ***πού το βρήκες γραμμένο;*** για να εκφραστεί ότι κάτι δεν ισχύει, ότι κακώς γίνεται: μα *~ ότι μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις!* (γ) ***βρίσκω το κουμπί (κάποιου)*** βλ. λ. *κουμπί* (δ) ***πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...*** για κάποιον που συχνάζει διαρκώς, συνέχεια (κάπου): *~, στα μπιλιάρδα!* (ε) **στον *ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. γη (στ) (καθημ.) ***βρίσκω και τα κάνω*** φέρομαι με τρόπο δυσάρεστο, εκμεταλλευόμενος την ατολμία ή την ανεκτικότητα των άλλων: *βρίσκει και τα κάνει το διαβολάκι- γι'αυτό σας έχει βάλει τα δύο πόδια σ' ένα παπούτσι!* (ζ) ***(κάτι | κάποιος) βρίσκει θέση (κάπου)*** (κάτι/κάποιος) γίνεται αποδεκτός: *«στη χώρα μας το καινούργιο δεν βρίσκει εύκολα θέση»* (εφημ.) 2. εντοπίζω (κάτι κάπου): *~ μια πόλη στον χάρτη | ένα λήμμα στο λεξικό* 3. συναντώ τυχαία ή προσυνεννοημένα: *βρήκε τον άνθρωπο που χρειαζόταν γι' αυτή τη θέση* || *εκεί που κάναμε βόλτα, βρήκαμε ένα συμπαθητικό ταβερνάκι*- ΦΡ. (ευχετ.) ***καλώς σε | σας βρήκα',*** (μεσν. φρ.) ως χαιρετισμός αυτού/αυτών που συναντά κανείς φτάνοντας σε έναν τόπο, κυρ. μετά το ταξίδι· συνήθ. ως απάντηση, απόκριση στο «καλώς όρισες | ορίσατε» 4. (α) μου συμβαίνει κάτι (σε περιφράσεις αντί τού κανονικού ρήματος, βλ. κ. λ. *απολεξίκο-ποιώ):* *~ τραγικό θάνατο* (β) σε περιφράσεις που δηλώνουν το αποτέλεσμα ενεργειών μας, τη στάση των άλλων απέναντι μας κ.λπ.: *~ ανταπόκριση | μεγάλη απήχηση | στοργή | έντονη αντίδραση | καταφύγιο κι αποκούμπι* 5. επιτυγχάνω (κάτι που επιδιώκω): *βρήκαμε τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας* || *το τέλειο δεν το βρίσκεις πουθενά* || *~ την εξήγηση μιας συμπεριφοράς* || *~ δουλειά*- ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βρίσκω τον δρόμο μου*** διαμορφώνω την πορεία μου, παίρνω τις αποφάσεις μου για τη ζωή επιλέγοντας συνειδητά και αυτόνομα: μην τον *πιέζεις, θα βρει τον δρόμο του- κανείς δεν γάνεται* (β) **δεν *βρίσκω λόγια*** βλ. λ. *λόγια* (γ) ***τα βρίσκω με (κάποιον)*** έρχομαι σε συμφωνία, συνεννοούμαι, λύνω τις διαφορές μου (με κάποιον): *συζήτησαν και τα βρήκαν, οπότε λύθηκε* η *παρεξήγηση* (δ) ***βρίσκω άκρη*** επιλύω πρόβλημα ή περιπλεγμένη κατάσταση: άντε να *δούμε ποιος θα βρει την άκρη τώρα!* || *δεν μπορώ να βρω άκρη έτσι όπως μου τα λες, ξαναπές τα αργά και καθαρά, να καταλάβω* ΣΥΝ. καταλαβαίνω 6. επινοώ, εφευρίσκω, ανακαλύπτω: *βρήκα ένα σχέδιο για να γλυτώσουμε* || (κατ' αχρ.) ο *Φλέμινγκ βρήκε την πενικιλίνη*- ΦΡ. (α) ***βρίσκω πάτημα*** βρίσκω αφορμή, πρόφαση για να κάνω κάτι (β) ***βρίσκω (την) αφορμή*** χρησιμοποιώ ως πρόσχημα: με το *πραζικόπημα κατά τού Μακαρίου η Τουρκία βρήκε αφορμή να εισβάλει στην Κύπρο* 7. θεωρώ, αξιολογώ,

κρίνω: δεν το ~ σωστό | *δίκαιο* | *λογικό* | *φρόνιμο* | *πιθανό* || *της ταιριάζει πολύ το κίτρινο, δεν βρίσκεις;* || *όλα αυτά τα ~ υπερβολικά* || εγώ τον ~ *μια χαρά άνθρωπο-* ΦΡ. (οικ.) (α) ***τα βρίσκω σκούρα*** | ***μπαστούνια*** αντιμετωπίζω μεγάλες δυσκολίες: τα *βρήκε μπαστούνια με την τελευταία άσκηση* || *τώρα με τα νέα μέτρα πολλοί θα τα βρουν σκούρα με τη φορολογία* (β) ***βρίσκει (κάποιον) ο Χάρος*** πεθαίνει (κάποιος): *τον βρήκε ο Χάρος στον ανθό τής νιότης του* 8. (α) (μτφ.) (για δυσάρεστες καταστάσεις) πλήττω (κάποιον): με *βρήκε συμφορά* || *τον βρήκε μεγάλο κακό τον άμοιρο!* (β) (συνήθ. σε περιφράσεις) υφίσταμαι (μια αρνητική κατάσταση), έρχομαι αντιμέτωπος με (κάτι/κάποιον)· ΦΡ. (α) ***βρίσκω τον μπελά μου | τον διάβολο μου*** μπλέκομαι σε δυσάρεστη και επιζήμια για μένα κατάσταση: *πήγες να βοηθήσεις, αλλά βρήκες τον μπελά σου* (β) ***βρίσκω τον μάστορη | τον δάσκαλο μου*** συναντώ αυτόν που μπορεί να με νικήσει, να με φέρει σε δύσκολη θέση: είναι *κακομαθημένος και απειθάρχητος, αλλά κάποτε θα βρει τον μάστορη του* (γ) (λαϊκ.) ***απ' τον Θεό να το 'βρεις*** (ενν. το καλό ή το κακό) η ανταπόδοση τής πράξης σου (τής ευεργεσίας ή τής βλάβης που μου προξένησες) να έρθει από τον Θεό: ~ το *καλό που μου έκανες, παιδί μου!* || ~ *παλιάνθρωπε!* 9. χτυπώ (κάτι): τον *βρήκε στο μπράτσο μια αδέσποτη σφαίρα* 10. (ειδικότ.) ευστοχώ, χτυπώ έχοντας εστιάσει σε συγκεκριμένο σημείο: ~ *τον στόχο μου* | *το κέντρο* 11. ανακαλύπτω (τη λύση, την ερμηνεία): *μπορείς να βρεις αυτό το αίνιγμα;* || (επιφών.) το *βρήκα!* (πβ. αρχ. *εὕρηκα)* 12. αναγνωρίζω (σε κάποιον ιδιότητα, αρετή, ελάττωμα, ασθένεια κ.λπ.): *τι του βρήκε και τον παντρεύτηκε;* || ο *γιατρός τού βρήκε ακροασταικά* ♦ (αμετβ.) 13. (καθημ. για κάτι που βρίσκεται σε κίνηση) συναντώ εμπόδιο καθώς κινούμαι: το *γρανάζι, καθώς γυρίζει, βρίσκει στον άξονα* 14. (για κινούμενα οχήματα) χτυπώ, τρακάρω, συγκρούομαι (με κάτι) ελαφρά: το *αυτοκίνητο βρήκε λίγο στο φτερό* (χτύπησε, τρά-καρ[ε]) || *Πρόσεξε! Η ρόδα βρίσκει στο πεζοδρόμιο* (ακουμπάει, χτυπάει) · ΦΡ. (αργκό) ***τη βρίσκω*** μου αρέσει πολύ: - να *κοιτώ το ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ. γουστάρω.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὑρ-ίσκ-ω,* παρεκτεταμένος τ. θέματος εὑρ-, που απαντά στον αόρ. β' *εὑρ-εῖν*< Ι.Ε. *swer- | *wer- «βρίσκω», πβ. αρμ. ge-rem «συλλαμβάνω, καταλαμβάνω»].

ευρίσκω - **βρίσ**κω - **βρίσκομαι.** Το ευρίσκω, ήδη ομηρικό, ανήκει στην κατηγορία των ρημάτων που μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα με σίγηση τού άτονου προτακτικού φωνήεντος: *ευρίσκω* > *υρίσκω* > **βρίσ**κω (πβ. *ερωτώ* > ***ρωτώ,*** *εξοδεύω* > ξ**οδεύ**ω, *ερημάζω* > ρημάζω, *εξοφλώ* > ξοφλώ κ.ά.). Ομοίως και *εύρω* (ένρο) > *υρω* (νρο) > **βρω,** *εύρηκα* (έvrika) > *υρηκα* (vrika) > βρήκα. Παράγωγα: *εύρεση, εύρημα (ευρηματικός, ευρηματικότητα), ευρετήριο, εύρετρα-* (κι από το *βρίσκω*) *βρετικά, βρετίκια.* Σύνθετα τού *ευρίσκω: αν-ευρί-σκω (ανεύρεση, ανευρετικός), εφ-ευρίσκω (εφεύρεση, εφευρέτης, εφευρετικός), εξ-ευρίσκω (εξεύρεση), παρ-ευρίσκομαι, συν-ευρί-σκομαι* «συνουσιάζομαι» *(συνεύρεση).*

Εύρηκα. Αυτός ο (αρχαίος) παρακείμενος τού ρ. *ευρίσκω* έγινε διεθνώς γνωστός όρος (πβ. αγγλ. eureka, γαλλ. eureka κ.ά.) από την περίφημη φράση *«εϋρηκα-εϋρηκα»* που κραύγασε ο Αρχιμήδης (περ. 287-212 π.Χ.) βγαίνοντας από το... μπάνιο του, όταν τυχαία εκεί μέσα, παρατηρώντας την άνωση τού σώματος του από το νερό, συνέλαβε την υδροστατική αρχή (τα σώματα που βυθίζονται στο νερό δέχονται ώθηση προς τα πάνω [άνωση] ίση με το βάρος τού νερού που εκτοπίζουν) και μαζί τη λύση τού προβλήματος που του είχε θέσει ο βασιλιάς των Συρακουσών: πώς μπορεί να ελέγξει αν το στέμμα που του είχαν κατασκευάσει ήταν από καθαρό χρυσάφι ή αν ήταν νοθευμένο με άργυρο. Η φράση/λέξη χρησιμοποιείται σήμερα για να δηλώσουμε τη χαρά μας για κάτι που μας απασχολεί πολύ και τού οποίου βρίσκουμε ξαφνικά τη λύση. Το μεσοπαθητικό βρίσκομαι λειτουργεί και ως συνδετικό-υπαρκτι-κό ρήμα: *Ο άρρωστος βρίσκεται* (= είναι) *στο νοσοκομείο - Βρέθηκε* (= υπήρξε) *κάποιος βουλευτής, που υποστήριξε το αίτημα μας - Μήπως σου βρίσκονται* (= υπάρχουν, έχεις) *καθόλου ψιλά;*

βρογχεκτασία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια των βρογχικών πόρων, που χαρακτηρίζεται από διεύρυνση τους και πα-ροξυσμικό βήχα, πυώδη απόχρεμψη κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bronchectasie].

βρόγχιο (το) [αρχ.] {βρογχί-ου | -ων} το βρογχιόλιο (βλ.λ.).

βρογχικός, -ή, -ό [1836] **1**. αυτός που σχετίζεται με τους βρόγχους: ~ *αναπνοή* | *δίοδος* **2.** ***βρογχικά*** κ. (καθημ.) ***βρογχικά*** (τα) πάθηση των βρόγχων: έχω ~.

βρογχιόλιο (το) {βρογχιολί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθένας από τους μικρούς βρογχικούς κλάδους στη συνέχεια των τμηματικών βρόγχων, που χρησιμεύουν για τη μεταφορά τού αέρα στις κυψελίδες των πνευμόνων ΣΥΝ. βρόγχιο.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. bronchiole, υποκ. τού bronche < λατ. bronchia < αρχ.*βρόγχια* < *βρόγχος].*

βρογχίτιδα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου των βρόγχων, η οποία προκαλ[ε]ίται από οίδημα ή εισπνοή ερεθιστικών ουσιών: *οξεία* | *χρονία* ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bronchitis].

βρογχοδιασταλτικός, -ή, -ό (για φάρμακα) αυτός που συντελεί στη διαστολή των βρόγχων, ώστε να διευκολύνεται η αναπνοή. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bronchodilator (νόθο συνθ.)].

βρογχοκηλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική αύξηση των διαστάσεων τού θυρεοειδούς αδένα στην εμπρόσθια και στις πλάγιες πλευρές τού λαιμού.

βρογχοπνευμονία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πνευμονία που εστιάζεται στις βρογχικές διόδους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bronchopneumonie].

βρόγχος (ο) ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις δύο διακλαδώσεις τής τραχείας, οι οποίες εκτείνονται μέσα στους πνεύμονες: άνω *λοβιαίος* | *κάτω λο-βιαίος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βρόχω* «καταπίνω» (με εκφραστ. έρ-ρινο - γχ-) < *g[w]rogh-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g[w]er- «καταπίνω», πβ. μέσ. γερμ. krage «λαιμός» (> γερμ. Kragen «γιακάς»), αγγλ. crawe «στομάχι (πουλιού)». Ομόρρ. *κατα-βροχθ-ίζω,* ίσως και *βι-βρώ-σκω* (βλ. λ. *βρώση)].*

βρογχοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση με βρογχοσκόπιο. Επίσης **βρογχοσκόπια**. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bronchoscopy].

βρογχοσκόπιο (το) (βρογχοσκοπί-ου | -ων} αυτοφωτιζόμενο, εύκαμπτο κυλινδρικό όργανο, που εισάγεται μέσα στην τραχεία και στους βρόγχους για εξέταση τους και λήψη πτυέλων ή βιοψίας για διαγνωστικούς λόγους. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bronchoscope].

βρογχοτομία (η) [1853] {βρογχοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση για τη διάνοιξη βρόγχου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bronchotomie].

βρόμα (η) (συχνή ορθ. *βρώμα)* {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η δυσάρεστη οσμή (από τρόφιμα, ακαθαρσίες, γενικότ. από ακάθαρτο χώρο ή πρόσωπο): *μας έχει πνίξει* η ~ *από τα σκουπίδια* || η ~ *απ' την απλυ-σιά* ΣΥΝ. δυσοσμία, δυσωδία ΑΝΤ. ευωδία˙ ΦΡ. (α) (επιτατ.) ***βρόμα και δυσωδία*** (από σύγχυση φρ. τής νεκρώσιμης ακολουθίας *«σκωλήκων βρώμα και δυσωδία»,* όπου *βρώμα* «φάγωμα, βρώση») (i) για πολύ μεγάλη δυσοσμία, για ανυπόφορη κακοσμία ΣΥΝ. μπόχα (ii) (μτφ.) για μεγάλη ηθική κατάπτωση, για μεγάλη διαφθορά: - *από τις αποκαλύψεις* για τα *σκάνδαλα* ΣΥΝ. σήψη (β) (μτφ.) ***βγάζω βρόμα*** βλ. λ. βγάζω (γ) ***βγαίνει βρόμα*** βλ. λ. *βγαίνω-* (συνεκδ.) 2. κάθε ακαθαρσία ή βρομιά: *ένα πουκάμισο μαύρο απ' τη* ~ || *ζει μες στη* ~ ΣΥΝ. ρύπος, λέρα 3. (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα με αισχρό, πρόστυχο χαρακτήρα και ανέντιμη συμπεριφορά ΣΥΝ. παλιογυναίκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.* [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βρομώ* (υποχωρητ.). Η εσφαλμ. γρ. με *-ω- (βρώμα)* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ουσ. *βρώμα (τό)* < *βιβρώσκω* «τρώγω». Σημειωτέον ότι γραμματικοί όπως ο Φρύνιχος καταδίκαζαν ήδη από την Αρχ. τη γρ. με -ω-. Όλες οι σημ. τής λ. είναι ήδη μεσν. Βλ. κ. *βρομώ].*

βρόμα ή **βρώμα,** βρομώ ή **βρωμώ;** Το ουσ. **βρόμα** είναι παράγωγο τού ρ. βρομώ, το οποίο παράγεται από το *βρόμος* (ο) και αυτό από το αρχ. ρ. *βρέμω.* Και τα τρία *(βρέμω - βρόμος - βρομώ)* δήλωναν κρότο, θόρυβο και είναι ομόρριζα τού *βροντή - βροντώ.* Όπως φαίνεται από την ετυμολογική προέλευση των λέξεων, η σωστή τους γραφή είναι με -ο- *(βρόμα, βρομώ).* Το *-ω-* εμφανίστηκε πρώτα στο ουσ. βρώμα από παρετυμολογική σύγχυση τής λ. *βρόμα* με το ουσ. *βρώμα* «φάγωμα, η βρώση» (< *βιβρώσκω)* εξαιτίας τής εκκλησια στικής φράσης *«σκωλήκων βρώμα και δυσωδία»* (νεκρώσιμη ακο λουθία). Από το *βρώμα (η)* γράφτηκε και *βρωμώ.* Άρα, η ορθή γρα φή είναι (η) βρόμα και ρ. βρομώ, που καμιά σχέση δεν έχουν με τη λ. (το) βρώμα (< *βιβρώσκω).* → *παρώνυμο*

βρομάνθρωπος (ο) {βρομανθρώπ-ου | -ων, -ους} (υβριστ.) άνθρωπος **με** αισχρή, πρόστυχη συμπεριφορά ΣΥΝ. παλιάνθρωπος.

βρομερός, -ή, -ό [μεσν] βρόμικος (βλ.λ.). — βρομερότητα (η) [1889].

βρόμη κ. (εσφαλμ.) **βρώμη** (η) {χωρ. πληθ.} ποώδες δημητριακό των εύκρατων περιοχών, που χρησιμοποιείται κυρ. για τη διατροφή των ζώων (ειδικότ. αλόγων, πουλερικών και νεαρών ζώων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βρόμος* < *βρέμω* «κροτώ με πάταγο - θορυβώ (για ανέμους και θύελλες)», πιθ. επειδή το συγκεκριμένο φυτό τρέμει με την παραμικρή ριπή τού ανέμου].

βρομιά (η) (συχνή ορθ. *βρωμιά)* (καθημ.) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** οτιδήποτε επιβαρύνει την καθαριότητα και την υγιεινή: τόση ~ *που είχε μαζέψει αυτό το σπίτι, δύο μέρες καθαρίζαμε* ΣΥΝ. βρόμα ΑΝΤ. πάστρα, καθαριότητα 2. (μτφ.) κάθε ανήθικη, πρόστυχη ενέργεια, η οποία καταδικάζεται ως ασυμβίβαστη με την ηθική αντίληψη: *έπρεπε να ντρέπονται για τις ~ τους* ΣΥΝ. ανομία 3. (μτφ.) γενικευμένη κατάσταση διαφθοράς και ανηθικότητας: η *σκοτεινή αυτή υπόθεση κρύβει πολλή* ~ ΣΥΝ. σήψη, δυσωδία, διαφθορά.

βρομιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρωμιάρης)* {βρομιάρηδες} (εκφραστ.) 1. αυτός που είναι βρόμικος, που δεν πλένεται, δεν καθαρίζεται: ~ *ρούχα* 2. (μτφ.) αυτός που έχει πρόστυχη και χυδαία συμπεριφορά **3.** ***βρομιάρης*** (ο), ***βρομιάρα*** (η) (υβριστ.) το αποκρουστικά βρόμικο ή (μτφ.) πρόστυχο πρόσωπο ΣΥΝ. (μτφ.) αχρείος, παλιάνθρωπος. Επίσης βρομιάρικος, -η/-ια, -ο [μεσν.]. — βρομιάρικα επίρρ.

βρομίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρωμίζω)*{βρόμισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι βρόμικος: *τόσο γρήγορα που βρομίζει αυτό το ρούχο, δεν προλαβαίνω να πλένω* ♦ (μετβ.) 2. κάνω (κάποιον/κάτι) βρόμικο: *έχυσε κρασί και βρόμισε το τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. λερώνω ΑΝΤ. ξεβρομίζω, καθαρίζω 3. (μτφ.) στιγματίζω ηθικά: δεν ήθελε με *ανομίες να βρομίσει το όνομα τής οικογένειας του* ΣΥΝ. σπιλώνω, μαγαρίζω, στιγματίζω. — **βρόμισμα** (το), **βρομισιά** (η).

βρόμικος, -η (λαϊκ. -ια), -ο (συχνή ορθ. *βρώμικος)* 1. αυτός που στερείται καθαριότητας ή υγιεινής: *είσαι ~· πάλι στις λάσπες έπαιζες;* || ~ *ρούχα* | *δρόμοι* | *σπίτι* | *νύχια* | *τετράδιο* ΣΥΝ. ακάθαρτος, λερωμένος ΑΝΤ. καθαρός 2. αυτός που αναδίδει δυσάρεστη μυρωδιά, κυρ. λόγω ελλιπούς καθαριότητας ή υγιεινής: η *ατμόσφαιρα ήταν τόσο ~ στο κλειστό δωμάτιο, που βγήκε αμέσως έξω* ΣΥΝ. δυσώδης ΑΝΤ. ευ-

ωδιαστός 3. (μτφ.) αυτός που είναι ηθικά επιλήψιμος: ~ *χρήμα* | *δουλειές* | *άνθρωπος* | *λεξιλόγιο* | *πόλεμος* || *μια ~ ιστορία πορνείας και ναρκωτικών* ΣΥΝ. ανήθικος, αισχρός, αχρείος, ανέντιμος, φαύλος ΑΝΤ. καθαρός, τίμιος. — βρόμικα επίρρ.

βρόμιο (το) [1876] {βρομίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Βr) που ανήκει στα αλογόνα, βρίσκεται κυρ. σε αποθέματα ορυκτού αλατιού ή στο θαλασσινό νερό και έχει χαρακτηριστικά δυσάρεστη οσμή (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **βρομιούχος**, -ος, -ο [1876]. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. brome < μτγν. *βρόμος* | *βρώμος* «δυσάρεστη οσμή», εξαιτίας τής δυσωδίας που χαρακτηρίζει το αέριο].

βρομο- κ. **βρομό-** κ. **βρομ-** [μεσν.] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα: **1**. τού βρόμικου, τού ρυπαρού: *βρομό-νερο, βρομό-σπιτο* 2. τού χυδαίου, τού ανήθικου, τού ανέντιμου: *βρομ-άνθρωπος, βρομο-θήλυκο* 3. αυτού που προκαλεί απαρέσκεια, αποστροφή, εκνευρισμό' γενικά, με υβριστ. διάθεση: *βρομοστυλό, βρομό-σκυλο, βρομό-παιδο!* ΣΥΝ. παλιό-, (!) κώλο-, σκατό-.

βρομόγλωσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) **1.** ο τρόπος έκφρασης που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένε[ι]ας, ευπρέπειας και κομψότητας: *έχει αυτός* μια ~, *που αν σε πιάσει στο στόμα του, δεν ξέρεις πού να κρυφτείς!* ΣΥΝ. βρομοστομα 2. (συνεκδ.) ο άνθρωπος που εκφράζεται με ανάλογο τρόπο: *μερικές ~ λένε πάλι ένα σωρό πράγματα γι'αυτήν!* ΣΥΝ. βρομόστομος. — βρομόνλωσσος, -η, -ο.

βρομογυναίκα (η) {βρομογυναικών} υβριστικά για γυναίκα ΣΥΝ. παλιογυναίκα. Επίσης βρομογύναικο (το).

βρομοδουλειά (η) (εκφραστ.-οικ.) 1. εργασία που γίνεται υπό επαχθείς (κυρ. μισθολογικούς) όρους: γιατί *κάνεις αυτή* τη ~ *και ταλαιπωρείσαι άσκοπα;* ΣΥΝ. παλιοδουλειά 2. πράξη ή υπόθεση που χαρακτηρίζεται από ανεντιμότητα και ανηθικότητα: είναι *καλό και τίμιο παιδί· δεν ανακατεύεται σε βρομοδουλειές* || *σκαρώνω* ~ ΣΥΝ. πονηριά, απατεωνιά, ατιμία, βρομιά.

βρομοθήλυκο (το) υβριστικά για ν[ε]αρή γυναίκα ΣΥΝ. βρομογύναικο, παλιοθήλυκο.

βρομόκαιρος (ο) (εκφραστ.-οικ.) ο πολύ άσχημος και άστατος καιρός: Αμάν *πια αυτός ο ~! Μια βρέχει, μια φυσάει* ΣΥΝ παλιόκαιρος.

βρομοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βρομοκοπάς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (εκφραστ.-οικ.) ♦ 1. (μετβ.) αναδίδω (απωθητική οσμή): *βρομοκοπούσε ολόκληρος τσιγάρο και ουίσκι* ♦ 2. (αμετβ.) μυρίζω άσχημα, έχω δυσάρεστη μυρωδιά: *βρομοκοπά ολόκληρος!* || *Θα βάλεις καθαρό πουκάμισο και θα βρομοκοπάς; Κάνε ένα μπάνιο πρώτα!* [ΕΤΥΜ. < *βρόμα* + *-κοπώ* (βλ.λ.)].

βρομοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-καθημ.) η χυδαία, απρεπής λέξη ή φράση: μην *ξαναπείς τέτοιες ~!* ΣΥΝ. βρομόλογο.

βρομ άλογο (το) (συνήθ. σε πληθ.) λέξη **ή** φράση υβριστική και χυδαία ΣΥΝ. βρισιά, παλιόλογο, βωμολοχία.

βρομόνερο (το) (εκφραστ.-οικ.) το μολυσμένο **ή** ακάθαρτο νερό: **τι** *πίνεις αυτό το ~, ξέρεις από πού είναι;* Επίσης **βρομονέρι**.

βρομοξυλο (το) (εκφραστ.-οικ.) το δυνατό ξυλοκόπημα: θα *του ρίζω ένα ~, να μάθει να βγάζει γλώσσα το παλιόπαιδο!*

βρομόπαιδο (το) (εκφραστ.-οικ.) **1.** το βρόμικο, ακάθαρτο παιδί **2**. το ζωηρό και άτακτο παιδί' (γενικότ.) το κακό παιδί ΣΥΝ. παλιόπαιδο.

βρομοποδαράς (ο) Ιβρομοποδαράδες). **βρομοποδαροί** (η) {βρομοποδαρούδες} (μειωτ.-ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που τα πόδια του μυρίζουν άσχημα.

βρομόσκυλο (το) [μεσν.] (εκφραστ.-οικ.) 1.το ακάθαρτο σκυλί: αυτό το ~ *τού γείτονα όλη νύχτα γαβγίζει!* ΣΥΝ. παλιόσκυλο· (υβριστ.) 2. το κακό και δύστροπο σκυλί **3**. (μτφ.) άνθρωπος χωρίς ευγένεια ψυχής ή τρόπους ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, παλιόσκυλο.

βρομοστομα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) **1**. ο αγενής και άκομψος, ο προσβλητικός τρόπος έκφρασης ΣΥΝ. βρομόγλωσσα **2**. (συνεκδ.) το πρόσωπο που εκφράζεται με προσβλητικό και άσχημο τρόπο: *είναι ένα ~, ο Θεός να σε κρατά μακριά του!* ΣΥΝ. βρομόγλωσσος, βωμολόχος, αθυρόστομος. — **βρομόστομος,** -η, -ο [μεσν.].

βρομούσα (η) [μεσν.] {δύσχρ. βρομουσών} **1.** δύσοσμο φυτό **2.** έντομο που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να εκκρίνει δύσοσμο υγρό, όταν ενοχληθεί.

βρομόχερο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το βρόμικο χέρι- (μειωτ.) σε φρ. όπως ***μάζεψε | πάρε τα βρομόχερά σου!*** για να δηλωθεί έντονη ενόχληση από τα χέρια (κάποιου).

βρομυλος (ο) (σκωπτ.) ο ακάθαρτος, ο πολύ βρόμικος. [ΕΤΥΜ. < *βρόμα* + παραγ. επίθημα *-ύλος*, κατά τα επίθ. *στρογγ-ύλος, αγκ-ύλος* κ.ά.].

βρομώ (κ. -άω) (συχνή ορθ. *βρωμώ*) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βρομάς... | βρόμησα} ♦ (αμετβ.) 1. αναδίδω απωθητική, δυσάρ[ε]στη οσμή: τα *ρούχα του βρομάνε* ΣΥΝ. μυρίζω, (λόγ.) όζω ΑΝΤ. μοσχοβολώ, ευωδιάζω· ΦΡ. (α) **το *ένα μου βρομά και τ' άλλο μού μυρίζει* | *ζινίζει*** κ. ***όλα μου βρομάνε*** είμαι παράξενος και ιδιότροπος άνθρωπος, βρίσκω ελαττώματα στα πάντα (β) (ειρων.) ώσπου να ***κουνήσει το ένα πόδι, βρομάει το άλλο*** για ανθρώπους εξαιρετικά αργούς στις κινήσεις τους ή στη λήψη αποφάσεων: αν *περιμένεις από* αυτόν να σου *κάνει τη δουλειά, σώθηκες- ~!* (γ) ***το ψάρι βρομάει*** απ' ***το κεφάλι*** για να δείξουμε ότι η δυσλειτουργία ή η διαφθορά σε έναν τομέα | χώρο ξεκινά από την κορυφή τής ιεραρχίας, από τους διοικούντες (δ) (εκφραστ.) ***βρόμησε η υπόθεση*** για περιπτώσεις στις οποίες μια υπόθεση καθυστερεί υπερβολικά, αποτελματώνεται: από *αναβολή σε αναβολή ~!* (ε) ***πέρσι ψόφησε, φέτος βρόμησε*** πράγματα για τα οποία διαμαρτυρόμαστε, δυσανασχετούμε ή καταλαβαίνουμε πολύ καθυστερημένα **2.** (για ύποπτη υπόθεση, συναλλαγή κ.λπ.) περιέχω ύποπτα, παράνομα στοιχεία: η *ιστορία αυτή βρομάει* ♦ 3. (μ[ε]τβ.) αναδίδω (συγκεκριμένη δυσάρεστη οσμή): *καπνίζει μανιωδώς και τα ρούχα του βρομάνε τσιγαρίλα* || ~ *απλυσιά* | *ποδαρίλα* || τα γνότα τους *βρομούν ουίσκι*. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βρομώ (-έω)*, αρχική σημ. «θορυβώ, κροτώ», < *βρόμος* «δυνατός θόρυβος, βροντή» < *βρέμω* «κροτώ με πάταγο, βουίζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *mrem- «κάνω υπόκωφο θόρυβο», πβ. σανσκρ. marmarah «μουρμουρίζω», λατ. fremo «θορυβώ», γαλλ. frémir, γερμ. brummen «μουρμουρίζω», πολ. brzmiec «ηχώ, θορυβώ» κ.ά. Ομόρρ. *βροντή, μουρμουρίζω* (< αρχ. *μορμύρω*). Η σημασιολογική μεταβολή «θορυβώ» → «μυρίζω άσχημα» οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένοι χαρακτηριστικοί κρότοι ακολουθούνται από δυσοσμία. Βλ. λ. *βρόμα*].

βροντερός, -ή, -ό αυτός που δίνει την ηχητική εντύπωση βροντής· (συνήθ. μτφ.) ηχηρός, που γίνεται έντονα αισθητός: ~ φωνή | γέλιο || *ο λαός έδωσε ένα ~ «παρών» στη διαδήλωση* ΣΥΝ. τρανταχτός, βροντώδης. — βροντερά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *βροντή* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*].

βροντή (η) 1.0 έντονος θόρυβος που συνοδεύει τον κεραυνό: *ακούστηκε μια* -1| *αστραπές και βροντές* ΣΥΝ. μπουμπουνητό 2. (συνεκδ.) κάθε ισχυρός ήχος, κρότος μεγάλης έντασης: η ~ *τού καννονιού* ΣΥΝ. κρότος, βρόντος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **βρομ-τή*, ετεροιωμ. βαθμ. τού *βρέμω* «κροτώ με πάταγο, βουίζω». Βλ. κ. *βρομώ*].

βρόντημα (το) [αρχ.] {βροντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο ήχος τής βροντής ΣΥΝ. μπουμπούνισμα 2. (γενικότ.) οποιοσδήποτε έντονος, εκκωφαντικός θόρυβος που συνοδεύεται συνήθ. από τράνταγμα: *έδωσε τέτοιο ~ στην πόρτα, που παραλίγο να σπάσει.*

βροντοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1816] {βροντοκοπάς... | βροντοκόπησα} ♦ 1. (αμετβ.) προκαλώ δυνατό θόρυβο, κάνω κρότο ♦ **2.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι) δυνατά, ώστε να ακουστεί δυνατός κρότος. — βροντοκόπημα (το) [1812]. [ΕΤΥΜ. < *βροντώ* + *-κοπώ* (< κόπτω), πβ. κ. *μεθο-κοπώ, σφυρο-κοπώ*].

βρόντος (ο) ο κρότος τής βροντής και γενικότ. κάθε δυνατός ήχος, τού οποίου η ένταση μπορεί να προκαλέσει ελαφρά δόνηση: η *πόρτα έκλεισε με ~|| ο άγριος - τον κατατρόμαζε* ΣΥΝ. πάταγος, θόρυβος· ΦΡ. ***στον βρόντο*** (ι) στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο στόχο: *πυροβολώ | ρίχνω ~* (ιι) χωρίς αποτέλεσμα, ματαίως: *μιλούσε ~, κανείς δεν του έδινε σημασία || πετάει λεφτά ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ. < *βροντώ* (υποχωρητ.). Η φρ. *στον βρόντο* προήλθε από τη συνήθεια πολεμιστών να πυροβολούν προς την κατεύθυνση από όπου ακουγόταν ο πυροβολισμός, χωρίς να έχουν εντοπίσει τον στόχο].

βροντόσαυρος (ο) [1891] {βροντοσαύρ-ου | -ων, -ους) φυτοφάγος δεινόσαυρος που έζησε κατά την ιουρασική περίοδο· από τα μεγαλύτερα χερσαία ζώα που έζησαν, με βάρος 30 περίπου τόνων και μήκος γύρω στα 21 μέτρα, μακρύ λαιμό και ουρά, ογκώδη πόδια και συγκριτικά πολύ μικρό κεφάλι. [ΕΤΥΜ. Ελληνογ[ε]νής ξέν. όρ., < νεολατ. brontosaurus].

βροντοφωνάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βροντοφώναξα} ♦ 1. (αμετβ.) βγάζω δυνατή, βροντερή φωνή ♦ 2. (μετβ.) (συνεκδ.) διακηρύσσω με έντονο και κατηγορηματικό τρόπο, φωνάζω (κάτι) δυνατά: ~ το *όνομα μου || σύσσωμο το πλήθος βροντοφώναξε την πίστη του στον ηγέτη του* ΣΥΝ. διαλαλώ, διακηρύσσω. Επίσης βροντοφωνώ [μεσν.] {-είς...}.

βροντόφωνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει βροντερή φωνή ΣΥΝ. τρανταχτός, ηχηρός. — βροντόφωνα | -ώνως [1825] επίρρ.

βροντοχτυπώ (κ. -άω) ρ. {βροντοχτυπάς... | βροντοχτύπησα} (εκφραστ.) χτυπώ προκαλώντας δυνατό κρότο ή ενοχλητικά δυνατό θόρυβο: ~ τα *ζάρια | την πόρτα* ΣΥΝ. βροντοκοπώ.

βροντώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βροντάς... | βρόντη-σα κ. -ξα} ♦ (αμετβ.) 1. παράγω βροντή: *«βροντά κι αστράφτει ο ουρανός και σειέται ο απάνω κόσμος»* (δημοτ. τραγ.) **2**. (απρόσ. ***βροντά)*** ρίχνει βροντές: όλη νύχτα *βροντούσε και χαλούσε ο κόσμος || έξω αστράφτει και* ~ ΣΥΝ. μπουμπουνίζει ΦΡ. ***αστράφτω και βροντάω*** (μεσν. φρ.) για πρόσωπο που εκφράζεται με έντονο και επιθετικό τρόπο: *άστραψε και βρόντηξε στην αγόρευση του ο εισαγγελέας* 3. παράγω εξαιρετικά ισχυρό θόρυβο: όλη *νύχτα βροντούσαν τα πυροβόλα || τα βραχιόλια της βροντούν* ΦΡ. (παροιμ.) **οτού κουφού *την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** για πρόσωπο που δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον για όσα του λέμε, που αδιαφορεί πλήρως για συμβουλές ή παρακλήσεις 4. (για κλειστούς ή ανοικτούς χώρους) αντηχώ: τα *βουνά βροντούσαν από τον καννονιοβολισμό* ♦ (μετβ.) 5. χτυπώ (κάτι) με δύναμη, παράγοντας δυνατό ήχο, προκαλώντας θόρυβο: *βρόντηξε πίσω του την πόρτα κι έφυγε* ΣΥΝ. βαρώ 6. ρίχνω (κάτι/κάποιον) με δύναμη κάτω: με μία λαβή *τον σήκωσε πάνω από τον ώμο του και τον βρόντηξε στο πάτωμα* || (μτφ.) *τους βρόντηξε στο γραφείο την παραίτηση της·* ΦΡ. ***τα βροντώ (κάτω | χάμω)*** (ι) εγκαταλείπω μια προσπάθεια, προτού την ολοκληρώσω· τα παρατάω: *μόλις κουράστηκε, τα βρόντηξε κι έφυγε* (ιι) (για εργαζόμενο) παραιτούμαι, διακόπτω από μόνος μου επαγγελματική συνεργασία: αν δεν *αλλάξουν οι όροι εργασίας, θα τα βροντήξω όλα κάτω και θα φύγω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα, υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *βροντώ (-άω)* < *βροντή* (βλ.λ.)].

βροντώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βροντώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κυρ. για ήχους) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση και δύναμη: ~*χειροκροτήματα | γέλια/ φωνές* ΣΥΝ. βροντερός. — **βρο**ντω**δώς** επίρρ. [1883]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βρούβα (η) {δύσχρ. βρούβων} **1.** ποώδες φυτό, που για πολλές καλλιέργειες θεωρείται ζιζάνιο, αλλά αξιοποιείται στην παρασκευή καταπλασμάτων, εμπλάστρων, καθώς και φαρμάκων **2**. (συνεκδ.) ο εδώδιμος βλαστός τού φυτού: τρώω *βρούβες*· ΦΡ. (σκωπτ.) (**πάω** | ***με στέλνουν) για βρούβες*** για άσκοπες και ανώφελες πράξεις, χωρίς πρακτικό σκοπό ή αποτέλεσμα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < **βούλβα (με* μετάθεση φθόγγου και τροπή λ > ρ) < λατ. bulbus < αρχ. *βολβός*].

βρουκέλλα (η) {βρουκελλών} ΙΑΤΡ. βακτήριο που προκαλεί τη βρουκέλλωση (τον μελιταίο πυρετό).
[ETYM < νεολατ. brucella, από το όνομα τού Βρετανού φυσικού Sir David Bruce (1855-1931), ο οποίος ανακάλυψε το βακτήριο αυτό].

βρουκέλλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που οφείλεται σε είδη τού βακτηρίου βρουκέλλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. μελιταίος πυρετός. [ETYM. Μεταφορά τού νεολατ. brucellosis].

Βρούτος (ο) *Μάρκος Ιούνιος Βρούτος*- Ρωμαίος επιφανής, που συμμετείχε στη δολοφονία τού Ιουλίου Καίσαρα· ΦΡ. ***και συ (τέκνον) Βρούτε;*** για περιπτώσεις στις οποίες δέχεται κανείς πλήγμα μεταξύ άλλων και από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο. [ETYM. < λατ. Brutus < brutus «βαρύς, δυσκίνητος». Η φρ. *και συ Βρούτε;* (λατ. Et tu, Brute?) ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα κατά τη στιγμή τής δολοφονίας του, όταν αντελήφθη ότι μεταξύ των δολοφόνων ήταν και ο Βρούτος, ο οποίος ήταν στε"ός φίλος του, τιμημέ\Ος από τον Καίσαρα].

βροχε**ρός**, -ή, -ό [μεσν.] (για κλιματολογικές συνθήκες, εποχές) αυτός που σταθερά χαρακτηρίζεται από συχνές βροχοπτώσεις: τα *-τροπικά κλίματα ευνοούν την οργιώδη βλάστηση* || *ο ~ καιρός τού Λονδίνου* ΣΥΝ. υγρός.

βροχή (η) **1.** νερό που παράγεται από υγροποιημένους ατμούς στην ατμόσφαιρα και πέφτει στη γη σε σταγόνα η πτώση νερού από τα σύννεφα στη γη με μορφή σταγόνων: *αύριο θα σημειωθούν βροχές στα βόρεια τού νομού* || η ~ *χτυπούσε το τζάμι* || τοπική | *παροδική* | *ραγδαία* | *καταρρακτώδης* | *φθινοπωρινή* | *ψιλή* | *ξαφνική* | δυνατή | *σιγανή* ~ || *άρχισε* | *έπιασε* | *πέφτει* | *ρίχνει* ~ || ~ με το τουλούμι· ΦΡ. (α) (καθημ.) **με *πιάνει η βροχή*** αρχίζει να βρέχει, ενώ βρίσκομαι στον δρόμο: η *βροχή μάς έπιασε στο ύψος τής Κηφισιάς* (β) ο ***βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται*** βλ. λ. βρέχω (γ) ***σαν τη βροχή στ' αλώνι*** βλ. λ. *αλώνι* (δ) ***τεχνητή βροχή*** (i) η τεχνητή πρόκληση βροχής ύστερα από ραντισμό κατάλληλων βροχοφόρων νεφών **με** μόρια ιωδιούχου αργύρου από αεροπλάνο ή ειδικές συσκευές εδάφους (ii) σύστημα αρδεύσεως που χρησιμοποιείται για πότισμα (ε) ***όζινη βροχή*** βλ. λ. *όζινος* 2. (στον πληθ.) η εποχιακή βροχόπτωση, η βροχερή εποχή: *τώρα με τις ~ θ' ανοίξουν και τα σχολεία* || *η περίοδος των βροχών στις τροπικές περιοχές* 3. (μτφ.-σπάν.) οποιαδήποτε εκροή υγρού (κυρ. σωματικού) σε μεγάλες ποσότητες: *έτρεχαν τα δάκρυα* ~ ΣΥΝ. ποτάμι 4. (μτφ.) πλήθος πραγμάτων που ρίχνονται ή γίνονται διαδοχικά: *~ πληροφοριών* | εικόνων | *τηλεγραφημάτων* | *μηνύσεων* || *οι σφαίρες έπεφταν* ~ || τα *κέρματα έπεφταν - στο παρκέ τού γηπέδου* || *ύστερα από την επιτυχία τής ταινίας δέχεται ~ προτάσεων για συνεργασία* || *~ από σχόλια* | *ερωτήσεις* | *καταγγελίες* | *παράπονα* | *φιλοφρονήσεις* | *αντιρρήσεις* || *~ μετεωριτών* ΣΥΝ. πλήθος, καταιγισμός. — (υποκ.) **βροχού**λα (η) [μεσν.] (σημ. 1). [ETYM αρχ. < *βρέχω]*.

βροχή και άλλα κατακρημνίσματα. Ό,τι πέφτει από τα σύννεφα τού ουρανού σε υγρή ή και στερεή μορφή αποτελεί τα λεγόμενα υδατόδη ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα (αγγλ. precipitation). Την πιο λεπτή μορφή κατακρημνίσματος αποτελεί το **ψιχάλισμα** (ή **ψιλόβροχο**). Η λ. είναι νεότερη (ψιχάλα < *ψίχαλο* «ψίχουλο» + ψεκάδα «σταγόνα βροχής»· πβ. ψιχία «ψίχουλα», *ψίχα, ψίχουλο* | *ψίχαλο-όλα* από το αρχ. ψίξ, ψιχός, «ψίχουλο»). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν το ψακάδες | ψεκάδες «ψιχάλες» και το ρ. ψακάζει «ψιχαλίζει» (ο Αριστοτέλης στα *Μετεωρολογικά* του [3.4.5] λέει: «όταν μέν *κατά μικρά μόρια φέρηται, ψακάδες, όταν δέ κατά μείζω μόρια, ύετός καλείται»).* Αλλο κατακρήμνισμα, το κυριότερο, είναι η **βρ**οχή, από το ρ. **βρέχ**ω. Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες: το *βροχή* απαντά στον Δημόκριτο, το *βρέχει* στον Ξενοφώντα. Ωστόσο, οι δύο λ. χρησιμοποιούνται συστηματικά από τους μεταγενεστέρους χρόνους (Π. Διαθήκη, Κ. Διαθήκη κ.λπ.). Αρχαιότερη -ήδη ομηρική- και συνήθης στην Αρχαία είναι η λ. **υετός** (από το ρ. *ὗει* «βρέχει»), η οποία χρησιμοποιείται περιορισμένα στη μετεωρολογική ορολογία ως συνώνυμο τού *βροχή,* ενώ για πολλή βροχή -και σε μεταφορική χρήση- χρησιμοποιείται η αρχαία λ. κατακλυσμός, που σήμαινε την πλημύρα (πβ. τη φράση *«βροχή πλημύρα»).* Προκειμένου για καταρρακτώδη, ραγδαία βροχή, οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν τη λ. **όμβρος** (ο), που πέρασε εν μέρει στη λόγια γλώσσα και στην αντίστοιχη επιστημονική ορολογία. Από τη λ. χρησιμοποιείται το παράγ. επίθετο **όμβριος** «βρόχινος» (όμβρια *ύδατα* «τα νερά τής βροχής») και το ουσ. αν**ομβρία** «έλλειψη βροχής, αναβροχιά». Ας σημειωθεί ακόμη ότι το **ομπρέλα** (και λόγιο *ομβρέλλα)* δεν έχει σχέση με το *όμβρος,* αλλά προέρχεται από το ιταλ. ombrella (< λατ. umbrella < umbra «σκία»). Η καταρρακτώδης βροχή λέγεται κυρίως νεροποντή (< *νερό* + *ποντίζω* «καταποντίζω, βυθίζω») και κατεβασιά (< *κατεβάζω),* εφόσον δε συνοδεύεται από αστραπές, βροντές και ισχυρό άνεμο, χαρακτηρίζεται ως καταιγίδα και μπόρα. Το καταιγίδα είναι αρχαίο από το ρ. *καταιγίζω* «κατεβαίνω ορμητικός» (πβ. *καταιγιστικός)* < *αιγίς* «οργή, θύελλα». Το μπόρα είναι αντιδάνειο: < βεν. bora < λατ. boreas < ελλην. *βορέας* (βοριάς). Όταν τα κατακρημνίσματα παίρνουν στερεή μορφή, εμφανίζονται ως χαλάζι, χιόνι ή ανάμικτη μορφή βροχής και χιονιού, χιονόνερο ή χιονόβροχο Στη γλώσσα των μετεωρολογνκών δελτίων χρησιμοποιείται συχνά και η λ. **βροχόπτωση** («θα *σημειωθούν βροχοπτώσεις»* αντί *«βροχές»), ενώ* η κύρια σημ. τής λ. είναι το ποσό τής βροχής που καταμετρείται ότι έπεσε σε μια περιοχή.

βροχη**δόν** επίρρ. [1845] (αρχαιοπρ.) σε μεγάλη ποσότητα και πυκνότητα: *οι καταθέσεις γνωστών και αγνώστων έρχονται ~* || *οι ερωτήσεις άρχισαν να πέφτουν ~* ΣΥΝ. συνεχώς, σωρηδόν. [ETYM. < *βροχή* + επιρρ. επίθημα -ηδόν, πβ. κ. *βαθμ-ηδόν].*

βρόχι (το) (συνήθ. στον πληθ.-λαϊκ.) **1.** μικρή θηλιά (κυρ. από τρίχες αλογοουράς) που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη πουλιών **ή** μικρών ζώων από τον λαιμό: *πιάνω λαγό στα ~* (μτφ.) 2. οτιδήποτε λειτουργεί ως θέλγητρο για την παγίδευση κάποιου: *πιάστηκε στα ~ τού έρωτα!* ΣΥΝ. δόλος, πλεκτάνη 3. κάθε είδους παγίδα: *πιάστηκε στα ~ τού νόμου* ΣΥΝ. δόκανο. [ETYM. < μεσν. *βρόχιν,* υποκ. τού αρχ. *βρόχος].*

βροχικά (τα) → βρογχικός

βρόχιν**ος,** -η, -ο **1.** αυτός που προέρχεται από τη βροχή:- *νερό* **2.** ΟΙΚΟΛ. ***βρόχινο δάσος*** πυκνό, τροπικό δάσος με ψηλά, πλατύφυλλα, αειθαλή δέντρα σε περιοχές με υψηλή ετήσια βροχόπτωση: η *καταστροφή των ~ τού Αμαζονίου αποτελεί οικολογική απειλή για ολόκληρο τον πλανήτη.*
[ETYM Η φρ. *βρόχινο δάσος* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rain forest].

βροχονράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ. όργανο μέτρησης τού ύψους και τής διάρκειας τής βροχόπτωσης, με επιπλέον καταγραφή των ωρών ενάρξεως και λήξεως, καθώς και των εντάσεων της ΣΥΝ. βροχόμετρο. — βροχονραφικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pluviograph (νόθο συνθ.)].

βροχό**μετρ**ο (το) {βροχομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο για τον ογκομετρικό υπολογισμό τού ύψους βροχοπτώσεως ΣΥΝ. βροχογράφος. — βροχομετρικός, -ή, -ό [1894]. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pluviomètre (νόθο συνθ.)].

βροχόνε**ρ**ο (το) το νερό τής βροχής.

βροχοποιός (ο) **1.** πρόσωπο στο οποίο αποδίδονται μαγικές ικανότητες, το οποίο προσπαθεί **με** διάφορες τελετουργίες και ξόρκια (μαγικά λόγια και χορούς) **να** προκαλέσει βροχή **2**. οποιοσδήποτε επιφέρει ή προσπαθεί **να** προκαλέσει βροχόπτωση **με** τεχνητές μεθόδους. — βροχοποιητικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rain maker].

βροχόπτω**ση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση βροχής: η ~ ήταν ευεργετική για τη *γεωργία* || *συνεχείς ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rainfall].

βρόχος (ο) **1**. θηλιά με μετακινούμενο κόμπο, που σφίγγει όσο τραβιέται το σχοινί: ο ~ τής *κρεμάλας* 2. θηλιά που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη μικρών θηραμάτων ΣΥΝ. βρόχι, παγίδα 3. (μτφ.) οτιδήποτε προξενεί ασφυκτική πίεση, δεσμεύοντας τις ενέργειες ή την έκφραση κάποιου: ο ~ τού νόμου || μη μου *βάζεις ~ στον λαιμό, άσε με ν' αποφασίσω με ψυχραιμία* 4. οποιοδήποτε κενό ανάμεσα στα καλώδια, τα σχοινιά κ.λπ. ενός δικτύου · 5. ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο κλάδων δικτύου, που η διαδοχή τους αποτελεί κλειστή διαδρομή: *~ ανατροφοδότησης* 6. ΙΑΤΡ. ανθεκτική κατασκευή (συνήθ. ταινία ή πλέγμα) που χρησιμοποιείται για περιτύλιξη και ακινητοποίηση σπασμένου ή εξαρθρωμένου μέλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ETYM. αρχ. < **μρό-χος* (< I.E. **mer-egh-* «δένω, πλέκω»), που πιθ. συνδ. με σερβοκρ. mreza «δίχτυ», λιθ. maräka «διχτάκι»].

βρόχος - βρόγχος. Οι δύο λέξεις, διαφορετικές στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους, συχνά συγχέονται σημασιολογικά. Σημειώνεται ότι το μεν **βρόγχος** (με -γ-), ομόρριζο τού *καταβροχθίζω,* δηλώνει τη διακλάδωση τής τραχείας σε κάθε έναν από τους δύο πνεύμονες (εξού και συνήθως μιλούμε, κατά πληθυντικό, για τους *βρόγχους των πνευμόνων),* ενώ το **βρόχος** (< **μρό-χος*) δηλώνει τη θηλιά που σφίγγει τον λαιμό τού ανθρώπου και τον οδηγεί στον θάνατο (ό,τι συμβαίνει με τον απαγχονισμό).

βροχοσταλίδα (η) (λογοτ.) σταγόνα βροχής.
[ETYM < *βροχή* + *-σταλίδα* < *στάλα].*

βρύα (τα) τα φυτά που αποτελούν τα βρυόφυτα (βλ.λ.) ΣΥΝ. μού-σκλια.
[ETYM. < αρχ. *βρύον*< *βρύω* (υποχωρητ.) «ανθίζω, αφθονώ», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λατ. frutex «θάμνος, κλαδί», αρχ. γερμ. krüt «χόρτο, λάχανο» (> γερμ. Kraut). Ομόρρ. *βρύ-σις (-η).* Η λ. απαντά ως β' συνθ. και στο *εμ-βρυον* (βλ.λ.)].

βρυγμός (ο) το τρίξιμο των δοντιών. [ETYM. αρχ. < *βρύκω* | *βρύχω* «μασώ με θόρυβο, κατασπαράζω» (βλ. λ. *βρυχώμαι)].*

βρυκόλακας (ο) → βρικόλακας

Βρυξέλλες (οι) {Βρυξελλών} **1.** η πρωτεύουσα τού Βελγίου και έδρα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης- ΦΡ. ***λαχανάκια Βρυξελλών*** βλ. λ. λαχανάκι **2**. (συνεκδ.) τα κέντρα εξουσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: *οι αποφάσεις των Βρυξελλών.*
[ETYM < γαλλ. Bruxelles (οπτικό δάνειο) < αρχ. γερμ. Broca-sella (μαρτυρείται και ως Bruoc-sella) «οικισμός στους βάλτους» < broca «βάλτος, έλος» + sali/sella (< λατ. cella «δωμάτιο, κτήριο», πβ. κελλί), επειδή ο οικισμός ιδρύθηκε τον 6ο αι. σε νησίδα τού ποταμού Σένα (Senne)].

βρυόφυτα (τα) [1889] ΒΟΤ. μικρά πράσινα φυτά χωρίς ρίζες, βλαστούς και φύλλα, που φυτρώνουν σε υγρές και σκιερές θέσεις· βρίσκονται στο έδαφος, στις πέτρες, στους βράχους, στα δέντρα ή μέσα σε ρυάκια (βλ. κ. λ. βρύα). [ETYM Από. τού νεολατ. muscinea].

βρύση (η) {βρυσών} **1.** μεταλλικό κατασκεύασμα, συνήθ. κυλινδρικού σχήματος, που προσαρτάται ως εξάρτημα στην απόληξη υδροδοτικού σωλήνα εγκατάστασης παροχής νερού, **με** το οποίο είναι δυνατή η διακοπή ή αυξομείωση τής ροής τού παρεχόμενου νερού: *ανοίγω* | *κλείνω τη ~* || τον *Αύγουστο δεν μπορείς να πιεις νερό τής ~, μόνο τού*

ψυγείου! ΣΥΝ. στρόφιγγα 2. φυσική πηγή με πόσιμο νερό: *ξεδίψασε από μια ~ στο δάσος* ΣΥΝ. πηγή 3. (μτφ. ως επίρρ.) με άφθονη ροή: *έτρεξαν ~ τα δάκρυα της* ΣΥΝ. ποτάμι. — (υποκ.) **βρυσάκι** (το) κ. **βρυσούλα** (η) [μεσν.] (σημ. 1-2). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βρύσις*, αρχική σημ. «πηγή, ανάβλυση νερού», < αρχ. βρύω «ανθίζω, αφθονώ - αναβλύζω» (βλ. λ. *βρύο)].

βρυσομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη φυσική πηγή ΣΥΝ. κεφαλάρι, νερομάννα.

βρυχηθμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) ο ήχος που παράγει ζώο που βρυχάται· το μουγκρητό: *ο ~ των λιονταριών*.

βρυχώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {βρυχάται... | βρυχήθηκα} 1. (για λιοντάρια κ. ά. άγρια ζώα) παράγω δυνατό, βαθύ και παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ. μουγκρίζω **2.** (μτφ.) κάνω αισθητή την παρουσία μου, κυρ. μιλώντας με επιθετικό, έντονο τρόπο: *το ποντίκι που βρυχάται* (βλ. λ. *ποντίκι)* || *βρυχάται μαινόμενος στις συνεδριάσεις* 3. παράγω δυνατό και βαθύ θόρυβο: το *κύμα βρυχόταν πάνω στα βράχια* || *το τρακτέρ βρυχήθηκε στην ανηφόρα.* Επίσης (καθημ.) βρυχιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βρυχώμαι* (-άο-) < θ. βρυχ- (πβ. παρακ. βέ-βρυχ-α), παράλλ. τ. τού ρ. *βρύκω* «μασώ με θόρυβο, κατασπαράζω» < I.E. *g^{w}rüg(h)o, πβ. αρχ. σλαβ. gryzq «μασώ»].

βρυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βρυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που είναι γεμάτος βρύα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βρω (να/θα) ρ. -> βρίσκω

βρώμα (η) → βρόμα

βρώμα (το) {βρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) οτιδήποτε καταναλώνεται ως τροφή και προέρχεται κυρ. από κυνήγι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βρώμα* < θ. *βρω-*, πβ. *βι-βρώ-σκω* «τρώγω». Βλ. λ. βρώση].

βρωματολογία (η) [1837] {χωρ. πληθ.} η συστηματική και **με** επιστημονικές βάσεις μελέτη τής παρασκευής και τής σύστασης των τροφίμων. [ΕΤΥΜ. < *βρώμα (το)* «φαγώσιμο, βρώση» + *-λογία* < *λέγω)*.

βρωματοχημεία (η) ΧΗΜ. Ο κλάδος τής χημείας που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη σύσταση, παρασκευή και συντήρηση τροφίμων με τον πλέον υγιεινό τρόπο· η χημεία τροφίμων. [ΕΤΥΜ < *βρώμα (το)* «φαγώσιμο, βρώση» + *χημεία].*

βρωμερός, -ή, -ό → βρομερός

βρώμη (η) → βρόμη

βρωμιά (η) → βρομιά

βρωμίζω ρ. → βρομίζω

βρώμικος, -η, -ο → βρόμικος

βρώμιο (το) → βρόμιο

βρωμώ ρ. → βρομώ

βρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατανάλωση (κάποιου πράγματος) ως τροφίμου, το να τρώει κανείς· κυρ. στη ΦΡ. **προς βρώσιν,** *τα είδη ήταν τελείως ακατάλληλα προς βρώσιν* || (ως εκκλησ. ευχή) *«ευλόγησον την βρώσιν και την πόσιν» (εύλόγησον την βρώσιν και την πόσιν)* ΣΥΝ. φάγωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βρώσις* < θ. βρω- < *g^{w}r- < I.E. *g^{w}er- «καταπίνω, καταβροχθίζω», πβ. σανσκρ. girami, λατ. voro, γαλλ. vorace «αδηφάγος» (< λατ. vorax), γαλλ. gorge «λαιμός» (< λατ. gurges «δίνη, στρόβιλος»), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «τρώγω, καταβροχθίζω», *βορ-ά, βάραθρο(ν)* (βλ.λ.), *βρώμα* (τό(, *βρώ-σιμος, -βόρος* κ.ά.].

βρώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να καταναλωθεί ως τροφή ΣΥΝ. φαγώσιμος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βρώσις].*

βόας (ο) {βυών} (λόγ.) ο μπούφος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., που απαντά και σε άλλες I.E. γλ., πβ. αρμ. bu, περσ. burn, λατ. bubo].

βύβλος (η) **1.** (στην παλαιογραφία) ελληνική ονομασία τού παπύρου, γνωστή ήδη στον Αισχύλο *(Ικέτιδες* 947) 2. (με κεφ.) πλούσια πόλη τής Φοινίκης, η οποία πρέπει να ήταν το κυριότερο κέντρο εμπορίας παπύρου.

βυζαγμα (το) {βυζάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο θηλασμός **2.** το ρούφηγμα με το στόμα: *το ~ τού δαχτύλου.*

βυζαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βύζα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ρουφώ γάλα από τη θηλή τού μητρικού μαστού: το μωρό *σταμάτησε να κλαίει και βύζαινε λαίμαργα* || *βυζαίνει ακόμα, αφού δεν έχει δοντάκια για να μασάει* ΣΥΝ. γαλουχούμαι, θηλάζω 2. (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι στην ηλικία κατά την οποία τρέφομαι αποκλειστικά με μητρικό γάλα, είμαι σε ηλικία θηλασμού: πώς να *θυμάται τι είχε γίνει πριν από είκοσι χρόνια, τότε ακόμα βύζαινε!* ♦ (μετβ.) 3. πίνω θηλάζοντας: δεν *πρόλαβε να βυζάξει το γάλα τής μάννας του* ΣΥΝ. θηλάζω 4. (για μητέρες ή παραμάννες) προσφέρω το στήθος μου για θηλασμό, παρέχω γάλα (σε νεογνό για να θηλάσει): *βύζαξε το μωρό της έναν χρόνο* ΣΥΝ. γαλουχώ, θηλάζω 5. μιμούμαι τις κινήσεις τού θηλασμού, ρουφώντας ή βάζοντας (κάτι) στο στόμα: *δέκα χρονών και βυζαίνει ακόμα το δάχτυλο!* ΣΥΝ. πιπιλίζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βυζάνω* < μτγν. μυζώ (με ανομοίωση β- < μ-) < αρχ. μύζω < μυ, ονοματοποιημένη λ. από την ήχο και το σχήμα των χειλιών τού βρέφους κατά τον θηλασμό].

βυζανιάρικο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** το νεογνό ή το βρέφος που βυζαίνει ακόμα, που τρέφεται ακόμα με μητρικό γάλα ΣΥΝ. βυζασταρούδι 2. (μτφ.-μειωτ.) το πολύ νεαρό ή ανώριμο και άπειρο άτομο: μην *κάνεις σαν* -■ *φέρσου όπως αρμόζει στην ηλικία σου.*

βυζαντινισμός (ο) [1872] **1**. το σύνολο αντιλήψεων και πολιτισμικών αξιών που ιστορικά αποδίδονται στην περίοδο τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *«ο νους μου πηγαίνει σε τιμές μεγάλες τής φυλής μας, στον ένδοξο μας ~»* (Κ. Καβάφης) **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) η έλλειψη πρακτικού πνεύματος και η ανάλωση σε περίπλοκες και άσκοπες, σχολαστικές συζητήσεις και διαδικασίες· ο στείρος σχολαστικισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Byzantinismus].

βυζαντινολογία (η) [1895] {βυζαντινολογιών} **1**. η επιστημονική μελέτη όλων των εκφάνσεων τής βυζαντινής ζωής, τής τέχνης και γενικότ. τού βυζαντινού πολιτισμού **2.** (κακόσ.) ο βυζαντινισμός (βλ.λ., σημ. 2). — βυζαντινολόγος (ο/η) [1886], βυζαντινολογικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. byzantinologie].

βυζαντινολογω ρ. αμετβ. {βυζαντινολογείς... | βυζαντινολόγησα} (κακόσ.) συζητώ χωρίς πρακτικό πνεύμα, επιμένοντας στους τύπους και τις λεπτομέρειες (βλ. λ. βυζαντινισμός). — βυζαντινολόγημα (το).

βυζαντινοπρεπής, -ής, -ές {βυζαντινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· βυζαντινοπρεπέστ-ερος, -ατός) αυτός που ταιριάζει στα βυζαντινά πρότυπα, που εκφράζει τη βυζαντινή νοοτροπία: *~ τελετή* | *ύφος.* — **βυζαντινοπρεπούς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βυζαντινός, -ή, -ό [1807] 1. αυτός που σχετίζεται με το Βυζάντιο και τον πολιτισμό του: *~ ναός* | *μουσική* | *εικόνα* | *αρχαιολογία* | *φιλολογία* **2.** ***Βυζαντινή Αυτοκρατορία*** το ανατολικό τμήμα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από την ίδρυση τής Νέας Ρώμης (Κωνσταντινούπολης) το 324 μ.Χ. ώς την άλωση της το 1453 από τους Οθωμανούς 3. Βυζαντινός (ο), ***Βυζαντινή*** (η) κάθε υπήκοος τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: η *καθημερινή ζωή των ~.*

Βυζάντιο (το) {Βυζαντίου} 1. αρχαία πόλη τής ΝΑ. Θράκης στον Βόσπορο, αποικία των Μεγαρέων από το 657 π.Χ., στη θέση τής οποίας ιδρύθηκε το 324 μ.Χ. η νέα πρωτεύουσα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με το όνομα Κωνσταντινούπολη 2. (συνεκδ.) η Βυζαντινή Αυτοκρατορία (βλ. λ. *βυζαντινός,* σημ. 2): η *ιστορία τού ~.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *Βυζάντιον,* ονομασία μικρής πόλης στις όχθες τού Βοσπόρου, όπου το 324 μ.Χ. ο Μ. Κων/νος ίδρυσε τη Νέα Ρώμη (λατ. Nova Roma), τη μετέπειτα *Κων/πολη,* ως πρωτεύουσα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, τού οποίου οι υπήκοοι αυτοαποκαλούνταν μέχρι τέλους *Ρωμαίοι,* ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από τον Γερμανό J. Wolf το 1562 (αντί των μέχρι τότε όρων *Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία* κ. *Ρωμανία)].*

βυζαρού (η) {βυζαρούδες} (λαϊκ.) γυναίκα που έχει μεγάλους μαστούς ΣΥΝ. βυζού.

βυζασταρούδι (το) το βυζανιάρικο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. βυζαστάρης < *βυζαστής* < *βυζάνω].*

βυζάστρα [μεσν.] κ. **βυζαχτρα** (η) {δύσχρ. βυζαστρών} η παραμάννα ΣΥΝ. τροφός.

βυζί (το) {βυζ-ιού | -ιών} **1**. ο ανθρώπινος μαστός και γενικότ. ο μαστός των θηλυκών θηλαστικών (πβ. λ. *στήθος)* **2.** (ειδικότ.) ο γυναικείος μαστός· ΦΡ. ***απ" το βυζί τής μάννας (κάποιου)*** (εκφραστ.) από βρέφος, από πολύ μικρή ηλικία: *έμαθε να υπολογίζει τα λεφτά ~ του' πώς να μην είναι τσιγγούνης!* ΣΥΝ. από τα γεννοφάσκια του, με το γάλα τής μάννας του. — (υποκ.) **βυζάκι** (το), (μεγεθ.) βυζάρα (η). [ΕΤΥΜ < μεσν. *βυζίον* < *βυζάνω* (υποχωρητ.)].

βυζού (η) [μεσν.] (βυζούδες) η βυζαρού (βλ.λ.).

βυθίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {βύθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ κατάδυση, κάνω (κάτι/κάποιον) να βουλιάξει στον βυθό' (ειδικότ. για πλοία) προκαλώ την καταστροφή, τον καταποντισμό: τα *γερμανικά υποβρύχια βύθισαν πολλά συμμαχικά πλοία στον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο* || το *πλοίο βυθίστηκε αύτανδρο* ΣΥΝ. βουλιάζω, καταποντίζω 2. (για μικρά αντικείμενα, σώματα) πιέζω (κάτι), ώστε να καλυφθεί μερικώς **ή** πλήρως από υγρό, κυρ. νερό: ~ τα *χέρια στο νερό* ΣΥΝ. βουτώ 3. (γενικότ.) πιέζω (κάτι), ώστε να εισχωρήσει στη μάζα άλλου σώματος, χώνω βαθιά στο εσωτερικό: το *λιονταρι βύθισε τα νύχια του στον λαιμό τού ζώου* || (κ. μεσοπαθ. ***βυθίζομαι)*** *κουρασμένος βυθίστηκε στη μεγάλη πολυθρόνα!* ΣΥΝ. μπήγω, καρφώνω, βάζω· (μτφ.) 4. παραδίδω ολοκληρωτικά σε συγκεκριμένη ψυχική, πνευματική ή συναισθηματική κατάσταση, απορροφώ πλήρως: τα *τελευταία γεγονότα τον βύθισαν σε μαύρες σκέψεις* || *βυθίστηκε σε μελαγχολία* | *βαθύ πένθος* | *ονειροπόληση* | *απελπισία* 5. κυριεύω, καλύπτω ολοκληρωτικά: η *απεργία τής Δ.Ε.Η. βύθισε τη χώρα στο σκοτάδι.*

βυθιοτητα (η) {χωρ. πληθ.} **1**. ΙΑΤΡ. βαθμίδα τού κώματος κατά την οποία παρατηρείται έκπτωση των ανώτερων κινητικών και νοητικών λειτουργιών: *«είχε τραυματιστεί από πτώση και βρισκόταν σε ~»* (εφημ.) **2**. η εξασθενημένη ένταση των καρδιακών τόνων, όπως **σε** περικαρδίτιδα και πνευμονικό εμφύσημα. [ΕΤΥΜ. < *βύθος (το)].*

βύθιση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων) **1.** η σταδιακή πτώση, διείσδυση σε κατώτερα επίπεδα, η κατάδυση: η ~ τού *σώματος στη θάλασσα* ΣΥΝ. καταβύθιση, βύθισμα, (λόγ.) εμβάπτιση 2. (μτφ.) η κατάσταση βαθύτατου ύπνου, λήθαργου: *ύστερα από το ατύχημα έπεφτε συχνά σε* - ΣΥΝ. νάρκη, λήθαργος 3. (για σκάφη) ο καταποντισμός που οφείλεται σε ατύχημα ή σε εχθρική επίθεση: η ~ *οφείλεται σε ρήγμα που προκλήθηκε από τη σφοδρή θαλασσοταραχή* || ~ *δύο εχθρικών υποβρυχίων* ΣΥΝ. βούλιαγμα, ναυάγιο, (λόγ.) καταποντισμός, (λαϊκ.) φουντάρισμα.

βύθισμα (το) [1887] {βυθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιέζεται (κάτι μέσα σε κάτι άλλο), ώστε να καλυφθεί: το ~ *τού πινέλου στη μπογιά* ΣΥΝ. βύθιση, καταβύθιση **2.** η βύθιση (πλοίου, υποβρυχίου κ.λπ.), ο καταποντισμός **3.** ΝΑΥΤ. το αριθμητικά μετρημένο τμήμα σκάφους, που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: - φόρτωσης || *πλοίο με ~ 10 προδιών* 4. ΓΕΩΛ. η περιοχή τού γήινου φλοιού που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές: όταν τα ~ δεν *έχουν τη δυνατότητα αποστράγγισης, γεμίζουν νερό και μετατρέπονται σε λίμνες.*
[ΕΤΥΜ ο ναυτ. όρ. αποδίδει το αγγλ. draught, ενώ ο γεωολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. depression].

βυθοκόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) η χρήση βυθοκόρου για την απομάκρυνση άμμου, βούρκου ή μολυσματικών προσμείξεων από τον βυθό ποταμών, ακτών κ.ά. — βυθοκοριστής (ο), βυθοκορώ ρ. {-είς..}.

βυθοκόρος (η) [1897] το πλωτό μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται σε υποβρύχιες εκσκαφές για την εκσκαφή τού βυθού και τη διατήρηση τού βάθους καναλιών, ποταμών και λιμανιών, την αποκομιδή υλικών, την κατασκευή έργων και την περισυλλογή αντικειμένων αξίας.
[ΕΤΥΜ. < βυθός + *-κόρος* < αρχ. *κορώ (-έω)* «καθαρίζω» (πβ. *νεω-κό-ρος),* απόδ. τού γαλλ. bateau draguer. Βλ. κ. λ. *κόρος].*

βυθομέτρηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) 1. ο υπολογισμός με κατάλληλες μετρήσεις τού βάθους φυσικού υδάτινου όγκου (θάλασσας, ποταμού, λίμνης) ΣΥΝ. βαθομέτρηση, βυθοσκόπηση 2. (μτφ.) η εκτίμηση και διάγνωση (συνήθ. κατόπιν αναλυτικών διερ-γασιών) μιας κατάστασης: δεν χρειάζονται, είπε, *φροϊδικές μελέτες και ψυχολογικές* ~ ΣΥΝ. ανάλυση, αναζήτηση, διερεύνηση. — **βυθομετρώ** ρ. {-είς...}.

βυθόμετρο (το) {βυθομέτρ-ου | -ων} όργανο που μετρά το βάθος φυσικών υδάτινων όγκων. [ΕΤΥΜ. Από τού ελληνογενούς γαλλ. bathomètre].

βυθός (ο) 1.0 πυθμένας, το χαμηλότερο επίπεδο εδάφους κάτω από υδάτινη μάζα (θάλασσα, λίμνη, ποταμό): βατραχάνθρωποι *ερευνούν τον - τής λίμνης* || το *υποβρύχιο προσέκρουσε στον* ~ από *εσφαλμένους χειρισμούς* || *αμμώδης* ~ ΣΥΝ. πυθμένας, πάτος 2. (συνεκδ.) το σύνολο των βαθύτερων στρωμάτων νερού που προσεγγίζουν τον πυθμένα, καθώς και η υποβρύχια πανίδα και χλωρίδα που ζει σε αυτά, τα βάθη τής θάλασσας: *ο - έχει ασύλληπτες ομορφιές, παράξενα φυτά και ζώα* || *ψάρι τού* ~ 3. (μτφ.) το χαμηλότερο σημείο, αυτό που τίθεται ως κατώτατο όριο (υπαρκτό ή επιτρεπτό): *φθάσαμε στον ~ τής ηθικής κατάπτωσης* ΣΥΝ. πυθμένας, πάτος, έσχατο σημείο, τέρμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[Ε1ΥΜ αρχ. < *g^{w}udh- (< I.E. *g^{w}adh- > *βάθος),* που συνδ. με τα ομόρρ. *βαθύς, βάπτω, βόθρος,* ά-βυσσος κ.ά.].

> βυθός - πυθμένας - πάτος. Η λ. βυθός χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την κατώτατη επιφάνεια χώρων σκεπασμένων με νερό (ο βυθός τής θάλασσας, τής λίμνης, τού πελάγους κ.τ.ό.). Αντιθέτως, τόσο ο πυθμένας (που συνδέεται ίσως ετυμολογικά με το *βυθός)* όσο και η λ. πάτος χρησιμοποιούνται για οποιαδήποτε κατώτατη επιφάνεια (δοχείων κ.λπ.) και για υδάτινους χώρους. Από το βυθός σχηματίστηκε στην Αρχαία και τύπος βυσσός (< **βυθ-γός* ή **βυθ-σός),* από όπου το ά-βυσσος (αρχική σημασία: αυτός που δεν έχει βυθό, που δεν έχει προσπελάσιμη κατώτατη επιφάνεια, άρα ο εξαιρετικού βάθους) και το Ανά-βυσσος (ά-βυθος, ά-πατος).
>
> ~» *παρώνυμο*

βάθος (το) {βύθους | βύθη κ. βύθια, βυθών} (σπάν.) **1.** ο βυθός, κυρ. τής θάλασσας: στο ~ *τού πελάγου* ΣΥΝ. βυθός 2. το βαθύτερο σημείο τής Γης, τα έγκατα τής Γης: τα ~ τού *βουνού* 3. (μτφ.) ο εξαιρετικά βαθύς ύπνος, ο λήθαργος: *αμέσως ύστερα έπεσε σε* ~ ΣΥΝ. νάρκη, κώμα, βύθιση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βυθός,* με αλλαγή γένους].

βυθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και με επιστημονικά μέσα παρατήρηση τού βυθού (θαλασσών, ποταμών, λιμνών), η εξέταση με βυθοσκόπιο. — βυθοσκοπικός, -ή, -ό, βυθοσκοπώ ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *βυθοσκοπώ* < *βυθός* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

βυθοσκόπιο (το) {βυθοσκοπί-ου | -ων} όργανο παρατηρήσεως τού βυθού (συνήθ. ρηχών ή αβαθών θαλασσών)- αποτελείται από κύλινδρο με γυαλί προσαρμοσμένο στη μία του βάση. [ΕΤΥΜ < *βυθός* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

βύνη (η) {χωρ. πληθ.} προϊόν που προκύπτει με κατεργασία των σπερμάτων των δημητριακών, κυρ. τού κριθαριού (με φρύξη), και χρησιμοποιείται ως βάση ζυμώσεων, κατά κύριο λόγο στη βιομηχανία μπίρας και τροφίμων: *εκχύλισμα* | *ξηραντήριο βύνης.* [ΕΤΥΜ < μτγν. βύνη | *βύνι)ς)* (γεν. -εως), αγν. ετύμου].

βύρσα (η) {βυρσών} το μεγάλης αντοχής κατεργασμένο δέρμα, που χρησιμοποιείται κυρ. ως κάλυμμα εξαρτημάτων, μηχανών ή σκευών που φθείρονται λόγω τριβής. — βύρσινος, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρλ·, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. burra «πυκνόμαλλο ρούχο» κ.ά., οπότε θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προέρχεται από I.E. *bhrs- < *bhers- «δασύ τρίχωμα»].

βυρσοδεψείο (το) [μτγν.] η βιομηχανική ή βιοτεχνική μονάδα κατεργασίας δερμάτων με στόχο τη διατήρηση τής ευκαμψίας τους και την αύξηση τής αντοχής τους ΣΥΝ. (λαϊκ.) ταμπάκικο.

βυρσοδέψης (ο) {βυρσοδεψών} ο τεχνίτης ή ο ιδιοκτήτης βυρσοδεψείου ΣΥΝ. (λαϊκ.) ταμπάκης.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βυρσο-* (< *βύρσα,* βλ.λ.) + *-δέψης* < *δέφω* «τρίβω, κατεργάζομαι», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. *διφθέρα* «κατεργασμένο δέρμα»].

βυρσοδεψία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τεχνική επεξεργασίας ακατέργαστου δέρματος κυρ. θηλαστικών, για την παραγωγή κατεργασμένου εύκαμπτου δέρματος με μεγάλη αντοχή 2. ο τομέας τής βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή κατεργασμένου δέρματος. Επίσης βυρσοδεψική [μτγν.].

βύρσωμα (το) {βυρσώμ-ατος | -ατα, -άτων) η επένδυση επιφάνειας με δέρμα ΣΥΝ. πέτσωμα.

[ΕΤΥΜ < *βύρσα* (βλ.λ.)].

Βυρτεμβέργη (η) περιοχή τής ΝΔ. Γερμανίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Württemberg, από ομώνυμη δυναστεία κομητών που ιδρύθηκε κατά τον 12ο αι.].

Βύρων (ο) {Βύρων-ος, -α} 1. ο Αγγλος ρομαντικός ποιητής Τζωρτζ Γκόρντον λόρδος Μπάιρον 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βύρωνας.
[ΕΤΥΜ Εξελληνισμένη μεταφορά τού αγγλ. Byron, από το επώνυμο τού Αγγλου ποιητή και φιλέλληνα George Gordon Byron (1788-1824), γνωστού ως *λόρδου Βύρωνα.* Το αγγλ. όν. Byron < αρχ. αγγλ. byrum «στάβλος»].

βυρωνισμός (ο) [1861] το καλλιτεχνικό και ιδεολογικό ρεύμα που προέκυψε ως αποτέλεσμα τής επιρροής τού έργου και τού παραδείγματος ζωής τού λόρδου Βύρωνα σε επίπεδο θεματολογίας και εκφραστικών τρόπων: *από το ιδεολογικό ρεύμα τού - επηρεάστηκαν ο Γκαίτε, ο Ουγκώ, ο Μπωντλαίρ, ο Πούσκιν κ.ά.* ΑΝΤ. αντιβυρωνισμός. — βυρωνιστής (ο) [1887], βυρωνίστρια (η), βυρώνειος, -α, -ο [1887] κ. βυρωνικός, -ή, -ό [1861], βυρωνικά επίρρ. [ΕΤΥΜ· Μεταφορά τού αγγλ. byronism].

βύσμα (το) {βύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. ΗΛΕΚΤΡ. εξάρτημα σε άκρο ηλεκτρικού αγωγού, που επιτρέπει την εισαγωγή του σε κατάλληλη υποδοχή (πρίζα, κυψέλη), ώστε να συνδέεται με τους αγωγούς που καταλήγουν σε αυτή την υποδοχή ΣΥΝ. φις **2**. κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται για να βουλλώνει τρύπες ή ανοίγματα ΣΥΝ. πώμα, βούλλωμα, έμφραγμα **3**. ΙΑΤΡ. συσσωρευμένη κυψελίδα που φράζει τον έξω ακουστικό πόρο τού αφτιού και εμποδίζει τη δίοδο ήχου προς τον τυμπανικό υμένα · 4. (αργκό) το μέσο˙ πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που μπορεί να παρεμβαίνει επηρεάζοντας εξελίξεις και αποφάσεις υπέρ των συμφερόντων συγκεκριμένου προσώπου: *είχε μεγάλο ~ και τον διόρισαν σε καλή θέση στο Δημόσιο* || *ποιον έχει ~ και παίρνει μετάθεση όπου θέλει;* — (αργκό) **βυσματούχος** κ. βυσματίας (ο) (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ αρλ· < *βύω* «κλείνω, αποφράσσω» < **βύσ-ω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού -σ-) < I.E. *b(h)u- | *p(h)u- «φυσώ, φουσκώνω», πβ. αλβ. m-bush «γεμίζω», μέσ. ιρλ. büas «θήκη, κοιλιά» (< I.E. *bousto-), αρχ. γερμ. pfoso «συνάχι», αρχ. αγγλ. pusa (> αγγλ. pose) κ.ά.].

βυσματόνω ρ. μετβ. {βυσμάτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω με βύσμα · 2. (αργκό) (α) στερώ κάτι από κάποιον άλλο χρησιμοποιώντας πλάγια μέσα υπέρ μου: *τον βυσμάτωσαν και τελικά πήγε άλλος στη θέση του* (β) έχω γνωριμίες τις οποίες χρησιμοποιώ για να ευνοούμαι: *είναι πολύ βυσματωμένος και παίρνει συνεχώς άδειες.*

βυσσινάδα (η) [1889] αναψυκτικό ποτό από σιρόπι βύσσινου, που πίνεται διαλυμένο σε κρύο νερό.

βυσσινής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα τού βύσσινου: ~ *φόρεμα* | *κραγιόν* ***2, βυσσινί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού βύσσινου ΣΥΝ. κερασί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

βυσσινιά (η) φυλλοβόλο δέντρο, συγγενές προς την κερασιά, αλλά μικρότερο σε μέγεθος, το οποίο καλλιεργείται στις εύκρατες ζώνες για τον καρπό του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

βύσσινο (το) ο καρπός τής βυσσινιάς ο οποίος έχει σχήμα όμοιο με τού κερασιού, σάρκα μαλακή και χυμώδη, σκούρο κόκκινο χρώμα και ξινή γεύση, δεν τρώγεται ωμός, αλλά χρησιμοποιείται λόγω τού χυμού του στην ποτοποιία, κυρ. για την παρασκευή βυσσινάδας, και στη ζαχαροπλαστική: *γλυκό* -1| *σιρόπι* ~ ΣΥΝ. ξινοκέρασο- ΦΡ. (λαϊκ.) ***να μένει*** | ***να λείπει το βύσσινο*** για την απόρριψη χειρονομίας ή προσφοράς, η οποία κρίνεται ασύμφορη, ύποπτη ή επικίνδυνη: *και μετά από τέτοιο τσακωμό μάς καλεί στο εξοχικό του'* ~! [ΕΤΥΜ. < μτγν. βύσσινον, ουδ. τού αρχ. επιθ. βύσσινος < *βύσσος* «είδος λινού υφάσματος», σημιτ. προελ., πβ. εβρ. bus, φοιν. bs].

βυσσινοκηπος (ο) μεγάλη έκταση με βυσσινιές.

βυσσοδομώ ρ. αμετβ. {βυσσοδομείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (κακόσ.) ασχολούμαι με παρασκηνιακά σχέδια και μεθοδεύσεις υπονόμευσης ή συκοφάντησης κάποιου: *οι κύκλοι τής ανωμαλίας βυσσοδομούν κατά των ελευθεριών τού λαού* ΣΥΝ. μηχανορρα-φώ, σκευωρώ, ραδιουργώ, δολοπλοκώ. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *βυσσοδομώ* < *βυσσο-* (< αρχ. *βυσσός* < **βυθ-σός* < *βυθός)* + *-δομώ (-έω)* < *δέμω* «χτίζω, οικοδομώ». Η λ. απαντά στην Αρχ. ως *βυσσοδομεύω* με τη σημ. «μηχανεύομαι εναντίον κάποιου, καταστρώνω κρυφά σχέδιο»].

βυτίο (το) μεγάλης αντοχής και χωρητικότητας μεταλλικό δοχείο ή ανάλογη κατασκευή συνήθ. κυλινδρικού σχήματος, κατάλληλο για την ασφαλή συγκέντρωση και φύλαξη ή μεταφορά υγρών (κυρ. καυσίμων) ή αερίων ΣΥΝ. βαρέλι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < **βυτίον* < λατ. buttis «βαρέλι» < μτγν. *βοϋττις* «δοχείο, κάδος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

βυτιοφόρο (το) [1893] όχημα εφοδιασμένο με βυτίο για τη μεταφορά υγρών (κυρ. νερού ή καυσίμων) ή λυμάτων σε μεγάλες ποσότητες: *η μεταφορά βενζίνης γίνεται με βυτιοφόρα.*

βωβός, -ή, -ό (λόγ.) βουβός (βλ. λ). [ΕΤΥΜ μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. ονοματοπ. σχηματισμός σε -βός].

βωλοδέρνω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *βολοδέρνω)* {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, περιφερόμενος εδώ και εκεί: *δέκα χρόνια βωλόδερνε στην ξενιτειά* ΣΥΝ. τυραννιέμαι, δεινοπαθώ, παραδέρνω. [ΕΤΥΜ < *βώλος* «σβώλος, χώμα» + *δέρνω)].*

> ΣΧΟΛΙΟ Η λ. παράγεται από το βώλος (ο) «μικρό κομμάτι χώματος από οργωμένο χωράφι» και το ρ. δέρνω. Είναι νεότερη λ. με εμφανή τη σημασιολογική εξέλιξη από την έννοια τού «εργάζομαι στη γη, σπάζω τους χωμάτινους βώλους οργωμένου χωραφιού» σε αυ-

τήν τού «κουράζομαι πολύ, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω». → *βώλος*

βωλοκοπώ ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *βολοκοπώ)* {βωλοκοπ-άς κ. -είς... | βωλοκόπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} σπάζω τους βώλους χώματος που έχουν δημιουργηθεί από το όργωμα, διαλύω τους βώλους, κάνοντας το έδαφος λείο: *βωλοκοπά το χωράφι, για να είναι ευκολότερο το πιάσιμο των σπόρων.* — **βωλοκόπος** (ο) [μτγν.], βωλοκόπημα (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βωλοκοπώ (-έω)* < *βώλος* + *-κοπώ* < κόπτω].

βώλος (ο) (σχολ. ορθ. *βόλος)* 1. η ομογενής μάζα σφαιρικού σχήματος, σφαιρικός όγκος οποιουδήποτε υλικού: *διακόσμηση με γυάλινους ~* || *~ ασβέστη* | *ζύμης* ΣΥΝ. σφαιρίδιο, σφαίρα, μπαλάκι, σβώλος, μπίλια 2. ο μικρός χωμάτινος όγκος που σχηματίζεται, κυρ. κατά το όργωμα και το σκάλισμα, από το χώμα που αποσπάται σε κομμάτια από το έδαφος ΣΥΝ. σβώλος 3. (ειδικότ.) μικρό (γυάλινο ή πορσελάνινο) σφαιρίδιο διαφόρων χρωμάτων, που χρησιμοποιείται σε παιδικά παιχνίδια: *αντάλλαξαν βώλους για τα παιχνίδια τους!* **4.** ***βώλοι*** (οι) παιδικό παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες συναγωνίζονται για το ποιος θα χτυπήσει με το δικό του περισσότερα από τα γυάλινα σφαιρίδια που υπάρχουν μέσα σε καθορισμένη περιοχή: *παίζουν βώλους στην αυλή* ΣΥΝ. μπίλιες · **5.** ΟΡΥΚΤΟΛ. άργιλος που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να σχηματίζει κόκκινο ή καφέ γυαλί όταν λειώνει. — (υποκ.) βωλάκος (ο) κ. βωλάκι (το) (σημ. 1-3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βώλος,* αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *βολβός* και με αρμ. bolk «ραπανάκι»].

βώλος - σβώλος - βόλος. Το **βώλος** (ο) από αρχ. **βώλος** (ο/η) ίσως συνδέεται ετυμολογικά **με** το **βόλος**, αν ανάγεται και αυτό, όπως το *βόλος,* στο ρ. *βάλλω. Βόλος* σημαίνει «ρίψη, ρίξιμο, ριξιά, ριπτόμενο» από το ρ. *βάλλω* «ρίχνω». Αν το **βώλος** είχε ως αρχική σημ. «το σπάσιμο τής γης σε κομμάτια με χτυπήματα», τότε συνδέεται και αυτό με το ρ. *βάλλω,* ο τύπος **σβώλος** είναι νεότερος, αποσπασμένος από φράσεις όπως *«τους βώλους»,* όπου το -ς θεωρήθηκε ότι ανήκει στο όνομα που ακολουθεί.

βωμολοχία (η) {βωμολοχιών} η χυδαία και υβριστική λέξη ή φράση: *ορισμένοι κωμικοί καταφεύγουν στις ~,* για να *εκβιάσουν το γέλιο τού κοινού* ΣΥΝ. αισχρολογία, χυδαιολογία, βρομόλογο, βρισιά. — **βωμολόχος** (ο/η) [αρχ.], **βωμολοχικός**, -ή, -ό [μτγν.], **βωμολοχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βωμολόχος* «αυτός που παραμονεύει κοντά στους βωμούς, για να κλέψει αφιερωμένο σε αυτούς κρέας» < *βωμός* + *λόχος* «ενέδρα». Επειδή ήταν απρεπές ακόμη και να μιλά κανείς για την ασεβή πράξη τού *βωμολόχου,* η λ. συνδέθηκε με την αισχρολογία και **με** τα υβριστικά λόγια].

βωμός (ο) **1**. ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) τόπος, λάκκος ή υπέργεια κατασκευή ενός ή περισσοτέρων επιπέδων με τετράγωνο, ορθογώνιο ή κυκλικό εμβαδόν για την τέλεση θυσιών: ο ~ τής θεάς *Ήρας* (β) μικρό ή μεγαλύτερο αναθηματικό ομοίωμα των ανωτέρω 2. ΕΚΚΛ. η Αγία Τράπεζα τού χριστιανικού ναού ΣΥΝ. θυσιαστήριο 3. (μτφ.) οτιδήποτε (θεσμός ή σκοπός κυρ.) απαιτεί ή εξαναγκάζει σε θυσίες στο όνομα του ή για χάρη του: δεν *μπορεί να θυσιάζεται η παιδεία στον ~ των πολιτικών σκοπιμοτήτων* || *θυσίασε τη ζωή του στον ~ τής ελευθερίας*- ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***υπέρ βωμών και εστιών*** για το ύψιστο ιδανικό, για ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, κυρ. για την προάσπιση τής εθνικής ανεξαρτησίας και ελευθερίας: *αμύνομαι ~* ΣΥΝ. για τα ιερά και όσια. [ΕΤΥΜ αρχ: < *g^{w}o-mo-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τής ρίζας βα-/ βη- (αρχ. έ-βη-ν, βή-μα). Ομόρρ. βαίνω (βλ.λ.), βά-σις, *βά-θρο(ν), βατός, βά-δην, βα-τήρ(ας)* κ.ά. Η λ. δήλωνε εξαρχής την υπερυψωμένη βάση τού θυσιαστηρίου, αργότερα δε ολόκληρο το θυσιαστήριο].

βωξίτης (ο) → βοξίτης

Γ

Γ, γ: **γάμμα**, το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Όπως γνωρίζουμε από το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας, το αρχ. γράμμα **γ** προφερόταν ως **-γκ-** (π.χ. γένος - /génos/), δηλ. ως κλειστό ουρανισκόφωνο σύμφωνο και όχι ως διαρκές ουρανισκόφω\Ό σύμφωνο που προφέρεται σήμερα (γένος = /γένοβ/). Στους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής και πιθανότατα στους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες το γ έπαυσε να δηλώνει τον φθόγγο *-γκ-* και δήλωσε από τότε μέχρι και σήμερα τον φθόγγο -γ-. Προ τής ελληνικής αλφαβητικής γραφής, στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το *γ* (προφορά /g/) δηλωνόταν το ίδιο όπως και τα άλλα ουρανισκόφωνα σύμφωνα (κ και *χ)·* ήτοι, το ίδιο συλλαβόγραμμα δήλωνε και τους τρεις φθόγγους *κ-γ-χ*. Από πλευράς γραφικής παράστασης, ας σημειωθεί ότι με καμπύλωση των δύο κεραιών που απάρτιζαν το (κεφαλαίο) Γ, ήτοι με τη μορφή τού C, σχηματίστηκε το τρίτο γράμμα τού λατινικού αλφαβήτου (C), το οποίο -όπως είναι γνωστό- είναι το δυτικό ελληνικό αλφάβητο (το αλφάβητο τής Χαλκίδας). Μάλιστα, επειδή το λατ. γράμμα C χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στην προφορά τον φθόγγο [κ], για το *γκ* ([g]) επινοήθηκε νέο γράμμα, το G, που απαρτίστηκε από το C και μία διαφοροποιητική γραμμή στο κάτω άκρο (G). Ως προς την ονομασία τού γράμματος **γάμμα**, οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι προήλθε από το βορει-οσημιτικό γράμμα gimel που σήμαινε την καμήλα (εβρ. gâmâl, αραμαϊκό gamia) - ο Ησύχιος αναφέρει *γαμάλ-* ή *κάμηλος παρά Χαλ-δαίοις-*, η δε ελλην. λ. κάμηλος είναι δάνειο σημιτικό. Από την προφορά τού αρχικού γράμματος τού σημιτ. gimel, από το g-, προήλθε «ακροφωνικά» η προφορά γκ [g] τού αρχαίου ελληνικού *γ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Γ, **γ** γάμμα κ. γάμα· το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *γάμμα, αριθμός).*

γα (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο φα τής ευρωπαϊκής. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα].*

γθβ ως μίμηση τής φωνής τού σκύλου (πβ. λ. *γάβγισμα).*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

Γαβάθα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** το πρόχειρο παραδοσιακό σκεύος μεγάλων' διαστάσεων και χωρητικότητας, κυρ. για προσφορά φαγητού **2**. (συνεκδ.) η μεγάλη ποσότητα φαγητού που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο τού παραπάνω σκεύους: *είναι ικανός να φάει μόνος του μια ~ ρύζι.* — **γαβαθωτός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. gabatha < μτγν. *γαβαθόν (τό)* < σημιτ. *kabbât].

γαβγίζω ρ. αμετβ. [μ°σν.] {γάβγισα} **1.** (για σκύλους) παράγω σύντομους, συνήθ. επαναλαμβανόμενους και δυνατούς, ήχους: *το σκυλί, μόλις βλέπει κάποιον να πλησιάζει, αρχίζει να γαβγίζει* ΣΥΝ. αλυχτώ· ΦΡ. (παροιμ.) (μτφ.) ***σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει*** *ο* άνθρωπος που εξωτερικεύει την οργή του ή φωνάζει και απειλεί, είναι λιγότερο επικίνδυνος από εκείνον που δεν εκδηλώνει τέτοια αντίδραση **2**. (μτφ.) μιλώ με ενοχλητικά δυνατή φωνή και επιθετικό τόνο: *αντί να γαβγίζεις, κάτσε να μιλήσουμε σαν άνθρωποι!*

γάβγισμα (το) {γαβγίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει ο σκύλος όταν γαβγίζει: το δυνατό ~ *τού σκυλιού ξεσήκωσε τη γειτονιά* ΣΥΝ.(λόγ,) υλακή, (λαϊκ.) αλύχτημα.

γαβιάλης (ο) {γαβιάληδες} κροκόδιλος που απαντά στην Ινδία και τη ΝΑ. Ασία- έχει ιδιαίτερα μακρύ σώμα και χαρακτηριστικό ραβδόσχημο ρύγχος. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. gavial < χίντι ghaviyäl].

γαβριάς (ο) {γαβριάδες} (παλαιότ.) έξυπνος και ζωηρός αλητάκος.
[ΕΤΥΜ. < κύρ. όν. *Γαβριάς,* μεταφορά τού γαλλ. ονόματος Gavroche, παιδικού ήρωα τού μυθιστορήματος *Οι Άθλιοι* (Les Misérables) τού V. Hugo]^

Γαβριέλα (η) γυναικείο όνομα.

Γαβριήλ (ο) {άκλ.} **1.** ένας από τους Αρχαγγέλους, αυτός που μετέφερε στην Παρθένο Μαρία το μήνυμα τής γέννησης τού Χριστού (βλ. κ. λ. *ευαγγελισμός)* 2. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3**. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) Γαβρήλης κ. **Γαβρήλος** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Gabhriél «ο Θεός είναι η ισχύς μου» < géver «ικανός (για στρατ. υπηρεσία)» + -el «Θεός»].

γάβρος (ο) → γαύρος

Γάγγης (ο) ποταμός τής Ινδίας και τού Μπανγκλαντές, που πηγάζει από τα Ιμαλάια και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό· θεωρείται ιερός από τους ινδουιστές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Ganges < σανσκρ. ganga «ποταμός»].

γάγγλιο (το) {γαγγλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθένα από τα στρογγυλά **ή** επιμήκη ογκίδια που παρατηρούνται σε ορισμένα λεμφαγγεία και νεύρα: *λεμφικά | νευρικά ~* || τα ~ τού *εγκεφάλου.* — **γαγγλιακός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γαγγλίον,* αβεβ. ετύμου, ίσως αναδιπλασιασμένος τ. θεμάτων που απαντούν στις λ. *άγκις, γέλγις* (και τα δύο σημαίνουν «σκελίδα σκόρδου»). **Η** λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. ganglion].

γάγγραινα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η νέκρωση **ή** ο θάνατος μαλακού ιστού λόγω παρεμπόδισης τής κυκλοφορίας τού αίματος, η οποία ακολουθείται συνήθ. από αποσύνθεση και σήψη **2**. (μτφ.-εκφραστ.) κατάσταση επεκτεινόμενης φθοράς και αποσύνθεσης (κυρ. σε κοινωνικό και ηθικό επίπεδο): η ~ των *ναρκωτικών απειλεί τη νεολαία μας* || η ~ τής *γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. συμφορά, μάστιγα, καρκίνωμα. — γαγγραινικός, -ή, -ό [μτγν.], γαγγραινώδης, -ης, -ες [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, γρασσίδι.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γαγγραίνω* < **γαγγράω,* αναδιπλασιασμένος τ. τού ρ. *γράω* «ροκανίζω, κατατρώγω» < **γράσ-ω* < *grs-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *gres- «τρώγω, κομματιάζω», πβ. σανσκρ. grâsate «τρώγω, καταβροχθίζω», λατ. grämen «χλόη» (> αγγλ. grass, γερμ. Gras) κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. gangrène].

γαγγραινιάζω ρ. αμετβ. (συνήθ. για μέλος τού σώματος) προσβάλλομαι από γάγγραινα (βλ.λ.).

γαδολίνιο (το) {γαδολινίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Gd) που ανήκει στα μέταλλα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυρίμαχων υλικών, στη βιομηχανία ηλεκτρονικών, σε κράματα κ.α. (βλ. κ. λ**.** *περιοδικός,* ΠΙΝ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Φινλανδού χημικού J. Gadolin (1760-1852), προς τιμήν τού οποίου ονομάστηκε έτσι το μέταλλο από τους Γάλλους J. Marignac και P. de Boisbaudran, οι οποίοι το ανακάλυψαν].

γάδος (ο) ο μικρός βακαλάος **με** μήκος έως και 40 εκατοστά, που αλιεύεται συνήθ. σε αβαθή νερά κοντά στις ακτές ΣΥΝ. γαϊδουρόψαρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Συμπτωματική θεωρείται η μορφολ. ομοιότητα με τις λ. *γάδαρος, γάιδαρος* (βλλ.)}.

γαελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες των Βρετανικών Νήσων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Gaelic < Gael, ονομασία των Κελτών στις Βρετανικές Νήσους, < ιρλ. Gaedheal, πιθ. αρχική σημ. «λευκός»].

Γάζα (η) πόλη τού ΝΑ. Ισραήλ στη Μεσόγαο Θάλασσα· ***η Λωρίδα τής Γάζας*** π°ριοχή γύρω από την πόλη τής Γάζας υπό αιγυπτιακή κυριαρχία μέχρι το 1967, οπότε την κατέλαβαν οι Ισραηλινοί. [ΕΤΥΜ. < εβρ. 'Azza | αραβ. Gazzah < αραβ. 'az «ισχύς, δύναμη», αρχικώς ονομασία ενός οχυρού τής περιοχής].

γάζα (η) {γαζών} **1.** αποστειρωμένο αραχνοΰφαντο βαμβακερό ύφασμα για φαρμακευτική χρήση (κυρ. κατασκευή επιδέσμων και επίδεση τραυμάτων) σε μορφή ταινίας: *καθάρισε το τραύμα τού παιδιού και το έδεσε με* - 2. (γενικότ.) οποιοδήποτε λεπτό και διαφανές ύφασμα αραιής ύφανσης (κυρ. από μετάξι, λινό, βαμβάκι): (μτφ.) «ω τής *αυγής κροκάτη ~, γαρούφαλλα* του δειλινού» (Κ. Βάρναλης) ΣΥΝ. τούλι, τουλπάνι.
{ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gaze < Gaza, η πόλη Γάζα (εβρ. Azza), όπου καλλιεργείται βαμβάκι και λινάρι].

Γαζέλα (η) {γαζελών} αντιλόπη τής Αφρικής και τής Ασίας, γνωστή για την ταχύτητα και τη χάρη της. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gazelle < αραβ. ghazâl].

γαζί (το) {γαζ-ιού | -ιών} πυκνή και λεπτή ραφή, κυρ. εξωτερική, που γίνεται με ραπτομηχανή: *το πέρασε διπλό ~, για να μη σκιστεί απ' το βάρος-* ΦΡ. ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** θεωρώ και μεταχειρίζομαι (κάποιον) συστηματικά ως αντικείμενο κοροϊδίας, χωρίς αυτός να το αντιλαμβάνεται: *τον δουλεύουν όλοι ψιλό γαζί κι αυτός δεν παίρνει χαμπάρι!* — (υποκ.) **γαζάκι** (το). [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *γάζα* (βλ.λ.) ή < αραβ. kazz «μετάξι»].

γαζία (η) {γαζιών} **1.** μικρό θαμνώδες αγκαθωτό καλλωπιστικό φυτό, που καλλιεργείται σε τροπικές και υποτροπικές περιοχές και είναι γνωστό κυρ. για τα κιτρινωπά αρωματικά άνθη του, που χρησιμοποιούνται κατεξοχήν στην αρωματοποιία ή ως καλλωπιστικά **2**. (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό άνθος τού παραπάνω φυτού: *οι γαζίες μοσχοβολούσαν στον κήπο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. gazia < ιταλ. acacia < μτγν. *ακακία].*

γαζώνω ρ. μετβ. {γάζω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. ράβω με ραπτομηχανή: ~

το φόρεμα ΣΥΝ. ράβω 2. (μτφ.) διαπερνώ με ριπή σφαιρών (με πολυβόλο, αυτόματο κ.τ.ό.): οι *τρομοκράτες γάζωσαν το αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε ο δικαστής.* — **γάζωμα** (το) [μεσν.], **γαζωτός**, -ή, -ό [μεσν.], **γαζωτά** επίρρ. [ETYM. μεσν. < *γαζί].*

γαζωτής (ο), **γαζώτρια** (η) {γαζωτριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα του το γάζωμα.

γαία (η) {γαιών} **1.** (λόγ.-συνήθ. στον πληθ.) έκταση γης που προορίζεται για καλλιέργεια ή για οικοδόμηση: *αποφασίστηκε η απαλλοτρίωση γαιών για την ανέγερση τού νοσοκομείου* || *υπερασπιζόταν τη δήμευση των μεγάλων κτημάτων και τη διανομή των - στους χωρικούς* 2. (αρχαιοπρ.) το χώμα· κυρ. στη ΦΡ. ***γαία πυρί μιχθήτω*** *(εμού θανόντος γαία μιχθήτω πυρί, Τραγ. Αδέσπ.* 513) ας γίνει ό,τι θέλει· για να δηλώσουμε την πλήρη αδιαφορία μας για το τι πρόκειται να συμβεί: όσο διοικώ *εγώ, δεν θέλω αλλαγές· μόλις φύγω, ~!* || ας πάρω τη *σύνταξη μου και μετά ~!* **3.** ΧΗΜ. ***αλκαλικές γαίες*** βλ. λ. αλκαλιΐδιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.* [ETYM. < αρχ. γαία, ποιητ. τ. τού γη (βλ.λ.)].

γαιάνθρακας (ο) [1846] {γαιανθράκων} ΟΡΥΚΤ. ορυκτός άνθρακας, όπως ο ανθρακίτης, ο λιγνίτης, η τύρφη κ.λπ.: *άκαπνος ~* || *~ σε σκόνη* || *κοιτάσματα γαιανθράκων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. charbon de terre].

γαιανθρακοφόρος, -ος, -ο [1892] αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων: *~ περιοχή* | *έκταση.*

γαιανθρακωρυχείο (το) [1855] ορυχείο εξόρυξης γαιανθράκων.

γαϊδάρα (η) → γαϊδούρα

γάιδαρος (ο) {γαϊδάρ-ου | -ων, -ους} **1.** θηλαστικό κατοικίδιο ζώο συγγενές προς το άλογο, αλλά πιο μικρόσωμο, με χαρακτηριστικά μακριά αφτιά' χρησιμοποιείται στη μεταφορά φορτίων και ανθρώπων και σε γεωργικές εργασίες· ΦΡ. (α) (οικ.) σκάω ***γάιδαρο*** *εξαντλώ* και τα πιο μεγάλα περιθώρια υπομονής: αυτή *σκάει γάιδαρο- κατέβασε ολόκληρο μαγαζί για ένα μέτρο ύφασμα και τελικά δεν το πήρε!* (β) (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** για κάποιον που κατηγορεί άλλους για ελαττώματα που ο ίδιος έχει σε μεγαλύτερο βαθμό (γ) (μειωτ. ή οικ.) κατά ***φωνή κι ο γάιδαρος!*** για κάποιον που εμφανίζεται τη στιγμή που γίνεται λόγος γι' αυτόν: πάνω *που μιλούσαμε γι' αυτόν, να σου εμφανίζεται- ~!* ΣΥΝ. πάνω στην ώρα (δ) **δένω *τον γάιδαρο μου*** εξασφαλίζω τη θέση μου: *μονιμοποιήθηκε στη δουλειά του κι έδεσε τον γάιδαρο του* (ε) **όποιος δεν *μπορεί να δείρει τον γάιδαρο, δέρνει το σαμάρι*** (μεσν. παροιμία: έλάκτισεν ό *γάιδαρος και δέρουσι το σάγμα)* για κάποιον που επειδή δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τους ισχυρότερους **ή** ανωτέρους του και πραγματικά υπεύθυνους για κάτι, τα βάζει **με** τους ιεραρχικά κατώτερους **ή με** άλλους, που ευθύνονται λιγότερο **ή** δεν έχουν τη δύναμη να αντιδράσουν (στ) (μειωτ.) **δεν *μπορεί να μοιράσει δύο γαϊδάρων άχυρα*** για κάποιον που είναι ανίκανος και για τις πλέον απλές και αυτονόητες εργασίες (ζ) (παροιμ.) ***ήταν στραβό το κλήμα, το 'φάγε κι ο γάιδαρος*** για κάτι που έρχεται ως τελειωτικό χτύπημα, καταστροφικό τέλος μιας ήδη προβληματικής κατάστασης: δεν φτάνει *που χρωστούσε σε όλους, τράκαρε και το αυτοκίνητο- ~!* ΣΥΝ. ήρθε κι έδεσε (η) ***φάγαμε*** τον ***γάιδαρο, στην ουρά θα σταματήσουμε | σταθούμε;*** βλ. λ. *ουρά* (θ) (ειρων.) ***δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένον αχυρώνα*** για πρόσωπα που φιλονικούν για πράγματα που δεν τους ανήκουν (ι) (παροιμ.) **κάποιου *(του) χάριζαν γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*** για κάποιον που δεν καταλαβαίνε την αξία μιας προσφοράς και μεμψιμοιρεί για τις λεπτομέρειες: *του αγόρασαν αυτοκίνητο κι αυτός παραπονιόταν για τη μάρκα- ~!* (ια) (παροιμ.) ***αν δεν κλοτσήσει ο γάιδαρος, δεν τον ξεφορτώνουν*** ο αδικούμενος ή καταπιεζόμενος πρέπει να αντιδρά, προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση του: μα *κάθεται με δεμένα χέρια και περιμένει να τον λυπηθούν ~!* (ιβ) ***γάιδαρος αμολητός, κύρης και νοικοκύρης*** για αναιδές πρόσωπο που κάνει κατάχρηση τής παρεχόμενης ελευθερίας, που υπερβαίνει τα όρια ανοχής των υπολοίπων (ιγ) (παροιμ.) **ο *γάιδαρος* ε/ν' *γάιδαρος και ας φορεί και σέλα*** ούτε η στολή ούτε το αξίωμα εξευγενίζουν αυτόν που είναι από τη φύση του χυδαίος, ο άξεστος άνθρωπος δεν γίνεται ευγενής, αν τον ντύσεις καλά ΣΥΝ. τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς **(ιδ) *γαϊδάρου λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε*** για την αδυναμία άμουσου και ακαλλιέργητου ανθρώπου να συναισθανθεί και να εκτιμήσει υψηλές αισθητικές αξίες: τον *πήραν αστοιχείωτο άνθρωπο να τον πάνε στην Όπερα- ~!* (ιε) (ειρων.) ***(σιγά) μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου*** βλ. λ. στάζω (ιστ) ***-Πετάει ο γάιδαρος; -Πετάει!*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται κανείς να δέχεται ή να υποχωρεί σε παράλογες απόψεις ή καταστάσεις: ό,τι σου *λέει, «ναι» θα του λες εσύ- «~»!* (ii) για πρόσωπα ανόητα ή εύπιστα που δέχονται ως αληθινά τα πιο απίθανα πράγματα: *Ό,τι της πεις το χάφτει! «~»!* (ιζ) ***γάιδαρος ξεσαμάρωτος | ξέστρωτος | ξεκαπίστρωτος*** βλ. λ. *γαϊδούρι* (ιη) ***μαντζουράνα στο κατώφλι, γάιδαρος στα κεραμίδια*** για πράγματα παράδοξα (τα οποία συνήθ. προσποιούμαστε ότι τα πιστεύουμε για να **μη** φέρουμε αντίρρηση **σε** αυτόν που τα λέει) **2.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος που χαρακτηρίζεται αρνητικά από ιδιότητες που κατά σύμβαση αποδίδονται στη συμπεριφορά τού παραπάνω ζώου, όπως η έλλειψη ευαισθησίας, ευγένειας ή φιλότιμου: δεν *ντρέπεται ο ~ να μην πει ένα «ευχαριστώ»!* ΣΥΝ. αναίσθητος, ανάγωγος· ΦΡ. **γάιδαρος με *περικεφαλαία*** (ως χαρακτηρισμός) πάρα πολύ ανάγωγος, αναιδής και αναίσθητος. — (υποκ.) **γαϊδαράκος** (ο). [ETYM. μεσν. < γαϊδάριον < αραβ. gadar | gaidar «σκληρότητα, καταπίεση». Είναι πιθ. ότι η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να χαρακτηρίσει τον τρόπο συμπεριφοράς έναντι τού ζώου και στη συνέχεια το ίδιο το ζώο. Συμπτωματική είναι η μορφολ. ομοιότητα με το ουσ. *γάδος* «μπακαλιάρος» (που ονομάζεται λαϊκ. και *γαϊδουρόψαρο),* αφού είναι γνωστή η συνήθεια τής ονομασίας θαλάσσιων ζώων σύμφωνα **με** τα ζώα τής ξηράς].

γάιδαρος - όνος. Το συμπαθές τετράποδο, ξενικής προέλευσης, δηλώθηκε στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, **με** δάνειες λέξεις: τις λ. **όνος** και **γάιδαρος**. Και το μεν **όνος**, ήδη αρχαίο, ανάγεται σε μια ανατολική σουμεριακή λ. anäU, από όπου το ελλην. *όνος* (< *osonos), το λατ. asinus και το αρμενικό iSoy (5s). Ας σημειωθεί ότι η λ. *όνος* μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά (τύπος: o-no). Η νεότερη δε ονομασία **γάιδαρος** (από μεσν. *γαϊδάριον)* ανάγεται στο αραβικό ga(i(dar, που σημαίνει «σκληρότητα, καταπίεση», αυτήν που ασκούσαν οι άνθρωποι συχνά σε αυτό το ζώο, τόσο που να γραφεί *«γάειδαρος»* και να παρετυμολογηθεί η ονομασία του από το «άει *δέρεσθαι»* (που πάντα τον δέρνουν)! Μια σειρά μειωτικών και υποτιμητικών σημασιών και σημασιακών αποχρώσεων ποικίλης υφής (δήλωση άξεστου, αγενούς, αναιδούς, ασήμαντου, ανίκανου, ανάξιου, μάταιου κ.λπ.) συνδέθηκε **με** εκφράσεις που λέγονταν γι' αυτό το ζώο, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα μας: αρχ. *«περί όνου σκιάς», «όνον κείρεις»* (ματαιοπονείς), «όνου *πόκους ζητείς»* (ασήμαντη επιδίωξη), «όνος *ϋεται»* («γάιδαρος βρέχεται», δεν συμβαίνει τίποτε), «άνω τις *έλεγε μϋθον, ό* δε τά ὦτα *έκίνει», «όνων υβριστότερος», «δνος εις Αθήνας»* (για περίεργα πράγματα), «όνος έν *πιθήκοις»* (υπερβολικά άσχημος), «είς *όνους αφ' ίππων»* (από τα καλά στα άσχημα), «όνος *λύρας άκούων»* (εντελώς αδαής), «όνος με *ελάκτισεν κάγώ άντιλακτίσω αυτόν;»* κ.ά.· νεότ. *«δεν μπορεί να μοιράσει δυο γαϊδάρων άχυρα»* (ανίκανος), *«γάιδαρος αμολητός, κύρης και νοικοκύρης», «ο γάιδαρος είν' γάιδαρος και ας φορεί και σέλα», «γάιδαρος ακάλεστος», «ξέστρωτος | ξεσαμάρωτος γάιδαρος», «γαϊδάρου λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε», «σιγά μη στάζει η ουρά τού γαϊδάρου», «σκάει γάιδαρο», «είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα», «όταν δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο, δέρνει το σαμάρι».

γαϊδούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. το θηλυκό γαϊδούρι **2**. (υβριστ.) γυναίκα αγενής και ανάγωγη · **3**. ***μακριά γαϊδούρα*** ομαδικό παιχνίδι, στο οποίο μερικοί παίκτες σχηματίζουν μια σειρά σκυμμένοι ο ένας πίσω από τον άλλον και οι υπόλοιποι παίρνοντας φόρα πηδούν με ορμή πάνω στις πλάτες των σκυμμένων παικτών καβαλώντας τους. Επίσης **γαϊδάρα** [μεσν.].

γαϊδουράγκαθο (το) αγκαθωτό φυτό ξηρών κλιμάτων, συνήθ. **με** έντονα μοβ^ άνθη.

γαϊδουρεύω ρ. αμετβ. {γαϊδούρεψα} γίνομαι αναίσθητος, αγενής, επιδεικνύοντας θράσος και γαϊδουριά: *πολύ γαϊδούρεψε ο μικρός, έτσι που τον καλόμαθες!* ΣΥΝ αποθρασύνομαι.

γαϊδούρι (το) {γαϊδουρ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** ο γάιδαρος (βλ.λ.) **2.** (υβριστ.) ανάγωγος και άξεστος άνθρωπος: *Το ~! Κοίτα πώς μιλάει σε γέρον άνθρωπο!* || (κ. επιτατ.) ~ ξέστρωτο | *ξεσαμάρωτο* | *ξεκαπίστρωτο* (μεσν. φρ.). — (υποκ.) **γαϊδουράκι** (το) [μεσν.] κ. **γαϊδουράκος** (ο), γαϊδουρήσιος, -ια, -ιο. [ETYM. < μεσν. *γαϊδούριον< γαϊδάριον,* βλ. λ. *γάιδαρος].*

γαϊδουριά (η) {χωρ. πληθ.} οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από αναισθησία και έλλειψη ντροπής, ευγένειας **ή** φιλότιμου: ήταν *μεγάλη ~ εκ μέρους του να πάρει τα δώρα και να μην πει ένα «ευχαριστώ»* ΣΥΝ. αγένεια, απρέπεια, χοντροκοπιά.

γαϊδουρινός, -ή, -ό [μεσν.] **1**. αυτός που σχετίζεται **με** τον γάιδαρο: *~ μάτια* | *ουρά* | *αφτιά* (μεγάλα) ΣΥΝ. γαϊδουρήσιος· ΦΡ. ***γαϊδουρινή υπομονή*** πολύ μεγάλη υπομονή **2.** (μειωτ.) απρεπής, χωρίς ευγένεια, χωρίς ευαισθησίες: *~ συμπεριφορά.* — **γαϊδουρινά** επίρρ.

γαϊδουρο- κ. **γαϊδουρό-** κ. **γαϊδουρ-** [μεσν.] (λαϊκ.) λεξικό πρό-θημα που δηλώνει ότι κάτι: 1. σχετίζεται με τον γάιδαρο: *γαϊδουρομούλαρο, γαϊδουρο-βοσκός, γαϊδουρό-γαλα* 2. (υβριστ.) έχει τα αρνητικά χαρακτηριστικά που συμβατικά αποδίδονται στον γάιδαρο (κυρ. αναισθησία, αγένεια, θράσος, αμορφωσιά): *γαϊδουρ-άνθρωπος,* (εκφραστ.) *γαϊδουρο-γάιδαρος.*

γαϊδουρόβηχας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ξερός, βασανιστικός βήχας.

γαϊδουρογάιδαρος (ο) (επιτατ.) υπερβολικά αγενής και ανάγωγος άνθρωπος.

γαϊδουρογυρεύω ρ. αμετβ. {μόνο **σε** ενεστ. κ. παρατ.} ψάχνω για τον γάιδαρο μου· μόνο στη ΦΡ. ***κάλλιο γαϊδουρόδενε παρά γαϊδουρογύρευε*** βλ. λ. *γαϊδουροδένω.*

γαϊδουροδένω ρ. αμετβ. {μόνο **σε** ενεστ. κ. παρατ.} δένω τον γάιδαρο μου· στη ΦΡ. (παροιμ.) ***κάλλιο γαϊδουρόδενε, παρά γαϊδουρογύ-ρευε*** καλύτερα να παίρνει κανείς μέτρα και προφυλάξεις εκ των προτέρων, παρά να προσπαθεί εκ των υστέρων να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργήθηκε: όσο *κι αν σου φαίνεται τίμιος και σωστός, να υπογράψετε συμβόλαιο- ~!* ΣΥΝ. όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά.

γαϊδουροκαβαλαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.) **1.** η βόλτα πάνω σε γάιδαρο **2**. παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο ένας παίρνει τον άλλον στην πλάτη καβάλα και συναγωνίζονται στο τρέξιμο άλλους που κάνουν το ίδιο 3. (ως επίρρ.) καβάλα σε γάιδαρο: *απ' το λιμάνι ανέβηκαν στην πόλη ~!* Επίσης **ναϊδουροκαβάλα**

γαϊδουροκαλόκαιρο (το) η περίοδος των ημερών **με** καλοκαιρία το φθινόπωρο, κυρ. τον Οκτώβριο.

γαϊδουροκεφαλή (η) κεφάλι γαϊδάρου.

γαϊδουροκέφαλος, -η, -ο (οικ.) **1**. αυτός που δεν αντιλαμβάνεται εύκολα (κάτι) **2**. ισχυρογνώμονας, ξεροκέφαλος.

γαϊδουρολάτης (ο) {γαϊδουρολατών} (λαϊκ.) ονηλάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) ονηγός. [ETYM. μεσν. < *γαϊδούρι* + *-λάτης* < *ελαύνω,* πβ. κ. *βοϊδο-λάτης].*

γαϊδουρομούλαρο (το) υβριστ. για πολύ αγενή άνθρωπο.

γαϊδουροτόμαρο (το) **1**. το δέρμα τού γαϊδάρου, που διακρίνεται για τη μεγάλη σκληρότητα και αντοχή του **2**. (μτφ.-υβριστ.) ο αναίσθητος και αφιλότιμος άνθρωπος, ο σκληρόπετσος.

γαϊδουρότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. τρίχα γαϊδάρου **2**. η πολύ χοντρή και σκληρή τρίχα μαλλιών.

γαϊδουροφωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) φωνή άγρια, δυνατή ή χωρίς μουσική καλλιέργεια: μας *ξεκούφανε με τις - του.*

γαϊδουρόψαρο (το) ο γάδος (βλ.λ.).

γαίμα (το) →αίμα [ΕΤΥΜ. < μ^{ε}σν. *γαῖμα* < αρχ. *αἷμα* (το -γ- αναπτύχθηκε από συνεκφορά μ^{ε} το άρθρο: τά *αἵματα > τα γαίματα > το γαῖμα)]*.

γαιο- κ. **γαιο-** κ. **γαι-** λ^{ε}ξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξ^{ε}ων που έχουν σχέση: 1. με καλλιέργεια γης ή με έκταση γης: *γαιο-κτή-μονας, γαιο-κτησία* 2. με κάτι που προέρχεται από τη γη: *γαι-άνθρα-κας* 3. με κάτι που είναι φτειαγμένο από χώμα: *γαιό-τοιχος*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γαιο-νό-μος),* που προέρχεται από το ουσ. γη | γαία (βλ.λ.)].

γαιοκτήμονας (ο/η) [1862] {γαιοκτημόνων} πρόσωπο που διαθέτει τη νόμιμη ιδιοκτησία (συνήθ. μεγάλης) έκτασης γης ΣΥΝ. τσιφλικάς, κτηματίας.
[ΕΤΥΜ. < *γαιο-* (< αρχ. *γαία) + -κτήμων*< *κτήμα,* μετάφρ. δάνειο από γερμ. Landbesitzer].

γαιοκτησία (η) {γαιοκτησιών} η νόμιμα αναγνωρισμένη κατοχή (συνήθ. μεγάλων) εκτάσεων γης, η ιδιοκτησία τού γαιοκτήμονα: στην Αυστραλία συναντά *κανείς ακόμα μεγάλες ~ || ατομική | κρατική | συλλογική ~*. —
γαιοκτητικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *γαιο-* (< αρχ. *γαία) + -κτησία < κτήση)]*.

γαιοραμα (το) {γαιοράμ-ατος | -ατα, -άτων} η παράσταση τής επιφάνειας τής Γης σε χάρτη μεγάλης κλίμακας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. georama, κατά το panorama (ελ-λην. *πανόραμα)]*.

γαιό **σάκος** (ο) [1847] {γαιοσάκ-ου | -ων, -ους} σάκος γεμισμένος χώμα και ειδικότ. άμμο, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πρόχειρων οχυρωμάτων (κυρ. σε πολεμικές επιχειρήσεις).

γαιότοι**χος** (ο) {γαιοτοίχ-ου | -ων, -ους} τοίχος κατασκευασμένος από συμπιεσμένη σε καλούπια αργιλώδη λάσπη (χρησιμοποιούμενος κυρ. σε προσωρινές οχυρωματικές εγκαταστάσεις).

γαϊτανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το γαϊτάνι (βλ.λ.) **2**. αποκριάτικος χορός κατά τον οποίο οι μεταμφιεσμένοι χορεύουν γύρω από κοντάρι, κρατώντας κορδέλες δεμένες στην κορυφή του, ώστε αυτές με την περιστροφή των χορευτών να τυλίγονται στο κοντάρι: *στήνω ~* **3.** (μτφ.) οποιαδήποτε μπερδεμένη ή άναρχη κατάσταση συνεχούς εναλλαγής προσώπων και ρόλων σχετικά με δεδομένο θέμα ή πρόσωπο: *αυτό το - δηλώσεων, διευκρινίσεων, απαντήσεων και επανατοποθετήσεων στο επίμαχο ζήτημα πρέπει να πάψει!*
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού μεσν. *γαϊτάνιν* (βλ.λ.)].

γαϊτάνι (το) {γαϊταν-ιού | -ιών) (λαϊκ.) κορδόνι από λεπτό ύφασμα (μετάξι, βαμβάκι, μαλλί), που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό φορέματος- ΦΡ. (α) ***παίρνω | δένω (κάτι) σκοινί-γαϊτάνι*** βλ. λ. *σχοινί* (β) ***φρύδι γαϊτάνι*** φρύδι καλοσχηματισμένο και τοξωτό ΣΥΝ. γραμμένο φρύδι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, *-ο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γαϊτάνιν* < λατ. gaitanus, εθνικό όνομα από την πόλη Gaeta, κελτ. προελ.].

γαϊτανοφρύδης, -α, -ικο [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} αυτός που έχει καμπυλωτά φρύδια, που τα φρύδια του σχηματίζουν αρμονική καμπύλη πάνω από την κόγχη των ματιών: *~ κόρη | γυναίκα.* Επίσης **γα'ί**-τανοφρυδάτος, -η, -ο.

γαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη σύσταση ή το χρώμα τού εδάφους: *τα ~ χρώματα συνηθίζονται στη βυζαντινή αγιογραφία* ΣΥΝ. γήινος, χωμάτινος 2. αυτός που περιέχει πολύ χώμα, που αποτελείται από χώμα: *~ όγκοι* ΣΥΝ. χωμα-τώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *γη*.

γάλα (το) (γάλ-α)κ)τος | γάλ-ατα, χωρ. γεν.} 1. υπόλευκο ώς υποκίτρι-νο θρεπτικό υγρό με ελαφρά γλυκιά γεύση, που εκκρίνεται από τους μαστούς των θηλυκών θηλαστικών μετά από εγκυμοσύνη για τη θρέψη των μικρών τους: *το μητρικό ~ || πρόβειο | αγελαδινό | κατσικήσιο ~*· ΦΡ. (α) (καθημ. για γυναίκα ή θηλυκό ζώο που θηλάζει) **μου *κόβεται το γάλα*** χάνω την ικανότητα να παράγω γάλα, να τρέφω παιδί με θηλασμό (συνήθ. λόγω σοκ) (β) ***βγάζω | κατεβάζω γάλα*** (για γυναίκες ή θηλυκά θηλαστικά μετά από εγκυμοσύνη) αποκτώ την ικανότητα να θηλάσω, να γαλουχήσω παιδί: *ο γιατρός τής έγραψε ειδική δυναμωτική δίαιτα, γιατί δεν μπορούσε να κατεβάσει αρκετό γάλα* (γ) (μτφ.-λαϊκ.) **με *το γάλα τής μάννας του*** από πολύ μικρή ηλικία (ως καθοριστικό στοιχείο τής αγωγής του): *- είχε θηλάσει το μίσος και την εκδίκηση για τους δολοφόνους τού πατέρα του* ΣΥΝ. με τα πρώτα του βήματα, από την κούνια του, από τα γεννοφάσκια του (δ) (εκφραστ.) ***φτύνω τής μάννας μου το γάλα*** υφίσταμαι τρομερές ταλαιπωρίες, κακουχίες ή τιμωρίες: *θα τον κάνω να μετανιώσει για ό,τι μου 'κάνε- θα φτύσει τής μάννας του το γάλα!* (ε) (εκφραστ.) ***άσπρος σαν το γάλα*** για άνθρωπο με υπερβολικά λευκή επιδερμίδα ΑΝΤ. ηλιοκαμένος (στ) ***σαν τη μύγα μες στο γάλα*** βλ. λ. *μύγα* 2. το παραπάνω υγρό που υφίσταται επεξεργασία στις γαλακτοβιομηχανίες για κατανάλωση ή για παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων η *παραγωγή γάλακτος || ~ παστεριωμένο | εβαπορέ | ζαχαρούχο | συμπυκνωμένο | αποβουτυρωμένο | νωπό | ομογενοποιημένο | σοκολατούχο | τού κουτιού | άπαχο | χωρίς λιπαρά-* ΦΡ. (α) ***γάλα (σε) σκόνη*** ειδικά επεξεργασμένο γάλα, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το ^{ν}ερό, σε ξηρή και κονιορτοποιημένη μορφή, από την οποία επανέρχεται στην υγρή του κατάσταση με προσθήκη νερού σε συγκεκριμένη αναλογία (β) ***γάλα μακράς διαρκείας*** ειδικά επεξεργασμένο γάλα, που μπορεί να συντηρηθεί εκτός ψυγείου για μεγάλο χρονικό διάστημα (γ) ***σοκολάτα γάλακτος*** σοκολάτα με σημαντική περιεκτικότητα σε γάλα, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τη σοκολάτα υγείας ή την πικρή σοκολάτα (δ) ***(όλα πάνε) μέλι-γάλα*** για να δηλωθεί αρμονική συνύπαρξη, συνεργασία κ.λπ. (ε) ***και τού πουλιού το γάλα*** οι μεγαλύτερες πολυτέλειες, τα σπανιότερα και πολυτιμότερα αγαθά-(γενικότ.) για ζωή γεμάτη χλιδή και πολυτέλεια: *της έταξε ότι κοντά του θα έχει ~ (στ)* (ει-ρων.) ***πιες το γάλα σου*** σε κάποιον που είναι υπερβολικά άπειρος, για να παρεμβαίνει στις υποθέσεις εμπείρων: *~ πρώτα και μετά έλα να μας μιλήσεις για πολιτική* **3**. (η γεν. ***γάλακτος*** ως χαρακτηρισμός) για κρέας που προέρχεται από ζώο πολύ νεαρής ηλικίας, από ζώο που θήλαζε, οπότε είναι πολύ τρυφερό: *αρνάκι | μοσχαράκι | κατσικάκι ~* · 4. χυμός φυτού με γαλακτώδη υφή και χρώμα: *- καρύδας | συκιάς.* — (υποκ.) γαλατάκι (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. (με συνεχή παρουσία από τον Όμηρο μέχρι σήμερα) < **γαλακτ-1 *γλακτ-* (πβ. γεν. *γάλακτ-ος)* < I.E. *glakt- (με ανάπτυξη ενδοσυμφωνικού -α- στο **γάλακτ-),* πβ. λατ. lac (γεν. lactis), γαλλ. lait, ισπ. lèche, ιταλ. latte κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τις μορφές *γα-λα)κ)το-,* (π.χ. *γαλακτο-κομία), γαλ(ο)-* (π.χ. *γαλο-τύρι)* και ως β' συνθ. με τις μορφές *-γάλα* (π.χ. *αφρό-γαλα), -γάλα)κ)τος* (π.χ. *ομο-γάλα-κτος)*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *γάλα αποβουτυρωμένο | συμπυκνωμένο | εβαπορέ* (< γαλλ. lait écréme/ condensé | évaporé), *γάλα μακράς διαρκείας* (< αγγλ. long-life milk)].

(λαϊκ.) η αδελφή από την ίδια μάννα, αυτή που μοιράστηκε με άλλον το γάλα τής ίδιας μητέρας ΣΥΝ. ομογάλακτη.

γαλαδελφος κ. **γαλαδερφός** (ο), **γαλαδ**ελ<**ρ**ή κ. **γαλαδερ<ρ**ή (η) πρόσωπο που θήλασε από την ίδια τροφό, συνήθ. για το παιδί τής τροφού ως προς ξένο παιδί που θήλασε από αυτή ΣΥΝ. ομογάλακτος.

γαλάζιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανέφελου ουρανού ή τής ήρεμης θάλασσας: *~ ύφασμα | μάτια | θάλασσα || ντύνεται στα γαλάζια* (= φορά ρούχα γαλάζιου χρώματος) ΣΥΝ. γαλανός, μαβής, θαλασσής, γλαυκός **2.** ***γαλάζιο*** (το) το χρώμα τού ανέφελου ουρανού και τής ήρεμης θάλασσας, το ανοιχτό μπλε: *βαθύ | απέραντο ~*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < **γαλάζιος* < *γαλαΐζων,* μτχ. τού ρ. *γαλαΐζω* < **κα-λαΐζω* < μτγν. *κάλαϊς* «πολύτιμος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα». Βλ. λ. *κάλαϊς*. Κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των *γαλανός* + *κα-λάσιος* < *καλαισιος* (< μτγν. *κάλαϊς)]*.

γαλαζοαίματος, -η, -ο [1895] αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία, που έχει αριστοκρατική καταγωγή: *έχει ~ καταγωγή ||* (κ. ως ουσ.) στη *δεξίωση παρευρίσκονταν πολλοί* - ΣΥΝ. αριστοκράτης, ευγενής, ευπατρίδης ΑΝΤ. λαϊκός.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *γαλάζιο αίμα,* μετάφρ. δάνειο από ισπ. sangre azul (αγγλ. blue blood). **Η** έκφραση αυτή οφείλεται στους Ισπανούς ευγενείς τής μεσν. εποχής, επειδή κάτω από τη λευκή επιδερμίδα τους διακρίνονταν οι φλέβες με γαλάζιο χρώμα, κάτι που δεν συνέβαινε με τους Αραβες εισβολείς λόγω τού μελαμψού τους δέρματος].

γαλαζοπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. κοινή ονομασία τού ένυδρου θειικού χαλκού **2**. διάλυμα θειικού χαλκού και ασβέστη, με το οποίο ραντίζονται οι αμπελώνες για την καταπολέμηση τού περονόσπορου.

γαλαζοπράσινος, -η, -ο αυτός που έχει χρώμα ανάμεσα στο γαλάζιο και το πράσινο: *~ μάτια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

γαλαζωπός, -ή, -ό αυτός που πλησιάζει προς το γαλάζιο χρώμα, ο ελαφρώς γαλάζιος. [ΕΤΥΜ. < *γαλάζιος* + παραγ. επίθημα -ωπός (βλ.λ.)].

γαλαθηνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που ακόμα θηλάζει- κατ' επέκτ. νεαρός, τρυφερός: *~ βρέφος | αρνί* ΣΥΝ. (καθημ.) βυζανιάρικος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γάλα* + *-θηνός* < απρφ. *θήσθαι* «θηλάζω», βλ. λ. θηλή].

γαλακταγωγός, -ός, -ό [1847] αυτός που προκαλεί έκκριση γάλακτος ή συμβάλλει στην αύξηση τής παραγωγής γάλακτος: *~ φάρμακα* ΣΥΝ. γαλακτοποιός, γαλακτοφόρος. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. galactagogue].

γαλακτερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί με γάλα: *~ γλυκό* ***2. γαλακτερά*** (τα) (α) τα προϊόντα τού γάλακτος (β) φαγητά ή γλυκά που γίνονται με γάλα **3**. αυτός που είναι γεμάτος γάλα **ή** γαλακτώδη χυμό: *~ καρπός* 4. αυτός που έχει άσπρο χρώμα σαν το γάλα ΣΥΝ. γαλακτώδης. Επίσης γαλατερός.

γαλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με το γάλα: *~ ζύμωση* **2**. ΧΗΜ. ***γαλακτικό οξύ*** οργανική ένωση που βρίσκεται σε ορισμένους φυτικούς χυμούς, στο αίμα και στους μυς ορισμένων ζώων και τού ανθρώπου (κυρ. μετά από μυϊκό κάματο), στο έδαφος, καθώς και στο τυρί, το γιαούρτι, το ξινόγαλα.

γαλακτο- | γαλατο- κ. γαλακτό- | γαλατά- κ. **γαλακτ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το γάλα ή τα προϊόντα του ή το έχει ως κύριο συστατικό: *γαλακτοβιομηχανία, γαλακτο-κομία, γαλακτο-μπούρεκο, γαλατό-πιτα.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γαλακτο-πότης,* μτγν. *γαλακτο-πώλης),* που προέρχεται από το ουσ. *γάλα, -ακτος)*.

γαλακτοβιομηχανία (η) [1896] {γαλακτοβιομηχανιών} **1.** η βιομηχανία επεξεργασίας γάλακτος και παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων **2**. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο γίνεται η βιομηχανική επεξεργασία τού γάλακτος.

γαλακτογόνος, -ος, -ο [1873] (επιστημ.) **1**. (αδένας) που εκκρίνει γάλα 2. αυτός που προκαλεί την έκκριση γάλακτος: *~ φάρμακο*.

γαλακτοζαχαροπλαστείο (το) κατάστημα στο οποίο πωλείται γάλα και σερβίρονται γλυκά.

γαλακτοκομία (η) [1881] {χωρ. πληθ.} η διαδικασία συντήρησης και επεξεργασίας τού γάλακτος και των προϊόντων του: *διαδικασίες γαλακτοκομίας || προϊόντα γαλακτοκομίας* (βούτυρο, τυρί, γιαούρτι

κ.ά.). — γαλακτοκόμος (ο/η) [μτγν.], γαλακτοκομείο (το) [1831], γαλακτοκομικός, -ή, -ό [1898].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γαλακτοκόμος* < *γαλακτο-* (< γάλα) + *-κόμος* < αρχ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι»].

γαλακτομπούρεκο (το) γλυκό που φτειάχνεται με γάλα, φύλλο κρούστας και σιρόπι. Επίσης γαλατομπούρεκο κ. (προφορ.-σπάν.) **γαλακτομπούρικο**.
[ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ., < *γαλακτο-* (< *γάλα)* + *μπουρέκι* (βλ.λ.)].

γαλακτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. η παραγωγή γάλακτος ΣΥΝ. γαλακτοποίηση 2. η ποσότητα τού παραγόμενου γάλακτος: *χαμηλή* ~. — γαλακτοπαραγωγός (ο/η) [1888], γαλακτοπαραγωγικός, -ή, -ό [1891].

γαλακτόπιτα (η) → γαλατόπιτα

γαλακτοποίηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1.η γαλακτοπαραγωγή (βλ.λ.)· 2. η μετατροπή σε γαλακτώδη ουσία. — γαλα· κτοποιός (ο/η), γαλακτοποιός, -ός, -ό [μτγν.] κ. γαλακτοποιητικός, -ή, -ό [μεσν.], γαλακτοποιώ ρ. [μεσν.] {-είς...}.

γαλακτοπωλείο (το) [1856] κατάστημα στο οποίο πωλούνται γαλακτοκομικά προϊόντα.

γαλακτοπώλης (ο) [μτγν.] {γαλακτοπωλών}, γαλακτοπώλισσα (η) {γαλακτοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει γάλα (είτε σε δικό του χώρο είτε από σπίτι σε σπίτι) ΣΥΝ. γαλατάς.

γαλακτόρροια (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η αυτόματη έκκριση γάλακτος από τους μαστούς, που δεν συνδέεται με τις φυσιολογικές συνθήκες γαλουχίας (μερικές φορές έπειτα από έκτρωση ή αποβολή και μετά από λήψη ορισμένων φαρμάκων).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλακτο-* (< *γάλα)* + *-ρροια* < *ρέω,* < αγγλ. galactorrhea].

γαλακτοσάκχαρο (το) [1885] {γαλακτοσακχάρου | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. το σάκχαρο που περιέχεται στο γάλα ανθρώπων και ζώων.

γαλακτοτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η δίαιτα με γάλα και με παράγωγα του.

γαλακτούχος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που περιέχει γάλα: ~ *παρασκευάσματα* | *τροφές* | *ουσίες*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γαλακτοϋχος* < *γάλα, -ακτος* + *-οϋχος* < *έχω)*.

γαλακτοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] 1. αυτός που μεταφέρει γάλα: ~ *πόροι 2.* αυτός που παράγει γάλα ΣΥΝ. γαλακταγωγός, γαλακτοποιός • 3. αυτός που αυξάνει τη^{ν} έκκριση γάλακτος.

Γαλακτώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γαλακτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ώ^{ν}} 1. αυτός που μοιάζει με γάλα, κυρ. ως προς το λευκό χρώμα: ~ *απόχρωση* | *χροιά* | *χυμός* ΣΥΝ. γαλακτερός 2. αυτός που είναι γεμάτος γάλα: ~ προϊόντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

γαλάκτωμα (το) [1889] {γαλακτώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΧΗΜ. ομοιογενές μείγμα, συνήθ. νερού με μια ουσία που διαλύεται στα λίπη, όπου το ένα συστατικό έχει διασπαρεί στο άλλο υπό μορφή μικρών σταγονιδίων: *φυσικό* | *τεχνητό - 2.* καλλυντικό που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό προσώπου (την απομάκρυνση βαφών ή άλλων ξένων ουσιών από το πρόσωπο) και την ενυδάτωση τού δέρματος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. emulsion].

γαλανόλευκος, -η, -ο [1868] 1. αυτός που έχει γαλανό και λευκό χρώμα **2. *γαλανόλευκη*** (η) η ελληνική σημαία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

γαλανομάτης, -α/-ισσα, -ικο {γαλανομάτηδες} αυτός που έχει γαλανά μάτια ΣΥΝ. γαλανός.

γαλανός, -ή, -ό **1**. αυτός που έχει το χρώμα τού ανέφελου ουρανού ή τής ήρεμης θάλασσας: *-μάτια/ νερά* ΣΥΝ. γαλάζιος **2. *γαλανό*** (το) το χρώμα τού ανέφελου ουρανού, το ανοιχτό μπλε 3. (σπάν.-λαϊκ., λο-γοτ.) αυτός που έχει γαλανά μάτια: *«Τι να σε κάνω γαλανή; Να γίνεις μαυρομάτα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. γαλανομάτης. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *καλανός* < μτγν. *καλάινος* < *κάλαϊς* «είδος πολύτιμου λίθου με γαλαζοπράσινο χρώμα». Δεν είναι πειστική η άποψη περί παρετυμολ. σχηματισμού από τη λ. *γάλα}*.

γαλαντόμος, -α, -ο αυτός που φέρεται με ευγένεια, αβρότητα, γενναιοδωρία. — γαλαντομία (η).
[ΕΤΥΜ. < βεν. galantomo «γενναιόδωρος», πβ. γαλλ. galant homme, ιταλ. galantuomo < galante «ειλικρινής, έντιμος» + uomo «άνθρωπος»].^

γαλαξίας (ο) {γαλαξιών} 1. ΑΣΤΡΟΝ. (α) τεράστια συγκέντρωση αστέρων, αερίων, σκόνης και ακτινοβολίας, όπου η βαρυτική έλξη αλληλεπιδρά μεταξύ των υλικών σωμάτων: ~ τής *Ανδρομέδας* || *σπειροειδείς* - (β) (με κεφ.) ο γαλαξίας στον οποίο ανήκει ο Ήλιος και το πλανητικό μας σύστημα · 2. το σύνολο διάσημων προσώπων, μεγάλων εταιρειών, οργανισμών κ.λπ.: *ένας - κινηματογραφικών αστέρων στο φεστιβάλ των Καννών* || *«συγχώνευση ενός ~ 67 οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης»* (εφημ.). — γαλαξιακός, -ή, -ό (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *γαλαξίας (κύκλος)* < *γαλακτ-ίας < αρχ. *γάλα, γάλακτος*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. galaxy, γαλλ. galaxie κ.ά. Κατά τη μυθολογία, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ηρακλής θήλαζε από το στήθος τής θεάς Ήρας, η οποία τον απώθησε, με αποτέλεσμα το χυμένο γάλα να διαγράψει τροχιά στον ουρανό (εξού και οι ξέν. φρ., λ.χ. αγγλ. milky way, γαλλ. voie lactée, ιταλ. via lattea κ.ά.)].

Γαλαξίδι (το) {-ιού κ. (λόγ.) -ίου} κωμόπολη τού νομού Φωκίδας στον κόλπο τής Ιτέας. — Γαλαξιδιώτης (ο), Γαλαξιδιώτισσα (η), γαλαξιδιώ-τικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

γαλαρα (η) (λαϊκ.) προβατίνα ή κατσίκα που κατεβάζει άφθονο γάλα και αρμέγεται. [ΕΤΥΜ. < *γάλα* + παραγ. επίθημα *-άρα* (βλ.λ.)].

γαλάρι (το) (σπάν. γαλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. μικρό αρνί που ακόμη θηλάζει 2. γαλαρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *γάλα* + παραγ. επίθημα *-άρι* (βλ.λ.)].

γαλαρία (η) {γαλαριών} **1.** οι τελευταίες και φθηνότερες σειρές τού εξώστη ενός θεάτρου και κατ' επέκτ. οι τελευταίες σειρές οποιουδήποτε χώρου: *παρακολούθησαν το έργο από τη ~ 2.* (συνεκδ.) όσοι κάθονται στις τελευταίες θέσεις (θεάτρου, κινηματογράφου, αίθουσας, λεωφορείου κ.λπ.· συνήθ. πρόκειται για τους νεότερους ή/και ζωηρότερους από ένα σύνολο): *όλοι οι σκηνοθέτες φοβούνται τις αποδοκιμασίες τής - στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης* || *η - στο πούλμαν έκανε φασαρία* · 3. η στοά ορυχείου: *αρκετοί ανθρακωρύχοι παγιδεύτηκαν στις* - 4. (σπάν.) μεγάλη στοά οικήματος. [ΕΤΥΜ. < βεν. galaria < μεσν. λατ. galeria (βλ. λ. *γκαλερί)]*.

Γαλατάς (ο) εμπορική περιοχή τής Κωνσταντινούπολης με έντονη ελληνική παρουσία μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

γαλατάς (ο) {γαλατάδες} ο πωλητής γάλακτος ή αυτός που κάνει διανομή γάλακτος κατ' οίκον: ο ~ τής *γειτονιάς* || *λέγεται ότι δημοκρατία υπάρχει όταν ξέρεις πως, αν σου χτυπήσει κάποιος την πόρτα χαράματα, θα είναι ο* - (και όχι η αστυνομία για να σε συλλάβει ως αντίπαλο τού καθεστώτος) ΣΥΝ. γαλακτοπώλης. — γαλατάδικο (το).

Γαλάτεια (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Νηρέα και τής Δωρίδας· εμφανίζεται στους σικελικούς μύθους ως η αγαπημένη τού Κύκλωπα Πολύφημου 2. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, όν. που παρετυμολογήθηκε προς το ουσ. *γάλα* («λευκή σαν το γάλα»)].

γαλατένιος, -α, -ο 1. (για τροφές) αυτός που είναι φτειαγμένος από ή έχει ως βασικό συστατικό του το γάλα 2. αυτός που έχει το χρώμα τού γάλακτος, ο πολύ άσπρος.

γαλατερός, -ή, -ό → γαλακτερός

Γαλάτης (ο) {Γαλατών}, Γαλατισσα (η) {Γαλατισσών} ΙΣΤ. ο Κέλτης τής Γαλατίας: *ο Ιούλιος Καίσαρ υπέταξε τους ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Γαλάται* < λατ. Galli, λ. κελτ. που σημαίνει «δυνατοί, ισχυροί» (πβ. ιρλ. gal «ανδρεία»). *Κέλτούς* (λατ. Celtae) αποκαλούσαν οι αρχαίοι τα κελτικά φύλα που κατοίκησαν στον Βορρά (ιδ. στη Βρετανία) και *Γαλάτες* εκείνα τα φύλα που κατοίκησαν στη Γαλλία και στην Κ. Ευρώπη, περιοχές οι οποίες έλαβαν την περιληπτική ονομασία *Γαλατία.* Βλ. λ. *Κέλτες]*.

Γαλατία (η) [μεσν.] ΙΣΤ. **1.** (κατά την αρχαιότητα) περιοχή τής Δ. Ευρώπης που εκτεινόταν μεταξύ των Πυρηναίων, των Αλπεων και τού Ρήνου, περιελάμβανε τη σημερινή Γαλλία, το Βέλγιο, τη **Β**. Ιταλία (κοιλάδα τού Πάδου) και το **Ν**. τμήμα τής σημερινής Ολλανδίας· οι Ρωμαίοι τη διέκριναν στο τμήμα Ν. των Αλπεων (εντεύθεν των *Άλπεων ~)* και στο τμήμα Β. των Άλπεων *(εκείθεν των Άλπεων ~) 2.* επαρχία τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που περιελάμβανε τα εδάφη τής σημερινής Γαλλίας, τού Βελγίου, τής Ελβετίας, τής Β. Ιταλίας, τής Ν. Ολλανδίας και τού τμήματος τής Γερμανίας Δ. τού Ρήνου **3**. περιοχή τής Κ. Μικράς Ασίας στην οποία από τον 3ο αι. π.Χ. ήταν εγκατεστημένοι Γαλάτες.

γαλατιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σκεύος που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά, το ζέσταμα ή **το** σερβίρισμα τού γάλακτος.

γαλατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Γαλάτες ή τη Γαλατία: *-χωριό* | *επιδρομή* | *συνήθειες* | *πόλεμοι-* ΦΡ. ***γαλατική ευγένεια*** οι λεπτοί τρόποι, που αρμόζουν στην κομψότητα των Γάλλων.

Γαλατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η μυρωδιά τού γάλακτος.

γαλατόπιτα κ. γαλακτόπιτα (η) {δύσχρ. γαλατοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται με κύριο συστατικό το γάλα.

Γαλάτσι (το) {Γαλατσίου} **1**. δήμος τής ευρύτερης Περιφέρειας Αθηνών 2. πόλη τής Ρουμανίας στις όχθες τού Δούναβη. [ΕΤΥΜ ο δήμος ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη πόλη τής Ρουμανίας (ρουμ. Galati), επειδή εκεί υπήρχε σημαντικός πυρήνας Ελλήνων μεταναστών, οι οποίοι προετοίμασαν την Ελληνική Επανάσταση. Το ρουμ. Galaji, εσωτερικό λιμάνι τής χώρας, αποτελεί συντομευμένη μορφή τής σλαβ. λ. Galafiscela «τόπος όπου φορτοεκφορτώνουν τα πλοία» ή, κατ' άλλη άποψη, < λατ. Galatia, αν επιβεβαιωθεί η εκδοχή ότι σε εκείνο τον χώρο είχαν εγκατασταθεί Ρωμαίοι άποικοι. Κατ' άλλη άποψη, το τοπωνύμιο ανάγεται σε οικιστή γαιοκτήμονα ονόματι *Γαλάκη)με* τσιτακισμό τής παλαιάς αθηναϊκής διαλέκτου)].

γαλατσιδα (η) ποώδες φυτό τού οποίου ο γαλακτώδης χυμός είναι δηλητηριώδης ΣΥΝ. φλόμος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *γαλακτίς, -ίδος* (με τσιτακισμό, πβ. κ. *ατσίδα* < αρχ. ίκτίς,ς -ίδος) < αρχ. *γάλα, -ακτος]*.

γαλβάνιζε επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει γαλβανιστεί: *-ρολόι*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. galvanisé].

γαλβανίζω ρ. μετβ. [1847] {γαλβάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καλύπτω μεταλλικό σώμα με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ. ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: *γαλβανισμένος σίδηρος* (με επικάλυψη ψευδαργύρου για προστασία από τη σκουριά) 2. (μτφ.) (α) μεταδίδω ενθουσιασμό, ενδιαφέρον: ~ τα *πλήθη* ΣΥΝ. ηλεκτρίζω, ενθουσιάζω ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΰνω (β) (σπάν.) εξάπτω, οξύνω: ~ το *ενδιαφέρον* | *την περιέργεια κάποιου*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. galvaniser, από το όνομα τού Ιταλού γιατρού και φυσικού Luigi Galvani, που πρώτος περιέγραψε το φαινόμενο το 1792]. ,

γαλβανιομός (ο) [1812] η επιμετάλλωση, η επικάλυψη ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ. ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση. Επίσης γαλβάνιση (η) [1889] κ. γαλβάνισμα (το). — γαλβανικός,-ή,-ό [1889]. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. galvanisme. Βλ. κ. *γαλβανίζω]*.

γαλβανομετρο (το) [1861] {γαλβανομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που ανιχνεύει τα ασθενή ηλεκτρικά ρεύματα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. galvanomètre (νόθο συνθ.)].

γαλβανοπλαστική (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής επικάλυψης ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου υπό την επίδραση ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. galvanoplastie (νόθο συνθ.)].

γαλέος (ο) γένος σκυλόψαρων με επίμηκες σώμα, δύο ραχιαία πτερύγια και μυτερό ρύγχος, που ζει στις τροπικές και εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται για το κρέας του: ~ *σκορδαλιά* (φαγητό από τηγανισμένο κρέας γαλέου, σερβιρισμένο με σκορδαλιά}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαλέος* < *γαλέη* | *γαλή* (βλ.λ.). Η χρήση τού ονόματος τής *γαλής* για τον γαλέο οφείλεται πιθ. στη μορφή του και στον τρόπο διατροφής του].

γαλέρα (η) {δύσχρ. γαλέρων} ΙΣΤ. μεγάλο πολεμικό ή εμπορικό σκάφος με κουπιά και ιστία, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. στη Μεσόγειο (πβ. λ. *κάτεργο).*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. galera | ισπ. galera < μεσν. λατ. galea < μεσν. *γαλαία,* πιθ. ιλλυρ. αρχής, από θέμα με σημ. «χελώνα»].

γαλέτα (η) {δύσχρ. γαλετών} **1.** κομμάτι **ή** φέτα ψωμιού που έχει ξαναψηθεί και δίνεται ως ξηρά τροφή σε στρατιώτες και ναυτικούς· αλλιώς *διπυρίτης άρτος* ΣΥΝ. παξιμάδι 2. η τριμμένη φρυγανιά που χρησιμοποιείται στη μαγειρική: *αναμειγνύουμε τα ψαχνά τού κρέατος, το μείγμα μανιταριών, γαλέτα και αλατοπιπερώνουμε.* [ΕΤΥΜ. < βεν. galeta < γαλλ. galette < galet «μικρή στρογγυλεμένη πέτρα» < παλ. γαλλ. gal (κελτ. αρχής)].

γαλή (η) (αρχαιοπρ.) η γάτα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαλέη* | *γαλή,* πιθ. αρχική σημ. «το δέρμα τής γάτας», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **γαλίς,* που συνδ. με λατ. glîs «είδος ποντικού», σανσκρ. giri- «ποντικός». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *γαλή* δεν δήλωνε εξαρχής τη γάτα (αφού η γάτα δεν ήταν στην αρχή κατοικίδιο ζώο), αλλά αιλουροειδή όπως η αγριόγατα και η νυφίτσα, τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη σύλληψη των ποντικών].

γαληνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {γαλήνε-ψα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να πάψει να είναι ταραγμένος: με *λόγια γλυκά τον γαλήνεψε* ΣΥΝ. ηρεμώ, ησυχάζω, καταπραΰνω ΑΝΤ. αναστατώνω ♦ 2. (αμετβ.) παύω να είμαι ταραγμένος: η *θάλασσα γαλήνεψε* || *γαλήνεψε το πρόσωπο του στο άκουσμα των καθησυχαστικών της λόγων* ΣΥΝ. ηρεμώ, καλμάρω ΑΝΤ. αναστατώνομαι, εκνευρίζομαι. — γαλήνεμα (το).

Γαλήνη (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. Νηρηίδα, κόρη τού Νηρέα και τής Δωρίδας 2. (κ. *Γαληνή)* μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *γαλήνη* (βλ.λ.)].

γαλήνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση τής ακύμαντης θάλασσας: *όταν έχει -, ακόμα και οι μικρές βάρκες ανοίγονται στο πέλαγος* ΣΥΝ. ηρεμία, νηνεμία, κάλμα, μπουνάτσα ΑΝΤ. τρικυμία, φουρτούνα 2. (μτφ.) ψυχική και πνευματική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ταραχής και παθών: *προτίμησε επάγγελμα ήρεμο, προκειμένου να εξασφαλίσει την ψυχική του ~* || *διατάραξη τής ψυχικής ~* ΣΥΝ. πραότητα, ηρεμία, αταραξία ΑΝΤ. ταραχή, αναστάτωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γαλάσνά* < **glas-na*, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στις λ. *γελώ, γελαστός].* γαλήνιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη, από
ηρεμία: ~ *θάλασσα* | *έκφραση.* — γαλήνια επίρρ.

Γαληνός (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες γιατρούς (129-200) με πλούσιο συγγραφικό έργο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *γαληνός* (που αναφερόταν κυρίως στη γαλήνη τής θάλασσας, στη νηνεμία) < *γαλήνη* (βλ.λ.)].

γαληνός, -ή, -ό {υπερθ. γαληνότ-ατος, -άτη} 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν ταράζεται 2. (στον υπερθ.) (α) ως τίτλος ευγενών στο Βυζάντιο (β) ΙΣΤ. *Γαληνότατη* (η) (ιταλ. La Serenissima) το ενετικό κράτος, η Βενετία: η ~ *Δημοκρατία τής Βενετίας* ΣΥΝ. Δημοκρατία τού Αγ. Μάρκου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γαλήνη* (βλ.λ.). ο βυζαντινός τίτλος αποτελεί μετάφρ. δάνειο από ιταλ. serenissimo].

γαλιάντρα (η) {δύσχρ. γαλιαντρών} (λαϊκ.) 1. ο κορυδαλλός (βλ.λ.) • 2. (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που μιλά ακατάπαυστα ΣΥΝ. φλύαρος ΑΝΤ. σιωπηλός, λιγομίλητος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. calandra < μτγν. *κάλανδρος,* λ. προελλην. ο τ. *γαλιάντρα* οφείλεται πιθ. σε παρετυμολ. επίδραση των λ. *γάλος, γα-λί,* που αναφέρονται σε ζώα τα οποία είναι επίσης συνδεδεμένα με άναρθρες φωνές].

Γαλικία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΔ. Ισπανίας στα σύνορα με την Πορτογαλία. — γαλικιανός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Galicia (οπτικό δάνειο) < λατ. Gallaecia «χώρα των Γαλατών»^, λ. Γαλάτης)].

Γαλιλαίο (η) περιοχή τής Β. Παλαιστίνης (το σημερινό Β. Ισραήλ), που συνδέεται ιδιαίτερα με τη ζωή, τη διδασκαλία και τη δράση τού Ιησού Χριστού. — Γαλιλαίος (ο) [μτγν.], Γαλιλαίο (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Galil «κύκλος, περιοχή»].

γάλιο (το) ονομασία ποωδών φυτών με μακριά φύλλα και μικρά άνθη, με πιο γνωστό την κολλητσίδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γάλιον,* αβεβ. ετύμου. ο Διοσκουρίδης το συνέδεε με το αρχ. *γάλα,* ενώ ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος με το αρχ. *γαλή].*

γαλίφης, -α (λαϊκ. -ω), -ικο αυτός που κολακεύει τους άλλους, για να επιτύχει τους στόχους του: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. κόλακας ΑΝΤ. ευθύς. — γαλιφιά (η) [μεσν.], γαλίφικος, -η, -ο [μεσν.], γαλίφικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γαλίφος* < ιταλ. gaglioffo «αχρείος, ανίκανος» < μεσν. λατ. gaiufus, αγν. ετύμου].

Γαλλία (η) (γαλλ. République Française = Γαλλική Δημοκρατία) κράτος τής Δ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Παρίσι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο (2002: ευρώ). — **Γάλλος** (ο), Γαλλίδα (η), γαλλικός, -ή, -ό (βλ.λ.), Γαλλικά (τα). [ΕΤΥΜ. < λατ. Gallia «Γαλατία» (βλ. λ. *Γαλάτες).* Η γαλλ. ονομασία France ανάγεται στο λατ. Francia (γερμ. προελ.), που συνδ. με αρχ. αγγλ. franca, αρχ. σκανδ. frakka, τα οποία σημαίνουν «λόγχη, ακόντιο». Άλλοι μελετητές, ωστόσο, θεωρούν ότι η ονομασία ανάγεται στο αρχ. γερμ. wrang < wringen «σφίγγω, στρίβω, τραβώ (βίαια)», με αναφορά στους Φράγκους που ξεριζώθηκαν από τις εστίες τους].

Γαλλίζω ρ. αμετβ. [1805] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιμούμαι τη γαλλική γλώσσα ή χρησιμοποιώ γαλλισμούς, όταν μιλώ στη μητρική μου γλώσσα.

Γαλλικός (ο) ποταμός τής Κ. Μακεδονίας που εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. μ^εσν. τοπωνύμιο, που αντικατέστησε την αρχ. ονομασία *Έχελ(ί)δωρος* (< έχω + *-δωρος* < *δώρον)].

γαλλικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη Γαλλία ή τους Γάλλους: ~ *τυρί* | *κρασί* | *σημαία* | *φινέτσα* | *αποικία/ πολιτισμός·* ΦΡ. (α) (λαϊκ.) φεύνω | ***το σκάω* | *(το) στρίβω* | *την κάνω αλά γαλλικά*** φεύγω κρυφά, χωρίς να με αντιληφθούν: *μας την έσκασε ~* (β) ***γαλλικό κλειδί*** εργαλείο που μοιάζει με μ^εγάλη τανάλια και χρησιμοποιείται για να σφίγγα ή να χαλαρώνω κανείς βίδες (γ) ***γαλλικό φιλί*** ερωτικό φιλί κατά το οποίο οι γλώσσες έρχονται σε επαφή (δ) ***γαλλική αρρώστια*** η σύφιλη, η μαλαφράντζα (βλ.λ.) (ε) ***Γαλλική Επανάσταση*** επανάσταση που ξεκίνησε το 1789 στη Γαλλία με την κατάληψη των φυλακών τής Βαστίλλης και κατέληξε στην ανακήρυξη τής Γαλλικής Δημοκρατίας. — γαλλικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός.*

γάλλιο (το) [1885] {γαλλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ga) αργυρόλευκου χρώματος και στιλπνό, το οποίο τήκεται στους 30°C και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ημιαγωγών (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. gallium < λατ. gallus «πετεινός», που αποδίδει το επώνυμο τού Γάλλου χημικού Paul Lecoq (< γαλλ. le coq «ο πετεινός»), ο οποίος αποκάλυψε το στοιχείο το 1875. Κατ' άλλη άποψη, απευθείας από την πατρίδα (Γαλλία) τού P. Lecoq].

γαλλισμός (ο) [1805] 1. ΓΛΩΣΣ. (α) ιδιωματισμός (βλ.λ.) τής γαλλικής γλώσσας (β) η χρησιμοποίηση σε άλλη γλώσσα φράσεων ή συντάξεων τής γαλλικής γλώσσας 2. η μίμηση τού γαλλικού τρόπου ζωής.
(ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gallicisme].

ΣΧΟΛΙΟ Οι γαλλισμοί (φράσεις ή συντάξεις) εισήλθαν στην ελληνική γλώσσα, κυρίως μέσω μεταφράσεων γαλλικών λογοτεχνικών και επιστημονικών έργων, τον 19ο και το α' ήμισυ τού 20ού αι. με την άνθηση των γαλλικών γραμμάτων και την επίδραση που άσκησαν στην Ελλάδα. Μεγάλος αριθμός δάν^ειων λέξεων από τη Γαλλική, αλλά και πλήθος όρων που πλάστηκαν για να αποδώσουν στα Ελληνικά γαλλικούς όρους, ανήκουν σε αυτή την περίοδο. Στην ίδια περίοδο, λόγω των μεταφράσεων αλλά και τού ότι οι περισσότεροι μορφωμένοι Έλληνες γνώριζαν τη Γαλλική, ανάγονται και πολλοί γαλλισμοί φράσεων ή συντάξεων. Τέτοια παραδείγματα είναι: *στο πλαίσιο των...* = dans le cadre des..., σε *τελευταία ανάλυση* = en dernière analyse, *στο μέτρο τού δυνατού* = dans la mesure du possible, *αξίζει τον κόπο* = ça vaut la peine, *είμαι τής γνώμης* = je suis d'avis, *επωφελούμαι τής ευκαιρίας* = profiter de l'occasion, *έχω λόγον υπάρξεως* = avoir raison d'être, *δίνω σημεία ζωής* = donner signe de vie, *ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα* = cela correspond à la réalité, *θέλω να πω* = je veux dire, *κάνω έρωτα* = faire l'amour, *έλαμψε δια τής απουσίας του* = il brilla par son absence, *παίζω με τις λέξεις* = jouer avec les mots, *τηρώ σιγήν* = garder le silence, *απ' άκρου εις άκρον* = d'un bout à l'autre, *από καιρού εις καιρόν* = de temps en temps, *κατά πάσαν πιθανότητα* = selon toute probabilité, *εκ πρώτης όψεως* = de première vue, *εκ διαμέτρου αντίθετο* = diamétralement opposé, με *μία λέξη* = en un mot, *άνευ προηγουμένου* = sans précédent, *φθάνω σε συμφωνία* = arriver à un accord, *βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά* = tirrer les marrons du feu, το *καλώς εννοούμενο συμφέρον* = l'intérêt bien compris.

γαλλιστί επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) στη γαλλική γλώσσα: μας *χαιρέτισε ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

γαλλομαθής, -ής, -ές [1890] {γαλλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τη γαλλική γλώσσα και τον γαλλικό πολιτισμό. — γαλλομαθές (η) [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

γαλλοφέρνω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} μιμούμαι τον γαλλικό τρόπο συμπεριφοράς.

γάλλο φίλος, -η, -ο [1866] αυτός που συμπαθεί τους Γάλλους, τη γλώσσα τους και τον πολιτισμό τους ή ακολουθεί πολιτική που ευνοεί τα συμφέροντα τους: *το ~ κόμμα τού Κωλέττη.*

γαλλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

γαλον**άς** (ο) {γαλονάδες} (μειωτ.) πρόσωπο που φέρει γαλόνια, δηλαδή διακριτικά τού βαθμού του σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας· (ειδικότ.) ο αξιωματικός: *οι ~ αδιαφορούν για τα προβλήματα των φαντάρων* ΣΥΝ. αξιωματικός, βαθμοφόρος.

γαλόνι[1] (το) {γαλον-ιού | -ιών} (καθημ.) το διακριτικό τού βαθμού αξιωματικού σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας ΣΥΝ. σιρίτι, (αργκό) σαρδέλα ΦΡ. (α) ***ξηλώνω* σε *(κάποιον) τα γαλόνια*** καθαιρώ στρατιωτικό από το αξίωμα του (β) με ***πλάκα τα γαλόνια*** με διακριτικά ανώτατου αξιωματικού: *ονειρευόταν να γίνει στρατηγός, ~.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. galloni, πληθ. τού gallone, πιθ. < λατ. galea « περικεφαλαία »].

γαλόνι² (το) {γαλον-ιού | -ιών} αγγλική και αμερικανική μονάδα χωρητικότητας· ισοδυναμεί με 4,546 λίτρα και 3,75 λίτρα αντιστοίχως. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. gallon < μέσ. αγγλ. galon < μτγν. λατ. galeta «μονάδα μετρήσεως υγρών»].

γαλοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό τού γάλου· συνήθ. στη μαγειρική: *γεμιστή | χριστουγεννιάτικη | καπνιστή ~.* [ΕΤΥΜ. < *γάλος* + υποκ. επίθημα *-πούλα].*

γάλος (ο) κατοικίδιο πτηνό **με** πλούσιο μαύρο φτέρωμα, γυμνό λαιμό και κόκκινες σαρκώδεις προεξοχές στο κεφάλι και κάτω από το ράμφος· εκτρέφεται για το κρέας και τα φτερά του ΣΥΝ. διάνος. — (υποκ.) γαλοπούλα κ. **γαλί** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. < βεν. gaio (πβ. ιταλ. gallo) < λατ. gallus «πετεινός», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με την ονομασία Gallia (οπότε «πτηνό τής Γαλατίας»)].

γαλοτσα (η) {δύσχρ. γαλοτσών} αδιάβροχη μπότα που φθάνει τουλάχιστον ώς το μέσον τής κνήμης και ε͡ίναι φτιαγμένη από δέρμα ή καουτσούκ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. galozza < μεσν. λατ. *calopia < λατ. calopus < αρχ. *καλόπους* «καλαπόδι»].

γαλουχώ ρ. μετβ. {γαλουχ͡ίς... | γαλούχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για μητέρα) δίνω γάλα ως τροφή σ᾽ (παιδί) ΣΥΝ. θηλάζω 2. (μτφ.) ανατρέφω (κάποιον) με ορισμένες (ηθικές και πνευματικές) αρχές: τα *παιδιά γαλουχήθηκαν με φιλελεύθερες ιδέες* ΣΥΝ. ανατρέφω. — **γαλούχηση** [μ᾽σν.] κ. **γαλουχία** (η) [μτγν.] κ. **γαλούχημα** (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γαλουχώ (-έω)* < *γάλα* + *-ουχώ* < έχω].

γάμα (το) → γάμμα

γαμάτος, -η, -ο (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) αυτός που έχει σπουδαία προσόντα· εκπληκτικός: *έχει ένα ~ αυτοκίνητο || έφτειαξε ένα ~ σπίτι.* — **γομάτα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *γαμώ* + παραγ. επίθημα *-άτος*, πβ. κ. γεμ-άτος].

Γαμβίας (ο) ποταμός τής Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό. Επίσης Γκάμπια.

γαμβρός (ο) → γαμπρός

γαμέτης (ο) {γαμετών} ΒΙΟΛ. το εξειδικευμένο κύτταρο για τη φυλετική αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και πολυκύτταρων οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. gameta < αρχ. *γαμέτης* «σύζυγος» < *γαμώ* «νυμφεύομαι»].

γαμήλιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: *~ τελετή | δώρο | δεξίωση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. σχηματισμού επίθετο, που προέρχεται από το ρ. *γαμώ* «νυμφεύομαι»].

γαμηλιότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αναλογία γάμων ανά χίλιους κατοίκους ορισμένης περιοχής σε έναν χρόνο: δείκτης *γαμηλιότητας.*
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nuptialité].

γαμήσι (το) {γαμησ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. (!) πήδημα **2.** (μτφ.) πολύ δύσκολο έργο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γαμήσει, από* το απρφ. μέλλ. *γαμήσειν* τού αρχ. ρ. *γαμώ (-έω)* (πβ. *κοιμήσι, γιορτάσι)].*

γαμηστερός, -ή, -ό (οικ.) αυτός που θεωρείται εξαιρετικός στο είδος του: *~ μηχάνημα* ΣΥΝ. γαμάτος. — **γαμηοτερά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *γαμώ* (θ. *γαμησ-) + -τερός].*

γαμιάς (ο) {γαμιάδες} (!) **1**. άνδρας με πολλές ερωτικές περιπέτειες **2.** ο άνδρας που θεωρείται επιδέξιος στη σεξουαλική πράξη και γενικότ. ο επιβήτορας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γαμέας* < αρχ. *γαμώ (-έω)].*

γαμικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται **με** τον γάμο: *~ συμπόσιο | συμβόλαιο.*

γαμιόλης (ο) {γαμιόληδες}, **γαμιόλα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.) (!) υβριστ. για ανήθικο άνδρα **ή** γυναίκα. [ΕΤΥΜ. < *γαμώ,* κατά το επίσης υβριστ. *καριόλης* (βλ.λ.)].

γάμμα κ. **γάμα** (το) {άκλ.} Γ, γ **1.** το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2**. (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το σχήμα τού κεφαλαίου γάμμα (Γ): «τα *τέσσερα δωμάτια υποδοχής σχημάτιζαν ένα ~*» (εφημ.) (β) (ειδικότ. στο ποδόσφαιρο) καθένα από τα δύο τμήματα τής εστίας (τέρματος), που ορίζονται από τη συμβολή τής οριζόντιας δοκού με καθεμιά από τις δύο κάθετες: *έστειλε τη μπάλα στο* - ΣΥΝ. παραθυράκι (βλ. κ. λ. *αριθμός).* [ΕΤΥΜ. < αρχ. γάμμα < αραμ. gamia < εβρ. gimel «καμήλα»].

γάμος (ο) **1.** η νόμιμη ένωση και συμβίωση δύο ετερόφυλων (σε κάποιες χώρες και ομόφυλων) προσώπων: *ο θεσμός τού ~ αποτελεί το θεμέλιο τής κοινωνίας || αγωνίζονται να σώσουν τον ~ τους || βρίσκεται σε ηλικία γάμου* || ζητώ (κάποια) σε ~ || κάνω *πρόταση γάμου || τα βάρη | τα δεσμά | τα θεμέλια | η διάλυση | η λύση | η σύναψη τού ~* || *άκυρος | ελαττωματικός | ακυρώσιμος | ανυπόστατος | μοργανατικός* (μεταξύ ηγεμόνα **ή** μέλους ηγεμονικής οικογένειας **με** γυναίκα χωρίς τίτλο ευγενείας) | *μικτός | ιδανικός | ευτυχισμένος | αταίριαστος* - || *πρώτη νύχτα τού ~*|| *~ από συμφέρον* ΣΥΝ. παντρειά· ΦΡ. (α) λευκός ***γάμος*** συμβατική νομική ένωση ζευγαριού, χωρίς να έχουν συζυγικές σχέσεις μεταξύ τους, προκειμένου να φαίνονται παντρεμένοι: *ορισμένες αλλοδαπές, για να μπορέσουν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα, συνάπτουν ~ με Έλληνες πολίτες* (β) πολιτικός ***γάμος*** η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων **με** ληξιαρχική πράξη στο δημαρχείο ενώπιον εκπροσώπου τής δημοτικής αρχής (γ) ***θρησκευτικός γάμος*** η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ιερολογία, σύμφωνα με τους κανόνες τού θρησκεύματος ή τού δόγματος στο οποίο πιστεύουν οι μελλόνυμφοι **2**. (α) ΘΕΟΛ. ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με το οποίο εξυψώνεται και εξαγιάζεται η συζυγική ένωση άνδρα και γυναίκας, η οποία πλέον αποσκοπεί στην πνευματική και ηθική τελείωση των συζύγων και στην τεκνογονία (β) (συνεκδ.) η τελετή κατά την οποία νομικά ή θρησκευτικά δύο ετερόφυλα πρόσωπα ενώνονται ως σύζυγοι, καθώς και η γιορτή που ακολουθεί: συνάπτω | τελώ | *ευλογώ* | *αναβάλλω τον ~* || *χριστιανικός | πλούσιος | λαμπρός | βλάχικος | παραδοσιακός | σεμνός | μυστικός | βασιλικός ~|| η άδεια | η τελετή | τα στέφανα | οι βέρες τού ~* ΣΥΝ. στέψη, στεφάνωση, στεφάνωμα, στεφανώματα, χαρές· ΦΡ. (α) ***ανοικτός γάμος*** τελετή γάμου με πλήθος καλεσμένων (β) κλειστός ***γάμος*** τελετή γάμου με περιορισμένο αριθμό προσκεκλημένων (γ) (παροιμ.) ***ούτε γάμος δίχως κλάματα ούτε κηδεία δίχως γέλια*** για την έντονη συγκινησιακή φόρτιση αυτών των τελετών που οδηγεί σε αντίθετες σε καθεμιά συναισθηματικές αντιδράσεις (δ) **θ' *αφήσουμε τον γάμο, να πάμε για πουρνάρια;*** (για ζητήματα αξιολόγησης προτεραιοτήτων) **θα** αφήσουμε κάτι σημαντικό χάριν ενός ασήμαντου; (ε) (παροιμ.) ***όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη γκαστρωμένη*** για περιπτώσεις στις οποίες παρουσιάζονται συσσωρευμένα προβλήματα **ή** που εμφανίζεται ένα πρόβλημα το οποίο κάνει ακόμη πιο δύσκολη μια ήδη δύσκολη κατάσταση (στ) (παροιμ.) ***πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει «και τού χρόνου»*** βλ. λ. *παίρνω* (ζ) ***τού Κουτρούλη ο γάμος*** βλ. λ. *κουτρούλης* (η) (λόγ.) ***έρχομαι εις γάμου κοινωνίαν*** παντρεύομαι: ήλθαν *εις γάμου κοινωνίαν προ μηνός* (θ) (παροιμ.) ***όπου γάμος και χαρά η Βασ'ιλω πρώτη*** για πρόσωπο που παρίσταται κατά σύστημα σε οποιαδήποτε δραστηριότητα ή εκδήλωση η οποία του δίνει τη δυνατότητα να προβληθεί 3. (συνεκδ.) η έγγαμη συμβίωση, ο χρόνος που ζουν μαζί οι σύζυγοι ως παντρεμένοι: ο *~ τους κρατάει ακόμη || ευτύχησαν στον ~ τους* (όλα πήγαν καλά στον έγγαμο βίο τους) || *ατύχησε στον γάμο της* (δεν πήγε καλά ο γάμος, π.χ. χώρισε)· ΦΡ. (α) ***αργυροί γάμοι*** η επέτειος των **25** χρόνων έγγαμης συμβίωσης (β) ***χρυσοί γάμοι*** η επέτειος των **50** χρόνων έγγαμης συμβίωσης (γ) ***αδαμάντινοι γάμοι*** η επέτειος των 60 χρόνων έγγαμης συμβίωσης **4**. (μτφ.) η συγχώνευση εταιρειών: «το *περιοδικό είχε σχολιάσει με χιούμορ την αναγγελία αυτού τού* - των δύο *τραπεζών*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γαμώ* «νυμφεύομαι» (υποχωρητ.). Η φρ. *τού Κουτρούλη ο γάμος* ανάγεται στο ομώνυμο θεατρικό έργο τού Αλεξάνδρου Ρίζου-Ραγκαβή (1809-92). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *πολιτικός | θρησκευτικός | λευκός γάμος* (< αγγλ. civil | religious | white wedding), *αργυροί | χρυσοί | αδαμάντινοι γάμοι* (< γαλλ. des noces d'argent | d'or | de diamant)].

γάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) το πίσω σαρκώδες μέρος τής κνήμης **(ιδ.** για γυναίκες): λεπτή | *παχουλή | τορνευτή | χυτή* ~. — (υποκ.) **γαμπίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gamba < μτγν. λατ. gamba < αρχ. *κάμπη,* αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *κάμπτω* και με σανσκρ. kapanâ «γάμπα», λατ. campus «κάμπος» (αρχικώς «καμπή, χαμηλός τόπος»)].

Γάμπαρη (η) μεγάλη γαρίδα γκρίζου χρώματος με μαύρες ραβδώσεις. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gambero (μέσω τού πληθ. gamberi) < μτγν. λατ. gammarus < λατ. cammarus < αρχ. *κάμμαρος,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

γάμπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το τετράγωνο πανί πάνω από τη μαΐστρα τού μεγάλου καταρτιού των ιστιοφόρων. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. gabbia < μεσν. λατ. gabia < λατ. cavea «κοιλότητα (κοίλο μέρος θεάτρου, κλουβί ζώων ή πτηνών)»].

γαμπριάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον γαμπρό: *~ φορεσιά | κοστούμι* **2.** ***γαμπριάτικα*** (τα) τα επίσημα ρούχα τού γαμπρού. [ΕΤΥΜ. < *γαμπρός* + παραγ. επίθημα *-ιάτικος,* πβ. κ. *νυφ-ιάτικος].*

γαμπρίζω ρ. αμετβ. {γάμπρισα} παρουσιάζομαι ως υποψήφιος γαμπρός **ή** ως επίδοξος εραστής.

γαμπρός κ. (λόγ.) **γαμβρός** (ο) **1.** ο άνδρας που νυμφεύεται **ή** μόλις έχει νυμφευθεί ή πρόκειται να νυμφευθεί: ο *~ έφθασε στην εκκλησία πριν από τη νύφη* ΣΥΝ. νεόνυμφος, μελλόνυμφος, μνηστήρας· ΦΡ. ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός*** βλ. λ. νύφη **2**. ο άνδρας που συγκεντρώνει όλα τα προσόντα που απαιτούνται για τον γάμο ή/και τον επιδιώκει: υπήρξε *περιζήτητος ~* 3. ο άνδρας που έχει νυμφευθεί την κόρη ή την αδελφή κάποιου: ο *~ μου μου έκανε ένα ωραίο δώρο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συγγένεια, γαμώ, μπολιάζω.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γαμβρός* < **γαμ-β-ρός* < ρίζα *γαμ-* (πιθ. < *γαμώ* «νυμφεύομαι») + επίθημα *-ρος* (πβ. ίσχυ-ρός, αίχμη-ρός, *πον-ηρός),* **με** ευφωνικό ένθημα *-β-* (< **-mr-*)].

γαμψός, -ή, -ό αυτός που είναι κυρτός και μυτερός στην άκρη του: *~ νύχια | μύτη | ράμφος.* — **γαμψότητα** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *κουτσός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γναμψός* (με απόσπαση από σύνθετες λ. όπως *γαμψώνυξ* < **γναμψώνυξ,* με ανομοίωση των ερρίνων) < *γνάμπτω* «κάμπτω, λυγίζω», αγν. ετύμου, με κατάλ. κατά το συνώνυμο κάμπτω].

γαμψώνυχος, -η, -ο αυτός που έχει κυρτά, καμπυλωτά νύχια: *~ αρπακτικό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαμψώνυχος* < *γαμψώνυξ* < *γαμψός* + όνυξ «νύχι» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

γαμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γαμ-άς κ. -είς... | γάμ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (!) **1.** (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (άλλο άτομο), επιτελώ τη γενετήσια πράξη ως ενεργητικό μέλος ΣΥΝ. (!) πηδάω· ΦΡ. (α) (αργκό) ***(και) γαμώ*** για την έκφραση θαυμασμού, για να δηλωθεί ότι κάτι είναι πολύ ωραίο, αξεπέραστο: το *μαγαζί του είναι ~!* || (+αιτ.) *είναι - τους άντρες* (είναι πολύ ωραίος άνδρας) (β) (λαϊκ.) ***γάμα τα*** | ***γάμησε τα*** για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας, απελπισίας (γ) ***γαμάει και δέρνει*** για κάποιον/κάτι ασυναγώνιστο, πανίσχυρο, ακατανίκητο 2. (μτφ.) υπερνικώ, κατανικώ με ταπεινωτικό τρόπο **3.** (μεσοπαθ. ***γαμιέμαι)*** (λαϊκ.) καταπονούμαι: *~ στη δουλειά'* ΦΡ. (α) (υβριστ.) **δεν *γαμιέται!*** (για έκφραση αγανάκτησης, αδιαφο-

ρίας κ.λπ.) δεν **με** ενδιαφέρει, δεν ασχολούμαι μαζί του (β) (υβριστ.) ***ά(ι)* | *άντε (και) γαμήσου!*** για την έκφραση αγανάκτησης, δυσαρέσκειας προς αυτόν στον οποίο λέγεται 4. (η μτχ. ***γαμημένος,*** -η, -ο) υβριστ. για αυτόν στον οποίο αποδίδεται καταραμένος, αναθεματισμένος: το ~ το *μοτέρ πάλι χάλασε!* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαμώ (-έω)* «νυμφεύομαι», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *γαμβρός* (βλ.λ.) και με το σανσκρ. jämä-tar «γαμπρός». Η σημ. «συνουσιάζομαι» είναι ήδη αρχ. (λ.χ. Ευριπ. *Τρωάδες* 44: *γαμεϊν βιαίως σκότιον λέχος).* Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει κοινή Ι.Ε. λ. για τον γάμο και για τα πρόσωπα που σχετίζονται **με** αυτόν].

γαμώ - γα**μ**πρ**ός** - **γαμήλιος** κ.ά. Το ρήμα **γαμ**ώ από **τ**η σημ. τού «παντρεύω» και «παντρεύομαι» *(γαμοϋμαι)* που είχε στην Αρχαία (λεγόταν αρχικά για άνδρες, ύστερα και για γυναίκες) πέρασε στη σημ. τού «συνουσιάζομαι, συνευρίσκομαι», σημασία που αρχίζει να εμφανίζεται από τους μεταγενέστερους χρόνους. Η αρχική σημ. έχει διατηρηθεί στις επίσης αρχαίες και σήμερα χρησιμοποιούμενες λέξεις **γαμπρός** *(*γαμ-ρός > γαμ-β-ρός > γαμπρός),* **γάμος** (< *γαμώ),* **γαμ**ήλι**ος, γαμικός** κ.ά. Με **τ**η νεότερη σημ. σχηματίστηκαν τα ουσιαστικά γαμήσι (ήδη μεσαιωνικό, από το απαρέμφατο *γαμήσειν)* και **γαμ**ι**άς** (μεσαιωνικό *γαμέας* < αρχ. *γαμώ).* Στα χρόνια μας μια άλλη λέξη, η λ. πηδώ ξεκίνησε ευφημιστικά (για να αποφευχθεί η κακόσημη λ. *γαμώ)* να υποκαθιστά σταδιακώς τη λ. *γαμώ* με μεταφορική επέκταση τής σημασίας της («κάνω άλμα, περνώ πάνω από» > « συνουσιάζομαι»). Ανάλογη σημασιολογική μεταβολή έχουμε στο ρ. καβαλώ.

γαμώ το/τη επιφών. (οικ.) **1**. για την έκφραση δυσαρέσκειας, αγανάκτησης ή παράπονου: Γι να *κάνω, (ρε) ~; Δεν καταλαβαίνει ό,τι και να του πω* || *~! Πάλι ξέχασα να σβήσω το φως!* || *για την Ελλάδα, ρε ~!* (ενν. έγινε ή αξίζει να γίνει κάτι) **2**. ***γαμώτο*** (το) {άκλ.} το φιλότιμο, η αξιοπρέπεια, ο (καλώς εννοούμενος) εγωισμός: Δεν *πρέπει ν' αφήσεις την πρόκληση αναπάντητη. Κάν' το για το ~ τής υπόθεσης!*

γάν**α** (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η πρασινωπή σκουριά που εμφανίζεται σε σκεύη ή αντικείμενα που δεν έχουν γαλβανιστεί **2**. η μουντζούρα που δημιουργείται στα σκεύη **μ**ε τα οποία μαγειρεύουμε πάνω σε φωτιά • **3**. λευκό επίχρισμα που εμφανίζεται πάνω στη γλώσσα από δίψα ή αρρώστια. Επίσης γανά5α. [ΕΤΥΜ. < *γανώνω* (υποχωρητ.)].

Γάνδη (η) πόλη τού ΝΔ. Βελγίου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Gand (ολλ. Gent) < μεσν. λατ. Ganda < κελτ. condate «συμβολή (ποταμών)», επειδή η πόλη βρίσκεται στη συμβολή των ποταμών Λυς και Σκάλδη].

γανιαζω ρ. αμετβ. {γάνιασ-α, -μένος} **1**. εμφανίζω γάνα (βλ.λ.) · **2**. διψώ υπερβολικά: ~ *για νερό* · 3. (μτφ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες · 4. μαυρίζω: *γάνιασε το πουκάμισο.*

γόνος (το) η γάνα (βλ.λ., σημ. 1, 3). 1ΕΤΥΜ. αρχ. < *γανώ (-όω),* βλ.λ. *γανώνω}.*

γάντζος (ο) σιδερένιο καμπυλωτό σίδερο που χρησιμεύει για το κρέ-μασμα ή το πιάσιμο πραγμάτων: *πέρασε τους γάντζους στα σκοινιά τού κιβωτίου και με τη βοήθεια τού μοχλού το σήκωσε ψηλά* || *ο πειρατής αντί για χέρι είχε έναν ~* ΣΥΝ. τσιγκέλι. — (υποκ.) γαντζάκι (το), γαντζωτός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. ganzo < αρχ. *γαμψός].*

γαντζώνω ρ. μετβ. {γάντζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω με γάντζο ΣΥΝ. αγκιστρώνω **2**. κρεμάω από γάντζο **3.** (μτφ.) πιάνω σφιχτά, αρπάζω με το χέρι (κάποιον/κάτι) και δεν το(ν) αφήνω να φύγει: *τον γάντζωσε με τα χέρια του-* (μεσοπαθ. ***γαντζώνομαι)*** 4. κρατιέμαι με δύναμη, αρπάζομαι από κάπου: *γαντζώθηκε σε μια σανίδα και προσπάθησε να βγει στη στεριά* · 5. (μτφ.) δημιουργώ σχέση εξάρτησης, προσκολλώμαι σε (κάποιον): μετά το *ατύχημα έχει γαντζωθεί πάνω του- περιμένει τα πάντα απ' αυτόν* ΣΥΝ. αγκιστρώνομαι ΑΝΤ. απαγκιστρώνομαι. — **γάνι-ζωμ**α (το).

γαντζωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα γάντζου, που έχει γαμψή άκρη.

γάντι (το) {γαντ-ιού | -ιών} κάλυμμα τού κάτω μέρους τού χεριού (καρπού, παλάμης και δαχτύλων): *δερμάτινα | υφασμάτινα | μεταξωτά ~* || *τα ~ για τις εργασίες τού κήπου | τής κουζίνας* || *τα ~ τού μποξ | τού μπέιζμπολ* ΣΥΝ. (λόγ.) χειρόκτιο· ΦΡ. (α) **με *το γάντι*** διακριτικά, ευγενικά: του *φέρεται ~* (β) ***ρίχνω* | *πετάω το γάντι (σε κάποιον)*** προκαλώ, απαιτώ απάντηση, εξήγηση ή ξεκαθάρισμα λογαριασμών: η *αντιπολίτευση πέταξε το γάντι στην κυβέρνηση για το θέμα τής ειρηνευτικής πρωτοβουλίας* (γ) ***μου έρχεται* | *πάει γάντι*** μου ταιριάζει πάρα πολύ: η *καινούργια μπλούζα ~!* || *του πάει γάντι αυτό το παρα-τσούκλι.* — (υποκ.) γαντάκι (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gant < φρανκον. want, το οποίο πιθ. χρη-σιμοποιήθηκε ως νομ. όρ., επειδή οι Φράγκοι προσέφεραν το γάντι ως σύμβολο τής χώρας τους, όταν παραδίδονταν. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ρίχνω το γάντι* (< γαλλ. jeter le gant), *του πάει γάντι (το καπέλο)* (< γαλλ. le chapeau lui va comme un gant)].

γαντοφορεμένος, -η, -ο αυτός που φορά γάντια.

Γανυμήδης (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Τρώα και τής Καλλιρρόης, θεωρείτο ο ωραιότερος των θνητών γι' αυτό τον απήγαγε ο Δίας, ώστε να γίνει οινοχόος του στον Όλυμπο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *γανυ-* (τού ρ. *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω - χαί-ρομαι», για το οποίο βλ. λ. *γανώνω) + -μήδης < μήδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (βλ. κ. *Διο-μήδης, Μήδεια).* Αρχική σημ. τού ον. πιθ. «αυτός που προκαλεί ευχάριστες σκέψεις»].

γανώ**μα**τος (ο) {γανωματάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που γανώνει τα σκεύη. Επίσης **γανωμ~τής** κ. γανωτής κ. γανωτζής. **— γανωματάδι-**κ**ο** (το).

γανώνω ρ. μετβ. {γάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επικαλύπτω (χάλκινο σκεύος) **με** κασσίτερο, **με** σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: ~ *τις κατσαρόλες* ΣΥΝ. επικασσιτερώνω ΦΡ. ***γανώνω το κεφάλι (κάποιου)*** ζαλίζω (κάποιον), του κάνω το κεφάλι καζάνι. — γάνωμα (το). ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γανώ (-όω),* παράλλ. τ. τού ρ. *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω» < *γά-νυ-μαι, πιθ. < **γάΡ-νυ-μαι,* που ίσως συνδ. με τις λ. *γηθώ* (< *γάΕ-εθ-εω) «χαίρομαι», *γαύρος* (βλ. λ. *γαυριώ)].*

γαρ σύνδ. (αρχαιοπρ.) (δεν τίθεται ποτέ στην αρχή τού λόγου) διότι: *ήταν αναμενόμενο να αναλάβει αυτός την υπόθεση- δικός του άνθρωπος ~* || *«μοιάζουν να τα βρίσκουν μεταξύ τους οι αντίπαλες πλευρές στο κυβερνών κόμμα- εκλογές ~!»* (εφημ.) || *«το ~ πολύ τού έρωτος, γεννά παραφροσύνη»* (συχνά παραφράζεται, π.χ. *«το ~ πολύ τής θλίψεως γεννά παραφροσύνη, που λέει κι ο λαός»* [εφημ.]). [ΕΤΥΜ αρχ. < *γέ* (βεβαιωτικό μόριο) + άρα (συμπερασματικό μόριο), σύνδ. που εκφράζει επεξήγηση ή αιτιολόγηση και τίθεται αμέσως μετά το στοιχείο που αιτιολογείται].

γαργαλητό (το) το να γαργαλάει κανείς (κάποιον), να του προκαλεί ακούσιο γέλιο. Επίσης **γοργάλεμα** κ. **γαργόλημα κ.** γαργάλισμα [μεσν.].

γαργαλιστικό**ς**, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που προκαλεί αθέλητο γέλιο με γαργάλημα **2**. αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις: ~ *μυρωδιά* 3. (μτφ.) αυτός που προκαλεί το ενδιαφέρον, που αναφέρεται σε ζητήματα ιδιωτικής ζωής γνωστών προσώπων, παρασκηνίων κ.λπ.: *~ λεπτομέρειες από την ερωτική ζωή τής ηθοποιού* || *περιγραφή με ~ αναφορές στα ήθη τής εποχής.* — γαργαλιστικά επίρρ.

γαργαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γαργαλάς... | γαργάλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προκαλώ σε (κάποιον) αντανακλαστικό γέλιο, αγγίζοντας με τα δάχτυλα ή με κάποιο αντικείμενο ευαίσθητα σημεία τού σώματος (μασχάλες, πατούσες, πλευρά): *τον γαργάλησε μέχρι δακρύων*

2. (μτφ.) προκαλώ διέγερση των αισθήσεων: η *μυρωδιά τού φαγητού μού γαργαλούσε το στομάχι* || *θεάματα που γαργαλούν τις αισθήσεις* (τολμηρά, πονηρά) ΣΥΝ. ερεθίζω- ΦΡ. με ***γαργαλάει ο λαιμός μου*** με ενοχλεί ο λαιμός μου, αισθάνομαι ελαφρό ερεθισμό στον λαιμό μου

3. (μεσοπαθ. ***γαργαλιέμαι)*** γελώ εύκολα όταν με αγγίζει κανείς σε ευαίσθητα σημεία τού σώματος (πβ. σημ. 1): *μη μ'ακουμπάς εκεί, ~!* || *~ εύκολα.* Επίσης (σπάν.) **γαργαλ**ει**ω** κ. **γαργαλίζ**ω [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γαργαλώ* < αρχ. *γαργαλίζω,* ονοματοποιημένη λ. με εκ-φραστικό αναδιπλασιασμό *(*γαλ-γαλ-)* και ανομοίωση τού -λ-].

γαργαντούας (ο) (μετωνυμ.) πρόσωπο που τρώει πάρα πολύ, φαγάς. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gargantua, όνομα ήρωα δύο σατιρικών μυθιστορημάτων τού Γάλλου συγγραφέα François Rabelais (l483-1553)].

γαργάρα (η) {δύσχρ. γάργαρων} η πλύση τού λάρυγγα **μ**ε διάλυμα το οποίο δεν καταπίνει κανείς, αλλά έχοντας το κεφάλι γερμένο πίσω το κρατά μέχρι το ύψος τής σταφυλής και το ανακινεί δημιουργώντας φυσαλλίδες και, στη συνέχεια, το φτύνει: *κάνει ~ για τον πονόλαιμο* || (συνεκδ.) ο *γιατρός μού έγραψε γαργάρες* (δηλ. να πάρω φαρμακευτικό διάλυμα, για να κάνω γαργάρες)· ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) ***κάνω (κάτι) γαργάρα*** αφήνω κάτι αρνητικό (που ειπώθηκε ή συνέβη και που συνήθως με αφορά) ασχολίαστο, συμπεριφέρομαι σαν να μην το άκουσα ή σαν να μη συνέβη. [ΕΤΥΜ. < *γαργαρίζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

γαργαρίζω ρ. αμετβ. (γαργάρισα) **1**. κάνω γαργάρα (βλ.λ.) · **2**. κυλώ με θόρυβο. — **γαργάρισμα** (το) κ. **γαργαρισμός** (ο) [μεσν.] (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μτγν., ηχομιμητική λ. με αναδιπλασιασμό *γαρ-γαρ-].*

γάργαρος, -η, -ο (νερό) που κυλά παράγοντας χαρακτηριστικό ήχο· (συνεκδ.) αυτός που είναι καθαρός, διαυγής: ~ *νερά* || (μτφ.) ~ γέλιο ΣΥΝ. κελαρυστός, τρεχούμενος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *γαργαρίζω* (βλ.λ.)].

γαρδέλι (το) {γαρδελ-ιού | -ιών} η καρδερίνα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. gardello < μτγν. λατ. cardellus < λατ. carduelis < Carduus, αγν. ετύμου].

γαρδένια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. φυτό από τις τροπικές περιοχές με στιλπνά πράσινα φύλλα και λευκά άνθη εξαιρετικού αρώματος· καλλιεργείται ως καλλωπιστικό 2. το άνθος τού παραπάνω φυτού: στα *νυχτερινά κέντρα ο κόσμος συνηθίζει να ραίνει τους τραγουδιστές με γαρδένιες* || *κοπέλες που πουλούν γαρδένιες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι, κύριος, -α, -ο.*

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. gardenia, από το όν. τού Βρετανού βοτανολόγου Alexander Garden (1728-91)].

γαρδούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ορεκτικό από δεμένα σε μικρές πλεξίδες εντόσθια αμνοεριφίων.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γαρδούμιον* < λατ. caldumen < caldus | calidus «θερμός»].

γαριάζω ρ. αμετβ. {γάριασ-α, -μένος} χάνω τη λαμπερή και καθαρή μου όψη, δεν είμαι απόλυτα καθαρός: *γαριασμένος γιακάς* | *ρούχα.* **— γάριασμ**α (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < μεσν. *γαρίζω* < αρχ. *γάρος* «άλμη, σάλτσα ψαριών» (βλ.λ.)].

γαρίδα (η) **1**. μαλακόστρακο **μ**ε διαφανές ή ροδαλό χρώμα, δέκα πόδια και εύγευστη σάρκα: *γαρίδες σαγανάκι* | *βραστές* 2. (μτφ.) για μάτι επίμονα ανοιχτό, που κοιτάζει με προσοχή και επιμονή (ή και αδιακρισία): ~ *το μάτι του!* — (υποκ.) **γαριδούλα** (η) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ < αρχ. *καρίς, -ίδος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. υποκ. τού ουσ. *κάραβος* «μαλακό οστρακόδερμο». Από τις υπόλοιπες απόψεις, αξιοσημείωτη είναι η σύνδεση με αρμ. karic «σκορπιός», που θεωρείται δάνειο από ασιατική γλώσσα. Βλ. κ. *καραβίδα].*

γαριδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή γαρίδα (βλ.λ.)· (κ. περιληπτικά): ένα *κιλό ψιλό ~* · **2**. (συνεκδ.) καθένα από τα μικρά κομμάτια (σε σχήμα συνήθ. μικρής γαρίδας) έτοιμης και πρόχειρης βιομηχανοποι-

ημένης τροφής από τυρί, ντομάτα, τεχνητές και χρωστικές ουσίες, η οποία κυκλοφορεί στην αγορά σε πλαστικά σακουλάκια και καταναλώνεται κυρ. από παιδιά ή προσφέρεται συνοδευτικά με ποτό. [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *γαρίδα*. Η ονομασία τής παιδικής λειχουδιάς οφείλεται στο γεγονός ότι το σχήμα και η γεύση που είχαν αρχικά τα γαριδάκια έμοιαζε με τη γαρίδα].

γαριδοσαλάτα (η) {δύσχρ. γαριδοσαλατών} σαλάτα **με** γαρίδες.

γαρίφαλο (το) → γαρύφαλλο

γαρμπής (ο) {χωρ. πληθ.} ο νοτιοδυτικός άνεμος (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λίβας. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. garbin < αραβ. garbi «δυτικός»].

γαρμπίλι (το) {γαρμπίλ-ιού | χωρ. πληθ.} χαλίκι ορισμένου μεγέθους, που χρησιμοποιείται στις οικοδομικές εργασίες. [ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < ιταλ. garbuglio «ανακάτωμα, σύγχυση» < παλαιότ. garbugliare, από συμφυρμό των bugliare «κοχλάζω» και gargagliare «θορυβώ»].

γαρμπιλοσκυροδεμα (το) {γαρμπιλοσκυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σκυρόδεμα από **άμμο** και γαρμπίλι.

γαρνίρω ρ. μετβ. {γαρνίρισ-α, -τηκα, -μένος} προσθέτω (κάτι) για γαρνιτουρα· (γενικότ.) ομορφαίνω την παρουσίαση, την εικόνα, διακοσμώ: ~ ΤΟ *φαγητό με ψιλοκομμένο μαϊντανό* || ~ *την τούρτα με σαντιγί* || ~ *τον λόγο μου με γλαφυρές περιγραφές* ΣΥΝ. στολίζω, διανθίζω. — **γαρνίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. garnir «εφοδιάζω - προειδοποιώ», γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. warnOn «προσέχω», αγγλ. warn «προειδοποιώ»].

γαρνιτουρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) ό,τι προστίθεται για να κάνει κάτι ομορφότερο, για διακόσμηση (κυρ. φαγητού αλλά και κειμένου, λόγου}: *ψάρι με ~ από σέλινο, πατάτες και ψιλοκομμένα καρώτα* ΣΥΝ. γαρνίρισμα, διάκοσμος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. garniture < παλ. γαλλ. garnesture «εφόδια». Βλ. κ. *γαρνίρω)*.

γάρος (ο) **1**. αλατισμένο νερό μέσα στο οποίο διατηρούνται ελιές, ψάρια, λαχανικά κ.λπ. ΣΥΝ. άλμη, σαλαμούρα · **2.** σάλτσα αποτελούμενη από μικρά ψάρια ή εντόσθια ψαριών, λεμόνι και λάδι · **3.** ο ρύπος, το λέκιασμα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

γαρούφαλο (το) → γαρύφαλλο

γαρυφαλλέλαιο (το) {γαρυφαλλελαίου | χωρ. πληθ.} αιθέριο έλαιο το οποίο παράγεται από το γαρύφαλλο και χρησιμεύει ως παυσίπονο ΣΥΝ. γαρυφαλλόλαδο.

Γαρυφαλλιά (η) γυναικείο όνομα.

γαρυφαλλιά κ. (λαϊκ.) γαρουφαλλιά (η) (σχολ. ορθ. *γαριφαλιά)* καλλωπιστικό πολυετές ποώδες φυτό, με βλαστό ξυλώδη στη βάση και αρωματικά άνθη με σωληνωτό κάλυκα, για τα οποία και καλλιεργείται. — (υποκ.) **Γαρυφαλλίτσα** (η).

γαρύφαλλο κ. (λαϊκ.) **γαρούφαλλο** (το) (σχολ. ορθ. *γαρίφαλο)* {-ου κ. -άλλου | -ων κ. -άλλων} **1.** το άνθος τής γαρυφαλλιάς που εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα (κυρ. κόκκινο και άσπρο), έχει λεπτό άρωμα και πολύ πυκνά πέταλα · **2**. μπαχαρικό που μοιάζει με μικρό καρφί και έχει έντονα αρωματική γεύση· ο αποξηραμμένος καρπός τού τροπικού δέντρου «καρυόφυλλος ο αρωματικός» ΣΥΝ. μοσχοκάρφι. — (υποκ.) **γαρυφαλλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *γαρύφαλλον* < βεν. garofolo < μτγν. λατ. *garofulum < *καρυόφυλλον* (βλ.λ.)].

γαρύφαλλο ή γαρίφαλο; Επειδή η λ. είναι αντιδάνειο (την πήραμε από τους ξένους (Βενετούς), που με τη σειρά τους την πήραν από τα Ελληνικά), είναι σωστό να γράφεται όπως η αρχική ελληνική λ., ήτοι με -υ- και -λλ-: αρχ. *καρυό-φυλλον* > λατ. *garofulum > βεν. garofolo (πβ. γαλλ. girofle) > γαρύφαλλο. Η γραφή με -ι- προϋποθέτει ότι το βεν. -ο- ετράπη (στα Ελληνικά) σε -ι- και το απλογρα-φούμε με -ι-. Όπως κατ' απλογραφία δικαιολογείται και η γραφή με ένα -λ-. Προτιμότερη, ωστόσο, είναι η γραφή που θυμίζει το «ετυμολογικό ίνδαλμα» τής αρχικής μορφής τής λέξης (άλλωστε και η επιστημονική ονομασία τού άνθους είναι «δίανθος καρυόφυλλος», λατ. dianthus caryophyllus).

γαρυφαλλόλαδο (το) το γαρυφαλλέλαιο.

Γασκονία κ. **Γασκωνία** (η) περιοχή τής ΝΔ. Γαλλίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Gascogne < λατ. Vasconia «(περιοχή) των Βάσκων», βλ. λ. *Βάσκοι]*^

γασμούλος κ. **βασμούλος** (ο) ΙΣΤ. (στην Πελοπόννησο κατά τη Φραγκοκρατία) αυτός τού οποίου ο ένας γονέας ήταν φραγκικής καταγωγής και ο άλλος ελληνικής.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γασμοϋλος* (νόθο συνθ.) < διαλεκτ. γαλλ. gas (= garçon «αγώρι») + λατ. mulus «μούλος, νόθος - ημίονος, μουλάρι»].

γαστέρα (η) η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. κοιλιά, υπογάστριο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαστήρ, -έρος* < **γρασ-τήρ* < ρ. *γράω* «ροκανίζω, κατατρώγω» < **γράσ-ω* < *grs-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gres- «τρώγω, κομματιάζω», πβ. σανσκρ. grâsate «τρώγω, καταβροχθίζω», λατ. grämen «χλόη» κ.ά. Ομόρρ. *γάγγραινα, γλάστρα, γρώνη (> γούρνα)* κ.ά.].

γαστέρα: ομόρριζα. Η αρχαία λ. για το «κοιλιά» είναι γαστήρ (η) *(τής γαστέρος | γαστρός, τη γαστέρι | γαστρί, την γαστέρα,* από όπου νεότ. ονομαστική η **γαστέρα**)· η ίδια λ. σήμαινε το «κοίλωμα», τη «γλάστρα», τη «μήτρα» και την «κυοφορία», καθώς και, μεταφορικά, τη «λαιμαργία». Δεν δήλωνε το «στομάχι» ούτε τα «κοιλώματα τού σώματος», την κοιλία (< *κοίλος),* που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι για να δηλώσουν τα σπλάχνα, τα εντόσθια, τα σωθικά. Από τις σημασίες και τους τύπους τού *γαστήρ* σχηματίστηκαν ήδη στην Αρχαία πλήθος συνθέτων γαστρ(ο)- | γαστρι-, που εμπλουτίστηκαν με νεότερα σύνθετα και πέρασαν και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ. gastr(o), αγγλ. gastro- κ.ά.): *γαστρονομία* (στην Αρχαία λεγόταν κυρίως *γαστρολογία), γαστριμαργία, γαστρορραγία, γαστραλγία, γαστρεκτομή, γαστρεντερίτιδα, γαστρο-πάθεια, γαστροσκόπηση, υπογάστριο, επιγάστριο* κ.λπ. Από το γάστρα προήλθε το γλάστρα: *γάστρα* > **γράστα* > **γράστρα* > *γλάστρα.* Στους χρόνους τής Κοινής η λ. κοιλία αντικατέστησε βαθμηδόν το *γαστέρα,* που παρέμεινε κυρίως στη γλώσσα τής υμνογρα-φίας *(«και την σήν γαστέρα πλατυτέραν ουρανών...», «δν* εν γαστρι *ετεκε υίόν»,* αλλά και *«ευλογημένος ό καρπός τής κοιλίας σου»).*

γαστερόποδο (το) [1859] {γαστεροπόδων} (κυρ. στον πληθ.) ΖΩΟΛ. κάθε μαλάκιο που ανήκει στην κατηγορία η οποία περιλαμβάνει είδη όπως το σαλιγκάρι, την πεταλίδα, τον γυμνοσάλιαγκα· κυριότερο χαρακτηριστικό τους είναι η σαρκώδης απόληξη (το πόδι) κάτω από την κοιλιά τους (γαστέρα), με το οποίο έρπουν. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. gasteropoda].

Γαστούνη (η) κωμόπολη τής Δ. Πελοποννήσου στον νομό Ηλείας. [ΕΤΥΜ. < Gaston, όνομα Φράγκου άρχοντα, ο οποίος κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 10ο αι.].

γάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. πήλινο ή μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με καπάκι, το οποίο τοποθετείται στη φωτιά, για να ψηθεί το φαγητό: *αρνάκι με πατάτες στη* ~ 2. (α) δοχείο ή αγγείο τού οποίου το κοίλο μέρος εξέχει (β) (συνεκδ.) μεγάλο αγγείο, το οποίο γεμίζουν με χώμα και στο οποίο φυτεύουν λουλούδια· η γλάστρα · 3. ΝΑΥΤ. το μέρος τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ίσαλο γραμμή ΣΥΝ. ύφαλα, βρεχάμενα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γαστήρ* (γεν. *-έρος* κ. *γαστρός,* πβ. δοτ. πληθ. *γαστρά-σί),* βλ. κ. γαστέρα].

γαστραλγία (η) [1814] {γαστραλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος στο κεντρικό ανώτερο τμήμα τής κοιλιάς ΣΥΝ. επιγαστραλγία, (καθημ.) κοιλόπο-νος, πονόκοιλος, στομαχόπονος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastralgie].

γαστρεκτομή (η) η μερική ή ολική αφαίρεση τού στομάχου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastrectomie].

γαστρεντερικός, -ή, -ό [1876] αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά και τα έντερα.

γαστρεντερίτιδα (η) [1841] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού στομάχου και τού λεπτού εντέρου, που μπορεί να προκληθεί από τροφική δηλητηρίαση, βακτήρια, καταχρήσεις οινοπνευματωδών ποτών κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroentérite].

γαστρεντερολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος που εξετάζει τις παθήσεις τού στομάχου και των εντέρων. — **γαστρεντερολόγος** (ο/η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroenterologie].

γαστρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: ~ *πυρετός* | *ίλιγγος*- ΦΡ. ***γαστρικό υγρό*** μείγμα πεπτικών εκκρίσεων τού στομάχου, που συμβάλλει στην πέψη και την καταστροφή μολυσματικών οργανισμών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastrique].

γαστριμαργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **η** λαιμαργία ή η υπερβολική αγάπη για το εκλεκτό φαγητό. — γαστριμαργικός, **-ή**, -ό [μεσν.], γαστριμαργικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.*

γαστρίμαργος, -η, -ο αυτός που του αρέσει πολύ το φαγητό ΣΥΝ. λαίμαργος, φαγάς, κοιλιόδουλος, λειχούδης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γαστρι-* (< *γαστήρ* «κοιλιά») -Ι- *-μαργος* < *μάργος* «αδηφάγος», βλ. κ. *λαίμαργος]*.

Γαστρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη που διεγείρει την έκκριση τού γαστρικού υγρού διευκολύνοντας την πέψη· παράγεται στον πυθμένα τού στομάχου και εκκρίνεται από τον βλεννογόνο τού στομάχου και τού δωδεκαδάκτυλου στο ύψος τού πυλωρού. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gastrin].

γαστρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια, χημική συ-νήθ., φλεγμονή τού ενδοθηλίου τού στομάχου, που οφείλεται σε υπε-ρέκκριση γαστρικού υγρού ή σε λήψη φαρμάκων: *φαρμακευτική* ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gastritis].

γαστρο- κ. **γαστρ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την κοιλιακή χώρα: *γαστρ-εντερίτιδα, γαστρο-ρραγία.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *γαστρο-νο-μία),* που προέρχεται από το ουσ. *γαστήρ* (βλ. λ. *γαστέρα)* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. gastro-rrhagie)].

γαστροκνημία (η) [αρχ.] ΑΝΑΤ. η μυϊκή περιοχή στο οπίσθιο μέρος τής κνήμης.

γαστροκνήμιος (ο) [1883] ΑΝΑΤ. μυς τής γαστροκνημίας.

γαστρονομία (η) [χωρ. πληθ.} η τέχνη τής υψηλής μαγειρικής· το σύνολο των κανόνων για την επιλογή των κατάλληλων υλικών και την παρασκευή των εδεσμάτων με στόχο τη γευστική (και οπτική) απόλαυση· (γενικότ.) κάθε δραστηριότητα σχετικά με τη μαγειρική και την απόλαυση τού φαγητού. — **γαστρονόμος** (ο/η) [1899], **γαστρονομικός**, -ή, -ό [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.* [ΕΤΥΜ μτγν. < *γαστρο- (*< αρχ. *γαστήρ* «κοιλιά») + *-νομία* < *νέμω)*.

γαστρορραγία (η) [1889] {γαστρορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού στομάχου κατόπιν ρήξεως αγγείου από έλκος ή από λήψη φαρμάκων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαστρο- (*< αρχ. *γαστήρ* «κοιλιά») +

-ρραγία < θ. *ραγ-* (πβ. αρχ. *ερ-ράγ-ην*, ρ. *ρήγ-νυ-μί*), < γαλλ. gastro-rrhagie]. γαστροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ΙΑΤΡ. η εξέταση τού εσωτερικού τού στομάχου με ειδικό όργανο που εισάγεται από το στόμα. Επίσης γαστροσκοπία [1865] {γαστροσκοπιών}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroscopie].

γαστροσκόπιο (το) {γαστροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο για την εξέταση τού εσωτερικού τού στομάχου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroscope].

γάτα (η) {γατών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. για το θηλ. ζώο) **1**. κατοικίδιο αιλουροειδές με ευλύγιστο και ελαστικό σώμα, στρογγυλό κεφάλι, μακριά ουρά και γαμψά νύχια, χρήσιμα για την αναρρίχηση και τη σύλληψη τού θηράματος: *πονηρή | περσική | παιχνιδιάρα ~ || ~ τού δρόμου | τού σαλονιού | Αγκύρας | τού Σιάμ* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) γαλή, (θωπευτ.) ψιψίνα· ΦΡ. (α) ***σαν βρεγμένη γάτα*** με τρόπο που δείχνει ότι κάποιος έχει συνείδηση τού σφάλματος ή των ευθυνών του: *τώρα που αποκαλύφθηκε η απάτη του, τα μάζεψε κι έφυγε* - (β) ***ούτε γάτα ούτε ζημιά*** όλα τακτοποιήθηκαν και δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας: *αντικατέστησε το βάζο που έσπασε με ένα όμοιο κι έτσι ~!* ΣΥΝ. δεν τρέχει τίποτε (γ) (παροιμ.) ***όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** όταν απουσιάζει ο υπεύθυνος, αυτός που ελέγχει κάποιους, αυτοί παραμελούν τα καθήκοντα τους ή συμπεριφέρονται ανεξέλεγκτα: *μόλις έφυγαν οι γονείς τους, έκαναν το σπίτι άνω-κάτω· ~!* (δ) ***παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι*** βλ. λ. *παίζω* (ε) ***σκίζω τη γάτα*** (για άνδρα) καταφέρνω να επιβληθώ στη γυναίκα μου: *αν δεν σκίσεις απ' την αρχή τη γάτα, το 'χάσες το παιχνίδι!* (στ) σαν τον ***σκύλο με τη γάτα*** βλ. λ. *σκύλος* (ζ) ***γάτα με τις εννιά ουρές*** βλ. λ. *ουρά* (η) **όσο *πατάει η γάτα*** πάρα πολύ λίγο, ελάχιστα · **2**. (μτφ.-οικ.) ο άνθρωπος που μπορεί να ξεφεύγει από δυσάρεστες καταστάσεις, χωρίς να υποστεί βλάβη ή μπορεί να ξεγελά τους άλλους προς όφελος του: *είναι ~ το αφεντικό· τα κανόνισε στο άψε-σβήσε και δεν θα πληρώσει πρόστιμο* ΣΥΝ. μαφία· ΦΡ. ***γάτα με πέταλα*** (ως χαρακτηρισμός) πολύ ικανός, έξυπνος και επιτήδειος. — (υποκ.) γατάκι (το) κ. γατίτσα κ. (χαϊδευτ.) γατούλα (η) (βλ.λ.), (μεγεθ.) γατάρο (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο.

{ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κάττα* < μτγν. λατ. catta, από όπου και γαλλ. chat, καθώς επίσης και αρχ. γερμ. kazza (> γερμ. Katze, αγγλ. cat). Η λατ. λ. είναι κελτ. αρχής, πβ. ιρλ. catt, ουαλ. cath (< *kattos). Ορισμένες παροιμίες ή φρ. με θέμα τη γάτα είναι γνωστές και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. σαν *τον σκύλο με τη γάτα* (πβ. γαλλ. comme chien et chat), όταν *λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια* (γαλλ. quand le chat n'est pas là, les souris dansent, γερμ. wenn die Katze nicht zu Hause ist, tanzen die Mäuse), *παίζω μαζί του όπως η γάτα με το ποντίκι* (γαλλ. jouer au chat et à la souris, γερμ. ich spiele mit ihm wie die Katze mit der Maus)].

γάτα**ρος** (ο) → γάτος

γατήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *γατίσιος)* αυτός που σχετίζεται με γάτα, που ανήκει σε γάτα: *~ μάτια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

γατί (το) [μεσν.] {γατ-ιού | -ιών} **1.** η γάτα **2**. η μικρή γάτα, το γατάκι.

γατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η μυρωδιά τής γάτας, ιδ. των εκκρίσεων της.

γατόπαρδος (ο) αιλουροειδές τής Αφρικής και τής Αμερικής με μαλακή ανοιχτόχρωμη γούνα με σκούρες ραβδώσεις, μικρό κεφάλι και ψηλά πόδια, που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. τσιτάχ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. gattopardo (νόθο συνθ.) < gatto «γάτα» + pardo «πάρδαλη»].

γάτος (ο) 1. η αρσενική γάτα: *«ο παπουτσωμένος ~»* (γνωστό παραμύθι) · 2. σκυλόψαρο με σώμα στο χρώμα τής άμμου ή στικτό, το οποίο κινείται στον πυθμένα (συνήθ. σε ανώμαλους βυθούς) και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του. — (μεγεθ.) γάταρος (ο), (υποκ.-χαϊδευτ.) γατούλης (ο) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κάττος* (βλ. λ. *γάτα)]*.

γατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) **1.** (υποκ.) η μικρή γάτα **2**. (μτφ.) η χαδιάρα γυναίκα.

γατοψαρο (το) **1.** είδος μικρού ψαριού **2**. (ως χαρακτηρισμός) μικρό και φτηνό ψάρι που είναι κατάλληλο μόνο για γάτες.

Γαυγάμηλα (τα) (Γαυγαμήλων) αρχαία πόλη τής Ασσυρίας στις όχθες τού Τίγρη, όπου ο Μ. Αλέξανδρος νίκησε τον στρατό τού Δαρείου (331 π.Χ.).

[ΕΤΥΜ μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου. ο γεωγράφος Στράβων παραδίδει την άποψη ότι το τοπωνύμιο σήμαινε *«καμήλου οίκος»,* επειδή εκεί διέμενε ο φροντιστής τής βασιλικής καμήλας τού Δαρείου Υστάσπου].

γαυγίζω ρ. → γαβγίζω

Γαύδος (η) νησί στο Λυβικό Πέλαγος Ν. των Σφακιών τής Κρήτης- το νοτιότερο άκρο τής Ελλάδας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γαύδος,* αγν. ετύμου. Στις *Πράξεις* 27, 17 αναφέρεται ως *Κλαύδη (ή),* το νησί από όπου πέρασε ο Απόστολος Παύλος μεταφερόμενος στη Ρώμη. Παραφθορά τού *Γαύδος* ή *Κλαῦδος* είναι το *Καῦδος,* που χρησιμοποιήθηκε επίσης].

γαυριάζω ρ. αμετβ. {γαυρίασ-α, -μένος} **1.** (α) εξαγριώνομαι (β) υπερηφανεύομαι με επιδεικτικό τρόπο **2**. έχω σφοδρή επιθυμία για ερωτική συνεύρευση ΣΥΝ. (για ζώα) βαρβατεύω. — γαύριασμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γαυριώ (-άω)* < *γαῦρος* «υπερήφανος, ασυγκράτητος» < **γάΡ-ρος* < I.E. *gau- «χαίρομαι», πβ. λατ. gaudeo, gaudia «χαρά» (> γαλλ. joie, ιταλ. gioia, αγγλ. joy). Ομόρρ. αρχ. *γηθέω, γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω» (βλ. λ. γανώνω)].

γαυριώ ρ. αμετβ. {γαυριάς... | γαυρίασα} (λόγ.) υπερηφανεύομαι, καμαρώνω, κορδώνομαι. [ΕΤΥΜ. < αρχ *γαυριώ (-άω)* < *γαῦρος* «υπερήφανος, ασυγκράτητος» (βλ. λ. γαυριάζω)].

γαῦρος (ο) **1.** μικρό ψάρι τής ανοιχτής θάλασσας, που κινείται σε κοπάδια, έχει πρασινογάλαζο χρώμα στην πλάτη και ασημί στην κοιλιά και αλιεύεται με δίχτυα · 2. (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός τού Ολυμπιακού (Ο.Σ.Φ.Π.). — (υποκ.) γαυράκι (το). [ΕΤΥΜ < **γλαῦρος* (με ανομοιωτική σίγηση τού -λ-) < **γραῦλος* < **γγραῦλος* < **εγγραῦλος* < μτγν. *εγ-γραυλις* (με την ίδια σημ.), αγν. ετύμου. Ως προς τη χρήση τής λ. στην ποδοσφαιρική αργκό, σύμφωνα με μια εκδοχή, η ονομασία αυτή ανάγεται στη δεκαετία τού 1960, όταν οπαδοί τού Παναθηναϊκού υποδέχθηκαν τους οπαδούς τού Ολυμπιακού με ψαροκασέλες από γαύρους πριν από τον μεταξύ τους αγώνα. Βαθμηδόν οι οπαδοί τού ολυμπιακού υιοθέτησαν την προσφώνηση. Βλ. κ. βαζέλας].

"γγ" συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

-γγ-: προφορά. Πώς προφέρονται λέξεις όπως **εγγενής**, **έγγαμος,** εγγράφω, **έγγραφο**, **εγγεγραμμένος, εγγράμματος**, εγγραφή (σύνθετα με την πρόθεση εν) ή συγγνώμη, συγγράφω, **συγγραφέας**, **σύγγραμμα, συγγνωστός** (σύνθετα με την πρόθεση συν); Προφέρονται με έρρινο + γ (-ⁿγ-(, ήτοι έⁿγραφο. **συⁿγραφέας** ή με -ng-, όπως στο *εγγονός* ή το *συγγενής;* Η αναμενόμενη προφορά, αν ληφθούν υπ' όψιν λέξεις με *-γγ- (άγγελος, αγγείο, αγγίζω, Αγγλία, αγγούρι)* που δεν είναι σύνθετα με τις προθέσεις εν ή συν, θα ήταν -ⁿg-, δηλ. éⁿgpa<po και ouⁿgpa(péaq, όπως *εγγονός* (ε^ονός) και *συγγενής* (συ^ενής). Αυτό που συνέβη όμως στην πράξη, είναι ότι λέξεις όπως αυτές που αναφέραμε στην αρχή *(εγγενής, έγγαμος..., συγγνώμη, συγγραφέας...),* προφέρονται έτσι όπως γράφονται, ή, καλύτερα, έτσι όπως ετυμολογούνται: ***έν+γάμος, εν+γε-νής...***, *συν+γνώμη,* ***συν*** + *γραφέας...* Επομένως, χωρίς να είναι «λανθασμένη» η προφορά με -ⁿg- *(έⁿαραφο, συ^ραφέας) στις* λέξεις αυτές είναι αντίθετη προς την προφορά που έχει επικρατήσει στην ευρύτερη χρήση (στην «ετυμολογική», ας την πούμε έτσι, προφορά). Άρα, για να μην προσκρούουμε στο ευρύτερο γλωσσικό αίσθημα (να μην ακούγεται «περίεργη» η προφορά μας), είναι προτιμότερο να προφέρουμε αυτές τις λέξεις, έτσι όπως τις έχει καθιερώσει η χρήση. Δυστυχώς, κανόνας δεν υπάρχει για τις λέξεις αυτές. Πρέπει να θυμόμαστε απλώς ποιες είναι, και σε αυτό, βέβαια, συμβάλλει το γλωσσικό αίσθημα που έχει επικρατήσει στην προφορά αυτών των λέξεων. Οι λέξεις που προφέρονται με -*"γ-* είναι: (α) εν: *έγγαμος, εγγαστρίμυθος εγγενής* και *εγγράφω* με τα παράγωγα του *(εγγεγραμμένος, έγγραμμα, εγγράμματος, εγγραφέας, εγγραφή, έγγραφο, έγγραφος, εγγράψιμος)* (β) **συν:** *συγγνώμη, συγγνωστός* και *συγγράφω* με τα παράγωγα του *(σύγγραμμα, συγγραφέας, συγγραφή, συγγραφικός).* Όλες οι άλλες προφέρονται με ng-. *έγγειος (εγγειοβελτιωτικός), εγγίζω, εγγύς (εγγύτερος, εγγύτατος), Εγγλέζος, εγγονός-ή, εγγόνι, εγγυώμαι (εγγύηση, εγγυητής, εγγυητικός) - συγγενής (συγγένεια, συγγενικός, συγγενεύω).*

Γ.Γ. (ο/η) Γενικός Γραμματέας.

Γ.Γ.Α. (η) Γενική Γραμματεία Αθλητισμού.

Γ.Γ.Α.Ε. (η) Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.

Γ.Γ.Ε.Τ. (η) Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας.

Γ.Γ.Ν.Γ. (η) Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Γ.Γ.Τ.Π. (η) Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών.

γδάρτης (ο) {γδαρτών) (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που γδέρνει ζώα ΣΥΝ. (λόγ.) εκδορέας **2**. πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τις οικονομικές ανάγκες των συνανθρώπων του, που τους χρεώνει με περισσότερα χρήματα από όσα πρέπει ή τους αποσπά χρηματικά ποσά **3.** πρόσωπο που ταλαιπωρεί, που βασανίζει με τη δριμύτητα του: (παροιμ.) «*Μάρτης ~ και κακός παλουκοκαύτης».* [ΕΤΥΜ. < *γδέρνω* (πβ. αόρ. *έ-γδαρα)* + παραγ. επίθημα -της].

Γ.Δ.Ε. (η) Γενική Διεύθυνση Εξοπλισμών.

γδέρνω ρ. μετβ. {έγδαρα, γδάρ-θηκα, -μένος} **1**. αφαιρώ το δέρμα από (κάποιον/κάτι): *~ το κατσίκι | το σφαγμένο πρόβατο || οι Τούρκοι έγδαραν τον Δασκαλογιάννη ζωντανό* || (ως απειλή) θα σε *γδάρω, αν το τολμήσεις!* · 2. προκαλώ εκδορές, γρατζουνίσματα στην επιφάνεια τού δέρματος: *γδάρθηκε πέφτοντας στ'αγκάθια* · 3. προκαλώ πληγή: *γδάρθηκε ο λαιμός μου από τον βήχα* · 4. (μτφ.) χρεώνω (κάποιον) με υπερβολικά μεγάλο ποσό: τον *έγδαραν οι μαυραγορίτες* ΣΥΝ. καταληστεύω. — **γδάρσιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω, εγγονός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *έγδέρνω* < *έκδέρνω* < αρχ. *έκδέρω.* Βλ. *εκδορά].*

γδικιέμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. (λαϊκ.) εκδικούμαι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ < μεσν. *γδικούμαι* < αρχ. *εκδικούμαι].*

γδικιωμός (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) η εκδίκηση (βλ.λ.).

γδούπος (ο) ο απότομος, υπόκωφος θόρυβος, **π.χ**. από σώμα ανθρώπου που πέφτει κάτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θόρυβος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γδούπος,* παραλλ. τ. τού ουσ. *δοῦπος,* πιθ. ηχομιμητική λ. (πβ. *κτύπος),* που ίσως συνδ. με το συνώνυμο σερβοκρ. dupiti κ.ά.].

γδυμνός, -ή, -ό → γυμνός

γδύνω ρ. μετβ. {έγδυσα, γδύ-θηκα, -μένος} **1**. αφαιρώ τα ρούχα, ώστε να αφήσω (κάποιον) γυμνό: *έγδυσε το παιδί* ΣΥΝ. γυμνώνω, ξεντύνω· ΦΡ. (μτφ.) γδύνω με τα *μάτια* κοιτάζω επίμονα και εξεταστικά 2. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να πληρώσει πολύ μεγάλα ποσά, να ξοδέψει ή να μου δώσει πολλά χρήματα: η *εφορία τον έγδυσε* 3. παίρνω από (κάποιον) όλα όσα έχει: *μπήκαν κλέφτες, όταν έλειπαν, και τους έγδυσαν* ΣΥΝ. κατακλέβω· (μεσοπαθ. ***γδύνομαι)*** 4. αφαιρώ τα ρούχα μου, ώστε να μείνω γυμνός: *γδύθηκε και μπήκε στο ντους* 5. αφαιρώ τα εξωτερικά μου ρούχα, μένω με τα εσώρουχα: *πάω να γδυθώ και να πέσω για ύπνο || γδύσου και βάλε τη φόρμα γυμναστικής.* — **γδύσιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός, κλέβω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έγδύνω* < αρχ. *έκδύνω,* ιων. τ. τού έκδύω (βλ.λ.)].

εκ-: γδύνω - γδέρνω - γλείφω - γλιστρώ - γλυτώνω - βγαίνω κ.ά. Αυτά και άλλα ρήματα συνδέονται μεταξύ τους κατά το ότι είναι σύνθετα με την πρόθεση (προρρηματικό) εκ, που δεν φαίνεται από τις μεταβολές που έγιναν στις λέξεις: *εκ-δύω* > *εκ-δύνω* > **κδύνω* > **γδύνω'** *εκ-δέρω* > *εκ-δέρνω* > **κδέρνω* > **γδέρνω'** *εκ-λείχω* > **κλείχω* > **γλείχω* > γλείφω (αναλογικά προς ρήματα, όπως το *αλείφω*)· **εκ-λυτώνω* > **κλντώνω* > γλυτώνω· *εκ-βαίνω* > **γβαίνω* > βγαίνω κ.τ.ό.

γδυτός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν φορά ρούχα ΣΥΝ. γυμνός ΑΝΤ. ντυμένος 2. (καταχρ.) αυτός που φοράει λίγα ρούχα: *πού πας ~ στο κρύο;*

Γ.Ε.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας.

γεγός κ. **γιεγιές** (ο) {γεγέδες} (παλαιότ.) πρόσωπο με μακριά μαλλιά, χίπικο τρόπο ντυσίματος και ανάγωγη συμπεριφορά. [ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ. με έκφραστ. διπλασιασμό *(γε-γε-)*· πιθ. απόδ. τού αμερ. gee-gee].

γέγονε ρ. **→ γίνομαι

γεγονός (το) {γεγονότ-ος | -α, -ων} **1**. κάτι που έχει συμβεί: *τα αιματηρά - οδήγησαν σε πολιτικές αλλαγές || απροσδόκητο | ασήμαντο | δυσάρεστο | ευχάριστο | κοσμοϊστορικό | λυπηρό | πρωτοφανές ~ || υπό την πίεση των ~ || κατά τη φυσική πορεία των ~* ΣΥΝ. συμβάν, περιστατικό 2. (ειδικότ.) αυτό που έχει συμβεί και δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ή να αλλάξει: *τετελεσμένο ~ ||* η *αναχώρηση του ήταν πλέον ~ ||* η *ήττα είναι ~ || είναι ~* ότι δεν *υπάρχει περίπτωση μεταστροφής του || λαμβανομένου υπ'όψιν τού ~* ότι τα *αποθέματα νερού μειώνονται, πρέπει να μειωθεί αισθητά η κατανάλωση·* ΦΡ. (α) από ***το γεγονός ότι*** | (λόγ.) **εκ *τού γεγονότος ότι*** από το αναμφισβήτητο δεδομένο ότι...: *~ δεν φέρει τραύματα εικάζεται...* (β) ***είναι γεγονός*** είναι αλήθεια, είναι αναμφισβήτητο: *~ ότι του φέρθηκα σκληρά ||* (κ. απολύτως) *ο θρίαμβος τού κόμματος μας ~!* (γ) ***παρά το γεγονός ότι*** μολονότι: *~ είχε ειδοποιηθεί εγκαίρως, δεν προσήλθε τελικά.* [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. παρακ. τού ρ. *γίνομαι*. Η ουσιαστικοποιημένη χρήση τής λ. είναι ήδη αρχ. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *είναι γεγονός ότι...* (le fait est que...(, *εκ τού γεγονότος ότι...* (du fait que...), υπό την *πίεση των γεγονότων* (sous la pression des événements), *λαμβανομένου υπ' όψιν τού γεγονότος ότι...* (compte tenu du fait que...), *τετελεσμένο γεγονός* (fait accompli) κ.ά.].

γεγονός - συμβάν - περιστατικό - επεισόδιο. Το γεγονός υπογραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πράξης· το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση, η οποία δεν μπορεί να διαψευσθεί ή να αλλάξει («τα γενόμενα ουκ απογίνονται»). Αντιθέτως, το συμβάν τονίζει περισσότερο τον τυχαίο και συγκυριακό χαρακτήρα μιας πράξης· το ίδιο και το περιστατικό, που δηλώνει το αποτέλεσμα ορισμένων συνθηκών ή περιστάσεων, το προσωρινό, το μη κανονικό ή αναμενόμενο. Από τα τρία, μόνο το *γεγονός* σχηματίζει φράσεις τού τύπου *«είναι γεγονός»*, που ταυτίζονται με το «είναι αλήθεια, είναι αληθές, είναι πραγματικότητα», ο συγκυριακός χαρακτήρας των άλλων δύο *(συμβάν, περιστατικό)* τα εξισώνει σημασιολογικά με το επεισόδιο, που ξεκινά ως «παρένθεση» ή «παρεμβολή», ως κομμάτι λόγου παρεντιθέμενο στα κανονικά, για να φθάσει (ήδη στον Πολύβιο, 2ος αι. π.Χ.) να χρησιμοποιείται μεταφορικά *(«επεισόδια τύχης»)*, δηλώνοντας τυχαία συμβάντα. Η λ. *γεγονός* (μετοχή ενεργ. παρακειμένου τού ρ. *γίγνομαι*, γεγονός = αυτό που έχει γίνει, που έχει συντελεστεί και αποτελεί πραγματικότητα) μέσω τού λατ. **factum** (από το p. facio «κάνω») οδήγησε στις αντίστοιχες λ. των σύγχρονων γλωσσών (αγγλ. fact, γαλλ. fait κ.ά.). Μέσα από ξενισμούς, ιδίως γαλλισμούς, επικράτησαν στη Ν. Ελληνική φράσεις όπως είναι! γεγονός ότι (= le fait est que...), εκ τού γεγονότος *ότι* (= du fait que...), λαμβανομένου un' όψιν τού γεγονότος ότι (= compte tenue du fait que...) κ.λπ. Ωστόσο, όπως έχει από παλιά διδαχθεί, αντί να λέμε «το γεγονός **ότι** *)...αποδεικνύει)»*, μπορούμε να χρησιμοποιούμε απλώς την έναρθρη (συμπληρωματική) πρόταση **«το ότι** *)...αποδεικνύει)»*.

γεγονοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με γεγονός, που δηλώνει γεγονός: *ο ~ χαρακτήρας τής πράξης.*

γεγωνυία τη φωνή *(γεγωνυία τη φωνή)* (αρχαιοπρ.) με πολύ δυνατή φωνή: *απάντησε* - ΣΥΝ. μεγαλόφωνα ΑΝΤ. χαμηλόφωνα. [ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. (δοτ. ενικού τού τ. *γεγωνυία)* τού ρ. *γέγωνα* «φωνάζω δυνατά» (παρακ. με σημ. ενεστώτα) < θ. *γων-*, εκτεταμένη - ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. **gen-*, για το οποίο βλ. λ. *γνώ-μη, γνώ-σις].*

Γ.ΕΘ.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμυνας.

γεεννα (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η περιοχή όπου ειδωλολάτρες Ισραηλίτες θυσίαζαν τα παιδιά τους στον Μολώχ· ΦΡ. ***γεεννα (πυρός)*** η κόλαση, ο τόπος όπου πιστεύεται ότι τιμωρούνται οι αμαρτωλοί. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. geh hinnóm «κοιλάδα Χινόμ». Η κοιλάδα Χινόμ ήταν ο σκουπιδότοπος τής Ιερουσαλήμ, όπου έκαιγε μονίμως μια μεγάλη φωτιά για την καύση των απορριμμάτων και των πτωμάτων εγκληματιών. Η φρ. *γεεννα (τού πυρός)* απαντά στην Κ.Δ., π.χ. Μάρκ. 9,43: *...άπελθείν εις τήν γέενναν, εις το πϋρ το ασβεστον].*

Γεθσημανή κ. (λαϊκ.) Γεσθημανή (η) (άκλ.) **1.** Κ.Δ. κήπος στους πρόποδες τού Όρους των Ελαιών κοντά στην Ιερουσαλήμ, όπου συνελήφθη ο Ιησούς **2**. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γεθσημανή* < αραμ. gath Semanéh «ελαιοτριβείο»].

γεια (η/το) (λαϊκ.) (κυρ. ως επιφών.) **1**. (α) ως φιλικός χαιρετισμός: (συνήθ. + σου | σας) ~ σου, τι *κάνεις;* || ~ σας, *ήρθα να σας δω* || *πέρασα να σου πω ένα* ~ (πβ. λ. *καλημέρα, καλησπέρα)* (β) ως φιλικός αποχαιρετισμός: *-Λοιπόν, φεύγω.* —. (κυρ. εμφατ. στις φρ. ***γεια χαρά*** | ***γεια και χαρά*** | ***γεια σου και χαρά σου*** κ. ***άντε γεια)*** (πβ. λ. αντίο)' ΦΡ. ***αφήνω γεια*** αποχαιρετώ: «~ στις *όμορφες και γεια στις μαυρομάτες»* (δημοτ. τραγ.) 2. ως χαιρετισμός που συνοδεύει το τσούγκρισμα των ποτηριών, όταν κάποιοι πίνουν μαζί: *~ μας! Να πάνε κάτω τα φαρμάκια! || ~ σου! Άσπρο πάτο!* ΣΥΝ. (ε)βίβα, στην υγειά μας 3. ως ευχή προς κάποιον που φταρνίστηκε: *~ σου!* ΣΥΝ. γείτσες' ΦΡ. (α) ***γεια στα χέρια σου!*** για να εκφράσουμε την ικανοποίηση μας για καλομαγειρεμένο φαγητό ή γενικότ. για καλοφτειαγμένη δουλειά: *~, γιαγιά! Το φαγητό ήταν θαύμα!* (β) ***γεια στο στόμα σου!*** μπράβο, καλά τα λες (πβ. ν' *αγιάσει το στόμα σου!)* (γ) **με *γεια (σου)!*** με υγεία' ευχετ. για καινούργιο πράγμα που απέκτησε κάποιος: *~ τα καινούργια παπούτσια! ||* με *γεια σου και χαρά σου!* (να το χαίρεσαι αυτό που έχεις) (δ) ***«έχετε γεια βρυσούλες»*** (εκφραστ.) για να δηλωθεί η οριστική αποτυχία επίτευξης προσδοκώμενου στόχου, η οριστική εγκατάλειψη σχεδίου κ.λπ.: *«αν δεν νικήσετε στον επόμενο αγώνα, πάλι θα πείτε "~"»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζενιτειά.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < υγειά < αρχ. *υγεία.* Η χρήση τής λ. ως χαιρετισμού είναι μεσν.]. **γειρτός,** -ή, -ό κ. **γερτός** [μεσν.] κ. (εσφαλμ.) **γυρτός 1.** αυτός που παρουσιάζει κλίση προς τα πλάγια: *~ επιφάνεια* ΣΥΝ. επικλινής, κεκλιμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που γέρνει προς τα κάτω: *~ ώμοι* ΣΥΝ. καμπούρης, σκυφτός, κυρτωμένος **3.** (ειδικότ. για πόρτες ή παράθυρα) μισόκλειστος: *άφησε τα παράθυρα ~, να μπαίνει λίγος αέρας.* — γειρτά | γερτά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < θ. *γειρ-,* από τον αόρ. *έγειρα* τού ρ. *γέρνω}.*

γειρτός ή **γυρτός;** Το γειρτός ως ρημ. επίθετο τού γέρνω από το θέμα τού αορ. **έγειρα** γράφεται με ει: **έγειρα** - **γειρτός** (το ίδιο το ρ. **γέρνω** είναι μεταπλασμένος τ. τού **εγείρω**). **Η** γραφή **γυρτός** είναι λανθασμένη (από παρετυμολογική σύνδεση **με** το γύρος). Το **γερτός** από προφορά τού /i/ ως /e/ κοντά σε υγρό (ρ/λ), πβ. *σίδηρο* > **σίδερο**, ξηρός > **ξερός**, θηλιά > θελιά κ.τ.ό.

γείρω (να/θα) ρ. → γέρνω

γείσο (το) 1. το μέρος τής στέγης που εξέχει από τους τοίχους: στο *~ έκαναν φωλιά τα χελιδόνια || πλατύ | προστατευτικό | στενό | φαρδύ ~* · 2. το μέρος τού πηληκίου που εξέχει πάνω από το πρόσωπο: το *~ σκίαζε το πρόσωπο τού αξιωματικού.* Επίσης **γείσωμα** [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *γεϊς)σ)ον,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

γειτνιάζω ρ. αμετβ. {γειτνίασα} (λόγ.) βρίσκομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *περιοχές που γειτνιάζουν || γειτνιάζουσες χώρες* ΣΥΝ. γειτονεύω, συνορεύω. — γειτνίαση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μτγν., παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. *γειτνιώ (-άω)* < *γείτων].*

γείτονας (ο) {γειτόνων}, **γειτόνισσα** (η) [μεσν.] {γειτονισσών} πρόσωπο που βρίσκεται ή κατοικεί δίπλα σε άλλον: *ο ~ έσπευσε σε βοήθεια του || ήσυχος | καλός ~.* — (υποκ.) γειτονάκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γείτων -όνος,* αγν. ετύμου].

γειτονεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1**. είμαι γείτονας (με κάποιον) 2. βρίσκομαι κοντά, συνορεύω: η *Ελλάδα γειτονεύει με την Τουρκία.* — **γειτόνεμα** (το) [μτγν.].

γειτονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς γείτονας με κάποιον συνήθ. για χώρες: *οικοδόμηση σχέσεων καλής ~* ΣΥΝ. γειτνίαση.

γειτονιά (η) 1. σύνολο από γειτονικά μεταξύ τους σπίτια, τμήμα συνοικίας: *μικροί, κατοικούσαμε στην ίδια ~ || «Στις γειτονιές τού κόσμου»* (Τ. Λειβαδίτης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαχαλάς **2.** (η γεν. ***τής γειτονιάς*** ως χαρακτηρισμός) συνοικιακός, περιφερειακός (συχνά μειωτ.): δεν *εμπιστεύεται τα φροντιστήρια ~, προτιμά τα κεντρικά (στο* κέντρο τής πόλης) *|| μπορεί να βρεις καλύτερες τιμές στα μαγαζιά ~* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των γειτόνων: τους *πήρε χαμπάρι η ~, αλλά κάνουν όλοι τα στραβά μάτια || δεν τους νοιάζει τι θα πει η ~* ΣΥΝ. γείτονες 4. το σύνολο των όμορων ή κοντινών χωρών: *ο πόλεμος στη ~ μας ανησυχεί την κυβέρνηση.* — (υποκ.) **γειτονίτσα** (η). [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γειτονιά < γείτων, -όνος].*

γειτονικός, -ή, -ό αυτός που γειτονεύει με κάποιον: το ~ σπίτι | *δάσος | περιοχή | χώρα* (με την οποία συνήθ. έχουμε κοινά σύνορα).

γειτονόπουλο (το), **γειτονοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νεαρός γείτονας: *μικροί ήταν γειτονοπούλα και παίζανε μαζί.* [ΕΤΥΜ. < *γείτονας* + *-πουλο* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»].

γείτσες επιφών. (εκφραστ.) ως ευχή σε κάποιον που φτερνίστηκε ΣΥΝ. γεια σου!
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού *γείτσα* < **υγείτσα,* υποκ. τού *υγεία* | *υγειά* (με αποβολή τού άτονου αρκτικού φωνήεντος)].

γείτων (ο/η) [αρχ.] {γείτ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων) (λόγ.) ο γείτονας, ο γειτονικός· ειδικότ. στο θηλ. ***η γείτων*** η γειτονική χώρα: *οι πολιτικές εξελίξεις στη γείτονα.*

γειώνω ρ. {γείω-σα, -θηκα, -μένος} ΗΛΕΚΤΡ. κάνω γείωση σε (κάτι) (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *γη* (βλ.λ., ΣΧΟΛΙΟ), απόδ. τού αγγλ. earth].

γείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΗΛΕΚΤΡ. η σύνδεση ηλεκτρικής συσκευής ή κυκλώματος με τη γη, έτσι ώστε το δυναμικό να παραμένει πάντοτε σταθερό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. earthing].

γελάδα (η) → αγελάδα

γελαδάρης κ. **αγελαδάρης** (ο) (γελαδάρηδες), γελαδάρισσα (η) {δύσχρ. γελαδαρισσών} πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του ή εκτρέφει βοοειδή ΣΥΝ. βουκόλος.

[ΕΤΥΜ. < *(α)γελάδα* + παραγ. επίθημα *-άρης]*.

γελαδάρης - **cowboy!** Νεότερη λ. που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τη γνωστή αμερικανική λ. cowboy (< αγγλ. cow «αγελάδα» + boy «αγόρι»). Η αντίστοιχη αρχαία ελληνική λ. είναι η λ. **βου**κόλ**ος** «αυτός που φροντίζει τα βόδια (< βοῦς + *κάλος* = πόλος), σε αντίθεση προς το αίπόλος (< αίξ «αίγα, κατσίκα» + *πόλος)* ή **αϊγοβο**σκός «αυτός που φροντίζει τις αίγες, τα γίδια».

γελ**αδήσι**ος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με τις αγελάδες ΣΥΝ. αγελαδινός.

γελάδι (το) [μεσν.] {γελαδ-ιού | -ιών} **1**. αγελάδα μικρής ηλικίας **2.** το βόδι: *πήγε να βοσκήσει τα ~.*

γελαδινός, -ή, -ό → αγελαδινός

γελασίνος (ο) (συνήθ. στον πληθ.) **1**. τα δόντια που φαίνονται όταν γελάμε, οι κοπτήρες · **2**. καθένα από τα λακκάκια που σχηματίζονται στα μάγουλα μερικών ανθρώπων, όταν γελούν. [ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. γελασίνοι (οδόντες) < θ. *γελασ-* τού αρχ. *γελώ]*.

γέλασμα (το) [αρχ.] {γελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) **1**. το γέλιο · 2. η εξαπάτηση (κάποιου): τον έριξαν με *τερτίπια και γελά-σματα* ΣΥΝ. ξεγέλασμα, κοροϊδία 3. (συνεκδ.) το άτομο που κοροϊδεύουν οι άλλοι, που είναι αντικείμενο χλευασμού: το ~ τού *χωριού* ΣΥΝ. κορόιδο, περίγελως.

γελασμένος, -η, -ο αυτός που πλανάται, που έχει λανθασμένη αντίληψη (για κάτι)- ΦΡ. ***είσαι γελασμένος*** απατάσαι, κάνεις λάθος: ~ αν *νομίζεις ότι θα σ' αφήσω να κάνεις ό,τι θέλεις!*

γελαστής (ο) [αρχ.] **1**. ο άνθρωπος που έχει σαρκαστική διάθεση ΣΥΝ. είρων **· 2**. ο άνθρωπος που εξαπατά ΣΥΝ. απατεώνας.

γελαστικός, **-ή**, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που συνηθίζει να γελά- γελαστός **2**. αυτός που προκαλεί γέλιο ΣΥΝ. αστείος.

γελαστός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που έχει χαρωπή όψη: τον *υποδέχθηκαν τα ~ προσωπάκια των παιδιών* ΣΥΝ. χαρωπός ΑΝΤ. σκυθρωπός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη διάθεση. — γελαστά επίρρ.

γελέκο (το) → γιλέκο

γέλιο (το) η ταυτόχρονη σύσπαση των μυών (των χειλικών και των παρειακών) σε έκφραση ευχαρίστησης, ευθυμίας, ειρωνείας, χλευασμού, καθώς και οι ηχηρές εκπνοές που τις συνοδεύουν: *ειρωνικό | εκνευριστικό | σαρδόνιο | επιτηδευμένο | νευρικό | θριαμβευτικό ~* || (στον πληθ.) *δυνατά | τραντταχτά ~*· ΦΡ. (α) σκάω **οτα *γέλια*** (i) ξεσπώ σε ασυγκράτητο γέλιο, αρχίζω ξαφνικά να γελώ: δεν *κρατήθηκε κι έσκασε στα γέλια* (ii) γελώ τόσο πολύ, που δεν μπορώ να πάρω ανάσα (β) ***πεθαίνω | λύνομαι στα γέλια | κατουριέμαι | πιάνω την κοιλιά μου απ' τα γέλια*** γελώ πάρα πολύ, ασυγκράτητα (γ) ***είναι για γέλια*** για πράγματα γελοία ή ανάξια λόγου (δ) ***για γέλια και για κλάματα*** για κατάσταση γελοία και τραγική ταυτόχρονα ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν ξέρει κανείς αν πρέπει να κλάψει ή να γελάσει (ε) ***τής Παρασκευής τα γέλια, τού Σαββάτου κλάματα*** για πρόωρη εκδήλωση χαράς (στ) ***κάνω πολλά γέλια*** γελώ πάρα πολύ: *έλα στο θέατρο- θα κάνουμε πολλά γέλια* (ζ) **με *πιάνουν* | *βάζω (τα) γέλια*** αρχίζω να γελάω (με κάτι): *μόλις είδα πώς ήταν ντυμένος, μ ' έπιασαν κάτι γέλια! || μ' έπιασε νευρικό γέλιο απ'την αμηχανία μου* (η) ***το γέλιο τής αρκούδας*** βλ. λ. *αρκούδα* (θ) ***ρίχνω κάτι γέλια!*** (εμφατ.) γελώ πολύ: έριξα *κάτι γέλια μόλις τον είδα μ'αυτό το απίστευτο καπέλο στο κεφάλι.* — (υποκ.) γελάκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γελώ* (υποχωρητ.)].

γελοιογραφία (η) [1856] {γελοιογραφιών} **1**. σχέδιο που συνοδεύεται μερικές φορές από λόγια ή σχόλια, με στόχο τον χιουμοριστικό σχολιασμό κατάστασης ή προσώπου: στις *εφημερίδες βρίσκει κανείς γελοιογραφίες σχετικές με την πολιτική επικαιρότητα* ΣΥΝ. σκίτσο 2. (ειδικότ.) το χιουμοριστικό σχέδιο γνωστού προσώπου, στο οποίο τονίζονται υπερβολικά ορισμένα χαρακτηριστικά του ΣΥΝ. καρικατούρα **3**. η τέχνη τής δημιουργίας των παραπάνω σχεδίων: στη *σχολή του διδάσκει ~.* — **γελοιογράφημα** (το) [1856], γελοιογραφικός, -ή, -ό [1856], γελοιογραφώ ρ. [1856]{-είς...}, γελοιογράφηση (η) [1868]. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού γαλλ. caricature].

γελοιογράφος (ο/η) [1854] σχεδιαστής γελοιογραφιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

γελοιοποιώ ρ. μετβ. {γελοιοποιείς... | γελοιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με ευτελή τρόπο, χωρίς τη σοβαρότητα που αρμόζει: αυτή η *συμπεριφορά τού υπουργού γελοιοποιεί τους θεσμούς || τον κατηγόρησαν ότι στην παράσταση του γελοιοποιεί τα εθνικά σύμβολα* ΣΥΝ. (εξ)ευτελίζω, διακωμωδώ 2. προκαλώ κακή εντύπωση για κάποιον/κάτι, ρεζιλεύω: *γελοιοποίησε την οικογένεια της με τα καμώματα της* ΣΥΝ. διασύρω 3. κάνω κάποιον να φανεί ανεπαρκής, κατώτερος τού αναμενόμενου: ο *νεαρός χάκερ γελοιοποίησε τα συστήματα ασφαλείας των κρατικών υπηρεσιών* || ο *παίκτης αυτός γελοιοποίησε την άμυνα τής αντίπαλης ομάδας.* — γελοιοποίηση (η) [1878]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία.*

γελοίος, -α, -ο **1.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σοβαρότητας: *~ καμώματα | θέαμα || μη γίνεσαι ~!* ΣΥΝ. κωμικός, φαιδρός, (λαϊκ.) σούργελο **2. *γελοίο(ν)*** (το) η έλλειψη σοβαρότητας και σπουδαιότητας: δεν *μπορούσε να αντιληφθεί το ~ τής υποθέσεως || συναίσθηση τού ~|| το ~ τού πράγματος* (η γελοία όψη μιας κατάστασης) · 3. αυτός που είναι άξιος περιφρόνησης: *~ υποκείμενο | υπόθεση | συμπεριφορά | ποσόν* (ασήμαντο). — **γελοία** επίρρ., γελοιότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γελοίος | γελοίος* < *γέλως*, πβ. *αιδώς - αίδοῖος]*.

γελοιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {γελοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών γελοιω-δέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) ο γελοίος (βλ.λ.): (συνήθ. στον συγκριτικό βαθμό) δεν έχω *ακούσει γελοιωδέστερη δικαιολογία!* — γελοιωδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

γελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γελάς... | γέλ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκφράζω έντονη ευχαρίστηση, ευθυμία, χαρά ή ειρωνεία με γέλιο, ξεσπώ σε γέλιο: *ο ηθοποιός έκανε τον κόσμο να γελάει || μόλις τους είδε, άρχισε να γελάει || ~ δυνατά || μη γελάς, δεν αστειεύομαι || ευτυχώς που μας λες κάνα ανέκδοτο και γελάμε-* ΦΡ. (α) ***γελώ με την καρδιά μου | με την ψυχή μου | μέχρι δακρύων*** γελώ πάρα πολύ: ήταν *πολύ αστεία επιθεώρηση και γελάσαμε με την ψυχή μας!* (β) ***γελούν και τα μουστάκια μου | και τα αφτιά μου*** είναι φανερό ότι είμαι πολύ χαρούμενος (γ) ***γελάω κάτω από τα μουστάκια μου*** βλ. λ. *μουστάκι* (δ) ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** βλ. λ. *κατσίκι* (ε) ***παίζε-γέλασε*** βλ. λ. *παίζω* (στ) (παροιμ.) ***γελάει καλύτερα όποιος γελάει τελευταίος*** η τελική έκβαση των πραγμάτων θα δείξει ποιος πρέπει να χαίρεται (ζ) ***γελώ σε βάρος (κάποιου)*** περιγελώ (κάποιον) ή αντιμετωπίζω (κάποιον) ως καταγέλαστο πρόσωπο (η) ***είναι να γελάει κανείς!*** για γελοίες καταστάσεις: *~ μ' αυτά που γίνονται στην πολιτική σκηνή αυτής τής χώρας* (θ) ***γελάει (κι) ο κάθε πικραμένος*** ως σχόλιο για κάτι προφανώς γελοίο, το οποίο παρουσιάζεται ως σοβαρό, πράγμα που θα έκανε να γελάσει ακόμη και κάποιος που αισθάνεται πίκρα: *«βγήκε ο υπουργός, ο οποίος έχει σφετεριστεί κάθε προσπάθεια μας, και είπε ότι εμείς οικειοποιηθήκαμε το έργο, προσβάλλοντας τον κοινό νου- και, φυσικά, γέλασε ο κάθε πικραμένος»* (εφημ.) (ι) ***γελάει το χειλάκι (κάποιου)*** (κάποιος) χαίρεται, αισθάνεται ικανοποίηση, ότι τα πράγματα πηγαίνουν καλά: του *βρήκε μια δουλίτσα και γέλασε κι αυτουνού το χειλάκι* (ια) ***γελά ο μωρός καν τι μη γελοίον η*** *(γελά ὁ μωρός καν* τι *μη* γελοίον η) ο ανόητος γελά κι όταν κάτι δεν είναι αστείο 2. (με κάποιον/κάτι) κάποιος/κάτι μου προκαλεί γέλιο: *- πολύ με τα αστεία τού θείου σου- έχει πολύ χιούμορι || (κακόσ.) έχουμε καταντήσει να γελάνε όλοι μαζί μας* (έχουμε γίνει καταγέλαστοι) ♦ (μετβ.) 3. (σε κάποιον) χαμογελώ: το *μωρό μού γέλασε, όταν του έδειξα το παιχνιδάκι-* ΦΡ. ***η τύχη μού γελάει*** ευνοούμαι από την τύχη, αποδεικνύομαι τυχερός: του *γέλασε κι αυτουνού* η τύχη *κι έβγαλε μερικά λεφτουδάκια* 4. παραπλανώ, εξαπατώ: *εσύ είσαι ή με γελούν τα μάτια μου; || γελάστηκα από το αθώο ύφος της και την εμπιστεύθηκα* ΣΥΝ. ξεγελώ, κοροϊδεύω- ΦΡ. (α) ***σε γελά· σανε*** κάνεις λάθος, έχεις άδικο: ~, αν *νομίζεις ότι θα ανεχτώ αυτή τη συμπεριφορά!* (β) ***θα σε γελάσω*** για να δηλώσουμε την αβεβαιότητα ή την άγνοια μας για κάτι και ότι ο άλλος δεν μπορεί να βασιστεί σε μας: δεν *θυμάμαι ακριβώς τι του είπε, ό,τι και να σου πω,* ~ **5.** (με-σοπαθ. ***γελιέμαι)*** κάνω λάθος, πέφτω έξω: *γελάστηκα και πήρα άλλη διαδρομή || είσαι γελασμένος, αν νομίζεις ότι θα υποχωρήσει! || αν δεν γελιέμαι, σας έχω ξανασυναντήσει εδώ-* ΦΡ. ***ας μη γελιόμαστε*** ας μην έχουμε αυταπάτες: ~, δεν *πρόκειται να λυθεί το κυκλοφοριακό με ημίμετρα* ΣΥΝ. λαθεύω, απατώμαι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γελώ (-άω)* < Ι.Ε. **gele-* «λάμπω, γελώ» (δισύλλ. ρίζα), πβ. αρμ. calli «γέλια», ουαλ. galw «καλώ», αρχ. γερμ. kleini «λαμπρός», αγγλ. clean «καθαρός» κ.ά. Ομόρρ. *γαλήνη (< *γαλάσ-να)*, αρχ. *γλαῦξ* (βλ.λ.), αρχ. *γλη-νή* «κόρη οφθαλμού» κ.ά. Μερικές φρ. απαντούν και σε ξέν. γλώσσες, λ.χ. *γελώ κάτω από τα μουστάκια μου* (πβ. γαλλ. rire dans ma barbe), *γελώ μέχρι δακρύων* (πβ. γαλλ. rire aux larmes), *γελά καλύτερα όποιος γελά τελευταίος* (πβ. γαλλ. rira bien cjui rira le dernier, αγγλ. he laughs best who laughs last) κ.ά.].

γελως (ο) {γέλ-ωτος, -ωτα | -ωτες, -ώτων} (λόγ.) το γέλιο: *προπετής ~.* [ΕΤΥΜ < ap5ç. *γέλως, -ωτος < γελώ)*.

γελωτοποιός (ο) [αρχ.] ο επαγγελματίας που στοχεύει στη διασκέδαση τού κοινού με τις κωμικές κινήσεις και εκφράσεις του: *ο ~ τού βασιλιά* ΣΥΝ. παλιάτσος. — γελωτοποιία (η) [αρχ.].

γεμάτος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **γιομάτος** [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει χώρο κενό ή διαθέσιμο: *~ δρόμοι | αίθουσα | λεωφορείο | δοχείο || ~ δίχτυα* (από ψάρια) *|| ασφυκτικά ~ δωμάτιο || δεν πρέπει να μιλάς με το στόμα ~* ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. άδειος, κενός · 2. (ευφημ.) παχουλός, ευτραφής: δεν *είναι χοντρός, απλώς λίγο ~!* ΣΥΝ. εύσωμος. — (χαϊ-δευτ.) **γεματούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **γεματούτσικος**, -η/-ια, -ο (σημ. 2). [ΕΤΥΜ < μεσν. *γεμάτος* < αρχ. *γέμω,* που συνδ. με τον ομηρικό αόρ. γέ-ντο «έλαβε» < **γέμ-στο* < Ι.Ε. **gem-* «λαμβάνω - γεμίζω», πβ. αρχ. σλαβ. zeti «κρατώ σφιχτά» κ.ά. Ομόρρ. *γόμ-ωσις (-η)]*.

γεμίζω κ. (λαϊκ.) **γιομίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γέμισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) πλήρες, να είναι γεμάτο από (κάτι): ~ το *ποτήρι νερό* || (μτφ.) *~ το κεφάλι του ιδέες || τον γέμισε φιλοφρονήσεις | δώρα | ψευτιές* ΣΥΝ. (λόγ.) πληρώ ΑΝΤ. αδειάζω- ΦΡ. (α) ***γεμίζω την κοιλιά μου*** (i) τρώω, χορταίνω (ii) ικανοποιώ τις υλικές μου ανάγκες: *τις περισσότερες φορές οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονται παρά πώς να γεμίσουν την κοιλιά τους* (β) δεν ***μου γεμίζει το μάτι*** δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη: *ο νέος συνάδελφος ~* · 2. ικανοποιώ, δίνω σε (κάποιον) το αίσθημα τής πληρότητας: αυτή η *δουλειά δεν με γεμίζει* · **3.** βάζω σε (πυροβόλο όπλο) βλήματα: ~ το *τουφέκι* ♦ 4. (αμετβ.) γίνομαι γεμάτος (από κάτι): βάλε *νερό στη στάμνα, μέχρι να γεμίσει || το ξενοδοχείο έχει γεμίσει* (είναι πλήρες) *|| ~ ασφυκτικά από κόσμο* || (μτφ.) *~ πίκρα | χαρά | αγαλλίαση | αυτοπεποίθηση | αγανάκτηση || ο αέρας γέμισε ιαχές || ο κόσμος έχει γεμίσει απατεώνες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γέμω,* βλ. λ. *γεμάτος]*.

γέμιση (η) [1851] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. το υλικό με το οποίο γεμίζει κανείς (κάτι, κυρ. φαγητό): *η ~ τής γαλοπούλας | για τις ντομάτες* (βλ. κ. λ. *γεμιστός)* ΣΥΝ. γέμισμα 2. η διαδικασία κατά την οποία γεμίζει κανείς (κάτι): *η ~ τού όπλου* **3**. (για όπλο) η τοποθέτηση βλημάτων ΑΝΤ. απογέμιση 4. ***γέμιση τού φεγγαριού*** η δεύτερη φάση τής περιόδου τής Σελήνης, κατά την οποία η ορατή από τη Γ'η επιφάνεια τής Σελήνης αυξάνεται ΣΥΝ. φέξη ΑΝΤ. χάση.

γέμισμα (το) [μεσν.] {γεμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διαδικασία τού να γεμίζει κανείς (κάτι): το ~ τής *βαλίτσας 2.* το υλικό που τοποθε-

τούμε μέσα σε (κάτι): *το ~ τής πίτας* ΣΥΝ. γέμιση.

γεμιστήρας (ο) [1840] **1.** ειδική μεταλλική θήκη που περιέχει σφαίρες και η οποία τοποθετείται σε ειδική υποδοχή των φορητών πυροβόλων όπλων **2.** το όργανο που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα: *κυλινδρικός | περιστρεφόμενος ~* ΣΥΝ. γομωτήρας. Επίσης **γεμιστήρα** (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chargeoir].

γεμιστής (ο) [1858] ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα.

γεμιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (φαγητό) που παρασκευάζεται με γέμιση: *ντομάτες | μελιτζάνες | κολοκύθια | κοτόπουλο ~* **2.** ***γεμιστά*** (τα) ψητά στον φούρνο ζαρζαβατικά (κυρ. ντομάτες, κολοκύθια, μελιτζάνες και πιπεριές), που έχουν γεμιστά με: ρύζι και μυρωδικά.

γεμιτζής (ο) {γεμιτζήδες} (λαϊκ.) **1.** παλιός και έμπειρος ναυτικός ΣΥΝ. θαλασσόλυκος **2.** (ειρων.) πρόσωπο που δεν έχει σχέση με τη θάλασσα και προσποιείται τον πολύξερο. {ΕΤΥΜ. < τουρκ. gemici «ναυτικός» < gemi «πλοίο»].

γεμολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πιστοποίηση τής γνησιότητας πολύτιμων λίθων: *~ πιστοποιητικό*.

γεμολόγος (ο/η) ειδικός που ασχολείται με την προέλευση, τις ιδιότητες, τη γνησιότητα των πολύτιμων λίθων. — **νεμολονία** (η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. gemmologist (< gem «πολύτιμος λίθος» < παλαιότ. γαλλ. gemme < λατ. gemma), νόθο συνθ.].

γεμοφεγγαρια (η) (λαϊκ.) η φάση τού κύκλου τής Σελήνης που είναι κοντά στην πανσέληνο ΑΝΤ. χασοφεγγαριά, λειψοφεγγαριά. Επίσης **γεμοφέγγαρ**ο (το). [ΕΤΥΜ. < *γέμω* (βλ.λ.) + φεγγάρια].

γέμω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (+γεν. | +από) είμαι γεμάτος από κάτι: *η έκθεση που έγραψες γέμει λαθών* ΣΥΝ. βρίθω. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ.λ. *γεμάτος]*.

Γ.Ε.Ν. (το) Γενικό Επιτελείο Ναυτικού.

γεν (το) (συχνή ορθ. *γιεν)* {άκλ.} η νομισματική μονάδα τής Ιαπωνίας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. yen < ιαπων. 'en < κινεζ. yuan «στρογγυλός»].

Γενάρης (ο) (λαϊκ.) ο Ιανουάριος. —γεναριάτικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας. [ΕΤΥΜ. < *Ιανουάριος*, με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *γέννα]*.

γενάρχης (ο) {γεναρχών} ο πρόγονος από τον οποίο ξεκινά ένα γένος ανθρώπων: 7ων, ο ~ των *Ιώνων || Αβραάμ, ο ~ των Εβραίων* ΣΥΝ. προ-πάτωρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *γένος* + *-άρχης* < *άρχω)]*.

γενάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει γενειάδα ΣΥΝ. μουσάτος, γενειοφόρος ΑΝΤ. αγένειος.

Γ.Ε.Ν.Ε. (το) Γραφείο Ευρέσεως Ναυτικής Εργασίας.

γενεά (η) (λόγ.) η γενιά (βλ.λ.)· **ΦΡ.** (α) **περνάω *(κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** λέω πολλά πράγματα εις βάρος κάποιου με επιθετικό τρόπο (β) ***χάσμα γενεών*** βλ. λ. *χάσμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ, έθνος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *gena-* (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται στα ομόρρ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι, γέν-να, γόν-ος* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς το σύνολο των μελών ενός *γένους*, που αναφερόταν κυρίως στους προγόνους και λιγότ^{ερο} στους απογόνους. Έτσι, στη λ. *γενεά* συναντούμε και τις σημ. «έθνος, φυλή - είδος», ενώ ήδη μτγν. είναι η χρονική χρήση της, ώστε να προσδιορίζει το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ορισμένη χρονική περίοδο. Η φρ. *γενές δεκατέσσερεις* ανάγεται στην Κ.Δ., όπου στο πρώτο κεφάλαιο τού Ευαγγελίου τού Ματθαίου καταγράφεται η *«Βίβλος γενέσεως Ιησοϋ Χριστού»* χωρισμένη σε τρία τμήματα, εκ των οποίων το καθένα αποτελείται από δεκατέσσε-ρεις γενεές].

γενεαλογία (η) [αρχ.] {γενεαλογιών} **1.** η καταγραφή τής χρονικής διαδοχής των γενεών **2.** ο κατάλογος όπου καταγράφεται η διαδοχή των γενεών. — **γενεαλόγος** (ο/η) [μτγν.], **γενεαλογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία.*

γενεαλογικός, **-ή**, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη γενεαλογία· ΦΡ. ***γενεαλογικό δέντρο* | *γενεαλογικός πίνακας*** το διάγραμμα που απεικονίζει τη γενεαλογία μιας οικογένειας.

γενέθλιος, -α, -ο **1**. αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση: *~ ημέρα | δώρα | πόλη | γη* **2.** ***γενέθλια*** (τα) {γενεθλίων} η επέτειος τής γέννησης και ο εορτασμός της: στα *~ του μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά τής γειτονιάς || έχω ~ || τα ~ μου είναι τον Μάιο || δώρο | κάρτα γενεθλίων*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γενέθλη* «οικογένεια - γέννηση» < *γενε-* (<*gen~- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, βλ. κ. *γίνομαι, γένος)* + *-θλη* (παραγ. επίθημα)]. #

γενειάδα (η) το μακρύ γένι: *λευκή ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γενειάς, -άδος* < *γένειον]*.

γενειάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] **1**. βγάζω γένια **2**. (συνεκδ.) γίνομαι άντρας, ενηλικιώνομαι.

γενειοφόρος, -ος, -ο [1874] αυτός που έχει γένια ή γενειάδα ΣΥΝ. γενάτος ΑΝΤ. αγένειος.

γένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1**. η δημιουργία: η *~ τού Σύμπαντος | ενός έργου τέχνης || «Η ~ τής τραγωδίας»* (γερμ. *Die Geburt der Tragödie,* έργο τού Φρ. Νίτσε) ΣΥΝ. σχηματισμός, γενεσιουργία· ΦΡ. **εν *τη γενέσει*** *(έν τη γενέσει)* την ώρα που γεννιέται (κάτι), κατά τη δημιουργία του: *το κακό πρέπει να χτυπιέται ~!* 2. ΒΙΟΛ. η δημιουργία οργανισμών από οργανική ή ανόργανη ύλη 3. ***Γένεσις*** (η) το πρώτο βιβλίο τής Π.Δ., που αναφέρεται στη δημιουργία τού ανθρώπου και τού κόσμου από τον θεό. Επίσης (αρχαιοπρ.) γένεσις ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γένεσις* < *γενε-* < *gen~- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen, βλ. κ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι*. Η λ. *Γένεσις* χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομή-κοντα ως ονομασία τού πρώτου βιβλίου τής Α.Γ., ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bere'Sith «στην αρχή», από τις αρχικές λ. τού κειμένου: *έν αρχή έποίησεν ό Θεός τον ούρανον και την γήν]*.

γενέσθαι (αρχαιοπρ.) να γίνει· στις ΦΡ. (α) ***τι μέλλει γενέσθαι*** (Κ.Δ. *Αποκάλ.* 1,19: *γράψον ούνα είδες και α* εἰσίν *και α μέλλει γενέσθαι μετά ταύτα)* τι πρόκειται να γίνει: *ουδείς γνωρίζει ~* σε αυτή την *υπόθεση* (β) **δεν *είναι δυνατόν άλλως γενέσθαι*** δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά: *πρέπει να δεχθούμε τους όρους που έθεσαν ~* (γ) ***το δέον γενέσθαι*** αυτό που πρέπει να γίνει. [ΕΤΥΜ. Απρφ. αορ. β' τού ρ. *γίγνομαι* (βλ.λ.)].

γενεσιουργός, -ός, -ό αυτός που προκαλεί ή παράγει, που γεννά (κάτι): *~ αιτία.* — γενεσιουργία (η) [μτγν.], γενεσιουργικός, -ή, -ό [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *γένεσις* + *-ουργός* < *έργον]*.

γενέτειρα (η) {γενετειρών} η πόλη όπου κάποιος έχει γεννηθεί: το *Μεσολόγγι ήταν η - τού Κ. Παλαμά || επέστρεψε στη ~ του πλούσιος και διάσημος* ΣΥΝ. ιδιαίτερη πατρίδα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γενέ-τερ-_/α < *γενε-* (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που απαντά και στις λ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι* (βλ.λ.)].

γενετή (η) η γέννηση· ΦΡ. **εκ *γενετής*** *(έκ γενετής,* Ομήρ. ίλ. Ω 535) από τη στιγμή τής γέννησης: *έχει αυτό το σημάδι ~ || είναι ~ τυφλός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γενε-* (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται και στις λ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι* (βλ.λ.)].

γενετήσιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται μ^{ε} τη διαδικασία αναπαραγωγής: *~ ορμές | ένστικτα | επιθυμία | πράξη | προσβολή τής* - αξιοπρέπειας *κάποιου με ασελγείς πράξεις* ΣΥΝ. σ^{ε}ξουαλικός, αφροδίσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γενετής* «πατέρας», βλ. κ. *γενετή]*.

γενετική (η) ΒΙΟΛ. Ο επιστημονικός κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους μηχανισμούς και τις δομές των κληρονομικών χαρακτηριστικών και τής διαφοροποίησης των οργανισμών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. genetics].

γενετικός, -ή, -ό 1. ΒΙΟΛ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη γένεση (βλ.λ., σημ. 2): *~ υλικό | κύτταρο | τροποποίηση | αλλοιώσεις | ανάλυση | χαρακτηριστικά | μετάλλαξη | εξέταση* (β) ***γενετική*** (η) βλ.λ. (γ) **/ενετικ*ός κώδικας*** η ακολουθία από βάσεις στην αλυσίδα τού D.N.A. και τού R.N.A., η οποία καθορίζει το είδος και τη σειρά των αμινοξέων κατά την πρωτεϊνοσύνθεση, λειτουργώντας έτσι ως γενετική πληροφορία, ως βιοχημική βάση τής κληρονομικότητας (δ) ***γενετική μηχανική*** ο επιστημονικός κλάδος ο οποίος περιλαμβάνει τις τεχνικές που σχετίζονται με τις μεταβολές στα χαρακτηριστικά ενός οργανισμού με μεταφορά γονιδίων άλλου οργανισμού 2. ΓΛΩΣΣ. *γενετική - **μετασχηματιστική γραμματική*** γλωσσολογική θεωρία κατά την οποία οι προτάσεις που εμφανίζονται στον λόγο (επιφανειακή δομή) είναι, με μια πολύ γενική και αφηρημένη έννοια, προϊόντα μετασχηματισμών (> «μετασχηματιστική γραμματική») από άλλες βασικές προτάσεις (βαθεία δομή) με βάση γλωσσικούς μηχανισμούς και κανόνες που χαρακτηρίζονται για τον δημιουργικό και παραγωγικό (> «γενετική γραμματική») χαρακτήρα τους, που είναι έμφυτοι στην ανθρώπινη συνείδηση. — γενετIK-a | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. génétique, άσχετο προς το μεσν. *γενετικός* «ο αναφερόμενος στη γενική πτώση», ο όρ. *γενετικός κώδικας* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. genetic code, όπως και οι όρ. *γενετική - μετασχηματιστική γραμματική* (< αγγλ. generative - transformational grammar), *γενετική μηχανική* (< αγγλ. genetic engineering)].

γενετική - μετασχηματιστική γραμματική. Έτσι αποδόθηκε στα Ελληνικά η «generative - transformational grammar» τού Αμερικανού γλωσσολόγου Noam Chomsky (γενν. 1928), που πρωτοεμφανίστηκε το 1957 με το βιβλίο του *Συντακτικές Δομές (Syntactic Structures)*. Η βάση τής θεωρίας τού Chomsky (Τσόμσκυ), που έκτοτε έχει κατά πολύ αλλάξει, είναι ότι η γλώσσα είναι ένας μηχανισμός έμφυτος στον άνθρωπο, ο οποίος ενεργοποιείται, συστηματοποιείται και βελτιώνεται με την πρακτική πείρα και αποσκοπεί στην παραγωγή και πρόσληψη των προτάσεων που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του. Πρόκειται για μια δημιουργική γλωσσική ικανότητα που διακρίνει βιολογικά τον άνθρωπο από τα ζώα, με την οποία γεννά, παράγει, δημιουργεί (generative) ό,τι χρειάζεται στην επικοινωνία του. Η βασική δομή τής πρότασης δεν είναι αυτή που τελικά εμφανίζεται στην ομιλία («επιφανειακή **δομή**»), αλλά αυτή από την οποία ξεκινάει μια πρόταση («βαθεία **δομή**» ή «υποκείμενη **δομή**»), για να φτάσει να πάρει τη μορφή με την οποία εμφανίζεται τελικά· π.χ. η φράση «η *αντιμετώπιση τού προβλήματος»* ξεκινά από μια αρχική δομή *«ο Χ αντιμετωπίζει | αντιμετώπισε το πρόβλημα»*, η οποία και **μετασχηματίζετα**ι (μετασχηματιστική γραμματική) στην τελική επιφανειακή δομή. Με τον καιρό, η θεωρία τού Chomsky έγινε όλο και πιο αφηρημένη, όλο και πιο επιφανειακή, περισσότερο σημασιολογική από ό,τι ήταν στην αρχή, με έντονα φορμαλιστικό (τυποκρατικό) χαρακτήρα, αλλά και με μεγάλες δυνατότητες να φωτίσει και να ερμηνεύσει βασικά φαινόμενα τής (συντακτικής ιδίως) δομής και λειτουργίας τής γλώσσας.

γενετιστής (ο), **γενετίστρια** (η) {γενετιστριών} ΒΙΟΛ. επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη γενετική (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. genetist].

Γενεύη (η) πόλη τής Δ. Ελβετίας στα σύνορα με τη Γαλλία. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Genève < λατ. Geneva | Genava, αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. gan «εκβολή», επειδή βρίσκεται στο σημείο όπου ξεκινά ο Ροδα-νός (Rhône). Ορισμένοι θεωρούν, ωστόσο, ότι το όνομα συνδ. με I.E. *gen- «καμπή» (> λατ. genu «γόνατο») εξαιτίας τού σχήματος τής φε-

ρώνυμης λίμνης]. γενηθήτω ρ. να γίνει- μόνο στις **ΦΡ.** (α) ***γενηθήτω το θέλημα σου***
(από την Κυριακή προσευχή, βλ.λ.) να γίνει το θέλημα σου, ας πραγματοποιηθεί αυτό που θέλεις· συχνά σκωπτ. ή ειρων. προς κάποιον που εκφράζει μια επιθυμία ή απαίτηση (β) ***γενηθήτω φως!*** (Π.Δ. Γέ-νεσις 1, 3: *γενηθήτω φως και έγένετο φως)* συχνά σκωπτ. σε περιπτώσεις συσκότισης λόγω διακοπής τού ηλεκτρικού ρεύματος ή όταν ανάβει κάποιος ένα φως σε σκοτεινό χώρο· επίσης, ως προτροπή για διαλεύκανση μιας υπόθεσης. [ΕΤΥΜ. αρχ., προστ. παθ. αορίστου τού ρ. *γίγνομαι]*. **·γενής**, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: 1. προέλευση, σύσταση, τρόπο δημιουργίας: *ηφαιστειο-γε-νής, κοραλλιο-γενής, σεισμο-γενής* 2. χρονική σειρά εμφάνισης, δημιουργίας: *πρωτο-γενής, δευτερο-γενής, υστερο-γενής*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πρωτο-γενής, συγ-γενής),* που προέρχεται από το θ. *γεν-* τού ρ. *γίγνομαι* (αόρ. *έ-γεν-όμην),* απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. endogène)].

> **·γενής:** -γόνος. Τα παράγωγα των δύο αυτών λεξικών επιθημάτων τής Ελληνικής είναι πολλά. Από μερικούς ομιλητές συγχέεται η χρήση τους, ενώ η σημασία τους είναι διαφορετική (ετυμολογικώς είναι ομόρριζα, συνδεόμενα με το *γί(γ)νομαι* και με άλλα παράγωγα, όπως *γέν-ος, γεν-ικός, γένε-σις, γενε-ά, γόν-ος, γον-εύς* κ.ά.): το **-Υενής** δηλώνει «αυτόν/αυτό που γίνεται/έγινε, που προκαλείται από κάτι», π.χ. *ηφαιστειογενής σεισμός* είναι ο σεισμός που προκαλείται από έκρηξη ηφαιστείου, *λατινογενείς γλώσσες* είναι οι γλώσσες (Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική κ.ά.) που προήλθαν από τη Λατινική, *πυριγενής* (για πετρώματα) αυτός που γίνεται από τη φωτιά, *φαρμακογενής* (για ασθένεια) αυτός που προέρχεται από φάρμακα· πβ. κ. *εκρηξιγενής, σεισμογενής, ψυχογενής, εξωγενής, θεογενής, υστερογενής, ιζηματογενής* κ.λπ. Το **-γόνος** δηλώνει «αυτόν/αυτό που προκαλεί κάτι, που κάνει κάτι»: *καρκινογόνες ουσίες* είναι αυτές που προκαλούν καρκίνο, *δακρυγόνος* και ασφυ-*ξιογόνος (βόμβες* | *αέρια)* είναι αυτά που προκαλούν αντιστοίχως δάκρυα και ασφυξία· πβ. κ. *παθογόνος, ζημιογόνος, παραισθησιογόνος, σιελογόνος, βλεννογόνος* κ.λπ. Με άλλα λόγια, το *-γόνος* έχει ενεργητική σημασία (κάνω), ενώ το *-γενής* παθητική (γίνομαι).

γένι (το) {γεν-ιού | -ιών} **1**. το σύνολο των τριχών τού προσώπου (κυρ. στα μάγουλα και στο πιγούνι των ανδρών), οι οποίες έχουν αφεθεί να μακρύνουν: *άσπρο* - || (κ. στον πληθ.) *τον έπιασε από τα γένια* || *αφήνω γένια* ΣΥΝ. μούσι 2. (στον πληθ.) οι τρίχες που φυτρώνουν στο πρόσωπο: *θέλεις ζύρισμα-έχεις ~||~ τριών ημερώνι* || *βγάζω ~*|| του πάνε τα ~ || *αραιά* | *σκληρά* | *ζανθά* ~· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια*** αυτός που έχει ευθύνες και προνόμια είναι εκείνος που πρέπει να αντιμετωπίζει τα ενδεχόμενα προβλήματα (β) ***μόνο τού σπανού τα γένια δεν γίνονται*** βλ. λ. σπανός (γ) (παροιμ.) ο ***παππάς πρώτα τα γένια του βλογάει*** ο καθένας κοιτάζει (φροντίζει) πρώτα τον εαυτό του. — νενάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γένιν* < αρχ. *γένειον* < **γενέP-ιον* < *γένυς, -υος* «σαγόνι» < I.E. *genu-* «πιγούνι», πβ. σανσκρ. januh, λατ. gena «μάγουλο», αγγλ. chin «πιγούνι», γερμ. Kinn κ.ά. Ομόρρ. *γνά-θος* (βλ.λ.). Η ετυμ. υπαγορεύει ως ορθότ. τη γρ. με *-ει (γένει).* Ωστόσο, η ένταξη τής λ. στο ευρύτερο μορφολογικό παράδειγμα των ουδ. ουσ. σε -ι- (λ.χ. *χέρι)* οδήγησε στην ορθογράφησή του με -ι-·πβ. κ. φιλί (αντί *φιλεί* < φίλε Γν)].

γενιά κ. **γενεά** (η) **1**. οι άνθρωποι που έχουν κοινή οικογενειακή καταγωγή: *αριστοκρατική* | *αρχοντική* | *βασιλική* | *εκλεκτή* | *ένδοξη* | *καταραμένη* | *ξεπεσμένη* | *υπερήφανη* | *ταπεινή* ~ ΣΥΝ. σόι· ΦΡ. ***δεύτερη* | *τρίτη γενιά*** (i) τα εγγόνια | τα δισέγγονα: η *δεύτερη γενιά των Ελλήνων τής Αμερικής* (ii) (στην τεχνολογία) μηχανήματα (Η/Υ, αυτοκίνητα κ.ά.) νεότερης ή παλαιότερης τεχνολογίας: *κυκλοφόρησαν οι ΗΙ Υ τρίτης γενιάς* 2. οι άνθρωποι που έχουν γεννηθεί την ίδια χρονική περίοδο και σε γενικές γραμμές έχουν ζήσει τα ίδια ιστορικά γεγονότα: η ~ *τού '501 τού Πολυτεχνείου* || *η επαναστατικότητα τής ~ τού '601*| *διαφορετική* | *ελπιδοφόρα* | *νέα* | *χαμένη* ~ || η *(λογοτεχνική) ~ τού '30* (Σεφέρης, Θεοτοκάς, Καραντώνης κ.ά.) || *οι παραδόσεις τού λαού περνούν από ~ σε ~* | *από τη μια* - στην ~ 3. χρονική περίοδος τριάντα περίπου χρόνων, όσο χρειάζεται δηλ. για να διαδεχθούν τα παιδιά τους γονείς τους στην ενεργό δράση: *πέρασαν τρεις ~ και η ιστορία δεν ξεχάστηκε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γενεά* (βλ.λ.)].

γενικά επίρρ. **1.** χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν λεπτομέρειες ή εξαιρέσεις, σύμφωνα με τα πιο βασικά σημεία: ~ *κοιμάμαι νωρίς· χθες έτυχε να κοιμηθώ μετά τα μεσάνυχτα* || ~ δεν *διαφωνώ- έχω μόνο ορισμένες επιφυλάξεις* || *βλέπω ένα θέμα* ~ (όχι στις λεπτομέρειες του) ΣΥΝ. σε γενικές γραμμές 2. σε σχέση με το σύνολο, με όλους: ~ *αποδεκτό* (αποδεκτό από όλους) || -Σου *αρέσουν τα τριαντάφυλλα;* — τα *λουλούδια μού αρέσουν πολύ* 3. όχι συγκεκριμένα, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν μεμονωμένες περιπτώσεις: ~ *μιλάω- δεν έχω κανένα συγκεκριμένο πρόσωπο στον νου μου* || ~ κι *αόριστα.* Επίσης γενικώς [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*

γενίκευση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το να γενικεύει κανείς, να θεωρεί (κάτι που παρατηρείται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις) ως γενικό, καθολικό γνώρισμα (όλων των αντίστοιχων περιπτώσεων): μην *κάνεις γενικεύσεις- δεν εξελίσσονται τα πάντα με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιπτώσεις* || το να λες ότι *όλοι οι άντρες είναι ίδιοι κρίνοντας από μια-δυο περιπτώσεις αποτελεί αφελή* ~ 2. η επέκταση: η ~ *τού πολέμου* | *τής συζήτησης* 3. λειτουργία τής νόησης η οποία μαζί με την αφαίρεση οδηγεί στην εύρεση κοινών γνωρισμάτων σε έναν γνωστικό τομέα σχηματίζοντας έτσι έννοιες, θεωρίες, νόμους, αρχές κ.λπ. — γενικευτικός, -ή, -ό [1862], γενικευτικ-ά /-ως επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. généralisation].

γενικεύω ρ. μετβ. [1837] {γενίκευ-σα, -τηκα | -θηκα, -μένος} **1**. θεωρώ (κάτι) που παρατηρείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ως καθολικό χαρακτηριστικό όλων των αντίστοιχων καταστάσεων: μη *γενικεύεις- ό,τι ισχύει για σένα δεν ισχύει για όλους!* ΑΝΤ. ειδικεύω, εξειδικεύω 2. επεκτείνω: η *συζήτηση* | *ο πόλεμος γενικεύτηκε* ΣΥΝ. διευρύνω ΑΝΤ. περιορίζω **3**. (μτχ. ***γενικευμένος,*** *-η, -ο)* αυτός που έχει γενικευτεί, που έχει επεκταθεί παντού: ~ *σύγκρουση* | *πόλεμος σε ολόκληρη την περιοχή.* — **γενικεύσιμος**, -η, -ο [1889]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. généraliser].

γενικολογία (η) {γενικολογιών} λόγος που περιέχει γενικότητες, που δεν αναφέρεται σε κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: η *απάντηση του ήταν γεμάτη γενικολογίες.*

γενικολόγος, -η, -ο αυτός που περιέχει γενικολογίες: ~ *απάντηση* ΑΝΤ. συγκεκριμένος, σαφής. — **γενικόλογα)** ρ. {-είς...}.

γενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ισχύει για όλες τις σχετικές περιπτώσεις, αυτός που αναφέρεται σε όλους: ~ *κανόνας* | *αίτημα* | *χαρακτηριστικά* | *αναστάτωση* | *εικόνα* | *διάλυση* | *πτώση τιμών* | *αμνηστία* | *πρόσταγμα* | *εποπτεία* ΣΥΝ. καθολικός, κοινός, οικουμενικός ΑΝΤ. ειδικός, μερικός 2. αυτός που σχετίζεται με το σύνολο ομάδας: το ~ *συμφέρον* || ~ *επιστράτευση* | *απεργία* 3. αυτός που δεν δίνεται με λεπτομέρειες, αυτός που αναφέρεται στα πιο βασικά: σε ~ *γραμμές περάσαμε καλά* || του *έδωσε το ~ σχεδιάγραμμα για τις εργασίες* 4. αυτός που στερείται σαφήνειας: έχω *απλώς - εικόνα τής κατάστασης* ΣΥΝ. ασαφής, αόριστος ΑΝΤ. λεπτομερής, συγκεκριμένος · **5.** (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι υπεύθυνος για τη συνολική λειτουργία εργασιακού ή άλλου οργανωμένου χώρου: ~ *διευθυντής* | *γραμματέας* (β) ***Γενικός*** (ο) ο γενικός διευθυντής ή ο γενικός γραμματέας · **6**. ΓΛΩΣΣ. *γενική* (η) η πτώση των ονομάτων, η οποία χρησιμοποιείται κατεξοχήν για να δηλώσει διάφορα είδη σχέσεων μεταξύ ονομάτων, όπως την κτήση (~ *κτητική:* η τσάντα τής *Όλγας),* την προέλευση (~ τής *προέλευσης: τσάι Κεϋλάνης),* την αναφορά (~ τής *αναφοράς* (τα προβλήματα τής *κυκλοφορίας)* κ.ά., καθώς και το έμμεσο αντικείμενο (δίνω *τού Γιάννη* το ποτήρι) και, σπα\ΙΟτερα, το άμεσο αντικείμενο (της *μοιάζει, μου* χαμογέλασε). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικος, χοντρικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γένος.* Η λ. δήλωνε αρχικώς αυτόν που αναφέρεται στο *γένος,* που συγκεντρώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τού γένους. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. Η *γενική* πτώση ονομάστηκε έτσι πιθ. επειδή δηλώνει μεταξύ άλλων το γένος. Κατ' άλλη άποψη, η ονομασία της οφείλεται στο ότι παρέχει το θέμα τής λ., από όπου σχηματίζονται όλα τα παράγωγα. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. genitive, γερμ. Genitiv κ.ά., μέσω τού λατ. genitivus, εσφαλμ. απόδοση αντί τού ορθοτ. generalis].

γενικότητα (η) {γενικοτήτων} 1. η αναφορά στο σύνολο, το να είναι κάτι γενικό: η ~ *τού θέματος* | *τού ζητήματος* ΣΥΝ. καθολικότητα 2. (συνεκδ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, συγκεκριμένης αναφοράς (σε κάτι): *μου απάντησε με γενικότητες και αοριστολογίες* ΣΥΝ. ασάφεια ΑΝΤ. σαφήνεια. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. généralité].

γενίτσαρος (ο) {γενιτσάρων} **1**. ΙΣΤ. εξισλαμισμένος διά τής βίας χριστιανός, που εκπαιδευόταν για να γίνει στρατιώτης τού τουρκικού πεζικού κατά την Τουρκοκρατία 2. (μτφ.) άγριος διώκτης ή φανατικός αντίπαλος αυτών από τους οποίους προέρχεται. — γενιτσα-ρισμός (ο). [ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. yeniçeri «νέος στρατός»].

γέννα (η) {δύσχρ. γεννών} 1. η διαδικασία με την οποία έρχεται στη ζωή, γεννιέται ένας νέος οργανισμός: *εύκολη* | *κανονική* | *πρόωρη* | *πρώτη* | *φυσιολογική* ~ ΣΥΝ. γέννηση, τοκετός 2. (συνεκδ.) το παιδί, ο γόνος: ~ *σου είναι, φρόντισε το* ΣΥΝ. γέννημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ.* [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. υποχωρητικός σχηματισμός < **γεν-νά-ω* (όπου το -να- αποτελεί πρόσφυμα, πβ. *δάμ-νη-μι* «δαμάζω»). Βλ. κ. *γεννώ, γενναίος].*

Γεννάδιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. *ο Σχολάριος* (1405-1472)· ο πρώτος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετά την Άλωση, ενάντιος τής ενώσεως Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας και συγγραφέας πολλών έργων ρητορικών, φιλοσοφικών, θεολογικών 3. όνομα αρχιεπισκόπων, μητροπολιτών, κληρικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *γεννάδας* «ευγενής - γενναιόδωρος» (δωρ. τ.) < *γέννα* (βλ.λ.)].

γενναιοδωρία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} **1**. η προθυμία να προσφέρει κανείς απλόχερα, χωρίς υπολογισμούς ή φειδώ: η ~ *του μας συγκίνησε* ΑΝΤ. τσιγγουνιά 2. η διάθεση προσφοράς, βοήθειας προς τους άλλους: η ~ των *αισθημάτων του* | *τής ψυχής του.*

γενναιόδωρος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι πρόθυμος να προσφέρει ή που προσφέρεται απλόχερα: ~ *άνθρωπος* | *δωρεά* | *προσφορά* ΣΥΝ. ανοιχτοχέρης, χουβαρντάς ΑΝΤ. τσιγγούνης, μίζερος. — γενναι-**όδωρα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. généreux].

γενναιόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει θαρραλέα ψυχή, γενναίο φρόνημα: - *παλληκάρι* | *πολεμιστής* | *αγωνιστής* ΣΥΝ. γενναίος, παλληκαρήσιος ΑΝΤ. δειλός, λιγόψυχος.

γενναίος, -α, -ο **1**. αυτός που τον χαρακτηρίζει το θάρρος: ~ ψυχή | *στρατιώτης* | *στάση* | *απόφαση* | *μέτρα* ΣΥΝ. θαρραλέος, ανδρείος, εύ-ψυχος ΑΝΤ. δειλός · 2. αυτός που παρέχεται σε μεγάλη ποσότητα: ~ *αμοιβή* | *χρηματοδότηση* | *αύξηση* ΣΥΝ. πλουσιοπάροχος ΑΝΤ. πενι-

χρός. — γενναί-α | **-ως** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ, ειλικρινά.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γενναίος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < γεννα-Γος < *γέννα.* Η λ. προσδιόριζε αρχικώς εκείνον που φέρει τα γνωρίσματα τού γένους του· πβ. Αριστοτ. *Ζώων Ἱστορία* 488b 19: *ευγενές μεν έστι το εξ αγαθού γένους, γενναίον* δε τό μή *εξιστάμενον* (= που δεν απομακρύνεται, δεν αποκλίνει) εκ *της αύτοϋ φύσεως.* Βλ. κ. *γέννα, γεννώ].*

γενναιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού γενναίου, η θαρραλέα στάση, το ψυχικό σθένος: η ~ των *πολεμιστών* ΣΥΝ. ανδρεία, παλληκαριά ANT. δειλία.

γενναιόφρων, -ων, -ον {γενναιόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων) (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευγενές φρόνημα, που επιδεικνύει μεγαλοψυχία, ανωτερότητα: *αποδείχθηκε - απέναντι στους αντιπάλους του* ΣΥΝ. μεγαλόψυχος, γενναιόψυχος ANT. μικρόψυχος, μικροπρεπής. — γενναιοφρόνως επίρρ. [1858], γενναιοφροσύνη (η) [1858]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γενναίος* + *-φρων,* μεταπτωτ. βαθμ. τής λ. φρήν, *φρενός,* πβ. *ἀ-φρων, ταπεινό-φρων,* σώ-φρωνκ.ά.].

γενναιόψυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, θάρρος ψυχής: ~ στάση ΣΥΝ. γενναίος, ανδρείος ANT. μικρόψυχος, δειλός, φοβητσιάρης. — γενναιοψυχία (η) [1871].

γέννημα (το) [αρχ.] {γεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ό,τι έχει γεννηθεί ή δημιουργηθεί: ~ τής *φαντασίας του* ΣΥΝ. προϊόν, πλάσμα, αποκύημα, δημιούργημα **2.** ο γόνος, το τέκνο· ΦΡ. ***γέννημα (και) θρέμμα*** βλ. λ. *θρέμμα* 3. (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) ό,τι παράγει η γη, κυρ. τα σιτηρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ.*

γέννηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) 1. ο ερχομός στη ζωή ενός νέου οργανισμού, η γέννα: *οι ~ ξεπέρασαν φέτος τους θανάτους || έλεγχος των - για την καταπολέμηση τού υπερπληθυσμού* (βλ. κ. λ. *μαλθουσιανισμός)* || έτος | *τόπος* | *ημερομηνία* | *χρονολογία γεννήσεως* || (ειδικότ. για τα θεία πρόσωπα) η ~ *τού Κυρίου* | *τής Θεοτόκου* || η *θεία - 2.* (με κεφ.) (α) εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Γέννηση τού Ιησού Χριστού (β) (συνεκδ.) ναός αφιερωμένος στη Γέννηση τού Κυρίου 3. (συνεκδ.-με κεφ.) (η) τα Χριστούγεννα: *τροπάρια τής Γεννήσεως* 4. (μτφ.) η εμφάνιση καινούργιου πράγματος: η ~ τού *ναζισμού στην Ευρώπη* || η ~ μιας *νέας καλλιτεχνικής τάσης* || η ~ ενός *έθνους.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

γεννησιμιό (το) (λαϊκ.) η γέννηση· στη ΦΡ. ***από γεννησιμιού*** *από* τη στιγμή που γεννήθηκε, εκ γενετής: *είναι τυφλός ~ του.* [ΕΤΥΜ. < **γεννησιμ-αίος* < αρχ. *γέννησις,* πβ. κ. *αναδεξίμιος].*

γεννητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής και γέννησης ενός είδους: ~ *αδένες* | *όργανα* | *μόρια* | *ορμόνες* | *σύστημα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γεννώ,* ο όρ. *γεννητικά όργανα* είναι ελληνογενής (< γαλλ. organes génitaux), ενώ ο όρ. *γεννητικές ορμόνες* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. hormones sexuelles), ο όρ. *γεννητικό σύστημα* είναι απόδ. τού γαλλ. appareil génital (de l'homme)].

γεννητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} 1. η δυνατότητα ενός είδους να αναπαράγεται · 2. ο αριθμός γεννήσεων (σε περιοχή ή χώρα): *απογοητευτική* | *χαμηλή* | *υψηλή* ~. [ΕΤΥΜ. ο δημογραφικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. natalité].

γεννήτορας (ο) {γεννητόρων} αυτός που γεννά, που δημιουργεί νέα ζωή, ο γονέας. Επίσης (αρχαιοπρ.) Γεννήτωρ [αρχ.] {γεννήτορος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γεννήτωρ, -ορός* < *γεννώ}.*

γεννητούρια (τα) {χωρ. γεν.) (λαϊκ.-εκφραστ.) η γέννηση: *είχαμε ~ χθες· η αδελφή μου έκανε γιο!* ΣΥΝ. γέννα, τοκετός. [ΕΤΥΜ μεσν. < **γεννητήρια* < αρχ. *γεννώ].*

γεννήτρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτή που γεννά, η μητέρας ~ *γη* (βλ. λ. *γεννήτορας).*

γεννήτρια (η) {γεννητριών} μηχανή που μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική: ~ *παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος* | *χαρακτήρων* (που παράγει και τυπώνει γράμματα | χαρακτήρες σε φιλμ). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. génératrice].

γεννοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γεννοβολάς... | γεννοβόλησα) (εκφραστ.) γεννώ συνέχεια παιδιά. — γεννοβόλημα (το). [ΕΤΥΜ. < *γεννώ* + -βολώ < βολή, πβ. ρ. *βάλλω].*

γεννοφάσκια (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) τα πανιά με τα οποία τυλίγουν τα μωρά μόλις γεννηθούν ΣΥΝ. σπάργανα, φασκιές· ΦΡ. *από τα γεννοφάσκια του* από πολύ μικρή ηλικία, από τότε που γεννήθηκε: τον *ξέρω ~.*

γεννώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γεννάς... | γέν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. φέρω στον κόσμο (νέο οργανισμό): ~ *παιδιά || η κότα γεννάει αβγά* ΣΥΝ. τίκτω· ΦΡ. (α) **ο *άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει*** ο άνδρας γονιμοποιεί και η γυναίκα φέρει στον κόσμο το παιδί (β) (εμφατ.) όπως ***τον | τη γέννησε η μάννα του | της*** γυμνός, χωρίς ρούχα: *στάθηκε μπροστά του γυμνή, όπως τη γέννησε η μάννα της* (γ) (μτφ.) ***έχω γεννήσει (κάποιον)*** καταλαβαίνω πάρα πολύ καλά (κάποιον): *ξέρω πού το πας- σ' έχω γεννήσει εγώ!* (δ) (μτφ.) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** βλ. λ. *κότα 2.* (μτφ.) κάνω (κάτι) να υπάρξει, δημιουργώ, προκαλώ: η *φτώχια γεννά γκρίνια || η στάση του μου γεννά υποψίες* 3. (ειδικότ.) συλλαμβάνω νοητικά- παράγω με τη σκέψη (κάτι νέο): *το μυαλό του γεννά έξυπνες ιδέες* ΣΥΝ. δημιουργώ, επινοώ- (μεσοπαθ. ***γεννιέμαι)*** 4. έρχομαι στον κόσμο, αποκτώ υπόσταση: ο *Ν. Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο στις 18 Φεβρουαρίου 1883*| ~ με *καισαρική τομή || γεννήθηκε με ένα ανατομικό πρόβλημα* 5. (μτφ.) προκύπτω: τα *κράτη που γεννήθηκαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης* || τα *προβλήματα που γεννήθηκαν με την επανεμφάνιση τού εθνικισμού* ΣΥΝ. δημιουργούμαι 6. είμαι από τη φύση μου: *γεννιέσαι έξυπνος· δεν γίνεσαι.* **7**. (μτχ. ***γεννημένος,*** *-η, -ο)* (α) αυτός που έχει έμφυτη συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα: ~ *μουσικός* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει σε μεγάλο βαθμό συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα, πολύ επιδέξιος: ~ *απατεώνας* || ~ να *γοητεύει* (γ) αυτός που από τη φύση του (φαίνεται να) προορίζεται για κάτι: ~ να *χάνει* (αυτός που διαρκώς χάνει) || ~ νικητής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *γεννώ (-άω),* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **γεν-να-ω* (όπου το -νϋ- αποτελεί πρόσφυμα, πβ. *δάμ-νη-μι* «δαμάζω») < *γέννα* < I.E. *gen-, που απαντά και στη λ. *γέν-ος. Βλ.* κ. *γέννα, γενναίος].*

γεννώ - γίνομαι - τίκτω. Υπάρχει ετυμολογική σχέση ανάμεσα στη ρίζα τού ουσιαστικού **γέν-ος** *(έ-γεν-όμην, γί-γν-ομαι* > **γί-ν-ομαι)** και στο ρήμα γεννώ, που με εξαίρεση το -νν- φαίνεται να έχουν μορφολογική και σημασιολογική σχέση; Βάση τού όλου συστήματος πρέπει να είναι η ρίζα γεν-. Από το γενεά προήλθε πιθ. η εξής εξέλιξη: *γενεα-ιος > γενναίος (ο διπλασιασμός τού -νν- από συμφωνική προφορά τού *-ε-) > γέννα > γεννώ. Ίσως να σχηματίστηκε και *γεν-νά-ω, όπως δαμ-νά-ω | δάμνημι* «δαμάζω» ή ακόμη να πρόκειται για εκφραστικό διπλασιασμό τού -ν- (γεν- > *γενν-).* Οπωσδήποτε, ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους επήλθε ορθογραφική σύγχυση ανάμεσα στους δύο σχηματισμούς: *γέννημα* και *γένημα, εγενήθην* και *εγεννήθην* κ.λπ. Κανονικά με -νν- γράφεται ό,τι προέρχεται από το *γεννώ* και με -ν- ό,τι προκύπτει από το *γί(γ)νομαι - γένος.*

γεννώ - τίκτω. Αρχικά (στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα) γινόταν διάκριση στη χρήση των δύο ρημάτων. Το τίκτω χρησιμοποιόταν για τις γυναίκες *(Η κ. Γεωργίου* ***έτεκε*** *χθες άρρεν).* ενώ το γεννώ για τους άνδρες (ο *πατέρας του* **ενέννησε** *δύο παιδιά που δεν ζουν σήμερα).* Σήμερα η χρήση τού *τίκτω* έχει σχεδόν εκλείψει, χρησιμοποιείται δε το *γεννώ* και για τις δύο περιπτώσεις.

Γένοβα κ. Γένουα [μεσν.] (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Ιταλίας. **— Γενοβέζος** κ. Γενουάτης (ο), **Γενοβέζα** κ. Γενουάτισσα (η), **γενοβέζικος,** -η, -ο κ. **γενουάτικος**

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Γένουα* | *Γένουβα* < ιταλ. Genoa | Genova (παλαιότ. Genua), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε I.E. *gen- «κάμπτω, λυγίζω»].

γενοκτονία (η) {γενοκτονιών} η προσχεδιασμένη, συστηματική και ολοκληρωτική εξόντωση φυλής ή έθνους: η ~ των Αρμενίων *από τους Τούρκους* || η ~ των *Εβραίων από τους Ναζί.* [ΕΤΥΜ. < *γένος* + *-κτονία* < *κτείνω* «φονεύω»].

γένο**μαι** ρ. → γίνομαι

ΓΕΝ.Ο.ΠΠ.-Δ.Ε.Η. (η) Γενική Ομοσπονδία Προσωπικού - Δ.Ε.Η.

γένος (το) {γέν-ους | -η, -ών} 1. η οικογενειακή καταγωγή: *βασιλικό | ένδοξο* ~ ΣΥΝ. σόι, γενιά, καταγωγή 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή καταγωγή: *ελληνικό* ~ (έθνος) **3**. (ειδικότ.) ***Γένος*** (το) η φυλή των Ελλήνων: η *μεγάλη τού Γένους Σχολή* (βλ. λ. *σχολή)* || *οι αγώνες | οι θυσίες | οι διδάσκαλοι τού* ~ ΣΥΝ. ελληνισμός 4. κατηγορία ανθρώπων που μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό: *το ~ των εμπόρων | των ποιητών* ΣΥΝ. (κακόσ.) σινάφι 5. ΒΙΟΛ. κατηγορία για την ταξινόμηση των ζωντανών οργανισμών, υποδιαίρεση τής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα όμοια ή συγγενικά είδη: το *ανθρώπινο ~ || το γιασεμί (γιάσμινον το φαρμακευτικόν) είναι είδος φυτού που ανήκει στο ~ Γιάσμινον (Jasminum)* **6**. ΓΛΩΣΣ. (α) ***γραμματικό γένος*** γραμματική υποκατηγορία τού ονόματος (ουσιαστικών, επιθέτων, άρθρων, μετοχών, αντωνυμιών) βάσει τής οποίας τα ονόματα διακρίνονται μορφολογικώς σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα: η λέξη *«τοίχος» είναι αρσενικού γένους, η λέξη «αυλή» θηλυκού γένους και η λέξη «μολύβι» ουδετέρου γένους* (β) ***φυσικό γένος*** διάκριση φύλου που υπάρχει μόνο στα έμψυχα ονόματα, τα οποία διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά) **7**. ΦΙΛΟΣ, (α) ***έννοια γένους*** κάθε ευρύτερη έννοια σε σχέση με τις στενότερες, τις οποίες περιέχει στο πλάτος της (β) ***προσεχές γένος*** βλ. λ. *προσεχής* · ΦΡ. **εν *γένει*** γενικά, συνολικά: η ~ *απόδοση του στα μαθήματα είναι ικανοποιητική.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *gen-, πβ. σανσκρ. jânas, λατ. genus, γαλλ. genre, ισπ. genero, hermano «αδελφός» (< λατ. germanus), γοτθ. kuni, αγγλ. kind «είδος», kin «φυλή», γερμ. Kind «παιδί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γένε-σις (-η), γενε-ά, γενέ-θλιος, γεν-νώ, γεν-ναιος, γεν-ικός, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γνή-σιος, νεο-γνό(ν)].*

γένος φυσικό - γένος γραμματικό. Κύριο χαρακτηριστικό των ονομάτων τής Ελληνικής (ουσιαστικών, επιθέτων, άρθρων και επιθετικών αντωνυμιών) είναι ότι προσδιορίζονται ως προς το γένος. Υπάρχουν δύο είδη γένους: το φυσικό γένος (sexus) και το γραμματικό γένος (genus). Διάκριση φυσικού γένους υπάρχει μόνο στα έμψυχα ονόματα, τα οποία και διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά): *πατέρας - μητέρα, άντρας - γυναίκα, γυιος - κόρη, θείος - θεία, διευθυντής - διευθύντρια, σκύλος - σκύλα, λέοντας - λέαινα, βασιλιάς - βασίλισσα, φιλόλογος (ο) - φιλόλογος (η), επιστάτης - επιστάτισσα, δικηγόρος (ο) - δικηγορίναΙδικηγόρος (η).* Προκειμένου για τα άψυχα ονόματα, ισχύει η διάκριση γραμματικού γένους, η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα. Λέμε ο *ουρανός, η θάλασσα, το δέντρο· ο πίνακας, η πόρτα, το παράθυρο· ο κήπος, η αυλή, το σπίτι· ο μήνας, η μέρα, το λεπτό' ο θόρυβος, η σιωπή, το άγχος· ο θώρακας, η καρδιά, το αίμα- ο χαρακτήρας, η αγάπη, το μίσος· ο γενναίος, η γενναία, το γενναίο- ο καλός, η καλή, το καλό* κ.ο.κ. Η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα είναι εγγενής στα άψυχα ονόματα (ενυπάρχει σε αυτά, όντας συμβατικά προκαθορισμένη), δεν παίζει δε κανέναν άλλο ρόλο από το να διευκολύνει τη συμφωνία των συντακτικών όρων μέσα στην πρόταση: συμφωνία προσδιορισμού και ονόματος (ο *νέος διευθυντής - η νέα εφημερίδα - το νέο φάρμακο· αυτός ο πίνακας - εκείνη η μέρα - το δικό του σπίτι· χρήσιμες πληροφορίες -*

γρήγορα αυτοκίνητα - αυστηρούς νόμους - εκείνες τις δύσκολες εποχές - αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους κ.λπ.).

γενότυπος (ο) → γονότυπος
Γένουα (η) → Γένοβα
γεντιανή (η) ποώδες φυτό **με** άνθη κίτρινα, γαλάζια ή πορφυρά, που φυτρώνει σε ορεινές περιοχές και έχει φαρμακευτικές ιδιότητες. [ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ηρόδοτο). Οι αρχαίοι πίστευαν ότι το φυτό οφείλει την ονομασία του στον βασιλιά τής Ιλλυρίας *Γένθιο,* αφού ευδοκιμούσε κυρ. στις Άλπεις. **Η** άποψη αυτή δεν στερείται βάσεως].
γενώ (να/θα) ρ. → γίνομαι
γένωμα (το) {γενώματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το γονιδίωμα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Genom < gen- (< αρχ. *γένος)* + -om (< επίθημα *-ώμα)]*.
γεράζω ρ. → γερνώ
Γεραίρω ρ. μετβ. (λόγ.-σπάν.) αποδίδω τιμές σε (κάποιον): *κάθε γενεά γεραίρει τους αγωνιστές που έχυσαν το αίμα τους για την ελευθερία τής χώρας* ΣΥΝ. δοξάζω, τιμώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **γεράρ-jω,* βλ. κ. *γεραρός].*
γερακάρης (ο) {γερακάρηδες} ο εκγυμναστής γερακιών για το κυνήγι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἱερακάριος* < αρχ. *ἱέραξ* «γεράκι»].
γέρακας (ο) → γεράκι
γεράκι (το) {γερακ-ιού | -ιών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. το θηλ. πτηνό) **1.** αρπακτικό πουλί **με** κοντό γαμψό ράμφος, μακριές μυτερές φτερούγες και μακριά γαμψά νύχια: *κυνήγι με* - 2. (μτφ.) ο κρατικός αξιωματούχος που είναι υπέρ τής φιλοπόλεμης πολιτικής. Επίσης **γέρακας** (ο), γερακίνα (η) [μεσν.]. — γερακήσιος, -ια, -ιο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γεράκων* < μτγν. **ἱεράκιον,* υποκ. τού αρχ. *ἱέραξ* | *ἴρηξ* < **FipOtK-ç,* που ίσως συνδ. με το ρ. (Ε)ίεμαι «εξορμώ, ρίχνομαι», ο τ. *ἱέραξ* (με δασεία και -έ-) πιθ. οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού *ιερός.* Η χρησιμοποίηση από παλιά των γερακιών στο κυνήγι και η απεικόνιση τους στα διακριτικά των στρατιωτικών στολών οδήγησε στη ση_μ. τού «φιλοπόλεμου αξιωματούχου»].
γεραλέος, -α, -ο → γηραλέος
γεράματα (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ.) η γεροντική ηλικία: *βαθιά* | *έρημα* | *μαύρα* — ΦΡ. (α) (**με**) ***παίρνουν τα γεράματα*** φθάνω στη γεροντική ηλικία ή γίνομαι ανήμπορος (β) ***καλά γεράματα!*** ευχετ. για ήσυχα γηρατειά και με τα λιγότερα, κατά το δυνατόν, προβλήματα (γ) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** για κάποιον που σε μεγάλη ηλικία χρειάζεται να αλλάξει συνήθειες και τρόπο ζωής ή αποφασίζει να μορφωθεί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γηράματα,* πληθ. τού *γήραμα* < αρχ. *γηρώ (-άω)* «γερνώ» < *γήρας].*
Γεράνεια (τα) [αρχ.] {Γερανείων} όρος τής ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ των νομών Αττικής και Κορινθίας.
γεράνι (το) {γεραν-ιού | -ιών} ποώδες φυτό με ποικιλόμορφα φύλλα και διάφορες χρωματικές αποχρώσεις τού άνθους του (ροζ, κόκκινα, λευκά), ο καρπός τού οποίου μοιάζει με το ράμφος τού πτηνού γερανός και καλλιεργείται σε κήπους και γλάστρες ως καλλωπιστικό ΣΥΝ. πελαργόνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γεράνιον* < αρχ. *γερανός,* επειδή ο καρπός τού φυτού μοιάζει **με** το ράμφος τού γερανού].
γερανογέφυρα (η) {δύσχρ. γερανογεφυρών} ανυψωτική και μεταφορική συσκευή που μπορεί να μετακινεί βαριά αντικείμενα οριζοντίως και καθέτως στις ακμές υποθετικού παραλληλεπιπέδου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Kranbrücke].
γερανός (ο) **1**. μεγάλο υδρόβιο αποδημητικό πουλί **με** μακριά πόδια, μακρύ ράμφος και λαιμό · **2.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανύψωση και μετακίνηση βαρέων αντικειμένων, ενώ αυτά αιωρούνται από ειδικό άγκιστρο (βίντσι) ΣΥΝ. βαρούλκο- (συνεκδ.) **3.** το όχημα που περιλαμβάνει και μεταφέρει το παραπάνω μηχάνημα: *ο ~ τής Τροχαίας σήκωσε τα αυτοκίνητα που είχαν σταθμεύσει παράνομα* 4. μηχάνημα που χρησιμοποιείται από τις πυροσβεστικές αντλίες για την εκτόξευση από ψηλά ποσοτήτων νερού πάνω στη φωτιά. — (υποκ.) **γερανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γερανός*< I.E. *ger- «κραυγάζω», πβ. σανσκρ. jâratê «θορυβεί», λατ. grus «γερανός», γαλλ. grue, αγγλ. crane, crow «κουρούνα, κράζω», γερμ. Kran «γερανός», krähen «κραυγάζω» κ.ά. Η ονομασία προσδιορίζει και το ανυψωτικό μηχάνημα λόγω τής ομοιότητας τού βραχίονα του με το ράμφος τού πτηνού].
γερανοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που μεταφέρει γερανό (σημ. 2**) 2**. ***γερανοφόρο*** (το) το όχημα που μεταφέρει γερανό.
Γεραρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που αξίζει τον σεβασμό: *οι καθηγητές τής γεραράς των Φιλοσόφων Σχολής* ΣΥΝ. αξιοσέβαστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γεράρ,* παράλλ. τ. τού ουσ. *γέρας* (βλ.λ.)].
γέρας (το) (γέρα-ος κ. -ως | χωρ. γεν. κ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το βραβείο, το έπαθλο: *πολύτιμο ~ για την προσφορά του στο έθνος* ΣΥΝ. αριστείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ger- «γηράσκω, ωριμάζω», πβ. σανσκρ. jiryati «γερνάει, εξασθενεί», αρχ. σλαβ. zirëti «ωριμάζω», γερμ. kerl «ανθρωπάκος», αγγλ. churl «γεωργός, αγροίκος». Ομόρρ. *γέρ-ων (-ος), γερ-αρός, γήρ-ας, γραία* κ.ά. Εκτός από τη σημ. τής μεγάλης ηλικίας, η λ. *γέρας* περιέγραψε επίσης και την τιμητική θέση που επιφυλασσόταν στους ηλικιωμένους. **Η** σημ. «αριστείο, έπαθλο» είναι ήδη ομηρική].
Γεράσιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: Αγιος *~ ο νέος ασκητής ο εν Κεφαλληνία* 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ < μεσν. *Γεράσιμος* «τιμημένος, βραβευμένος» < αρχ. *γέρας* «αριστείο, έπαθλο»].
Γερασιμούλα (η) γυναικείο όνομα.
γερατειά (τα) → γηρατειά
γέρικος, -η, -ο (όχι για πρόσ.) **1.** αυτός που έχει γεράσει, που είναι μεγάλης ηλικίας: *~ ζώο* | *πλάτανος* ΣΥΝ. γηραλέος 2. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής προχωρημένης ηλικίας, αυτός πάνω στον οποίο φαίνονται τα σημάδια τού χρόνου: *~ δέρμα* | *πρόσωπο.*
γέρμα (το) {γέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λογοτ.) η δύση τού ηλίου, το ηλιοβασίλεμα ΑΝΤ. χάραμα. [ΕΤΥΜ. < *γέρνω}.*
γερμαναράς (ο) {γερμαναράδες} (μειωτ.) ο Γερμανός.
Γερμανία (η) (γερμ. Bundesrepublik Deutschland = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας) ομοσπονδιακό κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Βερολίνο, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το γερμανικό μάρκο (2002: ευρώ). — Γερμανός (ο) [μτγν.], **Γερμανίδα** (η), **γερμανικός,** -ή, -ό (βλ.λ.), Γερμανικά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Germania < Germani «Γερμανοί», κελτ. προελ. (συνδ. με σανσκρ. gharmâ- «θερμός») και ίσως οφείλεται στην προέλευση των Κελτών (που πρώτοι κατέκτησαν τα σημερινά γερμ. εδάφη) από περιοχές με θερμά κλίματα. Έχει επίσης προταθεί η αναγωγή σε κελτ. λ. με τη σημ. «γειτονικοί λαοί» (πβ. αρχ. ιρλ. gair «γείτονας» + maon «λαός») ή ακόμη και στις αρχ. γερμ. λ. geri «ακόντιο», man «άνθρωπος». Η γερμ. ονομασία Deutschland «χώρα των Γερμανών» προέρχεται από το εθνωνύμιο Deutsche(r) «Γερμανός» < επίθ. deutsch (πβ. ελλην. *Τεύτων)* < μέσ. γερμ. diutsch < αρχ. γερμ. diot «λαός» και χρησιμοποιείται ήδη από τον 12ο αι.]
γερμανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Γερμανία ή τους Γερμανούς: *~ γλώσσα* | *πόλη* | *αυτοκίνητο* | *ενοποίηση* || *~ κατοχή* (η περίοδος 1941-44, κατά την οποία η Ελλάδα ήταν υπό την κατοχή των Γερμανών) 2. αυτός που χαρακτηρίζει τους Γερμανούς: *~ πειθαρχία* | *ακρίβεια* | *οργάνωση-* ΦΡ. (αργκό) ΣΤΡΑΤ. ***γερμανικό νούμερο*** η βάρδια σκοπού ή θαλαμοφύλακα στις δυσκολότερες ώρες (2-4 π.μ.) · **3**. ΓΛΩΣΣ. ***γερμανικές γλώσσες*** κλάδος των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την Αγγλική, τη Γερμανική, την Ολλανδική/Φλαμανδική, τα Αφρικάανς, τις σκανδιναβικές γλώσσες (Δανική, Νορβηγική, Σουηδική, Ισλανδική), τη Φριζική, καθώς και νεκρές γλώσσες (π.χ. Γοτθική, Παλαιά Σαξονική κ.ά.) 4. ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα και την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο) αυτός που σχετίζεται με τους λαούς που μιλούσαν κάποια από τις γερμανικές γλώσσες: *~ φύλα* (π.χ. Βησιγότθοι, Οστρογότθοι, Βάνδαλοι κ.ά.).
γερμάνιο (το) [1887] {γερμανίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Gè) αργυρόγκριζου χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές κατασκευές λόγω των ιδιοτήτων του ως ημιαγωγού (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. Germanium, από το όνομα τής πατρίδας *(Γερμανία)* τού χημικού C. Winkler, ο οποίος πρώτος απομόνωσε και μελέτησε το στοιχείο αυτό].
γερμανοτσολιάς (ο) {γερμανοτσολιάδες} (κακόσ.) ο ταγματασφα-λίτης (βλ.λ.).
γερμανόφιλος, -η, -ο [1859] **1**. αυτός που θαυμάζει τη Γερμανία και τον πολιτισμό της **2**. (για πολιτικούς σε θέσεις εξουσίας) αυτός που εφαρμόζει πολιτική που εξυπηρετεί τα συμφέροντα τής Γερμανίας. — **γερμανοφιλία** (η) [1892].
γερμανόφωνος, -η, -ο → -φωνος
γερμάς (ο) -> γιαρμάς
γερνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γερνάς... | γέρασ-α, -μένος} ♦ (α-μετβ.) 1. γίνομαι γέρος: *γέρασε πριν (απ') την ώρα του* ΣΥΝ. με παίρνουν τα χρόνια **2**. (συνεκδ. για κράτη) παρουσιάζω πρόβλημα δημογραφικό, αυξάνεται ο αριθμός των ηλικιωμένων ατόμων με αντίστοιχη μείωση των γεννήσεων: η *Ελλάδα γερνάει τα τελευταία 50 χρόνια* • 3. γίνομαι παλιός και ξεπερασμένος, δεν συμβαδίζω με τις απαιτήσεις τής εποχής μου- κυρ. στη μτχ. ***γερασμένος,*** *-η, -ο: γερασμένες ιδέες || γερασμένη πολιτική* ΣΥΝ. παλιώνω ♦ 4. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μοιάζει και να αισθάνεται γέρος: «με *γέρασαν τα βάσανα, τής φυλακής οι πόνοι»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ.) **γεράζω**. — **γέρασμα** (το).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *γειρτός, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *(έ)γέρασα* < αρχ. *εγήρασα* (ρ. *γηράσκω,* βλ.λ.) κατά το σχήμα *ξέχασα - ξεχνώ, πέρασα - περνώ)*.
γέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έγειρα (να/θα γείρω), γερμένος} ♦ (αμετβ.) 1. παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω ή προς τα πλάγια: τα κλαδιά *γέρνουν από το βάρος τού χιονιού || έγειρε στο πλάι αναίσθητος* ΣΥΝ. κάμπτομαι, λυγίζω, σκύβω, κλίνω- ΦΡ. ***η πλάστιγγα | η ζυγαριά γέρνει υπέρ | προς το μέρος (κάποιου)*** η κατάσταση διαμορφώνεται ευνοϊκά για (κάποιον/κάτι) **2**. πέφτω για ύπνο, ξαπλώνω: *έγειρε και αποκοιμήθηκε* ΣΥΝ. πλαγιάζω, κατακλίνομαι, κοιμάμαι · 3 (ειδικότ. για τον ήλιο) πλησιάζω στη δύση μου, εξαφανίζομαι πίσω από τα βουνά: *περίμενε να γείρει πρώτα ο ήλιος* ΣΥΝ. δύω, βασιλεύω · 4. ακουμπώ (κάπου): *~ πάνω στο τραπέζι || έγειρε στον ώμο του* ♦ (μετβ.) 5. κάνω (κάτι) να πάρει κλίση προς τα κάτω ή προς τα πλάγια, αφήνω (κάτι) να πέσει προς τα κάτω: *γείρε το βαρέλι, για να αδειάσει* ΣΥΝ. κατεβάζω **6**. μισοκλείνω (κάτι που ήταν προηγουμένως ανοικτό): *γείρε λίγο το παράθυρο, γιατί κάνει κρύο* || η *πόρτα ήταν γερμένη*-ΦΡ. ***γέρνω το κεφάλι (μου)*** (i) κατακλίνομαι, πέφτω για ύπνο: *έγειρε το κεφάλι στο πλάι κι αποκοιμήθηκε* (ii) χαμηλώνω τα μάτια (από ντροπή): *μόλις συνειδητοποίησε το σφάλμα του, έγειρε το κεφάλι ντροπιασμένος* (iii) (μτφ.) υποκύπτω, υποτάσσομαι: δεν *έγειραν το κεφάλι στον κατακτητή.* — **γέρσιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *έγέρνω,* από τον αόρ. *έγειρα* τού αρχ. *εγείρω* κατά το σχήμα *έσπειρα - σπέρνω, έδειρα - δέρνω.* Η σημασιολ. μεταβολή «ανυψώνω» → «παρουσιάζω κλίση, πλαγιάζω» (ήδη μεσν.) ερμηνεύ-

εται από καταστάσεις στις οποίες οι δύο σημ. συνυπάρχουν, όπως συμβαίνει π.χ. **με** τις πλάστιγγες μιας ζυγαριάς].

γερο- κ. **γερό-** [μεσν.] **1**. λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: *γερο-Νι-κόλα, τού γερο-Παντελή* 2. λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος έχει χαρακτηριστικά γέρου, ηλικιωμένου άνδρα: *γερο-παράξενος, γε-ρο-γκρινιάρης, γερο-τσιφούτης, γερο-φαφούτης, γερο-καμπούρης, γε-ρο-σαλιάρης.*

γεροδεμένος, -η, -ο **1**. (κυρ.) αυτός που έχει αθλητική σωματική κατασκευή, εύρωστος, δυνατός: ~ σώμα ΣΥΝ. λεβεντόκορμος, ρωμαλέος **2**. (σπανιότ. για πράγμ.) αυτός που έχει δεθεί ή συναρμολογηθεί με στερεό τρόπο, που είναι δύσκολο να διαλυθεί ΣΥΝ. στερεός, γερός.

γεροδιάολος (ο) μόνο στη ΦΡ. άι στον ***γεροδιάολο!*** υβριστ. προς κάποιον άντε στον διάβολο!

γεροκομείο (το) → γηροκομείο

γεροκομώ ρ. → γηροκομώ

γεροκουσαλο (το) (εκφραστ.) άνθρωπος που έχει καταβληθεί από τα γηρατειά και τα έχει χαμένα, ώστε να μη θυμάται και να μην επικοινωνεί ομαλά με το περιβάλλον του ΣΥΝ. ραμολιμέντο, χούφταλο. [ΕΤΥΜ. < *γέρος* + *κούσαλο* < μεσν. κουσοῦλιον «παλιόρουχο»].

γερόλυκος (ο) 1. ο γέρικος λύκος 2. (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που έχει γεράσει μέσα σε κινδύνους και έχει αποκτήσει πολλές εμπειρίες ΣΥΝ. πολύπειρος.

γερομπαμπαλής (ο) {γερομπαμπαλήδες} (μειωτ.-εκφραστ.) γέρος ανόητος και ξεμωραμένος ΣΥΝ. χούφταλο.
[ΕΤΥΜ. < *γέρος* + *μπάμπαλο* «κουρέλι», πιθ. < *πάμπαλο* < αρχ. παμπάλαιος].

γερομπισμπίκης (ο) {γερομπισμπίκηδες} (μειωτ.-εκφραστ.) δύστροπος, κακούχαρακτήρα γέρος ΣΥΝ. γεροπαράξενος. [ΕΤΥΜ. < *γέρος* + *μπισμπίκης*, ίσως < τουρκ. begbiyik «μούσμουλο»].

γέροντα**ματα** (τα) τα γεράματα: *τώρα στα ~ ξαναμωράθηκε.* [ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *γέροντας* και γεράματα].

γέροντα**ς** (ο) {γερόντων}, γερόντισσα (η) {γεροντισσών} **1.** (εκφραστ.) άτομο προχωρημένης ηλικίας (που εμπνέει ιδιαίτερο σεβασμό και αγάπη), ο ηλικιωμένος: *σεβάσμιος ~* ΣΥΝ. γέρος, ηλικιωμένος, παππούς · **2**. (ειδικότ.) (α) προσφώνηση για σεβάσμιους κληρικούς ή μοναχούς, που φαίνονται ή είναι προχωρημένης ηλικίας (β) ο ηγούμενος μονής ή σκήτης (γ) ο ηγούμενος που μετέχει στη γερόντια (βλ.λ.) (δ) (σε κελλί, βλ.λ., σημ. 1β) ο πρεσβύτερος μοναχός (ε) ο πνευματικός πατέρας και καθοδηγητής μοναχού ή κληρικού (στ) ο πρώτος τη τάξει αρχιερέας τού Οικουμενικού Πατριαρχείου μετά τον Πατριάρχη · **3.** (παλαιότ.) ***γέροντες*** **|** ***γερόντοι*** (οι) πρόσωπα που κατέχουν ανώτατο αξίωμα σε χωριό και χαίρουν τής γενικής εκτιμήσεως, οι προύχοντες τού τόπου: *μαζεύτηκαν οι ~ ν' αποφασίσουν* ΣΥΝ. προεστοί, δημογέροντες, πρόκριτοι. — (υποκ.) **γερ**ο**ντάκ**ος (ο) κ. γεροντάκι (το) [μεσν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γέρων, -οντος* < Ι.Ε. *ger-ont- «γέρος, ώριμος», πβ. σαν-σκρ. jârant- «γέρος», αρμ. cer, αρχ. σλαβ. zirĕti «ωριμάζω» κ.ά. Ομόρρ. *γέρ-ας, γερ-αρός, γηρ-αλέος, γρανς* (γεν. *γραΕ-ός), *γήρ-ας, γραῖα, Γερ-άσιμος* κ.ά.].

γεροντι (το) {χωρ. γεν.} ο γέροντας: (συνήθ. στον πληθ.) *τα γερόντια κάθονταν στο καφενείο και συζητούσαν.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. γερόντιον, υποκ. τού *γέρων].*

γερόντια (η) {γερόντιων} το σύνολο των γερόντων, των προϊσταμένων μονής ή σκήτης, οι οποίοι συγκροτούν το βασικό όργανο τής εσωτερικής διοίκησης και αποφασίζουν για όλα τα θέματα· αλλιώς *γεροντική σύναξις.* [ΕΤΥΜ. αρχ., δωρ. όρ. αντί τού συνήθους *γερουσία,* < *γέρων,* -οντος].

γεροντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ. προγηρία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. geromorphism. Βλ. κ. ορθότ. *γε-ροντομορφισμός].* Γεροντικό (το) βιβλίο το οποίο περιέχει διηγήσεις και αποφθέγματα των γερόντων, των ασκητών τής ερήμου, τα οποία αναφέρονται σε σημαντικές πτυχές τής ασκητικής πνευματικότητας.

γεροντικός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζει τους γέροντες και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται λόγω τής ηλικίας τους: ~ *ιδιοτροπία* | *άνοια* **2**. ***Γεροντικό*** (το) βλ.λ. — γεροντικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γέρων,* ο όρ. γεροντική *άνοια* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. senile dementia]. γερόντιο (το) [αρχ.] {γεροντί-ου | -ων} (μειωτ.) ο γέρος. **γερ**ο**ντισμός** (ο) [1891] **1.** η αύξηση των ατόμων προχωρημένης ηλικίας αναλογικά προς τους νέους: η αύξηση τής *μετανάστευσης μπορεί* να *οδηγήσει σε κοινωνικό και οικονομικό* ~ 2. (ειδικότ.) τα συναισθήματα μαρασμού και εγκατάλειψης που αισθάνονται τα άτομα γεροντικής ηλικίας **3**. (μειωτ.) η ιδιότητα τού γέρου, το να βρίσκεται κανείς σε προχωρημένη ηλικία 4. η γεροντίαση (βλ.λ.). γεροντίστικος, -η, -ο [μεσν.] (μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε γέρο:
~ *ντύσιμο.* — γερ**οντίστικ**α επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.* **γερ**οντο- κ. **γέρ**οντα- κ. **γερ**οντ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** σχέση **με** πρόσωπα γεροντικής ηλικίας ή με την ίδια τη γεροντική ηλικία: *γεροντο-κρατία, γεροντο-λο-γία, γεροντο-φιλία, γεροντο-φοβία* 2. χαρακτηριστικό τής γεροντικής ηλικίας: *γεροντ-ίαση, γεροντο-μορφισμός, γεροντό-παχα.* [ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γεροντο-μανία),* που προέρχεται από το ουσ. *γέρων, -οντος,* απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αγγλ. geronto-logy)]. γεροντοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) **1.** ανύπαντρη γυναίκα προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ. άγαμη **2**. (μτφ.) ιδιότροπη γυναίκα **με** παραξενιές στη συμπεριφορά της. — (ειρων.) **γερ**ο**ντοκόρ**ος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*

γεροντοκοριάζω ρ**.** αμετβ. {γεροντοκόριασα} **1**. (για γυναίκες) μένω ανύπαντρη **2**. (μτφ.) αποκτώ δύστροπη συμπεριφορά (όπως οι γεροντοκόρες).

Γερο**ντοκ**ο**ρισμός** (ο) [1885] 1. η ιδιότροπη συμπεριφορά που ταιριάζει σε γεροντοκόρη 2. (συνεκδ.) κάθε ιδιότροπη συνήθεια ή πράξη που προκαλεί ενόχληση στους άλλους· ιδιοτροπία, παραξενιά: *σταμάτα πια τους ~ και φέρσου σαν φυσιολογικός άνθρωπος* ΣΥΝ. παραξενιά. Επίσης **γερ**ο**ντοκορ**ι**λίκι** (το).

Γεροντοκρατία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση ατόμων προχωρημένης ηλικίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή μιας χώρας.

γεροντολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη βιολογική και ψυχολογική συμπεριφορά και τα προβλήματα των ηλικιωμένων. — **γερ**ο**ντολόγος** (ο/η), **γερ**ο**ντολογικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ**.,** < αγγλ. gerontology].

γερο**ντόμαγκας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ηλικιωμένος μάγκας **ή** γέρος **με** μάγκικη συμπεριφορά.

γερο**ντομορφ**ί**σμός** (ο) ΙΑΤΡ. η πρόωρη εμφάνιση γεροντικών χαρακτηριστικών (άσπρισμα μαλλιών, ρυτίδιασμα τού δέρματος), που εμφανίζεται σε νεαρά άτομα, οφειλόμενη σε ενδοκρινικές **ή** άλλες παθολογικές αιτίες ΣΥΝ. γεροντίαση, προγηρία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geromorphism].

γεροντοπαλλήκαρο (το) άγαμος άνδρας προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ. εργένης, μπεκιάρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*

γεροντόπαχα (τα) η πλαδαρότητα τού δέρματος και το πάχος που αποκτά κανείς στη γεροντική ηλικία.

γερο**ντόπι**α**σμα** (το) {γεροντοπιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το παιδί τού οποίου οι γονείς είναι σε προχωρημένη για τεκνοποίηση ηλικία **2**. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος δύσθυμος και καχεκτικός. [ΕΤΥΜ. < *γέροντας* + *-πιασμα* < *πιάνω)].*

γεροντοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) μοιάζω με γέρο ή έχω γεροντίστικες συνήθειες και τρόπους.

γεροντοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η ερωτική επιθυμία νεαρών ατόμων για άτομα μεγάλης ηλικίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gerontophilia].

γεροντοφοβία (η) [1890] ο φόβος για τον ερχομό τού γήρατος.

γεροξεκούτης, -α, -ικο (μειωτ.) ο γέρος που λόγω ηλικίας τα έχει χαμένα, δεν θυμάται και κάνει ανοησίες ΣΥΝ. ξεκούτης.

γεροξούρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.-εκφραστ.) ο γέρος ΣΥΝ. πα-λιόγερος, γερομπισμπίκης, ραμολιμέντο, χούφταλο. [ΕΤΥΜ. < *γέρος* + *ξούρας* «ξαναμωραμένος» (βλ.λ.)].

γερο**παραλυμ**έ**νος** (ο) (υβριστ.) ο μεγάλης ηλικίας έκφυλος άνδρας.

γερο**παράξενος**, -η, -ο **1.** γέρος **με** ιδιότροπη συμπεριφορά, που γκρινιάζει **με** το παραμικρό ΣΥΝ. γερογκρινιάρης, γερομπισμπίκης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ιδιοτροπίες, δύστροπη συμπεριφορά.

γερός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι απολύτως υγιής και αρτιμελής: *δεν μας νοιάζει αν γεννηθεί αγώρι ή κορίτσι, αρκεί να είναι ~ παιδί!* || (σε χαιρ^{ε}τισμό) Γι *κάνεις, καλά είσαι; ~, δυνατός;* ΣΥΝ. υγιής ΑΝΤ. άρρωστος 2. (ειδικότ.) αυτός που διαθέτει σωματική και ψυχική δύναμη και ακμή, εύρωστος: μετά την *προηγούμενη ταλαιπωρία του νιώθει και πάλι - και έτοιμος να προσφέρει* || ~ *άντρας* ΣΥΝ. ρωμαλέος, δυνατός **3**. αυτός που αντέχει σε οποιαδήποτε πίεση **ή** δυσμενή επίδραση: *ταινία για - νεύρα* || ~ *κράση* | *στομάχι* ΣΥΝ. ανθεκτικός 4. (για **μη** έμψυχα) αυτός που παρέχει ασφάλεια, αντέχει και δεν φθείρεται εύκολα: ~ *σπίτι* | *θεμέλια* | *παπούτσι* ΣΥΝ. στερεός, ανθεκτικός • **5.** (αρνητ.) αυτός που δεν έχει καταστραφεί ή δεν έχει φθαρεί: δεν *έχει αφήσει ποτήρι* ~ με την *απροσεξία της* (τα έχει σπάσει όλα) 6. (για καρπούς) αυτός που δεν έχει σαπίσει ή χαλάσει, που δεν είναι κούφιος εσωτερικά: ~ *αμύγδαλα* · 7. (εκφραστ.) ο εξαιρετικά ικανός: ~ *επιστήμονας* || (συνεκδ.) ~ *μυαλό* 8. (για χρηματικά ποσά) αυτός που είναι μεγάλης αξίας, καθόλου ευκαταφρόνητος: ~ *μεροκάματο* | *κο-μπόδεμα* | *λεφτά-* ΦΡ. ***γερή μπάζα*** μεγάλο χρηματικό ποσό (συχνά αποκτημένο με πλάγιο και αθέμιτο τρόπο) **9**. έντονος, σφοδρός: ~ *βρο-χή* | *τρικυμία* | *καβγάς* 10. σπουδαίος, σημαντικός: ~ *γλέντι* | *φαΐ* | *ευκαιρία* | *απάτη-* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***γερό ποτήρι*** **|** ***πιρούνι*** **|** ***κουτάλι*** για κάποιον που πίνει | τρώει πολύ (β) ***έχω γερές πλάτες*** **|** ***γερό δόντι*** **|** ***μέσον*** έχω ισχυρές γνωριμίες, με υποστηρίζουν άνθρωποι με ισχύ (γ) ***ένα γερό χέρι*** **ξύλο** δυνατό και συνεχές ξυλοκόπημα (ως τιμωρία) (δ) ***γερό σκαρί*** (i) (για πλοίο) ανθεκτικό στη θαλασσοταραχή και στις κακουχίες (ii) (μτφ.) άνθρωπος **με** ισχυρή κράση. — **γερά** επίρρ., **γε-**ροσύνη (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ύγιερός* < αρχ. *ὑγιηρός* < *υγιής].*

γέρος (ο) **1.** άνδρας προχωρημένης ηλικίας: *ανήμπορος* | *ανισόρροπος* | *καλοστεκούμενος* ~ || (κ. ως επίθ.) θ' *αφήσεις τον* ~ *πατέρα σου μόνο του;* || Γι να *σου κάνει* ~ *άνθρωπος; Μπορεί να τα καταφέρει μόνος του;* ΣΥΝ. ηλικιωμένος, γέροντας, παππούς ΑΝΤ. νέος (πβ. λ. *μεγάλος)-* ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** βλ. λ. *γεράματα* (β) (παροιμ.) ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** για να τονιστεί πόσο χρήσιμες είναι οι συμβουλές των ηλικιωμένων **2**. (οικ.) (α) ο πατέρας: *ο ~ μου μού άφησε κληρονομιά αυτό το σπίτι* (β) ***γέροι*** (οι) οι γονείς (κυρ. στην αργκό των νέων): *οι ~* της δεν την άφησαν να έρθει · **3.** θαμνώδες φυτό με μικρά λευκά άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ.) **γεράκ**ος (ο) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γέρων,* μεταπλασμένος τ. από τριτόκλιτο σε δευ-τερόκλιτο όνομα, πβ. κ. *δράκων-δράκος, χάρων-χάρος.* Βλ. κ. *γέροντας].*

γερο**υνδιακ**ό (το) λατινικό ρηματικό επίθετο, με καταλήξεις -ndus, -nda, -ndum, αντίστοιχο προς τα ρηματικά επίθετα σε *-τέος, -τέα, -τέο*

τής Ελληνικής, που δηλώνει ότι η πράξη που εκφράζει το θέμα τού επιθέτου πρέπει ή αξίζει να γίνει· π.χ. legendus, -a, -um (που πρέπει να διαβαστεί), détendus, -a, -um (που πρέπει να καταστραφεί). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. gerundivum < gerundium. Βλ. κ. *γερούνδιο]*.

γερούνδιο (το) {γερουνδί-ου | -ων} ρηματικός τύπος τής Λατινικής με καταλήξεις -ndi, -ndo, -ndum, -ndo, αντίστοιχος προς τις πλάγιες πτώσεις τού έναρθρου απαρεμφάτου τής Αρχαίας Ελληνικής. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. gerundium < gerundus, γερούνδιο τού ρ. gerere «φέρω»].

γερούνδιο - απαρέμφατο - **μετοχή**. Το απαρέμφατο (βλ.λ.) ήταν και είναι, όπου υπάρχει, ο ρηματικός σχηματισμός, «που δεν παρεμφαίνει» *(α-παρέμφατος)*, δεν δηλώνει ρητά πρόσωπο, αριθμό, έγκλιση και χρόνο, όπως οι **παρεμφατικοί** τύποι τού ρήματος (πβ. το απαρέμφατο τής Αρχ. Ελληνικής *«γράφειν»* έναντι λ.χ. τού παρεμφατικού τύπου *«γράφω»)*. Η ελληνική γλώσσα με τη χρήση τού άρθρου σχημάτισε νωρίς και το έναρθρο απαρέμφατο, που λειτουργούσε ως ρηματικό ουσιαστικό: *το γράφειν - το γράψιμο*. Η Λατινική, **μη** έχοντας άρθρο, προκειμένου να σχηματίσει τύπους αντίστοιχους προς το έναρθρο απαρέμφατο | ρηματικό ουσιαστικό, χρησιμοποίησε το γερούνδιο (gerundium): scribere = (το) γράφειν - scribendi = τού γράφειν - scribendo = στο γράφειν (δοτική) - scribendum = το γράφειν (αιτιατική), scribendo = από το γράφειν (αφαιρετική). Με αυτό δήλωσε τις πλάγιες πτώσεις (γενική, δοτική, αιτιατική, αφαιρετική) έναρθρου απαρεμφάτου. Αντίστοιχοι σχηματισμοί, που λειτουργούν ως ρηματικά ουσιαστικά, είναι οι άκλιτοι τύποι σε -ing τής Αγγλικής (writing, walking), που επίσης χαρακτηρίζονται ως γερούνδια: writing **is** difficult «το γράφειν | το γράψιμο είναι δύσκολο». Οι ίδιοι τύποι στην Αγγλική λειτουργούν περισσότερο ως άκλιτες **μετοχές** (μολονότι συχνά χαρακτηρίζονται ως γερούνδια) και αντιστοιχούν με τις δικές μας άκλιτες επιρρηματικές μετοχές σε **-οντάς** | -ώντας *(γράφοντας | μιλώντας)*, που και αυτές ονομάζονται από μερικούς γραμματικούς *γερούνδια* τής Ελληνικής. → *απαρέμφατο*

γερουσία (η) {γερουσιών} **1.** συνέλευση **ή** συμβούλιο που διαθέτει τις υψηλότερες νομοθετικές αρμοδιότητες σε μια κυβέρνηση, η νομοθετική συνέλευση ΣΥΝ. σύγκλητος **2.** ***Γερουσία*** (η) το νομοθετικό σώμα που λειτουργεί ως «άνω Βουλή», σύμφωνα με τα Συντάγματα ορισμένων κρατών (Η.Π.Α., Γαλλία κ.λπ.) **· 3.** (μειωτ.) σύνολο γερόντων: *Τι να κάνω εγώ με τη ~; Θα πλήξω!* ΑΝΤ. νεολαία. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *γερούσιος* < **γερόντ-ιος* < *γέρων*. Στον λατ. όρο senatus έχουν στηριχθεί οι ονομασίες τού θεσμού αυτού σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. senate, γαλλ. sénat].

γερουσιαστής (ο/η) [μτγν.], **γερουσιαστίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.) το μέλος τής Γερουσίας. — **γερουσιαστικός,** -ή, -ό [1766].

γεροφτειαγμένος, -η, -ο γεροδεμένος (βλ.λ.).

γέρσιμο (το) → γέρνω

γερτός, -ή, -ό → γειρτός

γέρων (ο) {γέρ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων} (λόγ.) **1**. ο γέρος **· 2**. (ειδικότ.) ο γέροντας μοναχός **ή** ασκητής **ή** ηλικιωμένος ιερέας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *γέροντας*. Η λ. γέρων με την σημασία «πνευματικός πατέρας τής ερήμου» φαίνεται ότι απαντά ήδη τον 4ο αι. και καθιερώθηκε στην ασκητική παράδοση τής Ορθοδοξίας (πβ. παλαιοσλαβ. *στάρετς)]*.

Γ.Ε.Σ. (το) Γενικό Επιτελείο Στρατού.

Γεσθημανή (η) → Γεθσημανή

γεσμαν κ. **γιέσμαν** (ο) {άκλ.} ελλην. *μαλιστάς*- αυτός που πάντα συμφωνεί και δέχεται τη γνώμη των ανωτέρων του, ανεξαρτήτως των προσωπικών του πεποιθήσεων, ο κόλακας, αυτός που λέει πάντοτε «ναι», «μάλιστα». [ΕΤΥΜ. < αγγλ. yes-man].

Γέτι (το) {άκλ.} ζώο πολύ μεγάλων διαστάσεων, που, κατά τον θρύλο, ζει στις ψηλές κορυφές των Ιμαλαΐων και έχει τη μορφή πιθήκου ή αρκούδας· ο χιονάνθρωπος των Ιμαλαΐων. [ΕΤΥΜ. <αγγλ. yeti, Θιβέτ. προελ.].

Γευγελή (η) πόλη τού Κράτους των Σκοπίων στο ΝΑ. άκρο τής χώρας στα σύνορα με την Ελλάδα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < σερβοκρ. Djevdjelija < μεσν. *Ζεύγλη* (βλ. λ. ζεύχλα)].

γεύμα (το) {γεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ποσότητα τής τροφής που παρέχεται και καταναλώνεται σε συγκεκριμένη ώρα: *τρία κύρια ~ || λιτό | λουκούλλειο ~* ΣΥΝ. φαγητό 2. (ειδικότ.) το μεσημεριανό φαγητό 3. επίσημη συνεστίαση με φαγητό που παρατίθεται προς τιμήν κάποιου ή για συγκεκριμένη αιτία: *ο πρωθυπουργός θα παραθέσει ~ στους ξένους επισήμους || το ~ των αρραβώνων* ΦΡ. ***γεύμα εργασίας*** γεύμα, κατά τη διάρκεια τού οποίου συζητούνται διάφορα (συνήθ. επαγγελματικά) θέματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γεύμα* < *γεύομαι*. Το *γεύμα εργασίας* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. working lunch].

γεύμα - δείπνο - **πρόγευμα** κ.λπ. Η λ. **γεύμα** (< *γεύομαι)* αποτελεί τον γενικό όρο για τη λήψη τροφής σε διάφορα διαστήματα τής ημέρας *(Τρώει δύο | τρία γεύματα την ημέρα - Τρώει μόνο ένα γεύμα την ημέρα, συνήθως το βράδυ)*. Το πρωινό γεύμα ονομάζεται συνήθ. πρόγευμα ή (απλώς) πρωινό Παλαιότερα το *πρόγευμα* σήμαινε και το (μεσημεριανό) γεύμα, αυτό που προηγείται τού βραδινού. Και σήμερα στην εθιμοτυπική γλώσσα των επίσημων γευμάτων «η *παράθεση προγεύματος»* σημαίνει «παράθεση γεύματος», ενίοτε ελαφρότερου γεύματος και νωρίς το μεσημέρι. Ανάμεσα στο πρόγευμα και στο (μεσημεριανό) γεύμα παρεμβάλλεται συχνά ένα «πρόχειρο γεύμα» που ονομάζεται και κολατσιό (μεσν. *κολάσιον* < ιταλ. colazione). Ακολουθεί το (κύριο παλαιότερα) **γεύμα** ή μεσημεριανό Στο πρώτο διάστημα τής εσπέρας, νωρίς το βράδυ (βραδάκι) υπήρχε το απογευματινό (γεύμα) ή δειλινό, που επισημότερα ονομαζόταν πρόδειπνο. Ακολουθεί το (βραδινό) γεύμα, το λεγόμενο δείπνο ή βραδινό Στην παλιά δε Αθήνα με τις κοινωνικές συγκεντρώσεις, μιλούσαν και για σουπέ, για μεταμεσονύκτιο (ελαφρό) δείπνο.

γευματίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {γευμάτισα} 1. παίρνω ένα πλήρες γεύμα, τρώω 2. (ειδικότ.) τρώω για μεσημέρι: *λόγω δουλειάς γευματίζει αργά το απόγευμα* 3. παρακάθομαι σε επίσημο γεύμα ΣΥΝ. συντρώγω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

γεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γεύτηκα (λόγ. -θηκα)} **1**. δοκιμάζω τη γεύση ή την ποιότητα (φαγητού ή ποτού), βάζοντας λίγη ποσότητα από αυτό στο στόμα μου: *γεύτηκε ένα πρώτης ποιότητας ιταλικό κρασί* 2. (μτφ.) αποκτώ την ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία (κατάστασης): *~ τις χαρές τής ζωής | τα αγαθά τής γνώσης* ΣΥΝ. απολαμβάνω, γνωρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γεύσ-ομαι* < I.E. *geus- «γεύομαι, δοκιμάζω», πβ. σανσκρ. jusate, λατ. gustus «γούστο», ιταλ. gusto, γαλλ. goûte, αγγλ. choose «διαλέγω» (< γαλλ. choisir < γοτθ. kausjan «γεύομαι») κ.ά. Ομόρρ. *γεύ-μα, γεῦ-σις (-η), γούστο* κ.ά.].

γεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1**. μία από τις πέντε αισθήσεις, με την οποία γίνεται αντιληπτή η ποιότητα των στερεών και υγρών ουσιών που εισέρχονται στη στοματική κοιλότητα, ανάλογα με το είδος τού ερεθισμού που προκαλούν στο αισθητήριο όργανο, τη γλώσσα (π.χ. αν κάτι είναι γλυκό, αλμυρό, πικρό κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) η ειδική εντύπωση που απομένει στο γευστικό αισθητήριο από κάτι που δοκιμάζουμε: *γλυκιά | πικρή | στυφή | πικάντικη ~ || καραμέλα με φράουλα | λεμόνι* 3. (ειδικότ.) το ευχάριστο αίσθημα που αποκομίζουμε από τη δοκιμή ενός εδέσματος, η νοστιμιά: *το φαγητό αυτό δεν έχει ~* ΣΥΝ. νοστιμιά 4. (ειδικότ.) φαγητό μαγειρεμένο με ορισμένο τρόπο: *παραδοσιακές | ελληνικές | ανατολίτικες ~* 5. (μτφ.) το αίσθημα ή η εντύπωση που προκύπτει από ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία: *μας έμεινε μια ~ απογοήτευσης || πήραμε μία πρώτη ~ τού καινούργιου προγράμματος τού σταθμού* ΣΥΝ. εμπειρία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γεῦσις* < **γεῦσ-τις* < *γεύομαι* (< **γεύσ-ομαι)]*.

γευσιγνώστης (ο) {γευσιγνωστών}, γευσιγνώστρια (η) {γευσιγνωστριών} ειδικός στην αξιολόγηση τής γεύσης των φαγητών (ο οποίος συχνά επισκέπτεται εστιατόρια και δημοσιεύει κριτική για την ποιότητα των εδεσμάτων, των ποτών κ.λπ.). — γευσιγνωσία (η). [ΕΤΥΜ < *γεύση- + γνώστης]*.

γευστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση τής γεύσης: *οι βασικές ~ κατηγορίες είναι η όξινη, η αλμυρή, η γλυκιά και η πικρή || ~ αισθητήριο | όργανα | κάλυκες* · 2. (ειδικότ.) αυτό που έχει ευχάριστη γεύση: *~ φαγητό* ΣΥΝ. νόστιμος, εύγευστος, απολαυστικός. — γευστικότητα (η) [1887].

γέφυρα (η) {γεφυρών} **1**. κατασκευή μόνιμη ή μετακινούμενη που συνδέει δύο σημεία, παρέχοντας πέρασμα πάνω από ποταμό, χάσμα, δρόμο κ.λπ. ΣΥΝ. γεφύρι, διάβαση, ζεύγμα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμεύει ως μέσο προσεγγίσεως για τη μείωση ή εξάλειψη διαφορών ανάμεσα σε μεμονωμένα άτομα, ομάδες ατόμων ή κράτη: η *παρέμβαση του αποτέλεσε μια ~ επικοινωνίας μεταξύ των δύο αντιπάλων* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κόβω | γκρεμίζω τις γέφυρες*** καταστρέφω κάθε σημείο επαφής, διακόπτω τις σχέσεις, την επικοινωνία (με κάποιον): με τις *εμπρηστικές δηλώσεις του έκοψε τις γέφυρες με τους άλλους συνομιλητές για την επίτευξη ειρήνης* (β) ***χτίζω γέφυρες*** συμβάλλω στην επίτευξη προσέγγισης, συνεννόησης μεταξύ αντίπαλων μερών: *ο διαμεσολαβητής τού Ο.Η.Ε .προσπαθεί να χτίσει γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των δύο εμπόλεμων πλευρών* · 3. (στην οδοντιατρική) κατασκευή που αποτελείται από ελάσματα, γεφυρώματα και συνδέσμους και χρησιμοποιείται για τη λειτουργική ή αισθητική αποκατάσταση ενός ή περισσότερων απολεσθέντων δοντιών · 4. το μεταβατικό στάδιο ανάμεσα σε δύο μέρη ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος, που καλύπτεται από διαφημιστικά μηνύματα ή μουσικά κομμάτια: *μουσική ~* · **5**. άσκηση γυμναστικής κατά την οποία ο κορμός τού σώματος λυγίζει προς τα πίσω, ώστε τα χέρια να ακουμπήσουν στο έδαφος και το σώμα να πάρει το σχήμα γέφυρας · 6. ΝΑΥΤ. (στα πλοία) το υπερυψωμένο επίπεδο πάνω από το κατάστρωμα, από όπου γίνεται η διακυβέρνηση τού πλοίου · 7. ΑΝΑΤ. περιοχή τού εγκεφάλου κοντά στην παρεγκεφαλίδα. — (υποκ.) γεφυρούλα (η) κ. γεφυράκι (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γέφύρ-ja*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *g^{w}eb(h)-, πβ. αρμ. kamurj «γέφυρα». Η *γέφυρα* των πλοίων αποδίδει το αγγλ. bridge].

γεφύρι κ. **γιοφύρι** (το) [μεσν.] {γεφυρ-ιού | -ιών} η μικρή γέφυρα· (γενικότ.) η γέφυρα· **ΦΡ.** (μτφ.) ***γεφύρι τής Άρτας*** έργο το οποίο χρονίζει, που η ολοκλήρωση του καθυστερεί ή που οδηγείται από αναβολή σε αναβολή: η *κατασκευή τού μετρό κατάντησε ~*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γεφύριον*, υποκ. τού αρχ. *γέφυρα* (βλ.λ.). Από τον θρύλο και το δημοτικό τραγούδι για το *γεφύρι τής Άρτας*, που «ολημερίς το χτίζανε, τη νύχτα γκρεμιζόταν», προήλθε η μτφ. σημ. τής φρ.].

γεφυροπλάστιγγα (η) ΤΕΧΝΟΛ. μεγάλη πλάστιγγα σε σχήμα πλατφόρμας για το ζύγισμα βαρέων οχημάτων (π.χ. φορτηγών αυτοκινήτων και των φορτίων τους). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Brückenwage].

γεφυροποιός (ο) [μτγν.] 1. πρόσωπο που κατασκευάζει γέφυρες 2.

(μτφ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει να συμβιβάσει δύο αντιμαχόμενες πλευρές δημιουργώντας σημεία επαφής ανάμεσα τους ΣΥΝ. ειρηνοποιός. — γεφυροποιία (η) [1833]. γεφυροσκευή (η) [1847] ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των υλικών που είναι απαραίτητα για την κατασκευή γεφυρών. γεφυρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {γεφύρωσα, -θηκα, -μένος} 1. ενώνω με γέφυρα 2. (συνήθ. μτφ.) φέρνω σε επαφή (αντιτιθέμενες ή εχθρικές πλευρές, ανθρώπους, ιδέες κ.λπ.), μειώνοντας τις αποστάσεις, αίροντας **ή** περιορίζοντας τις αντιθέσεις ή τις διαφορές, δημιουργώ τις προϋποθέσεις προσέγγισης και επικοινωνίας ή συμφιλίωσης: η νέα *κυβέρνηση προσπαθεί* να *γεφυρώσει το χάσμα πλουσίων και φτωχών* || *μια άποψη που γεφυρώνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο κοσμοθεωρίες.* — **γεφύρωμα** (το) [μτγν.] κ. γεφύρωση (η) [μτγν.], γεφυρω-τικός, -ή, -ό.

γεω- κ. **γεώ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη Γη ή τη γη (ως έδαφος κ.λπ.): *γεω-κεντρικός, γεω-φυσικός, γεώ-μηλο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γηο-* < *γη*. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε πιθ. από τη σύνθεση τής λ. *γη* με β' συνθ. που άρχιζαν από φωνήεν (π.χ. *γεωργός, γεωρύχος)* και εν συνεχεία επεκτάθηκε και σε εκείνα που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ. *γεω-μετρία, γεωγραφία).* Βλ. κ. γη-].

γεωγονία (η) [1844] {γεωγονιών} θεωρία ή υπόθεση σχετικά με τη γένεση και τη διαμόρφωση τής Γης. — γεωγονικός, -ή, -ό [1840]. [ΕΤΥΜ. < *γεω-* + *-γονία* < *γόνος].*

γεωγραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1**. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την κατά τόπους διαφοροποίηση τής επιφάνειας τής Γης, όπως αυτή εμφανίζεται στον χαρακτήρα και στις σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται ανάμεσα σε στοιχ^{ε}ία όπως το κλίμα, το υψόμ^{ε}τρο, η βλάστηση, ο πληθυσμός και η χρησιμοποίηση τού Τάφους **2.** (^{ε}ιδικότ.) τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά μιας π^{ε}ριοχής **3**. το σχολικό μάθημα που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή τής γήινης επιφάνειας, τα φαινόμενα που συμβαίνουν πάνω της, καθώς και τα διάφορα κράτη τού κόσμου και την πατριδογνωσία: *πολιτική | οικονομική ~.*

γεωγραφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωγραφία: *~ όρια | ζώνη | υπηρεσία | πλαίσιο-* ΦΡ. (α) ***γεωγραφική θέση*** η θέση συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή, στην οποία ανήκει (β) ***γεωγραφικό μήκος*** η γωνία που σχηματίζεται από τον μεσημβρινό συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με τον μεσημβρινό τού Γκρήνουιτς, μετρούμενη σε μοίρες αριστερά ή δεξιά από τον πρώτο μεσημβρινό (γ) ***γεωγραφικό πλάτος*** η γωνιακή απόσταση συγκεκριμένου σημείου τής επιφάνειας τής Γης, που μετριέται βόρεια ή νότια από τον Ισημερινό και εκφράζεται σε μοίρες (δ) ***γεωγραφικές συντεταγμένες*** το γεωγραφικό μήκος και πλάτος ενός τόπου, το συγκεκριμένο στίγμα του.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *γεωγράφος* (βλ.λ.). ο όρ. *γεωγραφικό μήκος* είναι απόδ. τού αγγλ. longitude, ενώ ο όρ. *γεωγραφικό πλάτος* αποδίδει το αγγλ. latitude, ο όρ. *γεωγραφικές συντεταγμένες* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. geographic coordinates].

γεωγράφος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωγραφική έρευνα, περιγραφή και μελέτη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη, πολυγράφος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *γεω-* (βλ.λ.) + *-γράφος* < *γράφω)*.

γεωγράφω) ρ. μετβ. [αρχ.] {γεωγραφείς... | γεωγράφησα} **1**. ΓΕΩΓΡ. περιγράφω επιστημονικά ολόκληρη ή μέρος τής επιφάνειας τής Γης **2**. περιγράφω τη θέση, πού πρέπει να τοποθετηθεί κάτι: *πρέπει να γεωγραφήσουμε την περιοχή και να καταγράψουμε ό,τι περιλαμβάνεται σ' αυτή* || (μτφ.) ~ ένα *θέμα | αντικείμενο* (επιστημονικής εξέτασης). — **γεωγρά<ρηση** (η).

γεωδαισία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος των εφαρμοσμένων μαθηματικών, που ασχολείται με τη μέτρηση τού εμβαδού και τού σχήματος μεγάλων εκτάσεων μιας χώρας, τον ακριβή προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων και την καμπυλότητα, το σχήμα και τις διαστάσεις τής γήινης σφαίρας. — γεωδαίτης (ο/η) [αρχ.], γεωδαιτικός, -ή, -ό, γεωδαιτικός επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γεωδαίτης* < *γεω-* (< γη) + *-δαιτης* < *δαίομαι* «διαμοιράζω, χωρίζω». Βλ. λ. συν-δαιτυμών].

γεώδης, -ης, -ες → γαιώδης

γεωδυναμική (η) κλάδος τής γεωλογίας που έχει ως αντικείμενο τις μεταβολές στη διαμόρφωση τού γήινου φλοιού, τις δυνάμεις που τις προκάλεσαν και τις επιπτώσεις τους. — γεωδυναμικός, -ή, -ό [1844], γεωδυναμικ-ά | **-ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geodynamics].

γεωειδές (το) {γεωειδ-ούς | -ή, -ών} το σχήμα προς το οποίο πλησιάζει περισσότερο η Γη, που δεν είναι απόλυτα σφαιρικό, αλλά μάλλον ελλειψοειδές.

[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη)* + *-ειδές* < *είδος*, ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. geoide].

γεωθερμία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των θερμικών φαινομένων, που έχουν ως έδρα τους το εσωτερικό τής Γης **2**. η γεωθερμική (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géothermie].

γεωθερμική (η) ο κλάδος τής γεωφυσικής, που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις συνθήκες θερμότητας που επικρατούν στη Γη (κατανομή των θερμοκρασιών, μεταβολές θερμότητας κ.λπ.). — γεωθερμικός, -ή, -ό, **γεωθερμικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géothermique].

Γεωκαρπία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι καρποί ορισμένων φυτών ωριμάζουν κάτω από την επιφάνεια τής γης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geocarpy].

γεωκεντρικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που έχει ή απεικονίζει τη Γη ως το κέντρο τού σύμπαντος: *~ θεωρία | σύστημα* · 2. αυτός που μετριέται ή λαμβάνεται με βάση το κέντρο τής Γης: η ~ θέση τής σελήνης. — γεωκεντρικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géocentrique].

γεωλογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη φυσική ιστορία τής Γης, τη σύσταση των πετρωμάτων από τα οποία αποτελείται, τις φυσικές, χημικές και βιολογικές μεταβολές που έχει υποστεί **ή** εξακολουθεί να υφίσταται η γήινη σφαίρα- ΦΡ. ***τεχνική γεωλογία*** η γεωτεχνική (βλ.λ.) **2**. τα γεωλογικά χαρακτηριστικά ή οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένη έκταση ή περιοχή: η - των Ανδεων. — **γεωλόγος** (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géologie].

γεωλογικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογία (βλ.λ.): *~ καταγραφή | επιστήμη | φαινόμενα | αιώνας* (βλ.λ., σημ. 2) | *περίοδος.* — γεωλογικώς επίρρ. [1878]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géologique].

γεωμαγνητισμός (ο) κλάδος τής γεωφυσικής, που μελετά το γήινο μαγνητικό πεδίο και τα σχετιζόμενα με αυτό φαινόμενα. — γεωμα· γνητικός, -ή, -ό, γεωμαγνητικ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géomagnétisme].

Γεωμέτρης (ο/η) [αρχ.] {γεωμετρών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωμετρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.

γεωμετρία (η) {χωρ. πληθ.) **1.** κλάδος των μαθηματικών, που ασχολείται με τις ιδιότητες, τη μέτρηση και τις σχέσεις των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, μέσα στον οποίο εντάσσονται **2**. κάθε θεωρητικό σύστημα σχέσεων των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, το οποίο λειτουργεί σε συμφωνία με συγκεκριμένο σύνολο υποθέσεων για την υπόσταση τού χώρου και των στοιχείων που βρίσκονται μέσα σε αυτόν: *ευκλείδειος ~ || αναλυτική ~.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γεωμέτρης* < *γεω-* (βλ.λ.) + *-μέτρης* < *μετρώ*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. geometry, γαλλ. geometrie, γερμ. Geometrie κ.ά.].

γεωμετρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρία: *- παράσταση | σχήμα | όργανο* **2**. ΜΑΘ. (α) ***γεωμετρική πρόοδος*** βλ. λ. *πρόοδος* (β) ***γεωμετρική κατασκευή*** η κατασκευή (χάραξη) ενός γεωμετρικού σχήματος με τον κανόνα και τον διαβήτη **3.** ΙΣΤ. ***Γεωμετρικοί Χρόνοι*** | ***Γεωμετρική Εποχή*** περίοδος τής ελληνικής αρχαιότη τας μεταξύ 1100 και 700 π.Χ. **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***γεωμετρική τέχνη*** η τέχνη που κυριάρχησε στην Ελλάδα κατά τους γεωμετρικούς χρόνους με κύριο χαρακτηριστικό της τη διακόσμηση των αγγείων με γεωμετρι κά και γραμμικά σχήματα. — **γεωμετρικά** επίρρ.

γεώμηλο (το) [1828] {γεωμήλ-ου | -ων} (επιστημ.) η πατάτα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pomme de terre, προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση τής ξέν. λ. *πατάτα* (βλ λ.)].

γεώμορο (το) {γεωμόρ-ου | -ων} (λόγ.) το τμήμα τής συγκομιδής που δίνει ο καλλιεργητής ως μίσθωμα στον ιδιοκτήτη τού κτήματος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γεώμορον*< αρχ. *γεωμόρος* «αυτός που κατέχει μερίδιο γης» < *γεω-* (< *γη)* + *-μόρος* < *μείρομαι* «μοιράζω, παίρνω το μερίδιο μου»].

γεωμορφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. Ο κλάδος που εξετάζει τον σχηματισμό και τη δομή των χαρακτηριστικών τής επιφάνειας τής Γης **ή** τής επιφάνειας άλλου πλανήτη. — **γεωμορφολόγος** (ο/η), **γε-ωμορφολογικός**, **-ή,** -ό, γεωμορφολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., **<** αγγλ. geomorphology].

γεωοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την επίδραση που ασκεί η γεωγραφία στη διαμόρφωση τής τοπικής ή τής παγκόσμιας οικονομικής κατάστασης.

— γεωοικονομικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geoeconomy].

γεωπλαοια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ.-ΑΣΤΡΟΝ. η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνονται οι φυσικές συνθήκες ενός πλανήτη, ώστε μελλοντικά να είναι κατοικήσιμος από ανθρώπους. [ΕΤΥΜ. < *γεω-* (βλ.λ.) + *-πλασία* < *πλάσσω)*.

γεωπολιτική (η) η μελέτη τής επίδρασης τής γεωγραφίας, τής οικονομίας και των δημογραφικών δεδομένων στην πολιτική και κυρίως στις διεθνείς σχέσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geopolitics].

γεωπολιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη γεωπολιτική: *~ χώρος | σημασία | πλάνο | δεδομένα* **2**. ***γεωπολιτική*** (η) βλ.λ. — **γεωπολιτικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., **<** αγγλ. geopolitical].

γεωπονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που περιλαμβάνει τις απαραίτητες πρακτικές και θεωρητικές γνώσεις για την αποτελεσματικότερη καλλιέργεια και αξιοποίηση τής γης. — γεωπονικός, -ή, -ό [μτγν.].

γεωπόνος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωπονία, που ασχολείται με τον προγραμματισμό τής ανάπτυξης και βελτίωσης τής γεωργικής παραγωγής. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εργάτης τής γης», < *γεω-* (< *γή)* + *πόνος* «μόχθος, κόπος»].

Γεωραντάρ (το) {άκλ.} ειδικό όργανο χρησιμοποιούμενο για βαθο-σκοπήσεις, το οποίο ανιχνεύει την εικόνα των διαφόρων γεωλογικών στρώσεων συγκεκριμένης περιοχής και την ανακλά με ηλεκτρομαγνητικά κύματα πάνω σε ειδικά προσαρμοσμένη στο σύστημα οθόνη.

γεωργήσιμος, -η, -ο [αρχ.] καλλιεργήσιμος (βλ.λ.).

Γεωργία (η) (γεωργ. Sak art'vélos Respublika = Δημοκρατία τής Γεωργίας) κράτος τής Κ. Ασίας μεταξύ τού Καυκάσου και τού Ευξείνου Πόντου, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τιφλίδα,

επίσημη γλώσσα τη Γεωργιανή και προσωρινό νόμισμα το λάρι. — Γεωργιανός (ο), Γεωργιανή (η), γεωργιανός, -ή, -ό, Γεωργιανά (τα). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Georgia < ρωσ. Gruziya < περσ. gurgian < virc-an, ονομασία των Γεωργιανών στη γλώσσα των Πάρθων, αγν. ετύμου. Στους αρχαίους Έλληνες η περιοχή ήταν γνωστή ως *Κολχίς]*.

Γεωργία κ. (καθημ.) **Γιωργια** (η) γυναικείο όνομα.

γεωργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική καλλιέργεια και αξιοποίηση τής γης για την παραγωγή προϊόντων που καλύπτουν συγκεκριμένες βιοτικές ανάγκες τού πληθυσμού: στα *πεδινά οι κάτοικοι ασχολούνται με τη ~ 2.* (ειδικότ.) το σύνολο των μεθόδων και των ειδικών εργασιών που αναφέρονται στην καλλιέργεια τής γης και τη συγκέντρωση τής σοδειάς **3**. (συνεκδ.) τα προϊόντα που παράγονται με την καλλιέργεια τής γης.

γεωργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία ή με τον γεωργό: *~ επιστήμη | εργασίες | απόβλητα | συνεταιρισμοί | μηχάνημα | χώρα.*

Γεώργιος (ο) {Γεωργίου} **1**. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος - ο Τροπαιοφόρος* 2. όνομα ηγεμόνων: ο *βασιλιάς - ο Α (1863-1913)* **3**. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γιώργος.** ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ΙΟC*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *γεωργός*. Το όνομα γνώρισε διάδοση μετά τον 4ο αι. μ.Χ. λόγω των ομώνυμων αγίων, που η δράση τους τοποθετείται σε εκείνη την εποχή].

γεωργοκτηνοτροφικος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία: *~ προϊόντα.*

γεωργός (ο) πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια τής γης και τη συγκομιδή τής παραγωγής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη, -ουργός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γηοργός* (με αντιμεταχώρηση) < **γαΨοργός* < *γά/ γή* + *-Γοργός* < *έργον* (< **Ρέργον)]*.

γεωσεισμική (η) [1894] ΓΕΩΛ. η έρευνα των στρωμάτων τής Γης με τη μελέτη των σεισμικών κυμάτων που προκαλούνται από τεχνητή έκρηξη σε βάθος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géoséismique].

γεωσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η εξέταση τής σύστασης τής Γης και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται άμεσα με αυτήν και συντελούνται στο εσωτερικό της (μαγνητισμός, πίεση κλπ.). [ΕΤΥΜ. < *γεω-* (< *γη)* + *-σκοπία* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geoscopy].

γεωσκώληκας (ο) [1873] {γεωσκωλήκων} σκουλήκι με μακρύ, κυλινδρικό σώμα, γλοιώδη επιφάνεια δέρματος ανοιχτού ή κοκκινωπού χρώματος, το οποίο σκάβοντας συμβάλλει στον αερισμό και στην ανανέωση τού εδάφους ΣΥΝ. σκουληκαντέρα. Επίσης (λόγ.) γεωσκώ· ληξ {γεωσκώληκος}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. earthworm].

γεωστατική (η) ΓΕΩΛ. κλάδος που εξετάζει τη στατική (βλ.λ.) τής γήινης σφαίρας. — **γεωστ<u>α</u>τικός,** -ή, -ό, γεωστατικ-ά | **-ως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géostatique].

γεωστρατηγικός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με τη γεωστρατη-γική: *~ σχεδιασμός | σημασία | θέση | εκτιμήσεις* ***2. γεωστρατηγική*** (η) η μελέτη τής γεωπολιτικής για στρατηγικούς λόγους. — **γεω·** στρατηγικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογε<u>ν</u>ής ξέν. όρ., < αγγλ. geostrategic].

γεωσόγκλινο (το) {γεωσυγκλίν-ου | -ων} ΓΕΩΛ. βαθιά επιμήκης ενεργός ζώνη, η οποία βυθίζεται συνεχώς και στην οποία λαμβάνει χώρα ιζηματογένεση και εκδηλώνεται μαγματική δραστηριότητα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géosynclinal].

γεώσφαιρα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η γήινη σφαίρα και η τεχνητή σφαίρα που παριστάνει τη Γη. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geosphere].

γεωτεκτονική (η) [1889] ΓΕΩΛ. Ο κλάδος που μελετά τις τεκτονικές σχέσεις των ηπείρων ή των ωκεανών μεταξύ τους ή των ηπείρων και των ωκεανών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geotectonics].

γεωτεχνική (η) ΓΕΩΛ. κλάδος που εξετάζει τις ιδιότητες τού εδάφους σε σχέση με τα σχέδια κατασκευής οικοδομημάτων πάνω σε αυτό ΣΥΝ. τεχνική γεωλογία. — γεωτεχνικός, -ή, -ό, γεωτεχνικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géotechnique].

γεώτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διάνοιξη βαθιάς οπής στο έδαφος για τη θεμελίωση μεγάλων τεχνικών έργων ή για την εξόρυξη και αξιοποίηση κοιτασμάτων τού υπεδάφους 2. (ειδικότ.) σύνολο τεχνικών για τη διάνοιξη φρέατος μέχρι το βάθος που είναι απαραίτητο για την ανακάλυψη και εκμετάλλευση νερού, που χρησιμοποιείται ως πόσιμο ή για άρδευση. [ΕΤΥΜ. < *γεω-(< γη)* + τρήση < αρχ. *τρήσις* (βλ. λ. διά-τρηση)].

γεωτροπισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} η επίδραση που ασκεί η δύναμη τής βαρύτητας στον καθορισμό τής διεύθυνσης που παίρνει ένας φυτικός οργανισμός ως προς την επιφάνεια τής γης κατά την ανάπτυξη του. — **γεωτροπικός**, -ή, -ό, γεωτροπικά επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géotropisme].

γεωτρύπανο (το) [1891] [-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων} εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διάτρηση τού εδάφους κατά τις γεωτρήσεις.

γεωφυσική (η) [1895] ΓΕΩΛ. κλάδος που εξετάζει τις φυσικές ιδιότητες τής Γης και τής ατμόσφαιρας της και περιλαμβάνει την ωκεανο-λογία, τη σεισμολογία, την ηφαιστειολογία και τον γεωμαγνητισμό. — **γεωφυσικός** (ο/η), **γεωφυσικός,** -ή, -ό, γεωφυσικ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geophysics].

γεώφυτα (τα) {γεωφύτων} ΒΟΤ. φυτά με υπόγεια όργανα (βολβούς, κονδύλους, ριζώματα και οφθαλμούς) για την αντιμετώπιση δυσμενών συνθηκών.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géophyte].

γεωχημεία (η) **1**. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις χημικές μεταβολές και τη σύσταση τής γήινης σφαίρας ή άλλων ουράνιων σωμάτων 2. (ειδικότ.) τα γεωλογικά και χημικά χαρακτηριστικά μιας έκτασης: η *~ τής επιφάνειας τής Σελήνης.* — **γεωχημικός** (ο/η), **γεωχημικός,** -ή, -ό, γεωχημικ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géochimie].

γεωχρονολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. η εύρεση τής ηλικίας (σχετικής ή απόλυτης) ενός γεωλογικού σχηματισμού. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geochronology].

γη (η) 1. (με κεφ.) ο τρίτος σε σειρά απόστασης από τον Ήλιο πλανήτης τού ηλιακού συστήματος, που έχει σχήμα ελλειψοειδές και πάνω στον οποίο κατοικούν οι άνθρωποι: η *περιστροφή τής - γύρω από τον Ήλιο || οι πόλοι τής ~ 2.* (συνεκδ.) το σύνολο των κατοίκων τού παραπάνω πλανήτη, οι άνθρωποι: *ολόκληρη η ~ πανηγύρισε τη λήξη τού πολέμου* ΣΥΝ. ανθρωπότητα 3. (ειδικότ.) ολόκληρος ο υπαρκτός κόσμος, η οικουμένη: το *όνομα του έφθασε στα πέρατα τής ~ || (χάθηκε) από προσώπου γης* (από την ανθρώπινη κοινωνία, τον υπαρκτό κόσμο) **4.** η επιφάνεια τής Γης (σημ. 1), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ουρανό ή τον κάτω κόσμο: *σ' αυτή τη ~ όλα ξεπληρώνονται || ο Χριστός ήλθε στη ~*, για να *διδάξει την αγάπη* || δεν πατάει στη ~ (αε-ροβατεί, πετάει στα σύννεφα, δεν έχει συναίσθηση τής πραγματικότητας)· ΦΡ. (α) **στον *ουρανό σε | τον | το κ.λπ. γύρευα και στη γη σε | τον | το κ.λπ. βρήκα*** για κάτι που έρχεται χωρίς να το περιμένουμε, αν και αρχικά ήταν πολύ δύσκολη η πραγματοποίηση του (β) ***κινώ γη και ουρανό*** κάνω τα αδύνατα δυνατά, χρησιμοποιώ κάθε μέσο θεμιτό ή μη για να φθάσω στον σκοπό μου 5. η επιφάνεια, ο εξωτερικός φλοιός τής Γης (σημ. 1): ο *μετεωρίτης προσέκρουσε στη ~, πέφτοντας σε έρημη περιοχή των δυτικών ακτών των Η.Π.Α.* 6. (ειδικότ.) το έδαφος: η *~ υποχώρησε κάτω από τα πόδια της* || «τούτ' η *γης που την πατούμε, όλοι μέσα θε να μπούμε»* (δημοτ. τραγ.) || του *έδωσε ένα χτύπημα και τον ξάπλωσε στη -·* ΦΡ. (α) ***να ανοίξει η γη να (με) καταπιεί*** για περιπτώσεις μεγάλης ντροπής -όταν ντρέπεται κανείς να αντικρίζει τους άλλους- ή μεγάλης λύπης -όταν δεν θεωρεί ότι αξίζει να ζει (β) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** για κάποιον που δεν άφησε πίσω του ίχνη, εξαφανίστηκε με τρόπο μυστηριώδη και ανεξήγητο ΣΥΝ. έδαφος, χώμα 7. (συνεκδ.) το χώμα: *άρωμα από βρεγμένη -μετά τη βροχή || διψασμένη ~ από την αναβροχιά* · 8. η ξηρά, η στεριά σε αντίθεση με τη θάλασσα, το ηπειρωτικό κομμάτι τού πλανήτη: *έπειτα από δέκα μέρες στη θάλασσα, επιτέλους αντικρίσαμε ~* 9. (γενικότ.) μια οριοθετημένη περιοχή ή χώρα: *αφιλόξενη | άγνωστη | ελληνική ~* ΦΡ. ***Γη τής Επαγγελίας*** (εις την *γήν της επαγγελίας,* Κ.Δ. *Εβρ.* 11, 9) (για τους Ισραηλίτες) η Χαναάν (κατ' επέκτ.) κάθε νοητός επίγειος παράδεισος, η αναμενόμενη εκπλήρωση των προσδοκιών (κάποιου) 10. (εκφραστ.) ο τόπος (κυρ. αυτός με τον οποίο συνδέεται κανείς με συναισθηματικούς δεσμούς): η *~ των πατέρων μας-* ΦΡ. (α) ***όπου γης και πατρίς*** θεωρεί κανείς πατρίδα του τον τόπο στον οποίο περνά καλά (β) ***μάννα γη*** η γενέθλια χώρα ή περιοχή: «η *εφετινή επανένωση τού Χονγκ-Κόνγκ με τη ~ τής Κίνας»* (εφημ.) •11. έκταση που δεν καλύπτεται από κτίσματα: η *υπερτίμηση τής ~ οφείλεται στο υπάρχον νομοθετικό καθεστώς || κάνει αγορές σε* -ΣΥΝ. οικόπεδο 12. (ειδικότ.) έκταση προσφερόμενη για καλλιέργεια και αξιοποίηση, το χωράφι, ο αγρός: *καλή | παρθένα* - · ΦΡ. (α) (δίνω) ***γη και ύδωρ*** *(γήν και ϋδωρ αίτεϊν | διδόναι,* Ηροδ. 5,18) παραδίδομαι άνευ όρων, δεν προβάλλω την παραμικρή αντίσταση (β) ***γης Μαδιάμ*** (λανθασμένη παρετυμολογική εκφορά: *γης Μαριάμ)* άνω-κά-τω, χωρίς τίποτα να μείνει όρθιο· για πολύ μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή (γ) ***καμένη γη*** βλ. λ. *καίω*. Επίσης (λαϊκ.) **γης**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. γή | γαΓα, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *aia «*γη», τής οποίας η προέλευση και η αρχική σημ. δεν έχει προσδιοριστεί. Η φρ. γήν *και ϋδωρ διδόναι* αναφέρεται αρχικώς στην αξίωση των Περσών κηρύκων για άνευ όρων παράδοση των Αθηναίων πρώτα και κατόπιν των Λακεδαιμονίων (αφού η γη και το *ϋδωρ* αποτελούσαν τα βασικά σύμβολα εξουσίας μιας επικράτειας). Η γή τής *επαγγελίας* αποκλήθηκε έτσι, επειδή κατά τη διαθήκη που συνήφθη στο όρος Σινά ο Θεός υποσχέθηκε *(επαγγελία:* αρχικώς «υπόσχεση») ότι οι Ισραηλίτες θα κληρονομούσαν τη γη Χαναάν. Βιβλική αφετηρία (αν και δεν αναφέρεται στην Π.Δ.) έχει και η φρ. γης *Μαδιάμ,* η οποία περιγράφει την ολοσχερή εξολόθρευση των Μαδιανιτών από τους Ισραηλίτες υπό τον Μωυσή *(Αριθμοί* 31, 7-12). Η φρ. *κινώ γη και ουρανό* αποδίδει το γαλλ. remuer ciel et terre].

γη - γαία, γη- | **γεω-** | **γαιο- | -γειος** | **-γαιος.** Στον Όμηρο η κύρια λ. που χρησιμοποιείται για το «γη, πατρίδα» είναι η λ. αΐα (φυσίζω-*ος aia* «ζωογόνος γη»). Χρησιμοποιείται, πολύ λιγότερο, και η λ. γαία, πιθανότατα προϊόν συμφυρμού: γή + *aia* > *γαία* (με επίδραση τού μαΐα, που σήμαινε «μητέρα» (πβ. *Γά ματηρ* > *Δαμάτηρ* > *Δήμητρα).* Το γη χρησιμοποιήθηκε ως ά συνθ. (γή-πεδο, *γη-γενής, γή-λοφος* κ.λπ.). Από περιπτώσεις που μετά το γη- ακολουθούσε β' συνθ. από φωνήεν *ο-* (π.χ. **γη-ορύχος, *γη-Ροργός)* κατά τον νόμο «της εκτάσεως εν συνθέσει» το ο-τού β' συνθ. εκτάθηκε σε ω-*(-ωρύχος, -ωργός)* το δε η- βραχύνθηκε προ μακρού φωνήεντος *(*γη-ωρύχος* > **γε-ωρύχος,** *γη-ωργός*> **γε-ωργός)** Έτσι προήλθε α' συνθ. **γεω-** (γεω-λόγος, **γεω-γράφος, γεω-μέτρης, γεω-πόνος** κ.λπ.). Από το ίδιο στοιχείο σχηματίστηκε και β' συνθ.: *-γε-ιος* > **-γειος** (υπό-γειος, *έγ-γειος,* **επί-γειος** κ.ά.). Από το *γαία* σχηματίστηκε (σπανιότερα) α' συνθ. **γαιο-** *(γαιο-κτήμων, γαι-άνθραξ* κ.ά.) και αρχ. σύνθετα με β' συνθ. **-γαιος** (αρχ. *έν(ν)οσίγαιος).* Η σύμπτωση στην προφορά των *αι* και *ε* και των *ο* και *ω* στους χρόνους τής Κοινής προκάλεσε εναλλαγή στην ορθογραφική παράδοση των

τύπων και αβεβαιότητα για τη γραφή τους: *άνώγαιον* και *άνώγε-ον* (και ανώ-γειο) κ.τ.ό. Στην περίπτωση των γαιο- και *γεω- (γαιο-κτήμων* ή *γεω-κτήμων, γαιώδης - γεώδης)* η γραφή *γεω-* θεωρείται (λόγω τής συχνότητας της) προτιμότερη.

γηγενής, -ής, -ές {γηγεν-ούς | -ΕΐΣ (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που κατοικεί στον ίδιο τόπο στον οποίον έχει γεννηθεί: *οι ~* (κάτοικοι) τής *Αυστραλίας* ΣΥΝ. αυτόχθων, ιθαγενής **2.** (ειδικότ. για φυτά ή ζώα) (είδος) ιθαγενές τής χλωρίδας ή τής πανίδας συγκεκριμένης περιοχής **3.** ΓΕΩΛ. ***γηγενής θερμότητα*** τα μεγάλα ποσά θερμότητας τού εσωτερικού τής Γης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, γη, *ιθαγενής, ντόπιος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γη* + *-γενής* < *γένος].* γήινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πλανήτη Γη: *~ σφαίρα* | *ατμόσφαιρα* **2.** ***γήινος*** (ο), ***γήινη*** (η) κάτοικος τού πλανήτη Γη, κατ' αντιδιαστολή προς οποιαδήποτε μορφή ζωής υπάρχει έξω από αυτόν ΑΝΤ. εξωγήινος **3**. αυτός που αποτελείται από ύλη και φθείρεται εύκολα, που μένει προσκολλημένος στα εγκόσμια και δεν έχει πνευματικές προεκτάσεις: *~ αγαθά* | *κόσμος* ΣΥΝ. υλικός, χοϊκός, εγκόσμιος, κοσμικός, φθαρτός.

γήλοφος (ο) {γηλόφ-ου | -ων, -ους} χαμηλό χωμάτινο ύψωμα, λοφίσκος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < γη + *λόφος].*

γήπεδο (το) {γηπέδ-ου | -ων} **1**. ειδικά διαμορφωμένη έκταση, αποτελούμενη από κερκίδες για τους θεατές και ειδικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή αθλητικών συναντήσεων: *~ ποδοσφαίρου* | *τένις* | *γκολφ* | *μπάσκετ* ΣΥΝ. στάδιο 2. (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που παρακολουθούν τον διεξαγόμενο εντός τού γηπέδου αγώνα: *όλο το ~ πανηγύριζε με έξαλλο ενθουσιασμό τη νίκη τής ομάδας* · 3. (σπα-νιότ.) έκταση ανοικτή, που δεν έχει καλυφθεί από κτίσματα και παρέχεται ως ελεύθερη γη: *~ για κτίσιμο* || *~ προσγειώσεως* ΣΥΝ. οικόπεδο, αλάνα. — (υποκ.) γηπεδάκι (το), (μεγεθ.) γητιεδάρα (η), **γηπε·** δικός, -ή, -ό [1840]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γήπεδον* < *γη* + *πέδον* «έδαφος», βλ. κ. *πεδίο].*

γηπεδούχος, -ος, -ο ΑΘΛ. (ομάδα) που αγωνίζεται στην έδρα της, αυτός που αντιμετωπίζει τον αντίπαλο του στο δικό του γήπεδο: *στον πρώτο γύρο είμαστε γηπεδούχοι και στον δεύτερο θα παίξουμε εκτός έδρας* ΑΝΤ. φιλοξενούμενος. [ΕΤΥΜ. < *γήπεδο* + *-ούχος* < *έχω].*

γηραιός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** ο ηλικιωμένος, αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία: *~ κύριος* | *πολιτικός* || *«Η επίσκεψη τής ~ κυρίας»* (θεατρικό έργο τού Ελβετού συγγραφέα F. Dürrenmatt)· ΦΡ. (α) ***γηραιά Αλβιών*** βλ. λ. Αλβιών (β) ***γηραιά ήπειρος*** η Ευρώπη **· 2.** ΑΘΛ. ***Γηραιός*** (ο) το αθλητικό σωματείο «Ηρακλής» τής Θεσσαλονίκης. [ΕΤΥΜ αρχ. < *γήρας].*

γηραλέος, -α, -ο κ. **γερα**λέος (συνηθ. μειωτ.) 1. αυτός που έχει γεράσει και τα γηρατειά τού έχουν αφήσει άσχημα σημάδια **2**. αυτός που εμφανίζει πρόωρα την όψη ηλικιωμένου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γήρας* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

γήρανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} οι συνεχείς αλλοιώσεις που υφίστανται ένας οργανισμός στην πορεία του προς τα γηρατειά: *- τής επιδερμίδας.* Επίσης **γηρασμός** (ο).

γήρας (το) {γήρατος | χωρ. πληθ.} η προχωρημένη βιολογικά ηλικία ενός οργανισμού με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις που επιφέρει σε αυτόν: *πρόωρο -* || *«το γήρας ουκ έρχεται μόνον»* (βλ. λ. ου). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γήρας,* παράλλ. τ. τού ουσ. *γέρας* «αριστείο, έπαθλο» (βλ.λ.). Το -η- στη λ. *γήρας* ίσως οφείλεται στην επίδραση των αντω-νύμων ήβη, ήβώ ή στον αρχ. αθέματο αόρ. *ε-γηρ-α].*

γηράσκω **αεί διδα**σκό**μενος** *(γηράσκω δ' αεί πολλά διδασκόμενος,* Πλουτ. *Σόλων* 31.7) γερνάω μαθαίνοντας, δεν σταματώ να μαθαίνω μέχρι τα βαθιά μου γεράματα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γήρας* (βλ.λ.)].

γηρασμος (ο) → γήρανση

γηρατειά κ. **γερα**τειά (τα) **1**. η γεροντική ηλικία, τα γεράματα: *«να 'ταν τα νιάτα δυο φορές, τα ~ καμία»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. γεράματα, γήρας, στερνά ΑΝΤ. νιάτα 2. (συνεκδ.) οι ηλικιωμένοι άνθρωποι: *περήφανα ~* ΑΝΤ. νιάτα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γήρας, -ατός,* κατά το *πρωτεία* ή από τον πληθ. *γήρατα].*

γηριατρική (η) **1.** ΙΑΤΡ. κλάδος που ασχολείται με τις ασθένειες, τα προβλήματα, την ψυχολογική στήριξη και φροντίδα των ατόμων προχωρημένης ηλικίας 2. η μελέτη των φυσικών διαδικασιών και των προβλημάτων που επιφέρει στους διαφόρους οργανισμούς το πέρασμα τού χρόνου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geriatrics].

γηροκομείο (το) [μτγν.] το ίδρυμα στο οποίο διαμένουν και περιθάλπονται ηλικιωμένα άτομα ΣΥΝ. (ευφημ.) οίκος ευγηρίας.

γηροκομία (η) [μτγν.] η φροντίδα που παρέχεται σε γέροντες. — **γη·** ροκομικός, -ή, -ό [μτγν.].

γηροκομώ [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **γερο**κομώ **ρ**. μετβ. (γηροκομείς... | γη-ροκόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσφέρω φροντίδα και περίθαλψη (σε γέροντα, κυρ. στους ηλικιωμένους γονείς): μόνη *κι έρημη, χωρίς κανέναν στον κόσμο, ποιος θα βρεθεί να τη γηροκομήσει;* ΣΧΟΛΙΟ λ. κόμη. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γηροκομώ (-έω)* < *γηρο-* (< *αρχ. γήρας)* + *κομώ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία)].*

γης (η) → γη

γητειά (η) **1**. μαγική ενέργεια **ή** λόγος, που αποσκοπεί στην πρόκληση **ή** την αποτροπή τού κακού **ή** στην ερωτική έλξη ΣΥΝ. ξόρκι **2**. η γοητεία, η έλξη (που ασκεί κάποιος/κάτι) ΣΥΝ. σαγήνη. Επίσης (λόγ.) **γητειά**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γητεία* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < *γητεύω* (βλ.λ.)]. **γητεμα** (το) → γητεύω γητευτής (ο) [μεσν.], **γητεύτρα** (η) {γητευτρών} **1.** πρόσωπο που θεωρείται ότι κατέχει μαγικές, υπερφυσικές δυνάμεις για την αποτροπή ενός δεινού ή για την επίτευξη ενός στόχου **2**. (μτφ.) πρόσωπο που πλανεύει με τη γοητεία του, που σαγηνεύει τους άλλους. **γητεύω** ρ. μετβ. {γήτε-ψα, -μένος} **1**. κάνω μάγια σε (κάποιον), ασκώ μαγική επίδραση με ξόρκια **2.** (μτφ.) ασκώ εξαιρετική γοητεία σε (κάποιον), θέλγω: τον *γήτεψε με τη ματιά της.* — **γητεμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < αρχ. *γοητεύω,* από τον αόρ. *έγοήτευσα* > *έγήτευ-σα,* με έκκρουση τού -ο- από το τονιζόμενο -ή-]. **για"** κ. **γΓ** (πριν από α) πρόθ. δηλώνει: **1.** (α) τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *ερχόμαστε ~ τη γιορτή* || *πάει στη βρύση ~ νερό* || *πάει ~ γιατρός* || *σπουδάζει ~ δάσκαλος* (β) το αντικείμενο επιθυμίας: έχω δίψα *~ ζωή* || έχω όρεξη *~ φασαρία* || η μάννα τα *κάνει όλα ~* το *καλό των παιδιών της* || *υποχώρησε, σε παρακαλώ, ~ το καλό σου!* ΦΡ. (α) ***για τα μάτια (τού κόσμου)*** για να μη γίνουν σχόλια ή για να σταματήσουν τα σχόλια τού κοινωνικού περίγυρου: ο *γάμος έγινε για τα μάτια τού κόσμου, επειδή η κοπέλα είχε μείνει έγγυος* (β) ***για καλό και για κακό*** για κάθε ενδεχόμενο, για κάθε περίπτωση που μπορεί να προκύψει: *αφού πάμε εκδρομή στο βουνό, ~ πάρε μαζί σου και ένα μπουκάλι νερό να έχουμε* 2. αιτία (+αιτ.): *κατηγορείται για φόνο-* ΦΡ. ***για ψύλλου πήδημα*** για ασήμαντο λόγο, για ασήμαντη αφορμή: της *έβαλε τις φωνές ~* 3. τόπο: κατεύθυνση | προορισμό (+αιτ., +επίρρ. **-ι**-γεν. (εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος: σπίτι, γραφείο, μαγαζί, κ.λπ. κάποιου): *αύριο φεύγω ~ το Λουξεμβούργο* || *φεύγω ~ μακριά* || *ξεκίνησα νωρίς ~ τού θείου μου* 4. χρόνο: (α) διάρκεια (+αιτ., +επίρρ.): *έμεινε ~ δυο ώρες* || *φεύγω ~ πάντα* (β) χρονικό προσδιορισμό (+αιτ., +επίρρ.): αυτά τα θέλω *~ αύριο* || *παραγγελία ~* την *Πέμπτη* || *σωπαίνω ~* την *ώρα, μα θα κάνω τις αποκαλύψεις μου αργότερα* 5. χάριν κάποιου, βοήθεια, ευεργεσία, υπεράσπιση (+αιτ.): *το κάνω μόνο - σένα* || *αγώνας ~ την πατρίδα* || δεν *το κάνω ~ την ψυχή τής μάννας μου, αλλά γιατί θα έχω συγκεκριμένα οφέλη* 6. αναφορά (=σχετικά με) (+αιτ.): *μιλούσαν συνεχώς ~ πολιτικά 7.* τίμημα | αξία (+αιτ.): *τρία κιλά ~ ένα κατοστάρικο* || το *πουλάω ~ 10.000 δρχ.* || *έδωσε το οικόπεδο ~ ένα κομμάτι ψωμί* (πολύ φτηνά) 8. αντίτιμο, ανταμοιβή | ανταπόδοση (+αιτ.): τι να *σου δώσω ~* την *καλή είδηση που μου 'φερες;* || *σου το χαρίζω ~ μια βόλτα με τη βάρκα* 9. αντικατάσταση, αντιπροσώπευση (=αντί) (+αιτ.): *ήρθε ο γιος ~* τον *πατέρα* || *να πάω εγώ ~ σένα;* 10. απόλυτη άρνηση (όλα ανεξαιρέτως) ή απόλυτη κατάφαση (σε μεγάλο βαθμό ή εντ^{ε}λώς) (μ^{ε} επανάληψη τού ουσ. ή επιρρ.): δεν *άφησαν σπίτι ~ σπίτι που να μην το έκλεψαν* || *είμαι πέρα ~ πέρα ικανοποιημένος από τη δουλειά μου·* ΦΡ. (α) ***ντιπ για ντιπ*** εντελώς: *είναι - μουρλός* || *είσαι ~ ερωτευμένος!* (β) ***για τα καλά*** πάρα πολύ: *έβρεξε ~* 11. επίκληση, ευχή ή απόγνωση (+αιτ.): *~ (το) όνομα τού Θεού!* **12**. καταλληλότητα | ικανότητα | ιδιότητα (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): δεν *κάνει - δάσκαλος* || *ιατρική ~ ηλικιωμένους* || *ρούχα - τον χειμώνα* || η *κατάσταση είναι πραγματικά - γέλια* || η *περίπτωση ήταν ~ γέλια και ~ κλάματα* || *αυτός είναι τρελός ~ δέσιμο!* || *πράγματα ~ πέταμα·* ΦΡ. ***(άνθρωπος) για τα πανηγύρια*** φαιδρός, που δεν μπορεί κανείς να τον πάρει σοβαρά **13.** ομοιότητα (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): δεν *μοιάζει ~ υπουργός* 14. μη υπαρκτή ή ψεύτικη ιδιότητα | κατάσταση (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *περνάει ~ ωραίος* || *την είχαν ~ πεθαμένη.* (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΡΝ). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. διά, με συμπροφορά τού *-ι-* με το -α- (συνίζηση) και ημιφωνοποίησή του fj]: διά > *δγιά* > *για* «για»].

για[2] σύνδ. (διαζευκτικός) (διαλεκτ.) **1**. με απλή ή διπλή εκφορά, είτε... είτε, ή: *~ σήμερα ~ αύριο θα φύγει 2.* (εισάγει ερώτηση) ή μήπως: έλα *να πάμε, ~* δεν θες; [ΕΤΥΜ. < τουρκ. ya].

για[3] μόρ. 1. (προτρεπτικά +να) ας: *~* να *δούμε τι θα κάνουμε!* 2. (με προστακτική) δηλώνει (α) προτροπή: *~* έλα εδώ! (β) ειρωνεία: *~ φαντάσου!* (γ) προσταγή ή παράκληση: *~ στάσου!* || *~ σταμάτα λίγο!* (δ) απειλή: *~ ζαναπές το και τα λέμε!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < ίά < ΐα < αρχ. *εια* (επιφών.)].

για[4] σύνδ. (διαλεκτ.) **1.** (εισάγει ερώτηση) για ποιον λόγο: *~ δεν μας ήρθες χτες;* ΣΥΝ. γιατί 2. (εισάγει αιτιολογική πρόταση) γιατί, επειδή: *«Στράτες μου, καθαρίσετε, μηλιές μου, φουντωθείτε, ~ θα περάσει ο γαμπρός!»* (δημοτ. τραγ.). [ΕΤΥΜ. < *γιατί,* αρχικώς όταν αυτό συνοδευόταν από το αρνητ. δεν: *γιατί δεν... > για δέν...].*

για[5] μόρ. (διαλεκτ.) ως βεβαιωτικό, για επιβεβαίωση των ήδη προαναφερθέντων: *-Θα έρθεις ή όχι; -Θα έρθω ~!* || *δεν έγινε και τίποτα, δεν θα πεθάνουμε -.*' [ΕΤΥΜ. < τουρκ. επιφών. ya!].

γιαβάς-γιαβάς επίρρ. (λαϊκ.-σπάν.) αργά-αργά. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yavas «αργά»].

νιαβάσικος, -η, -ο (λαϊκ.-σπάν.) (συνήθ. για καπνά ή για καφέ) αυτός που είναι ελαφρύς: *~ καφές* ΑΝΤ. σέρτικος.

γιαβρί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφραστ.-λαϊκ.) κυρ. στην προσφώνηση ***γιαβρί μου*** ή ***γιαβρούμι*** μωρό μου, αγάπη μου! [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yavru «νεογνό ζώο»].

γιαβρούμ επιφών. (λαϊκότ.) (ως προσφώνηση) μωρό μου, παιδί μου. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yavrum].

γιαγιά (η) {-ές κ. -άδες} 1. η μητέρα τού πατέρα ή τής μητέρας (ως προς τα παιδιά τους) 2. (γενικότ. σε ένδειξη σεβασμού) κάθε γυναίκα προχωρημένης ηλικίας, γριούλα. — (υποκ.) γιαγιάκα κ. **γιαγιούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας]. **γιαί**νω ρ. αμέτβ. κ. μετβ. {έγιανα (να/θα γιάνω)} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι καλά, θεραπεύομαι: *μέχρι να πεις κύμινο, θα γιάνει το χτύπημα* ΣΥΝ. γιατρεύομαι ♦ 2. (μετβ.) θεραπεύω: (μτφ.) *ποιος θα του γιάνει τον καημό και την πίκρα;* ΣΥΝ. γιατρεύω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *υγιαίνω)].*

γιακάς (ο) {γιακάδες} το κομμάτι υφάσματος που περιβάλλει τον λαιμό τού ενδύματος (πουκαμίσου, φορέματος, μπλούζας κ.λπ.) και είναι μόνιμα ραμμένο πάνω σε αυτό, ώστε να διπλώνει ή να ανοίγει: ψηλός | *μάλακός* - || *πιάνω κάποιον απ' τον* ~ (σε καβγά) ΣΥΝ. περιλαίμιο, κολάρο· ΦΡ. (μτφ.) ***τινάζω τον γιακά (μου)*** αποστρέφομαι, αποφεύγω κάποιον ως απατεώνα και, γενικότ., ως επικίνδυνο άνθρωπο: είναι να *τον βλέπεις και να τινάζεις τον γιακά σον δεν ξέρεις ποτέ τι μπορείς να πάθεις απ'αυτόν.* Επίσης (υποκ.) γιακαδάκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yaka].

Γιακου**μής** (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ < *Γιάκουμος* < βεν. Giacomo < υστερολατ. Jacomus | Jacobus < μτγν. *Ἰάκωβος* (βλ.λ.)].

γιαλαντζί επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) ψεύτικος, όχι γνήσιος- ΦΡ. νισλσντζι ντολμάς («ψευτοντολμας») νηστήσιμος ντολμάς αποτελούμενος μόνο από ρύζι και μυρωδικά, που έχουν τυλιχθεί σε αμπελόφυλλα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yalanci «ψεύτικος»].

γιαλός (ο) το τμήμα τής ξηράς που βρίσκεται κατά μήκος τής θάλασσας και (συνεκδ.) τα ρηχά νερά (βλ. κ. λ. *αιγιαλός)* ΣΥΝ. ακρογιάλι, ακτή, ακροθαλασσιά, περιγιάλι, ακρογιαλιά' ΦΡ. (α) ***γιαλό-γιαλό*** (ως επίρρ.) κατά μήκος τής γραμμής τής ακτής: «~ *πηγαίναμε κι όλο για σένα λέγαμε»* (β) ***κάνε το καλό και ρίξ' το στον γιαλό*** κάνε μια καλή πράξη χωρίς να περιμένεις ανταμοιβή (γ) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** βλ. λ. *αρμενίζω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτή, θάλασσα, παρώνυμο, συγκοπή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιγιαλός* < *αίγες* «μεγάλα κύματα» (πιθ. μεταφορικώς από την ορμητικότητα των *αιγών,* βλ. κ. *Αιγαίο) + αλός,* γεν. τού άλς «θάλασσα», από τη φρ. εν *αἰγί αλός* «στην ακροθαλασσιά». Το *γιαλός* < *αιγιαλός* κατά τα πάνω < επάνω, *λεύτερος* < *ελεύθερος* κ.ά. Η φρ. *κάνε το καλό και ρίξ' το στον γιαλό* αποτελεί ελαφρώς παρηλλαγμένη απόδ. τής τουρκ. παροιμίας: eyligi yap, denize at «κάνε το καλό, ρίξ' το στη θάλασσα». Η τουρκ. παροιμία συνεχίζει: balik bilmez ise, halik biliyor «αν το ψάρι δεν το ξέρει, το ξέρει ο Δημιουργός»].

Γιαλτα (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο τής Κριμαίας, γνωστή από τη συμφωνία που υπογράφτηκε εκεί το 1945 μεταξύ των νικητών τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Αγγλων, Αμερικανών και Ρώσων), η οποία καθόριζε τα νέα σύνορα ορισμένων χωρών και τις ζώνες επιρροής των δυνάμεων αυτών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Yalta < ουκρ. Djalita, πιθ. < μεσν. *(αί)γιαλός,* καθώς πιστεύεται ότι ιδρύθηκε από Έλληνες εποίκους τής Κριμαϊκής Χερσονήσου].

γιάμπολη (η) το εκχύλισμα τής γλυκόρριζας.
[ΕΤΥΜ. < Yambol, όν. πόλεως τής ΝΑ. Βουλγαρίας].

για ν**α** σύνδ. [μεσν.] 1. εισάγει τελικές προτάσεις· με τον σκοπό να: *ήρθα ~ σε δω* 2. εισάγει αιτιολογικές προτάσεις· για τον λόγο ότι, επειδή, αφού: ~ σ' *ακούσω, κοίτα τι έπαθα!* 3. εισάγει συμπερασματικές προτάσεις· με αποτέλεσμα να, ώστε να: δεν *είναι δα και μωρό παιδί ~ φοβάται! || είναι πολύ βαρύ,* ~ το *σηκώσω* 4. εισάγει χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο· μέχρις ότου, μέχρι να: *πέρασε πολύς καιρός* ~ με *προσέξει.*

Γιάνκης (ο) {Γιάνκηδες} (μειωτ.) **1.** ο Αμερικανός των βόρειων Πολιτειών τής Αμερικής **2.** (γενικότ.) κάθε πολίτης των Η.Π.Α. [ΕΤΥΜ. < αμερ. yankee < Jan Kees < αγγλ. John Cheese. Η ονομ. Jan Kees δόθηκε αρχικώς υποτιμητικά από Ολλανδούς κατοίκους τής Αμερικής σε Αγγλους αποίκους τής Πολιτείας Κονέκτικατ].

Γιάννενα (τα) → Ιωάννινα

Γιάννης (ο) {λαϊκ. γεν. Γιαννιού (πβ. τ'Αϊ-Γιαννιού)} Ιωάννης (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***σαρανταπέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** βλ. λ. *κόκορας* (β) ***-Τι κάνεις Γιάννη; | -Γεια σου Γιάννη'. -Κουκκιά σπέρνω!*** βλ. λ. *κουκκί* (γ) ***Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει*** βλ. λ. *κερνώ* (δ) ***Τι 'χες Γιάννη, τι 'χα πάντα*** βλ. λ. έχω **(ε)** ***όχι Πάννης, Πανάκης | δεν είναι Πάννης, είναι Γιαννάκης*** το ίδιο πράγμα είναι, δεν υπάρχει διαφορά (στ) ***να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι*** βλ. λ. *μέλι* (ζ) απ/τι ***χωρίς Γιάννη, προκοπή δεν κάνει*** όταν θέλουμε να πούμε καλά λόγια για κάποιον που λέγεται Γιάννης.

Γιάννινα (τα) → Ιωάννινα

Γιαννιτσά (τα) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας. [ΕΤΥΜ. Ίσως < *Γιαννιτσάς,* διαλεκτ. τ. τού ονόματος *Γιάννης,* που πιθ. χρησίμευσε ως επώνυμο σημαίνοντος προσώπου τής πόλεως επί Τουρκοκρατίας (πρόταση Γ. Χατζιδάκι). Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Yenice, το οποίο (αν δεν προέρχεται από την Ελληνική) ίσως ανάγεται σε τουρκ. yeni «νέος» (δηλ. «νέα πόλη»)].

γιάντες (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι μνήμης, κατά το οποίο χάνει ο παίκτης που, όταν πάρει κάτι από τα χέρια τού συμπαίκτη του, παραλείπει να αναφέρει τη συγκεκριμένη φράση τού παιχνιδιού («το ξέρω» ή «το θυμάμαι»), οπότε ο νικητής *κάνει γιάντες* 2. το διχαλωτό κοκκαλάκι από το στήθος τού κοτόπουλου, που χρησιμοποιείται σε παιχνίδι, κατά το οποίο καθένας από τους δύο παίκτες τραβά ένα σκέλος τής διχάλας και νικητής *(κάνει γιάντες)* είναι αυτός στο χέρι τού οποίου θα μείνει το μεγαλύτερο κομμάτι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yades < p. yadetmek «θυμούμαι»].

γιάνω (να/θα) ρ. → γιαίνω

γιαουρτάς (ο) {γιαουρτάδες}, γιαουρτού (η) {γιαουρτούδων} πρόσωπο που φτειάχνει ή πουλάει γιαούρτι.

γιαούρτι (το) {γιαουρτ-ιού | -ιών} κρεμώδες παρασκεύασμα από γάλα που πήζει σε χαμηλή θερμοκρασία με τη δράση ειδικών βακτηριακών καλλιεργειών και εμπλουτίζεται πολλές φορές με ειδικές γλυκαντικές ή αρωματικές ουσίες (φρούτα ή ξηρούς καρπούς): ~ *σακούλας | με ή χωρίς λιπαρά | βελουτέ | πρόβειο σε τσανάκα·* ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος καεί με τον | στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι*** αυτός στον οποίο συνέβη κάτι κακό, προσέχει και φυλάγεται στη συνέχεια ακόμη και από πράγματα τελείως ακίνδυνα, προφυλάγεται σε βαθμό συχνά υπερβολικό. Επίσης γιαούρτη (η). — (υποκ.) γιαουρτάκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yogurt].

γιαουρτλού (το) → γιογουρτλού

γιαουρτώνω ρ. μετβ. {γιαούρτω-σα, -θηκα, -μένος} ρίχνω στο πρόσωπο (κάποιου) γιαούρτι, για να τον εξευτελίσω. — νι**αούρτωμα** (το).

γιάπης (ο) {γιάπηδες}, **γιαπισσα** (η) {γιαπισσών} νέος στην ηλικία αστός επαγγελματίας (τεχνοκράτης), που ασχολείται (συνήθ.) με τη διοίκηση επιχειρήσεων, και αποσκοπεί στην επαγγελματική καταξίωση και την οικονομική επιτυχία και χαρακτηρίζεται από την τάση να περιβάλλει τον εαυτό του με σύμβολα πλούτου και αδιαμφισβήτητου κοινωνικού κύρους. — γιάπικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < αμερ. yuppy | yuppie, ακρωνύμιο από τις αγγλ. λ. young (= νέος) urban (= αστικός) professional (= επαγγελματίας) + -ie. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1983 (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. hippie «χίπι», στην οποία οφείλονται τα δύο -ρρ- τού yuppie), αλλά γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση το 1984, όταν οι δημοσιογράφοι τη χρησιμοποίησαν για να χαρακτηρίσουν τους οπαδούς ενός υποψηφίου για τις προεδρικές εκλογές εκείνου τού έτους].

γιαπί (το) {γιαπ-ιού | -ιών} 1. η οικοδομή που δεν έχει ακόμα τελειώσει 2. (ειδικότ.) ο σκελετός οικοδομής που είναι υπό κατασκευή. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yapi].

γιαπιτζής (ο) {γιαπιτζήδες} χτίστης, οικοδόμος. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yapici).

γιαπράκι (το) ντολμαδάκι με κιμά, ρύζι και μυρωδικά τυλιγμένα σε αμπελόφυλλα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yaprak «φύλλο»].

Γιαπωνέζος (ο) → Ιαπωνία

γιαραμπης (ο) ο Αλλάχ, ο Θεός. [ΕΤΥΜ. < αραβ. επιφών. ya rabbi «Θεέ μου» < εβρ. rabbi «ραββίνος, δάσκαλος»].

γιάρδα (η) {γιαρδών} μονάδα μέτρησης μήκους, χρησιμοποιούμενη κυρ. σε αγγλοσαξονικές χώρες, ίση προς 0,9144 μέτρα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. yard < αρχ. γερμ. gart(e)a «μπαστούνι»].

γιαρμάς κ. γ**ερμός** (ο) {γιαρμάδες} ρωδάκινο που, όταν είναι ώριμο, έχει κιτρινοκόκκινη φλούδα (η οποία βγαίνει εύκολα με το χέρι), γλυκιά, ιδιαίτερα μαλακή και εύχυμη σάρκα και μεγάλο κουκούτσι που αφαιρείται εύκολα από αυτήν. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yarma < p. yarmak «σχίζω, κόβω στα δύο»].

γιασεμί (το) {γιασεμ-ιού | -ιών} 1. αναρριχώμενο φυτό με αρωματικά λευκά ή σπανιότ. ροζ ή κίτρινα άνθη, ο οποίος καλλιεργείται ως καλλωπιστικός και για το ωραίο άρωμα των λουλουδιών του 2. (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω θάμνου 3. (συνεκδ.) το άρωμα τού παραπάνω άνθους: τσάι | *κολόνια* ~. Επίσης γιασεμιά (η) (σημ. 1). — (υποκ.) γιασεμάκι (το) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. yaşemin < περσ. jasâmin].

γιασεμολαδο (το) (λόγ.) το ιασμέλαιο (βλ.λ.).

γιασμάκι (το) {χωρ. γεν.} καλύπτρα που σκεπάζει το κεφάλι και το μεγαλύτερο μέρος τού προσώπου των μουσουλμανίδων, για να μην εκτίθεται αυτό σε δημόσια θέα (πβ. λ. *φερετζές, τσαντόρ).* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yasmak].

γιαταγάνι (το) {γιαταγαν-ιού | -ιών} σπαθί των Τούρκων και των Αράβων, μακρύ, πλατύ και καμπύλο στο μέρος τής αιχμής. — (μεγεθ.) γιαταγάνα (η). [ΕΤΥΜ < τουρκ. yatagan].

γιατακι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) 1. το στρώμα στο οποίο ξαπλώνει κανείς, το κρεβάτι ΣΥΝ. κλίνη 2. (συνεκδ.) τόπος κατάλληλος για ύπνο ή ανάπαυση και κατ' επέκτ. τόπος διαμονής ΣΥΝ. κατάλυμα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yatak].

γιατί σύνδ. 1. (εισάγει ευθεία ή πλάγια ερώτηση) (α) για ποιον λόγο ή αιτία: ~ σου *μίλησε απότομα;* (β) με ποιον σκοπό: *τον ρώτησες* ~ ήρθε; 2. (εισάγει αιτιολογική πρόταση) για τον λόγο ότι, επειδή, διότι: δεν *διαβάζει πολύ, - δεν προλαβαίνει* **3**. ***γιατί*** (το) (α) η ερώτηση που αναφέρεται στην αιτία ενός πράγματος: τα ατελείωτα ~ των παιδιών ΣΥΝ. ερώτημα, απορία (β) (συνεκδ.) η αιτία: *θέλουμε να βρούμε το - αυτής τής σύγκρουσης.* ▯ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός.* [ΕΤΥΜ. Το ερωτηματικό μόριο *γιατί* (μεσν.) προέρχεται από την αρχ. φρ. *δια τί,* ενώ ο αιτιολογικός σύνδ. *γιατί* προέρχεται από τη φρ. *για ότι* (πβ. αρχ. *διότι* < *δια ότι)].*

γιατί - διότι - **επειδή**. Το **γιατί** χρησιμοποιείται σήμερα τόσο σε ερωτήσεις *(Γιατί έφυγε;)* όσο και σε αιτιολογικές προτάσεις *(Έφυγε,* γιατί είχε *δουλειά).* Και στις δύο περιπτώσεις δηλώνει αιτία: αιτία συνδυασμένη με ερώτηση («ερώτηση μερικής αγνοίας») ή αιτία συνδυασμένη με απάντηση ή με τη διατύπωση μιας γνώμης | κρίσης («αιτιολογική πρόταση»). Το ερωτηματικό γιατί προήλθε από το *«δια τί»,* το αιτιολογικό *γιατί* προήλθε από το *«για ότι»* (όπως και το **διότι** < *δια ότι).* Τα συμφραζόμενα, κανονικά, συντελούν στο να αποφεύγεται ενδεχόμενη σύγχυση από τη διπλή σημασία και λειτουργία τής λέξης. Ωστόσο, για λόγους υφολογικούς περισσότερο (ποικιλίας τού λόγου και αποφυγής ενοχλητικών ή άσκοπων επαναλήψεων), μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το διότι στη θέση τού (αιτιολογικού) γιατί, εφόσον η αιτιόλογηση ακολουθεί, ή το

επειδή, εφόσον η αιτία προηγείται: Δεν *μπορεί να συμμετάσχει, διότι θα απουσιάζει - Επειδή θα απουσιάζει, δεν μπορεί να συμμετάσχει.* Συχνά, η χρήση τού ενός ή τού άλλου αιτιολογικού είναι ζήτημα ρυθμού στον λόγο ή και προσωπικών επιλογών τού ομιλητή. Γενικά, πάντως, όταν η αιτία αποτελεί το σκεπτικό στη διατύπωση ενός συλλογισμού δηλώνεται με το *επειδή* (ή και με τα αφού, μια και | που σε απλούστερο ύφος), ενώ όταν η αιτία αποτελώ το επακόλουθο εν/ός συλλογισμού, δηλώνεται με το διότι.

γιατρειά (η) (λαϊκ.) **1**. η θεραπεία: η *αρρώστια αυτή δεν έχει* ~ (είναι αθεράπευτη) ΣΥΝ. θεραπεία, ίαση 2. (μτφ.) παρηγοριά και ανακούφιση, για *χα* ξεπεραστεί μια δύσκολη κατάσταση: ο *χρόνος είναι η καλύτερη* - ΣΥΝ. φάρμακο, γιατρικό. [ΕΤΥΜ. μεσν < *Ιατρεία* < αρχ. *ιατρεία* < *ίατρεύω)].

γιατρεύω ρ. μετβ. {γιάτρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** θεραπεύω: ~ *αρρώστους* 2. (μτφ.) ανακουφίζω: ο *χρόνος γιατρεύει τις πληγές* ΣΥΝ. παρηγορώ, διορθώνω 3. (μεσοπαθ. *γιατρεύομαι)* θεραπεύομαι, αναρρώνω ΣΥΝ. αναλαμβάνω, γιαίνω. — γιάτρεμα (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἰατρεύω* < *ιατρός].*

γιατρικό (το) (λαϊκ.) το φάρμακο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἰατρικόν,* ουδ. τού επιθ. *ιατρικός].*

γιατρίνα (η) (λαϊκ.) η γυναίκα γιατρός. Επίσης (λαϊκ.) γιάτρισσα κ. γιάτραινα ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος.*

γιατρίνα - γιατρός - γιάτρισσα - γιάτραινα. Κοντά στον όρο η ιατρός (κάρτες, τηλεφωνικός κατάλογος, συνταγολόγιο κ.λπ.), χρησιμοποιείται ως κύρια λ. το ουσιαστικό η γιατρός για όλες τις προφορικές και γραπτές (πλην των αναφερομένων) χρήσεις τής γλώσσας. Η λ. γιατρίνα, που παλιότερα ήταν μόνο ανδρωνυμικό (η σύζυγος γιατρού), σήμερα χρησιμοποιείται σε απλούστερο προφορικό λόγο και στη θέση τού «η *γιατρός».* Αντιθέτως, τόσο το γιάτρισσα όσο και το γιάτραινα αποτελούν τύπους τής λογοτεχνίας και των διαλέκτων και κατάλοιπα μιας προφορικής λαϊκότερης παράδοσης, που χρωματίζει ενίοτε τις λ. με τις σημασιολογικές αποχρώσεις τής λαϊκής, εμπειρικής θεραπεύτριας, τής κομπογιανίτισσας ή ακόμη και τής μάγισσας!

γιατροπορεύω ρ. μετβ. {γιατροπόρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (διαλεκτ.) παρέχω σε (κάποιον) πρώτες βοήθειες με πρόχειρα μέσα, μέχρι να έρθει ο γιατρός.

γιατρός κ. (επίσ.) **ιατρός** (ο/η) **1**. πρόσωπο που έχει κάνει τις απαραίτητες σπουδές και διαθέτει τη σχετική άδεια για την άσκηση τής ιατρικής επιστήμης ΣΥΝ. θεραπευτής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που λειτουργεί ανακουφιστικά και καταπραϋντικά στην ένταση των ψυχικών παθών: *ο χρόνος είναι ο καλύτερος* -. — (υποκ.-μειωτ.) γιατρουδάκι (το), γιατρουδάκος κ. γιατρουλάκος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατρίνα, γυιος.* [ΕΤΥΜ. μεσν. (με συνίζηση, πβ. εορτή > *γιορτή, καρδία* > *καρδιά)* < αρχ. ιατρός < θ. ία- (< ρ. *ἰάομαι* «προσφέρω ιατρική φροντίδα, θεραπεύω») + επίθημα *-τρός* (μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *-ter: *πα-τέρ-α, θυγα-τέρ-α).* Το ρ. *ἰά-ομαι* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. ἰαίνω «ευφραίνω, δροσίζω», οπότε *ἰά-ομαι* < *isā-jo-mai, πβ. σανσκρ. isanyâti «προτρέπω, παρακινώ», λατ. ira «οργή» (< *eis-a). Δεν αποκλείεται *J]* σύνδ. με το επίθ. *ιερός* (βλ.λ.)].

γιατροσόφι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1**. πρακτικό εμπειρικό φάρμακο, παρασκευαζόμενο σύμφωνα με προφορικές συνταγές για τη θεραπεία ασθενειών: τα ~ τής *γιαγιάς* ΣΥΝ. γιατρικό, φάρμακο 2. (συνεκδ.) εμπειρικός τρόπος θεραπείας: τα ~ δεν *θεραπεύουν τις αρρώστιες* ΣΥΝ. βάλσαμο. Επίσης (λόγ.) ιατροσόφιο.

γι' αυτό επίρρ.· για τον λόγο, για την αιτία που μόλις αναφέρθηκε: *χτες έβρεχε, ~ δεν βγήκα έξω || ~ σου λέω, πρέπει να πας οπωσδήποτε* ||) + και) δεν του *συγχωρώ την προσβολή που μου έκανε, ~ και δεν του μίλησα, όταν τον είδα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός.*

γιάφκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κρησφύγετο για τη συγκέντρωση υλικού και τον σχεδιασμό παράνομων πράξεων από τα μέλη αντικαθεστωτικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων: στη ~ των *τρομοκρατών βρέθηκαν περίστροφα και προκηρύξεις.* [ΕΤΥΜ. < ρωσ. javka].

γιαχνί (το) {άκλ.} τρόπος μαγειρέματος για κρέας, ψάρι, λαχανικά ή όσπρια, με κρεμμύδια τσιγαρισμένα μέσα σε λάδι και σάλτσα ντομάτας: (κ. ως επίθ.) *φασόλια | πατάτες* ~. — γιαχνιστός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yahni < περσ. yahni «μαγειρευμένος (ιδ. για κρέας)»].

γίββωνας (ο) {γιββώνων} είδος πιθήκου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. gibbon < γαλλ. gibbon, λ. τοπικής ινδικής γλ., την οποία έφερε στην Ευρώπη (μαζί με το φερώνυμο ζώο) ο Γάλλος J.F. Dupleix].

Γιβραλτάρ (το) (αγγλ. Colony of Gibraltar = Αποικία τού Γιβραλτάρ) {άκλ.} 1. ακρωτήριο στο Ν. άκρο τής Ιβηρικής Χερσονήσου, που μαζί με την απέναντι βορειοαφρικανική ακτή ορίζει στενό πορθμό *(Πορθμός τού Γιβραλτάρ),* ο οποίος συνδέει τον Ατλαντικό Ωκεανό με τη Μεσόγειο Θάλασσα και χωρίζει την Ευρώπη από την Αφρική· αλλιώς Στενά *τού Γιβραλτάρ* (τα) κ. (αρχ.) *Ηράκλειες Στήλες* (οι) 2. αυτόνομη πόλη και λιμάνι στο παραπάνω ακρωτήριο, που αποτελεί βρετανική αποικία.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Gibraltar < αραβ. Gibel al-Tarik «Όρος τού Ταρίκ», από τον φύλαρχο Gabal ibn Tarik, που κατέλαβε το ακρωτήριο και την πόλη το 711 μ.Χ. Το Γιβραλτάρ αναγνωρίστηκε ως βρετανική αποικία το 1713].

γιγα- λεξικό πρόθημα το οποίο πολλαπλασιάζει μια ποσότητα επί ένα δισεκατομμύριο: *γιγα-μπάιτ, γιγα-χέρτς.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενές λεξικό πρόθημα, < αγγλ. giga- (< ελλην. *γίγας)].*

γιγάκυκλος (ο) {-ου κ. -ύκλου | -ων κ. -ύκλων, -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης συχνότητας που ισούται με ένα δισεκατομμύριο χερτς (βλ.λ.)· το γιγαχέρτς. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gigacycle].

γιγαμπάιτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. η γιγαψηφιολέξη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gigabyte (νόθο συνθ.). Βλ. λ. *γιγα-, μπάιτ].*

γίγαντας (ο) {γιγάντων}, **γιγάντισσα** (η) {γιγαντισσών} 1.ον με ανθρώπινη μορφή, αλλά με υπεράνθρωπο μέγεθος και δύναμη 2. (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για το μεγάλο του μέγεθος ή και τη μεγάλη του δύναμη: *αγώνας μεταξύ γιγάντων || οι γίγαντες τής υψηλής τεχνολογίας || οικονομικός* ~ || ο ~ τής *αυτοκινητοβιομηχανίας* ΣΥΝ. κολοσσός, μεγαθήριο ΑΝΤ. νάνος 3. (μτφ.) πρόσωπο που ξεχωρίζει για την υψίστης σημασίας προσφορά του και το αξεπέραστο έργο του: ο ~ τής *έβδομης τέχνης | τού πνεύματος* 4. ΑΣΤΡΟΝ. ονομασία πολύ λαμπρού αστέρα ερυθρής απόχρωσης *(κόκκινος γίγαντας),* βλ. λ. *αστέρας* ΑΝΤ. νάνος **5.** (με κεφ.) ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους γιους τής Γαίας και τού Ουρανού, που είχαν τεράστιες διαστάσεις και εξοντώθηκαν από τους θεούς τού Ολύμπου, όταν στράφηκαν εναντίον τους (κατά τη Γιγαντομαχία) · 6. *γίγαντες* (οι) μεγάλα ξερά φασόλια συνήθ. μαγειρεμένα στον φούρνο ως λαδερό φαγητό. Επίσης (λόγ.) γίγας {γίγαντος}.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγαντιαίος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γίγας, -αντος* < **γί-γαντ-ς,* αναδιπλασιασμένος τ. προελλην. θέματος, αγν. ετύμου. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. giant, γαλλ. géant, γερμ. Gigant κ.ά.].

γιγάντειος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *γιγάντιος)* [μτγν.] γιγαντιαίος (βλ.λ.): - *διαστάσεις* || (μτφ.) ~ *έργο | επίτευγμα* || ~ *κινητοποίηση τής αστυνομίας | προσπάθεια.* Επίσης γιγάντινος, -η, -ο κ. γιγαντένιος, -ια, -ιο.

γιγάντειος ή γιγάντιος; Τα επίθετα σε -ios από πρόσωπα γράφονται με *-ει-* (-ειος): *Όμηρος - Ομήρειος, Πυθαγόρας - Πυθαγόρειος, Επίκουρος - Επικούρειος* κ.λπ. Έτσι και από το *Γίγας* (όνομα αρχαίων μυθικών όντων) πλάστηκε στην Αρχαία το Γιγάντειος (Η γραφή με -ι- γίγαντος δεν είναι ορθή). **Ηδη** αρχαίο και με την ίδια σημασία είναι το γιγαντιαίος, ενώ τα γιγάνΗνος και γιγαντένιος είναι νεότεροι σχηματισμοί.

γιγάντεμα (το) → γιγαντώνω

γιγαντεύω ρ. → γιγαντώνω

γιγαντιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που ταιριάζει ως προς το μέγεθος ή τα εξωτερικά χαρακτηριστικά σε γίγαντα' γιγάντειος: - *ανάστημα | κτήριο | διαστάσεις* ΣΥΝ. πελώριος, θεόρατος, πανύψηλος 2. *πάρα* πολύ μεγάλος, αυτός που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα: ~ *πρόοδος* 3. (για έργα ή ενέργειες) αυτός που απαιτεί υπεράνθρωπη δύναμη για την πραγμάτωση του: - *κινητοποίηση | επιχείρηση* 4. πολύ μεγάλης σημασίας, που βρίσκεται στην κορυφή μεταξύ των ομοίων του: ~ *μορφή τού θεάτρου.* — γιγαντιαία επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος.*

γιγαντισμός (ο) 1. ΙΑΤΡ. παθολογική υπερανάπτυξη τού αναστήματος ή τού μεγέθους ορισμένων τμημάτων τού ανθρώπινου σώματος 2. (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη ή επέκταση πέρα από τα φυσιολογικά όρια: *ο - των σύγχρονων αστικών κέντρων || «κολοσσιαίοι επιχειρηματικοί όμιλοι ενθαρρύνονται προς τον ~»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gigantism].

γιγαντοαφίσα (η) {γιγαντοαφισών} η πολύ μεγάλου μεγέθους διαφημιστική αφίσα (που τοποθετείται συνήθ. σε περίοπτα σημεία).

γιγαντομαχία (η) [αρχ.] {γιγαντομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. Ο πόλεμος των Γιγάντων εναντίον των θεών τού Ολύμπου 2. (συνήθ. μτφ.) ο αγώνας μεταξύ δύο εξίσου ισχυρών αντιπάλων.

γιγαντοοθόνη (η) {γιγαντοοθονών} η πολύ μεγάλων διαστάσεων οθόνη για την προβολή θεαμάτων σε ανοικτό χώρο: *τον μεγάλο τελικό παρακολούθησε πλήθος κόσμου σε ~ στην κεντρική πλατεία τού Μιλάνου.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. giant screen].

γιγαντόσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μοιάζει με γίγαντα ως προς τις σωματικές του διαστάσεις, ο υπερβολικά μεγαλόσωμος ΑΝΤ. μικρόσωμος.

γιγαντώνω ρ. μετβ. [1887] {γιγάντω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω (σε κάτι) γιγαντιαίες διαστάσεις, μεγαλώνω πάρα πολύ: *γιγαντώθηκε ο πόθος τους για λευτεριά.* Επίσης γιγαντεύω [1896]. — γιγάντεμα (το) κ. **γμ** γάντωση (η).

γίγαχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *γιγαχέρτζ)* {άκλ.} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. ο γιγάκυκλος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. gigahertz (νόθο συνθ.). Βλ. λ. *γιγα-, χερτς].*

γιγαψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων που αντιστοιχεί σε ένα δισεκατομμύριο χαρακτήρες. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. gigabyte],

γίγνεσθαι (το) {άκλ.} **1.** ΦΙΛΟΣ, η προοδευτική κίνηση στην οποία υποβάλλεται ο κόσμος και τα στοιχεία που τον απαρτίζουν περνώντας από τη στατική κατάσταση τού «είναι» στη δυναμική εξελικτική πορεία των μεταβολών και των νέων γενέσεων ΦΡ. εν τω *γίγνεσθαι (ἐν τῷ γίγνεσθαι)* σε διαδικασία εξέλιξης, μεταβολών και διαμόρφωσης νέων καταστάσεων 2. η εξελικτική διαδικασία σε κάποιον τομέα: το *ιστορικό | πολιτικό | λογοτεχνικό* ~. [ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. απρφ. ενεστώτα τού ρ. *γίγνομαι].*

γίδα (η) {γιδών} ευκίνητο μηρυκαστικό ζώο με χοντρά κέρατα, συγγενές με το πρόβατο, που ζει σε ορεινές περιοχές και εμφανίζεται εξημερωμένο σε πολλές κατοικίδιες ποικιλίες ως το θηλυκό τού τράγου ΣΥΝ. κατσίκα. — (υποκ.) γιδούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., μεγεθ. τού ουσ. γίδι (βλ.λ.)].

γιδάρης (ο) {γιδάρηδες} πρόσωπο που βόσκει γίδια, ο γιδοβοσκός.

γιδήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από γίδα: ~ *προβιά.* Επίσης γίδινος, -η. -ο [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος, χοιρινός.*

γίδι (το) {γιδ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) **1.** το νεογνό τής γίδας, το κατσικάκι-**ΦΡ.** (μτφ.) ***κουρεμένο γίδι*** αυτός που έχει πολύ κοντά, στραβοκομμέ-να μαλλιά **2**. ***γίδια*** (τα) κοπάδι αποτελούμενο από γίδες και τράγους ανεξαρτήτως ηλικίας: *μπήκαν τα ~ στο μαντρί* · 3. (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν έχει τρόπους, που είναι άξεστος και αγροίκος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αἰγίδιον,* υποκ. τού *αἴξ, αἴγός.* Βλ. κ. *αίγα].*

γιδοβοσκός (ο) [μεσν.] αυτός που βόσκει γίδια, ο γιδάρης ΣΥΝ. αι-γοβοσκός.

γιδόμαλλο (το) (λαϊκ.) μαλλί γίδας ΣΥΝ. (λόγ.) αιγότριχα.

γιδοπροβατα (τα) {γιδοπροβάτων} (περιληπτ.) σύνολο από γίδια και πρόβατα ΣΥΝ. αιγοπρόβατα.

γιδόστρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ορεινός δρόμος, στενός, ανηφορικός και απότομος, που μόνο κατσίκια μπορούν να διασχίσουν ΣΥΝ. κατσικόδρομος. Επίσης γιδόστρατο (το).

γιδοτόμαρο (το) το δέρμα γίδας ή τράγου **ΣΥΝ.** κατσικόδερμα, (λόγ.) αιγόδερμα.

γιδότοπος (ο) {γιδοτόπων} τόπος ορεινός και ανώμαλος, κατάλληλος για τη βοσκή γιδιών, ακατάλληλος να κατοικηθεί από ανθρώπους. Επίσης γιδοτόπι (το).

γιεγιές (ο) → γεγές

Γιεν (το) → γεν

γιέσμαν (ο) → γέσμαν

γιλέκο κ. γελέκο (το) ανδρικό ή γυναικείο ένδυμα χωρίς μανίκια, με μήκος μέχρι το ύψος τής μέσης, που συνήθ. κουμπώνει μπροστά και φοριέται κάτω από σακάκι ή μόνο του πάνω από πουκάμισο. — (υποκ.) γιλεκάκι κ. γελεκάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yelek].

γινάτι κ. ινάτι (το) {γιναT-ιού | -ιών} **1**. το πείσμα, η ισχυρογνωμοσύ-νη: έλα, άσε *τώρα τα* ~ ΣΥΝ. καπρίτσιο 2. (ειδικότ.) η εχθρική διάθεση απέναντι σε κάποιον, που προέρχεται από πείσμα· **ΦΡ.** (α) (πα-ροιμ.) ***το γινάτι βγάζει μάτι*** το πείσμα μπορεί να πλήξει τελικά το^{ν} ίδιο το^{ν} ισχυρογνώμονα, αυτό^{ν} που δε^{ν} υποχωρεί (β) ***(κάποιος) το κρατάει γινάτι*** (κάποιος) τηρεί εχθρική στάση απέναντι σε άλλον από πείσμα για κάτι που του έκανε. [ΕΤΥΜ. **<** τουρκ. inat].

γίνομαι ρ. συνδετ. αποθ. {έγινα (να/θα γίνω) κ. (λαϊκ.) γίνηκα (να/θα γινώ | γενώ), γινωμένος} **1**. αποτελώ το τελικό αποτέλεσμα μιας διαδικασίας παραγωγής, αποκτώ συγκεκριμένη ύπαρξη, υπόσταση, μορφή: η *Νιγηρία έγινε ανεξάρτητο κράτος στα 1960* || *διάφορες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί για το πώς έγινε ο κόσμος* || *το φαγητό δεν έγινε ακόμα* || *πότε έγινε αυτό το σπίτι;* ΣΥΝ. δημιουργούμαι, (ειδικά για προϊόντα) παράγομαι, κατασκευάζομαι, φτειάχνομαι · **2.** εμφανίζω συγκεκριμένα χαρακτηριστικά **ή** ιδιότητες, περιέρχομαι σε ορισμένη κατάσταση: ~ *κόκκινος από τον θυμό* | *πρώτης τάξεως επαγγελματίας* | *χρήσιμος* | *μεγάλος και τρανός* ΣΥΝ. είμαι, καθίσταμαι, δια-μορφώνομαι· ΦΡ. (α) ***γίνομαι άλλος άνθρωπος*** αλλάζω ριζικά: μετά τη *θεραπεία που έκανε, έγινε άλλος άνθρωπος!* || το *πάθημα του τον ωφέλησε: έγινε άλλος άνθρωπος* (β) ***γίνομαι βαπόρι | Τούρκος | θηρίο (ανήμερο) | μπαρούτι | μπουρλότο*** | έξω ***φρενών*** εξοργίζομαι (γ) ***γίνομαι πετσί και κόκκαλο*** αδυνατίζω πάρα πολύ **(δ)** ***γίνομαι βάρος (σε κάποιον)*** επιβαρύνω κάποιον (με την παρουσία μου, τις απαιτήσεις μου κ.λπ.): να μη *σας γίνομαι βάρος, θα μείνω σε ξενοδοχείο* (ε) ***γίνομαι καπνός | άφαντος | λούης*** *το* βάζω στα πόδια, εξαφανίζομαι, χάνομαι: *μόλις είδε τους αστυνομικούς να έρχονται, έγινε καπνός* ΣΥΝ. μην τον είδατε **3**. μεταβάλλομαι σε (κάτι), παίρνω άλλη, καινούργια μορφή: *όταν βράζει το νερό, γίνεται ατμός* || *ο πύργος έγινε ξενοδοχείο* || (παροιμ.) *το αίμα νερό δεν γίνεται* (οι συγγενικοί δεσμοί διατηρούνται πάντα ισχυροί) ΣΥΝ. μετατρέπομαι, αλλάζω, εξελίσσο-μαι 4. (κακόσ.) καταλήγω σε κατάσταση ή μορφή υποδεέστερη τής αρχικής: πώς *έγινες έτσι;* || ~ *από δήμαρχος κλητήρας* ΣΥΝ. καταντώ • 5. συμβαίνω, λαμβάνω χώρα: Γι *γίνεται εδώ πέρα; Γιατί τόση φασαρία;* || *έγινε τίποτε;* || το *κακό δεν θέλει πολύ να γίνει* || πότε θα *γίνουν οι γάμοι;* || *έγινε μεγάλη φασαρία* | *σεισμός* | *ένα σοβαρό ατύχημα* || *γίνεται τής τρελής* | *τής κακομοίρας* (για μεγάλη αναστάτωση, παράλογη κατάσταση) || ό,τι *γίνεται δεν ξεγίνεται* (δεν μπορεί να αλλάξει κάτι που έχει ήδη συμβεί) || κάτι *γίνεται μ' αυτούς τους δύο* || τι *γίνεται; (σε* χαιρετισμό αντί τού τι *κάνεις;)* ΣΥΝ. πραγματοποιούμαι, συντ^{ε}λούμαι, διεξάγομαι· ΦΡ. (α) ***κουβέντα | λόγος να γίνεται*** γίνονται άσκοπες συζήτησες, χωρίς κανένα αποτέλεσμα (β) **δεν *έγινε τίποτα*** (i) δεν πειράζει: μη *στενοχωριέσαι, ~!* (ii) δεν υπήρξε αποτέλεσμα: *προσπαθήσαμε πολύ, αλλά τελικά* ~ (γ) ***τι να γίνει;*** για την έκφραση αμηχανίας ή αδιεξόδου: ~; Ετσι *είναι η ζωή!* (δ) ***ό,τι έγινε έγινε | ο γέγονε γέγονε*** *(ό γέγονε γέγονε)* για κάτι που έχει συντελεστεί και δεν μπορεί να αλλάξει πλέον ως σχόλιο για να μην ασχολείται πλέον κάποιος με ό,τι συνέβη, για να δοθεί τέρμα σε συζήτηση σχετικά με κάτι που συνέβη κ.λπ.: ~, *από 'δώ και μπρος να δούμε τι θα κάνουμε* (ε) ***τι θα γίνει;*** για να δηλωθεί ανυπομονησία ή αγανάκτηση: ~, θα *φύγουμε καμιά φορά;* || ~, *θα κρατήσει για πολύ αυτή η ιστορία; (στ)* ***και τι έγινε;*** για να δηλώσουμε ότι κάτι δεν μας ενδιαφέρει ή δεν το θεωρούμε σημαντικό: *Εντάξει, δεν ήρθε· ~; Θα πάμε οι δυο μας* (ζ) ***(και) κάτι έγινε*** για κάτι ασήμαντο: *Σιγά το έξοδο! Θα δίνεις δύο χιλιάρικα τον μήνα και ~!* ΣΥΝ. σιγά το πράμα **6.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, σε φρ. όπως ***τι μου γίνεσαι; - τι έγινες τόσα χρόνια;*** ΣΥΝ. είμαι, κάνω · **7**. (για καρπούς) ωριμάζω: πότε *γίνονται οι φράουλες;* || *φρούτα γινωμένα* ΣΥΝ. μεστώνω · 8. (για αριθμητικά μεγέθη) φθάνω σε συγκεκριμένη αριθμητική μονάδα: *μαζί με τον αδελφό σου γινόμαστε πέντε* · **9**. (απρόσ. ***γίνεται)*** (+να) (α) αρμόζει, είναι πρέπον, ταιριάζει να: ~ *κορίτσι πράγμα να είναι έξω από το σπίτι τέτοια ώρα;* (β) είναι δυνατόν, είναι πραγματοποιήσιμο: ~ να *έρθετε λίγο νωρίτερα;* ΦΡ. **δεν ξέρω *τι μου γίνεται*** (α) βρίσκομαι σε πλήρη άγνοια (β) βρίσκομαι σε σύγχυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, γεννώ, θυμώνω.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γίγνομαι,* αναδιπλασιασμένος τ. *(γί-γν-ομαι)* θέματος *-γν-,* μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **gen-,* πβ. λατ. gigno «γεννώ», σανσκρ. Janas «γένος», γαλλ. génération «γενεά», ισπ. gente «άνθρωποι» (περιληπτ.), αγγλ. kin «γένος» κ.ά. Ομόρρ. *γέν-ος, γεν-ικός, γόνος, γον-εύς (-έας), γενε-ά (<* *gene-, δισύλλ. ρίζα), *γένε-σις (-η), γενέθλιος, γνή-σιος* (βλ.λ.), *γέν-να, γεν-νώ, γεννα-ῖος* κ.ά. Η μεταβολή *γίνομαι < γίγνομαι* οφείλεται σε ανομοιωτική αποβολή τού *-γ-* και αντέκταση τού *-ι-.* Οι φρ. *γίνομαι άφαντος* και γίνεται *λόγος (για κάτι)* είναι ήδη μεσν.].

γινόμενο (το) {γινομέν-ου | -ων} ΜΑΘ. το αποτέλεσμα τού πολλαπλασιασμού δύο ή περισσοτέρων αριθμών, πινάκων κ.λπ.: *στον πολλαπλασιασμό 3 χ 5 το-είναι 15* || *- πολλών παραγόντων* || *~ αριθμού επί διάνυσμα.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γινόμενον,* ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *γίγνομαι].*

Γίντίς (η/τα) {άκλ.} η γερμανοεβραϊκή γλώσσα. [ΕΤΥΜ. < γίντις yidish (daytsch) < γερμ. Jüddisch Deutsch «Γερμανο-εβραϊκά»].

γίνωμα (το) {γινώματος | χωρ. πληθ.} το ωρίμασμα (καρπού). [ΕΤΥΜ. < *γίν)ομαι)* + παραγ. επίθημα *-ωμα* (που ξεκίνησε από ρ. σε -ώνω < αρχ. -όω, πβ. κ. *σάρ-ωμα - σαρ-ώνω].*

γίνωμένος, -η, -ο (για καρπό) αυτός που έχει ωριμάσει: ~ *γιαρμάς.* [ΕΤΥΜ. < *γίν)ομαι)* + επίθημα μτχ. *-ωμένος* (που ξεκίνησε από ρ. σε -ώνω, βλ. κ. γίνωμα)].

γιογιό[1] (το) {άκλ.} το καθοίκι (βλ.λ.).[ΕΤΥΜ.Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας].

γιογιό[2] (το) παιχνίδι που αποτελείται από ένα ξύλινο ή πλαστικό μα-σούρι με ένα νήμα περασμένο γύρω από αυτό, ώστ^{ε} κρατώντας το κανείς από την άκρη του και τινάζοντας το ρυθμικά, να το τυλίγω και να το ξετυλίγει ανεβοκατεβάζοντας το μασούρι. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως από ^{ε}μπορική ονομασία παιχνιδιού που έχει την αφετηρία του στις Φιλιππίνες].

γιόγκα (η) {άκλ.} **1**. ινδικό φιλοσοφικό σύστημα, που δίδασκα την ένωση τού Εγώ μ^{ε} το Υπέρτατο Ον με την κυριαρχία τού ανθρώπου στις σωματικές και πνευματικές του λειτουργίες 2. (ειδικότ.) σ^{ε}ιρά ασκήσ^{ε}ων αναπνοής, σωματικών στάσ^{ε}ων και (ατομικού ή ομαδικού) διαλογισμού για την αυτεπιβολή τού ανθρώπου στο σώμα και το πνεύμα του.[ΕΤΥΜ. < αγγλ. yoga < σανσκρ. yoga «ζεύξη, ένωση», ρ. yunakti «ενώνει»].

γιόγκι(ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που έχει ασπαστεί το φιλοσοφικό σύστημα τής γιόγκα και το εφαρμόζει στην πράξη. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. yogi]. γιογουρτλθύ κ. γιαουρτλού (το) {άκλ.} φαγητό τουρκικής προέλευσης, που παρασκευάζεται από κρέας, το οποίο τοποθετείται πάνω σε ψημένες πικάντικες πίτες μέσα σε ποσότητα γιαουρτιού και γαρ-νίρεται με ψητές ντομάτες, κρεμμύδι και διάφορα μυρωδικά. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yogurtlu]. γιοκ επίρρ.· όχι, τίποτα-συνήθ. εμφατ. σε οικείο λόγο για τη δήλωση τής έλλειψης, απουσίας ή ανυπαρξίας κάποιου πράγματος ή προσώπου: *σήμερα δεν πρόλαβα να μαγειρέψω- συνεπώς, φαγητό ~!* || «στη *φωτογράφισή της υπήρχε πολύ επαγγελματική φωτογραφία, καλά φωτισμένη, σωστά ρούχα, αλλά φυσικότητα... ~!»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ **<** τουρκ. yok]. γιόκ**ας** (ο) → γιοκας

γιόμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λογοτ.) **1.** το χρονικό διάστημα ανάμεσα στο πρωί και το μεσημέρι ή και το μεσημέρι: *«γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το ~»* (δημοτ. τραγ.) 2. (συνεκδ.) το γεύμα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γεύμα].*

γιοματάρι (το) {χωρ. γεν.} βαρελήσιο κρασί που ανοίχτηκε πρόσφατα.

[ΕΤΥΜ. < *γιομάτος* + επίθημα *-αρι].*

γιομάτος, -η, -ο → γεμάτος γιομίζω ρ. → γεμίζω

γιορντάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) περιδέραιο αποτελούμενο από αλυσίδα με χρυσά ή ασημένια νομίσματα.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. gerdan «λαιμός» (πβ. κ. gerdanlik «περιδέραιο») < περσ. gardan]. **γιορτάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γιόρτασ-α, -τηκα, -μένος} **♦ 1**. (αμετβ.) (συνήθ. για την ονομαστική εορτή κάποιου ή την επέτειο γεγονότος) έχω γιορτή: μετά τη *μεγάλη νίκη γιορτάζει όλη η χώρα* **♦** 2. (μετβ.) τιμώ την επέτειο γεγονότος σε συγκεκριμένη ημερομηνία με πανηγυρικές και ειδικές κατά περίπτωση τελετές: στις *25 Μαρτίου γιορτάζουμε την Επανάσταση τού 1821 και τον Ευαγγελισμό τής Θεοτόκου* (βλ. κ. λ. *εορτάζω).* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εορτάζω].* **γιορτάσι** (το) {γιορτασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλέντι, το πανηγύρι σε ανάμνηση επετείου χαρμόσυνου γεγονότος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. έορτάσειν, απρφ. μέλλ. τού ρ. *εορτάζω].* **γιορτασμός** (ο) → εορτασμός

γιορταστής (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή, σε εορταστική εκδήλωση (βλ. κ. λ. *εορταστής).* γιορταστικός, -ή, -ό αυτός που ταιριάζει και εκφράζει τον πανηγυρικό χαρακτήρα μιας γιορτής: *~ εκδηλώσεις | ατμόσφαιρα | όψη* (βλ. κ. λ. *εορταστικός).* — **γιορταστικά** επίρρ. γιορτή (η) **1**. ημέρα καθορισμένη σύμφωνα με τον νόμο ή ανάλογα

προς τα κατά τόπους έθιμα, που είναι αφιερωμένη στον πανηγυρισμό επετείου: εθνική | *σχολική* | *τοπική* ~ 2. (ειδικότ.) ημέρα καθορισμένη σύμφωνα προς το θρησκευτικό εορτολόγιο, αφιερωμένη στη μνήμη αγίου ή αγίας ή στην ανάμνηση θρησκευτικού γεγο^{ν}ότος: η ~ τού *Αγίου Νικολάου είναι στις 6 Δεκεμβρίου* 3. (συνεκδ.) η ονομαστική εορτή (κάποιου): η ~ τής *Μαρίας, τής φίλης μου, είναι τον Δεκαπενταύγουστο* 4. τελ^{ε}τή, πανηγυρική εκδήλωση που γίνεται σ^{ε} συγκεκριμένη χρονική στιγμή για τον εορτασμό γεγονότος, χωρίς να επαναλαμβάνεται σε περιοδικά διαστήματα: *έγινε μια μεγάλη - για τον αρραβώνα των παιδιών τους* ΣΥΝ. τελετή, φιέστα 5. (μτφ.) κατάσταση μεγάλης χαράς και εσωτερικής αγαλλίασης: ο *έρωτας είναι ~ των αισθήσεων* ΣΥΝ. πανηγύρι · 6. η αργία: δεν δουλεύουμε *σήμερα, είναι ~*· ΦΡ. ***Κυριακή κοντή γιορτή*** *(ι)* για να δηλωθεί ότι η Κυριακή *είναι* μια σύντομη αργία (ii) για γεγονός με αβέβαιο αποτέλεσμα, τού οποίου πλησιάζει σύντομα η επαλήθευση ή η διάψευση (επομένως δε^{ν} χρειάζεται ^{ν}α απλώνεται κανείς σε συζητήσεις γι' αυτό): την *Παρασκευή που μας έρχεται, βγαίνουν τα αποτελέσματα των γενικών εξετάσεων-! 7.* ***γιορτές*** (οι) (συνηθ.) η εορταστική περίοδος των Χριστουγέννων, τής Πρωτοχρονιάς και τού Πάσχα: *πού θα πάτε φέτος τις ~;* || *τις ~ οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το κλεινόν άστυ* (βλ. κ. λ. *εορτή).* — (υποκ.) **γιορτούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, συνίζηση.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. εορτή < *Εε-Εορτά (με ανομοίωση τού δεύτερου *-F-* και μετατροπή τού πρώτου F- σε δασεία), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *έρανος}.*

γιορτινός, -ή, -ό **1.** αυτός που ταιριάζει στο κλίμα των γιορτών: *~ ατμόσφαιρα* | *τραπέζι* **2**. ***γιορτινά*** (τα) ρούχα επίσημα, που δεν φοριούνται κάθε μέρα ΣΥΝ. επίσημα, τα καλά. Επίσης γιορτιάτικος, -η, -ο.

γιος (ο) → γυιος

γιστ (το) {άκλ.} ελλην. *θαλαμηγός*- ιδιωτικό πολυτελές σκάφος αναψυχής μεγάλων διαστάσεων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. yacht < παλαιότ. ολλ. jaght, που αποσπάστηκε από το ουσ. jaghtschiff «καταδιωκτικό πλοίο»].

γιουβαρλακια κ. γιουβαρελακια (τα) {χωρ. γεν.} φαγητό από μείγμα κιμά με ρύζι και καρυκεύματα πλασμένο σε μικρές μπάλες και μαγειρεμένο στην κατσαρόλα: *~ αβγολέμονο.* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yuvarlak «σφαιρικός»].

γιουβέτσι κ. γκιουβέτσι (το) {γιουβετσ-ιού | -ιών} 1. πλατύ και ρηχό πήλινο σκεύος για φαγητά φούρνου 2. φαγητό που ψήνεται στον φούρνο και αποτελείται από κρέας κοκκινιστό με ζυμαρικά. — (υποκ.) νιουβετσάκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. giiveç].

Γιουγκοσλαβία (η) (σερβ. Federativna Republika Jugoslavija = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας) 1. ομοσπονδιακό κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο, αποτελούμενο από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, με πρωτεύουσα το Βελιγράδι, επίσημη γλώσσα τη Σερβική και νόμισμα το δηνάριο 2. (παλαιότ.) η Σοσιαλιστική Ομόσπονδη Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας, που την αποτελούσαν έξι ομόσπονδες δημοκρατίες: Σερβία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σλοβενία, «Μακεδονία» (τα Σκόπια), Μαυροβούνιο. — Γιουγκοσλάβος (ο), Γιουγκοσλάβα (η), γιουγκοσλαβικός, -ή, -ό κ. (κα-θημ.) γιουγκοσλάβικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Jugoslavija «Νοτιοσλαβία» < jug «νότος» + slavija «Σλαβία»].

γιουκαλίλι κ. γιουκαλέλι (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο στο σχήμα κιθάρας, με μακρύ μπράτσο και τέσσερεις χορδές, ιδιαίτερα διαδεδομένο στα νησιά τής Χαβάης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ukulele < χαβανέζ. 'ukulele «ψύλλος» (< 'uku «ψύλλος» + lele «πηδώ»), προσωνυμία τού Βρετανού αξιωματικού E. Purvis, ο οποίος διέδωσε το όργανο αυτό].

γιούκος[1] (ο) στοίβα από σεντόνια, κουβέρτες, στρώματα, παπλώματα κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yük «φορτίο, σωρός»].

γιούκος[2] (ο) χώρος σε κοίλωμα τοίχου, όπου τοποθετείται ο γιούκος[1]. Επίσης γιούκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. oyuk «κοίλος, εσκαμμένος»].

Γιούλης (ο) → Ιούλιος

γιούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογοτ.) ο μενεξές. [ΕΤΥΜ. < *ιούλι,* με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού fj-], υποκ. τού αρχ. *ἴον* (βλ.λ.)].

Γιουνης (ο) → Ιούνιος

γιοόνισεξ επίθ. {άκλ.} (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι κοινός και για τα δύο φύλα: *μπλούζα ~.* [ΕΤΥΜ. < αγγλ. unisex].

γιούπι! επιφών.· δηλώνει ενθουσιασμό και συχνά συνοδεύεται από έντονες κινήσεις των χεριών που δηλώνουν χαρά και ικανοποίηση. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. youpi | yupi < youp, με την επίδρ. τού αγγλ. whoopee < whoop «αναφωνώ από ενθουσιασμό» < μέσ. αγγλ. whopen < μέσ. γαλλ. houper, ηχομιμητικής προελ.].

Γι**ούρα** (η) η Γυάρος (βλ.λ.).

γιούργια (η) {άκλ.} (λαϊκ.) η έφοδος, η επίθεση. [ΕΤΥΜ. Πιθ. συνδέεται με το τουρκ. yürüyüs «περπάτημα, πεζοπορία -έφοδος»].

Γιουροβίζιον (η) **1**. (αγγλ. Eurovision | E.B.U. = European Broadcasting Union) το οργανωτικό και τεχνικό κέντρο τής Ευρωπαϊκής Ραδιοτηλεοπτικής Ένωσης, μέλη τής οποίας αποτελούν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί τής Ευρώπης και η οποία έχει ως σκοπό την ανταλλαγή ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων μεταξύ των μελών της 2. (συνεκδ.) ο διαγωνισμός τραγουδιού που διοργανώνεται από την παραπάνω Ένωση: η *ελληνική συμμετοχή στη ~.* [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Eurovision < Euro- (< Europe «Ευρώπη) + vision «όψη, θέαση»].

Γι**ουροπόλ** (η) {άκλ.} (αγγλ. Europol) η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία, η οποία αποτελεί έναν υπερεθνικό οργανισμό που έχει συσταθεί σε διακυβερνητικό πλαίσιο με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση όλων των σοβαρών μορφών εγκληματικότητας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Europol(ice) «Ευρω-αστυνομία»].

Γιουροστατ (η) {άκλ.} (αγγλ. Eurostat) η Στατιστική Υπηρεσία τής Ευρωπαϊκής Ένωσης. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Eurostat(istics) «Ευρω-στατιστική»].

γιουρούσι (το) {γιουρουσ-ιού | -ιών} σφοδρή έφοδος, βίαιη εφόρμηση ΣΥΝ. επίθεση. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. yürüyüs «περπάτημα, πεζοπορία - έφοδος»].

γιούσουρι (το) {άκλ.} μαύρο κοράλλι. [ΕΤΥΜ < τουρκ. yusur].

γιουσουρούμ (το) {άκλ.} περιοχή στην οποία βρίσκονται συγκεντρωμένα πολλά παλαιοπωλεία: το *~ στο Μοναστηράκι.* [ΕΤΥΜ. Από το επώνυμο τού Εβραίου παλαιοπώλη *Ηλία Γιουσουρούμ,* ο οποίος ήλθε στην Αθήνα από τη Σμύρνη στα τέλη τού 19ου αι. και μαζί με τους αδελφούς του ίδρυσε το πρώτο παλαιοπωλείο στο Μοναστηράκι].

γιούχα επιφών. **1**. έκφραση αποδοκιμασίας και κοροϊδίας ΑΝΤ. ζήτω 2. *γιούχα* (τα) οι γιουχαϊσμοί. [ΕΤΥΜ < τουρκ. yuha].

γιουχαΐζω ρ. μετβ. {γιουχάισ-α, -τηκα, -μένος} αποδοκιμάζω (κάποιον) με φωνές και σφυρίγματα, τον κοροϊδεύω και δεν τον αφήνω να μιλήσει: *γιουχαΐστηκε από τους ίδιους τους οπαδούς τού κόμματος του* ΣΥΝ. σφυρίζω, αποδοκιμάζω. Επίσης γιουχάρω. — γιουχάισμα (το) κ. γιουχαϊσμός (ο).

γιοφύλλι (το) {χωρ. γεν.} η αγριοβιολέτα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴον* (με ανάπτυξη ευφωνικού γ-) + *φύλλο].*

γιοφύρι (το) → γεφύρι

γιρλάντα (η) {γιρλαντών} **1**. στεφάνι ή ταινία από λουλούδια, φύλλα ή άλλο υλικό, που φοριέται ως στολίδι ή κρεμιέται από ορισμένο σημείο για τη διακόσμηση μιας επιφάνειας **2**. σχηματική απεικόνιση σειράς από άνθη ή άλλα φυτικά στοιχεία πάνω σε κέντημα ως διακοσμητική μπορντούρα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ghirlanda < μεσν. γαλλ. garlande, αγν. ετύμου].

Γι**ώργος** (ο) → Γεώργιος

γιωτ (το) → γιοτ

γιώτα κ. (λόγ.) **ιώτα** (το) {άκλ.} Ι, ν το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου- ΦΡ. **δεν *αλλάζω ούτε ένα γιώτα*** δεν κάνω την ελάχιστη αλλαγή σε κάτι που έχω ήδη πει ή γράψει (βλ. κ. λ. *αριθμός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. γυιος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ιώτα* < σημιτ. yöd «χέρι»].

ΣΧΟΛΙΟ Τα γράμματα τού αλφαβήτου είναι κανονικώς ουδετέρου γένους, παίρνοντας το γένος τής λ. **γράμμα**, με την οποία συνεκ-φέρονται: *το γράμμα άλφα* > **το** άλφα, το *γράμμα βήτα* > **το βήτα** κ.ο.κ. Στους βυζαντινούς χρόνους από το ή **άλφάβητος** ελέχθησαν τα γράμματα και σε θηλυκό γένος (η άλφα, η βήτα κ.λπ.). Έτσι ελέχθη και η γιώτα σε θηλυκό γένος. Συνεπεία αυτού ελέχθη (σε γένος θηλυκό) και η **υπογεγραμμένη (ιώτα)** αντί τού παλαιοτέρου τό *ὑπογεγραμμένον ιώτα.* Πρόκειται για το | των διφθόγγων στο τέλος κυρ. των λέξεων -στη δοτική κυρ. των ονομάτων και την υποτακτική τού ρήματος- που αρχικά «παρεγράφετο» (γραφόταν δίπλα) και αργότερα (τον 12ο αιώνα) υπεγράφετο: τήι *ἡμέραι* > *τη ημέρα, ἵνα γράφηι* > *ἵνα γράφη.*

γιωτακισμός (ο) → ιωτακισμός

γιωτάς (ο) {γιωτάδες} (στη στρατιωτική αργκό) αυτός που έχει κριθεί ακατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος και κάνει συνήθως βοηθητικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ < *γιώτα, από* το αρχικό γράμμα | τής λ. *ικανός,* με την οποία σημειώνεται ο βαθμός ικανότητας κάθε στρατευσίμου (I_1, I_2, = πλήρης ικανότητα· I_3, I_4 = βοηθητικές υπηρεσίες· I_5 = απαλλαγή) ανάλογα με την ύπαρξη προβλημάτων υγείας].

γιωτ**αχής** (ο) {γιωταχήδες} πρόσωπο που διαθέτει επιβατικό αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (που δηλώνεται με τα αρχικά 1.Χ.): ο *δακτύλιος αποτελεί το μόνιμο πρόβλημα των Αθηναίων ~.*

γιωταχί (το) {άκλ.} αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (από τα αρχικά 1.Χ.), κατ' αντιδιαστολή προς τα οχήματα δημοσίας χρήσεως (Δ.Χ.).

-γκ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχαίας και Νέας Ελληνικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ.*

-γκ- ή -γγ-; ορθογραφία, (α) Οι ελληνικής προελεύσεως λέξεις
που προφέρονται με /ng/, γράφονται είτε με -γγ- είτε με -γκ- ανάλογα με την ετυμολογική τους προέλευση. Παραδείγματα -γγ-: *άγγελος (παραγγέλλω, αναγγέλλω* κ.λπ., *ευαγγέλιο* κ.ά.), *αγγούρι, γάγγλια, γογγύζω, γάγγραινα, εγγίζω, εγγυώμαι, ίλιγγος, λάρυγγας, μάγγανο, μηλίγγι, σπόγγος, σφίγγω, στραγγίζω, σύριγγα, σάλπιγγα, σπαράγγι, φέγγω (φεγγάρι), φθόγγος, φάλαγγα* κ.ά. -γκ-: *αγκάθι, άγκυρα, αγκαλιά, αγκινάρα, αγκύλη, αγκίστρι, αγκώνας, έγκατα, όγκος* κ.ά. Επίσης με *-γγ-* ή *-γκ-* γράφονται πολλές σύνθετες λέξεις της Ελληνικής με τις προθέσεις εν και συν. Παραδείγματα *-γγ-: έγγαμος, έγγειος, εγγίζω, εγγόνι, εγγράφω (έγγραφο, εγγραφή), εγγράμματος, εγγυώμαι (εγγύηση, εγγυητής) - συγγενής, συγγνώμη, σύγγραμμα, συγγραφέας* κ.ά. *-γκ-: εγκάθετος, εγκαθιστώ, εγκαίνια, έγκαιρος, εγκαλώ, εγκάρδιος, εγκάρσιος, εγκαταλείπω, έγκαυμα, έγκειται, εγκέφαλος, έγκλημα (εγκληματίας), έγκληση, έγκλιση, εγκόλπιο, εγκόσμια, εγκρατής, εγκρίνω, εγκύκλιος, εγκυκλοπαι-*

δεία, έγκυος, έγκυρος, εγκώμιο - σύγκαφος, συγκαλά, αυγκαλώ, σύγκαμα, συγκαταβαίνω, συγκάτοικος, συγκεκριμένος, συγκεντρώνω, συγκινώ, σύγκληση, συγκλίνω, συγκλονίζω, συγκοινωνώ, συγκομιδή, συγκοπή, συγκρατώ, συγκρίνω, συγκροτώ, συγκρούω, σύγκρυο, συγκυρία κ.ά. (β) Οι ξένης **προελεύσεως** λέξεις με /ng/ γράφονται με *-γκ-: αγκαζέ, αγκούσα, καραγκιόζης, μαγκούφης, τσιγκέλι, μαραγκός, πάγκος, πουτίγκα, τσίγκος, μάγκας, μαγκάλι, παράγκα, ρέγκα* κ.λπ. Εξαίρεση: *Αγγλία, Βεγγάλη - βεγγαλικά, Γάγγης, Ουγγαρία.* Οι λέξεις *βεγγέρα* και *μαγγιόρος*, επειδή δεν προέρχονται από ng αλλά από gg (veggheria, maggiore), γράφονται συχνά με *-γγ-*. Ωστόσο, με τον γενικότερο κανόνα τής απλούστευσης τής γραφής των *ξένων* λέξεων, είναι προτιμότερο να γράφονται κι αυτές ως *βεγκέρα* και *μαγκιόρος*. Στην αρχή των λέξεων το /g/ ξένης συνήθ. προέλευσης λέξεων γράφεται με γκ γκέτο, γκέτα, *γκαρνταρόμπα, γκάμμα, γκαζόζα, γκρίνια, γκόμενα, γκάζι, γκίνια, γκαλερί, γκάφα, γκουβερνάντα, γκριμάτσα, γκιλοτίνα, γκοφρέτα, γκαρσόνι, γκρουπ, γκι, γκιαούρης, γκάιντα, γκέμι, γκιουβέτσι* κ.ά. Με *γκ-* (επειδή δεν μπορεί να αρχίζει λέξη τής Ελληνικής με δύο όμοια σύμφωνα) γράφονται και οι ελληνικές λέξεις: *γκάστρι* (< *έγγάστριον), γκαστρώνω* (< *εγγαστρώνω).*

γκαβίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (λαϊκ.) αλληθωρίζω, δεν βλέπω καλά.

γκαβός, -ή, -ό **1**. αυτός που δεν βλέπει καλά, που αλληθωρίζει **2.** αυτός τού οποίου η όραση είναι τόσο ασθενής, ώστε δεν μπορεί να ξεχωρίσει τίποτα μέσα στο οπτικό του πεδίο ΣΥΝ. στραβός, τυφλός, θεόστραβος **3.** (υβριστ.) ***γκαβό*** (τα) τα μάτια (λέγεται σε περίπτωση εκνευρισμού για κάποιον που δεν βλέπει αυτό που του υποδεικνύεται): *άνοιξε επιτέλους τα* - σου! ΣΥΝ. στραβά (τα). [ΕΤΥΜ. < αρωμ. gavù < λατ. cavus «κοίλος»].

γκαβούλιακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) στραβός (μύωπας) σε μεγάλο βαθμό ή πολύ αλλήθωρος ΣΥΝ. στραβούλιακας. [ΕΤΥΜ. < *γκαβός* + *-ούλιακας,* πβ. κ. *μπεκρ-ούλιακας].*

ν**καβωμάρα** (η) {χωρ. πληθ.) (λαϊκ.) (υβριστ.) η στραβωμάρα. [ΕΤΥΜ. < *γκαβός* + παραγ. επίθημα *-μάρα,* κατά το σχήμα *στραβός - στραβώνω - στραβωμάρα].*

γκογκ (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) κωμικό εύρημα, σύντομο αστείο. [ΕΤΥΜ;< αγγλ. gag < μέσ. αγγλ. gaggen «γρυλίζω», ηχομιμητ. λ.].

γκ**α**γκό επίθ. {άκλ.} (αργκό) βλάκας, πρόσωπο που δεν καταλαβαίνει τι του λέει κανείς ή τι συμβαίνει γύρω του: να του τα λες πιο απλά, γιατί *είναι ~ ο άνθρωπος.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gaga, ονοματοπ. λ.].

Γκ**αγκαούζος** (ο) χριστιανός ορθόδοξος τουρκικής καταγωγής. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. Gagavuz, αβεβ. ετύμου, ίσως < gök «ουρανός» + ok «βέλος». Οι *Γκαγκαούζοι* αριθμούν περί τα 170.000 άτομα στη Μολδαβία, την Ουκρανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία].

γκάγκ**άρ**ο (το) βαρύ ξύλο κρεμασμένο με σχοινί πίσω από την αυλόπορτα, ώστε να την κλείνει αυτόματα με το βάρος του. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. ganghero «στρόφιγγα» < μεσν. λατ. gangarus < cancanus < μτγν. *κάγχαλος* («γλώσσα» τού Ησυχίου: *κάγχαλος- κρίκος ό επί τάς θύρας. Σικελοί)].*

γκάγκ**αρος** (ο) {-οι κ. -αίοι} γνήσιος, αμιγής· μόνο στη ΦΡ. ***Αθηναίος γκάγκαρος ο*** γνήσιος, ο αμιγής Αθηναίος.
[ΕΤΥΜ. Ονομασία των αριστοκρατών Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας, επειδή έκλειναν τις πόρτες τους με το *γκάγκαρο* (βλ.λ.)].

γκάγκοτερ (ο) → γκάνγκστερ

γκαγκστερισμός (ο) → γκανγκστερισμός

γκοζά (η) (λαϊκ.) το γκαζάκι, η μπίλια· κυρ. στη **ΦΡ. *παίζω*** **νκαζές** παίζω με γκαζάκια, μικρές μπίλιες.
[ΕΤΥΜ. Απαντά κυρ. ως *γκαζάκι* < *γκεζάκι* (με αφομοίωση), υποκ. τού γκέζι «περίπατος, κύκλος - βώλος» < τουρκ. gezi(ci) «περιπατητής»].

γκαζάδικο (το) (λαϊκ.) το πετρελαιοφόρο πλοίο· (γενικά) πλοίο που μεταφέρει καύσιμα ΣΥΝ. τάνκερ, δεξαμενόπλοιο. [ΕΤΥΜ < *γκάζι* + παραγ. επίθημα *-άδικο,* πβ. *ρολογ-άδικο, ραφτ-άδικο κ.τ.ό.].*

γκαζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1**. μικρή συσκευή θερμάνσεως φαγητού ή παρασκευής αφεψημάτων, που λειτουργεί με γκάζι · **2**. μικρή μπίλια, συνήθ. πολύχρωμη, με την οποία παίζουν τα παιδιά: *είχαν μαζευτεί οι πιτσιρικάδες και παίζανε γκαζάκια* ΣΥΝ. γκαζά (η).

γκάζι (το) {γκαζ-ιού | -ιών} **1**. το φωταέριο (βλ.λ.) **2.** το εργοστάσιο παρασκευής φωταερίου: *μια ζωή ολόκληρη δούλεψε στο ~* · 3. ο μηχανισμός που λειτουργεί με πίεση τού ποδιού (στα αυτοκίνητα) και ρυθμίζει την παροχή καυσίμου και την ταχύτητα τού οχήματος: *πάτησε το ~ και πήρε μπρος η μηχανή* 4. (αργκό) ***γκάζια*** (τα) οι μεγάλες ταχύτητες: με τα - *στο φουλ* ‖ *τέρμα τα ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. gaz. **Η** γαλλ. λ. πλάστηκε τον 12ο αι. από το αρχ. *χάος,* δηλώνοντας μάζα απροσδιόριστης ποσότητας και συνθέσεως].

γκ**άζ**ια (η) (λαϊκ.) το πάτημα τού μοχλού τού γκαζιού στα οχήματα και γενικότ. η ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας: *άρχισε τις ~, για να κάνει φιγούρα.*

γκ**αζιέρα** (η) {σπάν. γκαζιερών) συσκευή για θέρμανση ή μαγείρεμα, η οποία λειτουργεί με φωταέριο ή πετρέλαιο. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gazière < gaz «γκάζι»].

γκ**αζόζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αεριούχο αναψυκτικό με ανθρακικό και εκχύλισμα λεμονιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gasosa, θηλ. τού επιθ. gasoso «αεριούχος» < gas «αέριο» (βλ. λ. *γκάζι)].*

γκ**αζοζέν** (το) {άκλ.} (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) μικρό αυτοκίνητο, κινούμενο με συσκευή παραγωγής αερίων (κατ' επέκτ.) κάθε μικρό, παλιό και γενικά, δυσκίνητο αυτοκίνητο. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gazogène (νόθο συνθ.) < gaz «αέριο» (βλ. λ. *γκάζι)* + -gène < *-γενής].*

γκαζόλαμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) λάμπα πετρελαίου.

γκ**αζόν** (το) {άκλ.} ελλην. χλόη· λεπτό στρώμα από χλόη για τη διακόσμηση κήπων ή την κάλυψη τής επιφάνειας τού αγωνιστικού χώρου γηπέδου (χλοοτάπητας). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γρασσίδι.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gazon < φρανκον. woso < αρχ. γερμ. waso «χλόη»].

γκ**αζο(ν)τενεκές** (ο) {γκαζο(ν)τενεκέδες} (λαϊκ.) ο τενεκές πετρελαίου. [ΕΤΥΜ. < *γκάζι* «πετρέλαιο» + *(ν)τενεκές].*

γκαζοφονιάς (ο) {γκαζοφονιαδες} (αργκό) οδηγός (αυτοκινήτου ή συνήθ. μηχανής) που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα οδηγώντας συνήθ. επικίνδυνα.

γκαζώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γκάζω-σα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) πατάω γκάζι, αναπτύσσω μεγάλη ταχύτητα ♦ 2. (μετβ.) (αργκό) (α) επιταχύνω όχημα (β) κάνω (κάποιον) να τρέχει (συνήθ. υφιστάμενο ή άνθρωπο τού χεριού μου): *μας έχουν γκαζώσει για την επιθεώρηση και τρέχουμε και δεν φτάνουμε.*

γκαιμπελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με παραπληροφόρηση, με συκοφαντίες και αθέμιτη προπαγάνδα: *~ μέθοδοι.* [ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού J.P. Goebbels (1897-1945), υπουργού προπαγάνδας τού Χίτλερ, υπευθύνου για πλήθος συκοφαντιών εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων και των Εβραίων. Ακόμη και όταν ο πόλεμος είχε φανερά χαθεί για το Γ' Ράιχ, ο Γκαίμπελς επεκαλείτο ιστορικά παράλληλα και «νόμους», για να τεκμηριώσει το ακατάλυτο τής Γερμανίας και να αναπτερώσει το ηθικό τού λαού].

γκαιμπελισκος (ο) άθλιος προπαγανδιστής, τιποτένιος και ανάξιος λόγου για τις πράξεις του: *~ δημοσιογράφος.* [ΕΤΥΜ. < *Γκαίμπελς* (βλ. λ. *γκαιμπελικός)* + υποκ. επίθημα *-ίσκος].*

γκάιντα (η) {σπάν. γκαϊντών} λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο, αποτελούμενο από έναν μελωδικό σωλήνα (αυλό) και από έναν ή περισσότερους συνοδευτικούς αυλούς, που προεξέχουν από δερμάτινο ασκό, μέσα στον οποίο διοχετεύεται ο αέρας με το στόμα ή με ειδικό φυσερό ΣΥΝ. τσαμπούνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. gayda].

γκαϊντατζής (ο) {γκαϊντατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει γκάιντα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. gaydaci].

γκαλά (το) {άκλ.} επίσημη βραδινή δεξίωση (συνήθ. σε αριστοκρατικούς κύκλους ή προς τιμήν υψηλών προσωπικοτήτων). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gala < ισπ. gala «γιορτή» < παλ. γαλλ. gale «διασκέδαση» < φρανκον. *wala «καλά»].

γκ**αλερί** (η) {άκλ.} ελλην. *εκθετήριο, αίθουσα τέχνης·* μία ή περισσότερες αίθουσες ή ολόκληρο κτήριο που είναι αφιερωμένα στην έκθεση και συχνά στην πώληση έργων τέχνης: σε αυτή τη *~ εκτίθενται έργα σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. galerie < ιταλ. galleria < μεσν. λατ. galena «ο πρόναος μεσν. ναών όπου παρέμεναν οι κατηχούμενοι, οι μη βαπτισμένοι χριστιανοί (άρα εθνικοί)», πιθ. < galilaea < λατ. Galilea «Γαλιλαία, περιοχή τού Ισραήλ, όπου διέμεναν πολλοί εθνικοί, σε αντίθεση με την Ιουδαία». Η σημ. «αίθουσα εκθέσεως έργων τέχνης» απαντά μετά τον 18ο αι.].

γκ**αλερίστ**ας (ο), γκ**αλερίστα** (η) ελλην. *εκθέτης* (έργων τέχνης) 1. ιδιοκτήτης εκθετηρίου έργων τέχνης (γκαλερί) 2. συλλέκτης και έμπορος έργων τέχνης. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. gallerista, βλ. κ. *γκαλερί].*

γκάλοπ (το) {άκλ.} ελλην. *δημοσκόπηση, σφυγμομέτρηση·* δειγματοληπτική απεικόνιση τής κοινής γνώμης, τής στάσης και τής συμπεριφοράς της σε συγκεκριμένα θέματα, που πραγματοποιείται με διάφορες μεθόδους και συνηθέστερα με συνεντεύξεις από τυχαίο ή σε προκαθορισμένη βάση επιλεγμένο δείγμα ανθρώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος,* -α, *-ο.*
[ΕΤΥΜ. < αμερ. gallup, από τον Αμερικανό δημοσιογράφο G.H. Gallup (1901-1984), ιδρυτή και εισηγητή μεθόδου σφυγμομετρήσεως τής κοινής γνώμης, καθώς και σχετικών ινστιτούτων].

γκ**αμήλα** (η) → καμήλα

γκ**άμμα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πλήρης σειρά στοιχείων (μουσικών φθόγγων σε κλίμακα, χρωματικών αντιθέσεων στη ζωγραφική, συναισθημάτων κ.λπ.): *πλούσια ~ χρωμάτων* ‖ όλη η *~ των συναισθημάτων από τη λύπη ώς τη χαρά* 2. (γενικότ.) η μεγάλη ποικιλία: *μεγάλη - τιμών | χρωμάτων | φαγητών | ρόλων ρεπερτορίου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. gamma < αρχ. *γάμμα].*

Γκάμπια (η) (αγγλ. Republic of the Gambia = Δημοκρατία τής Γκάμπιας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπανγιούλ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νταλάσι. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Gambia, από τον ομώνυμο ποταμό που διασχίζει όλη τη χώρα. Με το όν. αυτό αποκαλούσαν οι Πορτογάλοι τού 15ου αι. τον ποταμό Ba-Dimma, που σημαίνει (στην τοπική γλώσσα) «ποταμός»].

Γκαμπόν (η) {άκλ.} (γαλλ. République Gabonaise = Δημοκρατία τής Γκαμπόν) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λιμπρεβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA). — **Γκαμπονέζος** (ο), **Γκαμπονέζα** (η), **γκαμπονέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Gabon, από τον ομώνυμο κόλπο, που βρίσκεται στο Δ. μέρος τής χώρας, ο κόλπος εξερευνήθηκε το 1470 από Πορτογάλους θαλασσοπόρους, οι οποίοι του έδωσαν την ονομασία Gabâo «κου-

κούλα»].

Γκάνα (η) (αγγλ. Republic of Ghana = Δημοκρατία τής Γκάνας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ακρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νέο σέντι. — **Γ**κανέζος (ο), Γκανέζα (η), **γκα· νέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Ghana < ghana «πολέμαρχος» (λ. τής γλώσσας Μάντε), τίτλος τού βασιλιά τής μεγάλης μεσν. αυτοκρατορίας τής Γκάνας, η οποία τότε εξουσίαζε περιοχές τής ΒΔ. Αφρικής. Μέχρι το 1957 η χώρα ονομαζόταν Χρυσή *Ακτή* (< αγγλ. Gold Coast) εξαιτίας τού χρυσού που ανακάλυψαν οι Πορτογάλοι τον 15ο αι.].

γκάνγκοτερ (ο) {άκλ.} ελλην. *κακοποιός- μέλος* συμμορίας κακοποιών, η οποία κινείται στον υπόκοσμο αναπτύσσοντας παράνομες δραστηριότητες (δολοφονίες, εκβιασμό, λαθρεμπόριο) και ασκώντας ένοπλη βία. — γκανγκστερικός, -ή, -ό, γκανγκστερικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gangster < gang «συμμορία» + επίθημα -ster, λ. που άρχισε να χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. κυρ. κατά την περίοδο τής ποτοαπαγόρευσης (1920-1933)].

γκανγκστερισμός (ο) σύνολο από τακτικές, συνήθειες και τρόπους δράσεως που ταιριάζουν σε γκάνγκστερ, δηλ. βίαιες και παράνομες μέθοδοι: *πολιτικός* ~.

γκανιάν (το) {άκλ.} (στον ιππόδρομο) το φαβορί για τη νίκη. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gagnant, μτχ. τ. τού ρ. gagner «κερδίζω» < αρχ. γαλλ. gaignier < φρανκον. *waidanjan «εργάζομαι, κερδίζω»].

γκανιοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσοστό από το κερδισμένο ποσό, που καταβάλλεται υπέρ τής χαρτοπαικτικής λέσχης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cagnotte < προβηγκ. cagnotto «καλαθάκι, μικρό δοχείο» (όπου τοποθετείται το συμφωνηθέν ποσοστό κέρδους) < cagna «θηλυκός σκύλος» (λ. που τον Μεσαίωνα περιέγραφε διάφορα δοχεία) < λατ. canina, υποκ. τού canis «σκύλος»].

γκαντέμης (ο), γκαντέμισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν έχει την τύχη με: το μέρος του και προκαλεί κακοτυχία και στους άλλους: σε ~ *άνθρωπο και τα πιο απίθανα μπορούν να συμβούν* ΣΥΝ. κακότυχος, γρουσούζης ANT. γουρλής. Επίσης (λαϊκ.) **γκοντέμω** (η). — **γκαντέμικος,** -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη.
[ΕΤΥΜ. πιθ. < τουρκ. kademesiz «άμοιρος, γρουσούζης». Σε παρετυμολογία οφείλεται η δημοφιλής σύνδεση με το αγγλ. goddamn «θεοκα-τάρατος»].

γκαντεμιά (η) {δύσχρ. γκαντεμιών} (καθημ.) η κακοτυχία, η γρουσουζιά ANT. γούρι.

γκαντεμιάζω ρ. μετβ. {γκαντέμιασα} (οικ.) γρουσουζεύω (βλ.λ.). — **γκαντέμιασμα** (το).

γκαπ γκουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τού επαναλαμβανόμενου έντονου κτυπήματος πάνω σε μια επιφάνεια: *Σταμάτα τα ~ με το σφυρί! Θέλω να κοιμηθώ!* Επίσης γκάπα γκούπα. [ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

γκαράζ (το) {άκλ.} ελλην. *αμαξοστάσιο* 1. ειδικά διαμορφωμένος χώρος (ιδιόκτητος ή επαγγελματικός) στεγασμένος ή υπαίθριος για τη στάθμευση και φύλαξη των αυτοκινήτων · **2**. εργαστήριο για την επισκευή ή συντήρηση των αυτοκινήτων. Επίσης (λαϊκ.) γκαράζι. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. garage < garer «σταθμεύω, υποστεγάζω» < φρανκον. warôn, πβ. αρχ. γερμ. waren «προστατεύω»].

> **γκαράζ - γκαράζι.** Η λ. γκαράζ (< γαλλ. garage) είναι μία από τις ελάχιστες δάνειες (από τη Γαλλική) λέξεις σε -αζ (< γαλλ. -age) που εντάχθηκαν στο μορφολογικό σύστημα τού ονόματος τής Ελληνικής και κλίνονται: **το γκαράζι**, τού *γκαραζιού, τα γκαράζια-* το γρανάζι (< γαλλ. engrenage), *τού γραναζιού, τα γρανάζια-* τα μπα)γ)κάζια (< γαλλ. bagages(, των *μπα)γκαζιών*. Αντίθετα, τα περισσότερα δάνεια τής Ελληνικής σε -αζ δεν κλίνονται: αβαντάζ (γαλλ. avantage), **μποϊκοτάζ** (γαλλ. boycottage), μακιγιάζ (γαλλ. maquillage), **μασάζ** (γαλλ. massage), πλαζ (γαλλ. plage) κ.τ.ό. Βεβαίως, τις περισσότερες φορές παράλληλα προς τη δάνεια λέξη χρησιμοποιείται και η ελληνική: *αβαντάζ - πλεονέκτημα, προτέρημα, υπεροχή, σαμποτάζ - δολιοφθορά* κ.λπ.

γκαραζιέρης (ο) {γκαραζιέρηδες} (καθημ.) ο υπάλληλος σε γκαράζ. [ΕΤΥΜ. < *γκαράζ* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*, πβ. κ. *πορτ-ιέρης]*.

γκαραζόπορτα (η) {δύσχρ. γκαραζοπορτών} η πόρτα τού γκαράζ.

Γκαραντί (το) {άκλ.} **1.** η εγγύηση **2**. εγγυημένος, που έχει εγγύηση: *ψυγείο* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. garantie < παλ. γαλλ. guarantie < μέσ. κάτω γερμ. warent < αρχ. γερμ. waren «προστατεύω»].

γκαρδιακός, -ή/-ιά, -ό (λαϊκ.) **1**. αυτός με τον οποίο μας συνδέουν ιδιαίτεροι συναισθηματικοί δεσμοί: *φίλοι* ~ ΣΥΝ. επιστήθιος, κολλητός **2**. (για ευχές, σχέσεις ή συναισθήματα) εγκάρδιος (βλ.λ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *έγκαρδιακός* < αρχ. εγκάρδιος].

γκαρίζω ρ. αμετβ. {γκάρι-ξα κ. -σα} **1**. βγάζω τη χαρακτηριστική κραυγή τού γαϊδάρου ΣΥΝ. ογκανίζω- (μτφ.-μειωτ.) **2.** βγάζω αγριο-φωνάρα, φωνάζω με άσχημο τρόπο: μίλα σαν *άνθρωπος και πάψε να γκαρίζεις!* || *στα νεύρα του είναι σήμερα· είναι απ' το πρωί εδώ και γκαρίζει* 3. τραγουδώ με φοβερές παραφωνίες ή φωνάζω πολύ δυνατά. — γκάρισμα (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *όγκαρίζω* < αρχ. *όγκώμαι* ή < αρχ. *γαρύω* «φωνάζω»].

γκαρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πολύ άγρια και δυνατή φωνή (σαν γκάρισμα γαϊδάρου) ΣΥΝ. γαϊδουροφωνάρα. [ΕΤΥΜ. < *γκαρίζω* + παραγ. επίθημα -ίλα].

γκαρνταρόμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *ιματιοθήκη* 1. ο χώρος όπου φυλάσσονται τα ενδύματα (συνήθ. για τα επανωφόρια σε χώρους συγκεντρώσεως πολλών ατόμων έναντι μικρού αντιτίμου): αφήστε τα παλτά στη ~ ΣΥΝ. βεστιάριο 2. το σύνολο των ρούχων που έχει κανείς στη διάθεση του και τα οποία φορά: έχει *μεγάλη | πλούσια* ~.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. garde-robe < garder «κρατώ, φυλάγω» + robe «ρουχισμός»].

γκάρντεν **πάρτι** (το) {άκλ.} γιορτή, εκδήλωση κ.λπ. που γίνεται σε κήπο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. garden party].

γκαρσόν (το) {άκλ.} ο άνδρας σερβιτόρος · ΦΡ. α ***λα*** *νκαρσόν* (i) αντρικά, σε αντρικό στυλ: *έκοψε τα μαλλιά της* ~ (ii) μόνο για άντρες, χωρίς συνοδία γυναικών: *βγήκαν* ~. Επίσης γκαρσόνι (το). ΣΧΟΛΙΟ **λ. *-γκ-.***
[ΕΤΥΜ < γαλλ. garçon «σερβιτόρος - αγόρι», αιτ. τού παλ. γαλλ. gars «αγόρι» (< φρανκον. *wrakjo «μισθοφόρος στρατιώτης»)].

γκαρσόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σερβιτόρα.

γκαρσονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} διαμέρισμα με ένα κύριο δωμάτιο· συνήθ. εργένικο διαμέρισμα.
[ΕΤΥΜ. < πεπαλαιωμένο γαλλ. garçonnière «κατοικία για εργένη» < garçon «αγόρι»].

γκασταρμπάιτερ (ο) {άκλ.} ο ξένος εργάτης στη Γερμανία. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Gastarbeiter].

γκαστρώνω ρ. μετβ. {γκάστρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1**. καθιστώ (άτομο θηλυκού γένους) έγκυο: *τη γκάστρωσε και την παράτησε* **2. *γκαστρωμένη*** (η) γυναίκα ή θηλυκό ζώο σε εγκυμοσύνη: (παροιμ.) *«όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη ~»* (βλ. λ. *γάμος)* · 3. (μτφ.-οικ.) ενοχλώ πάρα πολύ (κάποιον) επιμένοντας υπερβολικά (σε κάτι): *μας γκάστρωσες με τις ερωτήσεις σου!* ΣΥΝ. πρήζω 4. (μτφ.-οικ.) αφήνω (κάποιον) σε μεγάλη ανυπομονησία, κάνω (κάποιον) να αδημονεί: *Θα μας πεις επιτέλους, τι έγινε; Μας γκάστρωσες!* — **γκάοτρωμα** (το).
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εγγαστρώνω* < μτγν. *έγγάστριος* < *έγ-* (< εν) + *γαστήρ* (βλ.λ.)].

γκάτζετ (το) {άκλ.} μικρή μηχανική ή ηλεκτρονική συσκευή για πρακτική χρήση που συνήθ. θεωρείται νεωτερισμός: υψηλής *τεχνολογίας ηλεκτρονικά* ~, π.χ. *φορητά DVD, υπολογιστές παλάμης κ.ά.* || ~ *για το αυτοκίνητο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gadget, ίσως < γαλλ. gâchette «σκανδάλη», υποκ. τού gâche «γάντζος» (< φρανκον. *gaspia)].

G.A.T.T. (η) (ΓΚΑΤΤ) πολυμερής συμφωνία, τής οποίας οι κανόνες διέπουν τη λειτουργία τού εμπορίου σε διεθνές επίπεδο και συνοψίζονται κυρίως στην αποφυγή τού οικονομικού προστατευτισμού και στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μείωση των δασμών στη διακίνηση των εμπορευμάτων αντικαταστάθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (Π.Ο.Ε.).
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. ονομασίας General Agreement on Tarriffs and Trade «Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου»].

γκάφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η απερίσκεπτη και επιπόλαιη κουβέντα ή ενέργεια, η οποία εκθέτει αυτόν που την κάνει: *διαπράττω | κάνω* ~ || ~ *πρώτου μεγέθους || κάνω τη μια - πάνω στην άλλη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, λάθος*. [ΕΤΥΜ < γαλλ. gaffe < προβηγκ. gaf < γοτθ. gafah «πιάνω, αρπάζω»].

γκαφατζής (ο) {γκαφατζήδες}, **γκαφατζού** (η) {γκαφατζούδες} πρόσωπο που έχει την τάση να διαπράττει διαρκώς γκάφες. Επίσης **γκαφαδόρος** (ο).

γκέι (ο) {άκλ.} 1. ο ομοφυλόφιλος 2. (ως επίθ.) ομοφυλοφιλικός: ~ *κουλτούρα | μπαρ*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gay «εύθυμος, χαρούμενος» < παλ. γαλλ. gai < αρχ. γερμ. gâhi «αιφνίδιος, γρήγορος». Η σημ. «ομοφυλόφιλος» απαντά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και οφ^είλεται στη σημ. «αυτός που αχαλίνωτα ^επιδιώκει ιδιοτελείς ηδονές», την οποία είχε από τον 17ο αι. η λ. gay].

γκέισα (η) {δύσχρ. γκεϊσών) η νεαρή Γιαπωνέζα που έχει εκπαιδευθεί στο να κρατά ευχάριστη συντροφιά σε άνδρες, η παλλακίδα. [ΕΤΥΜ < ιαπων. geïSa «καλλιτέχνις» < gei «τέχνη» + Sa «πρόσωπο»].

Γκέκας (ο) {Γκέκηδες) 1. το μέλος αλβανικής φυλής, που κατοικεί στη Β. Αλβανία · 2. (μτφ.-υβριστ.) ο σωματώδης, άξεστος άνθρωπος με βάναυσους τρόπους και μεγάλο πείσμα · 3. σκύλος κυνηγετικής ράτσας με μεγάλη αντοχή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αλβ. Gegë, γλωσσικός κυρ. χαρακτηρισμός των κατοίκων τής Β. Αλβανίας (Γκέκηδες) εν αντιθέσει προς τους νότιους Αλβανούς (Τόσκηδες)].

γκελ (το) {άκλ.} ελλην. *αναπήδηση-* το αναπήδημα (τής μπάλας ή άλλου αντικειμένου όταν χτυπάει στο έδαφος): *το τόπι έσκασε κάτω, έκανε ~ και χτύπησε στο ταβάνι.* — γκελάρω ρ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. gel].

γκέλα (η) {σπάν. γκελών) 1. (στο τάβλι) κακή ζαριά, κατά την οποία ο παίκτης φέρνει αριθμούς που αντιστοιχούν σε θέσεις κατειλημμένες από τα πούλια τού αντιπάλου 2. (συχνότ.) η κάθε είδους αποτυχία ή αναποδιά. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. gelé].

γκέμι (το) {γκεμ-ιού | -ιών} 1. (συνήθ. στον πληθ.) το χαλινάρι για τη συγκράτηση και την καθοδήγηση τού αλόγου 2. (μτφ.) η επιβολή, η κυριαρχία σε κάποιον, η συγκράτηση και χαλιναγώγηση των παθών ή η αποτροπή ενεργειών που ξεφεύγουν από το μέτρο: *κρατάει | βαστάει τα* - (κρατάει τον έλεγχο) || *έχασε τα* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. gem].

γκεμπελικός, -ή, -ό → γκαιμπελικός

γκεμπελίσκος (ο) → γκαιμπελίσκος

γκεσέμι (το) {γκεσεμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) τράγος ή κριάρι που προπορεύεται και οδηγεί το κοπάδι. Επίσης **γκεοέμης** (ο). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kösem].

γκεστάπο (η) {άκλ.} η μυστική αστυνομία κατά την περίοδο τής ναζιστικής Γερμανίας, περιώνυμη για την αγριότητα της και τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλλε τους κρατουμένους. — γκεοταπίτης (ο), **γκεσταπίτισσα** (η), γκεσταππΙΚος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Gestapo, αρκτικόλεξο από την ονομασία Ge(heime) Sta(ats) Po(lizei) «Μυστική Κρατική Αστυνομία»].

γκεστ-στάρ (ο) {άκλ.} διάσημο πρόσωπο, συνήθως ηθοποιός, που συμμετέχει εκτάκτως σε σόου, ταινία, παράσταση κ.λπ. πέραν των μόνιμων συντελεστών. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. guest star].

γκέτα (η) {σπάν. γκετών} ελλην. *περικνημίδα*- δερμάτινο ή υφασμάτινο περίβλημα τής κνήμης που φοριέται εσωτερικά ή εξωτερικά προσαρμοσμένο στο ένδυμα ή το παπούτσι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. ghetta «περικνημίδα» < μτγν. λατ. gleta < λατ. gutta].

γκέτο (το) {άκλ.} 1. (παλαιότ. σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις) περιτειχισμένη και απομονωμένη συνοικία, στην οποία κατοικούσαν αποκλειστικά Εβραίοι: *το ~ τής Βαρσοβίας* 2. (ειδικότ.) τα ειδικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στα οποία υποχρεώθηκαν από τους Ναζί να μείνουν απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο οι αιχμάλωτοι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο · 3. (μτφ.) τμήμα πόλεως, όπου μια κοινωνική μειονότητα για λόγους προκαταλήψεων ή αποκλεισμού της κατοικεί περιθωριοποιημένη, μακριά από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες: τα ~ των *μαύρων στη Ν. Αφρική* || *το Μπρονξ είναι ένα ~ στην καρδιά τής Ν. Υόρκης*. (Βλ. κ. λ. *απαρτχάιντ)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. ghetto «χυτήριο» < ρ. ghettare «ρίχνω, πετώ» < μτγν. λατ. *jectâre < jacio. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο όνομα ενός μικρού νησιού κοντά στη Βενετία, όπου υπήρχε ένα χυτήριο και εκεί είχαν υποχρεωθεί να διαμένουν οι Εβραίοι το 1516. Το εν λόγω γκέτο αποτέλεσε πρότυπο για όλα τα επόμενα, που κατασκευάζονταν τον Μεσαίωνα κυρ. από την Εκκλησία για τον περιορισμό και τη φρούρηση των Εβραίων].

γκετοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομόνωση σε γεωγραφικό ή κοινωνικό πλαίσιο μιας εθνικής ή κοινωνικής ομάδας: *οι μετανάστες, μη γνωρίζοντας τη γλώσσα και διαφέροντας εμφανώς από τους ντόπιους, οδηγούνται στη - και την αποξένωση*. — **γκετο-ποιώ** ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. ghettoisation].

γκι (το) {άκλ.} παρασιτικό φυτό με λογχοειδή φύλλα, πυκνά κλαδιά, που σχηματίζουν διχάλες και μικρούς στρογγυλούς άσπρους καρπούς· στην Ελλάδα φυτρώνει πάνω στα έλατα και χρησιμοποιείται για τον στολισμό των σπιτιών την περίοδο των Χριστουγέννων (βλ. κ. λ. *ιξός)*. *
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gui < λατ. viscum].

γκιαούρης (ο) {γκιαούρηδες}, **γκιαούρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κατά τους μουσουλμάνους) ο αλλόθρησκος και ειδικότ. ο χριστιανός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, άθεος*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. gâvur «άπιστος» < περσ. gäbr «πυρολάτρης»].

γκιλοτίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικός μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για τον αποκεφαλισμό καταδίκων αποτελείται από ισχυρή λεπίδα, η οποία αφήνεται να πέσει σε ειδικά διαμορφωμένη θέση, όπου προσαρμόζεται η κεφαλή τού εκτελούμενου θύματος ΣΥΝ. λαιμητόμος, καρμανιόλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, κύριος*, -α, -ο. [ΕΤΥΜ < γαλλ. guillotine, από το όνομα τού Γάλλου φυσικού J. Guillotin, ο οποίος επέβαλε τη χρήση της κατά τη δεκαετία 1785-95. ο J. Guillotin δεν εφεύρε τη λαιμητόμο· υποστήριξε όμως τη χρήση της για λόγους ισότητας, επειδή ο αποκεφαλισμός ήταν αρχικά ο συνήθης τρόπος εκτελέσεως μόνο των ευγενών. Η λαιμητόμος εφευρέθηκε νωρίτερα από τον Γάλλο χειρουργό A. Louis και είχε αρχικώς ονομαστεί Louisette, ονομασία που δεν επικράτησε].

γκινέα (η) {σπάν. γκινεών) παλαιό χρυσό αγγλικό νόμισμα. [ΕΤΥΜ < αγγλ. guinea < Guinea «Γουινέα», όπου πιστεύεται ότι οφείλεται το σχέδιο και ο τύπος τού αγγλ. νομίσματος].

Γκίνες (το) {άκλ.} βιβλίο που βγαίνει κάθε χρόνο με τις καλύτερες επιδόσεις που έχουν σημειωθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή σε διάφορα παράδοξα ή και παράτολμα εγχειρήματα, σε ποικίλους τομείς δραστηριότητας: *γράφομαι | μπαίνω | περνώ στο βιβλίο* ~. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Guinness, ονομασία βιβλίου που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1955 ως λαϊκό ανάγνωσμα των μπιραριών, οφείλει δε το όνομα του στη φερώνυμη ιρλανδική μπίρα].

γκίνια (η) {χωρ. πληθ.) 1. η κακή τύχη, η χασούρα (ειδικά στα τυχερά παιχνίδια) 2. (γενικότ.) η γρουσουζιά, η αναποδιά, όταν όλα έρχονται στραβά ΑΝΤ. ρέντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. guigne < φρανκον. wingjan «χάνω»].

γκινίσι (το) {γκινισ-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο για τη δημιουργία αυλακιού στο ξύλο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. genis «φαρδύς, αυλακωτός»].

γκινισιά (η) αυλάκι μικρού βάθους που σχηματίζεται με ειδικό εργαλείο στην επιφάνεια τού ξύλου.

Γκιόνα (η) → Γκιώνα

γκιόνης (ο) {γκιόνηδες} μικρή κουκουβάγια, αποδημητικό πτηνό με ανοιχτόχρωμο φτέρωμα με μικρές κηλίδες και γραμμώσεις και χαρακτηριστική μονότονη φωνή. [ΕΤΥΜ. < αλβ. gjon].

γκιόσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. (λαϊκ.) γίδα ή προβατίνα μεγάλης ηλικίας, που δεν γεννά πλέον · **2**. (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα γερασμένη, κα-κοφτειαγμένη και στριμμένη: *κοίτα τη ~, που πήγε να απλώσει τα ρούχα της πάνω από τα δικά μου!*
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. ghes(u) | ghesâ «μαύρη γίδα με καφετιές ραβδώσεις», θηλ. τού ghios(u) | ghes(u), πιθ. < λατ. aegyptius < αρχ. Αιγύπτιος].

γκιουβέτσι (το) → γιουβέτσι γκιουλέκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον νταή, τον σκληρό, τον παλληκαρά· ΦΡ. ***μη μου κάνεις | παριστάνεις τον γκιουλέκα! μ***η μου παριστάνεις τον γενναίο, τον παλληκαρά!
[ΕΤΥΜ. Παρεφθαρμένος τ. τού ονόματος τού *Γκιόνη Λέκκα,* Αλβανού οπλαρχηγού, ο οποίος ηγήθηκε (1847) ισχυρού ανταρτικού σώματος εναντίον τού Σουλτάνου].

γκιπουρ (το) {άκλ.} **1**. είδος δαντέλας (φτειαγμένης με βελόνα ή στη μηχανή) από μετάξι ή βαμβάκι με διάτρητα διακοσμητικά μοτίβα χωρίς φόντο· (συνεκδ.) 2. δικτυωτό ύφασμα που μιμείται τη δαντέλα και χρησιμοποιείται κυρίως για κουρτίνες 3. σχέδιο (τρυπητό) που θυμίζει την παραπάνω δαντέλα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guipure < guiper < φρανκον. wipan «περιβάλλω με μετάξι»].

γκισέ (το) {άκλ.} παράθυρο ή άνοιγμα, που συνήθ. κλείνει με κιγκλίδωμα ή άλλο διαχωριστικό, όπως σε μια θυρίδα, και σχηματίζει δίοδο επικοινωνίας και συναλλαγής μεταξύ πελάτη και αρμόδιου υπαλλήλου συνήθ. σε ταμείο (τράπεζας, ταχυδρομείου, θεάτρου ή σταθμού): *για την αγορά γραμματοσήμων περμένετε στο διπλανό* ~ ΣΥΝ. θυρίδα, ταμείο. Επίσης γκισές (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. guichet < αρχ. σκανδ. vik «κρύπτη», με την επίδρ. τού παλ. γαλλ. uisset «πορτούλα»].

Γκιώνα (η) (ορθότ. *Γκιόνα)* όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας. [ΕΤΥΜ. Από το όν. τού πουλιού *γκιόνης* (βλ.λ.)].

γκιώνης (ο) → γκιόνης

γκλόβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το κεφάλι, το μυαλό: *κόβει η ~ του* (είναι έξυπνος) || ό,τι *κατεβάσει η ~ του* (ό,τι του έρθει στο μυαλό) ΣΥΝ. κεφάλα, κούτρα.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. glava (< I.E. *ghebh(e)l- «κεφάλι»), που συνδ. με αρχ. γερμ. gebal «κρανίο», αρχ. σκανδ. gafl «μέτωπο», καθώς και με αρχ. *κεφαλή* (βλ.λ.)].

γκλαβανή κ. κλαβανή (η) (λαϊκ.-σπάν.) πόρτα στο πάτωμα ή στην οροφή και συνεκδ. ο χώρος στον οποίο οδηγεί. [ΕΤΥΜ < σλαβ. klavanije «κρύπτη»].

γκλάμουρ (το) {άκλ.} ελλην. *αίγλη,* λάμψη-(αργκό) η γοητεία, η ακτινοβολία που εκπέμπει (κάποιος/κάτι): η *χτεσινή δεξίωση είχε πολύ ~· παρέλασαν ένα σωρό μοντέλα και διασημότητες* ΣΥΝ. ακτινοβολία, σαγήνη, (γαλλ.) πρεστίζ. Επίσης γκλάμορ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη*. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. glamour < σκωτ. glammar < αγγλ. grammar «γραμματική - αίγλη από την κατάκτηση τής γνώσης, τής σοφίας και μάλιστα τής απόκρυφης» < ελλην. *γραμματική]*.

γκλαμουριά (η) (αργκό) η αίγλη, η λάμψη και η γοητεία. [ΕΤΥΜ. < *γκλάμουρ* (βλ.λ.) + -ιά].

γκλαοάρω ρ. → γλάσο

γκλαοέ επίθ. (άκλ.) (για γλυκό ή φρούτο) αυτός που έχει επάλειψη καραμελωμένης ζάχαρης ή σοκολάτας: *κερασάκι | μαρόν* ~. [ΕΤΥΜ < γαλλ. glacé < p. glacer «μετατρέπω σε πάγο» < λατ. glaciare < glacies, -ei «πάγος»].

γκλάσνοστ (η) (άκλ.) ελλην. *διαφάνεια*- ΠΟΛΙΤ. η διαφάνεια στην οικονομική και πολιτική πραγματικότητα τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης την οποία είχε θέσει ως βασικό στόχο τής ανανεωτικής πολιτικής του ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ (πβ. κ. λ. *περεστρόικα)*. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. glasnost «δημοσιότητα, διαφάνεια»].

γκλάσο (το) -> γλάσο

γκλιθάντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τεχνικός όρος που δηλώνει την ολίσθηση τού τονικού ύψους μιας μουσικής γραμμής κατά τρόπον ώστε να ακούγονται όλοι οι συνεχόμενοι φθόγγοι, σε ανιούσα ή σε κατιούσα κατεύθυνση· η τεχνική και το άκουσμα του διαφέρουν ανάλογα με το μουσικό όργανο στο οποίο εκτελείται (έγχορδο, πνευστό, πληκτροφόρο, κρουστό).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. glissando (οπτικό δάνειο), γερούνδ. τού ρ. glissare «γλιστρώ» < γαλλ. glisser < φρανκον. glidan].

γκλίτσα (η) κ. (λαϊκότ.) **αγκλίτσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ραβδί τού βοσκού.
[ΕΤΥΜ < *αγκλίτσα* < *αγκυλίτσα,* υποκ. τού επιθ. *αγκύλος,* λόγω τού σχήματος που συνήθ. έχει η άκρη τού ποιμενικού ραβδιού].

γκλομπ (το) → κλομπ

γκλόρια (το) {άκλ.} δοξολογία, το δεύτερο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπεναντίκτους, άγκνους ντέι)· μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τής «μεγάλης δοξολογίας» «δόξα εν υψίστοις Θεώ» (gloria in excelsis Deo): *το ~ τής λειτουργίας σε σι τού Μπαχ*. [ΕΤΥΜ. < λατ. gloria «δόξα»].

γκλου-γκλου (το) {άκλ.} ο ήχος τής κατάποσης υγρού. [ΕΤΥΜ Ηχομιητ. λ.].

γκλουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τής κατάποσης στερεάς τροφής ή μεγάλης μπουκιάς. [ΕΤΥΜ. Ηχομιητ. λ.].

γκογκ (το) → γκονγκ

γκολ (το) {άκλ.} ελλην. *τέρμα* 1. (σε ομαδικά αθλήματα με μπάλα, όπως ποδόσφαιρο, χαντμπολ κ.ά.) η επιτυχία τής παραβίασης τής αντίπαλης εστίας, το να μπει η μπάλα στο τέρμα τής αντίπαλης ομάδας: (επίσ.) *σημειώνω* | (καθημ.) βάζω | (οικ.) *ρίχνω* ~ || (επίσ.) *δέχομαι* | (καθημ.) *τρώω* - || *το ~ δεν μετράει* (είναι άκυρο) ΣΥΝ. τέρμα • 2. (αργκό) σε κατάσταση αδυναμίας να ελέγξει κανείς τον εαυτό του, να αντιδράσει, κυρ. υπό την επήρεια αλκοόλ ή εκνευρισμού:

ήπιε χθες δέκα ποτήρια κι έγινε ~. — (υποκ.) **γκολάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) γκολάρα (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. goal < μέσ. αγγλ. gol «σύνορο, όριο» < αρχ. αγγλ. gaelan «εμποδίζω»].

γκολκίπερ (ο) {άκλ.} ο τερματοφύλακας (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. goalkeeper < goal «τέρμα» + keeper < keep «κρατώ, φυλάσσω»].

γκολπόστ (το) {άκλ.} ελλην. τέρμα· (στον πληθ.) καθένα από τα δύο τέρματα ποδοσφαιρικού γηπέδου: η *έξοδος τού τερματοφύλακα από τα ~ απέτρεψε την παραβίαση τής εστίας του* ΣΥΝ. δοκάρια, εστία, καρέ (τα). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. goalpost < goal «τέρμα» + post «στύλος, κολόνα»].

γκολτζής (ο) {γκολτζήδες} (καθημ.) ο ποδοσφαιριστής που σημειώνει πολλά γκολ.

γκολφ (το) {άκλ.} άθλημα στο οποίο ο αθλητής κατευθύνει με μπαστούνι μικρή μπάλα σε διαδοχικές τρύπες (συνήθ. 9 ή 18), που βρίσκονται σε διαφορετικές αποστάσεις σε διαμορφωμένο ανισόπεδο φυσικό γήπεδο, με στόχο να μπει η μπάλα σε κάθε τρύπα με όσο το δυνατόν λιγότερα κτυπήματα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. golf, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μέσ. ολλ. kolf «ρόπαλο» ή < σκωτσ. gowf «χτυπώ»].

γκολφι κ. **γκόρφι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το εγκόλπιο ΣΥΝ. φυλαχτό. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *εγκόλπιον* «φυλαχτό», ουδ. τού αρχ. επιθ. *εγκόλπιος* (βλ.λ.)].

Γκόλφω (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < *γκόλφι* (βλ.λ.) + κατάλ. -ω, από την κλητ. κυρίων ονομάτων σε σλαβ. γλώσσες, που μεταφέρθηκε ως ονομαστική στην Ελληνική, λ.χ. *Μάρ-ω, Λέν-ω, Φώτ-ω* κ.τ.ό.].

γκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) **1.** η ερωτική σύντροφος: την *έχει - εδώ και δύο χρόνια* ΣΥΝ. ερωμένη, αγαπητικιά· ΦΡ. ***πιάνω | βρίσκω γκόμενα*** δημιουργώ ερωτικό δεσμό με γυναίκα **2**. (συνεκδ.) η ωραία και ελκυστική γυναίκα, που προκαλεί ερωτική επιθυμία ΣΥΝ. κούκλα, κόμματος, μαννούλι, μαννάρι **3**. η νέα γυναίκα ως ερωτικό αντικείμενο: η *Ελένη είναι πολύ ωραία ~*. — (υποκ.) **γκομενίτσα** (η) κ. γκομενάκι (το), (μεγεθ.) γκομενάρα (η).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. < *γκόμενος* < ιταλ. gommeno < γαλλ. gommeux «όμορφος νέος, κομψευόμενος», κυριολ. «αρωματισμένος», < gomme (βλ. κ. *γόμμα)*. Ορισμένοι θεωρούν ότι αφετηρία τής λ. υπήρξε μια λακ για τα μαλλιά, που εισήχθη το 1935 από την Αργεντινή με την ισπ. ονομασία gèmina (< gomma «γόμμα») και ήταν αρχικώς διαδεδομένη στις ηθοποιούς].^

γκομενάκιας (ο) {γκομενάκηδες} (οικ.) ο άνδρας που επιζητά να έχει πολλές γυναίκες, πολλές γκόμενες.

γκομενιάρης (ο) (γκομενιάρηδες), **γκομενιάρα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές σχέσεις, που κυνηγά το αντίθετο φύλο ΣΥΝ. ερωτύλος. — γκομενιάρικος, -η, -ο, γκομενιάρικα επίρρ.

γκομενίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (οικ.) **1**. δημιουργώ πολλές ερωτικές σχέσεις: στα *νιάτα του γκομένιζε κι αυτός, πότε με τη μια, πότε με την άλλη!* || δεν *είναι πιστός και γκομενίζει* ΣΥΝ. τσι-λημπουρδίζω, παίζω **2**. προσαρμόζω τη συμπεριφορά και την εξωτερική μου εμφάνιση, επιδιώκοντας να προκαλώ έλξη και θαυμασμό: δεν *πρόλαβε να μπει στην εφηβεία κι άρχισε να γκομενίζει- κάθε μέρα κι άλλο ντύσιμο!* Επίσης **γκομενιαρίζω. — γκομένισμα** κ. **γκομε**-νιάρισμα (το).

γκομενλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η επιδίωξη κατάκτησης γυναικών ΣΥΝ. γκομένισμα.

γκομενοδουλε!ά (η) η ερωτική περιπέτεια κάποιου με γυναίκα, γυναικοδουλειά ΣΥΝ. τσιλημπούρδισμα.

γκόμενος (ο) (λαϊκ.-οικ.) ο άνδρας με τον οποίο έχει μια γυναίκα ερωτική σχέση. — (υποκ.) **γκομενάκος** (ο). [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *γκόμενα]*.

γκομπλέν (το) {άκλ.} 1. εθνική χειροτεχνία ταπητουργίας στη Γαλλία που κατασκεύαζε τάπητες μεγάλων διαστάσεων, πορτρέτα και ταπετσαρίες για καθίσματα, χρησιμοποιώντας σχέδια και διακοσμητικά μοτίβα ζωγράφων 2. (συνεκδ.) είδος ταπητουργίας που θυμίζει την παραπάνω τεχνοτροπία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Gobelins, ονομασία οίκου ταπητουργίας που ίδρυσαν τον 17ο αι. οι αδελφοί Γκομπλέν].

γκονγκ (το) {άκλ.} ασιατικής προέλευσης μεγάλος, κρεμαστός μπρούντζινος δίσκος με κυρτό χείλος, που όταν κρούεται από ειδικό σφυρί με καλυμμένη από μαλλί ή δέρμα άκρη, παράγει χαρακτηριστικό, δυνατό, παλλόμενο και υπόκωφο ήχο· χρησιμοποιείται ως κρουστό όργανο συνοδίας στον χορό και στο τραγούδι, στο θέατρο προς δήλωση έναρξης τής παράστασης και γενικότ. ως μέσο ειδοποίησης: ο *χτύπος τού ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gong, λ. μαλαϊκής ή ινδονησιακής προελ., προφανώς ηχομιμητική].

γκοργκοντζόλα (η) ιταλικό τυρί που μοιάζει στην εμφάνιση και τη γεύση με το ροκφόρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gorgonzola, ονομασία λομβαρδικής πόλεως (η οποία έφερε το ρωμαϊκό όν. Concordia), όπου παρασκευάζεται η συγκεκριμένη ποικιλία τυριού].

γκορτσιά κ. γκοριτσιά (η) (διαλεκτ.) η αγριαχλαδιά ΣΥΝ. αγριαπι-διά. [ΕΤΥΜ. < αλβ. goricë].

γκόρτσο (το) (διαλεκτ.) ο καρπός τής αγριαχλαδιάς ΣΥΝ. αγριάπιδο, αγριαχλάδι. Επίσης γκόρτσι.

γκόρφι (το) → γκόλφι

γκόσπελ (το) (άκλ.} είδος θρησκευτικών τραγουδιών, που τραγουδούν συνήθ. μαύροι Αμερικανοί τραγουδιστές.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. gospel, αρχική σημ. «ευαγγέλιο», < αρχ. αγγλ. gödspel < göd «καλός» + spell «άγγελμα, μήνυμα»].

γκουάς (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. παρασκεύασμα από χρωστικές ουσίες σε διάλυμα κόλλας και μελιού 2. (συνεκδ.) (α) η ζωγραφική στην οποία χρησιμοποιείται το παραπάνω παρασκεύασμα (β) το ζωγραφικό έργο στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί το παραπάνω παρασκεύασμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ. aquatio «ποτίστρα»].

γκουβερνάντα κ. κουβερναντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα και την ανατροφή παιδιού ΣΥΝ. νταντά, τροφός, νόνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gouvernante, θηλ. τού gouvernant, μτχ. τ. τού ρ. gouverner < λατ. guvernare «κυβερνώ, διοικώ»].

γκουβέρνο κ. κουβέρνο (το) (παλαιότ.) 1. η κυβέρνηση 2. (μτφ.) διαχείριση: *ποιος έχει το ~ εδώ μέσα;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. governo < governar < λατ. guvernare «κυβερνώ, διοικώ»].

γκουλάγκ (το) {άκλ.} (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) το σύστημα των στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας στα οποία έστελνε το σοβιετικό καθεστώς τους αντιφρονούντες: *«Το αρχιπέλαγος ~»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Αλεξ. Σολζενίτσιν).
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Gulag, ακρωνύμιο των λ. Glavnoe Upravienie Ispravitel'no - trudorykh Lagerei «Γενική Διεύθυνση Αναμορφωτικών Στρατοπέδων Εργασίας»].

γκούλας (το) {άκλ.} φαγητό κατσαρόλας ουγγρικής προέλευσης από χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καρυκευμένο με κόκκινο πιπέρι (πάπρι-κα): *σερβίρουμε το ~ με κόκκινο κρασί.*
[ΕΤΥΜ. < ουγγρ. gulyâs, συντετμημένος τ. τού gulyâshus «η σούπα τού βοσκού»].

γκούντα (το/η) {άκλ.} ημίσκληρο αγελαδινό τυρί τής Ολλανδίας με μαλακή υφή και κίτρινο χρώμα.

γκουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τού στιγμιαίου δυνατού χτυπήματος, συνήθ. με κάποιο όργανο, ή τού ήχου από το πέσιμο αντικειμένου από κάποιο ύψος: το ~ *βιβλίων που έπεσαν απ' το ράφι.* [ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].

γκουρμε (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που εκτιμά την καλή ποιότητα στο ποτό και στο φαγητό ΣΥΝ. καλοφαγάς.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gourmet < παλ. γαλλ. gromet «υπηρέτης (εμπόρου κρασιών) και δοκιμαστής τους» < αρχ. αγγλ. grom (σύγχρ. groom), αρχική σημ. «ιππόκομος (στο παλάτι)].

γκουρού (ο) {άκλ.} 1. ο διδάσκαλος που δημιουργεί προσωπική θρησκεία ή παρέχει πνευματική καθοδήγηση, κυρ. στον Ινδουισμό 2. (μτφ.) κάθε πρόσωπο κύρους, που σε δεδομένο χώρο τέχνης ή πνεύματος ασκεί καθοριστική επίδραση συμβουλεύοντας και καθοδηγώντας: η *καταδίκη τής ατομικής βόμβας από έναν ~ των φυσικών επιστημών, όπως ο Οπενχάιμερ, είχε ξεχωριστή βαρύτητα* || ο *Νικόλας Νεγρεπόντης θεωρείται ο ~ των δικτύων τής πληροφορικής.* [ΕΤΥΜ < χίντι guru < σανσκρ. guru «βαρύς - σεβάσμιος»].

γκουχ-γκουχ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν βήχει. Επίσης **γκούχου-γκούχου**. [ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].

γκοφρέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει ανάγλυφη επιφάνεια, η οποία σχηματίζει ομοιόμορφους ελαφρούς κυματισμούς: *~ χαρτί/ τετράδιο | ύφασμα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gaufré < gaufre «είδος γλυκού, κέικ φόρμας» < φραν-κον. walfa, πβ. αγγλ. waffle].

γκοφρέτα (η) {γκοφρετών} λεπτό και τραγανό γλύκυσμα, συνήθ. με γέμιση σε μία ή περισσότερες στρώσεις και σε διάφορες γεύσεις (κυρ. σοκολάτας): *~ με σοκολάτα γάλακτος.* — (υποκ.) γκοφρετάκι (το) κ. γκοφρετούλα κ. γκοφρετίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gaufrette, υποκ. τού ουσ. gaufre, βλ. κ. *γκοφρέ].*

γκρα (το) → γκρας

Γκράβαρα (τα) → Κράβαρα

γκράβε επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), ή εκφραστική· δηλώνει μουσικό κομμάτι ή τμήμα μουσικού κομματιού, που παίζεται αργά και σοβαρά. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. grave < λατ. gravis «βαρύς, σοβαρός»].

γκραβούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. χαρακτική απεικόνιση σε στερεά, σκληρή ύλη (συνήθ. μέταλλο ή ξύλο) για την παραγωγή άτυπων αντιγράφων τής χαραγμένης εικόνας ΣΥΝ. χαρακτικό **2**. κάθε έντυπο αντίγραφο έργου τού παραπάνω τύπου: το *βιβλίο περιλαμβάνει γκραβούρες τού 17ου αι.* || *αυθεντική ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gravure < graver «χαράσσω» < φρανκον. graban «σκάβω» < αρχ. γερμ. graban, πβ. αγγλ. grave «λάκκος, τάφος»].

γκραν επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) πολυτελής, αυτός που αρμόζει σε επίσημες περιστάσεις: *μια ~ τουαλέτα* || (ως επίρρ.) θα *ντυθούμε ~*. [ΕΤΥΜ < γαλλ. grand «μεγάλος, σπουδαίος» < λατ. grandis].

γκραν-γκινιόλ (το) {άκλ.} **1**. (κυρ. για κινηματογραφικά και θεατρικά έργα) δραματικό είδος διακρινόμενο από έμφαση στα στοιχεία τής φρίκης και τού τρόμου, τόσο σε επίπεδο θεματολογίας όσο και σκηνοθεσίας: (μειωτ.) *ιστορίες | ταινία ~* 2. (μτφ.) κάθε κατάσταση που προκαλεί συναισθήματα καταλυτικής αγωνίας και τρόμου σε όσους την υφίστανται ή μετέχουν σε αυτή: σε *~ μετατράπηκε ο αγώνας, όταν οι Γάλλοι πέτυχαν την ισοφάριση πέντε λεπτά πριν από τη λήξη, για να δεχθούν τελικά γκολ στο τελευταίο λεπτό* ΣΥΝ. θρίλερ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. grand guignol, όνομα θεάτρου στη Γαλλία (Παρίσι 1897), που παρουσίαζε σκηνές τρόμου. Ωστόσο, το Guignol, την περίοδο τής Γαλλικής Επανάστασης, ήταν η ονομασία που έδωσε στις κούκλες του ο Γάλλος Mourguet, δημιουργώντας ένα θέατρο μαριονέτων (στη Λυών) με κοινωνικό και σατιρικό χαρακτήρα. Η ονομασία

Guignol οφείλεται στον τόπο καταγωγής (Chinolo) ενός Ιταλού, φίλου τού Mourguet, ο οποίος του χάρισε την πρώτη του κούκλα].

γκρανκάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. κρουστό όργανο που μοιάζει με το τύμπανο, αλλά διαφέρει από αυτό γιατί είναι πιο ογκώδες και παράγει ήχο χωρίς ορισμένο τονικό ύψος· αποτελείται από κυλινδρικό κορμό και δύο μεμβράνινες κεφαλές (στα Ελληνικά έχει χρησιμοποιηθεί -από τον Ν. Σκαλκώτα- ο όρος «μεγάλη κάσα»). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. grancassa < gran(de) cassa «μεγάλο κιβώτιο»].

γκραν-πρi (το) {άκλ.} **1.** (γενικά) μεγάλος διαγωνισμός **2.** (ειδικότ.) το παγκόσμιο πρωτάθλημα αυτοκινητικών αγώνων ταχύτητας **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσημος αυτοκινητικός αγώνας ταχύτητας, η επίδοση στον οποίο επηρεάζει την τελική κατάταξη στο παγκόσμιο πρωτάθλημα οδηγών και κατασκευαστών (εργοστασίων): *αγώνες ~ || το ~ τής Φόρμουλα 1*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. grand prix «μεγάλο βραβείο»].

γκρας (ο) {γκράδες} ΣΤΡΑΤ. οπισθογεμές ντουφέκι παλαιού τύπου· χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό, κυρ. στα τέλη τού 19ου αι. και στις αρχές τού 20ού. Επίσης γκρα (το) {άκλ.}. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gras (οπτικό δάνειο), από τον Γάλλο στρατηγό Β. Gras (1836-1901), εφευρέτη τού όπλου, πβ. κ. *καριοφίλι]*.

γκρατινέ επίθ. {άκλ.} για φαγητό παρασκευασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται χρυσοκόκκινη κρούστα στην επιφάνεια του ύστερα από το ψήσιμο στον φούρνο και αφού το φαγητό έχει περιχυθεί με διάφορα υλικά, συνήθ. αβγά ή μπεσαμέλ: *αβγά ~ με κρεμμύδια* || (ως επίρρ.) κάνω τα *μακαρόνια ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gratiné < gratin < gratter «ξύνω, αποξέω (ενν. την κρούστα που έχει τσιγαριστεί)» < φρανκον. krattōn].

γκρατσΐζο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη, εκτέλεση τής μουσικής «με χάρη». [ΕΤΥΜ. < ιταλ. grazioso < λατ. gratiosus «χαριτωμένος, ευγενικός»].

γκράφιτι (το) {άκλ.} ελλην. *τοιχογράφημα*- κάθε σχέδιο (ζωγραφικών παραστάσεων, αρχικών γραμμάτων ή συνθημάτων) που ζωγραφίζεται με ψεκαστήρα (σπρέι), κυρ. πάνω σε χτισμένες επιφάνειες, τοίχους ή πεζοδρόμια και αποτελεί συνήθ. τρόπο προσωπικής έκφρασης ή διαμαρτυρίας: τα ~ στο *τείχος τού Βερολίνου*. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. graffiti, υποκ. τού graffio «επιγραφή, χάραγμα» < λατ. graphium < αρχ. *γραφεῖον]*.

γκρέιντερ (το) {άκλ.} είδος σκαπτικού μηχανήματος που χρησιμοποιείται για την ισοπέδωση επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. grader < grade (στη σημ. «ισοπεδώνω») < ουσ. grade «βαθμίδα» (< λατ. gradus)].

γκρέιπ-φρουτ (το) {άκλ.} 1. εδώδιμο εσπεριδοειδές, μεγαλύτερο από το πορτοκάλι, στρογγυλωπό και λείο, με κίτρινο φλοιό, μαλακή και χυμώδη ανοιχτοκίτρινη σάρκα, έντονο άρωμα και γεύση πικρόξινη 2. (συνεκδ.) δέντρο των τροπικών ή ημιτροπικών περιοχών, που παράγει τον παραπάνω καρπό. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. grape fruit < grape «σταφύλι» + fruit «φρούτο»].

γκρέκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} διακοσμητικό σχήμα μαιάνδρου ΣΥΝ. μαίανδρος. [ΕΤΥJVL < ιταλ. greca, θηλ. τού επίθ. greco «ελληνικός»].

γκρεμίζω ρ. μετβ. {γκρέμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ την καταστροφή (τοίχου ή γεν. οικοδομικής κατασκευής): *οι αρχαίες ελληνικές πόλεις γκρέμιζαν μέρος των τειχών τους για να τιμήσουν τους νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων || γκρέμισαν το σπίτι, για να χτίσουν πολυκατοικία* ΣΥΝ. κατεδαφίζω 2. ρίχνω (κάποιον) από μεγάλο ύψος, πετάω σε γκρεμό: *τον έσπρωξε από πίσω και τον γκρέμισε στο φαράγγι* ΣΥΝ. (κατα)κρημνίζω **3.** (εκφραστ.) ρίχνω στο έδαφος ΣΥΝ. ρίχνω κάτω 4. (μτφ.) ανατρέπω: *οι επαναστάτες γκρέμισαν τον δικτάτορα από την εξουσία* 5. (ειδικότ.) (για κάτι σημαντικό, υψηλό) παύω να εκτιμώ, να σέβομαι και να υπολογίζω: το *κοινό αναδεικνύει αλλά και γκρεμίζει τα είδωλα του*- (μεσοπαθ. ***γκρεμίζομαι)*** **6.** πέφτω στον γκρεμό: *δεν μπόρεσε να ελέγξει το αυτοκίνητο και γκρεμίστηκε στη χαράδρα* 7. πέφτω κάτω (από ύψος και με κίνδυνο τραυματισμού^ ο *αναβάτης γκρεμίστηκε από το άλογο* 8. (μτφ.) καταρρέω, καταστρέφομαι: «η *αυτοκρατορία που με τόσο κόπο έχτισε κινδυνεύει να γκρεμιστεί»* (εφημ.)- ΦΡ. ***γκρεμίζεται ο κόσμος | γκρεμίζονται τα*** *πάντα γύρω μου* αισθάνομαι να καταρρέουν τα πάντα γύρω μου (ό,τι πίστευα, ό,τι υπολόγιζα κ.λπ.)· για πολύ μεγάλη απογοήτευση και διάψευση: όταν *έμαθε το παρελθόν τού πατέρα της, ένιωσε να γκρεμίζεται ο κόσμος γύρω της* **9**. (στην προστ. ***γκρεμίσου*** με επιθετική διάθεση) (μεσν.) απομακρύνσου, φύγε αμέσως· κυρ. σε προστ.: *γκρεμίσου από 'δώ αμέσως- και να μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* ΣΥΝ. γκρεμοτσακίσου, τσακίσου, ξεκουμπίσου. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *γκρεμνίζω* < μτγν. *κρημνίζω* < αρχ. *κρημνός*, βλ. κ. *γκρεμός]*.

γκρέμισμα (το) {γκρεμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γκρεμίζει κανείς (κάτι): το - *τού εργοστασίου κράτησε μήνες* **2.** ***γκρεμίσματα*** (τα) τα απομεινάρια, τα ερείπια που αφήνει μια κατεδάφιση, μια καταστροφή: *περπατούσε μέσα στα - τού πατρικού του με δάκρυα* ΣΥΝ. ερείπια, χαλάσματα, συντρίμμια, ρημάδια **3.** (μτφ.) πτώση, διάλυση: το ~ *τού κομουνισμού στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. προκάλεσε ανακατατάξεις στον ευρωπαϊκό χάρτη* 4. (εκφραστ.) η πτώση από μεγάλο ύψος.

γκρεμός κ. **γκρεμνος** κ. (λόγ.) κρημνός (ο) το επικίνδυνα απότομο και βαθύ χάσμα, το βάραθρο: ο ~ *έχασκε κάτω από τα πόδια τους || το αμάξι έπεσε στον* - ΣΥΝ. βάραθρο, άβυσσος· ΦΡ. (α) στο ***χείλος τού γκρεμού*** (i) (κυριολ.) στην άκρη μιας απότομης, βραχώδους επιφάνειας (ii) (μτφ.) στα πρόθυρα τής καταστροφής, λίγο πριν από την ολοκληρωτική συντριβή: όταν *ανέλαβε την εξουσία η οικονομία βρισκόταν* ~ (β) (μτφ.) ***μπρος γκρεμός | βαθύ και πίσω ρέμα*** για οριακές καταστάσεις αδιεξόδου, όταν έχει κανείς να επιλέξει μεταξύ δύο εξίσου δυσάρεστων εναλλακτικών λύσεων | δεδομένων κ.λπ.: *Και τώρα τι να κάνω; ~! Ή πληρώνω και μένω αδέκαρος ή δεν πληρώνω και πάω φυλακή!*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γκρεμνός* (το *γκ*- αντί κ- από τη συνεκφορά τής λ. με την αιτ. τού άρθρου: τόν *κρημνό)* < αρχ. *κρημ-νός* < θ. krëm-, εκτεταμένη βαθμ. πρώτης συλλαβής τής δισύλλαβης ρίζας krema-, η οποία απαντά στο ρ. *κρέμαμαν* βλ. κ. *κρεμώ]*.

γκρεμός - γκαμήλα - γκαρδιακός. Οι σχηματισμοί **γκρεμ(ν)ός** αντί κρημνός, γκαμήλα αντί καμήλα, **γκαρδιακός** αντί **καρδιακός** κ.τ.ό. προέρχονται από την ηχηρή προφορά τού κ ως **γκ** μετά από το -ν τού άρθρου: τον *κρεμ(ν)ό* > *τον γκρεμ(ν)ό* > **ο** γκρεμ(ν)ός (το -ε- από τροπή τού -η- σε -ε- λόγω τού παρακειμένου -ρ-· πβ. *σίδηρος* > *σίδερο, ξηρός* > *ξερός, θηρίο* > *θεριό* κ.τ.ό.)· την *καμήλα* > *τη γκαμήλα* > η γκαμήλα- *τον καρδιακό* > *τον γκαρδιακό* > ο **γκαρδιακός**

γκρεμοτσακίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γκρεμοτσακίσ-τηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1**. πέφτω στο έδαφος και τραυματίζομαι: *γλίστρησε από τη σκάλα και γκρεμοτσακίστηκε!* || θα *γκρεμοτσακιστείς καμιά ώρα μ' αυτά τα πατίνια* · 2. σπεύδω, κοπιάζω, κυρ. για τη γρήγορη εξυπηρέτηση άλλου: *μόλις ζητήσει κάτι, γκρεμοτσακίζονται να του το φέρουν* ΣΥΝ. τσακίζομαι 3. φεύγω αμέσως, εξαφανίζομαι: *γκρεμοτσακίστηκε στο δωμάτιο του, να κρυφτεί* || ~ να *φύγω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

γκρενά επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την κόκκινη απόχρωση τού εσωτερικού τού ροδιού: ~ *πουλόβερ | ταγέρ* ***2. γκρενά*** (το) η ίδια η κόκκινη απόχρωση τού ροδιού. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. grenat < λατ. grenatum «ρόδι»].

Γκρήνουιτς (το) {άκλ.} 1. δήμος τής περιφέρειας τού Λονδίνου, στο αστεροσκοπείο τού οποίου καθορίστηκε το σύστημα μέτρησης τού γεωγραφικού μήκους και τής ώρας **2.** (α) ***μεσημβρινός τού Γκρήνουιτς*** ο μεσημβρινός 0°, νοητή γραμμή που περνά από το Γκρήνουιτς, συνδέοντας τον Βόρειο με τον Νότιο Πόλο, ανατολικά και δυτικά τής οποίας μετριέται το γεωγραφικό μήκος (β) ***ώρα Γκρήνουιτς*** ο τοπικός μέσος ηλιακός χρόνος που ισχύει στον παραπάνω μεσημβρινό και χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό τής ώρας στα διάφορα σημεία τής Γης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Greenwich «πράσινο λιμάνι» (< αρχ. αγγλ. gr6ne «πράσινος» + wic «λιμάνι»), επειδή βρίσκεται σε μια καταπράσινη όχθη τού ποταμού Τάμεση].

γκρι επίθ. {άκλ.} **1.** γκρίζος (βλ.λ.) **2.** ***γκρι*** (το) το ίδιο το γκρι χρώμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gris < φρανκον. *gris, πβ. αρχ. γερμ. grāo, αγγλ. grey κ.ά.].

γκριζάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γκριζάρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1**. αποκτώ γκρίζο χρώμα, γίνομαι γκρίζος: *οι κρόταφοι του άρχισαν να γκριζάρουνί*. (συνεκδ.) αρχίζουν να ασπρίζουν τα μαλλιά μου: *νωρίς γκριζάρισε ο Κώστας* ♦ 3. (μετβ.) (σπάν.) κάνω κάτι γκρι: ~ το *φόντο τού σκίτσου*.

γκριζομάλλης (ο) {γκριζομάλληδες}, **γκριζομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει γκρίζα μαλλιά, μαλλιά που αρχίζουν να ασπρίζουν.— **γκριζομάλλικος,** -η, -ο.

γκρίζος, -α, -ο **1**. αυτός που έχει χρώμα μεταξύ λευκού και μαύρου, το χρώμα τής στάχτης: ~ *μαλλιά | σύννεφα | πινελιά | ομίχλη | κρόταφοι | μάτια | τρίχωμα* ΣΥΝ. γκρι **2.** ***γκρίζο*** (το) το παραπάνω χρώμα **• 3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ισοπεδωτική μονοτονία, που στερείται ζωντάνιας ή ενδιαφέροντος: η ~ *καθημερινότητα* ΣΥΝ. μουντός, πληκτικός, ουδέτερος, καταθλιπτικός · **4**. αυτός που έχει ακαθόριστο χαρακτήρα **(π.χ.** ως προς **το** νομικό καθεστώς που τον διέπει)· ΦΡ. ***γκρίζες ζώνες*** (i) γεωγραφικές περιοχές που αλληλοδιεκδικούνται ή που είναι πληθυσμιακά μικτές (ii) (συνεκδ.) οποιεσδήποτε καταστάσεις νοούνται σε έναν ενδιάμεσο χώρο, όπου είναι δυσχερής ο ακριβής προσδιορισμός τής κατηγορίας στην οποία ανήκει κάποιο αντικείμενο: *υπάρχουν δημοκρατικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα, υπάρχουν όμως και ~* · ΦΡ. ***γκρίζα διαφήμιση*** βλ. λ. *διαφήμιση*. — (υποκ.) **Υκριζούλης**, -α, -ικο, (υποκ.) γκριζάκι (το) (σημ. 2), γκριζωπός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. grigio, βλ. κ. *γκρι*. Η σημ. 4 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. grey (area)].

γκριλ (το) {άκλ.} αντίσταση που βρίσκεται στην οροφή τού εσωτερικού θαλάμου ηλεκτρικής κουζίνας και χρησιμοποιείται για να παίρνουν χρώμα τα φαγητά καθώς ψήνονται: *μπιφτέκι ψημένο στο ~ || φούρνος με διπλό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gril < grille «κιγκλίδωμα, κάγκελο» < παλ. γαλλ. gradille < λατ. craticula, υποκ. τού crates «πλέγμα»].

γκριμάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) στιγμιαία παραμόρφωση των χαρακτηριστικών τού προσώπου (με σύσπαση των μυών του): ~ *πόνου | δυσφορίας || ειρωνική | πονηρή* ~ ΣΥΝ. μορφασμός.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ < vc^.grimazza < γαλλ. grimace < φρανκον. grima «μάσκα»].

γκρίνια κ. **γρίνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1**. η συνεχής έκφραση δυσαρέσκειας **με** αρνητικά σχόλια, χαρακτηρισμούς, παράπονα: δεν του *φτάνει η κούραση, έχει και τη ~ τής γυναίκας του κάθε φορά που αργεί* ΣΥΝ. μεμψιμοιρία, κλάψα, μουρμούρα 2. (κυρ. για μωρά) ο διαπεραστικός ήχος σαν κλάμα, που εκφράζει ενόχληση, δυσαρέσκεια: *το μωρό τους ξυπνούσε με τη ~* του μες στα *άγρια μεσάνυχτα* 3. η συνεχής διχόνοια, εριστική διάθεση: (παροιμ.) «η *φτώχια φέρνει γκρίνια»*. — **γκρινιάζω** ρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. grigna < γαλλ. grigne < φρανκον. grinān «τρίζω τα δόντια μου»].

γκρινιάρης, -α, -ικο κ. **γρινιάρης** {γκρινιάρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που αρχίζει εύκολα τη γκρίνια: συνήθως όσο *μεγαλώνουν οι άνθρωποι, γίνονται και πιο -, καθώς όλα τους ενοχλούν* ΣΥΝ. μουρμούρης, παραπονιάρης, δύστροπος, ανάποδος, δύσκολος, γρουσούζης · **2.** ***γκρινιάρης*** (ο) δημοφιλές, επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι. — γκρινιάρικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *γκρίνια* + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *παραπον-ιάρης]*.

γκριφόν (το) {άκλ.} σκύλος ράτσας με τραχύ, συνήθ. γκρίζο τριχώματα σκυλιά τής ράτσας αυτής διακρίνονται σε κυνηγετικά, δρομείς και συνοδούς.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν, < γαλλ. griffon < παλ. γαλλ. grif < λατ. gryphus < αρχ. *γρύψ, -πός* «γυρπαετός», παράλλ. τ. τού ᵉπιθ. *γρυπός}*.

γκρο (το) {άκλ.} ύφασμα από βαρύ μετάξι. {ΕΤΥΜ. < γαλλ. gros «παχύς, φαρδύς» < δημώδ. λατ. grossus].

γκροπλαν κ. γκρο-πλαν (το) {άκλ.} η σκηνοθετική τεχνική λήψης εικόνας από κοντινή απόσταση και εστίασης σε λεπτομέρεια ή τμήμα γενικότερου πλάνου: η *ταινία ξεκινά με ~ στο πρόσωπο τής πρωταγωνίστριας* ΣΥΝ. ζουμ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. gros plan].

γκρόσο μόντο επίρρ.· σε γενικές γραμμές, χωρίς αναφορά σε λεπτομέρειες: η *εργασία του κρίνεται ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ. χοντρικά. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. grosso modo].

γκροτέσκος, -α, -ο **1**. αυτός που προκαλεί την αίσθηση τού αλλόκοτου, τού εξαιρετικά περίεργου **2.** ***γκροτέσκο*** (το) το καλλιτεχνικό | αισθητικό είδος, που μέσα από τον συνδυασμό αταίριαστων στοιχείων προκαλεί την αίσθηση τού αλλόκοτου, τού γελοίου, συνήθ. με σκοπό τη διακωμώδηση ή τη σάτιρα. Επίσης **νκροτέσκ** {άκλ.}. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. grotesque < παλ. ιταλ. grottesca (pittura) «ζωγραφιά των σπηλαίων», θηλ. τού επιθ. grottesco «σπηλαιώδης» < grotta «σπηλιά» < λατ. crypta < αρχ. *κρύπτη]*.

γκρουμ (ο) {άκλ.} υπάλληλος ξενοδοχείου που μεταφέρει τις αποσκευές των πελατών και κάνει θελήματα. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. groom < μέσ. αγγλ. grom «αγώρι»].

γκρουπ (το) {άκλ.} μικρή ομάδα ανθρώπων: *παραδίδει μαθήματα σε ~ των πέντε ατόμων* || *~ μαθητών/ τουριστών/ επιχειρηματιών/ επενδυτών*. — (υποκ.) γκρουπάκι (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. groupe < ιταλ. gruppo «κόμπος», < αρχ. γερμ. *kruppa*, πβ. αρχ. γερμ. krörpf «λαιμός πτηνού», αγγλ. craw].

γκρουπαρω ρ. μετβ. {γκρούπ-αρα κ. -άρισα} σχηματίζω γκρουπ: *γκρουπάρισε τους μαθητές σε τρία μικρά γκρουπ*.

γκρουπούσκουλο (το) (από το πολιτικό λεξιλόγιο τής Αριστεράς) μικρή ομάδα οργανωμένων στελεχών κόμματος, οργάνωσης, που λειτουργεί αυτόνομα (αποκλίνει συχνά από την επίσημη γραμμή)· (γενικότ.-μειωτ.) ομαδούλα: *πολιτικά ~* || *το κόμμα διαλύθηκε σε γκρουπούσκουλα*. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. gruppuscolo «ομαδούλα»].

γκυ (το) → γκι

γλαδιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλωπιστικό φυτό με όρθια, στητά φύλλα σε σχήμα σπαθιού, άνθη που αναπτύσσονται σε ταξιανθία και στάχυ με εξαιρετική ποικιλία χρωμάτων. Επίσης γλαδίολος (ο).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. gladiolus (με αλλαγή γένους κατά το *βιόλα),* υποκ. τού λατ. gladius «ξίφος»].

γλαρόνι (το) {γλαρον-ιού | -ιών} υδρόβιο και παρυδάτιο πουλί, που μοιάζει με τον γλάρο, αλλά είναι μικρότερο, πιο λεπτό, με διχαλωτή ουρά και νηκτική μεμβράνη στα πόδια· κατά την περίοδο τής αναπαραγωγής έχει μαύρο κάλυμμα στο κεφάλι. [ΕΤΥΜ. < *γλάρος* + παραγ. επίθημα -όνι, πβ. κ. *ψαρ-όνι]*.

γλαροπούλι (το) {γλαροπουλ-ιού | -ιών} ο γλάρος.

γλαρός, -ή, -ό **1**. (για μάτια, βλέμμα) αυτός που ακτινοβολεί ζωντάνια ή εκπέμπει ηδυπάθεια: «μόν' *κλαίω τα μάτια τα ~, το λυγερό κορμάκι»* (Β. Ρώτας) ΣΥΝ. φωτεινός, ακτινοβόλος, ζωηρός, ηδυπαθής 2. αυτός που αποπνέει γαλήνη και ηρεμία: *~ φωνή | ματιά* ΣΥΝ. γαλήνιος, ήρεμος. — γλαρά επίρρ.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βλαρός* < **βλααρός* < μτγν. *βλαδαρός* «αδύναμος, νωθρός, μαλακός»].

γλάρος (ο) υδρόβιο ή παρυδάτιο πουλί μικρού ή μετρίου μεγέθους, με μακριές μυτερές φτερούγες που έχουν λευκό, γκρίζο ή μαύρο φτέρωμα στο πάνω μέρος τους- ζει κυρ. σε βράχους και παραθαλάσσιες περιοχές ΣΥΝ. γλαροπούλι· ΦΡ. (λαϊκ.) (α) σαν ***γλάρος*** με εξαιρετική λαιμαργία και ταχύτητα: τρώει ~ (β) ***μη φας, θα 'χουμε γλάρο*** οι προσπάθειες σου θα αποτύχουν, δεν θα έχεις αποτέλεσμα (επειδή ο γλάρος δεν τρώγεται).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. λάρος < *la-ro- < I.E. *la-, ονοματοποιημένη ρίζα που αναπαριστάνει κραυγή, φωνή ή ομιλία, πβ. σανσκρ. räyati «φωνάζει», λατ. lallo «νανουρίζω τραγουδώντας», αγγλ. lull «νανουρίζω», γερμ. lullen κ.ά. Ομόρρ. λα-λώ, αρχ. *λή-ρος* «ανοησία»].

γλαρώνω ρ. αμετβ. {γλάρω-σα, -μένος} 1. πέφτω σε κατάσταση υπνηλίας: *από τις δώδεκα είχε αρχίσει να γλαρώνει και ήταν έτοιμος για ύπνο* 2. (συνεκδ.) γίνεται το βλέμμα μου απλανές, κοιτάζω χωρίς νεύρο: *πολλές φορές με τα ηρεμιστικά που έπαιρνε γλάρωνε* || *την κοιτούσε γλαρωμένος- ήταν φανερό ότι την είχε ερωτευθεί* ΣΥΝ. χαζεύω. [ΕΤΥΜ < *γλαρός]*.

γλασάρω ρ. → γλάσο

γλασέ επίθ. {άκλ.} 1. (χαρτί) με λεία και γυαλιστερή επιφάνεια, συνήθ. σε διάφορα χρώματα, κυρ. για χρήση από παιδιά στο μάθημα τής χειροτεχνίας **2**. (α) ***ρύζι γλασέ*** ρύζι κατάλληλο για χρήση κυρ. σε σούπες και γεμιστά ΑΝΤ. σπυρωτό (β) ***φρουί-γλασέ*** βλ.λ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. glacé < glace «πάγος» < λατ. glacies].

Γλασκώβη (η) η μεγαλύτερη πόλη και λιμάνι τής Σκωτίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Glasgow < κελτ. Glas Ghu «πράσινο λαγκάδι»].

γλάσο κ. γκλάσο (το) 1. παχύρρευστο σιρόπι από ζάχαρη και ασπράδι αβγών, με το οποίο καλύπτονται διάφορα γλυκά ή τούρτες, αποκτώντας γεύση και χρώμα: *άσπρο ~ πάνω από κέικ και μπισκότα* || *~ σοκολάτα | καφέ | ρουαγιάλ* 2. παχύρρευστη πηχτή σάλτσα, που παρασκευάζεται από τον ζωμό τού κύριου φαγητού και προσθήκη αλευριού ή αρωματικών για περισσότερη γεύση ΣΥΝ. σάλτσα. — Υλασάρω κ. γκλαοάρω ρ.
[ΕΤΥΜ. < *γκλασάρω* (υποχωρητ.) < γαλλ. glacer «παγώνω, μεταβάλλω σε πάγο» < glace «πάγος» < λατ. glacies].

γλάστρα (η) {γλαστρών} **1**. οποιοδήποτε δοχείο, κυρ. από πηλό, μέσα στο οποίο καλλιεργείται φυτό, συνήθ. καλλωπιστικό: *η ~ με το γεράνι* || (συνεκδ.) *ποτίζω τις ~* (δηλ. τα φυτά που είναι στις ~)· ΦΡ. (παροιμ.) κοντά στον | ***μαζί με τον βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα*** για περιπτώσεις στις οποίες επωφελείται κανείς από κάτι καλό που τυχαίνει σε κάποιον άλλο **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο (συνήθ. όμορφη κοπέλα) που σε δημόσια εμφάνιση (κυρ. τηλεοπτικές εκπομπές ή επίσημες εκδηλώσεις) περιορίζεται σε διακοσμητική και συνοδευτική παρουσία και επίδειξη των εμφανισιακών του προσόντων: σε *κάθε τηλεπαιχνίδι βάζουν και δυο-τρεις ~, για ν' ανεβάζουν τη θεαματικότητα*. — (υποκ.) γλαστράκι (το) κ. **γλαστρούλα** (η) (σημ 1).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*. [ΕΤΥΜ. < **γράστρα* (με ανομοίωση) < **γράστα* < αρχ. *γάστρα* (βλ.λ.)].

γλαύκα (η) {γλαυκών} (λόγ.) η κουκουβάγια· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) *κομίζω **γλαύκα ες | εις Αθήνας** (κομίζω γλαῦκ' ες 'Αθήνας,* Αριστοφ. *Όρνιθες* 301) παρουσιάζω ως καινούργιο ή πρωτοποριακό κάτι ήδη γνωστό. Επίσης (αρχαιοπρ.) γλουξ [αρχ.] {γλαυκός}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλαῦξ, γλαυκός,* αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το επίθ. *γλαυκός* (βλ.λ.) εξαιτίας τού σπινθηροβόλου βλέμματος τού πτηνού. Η φρ. γλαῦκ' εἰς *Ἀθήνας,* ήδη αρχ., οφείλεται στο γεγονός ότι τα νομίσματα τής αρχ. Αθήνας ονομάζονταν *γλαύκες* (επειδή έφεραν παράσταση γλαύκας, συμβόλου τής θεάς Αθηνάς) και, επομένως, το να τα φέρνει κανείς στην Αθήνα ήταν εντελώς άσκοπο και περιττό].

Γλαύκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) μία από τις Νηρηίδες (β) κόρη τού βασιλιά τής Κορίνθου Κρέοντα, δεύτερη σύζυγος τού Ιάσονα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *γλαυκή,* θηλ. τού *γλαυκός* με αναβιβασμό τού τόνου, βλ. κ. *Γλαύκος]*.

γλαυκός, -ή, -ό (λόγ.-λογοτ.) 1. ο αστραφτερά γαλάζιος, αυτός που έχει λαμπερό γαλάζιο χρώμα ΣΥΝ. γαλανός, γαλαζοπός, κυανός, θαλασσής **2.** ***γλαυκό*** (το) το ίδιο το αστραφτερό γαλάζιο χρώμα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **γλαP-* < *gIF-, που ίσως συνδ. με το επίθ. *άγλα)Ε)-ός* «λαμπρός» (< *a-gIF-ος)].

Γλαυκός: η έννοια των χρωμάτων. **Η** σύλληψη και η δήλωση των χρωμάτων, όπως δεν **θα** το περίμενε κανείς, αφού η αντίληψη τού χρώματος αποτελεί εμπειρικό γεγονός, διαφέρει όχι μόνον από γλώσσα σε γλώσσα, αλλά συχνά και μέσα στην ίδια γλώσσα, όταν τη δει κανείς διαχρονικά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση τού γλαυκός. Στην Αρχαία σήμαινε αρχικά «αστραφτερός, σπινθηροβόλος»· έτσι η Αθηνά ονομάζεται *γλαυκώπις* «με αστραφτερό βλέμμα, με μάτια που πετούν φωτιές». Αργότερα παίρνει τη σημ. χρώματος, δηλώνοντας διάφορες αποχρώσεις τού κυανού (μπλε), ο Πλάτων *(Τίμαιος* 68c) περιγράφει το *γλαυκός «κυανούς λευκῳ κερραννύμενος»,* κάτι σαν «ασπρογάλανος». Σε άλλες χρήσεις όμως δήλωσε το «γαλαζοπράσινο» χρώμα, το «πράσινο» ή και το «γκρίζο». Προκειμένου για τα μάτια, δήλωσε το «ανοιχτό γαλάζιο» χρώμα, όπως δε αναφέρει ο Αριστοτέλης *(Περί γενέσεως ζώων*5.1.2θ(, η χρωματική κλιμάκωση τού γαλανού από το πιο σκούρο στο πιο ανοιχτό ήταν: *μέλας - χαροπός - γλαυκός.* Ας σημειωθεί ότι και η (ήδη αρχαία) ονομασία τής γνωστής οφθαλμικής πάθησης γλαύκωμα συνδέεται με το χρώμα που παίρνουν τα μάτια τού πάσχοντος από αυτή την ασθένεια.

Γλαύκος (ο) **1**. ΜΥΘΟΛ. (α) γιος τού Ποσειδώνα και μιας ναϊάδας ή τού Ανθηδόνα και τής Αλκυόνης· γεννήθηκε θνητός αλλά κατά τύχη ανακάλυψε ένα φυτό που χάριζε την αθανασία· έγινε θαλάσσιος θεός (β) εγγονός τού Βελλεροφόντη, εξάδελφος τού Σαρπηδόνα, πολέμησε μαζί του στην Τροία 2. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ.< αρχ. *Γλαύκος* (ομηρικό όν.) < *γλαυκός* «λαμπρός, στιλπνός» (βλ.λ.), πβ. *Λάμπρος* < *λαμπρός, Φαίδρα* < *φαιδρά]*.

γλαύκωμα (το) {γλαυκώμ-ατος | -ατα, -άτων } ΙΑΤΡ. ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ενδοφθάλμια πίεση και προκαλεί τη σταδιακή απώλεια τής όρασης, αν δεν τύχει έγκαιρης θεραπείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γλαυκοῦμαι (-δο-)* < *γλαυκός*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. glaucoma, γαλλ. glaucome, κ.ά.].

γλαϋξ (η) → γλαύκα

γλαφυρός, -ή, -ό **1**. (για ύφος, κείμενο, ομιλία) αυτός που χαρακτηρίζεται από παραστατική, κομψή και λογοτεχνική διατύπωση: *~ γλώσσα | ύφος | περιγραφή | εξιστόρηση | έκφραση | ανάγνωσμα* ΣΥΝ. κομψός, χαριτωμένος, ποιητικός ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, άκομψος 2. (για ομιλητή, συγγραφέα) αυτός που εκφράζεται με άνεση και κομψότητα: *~ ρήτορας*. — γλαφυρά επίρρ., γλαφυρότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **γλαφύς* < **γλύφυ-* (με ανομοίωση του πρώτου *-υ-)* < I.E. *glubh- | *gleubh- «χαράσσω, ξύνω», πβ. λατ. glQbō «αποφλοιώνω», αρχ. γερμ. klioban «σχίζω», βουλγ. glob «κοιλότητα τού ματιού», αγγλ. cleave «σχίζω», γερμ. Kluft «χαράδρα, βαθούλωμα» κ.ά. Ομόρρ. *γλύφω, γλυπτός* κ.ά. Η λ. *γλαφυρός* απαντά αρχικώς με τη σημ. «βαθουλωμένος», προσδιορίζοντας οικιακά σκεύη, αλλά και πλοία ή λι-

μάνια. Από τον Αριστοτέλη και μετά η λ. χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «γυαλισμένος, κομψός», αναφερόμενη σε αντικείμενα, αλλά και μτφ. σε προϊόντα τού πνεύματος].

ΣΧΟΛΙΟ Μερικοί χρησιμοποιούν το γλαφυρός με τη **σημ**. τού «αστείος, φαιδρός», ήτοι με αρνητική έννοια. Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση. Το *γλαφυρός* αποτελεί θετικό, κολακευτικό σχόλιο για την ικανότητα κάποιου να διανθίζει τον λόγο του με ενδιαφέρουσες, ωραία δοσμένες πληροφορίες και, προπάντων, για την ικανότητα να εκφράζεται κανείς με καλλιέπεια, ευφράδεια και ευστοχία.

Γ.Λ.Δ. (η) Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία (παλαιότερη ονομασία τής Ανατολικής Γερμανίας). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τής γερμ. ονομασίας Deutsche Demokratische Republik].

γλειφιτζούρι (το) {δύσχρ. γλειφιτζουρ-ιού | -ιών} γλύκυσμα για παιδιά, που αποτελείται από σκληρό κομμάτι καραμέλας στερεωμένο σε ξυλάκι στη μια άκρη του, για να μπορούν τα παιδιά να το γλείφουν κρατώντας το στο χέρι. — (υποκ.) γλειφιτζουράκι (το). [ΕΤΥΜ. < *γλείφω* (μέσω τ. *γλειφίτσης* | *-τζής* «αυτός που γλείφει») + παραγ. επίθημα *-ούρι*, πβ. κ. *μνημ-ούρι]*.

γλείφτης (ο) (δύσχρ. γλειφτών}, **γλειφτρα** (η) {γλειφτρών} (μειωτ.) πρόσωπο που συστηματικά κολακεύει δουλοπρεπώς άλλους, για να κερδίζει την εύνοια τους ΣΥΝ. κόλακας, οσφυοκάμπτης. — (μεγεθ.) γλειφτρόνι (το).

γλείφω ρ. μετβ. {έγλειψα, γλείφτηκα, γλειμμένος} 1. περνώ, σύρω τη γλώσσα μου πάνω σε (κάτι), συνήθ. για να το υγράνω ή να το γευθώ: το σκυλί *έγλειφε την πληγή του* || *~ το παγωτό μου* || η *γάτα έγλειφε στοργικά τα μικρά της 2.* απομακρύνω (κάτι) με τη γλώσσα, κυρ. υπολείμματα φαγητού: *έγλειψε τη σαντιγί από τα χείλη του* · 3. (μτφ. για κύματα, φλόγες) κινούμαι πλησιάζοντας και αγγίζοντας ελαφρά και για λίγο μια επιφάνεια: τα *κύματα έγλειφαν τα βράχια τής ακτής* || *οι φλόγες άρχισαν να γλείφουν τις στέγες των σπιτιών* ΦΡ. (εκ-φραστ.) ***να γλείφεις τα δάχτυλα σου!*** για φαγητό εξαιρετικά νόστιμο: *είναι εξαιρετική μαγείρισσα- κάνει κάτι φαγητά ~!* ΣΥΝ. μπουκιά και συχόριο · 4. (μτφ.-μειωτ.) μιλώ και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με κολακευτική δουλοπρέπεια, επιδιώκοντας την εύνοια του: *γλείφει συνέχεια το αφεντικό, μήπως και πάρει προαγωγή!* ΣΥΝ. κολακεύω-ΦΡ. (μειωτ.) ***γλείφω εκεί όπου έφτυνα*** υποστηρίζω, εγκωμιάζω αυτόν που άλλοτε απέρριπτα, πολεμούσα: *Μην κοιτάς που τους βρίζει! Αν κερδίσουν τις εκλογές, με το μέρος τους θα 'ναν το συνηθίζει να γλείφει εκεί όπου έφτυνε·* (μεσοπαθ. ***γλείφομαι)*** **5.** περνώ τη γλώσσα μου πάνω από τα χείλη μου ή (για ζώα) και πάνω από το σώμα μου: γλείφεται, γιατί *έχει μείνει σιρόπι στα χείλη του* || η γάτα *~, για να καθαριστεί* 6. (μτφ.) (α) εκδηλώνω την ανυπομονησία και την όρεξη μου (για φαγητό ή φαγώσιμο): με το *που θ'ακούσει γιαμουσακά, αρχίζει και γλείφεται* ΣΥΝ. λιγουρεύομαι (β) (γενικότ.) αδημονώ για μελλοντική επιθυμητή εξέλιξη ή κατάσταση: *Μη γλείφεσαι! Δεν πρόκειται να πάρετε πρωτάθλημα!* — **γλείψιμο** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω, ομόηχα.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εκλείχω* (η μεταβολή *-χ-* > *-φ-* οφείλεται στην αναλογική επίδρ. τού αλείφω) < εκ + λείχω «γλείφω». Το αρχ. *λείχω* < I.E. *leigh-, πβ. σανσκρ. lihati, λατ. linguo, ιταλ. leccare, γαλλ. lécher, αγγλ. lick, γερμ. lecken κ.ά., όλα με τη σημ. «γλείφω». Ομόρρ. *λειχ-ήν (-ας), λειχ-ούδης* κ.ά.].

γλείφω ή γλύφω; Η ετυμολογία τής λ. γλείφω από το αρχ. *εκλείχω (εκ + λείχω-* πβ. και *περι-λείχω,* **λειχούδης.** *λειχήν)* δείχνει ότι η ορθή γραφή είναι με -ει-: *εκ-λείχω* > **κλείχω* > **γλείχω* > γλείφω (το -φ- από αναλογική επίδραση ρημάτων όπως το *αλείφω).* Είναι προφανές ότι το *γλείφω* δεν συνδέεται με το ομόηχο γλύφω «λα ξεύω, χαράσσω» (πβ. *γλύπτης),* το οποίο ετυμολογείται από άλλη ρίζα (I.E. **glubh-* > ελλ. *γλυφ-).* → *γλύφω*

γλεντζές (ο) {γλεντζέδες}, γλεντζού (η) {γλεντζούδες} ο ανοιχτόκαρδος και κεφάτος άνθρωπος, που διασκεδάζει συχνά με γλέντια: *γεννημένος | γνήσιος ~* ΣΥΝ. γλεντοκόπος, χαροκόπος, ξεφαντωτής. — Υλεντζέδικος, -η, -ο, γλεντζέδικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. eglence].

γλέντι (το) {γλεντ-ιού | -ιών} 1. η αυθόρμητη και έντονη διασκέδαση, κυρ. σε γιορτές με συνδυασμό φαγοποτιού, τραγουδιού και χορού: *~ τρικούβερτο στήσανε | έκαναν στον γάμο || το - άναψε | άρχισε || πάνω στο - τους έκανε παρατήρηση η αστυνομία για τον θόρυβο* ΣΥΝ. ξεφάντωμα, πανηγύρι 2. (κατ' επέκτ.) κάθε έντονη κατάσταση (πανηγυρισμοί, ευτράπελα, επεισόδια, καβγάς κ.ά.): τώρα να *δεις - που 'χει να γίνει, όταν το μάθει η γυναίκα του.* — (υποκ.) γλεντάκι (το), **γλε**-ντίΟτής (ο). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. eglenti «διασκέδαση»].

γλέντι - λεβέντης - μεράκι. Αξίζει, για την ιστορία των λέξεων, να παρατηρηθεί ότι μερικές λέξεις κατεξοχήν χαρακτηριστικές τής ελληνικής ζωής είναι δάνεια, που πέρασαν τόσο βαθιά στη γλώσσα, ώστε να μη φανταζόμαστε την ξενική τους προέλευση. Έτσι το γλέντι παράγεται από το γλεντώ | γλεντίζω, που προέρχεται από το τουρκ. ëglenmek. Το μεράκι είναι το τουρκ. merak. Το ίδιο το λεβέντης πέρασε στην Ελληνική από το τουρκ. levend, το οποίο, με τη σειρά του, πλάστηκε από το ιταλ. leventi. Leventi ονόμαζαν τους «τυφεκιοφόρους ναύτες», ενώ παλιότερα λεβέντες ονομάστηκαν από τους Έλληνες «οι πειρατές από την Ανατολή» (Levante = Ανατολή). Η ανδρεία, η αλληλεγγύη, η ελευθεροφροσύνη και τα θετικά στοιχεία τού χαρακτήρα αυτών των πολεμιστών οδήγησαν στην «εύσημη» σημασία που απέκτησε η λ. στην Ελληνική.

γλεντοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γλεντοκοπάς... | γλεντοκόπησα} περνώ τον καιρό μου με διασκεδάσεις: επί *τρεις μέρες γλεντοκοπούσαν για τη νίκη!* || όλη *μέρα μού γλεντοκοπάς, δεν κάθεσαι να δεις πώς βγαίνει το ψωμί!* ΣΥΝ. ξεφαντώνω, γλεντώ. — γλεντοκόπος (ο), **γλε**• ντοκόπημα κ. γλεντοκόπι (το). [ΕΤΥΜ. < *γλεντώ* + *-κοπώ* (< *κόπτω)]*.

γλεντώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλεντάς... | γλέντησα} ♦ 1. (αμετβ.) διασκεδάζω σε γλέντι: *γλέντησαν ως τα ξημερώματα με τραγούδια και χορούς* ΣΥΝ. ξεφαντώνω, διασκεδάζω, ξεσκάω ♦ (μετβ.) 2. περνώ όσο γίνεται πιο ευχάριστα (μια κατάσταση): *για να γλεντήσεις τη ζωή σου, πρέπει να έχεις λεφτά* || *~ τα νιάτα μου* 3. διασκεδάζω με αφορμή συγκεκριμένο γεγονός: - τη *νίκη μου* ΣΥΝ. γιορτάζω· ΦΡ. ΓΟ ***γλεντώ*** (α) διασκεδάζω, γλεντώ: *κάθε Σάββατο βγαίνουμε έξω και το γλεντάμε* (β) διασκεδάζω, απολαμβάνω (τη δεδομένη περίσταση): *εγώ ~,* όταν ο *διευθυντής μού βάζει τις φωνές- χαίρομαι να τον βλέπω νευριασμένο!* 4. ξοδεύω σε διασκεδάσεις: *όσα βγάζει τα γλεντά και γι ' αύριο έχει ο Θεός!* (για πρόσ.) 5. πηγαίνω κάποιον σε γλέντι, σε έντονη ψυχαγωγία: *θα σε πάω στα μπουζούκια, να σε γλεντήσω* 6. αναπτύσσω ερωτικές σχέσεις με (κάποιον) χωρίς σοβαρό αίσθημα, αποκλειστικά για την πρόσκαιρη ευχαρίστηση: θα τη *γλεντήσει για λίγους μήνες κι ύστερα θα την παρατήσει.* ΣΧΟΛΙΟ λ. γλέντι. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού τουρκ. eglenmek (πβ. αόρ. eglendim)].

γλεύκος (το) {γλεύκ-ους | -η, -ών} (λόγ.) ο χυμός που βγαίνει από το πάτημα των σταφυλιών, ο μούστος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γλεύκος* < ο **gleuk-*, τού οποίου η μηδενισμ. βαθμ. **gluk-* απαντά στο επίθ. *γλυκ-ύς* (βλ.λ.)].

γλήγορος, -η, -ο → γρήγορος

γλίνα (η) {γλινών} 1. (σπάν.) το λίπος κρέατος, κυρ. χοιρινού, το οποίο με τον βρασμό αποβάλλεται ως ζωική, λιπαρή και γλοιώδης ουσία: *το κρέας έβγαλε πολλή ~ στο βράσιμο* || η *κατσαρόλα είχε ~* 2. (κατ' επέκτ.) κάθε λεκές ή συσσωρευμένη βρομιά ΣΥΝ. λίγδα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γλίνη* < θ. **gli-nâ*, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. **glei-* < **gel-j-* «κολλώ», πβ. λατ. glus «κόλλα», γαλλ. glu (> αγγλ. glue), ισπ. gluten, ρωσ. glina «άργιλος», αρχ. γερμ. klenan «κολλώ», γερμ. kleben, αγγλ. clammy «κολλώδης, γλοιώδης» κ.ά. Ομόρρ. *γλοι-ώδης, γλίσχρος* (βλ.λ.) κ.ά].

γλινί (το) εδώδιμο ψάρι τού γλυκού νερού με μαύρο χρώμα και μικρά λέπια.

[ΕΤΥΜ < *γλίνα* | *-η* (βλ.λ.) στη σημ. των στάσιμων υδάτων, τής λάσπης των λιμνών. Ίσως συνδ. με αρωμ. kleiî «κυπρίνος τής λίμνης»].

γλιστερός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να κάνει κάποιον να γλιστρήσει, αν πατήσει πάνω του: *το πάτωμα είναι ~, γιατί χύθηκαν νερά* ΣΥΝ. ολισθηρός.

[ΕΤΥΜ. < **γλιστρ-ερός* (με ανομοιωτική αποβολή τού -ρ-) < *γλιστρά* < *γλιστρώ]*.

γλιστρά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το γλίστρημα, οποιαδήποτε πτώση λόγω ολισθηρότητας τού εδάφους: *πάτησα στα χυμένα λάδια κι έφαγα μια ~!*

γλιστρίδα (η) χαμηλό, αναρριχητικό φυτό με κίτρινα άνθη, τα φύλλα τού οποίου τρώγονται ως σαλατικό ΣΥΝ. αντράκλα· ΦΡ. (σκωπτ.) ***έφαγα γλιστρίδα*** μιλώ ακατάπαυστα, φλυαρώ: *γλιστρίδα έφαγες και δεν μπορείς να σταματήσεις;* ΣΥΝ. δεν βάζω γλώσσα μέσα μου. [ΕΤΥΜ μεσν. < *γλιστρώ]*.

γλιστρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλιστράς... | γλίστρησα} ♦ (αμετβ.) 1. χάνω την ισορροπία μου λόγω τής ολισθηρότητας τού εδάφους: *γλίστρησε στο χιόνι κι έπεσε κάτω* ΣΥΝ. ολισθαίνω· ΦΡ. (ειρων.) φέξε μου ***και γλίστρησα*** για βοήθεια που προσφέρεται με καθυστέρηση: *~! Το δάνειο το ήθελα πριν μου κάνουν την κατάσχεση 2.* κινούμαι διαρκώς (κυρ. πάνω σε λεία ή υγρή επιφάνεια), χωρίς να αποσπώνται τα πόδια μου από το έδαφος: ο *πατινέρ γλιστρούσε με χάρη πάνω στον πάγο* || η *βάρκα γλίστρησε απαλά στη λίμνη* 3. (τριτοπρόσ. γλιστράει) (για επιφάνειες) έχει μεγάλη ολισθηρότητα: το *πάτωμα γλιστράει, γιατί το πέρασα με παρκετίνη* 4. (απρόσ. ***γλιστράει)*** για ολισθηρό έδαφος: *πρόσεχε, γιατί γλιστράει εδώ- έχουν χυθεί λάδια-* ΦΡ. Τ**Ο *έδαφος γλιστράει κάτω από τα πόδια μου*** για καταστάσεις ραγδαίας ανατροπής δεδομένων, μεγάλης αβεβαιότητας και ανασφάλειας: όταν *έμαθε ότι έχασε τη δουλειά του ένιωσε το έδαφος να γλιστράει κάτω απ' τα πόδια του* · (μτφ.) 5. (α) διέρχομαι μέσα από πλαίσιο ή πλέγμα, που θα μπορούσε να σταματήσει ή να περιορίσει την κίνηση μου: *το φως γλίστρησε από τα παραθυρόφυλλα στη σκοτεινή κάμαρα* (β) ξεφεύγω από κάτι που με κρατάει ή με συγκρατεί: το *ποτήρι τής γλίστρησε μέσα από τα χέρια* 6. κινούμαι ή μετατοπίζομαι (κυρ. μπαίνω ή βγαίνω) χωρίς να γίνω αντιληπτός, με μυστικότητα: γύρισε *σιγά-σιγά το πόμολο τής πόρτας και γλίστρησε έξω από το δωμάτιο* || *το βλέμμα του γλίστρησε διακριτικά στον διπλανό του* 7. (για πρόσ.) ξεφεύγω επιτήδεια, με πονηριά: *ως δικηγόρος καταφέρνει πάντα να γλιστρά ξέροντας τα παραθυράκια τού νόμου* || *~ σαν χέλι* ΦΡ. ***γλιστρώ μέσ' από τα χέρια (κάποιου)*** ξεφεύγω από κάποιον, χάνομαι: *άφησε την ευτυχία να του γλιστρήσει μέσ' από τα χέρια* || ενώ ήταν *σίγουροι ότι δεν θα κατάφερνε να δραπετεύσει, αυτός τους γλίστρησε μέσ'από τα χέρια* ♦ 8. (μετβ.) χώνω κρυφά, επιδέξια: ο *πορτοφολάς γλίστρησε το χέρι του στην τσέπη τού επιβάτη.* — γλίστρημα (το), (υποκ.) γλιστρηματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γλιστρώ* < *εγλιστρώ* < *έκλιστρώ* < *εκ + λιστρώ (-όω)* < αρχ. λίστρον«ξέστρο, γυαλιστήρι», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **λίτ-τρον,* που συνδ. με το επίθ. *λιτός]*.

γλίσχρθς, -α, -ο (λόγ.) 1. (για χρηματικά ποσά) αυτός που δεν επαρ-

κεί για την κάλυψη των δεδομένων αναγκών: ~ μέσα | *επίδομα* | *αποδοχές* ΣΥΝ. ανεπαρκής, πενιχρός, ισχνός ΑΝΤ. πλουσιοπάροχος, αδρός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, αφθονίας, από οικονομική στενότητα: ~ *γεύμα* ΣΥΝ. λιτός. — **νλίσχρα** [αρχ.] επίρρ., **Υλισχρότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κολλώδης, γλοιώδης», < *γλίσχω < *γλίχ-σκω, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -χ-) τού Ι.Ε. *glei- < *gel-j- «κολλώ», πβ. λατ. glus «κόλλα», αγγλ. clay «άργιλος», γερμ. kleben κ.ά. Ομόρρ. *γλί-νη (-να), γλοι-ώδης* κ.ά. Η λ. έλαβε αργότερα τη σημ. εκείνου που προσκολλάται επίμονα σε κάποιον ζητώντας χρήματα].

γλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η λιπαρή και γλοιώδης λάσπη από σκόνη ή καπνιά, που προσκολλάται ή σφηνώνεται ανάμεσα σε επιφάνειες: *το σύντομο ψιλόβροχο γέμισε ~ τους δρόμους, με αποτέλεσμα να είναι επικίνδυνα ολισθηροί 2.* (γενικότ.) η βρόμα, η ακαθαρσία: τα *ρούχα του είναι μέσ' στη ~* ΣΥΝ. βρομιά, λίγδα. — **γλι-τσερός,** -ή, -ό κ. **γλιτσιάρικος,** -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < βουλγ. glinza ή < αρχ. *γλίνη* (βλ.λ.)].

γλιτσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γλίτσιασ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) βρομίζω (κάτι) με γλίτσα: *έτσι όπως γλίτσιασε τα ρούχα του, να δούμε πώς θα καθαρίσουν!* ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνω ♦ 2. (αμετβ.) καλύπτομαι με γλίτσα, γεμίζω γλίτσα: με τη σκόνη *από τα φουγάρα και την υγρασία τού λιμανιού, έχουν γλιτσιάσει τα πεζοδρόμια!* ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνομαι, ρυπαίνομαι. — γλίτσιασμα (το).

γλιτωμός (ο) → γλυτώνω

γλιτώνω ρ. → γλυτώνω

γλοιώδης, -ης, -ες {γλοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών γλοιωδέστ-ερος, -ατός) 1. αυτός που καλύπτεται από παχύρρευστη και κολλώδη ουσία και είναι αηδιαστικός στην αφή: *ο γυμνοσάλιαγκας είναι ~ στην αφή* ΣΥΝ. κολλώδης 2. (μτφ.) αυτός που διακρίνεται από δουλοπρέπεια και ανεντιμότητα, γενικότ. αηδιαστικά απεχθής: ~ *συμπεριφορά* || ~ *υποκείμενο!* ΣΥΝ. αναξιοπρεπής, αηδιαστικός, χαμερπής. — γλοι-ω**δώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γλοιός* «κόλλα, λιπαρή ουσία» (βλ.λ.)].

γλοίωμα (το) {γλοιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που εμφανίζεται σε νευρικό όργανο ξεκινώντας από τον συνεκτικό ιστό των νευρικών κυττάρων (νευρογλοία) και που ποικίλλει ως προς τον ρυθμό τής ανάπτυξης του. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. glioma].

γλόμπος (ο) 1. το γυάλινο περίβλημα φωτιστικής λάμπας: *χρωματιστοί ~ 2.* (μτφ.-σκωπτ.) αυτός που στερείται μαλλιών, ο εντελώς κα-ραφλός ή ο υπερβολικά κουρεμένος. — (υποκ.) γλομπάκι (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. globo < λατ. globus «σφαίρα»].

γλουταμίνη (η) {γλουταμινών} ΧΗΜ. ένα από τα βασικά αμινοξέα, με κρυσταλλική μορφή και ευδιάλυτο στο νερό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. glutamin < glut-en (< λατ. glus «κόλλα») + amine (βλ. κ. *αμινοξύ)].*

γλουτός (ο) η καθεμιά από τις σαρκώδεις προεξοχές που σχηματίζουν το κάτω και πίσω μέρος τού κορμού τού σώματος: *αριστερός | δεξιός* ~ ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) κωλομέρι. — γλουτιαίος, -α, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ο σωστός χωρισμός τής λ. είναι *γλουτός* (με επίθημα *-τος),* τότε πιθ. < *glou- | *glu-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gla-u- «στρογγυλός», πβ. σανσκρ. glaus «σβώλος», λατ. globus «σφαίρα», γαλλ. globe, ισπ. globo, αγγλ. cloud «σύννεφο», γερμ. klumpen «σβώλος» κ.ά.].

γλύκα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (για τροφές, συστατικά) η ιδιότητα τού γλυκού: *βάλε και ντομάτα, για να πάρει το φαγητό λίγη ~·* ΦΡ. (ειρων.) (α) ***βλέπω | καταλαβαίνω τη γλύκα*** συνειδητοποιώ με προσωπική εμπειρία (μια άσχημη κατάσταση): *τώρα που θα μπει στην ανεργία, θα δει κι αυτός τη ~* ΣΥΝ. μπαίνω στον χορό (β) μένω με *τη **γλύκα*** για αναπάντεχη ματαίωση προσδοκώμενων εξελίξεων: *πάνω που είχε πιστέψει πως θα πήγαινε εκδρομή, χάλασε ο καιρός κι έμεινε με τη γλύκα!* · 2. (μτφ.) η ιδιότητα τού γαλήνιου και ευχάριστου, αυτού που προκαλεί αισθήματα τρυφερότητας, ηρεμίας, ευχαρίστησης: η ~ *τού ανοιξιάτικου καιρού* || *παραδόθηκε στη ~ τού ύπνου!* || *η μάννα του τον κοίταζε μ' απέραντη ~!* ΣΥΝ. γαλήνη, τρυφερότητα, ζεστασιά 3. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ο χαριτωμένος, αυτός που γεννά έντονα αισθήματα τρυφερότητας και συμπάθειας: *να δεις το μωρό τής Σούλας, μια - είναι || Δες το σκυλάκι μου! Δεν είναι ~;* 4. (ειρων.) *γλύκες* (οι) τα καλοπιάσματα, η γεμάτη τρυφερότητα και ευγένεια συμπεριφορά: *στην αρχή ήταν όλο γλύκες μαζί μου, τις αγριάδες τις άρχισε μετά* || *αρχίζω τις ~.* Επίσης (λαϊκ.) **γλικάδα** [μεσν.] (σημ. 1).

γλυκάδι (το) [μεσν.] (δυσχρ. γλυκαδ-ιού | -ιών) **1.** ***νλυκάδια*** (τα) οι εσωτερικοί αδένες που έχουν τα αρνάκια και τα μοσχαράκια γάλακτος στον λαιμό και τα οποία μαγειρεμένα θεωρούνται εξαιρετικός μεζές ή ορεκτικό: *έβρεχε πάντα με ούζο τα ~* || *τηγάνισε μερικά ~ για μεζέ 2.* (ευφημ.) το ξίδι.

γλυκαιμία κ. (ορθότ.) **γλυχαψία** (η) (χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το επίπεδο παρουσίας τής γλυκόζης στο αίμα ενός οργανισμού, τα φυσιολογικά όρια τού οποίου βρίσκονται περίπου στο ένα γραμμάριο ανά λίτρο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. glycaemia].

γλυκαιμία ή γλυχαιμία, **υπογλυκαιμία** ή **υπογλυχαιμία;** Το ορθό είναι προφανώς το γλυχ-αιμία και **υπογλυχ-αιμία** λόγω τής δάσυν-σης τού β' συνθετικού *(-αιμία < αίμα),* όπως και λευχ-αιμία *(λευκός + αίμα),* αφαιμάσσω | αφαίμαξη *(από + αίμάσσω).* Οι ξένοι που έπλασαν τον όρο, δεν έλαβαν υπ' όψιν τη δάσυνση τής λ. *αίμα.*

γλυκαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {γλύκα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι/κάποιον) γλυκό: ~ τον *καφέ με ζάχαρη* || (μτφ.) ~ τον τόνο τής φωνής μου· (μτφ.) **2.** (για καταστάσεις άγχους ή ψυχικού πόνου) καθιστώ πιο υποφερτό, πιο απαλό: *ο χρόνος γλύκανε σιγά-σιγά τον πόνο* ΣΥΝ. καταπραΰνω, ανακουφίζω ♦ **3**. (αμετβ.) βελτιώνομαι, γίνομαι γλυκός, πιο ήπιος: *έκοψε ο βοριάς και ο καιρός γλύκανε* **4.** (με-σοπαθ. ***γλυκαίνομαι)*** συνηθίζω (σε κάτι ευχάριστο), καλομαθαίνω: *γλυκάθηκε από το κέρδος και τώρα όλο στα λεφτά έχει τον νου του.* — **γλύκα**νση (η) [μτγν.].

γλυκανάλατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αρκετά αλμυρή γεύση, που μοιάζει να είναι γλυκός, ενώ θα έπρεπε να είναι αλμυρός: δεν *έβαλε πολύ αλάτι στο φαΐ κι έγινε* -· (μτφ.) 2. (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένο, κούφιο συναισθηματισμό: ~ *ταινία όλο πάθος και δάκρυ* ΣΥΝ. μελό 3. αυτός που είναι άχαρος στην προσπάθεια του να φανεί χαριτωμένος: - *ηθοποιός | χαμόγελο.*

γλυκάνισο (το) {-ου κ. -ίσου | -ων κ. -ίσων} 1. ετήσιο ποώδες φυτό, οι αρωματικοί καρποί τού οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα (ιδίως στο ψωμί), στη φαρμακευτική (στην παρασκευή αντιβηχικών) και τα σπέρματα του ως αρωματικό στο ούζο, στη ρακή κ.α. 2. (συνεκδ.) το συστατικό που προσδίδει σε φαγητά, ποτά ή ροφήματα άρωμα γλυκανίσου: *ορισμένοι συνηθίζουν να βάζουν στο ψωμί* ~. Επίσης **Υλυκάνισος** (ο) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γλυκάνισον < γλυκύς + άνισον.* ο τ. *ανισον* προέρχεται (πιθ. με ιωτακισμό) από την αρχ. λ. *άν(ν)ηθον | άνησον* (βλ. κ. *άνηθο).* Πρόκειται πιθανώς για δάνειο].

γλυκαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που γλυκαίνει (κάτι) **2**. ***γλυκαντική*** *ύλη* φυσική **ή** συνθετική ύλη που χρησιμοποιείται για να προσδίδει γλυκιά γεύση σε τροφές, υποκαθιστώντας τη ζάχαρη, όπως η σακχαρίνη, η ασπαρτάμη, η φρουκτόζη, η γλυκόζη κ.ά.

γλύκας (ο) (για άντρες) πολύ συμπαθητικός στην εμφάνιση και στους τρόπους.

γλυκασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) το να γλυκαίνει κανείς (κάτι) (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***γλυκασμός των αγγέλων*** (ευχαρίστηση, αγαλλίαση των αγγέλων) ως προσφώνηση τής Θεοτόκου 2. (κακόσ.) (για ύφος, έκφραση, διατύπωση) η υπερβολική και ανούσια συναισθηματολογία, ο ψεύτικος συναισθηματισμός: η *ουσία στην ποίηση δεν βρίσκεται στους περιττούς και εύκολους* ~ ΣΥΝ. γλυκερότητα.

γλυκατζής (ο) {γλυκατζήδες}, γλυκατζου (η) {γλυκατζούδες} πρόσωπο που του αρέσουν πολύ και καταναλώνει πολλά γλυκά.

Γλυκερία (η) 1. όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *γλυκερός].*

Γλυκερία (η) [1889] πόα των εύκρατων περιοχών με λείο βλαστό και φύλλα πλατιά ή στριφτά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γλυκερός* (βλ.λ.)].

γλυκερίνη (η) [1875] {χωρ. πληθ.} άχρωμο υγρό που χρησιμοποιείται ως γλυκαντική ουσία (υποκατάστατο τής ζάχαρης για τους διαβητικούς) και συντηρητικό, καθώς και για την παρασκευή φαρμάκων, καλλυντικών, βερνικιών, ρητινών κ.ά.: *σαπούνι γλυκερίνης.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycérine].

γλυκερός, -ή, -ό (κακόσ.) 1. υπερβολικά γλυκός 2. (μτφ.) γεμάτος επιτηδευμένο και κούφιο συναισθηματισμό: *ένα ~ σενάριο όλο χωρισμούς και δάκρυα* || ~ *μουσική* ΣΥΝ. μελό, γλυκανάλατος. — **γλυκερά** επίρρ., γλυκερότητα (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γλυκύς* + παραγ. επίθημα *-ερός,* πβ. κ. *τρομ-ερός].*

γλυκίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για ποτά, τροφές) έχω γεύση που τείνει προς το γλυκό.

γλύκισμα (το) → γλύκυσμα

γλυκό (το) οποιοδήποτε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα έχει γλυκιά γεύση, μεγάλη δοσολογία γλυκαντικών ουσιών στη σύσταση του: *γλυκά είναι οι πάστες, οι τούρτες, τα αμυγδαλωτά, τα λουκούμια, οι σοκολάτες κ.ά.* || ~ *ταψιού* ΣΥΝ. γλύκυσμα· ΦΡ. (α) ***τού γλυκού*** (ως χαρακτηρισμός) για μέρος σερβίτσιου (κουτάλι, μαχαίρι, πιρούνι, πιάτο) που χρησιμοποιείται στην προσφορά και κατανάλωση γλυκών και είναι μικρότερου μεγέθους από τα αντίστοιχα που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *κουταλάκι | πιατάκι* ~ (β) (συνεκδ.) ***κουταλάκι | κουταλιά τού γλυκού*** η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στη χωρητικότητα μικρού κουταλιού, με το οποίο τρώει κανείς γλυκό: *ένα ~ ζάχαρη και δύο καφέ* ΑΝΤ. κουτάλι τής σούπας (γ) ***έχω φάει κάτι με το κουτάλι | με το κουταλάκι τού γλυκού*** για δύσκολη περίσταση την οποία βιώνει κανείς πολύ έντονα ή για κάτι το οποίο το έχει γνωρίσει πάρα πολύ καλά: *έχει φάει τη θάλασσα με το κουταλάκι τού γλυκού || την έφαγα την ταλαιπωρία με το κουταλάκι τού γλυκού* (δ) ***γλυκό τού κουταλιού*** βλ. λ. *κουτάλι.* — (υποκ.) **γλυκάκι** [μεσν.] κ. γλυκουλάκι κ. **γλυκούλι** (το).

γλυκό- κ. γλυκό- κ. γλυκ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: 1. έχει γλυκιά γεύση: *γλυκο-πατάτα, γλυκό-πιοτος, γλυκ-ανάλατος 2.* (μτφ.) είναι όμορφο, τρυφερό, ευχάριστο, απαλό ή γαλήνιο: *γλυκό-ηχος, γλυκό-λογο.*

[ΕΤΥΜ. Ά συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *γλυκύς* (βλ. κ. *γλυκός)].*

γλυκοαίματος, -η, -ο (εκφραστ.) ο ιδιαίτερα ελκυστικός λόγω τής ευγενικής και γλυκιάς συμπεριφοράς του.

γλυκογόνο (το) [1863] ΒΙΟΛ. πολυσακχαρίτης που συντίθεται από μονομερή γλυκόζης και αποτελεί κατηγορία υδατάνθρακα, που εναποθηκεύεται στο σώμα των ζώων, κυρ. στο ήπαρ, και μετατρέπεται ανά πάσα στιγμή σε γλυκόζη, όταν απαιτείται χρήση ενέργειας ΣΥΝ. ζωικό άμυλο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycogéne].

γλυκόζη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το πλέον διαδεδομένο σάκχαρο που παράγεται με φωτοσύνθεση και αποτελεί την πρωταρχική πηγή ενέρ-

γειας των ζωντανών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycose].

γλυκομίλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μιλά μ[ε] γλυκό τρόπο: *καλός άνθρωπος και ~.*

γλυκόξινος, -η, -ο [μ[ε]σν.] αυτός που έχει γεύση γλυκιά και ξινή μαζί: *οι ~ σάλτσες συνηθίζονται στην κινέζικη μαγειρική.*

γλυκοπατάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πολυετές ποώδ[ες] φυτό που προέρχεται από τη Ν. Αμερική και καλλιεργείται για την εδώδιμη, βολβώδη και κονδυλόμορφη ρίζα του, η οποία έχει πλούσια αλευρώδη σύσταση 2. ο εδώδιμος κόνδυλος τού παραπάνω φυτού. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sweet potato].

γλυκόπικρος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει γεύση γλυκιά και πικρή μαζί: *~ σιρόπι | φάρμακο 2.* (μτφ.-εκφραστ.) αυτός που γεννά αντικρουόμενα, αντιφατικά συναισθήματα πόνου και χαράς, που εκφράζει ψυχική οδύνη και αγαλλίαση συγχρόνως: *διασκέδαζε πάντα το ~ βάρος τής ζωής.* — γλυκόπικρα επίρρ.

γλυκόπικρος: αντιθετικά **σύνθετα**. Το γλυκόπικρος ανήκει στα αντιθετικά λεγόμενα σύνθετα, δηλ. σε σύνθετα με σημασιολογικώς αντίθετα το ά και το β' συνθετικό τους: *γλυκός + πικρός* > γλυκόπικρος, *άσπρος + μαύρος* > ασπρόμαυρος | μαυρόασπρος, *ανεβαίνω + κατεβαίνω* > ανεβοκατεβαίνω, *πηγαίνω + έρχομαι* > πηγαινοέρχομαι κ.τ.ό.

γλυκόπιοτος, -η, -ο (για ποτό) που έχει γλυκιά γεύση ή που πίνεται ευχάριστα: *~ κρασί.*

γλυκορριζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό τού οποίου οι ρίζες έχουν γλυκιά γεύση και χρησιμοποιούνται στη φαρμακοποιία, ζαχαροπλαστική, αρτοποιία κ.α. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *γλυκύρριζα* < γλυκύς + *ρίζα].*

γλυκός, -ιά, -ό {γλυκύτ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση τής ζάχαρης, που προκαλεί τη μία από τις τέσσερεις βασικές γεύσεις, η οποία δεν είναι αλμυρή, πικρή ή ξινή: *~ σαν μέλι* || μη *βάζεις πολλή ζάχαρη στον καφέ- θα γίνει πολύ ~!* (βλ. κ. λ. *γλυκύς*)· ΦΡ. (μτφ.) ***γλυκό*** ψωμί για κατάσταση ευτυχίας, ευδαιμονίας: «να *τον παντρευτείς, να νοικοκυρευτείς | ~, κορούλα μου, κοντά του να γευτείς*» (τραγ.) **2**. αυτός τού οποίου η γεύση δεν πλησιάζει την αλμυρή: *το βούτυρο να είναι γλυκό, όχι αλατισμένο* || *~ ψωμί | αμύγδαλο* ΣΥΝ. ανάλατος· ΦΡ. (α) ***γλυκά νερά*** τα νερά πηγών, ποταμών, λιμνών, που δεν είναι γλυφά και (συνεκδ.) κάθε φυσική υδάτινη συγκέντρωση εκτός τής θάλασσας (β) (μτφ.) ***τού γλυκού νερού*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για υδρόβιο οργανισμό που ζει και αναπτύσσεται σε ποτάμια και λίμνες: *ψάρι | φύκια ~* (ii) (μειωτ.) για κάποιον/κάτι που δεν αξίζει την ιδιότητα που φέρει: *στρατηγός ~* δεν έχει *βρεθεί ποτέ του σε μάχη!* || *καπετάνιος ~!* ΣΥΝ. τής πλάκας 3. (για ποτά και ειδικότ. για κρασιά) αυτός που δεν είναι ξηρός, που περιέχει αζύμωτες γλυκαντικές φυσικές ύλες: *~ κόκκινο κρασί* || *~ σαμπάνια*· (μτφ.) 4. αυτός που μεταδίδει την αίσθηση τού ευχάριστου και απαλού, τού τρυφερού και γαλήνιου: *τραγουδούσε ένα - χαρμόσυνο σκοπό* || η *~ φθινοπωρινή δροσιά* || *ανατρίχιασε στο - άγγιγμα τής θαλασσινής αύρας* || *~ ησυχία | μελαγχολία* ΣΥΝ. ευχάριστος, τερπνός, ευφραντικός, μειλίχιος· ΦΡ. ***όνειρα γλυκά!*** ευχετ. πριν από τον ύπνο: καληνύχτα *κι -!* **5.** γεμάτος απολαύσεις: *~ ζωή* με *διασκεδάσεις και ξενύχτια* 6. αυτός που χαρακτηρίζεται από χάρη, ευγένεια, τρυφερότητα, που γεννά συναισθήματα τρυφερότητας: *~ παιδάκι | γατάκι | βλέμμα | φιλί | χαμόγελο* || *«Το ~ πουλί τής νιότης»* (θεατρικό έργο τού Τ. Ουίλλιαμς)· ΦΡ. κάνω ***τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)*** προσπαθώ να προσελκύσω ερωτικά (κάποιον) με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ. φλερτάρω, κορτάρω 7. πολύ αγαπητός, συνήθ. σε προσφωνήσεις: *γλυκέ μου!* || γλυκιά *μου!* ΙΙ *η - πατρίδα.* — γλυκά κ. γλυκούλικα κ. **γλυκούτσικα** επίρρ., (υποκ.) **γλυκούλης,** -α, -ικο κ. γλυκ**ούτσικος,** -η/-ια, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γλυκύς* (βλ.λ.)].

νλυκοχαράζω ρ. αμετβ. {γλυκοχάραξα} (εκφραστ.) **1.** (απρόσ. ***γλυκοχαράζει)*** ξημερώνει, χαράζει (για να εκφραστεί το αίσθημα γαλήνης που νιώθει αυτός που το βλέπει) **2.** φωτίζομαι απαλά από το χάραμα: *«γλυκοχαράζουν τα βουνά | μα εγώ τα βλέπω σκοτεινά»* (λαϊκ. τραγ.). — γλυκοχάραμα (το).

γλυκύ (το) (λαϊκ.-ευφημ.) παροξυσμική εκδήλωση ασθένειας, οφειλομένης κυρ. σε νευρική διαταραχή (π.χ. δυσκολία ούρησης, επιληψία, κοιλόπονος): τον *έπιασε το - του πάλι κι έχασε τελείως τον έλεγχο- ούτε ήξερε τι έλεγε.*

γλυκύς, -εία, -ύ {γλυκ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· γλυκύτερος, -ατός} (λόγ.) γλυκός· ΦΡ. (α) ***γλυκύς βραστός*** (καφές) με μεγάλη αναλογία ζάχαρης, γλυκός (β) ΕΚΚΛΗΣ. ω ***γλυκύ μου έαρ*** *(ω γλυκύ μου εαρ)* η αρχή τής γ' στάσης των Εγκωμίων τής Μεγάλης Παρασκευής (επιτάφιος θρήνος τής Παναγίας). — γλυκύτητα (η) [αρχ.] (βλ. λ. *γλυκός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δλυκ-ύς,* που συνδ. με το λατ. dulcis (> ισπ. dulce, γαλλ. doux). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. θέματος *gluk-, που απαντά στη λ. *γλεῦκ-ος* (βλ. λ)].

γλύκυσμα (το) {γλυκύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (σχολ. ορθ. γλύκισμα) **1.** κάθε παρασκεύασμα με γλυκιά γεύση· το γλυκό: *σπιτικά - 2.* (μτφ.) (φαγητό) που είχε ιδιαίτερη επιτυχία στην παρασκευή του: ένα ψωμί *~, όχι σαν αυτά τ'άνοστα τού φούρνου!* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γλυκύς].*

γλύπτης (ο) {γλυπτών}, **γλύπτρια** (η) [1889] {γλυπτριών} καλλιτέχνης που δημιουργεί έργα γλυπτικής: *μεγάλοι - τής κλασικής αρχαιότητας υπήρξαν οι Φειδίας, Πολύκλειτος, Πραξιτέλης, Σκόπας κ.ά.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γλύφω* «λαξεύω, σκαλίζω» (βλ.λ.)].

γλυπτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τού γλύπτη ή με τον ίδιο τον γλύπτη: *~ διάκοσμος* ***2. γλυπτική*** (η) η τέχνη τής απόδοσης των εμπνεύσεων τού δημιουργού σε σκληρό υλικό (συνήθ. μάρμαρο, πέτρα, ξύλο ή μέταλλο) με την παραγωγή τρισδιάστατου έργου (ανάγλυφου ή αγάλματος): η *ζωγραφική και η ~ είναι εικαστικές τέχνες* || *έκθεση γλυπτικής.*

γλυπτοθήκη (η) [1891] {γλυπτοθηκών} στεγασμένος χώρος που προορίζεται για τη φύλαξη ή έκθεση έργων γλυπτικής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Glyptothek],

γλυπτός, -ή, -ό 1. αυτός τού οποίου η επιφάνεια έχει υποστεί επεξεργασία με μεθόδους τής γλυπτικής τέχνης: *~ διάκοσμος με παραστάσεις ζώων, φυτών και πουλιών* ΣΥΝ. ανάγλυφος, σκαλιστός 2. γλυπτό (το) το τρισδιάστατο καλλιτέχνημα τού γλύπτη, κάθε έργο γλυπτικής τέχνης (ανάγλυφο, άγαλμα). — γλυπτ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γλύφω* (βλ.λ.)].

γλυσίνα (η) {γλυσινών} αναρριχώμενο φυτό με μοβ άνθη που σχηματίζουν τσαμπιά και έχουν ωραίο άρωμα. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. glycine < νεολατ. glycina < αρχ. *γλυκύς].*

γλυστρώ ρ. → γλιστρώ

γλυτώνω κ. (εσφαλμ.) γλιτώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλύτωσα} ♦ (αμετβ.) 1. (+από) ξεφεύγω (από κίνδυνο, δυσάρεστη κατάσταση), αποτρέπω ή αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο ή επιβλαβές): θα *φύγουν τα παιδιά για την εξοχή και θα γλυτώσω για λίγο από τη φασαρία τους* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι 2. σώζομαι: *κανείς δεν γλύτωσε από την έκρηξη* 3. (+με) ξεφεύγω, σώζομαι (με συγκεκριμένο τίμημα): γλύτωσε *από την έκρηξη με μερικά εγκαύματα* || *~ με δύο μήνες* (καταδικάζομαι σε δύο μόνο μήνες φυλάκισης)· ΦΡ. ***γλυτώνω παρά τρίχα | στο παρά πέντε | στο τσακ*** σώζομαι ή ξεφεύγω από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο την τελευταία στιγμή ♦ (μετβ.) 4. βοηθώ αποφασιστικά κάποιον να αποφύγει, να απαλλαγεί (από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο): *οι κατηγορίες που τον βαραίνουν είναι τέτοιες που δεν γλυτώνει με τίποτε!* ΣΥΝ. σώζω, λυτρώνω, απαλλάσσω 5. αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο): αν *συνεχίσει έτσι, δεν θα το γλυτώσει το ξύλο!* || *όπου και να πας, δεν θα μου γλυτώσεις!* ΣΥΝ. αποφεύγω· ΦΡ. (α) ***τη γλυτώνω*** σώζομαι, απαλλάσσομαι από (κάτι δυσάρεστο, επικίνδυνο): η *σύγκρουση ήταν σφοδρή αλλά, ευτυχώς, τη γλυτώσαμε και δεν πάθαμε τίποτα* || *ο διευθυντής έβαλε άλλον να κάνει αυτή τη δουλειά· εγώ τη γλύτωσα!* (β) ***φθηνά τη γλύτωσα*** πέρασα ή απέφυγα μια δυσάρεστη κατάσταση χωρίς συνέπειες, χωρίς να πάθω κάτι κακό ή κάποια σημαντική ζημιά: *~! Έχασα μόνο λίγα χρήματα, ενώ μπορεί να είχα χάσει τη ζωή μου!* 6. εξοικονομώ προς όφελος μου, κερδίζω: αν *πας απ' αυτό το στενό, γλυτώνεις χρόνο και δρόμο!* — **γλυτωμός** (ο) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < έΥλυτώνω < έκλυτώνω < αρχ. *έκλυτος* «χαλαρός, ελεύθερος». Η γρ. με *-ι- (γλιτώνω)* είναι εσφαλμ. και δεν έχει καμιά ετυμολογική στήριξη]. Γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος τής Περιφέρειας Πρωτευούσης στις ΝΔ. υπώρειες τού Υμηττού. [ΕΤΥΜ. < γλυφός].

ΣΧΟΛΙΟ Το συχνό τοπωνύμιο Γλυφάδα χρησιμοποιήθηκε πιθανώς αρχικά για τοποθεσίες με γλυφό νερό. Το *γλυφάδα* προήλθε από το γλυφός, που ανάγεται σε αρχικό αμάρτυρο τύπο ***βλυχός** «γλυφός», συναγόμενο από το παράγωγο του βλυχώδης.

γλυφαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλύφανα} ♦ **1**. (αμετβ.) αποκτώ γλυφή γεύση ♦ **2.** (μετβ.) προσδίδω γλυφή γεύση, κάνω (κάτι) γλυφό.

γλύφανο (το) {γλυφάν-ου | -ων} σφηνοειδές εργαλείο με κοφτερή κόψη στην άκρη τής λεπίδας του, που κατασκευάζεται από ατσάλι και χρησιμοποιείται για κόψιμο ή σμίλευση ξύλου, πέτρας κ.λπ. ΣΥΝ. γλυφίδα, σμίλη. Επίσης **γλύφανος** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γλύφανος* < αρχ. *γλύφω* (βλ.λ.)].

γλυφή (η) 1. η λάξευση σκληρής ύλης, η χάραξη σκληρής επιφάνειας, κυρ. για τη δημιουργία γλυπτής παράστασης 2. (συνεκδ.) η ίδια η γλυπτή παράσταση. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γλύφω].*

γλυφίδα (η) αιχμηρό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη λάξευση ΣΥΝ. γλύφανο, σμίλη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γλυφίς, -ίδος* < *γλύφω].*

γλυφίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω γεύση που τείνει προς το γλυφό: δεν *πρέπει να πίνεις νερό που γλυφίζει.*

γλυφός, -ή, -ό αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση τής θαλασσινής αλμύρας, που είναι ελαφρώς αλμυρός: *«διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλυφό»* (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. (λόγ.) υφάλμυρος, (καθημ.) αλμυρούτσικος. — γλυφάδα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Γλυφάδα.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < **βλυχός* (όπως πιστοποιείται από το μτγν. *βλυχώδης),* αγν. ετύμου].

γλύφω ρ. μετβ. (έγλυψα} (αρχαιοπρ.) λαξεύω σε σκληρή ύλη (συνήθ. με τις τεχνικές τής γλυπτικής τέχνης) ΣΥΝ. σμιλεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλείφω, μετοχή, ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *glubh-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gleubh- «χαράσσω,

γλυκό- **α' συνθετικό**

γλυκόηχος, -η, -ο	**γλυκοκοίταγμα (το)**	**γλυκόλαλος, -η, -ο**	**γλυκομιλώ ρ.**	**γλυκοφίλημα (το)**
γλυκοκελάηδημα (το)	**γλυκοκοιτάζω ρ.**	**γλυκολαλώ ρ.**	**γλυκοτραγουδώ ρ.**	**γλυκόφωνος, -η, -ο**
γλυκοκελαηδώ ρ.	**γλυκοκουβεντιάζω ρ.**	**γλυκόλογο (το)**	**γλυκοφέγγει ρ.**	

ξύνω», πβ. λατ. glubŏ «αποφλοιώνω», γαλλ. glume «φλοιός», αγγλ. cleft «χαράδρα, σχισμή» κ.ά. Ομόρρ. *γλυπτός, γλαφυρός* (< *γλυφυ-) κ.ά.].

γλώσσα (η) {γλωσσών} **1.** το ευκίνητο, σαρκώδες και μυώδες όργανο τού κάτω μέρους τής στοματικής κοιλότητας, που χρησιμεύει ως αισθητήριο όργανο για τη γεύση, το μάσημα και την κατάποση τής τροφής, καθώς και την παραγωγή ανθρώπινης ομιλίας κατά την άρθρωση των φθόγγων: *δαγκώνω | πλαταγίζω τη ~ μου·* ΦΡ. (α) ***βγάζω τη γλώσσα μου (σε κάποιον | κάτι)*** κάνω κοροϊδευτική γκριμάτσα δείχνοντας τη γλώσσα μου (σε κάποιον)- (συνεκδ.) αντιμετωπίζω με κοροϊδευτικό και υποτιμητικό τρόπο, χωρίς σεβασμό (πρόσωπο ή κατάσταση): η *γενιά που τόλμησε να βγάλει τη γλώσσα σε πολλές προκαταλήψεις τού παρελθόντος* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, π^αριγελώ (β) μου ***βγαίνει η γλώσσα*** λαχανιάζω· (μτφ.) κουράζομαι υπερβολικά: μου *βγήκε η γλώσσα από χθες να ετοιμάσω το σπίτι* || ~ στο *τρέξιμο* ΣΥΝ. ξεθεώνομαι (γ) **δεν βά̱ζω *γλώσσα στο στόμα μου | μέσα μου*** μιλώ αστα-μάτητα: *γλώσσα δεν έβαλε στο στόμα του απ'το πρωί· με ζάλισε!* (δ) ***η γλώσσα μου πάει ροδάνι | ψαλίδι*** είμαι πολύ ή υπερβολικά ομιλητικός, με πιάνει φλυαρία: η *γλώσσα της πάει ροδάνι ξέρει τα νέα ολονών* ΣΥΝ. δεν βάζω γλώσσα μέσα μου (ε) ***κόβει και ράβει η γλώσσα (κάποιου)*** είμαι επιδέξιος στον χειρισμό τής ομιλίας μου, καταφέρνω να οδηγήσω τη συζήτηση εκεί όπου θέλω: ~ του *και πάντα ξεγλιστράει απ' τα δύσκολα* (στ) ***βάζω χαλινάρι στη γλώσσα μου*** περιορίζομαι σε αυτά που λέω, μιλώ λιγότερο ή προσεκτικότερα: δεν *βάζει κι αυτή χαλινάρι στη γλώσσα της κι όλο παρεξηγείται!* (ζ) **δεν *πάει η γλώσσα μου να...*** δυσκολεύομαι να πω (κάτι), διστάζω να εκφράσω, να δηλώσω (κάτι): ~ πω *κακό για τον Παναγιώτη, μου 'χει σταθεί τόσες φορές!* (η) ***έχω (κάτι) στην άκρη τής γλώσσας μου*** είμαι πολύ κοντά στο να πω ή να θυμηθώ ακριβώς (κάτι)· ετοιμάζομαι να το πω: *Περίμενε λίγο! Θα το θυμηθώ· στην άκρη τής γλώσσας μου το 'χω!* (θ) (μτφ.) ***η γλώσσα (κάποιου) στάζει μέλι | φαρμάκι*** μιλώ με γλυκύτητα | κακεντρέχεια, εκφράζομαι με ήπια καλοσύ̱η | επιθετική εχθρότητα: *μέλι στάζει η γλώσσα της, όταν μιλά για τα παιδιά της* (ι) ***λύνεται | δένεται η γλώσσα μου*** γίνομαι ομιλητικός | μένω άφωνος (μετά από συγκεκριμένο ερέθισμα): συνήθως δεν μιλάει *καθόλου, αλλά όταν ακούσει για ποδόσφαιρο, του* λύνεται η *γλώσσα* || με τους *γονείς παρόντες, του είχε δεθεί* η *γλώσσα* (ια) (παροιμ.) ***η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει*** για τη μεγάλη δύναμη που έχουν τα λόγια, κυρ. ο κακόβουλος και κακεντρεχής σχολιασμός (ιβ) **με *τρώει η γλώσσα μου*** αισθάνομαι την επιθυμία να πω (κάτι): ~ να το *πω, αλλά δεν ξέρω πώς θα το πάρει* (ιγ) ***γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει*** βλ. λ. *λανθάνων* (ιδ) ***κακές γλώσσες*** όσοι διαδίδουν αρνητικά ή ψεύτικα σχόλια εις βάρος άλλω^ν: *οι - τους θέλουν στα μαχαίρια || οι ~ λένε πως έφυγε μόνος του, για να μην τον διώξουν πρώτοι* (ιε) (μτφ.) ***δάγκωσε | φάε | κατάπιε τη γλώσσα σου!*** σταμάτα *να* μιλάς· για όσους γίνονται δυσάρεστοι αναφέροντας ή προλέγοντας κακά: *-Κι αν πεθάνεις, τι θα γίνουν τα παιδιά σου; —, χριστιανέ μου, που θα πεθάνω!* ΣΥΝ. κουνήσου από τη θέση σου (ιστ) ***καταπίνω τη γλώσσα μου*** βλ. λ. καταπίνω (ιζ) ***μπερδεύω τη γλώσσα μου*** χάνω τα λόγια μου, κάνω λάθη στην ομιλία μου, κυρ. μπερδεύοντας συλλαβές και φθόγγους (π.χ. *λερωμένη παγονάδα αντί παγωμένη λεμο-νάδα)* 2. οτιδήποτε έχει σχήμα παρόμοιο με τη γλώσσα (σημ. 1), αποτελώντας ανεξάρτητο, επίμηκες τμήμα κυρ. σώματος ή όγκου· κάθε επιμήκης προέκταση, προεξοχή: η ~ *τού παπουτσιού || πύρινες ~ φωτιάς || ~ στεριάς που προχωρεί στη θάλασσα* 3. ΑΡΧΙΤ. αναλόγου σχήματος διακοσμητικό μοτίβο με διχαλωτή απόληξη · 4. οποιοδήποτε σύνολο ή σύστημα τυποποιημένων συμβόλων, σημείων, ήχων ή κινήσεων, που συνθέτει έναν κώδικα επικοινωνίας, που αποτελεί μέσο ανταλλαγής μηνυμάτων: η ~ τής *παντομίμας | των λουλουδιών | των ματιών | τού χορού | τού σώματος* || η ~ των *κωφαλάλων* || η ~ τής *αλήθειας | τής αλληλεγγύης | τής μαζικής πάλης | τού χρήματος* || *με τη ~ τού σπαθιού και τής φωτιάς* (με ένοπλη βία) 5. (ειδικότ.) ο κατά ομάδες, κυρ. έθνη, καθιερωμένος κώδικας επικοινωνίας, που συνίσταται στην απόδοση συγκεκριμένων σημασιών με λέξεις και εκφράσεις (τόσο ως εσωτερικό οργανωμένο γραμματικό, συντακτικό και λεξιλογικό σύστημα, ως «λόγος», όσο και ως πράξη, εφαρμογή, δηλ. ως «ομιλία»): ελληνική | ξένη ~ || φυσική | *μητρική* ~ || *τεχνητή* ~ (που επινοείται για συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς, όπως στη διεθνή επικοινωνία ή στον προγραμματισμό υπολογιστών, γλώσσα που δεν έχει φυσικούς ομιλητές) || *μεταφέρω | αποδίδω σε μια* ~ (μεταφράζω κείμενο) || *κακοποιώ τη* ~ (εκφράζομαι με πολλά λάθη) || *«Χυδαία ~ δεν υπάρχει, υπάρχουν μόνο χυδαίοι άνθρωποι»* (Λορέ-ντζος Μαβίλης) 6. (ειδικότ.) κάθε επιμέρους διάλεκτος (επαγγελματική, κοινωνική, γεωγραφική) ή μορφή (π.χ. βάσει δεδομένης ιστορικής εξέλιξης) αυτού τού κώδικα: η ~ τής νομικής | τής *ιατρικής | τής δημοσιογραφίας | των ναυτικών | των νέων | τού συρμού | τής εποχής | των πατέρων μας ! τού κράτους* || ~ *επίσημη | συνθηματική | δημοτική | τού λαού*- ΦΡ. (μτφ.) ***μιλάμε άλλη γλώσσα*** δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε, να βρούμε τρόπο επικοινωνίας, έχουμε διαφορετικό τρόπο αντίληψης, προσέγγισης των πραγμάτων: είναι *φανερό πως μεγαλώσαμε διαφορετικά και* ~ 7. ΠΛΗΡΟΦ. ***γλώσσα προγραμματισμού*** σύνολο κανόνων που καθορίζουν τον τρόπο δημιουργίας ακολουθιών συμβόλων, που ονομάζονται «εντολές», και μπορούν να εκτελεστούν στον Η/Υ 8. (συνεκδ.) η γνώση ξένης γλώσσας: οι ~ *σήμερα είναι σημαντικό προσόν || ζητείται γραμματέας με τρεις τουλάχιστον* ~ 9. (κατ' επέκτ.) ο λόγος που διέπεται από θρασύτητα, έλλειψη λεπτότητας ή ευγένειας: *έχει μια ~, που ο Θεός να σε φυλάει* || με *τέτοια ~ πώς να είναι συμπαθής;* ΣΥΝ. βρομόγλωσσα[1] ΦΡ. (α) ***έχω μακριά | μεγάλη γλώσσα*** είμαι αυθάδης: αυτό *το πιτσιρίκι έχει μεγάλη γλώσσα!* (β) ***βγάζω γλώσσα*** γίνομαι αυθάδης, μιλώ με αγένεια: *ν'άκουγες μια γλώσσα που έβγαλε!* || δεν *ντράπηκε να βγάλει γλώσσα στον πατέρα του!* (γ) ***μάζεψε | κράτησε τη γλώσσα σου!*** *πρόσεχε* τι λες, μη γίνεσαι θρασύς: σε *παρακαλώ ~, μην τσακωθούμε || για μάζεψε τη γλώσσα σου!* · 10. ΦΙΛΟΛ. η σπάνια και δύσχρηστη λέξη, που χρειάζεται εξήγηση, το γλώσσημα (βλ.λ.) · 11. μικρού μεγέθους ψάρι με χαρακτηριστικό αγκιστροειδές ρύγχος, που αλιεύεται για το άπαχο, εύπεπτο και νόστιμο κρέας του. — (υποκ.) γλωσσάκι (το) κ. **γλωσσίτσα** (η) (σημ. 1,2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργκό, γλωσσάριο, γλωσσικός, διάλεκτος, διγλωσσία, έθνος, Έλληνας, κατάκτηση,* λεξικό, μακεδόνικος, *ομιλία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γλώσσα* < **γλώχ-}&*, όπως μαρτυρείται στο ουσ. *γλώξ* (πληθ. *γλώχ-ες)* «το γένι τού σταχυού, το άγανο», το οποίο είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. glogü «αγκάθι». Με βάση τη λ. *γλώσσα* έχουν δημιουργηθεί πολλοί ελληνογενείς ξέν. όρ., π.χ. αγγλ. gloss, γαλλ. glossaire, polyglotte κ.ά. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *δαγκώνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. se mordre la langue), *κρατώ τη γλώσσα μου* (< γαλλ. garder sa langue), *έχω κάτι στην άκρη τής γλώσσας μου* (< γαλλ. avoir quelquechose sur le bout de la langue), *καταπίνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. avaler sa langue), *βγάζω (τη) γλώσσα* (< γαλλ. tirer la langue(, *γλώσσες φωτιάς* (< γαλλ. des langues de feu), ξένη | *μητρική | νεκρή | γραπτή γλώσσα* (< γαλλ. langue étrangère | maternelle | morte | écrite) κ.ά.].

Γλώσσα - **lingua - language - Sprache - Jazyk** κ.λπ. Το γλώσσα τής Ελληνικής συνδέεται ετυμολογικά με τις αρχαίες λέξεις *γλω-χίν* και γλώξ, που και τα δύο σήμαιναν κάτι μυτερό, αιχμηρό (γλώξ = το γένειο τού στάχυος, η άκρη τού σταχυού· *γλωχίν* = αιχμή, μυτερή απόληξη): **γλώσσ**α | γλώττα < **γλώχ-β.* Το σχήμα της γλώσσας (ως ανατομικού οργάνου τού στόματος) φαίνεται ότι οδήγησε στη σύνδεση (μεταφορική ή εκφραστική) τής γλώσσας με την έννοια τής αιχμής, τού άγανου (γένι τού σταχυού), τής αιχμής τού βέλους κ.τ.ό. Από τη σημ. «γλώσσα τού στόματος» αναπτύχθηκε η σημ. «λόγος, γλωσσική επικοινωνία» ήδη στον Όμηρο. Και οι δύο σημασίες τής λ. *γλώσσα* χρησιμοποιούνται από τότε μέχρι σήμερα. Μια τρίτη σημ. τής λ. *γλώσσα,* «σπάνια, διαλυτική λέξη», δεν σώζεται σήμερα. Από μια άλλη Ι.Ε. ρίζα (*dnghwa) προήλθαν οι περισσότερες από τις λέξεις που δήλωσαν τη γλώσσα ως όργανο τού σώματος και, κατ' επέκταση, ως όργανο επικοινωνίας, όπως και στα Ελληνικά. Τέτοιες είναι η λατινική λ. lingua (από αρχικό τ. dingua, συνδεόμενη με το Ungere «γλείφω»), από όπου τα ιταλ. lingua, γαλλ. langue και langage (από όπου και αγγλ. language), ισπ. lengua, ρουμ. limba, αγγλ. tongue, δαν. tunge, σουηδ. lunga, γερμ. Zunge, ολλ. tong και (με διάφορες μεταβολές τής ρίζας) λιθ. lieiuvis, ρωσ. jazyk, πολ. jezuk κ.ά. Στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, για τη γραπτή και προφορική γλωσσική επικοινωνία χρησιμοποιήθηκε η λ. λό**γος** (προφορικός - γραπτός λόγος), που δείχνει πως εξαρχής οι Έλληνες συνέλαβαν τον στενό σύνδεσμο νόησης και γλώσσας (πβ. Πλάτ. *Σοφιστής* 263e: *«Ούκοϋν διάνοια* [σκέψη, νόηση] μέν *και λόγος* [γλώσσα] *ταύτόν πλην ὸ μεν εντός τής ψυχής προς αυτήν διάλογος άνευ φωνής γιγνόμενος [...] το δε γ' άπ' εκείνης ρεύμα δια τού στόματος ιόν μετά φθόγγου κέκληται λόγος;»).* Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν **το** **orati**o «γλώσσα, λόγος» (από **το** ορο «προσεύχομαι, παρακαλώ, επικοινωνώ **με** τον θεό»· ομόρριζο τού ελλην. άρά «ευχή, προσευχή - κατάρα») και το **serm**o (πιθ. από το sero «συνδέω, ενώνω, συνθέτω») ή από ρίζα *swer-, από όπου και το αγγλ. swear «ορκίζομαι»). Από ρίζες που σήμαιναν «μιλώ» ή «λέγω» προήλθαν: αγγλ. speech, γερμ. Sprache, ολλ. spraak, δαν. sprog, σουηδ. språk και γαλλ. parole (parler «μιλώ»), γερμ. Rede (reden «μιλώ»), σ^ρρβοκρ. govor, ολλ. taal, λιθ. ualba, ιρλ. uriabhra κ.ά.

γλω̱σσαλγια (η) {δυσχρ. γλωσσαλγιών} (λόγ.) **1**. ΙΑΤΡ. Ο πόνος στη γλώσσα (συνήθ. από ασαφή και όχι σοβαρά αίτια) **2.** (μτφ.-σπάν.) η ενοχλητική, κουραστική και υπερβολική σε διάρκεια ομιλία, η περιττή πολυλογία: *αποφεύγει τη ~ των ατέρμονων και αδιέξοδων συνεδριάσεων τους!* ΣΥΝ. φλυαρία. — γλωσσαλγικός, -ή, -ό, γλωσσαλγια ρ. [μτγν.] {-εί̱ς...}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γλώσσα* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].

γλω̱σσαμυντορα̱ς (ο/η) {γλωσσαμυντόρων} (ειρων.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του υπερασπιστή τής γλώσσας του, ειδικότ. ο μαχητικός υπερασπιστής τής καθαρεύουσας (πβ. λ. *δημοτικισμός).* Επίσης **γλω̱σσαμύ̱ντωρ** {γλωσσαμύντορος}. — γλωσσαμυντορισμός (ο). [ΕΤΥΜ. < *γλώσσα* + *αμύντωρ* «βοηθός, υπερασπιστής» (< *αμύνω* | *-ομαι)].

ΣΧΟΛΙΟ Στον «γλωσσικό εμφύλιο» τής χώρας μας, στην περίοδο δηλ. τού γλωσσικού ζητήματος, λόγιοι αλλά και απλοί άνθρωποι, χωρισμένοι σε γλωσσικά στρατόπεδα, εκτόξευαν ύβρεις και χαρακτηρισμούς οι μεν εναντίον των δε. Έτσι οι οπαδοί τής καθαρεύουσας ή και τής αρχαΐζουσας αποκαλούν αρχικώς τους υποστηρικτές τής δημοτικής ή τής απλούστερης γλώσσας **αγελαίους** (από το *αγέλη* «κοπάδι»). Λέει ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος («Γλωσσικαί παρατηρήσεις», περ. *Αθηνά* 2, 1890, σ. 114 κ.εξ.): «"Αν ***οί'Αγελαίοι*** *δοξάζωσιν* ότι *μουσικώτερον ί) έμμελέστερον διαλέγονται άποσκευαζόμενοι την αϋξησιν και τον άναδιπλασιασμον επί τής μετοχής του παθητικού παρακειμένου, ουδέν θαυμαστόν διότι άθλιώτατοι ούτοι άνθρωπίσκοι δεν διαφερόντως αρέσκονται πάση άτοπία και πάση βδελυρία»*\ Τους ονομάζουν, επίσης, χυ-**δαϊστές**, ως υποστηρικτές τής χυδαίας (απλής δημοτικής) γλώσσας. Γράφει ο φανατικός και ακραίος στις γλωσσικές απόψεις του Γ. Μιστριώτης: *«"Αν όλιγωρήσωμεν και δια την όλιγωρίαν έπι-*

*κρατήσωσιν οί **χυδαϊσταί.*** ή μεν *γλώσσα διασπάται εις διαλέκτους,* ή δέ φυλή εις *κεχωρισμένας ομάδας και τμήματα προκαλούντα νέους κατακτητάς»*\ *(Ρητορικοί Λόγοι,* τ. Ε', 1911, σ. 60 κ.εξ.). Τους αποκαλούν, τέλος, μαλλιαρούς («από τα μακριά μαλλιά των πρώτων δημοτικιστών ποιητών»· Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολ. Λεξικό,* λ. *μαλλιαρός),* δηλ. ακραίους δημοτικιστές, προσδίδοντας τους, κατά τον Μ. Τριανταφυλλίδη, πλήθος κατηγοριών: *«Οι οπαδοί τής δημοτικής, οι **μαλλιαροί,** είναι ή μισοειναι άθεοι, ανήθικοι, προδότες, αναρχικοί, μασόνοι, όργανατοΰπανσλαβισμού, πού διαστρέφουν επίτηδες και συστηματικά τήν κοινή γλώσσα τού έθνους» (Νεοελλ. Γραμματική,* Ιστορική Εισαγωγή, Θεσ/νίκη 1938, σ. 128-9). Τότε είναι που ο Κ. Παλαμάς βγαίνει δημόσια να υπερηφανευτεί πως είναι μαλλιαρός: *«Ξέρω πως ο **Μαλλιαρισμός** βασιλεύει. Ξέρω πως από τη στενοχώρια τού φαντασμένου καθαρευουσιάνου κι από την αλαφροσύνη τού ανίδευου* [...] ***μαλλιαροί*** *λέγονται όσοι, δέξια ή αδέξια, δυνατά ή αδύνατα, [...] δεν περιορίζονται να τη μιλάνε* [...] *μα και τη γράφουνε πιο σπουδασμένα και πιο προσεχτικά τη ζωντανή μας τη γλώσσα, την κοινή, την εθνική* [...] *Κι απάνου απ' όλα ξέρω πως είμαι, στρογγυλά και χτυπητά, **μαλλιαρός** απολύτως, και πως, βλέποντας ποιοι σημαδεύονται με την ετικέτα τούτη, το θεωρώ έπαινο μου και το λογαριάζω δόξα μου **μαλλιαρός** να κράζωμαι. Και ο μαλλιαρισμός, το είπα και το ξαναλέω, είναι η αρετή μου».* Αντίθετα, οι δημοτικιστές αποκαλούν τους καθαρευουσιάνους νλωσσαμύντορες, απρόσκλητους υπερασπιστές τής γλώσσας *(γλώσσα* + αρχ. άμυντωρ «υπερασπιστής, πρόμαχος»), αλλά και σκοταδιστές, αρχαιόπληκτους, συντηρητικούς κ.ά.

γλωσσάριο (το) {γλωσσαρί-ου | -ων} 1. σύντομος κατάλογος όρων εξειδικευμένης θεματολογίας ή κλάδου με συνοδευτικούς προσδιορισμούς: ~ *τεχνικών όρων* 2. κάθε συνοπτικό λεξικό (συνήθ. στο λεξιλόγιο συγκεκριμένου βιβλίου ή συγγραφέα): *στο τέλος τής συλλογής δημοτικών τραγουδιών υπάρχει - με τις διαλεκτικές λέξεις.* Επίσης (καθημ.) γλωσσάρι.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. glossarium < αρχ. *γλώσσα* «σπάνια λέξη» + παραγ. επίθημα *-άριον* (λατ. -arium)].

γλωσσάριο - λεξικό. Η λ. γλωσσάριο δεν είναι το μτγν. ελληνικό *γλωσσάριον,* υποκοριστικό τού *γλώσσα (γλωσσάριον* = γλωσσίδι, μικρή γλώσσα). Ανάγεται στο λατινικό glossarium (από αρχ. *γλώσσα «σπάνια* ή διαλεκτική λέξη» + λατ. κατάλ. -arium | -arius «-ικός»), που σήμαινε «συλλογή γλωσσών (= λέξεων σπάνιων ή διαλεκτικών)», όπως ήταν λ.χ. για την Ελληνική το περίφημο λεξικό τού Ησυχίου (5ος μ.Χ. αι.). Από το λατ. glossarium πλάστηκαν το αγγλ. glossary (15ος αι.), το γαλλ. glossaire (16ος αι.) κ.ά., από όπου και το ελλ. γλωσσάριο, για το οποίο χρησιμοποιήθηκε αρχαία λέξη με νέα σημασία. Αντίθετα προς το *γλωσσάριο,* που αναφέρεται σε ειδικό (διαλεκτικό ή σπάνιο) λεξιλόγιο, το λεξικό αναφέρεται σε ολόκληρο το λεξιλόγιο μιας γλώσσας και γενικότ. σε κάθε συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για λέξεις. Τέλος, ας σημειωθεί πως ό,τι ονομάστηκε στη Λατινική glossarium, οι αρχαίοι Έλληνες το αποκαλούσαν **λέξεις** (σε πληθυντικό)· π.χ. *'Ροδιακοί λέξεις* («γλωσσάριο διαλεκτικών λέξεων → λεξικό από τη Ρόδο»).

γλωσσάς (ο) [μεσν.] {γλωσσάδες}, γλωσσού (η) [μεσν.] {γλωσσού-δες} (εκφραστ.-οικ.) 1. πρόσωπο που φλυαρεί ασταμάτητα, ο κουραστικά ομιλητικός ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς, φαφλατάς 2. πρόσωπο που μιλά με αυθάδεια ΣΥΝ. θρασύς 3. ο κουτσομπόλης.

γλώσσημα (το) {γλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η λέξη που έχει περιπέσει σε αχρηστία ως παλαιά και δυσνόητη, που απαιτεί ερμηνεία
2. ΓΛΩΣΣ. η ελάχιστη γλωσσική μονάδα που είναι φορέας σημασίας, *π.χ. το θέμα τής λέξης, ο επιτονισμός* κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ημα. — Υλωσσηματικός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πεπαλαιωμένη ή σπάνια λέξη» < *γλώσσα.* ο γλωσσ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. glosseme < αρχ. *γλώσσημα,* που εισήχθη ως γλωσσ. όρ. από τον Δανό γλωσσολόγο L. Hjelmslev (1899-1965)].

-γλωσσία | -γλωττία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σχετίζονται με τη γλώσσα ή τον τρόπο ομιλίας: *δίγλωσσία, πολυ-γλωσσία, ομο-γλωσσία, βραδυ-γλωσσία, ευ-γλωττία.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κακο-γλωσσία,* αρχ. *παγ-γλωσία),* που προέρχεται από συνθ. σε *-γλωσσος* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνο-γενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. di-glossie)].

γλωσσίδα (η) → γλωττίδα

γλωσσίδι (το) {γλωσσιδ-ιού | -ιών} 1. κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει σχήμα γλώσσας: *το - τής κλειδαριάς | τής καμπάνας | τού κεντήματος* 2. (ειδικότ.) τμήμα πολλών αερόφωνων οργάνων, από το οποίο ρυθμίζεται και παράγεται ο ήχος: *ελεύθερο | μονό | διπλό ~*
3. ΖΩΟΛ. καθένα από τα δύο συμμετρικά στοματικά τμήματα συγκε κριμένων εντόμων, που βρίσκονται μπροστά στα χείλη και ενωμένα σχηματίζουν τη γλώσσα τους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γλωσσίδιον* κ. *γλωττίδιον,* υποκ. τού *γλωττίς].* γλωσθικΟς, -ή, -ό [1859] 1. αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα (βλ.λ., σημ. 5): ~ *λάθη | πρόβλημα* (η κακή χρήση τής γλώσσας) | *μελέτες | στοιχείο | σύστημα | δομή | κατάρτιση | ιδίωμα | μαθήματα* (στο σχολείο, π.χ. τα Νέα Ελληνικά, τα Αρχαία Ελληνικά, η Έκθεση κ.λπ.) 2. ΓΛΩΣΣ. (α) ***γλωσσικό ζήτημα*** το ζήτημα που απασχόλησε σε διάφορες ιστορικές περιόδους τους Έλληνες λογίους ως προς το ποια μορφή τής Ελληνικής θα πρέπει να χρησιμοποιείται· ειδικότ. η διαμάχη μεταξύ των οπαδών τής δημοτικής και των οπαδών τής καθαρεύουσας (β) ***γλωσσικός άτλας*** η συλλογή χαρτών στους οποίους καταγράφονται οι γλώσσες, οι μορφές γλώσσας ή γενικότ. κάθε είδους φαινόμενα σχετικά με τη γλώσσα, όπως εμφανίζονται και κατανέμονται ανά περιοχή, π.χ. ποιες διάλεκτοι ομιλούνται σε ποιες περιοχές (γ) ***γλωσσική γεωγραφία*** η γλωσσογεωγραφία (βλ.λ.) (δ) ***γλωσσική ικανότητα*** ο λόγος, ο μηχανισμός παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων που διαθέτει ο άνθρωπος (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία)* (ε) ***γλωσσική εφαρμογή*** η ομιλία, η εφαρμογή τής γλωσσικής ικανότητας (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία)* **3**. ***γλωσσική*** (η) (παλαιότ.) η γλωσσολογία: *ο γ' τόμος των Ακαδημει-κών Αναγνωσμάτων τού γλωσσολόγου Γεωργίου Χατζιδάκι επιγράφε-ται «Γενική ~»* · 4. αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ως ανατομικό όργανο: ~ μύες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσολογία, τεχνητός.*

γλωσσικό ζήτημα. Κατά το πρότυπο τού «ανατολικού ζητήματος» ονομάστηκε «γλωσσικό ζήτημα» τον 19ο αιώνα η διαμάχη για το ποια πρέπει να είναι η επίσημη (στον προφορικό και ιδ. στον γραπτό λόγο) γλώσσα τού έθνους, η απλούστερη προφορική γλώσσα (η δημοτική) ή η γραφομένη λογιότερη γλώσσα (η καθαρεύουσα). Το θέμα -ως διπλή γλωσσική επικοινωνία- είναι πολύ παλιό˙ αρχίζει στην πραγματικότητα τον Ιο αιώνα π.Χ., όταν παράλληλα προς την απλούστερη Αλεξανδρινή Κοινή, που μιλούσαν και έγραφαν όλοι, ορισμένοι λόγιοι τής εποχής (οι αποκληθέντες «αττικιστές») άρχισαν να μιμούνται στον γραπτό και στον προφορικό τους λόγο την Αττική των κλασικών χρόνων. Έκτοτε ξεκινά και παγιώνεται βαθμηδόν μια διάσχιση τής γλωσσικής επικοινωνίας των Ελλήνων σε προφορική απλούστερη γλώσσα (συνέχεια τής Αλεξανδρινής Κοινής) και σε λογιότερη, γραπτή κυρ., απομίμηση τής κλασικής Ελληνικής. Η διάσχιση αυτή επί αιώνες γίνεται σιωπηρώς αποδεκτή ως διπλή παράδοση και χρήση και μόνον σποραδικά από τον 17ο αιώνα αρχίζει η αμφισβήτηση τής μιας ή τής άλλης μορφής και ανακύπτει το αίτημα για ενιαία μορφή επίσημης γλώσσας. Γλωσσική διαμάχη αρχίζει στην πράξη στα τέλη τού 18ου αιώνα ανάμεσα στον Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806), υποστηρικτή τής λόγιας παράδοσης, και μάλιστα τής αρχαΐζουσας, και τον Ιώσηπο Μοισιόδακα (1725-1800), υποστηρικτή τής απλούστερης προφορικής παράδοσης. Η αντιπαράθεση εδραιώνεται με τη διαμάχη Αδάμ. Κοραή (1748-1833), υποστηρικτή τής κοινής προφορικής γλώσσας, με παράλληλο καθαρμό (καθαρεύουσα) από το πλήθος των ξένων λέξεων (τουρκικών και βενετσιάνικων), αλλά και από τα «χυδαία» στοιχεία (τα πολύ λαϊκά και διαλεκτικά), και Παναγ. Κοδρικά (1762-1867), που υποστήριζε τη λόγια φαναριώτικη γλώσσα τής Κωνσταντινούπολης. Η διαμάχη φουντώνει με τους υποστηρικτές τής δημοτικής Ρήγα, Χριστόπουλο, Βηλαρά, Σολωμό και τους υπέρμαχους τής καθαρεύουσας Σούτσους και λοιπούς Φαναριώτες, κορυφώνεται δε με τη διαμάχη δύο μεγάλων γλωσσολόγων, τού Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929), μαχητή υπέρ τής δημοτικής, και τού Γεωργίου Χατζιδάκι (1848-1941), ιδρυτή τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα και υπέρμαχου τής λόγιας γλώσσας. Την περίοδο 1888-1917, την ηρωική-μαχητική περίοδο τού δημοτικισμού, το γλωσσικό ζήτημα εξελίσσεται σε «γλωσσικό εμφύλιο» με ακραίες μορφές τις ταραχές (και αιματοχυσίες) με τα Ευαγγελι)α)κά (1901) -τη μετάφραση τού Ευαγγελίου στη δημοτική- και τα Ορεστειακά (1903), τη μετάφραση και παράσταση τής *Ορέστειας* από το Εθνικό Θέατρο στη δημοτική. Το 1917 διδάσκεται για πρώτη φορά στο σχολείο (στις πρώτες τάξεις τού Δημοτικού) η δημοτική γλώσσα και έκτοτε, ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση, διδάσκεται ή δεν διδάσκεται στην εκπαίδευση (στο Δημοτικό πάντοτε) η δημοτική γλώσσα. Βασικό ρόλο στην προώθηση τής δημοτικής παίζει η τριάδα τού εκπαιδευτικού δημοτικισμού: ο (μετριοπαθής έναντι τού Ψυχάρη) γλωσσολόγος Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959) και οι παιδαγωγοί Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και Δημήτριος Γληνός (1882-1943). Έτσι, από το 1918 περνούμε στον *κρατικό δημοτικισμό,* που υποστηρίζεται από έργα υποδομής, όπως είναι η (Μεγάλη ή Κρατική) Γραμματική τής δημοτικής τού Μ. Τριανταφυλλίδη. Η διαμάχη συνεχίζεται μέχρι το 1976, οπότε επί κυβερνήσεως Κ. Καραμανλή και με υπουργό Παιδείας τον Γ. Ράλλη θεσπίζεται (Ν. 309/1976) ότι *«γλώσσα διδασκαλίας, άντικείμενον διδασκαλίας και γλώσσα των διδακτικών βιβλίων εις ολας τάς βαθμίδας τής Γεν. Έκπαιδεύσεως είναι άπατοΰσχολικού έτους 1976-77 ή Νεοελληνική. Ώς Νεοελληνική γλώσσα νοείται ή διαμορφωθείσα εις πανελλήνιον έκφραστικον όργανον υπότοΰελληνικού λαού και των δοκίμων συγγραφέωντοΰέθνους Δημοτική, συντεταγμένη άνευ ιδιωματισμών και ακροτήτων».* Το 1982, επί κυβερ-
νήσεως Ανδρέα Παπανδρέου και με υπουργό Παιδείας τον Ελευθ. Βερυβάκη, καθιερώνεται (Π.Δ. 207/1982) η χρήση τού μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση τής διάκρισης των τόνων -οξείας και περισπωμένης- και των πνευμάτων -ψιλής και δασείας- και η χρησιμοποίηση ενός μόνο τονικού σημείου -τής οξείας-, που δηλώνει τη θέση τού τόνου σε υπερμονοσύλλαβες λέξεις).

γλωσσίτιδα (η) [1837] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής γλώσσας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glossite].

γλωσσο- κ. γλωσσ- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων ποι αναφέρονται: 1. στη γλώσσα ως όργανο τής στοματικής κοιλότητας *γλωσσ-αλγία, γλωσσ-εκτομή* 2. στη γλώσσα ως κώδικα επικοινωνίας στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο: *γλωσσο-λογία, γλωσσο-μαθής γλωσσο-γεωγραφία.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γλωττο-ειδής*

μτγν. *γλωσσό-κομον),* που προέρχεται από τη λ. *γλώσσα* | *γλώττα* (βλ.λ.)].

γλωσσογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. Ο κλάδος που ερευνά την κατανομή των διαφόρων διαλέκτων και γλωσσών κατά περιοχές μιας χώρας, τη[ν] ταξινόμηση αυτής τής κατανομής και τη συσχέτιση της με την ιστορική εξέλιξη τής γλωσσικής κοινότητας τής χώρας ΣΥΝ. γλωσσική γεωγραφία. — **γλωσσογεωγραφικός**, -ή, -ό, γλωσσο-γεωγραφικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Sprachgeographie (νόθο συνθ.)].

γλωσσογονια (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η γένεση μιας γλώσσας. — γλωσσογονικός, -ή, -ό [1894]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Glottogonie].

γλωσσο γραφιά (η) [1782] {δύσχρ. γλωσσογραφιώ[ν]} 1. η σύνταξη γλωσσάριου, η συγκέντρωση και η ερμηνεία δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») 2. η μελέτη για γλωσσικά ζητήματα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glossographie].

γλωσσο γράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** ο συλλέκτης και ερμηνευτής δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») 2.ΦΙΛΟΛ. πρόσωπο που υπομνηματίζει κείμενα διευκολύνοντας την κατανόηση τους· ειδικότ. ο σχολιαστής χωρίων τού Ρωμαϊκού Δικαίου τον 12ο αι. ΣΥΝ. νομοδιδάσκαλος, υπο-μνηματιστής. — **γλωσσογραφικός,** -ή, -ό [1829].

γλωσσοδέτης (ο) {γλωσσοδετών} 1. σύνθετη λέξη ή ακολουθία λέξεων, που είναι δύσκολο να προφερθούν, ειδικότ. με ταχύτητα, λόγω παρηχήσεων ή ελαφρών παραλλαγών συμφώνων και φωνηέντων λεκτικό παιγνίδι, κυρ. παιδικό, για εξάσκηση στη σωστή προφορά, π.χ. *άσπρη πέτρα ξέξασπρη κι απ'τον ήλιο ξεξασπρότερη* ή *μια πάπια μα ποια πάπια* κ.ά. 2. (μτφ.) κάθε δυσπρόφερτη λέξη ή φράση: ο *πρώην υπουργός Εξωτερικών τής Ε.Σ.Σ.Δ. είχε ένα επώνυμο σκέτο ~: Μπε-σμέρτνιχ-* ΦΡ. ***παθαίνω γλωσσοδέτη | με πιάνει γλωσσοδέτης*** για καταστάσεις στις οποίες σιωπά κανείς λόγω αμηχανίας ή άγνοιας: μην *ανησυχείς και δεν την πιάνει γλωσσοδέτης· ποτέ της δεν τα χάνει!* [ΕΤΥΜ < *γλωσσο-* + *-δέτης* < *δένω)*].

γλωσσοδίφης (ο) {γλωσσοδιφών} πρόσωπο που μελετά επιστημονικά κάποια γλώσσα (πβ. *γλωσσολόγος).*
[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *-δίφης* < αρχ. διφώ (-άω) «ερευνώ» (βλ. κ. *αρχαιο-δίφης)].*

γλωσσοκοπανα (η) (λαϊκ.-σκωπτ.) (για πρόσ. και ειδικότ. γυναίκες) αυτός που φλυαρεί κουραστικά και ασταμάτητα: *Τι ~ είναι αυτή! Μας πήρε τ' αφτιά!* || δεν βάζει *γλώσσα μέσα, η* - ΣΥΝ. γλωσσού.

γλωσσοκοπανα) (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γλωσσοκοπανάς... | γλωσσοκο-πάνησα} γλωσσοκοπώ (βλ.λ.). Επίσης γλωσσοκοπανίζω.

γλωσσοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γλωσσοκοπάς... | γλωσσοκόπησα} **1.** πολυλογώ, φλυαρώ **2**. κακολογώ, βρίζω κάποιον ΣΥΝ. γλωσσοκοπανώ, γλωσσοκοπανίζω.
[ΕΤΥΜ. < *γλώσσα* + *-κοπώ* (< *κόπτω), άσχετο* από το μεσν. *γλωσσοκοπώ* «κόβω τη γλώσσα»].

γλωσσολαλια (η) {χωρ. πληθ.} **1**. ΘΕΟΛ. το φαινόμενο που συνέβη την ημέρα τής Πεντηκοστής, όταν το κήρυγμα των Αποστόλων μετά την επιφοίτησή τους από το Αγ. Πνεύμα έγινε κατανοητό από τους συγκεντρωμένους αλλοεθνείς και αλλόγλωσσους ως ομιλία στη γλώσσα τού καθενός **2**. (κατ' επέκτ.) η παραγωγή συνήθ. ακατάληπτου λόγου σε κατάσταση έκστασης. Επίσης γλωσσολαλια.

γλωσσολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική σπουδή και έρευνα τής γλώσσας ως συστήματος («λόγος») και ως εφαρμογής τού συστήματος («ομιλία») σε προφορικό και γραπτό επίπεδο, καθώς και στη συγχρονική και διαχρονική της διάσταση· ΦΡ. (α) ***θεωρητική | γενική γλωσσολογία*** ο κλάδος τής γλωσσικής επιστήμης που μελετά τη δομή, τις λειτουργίες, τις μεθόδους και τα προβλήματα αναλύσεως τής γλώσσας τού ανθρώπου (β) ***εφαρμοσμένη γλωσσολογία*** ο κλάδος τής γλωσσικής επιστήμης που μελετά τους τρόπους, τις μεθόδους εφαρμογής των διδαγμάτων τής θεωρητικής γλωσσολογίας σε επιμέρους γλώσσες, στη διδασκαλία τής γλώσσας (μητρικής και ξένης), καθώς και σε διάφορους άλλους τομείς, όπως στη λεξικογραφία, τη μετάφραση κ.α. (γ) ***διακλαδική γλωσσολογία*** η επιστημονική σπουδή τής γλώσσας σε συνδυασμό με τα πορίσματα άλλων επιστημονικών κλάδων η οποία οδηγεί στη δημιουργία επιμέρους κλάδων τής γλωσσικής επιστήμης, όπως την ψυχογλωσσολογία, την κοινωνιογλωσσολογία, την εθνογλωσσολογία, τη φιλοσοφία τής γλώσσας, την υπολογιστική γλωσσολογία κ.ά. (δ) ***ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*** η διαχρονική σπουδή [ε]πιμέρους εθνικών γλωσσών σε σχέση με την προέλευση (οικογένειες γλωσσών), τις μ[ε]ταξύ τους σχέσης και την ιστορία τους (βλ. λ. *ιστορικοσυγκριτικός) (ε) λειτουργική γλωσσολογία* βλ. λ. *λειτουργικός.* [ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. linguistique].

γλωσσολογία - γλωσσικά - γλωσσολόγος. Η λ. **γλωσσολογία** ως δηλωτική τής αντίστοιχης επιστήμης εμφανίζεται ήδη (1809) στον Γρηγόριο Ζαλίκογλου, για να δηλώσει το ξένο (γαλλ.) linguistique. Η λ. **γλωσσολογία** (ως λόγος περί τής γλώσσας) είναι ήδη βυζαντινή. Απαντά, όπως βρήκε ο Στέφ. Κουμανούδης *(Συναγωγή λέξεων αθησαύριστων εν τοις ελληνικοίς λεξικοίς,* Αθήναι 1883), στον χριστιανό συγγραφέα και ρήτορα Προκόπιο τον Γαζαίο (περ. 465-529). Στην Αγγλική χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για το *γλωσσολογία* ο όρος **glossology** (18ος αι.) και **glottology** (19ος αι.), επικράτησε όμως ο όρος linguistics (ΐ9ος αι.) από το ουσ. linguist «γλωσσολόγος» (< λατ. lingua «γλώσσα»), που απαντά από τον 16ο αι. Αντιστοίχως στη Γαλλική το μεν linguiste «γλωσσολόγος» χρησιμοποιείται από το 1660, ενώ το linguistique «γλωσσολογία» είναι επίσης τού 19ου αι. Προς απόδοση τού ξένου όρου χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική το **γλωσσολογία,** ενώ ο Γ. Χατζιδάκις έπλασε και τον όρο γλωσσική (ενν. *επιστήμη,* πβ. *φυσική, ιατρική, νομική* κ.τ.ό.)· γράφει *«Γενική Γλωσσική»* αντί *«Γενική Γλωσσολογία».* Στη Γερμανική, αντί τού λατινογενούς όρου (linguisticus «γλωσσικός» < lingua «γλώσσα»), πλάστηκε το Sprachwissenschaft «επιστήμη τής γλώσσας» (1721). Το **γλωσσολόγος** πρωτοαπαντά στον Σπυρ. Ζαμπέλιο το 1859.

γλωσσολογικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη γλωσσολογία: ~ *μελέτη* | *έρευνα* | *σχολή.* — **γλωσσολογικ-ά** | **-ώς** [1892] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. τεχνητός, δομή. [ΕΤΥΜ Από δ. τού γαλλ. linguistique].

γλωσσολόγος (ο/η) [1859] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γλωσσολογία. — γλωσσολόγο) ρ. [1891] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσολογία.* [ΕΤΥΜ Από δ. τού γαλλ. linguiste].

γλωσσομαθής, -ής, -ές [1843] {γλωσσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· γλωσσομαθέστερος | -ατός} αυτός που γνωρίζει ξένες γλώσσες. — **γλωσσομάθεια** (η) [1857]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

γλωσσοπλαστης (ο) [1890] {γλωσσοπλαστών}, γλωσσοπλάστρια (η) {γλωσσοπλαστριών} πρόσωπο που δημιουργεί νέες λέξεις· (γενι-κότ.) αυτός που επεμβαίνει στην εξέλιξη τής γλώσσας: *ο μεγαλύτερος - είναι ο λαός!* — γλωσσοπλαστία [1861] κ. γλωσσοπλασία (η), γλωσσοπλαστικός, -ή, -ό [1861].

γλωσσοπλαστία ή **γλωσσοπλασία;** Και οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται· ωστόσο, αν κρίνουμε από τους συναφείς σχηματισμούς, ορθότερο κρίνεται το γλωσσοπλαστία: *γλωσσοπλάστ-ης, γλωσσο-πλαστ-ία,* όπως και αρχ. *εύπλαστος - ευπλαστία,* αρχ. *άπλαστος -απλαστία, παιδεραστής - παιδεραστία, κηδεστής - κηδεστία, άπληστος - απληστία* κ.τ.ό.

-γλωσσος | -γλωττος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1**. πρόσωπο που ομιλεί συγκεκριμένη γλώσσα ή συγκεκριμένο αριθμό γλωσσών: *ελληνό-γλωσσος, δί-γλωσσος, τετρά-γλωσσος, ξενό-γλωσσος 2.* τον τρόπο ομιλίας ή το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου): *γλυκό-γλωσσος, κακό-γλωσσος, εύ-γλωττος.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύγλωσσος, εϋ-γλωττος),* που προέρχεται από τη λ. *γλώσσα* | *-ττα,* απαντά δε και σε ελληνογενή συνθ. (λ.χ. γαλλ. hétèro-glotte)].

γλωσσοτρώγω κ. γλωσσοτρώω ρ. μετβ. {γλωσσόφαγα} (λαϊκ.) **1**. προκαλώ κακό σε κάποιον μιλώντας γι' αυτόν, κάνοντας αρνητικά σχόλια: δεν *μιλά και πολύ για τις επιτυχίες του από φόβο μην αρχίσουν να τον γλωσσοτρώνε* ΣΥΝ. γρουσουζεύω, βασκαίνω, ματιάζω 2. (γενικότ.) εκφράζομαι αρνητικά για κάποιον: τον *γλωσσοτρώει απ'το πρωί ώς το βράδυ με τη γκρίνια της* ΣΥΝ. κακολογώ.

γλωσσοϋφολογία (η) η υφολογία (βλ.λ.).

γλωσσοφαγιά (η) (χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο αρνητικός ή ζηλόφθονος σχολιασμός (κάποιου) (που στη λαϊκή αντίληψη θεωρείται ότι φέρνει κακοτυχία σε αυτόν που σχολιάζεται).

γλωττίδα κ. **γλωσσίδα** (η) **1**. ΑΝΑΤ. το άνοιγμα στο άνω τμήμα τού λάρυγγα, ανάμεσα στις φωνητικές χορδές 2. (γενικότ.) όλο το σύστημα παραγωγής φωνής τού λάρυγγα, που περιλαμβάνει τις γνήσιες φωνητικές χορδές και τη σχισμή που τις χωρίζει 3. ΜΟΥΣ. (κοιν. «καλάμι») λεπτή μακρόστενη πλάκα από καλάμι, ξύλο, ή μέταλλο που εφαρμόζεται στο στόμιο πνευστών οργάνων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. γλωττίς, *-ίδος,* υποκ. τού αρχ. *γλώσσα* | *γλώτταJ.*

γλωττιδικός, -ή, -ό 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη γλωττίδα 2. ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που παράγεται με το κλείσιμο τής γλωττίδας: τα ~ *σύμφωνα τής Αραβικής.* [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. glottal].

Γ.Ν.Α. (το) Γενικό Νοσοκομείο Αεροπορίας.

γνάθος (η) ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο οστέινα τμήματα των σιαγόνων: άνω | *κάτω* ~ ΣΥΝ. σιαγόνα. — **γναθιαίος**, -α, -ο κ. γναθικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *gn~-dho-,* μεταπτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *genu-* (δισύλλ. ρίζα) «πιγούνι», πβ. σανσκρ. januh, γοτθ. kinnus, αγγλ. chin, γερμ. Kinn κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γένειον)> γένι)].*

γναθοχειρουργός (ο/η) ΙΑΤΡ. χειρουργός ειδικευμένος στις επεμβάσεις τής γνάθου. — **γναθοχειρουργικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Από δ. τού αγγλ. maxillofacial surgeon].

γνάφαλλο κ. γνέφαλλο (το) {γναφάλλ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) τα υπολείμματα από τρίχες ή μαλλιά ζώων, που είναι ακατάλληλα για κλώσιμο και χρησιμοποιούνται για γέμισμα παπλωμάτων, μαξιλαριών, στρωμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γνάφαλλον* < *γνάφω* | *γνάπτω* < αρχ. *κνάπτω* «τρίβω, ξύνω» < *kns-bh-,* μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken-* «ξύνω, τρίβω», πβ. ουαλ. cnaif «πούπουλο», cneifio «κόβω σύρριζα», γερμ. kneifen «τσιμπώ» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κνΐψ (> σκνίπα), κνίσα* κ.ά.].

γνέθω ρ. μετβ. {έγνεσα, γνέστηκα, γνε)σ)μένος) φτειάχνω κλωστή ή νήμα από τις ίνες οποιουδήποτε υλικού (κυρ. μαλλιού, βαμβακιού κ.ά.) τραβώντας, στρίβοντας και τυλίγοντας τες: η *γιαγιά έγνεθε το μαλλί στη ρόκα-* ΦΡ. (παροιμ.) ***η καλή νοικοκυρά με το κουτάλι γνέθει*** ο πραγματικά ικανός αντεπεξέρχεται σε κάθε δυσκολία, βρίσκει πάντα τρόπους να πετυχαίνει τον σκοπό του, ακόμα και με ελάχιστα μέσα. — **γνέσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., από συμφυρμό των αρχ. νέω «συσσωρεύω, γεμίζω» και νήθω «γνέθω, κλώθω». Το αρχ. νήθω < νέω (πβ. παθ. αόρ. *νηθήναι).* Βλ. κ. νήμα].

γνέμα[1] (το) {γνέμ-ατος | -ατα, -άτων} το νήμα, η κλωστή που παράγει κανείς γνέθοντας: *«τώρα σου σπάω το γνέμα»* (Αγγ. Σικελιανός) ΣΥΝ. κλώσμα, νήμα.

γνέμα² (το) [μεσν.] {γνέμ-ατος | -ατα, -άτων) (λαϊκ.) το νεύμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. γνέψιμο, γνεψιά.

γνέφω ρ. μετβ. {έγνεψα} κάνω νόημα με το κεφάλι, το χέρι ή τα μάτια ΣΥΝ. νεύω. — **γνέψιμο** (το) κ. (λαϊκ.) **γνεψιά** (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *γνεύω* < *έγνεύω < αρχ. *έκνεύω < εκ + νεύω* (βλ.λ.). ο ενεστ. *γνέφω* από τον αόρ. *έγνεψα* κατά το σχήμα *έκλεψα - κλέβω, έβαψα - βάφω].*

γνέφαλλο (το) → **γνάφαλλο**

γνήσιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει πράγματι τη φύση, τον χαρακτήρα, την ποιότητα ή την προέλευση που του αποδίδεται: *~ χειρόγραφο | αντίκα | σφραγίδα | υπογραφή | δέρμα | μετάξι | χρυσάφι | έρωτας | δημοκρατία* ΣΥΝ. αυθεντικός, πρωτότυπος, πραγματικός ΑΝΤ. φατικός, συνθ^{e}τικός, πλαστός, (λαϊκ.) μαϊμού 2. (για πρόσ.) αυτός που ανταποκρίνεται πλήρως στην ιδιότητα με την οποία είναι γνωστός: *με την αυτοθυσία του έδειξε ότι είναι ~ απόγονος τού ηρωικού του πατέρα || στάθηκε στο ύψος ενός - πνευματικού ανθρώπου || ~ ποιητής | επαναστάτης | δημοκράτης | καλλιτέχνης | Έλληνας* ΣΥΝ. αληθινός, ακραιφνής 3. απαλλαγμένος από υποκρισία, επιτήδευση ή προσποίηση: *υπάρχουν ακόμη μέρη, όπου οι άνθρωποι παραμένουν ~|| - χιούμορ* ΣΥΝ. πηγαίος, αγνός, ανεπιτήδευτος. — **γνήσια** | **γνησίως** [αρχ.] επίρρ., **γνησιότητα** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γνήτ-ιος* < **γνη-τός* «γεννημένος» (πβ. *δημόσιος < δημότιος < *δημότ-ης*) < δισύλλ. ρίζα **γενη-* τού Ι.Ε. *gen-, πβ. λατ. gens «έθνος, γένος», gigno «γεννώ», σανσκρ. jânah «γένος», γαλλ. και ισπ. gentil «ευγενικός», αγγλ. kind κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γέν-ος, γόνος, γον-εύς (-έας), γενε-ά* (< *gena-, δισύλλ. ρίζα), *γενέ-θλιος, γένε-σις* κ.ά.].

γνοιάζ|ομαι ρ. → **νοιάζομαι**

γνώθι σ|αυτόν *(γνώθι σαύτον)* γνώρισε τον εαυτό σου· ρητό για την ανάγκη τής αυτογνωσίας.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γνώθι σαυτόν,* φρ. που αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο (Διόδωρος Σικελιώτης Θ' 10)].

γνωμάτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων) η γνώμη που δίνεται από ειδικό σχετικά με ζητήματα τής ειδικότητας του: *~ από γιατρό | δικηγόρο | εμπειρογνώμονα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη.*

γνωμ|ατεύω ρ. μετβ. {γνωμάτευσα} εκφέρω άποψη επί θέματος ως ειδικός, αποφαίνομαι ως εμπειρογνώμων: *το συμβούλιο γνωμάτευσε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος κατάρρευσης τού κτηρίου* ΣΥΝ. γνωμοδοτώ, αποφαίνομαι.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διακρίνω, ξεχωρίζω», < *γνώμα, -ατός* «γνώμη, κρίση» (βλ. λ. *γνώμη).* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

γνώμη (η) {γνωμών} **1**. αυτό που πιστεύει, που νομίζει κανείς για συγκεκριμένο ζήτημα: *έχω τη ~ ότι... || θέλω ν' ακούσω μερικές ~ πριν αποφασίσω || κατά τη ~ μου, δεν υπάρχει πρόβλημα || η ~ μου είναι ότι... || εκφράζω | υποστηρίζω | επιβάλλω τη ~ μου || θέλω και τη -σου γι' αυτό το θέμα || αν δεν έχεις επαρκείς πληροφορίες, δεν μπορείς να διαμορφώσεις σαφή ~ για το πρόβλημα || ζήτησε τη -* ενός *ειδικού* ΣΥΝ. άποψη, κρίση, θέση, στάση, εκτίμηση· ΦΡ. (α) ***έχω το θάρρος τής γνώμης μου*** εκφράζω χωρίς δισταγμούς ή φόβους την προσωπική μου άποψη (β) ***μια δεύτερη γνώμη*** γνώμη, άποψη που έρχεται να στηρίξει ή να αμφισβητήσει προηγούμενη: *δεν θα αρκεστούμε στη διάγνωση αυτού τού γιατρού- θα πάμε και σε άλλον, για να έχουμε ~* (γ) ***κοινή γνώμη*** βλ. λ. *κοινός* (δ) ***είμαι τής γνώμης ότι | να...*** έχω την άποψη, πιστεύω ότι... **2**. ΝΟΜ. η γνωμοδότηση (βλ. λ. *γνωμοδοτώ)* 3. (αρχαιοπρ.-σπάν.) η αποφθεγματική ρήση: *γνώμες αρχαίων φιλοσόφων* ΣΥΝ. γνωμικό, απόφθεγμα, ρήση.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *γνω-* (πβ. ρ. *γι-γνώ-σκω),* όπου η μακρότητα τού φωνήεντος (*gnō-) για να αποφευχθεί η φωνητική σύμπτωση με το **θ**. *gno- τού ρ. *γί-γνο-μαι* (προφύλαξη). Το θ. *gnō- | gno- ανάγεται πιθ. σε Ι.Ε. δισύλλ. ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. janati «γνωρίζει», λατ. notio «γνώση», ισπ. conocer «γνωρίζω» (< λατ. cognosces), γαλλ. ignorer «αγνοώ», αγγλ. know «γνωρίζω, ξέρω», γερμ. kennen «γνωρίζω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώσις (-η), α-γνοια, γνωρ-ίζω* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. *γνώμη* δήλωνε τη γνώση, την άποψη και την απόφαση που λαμβάνεται με βάση αυτή τη γνώση. Η φρ. *είμαι τής γνώμης* αποδίδει το γαλλ. être d'avis, πβ. γερμ. ich bin der Meinung].

γνώμη: συνώνυμα. Το τι σκέπτεται, πώς εκτιμά, πώς βλέπει κανείς κάτι ή κάποιον είναι μια συνήθης εκδήλωση στην ανθρώπινη συμπεριφορά, που συνιστά το σημασιολογικό πεδίο τής «γνώμης». Ετυμολογικά η λ. γνώμη συνδέεται με το **γι-γνώ-σκω** «γνωρίζω»· έτσι δηλώνει υποκειμενική εκτίμηση, στηριγμένη σε γνώση (πραγμάτων και προσώπων) και γι' αυτό βαρύνουσα. Εφόσον η γνώμη στηρίζεται σε αυστηρά λογική θεμελίωση (με σκεπτικό και συμπέρασμα), συνιστά κρίση, αν δε, πέρα από τη λογική θεμελίωση, στηρίζεται και σε μια γενικότερη θεώρηση ή στάση, τότε αποτελεί **θέσ**η. Εφόσον δε η θέση, η γνώμη ή η κρίση αποτελεί αμετακίνητη πίστη τού λέγοντος ως προς την ορθότητα ή την αξιοπιστία της, συνιστά **πεποίθησ**η. Αν μια γνώμη διατυπώνεται από εντεταλμένους εμπειρογνώμονες (ειδική επιτροπή, οριζόμενα πρόσωπα που προβλέπονται θεσμικά κ.τ.ό.), τότε αποτελεί βαρύνουσα γνωμάτευση, που δεσμεύει, εν πολλοίς, όσους καλούνται να αποφασίσουν για κάτι. Λιγότερο δεσμευτική είναι η γνω**μοδότησ**η, η οποία στηρίζεται στη γνώση που έχουν για δεδομένα θέματα έγκριτοι ειδικοί (καθηγητές κ.ά.(, οι οποίοι βοηθούνται στη διαμόρφωση τής δικής τους γνώμης, εκτιμώντας κατά την κρίση τους όσα διαλαμβάνονται στη γνωμοδότηση. Εφόσον μια γνώμη στηρίζεται σε εμπειρικά (όχι λογικώς επεξεργασμένα και θεμελιωμένα) δεδομένα, συνιστά απλή αντίληψη ή, εφόσον ο ομιλητής αποσκοπεί συνειδητά να δηλώσει την οπτική γωνία από την οποία βλέπει ο ίδιος -κατ' ανάγκην υποκειμενικά- τα πράγματα, πρόκειται για απλή άποψη. Τελευταία, μάλιστα, από επίδραση τής αγγλικής φράσης «I have the feeling» πέρασε στην Ελληνική (από μεταφράσεις) η λ. **αίσθησ**η, που τείνει να αποτελέσει ευρύτατα χρησιμοποιούμενη (στον προφορικό κυρ. λόγο) λέξη, η οποία υπερκαλύπτει σημασιολογικές αποχρώσεις, αυτές που δηλώνουν οι λέξεις *γνώμη, αντίληψη* και εντύπωση. Η λ. **εντύπωσ**η, η πιο ασθενής μορφή γνώμης, αφού στηρίζεται κανονικά σε εξωτερικά, εμπειρικά και συνήθ. επιφανειακά και λογικώς ανεπεξέργαστα δεδομένα, πήγε για ένα διάστημα να λειτουργήσει όπως σήμερα η αίσθηση, ως μια γενική έκφραση γνώμης, αλλά σήμερα έχει, κατά πολύ, επανέλθει στην πραγματική της σημασία.

γνωμικό (το) [μτγν.] η σύντομη και περιεκτική διατύπωση, με αποφθεγματικό και διδακτικό χαρακτήρα, π.χ. *«μέτρον άριστον»* (Κλεόβουλος ο Ρόδιος Ι, 63, 2) || *«όποιος πάει σιγά, φτάνει μακριά»* ΣΥΝ. απόφθεγμα, ρήση. — **γνωμικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρητό, *εισαγωγικά.*

γνωμοδότης (ο) [μτγν.] {γνωμοδοτών}, **γνωμοδότ|ρια** (η) {γνωμοδοτριών} πρόσωπο που έχει την αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί.

γνωμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πράξη διοικητικού οργάνου στο πλαίσιο τής άσκησης τής γνωμοδοτικής ή συμβουλευτικής του αρμοδιότητας με την οποία διατυπώνει την άποψη του (γνώμη) για το αν η διοικητική πράξη, την οποία μπορεί ή οφείλει να εκδώσει το διοικητικό όργανο που ασκεί την αποφασιστική αρμοδιότητα, είναι σκόπιμη ή νόμιμη· διακρίνεται σε «απλή γνωμοδότηση», όταν δεν δεσμεύει το όργανο που έχει την αποφασιστική αρμοδιότητα, και σε «σύμφωνη γνωμοδότηση», όταν το δεσμεύει. (Βλ. κ. λ. *πρόταση).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, δίνω.*

γνωμοδοτικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη γνωμοδότηση ή με τον γνωμοδότη: *~ αρμοδιότητα.*

γνωμοδοτώ ρ. αμετβ. {γνωμοδοτείς... | γνωμοδότησα} διατυπώνω έγκυρη και υπεύθυνη γνώμη για ζήτημα τής αρμοδιότητας, της ειδικότητας μου: *εκλήθησαν και άλλοι εμπειρογνώμονες να γνωμοδοτήσουν* ΣΥΝ. αποφαίνομαι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γνωμοδοτώ (-έω)* < *γνώμη* + *-δοτώ* < *δότης].*

γνώ|μονας (ο) {γνωμόνων} **1.** το γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ορθών γωνιών και κάθετων ευθειών ΣΥΝ. γωνία **2**. (μτφ.) το κριτήριο βάσει του οποίου λαμβάνονται αποφάσεις ή γίνονται ενέργειες: η *κυβέρνηση ενεργεί με ~ την εξυπηρέτηση τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ. αρχή 3. ΜΟΥΣ. άλλη ονομασία των κλειδιών τού πενταγράμμου. Επίσης (λόγ.) **γνωμόν** [αρχ.] {γνώμονος}. [ΕΤΥΜ < αρχ. *γνώμων,* αρχική σημ. «κεκείνος που γνωρίζει, που εξετάζει», < θ. *γνω-* τού ρ. *γι-γνώ-σκω.* Βλ. κ. *γνώση].*

γνώ|ρα (η) (διαλεκτ.-σπάν.) η γνωριμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γνωρίζω* (υποχωρητ.)].

γνωρίζω ρ. μετβ. {γνώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} 1. ξέρω: *~ τα πάντα για τον πόλεμο τού '40|| ~ τρεις ξένες γλώσσες || τόσα χρόνια διπλωμάτης, γνωρίζει πώς να αποφεύγει τις κακοτοπιές στις συζητήσεις* ΑΝΤ. αγνοώ 2. είμαι πληροφορημένος, ενήμερος (για κάτι): *δεν ~ το περιεχόμενο των δηλώσεων τού υπουργού || -Η περίπτωση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. -Το ~.* · 3. έρχομαι σε επαφή, αποκτώ γνώση για (κάτι): *στα ταξίδια του γνώρισε ξένους λαούς και πολιτισμούς* ΣΥΝ. μαθαίνω 4. (για πρόσ.) κάνω γνωριμία, γίνομαι γνωστός (με κάποιον): *τον γνώρισε σε ένα ταξίδι και τρεις μήνες μετά τον παντρεύτηκε* 5. βιώνω, αποκτώ εμπειρία (πράγματος, κατάστασης): *- προνομιακή μεταχείριση | ανάπτυξη | άνθηση | πίκρα | χαρά | απογοήτευση || το έργο γνώρισε πρωτοφανή επιτυχία* 6. καταλαβαίνω την ταυτότητα (κάποιου), αναγνωρίζω: *τον γνώρισα εύκολα από το τρανταχτό γέλιο και το περίεργο περπάτημα || τον άνθρωπο τον γνωρίζεις στις δύσκολες στιγμές* 7. έχω επίγνωση, συναισθάνομαι: *~ την κρισιμότητα τής κατάστασης και είμαι πρόθυμος να βοηθήσω* · 8. (καταχρ.) παρέχω μια πληροφορία, γνωστοποιώ: *σας γνωρίζουμε ότι οι ποινές που ορίζει ο νόμος είναι αυστηρές* ΣΥΝ. πληροφορώ 9. (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) γνωστό σε (κάποιον άλλο), συστήνω: *πότε θα μου γνωρίσεις τη μητέρα σου;* **10**. (μεσοπαθ. ***γνωρίζομαι)*** (α) γίνομαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον): *γνωρίστηκαν σε ένα πάρτι* (β) είμαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον): *γνωριζόμαστε εδώ και δέκα χρόνια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γνώ-ρον* < *γνō- | *gno-, πιθ. < Ι.Ε. δισύλλ. ρίζα *gene- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jajnau «γνώρισα», λατ. cognosco «γνωρίζω», γαλλ. connaître, ισπ. conocer, αγγλ. know «ξέρω», can «μπορώ», γερμ. können κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη, γνώ-σις, γνώ-μων, α-γνο-ια* κ.ά.].

γνωρίζω - ξέρω. Τρία βασικά ρήματα τής Αρχαίας που σήμαιναν «γνωρίζω», το γιγνώσκω. το **έπίστ|αμαι** και το οιδα, δεν χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη Ελληνική, έχοντας αφήσει πίσω τους τρεις βασικές λέξεις τής Ελληνικής: τη λ. **γνώσ**η το *γιγνώσκω,* τη λ. επιστήμη το *έπίσταμαι* και τη λ. **ιστορία** το *οίδα (από* τη ρίζα ιδ-: **ἰδ-τωρ* > *ἴσ-τωρ* «γνώστης» > *ιστορία).* Ένα αρχαίο ρήμα, το γνωρίζω (που σήμαινε κυρ. «γνωρίζομαι με κάποιον, τον γνωρίζω, τον συστήνω σε άλλους»), και ένα νέο που δημιουργήθηκε, το ξέρω (< *εξεύρω < εξεῦρον < εξευρίσκω)* αποτελούν δύο συνώνυμα σήμερα ρήματα, που δηλώνουν όλες τις σημασίες τού «έχω γνώση (για κάποιον ή κάτι)». Η διαφορά *ανάμεσα στα γιγνώσκω | έπίσταμαι | οιδα* και *γνωρίζω,* που υπήρχε στην Αρχαία («έχω γνώση» - «κάνω γνωριμία», αντίστοιχη με τη διαφορά μεταξύ «savoir» και «connaître» τής Γαλλικής), δεν υπάρχει σήμερα μεταξύ *ξέρω*

και *γνωρίζω* αντιστοίχως, ο Στέφ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων..., λ. γνωρίζω)* παρατηρεί: *«Το ρημα τούτο* [ενν. το *γνωρίζω] ὃν κοινον τη τε παλαιή και τη σημερινήτοῦλαοϋ γλώσση κατά την κνρίαν του σημασίαν,* τήν του *Γαλλικού* connaître, *αντικαθιστά παρ' ήμῖν, από δεκαετηρίδων τινών* [ο Κουμανούδης γράφει το 1900!], ώς δεν *ἔπρεπε, τα παλαιά* ***εἰδέναι*** *(οἰδα, εἰδώς),* ***ἐπίστασθαι,*** *επειδή ταύτα μέν μας ἐφάνησαν, ὡς καί εἶναι, στρυφνά και αρχαϊκότερα,* οί δε *πολλοί των γραφόντων δεν κατεδέχοντο το κοινολαϊκον* ξέρω, ξεύρω η τό ***ἐξεύρω, ἠξεύρω, εἰξεύρω, ἴξεύρω*** *των γραμματισμένων, καί λέγουν λοιπόν και γράφουν αηδέστατοι-γνωρίζω γλώσσαν, γράμματα, κολύμβι κ.τ.λ.».* Δύο σημασίες τού *γνωρίζω,* οι σημ. «αναγνωρίζω» και «συνιστώ κάποιον σε άλλον», δηλώνονται αποκλειστικά και μόνον από το *γνωρίζω ((«Σε γνωρίζω από την κόψη τού σπαθιού την τρομερή» - Με γνώρισε στον διευθυντή τής εταιρείας).*

γνωριμία [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **γνωριμία** (η) {γνωριμιών} **1**. το να γνωρίσει κανείς ένα πρόσωπο άγνωστο ή ξένο (συνήθ. στο πλαίσιο κοινωνικής συνάντησης): δήλωσε *γοητευμένος από τη ~* || *χάρηκα για τη ~!* (τυπικός αποχαιρετισμός σε πρόσωπο, με το οποίο μόλις γνωριστήκαμε) ΣΥΝ. συνάντηση **2**. (συνεκδ.) η σχέση που προκύπτει μεταξύ αυτών που έχουν γνωριστεί: η ~ μας δεν *κράτησε πολύ* ΣΥΝ. σχέση, διασύνδεση, φιλία 3. (μτφ.) η οικειότητα (με γνωστικό χώρο): η στενή ~ με τη *σύγχρονη μεθοδολογία* ΣΥΝ. εξοικείωση, τριβή 4. το γνωστό πρόσωπο, ο γνώριμος: *έχει πολλές ~ ανάμεσα στους διπλωμάτες* || *σημαντική ~* ΣΥΝ. γνωστός.

γνώριμος, -η, -ο αυτός που είναι οικείος, που δεν είναι άγνωστος (σε κάποιον): *σ'αυτή την τάξη βλέπω ~ πρόσωπα- πολλούς από σας τους είχα μαθητές και παλιότερα* || *~ φωνή, αλλά δεν μπορώ να καταλάβω τίνος είναι.* — γνώριμα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γνωρ(ίζω)* + παραγ. επίθημα *-ιμος,* πβ. κ. *τρόφ-ιμος].*

γνώρισμα (το) [αρχ.] {γνωρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το χαρακτηριστικό και διαφοροποιητικό σημάδι, σημείο ή ιδιότητα: *ο έναρθρος λόγος είναι - τού ανθρώπου* ΣΥΝ. χαρακτηριστικό, διακριτικό.

γνώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να γνωρίζει κανείς (κάτι), να είναι ενήμερος (για κάτι): *ούτε - ούτε ευθύνη είχε για τα δημοσιεύματα* || έχω σαφή *~ τού προβλήματος-* ΦΡ. (α) (επίσ.) ***φέρω εις γνώσιν (κάποιου)*** παρέχω πληροφορία, ενημέρωση: *φέρεται εις γνώσιν των ενδιαφερομένων ότι η είσοδος θα μείνει ελεύθερη* ΣΥΝ. πληροφορώ, ενημερώνω (β) ***λαμβάνω γνώση*** (+γεν.) ενημερώνομαι (για κάτι), μου γνωστοποιείται (κάτι): ο *υπουργός δεν έλαβε ακόμα γνώση των δημοσιευμάτων* ΣΥΝ. πληροφορούμαι (γ) ***είμαι | τελώ εν γνώσει*** (+γεν.) είμαι γνώστης, είμαι ενήμ[ε]ρος (σχετικά μ[ε] κάτι): ο *πρωθυπουργός τελεί εν γνώσει των προθέσεων τής τουρκικής κυβέρνησης* ΣΥΝ. γνωρίζω (δ) **εν *γνώσει*** (+γεν.) μ[ε] συν[ε]ίδηση, [ε]πίγνωση: *ενεργώ ~ των συνεπειών τού νόμου* || *οι μαζικές εκκαθαρίσεις Εβραίων γίνονταν* - των πολιτικών *ηγετών τής Γερμανίας* ΣΥΝ. συνειδητά (ε) ***περιέρχομαι εις γνώσιν (κάποιου)*** υποπίπτω στην αντίληψη (κάποιου): *περιήλθαν εις γνώσιν τής αστυνομίας ύποπτες κινήσεις* (στ) (λόγ.) ***προς γνώση και συμμόρφωση | προς γνώσιν και συμμόρφωσιν*** για οτιδήποτε έχει χαρακτήρα παραδείγματος προς αποφυγήν, για αποτροπή τής συνέχισης ή τής επανάληψης εσφαλμένων επιλογών: αυτά τα *ρεζιλίκια να τα βλέπουν οι υπόλοιποι ~* (ζ) (παροιμ.) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** για πράγματα αυτονόητα: *Μα γίνεται να πας σε ξένο σπίτι χωρίς να ειδοποιήσεις πριν; ~, καημένε! 2.* το σύνολο των πληροφοριών που αποκτά κανείς και των παραστάσεων που σχηματίζει μέσω των αισθήσεων και τής νοητικής επεξεργασίας των δεδομένων τους- ό,τι γνωρίζει κανείς για τον κόσμο και τα πράγματα: με *ταξίδια και διαβάσματα απέκτησε βαθιά ~ τής ανθρώπινης φύσης* || *βιωματική ~* (αυτή που βασίζεται στις άμεσες εμπειρίες και τις αισθήσεις) || νοητική ~ (αυτή που θεμελιώνεται στην κρίση και προκύπτει από τις πολλές και αλλεπάλληλες εμπειρίες· η λογική μορφή τής γνώσης) || *επιστημονική ~* (αυτή που παράγεται από την επιστημονική διαδικασία: παρατήρηση, έρευνα - πείραμα, επαλήθευση) || *ακριβής | βαθιά | ειδική | τεχνοκρατική | εμπειρική | πρακτική | αληθής ~* || *θεωρία τής ~|| τα όρια τής ~|| ο καρπός τής ~*)η ίδια η γνώση)· ΦΡ. ***δέντρο τής γνώσεως*** βλ. λ. *δέντρο* 3. ***γνώσεις*** (οι) ό,τι γνωρίζει κανείς, οι πληροφορίες που έχουν εγγραφεί στον νου του: *έχει πολλές ~* || εγκυκλοπαιδικές *~* 4. ΦΙΛΟΣ, (α) σύνολο έγκυρων προτάσεων, με τις οποίες κατανοείται και ερμηνεύεται η πραγματικότητα *(εμπειρική ~)* (β) η σύλληψη τής ουσίας και των αιτίων ενός συμβάντος *(ορθολογική ~): σκοπός τού φιλοσόφου είναι να φθάσει στη ~* 5. (σπάν.) οτιδήποτε γνωρίζει κανείς μέσα από την παιδεία ή/και τις εμπειρίες του 6. (σπάν.) το να είναι κανείς συνετός, φρόνιμος: *γερόντου ~·* ΦΡ. (α) β**ά**ζω ***γνώση*** (i) συνετίζομαι: *γέρασες, αλλά γνώση δεν έβαλες!* (ii) (σε κάποιον) συνετίζω: βάλε *του γνώση, γιατί δεν συμπεριφέρεται σωστά* (β) (παροιμ.) στερνή ***μου γνώση να σ' είχα πρώτα*** για λανθασμένες επιλογές, που αναγνωρίζονται εκ των υστέρων: *~· αν δεν είχα παρατήσει τότε τις σπουδές, τώρα θα ήμουν επιστήμονας* (γ) ***έχουν | έχουσι γνώσιν οι φύλακες*** *(εχουσιν γνώσιν οί φύλακες)* για περιπτώσεις στις οποίες οι αρμόδιοι, οι επιφορτισμένοι με ένα καθήκον έχουν λάβει τα μέτρα τους, είναι προετοιμασμένοι και ξέρουν πώς πρέπει να ενεργήσουν: *στις φήμες για ενδεχόμενο πραξικόπημα η υπεύθυνη ηγεσία απαντά: ~! (δ)* ***σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** βλ. λ. *κόκορας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω, γνωστικός, ειδησεογραφία, εμπειρογνώμονας, ενόραση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γνώσις* < *gnō-ti- < ο *gnō- | gno- (για τη διτυπία βλ. κ. *γνώμη), από* δισύλλ. Ι.Ε. ρίζα *gene- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. janati «γνωρίζει», λατ. nobilis «γνωστός, ευγενής», γαλλ. connaissance «γνώση», ισπ. conocimiento, γερμ. Kunst «τέχνη», kennen «γνωρίζω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γι-γνώ-σκω, *γνώ-μη, γνώ-μων, γνωρ-ίζω, ά-γνο-ια* κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι εξής φρ. και συνταγματικές κατασκευές: *φέρω εις γνώσιν (σας)* (< γαλλ. porter a votre connaissance), *λαμβάνω γνώσιν* (< γαλλ. prendre connaissance), εν *γνώσει μου* (< γαλλ. à mon escient), *(περι)ήλθε εις γνώσιν μου* (< αγγλ. it came to my knowledge)].

γνωσιολογία (η) [1879] ΦΙΛΟΣ, Ο κλάδος που μελετά θέματα σχετικά με τη γνώση και ειδικότερα τις δυνατότητες, την πηγή και το αντικείμενο της. — γνωσιολόγος (ο/η) [1889], γνωσιολογικός, -ή, -ό [1890], γνωσιολογικ-ά /-ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, φρασεολογία.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. epistemology, το οποίο μερικές φορές αποδίδεται εσφαλμένα ως *επιστημολογία].*

γνωστής (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **γνώστρια** (η) {γνωστριών} (+γεν.) πρόσωπο που κατέχω ένα ζήτημα, που έχει βαθιά γνώση ενός θέματος: *είναι μεγάλος ~ τής γυναικείας ψυχολογίας* || *βαθύς ~ τού Μπαχ* ΣΥΝ. ειδήμονας, (λόγ.) επαΐων ΑΝΤ. ανίδεος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *γνώ-σ-της* < αρχ. θ. *γνω-* τού ρ. *γι-γνώ-σκω,* βλ. κ. *γνώση, γνωστός].*

γνωστικισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ. φιλοσοφικοθρησκευτική κίνηση των πρώτων χριστιανικών χρόνων, προϊόν τού θρησκευτικού συγκρητισμού, που δεν δεχόταν την πραγματική αλλά τη φαινομενική εναν-θρώπηση τού θεού στον Ιησού Χριστό και έδινε έμφαση στη γνώση ως εσωτερική εμπειρία εις βάρος τής πίστης. — γνωσπκιστής (ο), **γνωστικίστρια** (η), γνωστικιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gnosticisme].

γνωστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη γνώση: *~ διαδικασία | δύναμη | ενδιαφέρον | ικανότητα* || *~ ρήματα* (τα ρήματα που έχουν την έννοια τής γνώσης, π.χ. *ξέρω, γνωρίζω, μαθαίνω* κ.λπ.) || *εμπλουτίζει τις γνώσεις του σε νέα ~ αντικείμενα-* (καθημ.) 2. (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από λογική και σύνεση: *πάντα μετρημένος και ~, απέφευγε τις ακρότητες και τις υπερβολές* ΣΥΝ. συνετός, μυαλωμένος, φρόνιμος, εχέφρων, σώφρων ΑΝΤ. απερίσκεπτος, άτακτος, άμυαλος **3.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που οι νοητικές του λειτουργίες δεν έχουν διαταραχθεί, που διατηρεί τη συνοχή τής σκέψης του: *καιρός να ξεχωρίσουν οι τρελοί από τους ~* ΣΥΝ. λογικός ΑΝΤ. παλαβός, παράφρων, τρελός • **4.** γνωστικός (ο), γνωστική (η) οπαδός τού γνωστικισμού (βλ.λ.). — **γνωσπκ-ά** | **-ώς** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιωματικός.*

γνωστικός (cognitive). Με την εξέλιξη που έχουν πάρει οι σπουδές που αφορούν στη γνώση (cognitive studies), στο πώς γνωρίζουμε τον κόσμο γύρω μας, πώς η εμπειρική πληροφορία από τις αισθήσεις μας μετατρέπεται νοητικά σε γνώση, πώς γνωρίζουμε τη γλώσσα, το σημειακό σύστημα με το οποίο μιλάμε για τον κόσμο και μαθαίνουμε τον κόσμο κ.τ.ό., επέδωσε και η χρήση τού επιθ. γνωστικός, για να δηλώνει ό,τι το αγγλ. cognitive. Χρησιμοποιείται στην ψυχολογία, τη γλωσσολογία, την πληροφορική και τη γνωστική επιστήμη (cognitive science). Ιδιαίτερα στη γλώσσα χρησιμοποιείται συχνά, για να γίνει αντιδιαστολή μεταξύ γνωστικής **σημασίας** (cognitive meaning) και **βιωματικής σημασίας** (emotive meaning), ήτοι μεταξύ τής βασικής, κεντρικής, αντικειμενικής (ή «λογικής», όπως επίσης χαρακτηρίζεται) σημασίας και τής προσωπικής, υποκειμενικής, σχολιασμένης και εξατομικευμένης πλευράς τής σημασίας, που προσλαμβάνει σε κάθε άτομο σύμφωνα με τα βιώματα, τις εμπειρίες, την ψυχοσύνθεση και τη στάση του στον κόσμο τής πραγματικότητας. Η **γνωστική ψυχολογία** (cognitive psychology), εξάλλου, ασχολείται συστηματικά με τη θεωρία τής γνώσης, όχι τόσο ως προς την υφή και την αντικειμενικότητα τής γνώσης (που απασχολεί τη γνωσιολογία, κλάδο τής φιλοσοφίας}, όσο ως προς τη διαδικασία απόκτησης των γνώσεων μέσα από τη νόηση τού ανθρώπου. Τέλος, το γνωστικό τής ψυχής χρησιμοποιήθηκε ως συνώνυμο τού «λογικό», για να αντιπαρατεθεί προς το **θυμικό** (τα συναισθήματα) τού εσωτερικού κόσμου τού ανθρώπου, αντίθεση η οποία αντιστοιχεί προς την προαναφερθείσα διάκριση (ή λογικής) και βιωματικής (ή συναισθηματικής | υποκειμενικής) σημασίας.

γνωστοποιώ ρ. μετβ. [1851] {γνωστοποιείς... | γνωστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) γνωστό: μας *γνωστοποίησε τον αρραβώνα της* || σας *γνωστοποιούμε ότι η αίτηση σας θα συζητηθεί αύριο* ΣΥΝ. κοινοποιώ, ανακοινώνω, δημοσιεύω. — γνωστοποίηση (η) [1856]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. faire connaître].

γνωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ήδη κατακτηθεί ως γνώση, ως πληροφορία: τα *γεγονότα είναι ~ και δεν χρειάζεται να μας τα ξαναθυμίζετε-* ΦΡ. (λόγ.) ως γνωστό(ν) όπως είναι γνωστό, όπως όλοι ξέρουν. η *οικονομία αυτής τής χώρας, ~, διέρχεται κρίση 2.* αυτός που τον γνωρίζουν πολλοί, που είναι εύκολα αναγνωρίσιμος και ανακλήσιμος στη μνήμη: *είναι γνωστοί αυτοί που προκαλούν τα επεισόδια* || *έγινε ~* με τη *δεύτερη ταινία του* || η ~ φωνή *που συγκλόνιζε τα πλήθη* || ο *Ηρόδοτος, - και ως «ο πατέρας τής Ιστορίας»* ΣΥΝ. γνώριμος, διάσημος· ΦΡ. **γνωστός και μη εξαιρετέος** (συνήθ. ειρων.) πασίγνωστος· συνήθ. για γνωστά δημόσια πρόσωπα, τα οποία τα συναντά συχνά κανείς σε εκδηλώσεις: στη *δεξίωση ήταν και ο κ.* Χ, *~!* **3**. **γνωστός** (ο), γνωστή (η) (+μου, σου...) αυτός με τον οποίο έχει κανείς σχέση γνωριμίας: συνάντησα *έναν - μου* || *έχω πάρα πολλούς ~,* αλλά *κανένα φίλο* ΣΥΝ. γνωριμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γνω-τός* (το -σ- κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *γνωστήρ* «γνώστης») < *gnō- | *gno- (για τη διτυπία βλ. λ. *γνώμη)* μεταπτωτ.

βαθμ. τού Ι.Ε. *genê- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jnâtâ- «γνωστός», λατ. nōtus, γαλλ. connu «γνωστός» (< λατ. cognitus), ιταλ. cognito, αγγλ. acquaint «εξοικειώνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη, γνώ-σις (-η), γνωρ-ίζω, ἀ-γνο-ια, ἀνα-γνώ-σ-της* κ.ά. Από τυπικές φρ. των συμβολαίων προήλθε η φρ. γνωστός *και μη εξαιρετέος,* αφού ο συμβολαιογράφος δηλώνει ότι ενώπιον του προσήλθαν λ.χ. ο πωλητής και ο αγοραστής, οι οποίοι είναι *γνωστοί και μη εξαιρετέοι εκ τού νόμου,* δηλ. δεν υπόκεινται σε δικαστική αντίληψη ούτε είναι ανίκανοι προς δικαιοπραξία].

γόβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) κλασικό, κλειστό γυναικείο παπούτσι: ψηλοτάκουνη ~ || ~ στιλέτο. — (υποκ.) γοβάκι (το) κ. **γοβίτσα** (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. goba].

γογγύζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {γόγγυξα} βγάζω βαθύ ήχο πόνου (σωματικού ή ψυχικού) ή δυσφορίας, βογγώ: *ο τραυματίας γόγγυζε από τον* ΤΤΌΝΟ *κάνει όλες τις βαριές εργασίες χωρίς να γογγύζει.*

γογγυλι (το) {γογγυλ-ιού | -ιών) **1**. η εδώδιμη σαρκώδης ρίζα (λευκή ή κίτρινη) των φυτών 2. καθένα από τα φυτά που έχουν τέτοια ρίζα. Επίσης **γογγύλη** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γογγύλιν,* υποκ. τού μτγν. *γογγύλη* < αρχ. *γογγύλος* «στρογγυλός» < Ι.Ε. *gong- | *geng-, πβ. λατ. gingira «ούλο», αρχ. νορβ. kokkr «όγκος», γερμ. Kanker κ.ά.].

γογγυσμός (ο) **1**. ο βαθύς, άναρθρος ήχος που εκφράζει πόνο (σωματικό ή ψυχικό): *~ τού αρρώστου | τού τραυματία* ΣΥΝ. μουγγρητό, βογγητό **2**. (μτφ.) η έκφραση έντονης δυσφορίας και αντίθεσης, το βαθύ παράπονο για δυσβάσταχτη κατάσταση: *ο ~ σιγά-σιγά γινόταν επανάσταση!* Επίσης **γογγητό** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, -ίζω.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *γογγύζω,* αβεβ. ετύμου, ηχομιμητική λ., που ίσως συνδ. με το ρ. *γαγγαίνω* «γελώ, εμπαίζω»].

Γ.Ο.Δ. (η) Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία.
[ΕΤΥΜ. Από τού γερμ. Bundesrepublik Deutschland].

γοερός, -ή (λόγ. -ά), -ό (για θρήνο) ηχηρός και έντονα θρηνητικός: το παιδί *ξέσπασε σε ~ λυγμούς || ~ κλάμα | παρακάλια | θρήνος* ΣΥΝ. δυνατός, θρηνητικός. — **γοερ-ά** | -ως [μεσν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γόος* «θρήνος, σπαραγμός» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ερός*]

> γοερός - κραυγαλέος. Η λ. γοερός χρησιμοποιείται μερικές φορές λανθασμένα αντί τού κραυγαλέος, από το οποίο διαφέρει σημασιολογικούς. Δεν είναι σωστό να πούμε *γοερά αντίθεση* ή με *γοερό τρόπο* αντί «κραυγαλέα ή έντονη αντίθεση» ή «με κραυγαλέο ή έντονο τρόπο» κ.τ.ό. **Γοερός** σημαίνει «έντονα θρηνητικός» και χρησιμοποιείται για κραυγές θρήνου, για μεγάλο θρήνο. Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με γενική σημ. «έντονος, δυνατός» ή και «κραυγαλέος». Η εντύπωση αυτή γεννήθηκε πιθανόν από παρερμηνεία (λαϊκή ερμηνεία) των λόγων τού γνωστού τροπαρίου τής Μ. Πέμπτης: *«Σήμερον σε θεωρούσα, ή αμεμπτος Παρθένος έν Σταυρώ, Λόγε, αναρτώμενον, όδυρομένη μητρφα σπλάγχνα, έτέτρωτο την καρδίαν πικρώς- και στενάζουσα οδυνηρώς εκ βάθους ψυχής, παρειάς συν θριξί καταζαίνουσα, κατετρύχετο- διό και τό στήθος τύπτουσα,* **άν**έκραξε γοερώς *Οίμοι, θείον τέκνον! Οίμοι, τό φως του κόσμου [...]».*

γόης (ο) {γό-ητες κ. -ηδες, -ήτων}, **γόησσα** (η) [1869] {γοησσών} 1. πρόσωπο που ασκεί γοητεία, που συναρπάζει τους άλλους: Μην τον *βλέπεις τώρα που γέρασε! Στα νιάτα του ήταν μεγάλος ~ || ακαταμάχητος - 2.* πρόσωπο που επιδρά υπνωτιστικά στη βούληση των άλλων: *~ φιδιών* ΣΥΝ. γητευτής. Επίσης **γόητας** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γοώ* «βγάζω κραυγή πόνου, θρηνώ» < **γοF-άω* < Ι.Ε. *g^{w}ou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», αρχ. αγγλ. degan, ίσως και σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά» κ.ά. Στην Αρχ. η λ. *γόης* σήμαινε κυρ. τον μάγο, ο οποίος προσπαθεί να σαγηνεύσει το θύμα του ή να επικαλεστεί ένα πνεύμα με κραυγές και θρήνους. Η λ. χρησιμοποιείται με ιδιαιτέρως αρνητικό περιεχόμενο στην Κ.Δ., Β' *Τιμόθ.* 3, 13: *πονηροί δε άνθρωποι και γόητες προκόψουσιν επί το χείρον...* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

γοητεία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιαίτερη δύναμη που εκπέμπει η ομορφιά, η ακτινοβολία προσώπου ή πράγματος και η έλξη που προκαλεί: της *προσέδιδαν μεγάλη ~* τα *μαύρα εκφραστικά της μάτια || οι γκρίζοι κρόταφοι χαρίζουν ~ || υποκύπτω στη ~ κάποιου* || η ~ τής *εξουσίας* ΣΥΝ. σαγήνη 2. (συνεκδ.) κάθε χαρακτηριστικό γνώρισμα που χαρίζει αυτή τη δύναμη: *το εκτυφλωτικό λευκό είναι* η ~ των *Κυκλάδων!* ΣΥΝ. θέλγητρο 3. (σπάν.) η πράξη που θεωρείται μαγική, που επιδρά στη βούληση των άλλων ΣΥΝ. γητειά, μάγεμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαγεία, σαγήνη», < *γόης* (βλ.λ.)].

γοητευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που με τα προσόντα του (ομορφιά, εξυπνάδα, στυλ) γοητεύει τους άλλους: είναι *ένας ιδιαίτερα - άνθρωπος || μια νεαρή με ~ παρουσία || διαθέτει - φωνή || ~ βιβλίο | ομιλητής.* — γοητευτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

γοητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {γοήτ-ευσα (λαϊκ. -εψα), -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} 1. ασκώ γοητεία σε (κάποιον), υποτάσσω στη γοητεία μου: *γοήτευε πάντα όσους τον γνώριζαν* ΣΥΝ. θέλγω, σαγηνεύω 2. ***γοητευμένος!*** (γαλλ. enchanté) ως φιλοφρόνηση, όταν πρωτογνωρίζει κάποιος μια γυναίκα και συνήθ. προχωρεί σε χειροφίλημα.

γόητρο (το) [1888] {γοήτρου | χωρ. πληθ.} η φήμη, η ακτινοβολία που εκπορεύεται από επιτυχία, επίτευγμα, αξίωμα ή άλλο τιμητικό γνώρισμα: το - του *κλονίστηκε | επλήγη ανεπανόρθωτα από τις πρόσφατες κυβερνητικές ανακατατάξεις || αγώνας χωρίς βαθμολογικό ενδιαφέρον οι ομάδες παίζουν μόνο για το ~* ΣΥΝ. αίγλη, κύρος, πρεστίζ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη.*

[ΕΤΥΜ. < *γόης* + *-τρο,* κατά τα *θέλγητρο, φόβητρο].*

Γ.Ο.Κ. (ο) Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός.

Γολγοθάς (ο) 1. λόφος τής Ιερουσαλήμ, που από τους Ευαγγελιστές μαρτυρείται ως τόπος σταυρώσεως των καταδικασμένων σε θάνατο, όπου σταυρώθηκε και ο Ιησούς Χριστός 2. (μτφ. ως προσηγορικό) κάθε πορεία μεγάλου πόνου ή εξευτελισμού: όλη της η ζωή *ήταν ένας ατέλειωτος ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γολγοθάς* < αραμ. Golgoltâ < εβρ. Gulgoltâ «κρανίο», πβ. Κ.Δ. Ματθ. 27, 33: *...έλθόντες εις τόπον λεγόμενον Γολγοθά, ὅ εστίν Κρανίου Τόπος* (= εβρ. Gulgolét) *λεγόμενος].*

γολέτα (η) {γολετών} ΝΑΥΤ. ιστιοφόρο που διαθέτει πρωραίο και κεντρικό ιστό και πρωραία και πρυμναία πανιά ΣΥΝ. (επίσ.) ημιολία.
[ΕΤΥΜ. < βεν. goleta < γαλλ. goélette < κελτ. gwelan «γλάρος»].

Γολιάο (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. ο Φιλισταίος γίγαντας, τον οποίο σκότωσε ο Δαβίδ με πέτρα που του έριξε με σφεντόνα 2. (μετωνυμ.) (α) ο γιγαντόσωμος (βλ. Δαβίδ *και Γολιάθ, λ. Δαβίδ)* (β) άμυαλος με κτηνώδη δύναμη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Goljâth, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη Γαο (Gath), μία από τις πέντε φιλισταϊκές πόλεις, από την οποία καταγόταν ο Γολιάθ].

γόμα (η) → γόμμα

γόμα λάκα (η) → γομμαλάκα

γομάρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η γαϊδούρα 2. (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα παχιά ή άξεστη, αναίσθητη.

γομάρι (το) {γομαρ-ιού | -ιών} 1. (σπάν.) το φορτίο που φορτώνεται σε ζώο: *τρία - ξύλα* ΣΥΝ. φορτίο 2. (συνεκδ.) ο γάιδαρος ή το μουλάρι· (γενικότ.) το μεγαλόσωμο ζώο· (μτφ.-μειωτ.) **3.** ο μεγαλόσωμος άνθρωπος 4. άνθρωπος χωρίς αγωγή και ευαισθησία· ΦΡ. ***γομάρι ξεκατίστρωτο*** (ᵉμφατ.) για άξᵉστο και χωρίς ᵉυαισθησία άνθρωπο ΣΥΝ. γαϊδούρι ξεσαμάρωτο. — (υποκ.) γομαράκι (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γομάριον,* υποκ. τού αρχ. *γόμος* «φορτίο» < *γέμω* «γεμίζω»].

γόμμα (η) (σχολ. ορθ. *γόμα)* {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. κομμάτι από καουτσούκ επεξεργασμένο και τυποποιημένο, που διατίθεται στο εμπόριο σε μεγάλη ποικιλία για το σβήσιμο γραπτών από μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ. γομμολάστιχα, σβηστήρας, σβηστήρι **2**. κόλλα ή κολλώδης επικάλυψη από κόμμι. — (υποκ.) **γομμίτσα** κ. **γομμούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. κόμμι. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gomma < λατ. gummi < αρχ. *κόμμι* (βλ.λ.)].

γομμαλάκα (η) **1.** ρητίνη που βρίσκεται σε κλαδιά δέντρων τής ΝΑ. Ασίας και κυκλοφορεί στο εμπόριο σε φύλλα και χρησιμοποιείται για την κατασκευή βερνικιών **2**. το βερνίκι που κατασκευάζεται διαλύοντας το παραπάνω υλικό σε οινόπνευμα ή παρόμοιο διαλυτικό. [ΕΤΥΜ- < ιταλ. gomma lacca].

γομμολάστιχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επεξεργασμένο κομμάτι καουτσούκ, που χρησιμοποιείται για να σβηστεί κάτι που έχει γραφτεί με μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ. γόμμα, σβηστήρας. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gomma elastica, βλ. λ. *γόμμα, ελαστικός].*

Γόμορρα (τα) → Σόδομα και Γόμορρα

γόμος (ο) (διαλεκτ.) **1**. οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γέμισμα: *~ φαγητού | όπλου | κλινοστρωμάτων | μαξιλαριών* ΣΥΝ. γέμιση 2. κάθε είδους φορτίο (για υποζύγια ή πλοία) ΣΥΝ. φορτίο, βάρος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γέμω* «γεμίζω»].

γομφίος (ο) καθένα από τα δόντια με στρογγυλεμένη ή επίπεδη επιφάνεια, που χρησιμεύουν στο μάσημα τής τροφής. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γομφίος* (ενν. *οδούς)* < *γόμφος* (βλ.λ.)].

γόμφος (ο) (αρχαιοπρ.) το καρφί. [ΕΤΥΜ αρχ. < **gombh-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gembh- «δαγκώνω», πβ. σανσκρ. jámbhah «δόντι», αρχ. γερμ. kamb «χτένα» (που έχει δηλ. δόντια), αγγλ. comb, γερμ. Kamm κ.ά.].

γόμφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1**. η σύνδεση με γόμφους (βλ.λ.) **2**. ΑΝΑΤ. είδος συνάρθρωσης. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γόμφωσις* < αρχ. *γομφώ (-όω)* < *γόμφος* (βλ.λ.)].

γομώνω ρ. μετβ. {γόμω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για όπλα) βάζω μέσα σφαίρα, τοποθετώ την απαιτούμενη ποσότητα εκρηκτικής ύλης ΣΥΝ. γεμίζω 2. γεμίζω σκεύος ή άνοιγμα (σε φαγητό), κυρ. στοιβάζοντας μείγμα διαφόρων υλικών.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γομώ (-όω)* «γεμίζω, φορτώνω» < αρχ. *γόμος* «φορτίο» < *γέμω* «γεμίζω». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. charger].

γόμωση (η) [1871] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (για όπλα) το γέμισμα με εκρηκτική ύλη 2. η εκρηκτική ύλη που απαιτείται για το γέμισμα όπλου.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γόμωσις* < *γομώ (-όω)* (βλ. λ. *γομώνω).* Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ. charge].

γομωτήρας (ο) όργανο για τη γόμωση (όπλου). [ΕΤΥΜ- < *γομώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας,* απόδ. τού γαλλ. chargeur].

γόνα (το) → γόνατο

γονάδα (η) ΒΙΟΛ.-ΦΥΣΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) αδένας που παράγει τα αναπαραγωγικά κύτταρα των ζώων οι όρχεις είναι οι αρσενικές γονάδες και οι ωοθήκες οι θηλυκές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gonade (< αρχ. *γονή* «το σύνολο των απογόνων»)].

γοναδοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. ορμόνη τής υπόφυσης που κινητοποιεί τους γεννητικούς αδένες για την έκκριση των ορμονών τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gonadotrop(h)in].

γονατιά (η) χτύπημα με το γόνατο.

γονατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {γονάτισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. λυγίζω το ένα ή και τα δύο πόδια, ώστε να ακουμπώ με το γόνατο στο έδαφος: *γονάτισε μπροστά στο εικονοστάσι και άρχισε να προσεύχεται- (μτφ.)* 2. υποκλίνομαι εκφράζοντας θαυμασμό ή σεβασμό: ~

μπροστά στη γυναικεία ομορφιά! || ~ *ευλαβικά μπροστά στον Θεό* 3. λυγίζω, κλονίζομαι αδυνατώντας να αντεπεξέλθω, φθάνω στην ταπείνωση, την εξάντληση: *οι πρόσφυγες είχαν γονατίσει από την πείνα και τις κακουχίες* ΣΥΝ. καταβάλλομαι, ηττώμαι ♦ (μετβ.) 4. κάνω (κάποιον) να προσπέσει στα γόνατα 5. (συνήθ. μτφ.) οδηγώ στην εξάντληση ή την ταπείνωση, στην εξαθλίωση: η *οικονομική κρίση γονάτισε πολλές επιχειρήσεις* || η *αρρώστια δεν τον γονάτισε ακόμα, κρατάει γερά* ΣΥΝ. καταβάλλω, νικώ. — γονάτισμα (το) [μτγν.]. γονατιστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει γονατίσει: την *ικέτευε ~.*

— γονατιστά επίρρ. [μεσν.].

γόνατο (το) {γονάτ-ου | -ων} 1. η άρθρωση τού ανθρώπινου ποδιού μεταξύ μηρού και κνήμης, που επιτρέπει στο πόδι να λυγίζει· ΦΡ. ***πέφτω στα γόνατα*** (εμφατ.) παίρνω θέση ικεσίας, ικετεύω: τον *θερμο-παρακάλεσα, έπεσα στα γόνατα, αλλά αυτός τίποτα· ανένδοτος!* 2. (γενικότ.) η κεντρική περιοχή τού ποδιού ανάμεσα στον μηρό και στη γάμπα: η *φούστα σταματούσε περίπου στο ~* || *παίρνω το παιδί στα ~ μου* || *παίζω το μωρό στα ~ μου* (πάνω στα γόνατα μου)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***λύνονται | κόβονται τα γόνατα (κάποιου)*** *(γούνατά τίνος λύειν,* Όμηρος) για περιπτώσεις μεγάλης και καταλυτικής συγκίνησης ή κλονισμού (συνήθ. από είδηση απρόσμενη ή δυσάρεστη): *μου κόπηκαν τα γόνατα απ' την τρομάρα* (β) ***(γραμμένος) στο γόνατο | στο πόδι*** για περιπτώσεις που κάτι γίνεται με μεγάλη προχειρότητα ή βιασύνη: αυτή η *εργασία φαίνεται πως είναι γραμμένη* ~ ΣΥΝ. στο πόδι (γ) ***μεγαλώνω (κάποιον) στα γόνατα μου*** αναλαμβάνω την επίβλεψη και τη φροντίδα (κάποιου) από πολύ μικρή ηλικία: *έχει μεγάλο δέσιμο με την αδελφή της, στα δικά της γόνατα μεγάλωσε!* 3. (συνεκδ.) (σε παντελόνια) το τμήμα τού υφάσματος που καλύπτει την περιοχή τού γονάτου: το τζιν *ξέβαψε στα ~.* Επίσης (λαϊκ.) γόνα. — (υποκ.) **γο-**νατάκι (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γόνατον,* από τον πληθ. *γόνατα* τού αρχ. γόνυ, *-ατός,* κατά το σχήμα *πρόβατα - πρόβατο.* Το αρχ. γόνυ, *γόνατος* < **γόνF-ατος* < θ. **γονF-,* ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **gen-u-* «γόνατο», πβ. σαν-σκρ. jānu, λατ. genu, γαλλ. genou, γοτθ. kniu, αγγλ. knee, γερμ. Knie κ.ά. Η συνήθεια που είχαν οι αρχαίοι γεννήτορες να δείχνουν ότι αναγνωρίζουν την πατρότητα τού νεογνού τοποθετώντας το στα γόνατα τους, οδήγησε στον σχηματισμό των λατ. genuinus «γνήσιος» (< genu «γόνατο»), εξού και ισπ. genuino. Ομόρρ. *γων-ία (< *γον-Ρ-ία).* ο μ^{ε}σν. τ. *γόνα,* από τον πληθ. (τά) *γόνατα,* όπου η κατάλ. *-τα* θεωρήθηκε άρθρο (κατά το *πράγμα - πράγματα)].*

γόνδολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρόστενη με ανασηκωμένη πλώρη, αβαθής και με επίπεδο πάτο βάρκα, που χρησιμοποιείται για σύντομες μετακινήσεις στα κανάλια τής Βενετίας και οδηγείται από έναν κωπηλάτη που κινεί το κουπί όρθιος πάνω στην πρύμνη. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. gondola, πιθ. < μεσν. *κοντούρα* «μικρό πλοίο που περιέπλεε τις ακτές», θηλ. τού επιθ. *κόντουρος* < *κοντός* + *-ουρος* < *ούρα].* γονδολιέρης (ο) {γονδολιέρηδες} ο κωπηλάτης γόνδολας.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gondoliere].

γονέας (ο/η) {γον-είς, -έων} 1. ο πατέρας ή η μητέρα παιδιού 2. *γονείς* (οι) ο πατέρας και η μητέρα ενός παιδιού: *ενημέρωση γονέων και κηδεμόνων στο σχολείο-* ΦΡ. (α) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ. *αμαρτία* (β) (εκφραστ.-λαϊκ.) ***πείνα και των γονέων*** για περιπτώσεις πολύ μεγάλης φτώχιας και στέρησης: εδώ δεν *είχαν να φάνε-!* Επίσης (λαϊκ.) γονιός [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γονεύς* < θ. **gon-,* ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **gen-,* όπως εμφανίζεται στις λ. γεν-νώ, *γέν-ος* (βλ.λ.). Το μεσν. *γονιός* < *γονεός (*< οί *γονέοι,* μεταπλ. τ. από τη γεν. πληθ. *γονέων)* < αρχ. *γονεύς.* Η φρ. *και των γονέων* προέρχεται από την επιμνημόσυνη ακολουθία (μνή-*σθητι Κύριε αδελφών, πάππων, προπάππων και* των *γονέων),* όπου η τελευταία θέση εξασφάλιζε έμφαση].

γονεϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γονέα (πβ. λ. *γονικός).* [ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. τ. που προέρχεται από απόσπαση τού *γονέ-* (αντί τού θ. *γον-) από* το ουσ. *γον-έας.* ο κανονικός σχηματισμός είναι γον-ικός (αρχ.), πβ. κ. *εισαγγελ-έας - εισαγγελ-ικός].* γονεωνυμικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που ονομάζεται από το όνομα τού γονέα του **2**. ΓΛΩΣΣ. ***γονεωνυμικά*** *(τα)* κατηγορία μετονομαστικών ουσιαστικών σε *-ιδεύς, -όπουλο* κ.λπ. που δηλώνουν το νεογνό ζώου: λέων - *λεοντιδεύς, λύκος - λυκόπουλο, κότα - κοτόπουλο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γονεύς* + *-ωνυμικός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. όνυμα, αιολ. τ. τής λ. *όνομα].* γονή (η) {χωρ. πληθ.} **1**. καθένας από τους απογόνους (κάποιου) ΣΥΝ. παιδί, γέννημα 2. (περιληπτ.) το σύνολο των απογόνων (κάποιου): *όλοι τους είναι άτιμη φάρα, ~ τού αρχικλέφτη* ΣΥΝ. γενιά, φύτρα· ΦΡ. (μτφ.) ***γονή διαβόλου*** (για πρόσωπα, γενιές) ο εξαιρετικά έξυπνος, πονηρός και πανούργος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *γον-,* ετεροιωμ. βαθμ. τής ρίζας *γεν-* (Ι.Ε. **gen-*), που απαντά και στο ουσ. *γέν-ος* (βλ.λ.)]. **-γονία** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. γέννηση: *αρρενο-γονία, θηλυ-γονία 2.* δημιουργία: *κοσμο-γονία, ορεο-γονία* 3. βιολογική εξέλιξη: *φυλο-γονία.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *θεο-γονία, θηλυ-γονία),* που προέρχεται από τα συνθ. σε *-γόνος* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. spermato-gonie)].

γονίδιο (το) {γονιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. η βασική φυσική μονάδα κληρονομικότητας, που περιέχεται στα χρωμοσώματα, αποτελείται από D.N.A. ή R.N.A. (βλ.λ.) και μεταδίδεται κληρονομικά στον απόγονο, καθορίζοντας τα εγγενή χαρακτηριστικά του ΣΥΝ. γόνος. — γονιδια-κός, -ή, -ό, γονιδιακά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι. ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. gonidium, αγγλ. gene].

γονιδίωμα (το) {γονιδιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των γονιδίων ενός οργανισμού ΣΥΝ. γένωμα.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Genom, που αποσπάστηκε από το συνθ. Genotvpus (βλ. λ. *γενότυπος, γένωμα)].*

γονικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους γονείς: *πήρε ~ άδεια από την εργασία του 2.* αυτός που προέρχεται ή παρέχεται από τους γονείς: το ένα σπίτι το *έχτισε πρόσφατα- το άλλο είναι το ~ του* **3**. ΝΟΜ. (α) ***γονική παροχή*** η μεταβίβαση ακίνητου περιουσιακού στοιχείου από γονέα στο παιδί του με συμβολαιογραφική πράξη (β) ***γονική μέριμνα*** βλ. λ. *μέριμνα* 4. ***γονικά*** (τα) (α) οι γονείς: *πριν παντρευτούν, έπρεπε να του γνωρίσει τα - της* (β) η κληρονομημένη από τους γονείς ακίνητη περιουσία: *κάθε λίγο πηγαίνει στο χωριό του να επιθεωρήσει τα ~ του.* [ΕΤΥΜ. αρ^. < *γονή* (βλ.λ.)].

γονιμοποίηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΒΙΟΛ. η ένωση δύο ειδικών αναπαραγωγικών κυττάρων (γαμετών) για τον σχηματισμό ενός ζυγωτού, τού πρώτου κυττάρου ενός νέου οργανισμού· η βιολογική λειτουργία με την οποία παράγεται ένας νέος οργανισμός: *εξωσωματική -* (βλ. λ. *εξωσωματικός)* ***2.*** (ειδικότ.) (α) η βιολογική λειτουργία που οδηγεί στην παραγωγή καρπών (β) ***τεχνητή γονιμοποίηση*** (i) η πρόκληση εγκυμοσύνης με τεχνητά μέσα, κυρ. για την επίτευξη εκλεκτής ράτσας ζώων και τη διευκόλυνση τής μαζικής αναπαραγωγής ειδών που αποδίδουν οικονομικό όφελος (ii) ΙΑΤΡ. (για ζευγάρια που αντιμετωπίζουν πρόβλημα τεκνοποίησης) μέθοδος γονιμοποίησης (σημ. 1) με τεχνητά μέσα που συνίσταται στην εισαγωγή σπέρματος (που προέρχεται από δότη) στον γυναικείο κόλπο ή στην κοιλότητα τής μήτρας (σπερματέγχυση) κατά τις ημέρες τής ωορρηξίας: δεν *μπορούσαν να κάνουν παιδί και κατέφυγαν στην ~.* — γονιμοποιητικός, -ή, -ό.

γονιμοποιός, -ός, -ό [1856] αυτός που καθιστά (κάποιον/κάτι) γόνιμο: ~ δύναμη | *γύρη.*

γονιμοποιώ ρ. μετβ. [1845] {γονιμοποιείς... | γονιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για ζώα και φυτά) καθιστώ (κάτι) γόνιμο· συντελώ έτσι, ώστε από κάτι να γεννηθεί | να παραχθεί κάτι άλλο συνήθ. μέσω τής φυσικής διαδικασίας τής αναπαραγωγής: (για γεννητικά κύτταρα αντίθετου φύλου) το *σπερματοζωάριο (τού άνδρα) γονιμοποιεί το ωάριο (τής γυναίκας)* || *η γύρη των λουλουδιών γονιμοποιεί τα φυτά* ΣΥΝ. (για φυτά) καρποφορώ ΑΝΤ. στειρώνω 2. (μτφ.) επηρεάζω ή επενεργώ σε (κάτι) με τρόπο που να λειτουργεί δημιουργικά, να παράγει νέα και πρωτότυπα στοιχεία (στον χώρο τής διανόησης, τής τέχνης κ.λπ.): ο *Γαλλικός Διαφωτισμός γονιμοποίησε τη σκέψη πολλών* Ελλήνων *λογίων* || η *επαφή με διάφορα αισθητικά ρεύματα γονιμοποίησε την καλλιτεχνική φαντασία τού ζωγράφου.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. féconder].

γόνιμος, -η, -ο **1**. αυτός που μπορεί και αποδίδει καρπούς: ~ *χωράφια | εκτάσεις | εδάφη* ΣΥΝ. εύφορος, καρποφόρος, παραγωγικός ΑΝΤ. άγονος, στείρος· ΦΡ. (μτφ.) ***γόνιμο έδαφος*** οι ευνοϊκές συνθήκες: στην *Αθήνα τού Περικλή οι φιλόσοφοι έβρισκαν ~ για να αναπτύξουν τις θεωρίες τους 2.* (μτφ.) (α) αυτός που ευνοεί τη δημιουργία ή την απόδοση άφθονων αποτελεσμάτων, που προσφέρει πολλά: ~ *συνεργασία | προβληματισμός | κριτική | σταδιοδρομία* ΣΥΝ. δημιουργικός, αποτελεσματικός (β) αυτός που είναι κατάλληλος για αναπαραγωγή: *μια γυναίκα μπορεί* να *συλλάβει όταν βρίσκεται στις ~ μέρες της.* — **γό-**νψα | γονίμως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γόνος].*

γόνιμος: συνώνυμα. Οι λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα πεδία όπου εμφανίζουν παραγωγικότητα: υλικό, πνευματικό, κοινωνικό. Το γόνιμος έχει την ευρύτερη από όλα σημασία: γόνιμο *έδαφος* (ύλη) - *γόνιμη φαντασία* (πνεύμα) - *γόνιμη συνεργασία* (κοινωνία). Στον αντίποδα βρίσκεται το εύφορος, που χρησιμοποιείται μόνο υλικά *(εύφορη γη).* Ενδιαμέσως χρησιμοποιούνται τα: **καρποφόρος** - για ύλη (καρποφόρα δέντρα) και κοινωνικό πεδίο *(καρποφόρα συνεργασία | εργασία)*- **δημιουργικός** - στο πνευματικό και κοινωνικό πεδίο *(δημιουργική σκέψη | φαντασία - δημιουργικός διάλογος | αναζήτηση)*- **παραγωγικός** - στο υλικό και κοινωνικό πεδίο *(παραγωγικές περιοχές - παραγωγική εργασία | επιχείρηση | δυνάμεις).*

γονιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού γόνιμου, η ικανότητα απόδοσης καρπών ή αναπαραγωγής: *αρχαία θεά τής* -2. (μτφ.) η ικανότητα για δημιουργία, για απόδοση ευνοϊκών αποτελεσμάτων: ~ *φαντασίας.*

γονιός (ο) → γονέας

γονόκοκκος (ο) [1894] ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. βακτήριο που προκαλεί γονόρροια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γόνος* + *κόκκος,* < νεολατ. gonococcus].

γονόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική, πυώδης φλεγμονή τής ουρήθρας ή τού κόλπου, που προκαλείται από βακτηρίδιο ΣΥΝ. βλε-νόρροια, γονοκοκκική ουρηθρίτιδα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *γόνος* + *-ρροια* < *ρέω].*

γόνος (ο) (λόγ.) 1. ο απόγονος (συνήθ. οικογένειας με κύρος): ~ *καλής οικογενείας* || ~ *ξεπεσμένης αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. παιδί, τέκνο, απόγονος 2. κάθε σπέρμα ικανό να δημιουργήσει ζωντανό οργανισμό ΣΥΝ. σπέρμα, σπόρος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. **γον-,* ετεροιωμ. βαθμ. τής ρίζας *γεν-* (Ι.Ε. **gen*), που απαντά και στο ουσ. *γέν-ος* (βλ.λ.)].

-γόνος[1] λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν την καταγωγή ενός προσώπου, τη θέση του στη διαδοχή των γενεών: από-γόνος, *επί-γονος, πρό-γονος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επί-γονος,*

άπό-γονος), που προέρχεται από το θ. *γον-* τού ρ. *γίγνομαι* (παρακ. *γέ-γον-α)*. Βλ. κ. *γόνος]*. **-γόνος²**, -α (λόγ. -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών (σε ουδ.) που δηλώνουν ότι κάτι παράγει ή προκαλεί κάτι: *σιελογόνος αδένας* || *καρκινογόνα τρόφιμα* || (κ. ως ουσ.) η *χρήση δακρυγόνων από την αστυνομία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. τέκνο-γόνος, μτγν. *τερατο-γόνος),* που προέρχεται από θ. τού ρ. *γίγνομαι* (βλ. λ. *-γόνος)* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. antigène «αντιγόνο» με εσφαλμ. χρήση τού -gène < *-γενής*, γαλλ. oogone «ωογόνος» κ.ά.)]. γονότυπος κ. γενότυπος (ο) {γονοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το σύνολο των γονιδίων που μεταβιβάζονται από τον γονέα και καθορίζουν τα χαρακτηριστικά τού απογόνου. — γονοτυπικός, -ή, -ό, γονοτυπικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. απόδ. τού ελληνογενούς γερμ. Genotyp. Ορθότ. είναι η απόδ. *γενότυπος]*. γονυ (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το γόνατο' κυρ. στη ΦΡ. ***κλίνω το γονυ*** *(επί γόνυ κέκλιται,* Αισχύλ. *Πέρσαι* 931) (α) γονατίζω (β) (μτφ.) εκφράζω τον βαθύ μου σεβασμό: ~ στους *ένδοξους νεκρούς.* [ΕΤΥΜ. apjr;., βλ. λ. γόνατο]. γονυκλινης, -ής, -ές {γονυκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γονυπετής (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *γόνυ* «γόνατο» + *-κλινής* < *κλίνω)]*. γονυκλισια (η) [μτγν.] {γονυκλισιών} (λόγ.) το να πέφτει κανείς στα γόνατα για ικεσία ή ως ένδειξη ταπεινότητας: τον *ικέτευε με γονυ-κλισίες και κλάματα* ΣΥΝ. γονάτισμα.

γονυπετής, -ής, -ές {γονυπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1**. αυτός που βρίσκεται πεσμένος στα γόνατα (για ικ^{ε}σία ή λόγω ταπεινότητας): *προσευχήθηκε ~ μπροστά στην εικόνα* ΣΥΝ. γονυκλινής, γονατιστός 2. αυτός που εκδηλώνεται με γονυκλισία: ~ *προσευχή* | *ικεσία* ΣΥΝ. γονυκλινής. — **γονυπετώς** ^{ε}πίρρ., **γονυπετώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γόνυ* «γόνατο» + *-πετής* < *πίπτω* (πβ. απρφ. αορ. β' πε-σείν)].

γόος (ο) (σπάν.) η θρηνητική και έντονη φωνή που βγάζει κανείς από έντονο ψυχικό πόνο, η σπαρακτική κραυγή ΣΥΝ. ομωγή, οδυρμός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γοώ* «βγάζω κραυγή πόνου, θρηνώ» < **γοP-άω* < Ι.Ε. **g*^{w}ou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», ίσως σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά». Ομόρρ. *γό-ης, γο-ερός, γο-ητεία, βο-ώ* (βλ.λ.) κ.ά.]. **γόπα** (η) → γώπα

Γοργίας (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες σοφιστές και ρήτορες (5ος αι. π.Χ.)· αμφισβητούσε τη γνωστική ικανότητα τού νου και την ύπαρξη τού αληθινού, τη θέση τού οποίου έπαιρνε το εύλογο· έδινε σημασία στην εύστοχη εκμετάλλευση τής κατάλληλης ευκαιρίας και στον λόγο του έδινε έμφαση στα σχήματα *(γοργίεια σχήματα).*

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *γοργός* (βλ.λ.), πβ. κ. *Λυσ-ίας, Κριτ-ίας, Άγαθ-ίας]*.

γοργό- ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ταχύτητα: *γοργο-τάξιδος, γοργο-κίνητος, γοργο-φτέρουγος, γοργο-πόδαρος.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *γοργός* (βλ.λ.)]. **γοργόν** (το)ΜΘΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που ανήκει στις «έγχρονες υποστάσεις», υποδεικνύει τη διαίρεση τού μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα (ως αποτέλεσμα, με όρους τής ευρωπαϊκής μουσικής, εάν ο μουσικός «χρόνος» αντιστοιχεί στο «τέταρτο», με τη χρήση τού «γοργού» εκτελούνται «όγδοα»). **γοργόνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.) **1**. μυθικό θαλασσινό πλάσμα με μορφή γυναίκας από τη μέση και πάνω (κεφάλι, χέρια, κορμός) και ψαριού από τη μέση και κάτω (ουρά): στη *λαϊκή παράδοση η - εμφανίζεται ως αδελφή τού Μεγαλέξαντρου* (βλ. κ. λ. *βασιλεύω)* 2. (συνεκδ.) ακρόπρωρο (βλ.λ.) με την παραπάνω μορφή, που πίστευαν πως προστάτευε το πλοίο από το κακό μάτι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Γοργών,* από τον πληθ. *Γοργόνες (αι)* τού ονόματος *Γορ-γώ* (βλ.λ.), το οποίο δήλωνε ένα τέρας τής ελλην. μυθολ.]. **γοργοπόδαρος**, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να τρέχει με μεγάλη ταχύτητα, που έχει γρήγορα πόδια ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) ωκύπους. Γοργοπόταμος (ο) ποταμός τής Α. Στερεάς Ελλάδας που πηγάζει από την Οίτη και πριν από τις εκβολές του συμβάλλει στον Σπερχειό· γνωστός για την ανατίναξη τής γέφυρας του (ϊ942) από τις δυνάμεις τής Εθνικής Αντίστασης, η οποία συνέβαλε στην επιτυχή έκβαση τού αγώνα κατά των Γερμανών. **γοργός**, -ή, -ό (λαϊκ.) γρήγορος, σβέλτος: *έφυγε με ~ βήματα* || ~ *ρυθμοί* ΦΡ. (παροιμ.) **το *γοργόν και χάριν έχει*** για τη χρησιμότητα τής λήψης ή επικύρωσης αποφάσεων ή τέλεσης πράξεως σε σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς καθυστέρηση: *μια και τ'αποφασίσαμε, ας υπογράψουμε και τα συμβόλαια- ~!* ΣΥΝ. στη βράση κολλάει το σίδερο. — **γοργά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φοβερός, τρομακτικός», < *Γοργώ* (βλ.λ.), τέρας τής μυθολ., σύμφωνα με την οποία όποιος την αντίκριζε κατά πρόσωπο γινόταν μάρμαρο. Έτσι η λ. *γοργός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως χαρακτηρισμός τού βλέμματος, τής όψης κάποιου, π.χ. *«ομμασι γοργός»* (Ευριπ. *Φοίνισσαι* 146), *«γοργότεροι ίδεϊν»* (Ξενοφ. *Κύρου Ανάβ.* 4.4.3.) κ.ά. Η σημερινή σημ. «ταχύς» είναι μτγν.]. Γοργώ (η) {-ως κ. -ούς} ΜΥΘΟΛ. η Μέδουσα- μία από τις Γοργόνες (οι άλλες Σθενώ και Ευρυάλη)· αντίθετα από τις αδελφές της ήταν θνητή, είχε τερατώδη εμφάνιση και μεταμόρφωνε σε πέτρα όποιον την κοίταζε· τη σκότωσε ο Περσέας. Επίσης **Γοργόνα**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., ομόρριζο τού επιθ. *γοργός* (βλ.λ.), αγν. ετύμου. Ορισμένοι ανάγουν τις δύο λ. σε Ι.Ε. τ. *gareg- «τρομακτικός, φρικαλέος» (πβ. αρχ. ιρλ. garg «άγριος», αρχ. σλαβ. groza «φρίκη») ή τις συνδέουν με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *γέργερος- βρόγχος*. Καμία από τις προτάσεις δεν ευσταθεί],

γόρδιος δεσμός (ο) **1.** ο άλυτος κόμπος που βρισκόταν στο Γόρδιο τής Φρυγίας και που, κατά τους χρησμούς, όποιος τον έλυνε θα κατακτούσε όλη την Ασία· ο Μ. Αλέξανδρος, αντί να τον λύσει, τον έκοψε με το σπαθί του **2.** (μτφ.) κάθε πολύπλοκο και δυσεπίλυτο πρόβλημα, μπερδεμένη κατάσταση: *ο ~* τής *εθνικής οικονομίας απαιτεί δραστικές λύσεις-* ΦΡ. λύνω | ***κόβω τον γόρδιο δεσμό*** επιλύω τολμηρά και αποφασιστικά ένα περίπλοκο πρόβλημα: *χρειάζονται τολμηρές αποφάσεις για να λυθεί ο - των σημερινών αδιεξόδων.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γόρδιον,* πόλη τής Φρυγίας, < *Γόρδιος,* βασιλιάς και ιδρυτής τού φρυγικού κράτους, αγν. ετύμου].

γορίλλας (ο) {γοριλλών} **1.** ο μεγαλύτερος ανθρωποειδής πίθηκος τής Αφρικής· βαρύ και δυνατό ζώο με μαύρο τρίχωμα και δέρμα, πλα-τιούς ώμους, μακριά δυνατά χέρια και κοντά πόδια, άτριχο στήθος και πρόσωπο **2**. (μτφ.) άνθρωπος με θηριώδη και πρωτόγονη εμφάνιση, που προκαλεί φόβο ή απαρέσκεια στους άλλους ΣΥΝ. αγριάνθρω-πος, ουρακοτάγκος 3. (μτφ.-μειωτ.) ο σωματοφύλακας: *έχει προσλάβει και δύο ~, για να κάθονται στην είσοδο.* — (υποκ.) γοριλλάκι (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γορίλλαι (αί),* ονομασία φυλής δήθεν τριχωτών γυναικών (προφανώς πιθήκων) τής Αφρικής, αγν. ετύμου].

Γ.Ο.Σ. (οι) Γενικοί Όροι Συναλλαγών όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων (συνήθ. μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών).

γοτθικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Γότθους: *-αλφάβητο* | *γράμμα* | *επιδρομή* | *επίδραση* 2. (για εικαστικές τέχνες, κυρ. αρχιτεκτονική) αυτός που σχετίζεται με την τεχνοτροπία που άνθησε και επικράτησε στη Δ. Ευρώπη μεταξύ 1150 και 1500 και χαρακτηρίζεται από περίπλοκη και πλούσια διακόσμηση, οξυκόρυφα τόξα, θόλους με ραβδώσεις και προοδευτική εκλέπτυνση και ελάφρυνση τής κατασκευής **3**. ***γοτθικό μυθιστόρημα*** το μυθιστόρημα που χαρακτηρίζεται από σκοτεινή, μελαγχολική ή και απειλητική ατμόσφαιρα, γεμάτη μυστήριο και γεγονότα που προκαλούν φρίκη.

Γότθος (ο) ΙΣΤ. μέλος γερμανικού λαού, κλάδοι τού οποίου είναι οι Βησιγότθοι και οι Οστρογότθοι, γνωστοί για τις συγκρούσεις τους με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και το Βυζάντιο (κατά τους πρώιμους χρόνους τής σύστασης του).

[ΕΙΥ_Μ μεσν. < μτγν. λατ. Gothi < γοτθ. gutōs, gutans, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες παραμένουν οι προσπάθειες συνδέσεως με αρχ. γερμ. got «θεός» ή με ρίζα *gaut- «ρέω»].

Γουαδελούπη (η) συστάδα νησιών των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, που υπάγεται στη Γαλλία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Guadeloupe, που οφείλεται στον Χρ. Κολόμβο, ο οποίος το 1493 έδωσε στα νησιά το όνομα τού ισπανικού μοναστηριού Santa Maria de Guadalupe (ποταμός τής Ισπανίας, < αραβ. wādl «ποταμός» + λατ. lupus «λύκος»)].

Γουατεμάλα (η) (ισπ. Republica de Guatemala = Δημοκρατία τής Γουατεμάλας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τής Γουατεμάλας, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κετζάλ. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Guatemala < quaütematlan «χώρα τού αετού», λ. των Αζτέκων, ή < uhatzmalha «βουνό με αναβλύζοντα νερά», που θα αναφερόταν στο ηφαίστειο Αγουα (Agua) δίπλα στην πρωτεύουσα τής χώρας].

γούβα (η) {δύσχρ. γουβών} **1**. (λαϊκ.) κάθε μικρό κοίλωμα γήινης επιφάνειας ΣΥΝ. λακκούβα, λάκκος 2. (μτφ.-συνήθ. κακόσ.) κατοικημένη περιοχή που βρίσκεται χαμηλότερα από τις γύρω περιοχές: η *συνοικία τους ήταν μια ~.* — (υποκ.) **γουβίτσα** (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. κύβη «κεφάλι» (βλ. κ. κυβίστηση) ή < αλβ. guve],

γουβώνω ρ. αμετβ. {γούβω-σα, -μένος) (λαϊκ.) 1. (για επιφάνειες) σχηματίζω λακκούβα: σ' αυτό το *σημείο γουβώνει ο δρόμος 2.* (για νερά) λιμνάζω σε λακκούβα: εδώ *έχει βαθούλωμα και τα νερά απ'τη βροχή γουβώνουν* ΣΥΝ. λιμνάζω 3. (μτφ.) βγάζω από κάτι το περιεχόμενο, ώστε να σχηματιστεί κενό που θα το γεμίσω μετά: ~ τις *ντομάτες* | *τις μελιτζάνες για να μαγειρέψω γεμιστά* || ~ τη ζύμη, *για να τη γεμίσω αμύγδαλα, μαρμελάδα κ.ά.* || ~ *το χώμα, για να φυτέψω λουλούδια.* Επίσης γουβιάζω — **γούβωμα** κ. **γούβιασμα** (το).

Γουδί (το) {Γουδιού} περιοχή τής Αθήνας, γνωστή από το κίνημα τού Στρατιωτικού Συνδέσμου (αποτελούμενου από κατώτερους αξιωματικούς τής Φρουράς των Αθηνών) για την ανανέωση τής πολιτικής ζωής (1909) και από την εκτέλεση των έξι καταδικασθέντων ως ενόχων για τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922).

γουδί (το) {γουδ-ιού | -ιών} το κοίλο σκεύος από ανθεκτικό υλικό (συνήθ. ξύλο ή μέταλλο), που χρησιμεύει για το κοπάνισμα υλικών πριν από τη μαγειρική ή ζαχαροπλαστική χρήση τους: *κοπάνισε στο - το σκόρδο για τη σκορδαλιά-* ΦΡ. (λαϊκ.-σκωπτ.) **το *γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)*** για περιπτώσεις άσκοπης, κουραστικής και πεισματικής επανάληψης λόγων ή πράξεων: *μια ώρα τού εξηγούσα ότι το είδα με τα ίδια μου τα μάτια κι αυτός, -, να επιμένει ότι το παιδί του δεν έκανε τίποτα* ΣΥΝ. τον χαβά του, το βιολί του.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ίγδίον* (με σίγηση τού αρχικού ί- και ανάπτυξη ευφω-νικού -ου-, πβ. και *γουλί* < **άγλίον* < *άγλις),* υποκ. τού *ιγδις -εως,* αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. ΐξ, ίκός «είδος εντόμου»].

γουδοκοπάνισμα (το) {γουδοκοπανίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το κοπάνισμα υλικών ή καρπών στο γουδί ΣΥΝ. κοπάνισμα **2**. (μτφ.) κάθε άσκοπη και κουραστική επανάληψη, που θεωρείται ανούσια

και βαρετή: το ατελείωτο *και στείρο ~ για τους ένδοξους »αρχαίους ημών προγόνους».*

γουδοχέρι (το) {δύσχρ. γουδοχερ-ιού | -ιών} ο κόπανος τού γουδιού, το αμβλύ στη μία άκρη όργανο, με το οποίο λειώνουμε ή κονιορτοποιούμε διάφορα υλικά στο γουδί· ΦΡ. **Το *γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)*** βλ. λ. *γουδί*. Επίσης **γουδόχερο**.

γουέστερν (το) {άκλ.} ταινία ή μυθιστόρημα, η υπόθεση τού οποίου εκτυλίσσεται στη Β. Αμερική τού προηγούμενου αιώνα και περιλαμβάνει περιπέτειες όπου πρωταγωνιστούν καουμπόηδες, Ινδιάνοι, παράνομοι κ.λπ. ΣΥΝ. (λαϊκ.) καουμπόικο· ΦΡ. ***γουέστερν σπαγκέτι*** βλ. λ. *σπαγκέτι*. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. western «δυτικός»].

Γουιάνα (η) (αγγλ. Co-operative Republic of Guyana = Συνεργατική Δημοκρατία τής Γουιάνας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Τζώρτζταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Γουιάνας.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Guyana, λ. ινδιάν., που σημαίνει «γη των νερών». Κατ' άλλη άποψη, το τόπων, προέρχεται από τις ινδιάν. λ. (Γκουαρανί) guai «γεννημένος» + ana «οικογένεια, συγγενολόι», που θα υποδήλωνε στενή συγγένεια μεταξύ των μελών τού λαού].

γουικέντ (το) {άκλ.} το Σαββατοκύριακο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. week-end «τέλος εβδομάδας»].

Γουινέα (η) (γαλλ. République de Guinée = Δημοκρατία τής Γουινέας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Κονακρύ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γουινέας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Guinée < Ghinea, ονομασία τού αρχ. (8ος αι. π.Χ.) αφρικανικού βασιλείου τού ποταμού άνω Νίγηρα, < aginaw «μαύροι άνθρωποι» (γλώσσα Τουαρέγκ)].

Γουινέα Ισημερινή (η) → Ισημερινή Γουινέα

Γουΐνέα-Μπισαου (η) (πορτ. Republica da Guiné-Bissau = Δημοκρατία τής Γουινέας-Μπισάου) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπισάου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Guiné-Bissau, βλ. λ. *Γουινέα*. Η πρωτεύουσα Bissau ανάγεται στην ονομασία των ιθαγενών Bijuga, αγν. ετύμου].

γουίντ-σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία*-ΑΘΛ. θαλάσσιο άθλημα στο οποίο ο αθλητής ισορροπεί πάνω σε ιστιοσανίδα (βλ.λ.) εφοδιασμένη με εξαιρετικά ευλύγιστο πανί, κατευθύνοντας το σκάφος με αξιοποίηση τής δύναμης τού αέρα και κατάλληλους χειρισμούς τού πανιού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. wind surfing < wind «άνεμος» + surfing «κυματοδρομία»].

γουλί (το) {γουλιού | χωρ. γεν. πληθ.} **1**. (λαϊκότ.) (α) ο βλαστός των χορταρικών και κυρ. το κοτσάνι των λαχανικών ΣΥΝ. μίσχος (β) σκελίδα σκόρδου (γ) αποφλοιωμένος καρπός (π.χ. αμυγδάλου) **2**. (συνήθ. μτφ.) ξυρισμένο ή πολύ κοντά κουρεμένο κεφάλι, ώστε να φαίνεται το δέρμα: τον *κούρεψε με την ψιλή και του 'κάνε το κεφάλι ~* || (ως επίρρ.) θα σε *κουρέψω ~*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γουλίν* < **άγλίον* (με σίγηση τού αρχικού ά- και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*, πβ. και *γουδί* < *ίγδίον* < *ϊγδις),* υποκ. τού αρχ. *άγλις* «σκελίδα σκόρδου», που συνδ. με το συνώνυμο *γέλγις* < **γέλγλις* (με ανομοίωση). Βλ. κ. *γάγγλιο].*

γουλιά (η) το να ρουφά και να καταπίνει κανείς μικρή ποσότητα υγρού, η ρουφηξιά: *ένας ειδικός καταλαβαίνει το καλό κρασί με την πρώτη ~! || κατάπιε τον καφέ με δυο ~ || βιαστική ~·* ΦΡ. ***γουλιά-γουλιά*** ρουφώντας λίγο-λίγο, μικρές ποσότητες: *πίνω το ουίσκι μου ~, για να το απολαμβάνω καλύτερα.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < γούλα < λατ. gula «οισοφάγος»].

γουλιανός (ο) μεγάλο σαρκοφάγο ψάρι των γλυκών νερών, το μεγαλύτερο στην Ευρώπη, με χαρακτηριστικά μουστάκια και μεγάλο πτερύγιο κάτω από την κοιλιά ώς την ουρά ΣΥΝ. σίλουρος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γλάνος* (με ανάπτυξη ευφωνικού -ου- ίσως υπό την επίδραση τού ουσ. *γουλιά),* αγν. ετύμου].

γούμενα (η) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) χοντρό σκοινί, καραβόσκοινο, παλαμάρι ΦΡ. (παροιμ.) ***τρώω καράβια με τις νούμενες*** τρώω πολύ. [ΕΤΥΜ. < παλ. ιταλ. gumena (σύγχρ. gomena), πιθ. < αραβ. gummal (ίδια σημ.)].

γούμενος (ο) → ηγούμενος

γουμένισσα (η) → ηγουμένη

γούνα (η) {γουνών} **1.** το πλούσιο, μαλακό και παχύ τρίχωμα που καλύπτει το δέρμα ορισμένων θηλαστικών: η *γάτα έγλειφε τη - της!* || *~ αρκούδας | αλεπούς | λύκου | ενυδρίδας | λαγού* ΣΥΝ. τρίχωμα 2. (συνεκδ.) το δέρμα συγκεκριμένων ζώων (π.χ. τού βιζόν, τού κάστορα κ.λπ.), που καλύπτεται από τέτοιο τρίχωμα και χρησιμοποιείται για ενδύματα ή αξεσουάρ: *το παλτό είχε - στο γιακά-* ΦΡ. (μτφ.) (α) ***τής γούνας | κάπας μου μανίκι*** για κάτι εντελώς ξένο και αδιάφορο σε μένα, που δεν σχετίζεται άμεσα με μένα ούτε έχει επιπτώσεις πάνω μου: κι αυτός έμενε *αδιάφορος, σαν να ήταν όλα αυτά τής γούνας του μανίκι* (β) ***έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιου)*** διαθέτω στοιχεία εις βάρος κάποιου ή γνωρίζω πράγματα που μπορούν να τον εκθέσουν: το *αρχείο του το τρέμουν όλον έχει, βλέπεις, ράμματα για τις γούνες ολονών* (γ) ***καίω τη γούνα (κάποιου)*** εκθέτω (κάποιον) δημοσίως, μειώνω (κάποιον), κυρ. ηθικά: *του 'κάψε τη γούνα αποκαλύπτοντας την ανάμειξη του στο σκάνδαλο!* 3. (συνεκδ.) το παλτό που κατασκευάζεται από αυτό το επεξεργασμένο δέρμα (και το οποίο θεωρείται σύμβολο πλούτου και πολυτέλειας): μέλη *οικολογικών οργανώσεων πέταξαν αβγά στις ~ των κυριών, καθώς προσέρχονταν στην επίσημη εκδήλωση!* ΣΥΝ. γουναρικό 4. (συνεκδ.) οποιοδήποτε υλικό ή ένδυμα μοιάζει στην κατασκευή του με φυσικό τρίχωμα: συνθετική | *οικολογική ~*. — (υποκ.) νουνάκι (το) κ. γουνίτσα (ή).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. gunna ή < σλαβ. guna, αμφότερα κελτ. προελ.].

γουναράς (ο) [μεσν.] {γουναράδες}, **γουναρού** (η) {γουναρούδες} πρόσωπο που εμπορεύεται ή κατασκευάζει γούνες. — γουναράδικο (το).

γουναρική (η) η τέχνη τής κατεργασίας δερμάτων για την κατασκευή γουνών.

γουναρικό (το) 1. ένδυμα ή συμπλήρωμα ενδυμασίας από γούνα: *έμπορος γουναρικών* 2. (περιληπτ.-εκφραστ.) σύνολο γουνών: να δεις *~ και κακό στη δεξίωση!*

γουνεμπόριο (το) {γουνεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο γούνας ή γούνινων ενδυμάτων. — γουνέμπορος (ο).

γούνινος, -η, -ο (για ένδυμα) 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από γούνα: *- παλτό | καπέλο 2.* νούνινο (το) το γουναρικό (βλ.λ.).

γουνοποιία (η) {γουνοποιιών} 1. η τέχνη τής κατεργασίας τής γούνας για την κατασκευή ενδυμάτων 2. (κατ' επέκτ.) το εργαστήριο ή η βιομηχανία κατασκευής γούνινων ενδυμάτων. — γουνοποιός (ο/η).

γουόκι-τόκι (το) {άκλ.} καθεμιά από ένα ζεύγος μικρών φορητών συσκευών που επιτρέπει στους κατόχους τους να συνομιλούν σε μικρή απόσταση καθώς περπατούν. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. walkie-talkie].

γουόκμαν (το) {άκλ.} μικρό φορητό στερεοφωνικό κασετόφωνο ή ραδιοκασετόφωνο, που χρησιμοποιείται με ακουστικά. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. walkman (< walk «περπατώ» + man «άνθρωπος»), από τη μάρκα κατασκευής των πρώτων φορητών ραδιοκασετόφωνων].

γουοτεργκέιτ (το) {άκλ.} (στον δημοσιογραφικό λόγο) κάθε σκάνδαλο κρατικής διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας, λ.χ. τηλεφωνικών υποκλοπών από την πλευρά τού κράτους: «στη *Μαδρίτη* η *κρίση ξεσπά για ένα ~ αλά ισπανικά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αμερ. Watergate, ονομασία τού κτηρίου που στέγαζε τα γραφεία τού αμερ. Δημοκρατικού Κόμματος, στα οποία έγινε διάρρηξη το 1972 κατά την προεκλογική περίοδο από ανθρώπους τού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος εν γνώσει τού τότε προέδρου Ρ. Νίξον το -gate ως β' συνθ. χρησιμοποιείται έκτοτε για να δηλώσει πολιτικό σκάνδαλο, λ.χ. *Ιρανγκέιτ* (1986) κ.ά.].

γουότερ-πόλο (το) {άκλ.} ΑΘΛ. η υδατοσφαίριση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. water polo].

γούπατο (το) (λαϊκ.) βαθούλωμα τής επιφάνειας, έκταση εδάφους που σχηματίζει κοίλωμα ΣΥΝ. γούβα. [ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *γούβα* και *πάτος* με απλολογία].

γουργουρίζω ρ. αμετβ. {γουργούρισα} **1.** (για στομάχι, έντερα) παράγω χαρακτηριστικό ήχο λόγω τής μετακίνησης αερίων και υγρών, δηλωτικό συνήθ. πείνας ή χώνεψης: *γουργουρίζει η κοιλιά του 2.* (μτφ.-για υγρά) ρέω διακ^εκομμένα, ακανόνιστα και μ^ε ανάλογο θόρυβο: *το ρυάκι γουργούριζε* 3. (κυρ. για ζώα) παράγω σιγανό, παρατ^εταμένο και διακεκομμένο **ήχο**, εκφράζοντας συνήθ. ευχαρίστηση: η *γάτα γουργούριζε κάθε φορά που τη χάιδευαν* || τα *περιστέρια γουργούριζαν ερωτοτροπώντας.* — **γουργουρισμα** κ. γουργουρητό (το). [ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. από τον ήχο *γουρ-γουρ].*

γούρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1**. η ευνοϊκή τύχη: *πόνταρε πάντα στο εφτά, γιατί πίστευε πως της έφερνε* - ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. γρουσουζιά, γκαντεμιά, κακοτυχία **2**. (συνεκδ.) οτιδήποτε πιστεύεται πως προμηνύει κάτι ευχάριστο, πως είναι ενδεικτικό καλής τύχης: *είναι, λένε, - όταν χύνεται ο καφές στο πιατάκι* ΣΥΝ. καλό σημάδι, καλός οιωνός· ΦΡ. (α) ***μου πάει γούρι*** μου φέρνει καλή τύχη από τη στιγμή που το αποκτώ ή (για γεγονότα) μου συμβαίνει: *ελπίζει η καινούργια δουλειά να του πάει γούρι και στα προσωπικά του* || *μακάρι να μας πάει γούρι αυτή η χρονιά* (β) ***γύρισε το γούρι*** σε π^εριπτώσεις που κανείς αρχίζει να φαίνεται τυχερός μετά από περιόδους ατυχίας: μετά την *τρίτη παρτίδα ~ του και άρχιζε να κερδίζει* 3. το μικρό αντικείμενο που πιστεύεται ότι φέρνει καλή τύχη: *έχει πάντα μαζί του ένα λαγοπόδαρο για ~ || το αρκουδάκι της είναι το - της.* — **γούρικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άγούρι(ν)* < δημώδ. λατ. agurium < λατ. augurium «(καλός) οιωνός», με την επίδρ. και τού τουρκ. ugur «τύχη», που ίσως έχει την ίδια προέλευση].

γουρλήδικος, -η, -ο (για πράγματα) αυτός που θεωρείται πως φέρνει καλή τύχη: *~ δαχτυλίδι | φόρεμα | μέρα | συνάντηση* ΣΥΝ. τυχερός, ευοίωνος, ευνοϊκός, γούρικος ΑΝΤ. γρουσούζικος, γκαντέμικος, δυσοίωνος. — **γουρλήδικα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *γουρλήδ(ες)* + παραγ. επίθημα *-ικος].*

γουρλής, -ού, -ίδικο {γουρλ-ήδες (θηλ. -ούδες)} (για πρόσ.) αυτός που φέρνει καλή τύχη, που είναι γούρικος: *είναι λέει πολύ ~, γι'αυτό κάθε Πρωτοχρονιά τον* καλούν να *τους κάνει ποδαρικό* ΣΥΝ. καλότυχος, γούρικος ΑΝΤ. γρουσούζης, γκαντέμης. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. ugurlu, βλ. κ. *γούρι].*

γουρλομάτης, -α, -ικο [μεσν.] {γουρλομάτηδες (θηλ. χωρ. γεν. πληθ.)} αυτός τού οποίου τα μάτια γουρλώνουν και (συνεκδ.) αυτός που έχει έντονο βλέμμα.

γουρλώνω ρ. μετβ. {γούρλω-σα, -μένος} εντείνω το βλέμμα ανοίγοντας διάπλατα (τα μάτια) (από έκπληξη, φόβο): *ξαφνικά αντίκρισε το πιστόλι και γούρλωσε τα μάτια του από τρόμο.* — **γούρλωμα** (το). [ΕΤΥΜ. < **γρουλλώνω* < μεσν. *γρυλλώνω* < αρχ. *γρύλλος* | *γρύλος* «γουρούνι»]. γουρλωτός, -ή, -ό (μάτι) που προεξέχει από την κόγχη του.

γούρνα (η) {γουρνών} (λαϊκ.) 1. φυσικό ή συνήθ. κτιστό κοίλωμα για τη συγκέντρωση νερού, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το πλύσιμο των ρούχων και για άλλες οικιακές εργασίες ΣΥΝ. δεξαμενή 2. (ειδικότ.) ανάλογη κατασκευή σε ανοιχτό χώρο για συγκέντρωση πόσιμου νερού για ζώα. — (υποκ.) γουρνίτσα (η) κ. γουρνάκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *γρώνη* «κοιλότητα, βαθούλωμα», παράλλ. τ. τού αρσ.

γρώνος < **γρωσ-νος* < θ. *γρωσ-*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τής ρίζας **γρεσ-* (< I.E. *gres-) «τρώγω, κομματιάζω». Βλ. κ. *γαστέρα, γάγγραινα].*

γουρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1**. το θηλυκό γουρούνι **2**. (μτφ.) η πολύ χοντρή ή εξαιρετικά αγενής και σκληρή γυναίκα, που στερείται ανθρώπινης ευαισθησίας: *σαν δεν ντρέπεται η -, να μη δώσει μια βοήθεια!* ΣΥΝ. σκρόφα · 3. (μτφ.-αργκό) μοτοσυκλέτα χαμηλού ύψους με τρεις μεγάλες χαρακτηριστικές ρόδες μεγάλου πάχους για μεγάλη σταθερότητα στη μετακίνηση. — (υποκ.) γουρουνίτσα (η) (σημ. 1-2).

γουρουνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με γουρούνι: ~ *μύτη* | *μυρωδιά* || (μτφ.) ~ *συμπεριφορά* (χυδαία, αισχρή). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι^σιος, *χοιρινός.*

γουρούνι (το) {γουρουν-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) 1. (καθημ.) ο χοίρος· ΦΡ. (α) ***(αγοράζω) γουρούνι στο σακί*** (i) για απρόσεκτες αγορές, κατά τις οποίες αγοράζει κανείς κάτι, χωρίς να το έχει δει: *αγόρασε ~ έδωσε 5.000.000 για ένα οικόπεδο, χωρίς να ξέρει αν ήταν στο σχέδιο πόλεως* (ii) (γενικότ.) για επιπόλαια δέσμευση: *παντρεύεται έναν άνθρωπο που δεν τον ξέρει- παίρνει ~* (β) (μειωτ.) ***όλα τα γουρούνια μία μύτη | την ίδια μούρη έχουν*** όλοι όσοι ανήκουν σε συγκεκριμένο χώρο (επαγγελματικό, πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ.) έχουν κοινούς τρόπους συμπεριφοράς· συχνά λέγεται από γυναίκες μειωτ. για τους άνδρες (γ) (εκφραστ.) ***σαν να σφάζουνε γουρούνι*** για ήχο ιδιαίτερα διαπεραστικό και δυσάρεστο: *Τραγούδι είναι αυτό; Αυτό είναι ~!* (δ) (παροιμ.) ***σαπονίζοντας γουρούνι χάνεις κόπο και σαπούνι*** για τη ματαιότητα κάθε προσπάθειας να διδαχθούν σε κάποιον συνήθειες ή ιδιότητες αντίθετες στη φύση του ΣΥΝ. τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς **2.** (μτφ.-υβριστ.) κακός άνθρωπος· κυρ. αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, αποκτηνωμένη συμπεριφορά, απανθρωπιά ή και λαιμαργία, βρομιά, χυδαιότητα, αλλά και υπερβολικό πάχος: *όρθιο ~* ΣΥΝ. κτήνος. — (υποκ.) γουρουνάκι (το) [μεσν.] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γουρούνιον* < μτγν. **γρύνη,* το οποίο απαντά στη «γλώσσα» *γρωνάδες* τού Ησυχίου και σημαίνει «θηλυκό γουρούνι» (στους αρχ. Λάκωνες). Το **γρύ-νη* αποτελεί δυσερμήνευτο σχηματισμό (με εκφραστ. έκταση) τού αρχ. άκλιτου μορίου *γρῦ* «τίποτα, μηδέν», το οποίο χρησιμοποιήθηκε περιφρονητικά, επειδή το άκουσμα του [gru] έμοιαζε με την κραυγή των χοίρων].

γουρούνια (η) (εκφραστ.) η πράξη που ταιριάζει σε άνθρωπο ανήθικο ή απολίτιστο.

γουρουνόπουλο (το) [μεσν.] 1. ο μικρός χοίρος ΣΥΝ. γουρουνάκι 2. (συνεκδ.) κρέας γουρουνόπουλου ψημένο στη σούβλα.

γουρουνοτόμαρο (το) το δέρμα, το πετσί τού γουρουνιού.

γουρουνότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η τρίχα τού γουρουνιού· ΦΡ. *παρά μία γουρουνότριχα!* παρά λίγο!

γουρουνοτσάρουχο (το) τσαρούχι που κατασκευάζεται από δέρμα γουρουνιού.

γουρσουζεύω ρ. -+ γρουσουζεύω

γουρσούζης, -α, -ικο → γρουσούζης

γουρσουζιά (η) -# γρουσουζιά

Γουστάβος (ο) (παλαιότ. ορθ. *Γουσταύος)* 1. όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης 2. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Gustave < σουδη. Gustav | Gustaf, πιθ. < αρχ. σουηδ. Gaut (όνομα φυλής ή πάτριας) + stafr «ράβδος»].

γουστάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρατ. γούσταρα κ. γουστάριζα, αόρ. γουστάρισα} (αργκό) ♦ (μετβ.) 1. μου αρέσει πολύ, θέλω πολύ (κάποιον/κάτι): *άλλαξε κύκλους και δεν γουστάρει πια την παρέα μας* || εδώ *βρίσκεις ό,τι γουστάρει η ψυχή σου!* ΣΥΝ. τη βρίσκω 2. αρέσω, είμαι επιθυμητός: δεν της *γουστάρει πια* η *παρέα μας* | *να βγαίνει μαζί μας* || *κάνω ό,τι μου γουστάρει* ♦ 3. (αμετβ.) αισθάνομαι ικανοποίηση: *αν δεν γουστάρεις, φύγε- δεν σε κρατά κανείς!* || *έτσι γουστάρω και δεν αλλάζω!* || (και ως επιδοκιμαστικό σχόλιο) *-Τα 'μαθές; Αύριο δεν έχει δουλειά* —! ΣΥΝ. τη βρίσκω. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. gustare < gusto].

γουστερα κ. **γκουστερα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη πράσινη σαύρα. — (υποκ.) **γουστερίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα.* [ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. gusterj.

γούστο (το) **1**. η αισθητική αντίληψη (κάποιου): δεν *μπορώ να σου πω εγώ τι θα διαλέξεις- αυτό είναι θέμα προσωπικού ~* || *προσωπικό* | *γενικό ~*· ΦΡ. ***είναι τού γούστου μου*** μου αρέσει, ταιριάζει στην αισθητική μου: αυτή η *μουσική δεν ~* **2. γούστα** (τα) οι προτιμήσεις, ό,τι αποτελεί κριτήριο προσωπικών επιλογών: *καθένας με τα ~ του* || *περίεργα ~* 3. (ειδικότ.) η εξαιρετικά ανεπτυγμένη και καλλιεργημένη αισθητική: *είναι άνθρωπος με -■ ποτέ δεν θα φορούσε κάτι αντιαισθητικό* || *κόσμημα δουλεμένο με ~!* · 4. ό,τι προκαλεί διάσκεδαση, εύθυμη διάθεση, θυμηδία: *Έχει ~ αυτός ο παπαγάλος! Ό,τι ακούει το επαναλαμβάνει-* ΦΡ. ***έχει γούστο*** (i) για ανεπιθύμητο ενδεχόμενο, που μόλις αυτή τη στιγμή μάς περνά από το μυαλό: ~ τόση *ώρα που τον κουτσομπολεύουμε, αυτός να μας ακούει από το διπλανό γραφείο!* ΣΥΝ. έχει πλάκα (ii) για κάποιον/κάτι ευχάριστο, διασκεδαστικό: *ωραίος τύπος, ~* || *έχει πολύ γούστο όλη αυτή η κατάσταση* 5. (συνεκδ.) η διασκέδαση, η εύθυμη διάθεση, η θυμηδία· ΦΡ. (α) ***χάριν γούστου | για γούστο*** για λόγους απλής ευχαρίστησης, διασκέδασης: μα δεν το *εννοούσα στα σοβαρά- έτσι, ~ το είπα!* ΣΥΝ. για πλάκα (β) ***κάνω γούστο*** ψυχαγωγούμαι, βρίσκω διασκεδαστικό: δεν *πειράζει κι αν δεν πετύχει το σχέδιο- εμείς το γούστο μας το κάναμε μια φορά!* || *~ το μωρό σου, που μαθαίνει να μιλάει!* (γ) (λαϊκ.) ***μη μου χαλάς τα γούστα*** μη μου χαλάς τη διάθεση ή το χατίρι: *έλα κι εσύ τώρα, κάνε αυτό που θέλει και μην του χαλάς τα γούστα.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. γούστο < βεν. gusto < λατ. gustus «γεύση»].

γουστόζικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση, που διασκεδάζει τους άλλους: ~ *άνθρωπος* | *παράσταση* ΣΥΝ. διασκεδαστικός. Επίσης **γουστόζος**, -α, -ικο. — **γουστόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. gustoso + παραγ. επίθημα *-ικος,* πβ. κ. *σκαμπρόζ-ικος].*

γουταπέρκα (η) {γουταπερκών} υποκίτρινη ή ανοικτού καστανού χρώματος ουσία, που προέρχεται από αποξήρανση τού γαλακτώδους χυμού ορισμένων τροπικών δέντρων, η οποία, όταν θερμαίνεται, γίνεται εύπλαστη και χρησιμοποιείται ως υλικό για τα μπαλάκια τού γκολφ, τις σόλες των παπουτσιών, ως μονωτικό υλικό σε καλώδια, σωλήνες κ.λπ., στην οδοντιατρική για τα σφραγίσματα δοντιών κ.α. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. gutta-percha (οπτικό δάνειο) < gëtah-përcha (λ. μαλαϊκή) < getan «χυμός δέντρου» + percha «είδος δέντρου τής Μαλαισίας»].

γούτος (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι. [ΕΤΥΜ Πιθ. ηχομιμητ. λ., που μάλλον ταυτίζεται με το μεσν. *γούτος* «είδος ληκύθου» εξαιτίας τής ομοιότητας τού ήχου (κατά την εκροή νερού από τη λήκυθο) με την κραυγή τού πτηνού].

γουύκμαν (το) → γουόκμαν

γοφάρι (το) είδος πελαγήσιου ψαριού με εύγευστο κρέας. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *γομφάριον,* υποκ. τού αρχ. *γόμφος* (βλ.λ.)].

γοφός (ο) {γοφών} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού ανθρώπινου σώματος που βρίσκεται γύρω από τον μηρό: *τον πονάει ο - του* || *σ'αυτό τον γορό έχει ιδιαίτερη σημασία η κίνηση των* ~ ΣΥΝ. ισχίο. — **γοφικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γόμφος* (βλ.λ.). Η μετακίνηση τού τόνου πιθ. κατά το μηρός].

Γ.Π.Α. (το) Γ^εωργικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

γρ. γραμμάριο, γραμμάρια- αλλιώς *γραμμ.*

γραβάτα (η) {γραβατών} διακοσμητικό στοιχείο τής ανδρικής κυρ. ενδυμασίας (κατά κανόνα τής επίσημης)· μακρόστενη έγχρωμη λωρίδα από μετάξι, βαμβάκι, δέρμα κ.ά., η οποία τυλίγ^εται γύρω από τον λαιμό τού πουκαμίσου και δένεται με συγκεκριμένο τρόπο (κόμπος), ώστε το μεγαλύτερο τμήμα να κρέμεται κατακόρυφα μέχρι το ύψος τού παντελονιού ΣΥΝ. λαιμοδέτης. — (υποκ.) γραβατούλα κ. **γραβάτίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cravatta < γαλλ. cravate < Cravates «Κροάτες», επειδή οι Κροάτες συνήθιζαν να φορούν λωρίδες υφάσματος ως λαιμοδέτες].

γραβατοφορεμένος, -η, -ο αυτός που φοράει γραβάτα η οποία συνήθως δίνει έναν τόνο επισημότητας στο ντύσιμο.

γραβατώνομαι ρ. (εκφραστ.) φοράω γραβάτα για να προσδώσω επισημότητα ή ύφος στο ντύσιμο μου.

Γραβιά (η) χωριό στον νομό Φωκίδας, όπου οι Έλληνες με αρχηγό τον Οδ. Ανδρούτσο νίκησαν τους Τούρκους το 1821. [ΕΤΥΜ. Παρεφθαρμένη ονομασία τής αρχ. κωμόπολης *Καρφία (< κάρ-φος),* που βρισκόταν κοντά].

γραβιέρα (η) {δύσχρ. γραβιερών} σκληρό κίτρινο τυρί που παρασκευάζεται στην Ελβετία και τη Γαλλία από αγελαδινό γάλα (ή και πρόβειο στην Ελλάδα), με μικρές οπές στην επιφάνεια του, έντονη γεύση και άρωμα, και διατίθεται σ^ε μεγάλα στρογγυλά κεφάλια: ~ *Κρήτης* | *Δωδώνης.* □ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί, κύριος.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. groviera < γαλλ. gruyère, από την ελβετική περιοχή Gruyère, όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού].

γραδάρω ρ. μετβ. {γραδάρισα} προσδιορίζω την πυκνότητα υγρού (κρασιού, οινοπνεύματος κ.λπ.) ή το βάθος των υδάτων με γράδο (βλ.λ.): «σ'έστειλ'ο *πρώτος τα νερά να πας για να γραδάρεις»* (Ν. Καββαδίας). [ΕΤΥΜ. < *γράδο].*

γράδο (το) **1.** (λαϊκ.) όργανο μέτρησης τής πυκνότητας υγρού ή τού βάθους των υδάτων ΣΥΝ. αραιόμετρο, πυκνόμετρο **2.** ***γράδο*** (τα) ο βαθμός πυκνότητας υγρού: τα ~ *τού κρασιού ήταν υψηλά.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. grado < λατ. gradus «βαθμός»].

γραία (η) → γριά

γραιγολεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και βορειοανατολικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) μεσαπηλιώτης.

γραίγος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο βορειοανατολικός άνεμος (βλ. κ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) μέσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνεια.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *γραΐγος* < βεν. grego < ιταλ. greco (vento) «ελληνικός (άνεμος), που πνέει από την Ελλάδα». Βλ. λ. *Γραικός].*

γραιγοτραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βόρειου και βορειοανατολικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος,* ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) μεσοβορράς.

γραϊδιο(ν) {γραϊδί-ου | -ων} (λόγ.) 1.η μικρόσωμη ηλικιωμένη γυναίκα, γριούλα **2**. (ειρων.) η παράξενη και κακότροπη γριά ΣΥΝ. παλιόγρια. [ΕΤΥΜ < αρχ. *γραΐδιον,* υποκ. τού *γραΐς,* παράλλ. τ. τού *γραία].*

Γραικός (ο) ο Έλληνας: *«εγώ ~ γεννήθηκα, ~* θε *να πεθάνω»* (δημοτ. τραγ. για τον Αθανάσιο Διάκο) ΣΥΝ. Ρωμιός. — **γραικικός,** -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, Έλληνας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. εθνωνύμιο, αγν. ετύμου. Σύμφωνα με την επικρατούσα εκδοχή, *Γραικούς* ονόμαζαν αρχικά τους Έλληνες τής Δωδώνης οι Ιλλυριοί γείτονες τους, έως ότου επικράτησε η ονομασία Έλληνες, όπως αναφέρεται σε επιγραφή τού 4ου αι. π.Χ.: «Έλληνες *ώνομάσθησαν το πρότερον Γραικοί καλούμενοι».* Το ίδιο υποστηρίζει και ο Αριστοτέλης *(Μετεωρολογικά* 1,352a), αναφέροντας ότι κοντά στη Δωδώνη τής Ηπείρου *«ώκουν οί Σελλοί* (μερικοί θεωρούν την ονομασία ως αυτή από την οποία προήλθε ετυμολογικά το Έλληνες) *και οί καλούμενοι τότε μεν Γραικοί,* νυν δέ Έλληνες». Μετά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, οπότε το όνομα Έλληνες θεωρήθηκε από τους χριστιανούς ως χαρακτηριστικό των εθνικών ειδωλολατρών, η ονομασία *Γραικοί* χρησιμοποιήθηκε παράλληλα με τα ον. *Ρωμαίοι* (> *Ρωμιοί)* και *Έλλαδικοί* (οι χριστιανοί τής Ελλάδος) ώς την ίδρυση τού ελλη-

νικού κράτους. Κατά τον Γ. Χατζιδάκι («Ελλάς και Έλληνες», *Γλωσσολ. "Ερευναι,* τ. Β', Αθήναι 1977) *«Graii και Graeci - Γραικοί από μικρός τινός ομάδος 'Ελλήνων, Γραιών και Γραικών καλουμένων, οΐτινες από της εν Βοιωτία Τανάγρας άπφκησαν πάλαι εις τήν Ίταλίαν και έγνωρίσθησαν πρώτοι εκ τών Έλλήνων εις τους Ιταλούς».* Από τη λ. *Γραικοί* προήλθε το λατ. Graecus, όπου στηρίζονται οι αντίστοιχες λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών για την Ελλάδα και τους Έλληνες, λ.χ. αγγλ. Greek - Greece, γαλλ. Grec - Grèce, γερμ. Grieche - Griechenland κ.ά.].

γραικυλισμός (ο) (μειωτ.) συμπεριφορά που ταιριάζει σε γραικύλο.

γραικύλος (ο) (μειωτ.) ο Έλληνας που είναι ανάξιος τής εθνικής του παράδοσης, ο ξεπεσμένος, παρηκμασμένος Έλληνας, συνήθ. δουλοπρεπής προς τους ξένους.

[ΕΤΥΜ. < λατ. Graeculus, επίθ. με το οποίο οι Ρωμαίοι χαρακτήριζαν ειρωνικά τον ελληνίζοντα συμπατριώτη τους, ο οποίος προσπαθούσε αδέξια να μιμηθεί τους Έλληνες].

γραμμ. →**γρ**.

γράμμα (το) {γράμμ-ατος | -άτων} 1. σύμβολο τού γραπτού λόγου που αντιστοιχεί σε έναν ή περισσότερους φθόγγους: *το ελληνικό αλφάβητο περιλαμβάνει είκοσι τέσσερα* - || το *ωμέγα είναι το τελευταίο ~ τού ελληνικού αλφαβήτου* ΣΥΝ. ψηφίο· ΦΡ. (α) ***κατά γράμμα*** επακριβώς, χωρίς τροποποιήσεις ή αλλοιώσεις: *εφαρμόζει ~ τις εντολές που πήρε* ΣΥΝ. πιστά (β) (μτφ.) ***γράμμα τού νόμου*** ό,τι ακριβώς ορίζεται τυπικά από τον νόμο, κυρ. η ερμηνεία μιας διάταξης με βάση το αυστηρό νόημα τής κυριολεκτικής του διατύπωσης, κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα τού νόμου: *μένει πιστός στο ~* (γ) (μτφ.) ***νεκρό γράμμα*** για νομοθετική ρύθμιση, θεσμό, επαγγελία κ.λπ. που, ενώ ισχύει, μένει ανεφάρμοστο στην πράξη: «η *εγκαθίδρυση συστημάτων παρακολούθησης των νέων αναγκών επαγγελματικών προσόντων που απαιτούν οι επιχειρήσεις, παραμένει ~»* (εφημ.) (δ) (μτφ.) κενό ***γράμμα*** ρύθμιση, νόμος κ.λπ. χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, που αναφέρεται σε καταστάσεις που πλέον δεν υπάρχουν: *«καθώς εξέλιπαν οι συνθήκες που οδήγησαν στη δημιουργία του, ο νόμος αυτός έγινε πλέον γράμμα κενό»* (εφημ.) || *«χωρίς συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και μέτρα, η συζήτηση για την εξωτερική πολιτική και τη διπλωματία θα παρέμενε ~»* (εφημ.) (ε) ***κορώνα (ή) γράμματα*** οι δύο όψεις ενός κέρματος (κορώνα η μία όψη, όπου υπάρχει κεφαλή ανάγλυφη, και γράμματα η άλλη)· τυχερό παιχνίδι στο οποίο κάθε παίκτης ποντάρει στη μία ή την άλλη όψη κέρματος, το οποίο ρίχνεται προς τα πάνω και αφήνεται να πέσει- κερδίζει όποιος έχει στοιχηματίσει στην πλευρά που φαίνεται, όταν το κέρμα πέσει στο έδαφος (στ) ***παίζω (κάτι) κορώνα-γράμματα*** αφήνω (κάτι) στην τύχη, θέτω (κάτι) σε κίνδυνο, ριψοκινδυνεύω: *επενδύοντας εδώ παίζουμε το μέλλον τής εταιρείας ~* || *παίζει το κεφάλι του ~* (ριψοκινδυνεύει τη ζωή του) 2. η επιστολή: *έλαβα - από το εξωτερικό* | *από έναν φίλο μου* || *στέλνω ~ σε κάποιον* || *το ~ έφτασε γρήγορα* | *καθυστέρησε* || *ερωτικό ~·* ***γράμματα*** (τα) 3. το σύνολο τής λογοτεχνικής και επιστημονικής παραγωγής: *του αρέσουν οι τέχνες και τα ~* ΣΥΝ. φιλολογία 4. η μόρφωση: *μάθε, παιδί μου, ~* || *δεν έμαθε -, έμεινε αμόρφωτος* || *δεν παίρνει τα ~* (δεν καταλαβαίνει, υστερεί στο σχολείο)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) *τώρα* ***στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** βλ. λ. *γεράματα* (β) ***τα πρώτα γράμματα*** οι πρώτες, στοιχειώδεις γνώσεις που αποκτά κάποιος στο σχολείο **5.** ο γραφικός χαρακτήρας (κάποιου): *δεν μπορώ να βγάλω τα ~ του* (να καταλάβω τι γράφει) || *κάνει ωραία ~* 6. (σε φιλμ που προβάλλεται) οι τίτλοι ή οι υπότιτλοι: *μόλις τελείωσαν τα ~, άρχισε η ταινία* || *τα ~ έμεναν πολύ λίγο στην οθόνη και δεν προλάβαινα να τα διαβάσω* || *στο τέλος τής ταινίας πέφτουν τα ~.* — (υποκ.) **γραμμάτάκι** (το), (μεγεθ.) Υραμματάρα (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. γιώτα, *γραμματική.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γράφω.* Εκτός των άλλων σημ., ή λ. απέκτησε επίσης και τη σημ. των γραπτών (και θεσπισμένων) *κανόνων,* όπως φαίνεται από τις αρχ. φρ. κατά *γράμματα άρχειν* (δηλ. «εξουσιάζω κατά την κείμενη νομοθεσία»), ή κατά *γράμματα και νόμους πολιτεία, οι κατά γράμμα νόμοι* (αντί των *κατά τά έθη*), που παραδίδονται από τον Πλάτωνα *{Πολιτεία* 293a) και τον Αριστοτέλη *{Πολιτικά* 1286a). Έτσι προέκυψαν οι σημερινές φρ. *κατά γράμμα* και *γράμμα τού νόμου,* που δηλώνουν την αυστηρή προσκόλληση σε ό,τι είναι γραπτό].

γραμμάριο (το) {γραμμαρί-ου | -ων} ΦΥΣ. το ένα χιλιοστό τού χιλιόγραμμου (κιλού) (συντομ. γρ. κ. γραμμ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γραμμάριον,* υποκ. τού αρχ. *γράμμα.* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. και γαλλ. gramme κ.ά.].

γραμματέας (ο/η) {(θηλ. γραμματέως) | -είς, -έων} **1.** (α) υπάλληλος που ασχολείται με γραφειοκρατικής φύσεως θέματα, σχετικά με την εξασφάλιση τής λειτουργίας οργανισμού ή συλλογικού οργάνου, λ.χ. συμβουλίου: - *κοινότητος* | *δήμου* | *ινστιτούτου* (β) /ενικός ***γραμματέας*** (συντομ. Γ.Γ.) υψηλόβαθμο διοικητικό και εποπτικό στέλεχος οργανισμού ή κόμματος: *εξελέγη ο νέος ~ τού Ο.Η.Ε.* || *ακούστηκαν οι θέσεις τού ~ τού κομουνιστικού κόμματος* (γ) ***ιδιαίτερα γραμματεύς*** (ή απλώς «ιδιαιτέρα») υπάλληλος που απασχολείται αποκλειστικά στην υπηρεσία υψηλόβαθμου συνήθ. στελέχους (προέδρου, υπουργού, διευθυντή κ.λπ.) 2. ΘΡΗΣΚ. ***Γραμματείς*** (οι) θρησκευτική τάξη των Εβραίων, τα μέλη τής οποίας είχαν σκοπό την ερμηνεία και τη διδασκαλία τού Μωσαϊκού Νόμου- κυρ. στη ΦΡ. ***Γραμματείς και Φαρισαίοι*** βλ. λ. *Φαρισαίος.* Επίσης (λόγ.) **γραμματεύς** {γραμματέως}. [ΕΤΥΜ < αρχ. *γραμματεύς* < *γράμμα,* ο όρ. *Γραμματείς* αναφέρεται στη θρησκευτική τάξη των Εβραίων λογίων Sopherim «Γραμματείς», το ερμηνευτικό έργο των οποίων περιελήφθη στο Ταλμούδ]. **γραμματεία** (η) {γραμματειών} 1. ο χώρος όπου εργάζονται οι γραμματείς και εξυπηρετείται το κοινό: *πήγε στη ~ τής σχολής, για να πάρει πληροφορίες για τις εγγραφές* · 2. (γενικά) το σύνολο των γραπτών μνημείων ενός έθνους· (ειδικότ.) το σύνολο των γραπτών μνημείων που αποτελούν εκδηλώσεις ανώτερης πνευματικής δημιουργίας (έντεχνα πεζά και ποιητικά κείμενα, επιστημονικά κ.ά.): *αρχαιοελληνική* | λατινική | νεοελληνική | *ρωσική* ~ ΣΥΝ. λογοτεχνία, φιλολογία, γράμματα (πβ. λ. *γραμματολογία).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γραμματεύω* < *γράμμα].*

γραμματειακός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη γραμματεία (βλ.λ.): ~ θέση | *εργασία* | *υποστήριξη.*

Γραμματείον (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. η πινακίδα (βλ.λ., σημ. 3).

γραμματιζούμενος, -η, -ο (λαϊκ.-συχνά κ. ειρων.) αυτός που έχει ανώτερη μόρφωση ΣΥΝ. μορφωμένος, εγγράμματος, σπουδασμένος.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *γραμματίζω* «διδάσκω κάποιον γράμματα» < αρχ. *γράμμα,* πβ. *μελλούμενος, χρειαζούμενος* κ.ά.].

Γραμματική (η) γυναικείο όνομα.

γραμματική (η) **1**. ΓΛΩΣΣ. (γενικά) η περιγραφή τής δομής μιας γλώσσας (ή τής γλώσσας γενικά), η ανάλυση στα συστατικά της στοιχεία και η περιγραφή των σχέσεων και των λειτουργιών τους: η ~ τής *Ελληνικής·* (ειδικότ.) 2. (κατά την παραδοσιακή θεώρηση) η μελέτη μιας γλώσσας ως προς τους φθόγγους της, τις λέξεις (μέρη τού λόγου, κλίσεις) και την ετυμολογία (κατ' αντιδιαστολή προς τη μελέτη τής σύνταξης -συντακτικό- και τού λεξιλογίου): η *παραδοσιακή-σχολι-κή ~ περιλαμβάνει το φθογγολογικό, το τυπολογικό και το ετυμολογικό μέρος τής γλώσσας* || η ~ *διδάσκει πώς κλίνεται μια λέξη και το συντακτικό πώς συντάσσεται* 3. το σύνολο των κανόνων που διέπουν τον ορθό σχηματισμό των λέξεων και των προτάσεων (μορφολογία-σύνταξη), γενικότ. την ορθή χρήση τής γλώσσας: τα *Ελληνικά έχουν δύσκολη ~* || *τα Γερμανικά έχουν πολλή ~* (πολλούς τύπους και κανόνες), ενώ τα *Ιταλικά λιγότερη* || *λέγεται ότι οι σημερινοί μαθητές δεν ξέρουν καλά-* || η *διδασκαλία τής ~* 4. επιστημονικό έργο, στο οποίο περιγράφονται συστηματικά και τυποποιούνται τα δομικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας και οι κανόνες χρήσης της: *για τα Ελληνικά δεν υπάρχουν πολλές επιστημονικές ~* || η ~ *τού Μ. Τριανταφυλλίδη* | *τού Α. Τσοπανάκη* 5. η επιστημονική μελέτη μιας γλώσσας (α) ως προς το θεωρητικό πρότυπο που ακολουθεί: *δομιστική* | *επικοινωνιακή* | *δομολειτουργική* | *γενετική-μετασχηματιστική* ~ (β) ως προς τους στόχους τής περιγραφής αυτής: *ρυθμιστική* ~ (που δίνει τους κανόνες για το τι πρέπει να λέμε, λ.χ. η σχολική γραμματική) || *περιγραφική* ~ (που δεν ρυθμίζει ούτε ερμηνεύει) || *ερμηνευτική* ~ (που ερμηνεύει τη δομή και τη λειτουργία τής γλώσσας) || *ιστορική* ~ (που μελετά τη μορφή μιας *γλώσσας* και τους νόμους που διέπουν τις μεταβολές της) 6. (συνεκδ.) το βιβλίο που προορίζεται για διδασκαλία των συστατικών στοιχείων τής (μορφολογικής ιδίως) δομής μιας γλώσσας, κυρ. στο σχολείο: τι λέει *γι'αυτό το ρήμα η σχολική ~;* 7. *το* γλωσσικό σύστημα που αποτελεί το προσωπικό ύφος ενός λογοτέχνη: η *ποιητική ~ τού Ελύτη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γράμμα.* Η λ. χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχ. ως συνοδευτικό των ουσ. *τέχνη* (Πλάτ. *Κρατύλος* 431e) και *επιστήμη* (Αριστοτ. *Τοπικά* 142b), ενώ το πρώτο βιβλίο με τέτοιο περιεχόμενο ήταν η *Τέχνη Γραμματική* τού Διονυσίου τού Θρακός (100 π.Χ.), όπου στηρίχθηκαν όλες οι σχολικές γραμματικές].

ΣΧΟΛΙΟ Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια και ο όρος γραμματική ξεκινά ως «μελέτη, σπουδή των γραμμάτων», δηλ. τού γραπτού λόγου, των κειμένων και όχι τής ομιλίας τού ανθρώπου. Αυτό δηλώνει την έμφαση που δόθηκε αρχικά από την επιστήμη τής γλώσσας (και φιλολογίας τότε) στα γραπτά κείμενα. Η **γραμματική** τέχνη, όπως ήταν αρχικά η πλήρης ονομασία, ήταν η συστηματική και λεπτομερής επιστημονική ανάλυση τής γλώσσας των κειμένων και τής γλώσσας γενικότερα στα συστατικά που την αποτελούν. Η γραμματική αυτή ανάλυση, που συνίστατο στην αναγνώριση τής μορφολογικής δομής και τής συντακτικής λειτουργίας κάθε λέξης (συστατικού) μέσα σε μια πρόταση, ήταν γνωστή (από τους Αλεξανδρινούς γραμματικούς που την άσκησαν συστηματικά) ως τεχνολογία. Αυτή είναι η πρώτη και κύρια, στους αρχαίους χρόνους, σημασία τού όρου *τεχνολογία.* Επειδή δε η τεχνολογία δεν ήταν παρά η αναζήτηση και ένταξη των λέξεων σε «μέρη τού λόγου», σε «partes orationis», όπως τα μετέφρασαν οι Λατίνοι γραμματικοί, στην ανάλυση τού λόγου που γίνεται σήμερα με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η σύγχρονη δηλ. γραμματική τεχνολόγηση τού κειμένου ονομάζεται επίσης parsing (< partes orationis). Η γραμματική λοιπόν συνδέεται με τη λ. γράμμα | γράμματα και αποτέλεσε τμήμα τής φιλολογικής επιστήμης κατά την περίοδο τού σχολιασμού και τής ανάλυσης των κειμένων, κατά την περίοδο των Αλεξανδρινών γραμματικών και φιλολόγων. Ήδη στην Αρχαία, άρχισε η λ. *γράμματα* να σημαίνει τα βιβλία, τη γνώση, όπως εν μέρει, και η λ. γραμματεία (στους Εβδομήκοντα). Στη νεότερη Ελληνική τα *γράμματα* σήμαναν το αντίστοιχο των lettres (γαλλ.) και letters (αγγλ.(, τη λογοτεχνία κυρίως αλλά και τη φιλολογία που τη μελετά. Το ίδιο και η λ. *γραμματεία,* που απέδωσε τόσο το γαλλ. erudition (παιδεία, λογιότητα), όσο, κυρίως, τη λογοτεχνία (γαλλ. littérature). Περιπετειώδης υπήρξε και η χρήση τής νέας λ. γραμματολογία, που χρησιμοποιήθηκε με τρεις διαφορετικές σημασίες, αποδίδοντας αντίστοιχους ξένους όρους: (α) γραμματεία | λογοτεχνία (= γαλλ. littérature | γερμ. Literatur) (β) ιστορία των γραμμάτων | λογοτεχνίας (γαλλ. histoire de littérature | γερμ. Geschiente der Literatur) (γ) ιστορία τής φιλολογίας (γαλλ. histoire littéraire | γερμ. Literaturgeschichte ή Literärgeschichte). Σήμερα η λ. χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημ. «ιστορία τής λογοτεχνίας».

γραμματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η κωδικοποίηση πληροφοριών που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του με τη μορφή γραμματικών σημασιών (προσώπου, χρόνου, ποιου ενεργείας, γένους, διάθεσης κ.λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη λεξικοποίηση (βλ.λ.), *π.χ. γράφω,* όπου το πρόσωπο δηλών'ται γραμματικοποιημένα μ[ε] την κατάληξη -ω· βλ. αγγλ. I write, όπου το πρόσωπο δηλώνεται με την αντων. | «εγώ». — γραμματικοποιώ ρ. {-εις...}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. grammaticalisation ή grammaticization].

γραμματικός (ο) [αρχ.] **1.** ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης τα γραμματικά φαινόμενα: *οι αρχαίοι ~ μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για παλαιότερες μορφές τής γλώσσας* • 2. (παλαιότ.) αυτός που διεκπεραίωνε τη γραφική δουλειά δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού: *«Γραμματικέ με το χαρτί και με το καλαμάρι»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. γραμματέας.

γραμματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική, που αποτελεί αντικείμενο μελέτης της ή χρησιμοποιείται από αυτήν: *~ κατηγορίες* (λ.χ. τα μέρη τού λόγου) || *~ θεωρία | ανάλυση* 2. (για γλωσσικές δομές όπως προτάσεις, φράσεις κ.τ.ό.) αυτός που σχηματίζεται σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας και είναι γραμματικώς αποδεκτός: η *πρόταση «ο μαθητής έλυσε την άσκηση του» είναι ~* ΑΝΤ. αντιγραμματικός- ΦΡ. ***(γραμματικό)*** *γένος* βλ. λ. *γένος.* — γραμματικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

γραμματικοσυντακτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική και το συντακτικό: *~ φαινόμενο | έννοια.* — γρ**αμματ**ικοσυντακτικ-ά | -ώς επίρρ.

γραμματικότητα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συμφωνία με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας: η *~ μιας πρότασης* ΑΝΤ. αντιγραμματικότητα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. grammaticality].

γραμμάτιο (το) {γραμματί-ου | -ων} **1.** αξιόγραφο το οποίο συντάσσεται κατά ορισμένο νόμιμο τύπο και χαρακτηρίζεται ρητά ως «γραμμάτιο εις διαταγή», με το οποίο ένα πρόσωπο (εκδότης) υπόσχεται σε ένα άλλο πρόσωπο (λήπτη) να πληρώσει ορισμένο χρηματικό ποσό σε ορισμένο τόπο και χρόνο: *τραπεζικό | πληρωτέο | ληξιπρόθεσμο | διαμαρτυρημένο ~* **2**. ***έντοκο γραμμάτιο (Δημοσίου)*** τίτλος που εκδίδει το Δημόσιο, με τον οποίο συνάπτει δάνειο βραχυπρόθεσμο, για να καλύψει επείγουσες ανάγκες του, ο οποίος αποδίδει τόκο και παρέχει διάφορα προνόμια στον αγοραστή τού τίτλου (πβ. λ. *συναλλαγματική* κ. λ. *αξιόγραφο).*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γραμμάτιον,* αρχική σημ. «επιστολή», υποκ. τού αρχ. *γράμμα.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. billet].

γραμματισμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ξέρει γράμματα, που έχει σπουδάσει ΣΥΝ. μορφωμένος, εγγράμματος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γεγραμματισμένος,* μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *γραμματίζω* «διδάσκω κάποιον γράμματα»].

γραμματο- κ. γράμματα- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με τα γράμματα τού αλφαβήτου: *γραμματοσειρά 2.* με τα γραπτά μνημεία: *γραμματο-λογία* 3. με τις ταχυδρομικές επιστολές: *γραμματό-σημο, γραμματο-κιβώτιο* 4. με τα γραμμα-τόσημα: *γραμματο-σημαίνω, γραμματο-σημεμπορία.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *γραμμα-το-φόρος, γραμματο-φύλαξ),* που προέρχεται από το ουσ. *γράμμα, -ατός].*

γραμματοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {γραμματοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο δάσκαλος που δίδασκε στους μαθητές τις στοιχειώδεις γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής και κατείχε στην «παιδευτική ιεραρχία θέση κατώτερη από τού δημοδιδασκάλου.

γραμματοθυρίδα (η) ενοικιαζόμενη θυρίδα σ[ε] ταχυδρομικό κατάστημα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. boîte postale].

γραμματοκιβώτιο (το) [1833] {γραμματοκιβωτί-ου | -ων) 1.το κουτί που είναι τοποθετημένο έξω από τα ταχυδρομεία ή σε κεντρικά σημεία μιας περιοχής, μέσα στο οποίο ρίχνονται επιστολές, προκειμένου να συλλέγουν από τις υπηρεσίες των ταχυδρομείων προς διανομή **2**. το ιδιωτικό κουτί που βρίσκεται στην είσοδο σπιτιών ή εργασιακών χώρων, στο οποίο εναποθέτει ο ταχυδρόμος την αλληλογραφία: *βρήκα γράμμα στο ~ μου.*

γραμματοκομιστής (ο) [μτγν.], **γραμματοκομίστρια** (η) {γραμματοκομιστριών} (λόγ.) **1.** ο υπάλληλος τού ταχυδρομείου που διανέμει την αλληλογραφία στους παραλήπτες της ΣΥΝ. ταχυδρόμος, διανομέας **2.** (γενικότ.) κάθε πρόσωπο που μεταφέρει γραπτό μήνυμα.

γραμματολογία (η) [1844] {γραμματολογιών} ΦΙΛΟΛ. 1.ο επιστημονικός κλάδος που μελετά σε ιστορική βάση τα γραπτά μνημεία (δηλ. τη γραμματεία, βλ.λ., σημ. 2) ενός έθνους στο σύνολο τους *(εθνική ~),* τις διεθνείς γραμματειακές αλληλεπιδράσεις και σχέσεις *(συγκριτική ~)* ή γενικότερα γραμματειακά θέματα σε διεθνές επίπεδο *(γενική ~)* 2. (συνεκδ.) το εγχειρίδιο ιστορίας τής γραμματείας: η *~ τού Κ.Θ. Δημαρά | τού Λ. Πολίτη.* — γραμματολόγος (ο/η) [1831], γραμματολογικός, -ή, -ό [1854]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Literaturgeschichte].

γραμματοσειρά (η) σειρά γραμμάτων (οικογένεια τυπογραφικών χαρακτήρων) με όλα τα γράμματα τού αλφαβήτου, σε πεζά και κεφαλαία, που χρησιμοποιούνται για την ηλεκτρονική στοιχειοθεσία των κειμένων βιβλίων κ.λπ. εντύπων τα γράμματα είναι ειδικά σχεδιασμένα και σε διάφορες ποικιλίες, ώστε κατά την εκτύπωση να αποδίδονται διάφοροι τόνοι έντασης και τύποι γραφής, π.χ. λευκά, μαύρα, όρθια, πλάγια κ.λπ., και να επιτυγχάνεται η αρμονική και καλαίσθητη εμφάνιση των τυπωμένων κειμένων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. font].

γραμματοσημαίνω ρ. μετβ. [1895] {γραμματόσημα-να, -νθηκα, -σμένος) (λόγ.) κολλώ γραμματόσημο πάνω σε ταχυδρομικό φάκελο. — Υραμματοσήμανση (η).

γραμματοσημεμπορία (η) (χωρ. πληθ.} το εμπόριο γραμματοσήμων, καθώς και των ειδών που σχετίζονται με τη συλλογή γραμματοσήμων.

γραμματόσημο (το) [1860] {γραμματοσήμ-ου | -ων) χάρτινο ένσημο μικρών διαστάσεων, το οποίο εκδίδεται από την Ταχυδρομική Υπηρεσία, στη μία επιφάνεια τού οποίου υπάρχει εικονογραφική παράσταση και στην άλλη κολλητική ουσία, ώστε να επικολλάται σε ταχυδρομικούς φακέλους, σε δέματα και έντυπα ως απόδειξη προπληρωμής τού ταχυδρομικού τέλους: *κυκλοφόρησε νέα σειρά ~* || *συλλέκτης γραμματοσήμων.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Briefmarke].

γραμματόσημο, χαρτόσημο, -σημο. Η αρχαία λ. **σήμα** ως σύνθετη δεν έδωσε μόνο γνωστά επίθετα τού τύπου ά-σημος, επί-σημος κ.τ.ό., αλλά και μια σειρά σύνθετων ουσιαστικών (που ενίοτε ξεκίνησαν ως ουσιαστικοποιημένα ουδέτερα επιθέτων: εύ-σημος - **εύ-σημο**). Παραδείγματα: *παράσημο, διάσημο* (συνήθ. πληθ. διάσημα), *οδόσημο, ένσημο, χαρτόσημο, οικόσημο, εθνόσημο, ορόσημο, ιατρόσημο,* τελευταία και *Σπατόσημο* (για το αεροδρόμιο των Σπάτων). Φαίνεται ότι κατά καιρούς επιβλήθηκαν πολλά είδη χαρτοσήμων, δηλ. έμμεσων φόρων για συγκεκριμένους σκοπούς, που αργότερα καταργήθηκαν. Τέτοια ήταν: *αστυνομικόσημο, χωροφυλακόσημο, κληρικόσημο, αυτοκινητόσημο, δικηγορόσημο* κ.ά.

γραμματοσημολογία (η) {χωρ. πληθ.} η εξειδικευμένη απασχόληση με τη μελέτη των γραμματοσήμων και κάθε σχετικού με αυτά στοιχείου (λ.χ. ταχυδρομικών σφραγίδων).

γραμματοσυλλέκτης[1] (ο) {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} ταχυδρομικός υπάλληλος που συλλέγει τις επιστολές, οι οποίες έχουν ριχτεί μέσα στα γραμματοκιβώτια των ταχυδρομικών γραφείων. — γρ**αμματοσυλλεκτ**ικός, **-ή**, -ό.

γραμματοσυλλέκτης[2] (ο) [1893] {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμμα·** τοσυλλέκτρια (η) {γραμματοσυλλεκτριών} πρόσωπο που συλλέγει γραμματόσημα και τα συγκεντρώνει σε ιδιωτική συλλογή ΣΥΝ. φιλοτελιστής. — γραμματοσυλλεκτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < **γραμματοσημοσυλλέκτης* (με απλολογία)].

γραμμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει γραφτεί, σημειωθεί γραπτώς: *συνθήματα ~ στους τοίχους-* ΦΡ. (α) ***γραμμένος στο γόνατο | στο πόδι*** βλ. λ. *γόνατο* (β) (!) ***έχω (κάποιον) γραμμένο*** αδιαφορώ (για κάποιον/κάτι), δεν του δίνω σημασία: *τους έχω γραμμένους για ό,τι πουν εναντίον μου!* || *τον ~ κανονικά* || με έχει *γραμμένο στα παλιά του τα παπούτσια* 2. αυτός τού οποίου το όνομα έχει καταχωριστεί σε κατάλογο: *διακόσιοι ~ στους εκλογικούς καταλόγους τού χωριού* ΣΥΝ. εγγεγραμμένος · **3.** (λαϊκ.) αυτός που είναι σαν να έχει ζωγραφιστεί, που έχει ωραία γραμμή: τα *μάτια τα ~* **4.** (λαϊκ.) ***γραμμένο*** (το) | ***γραμμένα*** (τα) η μοίρα τού καθενός, το πεπρωμένο: *«όλοι έχουνε γραμμένο, που το λένε πεπρωμένο»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. γραφτό.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.* [ΕΤΥΜ. *μεσν.* < αρχ. *γεγραμμένος,* μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *γράφω].*

γραμμή (η) **1.** το συνεχές ίχνος που χαράσσεται με γραφική ύλη πάνω σε μια επιφάνεια και έχει διάφορα σχήματα: *~ ευθεία | τεθλασμένη | καμπύλη-* ΦΡ. ***τραβάω γραμμή*** χαράσσω ευθεία: *τραβούσε γραμμές στην τύχη* || *τράβηξε δυο γραμμές και διέγραψε ό,τι δεν του άρεσε 2.* καθένα από τα ευθύγραμμα σημεία που χαράσσονται πάνω σε όργανο μέτρησης για τη δήλωση των βαθμών μιας κλίμακας: *οι ~ τού θερμομέτρου* 3. καθεμιά από τις χαράξεις στο δέρμα τής παλάμης τού χεριού (που θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν την πορεία τής ζωής, τής υγείας κ.λπ.): η *~* τής ζωής *είναι μεγάλη- θα ζήσεις πολλά χρόνια* (πβ. λ. *χειρομαντεία)* 4. (α) η ευθυγραμμισμένη σειρά από πρόσωπα ή όμοια πράγματα ή στοιχεία: η *~* των *δέντρων* (δεντρο-στοιχία) || η *~ των μαθητών | των στρατιωτών που παρελαύνουν || μη χαλάτε τις -σας-* ΦΡ. ***μπαίνω στη γραμμή*** (i) ευθυγραμμίζομαι με τους υπόλοιπους, ώστε ο ένας να βρίσκεται πίσω από τον άλλον, στοιχίζομαι (ii) παρατάσσομαι, τοποθετούμαι σε σειρά δίπλα σε άλλους (iii) παρεμβάλλομαι σε τηλεφωνική συνδιάλεξη: *κλείσε και ξαναπάρε με, γιατί κάποιος μπήκε στη γραμμή* (β) (ειδικότ.) κάθε διάταξη προσώπων εντός οργανωμένου συνόλου έτσι, ώστε να σχηματίζουν ένα διακριτό τμήμα τού συνόλου: η *αμυντική | μεσαία ~* μιας *ομάδας* 5. η σειρά γραπτού κειμένου: η *σελίδα έχει τριάντα -* (αράδες) || *οι ~ τού ποιήματος* (στίχοι)· ΦΡ. ***διαβάζω μέσα | κάτω από τις γραμμές*** καταλαβαίνω τι υπονοείται σε γραπτό κείμενο, τι κρύβεται πίσω από απλές, ουδέτερες ή επιδέξιες διατυπώσεις 6. η στρατιωτική παράταξη, η διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων: με *μια γενική έφοδο διέσπασαν τις ~ τού εχθρού-* ΦΡ. (α) ***η πρώτη γραμμή*** (i) το πεδίο των πολεμικών συγκρούσεων, όπου μάχεται η εμπροσθοφυλακή των εμπολέμων: τον *έστειλαν στην ~, όπου μαίνονταν οι μάχες* (ii) (αγώνα ή κινήματος) στην πρωτοπορία, στην πρωτοκαθεδρία, στο μετρίζι: *ένα ιστορικό στέλεχος τού κόμματος, πάντοτε στην ~ των κοινωνικών αγώνων* (iii) (γενικότ.) στο επίκεντρο: το θέμα *αυτό βρίσκεται στην ~ τής επικαιρότητας | τής ειδησεογραφίας | τού ενδιαφέροντος* (β) ***γραμμή μετώπου*** το μέτωπο, η εδαφική έκταση που κατέχουν τα στρατεύματα προς τον εχθρό πρώτα στρατεύματα, όταν είναι σε ακινησία (γ) *γραμμή πυρός* η πρώτη γραμμή τής μάχης (βλ. ΦΡ. α) 7. (μτφ.) η επιβαλλόμενη κατεύθυνση, η καθοδήγηση για την ακολουθητέα πορεία: *ο πρωθυπουργός χάραξε τη ~* που θα *ακολουθηθεί στην εξωτερική πολιτική-* ΦΡ. ***γραμμή πλεύσεως*** (i) (κυριολ.) η πο-

ρεία που ακολουθεί ένα πλοίο (ii) (μτφ.) η ενδεδειγμένη πορεία: του *εξέθεσε* τη ~ *που θα ακολουθούσαν στις διαπραγματεύσεις* 8. (μτφ.) το σύνολο των κατευθυντήριων οδηγιών που δίνονται: *ήταν ~ τού κόμματος να μην απαντούν τα μέλη* του σε *χυδαία δημοσιεύματα* || *είχε πέσει ~ στις κομματικές οργανώσεις της περιοχής να ψηφιστεί ο γυιος τού προέδρου* || *έχει δοθεί - από τη διεύθυνση να εξυπηρετούνται ορισμένοι πελάτες κατά προτεραιότητα* 9. το καθορισμένο δρομολόγιο μεταφορικού μέσου: το *πλοίο κάνει τη - Πειραιά-Σάμο δύο φορές την εβδομάδα* 10. (γενικότ.) η νοητή πορεία την οποία ακολουθούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς κατά την εκτέλεση των δρομολογίων τους: *αεροπορικές ~* (βλ. κ. λ. *αερογραμμή*) || *ακτοπλοϊκή ~* || *πήρα το πλοίο τής ~* || η ~ *τού ηλεκτρικού που συνδέει την Αθήνα με τον Πειραιά* 11. (συνήθ. στον πληθ.) το σύστημα πάνω στο οποίο κινείται το τρένο, οι ράγες: *έπεσε στις - τού τρένου, για να αυτοκτονήσει* || *γίνονται έργα στις* «·■ ΦΡ. ***σιδηροδρομική γραμμή*** το σύστημα από διπλές σιδηροτροχιές (ράγες), πάνω στις οποίες κινούνται τα τρένα: η *κατασκευή* | *το μήκος τής ~* 12. (περιληπτ.) το σύνολο των καλωδιώσεων μέσω των οποίων μεταβιβάζεται ένα μήνυμα (τηλεφωνικό, τηλεοπτικό κ.λπ.)· ΦΡ. (α) ***τηλεφωνική γραμμή*** το σύνολο των καλωδιακών συνδέσεων για τη μεταφορά τού τηλεφωνικού σήματος, καθώς και οι γραμμές που συνδέουν τηλεφωνικά περιοχές και δηλώνονται με συγκεκριμένο αριθμό (β) ***ανοικτή τηλεφωνική γραμμή*** η διαρκούσα τηλεφωνική επικοινωνία· η ελεύθερη τηλεφωνική γραμμή, που επιτρέπει την κλήση και συνομιλία (γ) (μτφ.) ***ανοιχτή γραμμή (επικοινωνίας)*** η ελεύθερη και συνεχής ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ δύο πλευρών **13**. (ειδικότ.) η τηλεφωνική σύνδεση: *προσπαθώ να τον βρω στο τηλέφωνο, αλλά η γραμμή του είναι κατειλημμένη*-ΦΡ. (α) ***πιάνω γραμμή*** επιτυγχάνω τηλεφωνική σύνδεση (με κάποιον): μία *ώρα προσπαθούσα να πιάσω γραμμή, χωρίς αποτέλεσμα* (β) ***άναψαν οι γραμμές*** | ***τα τηλέφωνα*** | ***τα σύρματα*** βλ. λ. *ανάβω* (γ) ***πέφτει*** | ***κόβεται η γραμμή*** διακόπτεται η τηλεφωνική σύνδεση **14.** η διάταξη στοιχείων **με** ορισμένο τρόπο, ώστε το ένα να οδηγεί στο άλλο· ΦΡ. (α) ***γραμμή παραγωγής*** η διάταξη μηχανών και προσώπων σε παραγωγική μονάδα (λ.χ. εργοστάσιο), ώστε να εξασφαλίζεται αποδοτική παραγωγή προϊόντων (β) ***γραμμή μεταφοράς*** σύστημα από αγωγούς, καλώδια κ.λπ. για τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας ή σημάτων μεταξύ δύο ή περισσοτέρων σημείων (γ) ***πρώτης γραμμής*** μεγάλης ικανότητας ή σπουδαίας ποιότητας: *κομματικά στελέχη ~* 15. το σύνορο (πραγματικό ή ιδεατό) μεταξύ δύο εκτάσεων: η ~ *τού ορίζοντα* | *των συνόρων* ΦΡ. ***πράσινη γραμμή*** | ***γραμμή Αττίλα*** βλ. λ. *Αττίλας* 16. το περίγραμμα των μερών ενός όλου: η ~ *τού ανθρώπινου σώματος* || *έχει πολύ ωραία ~* (σιλουέτα) ‖ (κ. στον πληθ.) *οι ~ ενός τοπίου*- ΦΡ. (α) **σε** ***γενικές γραμμές*** στα γενικά σημεία, αδρομερώς: ~ *μού είπε τι ήθελε, αλλά μερικά πράγματα θα μου τα εξηγήσει αργότερα* (β) **σε** ***αδρές γραμμές*** χοντρικά ΣΥΝ. αδρομερώς, γκρόσο μόντο ♦ (ως επίρρ.) 17. κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομήσεις: *έφυγε ~ για το σπίτι* **18.** στη σειρά, το ένα πίσω από το άλλο: *πήρε ~ τα μαγαζιά και δοκίμαζε παντελόνια.* — (υποκ.) **γραμμούλα** (η) (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γράφω*. Οι σημ. της τηλεφωνικής, συγκοινωνιακής, στρατιωτικής και σχεδιαστικής *γραμμής* αποδίδουν πλήθος χρήσεων τού γαλλ. ligne (λ.χ. γαλλ. une ligne téléphonique, un avion de ligner, κ.ά.). Γαλλική προέλευση έχουν επιπλέον οι φρ. στην *πρώτη γραμμή* (< en première ligne), *διατηρώ τη γραμή μου* (ενν. σιλουέτα) (< garder ma ligne), *είμαι εκτός τής (κομματικής) γραμμής* (< être hors de ligne du parti), σε *γενικές γραμμές* (< dans les grandes lignes), *διαβάζω μεταξύ των γραμμών* (< lire entre les lignes) κ.ά.].

γραμμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στις γραμμές **ή** απαρτίζεται από γραμμές· ΦΡ. ***γραμμικό σχέδιο*** *το* σχέδιο που γίνεται με κανόνα και διαβήτη και τού οποίου φαίνεται μόνο η διαγράμμιση: *οι υποψήφιοι εξετάζονται στο ~ 2.* ΓΛΩΣΣ. (α) ***Γραμμική (γραφή) Α*** γραφή που χρησιμοποιήθηκε στην Κρήτη από το 1700-1600 π.Χ., τής οποίας τα σύμβολα είναι συνδυασμοί γραμμών και δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί ακόμη (β) ***Γραμμική (γραφή) Β*** συλλαβογραφική γραφή με την οποία αποδόθηκε η ελληνική γλώσσα (Μυκηναϊκή) από το 1400-1150 π.Χ.: *δείγματα τής ~ βρέθηκαν σε πήλινες πινακίδες στις Μυκήνες, στην Κνωσό, την Πύλο κ.α.* 3. (α) αυτός που βρίσκεται σε ευθεία γραμμή με άλλον συχνά για τη διάταξη σε γραμμή στοιχείων, συσκευών κ.λπ.: *εξαρτήματα* | *κινητήρες σε ~ διάταξη* (β) αυτός που κινείται ή εξελίσσεται ευθύγραμμα, χωρίς διακυμάνσεις και παρεμβολές: *μερικοί πιστεύουν ότι η ιστορία έχει ~ εξέλιξη*- ΦΡ. (μτφ.) ***γραμμική αφήγηση*** η αφήγηση γεγονότων και περιστατικών (πραγματικών ή επινοημένων) κατά τη χρονολογική σειρά που έγιναν (ή υποτίθεται ότι έγιναν), χωρίς χρονικές αναδρομές ή παρεμβολές. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο. — γραμμικ-ά /·ώς [μτγν.] επίρρ., γραμμικότητα (η) [1892]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γραμμή*. Οι όροι *Γραμμική Α*Ι *Β* είναι μετάφρ. δάνεια από αγγλ. Linear A | B].

γραμμιστής (ο) ο σχεδιαστής (βλ.λ.).

γραμμο-[1] κ. **γράμμα-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την ύπαρξη, τη χάραξη γραμμών: *γραμμο-γράφημα, γραμμο-γράφος, γραμμο-σκίαση.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γραμμοποίκιλος),* που προέρχεται από το ουσ. *γραμμή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. grammo-phone)].

γραμμο-[2] ΧΗΜ.-ΦΥΣ. λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό όρων που δηλώνουν τα γραμμάρια ορισμένης ποσότητας μάζας: *γραμμομόριο, γραμμο-άτομο.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ελληνογενές επίθημα -gramme (< γαλλ. gramme «γραμμάριο» < αρχ. *γράμμα),* όπως απαντά στους γαλλ. όρους molécule-gramme «γραμμομόριο» και atome-gramme «γραμμοάτομο»].

γραμμοάτομο (το) {γραμμοατόμ-ου | -ων} ΧΗΜ. μάζα ενός στοιχείου εκφρασμένη σε γραμμάρια, που είναι αριθμητικά ίση προς το ατομικό του βάρος.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gram atom (όπου gram < γαλλ. gramme < όψιμο λατ. gramma «μικρό βάρος» < αρχ. *γράμμα)].*

γραμμογράφημα (το) [1890] {γραμμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η σχεδίαση, ιχνογράφηση ή απεικόνιση **με** γραμμές.

γραμμογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χάραξη ενός χαρτιού **με** γραμμές, **με** τη χρησιμοποίηση γεωμετρικών οργάνων **2.** η σχεδίαση σχημάτων. Επίσης **γραμμογραφία** [1894]. — **Υραμμογραφικός, -ή**, -ό [1848], **γραμμογραφώ** ρ. [1896] {-είς...}.

γραμμογραφος (ο) [1871] **1.** αυτός που με ειδικά όργανα χαράζει γραμμές σε χαρτί 2. το ειδικό όργανο με το οποίο οι σχεδιαστές χαράζουν με μελάνη γραμμές πάνω σε χαρτί ΣΥΝ. γραμμοσύρτης.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tire-ligne].

γραμμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γραμμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή γραμμής ΣΥΝ. γραμμωτός, ραβδωτός.

γραμμομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ. αυτός που αχνίζεται με το γραμμομόριο: ~ *όγκος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gram-molecular (νόθο συνθ.)].

γραμμομόριο (το) {γραμμομορί-ου | -ων} ΧΗΜ. μάζα στοιχείου ή χημικής ένωσης εκφρασμένη σε γραμμάρια και ίση με το μοριακό τους βάρος.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gram-molecule (ή συντομ. mole), νόθο συνθ., < gram (βλ. λ. *γραμμοάτομο)* + molecule «μόριο» (< γαλλ. molécule < νεολατ. molecula, υποκ. τού λατ. moles «όγκος, βάρος»)].

Γράμμος (ο) (ορθότ. *Γράμος)* όρος τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς, στα σύνορα με την Αλβανία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αλβ. gram-i «(το φυτό) άγρωστη», που γράφτηκε και *Γράμμος* κατά παρετυμολ. προς τη λ. *γραμμή].*

γραμμοσκια (η) ΤΥΠΟΓΡ. σκιά που σχηματίζεται από λεπτές γραμμές **σε** γραμμικά ή εγχάρακτα σχέδια. Επίσης γραμμοσκίαση. — **Υραμμοσκιάζω ρ**.

γραμμοσυρτης (ο) [1870] {γραμμοσυρτών} ο γραμμογράφος (βλ.λ., σημ. 2).

γραμμόφωνο (το) {γραμμοφών-ου | -ων) παλιά μηχανική συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων, ο πρόγονος τού σημερινού πικάπ: *είχε στο σπίτι πλάκες γραμμοφώνου* (δίσκους των 78 στροφών) ΣΥΝ. φωνόγραφος. — γραμμοφωνάκι (το).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αμερ. gramophone, που σχηματίστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αγγλ. phonogram «φωνόγραφος»].

γραμμόφωνα) ρ. μετβ. {γραμμοφωνείς... | γραμμοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (ήχο, τραγούδι) **σε** δίσκο γραμμοφώνου. — Υραμμοφώνηση (η).

γραμμωτός, -ή, -ό [1837] αυτός που απαρτίζεται από γραμμές ή ραβδώσεις: ο ~ *κωδικός που αποτυπώνεται στη συσκευασία των προϊόντων* || ~ *μύες* ΣΥΝ. ριγωτός, ραβδωτός.

Γράμος (ο) → Γράμμος

Γρανάδα κ. **Γρενάδα** (η) πόλη τής Ν. Ισπανίας· σημαντικό μνημείο της η Αλάμπρα, συγκρότημα ανακτόρων εξαιρετικής αραβικής αρχιτεκτονικής.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Granada < λατ. granatum «ρόδι», ονομασία λόφου τής πόλεως, όπου αφθονεί το φρούτο].

γρανάζι (το) {γραναζ-ιού | -ιών} **1.** καθεμία από τις προεξοχές και τις εγκοπές οδοντωτού τροχού μηχανικής κατασκευής: *έσπασαν τα ~ τής μηχανής* **2**. (κακόσ.-μτφ.) ***γρανάζια*** (τα) ο τρόπος λειτουργίας ενός μηχανισμού, ενός συστήματος (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού ή γενικότ. τής ζωής), που θεωρείται ότι, λειτουργώντας απρόσωπα και μηχανικά, φθείρει τον άνθρωπο, τον οδηγεί σε συμβιβασμούς ή στην αλλοτρίωση: *μπήκε κι αυτός στα ~ τού συστήματος και ξέχασε ιδέες και ιδανικά* || στα ~ τής *γραφειοκρατίας* | *τού νόμου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. engrenage < engrener < en + grain «κόκκος σίτου» (< λατ. granum)]. Γρανικός (ο) ποταμός τής ΒΑ. Μικράς Ασίας, όπου το 334 π.Χ. έγινε η πρώτη νικηφόρα μάχη τού Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά των Περσών. [ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου]. **γρανίτα** (η) {δύσχρ. γρανιτών} παγωτό που παρασκευάζεται από χυμούς φρούτων και προσφέρεται σε παχύρρευστη ή ελαφρώς συμπυκνωμένη μορφή: ~ *φράουλα* | *από λεμόνι.* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. granita < grano «κόκκος, σπόρος» < λατ. granum]. γρανιτένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από γρανίτη: ~ *πάγκος 2.* (μτφ.) αυτός που έχει τη σκληρότητα ή την ανθεκτικότητα τού γρανίτη: ~ *κατασκευή* | *ηθική* | *θέληση* ΣΥΝ. χαλύβδινος, άκαμπτος. Επίσης γρανίτινος, -η, -ο. **γρανίτης** (ο) [1856] (γρανιτών) 1. το σκληρό, συμπαγές και εκρηξιγε-νές πέτρωμα, που έχει κόκκους χονδρούς ή λεπτούς από χαλαζία και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό και υλικό πλακόστρωσης 2. (συνεκδ.) κάθε κατασκευή από γρανίτη: ο *πάγκος τής κουζίνας είναι ειδικός* ~ **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ασυμβίβαστος στις ιδέες, στη συμπεριφορά και τη δράση του, που δεν ενδίδει σε πιέσεις: *ήταν* - στις *αρχές του* ΣΥΝ. άτεγκτος, αλύγιστος. — γρανιτικός, -ή, -ό [1873]. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Granit < ιταλ. granito, ρ. granire «κρυ-σταλλοποιώ, κοκκοποιώ» < grano «κόκκος» < λατ. granum]. γρανίτινος, -η, -ο → γρανιτένιος Υρανιτοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ο σχηματισμός

γρανίτη ή ανάλογου προς αυτόν πετρώματος. **γρανιτώδης**, -ης, -ες {γρανιτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1**. αυτός που έχει ομοιότητα στην όψη **ή** στα συστατικά **με** γρανίτη **2**. αυτός που

απαρτίζεται από γρανίτη: ~ *επιφάνεια* ΣΥΝ. γρανιτένιος, γρανίτινος 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και ανθεκτικότητα: ~ *δύναμη* | *θέληση* | *υπομονή* ΣΥΝ. σκληρός, ανθεκτικός, σταθερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **γραπτός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **γραφτός 1**. αυτός που έχει διατυπωθεί με τη γραφή, εγγράφως, κατ' αντιδιαστολή προς τον προφορικό: ~ *νόμοι* | *μνημεία* | *πηγές* | *μαρτυρίες* | *αναφορά* | *διαμαρτυρία* ΑΝΤ. προφορικός, άγραφος **2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι δακτυλογραφημένος ή τυπωμένος και γενικότ. ο μη προφορικός **3**. ***γραπτό*** (το) (α) το χειρόγραφο κείμενο μαθητή ή σπουδαστή κατά τους διαγωνισμούς ή τις εξετάσεις: είχε *πολλά* ~ *να διορθώσει* (β) οι εξετάσεις στις οποίες γράφει κανείς τις απαντήσεις: στα ~ *πήγε καλά, στα προφορικά υστέρησε* (γ) τα κείμενα ενός συγγραφέα (χειρόγραφα ή τυπωμένα): οι ιδέες του *ποιητή αποτυπώνονται στα* ~ του 4. ***γραφτό*** (το) η ανθρώπινη μοίρα: αυτό ήταν *δυστυχώς το - του* ΣΥΝ. γραμμένο, ριζικό, τύχη, πεπρωμένο, (λόγ.) ειμαρμένη. — γραπτ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γράφω].*

> **γραπτός - γραφτός**. Το ζεύγος αυτό με την αλλαγή **πτ > φτ (γραπτός > γραφτός)** είναι χαρακτηριστική περίπτωση «ανακύκλησης» των φαινομένων τής γλώσσας. Συγκεκριμένα, σε όλες τις συναφείς λέξεις υπήρξε η ακόλουθη εξέλιξη: γράφ-ω: ***γραφ-τός** (προελληνικό) **> γραπ-τός** (αρχαίο ελληνικό, **με** αφομοίωση τού φτ σε πτ) **> Υραφ-τός** (νέο ελληνικό, με ανομοίωση τού **πτ** -πάλι!- σε **φτ**). Το φαινόμενο σημαίνει ότι σε διαφορετικούς χρόνους διέφερε το γλωσσικό αίσθημα των Ελλήνων έναντι τού ακούσματος ορισμένων συμφωνικών συμπλεγμάτων, γεγονός που οδηγούσε σε αντίστοιχες μεταβολές. Προκειμένου, ειδικότερα, για το *γραπτός* - γραφτός υπήρξε και σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο τύπων: το λαϊκότερο και γνήσια δημοτικό **γραφτό** εμφανίζεται με -φτ-, ενώ το λογιότερο **γραπτός** με *-πτ- έχει* παγιωθεί σε χρήσεις όπως γραπτές *εξετάσεις, γραπτό κείμενο, τα γραπτά* κ.ά.

γραπώνω ρ. μετβ. {γράπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω (κάτι/κάποιον) με απότομη κίνηση τού χεριού, αρπάζω **2.** συλλαμβάνω (κάποιον) βίαια: η *αστυνομία γράπωσε τον κλέφτη* ΣΥΝ. τσακώνω· (μεσοπαθ. ***γραπώνομαι)*** 3. αρπάζομαι από κάπου, πιάνομαι σε κάποιο σημείο, για να μην πέσω: *πρόλαβε και γραπώθηκε στα πλαϊνά τού καϊκιού, πριν τον αρπάξουν τα κύματα* ΣΥΝ. αγκιστρώνομαι 4. (μτφ.) στηρίζομαι ψυχολογικά και αποκλειστικά (σε κάποιον/κάτι): *γραπώθηκε πάνω του, για να ξεπεράσει το πρόβλημα της.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. grappare < grappa «γάντζος, άγκιστρο» < αρχ. γερμ. kräpfo].

γρασαδόρος (ο) **1**. εργάτης που λιπαίνει με γράσο επιφάνειες μηχανών ΣΥΝ. λιπαντής **2**. ειδική συσκευή για τη λίπανση μηχανών. [ΕΤΥΜ. < *γράσο* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *τορνα-δόρος, καντα-δόρος, αβα-ντα-δόρος* κ.ά.].

γρασάρω ρ. μετβ. {γρασάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) αλείφω με ειδικό λίπος (λιπαντικό) μηχανές για λόγους συντηρήσεως τους. — Υρασάρισμα (το).

γρασίδι (το) → **γρασσίδι**

γράσο (το) **1**. το λιπαντικό λάδι μηχανών · 2. (αργκό) ΣΤΡΑΤ. (ειρων.) ο νεοσύλλεκτος ή ο στρατιώτης που έχει λίγους μήνες στον στρατό ΣΥΝ. στραβάδι, γκάβακας, ψάρι. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. grasso < λατ. crassus «παχύς, πυκνός»].

γρασσίδι (το) (σχολ. ορθ. *γρασίδι)* {γρασσιδιού | χωρ. πληθ.} το χορτάρι, η χλόη: *κουρεύω το ~ τού κήπου* ΣΥΝ. γκαζόν. [ΕΤΥΜ < **γρασσίδιον,* υποκ. τού μτγν. *γράσσις* | *γράστις* «χλόη» < αρχ. *γράω* (< **γρά-σ-ω)* «ροκανίζω, κατατρώγω». Βλ. κ. *γάγγραινα].*

> **γρασσίδι - γκαζόν - grass**. Το ελλην. **γρασσίδι** δεν έχει καμιά ετυμολογική σχέση με το αγγλ. **grass**. Το *γρασσίδι* είναι η αρχ. ελληνική λ. **γράσσις/γράστις** «χλόη», που παράγεται από το αρχ. ρ. **γράω** «ροκανίζω, κατατρώγω, κόβω σε κομμάτια», ομόρριζο των οφλ· *γάγγραινα*, **γαστήρ**, **γράσος** «τράγος». Αντιθέτως, το αγγλ. grass ανάγεται σε ρίζα *ghro-, που σήμαινε «πρασινίζω», από όπου τα λατ. gramen «γρασσίδι», αγγλ. grass, καθώς και λέξεις που σημαίνουν «πράσινος» (αγγλ. green, γερμ. grün) και «αναπτύσσομαι» (αγγλ. grow). Το γαλλ. **gazon** (από όπου το **γκαζόν** στα Ελληνικά) είναι φραγκικής προέλευσης (waso > gason > gazon).

γρατζουνιά κ. (σπανιότ.) **γρατσουνιά** κ. (λαϊκότ.) **τσαγκρουνιά**
(η) το ελαφρό χάραγμα τού δέρματος από νύχι ή αιχμηρό αντικείμενο: είχε *μια ~ στο πόδι από σύρμα* || μετά *το ατύχημα, ήταν θαύμα που βγήκε από το αυτοκίνητο χωρίς την παραμικρή* ~! ΣΥΝ. αμυχή, εκδορά, νυχιά.

γρατζουνιζω κ. (σπανιότ.) **γρατσουνίζω** κ. (λαϊκότ.) τσαγκρου-νίζω ρ. μετβ. {γρατζούν-ισ-α, -τηκα, -μένος} χαράζω, σχίζω ελαφρά την επιδερμίδα με κάτι αιχμηρό: η *γάτα τής γρατζούνισε το χέρι.* — γρατζούνισμα κ. **γρατσούνισμα** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. ηχομιμητ. λ., από τον ήχο γρατς-γρατς].

γραφέας (ο/η) {(θηλ. γραφέως) | -είς, -έων} **1**. κατώτερος υπάλληλος υπηρεσίας, που διεκπεραιώνει γραφική εργασία: ~ *υποθηκοφυλακείου* 2. κατώτατος βαθμός τής δημοσιοϋπαλληλικής ιεραρχίας: ~ *Α, Β'* || *δόκιμος* ~ 3. ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που απασχολείται στη σύνταξη και τη διεκπεραίωση τής στρατιωτικής αλληλογραφίας υπό τις διαταγές των ανωτέρων του των στρατιωτικών γραφείων **ΦΡ.** (ειδικότ.) ***τεχνικός γραφέας*** (i) ο στρατιώτης που υπηρετεί στο Γραφείο Κινήσεως των στρατιωτικών μονάδων (ii) στρατιωτική ειδικότητα. Επίσης (λόγ.) γραφέας {γραφέως) κ. (λαϊκ.-μειωτ.) γραφιάς [μεσν.] (ο) (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γραφεύς* < *γράφω].*

γραφείο (το) **1.** το έπιπλο πάνω στο οποίο γίνεται γραφική δουλειά: *παλιό* | *μοντέρνο* | *πρόχειρο* ~ 2. (συνεκδ.) το δωμάτιο διαμερίσματος μέσα στο οποίο βρίσκεται το παραπάνω έπιπλο: *πήγαν από το σαλόνι στο* ~ 3. (α) επιχείρηση: ~ *μελετών* | *προώθησης προϊόντων* | *τελετών* (= κηδειών) || *τουριστικό* | *ναυτιλιακό* - (β) ο χώρος εργασίας επαγγελματία: *στο κτήριο υπάρχουν πολλά δικηγορικά και συμβολαιογραφικά* ~ || *περάστε αύριο από το ~ μου* || *επίπλωση γραφείου·* **ΦΡ.** ***δουλειά γραφείου*** η εργασία σε γραφείο, η μη χειρωνακτική ή εξωτερική εργασία 4. τμήμα υπηρεσίας με συγκεκριμένη αρμοδιότητα: ~ Τύπου | *Πληροφοριών* || *στρατολογικό* | *επιτελικό* ~ || ~ *Ευρέσεως Εργασίας·* **ΦΡ.** ***γραφείο αποκομμάτων*** βλ. λ. *απόκομμα* ***5. γραφεία*** (τα) η γραμματεία ή οι κεντρικές υπηρεσίες (επιχείρησης, κόμματος κλπ.): *για περισσότερες πληροφορίες, απευθυνθείτε στα κατά τόπους* ~ τής *επιχείρησης* || *βόμβα τοποθετήθηκε στα - τού κόμματος* **6**. (η γεν. ***γραφείου*** ως χαρακτηρισμός) για πρόσ. ή δραστηριότητες που περιορίζονται σε χώρους κλειστούς (γραφείου), που δεν έχουν άμεση επαφή | σχέση με το αντικείμενο τους: *ιστορικός* | *λαογράφος* | *έρευνα* ~ · 7. η πολιτική επιτροπή με ειδική αρμοδιότητα: *πολιτικό* | *εκτελεστικό* ~ *κόμματος.* — **γραφειακός,** -ή, -ό [1890]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γραφεῖον,* αρχική σημ. «κάλαμος γραφής», < *γραφεύς* < *γράφω.* Στη Μτγν. Ελλην. η λ. δήλωσε επίσης και το έπιπλο, πάνω στο οποίο γίνονταν εγγραφές ή τηρούνταν αρχεία].

γραφειοκράτης (ο) [1847] {γραφειοκρατών), **γραφειοκράτισσα** (η) {γραφειοκρατισσών} **1**. μέλος τής γραφειοκρατίας (σημ. 1) **2**. (κα-κόσ.) υπάλληλος με ιδιαίτερη σχολαστικότητα και προσήλωση στους τύπους, την τήρηση των οποίων ανάγει σε αυτοσκοπό, προκαλώντας ταλαιπωρία στους πολίτες και δυσλειτουργία στη διαδικασία εξυπηρέτησης τους: την *υπόθεση του καθυστερούν οι - τού υπουργείου.*

γραφειοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.) 1.η άσκηση τής δημόσιας διοίκησης μέσω γραφείων, στα οποία υπάρχει σαφής καταμερισμός εργασίας και αυστηρή ιεραρχική δομή 2. (κακόσ.) η διεκπεραίωση της εργασίας μεταξύ γραφείων με τρόπο σχολαστικό και με προσκόλληση στις τυπικές διαδικασίες, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση και την ταλαιπωρία των πολιτών: *αποτελεί πάγια πολιτική εξαγγελία η πάταξη τής* ~ || η *Λερναία Ύδρα τής* ~ || *πρέπει να απαλλαγεί ο πολίτης από τα εμπόδια τής* ~ || *λιγότερη ~ στο Δημόσιο* || *κρατική* ~ 3. (ειδικότ.) η κυρίαρχη τάξη που δημιουργήθηκε στις πρώην κομουνιστικές χώρες και η οποία ασκούσε συγκεντρωτικά την εξουσία: *κράτος ολοκληρωτικό με τεράστια ~.*

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bureaucratie (νόθο συνθ.) < bureau «γραφείο» + -cratie < ελλην. *-κρατία* < *κρατώ).*

γραφειοκρατικός, -ή, -ό [1876] 1. αυτός που σχετίζεται με τη γραφειοκρατία και τον γραφειοκράτη (σημ. 1): ~ *οργάνωση/ δομή* | *διαδικασία* **2.** (κακόσ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά τής γραφειοκρατίας ή τού γραφειοκράτη (σημ. 2): ~ *απαιτήσεις* | *ταλαιπωρία* | *προβλήματα* | *αντίληψη των πραγμάτων.* — γραφειοκρατικ-ά | -ώς [1886]επίρρ.

γραφή (η) **1**. η αποτύπωση τού λόγου πάνω σε μια επιφάνεια (μαρμάρινη, ξύλινη, μεταλλική, χάρτινη κ.λπ.) με τη χρήση συμβόλων (γραμμάτων): *ιερογλυφική* | *σφηνοειδής* (βλ.λ.) | *συλλαβογραφική* ~ || *η ιστορία τής* ~· **ΦΡ.** (α) ***ανάγλυφη γραφή*** βλ. λ. *ανάγλυφος* (β) ***Γραμμική (γραφή) Α*** βλ. λ. *γραμμικός* (γ) ***Γραμμική (γραφή) Β*** βλ. λ. *γραμμικός* 2. το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται να αποτυπώνουν τις σκέψεις τους χρησιμοποιώντας συνδυασμούς γραμμάτων (το αλφάβητο): *έμαθε ~ και ανάγνωση* 3. το γράψιμο, το να γράφει κανείς: *όργανα γραφής* (γραφίδες, στυλό, μολύβια κ.ά.) || *μελάνι γραφής* 4. ο γραφικός χαρακτήρας: *ευανάγνωστη* ~· ΦΡ. ***δείγμα γραφής*** βλ. λ. *δείγμα* 5. το προσωπικό ύφος συγγραφέα ή γενικότ. καλλιτέχνη, όπως προκύπτει από το έργο του: *πρωτότυπη* | *μοντέρνα* ~ || «συνέθεσε *ένα μουσικό έργο, με μια* ~ *που τη χαρακτηρίζει ο λυρισμός»* (εφημ.) 6. (λαϊκ.-λογοτ.) η επιστολή, το γραπτό μήνυμα: *«πιάνουν και γράφουν μια γραφή | βρίζουν τα γένια τού Κατή»* (δημοτ. τραγ.) · 7. (στην παλαιογραφία) (σε αρχαίο χειρόγραφο) κάθε λέξη σε σχέση με άλλες που απαντούν αντί γι' αυτήν σε άλλα αντίγραφα τού ίδιου χειρογράφου: *από τις διαφορετικές γραφές που παραδίδονται προτιμούμε εκείνη που βρίσκεται πιο κοντά στο ύφος τού συγγραφέα* 8. ***Γραφές*** (οι) το σύνολο των ιερών κειμένων τής Αγίας Γραφής: *οι - μιλούν για τη συντέλεια τού κόσμου* **9**. ***Αγία Γραφή*** το σύνολο των βιβλίων τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης 10. ***Ιερές Γραφές*** τα ιερά (θρησκευτικά) κείμενα διαφόρων λαών, λ.χ. οι *Βέδες* • **ΦΡ.** στο ***κάτω-κάτω τής γραφής*** βλ. λ. κάτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ· < *γράφω.* Στη σημ. τού ύφους γραφής η λ. αποδίδει το γαλλ. écriture].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Γραφή είναι κάθε σημειολογικό σύστημα που επινόησε ο άνθρωπος, για να ξεπεράσει τα εμπόδια τής περιορισμένης (σε χρόνο, χώρο και αριθμό προσώπων) προφορικής επικοινωνίας. Η μετάδοση μηνυμάτων σε περισσότερους ανθρώπους και σε άτομα που ζουν σε διαφορετικό και απομακρυσμένο χώρο, καθώς και η διατήρηση των πληροφοριών μέσα στον χρόνο, απαιτούν τη χρήση γραπτών σημείων (γραμμάτων ή γραφημάτων), που να δηλώνουν τα λεκτικά σημεία (φθόγγους, συλλαβές, λέξεις) τού προφορικού λόγου, απαιτούν τη χρήση τής γραφής. Πολιτισμοί και λαοί που δεν γνώρισαν γραφή καταδικάστηκαν στη λήθη και στην έμμεση ενίοτε επιβίωση τους μέσα από γραπτές μνείες άλλων λαών ή από μόνα τα μνημεία που τυχόν κατέλιπαν. Εξελιγμένα συστήματα γραφής μαρτυρούνται από το 4000 π.Χ. (στους Βαβυλώνιους, τους

Ασσυρίους, τους Χετταίους). Οι πρώτες προσπάθειες χρησιμοποιούν την εικόνα («ζωγραφίζουν», τρόπον τινά, τον ήλιο, τον άνθρωπο, το σπίτι, τα φυτά κ.ο.κ. δημιουργώντας τα λεγόμενα «εικονο-γράμματα» και «λογογράμματα»), για να δηλώσουν τη σημασία μιας λέξης, βαθμηδόν όμως περνούν σε πιο αφηρημένες δηλώσεις (ιδεογράμματα, φωνογράμματα), για να καταλήξουν σε φωνολογικές δηλώσεις (συλλαβογράμματα, συμφωνογράμματα), που φθάνουν στο αποκορύφωμα τους με την ελληνική επινόηση τής δήλωσης των φωνηέντων και τη δημιουργία, με αυτό τον τρόπο, από τους Έλλη"ες τού πρώτου πραγματικού αλφαβήτου (βλ.λ.). Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν πολλές γραφές: η ιερογλυφική (περ. 2000-1750 π.Χ.)· η Γραμμική γραφή Α (περ. 1700-1400 π.Χ.)· η Γραμμική γραφή Β (περ. 1400-1200 π.Χ.)· η κυπρομινωική γραφή (περ. 1500-1100 π.Χ.)· το κυπριακό συλλαβάριο (περ. 6ος-4ος αι. π.Χ.) και η ελληνική αλφαβητική γραφή (πιθ. 10ος αι. π.Χ. μέχρι σήμερα). Από τις γραφές αυτές δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί και δεν έχουν αναγνωσθεί η ιερογλυφική, η Γραμμική γραφή Α και η κυπρομινωική γραφή. Αντιθέτως, έχει αναγνωσθεί (από τους M. Ventris και J. Chadwick το 1953) η Γραμμική γραφή Β, η οποία αποτελεί συλλα-βογραφικό σύστημα (κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές, γεγονός που προκαλεί δυσκολίες στην ανάγνωση). Ιερογλυφική, Γραμμική Α, Γραμμική Β και κυπρομινωική είναι γνωστές (από τον A. Evans) ως μινωικές γραφές. Η χρήση τής Γραμμικής γραφής Β αντικαταστάθηκε από την ελληνική αλφαβητική γραφή, την τελειότερη που επινοήθηκε, διαδόθηκε (μέσω τής Λατινικής, που έχει ελληνική προέλευση) και επικράτησε ευρύτερα.

→ *αλφάβητο*

γράφημα (το) {γραφήμ-ατος | -ατα, -άτων) **1.** ΜΑΘ. το σύνολο των διατεταγμένων ζευγών (χ, ψ) τα οποία συσχετίζονται σε μια απεικόνιση ή συνάρτηση· ΓΛΩΣΣ. 2. το γράμμα 3. (ειδικότ.) μονάδα τού συστήματος γραφής μιας γλώσσας (πβ. λ. *φώνημα, λέξημα, μόρφημα,* βλ. κ. λ. *-ημα).* — γραφηματικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. grapheme < μτγν. *γράφημα* «γράμμα» (< αρχ. *γράφω)]*.

-γραφιά λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. την επιστήμη η οποία ερευνά κάτι: *λαο-γραφία, γεω-γραφία, τοπο-γραφία, εθνο-γραφία* 2. το γράψιμο, την εγγραφή ή την εκτύπωση με ορισμένο τρόπο ή μέσο: *δακτυλο-γραφία, ξηρο-γραφία, χρωμο-γραφία, ακτινο-γραφία* 3. (ειδικότ.) την καλλιτεχνική αποτύπωση ή απεικόνιση με ορισμένο τρόπο ή με ορισμένο υλικό: *υδατο-γραφία, λιθο-γραφία, ιχνο-γραφία* 4. τη ζωγραφική ή χαρακτική τεχνική πάνω σε συγκεκριμένο μέσο ή υλικό: *τοιχο-γραφία, αγγειο-γραφία, χαλκο-γραφία* 5. το ζωγραφικό ή χαρακτικό έργο με συγκεκριμένο θέμα: *θαλασσο-γραφία, αγιο-γραφία, προσωπο-γραφία, ρωπο-γραφία* 6. τον τρόπο με τον οποίο γράφει κανείς: *κακο-γραφία, καλλι-γραφία 7.* την παραγωγή γραπτών ή έντυπων κειμένων σχετικών με ορισμένο θέμα: *βιο-γραφία, δημοσιο-γρα-φία, πορνο-γραφία* 8. την παραγωγή κειμένων ορισμένου τύπου: *αρ-θρο-γραφία, επιφυλλιδο-γραφία, ιστοριο-γραφία, χρονικο-γραφία, γε-λοιο-γραφία* 9. το έγγραφο που περιέχει στοιχεία σχετικά με κάτι: *δι-κο-γραφία* 10. την καταγραφή: *φιλμο-γραφία, βιβλιο-γραφία* 11. ΙΑΤΡ. την εξέταση ορισμένου σημείου ή οργάνου σώματος: *μαστο-γραφία.* [ΕΤΥΜ; Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Νέας Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (π.χ. μτγν. *βιβλιο-γραφία)* και απαντά επίσης σε ελ-ληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. photo-graphie, chromo-graphie)].

γραφιάς (ο) {γραφιάδες} (μειωτ.) ο γραφέας: *το σινάφι των ~.* [ΕΤΥΜ μεσν. < *γραφέας* (με συνίζηση) < αρχ. *γραφεύς]*.

γραφίδα (η) **1**. το όργανο με το οποίο γράφουμε πάνω στο χαρτί: *~ από φτερό πτηνού* || *μεταλλική* ~ ΣΥΝ. πένα, στυλογράφος 2. (συνεκδ.) ο τρόπος γραπτής έκφρασης: *δημοσιογραφική* ~ || η ~ *του καυτηριάζει τα κακώς κείμενα* 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. μυτερό μεταλλικό όργανο με το οποίο χάραζαν σχέδια ή λέξεις σε επίπεδες και σκληρές επιφάνειες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γραφίς, -ίδος* < *γράφω)]*.

γραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραφή: *~ χαρακτήρας* (ο τρόπος με τον οποίο γράφει κανείς, το μέγεθος, το σχήμα και η κλίση των γραμμάτων) || ~ ύλη (χαρτικά, μολύβια κ.λπ.) 2. ***γραφικές τέχνες*** (α) (γενικά) η ζωγραφική, η χαρακτική και οι εφαρμογές τους (σε συνδυασμό συχνά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών) (β) (ειδικότ.) το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη σχεδίαση, την καλλιτεχνική επιμέλεια, την εκτύπωση και την αναπαραγωγή κειμένων και εικόνων (τυπογραφία, φωτογραφία, εκτύπωση κ.λπ.) **3**. ***γραφικά*** (τα) σχέδια ή εφαρμογές τής ζωγραφικής (με αδρές συνήθ. γραμμές και έντονα χρώματα), που χρησιμοποιούνται στη διαφήμιση, την τηλεόραση, στον κινηματογράφο και στους υπολογιστές 4. ***γραφική παράσταση*** βλ. λ. *παράσταση* · 5. αυτός που έχει ιδιαίτερη, ιδιότυπη παρουσία, που είναι χαρακτηριστικός τού είδους του: *~ τοπίο* | *λιμάνι* | *χωριουδάκι* | *ξωκκλήσι* · 6. (για πρόσωπα) αυτός που έχει ιδιόρρυθμη συμπεριφορά, που αποκλίνει από τον συνήθη κοινωνικό τύπο, αξιοπερίεργος και (ειρων.) φαιδρός και διασκεδαστικός: αποτελούσε μια *~ φιγούρα τής πόλης* · 7. (σπάν.) αυτός που αναφέρεται στην Αγία Γραφή: *~ χωρίο* | *εδάφιο* · 8. ΓΛΩΣΣ. ***γραφικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας.* — γραφικότητα (η) (σημ. 5, 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γράφω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γραφή.* Στις σημ. 3,4 η λ. αποδίδει το γαλλ. pittoresque].

γραφίστας (ο) {σπάν. γραφιστών}, **γραφιστρια** (η) {γραφιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις γραφικές τέχνες. — **γραφίστικος,** -ή, -ό, γραφίστικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphiste].

γραφίτης (ο) [1889] {γραφιτών} 1. ορυκτό σκούρου γκρι ή μαύρου χρώματος με μεταλλική λάμψη, που αποτελεί αλλοτροπική μορφή τού κρυσταλλικού άνθρακα και χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές διατάξεις και στην κατασκευή μολυβιών 2. (συνεκδ.) το γκρι χρώμα τού γραφίτη: *-Τι χρώμα καλσόν θέλετε; -Γραφίτη.* [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. graphite < ελλην. *γράφω)]*.

γράφο- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη γραφή: *γραφο-λόγος, γραφο-μηχανή.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *γραφο-ειδής,* μεσν. *γραφο-φόρος),* που προέρχεται από το ουσ. *γραφή,* απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. grapho-logie(].

γραφολογια (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η μέθοδος διακρίβωσης τής γνησιότητας μιας υπογραφής- (ειδικότ.) η μελέτη τής σχέσης ανάμεσα στον γραφικό χαρακτήρα και στην ψυχοδιανοητική συγκρότηση ενός ατόμου. — **γραφολογικός,** -ή, -ό [1886], γραφολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphologie].

γραφολόγος (ο/η) [1886] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη γραφολογια: *πήγαν σε ~, για να διαπιστώσουν το γνήσιο τής υπογραφής* || (ειρων.) *τα γράμματα του χρειάζονται ~ για να τα καταλάβεις.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphologue].

γραφομηχανή (η) [1889] η μηχανική συσκευή με πληκτρολόγιο, με την οποία τυπώνουμε στο χαρτί χαρακτήρες γραμμάτων, πιέζοντας με τα δάκτυλα τα κατάλληλα πλήκτρα: *παλιά* | *ηλεκτρονική* | *ογκώδης ~* || το *πληκτρολόγιο* | *ο κύλινδρος τής ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Schreibmaschine].

-γράφος λεξικό επίθημα που δηλώνει ότι κάποιος γράφει ή κάτι έχει γραφτεί κατά ορισμένο τρόπο: *ανορθό-γραφος, ομό-γραφος.*

-γράφος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον επιστήμονα ή/και τον επαγγελματία που έχει ορισμένο αντικείμενο μελέτης ή εργασίας: *λαο-γράφος, συμβολαιο-γράφος, εθνο-γράφος 2.* τον καλλιτέχνη που χρησιμοποιεί ορισμένο υλικό ή τρόπο δημιουργίας στα έργα του: *λι-θο-γράφος, υδατο-γράφος* 3. τον καλλιτέχνη που δημιουργεί πάνω σε ορισμένο υλικό ή μέσο: *αγγειο-γράφος, χαλκο-γράφος* 4. τον καλλιτέχνη τού οποίου τα έργα έχουν ορισμένο θέμα: *θαλασσο-γράφος, προ-σωπο-γράφος, αγιο-γράφος* 5. αυτόν που γράφει με ορισμένο τρόπο: *κακο-γράφος, καλλι-γράφος, ορθο-γράφος* 6. όργανο γραφής: *κονδυ-λο-γράφος, στυλο-γράφος 7.* το επιστημονικό όργανο που καταγράφει και απεικονίζει γραφικά στοιχεία γύρω από κάτι: *σεισμο-γράφος, καρδιο-γράφος, παλμο-γράφος* 8. αυτόν που γράφει ή τυπώνει χρησιμοποιώντας ορισμένο μέσο ή τεχνική: *δακτυλο-γράφος, τυπο-γράφος, στενο-γράφος* 9. αυτόν που γράφει κείμενα ορισμένου τύπου: *αρθρογράφος, επιφυλλιδο-γράφος, χρονικο-γράφος,* εύθυμο-γράφος 10. αυτόν που γράφει σχετικά με κάτι: *δημοσιο-γράφος, βιο-γράφος* 11. τον λογοτέχνη που ασχολείται με ορισμένο είδος γραπτού λόγου: *πεζογράφος, ηθο-γράφος, διηγηματο-γράφος, μυθιστοριο-γράφος* 12. τον υπάλληλο που καταγράφει κάτι: *πρακτικο-γράφος.* [ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (λ.χ. μτγν. *ίστοριο-γράφος, καλλι-γράφος)* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή συνθ. (λ.χ. γαλλ. photo-graphe, chromo-graphe)].

γραφτός, -ή, -ό → γραπτός

γράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. γράφων, -ούσα | έγραψα, γράφ(τ)-ηκα, γραμμένος} ♦ (μετβ.) **1**. σχηματίζω γράμματα πάνω σε επιφάνεια χρησιμοποιώντας γραφική ύλη (μολύβι, στυλό, πένα, κιμωλία κ.λπ.): *~* ευανάγνωστα | *καθαρά* | *καλλιγραφικά* | *αργά* | *γρήγορα* || *~* σε *χαρτί* | *πίνακα* | *διαφάνεια* | *πάπυρο* | *περγαμηνή 2.* χρησιμοποιώ σύμβολα γραφής (γράμματα, οικογένειες γραμμάτων-γραμματοσειρές) για τη σύνταξη κειμένου: *~* ένα *έγγραφο στη γραφομηχανή* || *~ μια εργασία στον υπολογιστή* 3. κρατώ γραπτή σημείωση: *γράψε αυτά που θα σου υπαγορεύσω* 4. παράγω ορισμένου είδους συγγραφικό έργο: *έχει γράψει πολλά έργα* | *μελέτες* | *δοκίμια·* ΦΡ. (μτφ.) ***γράφω ιστορία*** σημειώνω μοναδική επιτυχία, ανεπανάληπτη διάκριση, μοναδικό κατόρθωμα κ.λπ.: *έγραψε ιστορία ως υπουργός Οικονομικών, παίρνοντας τα πιο θαρραλέα φορολογικά μέτρα τής τελευταίας εικοσαετίας* 5. (για εφημερίδα, έντυπο, βιβλίο) περιλαμβάνω (ειδήσεις, θέματα κ.λπ.): δεν *γράφουν τίποτα οι εφημερίδες για το θέμα που μας ενδιαφέρει* || το *περιοδικό γράφει κάτι αξιοπερίεργο* 6. σχεδιάζω: *~ κύκλο* | *τετράγωνο 7.* (για μετρητές τηλεφώνου, κατανάλωσης ρεύματος, νερού, πρατηρίου βενζίνης κ.λπ.) δείχνω τις μονάδες κατανάλωσης ή την αξία τής ποσότητας που έχει καταναλωθεί: τι έχει *γράψει ο μετρητής;* 8. σημειώνω (κάποιον) για παράβαση: η *τροχαία τον έγραψε για υπερβολική ταχύτητα* 9. χρεώνω, εγγράφω σε κατάλογο οφειλετών: δεν θα *πληρώσω σήμερα, γράψ' τα και θα σ' τα δώσω αύριο* 10. εγγράφω ως μέλος: *~* το *παιδί μου στο σχολείο* | *στο φροντιστήριο* | *σε αθλητικό σύλλογο* 11. καταχωρίζω: *~* στην *πρώτη στήλη τα έσοδα και στην απέναντι τα έξοδα-* ΦΡ. (α) ***γράφω (κάποιον) στα μαύρα (τα) κατάστιχα | στη μαύρη λίστα*** θεωρώ (κάποιον) στο εξής εχθρό μου· (για εγκληματίες) αποφασίζω τη δολοφονία κάποιου: μετά την *προσβολή που τους έκανε, τον έγραψαν στα μαύρα τα κατάστιχα* (β) ***γράφ' το καλά στο μυαλό σου*** *(ί)* κράτησε το σταθερά στη μνήμη σου, εμπέδωσε το (ii) συνειδητοποίησε το, θεώρησε το πλέον δεδομένο: *ό,τι και να πεις, θα γίνει αυτό που σου λέω εγώ~!* 12. δηλώνω με συγκεκριμένη ορθογραφία: πώς *γράφεις το όνομα σου;* || πώς *γράφεις το «Χρίστος»; με -η- ή με* -ι-; 13. (για διαθήκη) συντάσσω, κληροδοτώ (κάτι σε κάποιον): τα *έγραψε όλα στα παιδιά του* || *έγραψε το σπίτι στο όνομα της* (την έκανε ιδιοκτήτρια) 14. (καθημ.-οικ.) σε φράσεις που δηλώνουν αδιαφορία, ότι δεν δίνουμε σημασία (σε κάποιον/κάτι), π.χ. (α) ***γράφω (κάποιον):*** *εγώ του μιλάω κι αυτός με γράφει* (β) ***έχω*** (κάποιον) ***γραμμένο*** αδιαφορώ πλήρως για κάποιον (καθώς και για ό,τι προτίθεται να κάνει): *Τους έχω όλους τους γραμμένους! Ας κάνουν ό,τι θέλουν, δεν με νοιάζει!* (γ) (εμφατ.) ***γράφω (κάποιον) στα παλιά μου τα παπούτσια | στα παλιά μου τα υποδήματα | κανονικά και με***

τον ***νόμο | εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι | (!) στ' αρχίδια μου*** απαξιώ να ασχοληθώ μαζί του **15**. έχω επάνω μου γράμματα, επιγραφή: τι *γράφει ο πίνακας;* || δεν *βλέπω τι γράφει η ταμπέλα* 16. (κάτι κάποιου/σε κάποιον) συντάσσω και στέλνω επιστολή: *χτες έγραψα γράμμα στους δικούς μου* || *μου έγραψε* η φίλη *μου από την Αμερική*- ΦΡ. (α) ***αν με*** ξαναδείς, ***γράψε μου*** δεν πρόκειται να με ξαναδείς ή φεύγω οριστικά: *Τόσα χρόνια πελάτισσα και να* μη *μου κάνει έκπτωση! Αν με ξαναδεί, γράψε μου!* || η *συμπεριφορά σου ήταν αχαρακτήριστη! ~!* || (κ. ως προειδοποίηση) *Κακώς του έδωσες τα λεφτά χωρίς απόδειξη. Τώρα, αν τον ξαναδείς, γράψε μου!* (β) (στο τέλος τού λόγου) ***(και) να μας γράφεις*** (i) μη μας ξεχάσεις: στο *καλό και* ~ (ii) (ειρων.) ως αποχαιρετισμός προς κάποιον -κατά βάθος- ανεπιθύμητο: *φύγε και ~!* **17.** (απρόσ. ***γράφει)*** υπάρχει γραπτό κείμενο (λ.χ. ως επιγραφή): τι *γράφει στην πινακίδα;* || *πού το γράφει αυτό;* (πού το βρήκες γραμμένο, πού αναφέρεται;)· ΦΡ. ***ό,τι γράφει δεν ξεγράφει*** (i) κάτι που είναι μοιραίο να γίνει, δεν είναι δυνατόν να αποτραπεί (ii) ό,τι έγινε ήδη δεν μεταβάλλεται ♦ (αμετβ.) **18**. εκφράζομαι γραπτώς, με τη γραφή: *μαθαίνει να γράφει και να διαβάζει* 19. ασχολούμαι με τη συγγραφή ή δημοσιεύω κείμενα σε έντυπο: *το 'χε κρατήσει κρυφό ότι έγραφε || έγραφε σε έγκριτη εφημερίδα των Αθηνών* 20. (για γραφικό υλικό) λειτουργώ σωστά, μπορώ να χρησιμοποιηθώ για γράψιμο: δεν γράφει η *πένα μου* 21. έχω συγκεκριμένο τρόπο γραψίματος, γραφικό χαρακτήρα: τι *ωραία που γράφει!* || *γράφει ακατάστατα* 22. παίρνω μέρος σε εξέταση, συμμετέχω σε διαγωνισμό: πότε *γράφεις;* (ενν. εξετάσεις;) || *πού γράφεις;* (δηλ. πού βρίσκεται το εξεταστικό σου κέντρο;) 23. ασκούμαι στον γραπτό λόγο: αν δεν *συνηθίσεις από μικρός να γράφεις, δεν θα μπορέσεις να τα πας καλά στο σχολείο*- (μεσοπαθ. ***γράφομαι)*** 24. κάνω εγγραφή ως μέλος: ~ σε *κόμμα | στο ταμείο ανεργίας* 25. συντάσσομαι γραπτώς: αυτή η *εργασία γράφεται με πολύ κόπο* · **26.** (ο αόρ. ***έγραφε!.)*** (προφορ., κυρ. στη γλώσσα των νέων) ως επιδοκιμασία για εντυπωσιακή ενέργεια κάποιου, ως έκφραση θαυμασμού για κάτι: *Φοβερή απάντηση! ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χαράζω ελαφρά, ξύνω», < θ. grbh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *gerbh- «χαράζω», πβ. γαλλ. gratin (βλ. λ. *γκρατινέ),* αγγλ. carve «χαράζω, σκαλίζω», scratch, γερμ. kerben κ.ά. Ομόρρ. *γράμμα, γραφή, γραπτός* κ.ά. Οι σημ. «ορίζω κληρονόμο μέσω διαθήκης» και «ορίζω το πεπρωμένο» είναι μεσν.].

γράφω - γραφικός. Και οι δύο λέξεις έχουν σημασιολογικό ενδιαφέρον. Το γράφω (αρχαία, ομηρική λ.) ξεκινάει από τη σημ. «χαράζω, σκαλίζω». Από αυτήν εξελίσσεται προς δύο κατευθύνσεις: (α) στη σημ. «ιχνογραφώ, σχεδιάζω» και, ευρύτερα, «ζωγραφίζω» *(ζφα γράφειν,* αρχ. σημ. «σχεδιάζω ζώα» > **ζωγραιρώ** | *ζωγραφίζω)* (β) στη σημ. «σχεδιάζω σημεία, γράφω». Αντιστοίχως, το επίθ. γραφικός, αρχαίο και αυτό, έχει διπλή κατεύθυνση: (α) γραφική (ενν. τέχνη) στον Πλάτωνα, σημαίνει τη ζωγραφική· γραφικός είναι «ο ικανός στο σχέδιο και στη ζωγραφική», από όπου ήδη στην Αρχαία **γραφικός** «αυτός που παρουσιάζει ωραία εικόνα, ωραία όψη σαν ζωγραφιά, με ωραία εμφάνιση» *(γραφικό τοπίο)· στα* νεότερα χρόνια, το **γραφικός** (τύπος κ.ά.) σήμανε «τον αποκλίνοντα, τον ιδιόρρυθμο (από υπερβολές στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά του), που προκαλεί ειρωνικά σχόλια» (β) γραφικός «ο αναφερόμενος στη γραφή» (αρχαία και νέα σημ.).

-γραφώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό παρασύνθετων ρημάτων που σημαίνουν ό,τι και το ρ. *γράφω: λιβελο-γραφώ, ηχο-γραφώ, αγιογραφώ, χαρτο-γραφώ.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *καλλιγραφώ,* μτγν. *όρθο-γραφώ),* που προέρχεται από το ρ. *γράφω,* απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. choréo-graphier)].

γράψιμο (το) [μεσν.] {γραψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η χάραξη με γραφική ύλη γραμμάτων πάνω σε χαρτί ΣΥΝ. γραφή 2. η συγγραφή κειμένων (βιβλίων, άρθρων κ.λπ.): *ασχολείται με το* ~ 3. (μτφ.-οικ.) η περιφρονητική αδιαφορία: με έχει στο ~, *δεν μου δίνει σημασία!* || *έφαγε -κανονικό- ούτε που τον κοίταξε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο.*

γραώδης, -ης, -ες {γραώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.-μτφ.) παμπάλαιος, ξεπερασμένος, ανώφελος: *άφησε κατά μέρος τους ~ μύθους* (πβ. *τους δέ βέβηλους και γραώδεις μύθους παραιτού,* Κ.Δ. *Α Τιμόθ.* 4, 7). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *γραύς,* βλ. κ. *γραία].*

Γρεβενά (τα) πόλη τής Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Γρεβενών).*

[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Greben «ράχη βουνού». Η πόλη κτίστηκε μετά τον 10ο αι. στη θέση τής αρχ. *Ελιμαίας,* αλλά η σημερινή της ονομασία δεν μαρτυρείται πριν από την Τουρκοκρατία].

γρεγολεβάντες (ο) → γραιγολεβάντες

γρέγος (ο) → γραίγος

γρεγοτραμουντάνα (η) -> γραιγοτραμουντάνα

γρέζι (το) {γρεζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ανωμαλία στην επιφάνεια υλικού το οποίο έχει κοπεί.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. επιθ. greggio «ακατέργαστος» (για υλικό όπως απαντά στη φυσική του κατάσταση) < δημώδ. λατ. *gregius «αγελαίος» < λατ. grex, -eis «αγέλη»].

Γρενάδα (η) (αγγλ. State of Grenada = Κράτος τής Γρενάδας) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Α. Καραϊβική Θάλασσα, κοντά στις ακτές τής Βενεζουέλας, με πρωτεύουσα το Σαιντ Τζωρτζ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Grenada < ισπ. Granada, ονομασία ισπανικού βασιλείου, < λατ. granatum «ρόδι». Το 1498, όταν ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο, ονομάστηκε Concepción, από ομώνυμη ρωμαιοκαθολική εορτή].

γρεναδιέρος (ο) **1.** (παλαιότ. στη Γαλλία) στρατιώτης επίλεκτων συνταγμάτων τού Πεζικού ειδικά εκπαιδευμένος στη ρίψη χειροβομβίδων **2.** καθένας από τους φρουρούς των βασιλικών ανακτόρων στην Αγγλία, οι οποίοι φορούν χαρακτηριστική κόκκινη στολή και ψηλό μαύρο καπέλο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. grenadier < grenade «χειροβομβίδα» < λατ. granatum «ρόδι, είδος φρούτου»].

γρήγορα [μεσν.] κ. (λαϊκ.-λογότ.) **γλήγορα** επίρρ. **1.** με μεγάλη ταχύτητα: *τρέχω | κινούμαι | γράφω | διαβάζω | δακτυλογραφώ* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ταχέως ΑΝΤ. αργά 2. σε σύντομο χρονικό διάστημα: τελειώνω *μια δουλειά* ~ ΣΥΝ. σύντομα ΑΝΤ. αργά· ΦΡ. ***αργά ή γρήγορα*** βλ. λ. *αργά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*

γρηγοράδα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η μεγάλη ταχύτητα: η ~ *τού δρομέα | τού αλόγου* ΣΥΝ. σβελτάδα ΑΝΤ. βραδύτητα.

Γρηγορία (η) γυναικείο όνομα.

γρηγοριανός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται **με** πρόσωπο που ονομάζεται Γρηγόριος· κυρ. για το έργο παπών οι οποίοι έφεραν το παραπάνω όνομα **2.** ΜΟΥΣ. ***γρηγοριανό μέλος*** *το* μονοφωνικό λειτουργικό άσμα που χρησιμοποιείται στη λειτουργία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στις άλλες ακολουθίες τού τελετουργικού της (από το όνομα τού Γρηγορίου Α' τού Μεγάλου, ο οποίος φρόντισε για την κωδικοποίηση του) **3.** ***γρηγοριανό ημερολόγιο*** το ημερολόγιο που χρησιμοποιείται στον δυτικό χριστιανικό κόσμο σήμερα (το οποίο προήλθε από μεταρρύθμιση τού πάπα Γρηγορίου ΙΓ' το 1582) και προς το οποίο συντονίστηκε στην Ελλάδα το 1923 το ιουλιανό ημερολόγιο με τη διόρθωση των 13 ημερών ΣΥΝ. νέο ημερολόγιο (πβ. κ. *ιουλιανό ημερολόγιο,* λ. *ιουλιανός).*

Γρηγόριος (ο) {Γρηγορίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (γνωστότεροι από τους οποίους είναι ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Γρηγόριος ο Νύσσης και ο Γρηγόριος Παλαμάς), πατριαρχών, καθώς και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γρηγόρης**.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γρηγόριος* «ο γρήγορων, ο άγρυπνος» < μτγν. *γρηγορώ (-έω)* (βλ.λ.)].

γρήγορος, -η, -ο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **γλήγορος 1**. (ενεργ.) (α) αυτός που κινείται με μεγάλη ταχύτητα: ~ *άνθρωπος | αθλητής | αυτοκίνητο | μηχανάκι* ΣΥΝ. ταχύς ΑΝΤ. αργοκίνητος, βραδύς (β) αυτός που επεξεργάζεται δεδομένα και βγάζει αποτελέσματα με μεγάλη ταχύτητα και σε σύντομο χρονικό διάστημα: ~ *υπολογιστής | επεξεργαστής | μυαλό* 2. (παθ.) αυτός που γίνεται, που εκτελείται σε σύντομο χρονικό διάστημα, που για να γίνει δεν απαιτείται πολύς χρόνος: ~ *υπολογισμός | ταξίδι | ενέργειες | συλλογισμός*- ΦΡ. ***γρήγορο φαγητό*** έτοιμο ή πρόχειρο φαγητό που καταναλώνεται σε ανάλογα καταστήματα (φαστφούντ). — **γρήγορα** επίρρ. [μεσν.] (βλ.λ.), **γρηγοράδα** κ. (σπάν.) **γρηγοροσύνη** (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εγρήγορος* «άγρυπνος» < αρχ. *έγρήγορα,* παρακ. τού ρ. *εγείρω. Ο* σχηματισμός τού παρακ. *έγρήγορα* < **έ-γή-γορ-α* οφείλεται στην επίδραση τού αορ. β' *εγρέσθαι,* που περιέχει και το βασικό θέμα. Η λ. *γρήγορος* με τη σημ. «ταχύς» αντικατέστησε βαθμηδόν (μαζί με το *ταχύς)* τις αρχ. λ. *ώκύς, οξύς, θοός, ενώ* το αρχ. επίθ. *γοργός,* που επιβίωσε, δεν χρησιμοποιείται συχνά].

γρηγορώ ρ. αμετβ. {γρηγορείς...· μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (λόγ.) 1. είμαι ξύπνιος, άγρυπνος: *φύλακες, γρηγορείτε- ο εχθρός πλησιάζει!* ΣΥΝ. επαγρυπνώ ΑΝΤ. υπνώττω **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε συνεχή πνευματική εγρήγορση: *«γρηγορείτε και προσεύχεσθε».* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γρηγορώ (-έω)* < αρχ. *εγρηγορώ* < *έγρήγορα,* παρακ. τού ρ. *εγείρω. Βλ.* κ. *γρήγορος.* Η φρ. *«γρηγορείτε και προσεύχεσθε»* (Κ.Δ. Ματθ. 26, 41, Μάρκ. 14, 38) ήταν η προτροπή τού Χριστού προς τους μαθητές του το βράδυ τής σύλληψης του].

γριά (η) **1**. η γυναίκα που έχει γεράσει: στη *λουτρόπολη έβλεπε όλο γριές και γέρους* || (κ. ως επιθ.) η ~ *κατσίκα | κότα* ΣΥΝ. γερόντισσα· ΦΡ. (α) ***μαλλί τής γριάς*** βλ. λ. μαλλί (β) ***η γριά η κότα έχει το ζουμί*** βλ. λ. κότα **2**. (λαϊκ.-οικ.) η μητέρα ή γενικότ. η ηλικιωμένη σύζυγος: *παίρνω τη ~ μου και πάμε περιπάτους.* Επίσης (λόγ.) γραία [αρχ.]. — (υποκ.) **γριούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γραία,* με συνίζηση (πβ. κ. *έλαια* > *ελιά).* Το αρχ. *γραία* < **γραϊΡα* < **γράΡ-β* < *γραύς* < **γραΡ-ς* < *gr-ä-F, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -a-F) τού I.E. *ger- «γέρος, ώριμος», πβ. σανσκρ. jarant- «γέρος», αρμ. cer, αρχ. σλαβ. zirěti «ωριμάζω», γερμ. Kerl «ανθρωπάκος» κ.ά. Ομόρρ. *γέρ-ων (-οντάς), γερ-αρός, γήρ-ας, Γερ-άσιμος* κ.ά.].

γριβάδι (το) {γριβαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ψάρι κυπρίνος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γρίβας].*

γρίβας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.) (διαλεκτ.) το ψαρό άλογο. [ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < γαλλ. grive «κίχλη (με πιτσυλωτό χρώμα)» < παλ. γαλλ. griu «ελληνικός» (από υποθέσεις ότι η κίχλη διαχείμαζε στην Ελλάδα) ή < λατ. cirbrum «κόσκινο». Κατ' άλλη άποψη, < αρωμ. *vrîwx* «ψαρός», σλαβ. αρχής].

γριγρί κ. **γρι-γρι** (το) {άκλ.} πετρελαιοκίνητο μικρό αλιευτικό σκάφος, τού οποίου η μηχανή κάνει χαρακτηριστικό κρότο, είναι εξοπλισμένο με πυροφάνι και συνοδεύεται από μικρότερο βοηθητικό σκάφος με κυκλικά δίχτυα (δευτεροκάικο). [ΕΤΥΜ < τουρκ. girgir].

γριικώ ρ. → γροικώ

Γροιλανδία (η) → Γροιλανδία

γρίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από τα μικρά επιμήκη ξύλινα τεμάχια που γεμίζουν τα διαστήματα ανάμεσα στα ξύλινα πλαίσια από τα παραθυρόφυλλα και τις μπαλκονόπορτες και τα οποία είναι τοποθετημένα σε οριζόντια διάταξη με κλίση προς τα κάτω, χωρίς

όμως να εφάπτονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν πολλές μικρές διόδους (κενά), που επιτρέπουν στον αέρα και σε ελάχιστο φως να περνούν στον εσωτερικό χώρο: *κοιτάζουν τον κόσμο που περνά πίσω από τις ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. griglia < δημώδ. λατ. craticula, υποκ. τού λατ. crates «πλέγμα»].

γρίνια (η) → γκρίνια

γρινιάζω ρ. → γκρίνια

γρινιάρης, -α, -ικο → γκρινιάρης

γρίπη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική ασθένεια τού αναπνευστικού συστήματος, η οποία εκδηλώνεται με πυρετό, καταρροή, αίσθημα αδυναμίας και μυϊκούς πόνους: *κυκλοφορεί ~|| ο ιός της - || αρπάζω ~.* — γριπικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. grippe < gripper «αρπάζω απότομα» < φρανκον. gripan].

γρίπιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΑΥΤ. η έρευνα τού βυθού με μηχανικά μέσα για τον εντοπισμό και την περισυλλογή αντικειμένων που εξέχουν από τον πυθμένα: *~ ναρκών.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γριπίζω* < *γρίπος* (βλ.λ.)].

γρίπος (ο) **1.** αλιευτικό μέσο παρόμοιο με την τράτα, που ρίχνεται σε μεγάλη έκταση σε λίμνες και θάλασσες με ομαλό βυθό και σέρνεται αργά-αργά από τη στεριά με σκοινιά **2**. (συνεκδ.) η βάρκα μαζί με την αλιευτική συσκευή τού γρίπου **3**. το σχοινί ή το σύρμα που χρησιμοποιείται στη γρίπιση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γρίπος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με μέσ. άνω γερμ. krëbe «καλάθι» και αρχ. σκανδ. kiarf «δέμα», ενώ το ενδοσυμφωνικό -ι- *(γρ-ϊ-πος)* παραμένει ανερμήνευτο. Βλ. κ. *γρίφος].*

γριπώδης, -ης, -ες [1889] {γριπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζει τα συμπτώματα τής γρίπης: *- λοίμωξη.*

γριπωνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γριπώ-θηκα, -μένος} προσβάλλομαι από γρίπη: *έχει γριπωθεί για τα καλά || είναι πολύ γριπωμένος.* Επίσης Υριπιάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

γρίφος (ο) **1.** το αίνιγμα, γενικότ. ασαφής και δυσνόητη διατύπωση **2**. (μτφ.) αυτό που περιβάλλεται από μυστήριο, που είναι δύσκολο να εξηγηθεί ή να ερμηνευθεί λογικά ή με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία: *η υπόθεση δολοφονίας αποδείχθηκε πραγματικός* - ΣΥΝ. μυστήριο. — **γριφοειδής,** -ής, -ές [μτγν.] κ. γριφώδης, -ης, -ες [μτγν.], γριφωδώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γρίφος,* αρχική σημ. «δίχτυ», από όπου μεταφορικώς «αίνιγμα, περίπλοκος λόγος». Η λ. είναι παράλλ. τ. τού μτγν. *γρίπος* (βλ.λ.), αλλά το δασύ σύμφωνο *-φ-* χρησιμοποιείται μόνον όταν η λ. έχει τη σημ. τού αινίγματος (προφύλαξη)].

γροθιά (η) 1. η παλάμη τού χεριού, όταν είναι κλειστή με ενωμένα προς τα μέσα τα δάχτυλα 2. (συνεκδ.) το χτύπημα που προέρχεται από κλειστή παλάμη στην παραπάνω μορφή: του 'δώσε *μια ~ στο πρόσωπο* ΣΥΝ. μπουνιά 3. (μτφ.) κάθε πλήγμα εναντίον θεσμού, φορέα, πολιτικής κ.λπ.: *~ στο κατεστημένο || η κατάθεση τού μάρτυρα απετέλεσε ~ στο πρόσωπο τού παρακράτους.* Επίσης **γρό(ν)θος** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γρόθος* < μτγν. *γρόνθος.* Το *γρόνθος* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. krimman «σφίγγω» και αρχ. σκανδ. krumma «χέρι», λατ. gremium «αγκαλιά». **Η** λ. αντικατέστησε βαθμηδόν το αρχ. συνώνυμο πύξ (πβ. *πυξ-λαξ)].*

γροθοκοπανια (η) (εκφραστ.) το δυνατό χτύπημα με γροθιά. Επίσης γροθοκοπάνημα **(το).**

γροθοκοπώ **ρ**. → γρονθοκοπώ

γροθοπατιναδα (η) (λαϊκ.-εκφραστ.) σειρά από διαδοχικά χτυπήματα με γροθιές.
[ΕΤΥΜ. < *γροθιά* + *πατινάδα,* εκφραστ. σχηματισμός από το ρ. *πατώ* (πβ. κ. κλοτσο-πατινάδα)].

γροικώ (κ. -άω) κ. αγροικώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γροικάς... | γροίκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (διαλεκτ.-λογοτ.) ♦ 1. (αμετβ.) ακούω: *είναι γέρος και δεν γροικά καλά || «και δε σαλεύεις, δε γροικάς τα που πικρά σού λέω» (Γ.* Ρίτσος) ♦ 2. (μετβ.) καταλαβαίνω: δεν *γροικά αυτά που του εξηγώ* ΣΥΝ. παίρνω χαμπάρι, νογάω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γροικώ* < **άγροικός* < αρχ. *αγροικος* (< *αγρός* + *οϊκος)* «ανόητος, αγενής», ο καταβιβασμός τού τόνου στο **άγροικός* οφείλεται στο γεγονός ότι το ά- (τού αρχ. *αγροικος)* θεωρήθηκε στερητ., οπότε η λ. **άγροικός* θα προσδιόριζε αυτόν που κατανοεί, που ακούει. Βλ. κ. *αγροίκος].*

Γροιλανδία (η) το μεγαλύτερο νησί τής Γης, που βρέχεται από τον Β. Ατλαντικό και τον Αρκτικό Ωκεανό, βρίσκεται Β. τού αρκτικού κύκλου τού Β. Ημισφαιρίου, ανήκει διοικητικά στη Δανία και έχει πρωτεύουσα το Γκότχομπ. — Γροιλανδός (ο), Γροιλανδή (η), γροιλανδικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **γροιλανδέζικος,** -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού δαν. Gr0nland «πράσινη γη»].

γρόμπος κ. **γρούμπος** (ο) (καθημ.) μικρό, συνήθ. στρογγυλού σχήματος εκβλάστημα τού οργανισμού κάτω από την επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ. εξόγκωμα, όγκος, σβόλος. — (υποκ.) **γρομπούλι** κ. **γρομπαλάκι** κ. γρουμπουλάκι κ. γρομπαράκι (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. groppo, γερμ. αρχής, < *kruppa, από όπου και γερμ. Kropf «πρόλοβος» κ.ά.]. γρονθοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γρονθοκοπείς... κ. -άς... | γρονθοκόπησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπώ (κάποιον) με γροθιές: *τον γρονθοκόπησαν άγρια.* — γρονθοκόπημα (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γρονθοκοπώ (-έω)* < *γρόνθος* + *κοπώ* < *κόπτω].* γρό(ν)θος (ο) → γροθιά

γρόσι (το) {σπάν. γροσ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα που ισοδυναμούσε με το 1/100 τής χρυσής λίρας ή με σαράντα παράδες **2.** (συνεκδ.) ***γρόσια*** (τα) τα χρήματα· **ΦΡ.** (παροιμ.) ***έχεις γρόσια, έχεις γλώσσα*** όποιος έχει χρήματα μπορεί να μιλάει ελεύθερα, ακόμη και να αυθαδιάζει και να αυθαιρετεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γρόσιν* < βεν. grosso «πυκνός» < μεσν. λατ. (denarius) grossus, είδος νομίσματος].

γρούζω ρ. αμετβ. (έγρου-ξα κ. -σα} (λαϊκ.) (για ζώα, όπως χοίρους, σκύλους, ή πτηνά, όπως περιστέρια κ.ά.) γρυλίζω: τα *γουρούνια γρούζουν ανήσυχα.* — **νρούξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρύζω,* ηχομιμητ. λ. από την κραυγή *γρϋ].*

γρούμπος (ο) → γρόμπος

γρουσουζεύω κ. (σπάν.) **γουρσουζεύω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γρουσούζεψα} (καθημ.-εκφραστ.) ♦ **1**. (αμετβ.) μιλώ για την πιθανή αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου) ή γενικώς για πιθανή αρνητική εξέλιξη (κάτι που θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη ότι μπορεί να επιδράσει αρνητικά και να συμβεί τελικά το κακό): Πάψε να *γρουσουζεύεις! Άσε να πάνε και μια φορά καλά τα πράγματα!* ♦ (μετβ.) 2. προδικάζω την αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου): *~ έναν άνθρωπο, λέγοντας ότι θα του συμβεί κάτι κακό!* ΣΥΝ. γλωσσοτρώω, κακομελετώ 3. φέρνω κακή τύχη, θεωρούμαι άθελα μου πρόξενος κακοτυχίας: ήρθε *πάλι ο κατσικοπόδαρος να μου γρουσουζέψει το σπίτι χρονιάρα μέρα!* ΣΥΝ. (οικ.) γκαντεμιάζω. — **γρουσούζεμα** (το).

γρουσούζης, -α, -ικο κ. (σπάν.) **γουρσούζης** {γρουσούζηδες} **1.** αυτός που φέρνει κακοτυχία, γρουσουζιά ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκαντέμης **· 2**. (ως χαρακτηρισμός) μίζερος, κακομοίρης άνθρωπος. — **γρουσούζικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. [ΕΤΥΜ. < *γουρσούζης* < τουρκ. ugursuz «δυσοίωνος, δυσμενής»].

γρουσουζιά κ. γουρσουζιά (η) (λαϊκ.) **1. η** έλλειψη τύχης, η κακή τύχη: τι *~* είναι αυτή- *μια φορά βγήκα βόλτα και άρχισε να βρέχει!* ΣΥΝ. κακοτυχία ΑΝΤ. καλή τύχη 2. οτιδήποτε θεωρείται (σύμφωνα με λαϊκές προλήψεις) κακό σημάδι ή πιστεύεται ότι προκαλεί κακοτυχία: *θεωρείται ~ να δεις μαύρη γάτα* ΑΝΤ. γούρι 3. η μίζερη κατάσταση, η κακομοιριά: τι *~* σ' αυτή την *οικογένεια, όλοι κλαίγονται και παραπονούνται!*

γρυ (το) {άκλ.} η φωνή που βγάζουν τα γουρούνια- ΦΡ. (α) ***δεν καταλαβαίνω | ξέρω | σκαμπτάζω γρϋ*** δεν αντιλαμβάνομαι τίποτε, ούτε κατ' ελάχιστο: από *Γερμανικά ~!* (β) **δεν *έβγαλε γρυ*** δεν ξεστόμισε λέξη ΣΥΝ. δεν έβγαλε άχνα | κιχ | τσιμουδιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γρϋ,* ηχομιμητ. λ. από τη φωνή [gru] των χοίρων. Η προέλευση τής λ. συνέβαλε στο να χρησιμοποιείται περιφρονητικά με τη σημ. «τίποτα, ούτε συλλαβή, ούτε λέξη». Η λ. *γρϋ* αποτελεί τη βάση αρκετών λ., π.χ. γουρούνι, *γρύλος, γρύζω* (> *γρούζω)* κ.ά.].

γρυλίζω ρ. αμετβ. (γρύλισα) **1**. (για χοίρους) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τού ζώου **2.** (λογοτ.-μτφ.) βγάζω φωνή σαν τού χοίρου, μιλώ υπόκωφα και απειλητικά. — γρυλισμός (ο) κ. **γρύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γρυλ(λ)ίζω* < **γρϋλ(λ)ος* < *γρϋ,* με μεταγενέστερο εκφραστικό διπλασιασμό τού -λ-].

γρύλος (ο) **1.** έντομο που έχει χρώμα καστανοκίτρινο ή μαύρο, μεγάλο κεφάλι, μακριές κεραίες, ψηλά πίσω πόδια και φτερά με κεράτινα καλύμματα (έλυτρα), τα οποία τρίβουν μεταξύ τους τα αρσενικά τη νύχτα, παράγοντας χαρακτηριστικό, παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ. τριζόνι · 2. μικρός μηχανισμός που λειτουργεί ως μοχλός για την ανύψωση βαριών αντικειμένων: *σήκωσε με τον ~* το *αυτοκίνητο, για ν'αλλάξει λάστιχο* · 3. σύρτης για το σφάλισμα των παραθύρων. [ΕΤΥΜ. Το όνομα τού εντόμου (μτγν. *γρύλος)* προήλθε ηχομιμητικά, όπως και το συνώνυμο *τριζόνι* (< *τρίζω).* Διαφορετική αντίληψη τού ήχου συνέδεσε πιθ. τη λ. πρώιμα με τον γρυλισμό *-(γ)κρ- (γ)κρ-* των χοίρων, όπως ηχομιμητική υπήρξε πιθ. η σύνδεση τού μηχανήματος | εργαλείου με τον ήχο τού εντόμου, αν δεν πρόκειται για ξένο δάνειο].

γρύπας (ο) {γρυπών} τέρας μυθολογικό με κεφάλι, φτερά και νύχια αετού και σώμα λιονταριού, το οποίο θεωρούσαν ως το ιερό ζώο τού Απόλλωνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γρύψ, -πός,* παράλλ. τ. τού αρχ. *γρυπός* «κυρτός» (πβ. *γλαῦξ - γλαυκός),* αβεβ. ετύμου, πιθ. < θ. *gru-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *grew- «κάμπτω, κυρτώνω», πβ. αγγλ. crook «αγκίστρι», γερμ. krank «άρρωστος» (αρχική σημ. «κυρτωμένος») κ.ά.].

γρυπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει επιφάνεια κυρτή, γαμψή σαν γερακήσιο ράμφος: *~* μύτη. [ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ. τ. τού *γρύψ.* Βλ. λ. *γρύπας].*

Γ.Σ. 1. (ο) Γυμναστικός Σύλλογος **2.** (η) Γενική Συνέλευση **3**. (το) Γενικό Συμβούλιο.

Γ.Σ.Α.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Αυτοκινητιστών Ελλάδος.

Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών και Εμπόρων Ελλάδας.

Γ.Σ.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας.

Γ.Σ.Ν. (το) Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο.

Γ.Τ.Ε. (η) Γενική Τράπεζα Ελλάδας.

γυάλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.} **1**. γυάλινο δοχείο πλατύ και στρογγυλό: η *-* με τα *χρυσόψαρα* 2. (συνεκδ.-καθημ.) η θερμοκοιτίδα όπου τοποθετούν τα βρέφη **3**. (μτφ.) κάθε χώρος προστατευμένος από το περιβάλλον, στον οποίο αισθάνεται ασφαλής και απομονώνεται κανείς αποφεύγοντας την επαφή με τους άλλους: *τον έβαλαν στη -* (τον απομόνωσαν από τον κόσμο) || *άλλο είναι να ζεις τη ζωή με τους κινδύνους της και άλλο να την περνάς μέσα στη ~ || βγαίνω απ' τη ~* (αρχίζω να γνωρίζω τη ζωή) **4.** (ειδικότ.-καθημ.) μεγάλο γυάλινο ή από ανάλογο υλικό περίβλημα, που χρησιμοποιείται σε βιολογικά ή άλλα πειράματα, για να εξασφαλίζονται συγκεκριμένες συνθήκες. [ΕΤΥΜ. < γυαλί, πβ. κ. *κανάτι* - κανάτα].

γυαλάδα (η) (χωρ. πληθ.} το να αστράφτει, να γυαλίζει κάτι: η *~* τής *θάλασσας | τού λευκού ρούχου* ΣΥΝ. λάμψη, στιλπνότητα ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα.

γυαλάκιας (ο) (γυαλάκηδες} (ειρων.-μειωτ.) πρόσωπο που φορά γυαλιά ΣΥΝ. (λόγ.) διοπτροφόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διοπτροφόρος.*

[ΕΤΥΜ. < *γυαλί* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ. *ματ-άκιας]*.

γυαλί (το) {γυαλ-ιού | -ιών} 1. υλικό εύθραυστο και διαφανές ή ημιδιαφανές, που αποτελ^{ε}ίται από διοξίδιο τού πυριτίου, οξίδιο τού ασβ^{ε}στίου και τού νατρίου σ^{ε} διάφορες αναλογίες και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κρυστάλλων, λαμπτήρων, φιαλών, δοχείων κ.ά. 2. (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο που έχει ως βάση το υλικό αυτό, ειδι-κότ. το ποτήρι ή το κανάτι: «η *μια κερνάει με το ~*» (δημοτ. τραγ.) || «ρίξε στο - *φαρμάκι*» (λαϊκ. τραγ.)· ΦΡ. (μτφ.) ***σπάει* | *ραγίζει το γυαλί*** για σχέση που παύει να υπάρχει ή υφίσταται σοβαρό πλήγμα: μετά *τον πρόσφατο καβγά, οι σχέσεις τους πάγωσαν ράγισε πια το γυαλί* || *«μια φορά μονάχα φτάνει να ραγίσει το γυαλί»* (λαϊκ. τραγ.)· *μετά δύσκολα ζανάρχονται κοντά δυο άνθρωποι* **3**. ***γυαλιά*** (τα) (i) τα κομμάτια τού παραπάνω υλικού: *πάτησε - και τραυματίστηκε* (ii) οι διορθωτικοί φακοί για όσους έχουν οφθαλμικές παθήσεις ή οι φακοί για προστασία από τον ήλιο, που προσαρμόζονται σε ειδικό σκελετό, με τον οποίο στερεώνονται μπροστά από τα μάτια: *~ ηλίου | μυωπίας | πρεσβυωπίας || φοράω ~ || βάζω | βγάζω τα ~ μου || η θήκη των ~* ΣΥΝ. ματογυάλια· ΦΡ. (α) (συχν. μειωτ.) **βάζω *τα γυαλιά (σε κάποιον)*** *ξεπερνώ* (κάποιον), αποδεικνύομαι καλύτερος (κάποιου) (β) ***τα κάνω γυαλιά-καρφιά*** καταστρέφω, σπάζοντας τα πάντα: ο *άντρας της γύρισε στο σπίτι μεθυσμένος και τα 'κάνε γυαλιά-καρφιά* · 4. (μτφ.-μειωτ.) η τηλεόραση: *τους έχει αποβλακώσει το - || βγαίνω στο ~* (βλ. λ. *χαζοκούτι)*· ΦΡ. ***τον θέλει* | *τον πάει το γυαλί*** για κάποιον που έχει ωραία παρουσία, όταν εμφανίζεται στην τηλεόραση: «τον *Βασίλη δεν τον θέλει το γυαλί, τι θέλει και τρέχει στις εκπομπές;»* (εφημ.(

• 5. (α) (για επίπεδες επιφάνειες) αστραφτερός, πεντακάθαρος: με την *καινούργια παρκετίνη έκανε το πάτωμα ~* (να γυαλίζει) (β) (για την επιφάνεια θαλασσών, λιμνών) ακύμαντος, γαλήνιος και διάφανος: *σήμερα δεν φυσάει και η θάλασσα είναι ~* · 6. το βυθοσκόπιο, η διόπτρα των ψαράδων, με την οποία βλέπουν τον βυθό. — (υποκ.(γυαλάκι (το), γυαλάκια (τα) (σημ. 3), γυαλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] κ. γυάλινος, -η, -ο [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γυαλίν* < *ύαλίν*, υποκ. τού αρχ. *ύαλος (ή)*, λ. ήδη μυκ. (we-a-re-ja), οπότε < **Ρύαλος, τεχν*. όρ., αγν. ετύμου, ίσως σκυθική λ.].

γυαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γυάλισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) γυαλιστερό: *~ το πάτωμα | το τραπέζι | τα τζάμια | τα παπούτσια*- ΦΡ. (α) (λαϊκ.-οικ.) ***μου γυαλίζει (κάτι)*** μου τραβά το ενδιαφέρον, επιθυμώ να το αποκτήσω (συχνά για ερωτικό ενδιαφέρον): είδε τα *κοσμήματα, του γυάλισαν και τα βούτηξε* || του *γυάλισε* η *μικρή κι από τότε την κυνηγάει* ΣΥΝ. μου μπαίνει στο μάτι (β) (στην αθλητική αργκό) ***γυαλίζω (τον) πάγκο*** κάθομαι στον πάγκο των αναπληρωματικών στους αγώνες, δεν χρησιμοποιούμαι από τον προπονητή: «την *περασμένη αγωνιστική περίοδο γυάλιζε πάγκο στην ομάδα του»* (εφημ.)

♦ 2. (αμετβ.) είμαι λαμπερός, αστράφτω: *γυάλιζαν τα κρυστάλλινα βάζα στη βιτρίνα*- ΦΡ. ***γυαλίζει το μάτι (μου)*** έχω άγρια όψη, δίνω την εντύπωση ταραγμένου ψυχικά ατόμου: *πρόσεχε τον, γυαλίζει το μάτι του!* — γυάλισμα (το) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ύαλίζω* < αρχ. ύαλος].

γυαλικά (το) 1. σκεύος κατασκευασμένο από γυαλί 2. *γυαλικά* (τα) τα γυάλινα σκεύη που διαθέτει ένα σπίτι: *αλλού τοποθέτησε τα ~, αλλού τα ασημικά κι αλλού τα μπακίρια*.

γυάλινος, -η, -ο → γυαλί

γυάλισμα (το) {γυαλίσματος | χωρ. πληθ.} 1. το να κάνει κανείς κάτι να γυαλίζει: τα *ασημικά | τα παπούτσια χρειάζονται ~* 2. η λάμψη, το να γυαλίζει κάτι: το *~ τού ματιού*.

γυαλιστερός, **-ή**, -ό αυτός που γυαλίζει, αστραφτερός, λαμπερός: *~ πάτωμα* ΣΥΝ. στιλπνός ΑΝΤ. θαμπός, σκοτεινός. — γυαλιστερά επίρρ.

γυαλοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γυαλοκοπάς...} έχω τη λάμψη τού γυαλιού: *το πάτωμα γυαλοκοπά από καθαριότητα* || *«δύο ολόχρυσα δόντια που γυαλοκοπούσαν στο χαμόγελο της»* (εφημ.) ΣΥΝ. γυαλίζω, λάμπω ΑΝΤ. θαμπώνω. [ΕΤΥΜ. < *γυαλί* + *-κοπώ* < *κόπτω]*.

γυαλοπωλείο (το) → υαλοπωλείο

γυαλόχαρτο κ. (λόγ.) υαλόχαρτο (το) [1898] {υαλοχάρτ-ου | -ων] χαρτί που έχει στην επιφάνεια του θραύσματα γυαλιού και χρησιμοποιείται στη λείανση τραχειών (ξύλινων ή μεταλλικών) επιφανειών: *ο μαραγκός έτριβε με ~ το έπιπλο* ΣΥΝ. σμυριδόχαρτο. — γυαλοχαρτίζω ρ., γυαλοχάρτισμα (το). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Glaspapier].

γυάλωμα (το) {γυαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η επίστρωση υλικού που γυαλίζει 2. η γυαλάδα (βλ.λ.).

Γυάρος (η) νησί των Κυκλάδων ΒΔ. τής Σύρου και Α. τής Κέας· χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας μελών και οπαδών τής Αριστεράς. Επίσης Πούρα [ΕΤΥΜ. Άγν. ετύμου].

Γύθειο (το) {Γυθείου} κωμόπολη και λιμάνι τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας. **— Γυθειάτης** (ο), **Γυθειάτισσα** (η), **γυθειάτικος,** -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Γύθειον*, αγν. ετύμου. Επί αρκετά χρόνια η πόλη ονομαζόταν *Μαραθονήσι*, επειδή ο μάραθος ήταν σε αφθονία κυρ. στη νησίδα Κρανάη, η οποία ενώθηκε με το κυρίως Γύθειο το 1898. Η αρχ. ονομασία Γύθειον δόθηκε και πάλι μετά την ίδρυση τού ελλην. κράτους].

γυιόκας (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (χαϊδευτ.) ο γυιος, ο κανακάρης: *καλώς τον - μου*.

γυιος (ο) (σχολ. ορθ. *γιος)* το αρσενικό τέκνο ΣΥΝ. γόνος· ΦΡ. ***γυιε μου*** (ως φιλική προσφώνηση από ηλικιωμένο σε αγώρι ή νεαρό άνδρα) (βλ. κ. λ. *υιός)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*.

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. υίός (βλ.λ.), με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού rj-]].

γυιος ή γιος; Από το αρχ. υιός, που από νωρίς προφερόταν ως /iós/ (γιατί ο μονοφθογγισμός τής διφθόγγου υι σε | είναι αρχαίος), πλάστηκε με συμπροφορά («συνίζηση») ο μονοσύλλαβος τύπος /jos/. ο τύπος αυτός γράφτηκε και γυιος, αργότερα δε γιος. Πρό κειται για το ευρύτερο φαινόμενο τής Ελληνικής, που είναι γνω στό ως συνίζηση, κατά το οποίο ένα φωνήεν -συνήθ. το /i/ αλλά και το /e/- μπροστά από άλλο φωνήεν συμπροφέρεται σε μία συλ λαβή, αποκτώντας συμφωνική (αντί φωνηεντικής) υπόσταση. Πα ραδείγματα: *ιατρός >]ατρός* > **γιατρός**, *διά* > δ/ά *(δγιά)* > **γω**, ιώτα > *]ώτα* > γιώτα, *ΐον* > *ίούλι* > ^ούλι > γιούλι. *Ιούλης* > *Ιούλης* > Γιούλης. *εορτή>jορτή*> **γιορτή** κ.ά. Ομοίως και *ύαλος*> *ύαλί*>*]αλί* > γυαλί. Από όλα αυτά, και ιδ. από το τελευταίο, φαίνεται ότι έχουμε κανο\Ικά και υίός [ιός] > υίός ijος] > γυιός (όπως και *γυαλί)*. Εντούτοις, στη σχολική ορθογραφία επικράτησε (αναλογικά προς τα *γιατρός, γιορτή* κ.ά.) η απλούστερη φωνητική γραφή **Γίος**, η οποία είναι φωνητικά ορθή, αλλά δεν διατηρεί το ετυμολογικό ίνδαλμα τής λέξης, πράγμα που γίνεται στο γυαλί, που δεν γράφε ται γιαλί. →

συνίζηση

γυλιός (ο) το στρατιωτικό σακίδιο που προσαρμόζουν οι στρατιώτες στους ώμους τους και περιέχει ατομικά είδη.

[ΕΤΥΜ αρχ-, αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. kiulla «σάκος», αρχ. σκανδ. kyll, ίσως και με το αρχ. *γύαλον* «κοίλωμα»].

γίιλος (ο) (λαϊκ.) πολύχρωμο μικρό ψάρι, που παρουσιάζει διμορφισμό και διαδοχικό ερμαφροδιτισμό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. **γύλ(λ)ος* (όπως μαρτυρείται στο μτγν. υποκ. *γυλ(λ)ίσκος)*, αγν. ετύμου].

γυμνάζω ρ. μετβ. {γύμνασ-α, -τηκα, -μένος} 1. κάνω ασκήσεις για την ενδυνάμωση και βελτίωση τής φυσικής κατάστασης (ς)όματος ή μέλους σώματος): *~ το σώμα | τα πόδια | τους μυς* ΣΥΝ. αθλώ, προπονώ 2. (γενικότ.) αναπτύσσω (σε κάποιον) σωματική ή πνευματική δεξιότητα: *ο καθηγητής τους γύμναζε στη φιλοπονία | στην πειθαρχία || «ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. εκγυμνάζω, εκπαιδεύω' (μεσοπαθ. *γυμνάζομαι)* 3. ασκούμαι (σε κάποιον τομέα κυρ. αθλητικό): *~ στο τρέξιμο | στην πάλη* 4. (γενικότ.) κάνω γυμναστική, φροντίζω τακτικά για τη σωματική μου άσκηση: *η έρευνα δείχνει ότι λίγοι Έλληνες γυμνάζονται* **5**. (η μτχ. ***γυμνασμένος,*** *-η, -ο)* εξασκημένος, έμπειρος: *~ αθλητής | στρατιώτης | μυαλό | σκέψη*. — γύμναση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο*.

[ΕΤΥΜ °φχ· < *γυμνός*, εφόσον οι αθλητές στην αρχαιότητα προπονούνταν και ασκούνταν γυμνοί].

γυμνασιακός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με το γυμνάσιο: *~ χρόνια | σπουδές | μαθήματα | βιβλία*.

γυμνασιάρχης (ο/η) {(θηλ. γυμνασιάρχου) κλητ. γυμνασιάρχα | γυμνασιαρχών], γυμνασιάρχισσα (η) {γυμνασιαρχισσών} πρόσωπο που διευθύνει γυμνάσιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης, γυμνάσιο*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γυμνασίαρχος, επόπτης γυμνικών αγώνων», < *γυμνάσιον* + *-άρχης* < *άρχω]*.

γυμνασίαρχος (ο) {γυμνασιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που επιβλέπει την τήρηση των αθλητικών κανονισμών στους γυμναστικούς αγώνες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης, γυμνάσιο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γυμνάσιον* + *-άρχος* < *άρχω]*.

γυμνάσιο (το) {γυμνασί-ου | -ων} 1. (α) (συνήθ. με κεφ.) σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που εκπαιδεύει μαθητές ηλικίας 12-15 ετών σε τρεις τάξεις (Α, Β', Γ' Γυμνασίου): *ημερήσιο | νυχτερινό ~|| ο γυιος μου πηγαίνει στο ~ || μαθητής Γυμνασίου* (β) το ίδιο το κτήριο στο οποίο λειτουργεί το παραπάνω σχολείο: σε *ποιο ~ πηγαίνεις;* || *αποχή μαθητών στο ~ τους* **2**. (παλαιότ.) και οι έξι τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για παιδιά 12-18 ετών (περιλάμβανε το σημερινό γυμνάσιο και το λύκειο) · **3**. ***γυμνάσια*** (τα) οι ασκήσεις στρατιωτικής ετοιμότητας: *πολεμικά αεροπλάνα έκαναν ~*· ΦΡ. (μτφ.) κάνω ***γυμνάσια (σε κάποιον)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρίες: την *αγαπάει, αλλά της κάνει πολλά ~* ΣΥΝ. κάνω καψώνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *γυμνάσιον*, αρχική σημ. «γυμναστήριο», < *γυμνάζω]*.

γυμνάσιο - λύκειο. Οι έννοιες γυμνάσιο - λύκειο συνδέονται με την έννοια και την ιστορία τής παιδείας και τής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Γυμνάσιο στην αρχαία Ελλάδα ήταν το γυμναστήριο, ο τόπος όπου γυμνάζονταν οι νέοι, για να αποκτήσουν σωματική ρώμη και αθλητικές ικανότητες. Ήταν ο χώρος όπου γίνονταν τα γυμνάσια, οι γυμναστικές ασκήσεις, από όπου και ο ενικός γυμνάσιο, ως χώρος των γυμναστικών ασκήσεων. Όλα τα ομόρριζα *{γυμνάσια, γυμνάσιο, γυμνάζομαι, γυμναστήριο* κ.τ.ό.) συνδέονται με το γυμνός, αφού η άσκηση στα γυμναστήρια και οι αθλητικοί αγώνες γίνονταν με γυμνό το σώμα. Επί κεφαλής τού γυμνασίου ήταν ο γυμνασιάρχης, μέσα δε στις στοές τής αυλής τού γυμνασίου σύχναζαν φιλόσοφοι, ρήτορες, καλλιτέχνες, διανοούμενοι, οι οποίοι ανέπτυσσαν πνευματική και εκπαιδευτική δραστηριότητα. Η δραστηριότητα αυτή αυξάνεται όσο υποχωρεί η επιδίωξη τής άσκησης τού σώματος και τής δημιουργίας πολιτών-πολεμιστών, υπερασπιστών τής εδαφικής ακεραιότητας τής πόλεως-κράτους, η οποία μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο περνά κυρίως σε μισθοφόρους! Έτσι, τα γυμνάσια στους μεταγενέστερους ιδίως χρόνους εξελίσσονται σε παιδευτικά και πολιτιστικά κέντρα. Τέτοια ονομαστά γυμνάσια στην Αθήνα ήταν: (α) το γυμνάσιο στον Κολωνό, στο ιερό άλσος τού Ακαδήμου (ήρωα τής Αττικής), το οποίο ονομάστηκε γι' αυτό Ακαδημία (βλ.λ.) ή Ακαδήμεια και αναδείχθηκε από τον Πλάτωνα σε ανώτερο πνευματικό ίδρυμα (β) το γυμνάσιο

βορείως τού ναού τού Ολυμπίου Διός (σήμερα είναι γνωστός ως «στύλοι» τού Ολυμπίου Διός), που από τον παρακείμενο ναό τού Λυκείου Απόλλωνος ονομάστηκε Λύκειον σε αυτό σύχναζε ο Σωκράτης, αλλά έγινε κυρίως γνωστό ως τόπος διδασκαλίας τού Αριστοτέλη (γ) το γυμνάσιο τού *Κυνοσάργους* ή *Κυνόσαργες*, έξω από την πόλη, αφιερωμένο στον Ηρακλή. Τα δύο πρώτα γυμνάσια εξελίχθηκαν αντιστοίχως στην Πλατωνική **Ακαδημία** και στο Αριστοτελικό Λύκειο, από όπου προήλθαν τα νεότερα **Ακαδημία** και **Λύκειο**. Στη μακρά ιστορία τής παιδείας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό οι όροι **Γυμνάσιο** (Gymnasium) και **Λύκειο** (Lyceum) δήλωσαν διάφορες βαθμίδες τής εκπαίδευσης, πριν καταλήξουν στη σημερινή χρήση τους, οπότε το Γυμνάσιο είναι οι τρεις πρώτες τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το Λύκειο οι τρεις τελευταίες τής ίδιας βαθμίδας, ο όρος γυμνασιάρχης, ήδη αρχαίος (αλλά σε περιορισμένη χρήση έναντι τού γυμνασίαρχος, που επικράτησε στην αττική διάλεκτο· βλ. λ. -άρχης), και ο νεότερος όρος λυκεί[1]**-άρχης** (τού 1890) χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τους διευθυντές των αντίστοιχων βαθμίδων.

γυμνασιόπαιδο (το) {γυμνασιοπαίδων} ο μαθητής τού γυμνασίου: τα ~ *έκαναν κατάληψη στο σχολείο τους*. Επίσης (λόγ.) **γυμνασιόπαις** (ο/η) [1887] {γυμνασιόπαιδος}.

γύμνασμα (το) [μτγν.] {γυμνάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η σωματική άσκηση: *το καθημερινό - κάνει καλό στην υγεία 2*. το πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο που συνιστά απόπειρα να μετρήσει κανείς τις ικανότητες του στην προσέγγιση ενός θέματος: *ρητορικά | ποιητικά ~ || «Σατιρικά Γυμνάσματα»* (ποιητική συλλογή τού Κ. Παλαμά) 3. (ειδι-κότ. στη ζωγραφική) δοκιμαστικό σχέδιο που προηγείται τού τελικού πίνακα.

γυμναστήριο (το) [μτγν.] {γυμναστήρί-ου | -ων} 1. ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για άθληση: *προπονούμαι σε - 2.* (συνεκδ.) το γήπεδο γυμναστικών συλλόγων στο οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες, συνήθ. μικρό και στεγασμένο. ΣΧΟΛΙΟ λ. γυμνάσιο.

γυμναστής (ο) [αρχ.], **γυμνάστρια** (η) [1897] {γυμναστριών} **1.** επαγγελματίας ή ερασιτέχνης αθλητής τού αθλήματος τής γυμναστικής: *οι ~ τής εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής 2*. (γενικότ.) υπεύθυνος για την προπόνηση των αθλητών ενός σωματείου 3. (ειδι-κότ.) (α) πτυχιούχος καθηγητής στις σχολής Φυσικής Αγωγής (β) αυτός που διδάσκει σε σχολείο το μάθημα τής γυμναστικής.

γυμναστική (η) [αρχ.] 1. (γενικά) η άσκηση τού σώματος, που αποσκοπεί στη βελτίωση και την τελειοποίηση τής φυσικής κατάστασης: *έχει ως βασικό χόμπι τη -* || το *πρωί οι στρατιώτες έκαναν ~* ΦΡ. ***επαναστατική γυμναστική*** (ειρων.) ως χαρακτηρισμός τής τάσης ορισμένων αριστερών κομμάτων να οργανώνουν πορείες, διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, ακόμη και για μικρής σημασίας θέματα 2. (ειδικότ.) (α) ΑΘΛ. το άθλημα τής γυμναστικής, που περιλαμβάνει διάφορα αγωνίσματα, όπως την ενόργανη, την ανόργανη, τη ρυθμική γυμναστική, το μονόζυγο, τους ασύμμετρους ζυγούς, τους κρίκους κ.ά.: *πρωταθλητής τής ~* (β) σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στη σωματική άσκηση των μαθητών ΣΥΝ. φυσική αγωγή. — **γυμναστικός**, -ή, -ό [αρχ.].

γύμνια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) **1**. (κακόσ.) η κατάσταση κατά την οποία το σώμα δεν καλύπτεται από ενδύματα, είναι τελείως γυμνό ΣΥΝ. γυμνότητα **2**. (μτφ.) η απουσία βασικών στοιχείων (από τον χώρο, το πνεύμα, τον λόγο, την ψυχή κ.λπ.): η *αδιαφορία μπροστά στο δράμα τού συνανθρώπου φανερώνει ψυχική ~ || λόγια χωρίς ουσία, που αποκαλύπτουν ~ πνευματική* || η *~ τού καμένου τοπίου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, φτώχια.*

γυμνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στη γυμνότητα, την κατάσταση τού γυμνού: *~ εμφάνιση* **2**. ΙΣΤ. ***γυμνικοί αγώνες*** οι αθλητικοί αγώνες που διεξάγονταν στην αρχαία Ελλάδα και στους οποίους οι αθλητές αγωνίζονταν γυμνοί.

γυμνισμός (ο) {χωρ. πληθ.) **1**. φυσιολατρικό κίνημα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος που κυκλοφορεί γυμνός απαλλάσσεται από τα δεσμά τού πολιτισμού τον οποίο εκφράζουν τα ρούχα και αποκτά πάλι τη χαμένη επαφή με τη φύση και τον εαυτό του: *κέντρα | κατασκήνωση γυμνισμού 2*. (γενικότ.) το να κυκλοφορεί κανείς (κάπου) χωρίς ρούχα, ιδ. στις παραλίες: *κάνω ~*. — **γυμνιστής** (ο), **γυμνίστρια** (η), **γυμνιστικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nudism].

γυμνός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.-σπάν.) **γδυμνός 1.** αυτός τού οποίου το σώμα ή μέρος τού σώματος του δεν καλύπτεται από ρούχα: *~ κορμί | ώμος | στήθος | μηρός || κυκλοφορούσε γυμνή, όπως τη γέννησε η μάννα της* ΣΥΝ. τσίτσιδος, γδυτός, εν αδαμιαία περιβολή ΑΝΤ. ντυμένος· ΦΡ. (λόγ.) ***διά γυμνού οφθαλμού*** | (καθημ.) με ***γυμνό μάτι*** χωρίς τη βοήθεια οπτικών μέσων, λ.χ. τηλεσκοπίου, μικροσκοπίου κ.λπ. 2. αυτός που είναι ελαφρά ντυμένος, που δεν φορά πολλά ρούχα ή είναι τολμηρά ντυμένος, ώστε να εκτίθενται σε κοινή θέα σημεία τού σώματος του ΣΥΝ. μισοντυμένος 3. αυτός που περιέχει ή προβάλλει το σώμα χωρίς ρούχα: *~ φωτογραφία | σκηνή | πόζα || επεισόδια στη ~ διαδήλωση* (στην οποία οι διαδηλωτές ήσαν γυμνοί) 4. ***γυμνό*** (το) (α) το σώμα σε κατάσταση γύμνιας και ειδικότ. η έκθεση του σε κοινή θέα (από τον Τύπο, τα Μ.Μ.Ε. κ.λπ.): *το - άλλους τους συγκινεί και άλλους τους αφήνει αδιάφορους* || το *~ προκαλεί | διεγείρει | σκανδαλίζει* (β) (στην τέχνη) καλλιτεχνικό έργο με θέμα το σώμα σε γυμνή κατάσταση: *εκτίθεται ένα - τού* Μοντιλιάνι (πίνακας που απεικονίζει γυμνό σώμα) (γ) ***γυμνά*** (τα) (κακόσ.) οι γυμνές φωτογραφίες ή σκηνές έργου: τα *~ κατακλύζουν τον Τύπο | την τηλεόραση | τον κινηματογράφο || δημοσιεύονται για πρώτη φορά τα ~ τής Μ. Μονρόε* (δηλ. οι γυμνές φωτογραφίες) **5.** αυτός που είναι εμφανής (όπως πραγματικά είναι), που δεν κρύβεται, δεν αποσιωπάται, που δεν περιέχει ψευδή στοιχεία: η *~ αλήθεια | πραγματικότητα* 6. (μτφ.) αυτός που στερείται εξωτερικών αναγνωριστικών στοιχείων (συμβόλων εξουσίας, πλούτου κ.λπ.) τού κοινωνικού του ρόλου: ο *βασιλιάς χωρίς το στέμμα, το σκήπτρο και την ακολουθία του αισθανόταν ~ || αισθανόταν γυμνή χωρίς το άρωμα της 7*. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια: *έκαμε μια ομιλία γυμνή επιχειρημάτων*. — (υποκ.) **γυμνούλης**, -α, -ι/-ικο, γυμνά επίρρ., γυμνότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, γυμνάσιο, φτώχια.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *νυμνός (η μεταβολή τού αρχικού *ν- > *γ-* ίσως οφείλεται σε ανομοίωση ενισχυθείσα από μια τάση τροποποιήσεως των λέ-ξεων-ταμπού) < Ι.Ε. *nog^{w}-no- «γυμνός», πβ. σανσκρ. nag-nâh, λατ. nudus, γαλλ. nu, ισπ. nudo, γερμ. nackt, αγγλ. naked κ.ά. Ομόρρ. *γυμνάζω, γυμνάσιο(ν),* κ.ά. Η φρ. με *γυμνό μάτι | διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει το αγγλ. with the naked eye].

γυμνοσάλιαγκας (ο) **1**. το σαλιγκάρι τού οποίου το σώμα δεν περιβάλλεται από όστρακο **2**. (ειρων.-μτφ.) ο γλοιώδης άνθρωπος, ο κόλακας. Επίσης **γυμνοσάλιαγκος**.

γυμνόσπερμα (τα) [μτγν.] {γυμνοσπέρμων} ΒΟΤ. μία από τις δύο μεγάλες ομάδες των σπερμ(ατ)οφύτων (των φυτών που παράγουν σπέρματα), που περιλαμβάνει σημαντικά από βιολογική άποψη φυτά, όπως τη λεύκη, τον κέδρο κ.ά., τα οποία αποτελούν κύριες πηγές ξυλείας και χρησιμοποιούνται για καλλωπιστικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς.

γυμνόστηθος, -η, -ο αυτός που έχει ακάλυπτο το στήθος του: *έκανε μπάνιο και ηλιοθεραπεία γυμνόστηθη* ΣΥΝ. ξεστήθωτος.

γυμνότητα (η) -+ γυμνός

γυμνώνω ρ. μετβ. {γύμνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου) ΣΥΝ. γδύνω **2**. (μτφ.) κλέβω τα πολύτιμα αντικείμενα που υπάρχουν κάπου: *οι αρχαιοκάπηλοι γύμνωσαν μια εκκλησία από τα πολύτιμα κειμήλια* **3**. (μεσοπαθ. ***γυμνώνομαι)*** βγάζω όλα ή μερικά από τα ρούχα μου: *Τι γυμνώθηκες έτσι; Θα κρυώσεις.* — **γύμνωση** (η) [μτγν.] κ. **γύμνωμο** (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γυμνό (-όω) < γυμνός].*

γυναίκα (η) {γυναικών} **1**. πρόσωπο θηλυκού φύλου κατ' αντιδιαστολή προς τον άνδρα (βλ. *ασθενές φύλο, λ. ασθενής* κ. *ωραίο φύλο, λ. ωραίος) 2*. ενήλικο πρόσωπο κατ' αντιδιαστολή προς το κορίτσι και την έφηβο: η *κόρη του μεγάλωσε πια, σωστή ~ έγινε || αθλητικές ομάδες | αγωνίσματα γυναικών* (πβ. λ. *κορασίδα, νεανίδα) || βρήκε τη ~ των ονείρων του* 3. (καθημ.) η σύζυγος: η *~ του είναι πολύ νέα | ωραία* || την *έκανε ~* του (την παντρεύτηκε) || η *πρώτη του ~* (από τον πρώτο του γάμο) ΣΥΝ. συμβία 4. το θηλυκό πρόσωπο που με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του ανταποκρίνεται στον ρόλο ή στο στερεότυπο που η κάθε κοινωνία αναγνωρίζει ως κατεξοχήν γυναικείο: πιστεύει ότι αν δεν *κάνεις παιδί, δεν ολοκληρώνεσαι ως ~|| η σύγχρονη ~ είναι εργαζόμενη και οικονομικά ανεξάρτητη || εντυπωσιακή | εκρηκτική | κλασική | μοντέρνα ~* ΦΡ. ***κλείνω ως γυναίκα*** *(ι)* γερνώ (ii) παύω να ψάχνω για άνδρα: μετά *από σένα, έκλεισα ως γυναίκα* 5. (καθημ.) η οικιακή βοηθός ή καθαρίστρια: *έχει μια ~ που τη βοηθά στις δουλειές τού σπιτιού* 6. (μτφ.-ειρων. ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που λιποψυχεί ή έχει γυναικεία φερσίματα. — (υποκ.) γυναικάκι (το) (βλ.λ.) κ. **γυναικούλα** (η) (βλ.λ.), (μεγεθ.) γυναικάρα (η) κ. γυ-ναίκα**ρος** (ο).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γυναίκα* < αρχ. *γυνή, -αικός* < Ι.Ε. *g^{w}enâ- «γυναίκα» *(γυνή* < *g^{w}n-), πβ. σανσκρ. jani-, αρχ. σλαβ. zena (> πολ. zona «σύζυγος»), ιρλ. bean, αρχ. γερμ. quena, σουηδ. kvinna κ.ά. Η λ. *γυνή,* καθώς και άλλες παράλλ. λέξεις στις Ι.Ε. γλώσσες, χρησιμοποιήθηκαν τόσο με τη σημ. τού ανθρώπου θηλυκού φύλου όσο και με τη σημ. τής συζύγου, γνώρισαν δε ενδιαφέρουσα σημασιολ. μεταβολή. Στην Ελλην. η λ. γυνή εκτόπισε συν τω χρόνω τις συνώνυμες *άλοχος* «παρακοιμώμενη, σύζυγος, ερωμένη» και *δάμαρ* «σύζυγος». Στην αρχ. Αγγλ. από τα δύο παράλλ. ομόρριζα cwen, cwene, που χρησιμοποιούνταν με τη σημ. «γυναίκα», προέκυψαν τα σύγχρονα αγγλ. queen «βασίλισσα» (< cwên) και quêan «πόρνη» (< cwene), ενώ στη Γερμ. το μειωτι-κώς χρησιμοποιούμενο Weib αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο Frau «γυναίκα, σύζυγος»].

γυναικαδέλφη (η) {γυναικαδελφών} η αδελφή τής συζύγου, δηλ. η κουνιάδα.

γυναικάδελφος (ο) [μεσν.] {γυναικάδελφων} ο αδελφός τής συζύγου, δηλ. ο κουνιάδος.

γυναικακι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) μικροκαμωμένη γυναίκα 2. (μει-ωτ.) ασήμαντη, ανάξια λόγου γυναίκα ΣΥΝ. γυναικούλα 3. (οικ.) χαριτωμένη νεαρή γυναίκα: *ωραίο ~, συμφωνείς;* 4. (χαϊδευτ.-οικ.) η νεαρή σύζυγος: *κι από 'δώ το ~ μου.* **γυναικάρας** (ο) {γυναικάκηδες} ο γυναικάς (βλ.λ.). **Ύγυναικάρεσκος,** -η, -ο [1782] (λόγ.) αυτός που είναι θελκτικός και ευπρόσδεκτος στις γυναίκες. — γυναικαρέσκεια (η) [1782]. **γυναικάς** (ο) {γυναικάδες} ο μανιώδης γυναικοκατακτητής ΣΥΝ. δον-ζουάν, καζανόβας. γυναικείος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γυναίκα: *~ φύση | σώμα | στήθος | φύλο | χαρακτηριστικά | σπουδές* (για την ιστορία και τη θέση τής γυναίκας στην κοινωνία) | *κίνημα | θέματα 2*. αυτός που προορίζεται για γυναίκα: *~ φόρεμα | καπέλο | παντελόνι | παπούτσια* **3**. (α) αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα, που παραδοσιακά θεωρείται χαρακτηριστικός τής γυναίκας (λ.χ. η λεπτότητα, η ευαισθησία, η κομψότητα κ.λπ.): *~ χέρια | δάχτυλα* (μαλακά και λεπτά) || *~ ύφος | συμπεριφορά* (με λεπτότητα, ευγένεια, χάρη) || (μειωτ.) *~ δουλειές* (οι οικιακές εργασίες, το νοικοκυριό) || *~ συζητήσεις* (λ.χ. για τη μόδα, την κοσμική ζωή κ.τ.ό.) (β) θηλυπρεπής: *ένα αγόρι με -* φωνή (λεπτή, ψιλή) || *~ περπάτημα | κινήσεις* 4. αυτός που αποτελείται από γυναίκες ή απευθύνεται μόνο σε γυναίκες: *~ μοναστήρι | πληθυσμός*

/ *οργάνωση*. Επίσης (σπάν.) **γυναι**κείος, -εια, -ειο. ΣΧΟΛΙΟ λ. άνδρας, *ανδρικός, παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γυναικείος* | *γυναικήιος* < γυνή].

γυναικείο **γλωσσικό** κίνημα. Τα τελευταία 30 χρόνια ξεκίνησε στον αγγλοσαξονικό χώρο (ιδίως στις Η.Π.Α.) μια κίνηση να εξι σωθεί και γλωσσικά η γυναίκα με τον άνδρα και να καταργηθούν ανδροκρατικές δηλώσεις στη γλώσσα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *άνδρας),* που θεωρήθηκαν ότι μειώνουν τη γυναίκα, διαιωνίζοντας την εξάρτηση από τον άνδρα. Η τάση αυτή εντάχθηκε στο γυναικείο κίνημα για την απελευθέρωση τής γυναίκας και κορυφώθηκε στην Αμερική τα τελευταία χρόνια μέσα στο ευρύτερο κίνημα τής «πολιτικής ευπρέπειας/ορθότητας» (political correctness), που απο σκοπούσε στην κατάργηση -και στη γλώσσα- των πάσης φύσεως διακρίσεων (φύλου, χρώματος, κοινωνικών ομάδων κ.λπ.). Η τάση στη γλώσσα και σε σχέση με την Αγγλική είναι να καταργηθεί η αποκλειστική δήλωση διαφόρων επαγγελματικών ονομάτων και τής ίδιας τής σημασίας «άνθρωπος» διά μόνης τής λ. **man** («άν δρας - άνθρωπος»). Οι προτεινόμενες λύσεις κινούνται προς δύο κατευθύνσεις: είτε να αντικατασταθεί η λ. man με μία άλλη γενι κή λέξη, π.χ. το person (π.χ. chairperson = ο/η πρόεδρος αντί τού chairman, salesperson = ο/η πωλητής αντί τού salesman κ.ο.κ.) είτε να σχηματιστούν παράλληλοι τύποι με το woman (π.χ. business woman παράλληλα προς το businessman, policewoman παράλληλα προς το policeman «αστυνομικός»). Προτείνονται επίσης και άλ λες λύσεις: η χρήση τού human being «ανθρώπινη ύπαρξη» αντί τού man, όταν ο ομιλητής δεν ενδιαφέρεται να δηλώσει τη διάκρι ση φύλου (man - woman)˙ η χρήση ουδετέρων (ως προς τη δήλωση τού φύλου) όρων: police officer (αντί policeman - policewoman), headteacher ή head «ο/η διευθυντής σχολείου» (αντί headmaster - headmistress), firefighter «ο/η πυροσβέστης» (αντί fireman και firewoman) κ.ο.κ. Στην Ελληνική δεν υπάρχει αντίστοιχη τάση πα ρά μόνο σε πολύ περιορισμένη κλίμακα. Ήδη, λ.χ., αντί τού επαν δρώνω (μια επιχείρηση) προτιμάται ορθώς το στελεχώνω, όπου με τη λ. *στέλεχος,* δεν γίνεται διάκριση ανδρός και γυναικός. Στην Ελληνική η διάκριση των γυναικείων επαγγελματικών ονομάτων σε σχέση με τα ανδρικά είναι «δημοκρατικότερη», αφού δεν χρησιμο ποιείται ρητά στη δήλωση τους η λ. *άνδρας* όπως στην Αγγλική (chairman, salesman κ.λπ.) και αφού η διάκριση επιτυγχάνεται «ισό τιμα» με τη χρήση διαφορετικού **άρθρ**ου *(ο | η πρόεδρος)* ή διαφο ρετικής παραγωγικής καταλήξεως *(ο πωλητής - η πωλήτρια, ο αθλητής - η αθλήτρια).* Τελευταία μάλιστα καταλήξεις που αρχι κώς δήλωναν ανδρωνυμικά ονόματα *(γιατρίνα* = η σύζυγος τού γιατρού, *δημαρχίνα* = η σύζυγος τού δημάρχου) τείνουν να δηλώ σουν καθαρώς γυναικεία επαγγελματικά ονόματα *(γιατρίνα* = η γιατρός, *δημαρχίνα* = η δήμαρχος), έστω και σε λιγότερο τυπική μορφή λόγου (η *γιατρός, η δήμαρχος* θεωρούνται πιο «τυπικές» χρήσεις). →
άνδρας

γυν**αικείος**, -εια, -ειο -> γυναικείος
γυναικήσιος, -ια, -ιο [μεσν.] γυναικείος (βλ.λ.).
γυναικίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που θεωρείται ότι αρμόζει σε αναξιοπρεπή γυναίκα: ~ *καβγάς.*
γυναικο- κ. **γυναικά-** κ. γυναικ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. ότι κάτι σχετίζεται με γυναίκα: *γυναι-κοκρατία, γυναικο-παρέα, γυναικό-κοσμος, γυναικ-άδερφος* 2. ότι κάτι σχετίζεται με το αναπαραγωγικό σύστημα τής γυναίκας: *γυναι-κολόγος* 3. (α) (μειωτ.) ότι μία ᵉνέργᵉια ή συμπεριφορά είναι θηλυ πρεπής, ταιριάζει σε γυναίκα: *γυναικο-φέρνω, γυναικο-πρεπής.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γυναικο-κρατία,* μτγν. *γυναικο-μανής),* που προέρχεται από το ουσ. γυνή, *-αικός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. gynéco-logie)].
γυναικοδουλεια (η) **1**. (μειωτ.) ασχολία που ταιριάζει σε γυναίκα και θεωρείται χαμηλού επιπέδου και ανάξια λόγου: *θεωρούσε το σκούπισμα και το σφουγγάρισμα γυναικοδουλειές* · 2. ερωτική πε ριπέτεια με γυναίκα: *υποψιάστηκε ότι κάποια ~ ήταν στη μέση* ΣΥΝ. τσιλημπούρδισμα, γκομενοδουλειά.
γυναικοθηρας (ο) [1868] {γυναικοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που προ σπαθεί να κατακτά γυναίκες ΣΥΝ. γυναικάς, κορτάκιας, καζανόβας, δονζουάν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας.* [ΕΤΥΜ. < *γυναίκα* + *θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].
γυναικοκαβγάς (ο)^ {γυναικοκαβγάδες} καβγάς μεταξύ γυναικών.
γυναικοκατακτητής (ο) πρόσωπο που κατακτά γυναίκες: στα νιάτα *του υπήρξε μεγάλος ~* ΣΥΝ. γόης, εραστής, δονζουάν, καζανόβας.
γυναικόκοσμος (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** πλήθος γυναικών **2**. το σύ νολο των γυναικών, ο γυναικείος πληθυσμός τής Γης.
γυναικοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. η κυριαρχία τού γυναικείου φύλου σε συγκεκριμένο τομέα: στα *φιλολογικά τμήματα υπάρχει ~* ANT. ανδροκρατία **2**. το έθιμο, κατά το οποίο τον κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική ζωή μιας περιοχής αναλαμβάνουν για σύντομο χρο νικό διάστημα οι γυναίκες: *κατά το έθιμο τής ~ σε περιοχές τής Β. Ελλάδας μία φορά τον χρόνο οι γυναίκες αναλαμβάνουν την εξουσία και οι άνδρες κάνουν τις δουλειές των γυναικών.*
γυναικοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {γυναικοκρατείσαι... | γυ ναικοκρατήθηκα} κυριαρχούμαι από γυναίκες (συνήθ. για την αριθ μητική υπεροχή των γυναικών σε έναν χώρο): η *Φιλοσοφική Σχολή γυναικοκρατείται* ANT. ανδροκρατούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
γυναικολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις νόσους και τις ανεπάρκειες τού γυναικείου γεννητι κού συστήματος. — **γυναικολόγος** (ο/η) [1880], **γυναικολογικός,** -ή, -ό [1861], γυναικολογικ-ά | -ώς [1888] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gynécologie].
γυναικολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ. γυ ναικομάνι. [ΕΤΥΜ. < *γυναίκα* + *-λόι* < *-λόγι* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].
γυναικομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.) (καθημ.) πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ. γυναικολόι. [ΕΤΥΜ. < *γυναίκα* + *-μάνι* < λατ. manus «πλήθος»].
γυναικομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ερωτική μανία για γυναίκες. — γυναικομανής (ο).
γυναικομαστία (η) ΙΑΤΡ. η αύξηση τού μεγέθους των μαστών στον άνδρα, η οποία οφείλεται σε έλλειψη ορμονικής ισορροπίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. gynecomastia].
γυναικόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τη μορφή γυναίκας.
γυναικόπαιδα (τα) [μεσν.] {γυναικόπαιδων} οι γυναίκες και τα παι διά (συνήθ. λέγεται σε πολεμικές περιόδους για τον βασικό κορμό τού άμαχου πληθυσμού).
γυναικοπαρέα (η) {δύσχρ. γυναικοπαρεών} παρέα που αποτελείται μόνο από γυναίκες ANT. αντροπαρέα.
γυναικοπρεπής, -ής, -ές [μτγν.] {γυναικοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θηλυπρεπής (βλ.λ.): ~ *συμπεριφορά* | *ύφος* ANT. ανδροπρεπής, αρρενο πρεπής. — **γυναικοπρεπώς** επίρρ., **γυναικοπρέπεια** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, *-ες.*
γυναικούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (χαϊδευτ.) η σύζυγος: *πήρα τη ~ μου και πήγαμε διακοπές 2.* (μειωτ.) γυναίκα χαμηλού επιπέδου, ανά ξια λόγου 3. η απλοϊκή γυναίκα (συνήθ. χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση ή πολλές γνώσεις) · 4. (μειωτ. ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που δείχνει δειλία ή έχει γυναικεία φερσίματα: *Τέτοιες - θα πολεμήσουν; Αυτοί φοβούνται και τη σκιά τους!* ΣΥΝ. δειλός, άνανδρος.
γυναικουλίστικος, -η, -ο (καθημ.-μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζει γυναίκα αναξιοπρεπή, που δεν σέβεται τη θέση της.
γυναικοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (μειωτ. για άν δρα) παρουσιάζω συμπεριφορά που αρμόζει σε γυναίκα. — **γυναι**κοφέρσιμο (το).
γυναικοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ο φόβος για το γυναικείο φύλο.
γυναικωνίτης)ο) {γυναικωνιτών} το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο κάθονται οι γυναίκες. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γυναικωνίτις (ή)* < αρχ. *γυναικών (ό) < γυνή].*
γυναικωτός (ο) [μεσν.] (μειωτ.) θηλυπρεπής, αυτός που έχει γυναι κείους τρόπους ή υιοθετεί γυναικεία φερσίματα και εμφάνιση ΣΥΝ. θηλυπρεπής, γυναικοπρεπής.
γυναιξί → γυνή
γύναιο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.-υβριστ.) η διεφθαρμένη ή χαμηλού επιπέδου γυναίκα ΣΥΝ. παλιογυναίκα, βρομοθήλυκο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γύναιον,* ουδ. τού επιθ. *γύναιος* < *γυνή* + *-ιος].*
γυνή (η) (γυναικ-ός, -α | -ες, -ών} (λόγ.) η γυναίκα˙ κυρ. στις ΦΡ. (α) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** *{πυρ γυνή και θάλασσα, δυνατά τρία-* Αίσω πος) για να δειχθεί ότι η γυναίκα ανήκει στα τρία μεγαλύτερα κακά τού κόσμου (β) ***η δε γυνή ίνα φοβήται τον άνδρα*** (ή δέ γυνή ίνα *φοβήται τον άνδρα,* Κ.Δ. *Εφεσ.* 5, 33) η σύζυγος να δείχνει σεβασμό προς τον σύζυγο της (χαρακτηριστική φράση από το μυστήριο τού γάμου) (γ) ***συν γυναιζί και τέκνοις*** *(συν γυναιζί και τέκνοις,* Κ.Δ. *Πράξ.* 21,5) λέγεται για τον άνδρα που παρευρίσκεται κάπου με ολό κληρη την οικογένεια του: *αφίχθη ~.* [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *γυναίκα].*
γυπ**αετός** (ο) μεγάλο αρπακτικό πτηνό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gypaète].
γύπας (ο) {γυπών} αρπακτικό μεγαλόσωμο πτηνό, με μακρουλό σχε τικά κεφάλι, κυρτό και μακρύ λαιμό (γυμνό από φτερά), ράμφος κο φτερό και γαμψό, δάχτυλα με μαλακά και γαμψά νύχια, μεγάλες και πλατιές φτερούγες· τρέφεται με πτώματα και αποσυντεθειμένες τρο φές ΣΥΝ. (λαϊκ.) όρνιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γύψ, γυπός,* αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με θ. *γυ-,* από όπου και αρχ. *γύη* «καμπύλη», εξαιτίας τού ράμφους τού πτηνού].
γύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) (λαϊκ.) **1.** η κυκλική συνήθ. πορεία από ένα σημείο σε άλλο: *κάνε μια - και ξαναέλα σε λίγο* ΣΥΝ. βόλτα˙ ΦΡ. ***βγαίνω στη γύρα*** περιφέρομαι (συνήθ. ζητιανεύοντας): η *φτώχια τον ανάγκασε να βγει στη γύρα 2.* η περιστροφή ή η κυκλική κίνηση στον χορό: *έφερε | έκανε δυο ~ στην πίστα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.* [ΕΤΥΜ μεσν. < *γυρίζω* (υποχωρητ.)].
γυρεοθήκη (η) {γυρεοθηκών} ΒΟΤ. η θήκη τής γύρης των σπερματό φυτων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γϋρις, -εως* + *θήκη].*
γυρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γύρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναζητώ (κάποιον): *τον γύρευα όλη την ημέρα* ΣΥΝ. ψάχνω˙ ΦΡ. (α) ***(γυρεύω | ψάχνω) ψύλλους | βελόνες στ' άχυρα*** βλ. λ. *άχυρο* (β) ***γύ ρευε τι θέλει πάλι*** για ενοχλητικό πρόσωπο που μας ζητάει συνεχώς κάτι (γ) ***τι τα θες, τι τα γυρεύεις!*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει νόημα να συζητεί ή να ασχολείται κανείς με ένα θέμα (δ) στον ***ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. γη (ε) ***τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*** βλ. λ. *αλεπού (στ)* ***τι γυρεύει (κάποιος) (κάπου);*** ερώτημα με το οποίο ο ομιλητής δηλώνει ότι κακώς κάποιος βρίσκε ται ή δραστηριοποιείται κάπου 2. επιδιώκω (κάτι), αποβλέπω: *γύρευε ν' αλλάξει τον κόσμο* || ~ το *δίκιο μου* ΣΥΝ. σκοπεύω, επιδιώκω˙ ΦΡ. πάω ***γυρεύοντας*** συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που εκλαμβάνεται ως προκλητικός ώστε να φαίνεται πως επιδιώκω να πάθω αυτό που θα μου συμβεί: *πάει γυρεύοντας να φάει ξύλο || γι'αυτό που έπαθε πή γαινε γυρεύοντας* (ενν. να το πάθει) ♦ 3. (αμετβ.) ψάχνω ή διερωτώμαι (για κάτι)˙ ΦΡ. ***τρέχα γύρευε (και Νικολό καρτερεί)*** για περιπτώσεις

στις οποίες θεωρούμε ότι είναι μάταιο πλέον να αναζητήσει κανείς κάτι, για οριστικά χαμένη υπόθεση **ή** για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκει κανείς άκρη: έτσι όπως *έχουν γίνει τα πράγματα, ~" δεν βγάζεις άκρη!* || (κ. μετβ. + να) *το θέμα ήταν να μη γίνει το λάθος- τώρα, - να βρεις ποιος φταίει! —* **ψάρεμα** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «τριγυρνώ ψάχνοντας», < *γύρος*}.

γύρη (η) {χωρ. πληθ.} οι κόκκοι των λουλουδιών για τη γονιμοποίηση: *αλλεργία από τη ~ των λουλουδιών.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. γῦρις, -εως, αρχική σημ. «η άχνη από το αλεύρι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *γύρος* «στρογγυλός», επειδή έπρεπε να γυρίζουν τον μύλο, για να αλεστεί το σιτάρι και να πάρουν το αλεύρι].

γυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κινώ (κάτι) κυκλικά, περιστροφικά: ~ το *κλειδί στην πόρτα | τον διακόπτη | τη ρόδα* **2.** στρέφω (κάτι) προς ορισμένη κατεύθυνση σε σχέση με σταθερό σημείο: *γύρισε το όπλο προς το μέρος μου* 3. (για ρολόι) ρυθμίζω στρέφοντας τους δείκτες: ~ το *ρολόι μπροστά | μια ώρα πίσω* 4. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη, μεταπείθω: *του γύρισε τα μυαλά-* ΦΡ. (α) ***γυρίζω φύλλο | σελίδα*** μ'ταβάλλω φρονήματα, αλλάζω γνώμη ή συμπ'ριφορά: *έλεγε πως θα με παντρευτεί, αλλά τώρα το γύρισε το φύλλο* || μη *συνεχίσεις να μ ' ενοχλείς, γιατί θα το γυρίσω το φύλλο!* || σ'αυτές τις *εκλογές θα γυρίσουμε σελίδα* (β) ***γυρίζω την πλάτη*** βλ. λ. πλάτη (γ) ***γυρίζω (κάτι) στο αστείο | στο σοβαρό*** αλλάζω την τροπή συζήτησης προς το αστείο | προς το σοβαρό: *μόλις κατάλαβε ότι με πείραξε αυτό που είπε, το γύρισε στο αστείο* (δ) ***τα γυρίζω*** αθετώ τις υποσχέσεις που έχω δώσει ή ερμηνεύω αντίθετα το περιεχόμ'νο των λόγων μου: *μέχρι χθες άλλα μου έλεγες, σήμερα μου τα γυρίζεις* (ε) ***γυρίζω το κεφάλι (κάποιου)*** αλλάζω τις ιδέες (κάποιου), τον μ'ταπ'ίθω: *είναι πολύ ισχυρογνώμων δεν του γυρίζεις το κεφάλι με τίποτα!* 5. (μτφ.) αλλάζω: ~ κανάλι στην *τηλεόραση* 6. (οικ.) περιφέρω, ξεναγώ (κάποιον) σε διάφορα μέρη ή χώρους: τον *γύρισε σε όλα τα αξιοθέατα τού νησιού του* || *θα σε γυρίσω σε όλα τα μπαρ* τής *παραλίας* 7. (ειδικότ. για τόπους) επισκέπτομαι ταξιδεύοντας: *έχει γυρίσει όλο τον κόσμο* || *γύρισα χώρες και χώρες* 8. διασχίζω (τόπο) ως τουρίστας ή για επαγγελματικούς λόγους: *έχει γυρίσει όλη την Ελλάδα με το αυτοκίνητο* || *γύρισα την πόλη με τα πόδια* 9. (α) αναποδογυρίζω (κάτι), φέρνω το πάνω κάτω ή αντιστρόφως, το μέσα έξω: ~ το *παλτό ανάποδα* || ~ *το μέσα έξω στο παντελόνι* (β) (μτφ.) ανατρέπω μια κατά στάση, το εις βάρος μου αποτέλεσμα: *οι δύο αλλαγές τού προπονη τή γύρισαν το παιχνίδι και μας χάρισαν τη νίκη* 10. (για αρδευτικά νερά) εκτρέπω, παροχετεύω 11. επιστρέφω (κάτι που έχω δανειστεί ή έχω λάβει): *μου γύρισε τα χρήματα που του είχα δώσει* || ~ *τον αρραβώνα* (επιστρέφω το δαχτυλίδι τού αρραβώνα, διαλύω τον αρραβώνα) || ~ *συναλλαγματική* (οπισθογραφώ συναλλαγματική) **12**. (για σελίδες) αλλάζω, πηγαίνω στην επόμενη **13**. (στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, στο βίντεο) εγγράφω (τις σκηνές ενός έργου) σ'φιλμ: ~ *ταινία | σκηνές ενός έργου* ΣΥΝ. κινηματογραφώ ♦ (αμετβ.) 14. κινούμαι κυκλικά, περιστροφικά: η Γη *είναι σφαίρα και γυρίζει* || (μτφ.) *ήπια πολύ κρασί και τώρα το κεφάλι μου γυρίζει | γυρίζει ο κόσμος γύρω μου* ΣΥΝ. περιστρέφομαι· ΦΡ. ***γυρίζω σαν (τη) σβούρα*** για τους υπερβολικά δραστήριους, πολυάσχολους ή υπερκινητικούς ανθρώπους: *ολημέρα γυρίζει σαν τη σβούρα-δεν ξεκουράζεται στιγμή* 15. στρέφομαι προς ορισμένη κατεύθυνση: *γύρισε αμέσως μόλις τον φώναξα* || για *γύρνα να σε δω!* 16. περιφέρομαι, τριγυρνώ (κάπου): όλη τη *νύχτα γύριζε στα μπαρ* || *πού γυρνάει και δεν μαζεύεται στο σπίτι;* 17. επιστρέφω στο σημείο ή την κατάσταση από όπου ξεκίνησα: ~ *στο σπίτι | στην πατρίδα | στη δουλειά μου*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***όταν εσύ πήγαινες, εγώ γύριζα*** έχω περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες από εσένα ή έχω προηγηθεί στην εκτέλεση μιας εργασίας, μιας δραστηριότητας· (γενικά) για πράγματα που ξέρουμε καλύτερα από άλλον είτε λόγω μεγαλύτερης ηλικίας είτε λόγω μεγαλύτερης εμπειρίας: Εσύ θα μου *πεις τι θα κάνουμε; ~!* (β) ***να πας και να μη γυρίσεις!*** (ως κατάρα) για ανεπιθύμητο ή ενοχλητικό πρόσωπο **18**. (μτφ.) αλλάζω γνώμη ή γενικότ. ιδέες: *είναι φανατικός, δεν γυρίζει με τίποτα* || γύρισε *ο κόσμος και έριξε άλλού την ψήφο του* (δηλ. μετασταθηκαν οι ψηφοφόροι) ΣΥΝ. μεταστρέφομαι **19**. (μτφ.) μεταβάλλομαι: *γύρισαν τα πράγματα* (άλλαξε η πολιτική κατάσταση)· ΦΡ. ***γυρίζει ο τροχός*** μεταβάλλεται η κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων: ~ κι *έρχονται τα πάνω κάτω.* Επίσης γυρνώ (κ. -άω) [μεσν.] {-άς...}.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, υποχωρητικός.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *γύρος.* Στη σημ. «κινηματογραφώ» η λ. αποδίδει το γαλλ. tourner. Το μεσν. *γυρνώ* από τον αόρ. *(ε)γύρισα* κατά το σχήμα *έκέρασα - κερνώ, έπέρασα - περνώ}.*

γυρίνος (ο) το νεογνό βατράχι που δεν έχει ακόμη πόδια. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γυρίνος | γυρίνος* < *γυρός* «στρογγυλός» (βλ. λ. *γύρος)].*

γύρισμα (το) {γυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η περιστροφή αντικειμένου γύρω από τον άξονα του: ~ *τροχού | μηχανής* 2. η στροφή προς ορισμένη κατεύθυνση: *το ~ τού όπλου προς τα δεξιά* 3. το σημείο στο οποίο στρίβει κανείς, η στροφή: *το ~ τού δρόμου* 4. η επιστροφή σε τόπο: *το ~ στο χωριό* 5. η επιστροφή ποσού: το - των *χρημάτων που χρωστούσε* 6. η μεταβίβαση προς τα πίσω: *το ~ τής μπάλας στον τερματοφύλακα* 7. το στρίφωμα των ρούχων: ~ *παντελονιού* 8. (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η διαδικασία εγγραφής των σκηνών ενός έργου σε φιλμ: *δοκιμαστικό ~* || (στον πληθ.) *εσωτερικά | εξωτερικά* ~ (σε στούντιο | σε φυσικό περιβάλλον) **9.** οι αλλαγές στις κλίμακες στα τραγούδια: *δύσκολο τραγούδι, έχει πολλά* -10. (συνήθ. στον πληθ.) η μεταβολή από μία κατάσταση σε άλλη: τού *χρόνου τα ~* || *έχει ο καιρός γυρίσματα!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *γυρίζω.* Η σημ. 8 αποδίδει το γαλλ. tournage].

γυρισμός (ο) [μεσν.] **1**. η επιστροφή: *στον ~ από το χωριό θα σταμα-τήσουμε για λίγο στα διόδια* || *στον ~ έμαθε τα δυσάρεστα νέα* 2. η επάνοδος στην πατρίδα: ο ~ τού *ξενιτεμένου* || *ταξίδι χωρίς* - ΣΥΝ. επιστροφή, (αρχαιοπρ.) νόστος.

γυριστός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει καμπυλωτό σχήμα: ~ *πόμολο | σίδερο* ΣΥΝ. κυρτωμένος 2. αυτός που έχει ελικοειδή σχηματισμό: *ανέβηκαν στο επάνω πάτωμα από τις ~ σκάλες* ΣΥΝ. στριφτός 3. ΑΘΛ. (για βολή) αυτή που γίνεται με περιστροφή τού κορμού ή αλλαγή τής θέσης του: ο *παίκτης πραγματοποίησε ~ σουτ* 4. αυτός που μπορεί να γυρίζει και από την αντίθετη πλευρά: *σακάκι με ~ γιακά* • ΦΡ. (αργκό) ***την κάνω γυριστή σε κάποιον*** πληρώνω με το ίδιο νόμισμα, ανταποδίδω: με *εξαπάτησε άγρια, αλλά εγώ θα του την κάνω γυριστή!*

γυριστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) γυναίκα που περνάει τον χρόνο της κάνοντας βόλτες **ή** επισκέψεις και συνήθ. παραμελεί τις υποχρεώσεις της. — (υποκ.) **γυριστρούλα** (η).

γυρνώ ρ. →γυρίζω

νυροβολιά (η) η περιστροφική κίνηση (κάποιου). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *γυροβολώ* < *γύρος* + *-βολώ* < *βάλλω].*

γόροθε επίρρ. (διαλεκτ.) από γύρω, ολόγυρα, πέριξ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *γυρόθεν* < *γύρος* + *-θεν,* επίθημα δηλωτικό προελεύσεως].

γυρολόγος (ο) ο πλανόδιος μικροπωλητής ΣΥΝ. πραματευτής.

[ΕΤΥΜ. < *γύρος* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

γύρος (ο) **1.** η περιφέρεια, η περίμετρος ενός πράγματος: ο ~ *τού λιμανιού | τού χωραφιού 2.* (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο κυκλοτερές, που περιβάλλει (κάτι): ~ *βαρελιού* (η στεφάνη που συγκρατεί τις βαρελοσανίδες) | φουστανιού (το κέντημα που είναι ραμμένο σε όλη την έκταση τής περιφέρειας φουστανιού, το στρίφωμα γενικώς) | *καπέλου* (η κυκλική προεξοχή τού καπέλου) **3**. η κυκλική | περιστροφική κίνηση (γύρω από έναν άξονα): ~ *τού λεπτοδείκτη* 4. η περιοδεία, το ταξίδι ή η βόλτα στα βασικότερα σημεία ενός χώρου: *δεκαήμερος ~ τής Ελλάδας* || *ο ~ τού κόσμου-* ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω τον γύρο (π.χ. τού κόσμου)*** ακούγομαι, γράφομαι ή εμφανίζομαι παντού: η *είδηση τού θανάτου της έκανε τον γύρο τού κόσμου* || *«ο γάμος τους έγινε πρωτοσέλιδο κι έκανε τον γύρο των λαϊκών εφημερίδων ανά τον κόσμο»* (εφημ.) **5**. (ειδικότ.) το αθλητικό αγώνισμα που περιλαμβάνει την κάλυψη μιας απόστασης και την επιστροφή στην αφετηρία: *ποδηλατικός ~ τής Ιταλίας* 6. καθεμιά από τις φάσεις μιας διαδικασίας, διοργάνωσης ή το τμήμα αθλητικού αγώνα: ο *δεύτερος ~ των εκλογών* || *νέος ~ συνομιλιών | διαπραγματεύσεων | διαβουλεύσεων* || *βγήκε νοκάουτ στον πρώτο -* || το *πρωτάθλημα θα διεξαχθεί σε δύο ~* · 7. χοιρινό κρέας που ψήνεται τοποθετημένο σε μεγάλες επάλληλες φέτες περασμένες σε κατακόρυφο μεταλλικό άξονα, ο οποίος περιστρέφεται μπροστά από μια εστία, και το οποίο σερβίρεται κομμένο σε μικρά κομμάτια: ~ με *πίτα | σκέτος* || *μια μερίδα ~.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *γύρος,* παράλλ. τ. τού αρχ. *γυρός* «στρογγυλός» < θ. *γυ-,* από όπου και αρχ. *γύ-η* «καμπύλη», που συνδ. με αρμ. kor «καμπύλος, κεκαμμένος», γερμ. kauern «κάθομαι οκλαδόν», ίσως και με λατ. vola «κλείδωση» (< *g^{w}elā). Ομόρρ. *εγ-γύη,* πιθ. και *γῦ-ρις (-η), γυλιός* κ.ά.].

γυροσκοπικός, **-ή**, -ό αυτός που σχετίζεται **με** το γυροσκόπιο (βλ.λ.): ~ *πυξίδα* (που λειτουργεί με γυροσκόπιο και δείχνει τον αληθή βορρά).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gyroscopique].

γυροσκόπιο (το) [1853] {γυροσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που αποτελείται από έναν τροχό ο οποίος περιστρέφεται γρήγορα μέσα σε ένα πλαίσιο με τρόπο που να διατηρεί τον προσανατολισμό του ακόμη και όταν μεταβάλλεται η κλίση τού πλαισίου του· χρησιμοποιείται σε αεροπλάνα, πλοία κ.α. για να διατηρεί σταθερή τη διεύθυνση τους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gyroscope, συσκευή που εφευρέθηκε από τον Γάλλο φυσικό L. Foucault το 1852, προκειμένου να αποδείξει την ημερήσια περιστροφή τής Γης].

γυροφέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γυρόφερα} ♦ **1.** (αμετβ.) περιπλανώμαι ασκόπως: *γυρόφερνε από 'δώ κι από 'κεί* ♦ 2. (μετβ.) προσεγγίζω (κάποιον) με ύπουλους και ιδιοτελείς σκοπούς: *γυρόφερνε τον θείο του για την κληρονομιά* 3. (μτφ.) *(κάτι με γυροφέρνει)* αισθάνομαι ότι θα πάθω κάτι, αισθάνομαι κάποια συμπτώματα: με ~ *γρίπη.*

γυροφούστανο (το) (λαϊκ.) η περιφέρεια τής γυναικείας φούστας, ο γύρος τού φουστανιού ΣΥΝ. ποδόγυρος.

γυρτός, -ή, -ό → γειρτός

γύρω (ορθότ. *γύρο)* επίρρ. **1.** κατά κυκλική διάταξη, περιφερειακά: *κάθονταν όλοι - απ' το κασετόφωνο και άκουγαν μουσική* || *υπάρχουν ~ μας πολλοί εχθροί (στο* ευρύτερο περιβάλλον)· ΦΡ. (α) ***τα γύρω*** τα προάστια μιας πόλης ή τα περίχωρα μιας περιοχής (β) ***έχω γύρω μου*** περιβάλλομαι από, διαθέτω: ~ *ανθρώπους ικανούς και φιλότιμους* ΣΥΝ. περιστοιχίζομαι (γ) ***γύρω-γύρω*** απέξω-απέξω, όχι επί τής ουσίας: του το 'φερε ~, *για να μην τον πικράνει* (δ) ***γύρω-γύρω όλοι*** παιδικό παιχνίδι **2.** (+από) σχετικά με: ~ *από το θέμα που συζητούσαμε, τι αποφάσεις πήρατε;* 3. (για χρονικό σημείο ή ποσοτικό μέγεθος) περίπου, κατά προσέγγιση: θα *επιστρέψω ~ στις τρεις το μεσημέρι* || θα *ήθελα ~ στο ένα κιλό φέτα* ΣΥΝ. πάνω-κάτω. [ΕΤΥΜ. μεσν. (λ.χ. *ώ φίλτατε, κατέρχου γϋρο-γΰρο,* Παΐσιος, 7στ. Σινά 1710), από την αιτ. τόν *γύρο* τού μτγν. *γύρος.* Η γρ. με -ω κατ' αναλο-γίαν προς τα *μέσω, λόγω* κ.τ.ό.]. **γόρωθε** επίρρ. → γύροθε **Γ.Υ.Σ.**(η) Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

Γυφτάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1**. ο μικρός Γύφτος **2.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός μελαχρινού και βρόμικου παιδιού. Επίσης **Γυφτάκος** (ο).

γυφταρειο (το) (λαϊκ.) **1.** χώρος όπου ζουν Γύφτοι **2**. (μτφ.-μειωτ.) ο

χώρος στον οποίο επικρατεί μεγάλη ακαταστασία και βρομιά. [ΕΤΥΜ. < γύφτος + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό]*.

γυφτιά (η) (λαϊκ.) **1**. (περιληπτ. με κεφ.) το σύνολο των Γύφτων: μαζεύτηκε όλη η ~· (μειωτ.) **2**. απρέπεια, συμπεριφορά που δε$^{\nu}$ ταιριάζει σε άτομα που ζουν σε εξελιγμένη κοινωνία' (ειδικότ.) η απουσία αξιοπρέπειας ή κοινωνικής διακριτικότητας ΣΥΝ. μικροπρέπεια **3**. η έλλειψη τάξεως και καθαριότητας ΣΥΝ. ακαταστασία, ρυπαρότητα **4.** (μτφ.) πράξη που φανερώνει υπερβολική τσιγγουνιά ΣΥΝ. φιλαργυρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*

γύφτικος, -η, -ο 1. (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με Γύφτο ή προέρχεται από αυτόν: ~ *τσαντίρι* ΦΡ. ***καμαρώνω σαν (το) γύφτικο σκεπάρνι*** καυχώμαι, καμαρώνω με τρόπο επιδεικτικό και γελοίο **2.** (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακαταστασία, βρομιά και έλλειψη καλών τρόπων συμπεριφοράς 3. ***γύφτικα*** (τα) η περιοχή που κατοικείται από Γύφτους· ΦΡ. ***κάτι τρέχει στα γύφτικα*** για κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *Με απειλεί ότι δεν θα μου ξαναμιλήσει! Σιγά, ~!* ΣΥΝ. σιγά τ' αβγά. — γύφτικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *αίγύπτικος* < αρχ. Αίγυπτος].

γυφτόκαρφο (το) (λαϊκ.) χοντρό καρφί με κωνικό σώμα και τετράγωνο κεφάλι που χρησιμοποιείται στις ξύλινες στέγες.

Γυφτόπουλο (το), Γυφτοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) το παιδί τού Γύφτου και γενικότ. μικρός Γύφτος ΣΥΝ. Γυφτάκι, Τσιγ-γανόπουλο. [ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ. < γύφτος + *-πουλο* (βλ.λ.)].

Γύφτος (ο), Γύφτισσα (η) {Γυφτισσών} (λαϊκ.-μειωτ.) ο Τσιγγάνος και γενικότ. κάθε μελαμψός νομάς, που ζει σε τσαντίρι, έξω από το πλαίσιο τής κοινωνικής οργάνωσης· ΦΡ. ***είδε | βρήκε ο Γύφτος τη γενιά του (κι αναγάλλιασε η καρδιά του)*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος χαίρεται πολύ, όταν συναντά κάποιον που του ταιριάζει ή του μοιάζει. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός, Τσιγγάνος, τσιγγούνης*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Αιγύπτιος* (πβ. αγγλ. gipsy < μέσ. αγγλ. gypcian < Egyptian «Αιγύπτιος»). Η εξήγηση τής ετυμ. αυτής είναι ότι οι ίδιοι οι Γύφτοι υποστήριζαν κατά τον Μεσαίωνα ότι προέρχονται από μια χώρα που ονομαζόταν «μικρή Αίγυπτος», τής οποίας η ύπαρξη ουδέποτε επιβεβαιώθηκε. Η σύγχρονη έρευνα απέδειξε ότι προέρχονται από την Ινδία και μετακινήθηκαν στην Ευρώπη μέσω τής Περσίας και τής Αρμενίας].

γύφτουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την αναξιοπρέπεια και την κακομοιριά του: *Κοίτα τον ~! Οι άνθρωποι δεν έχουν να φάνε κι αυτός κάνει παζάρια μαζί τους για δυο δεκάρες παραπάνω!* [ΕΤΥΜ. < *γύφτος* + παραγ. επίθημα *-ουλας*, πβ. κ. *δράκ-ουλας]*.

γυφτοφάσουλα (τα) τα μαυρομάτικα φασόλια (βλ. λ. *μαυρομάτι-κος)*.

γυφτοχωρι (το) {γυφτοχωριού | -ιών) 1. περιοχή που κατοικείται από Γύφτους 2. (μτφ.) παραμελημένη ή φτωχική περιοχή, συνοικία.

γυψάδικο (το) (λαϊκ.) το γυψοποιείο.

γυψαδόρος (ο) πρόσωπο που κατασκευάζει τα γύψινα, τις γύψινες διακοσμήσεις των σπιτιών. [ΕΤΥΜ. < *γύψος* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

γύψος (ο) {γυψάδες} (λαϊκ.) 1. πωλητής γύψινων αντικειμένων 2. ο γυψαδόρος (βλ.λ.).

γύψινος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από γύψο: ~ *διακόσμηση* **2**. ***γύψινα*** (τα) το σύνολο των γύψινων κατασκευών σε ένα σπίτι.

γυψοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {γυψοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γύψο.

γυψοκάμινος (η) [1883] {γυψοκαμίν-ου | -ων, -ους} ο φούρνος μέσα στον οποίο κατασκευάζεται γύψος.

γυψόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μείγμα από γύψο και κολλητική ύλη που χρησιμεύει στη συγκόλληση γυαλιού και μετάλλων.

γυψοκονια (η) [1885] {χωρ. πληθ.) ο γύψος σε κατάσταση σκόνης, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο χτίσιμο μαζί με άλλα δομικά υλικά (τσιμέντο κ.ά.). Επίσης νυψοκονίαμα (το). [ΕΤΥΜ. < *γύψος* + *-κονία* < *κόνις* «σκόνη»].

γυψομάρμαρο (το) {γυψομαρμάρ-ου | -ων} 1. ο στόκος (βλ.λ.) 2. το μάρμαρο που κατασκευάζεται από στόκο.

γυψοποιία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατασκευή γύψου 2. το εργαστήριο κατασκευής γύψου και γύψινων ειδών. Επίσης γυψοποιείο (το) [1897] (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < *γύψος* + *-ποιία* < *ποιώ]*.

γύψος (ο) **1.** ορυκτό ένυδρο θειικό ασβέστιο σε στερεή μορφή ή σκόνη, που χρησιμοποιείται στην αγαλματοποιία, την αγγειοπλαστική, τη διακοσμητική, την ιατρική κ.α. 2. (συνεκδ.) ο ιατρικός νάρθηκας που έχει κατασκευαστεί από την παραπάνω ύλη: *έβαλαν το σπασμένο χέρι του στον* ~ 3. (μτφ.) η κατάργηση τής δημοκρατίας από ολοκληρωτικό καθεστώς: *για εφτά χρόνια βρισκόταν η Ελλάδα στον ~.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γύψος (ή)* < αραμ. gassa (πβ. εβρ. gir)].

γυψοσανίδα (η) βιομηχανικό προϊόν, επίπεδο ορθογώνιο δομικό στοιχείο που έχει ως βάση τον γύψο και επένδυση από ειδικό χαρτί για μεγαλύτερη αντοχή και καλύτερη επιφάνεια- χρησιμοποιείται ευρέως για την κατασκευή ψευδοροφών, διαχωριστικών τοίχων, για κάλυψη κατασκευαστικών ατελειών και επενδύσεις τοίχων.

γυψοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή εργασία με αντικείμενο την επεξεργασία τού γύψου.

γυψώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {γύψωσα} 1. καλύπτω (κάτι) με γύψο: ~ την *οροφή τού σπιτιού με διακοσμητικά σχέδια 2.* τυλίγω με γύψινο επίδεσμο τραυματισμένο μέλος τού σώματος. — γύψωση (η) [μτγν.] κ. Γύψωμα (το).

Γ.Χ.Κ. (το) Γενικό Χημείο τού Κράτους.

γωβιός (ο) → κωβιός

γωνία κ. γωνιά (σημ. 6, 8, 9) (η) {γωνι-ών} 1. (α) το διάστημα που προκύπτει μεταξύ δύο τεμνομένων ευθειών και μετριέται σε μοίρες: η *ορθή ~ έχει 90 μοίρες* || *οξεία | αμβλεία ~* (β) ΜΑΘ. ***συμπλήρωμα γωνίας*** βλ. λ. *συμπλήρωμα 2.* το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο επιφάνειες και η εξοχή που σχηματίζεται: χτύπησε στη ~ *τού τραπεζιού'* ΦΡ. (σκωπτ.) ***ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει*** βλ. λ. *ράβδος* 3. το σημείο στο οποίο τέμνονται δύο δρόμοι: τον *περίμενε στη ~* || *Πατησίων και Σολωμού ~*· ΦΡ. (α) **βάζω *(κάποιον | κάτι) στη γωνία*** θέτω στο περιθώριο, κάνω στην άκρη, καθιστώ ανενεργό ή άχρηστο (κάτι/κάποιον): τον *έβαλαν στη γωνία και ανέλαβαν οι ίδιοι όλες τις εξουσίες* ΣΥΝ. βάζω στην άκρη | στη μπάντα (β) (αργκό) ***πήγαινε στη γωνία να δεις αν έρχομαι*** ως απάντηση σε κάποιον που παριστάνει τον έξυπνο ή μας λέει πράγματα που νομίζει ότι εμείς αγνοούμε 4. (συνεκδ. ως επίθ.) ο γωνιακός, αυτός που βρίσκεται στη συμβολή, στη γωνία δύο δρόμων: *αγόρασε μαγαζί ~, πολλά λεφτά δηλαδή* (επειδή τα γωνιακά καταστήματα έχουν μεγάλη αξία) **5.** η θέση από την οποία βλέπει κανείς (κάτι) και (κυρ. μτφ.) η τοποθέτηση, το πρίσμα μέσα από το οποίο κρίνει κανείς (κάτι): *είναι δύσκολο να υπάρξει μια αντικειμενική άποψη γι' αυτό το θέμα· εξαρτάται από τη ~ από την οποία το βλέπει κανείς*- ΦΡ. ***οπτική γωνία*** η θέση από την οποία βλέπει κανείς τα πράγματα, ο προσωπικός τρόπος με τον οποίο συνηθίζει να κρίνει και να εκτιμά κανείς τις καταστάσεις: από τη *δική μου ~ δεν βλέπω να υπάρχει πρόβλημα* ΣΥΝ. πρίσμα, θέση, άποψη 6. (μόνον ο τ. ***γωνιά)*** το σπίτι, ο ιδιαίτερος προσωπικός χώρος: θα *βρούμε και μεις μια ~ να βολευτούμε*· ΦΡ. (οικ.) ***κάθομαι στη γωνιά μου*** δεν ανακατεύομαι, δεν ασχολούμαι, δεν αναμειγνύομαι σε υποθέσεις άλλων 7. η άκρη ψωμιού ή γλυκού: του *άρεσε να τρώει τη ~ τού ψωμιού* || (σκωπτ.) η ουσία *είναι μία και ο μπακλαβάς ~* 8. το απομακρυσμένο τμήμα μιας περιοχής: σε *μια ~ τής Ελλάδας* · 9. το τεχνικό εργαλείο που έχει σχήμα ορθής γωνίας. — (υποκ.) γωνίτσα (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γον-Ε-ία* (με αντέκταση), ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *gen-u-«γόνατα», πβ. σανσκρ. jânu, λατ. genu, γαλλ. genou, αγγλ. knee, γερμ. Knie κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γόνυ (γόνατο)*. Η φρ. *οπτική γωνία* αποδίδει το γαλλ. point de vue].

γωνιαζω ρ. μετβ. [μτγν.] {γώνιασ-α, -τηκα, -μένος} 1. δίνω το σχήμα γωνίας σε (κάτι), δημιουργώ γωνία: *γώνιασε το χωράφι, για να το χωρίσει σε οικόπεδα 2.* (σπάν.) τοποθετώ (κάτι) σε γωνιακή θέση: *γώνιασε τα έπιπλα που έπιαναν χώρο, για να καθίσουν άνετα.* — **γιί>**-νιασμα (το).

γωνιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) γωνιακός (βλ.λ.).

γωνιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που βρίσκεται σε γωνία: ~ *μαγαζί | σπίτι | διαμέρισμα.*

γώνι*α*σμα (το) → γωνιαζω

γωνι*α*στός, -ή, -ό αυτός που έχει γωνιαστεί (βλ. λ. *γωνιαζω).*

-γωνικός, -ή, -ό → -γωνος

γωνι*οει*δής, -ής, -ές [αρχ.] {γωνιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα γωνίας.

γωνιοκορυφος, -η, -ο 1. αυτός που καταλήγει σε γωνιώδη κορυφή 2. αυτός που έχει σχήμα γωνίας ως κορυφή.

γωνιόλιθος (ο) [1889] {γωνιολίθ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το αγκωνάρι (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cornerstone].

γωνιόμ*ε*τρο (το) [1870] {γωνιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση γωνιών σε διάφορες επιστήμες (ανθρωπολογία, γεωδιαισία κ.α.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. goniomètre].

γωνιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει ή σχηματίζει γωνίες: ~ *αγκύλη | σχήμα προσώπου.*

γωνιωτος, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει τοποθετηθεί σε γωνία 2. αυτός που έχει γωνιώδες σχήμα.

-γωνος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γωνιών: *πεντάγωνος πύργος* || *τετράγωνη πισίνα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τρίγωνο | ένα πολύγωνο.* Επίσης -γωνικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *τρί-γωνος, τε-τρά-γωνος),* που προέρχεται από το ουσ. *γωνία].*

γώπα κ. (εσφαλμ.) **γόπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ψάρι με επίμηκες σώμα, που συναντάται στις εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται πολύ (ιδι-αίτ. στη Μεσόγειο) για την εύγευστη σάρκα του · 2. το τμήμα τού τσιγάρου που μένει ακάπνιστο: *ο λοχίας έβαλε τους στρατιώτες να μαζέψουν τις* ~ ΣΥΝ. αποτσίγαρο. [ΕΤΥΜ. < **βώπα* < μτγν. βώς < αρχ. βόαξ, αγν. ετύμου].

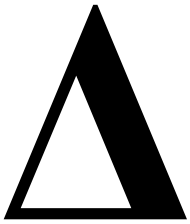

Δ, **δ:** δέλτα, το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Όσο γνωρίζουμε από τη φωνολογία τής Αρχαίας Ελληνικής, το γράμμα *δ* αντιπροσώπευε ένα κλειστό οδοντικό σύμφωνο, το -ντ- (πβ. ξεν. d) και όχι το διαρκές οδοντικό σύμφωνο που προφέρουμε σήμερα. Η λ. **δώρ**ον, λ.χ., προφερόταν ως /ddòron/ και όχι ως /δότο)η)/, όπως συνέβαινε και με την προφορά των β (ως -μπ-) και *γ* (ως *-γκ-)*. Ωστόσο, ήδη στους χρόνους πριν από τον Χριστό, το δ άρχισε να προφέρεται ως διαρκές σύμφωνο με τη σημερινή προφορά. Στο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (αντίθετα με ό,τι ίσχυε για τα γράμματα β και γ) ιδιαίτερο συλλαβόγραμμα δήλωνε το *δ* και άλλο συλλαβόγραμμα τα τ και ο από κοινού (στο κυπριακό συλλαβάριο και τα τρία οδοντικά τ - δ - *ο* δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβόγραμμα). Μορφικά, το τριγωνικού σχήματος Δ τής ελληνικής γραφής στο λατινικό λεγόμενο αλφάβητο (που είναι, στην πραγματικότητα, το δυτικό ελληνικό αλφάβητο τής Χαλκίδας) έλαβε τη μορφή τού D, με κύρτωση των δύο πλευρών τού τριγώνου. Τέλος, ως προς την ονομασία τού γράμματος, οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής συμφωνούν ότι προήλθε από το βορειο-σημιτικό dâlet (ή dâleth), που σήμαινε «θύρα». Από το d-, το πρώτο γράμμα τού daleth, προήλθε ακροφωνικά ο συμφωνικός φθόγγος [d] (-ντ-).Ως προς την κατάληξη τού δέλτα, το *-α* (όπως στην περίπτωση των *άλφ-α, βήτ-α* και *γάμμ-ά)* είναι κατάληξη που προστέθηκε στην Ελληνική, στην οποία οι λέξεις δεν μπορούσαν να λήγουν σε -φ, σε -ο κ.τ.ό.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Δ, **δ** δέλτα- το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *δέλτα, αριθμός).*

Δ. Δύση, δυτικά, δυτικός, -ή, -ό.

Δ.Α. (ο) Δήμος Αθηναίων.

δα μόρ. **1**. επιτατ. σε κατάφαση ή άρνηση: *ναι ~!* ‖ *όχι ~!* **2**. (ειδικότ.) ***όχι δα*** λέγεται με ειρωνική, θαυμαστική ή ερωτηματική διάθεση: *-Δεν υπάρχει άνθρωπος που να αμφισβητήσει το ταλέντο της!* —! 3. ως επιτατικό υποκορισμού σε συνεκφορά με την αντων. *τόσος: ένας ανθρωπάκος τόσος ~ και να σας κάνει ό,τι θέλει!* 4. ως μετριαστικό έντονης προσταγής ή βαριάς έκφρασης: *πήγαινε ~ εκεί που σου λέω* ‖ *έλα ~, μην κάνεις έτσι!* 5. ως προσδιοριστικό τόπου και χρόνου: εδώ ~ ‖ *τώρα ~.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. δή (βεβαιωτ. μόριο), κατά τα επιρρ. σε -α].

Δαβίδ (ο) (παλαιότ. ορθ. Δαυίδ) {άκλ.} **1**. ο δεύτερος (μετά τον Σαούλ) βασιλιάς τού Ισραήλ, συγγραφέας των περισσοτέρων από τους Ψαλμούς τής Π.Δ.- ΦΡ. ***Δαβίδ και Γολιάθ*** για ζεύγος συνήθ. αντιπάλων, εκ των οποίων ο ένας είναι μικρόσωμος (Δαβίδ) και ο άλλος γιγαντόσωμος (Γολιάθ) ή ο ένας έχει περιορισμένες δυνάμεις και ο άλλος είναι πανίσχυρος 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Dăwld «αγαπητός»].

δάγκ*άμα* (το) → δάγκωμα

δαγκ*αματιά* (η) → δαγκωματιά

δαγκάνα (η) {δαγκάνων} **1.** η λαβίδα των καρκινοειδών (αστακών, καβουριών), με την οποία συλλαμβάνουν την τροφή τους **2**. (μτφ.) η τανάλια, η τσιμπίδα: *ένα μηχάνημα με πελώριες ~* ‖ (μτφ.) *τον έπιασε η εφορία στις ~ της.* [ΕΤΥΜ. < *δαγκάνω].*

δαγκ*ανιά* (η) → δαγκωνιά

δαγκ*ανιάρης,* -α, -ικο {δαγκανιάρηδες} αυτός που δαγκώνει συχνά: *~ γάτα | σκυλί.*

δαγκάνω ρ. -+ δαγκώνω

δάγκει*ος* (ο) [1894] {δαγκεί-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. μεταδοτική ασθένεια, κύρια συμπτώματα τής οποίας είναι ο υψηλός πυρετός και τα εξανθήματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dengue < σουαχίλι dinga, που παρασυσετίστηκε προς το ισπ. dengue «ιδιοτροπία, σχολαστικότητα»].

δάγκω*μα* κ. **δά γκάμα** (το) [μεσν.] {δαγκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να δαγκώνει κανείς (κάτι): *το ~ τού μήλου 2*. (συνεκδ.) η δαγκωματιά (βλ.λ.).

δαγκωμ*ατιά* [μεσν.] κ. (σπανιότ.) **δαγκ*αματιά*** (η) [μεσν.] το αποτύπωμα των δοντιών **ή** και το τραύμα που δημιουργούν αυτά, όταν δαγκώσει κανείς (κάτι/κάποιον): είχε *μια ~ στο πόδι από σκύλο* ΣΥΝ. δαγκωνιά.

δαγκωνιά κ. (σπανιότ.) **δαγκ*ανιά*** (η) η δαγκωματιά (βλ.λ.).

δαγκωνι*άρης*, -α, -ικο κ. **δαγκ*ανιάρης*** αυτός που συνηθίζει να επιτίθεται και να δαγκώνει.

δαγκώνω κ. (σπανιότ.) δαγκάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δάγκω-σα, -θηκα, -μένος) ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω το στόμα και πιάνω δυνατά με τα δόντια κάτι, αποσπώντας συνήθ. ένα κομμάτι του: *~ το μήλο | το καρπούζι | το κρέας 2*. πληγώνω, τραυματίζω αρπάζοντας με τα δόντια ή μπήγοντας τα στο δέρμα: *ένας σκύλος του δάγκωσε το πόδι* ‖ *τον δάγκωσε ένα φίδι και πέθανε-* ΦΡ. (α) (οικ.) ***δαγκώνω τη λαμαρίνα*** ερωτεύομαι: *απ'ό,τι βλέπω, έχεις δαγκώσει για τα καλά τη λαμαρίνα* (β) **δάγκωσε *τη γλώσσα σου!*** μη λες πράγματα που απευχόμαστε να συμβούν: *-Λες να σκοτώθηκε;* — 3. δημιουργώ σημάδι στο δέρμα από παθιασμένο ερωτικό φιλί: *ποιος σε δάγκωσε στον λαιμό;* ‖ *γύρισε σπίτι φιλημένη-δαγκωμένη* ♦ 4. (αμετβ.) είμαι επικίνδυνος: *πρόσεχε τον, δαγκώνει* ‖ (σε προειδοποιητικές πινακίδες σε σπίτια με σκύλο) *«Προσοχή! Ο σκύλος δαγκώνει»·* ΦΡ. ***(μη φοβάσαι), δεν δαγκώνω!*** ως προτροπή σε κάποιον να ξεπεράσει τους δισταγμούς ή τις επιφυλάξεις του απέναντι μας: *έλα κοντά μου, ~!* **5**. (μεσοπαθ. ***δαγκώνομαι)*** μαζεύομαι, αντιλαμβάνομαι σφάλμα, απρέπειά μου ή υπονοούμενο εναντίον μου: *μόλις αναφέρθηκα δήθεν τυχαία στις παράνομες δραστηριότητες του, δαγκώθηκε και δεν μίλησε.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δακώνω* (η ηχηροποίηση τού -κ- υπό την επίδραση τού μτγν. *δαγκάνω)* < αρχ. *δάκος* «ζώο με επικίνδυνο δάγκωμα» < αόρ. β' *ε-δακον* τού ρ. *δάκνω* < *dnk-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. denk- «δαγκώνω», πβ. σανσκρ. dâsati «δαγκώνει», αγγλ. tough «σκληρός», γερμ. Zange «λαβίδα» κ.ά.].

δαγκωτός, -ή, -ό αυτός που έγινε με δάγκωμα: *δαγκωτό φιλί'* ΦΡ. ***ρίχνω δαγκωτό*** (ενν. το ψηφοδέλτιο) ψηφίζω φανατικά συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα ή υποψήφιο. — δαγκωτό επίρρ.

δάδα (η) {σπάν. δαδών} **1.** δαυλός από εύφλεκτο ξύλο που χρησιμοποιείται για φωτισμό ΣΥΝ. λαμπάδα, πυρσός **2**. (μτφ.) το μέσο εκπολιτισμού και διαφώτισης: *οι λόγιοι μετέφεραν από τη Δύση τη ~ τής ελευθερίας και τού γαλλικού Διαφωτισμού στην υπόδουλη Ελλάδα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. δάς, *δαδός* < *δαίω* «καίω» < **δαί-ω* < **δαί-Εω* < **δάΕ-ja* < I.E. *daw- «καίω», πβ. σανσκρ. dunôti «καίει», λατ. bellum «πόλεμος» (< duellum), ισπ. bélico «πολεμικός», γαλλ. rebeller (se) «επαναστατώ, εξεγείρομαι» (> αγγλ. rebel) κ.ά. Ομόρρ. *δαυλός* (βλ.λ.)].

δαδί (το) {δαδ-ιού | -ιών} το εύφλεκτο κομμάτι από δέντρο που έχει ρητίνη, το οποίο χρησιμεύει κυρίως ως προσάναμμα: *άναψαν ~, για να βλέπουν μέσα στη νύχτα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δαδίον,* υποκ. τού *δήις* | *δαΐς* «δάδα»].

δαδούχος (ο) [αρχ.] πρόσωπο που κρατά (φέρει) δάδα ΣΥΝ. λαμπαδοφόρος.

δαήμων, -ων, -ον {δαήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που έχει γνώσεις και πείρα, ο ειδήμων: *έμπειρος πολιτικός, ~ και ευγενής* ΣΥΝ. επαΐων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής. — δαη**μοσύν**η (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *δαη-* (αόρ. *δαή-ναι),* παρεκτεταμένος τ. τού θ. δα-, το οποίο απαντά στο ρ. *δι-δά-σκω* (βλ.λ.)].

Δαίδαλ*ος* (ο) {Δαιδάλου} ΜΥΘΟΛ. Αθηναίος γλύπτης και αρχιτέκτονας, απόγονος τού Ερεχθέα˙ εξόριστος στην Κρήτη, φυλακισμένος τού Μίνωα κατασκεύασε τον Λαβύρινθο και τελικά δραπέτευσε με κέρινα φτερά που κατασκεύασε ο ίδιος για τον εαυτό του και τον γυιο του Ίκαρο. ίΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *δαίδαλος* (βλ.λ.)].

δαίδαλ*ος* (ο) {δαιδάλ-ου | -ων, -ους} **1**. περίπλοκη κατασκευή (διάδρομος, κτήριο κ.ά.) που μοιάζει **με** λαβύρινθο **2**. (μτφ.) η έλλειψη λύσης (διεξόδου) σε ένα πρόβλημα: *τελικά χάθηκε μέσα στους ~ των προβλημάτων, των μηχανορραφιών και της γραφειοκρατίας.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περίτεχνα δουλεμένος, κατάστικτος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **δάλ-δαλ-ος* (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού -λ-) < θ. **δαλ-* < *dl-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *del- «σχίζω, κλαδεύω», πβ. σανσκρ. dalam «κομμάτι», λατ. dolare «πελεκίζω, κόβω», γαλλ. deuil «πένθος», ισπ. duelo, γαλλ. doloire «κλαδευτήρι» κ.ά.].

δαιδαλώδης, -ης, -ες {δαιδαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που έχει περίπλοκη κατασκευή: *~ κτήριο | διάδρομοι | δρομάκια* 2. πολύπλοκος, πολυσύνθετος: *~ ζητήματα | θεωρίες.* Επίσης δαιδα**λοειδής,** -ής, -ές [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δαίμον*ας* (ο) {δαιμόνων} **1**. (συχνά με κεφ.) το πνεύμα τού κακού: *τον πλάνεψε ο -* ΣΥΝ. διάβολος, σατανάς· ΦΡ. (α) ***έχει τον δαίμονα μέσα του*** (i) (εύσ.) είναι δραστήριος, εφευρετικός, δημιουργικός (ii) (κακόσ.) φέρεται απρεπώς, με ασέβεια, εμφανίζει ροπή προς το κακό (β) **ο *δαίμονας | δαίμων τού τυπογραφείου | τής φωτοσύνθεσης*** ο δαίμονας που υποτίθεται ότι ευθύνεται για τα τυπογραφικά λάθη, τα οποία συχνά δημιουργούν παρεξηγήσεις: ο *~ έκανε πάλι το θαύμα του: αντί τού ορθού «νίκη βλέπει ο υπουργός» γράφτηκε «δίκη βλέπει ο υπουργός»!* (γ) **ο *κακός δαίμονας (κάποιου)*** για αντίπαλο τον οποίο δεν

μπορεί να νικήσει κάποιος **2.** ***δαίμονες*** (οι) τα κακά πνεύματα, σε αντίθεση με τους αγγέλους· ΦΡ. (α) ***χορός δαιμόνων*** κατάσταση μεγάλου θορύβου, οχλοβοής και γενικού χάους ΣΥΝ. πανζουρλισμός (β) ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** βλ. λ. *απειλώ* 3. (ειδικότ.) πρόσωπο που παρενοχλώ ηθικά, που ωθεί στην αμαρτία: ήταν ένας *εικοσάχρονος* -που *κόλαζε ακόμη και άγιο* 4. (μτφ.) πρόσωπο που προκαλεί μ^{ε} τη συμπεριφορά του, που δημιουργεί προβλήματα ή προξενεί φόβο και ανησυχία: *κάθε βράδυ οι ~ με τις μηχανές χαλούν τον κόσμο* ΣΥΝ. ταραξίας ANT. άγγελος. Επίσης (λόγ.) **δαίμων** {δαίμονος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος, έξυπνος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δαίμων*< *δαί-ομαι* «μοιράζω, χωρίζω» < I.E. *dâ(i)- «μοιράζω», πβ. σανσκρ. dati «μοιράζω, κόβει», γ^{ε}ρμ. Zeit «χρόνος», αγγλ. time, tide «παλίρροια» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *δατέομαι* «μοιράζομαι», συν-*δαιτυμών (-όνας), παν-δαισία, ευδαίμων, δήμος* (βλ.λ.) κ.ά. Η ^{ε}τυμ. φαν^{ε}ρώνει ότι η λ. *δαίμων* δήλωνε αρχικώς τη θεότητα που «μοιράζει, κατανέμει» τη μοίρα. Ως δαίμονες χαρακτηρίζονταν στην αρχαιότητα όλες οι θεότητες στις οποίες αποδιδόταν τιμή. Στην Κ.Δ. η λ. (ιδίως το υποκ. δαιμόνιον) περιορίστηκε στον χαρακτηρισμό των πονηρών πνευμάτων (εν αντιθέσει με τη λ. *άγγελος),* π.χ. Μάρκ. 1, 34: *και έθεράπευσεν πολλούς* [...] *και δαιμόνια πολλά εξέβαλεν και ουκ ήφιεν* λαλείν τά δαιμόνια...].

δαιμονιακός, -ή, -ό [μτγν.] δαιμονικός (βλ.λ.).

δαιμονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {δαιμόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) κάνω κάποιον να χάσει τον αυτοέλεγχο του, να παραφέρεται: η *συμπεριφορά του με δαιμόνισε* (β) (^{ε}πιτατ.) προκαλώ (κάποιον) μ^{ε} ^{ε}ρ^{θ}ιστικά σχόλια, βάζω σε πειρασμό **2**. (μεσοπαθ. ***δαιμονίζομαι)*** (α) καταλαμβάνομαι από το πνεύμα τού κακού, υφίσταμαι δαιμονοληψία ή σεληνιά-ζομαι (βλ.λ.) (β) θυμώνω, παραφέρομαι, χάνω τον αυτοέλεγχο μου **3.** (η μτχ. ***δαιμονισμένος, -η,*** -ο) βλ.λ. — **δαιμόνισμα** (το).

δαιμονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με δαίμονα ΣΥΝ. δαι-μονιακός. — δαιμονικά ^{ε}πίρρ.

δαιμόνιο (το) [αρχ.] {δαιμονί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα άυλα πονηρά πνεύματα που θεωρούνται ότι εκπροσωπούν το κακό και επηρεάζουν αρνητικά την ανθρώπινη συμπεριφορά: *ο Χριστός απήλλασσε ανθρώπους από τα* - 2. (μτφ.) το άτακτο και ανυπάκουο παιδί: δεν *κάθεται καλά, το ~!* ΣΥΝ. διαολάκι, ζιζάνιο, ταραξίας · 3. (μτφ.) η ευφυΐα, η επιτηδειότητα που οδηγούν στην επιτυχία ή (ειρων.) σε επιτυχημένες παράνομες δραστηριότητες: *επιχειρηματικό | πολιτικό | αστυνομικό* - || (ειρων.) το *ελληνικό ~ έκανε πάλι το θαύμα του: συμπατριώτες μας είχαν βρει τον τρόπο να εξάγουν προϊόντα από άλλες χώρες και να εισπράττουν επιδοτήσεις γι ' αυτά σαν ελληνικά* ΣΥΝ. μεγαλοφυία, δεινότητα · ΦΡ. ***καινά δαιμόνια*** βλ. λ. καινός.

δαιμονιόπληκτος, -η, -ο κ. δαιμονόπληκτος αυτός που έχει πληγεί, καταληφθεί από δαιμόνιο. — δαιμονιοπληξία [μτγν.] κ. **δαιμο-**νοπληξία (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δαιμόνιον* + *-πληκτος* < *πλήττω)*].

δαιμόνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σχέση με τον διάβολο: *~ συμπαιγνία* ΣΥΝ. σατανικός, διαβολικός, δαιμονικός 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που δείχνει ξεχωριστή ικανότητα και εξυπνάδα σε ορισμένο τομέα: *ήταν ~ επιχειρηματίας | ντέτεκτιβ | δημοσιογράφος*. — δα!-**μονίως** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. έξυπνος.

δαιμόνισμα (το) → δαιμονίζω

δαιμονισμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που θεωρείται ότι κατέχεται από πονηρά πνεύματα (βλ. κ. λ. *δαιμονισμός): ο εξορκισμός μιας* ~ 2. (μτφ.) πολύ έντονος και δυ^{ν}ατός: *~ θόρυβος*. — **δαιμονισμένα** επίρρ.

δαιμονισμός (ο) [μτγν.] η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς όταν δυνάμεις υπερφυσικές σχετιζόμενες με το πνεύμα τού κακού (δαιμόνια, πονηρά πνεύματα) θεωρούνται ότι ελέγχουν και κατευθύνουν τη βούληση και τις πράξεις του.

δαιμονιστής (ο), **δαιμονίστρια** (η) {δαιμονιστριών} πρόσωπο που λατρεύει τον Σατανά και τους δαίμονες ΣΥΝ. σατανιστής. — **δαιμο-**νιστικός, -ή, -ό.

δαιμονιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {δαιμονιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δαι-μονιωδέστ-ερος, -ατός} **1**. (κυριολ.) αυτός που μοιάζει με δαίμονα ή αρμόζει σε αυτόν: *~ συμπεριφορά* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εκρηκτικότητα, μεγάλη ένταση, παράφορα: *χορεύουν με - ρυθμό* ΣΥΝ. ασυγκράτητος, παράφορος. — δαιμονιωδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δαψονοκρατια (η) (χωρ. πληθ.} η επικράτηση, η κυριαρχία τού Σατανά **ή** πονηρών πνευμάτων.

δαιμονολάτρης (ο) {δαιμονολατρών}, δαιμονολάτρισσα (η) {δαιμονολατρισσών} πρόσωπο που λατρεύει τον Διάβολο **ή** πονηρά πνεύματα ΣΥΝ. σατανιστής. — **δαιμονολατρία** (η) [1889], **δαιμονολα-**τρικός, -ή, -ό.

δαιμονόληπτος, -η, -ο αυτός που έχει καταληφθεί από δαιμόνιο. — **δαιμονοληψία** (η).

[ΕΤΥΜ. < *δαίμονας* + *-ληπτος* < *λαμβάνω* (πβ. μέλλ. *λήψομαι* < **λήπ-σομαι)]*.

δαιμονολογία (η) [1845] {δαιμονολογιών} 1. η εξέταση των θρησκευτικών αντιλήψεων για τους δαίμονες 2. (κυρ. στον πληθ.) η ενασχόληση και αναφορά στους δαίμονες, το να μιλάει κανείς για δαίμονες 3. (μτφ.) λόγος που αποσκοπεί στη διαμόρφωση αρνητικής εικόνας για κάποιον: *«οι - και τα ψέματα συγκροτούν τη στρατηγική τής μαύρης προπαγάνδας»* (εφημ.) || άσε τις *~ κι ας δούμε τα πράγματα πιο λογικά.* — **δαιμονολόνος** (ο/η) [1897], **δαιμονολονικός,** -ή, -ό [1863], **δαιμονολογώ** ρ. {-είς...}.

δαιμονομανής, -ής, -ές [1897] {δαιμονομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1**. αυτός που είναι προσκολλημένος στη λατρεία τού Διαβόλου · **2.** αυτός που πιστεύει ότι η βούληση και οι πράξεις του ελέγχονται από δαίμονα · **3**. (γενικότ.) αυτός που ασχολείται με τους δαίμονες, που αφιερώνει πολύ χρόνο σε ό,τι έχει σχέση με αυτούς. — **δαιμονομα-**νία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. < *δαίμονας* + *-μανής* < *μαίνομαι]*.

δαιμονομαντεία (η) [1889] {δαιμονομαντειών} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια ή την επίκληση τού Σατανά ή των δαιμόνων.

δαιμονοπάθεια (η) [1888] {δαιμονοπαθειών} διανοητική διαταραχή κατά την οποία ο πάσχων νομίζει ότι κατέχεται από δαίμονα ΣΥΝ. δαιμονομανία.

δαιμονοπαθής, -ής, -ές {δαιμονοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που υποφέρει από δαιμονοπάθεια (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < *δαίμονας* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον)]*.

δαιμονοπαρμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια δαίμονα, δαιμονισμένος.

δαιμονόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει στους δαίμονες.

δαιμονόπληκτος, -η, -ο → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοπληξία (η) → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοποιώ ρ. μετβ. {δαιμονοποιείς.. | δαιμονοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.) γίνομαι δαίμονας, αποκτώ μορφή δαίμονα: *«παραδοσιακές μεταμφιέσεις τού αγροτικού καρναβαλιού θεωρείται ότι αναπαριστούν δαιμονοποιημένες ψυχές νεκρών»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αποδίδω σε κάποιον πολύ αρνητικές ιδιότητες, τον εμφανίζω ως υπαίτιο μιας δυσάρεστης κατάστασης, ως την πηγή των κακών: η *προπαγάνδα τους προσπαθεί να δαιμονοποιήσει τον αντίπαλο τους στα μάτια τής κοινής γνώμης* ANT. αγιοποιώ. — **δαιμονοποίηση** (η).

δαίμων (ο) → δαίμονας

Δ.Α.Κ.Ε. (η) Δημοκρατική Αγωνιστική Κίνηση Εργαζομένων.

δακοκτονια (η) η εξόντωση τού δάκου: *οι αγρότες έκαναν ~ με αε-ροψεκασμό.*

δακοπαγίδα (η) (λαϊκ.) δοχείο με δηλητηριώδες μείγμα που τοποθετείται στα ελαιόδεντρα για την εξόντωση τού δάκου **ή** για να ελεγχθεί στατιστικά αν πρέπει να γίνει αεροψεκασμός για δακοκτονια.

δάκος (ο) {χωρ. πληθ.) δίπτερο παρασιτικό έντομο που καταστρέφει κυρίως τον καρπό τής ελιάς· κοινώς «μύγα τής ελιάς». [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δάκος (τό)* < αόρ. β' *ε-δακ-ον,* ρ. δάκ·νω «δαγκώνω», βλ. κ. *δαγκώνω)]*.

δάκρυ (το) {δακρύ-ου | -ων} 1. υγρό διαυγές και υφάλμυρο, που εκκρίνεται από τους δακρυϊκούς αδένες (βλ.λ.) και εμφανίζεται στα μάτια υπό την επίδραση εξωτερικών ερεθισμών ή ισχυρών συγκινησιακών καταστάσεων (πόνου, λύπης, χαράς κ.λπ.): τα *μάτια μου πλημυ-ρίζουν | γεμίζουν δάκρυα || αναλύομαι | ξεσπώ σε δάκρυα || χύνω δάκρυα* || (εκφραστ.) *καυτά ~ || έτρεχε το δάκρυ της κορόμηλο* (έκλαιγε πολύ) || ένα ~ κύλησε στο *μάγουλο της*- ΦΡ. (α) (μειωτ.) ***κροκοδίλια δάκρυα*** βλ. λ. *κροκοδίλιος* (β) ***μαύρο δάκρυ*** βλ. λ. *μαύρος* (γ) (σκωπτ.) ***έχω τα δάκρυα στην τσέπη*** είμαι ευσυγκίνητος, κλαίω με το παραμικρό 2. (μτφ.-λογοτ.) η σταγόνα, η στάλα: τα ~ τής *βροχής* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***δάκρυα*** (τα) οι έξι μικροί κόλουροι κώνοι, που βρίσκονται κάτω από το δωρικό τρίγλυφο. Επίσης **δάκρυο** [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δάκρυ | δάκρυον* < I.E. *dakreu-, πβ. σανσκρ. âcru, λατ. lacruma (< dacruma), ιταλ. lacrima, γαλλ. larme, ισπ. làgrima, αγγλ. tear, γερμ. Zähre (ποιητ.) κ.ά.].

δακρύβρεχτος, -η, -ο κ. **δακρύβρεκτος** [1839] βρεγμένος με δάκρυα· (κυρ. ειρων. για καλλιτεχνικό έργο) αυτός που έχει έντονο με-λοδραματισμό, που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα, για να προκαλέσει συγκίνηση: *~ ταινία | σενάριο | μυθιστόρημα* ΣΥΝ. μελοδραματικός.

δακρυγόνος, -ος, -ο 1. αυτός που εκκρίνει δάκρυα: *~ αδένες***2.** αυτός που προκαλεί δάκρυα: *~ αέρια/ βλήμα·*(ειδικότ.) ***δακρυγόνα*** (τα) (ενν. αέρια) χημικές ουσίες που προκαλούν ερεθισμό των ματιών και ακατάσχετη ροή δακρύων χρησιμοποιούνται ως μέσο καταστολής για τη διάλυση συγκεντρώσεων: *οι αστυνομικοί έριζαν ~, για να διαλύσουν τους διαδηλωτές.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάκρυ* + *γόνος*. Τα *δακρυγόνα αέρια* αποτελούν μετάφρ. δάνειο από γαλλ. lacrymogène],

δακρύζω ρ. αμετβ. {δάκρυσ-α, -μένος} **1.** εμφανίζονται στα μάτια μου δάκρυα, χύνω δάκρυα: - από *συγκίνηση* 2. (για τα μάτια) γεμίζω δάκρυα: *δάκρυσαν τα μάτια μου από τον καπνό | από τα γέλια* 3. (λο-γοτ.) βγάζω υγρό σταγόνα-σταγόνα σαν δάκρυ· αποστάζω υγρό σε μορφή δακρύων: *δακρύζει το πεύκο* (τρέχει ρετσίνι από το πεύκο). — δάκρυσμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ΕΤΥΜ μεσν., από τον αόρ. *ε-δάκρυσα* τού αρχ. *δακρύω* < *δάκρυ]*.

δακρυϊκός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. **1**. αυτός που σχετίζεται με το δάκρυ **2**. ***δακρυϊκός αδένας*** *ο* αδένας στην άκρη τού ματιού, ο οποίος εκκρίνει δάκρυα.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. lacrymal]. **δακρύρροια** (η) {χωρ. πληθ.) **1.** η εκροή δακρύων **2**. ΙΑΤΡ. η ακατάσχετη εκροή δακρύων από τα μάτια. Επίσης **δακρυόρροια** [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δακρύρροος* < *δάκρυ* + *-ρροος* (με διπλασιασμό τού αρχικού -ρ εν συνθέσει) < *ρους]*. δακτυλήθρα (η) → δαχτυλήθρα δακτυλίδι (το) → δαχτυλίδι

δακτυλικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. δαχτυλικός 1. αυτός που σχετίζεται με τα δάκτυλα: *~ αποτυπώματα* 2. (στην ποίηση) αυτός που αποτελείται από μετρικούς δακτύλους: *~ εξάμετρος | στίχος*. δακτυλιοειδής, -ής, -ές [1812] {δακτυλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει το σχήμα δακτυλίου **2**. ΑΣΤΡΟΝ. δακτυλιοειδής ***έκλειψη τού Ήλιου*** η έκλειψη κατά την οποία ο δίσκος τής Σελήνης δεν σκεπάζει εντελώς τον δίσκο τού Ηλίου, αλλά αφήνει γύρω του φωτεινό δαχτυλίδι **3**. ΑΝΑΤ. ***δακτυλιοειδής χόνδρος*** ο κατώτερος από τους χόνδρους που αποτελούν τον σκελετό τού λάρυγγα. — δακτυ-λι**οειδώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. annulaire].

δακτυλιόλιθος (ο) [1833] (δακτυλιολίθ-ου | -ων, -ους} κάθε πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος που τοποθετείται σε δαχτυλίδι ΣΥΝ. δαχτυλιδόπετρα.

δακτύλιος (ο) {δακτυλί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. το δαχτυλίδι (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα δακτυλιδιού ΣΥΝ. κρίκος 3. (ειδικότ.) (α) η περίμετρος που σχηματίζει κυκλική ή σχεδόν κυκλική περιφέρεια: ~ τής πόλης (β) ***(κυκλοφοριακός) δακτύλιος*** (ειδικότ. στην οδική κυκλοφορία) η κεντρική περιοχή πόλεως, όπου επιτρέπεται η κίνηση ορισμένων οχημάτων εκ περιτροπής (συνήθ. βάσει τού αριθμού κυκλοφορίας τους), με σκοπό τον περιορισμό τής μόλυνσης τής ατμόσφαιρας και τη διευκόλυνση τής κυκλοφορίας: *ο μικρός και ο μεγάλος ~ τής πρωτεύουσας* 4. ΑΣΤΡΟΝ. φωτεινή ζώνη (με διαφορετική σε κάθε περίπτωση σύσταση) που περιβάλλει ορισμένους πλανήτες: ο ~ *τού Κρόνου | τού Δία | τού Ουρανού* 5. ΑΝΑΤ. (α) δίοδος σε διάφορες περιοχές τού σώματος με κυκλικό ή ωοειδές σχήμα: *μηριαίος ~* || δακτύλιοι *τής καρδιάς* (β) (ειδικότ.) ο σφιγκτήρας τού πρωκτού **6**. ΒΟΤ. ***δακτύλιος ετήσιος*** καθένας από τους ομόκεντρους κύκλους που φαίνονται, όταν ο κορμός, ο μίσχος ή η ρίζα ενός ξυλώδους φυτού κοπεί κάθετα, και που φανερώνουν την ηλικία τού φυτού 7. ΒΙΟΛ. καθένα από τα τμήματα που έχουν σχήμα δακτυλίου και που αποτελούν το σώμα σκωλήκων και εντόμων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δάκτυλος*. Οι σημ. 3-5 αποδίδουν το γαλλ. anneaux].

δακτυλισμός (ο) ΜΟΥΣ. η τοποθέτηση των δακτύλων πάνω σε μουσικό όργανο και η μετακίνηση τους κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. doigté].

δακτυλίτιδα (η) ποώδες φυτό με μεγάλα φύλλα και κίτρινα, κόκκινα ή λευκά άνθη που σχηματίζουν ταξιανθίες, γνωστό για τις θεραπευτικές του ιδιότητες.

δακτυλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΖΩΟΛ. η τοποθέτηση δακτυλίου από ελαφρό μέταλλο στο πόδι ή σε άλλο σημείο τού σώματος αποδημητικού ζώου, με σκοπό την αναγνώριση και παρακολούθηση του από τους επιστήμονες.

δάκτυλο (το) -+ δάχτυλο

δακτυλοβάμων, -ων, -ον [1873] {δακτυλοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που βαδίζει στα δάχτυλα 2. ΖΩΟΛ. (κάθε θηλαστικό) που βαδίζει στηριζόμενο στα δάχτυλα (λ.χ. ο αίλουρος, ο σκύλος). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον*. [ΕΤΥΜ. < *δάκτυλο* + *-βάμων βαίνω)*.

δακτυλοβρεκτήρας κ. **δαχτυλοβρεχτήρας** (ο) μικρό σκεύος που περιέχει βρεγμένο σφουγγαράκι, στο οποίο βρέχονται τα δάκτυλα για τη διευκόλυνση τής φυλλομέτρησης, τού μετρήματος χαρτονομισμάτων ή μουσκεύεται στο πίσω μέρος γραμματοσήμου για επικόλληση κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < *δάκτυλο* + *βρεκτήρας* < *βρέχω* + παραγ. επίθημα -τήρας].

δακτυλογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πληκτρολόγηση κειμένου σε γραφομηχανή ή Η/Υ.

δακτυλογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής πληκτρολόγησης κειμένων σε γραφομηχανή ή Η/Υ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographie].

δακτυλογράφος (ο/η) πρόσωπο τού οποίου το επάγγελμα είναι η δακτυλογράφηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. πολυγράφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographe (παλαιότ.), σύγχρονο γαλλ. dactylo].

δακτυλογραφώ κ. δαχτυλογραφώ ρ. μετβ. {δακτυλογραφείς... | δακτυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω σε γραφομηχανή ή Η/Υ, πληκτρολογώ κείμενο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographier].

δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο αυτός που επισύρει την προσοχή των άλλων, που έχει κακή φήμη: μετά τα *τελευταία κουτσομπολιά έγινε ~ στη γειτονιά του.*

δακτυλοδεικτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {δακτυλοδεικτείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ., μεσοπαθ. μτχ. δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο} **1.** δείχνω με το δάκτυλο **2.** (μτφ.) στρέφω την προσοχή όλων σε (κάποιον/κάτι), εντοπίζω: «η *εφημερίδα στον πρωτοσέλιδο τίτλο της δακτυλοδεικτεί τρεις "κηλίδες" στον πολιτικό χάρτη τής Γαλλίας*» (εφημ.) **3.** (η μτχ. ***δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο)*** βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δακτυλοδεικτώ (-έω)* < *δάκτυλος* + *-δεικτώ* < αρχ. *δείκ-νυ-μι)*.

δακτυλολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η επικοινωνία με κωφούς μέσω κατάλληλων κινήσεων των δακτύλων, οι οποίες αντιστοιχούν σε σημεία ενός απλού κώδικα επικοινωνίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylologie].

δάκτυλος (ο) {δακτύλ-ου | -ων, -ους} 1. (επιστημ.) το δάχτυλο (βλ.λ.) 2. η κρυφή επέμβαση και υποκίνηση: *ο Τύπος υποστηρίζει ότι πίσω από τους εμπρησμούς δασών στα ακριτικά νησιά κρύβεται ξένος ~* 3. (στην αρχαία μετρική) πους, που αποτελείται από μία μακρά και δύο βραχείες συλλαβές (-υυ).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αιχμή, άκρη», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με γοτθ. tekan «αγγίζω», αρχ. σκανδ. täka «παίρνω», γερμ. Zahn «δόντι», λατ. digitus «δάχτυλο» (> γαλλ. doigt) κ.ά.].

-δάκτυλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό δακτύλων: *πεντα-δάκτυλος, εξα-δάκτυλος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πεντα-δάκτυλος, έξα-δάκτυλος),* που προέρχεται από το ουσ. *δάκτυλος]*.

δακτυλοσκοπία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} **1**. η διακρίβωση τής ταυτότητας κάποιου από τα δακτυλικά του αποτυπώματα **2.** ΙΑΤΡ. η εξέταση διά τής εισαγωγής των δακτύλων στον κόλπο ή τον πρωκτό τού/τής ασθενούς για τη διάγνωση παθολογικής κατάστασης (π.χ. προστάτη στους άνδρες). Επίσης δακτυλοσκόπηση. — **δακτυλοσκοπικός, -ή**, -ό, δακτυλοσκοπικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactyloscopie]. Δαλάι **Λάμα** (ο) {άκλ.} ο θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης των βουδιστών τού Θιβέτ.
[ΕΤΥΜ. < μογγολ. dalai lama < dalai «ωκεανός» + (b)lama «άγαμος ιερέας»]. **Δαλιδά** (η) **1.** Π.Δ. εταίρα που εξαγόρασαν οι Φιλισταίοι, για να συνδεθεί ερωτικά με τον Σαμψών και να του αποσπάσει το μυστικό τής δύναμης του (που ήταν τα μακριά μαλλιά του, τα οποία και έκοψε), ώστε να τους τον παραδώσει **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Deliläh «ευχαρίστηση, χάρις»]. **Δαλματία** (η) (σερβοκρ. Dalmacija) περιοχή τής Κροατίας, που εκτείνεται σε μία στενή παραλιακή λωρίδα και μία σειρά νησιών κατά μήκος των ακτών τής Αδριατικής Θάλασσας· ΦΡ. ***σκυλί Δαλματίας | δαλματικό σκυλί*** *ευφυέστατος* σκύλος ράτσας, μήκους περίπου μισού μέτρου, με κοντό λευκό τρίχωμα και πολλές μαύρες ή σκουροκάστανες κηλίδες. — Δαλματός (ο), Δαλματή (η), δαλματικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, ίσως από την ονομασία Dalmata ενός ιλλυρικού φύλου].

δαλτονισμός (ο) [1894] (συνήθ. ορθ. *δαλτωνισμός)* **1**. ΙΑΤΡ. μορφή αχρωματοψίας, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να διακρίνει το πράσινο από το κόκκινο χρώμα (πβ. λ. *αχρωματοψία) 2.* (μτφ.) η αδυναμία διάκρισης και αξιολόγησης διαφορετικών καταστάσεων: *πολιτικός ~*. — δαλτονικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. daltonism, από το όνομα τού Άγγλου φυσικοχημικού John Dalton, ο οποίος έπαιξε από την ασθένεια και το 1794 δημοσίευσε το πρώτο σχετικό σύγγραμμα]. **δαμάζω** ρ. μετβ. {δάμασ-α, -τηκα, -μένος} 1. (για ζώα) υποτάσσω, τιθασεύω, αναγκάζω (ζώο) να εκτελεί παραγγέλματα μου: *~ λιοντάρια | άγρια άλογα | άγρια θηρία* 2. (για πρόσ.) επιβάλλω πειθαρχία σε (κάποιον), περιορίζω την ατίθαση φύση (κάποιου): στη *«Στρίγγλα που έγινε αρνάκι» τού Σαίξπηρ ο ήρωας κατορθώνει να δαμάσει τη δυναμική γυναίκα του* 3. θέτω υπό έλεγχο, καταστέλλω: *~ συναίσθημα | πάθη | τη φωτιά || ο άνθρωπος με την τεχνολογία κατάφερε να δαμάσει τα στοιχεία τής φύσης* ΣΥΝ. κατανικώ, συγκρατώ. — **δάμασμα** (το) [μεσν.] κ. **δαμασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *δαμα-* (δισύλλαβη ρίζα που απαντά στον αόρ. *έδάμα-σα* τού ρ. *δάμνημι),* μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *demä- «δαμάζω, εξημερώνω», πβ. σανσκρ. damitâ «δαμαστής», λατ. domare «τιθασεύω, δαμάζω», γαλλ. dompter, ισπ. domar, αγγλ. tame, γερμ. zähmen κ.ά. Ομόρρ. *ά-δάμας* «διαμάντι», δάμα-λις, *παν-δαμά-τωρ* κ.ά.].

δαμάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νεαρή και μεγαλόσωμη αγελάδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δαμα-* (δισύλλ. ρίζα) τού ρ. *δαμάζω* (βλ.λ.)]. **δαμάλι** (το) [μτγν.] {δαμαλ-ιού | -ιών} **1.** νεαρός ταύρος ή μοσχάρι 2. (συνεκδ.) το κρέας τού δαμαλιού. — (υποκ.) δαμαλάκι (το), δαμα-λήσιος, -ια, -ιο. **δαμαλίδα** (η) **1.** η δαμάλα (βλ.λ.) 2. η ασθένεια των βοδιών *δαμαλίτιδα* (βλ.λ.) 3. ο ορός για τον εμβολιασμό κατά τής ευλογιάς ΣΥΝ. βατσίνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δάμαλις, -εως* < θ. *δαμα-* (δισύλλ. ρίζα) τού ρ. *δαμάζω)*. **δαμαλιδικος,** -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με τη δαμαλίδα (κυρ. σημ. 3) **2**. ***δαμαλιδική ροδάνθη*** εξάνθημα που προκαλείται από το εμβόλιο τής δαμαλίδας. **δαμαλισμός** (ο) [1826] ο εμβολιασμός κατά τής ευλογιάς με ορό δα-μαλίτιδας. — δαμαλίζω ρ. [1864].
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vaccination < νεολατ. vaccinus < λατ. vacca «αγελάδα»]. **δαμαλίτιδα** (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η λοιμώδης νόσος που προσβάλλει τις αγελάδες και τα άλογα και τής οποίας ο ορός (από τις φυσαλλίδες τής νόσου) χρησιμοποιήθηκε ως μέσο καταπολέμησης τής ευλογιάς. **δαμασκηνής,** -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα τού ώριμου δαμάσκηνου **2.** ***δαμασκηνί*** (το) το ίδιο το σκούρο χρώμα τού ώριμου δαμάσκηνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.* δαμασκηνιά (η) ΒΟΤ. το φυλλοβόλο, οπωροφόρο δέντρο με ζωηρή βλάστηση και ύψος 6-10 μέτρων, που καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το δαμάσκηνο. δαμάσκηνο (το) ο εδώδιμος καρπός τής δαμασκηνιάς (δρύπη με σφαιρικό, ωοειδές ή ελλειψοειδές σχήμα και χρώμα που ποικίλλει από το ανοιχτό κίτρινο ώς το βαθύ μπλε), με μακρόστενο κουκούτσι, που τρώγεται συνήθ. αποξηραμμένος και χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη ζαχαροπλαστική.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δαμάσκηνον* < μτγν. *δαμασκηνόν* < *Δαμασκός* (βλ.λ.), από όπου το δέντρο εισήχθη στην Ελλάδα]. **δαμασκηνός**, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την πόλη Δαμασκό **2**. αυτός που κατασκευάστηκε στη Δαμασκό ή σύμφωνα με την τεχνική που εφάρμοζαν οι τεχνίτες τής Δαμασκού: *~ σπαθί | χάλυβας*- ΦΡ. ***δαμασκηνό ύφασμα*** το δαμάσκο (βλ.λ.). **δαμασκηνουργός** (ο) ο τεχνίτης που κάνει δαμασκηνώσεις. — **δα-μασκηνουργία** (η) [1881], δαμασκηνουργείο (το). [ΕΤΥΜ. < *δαμασκηνός* + *-ουργός* < *έργο]*.

δαμασκήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τεχνική διακόσμησης μεταλλικών αντικειμένων με ένθεση, με σφυρηλάτηση συρμάτων χρυσού, αργύρου ή χαλκού στις αυλακώσεις των σχεδίων που έχουν χαραχτεί πάνω στα αντικείμενα αυτά. Επίσης δαμάσκωση κ. δαμασκήνωμα (το). — δαμασκηνώνω ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. damascenosis < Damascus «Δαμασκός»].

δαμασκής, -ιά, -ί ο δαμασκηνής (βλ.λ.)· **ΦΡ. *δαμασκί (σπαθί)*** *σπαθί* κατασκευασμένο από δαμασκηνό χάλυβα και διακοσμημένο με δα-

μασκήνωση.
δαμάσκο (το) πολυτελές ύφασμα με χρυσόχρωμη ή αργυρόχρωμη διακόσμηση στην ύφανση ΣΥΝ. δαμασκηνό ύφασμα. [ΕΤΥΜ < μεσν. *δαμάσκον* < ιταλ. damasco, από το τόπων. Δαμασκός].
Δαμασκός (η) η πρωτεύουσα τής Συρίας, μία από τις αρχαιότερες πόλεις τού κόσμου. — Δαμασκηνός (ο), Δαμασκηνή (η), δαμασκηνός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αραβ. Dimasq, αγν. ετύμου].
δαμαστής (ο) [μτγν.], **δαμαστρια** (η) {δαμαστριών} πρόσωπο που δαμάζει (συνήθ. άγρια ζώα) (βλ. λ. *θηριοδαμαστής).*
Δαμιανός (ο) 1. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: οι *Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και* ~2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. Δάμων].
δαμόκλειος σπάθη (η) {δαμοκλείου σπάθης | χωρ. πληθ.} ο κίνδυνος που διαρκώς επικρέμαται: *χιλιάδες λαθρομετανάστες βρίσκονται διαρκώς υπό τη δαμόκλειο σπάθη τής απέλασης.* [ΕΤΥΜ; Η φρ. ανάγεται στον κόλακα Δαμοκλή (< αρχ. *Δαμοκλής* «ο ένδοξος τού δήμου» < *δάμος* | *δήμος* + *-κλής* < *κλέος* «δόξα»), που ζούσε στο ανάκτορο τού τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου. Επειδή ο Δαμοκλής μακάριζε διαρκώς τη βασιλική ζωή, ο τύραννος τού παραχώρησε τον θρόνο του για μία ημέρα, όταν όμως ο Δαμοκλής κάθισε στο βασιλικό τραπέζι, ανακάλυψε έντρομος ότι πάνω από το κεφάλι του κρεμόταν μία σπάθη (η οποία συμβόλιζε τους κινδύνους της βασιλικής εξουσίας)].
Δάμων (ο) {Δάμων-ος, -α} 1. μέλος των πυθαγορείων, γνωστός για τη φιλία του με τον Φιντία, τη θέση τού οποίου θέλησε να πάρει όταν αυτός καταδικάστηκε σε θάνατο από τον τύραννο Διονύσιο 2. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης Δάμωνας.
[ΕΙΧΜ < αρχ· Δάμων | Δήμων < *δήμος* (βλ.λ.), πβ. κ. *Φαίδ-ων, Πλάτων].*
Δ.Α.Ν. (οι) Δίαυλοι Ασφαλούς Ναυσιπλοΐας.
Δανάη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τού Αργούς Ακρισίου, που γέννησε τον Περσέα μετά την ένωση της με τον Δία, ο οποίος την πλησίασε με τη μορφή χρυσής βροχής 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *Λαναή* < *Δαναός* (με αναβιβασμό τού τόνου' πβ. *φαιδρός* > *φαιδρά* > *Φαίδρα)* < *Δαναοί,* εθνωνύμιο που χρησιμοποιείται ήδη στον Όμηρο, για να δηλώσει όλους τους Έλληνες]. -
Δαναΐδες (οι) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ. οι πενήντα κόρες τού Δαναού, οι οποίες, επειδή σκότωσαν τους άνδρες τους την πρώτη νύχτα τού γάμου τους, καταδικάστηκαν να γεμίζουν αιωνίως στον Αδη ένα πιθάρι χωρίς πυθιένα (βλ. λ. *πίθος).*
Δαναοί (οι) ΜΥΘΟΛ. 1. αρχαία ελληνική φυλή που κατοίκησε στο Άργος και σε άλλες περιοχές τής Πελοποννήσου 2. οι Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο ΦΡ. ***φόβου τους Δαναούς και δώρα φέροντας*** *(φοβούμαι τους Δαναούς και δώρα φέροντας* < λατ. timeo Danaos et dona ferentes, Βιργίλιος *Αινειάδα* ΙΙ 49-φράση τού Λαοκόοντα προς τους Τρώες, για να μη δεχτούν τον Δούρειο Ίππο που τους άφησαν οι Έλληνες) να φοβάσαι τους Δαναούς, ακόμη και όταν σου φέρνουν δώρα· για ανθρώπους απέναντι στους οποίους πρέπει να είναι κανείς πολύ επιφυλακτικός παρά τη φιλική διάθεση που δείχνουν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Οι *Δαναοί* ήταν αρχικώς υποτελείς στον βασιλιά τής Σκυθίας Tanaus, από όπου τον 15 αι. π.Χ. κινήθηκαν προς την Ελλάδα, και στον οποίο, κατά μία άποψη, οφείλουν την ονομασία τους].
Δαναός (ο) ΜΥΘΟΛ. δίδυμος αδελφός τού Αιγύπτου και βασιλιάς τής Λιβύης, ο οποίος με προτροπή τής Αθηνάς μετανάστευσε και βασίλευσε στο Αργός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που συνδ. με το εθνωνύμιο *Δαναοί* (βλ.λ.), ίσως σκυθ.προελ. Βλ. κ. *Δανάη].*
δανδής (ο) {δανδήδες} άνδρας με επιτηδευμένη κομψότητα στην ενδυμασία και στον τρόπο συμπεριφοράς του ΣΥΝ. κομψεπίκομψος. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. dandy, αβεβ. ετύμου, πιθ. χαϊδευτ. τού ον. Andrew].
δανέζικος, -η, **-ο** → Δανία
δανειακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με δάνεια: ~ *οικονομική πολιτική* (που στηρίζεται στα δάνεια) || ~ *σύμβαση* | *ανάγκες.*
δανείζω ρ. μετβ. {δάνεισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δίνω χρηματικό ποσό σε (κάποιον) με τη συμφωνία να μου το επιστρέψει, το ίδιο ή επαυξημένο με τόκο: *ήταν πρόθυμος να δανείζει χρήματα και οι φίλοι του τον εκμεταλλεύονταν* || ~ *με τόκο 15%* 2. (γενικότ.) δίνω (κάτι δικό μου) υπό τον όρο να μου επιστραφεί: *του δάνεισα μερικά βιβλία για την εργασία του-* (μεσοπαθ. ***δανείζομαι)* 3**. (α) παίρνω χρηματικό δάνειο: ~ *από την Τράπεζα 10.000.000* (β) παίρνω (κάτι) με την υποχρέωση να το επιστρέψω: ~ *βιβλία από τη Βιβλιοθήκη* 4. (μτφ. συνήθ. για καλλιτέχνες) αντλώ, λαμβάνω ως πηγή έμπνευσης: *στους πίνακες του δανείζεται θέματα από τη φύση.* — δάνεισμα (το) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δάνειον].*
δανεικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει δοθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα με τη συμφωνία να επιστραφεί μετά το πέρας αυτού τού διαστήματος: δεν *είναι δικό μου, είναι* ~ || *πήρα δανεικό το κλα-δευτήρι τού γείτονα* || *ο παίκτης δόθηκε* ~ *για έναν χρόνο σε ομάδα τού εξωτερικού* **2**. (καθημ.) ***δανεικά*** (τα) τα χρήματα που δανείζεται κανείς: ζητώ ~· ΦΡ. ***δανεικά κι αγύριστα*** βλ. λ. *αγύριστος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δάνειο, *ομόηχα.*
δάνεΐΌ (το) {δανεί-ου | -ων) 1. χρηματικό ποσό που δίνει ή παίρνει κανείς με τη συμφωνία να το επιστρέψει με ή χωρίς τόκο· (ειδικότ.) ΝΟΜ. (α) σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους (δανει-οδότης) μεταβιβάζει στον άλλον (δανειολήπτη) κατά κυριότητα χρήματα ή άλλα αντικαταστατά πράγματα και αυτός έχει υποχρέωση να αποδώσει άλλα πράγματα τής ίδιας ποσότητας και ποιότητας: συνάπτω | *χορηγώ* | *εξοφλώ* | *παίρνω* - || *χαμηλότοκο* | *παραγωγικό* | *ομολογιακό* ~ || *στεγαστικό* | *επαγγελματικό* | *τραπεζικό* | *μακροπρόθεσμο* | *μεσοπρόθεσμο* | *βραχυπρόθεσμο* - (β) ***εξωτερικό δάνειο*** το ποσό που δανείζεται ένα κράτος από άλλο (γ) ***εσωτερικό δημόσιο*** *δάνειο* το δάνειο που συνάπτει το κράτος με φορείς τής χώρας, για να καλύψει ελλείμματα τού προϋπολογισμού του 2. ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό στοιχείο που εισάγεται και ενσωματώνεται στο σύστημα μιας γλώσσας προερχόμενο από άλλη γλώσσα, π.χ. οι λέξεις *καπέλο, ραντάρ, κομπιούτερ:* ~ *αφομοιωμένο* (που έχει προσαρμοστεί στο κλιτικό σύστημα τής γλώσσας) | *μεταφραστικό* (απόδοση ξένου όρου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, -ίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δάνειον* < *δάνος* «δάνειο», πιθ. συνδ. με τη ρίζα *δϊ-δω-μι* «δίνω». Η φρ. *μεταφραστικό δάνειο* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. calque (phraséologique) < ιταλ. calco < ρ. calcare «πιέζω με το πόδι - αντιγράφω, ξεπατικώνω» < λατ. calcare < calx, -eis «φτέρνα»].

δάνειο - δάνειος - δανεικός. Η αρχαία λ. δάνειο θεωρείται παράγωγο τής αρχ. λ. δάνος (το) και ίσως είναι ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο ενός αμάρτυρου επιθέτου: *(* δάνειος).* Το επίθ. **δάνειος** είναι νεότ. λόγια λ., που πλάστηκε από το *δάνειο,* και χρησιμοποιήθηκε κυρίως με τη σημασία «προερχόμενος από έξω, από το εξωτερικό, από τους ξένους» ως συνώνυμο τού *ξένος/ ξενικός (δάνεια λέξη, δάνειες συνήθειες* κ.λπ.). Ως επίθ. για τη λ. *δάνειο* (με οικονομική σημ.) είναι το **δανεικός** *(δανεικά κεφάλαια, δανεικά χρήματα),* που σημαίνει «προϊόν δανείου, δανεισμένος».

δανειοδότης (ο) {δανειοδοτών}, **δανειοδότρια** (η) {δανειοδο-τριών) ΟΙΚΟΝ. αυτός που χορηγεί δάνειο. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Kreditgeber].
δανειοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η χορήγηση δανείου ΣΥΝ. πιστοδότηση. — δανειοδοτικός, -ή, -ό, δανειοδοτώ ρ. {-είς...}.
ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ < *δανειοδοτώ* < *δάνειο* + *-δοτώ* < δοτός].
δανειολήπτης (ο) [1863] {δανειοληπτών}, **δανειολήπτρια** (η) {δα-νειοληπτριών} πρόσωπο που λαμβάνει δάνειο.
δανειοληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λήψη δανείου-ΦΡ. ***δανειοληπτική ικανότητα*** η σχέση αξιοπιστίας μεταξύ δανειστή και οφειλέτη, που επιτρέπει τη σύναψη δανείου.
δανειομεσίτης (ο) [1888] {δανειομεσιτών}, **δανειομεσίτρια** (η) {δανειομεσιτριών} μεσολαβητής κατά τη διαπραγμάτευση δανείων μεταξύ ιδιωτών ΣΥΝ. μεσίτης.
δάνειος, -α, -ο αυτός που έχει ξένη προέλευση, αλλά έχει καταστεί οικείος: ~ *πνεύμα* | *λέξη* | *γλωσσικό στοιχείο* ΣΥΝ. αλλότριος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. σχηματισμός απευθείας από το ουσ. *δάνειο].*
δανεισμός (ο) [αρχ.] 1. η παραχώρηση σε κάποιον και για ένα χρονικό διάστημα (λ.χ. με ειδική σύμβαση) χρηματικού ποσού, κεφαλαίου ή γενικότ. πράγματος με δέσμευση τού οφειλέτη να το επιστρέψει στον δανειστή: *η χώρα θα αναγκαστεί να καταφύγει σε εξωτερικό* ~ *2.* (συνεκδ.) το αντικείμενο, κυρ. το χρηματικό ποσό που δίδεται ως δάνειο | που λαμβάνει κανείς ως δάνειο: ο *εξωτερικός* ~ *τής χώρας ανέρχεται σε πολλά δις* 3. (σπάν.) το δάνεισμα, το να παίρνει ή να δίνει κανείς (κάτι) ως δανεικό: ο ~ ενός *αυτοκινήτου* | *ενός βι-βλίου* | *ενός δίσκου* 4. ΓΛΩΣΣ. η εισαγωγή και η υιοθέτηση ξένου γλωσσικού στοιχείου (συνήθ. λέξεως) σε μια γλώσσα.
δανειστής (ο) [μτγν.], **δανείστρια** (η) {δανειστριών} 1. (καθημ.) πρόσωπο που δανείζει χρήματα (εντόκως ή ατόκως) ΣΥΝ. τοκιστής, πιστωτής ΑΝΤ. οφειλέτης, χρεώστης 2. ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο μπορεί να απαιτήσει από άλλον (οφειλέτη) ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη) (δεν πρέπει να συγχέεται ο δανειστής με τον δανειοδότη, το πρόσωπο δηλαδή που δίδει κάποιο δάνειο).
δανειότήριο (το) [1856] {δανειστηρί-ου | -ων} ίδρυμα ή γραφείο στο οποίο χορηγούνται δάνεια.
δανειστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με δάνειο ή με δανειστή: ~ *συμβόλαιο 2.* αυτός που λειτουργεί μέσω δανεισμού: ~ βιβλιοθήκη.
Δανία (η) (δαν. Kongeriget Danmark = Βασίλειο τής Δανίας) κράτος τής Β. Ευρώπης με πρωτεύουσα την Κοπεγχάγη, επίσημη γλώσσα τη Δανική και νόμισμα την κορώνα Δανίας. — Δανός κ. (λαϊκ.) Δανέ-ζος (ο), Δανή κ. (καθημ.) Δανέζα (η), δανικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) δανέζικος, -η, -ο, Δανικά κ. (καθημ.) Δανέζικα (τα).
[ΕΤΥΜ. < *Δανός,* μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Dane < αρχ. γερμ. Danen «Δανοί», αγν. ετύμου. Η δαν. ονομασία Danmark -που είχε αποδοθεί παλαιότ. και ως *Δαν)ι)μαρκία-* πιθ. προέρχεται από αρχ. σκανδ. Danmprk «το δάσος των Δανών» ή «το σύνορο των Δανών» (δεν έχει εξακριβωθεί η αρχική σημ. τού β' συνθ. -mqrk, ίσως < αρχ. γερμ. marka «όριο, σύνορο», εξού και γερμ. Mark, ίδια σημ.). Το α' συνθ. έχει επίσης συνδεθεί με το γερμ. tanar «αμμουδιά»].
Δανιήλ (ο) {άκλ.} 1. προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ- μτγν. < εβρ. Daniyél «κριτής μου (είναι) ο Θεός»].
Δανιμαρκία (η) (παλαιότ.) η Δανία (βλ.λ.) · ΦΡ. ***κάτι σάπιο υπάρχει*** *στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας* (αγγλ. something is rotten in the state of Denmark, *Άμλετ* τού Ουίλ. Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ή η διαπίστωση ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό: *«μια πολιτική ελίτ [...] εδώ και δύο δεκαετίες κατεδάφισε αρχές και πρότυπα και στη θέση τους έβαλε διαδρομές χωρίς αρχές και ψεύτικα είδωλα.*

Ετσι *που όλα πια δείχνουν σήμερα πως "~"»* (εφημ.).

δαντέλα (η) {δαντελών} πλέγμα από λεπτές κλωστές που σχηματίζουν σχέδια, κατασκευασμένο στο χέρι ή στη μηχανή για τη διακόσμηση υφασμάτων. Επίσης (λαϊκ.) νταντέλα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. dentelle «οδοντωτή» < dent «δόντι»].

δαντελένιος, -ια, -ιο 1. (ύφασμα) διακοσμημένο με δαντέλες ή αποτελούμενο από δαντέλες: ~ μαντήλι 2. (μτφ.) λεπτός και διαφανής σαν δαντέλα: ~ τέχνη | ιστός *αράχνης* ΣΥΝ. φίνος.

δαντελωτός, -ή, -ό 1. στολισμένος με δαντέλα: ~ *κουρτίνα/ φόρεμα* | *σεντόνι* 2. αυτός που μοιάζει με δαντέλα, που έχει περίγραμμα όμοιο με την οδοντωτή πλευρά τής δαντέλας: ~ *ακρογιάλια.*

δαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχ*ε*τίζ*ε*ται με τον ποιητή Δάντη: ~ *ποίηση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που θυμίζει την Κόλαση από το έργο τού Δάντη Θεία *Κωμωδία*- ζοφερός, φοβερός: ~ *δράμα* | *φρίκη.* Επίσης (λόγ.) **δάντει<u></u>ος,** -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού ποιητή Dante Alighieri (1265-1321), ο οποίος έγραψε τη *Θεία Κωμωδία (La Comedia Divina)].*

δαπάνη (η) {δαπανών} 1. η ανάλωση χρημάτων ή είδους: *αμυντική* | *περιττή* | *υπέρογκη* | *έκτακτη* ~ || *αναλαμβάνω* | *περικόπτω* | *περιορίζω τις* —|| or — τού *προϋπολογισμού*- ΦΡ. (α) ***δημοσία δαπάνη*** βλ. λ. *δημόσιος* (β) ***ιδία δαπάνη*** | ***ιδίαις δαπάναις*** με προσωπικά έξοδα **2.** το χρηματικό ποσό που ξοδεύεται: η *δαπάνη για την ανέγερση τού νοσοκομείου θα καλυφθεί με δάνεια* ΣΥΝ. έξοδο 3. η διάθεση και η ανάλωση (προσπάθειας): ~ *χρόνου* | *κόπου* | *δυνάμεων* ΣΥΝ. ξόδεμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *δαπ-* (< *δάπ-τω* «καταβροχθίζω, φθείρω») + επίθημα -ανο- (θηλ.). Το *δάπτω* < I.E. *da-p- «καταβροχθίζω, κατατρώγω», πβ. λατ. daps «ευωχία, συμπόσιο», damnum «δαπάνη», ισπ. daño «ζημιά», γαλλ. dommage «απώλεια, κρίμα», αγγλ. damage «ζημιά, καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *δαψιλής* (βλ.λ.)].

δαπανηρός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που απαιτεί μεγάλες δαπάνες, πολλά έξοδα: ~ *σχέδιο* | *θεραπεία* | *έργο* ΣΥΝ. ακριβός, πολυέξοδος, πολυδάπανος ΑΝΤ. φθηνός, οικονομικός. — δαπανηρά επίρρ., δαπανηρότητα (η) [1893].

δαπανώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δαπανάς... | δαπάν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω (χρήματα ή άλλα αγαθά), καταναλώνω: *δαπανήθηκαν τεράστια ποσά για την ανέργερση αυτού τού κτηρίου || για την επίτευξη τού σκοπού αυτού δαπάνησε πολύ χρόνο και κόπο* ΣΥΝ. (λόγ.) αναλίσκω, καταναλίσκω, (καθημ.) χαλάω, (οικ.) τρώω. — δαπάνηση (η) [μτγν.].

δαπανώ: συνώνυμα. Για υλικά αγαθά (χρήματα, περιουσία κ.λπ.) και για χρόνο χρησιμοποιούνται δύο αντίθετης σημασίας ρήματα, το ένα με καλή σημασία (εύσημο), το δαπανώ, και το άλλο με κακή σημασία (κακόσημο), το σπαταλώ *(Δαπάνησε την περιουσία του, για να σπουδάσει τα δύο παιδιά του - Σπατάλησε την περιουσία του σε άχρηστες αγορές, σε γλέντια και σε γυναίκες).* Ουδέτερο (με καλή και κακή σημ. ανάλογα με το περιβάλλον) είναι το ξ**οδεύω**. Με αρνητική σημασία χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές το καταναλώνω και το λογιότερο αναλίσκω (στη μεσοπαθ. φωνή: *Αναλίσκεται στην επιδίωξη ανέφικτων σκοπών),* ενώ το χαλώ και το τρώω χρησιμοποιούνται σε προφορικότερο ύφος με αρνητικές επίσης σημασίες.

δάπεδο (το) {δαπέδ-ου | -ων} **1.** η επίπεδη, εξομαλισμένη επιφάνεια (κλειστού) χώρου, η οποία καλύπτεται, επιστρώνεται με πλακάκια, μάρμαρο, ξύλο ή άλλο υλικό: *επιστρώσεις δαπέδων || πλακάκια δαπέδου* (και όχι τοίχου) || *ανισόπεδο* ~ (σε διαφορετικά επίπεδα) || τάπητας *δαπέδου* ΣΥΝ. πάτωμα 2. (συνεκδ.) το υλικό που αποτελεί την επίστρωση τής παραπάνω επιφάνειας: *ξύλινο* | *ψηφιδωτό* ~ || *καθαρίζω/ γυαλίζω τα* ~ *τού σπιτιού* 3. (γενικά) έκταση εδάφους ειδικά διαμορφωμένη, ώστε να είναι επίπεδη: το ~ *τού πεζοδρομίου* | *τού εξώστη.* — δαπέδωση (η), δαπεδώνω ρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δάπεδον* < I.E. *dm-pedom, αρχαιότατη συνθ. λ., όπου το ά συνθ. *dm- αποτελεί συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *dem- «χτίζω, κατασκευάζω» τού ρ. *δέμ-ω* (βλ. κ. *δόμος),* ενώ από το β' συνθ. *pedom προέρχεται το ουσ. *πέδον* «έδαφος» (βλ. κ. *πεδίο)].*

δαπίτης (ο), **δαπίτισσα** (η) {δύσχρ. δαπντισσών} μέλος τής Δ.Α.Π. - Ν.Δ.Φ.Κ. — δαπίτικος, -η, -ο.

Δ.Α.Π. - Ν.Δ.Φ.Κ. (η) Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία - Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση.

δαρβίνειος, -ος, -ο [1865] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεωρία τού Κ. Δαρβίνου. Επίσης δαρβινικός, -ή, -ό [1874].

δαρβινισμός (ο) [1874] 1. η θεωρία τού Κ. Δαρβίνου για την καταγωγή και εξέλιξη των ζωντανών οργανισμών ΣΥΝ. δαρβίνειος θεωρία 2. (κακόσ.) η αντίληψη κατά την οποία ο ισχυρότερος είναι προορισμένος να υπερισχύει εις βάρος τού ασθενέστερου κατά τον νόμο τής φυσικής επιλογής: ο *κοινωνικός* ~ (θεωρία που δημιουργήθηκε στα τέλη τού 19ου αι. σύμφωνα με την οποία οι κοινωνίες, όπως και τα βιολογικά είδη, υπόκεινται στον νόμο τής φυσικής επιλογής). — **δαρβινιστής** (ο) [1874], δαρβινίστρια (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. darwinism, από τον Αγγλο φυσιολόγο Charles R. Darwin (1809-1882), ο οποίος το 1859 στο βιβλίο του *On the Origin of Species (Επί τής καταγωγής των ειδών)* διατύπωσε τη θεωρία τής εξέλιξης].

Δαρδανέλια κ. **Δαρδανέλλια** (τα) {Δαρδανελίων} πορθμός τής Μικράς Ασίας στο στενό τού Ελλησπόντου (τα στενά *των Δαρδανελίων).*
[ΕΤΥΜ. Από την ομηρική ονομ. *Δαρδανία (ηη),* με την οποία προσδιοριζόταν η Τροία, αφού ο μυθικός *Δάρδανος* ήταν ο ιδρυτής της. Η τουρκ. ονομ. Çanakkale σημαίνει «οχυρό, φρούριο των πήλινων αγγείων», που κατασκευάζονταν εκεί].

δάρθηκα ρ. → δέρνω

δαρμός (ο) **1**. (λόγ.) το δάρσιμο: *άγριος* ~ (βλ. λ. *ξυλοδαρμός)* 2. η εκδήλωση πόνου και οδύνης με κλάματα και χειρονομίες απελπισίας· θρήνος ΣΥΝ. οδυρμός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δέρω* «δέρνω»].

δάρσιμο (το) {δαρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (για πρόσ.) η πρόκληση σωματικού πόνου **ή** και κάκωσης από χτύπημα με το χέρι **ή** με όργανο ΣΥΝ. ξυλοκόπημα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δάρσις* < αρχ. *δέρω* «δέρνω»].

δασάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό δάσος ΣΥΝ. δασύλλιο.

δασαρχείο (το) [1833] **1**. η τοπική κρατική αρχή που εποπτεύει τις δασικές εκτάσεις οι οποίες βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία της και μεριμνά για τη νόμιμη διαχείριση και εκμετάλλευση τους **2**. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η υπηρεσία αυτή.

δασάρχης (ο) [1836] {δασαρχών} ο προϊστάμενος δασαρχείου.
[ΕΤΥΜ. < *δάσος* + *-άρχης* < *άρχω)].*

Δ.Α.Σ.Ε. (η) Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

δασεία (η) {δασειών} το σημείο Ο που κατά το πολυτονικό σύστημα σημειώνεται πάνω από το αρχικό φωνήεν τής λέξης, εφόσον η προφορά του στην Αρχ. Ελληνική ήταν δασεία (βλ. λ. *δασύς),* συνοδευόταν δηλαδή από δασύ φθόγγο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δασύνω, πνεύμα, απόστροφος, τρέφω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δασεία,* θηλ. τού επιθ. *δασύς* (βλ.λ.). Η σημ. τού τονικού σημείου είναι μτγν.].

δασικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με το δάσος: ~ *έκταση* | *πυρασφάλεια* | *υπάλληλος* | *πλούτος* | *προστασία* | *προϊόν* | *υπηρεσία* | *τεχνολογία 2.* (ως ουσ.) ο υπάλληλος τής δασικής υπηρεσίας.

δασκάλα (η) → δάσκαλος

δασκαλάκος (ο) (μειωτ.) ο δάσκαλος· (ειδικότ.) ο δάσκαλος χωρίς σημαντικές γνώσεις και ικανότητες. Επίσης δασκαλάκι (το).

δασκαλεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {δασκάλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (κακόσ.) δίνω (σε κάποιον) οδηγίες σχετικά με το πώς να φερθεί: την είχε *δασκαλέψει ο θείος της πώς να μιλήσει στους συγγενείς ||* οι απαντήσεις της *έδειχναν πως ήρθε δασκαλεμένη* ΣΥΝ. καθοδηγώ, νουθετώ, (λαϊκ.) ορμηνεύω. — δασκάλεμα (το).

δασκαλίκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. το επάγγελμα τού δασκάλου: *περιφρονούσε το ~, αλλά τελικά έγινε και ο ίδιος δάσκαλος 2.* νουθετική και αυταρχική συμπεριφορά: *σταμάτα πια το ~.* [ΕΤΥΜ. < *δάσκαλος* + παραγ. επίθημα *-ίκι].*

δασκαλισμός (ο) [1892] η νοοτροπία ή η συμπεριφορά που αρμόζει σε σχολαστικό δάσκαλο ΣΥΝ. στενοκεφαλιά, σχολαστικισμός.

δασκαλίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός τού σχολαστικού δασκάλου και γενικότ. τού ανθρώπου που αγαπά να παριστάνει την αυθεντία: ~ *ύφος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

δασκαλίτσα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (χαϊδευτ.) η δασκάλα **2**. (μειωτ.) η ασήμαντη δασκάλα.

δασκαλοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} το παιδί δασκάλου. Επίσης **δασκαλό**παιδο κ. δασκαλόπουλο.

δάσκαλος (ο) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων, -ους κ. -άλους}, **δασκάλα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.} **1**. πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά, που έχει ως επάγγελμα τη διδασκαλία: ~ *οδήγησης* | *χορού* ΣΥΝ. φροντιστής, προγυμναστής· ΦΡ. (α) ***απ' τ' αφτί και στον δάσκαλο*** για αυστηρή τιμωρία που επιβάλλεται αμέσως, χωρίς χρονοτριβή (β) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** βλ. λ. *διδάσκω* (γ) (παροιμ.) ***μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*** η συμπεριφορά, οι πράξεις, οι ικανότητες, το ποιόν ενός ανθρώπου επηρεάζονται καθοριστικά από αυτόν που τον διδάσκει, τον καθοδηγεί **2**. (ειδικότ.) εκπαιδευτικός τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέλος τού διδακτικού προσωπικού δημοτικού σχολείου: *ανακοινώθηκαν οι μεταθέσεις των δασκάλων* ΣΥΝ. παιδαγωγός, εκπαιδευτικός 3. (κατ' επέκτ. για πρόσ., συνθήκες, γεγονότα, περιστάσεις κ.λπ.) αυτός που καθοδηγεί και διδάσκει: *ο Σωκράτης υπήρξε ~ τού Αλκιβιάδη || οι δώδεκα Απόστολοι αναγνώριζαν τον Χριστό ως δάσκαλο τους || μεγάλος ~ ο πόλεμος* 4. (εύσημο ή κακόσ.) έμπειρος και επιτήδειος (σε συγκεκριμένη πρακτική): *έχει αποδειχθεί ~ στις δικαιολογίες || είναι δασκάλα στην απάτη* ΣΥΝ. δεξιοτέχνης, μάστορας, αυθεντία, (οικ.) μανούλα· ΦΡ. ***βρίσκω τον δάσκαλο μου*** βλ. λ. *βρίσκω.* Επίσης (σπάν.) δασκαλίτσα (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος* | *ξε-.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. διδάσκαλος (με απλολογία, πβ. *τετράπεζα* > *τράπεζα)* < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα *-αλός* (πβ. κ. *πάσσ-αλος)].*

δασκαλοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.-κακόσ.) θυμίζω στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά μου δάσκαλο, κυρ. μιλώντας με τρόπο επιδεικτικό, διορθώνοντας τους άλλους ή κάνοντας υποδείξεις.

δασμολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός και η επιβολή δασμού για εμπορεύματα που εισάγονται ή εξάγονται από μια χώρα. Επίσης **δασμολόγια** [μτγν.].

δασμολογητέος, -α, -ο (εμπόρευμα) που σύμφωνα με το δασμολόγιο υπόκειται σε πληρωμή δασμού.

δασμολόγιο (το) [1882] {δασμολογί-ου | -ων} **1**. πίνακας ή κατάλογος όπου αναγράφονται κατά κατηγορίες ή αλφαβητικώς τα διάφορα εμπορεύματα και ο εισαγωγικός ή εξαγωγικός δασμός που αντιστοιχεί στο καθένα **2.** (α) το σύστημα δασμολόγησης (β) (ειδικότ.) ***προστατευτικό δασμολόγιο*** το σύστημα που προστατεύει την εγχώρια βιομηχανία με την επιβολή υψηλών δασμών στα εισαγόμενα εμπορεύματα. — **δασμολογικός**, -ή, -ό.

δασμολογώ ρ. μετβ. {δασμολογείς... | δασμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για εμπόρευμα) **1**. επιβάλλω δασμό, προσδιορίζω τον δασμό που πρέπει να καταβληθεί (για εισαγωγή ή εξαγωγή) **2**. (μεσο-

παθ. ***δασμολογούμαι)*** καταχωρίζομαι στο δασμολόγιο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δασμολογώ (-έω)* < *δασμός* + *-λογώ* < *λέγω*],

δασμός (ο) η έμμεση φορολογία που επιβάλλεται στα εισαγόμενα ή εξαγόμενα προϊόντα και εισπράττεται από το τελωνείο: *έκτακτος* | *υψηλός* | *προστατευτικός* | *τελωνειακός* | *εισαγωγικός* | *εξαγωγικός* ~ || *επιβολή* | *καταβολή* | *μείωση* | *κατάργηση* | *άρση δασμών* || ~ *κατ' αξία* | *κατ' είδος* ΣΥΝ. τέλος, φόρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δασ-σμός* (με απλοποίηση τού -σσ-) < **δατ-σμός* (με προληπτική αφομοίωση τού -τ- προς το -σ-) < *δατ-έομαι* «μοιράζω, χωρίζω», όπου το *δά-τ-έομαι* (το -τ- παρεκτείνει τη ρίζα), πιθ. < θ. dà-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dä «μοιράζω, χωρίζω», το οποίο απαντά με διαφορετικές ριζικές παρεκτάσεις στις λ. δαπάνη, δαψιλής, *δήμος, δαίμων, δακτυμών* κ.ά.].

δασόβιος, -α, -ο [1865] (για ζώα και φυτά) αυτός που ζει μέσα στο δάσος.

δασοκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.) ο κλάδος τής δασικής επιστήμης ο οποίος ασχολείται με τη δημιουργία, την ανάπτυξη και τη φροντίδα των δασών.
Επίσης **δασοκομική. — δασοκόμος** (ο/η). [ΕΤΥΜ. < *δασοκόμος* < δάσος + *-κόμος* < αρχ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία)}*.

δασοκομικός, **-ή**, -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται **μ**ε τη δασοκομία **2. δασοκομική** (η) (ενν. επιστήμη) η δασοκομία.

δασολογία (η) [1843] {χωρ. πληθ.) η επιστήμη που ασχολείται **μ**ε την εξασφάλιση των οικονομικών πόρων που προέρχονται από τα δάση.
— δασολόγος (ο/η) [1895], **δασολογικός**, **-ή**, -ό [1890].

δασονομειο (το) [1836] **1.** η τοπική δασική αρχή που ελέγχει την εφαρμογή τής δασικής νομοθεσίας και υπάγεται υπηρεσιακώς στο δασαρχείο **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η παραπάνω αρχή.

δασονομία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η εποπτεία και η προστασία των δασικών εκτάσεων. **— δασονομικός,** -ή, -ό [1836].

δασονόμος (ο) [1836] κατώτερος δασικός υπάλληλος που ασκεί διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα σε περιφέρεια τού δασαρχείου.

δασοπονία (η) [1891] {χωρ. πληθ.) κλάδος τής δασολογίας που ασχολείται με την εφαρμογή των πορισμάτων της για τη διαχείριση και εκμετάλλευση των δασικών εκτάσεων προς όφελος τού ανθρώπου.
— δασοπόνος (ο/η) [1892], **δασοπονικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ. < *δάσος* + *πονία* < *πόνος* < αρχ. *πένομαι* «ασχολούμαι, φροντίζω», απόδ. τού γερμ. Forstwissenschaft].

δασοπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} σύνολο μέτρων και ενεργειών για την προστασία των δασικών εκτάσεων.

δασοπυροσβέστης (ο) {δασοπυροσβεστών}, **δασοπυροσβέ-στρια** (η) {δασοπυροσβεστριών} πυροσβέστης | πυροσβέστρια για την κατάσβεση πυρκαγιών στα δάση. **— δασοπυροσβεστικός,** -ή, -ό.

δάσος (το) {δάσ-ους | -η, -ών} **1**. κάθε έκταση, η οποία καλύπτεται ολικά ή σποραδικά από άγρια ξυλώδη φυτά οιωνδήποτε διαστάσεων και ηλικίας, τα οποία λόγω αποστάσεως και αλληλεπιδράσεων αποτελούν οργανική ενότητα η οποία προσφέρει προϊόντα των φυτών αυτών, συμβάλλει στη βιολογική και φυσική ισορροπία και εξυπηρετεί τη διαβίωση τού ανθρώπου μέσα στο φυσικό περιβάλλον: *πυκνό* | *παρθένο* | *τροπικό* | *αδιαπέραστο* ~ ΣΥΝ. δασότοπος, (αρχαιοπρ.) δρυμός· ΦΡ. (μτφ.) ***βλέπω το δέντρο και χάνω το δάσος*** εμμένω στα επιμέρους και αδυνατώ να δω το γενικότερο νόημα, την ουσία: *πολλοί σημερινοί επιστήμονες βλέπουν το δέντρο και χάνουν το δάσος με το να ασχολούνται αποκλειστικά με το ειδικότερο αντικείμενο τους 2.* (κατ' επέκτ.) έκταση γης πυκνοφυτεμένη με δέντρα, άγρια ή ήμερα: ~ *από ελιές* 3. (μτφ.) πυκνό πλήθος (από ψηλά ή όρθια αντικείμενα): ~ *από λόγχες* | *από χέρια.* — (υποκ.) δασάκι κ. (λόγ.) δασύλλιο (το) [1888] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δασύς* «πυκνός» (βλ.λ.). Η λ. *δάσος* αντικατέστησε συν τω χρόνω τις αρχ. λ. ύλη και ίδη, οι οποίες χρησιμοποιούνταν με τη σημ. τής πυκνόδενδρης περιοχής. Η φρ. *βλέπω το δέντρο και χάνω το δάσος* αποδίδει την αγγλ. I am unable to see the wood for the trees].

δάσος: συνώνυμα. Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν για το δάσος τη λ. ύλη, που σήμαινε παράλληλα το ξύλο και την ξυλεία και που εξελίχθηκε να δηλώνει γενικά την ύλη, το υλικό, αφού το ξύλο ήταν βασική μορφή υλικού. Το ίδιο συνέβη με τις λατινικές λέξεις **sll**v**a** «ξύλο - δάσος - ύλη/υλικό» και, ιδίως, με το **materia** (από το mater «μητέρα»!) «ύλη που γεννά τα πάντα, μητρική» - ξύλο, ξυλεία (πβ. **μαδέ**ρι < βεν. madero < λατ. materia) - ύλη, υλικό (πβ. **μ**ατεριαλι-σμός, **μ**ατεριαλιστής = υλισμός | υλιστής), με το αγγλ. **wood**(**s**) «ξύλο - ξυλεία - δάσος» κ.ά. Στην Αρχαία χρησιμοποιήθηκαν επίσης οι λ. **δάσος**, **δρυμός**, **άλσος** και **λόχμη** με παρεμφερή με τη σημερινή σημασία. Σήμερα το **δάσος** (από το **δασύς**) σημαίνει «μεγάλη έκταση με πυκνή βλάστηση κυρ. από άγρια αυτοφυή δέντρα, αλλά και από ήμερα και από θάμνους»· είναι η κατεξοχήν λ. που χρησιμοποιείται για το δάσος, πρωτοεμφανιζόμενη στους μεταγενέστερους χρόνους με τη σημ. τής θαμνώδους περιοχής, τής λόχμης. **Δρυμός** είναι το δάσος **μ**ε μεγάλα δέντρα και πυκνή βλάστηση, που προστατεύεται συνήθ. από το κράτος, πβ. **εθνικός ορυ-μός** (ίσως και το λατ. forestis [silva], από όπου τα γαλλ. forêt, αγγλ. forest «δάσος», να προέρχεται από το forum «αγορά, δικαστήριο», άρα δάσος προστατευμένο από το κράτος, αν δεν προέρχεται από το foris «εξωτερικός», για δάσος έξω από την πόλη). Η λ. *δρυμός* στην Αρχαία σήμαινε «δάσος από δρυς», άρα μεγάλο δάσος, η λέξη δε ανάγεται στη p. *dreu-, από όπου και οι λ. **δένδρο**, **δόρυ**, σανσκρ. dru «ξύλο», αλβ. dru «ξύλο, δέντρο» κ.ά. Το «πυκνό δάσος με πολλή σκιά» σημαίνει και το ξέν. προελεύσεως νεοελλ. ρουμάνι (από τουρκ. orman) (πβ. Ν. Καζαντζάκης «σε *σκο-τεινό πλανέθηκα ρουμάνι»).* Την πυκνή θαμνώδη περιοχή από άγριους θάμνους, όπου έχουν την κοίτη και την κρύπτη τους άγρια ζώα και θηράματα, δηλώνει η λ. λόχμη. **Η** λ. είναι αρχαία με την ίδια σημασία, ετυμολογικά **δ**ε ανάγεται στη ρίζα λεχ-, από όπου τα **λέχος** «κρεβάτι», **λέχομαι** «πλαγιάζω» (αρχ. σημασία τού **λόχ-μη** «ο τόπος όπου πλαγιάζουν, ξαπλώνουν, ζουν τα άγρια ζώα»). Το **άλσος**, που σήμερα σημαίνει «μικρό δάσος, φυσικό **ή** τεχνητό, το οποίο χρησιμοποιείται δημόσια για ανάπαυση **ή** ψυχαγωγία», ξεκίνησε με τη σημ. τού «ιερού δενδρόφυτου χώρου» (συνδέεται ετυμολογικά με το **Άλτις**, το ιερό τής Ολυμπίας). Τέλος, το πάρκο είναι περιφραγμένος δενδροφυτευμένος κήπος μέσα στην πόλη για την αναψυχή των πολιτών (μπήκε στην Ελληνική από το ιταλ. parco, που ανάγεται σε μεσν. λατ. paricus από γερμ. parruk «περιφραγμένος χώρος», που είναι και η αρχική σημ. τού περσ. pairi-daesa «περιφραγμένος κήπος», από όπου το ελλην. *παράδεισος).*

δασοσκέπαστος, -η, -ο [μεσν.] (για τόπο) αυτός που είναι καλυμμένος με δάση.
Επίσης **δασοσκεπής**, **-ής**, -ές [1854].

δασοτεχνικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την τεχνική διαχείρισης των δασών: ~ *έργο.* — δασοτεχνικά επίρρ., **δασοτέχνης** (ο/η) [1889].

δασότοπος (ο) [1836] {-ου κ. -όπου | -ων **κ.** -όπων, -ους κ. -όπους) τόπος πυκνοφυτεμένος με δασική βλάστηση ΣΥΝ. δάσος. Επίσης (λαϊκ.) **δασοτόπι** (το).

δασόφιλος, -η, -ο [1887] αυτός που αγαπά τα δάση.

δασοφύλακας (ο) [1856] {δασοφυλάκων} ο κατώτερος υπάλληλος τής δασικής υπηρεσίας που επιτηρεί και ελέγχει ορισμένη δασική περιοχή.

δασοφυλακείο (το) [1897] το κτήριο όπου στεγάζονται οι δασοφύλακες κατά την υπηρεσία τους.

δασοφυλακή (η) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** κρατική υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη φύλαξη των δασών **2.** το σώμα των δασοφυλάκων.

δασοφυτεια (η) [1891] {δασοφυτειών} η φυτεία άγριων δέντρων (πεύκων, βαλανιδιών κ.ά.) που θα εξελιχθεί σε δάσος.

δασόφυτος, -η, -ο [1854] (τόπος) αυτός που καλύπτεται από δάση: ~ *περιοχή* | *πλαγιά* ΣΥΝ. δασοσκεπής, δασώδης ΑΝΤ. άδεντρος, γυμνός.

δασύλλιο το [1888] {δασυλλί-ου | -ων) (λόγ.) μικρό δάσος ΣΥΝ. δασάκι.
[ΕΤΥΜ. < δάσος + υποκ. επίθημα -ύλλιο (βλ.λ.)].

δασυντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση δα-σέος πνεύματος στην προφορά ή τη γραφή φθόγγου: η αττική *διάλεκτος μέχρι τον 3ο αι. μ.Χ. ήταν ~.*

δασύνω ρ. μετβ. {δάσυν-α, -θηκα} **1.** γράφω **ή** προφέρω φθόγγο με δασύ πνεύμα **2.** (μεσοπαθ. ***δασύνομαι)*** (για φωνήεν ή λέξη) παίρνω δασεία: *οι λέξεις που αρχίζουν από ύψιλον δασύνονται.* — δάσυνση (η) [1860].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δασύς].*

δασυνόμενες λέξεις. Έτσι χαρακτηρίζονται οι λέξεις τής Ελληνικής οι οποίες στο (αρχαίο και σύγχρονο) πολυτονικό σύστημα αρχίζουν από φωνήεν με δασεία (στην κλασική Ελληνική ένα τέτοιο φωνήεν συνοδευόταν κατά την εκφώνηση του από την εκφορά μιας άχνας, μικρής ποσότητας εκπνεόμενου αέρα). Τέτοιες λέξεις είναι: (α) Τα **άρθρα**: ***ό, ή, οί*** (β) Όλα τα αριθμητικά και τα παράγωγα τους (πλην των *οκτώ, εννέα* και *είκοσι,* που παίρνουν ψιλή): ένας, ένα *(ένδεκα, ενδέκατος, ενικός, ενώνω), έξι (εξήντα, εξακόσια, έκτος, έξαπλάσιος), επτά (έβδομος, εβδομάδα, εβδομήντα, επτακόσια), εκατό (εκατοστός, εκατομμύριο, εκατονταετία)* (γ) Αντωνυμίες: *οποίος,* -α, -ο, όσος, -η, *-ο, δ,τι, έκαστος, όλος,* -η, *-ο, άπας, απασα, άπαν/άπαντα, εαυτός -ή* (δ) Επιρρήματα: άμα, *άπαξ, έξης,* όθεν, *ομού, δπου, οσάκις,* ούτως (ή *άλλως), ώς* (ε) **Σύνδεσμοι:** έως, όμως, όπως, όταν, *οπότε, δτι, οπόταν, ώστε (στ)* **Προθέσεις:** *ένεκα,* έως, ώς.

Πίνακας δασυνόμενων λέξεων

άβρ-ός | *-ότητα*	*άλτης (έφ-αλ-τήριο)*
άγι-ος | *-άζω (καθ-αγιάζω)*	*αλυκή*
άγν-ός | *-ότητα*	*αλυσίδα*
"Αδης	*αλωνίζω*
αδρός | *-ότητα*	*άλωση*
αθροίζω	*άμαξα*
αθρόος	*άμαρτ-άνω* | *-ία, -ωλός*
αψα (άφ-αίμαξη, λευχ-αιμία)	*άμιλλ-α Ι-ώμαι (έφ-άμιλλος)*
Αίμος	*απαλός* | *-ότητα*
αίρεση (άφ-αίρεση)	*απλός* | *-ότητα*
αιρετός (αύθ-αίρετος)	*άπτομαι (εφ-)*
αιρώ (καθ-, άφ-)	*άρμα*
αλάτι (άφ-αλάτωση)	*άρμό-ζω (εφ-)*
Αλιάκμων	*αρμόδιος*
'Αλικαρνασσός	*αρμονία*
άλι-εύω | *-εία (ϋφ-αλος)*	*αρμός*
άλμα	**αρπάζω** (ύφ-(
άλμ-ηΐ -υρός (ύφ-άλμυρος)	αψύς *(άψί-κορος)*
απλώνω (έφ-άπλωμα)	

E

Εβραίος ■*Έβρος*	*έλξη*
	ελονοσία (άνθ-ελονοσιακός)

εδ-ρα | -ώλιο (καθ-έδρα)
είλωτας
ειμαρμένη
είρκτή (κάθ-ειρξη)
Εκάβη
Έκάτη
εκατό
εκούσιος
εκών
ελλανοδίκης
Έλλάς
Έλένη
"Ελλη
"Έλληνας (άφ-ελληνίζω)
ελληνικός (άνθ-ελληνικός)
έλικα (ελιξ)
Έλικών
ελί-σσομαι | -γμός
έλκηθρο
έλκος
ελκύω (καθ-ελκύω)

Η

"Ηβη *(εφ-ηβος)*
ήγ-ούμαι (άφ-) | -εμών, -ετης
ηδονή
Ηλιαία
ηλικία
ήλιος (υφ-) λος (καθ-ηλώνω)
ημέρα (καθ-ημερινός, έφ-ήμερος, πενθ-ήμερο, αύθ-ημερόν) ήμερ-ος | -εύω ήμι-ηνίο (άφ-ηνιάζω)

Ο
οδηγώ (καθ-)
οδός (εφ-, κάθ- μέθ-)
ολκή
'ιδρύω (καθ-ιδρύω)
Ίδρύ-νω | -τας (κάθ-ιδρος)
Ίεραξ
ιερός (καθ-ιερώνω, άφ-ιερώνω)
ίκαν-ός | -ότητα
ίκέτ-ης | -εύω (καθ-)
Ίλαρ-ός | -ότητα
ιμάντας
όλμος
ολόκληρος (καθ' ολοκληρίαν)
ομάδα
όμαλ-ός | -ύνω
όμήγυρις
δμηρ-ος | -ία
όμιλος
ομιλώ (καθ-ομιλουμένη)
δμοι-ος | -άζω
δπλ-ο | -ίζω (έφ-οπλιστής)

ωρα
ωραίος

έλος
έξης
έξις (καθ' εξιν)
εορτ-ή | -άζω (μεθ-εόρτια)
έπομαι (μεθ-επόμενος)
επτά
έρμα
έρμαιο
ερμαφρόδιτος
ερμηνεύω (μεθ-ερμηνεύω)
Έρμής
ερμητικός
έρπω (ὕφ-)
εσμός
εσπέρα
εστία (έφ-έστιος)
εστιατόριο
έταϊρ-ος | -εία
έτοιμ-ος | -άζω
ευρίσκω (έφ·)

ήπαρ
Ήρα
Ήρακλής
Ήρόδοτος
Ήρώ
ήρωας (άνθ-ηρωικός)
Ήρώδης
Ήσίοδος
ήσυχ-ος | -άζω (καθ-ησυ-χάζω, έφ-ησυχάζω) ήττ-α | -ώμαι "Ηφαιστ-ος | ηφαίστειο

οπλή

ιμάτιο
ϊνα
ϊππος (εφ-ιππος)
ϊπταμαι
ί'σταμαι (ύφ-, άνθ-(
ίστ-ίο | -ός
ιστορία

όποιος
δράμα
δράση
ορατός
ορίζω (καθ-)
δρι-ο (μεθ-όριος) | -ακός
δρκ-ος | -ίζω
ορμόνη
ορμώ (εφ-)
δρος, ό (εφ' δρου ζωής)
δσιος (άφ-οσιώνομαι)

ώριμ-ος | -άζω

όλες οι λέξεις που αρχίζουν από υ-; υπό, ύλη, *ϋπνος* κ.λπ. **Ω**

δασύπους, -ους, -ουν {δασύπ-οδος, -οδα | -οδες, -όδων) (λόγ.-σκωπτ.) αυτός που έχει μαλλιαρά πόδια. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δασύς* + *πους* «πόδι»].

δασύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {δασ-ιού κ. -έος | -ιοί κ. -είς (ουδ. -ιά κ. -έα), -ιών κ. -έων (θηλ. κ. -ειών)} 1. πυκνός: ~ *τρίχωμα* | *φύλλωμα* · 2. ΓΛΩΣΣ. (για φθόγγους) αυτός που προφέρεται με τη συνοδία εκπνεό-μενου αέρα (άχνας), ήχου ανάλογου περίπου προς το λατινικό h (όπως προφέρεται στο αγγλ. have): τα *σύμφωνα φ (ρ*[1]),* ο (ι*) *και χ (k*[1]), το ρ και το* υ στην *αρχή λέξεως στην Αρχαία Ελληνική, το τ πριν από φωνήεν στην Αγγλική είναι δασείς φθόγγοι* **3. *δασεία*** (η) βλ.λ. — δα-**σέως** επίρρ. [αρχ.], δασύτητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, *δάσος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *dns-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dens- «πυκνός», πβ. λατ. densus, γαλλ. dense (> αγγλ. dense), ιταλ. denso κ.ά. Ομόρρ. *δάσος* (βλ.λ.). Από τους γραμματικούς τής ελληνιστικής περιόδου, αλλά και ήδη από τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε η συνεκφορά δασύ *πνεύμα* δηλώνοντας τον φθόγγο h-, που από τους μεταγενέστερους χρόνους δεν σημειωνόταν στη γραφή].

δασύτριχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πυκνές τρίχες, ο μαλλιαρός: ~ *στήθος* ΣΥΝ. πυκνόμαλλος, δασύμαλλος ΑΝΤ. άτριχος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δασύθριξ, -τριχος* < *δασύς* + *θρίξ, τριχός].*

δασύφυλλος, -η, -ο αυτός που έχει πυκνό φύλλωμα, φουντωτός ΣΥΝ. πυκνόφυλλος.

δασώδης, -ης, -ες [μτγν.] {δασώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (τόπος) που καλύπτεται από δάση ή από πυκνή βλάστηση: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. δασό-φυτος, δασοσκεπής. Επίσης **δασωτός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δασώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {δάσω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) δενδροφυτεύω περιοχή, για να γίνει δάσος ΑΝΤ. αποψιλώνω ♦ (αμετβ.) 2. (για τόπους) γίνομαι δασώδης, γεμίζω αγριόχορτα και θάμνους 3. (για δέ[ν]τρα ή θάμνους) αποκτώ πυκνό φύλλωμα 4. (μτχ. **δασωμένος,** -η, -ο) (α) (για τόπο) δασώδης (β) (μτφ.) με πυκνό τρίχωμα, δασύτριχος: ~ *στέρνο*. — δάσωση (η) [1887] κ. δάσωμα (το) [1892].

δασωτός, **-ή**, -ό → δασώδης

Δ.Α.Τ. (το) Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας.

δατισμός (ο) η χρήση σε παθητικό τύπο ρημάτων που απαντούν κανονικά μόνο σε ενεργητικό τύπο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. Δάτις, όν. τού Μήδου αρχηγού στη μάχη τού Μαραθώνα, ο οποίος μιλούσε ελληνικά με λάθη, όπως όταν χρησιμοποίησε τον μέσο τ. *χαίρομαι* αντί τού ορθού κλασικού *χαίρω)].*

Δ.Α.Υ.Ε. (η) Διεύθυνση Αγορών Υπουργείου Εμπορίου.

Δαυίδ (ο) → Δαβίδ

δαυλί (το) {δαυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρός δαυλός **2.** το καυσόξυλο.

δαυλιά (η) (λαϊκ.) **1.** το χτύπημα με δαυλό **2.** η ανακίνηση των δαυ-λιών, των ξύλων στο τζάκι, για να αναζωπυρωθεί η φωτιά.

δαυλίζω ρ. μετβ. {δαύλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω ξύλα στη φωτιά **2.** μετακινώ τα ξύλα, τα δαυλιά (κρατώντας τη φωτιά δυνατή, ώστε να μη σβήσει) (πβ. λ. υποδαυλίζω).

δαυλός (ο) **1.** επίμηκες κομμάτι ξύλου, η μία άκρη τού οποίου καίγεται και χρησιμοποιείται για να φέγγει ΣΥΝ. δάδα, πυρσός, λαμπάδα, δαυλί **2.** (μτφ.) το έναυσμα, ό,τι υπάρχει ως το αίτιο που δημιουργεί ή συντηρεί μια (συνήθ. αρνητική) κατάσταση: ~ *διχόνοιας* | *μίσους* ΣΥΝ. θρυαλλίδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *δαΕ-ελ-ός < αρχ. *δαίω* «καίω» (< *δάΕ-7'ω). Ήδη στον Ησύχιο απαντά το ουδ. *δαυλόν δασύ ημίφλεκτον ξύλον*. Βλ. κ. δάδα].

δαύτος, -η, -ο (προηγείται πρόθεση) (συχνά μειωτ.) αυτός: τι *καλό να περιμένεις από δαύτον;*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. δαύτος < *έδαΰτος,* από τη συνεκφορά των λ. έδε «να, ιδού» και *αυτός].*

δαφνέλαιο (το) [μτγν.] {δαφνελαί-ου | -ων} λιπαρή ουσία που παίρνουμε από τους καρπούς τής δάφνης με συμπίεση και βρασμό. Επίσης δαφνόλαδο [μεσν.].

Δάφνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. νύμφη των δασών, κόρη τής Γαίας· γοήτευσ[ε] τον Απόλλωνα και για να σωθ[εί] από την καταδίωξη του, μεταμορφώθηκε στο φερώνυμο φυτό 2. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *δάφνη* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ήδη στην αρχ. μυθολ. ως κύριο όνομα].

δάφνη (η) {δαφνών'} 1. αειθαλές δέντρο, με κιτρινωπά ή πρασινωπά, σκληρά δερματώδη και αρωματικά φύλλα ωοειδούς σχήματος και σκουρόχρωμους καρπούς, τα κλαδιά τού οποίου είναι σύμβολο τής δόξας: *στέφανος δάφνης* 2. (συνεκδ.) το φύλλο τού παραπάνω δέντρου, που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη μαγειρική: *βάζουμε λίγη ~ στις φακές* 3. (μτφ.) η επιτυχία, ο θρίαμβος, η δόξα: *ποιητικές* | *πολεμικές* ~ ΣΥΝ. τρόπαιο, τιμή· ΦΡ. (α) ***δρέπω δάφνες*** (δάφναν μή *δρέπε,* αρχ. επιγραφή) διακρίνομαι, σημειώνω επιτυχίες, θριαμβεύω: *έδρεψε δάφνες στην ποίηση* (β) ***αναπαύομαι στις δάφνες μου*** επαναπαύομαι σε προηγούμενες επιτυχίες μου και δεν καταβάλλω περαιτέρω προσπάθεια. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δάφνη* | *λάφνη* | *δαυχμός* | *δαΰχνα,* αγν. ετύμου, δάνειο (όπως και το αντίστοιχο λατ. laurus) προελλην. Η φρ. *αναπαύομαι στις δάφνες μου* αποδίδει το γαλλ. je me repose sur mes lauriers].

δαφνηφόρος, -ος, -ο [αρχ.] 1. στεφανωμένος θριαμβευτικά με φύλλα δάφνης ΣΥΝ. δαφνοστεφανωμένος 2. (μτφ.) αυτός που φέρνει τιμή και δόξα: ~ *πόλεμος*. Επίσης δαφνοφόρος, -ος, -ο. — δαφνηφορώ ρ. [μτγν.] {-είς...}.

Δαφνί (το) {-ίου κ. (λαϊκ.) -ιού)} 1. περιοχή τού δήμου Χαϊδαρίου, όπου βρίσκεται βυζαντινή μονή τού 11ου αι., καθώς και το Δρομο-κάϊτειο Ψυχιατρείο 2. (μετωνυμ.) το φρενοκομείο: *είναι για το* ~ (είναι τρελός).

[ΕΤΥΜ. Για την ονομασία τής π[ε]ριοχής έχουν προταθεί διάφορες *εκδοχές, όπως:* (α) θφ[ε]ίλ[ε]ται στις πολλές δάφν[ε]ς που φύτρωναν εκεί (β) Προέρχεται από τη Μονή Δαφνίου, η οποία μεταφέρει την ονομασία ομώνυμου ναού τής Κων/πόλεως (γ) Ανάγεται στην [ε]ποχή τής Φραγκοκρατίας και αποδίδε το γαλλ. Dauphiné (Δελφινάτο), τύπο αυτοδιοικούμ[ε]νης [ε]παρχίας]. δάφνινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που [ε]ίναι φτιαγμένος από φύλλα δάφνης: ~ *στεφάνι*. **δαφνοκερασιά** (η) αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος που έχει ύψος πέντ[ε] μέτρα, σκούρα πράσινα, λογχο[ε]ιδή, σκληρά φύλλα και λ[ε]υκά, κόκκινα ή ροζ άνθη- η ροδοδάφνη (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) δαφνοκέρα-σος [1853] {δαφνοκεράσ-ου | -ων, -ους}. δαφνόκουκκο (το) [μεσν.] ο καρπός τής δάφνης. Επίσης (λόγ.) **δαφ-νόκοκκος** (ο) κ. (λαϊκ.) **δαφνοκούκουτσο** (το). δαφνόλαδο (το) [μεσν.] το δαφνέλαιο. δαφνοστέφανο (το) το δάφνινο στεφάνι. — δαφνοστεφανώνω ρ. [1896], δαφνοστεφής, -ής, -ές [1846] {δαφνοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) στεφανωμένος με δάφνες. Επίσης δαφνοστεφάνωτος, -η, -ο [1896].
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. δαφνοφόρος, -ος, -ον → δαφνηφόρος δαφνόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο δάφνης.

δαφνώνας (ο) {μτγν.] τόπος κατάφυτος από δάφνες.
Δαχομέη (η) το Μπενίν (βλ.λ.).
δαχτυλάκι κ. δακτυλάκι (το) {χωρ. γεν.} 1, το μικρό δάκτυλο: τα ~ τού *μωρού* **2.** το πιο μικρό από τα πέντε δάχτυλα τού χεριού ή τού ποδιού ΦΡ. **δεν *φτάνω (κάποιον)* | *μοιάζω* σε *(κάποιον) ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι*** δεν μπορώ σε τίποτα να συγκριθώ με κάποιον, υστερώ σε όλα απέναντι του (ακόμα και στα σημεία εκείνα στα οποία δεν διακρίνεται, δεν ξεχωρίζει ιδιαίτερα).
δαχτυλήθρα κ. (λόγ.) δακτυλήθρα (η) {δαχτυληθρών} 1. μικρή κλειστή στη βάση της στεφάνη, μεταλλική ή κοκκάλινη, που εφαρμόζεται στην άκρη τού δαχτύλου και το προστατεύει από τρυπήματα κατά το ράψιμο 2. (συνεκδ.) μικρή ποσότητα ρευστού που χωράει σε μία δαχτυλήθρα: *μια ~ μέλι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δακτυλήθρα* < *δάκτυλος* + παραγ. επίθημα *-ήθρα* (πβ. *κολυμβ-ήθρα, ούρ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ.ά.)].
δαχτυλιά (η) το ίχνος ή το αποτύπωμα λερωμένου χεριού: *έπιασαν τον τοίχο με λερωμένα χέρια και τον γέμισαν δαχτυλιές.*
δαχτυλιδένιος, -ια, -ιο (μτφ.) τόσο λεπτός που μπορεί να χωρέσει σε δαχτυλίδι- εξαιρετικά λεπτός: ~ μέση.
δαχτυλίδι κ. δακτυλίδι (το) {δαχτυλιδ-ιού | -ιών} 1. κόσμημα σε σχήμα κρίκου από μέταλλο ή από άλλη ύλη, που φοριέται σε δάχτυλο τού χεριού 2. (ειδικότ.) το δαχτυλίδι τού αρραβώνα: *αλλάζω | βάζω δαχτυλίδια* (αρραβωνιάζομαι) ΣΥΝ. βέρα 3. οτιδήποτε έχει το σχήμα δαχτυλιδιού' ΦΡ. ***μέση δαχτυλίδι*** πολύ λεπτή μέση, δαχτυλιδένια (βλ.λ.). — (υποκ.) δαχτυλιδάκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. δακτυλίδιον, υποκ. τού *δάκτυλος].*
δαχτυλιδοπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο δακτυλιόλιθος (βλ.λ.).
δαχτυλικός, -ή, -ό —> δακτυλικός
δάχτυλο κ. (λόγ.) δάκτυλο (το) {δαχτύλ-ου | -ων} 1. καθένα από τα πέντε αρθρωτά οστέινα τμήματα τού σώματος, στα οποία καταλήγουν τα άνω και τα κάτω άκρα τού ανθρώπου και πολλών ζώων ΦΡ. (α) ***παίζω (κάτι) στα δάχτυλα*** κατέχω (κάτι) πολύ καλά, ώστε να μπορώ να το χειρίζομαι με άνεση: ~ την υλη των εξετάσεων (β) *μετριούνται* ***στα δάχτυλα (τού ενός χεριού)*** είναι ελάχιστοι: ~ *οι φορές που ήρθε να με επισκεφθεί* (γ) ***κρύβομαι πίσω από το δάχτυλο μου*** προσπαθώ να κρύψω κάτι προφανές, που οι περισσότεροι γνωρίζουν: *χρόνια τώρα η διοίκηση κρύβεται πίσω από το δάχτυλο της και αρνείται να αναγνωρίσει την ύπαρξη τού προβλήματος* (δ) κουνάω ***το μικρό μου δάχτυλο | δαχτυλάκι*** καταβάλλω την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια: *έχει τόσες γνωριμίες, που αρκεί να κουνήσει το μικρό του δάχτυλο, για να πετύχει αυτό που θέλει* (ε) **βάζω *το δάχτυλο μου*** ενεργώ παρεμβατικά σε μια κατάσταση, χωρίς να είμαι το αρμόδιο πρόσωπο (στ) (παροιμ.) ***όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα*** δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ίδιοι ή δεν έχουν όλοι την ίδια αξία (ζ) (παροιμ.) *όποιο* ***δάχτυλο κι αν κόψεις, πονεί*** οι γονείς αγαπούν εξίσου όλα τα παιδιά τους (η) να ***γλείφεις τα δάχτυλα σου!*** βλ. λ. *γλείφω* (θ) ***(κάτι) γλιστράει μέσα από τα δάχτυλα μου | τα χέρια μου*** χάνω (κάτι) την τελευταία στιγμή, ενώ το είχα σίγουρο: *η ευκαιρία γλίστρησε μέσ' απ' τα δάχτυλα του 2.* (συνεκδ.) (α) ποσότητα με ύψος όσο το πάχος ενός δαχτύλου: δεν *ήπιε περισσότερο από ένα ~ κρασί* (β) ύψος όσο το πάχος ενός δακτύλου: κονταίνω τη φούστα *ένα ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. δάκτυλον < αρχ. *δάκτυλος* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *μετριούνται στα δάχτυλα* (< γαλλ. on les compte sur les doigts), (η *ευκαιρία) γλίστρησε μέσα από τα δάχτυλα του* (< γαλλ. la occasion lui a glissé entre les doigts), δεν *κουνάω ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι* (< γαλλ. ne pas remuer le petit doigt)].
δαχτυλοβρεχτήρας (ο) ~» δακτυλοβρεκτήρας
δαχτυλογραφία (η) → δακτυλογραφία
δαχτυλογράφος (ο/η) → δακτυλογράφος
δαχτυλογραφώ ρ. → δακτυλογραφώ
δαψιλής, -ής, -ές {δαψιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- δαψιλέστ-ερος, -ατός} άφθονος, πλουσιοπάροχος: *προσφέρω/ παρέχω ~ βοήθεια* ΣΥΝ. πολύς, πλούσιος ΑΝΤ. ισχνός, πενιχρός. — **δαψιλώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδαψιλεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. δαψ-, από τον αόρ. *ε-δαψ-α* τού ρ. *δάπτω* «καταβροχθίζω, κατατρώγω», που έχει παράγωγο και τη λ. *δαπάνη* (βλ.λ.)].
Δ.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Γεωργικών Ερευνών.
Δ.Δ.Κ. (η) Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων.
δε[1] σύνδ.' χρησιμοποιείται 1. στη ΦΡ. μεν... δε (ο μεν... ο δε, αυτός μεν... εκείνος δε, άλλος μεν... άλλος δε, εδώ μεν... εκεί δε, άλλοτε μεν... άλλοτε δε κ.ά.), με αντιθετική ή εναντιωματική σημασία, όταν ο ομιλητής θέλει να προβάλει μια δισκελή αντίθεση ή να αντιδιαστείλει έντονα μεταξύ τους δύο όρους: *δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε κανέναν, γιατί ο μεν ένας τα παρουσιάζει όλα ωραία και εύκολα, ο ~ άλλος φέρνει την καταστροφή και την απελπισία 2.* (συμπλεκτικά) για τη μετάβαση (μεταβατική χρήση τού δε) σε μια νέα πληροφορία, την οποία συνδέει με τα προηγούμενα: *[...] θα προσέθετα δε και το εξής || αποφασίστηκε* η λη"ψη *μέτρων για τον αυστηρότερο έλεγχο των καυσαερίων, από τού χρόνου ~ θα απαγορευθεί εντελώς η κυκλοφορία αυτοκινήτων σε ορισμένους κεντρικούς δρόμους* 3. (με άλλους συνδέσμους χρονικούς, αιτιολογικούς, υποθετικούς) ως εμφατικός δείκτης, που επιτείνει την επιρρηματική σημασία των αντίστοιχων συνδέσμων: *πάντα τον φοβόταν, επειδή - τώρα τελευταία ήταν ιδιαίτερα απειλητικός, θεώρησε καλό να πάρει τα μέτρα της || καλό είναι να μην πίνεις, εάν ~ πρόκειται να οδηγήσεις, ακόμα περισσότερο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δεν. [ΕΤΥΜ αρχ. μόριο, που χρησιμοποιείται κυρ. ως ανταποδοτικό τού μέν. Προέρχεται από βράχυνση τού βεβαιωτ. μορίου δή (προφορά [de]), προφανώς επειδή συμπροφερόταν σε ταχύ λόγο με άλλα στοιχεία και επειδή η ίδια η σημ. εξασθένησε].
δε[2] μόρ. → δεν
Δ.Ε.Α. (ο) Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός.
Δ.Ε.Α.Σ. (η) Δημοτική Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών.
Δεββώρα (η) 1. προφήτισσα και Κριτής τού Ισραήλ 2. γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Deborah «μέλισσα»].
δεδηλωμένος, -η, -ο αυτός που έχει καταστήσει γνωστή, που έχει δηλώσει τη στάση του: ~ *μαρξιστής | δεξιός | ομοφυλόφιλος* · ΦΡ. ΝΟΜ.-ΠΟΛΙΤ. ***αρχή τής δεδηλωμένης*** η αρχή σύμφωνα με την οποία μια κυβέρνηση πρέπει να έχει την εκπεφρασμένη («δεδηλωμένη») εμπιστοσύνη τής Βουλής.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. δηλώ (-όω). Ως πολιτικός όρ. η λ. δεδηλωμένη εισήχθη το 1875 από τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος εισήγαγε στην Ελλάδα την αρχή τής άσκησης εξουσίας από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία].
δεδικαίωται ρ. έχει δικαιωθεί- μόνο στη ΦΡ. Ο *αποθανών | ο τεθνε-**ώς** | **ο νεκρός δεδικαίωται*** βλ. λ. *αποθανών.*
[ΕΤΥΜ. Γ εν. πρόσ. παθ. παρακειμένου τού αρχ. *δικαιώ (-όω)* (< *δίκαιος)*].
δεδικασμένο (το) ΝΟΜ. 1. η δεσμευτική ενέργεια που απορρέει από τη δικαστική κρίση για την ισχύ ή τη μη ισχύ ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης που αφορά καταρχήν στους διαδίκους και σημαίνει ότι η διαφορά που κρίθηκε δεν μπορεί να κριθεί πάλι σε νέα δίκη μεταξύ των ίδιων διαδίκων και, εννοείται, με το ίδιο αντικείμενο **2**. ***τυπικό δεδικασμένο*** το απρόσβλητο δικαστικής απόφασης με τα τακτικά ένδικα μέσα (δηλ. ανακοπή ερημοδικίας και έφεση). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *δικάζω.* ο νομικός όρ. αποδίδει το λατ. (res) judicata].
δεδομένο (το) (συνήθ. στον πληθ.) **1**. (α) αυτό που έχει δοθεί (κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που ζητείται): *διακρίνω δεδομένα και ζητούμενα σε ένα πρόβλημα* (β) το αδιαμφισβήτητο στοιχείο (γ) καθετί το οποίο ισχύει μέχρι τώρα: η *ανάληψη τής πρωθυπουργίας έγινε ομαλά για τα ~ αυτής τής χώρας* (δηλ. θα περίμενε κανείς το αντίθετο) || με τα μέχρι *στιγμής ~* κάτι τέτοιο *πρέπει να αποκλειστεί* (δ) το στοιχείο που λειτουργεί ως βάση για περαιτέρω σκέψεις ή ενέργειες: *είναι ~ ότι η κατάσταση είναι δύσκολη || επιστημονικά ~ ||* με τα *σημερινά ~, το κεφάλαιο σας σε 15 χρόνια θα έχει διπλασιαστεί 2.* (περιληπτ.) πεπερασμένη ακολουθία χαρακτήρων, που παριστά κάποια πληροφορία και μπορεί να αξιοποιηθεί από Η/Υ: *συλλογή | επεξεργασία δεδομένων* ΦΡ. (α) ***βάση δεδομένων*** συλλογή πληροφοριών, κατάλληλα οργανωμένων, που χρησιμοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων με τη βοήθεια Η/Υ˙ συνήθ. αποθηκεύονται σε δισκέτα ή σκληρό δίσκο (β) ***αρχείο δεδομένων*** βλ. λ. *αρχείο* (γ) ***τράπεζα δεδομένων*** ο χώρος αποθήκευσης στοιχείων σχετικών με ορισμένο θέμα (συνήθ. ένας υπολογιστής): ~ *για την παραγωγή βιβλίων | για καταζητούμενα πρόσωπα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεδομένος, μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Η σημ. 1 αποδίδει το γαλλ. donnée, ενώ η σημ. 2 το αγγλ. data (λ.χ. βάση *δεδομένων* < αγγλ. data base, *τράπεζα δεδομένων* < αγγλ. data bank)].
δεδομένος, -η, -ο **1**. αυτός που υπάρχει, που δεν μπορεί να αγνοηθεί, να αμφισβητηθεί: *τα σχέδια για το μέλλον θα πρέπει να βασίζονται στις ~ συνθήκες* || (λόγ.) *δεδομένης τής οικονομικής αστάθειας, οι ξένοι επενδυτές δεν προτίθενται να επενδύσουν στην περιοχή || θεωρώ δεδομένη την υποστήριξη του || με δεδομένη την αρνητική στάση τής διεύθυνσης στο θέμα, δεν έχει νόημα να συνεχιστεί* η συζήτηση ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, σίγουρος, βέβαιος- ΦΡ. (λόγ.) ***δεδομένου ότι...*** εξαιτίας τού γεγονότος ότι, καθώς, επειδή: δεν *πρέπει να περιμένετε βοήθεια, ~ κι εμείς βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ. δοθέντος ότι **2**. ***δεδομένο*** (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *δίδωμι.* Η φρ. *δεδομένου ότι* αποδίδει το γαλλ. étant donné que (πβ. αγγλ. given that)].

δεδομένο | **δεδομένα, όχι** δεδομένο | **δεδομ**ένα. Συχνά ακούγεται ο τ. δεδομένο | **δεδομ**ένα αντί τού ορθού δεδομένο | **δεδομ**ένα, που είναι ο κανονικός τύπος τού παρακειμένου τής μεσοπαθη-τικής φωνής *(συγκεκριμένος, πεπαιδευμένος, καταβεβλημένος* κ.τ.ό.). Το λάθος προέρχεται από το στοιχείο -ο- *(-ομενος),* που δίνει την εντύπωση ότι η μετοχή είναι χρόνου ενεστώτα, όπως οι ενεστωτικές μετοχές σε **-όμενος** *(γραφόμενος, παιζόμενος, οριζόμενος, πιεζόμενος* κ.λπ.). Ωστόσο, ο διπλασιασμός *(δε-δομένος)* και το θέμα δο- *(δό-ση, δο-τός)* δείχνουν ότι δεν πρόκειται για ενεστώτα αλλά για παρακείμενο.

δεδουλευμένος, -η, -ο [1890] 1. ΟΙΚΟΝ. (α) αυτός που επιτελέσθηκε με εργασία: ~ *έργο* (β) ***δεδουλευμένο εισόδημα*** το εισόδημα που προέρχεται από εργασία (μισθοί, αμοιβές, κέρδη, προμήθειες) κατ' αντιδιαστολή προς το μη δεδουλευμένο, που προέρχεται από ενοίκια, μερίσματα, τόκους ή φυσικό πλούτο 2. *δεδουλευμένα* (τα) τα χρήματα που δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την εργασία του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *δουλεύω,* με τη σημ. «εργάζομαι», που σχηματίστηκε στη νεότερη Ελληνική ως απόδ. τού γαλλ. travaillé].
Δ.Ε.Ε. (η) 1. Διεύθυνση Εξαγωγικού Εμπορίου 2. Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου 3. Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (βλ. λ. *δυτικοευρωπαϊκός).*
Δ.Ε.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού.
Δ.Ε.Η. (η) Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού.
δέηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παρακλητική προσευχή που απευθύνεται στον Θεό με συγκεκριμένο κάθε φορά αίτημα: *κατανυκτική | ευχαριστήρια ~ ||* τελώ | *αναπέμπω ~ ||* στην *αρχή τής*

τελετής *εψάλη επιμνημόσυνος* ~ ΣΥΝ. ικεσία, παράκληση, προσευχή **2**. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. εικονογραφική παράσταση στην οποία εικονίζεται ο Χριστός ένθρονος, ενώ δεξιά και αριστερά στέκονται η Παναγία και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος με τα χέρια υψωμένα σε στάση ικεσίας 3. επιγραφή πάνω σε αγιογραφίες (τοιχογραφίες ή εικόνες σε εκκλησίες, μοναστήρια κ.λπ.) με το όνομα αυτού που προσέφερε τα χρήματα για να γίνει η αγιογραφία: *δέηση οικογενείας...* | *τού...* | τής... — **δ**ε**η**τι-**κ**ός, -ή, -ό [αρχ.], **δεητικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δέησις* < *δέω* | *-ομαι* «έχω ανάγκη, χρειάζομαι» (βλ. λ. δει)].

Δ.Ε.Θ. (η) Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης.

δε! ρ. απρόσ. {εδέησε} στις ΦΡ. (α) ***δει δη χρημάτων*** *(δει* δή *χρημάτων και άνευ τούτων ουδέν εστί γενέσθαι* τών δεόντων, Δημοσθ. Ολυνθ. 20) λέγεται όταν ο ομιλητής θέλει να τονίσει την ανάγκη να εξευρεθούν χρήματα για κάτι: *όλοι συμφωνούν ότι το έργο αυτό θα αναβαθμίσει την πόλη, αλλά* ~ (β) ***πολλού*** (νε ***και) δει*** *(πολλού γε και δει)* δεν γίνεται..., με κανέναν τρόπο: *Να εκλεγεί βουλευτής και πάλι; ~!* (είναι σχεδόν αδύνατον).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεϊ*, απρόσ. χρήση τού ρ. δεω | *-ομαι* «έχω ανάγκη, χρειάζομαι», που απαντά ήδη στον Όμηρο και ανάγεται σε θ. δευ)ς)- (πβ. αρχ. *έπιδευής)* με αρχική σημ. «απώλεια, κατωτερότητα», οπότε συνδ. με σανσκρ. dosa «απώλεια» και ίσως με το επίθ. *δεύ-τερος* (βλ.λ.)].

δείγμα (το) {δείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. μικρή ποσότητα ή μέρος (εμπορεύματος, φαρμακευτικού παρασκευάσματος), βάσει τού οποίου μπορεί ο ενδιαφερόμενος να σχηματίσει εικόνα για το σύνολο: ~ *υφάσματος* | *χρωμάτων* ΣΥΝ. έκθεμα ΦΡ. (α) ***δείγμα γραφής*** (i) απόσπασμα γραπτού κειμένου, με το οποίο αποδεικνύεται η γνησιότητα εγγράφου ή κρίνεται η ικανότητα κάποιου (ii) (κατ' επέκτ.) ενέργεια ή απόφαση ενδεικτική τής γενικότερης συμπεριφοράς ατόμου ή ομάδας: η κυβέρνηση *τον τελευταίο καιρό έδωσε πολλά ~ ότι θα ενδώσει στα αιτήματα των εφοριακών* (β) ***δείγμα άνευ αξίας*** για ταχυδρομικό φάκελο ή δέμα, που περιέχει δείγμα μόνο τού εμπορεύματος, ώστε να μην του επιβληθεί δασμός 2. ό,τι προβάλλεται ως παράδειγμα ή απόδειξη ιδιότητας, κατάστασης, συμπεριφοράς κ.λπ.: ~ ευγνωμοσύνης | *προόδου* | *αισθητικής* | *κακής πολιτικής* || *αντιπροσωπευτικό* | *χαρακτηριστικό* ~ ΣΥΝ. ένδειξη, σημάδι· ΦΡ. ***δείγματος χάριν*** (λόγ.) παραδείγματος χάριν 3. (ειδικότ.) τμήμα πληθυσμού που επιλέγεται ως αντικείμενο παρατηρήσεως σε στατιστική έρευνα: η *δημοσκόπηση έγινε σε -δέκα χιλιάδων ψηφοφόρων || «οι ψυχολόγοι τής διαφημιστικής εταιρείας πειραματίστηκαν σε ανθρώπινο ~»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δείγμα* < *δείκνυμι* «δείχνω»].

δειγματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {δειγμάτισ-α, -τηκα, -μένος} παρουσιάζω αντιπροσωπευτικό κομμάτι ή ποσότητα εμπορεύματος σε πελάτη, για να αποφασίσει αν θα το αγοράσει: - την *καινούργια σειρά μικροσυσκευών.* — **δογματισμός** (ο) [μτγν.].

δειγματικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα, που αξιοποιείται ως αντιπροσωπευτικό δείγμα.

δειγματολήπτης (ο) {δειγματοληπτών}, **δειγματολήπτρια** (η) {δειγματοληπτριών} **1**. πρόσωπο που κάνει δειγματοληψία **2**. ΝΑΥΤ. μικρό μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη λήψη δειγμάτων βυθού ή νερού με σκοπό την ποιοτική εξέταση τους. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sampler].

δειγματοληπτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με δειγματοληψία (βλ.λ.): ~ *έλεγχος*. — δειγματοληπτικ-ά | **-ώς** επίρρ.

δειγματοληψία (η) {δειγματοληψιών} 1.η λήψη δείγματος από εμπόρευμα για δοκιμή ή έλεγχο ή για καθορισμό τής τιμής, τού φόρου του κ.λπ. 2. η επιλογή χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, που καθιστά δυνατή τη συναγωγή συνολικών συμπερασμάτων 3. ΝΑΥΤ. η λήψη δείγματος θαλάσσιου βυθού ή νερού για την ποιοτική τους εξέταση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sampling].

δειγματολόγιο (το) {δενγματολογί-ου | -ων} συλλογή δειγμάτων από εμπορεύματα για επίδειξη σε υποψήφιους αγοραστές. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. échantillonage].

δεικνύω ρ. → δείχνω

δείκτης κ. (καθημ.) δείχτης (ο) {δεικτών} 1. οτιδήποτε δείχνει κάτι· ΦΡ. ***οδικός δείκτης*** πινακίδα σε διασταύρωση, όπου δηλώνονται με βέλη οι κατευθύνσεις των δρόμων, καθώς και οι χιλιομετρικές τους αποστάσεις 2. (ειδικότ.) το δεύτερο στη σειρά δάχτυλο τού χεριού, αμέσως μετά τον αντίχειρα 3. η βελόνα που δηλώνει σε βαθμονομημένη κλίμακα συγκεκριμένο βαθμό ποσότητας, χρόνου, θερμοκρασίας κ.λπ.: ~ *ζυγαριάς* | *πυξίδας* || *οι δείκτες τού ρολογιού* (ωροδείκτης, λεπτοδείκτης κ.ά.) 4. η ενδεικτική τιμή που δηλώνει σημείο σε εξελικτική πορεία ή τον βαθμό στον οποίο εμφανίζεται ή λειτουργεί κάτι: *ο ~ βιομηχανικής παραγωγής* | *ζήτησης* | *αποδοτικότητας* | *τιμών καταναλωτή* | *ποιότητας* | *ανεργίας* | *εγκληματικότητας* || *οι ~ τής οικονομίας* || ο *Γενικός Δείκτης Τιμών τού Χρηματιστηρίου παρουσίασε άνοδο κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες*- ΦΡ. (α) ***δείκτης ευφυΐας*** | ***νοημοσύνης*** ο αριθμός που εκφράζει την αναλογία ανάμεσα στην ευφυΐα κάποιου, όπως αυτή μπορεί να ελεγχθεί με βάση την επίδοση του σε μια σειρά ειδικών τεστ (τεστ νοημοσύνης) και τη βιολογική του ηλικία- το I.Q.: *υψηλός/ χαμηλός* ~ (β) ***δείκτης προστασίας*** ο βαθμός προστασίας τον οποίο προσφέρει ένα αντηλιακό από την ηλιακή ακτινοβολία: *αντηλιακό με υψηλό δείκτη προστασίας για ευαίσθητες επιδερμίδες* 5. ΧΗΜ. (α) η χημική ένωση (π.χ. βάμμα ηλιοτροπίου) που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε διάλυμα της· προστίθεται κατά την ανάμειξη διαλυμάτων ουσιών που αντιδρούν, με σκοπό τον προσδιορισμό τού τέλους τής αντίδρασης (β) ο αριθμός που αναγράφεται κάτω και δεξιά τού συμβόλου κάθε στοιχείου στον μοριακό τύπο μιας ένωσης και δείχνει τον αριθμό ατόμων τού στοιχείου αυτού που περιέχονται στο μόριο τής ένωσης 6. ΜΑΘ. (α) ο αριθμός ή το σύμβολο που βάζουμε δίπλα και κάτω δεξιά από ένα γράμμα, όταν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε το ίδιο σύμβολο για περισσότερα αντικείμενα λ.χ. α, (δείκτης το 1), f,, (δείκτης το α) (β) ο αριθμός που αναγράφεται πάνω στο ριζικό μιας ρίζας και δηλώνει την τάξη τής ρίζας (τετραγωνική, κυβική κ.ά.) 7. ΓΛΩΣΣ. ονομασία διαφόρων γλωσσικών στοιχείων (να, ας, θα, ως, σαν κ.ά.) που δεν έχουν δική τους σημασία, αλλά χρησιμεύουν στο να «δείχνουν», να δηλώνουν μια γλωσσική λειτουργία· στην παραδοσιακή σχολική γραμματική συνήθως οι δείκτες χαρακτηρίζονται ως *μόρια* (βλ.λ.): το «ως» στην *πρόταση «μιλάει ως ειδικός» είναι δείκτης τής λειτουργίας τού κατηγορουμένου* 8. ΠΛΗΡΟΦ. ο κέρσορας (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δείκνυμι* «δείχνω». Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες τού αγγλ. indicator, ο επιστ. όρ. *δείκτης νοημοσύνης* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intellectual quotient. Ομοίως και ο όρ. *οδικός δείκτης* (< αγγλ. traffic indicator)].

δεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χρησιμεύει για να δείχνει κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. (α) ***δεικτική αντωνυμία*** η αντωνυμία που χρησιμοποιείται, για να δείξει πρόσωπο ή πράγμα, να το ξεχωρίσει από πλήθος ή σύνολο: *οι ~ στη Ν. Ελληνική είναι οι «αυτός», «(ε)τούτος», «εκείνος», «τέτοιος», «τόσος»* (β) ***δεικτικά*** (τα) τα γλωσσικά στοιχεία που δηλώνουν δείξη (βλ.λ.)· π.χ. *εγώ - εσύ, εδώ - εκεί, τώρα - τότε* κ.τ.ό.

δείλι (το) → δειλινό

δειλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.) η συμπεριφορά τού δειλού (βλ.λ.), η έλλειψη θάρρους, τόλμης: *επέδειξε χαρακτηριστική ~ κατά την κρίση* ΣΥΝ. ατολμία, φόβος.

δειλιάζω ρ. αμετβ. {δείλιασα} καταλαμβάνομαι από αισθήματα φόβου και δισταγμού: την *τελευταία στιγμή δείλιασε* ΣΥΝ. λιποψυχώ, φοβούμαι, (λαϊκ.) κιοτεύω. — **δείλιασμα** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *δειλιώ (-άω)* (από τον αόρ. *έ-δειλίασα)* < αρχ. *δειλία* < *δειλός* (βλ.λ.)].

δειλινό (το) **1**. το χρονικό διάστημα λίγο πριν ή λίγο μετά τη δύση τού ηλίου ΣΥΝ. σούρουπο, απόβραδο, γέρμα 2. το θέαμα τής δύσης τού ηλίου · 3. το νυχτολούλουδο (βλ.λ.). Επίσης (λογοτ.) δείλι (σημ. 1 κ. 2) [μεσν.]. — δειλινός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δειλινόν*, ουδ. τού επιθ. *δειλινός* < αρχ. δείλη, παράλλ. τ. τού *δείελος* «δειλινό» < **δέελος* (μετρική έκταση), πιθ. < **δεύσ-ελος* < I.E. *deus- «βυθίζομαι, βουλιάζω», πβ. σανσκρ. dosa «βράδυ», περσ. dōš «η περασμένη νύχτα» κ.ά.].

δειλός, -ή, -ό **1**. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει αυτοπεποίθηση και θάρρος, που στερείται τόλμης και γενναιότητας: ήταν ~ *και σιωπούσε* ΣΥΝ. φοβητσιάρης, λιπόψυχος, (λαϊκ.) κιοτής ΑΝΤ. θαρραλέος 2. αυτός που συντελείται με δισταγμό, με φόβο: ~ *εμφάνιση* | *ματιά* | *στάση* | *συζήτηση* | *φιλί* || *έκανε τα πρώτα ~ βήματα τής σταδιοδρομίας του* ΑΝΤ. θαρραλέος, αποφασιστικός. — δειλά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεινός, παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δΕει-λός < δείδω «φοβούμαι», πβ. αρχ. παρακ. *δέδοικα* (< *δέ-δΕοι-ᵏα). Για την ετυμ. τού δείδω βλ. λ. *δέος]*.

δείνα αντων. {άκλ.} κ. (λαϊκ.) **δείνας** (για πρόσ. ή πράγμα που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε): *δεν μιλάω μόνο για τους γνωστούς αυτό θα μπορούσε αύριο να λεχθεί για τον κύριο ~ || μην ακούς τι λέει ο τάδε και ο δείνας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. τάδε.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δείνα*, αβεβ. ετύμου. Μη πειστική παραμένει η ερμηνεία δεΓνα < *τάδε ένα (από όπου **τaδεῖνα* και αναλογικά *ὁ δείνα),* όπως και η υπόθεση ότι προήλθε από το αρνητ. δεν (γεν. δενός)].

δεινοπαθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δεινοπαθείς..., μτχ. δεινοπαθών, -ούσα, -ούν | δεινοπάθησα} 1. υποφέρω, βασανίζομαι: *δεινοπάθησε μέχρι να φτάσει στον προορισμό του || δεινοπάθησαν μέχρι να τον κάνουν ν' αλλάξει γνώμη* ΣΥΝ. ταλαιπωρούμαι, κακοπερνώ, τυραννιέμαι, παιδεύομαι ΑΝΤ, καλοπερνώ, ευτυχώ, ευημερώ **2**. (η μτχ. ενεστ. ***δεινοπαθών,*** *-ούσα, -ούν)* (συνήθ. στον πληθ.) αυτός που ταλαιπωρείται, που δυστυχεί: η *Ελλάδα απέστειλε τρόφιμα και σκηνές στους δεινοπαθούντες πρόσφυγες τού Κοσσυφοπεδίου.* — δεινοπάθημα (το) [1890],

δεινός, -ή, -ό **1**. ιδιαίτερα δυσάρεστος: ~ *θέση* | *δοκιμασία*/ ήτταΣΥΝ. φρικτός, φρικιαστικός, τρομακτικός· ΦΡ. ***δεινόν | σκληρόν προς κέντρα λακτίζειν*** βλ. λ. *λακτίζω* **2**. ***δεινά*** (τα) μεγάλα βάσανα, συμφορές: *επαπειλούμενα* | *επερχόμενα ~ || πολλά ~ μαστίζουν την ανθρωπότητα* ΣΥΝ. ταλαιπωρίες, κακουχίες, δυστυχίες 3. εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος: ~ *κολυμβητής* | *σκόρερ* | *ζιφομάχος* | *ρήτορας* ΣΥΝ. άξιος, επιδέξιος, δαιμόνιος. — δεινά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δΕει-νός < *δείδω* «φοβούμαι», πβ. παρακ. *δέδοικα* (< **δέ-δΡοι-κα)*. Η λ. αρχικώς δήλωνε τον «φοβερό, αυτόν που προκαλεί φόβο», από όπου εξελίχθηκε στις σημ. «ισχυρός» και «ικανός, επιδέξιος». Βλ. κ. *δέος, δειλός]*.

> **δεινός** - δειλός - φοβερός - τρομερός. Τα δειλός και δεινός είναι παραδείγματα πώς μία και η αυτή ρίζα, εν προκειμένω η ρ. **δει-** «φοβούμαι, φόβος», εξελίχθηκε προς δύο διαφορετικές σημασίες: αυτού που αισθάνεται φόβο *(δειλός)* και αυτού που προκαλεί φόβο *(δεινός),* δηλ. με παθητική και ενεργητική σημασία αντίστοιχα. Περαιτέρω, η λ. *δεινός* εξελίχθηκε στη σημ. «ικανότατος, ανυπέρβλητος» (δεινός *ρήτορας, δεινός κολυμβητής* κ.λπ.), πράγμα που συνέβη στη σύγχρονη Ελληνική και με άλλες λέξεις αντίστοιχης σημασίας, με το **φοβερός** *(φοβερός ομιλητής, φοβερός παίκτης)* και το τρ**ομερός** *(τρομερό έργο, τρομερή απόδοση).*
>
> → *απίθανος*

δεινόσαυρος (ο) [1867] {-ου κ. -αύρου | -ων κ. -αύρων, -ους κ. -αύ-ρους} **1**. γιγαντιαίο σαυροειδές ζώο που έζησε πριν από χιλιάδες χρό-

νια **2**. (μτφ.-ειρων. κυρ. για πολιτικούς) πρόσωπο που, παρότι η εποχή του έχει παρέλθει προ πολλού, εξακολουθεί, ωστόσο, να είναι στα πράγματα και να ρυθμίζει τις εξελίξεις: *είναι καιρός να αποσυρθούν οι γνωστοί - και να έρθουν στα πράγματα οι σαραντάρηδες.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *δεινός* + αρχ. *σαῦρος* «σαύρα», < νεο-λατ. dinosaurus].

δεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιαίτερη, ξεχωριστή ικανότητα: η *ρητορική ~ κάποιου || χειρίστηκε την κατάσταση με εξαιρετική ~ στους διπλωματικούς ελιγμούς* ΣΥΝ. επιτηδειότητα, ταλέντο.

δείξιμο (το) → δείχνω

δείξη (η) {-ης κ. -ε͡ως | χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το δείξιμο, το να δείχνε κανείς κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. η γλωσσική λειτουργία καθώς και κάθε γλωσσική πληροφορία που «δείχνει», που αναφέρεται δηλ. σε πρόσωπα, χρόνο και τόπο και που συνάγεται από τους σταθερούς άξονες τής γλώσσας (πρόσωπο = ο ομιλητής, χρόνος = ο χρόνος τού ομιλητή, τόπος = ο τόπος τού ομιλητή)· π.χ. στην πρόταση *«ο Γιάννης έφυγε»* η δείξη τού προσώπου είναι ότι δεν πρόκειται για τον ομιλητή ή τον ακροατή, αλλά για ένα τρίτο πρόσωπο· η δείξη τού *«έφυγε»* είναι παρελθοντική σε σχέση με το παρόν τού ομιλητή και η δείξη τού τόπου είναι απομάκρυνση από το εδώ, τον χώρο τού ομιλητή. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. deixis < αρχ. *δεῖξις* (στον Αριστοτέλη) < δεί-κνυμι-τον όρο έπλασε ο K. Bühler στη δεκαετία τού 1930].

δείξος (ο) → ποίσος

δειπνίζω ρ. → δειπνώ

δείπνο (το) το βραδινό φαγητό: *επίσημο | λιτό | φιλικό ~ || προσκαλώ σε ~ || παρέθεσε ~ προς τιμήν τού ξένου πρεσβευτή*- ΦΡ. ***θυέστεια δείπνα*** βλ. λ. *θυέστειος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεῖπνον,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ. προελ.].

δείπνος (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ.) το δείπνο· κυρ. στη ΦΡ. ***Μυστικός Δείπνος*** βλ. λ. *μυστικός.*

δειπνώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δειπνείς... | δείπνησα} παίρνω το βραδινό μου φαγητό. Επίσης δειπνίζω [αρχ.].

δείρω (να/θα) ρ. → δέρνω

δεισιδαιμονία (η) [μτγν.] {δεισιδαιμονιών} **1.** η παράλογη πίστη σε υπερφυσικές και μυστηριώδεις δυνάμεις **2**. (συνεκδ.) κάθε αντίληψη ή πράξη χαρακτηριστική τής παραπάνω πίστης (μάγια, ξόρκια, φόβοι για πράγματα που υποτίθεται ότι φέρνουν κακοτυχία, φαντάσματα κ.τ.ό.) ΣΥΝ. πρόληψη. — δεισιδαιμονικός, -ή, -ό.

δεισιδαίμων, -ων, -ον {δεισιδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που κατέχεται από δεισιδαιμονίες ΣΥΝ. προληπτικός. Επίσης (καθημ.) **δεισι**δ**αίμονας** (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δεισι- (< δείδω «φοβούμαι», πβ. ομηρ. αόρ. *ἐδδεισε)* + *δαίμων].*

δείχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έδειξα, δείχ-τηκα (λόγ. -θηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. εντοπίζω μια θέση, ένα σημείο, ή προσανατολίζω προς (μια κατεύθυνση): δείξε *μου πού ακριβώς πονάς || για δείξε μου πού είσαι εσύ στη φωτογραφία* || του *έδειξε το σπίτι | τον δρόμο*- ΦΡ. (α) ***δείχνω την πόρτα (σε κάποιον)*** ζητώ (από κάποιον) να φύγει, τον διώχνω (β) ***έλα, παππού μου, να σου*** δείξω ***τα αμπελοχώραφά σου*** βλ. λ. *αμπελοχώραφα* 2. εμφανίζω (σε κάποιον κάτι): *για να μπεις, δείχνεις την πρόσκληση | το εισιτήριο | την ταυτότητα σου || του έδειξε το σημάδι που είχε στο μπράτσο*- ΦΡ. ***δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)*** βλ. λ. δόντι **3**. παρουσιάζω, επιδεικνύω: *~ σε κάποιον τη συλλογή μου | έναν πίνακα μου || στην εκπομπή έδειξαν και ρούχα γνωστών σχεδιαστών* ΦΡ. ***δείχνω τον καλύτερο εαυτό μου*** αποδίδω στον μέγιστο βαθμό ΣΥΝ. βάζω τα δυνατά μου **4.** καταδεικνύω, αποδεικνύω: η στάση του *δείχνει άνθρωπο με ήθος || η επιχειρηματολογία του δείχνει ότι κατέχει το θέμα καλά || τώρα θα δείξεις αν μπορείς να τα καταφέρεις | αν τον αγαπάς πραγματικά* ΣΥΝ. πιστοποιώ 5. κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: η *τηλεόραση τους δείχνει όλους πιο παχουλούς απ' όσο είναι* || αυτό το *χτένισμα τον δείχνει πιο νέο* 6. εξηγώ (κάτι σε κάποιον) ώστε να είναι κατανοητό, να γίνει γνωστό: ο *τεχνικός τής εταιρείας τους έδειξε πώς λειτουργεί το πλυντήριο* || θα σου δείξω πώς *να ξεχωρίζεις το καλό κρασί* || αν *του δείξεις πώς γίνεται, θα τα καταφέρει* || δείξε *μου πώς ανοίγει* ΣΥΝ. μαθαίνω, επεξηγώ· ΦΡ. ***θα σου δείξω (εγώ)*** (ως απειλή) **θα** σε τιμωρήσω, **θα** σε κάνω να το μετανιώσεις, **θα** σε βάλω στη θέση σου: *αν σε πιάσω στα χέρια μου,* - ΣΥΝ. θα σε μάθω (εγώ) 7. εκφράζω, εκδηλώνω: δεν *ήξερε πώς να δείξει τη χαρά της που μας έβλεπε || πρέπει να δείξεις ψυχραιμία* || - *μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτική | το θέατρο | τις τέχνες*- ΦΡ. (α) ***δείχνω πυγμή*** ενεργώ με αποφασιστικότητα (β) ***δείχνω χαρακτήρα*** δεν υποκύπτω, μένω σταθερός, επιμένω σε κάτι που ζητώ **ή** υποστηρίζω **8.** (για όργανα μετρήσεως χρόνου, βάρους, ταχύτητας, θερμότητας κ.λπ.) προσδιορίζω σε συγκεκριμένη τιμή, εμφανίζω μια ένδειξη ως αποτέλεσμα μετρήσεως (μεγέθους): τι *ώρα δείχνει το ρολόι σου;* || αυτή η *ζυγαριά με δείχνει πιο βαρύ κατά δύο κιλά!* || *το θερμόμετρο δείχνει 30°C* || όταν *προγραμματίζεις τα τραγούδια που θέλεις, μια φωτεινή ένδειξη δείχνει τη σειρά με την οποία θα ακουστούν* ♦ (αμετβ.) 9. (ειδικότ.) τείνω τον δείκτη· ξεχωρίζω από μακριά το πρόσωπο/πράγμα στο οποίο αναφέρομαι με χειρονομία, νεύμα κ.λπ.: δεν *είναι ευγενικό να δείχνεις με το δάχτυλο* (πβ. λ. *δακτυλοδεικτούμενος)* 10. φαίνομαι (με συγκεκριμένο τρόπο): τη *νύχτα η πόλη δείχνει πιο μυστηριώδης, πιο γοητευτική* || με *αυτό το φόρεμα δείχνεις πολύ αδύνατη | πιο νέα* 11. συμπεριφέρομαι με τρόπο που δημιουργεί συγκεκριμένη εντύπωση: *δείχνεις πολύ ανυπόμονος | νευρικός | ήρεμος | σίγουρος | αδιάφορος || δείχνει να το έχει πάρει αψήφιστα | να τον απασχολεί πολύ η γνώμη των άλλων* 12. (τριτοπρόσ. ***δείχνει)*** (οικ.) φαίνεται: η *κατάσταση - να ξεκαθαρίζει σιγά-σιγά*- ΦΡ. (οικ.) **θα *δείξει*** (απρόσ.) θα φανεί, θα αποδειχθεί, θα ξεκαθαρίσει (οριστικά): *~ ποιος θα κερδίσει- μέχρι στιγμής όλα είναι πιθανά || του το είπα τόσες φορές, του το εξήγησα, τώρα ~ αν το κατάλαβε τελικώς* (ενν. κρίνοντας τις ενέργειες του). — **δείξιμο** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, *διώχνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ε-δειξα* (κατά το σχήμα *έριξα - ρίχνω, έψαξα - ψάχνω* κ.τ.ό.), αόρ. τού αρχ. *δείκ-νυ-μι* < Ι.Ε. *deik- «δείχνω»»,* πβ. σανσκρ. dicati «δείχνει», λατ. dico «λέγω», dictator «δικτάτορας», γαλλ. dire «λέγω» (< λατ. dicere), ισπ. decir, αρχ. γερμ. zîhan «δείχνω, κατηγορώ», αγγλ. teach «διδάσκω» (αρχική σημ. «δείχνω πώς»), γερμ. zeigen «δείχνω», zeihen «κατηγορώ» κ.ά. Ομόρρ. *δείγμα, δεῖξις (-η), δίκ-η* (βλ.λ.), *δείκ-της* κ.ά.].

> **δείχ**νω, αλλά... δεικνύω. Σε αντίθεση με το απλό ρήμα δεικνύω (από δείκνυμι), το οποίο μεταπλάστηκε σε δείχνω (από τον αόριστο *έδειξα,* κατά το σχήμα *έφερα - φέρνω, έκαμα - κάμνω), ο τύπος δεικνύω* διατηρήθηκε σε σύνθετα: *αποδεικνύω, αναδεικνύω, υποδεικνύω, επιδεικνύω* και (το λογιότ.) *καταδεικνύω.*

δείχτης (ο) → δείκτης

Δ.Ε.Κ. (το) Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

δέκα (το) {άκλ.} **1.** εννέα συν ένα, ο αριθμός των δαχτύλων δύο χεριών ή δύο ποδιών, ο αριθμός 10 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.)· ΦΡ. (α) ***Δέκα Εντολές*** βλ. λ. εντολή (β) ***δέκα πληγές τού Φαραώ | τής Αιγύπτου*** βλ. λ. *πληγή* 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 10: *~ μήνες | μέρες | λεπτά* 3. ο ανώτατος βαθμός με τον οποίο βαθμολογούνται οι φοιτητές τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι μαθητές τής πρωτοβάθμιας: *πήρε ~ στο διαγώνισμα | στο μάθημα || έβγαλε - στο πτυχίο*- ΦΡ. ***δέκα με τόνο*** (ι) βαθμολογία «άριστα» με διάκριση, **με** έπαινο (ιι) (μτφ.) ως επιβράβευση για κάτι που ξεπερνά το άριστο, που γίνεται καλύτερα κι από το προσδοκώμενο: *~ δίνουν όλοι στη δημοτική αρχή για τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *dekm «δέκα», πβ. σανσκρ. dâsa, λατ. decern, γαλλ. dix, ισπ. diez, ιταλ. dieci, αγγλ. ten, γερμ. zehn κ.ά.].

Δ.Ε.Κ.Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Κινητών Αξιών.

δέκα- κ. **δεκά-** ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δέκα (10): *δεκα-ήμερο, δεκα-ετής, δεκάτομος, δεκα-σύλλαβος* 2. είναι δέκα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *δεκα-πλάσιος.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δεκά-μηνος, δεκα-ετής),* που προέρχεται από το αριθμητ. *δέκα* (βλ.λ.)].

δεκάβαθμος, -η, -ο → δέκα-, βαθμός

δεκάδα (η) το σύνολο δέκα ομοειδών μονάδων: *χώρισε τα μολύβια σε δεκάδες || παραταχθείτε σε δεκάδες.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεκάς, -άδος* < *δέκα].*

δεκαδικός, -ή, -ό **1**. αυτός που ανήκει στη δεκάδα **ή** αποτελείται από δεκάδες **2.** ΜΑΘ. (α) ***δεκαδικός αριθμός*** αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και δεκαδικό μέρος, όπου το δεκαδικό μέρος παριστάνει τα μέρη μιας μονάδας, αν διαιρεθεί σε υποπολλαπλάσια τού δέκα *π.χ. 0,6τ/ 4,7 (β) δεκαδικό σύστημα* σύστημα αρίθμησης και γραφικής παράστασης αριθμών, που βασίζεται στη χρήση των δέκα συμβόλων 0,1,2, 3,4,5,6,7, 8,9 (γ) ***δεκαδικό μετρικό σύστημα*** σύστημα μέτρων και σταθμών, στο οποίο όλες οι μετρικές μονάδες (μήκους, επιφανείας, ύψους, βάρους κ.λπ.) έχουν δεκαδική σχέση με τις μονάδες ανώτερης ή κατώτερης τάξης, π.χ. ένα εκατοστό αποτελείται από 10 χιλιοστά, ένα μέτρο από 100 εκατοστά, ένα χιλιόμετρο από 1.000 μέτρα. — δεκαδικά επίρρ., δεκαδικότητα (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δεκάς, -άδος.* Οι σημερινές σημ. περιλαμβάνουν αποδόσεις τού γαλλ. décimal],

δεκάδραχμο (το) [αρχ.] {δεκαδράχμ-ου | -ων} μεταλλικό νόμισμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ. δεκάρικο.

δεκαεννέα [μτγν.] κ. (καθημ.) δεκαεννιά (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** δεκαοκτώ συν ένα, ο αριθμός 19 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 19.

δεκαεννιάρης (ο) {δεκαεννιάρηδες}, **δεκαεννιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαεννέα ετών ΣΥΝ. δεκαεννιάχρονος (βλ. λ. *αριθμός, ms.).* [ΕΤΥΜ. < *δεκαεννιά* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)].

δεκαεξαβάλβιδος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. **1.** αυτός που έχει δεκαέξι βαλβίδες **2**. (αυτοκίνητο) που έχει δεκαέξι βαλβίδες, τέσσερεις σε καθέναν από τους κυλίνδρους τού κινητήρα (δύο εισαγωγής και δύο εξαγωγής καυσίμου)· αυτό επιτρέπει τον καλύτερο καθαρισμό τού κυλίνδρου από τα καυσαέρια και την εισροή καθαρού μείγματος βενζίνης και αέρα για την καλύτερη καύση και απόδοση τού κινητήρα.

δεκαεξάκτινος, -η, -ο αυτός που έχει δεκαέξι ακτίνες.

δεκαεξάρης (ο) {δεκαεξάρηδες}, **δεκαεξάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.) πρόσωπο ηλικίας δεκαέξι ετών ΣΥΝ. δεκαεξαετής, δεκαεξάχρονος (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκαέξι* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)].

δεκαεξασέλιδος, -η, -ο [1888] 1. αυτός που αποτελείται από δεκαέξι σελίδες: *~ φυλλάδιο | προκήρυξη* **2.** ***δεκαεξασέλιδο*** (το) το τυπογραφικό φύλλο που διπλώνεται σε δεκαέξι σελίδες.

δεκαεξασύλλαβος, -η, -ο [1852] ΜΕΤΡ. αυτός που αποτελείται από δεκαέξι συλλαβές: *~ στίχος.*

δεκαέξι (το) {άκλ.} **1**. δεκαπέντε συν ένα, ο αριθμός 16 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 16: *~ μαθητές.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δεκαέξ* < *δέκα* + *εξ].*

δεκαεπτά κ. **δεκαεφτά** (το) [μτγν.] {άκλ.} **1**. δεκαέξι συν ένα, ο αριθμός 17 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 17.

δεκαεπτασύλλαβος, -η, -ο κ. **δεκαεφτασύλλαβος** 1. αυτός που

έχει δεκαεπτά συλλαβές **2.** ΜΕΤΡ. (ως ουσ.) ο στίχος που αποτελείται από δεκαεπτά συλλαβές.
δεκαετηρίδα (η) → δέκα-, -ετηρίδα
δεκαετής, -ής, -ές → δέκα-, -ετής
δεκαετία (η) → δ^εκα-, -^ετία
δεκαεφτάρης κ. **δεκαεπτάρης** (ο) {δεκαεφτάρηδες}, **δεκαεφτά** ρα κ. δεκα επτά **ρα** (η) {χωρ. γεν πληθ.) πρόσωπο ηλικίας δε-κα^επτά ^ετών ΣΥΝ. δεκαεπταετής, δεκαεπτάχρονος (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ. < *δεκαεφτά* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)].
δεκάζω ρ. μετβ. {δέκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} δίνω χρήματα ή δώρα, κυρ. σε δικαστή ή μάρτυρα, για να τους εξαγοράσω· δωροδοκώ (πβ. λ. *αδέκαστος)* ΣΥΝ. ^εξαγοράζω, διαφθαρώ. — **δεκασμός** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., ^εφετικός τ. τού ρ. δέκομαι (διαλεκτ. παραλλαγή τού *δέχομαι)* με τη σημ. «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο», συνεπώς «τον δωροδοκώ». Η σύνδεση τής λ. με το αριθμητ. *δέκα* οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία. Βλ. κ. *αδέκαστος].*
δεκαήμερος, -η, -ο → δεκα-, -ήμερος
δεκαθέσιος, -α, -ο → δεκα-, -θέσιος
δέκαθλο (το) {δεκάθλου | χωρ. πληθ.} σύνθετο αθλητικό αγώνισμα στίβου, που περιλαμβάνει δέκα αθλήματα: δρόμο 100, 400, 1.500 μέτρων, 110 μέτρων μετ' εμποδίων, ακόντιο, δίσκο, σφαίρα, σφύρα, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος (πβ. λ. πένταθλο). — δεκαθλητής (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. decathlon. Εν αντιθέσει προς το αρχ. πένταθλον, το δέκαθλο είναι νεότερο αγώνισμα].
δεκάκιλος, -η, -ο → δεκα-, -κιλος
δεκάκις επίρρ. → δ^εκα-, -άκις
δεκάκλινος, -η, -ο -> δεκα-, -κλινος
δεκάλεπτο (το) [1833] {δ^εκαλέπτ-ου | -ων} 1. χρονικό διάστημα δέκα λεπτών τής ώρας: θ' *αρχίσουμε σε ένα* ~ · **2**. (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών τής δραχμής, δ^εκάρα.
δεκάλεπτος, -η, -ο → δ^εκα-, -λ^επτος
δεκάλιτρος, -η, -ο → δ^εκα-, -λιτρος
δεκάλογος (ο) [μτγν.] {δ^εκαλόγ-ου | -ων, -ους} "Ι.ΘΡΗΣΚ. Δε**κάλογος** (ο) ο κατάλογος των Δέκα Εντολών, που αποκαλύφθηκαν από τον θεό στον Μωυσή (βλ. λ. εντολή, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. Δέκα Εντολές 2. (κατ' επέκτ.) κάθε κανόνας που περιλαμβάνει δέκα διατάξεις, οδηγίες, συμβουλές κ.λπ.: *ο ~ τής ευτυχίας | τής υγείας.*
δεκαμελής, -ής, -ές → δεκα-, -μελής
δεκαμερης, -ής, -ές → δεκα-, -μερής
δεκάμετρος, -η, -ο → δεκα-, -μετρος
δεκάμηνος, -η, -ο → δ^εκα-, -μηνός
δεκανέας (ο/η) [1833] {δεκαν-είς, -έων) κατώτερος βαθμοφόρος τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *δεκανεύς* < μτγν. *δεκανός* (λ. τής μακεδόνικης στρατιωτικής ορολογίας) < αρχ. *δέκα.* Βλ. κ. *δεκανίκι.*
δεκανίκι (το) {δεκανικ-ιού | -ιών} 1. ψηλό ραβδί με οριζόντιο στήριγμα στο πάνω μέρος, όπου στηρίζουν τη μασχάλη τους οι ανάπηροι και γενικότ. αυτοί που χρειάζονται υποστήριγμα κατά το βάδισμα ΣΥΝ. πατερίτσα 2. (μτφ.) αυτός που προσφέρει βοήθεια, υποστήριξη: οι *σοσιαλιστές κατηγόρησαν το κόμμα αυτό ως - τής Δεξιάς* 3. ΕΚΚΛΗΣ. (λαϊκ.) η ποιμαντορική ράβδος τού επισκόπου. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δεκανίκι)ο)ν* < μτγν. *δεκανός* «ο επί κεφαλής δέκα ανδρών» < αρχ. *δέκα.* Σύμφωνα με τα ετυμ. στοιχεία, ως *δεκανίκι* χαρακτηριζόταν αρχικώς η ράβδος των *δεκανών,* ενώ μεσν. είναι η σημ. «υποστήριγμα, μπαστούνι αναπήρου»].
δεκαοκτώ (το) [μτγν.] {άκλ.} 1. δεκαεπτά συν ένα, ο αριθμός 18 (βλ. λ. *αριθμός, ΤΥΝ.)* 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1**8.**
δεκαοχτάρης (ο) {δεκαοχτάρηδες}, **δεκα**οχτά**ρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαοκτώ ετών ΣΥΝ. δεκαοκταετής, δεκαοκτάχρονος (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκαοχτώ* + παραγ. επίθημα *-άρης].*
δεκαοχτ**ούρα** (η) → δεκοχτούρα
δεκαπενθημερία (η) [1888] {δεκαπενθημεριών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών, το δεκαπενθήμερο (βλ.λ.).
δεκαπενθήμερο (το) [1816] (δεκαπενθημέρ-ου | -ων} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών: *οι υπάλληλοι έλαβαν τις αποδοχές τού δεκαπενθημέρου* ΣΥΝ. δεκαπενθημερία.
δεκαπενθήμερος, -η, -ο [1853] **1.** αυτός που έχει διάρκεια δεκαπέντε ημερών: ~ *διακοπές* 2. (για έντυπα, περιοδικά κ.λπ.) αυτός που εκδίδεται κάθε δεκαπέντε ημέρες **3. δεκαπενθήμερ**ο (το) βλ.λ.
δεκαπενταετία (η) [1816] {δεκαπενταετιών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ετών: *έκλεισε ~ στη δουλειά και έφυγε με μειωμένη σύνταξη.* — δεκαπενταετής, -ής, -ές.
δεκαπενταμελής, -ής, -ές [1843] {δεκαπενταμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη **2.** ***δεκαπε νταμελές*** (το) μαθητικό συμβούλιο γυμνασίου ή λυκείου, που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη, τα οποία εκλέγονται κάθε χρόνο από το σύνολο των μαθητών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
δεκαπεντάρης (ο) {δεκαπεντάρηδες!,δεκαπεντάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαπέντε ετών ΣΥΝ. δεκαπενταετής, δεκαπεντάχρονος (βλ. λ. *αριθμός, ras.).* [ΕΤΥΜ. < *δεκαπέντε* + παραγ. επίθημα *-άρης].*
δεκαπενταριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά δεκαπενταριά*** περίπου δεκαπέντε: ήταν ~ *καλεσμένοι* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκαπέντε* + παραγ. επίθημα *-αριά].*
δεκαπεντασύλλαβος, -η, -ο [1835] **1**. αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές 2. ΜΕΤΡ. ***δεκαπεντασύλλαβος*** (ο) ο στίχος που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές, ο εθνικός στίχος τής νεοελληνικής ποίησης ΣΥΝ. πολιτικός στίχος.
Δεκαπενταύγουστος (ο) η εορτή τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου.
δεκαπέντε (το) [μτγν.] {άκλ.} 1. δεκατέσσερα συν ένα, ο αριθμός 15 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 15: ~ *άνθρωποι | πέτρες | μήλα.*
δεκαπλασιάζω ρ. → δεκα-, -πλασιάζω
δεκαπλασιασμος (ο) → δεκα-, -πλασιασμός
δεκαπλάσιος, -α, -ο → δεκα-, -πλάσιος
δεκαπλάσια | -ίως επίρρ. → δεκα-, -πλάσια | -ίως
δεκαπλός, -ή, -ό → δεκα-, -πλός
δεκάρα (η) {δύσχρ. δεκάρων} **1.** (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών τής δραχμής 2. (ειρων.) ασήμαντο χρηματικό ποσό: *διέρρηξε το ταμείο, αλλά δεν βρήκε* ~· ΦΡ. (α) **δεν** *δίνω* ***δεκάρα*** αδιαφορώ εντελώς: ~ αν θα *έρθει μαζί μας ή όχι* ΣΥΝ. δεν μου καίγεται καρφί (β) ***τής δεκάρας*** χωρίς αξία, ασήμαντος: *ρούχο | έργο* ~ (γ) (εμφατ.) ***δεκάρα τσακιστή*** καθόλου χρήματα: δεν έχω ~ (βλ. κ. λ. πεντάρα). — (υποκ.) δεκαρούλα κ. δεκαρίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
δεκάρης (ο) → δεκα-, -άρης
δεκάρι (το) {δεκαρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το δεκάρικο ΣΥΝ. δεκάδραχμο 2. το χαρτί τράπουλας που αντιστοιχεί στον αριθμό 10: *έχω δύο ~ κι έναν άσο* 3. ο βαθμός 10 στην αξιολόγηση τής επίδοσης μαθητών, σπουδαστών, αθλητών κ.λπ., το άριστα (στη δεκάβαθμη κλίμακα).
δεκαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά δεκαριά*** περίπου δέκα: *θα λείψω για ~ μέρες* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δέκα* + παραγ. επίθημα *-αριά* (βλ.λ.)].
δεκάρικο (το) (καθημ.) κέρμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ. δεκάδραχμο. — (υποκ.) δεκαρικάκι (το).
δεκάρικος, -η, -ο **1.** (παλαιότ.) αυτός που είχε αξία μίας δεκάρας, δηλ. δέκα λεπτών τής δραχμής: ~ *ποτό | καφές 2.* ***δεκάρικο*** (το) βλ.λ. 3. ***δεκάρικος*** (ο) ανούσιος, ανόητος λόγος: *εκφώνησε έναν ~ || έβγαλε έναν πανηγυρικό ~.*
[ΕΤΥΜ. Η σημ. *δεκάρικος (λόγος)* οφείλεται στον Αθηναίο Βδελόπουλο, ο οποίος στις αρχές τού 20ού **αι.** κήρυττε το ευαγγέλιο στις πλατείες, ζητώντας ως αμοιβή **ή** ελεημοσύνη ένα νόμισμα των 10 λεπτών από τους ακροατές].
δεκαρολόγος [1895] **1.** πρόσωπο που χρηματίζεται με αναξιοπρεπή τρόπο και για ευτελή ποσά ΣΥΝ. αναξιοπρεπής, μικροπρεπής **2.** πρόσωπο που στις συναλλαγές του είναι εξαιρετικά φειδωλός, τσιγγούνης. — **δεκαρολογία** (η) [1889], δεκαρολογώ ρ. [1891] {-είς...}.
δεκασέλιδος, -η, -ο → δεκα-, -σέλιδος
δεκασμός (ο) → δεκάζω
δεκάστιχος, -η, -ο → δεκα-, -στίχος
δεκασύλλαβος, -η, -ο → δεκα-, -σύλλαβος
δέκατα (τα) [μτγν.] (δεκάτων) **1.** (για θερμομετρική κλίμακα) οι γραμμές που φέρει η πλάκα τού θερμομέτρου **2.** (συνεκδ.) λίγος πυρετός, που ανεβάζει τον υδράργυρο τού θερμομέτρου κατά μερικές γραμμές: ευτυχώς δεν έχει *πολύ πυρετό, αλλά έχει ανεβάσει ~ || έχει ~ και δεν αισθάνεται καλά.*
δεκατεσσάρης (ο) {δεκατεσσάρηδες}, **δεκατεσσάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκατεσσάρων ετών ΣΥΝ. δεκατετραετής, δεκατετράχρονος (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκατέσσερα* + παραγ. επίθημα *-άρης].*
δεκατέσσερα (το) [μεσν] {άκλ.} δεκατρία συν ένα, ο αριθμός 14 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
δεκατεσσερεις, -εις, -α {δεκατεσσάρων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 14· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***τα μάτια σου δεκατέσσερα!*** να είσαι σε εγρήγορση, να είσαι πολύ προσεκτικός: ~ μ'αυτούς, γιατί *κλέβουν!* (β) ***περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** βλ. λ. γενεά. Επίσης (λαϊκ.) δεκατέσσεροι, -ες, -α. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δεκατέσσαρες* < *δέκα* + *τέσσαρες].*
δεκατετράστιχο (το) [1891] το ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερεις στίχους, λ.χ. το σονέτο (που περιλαμβάνει δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές).
δεκατημόριο (το) [αρχ.] {δεκατημορί-ου | -ων) καθένα από τα δέκα ίσα μέρη ενός συνόλου.
δεκατιανό (το) ελαφρύ γεύμα μεταξύ τού πρωινού και τού μεσημεριανού, κολατσιό.
δεκατίζω ρ. μετβ. {δεκάτισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ σωρεία θανάτων, μεγάλες απώλειες και καταστροφές: *οι κάτοικοι τής περιοχής δεκατίστηκαν από την επιδημία* || η *αστυνομία δεκάτισε τη συμμορία* (βλ. κ. λ. *αποδεκατίζω).* — **δεκατισμός** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δέκατον* (ουδ. τού αρχ. επιθ. *δέκατος).* Το μεσν. ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «προσφέρω στον Θεό το δέκατο των υλικών αγαθών που παράγω», με αφετηρία ανάλογη διευθέτηση τού Μωσαϊκού Νόμου].
δεκατόμετρο (το) [1869] το ένα δέκατο τού μέτρου ΣΥΝ. παλάμη, υποδεκάμετρο.
δεκάτομος, -η, -ο → δεκα-, -τόμος
δέκατος, -η (λόγ. *δεκάτη),* -ο (επίσης γράφεται 10ος στην αραβική αρίθμηση, **Γ ή ι'** στην ελληνική και **X** στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα (10): *βρισκόμαστε στο δέκατο μάθημα τού βιβλίου* ***2. δέκατος*** (ο) {δεκάτου} ο δέκατος μήνας τού έτους, ο Οκτώβριος: θα συναντηθούμε *από 1/10 (πρώτης δεκάτου)* 3. ***δεκάτη*** (η) (α) η δέκατη ημέρα κάθε μήνα: *προ τής 10ης Αυγούστου δεν θα φύγουμε για διακοπές* (β) το ένα δέκατο εισοδήματος, παραγωγής, προϊόντων ή άλλων αγαθών (γ) (παλαιότ.) *(φόρος τής δεκάτης)* σύστημα φορολογίας που συνίστατο στην υποχρεωτική εισφορά τού ενός δεκάτου τής παραγωγής ή τού εισοδήματος 4. ***δέκατο*** (το) {δεκάτ-ου | -ων} το ένα δέκατο· καθένα από τα δέκα ίσα μέρη, στα

οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *dekm-to-s < dekm «δέκα», πβ. σανσκρ. dasât, αρχ. σλαβ. desçtu, γοτθ. taihunda κ.ά.].

δέκατος **έβδομος**, -η (κ. λόγ. *εβδόμη),* -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεπτά (17) (βλ. λ. *αριθμός, TUN.).*

δέκατος έκτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαέξι (16) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δέκατος ένατος, -η (κ. λόγ. *ενάτη),* -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεννέα (19) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δέκατος όγδοος, -η (κ. λόγ. *ογδόη),* -ο, αυτός που αντιστοιχεί σ^{ε} σειρά στον αριθμό δεκαοκτώ (18) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δέκατος πέμπτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαπέντε (15) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δέκατος τέταρτος, -η (κ. λόγ. *τετάρτη),* -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατέσσερα (14) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δέκατος τρίτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατρία (13) (βλ. λ. *αριθμός, TUN.).*

δεκατρείς, -είς, -ία [αρχ.] {δεκατριών} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 13: *~ άνδρες | παιδιά* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δεκατρία (το) [μτγν.] {άκλ.} δώδεκα συν ένα, ο αριθμός 13 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

δεκατριάρης (ο) {δεκατριάρηδες}, **δεκατριάρα** (η) (σημ. 1) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας δεκατριών ετών (βλ. λ. *αριθμός, TUN.)* ΣΥΝ. δεκατριάχρονος · **2**. αυτός που έχει δεκατρείς επιτυχίες (δεκα-τριάρι) στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *βρέθηκαν δύο ~, που κερδίζουν από 2.000.000 δρχ.* [ΕΤΥΜ. < *δεκατρία* + παραγ. επίθημα *-άρης].*

δεκατριάρι (το) {χωρ. γεν.} σύνολο από δεκατρείς σωστές προβλέψεις σε διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.)

δεκαχίλιαρο (το) χαρτονόμισμα αξίας δέκα χιλιάδων δραχμών.

δεκάχρονος, -η, -ο → δέκα-, -χρόνος

δεκάωρος, -η, -ο → δέκα-, -ωρος

δεκαώροφος, -η, -ο -+ δέκα-, -ώροφος

δεκεμβριανός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που συμβαίνει ή συνέβη τον Δεκέμβριο: *~ χιόνι | κρύο | καιρός* **2**. ΙΣΤ. ***Δεκεμβριανά*** *(τα)* η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων τού Ε.Α.Μ.-Ε.ΛΑ.Σ. και στρατιωτικών δυνάμεων τής ελληνικής κυβέρνησης και των Αγγλων τον Δεκέμβριο τού 1944 (πβ. *Απριλιανά, λ. απριλιανός,* κ. *Ιουλιανό, λ. Ιουλιανός).* Επίσης δεκεμβριάτικος, -η, -ο (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. απριλιανός.

Δε**κέμβριος** (ο) {Δεκεμβρίου} ο δωδέκατος μήνας τού έτους και ο πρώτος τού χειμώνα (μαζί με τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Δεκέμβρης**. ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας, *Οκτώβριος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δέκατος», < λατ. December < decern + επίθημα -ber· «ο δέκατος μήνας» (τού ρωμαϊκού ημερολογίου), ο οποίος διατήρησε την ονομασία του ακόμη και όταν πέρασε στη δωδέκατη θέση το 1564, οπότε ορίστηκε ο Ιανουάριος και όχι ο Μάρτιος ως πρώτος μήνας τού έτους].

Δ.Ε.Κ.Ο. (οι) Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί' δημόσια νομικά πρόσωπα τα οποία διέπονται καταρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο, ιδρύονται με περιουσιακά στοιχεία τού Δημοσίου για την επιδίωξη σκοπών με ανάπτυξη επιχειρηματικής (δημόσιες επιχειρήσεις) ή παραγωγικής δραστηριότητας (ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΕΛΤΑ, ΟΣΕ, ΕΥΔΑΠ, ΗΛΠΑΠ).

δεκοχτού**ρα** κ. **δεκα**οχτού**ρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αγριοπερίστερο με χαρακτηριστική κραυγή, που ακούγεται σαν «δεκοχτώ». [ΕΤΥΜ. < *δεκοχτώ* (< *δεκαοχτώ) + -ούρα, από* παρετυμολ. σύνδεση με την κραυγή τού πτηνού].

δέκτης (ο) {δεκτών} 1. (α) (γενικά) αυτός που δέχεται (κάτι): *έγινε ~ πολλών παραπόνων || ο ~ τού γλωσσικού μηνύματος κατά την επικοινωνία δύο ομιλητών* ΣΥΝ. λήπτης, αποδέκτης, παραλήπτης ΑΝΤ. δότης, πομπός (β) (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα και την ευαισθησία να αντιλαμβάνεται ιδέες, μηνύματα κλπ.: *οι μεγάλοι ποιητές είναι δέκτες των μηνυμάτων τής εποχής τους 2.* ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ή διάταξη κατάλληλη για να λαμβάνει σήματα μέσω ραδιοκυμάτων και να τα μετατρέπει στην αρχική ή την επιθυμητή μορφή πληροφορίας (ήχο, εικόνα κ.λπ.): ο *τηλεοπτικός ~* ΑΝΤ. πομπός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέχομαι.* ο τεχνολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. receiver].

δεκτικός, -ή, -ό {χωρ. πληθ.} (λόγ.) (+γεν.) αυτός που μπορεί να δεχθεί ή να γίνει δεκτός, που δεν αποκλείει (κάτι): *~ νους ! ψυχή* (ευαίσθητη σε μηνύματα και ιδέες) || *γενικά, είναι ~ νέων απόψεων και τάσεων* ΣΥΝ. επιδεκτικός ΑΝΤ. ανεπίδεκτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέκτης].*

δεκτικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η ετοιμότητα αποδοχής (στοιχείων) χωρίς απόρριψη ή αποδοκιμασία: *απαιτείται ~ εκ μέρους των πολιτών, για να περάσουν τα νέα μέτρα.*

δεκτός, -ή, -ό κ. (λαϊκότ.) **δεχτός 1**. αυτός που τον δέχεται κανείς, που δεν απορρίπτεται: η *πρόταση | άποψη | αίτηση | παραίτηση | προσφορά έγινε ~* || *η διοίκηση έκανε δεκτό το αίτημα των εργαζομένων* ΣΥΝ. αποδεκτός, ευπρόσδεκτος ΑΝΤ. απαράδεκτος, απορριπτέος **2**. (ει-δικότ.) (για πρόσ.) αυτός τον οποίο δέχεται σε ακρόαση προϊστάμενη αρχή: η *αντιπροσωπία | επιτροπή θα γίνει ~ από τον πρωθυπουργό* **3**. ***δεκτή*** (η) ως ένδειξη σε συναλλαγματικές, που τοποθετείται στο τέλος τού κειμένου και πάνω από την υπογραφή τού αποδέκτη 4. ως καταφατική απάντηση για κάτι που έγινε αποδεκτό: *-Προτείνω, λοιπόν, την αλλαγή στο σύστημα επιλογής προσωπικού. -Δεκτόν!* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δέχομαι].*

δελεάζω ρ. μετβ. {δελέασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (μτφ.) παρασύρω με ελκυστικά μέσα: *τα χρήματα τον δελέασαν και τελικά υποχώρησε στις προτάσεις τους || ~ κάποιον με υποσχέσεις* ΣΥΝ. σαγηνεύω, πλανεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέλεαρ].*

δέλεαρ (το) {δελέατος· συνήθ. μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} θελκτικό μέσο με το οποίο παρασύρεται κανείς: η *προοπτική τού εύκολου κέρδους αποτέλεσε το ~ για την προσέλκυση πολλών μικροεπενδυτών στο χρηματιστήριο* ΣΥΝ. θέλγητρο, δόλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (γεν. δελέα-τος) < *δέλεΡαρ < θ. *δελεΕ-, αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *g^{w}el- «καταπίνω», πβ. λατ. gula «λάρυγγας», ισπ. gula «λαιμαργία», γερμ. Kehle «λάρυγγας», ρωσ. glot «γουλιά» κ.ά. Η σύνδεση με το ουσ. *δόλος* οφείλεται σε παρετυμολογία].

δελεασμός (ο) [αρχ.] ο επηρεασμός (κάποιου) με ελκυστικά μέσα: *ο ~ των ψηφοφόρων με υποσχέσεις* ΣΥΝ. σαγήνευση.

δελεαστικός, -ή, -ό [μτγν.] ικανός ή κατάλληλος να παρασύρει και να εξαπατά: *~ πρόταση | υπόσχεση | όρος | προσφορά* ΣΥΝ. ελκυστικός, θελκτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, πλάνος ΑΝΤ. αποκρουστικός, απωθητικός. — δελεαστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., δελεαστικότη-τα (η) [1894].

δελής (ο) → ντελής

δέλτα (το) {άκλ.} Δ, δ 1. το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου 2. (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα κεφαλαίου δέλτα, δηλ. ισόπλευρου ή ισοσκελούς τριγώνου **3**. έκταση γης στις εκβολές ποταμού, που σχηματίζει τρίγωνο: *το ~ τού Νείλου* (βλ. κ. λ. *αριθμός).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. dalet | délet «θύρα»].

δελτάριο (το) {δελταρί-ου | -ων) μικρό λεπτό έντυπο που αποστέλλεται συνήθ. χωρίς ταχυδρομικό φάκελο: *ταχυδρομικό | επιστολικό ~.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δελτάριον,* υποκ. τού αρχ. *δέλτος,* βλ. κ. δελτίο].

δελτίο (το) **1.** (γενικά) έντυπο που παρέχει οδηγίες ή πληροφορίες για ορισμένο σκοπό: *ενημερωτικό ~ 2.* (α) συνοπτική έκθεση που προορίζεται για ανακοίνωση: *μετεωρολογικό ~* || *~ καιρού | ειδήσεων | Τύπου* (β) (ειδικότ.) η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή στην οποία μεταδίδονται ειδήσεις ή ειδικές πληροφορίες: *το κεντρικό ~ ειδήσεων τού σταθμού || σύντομο ~ ειδήσεων* || η *μετάδοση τού ~ καιρού | τού μετεωρολογικού ~* ΦΡ. ***δελτία των οχτώ | των εννιά*** οι κύριες βραδινές εκπομπές ειδήσεων στην τηλεόραση **3**. τίτλος άρθρων εφημερίδας ή περιοδικού που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *οικονομικό | εμπορικό ~* 4. περιοδικό ή εφημερίδα που εκδίδεται από σωματείο **ή** σύλλογο και πραγματεύεται ειδικό θέμα: *~ Εκπαιδευτικού Ομίλου* 5. (α) (γενικά) ορθογώνια διαγραμμισμένη κάρτα ή ειδικά κομμένο λευκό χαρτί, στο οποίο καταγράφονται πληροφορίες (β) (ειδικότ.) ειδικό έντυπο το οποίο πιστοποιεί κάτι: η *έκδοση δελτίου εγγραφής τού αθλητή στην ομοσπονδία || το ~ και το συμβόλαιο τού παίκτη είναι έτοιμα* || *~ αστυνομικής* ταυτότητας- ΦΡ. (α) ***δελτίο τροφίμων | βενζίνης*** ειδική κάρτα που επιτρέπει στον κάτοχο να αγοράζει αγαθά που δεν πωλούνται ελεύθερα στην αγορά ή βρίσκονται σε έλλειψη (β) (μτφ.) με ***το δελτίο*** με φειδώ, πολύ μετρημένα: *τους έδιναν ψωμί ~* (γ) ***δελτίο εισόδου*** το εισιτήριο (δ) ***δελτίο εξόδου*** το εξιτήριο (ε) ***δελτίο παροχής υπηρεσιών*** (συντομ. Δ.Π.Υ.) μπλοκ με σφραγισμένα στελέχη τα οποία συμπληρώνει και κόβει όποιος παρέχει υπηρεσίες (ελεύθερος επαγγελματίας)· (συνεκδ.) το στέλεχος που κόβεται από το μπλοκ: *πληρώνεται με -1| εκδίδει | κόβει ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δελτίον,* υποκ. τού *δέλτος* «πίνακας για γράψιμο», αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *δαιδάλλω* «επεξεργάζομαι με τέχνη» (βλ. λ. *δαίδαλος)* σε συσχετισμό με το λατ. dolo «πελεκώ, κόβω» δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ομόρρ. γερμ. λ. σημαίνουν «σκηνή», πβ. αρχ. γερμ. zeit, αρχ. αγγλ. teld κ.ά. Πιθανότερη φαίνεται η άποψη ότι η λ. (όπως και το γράμμα *δέλτα* τού αλφαβήτου) είναι σημιτικό δάνειο από εβρ. délet «θύρα», αλλά και «πινακίδα» (πβ. φοιν. dit). Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. bulletin].

δελτιογράφηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταγραφή βιβλίων ή άλλου υλικού σε δελτία ΣΥΝ. αποδελτίωση.

δελτιογράφος (ο) [1878] 1. αυτός που καταγράφει υλικό σε δελτία
2. (ειδικότ.) υπάλληλος τής Βουλής που συντάσσει το περιληπτικό δελτίο των πρακτικών της, το οποίο διανέμεται στον Τύπο.

δελτιοθήκη (η) {δελτιοθηκών} ειδική θήκη για τη φύλαξη δελτίων.

δελτοειδής (ο) {δελτοειδ-ούς | -είς} ΑΝΑΤ. μυς τής περιοχής τού ώμου που έχει σχήμα δέλτα. [ΕΤΥΜ. μτγν. (πρωτοαπαντά στον γιατρό Γαληνό) < δέλτα + *-ειδής].*

δέλτος (η) γραπτό μνημείο με ιστορική αξία: *οι χρυσές ~ τής ιστορίας || μυστικαί ή ιεραί ~* (κώδικες που χρησιμοποιούσε η Εκκλησία) || *οι δώδεκα ~ τής ρωμαϊκής νομοθεσίας* (η δωδεκάδελτος, βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *δελτίο].*

δελφινάριο (το) {δελφιναρί-ου | -ον} χώρος ειδικά διαμορφωμένος που περιλαμβάνει δεξαμενή για επιδείξεις εκπαιδευμένων δελφινιών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Delphinarium, άσχετο από το μτγν. *δελφινάριον«*μικρό δελφίνι»].

δέλφινας (ο) [μεσν.] μεγαλόσωμο αρσενικό δελφίνι.

δελφίνι (το) {δελφιν-ιού | -ιών} 1. μεγαλόσωμο και ογκώδες θαλάσσιο κήτος, που θεωρείται από τα εξυπνότερα θηλαστικά (λόγω τής ανάπτυξης τού εγκεφάλου του) και χαρακτηρίζεται από φιλικότητα προς τον άνθρωπο- έχει σώμα σχήματος που του επιτρέπει να κολυμπά εξαιρετικά γρήγορα, ισχυρά πτερύγια στον θώρακα, στενό μέτωπο και μυτερό ρύγχος 2. (συνεκδ.) διακοσμητικό μοτίβο (ζωγραφικό, γλυπτό, εγχάρακτο κ.λπ.) που παριστάνει το δελφίνι ή κεφαλή δελφινιού
3. (μτφ.) αυτός που κολυμπά γρήγορα και με χάρη · ΦΡ. ***ιπτάμενο δελφίνι*** βλ. λ. *ιπτάμενος, υδροπτέρυγο.* — (υποκ.) δελφινάκι (το), δελφινοειδής, -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. δελφίν, -Γνος < αρχ. *δελφίς* (ίσως αρχική σημ. «γουρουνάκι τής θάλασσας»), που συνδ. με το ουσ. *δέλφαξ* «γουρουνάκι», πιθ. εξαιτίας τής μορφής του. Τόσο το δελφίν όσο και το *δέλφαξ* ανάγονται στο ουσ. δελφυς *(-ύος),* το οποίο προσδιορίζει κάθε νεογέννη-

το ζώο, αλλά και γενικά τη «μήτρα» (βλ. κ. λ. αδελφός)].

δελφίνος (ο) 1. (παλαιότ.) (α) ηγεμόνας παλαιάς γαλλικής επαρχίας (δελφινάτου) (β) (από τον 14ο αι.) ο διάδοχος τού γαλλικού θρόνου 2. (συνήθ.) κάθε επίδοξος διάδοχος ή διεκδικητής ανώτερων πολιτικών ή άλλων αξιωμάτων: *πόλεμος δελφίνων για τη διαδοχή στο κόμμα.* [ΕΤΥΜ Από̱δ. τού γαλλ. dauphin (< λατ. delphinus < μτγν. δελφίν «δελφίνι»). Τον τίτλο τού *δελφίνου* απέδιδαν στους διαδόχους τού γαλλ. θρόνου από το 1350 ώς το 1830. Η ιστορία τού τίτλου αρχίζει από τον 12ο αι., όταν ένας φεουδάρχης χρησιμοποίησε το δελφίνι ως σύμβολο τής εξουσίας του στην περιοχή του, η οποία ονομάστηκε *δελφινάτο* (γαλλ. Dauphiné). Όταν ο Κάρολος Ε' τής Γαλλίας, ηγεμόνας εκείνης τής περιοχής, ανακηρύχθηκε βασιλιάς το 1364, παραχώρησε στον γιο και διάδοχο του το δελφινάτο του, δίνοντας του συγχρόνως την ονομασία *δελφίνος,* η οποία επικράτησε έκτοτε σε όλους τους διαδόχους].

Δελφοί (οι) πόλη τής Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας, στη ΝΔ. πλευρά τού Παρνασσού- κατά την αρχαιότητα σημαντικότατο πολιτικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο, ονομάστηκαν «ομφαλός τής Γης» και απετέλεσαν την έδρα περίφημου μαντείου τού Απόλλωνα: *το μαντείο των ~.* — δελφικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο. Υποστηρίζεται βάσιμα ότι η περιοχή ονομαζόταν αρχικώς *Δελφυς «μήτρα, κοιλιά» (πιθ. λόγω τού σχήματος της ή επειδή εκεί λατρευόταν κατά τη μυκηναϊκή εποχή η μητέρα-θεά Γη), οπότε η λ. *Δελφοί* (< *ΔελφΕοί) θα προσδιόριζε αρχικά τους κατοίκους τής περιοχής].

Δελχί (το) {λόγ. Δελχίου} η πρωτεύουσα τής Ινδίας. [ΕΤΥΜ; < αγγλ. (New) Delhi (οπτικό δάνειο) < χίντι Delhi «κατώφλι», πιθ. λόγω τής θέσεως του μεταξύ των ποταμών Ινδού και Γάγγη].

δέμα (το) (δέμ-ατος | -ατα, -άτων} αντικείμενο ή σύνολο αντικειμένων συσκευασμένων και δεμένων με κορδέλα, σχοινί κ.λπ. έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο σύνολο: *ανοίγω | ξετυλίγω ~ || πολύτιμο | πρόχειρο | ταχυδρομικό ~ || συσκευάζω σε ~* ΣΥΝ. πακέτο. — (υποκ.) **δεματάκι** (το), (μεγεθ.) **δεματάρα** (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. δέω | δώ «δένω», πβ. κ. *ρέω - ρεύμα].*

δέμας (το) (αρχαιοπρ.) η εξωτερική μορφή τού ανθρώπου, το σώμα και κυρ. το παράστημα και το ανάστημα του˙ μόνο στη ΦΡ. ***μικρός το δέμας*** (Ομήρ. ίλ. Ε 801: *Τυδεύς τοι μικρός μεν έην δέμας, άλλα μαχητής)* μικρόσωμος άνθρωπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.* [ΕΤΥΜ; αρχ. < *dema-s, μεταπτωτ. βαθμ. Ι.Ε. δισύλλ. *demā- «χτίζω -κατοικία», πβ. γοτθ. timrjan «κατασκευάζω (συνήθ. με ξύλο)», αγγλ. timber «ξυλεία», γερμ. Zimmer «δωμάτιο», zimmern «ξυλουργώ» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. δέμ-ω «χτίζω», *δώ-μα, δόμ-ος, νεό-δμη-τος* κ.ά.].

δεματάς (ο) {δεματάδες} (λαϊκ.) εργάτης ειδικευμένος στο δέσιμο των αποξηραμμένων φύλλων καπνού.

δεμάτι (το) {δεματ-ιού | -ιών} σύνολο από διάφορα πράγματα (ξύλα, στάχυα κ.λπ.) σφιχτά δεμένα μεταξύ τους ΣΥΝ. δέμα, δέσμη, μάτσο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δεμάτιον,* υποκ. τού *δέμα].*

δεματιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] (δεμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω δεμάτια, συσκευάζω σε δεμάτια ή δέματα: *~ χόρτα | ξύλα | στάχυα.* — **δεμάτιασμα** (το).

Δ.Ε.Μ.Δ. (η) Διεύθυνση Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας.

δεν αρνητ. μόρ. 1. (πριν από ρηματικούς τύπους σε οριστική) χρησιμοποιώντας την άρνηση δεν ο ομιλητής δεσμεύεται ότι είναι αλήθεια γι' αυτόν ότι δεν ισχύει (δεν συμβαίνει, δεν γίνεται, δεν υπάρχει κ.λπ.) αυτό που λέγεται στην πρόταση: *ο Μιχάλης ~ είναι ανόητος, είναι έξυπνος || ~ παίρνω ποτέ ταξί || ~ έφαγε ακόμη || ~ είδα τίποτε* 2. (σε απλή παράθεση δύο προτάσεων με το ίδιο ρήμα, από τις οποίες η πρώτη είναι καταφατική και η δεύτερη αποφατική) σημαίνει: (α) με μεγάλη δυσκολία, μόλις και μετά βίας (γίνεται αυτό που δηλώνει το ρήμα): *βγάζει ~ βγάζει τη νύχτα ο θείος του || περνούσε ~ περνούσε μέσα από τη στενή πόρτα!* (β) είτε το ένα είτε το άλλο (σε σχέση διάζευξης που υποκρύπτει ωστόσο ισχυρή εναντίωση): *μπορώ ~ μπορώ, πρέπει να πάω!* (δηλ. σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρέπει να πάω) || θέλω ~ θέλω, *θα αποδεχθώ την πρόταση τους* 3. (καθημ.) (μπροστά από τις ρηματικές φρ. λέ(γ)ω, κάθομαι κ.ά. στην αρχή τού λόγου) για τον σχηματισμό ερωτηματικών φράσεων που δηλώνουν παραίνεση, προτροπή, παράκληση κ.ά.: *~ μου λες, τι έγινε χθες;* (δηλ. πες μου, τι έγινε χθες) || *~ κάθεσαι;* (δηλ. κάθισε, σε παρακαλώ) 4. (ως στοιχείο τού προφορικού λόγου) ***αμ' δε*** (βλ. λ. αμ) 5. (σε ρητορικές ερωτήσεις) για επιβεβαίωση όσων λέμε: *θα έρθετε μαζί μας, έτσι ~ είναι;* || *~ σου το 'λεγα ότι θα γίνουν έτσι τα πράγματα;* || *ακριβό ~ είναι;* (είναι ακριβό) 6. (σε σχήμα λιτότητας) για τη δήλωση θετικής έννοιας μέσω τής αρνήσεως τής αντίθετης της ή για την αναίρεση μιας ήδη αρνητικής έννοιας: *~ είναι ανόητος να πιστέψει ότι μπορεί να συμβαίνουν τέτοια πράγματα* (είναι αρκετά έξυπνος να καταλάβει ότι δεν μπορεί να συμβαίνουν...) || *~ είναι καθόλου μικρό πράγμα να πετύχεις σε μια τέτοια σχολή* (είναι σπουδαίο πράγμα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση.* [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ουδέν* (ουδ. τού *ουδείς,* βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως αρνητικό μόριο].

δεν - δε. Στην παραδοσιακή - σχολική γραμματική, ακολουθώντας κυρίως μια φωνητική διαφοροποίηση που υπάρχει στην εκφώνηση τού δεν, γίνεται διάκριση δύο τύπων: (α) **δεν** μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή από άηχο κλειστό | «στιγμιαίο» σύμφωνο *(κ, π, τ)* ή από άηχο προστριβές σύμφωνο *(τσ)* ή από τα συμφωνικά συμπλέγματα ξ (= *κσ)* και ψ(= πσ): δεν *αγαπάει - δεν έρχεται, δεν καταλαβαίνει - δεν πεινάει - δεν τρώει, δεν τσίμπησε, δεν ξέρει - δεν ψήσαμε* (β) **δε** σε όλες τις άλλες περιπτώσεις: δε *γελάει - δε βλέπει - δε δίνει - δε μιλάει - δε νοείται - δε χρησιμοποιεί - δε φεύγει - δε θέλει - δε λέει - δε ρέει - δε συμβαίνει - δε ζητάει.* Στις περιπτώσεις δε *μπαίνει - δε ντύνεται - δε γκρινιάζει,* δηλ. μπροστά από τα ηχηρά κλειστά μπ, ντ, *γκ,* η σχολική γραμματική υπαγορεύει τη χρήση τού -ν: δεν *μπαίνει - δεν ντύνεται - δεν γκρινιάζει,* αντίθετα προς τα φωνητικώς ισχύοντα στις περιπτώσεις αυτές.

Στο παρόν» λεξικό ακολουθείται μια τάση που υπάρχει στον γραπτό λόγο από πολλούς χρήστες τής Ελληνικής, να διατηρείται το -ν τού δεν σε όλες τις περιπτώσεις, ασχέτως δηλ. περιβάλλοντος (τού τι σύμφωνο ακολουθεί). Γράφουμε δηλ. πάντοτε **δεν**: δεν *γελάει, δεν βλέπει, δεν θέλει, δεν χρησιμοποιεί, δεν φεύγει, δεν λέει, δεν συμβαίνει, δεν ζητάει* κ.λπ. Έτσι ξεπερνιέται η δυσκολία να γνωρίζει κανείς (πράγμα που δεν συμβαίνει με τον απλό χρήστη τής γλώσσας) μπροστά από ποια σύμφωνα θα πρέπει να παραλείπει το -ν! Παράλληλα, ανταποκρίνεται κανείς σε μια γενικότερη φωνητική τάση πολλών ομιλητών να προφέρουν (περισσότερο ή λιγότερο ευκρινώς) το -ν και στα «απαγορευμένα» περιβάλλοντα. Επίσης, μπορεί να αξιοποιήσει ακώλυτα στην επικοινωνία του τον σύνδεσμο **δε** *([...] Δεν βλάπτει δε να υποστηρίζει κανείς ότι...)* και να στοιχίσει προς την ανάλογη διατήρηση τού -ν στο άρθρο *(τον),* στην αντωνυμία *(τον)* και στον δείκτη σαν.

δένδρο (το) -> δέντρο

δενδρόβιος, -ος, -ο [1889] (για ζώα) αυτός που ζει πάνω στα δέντρα.

δενδρογαλή (η) → δεντρογαλιά

δενδροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {δενδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με δέντρο κατά το σχήμα και τη μορφή ΣΥΝ. δενδρώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δενδροκαλλιέργεια (η) {δενδροκαλλιεργειών} η συστηματική καλλιέργεια δέντρων (κυρ. οπωροφόρων) για εμπορικούς σκοπούς ΣΥΝ. δενδροκομία. — δενδροκαλλιεργητής (ο). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. arboriculture].

δενδροκομείο (το) [1843] έκταση γης, όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές προδιαγραφές δέντρα που προορίζονται για μεταφύτευση.

δενδροκομία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη, την επιστημονική έρευνα και καλλιέργεια καρποφόρων και καλλωπιστικών δέντρων και θάμνων. — **δενδροκόμος** (ο/η) [μτγν.], δενδροκομικός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δενδροκόμος < δένδρον* + *-κόμος < κομώ* «φροντίζω, περιποιούμαι»].

δενδρολίβανο [μτγν.] κ. **δεντρολίβανο** (το) είδος αρωματικού, θαμνώδους φυτού που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική.

δενδροστοιχία [1833] κ. **δεντροστοιχία** (η) {δενδροστοιχιών} απλή ή διπλή σειρά δέντρων κατά μήκος ενός δρόμου, στο άκρο κήπου, γύρω από πλατεία κ.λπ. για προστασία από τον άνεμο, τον ήλιο ή/και για διακόσμηση ΣΥΝ. αλέα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.* [ΕΤΥΜ. < *δέντρο* + *-στοιχία < στοίχος* «σειρά, παράταξη», απόδ. τού γαλλ. allée. Βλ. κ. αλέα.].

δενδροτομώ ρ. μετβ. {δενδροτομείς... | δενδροτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} κόβω δέντρα. — **δενδροτόμηση** [1895] κ. **δενδροτομία** (η) [μτγν.], **δενδροτόμος** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δενδροτομώ (-έω)* < *δένδρον* + *-τομώ* (< τέμνω)].

δενδροφυτεία [1836] κ. **δεντροφυτεία** (η) {δενδροφυτειών} φυτεία δέντρων, τόπος φυτεμένος με (νεαρά κυρ.) δέντρα.

δενδροφυτεόω [1833] κ. **δεντροφυτεύω** ρ. μετβ. {δενδροφύτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} φυτεύω με δέντρα. — δενδροφύτευση [1884] κ. δεντροφύτευση (η).

δενδρόφυτος [μτγν.] κ. **δεντρόφυτος**, -η, -ο αυτός που έχει πολλά δέντρα, φυτεμένος με δέντρα: *~ τόπος | περιοχή* ΣΥΝ. κατάφυτος, δασώδης ΑΝΤ. άδεντρος, (μτφ.) γυμνός, φαλακρός.

δενδρύλλιο (το) [1835] {δενδρυλλί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό δέντρο. [ΕΤΥΜ. < *δένδρο* + υποκ. επίθημα *-ύλλιο,* πβ. κ. *αλσ-ύλλιο].*

δενδρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {δενδρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που περιέχει πολλά δέντρα, γεμάτος δέντρα: *~ περιοχή* ΣΥΝ. δενδρόφυτος, δασώδης ΑΝΤ. άδεντρος, γυμνός, ψιλός 2. αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή δέντρου: *~ τριανταφυλλιά* ΣΥΝ. δενδροειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δεντρί (το) {δεντρ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) το δέντρο. [ΕΤΥΜ. < υ.τγν. *δενδρίον,* υποκ. τού αρχ. *δένδρον].*

δεντρικός, **-ή**, -ό κ. **δενδρικός** [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τα δέντρα ή προέρχεται από αυτά 2. (λαϊκ.) ***δεντρικά*** (τα) τα δέντρα αγροκτήματος (κατ' αντιδιαστολή λ.χ. προς τα λαχανικά). Επίσης **δένδρινος,** -η, -ο [μτγν.] κ. δέντρινος (σημ. 1).

δέντρο κ. **δένδρο** (το) **1**. κάθε πολυετές, ξυλώδες φυτό, μεγάλου συνήθ. μεγέθους, που έχει κύριο, σταθερό και αυτοστηριζόμενο κορμό, ο οποίος διακλαδίζεται αρκετά ψηλά επάνω από το έδαφος: *οπωροφόρο | διακοσμητικό | αιωνόβιο | γέρικο | θεόρατο | καταπράσινο | ξερό | αειθαλές* (διατηρεί τα φύλλα του όλες τις εποχές) | *φυλλοβόλο* (ρίχνει τα φύλλα του ορισμένες εποχές) *~ || συστάδα δέντρων || «τα δέντρα πεθαίνουν όρθια»* (τίτλος θεατρικού έργου τού Α. Κασόνα)· ΦΡ. (α) ***χριστουγεννιάτικο δέντρο*** φυσικό ή τεχνητό έλατο ή κλαδί ελάτου στολισμένο με διακοσμητικά αντικείμενα, πολύχρωμα φωτάκια και δώρα, που τοποθετείται στο σπίτι ή και σε δημόσιους χώρους κατά την περίοδο των Χριστουγέννων (β) ***δένδρο τής γνώσεως*** (τού καλού και τού κακού) (i) το δέντρο που αναφέρεται στην Π.Δ., στη Γένεση (κεφ. 2 και 3), από τους απαγορευμένους από τον Θεό καρπούς τού οποίου έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι με αποτέλεσμα να εκδιωχθούν από τον Παράδεισο (ii) (μτφ.) η ίδια η γνώση 2. (συνεκδ.) κάθε σχηματική παράσταση που παριστάνει φυτό με κορμό και κλαδιά: τα

παιδιά ζωγραφίζουν με πράσινα κραγιόνια δέντρα- ΦΡ. (α) ***γενεαλογικό δέντρο*** βλ. λ. *γενεαλογικός* (β) ***οικογενειακό δέντρο*** *το* γενεαλογικό δέντρο, αλλά και γενικότ. οποιαδήποτε παράθεση και απαρίθμηση των προγόνων μιας οικογένειας (γ) ΓΛΩΣΣ. ***δέντρο, το διάΥραμα*** η σχηματική παράσταση της δομής μιας πρότασης με τη μορφή δέντρου (κόμβων και διακλαδώσεων | κλάδων), ώστε να δηλώνεται παραστατικά η συνάρτηση και οι σχέσεις εξαρτήσεως των (συντακτικών) συστατικών τής πρότασης, η φραστική δομή της (βλ. λ. *φραστικός)* 3. (+ γεν. αφηρ. έννοιας) το περ^χόμενο τής έννοιας θεωρούμενο ως δέντρο που για να ριζώσει και να ευδοκιμήσει χρειάζεται φροντίδα κ.λπ.: το ~ τής *ειρήνης* (η ειρήνη) ‖ *το ~ της ευτυχίας* (η ευτυχία) ‖ *στον τόπο μας δεν ευδοκίμησε ακόμη το ~ τής ομόνοιας!* — (υποκ.) δεντράκι κ. (λόγ.) δενδρύλλιο (το) [1835] (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δένδρον*< *δένδρεον*< **δέρ-δρεΡ-ον* (με εκφραστικό αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού πρώτου -ρ- σε -ν-) < Ι.Ε. **drew-* | **derw-* «ξύλο», πβ. σανσκρ. drumâlj, αγγλ. tree, γερμ. Teer «πίσσα», αγγλ. true «αληθινός» (αρχικώς «σταθερός, πιστός»), γερμ. treu «αξιόπιστος» κ.ά. Ομόρρ. δρῦ-ς (βλ.λ.), *δόρυ.* Το *οικογενειακό δέντρο* αποδίδει το αγγλ. family tree, το δε *γενεαλογικό δέντρο* αποδίδει το γαλλ. arbre généalogique].

δεντρογαλιά (η) φίδι χωρίς δηλητήριο, που αναρριχάται στα δέντρα. Επίσης δενδρογαλή. [ΕΤΥΜ. < *δενδρογαλή* < *δένδρο* + *γαλή* «γάτα»].

δεντρόκηπος (ο) κήπος με οπωροφόρα κυρ. δέντρα ΣΥΝ. περιβόλι.

δεντρολίβανο, (το) → δενδρολίβανο

δεντροστοιχία (η) → δενδροστοιχία

δεντροφυτεια (η) → δενδροφυτεία

δεντροφυτεύω ρ. → δενδροφυτεύω

δεντρόφυτος (ο) → δενδρόφυτος

δεντρωνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δέντρω-σα, -θηκα, -μένος) ♦ **1.** (μετβ.) φυτεύω δέντρα, καλύπτω με δέντρα (μια περιοχή): *ο δήμος προτίθεται να δεντρώσει τις καμένες πλαγιές* ΣΥΝ. δενδροφυτεύω, (αναδασώνω ♦ (αμ^τβ.) **2.** (για εδάφη, τοποθεσίες κ.λπ.) καλύπτομαι από δέντρα, είμαι γεμάτος δέντρα: *λίγα χρόνια μετά τη φωτιά δέντρωσαν πάλι τα βουνά και τα φαράγγια* 3. (ειδικότ. για φυτά) μεγαλώνω όπως το δέντρο, αναπτύσσομαι σε μέγεθος και ύψος δέντρου: δε-ντρώσανε *οι βουκαμβίλιες και ξεπέρασαν τον φράχτη.* — **δέντρωμα** (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. δενδρώ (-όω) < αρχ. *δένδρον]*.

δένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έδεσα, δέθηκα, δεμένος} ♦ (μετβ.) **1**. περιβάλλω (κάποιον/κάτι) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ.τ.ό. (για να τον/το συγκρατήσω ή να τον/το ακινητοποιήσω): *~ κάποιον από τον λαιμό | με αλυσίδες | γύρω-γύρω | πισώπλατα | πισθάγκωνα | σφιχτά | χαλαρά* ΑΝΤ. ξεδένω, λύνω· ΦΡ. (α) λύνω ***και δένω*** βλ. λ. λύνω (β) **δένω *(κάτι) κόμπο*** θεωρώ (κάτι) δεδομένο, σίγουρο: μην το *δέσεις κόμπο- δεν είναι σίγουρο ότι θα έρθω* (γ) **δέσε το *κόμπο | δέσε κόμπο*** (ενν. στο μαντήλι σου) προσπάθησε να μην ξεχάσεις κάτι, λ.χ. βάζοντας σημάδι: *~ να το θυμηθείς οπωσδήποτε* (δ) (μτφ.) **δένω *τα χέρια (κάποιου)*** περιορίζω ή εμποδίζω τις ενέργειες κάποιου: μας *έχουν δέσει τα χέριαδεν μπορούμε τίποτε να κάνουμε χωρίς την έγκριση τους* ΣΥΝ. αχρηστεύω (ε) **δένω *κόμπο την καρδιά μου*** παραμερίζω τα αισθήματα μου, προκειμένου να αποφασίσω ή να πράξω κάτι δυσάρεστο, αλλά απαραίτητο ΣΥΝ. κάνω πέτρα την καρδιά μου **2.** στερεώνω αντικείμενο με σχοινί, ταινία, κλωστή, σύρμα κ.λπ. έτσι, ώστε να σχηματιστεί πακέτο: δέσε *καλά τους μπόγους με τα ρούχα* ΣΥΝ. συσκευάζω, δεματιάζω, πακετάρω ΑΝΤ. ανοίγω, αποσυσκευάζω, ξεπακετάρω **3.** (μτφ. για χέρια) τα ενώνω μεταξύ τους σφιχτά: έδεσε τα *χέρια του πάνω στο στήθος και προσευχήθηκε* ΣΥΝ. σταυρώνω ΑΝΤ. λύνω, ξεσταυρώνω· ΦΡ. **δένω *τα χέρια*** παραιτούμαι από προσπάθεια: μη *δένεις τα χέρια-* κινήσου αν θες να *βρεις το δίκιο σου!* ΣΥΝ. σηκώνω τα χέρια 4. προσαρμόζω (κάτι) σε σταθερό και ακίνητο σημείο και (το) στερεώνω εκεί: *~ τον γάιδαρο στο δέντρο* ‖ *~ τη βάρκα στον μόλο* ΣΥΝ. προσδένω ΑΝΤ. λύνω· ΦΡ. **δένω** τον ***γάιδαρο μου*** βλ. λ. *γάιδαρος* 5. (σπάν.-μτφ.) τοποθετώ σε κάποιον δεσμά: *συνέλαβαν τους λαθρεμπόρους και τους δέσανε* ΑΝΤ. ελευθερώνω 6. τυλίγω με ειδικές κινήσεις τα άκρα μακρόστενου και εύκαμπτου πράγματος, έτσι ώστε να σχηματίσω κόμπο: *~ τα κορδόνια | τη γραβάτα* ΑΝΤ. λύνω 7. (για τραύματα, κατάγματα κ.λπ.) περιτυλίγω με επίδεσμο για προστατευτικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς: *δέσαμε πρόχειρα τις πληγές του και φροντίσαμε να μεταφερθεί αμέσως στο νοσοκομείο* ΣΥΝ. επιδένω, τυλίγω • 8. συνδέω τα μέλη συνόλου και τα προσαρμόζω μεταξύ τους έτσι, ώστε να σχηματιστεί ακέραιο το αντικείμενο: *~ μηχανή | βιβλίο* ΣΥΝ. συναρμολογώ 9. συνταιριάζω πράγματα, κάνω κάτι να αποκτήσει συνοχή, ομοιογένεια: *ο γραφίστας προσπαθούσε* να *δέσει το σύνολο των διαφορετικών* εικόνων 10. (για πολύτιμους λίθους, πρώτες ύλες κοσμημάτων κ.λπ.) τοποθετώ σε κόσμημα, προσαρμόζω στην κατάλληλη υποδοχή: *έδωσα να μου δέσουν το διαμάντι στην καρφίτσα* ‖ τα *σκουλαρίκια μου έχουν ρουμπίνια δεμένα σε λευκόχρυσο* ΣΥΝ. στερεώνω, ενθέτω · 11. εξασφαλίζω δέσμευση ή ρητή υποχρέωση εκ μέρους προσώπου, ασκώντας νομική, ηθική, συναισθηματική κ.λπ. πίεση: *~ με όρκο | λόγο τιμής | συμβόλαιο | διαθήκη* · 12. (μτφ.-λαϊκ.) κάνω μάγια σε κάποιον, ώστε να εξαναγκαστεί να κάνει κάτι: τον *είχαν δέσει για να μην πάει καλά ο γάμος του* ♦ (αμετβ.) 13. (για υγρά διαλύματα ζάχαρης, σάλτσα, ζύμη γλυκών κ.λπ.) γίνομαι πυκνότερος, παχύτερος με βρασμό, ανατάραξη ή ανάμειξη με άλλα υλικά: το *σιρόπι | το γλυκό | η κρέμα έδεσε* ΣΥΝ. πήζω, πυκνώνω ΑΝΤ. αραιώνω, νερουλιάζω, (μτφ.) κόβω· ΦΡ. (μτφ.) ***ήρθε κι έδεσε*** (θετικά ή αρνητικά) για κάτι που ταιριάζει απόλυτα μ^ κάτι άλλο τη στιγμή ακριβώς που συμβαίνω ή που αποτ^λεί το στοιχ^ίο που ολοκληρώνω κάτι (θ^τικό ή αρνητικό): *είχα που είχα πρόβλημα οικονομικό, έφθασε και το εκκαθαριστικό τής εφορίας για να πληρώσω φόρο- ~ που λέμε!* 14. ΝΑΥΤ. (για πλοία ή θαλάσσια σκάφη) (α) τίθεμαι ^κτός λατουργίας, ακινητοποιούμαι: *έχουν δέσει τα καΐκια εδώ και μία βδομάδα λόγω κακοκαιρίας-* ΦΡ. ***τώρα, δέσαμε!*** για αρνητική εξέλιξη ή για ξαφνικό γεγονός που εμποδίζει τα σχέδια κάποιου (β) αράζω στο λιμάνι: μόλις έδεσε το *καράβι, άνοιξε ο καταπέλτης κι οι τουρίστες ξεχύθηκαν στο νησί* (γ) παροπλίζομαι (κυρ. στη μτχ. ***δεμένος:*** παροπλισμένος): η *Ελευσίνα γέμισε από δεμένα καράβια* (δ) (μτφ.) εγκαθίσταμαι κάπου για μεγάλο χρονικό διάστημα ή για πάντα **15**. (για άνθη και φυτά) σχηματίζω καρπό ή μεταβάλλομαι σε καρπό: *έδεσαν τα μήλα | τα σταφύλια | οι ελιές* 16. (για πρόσ.) αποκτώ σωματική ωριμότητα: έδεσε πια, *έχει γίνει ολόκληρος άντρας* 17. (μτφ.) αποτελώ ταιριαστό συμπλήρωμα ή απαραίτητη προσθήκη: *ο χορός δένει με τον ρυθμό τής μουσικής σε μια απόλυτη αρμονία* ΣΥΝ. ταιριάζω, αρμόζω, συμφωνώ ΑΝΤ. διαφέρω **18.** (μεσοπαθ. ***δένομαι)*** (μτφ.) αποκτώ ψυχικούς δεσμούς και εξαρτήσεις προς πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συναισθήματα κ.λπ.: έχω δεθεί μαζί *σου | με αυτή την πόλη* ‖ *~ με δεσμούς συγγενείας | φιλίας | με τα δεσμά τού γάμου με κάποιον* ΣΥΝ. συνδέω, συνδέομαι- ΦΡ. ***μου δένεται η γλώσσα*** δεν μπορώ να μιλήσω (συνήθ. από τρακ, φόβο, άγχος κ.τ.ό.) ΣΥΝ. μου πιάνεται η φωνή. [ΕΤΥΜ. μεσν. (μεταπλασμένος τ. σε -νω) < αρχ. δέω | δώ (από τον αορ. *ε-δησα,* πβ. *έψησα - ψήνω, έσβησα - σβήνω, έστησα - στήνω),* < **δέ-ίω* < Ι.Ε. **dé* «δένω», πβ. σανσκρ. dy-ati «δένω», dā-man «δ^σμός, σχοινί», αλβ. duai «δεμάτι». Ομόρρ. *δεσμός, δέσμη, ὑπό-δημα* (βλ.λ.) κ.ά.].

δεξαμενή (η) **1.** (α) χώρος για την αποθήκ^υση νερού· μεγάλη τεχνητή υδατοστ^γής κατασκευή για την υδροδότηση περιοχών, κτημάτων κ.λπ.: *κτιστή | υπόγεια | μεγάλη | βαθιά* - (β) κάθε τέτοια κατασκευή για την αποθήκευση διαφόρων υγρών ή αερίων: - *πετρελαίου | καυσίμων* (γ) δοχείο συνήθ. κυλινδρικό με ανθεκτικά τοιχώματα για την αποθήκευση υγρών ή αερίων ντεπόζιτο: *~ γκαζιού* (η φιάλη υγραερίου) **2**. (ειδικότ.) ιδιωτική ή δημόσια εγκατάσταση, ειδικά διαμορφωμένη για κολύμπι ή κολυμβητικούς αγώνες ΣΥΝ. πισίνα, κολυμβητήριο • **3.** (α) τεχνική εγκατάσταση ναυπηγείου, ναυστάθμου ή λιμανιού, όπου επισκευάζονται, βάφονται ή καθαρίζονται τα πλοία (β) ***πλωτή δεξαμενή*** ειδική χαλύβδινη εγκατάσταση που επιπλέει σε νερά λιμένος ή ναυπηγείου και διευκολύνει τις εργασίες επισκευής πλοίων (γ) ***μόνιμη δεξαμενή*** εγκατάσταση από σκυρόδεμα για επισκευές πλοίων 4. (α) ο ειδικός χώρος στο κύτος πλοίου, που προορίζεται για αποθήκευση υγρών καυσίμων (β) (κατ' επέκτ.) κάθε αποθηκευτικός χώρος στο εσωτερικό πλοίου **5.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί ως πηγή από όπου αντλείται κάτι: *~ ψηφοφόρων/ οπαδών* ‖ *αντλούμε διδάγματα από τη ~ τής αρχαίας σοφίας-* ΦΡ. ***δεξαμενή σκέψης*** βλ. λ. *σκέψη* 6. ΑΝΑΤ. σχηματισμός μεταξύ παρεγκεφαλίδας και νωτιαίου μυελού, που φέρει εγκεφαλονωτιαίο υγρό. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. μτχ. τού αορ. *ε-δεξάμην* (ρ. *δέχομαι),* όπου διατηρείται ο αρχαιότατος τονισμός στη λήγουσα (αντί τής παραλήγουσας, *δεξαμενή-* πβ. κ. *Ὀρχομενός* αντί τής μτχ. *Ερχόμενος)].

δεξαμενισμός (ο) {χωρ. πληθ.} είσοδος και παραμονή σκάφους σε δεξαμενή ναυπηγείου με σκοπό την εκτέλεση επισκευής, ελαιοχρωματισμού, ελέγχου κ.λπ.

δεξαμενόπλοιο (το) φορτηγό πλοίο ειδικά εφοδιασμένο με μεγάλες δεξαμενές για τη μεταφορά υγρού φορτίου (κυρ. πετρελαίου) ΣΥΝ. τάνκερ, (λαϊκ.) γκαζάδικο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tanker].

δεξής, -ιά, -ί → δεξιός

Δεξιά (η) ΠΟΛΙΤ. **1.** (α) ο συντηρητικός πολιτικός χώρος τα μέλη τού οποίου αποδίδουν προτεραιότητα στη διαφύλαξη τού κύρους τής εξουσίας και στο σεβασμό τής ιεραρχίας και τής τάξεως (β) το σύνολο των συντηρητικών πολιτικών κομμάτων και οι οπαδοί τους: *παράγων | ψηφοφόρος | εφημερίδα τής* ~ ΑΝΤ. Αριστερά **2**. ***άκρα Δεξιά*** ο ακραίος συντηρητικός πολιτικός χώρος.

[ΕΤΥΜ. Η λ. *Δεξιά* χρησιμοποιήθηκε ως πολιτ. όρος για πρώτη φορά στις 11/9/1789, όταν κατά τη διάρκεια τής συνεδρίασης τής Συντακτικής Συνελεύσεως (μετά τη Γαλλική Επανάσταση) οι μοναρχικοί κατέλαβαν τα δεξιά ως προς τον πρόεδρο έδρανα, ο τ. δεξής είναι μεταπλ. τύπος τού αρχ. δεξιός κατά τα επίθ. σε -ύς (π.χ. *βαρύς, πλατύς, φαρδύς),* πράγμα που υπαγορεύει ως ορθότ. τη γρ. με -υ- (δεξύς)],

δεξιά επίρρ. [μεσν.] **1.** προς ή από την πλευρά τού δεξιού (βλ.λ.) χεριού: *πηγαίνω | στρέφομαι | κινούμαι | οδηγώ* ~ ‖ κλίνω επί ~ ΑΝΤ. αριστερά, (λαϊκ.) ζερβά· **ΦΡ. *δεξιά κι αριστερά*** προς ή από όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ. παντού · 2. προς κατεύθυνση συντηρητική ως προς τα πολιτικά φρονήματα: κινείται όλο και *πιο ~ στις επιλογές του* · 3. (μτφ.) κατά τρόπο ευνοϊκό και βολικό: δεν *θα έχει πάντοτε τύχη, δεν θα του έρχονται όλα ~*‖ *ο Θεός να τα φέρει* ~ ΣΥΝ. ευνοϊκά, βολικά, κατ' ευχήν ΑΝΤ. ανάποδα, στραβά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός.*

δεξίμι (το) (χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** δώρο σταλμένο από μακριά, που λαμβάνεται από μακριά **2. *δεξίμια*** (τα) αυτά που δεχόμαστε (βλ. κ. λ. *δέξιμο)* ΣΥΝ. δεξίματα. [ΕΤΥΜ. < δεξ- (πβ. μεσν. *δέξιμον,* βλ.λ.), ρ. *δέχομαι].*

δέξιμο (το) (λαϊκ.) η διαδικασία υποδοχής οικείου ή φιλικού προσώπου που επιστρέφει έπειτα από μακρά απουσία ΣΥΝ. καλωσόρισμα, προϋπάντηση, υποδοχή ΑΝΤ. ξεπροβόδισμα, αποπομπή, διώξιμο· ΦΡ. (ευχετ.) ***καλά δεξίματα*** με το καλό να δεχθείτε το πρόσωπο που περιμένετε. Επίσης (λαϊκότ.) **δεξιμιό**

[ΕΤΥΜ. < μεσν. δέξιμον, ουδ. τού μτγν. επιθ. *δέξιμος* < *δεξ-* (πβ. αόρ. εδεξάμην) τού αρχ. ρ. *δέχομαι].*

δεξιόθεν επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) από τα δεξιά ΑΝΤ. αριστερόθεν.

δεξιόπλοκος, -η, -ο [1858] (λόγ. για κάθε ^ίδους νήμα, κλωστή κ.λπ.) αυτός που έχει στριφτεί προς τα δεξιά: *~ σχοινί* ΑΝΤ. αριστερόπλοκος. [ΕΤΥΜ. < *δεξιός* + *-πλόκος* < *πλέκω)].*

δεξιός, -ά, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο μισό μέρος τού σώματος, το οποίο χωρίζεται με νοητή γραμμή από το μέρος όπου βρίσκεται η καρδιά (δηλ. από το αριστερό): ~ *μάτι* | *αφτί* | *πόδι* | *χέρι* | *πλευρό* ΑΝΤ. αριστερός- ΦΡ. **Το *δεξί χέρι (κάποιου)*** ο έμπιστος βοηθός ή σύμβουλος κάποιου: ο *Τζωρτζ* Στεφανόπουλος *υπήρξε το* ~ τού *προέδρου* Κλίντον 2. δεξιός (ο), **δεξιά** (η) αυτός που χρησιμοποιώ συστηματικά το δεξί του χέρι πολύ περισσότερο από το αριστερό ΣΥΝ. δεξιόχειρ(ας) ΑΝΤ. αριστερός, αριστερόχειρ(ας), (λαϊκ.) ζερβοχέρης 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται κάθε φορά προς την πλευρά τού δεξιού χεριού τού παρατηρητή: ~ *πεζοδρόμιο* | *διμοιρία* | *όχθη* | *πόρτα* | *θύρα* | *τμήμα* | *παράθυρο* || ~ ψάλτης | *κέρας* | *πτέρυγα* ΑΝΤ. αριστερός 4**. δεξί** (το) (α) το δεξιό χέρι: *γράφω με το* ~ || τον *χτύπησε με το* ~ (β) το δεξιό πόδι- ΦΡ. ***μπαίνω | ξεκινώ με το δεξί*** (ενν. πόδι) για την είσοδο κάποιου σε έναν χώρο πατώντας μέσα πρώτα το δεξί του πόδι, κάτι που σύμφωνα με λαϊκή δοξασία θεωρείται καλό σημάδι, ότι φέρνει γούρι, καλή τύχη- (μτφ.) ξεκινώ (κάτι) με καλούς οιωνούς, έχω καλό ξεκίνημα **5.** (αρχαιοπρ.) ***δεξιά*** (η) το δεξί χέρι: *ασπάζομαι τη - σας*- ΦΡ. **δεν *γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του*** βλ. λ. *αριστερός* 6. *Δεξιά* (η) βλ.λ. 7. αυτός που χαρακτηρίζεται ή εμφορείται από τις θεωρούμενες ως συντηρητικές πολιτικές αρχές και κατά συνέπεια τηρεί επιφυλακτική στάση ως προς τις θεωρούμενες ως προοδευτικές πολιτικές ιδέες, τις καινοτομίες, τα ριζοσπαστικά μέτρα κλπ.: ~ πολιτική | *κόμμα* | *νοοτροπία* | *ψηφοφόρος* | *νίκη* ΣΥΝ. συντηρητικός ΑΝΤ. αριστερός. Επίσης (λαϊκ.) **δεξής**, -ιά, -ί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δεξι-Εός (που απαντά σε μυκ. ανθρωπωνύμιο: de-ki-si-wo) < Ι.Ε. *deks-wo- «δεξιός», πβ. σανσκρ. daksina-, λατ. dexter, ιταλ. destro, ισπ. diestro, ιρλ. deas, σερβοκρ. desni κ.ά. Ομόρρ. όπως *δεξίωσις, δεξιοῦμαι* έχουν οδηγήσει στην πιθ. υποθ. ότι το επίθ. δεξιός συνδ. ετυμολογικά με το ρ. *δέχομαι* (πβ. αόρ. *ἐδεξάμην*). Η λ. *δεξιός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει το δεξί χέρι και επειδή αυτό είναι συνήθως πιο δυνατό και επιδέξιο, κατέληξε να εξεικονίζει τη θέση ευνοίας τόσο στην αρχ. οιωνοσκοπία όσο και στη γλώσσα τής Βίβλου (κατ' αντιδιαστολή προς το αριστερός)].

δεξιός: συνώνυμα. Από Ι.Ε. ρίζα *dek^{s}(i)- σχηματίστηκαν το ελλην. δεξιός (< δεξι-Εός- στην Αρχαία και δεξιτερός όπως αριστερός). λατ. dexter (ενν. *χειρ)* σήμαινε ήδη στον Όμηρο το «δεξί χέρι», το δε δεξιός (ομηρικό και αυτό, όπως και το *αριστερός)* «τον ευρισκόμενο στη μεριά τού δεξιού χεριού». Δοθέντος ότι το δεξί χέρι ήταν το «καλό χέρι» (το ρυθμισμένο βιολογικά στους περισσότερους ανθρώπους, ώστε να χρησιμοποιείται για τις περισσότερες και δυσκολότερες κινήσεις και ενέργειες), πρώιμα το δεξιός απέκτησε «εύσημες» (meliorative) σημασίες: ευοίωνος (στην οιωνοσκοπία- και σήμερα ευχόμαστε «να πάνε όλα δεξιά»), επιδέξιος, ικανός, (στην Αρχαία και) έξυπνος, ευγενής. Τη σημ. «δεξιός - ικανός» πήρε στην Αρχαία και το επίθ. επιδέξιος (αρχ. σημ. «από τα αριστερά προς τα δεξιά»), το οποίο βαθμηδόν περιορίστηκε στη σημ. «ικανός». Το δεξιός στη λόγια γλώσσα διατήρησε τη σημ. «επιδέξιος» («δεξιός *χειριστής τού λόγου»* - το παράγωγο δεξιότητα σημαίνει την «επιδεξιότητα» και χρησιμοποιείται πολύ στην παιδαγωγική σε σχέση με τις δεξιότητες που αποκτά ο μαθητής στο σχολείο, π.χ. «η δεξιότητα τής *γραφής»), αλλά* περιορίστηκε κυρίως στη σημ. «ευρισκόμενος στη μεριά τού δεξιού χεριού». **Ήδη** στην αρχαία εποχή (Αρριανός, Λουκιανός) πλάστηκε και το αντίθ. τού δεξιός, το αδέξιος, με τη σημερινή σημ. «ο στερούμενος επιδεξιότητος, ο μη επιδέξιος» (αρχικά «ο αριστερόχειρ»). Η θετική (εύσημη) αντίληψη των ανθρώπων για το δεξί χέρι και κατ' επέκταση για το δεξιός οδήγησε ορισμένες γλώσσες να εκφράσουν το «δεξιός» με την ίδια λ. που δήλωσαν το «ορθός» (πβ. αγγλ. right = (α) δεξιός (β) ορθός, σωστός· ομοίως γερμ. recht, πολ. prawy) ή το «ίσιος, ευθύς» (λατ. derectus > directus «ευθύς» > γαλλ. droit «δεξιός», ισπ. derecho «δεξιός», ρουμ. drept «δεξιός») ή το «καλός» (λιθ. labas - λετ. labs = (α) καλός (β) δεξιός). Η αντίθεση προς το δεξί χέρι έκανε το αριστερό να θεωρείται αρνητικό, κακόσημο, πράγμα που οδήγησε σε ευφημιστικές δηλώσεις: το αποκάλεσαν άριστο > αριστερός και (στην Αρχαία) **ευώνυμο** (< ευ + *όνομα* «καλονόματο», πβ. **Εύξεινος Πόντος** = η θάλασσα που καταδέχεται τους ξένους, ευφημιστική ονομασία τού «Μαύρη Θάλασσα»). Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν με τη σημ. «αριστερός» και το σκαιός, το οποίο απέκτησε διάφορες αρνητικές σημασίες, για να καταλήξει στη σημερινή «απρεπής, επιθετικός, αγροίκος» *(σκαιή συμπεριφορά)*. Σε νεότερους χρόνους, πιθ. από το **ζαβός** (< μτγν. *Σάβος* | *Σαβός* «ο υπηρετών τον Βάκχο, ο εκτός εαυτού, τρελός», σχηματίστηκε το **ζερβός** «αριστερός» *(ζερβός < ζαρβός < ζαβρός < ζαβός),* περνώντας ίσως μέσα από τη σημ. τού «αδέξιος». Πολιτική σημασία απέκτησαν οι λ. **δεξιός** και **αριστερός** εντελώς συγκυριακά στα χρόνια και εξ αφορμής τής Γαλλικής Επανάστασης, όταν οι μοναρχικοί κατέλαβαν στη Συντακτική Συνέλευση (1789) το δεξιό μέρος των εδράνων τής αίθουσας (εξού « δεξιοί ») και οι δημοκράτες το αριστερό (εξού «αριστεροί») σε σχέση με τη θέση τού προέδρου τής Συνέλευσης. Η θέση στο Κοινοβούλιο δημιουργεί και σήμερα ακόμη πολιτικού περιεχομένου διακρίσεις. Έτσι, λ.χ. στο Βρετανικό Κοινοβούλιο γίνεται διάκριση ανάμεσα σε frontbenchers και backbenchers, στους αξιωματούχους πολιτικούς (μέλη κυβερνήσεως, αρχηγούς κομμάτων, κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους) που καταλαμβάνουν τα μπροστινά έδρανα (frontbenchers) και σε απλά μέλη κυβερνώντος κόμματος ή αντιπολίτευσης) που καταλαμβάνουν τα πίσω έδρανα (backbenchers).

δεξιόστροφος, -η, -ο [1861] 1. αυτός που έχει δεξιά κατεύθυνση, που στρέφεται προς τα δεξιά: ~ *κοχλίας* ΑΝΤ. αριστερόστροφος · 2. αυτός που στρέφεται προς συντηρητικές πολιτικές αντιλήψεις: ~ πολιτική. — δεξιόστροφα επίρρ.

δεξιοσύνη (η) **-+** δεξιότητα

δεξιοτέχνης (ο) {δεξιοτεχνών}, (λόγ.) δεξιοτέχνις (η) {δεξιοτέχνιδος} τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασκεί την τέχνη του με ιδιαίτερη επιδεξιότητα: *απαράμιλλος* ~ || ~ *τού πιάνου* | *τού βιολιού* | *τής μπάλας* | *στον χειρισμό τού λόγου* ΣΥΝ. αριστοτέχνης, βιρτουόζος ΑΝΤ. ανίκανος, ανεπίτηδειος. Επίσης δεξιοτέχνισσα (η). — δεξιοτεχνία (η), δεξιοτεχνικός, -ή, -ό, δεξιοτεχνικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ, < *δεξιός* + -τέχνης < τέχνη, απόδ. τού ιταλ. virtuoso].

δεξιότητα (η) [αρχ.] {δεξιοτήτων} ό,τι χαρακτηρίζει τον ικανό και τον επιδέξιο, η ιδιότητα τού επιτηδείου: *συγγραφική* | *στιχουργική* ~ || με τη γυμναστική αναπτύσσονται *οι σωματικές και πνευματικές ~ των μαθητών* || *πρέπει κανείς να επιλέγει το επάγγελμα που ταιριάζει στις κλίσεις και τις ~ του* ΣΥΝ. επιδεξιότητα, ικανότητα, επιτηδειότητα, δεινότητα ΑΝΤ. αδεξιότητα, ανικανότητα, ανεπιτηδειότητα, ανεπάρκεια. Επίσης **δεξιοσύνη.** ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξιός.

δεξιόχειρας (ο/η) {δεξιοχείρων} πρόσωπο που χρησιμοποιεί περισσότερο και ευχερέστερα το δεξί χέρι σε κάθε του ενέργεια (λ.χ. εργασία, δραστηριότητα, γράψιμο, φαγητό, παιχνίδι κ.λπ.) ΣΥΝ. δεξιός ΑΝΤ. αριστερόχειρ(ας), αριστερός, (λαϊκ.) ζερβοχέρης. Επίσης (λόγ.) δεξιόχειρ (ο/η) [1891] {δεξιόχειρος}. — δεξιοχειρία (η).

δεξιώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {δεξιώθηκα} υποδέχομαι και περιποιούμαι (καλεσμένους), έχοντας προετοιμάσει (συνήθ. επίσημη) τελετή: το *πρωθυπουργικό ζεύγος θα δεξιωθεί το βράδυ στο μέγαρο Μαξίμου τους επίσημους προσκεκλημένους* ΣΥΝ. καλωσορίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. δεξιοῦμαι (-όο-) < *δεξιός,* επειδή ήδη από την ομηρική εποχή έτειναν το δεξί χέρι, προκειμένου να καλωσορίσουν έναν επισκέπτη].

δεξίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} κοσμική εκδήλωση, στην οποία προσκαλούνται πολλά πρόσωπα σε μεγάλο χώρο (αίθουσα ξενοδοχείου, σαλόνι μεγάρου ή μεγάλης κατοικίας, σε μεγάλο κήπο έπαυλης) και τους προσφέρονται ποικίλα φαγητά και ποτά, συχνά με τη συνοδία μουσικής: ο *πρόεδρος τής Δημοκρατίας παρέθεσε* ~ για την *επέτειο τής αποκαταστάσεως τής Δημοκρατίας* || τη *γαμήλια τελετή ακολούθησε* ~ σε *γνωστό ξενοδοχείο*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δεξίωσις* < αρχ. δεξιοῦμαι (-όο-) < δεξιός].

δέομαι ρ. αμετβ. αποθ. {δεήθηκα (λογιότ. εδεήθην, -ης, -η...)} (αρχαιοπρ.) ΘΡΗΣΚ. απευθύνω παράκληση, ικεσία, προσευχή προς τον Θεό, κάνω δέηση: *εδεήθη υπέρ διασώσεως τού πληρώματος* || ~ *προς τον Κύριον* ΣΥΝ. ικετεύω, προσεύχομαι, παρακαλώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, παρακαλώ*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., τ. μέσης φωνής τού ρ. δέω | δεύω «χρειάζομαι, έχω ανάγκη», άρα και «ικετεύω, παρακαλώ» < *δέΕ-ω ή *δεύσ-ω, πιθ. < Ι.Ε. *douso- «έλλειψη», πβ. σανσκρ. dosa-. Ομόρρ. αρχ. δει (βλ.λ.), έν-δεής, *δεύ-τερος* (βλ.λ.) κ.ά.].

δέον (το) -> δέων

δέοντα (τα) → δέων

δεοντικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (στη θεωρία τής γλώσσας) για τη δήλωση τής δέσμευσης τού ομιλητή ως προς την αναγκαιότητα ή επιθυμία του να γίνει κάτι (δηλώνεται κατεξοχήν στη γλώσσα με την προστακτική έγκλιση και άλλες μορφές τροπικότητας): *προτάσεις όπως «πες του να μου τηλεφωνήσει» ή «να πάει νωρίς για να προλάβει» ή «πρέπει να φύγω αύριο» δηλώνουν δεοντική δέσμευση τού ομιλητή απέναντι στο μήνυμα* ΑΝΤ. επιστημικός. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. deontic < δέον, *-οντος* (βλ.λ. δέων) + *-ικός]*.

δεοντολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να φέρεται κανείς, ιδ. τη συμπεριφορά και τις επιτρεπόμενες μεθόδους κατά την άσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων: *ιατρική* | *επαγγελματική* | *επιστημονική* -1| κώδικας *δημοσιογραφικής* - || τηρώ | *παραβιάζω τη* -1| *πράττω αντίθετα προς τη* ~ 2. διδασκαλία ή υπόδειξη των δεόντων, δηλ. τού τι πρέπει **να** γίνεται ή **να** λέγεται ΣΥΝ. καθηκοντολογία. **— δεοντολογικός,** -ή, -ό, **δεοντολογικ-ά** | **-ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < δέον + *-λογία* < *λόγος*, < αγγλ. deontology. Τον όρο έπλασε ο Άγγλος δικαστής J. Bentham (1784-1832) και απαντά στον τίτλο τού μεταθανάτιου έργου του *Deontology or the Science of Morality (Δεοντολογία ή επιστήμη τής ηθικής)]*. δεόντως επίρρ. (λόγ.) όπως είναι αναγκαίο, όπως ταιριάζει, όπως πρέπει να γίνει: ο κάθε *αρμόδιος θα επιληφθεί - τού θέματος* || οι *πιθανότητες αποτυχίας δεν εξετάσθηκαν - και ιδού τα αποτελέσματα!* ΣΥΝ. προσηκόντως, καταλλήλως, αρμοδίως. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέον]*. **δέος** (το) {δέους} χωρ. πληθ.) συναίσθημα που συνδυάζει φόβο και θαυμασμό ή βαθύ σεβασμό (για κάποιον/κάτι): ~ *ενώπιον τού εχθρού* || *παρακολουθούσε με* « τη *σκληρή αναμέτρηση των αντιπάλων* || στη *θέα τού πανύψηλου όρους αισθάνθηκαν* ~· ΦΡ. ***αντίπαλον δέος*** *(το δε άντίπαλον δέος μόνον πιστον ές ζυμμαχίαν,* ©ουκ. 3,11) ο φόβος που προκαλεί ένας αντίπαλος, συνήθ. εξίσου ισχυρός: *οι Η.Π.Α. κινούνται ανενόχλητες στην παγκόσμια σκακιέρα από τότε που εξέλιπε το ~ τής Σοβιετικής Ένωσης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δΕέ-ος < δείδω «φοβούμαι» < *δΕεί-δω < Ι.Ε. *dwei- «φοβούμαι», πβ. αρμ. erkiwl «φόβος», σανσκρ. dvésti «μισώ» κ.ά. Ομόρρ. *δει-λός, δει-νός, δεισι-δαίμων* κ.ά. Η λ. αρχικώς αποτελούσε γενικό όρο εκφράσεως τού φόβου, εν αντιθέσει προς τον φόβο, ο οποίος προσδιόριζε την αντίδραση έναντι συγκεκριμένου και άμεσου ερεθίσματος. Η διάκριση αυτή αρχίζει να αμβλύνεται ήδη στον Όμηρο και στους αττικούς συγγραφείς, ενώ στη Ν. Ελληνική εκφρά-

ζει τον βαθύ σεβασμό που εμπνέεται από κάποιον ή κάτι].
δέουσα (η) → δέων
Δ.Ε.Π. **1**. (η) Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου **2.** (το) Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*
Δ. Ε Π. Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Αερίου.
Δ.Ε.Π.Α.**Θ**.Α. (η) Διεύθυνση Εφέδρων Πολεμιστών, Αγωνιστών, Θυμάτων, Αναπήρων.
Δ.Ε.Π.Ο.Σ. (η) Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας, Οικισμού και Στέγασης.
δέρας (το) (δέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** το δέρμα που προέρχεται από ζώο ΣΥΝ. προβιά, τομάρι 2. ΜΥΘΟΛ. ***χρυσόμαλλο δέρας*** (α) το δέρμα με το χρυσό τρίχωμα τού φτερωτού κριαριού, που μετέφερε τον Φρίξο και την Έλλη στην Κολχίδα και για το οποίο έγινε η Αργοναυτική Εκστρατεία (β) (μτφ.) καθετί που μπορεί να δώσει μεγάλο πλούτο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δέρω «σχίζω, γδέρνω». Βλ. λ. *δέρνω)*.
δερβέναγας (ο) {δερβεναγάδες} **1**. (κατά την Τουρκοκρατία) ο αρχηγός τού σώματος ενόπλων που φρουρούσαν τους δημόσιους δρόμους, και κυρ. τις διαβάσεις των βουνών **2**. (κυρ. μτφ.) άνθρωπος με τυραννική συμπεριφορά, που ασκεί αυθαίρετη και απόλυτη εξουσία: *όσο απουσίαζε ο διευθυντής, αυτοδιορίστηκε γενικός* ~ εδώ *μέσα* || *συμπεριφέρομαι σαν* ~ ΣΥΝ. σατράπης, γκιουλέκας. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. derbent agasi].
Δερβενάκια (τα) {Δερβενακίων} χωριό τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, όπου οι Έλληνες με αρχηγό τον Θ. Κολοκοτρώνη πέτυχαν καθοριστικής σημασίας για την έκβαση τής επανάστασης νίκη κατά των Τούρκων (1822). [ΕΤΥΜ. Υποκ. (σε πληθ.) τού ουσ. *δερβένι* «στενό πέρασμα» (βλ.λ.)].
δερβένι (το) {δερβεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε βουνά ΣΥΝ. κλεισούρα, διάσελο, (λόγ.) στενωπός. — (υποκ.) δερβενάκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. derbent < περσ. darband (ίδια σημ.)].
δερβενοχώρι (το) (λαϊκ.) χωριό που βρίσκεται κοντά ή γύρω από στενό πέρασμα βουνού.
δερβίσης κ. ντερβίσης (ο) {δερβίσ-ηδες (λαϊκότ. -άδες)} (λαϊκ.) 1. μουσουλμάνος μοναχός που έχει απαρνηθεί τα εγκόσμια και ζει με υποχρεωτική πενία και αγαμία σε ασκητικά κέντρα (τεκέδες) ή και μέσα στον κόσμο: *χορός δερβίσηδων* || *περιστρεφόμενοι* ~ 2. (κατ' επέκτ.) υπερήφανος και λεβέντης: *γεια σου, Μάρκο μου, δερβίση!* (πβ. λ. *ασίκης)*. — δερβίσικος, -η, -ο, δερβίσικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ντερβίσης* < τουρκ. dervis, < περσ. därweS «επαίτης»].
δερβισόπαιδο κ. ντερβισόπαιδο (το) (λαϊκ.) το πολύ καλό παιδί, που το θαυμάζουν για τον χαρακτήρα και τη λεβεντιά του: *καλώς το* ~ ΣΥΝ. λεβέντης, μάγκας.
δέρμα (το) {δέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το φυσικό, μαλακό περίβλημα τής επιφάνειας τού σώματος ανθρώπων και ζώων, που προστατεύει τα εσωτερικά όργανα και αποτελεί τον φορέα τής αισθήσεως τής αφής· σε ορισμένα σημεία είναι δυνατόν να φέρει πρόσθετα όργανα και εκφύματα (τρίχες, νύχια, φτερά, λέπια, φολίδες κ.λπ.): *ευαίσθητο* | *λεπτό* | *μελαμψό* | *λευκό* | *χιονάτο* | *όμορφο* | *καθαρό* | *υγιές* | *άγριο* | *τραχύ* | *φρέσκο* | *βελούδινο* | *ηλιοκαμένο* | *ανοιχτό* | *σκούρο* | *ρυτιδωμένο* | *λείο* | *δροσερό* | *σοκολατένιο* ~ || *χαλάρωση* | *πόρος* | *φλεγμονή* | *καρκίνος τού* ~ 2. (ειδικότ.) το περίβλημα τού σώματος που έχει αφαιρεθεί από γδαρμένο ζώο και προορίζεται για κατεργασία: *πολύτιμο* | *μαλακό* | *παλαιό* | *φυσικό* | *τεχνητό* | *ακατέργαστο* | *κατεργασμένο* ~ || *κατεργασία* | *τεμάχιο δέρματος* ΣΥΝ. (λόγ.) δορά, (λαϊκ.) προβιά, τομάρι 3. (συνεκδ.) το κατεργασμένο περίβλημα σώματος ζώου: *παπούτσι* | *τσάντα* | *σάκος* | *γάντι* | *βαλίτσα από* ~ ΣΥΝ. πετσί. — (υποκ.) δερματάκι (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» (βλ. λ. *δέρνω)]*.

δέρμα - επιδερμίδα - πετσί. Η λ. δέρμα είναι η γενική λ. που χρησιμοποιείται για κάθε μορφή δέρματος, ζώων ή ανθρώπων. Η επιδερμίδα χρησιμοποιείται για το ανθρώπινο δέρμα, ειδικότερα για την επιφάνεια τού ανθρώπινου δέρματος και μάλιστα των γυναικών που δείχνουν ιδιαίτερη φροντίδα: *λεπτή* | *απαλή επιδερμίδα* - τα καλλυντικά διατηρούν την *επιδερμίδα φρέσκια και νεανική* κ.λπ. **Πετσί** (< ιταλ. pezzo) είναι το δέρμα των ζώων, ακατέργαστο και κατεργασμένο. Μεταφορικά χρησιμοποιείται σπανιότερα και για ανθρώπους με αρνητική συνήθως σημασία: *χοντρόπετσος -Θα το αισθανθεί στο πετσί του.*

δερματαλοιφή (η) αλοιφή για τη θεραπεία δερματικών παθήσεων.
δερματεμπορια (η) {χωρ. πληθ.} η εμπορική δραστηριότητα που σχετίζεται με τα δέρματα' το εμπόριο δερμάτων. Επίσης δερματε-**μπόριο** (το). — δερματέμπορος (ο/η) [1869].
δερματικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (σπάν.) **δερμικός** αυτός που σχετίζεται με το δέρμα: ~ *πάθηση.*
δερμάτινη (η) {χωρ. πληθ.} συνθετικό δέρμα (απομίμηση τού φυσικού δέρματος): η ~ *χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσαντών, ρούχων* κ. ά.
[ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ. < *δέρματ-* (γεν. τού *δέρμα)* + παραγ. επίθημα -ίνη (< γαλλ. -ine, που χρησιμοποιείται για λέξεις οι οποίες δηλώνουν απομίμηση φυσικού προϊόντος)].
δερμάτινος, **-η, -**ο [αρχ.] **1**. αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα: ~ *παπούτσι* | *τσάντα* | *ζώνη* | *σακάκι* | *ασπίδα* | *σημειωματάριο* ΣΥΝ. πέτσινος **2.** ***δερμάτινο*** (το) γυναικείο ή ανδρικό ένδυμα από κατεργασμένο δέρμα: *το κατάστημα αυτό πουλάει δερμάτινα.* Επίσης δερματένιος, -ια, -ιο.
δερματίτιδα (η) ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή τού δέρματος (βλ.λ.), που προκαλείται από διάφορες αιτίες (λ.χ. παρατεταμένη έκθεση σε ακτινοβολία, προσβολή από μικρόβια, χημικές ουσίες κ.λπ.). Επίσης (λόγ.) δερματίτις [1876] (δερματίτιδος | δύσχρ. δερματίτιδων}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dermatite].
δερματο- κ. **δερματό-** κ. **δερματ-** | **δερμο-** κ. **δερμό-** κ. **δερμ**-λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. ότι κάποιος έχει δέρμα: *δερματό-βια* (ζώα) || *δερμό-πτερα, δερμό-φυτα* 2. (ειδικότ.) το ανθρώπινο δέρμα (κυρίως στην ιατρική): *δερματο-λόγος, δερματο-πάθεια, δερματο-γό-νος* || *δερμο-γραφισμός, δερμο-επιδερμίτιδα* 3. το κατεργασμένο ή μη δέρμα των ζώων: *δερματό-κολλα, δερματό-δετος, δερματ-εμπορία, δερματ-ουργία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *δερμ(ατ)ό-πτερος),* που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα,* απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. dermato-logie, dermo-graphie].
δερματόδετος, -η, -ο [1851] (για βιβλία) δεμένος με δέρμα, αυτός που έχει δερμάτινο εξώφυλλο, οπισθόφυλλο και ράχη.
δερματοειδής, -ής, -ές [1842] {δερματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δέρμα, που έχει την υφή ή τη σύσταση τού δέρματος. Επίσης δερματώδης, -ης, -ες [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
δερματόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΧΗΜ. κόλλα που παρασκευάζεται με παρατεταμένο βρασμό τεμαχίων δέρματος και άλλων ζωικών υλών και χρησιμοποιείται στη συγκόλληση ξύλινων αντικειμένων.
δερματολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη, θεραπεία και περιγραφή των δερματικών παθήσεων. — **δερματολόγος** (ο/η) [1876], δερματολογικός, -ή, -ό [1890], **δερματο-**λογικ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dermatologie].
δερματοπάθεια (η) [1885] {δερματοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση τού δέρματος. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού γαλλ. dermatose],
δερματοστιξία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η μόνιμη χάραξη σχεδίων, εικόνων κ.λπ. στο δέρμα τού ανθρώπου για διακοσμητικούς λόγους (βλ. κ. λ. *τατουάζ).*
[ΕΤΥΜ. < *δέρμα* + *-στιξία* < *στίζω,* από̱δ. τού διεθνούς όρου *τατουάζ* (βλ.λ.)].
δερματουργία (η) {χωρ. πληθ.} βυρσοδεψία (βλ.λ.). —δερματουρ-γός (ο), δερματουργικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < *δερματουργός* < *δέρμα,* -*τος* + *-ουργός* < *έργο].*
δερματώδης, -ης, -ες → δερματοειδής
δερμικός, -ή, -ό → δερματικός
δερμογραφιμός (ο) ΙΑΤΡ. η αντίδραση τού δέρματος ορισμένων ατόμων, κατά την οποία, αν ερεθιστεί το δέρμα με αμβλύ αιχμηρό όργανο, εμφανίζει σε λίγα λεπτά λόγω υπερευαισθησίας ανάγλυφο σχήμα ανάλογο με αυτό τού αντικειμένου που προκάλεσε τον ερεθισμό ΣΥΝ. προκλητή κνίδωση. Επίσης δερμογραφία (η). — δερμογραφικός, -ή, -ό [1844]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dermographism].
-δερμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: 1. υφή, χρώμα ή άλλο χαρακτηριστικό τού δέρματος: *ερυθρό-δερμος, παχύ-δερμος, λεπτό-δερμος* 2. (για οικογένεια ζώων) κοινό χαρακτηριστικό τού δέρματος: *οστρακό-δερμο.* [ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παχύ-δερμος),* που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα, -ατός* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. échino-dermes)].
δερνοκοπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {δερνοκοπήθηκα} (λαϊκ.) θρηνώ έντονα, χτυπιέμαι από απελπισία: *«τι έπαθες, μπρε, και δερνοκοπιέσαι;»* (Α. Καρκαβίτσας) ΣΥΝ. στηθοκοπιέμαι, κόπτομαι, θρηνώ, δέρνομαι, οδύρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ < *δέρνω* + *-κοπιέμαι* < *-κοπώ* (< *κόπτω)]*.
δέρνω ρ. μετβ. {έδειρα, (να/θα δείρω), δάρ-θηκα (λόγ. εδάρην, -ης, -η...), -μένος} 1. δίνω χτυπήματα (σε άνθρωπο ή ζώο) με το χέρι ή με άλλο όργανο: ~ *κάποιον αλύπητα* | *με την ψυχή μου* | *για λογαριασμό άλλου* | *αδίστακτα* | *άγρια* | *μέχρι αναισθησίας* | *μέχρι θανάτου* || (ως απειλή) *κάτσε ήσυχα, γιατί θα σε δείρω!* || *δεν τη δείρατε ποτέ την κόρη σας, γι'αυτό βγήκε τόσο κακομαθημένη!* ΣΥΝ. χτυπώ, βαρώ, ξυλοκοπώ, καταχερίζω, ξυλοφορτώνω, (ευφημ.) χειροτονώ- ΦΡ. ***(φεύγω) σαν δαρμένο σκυλί*** με τρόπο ταπεινωτικό, σαν να με έδιωξαν εξευτελιστικά **2**. πέφτω πάνω σε κάτι με ορμή: *έναχαμόσπιτο που το 'δέρνε αγέρας και βροχή* || *το κύμα έδερνε αλύπητα το καράβι* ΣΥΝ. ριπί-ζω **3.** (μτφ.) ταλαιπωρώ, κάνω (κάτι) να δεινοπαθεί, να υποφέρει: την ψυχή *του τη δέρνει θλίψη μεγάλη* || με *δέρνει η πείνα* | *η δίψα* | *μια κατάρα* | *η φτώχια* | *μαύρο χάλι* | *η ατυχία* | η *συμφορά* | *αμάθεια* | *γρουσουζιά* | *μοναξιά* | *κακομοιριά* | *κακοδαιμονία* ΣΥΝ. βασανίζω, ταλαιπωρώ, τυραννώ, παιδεύω, (λόγ.) κατατρύχω 4. (για ιδιότητα) χαρακτηρίζω (κάποιον): *τι βλακεία* | *τρέλα* | *μεγαλομανία τον δέρνει!* [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» (κατά το σχήμα *φέρω-έφερνα* (αντί *έφερα) - φέρνω, σύρω - έσερνα* (αντί *έσυρα) - σέρνω)* < Ι.Ε. *der- «γδέρνω, σχίζω», πβ. σανσκρ. dar-ti, γαλλ. tirer, ισπ. tirar, αγγλ. tear «σχίζω», γερμ. trennen «χωρίζω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας, δέρ-μα, δορά, δρ-έπω* κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].
Δ.Ε.Σ. (ο) Διεθνής Ερυθρός Σταυρός.
δεσίδι (το) {δεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**. το μέσο που χρησιμοποιούμε για να δέσουμε κάτι 2. το δέσιμο. [ΕΤΥΜ. < θ. δεσ- (ρ. δένω, αόρ. *έ-δεσ-α)* + επίθημα -ίδι].
δέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (κυριολ.) το δέσιμο και (γενικότ.) η δημιουργία συνδέσμου, η προσαρμογή ενός στοιχείου σε άλλο: η ~ πολύτιμου *λίθου σε δαχτυλίδι* ΣΥΝ. δέσιμο, σύνδεση, συνένωση ΑΝΤ. λύση **2**. (μτφ.) ΦΙΛΟΛ. τα στοιχεία που διαμορφώνουν τον αφηγηματικό ιστό διηγήματος, μυθιστορήματος, θεατρικού έργου κ.λπ. (ο όρος χρησιμοποιείται κυρ. στην αρχ. τραγωδία) ΣΥΝ. πλοκή ΑΝΤ. λύση. Επίσης

(λαϊκ.) δεσιά (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δέσις* < *δέω* | *δώ* «δένω»].

δέσιμο (το) [μεσν.] {δεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τύλιγμα (αντικειμένου) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ.τ.ό., για να συγκρατείται ή για να μένει σταθερό ή ακίνητο: *το ~ του αλόγου σε έναν πάσσαλο* || *το ~ των χεριών των αιχμαλώτων με αλυσίδες* || *το ~ τού σκύλου με λουρί για να μη φύγει* || *το ~ των βιβλίων με σπάγκο για να μη σκορπιστούν κατά τη μεταφορά τους*- ΦΡ. ***για δέσιμο*** για το τρελοκομείο: *δεν είναι καλά ο άνθρωπος- είναι ~!* || *τρελός ~! 2. ο* σχηματισμός κόμπου με το κατάλληλο πλέξιμο σχοινιών, κορδονιών κ.λπ.: *το ~ τής γραβάτας* ΑΝΤ. λύσιμο 3. το τύλιγμα (πληγής, τραύματος) με επίδεσμο ΣΥΝ. επίδεση 4. η συρραφή: *το ~ των φύλλων τού βιβλίου* 5. (λαϊκ.) η μαγική πράξη που αποσκοπεί στον εξαναγκασμό (κάποιου να κάνει κάτι): λύνω το ~ (τα μάγια) 6. το πήξιμο (διαλύματος γλυκού, σάλτσας κ.τ.ό.): το ~ *τού σιροπιού* | *τής κρέμας* | *τής σάλτσας 7.* (για άνθος | φυτό) ο σχηματισμός καρπού: *το ~ των σταφυλιών* 8. ο (επιτυχής) συνδυασμός διαφορετικών στοιχείων: *το ~ δύο διαφορετικών ρυθμών σε μια αρχιτεκτονική σύνθεση* 9. η δέση (βλ.λ., σημ. 1).

δεσμευμένος, -η, -ο **1**. αυτός που τον έχουν δεσμεύσει: *~ κεφάλαια*
2. αυτός που αισθάνεται ηθικούς ή συναισθηματικούς περιορισμούς
3. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι παντρεμένος ή αρραβωνιασμένος.

δέσμευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1**. η ανάληψη υποχρέωσης, η υπόσχεση (για κάτι): *ο υπουργός συζήτησε τα αιτήματα, χωρίς να αναλάβει ωστόσο καμία* - || *πολιτική* | *οικονομική 1 διεθνής* | *ρητή* ~ || *θα θέλαμε να συνεργαστείτε μαζί μας χωρίς κα μία* ~ αν δεν *μείνετε ικανοποιημένος, μπορείτε να αποχωρήσετε 2.* ΝΟΜ. η απαγόρευση χρήσεως ιδιοκτησίας ή αναλήψεως χρημάτων από τράπεζα: *~ καταθέσεων* || *η ~ πόρων από το Κοινοτικό Ταμείο* ΣΥΝ. περιορισμός, απαγόρευση, παρεμπόδιση 3. ο περιορισμός που προέρχεται από την ανάληψη υποχρεώσεως ή που επιβάλλεται από άλλον: *ήθελε* να ζήσει *μια ζωή χωρίς δεσμεύσεις* ΣΥΝ. υποχρέωση 4. (συνεκδ.) καθετί το οποίο περιορίζει, δεν επιτρέπει να κινηθεί κανείς ελεύθερα, όπως επιθυμεί: *πολλοί λένε ότι ο γάμος αποτελεί ~* 5. μερική ή ολική συγκράτηση (δράσης, επίδρασης, ενέργειας κ.λπ.): η - τής *θερμότητας τού Ηλίου από το στρώμα φυσικών αερίων τής ατμόσφαιρας κοντά στην επιφάνεια τής Γης.*

δεσμευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δεσμεύει (κάποιον ως προς κάτι). — δεσμευτικ-ά | -ώς επίρρ., δεσμευτικότητα (η).

δεσμεύω ρ. μετβ. {δεύσμευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** θέτω περιορισμούς και εμπόδια, περιορίζω την ελευθερία δράσεως και επιλογών: *οι προεκλογικές εξαγγελίες τής κυβέρνησης τη δεσμεύουν απέναντι στο εκλογικό σώμα* || *η υπόσχεση που σου έδωσα με δεσμεύει ηθικά απέναντι σου 2.* επιβάλλω ηθικούς ή νομικούς περιορισμούς: *~ κάποιον με συμβόλαιο* | *με ρήτρα* 3. (ειδικότ.) δεν επιτρέπω τη χρήση ιδιοκτησίας ή την ανάληψη καταθέσεων: *το κράτος δεσμεύει τις καταθέσεις σε καιρό πολέμου* 4. συγκρατώ, δεν επιτρέπω τη διέλευση: τα *φυσικά αέρια τής ατμόσφαιρας δεσμεύουν την ηλιακή θερμότητα-* (μεσοπαθ. ***δεσμεύομαι)*** **5**. αναλαμβάνω υποχρέωση: *~ ενώπιον τού συμβουλίου να κάνω ό,τι μπορώ για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τής εταιρείας* 6. υπόκειμαι σε δέσμευση, περιορίζομαι ή εμποδίζομαι στις ενέργειες μου από κάτι: *~ από το δημοσιογραφικό απόρρητο και δεν μπορώ να αποκαλύψω τις πηγές μου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δεσμός*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «φυλακίζω, αλυσοδένω». Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. bind].

δέσμη (η) {δεσμών} 1. σύνολο πολλών ομοειδών αντικειμένων, που είτε είναι δεμένα μεταξύ τους είτε συγκρατούνται χαλαρά με περιτύλιγμα, λαβή, κλωστή, σπάγκο κ.λπ.: - χαρτιών | *λουλουδιών* | *εγγράφων* ΣΥΝ. δέμα, δεμάτι, δεσμίδα, (λαϊκ.) μάτσο 2. οτιδήποτε εμφανίζεται ή αντιμετωπίζεται ως σύνολο ομοειδών πραγμάτων με κοινή πηγή, προέλευση ή με κοινό *στόχο: ~ μέτρων* | *προβλημάτων* | *προτάσεων* | *φωτεινών ακτινών* | *ευθειών* | *ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων* ΣΥΝ. πακέτο · 3. (ειδικότ.-παλαιότ.) καθεμιά από τις ομάδες μαθημάτων που όφειλαν να παρακολουθήσουν και στα οποία εξετάζονταν στο τέλος τής σχολικής περιόδου για την εισαγωγή τους στα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα οι μαθητές τής τελευταίας τάξης τού λυκείου και που καθεμιά αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες ανώτερες και ανώτατες σχολές: *μάθημα δέσμης* || *οι βάσεις στις ~ διαμορφώθηκαν φέτος σε υψηλά επίπεδα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δεμάτι», < δεω | δώ «δένω». Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. bundle].

δεσμίδα (η) μικρή δέσμη ή σύνολο μικροαντικειμένων, συνδεδεμένων μεταξύ τους: *~ χαρτονομισμάτων* | *εισιτηρίων* | *φυσιγγίων.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεσμίς*, -*ίδος* < *δέω* | *δώ* «δένω»].

δέσμιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει δεθεί, που φέρει ή συγκρατείται με δεσμά: *ο επί κεφαλής των τρομοκρατών εμφανίστηκε ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες* ΣΥΝ. δεμένος, δεσμώτης ΑΝΤ. λυτός, ελεύθερος 2. (μτφ.) αυτός που δεσμεύεται (από κάποιον/κάτι), που δεν μπορεί να δράσει ελεύθερα λόγω εσωτερικών ή εξωτερικών περιορισμών: η *κυβέρνηση είναι ~ των προεκλογικών της εξαγγελιών* || *~ των παθών* | *των υποσχέσεων* | *των συνθηκών* | *τού παρελθόντος* | *τής μοίρας* ΣΥΝ. δούλος, όργανο, υποχείριος ΑΝΤ. λυτρωμένος **3.** ΝΟΜ. ***δέσμια αρμοδιότητα*** βλ. λ. *αρμοδιότητα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δεσμός].

δεσμός (ο) {πληθ. δεσμοί κ. δεσμά (τα)} 1. σχέση που προϋποθέτει ή συνεπάγεται ηθικό, νομικό ή συναισθηματικό σύνδεσμο: *κατά την ομιλία του ο ξένος πρέσβης εξήρε τους παραδοσιακούς ~ φιλίας μεταξύ των δύο λαών* || *~ αγάπης* | *συγγενείας* | *έρωτος* | *εκτιμήσεως* || *ισχυρός* | *ακατάλυτος* | *συγγενικός* | *πνευματικός* | *φιλικός* | *ερωτικός* | *εξωσυζυγικός* | *συναισθηματικός* | *άρρηκτος* | *εγκάρδιος* | *κοινωνικός* | *παράνομος* ~ ΣΥΝ. σχέση, συναναστροφή· ΦΡ. (α) ***δεσμός αίματος*** βλ. λ. *αίμα* (β) ***γόρδιος δεσμός*** βλ.λ. **2**. (ειδικότ.) η ερωτική σχέση: *έχει ~* με μια *φοιτήτρια* || *ο ~ τους χάλασε* || *δεν έχω* - αυτή την *περίοδο* || *έχουν σοβαρό ~* (πηγαίνουν για γάμο) **3**. ***δεσμά*** (τα) (α) (κυ-ριολ.) τα όργανα με τα οποία δένουν τα χέρια και τα πόδια των κρατουμένων, των καταδίκων και των αιχμαλώτων: σπάω | *θραύω* | *αποτινάσσω τα ~* || *απαλλάσσω τον σκλάβο από τα ~ του* ΣΥΝ. αλυσίδες, σχοινιά (β) (μτφ.) ο καταναγκασμός (που επιβάλλει μια κατάσταση ή ένα φαινόμενο): τα *~ τού γάμου* | *τής δουλείας* | *τής σκλαβιάς* | *τής αμαρτίας* ΣΥΝ. ζυγός 4. (κατ' επέκτ.) η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας: *καταδίκη σε ισόβια* - ΣΥΝ. φυλάκιση, κάθειρξη 5. ΧΗΜ. η αλληλεπίδραση ή σύνδεση με διαφόρους τρόπους ατόμων ομοίων ή διαφορετικών, που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των χημικών ενώσεων: *ομοιοπολικός* | *ετεροπολικός* | *μεταλλικός* | *απλός* | *διπλός* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δεω | δώ «δένω». Η λ. ήδη από την Αρχ. παρουσίαζε διπλό πληθ. για σημασιολ. διαφοροποίηση- έτσι *οι δεσμοί* (ήδη μυκ.) είχαν γενική χρήση, ενώ τά *δεσμά* αναφέρονταν κυρ. στις αλυσίδες, στα όργανα με τα οποία έδεναν κάποιον, ο χημ. όρ. αποδίδει το αγγλ. bond].

δεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {δεσμοφυλάκων} πρόσωπο που φρουρεί τους κρατουμένους σε σωφρονιστικό κατάστημα και επιβλέπει τις δραστηριότητες τους. — δεσμοφυλακείο (το) [1873].

δεσμώ ρ. μετβ. {δεσμείς...· εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) δένω· μόνο στη ΦΡ. ***δεσμείν και λύειν*** (ί) η εξουσία που δόθηκε από τον Χριστό στους Αποστόλους (και κατ' επέκτ. στους επισκόπους) να χορηγούν ή όχι άφεση αμαρτιών (ii) (σπάν.-μτφ.) η εξουσία να αποφασίζει κανείς και να ενεργεί όπως θέλει: αυτός *έχει το - εδώ μέσα.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *δεσμώ (-έω)* < αρχ. δεσμός. Στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά με διάφορες παραλλαγές η φρ. *δεσμείν και λύειν* (πβ. σύ δός *έξουσίαν... λύειν ἃ δει λύειν και δεσμείν ἃ δεῖ δεσμεῖν,* κλήμης, *Ὁμιλίαι* 3,72), ώστε να αποδοθεί η φράση τού Χριστού: ό'σα εάν *δήσητε επί τής γης εσται δεδεμένα εν ούρανω,* και ὁσα εάν λύ-σητε επί τής *γης εσται λελυμένα εν ούρανω* (κ.Δ. Ματθ. 18, 18)].

δεσμωτήριο (το) [αρχ.] {δεσμωτηρί-ου | -ων} (λόγ.) **1**. ειδικός χώρος σε αστυνομικό τμήμα ή στρατιωτική μονάδα, όπου κρατούνται προσωρινά υπόδικοι, ύποπτοι ή ανακρινόμενοι ΣΥΝ. κρατητήριο 2. (πα-λαιότ.) το κτίσμα όπου εξέτιναν την ποινή τους οι καταδικασμένοι σε ποινή φυλάκισης ΣΥΝ. φυλακή, (λόγ.) ειρκτή, (λαϊκ.) μπουντρούμι.

δεσμώτης (ο) [αρχ.] {δεσμωτών}, **δεσμώτρια** (η) {δεσμωτριών} **1.** πρόσωπο που έχει ριχτεί στα δεσμά, που στερείται τής προσωπικής του ελευθερίας: *«Προμηθέας ~»* (τραγωδία τού Αισχύλου) ΣΥΝ. φυλακισμένος, δέσμιος 2. (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκεται υπό τη γοητεία, υπό την ολοκληρωτική επίδραση προσώπου ή πράγματος: *~ τού έρωτα* | *τού πάθους* ΣΥΝ. δέσμιος, αιχμάλωτος, δούλος, υποχείριος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δεσμός].

δεσοξυριβοζονουκλεϊ(νι)κό οξύ (το) το **Ντι-Εν-Έι** | D.N.A. (βλ.λ.).

Δ.Ε.Σ.Π.Α. (η) (παλαιότ.) Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών.

δεσπόζουσα (η) ΜΟΥΣ. **1.** στην τροπική μουσική (βλ. λ. *τρόπος),* ο φθόγγος ο οποίος ακούγεται συχνότερα σε ένα τροπικό μέλος χρησιμεύοντας ως πόλος έντασης, σε αντίθεση προς την τονική η οποία χρησιμεύει ως πόλος ηρεμίας· στο τροπικό σύστημα η θέση του εντοπίζεται, ανάλογα με τον τρόπο, σε διάφορες θέσεις ψηλότερα από την τονική (μια τρίτη, μια τέταρτη, μια πέμπτη), ενώ στο τονικό σύστημα (σύστημα μείζονος - ελάσσονος) η θέση τής δεσπόζουσας έχει σταθεροποιηθεί σε απόσταση πέμπτης ψηλότερα από την τονική: *~ βαθμίδα* || *η μελωδία κινείται προς την ~ 2.* στη διατονική αρμονία, η τρί-φωνη συγχορδία η οποία σχηματίζεται πάνω στη δεσπόζουσα βαθμίδα: η *συγχορδία τής ~* (βλ. λ. *τονικός, υποδεσπόζουσα).* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dominante].

δεσπόζω ρ. μετβ. {δέσποσα} (+σε) 1. (σπάν.-κυριολ.) έχω απόλυτη εξουσία, κυριαρχώ ολοκληρωτικά σε πρόσωπο ή πράγμα ΣΥΝ. εξουσιάζω, δυναστεύω 2. (συχνότ. μτφ.) κυριαρχώ, ξεχωρίζω από τους υπολοίπους, κατέχω τη σπουδαιότερη θέση: *η ηγετική του φυσιογνωμία δέσποζε στο πολιτικό σκηνικό των αρχών τού αιώνα* ΣΥΝ. κυριαρχώ, επικρατώ 3. (μτφ.) βρίσκομαι ψηλότερα και ως εκ τούτου γίνομαι ορατός από όλες τις πλευρές: σε *ολόκληρη την περιοχή δέσποζε το βενετσιάνικο κάστρο* ΣΥΝ. ξεχωρίζω 4. (μτφ.) επιβάλλομαι με τον όγκο, γενικότ. με τις διαστάσεις μου, στον χώρο: στην *είσοδο τού λιμανιού τής Νέας Υόρκης δεσπόζει το άγαλμα τής Ελευθερίας.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *δεσπόδ- | *δεσπότ-jω* < *δεσπότης].*

δεσπόζων, -ούσα, -ον **1.** αυτός που ξεχωρίζει, επιβάλλεται ή κυριαρχεί: *-μορφή των ελληνικών γραμμάτων* || *κατέχει ~ θέση στα πολιτικά δρώμενα τής χώρας μας* ΣΥΝ. εξέχων, επικρατών **2**. ***δεσπόζουσα*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. δεσπόζω (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dominant].

Δέσποινα (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίνης} **1.** η Παναγία (ως βασίλισσα τού κόσμου): *«σώπασε κυρά-Αέσποινα και μην πολυδακρύζεις»* (δημοτ. τραγ.) **2.** γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.* [ΕΤΥΜ. Το αρχ. *δέσποινα* (βλ.λ.) χρησιμοποιήθηκε (ήδη στη μυθολ.) ως προσφώνηση τής θεάς Δήμητρας και τής Περσεφόνης].

δέσποινα (η) [σπάν. δεσποίνων} 1. η κυρία τού σπιτιού, αυτή που διοικεί τον οίκο ΣΥΝ. οικοδέσποινα, (λαϊκ.) αφέντρα, κυρά 2. (λογοτ.-επίσ.) τιμητική προσφώνηση για κυρία, ιδ. ευγενούς καταγωγής και υψηλής κοινωνικής θέσης: *Ρωμαία* - ΣΥΝ. αριστοκράτισσα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **δεσπότνια* < **δεσπότν-(α, θηλ. τού *δεσπότης,* εφόσον το β' συνθ. *πότνια* αποτελεί θηλ. τού *πόσις «ο* σύζυγος, ο κύριος τού σπιτιού». Βλ. λ. δεσπότης].

δεσποινίς (η) {δεσποιν-ίδας κ. (λόγ.) -ίδος | -ίδες, -ίδων} 1. (γενικά-

παλαιότ.) γυναίκα μικρής ηλικίας ΣΥΝ. κορίτσι, κοπέλα 2. (συνήθ.) η ανύπαντρη γυναίκα οποιασδήποτε ηλικίας: *δεσποινίς, ελάτε να σας πω κάτι!* || *Να σας συστήσω: από εδώ η ~ Ελένη* ΣΥΝ. άγαμη, ελεύθερη ΑΝΤ. κυρία. Επίσης (καθημ.) **δεσποινίδα**. — (υποκ.) **δεσποινιδούλα** (η) κ. (λόγ.-παλαιότ.) δεσποινάριο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δεσποινίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *δέσποινα]*.

δεσποσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. (παλαιότ.) η κόρη τού δεσπότη, δηλ. τού άρχοντα · **2**. (επίσ.) η ανύπαντρη γυναίκα, νεαρής συνήθ. ηλικίας ΣΥΝ. δεσποινίς **3.** αντί τού «δεσποινίς» ως προσφώνηση με ειρωνικό ή πειρακτικό χαρακτήρα: τι *επιθυμεί πάλι η ~ σας;* [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *δεσπόσυνος* «ο ανήκων στον δεσπότη, στον κύριο» < δεσπότης].

δεσποτακι (το) {χωρ. γεν.) αρκετά σκληρό και βαρύ ανοιχτόχρωμο ξύλο που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, την κατασκευή σκελετών αεροπλάνων, αυτοκινήτων κ.α. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. disbudak, με παρετυμολογία προς τη λ. *δεσπότης]*.

δέσποτας (ο) → δεσπότης

δεσποτάτο (το) [μεσν.] (από τον 13ο αι. κ.εξ.) περιοχή τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που κυβερνιόταν από ανεξάρτητο άρχοντα, τον δεσπότη (βλ.λ.), ο οποίος συχνά ήταν μέλος τής αυτοκρατορικής οικογένειας: το ~ *τού Μυστρά | τής Ηπείρου*.

δεσποτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. η απόλυτη εξουσία, η μορφή διακυβέρνησης κατά την οποία ένα πρόσωπο (μονάρχης) κυβερνά με τρόπο αυθαίρετο (χωρίς να δεσμεύεται από κανενός είδους δίκαιο) και αυταρχικό: η ~ τής *τσαρικής Ρωσίας* ΣΥΝ. δεσποτισμός, απολυταρχία ΑΝΤ. δημοκρατία **2.** ΙΣΤ. ***(πε)φωτισμένη δεσποτεία*** (γερμ. aufgeklärte Monarchie) (κατά την εποχή τού Διαφωτισμού) η ηπιότερη άσκηση τής μοναρχικής εξουσίας (σε σχέση με την απόλυτη μοναρχία), η συνύπαρξη τής μοναρχίας με τις πολιτικές ιδέες που αναπτύχθηκαν από τους φιλοσόφους τού Διαφωτισμού, αποσκοπώντας στη βελτίωση τής ζωής των υπηκόων (μέσω τής ανάπτυξης τής παιδείας, τής τέχνης, τής βελτίωσης τής οικονομικής τους κατάστασης κ.λπ.(: η ~ τού *Φρειδερίκου Β' τής Πρωσίας* 3. (κατ' επέκτ.) η επιβολή τυφλής υπακοής και πλήρους υποταγής: *βρίσκομαι υπό τη ~ κάποιου*.

δεσπότης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου (κλητ. δέσποτα) | -ες (κ. λαϊκ. -άδες), -ών (λαϊκ. -άδων)} 1. (καθημ.) ο επίσκοπος: την *ευλογία σου, δέσποτα* ΣΥΝ. μητροπολίτης, αρχιερέας ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***καλά είναι τα φαρδομάνικα, μα είν' για δεσποτάδες*** για όσους έχουν φιλοδοξίες ανώτερες των δυνατοτήτων τους (β) ***λέω τον δεσπότη Παναγιώτη*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος σαστίζει, τα χάνει ή παθαίνει κάτι και υποφέρει: *Το τι τράβηξα μ ' αυτή την υπόθεση δεν λέγεται! Είπα τον δεσπότη Παναγιώτη!* 2. αυτός που έχει απόλυτη εξουσία, άρχοντας που κυβερνά αυθαίρετα και απολυταρχικά: *αμείλικτος | τυραννικός | στυγνός* ~ ΣΥΝ. δυνάστης, άρχοντας, αυθέντης, εξουσιαστής, ηγεμόνας, βασιλιάς, κυβερνήτης, κυρίαρχος · **3**. (ως προσφώνηση) ο Θεός: *ευλόγησον, δέσποτα!* ΣΥΝ. Κύριος · 4. ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) (α) ο αυτοκράτορας (β) μέλος τής αυτοκρατορικής οικογένειας (πρώτος στην ιεραρχία τού παλατιού) (γ) (κατά τον 13ο αι.) καθένας από τους ανεξάρτητους ηγεμόνες τής Ηπείρου και τού Μυστρά (βλ. κ. λ. *δεσποτάτο)* · 5. ο αρχηγός τής οικογένειας και κύριος τού οίκου και (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχει απόλυτα, που έχει την πλήρη κυριότητα πράγματος ΣΥΝ. οικοδεσπότης, νοικοκύρης, σπιτονοικοκύρης, αφεντικό. Επίσης (λαϊκ.) **δέσποτας** (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, κύριος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **δεμ-σ-πότης,* συνθ. λ. που ταυτίζεται με το σανσκρ. dâmpati «οικοδεσπότης». Είναι αβέβαιο αν το α' συνθ. (*δεμ-σ-) προέρχεται από I.E. *dem- (από όπου και *demâ- «χτίζω - κατοικία», βλ. λ. *δέμας, δόμος)* με ριζική παρέκταση -s- ή αν πρόκειται για γενική πτώση αρχ. λ. με τη σημ. «σπίτι». Το β' συνθ. είναι η λ. *πόσις* «ο σύζυγος, ο κύριος (τού σπιτιού)», που προέρχεται από I.E. *poti-s, πβ. σανσκρ. patii? «κύριος, ο σύζυγος», λατ. potis, γαλλ. pouvoir «ισχύς», αγγλ. power κ.ά. Από τη σημ. τού οικοδεσπότη η λ. χαρακτήρισε αργότερα τον αυτοκράτορα τού Βυζαντίου και, επί Τουρκοκρατίας, τον χριστιανό διοικητή ενός δεσποτάτου. Η εκκλησ. χρήση τής λ. ως προσφωνήσεως τού επισκόπου είναι μεσν. Από την κλητ. *δέσποτα σχηματίστηκε* και τ. ονομαστικής **ό** δέσποτας, πβ. *πατήρ* - κλητ. *πάτερ,* ονομαστική ό *πάτερ]*.

δεσποτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ή αρμόζει σε απόλυτο άρχοντα, σε κυρίαρχο και (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απολυταρχικές τάσεις, που στερείται δημοκρατικότητας και ελευθερίας: ~ *καθεστώς | επιθυμία | χαρακτήρας | κυβέρνηση | συμπεριφορά* ΣΥΝ. τυραννικός, απολυταρχικός, δυναστευτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος · ΕΚΚΛΗΣ. 2. αυτός που αναφέρεται ή αφιερώνεται στον Χριστό: ~ *τροπάρια·* ΦΡ. ***δεσποτικές εορτές*** οι εορτές που τελούνται προς τιμήν τού Χριστού, κατά τις οποίες μνημονεύονται τα σπουδαιότερα γεγονότα τού βίου του (λ.χ. Χριστούγεννα, Θεοφάνια κ.λπ.) **3.** αυτός που σχετίζεται με ανώτερο κληρικό: ~ *θρόνος | άμφια* ΣΥΝ. αρχιερατικός, επισκοπικός **4.** ***δεσποτικό*** (το) (α) θρόνος στα δεξιά τού ναού, όπου στέκεται ο αρχιερέας, όταν χοροστατεί στις ακολουθίες ΣΥΝ. αρχιερατικός | επισκοπικός θρόνος (β) (σπανιότ.) η κατοικία τού επισκόπου, το επισκοπικό μέγαρο ΣΥΝ. (αρχι)επισκοπή, μητρόπολη. — **δεσποτικ-**"| **-ώς** [αρχ.] επίρρ.

δεσποτισμός (ο) [1782] {χωρ. πληθ.} **1.** η δεσποτεία (βλ.λ.): ο *τσαρικός* — || ο — *ασιατικού τύπου 2.* (γενικότ.) η αυταρχική συμπεριφορά, οι τυραννικοί τρόποι ΣΥΝ. αυταρχικότητα, σατραπισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. despotisme]. **δέστρα** (η) {σπάν. δεστρών} ΝΑΥΤ. σιδερένια στήλη, στερεωμένη στην προκυμαία ή στο κρηπίδωμα τού λιμανιού, για να δένονται εκεί τα σχοινιά των πλοίων. [ΕΤΥΜ. < θ. δεσ- (ρ. δένω) + παραγ. επίθημα -τρα, άσχετο προς το μτγν. *δέστρον* «τμήμα τού τροχού» < αρχ. δέω | δώ].

δετικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που χρησιμοποιείται για το δέσιμο 2. ***δετικά*** (τα) το χρηματικό ποσό που δίδεται σε βιβλιοδέτη ως αμοιβή για την εργασία του ΣΥΝ. βιβλιοδετικά.

Δ.Ε.ΤΟ.Ρ.Σ. (η) Διαρκής Επιτροπή Τοπικών Ραδιοφωνικών Σταθμών.

δετός, -ή, -ό αυτός που έχει δεθεί ή που μπορεί να δεθεί: - *μαλλιά | κορδόνια* ΣΥΝ. δεμένος, δέσμιος ΑΝΤ. λυμένος, λυτός. — **δετά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δέω | δῶ «δένω»].

Δ. Ε.Τ Ρ Ο. Π. (η) Διεθνής Έκθεση Τροφίμων - Ποτών.

Δευκαλίων (ο) {Δευκαλίων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Προμηθέα˙ μαζί με τη σύζυγο του Πύρρα ήταν οι δύο άνθρωποι που έσωσε ο Δίας από τον κατακλυσμό με τον οποίο θέλησε να καταστρέψει το ανθρώπινο γένος. Επίσης Δευκαλίωνας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Δευκ-αλ-ίων, ομόρριζο τού *Πολυ-δεύκης* (βλ.λ.), όπου και λεπτομερής ανάλυση].

δεύρο επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** προς την κατεύθυνση όπου βρίσκεται ο ομιλητής ΣΥΝ. εδώ, προς τα εδώ **2.** (ειδικότ. στην Κ.Δ., εμφατικό στοιχείο που ισοδυναμεί προς το νεότ. *εμπρός* και συνοδεύεται συχνά από προστακτική: *δεῦρο ακολουθεί μοι,* Ματθ. 19, 21)- μόνο στη ΦΡ. ***(Λάζαρε), δεύρο έξω!*** *(Λάζαρε, δεῦρο έξω,* Ιωάν. 11,43) 3. (ενίοτε σήμερα καταχρ.-σκωπτ.) έλα έξω, βγες έξω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεῦρο* «εδώ» < **δε-αῦρο,* όπου το ά συνθ. πιθ. αποτελεί το επιθηματικό στοιχείο -δε (π.χ. *οἴκα-δε),* ενώ το β' συνδ. με λιθ. aure και αρμ. ur «προς τα εδώ»].

δεύτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) εμπρός, ελάτε, προσέλθετε· κυρ. σε εκκλησιαστικές φρ., όπως (α) ***δεύτε λάβετε φως*** ελάτε να λάβετε φως (λέγεται πριν από την Ανάσταση) (β) ***δεύτε προσκυνήσωμεν*** *ελάτε* να προσκυνήσουμε (γ) ***δεύτε τελευταίον ασπασμό ν*** βλ. λ. *ασπασμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. δεύτε, από συνεκφορά τής φρ. *δεῦρο Ἰτε* «εδώ ελάτε»].

Δευτέρα (η) η δεύτερη ημέρα τής εβδομάδας (μετά την Κυριακή που θεωρείται πρώτη) ΦΡ. (α) ***Καθαρή | Καθαρά Δευτέρα*** βλ. λ. *καθαρός* (β) ***Μεγάλη Δευτέρα*** η αντίστοιχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας. — δευτεριάτικος, -η, -ο, δευτεριάτικα επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. δεύτερος, που αποδόθηκε στη δεύτερη ημέρα τής εβδομάδας κατά την εβραϊκή αρίθμηση και συνήθεια. Στις λατινογενείς γλώσσες αντιστοιχεί με την «ημέρα τής σελήνης» (λατ. lunae dies > γαλλ. lundi, ισπ. lunes κ.ά.), όπως ακριβώς και στις γερμανικές γλώσσες (αρχ. γερμ. manatag > γερμ. Montag, αγγλ. Monday, πβ. moon «σελήνη» + day «ημέρα»)].

δευτερανωνιστής (ο) [αρχ.], **δευτεραγωνίστρια** (η) {δευτεραγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει δευτερεύοντα ρόλο (σε θεατρικό | κινηματογραφικό | λογοτεχνικό έργο) ΑΝΤ. πρωταγωνιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν συμβάλλει αποφασιστικά σε ζήτημα, υπόθεση κ.λπ., που δεν έχει πρωταρχική σημασία ΑΝΤ. πρωταγωνιστής.

δευτεραθλητής (ο) [1896], **δευτεραθλήτρια** (η) {δευτεραθλη-τριών} αθλητής που καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση σε αγώνες.

δευτεράντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι χαμηλής αξίας ή ποιότητας (αισθητικής κ.λπ.): αυτός *πουλάει όλο δευτεράντζες || αυτή η κοπέλα δεν έχει καθόλου αισθητική, είναι πολύ* ~. [ΙΗΜ < *δεύτερος* + παραγ. επίθημα -άντζα (βλ.λ.)].

δευτερεία (τα) (αρχαιοπρ.) **1**. το δεύτερο βραβείο σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ. ΑΝΤ. πρωτεία **2**. (σπάν.) η δεύτερη θέση σε σειρά ή κατάταξη: *κατέχω | καταλαμβάνω τα* - ΑΝΤ. πρωτεία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δευτερεία* (ενν. *αθλα) < δεύτερος]*.

δευτερεύων, -ούσα, -ον {δευτερεύ-οντος (θηλ. -ας κ. λόγ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που δεν έχει καθοριστική σημασία **ή** αξία, που δεν διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, που βρίσκεται σε δεύτερη, λιγότερο σημαντική θέση: ~ *θέση | μοίρα | θέμα | ζήτημα | αιτία | ρόλος | σημασία | πρόβλημα | συνέπεια | περιστατικό | πράγμα* ΣΥΝ. επουσιώδης, ήσσονος σημασίας ΑΝΤ. πρωτεύων, κύριος˙ ΦΡ. ***δευτερεύον μάθημα*** σχολικό μάθημα που θεωρείται λιγότερο σημαντικό στο σχολικό πρόγραμμα, λ.χ. τα καλλιτεχνικά **ή** η ξένη γλώσσα (σε αντίθεση **π.χ.** με τα μαθηματικά **ή** τα Ελληνικά, που θεωρούνται πρωτεύοντα) **2.** αυτός που συμπληρώνει κάποιον/ κάτι κύριο, που διαδραματίζει βοηθητικό ρόλο: ~ *στοιχείο | όρος | υπηρεσία* ΣΥΝ. (επι)βοηθητικός, επικουρικός, πρόσθετος ΑΝΤ. κύριος **3.** ΓΛΩΣΣ. ***δευτερεύουσα πρόταση*** η πρόταση που προσδιορίζει επιρρη-ματικά (δηλώνοντας χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.) **ή** συμπληρώνει (προτάσεις με ότι **ή** να) **το** περιεχόμενο άλλης πρότασης **ή** όρου, **ο** οποίος ανήκει σε άλλη πρόταση, π.χ. στην περίοδο *«οι τουρίστες έφυγαν από το νησί, όταν άνοιξαν τα σχολεία»* η πρόταση που εισάγεται με το όταν είναι δευτερεύουσα, εξαρτημένη από την κύρια πρόταση *(«Οι τουρίστες έγυγαν από το νησί»): η εισαγωγή | η εκφορά των δευτε-ρευουσών προτάσεων* ΣΥΝ. εξαρτημένη πρόταση ΑΝΤ. κύρια | ανεξάρτητη πρόταση. — δευτερευόντως επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μτγν. *δευτερεύω* «είμαι δεύτερος» < αρχ. *δεύτερος]*.

δευτέριο (το) {δευτερίου} ΧΗΜ. ισότοπο τού υδρογόνου (γνωστό και ως «βαρύ υδρογόνο»), τού οποίου ο πυρήνας αποτελείται από ένα πρωτόνιο και ένα νετρόνιο˙ χρησιμοποιείται ευρύτατα στις θερμοπυρηνικές αντιδράσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. deuterium].

δεύτερο- κ. **δεύτερο-** κ. **δευτερ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάτι γίνεται για δεύτερη φορά: *δευτερο-λογώ* 2. (α) ότι κάτι καταλαμβάνει σε σειρά τη δεύτερη θέση: *δευτερό-τοκος, δευτερ-αγωνιστής, δευτερό-κλιτος* (β) ότι κάτι προκύπτει ως επακόλουθο: *δευτερο-γενής, δευτερο-παθής*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. ελληνικής (πβ. αρχ. *δευτερο-τόκος,* μτγν. *δευτερο-λογία),* που προέρχεται από το αριθμητ. επίθ. *δεύτερος* (βλ.λ.)].

δευτεροβάθμιος, -α, -ο [1833] 1. αυτός που ανήκει στον δεύτερο

βαθμό ιεραρχίας ή στη δεύτερη σειρά, τάξη κ.λπ.: ~ *εκπαίδευση* (Γυμνάσιο - Λύκειο) **2.** αυτός που εξετάζει μια υπόθεση για δεύτερη φορά (σε δεύτ[ε]ρο βαθμό), αφού δηλ. έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό (από πρωτοβάθμιο όργανο): ~ *επιτροπή* | *απόφαση* || ~ *δικαστήριο* (που δικάζει τις [ε]φέσεις κατά των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

δευτερογαμία (η) [μτγν.] {δευτερογαμιών} η τέλεση δεύτερου γάμου μετά τη λύση τού πρώτου (λόγω θανάτου ή διαζυγίου).

δευτερογενής, -ής, -ές {δευτερογεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} **1.** (α) υτός που προκύπτει ως επακόλουθο άλλου, που έρχεται ως συνέπεια άλλου: ~ αιτία | συνέπεια ΣΥΝ. υστερογενής ΑΝΤ. πρωτογενής (β) ΙΑΤΡ. ***δευτερογενή συμπτώματα | φαινόμενα*** συμπτώματα ή παρενέργειες που εμφανίζονται μετά την πάροδο τής οξείας φάσης ασθενείας **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται αργότερα, σε δεύτερη φάση. **— δευτερογενώς** επίρρ. [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν < *δεύτερος* + *-γενής* < *γένος].*

δευτεροετής, -ής, -ές [1852] {δευτεροετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που βρίσκεται στο δεύτερο έτος των σπουδών του σε Ανώτερη ή Ανώτατη Σχολή: ~ *φοιτητής τής Ιατρικής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δευτεροκάικο (το) το καΐκι που συνοδεύει το γριγρί (βλ.λ.).

Δευτεροκανονικά (τα) ΕΚΚΛΗΣ. κατηγορία βιβλίων τής Π.Δ. (τού «δευτέρου κανόνος», όπως λέγονται), τα οποία δεν περιλαμβάνονται στη σημερινή μορφή τής εβραϊκής Βίβλου, αλλά αναγνωρίζονται από την Ορθόδοξη και από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. deuterocanonìcal].

δευτεροκλασάτος, -η, -ο αυτός που από άποψη σπουδαιότητας ανήκει σε δεύτερη κατηγορία, που δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός: ~ *κομματικά στελέχη* ΣΥΝ. δευτερεύων ΑΝΤ. πρωτοκλασάτος.

δευτερόκλιτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά τη δεύτερη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *ο δρόμος, η έξοδος, το τετράδιο, καλός, -ή, -ό* κ.ά.

δευτερόλεπτο (το) [μτγν.] {δευτερολέπτ-ου | -ων} **1**. μονάδα μέτρησης τού χρόνου, η οποία ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού τής ώρας (σύμβολο: 1") **2.** μονάδα μέτρησης τόξου ή γωνίας που ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού τής μοίρας (ή με το 1/3.600 τής μοίρας) **3**. (κατ' επέκτ.) ελάχιστο χρονικό διάστημα, σε ΦΡ. όπως (α) ***ήταν υπόθεση δευτερολέπτων*** πολύ σύντομη (β) σε ***κλάσμα δευτερολέπτου*** ταχύτατα, στο πει και φει.

δευτερολεπτοδείκτης (ο) {δευτερολεπτοδεικτών} ο δείκτης των δευτερολέπτων, δηλ. ο βραχίονας τού ρολογιού που δείχνει τα δευτερόλεπτα τής ώρας.

δευτερολογία (η) [μτγν.] {δευτερολογιών} η αγόρευση για δεύτερη φορά για το ίδιο θέμα: η ~ τού *υπουργού στο θέμα των τηλεφωνικών υποκλοπών* || η ~ *τού κατηγορουμένου στο δικαστήριο δεν μπορεί να υπερβαίνει τη μισή ώρα* ΑΝΤ. πρωτολογία.

δευτερολογία - πρωτολογία. Τελευταία χρησιμοποιείται, ιδίως στον προφορικό λόγο, ο νεολογισμός **πρωτολογία** *(Οπως υποστήριξα στην πρωτολογία μου...)* που πλάστηκε αναλογικώς προς το δευτερολογία. Η λ. *πρωτολογία* αντικαθιστά τον γενικότερο όρο «ομιλία» ή «λόγος» και αποτελεί χρήσιμη αντιδιαστολή προς τη λ. δευτερολογία, οσάκις ο ομιλητής χρειάζεται την αντιδιαστολή.

δευτερολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {δευτερολογείς... | δευτερολόγησα} αγορεύω για δεύτερη φορά στο ίδιο θέμα σε επίσημη περίσταση (συνήθ. στη Βουλή ή στο δικαστήριο), με σκοπό να συμπληρώσω την προηγούμενη μου αγόρευση ή να αντικρούσω επιχειρήματα που προέβαλαν άλλοι ομιλητές: ο *πρωθυπουργός δευτερολόγησε κατά τη συζήτηση στη Βουλή για τον κρατικό προϋπολογισμό* ΣΥΝ. ανταπαντώ.

δεύτερον επίρρ. [αρχ.] {άκλ.} **1.σε** απλή απαρίθμηση, δηλώνει στοιχείο που ακολουθεί το πρώτο: κι *άρχισε να μου εξηγεί: πρώτον αυτό, - εκείνο, τρίτον το άλλο...* 2. για την εισαγωγή στη συνέχεια τού λόγου σκέψης, συμπεράσματος, σχολίου κ.λπ. που ακολουθεί προηγούμενη σκέψη, συμπέρασμα, σχόλιο κ.λπ.: *πρώτον, δεν είμαστε σίγουροι αν τα πράγματα έγιναν έτσι- ~, και να έγιναν έτσι, θα ήταν προτιμότερο να μη δώσουμε ιδιαίτερη σημασία.*

Δευτερονόμιο (το) {Δευτερονομίου} ΘΡΗΣΚ. το τελευταίο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* (βλ.λ.) και το πέμπτο κατά σειρά στον βιβλικό κανόνα· περιλαμβάνει ανακεφαλαίωση και ερμηνεία τής διδασκαλίας τού Μωυσή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Δευτερονόμιον* < *δεύτερος* + *-νόμιον* < *νόμος*. Τον τίτλο αυτόν χρησιμοποίησαν στην ελληνική μετάφραση τής Π.Δ. οι Εβδομήκοντα, θεωρώντας το πέμπτο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* ως εξήγηση ή συμπλήρωση τού Νόμου, ο τίτλος τού βιβλίου στην πρωτότυπη εβρ. είναι Devarim «Λόγοι» και προέρχεται από τη φρ. «ούτοι οί *λόγοι»*, με την οποία αρχίζει το κείμενο].

δευτεροπαθής, -ής, -ές [1879] {δευτεροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. **δευτεροπαθής νόσος** αυτή που εκδηλώνεται ως δεύτερο στάδιο ή επιπλοκή ή επακόλουθο προηγούμενης νόσου (τής πρωτοπαθούς), ιδ. όταν η άμυνα τού οργανισμού έχει εξασθενήσει (λ.χ. η πνευμονία μετά από γρίπη ή ο μεταστατικός καρκίνος). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δευτεροπαθώ* (υποχωρητ.) < *δεύτερος* + *-παθώ* < θ. παθ-, πβ. αόρ. β' *ε-παθον* τού ρ. πάσχω].

δεύτερος, -η (λόγ. *δευτέρα),* -ο (επίσης γράφεται 2ος στην αραβική αρίθμηση, Β' ή β' στην ελληνική και II στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δύο (2), που έρχεται κατά σειρά (ή κατά τοπική ή χρονική ακολουθία) αμέσως μετά τον πρώτο: τα *«Άπαντα» του γνωρίζουν δεύτερη και τρίτη έκδοση* || ~ φάση | *μέρος* | *ημίχρονο* | *γάμος* | *σημείο* | *φορά* | *απόπειρα* | *αίτημα* | *σφάλμα* | *γύρος συνομιλιών* | *παιδί* | *μήνας* | *χρόνος* || *αναδεικνύομαι* | *κατατάσσομαι* ~ ΣΥΝ. επόμενος ΑΝΤ. πρώτος, προηγούμενος- ΦΡ. (α) δεύτερο *φύλο τό γυναικείο φύλο·* απηχεί καθιερωμένα κοινωνικά στερεότυπα και για μερικούς ομιλητές έχει και ειρωνική χροιά (β) ***δεύτερη κατανομή*** βλ. λ. *κατανομή* (γ) **κάθε *δεύτερη ημέρα (μήνα /χρόνο κ.λπ.)*** μέρα παρά μέρα (μήνα παρά μήνα, χρόνο παρά χρόνο κ.λπ.) (δ) ***έρχομαι δεύτερος*** με προλαβαίνει άλλος σε πράξη, ενέργεια, επίτευγμα ΣΥΝ. καθυστερώ (ε) (μτφ.) ***χωρίς δεύτερη κουβέντα | δεύτερο λόγο*** (ι) χωρίς καμία καθυστέρηση ή χρονοτριβή ΣΥΝ. αμέσως (ii) χωρίς καμία αντίρρηση ή αντίλογο, με απόλυτη συμφωνία (στ) ***κατά δεύτερο λόγο*** για να δηλωθεί κάτι που ακολουθεί λογικά ή δεν είναι εξίσου σημαντικό σε σχέση με αυτό που δηλώνεται πρώτο (πβ. κατά πρώτο λόγο, λ. *λόγος)* (ζ) ***Δευτέρα Παρουσία*** βλ. λ. *παρουσία* (η) ***δεύτερη φύση*** βλ. λ. φύση (θ) ***δεύτερο χέρι*** (i) (για ελαιοχρωματισμούς, οικοδομικές ή άλλες εργασίες κ.λπ.) επανάληψη τού βαψίματος πάνω από το πρώτο βάψιμο: *ο τοίχος χρειάζεται και* - ΣΥΝ. πέρασμα (ii) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) αυτές που λαμβάνονται όχι από άμεση αντίληψη, αλλά έμμεσα, με τη μεσολάβηση τρίτων (iii) (για εμπορεύματα) αυτός που είναι μεταχειρισμένος, που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί και επιστραφεί: βιβλία | *αυτοκίνητα* | *μηχανές από* ~ 2. (ειδικότ. για μέλη ιεραρχίας) αυτός που κατέχει τον αμέσως επόμενο (κατώτερο) από τον πρώτο βαθμό και είναι επιφορτισμένος με τα ανάλογα καθήκοντα: ~ *γραμματέας* | *βιολί* ΑΝΤ. πρώτος· ΦΡ. (α) ***συγγένεια δευτέρου βαθμού*** η σχέση που συνδέει πρόσωπο με τους συγγενείς που βρίσκονται εκτός τού πλαισίου τής στενότερης οικογένειας του (δηλ. εκτός από γονείς, αδέλφια και τέκνα) (β) ***δεύτερος εξάδελφος | δεύτερη εξαδέλφη*** ο γιος | η κόρη τού εξαδέλφου | τής εξαδέλφης τού πατέρα ή τής μητέρας κάποιου 3. (για ηγεμόνες, βασιλείς, αρχιερείς κ.λπ. που έχουν το ίδιο όνομα) ο νεότερος στην ηλικία, αυτός που διαδέχεται τον πρώτο με το ίδιο όνομα ή έχει το ίδιο όνομα με προηγούμενο ηγέτη (σύμβολο Β'): *Θεοδόσιος ο Β'|| Αικατερίνη η* Β'(η δευτέρα) 4. (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται πρόσθετα ή εναλλακτικά (σε κάτι άλλο): *υπάρχει και μια ~ λύση στο πρόβλημα μας || άκουσε και μια ~ γνώμη || εμφανίστηκε μια - περίπτωση ενδιαφερομένου αγοραστή* || η ~ *σημασία μιας λέξης* ΣΥΝ. πρόσθετος, εναλλακτικός, άλλος 5. (μτφ.) ο όμοιος (όχι ο ίδιος) με άλλον, αυτός που συγκρίνεται με άλλον και παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά: *στάθηκε - πατέρας για μένα || ~ Μέγας Αλέξανδρος δεν γεννήθηκε μέχρι τώρα* 6. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει κατώτερη ποιότητα ή αξία σε σύγκριση με άλλον: *είναι πολύ εκλεκτικός· ~ πράγμα δεν αγόρασε ποτέ!* ΣΥΝ. ευτελής, κατώτερος ΑΝΤ. ανώτερος, πρώτος· ΦΡ. βάζω | ***θέτω σε δεύτερη μοίρα*** θεωρώ λιγότερο σημαντικό και λιγότερο επείγον **7.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***δεύτερο πρόσωπο*** το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται ο ομιλητής· δηλώνεται κυρίως με τις καταληξεις β' προσώπου τού ρήματος *(τρέχ-εις, έτρεχ-ες)* καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες (εσύ, *εσείς),* όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή (εσύ *φταίς - εσείς κάνατε διακοπές όσο εμείς δουλεύαμε)* (β) ***δεύτερη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ος (στρατός, έξοδος)* και *-ον (δώρον)* σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση, τρίτη κλίση)* **8. δεύτερος** (ο) {δευτέρου} (α) ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον καπετάνιο τού πλοίου (β) ο δεύτερος όροφος (πολυ)κατοικίας: *μένει στον - και ανεβαίνει πάντα με τα πόδια* (γ) ο δεύτερος μήνας τού έτους, ο Φεβρουάριος: *έπιασε δουλειά στις 15/2 (δεκαπέντε δευτέρου)* **9. *δευτέρα*** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: βάζω ~ (β) η δεύτερη ημέρα κάθε μήνα: η *2α Ιανουαρίου δεν είναι αργία* (γ) η δευτέρα τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *τελειώνει τη ~ Γυμνασίου* (δ) ***Δευτέρα*** (η) βλ.λ. **10.** ΜΑθ. (α) ***(ένα) δεύτερο*** (το) {(ενός) δευτέρου} το μισό, το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (σύμβολο: 1/2): το ~ *τού 4 είναι το 2* (β) δεύτερο λεπτό μονάδα μετρήσεως τόξων ή γωνιών που ισούται με το 1/360 τής μοίρας (Γ) 11. δεύτερο (το) {δευ-τέρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού χρόνου, που ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού και το 1/3.600 τής ώρας (σύμβολο: Γ)· το δευτερόλεπτο: έχετε *ακόμη δέκα λεπτά και τριάντα δύο ~ μέχρι τη λήξη τού χρόνου* (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού θ. δεύ- τού ρ. *δεύομαι,* παράλλ. τ. τού ρ. δέω *'l-ομαι* «στερούμαι, έχω ανάγκη». Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. *δεύτερος* θα πρέπει αρχικώς να προσδιόριζε τον υποδεέστερο, εκείνον που ακολουθεί, πράγμα που αιτιολογεί την παρετυμολ. σύνδεση με το αριθμητ. *δύο.* Η φρ. *δεύτερο χέρι* αποδίδει το αγγλ. secondhand].

δευτερότερος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία, ποιότητα.

δευτερότοκος, -η, -ο (παθ.) αυτός που γεννήθηκε δεύτερος κατά σειρά, μετά τον πρωτότοκο: ~ *υιός* | *κόρη* | *τέκνο* ΣΥΝ. δεύτερος, δευτερογενής ΑΝΤ. πρωτότοκος, πρώτος (βλ. κ. λ. *πρωτότοκος).* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δεύτερος* + *τόκος* «γέννηση»].

δευτερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δευτέρωσα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) πράττω κάτι ή ενεργώ με τον ίδιο τρόπο για δεύτερη φορά: ~ την *προσπάθεια* | *τον λόγο* | *τη νίκη* ΣΥΝ. επαναλαμβάνω, ξανακάνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι για δεύτερη φορά με τον ίδιο τρόπο: *πρόσεξε μη δευτερώσει το κακό* ΣΥΝ. επαναλαμβάνομαι, ξαναγίνομαι, επανεμφανίζομαι, ξα-νασυμβαίνω. — δευτέρωμα (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δευτερώ (-όω)* < αρχ. *δεύτερος].* Δ.Ε.Φ.Α. (η) Δημοτική Επιχείρηση Φωταερίου Αθήνας. δεφτέρι (το) → τεφτέρι

δέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {μτχ. ενεστ. λαϊκ. δεχούμενος, -η, -ο, δέχθηκα (καθημ. -τηκα)· όταν το *δέχομαι* έχει ενεργ. σημ., χρησιμοποιείται ως παθητικό του η περίφραση *γίνομαι δεκτός]* 1. λαμβάνω (κάτι που μου προσφέρεται, που μου αποστέλλεται κ.λπ.): η πόλη *μας δέχεται πολ-*

λες *και μεγάλες δωρεές για την ανέγερση τού νέου δημαρχιακού μεγάρου* || ~ *δώρα* | *πρόσκληση* | *προσφορά* | *τη μπάλα* (σε παιχνίδι) | *αιτήσεις* | *επίσκεψη* | *βοήθεια* | *εγγραφές* | *ευεργεσία* | *συμβουλές* | *κέρασμα* ΣΥΝ. παραλαμβάνω, παίρνω ΑΝΤ. αποκρούω, διώχνω **2**. (ειδι-κότ.) λαμβάνω (κάτι που προέρχεται από αλλού), γίνομαι δέκτης: τον *έπεισε να δεχθεί τις υπηρεσίες τής εταιρείας του* || *«οι υπεύθυνοι δέχονται πολλές καταγγελίες για την έλλειψη καθαριότητας στις παραλίες»* (εφημ.) || ~ *επιδράσεις από κάποιον* || *η θάλασσα δέχεται τα νερά των ποταμών* ΣΥΝ. (λόγ.) εισδέχομαι 3. υφίσταμαι κάτι εις βάρος μου: *δέχθηκε φραστική επίθεση από βουλευτές τής αντιπολίτευσης* || ~ *επικρίσεις* | *πλήγμα* | *σφαίρα* | *ράπισμα* | *χτύπημα* || *η δραχμή δέχεται πιέσεις* || *η ομάδα μας δέχθηκε δύο γκολ σε πέντε λεπτά* 4. (+ αιτ. προσ.) επιτρέπω (σε κάποιον) την είσοδο στο σπίτι μου ή στον επαγγελματικό μου χώρο και συμπεριφέρομαι σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς και φιλοξενίας: ο *πρόξενος δέχθηκε φι-λοφρόνως τους ξένους επισήμους* || ~ *καλεσμένους* | *αντιπροσωπία* | *τον πρόεδροι πελάτες! το προεδρείο* || ~ *κάποιον με ανοιχτές αγκάλες* ΣΥΝ. υποδέχομαι, δεξιώνομαι ΑΝΤ. διώχνω, εκδιώκω, αποπέμπω· ΦΡ. (α) (ευχετ.) ***καλώς να δεχτείς (κάποιον)*** για ασφαλή και χαρούμενη άφιξη αγαπημένου προσώπου: ~ τον *γυιο σου* || *καλώς να τα δεχτείς τα παιδιά σου* (β) (ευχετ.) ***καλώς τα δέχτηκες!*** προς κάποιον που υποδέχθηκε αγαπημένο πρόσωπο 5. (ειδικότ. για σημαίνοντα πρόσωπα ή επαγγελματίες που διατηρούν επαγγελματικό γραφείο, λ.χ. δικηγόροι, γιατροί, καθηγητές κ.ά.) βρίσκομαι στη διάθεση όσων θέλουν να με επισκεφθούν (συγκεκριμένες ημέρες και ώρες): *ο γιατρός δέχεται Τρίτη και Πέμπτη 5-9 μ.μ.* ΣΥΝ. υποδέχομαι 6. εκφράζω την αποδοχή μου (για πράξη | ενέργεια | πρόθεση | σκέψη | άποψη κ.λπ. άλλου· α-ναγνωρίζω την ορθότητα ή τη σπουδαιότητα της): *δέχθηκα να προσφέρω τη βοήθεια μου στην προσπάθεια τους* || ~ *πρόταση* | *σχέδιο* | *λύση* || δεν θα *μπορούσα ποτέ να δεχθώ τέτοιο πράγμα* || *δέχομαι αυτά που είπες, αλλά όχι ανεπιφύλακτα* ΣΥΝ. παραδέχομαι, επιδοκιμάζω, εγκρίνω ΑΝΤ. αποκρούω, απορρίπτω, αρνούμαι, αποποιούμαι 7. (κατ' επέκτ.-μτφ.) έχω την άποψη, εκφράζω τη γνώμη, τη θέση κ.λπ.: *στο έργο του δέχεται ότι η τεχνολογική ανάπτυξη και* η *οικολογική ισορροπία είναι ασύμβατες* ΣΥΝ. πιστεύω 8. υιοθετώ στάση ανοχής (απέναντι σε πράξη | ενέργεια | κατάσταση κ.λπ. που μου είναι δυσάρεστη): ~ την *κριτική των άλλων* | *την αμφισβήτηση* || *τα δέχεται τα πειράγματα χωρίς να παρεξηγείται* || ~ *ύβρεις* | *περιορισμούς* | *αστεία εις βάρος μου* | *συζήτηση·* ΦΡ. **δεν *δέχομαι κουβέντα*** δεν ανέχομαι καμία απολύτως αντίρρηση: *αυτό θα γίνει και ~!* 9. (μτφ. για τόπους) είμαι ευνοϊκός για την εγκατάσταση, την ομαλή προσαρμογή ή/και για τη βελτίωση τής υγείας κάποιου: *τον δέχθηκε καλά το βουνό* 10. (για στοιχείο τού λόγου) συνδυάζομαι με τρόπο αποδεκτό στον λόγο με άλλο στοιχείο: *ποια ρήματα δέχονται αντικείμενο σε γενική;* ΣΥΝ. συντάσσομαι **11**. (η μτχ. ***δεχούμενος, -η,*** -ο) αυτός που γίνεται δεκτός ή ανεκτός ΣΥΝ. ευπρόσδεκτος· ΦΡ. (παροιμ.) ***και τα καλά δεχούμενα και τα κακά δεχούμενα*** πρέπει να αποδέχεται κανείς και τις καλές και τις άσχημες στιγμές τής ζωής και να υπομένει αγόγγυστα τις συμφορές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δωροδοκία, εντέλλομαι*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δέχομαι* | *δέκομαι* < I.E. *dek- «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι», πβ. σανσκρ. dâsati «τιμά, αναγνωρίζει», λατ. doceo «διδάσκω», dignus «άξιος» (> γαλλ. digne, ισπ. digno) κ.ά. Ομόρρ. *δέκτης, δεξαμεν-ή, δοκ-ός, δοχ-εῖο(ν),* πιθ. κ. *δόκ-ιμος, δόξ-α, δοκ-ώ* κ.ά. Η σημ. «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι» τής I.E. ρίζας σώζεται στο ομόρρ. λατ. decet (απρόσ.) «πρέπει, αρμόζει», από όπου προήλθε το ουσ. decus «κόσμημα» (> γαλλ. décor «διάκοσμος, ντεκόρ»), ο συσχετισμός τού ρ. *δέχομαι* με ομόρρ. τόσο ευρέος σημασιολογικού φάσματος οφείλεται στη σύνδεση του με τις νοητικές και πνευματικές λειτουργίες, με τις αρετές που αποδίδονται στον ευδίδακτο και ευπροσάρμοστο άνθρωπο. Η ετυμολογική σχέση με το επίθ. *δεξιός* δεν μπορεί να αποκλειστεί]. δεχτός, -ή, -ό → δεκτός

δέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η κύρια εργασία τού βυρσοδέψη, η μετατροπή τής δοράς σε δέρμα.

[ΕΤΥΜ < αρχ. δε'φω «τρίβω, κατεργάζομαι» (πβ. κ. βυρσο-δέψης), αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. *διφθέρα* «κατεργασμένο δέρμα»]. δέων, -ούσα, -ον {δέ-οντος (θηλ. -ας κ. λογιότ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που ταιριάζει, αρμόζει, είναι αναγκαίος στην περίσταση ή επιβάλλεται από αυτή: *αντιμετωπίζω ένα θέμα με τη δέουσα προσοχή* | *σοβαρότητα* | *υπευθυνότητα* || *λαμβάνω τα δέοντα μέτρα* ΣΥΝ. αναγκαίος, πρέπων, σωστός, προσήκων, ορθός, κατάλληλος- ΦΡ. (α) (ως επίρρ.) ***πέρα(ν) τού δέοντος*** | ***υπέρ το δέον*** (λατ. ultra quam oportet) περισσότερο από όσο αρμόζει ή επιβάλλεται, σε υπερβολικό βαθμό: *υπήρξες υπέρ το δέον αυστηρός μαζί του* ΑΝΤ. υπερβολικά (β) ***το δέον γενέσθαι*** αυτό που πρέπει να γίνει: *πέρα από τις διαπιστώσεις πρέπει να αποφασίσουμε και ~* || τι *δέον γενέσθαι;* (τι πρέπει να γίνει;) **2.** ***δέοντα*** (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που γίνονται και των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση (δυσάρεστου) γεγονότος ή κατάστασης: *ενεργούνται τα ~ για τη σύλληψη τού δράστη* || *πράττω τα ~* (ό,τι πρέ-πει) (β) οτιδήποτε απευθύνεται ως χαιρετισμός: τα ~ στη *μητέρα σας, αγαπητέ μου!* ΣΥΝ. χαιρετίσματα, σέβη.

[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. δέω *I-ομαι* με τη σημ. τού απροσ. δεί (βλ.λ.)].

υπέρ το δέον όχι «υπέρ τού δέοντος». Συχνά χρησιμοποιείται εσφαλμένα η φράση *«υπέρ τού δέοντος»* αντί τής ορθής **υπέρ το δέον**. Το **υπέρ**, όταν δηλώνει «υπέρβαση» **ή** «υπερβολή», συντάσσεται με αιτιατική, ενώ με γενική δηλώνει «υπεράσπιση» *(Μίλησε υπέρ τού κατηγορουμένου)*. Οι ομιλητές παρασύρονται στη λανθασμένη χρήση από την (ορθή) φράση *«πέρα τού δέοντος»,* που έχει την ίδια σημασία με το *«υπέρ το δέον»*.

δη μόρ. (λόγ.) βεβαίως, κυρ. σε αρχαίες **ή** λόγιες φράσεις, ***π.χ. δει δη χρημάτων*** υπάρχει ανάγκη βεβαίως για χρήματα· επίσης (εμφατ.) ***και δη (και)*** και επιπλέον, και μάλιστα: *όταν ακούει κανείς τέτοιες εκφράσεις από τα χείλη πολιτικών, - καταζιωμένων, δεν μπορεί παρά να ανησυχεί.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *dè, ίσως οργανική πτώση δεικτικού μορίου, που χρησιμοποιήθηκε εμφατικώς (πβ. κ. λατ. de), καθώς και στον σχηματισμό συνθέτων, π.χ. η-δη, *δή-θεν, επει-δή* κ.ά.].

και **δη** ή και **δη** και; Η φράση είναι αρχαία και στον πεζό λόγο τη χρησιμοποιούσαν κατά κανόνα με το και να προηγείται και να έπεται τού δη: και **δη** και *{«και δη και νυν τι φής;»* και τώρα μάλιστα τι λες;}. Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει επίταση: *Όλοι πρέπει να βοηθήσουν* ***και δη και*** (= και μάλιστα, και ιδιαίτερα) *αυτοί που ωφελούνται περισσότερο από το έργο.*

ΔΗ.ΑΝΑ. (η) Δημοκρατική Ανανέωση.

δήγμα (το) {δήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1**. ΙΑΤΡ. το δάγκωμα: ~ όφε-ως | *σκύλου* || *θανατηφόρο* | *δηλητηριώδες* ~ ΣΥΝ. δαγκωνιά, δαγκωματιά 2. (κατ' επέκτ.) το τσίμπημα από έντομα: ~ *από σφήκα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δήγμα* < *dăk-ma, εκτεταμ. βαθμ. τού ρ. *δάκ-νω* «δαγκώνω». Βλ. κ. *δαγκώνω]*.

δήθεν επίρρ. 1. (ειρων.) για να δηλώσουμε ότι κάτι είναι ψευδές, προσποιητό και όχι αληθινό: *πέταξε τη λέξη αυτή ~ τυχαία, χωρίς να δείξει ότι υπονοούσε κάτι άλλο* ΣΥΝ. τάχα ΑΝΤ. όντως, πράγματι 2. (ως επίθ.) αυτός που υποτίθεται ότι έχει μια ιδιότητα, ενώ στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο: ο ~ *φίλος* || *η ~ ξαδέλφη μου* ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός 3. (ως άκλ. ουσ. ειρων.-μειωτ.) αυτός που δεν είναι αυθεντικός, αλλά συμπεριφέρεται επιτηδευμένα, που παριστάνει κάποιον/κάτι σπουδαίο: σ' *αυτό το κέντρο μαζεύονται όλοι οι ~ και σχολιάζουν τους πάντες και τα πάντα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δήθεν < δή (βλ.λ.) + επίθημα -θεν].

ΔΗ.Κ. Κ 1. (το) Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα- πολιτικό κίνημα που ίδρυσε το 1995 ο Δημήτρης Τσοβόλας.

δηκτικός, -ή, -ό (μτφ.) αυτός που θίγει, που πειράζει, που προκαλεί λόγω τής οξύτητας του: ~ *λόγος* | *υπαινιγμός* | *παρατήρηση* | *σημείωση* | *σάτιρα* ΣΥΝ. δριμύς, ειρωνικός, καυστικός, πικρόχολος, σαρκαστικός, φαρμακερός ΑΝΤ. θωπευτικός, κολακευτικός. — δηκτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., **δηκτικότητα** (η) [1871]. [ΕΤΥΜ αρχ· < *δήκτης,* εκτεταμ. βαθμ. τού ρ. *δάκ-νω* «δαγκώνω»].

δηλαδή σύνδ. **1**. (επεξηγηματικός) δηλώνει ότι τα συμφραζόμενα του διασαφούν αυτά που ειπώθηκαν προηγουμένως: *προτείνω να ζητήσουμε τη γνώμη τού λαού, ~ να γίνει δημοψήφισμα* ΣΥΝ. δηλονότι, ήγουν, ήτοι, τουτέστιν, με άλλα λόγια, σαν να λέμε, πάει να πει, με άλλες λέξεις · **2**. (συμπερασματικός) επομένως, είναι φανερός, είναι φανερό: *άλλα μου λες κι άλλα κάνεις, ~* με *κοροϊδεύεις* ΣΥΝ. λοιπόν, ήτοι, ήγουν **3**. (ειδικότ.) ενισχύει και τονίζει το περιεχόμενο ερώτησης: ~ τι *νομίζεις;* || ~ *τι θες να κάνω;* ΣΥΝ. λοιπόν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δήλα δη < δήλα (πληθ. τού επιθ. *δήλος* «φανερός, σαφής») + δή (βλ.λ.)].

δηλαδή: συνώνυμα. Ορισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται στην αρχή μιας φράσης **ή** πρότασης, όταν θέλει κανείς να επεξηγήσει κάτι που έχει πει: *Ισχυρίζονται ότι θα μειώσουν το κόστος,* ***δηλαδή*** *ότι θα πουλούν φθηνότερα.* Στη θέση τού δηλαδή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εδώ το **ήτοι ή** το **τουτέστι**(ν), καθώς και οι φράσεις **με** άλλα **λόγια, με** άλλες **λέξεις, που θα** πει. **Σε** λογιότερο ύφος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το **ήγουν**, ενώ σε προφορικό απλούστερο ύφος η φράση σαν να λέμε. Το **δηλονότι** και το πάει να πει χρησιμοποιούνται παρενθετικως, το πρώτο σε λογιότερο ύφος, το δεύτερο στην απλούστερη προφορική ομιλία (επίσης στη λογοτεχνία, σε διαλέκτους κ.τ.ό.): *Όποιος υποστηρίζει,* ***δηλονότι,*** *πως θα αυξηθεί ο τιμάριθμος, πρέπει να εξηγήσει... - Κάνουν παρέα από τα σχολικά τους χρόνια· είναι,* ***πάει να πει,*** *κολλητοί.* Ορισμένες φορές, σε ρητορικό ιδίως ύφος, συνήθιζαν παλαιότερα να συσσωρεύουν τέτοιες επεξηγηματικές φράσεις, γεγονός που προκάλεσε ειρωνικά σχόλια για την κενολογία που υποκρύπτουν τέτοιες σωρευτικές χρήσεις: *«Εν άλλοις λόγοις, δηλαδή, ήγουν, τουτέστιν, ήτοι, η Αφροδίτη είσαι συ, εσύ 'σαι η Αφροδίτη».* (Γιάννης Μαυρομιχάλης). Το δηλαδή προέρχεται από την αρχ. φράση *«δήλα δη ότι...»)είναι* φανερά λοιπόν ότι..., **δήλος** = φανερός, σαφής), το ίδιο και το **δηλονότι** = *δήλον ότι.* Και τα δύο, ωστόσο, ήδη στην αρχαία *-γλώσσα* αποτελούσαν αντιστοίχως μία λέξη. Το **τουτέστιν)** (< *τούτο εστί)* εμφανίζεται από τους χρόνους τού Ευαγγελίου και ισοδυναμεί προς το επεξηγματικό **i.e**. (= **id** est: τούτο εστί) τής Λατινικής, που πέρασε από αυτήν και σε άλλες σύγχρονες γλώσσες (Αγγλική, Γαλλική κ.ά.). Το ήγουν (< ή γε *ούν),* αρχαίο και αυτό, χρησιμοποιήθηκε συχνά στην Αρχαία σε μονολεκτικές **ή** βραχύλογες επεξηγήσεις. Αρχαίο είναι και το **ήτοι** (< ήτοι). Τα άλλα είναι νεότερα, ενίοτε και μεταφραστικά δάνεια.

δηλητηριάζω ρ. μετβ. [1876] (δηλητηρίασ-α, -τηκα, -μένος} 1. βάζω δηλητήριο σε (κάτι), καθιστώ (κάτι) δηλητηριώδες: *δηλητηρίασαν το νερό, για να αναγκάσουν τους πολιορκημένους να παραδοθούν* ΣΥΝ. φαρμακώνω 2. (ειδικότ.) προκαλώ σκοπίμως τον θάνατο (ανθρώπου, ζώου) χρησιμοποιώντας δηλητήριο (συνήθ. στην τροφή τού θύματος):

δηλητηρίασε τον άντρα της, επειδή την απατούσε ΣΥΝ. φαρμακώνω, δίνω φαρμάκι, (για ζώα) ρίχνω φόλα 3. (μτφ.) δημιουργώ στον οργανισμό επιβλαβείς ουσίες (δηλητήρια): *το νέφος δηλητηριάζει τους κατοίκους τής πρωτεύουσας* || *ο καπνός δηλητηριάζει τους πνεύμονες* ΣΥΝ. βλάπτω, ζημιώνω 4. (μτφ.) έχω αρνητική επίδραση, προκαλώ λύπη, στενοχώρια ή διαταράσσω την ισορροπία: *οι αμφιβολίες δηλητηριάζουν τη σχέση τους* || *παρόμοια περιστατικά δηλητηριάζουν το καλό κλίμα στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. καταστρέφω, υπονομεύω.

— δηλητηριαστής (ο) [1863], δηλητηριασμός (ο).

δηλητηρίαση (η) [1866] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1**. (γενικά) η εισαγωγή δηλητηρίου σε ζωντανό οργανισμό ή σε τρόφιμα και στο νερό, με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών βλαβών ή θανάτου ΣΥΝ. φαρμάκωμα 2. (ειδικότ. για έμψυχα) σοβαρή πάθηση τού οργανισμού ανθρώπων και ζώων, που προκαλείται από την επιβλαβή δράση δηλητηριωδών ουσιών: *υφίσταμαι | πεθαίνω από ~* || *οξεία | βραδεία | ομαδική | τοξική | τροφική | ελαφρά ~* 3. (ειδικότ.) η φθοροποιός και παθολογική έξη που αποκτά ο οργανισμός από τη συχνή χρήση τοξικών ουσιών: *~ από νικοτίνη | ηρωίνη* 4. (μτφ.) η πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων ή η μετάδοση αρνητικών ιδεών: η *~ μιας σχέσης λόγω κακής συμπεριφοράς ενός μέλους* || η *~* τής *νεολαίας από τον καταναλωτισμό* ΣΥΝ. φθορά, διαφθορά, υπονόμευση.

δηλητήριο (το) {δηλητηρί-ου | -ων} 1. φυσική ή χημική ουσία, η οποία, όταν εισαχθεί στον οργανισμό ανθρώπου ή ζώου σε ικανή ποσότητα, προκαλεί σωματικές διαταραχές, σοβαρές βλάβες ή/και θάνατο: *δραστικό | πικρό | άγνωστο | φοβερό | επικίνδυνο ~* || *πίνω | παίρνω ~*||*~ φιδιού* ΣΥΝ. φαρμάκι· (μτφ.) **2**.(γενικότ.) οτιδήποτε προξενεί ή είναι δυνατόν να προξενήσει φθορά στον οργανισμό τού ανθρώπου: ο *καπνός | τα ναρκωτικά | το υπερβολικό αλκοόλ είναι ~* 3. οτιδήποτε έχει πικρή γεύση: αυτός *ο καφές είναι ~* ΣΥΝ. κινίνο, χολή 4. αυτός που είναι γεμάτος επιθετικότητα, μίσος ή κακία, που προκαλεί φόβο: *βλέμμα ~* || *τα λόγια του ήταν ~·* ΦΡ. ***στάζω δηλητήριο*** είμαι γεμάτος κακεντρέχεια, επιθετικότητα ή μίσος: *τα λόγια του στάζουν δηλητήριο* 5. το περιεχόμενο έργων, λόγων, θεωριών, προπαγάνδας κ.λπ. που προκαλεί μεγάλη θλίψη, στενοχώρια ή ψυχική και ηθική φθορά: *το ~ τής συκοφαντίας | τού μίσους | τού φόβου | τής διχόνοιας | τής αγνωμοσύνης* || *τα θεάματα αυτά είναι ~ τής ψυχής*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δηλητήριον* (ενν. *φάρμακον),* ουδ. τού επιθ. *δηλητήριος* < *δηλέομαι* «βλάπτω, καταστρέφω», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λατ. dolo «πελεκίζω, κόβω», dolor «πόνος» (> γαλλ. douleur), πράγμα που οδηγεί σε I.E. *del- «σχίζω, κλαδεύω» (βλ. λ. *δαίδαλος).* Το επίθημα *-τήριον* οφείλεται πιθ. στην αντίθεση προς τη φρ. *σωτήριον (φάρμακον)].*

δηλητηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {δηλητηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών}
1. αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλεί δηλητηρίαση: *~ αέριο | οξύ | ουσία | δήγμα | αναθυμιάσεις | πνοή* || *~ φίδι* (που το δάγκωμά του προκαλεί δηλητηρίαση και θάνατο) | φυτό ΣΥΝ. τοξικός, φαρμακερός 2. (μτφ.) αυτός που περιέχει αυστηρή κριτική, επιθετι κότητα ή ειρωνεία, που θίγει την υπόληψη προσώπου: *~ επιθέσεις | σχόλια | προπαγάνδα | άρθρο* (εφημερίδας) | *θεωρία* ΣΥΝ. δηκτικός.

— δηλητηριωδώς επίρρ. [1847]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δήλιος, -ία, -ιο(ν) αυτός που σχετίζεται με τη νήσο Δήλο, που προέρ χεται από αυτήν ΦΡ. (α) ***δήλιος κολυμβητής*** ο άριστος, ο έμπειρος κολυμβητής (β) ***δήλιον πρόβλημα*** άλυτο πρόβλημα ή κατάσταση χω ρίς διέξοδο. Επίσης δηλιακός, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Δήλος.* Η φρ. *δήλιον πρόβλημα* έχει την εξής ιστορία: Σύμφωνα με την παράδοση, όταν το 430 π.Χ. ενέσκηψε λοιμός στη Δήλο, το μαντείο χρησμοδότησε ότι η επιδημία θα αναχαιτιζόταν, αν μπορούσαν να κατασκευάσουν έναν κύβο διπλάσιο σε όγκο από δεδομένο κύβο. Με το δυσεπίλυτο αυτό γεωμετρικό πρόβλημα ασχολήθηκαν (χωρίς αποτέλεσμα) πολλοί αρχαίοι μαθηματικοί. Η φρ. δήλιος κολυμβητής οφείλεται στην άποψη των αρχαίων ότι οι Δήλιοι ήταν δεινοί κολυμβητές].

δηλονότι επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. (κυρ. παρενθετικώς) κατά τρόπο σαφή και φανερό: *επιχειρηματολογούσε ακατάπαυστα' ήταν ~ πεπεισμένος ότι μπορούσε να επιβάλει την άποψη του* ΣΥΝ. σαφώς, φανερά 2. (σπανιότ. με επεξηγηματική σημασία) για τη διασάφηση όσων προαναφέρθηκαν: *πήρε απολυτήριο με* γενικό *βαθμό άριστα, ~ δεκαεννέα και δέκα δέκατα τέταρτα* ΣΥΝ. δηλαδή.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή.* [ΕΤΥΜ αρ_χ. < φρ. δήλόν *(εστίν)* ότι «είναι φανερό ότι». Βλ. λ. *δήλος].*

δηλοποιώ ρ. μετβ. {δηλοποιείς... | δηλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} (αρχαιοπρ.) καθιστώ (κάτι) φανερό, γνωστοποιώ: *~ πρόθεση | στόχο* ΣΥΝ. φανερώνω, κοινοποιώ, ανακοινώνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, αποσιωπώ. — δηλοποίηση (η) [1856], δηλοποιητικός, -ή, -ό [1840]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δηλοποιω (-έω)* < *δήλος* + *ποιώ].*

Δήλος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ. τής Μυκόνου· γενέτειρα τής Αρτέμιδος και τού Απόλλωνα, αποτελούσε σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο στην αρχαιότητα. **— Δήλι<u>ος</u>** (ο) [αρχ.], Δήλια κ. (λόγ.) Δηλία (η), **δήλι<u>ος,</u>** -α, -ο (βλ.λ.).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δήλος,* αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο (όπως μαρτυρείται από το σπάνιο Δηλησσός), που συνδέθηκε παρετυμολ. με το επίθ. *δήλος* «φανερός» εξαιτίας ενός αρχ. μύθου, κατά τον οποίο το νησί εμφανίστηκε *(«δήλον»)* ξαφνικά].

δήλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που φαίνεται, που διακρίνεται, που είναι ορατός ΣΥΝ. φανερός, καταφανής, ευδιάκριτος ΑΝΤ. άδηλος
2. ΝΟΜ. δήλη *ημέρα* η ορισμένη ημέρα κατά την οποία έχει συμφω νηθεί ότι ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δήλος* < **δέα-λος,* ρηματικό επίθ. τού σπάνιου ρ. *δέατο* «φαινόταν» (παρατατικός) < I.E. *dej-a «λάμπω», πβ. σανσκρ. dideti «φαίνεται»].

δηλωμένος, -η, -ο 1. αυτός που δημόσια δηλώνει με παρρησία τις (πολιτικές, κοινωνικές, ηθικές κ.ά.) πεποιθήσεις του: *~ αριστερός | δεξιός | εχθρός* ΣΥΝ. κηρυγμένος, φανερός ΣΥΝ. κρυφός **2**. ***δηλωμένη*** (η) η ιερόδουλος που ασκεί το επάγγελμα της εν γνώσει και υπό την εποπτεία των αστυνομικών αρχών.

δηλώνω ρ. μετβ. {δήλω-σα, -θηκα (λόγ. μτχ. δηλωθείς, -είσα, -έν), -μένος (λόγ. δεδηλωμένος)} 1. καθιστώ (κάτι) φανερό, κάνω (κάτι) γνωστό σε (άλλον): *πολλοί δήλωσαν ευχαριστημένοι από τα κυβερνητικά μέτρα* || *~* την *πρόθεση μου να συμμετάσχω στις εκλογές* || *-* την *προτίμηση μου υπέρ ενός υποψηφίου* || *~* τη *δυσαρέσκεια μου για τη στάση που τήρησε* ΣΥΝ. φανερώνω, ανακαλύπτω, γνωστοποιώ, εκδηλώνω, κοινοποιώ ΑΝΤ. κρύβω, αποκρύπτω· ΦΡ. δηλώνω ***συμμετοχή*** εκφράζω προφορικώς ή/και γραπτώς την πρόθεση μου να συμμετάσχω σε εκδήλωση, διαγωνισμό κ.λπ. 2. αναφέρω, κάνω επίσημη ανακοίνωση: *ο υπουργός δήλωσε ότι υπάρχει ανάγκη λήψεως εκτάκτων μέτρων* || *~ τελεσίδικα | προκαταβολικώς | κατ' επανάληψιν | σαφώς | επίσημα | κατηγορηματικώς | υπεύθυνα | άνευ περιστροφών | πανηγυρικά | επιγραμματικά | απερίφραστα | λακωνικά | ρητώς | ευθαρσώς | δημοσίως | ορθά-κοφτά | επανειλημμένως | εγκαίρως* ΣΥΝ. ανακοινώνω, αναφέρω, εκθέτω, λέγω ΑΝΤ. αποσιωπώ, αποκρύπτω 3. ομολογώ: *~ άγνοια | συμπαράσταση | αδυναμία | πίστη | υποταγή | μετάνοια* 4. (ειδικότ.) αναφέρω κάτι στις αρμόδιες αρχές: *~ τα εισοδήματα μου στην εφορία* || *~ το όνομα μου | την ιδιότητα μου | τα στοιχεία μου στην αστυνομία* || *η καταγγελία αφορά σε μη δηλωθέντα ενοίκια* || *~ εμπορεύματα στο τελωνείο* ΣΥΝ. αναφέρω **5**. (ειδικότ. τριτοπρόσ. ***δηλώνει)*** έχει την έννοια, το νόημα, τη σημασία: ο *μύθος | η παροιμία | η λέξη | η φράση δηλώνει...* ΣΥΝ. σημαίνει, φανερώνει, δείχνει **6**. (η μτχ. ***δηλωμένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ. Επίσης (λόγ.) δηλώ [αρχ.] Ι-οίς, -οί...·μτχ. δηλών, -ούσα, -ούν}. — δήλωμα (το) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. δηλώ (-όω) < *δήλος* (βλ.λ.)].

δήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η φανέρωση: *για τη ~ τής αιτίας χρησιμοποιούνται καταχρηστικές προθέσεις, επιρρήματα κ.ά.* ΣΥΝ. ένδειξη 2. η πράξη με την οποία κάτι γίνεται ευρέως γνωστό, ανακοινώνεται, φανερώνεται: *σύμφωνα με υπουργική ~, η κυβέρνηση προτίθεται να αποσύρει το επίμαχο νομοσχέδιο* || *προβαίνω σε -* || *διαψεύδω | κάνω | αποκρύπτω | ανακαλώ | ανασκευάζω ~* || *βαρυσήμαντη | ειλικρινής | κατηγορηματική | πρωτάκουστη | επίμαχη | εμπρηστική | επιθετική | ανακριβής | πρωθυπουργική | συμπληρωματική | ερμηνευτική | επώνυμη | διευκρινιστική | σοβαρή | επιπόλαιη | επίσημη | τολμηρή | εκτενής | αντιφατική | σιβυλλική | ψευδής | αποκαλυπτική ~* ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση 3. (ειδικότ.) η έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς κρατική αρχή με υπεύθυνο και επίσημο χαρακτήρα, καθώς και το σχετικό έγγραφο: *φορολογική ~*||*~ γεννήσεως | γάμου | θανάτου | φόρου ακίνητης περιουσίας* || *υποβάλλω | υπογράφω ~·* ΦΡ. (α) δήλωση ***συμμετοχής*** προφορική ή/και γραπτή έκφραση της πρόθεσης να συμμετάσχει κανείς σε αγώνα, διαγωνισμό ή εκδήλωση, καθώς και το σχετικό έγγραφο (αν υπάρχει) (β) δήλωση ***μετανοίας*** η επίσημη δήλωση που εξαναγκάζονταν να υπογράψουν πολίτες αριστερών φρονημάτων κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο, με την οποία αποκήρυσσαν τα φρονήματα τους (γ) ***προγραμματικές δηλώσεις*** η έκθεση τού προγράμματος κάθε νέας κυβέρνησης, η οποία γίνεται προφορικά στη Βουλή από τον πρωθυπουργό κατά τις πρώτες συνεδριάσεις μετά τις εκλογές και την οποία ακολουθεί ψηφοφορία για την παροχή ή όχι ψήφου εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση (δ) ***υπεύθυνη δήλωση*** (i) έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς τις κρατικές αρχές για οποιοδήποτε θέμα, υπό την προϋπόθεση ότι ο δηλών φέρει στο ακέραιο την ευθύνη για το περιεχόμενο της και τιμωρείται με φυλάκιση χωρίς αναστολή, αν αυτή αποδειχθεί ψευδής (ii) (συνεκδ.) το έντυπο που περιέχει τυποποιημένο το κείμενο τής υπεύθυνης δήλωσης· αλλιώς δήλωση τού *νόμου 105* ή *τού νόμου 1599/86* (ε) ΝΟΜ. δήλωση ***βουλήσεως*** η εξωτερίκευση ορισμένης βούλησης, έτσι ώστε να καταστεί γνωστή 4. ΓΛΩΣΣ. η σχέση ανάμεσα στη λέξη και στο πράγμα που δηλώνει· η σχέση τής λέξης με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται («αντικείμενο αναφοράς»), π.χ. το δέντρο, τον άνθρωπο, τη θάλασσα, όταν πρόκειται για τις λ. *δέντρο, άνθρωπος, θάλασσα·* η «εξωτερική» αυτή σχέση αντιδιαστέλλεται προς την «εσωτερική» σχέση που συνδέει το σημαινόμενο (σημασία) και το σημαίνον (μορφή) μέσα σε κάθε λέξη (γλωσσικό σημείο).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δήλωσις < δηλώ (-όω).* Η γλωσσ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. denotation < λατ. denotatio, που αποδίδει το αρχ. ή τών όντων *λόγω δηλωσις,* Πλάτ. *Πολ.* 287α].

δήλωση - συνδήλωση - συμπαραδήλωση - συνυποδήλωση - υποδήλωση, ο όρος δήλωση (denotation) σημαίνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη σημασία μιας λέξης και σε αυτό που δηλώνει, στο *δηλούμενο* ή *αντικείμενο αναφοράς*- π.χ. η δήλωση τής λέξης *δέντρο* είναι το δέντρο, το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται, για την ακρίβεια μάλιστα, όλα τα *δηλούμενα* (denotata), κάθε είδους δέντρο. Ό,τι ανακαλεί στη μνήμη τού ομιλητή η χρήση τής λέξης *δέντρο* και ειδικότερα η σημασία της, η σκιά που προσφέρει το δέντρο, το θρόισμα των φύλλων του, η ομορφιά στο περιβάλλον όπου υπάρχει κ.λπ., είναι οι **συνδ**ηλώ**σεις** (connotatio) τής σημασίας «δέντρο», ό,τι συνδηλώνεται μαζί με τη σημασία τής λέξης, ιδίως σε βιωματικό, συγκινησιακό επίπεδο. Το ίδιο δηλώνουν, στην πράξη, και οι όροι συμπαραδήλωση και συνυποδήλωση, οι οποίοι όμως ως όροι δεν έχουν τη δηλωτική διαφάνεια τής λ. *συνδήλωση.* Τέλος, η λέξη υποδήλωση (implicano) αναφέρεται περισσότερο στο «τι αφήνει να εννοηθεί η χρήση μιας λέξης, ό,τι δεν λέγεται ρητά αλλά υπονοείται, υποδηλώνεται, λανθάνει στη σημασία τής λέξης, συνήθως από το περιβάλλον τής χρήσης της»: *Το δέντρο μέ-*

σα στο *λεκτικό περιβάλλον τού ποιήματος* είναι η *υποδήλωση τής φύσης*.

δηλωσίας (ο/η) {δηλωσιών} (μειωτ.) πρόσωπο που δήλωσε εγγράφως ότι αποκηρύσσει τις πολιτικές του πεποιθήσεις, που έκανε δήλωση μετανοίας (βλ. λ. δήλωση, σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < δήλωση + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. *επιδειξ-ίας*. Η λ. πλάστηκε στον Εμφύλιο για να χαρακτηρίσει υποτιμητικά τον κομουνιστή, ο οποίος υπέβαλε στις αρχές δήλωση μετανοίας για τις πεποιθήσεις του].

δηλώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή πρέπει να δηλωθεί: ~ *εισόδημα στην εφορία* ΣΥΝ. δηλωτέος.

δηλωτή (η) χαρτοπαίγνιο που παίζεται από ζυγό αριθμό παικτών με τράπουλα από την οποία έχουν αφαιρεθεί τα μπαλλαντέρ. [ΕΤΥΜ. < δηλώνω, επειδή κάθε παίκτης πρέπει να δηλώνει φανερά την κατηγορία χαρτιών που κατεβάζει στο τραπέζι].

δηλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δηλώνει ή διά τού οποίου δηλώνεται, φανερώνεται (κάτι): *πρόκειται για ενέργεια δηλωτική των προθέσεων του* ΣΥΝ. ενδεικτικός, χαρακτηριστικός, σημαντικός 2. (ειδικότ.) αυτός που δηλώνει κάτι με τρόπο σαφή και ευρύτερα κατανοητό: ~ λέξη | *σημασία* | *όρος* || η λέξη Διαδίκτυο *είναι σημασιολογικά περισσότερο δηλωτική αυτού που σημαίνει η λέξη Ίντερνετ*. — δηλωτικότητα (η).

δημαγωγία (η) [αρχ.] {δημαγωγιών} **1.** η προσπάθεια παραπλάνησης και απόσπασης τής εύνοιας τού λαού με αθέμιτους τρόπους (κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, σκόπιμη συγκινησιακή φόρτιση κ.ά.): η ~ *χαρακτηρίζει πολλούς πολιτικούς 2*. (συνεκδ.) λόγος που αποσκοπεί στην παραπλάνηση τού λαού και την απόσπαση τής εύνοιας του: *κάλεσε τον αντίπαλο του να εγκαταλείψει τις ~ και να τοποθετηθεί ουσιαστικά στο θέμα*.

δημαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παραπλάνηση τού λαού, προκειμένου να κερδηθεί η εύνοια και η εμπιστοσύνη του: ~ *λόγος* | *υποσχέσεις* | *τακτική* | *νοοτροπία* | *εξαγγελίες*. — **δημαγ**ωγικ-ά | **-ώς** [μτγν.] επίρρ.

δημαγωγός (ο) (κακόσ.) πολιτευτής ή πολιτικός, ο οποίος προσπαθεί με απατηλά, αθέμιτα μέσα (λ.χ. κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, συγκινησιακή διέγερση τού ακροατηρίου) να παραπλανήσει τον λαό και να αποσπάσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη του, προκειμένου ο ίδιος να αποκομίσει πολιτικά και προσωπικά οφέλη: *επικίνδυνος* | *αδίστακτος* | *ασύστολος* | *ανεύθυνος* ~ ΣΥΝ. δημοκόπος, λαοπλάνος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δήμος* + *αγωγός* < *άγω* «οδηγώ», ήδη από την Αρχ. με αρνητικό περιεχόμενο].

δημαγωγώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δημαγωγείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) μιλώ ως δημαγωγός, ασκώ δημαγωγία: *οι πολιτικοί που δημαγωγούν προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό*. — **δημαγώγηση** (η) [1897].

δημαιρεσία (η) (δημαιρεσιών) (παλαιότ.) (συνήθ. στον πληθ.) οι εκλογές για την ανάδειξη των δημοτικών αρχόντων ΣΥΝ. δημοτικές εκλογές. — δημαιρεσιακός, -ή, -ό [1833]. [ΕΤΥΜ. < *δήμος* + *-αιρεσία* < αρχ. *αἱροῦμαι* «εκλέγω»].

δημαρχείο (το) [1832] η έδρα τού δήμου, το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ. δημαρχία.

δημαρχευω ρ. αμετβ. [1871] (σπάν.) **1.** αναπληρώνω τον δήμαρχο, ασκώντας τα καθήκοντα του, χωρίς ωστόσο να κατέχω το δημαρχικό αξίωμα: *όταν απουσιάζει ο δήμαρχος, δημαρχεύει ένας από τους αντιδημάρχους*- συχνά κ. στη μτχ. ***δημαρχεύων,*** **-ούσα:** *επειδή είχε παραιτηθεί ο δήμαρχος, μιλήσαμε με τον δημαρχεύοντα 2*. (σπανιότ.) είμαι δήμαρχος.

δημαρχία (η) [αρχ.] {δημαρχιών} 1. το αξίωμα τού δημάρχου: *ανήλθε στη* ~ με το *60%* των ψήφων των *δημοτών 2*. η εξουσία τού δημάρχου και η άσκηση των καθηκόντων που αυτή συνεπάγεται: *τον τελευταίο μήνα ο αντιδήμαρχος ασκεί τη ~, διότι ο δήμαρχος απουσιάζει στο εξωτερικό* 3. η χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος είναι δήμαρχος: επί *δημαρχίας Σπ. Μερκούρη εξωραΐσθηκε* η *Αθήνα* 4. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ. δημαρχείο. — δημαρχιακός, -ή, -ό.

δημαρχικός, -ή, -ό → δήμαρχος

δημαρχιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-ειρων.) το αξίωμα τού δημάρχου και η εξουσία που αυτό συνεπάγεται: *πήραν τα μυαλά του αέρα με το ~ και καβάλησε το καλάμι* ΣΥΝ. δημαρχία.

δημαρχίνα (η) [1893] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η γυναίκα που εξελέγη δήμαρχος · 2. η σύζυγος τού δημάρχου: (παροιμ.) *«να με πούνε ~ κι ας ψοφάω από την πείνα»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

δήμαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} πρόσωπο που εκλέγεται με καθολική και μυστική ψηφοφορία κάθε τέταρτο χρόνο, την πρώτη Κυριακή μετά τη 10η Οκτωβρίου, για να ασκεί τη διοίκηση τού δήμου, ο άρχων τού δήμου· ΦΡ. (α) από **δήμαρχος *κλητήρας*** για κάποιον που χρεωκόπησε ή ξέπεσε ή υποβιβάστηκε στην ιεραρχία τού κλάδου του ΣΥΝ. απ' τα ψηλά στα χαμηλά (β) ***τα παράπονα σου στον δήμαρχο*** βλ. λ. *παράπονο*. — **δημαρχικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -άρχης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δήμος* + *-άρχος* < *άρχω*. *Δήμαρχος* απεκαλείτο στην αρχ. Αθήνα ο καθένας από τους αρχηγούς των δήμων, ενώ σε άλλες πόλεις δήλωσε και τους αρχιδικαστές. Η λ. απέδωσε επίσης τον λατ. τίτλο tribunus plebis, όπου έχει την αφετηρία της και η σημερινή χρήση].

δημεγέρτης (ο) {δημεγερτών} (λόγ.) αυτός που παρακινεί τον λαό σε εξέγερση, που υποδαυλίζει στάση ΣΥΝ. ταραχοποιός, στασίαρχος ΑΝΤ. ειρηνοποιός. — **δημεγερσία** (η) [1824], **δημεγερτικός, -ή**, -ό [1824], **δημεγερτικώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ μεσν. < *δήμος* + *έγέρτης* < *εγείρω*].

δήμευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. η αφαίρεση τής κυριότητας κινητού ή ακινήτου προς όφελος τού Δημοσίου, η οποία επιβάλλεται με δικαστική απόφαση ως παρεπόμενη ποινή ή ως μέτρο ασφαλείας σε περιπτώσεις τελέσεως αξιοποίνων πράξεων.

δημεύσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που πρέπει ή μπορεί να δημευθεί: ~ *περιουσιακό στοιχείο*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. confiscable].

δημεύω ρ. μετβ. {δήμευ-σα, -θηκα | -τηκα, -μένος} ΝΟΜ. αφαιρώ την κυριότητα κινητού ή ακίνητου περιουσιακού στοιχείου ιδιώτη προς όφελος τού Δημοσίου κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, το ανακηρύσσω κτήμα τού Δημοσίου: η *επαναστατική κυβέρνηση δήμευσε τα αγροκτήματα των αριστοκρατών*. — **δημευτής** (ο), **δημεύτρια** (η), **δημευτικός,** -ή, -ό [μεσν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *δήμος*].

δημηγορία (η) {δημηγοριών} **1.** (επίσ.) πολιτική αγόρευση, ομιλία πολιτικού σε συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ. λόγος · **2.** (ειδικότ.) συμβουλευτικός ρητορικός λόγος, που εκφωνούσαν σημαίνουσες πολιτικές, στρατιωτικές και πνευματικές προσωπικότητες ενώπιον τής Εκκλησίας τού Δήμου- ως είδος άνθησε τον 5ο αι. π.Χ. στην αθηναϊκή δημοκρατία έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό του την έντεχνη διάταξη των επιχειρημάτων: *οι - τού Αλκιβιάδη, όπως τις παραθέτει ο Θουκυδίδης*. — **δημηγορικός**, -ή, -ό [αρχ.], **δημηγορώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ αρχ. < *δημηγόρος* < *δήμος* + *-ηγόρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά*].

Δήμητρα (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, θεά τής γης, των καλλιεργειών (κυρ. των σιτηρών) και τής υλικής αφθονίας μέσω των δημιουργικών δυνάμεων τής γης 2. γυναικείο όνομα (βλ. λ. *δωδεκάθεο,* ΠΓΝ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δημήτηρ* | *Δαμάτηρ* | *Δωμάτηρ,* αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι το β' συνθ. τού ονόματος περιέχει τη λ. *μήτηρ* | *μάτηρ,* ενώ ως προς το α' συνθ. η αληθοφανέστερη άποψη το ταυτίζει με το αρχαιότατο ουσ. δα «γη», οπότε το όνομα θα εσήμαινε «η μητέρα γη». Βλ. κ. *Δημήτριος]*.

δημητριακά (τα) ετήσια ή διετή φυτά διαφόρων οικογενειών, που καλλιεργούνται συστηματικά σε ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη και των οποίων οι σπόροι, συνήθ. αλεσμένοι, αποτελούν βασική τροφή τού ανθρώπου και πολλών ζώων, λ.χ. το σιτάρι, το κριθάρι, ο αραβόσιτος, η βρόμη, η σίκαλη κ.λπ. ΣΥΝ. σιτηρά, γεννήματα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Δήμητρα,* η οποία ήταν θεά τής γεωργίας].

δημήτριο (το) [1840] {δημητρίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ce) που βρίσκεται σε αφθονία στη γη και χρησιμοποιείται στη βιομηχανία οπτικών ειδών, τη φωτογραφία, την υφαντουργική και αλλού (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. cerium, που οφείλεται στον αστεροειδή Δήμητρα (Ceres), ο οποίος είχε ανακαλυφθεί λίγα χρόνια πριν από το χημικό στοιχείο].

Δημήτριος (ο) {Δημητρίου} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο αυτόν που μαρτύρησε στη Θεσσαλονίκη τον 3ο αι. 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Δημήτρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. επίθ. *δημήτριος* «ο σχετιζόμενος με τη (θεά) Δήμητρα», που ήδη από την αρχαιότατα χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

δήμιος (ο) {-ου κ. -ίου | **-ων** κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** πρόσωπο που εκτελεί τους καταδικασμένους σε θάνατο: ο ~ *τού Άουσβιτς* || *ο ~ πέρασε τη θηλιά στον λαιμό τού καταδίκου* ΣΥΝ. εκτελεστής, (λαϊκ.) μπόγιας **2.** (μτφ.) πρόσωπο που σκοτώνει με το ίδιο του το χέρι ή μεθοδεύει τον θάνατο άλλων, χωρίς να συμμετέχει ο ίδιος: υπήρξε ο - των μειονοτήτων τού *κράτους του* ΣΥΝ. φονιάς, δολοφόνος, εκτελεστής **3.** (μτφ.-γενικότ.) πρόσωπο που κυβερνά τυραννικά, που καταργεί τις πολιτικές ελευθερίες: ~ των *ελευθεριών τού λαού* | *των δικαιωμάτων* ΣΥΝ. βασανιστής, στραγγαλιστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (< *δήμος),* που προσδιόριζε αρχικώς τον σχετιζόμενο με τον δήμο, τον δημόσιο σε αντίθεση με τον ιδιωτικό, επομένως και τον *δήμιον δοῦλον* (Αριστοφάνης), που ήταν επιφορτισμένος με τις εκτελέσεις των θανατικών ποινών].

δημιούργημα (το) [μτγν.] {δημιουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί, το αποτέλεσμα τής δημιουργίας (βλ.λ.): καλλιτεχνικό | *σημαντικό* | *αξιόλογο* | *τέλειο* | *ανθρώπινο* | *θείο* | *κλασικό* | *πνευματικό* ~||~ *τής τέχνης* | *τού λόγου* | *τού πνεύματος* ΣΥΝ. έργο, κατασκεύασμα, κατασκευή, πλάσμα, πλαστούργημα **2.** γενικά ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα συνδυασμού δημιουργικών δυνάμεων, επιδράσεων, συντελεστών κ.λπ.: η *Γαλλική Επανάσταση υπήρξε το αναγκαίο ~ των ιστορικών δεδομένων* 3. (γενικότ.) το προϊόν τής ενέργειας ή τής επίδρασης φαινομένου, καταστάσεως, λειτουργίας κ.λπ.: ο *καταναλωτισμός είναι ~ τού τεχνικού πολιτισμού* || ~ *τής φαντασίας* | *τού μυαλού κάποιου* (μη πραγματικό, φανταστικό)· ΦΡ. ***είμαι δημιούργημα (κάποιου)*** (για πρόσ.) οφείλω την εξέλιξη και την επιτυχία μου (αλλά και πιθανή αποτυχία) στην προεργασία, τη δράση ή/και την προσπάθεια άλλου: ~ των *γονιών* | *των δασκάλων* | *τού εαυτού μου*. **δημιουργία** (η) [αρχ.] {δημιουργιών} **1**. (γενικά) η διαδικασία κατασκευής ενός πράγματος ή υλοποίησης μιας ιδέας ή σχεδίου: η ~ *τού νέου οδικού δικτύου* || η ~ *θέσεων εργασίας* | *κέντρου άθλησης* ΣΥΝ. κατασκευή, γένεση, γενεσιουργία, επιτέλεση, σχηματισμός, παραγωγή, επινόηση, εκπόνηση, πλάσιμο, ίδρυση, θεμελίωση ΑΝΤ. εξόντωση, εκμηδένιση, αφανισμός 2. το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας, το δημιούργημα· (ειδικότ.) ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα έμπνευσης και προσπάθειας, ιδ. όταν χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία στη σύλληψη και την εκτέλεση: *το ανέβασμα τής «Δωδέκατης Νύχτας» τού Σαίξπηρ αποτελεί την κορυφαία καλλιτεχνική ~ τού θεάτρου μας* || *οι τελευταίες - των Γάλλων σχεδιαστών* || *ποιητική I*

ανθρώπινη | *νέα* | *εκπληκτική* | *μουσική* | *κλασική* | *δραματική* | *ρομαντική* | *πρωτοποριακή* | *δυναμική* | *πνευματική* | *περίλαμπρη* | *αρχιτεκτονική* ~ **3**. (ειδικότ. για τον Θεό, τη θεία δύναμη) ***Δημιουργία*** (η) η κτίση τού κόσμου, τού σύμπαντος· το σύνολο των δημιουργημάτων τού Θεού, ο κόσμος: ο *άνθρωπος θεωρείται το κόσμημα τής* ~ || *οι επτά ημέρες τής* - ΣΥΝ. πλάση, γένεση, κοσμογονία.

δημιουργικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει την ικανότητα να δημιουργεί, να παράγει νέες και πρωτότυπες μορφές· (γ[ε]νικότ.) αυτός που παράγε έργο, που [ε]ίναι αποτελεσματικός: ~ *καλλιτέχνης* | *πνεύμα* | *φαντασία* | *ικανότητα* | *οίστρος* | *ψυχή* | *δύναμη* | *πνοή* | *έργο* | *χρόνια* | *προσωπικότητα* | *ορμή* | *στιγμή* | *διάθεση* | *περίοδος* | *πρωτοβουλία* | *προσπάθεια* | *ημέρα* | *συνεργασία* | *πορεία* | *διάθεση* | *σκέψη* | *φάση* ΣΥΝ. επινοητικός, εφευρετικός, παραγωγικός, γόνιμος ΑΝΤ. εξοντωτικός, εκμηδενιστικός, διαλυτικός 2. αυτός που παρέχει τη δυνατότητα *να* αξιοποιήσει κανείς τις δυνατότητες και τις ιδέες του: ~ *ρόλος* | *εργασία* | *δραστηριότητα* | *ζωή* | *προοπτική*. — **δημιουργικ-ά** | -ώς [αρχ.] επίρρ., δημιουργικότητα (η) [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.

δημιουργός (ο/η) 1. πρόσωπο που δημιουργεί (κάτι): ο ~ τής *επιτυχίας* | *τής νίκης* | *μιας επιχείρησης* 2. (ειδικότ.) (α) καλλιτέχνης, παραγωγός καλλιτεχνικού έργου: συχνά *οι* ~ *αισθάνονται πικρία για τις κριτικές που τους επιφυλάσσουν οι εφημερίδες* (β) ***κινηματογράφος (ή σινεμά) τού δημιουργού*** η δημιουργία κινηματογραφικών έργων σύμφωνα με το ύφος και την οπτική που επιθυμεί ο σκηνοθέτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον εμπορικό κινηματογράφο, όπου τον πρώτο λόγο έχει ο παραγωγός ή ο χρηματοδότης) **3.** ***Δημιουργός*** (ο) ο Θεός ως δημιουργός τού κόσμου: *ο πάνσοφος* ~ ΣΥΝ. Πλάστης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ουργός, χειρουργός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δημιο-Ρoργός* < *δήμιο-* (< *δήμος*) + *-Γοργός* < *έργον* (< **Ρέργον*). Αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που δουλεύει για τον δήμο, σε εργασίες κοινής ωφέλειας: ο τεχνίτης, ο χειρώναξ, ο εργαζόμενος (από ζαχαροπλάστης και μάγειρος έως πρακτικός γιατρός). Η έννοια τού «δημόσιου ενδιαφέροντος» διατηρήθηκε επίσης στη χρήση τής λ. «δημιουργός» ως τίτλου για τους άρχοντες πολλών αρχαίων πόλεων-κρατών. Η λ. δήλωσε επίσης αυτόν που για πρώτη φορά συλλαμβάνει και κατασκευάζει ή προτείνει κάτι, τον δημιουργό με τη σημερινή έννοια. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στο να εγκαταλειφθεί βαθμηδόν (ήδη στην Αρχαία) η αρχική σημ., η οποία δηλώθηκε υποτιμητικά με τη λ. *βάναυσος* (βλ.λ.)].

δημιουργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {δημιουργείς... | δημιούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) ♦ (μετβ.) 1. παράγω κάτι, φτειάχνω (κατασκευάζω, υλοποιώ ιδέα | έμπνευση κ.λπ.): η *τεχνική πρόοδος δημιούργησε πολλά νέα επαγγέλματα* || *ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο* || τα *παιδιά μου μεγάλωσαν και δημιούργησαν δική τους οικογένεια* || - (θεατρική, κινηματογραφική, μουσική κ.λπ.) *παράδοση* | *φήμη* ΑΝΤ. χαλάω, καταστρέφω 2. (καταχρ.) γίνομαι αίτιος να διαμορφωθεί κατάσταση, περίσταση κ.λπ., προκαλώ: *οι δηλώσεις τού υπουργού δημιούργησαν σύγχυση* || ~ *πανικό* | (ευχάριστη, δυσάρεστη κ.λπ.) *ατμόσφαιρα* | *ανωμαλίες* | *σάλο* | *αμφιβολίες* | *εμπόδια* | *δυσαρέσκεια* | *ψευδαίσθηση* | *εντύπωση* | *υποψίες* | *ρήγμα* | *αναστάτωση* | *σκάνδαλο* | *δίλημμα* | *επεισόδιο* | *ενδιαφέρον* | *οξύτητα* | *υπόνοιες* | *θόρυβο* | *προϋποθέσεις* | *ευκαιρία* | *ψυχρότητα* || - κλίμα *ευφορίας* | *φανατισμού* ΣΥΝ. προξενώ, γεννώ ♦ 3. (αμετβ.) (ειδικότ. για καλλιτέχνες) βρίσκομαι στο στάδιο υλοποιήσεως μιας έμπνευσης, μιας ιδέας, παράγω καλλιτεχνικό έργο: μην *απασχολείτε τον μετρ, τώρα δημιουργεί!* **4.** (η μτχ. ***δημιουργημένος,*** -η, -ο) (α) αυτός που έχει κατασκευαστεί ή διαμορφωθεί (από κάποιον) (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει αποκατασταθεί οικονομικά και κοινωνικά: *είναι άνθρωπος* ~ *με λεφτά και υπόληψη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω.

> δημιουργώ (προβλήματα, καταστροφές, εχθρούς κ.τ.ό)! Η λ. δημιουργώ χρησιμοποιείται τελευταία καταχρηστικά με συμπληρώματα που δηλώνουν αρνητικές καταστάσεις *(προβλήματα, δυσκολίες* κ.τ.ό.). Από έλλειψη προσοχής στις σημασιολογικές αποχρώσεις των ρημάτων παρατηρείται η τάση να χρησιμοποιείται το *δημιουργώ* σχεδόν αντί τού κάνω *(δημιουργώ θόρυβο, φασαρία* κ.ά.(, αντί τού προκαλώ *(δημιουργώ δυσάρεστες εντυπώσεις, μεγάλες καταστροφές, αντιδράσεις* κ.τ.ό.), αντί τού γεννώ *(δημιουργώ προβλήματα, δυσκολίες* κ.ά.) κ.λπ. Το *δημιουργώ* είναι κατεξοχήν εύσημο (meliorative) ρήμα, έχει δηλ. καλή σημασία, δηλώνοντας κάτι νέο και καλό: Δημιούργησαν *αθάνατα έργα τέχνης* | *πολιτισμό* | *πρότυπα* κ.λπ. Όχι όμως *«δημιούργησε* εχθρούς»!

δήμο- κ. **δημό-** κ. **δημ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. το σύνολο τού λαού: δημο-φιλής, *δημο-ψήφισμα, δημο-σκόπηση, δημο-κράτης* 2. τον δήμο (ως τοπική αρχή): *δημο-γέροντας, δημ-αιρεσία*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *δήμος]*.

δημογέροντας (ο) {δημογερόντων} (κατά την Τουρκοκρατία) αιρετός άρχοντας τής ελληνικής κοινότητας με διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα ΣΥΝ. προεστός, πρόκριτος, προύχοντας, κοτζαμπάσης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δημογέρων* < *δήμος* + *γέρων*. Με τη δημιουργία νέων θεσμών και αξιωμάτων κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο αναβίωσαν διάφοροι αρχαίοι όροι, όπως *δημογέρων* | *δημογέροντες*, που δήλωνε τους σεβάσμιους ευγενείς γέροντες, οι οποίοι ασκούσαν συμβουλευτικό ή διοικητικό έργο (πβ. κ. γερουσία)].

δημογεροντία (η) [1829] {χωρ. πληθ.} (κατά την Τουρκοκρατία) 1. το αξίωμα και η εξουσία τού δημογέροντα (βλ.λ.) 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των δημογερόντων, η ομάδα που αποτελείται από δημογέροντες 3. (κατ' επέκτ.) η έδρα των δημογερόντων, ο τόπος όπου συγκεντρώνονταν για να συνεδριάσουν. — δημογεροντικός, -ή, -ό [1833].

[ΕΤΥΜ. Η λ. πλάστηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή με βάση το αρχ. *δημογέρων (δημογέροντες)]*.

δημογραφία (η) [1855] επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική μελέτη τού πληθυσμού, δηλ. τη διάρθρωση (λ.χ. κατά ηλικία, κατά φύλο κ.λπ.) και τη δυναμική του (γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι, μεταναστευτικά ρεύματα κ.λπ.). — δημογράφος (ο/η).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. démographie].

δημογραφικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη δημογραφία (βλ.λ.): ~ μελέτες | *έρευνες* | *στοιχεία* | *ανάπτυξη* ΣΥΝ. πληθυσμιακός· ΦΡ. ***δημογραφικό πρόβλημα*** οι δυσχέρειες και οι δυσκολίες που προκύπτουν (στην οικονομία, τα εθνικά θέματα, τη μετανάστευση κ.λπ.) από τη δυσανάλογη αύξηση ή κυρ. τη μείωση τού πληθυσμού. — δημογραφικ-ά | -ώς επίρρ.

δημοδιδάσκαλος (ο) [1833] {δημοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους), δημοδιδασκάλισσα (η) [1833] {δημοδιδασκαλισσών} (παλαιότ.) δάσκαλος τού δημοτικού σχολείου, δηλαδή τής πρωτοβάθμιας [ε]κπαίδ[ε]υσης, πρόσωπο που διδάσκω στα παιδιά τα πρώτα γράμματα. — δημοδιδασκαλικός, -ή, -ό [1877].

δημοκόπος (ο/η) πρόσωπο που προσπαθεί μ[ε] κάθ[ε] τρόπο να κερδίσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη τού λαού, για να αποκομίσει πολιτικό και προσωπικό όφελος: *ο λαός βρέθηκε στο έλεος των* ~ ΣΥΝ. δημαγωγός, λαοπλάνος. — δημοκοπία (η) [μτγν.], δημοκοπικός, -ή, -ό [αρχ.], δημοκοπώ ρ. [μτγν.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δήμος* + *-κόπος* < *κόπτω)*.

δημοκράτης (ο) {δημοκρατών}, δημοκράτισσα (η) {δημοκρατισ-σών) 1. οπαδός τού δημοκρατικού πολιτεύματος, αυτός που θ[ε]ωρ[ε]ί τη δημοκρατία ως το καλύτ[ε]ρο σύστημα πολιτικής διακυβέρνησης ΣΥΝ. δημοκρατικός 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις αρχές τής δημοκρατίας (που υπερασπίζεται την ελευθερία τού λόγου, τη λήψη συλλογικών αποφάσεων, την αρχή τής πλειοψηφίας κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο.

[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «αξιωματούχος των Πρασίνων ή των Βένετων», < *δήμο-* + *-κράτης* < *κρατώ*. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. démocrate].

> δημοκράτης ή δημοκρατικός; αριστοκράτης ή αριστοκρατικός; Οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* αποτελούν παραδείγματα για το πώς η χρήση μπορεί και επιβάλλει τύπους που δεν είναι γραμματικώς ορθοί. Το δημοκράτης πρωτοεμφανίζεται μόλις στο Βυζάντιο (αναφέρεται από τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο - *Έκθεσις βασιλείου τάξεως*, σ. 12, 13 κ.α.- ως αξίωμα των Πράσινων και των Βένετων, αντιδιαστελλόμενο προς το αξίωμα τού δημάρχου), ενώ η δημοκρατία είναι θεμελιώδης λέξη-θεσμός τής κλασικής αρχαιότητας, τόσο το *δημοκράτης* όσο και το αριστοκράτης (απαντά άπαξ στην Αρχαία σε σχολιαστή τού Αριστοτέλη, 1ος αι. μ.Χ.) θα σήμαιναν αντιστοίχως λόγω τού σχηματισμού τους, «ο κρατών τού δήμου» και «ο κρατών των αρίστων», δηλ. το αντίθετο αυτού που πραγματικά σημαίνουν! Οι ορθές λ. αντιστοίχως θα ήταν: δημοκρατικός και αριστοκρατικός (χρησιμοποιούνται και οι δύο στην Αρχαία). Ωστόσο, στη χρήση επικράτησαν οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* (πιθ. για να επιτευχθεί διάκριση ανάμεσα στο επίθ. *δημοκρατικός* | *αριστοκρατικός* και το ουσιαστικό δημοκράτης | *αριστοκράτης),* οι οποίες μάλιστα αποτέλεσαν το πρότυπο για τον σχηματισμό και άλλων τέτοιων συνθέτων, οδηγώντας σε υποσύστημα: *λαοκράτης, θεοκράτης, κεφαλαιοκράτης, γραφειοκράτης, αποικιοκράτης, φαυλοκράτης, τρομοκράτης, τεχνοκράτης, στρατοκράτης, πλουτοκράτης* κ.ά. Όλα τα σύνθετα αυτού τού τύπου έχουν σχηματιστεί (αντί επιθ. σε -ικός) από τα αντίστοιχα αφηρημένα ουσιαστικά: *γραφειοκρατία - γραφειοκράτης* (αντί *γραφειοκρατικός), τρομοκρατία - τρομοκράτης* (αντί *τρομοκρατικός)* κ.τ.ό. Ειδικότερα, οι λέξεις αριστοκράτης και δημοκράτης, με τη σημερινή τους σημασία, είναι αντιδάνεια από τη γαλλική γλώσσα, στην οποία το 1550 πλάστηκαν οι λ. aristocrate και démocrate, αρχικά με αναφορά στην αρχαιότητα, ενώ στους χρόνους τής Γαλλικής Επανάστασης απέκτησαν το πολιτικοκοινωνικό περιεχόμενο που έχουν και σήμερα.

δημοκρατία (η) {δημοκρατιών} ΠΟΛΙΤ, 1. (α) πολίτευμα με διαφορετικές μορφές κατά κοινωνίες και ιστορικές περιόδους, σύμφωνα με το οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται προς όφελος του, βασικές δε αρχές του αποτελούν η ισονομία, η ισοπολιτεία, η κατοχύρωση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αρχή τής πλειονοψηφίας κ.λπ.: *αρχές* | *όρια* | *υπονόμευση* | *ανατροπή* | *σεβασμός* | *στήριξη* | *εδραίωση τής* ~ || *ζηλωτής* | *υπέρμαχος* | *αγωνιστής τής* ~ ΑΝΤ. τυραννία, απολυταρχία, ολιγαρχία, μοναρχία, δεσποτισμός, δικτατορία, φασισμός (β) ***άμεση δημοκρατία*** *το* πολιτικό σύστημα κατά το οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται απευθείας από τους πολίτες, χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπων (όπως λ.χ. στην αρχαία Αθήνα), κατ' αντιδιαστολή προς την έμμεση, την κοινοβουλευτική δημοκρατία (γ) ***έμμεση | αντιπροσωπευτική δημοκρατία*** η συνηθέστερη μορφή σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, κατά την οποία η πολιτική εξουσία ασκείται από τον λαό έμμεσα, μέσω αιρετών αντιπροσώπων κατά το Σύνταγμα (δ) ***μικτή δημοκρατία*** δημοκρατικό πολίτευμα αντιπροσωπευτικού τύπου, στο οποίο όμως υπάρχουν θεσμοί που επιτρέπουν στον λαό να ασκεί απευθείας πολιτική εξουσία σε ορισμένες περιστάσεις (ε) ***βασιλευομένη δημοκρατία*** το δημοκρατικό πολίτευμα στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς, κατ' αντιδιαστολή προς την προεδρευομένη δημοκρατία (στ) ***αβασίλευτη δημοκρατία*** δημοκρατικό πολίτευμα, κατά το οποίο ο ανώτατος άρχοντας (πρόεδρος τής Δημοκρατίας) εκλέγεται από τον λαό είτε άμε-

σα είτε έμμεσα (δηλαδή από τους αντιπροσώπους του) (ζ) ***προεδρική δημοκρατία*** κοινοβουλευτικό δημοκρατικό πολίτευμα, στο οποίο ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκλέγεται απευθείας από τον λαό και είναι το κεντρικό όργανο τής εκτελεστικής εξουσίας: *~ είναι το πολίτευμα των Η.Π.Α. και τής Γαλλίας* (η) ***προεδρευομένη δημοκρατία*** η μορφή κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, στο οποίο κεντρικό όργανο τής εκτελεστικής εξουσίας είναι η κυβέρνηση που ᵉξαρτάται από την εμπιστοσύνη τής Βουλής, ενώ ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκλέγεται από τη Βουλή και δεν ασκεί ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες: το *πολίτευμα τής Ελλάδας είναι ~* (θ) ***λαϊκή δημοκρατία*** το καθεστώς των χωρών, στις οποίες, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κυβερνούσε το κομουνιστικό κόμμα (ι) ***δημοκρατία τής μπανάνας*** η μπανανιά (βλ.λ.) **2**. (συνεκδ.) (α) έθνος ή κράτος που κυβερνάται με δημοκρατικό πολίτευμα: η *Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη ~* || η *Γαλλική* | *η Ελληνική* | *η Ισπανική ~* (β) ***ομοσπονδιακή δημοκρατία*** κρατικός οργανισμός που αποτελείται από περισσότερες τής μίας δημοκρατικές πολιτείες, τις οποίες διοικεί κεντρική (ομοσπονδιακή) κυβέρνηση, όπως λ.χ. στη Γερμανία **3**. (σε φρ. όπως *Α,* Β'κ.λπ. *Δημοκρατία)* η περίοδος δημοκρατικής διακυβέρνησης που αρχίζει από την ψήφιση ή αναθεώρηση ενός Συντάγματος: ο Ντε *Γκωλ υπήρξε πρόεδρος τής Ε' Γαλλικής Δημοκρατίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δήμος* + *-κρατία* < *κράτος*. Ορισμένοι πολιτικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *λαϊκή* | *ομοσπονδιακή δημοκρατία* (πβ. γαλλ. république populaire | fédérale)].

Δ**ημοκρατία** τού Κονγκό (η) το Ζαΐρ (βλ.λ.).

δημοκρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο εκδημοκρατισμός (βλ.λ.). — **δημοκρατικοποιώ** ρ. {-είς...}.

δημοκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δημοκρατία και τον δημοκράτη, αυτός που αρμόζει στις αρχές τής δημοκρατίας: *~ ιδεώδη* | *ιδέες* | *αντιλήψεις* | *πεποιθήσεις* | *διοίκηση* | *νομιμότητα* | *λειτουργία* | *πολίτευμα* | *θεσμοί* | *σύστημα* | *χώρα* | *κίνημα* | *ψηφοδέλτιο* | *πορεία* | *φρονήματα* | *παιδεία* | *νομοθεσία* | *σύνταγμα* | *ελευθερίες* | *χαρακτήρας* | *Τύπος* | *αίσθημα* | *λύση* | *συνείδηση* | *δικαιώματα* | *ήθος* | *κυβέρνηση* | *καθεστώς* | *μανδύας* | *πολιτική* | *συνέδριο* | *κόμμα* || *το - έλλειμμα μιας χώρας* ΣΥΝ. λαοκρατικός ΑΝΤ. αυταρχικός, απολυταρχικός, μοναρχικός, δυναστικός, δεσποτικός, δικτατορικός, φασιστικός 2. (ειδικότ. για πρόσ.) ο υπέρμαχος και οπαδός τής δημοκρατίας, αυτός που θεωρεί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης: *~ άνθρωπος* | *πολίτης* | *λαός* | *κόσμος* | *νεολαία* ΑΝΤ. μοναρχικός, φασίστας 3. (καταχρ. στο λεξιλόγιο τού αντιδεξιού πολιτικού χώρου) αυτός που δεν ανήκει σε δεξιό (συντηρητικό) πολιτικό κόμμα ΣΥΝ. προοδευτικός· ΦΡ. ***δημοκρατική παράταξη*** το σύνολο των μη δεξιών πολιτικών δυνάμεων, οι κεντρώες και οι αριστερές πολιτικές δυνάμεις 4. (ειδικότ.) αυτός που εφαρμόζει και υπερασπίζεται τις βασικές δημοκρατικές αρχές (όπως την ελευθερία τού λόγου, την αρχή τής πλειονοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων, την ισότητα κ.λπ.): *υπήρξε πάντοτε ~ πολιτικός, σεβόμενος έμπρακτα τις διαφορετικές απόψεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ. φιλελεύθερος, προοδευτικός **5**. ***Δημοκρατικοί*** (οι) | ***Δημοκρατικό Κόμμα*** ένα από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα στις Η.Π.Α. 6. μέλος ή οπαδός των Δημοκρατικών στις Η.Π.Α.: *~ γερουσιαστής* | *υποψήφιος.* — **δημοκρατικ-ά** /-ώς [μτγν.] επίρρ., **δημοκρατικότητα** (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης.*

δημοκρατισμός (ο) [1836] 1. η έννοια και η ιδεολογία τής δημοκρατίας, καθώς και η πίστη στα ιδεώδη της ΣΥΝ. δημοκρατικότητα 2. (κακόσ.) η καπηλεία τής δημοκρατικής ιδεολογίας για την εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. républicanisme].

Δ**ημόκριτος** (ο) {-ου κ. -ίτου) 1. ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τα Αβδηρα τής Θράκης (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος έμεινε γνωστός ως θεμελιωτής τής ατομικής θεωρίας 2. ονομασία τού Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών τής Ελληνικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας **3**. ανδρικό όνομα. — δημοκρίτειος, -α, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο κριτής τού δήμου», < *δήμος* + *-κριτος* < *κρίνω)*.

δημοπρασία (η) [1840] {δημοπρασιών} **1.**η δημόσια εκποίηση κινητών ή/και ακινήτων αντικειμένων ή περιουσιακών στοιχείων, τα οποία κατακυρώνονται τελικώς σε όποιον προσφέρει το υψηλότερο χρηματικό αντίτιμο: *διενεργείται* | *προκηρύσσεται* | *κατακυρώνεται* | *διεξάγεται* | *λαμβάνει χώρα ~* || *εκθέτω* | *πωλώ* | *βγάζω σε ~* ΣΥΝ. πλειστηριασμός **2.** (α) ***μειοδοτική δημοπρασία*** διαδικασία που διεξάγεται δημόσια και κατά την οποία περιέρχεται περιουσιακό στοιχείο ή ανατίθεται δημόσιο έργο σε όποιον προσφέρει το χαμηλότερο χρηματικό κόστος ΣΥΝ. μειοδοτικός διαγωνισμός (β) ***μυστική δημοπρασία*** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) βρίσκονται μέσα σε σφραγισμένους φακέλους (γ) ***φανερή δημοπρασία*** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) γίνονται προφορικά την ώρα τής διαδικασίας. — **δημοπρατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δημοπράτης* < *δήμος* + *-πράτης* < αρχ. *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο)]*.

δημοπρατήρΐΟ (το) [1833] {δημοπρατηρί-ου | -ων} **1**. ο ανοιχτός ή κλειστός χώρος που προορίζεται για τη διενέργεια δημοπρασιών **2**. (κατ' επέκτ.) ανοικτός χώρος ή κατάστημα, όπου πωλούνται μεταχειρισμένα είδη σε χαμηλή τιμή.

δημοπράτης (ο) {δημοπρατών} αυτός που πουλά σε δημοπρασία. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δήμος* + *-πράτης* < ρ. *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο)]*.

δημοπρατώ ρ. μετβ. [1840] {δημοπρατείς... | δημοπράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εκθέτω σε δημοπρασία, βγάζω σε πλειστηριασμό κινητό ή ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ΣΥΝ. εκπλειστηριάζω, (κα-θημ.) βγάζω στο σφυρί 2. προκηρύσσω μειοδοτική δημοπρασία για την εκτέλεση δημόσιου έργου: *οι μελέτες ανατίθενται, μόνον οι κατασκευές έργων δημοπρατούνται.* — δημοπράτηση (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δημοπράτης* < *δήμος* + *-πράτης* < αρχ. *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο)]*.

Δήμος (ο) **1**. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. ανδρικό όνομα 3. ως χαϊδευτ. των ον. *Δημήτρης, Δημοσθένης* κ.ά. [ΕΤΥΜ. Συγκεκομμ. τ. τού ον. *Δημήτρης*, χρησιμοποιήθηκε όμως και ως συγκεκομμ. τ. άλλων ονομάτων, όπως *Δημοσθένης, Νικόδημος]*.

δήμος (ο) **1.** διοικητική περιφέρεια που κατοικείται από δέκα χιλιάδες κατοίκους και άνω (ή που έχει χαρακτηριστεί ως λουτρόπολη, ιστορική περιοχή κ.λπ.) και η οποία διοικείται από αιρετό άρχοντα, τον δήμαρχο (βλ.λ.) και από δημοτικό συμβούλιο' μαζί με την κοινότητα (βλ.λ.) αποτελούν τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης: *~ Αθηναίων* | *Θεσσαλονίκης* || *υπηρεσίες* | *έσοδα* | *έξοδα τού ~* || *εκπρόσωποι* | *συνέδριο δήμων και κοινοτήτων* 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των κατοίκων διοικητικής περιφέρειας που ορίζεται ως δήμος· ΦΡ. (παροιμ.) **τα** εν οίκω ***μη εν δήμω*** *(τα εν οϊκω μη εν δήμω) τα* οικογενειακά προβλήματα ή μυστικά δεν πρέπει να κοινολογούνται.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*
[ΕΤΥΜ < ᵒΦΧ· *δήμος* (ήδη μυκ. da-mo) < Ι.Ε. *dä- «μοιράζω, διανέμω», πβ. ιρλ. dàm «πλήθος, ομάδα» κ.ά. Η ρίζα απαντά με διαφορετικές παρεκτάσεις στις λ. *δαπάνη, δασμός, δαψιλής, δαίμων* κ.ά. Η λ. (στον Όμηρο) αναφερόταν στους κατοίκους μιας περιοχής, ιδίως δε στους πλούσιους και ισχυρούς πολίτες που ασκούσαν επιρροή και (αργότερα) εξουσία].

Δημοσθένης (ο) {-η κ. -ένους} **1**. ο επιφανέστερος και σημαντικότερος αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (384-322 π.Χ.) και ένας από τους αξιο-λογότερους πολιτικούς τής εποχής του **2**. ανδρικό όνομα. — δημο-σ**θένει**ος, -α, -ο [μτγν.] κ. δημοσθενικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το σθένος τού δήμου», < *δήμος* + *-σθένης* < *σθένος]*.

δημοσία επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε δημόσια εμφάνιση, μπροστά σε όλο τον κόσμο, ενώπιον ακροατηρίου: *το σωματείο μας διακήρυξε ~ τους στόχους του* ΑΝΤ. ιδιωτικώς, εμπιστευτικώς, κεκλεισμένων των θυρών ΦΡ. ***ιδία και δημοσία*** *(ιδία και δημοσία)* τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο βίο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δημοσία,* δοτ. ενικού τού θηλ. τού επιθ. *δημόσιος,* που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς].

δημοσιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) μεγάλος, δημόσιος δρόμος που διασχίζει την ύπαιθρο (όχι πόλεις ή κατοικημένες περιοχές).

δημοσίευμα (το) [1894] {δημοσιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί το οποίο δημοσιεύεται (σε εφημερίδα ή περιοδικό): *σύμφωνα με πρόσφατο ~ αμερικανικής εφημερίδας, ο κίνδυνος πολέμου απομακρύνεται.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μελέτη.* [ΕΤΥΜ. Από6. τού γαλλ. publication].

δημοσίευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων) 1. η διαδικασία κατά την οποία γίνεται κάτι ευρέως γνωστό διά τού Τύπου: *επειδή ο χώρος δεν το επιτρέπει, είναι αδύνατη η ~ τόσο εκτενών επιστολών* || δίνω *προς* | *προβαίνω σε ~* || *αναστέλλω* | *αποφεύγω* | *επισπεύδω τη ~* || η *~ γυμνών φωτογραφιών μεγάλης ηθοποιού προκάλεσε σκάνδαλο* || *απαγορεύεται η ~ και ανατύπωση μέρους ή όλου τού κειμένου χωρίς την άδεια τού συγγραφέα* ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση, δημοσιοποίηση 2. (ειδικότ.) η καταχώριση σε έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ.) πληροφοριών, ειδήσεων, αγγελιών κ.λπ., αλλά και μικρών μελετών, άρθρων ή λογοτεχνημάτων: *οι εκλαϊκευμένες ~ περί των εθνικών θεμάτων αποπροσανατολίζουν τον λαό* || *εκτός από τα βιβλία του έχει να παρουσιάσει και πολλές ~ σε επιστημονικά περιοδικά* || η *~ τής μελέτης του θα γίνει στο επόμενο τεύχος* ΣΥΝ. δημοσίευμα, μελέτη, συνεργασία.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, μελέτη.*

δημοσιεύσιμος, -η, -ο [1890] αυτός που είναι δυνατόν ή που αξίζει να δημοσιευθεί: η *εργασία αυτή δεν είναι ακόμη -· χρειάζεται περισσότερη τεκμηρίωση.*

δημοσιεύω ρ. μετβ. {δημοσίευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ευρύτερα γνωστό διά τού Τύπου· καταχωρίζω (κάτι) στον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.): *~ αγγελία* | *είδηση* | *άρθρο* | *μελέτη* | *δοκίμιο* | *επιφυλλίδα* | *φωτογραφία* 2. (ειδικότ.) κυκλοφορώ σε βιβλίο το προϊόν διανοητικής εργασίας: *φέτος δημοσίευσε τον πρώτο τόμο των απομνημονευμάτων του* ΣΥΝ. εκδίδω, βγάζω, τυπώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δημόσιος.* Το αρχ. ρ. *δημοσιεύω* σήμαινε κυρίως: (α) «φέρω κάτι σε κοινή (δημόσια) γνώση ή χρήση» (π.χ. βιβλίο· «δεδη-μοσιευμένα» λέγονταν τα ρητά που αποτελούσαν κοινό κτήμα) και (β) «προσφέρω τις υπηρεσίες μου, υπηρετώ στο Δημόσιο επ' αμοιβή»].

Δ**ημόσιο** (το) {-ου κ. -ίου | χωρ. πληθ.} **1.** το νομικό πρόσωπο τού Κράτους το οποίο αποτελείται από τα ενταγμένα σε αυτό διοικητικά όργανα και τις εξαρτημένες και αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες και είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων περιουσιακής φύσεως: *το ~ ζημιώθηκε πολλά δισεκατομμύρια από μη καταβολή τού Φ.Π.Α. από διαφόρους επαγγελματίες* || *χρέη* | *οφειλές στο ~* || *το ελληνικό ~* ΣΥΝ. πολιτεία, αρχές 2. (ειδικότ.) το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και επιχειρήσεων κατ' αντιδιαστολή προς τις αντίστοιχες ιδιωτικές: *διαγωνισμός για προσλήψεις στο ~* || *μάχη για μια καρέκλα* (θέση υπαλλήλου) *στο ~.*

δημοσιογραφία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} 1. η συγκέντρωση ειδήσεων πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής κ.λπ. φύσεως και η διάδοση τους διά τού Τύπου και διά των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης με στόχο την πληροφόρηση τού πολίτη 2. (ειδικότ.) το επάγγελμα τού δημοσιογράφου (βλ.λ.) και το έργο που αυτός επιτελεί: *άσκησε τη -*

επί *σαράντα συναπτά έτη* || *μάχιμη* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των επαγγελματιών δημοσιογράφων: η ζώσα ~ 4. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των οργάνων, με τα οποία διαδίδονται οι ειδήσεις, δηλ. οι εφημερίδες, τα περιοδικά, τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.λπ.: έντυπη | *ηλεκτρονική* ~ 5. (κατ' επέκτ.) ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται από τον Τύπο ή από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης θέματα και γεγονότα: ~ τής *σκανδαλοθηρίας* || *σχολιαστική* | *ερευνητική* ~.

δημοσιογραφικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τη δημοσιογραφία ή τον δημοσιογράφο: ~ *επάγγελμα* | *όργανο* | *πληροφορίες* | *αποστολή* | *καθήκον* | *αργκό* | *έρευνα* | *ταυτότητα* | *αποκαλύψεις* | *κάλυψη γεγονότος* || *από έγκυρες* ~ *πηγές πληροφορήθηκα ότι...*· ΦΡ. (α) ***δημοσιογραφικοί κύκλοι*** οι δημοσιογράφοι που αποτελούν την πηγή τής πληροφόρησης κάποιου (συνήθ. όταν κάποιος επικαλείται ανωνύμως τις πηγές πληροφοριών του): *σύμφωνα με δημοσιογραφικούς κύκλους, ο υπουργός έχει ήδη υποβάλει την παραίτηση του* (β) ***δημοσιογραφικό ύφος*** το απλό και λιτό ύφος, που βασίζεται στη συντομία και την αποφυγή σύνθετου ή μακροπερίοδου λόγου (γ) ***δημοσιογραφικός χάρτης*** το χαρτί στο οποίο εκτυπώνονται οι εφημερίδες (δ) ***δημοσιογραφικό απόρρητο*** *το* δικαίωμα τού δημοσιογράφου να μην κατονομάζει τους πληροφορητές του, να μην αποκαλύπτει τις πηγές του. — δημοσιογραφικ-ά | **-ώς** επίρρ.

δημοσιογράφος (ο/η) [1826] πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία ΣΥΝ. ανταποκριτής, ρεπόρτερ, συντάκτης, αρθρογράφος, ειδησεογράφος, επιφυλλιδογράφος. — (υποκ.) **δημο-σιογρα<u>φί</u>σκος** (ο) [1884], (μεγεθ.) δημοσιογραφάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος, ρεπόρτερ*. [ΕΤΥΜ. Από<u>δ</u>. τού γαλλ. publiciste].

δημοσιογραφώ ρ. αμετβ. [1839] {δημοσιογραφείς... | δημοσιογράφησα} ασχολούμαι με τη δημοσιογραφία.

δημοσιολογία (η) [1862] (χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ. η επιστημονική μελέτη και ενασχόληση με το Δημόσιο Δίκαιο και γενικότ. με τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα **2**. λόγος για τα δημόσια πράγματα. — **δημοσιολ<u>ό</u>γος** (ο/η) [1836], δημοσιολογικός, -ή, -ό [1891], **δημοσιολο-γ<u>ώ</u>** ρ. [1844] {-είς...} (σημ. 2).

δημοσιονομία (η) [1873] ΟΙΚΟΝ. Ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των δημοσίων οικονομικών και συγκεκριμένα με την εξεύρεση τρόπων και μεθόδων για την καλύτερη δυνατή διαχείριση των οικονομικών τού κράτους. — **δημοσιον<u>ό</u>μος** (ο/η) [1881]. [ΕΤΥΜ. Από<u>δ</u>. τού γερμ. Finanzwissenschaft].

δημοσιονομικός, -ή, -ό [1881] ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση των οικονομικών τού κράτους: ~ *ελλείμματα* | *τομέας* **2.** ***δημοσιονομική πολιτική*** η χρησιμοποίηση τής φορολογίας και των δαπανών τού κράτους για την επίτευξη οικονομικών στόχων (αύξησης τής ζήτησης, ανάπτυξης, πλήρους απασχόλησης κ.ά.): η *κυβέρνηση ακολουθεί σφιχτή* ~ (αύξηση τής φορολογίας, μείωση των δημοσίων δαπανών) **3**. ΝΟΜ. ***Δημοσιονομικό Δίκαιο*** *το* σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο απόκτησης και διαχείρισης των οικονομικών μέσων που χρειάζεται το κράτος. — δημοσιονομικ-ά | -ώς [1881] επίρρ$_{ν}$

δημοσ!θΠοίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η γνωστοποίηση στο κοινό (πληροφορίας, αγγελίας, γεγονότος κ.λπ.): η ~ *τού πλήρους κειμένου τού νομοσχεδίου* || *η* ~ *τής ιδιωτικής ζωής σε τηλεοπτικές εκπομπές* ΣΥΝ. δημοσίευση, κοινολόγηση · 2. (α) η απόκτηση εκ μέρους τού κράτους ακίνητων περιουσιακών στοιχείων (β) η ολική ή μερική μετατροπή ιδιωτικής επιχείρησης σε δημόσια ΣΥΝ. εθνικοποίηση, κρατικοποίηση. — **δημοσιοποιώ** ρ. [1893] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*.

δημόσιος, -α, -ο {-ου κ. -ίου (θηλ. -ας κ. -ίας) | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1**. αυτός που σχετίζεται με το κοινό, με τον λαό, που υπάρχει για το σύνολο τού λαού: ~ *χώρος* | *βιβλιοθήκη* | *λουτρά* | *υγεία* | *ασφάλεια* | *δρόμος* | *νοσοκομείο* | *σχολείο* | *εκπαίδευση* || *η πολιτική μας λαμβάνει υπ'όψιν το* ~ *συμφέρον* ΣΥΝ. κοινός, κοινόχρηστος ΑΝΤ. ιδιωτικός, ατομικός· ΦΡ. (α) **δημόσιος *άνδρας*** πολιτικός ή αξιωματούχος με υψηλή θέση στον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος ασχολείται με τα κοινά (β) ***δημόσιο πρόσωπο*** πρόσωπο ευρέως γνωστό (λόγω τής θέσης, τού κύρους ή τής προβολής του σε κάποιον τομέα δραστηριότητας) (γ) ***δημόσιο έργο*** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε έργο υποδομής μιας χώρας που καλύπτει βασικές ανάγκες τού κοινωνικού συνόλου, συμβάλλει στην αύξηση τού εθνικού προϊόντος, στην ασφάλεια τής χώρας και γενικά αποσκοπεί στη βελτίωση τής ποιότητας ζωής, η εκτέλεση του δε εποπτεύεται από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (δ) ***δημόσια τάξη*** η ομαλή κοινωνική συμβίωση, τής οποίας η προστασία έχει ανατεθεί στις αρμόδιες αρχές (Αστυνομία) σύμφωνα με τους νόμους τού κράτους: *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (ε) ***δημόσιες σχέσεις*** (i) το σύνολο των πράξεων και των ενεργειών στις οποίες προβαίνει πρόσωπο, σύλλογος, σωματείο, επιχείρηση, κρατική υπηρεσία κ.λπ., προκειμένου να διαμορφωθεί ευνοϊκή υπέρ αυτού άποψη στην εγχώρια ή διεθνή κοινή γνώμη ή στους πελάτες με τους οποίους συναλλάσσεται, ενημερώνοντας με δελτία Τύπου ή παρέχοντας κάθε δυνατή πληροφορία στο κοινό κ.λπ. (ii) η ειδική υπηρεσία (επιχείρησης, υπηρεσίας κ.λπ.) που έχει ως έργο της την υλοποίηση των παραπάνω στόχων: *τηλεφώνησα στις* ~ *τού Υπουργείου* (iii) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τρόπων για την επίτευξη των παραπάνω στόχων (ίν) (μτφ.) οι κοινωνικές δραστηριότητες που αναπτύσσει κανείς για την κοινωνική και επαγγελματική του προβολή και εξέλιξη: *γυρίζει από δεξίωση σε δεξίωση και κάνει* ~ (στ) ***δημόσια υγιεινή*** η επιστήμη και η πρακτική τής προλήψεως ασθενειών και τής βελτίωσης τής ζωής, όπως ασκείται από την οργανωμένη πολιτική κοινότητα (ζ) ***δημόσιος κίνδυνος*** (ί) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε θεωρείται επικίνδυνο για το κοινωνικό σύνολο (ii) (ειρων.-σκωπτ.) κάθε πρόσωπο αδέξιο ή επιπόλαιο, τού οποίου οι ενέργειες προκαλούν προβλήματα: *όταν πιάνει το τιμόνι, γίνεται* - (η) ***δημόσια αιδώς*** βλ. λ. αιδώς (θ) ***δημόσια ανάγκη*** βλ. λ. *ανάγκη (ι)* ***δημοσίας χρήσεως*** (συντομ. Δ.Χ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που διατίθεται για χρήση από το κοινωνικό σύνολο ή για την εξυπηρέτηση του: *αυτοκίνητο* | *τουαλέτες* ~ ΑΝΤ. ιδιωτικής χρήσεως (Ι.Χ.) 2. αυτός που διεξάγεται ενώπιον τού λαού, που γίνεται ανοιχτά και το κοινό έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει (ή και να λάβει μέρος): ~ *συζήτηση* | *ομιλία* | *διάλογος* | *τελετή* | *εκδήλωση* | *διαγωνισμός* | *κριτική* | *εμφάνιση* | *δραστηριότητα* | *δήλωση* | *ανακοίνωση* | *εικόνα κάποιου* ΣΥΝ. ανοιχτός· ΦΡ. (α) **δημόσιος *βίος*** η πολιτική ζωή, οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν και ο τρόπος ασκήσεως των κρατικών λειτουργημάτων **(β) *δημόσιο θέαμα*** (i) κάθε θέαμα που απευθύνεται στο κοινό και για τού οποίου την οργάνωση και παρουσίαση μεσολαβεί κάποιος επιχειρηματίας (ii) καθετί που εκτίθεται δημόσια, που το βλέπουν ή μπορούν να το δουν όλοι: *καβαδίσαμε στη μέση τού δρόμου και γίναμε* ~ 3. (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που αποτελεί περιουσία του και ελέγχεται από αυτό: ~ *περιουσία* | *έγγραφο* | *ταμείο* | *χρήμα* | *πλούτος* | *θέση* | *κτήριο* | *αρχή* | *χρέος* | *λειτουργός* ΣΥΝ. κρατικός, πολιτειακός, δημοτικός, κοινοτικός ΑΝΤ. ιδιωτικός (β) ***δημόσιος υπάλληλος*** *ο* υπάλληλος που υπηρετεί σε τομέα τής δημόσιας διοίκησης και μισθοδοτείται από το κράτος (γ) ***δημόσια διοίκηση*** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και των διοικητικών υπαλλήλων τους, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτές διοικούνται και λειτουργούν (δ) (ειδικότ.) ***δημόσια επιχείρηση*** | ***δημόσιος οργανισμός*** βλ. λ. *επιχείρηση* (ε) ***δημόσια έσοδα*** | ***οικονομικά*** οι αναγκαίοι χρηματικοί πόροι που εισπράττει **ή** οφείλει να εισπράττει το κράτος, για να αντεπεξέλθει στα έξοδα του (προέρχονται από τη φορολογία, αλλά και από χορήγηση προνομίων, έκδοση επαγγελματικών αδειών κ.λπ.) (στ) ***δημόσια οικονομία*** η διαχείριση των οικονομικών τού κράτους (ζ) ***δημόσιες δαπάνες*** η διάθεση των χρημάτων που εισπράττει το κράτος (των δημοσίων εσόδων) για την κάλυψη των αναγκών του και την υλοποίηση των στόχων του (η) ***δημόσιες επενδύσεις*** επενδύσεις κρατικών χρημάτων που αποσκοπούν στη διατήρηση τής οικονομικής σταθερότητας και την εξυπηρέτηση τής ανάπτυξης (θ) ***δημόσιο χρέος*** το χρέος τού κράτους από τη σύναψη δανείων (ι) ***δημόσια υπηρεσία*** η κρατική υπηρεσία ή αυτή που υπάγεται σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ια) ΝΟΜ. ***δημόσιος κατήγορος*** *το* πρόσωπο (βαθμοφόρος τής Αστυνομίας, τού Λιμενικού, δασάρχης, επόπτης γεωργικών συνεταιρισμών κ.ά.) στο οποίο ανατίθεται από το^{ν} νόμο η άσκηση τής ποινικής δίωξης στα πταισματοδικεία και το οποίο έχει καθήκοντα ανάλογα με τού εισαγγελέα στα ποινικά δικαστήρια (ιβ) ***δημόσια δαπάνη*** *(δημοσία δαπάνη)* με έξοδα τού κράτους ή τού δήμου για λόγους τιμητικούς: η *κηδεία τού αποθανόντος πρώην πρωθυπουργού θα γίνει* ~ (ιγ) ΝΟΜ. ***Δημόσιο Δίκαιο*** κλάδος τού Δικαίου που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία των κρατικών οργάνων και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.): *Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου* (ιδ) ***δημόσιος τομέας*** το Δημόσιο (βλ. παρακάτω): ο *ευρύτερος* ~ **4.** ***Δημόσιο*** (το) βλ.λ. — **δη-μόσια** | **δημοσί<u>ως</u>** [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δημότ-ιος* < *δημότης*. Η σημ. 4 είναι ήδη αρχ., ενώ πολλοί όροι και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *δημόσιο ταμείο* | *συμφέρον* | *Δίκαιο* (< γαλλ. trésor | intérêt | droit public), *δημόσιος τομέας* (< γαλλ. la fonction publique), *δημόσιος κίνδυνος* (< γαλλ. danger public), *δημόσιες σχέσεις* (< αγγλ. public relations), *δημόσιος κατήγορος* (< αγγλ. public prosecutor), *δημόσια έργα* | *έσοδα* | *χρέη* (< αγγλ. public works | revenues | debts), *δημόσιος υπάλληλος* | *βίος* (< αγγλ. public servant | life) κ.ά.]. δημοσιοσυντήρητος, -η, -ο [1833] 1. (για κοινωφελή ιδρύματα) αυτός που συντηρείται από το Δημόσιο: ~ *νοσοκομείο* | *σχολείο* 2. (συχνά σκωπτ. για πρόσωπα) ο δημόσιος υπάλληλος: *υπάρχουν εκατοντάδες* ~ *που υποαπασχολούνται στο Δημόσιο*. **δημοσιοσχετ<u>ί</u>στας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο ικανό στις δημόσιες σχέσεις, τις οποίες χρησιμοποιεί για τα συμφέροντα του. Επίσης **δημοσιοσχεσί<u>τ</u>ης** (ο), **δημοσιοσχεσίτισσ<u>α</u>** (η). [ΕΤΥΜ. Σύνθετο εκ συναρπαγής από τη φρ. *δημόσιες σχέσεις* + πα-ραγ. επίθημα *-ίστας* (πβ. *πιανίστας), αντί* τού *δημοσιοσχεσίστας* από επίδρ. τού ρ. *σχετίζομαι}*. δημοσιότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία πράξη, ενέργεια, δήλωση κ.λπ. γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό, περιέρχεται στην κοινή αντίληψη: *ευρεία* | *μεγάλη* | *περιορισμένη* | *έντονη* | *καθημερινή* ~· ΦΡ. (α) δίνω | ***φέρνω στη δημοσιότητα*** δημοσιοποιώ, καθιστώ ευρύτερα γνωστό: το *πλήρες κείμενο τής συνθήκης θα δοθεί στη* ~ *αύριο* (β) ***έρχομαι στη | παίρνω | λαμβάνω δημοσιότητα*** γίνομαι ευρύτερα γνωστός, διαδίδομαι: το *θέμα πήρε δημοσιότητα και σύντομα προκλήθηκε σκάνδαλο* (γ) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** γίνομαι ευρύτερα γνωστός διά τού Τύπου ή των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης: *πολλά αποτρόπαια εγκλήματα είδαν πρόσφατα το φως τής δημοσιότητας* ΣΥΝ. δημοσιεύομαι (δ) ***υπό το φως τής δημοσιότητας*** υπό το πρίσμα όσων αποκαλύφθηκαν από τη δημοσιοποίηση στοιχείων, δεδομένων κ.λπ. (ε) ΝΟΜ. ***αρχή τής δημοσιότητας*** θεμελιώδης αρχή τής διαδικασίας τής δίκης με συνταγματική κατοχύρωση στο ελληνικό δίκαιο, η οποία συνίσταται στη δυνατότητα των τρίτων να παρακολουθούν ελεύθερα τις συνεδριάσεις των δικαστηρίων στο ακροατήριο και μάλιστα είτε παριστάμενοι οι ίδιοι είτε μέσω τής ραδιοτηλεοπτικής ή γενικότ. τής δημοσιογραφικής κάλυψης τής δίκης· η δημοσιότητα εγγυάται τον έλεγχο τού δικαιοδοτικού έργου από τη λαϊκή κυριαρχία και εμπε-

δώνει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην αμερόληπτη απονομή δικαιοσύνης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. publicité. Η φρ. φως τής *δημοσιότητας* αποδίδει το αγγλ. limelight, λ.χ. bring something in the limelight «φέρνω κάτι στο φως τής δημοσιότητας»].

δημοσιοϋπαλληλίκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} το επάγγελμα τού δημοσίου υπαλλήλου.

δημοσιοϋπαλληλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους δημοσίους υπαλλήλους: ~ *κλάδος* | *κόσμος* | *ιεραρχία* | *νομοσχέδιο* | *μονιμότητα/ τάξη/ μισθολόγιο/ κώδικας/ καθήκοντα/ νοοτροπία.* —**δη**-μοσιοϋπαλληλικά επίρρ.

δημοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η έρευνα που γίνεται στην κοινή γνώμη για οποιοδήποτε θέμα και η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων τής έρευνας: *πρόσφατη ~ έδειξε ότι το 80% των Ελλήνων συμφωνεί με τα μέτρα* ΣΥΝ. σφυγμομέτρηση, γκάλοπ. — δημοσκόπος (ο/η), δημοσκοπώ ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < δήμο- + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», απόδ. τού διεθνούς όρου *γκάλοπ*, βλ.λ.].

δημότης (ο) {δημοτών}, δημότισσα (η) {δημοτισσών} πολίτης κάποιου δήμου, αυτός που ανήκει σε δήμο και είναι εγγεγραμμένος στα μητρώα του: ~ τής *Αθήνας* | *τής Θεσσαλονίκης* | *τής Πάτρας* || *ανακηρύσσομαι επίτιμος* ~. Επίσης (λόγ.) δημότις (η) {δημότιδος}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δήμος]*.

δημοτική (η) [1818] ΓΛΩΣΣ. η απλή, εξελιγμένη απευθείας από την Αρχαία, μορφή τής ελληνικής γλώσσας, την οποία χρησιμοποίησαν φυσικά και αβίαστα οι περισσότεροι ομιλητές στην προφορική τους επικοινωνία και η οποία παλαιότερα θεωρήθηκε υποτιμητικά από τους αρχαϊστές και τους καθαρολόγους σαν χυδαίο γλωσσικό ιδίωμα των αμόρφωτων μετά από έντονη διαμάχη, που κράτησε δύο περίπου αιώνες και έμεινε γνωστή ως «γλωσσικό ζήτημα», καθιερώθηκε (το 1976) η δημοτική (ή «Νεοελληνική») ως επίσημη γλώσσα (στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, την επιστήμη, στα Μ.Μ.Ε. κλπ., πέρα από τη λογοτεχνία όπου είχε από νωρίς επικρατήσει): *αμιγής* | *στρωτή* | *σωστή* | *απλή* | *τρίτη* (= καλλιεργημένη, λόγια) | *ακραία* | *εξεζητημένη* ~ || *καλλιέργεια* | *καθιέρωση* | *γραμματική* | *έρευνα* | *περιγραφή* | *γνώση* | *οπαδός* | *αντίπαλος* | *υπέρμαχος* | *εχθρός* | *υποστηρικτής* | *μελετητής* | *γνώστης* | *χειριστής τής* ~ ΣΥΝ. δημώδης, κοινή, καθομιλουμένη, (σκωπτ.) μαλλιαρή ΑΝΤ. καθαρεύουσα, λόγια, αρχαΐζουσα. ΣΧΟΛΙΟ *γλωσσικό ζήτημα, λ. γλωσσικός.*

δημοτικίζω ρ. αμετβ. [1897] (παλαιότ.) 1. χρησιμοποιώ στον προφορικό ή/και στον γραπτό λόγο δημοτική γλώσσα ή τύπους και εκφράσεις αυτής ΑΝΤ. αρχαΐζω **2**. (ειδικότ.) εκδηλώνω συμπάθεια ή κλίνω προς την κίνηση υποστήριξης τής δημοτικής, δηλ. τον δημοτικισμό (βλ.λ.) · **3.** (κακόσ.) εκχυδαΐζω την ελληνική γλώσσα, χρησιμοποιώντας τύπους τής δημοτικής ΣΥΝ. μαλλιαρίζω.

δημοτικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό κίνημα που απέβλεπε στη χρησιμοποίηση τής δημοτικής γλώσσας σε όλα τα επίπεδα τού λόγου, ιδ. στην επίσημη γραπτή γλώσσα και κατ' επέκτ. στην καθιέρωση της ως επίσημης γλώσσας τού κράτους: *πρωτεργάτης* | *οπαδός τού* ~ || *μαχητικός* | *εκπαιδευτικός* | *ορθόδοξος* - ΑΝΤ. καθαρευ-ουσιανισμός. ΣΧΟΛΙΟ *γλωσσικό ζήτημα, λ. γλωσσικός.*

δημοτικιστής (ο) [1893], δημοτικίστρια (η) ΓΛΩΣΣ. ο οπαδός τού δημοτικισμού (βλ.λ.) — δημοτικιστικός, -ή, -ό.

δημοτικό (το) το σχολείο στο οποίο παρέχεται η εξάχρονη στοιχειώδης εκπαίδευση· περιλαμβάνει έξι τάξεις και απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών αλλιώς *πρωτοβάθμια εκπαίδευση: πάει στην πρώτη τάξη τού* - || *έβγαλε* | *τέλειωσε το* ~ (αποφοίτησε από το δημοτικό σχολείο) || *είναι τού* ~ (έχει γνώσεις δημοτικού). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο.*

δημοτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) η απόκτηση και η εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων ή επιχειρήσεων εκ μέρους τού δήμου, των δημοτικών αρχών: ~ των *αστικών συγκοινωνιών.*

δημοτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον δήμο ως διοικητική υποδιαίρεση, που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού δήμου: ~ *βιβλιοθήκη* | *Θέατρο* | *οδός* | *φόρος* | *τέλη* | *σύμβουλος* | *άρχοντες* | *κύκλοι* | *νοσοκομείο/ κατασκήνωση/ υπάλληλος/ ιατρείο/ υπηρεσίες/ εκλογές* | *έργα* | *δραστηριότητα* | *αστυνομία* | *επιχείρηση* | *αίθουσα* | *οργανισμός* | *λουτρά* ΣΥΝ. κοινοτικός ΑΝΤ. δημόσιος, ιδιωτικός- ΦΡ. (α) **δημοτικό *συμβούλιο*** αιρετό συμβουλευτικό και διοικητικό όργανο τού δήμου· αποτελείται από έντεκα έως σαράντα ένα μέλη, ανάλογα με τον πληθυσμό τού δήμου (β) (περιληπτ.) ***δημοτική αρχή*** το σύνολο των αιρετών αρχόντων ενός δήμου ή κοινότητας (ο δήμαρχος/κοινοτάρχης και το δημοτικό/κοινοτικό συμβούλιο) (γ) ***δημοτικός και κοινοτικός κώδικας*** το σύνολο των διατάξεων που ρυθμίζουν όσα σχετίζονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με ή προέρχεται από τον λαό: ~ *λόγος* | *μουσική* | *παράδοση* | *ποίηση* | *δημιουργία* ΣΥΝ. λαϊκός, κοινός· ΦΡ. ***δημοτικό (τραγούδι)*** (i) είδος λαϊκού τραγουδιού, κυρ. τής υπαίθρου (κατ' αντιδιαστολή προς το λαϊκό τραγούδι των πόλεων), που διαδιδόταν προφορικά και σε διάφορες παραλλαγές και το οποίο αναφέρεται σε όλα τα θέματα τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο, πόλεμο, ξενιτειά κ.λπ.) και εκφράζει τις αντιλήψεις και τα αισθήματα τού λαού για όλες τις εκφάνσεις τού ιδιωτικού και δημόσιου βίου (ii) καθένα από τα τραγούδια τού παραπάνω είδους: *μας τραγούδησε ένα ~ από τη Ρούμελη* **3.** (α) ***δημοτική εκπαίδευση*** η στοιχειώδης, πρωτοβάθμια εκπαίδευση (β) ***δημοτικό σχολείο*** το σχολείο τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (για παιδιά 6-12 ετών). — δημοτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δημότης].

δημοτικότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} η απήχηση που έχει κάποιος στον λαό, το να έχει αποκτήσει την εύνοια και την αγάπη του: δια-πιστώνεται *μείωση τής ~ τής κυβέρνησης, σύμφωνα με τις τελευταίες σφυγμομετρήσεις* ΑΝΤ. αντιδημοτικότητα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. popularité],

δημοτολόγιο (το) [1891] {δημοτολογί-ου | -ων} το μητρώο δήμου ή κοινότητας, στο οποίο εγγράφονται όλοι οι δημότες και των δύο φύλων (κατ' αντιδιαστολή προς το μητρώο αρρένων, το οποίο περιλαμβάνει μόνο τους άρρενες δημότες): *αριθμός δημοτολογίου.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. matricule municipale].

δημοφιλής, -ής, -ές [μτγν.] {δημοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δημοφιλέστερος, -ατός} 1. αυτός που τον αγαπά ο λαός, που έχει την εύνοια και τη συμπάθεια του: ~ *πρωταγωνίστρια* | *τραγουδιστής* | *ποδοσφαιριστής* | *συγγραφέας* | *συνθέτης* | *ηθοποιός* | *πολιτικός* | *καλλιτέχνης* | *περιοδικό* | *αθλητής* | *συγκρότημα* | *μέσο συγκοινωνίας* | *πρόσωπο* | *ομάδα* | *έκφραση* ΣΥΝ. λαοφιλής, κοσμαγάπητος ΑΝΤ. αντιλαϊκός, αντιδημοτικός 2. (καταχρ.) διάσημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δημοψήφισμα (το) [1883] {δημοψηφίσ-ατος | -ατα, -άτων} ο θεσμός κατά τον οποίο εκφράζεται η θέληση και η απόφαση τού λαού για σοβαρότατο εθνικό, πολιτειακό κ.λπ. θέμα με γενική και καθολική ψηφοφορία («ναι» ή «όχι»), με το σκεπτικό ότι μια κυβέρνηση δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για κρισιμότατη απόφαση, χωρίς την άμεση έγκριση τού εκλογικού σώματος: διενέργεια *δημοψηφίσματος* || λύση *σοβαρού εθνικού θέματος με* - || *έγινε προσφυγή στη λαϊκή βούληση υπό μορφήν δημοψηφίσματος* || *το ~ τού 1974 για τον χαρακτήρα τού πολιτεύματος τής Ελλάδος* (βασιλευόμενη ή αβασίλευτη δημοκρατία).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς λατ. όρου referendum «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (ενν. στον λαό)» < p. referre].

δημώδης, -ης, -ες [αρχ.] {δημώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δημωδέστ-ερος, -ατός} αυτός που αναφέρεται στον λαό ή προέρχεται από αυτόν: ~ *ποίηση* | *τραγούδια* | *άσματα* | *μουσική* | *γλώσσα* | *τύπος* (γλωσσικός) | *λογοτεχνία* | *γραμματεία* | *παράδοση* ΣΥΝ. δημοτικός, λαϊκός ΑΝΤ. λόγιος. — **δημωδ**ώς επίρρ. [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *αστείος.*

δηνάριο (το) {δηναρί-ου | -ων} νομισματική μονάδα πολλών χωρών, λ.χ. τής Αλγερίας, τής Τυνησίας, τής Ιορδανίας, τού Ιράν, τής Νέας Γιουγκοσλαβίας κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δηνάριον*< λατ. denarius «νόμισμα που περιείχε δέκα ασσάρια» < dĕni «ανά δέκα»].

ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. (το) Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο.

-δήποτε παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αναφορικών αντωνυμιών και επιρρημάτων με αοριστολογική σημασία: *οποιοσ-δή-ποτε, οσοσ-δήποτε, οπου-δήποτε.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. οίοσ-δή-*ποτε),* που προέρχεται από τη συνεκφορά δή *ποτέ* (γράφεται και ως μία λ.), αρχική σημ. «κάποτε, μια φορά». Ήδη αρχ. η σημερινή χρήση (πβ. αρχ. *ότι-δήποτε)]*.

δηώνω ρ. μετβ. {δήω-σα, -θηκα (λογιότ. εδηώθην, -ης, -η..., μτχ. δηω-θείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ. για εισβολέα, στράτευμα κ.λπ.) καταστρέφω και λεηλατώ χώρα, περιοχή (στην οποία έχω εισβάλει), κατοικία κ.λπ. ΣΥΝ. ρημάζω. Επίσης (αρχαιοπρ.) δηώ {-οίς, -οί...}. — **δή**-ωση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. δηώ (-όω) < *δήιος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < δαΕ-ιος, οπότε η λ. συνδ. με το ρ. *δαίω* «καίω» (< *δάΕ~7'ω, βλ. κ. δαυλός)].

δι (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σολ τής ευρωπαϊκής. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα]*.

δι- κ. δί- κ. **δισ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δύο (2): *δι-κέφαλος, δί-κωπος, δισύλλαβος, δι-ώροφος, δι-ετής, δι-φωνία, δί-κλιτος, δισ-διάστατος* 2. είναι δύο φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *δι-πλάσιος, δισ-εκατομμύριο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δίδυμος,* μεσν. *δισ-έγγονος* < μτγν. *δισ-έκγονος),* που προέρχεται από το αριθμητ. δίς].

δια (δι-ά) κ. **δι'** (πριν από φωνήεν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: 1. διέλευση από τόπο (διά μέσου) (+γεν.): *ταξίδι - θαλάσσης* || ~ *ξηράς προέλαση των στρατευμάτων 2.* χρονική διάρκεια (+γεν.(: *στο δηλόνω άπαξ* ~ *παντός* (μια για πάντα) || ~ *βίου* (εφ' όρου ζωής, για όλη τη ζωή) *εκπαίδευση* || ~ νυκτός (στη διάρκεια τής νύχτας) *απόδραση* || *απόφαση που πάρθηκε - μιας* (αμέσως, ξαφνικά) 3. όργανο | μέσο | τρόπο με τα οποία γίνεται κάτι (+γεν.): τα *υπόλοιπα θέματα θα διευθετηθούν* ~ τής *διπλωματικής οδού* || η *απόφαση ελήφθη δι ' ανατάσεως τής χειρός* (υψώνοντας το χέρι) | ~ *βοής* (με φωνές) || *φαινόμενο ορατό* ~ *γυμνού οφθαλμού* (με γυμνό μάτι, χωρίς μικροσκόπιο ή τηλεσκόπιο) || ~ τής βίας *συγκατάθεση* || *έλαμψε - τής απουσίας του* || ~ *νόμου* (με νόμο) || *περάσαμε* ~ *πυρός και σιδήρου* (μέσα από μεγάλες ταλαιπω-ρίες) || τα *στρατεύματα πέρασαν την κατακτημένη περιοχή* ~ *πυρός και σιδήρου* (πολεμώντας και σφάζοντας) || ~ *ροπάλου* (με τη βία) *απαγόρευση ενός πράγματος* || *διορισμοί* ~ *τής τεθλασμένης* (με τρόπο αθέμιτο) || *επίτευξη στόχων* ~ *τής πλαγίας οδού* (με τρόπο ανορθόδοξο) || *εικόνα - χειρός Γενναδίου* (φτειαγμένη από το χέρι τού Γενναδίου) || ~ *βραχέων* (με λίγα λόγια) || ~ *μακρών* (διεξοδικά) || *δι' ευχών των αγίων ημών* (με τις ευχές των αγίων μας) 4. για (+αιτ.): *έργο ακατάλληλο δι ' ανηλίκους* || ~ *παν ενδεχόμενον, έχε μαζί σου και κάποια χαρτόσημα* || *φόνος δι ' ασήμαντον αφορμήν* || ~ *τούτο* | ~ *ταύτα* (»γι' αυτό) · 5. ΜΑθ. το σύμβολο τής διαίρεσης (+αριθμητ. ή γεν.): *έξι ~ δύο ίσον τρία.* (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΙΝ).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, μέσα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δισ-ά (κατ' αναλογίαν προς τα μετά, *παρά)* < Ι.Ε. *di-, μόρφημα που εξέφραζε διαχωρισμό, πβ. λατ. di-s- (π.χ. difficilis «δύσκολος» < dis + facilis), αρχ. γερμ. zi-, ze- (από όπου, με συμφυρμό

προς το er, προήλθε το γερμ. zer-, π.χ. zer-stören «καταστρέφω») κ.ά. Το διά χρησιμοποιήθηκε εξαρχής με ευρύτητα σημασιών, οι οποίες περιελάμβαναν τον χρόνο, τον τόπο, το μέσον και την αιτία. Οι χρήσεις αυτές αποτυπώνονται στα σύνθετα (βλ. λ. *δια-)*· το νεοελληνικό *για* (βλ.λ.) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη τού αρχ. διά].

διά (το) {δι-ά· άκλ.} (λεκτική απόδοση για) το σύμβολο τής διαίρεσης (:) ή (-), λ.χ. 4:2 ή 4/2, τέσσερα διά δύο).

δια- κ. **διά-** κ. **δι-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. διανομή: *δια-μοιράζω, δια-νέμω* 2. χωρισμό: *δι-αιρώ, δια-χωρίζω, δια-κρίνω* 3. διασκορπισμό: *δια-χέω, δια-σπαθίζω, δια-σπείρω* 4. διαφορά, ασυμφωνία: δια-φωνώ, δια-φέρω, διά-σταση 5. άμιλλα: *δι-αγωνίζομαι* 6. εναντιότητα, διαμάχη: *δια-πληκτίζομαι, δια-μάχομαι* 7. αμοιβαιότητα: *δια-λέγομαι, διά-λογος* 8. ◦πίταση (τής έννοιας τής λέξεως): δια-φθείρω, *δια-στρέφω,* δια-στρεβλώνω 9. υπ◦οχή: δια-πρέπω, *δια-κρίνομαι,* διά-σημος10. κίνηση μέσα από τόπο: *δι-έρχομαι, δια-βαίνω, δια-σχίζω, δι-οδος* 11. χρονική διάρκεια: *δια-μονή* 12. διακοπή: διά-λειψη, *δια-κόπτω* 13. έμμεσα ◦ξαγόμενη γνώση ή συμπέρασμα: δια-γιγνώσκω, διά-γνωση **14.** σχέση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων (προσώπων, κρατών, τομέων κ.λπ.): δια-κρατιχτός, δι-επιστημονικός, *δια-προσωπικός, δια-φυλικός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεσολαβώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. διά].

διάβα (το) {άκλ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** η διέλευση: *το ποτάμι φούσκωσε και παρέσυρε τα πάντα στο* ~ *του* ΣΥΝ. διάβαση, πέρασμα 2. η παρέλευση: στο ~ τού *χρόνου* | *των* αιώνων ΣΥΝ. κύλισμα, πέρασμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. προστ. τού ρ. *διαβαίνω,* η οποία χρησιμοποιήθηκε ως ουσιαστικό].

διαβάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {διάβασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** μπορώ να αναγνώσω, ξέρω ανάγνωση: δεν *πήγε σχολείο και δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει* 2. μελετώ (για το σχολείο, το πανεπιστήμιο κ.λπ.): αν δεν *διαβάζεις, πώς θα περάσεις την τάξη;* || έχω *πονοκέφαλο και δεν μπορώ να διαβάσω* ♦ (μετβ.) 3. αναγιγνώσκω κείμενο (συνήθ. σιωπηρώς): ~ *βιβλίο* | *περιοδικό* | *εφημερίδα* | *φυλλάδιο* | *υποτίτλους* | *μυθιστόρημα* | *αγγελία* | *είδηση* | *γράμμα* | *ποίημα* || - *δύσκολα* | *σιγά* | *δυνατά* | *φωναχτά* | *μηχανικά* | *σωστά* | *άσχημα* | *αδιάκοπα* | *εντατικά* | *προσεκτικά* 4. αναγιγνώσκω με προσοχή, μελετώ (κάτι): ~ τα *μαθήματα τού σχολείου* ΣΥΝ. προετοιμάζομαι, μαθαίνω 5. (ειδικότ.) βοηθώ κάποιον να μελετήσει και να εμπεδώσει τα μαθήματα του: στη *φυσική με διαβάζει ο αδελφός μου* · 6. (μτφ.) κατορθώνω να διαβλέψω γεγονότα, σκέψεις, συναισθήματα, αναγνωρίζοντας τα εξωτερικά τους στοιχεία ή συμπτώματα: ~ την *αλήθεια στα μάτια σου* || ~ τη *μοίρα κάποιου στο χέρι του* || ~ τη *σκέψη* | *την αγωνία* | *τη λαχτάρα* || ~ *τον πόνο στο βλέμμα* | *στην όψη* | *στην καρδιά* | *στο πρόσωπο* ΣΥΝ. μαντεύω · 7. ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) απαγγέλλω λειτουργικό κείμενο κατά τη διάρκεια ακολουθίας: τη Μ. *Πέμπτη ο παππάς διαβάζει τα Δώδεκα Ευαγγέλια* 8. (για ιερέα) απαγγέλλω ευχές για άνθρωπο δυστυχή, ετοιμοθάνατο κ.λπ. ή κάνω εξορκισμό για να τον απαλλάξω από κακά δαιμόνια: *ήρθε ο παππάς να διαβάσει τον άρρωστο* ΣΥΝ. ευλογώ, εξορκίζω · **9.** (η μτχ. ***διαβασμένος,*** -η, *-ο)* βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *διαβιβάζω* (με απλολογία)].

> **διαβάζω:** συνώνυμα. Η έννοια τού «διαβάζω» εκφράστηκε διαφορετικά στις ευρωπαϊκές γλώσσες: άλλοτε μέσα από την έννοια τού «αναγνωρίζω - γνωρίζω», όπως στην περίπτωση τού *αναγιγνώσκω* | *ανάγνωση*- άλλοτε από την έννοια τού «περνώ μέσα από», όπως το *διαβάζω* (< *δια-βιβάζω)* και το *διεξέρχομαι* (ένα κείμενο) ή τα αγγλ. run through και γαλλ. parcourir «διαβάζω γρήγορα»· άλλοτε μέσα από την έννοια «συλλέγω, μαζεύω, βάζω μαζί» και «λέγω», όπως το λατ. legere, από όπου ιταλ. leggere, γαλλ. lire, ισπ. leer «διαβάζω» ή τα αγγλ. read «διαβάζω», που συνδέεται με τα γερμ. raten «συμβουλεύω» και reden «μιλώ». Στη σημερινή Ελληνική τα διαβάζω | **διάβασμα** δηλώνουν σιωπηρή ανάγνωση (από μέσα μας), το ανάγνωση εκφώνηση τού κειμένου που να παρακολουθείται από άλλους, το **διεξέρχομαι** γρήγορη αλλά και επιμελημένη ανάγνωση, τα εκφωνώ και απαγγέλλω ανάγνωση πεζού και ποιητικού κειμένου αντιστοίχως, προοριζόμενη να ακουστεί από ακροατές, το δε **αποδίδω** καλλιτεχνική επαγγελματική ανάγνωση ενός κειμένου.

διαβαθμίζω ρ. μετβ. [1892] {διαβάθμισ-α, -τηκα, -μένος) κατατάσσω (πρόσωπα, πράγματα, αφηρημένες έννοιες κ.λπ.) σε σειρά, ιεραρχώ με βάση κλίμακα, κατατάσσω σε βαθμίδες: στο *σύγγραμμα του επινοεί ειδική κλίμακα και διαβαθμίζει τη νοητική καθυστέρηση* || ~ *έγγραφα ως προς τον βαθμό απορρήτου* | *πληροφορίες* ΣΥΝ. ταξινομώ, τακτοποιώ. — **διαβάθμιση** (η) [1838]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graduer].

διαβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {διάβηκα (λόγ. διέβην, -ης, -η..., μτχ. διαβάς, -άσα, -άν)} ♦ **1**. (μετβ.) περνώ από τόπο/περιοχή κ.λπ. ή από το ένα μέρος στο άλλο, πηγαίνω απέναντι: ~ τα *σοκάκια τού χωριού* || *διάβηκε περιχαρής το κατώφλι τού σπιτιού* || *οι στρατιώτες διάβηκαν το ποτάμι και πέρασαν στην αντίπερα όχθη* || *διαβήκαμε άνυδρες πεδιάδες και ψηλά βουνά, μέχρι να φθάσουμε στη θάλασσα* || *διαβήκαμε ολόκληρη την απόσταση από το κέντρο τής πόλης μέχρι το κάστρο* || ΣΥΝ. διέρχομαι, διασχίζω, διατρέχω, διαπερνώ- ΦΡ. ***διέβη τον Ρουβ'ικωνα*** βλ. λ. *Ρουβίκων* ♦ (αμετβ.) 2. κινούμαι από ένα σημείο σε άλλο, περνώ, διέρχομαι: ένας *λεβέντης διάβαινε* || *«ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος* | *κι οι Μήδοι επιτέλους θα διαβούνε»* (Κ. Καβάφης) || *«Μέριασε βράχε να διαβώ»* (Α. Βαλαωρίτης)· ΦΡ. (παροιμ.) ***αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει*** όσοι έχουν την τύχη με το μέρος τους επιτυγχάνουν **3**. (μτφ. για τον χρόνο) φεύγω, περνώ: *οι μέρες διαβαίνουν αργά και μονότονα* ΣΥΝ. παρέρχομαι, κυλώ 4. (μτφ. για συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) παύω να υπάρχω, περνώ: *κάνε υπομονή και οι πόνοι θα διαβούν* || *διαβαίνουν οι χαρές, διαβαίνουνε κι οι λύπες, όλα περνούν και φεύγουν.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *βαίνω].* διαβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που υφίσταται, διεξάγεται ή λαμβάνει χώρα μεταξύ των βαλκανικών χωρών: ~ *σχέσεις* | *σύνοδος* | *συμφωνία* | *συνεργασία* | *διάσκεψη.* διαβάλλω ρ. μετβ. {διέβαλα, διαβλήθηκα (λόγ. διεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. διαβληθείς, -είσα, -έν), διαβεβλημένος) διατυπώνω κατηγορίες ανυπόστατες, προσπαθώ να θίξω την υπόληψη (κάποιου) συκοφαντώντας τον: *πολλοί έσπευσαν να τον διαβάλουν, για να χάσει την εύνοια τού υπουργού* ΣΥΝ. δυσφημώ, συκοφαντώ, διασύρω, κακολογώ ΑΝΤ. επαινώ, συνηγορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + *βάλλω.* Το ρ. σήμαινε αρχικώς «διασχίζω - περνώ κάτι πάνω ή μέσα από άλλο» και απαντά σε πολλές τεχνικές χρήσεις. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «προκαλώ δυσφήμηση σε κάποιον, εγείροντας υποψίες γι' αυτόν», από όπου προέκυψε η γενική σημ. «συκοφαντώ»]. **διάβαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διέλευση από χώρα, περιοχή κ.λπ., από τον έναν τόπο στον άλλον, από ένα σημείο σε άλλο: η ~ τής *Ερυθράς Θαλάσσης* || ~ *πορθμού* | *ποταμού* | *όρους* || *παρεμπόδιση* | *παρακώλυση τής* ~ ΣΥΝ. πέρασμα, διέλευση, διάπλους (για θάλασσα, ποταμό κ.τ.ό.) **2.** (συνεκδ.) τόπος, γέφυρα, στενός δρόμος κ.λπ., ο οποίος επιτρέπει το πέρασμα- κατασκευή διά τής οποίας περνά κάποιος: *υπόγεια* | *επικίνδυνη* | ορεινή | *ισόπεδη* | *ανισόπεδη* | *σιδηροδρομική* | *θαλάσσια* | *αφύλαχτη* ~||~ *πεζών* ΣΥΝ. πέρασμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάβασις* < *διαβαίνω].* **διάβασμα** (το) (διαβάσμ-ατος | -ατα, -ατών) [μεσν.] **1.** η ανάγνωση: **το** ~ *τού κειμένου* || *προσεκτικό* | *βιαστικό* | *αργό* ~ 2. η μελέτη: το - *τού μαθήματος* || *θέλει πολύ* ~ για να *περάσεις την τάξη* || έριξε *πολύ* ~ *για να πάρει το πτυχίο* **3.** (α) η ανάγνωση ευχής, συνήθ. από ιερέα, σε κάποιον ο οποίος πάσχει από κάτι- ΦΡ. κάποιος ***θέλει διάβασμα*** (ει-ρων.) για κάποιον που δεν συμπεριφέρεται φυσιολογικά (β) το ψάλ-σιμο τής νεκρώσιμης ακολουθίας. **διαβασμένος**, -η, -ο **1.** (παθ.) αυτός που έχει αναγνωσθεί: ~ *βιβλίο* 2. (ενεργ. για μαθητές) αυτός που έχει μελετήσει τα μαθήματα του: *πήγε καλά* ~ *στο σχολείο* ΑΝΤ. αδιάβαστος 3. αυτός τον οποίον έχουν συμβουλεύσει ή προετοιμάσει καλά (για κάτι): ο *μάρτυρας ήρθε* ~ *στο δικαστήριο* ΣΥΝ. δασκαλεμένος, ορμηνεμένος 4. (α) αυτός για τον οποίο έχει ψαλεί η νεκρώσιμη ακολουθία- (κατ' επέκτ.) ο νεκρός ΑΝΤ. αδιάβαστος (β) αυτός για τον οποίο έχει διαβάσει ο ιερέας μια ευχή. **διαβαστερός**, **-ή**, -ό (οικ.) **1.** (ενεργ.) αυτός που διαβάζει, που μελετά πολύ: είναι καλός κ:αι ~ *μαθητής* ΣΥΝ. μελετηρός, επιμελής 2. (παθ.) αυτός που διαβάζεται εύκολα και ευχάριστα: ~ *βιβλίο* | *μυθιστόρημα* | *λεξικό.* **διαβαταρης** (ο) → διαβάτης

διαβατάρικος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) **1**. αυτός που δεν είναι μόνιμα εγκατεστημένος (κάπου): ~ φυλή ΣΥΝ. νομαδικός ΑΝΤ. μόνιμος, οριστικός **2**. (ειδικότ. για τα πτηνά) αυτός που αποδημεί κάθε άνοιξη και φθινόπωρο, ακολουθώντας συγκεκριμένο δρομολόγιο και, κατά συνέπεια, αυτός που περνά ανά τακτά χρονικά διαστήματα από περιοχή: «πουλιά *μου διαβατάρικα, που στα ψηλά πετάτε»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. αποδημητικός **3**. (μτφ.) αυτός που διαρκεί λίγο, που ξαφνικά έρχεται και γρήγορα χάνεται: *τα χρόνια τής νιότης τα* ~ || *αύρες* ~ ΣΥΝ. πρόσκαιρος, εφήμερος, παροδικός, περαστικός ΑΝΤ. μόνιμος, διαρκής. Επίσης **διαβατικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαβατάρης* < αρχ. *διαβάτης* + παραγ. επίθημα *-άρης].* **διαβατήριο** (το) {διαβατηρί-ου | -ω**ν)** δημόσιο έγγραφο υπό μορφήν βιβλιαρίου, που πιστοποιεί την ταυτότητα και την εθνικότητα τού προσώπου που το φέρει και με το οποίο επιτρέπεται η μετάβαση και παραμονή σε χώρα τού εξωτερικού: *έκδοση* | *θεώρηση* | *ανανέωση διαβατηρίου* || *βγάζω* | *παίρνω* - || *ατομικό* | *οικογενειακό* | *έγκυρο* | *πλαστό* | *νόμιμο* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) πασαπόρτι, (πληθ.) χαρτιά- ΦΡ. (μτφ.) ***παίρνω διαβατήριο*** μου ανοίγεται ο δρόμος ή ετοιμάζομαι να αναχωρήσω (για κάπου): ~ *για το υπουργείο* (πρόκειται να γίνω υπουργός) || η εθνική *ομάδα πήρε το διαβατήριο για τον τελικό τής διοργάνωσης* (προκρίθηκε). — διαβατηριακός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. διαβατήριον, ουδ. τού επιθ. *διαβατήριος* < *διάβατης* < *διαβαίνω.* Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε ως μέρος τής φρ. *ιερά διαβατήρια,* η οποία αναφερόταν στις θυσίες, τις ιερές προσφορές που έπρεπε να τελεσθούν, προτού κανείς διαβεί τα σύνορα. Ως ονομασία τού επίσημου εγγράφου η λ. αποδίδει το γαλλ. passeport].
διαβατήριος,-α,-ο ΛΑΟΓΡ. αυτός που συνδέεται με τη μετάβαση από μια φυσική ή κοινωνική κατάσταση σε άλλη, κυρ. με τους τρεις σημαντικότερους σταθμούς τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο): ~ *έθιμα* | *τελετές.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *διαβατήριος,* βλ.λ. *διαβατήριο].* **διαβάτης** (ο) {διαβατών}, **διαβάτισσα** (η) {δύσχρ. διαβατισσών} πρόσωπο που περνά, που διαβαίνει από κάπου, χωρίς να σταθεί ή να σταματήσει: *ελάχιστοι* ~ *υπήρχαν στους παγωμένους δρόμους* ΣΥΝ. περαστικός, οδοιπόρος. Επίσης **διαβατάρης** [μεσν.] {διαβατάρηδες}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαβαίνω].* **διαβατικός**, -ή, -ό [μτγν.] **1**. διαβατάρικος (βλ.λ.) **2.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.(, ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά συνδέει, με διαστήματα δευτέρας, δύο φθόγγους, από τους οποίους ο προηγούμενος ανήκει στην προηγούμενη συγχορδία και ο επόμενος στην επόμενη. **διαβατός**, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κάποιος να περάσει, που επιτρέπει τη διάβαση: με την *τελευταία ζηρασία ο ποταμός έγινε* ~

σε *πολλά σημεία* ΣΥΝ. βατός, ευκολοδιάβατος ΑΝΤ. αδιάβατος, απέ-ραστος, άβατος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαβαίνω].*

διαβεβαιώνω ρ. μετβ. {διαβεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βεβαιώνω ρητά και με πειστικότητα, υποστηρίζω (άποψη, συμβάν κ.λπ.) ως βέβαιο και αναμφισβήτητο: *τον διαβεβαίωσε ότι το αίτημα του θα ικανοποιηθεί* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, πιστοποιώ, εγγυώμαι **2**. (ειδικότ.) δίνω υπόσχεση με έμφαση και κατηγορηματικότητα: *ο δήμαρχος επιθυμεί να διαβεβαιώσει την κοινή γνώμη ότι το έργο έχει προγραμματιστεί για την επόμενη άνοιξη* ΣΥΝ. υπόσχομαι, δίνω τον λόγο μου. Επίσης (λόγ.) διαβεβαιώ [αρχ.] {-οίς, -οί...}.

διαβεβαίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η έκφραση πλήρους βεβαιότητας, η ρητή και υπεύθυνη υπόσχεση (για κάτι): *τον τελευταίο καιρό οργιάζουν φήμες για ανασχηματισμό παρά τις επίσημες ~ τής κυβέρνησης περί τού αντιθέτου || περιμένουμε την κατασκευή ικανού αριθμού νέων σχολικών κτηρίων μετά τη σχετική ~ τού υπουργού* ΣΥΝ. πιστοποίηση, εγγύηση, επιβεβαίωση · 2. ΕΚΚΛΗΣ. (ειδικότ. για ιερείς) (α) ο ειδικός όρκος των κληρικών ενώπιον τού δικαστηρίου, καθόσον αυτοί δεν ορκίζονται στο Ευαγγέλιο, όπως οι λαϊκοί, αλλά τοποθετούν το δεξί χέρι στο στήθος και «διαβεβαιώνουν πάνω στην ιεροσύνη τους» (β) επίσημη υπόσχεση που δίνει μητροπολίτης πριν από την ενθρόνιση και την ανάληψη των καθηκόντων του ενώπιον τού ανώτατου άρχοντα τής χώρας (δηλ. τού προέδρου τής Δημοκρατίας) ότι θα εκτελεί τα καθήκοντα του σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας και τους νόμους τού κράτους. — διαβεβαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.], διαβεβαιωτικ-ά | **-ώς** [μτγν.] επίρρ.

διάβηκα ρ. → διαβαίνω

διάβημα (το) {διαβήμ-ατος | -ατα,-άτων} **1**. αποφασιστική διπλωματική ενέργεια που επιχειρείται από την κυβέρνηση ή το Υπουργείο Εξωτερικών μιας χώρας προς την κυβέρνηση άλλου κράτους και αφορά σε σπουδαιότατο ζήτημα ή σκοπό ζωτικής σημασίας· συνήθ. έχει τη μορφή αίτησης, διαμαρτυρίας ή πρότασης για έγκριση: *στον πρέσβη έγινε εντονότατο ~ διαμαρτυρίας για τις παραβιάσεις τού εθνικού εναέριου χώρου από αεροπλάνα τής χώρας του* ΣΥΝ. διακοίνωση, νότα **2**. σημαντική, κρίσιμη ενέργεια στην οποία προβαίνει κάποιος- ΦΡ. ***απονενοημένο διάβημα*** πράξη που γίνεται σε στιγμή απελπισίας, απόγνωσης (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αυτοκτονίας): τα *συσσωρευμένα χρέη του τον οδήγησαν στο ~.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «βήμα», < *δια-* + *βήμα.* Με την πολιτική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. démarche].

διαβήτης (ο) {διαβητών} **1**. γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό κύκλων και τη μέτρηση διαστημάτων, το οποίο αποτελείται από δύο κινητά, αρθρωτά σκέλη (από τα οποία το ένα έχει αιχμηρό άκρο, ώστε να σταθεροποιείται σε ένα σημείο και το άλλο έχει στην άκρη μολύβι, ώστε να γράφει) ενωμένα σε ένα κοινό σημείο, με ρυθμιζόμενο άνοιγμα· ΦΡ. ***τα λογαριάζω | τα πάω όλα με τον διαβήτη*** ενεργώ, κατευθύνω τη ζωή μου με περίσκεψη και ακρίβεια, ενεργώ προγραμματισμένα **2**. (μτφ. ως επίθ.) ο απολύτως ακριβής, αυτός που είναι υψηλής ακριβείας: ΑΘΛ. *μπαλιά | σέντρα ~* · 3. ΙΑΤΡ. σοβαρή διαταραχή τού μεταβολισμού, χαρακτηριζόμενη από την εμφάνιση υψηλών τιμών γλυκόζης στο αίμα και στα ούρα: *σακχαρώδης ~* (με χαρακτηριστικά συμπτώματα τη μεγάλη δίψα, τη συχνή ούρηση, τις κράμπες στα πόδια και το στομάχι, απώλεια βάρους, κόπωση και εμετό) ΣΥΝ. ζάχαρο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαβαίνω.* Η σημ. τού γεωμετρικού οργάνου είναι ήδη αρχ., ενώ μτγν. είναι η χρήση τής λ. προς δήλωση τής ομώνυμης ασθένειας (από όπου και αγγλ. diabetes, γαλλ. diabète κ.ά.)].

διαβήτης: γεωμετρικό **όργανο** και ασθένεια! Η λ. διαβήτης από το ρ. διαβαίνω χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική με δύο διαφορετικές σημασίες: τού γεωμετρικού οργάνου για τη χάραξη κύκλων και τής γνωστής και σήμερα ασθένειας, που φέρει το όνομα *διαβήτης.* Η α' σημ. οφείλεται στα δύο απομακρυσμένα μεταξύ τους σκέλη τού οργάνου, που ανταποκρίνονται στη βασική σημ. τού ρήματος *διαβαίνω* «περπατώ ή στέκομαι με ανοιχτά (απέχοντα μεταξύ τους) τα πόδια». Η β' σημ., που, μέσω τού λατ. diabetes, πέρασε στις διάφορες γλώσσες ως ιατρικός όρος (γαλλ. diabète, αγγλ. diabetes), οφείλεται σε μια βασική σημ. τής λ. διαβήτης, τη σημ. «σιφώνι» (αυλός διοχετεύσεως υγρών), που μεταφορικά χαρακτήρισε την ασθένεια τού διαβήτη, κατά την οποία παρατηρείται συχνή ροή ούρων, σαν να πρόκειται για σιφώνι!

διαβητικός, -ή, -ό [1890] **1**. αυτός που σχετίζεται με την πάθηση τού διαβήτη: *~ κώμα | σύμπτωμα* **2**. ***διαβητικός*** (ο), ***διαβητική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από διαβήτη: *ειδικές τροφές για διαβητικούς.*

διαβητολογία (η) ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και τη θεραπεία τού σακχαρώδη διαβήτη. — **διαβητολόγος** (ο/η), **διαβητολογικός, -ή**, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diabétologie].

διαβιβάζω ρ. μετβ. {διαβίβασ-α (λογιότ. διεβίβασα), -τηκα | -θηκα, -μένος} (λόγ.) (+ σε/προς) **1.** μεταφέρω (κάτι) από ένα σημείο σε άλλο μέσω ενδιάμεσου φορέα (προσώπου, γραφειοκρατικής διαδικασίας, μέσου μεταβιβάσεως κ.λπ.): *διεβίβασε τον φάκελο του στην Εισαγγελία Εφετών | τη δικογραφία στον ανακριτή* ΣΥΝ. αποστέλλω 2. μεταφέρω ως ενδιάμεσος φορέας (μήνυμα) προς τον τελικό αποδέκτη του: *~ τις ευχαριστίες | τα συλλυπητήρια | τις απόψεις | τις ευχές | τους χαιρετισμούς | την επιθυμία | το αίτημα | την έκκληση για βοήθεια κάποιου* ΣΥΝ. μεταδίδω, μεταβιβάζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *βιβάζω,* βλ. λ. βάζω].

διαβίβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1**. η μεταβίβαση ή μεταφορά από ένα σημείο σε άλλο **2**. ΣΤΡΑΤ. ***Διαβιβάσεις*** (οι) όπλο τού Στρατού Ξηράς μ$^{\varepsilon}$ αποστολή την εξασφάλιση των στρατιωτικών επικοινωνιών: *υπηρετώ στις ~ || κατετάγη στις ~ || αξιωματικός | στρατιώτης των ~.* [ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. transmission].

διαβιβαστής (οι. διαβιβάστρια (η) {διαβιβαστριών} 1.ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που υπηρετεί στο όπλο των Διαβιβάσεων **2**. πρόσωπο που μεταφέρει ή μεταβιβάζει πληροφορίες ή μηνύματα. [ΕΤΥΜ Από δ. τού γαλλ. transmetteur].

διαβιβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο για τη μεταφορά μηνυμάτων: *~ έγγραφο | γράμμα.*

διαβιβρώσκω ρ. → διαβρώνω

διαβιώ ρ. αμετβ. {διαβιοίς, -οί... | διαβίωσα} (λόγ.) περνώ τη ζωή μου, ζω: *διαβιούν υπό άθλιες συνθήκες σε πλήρη ένδεια.* Επίσης διαβιώνω [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαβιώ (-όω)* < *δια-* + *βιώ* < *βίος].*

διαβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ο συγκεκριμένος τρόπος ζωής, το σύνολο των συνθηκών υπό τις οποίες ζει κανείς: *πολυτελής ~* || υψηλό *επίπεδο διαβιώσεως || χαμηλοί όροι διαβίωσης* ΣΥΝ. ζωή, βίος.

διαβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέβλεψα κ. διείδα (να/θα διίδω)} 1. συμπεραίνω από συγκεκριμένα δεδομένα ή ενδείξεις, κάνω προβλέψεις (βάσει αυτών) για μελλοντικές εξελίξεις: ο *Τύπος διαβλέπει νέα κρίση στις σχέσεις εργοδοτών και συνδικάτων εν όψει των διαπραγματεύσεων για το ασφαλιστικό* ΣΥΝ. μαντεύω, συμπεραίνω, συνάγω, εικάζω, προβλέπω **2.** (ειδικότ.) έχω την ικανότητα να δω συγκεκριμένη κατάσταση στην πραγματική της διάσταση, να διαισθανθώ (κάτι που δεν είναι εύκολα αντιληπτό): *~ τις προθέσεις | τους σκοπούς κάποιου | τον κίνδυνο* ΣΥΝ. διαισθάνομαι, διακρίνω, (μτφ.) οσμίζομαι, συλλαμβάνω.

διαβλήθηκα ρ. → διαβάλλω

διαβλητός, -ή, -ό **1**. (συνήθ. για πράξεις ή καταστάσεις) αυτός που μπορεί να κατηγορηθεί (για κάτι): *~ κατάθεση | μαρτυρία | εκλογικό αποτέλεσμα* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που περιέχει σφάλματα, παρατυπίες ή παραλείψεις, μη αντικειμενικός: *~ διαδικασίες* ΑΝΤ. αδιάβλητος. — διαβλητότητα (η). [ΕΤΥΜ. < *διαβάλλω,* κατά το αντώνυμο *αδιάβλητος* (βλ.λ.)].

διαβόητος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που είναι πολύ γνωστός για την κακή του φήμη και την αρνητική εικόνα που έχει για αυτόν η κοινή γνώμη: ο *~ απατεώνας | ληστής | φονιάς | εγκληματίας | δικτάτορας* ΣΥΝ. περιβόητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιβόητος, φημισμένος.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διαβοώ* < *δια-* + *βοώ].*

διαβολάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (κυριολ.) ο μικρότερης σημασίας ή δύναμης Διάβολος **2**. (συνήθ. οικ.-χαϊδευτ.) παιδί πολύ ζωηρό και έξυπνο, που δεν αφήνει κανέναν σε ησυχία: *πραγματικό ~, ησυχία δεν έχει* ΣΥΝ. πειραχτήρι, ζιζάνιο. Επίσης **διαβολάκος** (ο).

διαβολάνθρωπος (ο) {διαβολανθρώπ-ου | -ων, -ους} (κακόσ.) άνθρωπος πανούργος και ραδιούργος, που μηχανορραφεί εις βάρος των άλλων ΣΥΝ. σατανικός, μοχθηρός, καταχθόνιος.

διαβολέας (ο/η) (διαβολ-είς, -έων} πρόσωπο που διατυπώνει διαβολές εναντίον άλλων ΣΥΝ. κακόβουλος, συκοφάντης. Επίσης (λόγ.) **διαβολέας** {διαβολέως}. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαβολεύς* < αρχ. *διαβάλλω].*

διαβολεμένος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **διαολεμένος 1.** (κακόσ.) αυτός που στην πανουργία μοιάζει με τον Σατανά, που έχει τον Διάβολο μέσα του: *~ γυναίκα | άνθρωπος* ΣΥΝ. πανούργος, σατανικός 2. (με θετική σημ.) αυτός που διακρίνεται ως εξαιρετικός, ως χαρακτηριστικός ιδιαίτερης ικανότητας: *~ εξυπνάδα | ικανότητα* ΣΥΝ. τετραπέρατος 3. (επιτατ.) αυτός που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση: *~ κρύο | ζέστη | πόνος | ταχύτητα | όρεξη | τύχη | θόρυβος | φασαρία | κέφι* ΣΥΝ. τρομερός, ανυπόφορος. — **διαβολεμένα** επίρρ. κ. (λαϊκ.) **διαολεμένα** (σημ. 3).

διαβολή (η) η διατύπωση ανυπόστατης κατηγορίας (εις βάρος κάποιου): *σύντομα θα αποκρούσει τις ~ που εκτοξεύθηκαν από τα χείλη των αντιπάλων του* ΣΥΝ. συκοφαντία, δυσφήμηση, κατηγορία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαβάλλω].

διαβολιά κ. (λαϊκ.) **διαολιά** (η) **1**. (σπάν.) πράξη με πανουργία και πονηριά, που αποσκοπεί στην εξαπάτηση τού άλλου ΣΥΝ. κατεργαριά, μηχανορραφία 2. (ειδικότ. για μικρά παιδιά) η μικροαταξία: δεν *μας αφήνει να ησυχάσουμε με τις - του.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαβολιά* < *διάβολος,* βλ. κ. *ζαβολιά].*

διαβολικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **διαολικός 1**. (κυριολ.-σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον Διάβολο και τις ενέργειες του· ΦΡ. ***διαβολική | σατανική σύμπτωση*** βλ. λ. *σύμπτωση 2.* (συνήθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πονηριά, δόλο, μοχθηρότητα, που μηχανορραφεί και χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα: *~ άνθρωπος- δεν έχει ούτε ιερό ούτε όσιο* ΣΥΝ. σατανικός **3.** αυτός που περιέχει ειρωνεία, σαρκασμό, πονηρία ή χαιρεκακία, που εμπνέει ανησυχία ή φόβο: *~ έκφραση | χαμόγελο* 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευφυΐα και πονηριά ως προς τη σύλληψη και την εκτέλεση: *~ σχέδιο | συνωμοσία | ενέργεια | σύλληψη* ΣΥΝ. πανούργος, μεγαλοφυής, σατανικός.

διαβολικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η διαβολικά ύπουλη διάθεση ή συμπεριφορά.

διαβόλισσα (η) {διαβολισσών} **1**. γυναίκα με διαβολικές ιδιότητες **2**. (μτφ.) γυναίκα πανέξυπνη και πανούργα ΣΥΝ. διαβολογυναίκα, δαι-μόνισσα.

διάβολο- κ. **διάβολο-** κ. **διαβολ-** | (λαϊκ.) διάολο- κ. διαολό- κ. **διαολ-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** χαρακτηρίζεται: (α) από πανουργία, σατανικότητα, κατεργαριά: *διαβο-λο-κόριτσο, διαβολο-γυναίκα, διαβολ-άνθρωπος* (β) από μεγάλη έντα-

ση, σφοδρότητα: *διαβολό-καιρος, διαβολό-κρυο* 2. (σε ρήματα και ρηματικά ουσ.) γίνεται με έντονα αρνητική διάθεση ή με τρόπο που θα ταίριαζε στον διάβολο: *διαβολο-στέλνω, διαβολο-σκορπίσματα.* [ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *διάβολος* (βλ.λ.)].

διαβολογυναίκα κ. (λαϊκ.) διαολογυναίκα (η) {διαβολογυναικών} γυναίκα πανούργα και τετραπέρατη, που μηχανορραφεί εις βάρος άλλων ΣΥΝ. δια)β)ολοθήλυκο. Επίσης δια)β)ολογύναικο (το).

διαβολοθήλυκο κ. (λαϊκ.) διαολοθήλυκο (το) η διαβολογυναίκα (βλ.λ.).

διαβολόκαιρος κ. (λαϊκ.) διαολόκαφος (ο) πολύ άσχημος καιρός που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ανέμους και καταιγίδες: μ'αυτό τον ~ δεν *είναι να ξεμυτάει κανείς || κάνει έναν ~!* ΣΥΝ. παλιόκαιρος, βρομόκαιρος.

διαβολοκόριτσο κ. (λαϊκ.) διαολοκόριτσο (το) κοπέλα νεαρής ηλικίας και πολύ έξυπνη, με ζωηρό και πανούργο χαρακτήρα, που φέρνει σε δύσκολη θέση τους άλλους με τη συμπεριφορά της.

διαβολόπαιδο κ. (λαϊκ.) διαολόπαιδο (το) μικρής ηλικίας παιδί άτακτο, ατίθασο και ζωηρό, που παιδεύει και παρενοχλεί τους άλλους: σε *χλωρό κλαρί δεν μας αφήνουν με τις φωνές τους κάθε μεσημέρι τα* - ΣΥΝ. άτακτο, κακότροπο, κακοαναθρεμμένο.

διαβολόπαππας κ. (λαϊκ.) διαολόπαππας (ο) {διαβολοπαππάδες} (μειωτ.-υβριστ.) ο πονηρός παππάς που εξαπατά και εκμεταλλεύεται τους πιστούς.

διάβολος κ. (λαϊκ.) διάολος κ. (σπανιότ.-λαϊκότ.) **διάλος** (ο) {δια-βόλ-ου | -ων, -ους} 1. (συχνά με κεφ.) το πνεύμα τού κακού, η προσωποποιημένη δύναμη των πονηρών πνευμάτων που απομακρύνει τον άνθρωπο από τον δρόμο τού Θεού και του δημιουργεί πειρασμούς και προβλήματα: ο ~ βάζει σε *πειρασμό τον άνθρωπο* ΣΥΝ. Σατανάς, Βεελζεβούλ, Εωσφόρος, Μεφιστοφελής, τρισκατάρατος, δαίμονας, (λαϊκ.) εξαποδώς· ΦΡ. (α) ***βάζει ο διάβολος την ουρά του*** για μπέρδεμα που ανατρέπει την αναμενόμενη πορεία των πραγμάτων (β) ***σπάει ο διάβολος το ποδάρι του*** για κάτι που γίνεται απροσδόκητα, αντίθετα προς ό,τι περιμένουμε: *Πες πως ~ και δεν έρχονται τα πράγματα όπως τα σχεδιάσαμε. Τι κάνουμε τότε;* (γ) ***βρίσκω τον διάβολο μου*** βρίσκομαι μπλεγμένος εκεί όπου δεν το περίμενα, βρίσκω τον μπελά μου: *πήγε να βοηθήσει και βρήκε τον διάβολο της* (δ) ***τραβάω τον διάβολο μου*** υφίσταμαι δυσκολίες και μαρτύρια: *~ κάθε μέρα, για να βρω θέση να παρκάρω* (ε) ***πουλάω την ψυχή μου στον διάβολο*** (μεσν. φρ.) δεν διστάζω να κάνω αθέμιτες συμφωνίες, για να πετύχω τον σκοπό μου (στ) ***παίρνει (κάποιον) ο διάβολος (και τον σηκώνει)*** (μεσν. φρ.) για κάποιον που παθαίνει μεγάλη συμφορά, δυστυχεί: (συνήθ. υ-βριστ.) *που να σε πάρει ο διάβολος και να σε σηκώσει!* (ζ) ***να πάρει ο διά(β)ολος!*** ως έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλης απογοήτευσης: *~, έχασα το τρένο την τελευταία στιγμή! || Που ~! Δεν υπάρχει κανείς υπεύθυνος σ'αυτή την υπηρεσία;* (η) ***όπως ο διάβολος το λιβάνι*** με τόση αντιπάθεια ή φόβο, όση υποτίθεται ότι δείχνει ο Διάβολος για το λιβάνι: *αποφεύγει το αλκοόλ* ~)θ) ***κάνω τον συνήγορο | δικηγόρο του*** *διαβόλου* (λατ. advocatus diaboli) εκφράζω επιχειρήματα ή σκέψεις τής αντίθετης ή αντίπαλης πλευράς (κυρ. σε συζήτηση, για την προώθηση τού διαλόγου) (ι) ***δουλειά δεν είχε ο διάολος...*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ασχολείται με πράγματα επουσιώδη ή εξεζητημένα ενοχλώντας τους άλλους (συνήθ. επειδή δεν έχει τι άλλο να κάνει) **2**. (ως επιφών.) ***διά(β)ολε!*** (μεσν. επιφών.) για δήλωση μεγάλου θυμού, αγανάκτησης ή έκπληξης: *~! Πού ήσουν χθες όλη νύχτα και σε γυρεύαμε;* || δεν *θα του κάνουμε κάθε φορά τα χατίρια,* ~!3. (συνεκδ.) ο τόπος όπου βρίσκεται ο Διάβολος και γενικότ. κάθε μακρινός τόπος ή μέρος όπου επικρατούν άσχημες συνθήκες· ΦΡ. (α) στον *διά(β)ολο* (i) (υβριστ.) στην κόλαση: να *πας | (άι) ~* || να πάνε *όλα ~ κι ακόμη παραπέρα* (ii) για την έκφραση έντονης έκπληξης: *άι -· είπε τέτοιο πράγμα η αθεόφοβη;* ΣΥΝ. ε, όχι!, αν είναι δυνατόν!, μη μου πεις! (β) στέλνω ***(κάποιον) στον διά(β)ολο*** (i) του λέω «άι στον διάβολο», τον βρίζω με αυτή τη βρισιά, τον διαολοστέλνω (ii) απορρίπτω (κάποιον/κάτι), απαξιώ να ασχοληθώ (με κάποιον/κάτι): στείλ'τους στον *διάολο και κάνε ό,τι εσύ νομίζεις!* (μην τους ακούς, αγνόησε τους) || θα τα στείλω *όλα στον διάολο και θ' αρχίσω καινούργια ζωή!* (γ) ***γράφω στού διαβόλου το κατάστιχο*** αδιαφορώ, δεν δίνω σημασία: *«στού διάβολου τα 'γραψα όλα το κατάστιχο και γλεντώ τα νιάτα μου πριν με πιάσει λάστιχο!»* (λαϊκ. τραγ.) (δ) ***κατά δια)β)όλου*** από το κακό στο χειρότερο, βαδίζοντας προς την ολοκληρωτική καταστροφή: μετά την τελευταία *πτώση των μετοχών, η επιχείρηση του πάει* - (ε) στού ***διαόλου*** *τη μάννα* (μεσν. φρ.) πάρα πολύ μακριά, όπου δεν είναι εύκολο να πάει κανείς: *πήγαμε ~, για να βρούμε διανυκτερεύον φαρμακείο·* (μτφ.) 4. άτομο που με ύπουλους τρόπους μηχανορραφεί εις βάρος άλλων ΣΥΝ. πανούργος, μοχθηρός, κακεντρεχής, καταχθόνιος· ΦΡ. (α) ***διάβολος μεταμορφωμένος | με κέρατα*** πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από πανουργία και μοχθηρία (β) ***έχει τον διάβολο μέσα του*** για άνθρωπο που φέρεται με ανάρμοστο τρόπο ή για άνθρωπο πολύ ευφυή και δραστήριο 5. πρόσωπο ή πράγμα που προκαλεί ενόχληση ή αναστάτωση, που διαταράσσει την ηρεμία και δημιουργεί προβλήματα: *ήρθε αυτός ο ~ και μας έκανε άνω-κάτω* || πότε *θα σταματήσει αυτός ο - στον δρόμο να κάνει φασαρία;* 6. πρόσωπο που κατορθώνει με την εξυπνάδα του να τα βγάζει πέρα και να ξεμπλέκει από κάθε είδους δυσκολία: *είναι ~, δεν τον γελάς με τίποτα* ΣΥΝ. ατσίδα, τετραπέρατος, σπίρτο, πανέξυπνος, αετός· ΦΡ. *δια)β)όλου κάλτσα* άνθρωπος τετραπέρατος και πανούργος 7. εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος: στα *ηλεκτρονικά είναι ~* || *είναι* - με τις *γυναίκες.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συκοφάντης», < *διαβάλλω.* Από τη μετάφραση των Εβδομήκοντα (3ος αι. π.Χ.) η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τής εβρ. λ. *Σατανάς* (βλ.λ.), ενώ στην Κ.Δ. και οι δύο λ. χρησιμοποιούνται σχεδόν εξίσου. Μέσω τού λατ. diabolus (< *διάβολος)* η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. diable, αγγλ. devil, γερμ. Teufel, ισπ. diablo κ.ά. Η φρ. *διαβόλου κάλτσα* οφείλεται σε μεσαιωνικές προλήψεις, κατά τις οποίες τα πόδια τού νεογέννητου παιδιού έμπαιναν σε μια μαύρη κάλτσα (που πιστευόταν ότι προέρχεται από τον Διάβολο), για να γίνει έξυπνο και τυχερό].

διάβολος: συνώνυμα. Η έννοια τού κακού, τού άρχοντα των κακών πνευμάτων που ενσαρκώνει ο Διάβολος, έκανε ώστε να χρησιμοποιηθούν περισσότερα ονόματα | χαρακτηρισμοί για να αποδώσουν τις ιδιότητες του. Οι Εβραίοι τον ονόμασαν satan. που σημαίνει «εναντιούμενος, εχθρός» (ενν. τού Θεού και τού ανθρώπου). Στη μετάφραση τής Π. Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα το satan αποδόθηκε ελληνικά ως Σατανάς αλλά και (με ελληνική λέξη) ως **διάβολος**, δίσημη λέξη που σήμαινε και «εχθρός» *(διαβάλλομαι* = εχθρεύομαι, συγκρούομαι, *διαβολή* = έχθρα) και «συκοφάντης» *(διαβάλλω* = συκοφαντώ, *διαβολή* = συκοφαντία). Δοθέντος ότι ο Διάβολος είναι και εχθρός τού ανθρώπου και εχθρός τού Καλού (τού αγαθού που στην απόλυτη μορφή του είναι ο Θεός), αλλά και συκοφάντης τού Θεού προς τον άνθρωπο (τον οποίο προσπαθεί να παραπείσει και να οδηγήσει στην αμαρτία μέσω διαφόρων πειρασμών), η λ. διάβολος έγινε η κύρια λ. δηλώσεως τού «πεπτωκότος» από τον ουρανό και την τάξη των αγγέλων πονηρού πνεύματος, ο χαρακτηρισμός του ως Πονηρού, δηλώνει ακριβώς ότι αποτελεί το πονηρό πνεύμα, το πνεύμα τού κακού («*άλλα ρῦσαι ημάς απότουπονηρού»,* Κυριακή Προσευχή). Η λ. Βεελζεβούλ, που μεταπλάστηκε και σε βελζεβούλ(ης), ανάγεται στο σημιτικό Baal-zebub και δήλωνε τον «θεό των μυγών» (πβ. τα ελλην. *Μύαγρος* ή *Ζευς Απόμυιος)* ή τον «θεό τής κόπρου» *(κοπρόθεον),* ο οποίος ταυτίστηκε με τον άρχοντα των κακών πνευμάτων, τον Σατανά. Στην Π.Δ. *(Ησαΐας* 14, 12) αναφέρεται «πώς εξεπεσεν *εκ τού ουρανού ό εωσφόρος ό πρωί ανατέλλων;».* **Ε**ωσφ**όρος**, δηλ. φωτοφόρος, ήταν ο Διάβολος όσο ήταν και αυτός άγγελος, δηλ. προτού τιμωρηθεί με πτώση από τον ουρανό για την αλαζονεία του να υποκαταστήσει τον Θεό, οπότε κατά τη ρήση τού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 10,18) «έθε-*ώρουν τον Σατανάν ως άστραπήν εκτοῦουρανού πεσόντα».* Η ήδη ομηρική ελληνική λ. *εωσφόρος* δηλώνει τον φέροντα την έω (την αυγή, το φως τής αυγής), που δεν ήταν άλλος από τον πλανήτη Αφροδίτη, τον γνωστό ως *Αυγερινό.* ο Σατανάς, λοιπόν, από «φωτοδότης» *(εωσφόρος)* εξέπεσε σε «άρχοντα τού σκότους», με

την ονομασία εωσφόρος να δηλώνει την πρότερα του φύση. Η ονομασία δαίμονας από το αρχ. *δαίμων,* που, ως μέση λέξη, είχε και

καλή σημασία (Θεός) και κακή (πονηρό πνεύμα), προκειμένου περί τού Διαβόλου σήμανε το κακό πνεύμα, τον πονηρό. Το όνομα Μεφιστοφελής έχει λογοτεχνική προέλευση: ήταν το κακό πνεύμα, ο διάβολος (mephisto) που λειτουργούσε ως πειρασμός τού Φάουστ, στον παλαιότατο μύθο τού Φάουστ, που έγινε πολύ γνωστός με το ομώνυμο έργο τού Γκαίτε. Μολονότι αντίχριστος για την Εκκλησία σημαίνει τον εχθρό τής χριστιανικής πίστης και, ειδικότερα, το μοιραίο πρόσωπο που θα αποτελέσει την έσχατη ύβριν προς τον Θεό πριν από τη συντέλεια τού κόσμου, οπότε ο Χριστός θα παραδώσει τον αντίχριστο στη γέεννα τού πυρός, εντούτοις στην κοινή αντίληψη (και γλώσσα) το αντίχριστος ως «ενάντιος τού Χριστού» καθιερώθηκε να δηλώνει τον Διάβολο. Οι ονομασίες εξαποδώς (< *έξω από εδώ)* και τρισκατάρατος (ο πολύ και από όλους καταραμένος) αποτελούν «αρατικά» ονόματα τού Διαβόλου, που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι «καταρώμενοι», τρόπον τινά, τον Διάβολο ή αποφεύγοντας ευφημιστικά να κατονομάσουν τον Διάβολο με το όνομα του (πβ. εξορκισμένος = ονομασία τού καρκίνου).

διαβολοσ**κορπίσματα** κ. (λαϊκ.) διαολοσκορπίσματα (τα) βλ. λ. *ανεμομάζωμα.*

διαβολοστέλνω κ. (λαϊκ.) διαολοστέλνω ρ. μετβ. (δια)β)ολόστει-λα} στέλνω (κάποιον) στον διάβολο (βλ.λ., σημ. 3).

διαβουκολώ ρ. {διαβουκολείς... | διαβουκόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) παραπλανώ με ψεύτικες ελπίδες, δημιουργώντας ψευδείς εντυπώσεις: *«τον διαβουκόλησαν να επιτεθεί* εναντίον *τού νησιού υποσχόμενοι ανταλλάγματα...»* (εφημ.). — διαβουκόληση (η). [ΕΤΥΜ < μτγν. *διαβουκολώ (-έω)* < *δια-* + *βουκολώ* (< *βουκόλος,* βλ.λ.)].

διαβουλεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαβουλεύθηκα} συσκέπτομαι με άλλους ανταλλάσσοντας απόψεις: *οι υπουργοί Εξωτερικών τής Κοινότητας διαβουλεύονται για το μέλλον τής πρώην Γιουγκοσλαβίας* ΣΥΝ. διασκέπτομαι.

διαβούλευση (η) [1782] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (επίσ.) (συνήθ. στον πληθ.) συνεννοήσεις και επιμέρους διαπραγματεύσεις για την επίτευξη τού επιδιωκόμενου αποτελέσματος: *οι ~ για την υπογραφή ειρηνευτικής συμφωνίας συνεχίζονται* || στη *Νέα Υόρκη ξεκινά νέος γύρος διαβουλεύσεων μεταξύ των εμπλεκομένων μερών* || *υπήρξαν | έγιναν διαβουλεύσεις μεταξύ των ομολόγων υπουργών* ΣΥΝ. συζητήσεις, διαπραγματεύσεις. — διαβουλευτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. consultation(s)].

διαβούλιο (το) {διαβουλί-ου | -ων} 1. μυστικό συνέδριο για τη λήψη αποφάσεων ΣΥΝ. κονκλάβιο **2**. ***διαβούλια*** (τα) μηχανορραφίες και δολοπλοκίες που εξυφαίνονται (εις βάρος κάποιου): *τα ~ κατά των επαναστατημένων* εθνών *τής Ευρώπης στις αρχές τού 19ου αι/* ΦΡ. συμβούλια ***και διαβούλια*** άσκοπες διαδοχικές συζητήσεις και φλυαρίες χωρίς αποτέλεσμα: *αφήστε τα συμβούλια και τα διαβούλια και πάρτε μια απόφαση τώρα.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διαβούλιον* < *δια-* + *-βούλιον* < *βουλή]*.

διαβρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέβρεξα | διαπερνώ **με** υγρό, μουσκεύω ΣΥΝ. διαποτίζω. — **διαβροχή** (η) [μτγν.].

διάβροχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο διαπερνά το νερό ή που έχει ήδη μούσκεψα ΑΝΤ. αδιάβροχος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαβρέχω]*.

διαβρώνω ρ. μετβ. (διέβρωσα, διαβρώ-θηκα, -μένος} **1**. (για επιφάνεια) επενεργώ σιγά-σιγά προκαλώντας φθορές στη σύσταση των στομίων: *το νερό διαβρώνει τα πετρώματα || ο μολυσμένος αέρας τής Αθήνας διαβρώνει τα αρχαία μάρμαρα 2.* (μτφ.) επιφέρω σταδιακά φθορά σε κάτι, καθιστώντας το πιο ευάλωτο ή αλλοκόνοντάς το: *πράκτορες τού εχθρού είχαν διαβρώσει τις μυστικές υπηρεσίες τής χώρας || ιδέες που διαβρώνουν τα θεμέλια τού κοινωνικού συστήματος* ΣΥΝ. υπονομεύω, υποσκάπτω.

[ΕΤΥΜ. < *διάβρωση* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *βεβαίωση - βεβαιώνω, μείωση - μειώνω* κ.τ.ό.].

διάβρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ιόσεις, -ώσεων} 1. ΓΕΩΛ. (α) η επιφανειακή αλλοίωση ενός σώματος (μετάλλου ή πετρώματος) υπό την επίδραση τής υγρασίας, τού οξυγόνου τού αέρα, των οξέων ή άλλων χημικών ενώσεων: *~ σιδήρου | τού εδάφους* ΣΥΝ. (καθημ.) φάγωμα (β) το σύνολο των διεργασιών οι οποίες συντελούν στη μεταφορά τού υλικού τής αποσάθρωσης των πετρωμάτων η μεταφορά τού υλικού γίνεται με τη δράση των ανέμων, των ποταμών, των κυμάτων και των πάγων (γ) ***αιολική διάβρωση*** βλ. λ. *αιολικός* 2. (μτφ.) φθορά που συντελείται σταδιακά, χωρίς να γίνεται αμέσως αντιληπτή, και επιφέρει την αποσύνθεση και αλλοίωση (των συστατικών στοιχείων **ή** αυτού που την υφίσταται): *~ αξιών | τής κοινωνίας* ΣΥΝ. καταστροφή. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διάβρωσις* < αρχ. *διαβιβρώσκω,* βλ. κ. *βρώση]*.

διαβρωσιγενής, -ής, -ές [1888] {διαβρωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκύπτει από διάβρωση: *~ όρη | κοίλωμα.* [ΕΤΥΜ < *διάβρωση* + *-γενής* < *γένος]*.

διαβρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να προκαλεί διάβρωση **2**. (μτφ.) αυτός που επενεργεί ύπουλα, χωρίς να γίνεται αντιληπτός, προκαλώντας αλλοίωση και αποσύνθεση: *η ~ επίδραση τής τηλεόρασης | τής προπαγάνδας.* — διαβρωτικά επίρρ.

διαγγελεας (ο) [1856] {διαγγελ-είς, -έων} (σπάν.) 1. πρόσωπο που μεταφέρει μηνύματα ΣΥΝ. αγγελιαφόρος 2. ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός ή υπαξιωματικός επιφορτισμένος με την ευθύνη τής μεταβίβασης διαταγών των ανωτέρων του στους άνδρες που έχει υπό τις διαταγές του ή των αναφοράς τω\ ανδρών του προς τους ανωτέρους τους.

διάγγελμα (το) [μτγν.] {διαγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} επίσημο μήνυμα το οποίο απευθύνεται από τον ανώτατο άρχοντα ή από την κυβερνητική ηγεσία στον λαό ή στους αντιπροσώπους του στη Βουλή και περιέχει σημαντικές αποφάσεις για κρίσιμα ζητήματα τής χώρας εξ αφορμής σημαντικής επετείου ή εκτάκτων περιστάσεων: *βαρυσήμαντο | πρωτοχρονιάτικο ~.*

διάγγελος (ο) [αρχ.] {διαγγέλ-ου | -ων, -ους} **1**. ο διαγγελέας (βλ.λ.) **2**. ΣΤΡΑΤ. (σπάν.) υπασπιστής στρατηγού που διαβιβάζει τις διαταγές του **3**. διπλωματικός αντιπρόσωπος τού Πάπα (λατ. Internuntius).

διαγιγνώσκω ρ. μετβ. {διέγνωσ-α, -θην, -ης, -η... (μτχ. διαγνωσθείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ.) **1.** καταλήγω σε συμπεράσματα με βάση διάφορες ενδείξεις: διέγνωσε *ορθώς ότι επιβαλλόταν* η *επιδίωξη μιας νέας οικονομικής πολιτικής* ΣΥΝ. συμπεραίνω, εικάζω 2. (στους άλλους χρόνους πλην τού ενεστώτα και τού παρατατικού) ΙΑΤΡ. κάνω διάγνωση (βλ.λ., σημ. 1): *ο καρκίνος τής μήτρας θεραπεύεται, αν διαγνωσθεί εγκαίρως.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *γιγνώσκω,* βλ. κ. *γνώση]*.

διαγκωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαγκωνίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) προσπαθώ σπρώχνοντας με τους αγκώνες μου να ανοίξω πέρασμα **2.** (μτφ.) ανταγωνίζομαι έντονα άλλους που διεκδικούν ό,τι κι εγώ: *μεγάλες ξένες εταιρείες διαγκωνίζονται, για να αναλάβουν την κατασκευή τού μετρό || «πόλεις που διαγκωνίζονται για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «στηρίζομαι στον αγκώνα μου», < *δι)α)-* + *άγκωνίζομαι* < *άγκών]*.

διαγκωνισμός (ο) [1888] (λόγ.) 1. η προσπάθεια να ανοιχτεί πέρασμα ανάμεσα σε πλήθος με σπρωξίματα 2. (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ συνδιεκδικητών: *ο ~ χιλιάδων υποψηφίων για την εισαγωγή τους στα Α.Ε.Ι.* [ΕΤΥΜ. Το μτγν. *διαγκωνισμός* σήμαινε «σπρώξιμο με τους αγκώνες»].

διάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. (α) η διαδικασία προσδιορισμού τής φύσης συγκεκριμένης ασθένειας μέσω τού ιστορικού, τής φυσικής εξέτασης και των εργαστηριακών εξετάσεων: *έγκαιρη | επιτυχής ~* (β) (συνεκδ.) η απόφαση ή το συμπέρασμα που προκύπτει μέσα από τέτοιου είδους εξέταση: *κάνω | βγάζω | προβαίνω σε ~* 2. η ανάλυση τής αιτίας ή τής φύσης προβλήματος ή κατάστασης και η συναγωγή συμπερασμάτων για την αντιμετώπιση τους: *~ τού κινδύνου.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάγνωσις* < *διαγιγνώσκω* < *δια-* + *γιγνώσκω,* βλ. κ. *γνώση.* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diagnosis, γαλλ. diagnose κ.ά.].

διαγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που αναφέρεται, χρησιμεύει ή συντελεί στη διάγνωση (κυρ. ασθένειας): *~ σύμπτωμα | μέθοδος | κέντρο | διαδικασία | τεστ* **2.** ΙΑΤΡ. ***διαγνωστική*** (η) κλάδος που ασχολείται με το\ καθορισμό των ασθενειών μέσα από τη σύντομη και σαφή έκθεση των χαρακτηριστικών τους συμπτωμάτων.

Διαγόρας (ο) **1.** πυγμάχος από τη Ρόδο (5ος αι. π.Χ.), νικητής σε πολλούς αγώνες, που, σύμφωνα με την παράδοση, πέθανε ευτυχής ενώ τον μετέφεραν στους ώμους θριαμβευτικά οι τρεις ολυμπιονίκες γιοι του **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *διαγορεύω* «δηλώνω δημοσίως, εκθέτω λεπτομερούς» < *δι)α)-* + *αγορεύω]*.

διαγουμίζω ρ. μετβ. {διαγούμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) λεηλατώ, αρπάζω πράγματα που δεν μου ανήκουν ως λάφυρα: *οι εχθροί διαγούμισαν την πόλη* ΣΥΝ. αρπάζω. — διανούμισμα (το). [ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *διαγουμάς* < τουρκ. yagma «διαρ-παγή». Κατά μία άποψη, το ίδιο το τουρκ. yagma < **διαγωμίζω* < **διά-γωμα* < αρχ. *διάγω,* οπότε πρόκειται για αντιδάνειο. Δεν ευσταθεί η ετυμ. από το αρχ. *διακομίζω]*.

διαγουιμιστής (ο) πρόσωπο που λεηλατεί αρπάζοντας (ξένα πράγματα) ΣΥΝ. άρπαγας.

διάγραμμα (το) [αρχ.] {διαγράμμ-ατος | -ατα -άτων} **1.** σχηματική απεικόνιση που προβάλλει και επεξηγεί τα διάφορα τμήματα ή τον τρόπο λειτουργίας αντικειμένου: *το ~ μηχανής || ~ οικίας* ΣΥΝ. σκαρίφημα, σχέδιο, πλάνο **2.** γραμμική αναπαράσταση τής πορείας ενός φαινομένου: *~ σεισμού || ~ τού τιμαρίθμου* 3. ΜΑΘ. γραφική απεικόνιση (παράσταση) που χρησιμοποιούμε για να μελετήσουμε ένα μαθηματικό θέμα ή μια μαθηματική έννοια λ.χ. *~ τού Venn* (για τα σύνολα), ~ συνάρτησης · 4. ο εννοιολογικός σκελετός, στον οποίο στηρίζεται η ανάπτυξη ενός θέματος, η διατύπωση του σε γενικές γραμμές: *~ ομιλίας | έκθεσης | θεατρικού έργου* ΣΥΝ. περίληψη, σύνοψη.

διαγραμμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαγράμμισ-α, -τηκα, -μένος} χωρίζω μια επιφάνεια με το τράβηγμα γραμμών, τραβώ διαχωριστικές γραμμές: *τα συνεργεία τού δήμου διαγράμμισαν την Πανεπιστημίου και την Πατησίων* ΣΥΝ. χαρακώνω.

διαγράμμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η χάραξη **ή** ο σχεδιασμός γραμμών για τη διαίρεση μιας επιφάνειας: η *~ των δρόμων | τετραδίου | γηπέδου 2.* (συνεκδ.) οι γραμμές που χαράσσουμε ή σχεδιάζουμε: *μονή | διπλή ~ || φύλλο με διαγραμμίσεις* · 3. (στις επιταγές) η προσθήκη διαγωνίως δύο παράλληλων γραμμών για ασφάλεια.

διαγραφή (η) [αρχ.] **1.** η ακύρωση τής ύπαρξης **ή** τής ισχύος: η *~ μιας διάταξης | λέξης || ~ χρεών* ΣΥΝ. (καθημ.) σβήσιμο, εξάλειψη, απαλοιφή 2. (για πρόσ.) η εκδίωξη, η απομάκρυνση (κάποιου) από θέση (που κατείχε): η ~ του *από το κόμμα θεωρείται σίγουρη έπειτα και από τις τελευταίες προκλητικές του δηλώσεις* 3. ο σχεδιασμός: η ~ ενός *κύκλου* 4. (μτφ.) η σχηματική ή σε γενικές γραμμές περιγραφή ή απόδοση: η ~ των *χαρακτήρων τού έργου με ζωντάνια και φυσικότητα^ ~ των προθέσεών του* ΣΥΝ. σκιαγράφηση.

διαγράφω ρ. μετβ. {διέγρα-ψα, διαγρά-φτηκα (λόγ. διεγράφην, **-ης,** -η..., μτχ. διαγραφείς, -είσα, -έν), -μένος (λόγ. διαγεγραμμένος)} (+από) 1. σβήνω, ξεγράφω: *~ μια λέξη από το κείμενο 2.* ακυρώνω την ύπαρξη ή την ισχύ: *~ τα χρέη ||* - *μια νομική διάταξη* ΣΥΝ. εξαλείφω, απαλείφω **3**. (για πρόσ.) διώχνω (κάποιον) απομακρύνοντας τον από τη θέση που κατείχε: *~ κάποιον από κόμμα για ανάρμοστη συμπεριφορά* 4. (κυριολ. κ. μτφ.) σχηματίζω γραμμές, ένα σχέδιο πάνω σε επιφάνεια: *~ κύκλους πάνω στο χαρτί ||* το *αεροπλάνο διέγραψε μία καμπύλη στον ουρανό || «η Ρωσία διέγραψε μια αξιόλογη τροχιά στα διαστημικά πράγματα»* (εφημ.)· ΦΡ. ***διαγράφω πορεία*** έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή παρουσία σε κάποιον χώρο: *πιστεύεται ότι αυτός ο πολιτικός θα διαγράψει λαμπρή πορεία || η εταιρεία αυτή έχει διαγράψει σπουδαία πορεία στο χρηματιστήριο* ΣΥΝ. σχεδιάζω 5. (μτφ.) δίνω σε πολύ γενικές γραμμές ή απεικονίζω σχηματικά με αδρές γραμμές: *διαγράφει τους θεατρικούς χαρακτήρες του με μεγάλη καθαρότητα || η εναρκτήρια ομιλία τού πρωθυπουργού διαγράφει τις βασικές γραμμές τής κυβερνητικής πολιτικής* ΣΥΝ. σκιαγραφώ, απεικονίζω **6**. (μεσοπαθ. ***διαγράφομαι)*** (μτφ.) διαφαίνομαι: *διαγράφεται ο κίνδυνος διάσπασης του κόμματος || το μέλλον του διαγράφεται λαμπρό | ευοίωνο | ζοφερό.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *γράφω.* Η σημ. «αποδίδω τη γενική εικόνα, το σχήμα κάποιου» αποδίδει ανάλογη σημ. των αγγλ. outline, γαλλ. décrire, ενώ το μεσοπαθ. *διαγράφομαι* στη σημ. «διαφαίνομαι» αποδίδει το αγγλ. b**e** delineated].

διάγω ρ. αμετβ. {παρατ. διήγα, αόρ. διήγαγα (να/θα διαγάγω)} (λόγ.) περνώ τη ζωή μου **ή** τον καιρό μου υπό ορισμένες συνθήκες, με συγκεκριμένο τρόπο διαβιώσεως: *~ βίον τρυφηλόν || διήγαγε τα τελευταία έτη τής ζωής του με προσευχή και νηστεία* ΣΥΝ. διαβιώ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *δι)α)-* + *αγω]*.

διαγωγή (η) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος συμπεριφοράς υπό συγκεκριμένες συνθήκες απέναντι στους άλλους: *- κοσμία* (βλ. λ. *κόσμιος) | κακή | άριστη || δείχνω σωστή - || πρόσωπο αμέμπτου διαγωγής.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διάγω]*.

διαγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαγωνίστηκα} αγωνίζομαι μαζί με άλλους και προσπαθώ να τους ξεπεράσω για την απόκτηση συγκεκριμένης διάκρισης και την επίτευξη τού επιδιωκόμενου στόχου· λαμβάνω μέρος σε διαγωνισμό (βλ.λ.): *~ για υποτροφία | για το πρώτο βραβείο | για μια θέση στο Δημόσιο || - στο άθλημα τού ακοντισμού | τής σφαιροβολίας || ~ για μετάλλιο || πολλοί αθλητές θα διαγωνιστούν στο τελευταίο παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου* ΣΥΝ. αναμετρούμαι, ανταγωνίζομαι, διεκδικώ, συναγωνίζομαι. — διαγώνιση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός.*

διαγώνιος (η) {διαγωνί-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο μη διαδοχικές (προσκείμενες) γωνίες ή κορυφές πολυγώνου ή πολυέδρου: *~ τριγώνου | τετραπλεύρου || φέρ(ν)ω τη ~ με χάρακα και μολύβι.*

διαγώνιος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που συνδέει δύο **μη** διαδοχικές γωνίες: *~ κατεύθυνση* **2.** ΓΕΩΜ. ***διαγώνιος*** (η) βλ.λ. — διαγώνια /διαγωνίως [μεσν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάμετρος.*

διαγώνισμα (το) [1880] {διαγωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. για μαθητές) γραπτή (ή προφορική) εξέταση για έλεγχο και αξιολόγηση των γνώσεων σε συγκεκριμένο μάθημα: *~ τριμήνου || ~ στην ιστορία*

ΣΥΝ. γραπτή δοκιμασία, εξετάσεις (πβ. λ. τεστ).
[ΕΤΥΜ. Τη λ. έπλασε ο Αδ. Κοραής, προκειμένου να αποδοθεί το γαλλ. concours].

διαγωνισμός (ο) [μτγν.] 1. αναμέτρηση για την κατάκτηση διακρίσεως (βραβείου), η διαδικασία ανάδειξης τού καλυτέρου ανάμεσα στους μετέχοντες σε συγκεκριμένο τομέα: *~ ομορφιάς | φωτογραφίας | ζωγραφικής | τραγουδιού* ΣΥΝ. αγώνας, συναγωνισμός 2. (ειδικότ.) διαδικασία παροχής προσφορών για την εκτέλεση ενός έργου, η οποία αποβλέπει στην επιλογή τής πιο συμφέρουσας: *προκήρυξη διεθνούς μειοδοτικού ~ για την κατασκευή τής σήραγγας* ΣΥΝ. ανταγωνισμός · 3. (ειδικότ. για μαθητές) γραπτή δοκιμασία που διενεργείται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους για την προαγωγή στην επόμενη τάξη ή για την αποφοίτηση: *περίοδος διαγωνισμών* ΣΥΝ. διαγώνισμα, εξετάσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*.

διαγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαγωνισμό: *στο ~ τμήμα τού Φεστιβάλ επιλέχθηκαν τριάντα πέντε ταινίες || ~ βραβείο*.

διαδεδομένος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία διάδοση: *~ άθλημα | ιδέες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διαδίδωμι]*.

διαδερμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που συντελείται διά μέσου τού δέρματος: *~ βιοψία | χολαγγειογραφία*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. percutaneous].

διαδέτης (ο) {διαδετών} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο προσδένονται μεταξύ τους τα άκρα άλλων σχοινιών. [ΕΤΥΜ. μεσν. < δια- + *-δέτης* < αρχ. δέω | δώ «δένω»].

διαδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαδέχθηκα} 1. ακολουθώ χρονικά κάποιον στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε, γίνομαι ο διάδοχος του: ήθελε *να τον διαδεχθεί ο γιος του στην επιχείρηση || ~ κάποιον στην εξουσία | στον θρόνο | στην πρωθυπουργία* ΣΥΝ. ακολουθώ, έπομαι 2. (ειδικότ. για καταστάσεις ή ενέργειες) έρχομαι μετά από (κάτι άλλο στη σειρά, σαν τους κρίκους μιας αλυσίδας): *οι ατυχίες διαδέχονται* η μία την άλλη ΣΥΝ. εναλλάσσομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θετικός, αποθετικός*.

διαδηλώνω ρ. μετβ. {διαδήλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (τη στάση και τα αισθήματα μου απέναντι σε κάποιον/κάτι) ευρύτερα γνωστά, προσδίδω δημοσιότητα: - την πίστη | την *αφοσίωση | τη συμπαράσταση | την απόφαση | την αντίθεση μου σε κάτι* ΣΥΝ. αναγγέλλω, διαλαλώ, διατυμπανίζω, κοινοποιώ, δημοσιοποιώ, διακηρύσσω, φανερώνω, εκθέτω 2. μετέχω ενεργά σε δημόσια εκδήλωση εκφράσεως τής κοινής γνώμης, σε συλλαλητήριο, κάνω διαδήλωση: οι *φοιτητές διαδηλώνουν εναντίον τής κυβερνητικής πολιτικής σε θέματα παιδείας*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διαδηλώ (-όω)* < αρχ. *διάδηλος* «ευδιάκριτος, σαφής» < *δια-* + *δήλος* (βλ.λ.)].

διαδήλωση (η) [1848] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δημόσια γνωστοποίηση των αισθημάτων και τής στάσης (κάποιου) απέναντι σε μια κατάσταση: *~ λαϊκής οργής και αγανάκτησης 2.* συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας (για κάποιο ζήτημα): *εργατική | φοιτητική ~ || οργανώνω | διαλύω ~ || λαμβάνω μέρος σε ~|| ~ σπουδαστών έξω από το Υπουργείο Παιδείας || ο όγκος | το μέγεθος τής ~ ||* στη *~ συμμετείχαν όλοι οι συνδικαλιστικοί φορείς || κάνω | κατεβαίνω σε -||* στα *αντιλαϊκά μέτρα τής κυβέρνησης οι εργαζόμενοι απάντησαν με διαδηλώσεις || ογκώδης | μεγάλη ~* ΣΥΝ. συλλαλητήριο, κινητοποίηση. [ΕΤΥΜ; Απόδ. τού γαλλ. manifestation].

διαδηλωτής (ο) [1889], **διαδ**ηλωτ**ρια** (η) [1886] {διαδηλωτριών} πρόσωπο που μετέχει σε διαδήλωση: *οι ~ φώναζαν συνθήματα κατά τής κυβέρνησης || αστυνομικές δυνάμεις επιχείρησαν να διαλύσουν τον κύριο όγκο των ~*.

διάδημα (το) {διαδήμ-ατος | -ατα, -άτων) διακοσμητική ταινία ή κάλυμμα τής κεφαλής από πολύτιμα μέταλλα ή πετράδια, που φοριέται από βασιλείς, ηγεμόνες ή τον Πάπα ως σύμβολο εξουσίας ΣΥΝ. κορώνα, στέμμα, τιάρα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαδέω* «περιδένω» < *δια-* + δέω | δώ «δένω»].

διαδημοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερους δήμους ή τον διαχειρίζονται από κοινού περισσότεροι τού ενός δήμοι: *~ επιχείρηση συγκοινωνιών | ραδιοφωνικός σταθμός | συμφωνία | συνεργασία*.

διαδίδω ρ. μετβ. {διέδωσα, διαδόθηκα, διαδεδομένος} **1.** κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό, γνωστοποιώ (κάτι) σε ευρύτερες μάζες: *διέδωσαν τον χριστιανισμό σε όλη τη Γη || ~ ένα νέο* 2. (μτφ.) θέτω σε κυκλοφορία ανυπόστατες ειδήσεις και φήμες: *ποιος διέδωσε ότι θα παραιτηθεί από την αρχηγία τού κόμματος;* ΣΥΝ. διασπείρω· (μεσοπαθ. διαδίδομαι) 3. αποκτώ μεγάλες διαστάσεις, επεκτείνομαι: η *αρρώστια διαδόθηκε γρήγορα και πήρε διαστάσεις επιδημίας* ΣΥΝ. μεταδίδομαι 4. (ειδικότ. για ειδήσεις, φήμες κ.λπ.) αποκτώ μεγάλη δημοσιότητα: η *είδηση διαδόθηκε αστραπιαία* **5**. (απρόσ. ***διαδίδεται)*** κυκλοφορεί ως φήμη: ~ ότι θα *παραιτηθεί* ΣΥΝ. φημολογείται, λέγεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαδίδωμι* < *δια-* + *δίδωμι* «δίνω»]. **διαδικασία** (η) {διαδικασιών} **1**. συστηματική σειρά ενεργειών που καταλήγουν σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *~ έκδοσης εκλογικών αποτελεσμάτων | εκλογής Προέδρου | χορήγησης αδειών || ψήφιση νομοσχεδίου με τη ~ τού κατεπείγοντος || ανακριτική | διοικητική | ακροαματική | συνοπτική | αποδεικτική - 2*. σύνολο διεργασιών ή μεταβολών, που διεξάγονται σε διαδοχικές, προκαθορισμένες ή μη, φάσεις και με συγκεκριμένο τρόπο: θα *ήθελα να σας εξυπηρετήσω, αλλά η ~ επιβάλλει να κάνετε αίτηση πρώτα || ~ αποσύνθεσης των πετρωμάτων ||* ~ *φθοράς* 3. (μτφ.) κοπιαστική προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, πολύπλοκη σειρά ενεργειών: *πού να κάθεσαι να φτειά-ξεις μουσακά, είναι ολόκληρη ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η σειρά διαδοχικών ενεργειών που προηγούνται δικαστικής αποφάσεως», < *διαδικάζω* «εκφέρω κρίση (ως δικαστής)» < *δια-* + *δικάζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. procédure, γερμ. Prozess].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **διαδικασία** είναι αρχαία και σήμαινε κυρίως τη δίκη, αλλά και την παραπομπή σε δίκη, καθώς και τη δικαστική απόφαση. Σε νεότερους χρόνους η λ. χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις τυπικές ενέργειες που απαιτεί η διεξαγωγή μιας δίκης και, κατ' επέκταση, κάθε πορεία ενεργείας για την επίτευξη ενός σκοπού. Στη χρήση αυτή αποτελεί απόδοση ξένων όρων, των process και procedure, που απαντούν στην Αγγλική μέσω Γαλλικής ή άλλων συναφών γλωσσών (πβ. γερμ. Prozess), οι οποίες ανάγονται στο λατ. pro-cedo «προχωρώ». Το γερμ. Prozess (προφερόμενο ως **προτσές**) έδωσε και την ξενική λ. **προτσές**, «τη διαδικασία εξελίξεων στον πολιτικοκοινωνικό χώρο», που χρησιμοποιείται στον πολιτικό λόγο αντί τής λ. *διαδικασία* ή εξελικτική **διαδικασί**α.

διαδικαστικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την εφαρμογή συγκεκριμένης διαδικασίας (και όχι λ.χ. με τα θέματα ουσίας τα οποία η διαδικασία επιλύει): *~ ζήτημα | πρόβλημα*. Επίσης **διαδικα**σιακός, -ή, -ό.

διάδικος (ο/η) {διαδίκ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. υποκείμενο τής έννομης σχέσης τής δίκης- είναι είτε το πρόσωπο το οποίο επιδιώκει υπέρ αυτού την παροχή δικαστικής προστασίας (ενάγων) είτε το πρόσωπο έναντι τού οποίου επιδιώκεται η παροχή δικαστικής προστασίας (εναγόμενος). [ΕΤΥΜ. μτγν. < δια- + -δικός < δίκη].

Διαδίκτυο (το) {Διαδικτύου | γωρ. πληθ.} ΠΛΗΡΟΦ. παγκόσμιο δίκτυο μέσω τού οποίου συνδέονται υπολογιστές και δίκτυα υπολογιστών που είναι εγκατεστημένα σε πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, επιχειρήσεις, ιδρύματα και οργανισμούς και επιτυγχάνεται η μεταξύ τους επικοινωνία, καθώς και η παροχή στον χρήστη διαφόρων υπηρεσιών (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο)· το Ίντερνετ. — διαδικτυακός, -ή, -ό, διαδικτυακά επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Internet].

διαδικτυώνομαι ρ. αμετβ. (διαδικτυώ-θηκα, -μένος} συνδέομαι με το Διαδίκτυο (βλ.λ.). — διαδικτύωση (η).

διάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων) **1.** η γνωστοποίηση σε ευρεία κλίμακα: *~ φαρμάκου | ιδεών **2. διαδόσεις*** (οι) ανυπόστατες, ψευδείς ή ανεξακρίβωτες φήμες: *πολλά περίεργα ακούγονται για τις σχέσεις τους, αλλά μάλλον είναι ~ ||* δεν *μπορείς να δίνεις βάση σε ~ τέτοιου είδους* ΣΥΝ. ψευδολογήματα, κουτσομπολιά, φημολογίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διάδοσις < *διαδίδωμι]*.

διαδοσίας (ο/η) {διαδοσιών} πρόσωπο που διασπείρει ανυπόστατες ειδήσεις και ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες με αποτέλεσμα συνήθ. την πρόκληση αναστάτωσης, ανησυχίας. [ΕΤΥΜ. < *διάδοση* + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. *δηλωσ-ίας]*.

διαδοχή (η) **1.** η ανάληψη από κάποιον αξιώματος ή θέσης, μετά την αποχώρηση (π.χ. λόγω παραίτησης, λήξεως θητείας κ.λπ.) εκείνου που τα κατείχε: η *~ αγώνας για τη* - στην *ηγεσία τού κόμματος || μέτρα για την ομαλή ~ στην προεδρία | στον θρόνο 2.* η σειρά γεγονότων κατά την οποία το ένα ακολουθεί χρονικά το αμέσως προηγούμενο: η *~ των γεγονότων που οδήγησαν στον πόλεμο* || η ~ των *εποχών τού χρόνου·* ΦΡ. ***κατά διαδοχήν*** με διαδοχική σειρά, διαδοχικά **3**. ΝΟΜ. (α) η μεταφορά δικαιώματος από ένα πρόσωπο σε άλλο, συνήθ. με την εκφρασμένη θέληση των ενδιαφερομένων (β) **εξ *αδιαθέτου διαδοχή*** η κτήση τού συνόλου ή μέρους τής περιουσίας προσώπου που πέθανε χωρίς να αφήσει διαθήκη (αδιάθετος) από τους κληρονόμους του με τη σειρά που ορίζει ο νόμος (συγγενείς, σύζυγος, κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαδέχομαι]*.

διαδοχικός, -ή, -ό [1833] 1. (για πράγματα, ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που ακολουθεί κατά σειρά ή σε αδιάσπαστη συνέχεια τον προηγούμενο, χωρίς διακοπή ή με πολύ μικρή χρονική διαφορά: *~ εκρήξεις βομβών αναστάτωσαν το κέντρο τής πόλης || ~ συσκέψεις | συνομιλίες | επισκέψεις | νίκες | ήττες | δονήσεις | πλήγματα* 2. αυτός που σχετίζεται με τη συγκεκριμέ'η διαδικασία διαδοχής ή με το πρόσωπο που καταλαμβά'ει τη θέση τού προκατόχου του: *~ βασιλεία | δικαιώματα | ζεύγος*. — διαδοχικ-ά | -ώς [1843] επίρρ., διαδοχικότητα (η) [1891].

διάδοχος (ο/η) [αρχ.] {διαδόχ-ου | -ων, -ους) 1. πρόσωπο που διαδέχεται άλλο στη θέση ή στο αξίωμα του σύμφωνα με νόμιμη διαδικασία: *πριν αποχωρήσει από την επιχείρηση, θα ορίσει τον ~ του* 2. (ειδικότ.} (α) (σε μοναρχίες) πρόσωπο που φέρει το δικαίωμα να διαδεχθεί τον μονάρχη σε περίπτωση θανάτου ή εκούσιας απομάκρυνσης του από την εξουσία, π.χ. ο γιος του: *ο ~ τού αγγλικού θρόνου* ΣΥΝ. πρίγκιπας (β) (το αρσ.) ο πρωτότοκος γιος μιας οικογένειας ως τυπικός συνεχιστής τού πατρικού ονόματος: να σας *ζήσει ο ~!*

διάδοχος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που ακολουθεί, διαδέχεται στη σειρά κάποιον/κάτι, ο οποίος βρισκόταν στην ίδια θέση προηγουμένως: *προετοιμάζεται η ~ κατάσταση μετά την αποχώρηση τού ιδρυτή τού κόμματος* || το ~ πολιτικό *σχήμα στην εξουσία τής χώρας*.

διαδραματίζω ρ. μετβ. {διαδραμάτισ-α, -τηκα} 1. έχω ενεργό συμμετοχή σε υπόθεση ή κατάσταση, συντελώ ενεργά στην εξέλιξη της: *~ αποφασιστικό | σημαντικό | πρωτεύοντα ρόλο* **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***διαδραματίζεται | διαδραματίζονται)*** λαμβάνει | λαμβάνουν χώρα, εκτυλίσσεται | εκτυλίσσονται (συνήθ. με τρόπο δραματικό ως προς την πλοκή και την εξέλιξη): η *ιστορία των δύο νέων διαδραματίζεται στο Παρίσι τής δεκαετίας τού '60|| σκηνές απείρου κάλλους διαδραματίστηκαν μπροστά στα έκπληκτα βλέμματα των ξένων επισήμων*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δια-* + *δραματίζω* < *δράμα]*.

διαδραματίζω: συνώνυμα. Δράμα, τραγωδία, κωμωδία, έννοιες οικείες στον Έλληνα, ήταν φυσικό να περάσουν και στη γλωσσική του επικοινωνία. Η λ. δράμα έδωσε δύο αρχαίες ήδη λέξεις: το **δραματοποιώ** και το **διαδραματίζω.** Το *δραματοποιώ* σήμαινε «δίνω μορφή δράματος» (πρωτοεμφανίζεται στην *Ποιητική* τού Αριστοτέλη), «μετατρέπω ένα κείμενο σε δράμα με τη χρήση δραματικών διαλόγων», και σε νεότερη μεταφορική σημασία «παρουσιάζω τα πράγματα τραγικά, σοβαρά και επικίνδυνα, παραποιώντας την πραγματική κατάσταση» (Δεν *χρειάζεται να δραματοποιείς την αποτυχία σου στις εξετάσεις, σαν να έφτασε το τέλος τού κόσμου).* Το *διαδραματίζω* στη μεταγενέστερη Ελληνική σήμαινε «τελειώνω να παίζω σε ένα δραματικό έργο», ενώ σήμερα ως ενεργ. ρ. σημαίνει «παίζω» *(Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις τής εποχής του)* και ως μέσο «γίνομαι, συμβαίνω» (Όλον *αυτό τον καιρό διαδραματίζονται πολύ σοβαρά γεγονότα στη Ρωσία).* Η λ. κωμωδία έδωσε το διακωμωδώ, το οποίο είναι επίσης αρχαίο, σημαίνοντας από παλιά μέχρι σήμερα «σατιρίζω». Τέλος, η λ. τραγωδία έδωσε το **διεκτραγωδώ**, το οποίο είναι νεότερη λ., που φαίνεται ότι πρωτοχρησιμοποίησε ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης το 1888.

διαδραστικός, -ή, -ό αλληλεπιδραστικός (βλ.λ.). **—** διαδραστικά επίρρ.

διαδρομή (η) **1**. η πορεία που ακολουθείται για τη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο: *ακολουθούσε καθημερινά την ίδια ~ από το σπίτι στο γραφείο του* || *απολαμβάνουμε τη ~ προς το χωριό* ΣΥΝ. δρόμος, δρομολόγιο· ΦΡ. ***ειδική διαδρομή*** *(σε* αγώνες αυτοκινήτου σε φυσικές πίστες) το ορισμένης δυσκολίας δρομολόγιο υπό συγκεκριμένες συνθήκες, το οποίο πρέπει να ακολουθήσουν οι συμμετέχοντες οδηγοί (συνήθ. περιλαμβάνει χωματόδρομο και στροφές) 2. ΠΛΗΡΟΦ. (στην αποθήκευση αρχείων) ο δρόμος τον οποίο ακολουθεί το λειτουργικό σύστημα διά μέσου των καταλόγων, προκειμένου να εντοπίσει, να ταξινομήσει ή να ανακτήσει αρχεία τού δίσκου 3. (συνεκδ.) το διάστημα που καλύπτει τοπικά ή χρονικά την απόσταση δύο σημείων: *~ μίας ώρας με τα πόδια* || η *~ Αθηνών-Κορίνθου είναι 80 χλμ.* ΣΥΝ. απόσταση 4. (μτφ.) η χρονική ακολουθία γεγονότων ή καταστάσεων: στη *~* τής ζωής *μου* | *τής ιστορίας* | *των αιώνων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + *-δρομή,* βλ. λ *δρόμος.* Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. path].

διαδρομιστής (ο) {διαδρομιστών} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ. *λόμπι)* ΣΥΝ. λομπίστας. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού αμερ. lobbyist (βλ. κ. *λόμπι)].*

διάδρομος (ο) [αρχ.] {διαδρόμ-ου | -ων, -ους} 1. η επιμήκης δίοδος που διευκολύνει την πρόσβαση, τη σύνδεση και την επικοινωνία ανάμεσα σε χώρους που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο (δωμάτια διαμερίσματος, τμήματα τού ίδιου ορόφου, κτηρίου, βαγόνια τρένου ή καμπίνες πλοίου κ.λπ.): *οι ~ τού νοσοκομείου* | *τής πολυκατοικίας 2.* (ειδικότ.) το ειδικά διαμορφωμένο δάπεδο τού αεροδρομίου, πάνω στο οποίο κινούνται τα αεροπλάνα κατά την προσγείωση ή την απογείωση τους: *~ προσγειώσεως* | *απογειώσεως* || *βοηθητικός ~* 3. (ειδικότ. στον στίβο) καθεμιά από τις παράλληλες σειρές, διαχωρισμένες μεταξύ τους με λευκές γραμμές, στις οποίες τρέχουν οι δρομείς 4. (συνεκδ.) μακρόστενο χαλί ή μοκέτα που στρώνεται κυρ. σε διαδρόμους (σημ. 1) 5. όργανο γυμναστικής, το οποίο αποτελείται από έναν πλατύ ιμάντα που κινείται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα και πάνω στον οποίο βαδίζει με ανάλογη ταχύτητα το πρόσωπο που γυμνάζεται.

διαζευγμένος, -η, -ο (λόγ.) (για συζύγους) αυτός που έχει πάρει διαζύγιο ΣΥΝ. χωρισμένος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαζεύγνυμι* < δια- + *ζεύγνυμι,* βλ. κ. *ζεύξη].*

διαζευγνύω ρ. μετβ. {διέζευξα, διαζευγμένος} (λόγ.) χωρίζω πρόσωπα ή πράγματα που ήταν ενωμένα.
[ΕΤΥΜ. Μτγν. τ. τού αρχ. *διαζεύγνυμι* < δια- + *ζεύγνυμι* (βλ. λ. ζεύω, ζεύξη)].

διαζευκτήριο (το) [1879] {διαζευκτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. επίσημο έγγραφο που πιστοποιεί τη λύση ενός γάμου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *διαζευκτήριος.* Βλ. λ. *διαζευτικός, διάζευξη].*

διαζευκτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη διάζευξη όρων ή προτάσεων: *~ σύνδεση* | *σύνδεσμος* (ή, είτε-είτε). **—** **διαζευ-κτικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διαζεύγνυμι,* βλ. κ. *ζεύξη].*

διάζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} 1. ο διαχωρισμός δύο πραγμάτων που ήταν ενωμένα· η διάκριση και αντιδιαστολή, π.χ. δύο εννοιών: *~ σχέσεων/ μεταξύ θεωρίας και πράξης* ΑΝΤ. σύζευξη 2. (ειδικότ.) η διάλυση τού γάμου ΣΥΝ. διαζύγιο (πβ. λ. *διάσταση)* 3. ΓΛΩΣΣ. παρατακτική σύνδεση όρων ή προτάσεων, κατά την οποία δύο (ή περισσότερες) πληροφορίες αλληλοαποκλείονται ή αντιδιαστέλλονται, λ.χ. θα έρθεις εσύ ή θα έρθω εγώ; να μείνω ή να φύγω; [ΕΤΥΜ. < αρχ. διάζευξις < *διαζεύγνυμι,* βλ. κ. *ζεύξη].*

διαζύγιο (το) [διαζυγί-ου | -ων} **1**. ΝΟΜ. η δικαστική απόφαση τής διάλυσης ενός γάμου και τής οικογένειας που προέκυψε από αυτόν: *υποβάλλω αγωγή διαζυγίου* || *παίρνω* | *δίνω ~* (συναινώ στην έκδοση του) || *αυτόματο* | *συναινετικό ~ 2.* (συνεκδ.) η διάλυση ενός γάμου ΣΥΝ. χωρισμός 3. (μτφ.) η οριστική διάσταση στις σχέσεις προσώπων, ομάδων ή κρατών: *το - Τσετσενίας - Ρωσίας φαίνεται αναπόφευκτο'* ΦΡ. ***παίρνω διαζύγιο (από κάτι)*** εγκαταλείπω κάτι, παύει να με απασχολεί: οι *περισσότεροι νέοι έχουν πάρει πλέον διαζύγιο από την πολιτική- αδιαφορούν πλήρως γι'αυτή.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαζύγιον*< αρχ. διαζεύγνυμι, βλ. κ. *ζεύξη, ζυγός].*

διάζωμα (το) {διαζώμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. ΑΡΧΙΤ.ΑΡΧΑΙΟΛ. το τμήμα των ναών που βρίσκεται ανάμεσα στο επιστύλιο και το γείσο και είναι διακοσμημένο με μετόπες και τριγλύφους ή με ζωφόρο 2. (σε θέατρα ή στάδια) ημικυκλικός διάδρομος, παράλληλος προς την ορχήστρα, που χρησιμοποιείται από τους θεατές για να φθάνουν στις θέσεις τους, και τέμνει τον χώρο των θέσεων ή κερκίδων σε ζώνες διαφορετικού ύψους: άνω | *κάτω* | *μεσαίο ~.* Γ ΕΤΥΜ. αρχ^. < *διαζώννυμι* | *-ύω* < δια- + *ζώννυμι,* βλ. κ. ζώνη].

διαθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] (διαθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος) θερμαίνω **εξ** ολοκλήρου. **—** **διαθέρμανση** (η) [1876].

διαθερμία (η) (διαθερμιών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παραγωγή θερμότητας μέσω ηλεκτρικού ρεύματος που διοχετεύεται στους ιστούς. — **διαθερμικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diathermie].

διάθεση (η) (-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η χρησιμοποίηση και αξιοποίηση χώρου ή χρόνου για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *~ ελεύθερου χρόνου στο διάβασμα 2.* η παραχώρηση τής δυνατότητας χρήσεως (πράγματος) σε άλλον: θέτω *το αυτοκίνητο μου στη - σας* || *το σπίτι του είναι στη ~ μας-* ΦΡ. (α) ***είμαι | τίθεμαι στη διάθεση (κάποιου)*** είμαι έτοιμος ή εύκαιρος να δεχθώ ή να εξυπηρετήσω (κάποιον): *περίμενε λίγο, γιατί είμαι απασχολημένος- σε δύο λεπτά θα - σου* (β) **έχω** στη ***διάθεση μου*** έχω τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσω κάτι: *πόσο χρόνο έχω στη διάθεση μου για* ν' *αποφασίσω;* || *έχει στη διάθεση του πολλούς ετοιμοπόλεμους άνδρες* 3. η προώθηση στην αγορά και η κατανάλωση: *~ αμοιβαίων κεφαλαίων* || *ημερομηνία έναρξης διαθέσεως των μετοχών* || *άμεση ~ των προϊόντων* || *η κεντρική ~ τού περιοδικού είναι στην οδό...* 4. (για περιουσιακά στοιχεία) η κληροδότηση και μοιρασιά στους κληρονόμους 5. (για χρήματα) η διανομή στους δικαιούχους: *~ των κερδών* || *- των πιστώσεων τού προϋπολογισμού* | *των κονδυλίων* 6. (α) η ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς: *σήμερα έχει πολύ άσχημη διάθεση από το πρωί* (β) (ειδικότ.) η καλή ψυχική διάθεση, η όρεξη, το κέφι: δεν έχω *~ για κουβέντα* || *χαλάω τη ~ κάποιου* || *ξαναβρίσκω τη ~ μου* ΣΥΝ. ευθυμία, ευδιαθεσία 7. το σύνολο των συναισθημάτων (θετικών ή αρνητικών) που τρέφει κανείς για τους άλλους: με *εχθρική* | *μελαγχολική* | *καλή* | *κακή* | *απαισιόδοξη ~* **8**. ***διαθέσεις*** (οι) οι βαθύτεροι σκοποί, οι προθέσεις που κινούν κάποιον στην εκτέλεση των πράξεων του- ΦΡ. ***άγριες διαθέσεις*** η τάση για διαπληκτισμό ή η μεγάλη επιθυμία για κάτι: μην τον *πηγαίνεις κόντρα- σήμερα έχει έρθει με άγριες διαθέσεις* || *μόλις ήρθε ζήτησε ποτά, φαγητό, μουσική...- έχει άγριες διαθέσεις!* · 9. ΓΛΩΣΣ. σημασιολογική κατηγορία τού ρήματος, η οποία φανερώνει πώς διατίθεται το υποκείμενο τού ρήματος απέναντι στην ενέργεια ή κατάσταση που δηλώνει το ρήμα˙ επικοινωνιακά, ο ομιλητής χρησιμοποιεί την ***ενεργητική διάθεση,*** για να τονίσει ό,τι δηλώνει το υποκείμενο τού ρήματος (δράστη, αιτία, όργανο, βιώνοντα μια κατάσταση), ενώ με την ***παθητική*** υποβαθμίζει τον ρόλο τού δράστη και προβάλλει το αντικείμενο (δέκτη): *ο υπουργός υπέγραψε την απόφαση* (ενεργ.) - η *απόφαση υπογράφηκε* (πα-θητ.)· η **μέση** διάθεση χρησιμοποιείται, για να δηλωθεί ότι ο δράστης και ο δέκτης τής ενέργειας τού ρήματος ταυτίζονται: η *Μαρία ντύνεται-* η σημασία τής ενεργητικής διάθεσης δηλώνεται κανονικώς με τους μορφολογικούς τύπους τής ενεργητικής φωνής, ενώ η σημασία τής παθητικής διάθεσης με τους τύπους τής μεσοπαθητικής φωνής· η μεσοπαθητυϊή φωνή δηλώνει και τη σημασία τής μέσης διάθεσης· ωστόσο, τύποι τής μεσοπαθητικής φωνής -ιδίως στα αποθετικά ρήματα (βλ.λ.)- μπορούν να δηλώνουν ενεργητική διάθεση: *δέχεται τους φίλους στο σπίτι - εισηγήθηκαν τον βομβαρδισμό τής Γιουγκοσλαβίας* (βλ. κ. λ. φωνή, *έγκλιση).*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάθεσις* < *διατίθημι* < δια- + *τίθημι* «θέτω». Η λ. σήμαινε αρχικώς «την εν σειρά τοποθέτηση, την τακτοποίηση πραγμάτων ή υποθέσεων», από όπου προέκυψε η σημ. «κατανομή περιουσιακών στοιχείων - διαθήκη». Ήδη αρχ. είναι οι σημ. τής σωματικής ή ψυχικής κατάστασης κάποιου, ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Η φρ. στη *διάθεση σας* αποδίδει το γαλλ. à votre disposition].

διαθέσιμος, -η, -ο [1833] 1. αυτός που δεν υπόκειται σε δέσμευση, που μπορεί να διατεθεί ελεύθερα και να χρησιμοποιηθεί κατά βούληση: *είμαι ~||~ εμπορεύματα* | *συναλλαγματικά αποθέματα* | *χρόνος* ΣΥΝ. ελεύθερος, εύκαιρος, χρησιμοποιήσιμος 2. ΟΙΚΟΝ. ***διαθέσιμα*** (τα) (διαθεσίμων) αξίες ρευστοποιήσιμες ή εμπορεύματα παραδοτέα αμέσως κατόπιν αιτήσεως. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού γαλλ. disponible].

διαθεσιμότητα (η) [1833] (χωρ. πληθ.} η προσωρινή απομάκρυνση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού από την οργανική του θέση λόγω παραπτώματος, αμέλειας στην εκτέλεση των καθηκόντων του ή άλλης αιτίας: τέθη σε *~ μέχρι την έκδοση τού πορίσματος τής ανακριτικής επιτροπής* || θέτω σε *~* || *είμαι σε ~.* [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού γαλλ. disponibilité].

διαθεσμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με περισσότερους τού ενός θεσμούς. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού αγγλ. interinstitutional].

διαθέτης (ο) (διαθετών), **διαθέτρια** (η) (διαθετριών) πρόσωπο που ρυθμίζει με διαθήκη πώς θα διατεθεί η περιουσία του. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διατίθημι* < δια- + *τίθημι* «θέτω»].

διαθέτω ρ. μετβ. {διέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. διατίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. διετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. διατέθηκα (λόγ. διετέθην, -ης, -η..., μτχ. διατεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. διατεθειμένος} 1. έχω (κάτι) στην κατοχή μου με τη δυνατότητα να το χρησιμοποιήσω, όπου αυτό απαιτείται: *~ πλειοψηφία* | *χρήματα* | *μέσα* | *γνωριμίες* | *χρόνο* | *πείρα* | *αντίληψη* ΣΥΝ. έχω, έχω στη διάθεση μου | διαθέσιμο · 2. κάνω άμεση χρήση

(πράγματος) σε συγκεκριμένο τομέα: *διαθέτει τα χρήματα του για επενδύσεις* || ~ τον *χρόνο μου σε επωφελείς δραστηριότητες* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, τοποθετώ, επενδύω 3. προσφέρω, αφιερώνω: *έχει διαθέσει μεγάλο μέρος τής ζωής του στην τέχνη* 4. (για διαθήκη) μεταβιβάζω τα περιουσιακά μου στοιχεία: *διέθεσε όλη του την περιουσία σε κοινωφελή ιδρύματα* ΣΥΝ. καταλείπω, κληροδοτώ, αφήνω **5**. παραχωρώ (σε κάποιον) την ευχέρεια ή το δικαίωμα χρησιμοποιήσεως (στοιχείου που μου ανήκει): σας ~ *το σπίτι μου, για να μείνετε* || *μπορείς να μου διαθέσεις λίγο από τον χρόνο σου;* ΣΥΝ. δίνω 6. προορίζω (κάτι) για την πραγματοποίηση ορισμένου σκοπού: ο *χώρος έχει διατεθεί για την ανέγερση σχολείου* || τα *χρήματα τής συναυλίας θα διατεθούν για τα παιδιά των εμπόλεμων περιοχών* 7. (ειδικότ. για εμπορεύματα) πουλώ: *διαθέτει τα προϊόντα του σε πολύ χαμηλές τιμές* || τα είδη *μας διατίθενται σε ποικίλα σχέδια και χρώματα* 8. (+αιτ. προσώπου +επίρρ.) δημιουργώ θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση): με τα *λόγια του μας διέθεσε εχθρικά απέναντι σου* ΣΥΝ. προδιαθέτω· (μεσοπαθ. ***διατίθεμαι)* 9**. έχω την επιθυμία, την όρεξη (να κάνω κάτι): ~ να *βοηθήσω* 10. τρέφω θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε κάποιον/κάτι): ~ *ευνοϊ-κώς απέναντι του* **11**. (η μτχ. ***διατεθειμένος, -η, -ο)*** βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλασμ. τ. τού αρχ. *διατίθημι*, βλ. κ. *θέτω]*. διαθήκη (η) {διαθηκών} 1. έγγραφη διατύπωση τής επιθυμίας κάποιου για τον τρόπο διαθέσεως των περιουσιακών του στοιχείων μετά τον θάνατο του: *συντάσσω* | *γράφω* | *εκτελώ* | *προσβάλλω τη* ~ || *δημόσια* | *ιδιόχειρη* | *μυστική* ~· ΦΡ. ***ρίχνω τη διαθήκη*** προσβάλλω δικαστικώς μια διαθήκη και επιτυγχάνω να θεωρηθεί άκυρη 2. (μτφ.) παραινέσεις, συμβουλές και νουθεσίες προς τους μεταγενεστέρους ως κληροδότηση τής πείρας των μεγαλυτέρων τους: η *πολιτική* ~ *τού Ελευθερίου Βενιζέλου* || *η πνευματική* ~ *των προγόνων μας* ΣΥΝ. παρακαταθήκη, υποθήκη 3. ΘΡΗΣΚ. συμφωνία - υπόσχεση (α) ***Παλαιά Διαθήκη*** (συντομ. Π.Δ.) βλ. λ. *παλαιός* (β) ***Καινή Διαθήκη*** (συντομ. Κ.Δ.) βλ. λ. *καινός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω». Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως μετάφραση τού εβρ. όρου berith «συνθήκη, συμφωνία», περιγράφοντας αρχικώς την ειδική σχέση τού Θεού με τον (λαό) Ισραήλ. Βλ. κ. *καινός]*. **διάθλαση** (η) [1861] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. η αλλαγή τής κατεύθυνσης μιας ακτίνας φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ. κατά την πλάγια πρόσκρουση τους στη διαχωριστική επιφάνεια δύο μέσων, στα οποία η ταχύτητα διάδοσης τού φωτός ή των κυμάτων είναι διαφορετική: ~ *φωτός* | *ήχου*. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réfraction]. διαθλαστικός, -ή, -ό [1840] αυτός που μπορεί να προκαλέσει διάθλαση ή να γίνει μέσω διαθλάσεως: ~ *πρίσμα* | *επιφάνεια* | *τηλεσκόπιο*. — διαθλαστικότητα (η) [1861]. διαθλώ ρ. μετβ. {διαθλάς... | διέθλασα, διαθλ-ώμαι, -άται..., -άστηκα, δια)τε)θλασμένος} 1. (κυριολ.) σπάζω σε δύο σημεία, χωρίζω στη μέση 2. ΦΥΣ. προκαλώ τη διάθλαση μιας δέσμης φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ.: το *νερό διαθλά το φως*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διαθλώ (-άω)* < *δια-* + *θλώ «σπάζω»,* αγν. ετύμου].

διαθρέψω (να/θα) ρ. → διατρέφω

διαθρυλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διαθρυλείς... | διαθρυλούμαι} κυρ. τριτοπρόσ. μεσοπαθ. ***διαθρυλείται*** φημολογείται, λέγεται με μεγάλη ένταση, διατυμπανίζεται: *διαθρυλούνται σενάρια επικείμενων εκλογών*.

διαϊδρυματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται **με** δραστηριότητες μεταξύ ιδρυμάτων: ~ *συνεργασία*. **διαίρεση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1**. η κατάτμηση ενός όλου σε δύο ή περισσότερα μέρη: η ~ τής *χώρας σε διοικητικές περιφέρειες* || *κοινωνική* ~ *τού λαού σε τάξεις* || ~ *τού έργου σε τρία μέρη* ΣΥΝ. διαχωρισμός, διαμερισμός 2. (μτφ.) η διάσπαση ενός συνόλου ανθρώπων σε μικρότερες ομάδες λόγω διαφωνιών, αντιθέσεων κ.λπ.: ~ *μιας οικογένειας* || ~ τής *Εκκλησίας* ΣΥΝ. διάσταση, διχασμός 3. ΜΑΘ. η αντίστροφη προς τον πολλαπλασιασμό μαθηματική πράξη, με την οποία σε δύο αριθμούς (ή δύο πολυώνυμα) αντιστοιχεί ένας τρίτος που πολλαπλασιαζόμενος με τον δεύτερο δίνει τον πρώτο: *τέλεια* | *ατελής* ~ 4. ΒΙΟΛ. βασικός μηχανισμός πολλαπλασιασμού των κυττάρων ή ολόκληρων των οργανισμών, ο οποίος βασίζεται στην ανάπτυξη τμημάτων που αποκόπτονται από το γονικό κύτταρο ή το σώμα τού γονέα ΣΥΝ. μίτωση 5. (στη Λογική) η ανάλυση μιας έννοιας γένους στα είδη της.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. **διαιρέσιμος,** -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ. διαιρετός. **διαιρετέος**, -α, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που πρέπει να διαιρεθεί: - *περιουσία* **2**. ΜΑΘ. ***διαιρετέος*** (ο) το πρώτο μέλος τής διαιρέσεως, ο αριθμός που πρόκειται να διαιρεθεί σε ίσα μέρη, ο αριθμητής κλάσματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. **διαιρέτης** (ο) [μτγν.] {διαιρετών} ΜΑΘ. Ο αριθμός με τον οποίο πρέπει να διαιρεθεί ο διαιρετέος· ο παρονομαστής κλάσματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

διαιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που μπορεί να προκαλέσει διαίρεση: ~ *μηχανισμός* 2. αυτός που γίνεται με διαίρεση: ~ *διαδικασία*.

διαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ. διαιρέσιμος, τμητός 2. ΜΑΘ. Ο αριθμός που διαιρείται ακριβώς από έναν άλλον και έχει μηδενικό υπόλοιπο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. διαιρετότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα των σωμάτων να υπόκεινται σε διαίρεση: η ~ τής ύλης **2.** ΜΑΘ. (α) η ιδιότητα ενός αριθμού να υπόκειται σε τέλεια διαίρεση (με μηδενικό υπόλοιπο) (β) (στη θεωρία των αριθμών) το κεφάλαιο που πραγματεύεται τις ιδιότητες τής διαίρεσης αριθμών.

διαιρώ ρ. μετβ. {διαιρείς... | διαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος (λόγ. διηρημένος)} **1.** χωρίζω ένα όλον (σε δύο ή περισσότερα μέρη): ~ το *μάθημα σε ενότητες* || ~ *το ποσό σε 10 μηνιαίες δόσεις* ΣΥΝ. κατανέμω, διαχωρίζω, μοιράζω **2**. ΜΑΘ. (α) χωρίζω έναν αριθμό σε ίσα μέρη με τη μαθηματική πράξη τής διαίρεσης (β) είμαι διαιρέτης, χωρίς να αφήνω υπόλοιπο: το 4 *διαιρεί το 16* 3. (μτφ.) προκαλώ διασπαστικές κινήσεις, διαταράσσω την ενότητα και την ομόνοια ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας: η *κατάργηση τής θανατικής ποινής τείνει να διαιρέσει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. διχάζω, διασπώ- ΦΡ. ***διαίρει και βασίλευε*** (λατ. divide ut règnes) να προκαλείς διχασμό στους αντιπάλους ή τους εξουσιαζομένους, διότι έτσι τους διοικείς ευκολότερα, ασκείς χωρίς φόβο την εξουσία σου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαιρώ (-έω)* < *δι)α)-* + *αίρω,* βλ. κ. *αίρεση]*.

διαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαισθάνθηκα (λόγ. μτχ. διαισθανθείς, -είσα, -έν)} νιώθω, προαισθανομαι (κάτι), παρά το γεγονός ότι δεν είναι άμεσα αντιληπτό: - τον *κίνδυνο* || ~ ότι κάτι δεν πάει *καλά* ΣΥΝ. εννοώ, καταλαβαίνω, προβλέπω, νιώθω, διαβλέπω, (οικ.) παίρνω μυρωδιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση, αποθετικός*.

διαίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αντίληψη ή κατανόηση χωρίς τη συμβολή τής λογικής ή των δεδομένων των αισθήσεων': *αλάνθαστη* | *γυναικεία* ~ || *ακολουθώ* | *εμπιστεύομαι τη* ~ *μου*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση*.

διαισθησιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, θεωρία σύμφωνα με την οποία η αληθινή γνώση για τον κόσμο επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ΣΥΝ. διαισθητισμός. [ΕΤΥΜ. Από τού γαλλ. intuitionalisme].

διαισθητικός, -ή, -ό [1894] **1**. αυτός που επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ή που προκύπτει από αυτήν: ~ *ερμηνεία* | *γνώση* ΣΥΝ. ενορατικός 2. (για πρόσ.) αυτός που είναι προικισμένος με διαίσθηση: ~ *άτομο*. — **διαισθητικ-ά** | -ώς επίρρ., διαισθητικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Από τού γαλλ. intuitif].

διαισθητισμός (ο) η διαισθησιαρχία (βλ.λ.).

Δίαιτα (η) (ορθότ. *δίετα)* το συμβούλιο, η συνέλευση τοπικών ηγεμόνων, εκκλησιαστικών αξιωματούχων και αντιπροσώπων πόλεων (κυρ. Γερμανών) στα μεσαιωνικά και, σπανιότ., σε μερικά νεότερα κράτη, όπως το νομοθετικό σώμα στην Ιαπωνία ΣΥΝ. εθνοσυνέλευση, βουλή. [ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. dieta «ταξίδι ή συγκέντρωση διάρκειας μιας ημέρας, ημερήσια συνεδρίαση» < λατ. dies «ημέρα»].

δίαιτα (η) {-ας κ. (λόγ.) -αίτης | -ών} **1**. ο τρόπος διατροφής τον οποίο ακολουθεί κανείς: ~ *πλούσια σε βιταμίνες* | *σε υδατάνθρακες* || *προσέχω τη* ~ *μου, δεν κάνω καταχρήσεις* 2. το ειδικό πρόγραμμα διατροφής το οποίο ακολουθεί κανείς, για να επιτύχει συγκεκριμένα αποτελέσματα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: ~ *αδυνατίσματος* | *για αθλητές* || *ο γιατρός τού συνέστησε ειδική* ~ *για λόγους υγείας* || *ακολουθώ* | *κάνω αυστηρή* ~ || *υποβάλλω κάποιον σε* ~ || *σπάω* | *χαλώ* | *διακόπτω* | *παραβιάζω τη* ~ || *αρχίζω* ~ || *είμαι σε* ~ 3. (ειδικότ.) το πρόγραμμα διατροφής που ακολουθεί κανείς, για να χάσει τα περιττά κιλά και το οποίο κυρ. βασίζεται στον περιορισμό τής τροφής που καταναλώνει και των θερμίδων που προσλαμβάνει: *αποτελεσματική* | *εξαντλητική* | *εύκολη* | *σύντομη* ~ || *χημική* ~ (με βάση τα συστατικά των τροφών και τον συνδυασμό τους) || *θερμιδική* ~ (με βάση τις θερμίδες που έχει κάθε τροφή) || ~ *αστραπή! Χάνετε πέντε κιλά σε μία βδομάδα* || ~ *συντήρησης* (για να σταθεροποιηθεί κανείς σε συγκεκριμένο βάρος) 4. (συνεκδ.) φυλλάδιο ή βιβλίο που περιέχει προγράμματα όπως τα παραπάνω με πληροφορίες για τη δοσολογία, τους ενδεικνυόμενους ή επιτρεπτούς συνδυασμούς τροφών, τον αριθμό των θερμίδων κ.λπ. **5**. (η γεν. ***διαίτης*** ως χαρακτηρισμός) διαιτητικός (βλ.λ.): ψωμί | *γιαούρτι* | *ζάχαρη* ~.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τρόπος ζωής», < *διαιτώμαι (-άο-)* (βλ.λ.), υποχωρητ. Με τη σημ. 3 η λ. πέρασε σε ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. diet, γαλλ. diète, γερμ. Diät κ.ά.].

δίαιτα - διαιτητής: **ομόρριζα!** Τόσο το **διαιτώμαι** όσο και το (υποχωρητικό παράγωγο του) δίαιτα είχαν στην Αρχαία δύο διαφορετικές σημασίες: μία ιατρική (αυτή που διατηρείται και σήμερα· *δίαιτα* = τρόπος διατροφής - *διαιτώμαι* = διατρέφομαι, περνώ τη ζωή μου) και μία δικαστική *(δίαιτα* = κρίση από τρίτον, διαιτησία - *διαιτώμαι* = κρίνω, χρησιμεύω ως διαιτητής, από όπου και η λ. **διαβήτης** «κριτής», επίσης αρχαία λέξη). Άρα πρόκειται πράγματι για ομόρριζες λέξεις, που συνδέονται ετυμολογικά και διαφοροποιούνται σημασιολογικά στη Ν. Ελληνική, όπου το *δίαιτα* και το *διαιτώμαι* κράτησαν μόνο την ιατρική σημασία και το *διαιτητής* μόνο τη δικαστική. Αβέβαιο παραμένει αν η λέξη ξεκινάει ετυμολογικά από την έννοια τού «πηγαίνω» **διά + ι-τός> διαιτώ(μαι)* (το ίτός, ρηματικό επίθετο τού αρχ. είμι «πηγαίνω», το βρίσκουμε στα *προσ-ιτός, εισ-ιτήριο, ιτ-αμός* κ.ά.) ή, όπως φαίνεται πιθανότερο, από την έννοια τού «αίτιος»: *διά + αιτώ* > διαιτώ(μαι) Στην α' περίπτωση, από τη σημ. «πηγαίνω» περάσαμε στη σημ. «περνώ» και στη σημ. τού «κρίνω» (αρχικά «τον τρόπο ζωής»;)' στη β' περίπτωση, από τη σημ. «αναζητώ τον αίτιο, τον υπεύθυνο» άρα «κρίνω», πέρασε η λ. στη σημ. «περνώ τη ζωή μου», πιθ. μέσω τής σημ. «παρεμβαίνω στον τρόπο ζωής των άλλων, κρίνοντας τους». «Τρίτη λύση», λιγότερο πιθανή, θα ήταν οι δύο λέξεις να έχουν αρχικά διαφορετική ετυμολογική προέλευση (το ένα από το *ειμί*, το άλλο από το *αΐσα* > *αίτιος)* και να συνέπεσαν εκ των υστέρων στη σημασιολογική τους εξέλιξη.

διαιτησία (η) {1871} {διαιτησιών} 1. (α) η επίλυση διαφορών και η διευθέτηση εκκρεμοτήτων μεταξύ μεμονωμένων ατόμων ή κρατών από τρίτους που επιλέγονται κατόπιν κοινής συμφωνίας: *παραπέμπω Ι*

υποβάλλω στη ~ || επιτροπή *διαιτησίας* ΣΥΝ. κρίση (β) ΝΟΜ. η δεσμευτική διάγνωση τής ισχύος ή τής μη ισχύος μίας έννομης σχέσης, όχι από τακτικό δικαστήριο κατά τη διαδικασία που ορίζει η πολιτική δικονομία, αλλά από τρίτα πρόσωπα στα οποία οι διάδικοι συμφώνησαν εγγράφως να υποβάλουν τη διαφορά τους **2**. (συνεκδ.) η διαδικασία που ακολουθείται σύμφωνα μ[ε] τον παραπάνω τρόπο επίλυσης των διαφορών: *παραπομπή τού θέματος σε* - 3. ΑΘΛ. η επίβλεψη και εφαρμογή των κανονισμών αθλητικού αγώνα από πρόσωπα επιφορτισμένα με αυτό τον ρόλο, τους διαιτητές: *κακή | ικανοποιητική | επιτυχής | άψογη ~* ΦΡ. ***παρατηρητής διαιτησίας*** πρόσωπο που αξιολογεί τους διαιτητές ενός αγώνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίαιτα.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. arbitrage].

διαιτητεύω ρ. μετβ. {διαιτήτευσα} 1. συμμετέχω στη μεσολαβητική διαδικασία επιλύσεως διαφορών κατ' απαίτηση των αντιμαχόμενων πλευρών 2. ΑΘΛ. εποπτεύω αθλητικό αγώνα ως διαιτητής.

διαιτητής (ο), διαιτήτρια (η) [1892] {διαιτητριών} 1. πρόσωπο ή φορέας εξουσιοδοτημένος από τις αντιμαχόμενες πλευρές για την επίλυση τής μεταξύ τους διαφοράς ΣΥΝ. κριτής, μεσολαβητής 2. ΑΘΛ. πρόσωπο που επιβλέπει την ορθή διεξαγωγή των αγώνων με την πιστή τήρηση των προβλεπόμενων κανονισμών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίαιτα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δίαιτα.* Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. referee].

διαιτητική (η) [αρχ.] η επιστήμη που ασχολείται με θέματα διατροφής και την προσαρμογή τους στις ειδικές ανάγκες των ασθενών.

διαιτητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον διαιτητή ή με την όλη διαδικασία τής διαιτησίας: *~ απόφαση | δικαστήριο* · 2. αυτός που σχετίζεται με τη δίαιτα: *~ κανόνες | αγωγή.*

διαιτολόγιο (το) [1889] {διαιτολογί-ου | -ων} 1. συγκεκριμένο πρόγραμμα δίαιτας ανάλογα με τις επιβαλλόμενες ανάγκες 2. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει συγκεντρωμένες τις ειδικές κατά περίπτωση δίαιτες ΣΥΝ. δίαιτα 3. (περιληπτ.) το σύνολο των φαγητών που καταναλώνονται με μεγαλύτερη συχνότητα και χαρακτηρίζουν τη διατροφή πληθυσμιακών συνόλων ή ατόμων: *το γιαπωνέζικο ~ στηρίζεται στο ρύζι και στα ψάρια.*

διαιτολόγος (ο/η) [1889] ειδικός που καθορίζει συγκεκριμένο τρόπο διατροφής για την απώλεια βάρους ή τη διατήρηση τής καλής φυσικής κατάστασης αθλητών, ασθ[ε]νών ή άλλων ατόμων, που αντιμετωπίζουν προβλήματα μ[ε] τη διατροφή τους. — διαιτολονικός, -ή, -ό.

διαιτωμαι ρ. αμ[ε]τβ. αποθ. {διαιτάσαι..., μτχ. διαιτώμενος, -η, -ο· μόνο σε [ε]ν[ε]στ. κ. παρατ.} έχω συγκεκριμένο τρόπο διατροφής, ακολουθώ δίαιτα: *~ σωστά* ΣΥΝ. διατρέφομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δίαιτα, υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαιτωμαι (-άο-),* αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η πρόθ. διά, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν το β' συνθ. προκύπτει από *δια-ιτάω* (θέμα -ι-τος, πβ. *προσ-ιτός, εισ-ιτήριο,* μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *ειμί* «πηγαίνω») ή αν συνδ. ετυμολογικά με το επίθ. *αίτιος,* το ρ. αιτώ (βλ.λ.) κ.τ.ό., οπότε το ρ. διαιτώ | *-ώμαι* θα σήμαινε αρχικώς «διανέμω, διαμοιράζω», από όπου προέκυψαν αργότερα οι υπόλοιπες σημασίες].

διαιωνίζω ρ. μετβ. {διαιώνισ-α, -τηκα, -μένος} 1. διατηρώ (κάποιον/κάτι) στην αιωνιότητα, αποτρέποντας την εξαφάνιση ή την καταστροφή: *~* ΤΟ *είδος | το γένος (μου)* 2. (μτφ.-κακόσ.) συντηρώ επ' άπειρον αρνητική κατάσταση: *~ το πρόβλημα | την εκκρεμότητα | το μίσος ανάμεσα σε δύο λαούς.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δι)α)-* + *-αιωνίζω* < *αιών].*

διαιώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαρκεί αιώνια, ο ατελεύτητος: *~ φύση.*

διαιώνιση (η) [1862] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διατήρηση στην αιωνιότητα, η αποτροπή τής εξαφάνισης ή τής καταστροφής: η *~ τού είδους | τού γένους* ΣΥΝ. συνέχιση 2. (μτφ.-κακόσ.) η συντήρηση αρνητικής κατάστασης χωρίς αντιμετώπιση ή ανατροπή της: η *~ ενός προβλήματος | μιας παρεξήγησης | τής βεντέτας | τού μίσους μεταξύ των δύο λαών.*

διακαής, -ής, -ές {διακα-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διακαέστ-ερος, -ατός} (συνήθ. μτφ. για συναισθήματα) αυτός που είναι ιδιαίτερα θερμός, ώστε να βιώνεται με πολύ έντονο τρόπο: *~ πόθος | επιθυμία | πάθος* ΣΥΝ. ακατανίκητος, έντονος, σφοδρός, φλογερός. — διακαώς επίρρ. [μτγν.], διακαίομαι ρ. αμετβ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δια- + *-καής,* πβ. παθ. αόρ. β' *ε-κάην* τού ρ. *καίω].*

Διακαινήσιμος (η) {Διακαινησίμου} ΕΚΚΛΗΣ. η εβδομάδα από την Κυριακή τού Πάσχα ώς την Κυριακή τού Θωμά. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δια-* + καινός «νέος, καινούργιος», κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *νηστήσιμος.* Η εβδομάδα αυτή ονομάστηκε έτσι, ίσως επειδή θεωρήθηκε η πρώτη εβδομάδα τού εκκλησιαστικού έτους ή επειδή ήταν η πρώτη εβδομάδα μετά το βάπτισμα των κατηχουμένων (το Μεγάλο Σάββατο)].

διακανονίζω ρ. μετβ. [1887] {διακανόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ρυθμίζω τις εκκρεμότητες (υπόθεσης, ζητήματος κ.λπ.), δίνω λύση: *~ τους λογαριασμούς | τις διαφορές | την υπόθεση | τις λεπτομέρειες* ΣΥΝ. τακτοποιώ, διευθετώ, κανονίζω.

διακανονισμός (ο) [1844] η ρύθμιση των εκκρεμοτήτων (μιας υπόθεσης), η διευθέτηση: ο *~* ενός *λογαριασμού | των διαφορών δύο πλευρών* ΣΥΝ. τακτοποίηση.

διακατέχω ρ. μετβ. [μτγν.] {διακατείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} 1. (συνήθ. για συναισθήματα) κυριεύω την ψυχή (κάποιου), δημιουργώ συγκεκριμένη συναισθηματική διάθεση (σε κάποιον): *αγωνία διακατέχει όλο τον κόσμο λόγω τού πυρηνικού ατυχήματος* **2**. (μεσοπαθ. ***διακατέχομαι)*** (+από) αισθάνομαι, κυριεύομαι από (συναίσθημα): *διακατέχεται από βαθύ αίσθημα ιστορικής ευθύνης μπροστά στις προκλήσεις των καιρών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

διάκ**ειμα**ι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {ενεστ. διάκ-ειμαι, -είσαι, -ειται, -είμεθα, -είσθε, -εινται, μτχ. διακείμενος, -η, -ο, δύσχρ. παρατ. διεκ-είμην, -εισο, -ειτο, -είμεθα, -είσθε, -ειντο} (λόγ.) (+επίρρ.) 1. βρίσκομαι σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση, αντιμετωπίζω με ορισμένο τρόπο πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *~ ευνοϊκά | ευμενώς | δυσμενώς | εχθρικώς | φιλικά απέναντι σε κάποιον* ΣΥΝ. είμαι διατεθειμένος **2**. (η μτχ. ***διακείμενος,*** *-η, -ο)* αυτός που έχει συγκεκριμένη στάση | διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι: *είναι ευνοϊκά ~ απέναντι μας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διακειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ.-ΓΛΩΣΣ. η σχέση που υπάρχει μεταξύ ενός κειμένου (λογοτεχνικού ή μη) προς άλλα συναφή κείμενα *(εξωκειμενική ~)* ή ανάμεσα στα στοιχεία ενός και τού αυτού κειμένου *(ενδοκειμενική ~)*· στην πράξη, η διακειμενικότητα συνίσταται στις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις, στη μίμηση (συνειδητή ή υποσυνείδητη) προτύπων, στη σύγκλιση επιλογών από κοινές λογοτεχνικές ή άλλες πεποιθήσεις κ.ά. — διακειμενικός, -ή, -ό, διακειμενικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intertextuality].

διακ**είμε**νο (το) {διακειμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. κάθε κείμενο που συνδέεται με άλλο με σχέση άμεσης ή έμμεσης επίδρασης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intertext].

διακεκαυμένη (η) (ενν. ζώνη) το τμήμα τής γήινης σφαίρας που περιλαμβάνεται ανάμεσα στους δύο τροπικούς κύκλους (τού Καρκίνου και τού Αιγόκερω) κατά μήκος τού Ισημερινού και χαρακτηρίζεται από θερμές κλιματολογικές συνθήκες καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *διακαίω.* Η φρ. *διακεκαυμένη ζώνη* απαντά στον Στράβωνα (2.1.1.)].

διακεκομμένος, -η, -ο αυτός που δεν είναι συνεχής, που παρουσιάζει διακοπές: *~ γραμμή || ~ συνουσία* (κατά την οποία ο άνδρας πριν από την εκσπερμάτιση αποσύρει το πέος του από τον γυναικείο κόλπο) ΣΥΝ. ασυνεχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *διακόπτω* ως απόδ. τού γαλλ. interrompu].

διακ**εκριμ**ένος, -η, -ο 1. (λόγ.) αυτός που διακρίνεται από το(ν) αντίστοιχο του, που ξεχωρίζει (από κάτι άλλο): *δύο σαφώς - μεταξύ τους θέματα* 2. (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για την προσφορά και το έργο του σε συγκεκριμένο τομέα, που έχει αποκτήσει πολύ καλή φήμη και βρίσκεται σε περίοπτη θέση: *~ επιστήμονας | καλλιτέχνης | μέλος | προσωπικότητα | ομιλητής || μετάλλιο διακεκριμένων* υπηρεσιών ΣΥΝ. διαπρεπής, ονομαστός, διάσημος. — διακεκριμένως επίρρ.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *διακρίνω.* Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. distingué].

διακεκριμένος με ένα ή **δύο** -μ-; Η γραφή με δύο μ *(διακεκριμμένος)* είναι εσφαλμένη και οφείλεται στο ότι οι γράφοντες θεωρούν ότι το ρ. κρίνω ως έρρινο πρέπει να γράφεται στη μετοχή του με δύο μ *(οξύνω - οξυμμένος, αισχύνομαι - κατησχυμμένος, αποξηραίνω - απο)ε)ξηραμμένος)*\ Το σωστό είναι *δια-κεκριμένος (συγκεκριμένος, εγ-κεκριμένος),* διότι ο αόρ. και ο παρακ. τού αρχ. ρ. *κρίνω* σχηματίζονταν από θέμα κρι- *(ε-κρί-θην - κρι-θώ, κέ-κρι-μαι - κε-κρι-μένος)* και όχι *κριν-.*

διάκενο (το) {διακέν-ου | -ων} 1. το κενό διάστημα μεταξύ δύο επιφανειών ή σημείων κυρ. ΤΥΠΟΓΡ. το κενό διάστημα ανάμεσα σε δύο στήλες: *μεγάλο ~ || ποιητικό ~* (ο κενός χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στις στροφές ή τις ενότητες στίχων ποιήματος που διακρίνονται μεταξύ τους τυπογραφικά) 2. ΜΟΥΣ. Ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές τού πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (συνήθ. εσφαλμ. ονομάζεται «διάστημα», βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *διάκενος* < *δια-* + *κενός].*

διάκεντρος (η) ΜΑΘ. η ευθεία που ενώνει τα κέντρα δύο κύκλων ή δύο σφαιρών.

διακ**ήρυξη** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η επίσημη δημόσια εξαγγελία (θέσεων και αποφάσεων): *~ διαμαρτυρίας || προεκλογική | ιδρυτική | πολιτική | ιδεολογική ~* ΣΥΝ. ανακοίνωση, γνωστοποίηση, κοινοποίηση, προκήρυξη 2. (ειδικότ.) η επίσημη καταγραφή και κοινοποίηση θεμελιωδών αρχών: η *~* τής *Ανεξαρτησίας | των Δικαιωμάτων τού Ανθρώπου και τού Πολίτη || ~ των ιμπρεσιονιστών* ΣΥΝ. μανιφέστο 3. διεθνής σύμβαση που γνωστοποιεί και επικυρώνει τη συμφωνία μεταξύ κρατών σε διάφορα θέματα: *~ φιλίας και συνεργασίας.*

διακ**ηρύσσ**ω κ. **δια**κ**ηρύ**ττω ρ. μετβ. [μτγν.] {διακήρυ-ξα κ. λόγ. διεκήρυξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** (α) εξαγγέλλω επισήμως και δημοσίως (θέση, απόφαση): *διακήρυξε την πλήρη διαφωνία του με την απόρριψη τού ειρηνευτικού σχεδίου* (β) γνωστοποιώ ευρέως (απόφαση, είδηση κ.λπ.): *~ την απόφαση μου | την αντίθεση μου | την πίστη μου* ΣΥΝ. αναγγέλλω, ανακοινώνω, εξαγγέλλω **2.** (ειδικότ.) καταγράφω και κοινοποιώ επισήμως (κάτι): *διεκήρυξαν την ανεξαρτησία τους.* — **δια**κ**ηρυκτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

διακινδυνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {διακινδύνευσα} **1.** θέτω **σε** κίνδυνο, εκθέτω σε κίνδυνο: *~* τη *ζωή μου | τη θέση μου | τα πάντα* ΣΥΝ. διακυβεύω, ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω **2.** αποτολμώ δημόσια τοποθέτηση σε συγκεκριμένο θέμα με βάση στοιχεία που δεν είναι επαρκή ή ασφαλή, που δεν επιτρέπουν την απόλυτη βεβαιότητα: *~ σχόλιο | πρόβλεψη | εκτίμηση* ΣΥΝ. ρισκάρω. — **διακινδύνευση** (η) [1834].

διακίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μεταφορά (προσώπων ή πραγμάτων προς τον τελικό τους προορισμό): η *~* επιβατών *| εμπορευμάτων | βιβλίων | κεφαλαίων* ΣΥΝ. μετακίνηση, κυκλοφορία **2**. (μτφ.) η διάδοση, η κυκλοφορία πνευματικών και πολιτισμικών

αγαθών από περιοχή σε περιοχή ή από άτομο σε άτομο· ΦΡ. ***διακίνηση ιδεών*** η διάδοση των ιδεών που αναπτύσσονται σε πνευματικούς χώρους: *ελεύθερη | απαγορευμένη ~ || το πανεπιστήμιο είναι κατεξοχήν χώρος διακίνησης ιδεών || μια χώρα δεν μπορεί να αναπτυχθεί πνευματικά αν δεν υπάρξουν χώροι ελεύθερης ~* 3. η διανομή (κυρ. κατά παράνομο τρόπο), η διάθεση στην αγορά: *η ~ ναρκωτικών στα σχολεία έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις || παράνομη ~ όπλων.* διακινώ ρ. μετβ. {διακινείς... | διακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεταφέρω (πρόσωπα ή πράγματα) προς τον τελικό προορισμό: *~ επιβάτες | εμπορεύματα || «τα χρήματα και οι λογαριασμοί διακινούνται μέσω ενός μυστικού δικτύου επιχειρήσεων»* (εφημ.) 2. θέτω στην κυκλοφορία, διανέμω: *~ έντυπα | ναρκωτικά* 3. (μτφ.) (για σκέψεις, ιδέες, γνώσεις) διαδίδω: *τα κόμματα έχουν το συνταγματικό δικαίωμα να διακινούν ισότιμα τις ιδέες και τις θέσεις τους.* — **διακινητής** (ο), διακινήτρια (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διακινώ (-έω),* με διαφορετική σημ. («θέτω σε κίνηση» - «επιφέρω σύγχυση» κ.ά.), < *δια-* + *κινώ].* **διακλαδίζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. [1858] {διακλαδίσ-τηκα, -μένος} 1. (για δέντρα) αποκτώ κλαδιά 2. (μτφ.) χωρίζομαι σε δύο ή περισσότερες κατευθύνσεις ή επιμέρους τμήματα: *ο δρόμος | ο ποταμός | η σιδηροδρομική γραμμή διακλαδίζεται* ΣΥΝ. διασπώμαι, χωρίζομαι, σχίζομαι. Επίσης διακλαδώνομαι [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. Από τού γερμ. verzweigen]. διακλαδικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην εξάρτηση και τη σχέση διαφορετικών κλάδων μεταξύ τους: *τέτοια σύνθετα θέματα τής επιστήμης απαιτούν - θεώρηση || - σύνδεση | σχέση | προσέγγιση || ~ διάσκεψη | συνεργασία | έρευνα.* — διακλαδικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interbranch], διακλάδωση (η) [1843] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο χωρισμός ενός συνόλου σε επιμέρους τμήματα ή κατευθύνσεις: *~ δρόμου | ποταμού | αρτηρίας* ΣΥΝ. διαχωρισμός, διάσχιση 2. (συνεκδ.) τμήμα που προκύπτει από τη διάσπαση συνόλου· ένας κλάδος κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχικό κορμό ΣΥΝ. παραβλάσταρο, παρακλάδι. **διακλαδωτήρας** (ο) εξάρτημα σε σχήμα Τ, σταυρού ή γωνίας, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση σωλήνων στα σημεία διακλάδωσης. διακοινοβουλευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερες εθνικές κοινοβουλευτικές ομάδες: *~ συνεργασία.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interparlementaire]. διακοινοτικός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που διεξάγεται μεταξύ κοινοτήτων: *οι ~ συνομιλίες στην Κύπρο* 2. αυτός που γίνεται μεταξύ των χωρών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης (παλαιότ. Ευρωπαϊκής Κοινότητας): *~ προγράμματα.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intercommunautaire]. διακοίνωση (η) [1848] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. επίσημο διπλωματικό έγγραφο που αποστέλλεται στην ανώτατη αρχή χώρας ή διπλωματικού φορέα για τη γνωστοποίηση κρίσιμων θέσεων και αποφάσεων: *~ τής ελληνικής κυβέρνησης | διαμαρτυρίας* 2. ΠΟΛΙΤ. ***ρηματική διακοίνωση*** ρητά, δηλ. προφορικά αλλά επίσημα, διατυπωμένη θέση μιας χώρας (δήλωση, εξήγηση, διαμαρτυρία κ.λπ.) σε μιαν άλλη διά τής διπλωματικής οδού: *«ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα προέβη σε - τής Ελλάδος για το θέμα των δηλώσεων τού υπουργού Εξωτερικών τής Τουρκίας»* (εφημ.) ΣΥΝ. διάβημα. — διακοινώνω ρ. [ΕΤΥΜ. < διακοινώνω < *δια-* + -κοινωνώ < *κοινός,* απόδ. τού διεθνούς όρου note (πβ. κ. *ρηματική διακοίνωση* < αγγλ. verbal note)]. διακομίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διακόμισ-α, -τηκα, -μένος} μεταφέρω (ασθενή ή τραυματία) σε χώρο νοσηλείας: *οι τραυματίες διακομίστηκαν στο πλησιέστερο νοσοκομείο.* — διακομιδή [αρχ.] κ. **διακό-**μιση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω.* διακομιστής (ο) 1. αυτός που διακομίζει κάτι 2. (ειδικότ.) εταιρεία μέσω τής οποίας συνδέεται κανείς στο Διαδίκτυο. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ταχυδρόμος, αγγελιαφόρος», < αρχ. διακομίζω (< *δια-* + *κομίζω). Ο* ηλεκτρον. όρος αποτελεί απόδ. τού αγγλ. carrier]. **διακομματικός**, -ή, -ό αυτός που γίνεται με τη συμμετοχή όλων των πολιτικών κομμάτων: *~ διάλογος | κοινοβουλευτική επιτροπή | έλεγχος | συμφωνία.* — διακομματικά επίρρ. **διακόνεμα** (το) → διακονιά

διακονεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {διακόνεψα} βγαίνω στη γύρα και ζητιανεύω με παρακάλια ΣΥΝ. (λόγ.) επαιτώ, (λαϊκ.) ψωμοζητώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ.* [ΕΤΥΜ. < *διάκονος,* βλ. κ. *διακονιά].* διακόνημα (το) [αρχ.] (διακονήμ-ατος | -ατα, -άτων) ΕΚΚΛΗΣ. η υπεύθυνη εργασία που αναθέτει ο ηγούμενος τής μονής σε κάθε μοναχό τού μοναστηριού ΣΥΝ. διακονία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ.* διακονητής (ο) ο μοναχός που εκτελεί διακόνημα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ο διάκονος ηλικιωμένου μοναχού (γέροντα) σε μοναστήρι», < αρχ. *διακονώ* (βλ. λ. *διάκονος)].* διακονιά (η) (λαϊκ.) 1. η ζητιανιά, η επαιτεία: *έπεσε στη ~* 2. (συνεκδ.) η ελεημοσύνη που δίνεται σε ζητιάνο. Επίσης διακόνεμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ.*

[ΕΤΥΜ. ο συνιζημένος τ. διακ-ονιά με τη σημ. «επαιτεία» είναι μεσν. και οφείλεται στη συνήθεια των μοναχών (που απεκαλείτο «διακονία») να γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι ζητώντας χρήματα και άλλες προσφορές για τα μοναστήρια τους]. **διακονία** (η) {διακονιών} **1**. η υπηρεσία, η αφοσίωση σε συγκεκριμένη αποστολή: *αφιέρωσε τη ζωή του στη ~ τού λαού του* ΣΥΝ. υπηρέτηση **2**. (συνεκδ.) ίδρυμα με φιλανθρωπική δράση και αποστολή: Αποστολική *Διακονία τής Ελλάδος* **3**. ΕΚΚΛΗΣ. το λειτούργημα και ο βαθμός τού διακόνου ΣΥΝ. διακόνημα· ΦΡ. ***η εν Χριστώ διακονία*** (ή εν *Χριστφ* διακονίρ:) (i) το σύνολο των διακόνων (ii) το σύνολο των πιστών που είναι αφιερωμένοι στην υπηρεσία τού Κυρίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διάκονος].*

διακονιάρης (ο) [μεσν.] {διακονιάρηδες κ. διακοναραίοι}, διακονιά **ρα** (η) **1**. (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) πρόσωπο που ζει ζητιανεύοντας, που παρασιτεί εις βάρος άλλων: *τι κάθεσαι και τους παρακαλάς σαν ~* αντί να *απαιτήσεις τα δικαιώματα σου;* ΣΥΝ. ζητιάνος, (λόγ.) επαίτης, ζήτουλας, ψωμοζήτης 2. (κατ' επέκτ.) πολύ φτωχός, πρόσωπο που στερείται ακόμη και τα προς το ζην ΣΥΝ. θεόφτωχος, αξιολύπητος. Επίσης διακονιάρισσα (η) {διακονιαρισσών}. — διακονιάρικος, -η, -ο, διακονιάρικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζητιάνος.

διακονικός, -ή, -ό [αρχ.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον διάκονο ή που ανήκει σε αυτόν: *~ άμφια | εκπαίδευση* **2.** ***διακονικό*** (το) (α) το μέρος τού Αγίου Βήματος όπου στέκεται ο διάκονος κατά τη Θεία Λειτουργία (β) το σκευοφυλάκιο που βρίσκεται στο Αγιο Βήμα (γ) (στον πληθ.) οι δείσεις που εκφωνεί ο διάκονος.

διακόνισσα (η) [μεσν.] {διακονισσών} **1**. γυναίκα επιφορτισμένη με τη φροντίδα τού ναού **2.** η σύζυγος τού διακόνου.

διάκονος (ο) {διακόν-ου | -ων, -ους} **1**. ΕΚΚΛΗΣ. ιερωμένος τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας που κατέχει τον κατώτερο από τους τρεις βαθμούς τής ιεροσύνης (οι άλλοι δύο είναι ο πρεσβύτερος και ο επίσκοπος) ΣΥΝ. (λαϊκ.) διάκος 2. (μτφ.) αυτός που έχει αφοσιωθεί σε ένα έργο, που υπηρετεί έναν σκοπό: *~ τής ειρήνης και τής αγάπης.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < διακονώ (υποχωρητ.). Αν το *δια-* θεωρηθεί ά συνθ., τότε ίσως η λ. συνδ. με το ρ. *εγκονώ* «υπηρετώ με προθυμία», για το οποίο υποστηρίζεται ότι < *εν* + *-κονώ* < θ. κον-, που συνδ. με λατ. conor «επιχειρώ, προσπαθώ». Οι παραδοσιακές απόψεις που συνδέουν ετυμολογικά τη λ. *διάκονος* με το ουσ. *κόνις* «σκόνη» ή με το ρ. *διήκω* «φθάνω» δεν στηρίζονται επαρκώς. Η λ. γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, αφού στην Κ.Δ. προσδιορίζει τόσο τον εκκλησιαστικό βαθμό υπηρεσίας (πβ. Α' *Τιμόθ.* 3, 8-10, όπου καθορίζονται σαφώς τα προσόντα τους) όσο και γενικότερα κάθε πιστό (π.χ. Μάρκ. 10, 43: *άλλ' ό'ς αν θέλη μέγας γενέσθαι έν ύμΐν εσται υμών διάκονος).* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. deacon, γαλλ. diacre, γερμ. Diakonus κ.ά.].

διακονώ ρ. μετβ. {διακονείς... | διακόνησα} 1. προσφέρω υπηρεσίες, αφοσιώνομαι (σε κάποιον/κάτι): *~ την υπόθεση τής ειρήνης | την επιστήμη* ΣΥΝ. υπηρετώ 2. ΕΚΚΛΗΣ. έχω τον βαθμό τού διακόνου (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. διακονώ *(-έω).* Βλ. λ. *διάκονος].*

> διακονώ - διακονεύω, διακονία - διακονιά. Τα ζεύγη αυτών των λέξεων διαφέρουν σημασιολογικά: το διακονώ σημαίνει «υπηρετώ, προσφέρω τις υπηρεσίες μου», ενώ το διακονεύω σημαίνει «ζητιαν^{ε}ύω, ^{ε}παιτώ». Αντίστοιχα διαφέρουν τα διακονία «υπηρεσία» και διακονιά «ζητιάνεμα, επαιτεία». Παρόμοια σημασιολογική διαφορά υπάρχει και ανάμεσα στα διακόνημα «υπηρεσία, καθήκον - απασχόληση κάθε μοναχού | μοναχής στα κοινόβια μοναστήρια» και διακόνεμα «ζητιάνεμα», καθώς, βεβαίως, και ανάμεσα στο διάκονος «υπηρέτης - εκκλησιαστικός βαθμός» και διακονιάρης «ζητιάνος». Η διακονία μετέπεσε στη διακτονιάπό τους μοναχούς τού Μεσαίωνα, που γύριζαν από σπίτι σε σπίτι ζητώντας βοήθεια (χρήματα, τρόφιμα, υλικά) για τα μοναστήρια.
>
> → *ζητιάνος*

διακοπή (η) 1. προσωρινή ή οριστική αναστολή στη συνέχεια και την ομαλή διεξαγωγή ενέργειας ή δραστηριότητας που είχε ήδη ξεκινήσει και βρίσκεται σε εξέλιξη: *~ τής κυκλοφορίας | των συγκοινωνιών | των εργασιών | τής κίνησης | των διαπραγματεύσεων | των διπλωματικών σχέσεων | τού ταξιδιού 2.* το σύντομο διάστημα που παρεμβάλλεται στις διαδοχικές φάσεις μιας δραστηριότητας: *~ μίας ώρας για ξεκούραση || δουλεύει χωρίς -* || *κάνω μία ~* ΣΥΝ. παύση, διάλειμμα 3. (ειδικότ.) προσωρινή επιπλοκή στην ομαλή ροή τού ηλεκτρικού ρεύματος ή γενικότ. στη λειτουργία μηχανημάτων: *πολύωρη | ολιγόλεπτη ~ τού* δικτύου 4. (ειδικότ. σε συζητήσεις) παρεμβολή στην ομαλή ροή τής ομιλίας και παρενόχληση τού ομιλητή με ερωτήσεις ή άσχετες με το θέμα διαπίστωσες: *μην απαντάτε στις διακοπές* 5. διακοπές (οι) (α) οι ημέρες κατά τις οποίες αναστέλλουν τις εργασίες τους δημόσιες υπηρεσίες, εκπαιδευτικά ιδρύματα κ.λπ. για ξεκούραση, κυρ. με τη συμπλήρωση συγκεκριμένου κύκλου δραστηριοτήτων ή με αφορμή μεγάλη γιορτή: *οι ~ των Χριστουγέννων | τού Πάσχα || χειμερινές | θερινές | καλοκαιρινές ~* ΦΡ. ***τμήμα (θερινόν) διακοπών*** *τής Βουλής* τμήμα τής Βουλής με περιορισμένο αριθμό βουλευτών που συνέρχεται κατά την περίοδο τού καλοκαιριού (β) το χρονικό διάστημα το οποίο αξιοποιείται με διαφόρους τρόπους από τους εργαζομένους κατά την ετήσια άδεια τους: *περνάω τις ~ μου || είμαι σε ~* || *έχω | κάνω ~* ΣΥΝ. άδεια. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διακόπτω].*

διακόπτης (ο) [1851] {διακοπτών} 1. ειδική διάταξη που χρησιμοποιείται για τη διακοπή ή την αποκατάσταση τής ροής ενός κυκλώματος: *ανοίγω | κλείνω | ανεβάζω | κατεβάζω | πατάω τον ~ 2.* (συνεκδ.) το εξάρτημα στην εξωτερική επιφάνεια συσκευής ή μηχανής ή στην επιφάνεια τοίχου, το οποίο με ένα πάτημα του θέτει σε λειτουργία τη συσκευή, τη μηχανή (ή επιμέρους λειτουργία της), ανοιγοκλείνει το φως κ.λπ.: *επάργυροι | πλαστικοί | μοντέρνοι | φτηνοί ~ || δεν πρέπει να αγγίζουμε τους - με βρεγμένα χέρια.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interrupteur].

διακόπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέκοψα, διακόπηκα (λόγ. διεκόπην, -ης, -η...), διακεκομμένος} 1. τερματίζω (οριστικά ή προσωρινά) ενέργειες ή δραστηριότητες που έχουν ήδη ξεκινήσει και βρίσκονται σε εξέλι-

ξη: ~ ενα *ταξίδι* | *τις συνομιλίες* | *τις διαπραγματεύσεις* | *την κυκλοφορία* | *τον αγώνα* | *μια σχέση* | *την ηλεκτροδότηση* ΣΥΝ. αναστέλλω, παύω, σταματώ **2**. (ειδικότ. για συζητήσεις) παρεμβάλλομαι σε συνομιλία και διαταράσσω την ομαλή ροή τού λόγου τού ομιλητή: μην *τον διακόπτεις, πριν ολοκληρώσει τη σκέψη του* ΣΥΝ. κόβω, σταματώ **3.** (η μτχ. ***διακεκομμένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

διακορευτής **(ο) 1.** αυτός που διακορεύει (γυναίκα) **· 2.** (λαϊκ.) μικρή συσκευή γραφείου που ανοίγει τρύπες σε χαρτιά· διατρητική μηχανή ΣΥΝ. περφορατέρ.
[ΕΤΥΜ. < *διακορεύω* (βλ.λ.). Στη σημ. τής συσκευής η λ. αποδίδει το γαλλ. perforateur].

διακορεύω ρ. μετβ. {διακόρευσα} προκαλώ ρήξη τού παρθενικού υμένα (μέσω συνουσίας), κάνω μια γυναίκα να χάσει την παρθενιά της ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεπαρθενεύω. — διακόρευση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *-κορεύω* < *κόρη*].

διάκος (ο) ο διάκονος (βλ.λ., σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *διάκων* (κατά το σχήμα *δράκων - δράκος, γέρων - γέρος* κ.τ.ό.), μεταπλασμ. τ. τού αρχ. διάκυνος κατά τα τριτόκλιτα σε -ων].

διακοσάρης (ο) {διακοσάρηδες},διακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1,** ΑΘΛ. δρομέας που τρέχει σε αγώνες διακοσίων» μέτρων **2**. (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή διακοσίων κυβικών εκατοστών (β) βιντεοκασέτα διάρκειας διακοσίων λεπτών (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών: *παίρνει μια ~ τον μήνα* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ. < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρης].*

διακοσάρι (το) {δύσχρ. διακοσαρ-ιού | -ιών} 1. χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ. διακοσάρικο 2. αγώνας δρόμου διακοσίων μέτρων 3. (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών: η *επισκευή τού αυτοκινήτου τού κόστισε ένα ~* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο,* βλ.λ.)].

διακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. καμιά ***διακοσαριά*** περίπου διακόσιοι, -ιες, -ια: *ήταν - άνθρωποι* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *διακόσια* + παραγ. επίθημα -αριά].

διακοσάρικο (το) χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ. διακοσάρι (σημ. ΐ) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρικο].*

διακόσια (το) {άκλ.} εκατόν ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 200 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

διακοσιαπλάσιος, -α, -ο διακόσιες φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος. [ΕΤΥΜ μτγν. < *διακόσιοι* + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

διακοσιετηριδα (η) [1881] 1. χρονικό διάστημα 200 ετών 2. επέτειος για τη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από σημαντικό γεγονός και (συνεκδ.) η γιορτή για την επέτειο αυτή.

διακόσιοι, -ιες, -ια {διακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 200 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* (< *δις,* κατά το *τρια-κόσιοί)* + *-κόσιοι* αντί -κάτιοι (< *εκατόν,* βλ.λ.), όπου το -ο- τού *-κόσιοι* οφείλεται στην επίδρ. των *τριά-κοντα, -κοστός* κ.τ.ό.].

διακοσιομέδιμνος (ο) [1889] {διακοσιομεδίμν-ου |-ων,-ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής τρίτης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των διακοσίων μεδίμνων αλλιώς *ζευγίτης* (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος).*

διακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] (επίσης γράφεται 200ός στην αραβική αρίθμηση, Σ' ή σ' στην ελληνική και CC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό διακόσια (200) (βλ. κ. λ. *αριθμός,*
ΠΙΝ.).

διακόσμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η διαδικασία στολισμού ενός χώρου, ο τρόπος διατάξεως των διαφόρων στοιχείων του για τη δημιουργία ενός αισθητικά αρμονικού συνόλου: η ~ τής *βιτρίνας* | *τού σπιτιού* | *τού δωματίου* ΣΥΝ. εξωραϊσμός, καλλωπισμός, στόλισμα **2**. (συνεκδ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τού αισθητικού αποτελέσματος: *πρόσεχε, μη χαλάσεις τη ~* ΣΥΝ. διάκοσμος.

διακοσμητής (ο) [1844], **διακοσμήτρια** (η) [1894] {διακοσμητριών} πρόσωπο ασχολούμενο επαγγελματικά με τη διακόσμηση χώρων και κυρ. των εσωτερικών ΣΥΝ. ντεκορατέρ.
[ΕΤΥΜ.Απόδ. τού γαλλ. décorateur, λ. που πλάστηκε από τον φιλόσοφο Π. Αρμένη-Βράιλα. Το θηλ. πρωτοαπαντά στον Α. Παπαδιαμάντη].

διακοσμητική (η) η τέχνη και η τεχνική τής διακόσμησης.

διακοσμητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση, που συντελεί στο αισθητικά επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ φυτά | *παραστάσεις* | *εικόνα* | *μοτίβο* ΣΥΝ. εξωραϊστικός, καλλωπιστικός· ΦΡ. ***διακοσμητικές τέχνες*** οι τέχνες και οι επιμέρους ειδικότητες που ασχολούνται με την αισθητική διαμόρφωση ενός χώρου όπως η αγγειοπλαστική, η υφαντουργία, η μεταλλοτεχνία, η επιπλοποιία **2**. (μτφ.-συνήθ. για πρόσ.) αυτός που παίζει ρόλο μη ουσιαστικό και δευτερεύοντα, χωρίς καμία σημαντική λειτουργία: στις *συνελεύσεις είναι ~ στοιχείο* || *έχει ~ ρόλο.*

διάκοσμος (ο) [αρχ.] {διακόσμου | χωρ. πληθ.} **1**. το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για τη διακόσμηση ενός χώρου ΣΥΝ. στολίδια, ντεκόρ **2**. το ύφος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απαρτίζουν μια διακοσμητική σύνθεση: *αποκριάτικος* | *εορταστικός* | *φαντασμαγορικός* | *εντυπωσιακός* | *χριστουγεννιάτικος* | *πένθιμος* ~ **3**. (στο θέατρο) ***σκηνικός διάκοσμος*** ο ειδικός τρόπος διάταξης τής σκηνής, ο φωτισμός και τα υπόλοιπα τεχνικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση για την πιστότερη απόδοση τού αναπαριστώμενου χώρου ΣΥΝ. σκηνογραφία.

διακοσμώ ρ. μετβ. {διακοσμείς... | διακόσμ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διατάσσω τα στοιχεία ενός χώρου ή μιας επιφάνειας κατάλληλα για την επίτευξη αισθητικώς αρμονικού αποτελέσματος ΣΥΝ. καλλωπίζω, στολίζω.
[ΕΤΥΜ. < appc· *διακοσμώ (-έω)* < *δια-* + *κοσμώ)].*

διακρατικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ κρατών: ~ *συμφωνία* | *συνεργασία* | *διένεξη.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interstate].

διακρατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {διακρατείς... | διακράτησα} διατηρώ (κάτι) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην κατοχή μου: *«προτροπές* να *αγοράσουν, να πωλήσουν ή να διακρατήσουν μετοχές»* (εφημ.). — διακράτηση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interstate].

διακριβώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {διακρίβω-σα, -θηκα, -μένος} πιστοποιώ τη γνησιότητα ή την πλαστότητα ύστερα από αυστηρώς λεπτομερή έλεγχο ΣΥΝ. εξακριβώνω. — διακρίβωση (η) [μτγν.].

διακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέκρινα, διακρίθηκα, διακεκριμένος} 1. βρίσκω τις διαφορές, τα ιδιαίτερα στοιχεία που διαφοροποιούν τις σχέσεις μεταξύ προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, που ανήκουν στην ίδια κατηγορία: *αυτό που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα είναι η λογική* || - το *καλό από το κακό* | *το σωστό από το λάθος* | *τον απατεώνα από τον έντιμο* ΣΥΝ. ξεχωρίζω, διαχωρίζω **2**. (τριτο-πρόσ. ***διακρίνει, διακρίνουν)*** (για χαρακτηριστικές ιδιότητες) αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κάποιου, του προσδίδει ένα ιδιαίτερο στοιχείο: τον *διακρίνει το ήθος* | *η εργατικότητα* | *η φιλοτιμία* | *η πολιτική δεξιοτεχνία* | *η ευγένεια των τρόπων* | *το χιούμορ* ΣΥΝ. χαρακτηρίζει, ξεχωρίζει, διέπει 3. αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) με τις αισθήσεις ή με τη λογική μου, σχηματίζω την οπτική ή ακουστική του παράσταση στη σκέψη μου: ~ *μια φιγούρα στο σκοτάδι* | *μια λάμψη στο βλέμμα της* | *τη φωνή τους* || *ήταν αδύνατο να τον ~ μέσα στο πλήθος*- (μεσοπαθ. ***διακρίνομαι)*** 4. γίνομαι αντιληπτός από τις αισθήσεις των άλλων και ειδικότ. γίνομαι ορατός: το *πλοίο μόλις που διακρινόταν στον ορίζοντα* || *η ουλή έχει κλείσει και δεν διακρίνεται σχεδόν καθόλου* ΣΥΝ. φαίνομαι, παρατηρούμαι, επισημαίνομαι 5. (α) κερδίζω διάκριση: *κατάφερε να διακριθεί στον διαγωνισμό, παίρνοντας την τρίτη θέση* (β) υπερέχω των άλλων σε συγκεκριμένο τομέα ή ως προς συγκεκριμένες ιδιότητες: ~ στις *σπουδές* | *στον πόλεμο* | *στη δουλειά μου* | *ως ποιητής* ΣΥΝ. ξεχωρίζω 6. έχω ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό μου: - *για την ευθύτητα τού χαρακτήρα μου* | *για το ήθος μου* | *για τη φαντασία και την ειλικρίνεια μου* || *διακρίνεται για τον πρωτότυπο χαρακτήρα τού έργου του* ΣΥΝ. χαρακτηρίζομαι, διέπομαι, ξεχωρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω, μετοχή.*

διάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διαφοροποίηση μεταξύ ομοειδών προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων: ~ *μεταξύ πτυχιούχων και μη* || ~ *ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη* || *η ~ των εξουσιών* (η άσκηση από διαφορετικά πρόσωπα ή φορείς των τριών εξουσιών, τής νομοθετικής, τής εκτελεστικής και τής δικαστικής) ΣΥΝ. διαφορά, διαχωρισμός, διαστολή 2. η ικανότητα (κάποιου) να ξεχωρίζει τις λεπτές διαφορές, να κρίνει σωστά και ανάλογα με την περίπτωση, αποφεύγοντας τις άστοχες γενικεύσεις και εξισώσεις: η *σημασιολογική ~ των συνωνύμων λέξεων είναι λεπτή διεργασία και απαιτεί ειδικές γνώσεις* **3**. ***διακρίσεις*** (οι) (α) η ευνοϊκή αντιμετώπιση και μεταχείριση (κάποιου) εις βάρος άλλων: *κάνει - ανάμεσα στους μαθητές* || *ανάμεσα στους φίλους δεν γίνονται* ~ ΣΥΝ. εύνοια (β) (ειδικότ.) η πολιτική προκαταλήψεων εις βάρος ορισμένων ανθρώπων ή κοινωνικών ομάδων που αποκλίνουν από την πλειοψηφία (ως προς το χρώμα τού δέρματος, την καταγωγή, την κοινωνική θέση, τη θρησκεία, τις πολιτικές πεποιθήσεις κ.ά.): φυλετικές | *κοινωνικές* | *θρησκευτικές* | *ταξικές* ~|| *οι ~ των ανθρώπων σε ανώτερους και κατώτερους είναι ανεπίτρεπτες σε μια δημοκρατία* ΣΥΝ. ρατσισμός 4. ειδική τιμή που απονέμεται (σε κάποιον) ως αναγνώριση τής προσφοράς (του): *τιμητική* | *υψηλή* - || *δέχθηκε πολλές ~* · 5. (στη γλώσσα των μοναχών) η διακριτικότητα, η διανοητική λεπτότητα και ταπεινοσύνη· η ενέργεια με διακριτικό τρόπο, ώστε να μη θίγει κανείς αλλά και να μη δίνει την αίσθηση ότι ξεχωρίζει από τους άλλους: ο *γέροντας Παΐσιος μπορούσε να συμβουλεύει και να αναπαύει τις ψυχές των προσκυνητών με μεγάλη διάκριση.* **διακριτικός**, -ή, -ό **1**. αυτός που είναι ικανός να διακρίνει, να εισχωρεί σε βάθος για την ανεύρεση των διαφορών ή που αναφέρεται στην ικανότητα αυτή: ~ *βλέμμα* | *σκέψη* | *λειτουργία* ΣΥΝ. διεισδυτικός-ΦΡ. ***διακριτική ευχέρεια | εξουσία*** (i) η δυνατότητα που παρέχεται σε κάποιον να επιλέγει και να κρίνει ανάμεσα στις προσφερόμενες εναλλακτικές λύσεις: το *θέμα αυτό ανήκει στη ~ τού προέδρου* || *είναι στη - τού υπουργού να επιλέγει ποια ημερομηνία εξυπηρετεί την κατάθεση τού νομοσχεδίου* (ii) NOM. διακριτική ευχέρεια έχει το διοικητικό όργανο, όταν οι κανόνες που διέπουν την αρμοδιότητα του δεν καθορίζουν εκ των προτέρων δεσμευτικά τη δράση του, αλλά του αναγνωρίζουν μικρότερη ή μεγαλύτερη ελευθερία κυρίως ως προς το περιεχόμενο τής διοικητικής πράξης ή τη σκοπιμότητα έκδοσης της ΑΝΤ. δέσμια αρμοδιότητα 2. αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), διακρίνοντας το(ν) από τα ομοειδή του: - *γνώρισμα* | *χαρακτηριστικό* | *σήμα* ΣΥΝ. δηλωτικός, χαρακτηριστικός **3**. (ειδικότ.) ***διακριτικά*** (τα) τα χαρακτηριστικά σημεία των διαφόρων βαθμών συνήθ. στη στρατιωτική ιεραρχία · 4. αυτός που δεν προκαλεί την ιδιαίτερη προσοχή ή τα σχόλια των άλλων, που δεν είναι φανταχτερός, προκλητικός ή εκκεντρικός: ~ *ντύσιμο* | *βάψιμο* | *παρουσία* | *ζωή* | *φωτισμός* · **5**. αυτός που δεν προσβάλλει με τη συμπεριφορά του ή με τα λόγια του. — διακριτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διακρίνω.* Στη σημ. τής ευγενικής και λεπτής συμπεριφοράς η λ. αποδίδει το γαλλ. discret, όπως συμβαίνει και με το παράγ. *διακριτικότητα* (< γαλλ. discrétion)].

διακριτικότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η λεπτότητα τρόπων που χαρακτηρίζει μια συμπεριφορά η οποία δεν προκαλεί και δεν θίγει: από ~ δεν *ρώτησε την ηλικία της* || *χειρίζομαι μια υπόθεση με* ~ ΣΥΝ. τακτ, ευγένεια.

διακριτός, -ή, -ό [1881] αυτός που μπορεί ν' α τον διακρίνει κανείς, να γίνει εύκολα αντιληπτός, ευδιάκριτος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. distinct].

διακυβέρνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση τής ανώτατης εξουσίας σε συγκεκριμένο τομέα, ο τρόπος με τον οποίο κυβερνάται, διευθύνεται (κάποιος/κάτι): η ~ *τής χώρας* | *τού σκάφους* || *οικονομική* | *καταπιεστική* | *νοικοκυρεμένη* | *κακή* | *συνετή* ~ ΣΥΝ. διεύθυνση, διοίκηση. — διακυβερνώ ρ. [αρχ.] {-άς...}.

διακυβερνητικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται σε δύο ή περισσότερες κυβερνήσεις χωρών: ~ *συνάντηση κορυφής* (σε επίπεδο λ.χ. πρωθυπουργών) | *διάσκεψη* **2.** ***Διακυβερνητική*** (η) (ενν. *σύσκεψη)* (στην Ε.Ε.) σύσκεψη σε επίπεδο κυβερνήσεων με τη συμμετοχή πρωθυπουργών (ή εκπροσώπων τους). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intergouvernemental].

διακύβευμα (το) {διακυβεύμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που μπορεί να κερδίσει ή να χάσει κανείς σε ένα εγχείρημα ή επιχείρηση· αυτό το οποίο επιδιώκει να πετύχει, να κερδίσει κ.λπ. κανείς σε ανταγωνισμό: *«το βασικό ~ τής επόμενης εκλογικής μάχης θα είναι "ποιος" και "πώς" θα διαχειριστεί τη μετά-ΟΝΕ εποχή»* (εφημ.) || *πολιτικό* | *οικονομικό* | *κοινωνικό* | *πολιτιστικό* ~ ΣΥΝ. (μτφ.) στοίχημα. [ΕΤΥΜ. < *διακυβεύω* (βλ.λ.), από δ. τού γαλλ. enjeu].

διακυβεύω ρ. μετβ. {διακύβευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** θέτω (κάτι) σε κίνδυνο μπροστά στο αβέβαιο αποτέλεσμα γεγονότος ή εγχειρήματος· τα παίζω όλα για όλα: ~ τα *συμφέροντα μου* | *τη ζωή μου* | *την ειρήνη* | *τα πάντα* ΣΥΝ. ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω, διακινδυνεύω **2**. (μεσοπαθ. ***διακυβεύομαι)*** εκτίθεμαι σε κίνδυνο, απειλούμαι: *διακυβεύεται η ασφάλεια και η σταθερότητα τής χώρας* || *διακυβεύονται σημαντικά ποσά.* — διακύβευση (η) [1852].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < δια- + *κυβεύω* «παίζω ζάρια - διακινδυνεύω» < *κύβος* «ζάρι»].

διακυμαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {διακυμάνθηκα} υφίσταμαι συνεχείς μεταβολές προς τα πάνω ή προς τα κάτω, παρουσιάζω κυματοειδή κίνηση, αυξάνομαι ή μειώνομαι ΣΥΝ. αυξομειώνομαι, (μτφ.) κινούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διακύμανση (η) [1880] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) η συνεχής εναλλαγή στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, οι αυξομειωτικές μεταβολές: ~ *τιμών* | *τού κόστους τής ζωής* | *τού σκορ* | *τού εδάφους* || *η ~ τής δημοτικότητας τού πρόεδρου* ΣΥΝ. ανεβοκατέβασμα, αυξομείωση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. fluctuation].

διακωμωδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διακωμωδείς... | διακωμώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται γελοίο)ς), κοροϊδεύω: ~ την *πολιτική ζωή* | *τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. γελοιοποιώ, σατιρίζω, περιγελώ, εμπαίζω, εκθέτω, χλευάζω. — διακωμώδηση (η) [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία, διαδραματίζω.*

διαλαλητής (ο) [μεσν.] 1. (παλαιότ.) πρόσωπο που διαλαλεί μια είδηση, που κάνει (κάτι) ευρύτερα γνωστό ΣΥΝ. ντελάλης 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που δημοσιοποιεί μυστικά και διασπείρει φήμες.

διαλαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διαλαλείς... | διαλάλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (μια είδηση, ένα γεγονός ή μυστικό) ευρύτερα γνωστό στην κοινή γνώμη με έντονο και ιδιαίτερα εντυπωσιακό τρόπο: *οι εφημερίδες διαλαλούν το νέο οικονομικό σκάνδαλο* || *άρχισε να διαλαλεί το ευχάριστο νέο σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. διατυμπανίζω, κοινολογώ, διακηρύσσω, δημοσιοποιώ, (οικ.) κάνω βούκινο, βγάζω στη φόρα 2. (για εμπορεύματα) διαφημίζω μεγαλοφώνως: *οι μικροπωλητές διαλαλούσαν την πραμάτεια τους.* — **διαλάλημα** (το) [μεσν.] κ. δια-λαλημός (ο) [μεσν.] κ. διαλάληση [μτγν.] κ. **διαλαλιά** (η) [μτγν.].

διαλαμβάνω ρ. μετβ. {διέλαβα} (λόγ.) περιλαμβάνω, μιλώ εκτενώς, πραγματεύομαι: η *συμφωνία* | *ανακοίνωση διαλαμβάνει τα εξής* || *περί τού θέματος αυτού δεν διαλαμβάνει στο έργο του ο συγγραφέας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποκτώ, αρπάζω - διαιρώ, διαχωρίζω», < *δια-* + *λαμβάνω*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα, δηλώνοντας τον συλλογισμό που βασίζεται σε διακεκριμένες σκέψεις και ταξινομημένα επιχειρήματα].

διαλάμπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέλαμψα, μτχ. διαλάμψας, -ασα, -αν)} (μτφ.) διακρίνομαι, ξεχωρίζω: *διέλαμψαν στις τέχνες και στα γράμματα* || *άνδρες διαλάμψαντες στην παιδεία.*

διαλανθάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέλαθα} (λόγ.) στη ΦΡ. ***διαλανθάνει | διέλαθε την προσοχή μου*** διέφυγε την προσοχή μου: *διαλανθάνει την προσοχή σας, όμως, και η* κοινωνική *διάσταση τού θέματος* || *η στάση του δεν διέλαθε την προσοχή μου.*

> διαλανθάνω την **προσοχή**. Τόσο στην αρχαία γλώσσα, απ' όπου προέρχεται η λέξη, όσο και στη λόγια παράδοση, η ορθή χρήση τού διαλανθάνω «ξεφεύγω, μένω απαρατήρητος» είναι με αιτιατική (και όχι με γενική): *Το γεγονός αυτό διέλαθε την προσοχή των* υπευθύνων (και όχι: *διέλαθε τής προσοχής...).* Το ίδιο συντάσσεται και το **διαφεύγω:** Δεν *πρέπει να διαφύγει την προσοχή μας ότι...*, όχι: *Να διαφύγει τής προσοχής μας...*

διάλεγμα (το) [μεσν.] {διαλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) 1. η επιλογή από ένα σύνολο: το ~ των *φρούτων* | *των λαχανικών 2. το* ξεχώρισμα των επιθυμητών στοιχείων από τα άχρηστα: το ~ των *γερών καρπών από τους χαλασμένους.*

διαλέγομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαλέχθηκα (λογιότ. διελέχθην, -ης, -η..., μτχ. διαλεχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (+με) συζητώ λογικά (με κάποιον), συμμετέχω σε συζήτηση: *πρόκειται για αυταρχικούς ανθρώπους που ουδέποτε διαλέγονται· αποφασίζουν και διατάσσουν...* ΣΥΝ. κουβεντιάζω, συνδιαλέγομαι, συνομιλώ, κάνω διάλογο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ντιμπέιτ.* διαλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1**. κάνω μια επιλογή από ένα σύνολο δυνατών περιπτώσεων, ανάλογα προς τις προτιμήσεις μου: ~ *τον δρόμο μου* | *τους φίλους μου* | *έναν τρόπο ζωής* | *ένα επάγγελμα* || *διάλεξε τη μέρα* | *την ώρα* | *την κατάλληλη στιγμή να έρθει!* ΣΥΝ. επιλέγω, ξεχωρίζω, βρίσκω 2. ξεχωρίζω σε σύνολο τα χρήσιμα από τα άχρηστα: ~ *καρπούς* | *τα καλά από τα σκάρτα* ΣΥΝ. ξεδιαλέγω, ξεσκαρτάρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω.* **διάλειμμα** (το) {διαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σύντομη διακοπή που παρεμβάλλεται στα διαδοχικά στάδια εξελίξεως συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή καταστάσεως: *ένα ~ ειρήνης μεταξύ δύο πολέμων* || *καιρός βροχερός με διαλείμματα λιακάδας* || *ευχάριστο ~* || αρκετά *δούλεψες, κάνε ένα ~* ΣΥΝ. παύση, διακοπή· ΦΡ. (α) ***κατά διαλείμματα*** όχι συνεχόμενα, αλλά κατά μικρά χρονικά διαστήματα: ο *καιρός θα είναι ~ νεφελώδης* (β) ***φωτεινό διάλειμμα*** (i) σύντομο διάστημα προσωρινής αποκατάστασης τής μνήμης ή τής λογικής διαύγειας σε πάσχοντες από αμνησία ή διανοητικές διαταραχές ΣΥΝ. έκλαμψη (ii) (γενικότ.) διάστημα με βελτίωση, μιας άσχημης, δυσάρεστης κατάστασης 2. (στο σχολείο) το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο διδακτικές ώρες για την ανάπαυση διδασκομένων και διδασκόντων: *χτυπάει (το κουδούνι για)* ~ ΣΥΝ. ανάπαυλα **3**. (σε θεάματα) το διάστημα διακοπής τής δράσης, που χωρίζει στο μέσον μια παράσταση (θεάτρου), κινηματογραφική προβολή, τηλεοπτικό πρόγραμμα για λειτουργικούς λόγους και για ξεκούραση των θεατών ΦΡ. (α) ***μουσικό διάλλειμμα*** σύντομη διακοπή προγράμματος στη διάρκεια τής οποίας ακούγεται μουσική ή παρουσιάζονται μουσικά κομμάτια (β) ***διαφημιστικό διάλειμμα*** σύντομη διακοπή στη ροή (συνήθ. τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος) για τη μετάδοση διαφημίσεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ αρχ. < διαλείπω]. διαλείπων, -ούσα, -ον [αρχ.] (για φυσικά ή ιατρικά φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται περιοδικά, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, που σταματά και διαδοχικά επανέρχεται: *διαλείπων σφυγμός* || *διαλείποντες πυρετοί* || *διαλείπουσα μανία* | *χωλότης* || *διαλείπον φως.* **διάλειψη** (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) η προσωρινή διαταραχή τής κανονικής λειτουργίας οργάνου και ειδικότ. το διανοητικό κενό στην επεξεργασία των ερεθισμάτων που προσλαμβάνει ο εγκέφαλος λόγω παθολογικών ή ψυχολογικών αιτιών: *παθαίνει συχνά ~ τής μνήμης και δεν θυμάται τίποτε* || *υποφέρει από ~ τής καρδιάς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάλειψις* < *διαλείπω]*. **διαλεκτική** (η) {χωρ. πληθ.) ΦΙΛΟΣ. 1. μέθοδος αναζήτησης τής αλήθειας μέσω μιας διαδικασίας συνεχών ερωταποκρίσεων, είτε γενικά μέσω τής συζήτησης είτε μέσω τού συστηματικού διαλόγου ως μεθόδου ευρέσεως της 2. (στην εγελιανή και μαρξική φιλοσοφία) η ιδέα τής ενότητας των αντιθέτων στο ιστορικό γίγνεσθαι αλλά και στη σκέψη 3. (γενικότ.-καταχρ.) η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των στοιχείων που συνθέτουν ένα σύνολο, μια κατάσταση: στις *ανθρώπινες σχέσεις υπάρχει ~, καθένας επηρεάζεται από τον άλλον αλλά και τον επηρεάζει.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντιμπέιτ.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Dialektik < αρχ. *διαλεκτική* (ενν. *τέχνη)* < *διαλεκτικός* < *διαλέγομαι]*. διαλεκτικός[1], -ή, -ό ΦΙΛΟΣ. **1**. αυτός που αναφέρεται στη διαλεκτική ή έχει τα χαρακτηριστικά της: η ~ *κίνηση τού κόσμου* || ~ *αλληλεπίδραση των ιδεών* | *σκέψη* | *διαδικασία* | *μέθοδος* | *κριτική* ***2.*** (ειδικότ.) ***διαλεκτικός υλισμός*** το μαρξικό σύστημα σκέψης που συνδυάζει τον φιλοσοφικό υλισμό με τη διαλεκτική μέθοδο τού Χέγκελ χωρίς το ιδεαλιστικό της υπόβαθρο.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλέγομαι,* ο όρ. *διαλεκτικός υλισμός* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. dialektischer Materialismus]. **διαλεκτικός[2]**, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με μια διάλεκτο (βλ.λ.): ~ *στοιχεία* | *διαφορές* | *τύπος* | *σύνταξη* | *φαινόμενα.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. dialectique < αρχ. *διαλεκτικός]*.
διαλεκτολογία (η) [1893] ΓΛΩΣΣ. κλάδος τής γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των διαλέκτων, την περιγραφή τους σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό), τις σχέσεις μεταξύ τους και με την κοινή, καθώς και τις συνθήκες γένεσης και εξέλιξης τους. — διαλεκτολόγος (ο/η) [1890], **διαλεκτολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dialectologie]. διάλεκτος (η) {διαλέκτ-ου | -ων, -ους) ΓΛΩΣΣ. 1. (α) κάθε γεωγραφική διαφοροποίηση στη χρήση μιας γλώσσας (β) (ειδικότ.) γλωσσική ποικιλία ομιλητών συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής που διαφέρει από την επίσημη μορφή τής γλώσσας (νόρμα) σε στοιχεία φωνολογίας, γραμματικής και λεξιλογίου: *κρητική* | *αττική* | *δωρική* ~ ΣΥΝ. γλώσσα, ιδίωμα, ντοπιολαλιά 2. (ειδικότ.) η γλώσσα και συνήθ. το ειδικό λεξιλόγιο που χαρακτηρίζει ορισμένη επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα, η οποία χρησιμοποιεί τον δικό της συνθηματικό κώδικα για την επικοινωνία των μελών της: *τεχνική* | *δημοσιογραφική* | *ποδοσφαιρική* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλέγομαι*. Η λ. *διάλεκτος* απαντά αρχικώς με τη σημ. «συνομιλία, συζήτηση», αντιτιθέμενη προς το ουσ. *ερις*. ο Αριστοτέλης έχει ακόμη κατά νου την ετυμολογική αρχή της, όταν τη χρησιμοποιεί με τη σημ. τού «κοινού λόγου, που εξυπηρετεί την επικοινωνία». Η σημ. τού τοπικού ιδιώματος ως ποικιλίας μιας κυρίαρχης γλώσσας πρωτοαπαντά στον Πολύβιο (2ος αι. π.Χ.). Η λ. πέρασε και

σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. dialect, γαλλ. dialecte, γερμ. Dialekt κ.ά.].

διάλεκτος **- κοινόλεκτος -** ιδιόλεκτος **- κοινωνιόλεκτος - ιδίωμα** - ντοπιολαλιά - κοινή - α**ργκό.** Κάθε εθνική γλώσσα υπόκειται σε ευρεία διαφοροποίηση: *ατομική* ή *υφολογική* (διαφορετικά χρησι μοποιεί τη γλώσσα κάθε ομιλητής μιας γλώσσας), κοινωνικ-ή (οι ομιλητές συχνά διαφοροποιούνται κατά ηλικιακές, κοινωνικές, επαγγελματικές, ιδεολογικές κ.ά. ομάδες) και *γεωγραφική* (τα Ελληνικά τής Κρήτης, τής Θεσσαλίας, τού Πόντου, των Δωδεκα νήσων κ.λπ.). Με τον όρο διάλεκτος οι γλωσσολόγοι χαρακτηρί ζουν τη γεωγραφική διαφοροποίηση ευρύτερων περιοχών, ιδ. αυ τήν που εμφανίζει έντονες αποκλίσεις από την κοινή γλώσσα σε όλα τα επίπεδα (προφορά, γραμματικοσυντακτική δομή, λεξιλόγιο) και σε βαθμό που οι ομιλητές τής διαλέκτου να μην είναι εύκολα κατανοητοί από τους ομιλητές τής κοινής γλώσσας. Αρα ο όρος διάλεκτος είναι υπερκείμενη διάκριση. Αντίθετα, ο όρος ιδίωμα δη λώνει μικρότερη γλωσσική διαφοροποίηση, που δεν εμποδίζει την κατανόηση από τους ομιλητές τής κοινής. Μια διάλεκτος μπορεί να έχει περισσότερα από ένα ιδιώματα. Διάλεκτοι τής Αρχαίας Ελληνικής είναι η *δωρική,* η *αχαϊκή,* η ιωνική και η *αττική.* Στη νεότερη Ελληνική διακρίνονται οι εξής διάλεκτοι: *τσακωνική,* πο-ντι)α)κ·ή, *καππαδοκική, κατωιταλική* και (καταχρηστικώς) *κυπρια κή* και *κρητική.* Όλες οι λοιπές διαφοροποιήσεις αποτελούν τα ιδιώματα. Αυτά, ανάλογα με τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, ομαδοποιούνται στα λεγόμενα *βόρεια ιδιώματα* (Στερεά Ελλάδα εκτός Αττικής, Β. Εύβοια, Ήπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη, νησιά τού Β. Αιγαίου και Πόντος), που χαρακτηρίζονται από κω φώσεις (προφορά τού ο ως ου, τού ε ως | και σίγηση των ατόνων ι και ου: ου *Νίκους, τού πιδί,* σκλί, αλών', *κβαλάου)* και στα *νότια ιδιώματα* (τα υπόλοιπα). Ως ιδιώματα που διαφέρουν μεταξύ τους θεωρούνται τα *δωδεκανησιακά,* τα *κυκλαδίτικα,* τα *επτανησιακά,* τα *πελοποννησιακά,* τα *βορειοελλαδικά,* τα *ημιβόρεια* (Σκύρου, Μυκόνου, Καστοριάς, Λευκάδας κ.ά.), τα *δυτικά μικρασιατικά,* τής *Χίου,* τής *Ικαρίας,* των *Κυθήρων,* τής *Μάνης,* καθώς και τής ομά δας *Κύμης, Μεγάρων, Αίγινας* και *παλαιάς Αθήνας.* (Ας σημειωθεί ότι για τη δήλωση των γλωσσικών ιδιωμάτων πλάστηκε, τα νεότε ρα χρόνια και υπό το κλίμα τής απόδοσης των λόγιων όρων στη δημοτική, και ο όρος ντοπιολαλιά). Αντίθετη προς τις διαλέκτους και τα ιδιώματα είναι η κοινόλεκτος (ενν. γλώσσα) ή κ**οινολε-κτούμε**νη, δηλ. η κοινή γλώσσα που μιλιέται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα, και αυτών που μι λούν διαλεκτικά και ιδιωματικά). Ως ιδιόλεκτος χαρακτηρίζεται από τους γλωσσολόγους, ο τρόπος (γνώση και πράξη) με τον οποίο χρησιμοποιεί ο καθένας τη γλώσσα. Τέλος, ως κοινωνιόλεκτος χα ρακτηρίζεται η διαφοροποιημένη χρήση τής γλώσσας κατά κοινω νικές ομάδες (ομιλία των νέων, των στρατιωτών, των φοιτητών, της Αριστεράς, των πολιτικών νεολαιών κ.τ.ό.). Συχνά για τις κοινω νιολέκτους χρησιμοποιείται ο όρος συνθηματική γλώσσα ή αργκό.

→ *αργκό*

διαλεκτός, -ή, -ό → διαλεχτός

διαλελυμενος, -η, -ο → διαλύω

διάλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} 1. η ομιλία που γίνεται μπροστά σε ακροατήριο για τη διδασκαλία πανεπιστημιακού μαθή ματος σε φοιτητές ή γενικότ. για την πραγμάτευση συγκεκριμένου θέματος: δίνω *δημόσια ~* || *σειρά διαλέξεων για τη μοντέρνα τέχνη* || *επιστημονική ~* ΣΥΝ. ομιλία, λόγος, παράδοση (ειδικότ. για πανεπι στημιακές διαλέξεις) 2. (ειρων.) λόγος μακροσκελής και με σύνθετο περιεχόμενο, πολυλογία ή επιδεικτική φλυαρία: *εντάξει, σε καταλά βαμε, άφησε τη ~!* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάλεξις* < *διαλέγομαι* «συζητώ, κάνω διάλογο»].

διαλευκαίνω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαλεύκαν-α, -θηκα) προσπαθώ να εξι χνιάσω σε όλη του την έκταση ένα ζήτημα που εμφανίζει ασάφειες: ~ το *μυστήριο* | *μια σκοτεινή υπόθεση* | *το έγκλημα.*

διαλεύκανση (η) [1895] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η εξι χνίαση (ζητήματος), η άρση όλων των ασαφειών, των σκοτεινών ση μείων του, ώστε να είναι πλέον ξεκάθαρο, σαφές: η ~ ενός *εγκλήμα τος* | *τής υπόθεσης.*

διαλεχτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. διαλεκτός [μεσν.] **1.** (για πράγματα) αυτός που συγκεντρώνει την κοινή προτίμηση και ξεχωρίζει για την καλή του ποιότητα: ~ *φρούτα* | *εμπορεύματα* | *αποσπάσματα* ΣΥΝ. εκλεκτός, εξαιρετικός, ξεχωριστός 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ καλή φήμη, που ξεχωρίζει μεταξύ των ομοίων του: ~ *συνάδελφος* | *καλ-λιτέχνης* | *συμπατριώτης* ΣΥΝ. ξεχωριστός, εξαιρετικός, διακεκριμέ νος, εκλεκτός.

διαλλαγή (η) [αρχ.] (λόγ.) η τήρηση συμφιλιωτικής ή συμβιβαστικής στάσης απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση: η ~ των *εμπολέμων επι τεύχθηκε με παρέμβαση τού Ο.Η.Ε.* ΣΥΝ. συμφιλίωση, συνδιαλλαγή. **—** διαλλάσσομαι ρ. [αρχ.].

διαλλακτικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από πνεύμα συμβιβασμού και συμφιλίωσης: ~ πολιτικός | στάση | *διάθεση* ΣΥΝ. συμβιβαστικός, συμφιλιωτικός, συναινετικός, ΑΝΤ. αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, άκα μπτος. — διαλλακτικώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διαλλακτής* < *διαλλάσσω* | *-ομαι* < *δι)α)-* + *άλλάσσω)*.

διαλλακτικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.) διάθεση συμφιλιώσεως και συμβιβασμού, ώστε να αποφεύγονται οι εντάσεις, οι συγκρούσεις, οι διαφωνίες: η *Ελλάδα αντιμετώπισε το θέμα με - και με φανερή προ-σπάθεια επίλυσης τού προβλήματος* ΑΝΤ. αδιαλλαξία.

διαλογή (η) η διαδικασία κατά την οποία ταξινομούνται τα στοιχεία ενός συνόλου και ξεχωρίζονται ορισμένα από αυτά βάσει συγκεκρι μένων κριτηρίων: η ~ δελτίων *τού ΠΡΟ-ΠΟ* (δηλ. αυτών που κερδί ζουν) || ~ *ψηφοδελτίων* (ο διαχωρισμός των εγκύρων από τα άκυρα και η ταξινόμηση των εγκύρων) || η ~ *φρούτων* (των γερών από τα χα λασμένα) || *προϊόντα πρώτης* | *δεύτερης διαλογής* (δηλ. ποιότητας). — διαλογέας (ο/η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλέγω].*

διαλογίζο**μαι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαλογίστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) σκέφτομαι: ~ *ελεύθερα, απερίσπαστος από τις καθημερινές ενασχολήσεις* ΣΥΝ. στοχάζομαι ♦ 2. (μετβ.) επεξεργάζομαι με τη σκέ ψη, αναλύω (κάτι) νοητικώς: *συζητούσαν επί ώρες και διαλογίζονταν για την πραγματική έννοια τής ελευθερίας* ΣΥΝ συλλογίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διαλογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που φέρει τα τυπικά χαρακτηριστικά τού διαλόγου, που βασίζεται στην εναλλαγή απόψεων, επιχειρη μάτων κ.λπ. ανάμεσα στους συνομιλητές: ~ *συζήτηση* | *ποίημα σε ~ μορφή.* — διαλογικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., διαλογικότητα (η).

διαλογι**σμός** (ο) **1.** (συχνότ. στον πληθ.) η νοητική διαδικασία για την παραγωγή κρίσεων (σχετικά με σημαντικό θέμα), καθώς και το προϊόν αυτής τής διαδικασίας: *«Αφορισμοί και Διαλογισμοί»* (Κ. Τσάτσος) ΣΥΝ. στοχασμός 2. σκέψη εις βάθος γύρω από πνευματικά συνήθ. θέματα και ειδικότ. μέθοδος ορισμένων ανατολικών θρησκει ών για την ανάπτυξη ψυχοπνευματικών ικανοτήτων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλογίζομαι,* αρχική σημ. «εξισώνω λογαριασμούς -υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη», < δια- + *λογίζομαι.* Η σημ. 2 είναι ήδη αρχ.].

διάλογος (ο) {διαλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους (για την επίλυση προβλήματος, την α νταλλαγή πληροφοριών κ.λπ.(: *οξύτατος ~ διεξήχθη στο αμφιθέατρο μεταξύ φοιτητών και καθηγητή* || *γόνιμος* | *εποικοδομητικός* | *απρο-κατάληπτος* | *ειλικρινής* | *σπινθηροβόλος ~* ΣΥΝ. συζήτηση, κουβέντα, στιχομυθία, συνομιλία· ΦΡ. (α) ***διάλογος μεταξύ κωφών*** για πλήρη α συνεννοησία, όταν οι συνομιλητές εμμένουν στις θέσεις τους και αρ νούνται να ακούσουν τους άλλους (β) ***ανοίγω διάλογο (με κάποιον)*** ξεκινώ συζητήσεις (με κάποιον) για ένα θέμα 2. η ανταλλαγή ιδεών ή απόψεων σχετικά με συγκεκριμένο θέμα για την επίτευξη συμφωνίας και τη γεφύρωση των αντιθέσεων: ο ~ *κυβέρνησης και εργαζομένων κατέληξε σε ναυάγιο* || τα *προβλήματα επιλύονται με -* || διεξαγωγή *γόνιμου - μεταξύ των παραγωγικών τάξεων για την οικονομική πολι τική* || ελληνοτουρκικός ~ || *δημόσιος ~ για την εθνική άμυνα* ΣΥΝ. συ νομιλίες, διαπραγματεύσεις 3. κάθε συνομιλία μεταξύ δύο ή περισ σότερων ανθρώπων: τον *συνάντησα τυχαία στον δρόμο και είχαμε έ ναν σύντομο ~* 4. (ειδικότ.) η συζήτηση ανάμεσα στα πρόσωπα ενός μυθιστορήματος, ενός θεατρικού έργου κ.λπ. ως δραματουργικό στοι χείο: *γρήγοροι* | *αργοί* | *ζωηροί* | *έξυπνοι* | *πνευματώδεις ~* τής ταινίας ΣΥΝ. στιχομυθία, ερωταποκρίσεις 5. (συνεκδ.) φιλοσοφικό ή λογοτε χνικό έργο με διαλογική ανάπτυξη τού θέματος, όπου η έκθεση των α πόψεων τού συγγραφέα παρουσιάζεται ως πόρισμα συζητήσεως: *οι -* τού *Πλάτωνα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντιμπέιτ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλέγω* | *-ομαι* «συζητώ». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. και γαλλ. dialogue, γερμ. Dialog κ.ά.].

διάλος (ο) → διάβολος

διάλυμα (το) {διαλύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. ομογενές μείγμα που σχηματίζεται με την ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων ουσιών και πα ρουσιάζει την ίδια σύσταση και τις ίδιες ιδιότητες σε όλη του την έκταση: *υγρό* | *στερεό* | *αέριο -* ΦΡ. (α) ακ**όρεστο *διάλυμα*** βλ. λ. *ακό-ρεστος* (β) ***κορεσμένο διάλυμα*** βλ. λ. *κορεσμένος* (γ) ***αλκαλικό διάλυ-μα*** βλ. λ. *αλκαλικός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «ερμηνεία, εξήγηση», < αρχ. *διαλύω. Ο* χη μικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. solution].

διάλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων) 1. (γενικά) ο χωρι σμός ενός συνόλου σε επιμέρους κομμάτια, η ανάλυση ενός όλου στα μέρη του: η ~ μιας *μηχανής* ΣΥΝ. αποσυναρμολόγηση, αποσύνδεση, ξεμοντάρισμα 2. (οικ.) η έντονη φθορά, εξάντληση (υλική, ψυχοπνευ ματική): *βρίσκομαι σε κατάσταση διάλυσης απ' την κούραση...* 3. η διάσπαση τής συνοχής, αποδιοργάνωση, διασκόρπισμα: η ~ *τού στρατεύματος* | *τού κράτους* | *τής οικονομίας* | *τού κόμματος* | *τής συγκέντρωσης* | *μιας οικογένειας* 4. η παύση τής λειτουργίας και η επίσημη κατάργηση: ~ *επιχείρησης με απόφαση τού πρωτοδικείου* || ~ *τής Βουλής και προκήρυξη εκλογών* ΦΡ. ***βαράω διάλυση*** βλ. λ. *βαράω* 5. (για δεσμεύσεις, συμφωνίες) η ματαίωση ή ακύρωση: η ~ τού *αρ-ραβώνα* | *τής συμφωνίας* 6. η ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων ουσιών, ώστε να σχηματιστεί διάλυμα: η ~ τού αλατιού στο *νερό* **7**. (μτφ.) η κατάρριψη (άποψης, εντύπωσης κ.λπ. ως ανυπόστατης): ~ *μιας υπο-ψίας* | *αμφιβολίας* | *των φόβων κάποιου.*

διαλυτή**ριο** (το) {διαλυτηρί-ου | -ων} ειδικές εγκαταστάσεις για την αποσυναρμολόγηση μεγάλων κατασκευών: ~ *πλοίων* | *αεροσκαφών.*
[ΕΤΥΜ. < *διαλύω* + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. στιλβω-τήριο].

διαλύτης (ο) {διαλυτών} **ΧΗΜ. το** σώμα που βρίσκεται σε μεγαλύτερη αναλογία σε ένα διάλυμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλύω.* ο χημικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dissolvent].

διαλυτικός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να διαλύει μια ουσία: ~ *υγρό* | *ουσία* 2. (μτφ.) αυτός που επιφέρει διάλυση τού χώρου στον οποίο ανήκει: ~ *πολιτική* | *στοιχείο* **3.** ΧΗΜ. ***διαλυτικό*** (το) οργανικός διαλύ της που χρησιμοποιείται για τη διάλυση διαφόρων ουσιών ή για την αραίωση χρωμάτων ή άλλων πυκνών διαλυμάτων: *αραιώνω το διορ-θωτικό με ~* 4. ΓΛΩΣΣ. *διαλυτικά* (τα) οι δύο τελείες που τίθενται πάνω από τα φωνήεντα | και υ, για να δηλώσουν ότι δεν συμπροφέρο-νται με το προηγούμενο φωνήεν: παϊδάκια, *καταπραΰνω.* — διαλυ-

τικ-ά | **-ώς** [αρχ.] επίρρ., **διαλυτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλύτης* < *διαλύω*. Το διαλυτι'κό *(υγρό)* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. solvant (liquide)]. διαλυτότητα (η) [1802] **1**. (γενικά) η ιδιότητα ενός σώματος να διαλύεται μέσα σε διαλύτη (βλ.λ.)· η δυνατότητα μιας ουσίας να διαλύεται σε κάποια άλλη (υγρή, στερεά **ή** αέρια) ΣΥΝ. ευδιαλυσία, ευ-τηξία **2**. ΧΗΜ. η ποσότητα τού σώματος που μπορεί να διαλυθεί σε
ορισμένη ποσότητα διαλυτικού υγρού και σε ορισμένη θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. solubilité]. διαλυτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να διαλυθεί μέσα σε άλλο
σώμα: *ουσίες ~ στο πετρέλαιο*. **διαλύ**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάλυσα κ. (λόγ.) διέλυσα, διαλύ-θηκα, -μένος κ. (λόγ.) διαλελυμένος} **1.** χωρίζω ένα σύνολο στα επιμέρους κομμάτια από τα οποία αποτελείται, αναλύω ένα όλον στα μέρη του: ~ μηχανή | παλιό *πλοίο* ΣΥΝ. αποσυναρμολογώ, αποσυνδέω, ξεμοντάρω 2. προκαλώ φθορά (υλική ή ψυχοπνευματική): ~ *παπούτσια* | *ρούχα* | *έπιπλα* | *το σπίτι* || *με διέλυσε* η *γρίπη* || *τα νέα για τον χαμό τού παιδιού του τον διέλυσαν* ΣΥΝ. ξεχαρβαλώνω (για υλική φθορά), ξηλώνω, κάνω κομμάτια, συντρίβω (ψυχικά), προκαλώ κατάρρευση (συναισθηματική) **3.** διασπώ τη συνοχή, αποδιοργανώνω **ή** διασκορπίζω: ~ το *στράτευμα* | *το κράτος* | *την οικονομία* | *τον κρατικό μηχανισμό* | *μια παρέα* | *το κόμμα* | *μια οικογένεια* | *διαδήλωση* | *πορεία* | *συγκέντρωση* || *σήμερα, ένας στους τέσσερεις γάμους διαλύεται* || *διαλυμένη οικογένεια* | *διαλυμένο σπίτι* (με διαζευγμένους γονείς) ΣΥΝ. διασπώ, καταστρέφω 4. διακόπτω τη λειτουργία (καταστήματος, οργανισμού, σωματείου, επιχείρησης) και καταργώ επισήμως: με *απόφαση τού πρωτοδικείου διαλύεται η επιχείρηση* | *ο σύνδεσμος* | *το κατάστημα* || εντός *δεκαημέρου διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται εκλογές* ΣΥΝ. εκποιώ (για επιχειρήσεις), καταλύω· ΦΡ. Τ**ο *διαλύουμε*** (i) χωρίζουμε, διακόπτουμε τις μεταξύ μας σχέσεις (ii) σταματούμε το γλέντι ή διακόπτουμε μια συνάθροιση και αποχωρούμε: *το διαλύσαμε γύρω στα μεσάνυχτα* ΣΥΝ. φεύγω 5. (για δεσμεύσεις ή συμφωνίες) παίρνω πίσω τον λόγο μου, ματαιώνω ό,τι **θα** επακολουθήσει **ή** ακυρώνω όσα έχουν ήδη προηγηθεί: ~ *αρραβώνα* | *γάμο* | *δεσμό* | *συμφωνία* ΣΥΝ. καταργώ, ακυρώνω, λύνω, διακόπτω **6**. αναμειγνύω δύο ή περισσότερες ουσίες με σκοπό τη δημιουργία διαλύματος: ~ *αλάτι σε νερό* | *μέλι σε ζεστό γάλα* || *το απορρυπαντικό διαλύει τους λεκέδες* | *τα λίπη* 7. (μτφ. για απόψεις, εντυπώσεις ή συναισθήματα) αναιρώ μια ήδη σχηματισμένη εικόνα ή ιδέα, αποδεικνύοντας ότι είναι ανυπόστατη: ~ *τις υποψίες* | *τις αμφιβολίες* | *τις αμφισβητήσεις* | *τους φόβους* | *τον θυμό* | *τους δισταγμούς* | *την παρεξήγηση* | *τον μύθο* | *το μυστήριο* | *τη σύγχυση* | *την υπόνοια* | *κάθε σκιά στις μεταξύ μας σχέσεις* ΣΥΝ. εξαλείφω, εκμηδενίζω, εξουδετερώνω. Επίσης (λαϊκότ.) διαλώ {-ας...}.
διαμαντέ επίθ. {άκλ.} (για κρύσταλλο) αυτός που έχει κατεργασμένες άκρες: ~ *καθρέφτης* | *δίσκος*. [ΕΤΥΜ. < *διαμάντι* + καταλ. επίθημα -έ (βλ.λ.)].
διαμαντένιος, -ια, -ιο [μεσν.] αυτός που αποτελείται ή είναι διακοσμημένος με διαμάντια: ~ *δαχτυλίδι* | *περιδέραιο* ΣΥΝ. αδαμάντινος, αδαμαντοκόλλητος.
Διαμαντής (ο) → Αδαμάντιος
διαμάντι (το) {διαμαντ-ιού | -ιών} **1**. πολύτιμος λίθος, που εμφανίζεται στη φύση με διαφανή κρυσταλλική μορφή ως αλλοτροπική μορφή τού άνθρακα 2. ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο με διαμαντένιο αιχμηρό άκρο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ή κοπή σκληρών επιφανειών για πρακτικούς ή διακοσμητικούς σκοπούς: *οι διαρρήκτες έκοψαν με ~ το τζάμι τού παραθύρου* 3. (μτφ. για πράγματα) οτιδήποτε έχει τη στιλπνότητα, την καθαρότητα και τη διαύγεια τού διαμαντιού: *νερό* | *κρασί* ~ 4. (μτφ. για ανθρώπους) αυτός που διακρίνεται για την ακεραιότητα τού χαρακτήρα του: παιδί | *γυναίκα* - ΣΥΝ. ηθικός, ενάρετος, αδιάφθορος, έντιμος **5.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει μια ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό: *το ~ τής αρετής* | *τού πνεύματος* ΣΥΝ. κορυφή. Επίσης **αδάμας** {αδάμαντος} κ. αδάμαντας (ο). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *διαμάντι(ν)* < ιταλ. diamante < μτγν. λατ. diamas < αρχ. άδάμας].
διαμαντικό (το) **1.** κόσμημα ποικιλμένο με διαμάντι **2**. ***διαμαντικά*** (τα) κοσμήματα στολισμένα με διαμάντια **ή** άλλους πολύτιμους λίθους.
διαμαντόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κατεργασμένο διαμάντι δαχτυλιδιού **ή** ακατέργαστο διαμάντι στο φυσικό του μέγεθος.
διαμαντόσκονη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκόνη από διαμάντι.
διαμαρτία (η) {διαμαρτιών} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στη διάπλαση μέρων **ή** οργάνων τού σώματος, που εμφανίζεται κατά την ενδομήτρια ζωή τού νεογνού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαμαρτάνω* «αποτυγχάνω παταγωδώς» < *δι)α)-* + *άμαρτάνω*. *Ο* ιατρ. όρ. *διαμαρτίες (διαπλάσεως)* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. malformations].
διαμαρτύρηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. (για γραμμάτια, συναλλαγματικές κ.λπ.) η σύνταξη συμβολαιογραφικής πράξης, που γνωστοποιεί τη λήξη της προθεσμίας εξόφλησης τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. protestation].
διαμαρτυρία (η) {διαμαρτυριών} **1.** προφορική **ή** γραπτή έκφραση ένστασης, αποδοκιμασίας **ή** διαφωνίας ως αντίθεση σε ενέργεια (την οποία κάποιος δεν έχει τη δύναμη να προλάβει ή να αποφύγει): *ψήφισμα* | *φωνή* | *υπόμνημα* | *συγκέντρωση* | *κίνημα διαμαρτυρίας* || *θύελλα διαμαρτυριών* 2. η αντίρρηση, η γκρίνια: *δέχεται πάντα ό,τι του πεις χωρίς καμία* ~ ΣΥΝ. δυσανασχέτηση, μεμψιμοιρία, μουρμούρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαμαρτυρώ (-έω)* < *δια-* + *μαρτυρώ)*].
διαμαρτυρικό (το) [1833] συμβολαιογραφικό έγγραφο που κοινοποιεί στους αποδέκτες του τη μη αποδοχή ή τη μη εμπρόθεσμη εξόφληση συναλλαγματικής ή γραμματίου. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. protêt].
διαμαρτύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. (διαμαρτυρή-θηκα, -μένος} **1.** εκφράζω προφορικά ή γραπτά τις αντιρρήσεις, ενστάσεις ή τη διαφωνία μου για λόγια ή ενέργειες: ~ για την *παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων/ για τα νέα οικονομικά μέτρα* ΣΥΝ. ενίσταμαι, παραπονούμαι **2.** (καθημ.) αντιδρώ με γκρίνια, εκφράζω δυσαρέσκεια: *τώρα που του έπεσε όλη η δουλειά μαζεμένη, διαμαρτύρεται* ΣΥΝ. εξανίσταμαι, εξεγείρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + *μαρτυρομαι* < *μάρτυς*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «επικαλούμαι θεούς και ανθρώπους ως μάρτυρες», ενώ στην Κ.Δ. απαντά κυρίως η σημ. «δίνω εκτεταμένη μαρτυρία, δημόσια διακήρυξη» (πβ. *Πράξ.* 20,21: *διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε και "Ελλησιν την εις Θεόν μετάνοιαν και πίστιν εις* τον *κύριον ημών* Ιησοῦν)].

διαμαρτύρομαι - διαμαρτυρώ, **διαμαρτυρία** - διαμαρτύρηση. Προκειμένου για οικονομικές συναλλαγές (γραμμάτια, συναλλαγματικές) χρησιμοποιούμε το ρ. διαμαρτυρώ και το παράγωγο ουσ. διαμαρτύρηση *(Η τράπεζα του διαμαρτύρησε τρία γραμμάτια - Διαμαρτυρούνται | διαμαρτυρήθηκαν πολλά γραμμάτια αυτή την εποχή - Η διαμαρτύρηση τόσων συναλλαγματικών από την τράπεζα τον καθιστά αφερέγγυο)*. Αντιθέτως, το **διαμαρτύρομαι** και το ουσ. **διαμαρτυρία** χρησιμοποιούνται με τη γενικότερη σημ. «υποβάλλω ένσταση, αντιτίθεμαι, δηλώνω την αντίθεση μου» - «αντίθεση, δήλωση τής αντίθεσης». Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία το *διαμαρτύρομαι* σήμαινε αρχικά «επικαλούμαι τη μαρτυρία», το *διαμαρτυρία* την «εξώδικο διαμαρτυρία», ή «εξώδικο έγγραφο», το δε *διαμαρτυρώ* «την υποβολή εξωδίκου» (διαμαρτυρίας). Η λ. *διαμαρτύρηση* είναι νεότερη και, προτού προσλάβει τη σημερινή οικονομική σημασία, σήμανε επίσης την έντονη και έγγραφη δήλωση αμφισβητήσεως τής ορθότητας ορισμένων εκκλησιαστικών αποφάσεων περίφημη είναι η *διαμαρτύρηση (= διαμαρτυρία)* των Λουθηρανών (1529) κατά των αποφάσεων τού Πάπα, η οποία κατέληξε στο θρησκευτικό δόγμα των διαμαρτυρομένων (ή προτεσταντών) και τής Διαμαρτυρόμενης Εκκλησίας. Οι διαμαρτυρόμενοι, μάλιστα, απεκλήθησαν και **διαμαρτυρηταί** (Κ. Ασώπιος), χαρακτηρισμός που τελικά δεν επικράτησε.

διαμαρτυρόμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {διαμαρτυρομέν-ου (θηλ. -ης) | -ων, -ους} **1**. αυτός που σχετίζεται με τους προτεστάντες και το δόγμα τους: ~ *Εκκλησία* **2**. ***διαμαρτυρόμενος*** (ο), ***διαμαρτυρόμενη*** (η) οπαδός τού δόγματος τού προτεσταντισμού, προτεστάντης | προτεστάντισσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *διαμαρτύρομαι,* απόδ. τού ξέν. *προτεστάντης* (βλ.λ.)].
διαμαρτυρώ ρ. μετβ. {διαμαρτυρείς... | διαμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. ΟΙΚΟΝ. (για συναλλαγματικές ή γραμμάτια) θέτω σε λειτουργία διαδικασία διαμαρτυρήσεως (βλ.λ.) για τη μη αποδοχή ή τη μη έγκαιρη εξόφληση τους **2**. ΝΟΜ. ***διαμαρτυρημένο γραμμάτιο*** | ***διαμαρτυρόμενη συναλλαγματική*** γραμμάτιο | συναλλαγματική που δεν έχουν εξοφληθεί μέσα στις νόμιμες προθεσμίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι.
[ΕΤΥΜ· < αρχ. *διαμαρτυρώ (-έω),* αρχική σημ. «προβαίνω σε νομικές ενέργειες, προκειμένου να μη φθάσει μια υπόθεση στο δικαστήριο», < *δια-* + *μαρτυρώ* < *μάρτυς*. Η οικον. σημ. αποδίδει το γαλλ. protester].
διαμάχη (η) [αρχ.] {διαμαχών} **1**. έντονη αντιπαράθεση αντιτιθέμενων ομάδων ή των ιδεών που αντιπροσωπεύονται από αυτές: ~ *εργατών και εργοδοσίας* || η *συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση τού κειμένου θα αποτελέσει αντικείμενο οξείας επιστημονικής* ~ ΣΥΝ. διαπάλη, ανταγωνισμός **2**. αντιπαράθεση που καταλήγει σε μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης διένεξη και προστριβή: *οικογενειακές* | *πολιτικές* | *θρησκευτικές* | *κομματικές* | *δικαστικές* - ΣΥΝ. έριδα, φιλονικία, σύγκρουση, τσακωμός, καβγάς. — **διαμάχομα**ι ρ. [αρχ.].
διαμείβομαι ρ. αμετβ. αποθ. (κυρ. στον λόγ. αόρ. διημείφθην, -ης, -η..., μτχ. διαμειφθείς, -είσα, -έν} 1. ανταλλάσσομαι: *κανείς δεν γνωρίζει τι ακριβώς διημείφθη μεταξύ τους* **2**. ***διαμειφθέντα*** (τα) οι συζητήσεις που έγιναν, τα λόγια που ειπώθηκαν, που ανταλλάχθηκαν σε συζήτηση: τα ~ *μεταξύ των δύο πλευρών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανταλλάσσω», < *δι)α)-* + *αμείβομαι]*.
διαμελίζω ρ. μετβ. {διαμέλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω **σε** κομμάτια: *διαμελισμένα πτώματα* ΣΥΝ. τεμαχίζω, κομματιάζω 2. (μτφ.) κατακερματίζω ένα όλον, λ.χ. ένα κράτος. — διαμελιστής (ο) [1860].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *δια-* + *μελίζω* < *μέλος]*.
διαμελισμός (ο) [μτγν.] **1.** η κοπή, ο τεμαχισμός σε μικρότερα κομμάτια: *ο ~ ενός σώματος* 2. (μτφ.) η αποσύνθεση, η (βίαιη) διάσπαση σε κομμάτια: *ο ~ τής Γιουγκοσλαβίας*. Επίσης διαμέλιση (η) [1812]. διαμελιστικός, -ή, -ό [1866] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ενέργειες κατακερματισμού ενός συνόλου: - *σχέδια* | *πολιτική*.
διαμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέμεινα} μένω για μικρότερης **ή** μεγαλύτερης διάρκειας χρονικό διάστημα **σε** συγκεκριμένο μέρος, έχω το σπίτι μου (κάπου): *διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα* || *πολυμελής οικογένεια διαμένει σε τρώγλη 25 τετραγωνικών* ΣΥΝ. κάθομαι, κατοικώ, ζω, μένω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.
διαμερίζω ρ. μετβ. {διαμέρι-σα, -τηκα | -θηκα, -μένος} (λόγ.) χωρίζω και μοιράζω σε μερίδια ΣΥΝ. διαμοιράζω, διανέμω' ΦΡ. (μτφ.) ***διεμερίσαντο τα ιμάτια αυτού*** *(διεμερίσαντο τά ιμάτια αυτού,* Κ.Δ. Ματθ. 27,35) για περιπτώσεις ανθρώπων που εκμεταλλευόμενοι την αδυναμία ή τον θάνατο κάποιου σπεύδουν να μοιραστούν τα υπάρχοντα

του. — διαμερισμός (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, διαμέρισμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *μερίζω* < *μέρος*. Η φρ. *«διεμερίσαντο τα ιμάτια αύτοϋ»* προέρχεται από την Κ.Δ. και περιγράφει την πράξη που έκαναν οι Ρωμαίοι στρατιώτες, οι οποίοι έβαλαν κλήρο για να μοιραστούν τα ενδύματα τού Ιησού, ενώ εκείνος ήταν πάνω στον σταυρό (πβ. Ματθ. 27, 35: σταυρώσαντες δέ αυτόν *διεμερίσαντο τά ιμάτια αύτοϋ βαλόντες κλήρον)]*. **διαμέρισμα** (το) [1871] {διαμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το αυτόνομο τμήμα πολυκατοικίας που αποτελείται από επιμέρους δωμάτια και χρησιμοποιείται ως κατοικία ή εργασιακός χώρος: *ιδιόκτητο/ πολυτελές | διαμπερές | ευάερο | ευρύχωρο | άνετο* ~ 2. τμήμα μιας γεωγραφικής περιοχής (χώρας, επαρχίας, πόλης, κωμόπολης κλπ.), συ-νήθ. με διοικητική αυτοτέλεια: *ψηφίζω για συμβούλους στο Ε' - Αθηνών || γεωγραφικό* ~. — (μεγεθ.) διαμερισματάρα (η) (σημ. 1), (υποκ.) διαμερισματάκι (το) (σημ. ΐ(, **διαμερισματικός,** -ή, -ό (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < *διαμερίζω,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. appartement].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **διαμέρισμα** είναι νεότερη και εμφανίζεται στον Αγγελο Βλάχο (1871). Η λ. *διαμέρισμα* (από το *διαμερίζω)* είναι μετα-φραστικό δάνειο τού γαλλ. appartment (από όπου και το αγγλ. apartment με ένα -ρ-) που προέρχεται από μεσν. λατ. appartimen-tum, παράγωγο τού p. appartire «διαιρώ, διαμερίζω».

διαμεσολαβητής ιοί. διαμεσολαβήτρια (η) {διαμεσολαβητριών} **1**. πρόσωπο που διαμεσολαβεί, που βοηθά στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών (συνήθ. αντίπαλων) μερών: *ο ειδικός ~ τού Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό* 2. πρόσωπο που ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και παραλαμβάνει τις καταγγελίες όλων των πολιτών τής Ε.Ε. για οποιαδήποτε περίπτωση κακής διοίκησης στο πλαίσιο τής δράσης των κοινοτικών οργάνων ή οργανισμών διεξάγει έρευνες και, αν οι καταγγελίες είναι βάσιμες, διαβιβάζει εκθέσεις προς το Κοινοβούλιο ή προς το οικείο όργανο · 3. ερμηνευτής ενός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.ά.), ο φιλόλογος, κριτικός τής λογοτεχνίας ή τού θεάτρου κ.ά. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. (inter)mediator].

διαμεσολαβώ ρ. αμετβ. {διαμεσολαβείς... | διαμεσολάβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεσολαβώ, βοηθώ στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών μερών 2. (ειδικότ.) παρεμβάλλομαι ανάμεσα στον συγγραφέα και τον αναγνώστη για να βοηθήσω τον δεύτερο στην ερμηνεία και την κατανόηση ε'ός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.λπ.): *ο θεατρικός κριτικός διαμεσολαβεί στο θεατρικό κείμενο για να διευκολύνει την πρόσληψη του.* — **διαμεσολάβηση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεσολαβώ.*

διάμεσος, -ος/-η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που βρίσκεται στο μεταξύ διάστημα (τοπικώς, χρονικώς ή εννοιολογικώς): ~ *διάστημα | κενό | απόσταση | στρώμα | έννοια* ΣΥΝ. ενδιάμεσος ΑΝΤ. ακραίος, ύστατος 2. ΓΕΩΜ. ***διάμεσος*** (η) {διαμέσ-ου | -ων, -ους} (α) (~ *τριγώνου)* το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει την κορυφή τριγώνου με το μέσο τής απέναντι πλευράς (β) (~ *τραπεζίου)* το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει τα μέσα των μη παράλληλων πλευρών 3. ***διάμεσο*** (το) {διαμέσ-ου | -ων} (α) το ιντερμέτζο (βλ.λ.) (β) το μέντιουμ (βλ.λ.).

διά μέσου πρόθ. [αρχ.] (+γεν.) δηλώνει: 1.τη διέλευση από τόπο: πήγε *στο χωριό του ~ Τριπόλεως* 2. τον τρόπο: ~ τής *διπλωματικής οδού.*

διαμετακομίζω ρ. μετβ. {διαμετακόμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα) -μένος} μεταφέρω (εμπορεύματα) μέσω τρίτης χώρας, που συνιστά συγκοι-. νωνιακό κόμβο. —

διαμετακόμιση (η) [1833]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transiter].

διαμετακομιστικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διαμετακόμιση **2.** ***διαμετακομιστικό εμπόριο*** η εισαγωγή εμπορευμάτων σε αποθήκες τελωνίου με: σκοπό τη μελλοντική διοχέτευση τους σε επιμέρους αγορές ΣΥΝ. τράνζιτ.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς όρου transit < λατ. transitus, p. transire «περνώ, διασχίζω»].

διαμέτρημα (το) [1886] {διαμετρήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το μήκος τής διαμέτρου (συνήθ. κάννης όπλου) **2**. (μτφ. για πρόσ.) η αξία, το κύρος: *επιστήμονας μεγάλου ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. calibre].

διαμετρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διάμετρο.

διαμετρικώς επίρρ. στη ΦΡ. ***διαμετρικών αντίθετος*** εντελώς αντίθετος, στο άλλο άκρο: το *καλό και το κακό είναι διαμετρικώς αντίθετες έννοιες.* Επίσης διαμετρικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάμετρος.* [ΕΤΥΜ. Η φρ. *διαμετρικώς αντίθετοι* αποδίδει τη γαλλ. diamétralement opposés].

διάμετρος (η) [αρχ.] {διαμέτρ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το ευθύγραμμο τμήμα που διέρχεται από το κέντρο κύκλου, συνδέοντας δύο σημεία τής περιφέρειας του- ΦΡ. εκ ***διαμέτρου αντίθετος*** *(εκ διαμέτρου αντικείμενος,* παπυρικό απόσπ.) εντελώς αντίθετος, ευρισκόμενος στο άλλο άκρο: οι *ομιλητές υποστήριζαν ~ απόψεις.* — **διαμετρώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια.*

εκ **διαμέτρου αντίθετος - διαμετρικώς αντίθετος**. Διάμετρος (ενν. *γραμμή)* είναι αυτή που, περνώντας μέσα από το κέντρο ενός κύκλου, ενώνει δύο απέναντι σημεία τής περιφέρειας τού κύκλου. Τα δύο αυτά σημεία βρίσκονται σε πλήρη «εκ διαμέτρου» αντίθεση, είναι απολύτως ή «εκ **διαμέτρου αντίθετα**» ή «**διαμετρικώς αντίθετα**». Η σχέση αυτή ήταν ιδιαιτέρως αισθητή στα ουράνια σώματα (πλανήτες), που χαρακτηρίζονταν ως *«εκ διαμέτρου αντικείμενοι».*

διαμήκης, -ης, διάμηκες [1898] {διαμήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} 1. αυτός που εκτείνεται σε όλο το μήκος κάποιου πράγματος: ~ τομή ΑΝΤ. εγκάρσιος **2**. ΝΑΥΤ. ***διάμηκες*** *(το)* η τομή ενός κατακόρυφου επιπέδου που διέρχεται από την πλώρη και την πρύμνη διαιρώντας το πλοίο σε δεξιό και αριστερό τμήμα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < δια- + *-μήκης* (πβ. ουρανο-μήκης) < *μήκος].*

διαμηνύω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαμήνυ-σα (λόγ. διεμήνυσα), -θηκα (λόγ. διεμηνύθην, -ης, -η...)} (επίσ.) διαβιβάζω (προφορικό ή γραπτό μήνυ-μα): ο *εισαγγελέας τού Αρείου Πάγου διεμήνυσε στον αρμόδιο ανακριτή να διενεργήσει προκαταρκτική εξέταση || διεμήνυσε την πρόθεση του να οδηγήσει την υπόθεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.* — **διαμήνυση** (η).

διαμιάς επίρρ.· χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, αμέσως: σ' *αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουμε καιρό για σκέψη- οι αποφάσεις λαμβάνονται* ~.

διαμοιράζω ρ. μετβ. [μεσν.] {διαμοίρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. χωρίζω σε μερίδια, τα οποία διανέμω: *διαμοίρασε τα υπάρχοντα του στους φτωχούς* **2**. (μεσοπαθ. ***διαμοιράζομαι)*** παίρνω μερίδιο από (κάτι) μαζί με άλλους: *οι συγγενείς διαμοιράστηκαν την περιουσία του.* — **διαμοίραση** (η) [μεσν.] κ. **διαμοιρασμός** (ο) [1782]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω.*

διαμονή (η) {χωρ. πληθ.} η παραμονή και διαβίωση σε συγκεκριμένο τόπο (συνήθ. για περιορισμένο χρονικό διάστημα): *η ~ σε ξενοδοχείο || αναλαμβάνω τα έξοδα διαμονής και διατροφής των φιλοξενουμένων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαμένω)].*

διαμονητήριο (το) [1871] {διαμονητηρί-ου | -ων} 1. (παλαιότ.) η άδεια παραμονής 2. η άδεια που εκδίδεται από την κοινότητα τού Αγίου Όρους και με την οποία επιτρέπεται σε κάποιον να επισκεφθεί τις μονές εντός τής επικράτειας του.

διαμορφώνω ρ. μετβ. {διαμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) δίνω σχήμα και μορφή σε (κάτι): *μας αρέσει να διαμορφώνουμε με το δικό μας γούστο τον χώρο όπου ζούμε* (β) τροποποιώ τη μορφή ή τη λειτουργία: ~ *μια αποθήκη σε στούντιο* 2. (α) επιδρώ καθοριστικά στην τελική μορφή που κάτι λαμβάνει: *οι γονείς και οι δάσκαλοι μας μας διαμόρφωσαν ως προσωπικότητες || ~ τις συνθήκες | τον χαρακτήρα | την εξέλιξη | τις αντιλήψεις* ΣΥΝ. καθορίζω, μορφώνω (β) δίνω την τελική μορφή σε κάτι: *διαμόρφωσαν το πρόγραμμα τού σταθμού | την εξωτερική πολιτική τής χώρας || αυτός ο παίκτης διαμόρφωσε το τελικό σκορ με δύο δικά του γκολ || διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις μιας γόνιμης συνεργασίας || στη χώρα αυτή έχει διαμορφωθεί ένα πλαίσιο υγιούς ανταγωνισμού* 3. καθορίζω την αξία: ~ *τα μισθώματα | τις τιμές προϊόντων | τα ενοίκια || «το δολάριο διαμορφώθηκε στα χαμηλότερα επίπεδα των τελευταίων εβδομάδων έναντι τού μάρκου»* (εφημ.) || *«οι τιμές των ενοικιαζομένων δωματίων διαμορφώνονται ελεύθερα»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διαμορφώ (-όω)* < *δια-* + *-μορφώ* < *μορφή].*

διαμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (α) το να δίνει κάποιος συγκεκριμένο σχήμα και μορφή σε κάτι: - εσωτερικού *χώρου | εδάφους || η ~ πλατείας | χώρου άθλησης* (β) η τροποποίηση τής μορφής και τής λειτουργίας (συνήθ. χώρου, οικήματος): ~ *τού νεοκλασικού κτηρίου σε θέατρο 2.* (α) ο καθορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών: ~ *χαρακτήρα | γούστου | συνειδήσεων || εργάζονται για τη ~ ενός πλαισίου συνεργασίας ||* η ~ *άποψης | γνώμης | πολιτικού προσανατολισμού* ΣΥΝ. διάπλαση (β) ο καθορισμός τής τελικής μορφής: η ~ *τού σκορ ενός αγώνα* 3. ο καθορισμός τής αξίας: η ~ τής *τιμής μιας μετοχής στο τέλος τής συνεδρίασης ||* η ~ των *ενοικίων σε μια περιοχή.*

διαμορφωτής (ο) [1888], **διαμορφώτρια** (η) {διαμορφωτριών} **1.** πρόσωπο που δίνει σχήμα και μορφή σε (κάτι): ~ *χώρων | αποφάσεων | πολιτικής* ΣΥΝ. δημιουργός 2. (μτφ.) πρόσωπο που διαπλάθει ηθικά και πνευματικά: *ο Ρήγας Βελεστινλής υπήρξε ~ τού προεπαναστατικού κλίματος.* — **διαμορφωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], διαμορφωτικ-ά /-ώς [1893] επίρρ.

διαμπερής, -ής, -ές {διαμπερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φθάνει από το ένα άκρο στο άλλο: ~ *τραύμα | διαμέρισμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, *-ης, -ες-*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι)α)-* + *-αμπερής* < *άμπείρω,* ποιητ. τ. τού *αναπείρω* «διαπερνώ» (με συγκοπή) < *ἀνα-* + *πείρω.* Βλ. κ. *πόρπη].*

διαμφισβητώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διαμφισβητείς... | διαμφισβήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (λόγ.) αμφισβητώ: *διαμφισβητούνται τα λεγόμενα του 2.* προβάλλω διεκδικήσεις (σε κάτι): *διαμφισβητεί την κυριότητα ενός οικοπέδου τού πατέρα του* ΣΥΝ. διεκδικώ, διαφιλονι-κώ. — διαμφισβήτηση (η) [αρχ.].

διάνα επίρρ. (καθημ.) κυρ. στις ΦΡ. ***κάνω | πετυχαίνω διάνα*** (i) βρίσκω με ακρίβεια τον στόχο· και ως επιφών. ***διάνα!*** (βρήκα στόχο, πέτυχα)' (μτφ.) (ii) βρίσκω τη σωστότερη λύση, κάνω τη σωστότερη επιλογή: Εκανε διάνα! *Πούλησε το κτήμα λίγο πριν πέσει η τιμή του* (iii) μαντεύω σωστά: *Έκανες διάνα! Πράγματι αυτός ήταν ο ένοχος!* [ΕΤΥΜ. < ισπ. diana. Πιθ. από το λατ. όνομα Diana «Αρτεμις», η θεά τού κυνηγιού, τής οποίας την εικόνα συνήθιζαν να χρησιμοποιούν ως δείκτη που δήλωνε το κέντρο τού στόχου. Κατ' άλλους, < ισπ. diana «εγερτήριο σάλπισμα» < dia «ημέρα, πρωί»].

διαναφορά (η) η αμοιβαία αναφορά μεταξύ στοιχείων τού ίδιου κειμένου: με συνεχείς ~ συνδέει *μεταξύ τους στοιχεία τού ποιήματος που, διαφορετικά, θα διέφευγαν την προσοχή τού αναγνώστη.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. cross-reference].

διανεμητής (ο) [μτγν.], **διανεμήτρια** (η) {διανεμητριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που κάνει διανομή 2. γεωργικό μηχάνημα που διανέμει το λίπασμα σε καλλιέργειες.

διανεμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τη διανομή 2.

ΓΛΩΣΣ. ***διανεμητικά αριθμητικά*** τα αριθμητικά που εκφέρονται εμπροθέτως (ανά + απόλυτο αριθμητικό), ***π.χ.*** ανά ένας, **ή** με διπλασιασμό τού απόλυτου αριθμητικού, π.χ. *τρεις-τρεις*, και εκφράζουν χωρισμό ή κατανομή: *μπείτε στη σειρά ανά δύο || ένας-ένας παρακαλώ, μη σπρώχνετε!*

διανέ**μω** ρ. μετβ. [αρχ.] {διένειμα, διανεμή-θηκα, -μέ\Ός} δίνω στον καθένα αυτό που του αντιστοιχεί από ένα σύνολο ομοειδών πραγμάτων: ο *ταχυδρόμος διένειμε την αλληλογραφία || ~ φυλλάδια | φαγητό για το σπίτι || τα συνεργεία τού Υπουργείου διένειμαν τρόφιμα στους σεισμοπαθείς || οι αγρότες ζήτησαν να διανεμηθεί ξανά η γη με πιο δίκαιο τρόπο* ΣΥΝ. μοιράζω, κατανέμω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω.*

διανεύω ρ. αμετβ. {διένευσα} (λαϊκ.) κάνω νεύμα ΣΥΝ. γνέφω. — **δι**άνε**μα** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + νεύω (βλ.λ.)].

διανθίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διάνθισ-α, -τηκα, -μένος} **1**. στολίζω με καλολογικά στοιχεία: *συνήθιζε να διανθίζει την ομιλία του με αποφθέγματα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ. καλλωπίζω 2. ποικίλλω (λόγο, καλλιτεχνικό έργο) με στοιχεία που επηρεάζουν τον αισθητικό του χαρακτήρα: *ποιητική ταινία διανθισμένη με ιδιότυπο χιούμορ.*

διανθρώπινος, -η, -ο αυτός που πραγματοποιείται ανάμεσα σε ανθρώπους: *~ επικοινωνία | σχέσεις | κατανόηση.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interhuman].

διανόη**μα** (το) [αρχ.] {διανοήμ-ατος | -ατα, -άτων) αυτό που στοχάζεται (κάποιος): *αυτό το φιλοσοφικό βιβλίο εκφράζει υψηλά ~ || οι μαθητές πρέπει να μάθουν να εκφράζουν με σαφήνεια τα διανοήματα τους* ΣΥΝ. σκέψη, στοχασμός.

διανόηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η πνευματική λειτουργία τής σύνδεσης εννοιών με κρίσεις 2. (περιληπτ.) το σύνολο των πνευματικών ανθρώπων, των διανοουμένων: *το μοντέλο τής σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας χτυπήθηκε πολύ από την προοδευτική ~ τής Ευρώπης || η υψηλή ~* ΣΥΝ. άνθρωποι των γραμμάτων | τού πνεύματος, πνευματική ηγεσία, ιντελιγκέντσια.

διανοητής (ο) [μτγν.], **διανοήτρια** (η) {διανοητριών} άνθρωπος που καταπιάνεται με τη μελέτη γενικότερων πνευματικών προβλημάτων: *θεωρούσε τον Ευάγγελο Παπανούτσο ως έναν από τους οξυδερκέστερους Έλληνες ~ τού καιρού του* ΣΥΝ. στοχαστής, διανοούμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης.*

διανοητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διανόηση: *~ λειτουργία | ισορροπία | υγεία | εγρήγορση | διαύγεια* **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***διανοητική καθυστέρηση | ανεπάρκεια*** η ανάπτυξη τής νοημοσύνης σε επίπεδα χαμηλότερα από τα φυσιολογικά για την ηλικία τού συγκεκριμένου ατόμου (β) ***διανοητική κατάπτωση*** η ανίατη βλάβη των γνωστικών λειτουργιών, η οποία εκδηλώνεται με νευροψυχικές διαταραχές (γ) ***διανοητική σύγχυση*** βλ. λ. *σύγχυση* 3. αυτός που έχει αναπτύξει κυρ. τον τομέα τής προσωπικότητας του που αφορά στη σκέψη: *λειτουργεί εγκεφαλικά- είναι καθαρά ~ τύπος* ΣΥΝ. εγκεφαλικός ΑΝΤ. συναισθηματικός. — διανοητικ-ά | -ως [μτγν.] επίρρ.

διανοητικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} **1**. η ιδιότητα τού σκεπτόμενου ανθρώπου **2**. ο βαθμός διανοητικής ανάπτυξης: υψηλή ~ ΣΥΝ. ευφυΐα.

διάνοια (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | -ών} **1**. η λειτουργία τής σκέψης που κωδικοποιεί σε έννοιες και παραστάσεις τα δεδομένα των αισθήσεων ΣΥΝ. νους, πνεύμα· ΦΡ. (α) ***προϊόντα τής διανοίας*** τα πνευματικά δημιουργήματα που υπόκεινται στην προστασία των διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας (β) ***ούτε κατά διάνοια*** ούτε να το διανοηθείς, να μη σου περάσει καν από το μυαλό: *Να αντιγράψω στις εξετάσεις; ~! || Να την αφήσω να πάει μόνη της διακοπές; ~! 2.* η πνευματική ικανότητα: *ανεπτυγμένη | υψηλή ~* ΣΥΝ. μυαλό 3. (συνεκδ. για πρόσ.-καθημ.) αυτός που έχει πνευματικές ικανότητες ανεπτυγμένες σε πολύ υψηλό βαθμό: τον *θεωρούν ~* στα *μαθηματικά* ΣΥΝ. μεγαλοφυία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος, έξυπνος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διανοούμαι].*

διανοίγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάνοι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1**. κατασκευάζω (δρόμο, διώρυγα, τούνελ): *διανοίχθηκε ο νέος περιφερειακός δρόμος* 2. (μεσοπαθ. ***διανοίγομαι)*** (μτφ.) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι: *με την τεχνολογική πρόοδο διανοίγονται νέες προοπτικές για το ανθρώπινο γένος.* — διάνοιγμα (το) [1831].

διάνοίξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -οίξεως | -θίξεις, -οίξεων} **1.** η κατασκευή (δρόμου ή περάσματος): η *~ οδού σε δύσβατη ορεινή περιοχή || ~ διώρυγας 2.* η διαπλάτυνση: *δόθηκαν αποζημιώσεις για τη ~ αγροτικών δρόμων* ΣΥΝ. πλάτεμα, φάρδεμα, διεύρυνση.

διανομέας (ο/η) {διανομ-είς, -έων} **1**. πρόσωπο που έχει έργο του να πηγαίνει και να παραδίδει πράγματα ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται ΣΥΝ. διανεμητής· ΦΡ. (επίσ.) ***ταχυδρομικός διανομέας*** ο ταχυδρομικός υπάλληλος που διανέμει επιστολές και δέματα στους παραλήπτες ΣΥΝ. ταχυδρόμος, γραμματοκομιστής 2. το ντιστριμπιτέρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διανομεύς* < αρχ. *διανέμω.* Η ηλεκτρ. σημ. στα αυτοκίνητα αποδίδει το γαλλ. distributeur).

διανομή (η) **1.** (α) η παράδοση των αντικειμένων ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται: *~ των σχολικών βιβλίων στους μαθητές || ~ συσσιτίου | επιστολών | γαιών στους ακτήμονες || κάνω - διαφημιστικών έντυπων || ~ φαγητών κατ' οίκον* (β) η παροχή (κυρ. ενέργειας) σε διαφορετικούς αποδέκτες: η *~ ρεύματος | αερίου* (γ) η διαίρεση ενός συνόλου σε μέρη σύμφωνα με κάποια κριτήρια και η παράδοση τού κάθε μέρους σε καθέναν από αυτούς που το δικαιούται: *οι αγρότες ζητούν δικαιότερη ~ τής αγροτικής γης* ΣΥΝ. μοίρασμα **2**. (συνεκδ.) η υπηρεσία που έχει ως αρμοδιότητα την κατανομή επιστολών και δεμάτων στους κατά τόπους ταχυδρόμους, καθώς και ο χώρος στον οποίο στεγάζεται 3. η διάθεση στο κοινό: *~ τίτλων τού Δημοσίου* ΣΥΝ. παροχή 4. ΚΙΝΗΜ. (α) το στάδιο που μεσολαβεί από την ολοκλήρωση τής παραγωγής μιας ταινίας μέχρι την προβολή της στο κοινό˙ περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες που είναι αναγκαίες για να εξασφαλιστεί η προβολή τής ταινίας σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό κινηματογραφικών αιθουσών: *οι ελληνικές ταινίες έχουν πρόβλημα στη ~ τους* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αιθουσών στις οποίες προβάλλεται μια ταινία: *καλή ~ στις μέρες μας θεωρείται αυτή που περιλαμβάνει προβολή τής ταινίας τουλάχιστον σε δύο πολυκινηματογράφους* 5. (για ρόλους στο θέατρο) ο καθορισμός των ρόλων που πρόκειται να υποδυθούν τα μέλη θεατρικού θιάσου, οι ηθοποιοί ταινίας ή οι τραγουδιστές όπερας: *ταινία που ξεχωρίζει για τη ~ της, καθώς συμμετέχει μια πλειάδα καλών ηθοποιών.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διανέμω].*

διανοούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {διανοήθηκα} ♦ **1**. (μετβ.) βάζω με τον νου μου, κάνω συγκεκριμένη σκέψη (μόνο αρνητ. **ή** σε ερώτηση): δεν *~ καν ότι ο γιος μου θα μπει στο Πανεπιστήμιο- δεν έχω τέτοιες ελπίδες || πώς διανοήθηκες τέτοιο πράγμα;* ♦ 2. (αμετβ.) στοχάζομαι: στην *αρχαία Αθήνα υπάρχαν πολλοί που μπορούσαν να διανοούνται ελεύθερα και δημιουργικά* ΣΥΝ. σκέφτομαι, φιλοσοφώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διανοούμαι (-έο-) < δια- + νοούμαι < νους).*

διανοουμενίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που μιμείται τα χαρακτηριστικά διανοουμένου, αυτός που χαρακτηρίζεται από επίφαση κουλτούρας: *~ ύφος | λόγος* ΣΥΝ. κουλτουριάρικος. [ΕΤΥΜ. < *διανοούμενος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος,* πβ. κ. *λαϊκ-ίστι-κος].*

διανοούμενος (ο) {διανοουμέν-ου | -ων**,** -ους}, **διανοούμενη** (η) πνευματικός άνθρωπος που ασχολείται με τα γράμματα, τις τέχνες ή την επιστήμη, παρεμβαίνοντας και στην κοινωνική και πολιτική ζωή με το ιδιαίτερο βάρος που έχει η άποψη του ΣΥΝ. άνθρωπος των γραμμάτων | τού πνεύματος, διανοητής. (Βλ. κ. λ. *λόγιος).* ΣΧΟΛΙΟ λ. κουλτουριάρης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intellectuel].

διάνος (ο) το πουλί γάλος· η αρσενική γαλοπούλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ινδική όρνιθα, κούρκος. [ΕΤΥΜ < *ινδιάνος* (βλ.λ.)].

διανυκτέρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η παραμονή σε συγκεκριμένο τόπο κατά τη νύχτα: θα *ξεκινήσουμε στις 8.00 το πρωί, η ~ θα γίνει στην Καβάλα και την άλλη μέρα θα περάσουμε στην Τουρκία 2.* ΣΤΡΑΤ. η άδεια να περάσει ο στρατιώτης τη νύχτα του εκτός στρατοπέδου: ο *επιλοχίας τού έδωσε έξοδο με ~.*

διανυκτ**ερεύ**ω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. διανυκτερεύων, -ούσα, -ον | διανυκτέρευσα} **1**. περνώ τη νύχτα σε συγκεκριμένο τόπο: θα διανυκτερεύσουμε σε *κοντινό χωριό* ΣΥΝ. καταλύω, σταθμεύω **2**. (η μτχ. ενεστ. ***διανυκτερεύων,*** *-ούσα, -ον)* μένω ανοικτός, λειτουργώ τη νύχτα: *διανυκτερεύοντα νοσοκομεία | φαρμακεία | βενζινάδικα || διανυκτερεύων ιατρός || διανυκτερεύουσα (νοσοκόμος).* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *νυκτερεύω* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < νύξ, νυκτός].

διάνυσμα (το) {διανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. το προσανατολισμένο ευθύγραμμο τμήμα στο οποίο έχουμε ορίσει διεύθυνση, φορά και μέτρο ΣΥΝ. άνυσμα. — διανυσματικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «καλυφθείσα απόσταση», < αρχ. *διανύω.* Η μαθ. σημ. αποδίδει το γαλλ. vecteur].

διανύω ρ. μετβ. {διάνυσα κ. (λόγ.) διήνυσα, διανύθηκα, -μένος} **1**. διατρέχω (συγκεκριμένη απόσταση): *~ πολλά χιλιόμετρα || ένα σώμα διανύει τροχιά γύρω από άλλο σώμα* ΣΥΝ. καλύπτω 2. (κατ' επέκτ.) (i) βρίσκομαι σε μια συγκεκριμένη χρονική φάση, περίοδο: η *εβδομάδα | ο μήνας | ο χρόνος που διανύουμε || ~ το 18ο έτος τής ηλικίας μου* (ii) αντιμετωπίζω, περνώ: *διανύσαμε μια μεγάλη περίοδο κρίσης || έχουμε ακόμη πολλά στάδια να διανύσουμε πριν από το τελικό.* — διάνυση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι)α)-* + *ανύω* «φέρω εις πέρας, πραγματοποιώ», παράλλ. τ. τού ρ. ά-νυ-μι < *ά-νυ-μι < I.E. *sn-nu-. Ομόρρ. *αύθ-έντης* < *αύτο-* + **έντης* < I.E. *sen- (απαθής βαθμ. τής ρίζας με συνεσταλμ. βαθμίδα το sn- του ά-νυ-μι, πβ. σανσκρ. sanóti «κερδίζει»). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

διαξιφισμός (ο) **1.** (σπάν.) η ανταλλαγή χτυπημάτων με ξίφη ΣΥΝ. ξιφομαχία **2**. (συνήθ. μτφ.) η λεκτική αντιπαράθεση μεταξύ συνομιλητών: *από την αρχή τής συζήτησης εμφανίστηκαν ιδεολογικοί ~ || εμπλέκομαι σε έντονους ~* ΣΥΝ σύγκρουση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαξιφίζομαι* < *δια-* + *ξιφίζομαι* < *ξίφος].*

διαξονικός, -ή, -ό → δι-, -αξονικός

διαολεμένος, -η, -ο → διαβολεμένος

διαολιά (η) → διαβολιά

διαόλια (τα) {χωρ. γεν.} (οικ.) η οργίλη διάθεση, η οργή· κυρ. σε φράσεις, λ.**χ**. έχω **τα** ~ *μου* (έχω τα νεύρα μου) || **μ'** έπιασαν **τα** ~ μου (εξοργίστηκα).

διαολίζω ρ. μετβ. {διαόλισ-α, -τηκα, -μένος} (οικ.) εκνευρίζω πολύ, εξοργίζω κάποιον: μη με διαολίζεις με τις *βλακείες σου!* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *τέτοια ακούω και διαολίζομαι.* **διαολικός**, -ή/-ιά, -ό → διαβολικός

διαολογυναίκα (η) → διαβολογυναίκα

διαολοθήλυκο (το) → διαβολοθήλυκο

διαολόκαιρος (ο) → διαβολόκαιρος

διάολοκόριτσο (το) → διαβολοκόριτσο

διαολόπαιδο (το) → διαβολόπαιδο

διάολος (ο) → διάβολος

διαπαιδαγώγηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο ανατρέφεται και εκπαιδεύεται κανείς: *οικογενειακή | σε-*

ξουαλική | στρατιωτική | ηθική | θρησκευτική ~ ΣΥΝ. αγωγή, καθοδήγηση, παιδεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.* **διαπαιδαγωγώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {διαπαιδαγωγείς... | διαπαιδαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαμορφώνω, διαπλάθω τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά (κάποιου) με παιδευτικές μεθόδους: *πολλοί είναι οι φορείς που διαπαιδαγωγούν τους νέους: σχολείο, πολιτεία, Εκκλησία, οικογένεια* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, καθοδηγώ. διαπάλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έντονη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων: ~ *μεταξύ κρατών || ταξική | ιδεολογική | κοινωνική | κομματική* ~ ΣΥΝ. ανταγωνισμός, πάλη.

διά παντός επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) για πάντα· συνήθ. στη ΦΡ. ***άπαξ (και) διά παντός*** μια για πάντα ΑΝΤ. προσωρινά, στιγμιαία.

διαπασών (η/το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. (α) το διάστημα μουσικής κλίμακας ΣΥΝ. ογδόη (β) η έκταση μιας φωνής **ή** ενός οργάνου (από τον χαμηλότερο μέχρι τον οξύτερο φθόγγο)- **ΦΡ.** στη ***διαπασών* (i)** (για ήχο οργάνου **ή** ανθρώπινη φωνή) στο μεγαλύτερο ύψος τής κλίμακας, **με** τη μεγαλύτερη οξύτητα (ii) (κατ' επέκτ.) στη μεγαλύτερη δυνατή ένταση: το *ραδιόφωνο έπαιζε όλη μέρα ~ και αναστατώθηκε η πολυκατοικία* **2.** ***διαπασών*** (το) (i) μικρό κρουστό χαλύβδινο όργανο με στέλεχος που απολήγει σε δύο άκρα, η κρούση των οποίων παράγει τον φθόγγο λα και χρησιμοποιείται στο κούρδισμα των οργάνων (ii) μικρό πνευστό όργανο, που θυμίζει σφυρίχτρα, **με** προορισμό ανάλογο **με** τον παραπάνω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπασών, από* τη φρ. ή διό *πασών χορδών συμφωνία* (Πλάτ. *Πολιτεία* 432a). Στη σημ. 2 η λ. προέρχεται από το γαλλ. αντιδάν. diapason (< λατ. diapason < αρχ. διαπασών)].

διαπεπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπεραιώνω ρ. μετβ. {διαπεραίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) μεταφέρω από τη μια όχθη στην άλλη, από ένα λιμάνι σε άλλο: *βάρκες διαπεραίωναν τους πρόσφυγες από τα μικρασιατικά παράλια στα ελληνικά νησιά* ΣΥΝ. διαπορθμεύω. — διαπεραίωση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπεραιώ* < *δια-* + *περαιώ (-όω)* < *πέρας].*

διαπεραστικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση ότι διαπερνά, ότι τρυπά πέρα ώς πέρα: ~ *κρύο* (που «τρυπά τα κόκκαλα») || ~ *πόνος/ βλέμμα* (έντονο βλέμμα που δίνει την αίσθηση ότι διεισδύει στις σκέψεις των άλλων) 2. (ειδικότ. για ήχους) δυσάρεστα οξύς, που «τρυπά τα αφτιά»: *στριγγή* ~ φωνή. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pénétrant].

διαπερατός, -ή, -ό (σώμα) που είναι δυνατόν να διαπεραστεί από φως, υγρά, αέρια κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπερώ (-άω)* (βλ.λ. *διαπερνώ),* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. perméable].

διαπερατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα σώματος να είναι διαπερατό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. perméabilité].

διαπερνώ ρ. μετβ. {διαπερνάς... | διαπέρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. τρυπώ από τη μια άκρη ώς την άλλη: *τον διαπέρασε με το σπαθί του* ΣΥΝ. διατρυπώ 2. διεισδύω σε (σώμα), διέρχομαι μέσα από (σώμα): *το φως διαπερνά το ημιδιαφανές γυαλί* || (μτφ.) *ογκούμενο κύμα ξενοφοβίας διαπερνά το κοινωνικό σώμα* || (μτφ.) όταν *άκουσε την φωνή του στο τηλέφωνο, ένα ρίγος διαπέρασε το σώμα της.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαπερνώ* < αρχ. *διαπερώ (-άω)* < *δια-* + *περώ* < *πέρας].*

διαπίδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1**. (επιστημ.) η εκροή υγρού από τους πόρους τού σώματος **2**. ΦΥΣ. η αμοιβαία διείσδυση υγρών ή αερίων μέσα από τις οπές πορώδους φράγματος που τα διαχωρίζει **3**. (μτφ.) η αμοιβαία διείσδυση στοιχείων από έναν χώρο σε άλλον: *«ο Χ.Χ. θέτει το ζήτημα των επιβιώσεων και των διαπιδύσεων των θρησκευτικών στοιχείων μέσα στον θαυμαστό καινούργιο κόσμο τής εικονικής πραγματικότητας»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπίδυσις* < *διαπιδύω* «διυλίζω, διηθώ» < *δια-* + *πιδύω* < *πίδαξ* (βλ.λ.)].

διαπίστευση (η) [1886] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο επίσημος διορισμός πρεσβευτή.

διαπίστευμα (το) [1887] {διαπιστεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λειτουργεί ως εγγύηση, που παρέχει εμπιστοσύνη.

διαπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπιστευτήρια (τα) [1856] {διαπιστευτηρίων} το επίσημο κυβερνητικό έγγραφο **με** το οποίο δηλώνεται ο διορισμός τού διπλωματικού αντιπροσώπου σε μια άλλη χώρα: *σύμφωνα με το διπλωματικό πρωτόκολλο, κάθε νέος πρεσβευτής επισκέπτεται τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας και του επιδίδει τα ~ του* || (μτφ.) το *νέο απόκτημα τής ομάδας κατέθεσε τα ~ του από την αρχή τού πρωταθλήματος* (έδειξε τι αξίζει).

[ΕΤΥΜ. < *διαπιστευτήριο (γράμμα),* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (lettre) créditive | de créance].

διαπιστεύω ρ. μετβ. {διαπίστευ-σα, -θηκα, -μένος κ. (λόγ.) διαπεπιστευμένος} (συνήθ. μεσοπαθ. ***διαπιστεύομαι)*** ορίζομαι (από την κυβέρνηση) διπλωματικός εκπρόσωπος σε ξένο κράτος: *τρεις νέοι πρέσβεις διαπιστεύθηκαν στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Αλβανία || είναι διαπιστευμένος στην πρεσβεία μας στο Παρίσι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. διαπιστώνω, *έμπιστος, μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέτω εμπιστοσύνη σε κάποιον», < *δια-* + *πιστεύω.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. accréditer].

διαπιστώνω ρ. μετβ. [1766] {διαπίστω-σα, -θηκα, -μένος} ανακαλύπτω ή επιβεβαιώνω (συγκεκριμένο γεγονός) **με** προσωπική παρατήρηση, εμπειρία και συνάγω συμπεράσματα: *από τα αποτελέσματα των εξετάσεων διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές αγνοούν στοιχειώδη πράγματα || δεν πίστευα ότι έπινε, μέχρι που το διαπίστωσα και ο ίδιος βλέποντας τον μια μέρα μεθυσμένο.*

[ΕΤΥΜ. < *δια-* + *πιστώνω* < *πιστός,* άσχετο προς το αρχ. *διαπιστώ (-έω)* «δυσπιστώ»].

διαπιστώνω: **ομόρριζα.** Το **διαπιστώνω** (όπως και το διαπίστωση) είναι νεότερη λ. που πλάστηκε από τον διδάσκαλο τού Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806). Δεν έχει σχέση **με** το **διαπιστώ** (-εις, -εί...) τής Αρχαίας, το οποίο προέρχεται από τα *διά* + *άπιστώ* και σημαίνει «δυσπιστώ». Αντίθετα, το **διαπιστεύω** | **διαπιστεύομαι** (για πρέσβεις) είναι το αρχαίο *διαπιστεύω* με νέα, εξειδικευμένη σημασία: το αρχ. *διαπιστεύω* σήμαινε «εμπιστεύομαι, έχω εμπιστοσύνη», το νέο *διαπιστεύω* σημαίνει «ορίζω ως πρέσβη», δηλ. ως έμπιστο εκπρόσωπο τής χώρας. Τέλος, το **δυσπιστώ** (συνώνυμο τού *διαπιστώ* στην Αρχαία) από την αρχαία γλώσσα (Πλούταρχος) μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται **με** τη σημ. «δεν εμπιστεύομαι, δεν έχω εμπιστοσύνη». Τής ίδιας εποχής (μεταγενέστερης Ελληνικής) είναι και το αντίθετο τού *δυσπιστώ,* το **εμπιστεύομαι** (και *εμπιστεύω).*

διαπίστωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. το να διαπιστώνει κανείς (κάτι): *αρκούνται στη ~ τού προβλήματος και δεν κάνουν τίποτε για την επίλυση του* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε διαπιστώνει κανείς: *μια θλιβερή ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπιστώνω.*

διαπλάθω ρ. → διαπλάσσω

διαπλακώ (να/θα) ρ. → διαπλέκω

διαπλανητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χώρο των πλανητών, με το διάστημα: ~ *ταξίδι.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interplanetary (νόθο συνθ.)].

διάπλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διαμόρφωση τού ηθικοπνευματικού κόσμου (τού ατόμου): η *ηθική ~ των νέων || η ~* τού *χαρακτήρα* ΣΥΝ. διαπαιδαγώγηση, ανατροφή· ΦΡ. ***σωματική διάπλαση*** η διαμόρφωση των μερών τού σώματος: η γυμναστική *βοηθά στη σωστή ~ || έχει καλή ~* ΣΥΝ. δέσιμο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διάπλασις* < αρχ. *διαπλάσσω].*

διαπλάσσω ρ. μετβ. {διέπλασα, διαπλάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** δίνω σχήμα σε (εύπλαστη ύλη) ΣΥΝ. πλάθω, σχηματοποιώ **2.** (μτφ.) διαμορφώνω (τον χαρακτήρα, τον ηθικό και πνευματικό κόσμο κάποιου): το *σχολείο* - τον *χαρακτήρα και διαμορφώνει την προσωπικότητα των μαθητών* ΣΥΝ. διαπαιδαγωγώ, ανατρέφω, καλλιεργώ. Επίσης (προφορ.) διαπλάθω. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλάθω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπλάσσω | -ττω* < *δια-* + *πλάσσω | -ττω* (βλ.λ.)].

διαπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται **με** ή συμβάλλει στη διάπλαση **2.** ΝΟΜ. ***διαπλαστική αγωγή*** η αγωγή **με** την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση τής υπάρξεως ενός διαπλαστικού δικαιώματος και η αντίστοιχη προς το περιεχόμενο αυτού τού δικαιώματος μεταβολή (σύσταση, κατάργηση, αλλοίωση) μιας έννομης σχέσης διά τής δικαστικής απόφασης.

διάπλατα επίρρ.· εντελώς ανοιχτά, σε όλο το πλάτος: *άνοιξε ~ την πόρτα, για να χωρέσει το πιάνο || άνοιξε ~ την αγκαλιά της* ΣΥΝ. ορθάνοιχτα, φαρδιά-πλατιά.

διάπλατος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ανοιχτός, σε όλο του το πλάτος: *άφησε διάπλατες τις πόρτες, να μπει όλος ο κόσμος μέσα* ΑΝΤ. κατάκλειστος, θεόκλειστος. [ΕΤΥΜ. < *διαπλατύνω* (υποχωρητ.)].

διαπλάτυνση (η) [1833] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η αύξηση τού εύρους επιφανείας (κυρ. δρόμου, πλατείας κ.λπ.). — διαπλατύνω

Ρ· [αρ^.]· **διαπλέκ**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέπλεξα, διαπλέχθηκα (λόγ. διεπλάκην, -ης, -η..., να/θα διαπλακώ), διαπεπλεγμένος} συνδέω (αλληλεξαρτώμενα στοιχεία)· (μεσοπαθ. ***διαπλέκομαι)*** (συχνά κακόσ.) εξαρτώμαι αμοιβαία (με κάποιον/κάτι): *διαπλεκόμενα συμφέροντα μεταξύ εκδοτών - πολιτικών.*

διαπλεκόμενα συμφέροντα. Τη δεκαετία τού '80 πλάστηκε (από τον πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη) και καθιερώθηκε βαθμηδόν ο όρος διαπλεκόμενα **συμφέροντα ή** απλώς **διαπλεκόμενα.** Με αυτόν δηλώνονται τα αθέμιτα αλληλεξαρτώμενα συμφέροντα, που αναπτύσσονται παρασκηνιακά μεταξύ πολιτικών και διαφόρων επιχειρηματιών, π.χ. αυτών που δραστηριοποιούνται στον χώρο τής ενημέρωσης (ως εκδότες εφημερίδων **ή** ιδιοκτήτες ραδιοφωνικών **ή** τηλεοπτικών σταθμών), ώστε να εξυπηρετούνται αμοιβαία οι πολιτικές και επιχειρηματικές τους σκοπιμότητες (προβολή και προπαγάνδα από την πλευρά των πολιτικών και οικονομικά οφέλη από την πλευρά των επιχειρηματιών).

διαπλεύσω (να/θα) ρ. → διαπλέω

διαπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέπλευσα (να/θα διαπλεύσω)} (για πλοίο **ή** για επιβάτες του) πλέω, ταξιδεύω διασχίζοντας θάλασσα, ποταμό **ή** λίμνη. — διάπλευση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.

διαπληκτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαπληκτίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} (+με) συγκρούομαι λεκτικά με κάποιον, μαλώνω: *οι οδηγοί των αυτοκινήτων που συγκρούστηκαν διαπληκτίζονταν για πολλή ώρα* ΣΥΝ. λογοφέρνω, φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακώνομαι. — διαπληκτισμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δια-* + *πληκτίζομαι* < *πλήκτης* < *πλή-σσω | -ττω].

διαπλοκή (η) [αρχ.] (λόγ.) η στενή αλληλεξάρτηση· (συχνά κακόσ.) η αμοιβαία εξάρτηση: *παρασκηνιακές « || «σκάνδαλο διαπλοκής πολιτικών - μαφιόζων»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπλέκω.*

διαπλοκολογια (η) λόγος **ή** συζήτηση για διαπλοκή συμφερόντων, για διαπλεκόμενα συμφέροντα. — **διαπλοκολόγος** (ο). [ΕΤΥΜ. < *διαπλοκή* + *-λογία].*

διάπλους (ο) {διάπλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πέρασμα θάλασσας, ποταμού ή λίμνης μ[ε] σκάφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαπλέω],

διαπνέω ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αποτελώ χαρακτηριστικό στοιχείο (κάποιου): τον *διαπνέει αλτρουιστικό πνεύμα* || (συνήθ. μεσοπαθ. +από) *οι στρατιώτες πρέπει να διαπνέονται από φιλοπατρία* || *το έργο του διαπνέεται από απαισιοδοξία.*

διαπνοη (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ.) η αποβολή υδρατμών από τους πόρους και την επιφάνια των φύλλων των φυτών — **διαπνευστι-κός**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπνοή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαπνέω].*

διαποίμανση (η) [1888] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η άσκηση τής πνευματικής αρχής και τής διοίκησης τής επισκοπής από αρχιερέα κατά τη διάρκεια τής αρχιερατείας του. — **διαποιμαίνω** ρ. [μτγν.], διαποιμαντικός, -ή, -ό.

διαπολιτισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διάφορους πολιτισμούς ή που συνδυάζει στοιχεία διαφόρων πολιτισμών: η ~ *διάσταση τού μαθήματος* || ~ *εκπαίδευση* | *επαφή* | *σχέση.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intercultural].

διαπομπεύω ρ. μετβ. {διαπόμπευ-σα, -θηκα, -μένος} εξευτελίζω δημοσίως ΣΥΝ. διασύρω, (λαϊκ.) πομπεύω. — διαπόμπευση (η) [1893].

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *πομπεύω* < *πομπή].*

διαπορθμεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαπόρθμευ-σα, -θηκα, -μένος} μεταφέρω στην αντίπερα ακτή ή όχθη ΣΥΝ. διαπεραιώνω. — διαπόρ-**θμευση** (η) [μτγν.].

διαπορώ ρ. αμετβ. {διαπορείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+για) βρίσκομαι σε έντονη απορία: «ενεός, *πανικόβλητος και διαπορών από τα γεγονότα αυτής τής εβδομάδας*» (εφημ.). — διαπόρηση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπορώ (-έω) < δι)α)-* + *απορώ* (βλ.λ.)].

διαποτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {διαπότισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μουσκεύω (κάτι) σε όλη του την έκταση: - *το βαμβάκι με οινόπνευμα 2.* (συνήθ. μτφ.) επηρεάζω καταλυτικά (για ιδέες ή συναισθήματα), αφομοιώνω, οικειοποιούμαι πλήρως ιδέες και συναισθήματα: στη Δύση *διαποτίστηκε ο Κοραής από τα ιδανικά των φιλελεύθερων επαναστάσεων.* — διαπότιση (η).

διαπραγματεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {διαπραγματεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} ♦ **1.** (μετβ.) διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση θέματος ή για την επίλυση διαφοράς: το *κράτος διαπραγματευόταν την πώληση τής προβληματικής επιχείρησης* || ~ *τους όρους συνεργασίας* | *συμφωνίας* | *συμβολαίου 2.* καταχρ. αντί τού πραγματεύομαι

♦ (αμετβ.) 3. (+για): η *κυβέρνηση διαπραγματεύεται με τους τρομο κράτες για την απελευθέρωση των ομήρων* 4. καταχρ. αντί τού «τυγχάνω διαπραγμάτευσης», π.χ. *οι μετοχές διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο,* αντί οι *μετοχές τυγχάνουν διαπραγμάτευσης στο Χρηματιστήριο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «εξετάζω λεπτομερώς», < *δια-* + *πραγματεύομαι.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. négotier].

διαπραγματεύομαι - πραγματεύομαι. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία. Η χρήση τού **διαπραγματεύομαι** αντί τού πραγματεύομαι είναι λανθασμένη. Συγκεκριμένα, *πραγματεύομαι* (με αιτιατική ή *περί* + γεν.) σημαίνει «εξετάζω λεπτομερώς, αναλύω διεξοδικά» (Στη *διδακτορική διατριβή του πραγματεύεται το θέμα των ελληνοτουρκικών διαφορών - Είναι πολύ χρήσιμο βιβλίο. Ο συγγραφέας του πραγματεύεται περί των θεσμών τής αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας).* Αντιθέτως, το *διαπραγματεύομαι* (+αιτ.) σημαίνει «διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση ενός θέματος, συζητώ για την [ε]πίλυση ενός προβλήματος» *(Οι δύο εταιρείες διαπραγματεύονται με το Δημόσιο την ανάληψη μεγάλων κατασκευαστικών έργων σε συνεργασία με ξένες εταιρείες).* Είναι λάθος να πούμε: Στο *βιβλίο του διαπραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας* (!) αντί Στο *βιβλίο του πραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας.* Το ίδιο ισχύει αντιστοίχως και για τα παράγωγα: το πραγ**μότευση** διαφέρει από το **διαπραγμάτευση** (πβ. και **διαπραγματεύσιμος, διαπραγματευτής,** διαπραγματευτικός).

διαπραγμάτευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η διεξαγωγή συνομιλιών για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς: *ορισμένα δευτερεύοντα ζητήματα μπορούν να γίνουν αντικείμενα διαπραγμάτευσης, αλλά στα βασικά παραμένουμε ανυποχώρητοι* || *το θέμα είναι υπό* ~ (δεν έχει ληφθεί απόφαση) || (συνήθ. στον πληθ.) *οι δύο πλευρές οδηγούνται σε διαπραγματεύσεις* || *διεξάγονται διαπραγματεύσεις* || *η έναρξη των* ~ *για την ένταξη τής Κύπρου στην Ε.Ε.* || *διμερείς* ~ 2. η αγορά και η πώληση μετοχών ή ομολόγων στο Χρηματιστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπραγματεύομαι.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. negotiation].

διαπραγματεύσιμος, -η, -ο [1887] αυτός που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης: ο *πρωθυπουργός δήλωσε ότι τα εθνικά μας δίκαια δεν είναι* - || οι *μετοχές θα είναι από σήμερα* ~ *στο Χρηματιστήριο.*

διαπραγματευτής (ο) [1840], **διαπραγματεύτρια** (η) [διαπραγ-ματευτριών] ΠΟΛΙΤ.-ΟΙΚΟΝ. πρόσωπο που εκπροσωπεί μία πλευρά στις συνομιλίες με μέλη τής άλλης πλευράς για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς (πβ. λ. *διαμεσολαβητής): ο Έλληνας* ~ *στις συνομιλίες για το Κυπριακό* || *συνάντηση των* ~ *για την επίλυση τής κρίσης* || ~ *ομολόγων.* [ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. negotiator].

διαπραγματευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαπραγμάτευση: ~ *αντικείμενο* | *ικανότητες* | *αντιπροσωπία·* ΦΡ. ***διαπραγματευτικό χαρτί*** το στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς σε διαπραγματεύσεις για την ενίσχυση των θέσεων του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπραγματεύομαι.* διαπράττω ρ. μετβ. [αρχ.] [διέπραξα, διαπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} τελώ, κάνω (κάτι κακό): ~ *αδίκημα* | *έγκλημα* | *αδικία εις βάρος κάποιου* | *σφάλμα* | *αμάρτημα.* — διάπραξη (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω.

διαπρεπής, -ής, -ές (διαπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαπρεπέστ-ερος, -ατός} αυτός που έχει διακριθεί σε τομέα κοινωνικής δραστηριότητας, αυτός που έχει κύρος και υπόληψη: ~ *επιστήμονας* ΣΥΝ. επιφανής, φημισμένος. — **διαπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *φημισμένος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαπρέπω].*

διαπρέπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέπρεψα} διακρίνομαι **(σε** συγκεκριμένο τομέα), έχω μεγάλη επιτυχία, δημιουργώ σημαντικό έργο: **-** στην πολιτική | στη *ζωγραφική* | *στα γράμματα* || (κ. ειρων.) νεαροί *που διαπρέπουν στην αγένεια.* διαπροσωπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαφορετικά πρόσωπα, που αναφέρεται συγχρόνως σε σχέσεις, καταστάσεις κ.λπ. μεταξύ προσώπων: ~ *σχέσεις* | *επαφή* ΣΥΝ. διανθρώπινος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interpersonal]. **διαπρύσιος**, -α, -ο (λόγ.) στη ΦΡ. ***διαπρύσιος κήρυκας*** πρόσωπο που διακηρύσσει κάτι με ιδιαίτερη θέρμη, με ένταση και παλμό: έγινε ~ τής *αδελφοσύνης των λαών.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-πρύ-τιος, πιθ. < *δια-πρό* «διαμπερώς, πέρα ώς πέρα», όπου η μεταβολή -υ- < -ο- (-πρυ- < -*προ-)* οφείλεται μάλλον σε αιολικό φωνηεντισμό (πβ. αιολ. όνυμα, από όπου *επώνυμος, ανώνυμος, συνώνυμος* κ.λπ., αντί τού *όνομα)].* **διάπυος,** -ος, -ο(ν) (λόγ.) γεμάτος πύον.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *Sia-* + *πύον].* **διαπυουμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {διαπυείσαι... | διαπυήθηκα} (λόγ.) (για πληγή) μαζεύω πύον: το *τραύμα διαπυήθηκε.* — **διαπύηση** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπυό (-έω)* < *δια-* + πυώ < *πύον].* **διάπυρος,** -η, -ο **1.** (για υλικά) αυτός που έχει κοκκινίσει από τη θερμότητα, αυτός που βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία: ~ ύλη | *μέταλλο* ΣΥΝ. πυρωμένος, πυρακτωμένος, καυτός **2.** (μτφ.) πολύ έντονος, ένθερμος: ο ~ *πόθος του να γυρίσει στην πατρίδα* 3. σε στερεότυπη ευχή με την οποία κλείνουν έγγραφα ή επιστολές ανωτέρων εκκλησιαστικών: ~ εν *Χριστφ* | *προς θεόν εύχέτης* ΣΥΝ. διακαής, φλογερός, σφοδρός.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-πυρός* < *πυρ].* διαρθρώνω ρ. μετβ. {διάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω (στοιχεία) με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελέσουν οργανωμένο σύνολο ΣΥΝ. συναρθρώνω, συναρμόζω 2. (μτφ., κυρ. για κείμ[ε]να) διατάσσω με λογική σειρά (έννοιες και ιδέες), δομώ και διαπλέκω (επιμέρους θεματικές ενότητες) ΣΥΝ. διατάσσω, διαπλέκω, συνθέτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαρθρώ < δι)α)-* + *άρθρώ (-όω) < άρθρον].* διάρθρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσ[ε]ις, -ώσ[ε]ων} **1.** η δόμηση και σύνδεση των επιμέρους μελών **σε** οργανωμένο σύνολο: η ~ ενός θεατρικού) *έργου* || η *κοινωνική* ~ *μιας εποχής* || η ~ τού *χώρου* ΣΥΝ. δομή, υφή, σύνθεση **2.** (ειδικότ. για κείμενα) η διαπλοκή των επιμέρους θεματικών ενοτήτων: η ~ ενός *ποιήματος* | *μυθιστορήματος* | *άρθρου* ΣΥΝ. δόμηση, οργάνωση **3.** ΑΝΑΤ. η κλείδωση, η άρθρωση των οστών. διαρθρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάρθρωση **2.** (ειδικότ.) αυτός που προχωρεί σε βάθος, που αγγίζει την ίδια τη δομή, την οργάνωση συστήματος: *για να καταπολεμηθεί η γραφειοκρατία, χρειάζονται ~ αλλαγές* || ~ *παρεμβάσεις* | *μέτρα* | *Ταμείο.* **διάρκεια** (η) [μτγν.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού διαρκούς: τα *κλασικά έργα έχουν* ~ ***2.*** (η γεν. ***διαρκείας*** ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που διαρκεί στιγμιαία ή που ισχύει για μία μόνο φορά: *εισιτήριο* ~ (που ισχύει για πολύ καιρό, όχι για μία μόνο φορά) || στυλό ~ (στο οποίο δεν ανανεώνεται το μελάνι και αχρηστεύεται όταν τελειώσει το σωληνάριο μελάνης που είναι ενσωματωμένο στην κατασκευή του) || *απεργία* | *άδεια* | *αγώνας* - || *ενεστώτας* ~ 3. το συνεχές χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται κάτι: *κατά τη* ~ *τού ταξιδιού* (κατά τον χρόνο τού ταξιδιού) || *κατά τη* ~ *τής προσγείωσης απαγορεύεται το κάπνισμα* 4. (συνεκδ.) η έκταση τού παραπάνω χρονικού διαστήματος: η *ταινία έχει* ~ *τρεις ώρες* || μεγάλη ~ || *γάλα μακράς διαρκείας* || *μουσικό έργο συνολικής - τεσσάρων ωρών.* **διαρκής**, -ής, -ές [αρχ.] {διαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από χρονική συνέχεια: τα *κατάφερε χάρη στις* ~ του *προσπάθειες ΣΥΝ.* αδιάκοπος, ακατάπαυστος, αδιάλειπτος ΑΝΤ. στιγμιαίος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μονιμότητα και σταθερότητα: η ~ *Ιερά Σύνοδος τής Εκκλησίας* || ~ *Κοινοβουλευτική Επιτροπή* ΣΥΝ. μόνιμος, σταθερός. — διαρκώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

-1Ç. ·«£■ **διαρ**κώ ρ. αμετβ. {διαρκείς... | διήρκεσα} **1.** γίνομαι, συντελούμαι **σε** συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: κάθε *μάθημα διαρκεί 45 λεπτά* 2. (συνεκδ.) έχω μεγάλη ή απεριόριστη διάρκεια, αντέχω στον χρόνο: *υπάρχουν οι επιπόλαιες φιλίες και οι φιλίες που διαρκούν* 3. βρίσκομαι σε εξέλιξη, σε συνέχεια: *όσο διαρκεί ο καύσωνας, αποφεύγετε να βγαίνετε έξω!* || *η απεργία θα διαρκέσει μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματα των εργαζομένων* ΦΡ. (λόγ.) ***διαρκούντος τού | διαρκούσης τής...*** όσο διαρκεί (κάποιος/κάτι): *διαρκούσης τής εκεχειρίας δεν σημειώθηκαν κρούσματα βίας* (πβ. λ. *μεσούντος).* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαρκώ (-έω) < δι)α)-* + *αρκώ.* Η φρ. διαρκούντος *τού...,* όπου το ρήμα εμφανίζεται σε γενική απόλυτη μετοχή, αποδίδει το γαλλ. durant le/la...].

διαρπάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {δι-ήρπασα, -αρπάχθηκα, -ηρπασμένος} (λόγ.) καταληστεύω, λεηλατώ: «η *έρευνα έδειξε ότι κάποιοι διήρπα-σαν τεράστιας έκτασης υλικό προοριζόμενο για τους σεισμοπαθείς*» (εφημ.). — διαρπαγή (η) [αρχ.].

διαρρέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {διέρρευσα} ♦ 1. (μετβ.) (για ποτα-μό) διασχίζω, ρέω μέσα από (έκταση γης): *ο Δούναβης διαρρέει την Ουγγαρία* ♦ (αμετβ.) 2. (για υγρά ή αέρια) διαφεύγω ρέοντας μέσα από άνοιγμα: *διέρρευσε υγραέριο* 3. (για χρόνο) παρέρχομαι, κυλώ: *διέρρευσε αρκετός καιρός από τότε που πρωτοσυναντηθήκαμε* ΣΥΝ. περνώ 4**.** (για πληροφορία μυστική, απόρρητη κ.λπ.) δημοσιοποιούμαι (διοχετευόμενη σε τρίτους): χθες *διέρρευσε (η είδηση) ότι επρόκειτο να παραιτηθεί ο υπουργός Περιβάλλοντος.* — διάρρευση (η) [1892].

διαρρέω: παράγωγα. Το διαρρέω χρησιμοποιείται κανονικά ως αμετάβατο ρήμα, δηλ. χωρίς αντικείμενο *(Διέρρευσε η πληροφορία ότι...)*. Ως μεταβιβαστικό χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη φράση αφήνω (κάτι) ν**α διαρρεύσει** *(Άφησαν από το Υπουργείο Χωροταξίας να διαρρεύσει ότι η νομιμοποίηση των αυθαιρέτων θα αρχίσει εντός των επομένων μηνών)*. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το *διαρρέω* άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικώς *(αντί* τού **διοχετεύ**ω) και ως μεταβατικό ρήμα *(Κυβερνητικά στελέχη διέρρευσαν την πληροφορία ότι ετοιμάζονται σαρωτικές αλλαγές στην οικονομία)*. Παράγωγο τού *διαρρέω* με αμετάβατη και μεταβατική σημ. είναι η λ. διαρροή. Τελευταία, με μεταβατική ιδίως σημασία, χρησιμοποιείται και το διάρρευση (= διάδοση) πληροφοριών. Τελείως διαφορετική είναι η σημ. τού άλλου παραγώγου, τού διάρροια, που χρησιμοποιείται από τον Ιπποκράτη μέχρι σήμερα.

διαρρηγνύω ρ. μετβ. (διέρρ-ηξα, -ήχθην (κ. -άγην, -ης, -ης...), -ηγμέ-νος) (λόγ.) 1. δημιουργώ ρήγμα σε (συμπαγή επιφάνεια, συμπαγές σώμα), σχίζω βίαια: σε *σεισμούς μεγάλων μεγεθών η ζώνη που διαρρηγνύεται έχει μήκος αρκετών δεκάδων χιλιομέτρων* ΣΥΝ. σπάζω · ΦΡ. ***διαρρηγνύω τα ιμάτια μου*** (σχίζω τα ρούχα μου) διαμαρτύρομαι ε^{ν}το^{ν}α, κυρ. υποστηρίζοντας την αθωότητα ή το δίκιο μου, συχνά ει-ρων.: *πολλοί από εκείνους που κατηγορήθηκαν για εγκλήματα πολέμου διερρήγνυαν τα ιμάτια τους ότι εκτελούσαν διαταγές άλλων* 2. ανοίγω βίαια, παραβιάζω (κλειστό χώρο): *δύο ληστές διέρρηξαν το χρηματοκιβώτιο* | *την τράπεζα* | *το σπίτι* 3. (μτφ.) διακόπτω απότομα ή βίαια (σχέση, δεσμό κ.λπ.): *«το εκλογικό σώμα σύντομα θα διαρρήξει τους παραδοσιακούς πολιτικούς δεσμούς του με τα μεγάλα κόμματα»* (εφημ.) || η *ανάπτυξη τής μηχανής τείνει να διαρρήξει την άμεση σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τα μέσα παραγωγής.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαρρήγνυμι* < *δια-* + *ρήγνυμι*, βλ. κ. *ρήγμα.* Η φρ. *διαρρηγνύω τα ιμάτια μου* απαντά με διάφορες μορφές τόσο στην Π.Δ. όσο και στην Κ.Δ., αποτελούσε δε ιδιαίτερο εμφατικό τρόπο, με τον οποίο οι Ισραηλίτες εξέφραζαν αγανάκτηση (π.χ. Ματθ. 26, 65: τότε ό *άρχιερεύς διέρρηξεν τά ιμάτια αὐτοῦ)}*.

διαρρήδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές: υποστήριξε ~ τις διεκδικήσεις του ΣΥΝ. ρητά, κατηγορηματικά, απερίφραστα, αναφανδόν.
[ΕΤΥΜ αρχ· < *δια-* + -ρή- (< θ. -ρη-, πβ. παθ. αόρ. *ἐρ-ρή-θην*, βλ. κ. ρήση) + επιρρ. επίθημα -δην].

διαρρήκτης (ο) {διαρρηκτών}, διαρρήκτρια (η) {διαρρηκτριών} πρόσωπο που διαπράττει διάρρηξη (βλ.λ., σημ. 2). — διαρρηκτικός, -ή, -ό [1887]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διαρρήγνυμι* (βλ. λ. διαρρηγνύω)].

διαρρηκτός, -ή, -ό ΝΟΜ. αυτός που είναι δυνατόν να ακυρωθεί: ~ *δι-καιοπραξία* | *σύμβαση.*

διάρρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1**. η παράνομη παραβίαση κλειστού χώρου: *έκαναν ~ στο σπίτι και έκλεψαν όλα τα κοσμήματα* 2. (λόγ.) το βίαιο σχίσιμο (πβ. ΙΑΤΡ. ~ σπληνός | *μήτρας)* 3. η δημιουργία ρωγμής σε τοίχο ή μέλος οικοδομικού έργου ή σε πέτρωμα, η ρηγμάτωση: *στον σεισμό τής Ρόδου η ~ των πετρωμάτων έγινε σε υποθαλάσσιο σημείο τής περιοχής* 4. (λόγ.-μτφ.) η απότομη διάσπαση τής ενότητας, η βίαιη διακοπή τής συνέχειας: η ~ τής *ενότητας τού κόμματος* || *επήλθε ~ τής σχέσεως του με το υφιστάμενο κομματικό σύστημα* 5. ΝΟΜ. η ακύρωση, η διακοπή τής ισχύος: ~ των *όρων τού συμβολαίου.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διάρρηξις* < αρχ. *διαρρήγνυμι* (βλ. λ. *διαρρηγνύω)}*.

διαρροή (η) 1. η διαφυγή, η απώλεια υγρού ή αερίου μέσα από ανοίγματα: ~ *νερού* | *γκαζιού* | *ραδιενέργειας* | *τοξικών ουσιών στο περιβάλλον* (μτφ.) 2. η γνωστοποίηση μη ανακοινώσιμων στοιχείων: ~ *πληροφοριών* | *μυστικών ! θεμάτων εξετάσεων* 3. εγκατάλειψη ενός χώρου από πρόσωπα που ανήκαν σε αυτόν: ~ *ψηφοφόρων τού κυβερνώντος κόμματος προς τα κόμματα τής αντιπολίτευσης* || *στις μυστικές ψηφοφορίες υπάρχει συχνά ~ ψήφων* (= ψηφοφόρων) 4. η απώλεια που παρουσιάζεται κάπου προς όφελος άλλου: η *φυγή χιλιάδων νέων στο εξωτερικό για σπουδές, επιφέρει ~ πολύτιμου συναλλάγματος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαρρέω, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αγωγός - ροή νερού», < *διαρρέω.* Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. leak].

διάρροια (η) {διαρροιών} η συνεχής αποβολή από το έντερο κοπράνων σε ρευστή κατάσταση: *τον έπιασε* | *έπαθε ~* ΣΥΝ. ευκοιλιότητα, (λαϊκ.) τσιρλιό. — διαρροϊκός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαρρέω, άγνοια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαρρέω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diarrhoea, γαλλ. diarrhée ή ως μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Durchfall].

διαρρυθμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαρρύθμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διευθετώ την επίπλωση και τη διακόσμηση σε (εσωτερικό χώρο): *διαρρύθμισαν με μοντέρνο τρόπο το σαλόνι τους.* — **διαρρύθμιση** (η) [1888], **διαρρυθμισπκός**, -ή, -ό [1862].

διαρχία (η) [1887] {διαρχιών} 1. η άσκηση τής εξουσίας από δύο πρόσωπα ή φορείς 2. ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα, θεμελιώδης θέση τού οποίου είναι ότι ο κόσμος κυριαρχείται από τις αντίδρομες δυνάμεις τής ύλης και τού πνεύματος ΣΥΝ. δυϊσμός ΑΝΤ. μονισμός. — διαρχικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις «δύο φορές») + *-αρχία < άρχω)*.

Δίας (ο) {Δία κ. Διός} **1**. ΜΥΘΟΛ. Ο βασιλιάς και πατέρας των θεών τού Ολύμπου (βλ. κ. λ. *Ζευς)* · 2. ΑΣΤΡΟΝ. Ο μεγαλύτερος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, ο οποίος κινείται ανάμεσα στον Αρη και τον Κρόνο. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Ζευς]*.

διασάλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναστάτωση, η διατάραξη μιας κατάστασης: *τους συνέλαβαν για ~ τής τάξης* ΣΥΝ. κλονισμός.

διασαλεύω ρ. μετβ. {διασάλευ-σα, -θηκα, -μένος} αναστατώνω, διαταράσσω μια κατάσταση: *τιμωρούνται όσοι διασαλεύουν την κοινωνική ειρήνη* ΣΥΝ. κλονίζω. — διασαλευτής (ο) [1891]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *σαλεύω* < *σάλος* (βλ.λ.)].

διασαλπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασάλπισ-α, -τηκα, -μένος} διαλαλώ, διατυμπανίζω (βλ.λ.).

διασαφηνίζω ρ. μετβ. (διασαφήνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω διευκρινίσεις (για κάτι) κάνοντας το σαφές: *ζήτησαν από τον ομιλητή να διασαφηνίσει τη θέση του* ΣΥΝ. ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω. — διασαφήνιση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *-σαφηνίζω* < *σαφηνής* < επίρρ. σάφα (βλ. λ. σα-*ψής)1*

διασαφηνίζω | διασαφώ, αποσαφηνίζω | αποσαφώ. Από το αρχ. επίρρ. σάφα «σαφώς» σχηματίστηκε το αρχ. επίθ. σαφ-ηνής «αυ τός που εμφανίζεται κατά τρόπο σαφή, καθαρό» (πβ. απ-ηνής, προσ-ηνής [το τέρμα -ηνής < **άνος* «πρόσωπο» είναι κάτι ανάλο γο προς το τέρμα *-ειδής: ευ-ειδής, δυσ-ειδής]).* Από αυτό παρήχθη το αρχ. ρ. σαφηνίζω «εξηγώ σαφώς - εκφράζομαι καθαρά» και τα σύνθετα απο-σαφηνίζω και δια-σαφηνίζω με τα παράγωγα τους. Από το σάφα, εξάλλου, παρήχθη το σαφής, από το οποίο σχηματί στηκε ρ. σαφώ, εμφανιζόμενο κυρίως ως σύνθετο αποσαφώ και διασαφώ (με τα παράγωγα τους). → *αδιευκρίνητος*

διασάφηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παροχή δι-ευκρινίσεων για κάτι, ώστε να γίνει σαφές, ξεκάθαρο: η ~ των *βασικών θέσεων τού δοκιμίου γίνεται με τη χρήση παραδειγμάτων* 2. (ει-δικότ.) η γραπτή δήλωση τής προέλευσης και τού προορισμού εμπορευμάτων στο τελωνείο: *«καθετί που περνούσε τα σύνορα έπρεπε να περάσει τη διαδικασία των διασαφήσεων, γι ' αυτό από τα χαράματα συνέρρεαν στα τελωνεία οι εκτελωνιστές»* (εφημ.). — **διασαφητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

διασαφώ ρ. μετβ. {διασαφείς... | διασάφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} (λόγ.) παρέχω διευκρινίσεις σε (συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ. διασαφηνίζω, ξεκαθαρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διασαφώ (-έω)* < *δια-* + *-σαφώ* < *σαφής]*.

διάσειση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων) **1.** το δυνατό τράνταγμα ΣΥΝ. κλονισμός **2**. ΙΑΤΡ. ***διάσειση εγκεφάλου*** | ***εγκεφαλική διάσειση*** η πρόσκαιρη τραυματική παράλυση των εγκεφαλικών λειτουργιών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διάσεισις* < αρχ. *διασείω*. Η ιατρ. σημ. αποδίδει το αγγλ. concussion].

διασείω ρ. μετβ. [αρχ.] (διέσεισ-α, διασείσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (σπάν.) τραντάζω, σείω δυνατά ΣΥΝ. κλονίζω.

διάσελο (το) (λαϊκ.) 1. το μονοπάτι που αποτελεί δίοδο μεταξύ βουνών ΣΥΝ. κλεισούρα, δερβένι 2. (μτφ.-λογοτ.) το μεταίχμιο: *«στης Ιστορίας το ~ όρθιος ο γυιος πολέμαγε»* (Ν. Βρεττάκος). [ΕΤΥΜ. < *δια-* + *-σελο* < *σελί* < μεσν. *σελίον,* υποκ. τού σέλα].

διάσημος, -η, -ο 1. γνωστός στο ευρύ κοινό, περίφημος: ~ *πιανίστας* | *ηθοποιός* || ~ *για τις εκκεντρικές του συνήθειες* ΣΥΝ. φημισμένος, ξακουστός ΑΝΤ. άσημος **2**. ΣΤΡΑΤ. ***διάσημα*** (τα) {διασήμων} τα διακριτικά στρατιωτικού βαθμού: τα ~ *τού στρατηγού.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιβόητος, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-σημος* < *σήμα.* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. insigne(s)].

διασημότητα (η) [1858] {διασημοτήτων} 1. η καλή φήμη που έχει κάποιος στο ευρύ κοινό ΑΝΤ. ασημότητα **2**. (συνεκδ.) ***διασημότητα*** η ευρύτατα γνωστή προσωπικότητα: στο *φεστιβάλ συγκεντρώνονται πολλές διασημότητες* ΣΥΝ. (καθημ.) φίρμα, βιπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος.* [ΕΤΥΜ Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. celebrity].

διασκεδάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {διασκέδασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ 1. (αμετβ.) εν^{ε}ργώ ώστε να έρθω σε κατάσταση ευθυμίας, ευχάριστης διάθεσης: πάμε *κάπου να διασκεδάσουμε* || ~ σε *μπαρ* | *σε ντίσκο* | *σε πάρτι* | *σε γλέντι* || ~ *με τα αστεία του* | *κάνοντας φάρσες* ΣΥΝ. γλεντώ, το ρίχνω έξω ♦ (μ^{ε}τβ.) 2. κάνω (κάποιον) να έρθει σε κατάσταση ευθυμίας, σε ευχάριστη διάθεση: *μας διασκέδαζε με τα έξυπνα αστεία του* || *δεν με διασκεδάζουν οι ταινίες βίας* · 3. διασκορπίζω, απομακρύνω (δυσάρεστο συναίσθημα): *προσπάθησε να διασκεδάσει τις κακές εντυπώσεις από την αγενή συμπεριφορά του* || ~ *τους φόβους* | *τις ανησυχίες κάποιου* ΣΥΝ. διαλύω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διασκεδάννυμι* «διασκορπίζω» (κατά τα ρ. σε -άζω) < *δια-* + *σκεδάννυμι* < **σκεδάσ-νυ-μι* (από τον αόρ. *εσκέδασα* κατά το σχήμα *πετάννυμι - επέτασα, κεράννυμι - έκέρασα),* πιθ. < I.E. *sq(h)nd- | *sq(h)en-d- «σχίζω, καταστρέφω», πβ. σανσκρ. skhadate

«σχίζω», αγγλ. scatter «διασκορπίζω», shatter «θραύω», γερμ. Schindel «σχίζα» κ.ά.].

ΣΧΟΛΙΟ Είναι ενδιαφέρουσα η σημασιολογική εξέλιξη τής λ. διασκεδάζω (αρχαιότερος τ. τού *διασκεδάννυμι)*. Αρχική σημ. τής λ. ήταν το «σκορπίζω, διασκορπίζω», που παρέμεινε και σήμερα μέσα από τη λόγια παράδοση *(«διασκεδάζω τις ανησυχίες»* = διασκορπίζω, διαλύω). Από χρήσεις όπως *«διασκεδάζω τη θλίψη μου»* ή *«διασκεδάζω την ανία | πλήξη μου»* κατά παράλειψη τού ουσιαστικού *{θλίψη | ανία | την πλήξη* κ.τ.ό.), έφθασε το **διασκεδάζω** στη σημ. «ευχαριστιέμαι, κάνω κάτι που με ευχαριστεί, περνώ την ώρα | τον καιρό μου ευχάριστα». Γενικότερα, η έννοια τής απλής διασκέδασης προϋποθέτει την απόσπαση τού ανθρώπου από την υποχρεωτική ασχολία και τη στροφή του σε ευχάριστες απασχολήσεις (έτσι δημιουργήθηκαν τα ξεδίνω, το **ρίχνω** έξω [πβ. τα γαλλ. distraire, γαλλ. divertir από λατ. distrahere «διασπώ, κομματιάζω», αγγλ. divert από λατ. divertere «αποσπώ, αποστρέφω», από όπου κ.ά.]).

διασκέδαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατάσταση στην οποία αισθάνεται κανείς ευθυμία και περνάει ευχάριστα: *καλή είναι η δουλειά, αλλά χρειάζεται και η ~ || το έριξε στο ποτό και στις ~* ΦΡ. (α) ***καλή διασκέδαση!*** (ευχετ.) σε κάποιον που πηγαίνει να διασκεδάσει (σε γλέντι, χορό, βραδινή έξοδο κ.λπ.) ΣΥΝ. να περάσεις καλά! (β) ***κέντρο διασκεδάσεως*** κατάστημα στο οποίο πηγαίνει ο κόσμος για να διασκεδάσει (π.χ. ακούγοντας τραγούδια, χορεύοντας κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο διασκεδάζει κανείς: η μόνη *~ που του έμεινε είναι η τηλεόραση.*

διασκέδασμός (ο) **1.** ο άτακτος διασκορπισμός 2. ΟΠΤ. *διασκεδασμός τού* φωτός η διάθλαση τού λευκού φωτός σε ακτινοβολίες άλλων χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *διασκεδάζω,* ο επιστ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. dispersion].

διασκεδαστής (ο), **διασκεδάστρια** (η) {διασκεδαστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να διασκεδάζει άλλους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. entertainer. Το μτγν. *διασκεδαστής* σήμαινε «διασκορπιστής»].

διασκεδαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί ευθυμία, γέλιο: *~ ταινία | θέαμα | παιχνίδι | καταστάσεις || τα ~ κόλπα των γελωτοποιών* ΣΥΝ. αστείος, ευτράπελος, τερπνός **2**. (μειωτ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας: *τους τρόμαξε όλους με τις απειλές του, αλλά προσωπικά τον βρήκα μάλλον διασκεδαστικό* ΣΥΝ. φαιδρός, αστείος, γελοίος. — διασκεδαστικά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. divertissant. Το μτγν. *διασκεδαστικός* σήμαινε «διασκορπιστικός»].

διασκελιά (η) → δρασκελιά

διασκελίζω ρ. μετβ. {διασκέλισ-α, -τηκα, -μένος} δρασκελίζω (βλ.λ.). — διασκέλισμα (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *διασκελίζομαι* < *δια- + -σκελίζομαι* < *σκέλος].*

διασκελισμός (ο) **1**. το άνοιγμα των σκελών κατά το βάδισμα ή το τρέξιμο, η δρασκελιά: *περπατούσε με μεγάλο ~* · 2. ΦΙΛΟΛ. (στην ποίηση) η μη ολοκλήρωση τού νοήματος σε έναν στίχο και η συνέχιση του στον επόμενο, π.χ. «Φαιδρόν *τον ουρανόν | Έχεις, και από τα δένδρα σου | Πολλή πάντοτε κρέμεται | Καρποφορία»* (Α. Κάλβος). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enjembée].

διασκέπτομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {διασκέφθηκα} συνεδριάζω για τη λήψη αποφάσεων: μετά τις *πρόσφατες εξελίξεις, το υπουργικό συμβούλιο διασκέφθηκε εκτάκτως, για να καθορίσει τη στάση τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. συσκέπτομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διασκευάζω ρ. μετβ. {διασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επιφέρω τροποποιήσεις σε (καλλιτεχνικό έργο λόγου ή μουσικής): *διασκεύασαν την «Ειρήνη» τού Αριστοφάνη, για να την παρουσιάσουν σε παιδικό κοινό ||* την *ορχηστρική απόδοση των «Ουγγρικών Ραψωδιών» την έχει διασκευάσει ο ίδιος ο Λιστ.* — διασκευαστής (ο) [μτγν.], διασκευάστρια (η), διασκευαστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προετοιμάζω, παρέχω», < *δια- + σκευάζω* < *σκευή.* Ήδη μτγν. η σημ. «αναθεωρώ, διορθώνω (βιβλίο προς έκδοση)»].

διασκευή (η) 1. το να διασκευάζει κανείς (κάτι): *η ~ λογοτεχνικών έργων για την τηλεόραση είναι κάτι ιδιαίτερα απαιτητικό 2.* (συνεκδ.) το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα τής παραπάνω εργασίας, η νέα μορφή διασκευασμένου έργου: *το σενάριο είναι μια ~ τού ομώνυμου μυθιστορήματος* (πβ. λ. *ριμέικ).* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εφοδιασμός (με προμήθειες), κατασκευή»,
< αρχ. διασκευάζω (βλ.λ.). Ήδη μτγν. η σημ. «νέα έκδοση (έργου) με διορθώσεις»].

διάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1**. η συνάθροιση προσώπων, συνήθ. ανώτερων κυβερνητικών παραγόντων ή εκπροσώπων κρατών, προκειμένου να συζητήσουν και να αποφασίσουν επί ειδικών ζητημάτων: *~ κορυφής* (όπου συμμετέχουν αρχηγοί κρατών) **2**. ΝΟΜ. το στάδιο τής διαδικασίας στα πολυμελή δικαστήρια, μετά από τη δημόσια συζήτηση στο ακροατήριο, κατά το οποίο ο εισηγητής δικαστής, αναπτύσσει τις θέσεις του και πραγματοποιείται μυστική συζήτηση μεταξύ των δικαστών τού πολυμελούς δικαστηρίου προκειμένου αυτό να καταλήξει στην απόφαση του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάσκεψις < διασκέπτομαι].*

διασκόπιο (το) {διασκοπί-ου | -ων} το επιδιασκόπιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diascope].

διασκορπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασκόρπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. σκορπίζω εδώ και εκεί 2. (μτφ.) ξοδεύω απερίσκεπτα, καταspαταλώ: *διασκόρπισε την περιουσία της.* — διασκόρπιση (η) [μεσν.] κ. διασκορπισμός (ο) [μτγν.]. **διασπα**θίζω ρ. μετβ. {διασπαθισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (κακόσ.) κατασπαταλώ, ξοδεύω απερίσκεπτα και χωρίς φειδώ: μέλη τής *κυβέρνησης κατηγορήθηκαν ότι διασπάθισαν το δημόσιο χρήμα.* — διασπάθιση (η) [1886]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δια- + σπαθίζω < σπάθη].*

διάσπαρτος, -η, -ο διασκορπισμένος σε πολλά διαφορετικά μέρη, απ' άκρου εις άκρον: *υπάρχουν Έλληνες ~ σε όλη την οικουμένη* ΣΥΝ. δι^{ε}σπαρμένος, ^{ε}γκατ^{ε}σπαρμένος. [ΕΤΥΜ. < *διασπείρω].* **διάσπαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1**. ο απότομος ή βίαιος διαχωρισμός ενός όλου στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα: η *~ ενός πολυεθνικού κράτους σε κρατίδια | ενός κόμματος* ΣΥΝ. διαμελισμός 2. (μτφ.) η ρήξη που προκύπτει σε κάτι συμπαγές, ενιαίο: η *~ του μετώπου από τον εχθρό || η ~ τής αμυντικής γραμμής* ΣΥΝ. διάλυση · **3**. ΦΥΣ. ***διάσπαση (τού) ατόμου*** η μετατροπή ατομικού πυρήνα σε δύο άλλους με διαφορετικά χαρακτηριστικά από τον αρχικό, κατά την οποία σημειώνεται εκπομπή ή απορρόφηση ενέργειας • 4. ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία μια χημική ένωση λύεται σε απλούστερες ενώσεις ή στα στοιχεία που την αποτελούν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάσπασις < διασπώ.* Οι σημ. τής πυρηνικής φυσικής και τής χημείας αποτελούν απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. désintégration].

διασπαστής (ο) [1840], **διασπάστρια** (η) {διασπαστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που προκαλεί διάσπαση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disruptionist].

διασπαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση, κυρ. αυτός που επιφέρει διάσπαση: ο *αρχηγός τού κόμματος κατήγγειλε τις ~ πρωτοβουλίες || ~ κινήσεις* ΣΥΝ. σχισματικός, αποσυνθετικός. — διασπαστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. disruptif].

διασπείρω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσπειρα, διασπάρθηκα κ. (λόγ.) διεσπάρην (να/θα διασπαρώ), διεσπαρμένος} 1. (λόγ.) σκορπίζω ή τοποθετώ εδώ κι εκεί: *έχουν διασπείρει ελεύθερους σκοπευτές σε διάφορα σημεία τής πόλης || το καθεστώς είχε διασπείρει τις πυρηνικές κεφαλές σε όλη την έκταση τής αχανούς χώρας* 2. (μτφ.) διαδίδω (συνήθ. κάτι ψευδές): *~ τερατώδη ψέματα/ ανυπόστατες φήμες/ ψευδείς ειδήσεις.*

διασπορά (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1**. (λόγ.) το σκόρπισμα εδώ κι εκεί: η *~ των θρυσμάτων μιας βόμβας | ναρκών σε μια περιοχή* ΣΥΝ. διασκορπισμός 2. η ύπαρξη ή τοποθέτηση σε πολλά διαφορετικά σημεία: ο *έλεγχος τής διασποράς των πυρηνικών όπλων σε χώρες τού Τρίτου Κόσμου || απαιτείται ~ των χώρων στάθμευσης* 3. η μετανάστευση σε διάφορες χώρες τού κόσμου μέρους μιας εθνικής ομάδας, ενός έθνους (αρχικώς προκειμένου για την εγκατάσταση των Εβραίων σε διάφορα μέρη τού κόσμου): Έλληνες | *Εβραίοι τής ~* 4. η διάδοση (συνήθ. για κάτι αναληθές)- ΦΡ. ***διασπορά ψευδών ειδήσεων*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις ή φήμες, ικανές να επιφέρουν ανησυχία ή φόβο στους πολίτες ή να ταράξουν τη δημόσια πίστη ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη τού κοινού στο εθνικό νόμισμα ή στις Ένοπλες Δυνάμεις τής χώρας ή να επιφέρουν διαταραχή στις διεθνείς σχέσεις της.

διασπορέας (ο) [μτγν.] {διασπορ-είς, -έων} 1. αυτός που διασπείρει, που σκορπίζει (κάτι) προς διάφορες κατεύθυνσης 2. (μτφ.-κακόσ.) αυτός που διαδίδω κάτι ψευδές: *~ ψευδών ειδήσεων.*

διασπώ ρ. μετβ. {διασπάς... | διέσπασα, διασπώμαι, -άται..., διασπάστηκα (λόγ. -θηκα), διασπασμένος (λόγ. διεσπασμένος)} 1. διαχωρίζω απότομα ή βίαια ένα όλο στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα ΣΥΝ. κομματιάζω, διαμελίζω, διαλύω 2. προκαλώ ρήξη σε (σε κάτι ενιαίο): με τις *ενέργειες τους επιχειρούν να διασπάσουν το μέτωπο κατά τού αντιπάλου* ΣΥΝ. διχάζω, διαιρώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διασπώ (-άω) < δια- + σπώ «σπάζω»,* βλ. κ. *σπάζω)].*

διαστάλθηκα ρ. → διαστέλλω

διασταλτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μπορεί να προκαλεί διαστολή ή να διαστέλλεται · **2.** ΝΟΜ. ***διασταλτική ερμηνεία*** ερμηνεία κατά διαστολή, ευρύτερη ερμηνεία μιας διάταξης, σύμφωνα με το γενικό πνεύμα και όχι με το στενό γράμμα τού νόμου.

διασταλτικότητα (η) [1871] {χωρ. πληθ.} 1.ΦΥΣ. η διασταλτική ιδιότητα: η *~ τής θερμότητας* 2. η ιδιότητα των σωμάτων να διαστέλλονται με τη θερμότητα, διατηρώντας τη μάζα τους αναλλοίωτη.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dilatabilité].

διασταλτός, -ή, -ό [1861] αυτός που μπορεί να διασταλεί.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dilatable].

διάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1**. κάθε μέγεθος που καθορίζει πόσο μεγάλο είναι ένα αντικείμενο (μήκος, πλάτος, ύψος, βάθος, όγκος κ.λπ.): *οι ~ τού δωματίου είναι 4x5* (4 μέτρα μήκος και 5 πλάτος) || η *τέταρτη ~* (ο χρόνος κατά τη θεωρία τής σχετικότητας)· ΦΡ. (στις εικαστικές τέχνες) *τρίτη διάσταση* το βάθος, η προοπτική 2. η (μτφ.) πλευρά συγκεκριμένου θέματος: η *τελευταία ομιλία προέβαλε μια ~ τού ζητήματος, η οποία δεν έχει συζητηθεί αρκετά* ΣΥΝ. πτυχή, παράμετρος, άποψη 3. διαστάσεις (οι) (α) οι σωματικές αναλογίες: *άψογες ~ ||* οι *~ τής Μις Υφήλιος είναι 92-55-92* (β) (μτφ.) τα όρια, η έκταση που έχει ή λαμβάνει ένα θέμα: θα ήταν *καλύτερα να αφήσουμε τις υπερβολές και να δούμε το ζήτημα στις πραγματικές του ~ ||* το *φραστικό επεισόδιο δεν πήρε μεγάλες ~* · 4. ΓΥΜΝΑΣΤ. η στάση κατά την οποία τα πόδια είναι ανοιχτά και τεντωμένα: με τα *πόδια σε ~* 5. (μτφ.) η σημαντική διαφορά, το ασυμβίβαστο: *υπήρξε ~ απόψεων μεταξύ των συνομιλητών* ΣΥΝ. ρήξη ΑΝΤ. συμφωνία 6. (για ανδρόγυνα) η χωριστή διαβίωση, συνήθ. πριν από την έκδοση διαζυγίου: *βρίσκονται σε ~ | εν διαστάσει.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. διάστασις < διίσταμαι].

διαστατός, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ, δισστατές *έννοιες* οι έννοιες που δεν μπορούν να υπαχθούν από κοινού σε γενικότερη κατηγορία, δεν βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση συναλληλίας ή υπαλληλίας ούτε έχουν κοινό γνώρισμα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διίσταμαι]*.

-διάστατος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι έχει συγκεκριμένο αριθμό διαστάσεων: *μονο-διάστατος, τρισ-διάστατος.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *διάσταση* και απαντά σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. three-dimentional « τρισδιάστατος»)].

διασταυρούμενος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που διασταυρών^εται (μ^ε κάποιον/κάτι)· στη ΦΡ. ***διασταυρούμενα πυρά.***

[ΕΤΥΜ. Μτχ. μ^εσοπαθ. ^ενεστ. τού αρχ. *διασταυροϋμαι* (βλ. λ. διασταυρώνω}].

διασταυρώνω ρ. μ^ετβ. {διασταύρω-σα, -θηκα,-μένος} **1.** τοποθ^ετώ (άντικ^είμ^ενα) έτσι, ώστ^ε να σχηματίζουν σταυρό· ΦΡ. (μτφ.) ***διασταυρώνω το ζίφος*** *(με* κάποιον) συγκρούομαι (με κάποιον): *οι δύο πολιτικοί διασταύρωσαν τα ξίφη τους στη χθεσινή συνεδρίαση τής Βουλής* · **2.** πραγματοποιώ ^επιμιξία (ποικιλιών φυτών ή ζώων διαφορετι-κής ράτσας) μ^ε σκοπό να δημιουργήσω νέα ποικιλία · **3**. εξακριβώ-νω την εγκυρότητα (πληροφορίας), ανατρέχοντας και σε άλλες πηγές: ο *δημοσιογράφος διασταύρωσε τις πληροφορίες που είχε πριν τις μεταδώσει* || αυτό *που σου λέω ισχύει, είναι διασταυρωμένο-* (μεσοπαθ. ***διασταυρώνομαι)*** 4. (για δρόμους, γραμμές κ.λπ.) τέμνομαι: στο *ύψος τής Νομικής η οδός Σόλωνος διασταυρώνεται με την οδό Σίνα* 5. συναντώμαι τυχαία: *διασταυρωθήκαμε καθώς περπατούσα εγώ στην Τσιμισκή κι εκείνος έστριβε από την Αγίας Σοφίας* || (μτφ.) *διασταυρώθηκαν τα βλέμματα τους.* — διασταύρωμα (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διασταυροϋμαι (-όο-)* «οχυρώνω με όρθιους πασσάλους» < *δια-* + *σταυροϋμαι* < *σταυρός «πάσσαλος»*. Η σημερινή σημ. απαντά από το 1853 ως απόδ. τού γαλλ. croiser].

διασταυρώνω - διασταύρωση. Το πλήθος των σημασιών που εμφανίζει η λ. διασταυρώνω είναι νέες, ενώ το αρχαίο ρ. **διασταυρώ** είχε μία μόνο και μάλιστα διαφορετική σημασία («οχυρώνω με περίφραξη από πασσάλους»). Οι νέες σημασίες πρωτοεμφανίζονται τον 19ο αιώνα (πρώτη μαρτυρία από τον Γαβριήλ Σοφοκλέους, 1853) και αποδίδουν μεταφραστικά σημασίες που δηλώθηκαν με το γαλλ. croiser ή το αγγλ. cross, ο όρος διασταύρωση δεν είναι αρχαίος· πρωτοαπαντά το 1861 στον Βασίλειο Λάκωνα.

διασταύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να διασταυρών^εται (κάτι **μ**^ε κάτι άλλο): η ~ των ξιφών **2**. (ειδικότ.-συν^εκδ.) (α) η ποικιλία (φυτού ή ζώου), που προκύπτει ως αποτέλεσμα σκόπιμης επιμιξίας ΣΥΝ. (επιστημ. για φυτά) υβρίδιο (β) (γενικότ.) η επιμιξία: *«προέρχομαι από - γονιών δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών»* (εφημ.) 3. το σημείο όπου τέμνονται δύο δρόμοι: στη ~ (των *οδών) Μεσογείων και Κατεχάκη* 4. η εξακρίβωση τής εγκυρότητας (πληροφορίας) μέσω διαφόρων πηγών: *~ στοιχείων/ πληροφοριών | είδησης.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασταυρώνω.* [ΕΤΥΜ. Μ^εταφρ. δάν^ειο από γαλλ. croisement].

διαστέλλω ρ. μ^ετβ. {διέστειλα, διαστάλθηκα (λόγ. δι^εστάλην, -ης, -η...), δι^εσταλμένος} 1. αυξάνω τις διαστάσεις (ενός πράγματος), διευρύνω: *παρακολουθούσε με διεσταλμένους τους μυς τού προσώπου από την ένταση || οι διεσταλμένες κόρες των ματιών* ANT. συστέλλω 2. ΦΥΣ. (για τη θερμότητα) αυξάνω τον όγκο (σώματος): το *καλοκαίρι οι σιδηροδρομικές ράγες διαστέλλονται λόγω ζέστης* ANT. συστέλλω 3. αντιδιαστέλλω (βλ.λ.): *στο άρθρο του διαστέλλει τις έννοιες τού εθνισμού και τού εθνικισμού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *στέλλω,* βλ. κ. στέλνω].

διάστημα (το) {διαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το συγκεκριμένο τοπικό ή χρονικό μέγεθος, η τοπική ή χρονική απόσταση: *είναι αρκετό το ~ που πέρασε από τότε που έχω να τον δω || το τελευταίο ~ συμπεριφέρεται περίεργα || όταν γράφουμε, καλό είναι να αφήνουμε ανάμεσα στις λέξεις ένα μικρό* ~ 2. ο άπειρος χώρος, ο οποίος βρίσκεται πέρα από την ατμόσφαιρα τής Γης: η *εξερεύνηση τού ~|| ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης επεκτάθηκε και στο ~* ΣΥΝ. άπειρο, χάος 3. ΜΟΥΣ. (α) ακουστικός, η διαφορά τού τονικού ύψους ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που εκφράζεται ως λόγος των συχνοτήτων των φθόγγων αυτών, λ.χ. διάστημα 2/1 (ογδόης), διάστημα 3/2 (πέμπτης) κ.λπ. (β) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται κατά μήκος μιας κλίμακας, λ.χ. διάστημα δευτέρας, τρίτης, ογδόης (ή οκτάβας) κ.λπ. (γ) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται σε τόνους και ημιτόνια, λ.χ. διάστημα δύο τόνων, διάστημα ενός τόνου και ενός ημιτονίου (δ) ***αυξημένο διάστημα*** το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με την επαύξηση του κατά ένα, συνήθ., ημιτόνιο (ε) ***ελαττωμένο διάστημα*** το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με τη σμίκρυνση του κατά ένα συνήθως ημιτόνιο: *ελαττωμένη τετάρτη* (ένας τόνος, δύο ημιτόνια) | *ελαττωμένη πέμπτη* (δύο τόνοι, δύο ημιτόνια) (στ) ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές τού πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (ορθότ. *διάκενο,* βλ.λ.) (ζ) ***άφωνο διάστημα*** η διαφωνία (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-στή-ναι,* απρφ. αορ. β' τού ρ. *διίστημι* «διαχωρίζω (χρονικά ή τοπικά)». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. espace].

διαστημάνθρωπος (ο) {διαστημανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1**. ο αστροναύτης 2. ο εξωγήινος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. space-man].

διαστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το διάστημα (βλ.λ., σημ. 2): ~ *λεωφορείο | έρευνα.* — διαστημικά επίρρ.

διαστημικός ή διαστηματικός; Τα ουσιαστικά σε -μα σχηματίζουν κανονικώς παράγωγα επίθετα σε **-ικός** από το θέμα τής γ^ενικής: *σύστημα - συστηματ-ικός* (γεν. *συστήματ-ος), μάθημα - μαθηματικός* (γεν. *μαθήματ-ος), επαγγελματικός, συνθηματικός, πραγματικός, κομματικός* κ.ά. Άρα, κανονικά θα έπρεπε να πούμε *διάστημα - διαστήματ-ος* - **διαστηματικός.** όπως λέμε (από την ίδια ρίζα - στη-) *συστηματικός* και *αποστηματικός.* Το **διαστημικός** πλάστηκε απευθείας από το θέμα τής ονομαστικής: *διάστημα - διαστημικός* (όπως και τα σύνθετα: *διαστημόπλοιο, διαστημάνθρωπος* αντί *διαστηματόπλοιο* και *διαστηματάνθρωπος),* πιθανόν για να αποφευχθούν οι υπερβολικά πολυσύλλαβες λέξεις. Ομοίως, πλάστηκε πρόσφατα και ο ^επιστημονικός (γλωσσολογικός) όρος *συστημικός,* για να αποφ^ευχθεί ίσως ο (διαφορετικής σημασίας) παλαιότερος όρος *συστηματικός.*

διαστημόμετρο (το) [1896] {διαστημομέτρ-ου | -ων} μικρός μεταλλικός κανόνας ή όργανο σε σχήμα διαβήτη για τη μέτρηση μικρών αποστάσεων κατά τη σχεδίαση ή τη χάραξη γραμμών.

διαστημόπλοιο (το) {διαστημοπλοί-ου | -ων} το σκάφος με το οποίο πραγματοποιείται πτήση στο διάστημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. spaceship].

διαστίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέστι-ξα, -γμένος} 1. τοποθετώ σε (κείμενο) σημεία στίξεως ΣΥΝ. στίζω 2. γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα: *διέστιζαν το κορμί του με πυρωμένο σίδερο* ΣΥΝ. καταστιγματίζω. — διάστιξη (η) [μτγν.].

διαστικός, -ή, -ό (για μεταφορικό μέσο) αυτός που εκτελεί δρομολόγια μεταξύ πόλεων με ελάχιστες ή καθόλου ενδιάμεσες στάσεις. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intercity].

διάστικτος, -η, -ο γεμάτος στίγματα ΣΥΝ. κατάστικτος. [ΕΤΥΜ. < *διαστίζω,* πβ. κ. στίζω - στικτός].

διάστιχο (το) [μεσν.] {διαστίχ-ου | -ων} **1.** το τυπογραφικό διάστημα που παρεμβάλλεται ανάμεσα σε δύο αράδες **2**. η ειδική πλάκα που χρησιμοποιείται στη στοιχειοθεσία, για να μεγαλώνει το διάστημα ανάμεσα σε δύο τυπογραφικές σειρές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

διάστιχος, -η, -ο [1857] αυτός που γίνεται ανά στίχο: ~ *μετάφραση.* Επίσης διαστιχικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interlinéaire].

διαστολέας (ο) {διαστολ-είς | -έων} ΙΑΤΡ το ιατρικό εργαλείο για τη διάνοιξη των τοιχωμάτων σωματικής κοιλότητας (τραχήλου της μήτρας, οισοφάγου κ.λπ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διαστολείς* < αρχ. *διαστέλλω.* Η σημ. τού ιατρικού εργαλείου είναι ήδη μτγν. και απαντά στον γιατρό Γαληνό (2ος αι. **μ.Χ.)|.**

διαστολή (η) **1**. η αύξηση των διαστάσεων σώματος: *συστολή και ~ τής καρδιάς* ΣΥΝ. μεγέθυνση, διόγκωση, πλάτυνση ANT. συστολή 2. ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο τής αύξησης τού όγκου ή των διαστάσεων γενικά σώματος λόγω αύξησης τής θερμοκρασίας ANT. συστολή · **3.** ΜΟΥΣ. η κάθετη γραμμή που χωρίζει τα μέτρα στο πεντάγραμμο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαστέλλω].

διαστολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαστολή, και ειδικότ. με τη διαστολή τής καρδιάς: ~ *πίεση | ήχος.*

δια στράφηκα ρ. → διαστρέφω

διαστρεβλώνω ρ. μετβ. {διαστρέβλω-σα, -θηκα, -μένος} παραποιώ το περιεχόμενο (λόγων, κειμένων): *διαστρέβλωνε συστηματικά την αλήθεια, για να κάνει προπαγάνδα* || - τα *λεγόμενα | τις απόψεις κάποιου* ΣΥΝ. διαστρέφω, αλλοιώνω. — διαστρεβλωτής (ο) [1889], **δια**στρεβλώτρια (η), διαστρεβλωτικός, -ή, -ό [1895]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαστρεβλώ* < *δια-* + *στρεβλω (-όω)* < *στρεβλός]*.

διαστρέβλωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (για λόγια, πράξεις κ.λπ.) η παρουσίαση με ψευδή ή αλλοιωμένη μορφή: η ~ τής *ιστορικής αλήθειας | τής πραγματικότητας | των απόψεων | των λόγων κάποιου || σκόπιμη | συστηματική | απαράδεκτη* ~ ΣΥΝ. αλλοίωση, παραποίηση.

διάστρεμμα (το) {διαστρέμμ-ατος | -ατα, -άτων) ΙΑΤΡ. η εξάρθρωση, το στραμπούλημα: *σοβαρό ~||~ στον αστράγαλο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαστρέφω.* Η ιατρ. σημ. ήδη στον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.)].

διαστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέστρεψα, διαστράφηκα, διεστραμμένος} 1. διαστρεβλώνω (βλ.λ.): ~ την *πραγματικότητα | τα λόγια (κάποιου) 2.* (η μτχ. ***διεστραμμένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

διαστροφή (η) **1.** η διαστρέβλωση, εσκεμμένη παραποίηση λόγου ή κειμένου, για να προκύψει συμπέρασμα που δεν υπήρχε στις προθέσεις τού ομιλητή ή τού συγγραφέα: «η *ερμηνεία του αυτή αποτελεί δείγμα δημαγωγίας, ~ τού πολιτικού λόγου»* (εφημ.) ΣΥΝ. αλλοίωση, νόθευση · **2.** η σεξουαλική ικανοποίηση με τρόπους που θεωρούνται ανώμαλοι ΣΥΝ. ανωμαλία, σεξουαλική παρέκκλιση **3**. (συνεκδ.) κάθε τρόπος σεξουαλικής ικανοποίησης που θεωρείται ανώμαλος. — **δια**στ**ροφέας** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαστρέφω].

διαστρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) **1.** η κατάταξη σε στρώματα, το να χωρίζεται κάτι σε επιμέρους στρώματα **2**. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διάρθρωση μιας κοινωνίας σε κοινωνικά στρώματα, κατηγορίες και τάξεις, που βρίσκονται σε ιεραρχική σχέση μεταξύ τους ΣΥΝ. στρωματοποίηση, δομή, επιπεδοποίηση. [ΕΤΥΜ. Από. τού γαλλ. stratification].

διάστρωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία ένα υλικό στρώνεται, απλώνεται ομοιόμορφα πάνω σε μια επιφάνεια ή μέσα σε καλούπι κ.α., καθώς και τα

επάλληλα στρώματα των υλικών που αποτ[ε]λούν την [ε]πικάλυψη επιφανειών: ~ *πλακών* | *ασφάλτου* | *χλοοτάπητα* | *νωπού σκυροδέματος.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. revêtement].

διασυλλογικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ δύο ή περισσότερων συλλόγων: ~ *διοργάνωση* | *αγώνες.* — διασυλλονικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interclub].

διασυμμαχικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ συμμάχων: ~ *ασκήσεις* | *συμφωνίες* | *διασκέψεις.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. inter-allied].

διασύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1**. η σύνδεση μεταξύ στοιχείων, γεγονότων κ.λπ.: *«αυτό το πυραυλικό σύστημα έχει δυνατότητα διασύνδεσης με τις υπάρχουσες συστοιχίες πυραύλων»* (εφημ.) || *υπάρχει -μεταξύ των γεγονότων*2. (συνήθ. κακόσ.) η σχέση γνωριμίας ή συναλλαγής μεταξύ προσώπων ή ομάδων προσώπων, που αποσκοπεί στην αλληλοεξυπηρέτηση και το αμοιβαίο όφελος: *«διαπιστώνεται ~ της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών με την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα»* (εφημ.) || (κυρ. στον πληθ.) *έχει διασυνδέσεις με σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες τής χώρας* || στη *χώρα αυτή η μαφία έχει διασυνδέσεις με την κυβέρνηση.* — **διασυνδέω** ρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. connection(s)].

διασυνοριακός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται **ή** γίνεται στα σύνορα δύο ή περισσότερων κρατών: ~ *συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών κατά τής τρομοκρατίας* || ~ *ζώνη ελέγχου.* — διασυνοριακά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interfrontier].

διασύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσυρα, διασύρ-θηκα, -μένος} γελοιοποιώ δημοσίως, βλάπτω την καλή φήμη και υπόληψη (κάποιου): μήνυσε τον *δημοσιογράφο επειδή τον διασύρει μέσω τηλεοράσεως* || *οι εθνικιστικές υστερίες διασύρουν τη χώρα διεθνώς* || η *ομάδα του διασύρθηκε στο ντέρμπι τής Κυριακής* (υπέστη ταπεινωτική ήττα) ΣΥΝ. εκθέτω, εξευτελίζω, διαπομπεύω. — **διασυρμός** (ο) [μτγν.].

διασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξασφαλίζω, εγγυώμαι την ασφάλεια: η *πολιτική μας διασφαλίζει τα εθνικά μας συμφέροντα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής.*

διασφάλιση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξασφάλιση, η παροχή εγγυήσεων για την ασφάλεια: η ~ τής *ειρήνης* | *των συμφερόντων τής χώρας* | *ίσων ευκαιριών στους πολίτες.*

διασχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσχισα, διασχίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), διεσχισμένος} **1**. διατρέχω επιφάνεια εδάφους από τη μία άκρη στην άλλη ΣΥΝ. διέρχομαι, περνώ **2**. (ειδικότ.) τέμνω (επιφάνεια γης) διερχόμενος διά μέσου αυτής: *ο Πηνειός διασχίζει τον θεσσαλικό κάμπο.* — διάσχιση (η) [μτγν.].

διασώζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσω-σα, διασώ-θηκα (λόγ. διεσώθην, -ης, -η**...**, μτχ. διασωθείς, -είσα, -έν), -(σ)μένος} **1**. γλυτώνω (κάποιον) από κίνδυνο: *ένα καΐκι διέσωσε τους ναυαγούς* ΣΥΝ. σώζω, περισώζω 2. προφυλάσσω (κάτι) από τη φθορά τού χρόνου, από φυσικές ή άλλες καταστροφές: *διέσωσε αρκετά χειρόγραφα από την πυρκαγιά* || στο *έργο του διέσωσε πολλές σπάνιες λέξεις* ΣΥΝ. διατηρώ, κρατώ 3. (για Η/Υ-σπάν.) αποθηκεύω (βλ. κ. λ. σώζω). — **διασωστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. σώζω.

διασωλήνωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) ΙΑΤΡ. η εισαγωγή ελαστικού σωλήνα σε όργανο ή φυσική κοιλότητα τού σώματος, λ.χ. η εισαγωγή αναπνευστικού σωλήνα στην τραχεία, για να διατηρηθούν ανοιχτές οι αεροφόροι οδοί (σε διάφορες περιπτώσεις, όπως σε οίδημα τού λάρυγγα). — διασωληνώνω ρ. [1895]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. intubation].

διασωματειακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ σωματείων ή που σχετίζεται με το σύνολο των σωματείων: ~ *μέτωπο* | *συλλαλητήριο.*

διάσωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** σειρά ενεργειών που αποσκοπούν στη σωτηρία (κάποιου), στο να γλυτώσει από τον κίνδυνο στον οποίο βρίσκεται: η ~ *εγκλωβισμένων* | *των ναυαγών* **2**. η προφύλαξη από τη φθορά τού χρόνου, από φυσικές ή εσκεμμένες καταστροφές: ~ *αρχαίων μνημείων* **3.** (για Η/Υ-σπάν.) η αποθήκευση δεδομένων ΣΥΝ. σώσιμο.

διασώστης (ο) {διασωστών}, **διασώστρια** (η) {διασωστριών} πρόσωπο που ανήκει σε ομάδα διάσωσης. [ΕΤΥΜ. < *διασώζω,* πβ. μτγν. *διασωστής* «αστυνομικός»].

διάτα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η διαταγή: *«έβγαλε ~ ο Κρούταγος, τής Βουλγαρίας ο τσάρος»* (Κ. Παλαμάς). ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < *διατάζω* (υποχωρητ.)].

διαταγή (η) **1.** η παραγγελία από υπερκείμενη αρχή (συνήθ. σε σώματα στρατιωτικού χαρακτήρα), που είναι δεσμευτική ως προς την εκτέλεση της για το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται: *βγάζω* | *εκτελώ* - || *ήρθε - από το επιτελείο* ΣΥΝ. προσταγή, εντολή· ΦΡ. (α) ***(είμαι)*** στις ***διαταγές*** | (λόγ.) ***υπό τας διαταγάς (κάποιου)*** είμαι υπό την εξουσία (κάποιου), εκτελώ τις διαταγές (κάποιου): είχε *δέκα άνδρες υπό τας διαταγάς του* (β) **στις *διαταγές σας!*** (i) ΣΤΡΑΤ. απάντηση κατωτέρου προς ανώτερο, που δηλώνει ότι θα εκτελεστούν οι διαταγές του (ii) (γενικότ.) ως δήλωση ευπείθειας σε κάποιον, ότι θα κάνουμε ό,τι μας λέει (γ) ***ανωτέρα διαταγή*** βλ. λ. *ανώτερος* (δ) ***βασιλική διαταγή και τα σκυλιά δεμένα*** βλ. λ. *βασιλικός* 2. (α) το έγγραφο στο οποίο περιγράφεται η παραπάνω παραγγελία: έχω εδώ *μια ~, σύμφωνα με την οποία...* || *εκδίδω ~* (β) ΝΟΜ. ***διαταγή πληρωμής*** εκτελεστός τίτλος εκδιδόμενος από τον ειρηνοδίκη ή τον δικαστή τού μονομελούς πρωτοδικείου για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων ή απαιτήσεων παροχής χρεωγράφων οι οποίες αποδεικνύονται εγγράφως, δεν εξαρτώνται από αίρεση, προθεσμία, όρο ή αντιπαροχή και το οφειλόμενο ποσό χρημάτων ή χρεωγράφων είναι ορισμένο (γ) ΣΤΡΑΤ. ***ημερήσια διαταγή*** βλ. λ. *ημερήσιος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβουλή.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διατάσσω].

διάταγμα (το) {διατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. (γενικά) έγγραφη εντολή από υψηλά ιστάμενη αρχή **2**. ΝΟΜ. πράξη τού Προέδρου τής Δημοκρατίας στο πλαίσιο άσκησης τής εκτελεστικής λειτουργίας, στην οποία, κατά κανόνα, συμπράττει ο αρμόδιος υπουργός: *νομοθετικό* | *προεδρικό* | *κανονιστικό* ~. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διατάσσω].

διατάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {διέταξα, διατάχ-τηκα (λόγ. -θηκα), διατεταγμένος} ♦ 1. (μετβ.) δίνω διαταγή σε (κάποιον): *ο λοχίας διέταξε τους στρατιώτες να ετοιμαστούν για την πορεία* ΣΥΝ. προστάζω· ΦΡ. ***διατεταγμένη υπηρεσία*** βλ. λ. *διατάσσω* ♦ (αμετβ.) 2. δίνω διαταγές | διαταγή: *μόνο να διατάζει ξέρει* ΣΥΝ. προστάζω **3**. (προστ. ***διατάξτε)*** είμαι έτοιμος να εκτελέσω διαταγή: *διατάξτε, κύριε λοχαγέ!* (Βλ. κ. λ. *διατάσσω).*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *διατάσσω* (από τον αόρ. *διέταξα,* που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε -άζω), βλ.λ.].

διατάζω - διατάσσω. Χαρακτηριστική περίπτωση διτυπίας, που ο μεν νεότερος τύπος **(διατάζω)** έχει νέα μορφή (-ζω) και σημασία («προστάζω»), ενώ ο διατηρημένος αρχαίος τύπος (δια-τάσσω) έχει και τη μορφή *(-σσω)* και τη σημασία («βάζω σε τάξη, σε σειρά») τού αρχικού ρήματος, καθώς και (λογιότ.) τη σημ. «διατάζω».
-> *υποχωρητικός*

διατακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με διάταγμα ή διαταγή 2. *διατακτική* (η) η ειδική έγγραφη άδεια για είσπραξη, παραλαβή ή αποθήκευση: ο *πελάτης ζήτησε από τον έμπορο να του κόψει μια* - **3.** ΝΟΜ. ***διατακτικό*** (το) το μέρος τής δικαστικής απόφασης, στο οποίο καταγράφεται η αποδοχή ή απόρριψη των αιτημάτων των διαδίκων και επιτάσσεται η εκτέλεση όσων έχουν αποφασιστεί (κατ' αντιδιαστολή προς το αιτιολογικό) ΣΥΝ. (το) διά ταύτα. — διατακτικώς επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διατάσσω. Το *διατακτικό* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dispositif].

διάτανος (ο) {χωρ. γεν. κ. πληθ.) (λαϊκ.) ο διάβολος (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *διάβολος* και *σατανάς].*

διάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων) **1**. η τοποθέτηση σε τάξη ή σειρά: η ~ *αντικειμένων στον χώρο* | *κτισμάτων* | *πλοίων* | *χερσαίων δυνάμεων* ΣΥΝ. διευθέτηση, τακτοποίηση, νοικοκύρεμα 2. (συνήθ. μτφ.) η τοποθέτηση σε λογική σειρά έτσι, ώστε να προκύπτει συνοχή και αλληλουχία: *τον συμβούλεψε να προσέξει στην έκθεση του τη ~ των ιδεών* ΣΥΝ. ταξινόμηση · 3. ΝΟΜ. τμήμα νόμου ή κανονισμού με ακέραιο νόημα, που αναφέρει όσα επιβάλλονται για συγκεκριμένο θέμα: θεμελιώδεις ~ τού *ποινικού κώδικα* || *συμφώνως προς τις κείμενες* ~ · 4. ΤΕΧΝΟΛ. διάφορα στοιχεία | όργανα τοποθετημένα με καθορισμένη σειρά · **5**. ***ημερήσια διάταξη*** βλ. λ. *ημερήσιος.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάταξις* < *διατάσσω].*

διαταξικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ διαφόρων τάξεων, που σχετίζεται με το σύνολο των τάξεων: ~ *συναίνεση.*

διατάραξη (η) [1840] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} το να διαταράσσει κανείς (κάτι), η αναταραχή, η αναστάτωση: συνελήφθη για ~ τής κοινής *ησυχίας* | *τής οικιακής ειρήνης* ΣΥΝ. διασάλευση.

διαταράσσω [αρχ.] κ. **διαταράζω** ρ. μετβ. {διατάρα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} 1. προκαλώ αναταραχή σε (κάτι): *οι τελευταίες προκλήσεις διαταράσσουν το κλίμα ομαλών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* || ~ *μια συνεργασία* ΣΥΝ. διασαλεύω, ταράζω 2. (ειδικότ.) προκαλώ ανωμαλίες (στον οργανισμό): *οι γιατροί φοβούνταν μήπως το τραύμα διαταράξει την ακοή του* **3**. (η μτχ. ***διαταραγμένος,*** *-η, -ο)* αυτός που έχει διαταραχθεί: ~ *προσωπικότητα* | *σχέση* | *πλανητική ισορροπία* | *συνταγματική τάξη* | *ενότητα.*

διαταραχή (η) [μτγν.] **1.** η αναταραχή που προκαλείται (κάπου) **2.** η απώλεια τής οργανικής ή ψυχικής ισορροπίας: ~ *ψυχική* | *διανοητική* || ~ τής *προσωπικότητας* | *τής όρασης.*

διάταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** (α) το τέντωμα (β) ΙΑΤΡ ***διάταση του στομάχου*** η παθολογική έκταση και χαλάρωση των τοιχωμάτων τού στομάχου (γ) ***διάταση μυών | τενόντων | συνδέσμων*** το υπερβολικό τέντωμα των μυϊκών ινών, είτε μερικώς (διάστρεμμα) είτε ολικώς (ρήξη), που οφείλεται σε απότομη κίνηση **ή** τραυματισμό **2.** ***διατάσεις*** (οι) το τέντωμα όλων των μυών τού σώματος με τη βοήθεια ειδικών ασκήσεων (ή και οργάνων), για να επανέλθουν στην κανονική τους μορφή ή ν' αποφευχθεί το «πιάσιμο». [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάτασις* < διατείνω].

διατάσσω ρ. μετβ. {διέταξα, διατάχθηκα, δια)τε)ταγμένος) **1**. τοποθετώ (σύνολο) σε τάξη: *στρατιώτες καλώς διατεταγμένοι* ΣΥΝ. τακτοποιώ, διευθετώ · **2.** (λόγ.) διατάζω (βλ.λ.)· ΦΡ. ***διατεταγμένη υπηρεσία*** η υπηρεσία που προκύπτει από διαταγή προϊστάμενης αρχής: *εκείνη την ώρα το αστυνομικό όργανο βρισκόταν σε ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. διατάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *τάσσω.* Η φρ. *διατεταγμένη υπηρεσία* αποδίδει το γαλλ. service commandé].

διατατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί διάταση, τέντωμα: ~ *ασκήσεις* (ασκήσεις για το τέντωμα των μυών χωρίς κίνηση). — **διατατικ-ά** | -ως επίρρ.

διατεθειμένος, -η, -ο **1.** (+να) αυτός που έχει τη διάθεση ή την προθυμία να προχωρήσει σε συγκεκριμένη ενέργεια: *είναι - να κάνει υποχωρήσεις προκειμένου να μην οδηγηθούν στο διαζύγιο 2.* (+επίρρ.) αυτός που εκδηλώνει συγκεκριμένη διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι: *είναι ~ εχθρικά* | *φιλικά* | *ευνοϊκά απέναντί σου.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διατίθημι* (βλ. κ. *διαθέτω).* Η φρ. είμαι *διατεθειμένος να...* αποδίδει τη γαλλ. être disposé à..., η δε φρ. εί-

μαι *ευμενώς | δυσμενώς διατεθειμένος έναντι...* αποδίδει τη γαλλ. être bien | mal disposé envers...]. διατείνομαι[1] ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+ότι) προβάλλω τον ισχυρισμό: *καθένας από τους εμπολέμους διατεινόταν ότι είχε δίκιο* || διατείνεται ότι *του ανήκει η κυριότητα τής ιδέας* ΣΥΝ. υποστηρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *διατείνω* «τεντώνω ώς το τέρμα» (< *δια-* + *τείνω),* τού οποίου η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., έχοντας ως αφετηρία τις σημ. «αγωνίζομαι να πείσω για την ειλικρίνεια μου, υποστηρίζω έντονα»]. διατελώ ρ. {διατελείς... | διετέλεσα} 1. βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση: *ισχυρίστηκε ότι διατελούσε εν αγνοία τού γεγονότος* ΣΥΝ. τελώ, είμαι· ΦΡ. (παλαιότ.) ***διατελώ μετά τιμής | μεθ' υπολήψεως*** ως τυποποιημένη έκφραση για κλείσιμο επιστολής, αίτησης **2.** έχω συγκεκριμένη ιδιότητα (θέση, αξίωμα): *είχε διατελέσει υπουργός Προεδρίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διατελώ (-έω)* «υπάρχω με ορισμένη ιδιότητα», συνήθ. συντάσσεται με κατηγορηματική μτχ.: διατελοῦσι *καθεύδοντες* (= κοιμώμενοι), < δια- + -τελώ < *τέλος].* διατεταγμένος, -η, -ο ~» διατάσσω
διατήρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.) 1. το να παραμένει κάτι στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα: ~ τής κοινωνικής *γαλήνης | τής δημόσιας τάξης | τής θερμοκρασίας | των τιμών* **2.** (ειδικότ. για τρόφιμα) η συντήρηση τους, για να μην αλλοιωθούν: η ~ των *λαχανικών στην κατάψυξη* 3. (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) η συνέχιση: η ~ *τού θετικού κλίματος | τού ενδιαφέροντος τού κοινού* 4. (+ άναρθρο αντικείμενο) η ύπαρξη: *η* ~ στενών σχέσεων *μεταξύ των δύο χωρών | φιλικών δεσμών* **5.** ΦΥΣ. ***διατήρηση τής ενέργειας*** αρχή σύμφωνα με την οποία η συνολική ενέργεια ενός συστήματος παραμένει ποσοτικά αμετάβλητη (ασχέτως τού αν αλλάζει μορφές, π.χ. από κινητική γίνεται δυναμική, από μηχανική θερμική κ.λπ.) **6.** ΧΗΜ. ***διατήρηση τής μάζας*** (ή *νόμος τού Λαβουαζιέ* ή *νόμος τής αφθαρσίας τής ύλης)* νόμος σύμφωνα με τον οποίο, σε κάθε χημική αντίδραση που γίνεται σε κλειστό σύστημα, η μάζα των σωμάτων που αντιδρούν είναι ίση με τη μάζα των προϊόντων τής αντίδρασης. **διατηρήσιμος,** -η, -ο [1865] αυτός που είναι δυνατόν να διατηρηθεί, να προστατευθεί από την αλλοίωση: *αυτά τα τρόφιμα είναι ~ στο ψυγείο.* — διατηρησιμότητα (η). **διατηρητέος,** -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι επιβεβλημένο να συντηρηθεί, να διασωθεί από τη φθορά: το *νεοκλασικό κτίσμα κρίθηκε ~ από το Υπουργείο Πολιτισμού* **2**. ***διατηρητέο*** (το) κτίσμα που έχει κηρυχθεί ως μνημείο τής πολιτιστικής κληρονομιάς με αποτέλεσμα να απαγορεύεται η κατεδάφιση του και να επιβάλλεται η συντήρηση του: η *Πλάκα είναι η περιοχή με τα περισσότερα ~ στην Αθήνα.* **διατηρώ** ρ. μετβ. {διατηρείς... | διατήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. φροντίζω ώστε κάτι να παραμένει στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα: ήθελε να *διατηρήσει σε καλή κατάσταση το πατρικό του σπίτι* || ~ τη *φόρμα μου | τη σιλουέτα μου* || ~ *τις τιμές σε χαμηλά επίπεδα* || ~ *τις αρμοζούσες ισορροπίες* || ~ *χαμηλούς τόνους στις συζητήσεις μου* || ~ *κάποιον στη ζωή* 2. (ειδικότ. για τρόφιμα) συντηρώ για να μην αλλοιωθούν: *προϊόν σε ειδική συσκευασία, ώστε να μπορεί να το διατηρήσεις στο ψυγείο για πολύ καιρό* 3. (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) συνεχίζω να έχω κάτι, δεν το χάνω: ~ τις *αποστάσεις | το φρόνημα μου ακμαίο | την αισιοδοξία μου | την ψυχραιμία μου | το ενδιαφέρον μου για κάτι* 4. (+ άναρθρο αντικείμενο) έχω: ~ στενές *σχέσεις | δεσμούς με κάποιον* · 5. έχω στην κατοχή μου: ~ βίλα στην *Κηφισιά | επιχείρηση | κατάστημα | γραφείο* ΣΥΝ. διαθέτω, κατέχω· (μεσοπαθ. ***διατηρούμαι)*** **6**. παραμένω αναλλοίωτος, δεν μεταβάλλομαι: ~ *ακμαίος* || *το γάλα διατηρείται στο ψυγείο σε θερμοκρασία 4-6°C* 7. βρίσκομαι σε καλή κατάσταση υγείας σε σχέση με την ηλικία μου: *οι γονείς του διατηρούνται καλά* ΣΥΝ. κρατιέμαι **8**. (η μτχ. ***διατηρημένος,*** *-η, -ο)* (α) αυτός που παραμένει σε ορισμένη κατάσταση (β) (για τρόφιμα) αυτός που συντηρείται στο ψυγείο ή στην κατάψυξη.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατηρώ (-έω)* < *δια-* + *τηρώ* (βλ.λ.)].
διατίθεμαι ρ. → διαθέτω
διατίμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προκαθορισμός και έλεγχος τού ανώτερου ορίου τιμής εμπορευμάτων (κυρ. τροφίμων πρώτης ανάγκης) ή αμοιβής από τον αρμόδιο κρατικό φορέα: *αγαθά που το Υπουργείο Εμπορίου συμπεριέλαβε στη ~ είναι το ψωμί, η φέτα, το ελαιόλαδο κ.ά.* **διατιμώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {διατιμάς... | διατίμησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} προκαθορίζω το ανώτερο όριο (τιμής ή αμοιβής): *προϊόντα που υπάγονται στην κατηγορία των διατιμημένων ή ελεγχόμενων για υπερβολικό κέρδος.* **διατμηματικός,** -ή, -ό αυτός που γίνεται ή αφορά σε δύο ή περισσότερα τμήματα κάποιου τομέα δραστηριότητας: ~ *πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών.* — διατμηματικά επίρρ. διάτμηση (η) [1840] j-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. είδος παραμόρφωσης ενός στερεού σώματος, η οποία συνίσταται στη μεταβολή τού σχήματος χωρίς ταυτόχρονη μεταβολή τού όγκου ενός στρώματος τού υλικού. — **διατμητικός**, -ή, -ό [1766]. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Durchschnitt].
διατοίχω ρ. αμετβ. {διετοίχησα} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ταλαντεύομαι κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ. (λαϊκ.) μποτζάρω ΑΝΤ. προνευστάζω, προνεύω, (λαϊκ.) σκαμπανεβάζω. Επίσης **διατοιχίζομαι**. — **δϊΟτοίχηση** (η) [1895] κ. διατοιχισμός (ο). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διατοιχό (-έω)* < *δια-* + *τοιχώ* < *τοίχος].* **διατομή** (η) **1.** το σχήμα που προκύπτει από την εγκάρσια τομή ενός σώματος, π.χ. η ~ σανίδας (σχήματος παραλληλογράμμου), η ~ *σωλήνα* (σχήματος κύκλου) **2**. (κατ' επέκτ.) το εμβαδόν τού παραπάνω σχήματος (π.χ. το πάχος επί το πλάτος τής τομής τής σανίδας). [ΕΤΥΜ αρχ. < *διατέμνω)].*
διατομικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (για μόριο) αυτός που αποτελείται από δύο άτομα τού ίδιου ή διαφορετικών στοιχείων. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diatomic].
διατονικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. **1**. ***διατονικό γένος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το *χρωματικό* και το *εναρμόνιο), το* οποίο κινείται κατά τόνους και ημιτόνια (λόγω τής απλότητας του επικράτησε στη Δύση και εξελίχθηκε στο *σύστημα μείζονος - ελάσσονος* τής δυτικής μουσικής) 2. μουσική που χρησιμοποιεί ως επί το πολύ τους φθόγγους των διατονικών κλιμάκων (μείζονος - ελάσσονος), χωρίς υπερβολικές αλλοιώσεις, γιατί τότε μεταπίπτει στον χρωματισμό (βλ. λ. *χρωματικός).* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *διάτονος* < αρχ. διατείνω. Το *διατονικό γένος* ονομάστηκε έτσι, επειδή *«σφοδρότερον ή φωνή κατ' αυτό διατείνεται»,* ο μουσικός όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. diatonique].
διάτονος, -ος (καθημ. -η), -ο αυτός τού οποίου η έκταση φθάνει από τη μία μεριά στην άλλη: ~ *τοίχος | δοκός | πλινθοδομή* (διπλόκτιστος τοίχος, μπατικό χτίσιμο). [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διατείνω].*
διάτορος, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που είναι τρυπημένος πέρα ώς πέρα ΣΥΝ. **διατόρως** επίρρ. [1895].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *-τορος* < *τείρω* «τρυπώ, καταπονώ, προκαλώ οδύνη», βλ. λ. *τρίβω, διά-τρη-τος].*
διατραγωδώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διατραγωδείς... | διατραγώδ-ησα,-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διεκτραγωδώ (βλ.λ.).
διατρανώνω ρ. μετβ. {διατράνω-σα, -θηκα, -μένος} εξωτερικεύω με κατηγορηματικό τρόπο: με το *δημοψήφισμα τού 1974 ο λαός διατράνωσε την αντίθεση του στον θεσμό τής βασιλείας* ΣΥΝ. διακηρύττω. **—** διατράνωση (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατρανώ* < *δια-* + *τρανώ (-όω)* < *τρανής,* βλ. λ. *τρανός].*
διατραπεζικός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με συναλλαγές μεταξύ τραπεζών: ~ *επιτόκια* **2.** ***διατραπεζική (αγορά)*** το σύνολο των συναλλαγών μεταξύ τραπεζών: *πτώση τού δείκτη τιμών στη* ~ || *εγχώρια | διεθνής διατραπεζική αγορά.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interbank].
διατρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέθρεψα (να/θα διαθρέψω), δια-τράφηκα, -τεθραμμένος} προσπορίζω σε (κάποιον) τα μέσα προς το ζην: *ο πρώτος γιος, αφότου πέθανε ο πατέρας του, διέτρεφε όλη την οικογένεια* ΣΥΝ. συντηρώ, (οικ.) ταΐζω, τρέφω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω.*
διατρέχω ρ. μετβ. {διέτρεξα} 1. διανύω απόσταση τρέχοντας ή με γρήγορο βηματισμό 2. διασχίζω κάποια περιοχή, πέρνω από μέσα: ~ την *πεδιάδα* 3. (για χρόνο) διανύω, διάγω: *διατρέχει το εικοστό έτος τής ηλικίας του* 4. (μτφ.) διαδίδομαι με ταχύτητα, απλώνομαι παντού: *ρίγη συγκίνησης τον διέτρεξαν* || *φήμες περίεργες διέτρεχαν το χωριό·* ΦΡ. ***διατρέχω τον κίνδυνο*** (+να) | ***διατρέχω κίνδυνο*** αντιμετωπίζω συγκεκριμένο ή μη κίνδυνο.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *τρέχω.* Η φρ. *διατρέχω κίνδυνο* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. courir un danger].
διάτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διάνοιξη οπής ΣΥΝ. διατρύπηση, τρύπημα **2**. ΙΑΤΡ. η παθολογική διάνοιξη οργάνου στα σπλάχνα λόγω αλλοίωσης των ιστών των τοιχωμάτων του: ~ *στομάχου.* — **διατρητικός,** -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάτρησις* < *διατετραίνω* «διατρυπώ» (πβ. αόρ. *διέτρησα).* Βλ. κ. *διάτρητος].*
διάτρητος (ο), **διατρήτρια** (η) (σημ. 1) {διατρητριών} **1.** χειριστής διατρητικής μηχανής **2.** [1887] όργανο με το οποίο γίνεται διάτρηση.
διάτρητος, -η, -ο 1. γεμάτος τρύπες ΣΥΝ. κατατρυπημένος 2. (μτφ.) αυτός που επισύρει πολλαπλή κριτική, στον οποίο βρίσκει κανείς πολλά ελαττώματα: *το σκεπτικό τής δικαστικής απόφασης είναι ~, καθώς στερείται παντελώς τόσο νομικής όσο και ανθρωπιστικής βάσεως* || ~ *κατηγορητήριο.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια-* + δισύλλ. ρίζα *τερη-* < I.E. **tere-* «σχίζω, διατρυπώ», πβ. λατ. terere «τρίβω, λειαίνω», γερμ. drücken «πιέζω, σφίγγω», drehen «στρέφω», αγγλ. throw «ρίχνω», thrash «ραβδίζω, αλωνίζω», thread «κλωστή, νήμα» κ.ά. Η λ. εμφανίζει τη μηδενισμένη (ως προς το α' φωνήεν) βαθμίδα *τρη-* τής ρίζας (πβ. κ. *διά-τρη-σις)-* από άλλες βαθμίδες σχηματίστηκαν τα *τερη-δών, τρω-τός* και το αρχ. *τέρε-τρον* «τρυπάνι». Από τη μονοσύλλαβη μορφή *τερ-* προέρχονται λ. όπως τα αρχ. *τείρω* «τρυπώ, τυραννώ» (< **τέρ-ίω), τόρ-νος, διά-τορ-ος* κ.ά.].
διατριβή (η) η επιστημονική πραγματεία: *διδακτορική* ~ (ειδική και πρωτότυπη επιστημονική μελέτη που υποβάλλεται σε Α.Ε.Ι. για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος) || (παλαιότ.) ~ επί *υφηγεσία* || *εναίσιμος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος, μελέτη.*
[ΕΤΥΜ αρλ·, αρχική σημ. «κατανάλωση χρόνου, ενασχόληση με κάτι», < *διατρίβω* «ξοδεύω χρόνο». Η σημ. «επιστημονική πραγμάτευση θέματος» είναι ήδη αρχ. (πβ. Πλάτ. *Θεαίτητος* 172c: *τους εν φιλοσοφία και τη τοιςιδε διατριβή τεθραμμένους»).* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (π.χ. αγγλ. και γαλλ. diatribe, με τη σημ. «οξεία κριτική επί ενός θέματος»)].
διατρίβω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέτριψα} (λόγ.) περνώ τον χρόνο μου σε συγκεκριμένο χώρο: εσχάτως *διατρίβει σε κοσμικές ταβέρνες* ΣΥΝ. συχνάζω.# ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος.*
διατροφή (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η συντήρηση τού οργανισμού με τη λήψη τροφής: η υγιεινή *διαβίωση βασίζεται στη σωστή* ~ || τα *έξοδα διαμονής και διατροφής* ΣΥΝ. τροφή, σίτιση 2. (κατ' επέκτ.) η πάρα-

κολούθηση των διατροφικών συνηθειών (κάποιου) από ειδικό γιατρό (συνεκδ.) το διαιτολόγιο: *το πρόγραμμα περιλαμβάνει υγιεινή - και γυμναστική παράλληλα* 3. ΣΤΡΑΤ. Ο εφοδιασμός με τρόφιμα ΣΥΝ. επισιτισμός, τροφοδοσία 4. ΝΟΜ. η υποχρέωση παροχής σε χρήμα ή είδος που έχει ο υπόχρεος σύμφωνα με τον νόμο ή τη σύμβαση, για την κάλυψη των εν γένει βιοτικών αναγκών τού δικαιούχου (τροφή, ένδυση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.ά.), π.χ. παλαιότ. η υποχρέωση διατροφής μεταξύ των συζύγων που πήραν διαζύγιο. [ΕΤΥΜ αρχ. < *διατρέφω*. Η νομ. σημ. αποδίδει το γαλλ. pension alimentaire].

διατροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διατροφή: *~ συνήθειες | έθιμα.*

διατρυπό ρ. μετβ. [αρχ.] {διατρυπάς... | διατρύπ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} τρυπώ πέρα ώς πέρα ΣΥΝ. διαπερνώ. — δίΌτρύπη-**ση** (η).

διάττων μτχ. {διάττ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων) μόνο ΑΣΤΡΟΝ. ***διάττων αστήρ | διάττοντας αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας*. Επίσης **διάττοντας**. [ΕΤΥΜ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *διάττω | διάΐσσω* «εκτινάσσομαι, αναπηδώ» < *δι)α)-* + *άίσσω,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **aiF-ΙΚ-jco,* που συνδ. με τη λ. *αιολος* (< **Fai-FoX-os,* βλ.λ.), ίσως και *αιών (< aiF-ών,* βλ.λ.)].

διατυμπανίζω ρ. μετβ. [1896] {διατυμπάνισ-α, -τηκα, -μένος} γνωστοποιώ θορυβωδώς: *πάλι διατυμπανίζει τις επιτυχίες του!* ΣΥΝ. διαλαλώ, κάνω βούκινο. — διατυμπάνιση (η) [1889]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. tympaniser].

διατυπώνω ρ. μετβ. {διατύπω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω γλωσσικά κάτι: *~ άποψη | επιφύλαξη | ερώτημα | αντίρρηση* ΣΥΝ. δηλώνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διατυπό (-όω), αρχική σημ. «σχηματίζω, δίνω μορφή», < δια- + τυπό < *τύπος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γερμ. ausdrücken].

διατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίον εκφράζεται γλωσσικά κάτι: *~ απόψεων | θέσεων | επιφυλάξεων | αιτήματος | αντιρρήσεων | προτάσεων | ερωτήματος || προσεκτική | πρόχειρη | λιτή | περίτεχνη | διπλωματική | περιοριστική | γενική* ~ 2. η ποιότητα τού λόγου από πλευράς γλώσσας, ύφους και σαφήνειας: *οι εκθέσεις του είναι πλούσιες σε σκέψεις και φαντασία, αλλά υστερούν στη ~* · 3. ***διατυπώσεις*** (οι) οι τυπικές ενέργειες με τις οποίες διεκπεραιώνεται και επικυρώνεται (κάτι): στο *τελωνείο είχαμε πολλές ~.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατύπωσις* «πλήρης, τελική μορφή - σύστημα» < *διατυπώ* (βλ.λ.). Οι σημ. 1, 2 αποδίδουν το γερμ. Ausdruck, ενώ η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. formalités].

διαύγεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού διαυγούς (βλ.λ.)- ΦΡ. ***πνευματική διαύγεια*** η ικανότητα να σκέπτεται κανείς σωστά, η καθαρότητα τού νου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.

διαυγής, -ής, -ές {διαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαυγέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια και καθαρότητα ΣΥΝ. διαφανής, καθαρός 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει σύννεφα: *~ ατμόσφαιρα | ορίζοντας* ΣΥΝ. ανέφελος 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ακρίβεια: *~ λόγος | κατάσταση | κείμενο* ΣΥΝ. εύληπτος, κατανοητός, ευκρινής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *διαφανής*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι)α)-* + *-αυγής* < *αυγή].*

δίαυλος (ο) {διαύλ-ου | -ων, -ους} **1**. η στενή δίοδος που συνδέει δύο θάλασσες ΣΥΝ. πορθμός, κανάλι· ΦΡ. (μτφ.) ***δίαυλος επικοινωνίας*** *μέσο,* τρόπος επικοινωνίας: οι *δύο αντίπαλες πλευρές αναζητούν δίαυλο επικοινωνίας* 2. (α) οι τεχνικές εγκαταστάσεις εκπομπής ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων ΣΥΝ. κανάλι (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι)α)-* + *αυλός* (διάφορο τού επίσης αρχ. *δίαυλος* «αυλός με δύο σωλήνες» < δι- < δις «δύο φορές» + *αυλός)].*

διαφαίνεται, διαφαίνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαφάνηκε (λόγ. διεφάνη)} (συνήθ. μτφ.) 1. διακρίνομαι αμυδρά, όχι πλήρως, μόλις που φαίνομαι: στα *λόγια του διαφαίνεται πρόθεση υποχώρησης || διαφαίνεται η αλήθεια | η ελπίδα | ο κίνδυνος | η λύση | μια πιθανότητα* ΣΥΝ. υπολανθάνω ΑΝΤ. καταφαίνομαι 2. αρχίζω να φαίνομαι (ως πιθανότητα): στον *ορίζοντα διαφαίνεται η επίλυση τού προβλήματος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διαφαίνομαι - καταφαίνομαι; Συχνά χρησιμοποιείται το διαφαίνεται εσφαλμένα με τη σημ. «φαίνεται καθαρά, φαίνεται καλώς» *(Μετά τις δηλώσεις τού Αμερικανού προέδρου διαφαίνεται η περι-πόθητη λύση τού Κυπριακού,* με τη σημ. «είναι φανερή, φαίνεται καθαρά...»!). Η σημ. αυτή δηλώνεται στην Ελληνική με το καταφαίνεται, ενώ το *διαφαίνεται* σημαίνει το αντίθετο: «φαίνεται αμυδρά, μόλις που φαίνεται, αρχίζει να φαίνεται». Το *διαφαίνεται* δηλ. είναι συνώνυμο τού *(υπο)λανθάνει.*

διαφάνεια (η) {διαφανειών} 1. η ιδιότητα σώματος να επιτρέπει στο φως να το διαπερνά, με αποτέλεσμα να μπορεί να δει κανείς μέσα από αυτό: η *~ τής ατμόσφαιρας | τού νερού | τού ορίζοντα || έλλειψη διαφάνειας* ΣΥΝ. διαύγεια, καθαρότητα ΑΝΤ. θολούρα, αδιαφάνεια, θαμπάδα 2. (μτφ.) (α) η απουσία μυστικών, παράνομων ή/και δόλιων μέσων και διαδικασιών: η *σωστή λειτουργία τού χρηματιστηρίου απαιτεί διαδικασίες διαφάνειας* (β) (ειδικότ. στην πολιτική) ο έλεγχος των κυβερνητικών διαδικασιών από την κοινωνία, η υπέρβαση των κλειστών διαδικασιών (λ.χ. τής κομματικής γραφειοκρατίας) και των μυστικών και παράνομων αποφάσεων κομματικής ηγεσίας (βλ. κ. λ. *γκλάσνοστ): ~ στην πολιτική | στις προσλήψεις | στις αναθέσεις δημοσίων έργων | στη χρηματοδότηση των κομμάτων | στις κρατικές προμήθειες* ΑΝΤ. αδιαφάνεια · 3. διαφανής επιφάνεια από ειδικό υλικό που, όταν τη διαπερνά το φως προβολέα, προβάλλονται τα κείμενα, τα σχέδια, οι φωτογραφίες κ.λπ., που είναι τυπωμένα πάνω της, σε κατακόρυφο και λείο επίπεδο (οθόνη, πίνακα, τοίχο): *κείμενο γραμμένο σε ~ || προβάλλω | δείχνω διαφάνειες στο κοινό* ΣΥΝ. σλά-ιντ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαφανής*. Η σημ. τής διαφανούς εικόνας που τοποθετείται σε προβολέα, αποδίδει το αγγλ. slide]. διαφανής, -ής, -ές {διαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαφανέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπερνά: *-ρούχα | γυαλί | νερά | κρύσταλλο | επιφάνεια | πόρτα | ύφασμα* ΣΥΝ. διαυγής, διάφανος ΑΝΤ. σκοτεινός, θαμπός, θολός, αδιαφανής 2. (μτφ.) αυτός που διακρίνεται καθαρά, εμφανής: *~ κίνητρα | προθέσεις | προσπάθεια! σκοπός* ΣΥΝ. καθαρός, προφανής, πρόδηλος ΑΝΤ. αδιαφανής, μυστικός 3. αυτός που γίνεται φανερά ή δεν έχει ύποπτο χαρακτήρα: *~ διαδικασίες/ διαγωνισμός/ πολιτική/ διαχείριση* ΣΥΝ. καθαρός, τίμιος, (μτφ.) κρυστάλλινος ΑΝΤ. αδιαφανής, μυστικός. Επίσης διάφανος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *άβαφος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφαίνω | -ομαί].*

διαφανής - διαυγής - διαφάνεια. Οι λέξεις αυτές δηλώνουν την καθαρότητα υλικών και, κατ' επέκταση, άυλων στοιχείων σε σχέση με δύο έννοιες: το «διά μέσου» (η πρόθ. διά) και το «φως» *(αυγή* και *φαίνω* «φέρω στο φως, κάνω να φανεί κάτι»). Έτσι πλάστηκαν οι (ήδη αρχαίες) λέξεις δι-αυγής | διαύγεια και δια-φανής | διαφάνεια, για να δηλώσουν τον έχοντα την ιδιότητα τού καθαρού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορείς να βλέπεις διά μέσου αυτού. Οι Ρωμαίοι μετέφεραν από τα Ελληνικά τις δύο λέξεις αντιστοίχως ως trans-lucens (p. translucere) και trans-parent (p. transparere), από όπου πέρασαν και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. translucent και transparent). Η έννοια τής *διαφάνειας* καταλαμβάνει καίρια θέση στην ποίηση και την ποιητική θεωρία τού Ελύτη: *«Σίγουρα θα πρέπει να 'ταν μια σταγόνα καθαρού νερού | στην παιδική του ηλικία ο ήλιος* [...]. *Αφήνω τη* ***διαφάνεια.*** *Που έτσι και το φέρει η τύχη ν' αγαπήσεις μια κοπέλα, βλέπεις μέσα της: Όπως στα ποιήματα. Εάν υπάρχει ένας τρόπος να πεθάνεις χωρίς ν'αφανίζεσαι -1 είναι αυτός: μια* ***διαφάνεια*** *όπου τα ύστατα συστατικά σου | -δρόσος, φωτιά- όντας ορατά για όλους, έτσι κι αλλιώς, | θα υπάρχεις κι εσύ εσαεί» («Ο Μικρός Ναυτίλος»,* σ. 116) και *«Το δύσκολο* [...] *είναι να την κατεβάσουμε -τη* ***διαφάνεια*** *εννοώ πάντοτε- από 'κεί ψηλά και να την εφαρμόσουμε στα αισθήματα μας, στις αισθήσεις μας, στις ιδέες μας- να βλέπουμε άσχετα, κάποτε κι εναντίον τού κατασκευασμένου μας υπερεγώ, μέσα απ' το πρώτο και το δεύτερο και το τρίτο επίπεδο, ποιοι πραγματικά είμαστε και κατ' ακολουθίαν ποιοι θα μπορούσαμε να είμαστε» (Αναφορά στον Εμπειρίκο,* σ. 18-19). Η έννοια τής *διαφάνειας* πέρασε, τέλος, στον πολιτικό λόγο, όπου γίνεται συχνά λόγος για «διαφανή διαχείριση των δημοσίων πόρων», για «διαφάνεια στην πολιτική», με αποκορύφωμα τη «glasnost», τη διαφάνεια, βασικό στόχο τής ανανεωτικής πολιτικής τού Γκορμπατσόφ στην πρώην Σοβιετική Ένωση.

διάφεγγος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που μπορεί να τον διαπεράσει το φως ΣΥΝ. διαφανής, διάφανος, διαυγής ΑΝΤ. σκοτεινός, θολός, θαμπός, αδιαφανής.

διαφεγγω ρ. αμετβ. {διέφεγγα} φαίνομαι μέσα από κάτι άλλο, μόλις που φαίνομαι ΣΥΝ. υποφώσκω, αχνοφέγγω ΑΝΤ. φαίνομαι (καθαρά).

διαφεντεύω ρ. μετβ. {διαφέντ-ευσα (λαϊκότ. -εψα), -εύτηκα, -εμένος κ. -ευμένος} (λαϊκ.) **1**. έχω υπό την εξουσία μου: να διαφεντεύεις ο *ίδιος την περιουσία σου || ~ τα υπάρχοντα τους* ΣΥΝ. ορίζω, εξουσιάζω, κυβερνώ, διαχειρίζομαι 2. προβάλλω αντίσταση και δεν επιτρέπω να αφαιρεθεί (κάτι δικό μου): *~ το κάστρο* ΣΥΝ. υπερασπίζομαι, προστατεύω. — διαφέντεμα (το) κ. διαφέντευση (η) [μεσν.], διαφεντευ-τής (ο), διαφεντεύτρα (η).

[ΕΤΥΜ < μεσν. διαφεντεύω | διαυθεντεύω | *δηφενδεύω* < λατ. defendo «υπερασπίζομαι», με την παρετυμολ. επίδραση των λ. αφέντης, *αύθέ-ντης].*

διαφερόντως επίρρ. [αρχ.] (σπάν.-λόγ.) κατά τρόπο εξαιρετικό: *~ σημαντικό επίτευγμα.*

διαφέρω ρ. αμετβ. {διέφερα} (+από) 1. είμαι ανόμοιος, δεν μοιάζω: τα *χρώματα τού δείγματος διαφέρουν από τα πραγματικά || οι απόψεις τους διαφέρουν || το καινούργιο αυτοκίνητο διαφέρει κατά πολύ από τα προηγούμενα* || αν *έτσι έχουν τα πράγματα, τότε το θέμα διαφέρει!* (αλλάζει, αποκτά άλλο ενδιαφέρον) ΣΥΝ. είμαι διαφορετικός, έχω διαφορά ΑΝΤ. μοιάζω, είμαι ίδιος 2. είμαι ξεχωριστός, υπερέχω συγκρινόμενος με άλλους: *διέφερε από τους συνομηλίκους του και τελικά διέπρεψε* ΣΥΝ. υπερέχω, διακρίνομαι, πλεονεκτώ, ξεχωρίζω ΑΝΤ. μειονεκτώ, υστερώ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + φέρω. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «μεταφέρω στην άλλη πλευρά, φέρω εις πέρας», ενώ ήδη αρχ. είναι οι σημ. «διασπείρω (φήμες), διατέμνω, διαλύω». Από την Αρχ. το ρ. χρησιμοποιείται (ως αμετβ.) και με τη σημερινή σημ. «ξεχωρίζω, διακρίνομαι»].

διαφέρω: συνώνυμα. Η έννοια τής διαφοράς όπως και τής ομοιότητας είναι βασική στην ανθρώπινη επικοινωνία. Η διαφορά ως κατάσταση δηλώνεται με το ρ. διαφέρω *(«οι χαρακτήρες των ανθρώπων διαφέρουν»).* Με το *διαφέρω* διαπιστώνεται μια κατάσταση (αμετάβατο ρήμα). Με τα διακρίνω και ξεχωρίζω *(Μπορεί και διακρίνει | ξεχωρίζει αμέσως τους χαρακτήρες των ανθρώπων)* περιγράφεται μια ενέργεια (μεταβατικά ρήματα), δηλ. τα ρήματα αυτά δέχονται «αντικείμενο». Το διαφοροποιώ είναι νεότερο μεταβιβαστικό ρ. και σημαίνει «κάνω κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό» *(Διαφοροποίησε τη θέση του από αυτή των άλλων συνδι-*

καλιστών). Το ίδιο και το νεότερο ρ. διαφορίζω, που πλάστηκε υποχωρητικά από το **δια**φορι**σμός** και αποτελεί ακόμη νεολογισμό τής Ελληνικής. Στη συνείδηση των ομιλητών και το *διαφοροποιώ* και το *διαφορίζω* συνδέονται με το **δι**άφ**ορος** και δηλώνουν την ενέργεια τού «να κάνεις κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό».

διαφ**εύγ**ω ρ. μ^{ε}τβ. [αρχ.] (διέφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγών, -ούσα, -όν, να/θα διαφύγω)} 1. απομακρύνομαι εντέχνως (από τόπο ή κατάσταση), χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *οι ληστές διέφυγαν στο εξωτερικό* ΣΥΝ. ξεφεύγω 2. καταφέρνω να αποφύγω (κάτι αρνητικό για μένα): *ο δράστης διέφυγε τη σύλληψη* || *~ τις κυρώσεις/ τις συνέπειες/ την τιμωρία* | *τον θάνατο·* ΦΡ. ***διαφεύγω την προσοχή (κάποιου)*** δεν γίνομαι αντιληπτός από κάποιον, δεν με προσέχει: *το γεγονός διέφυγε την προσοχή μου* ΣΥΝ. (λόγ.) διαλανθάνω (την προσοχή) 3. (για υγρό | αέριο που είναι κλεισμένο κάπου) διαρρέω, διαχέομαι: διέφυγε *ραδιενέργεια από τον πυρηνικό σταθμό* || *διέφυγαν δηλητηριώδη αέρια* 4. (+ γεν. προσ. αντων.) (κάτι) δεν γίνεται αντιληπτό, δεν κατανοείται η σημασία του: σας *διαφεύγει μια λεπτομέρεια σημαντική·* ΦΡ. ***μου διαφεύγει (κάτι)*** δεν θυμάμαι: *~ αυτή τη στιγμή το όνομα του.*

διαφεύγει τής προσοχής; Λανθασμένη χρήση. Το σωστό: διαφεύγει την πρ**οσοχ**ή: Δεν διαφεύγει την *προσοχή μας η δυσκολία που παρουσιάζει η επίλυση τού θέματος.* Ήτοι το **δια**φεύγω συντάσσεται με αιτιατική (πβ. *διαφεύγω τον κίνδυνο, τη σύλληψη* κ.λπ.).

διαφ**ημίζ**ω **ρ**. μετβ. {διαφήμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. παρουσιάζω στο κοινό (προϊόν, υπηρεσία **ή** και τρόπο συμπεριφοράς), προβάλλοντας τα πλεονεκτήματα του και την αναγκαιότητα απόκτησης **ή** υιοθέτησης του, με σκοπό να αυξήσω την κατανάλωση του ή να οδηγήσω το κοινό στην αποδοχή του: *~ από την τηλεόραση* | *από το ραδιόφωνο* | *από τις εφημερίδες και τα περιοδικά* | *με επιδείξεις* | *με μηνύματα* | *με γιγαντοαφίσες* || *~ αποτελεσματικά* | *με χιούμορ* | *έξυπνα* || *~ ένα νέο προϊόν* | *ένα κόμμα* | *την αμοδοσία* | *μια συναυλία* | *ένα βιβλίο* ΣΥΝ. λανσάρω, προωθώ ΑΝΤ. δυσφημώ 2. (σπανιότ.-συνήθ. με άρνηση) μιλώ επαινετικά (για κάποιον) προβάλλοντας τα προσόντα του: δεν *έχει ανάγκη να τον διαφημίσεις· όλοι στην υπηρεσία τον εκτιμούν* ΑΝΤ. δυσφημώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαδίδω, διακηρύττω δημόσια» (πβ. Κ.Δ. Μάρκ. 1, 45: *ήρξατο κηρυσσειν πολλά και διαφημιζειν τον λόγον), < δια- + φημίζω).*

διαφήμιση (η) [1887] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η δημοσιοποίηση και η προβολή των ιδιοτήτων προϊόντος ή προσώπου με σκοπό οικονομικά ή άλλα οφέλη ή την προβολή μηνυμάτων για κοινωφελείς σκοπούς, την προστασία των πολιτών κ.λπ.: *χωρίς ~ δεν μπορεί να κινηθεί ένα προϊόν στην αγορά* || *ο υπεύθυνος για τη ~ τής εταιρείας* || *οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές* | *τα υπέρ και τα κατά τής ~* || *~ για την καταπολέμηση των ναρκωτικών* || *- τού αντικαρκινικού αγώνα* **2.** τομέας και τεχνική τής εμπορικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας για τη διάδοση πληροφοριών (για προϊόντα, κόμματα, ιδέες κ.ά.), που απευθύνονται σε ομάδα ανθρώπων (υποψήφιοι καταναλωτές), με σκοπό να επηρεάσουν την καταναλωτική συμπεριφορά τους: *δουλεύει χρόνια στη ~* || η *~ αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους τής οικονομίας* || η *~ συνιστά μορφή οικονομικού ανταγωνισμού* 3. (συνεκδ.) καταχώριση σε έντυπο, σύντομη τηλεοπτική | ραδιοφωνική | κινηματογραφική παρεμβολή στη ροή τού προγράμματος ή ποικίλου μεγέθους αφίσα για την προβολή προϊόντος, ιδέας, κόμματος κ.ά.: το *τηλεοπτικό πρόγραμμα διακόπτεται συχνά για διαφημίσεις* || *διασκεδαστική* | *ελκυστική* | *ενοχλητική* | *έξυπνη* | *εκτεταμένη* | *πομπώδης* | *πρωτότυπη* | *προκλητική* | *πολιτική* | *σαχλή ~* ΣΥΝ. ρεκλάμα ΑΝΤ. δυσφήμηση· ΦΡ. (α) ***γκρίζα διαφήμιση*** η συγκεκαλυμμένη διαφήμιση, η προβολή προϊόντος όχι στον προβλεπόμενο διαφημιστικό χώρο ή χρόνο, αλλά κατά τη διάρκεια τής κανονικής ροής ενός προγράμματος ως στοιχείο τού σκηνικού ή τού σεναρίου: *όταν η κάμερα δείχνει τη μάρκα τού ποτού που πίνει ο ηθοποιός, έχουμε ~* ΣΥΝ. έμμεση διαφήμιση (β) ***αρνητική | μαύρη διαφήμιση*** βλ. λ. *αρνητικός* 4. (μτφ.) ο έπαινος, η προβολή των προτερημάτων (κάποιου) ή των πλεονεκτημάτων (πράγματος): δεν *χρειάζεται να μου κάνεις ~, όλοι ξέρουν ποιος είμαι* || *κάνει ~ στο καινούργιο της σπίτι.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réclame].

ΣΧΟΛΙΟ Το διαφήμιση είναι νεότερη λ., που πλάστηκε στην Ελληνική τον 19ο αι. (1887) για να αποδώσει το γαλλ. réclame (πβ. κ. ρεκλάμα), από το λατ. reclamare «αναφωνώ». Η λ. σχηματίστηκε από το αρχ. (μτγν.) διαφημίζω, που σημαίνει «κάνω γνωστό, εξαπλώνω», γι' αυτό και γράφεται κανονικά με -ι- *(διαφήμιση).* Αντιθέτως, το αρχ. **δύσφημος** (< δυσ- + φήμη, αντίθ. τού εύφημος «εύφημος μνείαν»), ως σύνθετο έδωσε παρασύνθετο ρ. σε -ώ, -είς, -εί..., το ρ. **δυσφημώ** (πβ. *φιλόσοφος - φιλοσοφώ, άγρυπνος - αγρυπνώ, οικοδόμος - οικοδομώ),* σύμφωνα με τον κανόνα τού σχηματισμού παρασύνθετων ρημάτων από σύνθετα (όχι με προθέσεις) ονόματα, που είναι γνωστός ως «χρυσούς κανών τού Scaliger» (praeceptum aureum Scaligeri). Από το ρ. *δυσφημώ* το παραγόμενο ουσιαστικό είναι η δυσφήμηση με -η- (πβ. κινώ - *κίνηση, αμφισβητώ - αμφισβήτηση, δυσανασχετώ - δυσανασχέτηση* κ.τ.ό.), το οποίο είναι και το ορθό. Αναλογικά προς το *διαφημίζω - διαφήμιση* πλάστηκαν και τύποι *δυσφημίζω - δυσφήμιση,* παράλληλοι και νεότεροι από τους τ. *δυσφημώ - δυσφήμηση.* Οπωσδήποτε, προτιμότεροι -και ορθότεροι- παραμένουν οι αρχικοί τύποι: δυσφημώ - **δυσ**φήμ**ηση**.

διαφ**ημιστής** (ο) [1894], **δια**φ**ημίστρια** (η) {διαφημιστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη διαφήμιση, που ασχολείται με την προβολή προϊόντος ή υπηρεσίας στο κοινό: *επιτυχημένος | ευρηματικός | ταλαντούχος ~.*

διαφ**ημιστ**ικός, -ή, -ό [1891] αυτός που γίνεται για διαφήμιση **ή** σχετίζεται με αυτή: *~ φυλλάδιο | γιγαντοαφίσα | μήνυμα | εκπομπή | πρόγραμμα | δαπάνη | λόγοι | υλικό | εκστρατεία | σλόγκαν | χρόνος | γραφείο | εταιρεία | διάλειμμα.* — **δια**φ**ημιστ**ικά επίρρ.

διαφ**θείρ**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέφθ-ειρα (λόγ. διεφθάρην, -ης, -η..., να/θα διαφθαρώ, μτχ. διαφθαρείς, -είσα, -έν), -αρμένος} **1.** ωθώ ή οδηγώ στη διαφθορά (βλ.λ.): οι *κακές συναναστροφές διαφθείρουν* || *~ την κοινωνία* | *τον χαρακτήρα* | *την ψυχή* ΣΥΝ. εξαχρειώνω, εκμαυλίζω, εκφαυλίζω **2**. παρασύρω σε ανήθικες πράξεις ΣΥΝ. ατιμάζω, αποπλανώ 3. (ειδικότ.) εκπαρθενεύω: τον *κατηγορούν ότι διέφθειρε μιαν ανήλικη* ΣΥΝ. διακορεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

διαφθείρω: συνώνυμα. Όλες οι σχολιαζόμενες λέξεις δηλώνουν ηθική φθορά. Από αυτές το διαφθείρω και το **εκφυλίζ**ω αναφέρονται περισσότερο στα ήθη, στον χαρακτήρα, στην ηθική υπόσταση (Με τα *λόγια, τις πράξεις και το παράδειγμα του έχει διαφθείρει τα ήθη των νέων τής μικρής πόλης - Έχει πια εκφυλισθεί σ' αυτή τη χώρα κάθε έννοια ηθικής και αξιοπρέπειας).* Τα **εκμαυλίζω,** εξαχρειώνω (αχρείος) και εκφαυλίζω (φαύλος) κυριολεκτούνται για πρόσωπα: *Κατηγορείται ότι εκμαύλισε τις γυναίκες τού περιβάλλοντος του και τις οδήγησε στην πορνεία - Η φτώχια, η αθλιότητα και η έλλειψη παιδείας έχουν εξαχρειώσει τους κατοίκους πολλών περιοχών τής χώρας - Με δωροδοκίες, χρηματισμούς και αθέμιτα μέσα έχει εκφαυλίσει τους υπαλλήλους τής υπηρεσίας και του εγκρίνουν τα πάντα.*

διαφθορά (η) **1**. η φθορά των ηθών, η εξαχρείωση, η ανηθικότητα˙ (ειδικότ.) η κατάσταση στην οποία χρησιμοποιούνται αθέμιτα μέσα, για να παραβιάζονται οι νόμοι (με δωροδοκίες, εξυπηρετήσεις, προσφορές κ.λπ.) για ιδιωτικό όφελος: η *~ των ανώτερων αξιωματούχων ενός καθεστώτος* || η *~ στη δημόσια διοίκηση* || *κοινωνική* | *πολιτική* | *ηθική* | *ψυχική ~* ΣΥΝ. σήψη, εκμαυλισμός, φαυλότητα, εκφυλισμός, ατιμία ΑΝΤ. ηθικότητα, τιμιότητα **2.** (ειδικότ.) η κατάσταση κατά την οποία δεν τηρούνται οι ηθικοί κανόνες στη σεξουαλική συμπεριφορά: η *πορνεία είναι ~* || *νέοι που βουλιάζουν στη ~* ΣΥΝ. ακολασία, προστυχιά, έκλυση ηθών ΑΝΤ. ηθικότητα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαφθείρω].*

διαφθορέας (ο) {διαφθορ-είς, -έων} πρόσωπο που προκαλεί ή ωθεί στη διαφθορά: *~ των νέων*ΣΥΝ. εκμαυλιστής. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαφθορεύς < διαφθείρω].*

διαφθο**ρείο** (το) [1890] (λόγ.) το μέρος όπου συντελείται εξαχρείωση ηθών (ειδικότ.) το πορνείο.

διαφιλονικώ ρ. [αρχ.] {διαφιλονικείς... | διαφιλονίκ-ησα, μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. διαφιλονικούμενος, -η, -ο} θέτω υπό αμφισβήτηση: *~ τα κυριαρχικά δικαιώματα* | *την ηγεσία* || *διαφιλονικούμενα εδάφη* ΣΥΝ. διεκδικώ, αμφισβητώ. — διαφιλονίκηση (η) [1825].

διαφ**ορά** (η) **1.**η έλλειψη ομοιότητας: *~ αξίας* | *απόψεων* | *γραμμής* | *θερμοκρασίας* | *μεγέθους* || *αριθμητική* | *αισθητή* | *απειροελάχιστη* | *βασική* | *ειδοποιός* (βλ.λ.) | *ιδεολογική* | *κοινωνική* | *ποσοτική* | *ποιοτική* | *ριζική* | *ουσιώδης ~* || *εντοπίζεται* | *διαπιστώνεται* | *εξαλείφεται* | *καταργείται μια ~* ΣΥΝ. ανομοιότητα, απόκλιση, απόσταση ΑΝΤ. ομοιότητα· ΦΡ. **με *τη (μόνη) διαφορά ότι...*** αποκλίνοντας ως προς: *ακολούθησε το αρχικό σχέδιο, - ξεκίνησε πέντε λεπτά νωρίτερα* 2. (συνεκδ.) το να ξεχωρίζει (κάτι) από τα όμοια του, επειδή υπερέχει: η *αισθητή ~ τού νέου προϊόντος από τα ήδη υπάρχοντα ανέβασε τις πωλήσεις του* ΣΥΝ. υπεροχή, ανωτερότητα ΑΝΤ. μειονεξία · 3. (συνήθ. στον πληθ.) η αντιδικία (προς κάτι): *ο Ο.Η.Ε. έχει ως στόχο του την ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών-μελών* || *αγεφύρωτες* | *διπλωματικές* | *ιδεολογικές* | *κτηματικές* | *συνοριακές* | *συζυγικές* | *χρηματικές* | *υφιστάμενες ~* || *λύνω* | *επιλύω* | *ρυθμίζω* | *διευθετώ τη ~* ΣΥΝ. αντίθεση, ασυμφωνία, διαφωνία, διένεξη, φιλονικία ΑΝΤ. ομοφωνία, ομόνοια, συμφωνία **4.** ΝΟΜ. η αμφισβήτηση από την πλευρά των διαδίκων τής ισχύος **ή** μη ισχύος ενός δικαιώματος **ή** μιας ένωμης σχέσης τού ουσιαστικού δικαίου, η οποία αίρεται με τη δεσμευτική διάγνωση τού δικαστηρίου (πβ. λ. *υπόθεση, αμφισβητούμενη δικαιοδοσία): επίδικος ~* (για την οποία γίνεται η δίκη) · 5. ΜΑΘ. (μεταξύ δύο αριθμών | ποσών) το εξαγόμενο τής πράξης τής αφαίρεσης ή ο αριθμός που πρέπει να προστεθεί στον μικρότερο, για να γίνει ίσος με τον μεγαλύτερο: η *- τού 6 από το 4 είναι 2* || *θα πληρώσω τη ~* ΣΥΝ. υπόλοιπο 5. (γενικότ.) η απόσταση μεταξύ μεγεθών που εκφράζονται αριθμητικά: *πήρε το πρωτάθλημα με ~ τερμάτων* || *πρώτος και με (μεγάλη) ~* || *~ εδρών* || *ψήφων* || η *~ τής ώρας μεταξύ δύο χωρών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιό.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαφέρω].*

διαφ**ορετικ**ά επίρρ. **1.** με τρόπο διαφορετικό: *έλυσε το πρόβλημα ~* ΣΥΝ. αλλιώς, αλλιώτικα ΑΝΤ. όμοια, ομοίως, ίδια 2. σε αντίθετη περίπτωση: *πρέπει να έρθεις μαζί μας- ~ θα μείνεις μόνος σου* ΣΥΝ. αλλιώς, ειδεμή, ειδάλλως.

διαφ**ορετικ**ός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαφέρει: *~ άποψη* | *ερμηνεία* | *οπτική* ΣΥΝ. αλλιώτικος ΑΝΤ. ίδιος, όμοιος 2. (μτφ.) αυτός που διαφέρει από ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό: ο *σεβασμός τού άλλου, τού διαφορετικού από τους πολλούς, χαρακτηρίζει τις ανεκτικές κοινωνίες* ΣΥΝ. περιθωριακός, αποκλίνων ΑΝΤ. συνηθισμένος, κανονικός, νορμάλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάφορος, όμοιος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαφορετικός* | *διαφορητικός* < αρχ. *διαφορώ (·έω)* «διασπείρω» (κατά την εξέλιξη και την επίδρ. τού ρ. *διαφέρω)* < *διά-*

φόρος].

διαφορετικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} το να διαφέρει (κάποιος) από τους άλλους (συνήθ. τους πολλούς) ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, την καταγωγή, τις επιλογές του κ.ά.: *υπερασπίζομαι το δικαίωμα στη ~ || η ~ δεν πρέπει να θεωρείται απειλή* ΑΝΤ. ομοιότητα, ταυτότητα, ομοιογένεια (πβ. λ. *ιδιαιτερότητα).*

διαφοριζω ρ. μετβ. {διαφόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΜΑΘ. εκτελώ υπολογισμούς, για να βρω το διαφορικό μιας συνάρτησης (βλ. λ. *διαφορικός*, σημ. 2) 2. διαφοροποιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω.* [ΕΤΥΜ. Το μεσν. *διαφορίζω* (< αρχ. *διάφορον)* έχει τη σημ. «έχω όφελος, κέρδος». Η μαθ. σημ. αποδίδει το γαλλ. différencier].

διαφορικός**,** -ή, -ό **1**. (λόγ.-σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τη διαφορά: *~ ψυχολογία* (κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις διαφορές στη συμπεριφορά των ατόμων υπό ανάλογες συνθήκες) **2**. ΜΑΘ. αυτός που συσχετίζει μεταβλητούς αριθμούς και ποσότητες, που βοηθούν στον υπολογισμό τής πορείας μαθηματικής καμπύλης: *~ λογισμός | εξισώσεις* (που συνδέουν μια συνάρτηση με τις παραγώγους διαφόρων τάξεων} **3**. ***διαφορικό*** (το) σύστημα από γρανάζια στον άξονα κινήσεως τού αυτοκινήτου, που κατευθύνει με τέτοιον τρόπο την κινητήρια δύναμη, ώστε να επιτρέπει τη γρηγορότερη κίνηση ορισμένων τροχών (πρόσθιων ή οπίσθιων), ανάλογα με το σύστημα μετάδοσης · ΦΡ. **διαφορικός *αναλυτής*** βλ. λ. αναλυτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *διαφορά,* ο όρ. *διαφορικές εξισώσεις* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. differential equations. Ομοίως και ο *διαφορικός λογισμός* (< γαλλ. calcul différentiel), καθώς και το ουδ. *διαφορικό* (< γαλλ. différentiel)].

διαφορισμός (ο) (λόγ.) ο εντοπισμός τής διαφοράς, τής απόκλισης μεταξύ συναφών εννοιών ή πραγμάτων ΣΥΝ. διαφοροποίηση. Επίσης διαφόριση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω.*

διάφορο (το) → διάφορος

διαφοροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται κάτι διαφορετικό από άλλα όμοια: *ολοκληρωτική | σταδιακή | ελάχιστη | σημαντική - || η ~ τού υπουργού από την κυβερνητική πολιτική οδήγησε στην απομάκρυνση του* ΑΝΤ. εξομοίωση 2. ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων που σχετίζονται με τη δημιουργία των διαφορετικών ιστών ενός οργανισμού με τη μεταβολή αρχικώς όμοιων κυττάρων αδιαφοροποίητων ως προς τη δομή και τη λειτουργία τους· ΦΡ. σεξουαλική | ***φυλετική διαφοροποίηση*** το στάδιο κατά το οποίο το έμβρυο αποκτά τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τού αρσενικού ή τού θηλυκού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. differentiation].

διαφοροποιητικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τη δυνατότητα να κάνει κάτι διαφορετικό από τα άλλα, να επιφέρει μεταβολή 2. ΓΛΩΣΣ. ***διαφοροποιητική αξία*** η ιδιότητα ορισμένων φθόγγων τής γλώσσας, των φωνημάτων (βλ.λ.), να δίνουν διαφορετικές σημασίες, όταν βρεθούν στο ίδιο γλωσσικό περιβάλλον, π.χ. π(όνος) - τ(όνος) - φ(όνος) - μ(όνος). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. differentiative].

διαφοροποιώ ρ. μετβ. (διαφοροποιείς... | διαφοροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (κάτι) να διαφέρει από (κάτι άλλο): *διαφοροποίησε τη στάση του στη νέα του δήλωση || ~ απότομα | βαθμιαία | ολικώς | οριστικώς τις απόψεις μου* ΣΥΝ. αλλάζω, μεταβάλλω ΑΝΤ. συντηρώ, διατηρώ **2.** (μεσοπαθ. ***διαφοροποιούμαι)*** τοποθετούμαι διαφορετικά ως προς άλλον, υιοθετώ διαφορετική άποψη: *αρκετοί βουλευτές τού κυβερνώντος κόμματος διαφοροποιήθηκαν από τις θέσεις τού προέδρου τους.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. differentiate].

διάφορος, -η, -ο {διαφόρων} **1**. (συνήθ. στον πληθ.) αυτός που εμφανίζει ποικιλία, παντός είδους: *ασχολείται με ~ μικροζητήματα || ~ αιτίες | διατυπώσεις | εκδηλώσεις | ερωτήσεις | εκδοχές | λάθη | λύσεις | κίνδυνοι | φήμες* || (ως αντων.) *διάφοροι υποστηρίζουν αυτή την εκδοχή* ΣΥΝ. ποικίλος, παντοειδής ΑΝΤ. συγκεκριμένος· ΦΡ. ***πολλά και διάφορα*** για ανόμοια πράγματα, με διαφορετικό περιεχόμενο: *ακούγονται ~ για τον γείτονα || ~ έχουν υποστηριχθεί σχετικά με τον συγγραφέα αυτού τού έργου* **2.** (λαϊκ.) ***διάφορο*** (το) (α) αυτό που καρπώνεται κανείς ως κέρδος: *συμφώνησαν στο ~ και κλείσανε τη δουλειά* ΣΥΝ. συμφέρον, όφελος ΑΝΤ. ζημιά, (λαϊκ.) χασούρα (β) (συνεκδ.) ο τόκος, τα επιπλέον χρήματα που παίρνει ο δανειστής με την επιστροφή τού κεφαλαίου: το - ήταν *αβάσταχτο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαφέρω].

διάφορος - διάφοροι - διαφορετικός. Το επίθ. **διάφορος** τής Αρχαίας, που είχε περίπου τις χρήσεις τού σημερινού διαφορετικός, στη Ν. Ελληνική υποχώρησε βαθμηδόν στο να χρησιμοποιείται σχεδόν μόνο στον πληθυντικό με τη λειτουργία αοριστολογικής (επιθετικής) αντωνυμίας *(Τον απασχολούν διάφορα προβλήματα - Θα συναντήσεις διαφόρους ανθρώπους, που θα προσπαθήσουν να σε εκμεταλλευτούν - Διάφοροι υποστηρίζουν ότι το κλίμα έχει αλλάξει).* Χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής δεν θέλει να κατονομάσει και να προσδιορίσει επακριβώς τα λεγόμενα, αλλά θέλει να δηλώσει «πλήθος» και «ποικιλία». Σε αυτές τις περιπτώσεις το διάφοροι, -ες, -α αντιστοιχεί στο (αοριστολογικό) πολλοί «ποικίλης υφής». Στον ενικό η λ. υποκαταστάθηκε από το μεσν. *διαφορετικός,* το οποίο είναι πιθανόν να ανάγεται στο αρχ. *διαφορώ* (< *διάφορος),* που δεν σώζεται στη Ν. Ελληνική (πβ. κ. αρχ. επίθ. *διαφορητικός από* το *διαφορώ* με χρήση ιατρικού όρου).

διαφοροτρόπως επίρρ. [1847] (λόγ.) **1.** με διαφορετικό τρόπο: *καθένας εκφράζεται ~* 2. με διάφορους, ποικίλους τρόπους: *έσπευσε να του εκφράσει την ευγνωμοσύνη του ~* ΣΥΝ. ποικιλοτρόπως. **διάφραγμα** (το) {διαφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ. Ο κύριος αναπνευστικός μυς, θολοειδής και μεμβρανώδης, που χωρίζει τη θωρακική από την κοιλιακή κοιλότητα **2.** κάθε λεπτό τοίχωμα που διαχωρίζει δύο κοιλότητες ή μάζες μαλακού ιστού στο σώμα: *~ τής γλώσσας | τού εγκεφάλου | τής λεκάνης | τής καρδιάς | τού οσχέου* · 3. ΦΩΤΟΓΡ. το ρυθμιζόμενο άνοιγμα φακού, το οποίο ελέγχει την ποσότητα φωτός που περνά από αυτόν: η *φωτογραφία βγήκε πολύ φωτεινή, γιατί χρησιμοποίησα πολύ ανοιχτό ~* · 4. ΙΑΤΡ. κολπική συσκευή, από ελαστική ή πλαστική ύλη, που εφαρμόζεται στον τράχηλο τής μήτρας και λειτουργεί ως αντισυλληπτικό μέσο. — διαφραγματικός, -ή, -ό [1783].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαφράσσω.* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diaphragm, γαλλ. diaphragme, από τις οποίες προήλθαν ως μετάφρ. δάνεια οι σημερινοί επιστημ. όροι]. **διαφυγή** (η) [αρχ.] **1.** η απομάκρυνση (κάποιου) από (ένα σημείο), συνήθ. κατά τρόπο κρυφό ή όχι συνηθισμένο: *οι ληστές αναζητούσαν τρόπο διαφυγής* ΣΥΝ. δραπέτευση 2. (ειδικότ.) η διαρροή αερίου ή υγρού μέσα από τον χώρο στον οποίο είναι κλεισμένο: η *~ τοξικών αερίων από εργοστάσιο χημικών* 3. ΜΟΥΣ. είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούε-ται, αλλά προκύπτει από την κίνηση ενός συγχορδιακού φθόγγου κατά διάστημα δευτέρας.

διαφύγω (να/θα) ρ. → διαφεύγω

διαφυγών, -ούσα, -όν {διαφυγ-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που έχει διαφύγει (βλ. λ. διαφεύγω)· ΦΡ. ***διαφυγόν κέρδος*** το κέρδος που δεν πραγματοποιήθηκε εξαιτίας κάποιου λόγου: τα *διαφυγόντα κέρδη τής εταιρείας από την ξαφνική ματαίωση των πτήσεων ανέρχονται σε πολλά εκατομμύρια || αποζημίωση που περιλαμβάνει και το ~.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *διαφεύγω)].* **διαφύλαξη** (η) [1825] {-ης κ. -ά̄ξεως | χωρ. πληθ.} η διατήρηση (πράγματος) με επιμέλεια και προσοχή: η *~ των εθνικών κειμηλίων | τής εθνικής κληρονομιάς | των εργασιακών συμφερόντων* ΣΥΝ. διάσωση ΑΝΤ. παραμέληση. διαφυλάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαφύλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} φροντίζω ώστε να προστατευθεί και να διατηρηθεί (κάτι): *~ το απόρρητο | την πίστη μου | τα μνημεία | τη σωματική μου ακεραιότητα | τις παραδόσεις | την ανεξαρτησία | τη σταθερότητα || ~ από τη φθορά | από την καταστροφή | από την παραβίαση* ΣΥΝ. συντηρώ, περισώζω, προστατεύω, προασπίζω ΑΝΤ. παραμελώ, καταστρέφω. **διάφυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα κάθε μακρού οστού.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. διάφυσις (ήδη στον Ιπποκράτη) < *διαφύομαι* < *δια-* + *φύω* | -ομαι]. **διαφωνία** (η) [αρχ.] {διαφωνιών} 1.η διάσταση απόψεων, η ασυμφωνία γνωμών: *εξέφρασε ανοιχτά τη διαφωνία του με τη γραμμή τού κόμματος || υπάρχει ένα βασικό σημείο διαφωνίας μεταξύ τους* ΣΥΝ. αντιγνωμία, διχογνωμία ΑΝΤ. ομοφωνία, ομογνωμοσύνη **2**. [μτγν.] ΜΟΥΣ. στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική, το μουσικό διάστημα που, λόγω τής μεγάλης εσωτερικής έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει τραχύ άκουσμα και τείνει να «λυθεί» προς ένα άλλο διάστημα «σύμφωνο» (βλ.λ.) (ακουστικά, αντιστοιχεί σε πολύπλοκη αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν η μουσική πρωτοπορία τού 20ού αι. προχώρησε σε «χειραφέτηση τής διαφωνίας» **με** την κατάργηση τής απαίτησης για «λύση» τού διάφωνου διαστήματος) ΣΥΝ. διάφωνο διάστημα. διαφωνώ ρ. αμετβ. {διαφωνείς... | διαφώνησα} **(με** κάποιον σε κάτι) εκφράζω διαφωνία σχετικά μ[ε] κάτι: τα *κόμματα διαφωνούν ως προς τα οικονομικά || ~ ριζικά | εμπράκτως || ~ μαζί σου σε όλα τα θέματα* || ~ με όλους τους *ομιλητές* ΣΥΝ. αντιλέγω, αντιτίθεμαι ΑΝΤ. συμφωνώ, ομογνωμώ.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαφωνώ* < *δια-* + *φωνώ (-έω)* < φωνή]. διαφωνών, -ούσα, -ούν (διαφων-ούντος (θηλ. -ούσης) | -ούντες (ουδ. -ούντα), ούντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που είναι αντίθετος, συνήθ. σε επίπεδο ιδεολογίας: *οι ~ συνδικαλιστές απεχώρησαν* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ διεγράφησαν από το κόμμα* ΣΥΝ. αντιφρονών. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *διαφωνώ (-έω)].* διαφωτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαφώτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. παρέχω σαφείς πληροφορίες, ενημερώνω σωστά ή γενικότ. παρέχω παιδεία σε (κάποιον): *πρέπει να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής* ΣΥΝ. κατατοπίζω 2. αποκαλύπτω την αλήθεια, ξεκαθαρίζω, εξιχνιάζω: η *αστυνομία | η ανάκριση διαφωτίζει πλήρως την υπόθεση | το μυστήριο | το έγκλημα | την εξαφάνιση* ΣΥΝ. διαλευκαίνω ΑΝΤ. συσκοτίζω. — διαφώτιση (η) [μτγν.], διαφωτιστικός, -ή, -ό [1861]^ διαφωτισμός (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} 1.η παροχή γνώσεων, ενημέρωσης ή γενικότ. παιδείας **2**. ΙΣΤ. (α) ***Διαφωτισμός*** (ο) πνευματική κίνηση που εκδηλώθηκε τον 18ο αι. και απέβλεπε στην απαλλαγή τού ανθρώπου από τις προλήψεις και τις αυθεντίες και στη διάδοση τής επιστημονικής γνώσης **με** την καλλιέργεια τού ορθού λόγου (βλ. κ. λ. *διαφωτιστής* κ. *αιώνας των Φώτων): ο αιώνας τού ~* (β) ***Νεοελληνικός Διαφωτισμός*** η πνευματική κίνηση που από τα μέσα τού 18ου αι. μέχρι τα πρώτα χρόνια τής ύπαρξης τού ελληνικού κράτους προσπάθησε να μεταδώσει τα φώτα τού ευρωπαϊκού πνεύματος (Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός) στον υπόδουλο ελληνισμό, συμβάλλοντας στην εθνική αφύπνιση και την καλλιέργεια του.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. Enlightenment, γαλλ. Lumières, γερμ. Aufklärung]. **διαφωτιστής** (ο) [1897], διαφωτίστρια (η) {διαφωτιστριών} **1**. κα-

θένας από τους πνευματικούς ανθρώπους, που συμμετείχαν στην κίνηση τού Διαφωτισμού (βλ.λ., σημ. 2): *διαπρεπείς διαφωτιστές ήταν ο Βολταίρος, ο Μοντεσκιέ, ο Ντιντερό, ο* ντ' *Αλαμπέρ κ.ά.* 2. (ευφημ.) προπαγανδιστής (κυρ. σε κομματική ιδεολογία), πρόσωπο που αναλαμβάνει να μυήσει κάποιον στις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της.

διαφωτος, -η, -ο [1896] αυτός που δέχεται φως από παντού ΣΥΝ. κα-τάφωτος.

διαχαράσσω ρ. [μτγν.] {διαχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) **1.** καθορίζω (τα όρια) χαράσσοντας γραμμές: τα *όρια των δύο νέων κρατών διαχαράχθηκαν από ειδική συνθήκη* ΣΥΝ. οριοθετώ, χωρίζω, οροθετώ 2. (μτφ.) καθορίζω τον τρόπο ή την πορεία δράσεως: ~ *πολιτική* ΣΥΝ. προγραμματίζω, ρυθμίζω. — **διαχάραξη** (η) [μτγν.].

διαχειμάζω ρ. αμετβ. {διαχείμασα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα (κάπου): *συχνά οι κάτοικοι ορεινών περιοχών διαχειμάζουν σε πεδιάδες* ΣΥΝ. ξεχειμωνιάζω. — διαχείμαση (η) [1897]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + *χειμάζω* (βλ. λ. *χειμάζομαι)].*

διαχειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω τις απαραίτητες ενέργειες για (κάτι που υπάγεται στην αρμοδιότητα μου), αποφασίζω τι πρέπει να γίνει για κάθε περίπτωση: ~ τα *κοινά* | *την εξουσία* | *μυστικά κονδύλια* | *την τύχη τής χώρας* | *τα εθνικά ζητήματα* | *τα οικονομικά τού κράτους* | *περιουσία* | *ποσά* || ~ κάτι *υπεύθυνα* | *προσωπικώς* | *εν λευκώ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διαχειρίζομαι: σύνταξη. «Γα *κονδύλια τής Ε.Ο.Κ. θα διαχειριστούν από ειδική επιτροπή, που συγκροτήθηκε στο υπουργείο Οικονομικών».* Η χρήση αυτή είναι λανθασμένη. Το σωστό είναι: *Η διαχείριση των κονδυλίων τής Ε.Ο.Κ. θα γίνει από...* Το διαχειρίζομαι ως αποθετικό ρήμα (δηλ. μόνο σε *-ομαι,* αφού δεν υπάρχει *διαχειρίζωΐ)* σχηματίζει την παθητική φωνή του με περίφραση *(Η διαχείριση γίνεται από...).* Αλλιώς, μπορεί να μετατρέψει κανείς τη σύνταξη σε ενεργητική: *...ειδική επιτροπή που θα διαχειριστεί τα κονδύλια τής Ε.Ο.Κ.* → *αποθετικός*

διαχείριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ενεργειών που κάνει κανείς, για να τακτοποιήσει, να επιλύσει ή να προωθήσει θέματα τής αρμοδιότητας του, ο τρόπος με τον οποίο τα χειρίζεται: ~ κρατικών *υποθέσεων* | *προβλημάτων 2.* (ειδικότ.) ΟΙΚΟΝ. ο συνδυασμός υλικών και πνευματικών μέσων μιας επιχείρησης για την επίτευξη τής μέγιστης απόδοσης: η ~ *τού δημοσίου χρήματος* | *πόρων* | *περιουσίας* | *κονδυλίων* ΣΥΝ. διεύθυνση, διοίκηση 3. (συνεκδ.) υπηρεσία αρμόδια για οικονομικές κυρ. υποθέσεις (πληρωμές, εισπράξεις κ.λπ.): *το γραφείο τής ~ βρίσκεται στον πρώτο όροφο* 4. ΠΛΗΡΟΦ. η διαδικασία με την οποία μεταφέρει, αντιγράφει, διαγράφει, οργανώνει, μετασχηματίζει κανείς δεδομένα ή αρχεία σε Η/Υ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι.*

διαχείριση: ορθογραφία. Με -ι- ή με -η-; Επειδή προέρχεται από ρ. σε *-ίζω (-ίζομαι),* γράφεται με -ι- *(διαχείριση).* Συχνά γράφεται εσφαλμένα με -η- *(διαχείρηση!) από* παρασύνδεση με το *επιχείρηση, το* οποίο γράφεται σωστά με -η- ως παράγωγο ρήματος σε -ώ: *επιχειρώ - επιχείρηση, όπως επινοώ - επινόηση, κινώ - κίνηση, συζητώ - συζήτηση.* Αλλά: *διαχειρίζομαι - διαχείριση, μεταχειρίζομαι - μεταχείριση.* Για το πρόβλημα τής ορθογραφίας τού εγχείρηση βλ.λ.

διαχειριστής (ο) [1856], **διαχειρίστρια** (η) {διαχειριστριών} **1**. πρόσωπο που διευθετεί υποθέσεις για λογαριασμό άλλων και ειδικότ. αυτός που ρυθμίζει τις οικονομικές υποθέσεις (λ.χ. εταιρείας): ο ~ τής *οικογενειακής περιουσίας* | *κεφαλαίου* || *«οι πολιτικοί κατάλαβαν ότι έχουν γίνει απλοί* ~ *των αποφάσεων και των παιχνιδιών χρηματιστών και τραπεζιτών»* (εφημ.) 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που φροντίζει για τη σωστή λειτουργία πολυκατοικίας: ~ *γίνεται εκ περιτροπής ένας από τους ενοίκους τής πολυκατοικίας.*

διαχειριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση ή τον διαχειριστή: - *έλεγχος* | *ατασθαλίες* | *περίοδος.* — διαχειρι-**σπκ**-ά | -ως επίρρ.

διαχέω ρ. μετβ. {διέχυσα, διαχύ-θηκα, -μένος} σκορπίζω τριγύρω: ~ φως | *οσμή* ΣΥΝ. εκπέμπω, αναδίδω. Επίσης **διαχύνω** [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* + *χέω,* βλ. λ. χύνω].

διαχρονία (η) {διαχρονιών} **1**. η μελέτη των φαινομένων μέσα στον χρόνο **2**. ΓΛΩΣΣ. (α) η μελέτη των δομών και των λειτουργιών τής γλώσσας μέσα στον χρόνο, δηλ. ως προς την προέλευση, την εξέλιξη και τις μεταβολές τους (β) (ειδικότ.) η σύγκριση μεταξύ δύο τουλάχιστον συγχρονικών συστημάτων μιας γλώσσας: π.χ. τής μυκηναϊκής και τής κλασικής ελληνικής γλώσσας ΑΝΤ. συγχρονία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diachronie].

ΣΧΟΛΙΟ Η προέλευση τής λέξης είναι ενδιαφέρουσα. Τη λ. διαχρονία, ως γλωσσολογικό όρο στην αρχή, έπλασε ο ιδρυτής της μοντέρνας γλωσσολογίας, ο Ελβετός γλωσσολόγος Ferdinand de Saussure (1857-1913). Η λ. διαχρονία (γαλλ. diachronie) επινοήθηκε από τον Saussure, για να δηλώσει τον αντίποδα τής **συγχρονίας** (γαλλ. synchronie). Με τον όρο *συγχρονία* ο Saussure δήλωσε την κατάσταση τής γλώσσας, το πώς είναι μια γλώσσα σε δεδομένο χρόνο, υποστηρίζοντας ότι οι γλωσσολόγοι πρέπει να περιγράφουν τη γλώσσα με τη μορφή που έχει το σύστημα της σε ορισμένο χρόνο (συγχρονική θεώρηση). Το αντίθετο τής *συγχρονίας* είναι, κατά τον Saussure, η **διαχρονία**, η εξέλιξη τής γλώσσας μέσα στον χρόνο. Μιλάμε για *διαχρονία* και *διαχρονική* θεώρηση, όταν μελετά και συγκρίνει κανείς δύο ή περισσότερες συγχρονίες, δύο ή περισσότερες χρονικές καταστάσεις μιας γλώσσας (π.χ. την Αρχ. και τη Ν. Ελληνική), δηλ. την εξέλιξη και μεταβολή τής γλώσσας μέσα στον συγκεκριμένο χρόνο. Αυτή είναι η σημασία και η αρχική χρήση τού διαχρονικός. Από τη γλωσσολογία η λέξη *διαχρονικός* πέρασε (από τη δεκαετία τού '80 κυρίως) σε ευρύτερη χρήση, σημαίνοντας: (α) «εξελικτικός» (β) (νέα σημ.) «ο υπάρχων μέσα στον χρόνο, ο διανύων την πορεία του μέσα στον χρόνο, αυτός που ξεπερνά ή δεν περιορίζεται μόνο στο παρόν, από παλιά μέχρι σήμερα» *(Η διαχρονική πορεία τού κόμματος αποδεικνύει τη συνοχή των στελεχών του - Αυτές οι αρχές έχουν διαχρονική αξία).* ο συνδυασμός συγχρονικής και διαχρονικής θεώρησης συνιστά τη λεγόμενη παγχρονική θεώρηση τής γλώσσας, την πληρέστερη, αφού μέσα στην παγχρονία (συγχρονία και διαχρονία) τα γλωσσικά φαινόμενα εξετάζονται χωριστά μεν, αλλά συνδυαστικά σε ένα δισδιάστατο επίπεδο.

διαχρονικός, -ή, -ό 1. αυτός που διατηρεί τη σημασία ή την αξία του κατά το πέρασμα τού χρόνου, που ξεπερνάει τον χρόνο και ισχύει σε διάφορες εποχές: *έργο με ~ αξία* || *διδασκαλία που περιέχει ~ μηνύματα* ΣΥΝ. υπερχρονικός 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη διαχρονία (βλ.λ.): ~ *γλωσσολογία* | *μορφολογία* ||*η~ εξέταση τής λειτουργίας τού παρακειμένου στην αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική Ελληνική.* — διαχρονικ-ά | -ώς επίρρ., διαχρονικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονία.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diachronique].

διάχρυσος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι στολισμένος με χρυσό: ~ *ύφασμα* | *κόσμημα* ΣΥΝ. χρυσοΰφαντος, χρυσοποίκιλτος.

διαχρωμία (η) {διαχρωμιών} τεχνική για τη μετατροπή τού ασπρόμαυρου φιλμ σε έγχρωμο. — **διαχρωματικός**, -ή, -ό.

διαχύνω ρ. → διαχέω

διάχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1**. ο διασκορπισμός προς όλες τις κατευθύνσεις: ~ *αερίων* | *φωτός* | *υγρών* | *θερμότητας* ΣΥΝ. εκπομπή, έκλυση **2**. ΦΥΣ. η διείσδυση ενός υγρού ή αερίου σε ένα άλλο · 3. *διαχύσεις* (οι) η έντονη έκφραση συναισθημάτων: *ερωτικές* | *τρυφερές* | *επιδεικτικές* - || *διαχύσεις χαράς* | *ευθυμίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάχυτος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάχυσις* < *διαχέω.* ο φυσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. diffusion, ενώ η σημ. 3 αποδίδει (στον πληθ.) το γαλλ. effusions].

διαχυτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματα του: οι ~ *άνθρωποι συχνά παρεξηγούνται ως υπερβολικοί* ΣΥΝ. εκδηλωτικός, εγκάρδιος ΑΝΤ. μαζεμένος, κλειστός, συγκρατημένος. — διαχυτικ-ά | -ώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διαλυτός», < *διαχέω.* Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. effusant].

διαχυτικότητα (η) [1887] {χωρ. γεν. πληθ.} η έντονη εκδήλωση φιλικών συναισθημάτων προς άλλους με χειρονομίες, λόγια, εκφράσεις προσώπου, έντονες κινήσεις γενικά: *άρχισε τις ~ μπροστά σε όλους.*

διάχυτος, -η, -ο αυτός που έχει διασκορπιστεί, που έχει διαδοθεί σε μεγάλη έκταση: *είναι ~ η εντύπωση ότι σύντομα θα έχουμε εκλογές* || ~ *αγανάκτηση* | *γαλήνη* | *ανησυχία* | *ευωδιά* | *ερωτισμός* | *ενθουσιασμός* | *ερωτήματα* | *δυσπιστία* | *λύπη* | *φήμη* | *φόβος* || ~ *φως* (που ανακλάται προς όλες τις κατευθύνσεις, όταν προσκρούει σε τραχείες επιφάνειες). **— διάχυτα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διαχέω].*

διάχυτος - διαχυτικός. Και τα δύο συνδέονται με το **διαχέω**, (το **διαχυτικός** μέσω τού *διάχυση).* **Διάχυτος** (ευθυμία, φως, πνευματικότητα, αγάπη κ.λπ.) σημαίνει «σκορπισμένος και υπάρχων παντού - φανερός παντού, ολοφάνερος». Το *διαχυτικός (Ο χ είναι πολύ διαχυτικός),* συνδεόμενο με το *διαχύσεις,* σημαίνει «εκδηλωτικός, αυτός που φανερώνει ανοιχτά τα συναισθήματα του».

διαχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαχώρισ-α, -τηκα, -μένος} 1. χωρίζω στα δύο ή ξεχωρίζω δύο όμοια πράγματα: *το αυλάκι διαχωρίζει τα χωράφια ως φυσικό όριο* || ~ *το σαλόνι με πρόσθετο τοίχο* ΣΥΝ. διαιρώ, χωρίζω ΑΝΤ. συνενώνω · **2.** διακρίνω σε χωριστή κατηγορία: ~ τη *δημόσια από την ιδιωτική ζωή* | *το μαύρο από το λευκό* | *τη φαντασία από την πραγματικότητα* || ~ *τις ευθύνες μου* | *τη θέση μου* | *την τύχη μου* (δεν δέχομαι να είμαι συνυπεύθυνος) ΣΥΝ. ξεχωρίζω · **3**. ΤΥΠΟΓΡ. *διαχωρίζω χρώματα* αναλύω στα τέσσερα βασικά χρώματα της τετραχρωμίας εικόνα για την εκτύπωση. — διαχώριση (η) [αρχ.], διαχωριστής (ο) [μτγν.], διαχωριστικός, -ή, -ό [μτγν.].

διαχωρισμός (ο) [μτγν.] **1**. η διάκριση, ο χωρισμός ενός (στοιχείου, προσώπου) από άλλο: *ο ~ των αρμοδιοτήτων* || *φυλετικός* - (ρατσισμός) 2. μέθοδος απομάκρυνσης ενός στοιχείου από άλλο· (ειδικότ.) μέθοδος απομάκρυνσης ενός ή περισσοτέρων συστατικών από αρχικό μείγμα, προκειμένου για τον καθαρισμό ουσιών από άλλες, την εξαγωγή μετάλλων από μετάλλευμα κ.λπ. **3.** ΤΥΠΟΓΡ. ***διαχωρισμός χρωμάτων*** η εργασία ανάλυσης των χρωμάτων μιας έγχρωμης εικόνας στα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο και μαύρο) για εκτύπωση στο σύστημα όφσετ.

διαχωριστικός, -ή, -ό (κυριολ.) αυτός που χωρίζει κάτι στα δύο ή από τα όμοια του· ΦΡ. (α) *διαχωριστική γραμμή* (i) το φυσικό ή τεχνητό όριο που χωρίζει δύο περιοχές: ο *Δούναβης είναι η ~ μεταξύ Ρουμανίας και Βουλγαρίας* (ii) (μτφ.) το νοητό όριο: η ~ *ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα* (iii) (κακόσ.) το όριο που χωρίζει δύο αντίπαλους χώρους: *οι ~ υπονομεύουν την ενότητα τού κόμματος* (β) διπλή *διαχωριστική* (ενν. *γραμμή)* διπλή γραμμή στο οδόστρωμα που δηλώνει απαγόρευση προσπέρασης (γ) *διαχωριστική νησίδα*

κατασκευή (συνήθ. από τσιμέντο ή μέταλλο) ή ἕπιμήκης σειρά φώτων (θάμνων ή δέντρων) στο μέσο τού οδοστρώματος εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας των οχημάτων, ώστε να αποφεύγονται τα τροχαία δυστυχήματα. — διαχωριστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *διαχωρίζω.* Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. διαχωριστική *γραμμή* (< γαλλ. ligne disjunctive), *διαχωριστική νησίδα* (< αγγλ. traffic island)].

διαψεύδω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέψευσα, διαψεύσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δηλώνω ή/και αποδεικνύω ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψεύδεται: - *το δημοσίευμα | τις διαδόσεις | τον ισχυρισμό | την κατηγορία | την καταγγελία* || ~ *κατηγορηματικά | μετ' αγανα-κτήσεως κάποιον* ΑΝΤ. επαληθεύω, επιβεβαιώ'ω · 2. δεν επιβεβαιώνω, δεν πραγματοποιώ κάτι, τού οποίου αναμένεται η πραγματοποίηση: ~ τις *ανησυχίες | την αισιοδοξία | τα προγνωστικά | τις προσδοκίες | τις προβλέψεις | τις ελπίδες* **3**. (μεσοπαθ. ***διαψεύδομαι)*** αποδεικνύεται ότι έχω άδικο, ότι κάνω λάθος: οι *προβλέψεις του διαψεύστηκαν παταγωδώς.*

διάψευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1**. δήλωση που αποδεικνύει ή επιχειρεί να αποδείξει ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψεύδεται: ~ *δημοσιεύματος | διαδόσεων | καταγγελιών* || *επίσημη | ρητή | τυπική | έμπρακτη* ~|| *ο υπουργός προέβη σε* ~ των φημών για *υποτίμηση της δραχμής* ΑΝΤ. επαλήθευση, επιβεβαίωση 2. η μη επαλήθευση ή η μη πραγματοποίηση (προσδοκίας, πρόβλεψης κ.λπ.): η ~ των προσδοκιών *του τον οδήγησε στην αποτρόπαιη πράξη* || η ~ των ελπίδων | των *υποψιών | των προβλέψεων* || *άμεση | απότομη | θλιβερή | ζαφνική* ~ ΑΝΤ. επαλήθευση 3. (ειδικότ.) η απογοήτευση από τη μη πραγματοποίηση προσδοκίας: είχε έντονο το *αίσθημα τής διάψευσης.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διάψευσις* < αρχ. *διαψεύδω.* Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. frustration].

διαψευσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να αποδειχθεί κάτι ψευδές. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. falsiflability].

δια **ψύ**χω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέψυξα, διαψύχθηκα, διεψυγμένος} (λόγ.) χαμηλώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ. ψυχραίνω, δροσίζω ΑΝΤ. θερμαίνω.

δίβάνι (το) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. **1.** (παλαιότ.) η αίθουσα συνεδριάσεων τής κυβέρνησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία **2**. (συνεκδ.) η κυβέρνηση τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: *συνεδριάζει το* ~. Επίσης (λόγ.) διβάνιο(ν) [ΕΤΥΜ μεσν., βλ. λ. ντιβάνι].

διβάρι (το) {διβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βιβάρι (βλ.λ.) [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βιβάριον* (με προληπτική ανομοίωση) < λατ. vivarium < vivo «ζω»].

διβολίζω ρ. μετβ. {διβόλισ-α, -τηκα, -μένος} οργώνω (χωράφι) για δεύτερη φορά, για να καταστραφούν τα ζιζάνια. — **διβόλισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διβολώ (-έω)* < αρχ. *δίβολος* < *δι- (< δίς) + -βόλος* < *βάλλω)].*

δίβολος, -η, -ο (για χωράφι) αυτός που έχει οργωθεί για δεύτερη φορά μέσα σε έναν χρόνο, για να καταστραφούν τα ζιζάνια. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. διβολίζω].

δίβουλος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία άποψη: ~ *πελάτης* ΣΥΝ. δίγνωμος, αναποφάσιστος, αμφιταλαντεύομενος, αμφιρρεπής ΑΝΤ. αποφασισμένος, σίγουρος, σταθερός **2**. αυτός που παρουσιάζει στους άλλους γνώμη αντίθετη από την πραγματική: τους *ξεγέλασε η πανουργία τού* ~ *συμβούλου τους* ΣΥΝ. δόλιος, απατεώνας, υποκριτής. — **διβ**ουλία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < δι- (< δίς) + *-βουλος* < *βουλή].*

διγαμία (η) **-+** δίγαμος

δίγαμμα (το) [μτγν.] {άκλ.} το έκτο γράμμα τού πρώιμου ελληνικού αλφαβήτου *(F),* το οποίο παρίστανε φθόγγο προφερόμενο παρόμοια **με** το σημερινό «β».

ΣΧΟΛΙΟ Ονομάστηκε έτσι από το σχήμα τού γράμματος *(F),* που είναι δύο γάμμα (το ένα πάνω στο άλλο). Ήταν κανονικός φθόγγος τής Αρχ. Ελληνικής, που σε άλλες διαλέκτους (Ιωνική και Αττική) σιγήθηκε νωρίς, ενώ σε άλλες (Δωρική) διατηρήθηκε έως και τους ελληνιστικούς χρόνους. Το δίγαμμα ήταν παράγωγο ενός ημιφώνου *(w)* τής ινδοευρωπαϊκής γλώσσας, το οποίο στην Ελληνική εμφανίζεται ως φωνήεν (είναι το υ) και ως σύμφωνο (είναι το δίγαμμα), ήτοι ως /u/(u) και ως /v/(Ε). Παραδείγματα: Ι.Ε. *werg-,* ελλην. *Εέργον* (που σιγήθηκε στα Ελληνικά, αλλά σώζεται στα αγγλ., γερμ. κ.α.), αγγλ. work (το w είναι το ελλην. δίγαμμα), γερμ. WerkΤ.Ε. *weid-,* ελλην. *Εειδος,* αρχ. *ΨοΙδα* «γνωρίζω», *εΕιδον* > *εϊδον/εϊδα,* λατ. videre «βλέπω», γαλλ. voir, σανσκρ. veda «Βέδαι, γνώσεις, σοφία», αγγλ. wise «σοφός», γερμ. wissen «γνωρίζω», αγγλ. view, γαλλ. vue «θέα» κ.ά. Έτσι εξηγούνται στην Ελληνική και γλωσσικές σχέσεις όπως **ρέ**ω - ρεύμα - ρυάκι *{ρεΕ-ω > ρέ-ω, ρεύ-μα, ρυ-άκι,* όπου φαίνεται η σχέση Ε:υ).

δίγάμος, -η, -ο αυτός που έχει συνάψει δεύτερο γάμο, ενώ ισχύει ακόμη νομικά ο πρώτος: *οι - διώκονται ποινικά.* — διγαμία (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δι (< δίς) + *γάμος].*

Δ.Ι.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Γενικής Εκπαίδευσης.

διγενής, -ής, -ές {διγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (σπάν.) αυτός που προέρχεται από δύο διαφορετικά γένη, φυλές ή εθνότητες · **2**. (για ζώα και φυτά) αυτός που διαθέτει και τα δύο φύλα, ερμαφρόδιτος ΣΥΝ. αρσενικοθήλυκος **3**. ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που έχει δύο γένη (αρσ. κ. θηλ.) και τα δηλώνει με τον ίδιο μορφολογικό τύπο, *π.χ. ο-η σαφής, ο-η πρόεδρος:* ~ *επίθετα | ουσιαστικά.* — **διγένεια** (η) [1860]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ερμαφρόδιτος - διπλής καταγωγής», < δι- (< δίς) + *-γενής* < *γένος].*

δίγλυφος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που έχει διπλό σκάλισμα: ~ *αρχιτεκτόνημα* **2**. ***δίγλυφο*** (το) αρχιτεκτονικό κόσμημα με δύο γλυφές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < δι- (< δίς) + *-γλυφός* < *γλύφω* «σκαλίζω»].

διγλωσσία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} 1. ΓΛΩΣΣ. (α) η χρήση στο εσωτερικό ομάδας ή λαού δύο διαφορετικών γλωσσών (β) (καταχρ.) η χρήση, στο εσωτερικό ομάδας ή λαού, μορφών τής ίδιας γλώσσας, οι οποίες συνήθ. εξυπηρετούν διαφορετικούς επικοινωνιακούς σκοπούς και έχουν άλλο κύρος· ορθότ. *διμορφία* (βλ.λ.) 2. το να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί κανείς δύο γλώσσες ως μητρικές: ~ *παιδιών που προέρχονται από μικτούς γάμους* · 3. (μτφ.-κακόσ.) η υποκριτική έκφραση διαφορετικών απόψεων αναλόγως προς την περίσταση: *η ~ μιας κυβέρνησης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. Η σημ. «διμορφία» από ελληνογενή ξένο όρο (< γαλλ. diglossie), ενώ η σημ. τής χρήσης διαφορετικών γλωσσών (κατεξοχήν διγλωσσία) αποδίδει το αγγλ. bilingualism].

διγλωσσ**ία - δι**μορ**φία.** ο όρος **δι**γλω**σσί**α χρησιμοποιήθηκε σε σχέση με το γλωσσικό ζήτημα, για να δηλώσει τη χρήση δύο γλωσσών (!) στην Ελλάδα, τής καθαρεύουσας και τής δημοτικής. Η χρήση τού όρου είναι προφανώς εσφαλμένη, διότι η καθαρεύουσα και η δημοτική υπήρξαν δύο *μορφές* τής ίδιας γλώσσας (δεν διέθεταν δύο εντελώς διαφορετικά φωνολογικά, μορφολογικά και συντακτικά συστήματα, ούτε δύο εντελώς διαφορετικά λεξιλόγια!). Αρα το σωστό θα ήταν να μιλάμε για **δι**μορ**φία** στην περίπτωση τής Ελληνικής, αφήνοντας τον όρο διγλωσσία για περιπτώσεις που σε μια χώρα (π.χ. στο Βέλγιο, στην Ελβετία κ.α.) μιλούν δύο διαφορετικές γλώσσες (στο Βέλγιο μιλούν Φλαμανδικά [Ολλανδικά] και Γαλλικά, στην Ελβετία μιλούν Γαλλικά, Γερμανικά και Ιταλικά κ.ο.κ.). Στη γλωσσολογία χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικοί όροι για τις διαφορετικές αυτές περιπτώσεις: οι όροι bilingualism (δύο διαφορετικές γλώσσες) και diglossia (δύο μορφές τής ίδιας γλώσσας), ο όρος bilingualism αποδίδεται στην Ελληνική με το *διγλωσσία,* ενώ ο όρος diglossia με το *διμορφία.*

δίγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί για τις επικοινωνιακές του ανάγκες δύο γλώσσες: *οι Βλάχοι είναι ~ Έλληνες, μιλούν δηλ. τα Βλάχικα και τα Ελληνικά* ΑΝΤ. μονόγλωσσος 2. αυτός που συντάσσεται σε δύο γλώσσες: ~ *κείμενο | συνθήκη | επιγραφή | έκδοση* · 3. (κακόσ.) αυτός που εκφράζει διαφορετικές απόψεις αναλόγως προς την περίσταση: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. υποκριτής.

διγλώχιν (ο/η) {διγλώχ-ινος | -ίνων} **1**. αυτός που έχει δύο γλωσσίδια, άκρα **2**. ΑΝΑΤ. ***δινλώχιν βαλβίς*** {διγλώχινος βαλβίδος} η κολποκοιλιακή βαλβίδα τής αριστερής κοιλίας τής καρδιάς.

δίγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει δύο γνώμες για το ίδιο θέμα, που δεν εκφέρει σταθερή άποψη ΣΥΝ. δίβουλος, δίγλωσσος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρεπής ΑΝΤ. αποφασιστικός, σταθερός, σίγουρος. — διγνωμία (η) [μεσν.].

δίγραμμος, -η, -ο **1**. αυτός που αποτελείται από δύο γραμμές **2**. ***δίγραμμη επιταγή*** τραπεζική επιταγή που έχει διπλή διαγράμμιση και μπορεί να εισπραχθεί μόνον σε τράπεζα («γενική διαγράμμιση») ή από την τράπεζα που αναγράφεται σε αυτήν («ειδική διαγράμμιση»).

δίδαγμα (το) {διδάγμ-ατος | -ατα, -άτων} το συμπέρασμα που συνάγεται από διδασκαλία ή εμπειρία και που έχει πρακτική χρησιμότητα για τη ζωή τού ανθρώπου, υποδεικνύοντας τι πρέπει να γίνεται σε κάθε περίπτωση: *αποκομίζω | εξάγω | αντλώ | συνάγω | βγάζω | ενστερνίζομαι ένα* ~ || *βαθύτερο | σοφό | πολύτιμο* ~||~ *τής πείρας | τού μαθήματος | τής Ιστορίας | τού Ευαγγελίου* || *το ηθικό ~ αυτού τού παραμυθιού είναι ότι «όποιος ζητάει τα πολλά, χάνει και τα λίγα».*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διδάσκω].*

διδακτέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να διδαχθεί: ~ ύλη.

διδακτήριο (το) {διδακτηρί-ου | -ων} το κτήριο στο οποίο γίνονται μαθήματα, διδασκαλία: *το νέο - χτίστηκε με τα λεφτά τού κληροδοτήματος* || *ιδιωτικό | δημόσιο | σπουδαίο* ~ ΣΥΝ. σχολείο, σχολή. — διδακτηριακός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *διδάσκω* (μέσω ρηματ. επιθ. *διδακτός).* Το αρχ. *διδακτήριον είχε* τη σημ. «απόδειξη»].

διδακτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία: ~ *μέθοδος | όργανα και μέσα | εγχειρίδια | βιβλία* (αυτά που έχουν εγκριθεί από το κράτος για διδασκαλία στα σχολεία) | *ανάγκες | σκοπός | εμπειρία | προσωπικό | ώρα | έργο* **2**. ***διδακτική*** (η) ο κλάδος τής παιδαγωγικής επιστήμης, που ασχολείται με τη μεθοδολογία και τα προβλήματα τής διδασκαλίας: *γενική | ειδική* ~ · 3. αυτός που διδάσκει, που οδηγεί σε διδάγματα: ~ *ιστορία | παραμύθι | ταινία | πάθημα | ποίηση.* — διδακτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

διδακτισμός (ο) (χωρ. πληθ.} η τάση κάποιου να θέλει να διδάξει, να δίνει διδάγματα, συνήθ. με τρόπο απόλυτο, δογματικό ή με ρητορισμό και υπεροψία: *ρηχός | στείρος* — ΙΙ ο — των *ποιημάτων του τα καθιστά απωθητικά.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. didactisme].

διδάκτορας (ο/η) {(θηλ. διδάκτορος) | διδακτόρων} (συντομ. δρ) το πρόσωπο στο οποίο απονεμήθηκε τίτλος μεταπτυχιακός για πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία (διδακτορική διατριβή(, η οποία εγκρίθηκε από επιτροπή καθηγητών πανεπιστημιακής σχολής: *αναγορεύω | ανακηρύσσω σε διδάκτορα* || *επίτιμος ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής* ΣΥΝ. δόκτορας. Επίσης (λόγ.) διδάκτωρ [1833] {διδάκτ-ορος | -όρων}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Doktor < λατ. doctor].

διδακτορία (η) [1833] ο τίτλος τού διδάκτορα: *διατριβή επί ~.*

διδακτορικός, -ή, -ό [1833] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον διδάκτορα ή τη διδακτορία: *~ διατριβή | δίπλωμα* **2**. ***διδακτορικό*** (το) (α) η διδακτορική διατριβή, η πρωτότυπη επιστημονική μεταπτυχιακή εργασία, που οδηγεί στον τίτλο τού διδάκτορα: *κάνω το ~ μου || έχω αρχίσει ~ || υποβάλλω | υποστηρίζω το - μου* (β) ο τίτλος τού διδάκτορα, η διδακτορία: *έχει ~.* [ΕΤΥΜ. Το *διδακτορικό (δίπλωμα)* αποδίδει το γαλλ. doctorat].

διδακτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να διδαχθεί: *ο Σωκράτης υποστήριζε ότι η αρετή είναι ~.*

δίδακτρα (τα) [μτγν.] {διδάκτρων} τα χρήματα που πληρώνει κανείς, για ν̯α διδαχθεί (κάτι): *ακριβά | ετήσια - || αυξήσεις στα ~ των ιδιωτικών σχολείων || πληρώνω | καταβάλλω τα ~.*

διδάξας, -ασα, -αν {διδάξ-αντος (θηλ. -άσης), -αντα | -αντες (θηλ. -ασαι, ουδ. -αντα), -άντω̯ν (θηλ. -ασών)} (λόγ.) στη ΦΡ. ***πρώτος διδάξας*** πρόσωπο που πρώτο εφαρμόζει κάτι καινούργιο στο είδος του, το οποίο αποτελεί το πρότυπο που ακολουθούν και άλλοι στη συνέχεια: *υπήρξε ο ~ στην οργάνωση λογιστηρίων* || (κ. ειρων.) ήταν *οι πρώτοι διδάξαντες στις απάτες αυτού τού είδους.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού αρχ. διδάσκω].

διδασκαλείο (το) [αρχ.] 1. η σχολή για την κατάρτιση ή επιμόρφωση δασκάλων ή καθηγητών: *~ Μέσης Εκπαίδευσης 2.* ο χώρος στον οποίο γίνεται διδασκαλία· εκπαιδευτήριο: *~ ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) δασκαλειό.

διδασκαλία (η) [αρχ.] {διδασκαλιών} **1.** η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή: *~ εποπτική | υποδειγματική | συστηματική | με ηλεκτρονικούς υπολογιστές || κατ' οίκον ~* (μέσω ιδιαιτέρων μαθημάτων και όχι μέσω σχολείου) || *αίθουσα | μέθοδος | αρχές | τρόπος διδασκαλίας || ~ χορού | μουσικής* ΣΥΝ. μάθημα, παράδοση, διδαχή (πανεπιστημιακή) 2. (συνεκδ.) η υπόδειξη αυτού που θεωρείται σωστό ή που πρέπει να γίνει: με *ηθικοπλαστικές διδασκαλίες δεν τον φέρνεις στον σωστό δρόμο* ΣΥΝ. νουθεσία, δασκάλεμα, καθοδήγηση, διδαχή · 3. το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας: *χριστιανική ~ ||* η *~* τού *Σωκράτη* ΣΥΝ. διδαχή · 4. η όλη διαδικασία που αποσκοπεί στην παρουσίαση θεατρικής παράστασης και περιλαμβάνει την ερμηνεία τού έργου και την καθοδήγηση των ηθοποιών και των υπολοίπων συνεργατών από τον σκηνοθέτη: *έγινε διάσημος για την υποδειγματική και πρωτοποριακή ~ τού αρχαίου δράματος* · **5**. ***διδασκαλίες*** (οι) (στην αρχαιότητα) τα επίσημα πρακτικά των δραματικών αγώνων, που περιείχαν τα ονόματα των τριών ποιητών που συμμετείχαν στους αγώνες, των χορηγών και των πρωταγωνιστών, τους τίτλους των δραμάτων και το αποτέλεσμα τής κρίσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.*

διδασκαλικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία ή τον διδάσκαλο: *~ έργο || Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος.*

διδάσκαλος (ο) {διδασκάλ-ου | -ων, -ους}, **διδασκάλισσα** (η) [μεσν.] {διδασκαλισσών} (λόγ.) **1.** δάσκαλος (βλ.λ.), πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση· ΦΡ. ***άνευ διδασκάλου*** *χωρίς* δάσκαλο· συνήθ. για μεθόδους εκμάθησης ξένης γλώσσας με προσωπική οργάνωση τής μελέτης και ελέγχου τής προόδου μόνο από τον ενδιαφερόμενο **2**. (γενικότ.) πρόσωπο που διδάσκει, ερμηνεύει ή διαφωτίζει: οι *διδάσκαλοι τού Νόμου | τής Εκκλησίας | τού Γένους.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα *-αλός* (πβ. κ. *πάσσ-αλος)].

διδάσκαλος: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν στις (ινδοευρωπαϊκές γλώσσες τη σημ. «διδάσκω - δάσκαλος» προέρχονται, κατά κανόνα, είτε από λέξεις που σημαίνουν «μαθαίνω» (πβ. *δι-δάσκω* - ομηρ. ε-δάην «έμαθα» - *ά-δαής* «αμαθής» - λατ. disco «μαθαίνω» (< di-da-sco), doc-eo «διδάσκω», doctor «διδάσκαλος») είτε από λέξεις που σημαίνουν «δείχνω πώς» (πβ. αγγλ. teach, ομόρρ. γερμ. zeigen «δείχνω», σανσκρ. upa-dic «δείχνω - διδάσκω», όλα από την ίδια ρ. με το ελλην. *δείκ-νυ-μι)* ή «οδηγώ, δείχνω τον δρόμο» (πβ. *καθηγεῦμαι* «οδηγώ» > *καθηγητής* «οδηγός» και «δάσκαλος») ή «διατάσσω, είμαι κύριος» (πβ. αγγλ. master «κύριος» και «δάσκαλος» -headmaster, schoolmaster- από λατ. magister «κύριος, αρχηγός» και «δάσκαλος», από όπου γαλλ. maître «δάσκαλος» κ.ά.). Το **διδάσκαλος** (< *διδάσκω)* είναι η αρχαιότερη λ. από όλη την ομάδα και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, συχνότερα με τον τ. δάσκαλος, που προήλθε με απλολογία (πβ. *τετράπεζα* < *τράπεζα, άμφιφορεύς* > *άμφορεύς).* Τον 19ο αι. έγινε ιδιαίτερα γνωστή η λ. με τη διαφωτιστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι περίφημοι Διδάσκαλοι τού Γένους (Ευγ. Βούλγαρις, Ανθ. Γαζής, Νεόφ. Δούκας κ.ά.). Η λ. καθηγητής («καθοδηγητής, οδηγός», «δάσκαλος») αναπτύχθηκε στους χρόνους περί τον Χριστό και χρησιμοποιείται στο Ευαγγέλιο τού Ματθαίου (23, 8 κ. εξ.): *«ὑμεῖς δὲ μη κληθήτε ραββί* [εβρ. λ. = διδάσκαλος]· *εἷς γάρ εστίν υμών ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστός* [...] μηδέ *κληθήτε καθηγηταί, εις γάρ υμών εστίν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός».* Από την αρχαία λ. **διδαχή** «διδασκαλία» σχηματίστηκε το νεοελλ. **διδάχος** «δάσκαλος». Νεόπλαστη (τού 19ου αι.) είναι και η λ. διδάκτωρ, που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. doctor (< doceo) «διδάσκαλος» και «ο έχων άδεια διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο, δόκτωρ (τίτλος πανεπιστημιακός)». Επειδή τέτοια άδεια διδασκαλίας απαιτείτο ειδικά για τους γιατρούς, το doctor (δόκτωρ) σήμαινε και «γιατρός». Τελευταία, άρχισε να χρησιμοποιείται και ο όρος διδάσκων ως γενική λ. για οποιαδήποτε βαθμίδα και με ουδέτερο, περιγραφικό περιεχόμενο, αντίθετα προς το βιωματικό περιεχόμενο και την παιδευτική βαρύτητα που απέκτησε η λ. *δάσκαλος,* που έφθασε να είναι προσφώνηση και προσφορά τιμής στον προσφωνούμενο.

διδάσκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δίδα-ξα (μτχ. διδάξας, -ασα, -αν), -χθηκα (λόγ. μτχ. διδαχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. μεταφέρω (γνώσεις), μαθαίνω (κάτι) σε (κάποιον): *~ Ελληνικά | τραγούδι || από μάννα σε κόρη διδάσκεται η τέχνη τού κεντήματος* || (μτφ.) η *Ιστορία μάς διδάσκει για το παρόν και το μέλλον || διδαχθείσα ύλη* (τα μαθήματα που διδάχθηκαν οι μαθητές)· ΦΡ. (α) *πρώτος διδάξας* βλ. λ. *διδάξας* (β) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** για όποιον υποδεικνύει ή επιβάλλει σε άλλους πράγματα που ο ίδιος δεν τηρεί: Μετά από τόσα *αντικαπνιστικά κηρύγματα που μας έκανε, τον βρήκαν να καπνίζει στα κρυφά! ~!* · 2. διακηρύσσω αυτό που θεωρώ σωστό σε μεγάλο κοινό: *~ μια νέα θρησκεία | ένα φιλοσοφικό σύστημα | μια θεωρία* · 3. (για το αρχαίο δράμα) ανεβάζω (θεατρική παράσταση): *δίδαξε τους «Ορνιθες» στην Επίδαυρο* ♦ 4. (αμετβ.) ασκώ το επάγγελμα τού δασκάλου ή τού καθηγητή: φέτος *~* σε *ένα επαρχιακό σχολείο || έχω διδάξει σε όλες τις τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < δι-δά-σκω, ενεστ. αναδιπλασιασμός τού θ. δα-, το οποίο μαρτυρείται στο απρφ. παθ. αορ. β' *δα-ήναι* (πβ. *α-δα-ής)* < **δασ-ήναι* < *dns-, που ίσως συνδ. με λατ. disco «μαθαίνω», γαλλ. discipline «επιστήμη, μάθηση» κ.ά. Ομόρρ. ά-δαής (βλ.λ.), αδημονώ (βλ.λ.), δί-*δακ-τρα* κ.ά.]. διδάσκων (ο) {διδάσκ-οντος, -οντά | -οντ̯ες, -όντων}, **διδάσκουσα** (η) {διδασκ-ούσης | -ουσών) (λόγ.) πρόσωπο που διδάσκει· κυρ. εκπαιδευτικός που στελεχώνει σχολικό ίδρυμα: η *αναλογία διδασκόντων - διδασκομένων στα πανεπιστήμια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *διδάσκω)*. **διδαχή** (η) **1.** η διδασκαλία, η προτροπή, που αποβλέπει στη νουθεσία: *το παράδειγμα είναι η πιο πειστική ~* ΣΥΝ. καθοδήγηση, κήρυγμα, δασκάλεμα **2.** το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας: *οι ~ τού Χριστού | των Αποστόλων || οι «Διδαχές» τού Κοσμά τού* Αιτωλού ΣΥΝ. διδασκαλία, δόγμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διδάσκω* (παρακ. δεδίδαχα)]. διδάχος (ο) (σπάν.) πρόσωπο που υποδεικνύει ή διδάσκει τους άλλους, ο δάσκαλος: *«πάλι τους είδα κυκλικά ωσάν ο αρχαίος ~»* (Α. Σικελιανός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.* [ΕΤΥΜ < *διδαχή* (υποχωρητ.)]. **δίδραχμο** (το) {διδράχμ-ου | -ων} (παλαιότ.) το νόμισμα που αξίζει δύο δραχμές ΣΥΝ. δίφραγκο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίδραχμο* < *δι-* (< *δίς)* + *δραχμή].* **δίδραχμος** → δι-, -δραχμος **διδυμία** (η) → δίδυμος **διδυμογένεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η γέννηση διδύμων. **δίδυμος**, -η, -ο **1**. καθένα από τα δύο παιδιά που κυοφορούνται μαζί και γεννιούνται κατά την ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: *~ αδελφοί | αδελφές || μοιάζουν σαν ~* (κ. ως ουσ.) ***δίδυμοι | δίδυμες*** (οι), ***δίδυμα*** (τα) · 2. (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει συμμετρία και ομοιότητα με άλλον: *~ μύες | αδένες* (οι όρχεις) | *κρύσταλλο* 3. (συνήθ. στον πληθ.) διπλός ή δύο όμοια πράγματα μαζί: *~ πυροβόλα | πύργοι* (σε κάστρο) || *~ τείχος* · **4. *δίδυμο*** (το) {διδύμ-ου | -ων) (α) δύο άνθρωποι που συνηθίζουν να εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται στενά για την επίτευξη κοινού στόχου: *το επιθετικό ~ τής ομάδας* || γνωστό *~* τού *ελληνικού κινηματογράφου || όταν είναι αυτοί οι δύο μαζί, φτειάχνουν ένα αχτύπητο χιουμοριστικό ~!* ΣΥΝ. ντουέτο (β) στοίχημα στον ιππόδρομο σε δύο άλογα · **5**. ***Δίδυμοι*** (οι) {Διδύμ-ων, -ους} (α) ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ. το τρίτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 21/5-21/6 (γ) (συνεκδ.-στον εν.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου. — **διδυμία** (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δί-δυ-μος,* με εκφραστικό αναδιπλασιασμό τού δύο]. **Διδυμότειχο** (το) {Διδυμοτείχου} κωμόπολη τού νομού Έβρου, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Διδυμότειχον* < *δίδυμον τείχος,* εξαιτίας τού δίδυμου τείχους που περιέβαλλε την πόλη κατά τους βυζαντινούς χρόνους, όταν το Διδυμότειχο αποτελούσε τόπο εξορίας], **Διδώ** (η) {-ώς κ. -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. πριγκίπισσα τής Τύρου' μετά τη δολοφονία τού συζύγου της από τον αδελφό της Πυγμαλίωνα κατέφυγε στην Αφρική όπου ίδρυσε την Καρχηδόνα **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Dido, αβεβ. ετύμου, πιθ. φοιν. αρχής]. **δίδω** ρ. → δίνω

διεγείρω ρ. μετβ. {διήγειρα, διεγέρ-θηκα, -μένος) εξάπτω, ερεθίζω: *~ το ενδιαφέρον/ τα ένστικτα | τα πάθη και τα μίση | την προσοχή | τη φαντασία || ~ σεξουαλικά | ψυχικά κάποιον || πολιτικοί λόγοι που διεγείρουν τα πλήθη || φάρμακα που διεγείρουν τα νεύρα || τον διεγείρουν τα αισθησιακά θεάματα* (τον εξάπτουν σεξουαλικά) ΑΝΤ. κατευνάζω, καταπραΰνω, ηρεμώ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι)α)-* + *εγείρω)*. **διέγερση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} **1.** η αντίδραση σε εξωτερικό ερέθισμα, που συνοδεύεται από ένταση, έξαψη, ερεθισμό κλπ.: *~* των νεύρων/ *καταθλιπτική | των οργάνων τού σώματος* 2. (ειδικότ.) ο σεξουαλικός ερεθισμός (των γεννητικών οργάνων): *βρίσκομαι σε* - **3**. ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο προκαλεί ή διεγείρει δημόσια άλλους σε απείθεια κατά των νόμων ή των διαταγμάτων ή εναντίον άλλων νόμιμων διαταγών τής Αρχής: *~* σε *διάπραξη εγκλήματος.* **διεγερσιμότητα** (η) [1811] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ικανότητα των κυττάρων ή των οργανισμών να αντιδρούν σε εκείνες τις αλλαγές τού περιβάλλοντος, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως ερέθισμα ΣΥΝ. ερεθιστικότητα.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excitabilité].

διενέρτης (ο) [1887] {διεγερτών}, **διεγέρτρια** (η) {δι^{e}γ^{e}ρτριών} πρόσωπο που μπορεί να ερεθίσει, να μεταδώσει έξαψη ή να τονώσει κάποιον ή κάτι. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excitant].

διεγερτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που προκαλεί διέγερση τού νευρικού συστήματος: ~ *χάπια 2.* (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί σεξουαλική διέγερση: ~ *σταγόνες* ΣΥΝ. αφροδισιακός **3**. ***διεγερτικό*** (το) καθετί το οποίο προκαλεί σεξουαλική διέγερση. — διεγερτικά επίρρ.

διεγκέφαλος (ο) {διεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ένα από τα τμήματα τού εγκεφάλου, που περιλαμβάνει τους οπτικούς θαλάμους, την επίφυση, την υπόφυση και τον υποθάλαμο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. diencephalon].

διεγχειρητικος, -ή, -ό αυτός που εφαρμόζεται ή εκτελείται κατά τη διάρκεια εγχείρησης: ~ *χολαγγειογραφία* | *ακτινογραφία.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intraoperative].

διεδρικός, -ή, -ό → δι-, -εδρικός

δίεδρος, -η, -ο → δι-, -εδρος

διέδωσα ρ. → διαδίδω

Δ.Ι.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

διεθνής, -ής, -ές [1853] {διεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αναφέρεται σε περισσότερες από μία χώρες ή στο σύνολο των εθνών: -αναγνώριση | *απομόνωση* | *δίκαιο* | *δύναμη* | *προσκήνιο* | *διαγωνισμός* | *Τύπος* | *προσανατολισμός* | *θέματα* | *εξελίξεις* | *σύμβαση* | *επίπεδο* | *σχέσεις* | *φεστιβάλ* | *έκθεση βιβλίου* | *πρακτορείο* | *σύνορα* | *εμπόριο* | *κατακραυγή* | *πτήσεις* | *κοινή γνώμη* | *νομισμότητα* | *σταυροφορία* | *συνέδριο* || *Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || *οι εκλογές διεξήχθησαν υπό την παρουσία ~ παρατηρητών τού Ο.Α.Σ.Ε.* ΣΥΝ. παγκόσμιος ΑΝΤ. εθνικός· ΦΡ. (α) ***Διεθνής Αμνηστία*** βλ. λ. *αμνηστία* (β) ***Διεθνές Νομισματικό Ταμείο*** βλ. λ. *Δ.Ν.Τ.* (γ) ***Διεθνές Δικαστήριο*** βλ. λ. *δικαστήριο* (δ) ***διεθνής οργανισμός*** βλ. λ. *οργανισμός* (ε) ***διεθνής κοινότητα*** το σύνολο των κρατών με παρακρατικές μεταξύ τους σχέσεις · **2**. ***διεθνής*** (ο/η) αθλητής ομαδικού αθλήματος, που έχει συμμετάσχει έστω και μία φορά σε επίσημο αγώνα εθνικής ομάδας: η *ομάδα περιλαμβάνει στις τάξεις της τρεις ~* · **3**. ***Διεθνής*** (η) (α) καθεμιά από τις τέσσερεις παγκόσμιες οργανώσεις των κομουνιστικών κομμάτων (1864, 1889, 1919, 1937): *απόφαση τής Γ΄ Διεθνούς* (β) ο παγκόσμιος ύμνος των κομουνιστικών κομμάτων («Εμπρός, τής γης οι κολασμένοι...») (γ) (κακόσ.) κάθε οργάνωση με παγκόσμια επιρροή και δράση: η ~ των *ναρκωτικών* | *τής τρομοκρατίας.* — διεθνώς επίρρ. [1893]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εθνικισμός*. [ΕΤΥΜ. < *δι)α)-* + *-εθνής* < *έθνος*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. international].

διεθνικός, -ή, -ό [1895] 1. αυτός που σχετίζεται με τον διεθνισμό (βλ.λ.): ~ *θεωρία* | *τάση* | *στάση* ΣΥΝ. διεθνιστικός ΑΝΤ. εθνικιστικός **2**. αυτός που σχετίζεται με περισσότερες από μία χώρες **ή** με το σύνολο των εθνών: ~ *δίκτυα πληροφοριών.* — διεθνικώς επίρρ., διεθνικότητα (η).

διεθνικός - διεθνής. Το διεθνικός δεν δημιουργήθηκε εξαρχής ως σύνθετο των διά + *εθνικός,* αλλά ήταν αποτέλεσμα μεταπλασμού τού διεθνής «επί το δημοτικότερον», για να αποφευχθεί δηλ. ο (τριτόκλιτος) τύπος σε -ης, γεν. -ους, που την περίοδο τής έξαρσης τού γλωσσικού τον θεωρούσαν καθαρευουσιάνικο. Είναι δηλ. περισσότερο προϊόν τεχνητού μεταπλασμού, σε αντίθεση με άλλους μεταπλασμούς *(διαφανής - διάφανος, ανωφελής - ανώφελος, πολύπαθης - πολύπαθος* κ.ά.). → *άβαφος*

διεθνισμός (ο) [1893] 1. η θεωρία σύμφωνα με την οποία πρέπει να επιδιώκεται η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των λαών και η κατάργηση των επιμέρους εθνικών συμφερόντων ΑΝΤ. εθνικισμός 2. (στον μαρξισμό) δόγμα το οποίο πρεσβεύει την ένωση όλων των λαών rat την κατάργηση των συνόρων («προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε»)· ΦΡ. ***προλεταριακός διεθνισμός*** η ενδεδειγμένη στάση τού κομουνιστή, όταν υπήρχε η Σοβιετική Ένωση, να υποτάσσει την πολιτική τού τοπικού του κόμματος και τής πατρίδας στις ανάγκες τής εξωτερικής πολιτικής τής Σοβιετικής Ένωσης. — διεθνιστής (ο), διεθνίστρια (η), διεθνιστικός, -ή, -ό, διεθνιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisme].

διεθνολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κρατών, με το διεθνές δίκαιο (βλ. λ. διεθνής). — διεθνολογία (η), διεθνολογικός, -ή, -ό.

διεθνοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΠΟΛΙΤ. η απόπειρα χειρισμού ενός θέματος ή προβλήματος ως ζητήματος με ευρύ διεθνές νομικό ή πολιτικό ενδιαφέρον και όχι με περιφερειακή ή περιορισμένη εμβέλεια: η ~ τού *Κυπριακού.* — διεθνοποιώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisation].

διεθνώς επίρρ. → διεθνής

διέθρεψα ρ. → διατρέφω

διείδα ρ. → διαβλέπω

διείσδυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων) **1.** (α) η εισχώρηση σε κάτι (β) (για διάφορες ουσίες) (κυριολ.) το να διαπερνά και να εισχωρεί σε κάτι: η *διείσδυση τού υγρού στο ύφασμα-* (μτφ) · 2. το να φτάνει κάποιος σε βάθος ή στην ουσία: η ~ *στις σκέψεις και στα συναισθήματα αυτού τού ανθρώπου δεν είναι δυνατή* ΣΥΝ. εμβάθυνση 3. το να εισχωρεί κάποιος/κάτι σε έναν χώρο και να επιβάλλεται με έμμεσο πολλές φορές οίλλά και συστηματικό τρόπο: η ~ τής *αμερικανικής κουλτούρας στην ελληνική κοινωνία* || η ~ τής *πληροφορικής στην καθημερινή ζωή* || η *οικονομική ~ τής Ελλάδας στα Βαλκάνια* 4. το να εισχωρεί κάποιος τεχνηέντως σε χώρο που δεν είναι τής δικαιοδοσίας του ή στον οποίο κινείται ένας κλειστός κύκλος ανθρώπων: η ~ τής *μαφίας στην εξουσία* || η ~ *νεόπλουτων στον χώρο τής αριστοκρατίας* || η ~ *ξένων πρακτόρων στις κρατικές μυστικές υπηρεσίες.*

διεισδυτικός, -ή, -ό [1887] αυτός που έχει την ικανότητα να διεισδύει, να εμβαθύνει: ~ *ανάλυση* | *βλέμμα* | *ματιά* | *κριτική.* — διεισδυτικά επίρρ.

διεισδυτικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα διείσδυσης: η ~ *μιας ξένης κουλτούρας στην εγχώρια ζωή* || *η ~ μιας θρησκείας σε μια περιοχή* || η ~ τής *ανάλυσης* | *τής ματιάς κάποιου.*

διεισδύω ρ. αμετβ. {διείσδυσα} (+σε) 1. διαπερνώ (κάτι) και εισχωρώ σε (αυτό): *το φως διεισδύει στο δωμάτιο μέσ'από τις γρίλιες* ΣΥΝ. τρυπώνω, χώνομαι, μπαίνω· (μτφ.) 2. εισχωρώ στην ουσία, πηγαίνω στο βάθος: η *ματιά του προσπαθούσε να διεισδύσει στα βάθη τής ψυχής της* ΑΝΤ. μένω στην επιφάνεια 3. εισχωρώ σε χώρο που δεν είναι στη δικαιοδοσία μου: *μεγάλες δυτικές εταιρείες διεισδύουν οικονομικά στην Α. Ευρώπη* || *~ στις τάξεις τού εχθρού* | *στα παρασκήνια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δι)α)-* + *εισδύω* (βλ.λ.)].

διεκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αξίωση ικανοποίησης αιτήματος, κυρ. με προσφυγή στη Δικαιοσύνη· (γενικότ.) η απαίτηση για απόκτηση, η προσπάθεια να κάνουμε δικό μας (κάτι που ώς τώρα δεν μας ανήκε): *εδαφικές ~* || *οι ~ των εργαζομένων* (για καλύτερες εργασιακές συνθήκες ή αμοιβές).

διεκδικητής (ο) [μεσν.], διεκδικήτρια (η) {διεκδικητριών} πρόσωπο που αξιώνει να ικανοποιηθούν τα δικαιώματα του ή να καταλάβει θέση ή αξίωμα: ~ *περιουσίας* | *τίτλου* | *θρόνου.*

διεκδικητικός, -ή, -ό [1854] 1. αυτός που σχετίζεται με διεκδίκηση (πράγματος, δικαιώματος, αξιώματος κ.λπ.): ~ *αγωγή* 2. αυτός που ξέρει να διεκδικεί (τα δικαιώματα του), που ζητεί ό,τι του ανήκει: *πρόκειται για ~ άτομο* || ~ *πολιτική.*

διεκδικώ ρ. μετβ. {διεκδικείς... | διεκδίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ και αγωνίζομαι να επιτύχω ή να αποκτήσω (κάτι) ή να το διατηρήσω στην κατοχή μου: ~ τη νίκη | την *ικανοποίηση αιτημάτων* | *την εξουσία* | *τίτλο* | *τα πρωτεία* | *εδάφη* | *βραβείο* | *κληρονομιά* | *ελευθερία* | *ίση μεταχείριση* | *μια θέση εργασίας* || ~ με *πείσμα* | *θαρραλέα* | *δικαστικά* | *με κάθε τρόπο τα δίκαια μου* || *διεκδικεί επάξια μια θέση στις σελίδες τής ιστορίας τού αιώνα μας.*

[ΕΤΥΜ < μτγν. διεκδικώ, αρχική σημ. «εκδικούμαι», < *δι)α)-* + *έκδικώ* < *έκ* + *δικώ (-έω)* < δίχ·η. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στον Ιουστινιάνειο Κώδικα (6ος αι. μ.Χ.) ως απόδ. τού λατ. vindicare].

διεκπεραιώνω ρ. μετβ. {διεκπεραίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περατώνω, ολοκληρώνω εργασία με σειρά ενεργειών μου: ~ *εντολή* | *εργασία* | *αποστολή* | *έργο* | *συναλλαγή* | *καθηκοντα* | *συμφωνία* ΣΥΝ. φέρω εις πέρας, εκτελώ 2. (ειδικότ.) ταξινομώ, οργανώνω και αποστέλλω: ~ *έγγραφα* | *αλληλογραφία.* — διεκπεραιωτής (ο) [1833], διεκπεραιώτρια (η), διεκπεραιωτικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *διεκπεραιοϋμαι* < *δι)α)-* + *έκπεραιοϋμαι* < *έκ* + *περαιώ* | *-οϋμαι* (βλ.λ.)].

διεκπεραίωση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ολοκλήρωση μιας εργασίας: ~ *έργου* | *αποστολής 2.* (ειδικότ.) η ταξινόμηση, οργάνωση και αποστολή (εγγράφων, αλληλογραφίας, εντύπων κ.ά.) **3.** (συνεκδ.) υπηρεσία που εκτελεί την παραπάνω εργασία.

διεκτραγωδώ ρ. μετβ. [1888] {διεκτραγωδείς... | διεκτραγώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διηγούμαι με δραματικό τρόπο: ~ με *μελανά χρώματα τη ζωή μου* || ~ *μια άθλια κατάσταση* | *την οικτρή οικονομική θέση* | *τα μαρτύρια* | *τη μοίρα μου.* — διεκτραγώδηση (η) [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω*. [ΕΤΥΜ < *δι)α)-* + μτγν. *έκτραγωδώ (-έω)* < *έκ* + *τραγωδώ* < *τραγῳδός].*

διέλαβα ρ. → διαλαμβάνω

διέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος κατεργασίας μετάλλων, από την οποία παράγονται σωλήνες **ή** ράβδοι. [ΕΤΥΜ < αρχ. διέλασις, αρχική σημ. «επέλαση», < *διελαύνω* (< *δι)α)-*+ *έλαύνω)*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

διελέγχω ρ. μετβ. [αρχ.] {διήλεγξα} (λόγ.) υποβάλλω σε λεπτομερή έλεγχο.

διέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1**. το πέρασμα μέσα από (κάτι): *επιτρέπω* | *εμποδίζω* | *απαγορεύω τη ~* || ~ ζώων | *αμαξοστοιχιών* | *οχημάτων* | *πεζών* || *άδεια διελεύσεως* ***2.*** ΝΟΜ. ***αβλαβής διέλευση*** βλ. λ. *αβλαβής* 3. (συνεκδ.) το ίδιο το μέρος, μέσα από το οποίο περνά κανείς: *επικίνδυνη* | *ελεύθερη* | *προβληματική* | *αδύνατη ~* || *Προσοχή! ~ πεζών* ΣΥΝ. διάβαση, δίοδος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. διέλευσις < δι)α)- + *ελευσις].*

διελκυστίνδα (η) {διελκυστινδών} **1.** παιχνίδι με σχοινί **ή** άλλο μηχανισμό, στα άκρα τού οποίου βρίσκονται αντίπαλα άτομα **ή** ομάδες, που προσπαθούν τραβώντας το σχοινί **ή** τον μηχανισμό να παρασύρουν τον αντίπαλο προς το μέρος τους **2.** (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ δύο αντιπάλων για την επικράτηση σε κάποιον χώρο: «η ~ *Η.Π.Α. και Γερμανίας για την επιρροή στις χώρες τής Κ. και Α. Ευρώπης φαίνεται να κλίνει προς τη γερμανική πλευρά»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ελκύω.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *διελκυστός* (< αρχ. *διέλκω)* + παραγ. επίθημα -ίνδα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. ως προσδιοριστικό παιχνιδιών (π.χ. *κρυπτ-ίνδα, κυνηγητ-ίνδα* κ.ά.].

διεμβολίζω ρ. μετβ. {διεμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διατρυπώ με έμβολο 2. (μτφ.) (α) διεισδύω κάπου από τα πλάγια: ο *παίκτης διεμβόλισε από τα αριστερά την αντίπαλη άμυνα* (β) πλήττω κάποιον με πλάγιο τρόπο ή μέσω τρίτου 3. εισχωρώ σε χώρο επιρροής τρίτων. — διεμβόλιση (η).

[ΕΤΥΜ. < *δι)α)-* + *εμβολίζω* (βλ.λ.)].

διένειμα ρ. → διανέμω

διένεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} έντονη αντιπαράθεση: *εσωτερική | διεθνής | εδαφική | οξύτατη | κομματική | μακροχρόνια | τοπική | φυλετική* ~ || η ~ *οξύνεται | αμβλύνεται* || *διευθετώ | προκαλώ | τερματίζω | επεκτείνω* τη ~ || *σημεία | θύμα | αφορμή διενέξεως* ΣΥΝ. σύγκρουση, τσακωμός, διαμάχη.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. διένεξις < *διενεγκεῖν*, απρφ. αορ. β' τού αρχ. ρ. *διαφέρω)*].

διενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} η οργάνωση και ολοκλήρωση έργου από αρμόδιο πρόσωπο ή φορέα: η ~ *εκλογών | ανακρίσεων* ΣΥΝ. πραγματοποίηση, διεξαγωγή. [ΕΤΥΜ. < *διενεργώ)*].

διενεργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {διενεργείς... | διενήργ-ησα, διενεργ-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) οργανώνω και φέρω εις πέρας στο πλαίσιο τής αρμοδιότητας μου: ~ *ανάκριση | αρχαιρεσίες | προανάκριση | διαγωνισμό | έρευνα | έλεγχο | εκλογές* ΣΥΝ. διεξάγω, εκτελώ, πραγματοποιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*

διεξάγω ρ. μετβ. {διεξήγαγα (να/θα διεξαγάγω), διεξήχθην, -ης, -η..., (μτχ. διεξαχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1**. ξεκινώ και προωθώ μια διαδικασία, (προσπαθώ να) τη φέρω εις πέρας: ~ *εκστρατεία κατά τού καπνίσματος* || ~ *αγώνα | ανακρίσεις | δίκη | έρευνα | έλεγχο | εκλογές | ασκήσεις | ανασκαφές | πειράματα | συζήτηση | διαγωνισμό | διαπραγματεύσεις* || ~ *(κάτι) κανονικά | με απόλυτη τάξη | με μυστικότητα | αποτελεσματικά | υπό δραματικές συνθήκες* ΣΥΝ. διενεργώ, επιτελώ, πραγματοποιώ **2.** (μεσοπαθ. ***διεξάγομαι)*** γίνομαι, βρίσκομαι σε: η *κυκλοφορία στους δρόμους διεξάγεται με δυσκολία* || *η δίκη διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δι)α)-* + *εξ* + *άγω)*].

διεξαγωγή (η) [μτγν.] **1**. η έναρξη, προώθηση και ολοκλήρωση μιας διαδικασίας: η ~ *εκλογών | συνεδρίου | δίκης | στρατιωτικής επιχείρησης* || *απρόσκοπτη* ~ *έρευνας* ΣΥΝ. διενέργεια 2. ΝΟΜ. η εξέταση μαρτύρων ενώπιον εισηγητή δικαστή πολιτικών δικαστηρίων.

διεξέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διεξ-ήλθα (μτχ. διεξελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) πραγματεύομαι ή ομιλώ διεξοδικά για (κάτι): ~ *ένα θέμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω, αποθετικός.*

διεξήγαγα ρ. → διεξάγω

διεξοδικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει όλες τις λεπτομέρειες: ~ *απάντηση | ανάλυση | ανάπτυξη | αναφορά | διαπραγμάτευση | εξέταση | έρευνα | εξήγηση | εργασία | συζήτηση | διαδικασία* ΣΥΝ. εκτενής, λεπτομερής, εξαντλητικός, εξονυχιστικός ΑΝΤ. συνοπτικός, γενικός. **— διεξοδικ-ά** | **-ώς** [μτγν.] επίρρ., διεξοδικότητα (η) [1873]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διέξοδος)*].

διέξοδος (η) [αρχ.] {διεξόδ-ου | -ων, -ους} **1**. το σημείο από το οποίο μπορεί κανείς να βγει: η *περίπολος βρήκε ~ ανάμεσα στα βουνά και ξέφυγε από τον ασφυκτικό κλοιό των εχθρών* ΣΥΝ. δίοδος, πέρασμα ΑΝΤ. αδιέξοδο **2**. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο μπορεί κανείς να ξεπεράσει ένα πρόβλημα: δεν *διαφαίνεται ~ από την κρίση* || *αναζητώ | ψάχνω για ~ στα προβλήματα μου* || *βρίσκω ~ στο διάβασμα | στη γυμναστική* || *πολλοί νέοι αναζητούν ~ στα ναρκωτικά και στη βία* ΣΥΝ. λύση, διαφυγή ΑΝΤ. αδιέξοδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιέξοδο, οδός.*

διεπίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αμοιβαία επίδραση ανάμεσα σε δύο **ή** περισσότερα στοιχεία (ενός συνόλου), πρόσωπα, συστήματα πληροφορικής και χρήστες κ.λπ.: η ~, η *οποία υφίσταται μεταξύ φτώχιας και εγκληματικότητας.* — διεπιδραστικός, -ή, -ό, **διεπιδρώ** ρ. {-άς...}. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. interaction].

διεπιστημονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε περισσότερους από έναν επιστημονικούς κλάδους: ~ *έρευνα | τμήμα | αντικείμενο | πρόβλημα | συζήτηση* ΣΥΝ. διακλαδικός 2. αυτός που αποτελείται από επιστήμονες διαφορετικών κλάδων: ~ *συμβούλιο | επιτροπή.* — διεπιστημονικ-ά | **-ώς** επίρρ., διεπιστημονικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interdisciplinary].

διεπιφανεια (η) {διεπιφανειών} 1.ΤΕΧΝΟΛ. κύκλωμα που επιτρέπει τη σύνδεση δύο συσκευών που δεν είναι συμβατές μεταξύ τους **2**. (μτφ.) το επίπεδο επαφής στο οποίο συναντώνται μεταξύ τους διαφορετικά πράγματα, στοιχεία, έννοιες: η ~ των *σχέσεων*. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. inteface].

διέπλεξα ρ. → διαπλέκω

διέπλευσα ρ. → διαπλέω

διέπω ρ. μετβ. {δύσχρ. παρατ. διείπον μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} καθορίζω, ρυθμίζω, κανονίζω: *γραφειοκρατική νοοτροπία διέπει την υπαλληλική συμπεριφορά* || (κ. μεσοπαθ.) τα *φυσικά φαινόμενα διέπονται από αιώνιους και σταθερούς νόμους* || *διέπεται από αρχές | ήθος | μέτρο | ρυθμό | πίστη.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι)α)-* + *επω* «ασχολούμαι, φροντίζω για κάτι» (άσχετο προς το ρ. *έπομαι* «ακολουθώ») < Ι.Ε. **sep-* «φροντίζω, επιμελούμαι», πβ. σανσκρ. sâpati, λατ. sepelio «ενταφιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *δί-οπος* (βλ.λ.)].

διεργασία (η) [1872] {διεργασιών} σειρά ενεργειών που εκτυλίσσονται βαθμιαία προς συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *οι ~ στο εσωτερικό τού κόμματος για την ανάδειξη νέου προέδρου συνεχίζονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζύμωση (πβ. λ. *διαδικασία).*

διερεύνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσεκτική έρευνα (για την εξακρίβωση στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.): η ~ *μιας υπόθεσης | των προθέσεων (κάποιου).*

διερευνητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη λεπτομερή έρευνα για την εξακρίβωση (στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.): ~ *προσπάθεια | ερώτηση | εντολή* (η εντολή που δίνεται από τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας στον αρχηγό τού κόμματος που ήρθε πρώτο στις άλογες, χωρίς να έχει πάρει απόλυτη πλειοψηφία, προκειμένου να ερευνήσει κατά πόσον μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση, που θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή). — διερευνητικ-ά | **-ώς** επίρρ. **διερευ**νώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διερευνάς... | διερεύν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} εξετάζω με προσοχή και σε βάθος: ~ τα *αίτια τού ατυχήματος* || ~ *τις καταγγελίες | το θέμα | το μυστήριο | τις προθέσεις | τα στοιχεία* || ~ *τη δυνατότητα | το ενδεχόμενο να γίνει κάτι*

ΣΥΝ. ερευνώ, ψάχνω, ανιχνεύω. — διερευνητής (ο) [αρχ.], διερευνήτρια (ή) {διερευνητριών}. **διερμηνέας** (ο/η) [1819] {(θηλ. διερμην-έως) | -είς, -έων} ειδικός που βοηθεί να επικοινωνήσουν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν μιλούν την ίδια γλώσσα, μεταφράζοντας τα λεγόμενα τού ενός στη γλώσσα τού άλλου : η *παρεξήγηση οφείλεται σε λάθος τού* ~ || *οι επίσημοι ~ τού Υπουργείου Εξωτερικών* || (μτφ.) ο *ένας παρεξηγεί τα λόγια του άλλου· χρειάζονται ~, για να μην τσακώνονται!* Επίσης (λόγ.) διερμηνέας (ο/η) {διερμηνέως}. — διερμηνεία (η) [1808]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεταφραστής. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interprète].

διερμηνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {διερμήνευ-σα, -θηκα, -μένος} **1**. μιλώ εκφράζοντας τη διάθεση ή τις επιθυμίες άλλων: *ο εκπρόσωπος τής μειοψηφίας, διερμηνεύοντας το λαϊκό αίσθημα, απαίτησε εκλογές* ΣΥΝ. μεταφέρω, εκφράζω · **2**. (ειδικότ.) μεταφράζω, εξηγώ κάτι σε άλλη γλώσσα, συνήθ. προφορικά ΣΥΝ. είμαι διερμηνέας. — διερμήνευση (η) [αρχ.], διερμηνευτής (ο) [αρχ.], διερμηνεύτρια (η), διερμη-νευτικός, -ή, -ό [μτγν.].

διέρρευσα ρ. → διαρρέω

διέρρηξα ρ. **-*** διαρρηγνύω

διέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διήλθα (μτχ. διελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) 1. περνώ μέσα από, διά μέσου: *ο ποταμός διέρχεται από τις πεδιάδες τού Βορρά* || *σκοτώθηκε από διερχόμενο όχημα* ΣΥΝ. διανύω, διαβαίνω- ΦΡ. ***κέντρο διερχομένων*** (i) ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικές εγκαταστάσεις στις οποίες φιλοξενούνται προσωρινά οι στρατιώτες που μεταβαίνουν στις μονάδες τους για να καταταγούν ή κατά τις μετακινήσεις τους από μονάδα σε μονάδα σε (ii) (μτφ.-μειωτ.) χώρος στον οποίο πηγαινοέρχεται συνεχώς κόσμος: τι *έκανες το σπίτι μας, ~;* 2. περνώ, ζω: η *χώρα διέρχεται κρίσιμες ώρες* || ~ *κρίση | κίνδυνο | κάμψη | στιγμές αγωνίας* ΣΥΝ. διανύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διερωτώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διερωτάσαι... (μτχ. διερωτώμενος, -η, -ο) | διερωτήθηκα} (λόγ.) εκφράζω απορία και προβληματισμό: ~ αν *αξίζει όλη αυτή η προσπάθεια* || ~ *ειλικρινά | εναγωνίως* ΣΥΝ. αναρωτιέμαι, απορώ. — διερώτηση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

δίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΜΟΥΣ. η αλλοίωση και το σημείο αλλοιώσεως που δηλώνει ότι ο φθόγγος που ακολουθεί πρέπει να εκτελεσθεί κατά ένα ημιτόνιο υψηλότερα· η λέξη συνοδεύει την ονομασία τής νότας: *κουαρτέτο σε ντο δίεση μινόρε.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. dièse < αρχ. *δίεσις* «το συντομότερο διάστημα στη μουσική κλίμακα - ημιτόνιο» < *διήμι* «αφήνω, επιτρέπω» < *δι)α)-* + *ίημι* «ρίχνω»)].

διεσπάρην ρ. → διασπείρω

διεσπαρμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει διασκορπιστεί: *τσιγγάνικα φύλα είναι - σε όλη την Ευρώπη* ΣΥΝ. σκόρπιος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διασπείρω)*].

διεστάλην ρ. **->** διαστέλλω

διέστειλα ρ. → διαστέλλω

διεστραμμένος, -η, -ο αυτός που αποκλίνει από ό,τι θεωρείται ορθό, ηθικό, φυσιολογικό (κυρ. ο σεξουαλικά ανώμαλος): ~ *ορέξεις | ευχαρίστηση | πάθος | ψυχή | παιχνίδια | μυαλό | δολοφόνος* ΣΥΝ. ανήθικος, διεφθαρμένος, έκλυτος, έκφυλος ΑΝΤ. ηθικός, φυσιολογικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διαστρέφω)*].

διεστώτα (τα) (λόγ.) οι διαφορές· συνήθ. στη ΦΡ. ***συμβιβάζω τα διεστώτα*** βρίσκω τρόπο επίλυσης των διαφορών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διεστώτα* (ως αντώνυμο τού *ηνωμένα),* πληθ. ουδ. τού τ. *διεστώς, -ώτος*, μτχ. παρακ. τού ρ. *διίσταμαι* (βλ.λ.)].

διετής, -ής, -ές → δι-, -ετής

διετία (η) → δι-, -ετία

διευθέτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η τακτοποίηση, η ρύθμιση (προβλήματος, θέματος κ.λπ.): ~ *εκκρεμοτήτων | πολιτικής διένεξης | κρίσεως | διαφορών.*

διευθετώ ρ. μετβ. {διευθετείς... | διευθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τακτοποιώ, βάζω τάξη και, κατ' επέκτ., επιλύω: ~ *διαφορά | διένεξη | ζήτημα | κρίση | κατάσταση | πρόβλημα* || ~ *ειρηνικά | δίκαια | οριστικά | ομαλά | προσωρινά* ΣΥΝ. εξομαλύνω, ρυθμίζω, διακανονίζω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διευθετώ (-έω)* < *δι)α)-* + *εύθετώ* < *εύθετος* «κατάλληλος, τακτοποιημένος, διατεταγμένος»].

διεύθυνση (η) [1833] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η συστηματική οργάνωση και επίβλεψη (έργου, επιχείρησης, προσωπικού κ.λπ.) από πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που τίθενται επί κεφαλής: ~ *ορχήστρας | θεάτρου | σχολείου | εφημερίδας | παραγωγής* || *αναλαμβάνω από σήμερα τη ~ τού οργανισμού* ΣΥΝ. διοίκηση, διακυβέρνηση **2**. ***Διεύθυνση*** (η) υπηρεσιακός κλάδος οργανισμού, υπεύθυνος για τη λειτουργία τομέα: ~ *Αγροτικών Ασφαλίσεων | Αγορανομίας | Αλλοδαπών* || *ΙΖ'Διεύθυνση τού Υπουργείου Εσωτερικών* 3. (συνεκδ.) ο χώρος, το γραφείο στο οποίο βρίσκονται όσοι ασκούν τη διοίκηση και, κατ' επέκτ., ο ίδιος ο επί κεφαλής: η ~ *τού καταστήματος σας ευχαριστεί θερμά* || εκ τής *διευθύνσεως* (συνήθ. σε εγκυκλίους ή άλλα επίσημα έγγραφα που περιέχουν οδηγίες από τους διευθυντές) || ~ *σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) ΣΥΝ. διευθυντής, διοίκηση · 4. ΦΥΣ. η ευθεία

γραμμή, ο άξονας πάνω στον οποίο κινείται αντικείμενο ή βρίσκεται κάποιο διανυσματικό φυσικό μέγεθος: η ~ τής *δύναμης F είναι ο άξονας χχ'* **5.** ***σύστημα διευθύνσεως*** ο μηχανισμός που επιτρέπει στον οδηγό να κατευθύνει το όχημα χρησιμοποιώντας τιμόνι (σε αυτοκίνητο), πηδάλιο (σε αεροπλάνο) κ.ο.κ. · **6.** ο τόπος διαμονής (κάποιου), όπως καθορίζεται από την περιοχή, την οδό και τον αριθμό τού σπιτιού του: μου δίνετε τη ~ σας; || *κατάλογος τηλεφώνων και διευθύνσεων* || η ~ ήταν *λανθασμένη, με αποτέλεσμα να μη βρω το σπίτι του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

[ΕΤΥΜ. Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. direction, ενώ η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. adresse].

διευθυντήριο (το) [1782] {διευθυντηρί-ου | -ων} **1.** ο χώρος που στεγάζει τη διεύθυνση/διοίκηση ΣΥΝ. γραφείο διευθύνσεως · **2.** (α) ΙΣΤ. ***Διευθυντήριο*** (το) η περίοδος 1795-99 τής Γαλλικής Επανάστασης, κατά την οποία την εξουσία είχε πενταμελής επιτροπή (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ολιγοπρόσωπη και αυταρχική διοίκηση με υπδρβολική εξουσία: *έχει εγκαταστήσει - και δεν επιτρέπει σε κανέναν να αυτενεργήσει || το ~ των Βρυξελλών*. [ΕΤΥΜ. **Η** σημ. 2 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. Directoire].

διευθυντής (ο) [μτγν.] {-ή κ. (λόγ.) -ού, κλητ. διευθυντά}, **διευθύντρια** (η) [1867] {διευθυντριών} πρόσωπο που διευθύνει, που ασκεί τη διεύθυνση (βλ.λ.): ο ~ *σχολείου | εταιρείας | γραφείου | σπουδών | πωλήσεων | εφημερίδας | προσωπικού | ορχήστρας | σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) || *οικονομικός | γενικός* ~.

διευθυντικός, **-ή**, -ό [1826] αυτός που σχετίζεται **με** τον διευθυντή **ή** τη διεύθυνση: ~ θέση | *στέλεχος επιχειρήσεως | καθήκοντα | αρμοδιότητες | γραφείο | αποφάσεις | χειρισμοί*.

διευθύνω ρ. μετβ. {μτχ. ενεστ. διευθύνων, -ούσα, -ον | διηύθυνα, διευθύνθηκα} **1.** οργανώνω συστηματικά και επιβλέπω την εκτέλεση έργου, την πορεία συνόλου δραστηριοτήτων, ασκώ τη διεύθυνση (βλ.λ.): ~ *θίασο | επιχείρηση | εμπορική αντιπροσωπία* ΣΥΝ. διοικώ, κυβερνώ, (οικ.) κουμαντάρω· ΦΡ. ***διευθύνων | διευθύνουσα σύμβουλος*** μέλος τού διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρείας, με απόφαση τού οποίου εκπροσωπεί την εταιρεία και διαχειρίζεται τις υποθέσεις της 2. (ειδικότ. για ορχήστρα) συντονίζω (ως διευθυντής ορχήστρας): τη *Φιλαρμονική Ορχήστρα τής Νέας Υόρκης διηύθυνε επί δεκαετίες ο Δ. Μητρόπουλος* · 3. οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, κινώ προς συγκεκριμένο σημείο: ~ το *βλέμμα | το πλοίο* ΣΥΝ. κατευθύνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δι)α)- + εύθυνω < ευθύς].

διευκόλυνση (η) [1815] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η εξυπηρέτηση (μιας διαδικασίας), η χρήση μέσων, μεθόδων κ.λπ., ώστε να γίνει (κάτι) πιο εύκολο: η ~ τής *κυκλοφορίας μέσω πρακαμπτηρίων οδών* || η ~ τής *αγοράς συναλλάγματος* **2.** ***διευκολύνσεις*** (οι) οι οικονομικές εξυπηρετήσεις (π.χ. η δυνατότητα πληρωμής με δόσεις): *παρέχω* ~ ΣΥΝ. ευκολίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

διευκολύνω ρ. μετβ. [1857] {διευκόλυ-να, -νθηκα, -μένος} 1. καθιστώ πιο εύκολη μια διαδικασία: ~ την *κυκλοφορία ! τη συγκοινωνία !* την επικοινωνία | την *παραγωγή | το εμπόριο | την πληρωμή | τα σχέδια | την κατάσταση | τη συνάντηση | τις εκλογές | το αγοραστικό κοινό | την πέψη | τον εργαζόμενο* || ~ *κάποιον με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. βοηθώ, προσφέρω, κάνω εκδούλευση ΑΝΤ. δυσχεραίνω 2. (ειδικότ.) παρέχω οικονομική εξυπηρέτηση: του *ζήτησε να τον διευκολύνει με την έγκριση ενός άτοκου δανείου* ΣΥΝ. ενισχύω ΑΝΤ. επιβαρύνω. — **διευκολυνπκός**, -ή, -ό [1854].

διευκρινίζω ρ. μετβ. [1892] {διευκρίνισ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές: *ζητήθηκε από τον πρέσβη να διευκρινίσει τις θέσεις τής χώρας του* || ~ τα *κίνητρα | τους λόγους | μια έννοια | τη θέση μου | τη στάση μου | δηλώσεις | προθέσεις* || ~ *αρμοδίως | πλήρως | περαιτέρω* ΣΥΝ. ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω, διαφωτίζω, εξηγώ, ξεδιαλύνω ΑΝΤ. συσκοτίζω. Επίσης (αρχαιοπρ.) διευκρινώ [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ < *διευκρινώ,* κατά τα ρ. σε -ίζω. Το αρχ. διευκρινώ (-έω) < *δι)α)- + εύκρινώ < ευκρινής].*

διευκρίνιση (η) [1892] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. το να γίνει (κάτι) πιο σαφές, να διαφωτίζεται περισσότερο η σημασία του (ώστε να σχηματίζουμε ακριβή εικόνα για αυτό): αυτό το *σημείο τού κειμένου χρειάζεται* ~ ΣΥΝ. διασάφηση, αποσαφήνιση, εξήγηση 2. (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε συμβάλλει στο να γίνει κάτι σαφέστερο: *ζητήθηκαν από τους εξεταστές διευκρινίσεις σχετικά με το θέμα* ΣΥΝ. διασάφηση, αποσαφήνιση.

διευκρινιστικός, -ή, -ό αυτός που διευκρινίζει, που καθιστά κάτι σαφές: - *ερώτηση | σχόλιο | απάντηση | δήλωση*. — διευκρινιστικά επίρρ.

διεύρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η αύξηση τού εύρους: η ~ *τού δρόμου | τού ορύγματος* ΣΥΝ. διαπλάτυνση ΑΝΤ. στένεμα 2. η επέκταση σε περισσότερους χώρους ή πεδία: η ~ τού *πνεύματος | τής εκλογικής βάσης ενός κόμματος | ενός γνωστικού αντικειμένου ||η~ μιας περιφέρειας ||η~ των αρμοδιοτήτων | των εργασιών | των επιχειρήσεων | τής Ευρωπαϊκής Ένωσης με την εισδοχή νέων χωρών-μελών* ΑΝΤ. συρρίκνωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

διευρύνω ρ. μετβ. {διεύρυ-να, -νθηκα, -μένος} **1**. ενεργώ ώστε να αυξηθεί κάτι σε πλάτος, να αποκτήσει περισσότερο εύρος: ~ *δρόμο/ κύκλο | εδαφικό χώρο* || (μτφ.) *το χάσμα μεταξύ πλούσιου Βορρά και φτωχού Νότου συνεχώς διευρύνεται* ΑΝΤ. στενεύω, περιορίζω 2. (μτφ.) κάνω κάτι ευρύ, να εκτείνεται **σε** περισσότερους χώρους **ή** πεδία: ~ *τους ορίζοντες | τον κύκλο εργασιών | τις σχέσεις μου | μια συνεργασία | το πνεύμα μου | τις αρμοδιότητες | την επιρροή | τη βάση δεδομένων* || *παρέχει στη μειονότητα διευρυμένη αυτονομία* ΣΥΝ. ευρύνω, πλαταίνω, αυξάνω ΑΝΤ. στενεύω, συρρικνώνω, περιορίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι)α)- + εύρύνω < ευρύς].*

διεφθάρην ρ. → διαφθείρω

διεφθαρμένος**,** -η, -ο αυτός που έχει υποστεί (ηθική κυρ.) διαφθορά ή συμβάλλει σε αυτήν ανήθικος: ~ πολιτικός | *κράτος | φύση | καθεστώς | νεολαία* || - ως το *κόκκαλο* ΣΥΝ. έκφυλος, ακόλαστος ΑΝΤ. ηθικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διαφθείρω)*. διέφυγα ρ. **-**+

διαφεύγω **διέγυσα** ρ. → διαχέω

δίζυγο (το) ΓΥΜΝΑΣΤ. όργανο γυμναστικής που αποτελείται από δύο οριζόντιες, παράλληλες μεταξύ τους και ισοϋψείς δοκούς, οι οποίες στηρίζονται σε τέσσερεις στύλους· ΦΡ. ***ασύμμετρο δίζυγο*** οι ασύμμετροι ζυγοί (βλ. λ. ζυγός). [ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. δίζυγος].

διζωνικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο (γεωγραφικές) ζώνες ή σκοπεύει στην ύπαρξη δύο ζωνών: ~ *ομοσπονδία*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bizonal (νόθο συνθ.)].

διήγημα (το) [μτγν.] {διηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} πεζογράφημα μικρής σχετικά έκτασης, το οποίο παρουσιάζει την ολοκληρωμένη αφήγηση περιστατικού ή ιστορίας: *αστυνομικό | φανταστικό | ρεαλιστικό | σατιρικό* ~ || *συλλογή διηγημάτων* || *διαγωνισμός | ήρωας | πλοκή | πρόσωπα | υπόθεση | δομή | έκταση | είδος | συγγραφή | ανάγνωση | επιλογή | διδασκαλία | ερμηνεία | τέχνη | τεχνική διηγήματος*. — (υποκ.) **διηγηματά**κι (το), διηγηματικός, -ή, -ό [αρχ.], διηγηματικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

διηγηματογράφος (ο/η) [1883] συγγραφέας διηγημάτων: *γλαφυρός | πολυγραφότατος* ~. — διηγηματογραφία (η) [1895], διηγηματογράφοι ρ. [1892] {-ες...}. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. nouvelliste].

διήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η εξιστόρηση γεγονότος, περιστατικού, η αναλυτική περιγραφή συμβάντων: *προφορική | γραπτή* ~ 2. (συνεκδ.) το κείμενο που περιέχει την αναλυτική περιγραφή γεγονότων: *«Διήγησις των συμβάντων τής* ελληνικής φυλής» (τα *Απομνημονεύματα* τού Θ. Κολοκοτρώνη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

διηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {διηγείσαι... | διηγή-θηκα, -μένος} περιγράφω (γεγονός ή περιστατικό) σε προφορικό ή γραπτό λόγο: ~ ένα *παλιό παραμύθι | μια ιστορία | τα καθέκαστα | τη ζωή μου* || ~ *με έντονο ύφος | με γλαφυρότητα* ΣΥΝ. αφηγούμαι, περιγράφω, εκθέτω, εξιστορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ηγούμαι*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διηγούμαι (-έο-)* < *δι)α)- + ηγούμαι* «είμαι αρχηγός - πιστεύω, νομίζω»].

διήθημα (το) [μτγν.] {διηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} το καθαρό υγρό που μένει, αφού φιλτράρουμε αιώρημα στερεού σε υγρό (ενώ αυτό που μένει επάνω στο φίλτρο ονομάζεται *ίζημα).*

διήθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1**. η διοχέτευση αιωρήματος (στερεού σε υγρό **ή** αέριο) μέσα από φίλτρο, το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας **να** περάσει το καθαρό υγρό **ή** αέριο ΣΥΝ. φιλτράρω, διυλίζω, σουρώνω. — διηθητικός, -ή, -ό, **διηθητός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. διηθώ < *δι)α)- + ηθώ (-έω)* « φιλτράρω» < *se-tho (η έλλειψη δασύτητας λόγω ανομοιώσεως προς το -θ-) < I.E. *së «διυλίζω», πβ. αλβ. shosh «κοσκινίζω» κ.ά. Ομόρρ. ήθ-μός (βλ.λ.)].

διηκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) φθάνω από ένα σημείο σε άλλο: η *παρουσία τέτοιων λέξεων διήκει όλους τους αιώνες από τους τραγικούς ώς τη σύγχρονη γλώσσα μας.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι)α)- + ήκω «έχω έλθει, έφθασα» (βλ. λ. *αν-ήκω)].*

διηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι καλός αγωγός τού ηλεκτρικού ρεύματος: ~ *μέσο* ΣΥΝ. μονωτικός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dielectric].

διήλθα ρ. → διέρχομαι

διημερεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. διημερεύων, -ούσα, -ον | διημέρευσα} (λόγ.) 1. περνώ την ημέρα: *οι εκδρομείς διημέρευσαν στα Τέμπη* 2. (για κατάστημα) μένω ανοιχτός όλη την ημέρα: *διημερεύον φαρμακείο | νοσοκομείο* ΑΝΤ. διανυκτερεύω. — **διημέρευσ**η (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος*.

διημερίδα (η) εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα δύο ημερών: ~ *ποίησης | αφιερωμένη στον κινηματογράφο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο*.

διήμερος, -η, -ο → **δι-**, -ήμερος

διηνεκής, **-ής,** -ές [διηνεκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί για πάντα, χωρίς διακοπή: ~ αναζήτηση | *προβληματισμός | κόποι | προσπάθειες* ΣΥΝ. διαρκής, ακατάπαυστος, αιώνιος ΑΝΤ. στιγμιαίος, σύντομος, ακαριαίος· ΦΡ. **εις το *διηνεκές*** χωρίς διακοπή: του *φαινόταν ότι η προσπάθειά θα συνεχιζόταν* ~. — διηνεκώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύνθετος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < δι)α)- + *-ενεκ-ής,* τού οποίου το θ. *ενεκ- μαρτυρείται στον αόρ. β' *ένεγκεῖν* τού ρ. *φέρω)*.

διηπειρωτικός, -ή, -ό **1**. αυτός που αναφέρεται σε δύο **ή** παραπάνω ηπείρους: *-μεταφορές/ σχέσεις/ κύπελλο* (αθλητική διοργάνωση μεταξύ των πρωταθλητριών ομάδων τής Ευρώπης και τής Αμερικής) 2. αυτός που διασχίζει μια ήπειρο: ~ *πύραυλοι*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intercontinental].

διηρημένος, -η, -ο → διαιρώ

διήρκεσα ρ. → διαρκώ

διθέσιος, -α, -ο → **δι-, -**θέσιος

διθύραμβος (ο) {διθυράμβ-ου | -ων, -ους} 1.**ΦΙΛΟΛ.** εορταστικό τραγούδι και στη συνέχεια είδος τής χορικής ποίησης, **με** ενθουσιώδη χαρακτήρα, που τραγουδιόταν από χορευτές (άνδρες **ή** αγώρια) στο πλαίσιο τής διονυσιακής λατρείας **με** τη συνοδία αυλού· αρχικά περιείχε θέματα από τη ζωή τού Διονύσου και αποτέλεσε τον πρόδρομο τής τραγωδίας 2. (συνεκδ.) ιδιαιτέρως επαινετική κριτική: *γράφτηκαν διθύραμβοι από τους κριτικούς για την ερμηνεία της στον ρόλο τής **Μήδειας*** ΣΥΝ. εγκώμιο ΑΝΤ. ψόγος, **μομφή**, λοιδορία. — **διθυραμβικός,** -ή, -ό [αρχ.], **διθυραμβικ-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. (μη **Ι.Ε.**) λ., όπως και οι ομοιοκατάληκτες *θρίαμβος, ίαμβος,* που ανήκουν στο λεξιλόγιο τού τραγουδιού και τού χορού. Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η υπόθεση ότι πρόκειται για **Ι.Ε.** λ. που συνδ. **με** σανσκρ. ânga- «μέλος, μελωδία» (ως προς το *-αμβος),* η οποία αφήνει ανερμήνευτο το ά συνθ. *διθυρ-].*

δίθυρος, -η, -ο → δι-, -θυρος

διίδρωμα (το) [1879] {διιδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παθολογικό βιολογικό υγρό **με χαμηλή** περιεκτικότητα σε λεύκωμα ΑΝΤ. εξίδρωμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transsudat].

διίδω ρ. → διαβλέπω

διίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {δίστα-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται (μτχ. διιστάμενος, -η, -ο)' παρατ. διιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) παρουσιάζω διαφορές, διαφωνίες: *οι γνώμες στο συμβούλιο διίστανται || διισταμένες απόψεις* ΣΥΝ. διαφέρω, αποκλίνω ΑΝΤ. συγκλίνω. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός.* [ΕΤΥΜ.αρχ. < *δι)α) + ϊσταμαι* (βλ.λ.)].

διισχυρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διισχυρίστηκα} (λόγ.) ισχυρίζομαι (κάτι) παρουσιάζοντας αναλυτικά τη σκέψη μου. — διισχυρισ**μός** (ο) [1871]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός.*

δικάζω ρ. μετβ. {δίκασ-α, -τηκα, -μένος} **1**. εξετάζω (κάτι/κάποιον) ως προς τη νομιμότητα του, εφαρμόζω τον νόμο ως δικαστής, ρυθμίζω διαφορές και κρίνω το αξιόποινο πράξεων: *δικάζει πολλές υποθέσεις κάθε μέρα* || θα με *δικάσουν αύριο* ΣΥΝ. απονέμω δικαιοσύνη· ΦΡ. μηδέ νί ***δίκη ν δικάσης, πριν αμφοίν μύθο ν ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς* · **2**. (μεσοπαθ. ***δικάζομαι)*** (α) περνώ από δίκη, κρίνομαι από δικαστήριο: ~ ως *ηθικός αυτουργός | για εγκληματική δράση | για εσχάτη προδοσία | ερήμην* (χωρίς να παρίσταμαι στο δικαστήριο) (β) (καταχρ. αντί τού *καταδικάζομαι): δικάστηκε ισόβια.* ΣΧΟΛΙΟ *λ. μετοχή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δίκη].

δίκαια επίρρ. **1**. σύμφωνα **με** τους νόμους και τους κανόνες, **με** το δίκαιο: *γι'αυτό που έκανε - τιμωρήθηκε* 2. όπως έπρεπε να συμβεί, δικαιολογημένα: με τόσα *που του είπες - αγανάκτησε* ΣΥΝ. ευλόγως, σωστά. Επίσης (λόγ.) **δικαίως** [αρχ.].

δικαιικός, **-ή**, -ό κ. (ορθότ.) **δικαϊκ**ός [μτγν.] αυτός που σχετίζεται **με** το δίκαιο. — δικαιικά κ. δικαϊκά επίρρ.

δίκαιο (το) [αρχ.] {δικαί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ. το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν αναγκαστικά τις σχέσεις των μελών μιας κοινωνίας, ορίζοντας **τι** επιτρέπεται και **τι** απαγορεύεται, **τα** δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθενός και προβλέποντας κυρώσεις για **τη μη** τήρηση των κανόνων: *Εμπορικό | Κληρονομικό | Οικογενειακό | Συνταγματικό | Σωφρονιστικό | Αστικό* (που ρυθμίζει τις βασικές σχέσεις τής ιδιωτικής ζωής και των ιδιωτικών συναλλαγών) | *Δημόσιο | Ιδιωτικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις **οι** οποίες αναφέρονται στα ιδιωτικά συμφέροντα) | *Διοικητικό | Διεθνές* (που ρυθμίζει τις σχέσεις των κρατών) | *Εκκλησιαστικό | Εμπράγματο* (που ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των προσώπων προς τα πράγματα) | *Ενοχικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ δύο προσώπων, από **τα** οποία **το** ένα δικαιούται να αξιώσει από το άλλο πράξη ή παράλειψη) | *Κοινοτικό* (οι νόμοι τής Ευρωπαϊκής Ένωσης) | *Εργατικό* ~ || *αποκατάσταση | επικράτηση | παράβαση τού δικαίου* || *κανόνας δικαίου* || ~ *γραπτό* (οι γραπτοί νόμοι) | *άγραφο* || *εθιμικό δίκαιο* (κοινωνικά ήθη, κοινωνικές συνήθειες, κανόνες ευπρέπειας κ.λπ., που δεν έχουν όμως αναγκαστικότητα)· ΦΡ. (α) ***το δίκαιο των πολλών | της πυγμής | τού ισχυρότερου*** οι πολλοί | οι ισχυρότεροι επιβάλλουν τη θέληση τους (β) ***το δίκαιο τής ζούγκλας*** όπου επικρατεί η βούληση **τού** δυνατού, όπου δεν προστατεύεται **ο** αδύνατος **2**. (α) ***θετικό δίκαιο*** που ισχύει σε ορισμένο χρόνο και σε ορισμένη πολιτεία (β) ***φυσικό δίκαιο*** η αιώνια, αναλλοίωτη και κοινή για όλους ιδέα τού ορθού σύμφωνα με το καλό, το αγαθό (γ) ***κράτος Δικαίου*** κράτος, τού οποίου τη λειτουργία καθορίζει το δίκανο, σύστημα νόμων, και όχι ένα πρόσωπο αυθαίρετα, λ.χ. μονάρχης **3**. (με κεφ.) η νομική επιστήμη: *σπουδάζει* ~ · 4. η νόμιμη αξίωση, ό,τ^ δικαιούται κανείς σύμφωνα **με** τον νόμο **ή με το** περί δικαίου αίσθημα: *θα υπερασπιστούμε τα δίκαια τού λαού μας* ΣΥΝ. απαίτηση, δικαίωμα ΑΝΤ. υποχρέωση · **5**. ό,τι θεωρείται σωστό, η ιδανική αντί-^ λήψη για το δίκαιο, η ιδέα τής δικαιοσύνης (πβ. *φυσικό δίκαιο,* σημ. 2): δεν *είναι ~ άλλοι να ευημερούν και άλλοι να πεινούν* ΣΥΝ. ορθό, πρέπον, δέον, επιτρεπτό ΑΝΤ. άδικο, ανεπίτρεπτο· ΦΡ. ***περί δικαίου αίσθημα | αίσθημα δικαίου*** βλ. λ. *αίσθημα* **6**. ***δίκαια*** (τα) οι διεκδικήσεις που απορρέουν από το ορθό, την ιδέα τής δικαιοσύνης: *αγωνίζεται για τα ~ τού έθνους.* ΣΧΟΛΙΟ *λ. δίκιο.*

δικαιογραφο (το) [1833] {δικαιογράφ-ου | -ων} **ΝΟΜ. το** έγγραφο **με το** οποίο αποδεικνύεται το νόμιμο δικαίωμα (κάποιου) ΣΥΝ. τίτλος, πιστοποιητικό.

δικαιοδοσία (η) {δικαιοδοσιών} **ΝΟΜ. 1.** η περιορισμένη σε καθορισμένο πλαίσιο εξουσία, που παραχωρείται σε κρατικά όργανα **ή** πολίτες από τον νόμο: το θέμα σας *υπάγεται στη ~ άλλης υπηρεσίας || επεκτείνω | διευρύνω τη - κάποιου || περιέρχομαι στη - || άμεση | έκτακτη | αναγνωρισμένη | απεριόριστη | διοικητική | εκκλησιαστική* - ΣΥΝ. εξουσία, αρμοδιότητα **2.** (ειδικότ.) (α) η εξουσία των οργάνων τού κράτους για απονομή δικαιοσύνης (β) ***αμφισβητούμενη δικαιοδοσία*** η εξουσία των πολιτικών δικαστηρίων να δικάζουν ιδιωτικές διαφορές, διαφορές **δηλαδή** όπου αντικείμενο δίκης αποτελεί ένα δικαίωμα **ή** μία έννομη σχέση ρυθμιζόμενη από το ιδιωτικό δίκαιο (γ) ***εκούσια δικαιοδοσία*** όπου το δικαστήριο δεν κρίνει επί τής ισχύος ή **μη** ιδιωτικών δικαιωμάτων **ή** εννόμων σχέσεων, αλλά διατάζει κυρίως ρυθμιστικά μέτρα διαπλαστικού ή διαπιστωτικού χαρακτήρα (δ) ***διεθνής δικαιοδοσία*** η εξουσία των δικαστηρίων ενός κράτους να εκδικάζουν διαφορές **με** στοιχεία αλλοδαπότητας, **π.χ**. όταν κάποιος **ή** και **οι δύο** διάδικοι είναι αλλοδαποί. — **δικαιοδοτικός, -ή**, -ό, **δικα!**-οδοτώ ρ. [μτγν.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δικαιοδοτώ* < *δίκαιο* + *-δοτώ (-έω)* < *δότης].*

δικαιοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζονται τα δικαιώματα άλλου ΑΝΤ. δικαιοπάροχος. [ΕΤΥΜ. < *δίκαιο-* + *-δόχος* < *δέχομαι].*

δίκαιοκρισία (η) [μτγν.] {δικαιοκρισιών} η δίκαιη δικαστική απόφαση: *ουδέποτε αμφισβητήθηκε η ~ του, η ικανότητα του να κρίνει σωστά και να αποδίδει δικαιοσύνη.*

δικαιοκρίτης (ο) [μτγν.] {δικαιοκριτών} πρόσωπο που αποφασίζει αμερόληπτα, ο δίκαιος κριτής: (ως επίθ.) ο ~ *Θεός.*

δικαιολόγηση (η) → δικαιολογώ

δικαιολογησιμος, -η, **-ο** [1843] αυτός που μπορεί να δικαιολογηθεί, για τον **οποίο**ν μπορεί να διατυπωθούν δικαιολογίες.

δικαιολογητικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που **μπορεί** να δικαιολογήσει: ~ στάση || η ~ βάση τής *δικαστικής απόφασης* **2. *δικαιολογητικά*** (τα) έγγραφα **ή** στοιχεία που χρειάζεται κάποιος για να προβεί σε **νόμιμες** ενέργειες: *συγκεντρώνω | επισυνάπτω τα απαραίτητα ~ || υποβάλλω τα ~ μου για την έκδοση ταυτότητας | διαβατηρίου || - για την έγκριση δανείου.*

δικαιολογία (η) [αρχ.] {δικαιολογιών} **1**. ό,τι λέει κανείς για να εξηγήσει ή να καλύψει σφάλμα ή παράλειψη: *πού τη σκαρφίστηκες αυτή τη ~;* || *γελοία | πρωτότυπη | απαράδεκτη | απίστευτη | εύκολη | κοινή | πρόχειρη ~ || βρίσκω* - ΣΥΝ. πρόφαση, αφορμή ΑΝΤ. αιτία 2. ο ισχυρισμός **με** τον **οποίο** αποδεικνύεται **το δίκιο** (κάποιου): ***προτού*** *τον δικάσεις, άκουσε προσεκτικότερα τη ~ του || σοβαρή | ακατανόητη | αβάσιμη | λογική | ανεπαρκής | νόμιμη | ικανοποιητική | παράξενη | αστήρικτη ~ || προβάλλω* - ΣΥΝ. επιχείρημα, λόγος, αιτιολογία, αιτία **3**. (ειρων.) ***δικαιολογίες*** (οι) για περιπτώσεις στις οποίες αμφισβητούμε την ειλικρίνεια κάποιου: *-...· αντί να πει ότι δεν ήθελε να έρθει, λέει ότι δεν μπόρεσε, ότι κάτι έτυχε και τα γνωστά... || άσε τις - και πες μου την αλήθεια.* ΣΧΟΛΙΟ *λ.* αιτία.

δικαιολογώ ρ. μετβ. {δικαιολογείς... | δικαιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** θεωρώ ότι (κάποιος) δρα **ή** ότι (κάτι) συντελείται **με** τρόπο ορθό και σύμφωνα με τους κανόνες: ~ απολύτως τις *πράξεις του || ~ (κάποιον) πλήρως | εν μέρει || δικαιολογημένες απουσίες από το σχολείο || ~ τις διαμαρτυρίες κάποιου που αδικήθηκε* ΣΥΝ. δικαιώνω, κρίνω σωστό ΑΝΤ. καταδικάζω, αμαυρώνω **2**. προβάλλω ελαφρυντικά ή προφάσεις, για να υπερασπιστώ (κάποιον): *προσπαθεί να δικαιολογήσει στον διευθυντή την απουσία των συναδέλφων του* || μην *προσπαθείς να τον δικαιολογήσεις, είναι αδικαιολόγητος* · 3. αποτελώ την αιτία: η *καθημερινή έκθεση στην ακτινοβολία δικαιολογεί την πάθηση στα μάτια του* || η *ξενοφοβία των πολιτών δικαιολογεί την έξαρση ρατσιστικών φαινομένων* ΣΥΝ. αιτιολογώ, εξηγώ. — **δικαιο-**λογημένα /-ως επίρρ., δικαιολόγηση (η) [1843]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δικαιολογώ* (πβ. αρχ. *δικαιολογούμαι) < δίκαιο-* + *-λογώ (-έω)* < *λόγος].*

δικαιοπάροχος (ο/η) [1864] {δικαιοπαρόχων} **ΝΟΜ.** πρόσωπο που μεταβιβάζει δικαιώματα **του** σε άλλον ΑΝΤ. δικαιοδόχος. [ΕΤΥΜ. < *δίκαιο-* + *-πάροχος* < *παρέχω].*

δικαιοπρακτικός**,** -ή, -ό ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται **με** τη δικαιοπραξία (βλ.λ.): ~ *αποτελέσματα | ικανότητα.*

δικαιοπραξία (η) [**1890**] {δικαιοπραξιών} **ΝΟΜ. το** πραγματικό (**νομο**τυπική **μορφή**, αντικειμενική υπόσταση), **το οποίο περιέχ**ει αναγκαία δήλωση βουλήσεως και **το** οποίο αναγνωρίζεται στον νόμο ως λόγος για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπράκτων: *ικανός | ανίκανος για ~ || μονομερής | διμερής | εν ζωή ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. **acte** judiciaire).

δίκαιος (ο) ο επί κεφαλής σκήτης στο Αγ. Όρος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δίκαιος* «τοποτηρητής θρησκευτικού ηγέτη», πιθ. από **τη δοτ**. *δικαίω* (αρχ. δίκαιος)].

δίκαιος, -η, **-ο 1**. αυτός που είναι σύμφωνος **με τους** νόμους και **τους** κανόνες, που συμφωνεί με το δίκαιο: *διεθνής πρωτοβουλία για τη ~ επίλυση τού Κυπριακού || ~ αίτημα | ικανοποίηση | πράξη | αξίωση | αγώνας* ΣΥΝ. νόμιμος, ορθός, σωστός ΑΝΤ. άδικος· ΦΡ. ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ. λ. *άδικος* **2. *δίκαιο*** (το) βλ.λ. · **3**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη μεροληψίας, αντικειμενικός: ~ κριτής | συ-, *μπεριφορά | παρατήρηση | εξέταση | διαγωνισμός | νόμοι | πολιτικός* ΣΥΝ. αμερόληπτος ΑΝΤ. άδικος, μεροληπτικός· ΦΡ. (α) ***κοιμάται τον ύπνο τού δικαίου*** για αφελή άνθρωπο, που δεν καταλαβαίνει **τι** συμβαίνει γύρω του ή ότι τον εξαπατούν (β) **ο *ύπνος τού δικαίου*** με ήσυχη συνείδηση, για άνθρωπο χωρίς **ενοχές ή** έγνοιες · 4. αυτός που έχει λόγους να συμβεί: η *παρανομία επέσυρε τη - οργή τού πλήθους || — δυσφορία | παράπονο | πόθος | χειροκρότημα | αναγνώριση* ΣΥΝ. δικαιολογημένος ΑΝΤ. αδικαιολόγητος.

[**ΕΤΥΜ,** αρχ., αρχική σημ. «**ο** συμμορφούμενος προς τους θεσμούς, τις δικανικές αποφάσεις», < **δίκα-ιος* < *δίκα* | *δίκη].*

δικαιοστάσιο (το) {δικαιοστασί-ου | -ων} προσωρινή αναστολή τής εκδίκασης υποθέσεων και ταυτόχρονη αναστολή προθεσμιών, παραγραφών κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < *δίκαιο-* + *-στάσιο* < *στάσις,* απόδ. τού διεθνούς νεολατ. όρου

Justitium].

δικαιοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. η τήρηση και εφαρμογή των νόμων με τρόπο αντικ^ειμ^ενικό, αμερόληπτο: *αρχές ισοτιμίας και δικαιοσύνης || αποκαθιστώ | αποδίδω | απονέμω | εφαρμόζω | εδραιώνω τη ~ || η έννοια | το αίσθημα τής -* || *παρωδία δικαιοσύνης* ΣΥΝ. δίκαιο, νομιμότητα ΑΝΤ. αδικία **2**. (συνεκδ., συνήθ. με κεφ.) το νομικό σύστημα με το οποίο ένα κράτος εφαρμόζει το Δίκαιο και οι συνακόλουθοι θεσμοί και λειτουργοί (δικαστήρια, δικαστές κλπ.): η *λειτουργία | ο πέλεκυς | η ανεξαρτησία | ο υπουργός τής Δικαιοσύνης || καταφεύγω | παραπέμπω | έχω εμπιστοσύνη στη ~* ΦΡ. **ναός** τής ***Δικαιοσύνης*** το δικαστήριο ΣΥΝ. ναός τής Θέμιδος **3**. (καταχρ.) η κοινή αντίληψη περί δικαίου, αυτό που οι πολλοί θωρούν δίκαιο, σωστό να γίνεται· (ειδικότ.) η απόδοση στον καθένα αυτού που του αξίζει, η αντιμετώπιση του με σωστό και δίκαιο τρόπο: *μεταχειρίζομαι κάποιον με ~ || δεν υπάρχει ~ στον κόσμο· άλλοι πεινάνε, ενώ άλλοι δεν ξέρουν τι να κάνουν τα λεφτά τους* 4. (γενικότ.) η απουσία αδικίας, ανισοτήτων κ.λπ.: κοινωνικ-ή ~.

ΒΑΘΜΟΙ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Α. Πολιτικά δικαστήρια

Ειρηνοδικείο → Ειρηνοδίκης *Πρωτοδικείο*
→ (α) Δικαστικός Πάρεδρος
(β) Πρωτοδίκης
(γ) Πρόεδρος Πρωτοδικών
Εφετείο → (α) Εφέτης
(β) Πρόεδρος Εφετών
Άρειος Πάγος → (α) Αρεοπαγίτης
(β) Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου
(γ) Πρόεδρος Αρείου Πάγου

Β. Ποινικά δικαστήρια

Πταισματοδικείο → Πταισματοδίκης (Ειρηνοδίκης)
Μονομελές Πλημμελειοδικείο -> Πλημμελειοδίκης (Πρωτοδίκης)
Τριμελές Πλημμελειοδικείο → 3 Πλημμελειοδίκες (Πρωτοδίκες)
Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων → 3 Εφέτες
Πενταμελές Εφετείο Πλημμελημάτων → 5 Εφέτες
Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων → 3 Εφέτες
Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων → 5 Εφέτες
Ποινικά τμήματα Αρείου Πάγου → Αρεοπαγίτες

Γ. Διοικητικά δικαστήρια

Ελεγκτικό Συνέδριο
(α) Εισηγητής (Πρωτοδίκης)
(β) Πάρεδρος (Εφέτης) (γ) Σύμβουλος (Αρεοπαγίτης) (δ) Αντιπρόεδρος (ε) Πρόεδρος

Συμβούλιο Επικρατείας → Οι ίδιοι βαθμοί

δικαιούμαι ρ. μετβ. αποθ. {δικαιούσαι, -ούται... | παρατ. δικαιούμουν κ. (λόγ.) εδικαιούμην, -ούσο, -ούτο...} **1**. έχω νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): *δικαιούται ίσο μερίδιο απ' την κληρονομιά 2.* έχω δίκιο να κάνω (κάτι), ενεργώ δικαιολογημένα: *δικαιούται να υπερηφανεύεται για την επιτυχία του || δεν δικαιούται να ομιλεί για νομιμότητα αυτός που την κατήργησε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ, αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δικαιούμαι* (-όο-) < *δίκαιος].*

δικαιούχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): οι *δικαιούχοι των μεριδίων εισέπραξαν το ποσό που τους αναλογούσε || το επίδομα θα καταβληθεί στους ~ σύντομα.* [ΕΤΥΜ. < *δίκαιο* + *-ούχος* < *έχω].*

δικαιόχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ.-ΟΙΚΟΝ. μορφή εμπορικής συνεργασίας, βάσει τής οποίας μια μεγάλη εταιρεία παραχωρεί σε μια άλλη (συνήθως μικρή) το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την επωνυμία της, το σήμα, τις τεχνικές μεθόδους ή ακόμη και τις μεθόδους διοικήσεως έναντι χρηματικής αμοιβής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. franchising (βλ. λ. *φραντσάιζινγκ)].*

δικαίωμα (το) {δικαιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. η ελευθερία που αναγνωρίζεται από τον νόμο σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να ενεργεί για την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων του: *~ ελευθερίας | αυτοδιάθεσης | έκφρασης | απεργίας || ασκώ | αφαιρώ | διασφαλίζω | στερώ | προστατεύω | υπερασπίζω | διεκδικώ | παραχωρώ | αποκτώ ~ || εκλογικά | πολιτικά | συνταγματικά | κοινωνικά | ατομικά | εμπράγματα | κεκτημένα | κληρονομικά | κυριαρχικά -* || *αναφαίρετο | απαράγραπτο | αποκλειστικό | θεμελιώδες* - ΣΥΝ. απαίτηση ΑΝΤ. υποχρέωση- ΦΡ. (α) ***ανθρώπινα δικαιώματα | δικαιώματα τού ανθρώπου*** βλ. λ. ανθρώπινος (β) ***αμεταβίβαστο δικαίωμα*** βλ. λ. *αμεταβίβαστος* (γ) ***δικαίωμα ακρόασης*** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον τού δικαστηρίου τους ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση τού δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς **2.** ***δικαιώματα*** *(τα)* (α) το νόμιμο ποσοστό που εισπράττει ο δημιουργός ενός έργου από την εμπορική εκμετάλλευση τού έργου του: *συγγραφικά -* ΦΡ. ***πνευματικά δικαιώματα*** βλ. λ. πνευματικός (β) η δυνατότητα εμπορικής εκμετάλλευσης προϊόντος: αυτός ο εκδοτικός *οίκος εξασφάλισε τα ~ τού μυθιστορήματος για* να το εκδώσει στα *Ελληνικά || η κρατική τηλεόραση έχει τα - αναμετάδοσης τού διαγωνισμού τραγουδιού τής Γιουροβίζιον* 3. η δυνατότητα που αναγνωρίζεται σε κάποιον να κάνει κάτι: *έχω κάθε ~* να *απαιτώ εξηγήσεις για τη συμπεριφορά σου || δεν έχεις το ~ να μου μιλάς έτσν για ποια με πέρασες; || είναι ~ τού καθενός | καθένας έχει το ~ να ρυθμίζει όπως θέλει την προσωπική του ζωή || ποιος σου έδωσε | πού βρήκες το - να μας μιλάς έτσι;* || (+σε) *όλοι έχουν ~ στο όνειρο | στην ελπίδα | σε ένα καλύτερο αύριο | στη ζωή | στον έρωτα-* ΦΡ. (α) δίνω ***δικαιώματα (σε κάποιον)*** με τη στάση μου επιτρέπω σε κάποιον να με κατακρίνει: ήταν πάντα *άψογος στη συμπεριφορά του· ποτέ δεν έδωσε δικαιώματα στους άλλους || αν δίνεις δικαιώματα, λογικό είναι να σε σχολιάζουν* (β) ***δικαίωμα μου (να...)*** προσωπικό μου ζήτημα, δικό μου θέμα: *~ να κάνω ό,τι νομίζω- εσένα τι σε νοιάζει;* || ***άσ' τον να πάει όπου θέλει· δικαίωμα του!*** (γ) **με *ποιο δικαίωμα*** με ποια άδεια, ποιος (σου) επιτρέπει να...: *~ μου μιλάς με αυτό τον τρόπο;* || *~ διαδίδεις τέτοια ψεύδη;* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δικαιώ (-όω)* < *δίκαιος].* δικαιωματικά επίρρ.· με την αξία (κάποιου), επάξια, δίκαια: του *ανήκει ~ || κέρδισε τη νίκη ~.* Επίσης (λόγ.) δικαιωματικώς [1833].

δικαιωματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δικαίωμα, νόμιμη αξίωση ή δικαιολογημένη απαίτηση ή παροχή. δικαιώνω ρ. μετβ. {δικαίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για αρμόδιο όργανο) αποφαίνομαι ότι (κάποιος) έπραξε ορθά ή ότι (κάτι) είναι σωστό: *το δευτεροβάθμιο δικαστήριο τον δικαίωσε και δέχθηκε την προσφυγή* του 2. αποδεικνύω σωστό, επιβραβεύω: οι *μετέπειτα εξελίξεις δικαίωσαν τις επιλογές του* ΑΝΤ. διαψεύδω 3. αποδεικνύω ότι δικαίως υπάρχει ή γίνεται κάτι: στο *ρεσιτάλ ο διάσημος πιανίστας δικαίωσε τη φήμη του | το όνομα του | τα όσα λέγονται γι ' αυτόν || με τη θαυμάσια εμφάνιση του δικαίωσε την παρουσία του στον τελικό τού αθλήματος-* ΦΡ. ***δικαιώνω τις προσδοκίες | ελπίδες*** ανταποκρίνομαι στις προσδοκίες | ελπίδες: η *λαμπρή εμφάνιση τής ομάδας άρσης βαρών στην Ολυμπιάδα δικαίωσε τις προσδοκίες όλων μας* 4. (μεσοπαθ. ***δικαιώνομαι)*** μου αναγνωρίζουν ότι έχω δίκιο, βρίσκω το δίκιο μου: *δικαιώθηκε μετά από πολύχρονο δικαστικό αγώνα || «ο αγώνας τώρα δικαιώνεται»* (πολιτικό σύνθημα τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δικαιώ (-όω)* < *δίκαιος].* δικαίως επίρρ. → δίκαια

δικαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ωσεως | -ωσεις, -ώσεων} **1**. η αναγνώριση (από αρμόδιο όργανο) ότι κάποιος έχει δίκιο σε ό,τι ζητεί, διεκδικεί, υποστηρίζει κ.λπ.: *η ~ ενός πολίτη σε αντιδικία του με το Δημόσιο || η απόφαση τού δικαστηρίου αποτελεί ~ των προσπαθειών του* 2. (μτφ.) η αναγνώριση τής αξίας: ο *δημόσιος έπαινος αποτελεί τη ~ αγώνων μιας ζωής || η σημερινή διπλωματική επιτυχία συνιστά ~ τής πολιτικής του στο υπουργείο || οι προειδοποιήσεις του βρήκαν θλιβερή ~ στις φετινές καταστροφές* ΣΥΝ. επιβεβαίωση ΑΝΤ. διάψευση 3. ΕΚΚΛΗΣ. η απολύτρωση τού ανθρώπου από την προπατορική αμαρτία με το έργο τού Ιησού Χριστού και ο εξαγιασμός του με την ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος και την προσωπική του πίστη. δικανικος, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε δίκη ή δικαστηριο: *~ κλάδος | πάλη | σταδιοδρομία | ύφος | λόγος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < δίκη, όπου ο μορφολ. σχηματισμός (σε *-ανικός)* παραμένει ασαφής. Η λ. είχε αρχικώς υποτιμητική χρήση, αναφερόμενη στην ευγλωττία και τη φλυαρία τού ρήτορα, ο οποίος έγραφε και εκφωνούσε λόγους σε δίκη]. δίκαννο (το) [1866] κυνηγετικό όπλο με δύο χαλύβδινους σωλήνες (κάννες), μέσω των οποίων εκτοξεύονται τα βλήματα. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις) + *-καννο* < *κάννη].* **δικάσιμος,** -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που μπορεί να περάσει από δίκη **2.** (συνήθ.) ΝΟΜ. ***δικάσιμος*** | (καθημ.) ***δικάσιμη*** (ενν. *ημέρα)* (η) η ημέρα κατά την οποία ορίζεται να διεξαχθεί δίκη: η *υπόθεση παραπέμφθηκε σε τακτική δικάσιμο.* δικαστηριακός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το δικαστήριο:

~ πρακτική. **δικαστήριο** (το) {δικαστηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. **1.** (περιληπτ.) οι δικαστές που εκδικάζουν υποθέσεις με ποικίλο περιεχόμενο: *~ πρωτοβάθμιο | αναθεωρητικό | αρμόδιο || δευτεροβάθμιο | έκτακτο | λαϊκό* (βλ. λ. *λαϊκός)* | *τακτικό* (με τακτικούς δικαστές, βλ. λ. *δικαστής)* | *ορκωτό | μικτό ~.* ΦΡ. (α) ***πολιτικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που κατά κανόνα ρυθμίζει τις ιδιωτικές διαφορές (λ.χ. τον γάμο, το διαζύγιο, την κληρονομιά, τη σύσταση εταιρείας κ.λπ.) (β) ***ποινικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει αξιόποινες κατά τον νόμο πράξεις ή παραλείψεις (πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα) (γ) ***διοικητικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που ασχολείται με τις διαφορές μεταξύ τής διοίκησης (τού κράτους) και των πολιτών (δ) ***ειδικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που συγκροτείται για την αντιμετώπιση ειδικών θεμάτων (λ.χ. των ενστάσεων κατά τού κύρους εκλογών, την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου κ.λπ.) (ε) ***στρατιωτικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει στρατιωτικά αδικήματα σύμφωνα με τις διατάξεις τού Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα (στ) εκκλησιαστικό ***δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει τα παραπτώματα των κληρικών (ζ) ***Διεθνές Δικαστήριο*** προαιρετικό και αυτόνομο δι-καιοδοτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών με έδρα τη Χάγη (η) ***Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*** βλ. λ. *ευρωπαϊκός 2.* (περιληπτ.) το σύνολο των δικαστών που εκδικάζουν μια υπόθεση, η σύνθεση τού δικαστηρίου: *το ~ απαλλάσσει τον κατηγορούμενο || το ~ κρίνει | αποφασίζει | δείχνει επιείκεια | καταδικάζει | συνεδριάζει | επιλαμβάνεται μιας υποθέσεως | διακόπτει τις εργασίες του | δηλώνει αναρμόδιο | προχωρεί στην εξέταση μαρτύρων || ο πρόεδρος | ο γραμματέας τού ~.* ΦΡ. ***Οργανισμός Δικαστηρίων*** το σύνολο των κανόνων Δικαίου, που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία των δικαστηρίων **3.** (συνεκδ.) ο τόπος και το κτήριο όπου διεξάγονται οι δίκες: η μετα-

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

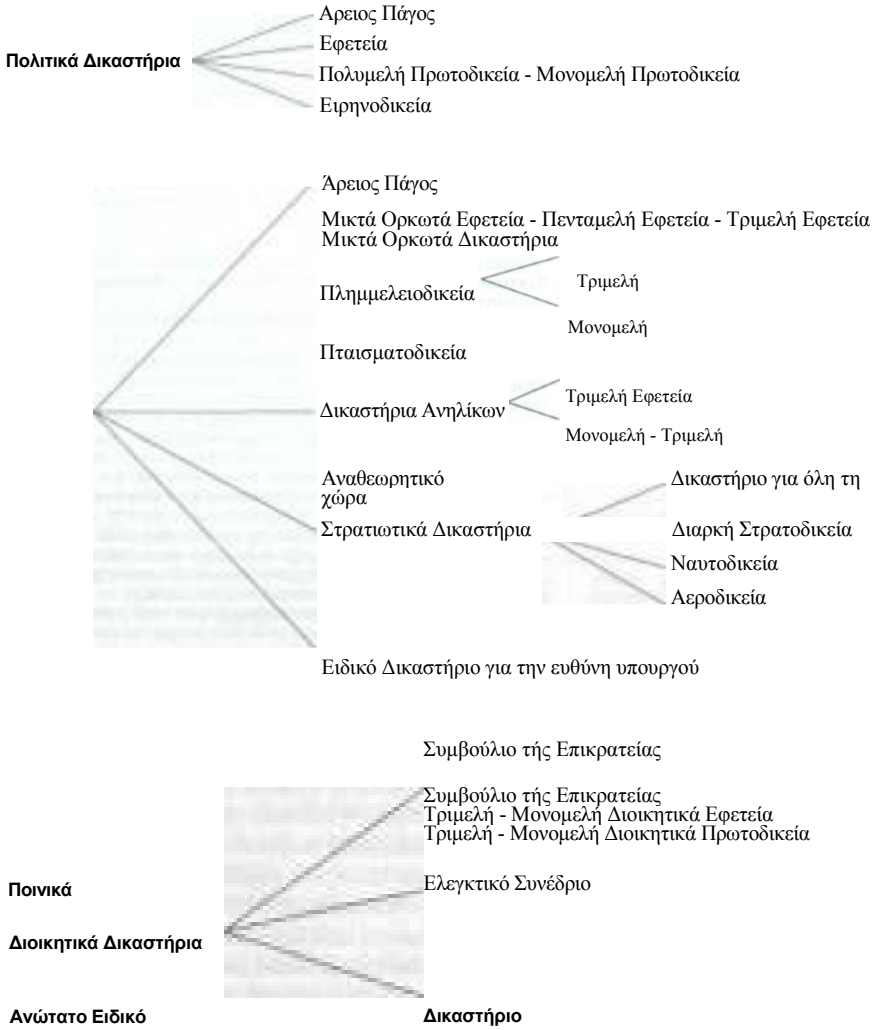

φορά των δικαστηρίων στην περιφέρεια τής πόλης διευκόλυνε τη συγκοινωνία || *οδηγούμαι στο ~* (δικάζομαι) ΣΥΝ. ναός τής Δικαιοσύνης | τής Θέμιδος 4. (συνεκδ.) η εκδίκαση υποθέσεως, η διεξαγωγή δίκης: *οι δικηγόροι απέχουν από τα ~* || *η υπόθεση έφθασε στα ~* || *έχω ~ αύριο-* ΦΡ. ***πηγαίνω | σέρνω | τραβάω | στέλνω | τρέχω κάποιον στα δικαστήρια*** οδηγώ την υπόθεση κάποιου σε δικαστικό αγώνα, τον φέρνω στη θέση τού κατηγορουμένου σε δίκη: *μας τρέχει στα δικαστήρια δυο χρόνια τώρα γι' αυτή την υπόθεση* || *τον πήγε στα δικαστήρια για κάποια κτηματική διαφορά.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δικαστήριον* < *δικάζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον].*

δικαστής (ο/η) {θηλ. δικαστού· κλητ. δικαστά} 1. δημόσιος λειτουργός ο οποίος συνδέεται με το κράτος με αμειβόμενη πάγια σχέση και συγκροτεί το δικαστήριο είτε μόνος του είτε από κοινού με άλλους δικαστές, απολαύει δε λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας: *αδέκαστος | αμείλικτος | αμερόληπτος | αυστηρός | επιεικής | δίκαιος | σκληρός* ~||~ *τακτικός* (πρόσωπο με κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας) | *ειδικός* (που δεν έχει ως κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας, λ.χ. ένας μουφτής (βλ.λ.) σε υποθέσεις Ελλήνων μουσουλμάνων) 2. (α) *αθλητικός δικαστής* βλ. λ. *αθλητικός* (β) *φυσικός δικαστής* ο δικαστής ο οποίος προσδιορίζεται από τον νόμο με αντικειμενικά κριτήρια πριν ακόμη υποβληθεί η αίτηση δικαστικής προστασίας για τη συγκεκριμένη διαφορά ή υπόθεση. Επίσης (καθημ.) **δικαοτίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δικάζω].*

δικαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους δικαστές, τη δίκη ή το δικαστήριο: ~ *απόφαση | εξουσία | αρχές | μέγαρο | πλάνη | διαμάχη | υπηρεσίες | έρευνα | έξοδα | προστασία | προσφυγή* || ~ *αγώνας* (η δίκη) | *σώμα* (οι δικαστές) | *λειτουργοί* (δικαστές και εισαγγελείς) | *αντιπρόσωπος* (συνήθ. δικηγόρος που αποστέλλεται σε εκλογικό τμήμα για τις βουλευτικές, δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές) | *έξοδα* (που κάνει ο διάδικος για τη δίκη) | *υπάλληλοι* (κυρ. οι γραμματείς ή υπάλληλοι γραμματείας δικαστηρίων και εισαγγελιών κ.ά.) | *επιμελητής* (βλ.λ.) | *πληρεξούσιος* (βλ.λ.) | *όρκος* (βλ.λ.) || *θα ακολουθήσουν τη - οδό για την επίλυση τής διαφοράς τους* || ~ *συμπαράσταση* (βλ.λ.) 2. *δικαστικός* (ο/η) δικαστής ή εισαγγελέας: *οι προαγωγές των ~.* — **δικαστικ-ά | -ώς** [μτγν.] επίρρ.

δικατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (για επίθ. τριγενές) που έχει δύο καταλήξεις, δηλ. όμοια κατάληξη στο αρσ. και θηλ. γένος, λ.χ. *ο/η νοσογόνος, το νοσογόνο.*

δικάταρτος, -η, -ο [1888] ΝΑΥΤ. 1. (για πλοίο) αυτός που έχει δύο κατάρτια 2. ***δικάταρτο*** (το) πλοίο με δύο κατάρτια.

ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. (το) Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών Αλλοδαπής.

δικέλλα (η) [δικελλών] εργαλείο για σκάψιμο, που έχει τη μία άκρη διχαλωτή. Επίσης **δικέλλι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίκελλα* < **δι)σ)-κελ-]α,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < *δι-* (< *δίς* «δύο») + *-κελ-,* που συνδ. με το ουσ. *κελεῖς* «αξίνα» και με το ρ. *κλώ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *κλάσμα), οπότε* η λ. *δίκελλα* θα είχε τη σημ. τού εργαλείου που διαθέτει δύο σκαπτικές αιχμές, αξίνες].

δικέρατος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει δύο κέρατα ή που χωρίζεται σε δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα 2. διχαλωτός (βλ.λ.) 3. *δικέρατο* (το) έντομο με δύο κεραίες.

δικέρι (το) κηροπήγιο με δύο κεριά- επίσης το ανάλογο εκκλησιαστικό σκεύος. Επίσης δίκερο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δικέριον* < *δι-* (βλ.λ.) + *κερί(ον)].*

δίκερος, -η, -ο αυτός που έχει δύο κέρατα ή που αποτελείται από δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίκερως, -ωτος* (με μεταπλασμό κατά τα δευτερόκλιτα σε *-ος)* < *δι-* (βλ.λ.) + *-κερως* < *κέρας, -ατός].*

δικέφαλος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει δύο κεφάλια: ~ *αετός* (σύμβολο τού Βυζαντίου, που κοιτάζει και προς την Ανατολή και προς τη Δύση, όπου και η επικράτεια τής αυτοκρατορίας) · 2. *Δικέφαλος* (ο) (δικεφάλ-ου | -ων, -ους] ονομασία αθλητικών ομάδων που έχουν ως σύμβολο τους τον δικέφαλο αετό (Α.Ε.Κ., Π.Α.Ο.Κ., επειδή ιδρύθηκαν από πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, την πρωτεύουσα τού Βυζαντίου): *ο ~ ενισχύθηκε με τις τελευταίες μεταγραφές* || *ο ~ τού Βορρά* (ο Π.Α.Ο.Κ.) · 3. ΑΝΑΤ. μυς που βρίσκεται στην πρόσθια πλευρά τού βραχίονα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

Δίκη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Θέμιδος, θεότητα που αποτελεί προσωποποίηση τής δικαιοσύνης- συχνά λατρευόταν μαζί με τις αδελφές της Ευνομία και Ειρήνη ■ ΦΡ. *έστι Δίκης οφθαλμός (ος **τα πάνθ' ορά)*** βλ. λ. *οφθαλμός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < δίκη (βλ.λ.)].

δίκη (η) {δικών} 1. η εκδίκαση υποθέσεως ενώπιον δικαστηρίου 2. (ει-δικότ.) ΝΟΜ. (α) (με τυπική έννοια) η διαδικασία για την παροχή τής ζητούμενης δικαστικής προστασίας (β) (με ουσιαστική έννοια) η έννομη σχέση τού δικονομικού δικαίου η οποία συνδέει τους διαδίκους και το δικαστήριο: *διεξάγω | κερδίζω | αναβάλλω | διακόπτω* τη ~ || *καταθέτω | παραπέμπω σε* ~ || *ατελείωτη | ερήμην | ιστορική | κεκλεισμένων των θυρών* (που δεν επιτρέπεται να την παρακολουθήσει το κοινό) | *πολύκροτη* ~ || *περνώ από* ~ (δικάζομαι) ΣΥΝ. ακροαματική διαδικασία· ΦΡ. (α) ***θεία δίκη*** η (θεϊκής προελεύσεως) τιμωρία (λέγεται για όσους υφίστανται δεινά, αφού έχουν διαπράξει αδικίες): η *αρρώστια που βρήκε τον παιδοκτόνο ήταν* ~ ΣΥΝ. νέμεση (β) ***ανακοίνωση δίκης*** βλ. λ. *ανακοίνωση* (γ) ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδικασία, δωσίλογος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *δεικ-* (πβ. *δείκ-νυ-μι* «δείχνω»). Η λ. δίκη χρησιμοποιήθηκε στον Όμηρο με τη σημ. «κανόνας, συνήθεια», παράλληλα με τη λ. *θέμις*. Ωστόσο, ενώ η *δίκη* αναφερόταν αποκλειστικά στην ανθρώπινη δικαιοσύνη, η *θέμις* περιέγραψε επίσης τη θεία δικαιοσύνη, τον τρόπο εφαρμογής των θεϊκών αποφάσεων. Έτσι, ήδη στον Όμηρο η λ. *δίκη* χαρακτήριζε πολλές φορές την κρίση, ορθή ή εσφαλμένη, η οποία εκφερόταν εις βάρος κάποιου. Ως νομικός όρ. η λ. απαντά στους Αττικούς συγγραφείς].

δικηγοράκος (ο) (υποκ.-μειωτ.) ο δικηγόρος που δεν έχει να επιδείξει (ακόμα) σημαντική σταδιοδρομία και επιτυχίες, συνήθ. νέος δικηγόρος ΑΝΤ. μεγαλοδικηγόρος. Επίσης (λόγ.) **δικηγορίσκος**.

δικηγορία (η) {χωρ. πληθ.} το επάγγελμα τού δικηγόρου: *ασκεί τη ~ επί τριάντα έτη* || *μαχόμενη ~*.

δικηγορίστικος, -η, -ο (κακόσ.) δικολαβίστικος (βλ.λ.). — **δικηγο-**ρίστικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *δικηγόρος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *κοριτσ-ίστικος]*.

δικηγόρος (ο/η) **1**. ειδικός επιστήμονας (πτυχιούχος Νομικής) που επαγγελματικά παρέχει νομικές συμβουλές και παρίσταται στα δικαστήρια ή στις αρχές για λογαριασμό άλλων: *διάσημος | έγκριτος | ικανός | πετυχημένος | έξυπνος | εύγλωττος | ετοιμόλογος | διακεκριμένος | πληρεξούσιος* ~ || δεν *μιλώ χωρίς τον ~ μου* || *να απευθυνθείς στον ~ μου* || *ασκούμενος* ~ (που δεν έχει αναλάβει ακόμη υποθέσεις, βοηθός παλιού δικηγόρου) ΣΥΝ. συνήγορος, (κακόσ.) δικολάβος · **2**. αυτόκλητος υπερασπιστής: *ευχαριστώ για την υπεράσπιση, αλλά δεν χρειάζομαι ~*. Επίσης (καθημ.) **δικηγορίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — **δικηγορικός**, -ή, -ό [1856], **δικηγοριλίκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δικηγόρος* < *δίκη* + *-ηγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά]*.

δικηγορόσημο (το) {δικηγοροσήμ-ου | -ων) ΝΟΜ. ειδικό ένσημο που επικολλούν οι δικηγόροι στα δικαστικά έγγραφα.

δικηγορώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {δικηγορείς... | δικηγόρησα} ασκώ τη δικηγορία, το επάγγελμα τού δικηγόρου.

δίκην επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) όπως ακριβώς, σαν: αν *και υπάλληλος, συ-περιφερόταν στο κατάστημα ~ ιδιοκτήτου* || *«ορισμένοι δημοτικοί άρχοντες κατηγορούνται ότι διαχειρίζονται το δημοτικό και δημόσιο χρήμα - φεουδάρχου»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. αιτ. τού ουσ. *δίκη*, που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς].

ΣΧΟΛΙΟ Αρχική σημ. τής λ. δίκη ήταν «συνήθεια, χρήση, τρόπος, κανόνας» (πβ. το ομηρικό *αύτη δίκη εστί βροτών* «αυτός είναι ο τρόπος των θνητών, έτσι συνηθίζουν οι θνητοί»). Η σημ. αυτή χρησιμοποιήθηκε και στη μεταγενέστερη πεζογραφία, από όπου το δίκην σε επιρρηματική χρήση έφθασε να σημαίνει «κατά τον τρόπο, όπως».

δίκηο (το) → **δίκιο**

δικηροτρικηρα (τα) [1819] ΕΚΚΛΗΣ. κληροπήγια από τα οποία το ένα έχει δύο κεριά (δίκηρο) και το άλλο τρία κεριά (τρίκηρο).

δίκιλος, -η, -ο → **δι-**, **-κιλος**

δικιντήριος, -α, -ο → **δι-**, **-κιντήριος**

δίκιο (το) (λαϊκ.) ό,τι είναι ορθό και σύμφωνο προς τους ηθικούς κυρ. και τους κοινωνικούς κανόνες, προς το κοινό περί δικαίου αίσθημα: *το ~ είναι να μοιραστούν τα λεφτά οι δυο τους, αφού και οι δύο ήταν ιδιοκτήτες τού διαμερίσματος* || *έχεις απόλυτο ~* ΑΝΤ. άδικο˙ ΦΡ. (α) ***για να λέμε | για να πούμε και τού στραβού το δίκιο*** βλ. λ. *στραβός* (β) **δίνω** (σε ***κάποιον) δίκιο*** θεωρώ ότι (κάποιος) έπραξε ορθά: δεν δίνω *δίκιο σε κανέναν από τους δύο- φταίνε εξίσου* ΣΥΝ. δικαιώνω ΑΝΤ. καταδικάζω (γ) ***παίρνω το δίκιο μου πίσω*** παίρνω εκδίκηση από κάποιον: *περίμενε είκοσι χρόνια, μέχρι να πάρει το δίκιο του πίσω* ΣΥΝ. παίρνω το αίμα μου πίσω, εκδικούμαι (δ) με *το δίκιο μου* δικαιολογημένα: με το *δίκιο τους διαμαρτύρονται· τους υποσχέθηκαν τόσα και δεν έκαναν τίποτα* (ε) με ***πνίγει το δίκιο (μου)*** για δικαιολογημένη αγανάκτηση: φωνάζω, *γιατί* ~ (στ) ***βρίσκω το δίκιο μου*** δικαιώνομαι, μου δίνουν δίκιο: *πού να βρεις το δίκιο σου αν δεν έχεις κάποιον να σε βοηθήσει!* (ζ) **έχω *δίκιο | έχω το δίκιο με το μέρος μου*** αυτά που λέω ή έχω κάνει είναι τα σωστά: ~, γι ' αυτό *και δεν φοβάμαι κανέναν!* (βλ. κ. λ. *δίκαιο* κ. *δίκαιος)*. [ΕΤΥΜ. μεσν., συνιζημένος τ. τού αρχ. *δίκαιον]*.

δίκιο ή δίκηο; ο τύπος δίκιο έγινε με συνίζηση (συμπροφορά) του *-αι-* με το ακόλουθο φωνήεν. Στη συμπροφορά το -αιο προφέρθηκε ημιφωνικά ως [-γο], γι' αυτό και γράφεται με τον απλούστερο τρό πο (ως -ι-), ήτοι *δί-και-ο* > *δί-καιο* > **δί-κιο** (το *-η-* θα σήμαινε ότι το *-αι-* ετράπη σε *-η-*, πράγμα που δεν είναι σωστό) (πβ. *παλαιός* > παλιός, *ελαία* > ελιά, *ωραίος* > πανώριος). → *συνίζηση*

δικλίδα κ. (εσφαλμ.) **δικλείδα** (η) η βαλβίδα που ρυθμίζει την κίνηση υγρού ή αερίου προς μία διεύθυνση, χωρίς να του επιτρέπει να αντιστρέψει πορεία· ΦΡ. ***ασφαλιστική δικλίδα | δικλίδα ασφαλείας*** (ι) η βαλβίδα που ρυθμίζει την ασφαλή και βαθμιαία έξοδο τού ατμού από τον λέβητα (ιι) (μτφ.) καθετί που προστατεύει από κίνδυνο, από δυσάρεστες εξελίξεις: «η *μόρφωση δεν αποτελεί από μόνη της την -για να αποφευχθεί η εκδήλωση βίας»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δικλίς, -ίδος* < *δι-* (< δίς) + -κλίς < *κλίνω*. Η φρ. *ασφαλιστική δικλίδα* αποδίδει το γαλλ. soupape de sûreté].

δικλίδα ή δικλείδα; Το δικλίδα ετυμολογικά ανάγεται στο αρχ. δι-κλίς, *-ίδος,* που συνδέεται με το ρ. κλίνω και σημαίνει τη «δίφυλλη πόρτα», άρα τη στερεή, τη δυνατή, την απαραβίαστη θύρα. Δεν έχει σχέση δηλ. με το ρ. *κλείνω,* αλλά με το *κλίνω,* γι' αυτό και γράφεται με *-ι-*. Ωστόσο, παραδίδεται και τ. δίκλεις (από τον Ιπποκράτη), που σημαίνει τον «διπλοκλεισμένο». Η λέξη αυτή, αν έχει διασωθεί σωστά, θα έδινε τ. δικλείδα (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα), που δεν υπάρχει. Αρα, είναι ασφαλέστερο να ακολουθήσουμε την παραδεδομένη λ. δικλίδα, ορθογραφημένη με -ι-.

δίκλινης, -ής, -ές 1. (για επιφάνεια) αυτός που έχει δύο κλίσεις προς τα έξω και κάτω εκατέρωθεν ενός μεσαίου άξονα 2. ΑΡΧΙΤ. η «δίρι-χτη» στέγη, με κλίση από τον κορυφαίο άξονα προς τις δύο πλευρές τού κτηρίου. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις) + *-κλινής* < *κλίνω)]*.

δίκλινος, -η, -ο → **δι-**, **-κλινος**

δίκλιτος, -η, -ο → **δι-**, **-κλιτος**

δίκλωνος, -η, -ο [1896] 1. αυτός που έχει δύο κλώνους, κλαδιά: *το D.N.A. έχει ~ σχήμα* 2. αυτός που έχει υφανθεί με δύο κλωστές: ~ μετάξι.

δικογραφία (η) [αρχ.] {δικογραφιών} το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με την εκδίκαση μιας υπόθεσης: *ογκώδης | πολυσέλιδη | κουραστική* -1| μελετώ | *εξετάζω τη ~*.

δικόγραφο (το) [1833] {δικογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ. έγγραφο το οποίο συντάσσεται από τους διαδίκους ή τους δικαστικούς τους πληρεξουσίους και με το οποίο είτε πραγματοποιείται είτε πιστοποιείται μία διαδικαστική πράξη: *~ αγωγής | εφέσεως || επίδοση δικογράφου*.

δίκογχος, -η, -ο → **δι-**, **-κογχος**

δικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο κοινότητες: *~ ομοσπονδία*.

δικολαβίστικος, -η, -ο (για επιχειρήματα, δικαιολογίες) αυτός που γίνεται με σκοπό να παρουσιάσει τα πράγματα όπως εξυπηρετούν κάποιον και όχι σύμφωνα με την αλήθεια: *~ επιχειρήματα*. — **δικο-**λαβίστικα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *δικολάβος* + παραγ. επίθημα -ίστικος, πβ. κ. *ακαταλαβ-ίστι-κος, νομικ-ίστικος]*.

δικολάβος (ο) 1. ΝΟΜ. (παλαιότ.) πρακτικός δικηγόρος που δεν είχε πτυχίο και μπορούσε να δικηγορεί μόνο σε κατώτερα δικαστήρια 2. (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που προσπαθεί με διάφορους τρόπους να παρουσιάσει τα πράγματα όπως το εξυπηρετούν, να εμφανιστεί ότι έχει δίκιο (ακόμη και παραποιώντας την αλήθεια) ΣΥΝ. στρεψόδικος. — δικολαβισμός (ο), δικολαβία (η), δικολαβικός, -ή, -ό, δικολαβικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < δίκη + *-λάβος* (θ. -λαβ-, πβ. αόρ. β' *ε-λαβ-ον,* ρ. *λαμβάνω)]*.

δικομανία (η) [1868] {χωρ. πληθ.) η μανία για δίκες, η υπερβολική επιθυμία να παρακολουθεί κανείς δίκες ή να προσφεύγει συχνά στη δικαιοσύνη ακόμη και για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ. δικοφιλία. — δι-κομανής, -ής, -ές [1888].

δικομματισμός (ο) [1895] ΠΟΛΙΤ. η κυριαρχία δύο κομμάτων στην πολιτική ζωή ενός τόπου˙ η εναλλαγή στην εξουσία δύο μόνο κομμάτων (λ.χ. στις Η.Π.Α., το Δημοκρατικό και το Ρεπουμπλικανικό). — δι-κομματικός, -ή, -ό, δικομματικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bipartisanism].

δικονομία (η) [1833] {δικονομιών} ΝΟΜ. η κωδικοποίηση των νομοθετικών κειμένων που ρυθμίζουν τα όργανα, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία παροχής έννομης προστασίας: *πολιτική | ποινική* ~ ΣΥΝ. δικονομικό δίκαιο. — **δικονομικός,** -ή, -ό [1890], δικονομικ-ά | -ώς [1856] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < δίκη + *-νομία* < *νόμος]*.

δίκοπος, -η, -ο (κυριολ.) (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις: *~ μαχαίρι* ΣΥΝ. αμφίστομος, δίστομος˙ ΦΡ. (μτφ.) ***δίκοπο μαχαίρι*** λόγος, πράξη, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ. που χρησιμοποιείται εναντίον κάποιου, αλλά που μπορεί να στραφεί και εναντίον αυτού που το χρησιμοποιεί: η *ευημερία αποτελεί ~ για τον σύγχρονο άνθρωπο* || *«αγάπη που 'γινες ~»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. μπούμερανγκ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, -η, -ο*. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις) + *-κόπος* < *κόπτω]*.

δίκορφος, -η, -ο → **δι-**, **-κόρφος**

δικός, -ή/-ιά, -ό αντων. κτητική (+ μου, σου, του, μας κ.λπ.) 1. για να δηλωθεί σχέση ιδιοκτησίας με έμφαση στο πρόσωπο που κατέχει κάτι και το οποίο δηλώνει η γεν. τής προσ. αντων.: *το ~ μου σπίτι | αυτοκίνητο* || η ~ *σας επιχείρηση* 2. για να δηλωθεί ότι κάτι σχετίζεται αποκλειστικά με το πρόσωπο που δηλώνει η προσ. αντων.: η ~ *μας γιορτή* || *ο - σας γάμος* || *ο ~ μας κόσμος* 3. για πρόσωπο με το οποίο συνδέεται στενά κάποιος· για συγγενή, οικείο, στενό φίλο, ομοϊδεάτη: είχε δικούς *του ανθρώπους μέσα στο υπουργείο και εξυπηρετήθηκε αμέσως* || *θα πάω να δω τους δικούς μου* (τους συγγενείς μου) || *κάθε κυβέρνηση εξυπηρετεί τους δικούς της* (τους οπαδούς της) 4. (διαλεκτό ***δικοί*** (οι) συγγενείς, οικεία πρόσωπα: *το σπίτι του είναι ανοι-*

χτό *για ξένους και δικούς·* ΦΡ. (α) (αργκό) **ο *δικός σου* | *η δικιά σου*** αντί τού «εγώ | εμένα» ή τού «αυτός | αυτή»: *Να δεις τη δικιά σου* (= αυτή για την οποία μιλάμε) πώς *χόρευε!* || *Πήγα ο δικός σου* (= εγώ) *να του ζητήσω τον λόγο...* (β) **το θέλω *όλα δικά μου*** έχω υπερβολικές και παράλογες απαιτήσεις (γ) ***λέω τα δικά μου*** (i) συζητώ για θέματα καθαρά προσωπικού ενδιαφέροντος: *είχαν καιρό να συναντηθούν και να πουν τα δικά τους* (ii) λέω αυτά που συνηθίζω να λέω και που με χαρακτηρίζουν: ο *Νίκος άρχισε να λέει τα δικά του και μας ζάλισε* (iii) λέω πράγματα άσχετα με το θέμα, αποφεύγω να μπω στο θέμα: *μόλις τον ζορίσεις λίγο, αρχίζει να λέει τα δικά του και δεν βγαίνει συμπέρασμα* (δ) (σε ευχάριστα γ^ε^γονότα, όπως αρραβώνα, γάμο κ.λπ.) ***και στα δικά σου | σας!*** ευχή από εγγάμους σ^ε^ αγάμους να συνάψουν και αυτοί γάμο (^ε^) ***τα δικά μου δικά μου και τα δικά σου δικά μου*** ειρων. για άνθρωπο πλεονέκτη, που τα θέλει όλα δικά του (στ) (αργκό) ***δικέ μου!*** ως προσφώνηση φίλου: *Μπράβο ~! Καλά τα λες!* (ζ) ***το δικό μου*** (ενν. *θέλημα)* οι επιθυμίες μου, αυτό που εγώ θέλω: θέλω *πάντα να γίνεται* | *να περνάει* | *να κάνω ~*. Επίσης (λόγ.) **ιδικός** [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ιδικός* < αρχ. *ἰδιος]*.

δικοτυλήδονος, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. 1. αυτός που έχει δύο κοτυληδό-νες (βλ.λ.) **2. *δικοτυλήδονα*** (τα) αγγειόσπερμα φυτά, των οποίων το έμβρυο φέρει δύο κοτυληδόνες. Επίσης **δικότυλος** [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dicotylédones (πληθ.)].

δικοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η τάση να προσφεύγει κανείς στη δικαιοσύνη για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ. δικομανία.

δίκοχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο γωνιώδεις προεξοχές, δηλ. κόγχες 2. ***δίκοχο*** (το) στρατιωτικό πηλήκιο χωρίς γείσο, με δύο προεξοχές εμπρός και πίσω. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις) + *-κόχος* < *κόχη* < *κόγχη]*.

δικράνι (το) {δικραν-ιού | -ιών) γεωργικό εργαλείο το οποίο αποτελείται από ξύλινο στέλεχος που απολήγει σε διχαλωτό άκρο· χρησιμοποιείται σε διάφορες γεωργικές εργασίες (μάζεμα χορταριών, πα-λαιότ. στο λίχνισμα των σιτηρών κ.λπ.) ΣΥΝ. δίκρανο, διχάλα, φούρκα. [ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού μτγν. *δίκρανον* < αρχ. *δίκρανος* < *δι-* (< δις) + *-κράνος,* βλ. λ. *κρανίο]*.

δίκρανο (το) [μτγν.] {δικράν-ου | -ων} **1.** το δικράνι (βλ.λ.) **2.** (σπάν.) στενό πέρασμα μεταξύ δύο απόκρημνων βράχων ΣΥΝ. δίοδος **3.** μονάδα μεταβολών τού βεληνεκούς στις βολές πυροβολικού· ΦΡ. ***διέρχομαι | περνώ από καβδιανά δίκρανα*** βλ. λ. *καβδιανός*.

δίκροκος, -η, -ο [μεσν.] κ. **δίκορκος** [μεσν.] (συνήθ. στο ουδ. για το αβγό) αυτός που έχει δύο κρόκους.

δίκταμο (το) {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} ΒΟΤ. θεραπευτικό αρωματικό φυτό που ευδοκιμεί στο κρητικό όρος Δίκτη· (συνεκδ.) το αφέψημα που παρασκευάζεται από αυτό. Επίσης δίκταμνο κ. **δίχταμο** (το) κ. δίκταμνος (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίκταμνον,* πιθ. < *Δίκτη,* όνομα βουνού τής Κρήτης, όπου φύτρωνε το δίκταμνο. Το επίθημα *-αμνον* πιθ. προελλην.].

δικτάτορας (ο) {δικτατόρων} 1. ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο (πολιτικός ή στρατιωτικός) που κατέλαβε την εξουσία με βίαιο συνήθ. τρόπο, επωφελούμενος από κρίσιμες καταστάσεις ή πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές και ο οποίος συγκεντρώνει στο πρόσωπο του (επίσημα ή παρασκηνιακά) όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές εξουσίες, ασκώντας τις με βίαιο τρόπο και με περιορισμό ή κατάργηση των δημοκρατικών ελευθεριών **2**. (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή ενεργεί αυταρχικά και αυθαίρετα, χωρίς να υπολογίζει τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ. τύραννος, σατράπης, δυνάστης. Επίσης (λόγ.) δικτάτωρ [μτγν.] {δι-κτάτορος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος, φασισμός*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δικτάτωρ, -ορός* < λατ. dictator < dicto «διατάσσω, παραγγέλλω», θαμιστικό τού ρ. dico «λέγω»].

δικτάτορας **- δικτάκτορας, δικτατορία - δικτακτορία**. Πολύ συνηθισμένο λάθος -που ακούγεται και από μορφωμένους- είναι η χρήση τύπων με -κ- (μπροστά από το *-τορ-): δικτάκτορας, δικτακτορία.* Η λέξη, προερχόμενη από το λατ. **dictat*o*r,** δεν έχει **-κ-**, αφού παράγεται από το διδάσκω (διδακτός | *διδακτικός* κ.λπ.), για να αποδώσει το λατ. doctor.

δικτατορία (η) [μτγν.] {δικτατοριών} ΠΟΛΙΤ. **1.** καθεστώς που προκύπτει συνήθ. μετά από βίαιη κατάληψη τής εξουσίας (συχνά κατόπιν πραξικοπήματος), η οποία ασκείται από ένα ή περισσότερα πρόσωπα κατά παράβαση των κανόνων Δικαίου (κατάργηση ατομικών ελευθεριών, πολιτικών δικαιωμάτων, απαγόρευση τής αντιπολίτευσης, λογοκρισία κ.λπ.) 2. η εξουσία τού δικτάτορα: η ~ τού *Φράνκο διήρκεσε σχεδόν σαράντα χρόνια-* ΦΡ. (στον μαρξισμό) ***δικτατορία τού προλεταριάτου*** μεταβατικό πολιτικό σύστημα, πριν από την εγκαθίδρυση τής σοσιαλιστικής αταξικής κοινωνίας, σύμφωνα με το οποίο η εργατική τάξη θα αναλάβω την εξουσία μετά την κατάλυση τού καπιταλιστικού συστήματος και τού αστικού κράτους 3. (μτφ.) η επιβολή προτύπου, θεσμού, συνήθειας κ.ά. σε έναν χώρο με ιδιαίτερα αισθητό τρόπο: η ~ *τού γκρι στις φετινές κολεξιόν/ τωνM.M.E.* | *τού κορσέ τον προηγούμενο αιώνα.* — **δικτατορικός,** -ή, -ό [1877], **δικτατορεύω** ρ., δικτατορικ-ά | **-ώς** [1853] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δικτάτορας, *φασισμός*.

δικτατορίσκος (ο) (μειωτ.) 1. ασήμαντος δικτάτορας 2. (μτφ.) πρόσωπο ασήμαντο ή μικρό σε ηλικία, που καταπιέζει τους άλλους με τις απαιτήσεις του.

Δίκτη (η) όρος τής Κρήτης στον νομό Λασιθίου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δίκτη* | *Δίκτον,* αιγαιακής προελ., αγν. ετύμου].

δικτυακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με δίκτυο (τηλεπικοινωνιακό, συγκοινωνιακό κ.λπ.) 2. (καταχρ.) αυτός που σχετίζεται με το διαδίκτυο, διαδικτυακός: ~ *χρήστης* | *έντυπο* | *περιοδικό* || *εταιρεία παροχής ~ υπηρεσιών*. — δικτυακά επίρρ.

δίκτυο (το) {δικτύ-ου | -ων} 1. (λόγ.) το δίχτυ (βλ.λ.) 2. ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο πολύπλοκων κυκλωμάτων ή συστημάτων τηλεπικοινωνίας, ηλεκτροδότησης, ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνίας κ.λπ.: *τηλεπικοινωνιακό* | *αποχετευτικό* | *συγκοινωνιακό ~||~ πληροφοριών* | *μεταφορών* | *αερά*μυνας 3. ΠΛΗΡΟΦ. (α) το σύνολο των μέσων για τη διασύνδεση Η/Υ έτσι, ώστε να επικοινωνούν μεταξύ τους για τη μεταφορά πληροφοριών και την τηλεπεξεργασία πληροφοριών: συνδέομαι σε ~ || *είμαι στο* - || *μπαίνω* | *βγαίνω στο* ~ (β) το Διαδίκτυο (βλ.λ.) 4. (μτφ.) οργανωμένη ομάδα προσώπων και μέσων, που συνδέονται με πολύπλοκο τρόπο για την επίτευξη κοινού στόχου, θεμιτού ή αθέμιτου: ~ καταστημάτων | *επιχειρήσεων* | *κατασκόπων* | *διακίνησης ναρκωτικών*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δίκτυον, πιθ. υποκ. τού **δίκτυς* «ρίψη, βολή», αγν. ετύμου, προελλην. μη Ι.Ε. λ. Οι σημ. 2-4 αποτελούν μετάφρ. δάνειο από αγγλ. net].

δικτυοπειρατής (ο) μη εξουσιοδοτημένο πρόσωπο, συνήθ. ταλαντούχος ερασιτέχνης, που χειρίζεται με επιδεξιότητα τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ιδιαίτερα τους μικροϋπολογιστές, και προσπαθεί να αποκτήσει παράνομα πρόσβαση στο περιεχόμενο των αρχείων υπολογιστή, σπάζοντας τους κωδικούς ασφαλείας ΣΥΝ. κυβερνοπει-ρατής, χάκερ. — δικτυοπειρατεία (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. hacker < p. hack «τεμαχίζω - αποκτώ παράνομη πρόσβαση σε δίκτυο υπολογιστών»].

δικτύωμα (το) {δικτυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική κατασκευή που μοιάζει με δίχτυ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. reticulation].

δικτυώνω ρ. μετβ. {δικτύω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. εντάσσω (κάποιον) σε δίκτυο: θα *δικτυώσουν τις εταιρείες κοινής δραστηριότητας* 2. (μτφ.) εντάσσω (κάποιον) σε οργανωμένη ομάδα ατόμων με κοινά συμφέροντα και επιδιώξεις· (μεσοπαθ. ***δικτυώνομαι)* 3.** αποκτώ γνωστούς, που μπορούν να μου φανούν χρήσιμοι 4. συνδέομαι με δίκτυο (υπολογιστών, ραδιοτηλεοπτικό κ.λπ.): *έχει δικτυωθεί στο Ίντερ-νετ* 5. (η μτχ. ***δικτυωμένος,*** *-η, -ο)* αυτός που έχει κύκλο γνωστών, που μπορούν να του φανούν χρήσιμοι: αυτός *είναι καλά* - στον *πολιτικό χώρο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δικτυοῦμαι (-όο-)* «συλλαμβάνομαι σε δίχτυ» < αρχ. δίκτυον. Οι σημερινές σημ. απευθείας από το νεοελλ. *δίκτυο]*.

δικτύωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. η σύνδεση με δίκτυο (ραδιοτηλεοπτικό, υπολογιστών): *τεχνολογία δικτύωσης υπολογιστών* || *«η - των υπουργείων με τράπεζες πληροφοριών διεθνών οργανισμών»* (εφημ.) 2. (μτφ.) η σύναψη γνωριμιών που μπορούν να φανούν χρήσιμες: *έχει εντυπωσιακή ~* στον *πολιτικό κόσμο* 3. (καταχρ.) η σύνδεση με το διαδίκτυο, η διαδικτύωση

δικτυωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. διχτυωτός 1. αυτός που έχει σχήμα διχτύου, που μοιάζει με δίχτυ: ~ *κάλτσες* 2. ***δικτυωτό*** (το) πλέγμα από λεπτές ξύλινες ή μεταλλικές ράβδους, που διασταυρώνονται μεταξύ τους, σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα και χρησιμεύει ως χώρισμα ή παραπέτασμα ΣΥΝ. καφάσι, καφασωτό, πέργκολα. — **δικτυωτά** επίρρ.

δικυκλιστής (ο) [1891], δικυκλίστρια (η) {δικυκλιστριών} ο οδηγός δίτροχου οχήματος (ποδηλάτου, μοτοσυκλέτας). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bicycliste (νόθο συνθ.)].

δίκυκλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει δύο κύκλους (τροχούς): ~ *όχημα* ΣΥΝ. δίτροχος **2**. ***δίκυκλο*** (το) {δικύκλ-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς, το ποδήλατο ή η μοτοσυκλέτα.

[ΕΤΥΜ μτγν. < δι- (< αρχ. δίς) + *κύκλος*. Το *δίκυκλο* αποδίδει το γαλλ. bicycle].

δικύλινδρος, -η (λόγ. -ος), -ο [1888] ΤΕΧΝΟΛ. (για μηχανή) αυτός που έχει δύο κυλίνδρους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bicylindrical (νόθο συνθ.)].

δίκωπος, -η, -ο → δι-, -κωπος

δίλεπτος, -η, -ο → δι-, -λεπτός

δίλημμα (το) {διλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. ΦΙΛΟΣ, (στη Λογική) συλλογισμός που συνίσταται σε δύο αντιθετικές προτάσεις, από τις οποίες όποια και αν επιλεγεί θα έχει εξίσου θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα 2. (κατ' επέκτ.) η κατάσταση αμηχανίας που προκαλείται από την ανάγκη επιλογής μεταξύ δύο κρίσιμων, εξίσου επιθυμητών ή επώδυνων λύσεων: *κρίσιμο* | *εκβιαστικό* | *πολιτικό ~* || *βρέθηκε σε ~ ποια από τις δύο προτάσεις να δεχθεί·* ΦΡ. ***τεχνητό δίλημμα*** *ο* εξαναγκασμός για την επιλογή μεταξύ δύο λύσεων, οι οποίες παρουσιάζονται δήθεν ως οι μόνες δυνατές. — διλημματικός,-ή,-ό [1861].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αμφισβητούμενη πρόταση», < δι- (< δίς) + *λήμμα,* με τη σημ. «λογική πρόταση λαμβανομένη ως αληθής, προϋπόθεση» (Αριστοτέλης) < *λαμβάνω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. dilemma, γαλλ. dilemme κ.ά., από όπου προέκυψε (τον 17ο αι.) η συνήθης σημερινή σημ.].

δίλιτρος, -η, -ο → δι-, -λιτρος

δίλοβος, -η, -ο → δι-, -λοβός

δίλόφος, -η, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που έχει δύο λόφους · 2. (κυρ. για πτηνά) αυτός που έχει δύο λοφία.

διμελής, -ής, -ές → δι-, -μελής

διμερής, -ής, -ές → δι-, -μερής

διμεταλλικος, -ή, -ό [1894] 1. ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που αποτελείται από δύο διαφορετικά μέταλλα με διαφορετικό συντελεστή διαστολής: ~ *έλασμα που χρησιμοποιείται στους θερμοστάτες* 2. ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον διμεταλλισμό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bimétallique (νόθο συνθ.)].

διμεταλλισμός (ο) [1848] ΟΙΚΟΝ. νομισματικό σύστημα που ίσχυσε μέχρι το τέλος τού 19ου αι. και βασιζόταν σε διπλό μεταλλικό νομισματικό κανόνα, δηλ. στην παράλληλη χρήση χρυσού και αργύρου

ως μέσων συναλλαγής.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bimétallisme (νόθο συνθ.)].

δίμετρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διαστάσεις (μήκος, ύψος, πλάτος) δύο μέτρων **· 2.** ΜΕΤΡ. (στίχος) που είναι γραμμένος σε δύο μέτρα · 3. ΜΟΥΣ. αυτός που εκτείνεται σε δύο μέτρα: *~ παύση.*

διμέτωπος, -η, -ο [μτγν.] (μτφ.) αυτός που έχει δύο μέτωπα, που είναι στραμμένος προς δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: *εξαπέλυσε ταυτόχρονα ~ επίθεση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

διμήνι (το) {διμην-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος σιταριού που θερίζεται δύο μήνες μετά τη σπορά του. Επίσης (διαλεκτ.) διμήνια.

διμηνία (η) → δι-, -μηνία

διμηνιαίος, -α, **-ο → δι-,** -μηνιαίος

διμηνίτικος, -η, -ο αυτός που είναι δύο μηνών.

δίμηνος, -η, -ο → **δι-**, -μηνός

δίμιτος, -η, -ο **1**. (ύφασμα) υφασμένο **με** δύο κλωστές, που έχει πυκνή ύφανση 2. *δίμιτο* (το) το ύφασμα τζιν (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < δι- (< δίς) + μίτος «κλωστή, ΄ήμα»].

διμοιρία (η) {διμοιριών} στρατιωτικό (ή αστυνομικό) σώμα που αποτελείται συνήθ. από είκοσι τέσσερεις άνδρες: *δύο ~ των Μ.Α.Τ. φρουρούσαν τον προπονητή* και *τους παίκτες κατά την είσοδο τους στο γήπεδο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., στη μτγν. σημ. «ημιλόχιο», < δι- (< δίς) + *-μοιρία* < *μοίρα].*

διμοιρίτης (ο) [μτγν.] {διμοιριτών} ΣΤΡΑΤ. Ο αρχηγός διμοιρίας.

διμορφία (η) [1895] {διμορφιών} **1**. η ύπαρξη δύο μορφών ή η εμφάνιση με δύο μορφές **2**. ΧΗΜ. η ιδιότητα χημικών ενώσεων να παρουσιάζομαι σε δύο διαφορετικές κρυσταλλικές καταστάσεις **3**. ΓΛΩΣΣ. η παράλληλη χρονικά χρήση δύο μορφών τής ίδιας γλώσσας (λ.χ. στη Ν. Ελληνική, τής δημοτικής και τής καθαρεύουσας). Επίσης διμορφισμός)ο) [1888], —**δίμορφος**,-η,-ο [μτγν]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διγλωσσία.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dimorphic, ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. diglossia, που μερικές φορές μεταφέρεται εσφαλμένα ως *διγλωσσία* (βλ.λ.)].

δίνη (η) {δινών} **1**. περιστροφική κίνηση νερού ή ανέμου, που οφείλεται συνήθ. στη συνάντηση αντίθετων ρευμάτων ΣΥΝ. στρόβιλος, (λαϊκ.) ρούφουλας, ανεμοστρόβιλος, ρουφήχτρα **2**. (μτφ.) συναίσθημα, κατάσταση ή σειρά γεγονότων που προκαλούν ανωμαλία ή αναστάτωση: η ~ των *πολιτικών αντιθέσεων/ των αλλαγών/ τού πολέμου | τού πάθους.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δῑ-νΕ-α, αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *δίεμαι* «κυνηγώ, καταδιώκω» δεν ευσταθεί ούτε από μορφολογικής ούτε από σημασιολογικής πλευράς. Αν το ρ. *δινέω* (< *δῑ-νέΕ-ω < δίνη) θεωρηθεί ότι προέρχεται από χειλοϋπερωικό θέμα *q^{w}i-, τότε, παρά τις φωνητικές δυσκολίες, θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *βινέω* «οχεύω, συνουσιάζομαι» (με υβριστική χοήση)].

δίνω κ. (λόγ.) **δίδω** [μτγν.] κ. (διαλεκτ.) δώνω ρ. μετβ. {έδωσα (σπάν. έδωκα· να/θα δώσω), δόθηκα (να/θα δοθώ..., λόγ. μτχ. δοθείς, -είσα, -έν), δοσμένος} **1.** μεταβιβάζω (κάτι) από το χέρι μου στο χέρι (κάποιου άλλου): δώσε *μου τις φωτογραφίες που κοίταζες πριν || δώσε μου το αλάτι* ΣΥΝ. (λόγ.) εγχειρίζω ΑΝΤ. παίρνω· ΦΡ. (α) *δίνω πίσω* επιστρέφω (β) (μτφ.) *δίνω (σε κάποιον) τα παπούτσια στο χέρι* τον διώχνω με τον πλέον εξευτελιστικό τρόπο, τον αποπέμπω 2. (γενικά) προσφέρω, χορηγώ: η *εκδήλωση αυτή μας δίνει την ευκαιρία να σας ευχαριστήσουμε || δεν του έδωσε άδεια να λείψει για λίγες μέρες* 3. παρέχω, παραχωρώ (κάτι που μου ανήκει σε άλλον με ή χωρίς αντάλλαγμα): θα *μου δώσεις το φόρεμα σου για σήμερα το βράδυ;* || (παροιμ.) *αλλού τρως, αλλού πίνεις κι αλλού πας και το δίνεις* (για γυναίκα που απατά τον άνδρα ο οποίος τη συντηρεί, συνήθ. τον σύζυγο της)· ΦΡ. (α) *δίνω ένα χέρι* (μεσν. φρ.) | *ένα χεράκι* προσφέρω τη βοήθεια μου: *θα μας δώσεις ένα χέρι στη μετακόμιση;* (β) *δίνω στη δημοσιότητα* γνωστοποιώ, ανακοινώνω (γ) *(κάτι) δίνει και παίρνει* (μεσν. φρ.) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη έκταση, που γνωρίζει μεγάλη διάδοση: τα *ναρκωτικά δίνουν και παίρνουν στην περιοχή μας* (δ) δίνω *το αίμα μου (για κάποιον | κάτι)* βλ. λ. *αίμα* (ε) δίνω *και το **βρακί** μου για **κάτι*** προσφέρω τα πάντα για να αποκτήσω ή να μου συμβεί κάτι 4. (ειδικότ.) αφήνω κληρονομιά, κληροδοτώ: *ο θείος του δεν είχε παιδιά και του έδωσε όλη του την περιουσία* 5. (για κηδεμόνες) επιτρέπω (στον κηδεμονευόμενο) να παντρευτεί ή αποφασίζω ποιον θα παντρευτεί: *έδωσαν την κόρη τους σ' ένα κακομαθημένο πλουσιόπαιδο* 6. πουλώ σε ορισμένη τιμή: *πόσο θα μου (το) δώσεις τελικά το αυτοκίνητο;* 7. απονέμω: τα *βραβεία μάς έδωσε ο πρόεδρος τής Σχολής* 8. αναθέτω: τι *δουλειά θα μου δώσεις να κάνω;* 9. πληρώνω, καταβάλλω (αμοιβή ή μισθό): *πόσα σου δίνει τον μήνα;* ΦΡ. δεν δίνω *δεκάρα | δεκάρα τσακιστή | δυάρα* αδιαφορώ εντελώς 10. προσπορίζω, αποφέρω: *πόσο τόκο δίνει το κεφάλαιο σου; || αυτή η περιοχή δίνει καλούς καρπούς* || μια *δουλειά που σου δίνει πολλά* 11. παρουσιάζω δημόσια, εκτελώ· διοργανώνω: *~ ρεσιτάλ | συναυλία | παράσταση* || (μτφ.-ειρων.) *~ σόου | παράσταση* (γίνομαι θέαμα σε άλλους, διασκεδάζουν οι άλλοι μαζί μου) **12.** (+ουσ.) σε φράσεις που δηλώνουν ό,τι και το αντίστοιχο ουσ., λ.χ. *~ όρκο* (ορκίζομαι) | υπόσχεση (υπόσχομαι) | *δάνειο* (δανείζω) | *προσοχή* (προσέχω) κ.λπ. 13. (στην προστ. δώσε) βάλε δύναμη: *~ κι άλλο και τα καταφέραμε!* (μεσοπαθ. *δίνομαι)* 14. παρέχομαι, μεταβιβάζομαι (σε κάποιον): *μου δίνεται η ευκαιρία να πετύχω τους στόχους μου || δίνονται δάνεια ||* (λόγ.) *δίδονται τα εξής στοιχεία* 15. (μτφ.) αφιερώνομαι σε κάτι με ζήλο: *δόθηκε ολόψυχα στην επιστήμη του* 16. (μτφ.) ανταποκρίνομαι στις ερωτικές επιθυμίες κάποιου: *του δόθηκε χωρίς αναστολές* · ΦΡ. (α) δίνω *σημεία ζωής* γνωστοποιώ την ύπαρξη μου: *ανησυχούν οι συγγενείς, γιατί δεν έχει δώσει σημεία ζωής* (αγνοείται η τύχη του) (β) δίνω *τον λόγο μου | τον λόγο τής τιμής μου* βλ. λ. *λόγος* (γ) δίνω *τόπο στην οργή* (μεσν. φρ.) συγκρατώ τον θυμό μου, υποχωρώ: μη *θυμώνεις, δώσε τόπο στην οργή!* (δ) δίνω *δρόμο | πόδι (σε κάποιον)* διώχνω, απορρίπτω (κάποιον): *του 'δώσε δρόμο* (ε) δίνω ξύλο | *ένα χέρι ξύλο (σε κάποιον)* χτυπώ (κάποιον): *κάθισε ήσυχος, γιατί θα σου δώσω ξύλο* (στ) δίνω (σε *κάποιον) να καταλάβει* βλ. λ. *καταλαβαίνω* (ζ) *του δίνω και καταλαβαίνει* βλ. λ. *καταλαβαίνω* (η) *μου τη δίνει* τρελαίνομαι, χάνω τα λογικά μου: *από τη στενοχώρια τού την έδωσε και δεν ήξερε τι έλεγε* (θ) *(κάποιος | κάτι) μου τη δίνει (ι)* (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ η φάτσα του (ii) μου αρέσει υπερβολικά: *Μου τη δίνει αυτή η μουσική! Με φτειάχνει!* (ι) *(κάποιος | κάτι) μου τη δίνει στα νεύρα* (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ στα *νεύρα αυτός ο θόρυβος* (ια) (αργκό) του δίνω φεύγω αμέσως, **δίνε *του!*** φύγε αμέσως!: να του *δίνουμε όσο είναι καιρός!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, θυμώνω.* [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. δίδω < αρχ. *δί-δω-μι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *δω- < Ι.Ε. *dō- «δίνω», πβ. σανσκρ. da-dâ-mi, λατ. dare, donum «δώρο», γαλλ. donner «δίνω» (< λατ. donare «δωρίζω»), ισπ. dar, ρουμ da, ιταλ. donare, πολ. dac, αλβ. dhanë κ.ά. Ομόρρ. *δό-σις (-η),* δό-της, *δο-τήρ (-ας), δώ-ρο(ν)* κ.ά. Το μεσν. *δώνω* < αρχ. *δίδωμι,* από τον αόρ. *έδωσα,* που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε -όνω, πβ. *πλήρωσα - πληρώνω, ύψωσα - υψώνω* κ.τ.ό. Η φρ. δίνω *τόπο στην οργή* (ήδη μεσν.) απαντά και στην Κ.Δ.: μή *εαυτούς έκδικοῦντες, αγαπητοί, ἀλλα δότε τόπον τη οργή,* Ρωμ. 12,19].

δίνω - δίδω. Το αρχ. ρ. **δίδωμι** μεταπλάστηκε από ρ. σε **-μι** *(δίδωμι)* σε βαρύτονο ρ. σε -ω **(δίδω)** ήδη τον 3ο αι. μ.Χ., ενώ σε νεότερους χρόνους μεταπλάστηκε εκ νέου από ρ. σε -ω *(δίδω)* σε ρ. σε -νω **(δίνω)**, σύμφωνα με μια γενικότερη τάση των ενεστωτικών τύπων τής Ελληνικής (πβ. *κλείω > κλείνω, δέω > δένω, λύω > λύνω, ενδύω > ντύνω, φέρω > φέρνω, σπείρω > σπέρνω, στέλλω > στέλνω, πτύω > φτύνω* κ.ο.κ. κατά τα ρήματα σε -νω: *έφθασα - φθάνω* και ιδίως τα πολλά ρ. τού τύπου *έζωσα - ζώνω, ἵδρωσα - ιδρώνω*· σύμφωνα με τα τελευταία, σχηματίστηκε και προφορ.-διαλεκτ. τ. δώνω (από το έδωσα). Το *δίδωμι | δίδω* είχε δύο θέματα, ένα ισχυρό (μακρό) δω- και ένα ασθενές (βραχύ) **δο-**. Από το θ. δω- σχηματίστηκαν τα: δώρο, δωρεά, δωρίζω, δωρητής, **δωσίλογος** (όχι δοσί λόγος!) κ.ά. Από το θ. δο- προήλθαν τα: δόση *(δόσις),* δοτήρ *(δότειρα),* δοτός, δοτική, **δό**της, (δανειο)-δοτώ, (δανειο)-δότηση, **δοσοληψία** κ.ά. Ενώ το απλό ρ. **δίδω** μεταπλάστηκε σε δίνω, τα περισσότερα σύνθετα διατήρησαν τον τ. -δίδω (πβ. και *δείχνω* αλλά *υπο-δεικνύω, ρίχνω* αλλά *απορρίπτω* κ.τ.ό.). Παραδείγματα: εκ-δίδω *(έκδοση, εκδότης, εκδοτικός),* παραδίδω *(παράδοση, παραδοτέος),* δια-δίδω *(διάδοση),* κατα-δίδω *(καταδότης, κατάδοση),* (ανα)μετα-δίδω (μετάδοση), προ-δίδω *(προδότης, προδοσία, προδοτικός),* επι-δίδω *(επίδοση, επίδομα),* εν-δίδω *(ενδοτικός),* (αντ)απο-δίδω *(απόδοση, αποδοτικός),* προς-**δίδω.** Σύνθετα με το δίνω: αναδίνω, παραδίνω | παραδίνομαι, ξεδίνω, προδίνω.

Από τα παράγωγα δότης | *δοτός* σχηματίστηκαν επίσης πολλά σύνθετα σε -δοτώ: επι-δοτώ *(επιδότηση),* λογο-δοτώ *(λογοδοσία),* μισθο-δοτώ *(μισθοδοσία),* πλειο-δοτώ *(πλειοδοσία, πλειοδότης),* εξουσιο-δοτώ *(εξουσιοδότηση),* συνταξιο-δοτώ *(συνταξιοδότηση),* προικο-δοτώ *(προικοδότηση),* γνωμο-δοτώ (γνωμοδότηση), κληρο-δοτώ *(κληροδοσία),* πυρο-δοτώ *(πυροδότηση),* χρηματο-δοτώ *(χρηματοδότηση, χρηματοδότης),* ηλεκτρο-δοτώ *(ηλεκτρο-δότηση),* σηματο-δοτώ *(σηματοδότηση, σηματοδότης),* τροφο-δοτώ *(τροφοδοσία, τροφοδότης).*

Όλοι οι τύποι τού ρήματος σχηματίζονται από τρία θέματα: **διν-** (δίν-ω, *έδινα, δίνομαι, δινόμουν),* **δωσ-** (δώσω, *έδωσα, έχω δώσει, δώσε/δώστε)* και **δοθ-** *(δοθώ, δόθηκα, έχω δοθεί, δόσου, δοσμένος).*

διό επίρρ. (αρχαιοπρ.) γι' αυτό, συνεπώς: η *ανάγκη λήψεως ενός τέτοιου μέτρου ήτο προφανής, ~ και εγένετο* ΣΥΝ. κατά συνέπεια, γι' αυτό τον λόγο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι' ὅ* < *διά* + δ, ουδ. τής αντωνυμίας ό'ς, ή, *ὅ*\.

Διογένης (ο) {-η κ. -ους} **1**. ο *Απολλωνιάτης*- αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.), μαθητής τού Αναξιμένη 2. *ο Λαέρτιος*- αρχαίος Έλληνας ιστορικός τής φιλοσοφίας (3ος αι. μ.Χ.) **3.** ο Σινωπεύς· ο αποκαλούμενος «Κύων» (400-325 π.Χ.)· ο γνωστότερος κυνικός φιλόσοφος 4**.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διογενής* «ο γεννημένος από τον Δία» < *Ζευς* (γεν. Διός, βλ. λ. Ζευς) + *-γενής* < *γένος].*

διογκώνω ρ. μετβ. {διόγκ-ωσα, -ώθηκα, -ωμένος} 1. μεγαλώνω τον όγκο (πράγματος) ΣΥΝ. εξογκώνω, φουσκώνω 2. αυξάνω (κάτι) πέρα από το κανονικό: διογκώνει *ακόμη περισσότερο την ήδη μεγάλη σπατάλη* || «ο *εργολάβος διόγκωσε τον προϋπολογισμό των έργων του»* (εφημ.) **3**. (μτφ.) προσδίδω σε κάτι μεγαλύτερη σημασία από όση έχει στην πραγματικότητα: *απελπίζεται εύκολα, γιατί συνηθίζει να διογκώνει τα προβλήματα του || τα Μ.Μ.Ε. διόγκωσαν το περιστατικό και δημούργησαν πανικό* 4. (μεσοπαθ. *διογκώνομαι* κ. λόγ. *διογκούμαι)* αυξάνω σε όγκο, αριθμό ή ένταση: τα συνεχώς *διογκούμενα οικονομικά εσωτερικά προβλήματα || ο αδένας διογκώνεται || η διογκούμενη οικολογική και κοινωνική κρίση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διογκώ* < *δι)α)- + όγκώ (-όω)* < *όγκος].*

διόγκωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1**. η αύξηση σε όγκο: *~ αδένα ! κύστης | χρέους* ΣΥΝ. αύξηση 2. (μτφ.) η παρουσίαση (γεγονότος, προσώπου, φήμης) σε μεγαλύτερες διαστάσεις από τις πραγματικές ΣΥΝ. μεγέθυνση.

διόδια (τα) {διοδίων} **1**. τα τέλη που καταβάλλονται (κυρ. από τους οδηγούς μεταφορικών μέσων) για τη διέλευση από συγκεκριμένα οδικά σημεία (από γέφυρα, σήραγγα, διώρυγα κ.λπ.) **2**. (συνεκδ.) οι θυρίδες όπου καταβάλλονται τα παραπάνω τέλη: *έλεγχος τής Τροχαίας*

στα ~ των εθνικών οδών. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού μτγν. *διόδιον* «πέρασμα, διάβαση» < αρχ. *δίοδος*. Η σημ. «τέλη χρήσεως εθνικών οδών» αποδίδει το αγγλ. tolls],

δίοδος (η) {διόδ-ου | -ων, -ους} **1**. (σπάν.) η διάβαση, το πέρασμα από τόπο σε τόπο ΣΥΝ. διέλευση **2**. (συνήθ. συνεκδ.) το μέρος από όπου μπορεί κανείς να περάσει από έναν τόπο σε άλλον διάδρομος: *στενή | υπόγεια | θαλάσσια ~* || *διάνοιξη διόδου* ΣΥΝ. μονοπάτι 3. (ειδικότ.) στενός δρόμος ή πέρασμα 4. ΦΥΣ. ηλεκτρονικό εξάρτημα αποτελούμενο από δύο ημιαγωγούς που επιτρέπει τη διέλευση ρεύματος προς μία μόνο κατεύθυνση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι)α)- + οδός].

Διόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** *ο Σικελιώτης*- αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (περ. 90-20 π.Χ.) 2. όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δώρο τού Δία», < Ζευς (γεν. Διός, βλ. λ. *Ζευς)* + *-δωρος< δώρο ν)*].

δίοικα (τα) [1859] {διοίκων} ΒΟΤ. κατηγορία φυτών τα οποία έχουν ξεχωριστά (σε άλλο άνθος) τα αρσενικά από τα θηλυκά όργανα. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. dioeca (πβ. γαλλ. dioïque) < di- (< δι-) + -oeca < *-οικα* < αρχ. *οίκος*].

διοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διεύθυνση, η διαχείριση, ο τρόπος με τον οποίο διοικείται (κάποιος/κάτι): η ~ στρατιωτικής *μονάδας | σωματείου | κράτους | εταιρείας | επιχειρήσεων* ΣΥΝ. διακυβέρνηση 2. το δικαίωμα ή η εξουσία κάποιου να διοικεί: *ασκώ | αναλαμβάνω | παραχωρώ τη* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που διοικούν υπηρεσία, οργανισμό, ίδρυμα, επιχείρηση, σωματείο κ.λπ.: *νέα προσωρινή ~ διορίστηκε από τον πρόεδρο Πρωτοδικών* || συνήλθε εκτάκτως η - *τού ιδρύματος* ΣΥΝ. προϊσταμένη αρχή-ΦΡ. ***δημόσια διοίκηση*** βλ. λ. *δημόσιος* 4. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζονται αυτοί που διοικούν διοικητήριο 5. υποδιαίρεση μιας χώρας για την καλύτερη άσκηση τής κρατικής εποπτείας: ~ *Μακεδονίας*.

διοικητήριο (το) [1856] {διοικητήρί-ου | -ων} το κτήριο όπου εδρεύει ο διοικητής και άλλα διοικητικά όργανα.

διοικητής (ο) [μτγν.] {-ή κ. -ού, κλητ. διοικητά}, διοικήτρια (η) [μτγν.] {διοικητριών} πρόσωπο που διευθύνει αρχή, υπηρεσία, οργανισμό κ.λπ.· ανώτατος προϊστάμενος: *ο - τής Αστυνομίας | τής Εθνικής Τράπεζας* || ο στρατιωτικός ~ των *μονάδων τού Έβρου*.

διοικητικός, -ή, -ό [μτγν] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τον διοικητή ή τη διοίκηση: *~ υπηρεσία | ικανότητες | καθήκοντα | τομέας | στέλεχος* (β) ***διοικητικό συμβούλιο*** *το* διαχειριστικό και εκπροσω-πευτικό όργανο τής ανώνυμης εταιρείας, τού οποίου οι πράξεις κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του θεωρούνται πράξεις τού νομικού προσώπου τής εταιρείας **2**. (α) ***Διοικητικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δημοσίου Δικαίου στο οποίο κατατάσσονται συστηματικά οι ειδικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται στη δημόσια διοίκηση (β) ***διοικητική αρχή*** (i) (υπό στενή έννοια) διοικητικό όργανο το οποίο ανήκει στο Δημόσιο και έχει αρμοδιότητα άσκησης δημόσιας εξουσίας (ii) (υπό ευρεία έννοια) κάθε διοικητικό όργανο που ανήκει σε οποιοδήποτε δημόσιο νομικό πρόσωπο (γ) ***διοικητική πράξη*** είναι η δήλωση βουλήσεως τού διοικητικού οργάνου με την οποία θεσπίζεται μονομερώς ένας κανόνας δικαίου, θεσπίζεται δηλ. μία νομική ρύθμιση με μόνη τη βούληση τού διοικητικού οργάνου (δ) ***διοικητική σύμβαση*** ιδιαίτερο είδος σύμβασης στο οποίο αθροιστικά: (i) τουλάχιστον ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη είναι δημόσιο νομικό πρόσωπο (ii) το αντικείμενο τής σύμβασης έχει σχέση με την άσκηση δημόσιας υπηρεσίας με λειτουργική έννοια ή εξυπηρετεί δημόσιο σκοπό που καθορίζεται από τις σχετικές διατάξεις Ciri) η κατάρτιση και η εκτέλεση τής σύμβασης διέπονται, έστω μερικά, από κανόνες τού Διοικητικού Δικαίου ή η σύμβαση περιέχει όρους που δημιουργούν για το συμβαλλόμενο δημόσιο νομικό πρόσωπο ένα εξαιρετικό συμβατικό καθεστώς **(ε)** ***διοικητικό όργανο*** είναι τα δημόσια όργανα τα οποία ασκούν δημόσια εξουσία θεσπίζοντας μονομερώς κανόνες δικαίου υποχρεώνοντας τα πρόσωπα στα οποία αυτοί απευθύνονται χωρίς τη βούληση τους και εναντίον της **3**. (ειδικότ.) ***διοικητικός*** (ο)**,** ***διοικητική*** (η) αυτός που αναφέρεται στις μη τεχνικές υπηρεσίες, ο υπάλληλος γραφείου: *μια υπηρεσία τού Ο.Τ.Ε. που απασχολεί δέκα διοικητικούς και πέντε τεχνικούς* 4. ***Διοικητικό*** (το) το συμβούλιο που διοικεί μια υπηρεσία: *για το αίτημα σου είναι αρμόδιο το ~* || *Διεύθυνση Διοικητικού* **5**. ***Διοικητική*** (η) η διοίκηση επιχειρήσεων, το μάνατζμεντ (βλ.λ.). — διοικητικ-ά | -ώς [1854] επίρρ.

διοικώ ρ. μετβ. {διοικείς..., μτχ. διοικών, -ούσα, -ούν | διοίκ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} διευθύνω, διαχειρίζομαι και ρυθμίζω συλλογικές υποθέσεις: *αύριο θα εκλεγεί η νέα διοικούσα επιτροπή* || *διοίκησε με σύνεση τον οργανισμό* ΣΥΝ. διευθετώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διοικώ,* αρχική σημ. «φροντίζω τα τού οίκου μου», < *δι)α)-* + *οικώ (-έω)* < *οίκος)*.

διολισθαίνω ρ. αμετβ. {διολίσθησα} (λόγ.) 1. γλιστρώ και ξεφεύγω από την πορεία μου: η *οικονομία διολισθαίνει επικίνδυνα* || *«διολίσθησε σε πολύ διαλλακτικότερες θέσεις»* (εφημ.) 2. ΟΙΚΟΝ. μειώνομαι σε αξία: η *δραχμή διολισθαίνει έναντι τού δολαρίου.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διολισθάνω < δι)α)- + όλισθάνω* (βλ. κ. *ολισθαίνω)]*. διολίσθηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1**. το γλί-στρημα, η παρέκκλιση από την πορεία: *«οδηγεί την Ελλάδα σε ~ από τις κατοχυρωμένες θέσεις της»* (εφημ.) 2. (συνήθ.) ΟΙΚΟΝ. η βαθμιαία μείωση τής αξίας νομίσματος, που προκαλείται από τις αλλαγές στις ισοτιμίες των νομισμάτων στη διεθνή χρηματαγορά: - τής *δραχμής*. διόλου επίρρ.· καθόλου, εντελώς: *~ απίθανο να τον συναντήσουμε* || δεν *έχασε ~ καιρό*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δι΄ όλου < διά + όλος]*.

Διομήδης (ο) **1**. βασιλιάς τού Αργούς, ήρωας τού Τρωικού Πολέμου **2**. ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η σκέψη τού Δία», < *Ζευς* (γεν. Διός, βλ.λ.) + *-μήδης < μήδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (πβ. *Μήδεια)]*.

διομολόγηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυρ. στον πληθ.) καθεστώς που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και που αφορούσε στην παροχή δικαιωμάτων και προνομίων σε πολίτες και προξένους ξένων χωρών, οι οποίοι ζούσαν στην Τουρκία· το καθεστώς αυτό επεκτάθηκε αργότερα στις χώρες τής Άπω Ανατολής. — διομολογώ ρ. [αρχ.] {-είς...}.

Διονυσία (η) γυναικείο όνομα.

Διονύσια (τα) [αρχ.] {Διονυσίων} γιορτές στην αρχαία Αθήνα προς τιμήν τού θεού Διονύσου (με έντονο θρησκευτικό αλλά και δραματικό χαρακτήρα)· από αυτές θεωρείται ότι προήλθε και το αρχαίο ελληνικό θέατρο: τα εν *άστει | τα κατ' αγρούς ~*.

διονυσιάζομαι ρ. αμετβ. [μτγν] {διονυσιάσ-τηκα, -μένος} βακχεύω, οργιάζω, μεθοκοπώ.

διονυσιακός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στον θεό Διόνυσο ή στα Διονύσια: *~ λατρεία | πνεύμα | τελετή* 2. (συνεκδ.) ενθουσιώδης, οργιαστικός· κατ' αντιδιαστολή προς τον απολλώνιο (βλ.λ.): *~ γλέντι | έκσταση.*

διονυσιασμός (ο) η έξαψη των αισθήσεων που συνοδεύεται από ερωτικό οίστρο, η μανία για απολαύσεις ΣΥΝ. βακχεία, ερωτομανία. — διονυσιαστής (ο) [μτγν.].

Διονύσιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. *ο Αλικαρνασσεύς*- ρήτορας και ιστορικός που διέπρεψε στη Ρώμη (1ος αι. μ.Χ.) 2. *ο Θραξ*- Αλεξανδρινός γραμματικός και κριτικός (2ος αι. π.Χ.) 3. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Αρεοπαγίτης, πολιούχος των Αθηνών* 4. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Διονύσης [ΕΤΥΜ. αρχ. < *Διόνυσος* (βλ.λ.)].

Διόνυσος (ο) {Διονύσου} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Δία και τής Σεμέλης, θεός τού κρασιού, τού γλεντιού και τής γονιμότητας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Διόνυσος | Διόννυσος | Ζόννυσος < *Διόσ-νυσος,* αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι το α' συνθ. τού ονόματος προέρχεται από το *Ζευς,* γεν. *Διός.* Ως προς το β' συνθ. έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις, από τις οποίες η πιο αληθοφανής το συνδέει με το *Νύσα | Νύσσα,* όνομα νυμφών οι οποίες θεωρούνταν από τη μυθολογία ως τροφοί τού Διονύσου. Η αναγωγή τού θεού σε θρακικές και λυδικές πηγές δεν ευσταθεί μετά τη διαπίστωση τής ύπαρξης του ήδη στη μυκηναϊκή εποχή (πβ. μυκ. di-wo-nu-so-jo, τ. γενικής)].

διοξίδιο (το) [1887] (συνήθ. ορθ. *διοξείδιο)* {διοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. η ένωση χημικού στοιχείου με δύο άτομα οξυγόνου: *~ τού άνθρακα | τού αζώτου | τού πυριτίου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, ξίδι.* [ΕΤΥΜ. < δι- (< *δις)* + *οξίδιο* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. bi-oxyde].

διοξίνη (η) {διοξινών} ουσία εξαιρετικά τοξική και καρκινογόνος: *εντοπίστηκαν τροφές με διοξίνες.* — **διοξινούχος**, -α, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dioxine < di- (< λατ. di- < αρχ. *δύο | δι-)* + -ox- (< ox-ygène «οξυγόνο») + -ine].

δίοπος (ο) {διόπ-ου | -ων, -ους} υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. βαθμός, ΠΓΝ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διέπω]*.

διοπτεύω ρ. αμετβ. {διόπτευσα} (λόγ.) 1. παρατηρώ με διόπτρα 2. (κατ' επέκτ.) κατασκοπεύω, παρατηρώ ΣΥΝ. εξετάζω 3. ΝΑΥΤ. η εύρεση τής γωνίας που σχηματίζεται μεταξύ τής νοητής γραμμής παρατηρητή και αντικειμένου (φάρου, κάβου κ.λπ.) και Βορρά (απόλυτη) ή πλώρης (σχετική). — διόπτευση (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < δι)α)- + όπτεύω < θ. *όπ-,* πβ. παρακ. *δπ-ωπ-α* τού ρ. *ορώ* (βλ. λ. όψη)].

δίοπτρα (τα) {διόπτρων} οι διόπτρες (βλ. λ. *διόπτρα).* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίοπτρον < δι)α)- + -οπτρον < θ. όπ-,* πβ. παρακ. *δπ-ωπ-α,* ρ. *δρω* (βλ. λ. όψη)].

διόπτρα (η) [μτγν] {διόπτρων} 1. οπτικό όργανο που αποτελείται από σύστημα ειδικών φακών για την παρατήρηση μακρινών αντικειμένων ΣΥΝ. τηλεσκόπιο, κιάλι 2. ΝΑΥΤ. οπτικό όργανο λήψης διοπτεύσεων και το τηλεσκόπιο τού εξάντα (βλ.λ) **3**. (λόγ.) ***διόπτρες*** (οι) το ζεύγος των φακών που φορούν όσοι έχουν ελαττωματική όραση ή για την προστασία των ματιών από το φως τού ηλίου- τα γυαλιά ΣΥΝ. ματογυάλια. — διοπτρικός, -ή, -ό [μτγν.].

διοπτροφόρος, -ος, -ο [1883] (λόγ.) **1**. αυτός που φέρει διόπτρα **2**. (ειδικότ.) αυτός που φοράει γυαλιά.

> διοπτροφόρος - γυαλάκιας. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, η αντίθεση λόγιου (λόγιας προελεύσεως) και δημοτικού τύπου δημιουργεί υφολογική αντίθεση. Εν προκειμένω, το μεν διοπτροφόρος λειτουργεί ως εύσημη λ., ενώ το γυαλάκιας ως κακόσημη. Με την πρώτη περιγράφουμε μια κατάσταση (ότι κάποιος φοράει γυαλιά για να βλέπει), με τη δεύτερη σχολιάζουμε αρνητικά (ειρωνικά, υποτιμητικά κ.λπ.) την ίδια κατάσταση.

διόραμα (το) [1841] (διοράμ-ατος | -ατα, -άτων} θέαμα κατά το οποίο τα όσα παριστάνονται δίνουν την ψευδαίσθηση τού πραγματικού λόγω τού κατάλληλου φωτισμού.

διόραση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ενορατική αντίληψη χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων.

διορατικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει την έκβαση των πραγμάτων οξυδ^{ε}ρκής: *~ πνεύμα* ΣΥΝ. ^{ε}νορατικός ΑΝΤ. κοντόφθαλμος. — **διορατικ-ά** | -ώς [μτγν] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διορώ < δι)α)-* + *όρώ* «βλέπω»].

διορατικότητα (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να προβλέπει κανείς την έκβαση των πραγμάτων.

διοργανικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα από ένα όργανα (σωματικά ή διοικητικά) ή οργανισμούς.

διοργανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {διοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} μεριμνώ για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή (εκδήλωσης, δραστηριότητας κ.λπ.): *~ αγώνα | εκδρομή | συλλαλητήριο | εκδήλωση | ημερίδα | φεστιβάλ* ΣΥΝ. προετοιμάζω, επιμελούμαι.

διοργάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προετοιμασία, η φροντίδα για τη διεξαγωγή, η ρύθμιση όλων των λεπτομερειών: *~ αγώνων | συναυλίας! γιορτής/ Ολυμπιάδας || έξοχη | φροντισμένη | πρόχειρη ~* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των δραστηριοτήτων σχετικά με ένα θέμα, η ίδια η εκδήλωση που προετοιμάστηκε: η *~ κλείνει απόψε με μικρή γιορτή* || οι *ομάδες μας διακρίθηκαν στη διεθνή ~* ΣΥΝ. οργάνωση.

διοργανωτής (ο) [1871], **διοργανώτρια** (η) [1895] {διοργανωτριών} πρόσωπο που διοργανώνει μια (συνήθ. ομαδική) δραστηριότητα. — διοργανωτικός, -ή, -ό [1886].

διόρθωμα (το) [αρχ.] {διορθώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (συχνά στον πληθ.) η μικρής εκτάσεως ή σημασίας επιδιόρθωση: *αν εξαιρέσω μερικά διορθώματα που πρέπει να γίνουν, το σπίτι βρίσκεται σε άριστη κατάσταση* ΣΥΝ. επισκευή 2. η διόρθωση (γραπτών, εργασιών κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*.

διορθώνω ρ. μετβ. (διόρθω-σα, -θηκα, -μένος} 1. επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του καλή κατάσταση ή θέση, στο επιθυμητό σημείο· αποκαθιστώ: ο *τεχνικός προσπάθησε να διορθώσει τον ήχο στα μηχανήματα || ~ τα χρώματα στην τηλεόραση || προσπαθεί να διορθώσει τ' αδιόρθωτα* (για ανεπανόρθωτη ζημιά)· ΦΡ. ***διορθώνω το λάθος | σφάλμα*** προβαίνω σε επανορθωτική πράξη, αποκαθιστώ (ζημιά) ή αναγνωρίζω (σφάλμα): *προσπάθησε να διορθώσει το λάθος του, υποπίπτοντας σε άλλο λάθος* ΣΥΝ. ισοφαρίζω, εξισορροπώ, (λαϊκ.) πατσί-ζω 2. βελτιώνω, καλυτερεύω: δεν *διορθώνονται όλα από τη μια μέρα στην άλλη* 3. (για γραπτό κείμενο) (α) επισημαίνω τα λάθη και τις τυχόν παραλείψεις, σημειώνω το σωστό: *~ τυπογραφικά δοκίμια* (β) (καταχρ.) βαθμολογώ αφού σταθμίσω τα θετικά και αρνητικά στοιχεία κειμένου εξετάσεων: *~ τα διαγωνίσματα | τα γραπτά | τις εκθέσεις των μαθητών* 4. (για πρόσ.) σωφρονίζω χρησιμοποιώντας τιμωρία· συνετίζω: *έννοια σου και θα σε διορθώσω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση, κάνω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διορθώ (-όω)* < *δι)α)-* + *ορθώ* < *ορθός]*.

διόρθωση (η) [αρχ.] [-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επισήμανση των ατελειών, σφαλμάτων και η αποκατάσταση τους: η *~ των χρωμάτων σε ένα σχέδιο στον υπολογιστή || η ~ τής συμπεριφοράς κάποιου || η ~ τής θέσης των παρουσιαστών στο στούντιο || η ~ τής πορείας σκάφους* ΣΥΝ. αποκατάσταση, επανόρθωση 2. (σε γραπτό κείμενο) βρίσκω τα λάθη και τα αντικαθιστώ με τον ορθό τύπο: η *~ επιγραφής | ανακοίνωσης* 3. (ειδικότ.) σημειώνω τα λάθη και βαθμολογώ ένα γραπτό (άσκηση, τεστ, διαγώνισμα): *κάνω ~ || έχω πολλές εκθέσεις για ~* ΣΥΝ. διόρθωμα 4. ΤΥΠΟΓΡ. (α) η εύρεση των σφαλμάτων κειμένου που έγιναν κατά τη δακτυλογράφηση: *κάνω την πρώτη | δεύτερη ~* (β) (συνεκδ.) το τυπογραφικό δοκίμιο πάνω στο οποίο έχουν σημειωθεί τα σφάλματα: *συγκεντρώνω τις ~ από τους διορθωτές* (γ) (συνεκδ.) ***διορθώσεις*** (οι) τα σφάλματα που επισημαίνει ο διορθωτής: *υπάρχουν πολλές ~ σε αυτή τη σελίδα* 5. (στην πλαστική χειρουργική) η επέμβαση για την αποκατάσταση δυσμορφιών ή για την επίτευξη τής επιθυμητής αισθητικά μορφής: *~ τής μύτης*. — διορθώ-σι**μος**,-η, -ο [1858].

διόρθωση - διόρθωμα - επιδιόρθωση. Η λ. διόρθωση χρησιμοποιείται για την πράξη τού διορθώνω και αναφέρεται γενικά σε επανορθωτικές παρεμβάσεις (διόρθωση σφαλμάτων, χαρακτήρων, μορφών συμπεριφοράς κ.λπ.), ιδιαιτέρως δε αναφέρεται στην αποκατάσταση τής ορθότητας και τη βελτίωση τής γλωσσικής έκφρασης γραπτών κειμένων (εξετάσεων, βιβλίων, τυπογραφικών δοκιμίων κ.τ.ό.). Το **διόρθωμα** (ιδίως σε πληθ.) αναφέρεται κυρίως σε επισκευές, για τις οποίες χρησιμοποιείται περισσότερο το επιδιόρθωση (επιδιορθώσεις).

διορθωτής (ο) [μτγν.], **διορθώτρια** (η) [διορθωτριών] 1. πρόσωπο που διορθώνει κάτι 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων.

διορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διόρθωση ή τον διορθωτή: *~ παρέμβαση | ρυθμίσεις | πρόγραμμα | ποσό* (που συμπεριλαμβάνεται στον μισθό εργαζομένου ως αντιστάθμισμα τού πληθωρισμού) || *λευκή ~ ταινία* **2.** ***διορθωτικό*** (το) ειδικό υγρό ή ταινία που χρησιμοποιεί κανείς κατά το γράψιμο, για να σβήνει τα λάθη 3. *διορθωτικά* (τα) η αμοιβή τού διορθωτή τυπογραφικών δοκιμίων • 4. ΦΩΤΟΓΡ. ***διορθωτικό φίλτρο*** το αντισταθμιστικό φίλτρο (βλ. λ. *αντισταθμιστικός)*. — διορθωτικά επίρρ.

διορία (η) → διωρία

διορίζω ρ. μετβ. (διόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} τοποθετώ (κάποιον) επίσημα σε ορισμένη θέση (συνήθ. εργασιακή): η *κυβέρνηση διόρισε πολλούς εκπαιδευτικούς φέτος || ο υπουργός διόρισε επιτροπή για τη μελέτη τού θέματος || «ο Μπ. Γιέλτσιν διόρισε νέο πρωθυπουργό στη θέση τού Γ. Πριμακόφ»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διαχωρίζω, προσδιορίζω (αποσαφηνίζοντας τις διαφορές)», < *δι)α)-* + *ορίζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. désigner].

διορισμός (ο) [αρχ.] 1. η επίσημη τοποθέτηση σε ορισμένη θέση- (ειδικότ.) η πρόσληψη στο Δημόσιο: *ο υποψήφιος βουλευτής υποσχέθηκε διορισμούς σε πολλούς ψηφοφόρους του μόλις εκλεγεί || έγκριση διορισμού || καταγγέλθηκαν παράνομοι ~ στις Δ.Ε.Κ.0.*2. (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο κοινοποιείται αυτή η τοποθέτηση: *ήρθε ο - μου*.

διοριστήριο (το) (διοριστηρί-ου | -ων} το επίσημο έγγραφο **με** το οποίο ανακοινώνεται ο διορισμός (στο Δημόσιο). **διόρυξη** (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η εκσκαφή, η διάνοιξη τάφρου, η κατασκευή διώρυγας. — διορύσσω ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διόρυξις* < αρχ. *διορύσσω* < *δι)α)-* + *όρύσσω* | -ττω (βλ.λ.)].┌ **διοσημία** (η) {διοσημιών} (λόγ.) φυσικό ή καιρικό φαινόμενο (λ.χ. ανεμοστρόβιλος, έκλειψη Ηλίου, βροντή, σεισμός κ.λπ.), που οι αρχαίοι αντιμετώπιζαν σαν μήνυμα από τους θεούς ή οιωνό που προανήγγελλε το μέλλον.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διο-* (< Ζευς, γεν. Διός) + *-σημία* < *σήμα]*. **Διοσκουρίδης** κ. **Διοσκορίδης** (ο) γνωστός γιατρός τής αρχαιότητας (1ος αι. μ.Χ.), συγγραφέας τού έργου *Περί ύλης ιατρικής*. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *Διόσκουροι* (βλ.λ.)]. Διόσκουροι (οι) {-ων κ. -σκούρων, -ους κ. -σκούρους} 1. ΜΥΘΟΛ. ο Κά-στωρ και ο Πολυδεύκης, δίδυμοι γιοι τού Δία και τής Λήδας, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία και στο κυνήγι τού Καλυδωνίου κάπρου· θεωρούνται προστάτες όσων κινδυνεύουν, κυρ. στη θάλασσα, αφότου ο Δίας τους μεταμόρφωσε σε αστερισμό (*Δι-δυμοι)* 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) δίδυμοι ή στενοί, αχώριστοι φίλοι • 3. ΑΣΤΡΟΝ. ο αστερισμός των Διδύμων (βλ. κ. λ. *Κάστωρ, Πολυδεύκης, δίδυμος)*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Διός *κούροι* «οι γιοι τού Δία» < *κούρος* (βλ.λ.)]. διότι σύνδ. (λόγ.) γιατί, επειδή: *η αποτυχία του ήταν αναμενόμενη, ~* δεν είχε *προετοιμαστεί επαρκώς* ΣΥΝ. για τον λόγο ότι, καθότι, καθόσον, αφού, λόγω τού ότι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατί, αιτία*. [ΙΙΧΜ αρχ. < *δι)α)-* + *οτι*, από φρ. όπως δια *(τούτο)* ότι...].

διούρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η απέκκριση ούρων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diurèse]. διουρητικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. αυτός που διευκολύνει την ούρηση 2. ΦΑΡΜ. ***διουρητικά (φάρμακα)*** ουσίες που ενεργούν στους νεφρούς και συντελούν στην αύξηση τής απέκκρισης ούρων από τον οργανισμό (συνήθ. έπειτα από πνευμονικό οίδημα ή αρτηριακή υπέρταση). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διουρώ* < *δι)α)-* + *ουρώ (-έω)]*. διόφθαλμος, -η, -ο [1886] (λόγ.) 1. αυτός που έχει δύο μάτια 2. ***διό-φθαλμη όραση*** η ιδιότητα τής όρασης να παρουσιάζει τα αντικείμενα μονά, ενώ στα μάτια σχηματίζονται διπλά είδωλα. — διοφθαλμι-κός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (vision) binoculaire]. **δϊΌχετεύσψος**, -η, -ο αυτός που μπορεί να διοχετευθεί- μεταβιβάσιμος ΑΝΤ. αδιοχέτευτος. διοχετεύω ρ. μετβ. (διοχέτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω μέσω αγωγού: - υγρό | *αέριο | ηλεκτρικό ρεύμα 2.* (μτφ.) μεταδίδω με έμμεσο και ελεγχόμενο τρόπο: *~ ναρκωτικά | ειδήσεις | πληροφορίες σε (κάποιον)* || τα *κονδύλια θα διοχετευθούν προς χώρες τής Α. Ευρώπης || ~ την ενεργητικότητα μου στον αθλητισμό* 3. (α) προωθώ ή διευκολύνω την κυκλοφορία ενός προϊόντος: τα *βαποράκια διοχετεύουν την ηρωίνη στις πιάτσες των ναρκομανών* (β) κατευθύνω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο ή τομέα: *το κράτος διοχετεύει τους άνεργους στα σεμινάρια εξειδίκευσης* || (κ. μεσοπαθ.) είναι *μικρός ο αριθμός των πτυχιούχων που διοχετεύονται στα μεταπτυχιακά τού εσωτερικού*. — **διοχέτευση** (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι)α)-* + όχετεύω < οχετός]. διπαράλληλος (ο) ΝΑΥΤ. όργανο μέτρησης και χάραξης των πορειών και διοπτεύσεων στον ναυτικό χάρτη. **δίπατος,** -η, -ο [μεσν.] 1. (για οικοδομήματα) αυτός που έχει δύο πατώματα· διώροφος: *~ σπίτι 2.* (για σκεύη κ.ά.) αυτός που έχει δύο πυθμένες, δύο πάτους: *~ δοχείο | βαλίτσα*. διπίθαμος, -η, -ο → δι-, -πίθαμος

δίπλα επίρρ. 1. παραπλεύρως, πλάι: *κάθισε ~ στο τζάκι || προχωρούσαν δίπλα-δίπλα* (ο ένας πλάι στον άλλον, πολύ κοντά)· || (+γεν. προσ. αντων.) *στάθηκε - μου* ΣΥΝ. κοντά· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***στέκομαι δίπλα (σε κάποιον)*** συμπαραστέκομαι (σε κάποιον), υποστηρίζω (κάποιον): ό,τι κι *αν σου συμβεί, θα σταθώ δίπλα σου* (β) (αργκό) ***(την) πέφτω (από) δίπλα (σε κάποιον)*** πλησιάζω (κάποιον) με υστερόβουλους ή ανήθικους σκοπούς: τα *βράδια σού την πέφτουν από δίπλα κάτι αλητόβι-οι κι αρχίζουν το ψηστήρι* · 2. (για σύγκριση) σε σχέση με: η *εργασία τους - στη δουλειά των άλλων ξεχωρίζει για την υψηλή της ποιότητα* ΣΥΝ. εν συγκρίσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *διπλά,* από τον πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *διπλούς]*. **δίπλα** (η) (δύσχρ. διπλών} **1.** η πτυχή υφάσματος, πτύχωση: *μια φούστα με πολλές ~* ΣΥΝ. πιέτα, σούρα · 2. γλύκυσμα από αβγά και αλεύρι, μελωμένο και πασπαλισμένο με τριμμένο καρύδι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *διπλώνω* (υποχωρητ.)]. διπλανός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται δίπλα, πλαϊνός: *~ δωμάτιο | τραπέζι | σπίτι | πόρτα* **2.** ***διπλανός*** (ο), ***διπλανή*** (η) (α) πρόσωπο τού οποίου η κατοικία βρίσκεται δίπλα στη δική μας: *επέστρεψαν οι ~ από τις διακοπές (fi)* πρόσωπο που στέκεται ή κάθεται δίπλα μας: *ο μαθητής αντέγραφε από τον ~ του*.

[ΕΤΥΜ. < *δίπλα* + παραγ. επίθημα -νός, πβ. κ. *πλαϊ-νός]*. **διπλαρώνω** ρ. μετβ. {διπλάρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) πλησιάζω (κάποιον) με υστερόβουλους σκοπούς: με *διπλάρωσε και μου ζητούσε δανεικά* ΣΥΝ. πλευρίζω 2. ΝΑΥΤ. φέρνω το πλοίο στο πλάι άλλου πλοίου ή κρηπιδώματος· πλευρίζω: η *βάρκα διπλάρωσε την αποβάθρα* **ΣΥΝ.** ακοστάρω. — διπλάρωμα (το). [ΕΤΥΜ. < **δπλάρω* (< *δίπλα,* επίρρ.) + -όνω]. διπλασιάζω ρ. —> δι-, -πλασιάζω

διπλασιασμός (ο) → δι-, -πλασιασμός

διπλάσιος, -α, -ο → δι-, -πλάσιος
διπλάσΐΟ | -ίως επίρρ. → δι-, -πλάσια | -ίως
δίπλευρος, -η, -ο → δι-, -πλευρος
διπλό- κ. **δι**πλό- κ. δίπλ- [μτγν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται δύο φορές το ίδιο: *διπλο-σάγονο, διπλο-γραφία, διπλο-κλειδώνω, διπλό-τυπο.*
δίπλοβάρδία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η διπλή βάρδια: *σήμερα θ' αργήσει- έχει ~ στο εργοστάσιο 2.* (ειδικότ.) η διεξαγωγή μαθημάτων το πρωί και το απόγευμα που ισχύει σε ορισμένα δημόσια σχολεία, προκειμένου να εξυπηρετηθεί διπλός αριθμός μαθητών (λόγω έλλειψης χώρου, υλικοτεχνικής υποδομής κ.λπ.).
διπλογενής, -ής, -ές [1889] {διπλογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. (για όνομα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε δύο γένη με την ίδια σημασία, π.χ. η *έλικα - ο έλικας, ο σωλήνας - η σωλήνα, ο τζίτζικας - το τζιτζίκι, η μελάνη - το μελάνι.*
διπλογραφία (η) [1846] {διπλογραφιών} η τήρηση λογιστικών βιβλίων με χρέωση ενός λογαριασμού και αντίστοιχη πίστωση άλλου. **— διπ**λο**γ**ρα**φι**κά επίρρ., διπλογράφος (ο/η) **[1849]**, διπλογραφικός, -ή, -ό [1892].
διπ**λογρα**φο (το) [1833] {διπλογράφ-ου | -ων} (στη λογιστική) διπλό αντίγραφο.
διπλοδοντικός, -ή, -ό συνήθ. στη ΦΡ. ***διπλοδοντικά σύμφωνα*** τα συριστικά σύμφωνα.
διπλο**εγγεγραμμ**ένος, -η, -ο κ. **διπ**λο**γραμμ**ένος 1. αυτός που έχει γραφεί δύο φορές: ~ *σελίδα* 2. (ως ουσ.) πολίτης που -είτε από λάθος είτε σκόπιμα- είναι γραμμένος σε δύο εκλογικούς καταλόγους, και στον τόπο καταγωγής και στον τόπο διαμονής του.
διπλοειδής, -ής, -ές (διπλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει τον συνολικό αριθμό χρωμοσωμάτων, δηλ. ένα ζεύγος από κάθε είδος (πβ. λ. *απλοειδής, πολυπλοειδής).* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diploide].
διπλοθεσία (η) {διπλοθεσιών} η κατάληψη δύο θέσ^εων εργασίας, στον ίδιο ή σε διαφορετικό χώρο, από τον ίδιο εργαζόμενο.
διπλοθεσίτης (ο) {διπλοθεσιτών}, διπλοθεσιτισσα (η) {διπλοθεσιτισσών} δημόσιος υπάλληλος που, κατά παράβαση τού νόμου, κατέχει ταυτόχρονα δύο εργασιακές θέσεις.
διπλοκαθίζω ρ. αμετβ. {διπλοκάθισ-α, -μένος} **1.** κάθομαι με διπλωμένα τα πόδια **2.** στρογγυλοκάθομαι (βλ.λ.) ΣΥΝ. καλοκάθομαι.
διπλοκατοικία (η) {διπλοκατοικιών} κτίσμα που περιλαμβάνει δύο ανεξάρτητες κατοικίες: στην *περιοχή υπάρχουν κυρίως μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες.*
διπλοκλειδώνω ρ. μετβ. {διπλοκλείδω-σα, -θηκα, -μένος) κλειδώνω στρέφοντας το κλειδί δύο φορές στην κλειδαριά, συνεπώς κλείνω με ασφάλεια ΣΥΝ. διπλομανταλώνω.
διπλόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (ουσιαστικό) αρσενικού γένους, που στον πληθυντικό αριθμό αλλάζει γένος και ακολουθεί επομένως άλλη κλίση: *ο πλούτος - τα πλούτη* || ο *βράχος - οι βράχοι* | *τα βράχια.*
διπλοκράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κράτηση τής ίδιας θέσης (σε μέσο μεταφοράς, θέατρο κ.λπ.) για δύο διαφορετικά πρόσωπα.
διπλομανταλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {διπλομαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} διπλοκλειδώνω (βλ.λ.).
διπλο**παρ**κά**ρισμα** (το) {διπλοπαρκαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων) το παρκάρισμα οχήματος δίπλα σε ήδη σταθμευμένο όχημα έτσι, ώστε να σχηματίζεται διπλή σειρά, αντίθετα προς τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας.
διπλο**πε**νιά (η) **1.** τρόπος παιξίματος μουσικού κομματιού στο μπουζούκι, που συνδυάζει νότες πρίμο-σεκόντο: *«να σου παίξω μπουζουκάκι μ ' όμορφη ~»* (λαϊκ. τραγ.) 2. ο δεξιοτεχνικός τρόπος παιξίματος τού μπουζουκιού: *άσος τής ~.*
διπλοπόδι επίρρ.· με σταυρωμένα πόδια, σταυροπόδι.
διπλο**πρ**όσω**π**ος**,** -η, -ο [1809] διπρόσωπος (βλ.λ.). — διπλοπροσωπία (η) [1879].
διπλός, -ή, -ό **1**. αυτός που αποτελείται από δύο όμοια μέρη: ~ *πόρτα* | *κουρτίνα* | *τζάμι* | *διαφορικό* || *ξυριστική μηχανή με ~ λεπίδες·* ΦΡ (α) (στον λόγ. τ. *διπλούν)* **εις *διπλούν*** (για έγγραφο) σε δύο όμοια αντίτυπα: να *έχεις μαζί σου την αίτηση* ~ (β) ***τα βλέπω διπλά*** έχω μεθύσει και δεν βλέπω κανονικά τα πράγματα, βλέπω τα αντικείμενα με είδωλα: μόλις *πιω δυο ποτηράκια, αρχίζω να* - 2. δύο φορές μεγαλύτερος σε μέγεθος, ποσότητα, έκταση ή πάχος· διπλάσιος: ~ *μισθός* | *τιμή* | *έξοδα* | *λεωφορείο* | *μερίδα* | *τεύχος περιοδικού* (με περισσότερες, όχι κατ' ανάγκην διπλάσιες, σελίδες) || *έγινε* ~ (πάχυνε υπερβολικά) || *καφές* | *ουίσκι* | κονιάκ- | *μερίδα* | *σουβλάκι* (με δύο πίτες) || ~ *δίσκος I CD.* | *κασέτα* (που αποτελούνται από δύο δίσκους | CD. | κασέτες με μουσική ή τραγούδια) 3. κατάλληλος για δύο άτομα: ~ *κρεβάτι* | *κουβέρτα* | *ποδήλατο-* ΦΡ. (α) ***και τού χρόνου διπλός!*** ευχή σε άγαμο να παντρευτεί εντός τού έτους (β) ***και τού χρόνου διπλή!*** ευχή σε έγγαμη γυναίκα να αποκτήσει παιδί 4. αυτός που αναφέρεται σε δύο θέματα ταυτόχρονα ή γίνεται παράλληλα με κάτι άλλο: ~ συνομιλίες, για το *Κυπριακό και την υφαλοκρηπίδα τού Αιγαίου* || *διεξάγονται ~ εκλογές, εθνικές και ευρωεκλογές* 5. (κυριολ. κ. μτφ.) χωρισμένος στα δύο, διχασμένος: ~ *δρόμος* | *προσωπικότητα*-ΦΡ. (α) ***δρόμος διπλής κατευθύνσεως*** δρόμος που επιτρέπει τη διέλευση οχημάτων σε δύο αντίθετες κατευθύνσεις (β) ***διπλή διαχωριστική (γραμμή)*** οδική σήμανση με τη μορφή δύο λευκών παράλληλων γραμμών που χωρίζουν στα δύο το οδόστρωμα δρόμων διπλής κατευθύνσεως, δηλώνοντας ότι απαγορεύεται η καταπάτηση τους από τα διερχόμενα οχήματα **6.** αυτός που εμφανίζεται με δύο διαφορετικές μορφές: ~ *αόριστος ενός ρήματος* | *μετοχή* | *σημασία* || *παίζω ~ παραλλαγή στο ΠΡΟ-ΠΟ* (σημειώνω δύο διαφορετικές προβλέψεις για το αποτέλεσμα ενός αγώνα, π.χ. IX, X2) 7. (μτφ.) διφορούμενος ή υποκριτικός: κάνω ~ ζωή || *παίζω - παιχνίδι* 8. (εμφατ. για συναισθήματα) πολύ έντονος, ισχυρός ή που προέρχεται από δύο πηγές: ~ *χαρά* | *πόνος* | *πένθος* || *η επιτυχία του είναι για μας ~ χαρά: και γιατί είναι γυιος μας και γιατί δόξασε την Ελλάδα* 9. διπλωμένος στα δύο: *κρύωνε κι έβαλε την κουβέρτα* **-10. *διπλό*** (το) (α) ΑΘΛ. αγώνας προπόνησης, κατά τον οποίο οι παίκτες μιας ομάδας χωρίζονται στα δύο και παίζουν σε όλη την έκταση τού γηπέδου ανάμεσα στις δύο εστίες· (γενικότ.) αγώνας μεταξύ δύο ομάδων σε όλη την έκταση τού γηπέδου ΑΝΤ. μονό (β) (στο ΠΡΟ-ΠΟ) το σημείο 2, που δηλώνει νίκη τής ομάδας που αναφέρεται δεύτερη (επειδή παίζει εκτός έδρας) στο δελτίο με τους αγώνες των προγνωστικών ποδοσφαίρου: στο *ΠΡΟ-ΠΟ ήρθαν πολλά - αυτή την Κυριακή* || *παίζω μια ομάδα* | *έναν αγώνα -* (σημειώνω 2, ότι θα έρθει «διπλό», θα νικήσει η ομάδα που παίζει εκτός έδρας) ΣΥΝ. δύο (γ) (στα ζάρια, στα χαρτιά) ο αριθμός δύο: *ρίχνω κάτω το* - (το χαρτί με τον αριθμό «δύο») || *φέρνω διπλές* (ζαριά όπου τα δύο ζάρια δείχνουν στην επάνω επιφάνεια τους τον αριθμό «δύο»). Επίσης (λόγ.) διπλούς, -ή, -ούν [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διπλούς* < *δι-* (< δίς) + *-πλους* < *-πλόος,* για το οποίο βλ. λ. *απλούς].*
-διπλός, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν (με έμφαση) πόσες φορές έχει αυξηθεί κάποιος/κάτι: *τετρά-διπλος, πεντά-διπλος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *τετρά-διπλος),* που προέρχεται από το αρχ. *διπλούς* | *διπλός* (βλ.λ.)].
διπλοσάγονο (το) η συσσώρευση πάχους κάτω από το κανονικό σαγόνι, που δίνει την εντύπωση δεύτερου σαγονιού ΣΥΝ. προγούλι.
διπλοσκοπιά (η) η φύλαξη χώρου από δύο σκοπούς, έναν ακίνητο και έναν μετακινούμενο. **—** διπλοσκοπός (ο).
διπλοτυπία (η) {διπλοτυπιών} ΓΛΩΣΣ. η ύπαρξη δύο διαφορετικών τύπων στην ίδια λέξη: *χτυπώ - κτυπώ, σιτάρι - στάρι, κυβέρνησης - κυβερνήσεως* ΣΥΝ. διτυπία.
διπλότυπος, -η, -ο [1833] 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει διπλό τύπο: ~ *σύνθετα* (λ.χ. καρδιοχτύπι - χτυποκάρδι) · 2. τυπωμένος σε δύο αντίτυπα: ~ *απόδειξη* **3**. ***διπλότυπο*** (το) (α) βιβλίο έντυπων αποδείξεων πληρωμής ή παραλαβής, που αποτελείται από όμοια (ανά δύο) δελτία | φύλλα, το ένα από τα οποία παραμένει στο βιβλίο (β) (συνεκδ.) το φύλλο που παραμένει στο βιβλίο αποδείξεων το στέλεχος.
διπλο**ύ**ς, -ή, -ούν → διπλός
διπλόφαρδος, -η, -ο αυτός που έχει φάρδος διπλάσιο από το κανονικό: ~ *ύφασμα* ΑΝΤ. μονόφαρδος.
διπλοψηφίζω ρ. αμετβ. [1892] {διπλοψήφισα} ψηφίζω, κατά παράβαση τού νόμου, δύο φορές στην ίδια εκλογική αναμέτρηση (συνήθ. σε διαφορετικά εκλογικά τμήματα). — διπλοψηφία [1840] κ. διπλοψήφιση (η) [1891] κ. **διπλοψήφισμα** (το).
δίπλω**μα** (το) {διπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. το τσάκισμα (στα δύο, τέσσερα κ.λπ.), ώστε η αρχική επιφάνεια να γίνεται κάθε φορά διπλή: το ~ *τού σεντονιού* | *των ρούχων* | *τού φύλλου τής πίτας 2.* το περιτύλιγμα με διαδοχικά τσακίσματα: *χαρτί διπλώματος* (συνηθέστ. περιτυλίγματος) ΣΥΝ. τύλιγμα, αμπαλάζ · 3. έγγραφο με το οποίο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλος επίσημος οργανισμός πιστοποιεί την επιτυχή ολοκλήρωση κύκλου σπουδών ή την επάρκεια υποψηφίου αντιστοίχως: *πήρε το ~* του *από το Πολυτεχνείο* || *πήρα το ~ οδήγησης* || *διδακτορικό ~* || *έκανε επέκταση τού ~ οδήγησης, από ερασιτεχνικό σε επαγγελματικό* ΣΥΝ. πτυχίο, άδεια· ΦΡ. (α) (ειδικότ.) ***παίρνω δίπλωμα*** κρίνομαι άξιος ή κατάλληλος για (κάτι), επιτυγχάνω σε σχετική εξέταση: ~ *οδήγησης* | *μηχανικού* | *δασκάλου* (β) ***αναμνηστικό* | *τιμητικό δίπλωμα*** έγγραφο που αναγνωρίζει επίσημα ιδιότητα ή τίτλο τού υποψηφίου και δίνεται προς τιμήν του (γ) ***δίπλωμα ευρεσιτεχνίας*** προνομιακό έγγραφο που παρέχει το κράτος σε εφευρέτη για την κατοχύρωση και αποκλειστική εκμετάλλευση τής εφεύρεσης του • 4. (στην παλαιογραφία) έγγραφο διπλωμένο ώστε να ασφαλίζεται το περιεχόμενο του και να βεβαιώνεται η γνησιότητα του με την επίθεση σφραγίδας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < διπλώ (-όω) < *διπλούς.* Από τη μτγν. σημ. τού διπλωμένου εγγράφου η λ. δήλωσε αργότερα και το πιστοποιητικό ορισμένης ικανότητας (π.χ. οδήγησης) ή το πτυχίο. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diploma, γαλλ. diplôme κ.ά.].
διπλωμάτης (ο/η) [1851] {διπλωματών} 1. επίσημος αντιπρόσωπος μιας κυβέρνησης σε ξένη χώρα- (συνήθ.) ανώτερος υπάλληλος τού Υπουργείου Εξωτερικών, που ασχολείται με τη διαχείριση εξωτερικών υποθέσεων τού κράτους: ~ *καριέρας 2.* (μτφ.) πρόσωπο επιτήδειο και επιδέξιο σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις **3.** (κατ' επέκτ.) πονηρός, διπρόσωπος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. diplomate < diplomatique < νεολατ. diplomatica (όπως μαρτυρείται σε τίτλο βιβλίου τού 1681: *De re diplomatica)* < λατ. diploma < αρχ. *δίπλωμα* (βλ.λ.), επειδή οι διπλωμάτες επέδιδαν τα διαπιστευτήρια τους σε διπλωμένα έγγραφα].
διπλω**ματία** (η) [1871] {διπλωματιών} 1. το έργο και η ιδιότητα τού διπλωμάτη: *μυστική* | *διεθνής ~* || *τις πολεμικές επιχειρήσεις διαδέχθηκε* η ~ **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων και υπηρεσιών που ασχολούνται **μ**ε τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους: επιτυχία τής ελληνικής **- 3.** (μτφ.) ικανότητα και επιδεξιότητα σε συνεννοήσεις **ή** διαπραγματεύσεις: *χρειάζεται υπομονή και ~, για να πειστεί* 4. (μτφ.) ανειλικρίνεια, διπροσωπία.
διπλωματικός, -ή, -ό [1814] **1**. αυτός που σχετίζεται με τη διπλωματία ή τους διπλωμάτες: ~ *ασυλία* | *λύση* | *αντιπρόσωπος* | *επιτυχία* | *ήττα* | *κύκλοι* | *δραστηριότητα* | *πηγή* | *ρόλος* | *πρωτοβουλία* | *παρασκήνιο* || *το ζήτημα τακτοποιήθηκε διά τής - οδού-* ΦΡ. ***Διπλωματικό***

ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
(από τον κατώτερο προς τον ανώτερο)

- Ακόλουθος Πρεσβείας
- Γραμματέας Πρεσβείας **Γ**
- Γραμματέας Πρεσβείας **Β'**
- Γραμματέας Πρεσβείας Α
- Σύμβουλος Πρεσβείας **Β'**
- Σύμβουλος Πρεσβείας Α
- Πληρεξούσιος Υπουργός **Β'**
- Πληρεξούσιος Υπουργός Α
- Πρέσβης

} Πρεσβευτικές βαθμίδες

* *Πρέσβης επί τιμή* (πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει δοθεί τιμητικά ο βαθμός τού πρέσβη· εάν δεν προέρχεται από τη διπλωματική υπηρεσία, λέγεται πρέσβης *εκ προσωπικοτήτων)*
** *Πρεσβευτές* χαρακτηρίζονται μόνον οι Πληρεξούσιοι Υπουργοί Α και Β' (τιμητικά προσφωνούνται *πρέσβεις)*
*** *Επιτετραμμένος:* οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης· αντικαθιστά τον πρέσβη, όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει

Πρεσβεία - Προξενείο
Πρεσβείες υπάρχουν μόνο στις πρωτεύουσες των κρατών και οι πρέσβεις προΐστανται των πρεσβειών εκπροσωπώντας τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας και την κυβέρνηση τής χώρας προέλευσης. *Γενικά προξενεία* υπάρχουν σε πολλές μεγάλες πόλεις με αρμοδιότητες σχετικές με υποθέσεις πολιτών ενός κράτους σε ξένη χώρα (στην πόλη όπου διαμένουν, εμπορεύονται κ.λπ.), καθώς και με θέματα τής ομογένειας.

Μόνιμες Αντιπροσωπίες
Υπάρχουν στις έδρες των Διεθνών Οργανισμών και σε αυτές προΐστανται διπλωμάτης πρεσβευτικής βαθμίδας *(Μόνιμος Αντιπρόσωπος,* λ.χ., στον Ο.Η.Ε.).

Σώμα (συντομ. Δ.Σ.) | ***Διπλωματική Υπηρεσία*** *το* σύνολο των διπλωματών σε μια χώρα 2. (μτφ.) αυτός που ενεργεί με έξυπνο και προσεκτικό τρόπο ή με πονηριά: ~ απάντηση (που δεν φανερώνει σαφώς ποια είναι η άποψη, η θέση τού ομιλούντος, αλλά μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως) ΣΥΝ. πανούργος · 3. ΦΙΛΟΛ. ***διπλωματική*** (η) κλάδος τής παλαιογραφίας που ασχολείται με την ανάγνωση και ερμηνεία διπλωμάτων ή άλλων επίσημων εγγράφων, που έχουν σωθεί σε χειρόγραφα και παπύρους · ΦΡ. ***διπλωματική εργασία*** η πτυχιακή εργασία σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. — διπλωματικά επίρρ., διπλωματικότητα (η) [1896] (σημ. 1, 2). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diplomatique].

διπλωματούχος, -ος, -ο [1853] κάτοχος διπλώματος ανώτατης ή ανώτερης σχολής· πτυχιούχος: - *μηχανικός τού Πολυτεχνείου.*

διπλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δίπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τσακίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: *δίπλωσε την εφημερίδα και την έβαλε στην τσάντα του* ΣΥΝ. μαζεύω, κάμπτω ♦ 2. (αμετβ.) μαζεύομαι στα δύο: *πονούσε τόσο πολύ* η *κοιλιά της, που δίπλωσε στα δύο.* — δίπλωση (η) [αρχ.], διπλωτής (ο) [1890], διπλωτικός, -ή, -ό κ. διπλωτός, διπλωτά επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διπλώ (-όω),* αρχική σημ. «διπλασιάζω», < *διπλούς.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

διπλωπία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαταραχή τής όρασης, κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα διπλά. [ΕΤΥΜ. < *διπλός* + *-ωπία,* πβ. παρακ. *όπ-ωπ-α* (ρ. ορώ «βλέπω»), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diplopie].

διποδίζω ρ. αμετβ. {διπόδισα} (για υποζύγια) κινούμαι με διποδισμό (βλ.λ.).

διποδισμός (ο) ρυθμικός βηματισμός τού αλόγου, που γίνεται με διαδοχική ανύψωση και στήριξη των διαγώνιων ποδιών του.

δίποδος, -η, -ο **1.** αυτός που στηρίζεται σε δύο πόδια, που έχει δύο υποστηρίγματα: - *πτερωτό* | *βάση* | *σκεύος* **2.** ***δίποδο*** (το) {διπόδ-ου | -ων} (α) ο άνθρωπος (β) τα πόδια τού αλόγου θεωρούμενα ανά δύο: *πρόσθιο* | *οπίσθιο* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίπους, -οδός* < *δι-* (< δίς) + *πους* «πόδι»].

διπολικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει δύο πόλους: ~ *διακόπτης* | *μαγνήτης* 2. αυτός που αποτελείται ή βασίζεται σε δύο αντιτιθέμενα στοιχεία: ~ *πολιτικό σύστημα* (όπου εναλλάσσονται στην εξουσία δύο αντίπαλα κόμματα) ΣΥΝ. δίπολος. — διπολικότητα (η).

διπολισμός (ο) η ύπαρξη δύο πόλων, δύο ανταγωνιστικών δυνάμεων, των οποίων η σύγκρουση και ο ανταγωνισμός καθορίζει τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις ΣΥΝ. δικομματισμός.

δίπολος, -η, -ο [1882] 1. διπολικός (βλ.λ.) 2. δῖπολο (το) {διπόλ-ου | -ων} σύστημα που αποτελείται από δύο μαγνητικούς πόλους με ίσες αλλά ετερώνυμες ποσότητες μαγνητικού φορτίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bipolaire].

δίποντο (το) (στην καλαθοσφαίριση) καλάθι δύο πόντων. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις) + *πόντος,* ουδ. κατά το *καλάθι].*

δίπορτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει δύο πόρτες, δύο εξόδους: - *αυτοκίνητο* ΣΥΝ. δίθυρος **2**. (μτφ.) ***δίπορτο*** (το) διπλή διέξοδος· καταφύγιο· ΦΡ. **το *έχω δίπορτο*** (i) διατηρώ ταυτόχρονα δύο διαφορετικές ασχολίες (ii) διατηρώ ταυτόχρονα δύο ερωτικές σχέσεις.

δίπρακτος, -η, -ο → δι-, -πρακτος

διπρόσωπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δείχνει δύο πρόσωπα, υποκριτικός: ~ *άτομο* | *πολιτική* ΣΥΝ. διπλοπρόσωπος. — διπρόσωπα επίρρ., **διπροσωπία** (η) [μεσν.].

δίπτερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο φτερά **2.** ΖΩΟΛ. *δίπτερα* (τα) (διπτέρων) μεγάλη τάξη εντόμων που έχουν δύο φτερά · 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. *δίπτερος ναός* ναός με διπλή σειρά κιόνων και στις τέσσε-ρεις πλευρές.

δίπτυχος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει δύο πτυχώσεις· διπλωμένος στα δύο 2. (μτφ.) καθετί αποτελούμενο από δύο μέρη: ~ *προβλήματα* | *κινηματογραφικό αφιέρωμα* 3. ***δίπτυχο*** (το) {διπτύχ-ου | -ων} (α) στρατιωτικό πηλήκιο με πτυχώσεις (κόγχες) στο πρόσθιο και το οπίσθιο άκρο του· δίκοχο (β) ΕΚΚΛΗΣ. (i) βιβλίο ή χαρτόνι διπλωμένο στα δύο, όπου αναγράφονται τα ονόματα ζώντων και νεκρών, που μνημονεύει ο ιερέας στην προσκομιδή (βλ.λ.) (ii) μικρή εκκλησιαστική εικόνα αποτελούμενη από δύο ξύλινες πλάκες συνδεδεμένες σε σχήμα γωνίας, που απεικονίζουν θρησκευτικά, εκκλησιαστικά θέματα, μορφές αγίων (iii) (γενικότ.) έργο ζωγραφικής ή γλυπτικής αποτελούμενο από δύο πετάσματα που μπορούν να διπλώνονται το ένα πάνω στο άλλο 4. ΦΙΛΟΛ. ***δίπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) δύο συνενωμένες πινακίδες (βλ.λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ., σημ. 6) (βλ. κ. λ. τρίπτυχα, πολύπτυχα).

δίπτωτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που έχει δύο μορφολογικά διακρινόμενες πτωτικές καταλήξεις (π.χ. *ο πατέρ-ας, τού* | *τον πατέρα)* 2. (για ρήμα) αυτό που συντάσσεται με δύο αντικείμενα, εκφερό-μενα σε δύο διαφορετικές πτώσεις (π.χ. δίνω *τού φίλου μου νερό).*

δίπυλος, -η, -ο → δι-, -πυλός

διπύρηνος, -η, -ο [μτγν.] (για καρπούς) αυτός που έχει δύο πυρήνες, δύο κουκούτσια.

διπυρίτης (άρτος) (ο) {διπυριτών} άρτος που ψήθηκε δύο φορές, για να διατηρηθεί περισσότερο· παξιμάδι, γαλέτα. [ΕΤΥΜ < αρχ· *διπυρίτης (άρτος)* < *δι- (< δίς) + -πυρίτης < πῦρ].*

δίριχτος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει δύο κεκλιμένες πλευρές: ~ *σκεπή* | *στέγη* ΣΥΝ. αμφικλινής. ΓΕΓΥΜ. < δι- (< *δις) + ριχτός].*

Δίρφη (η) όρος τής Εύβοιας μεταξύ Χαλκίδας και Κύμης. Επίσης **Δίρ-φυς** {Δίρφυος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Δίρφυς, *-υος,* προελλην. προελ., αγν. ετύμου].

δις[1] (η) συντομ. {δίδος, δίδα} (επίσ. κυρ. σε επιστολές, προσκλητήρια κ.λπ.) η δεσποινίδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.* [ΕΤΥΜ. Συγκεκομ. τ. τού *δ(εσποιν)ίς,* πβ. κ. αγγλ. miss < mi(stre)ss].

δις[2] (το) συντομ. {άκλ.} το δισεκατομμύριο: *κόστισε δύο* ~. [ΕΤΥΜ. Συγκεκομμένος τ. τού δις)εκατομμύριο)].

δις[3] επίρρ. (λόγ.) δύο φορές: ~ *εις θάνατον* || *το* ~ *εξαμαρτείν ουκ ανδρός σοφού* (βλ. λ. *εξαμαρτείν).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δΕίς < Ι.Ε. *dwi- «δύο φορές», πβ. σανσκρ. dvih, λατ. bis, bi- (ά συνθ.), π.χ. γαλλ. biscuit «μπισκότο» (< bis + cuit «ψημένο») κ.ά. Ομόρρ. δύο (βλ.λ.), διχο- (α' συνθ.), *δι-* (ά συνθ.) κ.ά.].

Δ.Ι.Σ. (η) Διαρκής Ιερά Σύνοδος.

δισ- → δι-

δισάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) δύο μικροί σάκοι από ύφασμα ή δέρμα, ενωμένοι στο επάνω μέρος, που τους κρεμούσαν είτε στο σαμάρι ζώου από τη μια και την άλλη μεριά είτε από τον ώμο μπροστά και πίσω για να μοιράζεται το βάρος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δισάκκιον* < *δι-* (< αρχ. δίς) + *σακκίον,* υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος].*

δισαπόστακτος, -η, -ο (για ποτό) αυτός που έχει υποστεί διπλή απόσταξη: ~ *ούζο* (που θεωρείται και το καλύτερο). [ΕΤΥΜ. < δις + -απόστακτος < *αποστάζω)].*

δισδιάστατος, -η, -ο → δι-, -διάστατος

δισέγγονος (ο) [μτγν.], δισέγγονη (η) το παιδί τού εγγονού ή τής εγγονής σε σχέση με τον παππού ή τη γιαγιά τους· η τρίτη γενιά. Επίσης **δισέγγονος** (ο), δισέγγονη κ. (λαϊκ.) δισέγγονα (η). **— δισέγγονο** κ. δισεγγόνι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

δισεκατομμύριο (το) [1871] {δισεκατομμυρί-ου | -ων} το ποσό των χιλίων εκατομμυρίων, ο αριθμός 1.000.000.000 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. billion].

ΣΧΟΛΙΟ Σωστά έχει παρατηρηθεί από τον λεξικογράφο Γ. Ζηκίδη ότι η νεόπλαστη αυτή λέξη *«δύναται να σημαίνη μόνον δύο εκατομμύρια, πβ. δισχίλιοι, δισμύριοι»* και ότι ορθότερο θα ήταν τα χίλια εκατομμύρια, που είναι το δισεκατομμύριο, να δηλώνονται με τον νεολογισμό χιλιεκατομμύριο

δισεκατομμυριούχος, -ος, -ο [1891] 1. αυτός που έχει περιουσία πάνω από ένα δισεκατομμύριο **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ πλούσιος, πάμπλουτος.

δίσεκτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **δίσεχτος 1.** (έτος) που έχει 366 μέρες: ~ *χρόνος* 2. (μτφ.) χρόνος με πολλές δυσκολίες και συμφορές: *ήρθαν* ~ *καιροί* ΣΥΝ. δυσοίωνος, (λαϊκ.) γρουσούζικος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < δίς + *έκτος.* Εφόσον δίσεκτα είναι τα έτη που έχουν 366 (αντί 365) ημέρες, κατά τη ρωμαϊκή εποχή ο αριθμός αυτός επιτυγχανόταν με την επανάληψη τής έκτης ημέρας τού Μαρτίου. Αργότερα, ο Ιούλιος Καίσαρ όρισε ως εμβόλιμη ημέρα την 29η Φεβρουαρίου. Δεισιδαιμονικές πεποιθήσεις που συνδέονται με τα δίσεκτα έτη (λατ. anni bisexti), προέρχονται από την αρχ. Ρώμη και οφείλονται πιθ. στο γεγονός ότι ο Φεβρουάριος (όπου προσετίθετο η εμβόλιμη ημέρα) ήταν ο μήνας των νεκρών και οι Ρωμαίοι πίστευαν ότι τότε ήταν εξαιρετικά δυσοίωνο να συνάπτει κανείς γάμο ή εμπορικές

συμφωνίες].

δισέλιδος, -η, -ο → δι-, -σέλιδος

δισήμαντος, -η, -ο → δι-, -σήμαντος

δίσημος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει δύο σημασίες ΣΥΝ. δισήμα-ντος · **2**. ΜΟΥΣ. ***δίσημος πους*** ρυθμική μονάδα τής βυζαντινής μουσικής που αποτελείται από δύο χρονικά σημεία. — **δισημία** (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δίσημος: συνώνυμα. Τόσο το **δίσημος** όσο και το **δισήμαντος** δηλώνουν λέξεις με δύο σημασίες (π.χ. τάξη = (α) ενταξία (β) κατηγορία- διάσταση = (α) μήκος, πλάτος κ.λπ. (β) διαφορά κ.ο.κ.). Αντιθέτως, το **αμφίσημος** δηλώνει περισσότερο τη σημασιολογική αμφιβολία και ασάφεια που προκαλεί είτε μια δίσημη | δισήμαντη λέξη είτε και μια μονόσημη | μονοσήμαντη λέξη σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Το ίδιο ισχύει και για το **διφορούμενος**, που δηλώνει διπλή εκδοχή στον τρόπο κατανοήσεως μιας λέξης.

δισθενής, -ής, -ες {δισθεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} 1. ΧΗΜ. χημικό στοιχείο που έχει σθένος +2 ή -2 (που χρειάζεται ή προσφέρει δύο ηλεκτρόνια κατά τον συνδυασμό του με άλλο στοιχείο για τον σχηματισμό χημικής ένωσης· βλ. κ. λ. *σθένος) 2.* ΓΛΩΣΣ. (ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: ο *Πέτρος κοιτάζει τη θάλασσα* (ένα σθένος είναι το υποκείμενο *«ο Πέτρος»* και ένα το αντικείμενο «τη *θάλασσα»*· βλ. κ. λ. *σθένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *δύο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bivalent].

δισκάδικο (το) (καθημ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται δίσκοι μουσικής και γενικότ. έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό γύρω από τη μουσική· δισκοπωλείο.

δισκάριο (το) [μεσν.] {δισκαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος, όπου τοποθετείται ο άγιος άρτος τής προσφοράς κατά την τέλεση τής Θείας Λειτουργίας.

δισκελής, -ής, -ές → δι-, -σκελής

δισκέτα (η) {δισκετών} ΠΛΗΡΟΦ. εύκαμπτος φορητός δίσκος με μαγνητική επικάλυψη, που χρησιμεύει για την εγγραφή και αποθήκευση πληροφοριών: *μεταφέρω | περνάω τα κείμενα σε ~* (τα γράφω ή τα αντιγράφω) ΣΥΝ. εύκαμπτος | μαλακός δίσκος ΑΝΤ. σκληρός δίσκος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diskette].

δισκίο (το) μικρής ποσότητας φάρμακο, που έχει συμπιεστεί, ώστε να λάβει στερεά μορφή σε σχήμα μικρού δίσκου· χάπι ΣΥΝ. ταμπλέτα· ΦΡ. ***αναβράζον δισκίο*** βλ. λ. *αναβράζω*. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού αγγλ. tablet].

δισκοβολία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ολυμπιακό αγώνισμα τού κλασικού αθλητισμού, κατά το οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται στη ρίψη δίσκου κατασκευασμένου από ξύλο και μέταλλο (βλ. κ. λ. *δίσκος)*. — δισκοβόλος (ο/η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δισκοβόλος* < *δίσκος* + *-βόλος* < *βάλλω]*.

δισκογραφία (η) {χωρ. πληθ.) 1. (κυριολ.) η εγγραφή ηχητικού υλικού σε δίσκους (βινυλίου ή ψηφιακούς), που αναπαράγουν σε ειδικό μηχάνημα (πικάπ ή σιντί) τον ήχο 2. η αναπαραγωγή και διακίνηση τέτοιων δίσκων με μουσική και τραγούδια: η ~ *είναι ανεπτυγμένη στη χώρα μας* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των δίσκων που παράγονται και διακινούνται: η *ελληνική ~ έχει να παρουσιάσει αξιόλογα μουσικά έργα.* — δισκογραφικός, -ή, -ό, δισκογραφικά επίρρ.

δισκοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {δισκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα δίσκου.

δισκοθήκη (η) {δισκοθηκών} 1. θήκη στην οποία τοποθετούνται (μουσικοί συνήθ.) δίσκοι και (συ^{ν}εκδ.) έπιπλο ή χώρος στο^{ν} οποίο αυτοί φυλάσσονται 2. η συλλογή μουσικών δίσκων ταξινομημένων κατά θέματα και κατά συνθέτες: *έχει πλούσια* ~ 3. η ντισκοτέκ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. discothèque].

δισκοπάθεια (η) {δισκοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση μεσοσπονδύλιων δίσκων τής σπονδυλικής στήλης τού ανθρώπου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. discopathy].

δισκοπότηρο (το) [μεσν.] 1. ΕΚΚΛΗΣ. το άγιο ποτήριο τής Θείας Κοινωνίας (μαζί με το δισκάριο) 2. (κατ' επέκτ.) κάθε σκεύος που έχει το σχήμα αυτού τού ποτηριού **3**. ***δισκοπότηρα*** (τα) τα ποτήρια, τα φλιτζάνια και οι δίσκοι (σπιτιού ή καταστήματος) για σερβίρισμα.

δισκοπρίονο (το) φορητό ηλεκτροκίνητο πριόνι με ατσάλινο οδοντωτό δίσκο, ο οποίος περιστρέφεται με μεγάλη ταχύτητα.

δισκοπωλείο (το) το δισκάδικο (βλ.λ.).

δίσκος (ο) **1**. ΑΘΛ. επίπεδο κυκλικό αντικείμενο από ξύλο ή μέταλλο, το οποίο ρίχνεται σε απόσταση στο αγώνισμα τής δισκοβολίας 2. ΑΘΛ. (συνεκδ.) το αγώνισμα τής δισκοβολίας: *πήρε χρυσό μετάλλιο στον* ~ 3. (α) καθετί με κυκλικό και επίπεδο σχήμα: ~ *για τον άγιο άρτο* (δισκάριο) || ~ τής *ζυγαριάς* (όπου τοποθετούνται τα προϊόντα ή τα ζύγια) || ~ *τού ρολογιού* (όπου αναγράφονται οι ώρες) || (μτφ.) ο ~ *τού ηλίου*· ΦΡ. ***ιπτάμενος δίσκος*** ουράνιο σώμα σε σχήμα δίσκου, που κινείται σε μεγάλο ύψος και με υψηλή ταχύτητα, και πιστεύεται ότι προέρχεται από το διάστημα (βλ. κ. λ. *ούφο)* (β) (ειδικότ.) συνήθ. κυκλικό (αλλά και σε άλλα σχήματα), επίπεδο σκεύος για σερβίρισμα: *έφερε τον καφέ σε έναν παραδοσιακό* ~4. ΑΝΑΤ. ***μεσοσπονδύλιοι δίσκοι*** οστέινες συνδέσεις που επιτρέπουν την κίνηση ανάμεσα στα ζεύγη των σπονδύλων και εξουδετερώνουν τις πιέσεις που δέχεται η σπονδυλική στήλη (από τρέξιμο, πήδημα κ.λπ.) 5. (α) (ειδικότ.) το κυκλικό σκεύος που περιφέρεται για έρανο προς το τέλος τής Θείας Λειτουργίας: *βγαίνει | περνά* ~|| *η περιφορά τού* ~ (β) (μτφ.) έρανος για οποιονδήποτε σκοπό· κυρ. στη ΦΡ. ***βγάζω δίσκο*** κάνω έρανο: *τώρα που έχασε τη δουλειά του, θα βγάλουμε δίσκο να τον συντηρήσουμε* · 6. επίπεδη, κυκλική πλάκα από βινύλιο ή μέταλλο, στην οποία έχει εγγραφεί με ειδική διαδικασία ηχητικό υλικό, το οποίο αναπαράγεται από κατάλληλο μηχάνημα (πικάπ για τους δίσκους βινυλίου, CD-player για τους ψηφιακούς δίσκους): ~ *μικρής | μακράς διαρκείας | γραμμοφώνου || βγάζω* ~ (κυκλοφορώ δίσκο με τραγούδια μου) || *χρυσός | πλατινένιος* ~ (δίσκος μουσικής | τραγουδιών που ξεπέρασε σε πωλήσεις τα 30.000 ή 50.000 αντίτυπα αντιστοίχως) || *κυκλοφόρησε ο πρώτος προσωπικός του* ~ ΦΡ. ***ψηφιακός δίσκος*** (CD: συμπαγής δίσκος) μικρός δίσκος όπου εγγράφονται με ψηφιακό σύστημα δεδομένα, μουσική ή εικόνες και αναπαράγονται σε ψηφιακή συσκευή με ακτίνες λέιζερ 7. ΠΛΗΡΟΦ. επίπεδη κυκλική βάση, πλαστική ή μεταλλική, καλυμμένη με μαγνητικό υλικό, σκληρή σε ειδικό περίβλημα προστασίας *(σκληρός* ~), ή μικρή εύκαμπτη και φορητή (δισκέτα), που επιτρέπει την εγγραφή και αποθήκευση δεδομένων με ψηφιακή μορφή σε ομόκεντρους κύκλους (πίστες)· ΦΡ. *οπτικός δίσκος* δίσκος όπου αποθηκεύονται δεδομένα σε ψηφιακή μορφή, όπως κείμενα, μουσική ή φωτογραφίες, και αναπαράγονται με τη βοήθεια ακτίνων λέιζερ. — (υποκ.) δισκάκι (το) (κυρ. σημ. 6). [ΕΤΥΜ. αρχ. < **δίκ-σκος* < θ. **δικ-*, που απαντά στο απρφ. αορ. β' *δικ-*είν «ρίχνω, εκτοξεύω» (χωρίς ενεστ.), το οποίο πιθ. αποτελεί μηδενι-σμ. βαθμ. τού θ. *δεικ-* τού ρ. *δείκ-νυ-μι* «δείχνω». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. disque, αγγλ. disc, γερμ. Diskus κ.ά. Στην πληροφορική η λ. χρησιμοποιείται ως μετάφρ. δάνειο στους όρους *σκληρός δίσκος* (< αγγλ. hard disc) και *εύκαμπτος δίσκος* (< αγγλ. floppy disc), ενώ ο *ψηφιακός δίσκος* αποδίδει το αγγλ. compact disc].

δισκόφρενο (το) {δισκοφρένων} είδος φρένου, που περιλαμβάνει δύο τακάκια, τα οποία πιέζουν τον περιστρεφόμενο δίσκο τού τροχού, προκαλώντας **με** την τριβή επιβράδυνση.

δισταγμός (ο) [μτγν.] η αναστολή κάποιου να προβεί σε ενέργεια ή να λάβει απόφαση λόγω αμφιβολίας για την ορθότητα ή την αποτελεσματικότητα τους ή και λόγω φόβου: *διακρίνω κάποιον ~ στα λόγια σου* || (συχνότ. στον πληθ.) *μίλα μου χωρίς δισταγμούς || προσπάθησα να διαλύσω τους* ~ του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disc brake].

διστάζω ρ. αμετβ. {δίστασα} καθυστερώ να προχωρήσω σε μια ενέργεια λόγω αβεβαιότητας ή φόβου· σταματώ λόγω αμφιβολίας: ~ *να μιλήσω | να συμμετάσχω σε μια εκδήλωση || δίστασε για μια στιγμή, το ξανασκέφτηκε και τελικά έκανε πίσω || δεν ~ μπροστά σε τίποτα* || μη *διστάσεις να μας πεις ό,τι σε απασχολεί* ΣΥΝ. διελιάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι-στ-ός < *δι-* (< δίς) + -στ-, μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στο ρ. *ϊ-στη-μι* (βλ. λ. *ἵσταμαί),* οπότε η λ. *διστάζω* είχε αρχικώς τη σημ. «στέκομαι μεταξύ δύο αποφάσεων, ταλαντεύομαι», ο σχηματισμός τού **δι-στ-ός* αντιστοιχεί στο σανσκρ. dvi-sth-a «αμφί-γνωμος» (< I.E. *dwi-sth-o-)].

διστακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) διστακτικός αυτός που διστάζει: ~ *στάση | ματιά | ύφος | φωνή* ΣΥΝ. αμφιταλαντευόμενος, δί-γνωμος ΑΝΤ. αποφασιστικός. — διστακτικά επίρρ., διστακτικότητα (η) [1895].

δισταυρία (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. σύστημα εκλογής υποψηφίων, κατά το οποίο επιτρέπεται, ανάλογα με την εκλογική περιφέρεια, η σημείωση σταυρού δίπλα στα ονόματα δύο μόνο υποψηφίων στο ψηφοδέλτιο κάθε συνδυασμού.

δίστηλος, -η, -ο → δι-, -στηλος

δίστιγμα (το) [1834] ΓΛΩΣΣ. τα διαλυτικά) ").

δίστιγμο (το) [1761] ΓΛΩΣΣ. η άνω και κάτω τελεία (:).

δίστιχος, -η, -ο → δι-, -στίχος

διστοιχία (η) [μτγν.] {διστοιχιών} η παράταξη σε διπλή σειρά.

διστομίαση (η) [1891] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοίμωξη τού ανθρώπου και των μηρυκαστικών, την οποία προκαλούν τα παρασιτικά σκουλήκια τα οποία ονομάζονται *δίστομα* και που εκδηλώνεται ανάλογα με την περίπτωση με διάρροια, φαγούρα, αναιμία, εμετό, διόγκωση τού ήπατος κ.ά. ΣΥΝ. (λαϊκ.) χλαπάτσα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. distomiasis < *δίστομος* < *δι-* + *-στομος* < *στόμα]*.

Δίστομο (το) {Διστόμου} κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, γνωστή για τις γερμανικές αγριότητες που υπέστησαν οι κάτοικοι και την πυρπόληση τής κωμόπολης (1944). [ΕΤΥΜ. < *δίστομος* (βλ.λ.), πιθ. επειδή η κωμόπολη βρίσκεται στην πεδιάδα που περικλείεται από δύο βουνά, τον Ελικώνα και τον Παρνασσό].

δίστομος, -η, -ο [αρχ.] (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις, δίκοπος: *-μαχαίρι* ΣΥΝ. αμφίστομος.

δίστρατο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το σημείο όπου ένας δρόμος χωρίζεται στα δύο ή στο οποίο συναντιούνται δύο δρόμοι.

δίστυλος, -η, -ο → δι-, -στύλος

δισύλλαβος, -η, -ο → δι-, -σύλλαβος

δισυπόστατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύο υποστάσεις· διφυής.

δισχιδής, -ής, -ές {δισχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι σχισμένος στα δύο, διχαλωτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι-* (< δίς) + *-σχιδής* < *σχίζω]*.

δισχίλιοι, -ες, -α [αρχ.] {δισχιλίων} δύο χιλιάδες: *η έκθεση είχε τεράστια απήχηση, αφού τα στοιχεία μιλούν για δισχίλιους επισκέπτες, που θαυμάζουν καθημερινά τα εκθέματα.*

διτάξιος, -α, -ο → δι-, -τάξιος

δίτερμα (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ. | χωρ. πληθ.) παιχνίδι ποδοσφαίρου που παίζεται από σύνολο παικτών, που έχουν χωριστεί σε δύο ομάδες, μεταξύ δύο εστιών (τερμάτων) ΑΝΤ. μονότερμα. [ΕΤΥΜ. < *δι-* (< *δις)* + *τέρμα]*.

δίτομος, -η, -ο → δι-, -τόμος

δίτροχος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για οχήματα) αυτός που έχει δύο τροχούς:

~ *άμαξα* **2.** ***δίτροχο*** (το) {διτρόχ-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς (μοτοσυκλέτα, ποδήλατο) ΣΥΝ. δίκυκλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

διττογραφία (η) {διττογραφιών} ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) η αντιγραφή συλλαβής, λέξης ή φράσης δύο φορές από τον αντιγραφέα ενός κειμένου λόγω σφάλματος. [ΕΤΥΜ. < διττός + *-γραφία* < *γράφω)*].

διττογραφούμαι ρ. αμετβ. {διττογραφείται... | διττογραφ-ήθηκα, -ημένος} γράφομαι με δύο τρόπους. — διττονράφημα (το) [1887]. [ΕΤΥΜ. < διττός + *-γραφώ* | *-ούμαι* (< *γράφω*)*]*.

διττός, -ή, -ό (λόγ.) διπλός, αυτός που αποτελείται από δύο μέρη ή είναι δύο ειδών: ο *κίνδυνος είναι* ~ || το *όφελος απεδείχθη* ~. — διττ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δισσός* | *-ττός* < **διχ-)ός* < *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς].

διτυπία (η) [1893] {διτυπιών} η διπλοτυπία (βλ.λ.).

διυλίζω ρ. μετβ. {διύλισ-α, -τηκα, -μένος} **1**. περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το απαλλάξω από ξένες ουσίες· φιλτράρω ΣΥΝ. στραγγίζω, διηθώ 2. (μτφ.) εξετάζω (κάτι) σχολαστικά: μη *διυλίζεις τόσο τα πράγματα, δες τα πιο απλά-* ΦΡ. (μτφ.) ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλον*** βλ. λ. *κώνωψ*. — **διύλιση** (η) [μτγν.] κ. **διύλισμα** (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι)α)- + -υλίζω < ύλη].

διυλιστήριο (το) [μτγν.] {διυλιστηρί-ου | -ων} **1.** οι εγκαταστάσεις όπου γίνεται ο καθαρισμός ή ο εξευγενισμός διαφόρων ουσιών, καθώς και ο διαχωρισμός μιας ουσίας στα συστατικά της με απόσταση: ~ *πετρελαίου* **2.** η συσκευή με την οποία διυλίζονται υγρές ουσίες.

διυποκειμενικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα τού ενός υποκείμενα (πρόσωπα): ~ *σχέσεις*. — διυποκειμενικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intersubjectif].

διυπουργικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από διάφορους υπουργούς ή στελέχη υπουργείων: ~ *συμβούλιο* | *επιτροπή*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interministériel].

διφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. ρεύμα που είναι συνδυασμός δύο εναλλασσόμενων μονοφασικών ρευμάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diphasé].

δίφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε δύο δρόμους. [ΕΤΥΜ. < *δι-* (βλ.λ.) + *φάτσα]*.

διφθέρα (η) {διφθέρων} **1**. το κατεργασμένο δέρμα ΣΥΝ. σκύτος, βύρσα **2**. (ειδικότ.) κατεργασμένο δέρμα με επιφάνεια κατάλληλη για γραφή ΣΥΝ. περγαμηνή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **διψ-τέρα* < *δέφω* (πβ. μέλλ. *δέψω)* «τρίβω, μαλακώνω, κατεργάζομαι» (με τροπή τού -ε- σε -ι-), αγν. ετύμου].

διφθερίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. παιδική μεταδοτική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή ψευδομεμβρανών στους βλεννογόνους και μπορεί να οδηγήσει σε καρδιακές, νευρικές βλάβες, καθώς και σε ασφυξία. — διφθεριτικός, -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. diphthérie < μτγν. *διφθερῖτις*, θηλ. τού *διφθε-ρίας* «αυτός που φοράει *διφθέρα*, κάπα από κατεργασμένο δέρμα». Η ονομασία τής ασθένειας οφείλεται στις λεπτές ψευδομεμβράνες, που σχηματίζονται στις ανώτερες αεροφόρους οδούς].

διφθογγοποίηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή δύο φωνηέντων σε δίφθογγο ή η ανάπτυξη ημιφώνου πλάι σε φωνήεν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Diphthongisierung].

δίφθογγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. (φωνήεν) που αποτελείται από δύο φθόγγους **2**. ***δίφθογγος*** (η, κ., σπανιότ., ο) {διφθόγγ-ου | -ων, -ους} δύο φωνήεντα που συμπροφέρονται σε μία συλλαβή ή ένα και το αυτό φωνήεν που μεταβάλλει ποιόν κατά την εκφώνηση του (αρχαία *ει, οι, ου, αι* κ.λπ.· σύγχρονα όι στη λ. *ρόιδι, άι* στη λ. *αηδόνι* κλπ.).

δίφθογγος - δίγραμμα (δίψηφο φωνήεν) **- συνδυασμός - μονό-φθογγος**. **Δίφθογγο** αποτελούν δύο φθόγγοι, για την ακρίβεια δύο φωνήεντα, που συμπροφέρονται σε μία συλλαβή. Έτσι, στη Νέα Ελληνική δίφθογγοι είναι το /oi/ που προφέρουμε στη λ. *κορόιδο (κο-ρόι-δο)* ή το /ai/ που προφέρουμε στη λ. *αηδόνι (αη-δό-νι)*. Δεν είναι δίφθογγοι (όπως γράφεται σε μερικές γραμματικές) τα αι, ει, οι, au, **ευ**, **ου** και υι τής Νέας Ελληνικής. Αυτά αποτελούσαν διφθόγγους (προφέρονταν ως δύο φθόγγοι) στην Αρχαία Ελληνική (λ.χ. το *και* προφερόταν ως /kai/, όχι ως /ke/), ενώ στη μετέπειτα Ελληνική και μέχρι σήμερα προφέρονται *μονοφθογγικά*, δηλ. ως ένας φθόγγος. Είναι δηλ. **μονόφθογγοι** και όχι *δίφθογγοι*. Επειδή γράφονται δε με δύο γράμματα, μπορούν να χαρακτηριστούν ως **διγράμματα** ή ως **δίψηφα** φωνήεντα. Στη Ν. Ελληνική υπάρχουν δίφθογγοι, νέες δηλ. δίφθογγοι, όπου δύο φωνήεντα συμπροφέρονται σε μία συλλαβή, όπως οι λ. *κορόιδο, αηδόνι, νεράιδα, καημένος, βούιζε, τσάι, λεϊμονάκι* κ.ά. Πρόκειται για τις κύριες διφθόγγους, αυτές που σχηματίζονται από τη συμπροφορά των a/e/o/u με το i (ai, ei, oi, ui, ασχέτως τού πώς γράφονται το /ai/ λ.χ. μπορεί να γράφεται αη στο *αηδόνι* ή *αι* στο *γάιδαρος)* ή των a, e, o με το u (au, eu, ou). Περισσότερο, ωστόσο, χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική οι λεγόμενες **καταχρηστικές δίφθογγοι**, αυτές στις οποίες προηγείται το i συμπροφερόμενο ως ημίφωνο (y) μαζί με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. ya: ***καρ-διά*** (ακούγεται καρδγιά)· **ye:** ***καρδιές γο: καρ-διών πα-λιά, παλιές, παλιών, πα-λιου*** κ.λπ. Ως προς τα **au** (= **af** | av) και **ευ** (= **ef** | ev), αυτά αποτελούν **συνδυασμούς** φωνήεντος και συμφώνου και δεν είναι ούτε δίφθογγοι ούτε δίψηφα φωνήεντα.

δίφορος, -η, -ο **1**. (για φυτά) αυτός που καρποφορεί δύο φορές τον χρόνο· δίκαρπος: ~ *συκιά* 2. (για καρπούς) αυτός που προέρχεται από δεύτερη καρποφορία τού δέντρου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < δι- (< δίς) + *-φόρος* < *φέρω)*].

διφορούμενος, -η, -ο **1**. αυτός που επιδέχεται δύο ερμηνείες, που μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους· αμφίσημος: ~ *έννοια* | *νόημα* | *ύφος* 2. (μτφ.) ασαφής, αόριστος: ~ *λόγος* | *απάντηση* ΣΥΝ. αμφιλεγόμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού μτγν. *διφοροῦμαι* «προφέρομαι, εκφωνούμαι διττώς» < δι- (< δίς) + *φορώ* | *-οῦμαι* < *φέρω*. Η σημερινή σημ. απαντά αρχικώς στους στωικούς φιλοσόφους].

δίφραγκο (το) μεταλλικό νόμισμα αξίας δύο δραχμών δίδραχμο· ΦΡ. (οικ.) ***τέρμα τα δίφραγκο*** (i) τελείωσαν τα χρήματα (ii) (συνήθ. μτφ.) για την έκφραση τής πρόθεσης (κάποιου) να δώσει οριστικό τέλος (σε κάτι): *Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλο- ώς εδώ! ~!* — (υποκ.) διφραγκάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*.

δίφορος (ο) (αρχαιοπρ.) **1**. κάθισμα χωρίς ράχη και βραχίονες 2. αρχαίο πολεμικό άρμα και, κατ' επέκτ., κάθε τροχοφόρο όχημα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δίς) + -φρ-, μηδενισμ. βαθμ. τού *φέρω*. Ονομαζόταν έτσι επειδή αρχικώς έφερε δύο αναβάτες, τον *ηνίοχο* και τον *πα-ραιβάτη]*.

διφυής, -ής, -ές {διφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει δύο μορφές, δισυπόστατος. — **διφυία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δίς) + -φυής < φύω].

δίφυλλος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει δύο φύλλα: ~ *παράθυρο* | *κόλλα αναφοράς* **2.** ΒΟΤ. ***δίφυλλα*** (τα) {δίφυλλων} φυτά που τα φύλλα τους αποτελούνται από δύο τμήματα.

διφωνία (η) {διφωνιών} ΜΟΥΣ. η εκτέλεση τραγουδιού από δύο φωνές, ντουέτο ΣΥΝ. διωδία. — **δίφωνος,** -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Zweistimmigkeit].

διφωνικός, -ή, -ό -+ δι-, -φωνικός

δίφωνος, -η, -ο →♦ δι-, -φωνος

διχάζω ρ. μετβ. {δίχασ-α, -τηκα, -μένος} (συνήθ. μεσοπαθ.) **1**. χωρίζω σε δύο μέρη ή σε δύο πλευρές: *οι κριτικοί έχουν διχαστεί- άλλοι επαινούν κι άλλοι απορρίπτουν την παράσταση || ο Τύπος εμφανίζεται διχασμένος στην περίπτωση εμπλοκής στον πόλεμο* 2. (συνήθ. μτφ.) προκαλώ διάσταση, φέρνω διχόνοια: *αυτού τού είδους οι πολιτικές δηλώσεις διχάζουν τον λαό* | *την κοινή γνώμη* ΑΝΤ. ενώνω, συμβιβάζω· ΦΡ. ***διχασμένη προσωπικότητα*** (i) άτομο που εμφανίζει συμπτώματα σχιζοφρένειας ή άλλων ψυχοπαθειών (ii) (μτφ.) για πρόσωπο που δεν έχει ξεκαθαρίσει τις ιδέες και τα συναισθήματα του, που αμφιταλαντεύεται. — διχαστής (ο) [αρχ.], διχαστικός, -ή, -ό [1890], διχαστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς].

διχάλα (η) [δύσχρ. δίχαλων} **1**. η απόληξη αντικειμένου σε δύο σκέλη: η ~ τής *σφεντόνας* 2. η διακλάδωση σε δύο κατευθύνσεις: *στο σημείο αυτό ο δρόμος κάνει* ~ 3. (συνεκδ.) γεωργικό εργαλείο που απολήγει σε δύο μακρόστενες άκρες, οι οποίες συνήθ. ενώνονται στη βάση τους· το δικράνι (βλ.λ.) 4. κάθε αντικείμενο που έχει παρόμοια απόληξη: *υπήρχε μια ~ στον τοίχο, για να κρεμάει κανείς πράγματα.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δίχηλος* | *δίχάλος* (βλ. λ. *δίχηλος)]*.

δίχαλο (το) {διχάλ-ου | -ων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή εργαλείο καταλήγει σε δύο σκέλη, λ.χ. η σφεντόνα, το δικράνι κ.ά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *δίχαλος* < *δίχηλος* (βλ.λ.), από μεσν. φρ. όπως τό δικράνιν *το διχαλόν {Άκολ. Σπανού* Α 227)].

διχαλωτός, -ή, -ό [1867] αυτός που έχει το σχήμα τής διχάλας, που η άκρη του είναι χωρισμένη σε δύο μέρη: ~ *πάσσαλος* | *γλώσσα (φιδιού)*. — **διχαλωτά** επίρρ.

διχασμός (ο) [μτγν.] **1**. (κυριολ.-σπάν.) ο χωρισμός σε δύο μέρη **2**. (μτφ.) η διχόνοια, η διάσπαση σε αντίθετα μέρη: ο ~ τής *κοινής γνώμης* | *ενός κόμματος* | *τού λαού* | *τής προσωπικότητας* (στην ψυχιατρική) **3**. ΙΣΤ. ***Διχασμός*** (ο) η διαίρεση τού ελληνικού λαού σε βενιζε-λικούς και βασιλικούς (κωνσταντινικούς) κατά τον **Α'** Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας τής διαφωνίας τους για τη στάση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα σε εκείνον τον πόλεμο.

διχαστής (ο) -· διχάζω

διχαστικός, -ή, -ό → διχάζω

διχειλικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που αρθρώνεται με συμμετοχή και των δύο χειλιών (τα *π, μπ, μ).* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bilabial].

δίχειλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει δύο χείλη ή δύο άκρες.

δίχειρος, -η, -ο **1**. (για τον άνθρωπο σε αντίθεση με τα ζώα) αυτός που έχει δύο χέρια **2.** (για αγγείο) που έχει δύο λαβές.

δίχηλος, -η, -ο **1**. (για ζώα) αυτός τού οποίου η οπλή είναι χωρισμένη στα δύο, έχει δύο χηλές 2. ΖΩΟΛ. ***δίχηλα*** (τα) {διχήλων} θηλαστικά των οποίων τα δύο μεσαία δάχτυλα είναι περισσότερο ανεπτυγμένα από τα δύο πλευρικά, που είναι ατροφικά και δεν αγγίζουν το έδαφος (λ.χ. τα βόδια και τα πρόβατα).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίχηλος* | *δίχάλος* < *δι-* (< δίς) + *-χηλός* < *χηλή* «οπλή» (βλ.λ.)].

διχο- κ. διχό- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν διαίρεση σε δύο μέρη ή στη μέση: *διχο-τόμηση, διχό-νοια.* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *διχό-νοια, διχο-στασία),* που προέρχεται από το επίρρ. *δίχα «σε* δύο μέρη, χωριστά» (< δίς)]. **διχογνωμία** (η) [1856] {διχογνωμιών} η ύπαρξη αντίθετων γνωμών, η διάσταση απόψεων ΣΥΝ. διαφωνία, αντιγνωμία ΑΝΤ. συμφωνία, ομο-φροσύνη. Επίσης (λαϊκ.)

διχογνωμοσύνη [μτγν.]. — **διχογνωμώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διχογνωμώ (-έω)* < *διχο-* (< αρχ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + *-γνωμώ* < *γνώμη]*.

διχόνοια (η) {διχονοιών} η κατάσταση δυσαρμονίας στις ανθρώπινες σχέσεις, η κατάσταση έχθρας και μίσους: *προκαλώ | φέρνω | σπέρνω | καλλιεργώ* τη ~ || «η *ομόνοια χτίζει | φτειάχνει σπίτια κι η διχόνοια τα γκρεμίζει | χαλάει»* (παροιμ.) ΑΝΤ. ομόνοια, σύμπνοια. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διχο-* (< δίχα «σε δύο μέρη, χωριστά» < δις) + *-νοια* < *νους]*. δίχορδος, -η, -ο → δι-, -χορδος

διχοστασία (η) {διχοστασιών} (λόγ.) η διάσταση απόψεων, συμφερόντων κ.λπ. ΣΥΝ. διχόνοια ΑΝΤ. ομόνοια, σύμπνοια. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διχο-* (< *δίχα «σε* δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + *-στασία* < *στάσις]*.

διχοτόμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διαίρεση σε δύο ίσα τμήματα: η ~ της *γωνίας | των κυττάρων 2.* (κατ' επέκτ.) η διαίρεση σε δύο (άνισα) τμήματα: η *πραξικοπηματική* ~ της *Κύπρου* || η ~ της *Γερμανίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*. Επίσης **διχοτο-**μία [αρχ.]. — διχοτομικός, -ή, -ό [1887]. διχοτόμος (η) ΜΑ**Θ.** 1. διχοτόμος *γωνίας* η ημιευθεία που ξεκινά από την κορυφή μιας γωνίας και τη χωρίζει σε δύο ίσα μέρη 2. διχοτόμος ***τριγώνου*** το ευθύγραμμο τμήμα που χωρίζει μια γωνία ενός τριγώνου σε δύο ίσα μέρη και ορίζεται από την κορυφή έως την απέναντι πλευρά.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + *-τόμος* < *τομή]*. διχοτομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διχοτομείς... | διχοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ\Ός} χωρίζω σε δύο ίσα μέρη.

δίχρονα (τα) → δι-, -χρονα

δίχρονος, -η, -ο [μτγν.] 1.ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεντα) αυτός που έχει δύο προσωδιακούς χρόνους, άλλοτε μακρό και άλλοτε βραχύ, π.χ. η προφορά των φθόγγων που δήλωναν τα α, | και υ τής Αρχαίας Ελληνικής • 2. αυτός που έχει διάρκεια ή ηλικία δύο ετών ΣΥΝ. διετής · 3. ΜΗΧΑΝ. αυτός τού οποίου ο κινητήρας παράγει έργο σε δύο χρόνους σε μία πλήρη στροφή, διαθέτει λιγότερα εξαρτήματα και δίνει μεγαλύτερη ιπποδύναμη από τον τετράχρονο: ~ *εξωλέμβια μηχανή*. Επίσης διχρονίτικος (σημ. 2). **διχρωμία** (η) {διχρωμιών} 1. η ύπαρξη δύο χρωμάτων 2. μέθοδος εκτύπωσης κειμένου ή εικόνας με δύο χρώματα.

δίχρωμος, -η, -ο → δι-, -χρωμος

δίχτυ (το) {διχτ-υού | -υών (λόγ. δικτύων)} 1. πλέγμα από σχοινιά ή σύρματα, που διασταυρώνονται μεταξύ τους σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα: *το ~ τού ψαρά* (όπου παγιδεύονται τα ψάρια) || *θηρευτικό* ~ (όπου παγιδεύονται θηράματα) || το ~ τού τένις | τού βόλεϊ | *τού καλαθιού-* ΦΡ. ***δίχτυ ασφαλείας*** (i) πλέγμα που τοποθετείται κάτω από το σημείο στο οποίο εκτελούνται επικίνδυνες ακροβασίες για την προστασία των ακροβατών σε περίπτωση πτώσης τους (ii) (μτφ.) καθετί που λειτουργεί προστατευτικά για κάποιους εντός ενός πλαισίου: «η *νέα ευρωπαϊκή Αριστερά δεν επιθυμεί να μετατρέψει το κράτος πρόνοιας σε απλό ~»* (εφημ.) 2. (συνεκδ.) καθετί που μοιάζει, αποτελείται ή περιέχει τέτοιο πλέγμα: *μεταφέρω τα ψώνια στο* ~ (τσάντα από ~) || *ο ποδοσφαιριστής έστειλε τη μπάλα στα* ~ (στο τέρμα που έχει δίχτυα) | *στο βάθος των ~ τής αντίπαλης ομάδας* || *βάζω ~ στο παράθυρο* (σήτα) || βάζω το ~ στα *μαλλιά* (φιλέ) || τα ~ τής *αράχνης* (ο ιστός της) 3. (μτφ.) καθετί από το οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς, η παγίδα: *μπλέκομαι στα | ξεφεύγω από τα - κάποιου* || με *τύλιξε στα* - του, *χωρίς να το καταλάβω* || *πιάστηκε στα ~ τού έρωτα* (ερωτεύτηκε σφόδρα) || *έπεσε στα - εμπόρων ναρκωτικών* (έγινε υποχείριο τους, παγιδεύτηκε) || «η Μ. *Ντήτριχ στον ρόλο τής μοιραίας γυναίκας παρασύρει στα ~* της *έναν μεσήλικο καθηγητή»* (εφημ.) ΣΥΝ. τέχνασμα, ενέδρα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *δίκτυον* (βλ.λ.)]. δίχως πρόθ. (λογοτ.) δηλώνει: **1.** στέρηση, έλλειψη, απουσία (= χωρίς) (+αιτ., +να...): *έφυγε ~ να πει λέξη* || *ήρθε μόνη της ~* τον *άντρα της* || *διαμάχη ~ αιτία (κι αφορμή)* || *αγώνας ~ ελπίδα* 2. εξαίρεση ή αναίρεση (= χωρίς) (+αιτ., +να...(: η *επιχείρηση αυτή χρωστά 1 δισ., ~ να λογαριάσουμε τους τόκους* || *πήραν διαζύγιο - να το μάθει κανείς* **3**. ***(ΤΟ) δίχως άλλο*** εξάπαντος, οπωσδήποτε: αφού *είναι τόσο σοβαρή η κατάσταση, πρέπει (το) ~ να συναντηθούμε!* (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ. μεσν., από συμφυρμό των αρχ. προθ. διχώς και *δίχα «σε* δύο μέρη, χωριστά», που αμφότερες ανάγονται στο αριθμητικό δίς]. δίψα (η) {χωρ. πληθ.} 1. το αίσθημα που δημιουργείται από την ανάγκη ή την επιθυμία (κάποιου) να πιει (κάτι): *λόγω τής ζέστης αισθάνονταν μεγάλη ~* || *από τη ~ τους είχε στεγνώσει το στόμα* 2. (συνεκδ.) η έλλειψη νερού: πέθαναν *από την πείνα και τη* ~ 3. (μτφ.) έντονη επιθυμία, πόθος για κάτι: ~ *για δόξα | διάκριση | χρήμα | εξουσία | μάθηση | εμπειρίες*. [ΕΤΥΜ.αρχ., αγν. ετύμου]. **διψα**λέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διψάει πολύ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *δίψα* + *-αλέος* (βλ.λ.)]. δίψασμα (το) (διψάσματος | χωρ. πληθ.} το να αισθάνεται κανείς δίψα. διψήφιος, -α, -ο → δι-, -ψήφιος

δίψηφο (το) {διψήφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. δύο γράμματα μαζί που αντιστοιχούν σε έναν φθόγγο (π.χ. αι, ου, μπ, γκ/γγ κ.λπ.): ~ φωνήεν/ *σύμφωνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*. διψομανία (η) [1893] ΨΥΧΙΑΤΡ. η ανεξέλεγκτη τάση να πίνει κάποιος υγρά (νερό, οινοπνευματώδη κ.ά.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dipsomanie]. διψώ (κ. - άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {διψάς... | δίψασ-α, -μένος} (+για) ♦ 1. (αμετβ.) έχω το αίσθημα τής δίψας: *«διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλυφό»* (Γ. Σεφέρης) || (μτφ.) *διψασμένο χωράφι | γη* (που θέλει πότισμα) ΑΝΤ. ξεδιψώ, δροσίζομαι ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) επιθυμώ έντονα, λαχταρώ: ~ *για χρήμα | δράση | έρωτα | εξουσία* ΣΥΝ. ποθώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάζω.

διωγμός (ο) **1.** η βίαιη απομάκρυνση ατόμου από ορισμένο τόπο, η αποπομπή ΣΥΝ. εκδίωξη, απέλαση **2**. (συνήθ. στον πληθ.) η συστηματική υποβολή σ^{ε} ταλαίπωρες, καθώς και οι διώξεις ή και η εξόντωση ατόμων που πρεσβεύουν αντίληψης αντίθετες με την ιδεολογία και τις πεποίθησης των κρατούντων: *οι ~ των χριστιανών* || *υφίσταμαι διωγμό* || *βρίσκομαι υπό διωγμόν*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διώκω].

διωδία (η) {διωδιών} ΜΟΥΣ. μελωδία που εκτελείται από δύο φωνές· ντουέτο ΣΥΝ. διφωνία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

[ΕΤΥΜ. < δι- (< δις) + -ωδία < άδω (βλ. λ. *ωδικός),* απόδ. τού ιταλ. duetto. Βλ. κ. ντουέτο].

διώκτης (ο) [μτγν.] {διωκτών}, **διώκτρια** (η) {διωκτριών} πρόσωπο που διώκει (κάποιον) ΑΝΤ. προστάτης, προασπιστής, υπερασπιστής.

διωκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη δίωξη: ~ *αρχές* (η αστυνομία, τα σώματα ασφαλείας κ.λπ.).

διώκω ρ. μετβ. {δίω-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) 1. ενεργώ εναντίον ατόμων ή συνόλου με διαφορετικές (θρησκευτικές, πολιτικές κ.λπ.) πεποιθήσεις: *ο μακαρθισμός στις Η.Π.Α. δίωκε οποιαδήποτε φιλοκομουνιστική δραστηριότητα 2.* καταζητώ (κάποιον για παράνομη δράση) 3. (ειδικότ.) καταπολεμώ: η *αστυνομία διώκει το έγκλημα* 4. ΝΟΜ. κινώ την ποινική διαδικασία εναντίον κάποιου: *διώκεται για σωρεία παραβάσεων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δίεμαι* (με διαφορετικό επίθημα) «φεύγω γρήγορα - φοβούμαι», αβεβ. ετύμου· πιθ. ο τ. δίον«φοβήθηκα» (αόρ. τού *δίεμαι)* να συνδ. με τα συνώνυμα *δείδω, δέδοικα* (βλ. λ. *δέος)]*.

Διώνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας ή τού Ωκεανού και τής Τηθύος, λατρευόταν στη Δωδώνη ως σύζυγος τού Δία· κατά άλλη παράδοση ήταν κόρη τού Ατλαντα και απέκτησε από τον Τάνταλο τη Νιόβη και τον Πέλοπα 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., πιθ. < *Δαώνη (όπου επέδρασαν τα κύρ. ονόματα με α^{ν} συνθ. *Αίο-,* λ.χ. *Διό-δωρος, Διο-τίμα,* που ανάγονται στο θεωνύμιο *Ζευς, Διός)* < Δηωίνη | Δηώ, υποκορ. τού *Δη-μήτηρ* (βλ. λ. Δήμητρα)].

διώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο ονόματα **2.** ΜΑΘ. αλγεβρική παράσταση που αποτελείται από δύο όρους· συνήθ. αναφέρεται στο *διώνυμο τού Νεύτωνος,* δηλ. στην παράσταση $(α+β)^{ν}$. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δίς) + *ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όνυμα, αιολ. τ. τής λ. *όνομα,* ο μαθ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. binôme < νεολατ. binomium < λατ. binominis < bi- (< bis «δις») + nomen, -inis «όνομα»].

δίωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} 1. η καταπολέμηση από επίσημη αρχή (παράνομου προσώπου ή δραστηριότητας): η ~ τού *εγκλήματος | των ναρκωτικών 2.* (συνήθ. στον πληθ.) κατατρεγμός, προσπάθεια για εξόντωση: *υφίσταμαι ~* || *οι αντιφρονούντες υφίστανται συνεχείς ~ από το καθεστώς* ΣΥΝ. διωγμός **3**. ΝΟΜ. ***(ποινική) δίωξη*** οι ενέργειες τής δικαστικής αρχής που ξεκινούν κατόπιν εγκλήσεως ή αυτεπαγγέλτως εν ονόματι τής πολιτείας εναντίον προσώπου που παρέβη τον νόμο 4. *Δίωξη* (η) υπηρεσία τής Αστυνομίας με συγκεκριμένο τομέα δράσεως (λ.χ. αρχαιοκαπηλία, ναρκωτικά κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίωξις < διώκω)]*.

διώξιμο (το) → διώχνω

διωρία (η) (διωριών) το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο πρέπει να γίνει κάτι, η προθεσμία: *τους έδωσαν δέκα μέρες ~ για την αποπεράτωση τού έργου.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δι)α)-* + *-ωρία* < *ώρα]*.

διωρία ή διορία. Η ορθογραφία τής λ. αμφισβητείται. Τα λεξικά τής Αρχ. Ελληνικής παραδίδουν μόνο τον τ. διωρία με διττή σημασία: (α) «προσδιορισμένος τύπος» και (β) «προθεσμία» (προσδιορισμένος χρόνος)· το α' θα ήταν από το *δρος* (το -ω- θα οφείλεται στη σύνθεση)· το β' παράγεται ομαλά από το ώρα. Άρα, το ορθό φαίνεται ότι είναι το *διωρία* με -ω- (πβ. Ν. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό λεξικό τής Νέας Ελληνικής,* λ. *διωρία).* Ωστόσο, στο (βυζαντινών χρόνων) λεξικό τού Ησυχίου αναφέρεται: *«διωρία· δια τού ω μεγάλου καιρόν δηλοΐ, διορία δε - προθεσμία, διορία».* Αυτό σημαίνει ότι στην αλεξανδρινή, πιθανότατα, παράδοση «επινοήθηκε» ετυμολογική διαφοροποίηση ενός διορία με *-ο-* (= προθεσμία) και ενός διωρία με -ω- (= δίωρο). Αλλά η λ. προ**θεσμία** (από το *«προθεσμία ημέρα»)* είναι η κυρίως χρησιμοποιούμενη λέξη από την αρχαία γλώσσα μέχρι σήμερα, για την «προκαθορισμένη λήξη ενός χρονικού διαστήματος», επομένως το *διορία* με *-ο-* είναι νεότερη επινόηση από ετυμολογική επίδραση των *όρος, όριο.*

δίωρος, -η, -ο → δι-, -ωρος

διώροφος, -η, -ο -# δι-, -ώροφος

διώρυγα (η) {διωρύγων} μεγάλη τεχνητή, συνήθ. πλωτή, δίοδος, που χρησιμεύει στη σύνδεση θαλασσών, λιμνών ή ποταμών, τα οποία σε αντίθετη περίπτωση θα χωρίζονταν από στενή λωρίδα ξηράς, και η οποία εξυπηρετεί συγκοινωνιακούς, αρδευτικούς, αποξηραντικούς κ.ά. σκοπούς: η ~ *τού Σουέζ | τού Παναμά || αποξηραντική | αρδευτική* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διώρυξ, -υχος | -υγος* < αρχ. *διορύσσω* (βλ. κ. *διόρυξη)]*.

διωστήρας (ο) ράβδος που μετατρέπει την παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική μεταξύ δύο εξαρτημάτων αρθρωμένων στα άκρα της με παράλληλους άξονες· η μπιέλα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διωστήρ, -ήρος* < αρχ. *διωθώ* < *δι)α)-* + ωθώ].

δίωτος, -η, -ο ΑΡΧΑΙΟΛ. (αγγείο) που έχει δύο λαβές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δις) + *ους, ώτός* «αφτί»].

διώχνω ρ. μετβ. {έδιωξα, διώ-χτηκα, -γμένος} 1. ζητώ | απαιτώ (με τον τρόπο, τη συμπεριφορά ή τα λόγια μου) από (κάποιον) να φύγει: ~ *κάποιον με τις κλοτσιές* | *κακήν κακώς* | *με το ζόρι* (δηλ. με αγενή τρόπο ή χρησιμοποιώντας βίαια μέσα) **2**. απομακρύνω (κάποιον ή κάτι) από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται: ~ *τα γίδια απ' το χωράφι* 3. απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: *τον έδιωξαν απ'* τη δουλειά | *από το στράτευμα* | *από την υπηρεσία* ΣΥΝ. απολύω, παύω, αποπέμπω, εκδιώκω **4.** απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από τον τόπο μόνιμης διαμονής του: οι *εχθροί τους έδιωξαν από τα χωριά τους* ΣΥΝ. εκτοπίζω 5. απομακρύνω από τη σκέψη μου ή την ψυχή μου: ~ τις *υποψίες* | *τις αμφιβολίες* | *τις σκέψεις* | *τις κακές ιδέες* | *τις έγνοιες* | *τις ανησυχίες* | *τους καημούς* | *τις λύπες* | *τον θυμό* 6. απομακρύνω κάποιον από τη χώρα διαμονής του, τον απελαύνω: ~ *τον πρεσβευτή μιας χώρας* 7. απομακρύνω κάποιον από μισθωμένη κατοικία, του κάνω έξωση: δεν *πλήρωνε το ενοίκιο και τον έδιωξαν από το σπίτι* 8. δίνω αποβολή: *έδιωξαν τους ταραξίες για πάντα απ' το σχολείο* ΣΥΝ. αποβάλλω 9. ξεφορτώνομαι (κάποιον), απαλλάσσομαι από την παρουσία του: τον *έδιωξε από κοντά της* 10. (μτφ.) προστατεύω ή απαλλάσσω (από κάποιον/κάτι): *σπρέι που διώχνει τα έντομα* || *σαμπουάν που διώχνει την πιτυρίδα.* — διώξιμο (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. διώκω (βλ.λ.) από τον αόρ. *έδιωξα,* κατά το σχήμα *έδειξα - δείχνω, έριξα - ρίχνω* κ.ά.].

διώχνω - διώκω. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, το μεν απλό ρήμα μεταπλάστηκε *(διώκω* > διώχνω, όπως *δεικνύω* > δείχνω, *ρίπτω* > ρίχνω κ.λπ.), ενώ το σύνθετο με προθέσεις ρήμα διατηρεί την αρχική του μορφή. Έτσι λέμε διώχνω, αλλά επι-διώκω (όχι επιδιώ-χνω!) και **κατα-διώκω**

Δ.Κ.Α.Σ. (ο) ΝΑΥΤ. Διεθνής Κώδικας Αποφυγής Συγκρούσεων.

Δ.Κ.Ε.Ο. (η) Διεύθυνση Κατασκευών Έργων Οδοποιίας.

Δ.Κ.Σ. (ο) ΝΑΥΤ. Διεθνής Κώδικας Σημάτων.

Δ.Μ.Ε. (το) Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης.

Δνείπερος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Ρωσίας και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο. [ΕΤΥΜ. Μ^{ε}ταφορά τού γ^{ε}ρμ. Dnieper (πβ. μ^{ε}σν. *Δάναπρις)* < ρωσ. Dniepr, ίσως < αβεστ. dami «ποταμός» + apara «μακριά». Βλ. κ. Δνεί-*στερος].*

Δνείστερος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Dniester (πβ. μεσν. *Δάναστρις)* < ρωσ. Dniestr, ίσως < αβεστ. dānu «ποταμός» + nazdjō «πλησίον». Βλ. κ. *Δνείπερος].*

Δ.Ν.Τ. (το) Διεθνές Νομισματικό Ταμείο· διεθνής οργανισμός με έδρα την Ουάσινγκτον, που αποσκοπεί στη διεθνή νομισματική συνεργασία, τη συναλλαγματική σταθερότητα, την καταπολέμηση τής ελλει-ματικότητας των κρατικών ισοζυγίων πληρωμών κ.ά.

δοβλέτι (το) → ντοβλέτι

Δοβρουτσά (η) ιστορική περιοχή τής Α. Ευρώπης στον Εύξεινο Πόντο μεταξύ Βουλγαρίας και Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ. < βουλγ. Dobrudia, από το όν. τού Βουλγάρου ηγεμόνα Dobrodzic, ο οποίος άσκησε εξουσία στην περιοχή μεταξύ των ετών 1350 και 1385].

δόγα κ. δούγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) (λαϊκ.) **1**. κυρτή σανίδα βαρελιού **2**. η στεφάνη βαρελιού **3**. η ντούγια (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. doga < μτγν. λατ. doga «δοχείο», ετρουσκ. προελ.].

δόγης (ο) {δόγηδες}, **δόγισσα** (η) {δογισσών} τίτλος ανώτατου άρχοντα των παλαιών δημοκρατιών τής Βενετίας και τής Γένοβας. — **δογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. doge < λατ. dux «οδηγός, ηγεμόν»].

δόγμα (το) {δόγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. ΦΙΛΟΣ, θεμελιώδης αρχή φιλοσοφικού συστήματος 2. (γενικότ.) αξίωμα, αρχή: *επιστημονικό* | *ιδεολογικό* | *στρατηγικό* - 3. ΠΟΛΙΤ. σύνολο θεμελιωδών αρχών που διατυπώνονται από πολιτικό ηγέτη ή κυβέρνηση και προτείνουν πολιτική, οικονομική, στρατιωτική κ.λπ. στρατηγική: ~ *Τρούμαν/ Μονρόε* || *το ενιαίο αμυντικό - μεταξύ Ελλάδας - Κύπρου* ~ · 4. ΕΚΚΛΗΣ. η αυθεντική περί πίστεως διδασκαλία, όπως διατυπώνεται από Οικουμενική Σύνοδο, η αλήθεια τής οποίας θεωρείται ότι έχει απόλυτο κύρος και γίνεται προσιτή μόνο με την πίστη: *τριαδικό* | *χριστολογικό* | *εσχατολογικό* ~ 5. το σύνολο των βασικών πεποιθήσεων μιας θρησκείας: προτεσταντικό | *αγγλικανικό* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γνώμη, πεποίθηση - δικαστική απόφαση, κρίση», < *δοκώ,* βλ. λ. *δοκούν].*

δογματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {δογμάτισα} **1.** αποφαίνομαι με τρόπο που δεν επιδέχεται αντίρρηση: δεν *πρόκειται να πείσεις κανέναν, όταν δογματίζεις* 2. αποφασίζω αυθαίρετα.

δογματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με ένα δόγμα, με μια αρχή θρησκευτικής πίστης ή ιδεολογικοφιλοσοφικού συστήματος: ~ *συζήτηση* | *διαφορά* | *ζήτημα* 2. αυτός που αποφαίνεται (για κάτι) με απόλυτο, αξιωματικό τρόπο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις: ~ *στάση* | *επιχείρημα* | *κριτική* | *απάντηση* || *είναι ~, δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του* 3. ΘΕΟΛ. ***δογματική*** (η) κλάδος τής θεολογίας που μελετά συστηματικά τα χριστιανικά δόγματα ως υποχρεωτικές αλήθειες τής πίστης. — **δογματικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ., **δογματικότητα** (η) [1851].

δογματισμός (ο) [μτγν.] η αξιωματική αποδοχή και διατύπωση απόψεων (χωρίς αιτιολόγηση ή απόδειξη), η αναγωγή μιας (προσωπικής συνήθ.) θέσης σε απόλυτη, αδιαμφισβήτητη αλήθεια (με παράλληλη απόρριψη κάθε αντίθετης άποψης και αντίρρησης): *πρέπει να πάψει ο ιδεολογικός - και ο φανατισμός.* — **δογματιστής** (ο) [μτγν.].

δογματολογία (η) [μτγν.] ΘΕΟΛ. Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τα δόγματα των θρησκειών η δογματική.

δογματοφύλακας (ο) [1815] {δογματοφυλάκων} ο φύλακας, τηρη-τής των εκκλησιαστικών δογμάτων.

Δ.Ο.Ε. 1. (ο) Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος **2**. (η) Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος **3.** (η) Διεθνής Οργάνωση Εργασίας 4. (η) Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή.

δοθείς, -είσα, -έν {δοθ-έντος (θηλ. -είσης), -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -εισών)} (λόγ.) αυτός που έχει δοθεί ή που θεωρείται δεδομένος: *οι δοθείσες οδηγίες* || τα *δοθέντα σήματα*- ΦΡ. (α) ***τουτου δοθέντος*** έχοντας αυτό ως δεδομένο, θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: ~, *οι επιλογές μας στην εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να ξανασυζητηθούν* (β) ***δοθέντος ότι*** με δεδομένο ότι, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι ισχύει κάτι: ~ η *διεθνής τιμή τού πετρελαίου δεν πρόκειται να υποχωρήσει σύντομα, εκφράζονται φόβοι για άνοδο τού πληθωρισμού* (γ) ***δοθείσης*** τής ***ευκαιρίας*** | ***ευκαιρίας δοθείσης*** αφού δόθηκε η ευκαιρία ή εφόσον δοθεί η ευκαιρία: *σχεδιάζει με προσοχή τις επόμενες πολιτικές του* κινήσεις, ώστε ~ να *προβληθεί ως ο καταλληλότερος για την ηγεσία τού κόμματος* || *από καιρό ζητούσε αφορμή για να τον πλήξει- έτσι χθες ~, τού άσκησε δριμεία κριτική.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. αορ. τού αρχ. *δίδωμι.* Οι φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *δοθέντος ότι...* (< étant donné que...)].

δόθηκα ρ. → δίνω

δοθιήνας (ο) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδες, πυώδες εξάνθημα τού δέρματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) καλόγερος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δοθιήν, -ήνος,* αγν. ετύμου].

δοθιήνωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη ή διαδοχική εμφάνιση πολλών δοθιήνων (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. furunculosis].

δοϊάκι (το) {δοιακ-ιού | -ιών) μοχλός που χρησιμοποιείται για την περιστροφή τού πηδαλίου στα πλοία ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) οίαξ. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *οΐάκιον* (το αρχικό δ- οφείλεται στην επίδραση τού *διοικώ),* υποκ. τού αρχ. οίαξ < Ι.Ε. *oisā- | oiso-, πβ. σανσκρ. Isa «τιμόνι», σλοβ. ojê κ.ά.].

Δοϊράνη (η) λίμνη στα σύνορα τού κράτους των Σκοπίων και τής Ελλάδας στον νομό Κιλκίς.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τής αρχ. πόλεως *Δοβήρους* (αγν. ετύμου), πιθ. μέσω βαλκανικής γλώσσας, πβ. βουλγ. Dojransko (ezero)].

δόκανο (το) {δοκάνων} 1. παγίδα για τη σύλληψη θηραμάτων (ζώων ή πουλιών): *πιάνομαι* | *πέφτω στο* ~ || στήνω ~ 2. (μτφ.) παγίδα, η σύλληψη επ' αυτοφώρω: *οι λαθρέμποροι πιάστηκαν στο δόκανο τής Αστυνομίας* ΣΥΝ. απράγη. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δόκανον* < μτγν. *δόκανα (τά)* < αρχ. δοκ-ός].

δοκάρι (το) {δοκαρ-ιού | -ιών} 1. μακρύ και χοντρό ξύλο τετράγωνης ή ορθογώνιας τομής, που χρησιμεύει για τη στήριξη στέγης, πατώματος κ.λπ. ΣΥΝ. δοκός, (λαϊκ.) πάτερο 2. (κατ' επέκτ.) κάθε επίμηκες υποστήριγμα από οποιαδήποτε ύλη (μέταλλο, μπετόν κ.λπ.) 3. (στο ποδόσφαιρο) καθένας από τους τρεις ξύλινους στύλους που ορίζουν τον χώρο μέσα από τον οποίο πρέπει να περάσει η μπάλα, για να επιτευχθεί τέρμα (γκολ): *οριζόντιο* | *κάθετο* ~ 4. (συνεκδ.) η πρόσκρουση τής μπάλας στο δοκάρι: η *Α.Ε.Κ. είχε δύο* - στο *α' ημίχρονο.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δοκάριον,* υποκ. τού αρχ. *δοκός].*

Δ.Ο.Κ.Ε.Π. (το) Διεθνές Ολυμπιακό κέντρο Ειρήνης και Πολιτισμού.

δοκησίσοφος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του σοφό, ο κατά φαντασίαν σοφός ΣΥΝ. μωρόσοφος, κενόσοφος, ψευδόσο-φος. — **δοκησισοφία** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δόκησις* (< *δοκώ) + σοφός].*

δοκητισμος (ο) ΘΕΟΛ. χριστιανική αίρεση που βασίζεται στον δυϊσμό, κατά την οποία η ενανθρώπηση τού Χριστού ήταν φαινομενική. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δοκηταί* (< αρχ. *δοκώ),* όπως αποκαλούνταν οι ακόλουθοι τού φερώνυμου θεολογικού συστήματος].

δοκίδα (η) (στην οικοδομική) μικρό δοκάρι.

δοκιμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δοκίμασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εξετάζω την ποιότητα, τις ιδιότητες, την ενέργεια ή την αποτελεσματικότητα ενός πράγματος, κάνω δοκιμή: ~ ένα *απορρυπαντικό* | *ένα σαμπουάν* || ~ τα *λάστιχα τού αυτοκινήτου* | *τα φρένα* || ~ την *αντοχή ενός υλικού* || *ο προπονητής θέλει να δοκιμάσει δύο νέους παίκτες στον φιλικό αγώνα* || ~ *έναν υπάλληλο πριν τον προσλάβω* ΣΥΝ. ελέγχω **2**. (ειδικότ.) (α) (για τροφές ή ποτά) γεύομαι για να εξακριβώσω τη νοστιμιά ή τη γευστικότητα: η *καρμπονάρα είναι εκπληκτική- τη δοκίμασες;* (β) (για ενδύματα ή υποδήματα) φοράω για να διαπιστώσω αν μου ταιριάζει το μέγεθος ή το χρώμα ΣΥΝ. προβάρω **3**. ελέγχω την ύπαρξη ή τον βαθμό μιας ιδιότητας: ~ τις *δυνάμεις μου* | *την υπομονή μου* | *τις γνώσεις μου* | *τα νεύρα μου*- ΦΡ. ***δοκιμάζω το χέρι*** | ***το πόδι μου*** (στο μπάσκετ ή το ποδόσφαιρο) κάνω βολές | σουτ (πριν αρχίσει το παιχνίδι) για ζέσταμα ή για να ελέγξω την ευστοχία μου 4. (ειδικότ.) προσπαθώ να εξακριβώσω (συναισθήματα, προθέσεις, ικανότητες κ.λπ. κάποιου): *αυτό το έκανα για να σε δοκιμάσω* || *ο Θεός δοκιμάζει την πίστη μας* · 5. καταβάλλω προσπάθεια να πετύχω κάτι, επιχειρώ· τολμώ: *δοκίμασε να δραπετεύσει* || *δοκίμασαν να κρύψουν την έκπληξη τους* ΣΥΝ. προσπαθώ, αποπειρώμαι · 6. υφίσταμαι δυσάρεστη κατάσταση, υποφέρω: *ο λαός δοκίμασε όχι μόνο στερήσεις, αλλά και διώξεις* · 7. επιχειρώ να προσεγγίσω (κάτι, συνήθ. για πρώτη φορά): ~ την τύχη *μου στο θέατρο* | *στα χαρτιά* || ~ *τον έρωτα* · 8. αισθάνομαι, νιώθω: - *χαρά* | *λύπη* | *πικρία* | *ικανοποίηση* | *έκπληξη* | *συγκίνηση* ♦ 9. (αμετβ.) προσπαθώ να πετύχω ή να εξακριβώσω (κάτι): δεν *ξέρω αν θα τα καταφέρω, θα δοκιμάσω* όμως 10. (μεσοπαθ. δο-

κιμάζομαι) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, δοκιμασίες: στην *Κατοχή οι Έλληνες δοκιμάστηκαν σκληρά* || *δοκιμάζονται τα νεύρα των κατοίκων αυτής τής πόλης* **11.** (η μτχ. ***δοκιμασμένος,*** -η, -ο) (α) αυτός που έχει αποδειχθεί άξιος, κατάλληλος ή ικανός μετά από έλεγχο: *~ μέθοδος | συνταγή | ελαστικά αυτοκινήτου || θα ανεβάσουν ένα - έργο, που εγγυάται την εισπρακτική επιτυχία* (β) (κατ' επέκτ.) έμπειρος και αξιόπιστος: *~ τεχνίτης/ πολιτικός.* —**δοκίμασμα** (το) [μεσν]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ- < δόκιμος]. **δοκιμασία** (η) [αρχ.] {δοκιμασιών} **1**. ο έλεγχος, η εξέταση για τη διαπίστωση, την εξακρίβωση (ιδιοτήτων, ικανοτήτων ή τής καταλληλότητας προσώπων και πραγμάτων): *το έργο του άντεξε στη ~ τού χρόνου* || οι *υποψήφιοι υποβλήθηκαν σε πολύωρη ~*, για να *επιλεγούν οι καλύτεροι* ΣΥΝ. δοκιμή, έρευνα, τεστ- ΦΡ. ***γραπτή | προφορική δοκιμασία*** εξέταση σε διδαγμένη και συγκεκριμένης έκτασης ύλη, για να κριθεί και να αξιολογηθεί η πρόοδος μαθητών ή φοιτητών ΣΥΝ. τεστ **2.** υπέρμετρη καταπόνηση, κατάχρηση, ζόρισμα: *μη βάζεις σε ~ την υγεία σου* || ο *πληθωρισμός έθεσε σε ~ την οικονομία τής χώρας* 3. (γενικότ., συνήθ. σε πληθ.) κάθε δυσάρεστο, επώδυνο γεγονός ή κατάσταση που αντιμετωπίζει (κάποιος στη ζωή): *ο πόλεμος ήταν μεγάλη - για όλους μας* || *υπομένει αγόγγυστα τις ~* || *πέρασε μεγάλες ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. ταλαιπωρία, βάσανο, κακοτυχία, δεινοπάθημα.

δοκιμασία - **δοκιμή** - **δοκίμιο**. Οι λέξεις κινούνται σημασιολογικά ανάμεσα στη σημ. τού «ελέγχου» και τής «απόπειρας». **Δοκιμασία** και **δοκιμή** σημαίνουν τον «έλεγχο» στον οποίο υποβάλλω πρόσωπα ή πράγματα, για να εξακριβώσω την επάρκεια, την ικανότητα, τη λειτουργία, τις γνώσεις κ.λπ. Έτσι, *δοκιμασία* φτάνει να σημαίνει την «εξέταση» (η λ. χρησιμοποιείται και για να αποδώσει το ξενικό τεστ). Εφόσον δε ο έλεγχος είναι σκληρός, φθάνει να σημαίνει και «βασανιστήριο». Στις λέξεις **δοκιμή** και **δοκίμιο** είναι εντονότερη η σημ. τής προσπάθειας, τής απόπειρας να προσεγγίσει κανείς ένα θέμα, να το αναλύσει ή να το ερμηνεύσει. Αυτή η αίσθηση τής απόπειρας, τού ανολοκλήρωτου αποτελέσματος στην πραγμάτευση ενός πνευματικού θέματος, οδήγησε τον μεγάλο Γάλλο στοχαστή και συγγραφέα Montaigne να αποκαλέσει «απόπειρες», essai (από το essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), τα στοχαστικά κείμενα του (πβ. αγγλ. essay), έννοια η οποία στην Ελληνική αποδόθηκε με τη λ. *δοκίμιο,* ενώ ο Σεφέρης το απέδωσε πιο πιστά ως *δοκιμή* (οι *Δοκιμές,* δηλ. τα **δοκίμια** τού Γ. Σεφέρη, είναι πολύ αντιπροσωπευτικά τής έννοιας και τού είδους τέτοιων κειμένων).

δοκιμαστήριο (το) [μτγν.] {δοκιμαστήρί-ου | -ων} χώρος καταστήματος διαμορφωμένος για τη δοκιμή ρούχων από τους πελάτες.

δοκιμαστής (ο) [αρχ.], δοκιμάστρια (η) {δοκιμαστριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που εξετάζει ή ελέγχει την ποιότητα, τις ιδιότητες κ.λπ. ενός αντικειμένου 2. (ειδικότ. για τροφές και ποτά) πρόσωπο ειδικά εκπαιδευμένο, που πρώτο γεύεται μικρή ποσότητα (ποτών, φαγητών ή γλυκών), για να ελέγξει την ποιότητα και τη γευστικότητά τους ΣΥΝ. γευσιγνώστης.

δοκιμαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμεύει ή γίνεται για δοκιμή: *~ σωλήνας | πτήση | πρόγραμμα* **2**. ***δοκιμαστικό*** (το) εξέταση τής καταλληλότητας υποψηφίου (για ρόλο, συμμετοχή σε εκπομπή, πρόσληψη σε επιχείρηση κ.λπ.): η *νεαρή ηθοποιός έκανε | πέρασε από ~ για τον ρόλο* || *ο υποψήφιος διορθωτής πέρασε από ~ πριν προσληφθεί.* — **δοκιμαστικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δοκιμαστής*. Το *δοκιμαστικό* αποδίδει το αγγλ. test].

δοκιμή (η) **1**. έλεγχος ή εξέταση για την εξακρίβωση ποιότητας, ιδιότητας, λειτουργίας κ.λπ. αντικειμένου: *~ προϊόντος πριν από την αγορά* || *«μια ~ θα σας πείσει»* (διαφήμ. προϊόντος)· ΦΡ. (λόγ.) ***υπό δοκι-μή(ν)*** με προσωρινή σύμβαση εργασίας, για να διαπιστωθεί η καταλληλότητα (κάποιου) σε εργασία: *είμαι ακόμη ~ στην υπηρεσία* 2. (ειδικότ.) ο πειραματικός έλεγχος μηχανισμού, συσκευής, τεχνικού έργου κ.λπ., για να διαπιστωθεί αν λειτουργεί σωστά, αν αποδίδει ικανοποιητικά, τι αποτελέσματα έχει κ.λπ.: η *~ ενός νέου μοντέλου αυτοκινήτου | όπλου | αεροσκάφους | βόμβας* || *απαγόρευση των πυρηνικών ~* 3. ΜΑθ. επαλήθευση τού εξαγομένου μαθηματικών πράξεων με συγκεκριμένες μεθόδους: στη *διαίρεση η ~ συνίσταται στον πολλαπλασιασμό τού πηλίκου επί τον διαιρέτη και πρόσθεση τού υπολοίπου* 4. (για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) πρόχειρη εκτέλεση θεατρικής παράστασης, συναυλίας κ.λπ., που σκοπεύει στην αρτιότερη προετοιμασία και στην εξασφάλιση τής επιτυχίας ΣΥΝ. πρόβα 5. το δοκίμιο: οι *«Δοκιμές» τού Σεφέρη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. δόκιμος].

δοκίμι (το) {δύσχρ. δοκιμ-ιού | -ιών} (αργκό των στρατιωτών) ο δόκιμος έφεδρος αξιωματικός (Δ.Ε.Α.) στον Στρατό Ξηράς. [ΕΤΥΜ < *δόκιμος,* πβ. κ. *γερόντι.* Το μεσν. *δοκίμι)ον)* είχε τη σημ. «αγώνισμα»].

δοκίμιο (το) {δοκιμί-ου | -ων} 1. (α) αρχικό σχεδίασμα κειμένου, δοκιμαστικό έργο (β) ΤΥΠΟΓΡ. πρόχειρο αντίγραφο κειμένου, τυπωμένο σε μεγάλες ταινίες χαρτιού, που αντιπαραβάλλεται με το χειρόγραφο ή δακτυλογράφο τού συγγραφέα, για να επισημανθούν και να διορθωθούν τα τυπογραφικά λάθη 2. κείμενο, περιορισμένης συνήθ. εκτάσεως, που πραγματεύεται συγκεκριμένο θέμα (από διάφορους χώρους: κοινωνία, επιστήμη, πολιτική, τέχνη κ.λπ.), χωρίς να το εξαντλεί, και το οποίο αποδίδει με σαφήνεια τις απόψεις τού γράφοντος: *ιστορικό | αισθητικό | λογοτεχνικό ~.* — **δοκιμιακ-ός,** -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δοκίμων,* αρχική σημ. «δοκιμή, εξέταση», < αρχ. δόκιμος. Η σημ. τού γραπτού κειμένου απόψεων αποδίδει το γαλλ. essai (< p. essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), λ. που χρησιμοποίησε αρχικώς ο Γάλλος συγγραφέας M. de Montaigne το 1588 στο έργο του *Essais (Δοκιμές),* για να δείξει ότι τα κείμενα του αποτελούσαν απλώς *προσπάθειες* προσεγγίσεως τού θέματος. Το *(τυπογραφικό) δοκίμιο* αποδίδει το γαλλ. épreuve].

δοκιμιογράφος (ο/η) [1867] αυτός που συγγράφει δοκίμια. — δοκι-μιογραφία (η), **δοκιμιογραφικ-ός,** -ή, -ό.

δόκιμος, -η, -ο **1**. (για πρόσ.) αυτός τού οποίου η αξία ή η ικανότητα έχει δοκιμαστεί και θεωρείται αναμφισβήτητη· δοκιμασμένος: *~ συγγραφέας* ΣΥΝ. αναγνωρισμένος, ικανός, έγκριτος 2. (για λέξεις, φράσεις, γραμματικούς τύπους κ.λπ.) αυτός που έχει καθιερωθεί λόγω τής χρήσης του σε κλασικούς και αναγνωρισμένους συγγραφείς: *~ όρος* ΑΝΤ. αδόκιμος 3. (α) αυτός που βρίσκεται στο στάδιο τής προπαρασκευής ή τής δοκιμασίας, μαθητευόμενος: *~ μοναχός* (υποψήφιος μοναχός) || *~ έφεδρος αξιωματικός* (β) ΣΤΡΑΤ. **δόκιμος** (ο) απόφοιτος τής Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών (Δ.Ε.Α. = Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός) τού Στρατού Ξηράς (γ) ***Ναυτικός Δόκιμος*** *ο* σπουδαστής τής Σχολής Ναυτικών Δοκίμων. — **δόκιμα** επίρρ., δοκιμότητα (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποδεκτός έπειτα από δοκιμασία - επιδοκιμασμένος», < *δοκώ,* βλ. λ. *δοκούν*. Η αρχική σημ. απαντά επίσης στην Κ.Δ. (πβ. 2 *Τιμόθ.* 2, 15: *σπούδασον σεαυτον δόκιμον παρα-στήσαι τφ θεώ- Ρωμ.* 14, 18: *ευάρεστος τφ* θεώ *και δόκιμος τοΐς άνθρώποις)]*.

δοκός (η) (λόγ.) 1. το δοκάρι 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. (ειδικότ.) όργανο γυμναστικής πάνω στο οποίο εκτελεί κανείς ασκήσεις, κυρ. ισορροπίας. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέχομαι | δέκομαι]*.

δοκούν (το) εύχρ. στη ΦΡ. ***κατά το δοκούν*** (ί) κατά τη γνώμη (κάποιου), όπως φαίνεται σωστό (σε κάποιον): ως *προς το ζήτημα τής επιλογής συνεργατών, έχετε το δικαίωμα να προχωρήσετε ~* (ii) (κατ' επέκτ.) αυθαίρετα: *ενεργεί ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δοκούν,* μτχ. ενεστ. τού ρ. *δοκώ (-έω),* ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. δεϊί-, ρ. *δέχομαι | δέκομαι* (βλ.λ.). Ομόρρ. *δόκησι)ς), δόξα, δόκιμος, δοκιμάζω* κ.ά. Το ρ. *δοκώ* χρησιμοποιήθηκε με πληθώρα σημασιών, η δε ετυμολογική του προέλευση (από το ρ. *δέχομαι)* οδηγεί στην άποψη ότι η λ. αρχικά σήμαινε «κάνω κάποιον να δεχθεί, διδάσκω» (πβ. λατ. doceo). Ωστόσο, η βασική σημ. τού ρ. *δοκώ* ήταν «σκέφτομαι, νομίζω, πιστεύω»].

δόκτορας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. ο διδάκτορας (βλ.λ.) **2**. (α) (ειδικότ.) τίτλος γιατρού (β) (γενικότ.-προφορ.) κάθε γιατρός. Επίσης (λόγ.) δόκτωρ [μεσν.] {δόκτορος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.* [ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. doctor < doceo «διδάσκω»].

δολάριο (το) {δολαρί-ου | -ων} 1. νομισματική μονάδα των Η.Π.Α., τού Καναδά και άλλων κρατών **2.** (συνεκδ.-καθημ.) η αμερικανική οικονομία: το *~ κυβερνά τον κόσμο.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. dollar < μέσ. κάτω γερμ. daler < T(h)aler, σύντμηση τού Joachimsthaler, νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κωμόπολη Joachimsthal τής Βοημίας (πβ. *τάλιρο)]*.

δολάριο - τάλιρο. Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή. Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ. tallero, που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ. T(h)aler, συγκεκομμένο τ. τού Joachimsthaler, αργυρό νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κωμόπολη Joachimsthal τής Βοημίας. Από το γερμ. T(h)aler προήλθε και το μεσν. γερμ. daler, από όπου το αγγλ. dollar (1545).

δολερός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από δόλο, που εκφράζει ή χρησιμοποιεί δόλια μέσα· πανούργος, ανειλικρινής: *~ άτομο | βλέμμα* ΣΥΝ. επίβουλος, απατηλός, φθονερός, δόλιος, ύπουλος ΑΝΤ. άδολος. — **δολερ-ά** | **-ώς** [μτγν.] επίρρ., **δολερότητα** (η).

δολιεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {δολιεύθηκα} (λόγ.) χρησιμοποιώ δόλο, για να εξαπατήσω (κάποιον) ΣΥΝ. επιβουλεύομαι, υπονομεύω. — **δολίευση** (η), **δολιευτικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

δόλιος, -α, -ο 1. αυτός που χρησιμοποιεί ή περιέχει δόλο: *χρησιμοποίησε ~ μέσα, για να τον κερδίσει || ~ τέχνασμα | επινόηση | πράξη* ΣΥΝ. δολερός, επίβουλος, ύπουλος ΑΝΤ. άδολος · 2. (με συνίζηση -δόλιος-, για να δείξουμε συμπάθεια) αυτός που έχει υποστεί πολλές ταλαιπωρίες και δυστυχίες στη ζωή του: η *~ μάννα απέμεινε έρημη και πικραμένη* ΣΥΝ δύσμοιρος, ταλαίπωρος κακομοίρης, (λαϊκ.) κα-ψερός, έρμος, φουκαράς. — **δολιότητα** (η) [μτγν.] (σημ. 1), δόλια | **δολίως** [αρχ.] επίρρ. (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια, συνίζηση.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *δόλος.* Το επίθ. *δόλιος* απαντά με συνίζηση από τον Μεσαίωνα, οπότε και απέκτησε τη σημ. «κακομοίρης, δύστυχος»].

δό-λι-ος και **δό-λιος.** Χαρακτηριστική περίπτωση φωνολογικής διαφοροποίησης (διαφοράς στην προφορά) που δηλώνει και σημασιολογική διαφοροποίηση: το **δό-λι-ος** (ασυνίζητος τύπος με προφορά τού -ι- σε χωριστή συλλαβή) δηλώνει τον «δολερό, αυτόν που ενεργεί δολίως», ενώ το **δό-λιος** (συνιζημένος τύπος, όπου το -ι-συμπροφέρεται με το -ο- σε μία συλλαβή) σημαίνει «δύστυχος, κακομοίρης».

δολιοφθορά (η) η προμελετημένη φθορά ή καταστροφή (εγκαταστάσεων, στρατιωτικού, βιομηχανικού υλικού κ.λπ.), προκειμένου να πλήγει ο αντίπαλος: η *καταστροφή τής αποθήκης πυρομαχικών αποδόθηκε σε* - ΣΥΝ. σαμποτάζ. [ΕΤΥΜ. Από. τού γαλλ. sabotage, βλ. κ. *σαμποτάζ]*.

δολιοφθορέας (ο/η) {δολιοφθορ-είς, -έων} (λόγ.) πρόσωπο που προκαλεί δολιοφθορές (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. saboteur, βλ. κ. *σαμποτέρ)*.

δολιχοδρομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δολιχοδρομείς... | δολιχοδρόμησα} (αρχαιοπρ.) **1**. (κυριολ.) αγωνίζομαι στον δόλιχο (βλ.λ.) 2. (συνήθ. μτφ.) διανύω μεγάλη απόσταση, καθυστερώ. — **δολιχοδρόμος** (ο) [αρχ.], δολιχοδρόμηση κ. **δολιχοδρομία** (η) [1885].

δολιχοκεφαλία (η) ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η ανάπτυξη τού ανθρώπινου κρανίου κατά τρόπον ώστε να είναι πολύ μακρύ σε σχέση με το πλάτος του ΣΥΝ. δολιχοκρανία, μακροκεφαλία ΑΝΤ. βραχυκεφαλία. Επίσης ***ooKι-***χοκρανία. — δολιχοκέφαλος, -η, -ο [1890]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dolichocephalic].

δόλιχος (ο) {δολίχ-ου | -ω^{ν}, -ους} 1. το αμπελοφάσουλο · 2. (στην αρ-χαιότητα) δρόμος αντοχής μεγάλων αποστάσεων και μονάδα μήκους που ισοδυναμούσε με δώδεκα στάδια. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδελεχής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *doligh-, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου θ. (που αποτελεί παρεκτεταμένο τ. τού I.E. *del- «μακρύς»), πβ. σανσκρ. dîrgha-, σερ-βοκρ. dug, πολ. dtugi, ρωσ. dolgij κ.ά. Ομόρρ. έν-δελεχής (βλ.λ.)].

δολομίτης (ο) [1876] {δολομιτών} 1. ανοιχτόχρωμο, συνήθ. κιτρινωπό ή γκριζόλευκο ορυκτό, που αποτελείται από ανθρακικό ασβέστιο και μαγνήσιο και απαντά στη φύση κυρ. σε μορφή μικρών συμπαγών κρυστάλλων, χρησιμοποιείται δε στην οικοδομική, τη γλυπτική, τη διακοσμητική και ως πυρίμαχο υλικό 2. (συνεκδ.) πέτρωμα με μεγάλη περιεκτικότητα σε αυτό το ορυκτό. — **δολομιτικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dolomite, από το όνομα τού Γάλλου γεωλόγου Déodat de Dolomieu].

δολοπλοκία (η) {δολοπλοκιών} ο σχεδιασμός ή/και η χρησιμοποίηση δόλιου τρόπου δράσης (εναντίον κάποιου): πολιτικές ~ ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία, ραδιουργία, ίντριγκα. — **δολοπλόκος** (ο/η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δολοπλόκος < δόλος + -πλόκος < πλέκω)*.

δολοπλοκώ ρ. αμετβ. [1896] {δολοπλοκείς... | δολοπλόκησα} κάνω δολοπλοκίες (βλ.λ.): οι *άνθρωποι τού στενού του περιβάλλοντος δολο-πλοκούσαν εις βάρος του* ΣΥΝ. ραδιουργώ, μηχανορραφώ.

δόλος (ο) 1. ΝΟΜ. η βούληση (κάποιου) να συντελέσει με τις πράξεις του ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στην παραγωγή παράνομου αποτελέσματος ή η γνώση (κάποιου) ότι οι πράξεις του είναι ενδεχόμενο να επιφέρουν παράνομο αποτέλεσμα και η αποδοχή τους: *καταλογίζω* | *διακρίνω* | *διαπιστώνω* ~ *στις πράξεις κάποιου* || *ενεργώ με* ~ *εναντίον κάποιου* || *άμεσος* | *ενδεχόμενος* ~ (πβ. λ. *αμέλεια) 2.* ο τρόπος ή το μέσον εξαπάτησης ή παραπλάνησης (κάποιου): *χρησιμοποιώ* | *εξυφαίνω* ~ *εναντίον κάποιου* || *επιτυγχάνω* | *αποκτώ με* - ΣΥΝ. δόλωμα, παγίδα, πλεκτάνη, κόλπο, τέχνασμα 3. (συνεκδ.) η εξαπάτηση ενός προσώπου ΣΥΝ. κατεργαριά 4. το δόλωμα: (παροιμ.) *»χωρίς ~, ψάρι δεν πιάνεται».* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *dol-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *del- «αποβλέπω, αποσκοπώ», πβ. λατ. dolus «δόλος», ισπ. dolo, γερμ. zahlen «πληρώνω», Zahl «αριθμός», αγγλ. tale «διήγηση, παραμύθι», tell «λέγω, αφηγούμαι» κ.ά. Η συσχέτιση με το ουσ. *δέλεαρ* οφείλεται σε παρετυμολογία].

δολοφονία (η) [αρχ.] {δολοφονιών} 1.η σκόπιμη και προμελετημένη αφαίρεση τής ζωής ανθρώπου: *στυγερή* | *απάνθρωπη* | *βίαιη* | *ωμή* | *εν ψυχρώ* | *ανεξιχνίαστη* | *περίεργη* ~ || *απόπειρα δολοφονίας* || *πολιτική* ~ (από μυστική πολιτική ομάδα ή παράταξη εις βάρος πολιτικού αντιπάλου ή από τρομοκράτη) ΣΥΝ. ανθρωποκτονία 2. (μτφ.) πράξη που οδηγεί σε φθορά, κακομεταχείριση ή καταστροφή: η ~ τής *φύσης από ασυνείδητους καταπατητές* ||*η~ τής γλώσσας από απρόσεκτους ομιλητές.*

δολοφονικός, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που σχετίζεται με τον δολοφόνο ή με τη δολοφονία: ~ *μέσα* | *όπλα* | *σύνεργα* ΣΥΝ. φονικός 2. αυτός που γίνεται με πρόθεση φόνου: ~ *επίθεση* | *απόπειρα* | *ενέργεια* | *σχέδιο* 3. αυτός που θέτει σε άμεσο κίνδυνο ανθρώπινες ζωές ή που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια ζωών: ~ *αμέλεια* | *ανευθυνότητα* ΣΥΝ. εγκληματικός 4. (μτφ.) επιθετικός ή βίαιος, που θυμίζει δολοφόνο: ~ *ύφος* | *βλέμμα* | *ένστικτο.* — δολοφονικ-ά | -ώς [1887] επίρρ. δολοφόνος (ο/η), (λαϊκ.) δολοφόνισσα (η) 1. πρόσωπο που διαπράττει δολοφονία: *ο ~ με το αγγελικό πρόσωπο* || *μανιακός* | *στυγερός* | *αποκρουστικός* | *σατανικός* ~ || *κατά συρροήν* ~ (βλ. λ. *σίριαλ κί-λερ)* ΣΥΝ. φονιάς 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί τον βίαιο θάνατο ανθρώπου ή ανθρώπων: *ιός-δολοφόνος ευθύνεται για τον θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων* || φάλαινα-δολοφόνος (η όρκα) || *ναυτιλία-δολοφόνος ξεκληρίζει οικογένεια στην εθνική* 3. (μτφ.) ο καταστροφέας (συνήθ. πολύτιμου αγαθού): ο *άνθρωπος είναι ο ~ τής φύσης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ^. < *δόλος + φόνος].* δολοφονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δολοφονείς... | δολοφόν-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} 1. διαπράττω δολοφονία: το *αυταρχικό καθεστώς δολοφονούσε τους αντιφρονούντες* ΣΥΝ. φονεύω, σκοτώνω 2. (μτφ.) καταστρέφω, κακοποιώ (κάτι), μεταχειρίζομαι (κάτι) με τον χειρότερο τρόπο: ~ *ένα τραγούδι* | *ένα θεατρικό έργο* | *την τέχνη* | *τη γλώσσα* (μιλώ πρόχειρα ή κάνοντας πολλά λάθη) ΣΥΝ. φονεύω, σκοτώνω. **δόλωμα** (το) {δολώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η μικρή ποσότητα τροφής που τοποθετείται σε αγκίστρι ή παγίδα (για να προσελκύσει και να συλλάβει κανείς ψάρια ή για να παγιδεύσει ζώα ή άγρια θηράματα): βάζω *τυρί στη φάκα για ~* || *καλό* | *ακριβό* ~ || τι - *θέλει αυτό το ψάρι;* ΣΥΝ. δόλος 2. (μτφ.) το πρόσωπο ή το μέσο που χρησιμοποιείται, για να παρασύρει κανείς (κάποιον) δελεάζοντας τον: *έβαλαν ~ μια ωραία γυναίκα, για να καταφέρουν να τον συλλάβουν* ΣΥΝ. δέλεαρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *δολώ (-όω)* < *δόλος].* δολώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. (δόλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) τοποθετώ δόλωμα σε αγκίστρι ψαρέματος ♦ 2. (μετβ.) χρησιμοποιώ δόλο για να εξαπατήσω (κάποιον). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δολώ (-όω)* «εξαπατώ, ξεγελώ» < *δόλος.* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

δομέστικος κ. δομέστιχος (ο) 1. ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) έμπιστο πρόσωπο που κατείχε ανώτερο αξίωμα στη στρατιωτική, πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση: ~ των *Σχολών* (μικτών ταγμάτων πεζικού και ιππικού) 2. (ειδικότ.) καθένας από τους εξάρχοντες των δύο χορών των ψαλτών στους ναούς. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. domesticus < domus «οίκος»].

δομή (η) **1**. ο τρόπος με τον οποίο έχει φτειαχτεί, χτιστεί ή κατασκευαστεί (κάτι): η ~ ενός *κτηρίου* ΣΥΝ. κατασκευή, χτίσιμο 2. ο τρόπος με τον οποίο επιμέρους στοιχεία σχετίζονται και συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σύνολο ή σύστημα: η ~ *ποιήματος* | *οικογένειας* | *πρότασης* | *λήμματος* | *γλώσσας* | *υπουργείου* | *οργανισμού* | *τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *η νέα ~ τού ΝΑΤΟ* || *κοινωνική* ~ (η διαφοροποίηση και ο χωρισμός μιας κοινωνίας σε κοινωνικές τάξεις και στρώματα ή ο τύπος και το σύστημα πεποιθήσεων, σχέσεων, θεσμών κ.λπ. μιας κοινωνικής ομάδας ή μιας κοινωνίας) || *μοριακή* ~ (ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα σε ένα μόριο, κυρ. όπως τον αναπαριστά η οργανική χημεία) || *οικονομική ~ μιας χώρας* || *απλή* | *πολύπλοκη* ~ ΣΥΝ. διάρθρωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. δέμω «χτίζω», βλ. κ. *δέμας, δόμος.* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. structure (< λατ. structura < p. struere «χτίζω, κατασκευάζω»)].

δομή **- υφή - σύσταση - σύνθεση - διάρθρωση. Η** λ. **δομ**ή, ως λέξη-κλειδί των κοινωνικών επιστημών, χρησιμοποιείται ευρύτατα τα τελευταία χρόνια. Η λέξη χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη νεότερη («μοντέρνα») γλωσσολογία με αναφορά στη γλώσσα, απ' όπου πέρασε και στις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο κύριος εισηγητής τής θεωρίας περί δομής τής γλώσσας, ο Ferdinand de Saussure, εισήγαγε τον **δομισμό**, χωρίς να χρησιμοποιήσει ο ίδιος τον όρο **structure** (δομή), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε αργότερα στην Ευρώπη με βάση τη διδασκαλία του και ανεξάρτητα από τον αμερικανικό γλωσσολογικό δομισμό (Bloomfield, Harris, Hocken κ.ά.). ο Saussure αντί τού δομή χρησιμοποίησε τον όρο **σύστημα**, που είναι η ουσία και το κατεξοχήν χαρακτηριστικό τής δομής τής γλώσσας. Οι ξένοι χρησιμοποίησαν τον όρο structure, που προέρχεται από το λατ. **structura** (< μτχ. structus τού p. struere «δομώ, κατασκευάζω»). Με βάση το υφαίνω πλάστηκε στην Ελληνική και η λ. υφή, που στην αρχαία γλώσσα σήμαινε την «ύφανση» (πέπλων κ.λπ.), ενώ στη Ν. Ελληνική σημαίνει ό,τι και το **δομή**, δηλ. τη **σύσταση** ή τη **σύνθεση** (τής γλώσσας, τής κοινωνίας, των ομάδων, των ιδεών κ.λπ.). Ας σημειωθεί ότι και η λ. δομή είναι αρχαία, σημαίνοντας (από το ρ. **δέμω** «κτίζω») το «κτίσιμο» και κυρίως «το κτίσιμο τού σώματος, το σώμα» (αρχ. **δέμας**). Ως προς τις αποχρώσεις τής σημασίας των συνωνύμων, τα μεν υφή, σύσταση και σύνθεση τονίζουν περισσότερο την έννοια «των συστατικών, που απαρτίζουν κάτι», ενώ τόσο η *δομή* όσο και το διάρθρωση δηλώνουν «τις σχέσεις μεταξύ των συστατικών» και μάλιστα η δομή δηλώνει «τις σχέσεις των συστατικών με αναφορά στο σύνολο»· συστατικά, σχέσεις και σύνολο συνιστούν το **σύστημα** (γλώσσας, κοινωνίας, ομάδας κ.λπ.), κατά τα διδάγματα τού δομισμού (στη γλωσσολογία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ψυχολογία κ.α.).

δόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το χτίσιμο, η οικοδόμηση (ενός κτηρίου): *σφάλματα κατά τη ~·* ΦΡ. συντελεστής ***δόμησης*** *ο* συντελεστής που καθορίζει την οικοδομήσιμη επιφάνεια ενός κτηρίου σε σχέση με το εμβαδόν τού οικοπέδου μέσα στο οποίο αυτό οικοδομείται 2. ο τρόπος με τον οποίο έχει δομηθεί (κάτι), η δομή του: *αριστοτεχνική* ~ || η ~ τής *πρότασης.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *δόμησις* < *δομώ* (βλ.λ.)].

δομήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να δομηθεί, που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές: ~ λίθινα *υλικά.* [ΕΤΥΜ. < *δομώ* (από το θ. τού αορίστου *δόμησ-α)* + παραγ. επίθημα *-ιμος,* πβ. κ. *μετρήσ-ιμος].*

δομικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη δόμηση, με την κατασκευή ή το χτίσιμο: ~ *υλικά* (οι φυσικές ή τεχνητές ύλες που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή κτηρίων, λ.χ. το τσιμέντο, οι πέτρες, τα ξύλα κ.λπ.) (β) ***δομικά έργα*** τεχνικά έργα θεμελιωμένα στο έδαφος -οικοδομές-, συγκοινωνιακά έργα -δρόμοι, γέφυρες, σήραγγες, λιμάνια-, έργα υδραυλικά -φράγματα, υδραγωγεία-, καθώς και άλλα ειδικά έργα -πυλώνες γραμμών μεταφοράς ενέργειας, ιστοί τηλεοράσεων κ.ά. (γ) ***δομικά στοιχεία*** τα μέρη από τα οποία αποτελείται ένα τεχνικό έργο, λ.χ. οι τοίχοι, τα θεμέλια, τα δάπεδα, οι δοκοί κ.ά. (δ) ***δομικές μηχανές*** αυτοκινούμενα συνήθ. μηχανήματα, που χρησιμοποιούνται σε κατασκευαστικά έργα, λ.χ. γερανοί, μπουλντόζες κ.ά. 2. αυτός που σχετίζεται με τη δομή, με τη διάρθρωση ενός συνόλου: *επισημάνθηκαν οι ~ αδυναμίες τής εθνικής οικονομίας* || ~ *μεταρρύθμιση* | *ανάλυση* (η ανάλυση ενός κειμένου κατά τον δομισμό) **3**. ***δομι-^{κ}Π*** (η) ^{π} οικοδομική. — **δομικ**ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δομή.* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. structurel].

Δομινικανή **Δημοκρατία** (η) (ισπ. Republica Dominicana) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών που καταλαμβάνει το Α. τμήμα τού νησιού Ισπανιόλα, στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα τον Αγιο Δομίνικο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Republica Dominicana, από το όνομα τού νησιού (και τής πρωτεύουσας) Santo Domingo «Αγιος Δομίνικος» (άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας)].

δομινικανός (ο), **δομινικαν**ή (η) **1**. μοναχός ή μοναχή τού χριστια-

νικού τάγματος τού Αγίου Δομίνικου **2**. ***Δομινικανοί*** (οι) χριστιανικό τάγμα που ίδρυσε ο Αγιος Δομίνικος και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην Ιερά Εξέταση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Dominicanus < Domenicus < λατ. Dominus «Κύριος»,τίτλος τού Θεού].

Δομινίκη (η) γυναικείο όνομα.

Δομίνικος κ. Δομένικος (ο) 1. άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Domenicus, βλ. κ. *δομινικανός].*

δομισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) κοινή θεωρία ορισμένων επιστημών τού ανθρώπου (γλωσσολογίας, ψυχολογίας, θεωρίας τής λογοτεχνίας κλπ.), η οποία προσεγγίζει τα ανθρώπινα πράγματα ως δομικά στοιχεία ενός όλου, που αλληλοπροσδιορίζονται με βάση συγκεκριμένους κανόνες ΣΥΝ. στρουκτουραλισμός **2**. ΓΛΩΣΣ. η μέθοδος ανάλυσης τής γλώσσας η οποία εστιάζεται στη μελέτη τής δομής τής γλώσσας με έμφαση: (α) στην έννοια τής γλώσσας ως συστήματος, που αποτελείται από επιμέρους στοιχεία τα οποία επιτελούν ορισμένες λειτουργίες και συνδέονται μεταξύ τους σε ευρύτερα σύνολα σχέσεων με αναφορά πάντοτε στο γενικότερο σύστημα τής γλώσσας (β) στη συγχρονική εξέταση (γ) στον προφορικό λόγο (δ) στον καθορισμό των ελάχιστων μονάδων (φωνημάτων, μορφημάτων κ.λπ.) (ε) στη διάκριση σαφώς προσδιορισμένων επιπέδων δομής τής γλώσσας ΣΥΝ. στρουκτουραλισμός 3. ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η έρευνα τής οργάνωσης και τής λειτουργίας των αρχαϊκών κοινωνιών με βάση την αρχή ότι οι κοινωνίες αυτές αποτελούν σύστημα αλληλεξαρτώμενων στοιχείων (θεσμών, πεποιθήσεων, τεχνικών κ.λπ.) 4. ΨΥΧΟΛ. η ανάλυση τής ψυχονοητικής δραστηριότητας τού ανθρώπου με βάση την ιεραρχική σχέση μεταξύ δομών, ιδεών, αντιλήψεων, αισθήσεων κ.λπ. — **δομι**στής (ο), δομιστικός, -ή, -ό, **δομιστικ-ά** | **-ώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δομή. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. structuralisme].

Δόμνα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., βλ. λ. δόμνα].

δόμνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΙΣΤ. (ως τιμητική προσαγόρευση) η σύζυγος αυθέντη στο Βυζάντιο ή στην Τουρκοκρατία **2.** (γενικότ.) κυρία, αρχόντισσα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < μτγν. λατ. domna < λατ. domina «κυρία, οικοδέσποινα» < domus «οίκος»].

δομολειτουργικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη δομή και τη λειτουργία μιας γλώσσας, δηλ. με τις μορφολογικές (γραμματικές) δομές και τις συντακτικές λειτουργίες που αυτές δηλώνουν, προκειμένου να καλύψουν γλωσσικές επικοινωνιακές ανάγκες: *~ γραμματική | περιγραφή | ανάλυση.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. structural-functional αντί τού *δομικολειτουργικός].*

δόμος (ο) **1.** η οροφή που έχει ημισφαιρικό σχήμα ΣΥΝ. θόλος, τρούλος, ψαλίδωμα 2. οριζόντιο στρώμα λίθων ή πλίνθων. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «οίκος», < *domo-, ετεροιωμ. βαθμ. Ι.Ε. δι-σύλλ. θ. *dəmā- «χτίζω κατοικία», πβ. λατ. domus «οίκος», domesticus «οικιακός», γαλλ. domestique, αγγλ. timber «ξυλεία», γερμ. Zimmer «δωμάτιο» κ.ά. Ομόρρ. δέμ-ας, δέμ-ω «χτίζω», δώμ-α, *νεό-δμη-τος* κ.ά.].

δομώ ρ. μετβ. {δομείς... | δόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οργανώνω, διαρθρώνω επιμέρους συστατικά με τρόπο που να αποτελούν ενιαίο και συνεκτικό σύνολο, ώστε να χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και αλληλουχία: η *ομιλία του δομείται σε τρεις θεματικές ενότητες || το έργο έχει δομηθεί πάνω στους εξής άξονες... **2.*** (η μτχ. **δομημένος**, -η, *-ο)* συγκροτημένος, αυτός που έχει ευδιάκριτη διάταξη των μερών του, ώστε να γίνεται κατανοητός: *~ λόγος | έργο | σκέψη.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *δομώ (-άω) | -όω)* < αρχ. *δόμος* (βλ.λ.)].

Δον (ο) {άκλ.} ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Ρωσίας και εκβάλλει στην Αζοφική Θάλασσα. [ΕΤΥΜ < ρωσ. Don < αβεστ. dānu «ποταμός»].

δον (ο) {άκλ.} **1**. (παλαιότ. στην Ισπανία ως τιμητικός τίτλος) μέλος τού παπικού ιερατείου, ηγεμόνας ή αριστοκράτης: ο *~ Κιχώτης || ο ~ Ζουάν* 2. (ως προσφώνηση) για καθολικό ιερέα: *~ Καμίλο.* [ΕΤΥΜ < ισπ. don < λατ. dominus «κύριος»].

δόνα (η) {χωρ. πληθ.} (στην Ισπανία, ως τιμητική προσαγόρευση) γυναίκα που ανήκε στην αριστοκρατική τάξη. [ΕΤΥΜ < ισπ. dona < λατ. domina «κυρία»].

δονάκιον (το) [1879] {δονακί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. αερόβιο βακτήριο που προκαλεί χολέρα: *~ τού Κοχ.*
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού αρχ. δόναξ, -ακος «βλαστός, κοτσάνι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. δονώ].

δον Ζουαν (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) ο άνδρας που επιδιώκει να κατακτά γυναίκες: κάνω τον *~* ΣΥΝ. ερωτύλος, γυναικοκατακτητής, γυναικάς, καζανόβας. — δονζουανισμός (ο), δονζουανικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < ισπ. Don Juan (ορθή προφ.: Δον Χουάν), θρυλικό πρόσωπο τής ισπ. λογοτεχνίας τού 16ου αι., όπου παρουσιάζεται ως ο χαρισμα-τούχος τυχοδιώκτης και απατεώνας, που επιδιώκει διαρκώς ποικίλες ερωτικές περιπέτειες].

δόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παλμική κίνηση: *σεισμική | μετασεισμική ~ || ισχυρή | ανεπαίσθητη ~|| οι - των φωνητικών χορδών 2.* ΦΥΣ. η μετακίνηση ενός σώματος από και προς τη θέση ισορροπίας του ΣΥΝ. ταλάντωση **3.** (μτφ.-λογοτ.) ισχυρή συγκίνηση: οι *~ τής καρδιάς και τού πνεύματος.* — **δονητικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vibration].

δονητής (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομαγνητική συσκευή που μετατρέπει το συνεχές σε παλμικό ρεύμα προκαλώντας δονήσεις: *~ σκυροδέματος* (η συσκευή που αυξάνει την πυκνότητα και τη μηχανική αντοχή τού σκυροδέματος μέσω κατάλληλων δονήσεων) 2. (ειδικότ.) επιμήκης κυλινδρική συσκευή, που πάλλεται και χρησιμοποιείται κυρ. για μασάζ ή για την ερωτική ικανοποίηση τού χρήστη. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vibrator].

δον Κιχώτης (ο) {-ες κ. -ώτηδες} (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν έχει αίσθηση τής πραγματικότητας και παρασύρεται από ρομαντικές φαντασιοπληξίες· (ειδικότ.) πρόσωπο που ξοδεύει τον χρόνο του σε αδιέξοδες, ουτοπικές διεκδικήσεις ΣΥΝ. ονειροπαρμένος. — **δονκιχωτικός**, -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. < Δον *Κιχώτης* (κύρ. όν.) < ισπ. Don Quijote, κεντρικός ήρωας τού μυθιστορήματος τού Μ. ντε Θερβάντες με τίτλο El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha («ο ευγενής ιδαλγός Δον Κιχώτης τής Μάντσα»), που εκδόθηκε μεταξύ των ετών 1605-1615. Στο μυθιστόρημα αυτό ο γηραιός Δον Κιχώτης, επηρεασμένος από τα ιπποτικά μυθιστορήματα που διάβαζε, ξεκινάει για περιπέτειες καθοδηγούμενος από τη χιμαιρική του φαντασία και από έκδηλο ψευτοπαλληκαρισμό].

δονκιχωτισμός (ο) το να συμπεριφέρεται κανείς όπως ο Δον Κιχώτης, χωρίς να έχει επαφή με την πραγματικότητα: *ο πολιτικός αναλυτής σημείωνε πως ο ~ τής κυβέρνησης στην εξωτερική πολιτική είναι εθνικά επιζήμιος.*

Δονούσα (η) νησί των Κυκλάδων Α. τής Νάξου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Δονοϋς)σ)α,* αγν. ετύμου].

δοντάς (ο) {δοντάδες}, **δοντού** (η) {δοντούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έ^ει μεγάλα δόντια.

δόντι (το) {δοντ-ιού | -ιών} 1. καθένα από τα οστεοειδή όργανα που είναι συμμετρικά διατεταγμένα μέσα στη στοματική κοιλότητα, στην άνω και κάτω γνάθο, και χρησιμεύουν τόσο στο μάσημα τής τροφής όσο και στην προφορική ομιλία: *πήγε στον οδοντίατρο, για να του βγάλει το χαλασμένο ~ || σφράγισμα | εξαγωγή δοντιού || πλένω τα ~ μου-* ΦΡ. (α) ***τρίζω τα δόντια (σε κάποιον)*** βλ. λ. τρίζω (β) έξω ***από τα δόντια*** με πλήρη ειλικρίνεια, ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές: του μίλησα *~*, για να μη *νομίζει ότι τον κοροϊδεύω || αυτός μιλάει πάντα ~, δεν ξέρει από διπλωματίες* (γ) **με *νύχια και με δόντια*** με κάθε μέσο, με όλες τις δυνάμεις, καταβάλλοντος κάθε προσπάθεια: *παλεύει ~*, για να *αποδείξει την αθωότητα του | για να σώσει την επιχείρηση του* (δ) ***πονάει το δοντάκι μου*** είμαι ερωτευμένος: *πονάει το δοντάκι του για μια μελαχρινή* (ε) ***(κάτι) δεν είναι για τα δόντια (κάποιου)*** για πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν μπορεί να το έχει ή να το απολαύσει (κάποιος), επειδή ξεπερνά τις δυνατότητες του: μην *τρέφεις ελπίδες, η κοπέλα ~ σου* (στ) (για μωρά) ***βγάζω δόντια | σκάζουν τα δόντια μου*** για τα πρώτα δόντια που βγάζει ένα μωρό (ζ) ***αλλάζω δόντια*** (για μικρά παιδιά) πέφτουν τα δόντια τής πρώτης οδοντοφυΐας και φυτρώνουν τής δεύτερης (η) ***απ' τού Χάρου τα δόντια*** από τον θάνατο: *γλύτωσε | σώθηκε ~!* (θ) ***δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)*** φανερώνω (σε κάποιον) τη δύναμη μου, την ισχύ μου: στο *πρόσφατο στρατιωτικό επεισόδιο η χώρα έδειξε τα δόντια της σε όσους την επιβουλεύονται* (ι) ***μέσ' από τα δόντια*** χωρίς να ακούγονται καθαρά αυτά που λέω, χωρίς να ανοίγω πολύ το στόμα μου, χωρίς να αρθρώνω καθαρά τις λέξεις: μη *μιλάς ~ σου, δεν καταλαβαίνουμε τι λες!* (ια) ***σφίγγω τα δόντια*** (ί) κάνω τις οδοντοστοιχίες μου να πιέσουν η μία την άλλη (ii) (μτφ.) κάνω υπομονή, συγκεντρώνω όλες μου τις δυνάμεις, για να αντέξω δύσκολες καταστάσεις: στις *συμφορές οι γενναίοι σφίγγουν τα δόντια και συνεχίζουν* (ιβ) ***ακονίζω τα δόντια μου*** βλ. λ. *ακονίζω* (ιγ) κάνω ***το χρυσό δοντάκι*** (για μικρά παιδιά) κοινωνώ, λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία (ιδ) ***οπλισμένος*** ώς ***τα δόντια*** ως χαρακτηρισμός για πάνοπλο άνθρωπο **· 2.** (μτφ.) η αιχμηρή προεξοχή σκεύους ή εργαλείου: *χάλασαν τα ~ τού μαχαιριού* · 3. (αργκό ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει εξυπηρετήσεις σε γνωστούς του, που χρησιμοποιεί την εξουσία του προς όφελος φίλων του· κυρ. στη ΦΡ. ***έχω δόντι:*** *έχει γερό δόντι στο υπουργείο και του κάνουν όποια εξυπηρέτηση ζητήσει* ΣΥΝ. μέσον. Επίσης (αρχαιοπρ.) **οδούς** (ο) {οδόντος}. — (υποκ.) **δοντάκι**[1] (το), (μεγεθ.) δοντάρα (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < όδόντιον, υποκ. τού *αρχ. οδούς* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *σφίγγω τα δόντια* (< αγγλ. clench the teeth), με *νύχια και με δόντια* (< αγγλ. fight tooth and nail), *τρίζω τα δόντια* (< γαλλ. grincer les dents), *(μιλώ) μέσ' από τα δόντια* (< γαλλ. parler entre les dents), *δείχνω τα δόντια μου* (< γαλλ. montrer mes dents), οπλισμένος ώς τα *δόντια* (< γαλλ. armé jusqu'aux dents) κ.ά.].

δοντιά (η) [μεσν.] το σημάδι ή το αποτύπωμα δοντιών που μένει πάνω στο δέρμα ή σε εδώδιμο προϊόν ύστερα από δαγκωματιά.

δονώ ρ. μετβ. {δονείς... | δόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ παλμική κίνηση: ο *αέρας από τους πνεύμονες δονεί τις φωνητικές χορδές* ΣΥΝ. πάλλω 2. σείω, τραντάζω μια στερεή επιφάνεια: η *πολυκατοικία δονήθηκε από τον σεισμό* ΣΥΝ. ταρακουνώ, κλυδωνίζω 3. (μτφ.) προκαλώ ισχυρή συγκίνηση σε (κάποιον): *πατριωτικός* ενθουσιασμός *δονούσε τις καρδιές όλων των Ελλήνων.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δονώ (-έω),* αγν. ετύμου, ίσως πελασγική λέξη],

δόξα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. ο θαυμασμός και η εκτίμηση που απολαμβάνει κανείς εκ μέρους των περισσότερων ανθρώπων: *οι μεγάλες προσωπικότητες περιβάλλονται από αθάνατη ~ || εφήμερη | μεγάλη ~* ΣΥΝ. αίγλη, φήμη ΑΝΤ. αφάνεια, ασημότητα, ανωνυμία· ΦΡ. (α) ***βασιλεύς τής δόξης*** ο Θεός (β) ***δόξα τω Θεώ | δόξα να 'χει ο Θεός | δόξα σοι ο Θεός*** για την έκφραση ικανοποίησης από υπόθεση που είχε ομαλή έκβαση: *~*, όλα *πήγαν καλά* (γ) στο ***απόγειο τής δόξας*** στο μέγιστο σημείο, στον κολοφώνα τής δύναμης, τής φήμης και τής επιτυχίας: *τον 5ο αι. π.Χ. η Αθήνα βρισκόταν ~ της* (δ) ***μεγάλες δόξες*** σπουδαίες επιτυχίες και τιμές: *τον περίμεναν ~* ΣΥΝ. μεγαλεία (ε) (είμαι) στις ***δόξες (μου)*** (ί) είμαι σε πολύ χαρούμενη διάθεση, πολύ υπερήφανος: *τώρα πια που πέρασε στο πανεπιστήμιο, είναι στις δόξες*

του (ii) (ἔίμαι) στην κορυφή τής ἔπιτυχίας (μου): εκείνη την *εποχή ήταν ακόμα στις δόξες του και πλήθος θαυμαστριών τον κυνηγούσαν για ένα αυτόγραφο* (στ) ***προς*** δόξαν ***(κάποιου)*** (ειρων.) για να δοξαστεί (κάποιος/κάτι)· για κάποιον/κάτι που παίζει αρνητικό ρόλο σε μια κατάσταση: όλα τα μέσα *επιστρατεύονται για την προβολή τού προϊόντος, - τού οικονομικού ανταγωνισμού* (ζ) δόξα ***πατρί*** το σημείο στο μέτωπο μεταξύ των δύο φρυδιών και τής μύτης: η *σφαίρα τον βρήκε στο* ~ || την *έφαγε στο* - (η) **ιδού** στάδιον **δόξης *λαμπρόν*** βλ. λ. *ιδού* (θ) (...) ***και*** ξανά ***προς τη δόξα τραβά*** (ειρων.) για αρνητική κατάσταση που συνεχίζεται εντονότερα μετά από σύντομη διακοπή της **2.** (συνεκδ.) όποιος ή ό,τι φέρνει φήμη σε κάποιον αποτελώντας το καύχημα του: *Μέγας Αλέξανδρος,* η ~ των *Μακεδόνων* 3. (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει δοξαστεί σε έναν τομέα: *είναι από τις παλιές* ~ *τού ελληνικού μπάσκετ* | *κινηματογράφου* ΣΥΝ. αστέρι · 4. ΕΚΚΛΗΣ. το διακοσμητικό χρυσό φωτοστέφανο, ωοειδούς συνήθ. σχήματος, των ιερών προσώπων στις αγιογραφίες **· 5.** (αρχαιοπρ.) η υποκειμενική άποψη κάποιου ΣΥΝ. γνώμη, δοξασία.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γνώμη, άποψη», < *δοκώ* (βλ. λ. *δοκούν).* Ενώ στον Όμηρο, τον Ηρόδοτο και τους προσωκρατικούς φιλοσόφους η λ. σήμαινε κυρ. την παραδεκτή άποψη, την προσωπική γνώμη, στην πλατωνική ορολογία η λ. *δόξα* περιέγραψε τόσο την προσωπική άποψη που μπορεί **να** είναι σωστή (εν αντιθέσει προς τη γνώση που εξέφραζε η λ. *επιστήμη)* όσο και τη γνώμη που κάποιος έχει για έναν άλλον, την υπόληψη του. Στη Βιβλική γλώσσα, ιδίως **δε** στην Π.Δ., η λ. χρησιμοποιείται ως χαρακτηριστικό τού Θεού και τής παρουσίας Του, μεταφράζοντας το εβρ. kavödh, το οποίο προέρχεται από το επίθ. **k**a**v**é**d**h «βαρύς, εντυπωσιακός»]. **δ**ο**ξ**ά**ζ**ω ρ. μετβ. [αρχ.] {δόξασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξυμνώ (κάποιον/ κάτι), αποδίδω τιμές σε (κάποιον): Εκαναν *πράξη τις ελπίδες τού λαού μας! Δοξάστε τους!* ΣΥΝ. λατρεύω, τιμώ 2. κάνω (κάποιον) να αποκτήσει δόξα: *δόξασε με τον ηρωισμό του την πατρίδα* ΑΝΤ. ντροπιάζω 3. ευγνωμονώ, ευχαριστώ με θέρμη: να *δοξάζεις τον Θεό που βρήκες* ***δουλειά!*** **— δόξασμα** (το) [αρχ.]. **δοξάρι** (το) {δοξαρ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες όργανο (σαν βέργα), **με** το οποίο κρούονται οι χορδές ορισμένων μουσικών οργάνων (βιολιού, λύρας κ.λπ.) **2**. το τόξο.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δοξάριον* < μτγν. *τοξάριον,* υποκ. τού αρχ. *τόξον].* **δοξαρι**ά (η) [μεσν.] **1.** η κρούση των χορδών μουσικού οργάνου (βιολιού, λύρας κ.λπ.) **με** δοξάρι και ο **ήχος** που παράγεται **με** αυτό τον τρόπο: με την *πρώτη* ~ *ο βιολιστής μάγεψε τον κόσμο* · 2. (λογοτ.) η ρίψη σαΐτας ΣΥΝ. σαϊτιά. **δοξαρ**ωτός, -ή, -ό αυτός που **έχει σχήμα** δοξαριού. **δοξασία** (η) {δοξασιών} αντίληψη που **δεν** θεμελιώνεται επιστημονικά, αλλά αποτελεί προϊόν υποκειμενικής σκέψης και συνδέεται συνήθ. **με** λαϊκές και πρωτόγονες (κυρ. μαγικοθρησκευτικές) παραδόσεις και πρακτικές: σε *πολλά λαϊκά έθιμα επιβιώνουν πανάρχαιες* ~ || *ο εθνολόγος μάς περιγράφει τις ποικίλες* ~ *πρωτόγονων φυλών.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δοξάζω,* αρχική σημ. «πιστεύω, εκφέρω γνώμη»]. **δοξαστ**ικός, **-ή,** -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποδίδει δόξα **(σε** κάποιον), που εξυμνεί: ~ *ύμνος* | *ποίηση* ΣΥΝ. υμνητικός, εγκωμιαστικός 2. **ΕΚΚΛΗΣ.** δοξαστικόν (το) το ιδιόμελο τροπάριο τού όρθρου, τής λιτής και τού εσπερινού, που εισάγεται με τον στίχο «Δόξα *Πατρί και Υίω...».* — δοξαστικ-ά /-ώς [αρχ.] επίρρ. **Δοξάτο** (το) κωμόπολη τού νομού Δράμας, τής οποίας οι κάτοικοι υπέστησαν αγριότητες από τους Βουλγάρους κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1914) και κατά τον **Β'** Παγκόσμιο Πόλεμο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. δοξάτον < *τοξάτον* «οικοδόμημα με τόξο» (πβ. κ. δοξάρι)). **δοξολογία** (η) [μτγν.] {δοξολογιών} **1. ΕΚΚΛΗΣ.** η ευχαριστία προς τον Θεό, ευχαριστήρια και δοξαστική προσευχή που αποτελείται από μια σειρά λόγων **ή** ύμνων, απευθύνεται προς τον Θεό **ή** την Αγία Τριάδα και αρχίζει με τη φρ. *«Δόξα Πατρί και Υίω και Αγίω Πνεύματι»* (μικρή δοξολογία) ή με τη φρ. *«Δόξα* εν *Υψίστοις Θεώ»* (μεγάλη δοξολογία) **2**. (ειδικότ.) η εκκλησιαστική λειτουργία που γίνεται σε σημαντικές θρησκευτικές εορτές ή περιστάσεις: *στον μητροπολιτικό ναό εψάλη* ~ *για τη μεγάλη επέτειο.* **δοξολογώ** ρ. μετβ. [μτγν.] {δοξολογείς... | δοξολόγ-ησα, -ούμαι (κα-**θημ**. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} απευθύνω δοξολογία προς τον Θεό ΣΥΝ. υμνολογώ, υμνώ. **— δοξολόνημα** (το). **δοξομανής**, -ής, -ές [μτγν.] {δοξομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιδιώκει διαρκώς και **με** κάθε τρόπο την απόκτηση δόξας ΣΥΝ. μεγαλομανής, φιλόδοξος ΑΝΤ. σεμνός, μετριόφρων. **— δοξομανία** (η) [μτγν.]. **ΣΧΟΛΙΟ λ.** -ης, -ης, -ες. **δορά** (η) (λόγ.) το γδαρμένο δέρμα ζώου ΣΥΝ. τομάρι, πετσί, προβιά.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέρω* «γδέρνω», βλ. κ. *δέρνω].* **δοριάλωτός,** -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που κατακτήθηκε **με** πόλεμο **2.** ο αιχμάλωτος πολέμου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δορι-* (δοτ. οργανική τού ουσ. *δόρυ)* + *-άλωτος* < *άλωτός,* ρηματικό επίθ. τού *άλίσκομαι* «κατακτώμαι» (βλ. λ. άλωση)]. δορίκτητος, -η, -ο κ. **δορύκτητος** (αρχαιοπρ.) αυτός που αποτέλεσε λάφυρο πολέμου **ή** έχει κυριευθεί **με** πόλεμο: ~ ***κόρη.*** [ΕΤΥΜ αρχ. < *δορι-* (δοτ. οργανική τού ουσ. *δόρυ)* + *-κτητος* < *κτώμαι* (-άο-) «αποκτώ»]. **δορκάς** (η) {δορκάδ-ος | -ων) (λόγ.) το ζαρκάδι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ***δορκάς, -άδος*** < δόρξ, που συνδ. **με** κελτ. **iwrch**, βρετον. iourc'h (< I.E. **jork-o). Η συσχέτιση με το ρ. *δέρκομαι* «βλέπω» οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία], **-δόρος** (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1**. αυτόν που ασχολείται με ανάξιες λόγου ή παράνομες δραστηριότητες: *κομπινα-δό-ρος, λουφα-δόρος, τρακα-δόρος, σουλατσα-δόρος, σαλτα-δόρος* 2. το πρόσωπο που **έχει** ιδιαίτερη ικανότητα σε αυτό που δηλώνει το **θέμα**: *μπαλα-δόρος, ντριπλα-δόρος, ταβλα-δόρος* 3. το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά **με** αυτό που δηλώνει το **θέμα** τής λέξης: *πρεσα-δόρος, τορνα-δόρος, πιτσα-δόρος, παρκα-δόρος* 4. εξάρτημα ή μηχάνημα με το οποίο γίνεται κάτι: *πρεσα-δόρος, κοτσα-δόρος.* [ΕΤΥΜ < *-(α)δόρος* < βεν. παραγ. επίθημα -(a)dor < λατ. -(a)torem, αιτ. τού επιθήματος -ator (πβ. λατ. saltator «χορευτής» **>** βεν. saltador **>** *σαλταδόρος)].* **δόρυ** (το) {δόρ-ατος | -ατα, -άτων} αρχαίο όπλο από μακρύ ξύλινο στέλεχος (κοντάρι), το οποίο είχε στερεωμένη στην άκρη του μια σιδερένια ή ορειχάλκινη αι**χμή** ΣΥΝ. κοντάρι· **ΦΡ.** αιχμή **τού δόρατος** βλ. λ. *αιχμή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δέντρο, ξύλο», **< I.E**. *dor-w-, ετεροιωμ. βαθμ. τού **o** *drew- | ****derw-** «ξύλο», πβ. σανσκρ. dâru, αγγλ. t**ree** «δέντρο», tar «πίσσα», γερμ. Teer κ.ά. Ομόρρ. *δένδρο(ν)* (< *δερ-δρεΕ-ον), *δρϋ-ς, δρυ-μός* κ.ά. Ήδη στον Όμηρο η λ. *δόρυ* χρησιμοποιείται με τη σημ. τού αιχμηρού όπλου, αντικαθιστώντας βαθμηδόν το αρχαιότατο ουσ. *έ'γχος].* **δορυφορ**ικός, **-ή**, -ό αυτός που σχετίζεται **με** δορυφόρο: ~ τεχνολογία | *σταθμός* | *επικοινωνία* | *σύστημα* | *εικόνα*- ΦΡ. (α) ***δορυφορική τηλεόραση*** (i) τηλεοπτικός δέκτης κατάλληλος για τη λήψη και αναπαραγωγή τηλεοπτικού σήματος, που αναμεταδίδεται από δορυφόρο (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των τηλεοπτικών δικτύων, των προγραμμάτων τους, καθώς και τα συστήματα εκπομπής σήματος, αλλά και οι τηλεοπτικές επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τηλεπικοινωνιακούς δορυφόρους για τη μετάδοση προγραμμάτων (β) ***δορυφορικό κανάλι*** τηλεοπτικός σταθμός που εκπέμπει το πρόγραμμα του μέσω δορυφόρου (γ) ***δορυφορικό πρόγραμμα*** *το* τηλεοπτικό πρόγραμμα δορυφορικού τηλεοπτικού σταθμού (καναλιού) (δ) ***δορυφορική λήψη*** η λήψη τηλεοπτικού **ή** ραδιοφωνικού σήματος που εκπέμπεται μέσω δορυφόρου: *λόγω κακοκαιρίας η* ~ *δεν είναι καλή* (ε) ***δορυφορική μετάδοση*** η μετάδοση γεγονότος (λ.**χ**. εκδήλωσης, αθλητικής συνάντησης κ.ά.) μέσω τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου (στ) ***δορυφορική κεραία*** | (προφορ.) ***δορυφορικό πιάτο*** ειδική κεραία σε σχήμα κατόπτρου («πιάτο») για τη λήψη σήματος που εκπέμπεται μέσω δορυφόρου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. **δάνει**ο από αγγλ. **satellite** (programme | **trans**mi**ssi**on | channel κ.ά.). Το αρχ. *δορυφορικός* αναφερόταν στον σωματοφύλακα που έφερε δόρυ]. **δορυφόρος (**ο) **1**. ΑΣΤΡΟΝ. το ουράνιο σώμα που περιστρέφεται γύρω από πλανήτη, λ.χ. η Σελήνη γύρω από τη Γη: ο *Φόβος και ο Δείμος είναι* ***οι - τού Άρη*** **· 2**. η συσκευή που εκτοξεύεται (με πύραυλο κυρ.) στο Διάστημα και κινείται γύρω από την επιφάνεια τής Γης, υποβοηθώντας επιστημονικές παρατηρήσεις, στρατιωτικούς σκοπούς, τις τηλεπικοινωνίες κ.ά.: *εκτοξεύω* ~ || θέτω ~ σε *τροχιά* || *μετάδοση μέσω δορυφόρου* || *μετεωρολογικός* | *κατασκοπευτικός* | *τηλεπικοινωνιακός* ~ **• 3.** (στην αρχαιότητα) ο οπλισμένος **με** δόρυ φρουρός σημαντικού προσώπου ΣΥΝ. ακόλουθος, σωματοφύλακας, υπασπιστής 4. (μτφ.) πρόσωπο **ή** κράτος που εξαρτάται πολιτικώς από άλλο ισχυρότερο: η Σοβιετική Ένωση *και οι ~ της απείχαν από την Ολυμπιάδα τού Λος Άντζελες το 1984.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σωματοφύλακας που φέρει δόρυ», **<** δόρυ + *-φόρος* < *φέρω.* Η σημ. τού ουράνιου σώματος που διαγράφει τροχιά γύρω από πλανήτη, είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. **satellite**]. **δοσατζ**ής (ο) {**δ**οσατζ**ήδ**ες},**δοσατζού** (η) {δοσατζούδες} (λαϊκ.) **1.** έμπορος που επισκέπτεται πελάτες και πουλάει **με** δόσεις **2**. εισπράκτορας των δόσεων. Επίσης **δοσάς** (ο) {δοσάδες}. [ΕΤΥΜ. < δόση + παραγ. επίθημα *-ατζής,* πβ. κ. *σουβλ-ατζής].* **δόση** (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** καθεμιά από τις καθορισμένες ποσότητες (χρημάτων, φαρμάκων, ποτού κ.λπ.) στις οποίες **είχε** διαιρεθεί η αρχική ποσότητα, καθορισμένο μετρήσιμο μέρος ποσότητας: *καταβάλλω τη* ~ *τού μηνός Απριλίου* || *κάθε οχτώ ώρες θα παίρνετε μία* ~ *αντιβιοτικού* || *καταναλώνω κάτι σε μεγάλες* ~· ΦΡ. **δόση** | ***ίχνος*** | ***κόκκος*** | ***μόριο αληθείας*** βλ. λ. *αλήθεια* **2**. ***δόσεις*** (οι) τρόπος καταβολής τού ποσού για την αγορά πράγματος, σύμφωνα **με** τον οποίο ο αγοραστής **δεν** πληρώνει το σύνολο τού ποσού κατά την αγορά τού προϊόντος, αλλά συμφωνεί να καταβάλλει **σε** τακτά χρονικά διαστήματα (συνήθ. μηνιαίως) από ένα μέρος τού ποσού, ώσπου αυτό **να** πληρωθεί στο ακέραιο: *ισόποσες* | *άτοκες* | *μηνιαίες* ~ || *αγοράζω κάτι με δόσεις* ΑΝΤ. τοις μετρητοίς 3. (ειδικότ.) η συνήθ. μικρή ποσότητα ναρκωτικής ουσίας που λαμβάνει κάθε φορά ο χρήστης: *παίρνω τη* ~ *μου* || *έκλεψε, για να βρει λεφτά για τη* - *του* || *πέθανε από υπερβολική* - *ηρωίνης* 4. (μτφ.) ποσότητα από (κάτι): *μια ταινία με αρκετή* ~ *βίας και σεξ* || *είχε μια* ~ *ειρωνείας στο πρόσωπο* · 5. ΦΥΣ. το μέτρο τής έκτασης στην οποία κάποια ύλη έχει εκτεθεί σε ιοντίζουσα αντινοβολία. — (υποκ.) **δοσούλα** (η) (σημ. 1). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. δίνω. [ΕΤΥΜ < αρχ· *δόσις,* συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. δω- τού ρ. *δί-δω-μι* «δίνω». **Η** σημ. τής ορισμένης ποσότητας, τού μερίσματος απαντά **ήδη** στην Π.Δ. (Μετάφραση των Εβδομήκοντα), λ.**χ**. Γένεσις 47, 22: ...εν δόσει *γαρ εδωκεν δόμα τοις Ιερεύσιν].* **-δοσία** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή ή ενέργεια: *λογο-δοσία, μισθο-δοσία, τροφοδοσία, αιμο-δοσία.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *προ-δοσία, μισθο-δοσία),* που προέρχεται από τα συνθ. σε -δότης (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σ**χήμα** τους]. **δοσιδικία** (η) **->** δοσιδικία **δοσίδικος** (ο) → δωσίδικος **δοσίλογος** (ο) → δωσίλογος **δοσιμετρία** (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση **με** δοσίμετρο τής δόσης τής

ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη. — δοσιμετρικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimetrie].

δοσίμετρο (το) {δοσιμέτρ-ου | -ων} η συσκευή η οποία μετρά τη δόση ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη: *φορητό | βιολογικό | ατομικό* ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimètre].

δόσιμο (το) {δοσίμ-ατος | -ατα, -άτων) **1**. το να δίνει, να προσφέρει κανείς (κάτι σε κάποιον) ΣΥΝ. παροχή 2. η πλήρης διοχέτευση τής ενεργητικότητας τού ατόμου σε κάποιον σκοπό, η αφιέρωση του σε αυτόν: *αυτή η δουλειά θέλει* ~ ΣΥΝ. προσφορά, θυσία, αφοσίωση. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. επίθ. *δόσιμος* < αρχ. *δίδωμι*, βλ. κ. δόση].

δοσμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει δοθεί (σε κάποιον): *έχει το φουστάνι δοσμένο σε μια φίλη της* · 2. αυτός που είναι αφιερωμένος σε (κάτι), που έχει δοθεί σε (κάτι): - στον *αγώνα για την πατρίδα* || ~ *στις σπουδές του*.

δοσοληψία (η) {δοσοληψιών} **1**. οικονομική συναλλαγή: *εμπορικές/καθημερινές* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλισβερίσι, νταραβέρι 2. (συνήθ. κακόσ.) ***δοσοληψίες*** (οι) οι αμοιβαίες σχέσεις και οι επαφές: στην *Κατοχή είχε - με τους Γερμανούς* || *έχει* ~ *με ύποπτα πρόσωπα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νταραβέρι, πάρε-δώσε. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *δοσο-* (< αρχ. δόσις) + -ληψία < αρχ. *λήψις]*.

δοσολογία (η) {δοσολογιών} ο καθορισμός των δόσεων (φαρμάκου) και (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί σε κάθε δόση: *η* ~ *που συνέστησε ο γιατρός ήταν δύο δισκία την ημέρα* || *ισχυρή | μικρή* ~. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dosage (νόθο συνθ.)].

δοσομετρητής (ο) μικρό σκεύος με βαθμονομημένη κλίμακα που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των δόσεων υγρών ή στερεών υλικών: - *ρυζιού | νερού | γάλακτος*.

δότης (ο) {δοτών}, **δότρια** (η) {δοτριών} πρόσωπο που δίνει, που παρέχει ή προσφέρει (κάτι): ~ *αίματος* || ~ *σπέρματος* (άνδρας που δίνει έναντι αμοιβής σπέρμα σε τράπεζα σπέρματος) || ~ *οργάνων για μεταμόσχευση* ΣΥΝ. δωρητής ΑΝΤ. λήπτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δοτήρ* < *δί-δω-μι* «δίνω»].

-δότης β' συνθετικό που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα που δίνει ή παρέχει αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης: *πληροφοριο-δότης, ρευματο-δότης, αιμο-δότης*.
1ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *δότης* (πβ. αρχ. *έργο-δότης)]*.

-δότηση λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή, δόσιμο: δανειο-δότηση, *συνταξιο-δότηση, χρη-ματο-δότηση, εξουσιο-δότηση*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *προικο-δότησις)*, που προέρχεται από τα συνθ. σε *-δοτώ* (βλ.λ.)].

δοτική (η) ΓΛΩΣΣ. η πτώση των ονομάτων (ουσιαστικών και επιθέτων, π.χ. *δόξα πατρί και υίω και άγίω πνεύματι)* τής Αρχαίας Ελληνικής, τής Λατινικής και άλλων γλωσσών (π.χ. τής Γερμανικής), που δηλώνει κυρ. τον αποδέκτη τής ενέργειας (έμμεσο αντικείμενο) και διάφορες επιρρηματικές σχέσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *δοτικός* < *δίδωμι*. Η σημ. τής πτώσης είναι μτγν. (πβ. κ. λατ. dativus < do «δίνω»), εφόσον η βασική της αρχική λειτουργία ήταν τού προσώπου στο οποίο δίνεται κάτι].

δοτικοφανής, -ής, -ές {δοτικοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. αυτός που εμφανίζεται με τη μορφή δοτικής πτώσης, π.χ. *αυτολεξεί:* ~ *επιρρήματα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *δοτικός* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' έ-φάν-ην)].

δοτός, -ή, -ό (κακόσ.) 1. αυτός που έχει δοθεί, που δεν τον παίρνει κανείς με δική του πρόθεση, αλλά του επιβάλλεται: ~ *στοιχεία πολιτισμού* **2.** αυτός που διορίζεται σε θέση, κατ' αντιδιαστολή προς τον αιρετό: ~ *διοίκηση | πρόεδρος* ΣΥΝ. διορισμένος ΑΝΤ. εκλεγμένος 3. ΠΟΛΙΤ. αυτός που καταλαμβάνει μια θέση κατά παράβαση των προβλεπόμενων ή συνταγματικά κατοχυρωμένων διαδικασιών, κυρ. ύστερα από την υπόδειξη ή την πίεση ισχυρού παράγοντα: ~ *πρωθυπουργός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δίδωμι* «δίνω»].

-δοτώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν παροχή, δόσιμο: *δανειο-δοτώ, μισθο-δοτώ, συνταξιο-δοτώ*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *μισθοδοτώ, μτγν. εργο-δοτω)*, που προέρχεται από τα συνθ. σε *-δότης* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους].

Δ.Ο.Υ. (η) Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών η κατά τόπους αρμόδια εφορία: *υπάγομαι στη Δ.Ο.Υ. Ηλιούπολης*.

Δουβλίνο (το) η πρωτεύουσα τής Δημοκρατίας τής Ιρλανδίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Dublin < ιρλ. Dubh Linn «μαύρη λίμνη», εξαιτίας τής βαλτώδους λίμνης που υπήρχε στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη, στις όχθες τού ποταμού Λίφεϊ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Δουβλίνο μνημονεύεται ήδη από τον Πτολεμαίο (2ος αι. μ.Χ.) υπό την ονομασία *Έβλανα*. Η ιρλ. ονομασία τής πόλεως είναι Baile Atha Cliath, που σημαίνει «πόλη τού ξύλινου περάσματος» και οφείλεται στα ξύλινα φράγματα που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για τον ποταμό Λίφεϊ].

δούκας (ο) {δουκών}, **δούκισσα** (η) [μτγν.] {δουκισσών} 1.ΙΣΤ. ευγενής στη μεσαιωνική και νεότερη Δ. Ευρώπη και αξιωματούχος στο Βυζάντιο 2. Βρετανός ευγενής που κατέχει τον ανώτερο κληρονομικό τίτλο (μετά τα μέλη τής βασιλικής οικογένειας), κατατάσσεται αμέσως κάτω από τον πρίγκιπα και πάνω από τον μαρκήσιο· (κατ' επέκτ.) κάθε ευγενής άλλης χώρας, ο οποίος κατέχει ανάλογο τίτλο: *ο ~ τού Κεντ*. Επίσης δουκέσα (η). — δουκικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < μτγν. *δούξ, -κός* < λατ. dux < duco «άγω, οδηγώ»].

δουκάτο (το) ΙΣΤ. 1. η περιοχή που διοικείται από δούκα: η *Θήρα ανήκε στο ~ τής Νάξου* (κατά τη Φραγκοκρατία) || το - *τής Ηπείρου* || *το Μέγα Δουκάτο τού Λουξεμβούργου* · 2. χρυσό ή αργυρό νόμισμα διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών από τον 12ο ώς τον 19ο αι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. ducatum < dux, αρχική σημ. «ηγεμόν, αρχηγός»].

δούλα (η) → δούλος

δουλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υβριστ.-παλαιότ.) η μικρή υπηρέτρια ΣΥΝ. δουλίτσα.

δουλειά (η) **1.** το βιοποριστικό επάγγελμα που ασκεί κανείς, η εργασία: τι ~ κάνεις; || *βρίσκω* ~ || χάνω τη ~ *μου* (απολύομαι) || *επικερδής | πρωινή | νυχτερινή | δύσκολη* ~ || ~ να *υπάρχει κι όλα γίνονται* (για να δηλωθεί πόσο σημαντικό είναι να έχει κανείς μια εργασία) || *βρήκε ~ για τις ελεύθερες ώρες του* || - *γραφείου*- ΦΡ. δουλειά ***ρουτίνας*** εργασία χωρίς απρόοπτα, τυποποιημένη 2. (ειδικότ.) η εργατικότητα, το να εργάζεται κανείς (με ζήλο, εντατικά)· ΦΡ. (α) άνθρωπος τής ***δουλειάς** (ι) ο* εργατικός και φιλόπονος (ii) (ειδικότ.) αυτός που έχει πείρα σε συγκεκριμένη εργασία: *είναι ~ και ξέρει τα μυστικά της* (β) (παροιμ.) η ***πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** βλ. λ. *αφέντης* (γ) ***στρώνω (κάποιον) στη δουλειά*** βάζω κάποιον να δουλεύει συστηματικά: τον *έστρωσε για τα καλά στη δουλειά και τώρα δεν σηκώνει κεφάλι* || (μεσοπαθ.) *στρώθηκε στη δουλειά μήπως βγάλει τα λεφτά που χρωστάει* (δ) (παροιμ.) ***η δουλειά ντροπή δεν έχει*** δεν πρέπει να ντρέπεται κανείς για το είδος τής δουλειάς, σημασία έχει να εργάζεται κανείς 3. έργο, κάτι που πρέπει να γίνει: *σου έχω μια - για αύριο* || *έχω πολλή - σήμερα* || *γυρίστε στις ~ σας*· ΦΡ. (α) ***έχω δουλειά*** (i) είμαι απασχολημένος: *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, ~!* (ii) εργάζομαι, δεν είμαι άνεργος: *όποιος έχει δουλειά σήμερα, είναι ευτυχής* (iii) βρίσκομαι (κάπου): *τι δουλειά έχεις εσύ εδώ;* (γιατί βρίσκεσαι εδώ;) (β) ***γίνεται δουλειά*** καταβάλλονται αξιόλογες και αποτελεσματικές προσπάθειες (γ) ***δουλειά τού ποδαριού*** (i) ευκαιριακή εργασία που αποφέρει μικρό κέρδος: τον *απέλυσαν από το εργοστάσιο και ζει κάνοντας δουλειές τού ποδαριού* (ii) το έργο που γίνεται πρόχειρα, χωρίς φροντίδα και επιμέλεια ΣΥΝ. προχειροδουλειά, τσαπατσοδουλειά, πασσάλειμμα (δ) κάνω ***μισές δουλειές*** βλ. λ. *κάνω* 4. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα της εργασίας, το δημιούργημα: η *νέα ~ ενός ζωγράφου παρουσιάζεται απόψε* || *καταπληκτική ~ το έργο που είδαμε* 5. (συνεκδ.) ο χώρος και ο χρόνος τής επαγγελματικής ενασχόλησης: θα *είμαι στη -μέχρι τις πέντε* || *θα περάσω απ'τη - του* || *πηγαίνω στη ~* κάθε *πρωί* || *λείπει, είναι στη ~* **6**. (γενικά) η απασχόληση (με κάτι) ΣΥΝ. ασχολία· ΦΡ. (α) σε ***δουλειά να βρίσκομαι*** να ασχολούμαι με κάτι, για να περνώ τον καιρό μου (β) ***βάζω (κάποιον) σε δουλειά*** (i) απασχολώ (κάποιον), επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετη απασχόληση (ii) μεσολαβώ, για να βρει κάποιος εργασία (γ) ***ράβε,*** ξήλωνε, ***δουλειά να μη σου λείπει*** για περιττή δραστηριότητα, που γίνεται κυρ. για να μην κάθεται κανείς, για να γεμίζει τον χρόνο του ή για να δικαιολογεί την ύπαρξη του σε έναν χώρο δραστηριότητας (δ) ***δουλειά δεν είχε ο διάολος (έδερνε τα παιδιά του)*** βλ. λ. *διάβολος 7*. (συνεκδ.) η κοπιαστική προσπάθεια (που καταβάλλεται για την επίτευξη κάποιου σκοπού): η *επιτυχία απαιτεί πολλή* ~ ΣΥΝ. μόχθος, κούραση, ταλαιπωρία· ΦΡ. (α) **θέλω *δουλειά (ακόμη)*** απαιτεί αρκετή προσπάθεια, επεξεργασία (ακόμη): *το διήγημα σου θέλει δουλειά ακόμη, για να ολοκληρωθεί* (β) ***(κάτι) έχει δουλειά*** πρέπει να ασχοληθεί κανείς αρκετά με αυτό: ~ *ακόμη το τραπέζι, για να τελειώσει* 8. (συνήθ. στον πληθ.) υπόθεση που απαιτεί δαπάνη χρόνου και ταλαιπωρία- ΦΡ. (α) *ανοίγω* ***δουλειές (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αφιερώσει προσωπικό χρόνο ή και να διαθέσει πολλά χρήματα και γενικότ. να ταλαιπωρηθεί με κάτι που προέκυψε: η *εγκατάσταση κλιματιστικού μάς άνοιξε δουλειές στο σπίτι* (β) ***δουλειές με φούντες*** βλ. λ. *φούντα* 9. η αγοραπωλησία, οι συναλλαγές, η εμπορική κίνηση: δεν *είχαμε ~ σήμερα στο μαγαζί* || *από ~ πώς πάμε;* ΣΥΝ. κίνηση, είσπραξη, έσοδα- ΦΡ. κάνω ***δουλειά*** έχω αρκετά έσοδα από την εργασία μου, αποκομίζω κέρδη **10.** η αρμοδιότητα, ο χώρος ευθύνης: μην *ασχολείσαι, δεν είναι δική σου* ~- ΦΡ. (α) ***δουλειά σου και δουλειά μου!*** για τη δήλωση ενόχλησης εξαιτίας τής ανάμειξης (κάποιου) σε θέματα που δεν ανήκουν στην αρμοδιότητα του: *Να μη σε νοιάζει τι κάνω εγώ!* ~! (β) (λαϊκ.) ***δουλειά σου | κάνε δουλειά σου!*** ως αυστηρή επίπληξη κάποιου που αναμειγνύεται σε υποθέσεις άλλου (γ) **εσύ *να κοιτάς τη δουλειά σου!*** ως προτροπή, προσταγή ή επίπληξη προς κάποιον, προκειμένου να ασχολείται μόνο με τον δικό του χώρο ευθύνης και να μην ανακατεύεται σε υποθέσεις άλλων: ~, *αυτό δεν σε αφορά!* || *κοίτα τη δουλειά σου και μην ασχολείσαι με το τι κάνουν οι άλλοι!* **11**. ***δουλειές*** (οι) η επιχειρηματική δραστηριότητα: *άνοιξε κι άλλες-με τους Γερμανούς* || *οι ~* ανοίγουν/ *κόβουν/ πέφτουν/ περιορίζονται* || πώς *πάνε οι ~*, 12. (α) διαπραγμάτευση για το κλείσιμο συμφωνίας ή δραστηριότητα που έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή: *πάνω που είχαμε συμφωνήσει στο ποσό, χάλασε η ~|| έκλεισε η ~· από αύριο ξεκινάμε* (β) (ειδικότ.) η απάτη, η παράνομη δραστηριότητα: τη ~ *με τα πλαστά πεντοχίλιαρα την είχαν στήσει τρεις αλλοδαποί* || *είχαν σχεδιάσει να ληστέψουν την άδεια βίλα, αλλά επέστρεψαν οι ένοικοι και τους χάλασαν τη ~* ΣΥΝ. κομπίνα · 13. σχέση, αναφορά: *τι ~ έχω εγώ μ' αυτό;* ·14. (ευφημ.-οικ.) η σεξουαλική πράξη· κυρ. στη ΦΡ. **της *έκανε τη δουλειά*** · ΦΡ. (α) ***την κάνω τη δουλειά (κάποιου)*** προκαλώ σκόπιμα (σε κάποιον) πρόβλημα: *παραπονέθηκε στον διευθυντή και μου την έκανε τη δουλειά (fi)* (οικ.) ***τη βλέπω τη δουλειά*** αντιλαμβάνομαι το πρόβλημα, τα δυσάρεστα μιας κατάστασης: τη *βλέπω εγώ τη δουλειά- θα μας κάνει ρεζίλι στους πάντες αν δεν τον μαζέψεις λιγάκι!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, ζενιτειά, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δουλεία*. Η σημ. «εργασία, απασχόληση», ήδη μεσν., αποτελεί εξέλιξη τής αρχικής σημ. «κατάσταση τού δούλου, σκλαβιά», εξαιτίας των καταναγκαστικών εργασιών με τις οποίες

επιβαρυνόταν ο δούλος].

δουλειά - δουλεία - εργασία. Η μετάβαση από τη σημ. «δουλεία, κατάσταση τού δούλου» στη σημ. «εργασία», από το δουλεία στο δουλειά, οφείλεται στην καταναγκαστική σκληρή εργασία που ανέθεταν στους δούλους. Έτσι, το *δουλεία* «σκλαβιά» στους με σαιωνικούς χρόνους μεταπίπτει στο δουλειά «εργασία», ο μεταπλασμός τού τ. σε *δουλειά* (δου-λειά, το ει συμπροφέρεται σε μία συλλαβή με το **α**) εξυπηρετεί, προφανώς, τη σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο λέξεων. Αρχικά, το *δουλειά* σήμαινε βαριά, σκληρή εργασία, επιβαλλόμενη από άλλους, βαθμηδόν όμως πέρα σε στη γενική έννοια τής εργασίας, ακόμη και τής πνευματικής, ιδεολογικής κ.λπ. Η λ. εργασία (από το εργάτης) παρέμεινε από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα μια ευρείας χρήσεως λέξη (στην Αρχαία το *εργασία* σήμαινε και «κατεργασία», επεξεργασία δια φόρων υλικών και αντικειμένων), εντασσόμενη στον μεγάλο κύκλο των ομορρίζων τής εργασιακής δραστηριότητας *(εργασία, εργασιακός, εργάτης, εργοδότης, εργοδοσία* κ.λπ.), ενώ το δουλειά δεν έδωσε παράγωγα. Αντίθετα τού *εργασία* στη μεν Αρχαία Ελληνική ήταν τα αργία και αεργία, σήμερα δε το ανεργία μετά την εξέλιξη τού *αργία* σε άλλη σημασία *(αργία* = επίσημη σχόλη) και την υποχώρηση τής λ. *αεργία*. →*αεργία*

δουλεία (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1-3} 1. η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο δούλος (βλ.λ.), η στέρηση τής ατομικής ελευθερίας: *μακρά | πικρή | ατιμωτική ~ κάποιου || ο ζυγός τής ~* (η στέρηση τής ατομικής ελευθερίας κάποιου) ΣΥΝ. σκλαβιά, υποτέλεια, (αρχαιοπρ.) δουλοσύνη ΑΝΤ. ελευθερία 2. (ειδικότ.) κοινωνικός και οικονομικός θεσμός που επιτρέπει την κατοχή και τη χρησιμοποίηση δούλων ως μέσου παραγωγής από τους ελεύθερους πολίτες: η ~ στην *αρχαία Ρώμη* || τα *αίτια τής* - στην *Αμερική* ΣΥΝ. δουλοκτησία 3. (μτφ.) κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελευθερίας, από καταναγκασμό και εξάρτηση: *αιώνες αμορφωσιάς τους οδήγησαν σε πνευματική ~ ||* η ~ *τού ανθρώπου στο κέρδος* ΣΥΝ. υποδούλωση, υποταγή ΑΝΤ. ανεξαρτησία (βλ. λ. *σκλαβιά)* **4.** ΝΟΜ. (α) ***προσωπική δουλεία*** βάρος επί ακινήτου υπέρ προσώπου (φυσικού ή νομικού), π.χ. επικαρπία (β) ***πραγματική δουλεία*** βάρος επί ακινήτου, το οποίο παρέχει δικαίωμα στον ιδιοκτήτη γειτονικού ή παρακειμένου ακινήτου επί τού δουλεύοντος, π.χ. δουλεία διόδου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, ξενιτειά, συνίζηση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δουλεύω]*.

δούλεμα (το) [μεσν.] {δουλέμ-ατος | -ατα,-άτων} 1.η λεπτομερής επεξεργασία: αυτό *το κείμενο θέλει ~ ||* το *άρθρο | το κείμενο | το ύφος του χρειάζεται ~, για να είναι πιο στρωτό* ΣΥΝ. κατεργασία 2. (ειδικότ.) το πλάσιμο μαλακής ύλης με τα χέρια: η ζύμη *θέλει κι άλλο ~, για να γίνει ομοιόμορφη* 3. (μτφ.) το πείραγμα (κάποιου) με αστεία: *παράτα | άρχισε το ~ || άγριο | χοντρό | ψιλό ~ ||* (αργκό) *ρίχνω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ. κοροϊδία. — (υποκ.) δουλεματάκι (το).

δουλεμένος, -η, -ο 1. επεξεργασμένος, κατεργασμένος: *~ κείμενο | έκφραση* 2. εξασκημένος, σκληραγωγημένος: *~ κορμί*.

δουλεμπόριο (το) [1865] {δουλεμπορί-ου | -ων} 1. το εμπόριο, η αγοραπωλησία δούλων 2. (καταχρ.) η παράνομη έναντι αμοιβής μεταφορά λαθρομεταναστών σε προηγμένες οικονομικά χώρες. Επίσης δουλεμπορία (η) [1890]. — δουλεμπορικός, -ή, -ό [1890].

δουλέμπορος (ο) [1844] {δουλεμπόρ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που αγοράζει και πουλάει δούλους 2. (καταχρ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την παράνομη μεταφορά οικονομικών μεταναστών (λαθρομεταναστών) σε προηγμένες οικονομικά χώρες.

δουλευταράς (ο) {δουλευταράδες|,δουλευταρου (η) {δουλευταρούδες} (λαϊκ.) πολύ εργατικός άνθρωπος: *τον πήρε στο μαγαζί, γιατί είναι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλόπονος, φίλεργος, εργατικός ΑΝΤ. ακαμάτης, τεμπέλης, (λόγ.) οκνηρός. Επίσης δουλευτάρης (ο). [ΕΤΥΜ. < δουλευτής + μεγεθ. επίθημα *-αράς*, πβ. κ. χορευτ-αράς].

δουλευτής (ο) [μτγν.] {-ήδες κ. -άδες}, δουλεύτρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που εργάζεται (κυρ. σε χειρωνακτική δουλειά), για να ζήσει ΣΥΝ. εργάτης 2. πρόσωπο που εργάζεται με ευσυνειδησία και προθυμία: τον *προτιμά, γιατί είναι καλός τεχνίτης και ~* ΣΥΝ. δουλευταράς ΑΝΤ. ακαμάτης.

δουλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {δούλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος (λόγ. δεδουλευμένος)} ♦ (αμετβ.) 1. εργάζομαι (σωματικά ή πνευματικά), προκειμένου να εξασφαλίσω τα απαραίτητα προς το ζην: *~ σκληρά | χαλαρά | λίγο | σαν σκυλί | σαν σκλάβος || ~ νύχτα-μέρα | απ' το πρωί ώς το βράδυ | πενθήμερο | οχτάωρο | και τις αργίες || ~ σε τράπεζα | σε γραφείο | στην τηλεόραση* ΣΥΝ. απασχολούμαι 2. (+για) (α) είμαι στην υπηρεσία κάποιου: *~ για μια εταιρεία καυσίμων | για έναν όμιλο επιχειρήσεων* (β) ενεργώ προς όφελος κάποιου, για το συμφέρον του: *~ για τους Αμερικανούς | για μια ξένη δύναμη | για το καλό τού έθνους* · 3. μοχθώ, καταβάλλω κόπο: *δούλεψε πολύ, για ν'αποκτήσει όσα απολαμβάνει σήμερα* ΑΝΤ. τεμπελιάζω || (+ πάνω σε κάτι) *δουλεύει εδώ και καιρό πάνω στην κοινωνιολογία τής δημοσιογραφίας* • 4. (μτφ.) βρίσκομαι σε κίνηση, σε λειτουργία: το *ρολόι | ο ανελκυστήρας | το τηλέφωνο | το μυαλό δουλεύει || αφήστε τη φαντασία σας να δουλέψει || ο χρόνος* δουλεύει *εναντίον μας* · 5. αφήνω ικανοποιητικά κέρδη: *το εστιατόριο του δούλεψε καλά αυτό το καλοκαίρι* ♦ (μετβ.) 6. κατεργάζομαι, επεξεργάζομαι (κάτι): *~ τον αγρό* (καλλιεργώ) | τον πηλό | τη ζύμη (πλάθω) | το *σχέδιο | το κείμενο* (επεξεργάζομαι) · 7. (μτφ.-οικ.) (α) κοροϊδεύω (κάποιον): τον *δούλευαν για το παράξενο όνομα του || μη με δουλεύεις, μίλα μου σοβαρά!* ΦΡ. ***δου λεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** βλ. λ. *γαζί* (β) (μτφ.-οικ.) ξεγελώ (κάποιον): *Σε δουλέψανε! Ούτε τα μισά λεφτά από όσα έδωσες δεν αξίζει!* ΣΥΝ. εξαπατώ.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «είμαι δούλος», < δούλος].

δούλεψη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εργασία- συνήθ. το να δουλεύει κανείς για (κάποιον άλλον): έχω | *παίρνω κάποιον στη ~ μου* || τους *παρακάλεσε να μπει στη ~ τους*. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *δούλευσις* < αρχ. *δουλεύω]*.

δουλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον δούλο ή τη δουλεία, που θυμίζει δούλο: - *συμπεριφορά | νοοτροπία | ύφος* ΣΥΝ. δουλοπρεπής ΑΝΤ. υπερήφανος, αξιοπρεπής **2**. (μειωτ.) ***δουλικό*** (το) νεαρή γυναίκα που εργάζεται ως υπηρέτρια οικογένειας ΣΥΝ. δούλα. — δουλικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

δουλικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η υποτακτική συμπεριφορά, το να είναι κανείς δουλοπρεπής: *υπήρχε ~ στο ύφος του*.

δουλίτσα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (α) η περιστασιακή, εύκολη ή πρόχειρη δουλειά: *βρήκα μια - για τις απογευματινές ώρες* (β) (οικ.) η εργασία κάποιου: έχω τη ~ μου, το σπιτάκι *μου, τι άλλο θέλω;* · 2. (μειωτ.) η μικρής ηλικίας υπηρέτρια ΣΥΝ. δουλικό.

δουλοκτησία (η) 1. η κατοχή και εκμετάλλευση δούλων 2. οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα το οποίο στηρίζεται στην ύπαρξη και εκμετάλλευση των δούλων ως εργατικού δυναμικού. [ΕΤΥΜ < δουλοκτήτης < *δούλος* + *-κτήτης* < αρχ. *κτώμαι (-άο-)* «αποκτώ»].

δουλοκτητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύστημα τής δουλοκτησίας: *~ σύστημα | κοινωνία | οργάνωση*. — δουλοκτητικ-ά | -ώς επίρρ.

δουλοπαροικία (η) [1846] {δουλοπαροικιών} 1. το να είναι κανείς δουλοπάροικος (βλ.λ.) 2. το σύστημα κατά το οποίο εκτάσεις γης που ανήκαν σε φεουδάρχη καλλιεργούνταν από δουλοπάροικους (βλ.λ.).

δουλοπάροικος (ο) [1819] ΙΣΤ. (στη μεσν. Ευρώπη) ο καλλιεργητής γης που ανήκε σε γαιοκτήμονα ή φεουδάρχη μαζί με τη γη την οποία καλλιεργούσε και στην οποία ήταν μόνιμα και υποχρεωτικά εγκατεστημένος: η τάξη των ~. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. serf de la glèbe].

δουλοπρεπής, -ής, -ές {δουλοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· δουλοπρεπέστερος, -ατός} αυτός που επιδεικνύει συμπεριφορά δούλου: *~ συμπεριφορά | στάση* ΣΥΝ. δουλικός. Επίσης (σπάν.) δουλόπρεπος, -η, -ο. — δουλοπρεπώς επίρρ. [μτγν.], δουλοπρέπεια (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < δούλος + *-πρεπής* < *πρέπω* «αρμόζω»].

δούλος (ο), **δούλα** κ. (λόγ.) δούλη (η) **1.** πρόσωπο που έχει στερηθεί την ατομική του ελευθερία και αποτελεί ιδιοκτησία άλλου: *οι ~ στις φυτείες τού αμερικανικού Νότου || εμπόριο δούλων* ΣΥΝ. σκλάβος, υπόδουλος, δεσμώτης, ανδράποδο ΑΝΤ. ελεύθερος 2. (παλαιότ.) υπηρέτης (κάποιου κυρίου): *πρόσταξε τους ~ να οδηγήσουν τους ξένους στα δωμάτια τους* || (παροιμ.) η *καλή νοικοκυρά είναι δούλα και κυρά* ΣΥΝ. θεράπων, υποτακτικός 3. (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια ΣΥΝ. δουλικός, αναξιοπρεπής 4. (μτφ.) ο εξαρτημένος (από κάτι): *~ τού χρήματος | τής εργασίας* ΣΥΝ. υποχείριος, δέσμιος, όργανο· ΦΡ. (α) ***δούλος σας*** στις προσταγές σας, στη διάθεση σας: *~, κύριε || ~, κυρία μου, ζητήστε ό,τι θέλετε* (β) ***δούλος τού Θεού | τού Κυρίου*** αυτός που οφείλει πλήρη υπακοή στον Θεό και πιστή τήρηση των εντολών του (γενικά) κάθε χριστιανός: *βαπτίζεται | αρραβωνίζεται | νυμφεύεται ο ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δούλος* < *δόε-λος* (πβ. μυκ. do-e-ro), αγν. ετύμου, πιθ. καρικό ή λυδικό δάνειο, πράγμα που δεν εκπλήσσει, αφού η δουλεία προέρχεται από την Εγγύς Ανατολή].

δούλος - σκλάβος - ανδράποδο - υπηρέτης. Τόσο η λ. δούλος όσο και η λ. ανδράποδο είναι αρχαίες, χαρακτηριστικές τής ανθρώπινης συμπεριφοράς και τής διαστρωμάτωσης στις αρχαίες κοινωνίες. Το *δούλος* σήμαινε κυρίως τον γεννημένο ως μέλος τής τάξης των δούλων και όχι τον δούλο από αιχμάλωτο πολέμου, που ήταν τα ανδράποδα. Σε αντίθεση με μια υποτιμητική στάση που κρατούσαν απέναντι στα *ανδράποδα* (η ίδια η λέξη σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς τα τετρά-ποδα!), ο *δούλος*, είτε ως οικέτης («οικότροφος», μέλος τού σπιτιού) είτε ως θεράπων | θεραπαινίδα (ακόλουθος, συνοδός, υπηρέτης) είτε ως υπηρέτης (ακόλουθος, προσωπικός βοηθός), ήταν μέλος τού σπιτιού, αντιτιθέμενο προς τον θικθδεσπότη (αρχ. δεσπότης). Η ίδια η λ. *δούλος*, που απαντά ήδη στους μυκηναϊκούς χρόνους ως δόελος (απ' όπου το *δούλος* με συναίρεση) είναι ξενικής προελεύσεως (κάπου από την περιοχή τής Μικράς Ασίας). Χαρακτηριστική είναι και η προέλευση τής λ. *υπηρέτης* από το υπό + **ερέτης** «κωπηλάτης», που ήταν οι δούλοι που εκτελούσαν το βαρύ έργο τής κωπηλασίας με την οποία κινούνταν τα πλοία. Ως προς την αντίληψη περί δούλων θα χρειαστεί να φθάσουμε στον χριστιανισμό για να διακηρυχθεί από τον Απόστολο Παύλο (Κ.Δ. *Γαλ.* 3, 26-28): *«Πάντες γαρ υιοί Θεού έστε δια τής πίστεως εν Χριστφ 'Ιησού' δσοι γαρ εις Χριστόν έβαπτίσθητε Χριστόν ενεδύσασθε. Ουκ ενι 'Ιουδαίος ουδέ "Ελλην, ούκ ενι δούλος ουδέ ελεύθερος, ούκ ενι αρσεν και θήλυ- πάντες γαρ ύμεϊς εις εστε εν Χριστφ Ιησού»*. Τον 8ο αι. μ.Χ., στο Βυζάντιο, οι αιχμάλωτοι Σλάβοι έδωσαν αφορμή στη δημιουργία μιας νέας λέξης για το *δούλος*, τής λ. **σκλάβος** (σλαβ. Slovenin > *Σλάβος* > *Σθλάβος* > *Στλάβος* > **Σκλάβος**, πιθ. με επίδραση των *Σλαβηνός* > *Σκλαβηνός*, άλλη ονομασία των Σλάβων). Μέσω τού μεσν. λατ. sclavus η λ. πέρασε (με την ίδια σημ. «δούλος») και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. slave).

δουλοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού δούλου.

δουλόφρων, -ων, -ον {δουλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων}

(λόγ.) αυτός που έχει φρόνημα και τρόπο ζωής δούλου: *κατηγόρησε τους - πολιτικούς για εθνική μειοδοσία* ΣΥΝ. δουλοπρεπής, δουλικός. Επίσης δουλόφρονας (ο/η). **— δουλοφροσύνη** (η) [1871]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *δούλος* + -φρων, μεταπτωτ. βαθμ. τού αρχ. φρην, -ενός].

Δούμα (η) **1**. το Κοινοβούλιο τής σημερινής Ρωσίας **2**. ΙΣΤ. η νομοθετική συνέλευση τής Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1906-17). [ΕΤΥΜ < ρωσ. Duma, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. dorn «κρίση» (> αγγλ. doom), γοτθ. domus κ.ά.]. **Δούνα|βης** (ο) {-η κ. -άβεως} ποταμός τής Κ. Ευρώπης, που πηγάζει από τον Μέλανα Δρυμό (Γερμανία) και εκβάλλει στον Εύ|ξ^ε^ινο Πόντο.

[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Dunav < κ^ε^λτ. Danuvius, αγν. ετύμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ποταμός (ιδ. ο κάτω ρους) ήτα^ν γνωστός ήδη στον Ηρόδοτο με το όνομα *Ἴστρος*, ο ποταμός διασχίζει οκτώ χώρες, στις οποίες απαντά με τα εξής ονόματα: γερμ. Donau, τσεχ. Dunaj, σερβοκρ. Dunav, βουλγ. Dunav, ουγγρ. Duna, ρουμ. Dunărea, ρωσ. Dunay].

δούνα|ι (το) {άκλ.} τό δόσιμο- στη ΦΡ. δούναι ***και λαβείν*** (το) *(δοῦναι και λαβεῖν)* (αρχαιοπρ.) οι συναλλαγές, οι δοσοληψίες: *το ~ με την εφορία* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πάρε-δώσε, αλισβερίσι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δοῦναι* < **δοFεναι*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *δί-δω-μι* «δίνω»].

Δουνκέρκη κ. **Δουγκέρκη** (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Γαλλίας στον Πορθμό τού Ντόβερ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Dunkerque < μέσ. ολλ. dune «αμμόλοφος» + kerke «ναός», ονομασία που αναφέρεται σε ναό κτισμένο στους παράλιους αμμόλοφους τον 7ο αι.].

δούρειος ίππος (ο) **1.** το ξύλινο άλογο που επινόησε ο Οδυσσέας για την άλωση τής Τροίας **2.** (μτφ.) καθετί που χρησιμοποιείται ως παγίδα, ως μέσο εξαπάτησης, δημιουργώντας στον αντίπαλο καλή εντύπωση, λειτουργώντας όμως στην πράξη εναντίον του: *«πολλά συνδικάτα βλέπουν το 35ωρο ως ~ για τη γενίκευση τής μερικής απασχόλησης και τής ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων»* (εφημ.) ‖ *«οι μειονότητες λειτουργούν συχνά [...] ως δούρειοι ίπποι για την αποσταθεροποίηση και τη μεταβολή τού στάτους κβο τής διεθνούς έννομης τάξης»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξύλινος», < δόρυ].

δοχείο (το) το σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετούνται υγρά, λουλούδια, διακοσμητικά αντικείμενα ή τρόφιμα, για τη διατήρηση τού περιεχομένου τους ή για τη διακόσμηση χώρου: *πήλινο | γυάλινο | εύθραυστο | αρχαίο | συμμετρικό | κωνδρικό ~||~ απορριμμάτων* ΦΡ. (α) ***δοχείο νυκτός*** το ουροδοχείο ΣΥΝ. (καθημ.) καθοίκι (β) (μτφ.-λόγ.) ***δοχείο πάσης ρυπαρότητος*** άνθρωπος **με** άθλιο χαρακτήρα ΣΥΝ. λέρα, καθοίκι (γ) ***συγκοινωνούντα δοχεία*** (i) δοχεία που επικοινωνούν μεταξύ τους, κυρ. μέσω κάποιου σωλήνα: ο *νόμος των συγκοινωνούντων δοχείων* (ii) (μτφ.) για σύνολα μεταξύ των οποίων υπάρχει έντονη αλληλ^ε^πίδραση και συχνή ανταλλαγή μ^ε^λών: τα δυο *κόμματα λειτουργούν ως ~* (iii) (μτφ.) υποθέσεις ή καταστάσεις που σχετίζονται στενά μεταξύ τους. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δοχείον*< αρχ. *δέχομαι]*.

-δόχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτό **ή** αυτόν που δέχεται, αποδέχεται **ή** παραλαμβάνει, παίρνει (κάτι): *εντολο-δόχος, παραγγελιο-δόχος, καπνο-δόχος*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *καπνοδόχος, χολη-δόχος),* που προέρχεται από τη μεταπτωτ. βαθμ. *-δόχος* τού ρ. *δέχομαι]*.

δ ρ (ο/η**)** συντομ. τής λ. διδάκτορας (βλ.λ.).

δρόγα κ. ντ**ρόγα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. το δίχτυ που χρησιμοποιούν οι ψαράδες για να μαζεύουν κοράλλια, σφουγγάρια κ.λπ. από τον βυθό **2.** η βυθοκόρος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. drague < αγγλ. drag «δίχτυ» < p. drag «σέρνω, τραβώ»].

δραγάτης (ο) {δραγατών}, **δραγάτισσα** (η) {δραγατισσών} (παλαι-ότ.-λαϊκ.) ο αγροφύλακας.

[ΕΤΥΜ. μεσν., που αποσπάστηκε από αρχ. συνθ. όπως *άρχι-δρα-γάτης*. Αν θεωρηθεί παλαιότ. ο τύπος *δεργάτης* τής τσακωνικής διαλέκτου, τότε πιθ. αποκόπηκε από συνθ. όπως *άμπελι-δεργάτης* (με εσφαλμ. χωρισμό)].^

Δραγατσάνι (το) {Δραγατσανίου} πόλη τής Ν. Ρουμανίας, γνωστή από τη θυσία τού Ιερού Λόχου υπό τον Αλέξανδρο Υψηλάντη κατά την Επανάσταση τού 1821. [ΕΤΥΜ. < ρουμ. Drägă^ani, αγν. ετύμου].

δραγομάνος κ. **δραγουμανος** (ο) ΙΣΤ. Ο διερμηνέας ή μεταφραστής στην αυλή τού σουλτάνου, συνήθ. μη τουρκικής καταγωγής. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. dragomano < αραβ. tarjuman «διερμηνέας»].

δρα γόνος (ο) ΙΣΤ. (στη Γαλλία κατά τους προηγούμενους αιώνες) πολεμιστής τού ελαφρού ιππικού, ο οποίος μαχόταν και ως στρατιώτης τού πεζικού.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. dragon, στρατιώτης τού ιππικού που έφερε την ομώνυμη κοντόκαννη καραμπίνα (πβ. αγγλ. dragoon), < λατ. draco < αρχ. *δράκων]*.

δράκα (η) **1.** η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στη χούφτα του: *μια ~ μύγδαλα* 2. (μτφ.-λογοτ.) πολύ μικρός αριθμός: *μια ~ αγωνιστών ξεκίνησε την επανάσταση.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *δράξ, -κός,* < αρχ. *δράττομαι* (βλ.λ.)].

δράκαινα (η) {δύσχρ. δρακαινών} **1**. ο θηλυκός δράκοντας (βλ.λ., σημ. 1) **2.** ΛΑΟΓΡ. (στα παραμύθια) η γυναίκα τού δράκου (βλ.λ., σημ. 1) **3.** (μτφ.) η πολύ κακιά, επικίνδυνη γυναίκα: *σωστή ~!* · 4. ψάρι με μικρό πτερύγιο, που φέρει δηλητηριώδη αγκάθια και τού οποίου το δάγκωμα προκαλεί μεγάλο πόνο και αιμορραγία · **5.** δενδρώδες φυτό, που ευδοκιμεί κυρίως στα Κανάρια Νησιά, με φαρμακευτικές ιδιότητες (από τον κορμό του βγαίνει κόκκινη ρητίνη). Επίσης δρακόντισσα κ. δράκισσα (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. αρχ. θηλ. τού *δράκων]*.

δράκοντας (ο) {δρακόντων} 1. τέρας που υπάρχει στις παραδόσεις πολλών λαών (Ελλήνων, Αιγυπτίων, Ρωμαίων, Κινέζων κ.ά.)· παριστάνεται ως ένα μεγαλόσωμο, φτερωτό, συνήθ. φολιδωτό ερπετό, με μεγάλα νύχια και δύναμη, που βγάζει από το στόμα και τα ρουθούνια φωτιά· στη χριστιανική τέχνη, συμβολίζει την αμαρτία και την ειδωλολατρία και γι' αυτό απεικονίζεται πεσμένο στη γη κάτω από τα πέλματα αγίων και μαρτύρων: *οι Σκανδιναβοί σκάλιζαν δράκοντες στις πλώρες των πολεμικών τους πλοίων ‖ παλιότερα, ο ~ ήταν το σύμβολο τής κινεζικής σημαίας ‖* η *εικόνα δείχνει τον Άγιο Γεώργιο να σκοτώνει τον ~* (βλ. κ. λ. *δράκος)* 2. (α) ονομασία διαφόρων ειδών μικρής σαύρας τής ΝΑ. Ασίας (β) γιγαντιαία σαύρα τής Ινδονησίας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δράκων, -οντος* < *drk- *(δρακ-)* συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *derk- «βλέπω, κοιτάζω έντονα», πβ. σανσκρ. dadârsa «έχω δει», αρχ. γερμ. zoraht «ευκρινής», αρχ. αγγλ. torht, πιθ. κ. αλβ. dritë «φως». Ομόρρ. αρχ. *δέρκ-ομαι* «βλέπω, κοιτάζω», *ὄζυ-δερκής*. Η λ. *δράκων* αποδόθηκε στα ερπετά κυρ. εξαιτίας τού βλέμματος τους, με το οποίο πολλές φορές παραλύουν το θύμα τους. Στην Κ.Δ. η λ. απαντά μόνο στην *Αποκάλυψη* προσδιορίζοντας τον Σατανά, π.χ. *Αποκάλ.* 12,9: *και εβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ αρχαίος, ὁ καλούμενος Διάβολος και ὁ Σατανάς]*.

δρακόντειος, -α, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα αυστηρός, σκληρός: *~ μέτρα ασφαλείας* (παρά πολύ αυστηρά) | *νόμοι* (πολύ σκληροί). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δράκων*. Η φρ. *δρακόντειοι νόμοι* οφείλεται στον Αθηναίο νομοθέτη Δράκοντα (περ. 620 π.Χ.), στον οποίο αποδίδονταν πολύ σκληροί νόμοι, *ὥστε* να γραφτεί αργότερα γι' αυτόν ότι *«δι ' αἵματος, ου δια μέλανος τους νόμους ὁ Δράκων εγραψεν»]*.

δρακοντιά (η) {δύσχρ. δρακοντιών} είδος φαρμακευτικού φυτού, το φιδόχορτο.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δρακοντία (βοτάνη)* < αρχ. *δράκων, -οντος,* στη σημ. «ερπετό»].

δράκος (ο) **1**. μορφή των νεοελληνικών παραμυθιών, εξέλιξη τού δράκοντα (οφιοειδούς όντος τής αρχαίας ελληνικής μυθολογίας), όμοιος με άνθρωπο στην εξωτερική του εμφάνιση αλλά με δαιμονική φύση (είναι ανθρωποφάγος, κατοικεί σε σπηλιές ή σε ένα είδος κάτω κόσμου) · **2.** (μτφ.) αυτός που διαπράττει κατά σύστημα και κατά συρροή βιασμούς σε συγκεκριμένη περιοχή, συχνά σκοτώνοντας τα θύματα του: ο *~ των βορείων προαστίων ‖ ο διαβόητος ~ ήταν έφεδρος ανθυπολοχαγός* · 3. (παλαιότ.-λαϊκ.) το νεογέννητο αρσενικό παιδί που είχε ανεπτυγμένη τριχοφυΐα, ιδ. στην πλάτη, και που κατά τη λαϊκή αντίληψη θα γινόταν ανδρείος, γενναίος άνθρωπος · 4**.** (μτφ.) άγρυπνος φύλακας ΣΥΝ. κέρβερος · **5**. ο δράκοντας (βλ.λ., σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *δράκων,* κατά το σχήμα *γέρων - γέρος, χάρων - χάρος* κ.ά.].

δράκουλ**ας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} τρομακτικός βρικόλακας με μυτερά δόντια και μαύρη κάπα, ο οποίος παρουσιάζεται ως κόμης **σε** πύργο των Καρπαθίων και αποτελεί τον κεντρικό χαρακτήρα **σε** ταινίες και βιβλία τρόμου (πβ. λ. *βαμπίρ, βρικόλακας).* — δρακουλήσιος, -ια, -ιο, δρακουλίστικος, -η, -ο, δρακουλίστικα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Dracula, μυθικός ήρωας τού Ιρλανδού συγγραφέα B. Stoker, ο οποίος έγραψε τις περιπέτειες του το 1897 *(The story of Count Dracula)]*.

Δράκων (ο) {Δράκοντ-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος νομοθέτης· οι νόμοι που θέσπισε (621 π.Χ.) θεωρήθηκαν πολύ αυστηροί, γι' αυτό οι αυστηροί νόμοι ονομάζονται «δρακόντειοι». Επίσης Δράκοντας.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *δράκων, -οντος* (βλ. λ. δράκοντας)].

Δράμα (η) πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Δράμας).* — Δρ**αμινός** (ο), Δραμινή (η), δραμινός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **Υδράμα* < αρχ. ύδρ- (< *ὕδωρ),* λόγω των πολλών νερών τής περιοχής].

δράμα (το) {δράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1.ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαιότητα) έμμετρο θεατρικό έργο βασισμένο στον διάλογο, στη μουσική και την όρχηση, καθώς και το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, στο οποίο υπάγονταν η τραγωδία, η κωμωδία και το σατυρικό δράμα (βλ. λ. σατυρικός) 2. (γενικότ.) κάθε διαλογικό έργο: *ερωτικό | θρησκευτικό | μουσικό* ~ (λ.χ. η όπερα) **3**. (ειδικότ.) θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο με έντονες συγκινήσεις, θλιβερό ή βίαιο περιεχόμενο: *ένα ερωτικό ~ στην Κρήτη τού 1880* 4. (μτφ.) κάθε τραγικό, θλιβερό γεγονός· (γενικότ.) η δυστυχία: *ζούσε το προσωπικό της ~ ‖ οικογενειακό | δικαστικό | αβάσταχτο ~* 5. (ως επίρρ.) άσχημα, χάλια: *-Πώς τα πας; —! ‖ ~ η κατάσταση με τον νέο διευθυντή!* ΣΧΟΛΙΟ λ. διαδραματίζω.

[ΕΤΥΜ < αρχ· *δράμα* < *δρώ,* που ήδη από την Αρχ. δήλωνε τη σκηνική και θεατρική πράξη, καθώς και το περιεχόμενο της, το δρώμενο. Η παράσταση τραγωδιών κατά την αρχαιότητα οδήγησε στη χρησιμοποίηση της λ. *δράμα* με τη σημ. «τραγωδία, θλιβερό γεγονός»].

δραμαμίνη κ. ντ**ραμαμίνη** (η) {δύσχρ. δραμαμινών} ΦΑΡΜ. αντισταμινικό φάρμακο που χρησιμοποιείται κατά τής ναυτίας. [ΕΤΥΜ < αγγλ. Dramamine, εμπορική ονομασία].

δραματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με το δράμα είτε ως θεατρικό έργο είτε ως λογοτεχνικό είδος: *~ ποίηση | πλοκή | σχολή | τέχνη | υπόθεση* ΣΥΝ. θεατρικός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί έντονη συγκινησιακή φόρτιση: *~ εξομολογήσεις ενός άστεγου μπροστά στην τηλεοπτική κάμερα* 3. (ειρων.) αυτός που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων ΣΥΝ. επιτηδευμένος, θεατρινίστικος, μελοδραματικός 4. (μτφ.) δυσάρεστος, θλιβερός: *~ εξελίξεις στη Βοσνία-επίκειται επέμβαση τού ΝΑΤΟ ‖ ~ κατάσταση: μητέρα κακοποίησε και εγκατέλειψε βρέφος* ΣΥΝ. τραγικός. — δραματικ-ά | -ώς [μεσν.]

επίρρ., δραματικότητα (η) [1819]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός.*

δραματογράφος (ο/η) [1895] πρόσωπο που γράφει δράματα ΣΥΝ. **θε**-ατρογράφος, δραματουργός. —δραματογραφία (η) [1869]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

δραματολογία (η) **1**. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τη μελέτη των δραματικών έργων **2**. η τέχνη που καταπιάνεται με τη σύνθεση και τη διδασκαλία δραμάτων. — δραματολογικός, -ή, -ό.

δραματολόγιο (το) [1871] {δραματολογί-ου | -ων} το σύνολο των θεατρικών έργων που έχει ανεβάσει **ή** πρόκειται να ανεβάσει σε ορισμένη χρονική περίοδο θεατρικός θίασος: το ~ τής φετινής *περιόδου περιελάμβανε έργα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ. ρεπερτόριο. [ΕΤΥΜ. Από δ. τού γαλλ. répertoire].

δραματοποιία (η) {χωρ. πληθ.} η δραματουργία (βλ.λ.).

δραματοποιός (ο/η) [μτγν.] δραματογράφος (βλ.λ.).

δραματοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δραματοποιείς... | δραματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. δημιουργώ μύθο σε θεατρικό έργο ή διασκευάζω μύθο σε σενάριο: *οι τρεις μεγάλοι τραγικοί τής αρχαιότητας δραματοποίησαν μύθους τής αρχαίας παράδοσης* 2. δίνω διαλογική μορφή σε λογοτεχνικό έργο **3.** (μτφ.) παρουσιάζω (γεγονός ή κατάσταση) με τραγικούς τόνους, κατά τρόπο υπερβολικό: δεν *ωφελεί σε τίποτε να δραματοποιείς τα πράγματα* ΣΥΝ. τραγικοποιώ. — δραματοποίηση (η) [1877]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω.*

δραματουργία (η) [μτγν.] {δραματουργιών} 1.η σύνθεση, η συγγραφή δραμάτων: *σύγχρονη* ~ ΣΥΝ. δραματοποιία 2. θεατρική διδασκαλία ΣΥΝ. δραματολογία. — **δραματουργώ** ρ. αμετβ. [μτγν.] {-εις...}.

δραματουργικός, -ή, -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τη δραματουργία ή τον δραματουργό: ~ *ικανότητα* | *επεξεργασία.*

δραματουργός (ο/η) πρόσωπο που συγγράφει δραματικά έργα: ο *Σαίξπηρ υπήρξε μεγάλος* ~ ΣΥΝ. δραματογράφος, δραματοποιός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μηχανευτής», < *δράμα, -ατός* + *-ουργός* < *έργον].*

δράμι (το) {δραμ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) μονάδα βάρους που ισοδυναμούσε με το ένα τετρακοσιοστό τής οκάς, περ. 3,203 γραμμάρια **2**. (μτφ.) η πολύ μικρή ποσότητα: δεν *έχει* ~ μυαλό μέσα *στο κεφάλι του* ΣΥΝ. σταλιά, κουκούτσι.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. δράμιον < αραβ. dirhem < **δράχμιον,* υποκ. τού αρχ. *δραχμή].*

δράνα (η) {δρανών} η φυτεμένη «σειρά» ενός χωραφιού ΣΥΝ. ντάνα. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *δράνος (τό)* «κατασκεύασμα» ή < *άναδενδράνα* (με απόσπαση τού *-δράνα)* < αρχ. *άναδενδράς, -άδος].*

δράπανο (το) {δραπάν-ου | -ων) ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο που φέρει τρυπάνι και ανοίγει τρύπες: *ηλεκτρονικό* | *κρουστικό* ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δράπανον* | *δρέπανον,* βλ. λ. *δρεπάνι].*

δραπανοκατσάβιδο (το) μηχανικό εργαλείο που βιδώνει **ή** ανοίγει οπές ασκώντας πίεση (κρούση): *επαναφορτιζόμενο* ~.

δραπετεύω ρ. αμετβ. {δραπέτευσα} **1.** καταφέρνω να ξεφύγω (από χώρο μέσα στον οποίο είμαι φυλακισμένος, αιχμάλωτος **ή** περιορισμένος): *πρόσφατα δραπέτευσαν δύο βαρυποινίτες από τις φυλακές* ΣΥΝ. διαφεύγω, (λαϊκ.) το σκάω **2**. (μτφ.) ξεφεύγω από δυσάρεστη κατάσταση: ~ από τη ρουτίνα | το *άγχος τής πόλης || η μουσική τον βοηθάει να δραπετεύσει σε κόσμους ρομαντικούς* ΣΥΝ. απομακρύνομαι. — **δραπέτευση** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. *< δραπέτης].*

δραπέτης (ο) {δραπετών}, **δραπέτισσα** (η) {δραπετισσών} πρόσωπο που έχει δραπετεύσει (από κάπου) ΣΥΝ. φυγάς. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *δρα-π-* (όπου το *-π-* παραμένει δυσερμήνευτο) < δι-*δρά-σκω,* βλ. λ. *απόδραση].*

Δραπετσώνα (η) δήμος τής Αττικής στην επαρχία Πειραιώς, απέναντι από τη νησίδα Ψυττάλεια.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από τη ρεματιά *Ντράπε Τσώνα,* που έδωσαν στην περιοχή αρβανιτόφωνοι ναυτικοί τής Σαλαμίνας (αρβ. drape «ρέμα» + *Τσώνης,* επώνυμο ντόπιου κτηματία)].

δράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των πράξεων (κάποιου) σε τομέα δραστηριότητας: τον *τίμησαν για την πλούσια - του στον σύλλογο || φιλανθρωπική* | *κυβερνητική* | *τρομοκρατική* | *κομματική* | πολιτική ~ || η ~ αντεθνικτών *στοιχείων* | *ληστών* | *των κακοποιών στην επαρχία || αναπτύσσω* | *αναλαμβάνω* ~ || *ελευθερία* | *άνεση δράσης || πεδίο δράσεως* (ο τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται κανείς)· **ΦΡ.** εν ***δράσει*** την ώρα | τη στιγμή που δρα κανείς, που κάνει κάποιες ενέργειες: *κινηματογραφήσαμε δύο τρομοκράτες* ~ · 2. η επίδραση, η επενέργεια: η ~ ενός *φαρμάκου* | *απορρυπαντικού* | *υγρού* **3**. ΦΥΣ. ***δράση-αντίδραση*** νόμος σύμφωνα με τον οποίο, αν εξασκηθεί σε ένα σώμα κάποια δύναμη, αυτό ασκεί με τη σειρά του ίση αλλά αντίθετη δύναμη (την «αντίδραση») στο σώμα που προκάλεσε τη «δράση» · **4.** (σε ένα έργο) η διαπλοκή των στοιχείων (μοτίβων, θεμάτων, περιπετειών, αντιθέσεων) μιας υπόθεσης με τρόπο που να προκαλούν το ενδιαφέρον τού αναγνώστη, τού ακροατή **ή** τού θεατή: *αγαπούσε να διαβάζει τις σκηνές με έντονη* ~ || *εσωτερική* - (οι ψυχικές διακυμάνσεις και η σύγκρουση των προσώπων και των ιδεών τους) || εξωτερική ~ (η κίνηση των προσώπων πάνω στη σκηνή, η είσοδος και έξοδος τους από τη σκηνή) 5. (ειδικότ.) η περιπέτεια, το σύνολο εντυπωσιακών πράξεων (βία, συγκρούσεις, μάχες, καταδιώξεις κ.τ.ό.): *ένα φιλμ με πολλή* ~ · **6**. (κ. ***πρόγραμμα δράσης | κοινή δράση)*** σύνολο ενεργειών με χρονικό όριο για την εκπλήρωση στόχων, οι οποίοι αποφασίζονται από το Συμβούλιο Υπουργών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης: στη ~ 1 *είναι επιλέξιμες μόνο προτάσεις που αφορούν στην ανάπτυξη* · **7.** ***Άμεση | Άμεσος Δράση*** βλ. λ. *άμεσος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δράσις* < αρχ. *δρω.* Η φρ. *δράση-αντίδραση* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. action-reaction, ενώ η φρ. εν *δράσει* αποδίδει το γαλλ. en action],

δρασκελιά (η) (λαϊκ.) "Ι.το άνοιγμα των ποδιών κατά τον βηματισμό: *έκανε μεγάλες ~ για να τους προλάβει* ΣΥΝ. διασκελισμός, διασκέλισμα, βήμα **2.** (συνεκδ.) η απόσταση που διανύει κανείς με ένα βήμα: *στάθηκε δυο ~ πιο πέρα.*

δρασκελίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δρασκέλισα} ♦ **1.** (μετβ.) υπερπηδώ (κάτι) περνώντας τα πόδια μου από πάνω του: ~ *το χαμηλό συρματόπλεγμα* ♦ **2**. (αμετβ.) περπατώ με δρασκελιές. Επίσης **δρασκελώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **δρασκέλισμα** (το) κ. **δρασκελισμός** (ο). [ΕΤΥΜ. μεσν. (πιθ. κατ' επίδρ. τού μεσν. *δράμω* «τρέχω») < μτγν. δια-*σκελίζομαι* < *δια-* + *σκελίζομαι* < *σκέλος],*

δραστηριοποιώ ρ. μετβ. [1849] {δραστηριοποιείς... | δραστηριοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ωθώ (κάποιον) σε δράση, τον κάνω να ενεργοποιηθεί: τα *παραπάνω κίνητρα θα δραστηριοποιήσουν τους υπαλλήλους* τής *εταιρείας* **2**. (μεσοπαθ. ***δραστηριοποιούμαι)*** αναπτύσσω δράση, γίνομαι δραστήριος: ο *μεγάλος οίκος μόδας δραστηριοποιείται πλέον και στον χώρο των καλλυντικών* ΣΥΝ. ενεργοποιούμαι. — δραστηριοποίηση (η).

δραστήριος, -α, -ο **1.** αυτός που αναπτύσσει δραστηριότητα, που ενεργοποιείται έντονα σε ορισμένο πεδίο δράσεως: ήταν *ένας εξαιρετικά ~ πολιτικός* || - λαός | *στέλεχος* ΣΥΝ. δυναμικός, ρέκτης ΑΝΤ. αδρανής, νωθρός **2**. αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δράση: **το** *έργο αποπερατώθηκε χάρη στις ~ πρωτοβουλίες λίγων ανθρώπων.* — δραστήρια | δραστηρίως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δράσις* (πβ. κ. *δράσ-της)* < *δρω)].*

δραστηριότητα (η) [μεσν.] {δραστηριοτήτων} **1**. το σύνολο των ενεργειών σε ορισμένο πεδίο δράσης: *σημαντική* | *έντονη* | *περιορισμένη* | *συνδικαλιστική* | *οικονομική* | *πολιτική* | *κοινωνική* | *επαγγελματική* ~ || έχω | *αναπτύσσω* ~ σε *κάποιον χώρο* 2. ***δραστηριότητες*** (οι) οι ασχολίες: *έχει ποικίλες* ~ || οι ~ του δεν του *αφήνουν ελεύθερο χρόνο || μαθητικές* | *σχολικές* - (που αναπτύσσουν οι μαθητές στο πλαίσιο τού σχολείου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια.*

δράστης (ο) {δραστών}, (λόγ.) **δράστις** (η) [αρχ.] {δράστ-ιδος | -ίδων} **1.** πρόσωπο που έχει προβεί σε πράξη η οποία διώκεται ποινικώς: *ο ~ τού εγκλήματος* | *τού φόνου* | *τής ληστείας* ΣΥΝ. αυτουργός **2**. (ειρων.) πρόσωπο που ευθύνεται (για κάτι αδέξιο, άσχημο **ή** αθέμιτο): ο ~ τής *φάρσας.* Επίσης δράστιδα κ. δράστρια (η) {δραστριών}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δρώ (θ. *δρασ-* + παραγ. επίθημα *-της)*].

δραστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ισχυρή και άμεση επίδραση: ~ *φάρμακο* | *απορρυπαντικό* | *ουσία* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι πολύ αποτελεσματικός: ~ *μέτρα για την καταπολέμηση τού νέφους* 3. πολύ μεγάλος, σημαντικός και καθοριστικός: ~ *μείωση των δαπανών τού Δημοσίου* || - *περικοπές των μισθών.* — δραστικά επίρρ., δραστικότητα (η) [1761] (σημ. 1).

ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο.

δραστικός - δραματικός. Δύο αντιδάνειοι ξενισμοί που χρησιμοποιούνται πολύ στη δημοσιογραφική και πολιτική επικοινωνία ως εκφραστικές λέξεις. Στην πραγματικότητα, οι ξένοι (ιδίως οι αγγλόφωνοι) χρησιμοποιούν τις λέξεις για να δηλώσουν παραστατικά, με λόγιο ύφος (χρησιμοποιώντας λέξεις ελληνικές) και με εκφραστικότητα τη σημ. «μεγάλος, σημαντικός, βασικός, καίριος»: *Η Κυβέρνηση θα προβεί σε δραστικές αυξήσεις τής τιμής των καυσίμων - Από χτες μέχρι σήμερα σημειώθηκαν δραματικές εξελίξεις στο μέτωπο τού πολέμου.* Το *δραστικός* αντιστοιχεί στο αγγλ. **drastic** (< *δραστικός),* το δε *δραματικός* στο αγγλ. **dramatic** (< *δραματικός)* και ξαναγύρισαν -με τη σημ. αυτή- στην Ελληνική μέσω τής Αγγλικής. Είναι δηλ. αντιδάνεια. Συχνό σφάλμα αποτελεί η χρήση τού *δραματικός* αντί τού *δραστικός (Δραματική μείωση των κονδυλίων για την Παιδεία).*

→ *αντιδάνειο*

δράσω (να/θα) ρ. → δρω

δράττομαι ρ. μετβ. αποθ. (λόγ.) αρπάζω, επωφελούμαι ΣΥΝ. αδράχνω-κυρ. στη ΦΡ. ***δράττομαι τής ευκαιρίας*** επωφελούμαι από την ευκαιρία: ~, *κύριοι βουλευτές, να σας θυμίσω το ιστορικό αυτής τής υπόθεσης.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δράχ-)ομαι* < *drgh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dergh- «συλλαμβάνω, πιάνω», πβ. αρμ. trç-ak «δεμάτι», μέσ. ιρλ. dremm «ομάδα» κ.ά. Ομόρρ. *δραχ-μή, δράζ].*

δραχμή (η) η νομισματική μονάδα τής Ελλάδας (από το 2002 αντικαθίσταται από το ευρώ)· ΦΡ. (α) ***μεταλλική δραχμή*** η θεωρητική νομισματική μονάδα που χρησιμοποιείται για την πληρωμή δασμών, προστίμων ή δημοσίων τελών (β) ***πολιτική τής σκληρής δραχμής*** η οικονομική πολιτική που αποσκοπεί στη συγκράτηση τής υφιστάμενης νομισματικής αξίας τής δραχμής. — (υποκ.) δραχμούλα (η), **δραχμικός,** -ή, -ό [1858]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *drgh-sma, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dergh- «συλλαμβάνω, πιάνω» (οπότε η λ. *δραχμή* θα σήμαινε «κάτι που κρατάει κανείς στο χέρι»). Βλ. κ. *δράττομαι].*

-δραχμο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν νόμισμα συγκεκριμένης αξίας σε δραχμές: *δεκά-δραχμο, εικοσά-δραχ-μο, εκατοντά-δραχμο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-δραχμον, τετρά-δραχμον),* το οποίο προήλθε από το ουσ. *δραχμή].*

δραχμοβίοτος, -η, -ο δραχμοσυντήρητος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *δραχμή* + *-βίοτος* < αρχ. *βίοτος* «ζωή - πόροι, τα προς το ζην», παράλλ. τ. τού *βίος* κατά το αντώνυμο *θάνατος].*

δραχμοβόρος, -ος, -ο αυτός που απαιτεί μεγάλες και συνεχείς δαπάνες.
[ΕΤΥΜ. < *δραχμή* + *-βόρος* < *βορά].*

δραχμοδίαιτος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο) ο δραχμο-συντήρητος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ; < *δραχμή* + *-δίαιτος* < *δίαιτα)*.

δραχμοποιώ ρ. μετβ. {δραχμοποιείς... | δραχμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} μετατρέπω ξένο νόμισμα, επιταγή ή μετοχή σε δραχμές. — **δ**ρα**χμοποί**ηση (η).

δραχμοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που συντηρείται με πενιχρούς οικονομικούς πόρους, που μπορεί να εξασφαλίσει ένα ελάχιστα ανεκτό βιοτικό επίπεδο: *~ υπάλληλος | συνταξιούχος* ΣΥΝ. δραχμοβίοτος.

δραχμοφονιάς (ο) {δραχμοφονιάδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που είναι πάρα πολύ τσιγγούνης, φιλοχρήματος ΣΥΝ. φραγκοφονιάς, εξηνταβε-λόνης, σπαγκοραμμένος ΑΝΤ. απλόχερης, γενναιόδωρος.

δράχνω ρ. → αδράχνω

δρεπανηφό**ρος**, -α, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει δρεπάνια: *~ άρμα || ο Ιούνιος αναπαριστάται συχνά ως νέος δρεπανηφόρος.*

δρεπάνι (το) {δρεπαν-ιού | -ιών} κοφτερό θεριστικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη γεωργία για τον θερισμό χόρτου ή δημητριακών και το οποίο έχει ξύλινη ή μεταλλική χειρολαβή και κυρτή μεταλλική λάμα. Επίσης δρέπανο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ- < μτγν. *δρεπάνιον*, υποκ. τού αρχ. *δρέπανον* < *δρέπω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ. κ. *δόκ-ανον)*.

δρεπανίζω ρ. μετβ. [1878] {δρεπάνισα} θερίζω με δρεπάνι. — **δρε-**πάνισμα (το) κ. δρεπανισμός (ο) [1878].

Δρέπανο (το) ακρωτήριο τής Χαλκιδικής, η κατάληξη τής χερσονήσου τής Σιθωνίας στο Β. Αιγαίο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δρέπανον*, ονομασία πολλών ακρωτηρίων τής αρχαιότητας (λ.χ. στον κόλπο Κοραλλιών τής Κύπρου, στη ΒΔ. Σικελία) λόγω τού σχήματος τους].

δρέπανο (το) → δρεπάνι

δρεπανοει**δής**, -ής, -ες [αρχ.] {δρεπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δρεπάνι, που έχει ημικυκλικό σχήμα ΣΥΝ. τοξοειδής.

δρεπανοκυτ**ταρι**κός, -ή, -ό **1**. ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τα δρεπανοκύτταρα ή τη δρεπανοκυττάρωση **2**. ΙΑΤΡ. ***δρεπανοκυτταρική αναιμία*** βαριά και χρονία κληρονομική ασθένεια που οφείλεται σε απόφραξη των τριχοειδών αγγείων από δρεπανοκύτταρα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Η *δρεπανοκυτταρική αναιμία* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sickle cell anaemia].

δρεπανοκύτταρ**ο** (το) {δρεπανοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ερυθρό αιμοσφαίριο, τού οποίου το σχήμα έχει παραμορφωθεί τόσο, ώστε να μοιάζει με δρεπάνι λόγω τής ελάττωσης τού οξυγόνου τού περιβάλλοντος του. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. drépanocyte].

δρέπω ρ. μετβ. {έδρεψα} 1. αποκτώ, μαζεύω (κάτι) κόβοντας το: *~ άνθη | καρπούς* 2. (μτφ.) ανταμείβομαι, κερδίζω, αποκτώ: *~ τους καρπούς των μόχθων μου | τα επακόλουθα τής διαγωγής μου | δάφνες* (βλ. λ. *δάφνη)*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dr-ep, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *der- «γδέρνω, σχίζω», πβ. σανσκρ. dar-ti, ρωσ. drâpaju, σερβοκρ. drâpati, αγγλ. tear «σχίζω», γερμ. zerren «τραβώ, σύρω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας, δορ-ά, δέρ-μα, δέρ-ω* (> *δέρ-νω), δρέπ-ανο(ν)* κ.ά.].

Δρέσδη (η) πόλη τής Α. (ενωμένης) Γερμανίας. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Dresden < αρχ. σλαβ. drenzga «δάσος»].

δρίμες (οι) {δριμών} (λαϊκ.) **1**. οι δαίμονες που κατά τις λαϊκές προλήψεις κάνουν κακό στα ρούχα, στους λουομένους, στα αμπέλια κ.λπ. 2. το πρώτο εξαήμερο τού Αυγούστου, που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, είναι επικίνδυνο, όταν έρχεται κανείς σε επαφή με το νερό. Επίσης δ **ρίματα** (τα) {δριμάτων}. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δρῖμαι* «ψύχος» < αρχ. δριμύς],

δριμύς, -εία, -ύ {δριμ-ύ (λόγ. -έος) | -είς (σπάν. ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· δριμύτ-ερος, -ατός} (λόγ.) **1**. (α) αυτός που γίνεται αισθητός με ιδιαίτερη ένταση: *~ πόνος* (β) (για φυσικά φαινόμενα) που παρουσιάζουν έντονη εκδήλωση των χαρακτηριστικών τους, προκαλώντας δυσκολίες στους ανθρώπους: *~ χειμώνας | ψύχος'* ΦΡ. ***επανέρχομαι | επιστρέφω δριμύτερος*** ξαναγυρίζω κάπου ή ασχολούμαι ξανά με κάτι με μεγαλύτερη ένταση ή μεγαλύτερη οξύτητα από πριν: *οι άνεμοι προσωρινά κόπασαν σύντομα θα επανέλθουν δριμύτεροι || ο δημοσιογράφος επανέρχεται δριμύτερος στο επίμαχο θέμα με νέο καυστικό άρθρο του* 2. (μτφ.) αυτός που είναι καυστικός, δηκτικός, έντονος ή αυστηρός: *~ σχόλιο | κριτική || του απηύθυνε δριμύ «κατηγορώ».* — **δριμέως** επίρρ. [αρχ.], δριμύτητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς. [ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου. Αν το επίθ. *δριμύς* < **δρισ-μύς* σήμαινε αρχικώς «αυτόν που ξεσχίζει, που κατακόβει», τότε ίσως η λ. συνδ. με λετ. drls-me «σχισμή, αμυχή, γρατζούνισμα». Ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το ρ. *δέρω* (βλ. λ. *δέρνω)* και τα ομόρριζά του].

δρόγη (η) {δρογών} η ζωική ή φυτική πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων επίσης, χαρακτηρισμός φαρμάκων. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. drogue < ολλ. droog «ξηρός»].

δρόλαπας (ο) {δρολάπων} (λαϊκ.) βροχή μαζί με σφοδρό αέρα ΣΥΝ. καταιγίδα, (λόγ.) λαίλαπα. Επίσης δρολάπι (το). [ΕΤΥΜ < **δρολαιλάπι* (με απλολογία) < **υδρολαιλάπιον*, υποκ. τού **ὑδρολαῖλαψ* «καταιγίδα». Βλ κ. *λαίλαπα]*.

δρομάδα (η) η αφρικανική καμήλα (με μία καμπούρα) (βλ. κ. λ. *Βακτριανή)*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δρομάς, -άδος* < *δρόμος]*.

δρομαίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) τρεχάτος, ταχύς: *έφυγε δρομαίος.* — **δρομαίως** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

δρομάκι (το) → δρόμος

δρομάκος (ο) → δρόμος

δρομέας (ο/η) {(θηλ. δρομ-έως) | -είς, -έων} **1.** ο αθλητής των αγωνισμάτων δρόμου · **2**. ΤΕΧΝΟΛ. το στρεφόμενο μέρος μηχανής, συσκευ-ής (στροβίλων, ανεμιστήρων, αξονικών ή φυγόκεντρων αντλιών κ.λπ.)
ΣΥΝ. στροφείο. 3. ΠΛΗΡΟΦ. ο κέρσορας (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δρομεύς* < *δρόμος]*. **-δρομία** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών
που δηλώνουν το άθλημα που διεξάγεται με συγκεκριμένο όχημα, τρόπο, μέσο ή σε συγκεκριμένο χώρο: *αρματο-δρομία, ιππο-δρομία, σκυταλο-δρομία, χιονο-δρομία.*
[ΕΤΥΜ- Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Ἱππο-δρο-μία,* μτγν. *αρματο-δρομία),* που προέρχεται από τα συνθ. σε *-δρόμος* (βλ.λ.)].

δρομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με το τρέξιμο: *~ αγώνες* · **2.** ***δρομικός τοίχος*** ο τοίχος που χτίζεται έτσι, ώστε οι πέτρες ή οι πλίνθοι να τοποθετούνται με την πιο επιμήκη τους πλευρά (πβ. κ. λ. *μπατικό).*

-δρόμιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. ειδικές εγκαταστάσεις για την προσγείωση και απογείωση ιπτάμενων οχημάτων: *αερο-δρόμιο, ελικο-δρόμιο* 2. αθλητικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή ορισμένου αθλήματος: *ποδη-λατο-δρόμιο, ιππο-δρόμιο* 3. τον δρόμο που προορίζεται για την κίνηση (κάποιου): *πεζο-δρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. ιποδρόμιο ν), που προέρχεται από τα συνθ. σε *-δρόμος* (βλ.λ.) και εμφανίζεται ως απόδοση σε ελληνογενή ή νόθα ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. vélo-drome «ποδηλατοδρόμιο»)].

δρομολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (για συγκοινωνιακό μέσο) η ένταξη του σε συγκοινωνιακή γραμμή, η είσοδος του στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίου: *έκτακτη ~ πλοίου για τη μεταφορά ετεροδημοτών* 2. (μτφ.) η ένταξη (π.χ. σχεδίου, έργου) σε πρόγραμμα, με σκοπό την υλοποίηση του: *~ των μεγάλων έργων/ θεσμικών αλλαγών.*

δρομολόγι**ο** (το) [1833] (δρομολογί-ου | -ων} **1.**η απόσταση ανάμεσα σε δύο σημεία, την οποία διανύει συγκοινωνιακό μέσο: ανακοινώθηκε ότι δεν *θα πραγματοποιηθεί το προγραμματισμένο ~ Πειραιά-Νά-ξου λόγω θαλασσοταραχής || αλλαγή δρομολογίου || σύνηθες | τακτικό | δύσκολο ~* 2. (συνεκδ.) ο κατάλογος που αναφέρει ακριβείς αποστάσεις, ώρες αναχώρησης, ενδιάμεσες στάσεις, ώρες άφιξης και ό,τι άλλο συμπληρώνει την περιγραφή τής πορείας (συγκοινωνιακού μέσου): *ανακοινώθηκε το ~ τού πλοίου* 3. (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κανείς για να φθάσει στον προορισμό του: το *καθημερινό μου ~ για το σπίτι || το ~ τής χρηματαποστολής ήταν γνωστό στους ληστές.*

δρομολογώ ρ. μετβ. [1889] {δρομολογείς... | δρομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εισάγω νέες συγκοινωνιακές γραμμές, εντάσσω συγκοινωνιακό μέσο στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίων: *φέτος θα δρομολογηθούν στην πρωτεύουσα αρκετά λεωφορεία νέας τεχνολογίας || «ένα νέο οχηματαγωγό δρομολογήθηκε στις ακτοπλοϊκές γραμμές Πειραιά προς Κυκλάδες»* (εφημ.) 2. (μτφ.) αρχίζω να υλοποιώ (π.χ. για κάποιο έργο): *έχουμε δρομολογήσει ως κυβέρνηση εκατό αρδευτικά έργα* 3. (συνήθ. μεσοπαθ. ***δρομολογούμαι)*** αρχίζω να ακολουθώ μια πορεία (συνήθ. σύμφωνα με προβλεπόμενο τρόπο): *δρομολογούνται εξελίξεις στο κυβερνών κόμμα.*

δρομόμετρο (το) [1885] {δρομομέτρ-ου | -ων} όργανο μέτρησης τής ταχύτητας των πλοίων: *κοινό | μηχανικό ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παρκέτα. [ΕΤΥΜ Από δ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. (maritime) log].

δρομομετρώ ρ. [1858] {δρομομετρείς... | δρομομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ την ταχύτητα (πλοίου) με δρομόμετρο. — **δρομομέτρη**σ**η** (η) [1886].

δρόμος (ο) **1**. η λωρίδα εδάφους που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα γεωγραφικά σημεία: *πρόσφατα ανοίχτηκε ~ μέχρι το χωριό || οι ~ τής επαρχίας είναι σε κακή κατάσταση* || ~ ευθύς | *εθνικός* (που συνδέει τις πόλεις μιας χώρας) | *αστικός | ασφαλτοστρωμένος | κακοτράχαλος | φαρδύς | κεντρικός | κύριος | δευτερεύων | επαρχιακός | διπλής κατευθύνσεως* (βλ. λ. *διπλός)* ΣΥΝ. οδός, αρτηρία˙ ΦΡ. (α) ***είμαι στον δρόμο*** (για κάπου) πηγαίνω (κάπου), είμαι καθ' οδόν (προς κάπου): *~ προς την Αθήνα* (β) ***πετάω (κάποιον) στον δρόμο*** (i) διώχνω (κάποιον) από το σπίτι όπου κατοικεί, του κάνω έξωση: δεν *είχαν να πληρώσουν το νοίκι και ο σπιτονοικοκύρης τους πέταξε στον δρόμο* (ii) στερώ από κάποιον τη δυνατότητα να ζει αξιοπρεπώς, αφήνω κάποιον χωρίς μέσα διαβίωσης: *έκλεισαν το εργοστάσιο και πέταξαν τόσες οικογένειες στον δρόμο || «άπονη ζωή, μας πέταξες στού δρόμου την άκρη»* (τραγ.) (γ) ***βρίσκομαι στον δρόμο*** απομένω άστεγος και χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο: *από τα πλούτη και τη δόξα, βρέθηκαν ζαφνικά στον δρόμο* (δ) **μένω** στον ***δρόμο*** μένω στη μέση τής διαδρομής (λόγω βλάβης τού οχήματος μου ή έλλειψης καυσίμων) (ε) ***βγαίνω στον δρόμο*** | στους ***δρόμους*** σε πορεία, σε διαδήλωση: *μόλις μαθεύτηκαν τα νέα, όλοι, νέοι και γέροι, βγήκαν στον δρόμο* (στ) ***παίρνω δρόμο*** (i) φεύγω αμέσως, το βάζω στα πόδια: μόλις *είδαν τους ληστές, πήραν δρόμο-* κ. στην προστ. ***(πάρε) δρόμο!*** φύγε, εξαφανίσου: *~!* Δεν θέλω να *σε βλέπω!* (ii) απολύομαι: αν δεν *βγάλετε τη δουλειά εγκαίρως, θα πάρετε δρόμο!* (ζ) ***παίρνω τον δρόμο*** (i) (+ για | προς) κατευθύνομαι κάπου: *πήραν τον δρόμο για τη Λάρισα* (ii) (+γεν.) εισέρχομαι σε μια διαδικασία: «η *"Ολυμπιακή Αεροπορία" παίρνει τον δρόμο τής ιδιωτικο-ποίησης»* (εφημ.) (η) ***παίρνω τον κακό (τον) δρόμο*** αρχίζω να ζω με ανάρμοστο τρόπο, να έχω κακές παρέες, να αναμειγνύομαι σε παρανομίες κ.λπ.: *από τότε που πέθανε ο πατέρας του, πήρε τον κακό δρόμο' έμπλεξε με ναρκωτικά και αλήτες* (θ) ***δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω*** (στερεότυπη φράση στα παραμύθια) διανύω μεγάλη απόσταση, οδοιπορώ: *δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει, φτάνει σε μια μεγάλη πολιτεία...* (ι) ***αφήνω τα πράγματα να τραβήξουν | να πάρουν τον δρόμο τους*** αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν από μόνα τους, χωρίς να

εκβιάζω την έκβαση τους (ια) ***παίρνω τους δρόμους*** αρχίζω να περιπλανώμαι εδώ κι εκεί: *πήρε τους δρόμους και τον γύρευε* (ιβ) τραβώ ***τον δρόμο μου*** *(ι)* ασχολούμαι με τις δικές μου υποθέσεις: εσύ *τράβα τον δρόμο σου και μη σε νοιάζει τι κάνουν οι άλλοι!* (ιι) ακολουθώ δική μου ξεχωριστή πορεία: μετά το *Πανεπιστήμιο ο καθένας τράβηξε τον δρόμο του* (ιγ) ***βγαίνω από τον δρόμο μου*** (ι) παρεκκλίνω από τη σωστή πορεία: *βγήκαμε λίγο από τον δρόμο μας κι επισκεφτήκαμε ένα κοντινό χωριό* (ιι) εκτρέπομαι: *το λεωφορείο βγήκε από τον δρόμο του κι έπεσε σε ένα χαντάκι* (iii) (μτφ.) παρεκτρέπομαι: *έμπλεξε με κακές παρέες και βγήκε απ' τον δρόμο του* (ιδ) ***ανοίγω δρόμο*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιε) ***ανοίγω τον δρόμο (σε κάποιον)*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιστ) ***ανοίγω (νέους) δρόμους*** | ***ορίζοντες*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιζ) ***κόβω δρόμο*** παρακάμπτω μιαν απόσταση, φθάνοντας γρηγορότερα στον προορισμό μου: *έκοψε δρόμο μέσ' από τα στενάκια και έφτασε πιο γρήγορα* (ιη) ***χαράζω δρόμο*** (ι) (στην πολεοδομία) καθορίζω πού θα κατασκευαστούν δρόμοι σε μια πόλη (ιι) (μτφ.) διαγράφω και οριοθετώ πορεία: *«εμπρός στον δρόμο που χάραξε ο Νοέμβρης!»* (σύνθημα που αναφέρεται στην εξέγερση τού Πολυτεχνείου το 1973) (ιθ) ***βρίσκω (κάτι) στον δρόμο*** βρίσκω, αποκτώ (κάτι) εύκολα ή τυχαία: *τα λεφτά δεν τα βρίσκεις στον δρόμο, πρέπει να τα εκτιμάς* (κ) (μτφ.) πάνω στον ***δρόμο*** στην άκρη, στο πλάι τού δρόμου: *το μαναζί του είναι* ~ (κα) στα ***μισά τού δρόμου*** στη μέση τής διαδρομής ή (μτφ.) πριν ολοκληρωθεί μια διαδικασία, πριν φτάσει κάτι στο τέλος: -μας *έπιασε καταιγίδα || μας άφησε ~, πάνω που είχαμε πιστέψει ότι θα πετυχαίναμε τον στόχο μας* (κβ) **ο *δρόμος είναι ανοιχτός*** **(*η βασιλική διαταγή*) *και τα σκυλιά δεμένα*** βλ. λ. *βασιλικός* (κγ) ***τού δρόμου*** (για γυναίκα) ελευθερίων ηθών: *έχει μπλέξει με μια ~ || δεν είναι καμιά ~, είναι σοβαρή και μαζεμένη κοπέλα || γυναίκα ~* (πόρνη) || *γνώρισε μια ~* (κδ) ***εμπορικός δρόμος*** (ι) η οδός στην οποία υπάρχουν πολλά εμπορικά καταστήματα (ιι) μεγάλος δρόμος από τον οποίο διακινούνται (συνήθ. διεθνώς) εμπορεύματα (κε) ***ταινία δρόμου*** (αγγλ. road movie) κινηματογραφική ταινία τής οποίας η υπόθεση εκτυλίσσεται σε μεγάλο βαθμό σε μεγάλους αυτοκινητοδρόμους, που περιέχει σκηνές όπου ο πρωταγωνιστής περιπλανάται σε αυτοκινητοδρόμους **2**. η οδός στην οποία βρίσκεται το σπίτι, η κατοικία (κάποιου): σε ποιον ~ *μένεις; || μένει δυο δρόμους παρακάτω* 3. η απόσταση (από ένα σημείο σε άλλο): *είναι μακρύς ο ~ μέχρι τα Ιωάννινα* 4. η μετάβαση από έναν τόπο σε άλλον με κάποιο μέσο συγκοινωνίας και η διάρκεια της: σε *όλο τον - έλεγαν αστεία* || (ευχή) *καλό δρόμο!* || *κάνω πολύ ~ κάθε μέρα* ΣΥΝ. διαδρομή- ΦΡ. (α) **ο *δρόμος τής επιστροφής*** η επάνοδος: *ο ~ στην πόλη ήταν δύσκολος* || (μτφ.) για τον βουλευτή *που αποχώρησε από το κόμμα του δεν υπάρχει πλέον δρόμος επιστροφής* (β) ***από δρόμο*** από ταξίδι: *κάτσε να ξεκουραστείς, είσαι* ~ 5. ΑΘΛ. ο αγώνας τρεξίματος: ~ ταχύτητας | *ημιαντοχής | αντοχής | επί ανωμάλου εδάφους | μετ' εμποδίων || μαραθώνιος* ~· (μτφ.) 6. (συνήθ. +γεν.) ο τρόπος ζωής (σύμφωνα με αυτό που δηλώνει η γεν.): ο ~ *τού κακού* Η ο — τής *αρετής || ο ~ τής Αρετής και τής Κακίας || ο ~ τού Θεού* **7.** η πορεία στη ζωή, τα χρόνια και οι εμπειρίες (κάποιου): είσαι *μικρός ακόμη· έχεις πολύ ~ να διανύσεις* 8. το σύνολο των ενεργειών που πρέπει να κάνει κανείς για να επιτύχει κάτι: ο ~ *προς τη δόξα | προς την κορυφή || ο ~* για τον *τελικό είναι δύσκολος || ο ~ για την επιτυχία απαιτεί θυσίες*- ΦΡ. **ο *τρίτος δρόμος*** εναλλακτική πρόταση, λύση, που διαφοροποιείται από τις (συνήθ. δύο) επικρατούσες: *«πολύς λόγος γίνεται για νέα ευρωπαϊκή "κεντροαριστερά", για έναν ~ που χάραξαν οι μοντέρνοι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες»* (εφημ.) 9. η διέξοδος: *βρήκαν ~ μέσ' από τα βουνά και διέφυγαν* 10. (μτφ.) η λύση, η δυνατότητα, η επιλογή: στην *περίπτωση μας δεν υπάρχει άλλος ~* || «μες στη ζωή *δρόμοι ανοίγονται σωρός»* (λαϊκ. τραγ.) || *αναζητούσε νέους ~ έκφρασης | για το τραγούδι* 11. ο προσανατολισμός, η σωστή πορεία: *έχασα τον ~ μου μέσα στο χιόνι || οι εργασίες βρίσκονται σε καλό ~* 12. (συνεκδ.) το δρομολόγιο: κάθε *πρωί ακολουθώ τον ίδιο ~ μέχρι τον σταθμό* || θα *περάσω από το σπίτι σου, είσαι στον ~ μου.* — (υποκ.) **δρομάκι** (το) κ. **δρομάκος** κ. (λόγ.) **δρομίσκος** [1865] (ο). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *dr-om-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *der- «τρέχω», που απαντά με διάφορες βαθμίδες και παρεκτάσεις σε ξέν. γλώσσες, πβ. σανσκρ. drâmati, αρχ. γερμ. trottôn, γαλλ. trottoir «πεζοδρόμιο»,/χγγλ. trample «ποδοπατώ», γερμ. Tritt «βήμα», κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *δι-δρά-σκω* «φεύγω, δραπετεύω», *δρα-π-έτης, δρομ-εύς (-έας),* κ.ά. Η λ. απαντά πολύ συχνά ως β' συνθ. *(-δρόμος)* ήδη στην Αρχ.]. **δρόμωνας** (ο) {δρομώνων} ΝΑΥΤ. **1**. (στο Βυζάντιο) κωπήλατο και ιστιοφόρο πλοίο **2**. η κορβέτα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δρόμων, -ωνος* < αρχ. *δρόμος].* δροσάτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει δροσιά: *φύσηξε στα πρόσωπα μας δροσάτο το αγέρι* ΣΥΝ. δροσερός 2. (μτφ.-σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φρεσκάδα: *ζύπνησε ~ και ευδιάθετος* || - *φιλί* ΣΥΝ. φρέσκος. **δροσερεύω** ρ. αμετβ. [μεσν.] {δροσέρεψα} (λαϊκ.) γίνομαι δροσερός: *άρχισε και δροσερεύει ο καιρός· δεν κάνει πια τόση ζέστη* ΣΥΝ. δροσίζω ΑΝΤ. ζεσταίνω. **δροσερός,** -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει δροσιά: ~ *ατμόσφαιρα | δωμάτιο | αεράκι* ΣΥΝ. δροσάτος, ολόδροσος 2. αυτός που προσφέρει δροσιά: *ήπιαν ~ αναψυκτικά* ΣΥΝ. δροσιστικός 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φρεσκάδα: ~ *μάγουλα | χείλη* ΣΥΝ. απαλός, μαλακός, τρυφερός. — δροσερότητα [μεσν.] κ. δροσεράδα [μεσν.] (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.* **δροσιά** (η) **1.** το ήπιο ψύχος, ανάμεσα στο χλιαρό και το κρύο: τις *ημέρες τού καύσωνα αναζητούσαν τη ~* || τη ~ του να *'χεις!* (ευχή σε κάποιον που μας φέρνει κάτι δροσερό, για να ξεδιψάσουμε) ΣΥΝ. δροσερότητα, δροσεράδα 2. η υγρασία: *οι σταγόνες τής πρωινής* - 3. το μέρος στο οποίο υπάρχει σκιά: *κάθισαν κάτω από κάποια ~ να ξαποστάσουν* ΣΥΝ. ήσκιος 4. (μτφ.) η φρεσκάδα, το κάλλος: *η νεανική ~ τού προσώπου της.* Επίσης **δρόσος** (η) [αρχ.] κ. (λογοτ.) **δροσό** (το) [μεσν.]. — (υποκ.) **δροσουλα** (η) ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δροσία* < αρχ. *δρόσος,* αγν. ετύμου]. **δροσίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {δρόσισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** σταματώ τη δίψα (κάποιου): *τους δρόσισε με κρύα αναψυκτικά 2.* φρεσκάρω, προσφέρω δροσιά: ~ το *πρόσωπο μου* 3. (για καλλιέργειες) ραντίζω με νερό ΣΥΝ. νοτίζω, υγραίνω, ποτίζω 4. (για τρόφιμα) μειώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ. ψύχω, κρυώνω, παγώνω ♦ 5. (αμετβ.) γίνομαι κάπως ψυχρός, δροσιστικός: *από το απόγευμα δρόσισε ο καιρός.* — **δρόσισμα** (το) [μεσν.] κ. δροσισμός (ο) [μτγν.], **δροσιστικός,** -ή, -ό. **δροσό** (το) → δροσιά **δροσό-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη δροσιά: *δροσο-σταλιά, δροσο-πηγή.* [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δροσο-πάχνη),* που προέρχεται από το ουσ. *δρόσος* (βλ.λ.)]. δροσολογώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {δροσολογείς... | δροσολόγ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.-λογοτ.) δροσίζω κάποιον: *καθόταν κάτω από ένα πλατάνι και δροσολογιόταν.* — **δροσολόγημα** (το). **δροσόπαγος** (ο) [1897] η παγωμένη δροσιά, η πάχνη.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. gelée blanche]. δροσοπέταλο (το) [1892] (λογοτ.) το δροσερό πέταλο λουλουδιού. δροσοπηγή (η) η πηγή από την οποία τρέχει δροσερό νερό. **δρόσος** (η) → δροσιά **δροσοσταλιά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λογοτ.) η σταγόνα δροσιάς. Επίσης **δροσοσταλίδα** κ. δροσοστάλα. **Δροσουλα** (η) γυναικείο όνομα. **δροσόφυλλα** (τα) {δροσοφύλλων} ΒΟΤ. γένος εντομοφάγων φυτών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. drosophylla]. **δρουγγάριος** (ο) {δρουγγαρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) αξιωματούχος τού στρατού, τού στόλου **ή** τής δικαιοσύνης. Επίσης **δρουγ**-Υάρης (ο) {δρουγγάρηδες}.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. drungarius < drungus (> *δρουΐγγος* «στρατιωτικό σώμα στο Βυζάντιο»)]. **Δρυάδες** (οι) ΜΥΘΟΛ. νύμφες των δασών. Επίσης **Αμαδρυάδες**. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Δρυάς, -άδος* < αρχ. *δρυς* (βλ.λ.). Στο μτγν. *Αμαδρυά-δες* απαντά ως α' συνθ. το αρχ. *αμα,* δηλώνοντας τις νύμφες που εμφανίζονται τον καιρό που ανθούν οι *δρύες].* **δρυΐδης** (ο) {δρυϊδών} ιερέας των Κελτών. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δρυΐδης* (ήδη στον Αριστοτέλη) < κελτ. druides, που συνδ. με αρχ. ιρλ. drui «μάγος», ουαλ. derwen «δρυς» κ.ά., εφόσον οι δρυΐδες σύχναζαν σε δάση με βαλανιδιές]. **δρύινος,** -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο βαλανιδιάς, από δρυ: ~ *καναπές | πάτωμα.* **δρυμός** (ο) **1**. δάσος από βαλανιδιές **2.** (γενικότ.) περιοχή που είναι γεμάτη δέντρα ΣΥΝ. δάσος· ΦΡ. ***εθνικός δρυμός*** η προστατευόμενη δασική έκταση: *το κράτος θα χαρακτηρίσει την περιοχή εθνικό δρυμό.* Επίσης **δρυμώνας** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δρυς]. δρυοκολάπτης (ο) {δρυοκολαπτών} ΖΩΟΛ. πτηνό με μακρύ λαιμό και μεγάλο κεφάλι, ευθύ σκληρό ράμφος, με το οποίο τρυπά τον φλοιό των δέντρων, για να βρει έντομα και κάμπιες για τροφή, αλλά και για την κατασκευή τής φωλιάς του.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < δρυς, *-υός* + *κολάπτης* < *κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ», βλ. κ. *εκκολάπτω].* **δρύπη** (η) {δρυπών} είδος σαρκώδους καρπού με σκληρό ξυλώδες εν-δοκάρπιο, όπως η ελιά, το κεράσι, το ροδάκινο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. drupe < λατ. drupa «πολφός (καρπού)»]. **δρυς** (η) {δρυ-ός | -ες, -ών, δρυς} η βαλανιδιά (βλ.λ.)· ΦΡ. ***δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται*** *(δρυός πεσούσης πάς όνήρ ξυλεύεται)* όταν χάσει κανείς τη δύναμη του, όλοι τρέχουν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία εις βάρος του: *τώρα που έχασε την εξουσία, άρχισαν όλοι να τον κατηγορούν βλέπεις, ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δρυς* < *dr-u-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *drew- | *der-w-«ξύλο», πβ. γοτθ. triu «ραβδί», αγγλ. tree «δέντρο», tar «πίσσα», γερμ. Teer κ.ά. Ομόρρ. *δένδρον* (< *δέρ-δρεΡ-ον), δόρ-υ, δρυ-μός* κ.ά.]. **δρύφρακτο** (το) **1.** (σε σιδηροδρομικές διαβάσεις) κινητή ξύλινη **ή** μεταλλική δοκός που κατεβαίνει χειροκίνητα **ή** με ειδικό μηχανισμό, για να εμποδίσει την κίνηση αυτοκινήτων **ή** πεζών, όταν διέρχεται αμαξοστοιχία **2.** ΝΑΥΤ. (λόγ.) το παραπέτο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δρύφακτος* | μτγν. *δρύφρακτος* (ο αρχ. τ. με ανομοίωση τού -ρ-) < *δρυς* + *-φ(ρ)ακτος* < *φράσσω].* **δρχ.** δραχμή, δραχμές.

δρω ρ. αμετβ. {δρας..., λόγ. μτχ. δρων, -ώσα, -ων | έδρασα (λόγ. μτχ. δράσας, -ασα, -αν, να/θα δράσω)} **1**. αναπτύσσω δράση, ενεργοποιούμαι: ~ *άμεσα και αμέσως* (προσωπικά, ο ίδιος και χωρίς χρονοτριβή) | *συστηματικά | αποτελεσματικά | με σύνεση | με επιφύλαξη | ανεξέλεγκτα || συμμορίες ληστών δρουν στην περιοχή || τα δρώντα πρόσωπα τού δράματος* 2. ασκώ επίδραση, επιρροή: το *νέο διεθνές περιβάλλον αναμένεται να δράσει καταλυτικά στις διακρατικές σχέσεις ||* το *φάρμακο έδρασε ευεργετικά για τον οργανισμό* ΣΥΝ. επιδρώ, επηρεάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω, σπάζω.*

[ΕΤΥΜ < αρχ· δρώ < *δρά-ω* < Ι.Ε. *drâ- «εργάζομαι» (πιθ. από δισύλλ. θέμα *der-ä-(, πβ. λιθ. daraũ «κάνω, πράττω», λετ. darît, πιθ. κ. σανσκρ. dhâr-ma- «νόμος, διάταξη». Ομόρρ. *δρά-μα, δρά-σις (-η), δρασ-τήριος, ά-δραν-ής* (βλ.λ.) κ.ά. Εν αντιθέσει προς το συνώνυμο *πράττω,* το ρ. δρώ εξέφραζε την ιδέα τής παρεχόμενης υπηρεσίας, καθώς και τής ευθύνης που συνεπαγόταν η πραγματοποίηση της]. **δρώμενα** (τα) [αρχ.] {δρωμένων} **1**. δραματοποιημένο ιερό θέαμα, θρησκευτική τελετή **2**. θεατρική παράσταση **ή** άλλο δημόσιο θέαμα:

λαϊκά ~ (λαϊκά, παραδοσιακά θεάματα) 3. (μτφ.) κάθε κοινωνική δραστηριότητα: τα πολιτικά ~.

δρωτσίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) η εμφάνιση εξανθημάτων στο δέρμα, που οφείλεται στην υπερβολική εφίδρωση.
[ΕΤΥΜ. < *(ι)δρωτ-ίλα,* με τσιτακισμό και σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος].

Δ.Σ. (το) 1. Διπλωματικό Σώμα **2**. Διοικητικό Συμβούλιο.

Δ.Σ. Α. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών.

Δ.Σ.Ε. (ο) Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας.

Δ.Σ.Θ. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.

Δ.**Σ.Κ.** (το) Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα.

Δ.Τ.Α. (το) Διεθνές Ταμείο Ανάπτυξης.

Δ.Τ.Α.**Α.** (η) Διεθνής Τράπεζα Ανόρθωσης και Ανάπτυξης.

Δ.Τ.**Κ**. (η) Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

Δ.Τ.Υ. (η) Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών.

δυ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι ισούται με τον αριθμό δύο (2): *δυ-αρχία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δυ-αρχία),* που προέρχεται από το αριθμητ. *δύο].*

Δ.Υ. (η) Δημόσια Υπηρεσία.

δυάδα (η) [αρχ.] δύο όμοια πρόσωπα ή πράγματα, που θεωρούνται ενιαίο σύνολο: ~ *ποτηριών* | *αβγών* ΣΥΝ. ζευγάρι ΑΝΤ. μονάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

δυαδικός, -ή, -ό **1**. αυτός που αναφέρεται στον αριθμό δύο: ~ σύστημα αρίθμησης | ψηφίο- ΦΡ. ΜΑΘ. ***δυαδικό σύστημα*** το σύστημα αρίθμησης και γραφής που χρησιμοποιούν οι Η/Υ για την παράσταση των πληροφοριών και την εκτέλεση των πράξεων έχει ως βάση τον αριθμό και έτσι οι αριθμοί παριστάνονται ως άθροισμα δυνάμεων τού δύο, χρησιμοποιώντας δύο μόνο σύμβολα, το 0 και το 1, λ.χ. ο αριθμός 9 (τού δεκαδικού συστήματος) στο δυαδικό σύστημα γράφεται 1001 2. αυτός που απαρτίζεται από δύο μέρη: ~ *οικονομία* | *οργάνωση* | *θρησκευτικό σύστημα* (καλό - κακό, Θεός - Διάβολος κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δύο.* Η σημ. που αναφέρεται στο δυαδικό σύστημα, αποδίδει το γαλλ. binaire].

δυαδισμός [μτγν.] κ. δυαλισμός (ο) ο δυϊσμός (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

δυάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παλαιό ελληνικό νόμισμα αξίας δύο λε-πτών, το δίλεπτο- ΦΡ. **δεν** δίνω ***δυάρα*** δεν με απασχολεί τίποτε, αδιαφορώ πλήρως ΣΥΝ. δεν δίνω δεκάρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, νόμισμα.*

δυάρι (το) [μεσν.] {δυαρ-ιού | -ιών} 1. διαμέρισμα $μ^{ε}$ δύο βασικά δωμάτια: έμενε σ' ένα λιτό ~ 2. (συν^{ε}κδ.) το χαρτί τής τράπουλας που έχει τον αριθμό δύο 3. (στο μπάσκετ) (α) συγκεκριμένη θέση παίκτη τής ομάδας (β) ο ίδιος ο παίκτης που παίζει στην παραπάνω θέση. *
ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

δυαρχία (η) {δυαρχιών} ο δυϊσμός (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η ύπαρξη δύο αρχών», < *δύ(ο)* + *-αρχία* < αρχή. Η σημ. «δυϊσμός» αποδίδει το γαλλ. dualisme].

δυϊκός, -ή, -ό **1**. αυτός που αποτελείται από δύο, συνήθ. ανάθετα μεταξύ τους, στοιχεία: ~ *αντίθεση* (καλός - κακός κ.λπ.) 2. ΓΛΩΣΣ. ***δυϊ-κός (αριθμός)*** (για τον αριθμό των κλιτών μερών τού λόγου τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας) αυτός με τον οποίο δηλώνονται δύο (μόνο) πρόσωπα ή πράγματα (βλ. κ. λ. *αριθμός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δύο).*

δυϊσμός (ο) [1891] η θεωρία, σύμφωνα με την οποία η πραγματικότητα (κοσμολογική, θρησκευτική, κοινωνική κ.λπ.) διαμορφώνεται από δύο θεμελιακές και αντίμαχες μεταξύ τους ουσίες | δυνάμεις (λ.χ. καλό - κακό, Θεός - Διάβολος) ΣΥΝ. δυαρχία, δυαδισμός ΑΝΤ. μονισμός, ενισμός. — δυϊστής (ο), **δυϊστικός**, -ή, -ό [1886]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dualisme].

-δυμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν τον αριθμό των τέκνων που γεννήθηκαν μαζί: *δί-δυμος, τρί-δυ-μος* || *γέννησε τετράδυμα.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-δυμος,* μτγν. *τετρά-δυμος),* το οποίο προέρχεται από το θ. τού αριθμητ. *δύο* και το παραγ. επίθημα *-μος.* Πρωτοαπαντά στο *δί-δυ-μος* (βλ.λ.), από όπου επεκτάθηκε και σε άλλες λ.].

δόνα μα | ρ. μετβ. αποθ. {δύνασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -αvται κ. δύνεσαι, -εται, -όμαστε, -εστε, -ονται, δύσχρ. παρατ. εδυνάμην κ. ηδυν-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο κ. δυνό-μουν, -σουν, -ταν, -μα-σταν, -σασταν, δύνονταν | δυνήθηκα (λόγ. έδυνήθην, -ης, -η..., μτχ. δυνηθείς, -είσα, -έν)} 1. (λόγ.) έχω τη δυνατότητα (να πράξω κάτι): ο *νέος εκπαιδευτικός πρέπει να δύναται να ανταποκριθεί επάξια στην αποστολή του* ΣΥΝ. μπορώ 2. διαθέτω αντοχή, δύναμη: *«δύνεσαι, μαύρε μ', δύνεσαι, στο γαίμα για να πλέξεις;»* (ακριτικό τραγ.). Επίσης (σπάν.-λαϊκ.) **δύνομαι**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύ-ν-α-μαι* (με πρόσφυμα -ν-), αβεβ. ετύμου. Πιθανόν να συνδέεται με το αρχ. *δηρός* «μακρόχρονος, διαρκής» (< *δΕάρός)].

δυναμαρης (ο) {δυναμάρηδες} (λαϊκ.) δυνατός, ανθεκτικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άρης].*

δυναμαρι (το) {δυναμαρ-ιού | -ιών} **1**. οτιδήποτε χρησιμοποιείται προς ενίσχυση τής αντοχής και τής σταθερότητας αντικειμένου **2**. το φρούριο, το οχυρό. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δυναμάρι(ν)* < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άριον].*

δυνάμει επίρρ. (λόγ.) 1. (+γεν.) επί τη βάσει, σύμφωνα με: ~ *τού άρθρου 30 τού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας...* || ~ *νόμου* | *κανονισμού* • **2.** δυνητικά, χαρακτηρίζοντας αυτό που θα μπορούσε να υπάρξει ή να συμβεί: *«δημιουργούν την προοπτική μιας ~ μεγάλης και ελκυστικής αγοράς»* (εφημ.) || «η *χώρα αυτή δίνει την εικόνα ενός δύσκολου και - επικίνδυνου γείτονα»* (εφημ.) ΑΝΤ ενεργεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια.*

[ΕΤΥΜ. Δοτ. εν. τού αρχ. *δύναμις].* **δύναμη** (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} **1**. η σωματική ρώμη: *οι πολεμιστές διέθεταν φοβερή* ~ ΣΥΝ. ρωμαλεότητα, αλκή, ισχύς ΑΝΤ. αδυναμία **2**. το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν την καλή σωματική κατάσταση τού ατόμου: δεν έχω *πια τη - να συνεχίσω·* ΦΡ. (α) ***το κατά δύναμιν*** *(κατά δύναμιν,* Ηροδ. 3,142) όσο αντέχει και μπορεί κανείς: θα *κάνω ~ και ελπίζω να τα καταφέρω* (β) ***παίρνω δυνάμεις*** ενισχύω, τονώνω τον οργανισμό μου: *φάε καλά να πάρεις δυνάμεις!* ΑΝΤ. εξασθενώ (γ) ***χάνω τις δυνάμεις μου*** (μεσν. φρ.) χάνω την αντοχή μου, δεν αισθάνομαι δυνατός, ικανός να αντεπεξέλθω βιολογικά (σε κάτι) (δ) ***ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)*** βλ. λ. *ανακτώ* (ε) ***φυλάω*** | ***κρατώ δυνάμεις*** χρησιμοποιώ με φειδώ τις σωματικές μου δυνατότητες, δεν εξαντλούμαι: μην *κουράζεσαι τόσο τώρα, κράτησε δυνάμεις για το τέλος* 3. η μεγάλη πνευματική ικανότητα (ανάλυσης, διεισδυτικότητας, εύστοχων παρατηρήσεων κ.λπ.): *διακρίθηκε για τη ~ τού στοχασμού του* ΣΥΝ. ευφυΐα 4. η ικανότητα να παράγει (κα-νείς/κάτι) ορισμένο έργο, να επιτελεί ορισμένη λειτουργία: μυϊκή | ελκτική | κινητική ~ || έχει *αξιοσημείωτη ~ πειθούς* 5. το ψυχικό σθένος, η ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς επιτυχώς τις αντιξοότητες ή να επιχειρεί κάτι δύσκολο: *έχει μεγάλη ~ και γι' αυτό ξεπέρασε γρήγορα την απογοήτευση από την αποτυχία στον διαγωνισμό* || *από πού αντλεί τόση ~ αυτός ο άνθρωπος;* ΦΡ. ***βρίσκω τη δύναμη να...*** αποκτώ το κουράγιο, το σθένος (να κάνω κάτι): στην *αρχή είχε απογοητευθεί, αλλά στη συνέχεια βρήκε τη δύναμη να ξαναφτειάξει τη ζωή της* 6. η ορμή σε συνδυασμό με το βάρος (κάποιου)· η σφοδρότητα, η ισχύς: η ~ *μιας γροθιάς* | *ενός χτυπήματος* | *τού ανέμου* | *τής έκρηξης*- ΦΡ. μ**ε *δύναμη*** (i) με μεγάλη ορμή και με όλο το βάρος: *έπεσε πάνω του ~ και τον τραυμάτισε* || *χτύπησε τη γροθιά στο τραπέζι* ~ II τον χτυπούσε με όλη του τη *δύναμη* (ii) η ένταση (με την οποία γίνεται | εκδηλώνεται κάτι): το *μπαλόνι έσκασε ~*|| *ο εκρηκτικός μηχανισμός εξερράγη* ~ 7. η ικανότητα σε συγκεκριμένο τομέα: έχω τη ~ να *προβλέπω το μέλλον* | *να επιβάλλομαι στον εαυτό μου*- ΦΡ. (α) ***πάνω από τις δυνάμεις (κάποιου)*** για ό,τι ξεπερνάει τις δυνατότητες ή τις ικανότητες (κάποιου): *αυτές οι εξετάσεις ήταν ~ του* (β) **με *τις δικές μου δυνάμεις*** με τα προσωπικά μου εφόδια, με τις προσωπικές μου δυνατότητες: *έφτασα σ' αυτή τη θέση* ~ ΑΝΤ. με ξένες πλάτες, με μέσον 8. (συνήθ. στον πληθ.) οργανωμένο σύνολο προσώπων, συνήθ. ενόπλων, καθώς και των υλικών μέσων που χρησιμοποιούν: *ένοπλες* | *στρατιωτικές* | *αστυνομικές* | *αεροπορικές* - || *δυνάμεις κατοχής* | *ασφαλείας* | *τής τάξης* (η Αστυνομία) || ~ *κρούσεως* (ομάδα που διενεργεί στρατιωτική επίθεση) || ~ *καταστολής* · 9. (για φάρμακα) η δραστικότητα, η δυνατότητα επενέργειας στον οργανισμό 10. η δυνατότητα επιρροής ή επιβολής: είχε τη ~ να *τους πείσει* || έχω ~ *στο διοικητικό συμβούλιο* || *η τηλεόραση έχει μεγάλη* ~ || η ~ τής *συνήθειας* | *τής πίστης στον Θεό* | *τής τεχνολογίας*- ΦΡ. (α) ***χάνω τη δύναμη μου*** χάνω την επιρροή μου (β) **εν *δυνάμει*** για κάποιον/κάτι που, ενώ δεν είναι τώρα, είναι δυνατόν να γίνει ή να αποτελέσει κάτι στο μέλλον: «το *συγκεκριμένο ρεπορτάζ αποτελούσε ~ απειλή για την εθνική ενότητα τής χώρας»* (εφημ.) || *«αυτή τη στιγμή στο κυβερνών κόμμα υπάρχουν οκτώ ~ πρωθυπουργοί»* (εφημ.) 11. (συνεκδ.) οποιοσδήποτε επιδρά σε άλλον ή ασκεί καθοριστική επίδραση· ΦΡ. (α) ***είμαι δύναμη*** έχω εξουσία που μπορεί να επηρεάσει και να επιβληθεί: ο *Τύπος σήμερα είναι δύναμη* (β) ***κινητήρια δύναμη*** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε θεωρείται απαραίτητος για να λειτουργήσει κάτι επιτυχώς: το *χρήμα είναι η ~ τής οικονομίας* || *ο Πέτρος είναι η ~ τής επιχείρησης* (γ) ***δημιουργική*** | **ζωοποιός *δύναμη*** ο Θεός 12. κάθε κράτος από πλευράς ισχύος σε ορισμένο τομέα: η *Κίνα εξελίσσεται σε παγκόσμια ~*|| *η χώρα μας αποτελεί υπολογίσιμη - στη ΝΑ. Μεσόγειο* || *οι Η.Π.Α. αποτελούν μεγάλη οικονομική ~* || η *Βραζιλία είναι σπουδαία ποδοσφαιρική ~*· ΦΡ. ***Μεγάλες Δυνάμεις*** βλ. λ. *μεγάλος* · 13. το κύρος αξίας, αλήθειας ή θεσμού: η ~ των νόμων | *τού παραδείγματος* | *τής αρετής* · 14. ΜΑΘ. το σύμβολο τού πολλαπλασιασμού ενός αριθμού με τον εαυτό του τόσες φορές όσες δηλώνει ο εκθέτης: 3^5 = 3x3x3x3x3 και γενικότερα το σύμβολο $α^{β}$, όπου α, β κατάλληλοι αριθμοί ή παραστάσεις · 15. ΦΥΣ. το αίτιο τής μεταβολής τής κινητικής κατάστασης σώματος ή τής μορφής αυτού· είναι ανάλογο προς τη μάζα ενός σώματος και την επιτάχυνση και επηρεάζεται από την επιτάχυνση τής βαρύτητας: *κεντρομόλος* | *φυγόκεντρος* | *ηλεκτρομαγνητική* ~ · 16. αόρατη υπερφυσική ουσία | υπόσταση: *οι ~ τού σκότους* | *τού κακού* (οι δαίμονες) | *τού καλού*- ΦΡ. (α) ***ουράνιες Δυνάμεις*** τα τάγματα των Αγγέλων (β) ***Κύριε των Δυνάμεων!*** άρχοντα των Αγγέλων, Θεέ μου!, για περιπτώσεις στις οποίες δοκιμάζει κανείς ισχυρή έκπληξη από κάτι παράδοξο, πρωτοφανές ή απαράδεκτο: ~! Εκανε *τέτοιο πράγμα;* || ~! *Τι λόγια είναι αυτά που ξεστόμισε;* ΣΥΝ. έλα Χριστέ και Παναγιά!, έλα Παναγία μου!, (ο) Χριστός και (η) Παναγία!, Χριστός κι Απόστολος!, Θεέ και Κύριε! (γ) ***ανώτερη δύναμη*** κάθε ον ή ουσία που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα και θεωρείται ότι αποτελεί την αιτία τής αρχής και εξέλιξης τού κόσμου: δεν *ξέρω αν υπάρχει Θεός, πιστεύω όμως στην ύπαρξη μιας ~ που κινεί τα πάντα* **17**. ***Δυνάμεις*** (οι) ένα από τα τάγματα των Αγγέλων **18**. (στον πληθ.) οι πολιτικές παρατάξεις: *οι ~ τής συντήρησης* | *τής προόδου* | *τής αλλαγής* **19**. ΟΙΚΟΝ. ***αγοραστική δύναμη*** βλ. λ. *αγοραστικός* **20**. ***αναγνωστική δύναμη*** βλ. λ. *αναγνωστικός* · 21. η τελευταία μπουκιά, κουταλιά, πιρουνιά κ.λπ. στο φαγητό (για την οποία υπάρχει η λαϊκή αντίληψη ότι δεν πρέπει να την αφήνει κανείς στο πιάτο του, γιατί, αν τη φάει κάποιος άλλος, θα του πάρει τη δύναμη!): φάε την *τελευταία κουταλιά σου- είναι η* ~ σου!

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δύναμις* < *δύναμαι* (βλ.λ.), λ. που αντικατέστησε το αρχ. όνομα (Ε)ίς (πβ. λατ. vis). Ήδη αρχ. είναι η σημ. τής στρατιωτικής ισχύος, τού στρατεύματος. Η φρ. *Μεγάλες Δυνάμεις* αποδίδει το γαλλ. Grandes Puissances, ενώ η φρ. (αυτό) *υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* αποδίδει το γαλλ. (cela) passe mon pouvoir].

δύναμη - ισχύς - ρώμη - σθένος. Η γενική σημασία των πάσης φύσεως δυνατοτήτων που διαθέτει κανείς (σωματική και ψυχική δύναμη, αντοχή, ικανότητα, εξουσία, επιβολή κ.λπ.), η γενική έννοια τού «δύνασθαι» (ρ. δύναμαι) δηλώνεται με τη λ. δύναμη Έτσι μιλούμε για ψυχική και σωματική δύναμη, για οικονομικές και φυσικές δυνάμεις, για στρατιωτική, πολιτική και κοινωνική δύναμη κ.ο.κ. Η σωματική δύναμη δηλώνεται καλύτερα με τη λ. ρώμη (πβ. ρωμαλέος και ά-(ρ)ρωστος «ο στερούμενος ρώμης, σωματικής δύναμης, υγείας», ανάρρωση κ.ά.). Ας σημειωθεί ότι το λατ. Ρώμη είναι ετρουσκικής προελεύσεως και δεν έχει ετυμολογική σχέση με το ρώμη, μολονότι έδωσε γνήσια ελληνικές λέξεις, τα Ρωμιός, ρωμιοσύνη, ρωμαίικος κ.ά. Όταν αναφερόμαστε σε άσκηση εξουσίας, προτιμότερη είναι η λ. ισχύς (στρατιωτική, πολιτική). Προκειμένου περί ψυχικών δυνάμεων χρησιμοποιείται περισσότερο η λ. **σθένος** (Δεν *έχει το ψυχικό σθένος να τους αντιμετωπίσει)* (πβ. σθεν-αρός, α-σθενής κ.ά.). Ωστόσο, μεταφορικώς και με επέκταση τής σημασίας τους όλες σχεδόν οι λέξεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες χρήσεις *(πνευματική ρώμη, ηθικές δυνάμεις* κ.λπ.).

δυναμική (η) 1. ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής, ο οποίος μελετά τις δυνάμεις και τις κινήσεις που αυτές προκαλούν 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. Ο αλληλοπροσδιορισμός ή η σύγκρουση των στοιχείων ενός κοινωνικού όλου (τάξεων, θεσμών, προτύπων κ.λπ.) που εξηγούν τον εξελικτικό μετασχηματισμό του: η ~ κοινωνικΟυ *συστήματος* | *των κοινωνικών ομάδων* 3. (γενικότ.) η εξελικτική πορεία ενός φαινομένου: ο *ομιλητής ανέλυσε τα στοιχεία που συνιστούν* τη ~ τής *ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamique].

δυναμικό (το) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες (σε κάποιον τομέα): *εργατικό* | *καλλιτεχνικό* ~· ΦΡ. ***έμψυχο δυναμικό*** βλ. λ. *έμψυχος* 2. ΦΥΣ. το έργο τής δύναμης ενός πεδίου (βαρυτικού ή ηλεκτρικού) ανά μονάδα μάζας (στο βαρυτικό) ή φορτίου (στο ηλεκτρικό) κατά τη μεταφορά τής μάζας ή τού φορτίου από μια θέση τού πεδίου μέχρι το άπειρο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. potentiel].

δυναμικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη δύναμη: ~ *ενέργεια* | *πεδίο* ΣΥΝ. στατικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δραστηριότητα και δημιουργική δράση: ~ *επιχειρηματίας* | *πωλητής* | *προσωπικότητα* 3. αυτός που επιτυγχάνεται με την χρήση δύναμης: ~ λύση | *εξέγερση* | *επέμβαση* 4. ΟΙΚΟΝ. ***δυναμική οικονομική ανάλυση*** η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ. στατική οικονομική ανάλυση. — δυναμικά επίρρ.

δυναμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα, η μαχητικότητα και η αυτοπεποίθηση που χαρακτηρίζουν κάποιον ΣΥΝ. δυναμισμός · 2. η ανώτατη ικανότητα παραγωγής επιχειρηματικού κλάδου ή οικονομίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τονίστηκε η ανάγκη να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την αύξηση τής* ~ των επιχειρήσεων ΣΥΝ. αποδοτικότητα, παραγωγικότητα • 3. το δικαίωμα που παραχωρείται σε μέλη τού εμποροβιομηχανικού κόσμου να εισάγουν περιορισμένο αριθμό εμπορευμάτων ή πρώτων υλών 4. (συνεκδ.) το έγγραφο που παρέχει την άδεια εισαγωγής.

δυναμισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα, η αυτοπεποίθηση και η μαχητικότητα (με την οποία ενεργεί κάποιος): *θαύμαζε την εργατικότητα και τον* ~ *των νέων* ΣΥΝ. δυναμικότητα. [ΕΤΥΜ.Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamisme].

δυναμίτης (ο) {δυναμιτών} 1. η ισχυρή εκρηκτική ύλη που αποτελείται κυρ. από νιτρογλυκερίνη: *απαγορεύεται το ψάρεμα με* - || *χρησιμοποίησαν δυναμίτη για την ανατίναξη πετρωμάτων* 2. (μτφ.) το γεγονός που έρχεται ξαφνικά να ανατρέψει ή να υπονομεύσει καταστάσεις: ~ στα *θεμέλια τής Ευρωπαϊκής Ένωσης οι δηλώσεις τού Γερμανού υπουργού* 3. σε φραστικά ονόματα, δηλώνει: (α) εκρηκτικότητα χαρακτήρα, εντυπωσιακή εμφάνιση κ.λπ.: *γυναίκα*— (β) ότι κάτι είναι πολύ δυνατό, προκαλεί έξαψη: *κοκτέιλ*—. Επίσης δυναμίτιδα κ. (λόγ.) δυναμίτις (η) [1889] {δυναμίτιδος}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dynamite, λ. που πλάστηκε (βάσει τού αρχ. *δύναμις)* από τον Σουηδό Α. Nobel, ο οποίος εφεύρε το εκρηκτικό αυτό υλικό το 1866].

δυναμιτίζω ρ. μετβ. [1887] {δυναμίτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. βάζω δυναμίτη 2. (μτφ.) υπονομεύω μια κατάσταση, διασαλεύω: η *τρομοκρατική ενέργεια δυναμιτίζει τις συνομιλίες για ειρήνευση.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dynamite].

δυναμιτιστής (ο) [1891] 1. αυτός που ανατινάζει (κάτι) με δυναμίτη 2. (μτφ.) αυτός που ανατρέπει θετικές καταστάσεις: *κατηγορήθηκε ως* ~ τής εθνικής *ενότητας.* — δυναμιτιστικός, -ή, -Ό [1892].

δυναμό (το) {άκλ.} η συσκευή που παράγει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα και τροφοδοτεί μπαταρίες και ηλεκτρικές εγκαταστάσεις αυτοκινήτων ΣΥΝ. γεννήτρια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., που αποσπάστηκε από το γαλλ. machine dynamoélectrique «δυναμοηλεκτρική μηχανή»].

δυναμογόνος, -ος, -ο [1892] αυτός που παράγει και τροφοδοτεί με δύναμη. — δυναμογονία (η) [1892].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamogène].

δυναμογραφος (ο) [1895] το όργανο καταγραφής τής μυϊκής ισχύος (είδος δυναμόμετρου). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamographe].

δυναμοηλεκτρικος, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον δυναμικό ηλεκτρισμό: ~ *ενέργεια* | *μηχανή.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamoélectrique].

δυναμόμετρο (το) [1855] {δυναμομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο για τη μέτρηση δυνάμεων και ροπών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamomètre].

δυναμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δυνάμω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. αυξάνω τη δύναμη, ενισχύω: *οι παραινέσεις δυνάμωσαν το ηθικό των στρατιωτών* ΣΥΝ. τονώνω, ισχυροποιώ ΑΝΤ. εξασθενίζω, αποδυναμώνω 2. αυξάνω την ένταση: *δυνάμωσε το ραδιόφωνο, για να ακούμε καλύτερα* ♦ (αμετβ.) 3. αποκτώ μεγαλύτερη (μυϊκή) δύναμη, ισχυροποιούμαι: *έκανε βάρη για να δυναμώσει* 4. παίρνω δυνάμεις ή αναρρώνω: φάε, *για να δυναμώσεις* 5. αποκτώ μεγαλύτερη ένταση: ο *αέρας δυναμώνει* ΑΝΤ. εξασθενώ 6. αποκτώ ισχύ: όταν το *νεαρό κράτος δυνάμωσε αρκετά, άρχισε επιθετικούς πολέμους.* — δυνάμωμα (το) [μεσν.], δυναμωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. δυναμώ (-όω) < αρχ. δύναμις].

δυναστεία (η) [αρχ.] {δυναστειών} **1.** το σύνολο ηγεμόνων (βασιλέων, αυτοκρατόρων κ.λπ.) που συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αίματος: η *δυναστεία των Αψβούργων* ΣΥΝ. μοναρχία, ηγεμονία 2. (μτφ.) η οικογένεια που συγκεντρώνει στα χέρια της ιδιαίτερη πολιτικοοικονομική επιρροή · 3. η άσκηση τυραννικής εξουσίας ΣΥΝ. δυνάστευση, δεσποτισμός. — δυναστειακός, -ή, -ό.

δυναστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {δυνάστευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) ασκώ καταπιεστική εξουσία: *ένας ηγεμόνας που δυνα στεύει τους υπηκόους του* ΣΥΝ. καταπιέζω, τυραννώ ♦ 2. (αμετβ.) κα- · τέχω την εξουσία, είμαι απόλυτος άρχοντας ΣΥΝ. εξουσιάζω, κυβερνώ. — δυνάστευση (η), δυναστευτικός, -ή, -ό [αρχ.].

δυνάστης (ο) {δυναστών}, **δυνάστρια** (η) {δυναστριών} 1. πρόσωπο που ασκεί απολυταρχικά την εξουσία, ο απόλυτος άρχων 2. (μτφ.) πρόσωπο που έχει αυταρχική συμπεριφορά ΣΥΝ. σατράπης, τύραννος.
— δυναστικός, -ή, -ό [αρχ.], δυναστικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύναμαι* (βλ.λ.), όπου το -σ- τού *δυνά-σ-της* είναι δυσερμήνευτο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως δηλωτική πολιτικής ισχύος, χαρακτηρίζοντας τον Δία, τους ηγέτες ενός καθεστώτος, καθώς και τον βασιλιά. Ήδη αρχ. είναι η σημ. τού καταπιεστικού άρχοντα, τού τυράννου, ενώ στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «αξιωματούχος», προσδιορίζοντας τον υπεύθυνο τού θησαυροφυλακίου τής Αιθιοπίας (βλ. *Πράξ.* 8, 27)]. δυνατός, -ή, -ό 1. αυτός που διαθέτει (σωματική, πνευματική, ηθική κ.λπ.) δύναμη: ~ *μυαλό* | *προσωπικότητα* | *σώμα* ΑΝΤ. αδύναμος· ΦΡ. **βάζω *τα δυνατά μου*** επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις: ~, *για να πραγματοποιήσω τα μελλοντικά μου σχέδια* 2. αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε ορισμένο τομέα: ~ στα *μαθηματικά* | *στα νομικά* || ~ *καθηγητής* | *δικηγόρος* ΣΥΝ. ικανός, αξιόλογος 3. αυτός που έχει ανθεκτικότητα (στην καταπόνηση, στις δύσκολες συνθήκες): ~ *όχημα* | *λαμαρίνα* ΑΝΤ. εύθραυστος · 4. αυτός που έχει υψηλή απόδοση: ~ *μηχανή* 5. αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση: ~ *πυρετός* | *βροχή* | *φως* | *ήλιος* | *ζέστη* | *θόρυβος* | *γέλιο* | *ομιλία* | *συναίσθημα* | *πόνος* | *έκρηξη* 6. αυτός που ασκεί πολύ έντονη επίδραση (σε κάποιον): εικόνες τόσο ~, *που προκαλούν σοκ!* 7. (για ποτά) αυτός που περιέχει μεγάλη ποσότητα οινοπνεύματος: ~ *κρασί* · 8. αυτός που είναι εφικτός: δεν είναι ~ η *ικανοποίηση όλων των αιτημάτων* ΣΥΝ. πραγματοποιήσιμος, κατορθωτός ΑΝΤ. αδύνατος, ανέφικτος· ΦΡ. (α) (απρόσ.) ***είναι δυνατόν*** μπορεί, είναι εφικτό να γίνει: ~ να *εξυπηρετηθώ κατά προτεραιότητα;* (β) **πώς *είναι δυνατόν!*** για την έκφραση έντονης έκπληξης (για κάτι πρωτοφανές, παράδοξο): πώς είναι δυνατόν να *πληρώνω δύο φορές τον ίδιο λογαριασμό;* (γ) ***κατά το δυνατόν* | *όσο είναι δυνατόν*** *(κατά το δυνατόν,* Πλάτ. *Κρατύλος* 422d, όσον δυνατόν, Ευριπ. *Ιφιγ. εν Αυλίδι* 997) όσο επιτρέπουν οι δυνατότητες που έχουμε (δ) ***το μέγιστο δυνατό*** το ανώτερο που μπορεί να γίνει: έκανε ~ *για να τον πείσει* || *πέτυχε* ~ *κέρδος* (ε) **στο *μέτρο τού δυνατού*** όσο μπορεί κανείς: θα *προσπαθήσουμε* ~ (στ) ***κάνω τ' αδύνατα δυνατά*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα, προκειμένου να επιτύχω τον σκοπό μου.
— δυνατά επίρρ. [μεσν.].

[ΕΤΥΜ αρχ. < δύναμαι (βλ.λ.). Ήδη αρχ. είναι η σημ. «πιθανός, εφικτός» στην απρόσ. σύνταξη (λ.χ. *ού* δυνατόν γενέσθαι, Σαπφώ)]. δυνατότητα (η) [1876] {δυνατοτήτων} 1. το να είναι κάτι εφικτό, το να μπορεί να πραγματοποιηθεί (υπό συγκεκριμένες συνθήκες): *υπάρχουν δυνατότητες επίτευξης μιας ικανοποιητικής συμφωνίας* 2. κάθε πιθανή προοπτική ή επιλογή: *το σχέδιο αυτό έχει πολλές* ~ *αξιοποίησης* || δεν *έχεις εξαντλήσει ακόμη όλες τις* - που *σου προσφέρονται* || η θέση αυτή *εξασφαλίζει δυνατότητες ανέλιξης* || *λοιπόν, σ' αυτή την περίπτωση έχεις δύο* ~: *ή να παραιτηθείς ή να ακολουθήσεις τις εντολές τους* 3. κάθε αξιοποιήσιμη ιδιότητα ή γνώρισμα: *έχει μεγάλες φωνητικές* ~, *που, αν τις αξιοποιήσει σωστά, θα θριαμβεύσει στο τραγούδι* || αν *κρίνουμε από τις* ~ του, δεν *απέδωσε τα αναμενόμενα* || *ηθοποιός περιορισμένων* - 4. τα μέσα (οικονομικά κ.λπ.) που έχει κάποιος για να πετύχει κάτι, τα περιθώρια που έχει για να κάνει κάτι: δυστυχώς δεν έχω την *οικονομική* ~ *να σπουδάσω στο εξωτερικό* || *κάτι τέτοιο είναι πέρα από τις* ~ *μου* || *έχω τη* ~ *να ξοδεύω πολλά, γιατί κερδίζω πολλά* || *προς το παρόν, δεν υπάρχει η* ~ *να σας εξυπηρετήσουμε* || *θα θέλαμε να μας βοηθήσετε, στο μέτρο των* - σας, *βέβαια.*
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια.*

δύνη (η) {δυνών} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής δύναμης που ασκείται σε μάζα ενός γραμμαρίου, προκειμένου να μετακινηθεί με επιτάχυνση

ένα εκατοστό ανά δευτερόλεπτο εις το τετράγωνο (1 cm/sec^2). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyne (< αρχ. δύναμις)].

δυνητικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί: ~ *ερμηνεία* || «οι *δημοσκοπήσεις έχουν αξία αληθείας και το δυνητικό εκλαμβάνεται ως γεγονός*» (εφημ.) ΣΥΝ. πιθανός, ενδεχόμενος 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφράζει το πιθανό, το ενδεχόμενο (να συμβεί κάτι), π.χ. η ρηματική δομή «θα τα κατάφερνε»: ~ *οριστική* | *ευκτική*. — **δυνητικ-ά** | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δύναμαι]*.

δύνομαι ρ. → δύναμαι

δύο κ. δυο (το) {άκλ.} 1. ένα συν ένα, ίσος με τον αριθμό των χεριών ή των ποδιών τού ανθρώπου, ο αριθμός 2 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠίΝ.)· ΦΡ. (α) στα ***δύο*** στη μέση: *μοίρασε τα λεφτά ~* || *κόβω τη ντομάτα ~* (β) ***ανά δύο*** κατά δυάδες: *στοιχηθείτε ~!* (γ) ***ένας-δυο*** | ***δυο-τρεις*** | ***κάνα δυο*** *(τρεις)* για να δηλωθεί μικρός αριθμός ή ποσότητα: δεν ήταν *πολλοί-δυο-τρεις παρέες όλες κι όλες!* || *κάνα δυο πιτσιρίκια μόνο έπαιζαν στην πλατεία* (δ) *χίλιοι δυο* για να δηλωθεί μεγάλος αριθμός: *έχω χίλια δυο προβλήματα, δεν μπορώ ν' ασχολούμαι και με σένα!* (ε) ***και μια και δυο*** (+ρήμα) (συνήθ. σε αφηγήσεις) για να δηλωθεί η ταχύτητα και η προθυμία με την οποία κάποιος κάνει κάτι: *και μια και δυο ξεκίνησε να πάει να τον βρει* (στ) *ένα* ***κι ένα κάνουν δύο*** βλ. λ. *ένας* 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 2: ~ *πόρτες* | *αδέλφια·* ΦΡ. ***δυο-δυο*** κατά ζεύγη: *πηγαίνουν* ~ σαν τους *Χιώτες* (για δύο πρόσωπα που τους βλέπει κανείς συνήθως μαζί) 3. (κυρ. στον τ. δυο) αντί των «κάποια», «μερικά»: *έλα να σου πω δυο κουβέντες* || *πες του δυο λόγια μήπως αλλάξει γνώμη* || ~ *πραγματάκια αγόρασα, τίποτα σπουδαίο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός, ενδοιασμός, συνίζηση*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δύP-ο* (πβ. μυκ. d-wo) < I.E. *duwo- «δύο», πβ. σανσκρ. duvâ, λατ. duo, γαλλ. deux, ισπ. dos, αγγλ. two, γερμ. zwei, ρωσ. dva κ.ά., Ομόρρ. δις (< *δE-ίς), *δώδεκα* (βλ.λ.) κ.ά.].

δι)σ)- και δυ-. Τα σύνθετα τού αριθμητικού **δύο** σχηματίζονται όχι με το *δύο* αλλά με το επίρρ. δι- | **δια-** (δι- + σύμφ. | δισ- + ε). Παραδείγματα: δι-: *δι-μερής, δι-κέφαλος, δι-μέτωπος, δί-σημος, δισθενής, δι-σέλιδος, δί-λημμα, δι-μοιρία, δί-πολο, δί-ποδο, δι-γενής, δί-τομος, δί-τροχο, δί-βουλος, δι-οξίδιο, δί-ωρος, δι-ώροφος* (το *-ω-*λόγω τής σύνθεσης), *δι-ώνυμο, δι-ωδία* («ντουέτο»)· **δῐσ-**: *δισ-έγγο-νος, δίσ-εκτος, δισ-εκατομμύριο.* Ας σημειωθεί ότι, ενώ κανονικώς ο τ. *δισ-* θα έπρεπε να χρησιμοποιείται προ φωνήεντος, η χρήση του έχει περιοριστεί μόνο μπροστά από ε- (σπάνια είναι τα χημικά δισόξινος και δισάνθραξ). Σύνθετα όπως *δι-οξίδιο, δι-ώροφος, δί-ωρος* κ.τ.ό. δείχνουν ΟΤι το δι- και όχι το δισ- χρησιμοποιείται και μπροστά από αυτά τα φωνήεντα, ενίοτε και μπροστά από το ε-*(δί-εδρος).* Ως προς τη λ. **δισδιάστατος.** όπου εμφανίζεται δισ-μπροστά από σύμφωνο, προφανώς χρησιμοποιείται το δισ- αντί τού δι-, για να αποφευχθεί η κακοφωνία και το δυσπρόφερτο τού **διδιάστατος*. Με **δυ-** γράφονται τα *παράγωγα* (όχι σύνθετα) τού *δύο: δυ-άρα, δυ-άρι, δυ-άδα* (αρχ. δυάς, *δυάδος,* απ' όπου και *δυαδικός, δυαδ-ισμός), δυ-ικός,* δυ-ισμόςη γραφή των δυ-αρχία και δυ-*ανδρία* αμφισβητείται· ορθότερη είναι, σύμφωνα με όσα είπαμε, η γραφή *δι-αρχία* και *δι-ανδρία.* Τέλος, το **συν-δυ-**άζω (και τα παράγωγα του) γράφεται κανονικά με -υ-, γιατί παράγεται από το αρχ. σύνδυο)«και οι δύο μαζί») - *συνδυ-άζω (συνδυασμός, συνδυαστικός* κ.λπ.).

δυοίν θάτερον (αρχαιοπρ.) το ένα από τα δύο. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δυοίν θάτερον* < *δυοίν* (γεν. τού δύο) + *θάτερον* < *το άτερον,* αιολ. και δωρ. τύπος τού *έτερος]*.

δυόμισι επίθ. {άκλ.} δύο και μισός: ~ *ώρες* | *κιλά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*. [ΕΤΥΜ < μτγν. *δυόμισυ* < *δύο* + *ήμισυ]*.

δυοσμαρίνι (το) {χωρ. γεν.} το δεντρολίβανο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *ροσμαρί* (βλ.λ.) με παρετυμολ. επίδρ. τού *δυόσμος]*.

δυόσμος (ο) αρωματικό φυτό με μικρά, πριονωτά και λογχοειδή φύλλα και μικρά άνθη, φύλλωμα με χαρακτηριστική, δυνατή αρωματική γεύση και μυρωδιά, το οποίο χρησιμοποιείται ως μυρωδικό. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ηδύοσμος* < *ηδύς* «ευχάριστος, τερπνός» + *-οσμος* < *οσμή]*.

Δυρράχιο (το) {Δυρραχίου} (αλβ. Durrës) πόλη και λιμάνι τής Δ. Αλβανίας στην Αδριατική Θάλασσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Δυρράχιον,* αγν. ετύμου, λ. ιλλυρ. προελ. Η πόλη ιδρύθηκε από Έλληνες τον 7ο αι. π.Χ. και ώς τη ρωμαϊκή κατάκτηση (168 π.Χ.) έφερε δύο ονόματα, *Δυρράχιον* και *Επίδαμνος.* Η τελευταία ονομασία εγκαταλείφθηκε από τους Ρωμαίους, ίσως επειδή θύμιζε το λατ. damnun «ζημία, απώλεια», και έτσι επικράτησε το *Δυρράχιον,* από όπου και το αλβ. Durrës].

δυσ- κ. **δύσ-** παραγωγικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει: **1.** κακή ιδιότητα: *δυσ-οσμία, δύσ-τυχος, δύσ-μορφος* 2. δυσκολία για κάτι: *δυσ-εξήγητος, δυσ-καμψία, δύσ-πνοια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσεντερία.* [ΕΤΥΜ. αρχ. αχώριστο μόριο < I.E. *dus- «κακό, έλλειψη», πβ. σανσκρ. duš-, γοτθ. tuz-, αρχ. αγγλ. tor-, αρχ. γερμ. zur-, πιθ. κ. στο λατ. dif-ficilis «δύσκολος» (αν < *dus-facilis). Το μόριο δυσ- αντιτίθεται στο ευ- (βλ.λ.) (π.χ. ευμενής - δυσμενής, *εύκολος - δύσκολος)* και χρησιμοποιείται ως στερητ. (π.χ. *δυστυχής, δύσμοιρος)]*.

δυσάγωγος, -η, -ο (λόγ.) (ως χαρακτηρισμός, συνήθ. για παιδί) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί δύσκολα ΑΝΤ. ευάγωγος. [ΕΤΥΜ μτγν. < δυσ- + *-άγωγος* < άγω].

δυσαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κατάσταση κατά την οποία από συνηθισμένα ερεθίσματα προκύπτουν δυσάρεστα αισθήματα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. dysesthesia < μτγν. *δυσαισθησία* «χαμηλό επίπεδο ευαισθησίας»].

δυσανάγνωστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο να διαβαστεί: ~ *γράμματα* | *κείμενο* ΑΝΤ. ευανάγνωστος.

δυσανάλογος, -η, -ο [1842] αυτός που δεν βρίσκεται σε αρμονική σχέση με (κάτι): *φορολογούνται με - τρόπο εν συγκρίσει προς τα εισοδήματα τους* ΣΥΝ. αταίριαστος ΑΝΤ. ανάλογος. — δυσανάλογα επίρρ., δυσαναλογία (η) [1812]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. disproportionné].

δυσαναπλήρωτος, -η, -ο [1863] αυτός που είναι τόσο χρήσιμος, ώστε δύσκολα αναπληρώνεται: με *τον θάνατο της αφήνει ~ κενό στον χώρο τής τέχνης* ΣΥΝ. αναντικατάστατος ΑΝΤ. αναπληρώσιμος, αντι-καταστάσιμος.

δυσανασχετώ ρ. αμετβ. {δυσανασχετείς... | δυσανασχέτησα} εκφράζω τη δυσφορία **ή** την αγανάκτηση μου (για κάτι που θεωρώ αρνητικό ή άδικο): *δυσανασχέτησε με την καταδικαστική απόφαση τού δικαστηρίου* ΣΥΝ. δυσφορώ, αγανακτώ. — δυσανασχέτηση (η) [1895]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δυσανασχετώ (-έω) < δυσ- + *-ανασχετώ* < θ. άνασχ-, πβ. αόρ. β' *άνέσχον,* ρ. *άνέχω* | *-ομαι.* Βλ. κ. *ανάσχεση]*.

δυσανεξία (η) {δυσανεξιών} ΙΑΤΡ. η έντονη -ενίοτε και παθολογική-αντίδραση τού οργανισμού σε ουσίες που δεν μπορεί να αφομοιώσει και να μεταβολίσει φυσιολογικά.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. δυσάνεκτος < δυσ- + *ανεκτός,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intolérance].

δυσαπόδεικτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποδεικνύεται δύσκολα.

δυσαπόκτητος, -η, -ο [1829] (λόγ.) αυτός που αποκτάται δύσκολα: *ένα πολυτελές σπίτι είναι - για έναν χαμηλόμισθο υπάλληλο* ΑΝΤ. ευ-απόκτητος.

δυσαρέσκεια (η) [1782] {χωρ. πληθ.} το αρνητικό συναίσθημα που προκαλεί κάτι το οποίο δεν αρέσει ή ενοχλεί: η *αντίδραση του υποδηλώνει* —|| ο *υπουργός εξέφρασε τη ~ του για τον χειρισμό τής υπόθεσης* || *μορφασμός* | *γκριμάτσα δυσαρέσκειας* || *ήταν φανερή η ~ του από το γεγονός ότι δεν πήρε προαγωγή* || *έντονη* | *απροκάλυπτη* ~ ΑΝΤ. ευαρέσκεια, ευχαρίστηση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mécontentement].

δυσαρέσκεια - ευαρέσκεια, δυσάρεστος - ευάρεστος. Οι λέξεις **δυσαρέσκεια** και ευαρέσκεια είναι νεότερες (είναι τού 19ου αι.· η λ. *δυσαρέσκεια* πρωτοαπαντά στον Αδ. Κοραή). Είναι «περίεργου» σχηματισμοί. Ενώ δηλ. είναι αφηρημένα ουσ. σε -εια τού τύπου *ευγενής - ευγένεια, απρεπής - απρέπεια,* έχουν το στοιχείο -κ- τού ρήματος **αρέσκω** *(I)* και αντιστοιχούν όχι σε επίθετα σε -ης αλλά σε (ρηματικά) επίθετα σε -ος: δυσάρεστος - ευάρεστος. Τα επίθετα αυτά παρήγαγαν στην Αρχαία: (α) ρήματα: *δυσάρεστος* ~ **δυσαρεστ**ώ (χρησιμοποιείται και σήμερα), *ευάρεστος* - **ευαρεστ**ώ (από όπου και τα αρχαία ρηματικά ουσιαστικά: δυσαρεστώ - **δυσαρέ-στησις**, *ευαρεστώ* - ευαρέστησις), και (β) ουσ. σε -ία: *δυσάρεστος* - δυσαρεστία, *ευάρεστος* - ευαρεστία. Αρα, κανονικώς, αντί τού *δυσαρέσκεια* θα έπρεπε να λέμε **δυσαρεστία** και αντί τού *ευαρέσκεια να* χρησιμοποιούμε το ευαρεστία. Αλλά usus norma loquendi (η χρήση ρυθμίζει τον λόγο)...

δυσάρεστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια, που ενοχλεί: ~ *αναπνοή* | *συναίσθημα* | *εμπειρία* | *νέο* | *γεύση* | *είδηση* ΑΝΤ. ευχάριστος, ευάρεστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια.*

δυσαρεστώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δυσαρεστείς... | δυσαρέστ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ (σε κάποιον) αρνητικά συναισθήματα κάνοντας κάτι που δεν του αρέσει ή τον ενοχλεί: η *συμπεριφορά του μας δυσαρέστησε όλους* || *έφυγε δυσαρεστημένη από την απάντηση του* ΣΥΝ. στενοχωρώ, κακοκαρδίζω ΑΝΤ. ευχαριστώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια.*

δυσαρθρία (η) {δυσαρθριών} ΙΑΤΡ. η δυσχέρεια στην άρθρωση τού λόγου, ενώ υπάρχει πλήρης αντίληψη του˙ οφείλεται σε λήψη τοξικών ουσιών ή σε βλάβη τού κεντρικού νευρικού συστήματος. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysarthria].

δυσαρμονία (η) [1867] {δυσαρμονιών} **1.** ΜΟΥΣ. η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις φωνές που τραγουδούν ΣΥΝ. παραφωνία, φάλτσο ΑΝΤ. αρμονία **2**. (μτφ.) η απουσία αρμονίας σε πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: ~ μεταξύ *κυβέρνησης και λαϊκής βούλησης* || ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ. ασυμφωνία, δυσαναλογία, ασυμμετρία ΑΝΤ. αρμονία. — **δυσαρμο**νικός**,** -ή, -ό [1874], δυσαρμονικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysharmonie].

δυσβασία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η διαταραχή στο βάδισμα, η οποία προκαλεί σημαντική αναστολή των βαδιστικών κινήσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysbasia].

δυσβάστακτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **δυσβάσταχτος 1.** αυτός που είναι δύσκολο να τον κρατήσει και να τον μεταφέρει κανείς: ~ *φορτίο/ βάρος* ΣΥΝ. βαρύς, ασήκωτος, αβάστακτος ΑΝΤ. ελαφρύς · 2. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον υπομείνει ή να τον ανεχτεί κανείς: ~ *υποχρεώσεις* ΣΥΝ. επαχθής, σκληρός.

δύσβατος, -η, -ο (για τόπους) αυτός στον οποίο περπατά κανείς με δυσκολία (επειδή υπάρχουν εμπόδια στο έδαφος): ~ *βουνά* | *χαράδρες* | *περιοχή* ΑΝΤ. ευκολοδιάβατος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + βατός (βλ.λ.)].

δυσβουλία (η) {δυσβουλιών} ΙΑΤΡ. η διαταραχή τής λειτουργίας τής βούλησης ή και τής εκτέλεσης μιας απόφασης. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + *βουλία* < *βουλή]*.

δυσγενεσία (η) {δυσγενεσιών} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο από τη διασταύρωση ατόμων διαφορετικών ειδών ή γενών παράγονται απόγονοι στείροι.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dysgenesis].

δυσγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η δυσκολία στη γραφή (πολύ αργή, αδυναμία διατήρησης ίσιας γραμμής, επανάληψη γραμμάτων ή συλλαβών κ.ά.). — δυσγραφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysgraphie].

δυσδιάγνωστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η διάγνωση γίνεται με δυσκολία: ~ *νόσος.*

δυσδιάκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα διακρίνεται ΣΥΝ. αμυδρός ΑΝΤ. ευδιάκριτος.

δυσδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] ΧΗΜ. αυτός που διαλύεται δύσκολα σε συγκεκριμένο διαλύτη (π.χ. το βούτυρο είναι δυσδιάλυτο στο νερό, αλλά ευδιάλυτο στην αλκοόλη) ΑΝΤ. ευδιάλυτος.

δυσειδής, -ής, -ές {δυσειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δυσειδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που έχει άσχημη μορφή ΣΥΝ. δύσμορφος, (λαϊκ.-εκφρα-στ.) ασχημομούρης, κακομούτσουνος ΑΝΤ. ευειδής, όμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *όμορφος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + -ειδής < *είδος* «μορφή»].

δυσεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα πραγματοποιείται, που δεν εκπληρώνεται εύκολα: ~ *αίτημα.*

δυσεκτασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή κατά τη διάνοιξη τού στομίου τής ουροδόχου κύστης. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysectasia],

δυσέλεγκτος, -η, -ο → δυσεξέλεγκτος

δυσεντερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία λοίμωξη τού παχέος εντέρου, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του και εκδηλώνεται με έντονη διάρροια και αιματόρροια. — δυσεντερικός, -ή, -ό

[αρχ.]·

> **δυσεντερία** ή **λυσεντερία;** Η λ. δυσεντερία είναι αρχ. λέξη που δηλώνει ασθένεια (σύνθετα τού δυο-). Η λ. **λυσεντερία** είναι νεότερη (μεσν.) από παρετυμολογική (λαϊκή) σύνδεση τής σημασίας τής λ. με το «**λύσκ;** (λύση) τού εντέρου»!

δυσεξακρίβωτος, -η, -ο [1844] αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί εύκολα.

δυσεξάλειπτος, -η, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που δύσκολα εξαλείφεται ή που δεν μπορεί να εξαλειφθεί **2**. (μτφ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να ξεπεράσει, να ξεχάσει εύκολα: η *τραυματική παιδική του ηλικία τού άφησε ~ στίγμα* ΑΝΤ. ευεξάλειπτος.

δυσεξέλεγκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. δυσέλεγκτος [μτγν.] αυτός που με δυσκολία μπορεί να ελεγχθεί ή να αναιρεθεί: ~ *απόφαση* | *κατηγορία.* — **δυ**οεξέλεγκ**τα** κ. **δυ**οέλεγκ**τα** επίρρ.

δυσεξήγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εξηγείται με δυσκολία: ~ *χωρίο κειμένου* ΣΥΝ. δυσερμήνευτος, δυσνόητος ΑΝΤ. ευεξήγητος, ευνόητος **2**. (μτφ.) αυτός που μας παραξενεύει, επειδή δεν μπορούμε να τον ερμηνεύσουμε: ~ *φαινόμενο* | *σύμπτωση* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αλλόκοτος, παράξενος, παράδοξος.

δυσεξίτηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα ξεβάφει, που δύσκολα χάνεται: (μτφ.) ~ *μνήμες* ΑΝΤ. εξίτηλος.

δυσεξιχνίαστος, -η, -ο **1**. αυτός που με δυσκολία εξιχνιάζεται, επιλύεται: ~ *έγκλημα* | *μυστήριο* 2. (μτφ.) αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται και γίνεται κατανοητός: ~ *συμπεριφορά* | *προθέσεις* ΣΥΝ. δυσνόητος, δυσεξήγητος.

δυσεπίλυτος, -η, -ο [1890] αυτός που με δυσκολία επιλύεται: ~ *διαφορά* | *πρόβλημα* ΑΝΤ. ευεπίλυτος.

δυσεπίσχετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία ανακόπτεται και συγκρατείται: ~ *αιμορραγία.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *-επίσχετος* < *επέχω* «σταματώ, συγκρατώ» (πβ. αόρ. β' *έπέσχον).* Βλ. κ. επίσχεση].

δυσεπίτευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία επιτυγχάνεται: ~ *αποτέλεσμα* | *κατόρθωμα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *-επίτευκτος* < *επιτυγχάνω* (πβ. μελλ. *έπιτεύξο-μαί).* Βλ. κ. *επίτευξη].*

δυσεπιχείρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα επιχειρεί ή τολμά κανείς να πραγματοποιήσει: ~ *σχέδιο.*

δυσεπούλωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία επουλώνεται: ~ *πληγή* | *τραύμα.*

δυσερεύνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο να ερευνηθεί: ~ *υπόθεση.*

δυσερμήνευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται: ~ *κείμενο* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. δυσεξήγητος ΑΝΤ. ευεξήγητος.

δυσετυμολόγητος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που είναι δύσκολο να ετυ-μολογηθεί.

δυσεύρετος, -η, -ο αυτός που δύσκολα μπορεί να βρεθεί, που εμφανίζεται σπάνια: *το λάδι ήταν ~ στην Κατοχή* || ~ *βιβλίο* | *γραμματόσημο* || (καταχρ. κ. για πρόσ.) με όλες *αυτές τις ασχολίες έχει γίνει* - ΣΥΝ. σπάνιος, λιγοστός, ακριβοθώρητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + *-εύρετος* < *ευρίσκω].*

δυσεφάρμοστος, -η, -ο [1835] αυτός που με δυσκολία μπορεί να εφαρμοστεί: ~ *διάταξη* | *μέτρα* | *πολιτική.*

δύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η κάθοδος ουράνιου σώματος, κυρ. τού ήλιου, στον ορίζοντα: *ο ήλιος έγερνε στη ~, όταν έφτασε* ΣΥΝ. βα-σίλεμα, λυκόφως ΑΝΤ. ανατολή **2**. (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία δύει ο ήλιος: *συνέβη λίγο πριν από τη ~ τού ηλίου* ΣΥΝ. ηλιοβασίλεμα, (λογοτ.) γέρμα, λιόγερμα **3**. (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό στο οποίο δύει ο ήλιος: *κοίταξε προς τη ~* (βλ. κ. λ. δυσμές) 4. (μτφ.) η πορεία προς την αποδυνάμωση, την τελική πτώση: η ~ τής *Βρετανικής Αυτοκρατορίας* || η ~ τού *αρχαίου κόσμου* || *ένας πολιτισμός που βρίσκεται* | *οδηγείται στη* - *του* ΣΥΝ. παρακμή, εξασθένηση, κατάπτωση **5**. (μτφ. για πρόσ.) τα τελευταία χρόνια από τη ζωή ή τη δραστηριότητα (κάποιου): στη ~ τής ζωής του | τής *καριέρας του* ΣΥΝ. τέλος, στερνά ΑΝΤ. αρχή· (συνεκδ. Δύση) 6. ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες τής Δ. Ευρώπης και τής Β. Αμερικής, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς την Ασία και την Α. Ευρώπη· επίσης, οι λαοί που κατοικούν σε αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους, ο οποίος έχει τις ρίζες του στον αρχαίο ελληνορρωμαϊκό κόσμο, τον προτεσταντικό και ρωμαιοκαθολικό χριστιανισμό, κατ' αντιδιαστολή προς τον πολιτισμό των χωρών τής Ανατολής 7. (περιληπτ.-πα-λαιότ.) το σύνολο των μη κομουνιστικών χωρών τής Ευρώπης και τής αμερικανικής ηπείρου, που βρίσκονται, κατά πλειοψηφία, συνασπισμένες στη Βορειοατλαντική Συμμαχία (ΝΑΤΟ) και έχουν ως πολίτευμα την κοινοβουλευτική δημοκρατία: *οι χώρες τής ~ || πολλοί θεωρούν ότι η ~ πλούτισε εις βάρος τού Τρίτου Κόσμου || «ανήκομεν εις την Δύσιν»* (Κ. Καραμανλής) ΑΝΤ. Ανατολή, ανατολικό μπλοκ 8. η περιοχή που περιλαμβάνει τις δυτικές Η.Π.Α.: η *κατάκτηση τής ~* (η εξάπλωση των πρώτων αποίκων στα δυτικά τής αμερικανικής ηπείρου και η εγκατάσταση τους εκεί)· ΦΡ. ***Άγρια Δύση*** (i) οι δυτικές περιοχές των σημερινών Η.Π.Α. προς τις οποίες κατευθύνθηκαν μαζικά τον περασμένο αιώνα οι λευκοί άποικοι τής Β. Αμερικής και οι οποίες έγιναν γνωστές ευρύτερα από τις ταινίες γουέστερν, κυρ. ως χώροι σύγκρουσης αποίκων και στρατού με Ινδιάνους καθώς και δράσης παρανόμων: *μονομαχία στην ~* (ii) (μτφ.) (κ. *Φαρ Ουέστ)* κάθε χώρος ή κατάσταση όπου υπάρχουν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ παρανόμων ή μεταξύ αστυνομικών και παρανόμων και όπου υπάρχει κοινωνική αναστάτωση λόγω υψηλής εγκληματικότητας: *«Άγρια Δύση τρεις νομοί: πρωτοφανείς καταστάσεις με σκληρό ανθρωποκυνηγητό και ανταλλαγές πυρών»* (εφημ.) (βλ. κ. λ. *Σικάγο, Τέξας, Φαρ Ουέστ).* [ΕΤΥΜ < αρχ. *δύσις* < *δύω.* Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ. west].

> **δύση** - ανατολή, **δύω** - ανατέλλω. Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν σε σχέση με τα άστρα και ειδικότερα τον ήλιο δύο ρήματα με τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: τέλλω | ανατέλλω και το **δύ**ω. Μόνο του το τέλλω | **τέλλομ**αι σημαίνει «ανυψώνομαι, ανεβαίνω πάνω από (ενν. τον ορίζοντα)». Από το ανατέλλω πλάστηκε το ουσ. ανατολή (τού ηλίου) - στην Αρχαία και αντολή. Από το **δύ**ω το ουσ. **δύση** *(δύσις)* και **δυσμή. Η** καθημερινή επανάληψη τού φαινομένου τής ανατολής και τής δύσης έκανε ώστε το σημείο τού ορίζοντα όπου συμβαίνει το φαινόμενο, να δηλώνεται συχνά σε πληθ. πρ**ος** ανατολάς | **δυσμάς** - από ανατολών | δυσμών.

δυσηκοΐα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσκολία στην ακοή, η κακή ακοή ΣΥΝ. βαρηκοΐα. — **δυσήκοος**, -ος (λαϊκ. -η), -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δυσήκοος* < *δυσ-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ακοή].*

δυσήλατος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που σφυρηλατείται δύσκολα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *έλαύνω* (πβ. *ελατός)].*

δυσηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ. κακός αγωγός τού ηλεκτρισμού: ~ *σώματα* ΑΝΤ. ευηλεκτραγωγός.

δυσήλΐος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν φωτίζεται από τον ήλιο, που δύσκολα τον βλέπει ο ήλιος: ~ *τόπος* ΣΥΝ. ανήλιαγος ΑΝΤ. ευήλιος.

δυσήνιος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) (για υποζύγια) αυτός που δύσκολα δέχεται χαλινάρι, αδάμαστος. [ΕΤΥΜ αρχ. <*δυσ-* + *-ήνιος* < *ηνία* (βλ. λ. *ηνίο)].*

δυσηχαγωγός, -ός, -ό ΦΥΣ. αυτός που δεν επιτρέπει το πέρασμα τού ήχου από μια επιφάνεια σε άλλη μέσα από τη μάζα του ΣΥΝ. ηχομο-νωτικός. [ΕΤΥΜ < δυσ- + *ηχαγωγός* (< *ήχος* + *αγωγός)].*

δυσθανασία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατεταμένη και επώδυνη επιθανάτια αγωνία, ο αργός και βασανιστικός θάνατος ΑΝΤ. ευθανασία.

δυσθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος** αυτός που δύσκολα θεραπεύεται: ~ *ασθένεια* (πβ. λ. *αθεράπευτος, ανίατος)* ΣΥΝ. δυσίατος. Επίσης (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος**.

δυσθερμαγωγός, -ή, -ό [1870] ΦΥΣ. αυτός που είναι κακός αγωγός τής θερμότητας, που δεν επιτρέπει στη θερμότητα να διαδοθεί εύκολα μέσα από τη μάζα του: ~ *σώματα.*

δυσθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να δει και να συλλάβει κανείς σε όλο του το μέγεθος· ΦΡ. (μτφ.-εμφατ.) ***δυσθεώρητο ύψος*** πολύ μεγάλος βαθμός (στον οποίο βρίσκεται ή εκδηλώνεται κάτι): *οι τιμές έχουν φθάσει σε ~ ύψη || σ' αυτούς τους κοινωνικούς κύκλους υπάρχει ~ φαρισαϊσμού και υποκρισίας.*

δυσθυμία (η) [αρχ.] (δυσθυμιών) η κακή ψυχική διάθεση, η έλλειψη κεφιού και όρεξης για ζωή ΣΥΝ. μελαγχολία, αδιαθεσία, ανορεξία, ακεφιά, κακοκεφιά ΑΝΤ. ευθυμία.

δύσθυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κακή, δυσάρεστη διάθεση: *κάτι τον απασχολεί τις τελευταίες μέρες και είναι κάπως ~* ΣΥΝ. κακόκεφος ΑΝΤ. εύθυμος. — **δύσθυμα** | δυσθύμως [μτγν.] επίρρ., **δυ**-σθυμώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ αρχ. < δυσ- + θυμός (βλ.λ.)].

δυσίατος, -η, -ο δυσθεράπευτος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + *ίατός* (βλ.λ.)].

δυσιδρωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατακράτηση τού ιδρώτα μέσα στο δέρμα, που εκδηλώνεται με εξανθήματα τής επιδερμίδας. Επίσης **δυσίδρωση**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dyshidrosis].

δύσκαμπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κάμπτεται, που λυγίζει με δυσκολία: - *μέταλλο* ΑΝΤ. εύκαμπτος, ευλύγιστος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα στις δυσκολίες, που δεν μπορεί εύκο-

λα κανείς να κάμψει το ηθικό του ΣΥΝ. τραχύς, σκληρός, επίμονος 3. αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα στις καταστάσεις, που δεν μπορεί να κάνει τους κατάλληλους ελιγμούς: ~ *χαρακτήρας* | *σύστημα* | *οικονομία* ΣΥΝ. δυσπροσάρμοστος. **δυσκαμψία** (η) [1871] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην κάμπτει (κάτι) εύκολα: η ~ των μετάλλων ΑΝΤ. ευκαμψία, ευλυγισία (πβ. λ. ακαμψία)

2. (μτφ.) η αδυναμία προσαρμοστικότητας, η τήρηση άκαμπτης, αδιάλλακτης στάσης: ~ του *πνεύματος* ΑΝΤ. προσαρμοστικότητα.

δυσκατάληπτος, -η, -ο δυσνόητος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < δυσ- (βλ.λ.) + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω].*

δυσκαταποσία (η) [μτγν.] {δυσκαταποσιών} ΙΑΤΡ. η δυσκολία στην κατάποση (οφείλεται συνήθ. σε βλάβες τού οισοφάγου).

δυσκατέρναστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να κατεργαστεί κανείς: ~ *δέρμα* ΑΝΤ. ευκατέργαστος.

δυσκινησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η δυσκολία στις κινήσεις ΣΥΝ. βραδυκινησία ΑΝΤ. ευκινησία 2. ΙΑΤΡ. δυσκολία ή ανωμαλία στην εκτέλεση εκούσιων μυϊκών κινήσεων: ~ τής *μήτρας* | *των χοληφόρων* οδών 3. (μτφ.) η έλλειψη ζωντάνιας, ετοιμότητας για δράση, η βραδύτητα στις ενέργειες: τον *γραφειοκρατικό μηχανισμό χαρακτηρίζει η* ~ ΣΥΝ. νωθρότητα, οκνηρία, ραθυμία, τεμπελιά, νωχέλεια ΑΝΤ. ταχύτητα, εγρήγορση, κινητικότητα.

δυσκίνητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που εκτελεί διάφορες κινήσεις με μεγάλη δυσκολία, μεγάλη βραδύτητα: *πλαδαρός και* - ΣΥΝ. αργός, αργοκίνητος, βαρύς, οκνηρός· (μτφ.) 2. αυτός που δεν παίρνει εύκολα την απόφαση να μετακινηθεί, γενικότ. να ενεργήσει, να δράσει: *είναι τόσο ~ και οι δυο τους· ποτέ δεν προγραμματίζουν να κάνουν κάτι, όλο βαριούνται και δεν έχουν διάθεση για το παραμικρό* ΣΥΝ. νωθρός 3. (για τον νου) αυτός που αργεί να καταλάβει, που έχει μειωμένη αντιληπτικότητα: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. αργόστροφος. — δυσκίνητα επίρρ.

δυσκοίλιος, -α, -ο [μτγν.] 1. (παθ.) αυτός που πάσχει από δυσκοιλιότητα 2. (ενεργ.) αυτός που προκαλεί δυσκοιλιότητα: ~ *τροφή* ΑΝΤ. ευκοίλιος.

δυσκοιλιότητα (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εντερική ανωμαλία που χαρακτηρίζεται από τη δυσκολία και τη μικρή συχνότητα κενώσεως των εντέρων: *χρονία* ~ || *πάσχω από* ~ ΣΥΝ. ευκοιλιότητα.

δυσκολεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {δυσκόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1**. καθιστώ (κάτι) δύσκολο: η στάση του *δυσκολεύει την πραγματοποίηση τού σχεδίου* ΣΥΝ. δυσχεραίνω, (λαϊκ.) ζορίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι δύσκολος: με τις *τελευταίες μεταβολές στο σύστημα των εξετάσεων, τα πράγματα δυσκόλεψαν* ΣΥΝ. δυσχεραίνω˙ (μεσοπαθ. δυσκολεύομαι) 3. αντιμετωπίζω δυσκολίες, περιέρχομαι σε δυσχερή θέση: αν *δυσκολευτείς, ζήτα του βοήθεια* ΣΥΝ. ζορίζομαι, στενοχωριέμαι, (οικ.) τα βρίσκω μπαστούνια 4. (+να) μου είναι δύσκολο: ~ να λύσω την άσκηση || *δυσκολεύτηκα να βρω το σπίτι* 5. (+να) διστάζω, δεν μπορώ να κάνω (κάτι) άνετα: ~ να του *μιλήσω μετά τον καβγά μας*. — **δυσκόλεμα** (το) [μεσν.] (σημ. 1, 2).

δυσκολία (η) [αρχ.] {δυσκολιών} 1. η κατάσταση ή το συγκεκριμένο σημείο που προκαλεί πρόβλημα, δυσχέρεια: η ~ ήταν να *παραδοθεί το έργο μέσα στα καθορισμένα χρονικά πλαίσια* || το *κείμενο δεν παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες* || *τα παράτησε με την πρώτη ~*|| *ο βαθμός δυσκολίας μιας άσκησης* || με ~ τα *βγάζω πέρα* || *προκαλώ* | *βρίσκω* | *συναντώ* | *αντιμετωπίζω δυσκολίες* ΣΥΝ. δυσχέρεια **2.** (ειδικότ.) ***δυσκολίες*** (οι) τα προβλήματα που έχει κανείς, η στενόχωρη κατάσταση, συνήθ. οικονομικής φύσεως: *αντιμετωπίζει πολλές ~ αυτό τον καιρό και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του.*

δύσκολο- κ. δύσκολο- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται δύσκολα: *δυσκολο-χώνευτος, δυσκο-λοπρόφερτος, δυσκολό-πιστος.*

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *δυσκολό-πιστος, δυσκολο-πάτητος),* που προέρχεται από το αρχ. επίθ. δύσκολος].

δύσκολος, -η, -ο 1. αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, δεξιότητες ή μόχθο για την επίτευξη του: ~ *δουλειά* | *αγώνας* | *υπόθεση* | *εγχείρηση* || *είναι ~ να ζεις σε ξένη χώρα* || *μου είναι ~ να δεχτώ κάτι τέτοιο* ΣΥΝ. δυσχερής, επίπονος, (οικ.) ζόρικος ΑΝΤ. εύκολος· ΦΡ. **κάθε *αρχή και δύσκολη*** βλ. λ. *αρχή* 2. αυτός που δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: ~ *πρόβλημα* | *αντίπαλος* ΑΝΤ. εύκολος 3. αυτός που δεν γίνεται εύκολα κατανοητός: ~ *θεωρία* | *θέμα* ΣΥΝ. δυσνόητος, περίπλοκος ΑΝΤ. εύκολος, εύληπτος 4. (για καταστάσεις) αυτός που δεν παρουσιάζει πλεονεκτήματα, αλλά δημιουργεί πρόσθετα εμπόδια και δυσχέρειες: *φέρνω κάποιον σε* ~ θέση || το *έργο πραγματοποιήθηκε υπό ~ συνθήκες* ΣΥΝ. προβληματικός, χαλεπός, (οικ.) ζόρικος ΑΝΤ. ευνοϊκός **5**. (για χρονική περίοδο) αυτός που δεν είναι κατάλληλος, που είναι απρόσφορος για (κάποιον/κάτι): ~ *καιροί για πρίγκιπες* || ~ *εποχή για την οικονομία* ΣΥΝ. χαλεπός, ακατάλληλος ΑΝΤ. ευνοϊκός, εύκολος 6. (γενικότ.) αυτός που είναι γεμάτος προβλήματα και δυσχέρειες: *-μέρες* | *στιγμές* | *χρόνια* | *ώρες* | *ζωή* | *δρόμος* 7. αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί εύκολα: ~ *περίπτωση* | *αρρώστια* ΣΥΝ. δυσθεράπευτος **8. δύσκολα** (τα) προβληματικές ενέργειες ή καταστάσεις: θέλω | ζητώ | *μου αρέσουν τα* ~ ΑΝΤ. εύκολα (τα) 9. (για πρόσ.) αυτός που προξενεί προβλήματα, που δεν μπορεί **να** αντιμετωπίσει κανείς εύκολα τον ιδιότροπο χαρακτήρα του: ~ *άνθρωπος* | *πελάτης* | *παιδί* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. δύστροπος, ζόρικος, ιδιότροπος, στρυφνός, ανάποδος, στριμμένος 10. (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί εύκολα να ικανοποιηθεί με κάτι, που είναι πολύ λεπτολόγος σε κάθε επιλογή του: ~ *στο φαγητό* | *στις συναλλαγές του* || *κάνω τον ~* || *για να κάνει τη ~, έμεινε στο ράφι* ΣΥΝ. σχολαστικός, λεπτολόγος. — δύσκολα | **δυσκόλως** [μτγν.]

επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (από τα σύνθετα με πρόθεμα δυσ-), τού οποίου το β' συνθ. -κ-ολος είναι αγν. ετύμου και η σύνδεση του με το θ. *k^{w}el- τού ρ. *πέλομαι* δεν είναι πειστική]. δυσκολοχώνευτος, -η, -ο (κυριολ. κ. μτφ.) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία: ~ *τροφή* || (μτφ.) ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. δύσπεπτος ΑΝΤ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος. **δυσκρασία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κακή κράση τού οργανισμού, η καχεξία **2**. ΙΑΤΡ. η έλλειψη ισορροπίας των συστατικών τού αίματος ή τού μυελού των οστών, που προκαλεί χρόνια διαταραχή τής ομαλής λειτουργίας τού οργανισμού **3**. το κακό κλίμα ενός τόπου ΑΝΤ. ευκρασία. — δυσκρασικός, -ή, -ό [1894]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *-κρασία* < *κράσις]*. **δυσλαλία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσαρθρία (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.„ < νεολατ. dyslalia]. **δυσλειτουργία** (η) {δυσλειτουργιών} η μη ομαλή λειτουργία συστήματος ή στοιχείου του, η οποία προκαλεί τον αποσυντονισμό του: ~ *τού κρατικού μηχανισμού* | *τού εκπαιδευτικού συστήματος* | *ενός αδένα* | *ενός οργάνου.* — **δυσλειτουργικός**, -ή, -ό, δυσλειτουργώ ρ. αμετβ. {-είς...}.

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. malfonction].

δυσλεκτικός, -ή, -ό → δυσλεξικός

δυσλεξία (η) {χωρ. πληθ.) ΨΥΧΟΛ. μαθησιακή διαταραχή που συνίσταται στην ελαττωμένη ικανότητα τού ατόμου να ερμηνεύει τη σχέση μεταξύ των γραμμάτων και των λέξεων ενός κειμένου και να ενσωματώνει σε μία ενότητα τις προσλαμβάνουσες ακουστικές και οπτικές πληροφορίες.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyslexia]. δυσλεξικός, -ή, -ό κ. δυσλεκτικός ΨΥΧΟΛ. (Κ. ως ουσ.) αυτός που σχετίζεται με τη δυσλεξία ή πάσχει από δυσλεξία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyslexic]. **δύσληπτος**, -η, -ο **1.** (τροφή) που λαμβάνεται από το στόμα με δυσκολία: ~ *φάρμακο* · 2. (έννοια) που δεν γίνεται εύκολα κατανοητή: ~ *έννοια* | *ιδέα* | *κείμενο* ΣΥΝ. δυσνόητος ΑΝΤ. εύληπτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *-ληπτος* < *λαμβάνω* (βλ. κ. λήπτης)]. **δυσμάς** (λόγ.) στις ΦΡ. (α) ***προς δυσμάς*** *στα* δυτικά, προς τη δύση (β) (μτφ.) **εις *τας δυσμάς τού βίου*** στο τέλος τής ζωής κάποιου. [ΕΤΥΜ Αιτ. πληθ. τού αρχ. *δυσμή* «δύση» (κυρ. πληθ. δυσμαί) < δύω]. **δυσμένεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία δεν αντιμετωπίζεται κανείς θετικά, στερείται ευνοϊκής αντιμετωπίσεως: *λόγω των ακραίων θέσεων του βρίσκομαι* | *πέφτω* | *περιπίπτω σε* ~ || προκαλώ τη ~ *κάποιου* || η ~ τής τύχης. **δυσμενής**, -ής, -ές {δυσμεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δυσμενέστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν έχει ευνοϊκή διάθεση, που στρέφεται εναντίον κάποιου: ~ σχόλια | *κριτική* | *αντιδράσεις* | *εξέλιξη* | *καιρικές συνθήκες* ΣΥΝ. αρνητικός ΑΝΤ. ευμενής, θετικός. — **δυσμενώς** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < δυσ- + -μενής < *μένος]*. **δυσμηνορροια** (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πόνος αισθητός κατά τη διάρκεια τής εμμηνόρροιας, καθώς και οι διαταραχές που εμφανίζονται κατά την έμμηνη ρύση.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysménorrhée]. **δυσμνησία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τής μνήμης κατά την οποία το άτομο εμφανίζει δυσκολία να ανακαλέσει συγκεκριμένες αναμνήσεις κατά την επιθυμητή στιγμή. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysmnesia]. **δύσμοιρος,** -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κακή τύχη, που όλα στη ζωή τού έρχονται ανάποδα ΣΥΝ. κακότυχος, δύστυχος, άμοιρος, κακορίζι-κος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός, καλόμοιρος. **δυσμορφία** (η) [αρχ.] {δυσμορφιών} **1**. (γενικά) η ασχήμια ΑΝΤ. ομορφιά, κάλλος, ευμορφία 2. ΙΑΤΡ. κάθε παραμόρφωση ή ανωμαλία που παρουσιάζεται σε τμήμα τού σώματος. **δύσμορφος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει από τη φύση του άσχημη όψη, κακοφτειαγμένος ΣΥΝ. άσχημος ΑΝΤ. όμορφος, καλοφτειαγμέ-νος. — **δύσμορφα** επίρρ. δυσνόητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται κατανοητός με δυσκολία: ~ *χωρίο* | *ταινία* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικος, στρυφνός, σκοτεινός ΑΝΤ. ευνόητος, εύληπτος, σαφής. Επίσης (καθημ.) **δυσκολονόητος** [1710]. — δυσνόητα επίρρ. δυσοίωνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προοιωνίζεται κακή έκβαση, που δεν αφήνει περιθώρια για θετικές εξελίξεις: ~ *προβλέψεις* | *προφητείες* ΣΥΝ. ζοφερός, δυσμενής ΑΝΤ. ευοίωνος. — **δυσοίωνα** επίρρ. **δυσοσμία** (η) [αρχ.] {δυσοσμιών} **1.** η έντονα έως ανυπόφορα δυσάρεστη οσμή: η ~ των σκουπιδιών | *από τη σήψη τροφίμων* | *τού κλειστού δωματίου* ΣΥΝ. δυσωδία, βρόμα, κακοσμία, (οικ.) μπόχα ΑΝΤ. ευοσμία, ευωδία, άρωμα **2.** δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από τις φυσικές κοιλότητες (λ.χ. στόμα) ή ορισμένα τμήματα τού σώματος (μασχάλες, πόδια), η οποία οφείλεται συνήθ. σε ελλιπή αγωγή υγιεινής: η ~ *τού ιδρώτα* ΣΥΝ. κακοσμία. — **δύσοσμος**, -η, -ο [αρχ.]. **δυσουρία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επώδυνη δυσχέρεια κατά την

ούρηση. **δυσπαρευνία** (η) {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία η συνουσία είναι επώδυνη ή δυσχερής για τη γυναίκα λόγω ψυχολογικών ή οργανικών αιτίων.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δυσπάρευνος* < *δυσ-* + *πάρευνος* «ομόκλινος, σύζυγος» < *παρ(α)-* + *-ευνος* < *εύνη* «κρεβάτι». Η λ. είναι ελληνογενής ξέν. όρ.,

δύσκολο- | δύσκολο- α' συνθ.

δυσκολο-απόδεικτος, -η, -ο
δυσκολο-βάσταχτος, -η, -ο
δυσκολο-διάβαστος, -η, -ο
δυσκολο-θεράπευτος, -η, -ο
δυσκολο-νόητος, -η, -ο
δυσκολό-πιστος, -η, -ο
δυσκολο-πρόφερτος, -η, -ο
δυσκολο-χτένιστος, -η, -ο

< νεολατ. dyspareunia]. δύσπεπτος, -η, -ο (τροφή) που χωνεύεται **με** δυσκολία ΣΥΝ. δυσκο-λοχώνευτος, βαρύς ΑΝΤ. εύπεπτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + πεπτός < πέσσω «χωνεύω», βλ. κ. πέψη]. **δυσπεψία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κακή λειτουργία τού πεπτικού συστήματος και οι συνακόλουθες δυσχέρειες που προκαλεί κατά την πέψη ΑΝΤ. ευπεψία. δυσπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η δυσκολία να πιστέψει κανείς (κάποιον), η επιφυλακτικότητα **με** την οποία αντιμετωπίζει κανείς (μια πληροφορία, ένα πρόσωπο, μια εξέλιξη κ.λπ.): *εκφράζω ~ για τις κυβερνητικές εξαγγελίες* **2.** ***πρόταση δυσπιστίας*** η πρόταση ορισμένου αριθμού βουλευτών (τής συμπολίτευσης, τής αντιπολίτευσης ή ανεξαρτήτων) για άρση τής εμπιστοσύνης από την κυβέρνηση συνολικά ή από ένα ή περισσότερα μέλη της ΣΥΝ. πρόταση μομφής. **δύσπιστος,** -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που **με** δυσκολία πιστεύει και εμπιστεύεται τους άλλους: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. καχύποπτος ΑΝΤ. εύπι-στος **2.** αυτός που φανερώνω επιφυλακτικότητα για την αλήθ^εια ή την ισχύ (ισχυρισμού, άποψης κ.λπ.): *~ βλέμμα* ΑΝΤ. ^εύπιστος. — **δύσπιστα** ^επίρρ. δυσπιστώ **ρ**. αμ^ετβ. [μτγν.] {δύσπιστες...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+σε) δυσκολεύομαι να πιστέψω και να εμπιστευθώ (κάποιον/ κάτι): *~ στα λόγια των πολιτικών | στις διαφημίσεις* ΑΝΤ. ευπιστώ. **δυσπλασία** (η) {δυσπλασιών} ΙΑΤΡ. παραμορφωτική ανωμαλία στην ανάπτυξη κυττάρων, ιστών **ή** οργάνων λόγω διαταραχής τής εμβρυο-γέν^εσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογ^ενής ξέν. όρ,, < νεολατ. dysplasia]. **δύσπνοια** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. αίσθημα αναπνευστικής δυσφορίας, το οποίο συνοδεύεται από μεταβολές τής συχνότητας και τού ρυθμού των αναπνοών. — δυσπνοϊκός, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύσπνοος* < *δυσ-* + *-πνοος* < *πνοή*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. dyspnoea, γαλλ. dyspnée κ.ά.]. **δυσπραγία** (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη άνεσης και ευρωστίας στο βιοτικό επίπεδο, η κατάσταση στενότητας και δυσχερειών: *οικονομική ~*. — **δυσπραγώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δυσπραγώ (-έω)* (υποχωρητ.) < δυσ- + *-πραγώ* < θ. *πραγ-*, πβ. παρακ. *πέ-πραγ-α* τού ρ. *πράττω]*. **δυσπροσάρμοστος,** -η, -ο αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα
σε μια κατάσταση ΑΝΤ. ευπροσάρμοστος. δυσπρόσβλητος, -η, -ο αυτός που προσβάλλεται με δυσκολία από εξωτερική επίδραση: *~ στις ασθένειες* ΑΝΤ. ευπρόσβλητος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *-πρόσβλητος* < *προσβάλλω]*. δυσπροσιο (το) {δυσπροσίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευ-κου χρώματος, σκληρό, χημικά δραστικό και δύστηκτο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysprosium < μτγν. *δυσπρόσιτος,* επειδή το στοιχείο αυτό δεν απομονώνεται εύκολα]. δυσπρόσιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η προσέγγιση είναι δύσκολη, που δεν γίνεται προσιτός με ευκολία: *~ περιοχή* || (μτφ.) *~ άνθρωπος* ΑΝΤ. προσιτός. δυσπρόφερτος, -η, -ο [1819] κ. (καθημ.) δυσκολοπρόφερτος (για φθόγγους, λέξεις, γλωσσικά στοιχεία) αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία στην προφορά του: *~ λέξη | σύμπλεγμα συμφώνων*. Επίσης (καθημ.) δυσκολοπρόφερτος. **δυσσέβεια** (η) {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.) (λόγ.) η έλλειψη σεβασμού (συνήθ. προς τον Θεό) ΣΥΝ. ασέβεια ΑΝΤ. ευσέβεια. **— δυσσεβής**, -ής, -ές [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσσεβής* < *δυσ-* + *-σεβής* < *σέβας]*. δύστηκτος, -η, -ο αυτός που τήκεται **με** δυσκολία, που δεν λειώνει εύκολα: *~ μέταλλα* ΑΝΤ εύτηκτος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < δυσ- + *-τηκτος* < *τήκω* «λειώνω»]. δύστηνος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) δυστυχής, άτυχος: *-μοίρα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύσ-στάνος* «αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη θέση» < δυσ- + *στάνος* < θ. *στα-* τού ρ. *ϊ-στα-μαι* | *ϊ-στη-μι,* βλ. λ. ίσταμαι]. δυστοκία (η) {δυστοκιών} **1**. ΙΑΤΡ. δυσκολία κατά την πορεία τού τοκετού **2.** (μτφ.) αργοπορία και δυσχέρεια' δυσκολία στην πορεία ολοκλήρωσης μιας διαδικασίας: *μεγάλη ~ στη λήψη αποφάσεων* || *φραστική ~*. — **δύστοκος**, -η, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *δύστοκος* < δυσ- + τόκος (βλ.λ.)]. δυστονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευρολογική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ακούσιους μυϊκούς σπασμούς, οι οποίοι προκαλούν την επώδυνη καθήλωση τού σώματος σε ορισμένη στάση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dystonia]. δυστροπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα στους άλλους, ο άσχημος τρόπος αντίδρασης σε κάτι ΣΥΝ. κακοτροπία. **δύστροπος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που με τη συμπεριφορά του προκαλεί δυσκολίες και προβλήματα στο περιβάλλον του: *~ χαρακτήρας | άνθρωπος | παιδί || μετά την αρρώστια έγινε πολύ ~* ΣΥΝ. ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος, στριμμένος, στρυφνός ΑΝΤ. καλότροπος, προσηνής, βολικός. — **δύστροπα** | **δυστρόπως** [μτγν.] επίρρ. δυστροπώ ρ. αμετβ. {δυστροπείς... | δυστρόπησα} **1**. συμπεριφέρομαι με άσχημο τρόπο **2.** προβάλλω αντιρρήσεις, αντιδρώ αρνητικά: *δυστροπεί κάθε φορά που πρέπει να πληρώσει.* δυστροφία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή στην ανάπτυξη, που οφείλεται σε ελλιπή διατροφή ιστού, οργάνου ή και ολόκληρου τού οργανισμού, με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις. — **δυστροφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dystrophia]. **δυστύχημα** (το) [αρχ.] {δυστυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. κάθε κακή στιγμή, απρόσμενη συμφορά ή δυσάρεστη εξέλιξη **2.** (ειδικότ.) σοβαρό και απρόοπτο συμβάν, συνήθ. με τα μέσα μεταφοράς, που έχει ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό και την απώλεια ανθρώπινων ζωών: *αυτοκινητικό | αεροπορικό ~ || τραγικό ~* ΣΥΝ. ατύχημα, κακό, συμφορά · **3.** η ιδιαίτερα δυσάρεστη, οδυνηρή πτυχή ενός γεγονότος: το *~ είναι ότι με τον θάνατο του θα μείνουν αβοήθητοι η γυναίκα του και τα παιδιά του || τι ~ να πεθάνει τόσο νέος!* ΣΥΝ. πλήγμα, συμφορά, χτύπημα ΑΝΤ. ευτύχημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατύχημα.*

δυστυχής, -ής, -ές {δυστυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δυστυχέστ-ερος, -ατός) δυστυχισμένος (βλ.λ.): *~ και περίλυπος*. Επίσης **δύστυχος**, -η, -ο [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *συμπάθεια, τύχη, φτώχια.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + -τυχής, βλ. λ. δυστυχώ].

δυστυχία (η) [αρχ.] {δυστυχιών} 1. το βαρύ πλήγμα, η συμφορά: *είναι - να ζεις σε μια χώρα όπου το κράτος δεν σέβεται τον πολίτη* ΣΥΝ. κακοτυχία, ατυχία, συμφορά, κακό **2.** (ειδικότ.) η στερημένη από χαρά και ευτυχία ζωή (λόγω οικονομικής ανέχειας, οδυνηρών συμβάντων κ.λπ.): έζησε *μέσα στη ~ || μέρες δυστυχίας* ΑΝΤ. ευτυχία.

δυστυχισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που ζει μέσα στη δυστυχία, που στερείται κάθε χαρά και ευτυχία: *~ άνθρωπος | ύπαρξη | πλάσμα* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εμφατ.) συφοριασμένος, (αρχαιοπρ.) δύστηνος, (λόγ.) δύσμοιρος, (λαϊκ.) κακορίζικος, κακόμοιρος ΑΝΤ. ευτυχισμένος **2**. (για την έκφραση συμπάθειας) αυτός που προκαλεί λύπηση, που αξίζει συμπάθεια: τι να σου *κάνει ο ~* με όλα αυτά που *του έτυχαν;* ΣΥΝ. δυστυχής, καημένος, φουκαράς, κακομοίρης, (οικ.) καψερός.
ΣΧΟΛΙΟ λ. συμπάθεια. [ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μεσν. *δυστυχίζω* < αρχ. δυστυχώ].

δυστυχισμένος - δυστυχής - δύστυχος, κακ**όμοιρος - κακομοί**ρης**.** Παράλληλα προς το **δυστυχισμένος**, που χρησιμοποιείται διαπιστωτικά | περιγραφικά από τον ομιλητή για να δηλωθεί η κακή κατάσταση (συμφορά) κάποιου, τα **δυστυχής** (σε λογιότερο ύφος) και **δύστυχος** (σε απλό, καθημερινό ύφος) δηλώνουν τη **συ μπάθεια** τού ομιλητή προς κάποιον που πάσχει. Σημασιολογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των λ. κακ**όμοιρος** και κακ**ομοίρης:** η πρώτη δηλώνει περιγραφικά την κακή κατάσταση *(κακόμοιρος* - δυστυχισμένος), ενώ η *δεύτερη* εκφράζει συμπάθεια *(κακομοί ρης* = δύστυχος | δυστυχής). → *συμπάθεια*

δύστυχος, -η, -ο → δυστυχής
δυστυχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δυστυχείς... | δυστύχησα} **1**. υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, με βρίσκουν συμφορές ΣΥΝ. κακοτυχώ, υποφέρω, πάσχω, βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι **2**. (ειδικότ.) στερούμαι των αναγκαίων, βρίσκομαι σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης ΣΥΝ. (λόγ.) δυσπραγώ, πένομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. δυστυχώ (-έω) < δυστυχής < δυσ- + *-τυχής,* από το θ. τού αορ.β' έ-τυχ-ον (ρ. *τυγχάνω)]*.

δυστυχώς επίρρ. [αρχ.] **1.** (για τον σχολιασμό γεγονότος) για κακή τύχη, αντίθετα προς το επιθυμητό αποτέλεσμα: *~* δεν *κατάφερε να τελειώσει το σχολείο* ΑΝΤ. ευτυχώς 2. (ως ελλειπτική μονολεκτική απάντηση) προς μεγάλη μου λύπη, αντίθετα προς αυτό που θα ήθελα (να είχε συμβεί): *- Θα έρθεις μαζί μας; -~!* (δεν θα μπορέσω να έρθω) || *-Είναι αλήθεια ότι πέθανε; —!* (είναι αλήθεια).

δυσφαγία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσκολία στην κατάποση των τροφών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysphagie].

δυσφήμηση [1871] κ. **δυσφήμιση** (η) [1782] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αμαύρωση τής εικόνας, τής φήμης, τής υπόληψης (κάποιου): *οι φήμες που κυκλοφόρησαν εις βάρος του είχαν ως αποτέλεσμα την επαγγελματική του δυσφήμηση* ΣΥΝ. διασυρμός, κακολογία, διαβολή, διαπόμπευση, συκοφαντία **2.** ΝΟΜ. το αδίκημα που συνεπάγεται η παραπάνω πράξη (βλ. λ. *συκοφαντικός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. diffamation],

δυσφημίζω ρ. μετβ. [1782] {δυσφήμισ-α, -τηκα, -μένος} δυσφημώ (βλ.λ.)
δυσφημιστικός, -ή, -ό αυτός που συνιστά δυσφήμηση ή αποσκοπεί σε αυτήν: *~ διαδόσεις | σχόλια | άρθρα | δημοσιεύματα.* — δυσφημιστικά επίρρ.
δυσφημώ ρ. μετβ. {δυσφημείς... | δυσφήμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} βλάπτω, αμαυρώνω την καλή εικόνα, το καλό όνομα, τη φήμη κάποιου: η *κακή συμπεριφορά των μαθητών δυσφημεί το σχολείο τους* || - *τη χώρα | την εταιρεία* ΣΥΝ. εκθέτω, διασύρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δυσφημώ (-έω)* < *δύσφημος* < *δυσ-* + *-φημος* < *φήμη]*.

δυσφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. αίσθημα δυσαρέσκειας και έντονης ενόχλησης από συγκεκριμένη αιτία: η *αύξηση τής τιμής των καυσίμων προκάλεσε τη λαϊκή* - || *αίσθημα | κύμα δυσφορίας || εκφράζω τη ~ μου* ΣΥΝ. απαρέσκεια, δυσανασχέτηση ΑΝΤ. ευφορία 2. ελαφράς μορφής αδιαθεσία τού οργανισμού, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη νευρικότητα, δύσπνοια και ταραχή. — δυσφορώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσφορώ (-έω)* < *δυσ-* + *-φορώ* < *φέρω]*.

δυσφράδεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσχέρεια στην προφορά και την άρθρωση των λέξεων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *δυσφραδής* < *δυσ-* + *-φραδής* < *φράζω* «μιλώ, εκφράζομαι» (βλ. κ. φράση)].

δυσφωνία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τής φυσιολογικής φωνητικής λειτουργίας κατά την παραγωγή τής φωνής.

δυσχεραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {δυσχέραν-α, -θηκα) κάνω (κάτι) δυσχερές: *οι κακές καιρικές συνθήκες δυσχεραίνουν την έξοδο προς την*

ύπαιθρο || η *αδιαλλαξία τής μίας πλευράς δυσχεραίνει την πρόοδο των διαπραγματεύσεων* ΣΥΝ. δυσκολεύω. — δυσχέρανση (η) [μτγν.], δυσχεραντικός, -ή, -ό [μτγν.].

δυσχέρεια (η) [αρχ.] {δυσχερειών} **1**. η διαταραχή τής ομαλής ροής των πραγμάτων: ~ στην *ομιλία* | *στην επίλυση προβλήματος* ΣΥΝ. κώλυμα 2. η δύσκολη κατάσταση: *αντιμετωπίζει οικονομικές* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζόρι, στρύμωγμα ΑΝΤ. ευχέρεια, ευκολία.

δυσχερής, -ής, -ές {δυσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δυσχερέστ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό δυσκολιών και προβλημάτων: *βρίσκεται σε* - *θέση* | *κατάσταση* ΣΥΝ. δύσκολος, (οικ.) ζόρικος, (λόγ.) χαλεπός. — **δυσχερ**ώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εύκολος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < δυσ- + *-χερής* < *χειρ* «χέρι», αν και τα σύνθετα τής λ. *χειρ* εμφανίζουν θ. *-χειρ-*, π.χ. *πρό-χειρος, επιχειρώ* κ.τ.ό. Στην περίπτωση αυτή η λ. *δυσ-χερής* θα σήμαινε αυτόν που είναι δύσκολο να χειριστεί κανείς].

δύσχρηστος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν είναι εύκολος στη χρήση του: ~ *συσκευή* | *μηχάνημα* ΑΝΤ. εύχρηστος 2. αυτός που χρησιμοποιείται σπάνια, που δεν προσφέρεται για συχνή χρήση: ~ *όρος* | *λέξη* ΑΝΤ. εύχρηστος. — δύσχρηστα επίρρ., δυσχρηστία (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + *χρηστός* < *χρώμαι* «χρησιμοποιώ»].

δυσχρωματοψία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κάθε διαταραχή τής όρασης, που συνδέ[ε]ται μ[ε] δυσκολία στη διάκριση ορισμένων χρωμάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dyschromatopsie].

δυσχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στη χρωστική τού δέρματος. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < [ν]εολατ. dyschromia].

δυσώδης, -ης, -ες {δυσώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δυσωδέστ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζ[ε]ται από δυσάρεστη οσμή: ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ. δύσοσμος, βρομερός ΑΝΤ. ευώδης, εύοσμος. — **δυσωδ**ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *οσμή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + -ώδης (βλ.λ.)].

δυσωδία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. άσχημη και ανυπόφορη μυρωδιά ΣΥΝ. κακοσμία, δυσοσμία, αποφορά, (καθημ.) βρόμα, μπόχα· ΦΡ. (εμφατ.) ***βρόμα και δυσωδία*** βλ. λ. *βρόμα* 2. (μτφ.) ηθική βρομιά, εξαθλίωση των ηθών, ηθική κατάπτωση: η ~ *μιας υπόθεσης κρατικής διαφθοράς* ΣΥΝ. ανηθικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*. *[ΕΤΥΜ.* αρχ. < *δυσώδης* (βλ.λ.)].

δυσώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει βγάλει κακό όνομα και φήμη, που προκαλεί αποτροπιασμό και στο άκουσμα μόνο τού ονόματος του: ~ *οίκος* ΣΥΝ. κακόφημος. — **δυσωνύμως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + *-ώνυμος* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα}*.

δύτης (ο) {δυτών}, **δύτρια** (η) {δυτριών} **1**. πρόσωπο που καταδύεται, που βουτάει κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας ΣΥΝ. (λαϊκ.) βουτηχτής **2**. (ειδικότ.) πρόσωπο ειδικευμένο σε υποβρύχιες καταδύσεις, το οποίο **με** τη βοήθεια ειδικής εξάρτυσης μπορεί να παραμείνει για αρκετό χρονικό διάστημα κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας (για την αναζήτηση και ανάσυρση αντικειμένων από τον βυθό, για υποβρύχιες επιχειρήσεις, ωκεανογραφικές έρευνες κ.ά.): ερασιτέχνης | *επαγγελματίας* ~ || *σχολή δυτών* || *νόσος των* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δύω].

Δυτικές **Ινδίες** (οι) {Δυτικών Ινδιών} (αγγλ. West Indies) αρχιπέλαγος τού Δ. Ατλαντικού Ωκεανού, που εκτείνεται Α. από τον Κόλπο τού Μεξικού ώς τη Βενεζουέλα περικλείοντας την Καραϊβική Θάλασσα και περιλαμβάνει τις Μπαχάμες, τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες.

Δυτική Γ**ερμανία** (η) (καθημ.-παλαιότ.) το τμήμα τής Γερμανίας που βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής των Αμερικανών, Βρετανών και Γάλλων μετά τον διαμελισμό της το 1949 και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας» (γερμ. Bundesrepublik Deutschland) μέχρι την επανένωση τής χώρας το 1990 (βλ. κ. λ. *Γερμανία)*. — **Δυτικογερμανός** (ο), **Δυτι**-κογερμανή κ. **Δυτικογερμανίδα** (η), δυτικογερμανικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ[γ] Βλ. λ. *Γερμανία]*.

Δυτική **Σαχάρα** (η) (αραβ. Sahara al-garbiya) περιοχή τής ΒΔ. Αφρικής, πρώην ισπανικό προτεκτοράτο, που πέρασε στην κυριαρχία τού Μαρόκου και αποτελεί αντικείμενο σύγκρουσης τού Μαρόκου με το τοπικό ανταρτικό κίνημα Πολισάριο. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Σαχάρα}*.

δυτικιστής (ο), δυτικίστρια (η) {δυτικιστριών} **1.** ο δυτικόφιλος (βλ.λ.) **2**. ΙΣΤ. ο οπαδός ιστορικοφιλοσοφικού ιδεολογικού ρεύματος που διαμορφώθηκε στη Ρωσία στις αρχές τού 19ου αι., υποστηρίζοντας τη στροφή στον δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό κατ' αντιδιαστολή προς τους σλαβόφιλους (βλ.λ.). — δυτικισμός (ο) [1831].

δυτικοευρωπαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται **με** τη Δυτική Ευρώπη: ~ *πολιτισμός* | *χώρες* **2**. ***Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)*** ένωση ευρωπαϊκών κρατών με κυριότερη αποστολή της την υποχρέωση παροχής βοήθειας σε περίπτωση επίθεσης κατά τής Ευρώπης και τη διατήρηση τής ειρήνης και τής ασφάλειας στην Ευρώπη. — δυτικοευρωπαϊκά επίρρ.

δυτικός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στη δύση ή είναι προσανατολισμένος προς τη δύση: τα *Επτάνησα βρίσκονται στη* ~ *Ελλάδα* || η ~ *Μακεδονία* | *Θράκη* || ~ *πτέρυγα* | *παράλια* | *επαρχίες* | *προάστια* | *συνοικίες* || *στα δυτικά* (στη δύση) ΑΝΤ. ανατολικός· ΦΡ. ***Δυτική Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατ' αντιδιαστολή προς την Ορθόδοξη Ανατολική **2**. αυτός που προέρχεται από τη δύση: ~ *άνεμος* | *προέλευση* 3. ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες τής Δύσης (που έχουν κοινοβουλευτική δημοκρατία, κατ' αντιδιαστολή προς τις κομουνιστικές) και τον πολιτισμό τους: ~ *πολιτισμός/ κυβερνήσεις* | *πολιτική* | *τρόπος σκέψης* 4. ***Δυτικοί*** (οι) οι κάτοικοι τής Δ. Ευρώπης και τής Β. Αμερικής ως οι περισσότερο οικονομικοκοινωνικά ανεπτυγμένοι κάτοικοι τού πλανήτη και οι κυβερνήσεις τους: *οι* ~ *συχνά δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις ιστορικές ρίζες των βαλκανικών προβλημάτων*. — δυτικ-ά | -ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ικανός να βυθιστεί, να βουτήξει», < δύτης < δύω. Η σημερινή σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ανατολικός)* είναι μτγν. και αντικατέστησε το αρχ. επίθ. *δυσμικός*. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ. western].

δυτικότροπος, -η, -ο **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από τον δυτικοευρωπαϊκό τρόπο και ύφος: ~ *μουσική σύνθεση* | *ζωγραφική* 2. αυτός που θυμίζει τη Δυτική Ευρώπη και τους Δυτικοευρωπαίους: ~ *νοοτροπία*. — δυτικότροπα επίρρ.

δυτικόφιλος, -η, -ο ο υποστηρικτής τού δυτικού τρόπου ζωής, σκέψης και διακυβέρνησης ΣΥΝ. δυτικιστής. — δυτικοφιλία (η).

δύω ρ. αμετβ. {έδυσα} **1**. (για τον Ήλιο και τα ουράνια σώματα) φαίνομαι να κινούμαι προς το δυτικό σημείο τού ορίζοντα, να παίρνω καθοδική κλίση: *ο ήλιος* | *το φεγγάρι δύει* ΣΥΝ. βασιλεύω ΑΝΤ. ανατέλλω 2. (μτφ.) διαγράφω φθίνουσα πορεία, χάνοντας την αρχική μου λάμψη και ευρωστία· παρακμάζω: το *άστρο μου δύει* || η *δόξα τής Αθήνας έδυσε μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο* ΣΥΝ. φθίνω, (καθημ.) ξεπέφτω.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *δύσ-ω (με αποβολή τού ενδοφωνη-εντικού -σ-), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *deus- «βυθίζομαι, βουλιάζω», πβ. σανσκρ. upā-du- «εν-δύομαι», ίσως και dosa «βράδυ». Σε αυτή την περίπτωση το ρ. δύω πιθ. συνδ. με αρχ. *δείελος* «δειλινό» (βλ. λ. δείλη). Ομόρρ. *δύ-της, δυ-τικός, δύ-σις (-ης), εν-δύω* κ.τ.ό.].

Δ.Χ. Δημοσίας Χρήσεως.

δω (να/θα) ρ. → βλέπω

'δώ επίρρ. → εδώ

δώδεκα (το) {άκλ.} **1.** έντεκα συν ένα, ο αριθμός 12 **2**. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 12: ~ *Απόστολοι* | *ώρες* | *λεπτά* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δεώ-δεκα < *δΕω- (> *δύο,* βλ.λ.) + *δέκα,* με τη σημ. 2 + 10 = 121.

δωδεκάδα (η) [αρχ.] σύνολο αποτελούμενο από δώδεκα μέλη: *μια* ~ *ποτήρια* | *αβγά* ΣΥΝ. (λαϊκότ.) ντουζίνα.

δωδεκαδακτυλιτιδα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού δωδεκαδάκτυλου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. duodenite].

δωδεκαδάκτυλο (το) {δωδεκαδάκτυλου | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. το πρώτο ακίνητο τμήμα τού λεπτού εντέρου σε σχήμα πετάλου, μήκους 25-30 εκατοστών, που συγκρατείται στο πίσω τοίχωμα τής κοιλιάς: *έλκος τού* ~. — δωδεκαδακτυλικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *δωδεκαδάκτυλος (εκφυσις),* επειδή έχει μήκος δώδεκα δακτύλων, λ. που μαρτυρείται σε γιατρούς τής ελληνιστικής εποχής].

Δωδεκάδελτος (η) [μεσν.] {Δωδεκαδέλτου} κώδικας από δώδεκα δέλτους (βλ.λ., σημ. 2) που περιείχαν το Δημόσιο και το Ιδιωτικό Ρωμαϊκό Δίκαιο.

δωδεκάεδρος, -η, -ο [αρχ.] ΜΑΘ. **1.** αυτός που έχει δώδεκα έδρες **2**. ***δωδεκάεδρο*** *(το)* {δωδεκαεδρ-ου | *-ων)* το στερεό σώμα που έχει δώδεκα έδρες.

δωδεκαετής, -ής, -ές [μτγ[ν].] {δωδεκαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών: ο *Ιησούς* ~ *στον ναό* ΣΥΝ. δωδεκάχρονος, δωδεκάρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, ης, -ες.

δωδεκαετία (η) [μτγν.] {δωδεκαετιών} χρονικό διάστημα δώδεκα ετών.

δωδεκαήμερο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **δωδεκάμερο** (το) {δωδεκαημέρου | -ων} **1**. το χρονικό διάστημα των δώδεκα ημερών 2. (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που χωρίζει τα Χριστούγεννα από τα Θεοφάνια. Επίσης Δωδεκάμερα (τα) (σημ. 2).

δωδεκάθεο (το) [μτγν.] {δωδεκαθέου | χωρ. πληθ.} ΜΥΘΟΛ. (περιλη-πτ.) οι δώδεκα θεοί τού αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου.

ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ

Ελλάδα	Ρώμη	
Ζευς | Δίας	Jupiter	βασιλιάς των θεών, πατέρας θεών και ανθρώπων
Ήρα	Juno	σύζυγος τού Δία, προστάτιδα τού γάμου
Αθηνά	Minerva	θεά τής σοφίας και των τεχνών και προστάτιδα τής αρχαίας πόλεως των Αθηνών
Απόλλων	Apollo	θεός τού φωτός, τής μουσικής, τής μαντικής και τής παγκόσμιας αρμονίας
Άρης	Mars	θεός τού πολέμου
Αρτεμις	Diana	θεά τής άγριας φύσης και τού κυνηγιού
Αφροδίτη	Venus	θεά τής ομορφιάς και τού έρωτα
Ποσειδών	Neptunus	θεός τής θάλασσας, των πηγών, των ποταμών και γενικότ. τού υγρού στοιχείου
Ήφαιστος	Vulcanus	θεός τής φωτιάς και τής μεταλλουργίας
Δήμητρα	Ceres	θεά των δημιουργικών δυνάμεων τής γης και προστάτιδα τής γεωργίας
Ερμής	Mercurius	αγγελιαφόρος των θεών, προστάτης τού εμπορίου και ψυχοπομπός
Εστία	Vesta	θεά τής οικογενειακής εστίας

δωδεκαμελής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός

που αποτελείται από δώδεκα μέλη: ~ *συμβούλιο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **δωδεκαμερής**, -ής, -ές [μτγν.] {δωδ^εκαμερ-ούς | -^εΐς (ουδ. -ή)} αυτός
που απαρτίζεται από δώδεκα μέρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. δωδεκάμηνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που διαρκεί δώδεκα μήνες: ~ *θητεία* **2.** ***δωδεκάμηνο*** (το) {δωδεκαμήν-ου | -ων} χρονικό διάστημα δώδεκα μηνών, ενός έτους. Δωδεκάνησα (τα) {Δωδεκανήσων} 1. νησιωτικό συγκρότημα στο ΝΑ. τμήμα τού Αιγαίου Πελάγους, το οποίο επανήλθε στην ελληνική επικράτεια από το 1948 **2.** νομός ***Δωδεκανήσου*** νομός τού ΝΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αστυπάλαια, Κάλυμνο, Κάρπαθο, Κάσο, Κω, Λειψούς, Λέρο, Μεγίστη (Καστελόριζο), Νίσυρο, Πάτμο, Ρόδο, Σύμη, Τήλο και Χάλκη με πρωτεύουσα τη Ρόδο. — Δωδε-κανήσιος (ο), Δωδεκανήσια (η), δωδεκανησιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται από το 1908, όταν το κίνημα των Νεότουρκων επιχείρησε να αφαιρέσει από τα νησιά τα προνόμια που τους είχαν παρασχεθεί το 1522 από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή. Προηγουμένως τα νησιά αποκαλούνταν *Σποράδες* ή *Προνομιούχοι Νήσοι τού Αρχιπελάγους].* **δωδεκαρης** (ο) [μεσν.] {δωδεκάρηδες}, **δωδεκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. πρόσωπο ηλικίας δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. πρόσωπο που έχει δώδεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε ~ κερδίζει 500.000 δρχ.* **δωδεκάρι** (το) [μεσν.] {δωδεκαρ-ιού | -ιών} σύνολο δώδεκα ομοίων πραγμάτων: *έπιασε ~ στο ΠΡΟ-ΠΟ* (δώδεκα σημεία σωστών προγνωστικών). **δωδεκαριά** (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά δωδεκαριά*** περίπου δώδεκα (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δώδεκα* + παραγ. επίθημα *-αριά].* δωδεκατημόριο (το) {δωδεκατημορί-ου | -ων} **1.** το ένα δωδέκατο (1/12) ενός συνόλου **2**. ΟΙΚΟΝ. το ένα δωδέκατο των ετήσιων πιστώσεων τού προϋπολογισμού τού κράτους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωδεκατημόριον* < *δωδέκατος* + *μόριον].* δωδέκατος, -η (λόγ. -άτη), -ο [αρχ.] (επίσης γράφεται 12ος στην αραβική αρίθμηση, ΙΒ' ή ιβ' στην ελληνική και ΧΙΙ στη λατινική) **1**. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δώδεκα (12) **2**. ***δωδέκατος*** (ο) {δωδεκάτου} ο δωδέκατος μήνας τού έτους, ο Δεκέμβριος: *σύμπτωση να γεννηθεί στις 25/12 (εικοσιπέντε δωδεκάτου)* **3.** ***δωδέκατη*** (η) (α) η δωδέκατη ημέρα κάθ^ε μήνα: η *12η Ιουνίου είναι η επέτειος τού γάμου τους* (β) το μεσημέρι ή τα μεσάνυχτα: ~ *βραδινή* | *μεσημβρινή* **4.** ***δωδέκατο*** (το) {δωδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα δώδεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). δωδεκάφθογγος, -η, -ο ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με το μουσικό σύστημα που πρότεινε ο συνθέτης Άρνολντ Σαίμπεργκ (A. Schönberg), το οποίο στηρίζει τη μουσική σύνθεση στην προεπιλογή μιας σειράς (βλ.λ.): ~ *μουσική || ο συνθέτης αυτός χρησιμοποίησε το ~ σύστημα || το έργο αυτό είναι ~.* Επίσης δωδεκαφθοννικός, -ή, -ό. δωδεκάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάρης. Δωδώνη (η) κωμόπολη τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων, στην οποία υπήρχε, κατά την αρχαιότητα, σημαντικό μαντείο αφιερωμένο στον Δία και όπου σώζεται αρχαίο θέατρο. — Δωδωναίος (ο), Δωδωναία (η), **δωδωναί<u>ος</u>,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο (μη I.E.)]. **δώθε** κ. **εδώθε** επίρρ. (για τόπο) από αυτό το μέρος, από εδώ ΣΥΝ. εδώθε, εντεύθεν ΦΡ. (α) ***πέρα-δώθε*** από τη μία ώς την άλλη πλευρά, πάνω-κάτω : *άρχισε να κόβει βόλτες ~* (β) ***δώθε-κείθε*** από τη μία και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *εδώθεν* < *εδώ* + -θεν (βλ.λ.)]. **δώμα** (το) (δώμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή κατασκ^ευή που κτίζεται πάνω από τον τελευταίο όροφο οικοδομήματος (συνήθ. πολυκατοικίας). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δώμα* < θ. *dōm-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού δι-σύλλ. I.E. θ. *demā- «χτίζω - κατοικία», πβ. αρμ. tun «σπίτι», γοτθ. timrjan «κατασκευάζω (συνήθ. με ξύλο)», γερμ. Zimmer «δωμάτιο», αγγλ. timber «ξυλεία» κ.ά. Ομόρρ. *δέμ-ας, δόμ-ος, νεό-δμη-τος* κ.ά.]. δωμάτιο (το) {δωματί-ου | -ων} **1.** καθένας από τους χώρους στους οποίους χωρίζεται το εσωτερικό ενός σπιτιού **2**. (γενικότ.) διαίρεση τού χώρου στο εσωτερικό ενός κτηρίου, που περιβάλλεται ή απομονώνεται από τα υπόλοιπα τμήματα του: ~ *νοσοκομείου* ΣΥΝ. αίθουσα, χώρος 3. ενιαίος χώρος που χρησιμοποιείται ως κατάλυμα με την ανάλογη επίπλωση για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών: ενοικιαζόμενα ~ ‖ το ~ *208 ξενοδοχείου || κλείνω* | *κρατάω ένα ~* σε *ξενοδοχείο·* ΦΡ. (α) ***μουσική δωματίου*** μουσική κατάλληλη για εκτέλεση σε χώρο μικρών διαστάσεων από ολιγάριθμο ορχηστρικό σύνολο: το *πρόγραμμα μουσικής δωματίου περιελάμβανε το «Κουιντέτο τής πέστροφας» τού Σούμπερτ* (β) ***ορχήστρα δωματίου*** ορχήστρα που παίζει μουσική δωματίου (γ) ***θερμοκρασία δωματίου*** η θερμοκρασία που κανονικά έχει ένα δωμάτιο και η οποία δεν είναι ούτε ιδιαίτερα υψηλή ούτε ιδιαίτερα χαμηλή: τα *φάρμακα να φυλάσσονται σε ~.* — (υποκ.) δωματιάκι (το), (μεγεθ.) δωματιάρα (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. δωμάτιον, αρχική σημ. «μικρό σπίτι», υποκ. τού *δώμα* (βλ.λ.). Η *μουσική δωματίου* αποδίδει το γερμ. Kammermusik και η *ορχήστρα δωματίου* το γερμ. Kammerorchester]. δώνω ρ. → δίνω
δωρεά (η) [αρχ.] **1**. η εκούσια αφιλοκερδής προσφορά ΣΥΝ. δώρο, χάρισμα **2**. (ειδικότ.) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων (σε χρηματικά ποσά, ακίνητα κλπ.), τα οποία παρέχονται ως χορηγία για την εκτέλεση κοινωφελών έργων: *κάνω ~ στο ελληνικό Δημόσιο | σε φιλανθρωπικό ίδρυμα || ο ναός χτίστηκε από δωρεές ιδιωτών ‖ προσφέρω ως ~* 3. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (δωρητής) παρέχει στον άλλο συμβαλλόμενο (δωρεοδόχο) ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα.
δωρεάν επίρρ. **1**. χωρίς πληρωμή ή αμοιβή: δίνω | *παίρνω κάτι ~* ΣΥΝ. τζάμπα **2.** (ως επίθ.) αυτός που παρέχεται, που διατίθεται χωρίς χρήματα, χωρίς να πληρώσει κανείς: ~ *εισιτήρια | εξυπηρέτηση | ταξίδι.* [ΕΤΥΜ. αιτ. ενικού τού αρχ. *δωρεά,* που χρησιμοποιείται επιρρηματικώς ήδη από τον Ηρόδοτο].
δωρεοδόχος (ο/η) [1854] πρόσωπο που δέχεται ή προς το οποίο απευθύνεται μια δωρεά. [ΕΤΥΜ < *δωρεά* + *-δόχος* < *δέχομαι].*
δώρημα (το) [αρχ.] {δωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δωρίζεται, χαρίζεται: *θείο ~.*
δωρητήριο (το) {δωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που πιστοποιεί μια δωρεά.
δωρητής (ο) [μτγν.], **δωρήτρια** (η) {δωρητριών} πρόσωπο που κά^νει δωρεά, προσφέρει ευεργεσία με τη βούληση του ΣΥΝ. ευεργέτης, δωροδότης· ΦΡ. ***δωρητής σώματος | οργάνων*** αυτός που δηλώνει επισήμως ότι δέχεται να χρησιμοποιηθούν μετά τον θάνατο του όργανα τού σώματος του για μεταμοσχεύσεις.
Δωριείς (οι) {Δωριέων} ελληνικά φύλα που κατέβηκαν από τον Βορρά γύρω στον 12ο αι. π.Χ., καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο τμήμα τής Πελοποννήσου, τής Δ. Ελλάδας και τη Κρήτη. [ΕΤΥΜ < αρΧ· *Δωριείς,* εθνωνύμιο σε -ευς *(Δωριεύς),* αβεβ. ετύμου, ίσως συ^νδ. με το ουσ. δόρυ, δηλώνοντας τον πολεμικό λαό που το χρησιμοποιούσε στη μάχη, ενώ έχει προταθεί και η σύνδεση με το όν. τού ^μυθικού ιδρυτή τους *Δώρου* (βλ.λ.)].
δωρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {δωρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προσφέρω (κάτι) ως δώρο ή ως δωρεά: *δώρισε όλη την περιουσία του στο κράτος* ΣΥΝ. δίνω, χαρίζω, προσφέρω.
δωρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους Δωριείς: ~ *γη | διάλεκτος | αποικία | φύλα 2.* (μτφ.) αυτός που ταιριάζει στο ύφος και στον χαρακτήρα των Δωριέων: ~ *λιτότητα | σκληρότητα | απλότητα* ΣΥΝ. σπαρτιάτικος 3. (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα και απλότητα: ~ *μορφή ‖ ο λόγος του λιτός, απέριττος,* ~ ΣΥΝ. λιτός, αυστηρός 4**.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον έναν από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τής αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιωνικός, κορινθιακός),* που χαρακτηρίζεται από την αυστηρότητα και την απλότητα του (με λιτές αυλακωτές ραβδώσεις, χωρίς στολίδια): *ο ~ κίονας δεν έχει βάση || ~ κιονόκρανο.*
δώρο (το) 1. οτιδήποτε δίνεται εκούσια χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος: δίνω ως ~ ΣΥΝ. δώρημα, (καθημ.) προσφορά (λαϊκότ.) μπουναμάς, (λαϊκότ.) πεσκέσι 2. (ειδικότ.) οτιδήποτε χαρίζεται από ένα πρόσωπο σε άλλο (ως ένδειξη φιλίας, εύνοιας ή τιμής με συγκεκριμένη αφορμή, π.χ. γιορτή, γενέθλια): *χαρίζω | προσφέρω | φέρνω ~ ‖ σου έφερα ~ ένα πουκάμισο ‖ προσωπικό | συμβολικό | αποχαιρετιστήριο ~·* ΦΡ. (α) ***δώρο Θεού | εξ ουρανού*** για απρόσμενη, ξαφνική ευνοϊκή εξέλιξη μιας κατάστασης (β) ***δώρο ν άδωρον*** βλ. λ. *άδωρος* (γ) *θείο δώρο* θεϊκό χάρισμα- εξαιρετική αρετή ή ικανότητα, που θεωρείται έμφυτη στον άνθρωπο: *είχε το ~ να μιλάει πολύ ωραία* ΣΥΝ. χάρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγια | Τίμια Αωρα*** (από τον 4ο αι. μ.Χ.) οι προσφορές τού πιστού προς τον θεό ως ένδειξη λατρείας ή χάριν συγχωρήσεως των αμαρτιών ο άρτος και ο οίνος τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας 4. (για τους εργαζομένους) χρηματικό ποσό που δίνεται επιπλέον τής κανονικής πληρωμής σε περιόδους εορτών: ~ *Χριστουγέννων | Πάσχα* 5. (γενικότ.) οτιδήποτε αισθάνεται κανείς ότι του έχει χαριστεί, για να το απολαμβάνει: το ~ τής *ελευθερίας* ΣΥΝ. ευλογία, αγαθό. — (υποκ.) δωράκι (το) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δώρον* < θ. δω-, από όπου και ρ. δί-δω-μι «δίνω», βλ. κ. λ. δίνω. ο άρτος και ο οίνος τής Θείας Ευχαριστίας λέγονται «δώρα», γιατί προσφέρονται ως δώρα στον Θεό από τους πιστούς, πβ. τά σά εκ τών σών σοι *προσφέρομεν.* Χαρακτηρίζονται και «Τίμια», γιατί μετά τον καθαγιασμό τους μεταβάλλονται σε σώμα και αίμα Χριστού],
δωροδάνειο (το) {δωροδανεί-ου | -ων} καταναλωτικό δάνειο που χορηγεί τράπεζα για αγορές τις περιόδους των εορτών (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Πάσχα)- βλ. κ. *εορτοδάνειο.*
δωροδοκημα (το) [αρχ.] {δωροδοκήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δίνεται ως δώρο σε δωροδοκία. δωροδοκία (η) [αρχ.] {δωροδοκιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί κάποιος (π.χ. υπάλληλος) που απαιτεί ή δέχεται ή προσφέρεται να δεχθεί δώρα ή άλλα ανταλλάγματα (τα οποία δεν δικαιούται) ή την υπόσχεση δώρων ή ανταλλαγμάτων για ενέργεια ή παράλειψη του μελλοντική ή ήδη τελειωμένη, η οποία είναι αντίθετη στα καθήκοντα του ή ανάγεται στην υπηρεσία του, καθώς και όποιος δίνει ή προσφέρει ή υπόσχεται τέτοια δώρα ή άλλα ανταλλάγματα ΣΥΝ. εξαγορά, (λαϊκ.) λάδωμα ΑΝΤ. δωροληψία.

δωροδοκία - δωροληψία, **δωροδοκώ** - δωροληπτώ. Η ιστορία αυτών των λέξεων και μερικών άλλων συναφών (των αρχαίων *δωροδότης | δωροδοτώ, δωροφόρος | δωροφορώ, δωροζενία, δωροκόπος | δωροκοπώ | δωροκοπία)* είναι ενδιαφέρουσα. Το αρχ. δωρο-δοκώ (παραγόμενο από τα δώρον + -δοκώ < δέκομαι «δέχομαι») σήμαινε κυρίως το «δέχομαι δώρα» και ήταν συνώνυμο τού δωροληπτώ. Το ίδιο και η **δωροδοκία**, που ήταν ό,τι το **δωροληψία**. Ωστόσο, ήδη στην αρχαιότητα, ιδίως στον πολιτικό λόγο των ρητόρων, το *δωροδοκώ* (παρά την ετυμολογική του σύνδεση με το *δέχομαι)* σήμανε επίσης και «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων», δηλ. ό,τι αποτελεί σήμερα την αποκλειστική σημασία τού ρ. Επίσης, επειδή το *δωροληπτώ* δεν είχε ακόμη τότε τη σημ. «δωροδοκούμαι», το παθητικό τού *δωροδοκώ,* το ρ. **δωροδοκούμαι**, χρησι-

μοποιήθηκε **μ**με τη σημ. «δωροληπτώ, δωροδοκούμαι, διαφθείρομαι **μ**με την αποδοχή δώρων». Στους ελληνιστικούς χρόνους, τη σημ. «δωροδοκώ» δήλωσε, σε περιορισμένη μάλλον χρήση, το *δώροκοπώ* (και *δωροκόπος, δωροκοπία),* το οποίο όμως δεν επιβίωσε στους νεότ°ρους χρόνους. Καλή σημασία είχαν («εύσημα») και τα *δωροδοτώ* | *δωροδότης, δωροληπτώ* | *δωρολήπτης* | *δωροληψία* και *δωροφορώ* | *δωροφόρος* | *δωροφορία.* Όλα σήμαιναν «δίνω» - «λαμβάνω» δώρα χωρίς την έννοια τής δωροδοκίας. Ωστόσο, και οι λέξεις αυτές, με εξαίρεση το *δωροληπτώ* | *δωροληψία* | *δωρολήπτης,* δεν επιβίωσαν στην Ελληνική. Γνωστή, εξάλλου, ήταν στην αρχαία Αθήνα η μήνυση για *δωροξενία,* ήτοι για δωροδοκία των κριτών από άτομα ανήκοντα στους ξένους, προκειμένου να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα τού Αθηναίου πολίτη. Στη σύγχρονη Ελληνική μπορούμε να χρησιμοποιούμε τις λέξεις *δωροδοκώ* | *δωροδοκία* για τον δράστη τού αδικήματος τής δωροδοκίας και τα *δωροληπτώ* | *δωροληψία* για τον συνένοχο στο αδίκημα τής δωροδοκίας, τον αποδέκτη αξιόποινων δώρων. **Η** χρήση εκφράσεων όπως «παθητική δωροδοκία» αντί τού *δωροληψία* είναι τεχνητή και περιττή, αντιτιθέμενη στο περίεργο «ενεργητική δωροδοκία»!

δωροδόκος (ο/η) πρόσωπο που δωροδοκεί **ή** δωροδοκείται. [ΕΤΥΜ. αρχ^. < *δώρον* + *-δόκος* < *δέχομαι* | *δέκομαι].*

δωροδοκώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δωροδοκείς... | δωροδόκ-ησα, -ούμαι, **-ήθη**κα, -ημένος} προσφέρω σε (κάποιον) υλικά αγαθά (συνήθ. χρήματα) **ή** άλλες υπηρεσίες για την εξαγορά τής συνείδησης του, ώστε να παραβεί το καθήκον του και να μεροληπτήσει προς όφελος μου: ~ δικαστή | *μάρτυρα* | *πολιτικό* ΣΥΝ. εξαγοράζω, διαφθείρω, (λαϊκ.) λαδώνω.

δωροεπιταγή (η) επιταγή που εκδίδουν ορισμένα καταστήματα, την οποία έχει τη δυνατότητα να προσφέρει κάποιος αντί για δώρο σε άλλον, συμπληρώνοντας το χρηματικό ποσό που επιθυμεί και **μ**με το οποίο ο κάτοχος τής επιταγής μπορεί **ν**να αγοράσει από το συγκεκριμένο κατάστημα ό,τι ο ίδιος επιλέξει.

Δωροθέα (η) [μτγν.] γυναικείο όνομα.

Δωρόθεος (ο) {Δωροθέου} **1.** όνομα προσώπων τής ελληνικής αρχαιότητας **2**. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων, κληρικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3**. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *δώρον* + *θεός].*

δωροθέτης (ο) {δωροθετών}, **δωρ**οθέτ**ρια** (η) {δωροθετριών} πρόσωπο **ή** εταιρεία που προσφέρει δώρα ως έπαθλα **σε** εκδηλώσεις, ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές κ.λπ. — **δωροθεσί**α (η). [ΕΤΥΜ. < *δώρο* + *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι),* κατ' αναλογίαν προς τα *αγωνο-θέτης - αγωνο-θεσία].*

δωρολήπτης (ο) [μτγν.] {δωροληπτών}, δωρολήπτρια (η) {δωροληπτριών} πρόσωπο που έλαβε δώρο, για να παραβεί το καθήκον του.

δωροληπτώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {δωροληπτείς...· μόνο **σε** ενεστ. κ. παρατ.) αποδέχομαι προϊόντα δωροδοκίας ΣΥΝ. δωροδοκούμαι.

δωροληψία (η) [μτγν.] {δωροληψιών} η λήψη δώρου από κάποιον, προκειμένου να παραβεί το καθήκον του.

Δωρος (ο) **1.** ΜΥ**ΘΟΛ**. γιος τού Έλληνα, εγγονός τού Δευκαλίωνα και τής Πύρρας, γενάρχης των Δωριέων **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λώρος* < εθνωνύμιο *Δωριείς* (βλ.λ.), χάριν τού οποίου πλάστηκε, προκειμένου να χρησιμεύσει ως **το** όν. τού γενάρχη τους. Είναι αβεβ. ετύμου, μολονότι το έχουν συνδέσει με το συνθ. *Δωρί-μα-**χοι*** από **το** αρχ. ***δόρυ*** (βλ.λ.), καθώς και **με το** αρχ. ***δορά*** «**τομ**άρι» (< ρ. *δέρω),* με την ερμηνεία ότι ο *(*Δώριος)* 'Απόλλων κατείχε τη χρυσή *δορά.* Το νεοελλ. *Λώρος* έχει αποσπασθεί από τα ον. *Θεό-δωρος* και (σπανιότ.) *Δωρό-θεος].*

δωρόσημο (το) {δωροσήμ-ου | -ων) ένσημο που επικολλάται στο ασφαλιστικό βιβλιάριο και που αντιστοιχεί στο **δώρ**ο των Χριστουγέννων ή τού Πάσχα: εργοδοτική εισφορά *δωροσήμου.*

δωσιδικία (η) {δωσιδικιών} ΝΟΜ. η κατά τόπον αρμοδιότητα κάθε δικαστηρίου από τη σκοπιά τού διαδίκου **ή** τής επίδικης διαφοράς. — **δωσίδικος (ο)** [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ***δωσίλογος.*** [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δωσίδικος* < *δωσ-* (πβ. απρφ. μέλλ. δώσ-ειν τού ρ. *δίδωμι* «δίνω») + *-δικία* < *δίκη].*

δωσίλογος (ο) [1840] **1.** πρόσωπο που υποχρεούται να λογοδοτήσει για τις πράξεις του, για τις παρανομίες που έχει διαπράξει ΣΥΝ. υπόλογος, υπεύθυνος **2.** (ειδικότ.) ΙΣΤ. πρόσωπο που συνεργάστηκε **με** τον εχθρό την περίοδο τής Κατοχής. — **δωσιλογισμός (ο)**. [ΕΤΥΜ. < δωσ- (δώσω, μέλλ. τού δίνω) + *λόγος,* απόδ. τού ιταλ. Tenditore di conto (νομ. όρ.)].

δωσίλογος ή **δοσίλογος; Η** λ. είναι σύνθετη από τα **δώσ**ω + λ**όγο**ν, και όχι από τα δόσις + λόγον (!), γι' αυτό και η σωστή γραφή είναι **με** -ω-: **δωσίλογος**. Το ίδιο ισχύει και για τη λ. δωσιδικία, που επίσης παράγεται από **δώσ**ω + δίκην.

δώσω (να/θα) ρ. → δίνω

Ε

Ε, ε: έψιλον, το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Με την επινόηση τού **ε** και τα>ν λοιπών φωνηέντων (α, η, ι, ο, υ, *ω)* οι Έλληνες μπόρεσαν να δημιουργήσουν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, όπου κάθε γράμμα δήλωνε και έναν φθόγγο (σπανιότερα δύο ή και τρεις φθόγγους). Συγκεκριμένα, το γράμμα Ε χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 403 π.Χ. (εκτός από την ιωνική διάλεκτο) για να δηλώνει: (α) το βραχύ έψιλον (ê), π.χ. *λέγομεν* = ΛΕΓΟΜΕΝ, (β) το μακρό ανοικτό έψιλον (?), π.χ. μήλον = ΜΕΛΟΝ, και (γ) το μακρό κλειστό έψιλον (δ), τη λεγόμενη «νόθο δίφθογγο» (γιατί μετά το 403 π.Χ. γραφόταν ως ΕΙ), που προέκυπτε από αντέκταση ή συναίρεση, π.χ. είμί = ΕΜΙ (με αντέκταση *εσ-μι > είμί) και κινείτε = ΚΙΝΕΤΕ (με συναίρεση *κινεετε > κινείτε). Από το 403 π.Χ. περιορίζεται στη δήλωση τού βραχέος ε, ενώ για το μακρό *ε* χρησιμοποιείται έκτοτε το Η (που μέχρι τότε δήλωνε το δασύ πνεύμα). Η ίδια η ονομασία τού γράμματος έ ψιλόν (από όπου το έψιλον) δήλωσε την αντίθεση τού Ε ως ψιλού *ε* έναντι τού δασέος φθόγγου Η. Αρχική ονομασία τού γράμματος ε ήταν η ονομασία ει, που αντικαταστάθηκε από το **ε** ψιλόν. Η μορφή δε τού γράμματος Ε -καθώς και η φωνητική του αξία (e)- ανάγονται, κατά τους μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής, στο βορειοσημιτικό γράμμα hë' «θυρίδα» (όπου το αρχικό δασύ ήταν αρθρωτικά ασθενές, αντίθετα προς το ισχυρό αρκτικό δασύ τού γράμματος hêt, που έδωσε λαβή στη δημιουργία τού Η). Ας σημειωθεί -για να γίνει αντιληπτή η σημασία τής επινόησης τού Ε- ότι στο παλαιότερο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.) χρησιμοποιούνταν 14 συλλαβογράμματα τού Ε (πε, τε, *κε, λε, ρε, με, νε* κ.λπ.), χωρίς να δηλώνεται καν η διάκριση βραχέος και μακρού *ε*. Στο δε κυπριακό συλλαβάριο χρησιμοποιούνταν 11 ε, αφού στα αλφάβητα αυτά δηλώνονταν οι συλλαβές τής λέξης και όχι τα μεμονωμένα γράμματα).
ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, *γραφή*.

Ε, **ε** έψιλον το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *έψιλον, αριθμός)*.

ε επιφών. 1. ως κλητικό: ~! *Άγγελε, σ' εσένα μιλάω* || ~, εσύ, *στάσου ένα λεπτό! 2. σε* ερώτηση (α) για την επίμονη απόσπαση απάντησης: δεν θα *έρθεις μαζί,* ~; (β) σε περίπτωση που κάτι δεν έγινε αντιληπτό, δεν ακούστηκε: ~; *Τι είπες; Μίλα πιο δυνατά!* 3. για έκφραση επιθυμίας ή ευχής: ~, *και να ήταν εδώ τώρα, τι θα γινόταν!* ΣΥΝ. μακάρι, είθε 4. (α) για την έκφραση εύλογης δυσαρέσκειας σε κατάσταση που δεν γίνεται πλέον ανεκτή: ~, δεν *πας στον διάολο, λέω 'γώ!* || ~, άντε να *χαθείς!* ΣΥΝ. βρε (β) για την έκφραση ευχαρίστησης ή εντυπωσιασμού, σε φρ. τής μορφής: ~, ρε *γλέντια!* || ~, ρε λεφτά να *δουν τα μάτια σου!* · 5. (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση δισταγμού, αμηχανίας: ε... *ε..., δεν ξέρω τι να σας πω*... [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επιφών. *αϊ* | *αϊ]*.

Ε (ως κωδική ένδειξη που αναγράφεται στη συσκευασία προϊόντων) για να δηλωθεί ότι αυτά περιέχουν χρωστικές ουσίες και συντηρητικά που έχουν λάβει έγκριση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και χρησιμοποιούνται νομίμως ως ασφαλείς ουσίες για τη δημόσια υγεία (λ.χ. το Ε 101, Ε 385 κ.ά.) (βλ. κ. *πρόσθετα,* λ. *πρόσθετος)*.

έ- ΓΛΩΣΣ. μορφοφωνολογικό ρηματικό στοιχείο («συλλαβική αύξηση», βλ. κ. λ. *αύξηση),* που εμφανίζεται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων τής **α'** συζυγίας, τα οποία αρχίζουν από σύμφωνο και σχηματίζουν δισύλλαβο τον ενεργητικό ενεστώτα των τριών προσώπων τού ενικού (π.χ. λύ-νω, *παί-ζω)*- λειτουργεί ως φορέας τού τόνου στην τρίτη συλλαβή (προπαραλήγουσα): έ-λυσα | *έ-λυνα* (αλλά: *λύσαμε* | *λύ-ναμε), έ-παιξα* | *έ-παιζα* (αλλά: *παί-ξαμε* | *παί-ζαμε,* όχι **ε-παίξαμε* | **ε-παίζαμε)*.
[ΕΤΥΜ. Αρχ. μόρφημα συλλ. αυξήσεως (στη Ν. Ελληνική διατηρήθηκε η τονούμενη μορφή του), το οποίο απαντούσε σε όλα τα πρόσωπα των παρελθοντικών χρόνων τής Αρχαίας (έ-λυσα, *ε-λυσας, ε-λυσε, έ-λύσαμεν, έ-λύσατε,* έ-λυσαν)· εμφανίζεται και σε μερικές άλλες Ι.Ε. γλώσσες (π.χ. Σανσκριτική, Αρμενική, Φρυγική). Αρχ.: έ-λυσα, ε-λύσαμενΝ.Ε.: έ-λυσα, *λύσαμε]*.

-έ (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό άκλιτων λέξεων που δηλώνουν κατάσταση, τρόπο, χαρακτηριστικό κ.λπ.: *γυφτ-έ, αχουρ-έ, παντοφλ-έ, κουρελ-έ.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ. *αμπιγέ* < habillé) και επεκτάθηκε στη συνέχεια και σε άλλες (λ.χ. *κουρελ-έ, παντοφλ-έ]*.

Ε.Α. Ελληνική Αεροπορία.

ε.α. εν αποστρατεία: *ταξίαρχος ε.α.*

έ.α. ένθα ανωτέρω, (βλ. λ. ένθα).

Ε.Α.Α. (η) **1**. Ελληνική Αεροπορική Αστυνομία **2.** Ένωση Απόστρατων Αξιωματικών.

Ε.Α.**Β**. (η) Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία.

Ε.Α.Ε. (η) Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών.

Ε.Α.Κ. (η) Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα.

εάλω η **Πόλις** (έάλω ή *Πόλις,* Γ. Σφραντζή, Χρονικόν Γ'64) αλώθηκε, κυριεύτηκε η Πόλη (από τη φράση που ελέχθη ύστερα από την άλωση τής Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς). [ΕΤΥΜ. < αρχ. έάλω «κυριεύθηκε», γ' εν. πρόσ. αορίστου β' τού ρ. *άλί-σκομαι* (βλ. λ. άλωση)].

Ε.Α.Μ. (το) **1**. Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο· ελληνική αντιστασιακή οργάνωση που ιδρύθηκε το 1941 με πρωτοβουλία τού Κ.Κ.Ε. **2**. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

εαμίτης (ο) {εαμιτών}, **εαμίτισσα** (η) {εαμιτισσών} μέλος τού Ε.Α.Μ. (βλ.λ.). — εαμίτικος, -η, -ο κ. εαμικός, -ή, -ό.

Εαμοβούλγαρος (ο) (παλαιότ.-υβριστ.) ως χαρακτηρισμός που χρησιμοποιούσαν οι εθνικόφρονες για τους αριστερούς κυρίως ή και για τους εαμογενείς.

εαμογενής, -ής, -ές {εαμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από το Ε.Α.Μ. [ΕΤΥΜ. < *Ε.Α.Μ.* + *-γενής* (βλ.λ.)].

εάν σύνδ. → αν ,[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έάν* < *ει αν* (με κράση), βλ. λ. αν].

Ε.Α.Π. (η) 1. Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων 2. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ε.Α.Π.Ε.Τ. (η) Επικουρική Ασφάλιση Προσωπικού Εταιρειών Τσιμέντου.

έαρ (το) {έαρος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η άνοιξη: «ω *γλυκύ μου ~!»* (βλ. λ. *γλυκύς).*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Féoap* < I.E. *wesr- «άνοιξη», πβ. λατ. ver, ιταλ. primavera, αρμ. garun, αρχ. σλαβ. vesna κ.ά.].

εαρινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ΒΙΟΛ. τεχνητή έκθεση νεαρών φυτών ή των σπερμάτων τους σε χαμηλές θερμοκρασίες, με σκοπό την ταχύτερη ανάπτυξη τους και την επιτάχυνση τού βιολογικού τους κύκλου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vernalisation].

εαρινός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη: ~ *ισημερία* | *περίοδος* | *εξάμηνο* ΣΥΝ. ανοιξιάτικος ΑΝΤ. φθινοπωρινός.

-έας παραγωγικό επίθημα επωνύμων μανιάτικης, κατά κανόνα, καταγωγής: *Μαυρ-έας, Μανιατ-έας, Χαριστ-έας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επωνύμων (ήδη μεσν. λ.χ. *Σπαν-έας, Καλαμ-έας), το* οποίο προήλθε από επαγγελματικούς ή τεχν. όρους σε -εύς | (μεσν.) -έας (λ.χ. *βαφ-έας, χαλκ-έας, κεραμ-έας),* και όχι από αρχ. κύρ. ονόματα (λ.χ. *Φιλ-έας, Χαιρ-έας), τα* οποία είχαν περιπέσει σε αχρηστία].

Ε.Α.Σ. (η) Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών.

Ε.Α.Σ.Α. (η) Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής.

Ε.Α.Τ. | Ε.Σ.Α. (το) (παλαιότ.) το Ειδικό Ανακριτικό Τμήμα τής Ελληνικής Στρατιωτικής Αστυνομίας.

εαυτός (ο) αυτοπαθής αντων. ο καθένας, όπως υπάρχει ο ίδιος, κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους· συνήθ. στη μορφή *ο εαυτός μου, σου, του* | *της* | *ο εαυτός μας, σας, τους* και, λιγότερο συχνά, *οι εαυτοί τους: μόνο τον ~ της σκέφτεται* || ο *καλύτερος φίλος σου είναι ο ~ σου* || αντί να *σχολιάζει τους άλλους, δεν κοιτάζει καλύτερα τον ~ του στον καθρέφτη!* || *έχει μεγάλη ιδέα για τον ~ της* || *είμαι ο ~ μον δεν μιμούμαι κανέναν* || *δεν μπορεί να θεωρηθεί σπουδαίος ηθοποιός· παίζει πάντα τον ~ του* || *με την επιμονή σου δεν κερδίζεις τίποτε· τον ~ σου μόνο βλάπτεις* || στον *συγκεκριμένο αγώνα ήταν μακριά από τον καλό του - και απογοήτευσε τους οπαδούς του'* ΦΡ. (α) ***δίνω | δείχνω τον καλύτερο μου εαυτό*** αποδίδω ή συμπεριφέρομαι όσο καλύτερα μπορώ: *όλοι οι συντελεστές τής εκδήλωσης έδωσαν τον καλύτερο τους εαυτό* (β) ***ξεπερνώ τον εαυτό μου*** *(ι)* αποδίδω καλύτερα από ό,τι συνήθως: στο *έργο αυτό ο ηθοποιός ξεπερνά τον εαυτό του* (ii) υπερβαίνω τα συνήθη όρια, συμπεριφέρομαι υπερβολικά, πολύ πιο άσχημα από άλλες φορές: *Αυτή τη φορά ξεπέρασε τον εαυτό του! Δεν θα τον αφήσω ατιμώρητο!* (γ) ***μιλάω με τον εαυτό μου*** παραμιλώ, μιλάω χωρίς να υπάρχει άλλος κοντά μου (δ) ***(ξανα)βρίσκω τον εαυτό μου*** συνέρχομαι μετά από ασθένεια ή ταλαιπωρία, γίνομαι πάλι όπως ήμουν παλιά: μετά τον *τραυματισμό του άργησε να ξαναβρεί*

τον εαυτό του || *προσπαθεί να βρει τον παλιό καλό εαυτό της* (ε) ***τα βρίσκω με τον εαυτό μου*** αποδέχομαι τον εαυτό μου, παύω να έχω αμφιβολίες για τις επιλογές, τις πράξεις, τις επιθυμίες μου κ.λπ., ξεκαθαρίζω τι θέλω, τι μου συμβαίνει κ.λπ.: *για να τα έχεις καλά με τους άλλους, πρέπει να τα έχεις βρει με τον εαυτό σου* (στ) ***καθ' εαυτόν, -ήν, -ό*** κ. ***καθαυτόν,*** *-ήν, -ό ο* ίδιος, αυτός ακριβώς (και όχι άλ-λος): *ασχοληθήκαμε με τις αιτίες, με τις συνέπειες του, αλλά ποτέ με το θέμα καθ' εαυτό* || *αυτή καθαυτήν η μετανάστευση συνεπάγεται προβλήματα* (ζ) ***εκτός εαυτού*** έξω φρενών, σε σημείο που είναι αδύνατον να συγκρατηθεί κανείς: με τη *συμπεριφορά του με έφερε ~* (η) **ο** σώζων ***εαυτόν σωθήτω*** βλ. λ. σώζω (θ) ***εαυτούς και αλλήλους*** τους εαυτούς τους και τους δικούς τους: *κοιτάζουν πάντα να βολευτούν ~* (ι) ***αφ' εαυτού (του | της)*** από μόνος του, με τη θέληση του, χωρίς πίεση: το *έκανε αφ' εαυτού της- κανείς δεν την παρακίνησε* ΣΥΝ. οικειοθελώς, εκούσια.
[ΕΤΧΜ < μεσν. *εαυτός,* από την αρχ. ανωνυμία *εαυτού, -ω, -όν,* η οποία αποτελείται από το *ε* (**γ'** πρόσωπο προσ. ανωνυμίας) «αυτόν» και το *αυτός].*

εαυτός - καθ' εαυτός | καθαυτός - κα**θ'** εαυτό | καθαυτό - καθ' εαυτού | καθαυτού. Η λ. **εαυτός** πλάστηκε υποχωρητικά από την κανονική χρήση τής λέξης ως αντωνυμίας σε πτώση αιτιατική: *Αγαπά μόνο τον εαυτό του - Κοιτάζει τον εαυτό της στον καθρέφτη.* Πρόκειται για αυτοπαθή αντωνυμία, που χρησιμοποιείται με ρήματα σε (μέση) αυτοπαθή χρήση: *Βλέπουν τον εαυτό τους να ανέχεται τα πάντα* (σε αυτή τη χρήση απαντά, λιγότερο συχνά, και ο πληθυντικός τής αντωνυμίας: Βλέπουν ***τους εαυτούς τους*** *[των] να ανέχονται..). Από* τη χρήση αυτή σχηματίστηκε και ονομαστική **(εαυτός)** και γενική **(εαυτού)** τής αντωνυμίας, πάντα με άρθρο: *Τον ενδιαφέρει μόνο **ο εαυτός του** - Η φροντίδα των παιδιών και λιγότερο **τού εαυτού της** δεν της αφήνει χρόνο για άλλα.* Το καθ' **εαυτός** | καθαυτός (που είναι στην πραγματικότητα: κατά + αιτ., *κατά εαυτόν* > καθ' εαυτόν | καθαυτόν, *κατά + εαυτούς* > καθ' **εαυτούς**/ καθ**αυτούς** κ.ά.) χρησιμοποιείται σε αιτιατική πτώση, που συμφωνεί σε γένος και αριθμό με τη λέξη στην οποία αναφέρεται: *Η υπόθεση **καθ' εαυτήν** δεν ενδιαφέρει την εταιρεία ~ Τα πρόσωπα **καθ' εαυτά** είναι απολύτως σεβαστά, όμως... - Τους επιχειρηματίες **καθ' εαυτούς** δεν τους συμφέρει να αντιδικήσουν με το Δημόσιο στην περίπτωση αυτή.* Σε απλούστερη διατύπωση τέτοιες φράσεις μπορούν να αναδιατυπωθούν με την αντωνυμία **ο ί-διος** ο...: *Η **ίδια** η υπόθεση... - **Τα ίδια** τα πρόσωπα... - **Τους ίδιους** τους επιχειρηματίες....*
Αντί τής λογιότερης χρήσης τού καθ' εα**υτός** (σε αιτ.) μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο άκλιτος επιρρηματικός τύπος καθ' εα**υτό** | καθαυτό (μπροστά από το όνομα): *Τους **καθαυτό** επιχειρηματίες... - Η **καθαυτό** υπόθεση... - Τα **καθαυτό** πρόσωπα...* Είναι λανθασμένη η χρή°η κα**θαυτού** αντί τού καθα**υτό: «τους *καθαυτού* επιχειρηματίες...».**

εαυτοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σπάνια οπτική ψευδαίσθηση, κατά την οποία το άτομο νομίζει ότι βλέπει το είδωλο τού σώματος του όπως σε καθρέφτη. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heautoscopy].

εαυτούλης (ο) [1895] (ειρων.) ο εαυτός· για περιπτώσεις στις οποίες ενδιαφέρεται κανείς μόνο για το άτομο του, αδιαφορώντας εγωιστικά για ό,τι συμβαίνει έξω από αυτόν: αν *κοιτάζεις μόνο τον ~ σου, μην περιμένεις να κάνεις φίλους!*

Ε.Β.Α. (η) Εθνική Βιβλιοθήκη Αθήνας.

εβαζέ επίθ. {άκλ.} (για γυναικείο ρούχο) αυτός που ανοίγει, που φαρ-δαίνει προς τα κάτω: *~ φόρεμα | φούστα.* [ΕΤΥΜ. < γαλλ. évasé, μτχ. τού ρ. évaser «ανοίγω, φαρδαίνω»].

έβαλα[1] ρ. → βάζω

έβαλα[2] **ς>.** → βάλλω

εβαπορέ επίθ. {άκλ.} (γάλα) το οποίο μετά την εξάτμιση ποσότητας νερού που περιέχει, συμπυκνώνεται και αποστειρώνεται σε συνθήκες υψηλής πιέσεως και θερμοκρασίας.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. évaporé, μτχ. τού ρ. évaporer «εξατμίζω» < λατ. vapor «ατμός»].

εβαπορίτης (ο) {εβαποριτών} ΓΕΩΛ. χημικό ίζημα το οποίο σχηματίζεται μετά την εξάτμιση τού διαλυτικού μέσου (νερού) και την απόθεση διαλυμένων αλάτων, όπως είναι ο γύψος, ο ανυδρίτης ή το ορυκτό άλας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. evaporites < evaporate «εξατμίζω», βλ. λ. *εβαπορέ].*

έβγα ρ.· βγες! (βλ. λ. *βγαίνω).* [ΕΤΥΜ μεσν., προστ. τού ρ. *έβγαίνω | βγαίνω}.*

έβγα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** το σημείο εξόδου από συγκεκριμένο σημείο, η έξοδος: *το έμπα και το ~ των καραβιών από το λιμάνι* ΑΝΤ. έμπα 2. το σημείο λήξεως χρονικής περιόδου: *στο -* τού *20ού αιώνα* ΣΥΝ. εκπνοή, τέλος, τέρμα. [ΕΤΥΜ. μεσν., προστ. τού ρ. *βγαίνω].*

έβγα (η) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} (παλαιότ.) περίπτερο ή ψιλικατζή-δικο που πουλά και γαλακτοκομικά προϊόντα τής Ε.Β.ΓΑ. (**ή** ενδεχομένως και άλλης εταιρείας): *παλιότερα, που ο περισσότερος κόσμος δεν είχε τηλέφωνο, τηλεφωνούσαμε από την -* τής *γειτονιάς.* [ΕΤΥΜ < Ε.Β.ΓΑ., ακρωνύμιο τής εμπορικής ονομασίας Ελληνική *Βιομηχανία Γάλακτος].*

Ε.Β.ΓΑ. (η) Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος.

έβγαλα ρ. → βγάζω

εβδομάδα κ. (καθημ.) **βδομάδα** (η) περίοδος επτά διαδοχικών ημερών, που ημερολογιακά αρχίζει από την Κυριακή και τελειώνει το Σάββατο, στην καθημερινή όμως επικοινωνία υπολογίζεται από τη Δευτέρα ώς την Κυριακή: τη *δεύτερη ~* τού *μήνα || κάθε ~ || διανύουμε - σημαντικών εξελίξεων* ΦΡ. (α) ***την άλλη εβδομάδα*** (i) μετά από επτά ημέρες (ii) οποιαδήποτε ημέρα από την ερχόμενη Δευτέρα μέχρι την Κυριακή που ακολουθεί (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Μεγάλη Εβδομάδα | Εβδομάδα των Παθών*** η τελευταία εβδομάδα τής Σαρακοστής, κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έβδομάς, -άδος < έβδομος].*

εβδομαδιαίος, -α, -ο [1856] 1. αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται μία φορά την εβδομάδα ή κάθε εβδομάδα: *~ περιοδικό | έκδοση | εφημερίδα | πληρωμή | δημοσιογραφική επιθεώρηση | επαφή με τους δημοσιογράφους 2.* αυτός που διαρκεί μία εβδομάδα ή υπολογίζεται με βάση το χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας: *~ ωράριο εργασίας || ~ έξοδα.*

εβδομήκοντα (το) {άκλ.} **1.** (αρχαιοπρ.) εβδομήντα (βλ.λ.) **2**. ***Εβδο-μήκοντα*** (οι) (α) ΦΙΛΟΛ.-ΘΡΗΣΚ. οι 72 Ιουδαίοι φιλόλογοι, που υπό την επίβλεψη τού Πτολεμαίου Β' απέδωσαν στα Ελληνικά το κείμενο τής Π.Δ., γνωστό και ως «Μετάφραση των Εβδομήκοντα (θ')» για τις ελληνόφωνες κοινότητες τού Ιουδαϊσμού τής Διασποράς (β) οι εβδομήντα μαθητές ή Απόστολοι τού Χριστού.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *εβδομήκοντα < έβδομος + -κοντά,* πληθ. τού επιθήματος *-κάτι,* για το οποίο βλ. λ. *είκοσι.* Στη φρ. *(Μετάφραση των) Εβδομήκοντα (Ο')* αντιστοιχεί το λατ. Septuaginta].

εβδομήκοντα- κ. **εβδομήκοντα-** κ. **εβδομηκοντ-** [μτγν.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομηκοντα-ετής, εβδομηκοντ-άκις 2.* είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εβδομηκοντα-πλάσιος.*

εβδομηκονταετηρίδα (η) → εβδομήκοντα-, -ετηρίδα

εβδομηκονταετής, -ής, -ές → εβδομήκοντα-, -ετής

εβδομηκονταετία (η) → εβδομήκοντα-, -ετία

εβδομηκοντάκις επίρρ. → εβδομήκοντα-, -άκις

εβδομηκονταπλάσιος, -α, -ο → εβδομήκοντα-, -πλάσιος

εβδομηκοντούτης (ο) [μτγν.] {εβδομηκοντουτών}, **εβδομηκο**-ντουτις (η) [μτγν.] {εβδομηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ΣΥΝ. εβδομηντάχρονος, εβδομηκονταετής.

εβδομηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 7θός στην αραβική αρίθμηση, θ' ή ο' στην ελληνική και LXX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εβδομήντα (70) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εβδομήντα (το) {άκλ.} **1**. εξήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 70 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό εβδομήντα: *~ άνθρωποι | μαθήτριες | θρανία.* Επίσης (λόγ.) **εβδομήκοντα** (βλ.λ.) [ΕΤΥΜ < μεσν. *εβδομήντα* < αρχ. *εβδομήκοντα* (βλ.λ.)].

εβδομήντα - κ. **εβδομήντα-** κ. **εβδομηντ-** [μεσν.] ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομηντά-χρονος 2.* είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εβδομηντα-πλάσιος.*

εβδομηντάρης (ο) {εβδομηντάρηδες}, **εβδομηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ή περίπου εβδομήντα ΣΥΝ. εβδομηκονταετής, εβδομηντάχρονος (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *εβδομήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης].*

εβδομηνταρίΟ (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά εβδομηνταριά*** περίπου εβδομήντα: θα είναι *~ πάνω-κάτω- τόσο τους υπολογίζω με μια πρώτη ματιά* (βλ. λ. *αριθμός, ιιτ).* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *εβδομηνταριά* < *εβδομήντα* + παραγ. επίθημα *-αριά].*

έβδομος, -η (λόγ. *εβδόμη),* -ο (επίσης γράφεται 7ος στην αραβική αρίθμηση, Ζ' ή ζ' στην ελληνική και VII στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτά (7)· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) **στον *έβδομο ουρανό*** *σε* πολύ μεγάλη ευφορία, απέραντη ευτυχία ΣΥΝ. σε πελάγη ευτυχίας (β) ***έβδομη τέχνη*** ο κινηματογράφος **3**. ***εβδόμη*** (η) η έβδομη ημέρα κάθε μήνα: *ήρθε στη δουλειά την 7η Ιανουαρίου 1990* ***2.*** **έβδομος** (ο) {εβδόμου} (α) ο έβδομος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έβδομος μήνας τού έτους, ο Ιούλιος: μετά *τις 31/7 (τριάντα μία εβδόμου) οι περισσότερες υπηρεσίες κλείνουν για το καλοκαίρι* 4. ***έβδομο*** (το) {εβδόμ-ου | -ων} καθένα από τα επτά ίσα μέρη, στα οποία δι-αιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έβδομος* < *sebd-mos < I.E. *sept-mos (τα β και δ από ηχηροποίηση των *π* και τ) < *θερΐυρ«επτά». Βλ. κ. επτά].

Ε.Β.Ε. (το) Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο.

εβενίδες (οι) θάμνοι και δέντρα τροπικών περιοχών με χαρακτηριστικό σκούρο ξύλο (βλ. κ. λ. *έβενος).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Ebenaceae].

εβένινος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο εβένου: *~ έπιπλα 2.* (μτφ.) μαύρος και στιλπνός: *~ μαλλιά.*

έβενος (ο/η) {εβέν-ου | -ων, -ους} **1**. σκληρό, ανθεκτικό, μελανού χρώματος ξύλο, από τροπικά δέντρα τής Αφρικής και τής Ασίας, που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, για την κατασκευή πατωμάτων, διακοσμητικών αντικειμένων κ.λπ. 2. κάθε δέντρο που δίνει τέτοιου είδους ξύλο 3. (συνεκδ.-λογοτ.) το στιλπνό μαύρο χρώμα: *χαράζει πάνω στον ~* τής *νύχτας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. αιγυπτ. hbnj (πβ. κ. εβρ. hovenim), πιθ. λ. νουβικής προελεύσεως].

εβενούργημα (το) {εβενουργήμ-ατος | -ατα, -άτων) έργο τέχνης κα-τασκευασμένο από έβενο.

εβενουργική (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού εβένου. Επίσης **εβε-νουργία** [1891]. — **εβενουργός** (ο) [1809]. [ΕΤΥΜ. < *έβενος* + *-ουργία* | *-ουργός* < *έργο].*

Έβερεστ (το) {άκλ.} όρος τής Ν. Ασίας στα σύνορα τού Νεπάλ με το Θιβέτ, το ψηλότερο των Ιμαλαΐων και όλου τού κόσμου (8.848 μ.). [ΕΤΥΜ. Το όρος ονομάστηκε έτσι το 1865 προς τιμήν τού Βρετανού γε-ωδαίτη και γεωγράφου Sir George Everest, ο οποίος εργάστηκε για την τοπογράφηση των Ινδιών. Η θιβετιανή ονομασία είναι Chomolungma και σημαίνει «θεά μητέρα τού κόσμου»].

εβίβα επιφών. (ως ευχή σε πρόποση) στην υγειά σου | σας, εις υγεί-αν. Επίσης βίβα. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. βίβα].

Ε.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Όπλων.

εβολουσιονισμός (ο) η εξελιξιαρχία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. evolutionism < evolution «εξέλιξη»].

εβονίτης (ο) {εβονιτών} ΧΗΜ. σκληρό πλαστικό που προέρχεται από την επεξεργασία τού καουτσούκ με την πρόσληψη μεγάλης ποσότητας θείου και χρησιμοποιείται στην κατασκευή μονωτικών υλικών για ηλεκτρικές συσκευές. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ebonite < ebony (< αρχ. έβενος)].

εβραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, την ιστορία και τον πολιτισμό τους: ~ *αλφάβητο | γλώσσα | κοινότητα! συναγωγή.* Επίσης (λαϊκ.) εβραίικος, -η, -ο [μεσν.]. — εβραϊκά επίρρ., Εβραϊκά κ. (λαϊκ.) Εβραίικα (τα).

εβραιθλογία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων. — εβραιολόγος (ο/η) [1880], εβραιολογικός, -ή, -ό.

εβραιομαχαλάς (ο) {εβραιομαχαλάδες} (λαϊκ.) συνοικία Εβραίων.

Εβραιόπουλο (το) [μεσν.], **Εβραιοπούλα** (η) μικρός Εβραίος.

Εβραίος (ο), **Εβραία** (η) μέλος τού σημιτικού έθνους που κατοικούσε στην αρχαία Παλαιστίνη και θεωρείται ότι προέρχεται από τους απογόνους των Πατριαρχών τής Βίβλου Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ ΣΥΝ. Ισραηλίτης, Ιουδαίος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Έβραίος* < εβρ. 'Ibri. Για την ετυμολογία τής εβρ. λ. έχουν προταθεί οι εξής απόψεις: (α) < ρ. 'ăbar «διαβαίνω, διασχίζω», ίσως δηλώνοντας τη διάβαση τού Ευφράτη Ποταμού από τον γενάρχη των Εβραίων Αβραάμ κατά θεϊκή εντολή (β) < όν. 'Éber, προγόνου τού Αβραάμ (γ) < ακκαδ. habiru | hapiru, λ. με την οποία προσδιορίζονταν λαοί και πολιτισμοί τής Αιγύπτου κατά τη δεύτερη π.Χ. χιλιετία, όταν δηλ. οι Εβραίοι ήταν αιχμάλωτοι εκεί].

Εβραίος - Ιουδαίος - Ισραηλίτης - Ισραηλινός. Η ονομασία Εβραίος δηλώνει το έθνος των Εβραίων, με ιδιαίτερη θρησκεία (πρώιμα μονοθεϊστική) και ιδιαίτερο, έντονα θρησκευτικό, πολιτισμό. Το ίδιο και η παλαιότερη ονομασία Ιουδαίος, που έχει εθνικό, θρησκευτικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιεχόμενο. Η ονομασία Ισραηλίτης αναφέρεται κυρίως στη θρησκεία των Εβραίων δηλώνει το θρήσκευμα. Τέλος, η ονομασία Ισραηλινός δηλώνει τον πολίτη τού κράτους τού Ισραήλ, αναφερόμενο στην εθνική ταυτότητα των σύγχρονων Εβραίων.

εβραϊσμός (ο) [1809] 1. η μίμηση των τρόπων, τής γλώσσας ή τού χαρακτήρα των Εβραίων 2. το εβραϊκό έθνος ως συνολική οντότητα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hébraïsme].

εβραϊστής (ο) [1848], εβραίστρια (η) (εβραϊστριών} επιστήμονας ασχολούμενος με την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων ΣΥΝ. εβραιολόγος. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hébraïste].

εβραϊστί επίρρ. [μτγν.] (αρχαιοπρ.) στην εβραϊκή γλώσσα.

Εβρίδες (οι) συστάδα βρετανικών νησιών τού ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού ΒΔ. τής Σκωτίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Hebrides, αγν. ετύμου. Το ρωμαϊκό όν. των νήσων ήταν Ebudae (και με παρανάγνωση Ebridae)].

Έβρος[1] (ο) 1. ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από τα όρη Ρίλα τής Βουλγαρίας και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος· τμήμα του αποτελεί το σύνορο τής Ελλάδας με την Τουρκία 2. νομός *Έβρου* νομός τής Θράκης με πρωτεύουσα την Αλεξανδρούπολη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Εβρος*, αγν. ετύμου. ο ποταμός, κατά μία εκδοχή, οφείλει την ονομασία του στον *"Εβρο,* γυιο τού βασιλιά Καισσάνδρου, ο οποίος έπεσε και πνίγηκε στον ποταμό, προκειμένου να αποφύγει την εκδίκηση τού πατέρα του, αφού η μητέρα του τον είχε συκοφαντήσει
$_{r}$ για απόπειρα βιασμού].

Έβρος[2] (ο) ποταμός τής ΒΑ. Ισπανίας που πηγάζει από τα Καντα-βρικά Όρη και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Ebro, από την ίδια ρίζα με το *Ίβηρες* (βλ. λ. *Ιβηρική Χερσόνησος)].*

Ε.Γ. (το) Επιτελικό Γραφείο.

Ε/Γ επιβατηγό (ενν. πλοίο).

έγγαμος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει συνάψει γάμο ΣΥΝ. παντρεμένος, νυμφευμένος ΑΝΤ. άγαμος, ανύπαντρος, ανύμφευτος **2.** αυτός που σχετίζεται με τους παντρεμένους: ~ *βίος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*. [ΕΤΥΜ μτγν. < ε γ- (< έν-) + *γάμος].*

εγγαστρίμυθος (ο/η) πρόσωπο που μπορεί να μιλά με ελάχιστη ή χωρίς καθόλου κίνηση των χειλιών του, ώστε η φωνή να φαίνεται ότι παράγεται από άλλη πηγή και όχι από τον πραγματικά ομιλούντα. — εγγαστριμυθία (η).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής, από τη φρ. εν *γαστρί μύθος,* εξαιτίας τής παλαιότερης άποψης ότι χρησιμοποιούνταν τα τοιχώματα τού στομάχου για την παραγωγή ήχων].

εγγεγραμμένος, -η, -ο → εγγράφω

εγγειοβελτιωτικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στη βελτίωση τής γεωργικής εκμετάλλευσης τής γης, στην αύξηση τής απόδοσης τού εδάφους: ~ *έργα | πρόγραμμα.* — εγγειοβελτίωση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*. [ΕΤΥΜ. < έγγειος (βλ.λ.) + βελτιωτικός, ο όρ. *εγγειοβελτίωση* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. land reclamation].

έγγειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στη γη, που συνιστά ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ή προέρχεται από αυτό: ~ *ιδιοκτησία | πρόσοδος.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. γη, *-γγ-, ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγγειος | εγγαιος* < *εγ-* (< έν-) + *γαῖα | γη].*

εγγενής, -ής, -ές {εγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ενυπάρχει στην ίδια τη φύση, από την αρχή τής παρουσίας ενός ατόμου ή τής γένεσης μιας κατάστασης: ~ *ιδιότητα | αδυναμία | χαρακτηριστικό* || ~ *δυσχέρειες τού θέματος* ΣΥΝ. έμφυτος ΑΝΤ. επίκτητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *-γγ, σύμφυτος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + *-γενής* < *γένος].*

εγγίζω ρ. → αγγίζω

έγγιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάρα πολύ κοντά· ΦΡ. ως έννιστα κατά τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση, περίπου. [ΕΤΥΜ Υπερθ. βαθμός τού αρχ. επιρρ. *εγγύς].*

εγγλέζικος, -η, -ο (λαϊκ.) αγγλικός. — εγγλέζικα επίρρ., Εγγλέζικα (τα).

εγγλέζικος - αγγλικός. Το εγγλέζικος (Εγγλέζικα) διαφέρει υφολογικά τού αγγλικός (Αγγλικά). Το εγγλέζικος χρησιμοποιείται περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο *(Μαθαίνει Εγγλέζικα),* ενώ το *αγγλικός* είναι ο εθνικός χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο και σε επίσημο ύφος *(Φροντιστήριο Αγγλικών - Η αγγλική κυβέρνηση εμφανίζεται επιφυλακτική σε ορισμένες κοινοτικές δραστηριότητες).*

Εγγλέζος (ο), **Εγγλέζα** (η) **1**. (λαϊκ.) ο Αγγλος **2**. (μτφ.) ο συνεπής στην ώρα του, αυτός που δεν αργοπορεί: *είναι ~ στα ραντεβού του.* — Εγγλεζάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*. [ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *Αγγλέζος* < ιταλ. inglese, βλ. κ. *Αγγλία].*

έγγλυφος, -η, -ο χαραγμένος σε βάθος: *έγγλυφη σφραγίδα.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *εγγλύφω* < *εγ-* (< έν-) + *γλύφω].*

εγγονή (η) [μτγν.] η κόρη τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). Επίσης **εγγόνα** κ. (λαϊκ.) αγγόνα

εγγόνι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αγγόνι** (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το παιδί (αγώ-ρι ή κορίτσι) τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγονός κ. **εγγονός** κ. (λαϊκ.) **αγγονός** (ο) ο γυιος τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *εγγονός* < *εγ-* (< *εκ-) + γόνος.* ο καταβιβασμός τού τόνου πιθ. κατά τα ανεψιός, υιός κ.ά.].

εγγονός - εγγονός ή έκγονος; Η αρχική αρχαία λ., από την οποία προήλθε το ήδη αρχαίο εγγονός, είναι η λ. έκ-γονος. Και οι δύο τύποι *εγγονός* και *έκγονος* απαντούν στις αττικές επιγραφές μέχρι το 300 π.Χ. ο τ. *εγγονός* δεν χρησιμοποιείται συχνά στην Ελληνιστική Κοινή· η χρήση του επιδίδει αργότερα, για να επικρατήσει τελικά ως μοναδικός τύπος. Από το *έκ-γονος* πλάστηκε το *έγ-γο-νος,* όπως συνέβη και με άλλα σύνθετα τής πρόθεσης εκ-: ε'κ-*δύ(ν)ω* > *εγ-δύνω* > **γδύνω** - *έκ-δέρ(ν)ω* > *εγδέρνω* > **γδέρνω** κ.λπ. ο οξύτονος τ. **εγγονός** (αντί τού *εγγονός)* που επικρατεί σήμερα, σχηματίστηκε κατά τα συγγενικά ονόματα γυιος, ανιψιός, γαμπρός, πεθερός κ.ά.

έγγραμμα (το) {εγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ. μνημονικό ίχνος, το οποίο κωδικοποιείται και εντυπώνεται στα εγκεφαλικά νεύρα, παρέχοντας τη βάση για τη συνέχιση και τη διατήρηση τής μνημονικής διαδικασίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*. [ΕΤΥΜ. < *εγγράφω].*

εγγράμματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γνωρίζει γράμματα, που έχει μόρφωση ΣΥΝ. (λαϊκότ.) γραμματισμένος, γραμματιζούμενος, μορφωμένος ΑΝΤ. αγράμματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

έγγραμος, -η, -ο ΠΛΗΡΟΦ. (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα (βλ. λ. *ον-λάιν).* [ΕΤΥΜ < *εγ-* (< εν) + *-γραμμος* < *γραμμή,* απόδ. τού αγγλ. on line].

εγγραφέας (ο) [μτγν.] {εγγραφ-είς, -έων} όργανο που επιτρέπει τη συνεχή ή κατά διαστήματα καταγραφή τής πορείας ενός φυσικού μεγέθους.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγραφή (η) [αρχ.] 1. η καταχώριση τού ονόματος και των στοιχείων (κάποιου), ενδεχομένως με την προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών, σε κατάλογο προσώπων (π.χ. μελών υπηρεσίας, οργανισμού, σωματείου κ.λπ.): *εγγραφές νέων μελών | συνδρομητών | μαθητών | στα μητρώα των δημοτικών καταλόγων* || *οι ~ για τα νέα τμήματα αρχίζουν στα μέσα τού επόμενου μήνα* || η ~ *συμπεριλαμβάνει και προκαταβολή για τα δίδακτρα* (το ποσό που καταβάλλεται για την εγγραφή) 2. (για εμπορικές ή λογιστικές πράξεις) η καταχώριση κάθε είδους συναλλαγών εμπορικής φύσεως στα ανάλογα λογιστικά βιβλία: *ενεργώ | ακυρώνω | διορθώνω μια -* || *πιστωτική | χρεωστική* - **3**. (για ήχο ή εικόνα) μηχανική, οπτική και μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: *παλιά | κακή* ~|| ~ *σε κασέτα* || κεφαλή εγγραφής ΣΥΝ. ηχογράφηση | μαγνητοσκόπηση • 4. ΓΕΩΜ. ο σχεδιασμός γεωμετρικού σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου, ώστε το εσωτερικό σχήμα να ικανοποιεί ορισμένες συνθήκες, λ.χ. για πολύγωνα, οι κορυφές τού εσωτερικού να ανήκουν στις πλευρές τού εξωτερικού, ή για κύκλο, να εφάπτεται στις πλευρές: - *τετραγώνου σε κύκλο* || ~ *κύκλου σε τρίγωνο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

έγγραφο (το) (εγγράφ-ου | -ων} **1.** γραπτό κείμενο επίσημου χαρα-

κτήρα: *απόρρητα | δημόσια | ιδιωτικά | εμπιστευτικά 1 συμβολαιογραφικά | διπλωματικά | δικαστικά* ~ 2. ΠΛΗΡΟΦ. αρχείο δομένων που αποτελεί ολοκληρωμένη εργασία και που συνήθ. περιέχει κείμενο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έγγραφον,* ουδ. τού επιθ. *έγγραφος* < *εγ-* (< εν-) + *-γράφος* < *γράφω.* Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. document].

έγγρα|φος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που παρέχεται σε γραπτή μορφή: ~ *οδηγία | άδεια | διαμαρτυρία | απολογία | διαταγή | εντολή* ΣΥΝ. γραπτός ΑΝΤ. προφορικός, άγραφος. — **εγγράφως** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγρ|άφω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέγραψα, εγγράφηκα (λόγ. ενεγράφην, -ης, -η..., μτχ. εγγραφείς, -είσα, -έν), εγγεγραμμένος} 1. καταχωρίζω σε κατάλογο, μητρώο, ειδικό πίνακα: ~ μαθητή σε *σχολείο* || ~ στους *εκλογικούς καταλόγους* | *στη δραματική σχολή* ΣΥΝ. καταγράφω, αναγράφω 2. καταχωρίζω (συγκεκριμένη πράξη) σε σειρά ανάλογων πράξεων: η *διάσημη ηθοποιός ενέγραψε στο ενεργητικό της τους περισσότερους από τους σημαντικότερους ρόλους τού παγκόσμιου ρεπερτορίου* 3. κάνω μια μηχανική, οπτική ή μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: ~ *δίσκο | κασέτα* ΣΥΝ. ηχογραφώ, γράφω · 4. ΓΕΩΜ. κάνω εγγραφή (σημ. 4) ενός σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου: ~ *τετράγωνο σε κύκλο* || (λόγ. μεσοπαθ. μτχ. ***εγγεγραμμένος,*** -η, -ο) *κύκλος ~ σε τρίγωνο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγράψιμ|ος, -η, -ο ΓΕΩΜ. (σχήμα) που μπορεί να εγγραφεί, να σχεδιαστεί μέσα σε άλλο σχήμα: ~ (σε κύκλο) *πολύγωνο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*. [ΕΤΥΜ. < θ. *εγγραψ-* (ρ. *εγγράφω)* + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

εγγύ|ηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) επίσημη διαβεβαίωση, δέσμευση, με την παροχή εχεγγύων ως ασφάλεια, κυρ. για την εξόφληση χρεών (β) ΝΟΜ. σύμβαση μεταξύ δανειστή και τρίτου με την οποία ο τελευταίος αναλαμβάνει απέναντι στον δανειστή την ευθύνη ότι θα καταβληθεί η οφειλή τού αρχικού οφειλέτη (πρωτο-φειλέτη) **2.** (μτφ.) πράξη ή κατάσταση που διασφαλίζει την πραγματοποίηση συγκεκριμένου αποτελέσματος: ο *πλούτος δεν αποτελεί -για την ευτυχία* 3. (συνεκδ.) η επίσημη δέσμευση κατασκευάστριας εταιρείας ότι θα αποκαταστήσει τη βλάβη ή άλλη τυχόν ανωμαλία που ενδεχομένως θα παρουσιάσει το προϊόν της μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα από τη στιγμή τής αγοράς του: το *αυτοκίνητο καλύπτεται ακόμα από την ~|| ~ για δύο χρόνια* || η ~ *ποιότητας* 4. (σε περιπτώσεις αποφυλάκισης) χρηματικό ποσό που παρέχεται ως ασφάλεια ότι το άτομο που απαλλάσσεται από τη νόμιμη κράτηση του θα επιστρέψει για την έκτιση τής ποινής του σε ορισμένο χρόνο, εφόσον αποδειχθεί η ενοχή του: *αφέθηκε ελεύθερος με ~ 10.000.000 δραχμών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εγγύησις* < *εγγυώ* | *-ώμαι* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. garantie].

εγγυητής (ο) [αρχ.], **εγγυήτ|ρια** (η) [1756] {εγγυητριών} **1.** πρόσωπο που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις για την εξασφάλιση τής τήρησης συγκεκριμένων συμφωνιών: ο *Ο.Η.Ε. εμφανίζεται ως ~ για την τήρηση τής ειρήνης στην εμπόλεμη ζώνη* || (κ. ως επίθ.) *εγγυήτρια δύναμη* **2.** ΝΟΜ. ***δικονομικός εγγυητής*** το πρόσωπο το οποίο σε περίπτωση ήττας τού εναγομένου **θα** έχει υποχρέωση **να** τον αποζημιώσει (π.χ. δικονομικός εγγυητής είναι η ασφαλιστική εταιρεία η οποία υποχρεούται να καλύψει τα χρήματα που **θα** αναγκαστεί ο εναγόμενος να καταβάλει ως αποζημίωση στον ενάγοντα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγυητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται **με** την παροχή εγγυήσεων: ~ *επιστολή* ***2. εγγυητικό*** (το) το έγγραφο με το οποίο συμφωνείται η εγγύηση μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Επίσης ***εγ·*** γυητήριος, -α, -ο [1833].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγυοδοσία (η) [1833] {εγγυοδοσιών} πράξη παροχής εγγυήσεων. — **εγγυοδότης** (ο) [1889], **εγγυοδοτώ** ρ. [1889] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγύς επίρρ. {εγγύτ-ερα, -ατα} (λόγ.) κοντά, σε πολύ μικρή απόσταση ΣΥΝ. πλησίον ΑΝΤ. άπω, μακράν ΦΡ. (α) ***εγγύς μέλλον*** *το* άμεσο μέλλον, η πολύ κοντινή χρονική στιγμή: *οι συζητήσεις θα συνεχιστούν στο ~ || για το ~ δεν προβλέπω τίποτα διαφορετικό* (β) ***Εγγύς Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή*.
ΙΕΤΥΜ. αρχ., επιρρ. σχηματισμός σε *-ύς*, πιθ. συνθ. από την πρόθ. εν + αμάρτυρη λ. που σημαίνει «χέρι» (για την οποία βλ. λ. έγγυώμαι). Εν προκειμένω το επίρρ. *εγγύς* θα σήμαινε «στο χέρι»].

εγγύτατος, -η, -ο [αρχ.] (υπερθ.) πάρα πολύ κοντινός: το ~ *παρελθόν* ΣΥΝ. πλησιέστατος ΑΝΤ. απώτατος. — **εγγύτατα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγύτερος, -η, -ο [αρχ.] (συγκρ.) αυτός που βρίσκεται πιο κοντά: (μτφ.) *οι ~ συγγενείς* ΣΥΝ. κοντινότερος, πλησιέστερος ΑΝΤ. απώτερος. — **εγγύτερα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ***-γγ-.***

εγγύτητα (η) {χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται κάτι κοντά (σε κάτι άλλο).
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εγγύτης, -ητος* < αρχ. *εγγύς]*.

έγγυώ|μαι ρ. μετβ. αποθ. {εγγυάσαι... | εγγυή-θηκα, -μένος} **1.** παρέχω τις απαιτούμενες εγγυήσεις για (κάτι): ~ την *ανεξαρτησία μιας χώρας* | *την ασφάλεια των πολιτών* | *για την πληρωμή των χρεών* | *για το δάνειο 2.* αναλαμβάνω δεσμεύσεις, υπόσχομαι την πραγματοποίηση συγκεκριμένων πραγμάτων: σας ~ μιαν *αξέχαστη βραδιά με γνωστούς καλλιτέχνες* || δεν *μπορώ να σου εγγυηθώ ότι θα πετύχεις* ΣΥΝ. διαβεβαιώνω, υπόσχομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-, αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγγυώμαι* (-άο-(, μέση φωνή τού ρ. *εγγυώ* < *εγγύη* «νυφικό τίμημα, εγγύηση» < *εγ-* (< έν-) + **γύη* «χέρι, παλάμη» (που συνδ. με αβεστ. gava «χέρι», λιθ. gâunu «λαμβάνω, κρατώ»), οπότε η λ. *εγγύη* θα σήμαινε «κάτι που δίνεται στα χέρια». Το ρ. *εγγυώ* στην αττ. διάλεκτο δήλωσε επίσης την παράδοση τής κόρης σε γάμο από τον πατέρα της, πράξη που συνοδευόταν απαραιτήτως από την καταβολή νυφικού τιμήματος ως εγγύησης].

έγδαρα ρ. → γδέρνω

Ε.Γ.Ε. (η) Ένωση Γυναικών Ελλάδας.

έγειρα ρ. → γέρνω

εγείρ|ω ρ. μετβ. {ήγ-ειρα, -έρθην, -ης, -η... (μτχ. εγερθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. (κυριολ.) σηκώνω (κάτι) όρθιο, υψώνω: ~ τη *σημαία 2.* (συ-νηθ. μτφ.) βγάζω (κάποιον) από τη νάρκη του: ~ *κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ. αφυπνίζω, ξεσηκώνω 3. φέρνω.στην επιφάνεια, κάνω (κάτι} φανερό: ~ *πρόβλημα | θέμα | ζήτημα | διεκδικήσεις | αξιώσεις* ΣΥΝ. προβάλλω, θέτω 4. προκαλώ: ~ *αντιρρήσεις | την υπόνοια | τη δυσπιστία | ερωτήματα | αμφιβολίες | το ενδιαφέρον* 5. ασκώ, αποδίδω: ~ *αγωγή εναντίον κάποιου | κατηγορία* ΣΥΝ. υποβάλλω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **έ-γέρ-jω,* πιθ. < ε- προθεμ. + I.E. *ger-«ξυπνώ» πβ. σαν-σκρ. ja-gar-ti «ξυπνάει», αλβ. ngrë «σηκώνω», αρχ. σκανδ. kerskr «ζωηρός, ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. *έγερτήριο(ν), έγρήγορσις (-η), γρήγορος* (βλ.λ.), *γέρνω* (βλ.λ.) κ.ά.].

εγελιανισμός (ο) ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα τού Εγέλου και των συνεχιστών του, που διέπεται από τις αρχές τής διαλεκτικής του: ο ~ *τού Α. Σολωμού.* — εγελιανός (ο).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Hegelianismus, από τον Γερμανό φιλόσοφο Georg W.F. Hegel (εξελληνισμένος τ. Εγελος)].

εγέρθητι | **εγέρθητε** ρ. (αρχαιοπρ.) σήκω όρθιος | σηκωθείτε όρθιοι- συνήθ. ως στρατιωτική διαταγή αλλά και ειρων.: *Εγέρθητι! Ακόμη είσαι στο κρεβάτι;*
[ΕΤΥΜ. Προστ. παθ. αορ. τού αρχ. *εγείρω* (βλ.λ.)].

έγερση (η) (-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} (λόγ.) **1**. η άρση, η ύψωση- (ειδικότ.) το σήκωμα από το κρεβάτι, το ξύπνημα: *πρωινή* ~ 2. (μτφ.) η ενεργοποίηση (κάποιου), ώστε να **μη** βρίσκεται πια σε νάρκη, σε αδράνεια: η ~ των *εφησυχασμένων συνειδήσεων* ΣΥΝ. αφύπνιση 3. η εκδήλωση (κάποιου πράγματος), κατά τρόπο ώστε (κάτι) να καθίσταται γνωστό: η ~ *προβλήματος! ζητήματος εκ μέρους ενός από τους διαπραγματευόμενους καθυστερεί τις συνομιλίες* 4. η πρόκληση: η *-αντιρρήσεων | υπονοιών* 5. η άσκηση, η απόδοση: η ~ *αγωγής | κατηγορίας.* — εγερτικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εγερσις* < *εγείρω]*.

εγερσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα των οργανισμών να αντιδρούν στα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχονται. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. excitability].

εγερτήριο (το) {εγερτηρί-ου | -ων} **1.** πρωινό σάλπισμα για να ξυπνήσουν οι στρατιώτες: *σήμανε* ~ 2. (μτφ.) αναγκαστικό ξύπνημα νωρίς το πρωί: *αύριο έχουμε ~ στις 6.30, για να πάμε να μαζέψουμε τις ελιές* 3. (μτφ.) ποίημα ή τραγούδι που λειτουργεί ως μέσο ξεσηκωμού και αφύπνισης τού πλήθους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έγερτήριον*< αρχ. *εγείρω* + παραγ. επίθημα *-τήριον]*.

εγερτήριος, -α, -ο αυτός που έχει τη δύναμη να αφυπνίζει και **να** ξεσηκώνει: ~ *σάλπισμα/ δύναμη.*

έγια μόλα επιφών. (παρακελευσματικό) για **να** δίνει τον ρυθμό **σε** κωπηλάτες **ή** (μτφ.) για τον συντονισμό των κινήσεων κατά τη μετακίνηση βαριών αντικειμένων ΦΡ. ***έγια μόλα, έγια λέσα*** (προς τους κωπηλάτες) μία μπρος, μία πίσω. (Πβ. λ. *μόλα).* [ΕΤΥΜ. < ιταλ. eia (< αρχ. επιφών. *εια)* + *μόλα* < ιταλ. molla, προστ. τού mollare «αφήνω, λασκάρω»].

έγινα ρ. → γίνομαι

Εγίρα (η) η φυγή τού Μωάμεο από τη Μέκκα στη Μεδίνα το 622 μ.Χ., η οποία λαμβάνεται ως αφετηρία τού ισλαμικού συστήματος χρονολόγησης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. hegira < αραβ. hijrah «αναχώρηση, μετανάστευση»].

εγκάθειρκτος, -η, -ο έγκλειστος σε φυλακή ΣΥΝ. φυλακισμένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εγ- (< έν-) + *-κάθειρκτος,* βλ. κ. *κάθειρξη].*

εγκάθετος (ο) {εγκαθέτ-ου | -ων, -ους}, εγκάθετη (η) {εγκαθέτων} πρόσωπο που σκόπιμα τοποθετείται κάπου, εκτελώντας πιστά συγκεκριμένες εντολές, συνήθ. για την επιδοκιμασία ή την αποδοκιμασία πολιτικών προσώπων: *εγκάθετοι τής κυβέρνησης συντάσσουν τα κρατικά δελτία ειδήσεων || τραμπουκισμοί από εγκαθέτους τού κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κρυφά τοποθετημένος», < *έγκαθίημι* «αναθέτω - κατεβάζω» < *εγ-* (< εν-) + *καθίημι,* βλ. κ. *κάθετος].*

εγκαθίδρυση (η) [1871] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ίδρυση σε συγκεκριμένο τόπο **2.** (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) η θεσμοθέτηση και η εφαρμογή: η ~ ενός *σύγχρονου επιχειρηματικού συστήματος* || η ~ τής *δημοκρατίας μετά την ανατροπή ενός απολυταρχικού καθεστώτος* ΣΥΝ. θέσπιση.

εγκαθιδρύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαθίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ιδρύω (κάτι) σε συγκεκριμένο τόπο: *-μια επιχείρηση* ΣΥΝ. εγκαθιστώ 2. (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) θεσμοθετώ και θέτω σε ισχύ: ~ *καθεστώς τρόμου | δημοκρατία | τυραννία.*

εγκαθιστώ ρ. μετβ. {εγκαθιστάς... | εγκατ-έστησα (να/θα εγκαταστήσω), εγκαθίσταμαι, εγκατ-αστάθηκα, -εστημένος} **1.** τοποθετώ (εγκαταστάσεις, ανθρώπους) σε συγκεκριμένο τόπο: *εγκατέστησαν πυρηνικά όπλα | πυραύλους || οι κατακτητές εγκαθιστούν εποίκους στη νήσο* 2. (ειδικότ.) τοποθετώ σε συγκεκριμένη θέση (ένα δίκτυο) και κάνω τις απαραίτητες συνδέσεις, ώστε να τεθεί σε λειτουργία: ~ σύστημα *αποχέτευσης | δεύτερη τηλεφωνική γραμμή* 3. (για παραχώρηση δικαιώματος) υποδεικνύω και ορίζω συγκεκριμένο πρόσωπο, για να ααλάβει συγκεκριμένη ιδιότητα **ή** θέση (καθήκον, αξίωμα, δικαίωμα κ.λπ.): τον *εγκατέστησε κληρονόμο | διαχειριστή τής περιουσίας του* **4.** (για θεσμούς, πολιτειακά συστήματα) θέτω **σε** ισχύ μεταβάλλοντας την προϋπάρχουσα πολιτική κατάσταση: ~ *δημοκρατία*

/ *τυραννία* ΣΥΝ. εγκαθιδρύω 5. (μεσοπαθ. *εγκαθίσταμαι)* έρχομαι να διαμείνω μόνιμα ύστερα από αλλαγή τού τόπου μόνιμης διαμονής μου: *όταν τελείωσε τις σπουδές του, εγκαταστάθηκε στο εξωτερικό.* Επίσης (λαϊκ.) ενκατασταίνω
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εγκαθιστώ (-άω)*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *έγκαθίστημι* < *έγ-* (< εν-) + *καθίστημι,* βλ. κ. *καθιστώ.* Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. install].

εγκαίνια (τα) {εγκαινίων} ειδική τελετή κατά την έναρξη τής λειτουργίας εγκαταστάσεως, ιδρύματος ή έργου: *~ νοσοκομείου | νέων γραφείων | θεάτρου | έκθεσης || η τελετή των ~.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < έγ- (< εν-) + -κ:αίνια < *καινός* «καινούργιος»].

εγκαινιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαινίασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. τελώ τα εγκαίνια: *~ ζαχαροπλαστείο | ανθοπωλείο | βιβλιοθήκη* **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ καινούργιο απόκτημα για πρώτη φορά: *~ τα παπούτσια μου στον χορό | το καινούργιο μου αυτοκίνητο* 3. θέτω σε εφαρμογή σχέδιο: *εγκαινίασε σκληρή τακτική έναντι των αντιπάλων του || η Εφορία εγκαινίασε νέα σειρά εξορμήσεων για την πάταξη τής φοροδιαφυγής* 4. πραγματοποιώ την επίσημη έναρξη μιας νέας φάσης, σημαίνω την απαρχή της: *οι συναντήσεις των δύο ανδρών εγκαινιάζουν μια νέα περίοδο επαφών μεταξύ των χωρών τους || το τέλος τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου εγκαινίασε την πυρηνική εποχή.*
— εγκαινίαση (η) [1876] κ. **ενκαινιασμός** (ο).

έγκαιρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή, χωρίς καθυστέρηση: *~ διάγνωση | θεραπεία | επέμβαση | προειδοποίηση | ενημέρωση | παράδοση προϊόντος* ΑΝΤ. άκαιρος, καθυστερημένος. — έγκαιρα [μεσν.] | **εγκαίρως** [μτγν.] επίρρ., εγκαιρότητα (η) [1893].

εγκαιροφλεγής, -ής, -ές {εγκαιροφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αναφλέγεται εύκολα, στην κατάλληλη στιγμή **2.** (ειδικότ. στρατιωτικό βλήμα) που ρυθμίζεται κατάλληλα, ώστε να αναφλέγεται σε ορισμένο σημείο τής τροχιάς του: *~ βολίδες | οβίδες.* Επίσης εγκαιρόφλεκτος, -η, -ο [1886].

εγκαλλώπισμα (το) [αρχ.] {εγκαλλωπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε για το οποίο μπορεί κανείς να καμαρώνει, να καυχάται ΣΥΝ. καμάρι, καύχημα, τιμή, κόσμημα, αγλάισμα.

εγκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαλείς... | ενεκάλεσα κ. εγκάλεσα} **1**. ΝΟΜ. ζητώ την τιμωρία κάποιου ενώπιον αρχής (αστυνομίας, εισαγγελίας) για αξιόποινη πράξη, η οποία δεν διώκεται αυτεπαγγέλτως ΣΥΝ. καταγγέλλω, μηνύω 2. (γενικότ.) προσάπτω κατηγορία: *προκαλώ αυτούς που με εγκαλούν για αμέλεια, να μου υποδείξουν πώς θα ενεργούσαν εκείνοι σε ανάλογη κατάσταση.*

εγκάρδιος, -α, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια αισθημάτων, ο από καρδιάς πραγματοποιούμενος: *~ ευχές | χαιρετισμοί | υποδοχή | σχέσεις | συνεργασία | ατμόσφαιρα | φίλος* ΣΥΝ. ειλικρινής, θερμός **2**. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει **με** ειλικρίνεια τα αισθήματα του, που είναι ζεστός, προσιτός στις σχέσεις του **με** τους άλλους ανθρώπους ΣΥΝ. διαχυτικός, εκδηλωτικός, ανοιχτόκαρδος. — εγκάρδια | **εγκαρδίως** [μτγν.] επίρρ.

εγκαρδιότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση εγκάρδιας διάθεσης: *του μίλησε | τον δέχτηκε με μεγάλη ~ || τα λόγια του έδειχναν ~* ΣΥΝ. διαχυτικότητα ΑΝΤ. ψυχρότητα, τυπικότητα.

εγκαρδιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαρδίω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω θάρρος (σε κάποιον), ενισχύω την αυτοπεποίθηση (κάποιου): η *επίσκεψη της τον εγκαρδίωσε* ΣΥΝ. εμψυχώνω, ενθαρρύνω ΑΝΤ. αποκαρδιώνω, αποθαρρύνω. — εγκαρδίωση (η) [1835], εγκαρδιωτικός, -ή, -ό [1894].

εγκάρσιος, -α, -ο αυτός που τέμνει καθέτως· στη ΦΡ. ***εγκάρσια τομή*** τομή ενός στερεού με επίπεδο κάθετο στον κατακόρυφο άξονα του.
— εγκάρσια επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διασχίζει, που τέμνει καθέτως», < **εγ-καρ-τος* < *έγ-* (< εν-) + θ. *καρ-* < *kr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *(s)qer- «κόβω, τέμνω», πβ. λιθ. skersas «καθέτως», αρχ. περσ. kirscha κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα, κορ-μός, κουρ-εύς (-έας), ά-καρ-ιαίος,* βλ.λ.].

εγκαρτέρηση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} καρτερική, αδιαμαρτύρητη υπομονή και απάθεια: *δέχεται τη μοίρα του με ~* ΣΥΝ. καρτερία. — **εγκαρτερώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

έγκατα (τα) {εγκάτων} τα εσώτατα, τα κατάβαθα: *τα ~ τής γης* | (μτφ.) τής ψυχής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για εμφατικό παράγωγο τού *έν* κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *έσχατος* (βλ.λ.), το οποίο παράγεται από το αντώνυμο εξ. Και στα δύο επίθ. δυσεξήγητος παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός σε *-κα-τος].*

εγκαταβίωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** γενικά ο τρόπος ζωής, το πώς ζει κανείς (κάπου) **2.** (για μοναχό) η ζωή σε μονή, το να μονάζει, να ασκητεύει (κανείς). — εγκαταβιώνω ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εγκαταβιώ* «περνώ τη ζωή μου κλεισμένος μέσα» < *έγ-* (< έν) + κατά- + βιώ *(-όω)].*

εγκαταλείπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εγκατέλ-ειψα, εγκαταλ-είφθηκα, -ειμμένος (λόγ. εγκαταλελειμμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω (κάποιον/κάτι) οριστικά και αμετάκλητα, αδιαφορώ για την τύχη του: *~ την οικογένεια μου | ένα παιδί | το βυθιζόμενο σκάφος || ~ την πόλη στον εχθρό || το κράτος έχει εγκαταλείψει την περιοχή αυτή στην τύχη της* ΣΥΝ. παρατώ **2.** απομακρύνομαι από συγκεκριμένο τόπο, δεν γυρίζω πίσω: *~ τη χώρα || εγκατέλειψε την Ελλάδα για πάντα || ~ τα εγκόσμια-* ΦΡ. ***εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο*** πεθαίνω **3.** παραιτούμαι από (σκέψεις, ενέργειες ή συναισθήματα), αφήνω κατά μέρος: *~ μια προσπάθεια | ιδέα | απόφαση | τις φιλοδοξίες μου | τις απόψεις μου | κάθε ελπίδα | τις συνήθειες μου | την ενεργό δράση* ♦ **4.** (αμετβ.) παραιτούμαι, αφήνω στη μέση προσπάθεια που βρίσκεται σε εξέλιξη: *πολλοί αθλητές εγκατέλειψαν ήδη στη μέση τής διαδρομής.*
ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

εγκατάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να εγκαταλείπει κανείς (κάποιον/κάτι): η *~ τής οικογένειας από τον σύζυγο | τού σκάφους από το πλήρωμα | μιας περιοχής από τους κατοίκους της || - θέσεως* (από στρατιώτη) ΑΝΤ. παραμονή **2.** το να μη συνεχίζει κανείς (προσπάθεια, διαδικασία): *η ~ τού αγώνα | τής διεκδίκησης μιας θέσης | τής προσπάθειας υλοποίησης ενός σχεδίου* ΑΝΤ. συνέχιση, ολοκλήρωση, (απο)περάτωση **3**. η απουσία μέριμνας, φροντίδας, το να αφήνει κανείς (κάποιον/ κάτι) στην τύχη του: η *~ και ο μαρασμός τής υπαίθρου ||η~ των αναξιοπαθούντων από την πολιτεία* ΣΥΝ. παραμέληση, αδιαφορία.

εγκατασπειρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκατέσπειρα, εγκατασπάρθηκα, εγκατεσπαρμένος} (λόγ.-σπάν.) **1**. σκορπίζω στον χώρο, εκτοξεύω προς όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ. διασπείρω **2.** (μτφ.) υποθάλπω και διαδίδω προς όλες τις κατευθύνσεις (ειδήσεις, φήμες κ.λπ.): **- τη** διχόνοια | *ψεύδη* ΣΥΝ. διασπείρω, διασκορπίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εγκατασταθηκα ρ. → εγκαθιστώ

εγκατασταίνω ρ. → εγκαθιστώ

εγκατάσταση (η) [1856] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μόνιμη τοποθέτηση και η σταθερή προσαρμογή (σε συγκεκριμένο σημείο): η *~ συσκευών | εξοπλισμού || ο χώρος τού υπογείου προορίζεται για την ~ μηχανημάτων || η ~ πυραυλικών συστημάτων* ΣΥΝ. τοποθέτηση ΑΝΤ. μετατόπιση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τοποθετηθεί σε χώρο ή θέση: *πού βρίσκεται η ~ τού ηλεκτρικού | τού νερού | τής θέρμανσης; || θερμική | ψυκτική ~* 3. (α) η επίσημη ανάληψη καθηκόντων (σε θέση εξουσίας, διοίκησης κ.λπ.(: η *~ του στο υπουργείο συνοδεύτηκε από αλλαγές στο προσωπικό || η - των επαναστατών στην εξουσία προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των δυτικών κυβερνήσεων* (β) ΝΟΜ. εγκατάσταση ***κληρονόμου*** ο ορισμός κληρονόμου εκ μέρους τού συντάκτη διαθήκης 4. ***εγκαταστάσεις*** (οι) τα κτήρια και τα μηχανήματα και γενικότ. το σύνολο των ακίνητων και κινητών στοιχείων που συνθέτουν το πάγιο ενεργητικό επιχείρησης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.: *στρατιωτικές | σύγχρονες | ιδιόκτητες | βιομηχανικές | τουριστικές | υποτυπώδεις ~* 5. ο ερχομός ή η μεταφορά (ατόμων, πληθυσμών) σε συγκεκριμένο τόπο για παρατεταμένη ή μόνιμη διαμονή: η *- σλαβικών φύλων στα Βαλκάνια || μόνιμη ~ μεταναστών στην Ελλάδα || η ειρηνική | προβληματική ~ προσφύγων σε μια περιοχή.* [ΕΤΥΜ. < *εγκαθιστώ,* απόδ. τού γαλλ. établissement].

εγκαταστήσω (να/θα) ρ. → εγκαθιστώ

εγκατεσπαρμένος, -η, -ο -> εγκατασπειρω

εγκατεστημένος, -η, -ο → εγκαθιστώ

εγκατέστησα ρ. → εγκαθιστώ

εγκατοικηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η κατοίκηση μέσα σε κάτι ή η εγκατάσταση σε έναν τόπο.

εγκατοικώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {εγκατοικείς... | εγκατοίκησα} (λόγ.) κατοικώ μέσα σε (κάτι): «η *μορφή του εγκατοικεί στην ψυχή μου...»* (εφημ).

έγκαυμα (το) {εγκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} βλάβη στο δέρμα και στους ιστούς τού σώματος, που προκαλείται από τη φλόγα τής φωτιάς και γενικότ. από την επίδραση τής θερμότητας ή τη δράση φυσικών παραγόντων (λ.χ. τού ηλεκτρισμού, τής ραδιενέργειας κ.ά.) ή χημικών (λ.χ. οξέων, αλκαλίων κ.ά.): *υπέστη σοβαρά ~ || καθολικά | ελαφρά ~ || ~ πρώτου | δευτέρου | τρίτου βαθμού* (βλ. λ. *βαθμός)* ΣΥΝ. κάψιμο.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγκαίω* < *έγ-* (< έν-) + *καίω).*

εγκαυματίας (ο) {εγκαυματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έγκαυμα.
[ΕΤΥΜ. < *έγκαυμα, -ατός* + παραγ. [c]πίθημα -ίας, κατ' αναλογίαν προς το *τραυματ-ίας].*

εγκαυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται μ[ε] την εγκαυστική: *~ τεχνική | ζωγραφική* **2**. ***εγκαυστική*** (η) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνική τής αρχαίας ζωγραφικής που βασιζόταν στην τοποθέτηση με πυρακτωμένη λαβίδα χρωμάτων διαλυμένων σε κερί πάνω σε λείες επιφάνειες (λ.χ. από ξύλο, μάρμαρο, ελεφαντόδοντο κ.ά.): οι *προσωπογραφίες φαγιούμ βασίζονται στην ~ επί ξύλου.* ΣΥΝ. κηρογραφία. [ΕΤΥΜ. μτγν. < έγκ·αυστής < αρχ. *έγκαίω* < *έγ-* (< έν-) + *καίω).*

έγκειται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μόνο [e]ν[e]στ.} (λόγ.) (+σ[e]) βρίσκεται, [e]νυπάρχει (σε κάτι): ο *κίνδυνος ~ στην απειρία των στελεχών που ανέλαβαν την υλοποίηση τού σχεδίου* || το *παράλογο τής υπόθεσης ~ στο εξής...* || η *διαφορά τους ~* στην *ποιότητα* ΣΥΝ. βρίσκεται, συνίσταται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εξαρτώ, συνίσταμαι.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγκειμαι* < *έγ-* (< έν-) + [κ]εΐμαι].

έγκειται - **συνίσταται.** Λογιότερες χρήσεις που εμφανίζονται στον λόγο με τη σημ. υπαρκτικού | συνδετικού ρήματος (= *βρίσκεται, είναι, υπάρχει).* Τόσο το **έγκειται** όσο και το συνίσταται συντάσσονται με την πρόθ. **σε**: *-Πού έγκειται η διαφορά ανάμεσα στους δύο υποψηφίους; -Η διαφορά έγκειται | συνίσταται στο ότι ο ένας κατέχει διδακτορικό δίπλωμα και έχει πλήθος δημοσιεύσεων, ενώ ο άλλος διαθέτει μόνο το πτυχίο του - Η συμβολή του έγκειται | συνίσταται στις προδιαγραφές που έθεσε για την ασφαλή εκτέλεση τού έργου.* Ας σημειωθεί ότι, ενώ λέγεται (σε ερώτησες) ***«πού*** *έγκειται...;»,* δεν λέμε *«πού συνίσταται...;»* αλλά **«σε *τι* *συνίσταται...;»***

εγκεκριμένος, -η, -ο αυτός που έχει εγκριθεί, που έχει καταστεί έγκυρος με προφορική ή γραπτή δήλωση, πράξη κ.λπ. αρμόδιας αρχής, κρατικού ή άλλου επίσημου φορέα κ.λπ.: *~ ενέργεια | σχέδιο | δαπάνη || βιβλίο ~ από το Υπουργείο Παιδείας* ΣΥΝ. επικυρωμένος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακεκριμένος, μετοχή, κλίνω.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εγκρίνω].*

Εγκέλαδος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. Ο αρχηγός των Γιγάντων κατά τη Γιγαντο-

μαχία, τον οποίο φυλάκισε η Αθηνά κάτω από το ηφαίστειο Αίτνα, από όπου προσπαθώντας να απελευθερωθώ προκαλούσε σεισμούς 2. (μετωνυμ.) ο σεισμός, η σεισμική δόνηση: *το χτύπημα τού ~ || ο ~ χτύπησε μια περιοχή.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θορυβώδης», < *έγ-* (< εν-) + *κέλαδος* «θόρυβος», για το οποίο βλ. λ. *κελαηδώ)].*

εγκεντρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκέντρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) μπολιάζω. — εγκεντρισμός (ο) [αρχ.].

εγκεφολαλ**γία** (η) [1889] {εγκεφαλαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού εγκεφάλου.

εγκεφαλικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο: - *νεύρα | αρτηρίες | έλικες | κοιλίες | λοβοί | στέλεχος | φλοιός | κύτταρα* || *~ πάθηση | αιμορραγία | διαταραχή | προσβολή | θρόμβωση | συμφόρηση | αποπληξία | διάσειση | ανωμαλία | μαλάκυνση | βλάβη | παράλυση-* ΦΡ. ***εγκεφαλικό (επεισόδιο)*** η απόφραξη ή η αιμορραγία αιμοφόρου αγγείου που οδηγεί στον εγκέφαλο, με συνέπεια την ανεπαρκή οξυγόνωση του, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει βαρύτατες βλάβες, λ.χ. παράλυση σε ολόκληρο τμήμα τού σώματος, προβλήματα ή απώλεια τής ομιλίας, των αισθήσεων, τής διανοητικής λειτουργίας κ.ά.: *έπαθε εγκεφαλικό βαριάς μορφής* || (για κάτι δυσάρεστο) μην του *το πεις απότομα και πάθει κανένα εγκεφαλικό!* 2. (κατ' επέ-κτ.) αυτός που βασίζεται ή θεμελιώνεται στη σκέψη και τη θεωρία, που απαιτεί διανοητική προσπάθεια: *~ εργασία ! έργο* ΣΥΝ. διανοητικός ΑΝΤ. συναισθηματικός 3. (α) (για.πρόσ.) αυτός που βασίζεται στη λογική, που οι λόγοι και οι πράξεις του είναι προϊόν κυρ. λογικής σκέψης παρά συναισθημάτων ή παρορμήσεων: *~ παίκτης | καλλιτέχνης | τύπος* (πβ. λ. *συναισθηματικός, παρορμητικός)* (β) (ειδικότ.) αυτός που βασίζεται σε διανοητική επεξεργασία (και όχι σε βίωμα, στην προσωπική επαφή): *πρόκειται για ~ προσέγγιση- η καθημερινή εμπειρία όμως μας οδηγεί αλλού.* — εγκεφαλικά επίρρ., εγκεφαλι-κότητα (η) [1894] (σημ. 2, 3). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cérébral].

εγκεφαλίτι**δα** (η) [1837] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προκαλείται από ιούς, βακτήρια, παράσιτα, μύκητες κ.λπ. ή επέρχεται ως δευτεροπαθές σύμπτωμα γενικής νόσου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalite].

εγκεφαλογράφημ**α** (το) {εγκεφαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα όπου απεικονίζονται και καταγράφονται οι διαφορές δυναμικού των εγκεφαλικών κυττάρων και το οποίο χρησιμεύει κυρ. για διαγνωστικούς σκοπούς ΣΥΝ. ηλεκτροεγκεφαλογράφημα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephalograph].

εγκεφαλθκήλη (η) [1839] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τού εγκεφάλου από τρύπα τού κρανίου (που προέρχεται συνήθως από σοβαρό τραύμα). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalocèle].

εγκεφαλομυελίτιδ**α** (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προσβάλλει ταυτόχρονα και τον νωτιαίο μυελό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephalomyelitis].

εγκεφαλονωτιαίος, -α, -ο [1836] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό συγχρόνως: - *σύστημα | υγρό.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cérébro-spinal].

εγκεφαλοπ**αθεια** (η) [1889] {εγκεφαλοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε οργανική πάθηση τού εγκεφάλου, που οφείλεται σε λόγους μεταβολικούς, στερητικούς (λ.χ. από έλλειψη τής βιταμίνης Β), τοξικούς (λ.χ. από επίδραση τού μολύβδου) κ.ά.- ΦΡ. ***σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια*** βλ. λ. *σπογγώδης.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalopathie].

εγκέφαλος (ο) {εγκεφάλ-ου | -ων, -ους} 1. ΑΝΑΤ. το ανώτερο, ογκώδες τμήμα τού κεντρικού νευρικού συστήματος, το οποίο περιέχεται στην κρανιακή κοιλότητα των σπονδυλωτών ζώων και συνιστά το κέντρο όπου ολοκληρώνονται και υφίστανται επεξεργασία όλες οι ζωτικές λειτουργίες τού οργανισμού- αποτελείται από μάζα νευρικών ιστών, οργανωμένων έτσι, ώστε να επιτρέπουν την αντίληψη των ερεθισμάτων των αισθήσεων, τον συντονισμό των κινητικών ωθήσεων και τη λειτουργία τής μνήμης, τής μάθησης και τής συνείδησης: *διάσειση | φλεγμονή | έλικες | κύτταρα | κάκωση τού ~ || εγχείρηση για την αφαίρεση όγκου από τον ~ || μαλάκυνση εγκεφάλου || τελικός ~* (βλ. λ. *τελικός)* ΣΥΝ. μυαλό **2**. ο νους, η διανοητική συγκρότηση (κάποιου), ο τρόπος σκέψεως- ΦΡ. (α) (οικ.-μειωτ.) ***(έχει) κάλο στον εγκέφαλο*** είναι ανόητος, ανισόρροπος ή ξεροκέφαλος: *πού να συζητήσεις μαζί του, αυτός έχει ~!* (β) ***πλύση εγκεφάλου*** η συνεχής προπαγάνδα που ασκείται υπέρ ή κατά προσώπου, κοινωνικής ομάδας ή πράγματος και η οποία στοχεύει στη διαμόρφωση συγκεκριμένης στάσης (θετικής ή αρνητικής) απέναντι τους: η *συνεχής επανάληψη ενός διαφημιστικού μηνύματος κάνει ~ στο καταναλωτικό κοινό || του 'χουν κάνει ~ στο κόμμα του και βλέπει τα πάντα μονόπλευρα* 3. (μτφ.) αυτός που οργανώνει και κατευθύνει (δύσκολο εγχείρημα, επιχείρηση κ.λπ., συνήθ. χωρίς να λαμβάνει ο ίδιος μέρος), το πρόσωπο που συλλαμβάνει τις ιδέες και καθορίζει τον τρόπο δράσεως: *ο ~ τής συμμορίας || στρατιωτικός/ οικονομικός/ επιχειρηματικός | διπλωματικός | στρατηγικός —*1| ο *— τής επανάστασης | τού κινήματος | τής ληστείας* ΣΥΝ. ιθύνων νους 4**.** (παλαιότ.) ***ηλεκτρονικός εγκέφαλος*** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ.λ.) ΣΥΝ. κομπιούτερ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγ-* (< εν-) + *-κέφαλος* < *κεφαλή*. Η πλύση *εγκεφάλου* είναι απόδ. τού αγγλ. brainwashing].

εγκεφαλοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανατομική εξέταση τού εγκεφάλου. Επίσης **εγκεφαλοσκοπία**. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephaloscopy].

εγκεχυμένος, -η, -ο → **εγχέω**

εγκιβωτίζω ρ. μετβ. [1889] {εγκιβώτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. (λόγ.-σπάν.) βάζω (κάτι) μέσα σε κιβώτιο και το κλείνω 2. ΤΕΧΝΟΛ. διενεργώ εγκιβωτισμό (βλ.λ., σημ. 2) 3. (λογοτ.) ενθέτω αφήγηση σε άλλη. [ΕΤΥΜ; < εγ- (< εν-) + *-κιβωτίζω* < *κιβώτιο,* από. τού γαλλ. encaisser. ο λογοτ. όρ. αποδίδει το αγγλ. embed].

εγκιβω**τισμός** (ο) [1884] 1. (λόγ.-σπάν.) η τοποθέτηση αντικειμένου σε κιβώτιο 2. ΤΕΧΝΟΛ. η απομόνωση τμήματος τού πυθμένα από το νερό κατά τη θεμελίωση τεχνικών έργων στον βυθό θάλασσας ή λίμνης, στην κοίτη ποταμού κ.λπ., που συνίσταται στη βύθιση τεράστιων κιβωτίων, με ορθογώνια ή κυκλική διατομή, τα οποία χρησιμοποιούνται ως κέλυφος για την κατασκευή τού υπόλοιπου έργου 3. (στη θεωρία τής λογοτεχνίας) η ένθεση μιας αφήγησης («ενθηκευμέ-νη») | «εγκιβωτισμένη» αφήγηση) σε μια άλλη- η τοποθέτηση ή η παρεμβολή αφηγήσεως στο εσωτερικό άλλης ευρύτερης, εξωτερικής («πλαισιωμένη» αφήγηση): *συχνοί είναι οι ~ στον Ηρόδοτο.* [ΕΤΥΜ. Από. τού γαλλ. encaissement].

έγκλεισμα (το) {εγκλείσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΡΥΚΤ. μικροσκοπικό σώμα σε στερεή, υγρή ή αέρια κατάσταση, που εγκλείεται στους κρυστάλλους διαφόρων ορυκτών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. inclusion].

εγκλεισμός (ο) το κλείσιμο, ο περιορισμός κάποιου σε κλειστό χώρο (σωφρονιστικό κατάστημα, ίδρυμα κ.λπ.): ο *~ κάποιου σε ψυχιατρείο | στη φυλακή | σε άσυλο.* Επίσης έγκλειση (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εγκλείω* < *έγ-* (< εν-) + *κλείω)*.

έγκλειστος, -η, -ο {εγκλείστ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων και που έχει περιοριστεί σε κλειστό χώρο: (συνήθ. ως ουσ.) *οι ~ των φυλακών Κορυδαλλού* ΣΥΝ. περιορισμένος, φυλακισμένος 2. (στην οδοντιατρική) (για δόντι) που εμποδίστηκε να βγει από διπλανά δόντια ή από οστό τής γνάθου: *~ φρονιμίτης* || εξαγωγή *εγκλείστων* 3. (παλαιότ. για έγγραφα, χαρτιά, χαρτονομίσματα κ.λπ.) αυτός που κλείνεται στον ίδιο φάκελο με επιστολή: *~ επιταγή | αναφορά* ΣΥΝ. εσώκλειστος. — εγκλειστως επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εγκλείω}.*

εγκλείστρ**α** (η) [μτγν.] {εγκλειστρών} κάθε κλειστός χώρος, ιδ. σπηλιά, όπου μονάζει ένας ασκητής ΣΥΝ. ερημητήριο. Επίσης **έγκλείστρο** (το) [μεσν.].

εγκλείω ρ. μετβ. {ενέκλεισα, εγκλείσθηκα (μτχ. εγκλεισθείς, -είσα, -έν), εγκεκλεισμένος} (λόγ.) 1. κλείνω, περιορίζω (σε κλειστό χώρο, ειδικότ. σε σωφρονιστικό κατάστημα): *~ σε ίδρυμα* ΣΥΝ. φυλακίζω · 2. (ειδικότ. για έγγραφα, χαρτιά κ.λπ.) τοποθετώ μαζί με επιστολή, κλείνω σε φάκελο επιστολής: *~ επιταγή | αναφορά* ΣΥΝ. εσωκλείω 3. (μτφ.) εμπεριέχω: τα *ποιήματα του εγκλείουν υψηλές ιδέες και ιδανικά* ΣΥΝ. περιέχω, εμπεριέχω, (συμ)περιλαμβάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ΕΤΥΜ αρλ· < *έγ-* (< έν-) + *κλείω* «κλείνω»].

έγκλημα (το) {εγκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΝΟΜ. κάθε πράξη άδικη, καταλογιστή, προβλεπόμενη και τιμωρούμενη με ποινή από τον νόμο: *ειδεχθές | συγγερό | ανεξιχνίαστο | πολιτικό | άγριο | αποτρόπαιο | σατανικό | προμελετημένο | σεξουαλικό ~* || *~ εσχάτης προδοσίας || δίωξη | εξιχνίαση | διαλεύκανση εγκλήματος* || *~ κατά τής ζωής | τής ιδιοκτησίας | τής τιμής | τής γενετήσιας ελευθερίας* || *~ με δόλο | από αμέλεια* || *αποδοχή προϊόντων εγκλήματος* ΣΥΝ. εγκληματική ενέργεια- ΦΡ. (α) ***σώμα τού εγκλήματος*** (λατ. corpus delicti) βλ. λ. *σώμα* (β) ***τόπος τού εγκλήματος*** ο χώρος στον οποίο διαπράχθηκε το έγκλημα: ο *δολοφόνος γυρίζει πάντοτε στον ~* (γ) ***αναπαράσταση εγκλήματος*** βλ. λ. *αναπαράσταση* (δ) ***έγκλημα καθοσιώσεως*** βλ. λ. *καθοσίωση* (ε) ***έγκλημα και τιμωρία*** (από το ομώνυμο μυθιστόρημα τού Φ. Ντοστογέφσκι) για περιπτώσεις στις οποίες μια εγκληματική ή γενικότ. κακή πράξη βρίσκει τη δίκαιη τιμωρία της (στ) ***έγκλημα πολέμου*** βλ. λ. *πόλεμος* (ζ) ***οργανωμένο έγκλημα*** η παράνομη δράση των κυκλωμάτων τού υποκόσμου (η) ***διαρκές έγκλημα*** έγκλημα τού οποίου η ενέργεια τής πράξης (τού εγκλήματος) συνεχίζεται και μετά την τέλεση του (θ) ***στιγμιαίο έγκλημα*** έγκλημα το οποίο τελειού-ται, π.χ. ο φόνος **2**. (καθημ.-εκφραστ.) πράξη που θεωρείται κακή, ανεπίτρεπτη: είναι *~* να μην *αφήνεις τα παιδιά σου να συνεχίσουν το σχολείο!* || η *φοροδιαφυγή αποτελεί ~ κατά τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ. σφάλμα, αδικία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εγκληματώ.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία», < *εγκαλώ* «προσάπτω κατηγορία (σε κάποιον)». Ήδη αρχ. η σημ. «αξιόποινη πράξη»].

εγκληματίας (ο/η) [1826] {εγκληματιών} δράστης εγκλήματος: στυγνός/ *αιμοχαρής! αδίστακτος/ στυγερός! παράφρων! απεχθής | κοινός ~*- ΦΡ. ***εγκληματίας πολέμου*** πρόσωπο που διαπράττει εγκλήματα πολέμου (βλ. λ. *πόλεμος)* ΣΥΝ. κακούργος, κακοποιός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εγκληματώ.*

εγκληματικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το έγκλημα: *~ σκοπός | κρούσμα | έργο | όργανο | ενέργεια* 2. αυτός που δείχνει τάση για έγκλημα ή θυμίζει εγκληματία: *~ φυσιογνωμία | φύση | ένστικτο | πρόσωπο | τύπος* 3. αυτός που οδηγεί σε μεγάλο κακό: *από ~ αμέλεια των κατασκευαστών κατέρρευσε τμήμα τής γέφυρας* || *~ αδιαφορία | πράξη | ενέργεια | σπατάλη | πολιτική | διαχείριση | παράλειψη | άγνοια | συμφωνία | σκευωρία | επιχείρηση | ελαφρότητα.* — εγκληματικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ.

εγκληματικότητα (η) [1840] {χωρ. πληθ.} 1.η ροπή προς εγκληματικές πράξεις και η διάπραξη τους: η - των *ανηλίκων οφείλεται συχνά στην έλλειψη οικογενειακής καθοδήγησης 2.* (συνεκδ.) το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που διαπράττονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο: *ραγδαία αύξηση τής ~ || παιδική | εφηβική ~* ΣΥΝ. παρα-βατικότητα- ΦΡ. ***δείκτης εγκληματικότητας*** ο δείκτης που απεικονίζει τη σχέση μεταξύ τού πληθυσμού μιας χώρας και τού αριθμού των εγκλημάτων που καταγράφονται επισήμως σε αυτήν σε ορισμένη χρονική περίοδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. criminalité].

εγκληματογόνος, -ος/-α, -ο αυτός που ευνοεί την ανάπτυξη εγκληματικής δράσης: *«το μετρό, όπως δεν μπορεί να είναι ένας επιτηρούμενος και αστυνομοκρατούμενος χώρος, έτσι δεν πρέπει να μεταβληθεί σε ~ εστία»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < *έγκλημα, -ατός* + *γόνος*, πβ. κ. *καρκινο-γόνος, νοσο-γόνος]*.

εγκληματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή και η κατάταξη των [Ε]γκλημάτων.

εγκληματολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η [Ε]πιστήμη που έχει ως αντικείμενο το έγκλημα από νομικής και κοινωνιολογικής απόψεως, καθώς και τις μεθόδους πρόληψης και καταστολής του. — **εγκληματολόγος** (ο/η) [1840], **εγκληματολογικός,** -ή, -ό [1887], εγκληματολογικούς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. criminologie (νόθο συνθ.)].

εγκληματώ ρ. αμετβ. [1864] {εγκληματείς... | εγκλημάτησα) 1. διαπράττω έγκλημα 2. (καθημ.-εκφραστ.) ενεργώ με τρόπο ανεπίτρεπτο, επιζήμιο (κυρ. για το κοινωνικό σύνολο): *εγκληματούν οι κατασκευαστές τέτοιων κακών δρόμων || αυτός ο γλύπτης εγκληματεί κατά της αισθητικής!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, παρώνυμο*.

εγκληματώ - εγκληματίας - εγκληματικότης - εγκληματολόγος. Μολονότι η λ. έγκλημα είναι αρχαία, τόσο το εγκληματίας όσο και το ρήμα εγκληματώ είναι νεότεροι σχηματισμοί, το πρώτο τού 1826, το δεύτερο τού 1864. Από το αρχαίο εγκληματικός πλάστηκε το 1840 η εγκληματικότης και συγχρόνως το εγκληματολόγος. Στην Αρχαία πλάστηκε και λ. εγκληματίζω με τη σημ. τού «εγκαλώ κάποιον στο δικαστήριο για τη διάπραξη αδικήματος». Με την ίδια σημ. πλάστηκε σε νεότερους χρόνους (1849) και ρ. εγκλημα· τοποιώ. Με τη σημ. τού «διαπράττω έγκλημα» πλάστηκε από το *έγκλημα* το *εγκληματώ*, το οποίο, πάντως, δεν έχει σχηματιστεί σωστά, αφού από τα ουσιαστικά σε -μα παράγονται κανονικώς ρήματα σε **-ίζω:** βήμα - βηματίζω, *γεύμα* - γευματίζω, *ανάθεμα* - αναθεματίζω, *σχήμα* - **σχηματίζω**, *χρώμα* - **χρωματίζω** κ.λπ., άρα και *έγκλημα* - εγκληματίζω. Ωστόσο, για μια ακόμη φορά η χρήση -έστω και εσφαλμένη- επικράτησε τού ορθού. Όλοι λένε και γράφουν εγκληματεί (ο τάδε).

έγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η καταγγελία αδικήματος από τον παθόντα με απαίτηση τιμωρίας τού δράστη· ΦΡ. ***κατ' έγκλησιν*** κατόπιν εγκλήσεως εκ μέρους τού παθόντος: το *αδίκημα αυτό διώκεται* - ΑΝΤ. αυτεπαγγέλτως. — εγκλητικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εγκλησις* «κατηγορία, καταγγελία» < αρχ. *εγκαλώ]*.

εγκλητήριο (το) [1833] {εγκλητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που κοινοποιείται στον κατηγορούμενο πριν από τη δίκη και περιέχει συνοπτικά την κατηγορία που του αποδίδεται ΣΥΝ. κλητήριο θέσπισμα.

εγκλητικός, -ή, -ό → **έγκληση**

εγκλιματίζω ρ. μετβ. [1860] {εγκλιμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. συνηθίζω (ζωντανό οργανισμό) να επιβιώνει και να αναπτύσσεται σε ξένο (προς αυτόν) κλίμα: *επιστήμονες εγκλιματίζουν μία εξωτική ποικιλία φυτού στο κλίμα τής Ευρώπης*- (μεσοπαθ. ***εγκλιματίζομαι)*** (για πρόσ.) 2. προσαρμόζομαι σε ξένο κλίμα, σε καινούργιες κλιματολογικές συνθήκες: *«το φυτό αυτό εισήχθη στην Ελλάδα τον 19ο αι. και εγκλιματίστηκε εύκολα και γρήγορα»* (εφημ.) || *ένας Νοτιοευρω-παίος δύσκολα εγκλιματίζεται στις συνθήκες τής Β. Ευρώπης* 3. συνηθίζω σε νέο τρόπο ζωής, νέο περιβάλλον: *δεν έχει εγκλιματιστεί ακόμη στο καινούργιο του σχολείο* ΣΥΝ. εξοικειώνομαι, προσαρμόζομαι. — εγκλιματισμός (ο) [1857] κ. εγκλιμάτιση (η) [1868]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. < εγ- (< εν-) + *κλιματίζω* < *κλίμα*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acclimater (νόθο συνθ.)].

εγκλίνομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αποβάλλω τον τόνο μου ή τον αναβιβάζω στην τελευταία συλλαβή τής προηγούμενης λέξης: *οι πλάγιοι τύποι τής προσωπικής αντωνυμίας (λ.χ. μου, σου, του κ.λπ.) τις περισσότερες φορές εγκλίνονταν π.χ. «ο άνθρωπος μου»*.

JΕΤΥΜ. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + κλίνω].

έγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΛΩΣΣ. (α) (για ρήματα) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων τού ρήματος ανάλογα με τον σχηματισμό τους (ληκτικά μορφήματα, δείκτες), η οποία χρησιμοποιείται για τη δήλωση των διαφόρων τρόπων κατά τους οποίους διατίθεται ο ομιλητής απέναντι σε αυτό που δηλώνει το ρήμα· οι εγκλίσεις δηλ. είναι κύρια, γραμματικοποιημένη μορφή δήλωσης τής τροπικότητας (βλ.λ.)· πβ. και σχέση φωνής - διάθεσης ρημάτων (βλ.λ. φωνή): *οι ~ τής Ν. Ελληνικής είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική* (Γραμματική Μ. Τριανταφυλλίδη) (β) ***έγκλιση τόνου*** το φαινόμενο κατά το οποίο λόγω τής στενής συνεκφοράς δύο λέξεων ο τόνος τής δεύτερης αποβάλλεται και είτε αναβιβάζεται στη λήγουσα τής πρώτης (π.χ. το *αυτοκίνητο της)* είτε, εφόσον η προηγούμενη λέξη τονίζεται στη λήγουσα ή την παραλήγουσα, σιγάται (π.χ. η ζωή *μου, το χέρι σου, δώσ' το)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ευκτική, ίσως, κλίνω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εγκλισις* < *έγκλίνω*. Οι γλωσσ. σημ. απαντούν ήδη στους γραμματικούς τής Ελληνιστικής Περιόδου].

εγκλιτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με την έγκλιση τού τόνου ή τις εγκλίσεις τού ρήματος: *~ τύπος* **2**. (α) ***εγκλιτική λέξη*** κ. ***εγκλιτικό*** (το) λέξη που σχηματίζει ενιαία τονική ενότητα με την προηγούμενη της και, ως εκ τούτου, αποβάλλει τον τόνο της, ο οποίος σιγάται ή αναβιβάζεται στη λήγουσα τής προηγουμένης· στη Ν. Ελληνική είναι κυρ. οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών και των κτητικών αντωνυμιών (μου, σου, του, με, σε, μας, σας, τον, την, το, των, τους), π.χ. *άκουσε με* || *μίλα μου* || *βλέποντας τον* ΑΝΤ. προκλιτική λέξη | προκλιτικό (βλ. λ. *προκλιτικός)* (β) ***εγκλιτική αντικατάσταση*** βλ. λ. *αντικατάσταση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, προσωπικός, κλίνω*.

εγκλωβίζω ρ. μετβ. {εγκλώβισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κλείνω, περιορίζω σε πολύ μικρό χώρο: *εχθρικές δυνάμεις εγκλώβισαν συμμαχική περίπολο σε στενό πέρασμα και την αιχμαλώτισαν || αρκετοί ένοικοι πολυκατοικιών εγκλωβίστηκαν στους ανελκυστήρες λόγω τής ξαφνικής διακοπής ρεύματος* ΣΥΝ. εγκλείω, αποκλείω 2. (μτφ.) οδηγώ κάποιον σε κατάσταση από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *οι υπερβολικές απαγορεύσεις εγκλωβίζουν το παιδί και του αφαιρούν τη διάθεση να αναλάβει πρωτοβουλίες || έχει εγκλωβιστεί στην καθημερινότητα και αδυνατεί να δει τα υπαρξιακά του προβλήματα* ΣΥΝ. αιχμαλωτίζω, παγιδεύω **3**. ***εγκλωβισμένοι*** (οι) (α) χαρακτηρισμός που αποδόθηκε στα τέλη τής δεκαετίας τού '90 στους μικροεπενδυτές που εισήλθαν στη χρηματιστηριακή αγορά όταν ο δείκτης τού Χρηματιστηρίου Αθηνών ήταν σε υψηλά επίπεδα και στη συνέχεια, λόγω τής πτώσης του και τής παρατεταμένης παραμονής του σε χαμηλά επίπεδα, απώλεσαν σημαντικό μέρος τού κεφαλαίου τους και αναγκάστηκαν να παραμείνουν προσδοκώντας την ανάκαμψη τού Χρηματιστηρίου (β) οι Έλληνες Κύπριοι οι οποίοι εγκλωβίστηκαν στις εστίες τους στη Β. Κύπρο, την οποία κατέλαβαν οι Τούρκοι εισβολείς το 1974.

[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< εν-) + *-κλωβίζω* < *κλωβός*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. encager].

εγκλωβισμός (ο) **1.** το κλείσιμο, η παγίδευση σε πολύ μικρό χώρο: *~ σε ασανσέρ* || (μτφ.) *«ο ~ τού μικροαστού σε εγωιστικά μικροσυμφέροντα»* || ο — των *αυτοκινήτων στους δρόμους λόγω τής αυξημένης κίνησης* 2. (μτφ.) ο περιορισμός χωρίς δυνατότητα διαφυγής, η παγίδευση κάποιου σε ανεπιθύμητη κατάσταση: ο *δημοσιογράφος μίλησε για ~ τής πολιτικής ζωής σε μια παρατεταμένη κρίση || «η παράδοση δεν πρέπει να είναι ~ σε σχήματα τού παρελθόντος»* (εφημ.) || «η *κυβέρνηση προσπαθεί να αποφύγει τον* - της σε *έναν διάλογο με προκατασκευασμένες λύσεις»* (εφημ.) || ο ~ μικροεπενδυτών *στο Χρηματιστήριο λόγω τής ξαφνικής και συνεχούς πτώσεως τού δείκτη*.

εγκόλλημα (το) → **εγκολλώ**

εγκόλληση (η) → **εγκολλώ**

εγκόλλητος, -η, -ο [1889] (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει κολληθεί, που έχει προσαρμοστεί με κολλητική ουσία: *~ ψηφίδα* | *πετράδι* ΣΥΝ. συγκολλημένος.

εγκολλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκολλάς... | εγκόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) προσαρμόζω σταθερά (αντικείμενο) μέσα σε άλλο χρησιμοποιώντας κολλητική ουσία: *~ ψηφίδα* | *πετράδι* ΑΝΤ. αποκολλώ. — εγκόλληση (η) [μτγν.] κ. εγκόλλημα (το) [1896].

εγκόλπιο (το) {εγκολπί-ου | -ων} 1. περιληπτικό βιβλίο μικρού συνήθ. σχήματος, που περιλαμβάνει βασικές και εκλαϊκευμένες γνώσεις, οδηγίες, κανονισμούς κ.λπ. για ορισμένη επιστήμη, τέχνη, διδασκαλία κ.λπ.: το *~ τού ευέλπιδος* | *τού κηπουρού* | *τού μελισσοκόμου* ΣΥΝ. εγχειρίδιο 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι περιέχει βασικές οδηγίες για πράξη ή συμπεριφορά · 3. κόσμημα ή διακριτικό που κρέμεται με αλυσίδα από τον λαιμό και φθάνει μέχρι το στήθος: *απλό* | *πολύτιμο* | *περίτεχνο ~* || *αρχιερατικό ~* (που εικονίζει τον Χριστό, συμβολίζοντας την αρχιερατική εξουσία) 4. το φυλαχτό ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκόλφι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *έγκόλπιος* < *εγ-* (< εν-) + *-κόλπιος* < *κόλπος*. Βλ. κ. *γκόλφι]*.

εγκολπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {εγκολπώ-θηκα, -μένος} (λόγ.) αποδέχομαι, υιοθετώ: *~ αρχές* | *ιδέες* | *απόψεις* | *γνώμη* | *κηρύγματα* ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, ασπάζομαι. — εγκόλπωση (η) [1874]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αγκαλιάζω, πληρώ*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγκολποϋμαι (-όο-)*, αρχική σημ. «κλείνω μέσα μου, αγκαλιάζω», < *εγ-* (< έν-) + *-κολποϋμαι* < *κόλπος)]*.

εγκοπή (η) η εσοχή στην επιφάνεια αντικειμένου που προορίζεται για αντίστοιχη προεξοχή άλλου αντικειμένου: *για να συναρμολογήσετε το παιχνίδι, τοποθετήστε τα κομμάτια στις κατάλληλες ~* τής βάσης.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εγκόπτω* < *εγ-* (< εν-) + *κόπτω*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «πρόσκομμα, εμπόδιο», *Α΄ Κορινθ.* 9, 12: ίνα μη *τίνα έγκοπήν δώμεν τω εύαγγελίωτοῦΧριστοῦ]*.

εγκόσμιος, -α, -ο [μτγν.] **1**. αυτός που βρίσκεται ή ανήκει στον γήινο, υλικό κόσμο: *~ αγαθά* | *πειρασμός* | *ζωή* | *πράγματα* ΣΥΝ. επίγειος, κοσμικός ΑΝΤ. (επ)ουράνιος, υπερκόσμιος, υπερφυσικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που υπόκειται στη φθορά ΣΥΝ. εφήμερος, φθαρτός ΑΝΤ. αιώνιος, άφθαρτος **3**. ***εγκόσμια*** (τα) {εγκόσμιων} τα πράγματα τού κόσμου τούτου, γενικότ. η καθημερινή ζωή και ο κόσμος της- ΦΡ. ***εγκαταλείπω | απαρνούμαι τα εγκόσμια*** βλ. λ. *απαρνούμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ, -ης, -ης, -ες*.

εγκράτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ολιγάρκεια και η κυριαρχία στις επιθυμίες και στα πάθη: τη ζωή του *χαρακτηρίζει η ~* ΑΝΤ. ασωτία, φιληδονία, αποχαλίνωση.

εγκρατής, -ής, -ές {εγκρατ-ούς | -είς (ουδ.-ή)· εγκρατέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα, ολιγάρκεια και κυριαρχία στα πάθη του: *διάγω βίο ~ 2*. (ειδικότ.) αυτός που απέχει από τις υλικές απολαύσεις και ιδ. από τις σαρκικές ηδονές ΑΝΤ. άσωτος, έκδοτος, φιλήδονος · **3.** αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που το κατέχει: είναι *~ τής ελληνικής γλώσσας*. — εγκρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] (σημ. 1, 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + *-κρατής* < *κράτος]*.

εγκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρινα, εγκρίθηκα (λόγ. ενεκρίθην, -ης, -η..., μτχ. εγκριθείς, -είσα, -έν), εγκεκριμένος} 1. εκφράζω θετική κρίση (για κάποιον), αποδέχομαι: η *μάννα της δεν τον εγκρίνει για γαμπρό* || *τις προθέσεις του τις θεωρώ καλές, τις πράξεις του όμως δεν τις ~*

ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, ᵉπικροτώ ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, κατακρίνω, απορρίπτω **2**. (για επίσημο φορέα, αρμόδιο πρόσωπο, υπηρεσία κ.λπ.) δίνω συγκατάθεση σε (κάτι), επιτρέπω, καθιστώ (κάτι) έγκυρο και ενεργό: το *Πρωτοδικείο Αθηνών ενέκρινε σήμερα την ίδρυση τριών νέων σωματείων* || *οι σύνεδροι ενέκριναν σχετικό ψήφισμα* || *~ δαπάνες* | *κονδύλια* | *προσλήψεις* | *πρόταση* | *τον προϋπολογισμό* ΑΝΤ. ακυρώνω, απορρίπτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εν-, μετοχή.*

έγκριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η αποδοχή, η σύμφωνη γνώμη (προς κάτι): *τέτοιες ενέργειες δεν έχουν την ~ μου 2.* η αποδοχή από αρμόδιο φορέα, η επίσημη συγκατάθεση (σε κάτι): *το θέμα τελεί υπό την* - των *αρμόδιων υπουργών* || *η πρόταση μας έλαβε ~ από την αρμόδια υπηρεσία* || δίνω | ζητώ την *~ κάποιου* ||*η~ τού προϋπολογισμού από τη Βουλή* ΑΝΤ. απόρριψη, ακύρωση 3. (συνεκδ.) το ειδικό έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ότι εγκρίνεται (κάτι): θα σας *επιτρέψω να προχωρήσετε, μόλις λάβω την* - *τού υπουργείου.* — εγκριτικός, -ή, -ό [1886].

έγκριτος, -η, -ο αυτός που έχει εγνωσμένο κύρος, αξία, που διακρίνεται για το καλό του όνομα, την καλή του φήμη: *~ εφημερίδα* || *~ δημοσιογράφος* | *αναλυτής* | *δικηγόρος* | *επιστήμονας* | *καθηγητής* ΣΥΝ. διακεκριμένος, διαπρεπής, επίλεκτος, επιφανής, ᵉξαίρετος, ευυπόληπτος ΑΝΤ. ανυπόληπτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγκρίνω}.*

εγκρίπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρυψα, εγκρύφθηκα, εγκεκρυμμένος} (λόγ.-σπάν.) κρύβω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο).

εγκύκλιος (η) {εγκυκλί-ου | -ων, -ους} ᵉπιστολή, αγγελία ή διαταγή γενικού περιεχομένου, που απευθύνεται από δημόσια συνήθ. υπηρεσία σε πολλούς ταυτοχρόνως παραλήπτες, υφιστάμενα όργανα ή αρχές και αναφέρεται στην ερμηνεία ΤΟΥ νόμων ή στην ενιαία αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων ή ζητημάτων: με *σχετική ~ το Υπουργείο Υγείας συνιστά στους γιατρούς να παρακολουθήσουν το διεθνές ιατρικό συνέδριο* || *στέλνω* | *αποστέλλω* | *συντάσσω* | *εκδίδω* | *κοινοποιώ ~* || *ερμηνευτική ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, απανταχούσα.* [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *εγκύκλιος* (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. circulaire (administrative)].

εγκύκλιος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που απευθύνεται σε όλους, που έχει γενική σημασία ή παρουσιάζει καθολικό ᵉνδιαφέρον: *~ διαταγή* ΣΥΝ. γ'νικός, καθολικός ΑΝΤ. ωδικός, μερικός- ΦΡ. (α) ***εγκύκλιος παιδεία*** | ***εγκύκλιες σπουδές*** | ***εγκύκλιο γράμματα*** η γενική μόρφωση, αυτή που προσφέρει τις βασικές γενικές γνώσεις και προηγείται τής επιστημονικής εξειδίκευσης (β) ***εγκύκλιο μαθήματα*** τα μαθήματα που ανήκουν ή αποτελούν μέρος τής εγκυκλίου παιδείας. [ΕΤΥΜ αρχ· < *Vf·* (< εν-) + *-κύκλιος* < *κύκλος].*

εγκυκλοπαίδεια (η) {εγκυκλοπαιδειών} **1**. σύγγραμμα, συνήθ. σε περισσότερους τού ενός τόμους, που περιέχει συνοπτικώς και σε αλφαβητική σειρά το σύνολο τής ανθρώπινης γνώσης, δηλ. άρθρα για κάθε θέμα και τομέα τού επιστητού· ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ***ζωντανή*** | ***κινητή εγκυκλοπαίδεια*** πρόσωπο με ευρύτητα γνώσεων, παντογνώστης, πολύξερος **2.** (ειδικότ.) παρόμοιο συνοπτικό έργο, που αναφέρεται στις γνώσεις ορισμένης επιστήμης, ᵉνός γνωστικού αντικειμένου, το οποίο και εξετάζει από όλες τις πλευρές: *ιατρική* | *φυσική* | *πολιτική* | *γεωγραφική* | *ιστορική ~.* Επίσης (παλαιότ.) **εγκυκλοπαίδεια** [1710]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. encyclopédie < νεολατ. encyclopaedia < μτγν. *εγκυκλοπαίδεια,* που θεωρείται εσφαλμ. γραφή αντί τού μτγν. *εγκύκλιος παιδεία].*

εγκυκλοπαίδεια ή εγκυκλοπαίδεια; Από το **εγκύκλιος** παιδεία
πρωτοαπαντά στον αρχαίο συγγραφέα Κοϊντιλιανό η λ. εγκυκλοπαίδεια, που θεωρείται από τους φιλολόγους εσφαλμένη γραφή αντί τού «εγκύκλιος παιδεία». Επωδή (στην Αρχ. Ελληνική) το -α στο παιδεία ήταν μακρό, ο κανονικός τονισμός τού συνθέτου *εγκυκλοπαίδεια* είναι στην παραλήγουσα (σύμφωνα με τον κανόνα ότι, όταν η λήγουσα είναι μακρά, δεν τονίζεται η τρίτη συλλαβή, η προπαραλήγουσα). Αρα, το σωστό είναι *εγκυκλοπαιδεία* (πβ. **προ**παιδεία, υπνοπαιδεία). Ωστόσο, αναλογικώς προς τα πολλά ουσιαστικά σε *-εια* τα οποία τονίζονταν στην προπαραλήγουσα (κυρίως ως παράγωγα επιθέτων σε -ης μᵉ βραχύ το -α τού -εια), σχηματίστηκε και τ. εγκυκλοπαίδεια, όπως ευγένεια (< *ευγενής),* ασέβεια (< *ασεβής),* αμάθεια (< *αμαθής),* αντιπάθεια (< αντιπαθής), αλήθεια (< αληθής), κακοήθεια (< *κακοήθης),* συνήθεια (< συνήθης) κ.τ.ό., ο οποίος τελικά επικράτησε.
Η λ. *εγκυκλοπαίδεια,* έστω και ως εσφαλμένη ανάγνωση, μέσω τού λόγιου λατινικού encyclopaedia (1508), πέρασε στη Γαλλική (1532) ως encyclopédie και από αυτήν σε όλες τις γλώσσες τής Ευρώπης (16ος αι.). Το 1710 πρωτοαπαντά η λέξη και στην Ελληνική, στη *Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια,* έργο τού ιερωμένου και σχολάρχη τού Φλαγγινιανού Ελληνομουσείου τής Βενετίας Ιωάννη Πατούσα. Με τον όρο *«εγκύκλιος παιδεία»* νοείται «η παιδεία που περιλαμβάνει όλο τον κύκλο των γνώσεων». Κατά τον Βυζαντινό συγγραφέα Ζωναρά, *«εγκύκλιος:* η *γραμματική, ή ποιητική, ή ρητορική, ή φιλοσοφία, ή μαθηματική και απλώς πάσα τέχνη και επιστήμη δια το περιιέναι ταύτα τους σοφούς ως διά τίνος κύκλου».* Κατά το εγκυκλοπαίδεια σχηματίστηκε και τ. προπαίδεια αντί τού αρχαίου ήδη *προπαιδεία* «τα προπαρασκευαστικά μαθήματα που έπρεπε να διδαχθεί ο μαθητής προτού παρακολουθήσει τη διαλεκτική».

εγκυκλοπαιδικός, -ή, -ό [1659] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εγκύκλιο παιδεία, με γνώσεις από διάφορους χώρους: *~ μόρφωση* | *παιδεία* | *γνώσεις* || *στο μάθημα τής φυσικής οι μαθητές διδάσκονται τον νόμο τής βαρύτητας- για την ~* τους *ενημέρωση μαθαίνουν και για τον Νεύτωνα, ο οποίος τον διατύπωσε* 2. αυτός που σχετίζεται με την εγκυκλοπαιδώα (σημ. 1) και το περιεχόμενο της: *~ λήμμα* | *λεξικό* (συνοπτική εγκυκλοπαίδεια) **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με πληροφορίες γενικού και ειδικού ενδιαφέροντος αναφορικά με όρο, πράγμα κ.λπ. (κατ' αντιδιαστολή προς τη γλωσσική ερμηνεία του, την απόδοση τής σημασίας του): το *λεξικό αυτό περιέχει και ~ στοιχεία* 4. *εγκυκλοπαιδικοί* (οι) οι εγκυκλοπαιδιστές (βλ.λ.). — εγκυκλοπαιδικά επίρρ., εγκυκλοπαιδικότητα (η) [1872] (σημ. 1). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédique].

εγκυκλοπαιδι**σμός** (ο) {χωρ. πληθ.} **1**. η συστηματική και μέχρι υπερβολής προσπάθεια να αποκτήσει κανείς εγκυκλοπαιδικές γνώσεις (συχνά για λόγους επιδεικτικούς και χωρίς κριτική επεξεργασία τους): τα *κείμενα του μαρτυρούν έναν στείρο ~, μια ανούσια παράθεση γνώσεων* 2. η οργανωμένη και συστηματική συγκέντρωση γνώσεων ορισμένου επιστημονικού κλάδου ή τομέα **3**. ΦΙΛΟΣ, η συσσώρευση γνώσεων χωρίς συνδετικό ιστό, που δεν απαρτίζουν οργανωμένο σύνολο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédisme].

εγκυκλοπαιδι**στής** (ο) [1858] ΙΣΤ. 1. καθένας από τους συντάκτες τής Μεγάλης Γαλλικής Εγκυκλοπαίδειας, που εκδόθηκε από το 1751 ώς το 1772 από τους επιφανέστερους Γάλλους επιστήμονες, φιλοσόφους, λογοτέχνες κ.λπ. (επί κεφαλής ο Ντιντερό και ο Ντ' Αλαμπέρ) 2. (κατ' ᵉπέκτ.) οι φιλόσοφοι, λόγιοι και καλλιτέχνες τού 18ου αι., που ασπάστηκαν και ανέπτυξαν το μεταρρυθμιστικό και επαναστατικό κίνημα τού Διαφωτισμού, κυρ. στη Γαλλία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédiste].

εγκυμονικός, -ή, -ό [μτγν] ΙΑΤΡ. σχετικός με την εγκυμοσύνη.

εγκυμονώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. (εγκυμονείς... (λόγ. θηλ. μτχ. εγκυμονούσα)· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) έχω έμβρυο στη μήτρα, είμαι έγκυος ΣΥΝ. κυοφορώ, (για γυναίκα) είμαι σε ενδιαφέρουσα (ενν. κατάσταση) ♦ **2**. (μετβ.) κυοφορώ' (συχνότ. μτφ.) κλείνω μέσα μου, εμπεριέχω (κάτι κακό), που όμως δεν γίνεται φανερό στους πολλούς: η *κατάσταση εγκυμονεί κινδύνους.* — εγκυμόνηση (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *εγκυμονώ (-έω)* < αρχ. *έγκύμων* «έγκυος» < *εγ-* (< εν-) + *-κύμων* < *κύμα* «έμβρυο» < *κυώ* «κυοφορώ», βλ. λ. κύηση].

εγκυμοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τής εγκύου: *ομαλή* | *κανονική* | *ανώδυνη* | *δύσκολη ~* ΣΥΝ. κύηση, κυοφορία.

έγκυος (η) {εγκύ-ου | -ων, -ους} αυτή που κυοφορεί, που φέρει έμβρυο στη μήτρα: *είμαι ~*||*~ οχτώ μηνών* || μένω ~ (συλλαμβάνω παιδί) || την *άφησε* | (λόγ.) *κατέστησε έγκυο* ΣΥΝ. κυοφορούσα, εγκυμονούσα, (λαϊκ.) γκαστρωμένη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + *-κυος* < *κυώ* «κυοφορώ», βλ. κ. *κύηση].*

εγκύπτ(ῦρ. αμᵉτβ. {ενέκυψα} (λόγ.) (+σε) **1.** σκύβω και εξετάζω με προσοχή (αντικείμενο ή γεγονός, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.), προσηλώνω το ενδιαφέρον μου (σε κάτι): η *επιτροπή ενέκυψε στα δυσεπίλυτα προβλήματα τού σωφρονιστικού συστήματος* 2. καταγίνομαι συστηματικά και μᵉ ζήλο: *~* στη *γλωσσολογία* | *στην ιατρική* ΣΥΝ. ᵉπιδίδομαι, ᵉμβαθύνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγ-* (< έν-) + *κύπτω* (βλ.λ.)].

εγκίπτω - ενσκήπτω. Συχνά παρατηρείται το λάθος να συγχέονται οι δύο λέξεις, μολονότι δεν έχουν μεταξύ τους καμία ετυμολογική ή σημασιολογική συγγένεια. Το εγ-κύπτω (< εν + *κύπτω* «σκύβω») σημαίνει «σκύβω μέσα σε κάτι, μπαίνω μέσα» άρα «εξᵉτάζω προσεκτικά, συστηματικά, με ενδιαφέρον». Το εν-σκήπτω (< εν + *σκήπτω* «επιπίπτω, ορμώ») σημαίνει «ορμώ μέσα, εισορμώ εναντίον, επιτίθεμαι με σφοδρότητα». Η ομοηχία των δύο λέξεων είναι πιθανόν αυτή που προκαλεί τη σύγχυση.

έγκυρος, -η, -ο [1892] 1. αυτός που διαθέτει κύρος, βαρύτητα και αξιοπιστία: *~ πολιτική* | *οικονομική* | *στρατιωτική πηγή* || *~ γνώμη* | *παρατηρητής* | *ανακάλυψη* | *μαρτυρία* | *κύκλοι* | *εκπρόσωποι* | *σχολιαστής* | *άποψη* | *έκδοση* | *πληροφορία* | *εφημερίδα* ΣΥΝ. αξιόπιστος ΑΝΤ. αναξιόπιστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ισχύ (σύμφωνα με νόμο, κανονισμό κ.λπ.): *~ γάμος* | *διαθήκη* | *απόφαση* | *ορκωμοσία* | *εκλογή* | *ψήφος* | *αποτέλεσμα* ΑΝΤ. άκυρος. — εγκυρότητα (η) [1892].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.* [ΕΤΥΜ. < εγ- (< εν-) + *κύρος].*

εγκύστωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΒΙΟΛ. (στα Πρωτόζωα και σᵉ κατώτερα Μετάζωα) η δημιουργία ανθεκτικού περιβλήματος (κύστης) από οργανισμό και η έγκλειση σε αυτό, που συνοδεύεται από ελάττωση των φυσιολογικών λειτουργιών του, προκειμένου ο οργανισμός να αντιμετωπίσει παροδικές δυσμενείς συνθήκες τού περιβάλλοντος 2. ΙΑΤΡ. αμυντική αντίδραση οργανισμού, που συνίσταται στην ανάπτυξη συνδετικού ιστού γύρω από ξένο σώμα ή παθολογικό σχηματισμό, προκειμένου να απομονωθεί το παθογόνο σημείο και να καταστεί έτσι λιγότερο επιβλαβές για τη λειτουργία τού οργανισμού. — εγκυστωμένος, -η, -ο, εγκυοτώ ρ. [1881] {-οίς...}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encystation].

εγκυτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση μέσα σε κυτίο: η *~ αναψυκτικών.*
[ΕΤΥΜ. < εγ- (< εν-) + *κυτίον* (βλ. λ. κουτί) + παραγ. επίθημα -ωση, κατά το *εμ-φιάλ-ωση].*

εγκωμιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκωμίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επαινώ με θέρμη, μᵉ ενθουσιασμό: την *καινούργια του ταινία εγκωμίασαν ανεπιφύλακτα οι κριτικοί κινηματογράφου* ΣΥΝ. (εξ)υμνώ, εκθειάζω ΑΝΤ. ψέγω. — **εγκωμιασμός** (ο) [1796], εγκωμιαστής (ο)

[μτγν.], εγκωμιάστρια (η).

εγκωμιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με εγκώμιο **2**. (ειδικότ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα εγκωμίου: *~ κρίση | άρθρο | σχόλιο | κριτική* ΣΥΝ. (εξ)υμνητικός, ᵉκθειαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός. — εγκωμιαστικ-ά | **-ως** [μτγν.] επίρρ.

εγκώμιο (το) {εγκωμί-ου | -ων} **1**. προφορικός ή γραπτός λόγος που εκθειάζει (πρόσωπα ή πράξεις και συμπεριφορά άξια τιμής), που εκφράζει θερμή και ενθουσιώδη επιδοκιμασία: *όλες οι εφημερίδες και οι τηλεοπτικοί σταθμοί έπλεξαν το ~ τού χρυσού ολυμπιονίκη* ΑΝΤ. επίκριση, ψόγος **2**. ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό έργο με επαινετικό περιεχόμενο (για πρόσωπο, ιδιότητα ή κατάσταση): *«Μωρίας έγκώμιον» (τίτλος* βιβλίου τού Εράσμου) ΑΝΤ. ψόγος- ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***εγκώμια (τού) Επιταφίου*** τα 185 σύντομα τροπάρια με εγκωμιαστικό περιεχόμενο και πλούσια μελωδία, που ψάλλονται το βράδυ τής Μεγάλης Παρασκευής σε τρεις στάσεις πριν από την έξοδο και κατά την περιφορά τού Επιταφίου και αποτελούν τον επιτάφιο θρήνο για τον Εσταυρωμένο Χριστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγκώμιον,* ουδ. τού επιθ. *έγκώμιος* < *έγ-* (< εν-) + *-κώ-μιος*< *κώμος «είδος* τιμητικής εορτής» (βλ. λ. *κωμικός),* από φρ. όπως *έγκώμιος* ύμνος, *έγκώμιον μέλος,* τα οποία ψάλλονταν προς τιμήν κάποιου. Η σημερινή γενικευμένη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έγνοια (η) → έννοια[2]

εγνωσμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα από κάθε αμφιβολία, που έχει αναγνωριστεί από όλες τις πλευρές: *ο εκλιπών υπήρξε επιστήμονας εγνωσμένου κύρους* ΣΥΝ. αναγνωρισμένος, αναμφισβήτητος, πανθομολογούμενος, αδιαφιλονίκητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *γιγνώσκω].*

εγρήγορση (η) {-ης κ. -όρσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κατάσταση και η ιδιότητα τού ανθρώπου που δεν κοιμάται, που έχει ξυπνήσει ή αγρυπνεί **2**. (συνήθ. μτφ.) η ετοιμότητα, το να βρίσκεται κανείς σε επαγρύπνηση, σε επιφυλακή, να μην εφησυχάζει, να μην επαναπαύεται: *οι καιροί απαιτούν το έθνος να βρίσκεται σε ~ || ηθική | ψυχική | πνευματική | αδιάπτωτη ~* ΦΡ. (λόγ.) **εν *εγρηγόρσει*** *σε* κατάσταση επαγρύπνησης, ετοιμότητας, επιφυλακής.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγρήγορσις* < *έγρήγορα,* παρακ. τού ρ. *εγείρω* (βλ.λ.). Βλ. κ. *γρήγορος].*

Ε.Γ.Σ. (η) Ένωση Γεωγρικών Συνεταιρισμοί.

Ε.Γ.Σ.Α.Θ.Π.Ε. (η) Εθνική Γενική Συνομοσπονδία Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος.

εγχόραγμα (το) → εγχαράσσω

εγχάρακτος, -η, -ο αυτός που έχει χαραχθεί σε πέτρα, ξύλο ή άλλο υλικό: *η επιτύμβια στήλη φέρει ~ παραστάσεις* ΣΥΝ. χαραγμένος.

εγχαράσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) χαράζω (κάτι) με οξύ όργανο σε επιφάνεια (από πέτρα, ξύλο, μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό(, για καλλιτεχνικούς σκοπούς ΣΥΝ. χαράσσω, σκαλίζω. — εγχόραξη (η) [μτγν.], **εγχόραγμα** (το) [μτγν.].

εγχείρημα (το) {εγχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1**. ό,τι επιχειρεί κανείς **2.** (ειδικότ.) κάθε τολμηρή και δύσκολη επιχείρηση: *η ζεύξη Ρί-ου-Αντιρρίου αποτελεί σπουδαίας σημασίας ~ || το ~* τής *αναδιάρθρωσης τής οικονομίας με τα παρόντα μέσα είναι καθ'εαυτό εξαιρετικά δυσχερές || αμφίβολο | πολιτικό | επικίνδυνο | τυχοδιωκτικό | αποτυχημένο | πρωτοφανές ~* ΣΥΝ. απόπειρα, τόλμημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγχειρώ}.*

εγχείρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. θεραπευτική ή επανορθωτική μέθοδος, που συνίσταται σε χειρουργική επέμβαση στο σώμα (ασθενούς ή τραυματία): *ο ασθενής υπεβλήθη χθες σε πολύωρη και δύσκολη ~ || λεπτή | επιτυχημένη | αποτυχημένη | απλή | πλαστική | σοβαρή ~||~ χολής | σκωληκοειδίτιδας-* ΦΡ. ***εγχείρηση*** ανοικτής ***καρδιάς*** εγχείρηση για επαναιμάτωση τής καρδιάς (μπαϊ-πάς | αορτοστεφανιαία παράκαμψη) ή για αποκατάσταση των βαλβίδων, κατά τη διάρκεια τής οποίας η κυκλοφορία τού αίματος στο σώμα γίνεται εξωσωματικά με αντλία. — (υποκ.) εγχειρησούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι, ομόηχα.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *έγχείρησις* < *εγχειρώ.* Η φρ. *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. opération à cœur ouvert)].

> **εγχείρηση - εγχείριση. Η** «χειρουργική επέμβαση» είναι η **εγχείρηση** (αρχαία λ., πβ. *Ανατομικαί εγχειρήσεις,* έργο τού Γαληνού) και γράφεται κανονικά με -η-, γιατί παράγεται από το (αρχαίο ρήμα) εγχειρώ «χειρουργώ» (αρχική σημασία: «θέτω την χείρα», «επεμβαίνω σε περίπτωση που απαιτείται ιατρική αντιμετώπιση»)· πβ. *επεμβαίνω* - (χειρουργική) **επέμβαση** και την αρχαία λ. *χειρουργός, χειρ-ουργώ.* Έτσι έχουμε **εγχειρώ** - εγχείρηση - εγχειρητικός - μετεγχειρητικός και **εγχείρημα** (επέμβαση, προσπάθεια). Αρχαίο, χρησιμοποιούμενο μέχρι σήμερα, είναι και το ρ. εγχειρίζω «δίνω στα χέρια κάποιου» (εγχειρίζω επιστολή, δίπλωμα κ.λπ.) με παράγωγο το **εγχείριση** (τής επιστολής, τού διπλώματος κ.λπ.). Στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμερα το *εγχειρίζω* χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. τού «χειρουργώ», έτσι μερικοί γράφουν *εγχείριση* με *-ι-* (ως παράγωγο ρήματος σε -ίζω, τού *εγχειρίζω),* λ. άγνωστη στην Αρχ. Ελληνική. Αφού προϋπάρχει το *εγχείρηση* (έστω και αν περιέπεσε σε αχρηστία το αρχ. *εγχειρώ),* η λ. πρέπει να εξακολουθεί να ορθογραφείται ως *εγχείρηση.* Έτσι επιτυγχάνεται και γραπτή διάκριση από το *εγχείριση* «την πράξη τού να δίνεις κάτι στα χέρια κάποιου ή να του απονέμεις μία διάκριση».

εγχειρησ|ιμος, -η, -ο αυτός που είναι σε θέση να εγχειριστεί: *~ ασθενής | όγκος* ΣΥΝ. χειρουργήσιμος.

εγχειρ|ητής (ο) ο γιατρός που εκτελεί τη χειρουργική επέμβαση: *καλός ~* (ο επιδέξιος χειρουργός). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγχειρώ* (βλ.λ.)]. εγχειρητική (η) [1895] ΙΑΤΡ. η χειρουργική, η θεραπεία με χειρουργική επέμβαση. εγχειρητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την εγχείρηση.

— εγχειρητικ-ά | **-ώς** [μτγν.] επίρρ. **εγχειρίδι**ο (το) {εγχειριδί-ου | -ων} **1.** μικρό σε μέγεθος μαχαίρι, που χρησιμοποιείται ως όπλο ΣΥΝ. στιλέτο, κάμα, μαχαιράκι · **2**. μικρό σε μέγεθος βιβλίο, που περιλαμβάνει περιληπτικώς τις κυριότερες γνώσεις και έννοιες επιστήμης ή τέχνης: *~ φυσικής | χημείας | βοτανικής* ΣΥΝ. εγκόλπιο **3.** (επίσ.) βιβλίο διδακτικού περιεχομένου, κυρ. σχολικό βιβλίο: *διδακτικό ~ || ~ εκμάθησης Ελληνικών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγχειρίδιον,* ουδ. τού επιθ. *έγχειρίδιος* < *έγ-* (< εν-) + *χειρ* «χέρι». Η σημ. τού συνοπτικού βιβλίου είναι μτγν.]. **εγχειρίζω** ρ. μετβ. {ενεχείρισ-α, εγχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1**. (λόγ.-επίσ.) παραδίδω (κάτι) στα χέρια (κάποιου), το θέτω υπ' ευθύνη του: του *ενεχείρισε εμπιστευτική επιστολή* ΣΥΝ. επιδίδω · 2. εκτελώ χειρουργική επέμβαση σε (ασθενή ή τραυματία). —

εγχείριση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση, ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εγ- (< εν-) + *-χειρίζω* < *χειρ* «χέρι»]. **έγχελυς** (ο) {εγχέλ-υος | -εις, -ύων} (λόγ.) το χέλι (βλ.λ.). εγχέω ρ. μετβ. {ενέχυσα, εγχύθηκα, εγκεχυμένος} χύνω (υγρό) μέσα σε (κάτι) ΑΝΤ. εκχέω, εκχύνω, ξεχύνω. Επίσης **εγχύνω**· ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγ-* (< εν-) + χεω «χύνω»]. έγχορδος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει χορδές: *~ όργανο* **2. *έγχορδα*** (τα) {εγχόρδων} κατηγορία μουσικών οργάνων που περιλαμβάνει αυτά που διαθέτουν χορδές (λ.χ. την κιθάρα, την άρπα, το βιολί κ.λπ.), σε αντιδιαστολή προς τα πνευστά και τα κρουστά: *κουαρτέτο εγχόρδων.* **εγχρ|ήματος**, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που προϋποθέτει χρήματα για τη λειτουργία του: *~ οικονομία* (σε αντιδιαστολή προς την ανταλλακτική οικονομία).

[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< εν-) + *χρήμα, -ατός,* πβ. κ. *εμ-πράγματος].* εγχρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσθήκη χρώματος (σε ασπρόμαυρη κινηματογραφική ταινία) με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. colourisation]. έγχρωμος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χρώματα (συνήθ. περισσότερα από ένα): *~ εκτύπωση | έκδοση | τοιχογραφία | εικόνα* ΣΥΝ. χρωματισμένος, χρωματιστός ΑΝΤ. άχρωμος, αχρωμάτιστος 2. ΤΕΧΝΟΛ. (α) αυτός που μπορεί να παράγει προϊόντα με χρώματα: *~ εκτυπωτής | φιλμ* (β) (για συσκευή) που μπορεί να αναπαράγει τα χρώματα: *- οθόνη | τηλεόραση·* (ειδικότ. για κινηματογραφικές ταινίες, φωτογραφίες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι ασπρόμαυρος, που περιέχει όλα τα χρώματα **· 3**. (κυρ. σε κράτη με πληθυσμό πολυεθνικής προέλευσης) αυτός που ανήκει σε οποιαδήποτε φυλή πλην τής λευκής (μαύρος, ερυ-θρόδερμος, κίτρινος κ.λπ.)· (κυρ.) ο μαύρος: *ένας ~ τραγουδιστής | ποδοσφαιριστής.* — **έγχρωμα** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. colour(ed)]. **εγχύθηκα** ρ. -+ εγχέω

εγχύλισμα (το) {εγχυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χυμός που προέρχεται από σύνθλιψη καρπού **2**. ΦΑΡΜ. ειδικό ξηρό εκχύλισμα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εγχυλίζω* «μετατρέπω σε χυλό» (πβ. κ. *εκ-χύλισμα)* < *έγ-* (< έν-) + *-χυλίζω* < *χυλός].*

έγχυμα (το) {εγχύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. υδατικό εκχύλισμα δρόγης (βλ.λ.) που λαμβάνεται όταν η ουσία αυτή περιχυθεί με βραστό νερό για μερικά λεπτά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγχέω].* **εγχίνω** ρ. -+ εγχέω

έγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.-επιστημ.) **1.** το να χύνει κάποιος υγρή ουσία σε αγγείο, δοχείο ή στον οργανισμό (με ένεση, για θεραπευτικούς λόγους) ΣΥΝ. χύσιμο ΑΝΤ. έκχυση 2. (συνεκδ.) το υγρό που εγχέει κανείς 3. ΙΑΤΡ. η ενδοφλέβια ή υποδόρια ενστάλαξη μεγάλων ποσοτήτων υγρών σε ασθενή με ειδικές συσκευές, προκειμένου να διατηρηθεί η θρέψη τού οργανισμού, ή φαρμάκων, για να εξασφαλιστεί η άμεση και ταχεία δράση τους ΣΥΝ. ορός, ένεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένεση.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εγχυσις* < αρχ. *εγχέω].* **εγχυτήρος** (ο) [1897] (λόγ.-σπάν.) η σύριγγα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. seringue (βλ. κ. *σύριγγα)].* εγχώριος, -α, -ο αυτός που ανήκει ή προέρχεται από το εσωτερικό μιας χώρας (κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι ανήκει ή προέρχεται από το εξωτερικό): *~ κτηνοτροφία | γεωργία | παραγωγή | προϊόν | κατανάλωση | βιομηχανία | ανταγωνισμός | αγορά | πρώτες ύλες | πηγές | ανάγκες | ζήτηση | εσοδεία* ΣΥΝ. επιχώριος, ντόπιος, τοπικός ΑΝΤ. ξένος, ξενικός. — **εγχωρίως** επίρρ. [μεσν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < εγ- (< έν-) + *-χώριος* < *χώρα].* **εγώ** αντων. {εμένα | μου, εμένα | με, εμείς, εμάς | μας} ο τύπος τής ονομαστικής τού πρώτου προσώπου τής προσωπικής αντωνυμίας, με τον οποίο ο ομιλών ή ο γράφων ορίζει τον εαυτό του: να *'μαι* ***κι*** *~*! || στη *φωτογραφία είμαστε ~,* η *Ελένη και ο φίλος της ο Νίκος* || (εμ-φατ., για να τονιστεί η αντιδιαστολή προς άλλα πρόσωπα) *~ φταίω-το παραδέχομαι* || *~ και κανένας άλλος!* || *-Ποιος θα πάει; -Οχι - πάντως!* || *-Ποιος θέλει κρασί;* —! || *πάντα ~ πληρώνω τη νύφη!* || *~ βλάκας; Για πρόσεχε τα λόγια σου!* (βλ. λ. *εγκλιτικός)*- ΦΡ. ***εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω*** κανείς δεν δίνει προσοχή στα όσα λέω, δεν εισακούομαι: *τόσες φορές σας έχω πει να μαθαίνετε και τις εξαιρέσεις, αλλά*

~! ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *eg̑ô «εγώ», πβ. σανσκρ. ahâm, λατ. ego, γαλλ. je, ισπ. yo, γερμ. ich, αγγλ. I, πολ. ja κ.ά.].

εγώ - εδώ - τώρα. Η γλωσσική επικοινωνία τού ανθρώπου είναι δυνατή, με μεγάλη σχετικά οικονομία και ευκολία στην κατάκτηση (εκμάθηση) και στη χρήση της, επειδή -μεταξύ άλλων- στηρίζεται σε ορισμένες σταθερές συντεταγμένες, οι οποίες είναι καθολικές στη γλώσσα. Οι σταθερές αυτές μπορούν βραχυλογικά να αποδοθούν με το τρίπτυχο εγώ, εδώ και τώρα (λατ. ego, nine et nunc), που επισημάνθηκε από παλιά στον χώρο τής φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, η γλωσσική επικοινωνία έχει ως βάση και σημείο αναφοράς το *εγώ*, αυτό που ονομάζουμε α' πρόσωπο, και που δεν είναι άλλος από τον ομιλητή σε κάθε πράξη επικοινωνίας, ο ομιλητής είναι το πρόσωπο που ως *εγώ* ρυθμίζει τα άλλα πρόσωπα (το β' που είναι ο ακροατής και το γ' που είναι κάθε άλλο πρόσωπο εκτός τού ομιλητή και τού ακροατή). Όταν λέμε λ.χ. γράφεις ή φεύγει, το β' πρόσωπο τού *γράφεις* ή το γ' τού *φεύγει* ορίζονται σε σχέση με το σταθερό ά πρόσωπο εμένα τού ομιλητή, που λέω το *γράφεις* ή το *φεύγει*. Επίσης, το **φεύγει** (ή το έρχεται κάποιος) ορίζεται σε σχέση με τον τόπο τού ομιλητή, που αποτελεί το εδώ, βάσει τού οποίου ρυθμίζονται (και κατανοούνται) τα άλλα. Το φεύγει δηλώνει *απομάκρυνση* από εδώ, από τον τόπο τού ομιλητή, ενώ το έρχεται δηλώνει *προσέγγιση* προς τον τόπο τού ομιλητή (προς τα εδώ). Τέλος, ο χρόνος ρυθμίζεται μ^{ε} βάση τον χρόνο τού ομιλητή, που είναι σταθερά το *τώρα*. *Έτσι,* όταν λέω έφυγε ή θα φύγει, το έφυγε είναι παρελθόν σε σχέση με το *τώρα,* που είναι ο χρόνος τού ομιλητή με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, όπως και το θα φύγει είναι μελλοντικός χρόνος σε σχέση με το σταθερό παρόν (τω-*ρα)* τού ομιλητή. Αρα το τρίπτυχο *εγώ - εδώ - τώρα* ρυθμίζει και καθιστά κατανοητά στην επικοινωνία το πρόσωπο, τον τόπο και τον χρόνο των πράξεων, ενεργειών ή καταστάσεων που δηλώνει το ρήμα, το οποίο και αποτελεί τη βάση των λεγομένων. εγώ - εγάκι! - εγούλι! - εαυτούλης. Στην ιστορία των χρήσεων τής Ελληνικής πλάστηκαν από λογίους (δημοσιογράφους τής εφημ. *Ακρόπολις)* τα υποκοριστικά εγ-άκι (1895) και εγ-ούλι (1897), για να δηλώσουν την εγωιστική αγάπη στον εαυτό μας (που ελέχθη επίσης -και επικράτησε- ως εαυτούλης): *Ο καθένας με το εγάκι του, τις σχεσούλες, τους φιλαράκους και τα συμφεροντάκια του.*

εγΐΐ> (το) {άκλ.} 1. η συνείδηση τού ανθρώπου για τον εαυτό του και την προσωπικότητα του ΣΥΝ. ο εαυτός μου· ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. *το άλλο εγώ* (λατ. alter ego) (i) το σύνολο των ιδιοτήτων, τάσεων, επιθυμιών κ.λπ. που συνιστούν έναν δεύτερο κατά κάποιον τρόπο εαυτό, ο οποίος συ-νήθ. αντιτίθεται ή και συγκρούεται με τον πρώτο (ii) (καθημ.) το πρόσωπο που λειτουργεί συμπληρωματικά προς κάποιο άλλο, που αντιπροσωπεύει ό,τι δεν είναι το άλλο πρόσωπο (με το οποίο έχ^{ει} στενή σχέση) 2. ο εγωισμός: δεν την *αφήνει το ~ της να παραδεχθεί το λάθος της.*^

εγωισμός (ο) [1833] 1. (κακόσ.) η ιδιοτελής προσήλωση στον εαυτό μας, το να σκέφτεται κανείς μόνο τον εαυτό του και να αδιαφορεί για τους άλλους: ο ~ του *τον κάνει να συμπεριφέρεται αλαζονικά* || *υπερτροφικός* | *ανδρικός* | *γυναικείος* | *άκρατος* | *παθολογικός* | *πληγωμένος ~* || *σπέρμα* | *δόση* | *ίχνος εγωισμού* || *τραυματίζω* | *πληγώνω* | *τσαλαπατώ* | *θίγω* | *δαμάζω* | *κολακεύω τον ~ κάποιου* || *κινούμαι από* - ΣΥΝ. φιλαυτία, εγωκεντρισμός, εγωλατρία, εγωπάθεια ΑΝΤ. φιλαλληλία, αλτρουισμός· ΦΡ. **ο *εγωισμός του θα τον φάει*** βλ. λ. τρώ-(γ(ω · 2. (καθημ.) το αίσθημα τής αξιοπρέπειας και τής προσωπικής αξίας: *Πώς επέτρεψες να σου μιλήσει έτσι; Δεν έχεις ~ μέσα σου;* ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθιξία, αυτοσεβασμός· ΦΡ. ***ρίχνω τον εγωισμό μου*** βλ. λ. *ρίχνω*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïsme].

εγωισμός ή εγωισμός; ηρωισμός ή ηρωισμός; Μετά το -ω- δεν χρειάζονται διαλυτικά (όταν ακολουθεί -ι-), γιατί δίφθογγος -ωι-, δηλ. κίνδυνος να διαβαστεί το *-ωι-* ως *-ω-* (!) δεν υπάρχει. Προφέρουμε εγω-ισμός, εγω-ιστής, εγω-ιστικός, ηρω-ισμός, ηρω-ικός (ποτέ *εγωσμός'.* ή ηρωκός!).

εγωιστής (ο) [1805], **εγωίστρια** (η) {εγωιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που σκέφτεται μόνο τον εαυτό του, που ενεργεί με βάση μόνο το ατομικό του συμφέρον και αδιαφορεί για τους άλλους ΣΥΝ. φίλαυτος, εγωπαθής ΑΝΤ. αλτρουιστής. — (μεγεθ.) εγωίσταρος κ. (επιτατ.) εγω· ισταράς (ο), εγωισταρού (η), (υποκ.) εγωιστάκος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïste].

εγωιστικός, -ή, -ό [1837] 1. αυτός που σχετίζεται με τον εγωισμό ή τον εγωιστή: - *πολιτική* | *συμπεριφορά* | *ομολογία* | *χαρακτήρας* | *αντίληψη* ΣΥΝ. εγωκεντρικός, φίλαυτος ΑΝΤ. αλτρουιστικός 2. αυτός που προέρχεται ή γίνεται από εγωισμό ή που στοχεύει στην ικανοποίηση του: ~ *πράξη* | *ενέργεια* | *βλέψη* | *υπόδειξη* | *επιδίωξη* | *διάθεση* | επιθυμία ΑΝΤ. αλτρουιστικός. — εγωιστικ-ά/-ώς [1878] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïstique].

εγωκεντρικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό: ~ *χαρακτήρας* | *συμπεριφορά*. — εγωκεντρικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrique].

εγωκεντρισμός (ο) **1**. (καθημ.-κακόσ.) η τάση να θεωρεί κανείς τον εαυτό του κέντρο τού κόσμου και η επιδίωξη του να συγκεντρώνει την προσοχή των άλλων **2**. ΨΥΧΟΛ. χαρακτηριστικό τής παιδικής σκέψης, κατά την οποία όλα γίνονται αντιληπτά και ερμηνεύονται από προσωπική και μόνο σκοπιά: *ο ~ τού νηπίου είναι εμφανής στο γεγονός ότι, ενώ ξέρει π.χ. ότι ο Γιώργος είναι αδελφός του, δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι και ο Γιώργος έχει αδελφό* ΑΝΓ. αλλοκεντρισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrisme].

εγωλατρία (η) {χωρ. πληθ.} η λατρεία τού «εγώ», ο υπερβολικός και παθολογικός εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός, αυτοθαυμα-σμός ΑΝΤ. αυταπάρνηση, φιλαλληλία. — εγωλάτρης (ο) [1895], εγιο-λάτρισσα (η), εγωλατρικά επίρρ.

εγωμονής, -ής, -ές {εγωμαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} υπερβολικά εγωιστής ΣΥΝ. εγωπαθής. — εγωμαν.α (η) [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εγωπαθής, -ής, -ές [1897] {εγωπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εγωπαθέστ-ερος, -ατός} αυτός που αγαπά παθολογικά τον εαυτό του, που χαρακτηρίζεται από υπερβολικό εγωισμό και φιλαυτία ΣΥΝ. εγωλάτρης, εγωκεντρικός, φίλαυτος ΑΝΤ. αλτρουιστής. — εγωπαθ-ώς επίρρ. [1897], εγωπάθεια (η) [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ < εγώ + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ε-πα-θον* τού ρ. πάσχω].

εγωτισμός (ο) **1**. ΦΙΛΟΣ, η υπερβολική αυτοανάλυση και αυτοκαλλιέργεια τού ατόμου με σκοπό την ανάδειξη και την τελειοποίηση κάθε προσωπικού και πρωτότυπου στοιχείου του για την ατομική του τελειοποίηση 2. (λογοτ.) η διάθεση να μιλάει κανείς για τον εαυτό του, να κάνει λεπτομερείς αναλύσεις τής προσωπικότητας του και η αισθητική απόλαυση που συνδέεται με αυτές: ο ~ *τού Ρουσσώ* 3. (κατ' επέκτ.) η λατρεία τού «εγώ», η αποκλειστική προσήλωση (κάποιου) στην προσωπική (του) μόνο ανάπτυξη και επιτυχία (πβ. λ. *εγωισμός, ναρκισσισμός).* — εγωτιστής (ο), **εγωτίστρια** (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égotisme].

Ε.Δ. (οι) Ένοπλες Δυνάμεις.

Ε.Δ.Α. (η) Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά˙ ιδρύθηκε το 1951 ως συνασπισμός κομμάτων.

εδαφιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται, που φθάνει μέχρι το έδαφος. — εδαφιαί-α | -ως [μεσν.] επίρρ.

εδαφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το έδαφος: ~ *μεταβολές* | *καθίζηση* | *ποικιλία* | *έκταση* 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το έδαφος χώρας, την έκταση που καταλαμβάνει από πολιτικής και στρατιωτικής πλευράς: ~ *διαφορές* | *αξιώσεις* | *διεκδικήσεις* | *ακεραιότητα* | *κυριαρχία*. — εδαφικ-ά | **-ώς** [1886] επίρρ.

εδαφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. χωρικός περιορισμός τής κρατικής εξουσίας εντός τού εδάφους όπου ασκεί το κράτος κυριαρχικά δικαιώματα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. territorialité].

εδάφιο (το) {εδαφί-ου | -ων} 1. μικρό τμήμα, απόσπασμα κειμένου: ~ από *την Αγία Γραφή* ΣΥΝ. χωρίο 2. (ειδικότ. για νόμους και άλλα επίσημα έγγραφα συντεταγμένα κατά παραγράφους με αύξοντα αριθμό) μικρό τμήμα (κειμένου) ή υποδιαίρεση (παραγράφου), που διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα με αριθμητική ένδειξη (ψηφίο ή γράμμα): ~ *άρθρου* | *καταστατικού* | *κανονισμού* ΣΥΝ. υποπαράγραφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *εδάφιον,* υποκ. τού αρχ. *έδαφος,* στη μτγν. σημ. «κείμενο χειρογράφου»].

εδαφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, έσεων} ΓΕΩΛ. (στην εδαφολογία) ο τρόπος σχηματισμού και εξέλιξης των εδαφών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pedogenesis (< *πέδον* + *γένε*-σις)].

εδαφολογία (η) [1892] ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη δημιουργία, τις ιδιότητες και τις μεταβολές τού εδάφους. — εδαφολόγος (ο/η), εδαφολογικός, -ή, -ό, εδαφολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. pédologie (< péd- < αρχ. *πέδον* «έδαφος»)].

έδαφος (το) {εδάφ-ους | -η, -ών} 1. (γενικά) το ανώτατο στρώμα τού φλοιού τής Γης, που αποτελείται κυρ. από θρυμματισμένα ή ακέραια πετρώματα και αποσυντεθειμένες οργανικές ουσίες 2. (ειδικότ.) το υλικό που καλύπτει τη στερεή επιφάνεια τού πλανήτη από ποιοτική άποψη: *άγονο* | *γόνιμο* | *εύφορο* | *βραχώδες* | *λασπώδες* | *μαλακό* | *σκληρό* | *στερεό* | *πλούσιο* | *φτωχό* | *ολισθηρό* | *πεδινό* ~ ΣΥΝ. χώμα, γη 3. (καθημ.) ό,τι βρίσκεται κάτω από τα πόδια μας, η επιφάνεια πάνω στην οποία περπατούμε: *κυλίστηκε αιμόφυρτος στο ~* || *ένιωσε το ~ να κουνιέται-* ΦΡ. (α) (για αεροπορικές εταιρείες) ***προσωπικό | πλήρωμα εδάφους*** το σύνολο των προσώπων που απασχολούνται εντός τού αεροδρομίου και όχι εν πτήσει (β) ***συνοδός εδάφους*** (ο/η) βλ. λ. *συνοδός* 4. ΣΤΡΑΤ. (η γεν. ***εδάφους*** ως χαρακτηρισμός) για πυραυλικά συστήματα (α) ***πύραυλος εδάφους-αέρος*** πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στον αέρα, λ.χ. αεροπλάνο (β) πύραυλος εδσφους-εδάφους πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στο έδαφος 5. γεωγραφική έκταση ή περιοχή που υπάγεται σε εθνικό, δημόσιο ή ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς: *ελληνικό* | *τουρκικό* | *γαλλικό* ~ || *μάχες επί ελληνικού ~* || *πάτριο* | *εθνικό* | *ουδέτερο* | *φιλόξενο ~* || *προστασία* | *προσάρτηση εδαφών* ΣΥΝ. τόπος, γη, περιοχή· ΦΡ. ***ανταλλαγή εδαφών*** βλ. λ. *ανταλλαγή* · 6. (μτφ.) η εκάστοτε προσφερόμενη βάση για την ανάπτυξη ή εκτέλεση πράξης, ενέργειας, δραστηριότητας, λειτουργίας κ.λπ.: αυτή τη *στιγμή υπάρχει ~ συνεννόησης μεταξύ των δύο χωρών* || *φαίνεται ότι έχει αρχίσει να προετοιμάζεται το ~ για εκλογές* || *προλειαίνω* | *(προ)παρασκευάζω το ~ για κάτι* || *βρίσκω γόνιμο* | *ευνοϊκό* | *πρόσφορο ~ για δράση* | *επιχειρήσεις* | *εξέλιξη*· ΦΡ. (α) ***κερδίζω έδαφος*** (i) (σε αγώνα ταχύτητας) φθάνω σταδιακά αυτόν που προηγείται ή αυξάνω την απόσταση από όσους με ακολουθούν (ii) αποκτώ πλεονέκτημα, τείνω να επικρατήσω: η *πρόταση για απευθείας συνομιλίες μεταξύ των αντίπαλων πλευρών κερδίζει συνεχώς έδαφος* (β) **χάνω *έδαφος*** βλ. λ. χάνω (γ) (μτφ.) ***πατώ σε στέρεο έδα-***

φος διεξάγω δραστηριότητα με ασφάλεια και ευνοϊκούς όρους· αισθάνομαι ασφαλής (δ) (μτφ.) ***το έδαφος φεύγει | τρίζει | υποχωρεί κ.λπ. κάτω από τα πόδια μου*** χάνω την ασφάλεια και τη σιγουριά μου ή η θέση μου γίνεται επισφαλής ή επικίνδυνη (ε) αφήνω ***το έδαφος ελεύθερο (για κάποιον)*** αποσύρομαι από διεκδίκηση, επιτρέποντας σε άλλον να διεκδικήσει (κάτι): η *αποχώρηση τού γερουσιαστή από τη διεκδίκηση της προεδρίας τού κόμματος, άφησε το έδαφος ελεύθερο στον αντίπαλο του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. μεμονωμένος σχηματισμός σε *-(a)φος,* που πιθ. συνδ. με το ρ. *εζομαι* «κάθομαι» (πβ. αρχ. *εδος* «διαμονή, εγκατάσταση»). Η έλλειψη δασύτητας στον τύπο *έδαφος* πιθ. οφείλεται σε ανομοίωση προς το -φ-: *sed-(a)phos > *εδ-αφος*. Βλ. λ. *έδρα.* Η σημ. 6 αποτελεί απόδ. ορισμένων χρήσεων τού γαλλ. terrain, ενώ γαλλική προέλευση έχουν και οι παρακάτω φράσεις: *κερδίζω | χάνω έδαφος* (< gagner | perdre du terrain), *προετοιμάζω το έδαφος* (< préparer le terrain), *πρόσφορο έδαφος* (< un terrain favorable), *αναγνωρίζω το έδαφος* (< reconnaître le terrain), *στερεό έδαφος* (< la terre firme)].

Ε.Δ.Ε. (η) Ένορκη Διοικητική Εξέταση.

Ε.Δ.Ε.Ε. (η) Ένωση Διαφημιστικών Επιχειρήσεων Ελλάδας.

εδένσα ρ. μετβ.· βρήκα τρόπο (να κάνω κάτι που όφειλα | έπρεπε), κατάφερα επιτέλους: *εδένσε να μου επιστρέψει το βιβλίο που του είχα δανείσει πριν από έξι μήνες.* [ΕΤΥΜ. Αόρ. τού αρχ. δεω, βλ. λ. δέομαι].

έδειρα ρ. → δέρνω

Εδέμ (η) |άκλ.| (**ή** κήπος ***τής Εδέμ)*** Π.Δ. η ονομασία τού επίγειου παραδείσου, όπου κατοικούσαν ο Αδάμ και η Εύα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Édhen, αβεβ. ετύμου, πιθ. από ρίζα που σημαίνει «ευχαρίστηση, τρυφή», οπότε η συχνά επαναλαμβανόμενη (στην Π.Δ.) φράση «κήπος τής Εδέμ» (εβρ. gan-be Édhen) θα σήμαινε «κήπος τέρψεως, ευχαρίστησης». Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση τής λ. Εδέμ με τη σουμεριακή λ. eden «πεδιάδα»].

Ε.Δ.Ε.Μ.Ε.Δ. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Ειδών Μονοπωλίου Ελληνικού Δημοσίου.

Ε.Δ.Ε.Σ. (ο) Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ένοπλη αντιστασιακή οργάνωση στην Κατοχή, που ιδρύθηκε στην Αθήνα τον Οκτώβριο τού 1941). — **Εδεσίτης** (ο), εδεσίτικος, -η, -ο.

έδεσμα (το) {εδέσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε αποτελεί ανθρώπινη τροφή ΣΥΝ. φαγητό, φαΐ **2.** (ειδικότ.) οποιοδήποτε φαγητό (το οποίο μαγειρεύτηκε με φροντίδα και τέχνη): *γευστικό ~* ΣΥΝ. φαγώσιμο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία, *μενού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **έδ-μα* (κατά μεταπλασμό τού θ. τού παθ. αορ. *ήδέσθην)* < ρ. έδω «τρώγω < I.E. *ed- «τρώγω», πβ. σανσκρ. âd-mi, λατ. edo, ισπ. comer (< λατ. com-edere «καταβροχθίζω»), αγγλ. eat, γερμ. essen κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *έσθίω* «τρώγω», *όδ-ούς* (γεν. *οδόντος)* «δόντι», πιθ. κ. οδύνη (βλ.λ.)].

εδεσματθλογίο (το) [1894] {εδεσματολογί-ου | -ων} κατάλογος φαγητών, αυτός που προσφέρεται σε εστιατόρια, ταβέρνες κ.λπ. ΣΥΝ. μενού.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού.*

Έ**δεσσα** (η) {-ας κ. -έσσης} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Πέλλας, γνωστή για τους καταρράκτες της. — Εδεσσαί-**ος** (ο), Ε**δεσσαία** (η), **εδεσσαϊκός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη ονομαζόταν *Βοδενά* (< σλαβ. voda «νερό», παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Εδεσσαίου που διαρρέει την πόλη), ενώ η αρχ. ονομασία επαναφέρθηκε στα τέλη τού 19ου αι.].

Ε.Δ.Ε.Τ. (η) Ένωση Δημιουργών Ελληνικού Τραγουδιού.

Ε.ΔΗ.Κ. (η) Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου.

Ε.ΔΗ.Ν. (η) Ένωση Δημοκρατικής Νεολαίας.

εδικός, -ή, -ό → δικός

έδικτον (το) {εδίκτ-ου | -ων} ΙΣΤ. **1.** (στους Ρωμαίους) διάταγμα που εκδιδόταν από άρχοντα (κυρ. πραίτορα, αγορανόμο ή διοικητή επαρχίας): *το ~ των Μεδιολάνων* (313 μ.Χ.) 2. (κατά την Αναγέννηση και τους νεότερους χρόνους) ονομασία διαφόρων σημαντικών διαταγμάτων και αποφάσεων: *το ~ τής Νάντης* (1598).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εδικτον* < λατ. edictum «διάταγμα, παράγγελμα» < ρ. edico «εξαγγέλλω, κηρύττω»].

Εδιμβούργο (το) η πρωτεύουσα τής Σκωτίας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Edinburgh «φρούριο τού Έντουιν», από τον βασιλιά Edwin (7ος αι. μ.Χ.), ο οποίος κατέλαβε το φημισμένο φρούριο τής πόλης. Την ίδια σημ. έχει και η ονομασία Duneideann στην Κελτική τής Σκωτίας].

Ε.Δ.Μ.Ε. (οι) Εντολοδόχοι Διαχείρισης Μηχανικού Εξοπλισμού.

Ε.Δ.Ο.Σ.Α. (η) Ένωση Δωρητών Οργάνων Σώματος Ανθρώπου.

Ε.Δ.Π. (το) Επιστημονικό Διδακτικό Προσωπικό (στα Πανεπιστήμια).

έδρα (η) {εδρών} **1**. βάθρο, ψηλότερο από το επίπεδο τού πατώματος μιας αίθουσας, πάνω στο οποίο τοποθετείται βήμα ομιλητή ή κάθισμα (δασκάλων, καθηγητών, δικαστών), ώστε ο ευρισκόμενος πάνω σε αυτό να βλέπει και να τον βλέπουν καλύτερα περισσότερα άτομα (μαθητές, ακροατήριο διάλεξης ή δικαστηρίου κ.λπ.) 2. (ειδικότ.) κάθισμα τοποθετημένο πιο ψηλά από το επίπεδο τού πατώματος, που διαθέτει συνήθ. και αναλόγιο ή γραφείο, ίσως και κάποιο είδος περίφραξης, και διατίθεται ή προορίζεται για σημαίνοντα πρόσωπα: η ~ του *δικαστηρίου | τού εισαγγελέα* ΣΥΝ. βήμα, θρόνος, θώκος, καθέδρα 3. (α) ο τόπος μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας επίσημων αρχών, φορέων εξουσίας, δημόσιων και ιδιωτικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων, σωματείων κ.λπ.: *η ~ τής κυβέρνησης είναι η Αθήνα || η ~ τού Ο.Η.Ε. στη Ν. Υόρκη || η Φιλαρμονική τής Βιέννης, μετά τις συναυλίες που έδωσε στη χώρα μας, επέστρεψε στην ~ της || ~ δήμου | κοινότητας | υπουργείου* (β) ΘΡΗΣΚ. ***Αγία Έδρα*** (ιταλ. Santa Sede) (επίσ.) το Βατικανό ως τόπος διαμονής τού θρησκευτικού αρχηγού τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (τού Πάπα), από όπου διοικούνται και συντονίζονται όλες οι δραστηριότητες των πιστών τού καθολικού δόγματος 4. (κατ' επέκτ.) το τοπικό σημείο, από όπου ξεκινά και συντονίζεται η δράση προσώπου, ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: η *σπείρα είχε την ~ της στην Πάτρα* ΣΥΝ. βάση, ορμητήριο, στρατηγείο 5. ΑΘΛ. το γήπεδο που ανήκει σε μια ομάδα ή που το χρησιμοποιεί για να υποδέχεται τους αντιπάλους- ΦΡ. (α) ***εντός έδρας | στην έδρα (κάποιου)*** στη βάση τής δράσης ή στο σημείο τής μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: η *Λίβερπουλ συνέτριψε εντός έδρας την Πάρμα || η Α.Ε.Κ. παίζει στην* - της με τον *Ολυμπιακό* (β) ***εκτός έδρας*** (ί) σε μικρότερη ή μεγαλύτερη απόσταση από τη βάση δράσης ή από τον χώρο μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: *αγωνίζεται ~ με δύσκολο αντίπαλο* (ii) (συνεκδ.) (εκτός *έδρας, τα)* το ποσό που πληρώνεται επιπλέον ο εργαζόμενος, επειδή τον στέλνει η υπηρεσία του σε εργασιακή αποστολή μακριά από τη βάση της: *μαζί με τον μισθό εισέπραξε και τα* - 6. (συνεκδ.) οι συνθήκες που επικρατούν σε ένα γήπεδο ομάδας (οι οπαδοί και η ατμόσφαιρα που δημιουργούν) και που επιδρούν στην έκβαση τού αγώνα: *θα αντέξουν οι παίκτες μας μέσα στην καυτή | σκληρή | δύσκολη ~ τού αντιπάλου;* 7. (μτφ.) η θέση και το αξίωμα επίσημου προσώπου, που κατέχει συγκεκριμένες εξουσίες και αρμοδιότητες: *προεδρική | βουλευτική | εισαγγελική | επισκοπική | μητροπολιτική ~ || καταλαμβάνω | διεκδικώ | κερδίζω | χάνω την ~* 8. (ειδικότ.) η θέση καθηγητή ανώτερης ή ανώτατης σχολής ή ακαδημίας: *~ γλωσσολογίας | κλασικής φιλολογίας | μεσαιωνικής ιστορίας || κατέχω | διεκδικώ μια ~* στο *πανεπιστήμιο || κενή | χηρεύουσα | πληρω-θείσα* - 9. (α) θέση βουλευτή που, σύμφωνα με το εκλογικό μέτρο, διαθέτει μια εκλογική περιφέρεια: πόσες *έδρες έχει η Α Θεσσαλονίκης;* (β) η θέση βουλευτή την οποία κερδίζει σε εκλογική περιφέρεια ένα κόμμα: *το κυβερνών κόμμα διαθέτει 176 έδρες στην παρούσα Βουλή* 10. ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) (α) ο πόρος που αποτελεί το εξωτερικό άκρο τού παχέος εντέρου, ο δακτύλιος τού πρωκτού ΣΥΝ. πρωκτός, σφιγκτήρας (β) (κατ' επέκτ.) το μέλος τού ανθρωπίνου σώματος, πάνω στο οποίο ο άνθρωπος κάθεται ΣΥΝ. οπίσθια, πισινός, πυγή **11**. το σημείο τού ανθρώπινου σώματος, το οποίο αποτελεί το κέντρο ορισμένης φυσιολογικής λειτουργίας: η ~ των *διανοητικών λειτουργιών | των αντανακλαστικών κινήσεων | των οπτικών ερεθισμάτων* || (μτφ.) η *καρδιά είναι ~ των αισθημάτων και των κινήτρων* · 12. ΜΑΘ. (α) το κάθε ημιεπίπεδο δίεδρης γωνίας (β) καθένα από τα επίπεδα πολύγωνα, στα οποία περατώνεται ένα πολύεδρο γεωμετρικό σχήμα ή οποιοδήποτε στερεό σώμα: ο *κύβος έχει έξι ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδώλιο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έδρα* < θ. έδ- < I.E. *sed- «καθίζω, τοποθετώ», πβ. σανσκρ. sid-ati «κάθεται», λατ. sedeo «κάθομαι», sedes «θέση», γαλλ. (s')asseoir «κάθομαι» (< ad + sedere), ισπ. ser «είμαι» (αρχικώς «είμαι καθισμένος σε συγκεκριμένη θέση»), αγγλ. sit, γερμ. sitzen κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εζομαι* «κάθομαι» (< **εδ-jομαι), καθ-ίζω, εφ-εδρος, έδ-ώλιο(ν), εδ-αφος* (βλ.λ.), ίδ-ρύω κ.ά. Στη σημ. τής κοινοβουλευτικής έδρας η λ. αποδίδει ανάλογη σημ. τού γαλλ. siège, ενώ η σημ. τής ακαδημαϊκής έδρας αποδίδει το γαλλ. chair].

έδρα - έδρανο - εδώλιο - καθέδρα. Όλα από την ίδια ρίζα, τη ρ. **έδ-** (< sed-, απ' όπου και τα καθ-ίζω, **έδ-αφος,** ιδ-ρύω, λατ. sedeo «κάθομαι», γαλλ. (s')asseoir, αγγλ. sit, γερμ. sitzen κ.ά.). Σημασιολογικά, και ιδίως στη σύγχρονη χρήση τους, οι λέξεις έχουν αρκετά διαφοροποιηθεί ως προς την έννοια τού καθίσματος. Το **έδ**ρα δηλώνει κυρίως το προβεβλημένο κάθισμα -πάνω σε βάθρο- που επιτρέπει να διακρίνεται ο καθήμενος (δάσκαλος, καθηγητής, δικαστής) από το ακροατήριο (μαθητές, φοιτητές, διαδίκους και ακροατές κ.λπ.). Το **έδρανο** χρησιμοποιείται κυρίως για καθίσματα μέσα σε επίσημους χώρους, κυρίως αμφιθεατρικούς και ιδίως σε σχέση με το πανεπιστήμιο ή τη Βουλή. Τέλος, το εδώλιο σήμερα έχει περιοριστεί κυρίως (στον χώρο και) στο κάθισμα στο δικαστήριο (συνήθως πάγκος μπροστά από την έδρα των δικαστών ή καθίσματα εντός περιφραγμένου χώρου απέναντι από τους δικαστές). Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε και ο όρος κα**θέδρα** για πανεπιστημιακούς καθηγητές, βουλευτές, υπουργούς, δικαστές, δηλ. με τη σημ. τής επίσημης θέσης. Σήμερα με τη σημασία αυτή, ιδίως για υπουργούς, χρησιμοποιείται η λ. **θώκος** (πιθ. από το αρχ. *τί-θη-μι).*

εδράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) (σπάν.) τοποθετώ σταθερά σε βάση ή θεμέλιο ΣΥΝ. στηρίζω, θεμελιώνω, βασίζω, εδραιώνω ♦ 2. (αμετβ.) (συνήθ. μεσοπαθ. ***εδράζομαι)*** (α) διαθέτω σταθερό στήριγμα, αμετακίνητη βάση: τα *αγάλματα εδράζονται σε μαρμάρινα βάθρα* ΣΥΝ. στηρίζομαι, ακουμπώ (β) (μτφ.) αποκτώ στήριξη, διαθέτω ισχυρά θεμέλια: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εδράζονται στην αρχή τής ισότητας και τού αμοιβαίου σεβασμού* ΣΥΝ. θεμελιώνομαι, στηρίζομαι, βασίζομαι.

εδραίος, -α, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σταθερότητα, που δεν είναι δυνατόν να κλονιστεί ή να μετακινηθεί: ~ βάση || (μτφ.) ~ έξις | θέληση | *πεποίθηση* ΣΥΝ. ακλόνητος, σταθερός ΑΝΤ. ασταθής · **2**. ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στην έδρα, στον πρωκτό ■ ΦΡ. ***εδραία θέση*** (στη γυμναστική) η στάση κατά την οποία ο γυμναζόμενος είναι καθιστός, με το σώμα του να σχηματίζει ορθή γωνία.

εδραιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εδραίω-σα, -θηκα, -μένος) 1. καθιστώ (κάτι) σταθερό, αμετακίνητο ή μόνιμο ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ, παγιώνω, μονιμοποιώ ΑΝΤ. κλονίζω 2. καθιστώ (κάτι) περισσότερο ισχυρό και σίγουρο: τα *καινούργια στοιχεία που προέκυψαν εδραιώνουν την απαγγελθείσα κατηγορία || η νίκη αυτή εδραίωσε την πίστη μας στη δημοκρατία και στους θεσμούς || εδραιωμένη άποψη ! πεποίθηση*

ΣΥΝ. ισχυροποιώ ΑΝΤ. εξασθ^{ε}νίζω. **— εδραίωση** (η) [μεσν.].

έδρανο (το) (^{ο}δράν-ου | -ων} 1. κάθισμα (συνήθ. στο Κοινοβούλιο ή το πανεπιστήμιο): *~ αμφιθεάτρου (πανεπιστημίου)* | τής *Βουλής* · 2. ΜΗΧΑΝ. σταθερό τμήμα μηχανής για τη στήριξη ατράκτου ή περιστρεφόμενου άξονα: *~ ολισθήσεως* | *κυλίσεως* ΣΥΝ. στήριγμα, έρεισμα, βάση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα, ειδώλιο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εδρανον*, ποιητ. τ. τού ουσ. *έδρα* (βλ.λ.)].

έδρασα ρ. → δρω

εδρεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (για αρχές, επιχειρήσεις, σωματεία κ.λπ.) έχω συγκεκριμένο τόπο ως έδρα (σημ. 3): *η διοίκηση τής μεραρχίας εδρεύει στην Τρίπολη* || *η πλοιοκτήτρια εταιρεία εδρεύει στον Πειραιά* 2. βρίσκομαι σταθερά σε συγκεκριμένη θέση, συγκεκριμένο σημείο: *ο πόνος εδρεύει στο στομάχι*.

•εδρικός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό εδρών: *ο κύβος είναι εξαεδρικός* || *μονοεδρική* εκλογική *περιφέρεια*.

-εδρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γεωμετρικών εδρών: *εξά-εδρος* || (το ουδ. ως ουσ.) *κατασκευάζω ένα οκτάεδρο*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *σύν-εδρος* - μτγν. *τετρά-εδρος, έξά-εδρος)*, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *έδρα]*.

Ε.Δ.Τ.Π. (το) Ειδικό Διοικητικό Τονικό Προσωπικό (των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων).

Ε.Δ.Υ.Π. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Υπέγγυων Προσόδων.

εδώ κ. 'δώ επίρρ. 1. (τοπικό) σε αυτό τον τόπο, στο μέρος όπου βρισκόμαστε ή για το οποίο γίνεται λόγος: ζω *~, στην Άρτα* || έχω *φίλους* - || θα *συναντηθούμε ~* || *εγώ ~*, εσύ *εκεί* || *μέχρι* - *καλά ήρθαμε* || έλα 'δώ || *~ είμαι!* (να 'μαι, ήρθα)· ΦΡ. (α) εδώ *που τα λέμε* στην αρχή πρότασης, για να ομολογήσουμε ή απλώς να πούμε κάτι που έχει αντικειμενική αξία, μια αλήθεια: *~, έπρεπε να είχε πάρει το πρώτο βραβείο* || *~*, δεν έχει κι *άδικο!* (β) εδώ ***κι εκεί*** | ***από 'δώ κι από 'κεί*** σκόρπια, σε αταξία: *βρήκαμε το δωμάτιο μας ανοιχτό και τα πράγματα μας* - 2. κοντά, πλησίον, προς το μέρος όπου βρισκόμαστε ή στο οποίο αναφερόμαστε: δεν *έρχεσαι λίγο πιο ~*; 3. σε αυτό το σημείο: η *ουσία τού ζητήματος δεν βρίσκεται ~* || *~ διαφωνούμε* || ο *συγγραφέας* - *περιγράφει προσωπικές στιγμές*- ΦΡ. **εδώ σε *θέλω!*** *σε* αυτή την περίσταση, σε αυτό το πρόβλημα θα φανεί τι αξίζεις (πβ. κ. ΦΡ. εδώ σε *θέλω* ***κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα*** βλ. λ. *κάβουρας*) 4. το ανώτατο ανεκτό όριο, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***μ' έχει φέρει*** **ώς εδώ.**[1] (συνοδεύεται συνήθ. από χειρονομία που δείχνει το επίπεδο τού λαιμού ή τού μετώπου) κάποιος με έχει κάνει να φθάσω στα όρια τής ανοχής μου (β) ώς εδώ *και μη παρέκει!* φτάνει, δεν πάει άλλο· για συμπεριφορά ή κατάσταση που δεν μπορεί πλέον να γίνεται ανεκτή (γ) ώς εδώ *ήτανε!* ώς αυτό το σημείο, δεν αντέχω άλλο ή δεν έχω άλλη υπομονή ή ανοχή: *~!* Δεν αντέχω άλλο περπάτημα! || *~! Αν θες άλλα λεφτά, να πας να δουλέψεις!* 5. (με τη δεικτική αντων. *αυτός, -ή, -ό)* για επίταση τής έννοιας τής δείξεως: *αυτό ~ είναι το σπίτι μου* || *αυτό ~ το παλιόπαιδο τα φταίει όλα!* 6. (με τα τοπικά επιρρήματα πάνω, κάτω, *πέρα, χάμω)* για ακριβή προσδιορισμό τοπικού σημείου: *~ πάνω έχει φανταστική θέα!* ΦΡ. **εδώ *και τώρα*** (επιτακτικά) για την έκφραση έντονης προτροπής για άμεση ικανοποίηση αιτημάτων · (χρον.) 7. (από *~*) για τη δήλωση χρονικής αφετηρίας: *από ~ αρχίζουν τα δύσκολα*· ΦΡ. ***από 'δώ κι εμπρός*** για τη δήλωση χρονικής διάρκειας από ένα χρονικό σημείο και μετά: *~ θα δουλεύεις μόνος σου στο γραφείο* 8. (+και) (α) για τη δήλωση τού χρονικού διαστήματος κατά το οποίο ξεκίνησε και συνεχίζεται (κάτι): *~ και δέκα χρόνια μένει στο εξωτερικό* || *όλα αυτά δεν είναι καινούργια, ακούγονται* - *και καιρό* (β) για τη δήλωση τού χρονικού διαστήματος που παρήλθε σε σχέση με συγκεκριμένο παρελθοντικό γεγονός: *μετακόμισε ~ και δυο χρόνια* 9. (μετά τις πρόθεσης μέχρι)ς), (έ)ως, ίσαμ^{ε} κ.λπ.) για τη δήλωση τού ακριβούς χρονικού σημ^{ε}ίου μέχρι το οποίο διαρκεί μια πράξη: *μέχρι ~ όλα πήγαν καλά* || *ώς ~ είχαμε προβλήματα- ας ελπίσουμε ότι στη συνέχεια θα βελτιωθεί η κατάσταση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. εδώ < αρχ. ώδε «έτσι» (με αντιμετάθεση), παρεκτετ. τ. τού επιρρ. ώς, που χρησιμοποιείται με οργανική και δεικτική σημ. Το επίρρ. ώς (που δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική) < *so (το -ς τού ώ-ς είναι απλώς καταληκτικό επίθημα) συνδ. με λατ. sic «έτσι» (< sō-c)].

εδωδά επίρρ. (καθημ.) εδώ ακριβώς, σε αυτό ακριβώς το σημείο: *~ καθόταν κι έκλαιγε* ΑΝΤ. εκειδά. Επίσης (λαϊκ.) εδωνά.

εδωδιμοπωλείο (το) [1887] (λόγ.) εμπορικό κατάστημα στο οποίο πωλούνται τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο, παντοπωλείο. — εδωδιμοπώλης (ο) [1852], εδώδιμος, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που τρώγεται, ο κατάλληλος και προοριζόμενος για φαγητό: *~ καρπός* | *έλαιο* ΣΥΝ. φαγώσιμος, βρώσιμος **2.** ***εδώδιμα*** (τα) το σύνολο των φυτικών και ζωικών ουσιών που αποτελούν την τροφή τού ανθρώπου˙ τρόφιμα: *~ και αποικιακά* (πα-λαιότ. επιγραφή σε καταστήματα για τρόφιμα από τις αποικίες) ΣΥΝ. φαγώσιμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, μενού*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ιμος)* < *έδωδή* «τροφή», αναδιπλ. τ. τού θ. -ωδ-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού ρ. έδ-ω «τρώγω». Βλ. κ. *έδεσμα]*. εδώθε επίρρ. → δώθε έδωκα ρ. → δίνω

εδώλιο (το) {εδωλί-ου | -ων} (παλαιότ.) κάθισμα, συνήθ. για δύο ή περισσότερα πρόσωπα, που συναντάται κυρ. σε δημόσιους χώρους: βουλευτικά | *θεατρικά* | *κενά* | *κυβερνητικά* | *υπουργικά* - ΣΥΝ. έδρα, έδρανο, θώκος· ΦΡ. ***εδώλιο τού κατηγορουμένου*** (ι) (κυριολ.) η ειδική θέση στην οποία κάθεται ο κατηγορούμενος κατά τη διεξαγωγή τής δίκης (ιι) (συνεκδ.) η θέση και η κατάσταση τού κατηγορουμένου ή η υπαγωγή προσώπου σε δίκη: η *κυβέρνηση μας θα σύρει στο* - *τους υπευθύνους των σκανδάλων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα, ειδώλιο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εδώλιον* (συνήθ. πληθ.), παρεκτεταμένος τ. τού θ. έδ- < Ι.Ε. *sed-öl- (για το οποίο βλ. λ. *έδρα)* τού ρ. *εζομαι* «κάθομαι» (< *έδ-*jομαι)*. Παρεκτεταμένοι τύποι απαντούν (με τη σημ. «κάθισμα») και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. sella (< *sed-la), γερμ. Sessel, ρωσ. sedló «σέλα» κ.ά.].

εδωνά επίρρ. → εδωδά

έδωσα ρ. → δίνω

Ε.Ε. (η) 1. Ευρωπαϊκή Ένωση 2. Ετερόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *εταιρεία)* 3. Εκτελεστική Επιτροπή.

Ε.Ε.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Δ.Δ.Α. (η) Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Δημοκρατικής Αλληλεγγύης.

Ε.Ε.Δ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Διοικήσεως Επιχειρήσεων.

Ε.Ε.Ε. (η) 1. Ετερόρρυθμη Εμπορική Εταιρεία 2. Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών.

Ε.Ε.Ε.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Επιχειρησιακών Ερευνών.

Ε.Ε.Ε.Η.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Ηλιακής και Αιολικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Ε.Λ. (η) Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Θ.Σ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων.

Ε.Ε.Λ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Ο.Σ.Ε. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Οργανισμών Συλλογικών Επενδύσεων.

Ε.Ε.Π. (η) Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιβάλλοντος

Ε.Ε.Σ. (ο) Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

Ε.Ε.Τ. (η) 1. Ένωση Εργατών Τύπου 2. Ένωση Ελληνικών Τραπεζών.

Ε.Ε.Υ. (η) Ελληνική Εταιρεία Υδάτων.

Ε.Ζ.Ε.Σ. (η) Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών.

Ε.Ζ.Λ.Θ. (η) Ελεύθερη Ζώνη Λιμένα Θεσσαλονίκης.

Ε.Ζ.Λ.Π. (η) Ελεύθερη Ζώνη Λιμένα Π^{ε}ιραιά.

-έζος ^{έ}πίθημα ενικών ονομάτων: *Καλαβρ-έζος, Γενοβ-έζος, Κιν-έζος, Βιετναμ-έζος, Γιαπων-έζος*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. -ese, σε εθνωνύμια που αρχικώς οφείλονταν στη μεσολάβηση τής Ιταλικής, λ.χ. Inglese, Francese, Giapponese κ.ά.].

Ε.Η.Σ. (οι) Ελληνικοί Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι.

Ε.Θ.Ε. (η) Ένωση Θεσμικών Επενδυτών.

εθεάθην ρ. → θεώμαι

εθελόδουλος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκούσια υποτάσσεται, που θεληματικά γίνεται ή μένει δούλος, που ανέχεται τη δουλεία ΣΥΝ. δουλόφρων, δουλοπρεπής ΑΝΤ. ελευθερόφρων. — εθελοδουλία (η) [αρχ.], εθελοδουλεύω ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έθέλω + δούλος]*.

εθελοθυσία (η) [1883] {εθελοθυσιών} (λόγ.) η ηθελημένη θυσία, η εκούσια προσφορά τού εαυτού μας ή η θυσία των συμφερόντων μας για κάποιον σκοπό ΣΥΝ. αυτοθυσία, αυταπάρνηση.

εθελοντής (ο), εθελόντρια (η) {εθελοντριών} 1. πρόσωπο που προσφέρεται με τη θέληση του για συγκεκριμένο σκοπό: *χρέη τραυματιοφορέων εκτελούν οι ~ ερυθροσταυρίτες* || *~ αιμοδότης* || με τα *συνεργεία τού δήμου συνεργάζονται και πολλοί ~ για την αποκατάσταση των ζημιών* ΣΥΝ. εθελούσιος, αυτόβουλος 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που κατατάσσεται στις ένοπλες δυνάμεις εκουσίως και χωρίς να υπέχει στρατιωτική υποχρέωση: *πηγαίνω ~* || *ομάδα* | *λόχος* | *σύνταγμα εθελοντών*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. έθελοντ- τής μτχ. *εθέλων*, ρ. έθέλω].

εθελοντικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που συντελείται, αναφέρεται ή προέρχεται από την ελεύθερη βούληση τού ατόμου, χωρίς εξωτερικούς καταναγκασμούς: *~ εργασία* | *συνδρομή! θητεία* | *υπηρεσία/ εισφορά* | *προσφορά* | *βοήθεια* ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, προαιρετικός, οικειοθελής ΑΝΤ. υποχρεωτικός, αναγκαστικός, ακούσιος 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που αποτελείται από εθελοντές (βλ.λ.): *~ στρατός* | *σώμα* | *ομάδα*. — εθελοντικ-ά | **-ώς** επίρρ.

εθελοντισμός (ο) η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος: *για την επιτυχία τής Ολυμπιάδας δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη τού ~*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. volontarisme].

εθελοτυφλώ ρ. αμετβ. [1880] {εθελοτυφλείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προσποιούμαι ότι δεν βλέπω, δεν θέλω να δω και να παραδεχθώ (κάτι ολοφάνερο): αν *μια τόσο φανερά δυσμενής εξέλιξη δεν σας προβληματίζει, τότε μάλλον εθελοτυφλείτε* ΣΥΝ. παραβλέπω, παρορώ, κλείνω τα μάτια, κάνω τα στραβά μάτια, στρουθοκαμηλίζω. — εθελοτυφλία (η) [1888], εθελότυφλος, -η, -ο [1877].

εθελούσιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συντελείται με τη θέληση τού πράττοντος, που προκύπτει από την ελεύθερη βούληση τού ατόμου: *~ δράση* | *κατάταξη* | *παραχώρηση* | *παράδοση* || *η - έξοδος από την υπηρεσία* ΣΥΝ. εθελοντικός, εκούσιος, αυτοπροαίρετος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος, αθέλητος, (εξ)αναγκαστικός, υποχρεωτικός. — εθελουσίως επίρρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < μτχ. *έθέλ-ων* (ρ. *έθέλω)* κατά το συνώνυμο *εκούσιος]*.

ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας.

εθίζω ρ. μετβ. {εθίσ-τηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να αποκτήσει συγκεκριμένη συνήθεια, έξη: *πρέπει να εθίζουμε τα παιδιά να λένε την αλήθεια* || *πολλές τηλεοπτικές σειρές εθίζουν τους θεατές στη βία* ΣΥΝ. συνηθίζω, εξοικειώνω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***εθίζομαι)*** (+σε) δημιουργώ εξάρτηση (από κάτι) λόγω τακτικής πολύχρονης χρήσης: *έχω εθιστεί στα ναρκωτικά* || *εθισμένος στο αλκοόλ* || (μτφ.) έχει εθιστεί στην *τηλεόραση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εθος]*. εθιμικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται μ^{ε} τα έθιμα: *~ τελετές /*

εκδηλώσεις- ΦΡ. ***εθιμικό δίκαιο*** το σύνολο των άγραφων νόμων, δηλ. των κανόνων που προκύπτουν από τα ήθη και τα έθιμα (από την παράδοση και την κοινωνική ζωή και όχι από τον νόμο, το γραπτό δίκαιο) και οι οποίοι καθορίζουν τις αξίες, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά των μελών μιας κοινότητας. — εθιμικ-ά | -ώς επίρρ.

έθιμο (το) {εθίμ-ου | -ων} 1. παγιωμένη συνήθεια κοινωνικής ομάδας, που διαμορφώθηκε από μακρά παράδοση και επιβίωσε από γενιά σε γενιά: το *πρωτοχρονιάτικο ~ επιβάλλει το κόψιμο τής βασιλόπιτας* || *λατρευτικά* | *ειδωλολατρικά* | *οικογενειακά* | *βάρβαρα* | *πολεμικά* | *πανάρχαια* | *πατροπαράδοτα* | *ναυτικά* | *αποκριάτικα* | *τροφικά* ~ ΣΥΝ. συνήθεια, παράδοση, θέσμια· ΦΡ. ***ήθη και έθιμα*** το σύνολο των ενεργειών και των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς κάθε κοινωνικής ομάδας, που κληρονομούνται από την παράδοση 2. ΝΟΜ. άγραφος κανόνας δικαίου ο οποίος διαμορφώνεται με τη μακρά, ομοιόμορφη και αδιάκοπη συμπεριφορά των κοινωνών (των μελών οργανωμένης κοινωνίας, των κρατών, των οργανισμών κ.λπ.) οι οποίοι έχουν την πεποίθηση ότι τηρώντας αυτή τη συμπεριφορά συμμορφώνονται προς τις επιταγές κανόνα δικαίου (opinio juris). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, ήθος, ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εθιμον* < αρχ. *εθος*. Η φρ. τά *έθιμα* με τη σημερινή σημ. απαντά ήδη στον Αθηναίο (4, 151e)].

εθ**ιμολογία** (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των εθίμων (λαού ή περιοχής).

εθ**ιμοτυπία** (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1**. το σύνολο των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που έχουν επικρατήσει και εφαρμόζονται στις διάφορες εκδηλώσεις τής κοινωνικής ζωής (λ.χ. σε συνεστιάσεις, γάμους, κηδείες κ.λπ.) **2**. (ειδικότ.) το σύνολο των τυποποιημένων και υποχρεωτικών κανόνων που εφαρμόζονται στις επίσημες πολιτικές και θρησκευτικές τελετές, στην υποδοχή και τη φιλοξενία ξένων ηγεμόνων κ.λπ.: τηρώ | *παραβιάζω* | *ακολουθώ την* - ΣΥΝ. πρωτόκολλο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. étiquette].

εθιμοτυπικός, -ή, -ό [1887] αυτός που προβλέπεται ή ακολουθεί τους κανόνες τής εθιμοτυπίας: ~ δεξίωση/ συνάντηση/ *τελετή* | *επίσκεψη*. — εθιμοτυπικ-ά | -ώς [1893] επίρρ.

εθισμός (ο) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1**. το να συνηθίζει (κάποιος κάτι), απόκτηση συνήθειας ΣΥΝ. έξη **2**. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η προοδευτική εξοικείωση και έλλειψη αντίδρασης τού οργανισμού σε διάφορες τοξικές ουσίες λόγω συχνής λήψεως, έτσι ώστε να απαιτείται διαρκώς μεγαλύτερη ποσότητα των ουσιών αυτών, προκειμένου να επιτευχθεί η επιθυμητή δράση τους· σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται και στερητικό σύνδρομο, αν διακοπεί η χρήση των ουσιών ΣΥΝ. τοξικομανία.

εθιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εθισμό: ~ *ουσία*.

εθναπόστολος (ο) [1889] {εθναποστόλ-ου | -ων, -ους} 1. ο κήρυκας των εθνικών δικαίων, που συστηματικά και με πάθος διαδίδει ή προπαγανδίζει τα εθνικά ιδεώδη ΣΥΝ. απόστολος, κήρυκας · 2. ΘΡΗΣΚ. (κ. *Απόστολος των Εθνών)* προσωνυμία τού Αποστόλου Παύλου, που κήρυξε τον χριστιανισμό στα έθνη (δηλ. στους μη Ιουδαίους). [ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τής φρ. (ειμί *εγώ) εθνών απόστολος* (Κ.Δ. *Ρωμ.* 11,13)].

εθνάρχης (ο) [μτγν.] {εθναρχών} 1. πολιτικός, πνευματικός ή/ και θρησκευτικός ηγέτης, ο οποίος εκφράζει και ενσαρκώνει τα εθνικά ιδανικά, διαθέτοντας κύρος σε ολόκληρο το έθνος και όχι σε μία μόνο πολιτική παράταξη 2. (ειδικότ.) ο πολιτικός αρχηγός ενός Έθνους: ο ~ τής *Κύπρου* **3.** (ειδικότ. στην Ελλάδα ως προσωνυμία) καθένας από τους επιφανείς πολιτικούς τού εικοστού αιώνα· (ειδικότ.) ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), ο πρόεδρος τής Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ (1913-1977), καθώς και ο Κων/νος Καραμανλής (1907-1998). — εθναρχικός, -ή, -ό [1888].

εθν**αρχία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} Ι. το αξίωμα τού εθνάρχη: η -*Κύπρου* || *Γραφείο* | *Εκτελεστικό Σώμα Εθναρχίας* 2. (συνεκδ.) η έδρα τού εθνάρχη **3.** το σύνολο των συμβούλων τού εθνάρχη.

εθν**εγερσία** (η) [1831] {εθνεγερσιών} η εξέγερση έθνους εναντίον κατακτητή, ο ξεσηκωμός του για την αποτίναξη τής δουλείας ΣΥΝ. επανάσταση ΑΝΤ. υποτέλεια, υποταγή. — ε**Ο**ν**εγέρτης** (ο) [1878], **εθνε**γερτικός, -ή, -ό [1848]. [ΕΤΥΜ. < *εθνεγέρτης* < *έθνος* + *εγέρτης* < *εγείρω)*.

-εθνής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν είτε τον αριθμό των εθνών από τα οποία αποτελείται ένα κράτος είτε ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με έθνη: *μονο-εθνής, δι-εθνής, τρι-εθνές, πολυ-εθνής*. Επίσης -εθνικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, *-ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ.Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. όμο-εθνής, μτγν. αλλο-εθνής), που προέρχεται από το ουσ. *έθνος]*.

εθνικ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που σχετίζεται με τα φυλετικά χαρακτηριστικά (αλλά και με γλωσσικά ή θρησκευτικά γνωρίσματα), τα οποία διακρίνουν ένα σύνολο ανθρώπων από ένα άλλο 2. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, που είναι τυπικός ενός εθνικού συνόλου: ~ *μουσική* | *ντύσιμο* | *φαγητό*. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ethnic < μτγν. *εθνικός]*.

εθνικισμός (ο) [1859] **1.** (κακόσ.) υπερβολική και αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα τού έθνους και των εθνικών ιδεωδών, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάκριση των εθνών σε ανώτερα και κατώτερα και τη διάθεση επιβολής των πρώτων στα δεύτερα (πβ. λ. *σοβινισμός, πατριωτισμός)* ΑΝΤ. διεθνισμός, κοσμοπολιτισμός 2. (ειδικότ.) η έντονη προβολή τής εθνικής ταυτότητας, κυρ. όταν συνδέεται με τάσεις απόσχισης ή επέκτασης **3.** ΙΣΤ. η ιδεολογία που εμφανίστηκε στο πλαίσιο αστικών επαναστάσεων και έθετε ως πολιτικό θεμέλιο τού κράτους την έννοια τού έθνους (εθνικό κράτος) και όχι, π.χ., τη θρησκεία ή τον βασιλιά.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nationalism].

εθνισμός - εθνικισμός - διεθνισμός - φιλοπατρία - πατριωτισμός - **σοβινισμός.** Το να αγαπά κανείς την πατρίδα του, η φιλοπατρία (λ. που πρωτοεμφανίζεται στον Αριστοφάνη), είναι το πιο φυσικό πράγμα. Στα τέλη τού 18ου αι.-αρχές τού 19ου αι., όταν η λ. *φιλοπατρία* δίνει την αίσθηση λογιότερης λέξης, αρχίζει να υποκαθίσταται από τις λέξεις πατριωτισμός (αντιδάνειο μέσω τού γαλλ. patriotisme), που πρωτοχρησιμοποιούν ο Ρήγας Φεραίος, ο Ευγένιος Βούλγαρις κ.ά., και **εθνισμός** (μαρτυρείται από τον Ν. Σπηλιάδη, 1826). Για λίγο μάλιστα φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν με την ίδια σημασία και τα εθνικότης και εθνότης, που γρήγορα όμως εξειδικεύθηκαν στη σημασία που έχουν και σήμερα. Η χρήση τής λ. εθνισμός με τη σημ. τού πατριωτισμού, τής φιλοπατρίας είναι τόσο έντονη τον 19ο αι., ώστε ο περίφημος δικαστής και συγγραφέας Αναστάσιος Πολυζωίδης, αναζητώντας (το 1859) μια λέξη ομόρριζη τού **εθνικός** (= ειδωλολάτρης) για να δηλώσει την ειδωλολατρία, τον παγανισμό, αποφεύγει τη λ. *εθνισμός* (= πατριωτισμός), για να μην προκαλέσει σύγχυση, και δημιουργεί τη λ. **εθ**νικ**ισμός** με τη σημ. «ειδωλολατρισμός» (από το εθνικός «ειδωλολάτρης»), που είναι και η πρώτη σημ. τής λέξης! Βαθμηδόν η λ. *εθνισμός* υπεχώρησε· τη θέση της πήρε η λ. *εθνικισμός*, που σήμανε και τον πατριωτισμό, την αγάπη προς την πατρίδα, αλλά και τις εδαφικές απαιτήσεις ενός έθνους εις βάρος άλλων εθνών, τον εθνικό επεκτατισμό, δήλωσε δηλ. και τη θετική και την αρνητική σημ. Τον φανατικό, με επεκτατικές-επιθετικές βλέψεις, πατριωτισμό δήλωσε και η ξενικής (γαλλικής) προελεύσεως λ. **σοβινισμός** (από το ήρωα θεατρικού έργου, τού αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα πατριώτη N. Chauvin). Με τις σαρωτικές αλλαγές που έγιναν στο παγκόσμιο πολιτικό σκηνικό από τη δεκαετία τού '80, με τους ποικιλώνυμους εθνικισμούς που εμφανίστηκαν μετά την πτώση των κομουνιστικών καθεστώτων, η διάκριση μεταξύ nationism και nationalism κατέστη και στην Ελλάδα αναγκαία και άρχισε να εκφράζεται αντιστοίχως με το σημασιολογικό-λεξικό ζεύγος εθνισμός - *εθνικισμός*, όπου το *εθνισμός* δηλώνει τον αγνό πατριωτισμό, το δε *εθνικισμός* τις εθνικιστικές επεκτατικές βλέψεις. Απέναντι σε αυτό το ζεύγος η λ. **διεθνισμός** παρέμεινε από παλιά να δηλώνει το ξεπέρασμα τής έννοιας τού έθνους και την υποκατάσταση της από τη δι-εθνική αντίληψη ότι δεν πρέπει να υπάρχουν όρια που να χωρίζουν τους λαούς, αντίληψη την οποία προέβαλε ο κομουνισμός, η κατεξοχήν διεθνιστική ιδεολογία.

εθνικιστής (ο) [1840], εθνικίστρια (η) {εθνικιστριών} 1. πρόσωπο που πιστεύει στον εθνικισμό (σημ. 1): ~ *πολιτικός* | *διανοούμενος 2.* (καταχρ.) πρόσωπο που πιστεύει στα εθνικά ιδεώδη: *συχνά όσοι τρέφουν πατριωτικά αισθήματα χαρακτηρίζονται από τους διεθνιστές ως εθνικιστές*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nationalist].

εθνικιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον εθνικισμό: ~ *κόμμα* | *κυβέρνηση* | *πολιτική* | *προπαγάνδα*. — εθνικιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nationalistic].

εθνικοαπελευθερωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απελευθέρωση έθνους από ξενικό ζυγό: ~ *αγώνας* | *κίνημα* | *επανάσταση*.

εθνικοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται (κάτι) εθνικό, το να υπάγεται στην ευθύνη τού κράτους **2**. ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των ενεργειών και των μέτρων με τα οποία οι παραγωγικές, βιομηχανικές, τραπεζικές και ασφαλιστικές επιχειρήσεις που εδρεύουν σε μια χώρα μεταβιβάζονται στο κράτος ή συγχωνεύονται με τις αντίστοιχες κρατικές, καθώς και ολόκληροι τομείς τής οικονομίας που περιέρχονται στον έλεγχο τού Δημοσίου: ~ *μεταλλείων* | *εργοστασίων* ΣΥΝ. κρατικοποίηση ΑΝΤ. ιδιωτικοποίηση. — **εθνικοποκό** ρ. μετβ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. nationalisation].

εθν**ικός,** -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το έθνος (ή τα έθνη): ~ *ευεργέτης* | *υπηρεσία* | *προϊόν* | *νόμισμα* | *ήρωας* | *ανάγκη* | *υπερηφάνεια* | *συμφέρον* | *αξιοπρέπεια* | *πολιτική* | *ασφάλεια* | *ενότητα* | *κίνδυνος* | *μειονότητα* | *τραγωδία* | *αναγέννηση* | *ανεξαρτησία* | *παράδοση* | *πένθος* | *αποκατάσταση* | *καταστροφή* | *επέτειος* | *χορός* | *κτήματα* | *υπόθεση* | *έργο* || *τα ~ χρώματα τής Ελλάδας είναι το γαλάζιο και το λευκό*- ΦΡ. (α) ***Εθνική Συνέλευση (Εθνοσυνέλευση)*** συνάθροιση των αντιπροσώπων τού έθνους: η ~ τής *Τροιζήνας* (β) ***Εθνική Αντιπροσωπία*** βλ. λ. *αντιπροσωπία* (γ) ΙΣΤ. ***Εθνική Αντίσταση*** βλ. λ. αντίσταση (δ) ***εθνική εορτή*** επέτειος γεγονότος μεγάλης σημασίας για ένα έθνος (κυρ. ανεξαρτησίας, απελευθέρωσης κ.λπ.), η οποία εορτάζεται με επίσημο τελετουργικό τρόπο (δοξολογίες, παρελάσεις κ.λπ.) και με την καθιέρωση αργίας (ε) **εθνικός ύμνος** βλ. λ. *ύμνος* ***(στ) εθνική ενδυμασία*** | ***φορεσιά*** παραδοσιακή στολή, συνήθως απλοποιημένη και τυποποιημένη, που αποτελεί ένα από τα σύμβολα ορισμένης χώρας (ζ) ***εθνική μειονότητα*** η μειονότητα τής οποίας τα μέλη κατάγονται από έθνος διαφορετικό από αυτό που κυριαρχεί σε ένα κράτος, ***π.χ.*** οι Έλληνες τής Αλβανίας (η) ***εθνική εκκαθάριση*** | ***κάθαρση*** η εθνοκάθαρση (βλ.λ.) **(θ)** ***εθνικό κράτος*** η νομική συγκρότηση ομοιογενούς και αυτοτελούς κοινωνικού συνόλου σε εδαφική περιοχή με βάση την έννοια τού έθνους ΣΥΝ. έθνος-κράτος (ι) ***εθνική ομάδα*** (i) κοινωνική ομάδα ή κατηγορία πληθυσμού με κοινούς εθνικούς (φυλετικούς, γλωσσικούς και πολιτιστικούς) δεσμούς, που ζει και κινείται εντός ευρύτερης κοινωνίας (ii) ΑΘΛ. (κ. ως ουσ. ***Εθνική)*** συγκρότημα αθλητών ομαδικού αθλήματος (λ.χ. ποδοσφαίρου), που αποτελείται από επιλεγμένους παίκτες διαφόρων ομάδων μιας χώρας, την οποία και εκπροσωπεί στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις:

η *Εθνική Ελλάδος* || η εθνικτή *ομάδα παίδων* (ια) ***εθνική* οδός** δημόσιος αυτοκινητόδρομος υψηλών ταχυτήτων, που διασχίζει μια χώρα και συνδέει τις βασικές πόλεις και συγκοινωνιακούς κόμβους (λιμάνια, αεροδρόμια κ.λπ.) μεταξύ τους (ιβ) ***εθνικό πάρκο*** εκτεταμένη περιοχή χώρας, μέσα στην οποία διατηρούνται φυτά, ζώα ή τοπογραφικά χαρακτηριστικά στη φυσική τους κατάσταση με σκοπό τη δημόσια ψυχαγωγία (ιγ) ***εθνικός δρυμός*** γεωγραφική περιοχή, η οποία συγκεντρώνει σπάνια και απειλούμενα με εξαφάνιση είδη ζώων και φυτών και γι' αυτό τον λόγο προστατεύεται από το κράτος με ειδικό νομικό καθεστώς (ιδ) ***εθνική οικονομία*** *το* σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που συντελούνται εντός εθνικού κράτους και οι οποίες δημιουργούν το εθνικό προϊόν (ιε) ***εθνικό εισόδημα*** το σύνολο των εισοδημάτων που αποκτούν οι μόνιμοι κάτοικοι χώρας από την αμοιβή τους για τη συνεισφορά τους στην παραγωγική διαδικασία (ιστ) ***εθνικό κεφάλαιο* | *πλούτος*** όλα τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας χώρας και το καθαρό απόθεμα απαιτήσεων προς το εξωτερικό, αν αθροιστεί η αξία τους (ιζ) ***εθνική άμυνα*** βλ. λ. άμυνα (ιη) ΙΣΤ. ***(Εθνική) Άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (ιθ) ***εθνικό ζήτημα*** (ι) το πρόβλημα που δημιουργήθηκε με την έκρηξη εθνικών κινημάτων τον 19ο και τον 20ό αι. στην Ευρώπη κ.α. (ιι) πρόβλημα ανεκπλήρωτων πόθων εθνικής ανεξαρτησίας ή ολοκλήρωσης κυρ. σε πολυεθνικές αυτοκρατορίες (Αυστρο-Ουγγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία κ.ά.) ή πολυεθνικά κράτη (πρώην Σοβιετική Ένωση) (ιιι) οποιοδήποτε πολιτικό θέμα που λογίζεται ως μεγάλης εθνικής σημασίας (π.χ. το Κυπριακό για την Ελλάδα) (κ) ***εθνική κυριαρχία*** η κυριαρχία ενός έθνους-κράτους, η αποτελεσματική άσκηση τής πολιτικής ενός κράτους στο δικό του έδαφος, χωρίς ξένες παρεμβάσεις (κα) ***εθνική ολοκλήρωση*** η συμπερίληψη όλων των «αλύτρωτων» εδαφών στο έθνος-κράτος, ώστε τα όρια τού κράτους να συμπίπτουν ακριβώς με τα όρια τού έθνους 2. αυτός που σχετίζεται με το ιδεώδες τού έθνους και τού πατριωτισμού: - *φρονήματα* | *συνείδηση* | *ιδέα* | *καλό* | *ιδεώδη* ΣΥΝ. πατριωτισμός ΑΝΤ. αντεθνικός · 3. ΘΡΗΣΚ. ***εθνικός*** (ο) ο ειδωλολάτρης, κατά τους χριστιανούς των πρώτων χριστιανικών αιώνων 4. ΓΛΩΣΣ. ***εθνικά*** (ενν. ονόματα) (τα) ονόματα, ουσιαστικά και επίθετα, παράγωγα τοπωνυμίων και εθνωνυμίων, που δηλώνουν τον κάτοικο πόλης, χωριού, αυτόν που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος ή τον καταγόμενο από εκεί, *π.χ. Αθηναίος, Βολιώτης, Περιστεριώτης* κ.λπ. — εθνικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, έθνος, Έλληνας.*

ΣΧΟΛΙΟ Εθνικά ονόματα ως **ουσιαστικά** ή επίθετα. **Η** περίπτωση που ένα εθνικό κύριο όνομα δίνει λαβή στον σχηματισμό μιας λέξης, η οποία δηλώνει πια, ανεξαρτήτως της αρχικής πηγής της, συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, δεν είναι σπάνια. Έτσι από τη θρακική φυλή των Αλαζώνων γίνεται ο αλαζόνας (αρχ. ἀλαζών), ο υπερόπτης. Από τους **Βανδάλους** ο βάνδαλος, ο βάρβαρος καταστροφέας των έργων τού πολιτισμού και γενικότ. αυτός που επιδίδεται σε καταστροφές. Το όνομα των Ούννων χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον βάρβαρο και σκληρό επιδρομέα και μάλιστα τους Γερμανούς Ναζί για τις θηριωδίες τους κατά τον **Β'** Παγκόσμιο Πόλεμο. Από τους Κάφρους. τους ιθαγενείς διαφόρων φυλών τής Α. Αφρικής, προέρχεται ο κάφρος, ο απολίτιστος, ο άξεστος. Με την ίδια απαξιωτική σημασία χρησιμοποιήθηκαν λιγότερο και τα ονόματα **Ζουλού**, φυλής ιθαγενών τής Ν. Αφρικής, και **Μάο-Μάο**, φυλής τής Κένυας, ακόμη δε λιγότερο και το όνομα Απάτσι, φυλής Ινδιάνων τής Β. Αμερικής (απ' όπου προήλθε παλιότερα και η ονομασία «Απάχηδες»), Το εθνικό όνομα **Τούρκος**, όταν στην Ελληνική λέμε «έγινα Τούρκος», δηλώνει τον γεμάτο οργή, τον ασυγκράτητα εξαγριωμένο. Το **Βούλγαρος** δήλωσε παλιότερα τον αγροίκο και υπερβολικά σκληρό, ενώ χρησιμοποιήθηκε μειωτικά και υβριστικά κατά την περίοδο τού Εμφυλίου· χρησιμοποιήθηκε επίσης καταχρηστικά και υβριστικά στην ποδοσφαιρική αργκό. Το όνομα **Γύφτος** χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί η τσιγγουνιά, που φθάνει μέχρι μορφές αναξιοπρεπούς συμπεριφοράς (το ίδιο το **τσιγγούνης** είναι από το Τσιγγάνος μέσω τού τουρκ. çingene). Το **Εβραίος** χρησιμοποιήθηκε συχνά για να δηλώσει τη φιλαργυρία, την υπερβολική αγάπη για το χρήμα. Η συναφής όμως λέξη που καθιερώθηκε ευρύτερα στην Ελληνική είναι το καρμοίρης από το μεταγενέστερο αρχ. *Καρίμοιρος* «τιποτένιος - μισθοφόρος», που ανάγεται ετυμολογικά το εθνικό όνομα **Κάρες** (και *μοίρα),* τους οποίους οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά και χρησιμοποιούσαν ως δούλους. Η εργασιακή απασχόληση στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες γυναικών από τις Φιλιππίνες προσέδωσε στη λ. Φιλιππινέζα τη σημασία τής οικιακής βοηθού, αλλά και τού προσώπου που χρησιμοποιείται σε βοηθητικές ή δευτερεύουσας σημασίας δουλειές, ενώ η μορφή εργασιακής απασχόλησης, συχνά και εκμετάλλευσης, οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία οδήγησε τα τελευταία χρόνια στη χρήση τής λ. **Αλβανός** με τη σημ. τού σκληρά εργαζομένου και υπαμειβομένου εργάτη. Ακόμη, το όνομα **Γερμανός** χρησιμοποιείται συχνά για **να** δηλώσει άνθρωπο πειθαρχημένο, αυστηρό και σκληρό, ενώ το **Εγγλέζος | Άγγλος** στη φρ. *είναι Εγγλέζος | Άγγλος στα ραντεβού του* δηλώνει αυτόν που είναι ακριβής, στην ώρα του σε προκαθορισμένες συναντήσεις. Η λ. Αμερικανάκι χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον αφελή άνθρωπο, που πιστεύει ό,τι του λένε *(για Αμερικανάκια μάς περνάς;),* όπως και το **Κουτόφραγκος** για τον αφελή και εύπιστο Ευρωπαίο. Τέλος, το όνομα **Κινέζος** χρησιμοποιείται στη φρ. *κάνω τον Κινέζο* για να δηλώσει αυτόν που προσποιείται ότι δεν καταλαβαίνει αυτά που του λένε.

-εθνικός, -ή, -ό → -εθνής

εθνικοσοσιαλισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. το ακραίο ολοκληρωτικό κίνημα που αναπτύχθηκε στη Γερμανία υπό την ηγεσία τού Αδόλφου Χίτλερ (1889-1945), με κύρια χαρακτηριστικά τον εθνικισμό, τον ρατσισμό (κυρ. κατά των Εβραίων), την απόρριψη τής δημοκρατίας, την πίστη στον φίρερ (Führer = ηγέτης) και την εδαφική επέκταση ΣΥΝ. ναζισμός. — **εθνικοσοσιαλίστης** (ο), εθνικοσοσιαλίστρια (η), εθνικοσοσιαλιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός.* [ΕΤΥΜ Από̱δ. τού γερμ. Nationalsozialismus (Nazi). Βλ. κ. ναζισμός].

εθνικότητα (η) [1833] {εθνικοτήτων} 1. η ιδιότητα τού μέλους ενός έθνους, το να ανήκει κανείς σε ένα έθνος (λόγω γεννήσεως, καταγωγής ή υπαγωγής σε αυτό) 2. η καταγωγή από συγκεκριμένο έθνος: *ελληνικής ~ Σουηδός βουλευτής* || τι εθνικότητας είναι; (πβ. λ. υπηκοότητα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nationalité].

εθνικό φ ρω ν, -ων, -ον {εθνικόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που έχει εθνικά φρονήματα, που πιστεύει στην ιδέα τού έθνους, την υποστηρίζει και την προβάλλει ΣΥΝ. πατριώτης 2. (κακόσ.) ο φανατικά προσηλωμένος στο έθνος, στα εθνικά ιδεώδη και συμφέροντα, και συγχρόνως ιδεολογικά και πολιτικά συντηρητικός (κυρ. αντικομουνιστής): *~ παράταξη | κόμμα* ΣΥΝ. εθνικιστής ΑΝΤ. διεθνιστής, αριστερός. Επίσης **εθνικόφρονας** (ο/η). — εθνικοφροσύνη (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον, εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ. < *εθνικός* + *-φρων,* μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *φρέν-,* πβ. αρχ. φρήν, *φρενός].*

εθνισμός (ο) [1826] η συνείδηση ότι ανήκει κανείς σε συγκεκριμένο έθνος και το πατριωτικό αίσθημα που προκύπτει από αυτήν ΣΥΝ. εθνική συνείδηση, πατριωτισμός, φιλοπατρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.* — εθνιστής (ο), **εθνίστρια** (η), εθνιστικός, -ή, -ό, εθνιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.*

εθνο- κ. εθνό- κ. **εθν-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με ένα έθνος: *εθνο-γένεση, εθνο-μάρτυρας, εθνό-σημο, εθν-ωνύμιο, εθνο-λογία.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *έθν-άρχης, εθνο-φύλαξ),* που προέρχεται από το αρχ. έθνος].

εθνοβόρος, -ος, -ο [1850] (λόγ.) ο φθοροποιός ή/και καταστροφικός για το έθνος: ~ πολιτική ΣΥΝ. εθνοκτόνος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος, εθνωφελής. [ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-βόρος* < *βορά* (βλ.λ.)].

εθνογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η δημιουργία ενός έθνους: η ~ των *Σέρβων τον Μεσαίωνα.* — **εθνογενετικός**, -ή, -ό.

εθνογλωσσικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ενός έθνους. — **εθνογλωσσικ-ά** | **-ώς** επίρρ.

εθνογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος που μελετά τη γλώσσα λαών οι οποίοι δεν διαθέτουν γραφή, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ γλώσσας, κοινωνίας και πολιτισμού των λαών αυτών.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ethnolinguistics (νόθο συνθ.)].

εθνογραφία (η) [1818] κλάδος τής εθνολογίας (βλ.λ.), που ασχολείται με την περιγραφή των στοιχείων και των εκδηλώσεων τού πολιτισμού σε διάφορους λαούς (κυρ. πρωτόγονους). — **εθνογράφος** (ο/η) [1833], **εθνογραφικός**, -ή, -ό [1845], εθνογραφικ-ά /-ώς [1845] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnographie].

εθνοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} η μαζική εκδίωξη των μελών μιας εθνότητας από μια περιοχή ή/και ο αφανισμός τους, με σκοπό συνήθ. τη βίαιη εξασφάλιση πληθυσμιακής ομοιογένειας σε μία γεωγραφική περιοχή για γεωπολιτικούς σκοπούς ΣΥΝ. εθνική εκκαθάριση | κάθαρση.

εθνοκαπηλία (η) {εθνοκαπηλιών} η εκμετάλλευση τής ιδέας τού έθνους για πολιτικά ή και προσωπικά οφέλη. — εθνοκάπηλος (ο/η).

εθνοκεντρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η αναγωγή των πάντων στην ιδέα τού έθνους και στο ίδιο το έθνος 2. κοιΝΩΝΙΟΛ. μορφή κοινωνικής αντίληψης που συνίσταται στην τάση να χρησιμοποιεί κανείς τους κανόνες και τις αξίες τής δικής του κοινωνικής ομάδας ως μέτρο για την κρίση και την αξιολόγηση των κανόνων και των αξιών άλλων κοινωνιών. — εθνοκεντρικός, -ή, -ό, εθνοκεντρικό επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnocentrism].

εθνοκτόνος, -ος, -ο [1845] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του καταστρέφει το έθνος: *~ διχασμός | εμφύλιος | επινόηση | πολιτική* ΣΥΝ. εθνοβόρος, εθνοφθόρος ΑΝΤ. εθνωφελής, εθνοσωτήριος. — εθνοκτονία (η) [1874]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-κτόνος* < αρχ. κτείνω «φονεύω» (βλ. λ. -κτονία)].

εθνόλεκτος (η) {εθνολέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα ομάδας ομιλητών (π.χ. των Τσιγγάνων) που διαφοροποιούνται μόνο γλωσσικά από τους λοιπούς πολίτες τής ίδιας χώρας· πρόκειται για γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται από ορισμένους ομιλητές παράλληλα προς τη χρήση τής επίσημης εθνικής γλώσσας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnolect. Για τον μορφολ. σχηματισμό βλ. λ. *διάλεκτος,* που αποτέλεσε πρότυπο για τους όρους αυτούς (λ.χ. ιδιόλεκτος, κοινωνιό-λεκτος)].

εθνολογία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που μελετά συγκριτικά τη δομή, την εξέλιξη και τις εκδηλώσεις πολιτισμού διαφόρων εθνών και κυρ. μικρών αυτοτελών κοινωνικών ομάδων που ζουν κατά φύση («πρωτόγονοι λαοί») ΣΥΝ. κοινωνική ανθρωπολογία, πολιτιστική ανθρωπολογία. — **εθνολόγος** (ο/η), εθνολογικός, -ή, -ό, εθνολογικ-ά | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnologie].

εθνομάρτυρας (ο) {εθνομαρτύρων} αυτός που υπέστη μαρτύρια ή βρήκε μαρτυρικό θάνατο στον αγώνα υπέρ τού έθνους του: ο *μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ανακηρύχθηκε ~.* Επίσης (λογιότ.) **εθνομάρτυς** [1868] {εθνομάρτυρος}.

εθνομουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. Ο τομέας τής μουσικολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη όλων των μουσικών πάρα-

δόσεων, πλην τής δυτικοευρωπαϊκής· στην αρμοδιότητα του ανήκουν λαϊκές μουσικές κάθε έθνους, μουσικές πρωτόγονων ή αρχαίων λαών και κοινωνιών κ.λπ. — **εθνομ**ουσικ**ολόγος** (ο/η), **εθνομ**ουσικ**ολογι-κός, -ή, -ό, εθν**ομουσικολογία** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnomusicologie].

εθνοπατέρας (ο) [1892] (συχνά ειρων.) ο πατέρας τού έθνους, ο βουλευτής.

εθνοπρεπής, -ής, -ές [1881] {εθνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- εθνοπρε-πέστ-ερος, -ατός} αυτός που αρμόζει στο έθνος, που είναι αντάξιος τής ιστορίας και των παραδόσεων τού έθνους: *πρέπει να διασφαλιστεί η υγιής και ~ μόρφωση των παιδιών των προσφύγων* ΑΝΤ. ξενο-πρεπής, ξενότροπος. — εθνοπρεπώς επίρρ., εθνοπρέπεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εθνοπρόβλητος, -η, -ο [1893] αυτός που προβάλλεται ή εκλέγεται από το έθνος σε ανώτατο αξίωμα: *~ κυβερνήτης* ΣΥΝ. λαοπρόβλητος.

έθνος (το) {έθν-ους | -η, -ών} 1. σύνολο ανθρώπων που γίνονται αντιληπτοί και από τους ίδιους και από τους άλλους ως ομοιογενές σύνολο, καθώς συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς κοινής καταγωγής και ιστορικό παρελθόν, κοινά στοιχεία πολιτισμού, κοινά ιδανικά και πολλές φορές κοινή γλώσσα και θρησκεία, ενώ παράλληλα έχουν συνείδηση τής διαφοράς τους από τα άλλα ανάλογα σύνολα ανθρώπων ΣΥΝ. φυλή, γένος- ΦΡ. ***έθνος-κράτος*** *το* εθνικό κράτος, το κράτος που έχει συγκροτήσει ένα έθνος στο έδαφος όπου διαβιοί: *τα σύγχρονα έθνη-κράτη προέκυψαν από τη διάλυση μεγάλων αυτοκρατοριών* 2. ΘΡΗΣΚ. **έθ**νη (τα) (α) (στην Π.Δ.) οι άλλοι λαοί τού κόσμου κατ' αντιδιαστολή προς τους Ισραηλίτες (β) (στην Κ.Δ.) οι ειδωλολάτρες και ει-δικότ. οι Έλληνες (γ) το γένος των χριστιανών *(«έθνος άγιον»).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-nos < Ι.Ε. *swedh- «έθιμο, συνήθεια» (για το οποίο βλ. λ. *εθος).* Όπως φαίνεται από τη σημ. τής Ι.Ε. ρίζας, η λ. δήλωνε αρχικά τα πρόσωπα που χαρακτηρίζονται από κοινά ήθη και έθιμα].

έθνος - λα**ός** - κράτος - φυλή - **γένος**. Όλες αυτές οι λέξεις δέχονται εθνικούς προσδιορισμούς: **το** ελληνικό **έθνος - ο** ελληνικός λα**ός - το** ελληνικό κρά**τος -** η ελληνική φυλή | η φυλή **των** Ελλήνων **- το γένος** των Ελλήνων. Η έννοια τού έθνους προσδιορίζεται ήδη από τον Ηρόδοτο ως το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή *καταγωγή* (το «ομαιμον»), κοινή *γλώσσα* (το «όμό-γλωσσον»), κοινή *θρησκεία* και κοινά ήθη και *έθιμα.* Γενικότερα, από πολλούς επιστήμονες (ιδίως τής Γερμανικής Σχολής) ως χαρακτηριστικά τού έθνους προσδιορίζονται η (κοινή) καταγωγή, η (κοινή) γλώσσα και η (κοινή) παράδοση, πράγμα που ισχύει απολύτως για έθνη όπως οι Έλληνες. Ωστόσο, Αμερικανοί, Ρώσοι, Ελβετοί κ.ά. αποτελούν έθνη, χωρίς να διαθέτουν πλήρως αυτά τα χαρακτηριστικά (διαφέρουν στη γλώσσα, δεν έχουν κοινή παράδοση ή δεν έχουν κοινή καταγωγή). Γι' αυτό, άλλοι επιστήμονες (Γαλλική Σχολή) υποστηρίζουν ότι κύριο κριτήριο για τον προσδιορισμό τού έθνους είναι η συνείδηση *κοινότητας,* η συνείδηση των ίδιων των ανθρώπων ότι αποτελούν *εθνικό σύνολο, εθνική κοινότητα* και ο τρόπος με τον οποίο *αυτοπροσδιορίζονται.* Το λαός, αντίθετα προς τον αφηρημένο χαρακτήρα που έχει το *έθνος,* έχει πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο. *Λαός* είναι οι άνθρωποι, οι πολίτες, το έμψυχο υλικό, με έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό ενός έθνους. Νομική και πολιτειακή είναι η έννοια τού κρά**τους**, που απαιτείται να είναι συντεταγμένο και να διέπεται από νόμους και ρυθμίσεις που θα ορίζουν τις λειτουργίες του και τις μεταξύ των πολιτών σχέσεις. Ενώ στην έννοια τού *έθνους* αντιστοιχεί ο *λαός (ο* λαός απαρτίζει ένα έθνος), στην έννοια τού *κράτους* αντιστοιχεί ο πολίτης (οι πολίτες μιας χώρας συνθέτουν το κράτος). Η λ. φυλή τονίζει περισσότερο το στοιχείο τής κοινής ιστορικής προέλευσης και εθνολογικής καταγωγής ενός λαού. Η φυλή των Ελλήνων, λ.χ., διαφέρει από τις ασιατικές φυλές που έχουν άλλη φυλετική καταγωγή. Τέλος, την κοινή καταγωγή τονίζει και η έννοια τού **γένους** (συχνά κεφαλαιογραφείται ως **Γένος):** το **Γένος** των Ελλήνων ή, κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους, το Γ**ένος** των Γραικών, τονίζει ακριβώς -στα χρόνια που δεν υπάρχει ακόμη ελληνικό κράτος και που το έθνος των Ελλήνων τελεί υπό τουρκικό ζυγό- την ανάγκη ενότητας των Ελλήνων εντός και εκτός Ελλάδος, την ανάγκη (δια)φωτισμού των Ελλήνων για την ιστορία και την καταγωγή τους και την ανάγκη ξεσηκωμού των Ελλήνων για να επανακτήσουν την ελευθερία τους.

Ετυμολογικά, είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *έθνος* ανάγεται σε ρίζα **εθ-** (< Ι.Ε. *swedh-), από όπου παράγονται και οι λέξεις ή**θ-ος** | ηθικός και έθ-ος | έθ-ιμο Η λ. λαός τόνισε την έννοια τού ανθρώπου: άνδρες | στρατιώτες είναι οι λα**οί** (στον πληθ.) στην ίλιάδα τού Ομήρου, άνδρες | άνθρωποι στην *Οδύσσεια,* συγκεντρωμένοι άνθρωποι | λαός στους μετέπειτα χρόνους, λαϊκοί (σε αντίθεση με τους ιερείς) στην Π. Διαθήκη, οι χριστιανοί (σε αντίθεση με τους εονικους | ειδωλολάτρες) στην Κ. Διαθήκη. Το *κράτος* σήμανε εξαρχής την εξουσία, τη δύναμη τού οργανωμένου έθνους με δικαιοδοσίες πάνω στους πολίτες. Η φυλή συνδέεται με το φύλον (sex), αναγόμενη στο φύω | φύομαι Δηλώνει δεσμούς αίματος («ομαιμον»), κοινή καταγωγή ευρύτερη ή κατά ομάδες. Και η λ. **γένος** δηλώνει καταγωγή, τη γενεά | γενιά, από το επίπεδο τής οικογένειας ώς το επίπεδο τής φυλής. Τόσο η φυλή όσο και το *γένος* αντιστοιχούν στο ξεν. ράτσα (ιταλ. razza «φυλή» < αραβ. ra's «κεφαλή - καταγωγή»· από το ιταλ. τα ευρωπαϊκά γαλλ. race, αγγλ. race κ.λπ.). Την έννοια τής «καταγωγής» ως βάσης τού έθνους έδωσε και το λατ. **nati**o «γέννηση, καταγωγή» (< nascor «γεννιέμαι»), από όπου τα ευρωπαϊκά γαλλ. nation, αγγλ. nation κ.λπ. Οι ξένοι χρησιμοποιούν, κατ' αντιδιαστολή προς τα nation | national, τον όρο ethnic(s) | ethnical από την Ελληνική για να δηλώσουν τις εθνικές μειονότητα (αλβανική στα Σκόπια, ελληνική στην Αλβανία) ή τις ομάδες που διαφέρουν ως προς την καταγωγή ή το θρήσκευμα (Τσιγγάνους, μουσουλμάνους) μέσα στο ίδιο έθνος. Ας σημειωθεί τέλος ότι, όπως παρατηρεί ο Στέφ. Κουμανούδης *(Συναγωγή Νέων Λέξεων..., λ. εθνωφελής),* σύνθετα και παράγωγα τής λ. *έθνος* «εν *τοις λεξικοϊς τής αρχαίας γλώσσης ύπάρχουσιν μόνον δεκατρείς* [λέξεις] εν *ταύτη δέ τη Συναγωγή ανεγράφησαν νέαι [...] εκατόν είκοσιεννέα. Παρέχει, βέβαια, και τούτο νύξιν σκέψεων εις τον φιλοσοφοϋντα περί* τάς *εκφάνσεις τής ιστορίας κατά τάς διαφόρους έποχάς των εθνών».*

εθνόσημο (το) [1856] {εθνοσήμ-ου | -ων} 1. διακριτικό σύμβολο που χρησιμοποιείται ως έμβλημα έθνους 2. (ειδικότ.) το σήμα ή σύμβολο τού έθνους που υπάρχει στη στολή ή στο πηλήκιο των στρατιωτικών. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού γαλλ. cocarde (βλ. λ. *κονκάρδα)].*

εθνοσυνέλευση (η) [1793] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η συνέλευση των αντιπροσώπων ενός έθνους, που ενσαρκώνει τη λαϊκή κυριαρχία και εκφράζει τη θέληση τού λαού· συγκαλείται σε έκτακτες περιστάσεις και ασκεί συντακτική εξουσία (δηλ. ασχολείται με τη σύνταξη ή την τροποποίηση τού συντάγματος) ΣΥΝ. κοινοβούλιο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assemblée nationale].

εθνοσωτήρας (ο) [1878] ο σωτήρας τού έθνους.

εθνοσωτηριος, -α, -ο [1895] σωτήριος ή ευεργετικός για το έθνος: *~ ιδέες | πολιτική* ΣΥΝ. εθνωφελής ΑΝΤ. εθνοφθόρος, εθνοκτόνος, εθνοβόρος.

εθνότητα (η) [1857] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -οτήτων} το σύνολο των μελών μιας εθνικής ομάδας (εν ευρεία εννοία ταυτίζεται με το έθνος, ενώ υπό στενή έννοια δηλώνει μια πολιτιστικά (λ.χ. γλωσσικά) διακριτή ομάδα τού ίδιου έθνους): *τα προβλήματα των ~ στα Βαλκάνια || συμπαγής | αναφομοίωτη ~* ΦΡ. ***αρχή των εθνοτήτων*** η αρχή σύμφωνα με την οποία κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να συγκροτήσει κράτος στο έδαφος όπου διαβιοί (εθνικό κράτος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εθνικισμός.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. nationalité, αγγλ. ethnicity].

εθνοτικός, -ή, -ό (καταχρ.) αυτός που ανήκει σε μια εθνότητα (κατ' αντιδιαστολή προς το έθνος), συνήθως μειονοτική, σε έναν ευρύτερο χώρο έθνους-κράτους, π.χ. οι Μαγυάροι (ουγγρικής καταγωγής) στη Ρουμανία. — εθνοτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < εθνότητα + παραγ. επίθημα -ικός].

εθνοφθόρος, -ος, -ο [1850] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του φθείρει το έθνος: *~ πολιτική | διχόνοια* ΣΥΝ. εθνοκτόνος, εθνοβόρος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος, εθνωφελής. [ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-φθόρος* < *φθείρω)].*

εθνοφρουρά (η) [1833] 1. η ένοπλη δύναμη τού έθνους, αυτή που έχει καθήκον να φρουρεί το έθνος 2. οργάνωση ενόπλων πολιτών, που συγκροτείται σε έκτακτες περιστάσεις για την τήρηση τής τάξης (βλ. κ. λ. *εθνοφυλακή).* — **εθνοφρουρός** (ο). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. garde nationale].

εθνοφυλακή (η) [1833] σώμα ενόπλων πολιτών στρατιωτικής φύσεως, που αναλαμβάνει δράση μόνο σε περίοδο πολέμου ή σε έκτακτα περιστατικά και το οποίο τηρεί επαφή με τη στρατιωτική εκπαίδευση σε καθορισμένες περιόδους. — εθνοφύλακας (ο) [μτγν.].

εθνοφυλετισμός (ο) [1872] η προσήλωση στα εθνικά ιδεώδη στο πλαίσιο τής πολιτικής των φυλετικών διακρίσεων.

εθνοψυχολογία (η) ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με την ψυχολογική μελέτη και έρευνα εθνοτήτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnopsychology].

εθνωνύμιο (το) {εθνωνυμί-ου | -ων} η ονομασία ενός έθνους. [ΕΤΥΜ· < *έθνος* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ονυμα,* αιολ. τ. τής λ. *όνομα].*

εθνωφελής, -ής, -ές [1849] {εθνωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εθνωφελέστ-ερος, -ατός) (λόγ.) ωφέλιμος για το έθνος, για το σύνολο των πολιτών: *~ δράση | πολιτική* ΣΥΝ. κοινωφελής, εθνοσωτήριος ΑΝΤ. εθνοκτόνος, εθνοβόρος, εθνοφθόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εθολογία (η) ΒΙΟΛ.,-ΨΥΧΟΛ. κλάδος που εξετάζει και αναλύει θεωρητικά τη συμπεριφορά των ζώων στο φυσικό τους περιβάλλον (πβ. λ. *ηθολογία).* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnology].

έθος (το) {έθ-ους | -η, -ών) (λόγ.) πράξη, ενέργεια ή συμπεριφορά που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη: *ο θρήνος και ο ολοφυρμός κατά την εκφορά των νεκρών αποτελεί πανάρχαιο ~ τού ελληνικού λαού* ΣΥΝ. έθιμο, έξη, συνήθεια· ΦΡ. ***κατ' έθος*** όπως ορίζει το έθιμο, σύμφωνα με τη συνήθεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *swedh-os < Ι.Ε. *swedh- «έθιμο, συνήθεια», πβ. σαν-σκρ. svadhâ-, γοτθ. sidus, λατ. sod-älis «σύντροφος, συνάδελφος», suesco «εθίζομαι» (< *swëdh-skô), γαλλ. coutume «έθιμο» (> αγγλ. custom), γερμ. Sitte κ.ά. Ομόρρ. *εθ-ιμο(ν), έθ-ίζω, εθ-νος, ήθ-ος, ηθικός κ.ά.].*

έθρεψα ρ. → τρέφω

ει σύνδ. (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) *ει* ***δυνατόν*** αν γίνεται: θα το *ήθελα το συντομότερο, ~ και αύριο!* (β) **ει *μη μόνον*** παρά μόνο: *κανείς* δεν ξέρει τι *πραγματικά συνέβη, ~ ο Θεός!*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Βασιζόμενοι στο γεγονός ότι η αρχική χρήση τής λ. ήταν επιφωνηματική, υποθέτουμε ότι πρόκειται πιθ. για αρχαιότατη τοπική πτώση (σε -ι) δεικτικού μορίου *e- | *o-. Ως πρόθεμα απαντά σε λ. όπως εάν, είθε, είτε κ.ά. Η χρήση τής λ. ως υποθετικού και ως ερωτηματικού συνδέσμου, που είναι και η βασική, απαντά ήδη στον Όμηρο].

-εια κατάληξη θηλυκών προπαροξύτονων ουσιαστικών, συνήθ. από ᵉπίθᵉτα σᵉ -ης: συνεχής - *συνέχεια, ευγενής* - ευγένεια, *επιμελής* - *επιμέλεια*˙ αλλά και: *βοήθεια, καλλιέργεια, ωφέλεια.* [ΕΤΥΜ. αρχ. κατάλ. ουσιαστικών που προέρχονταν αρχικώς από ᵉπίθ. σᵉ -ής (συνεπής - *συνέπεια),* καθώς και από ρήματα που ᵉμφάνιζαν συναίρᵉση *(βοηθώ - βοήθ-εια)].*

-εια: ουσιαστικά **σε -εια**. Τα ουσιαστικά σᵉ /-ia/, εφόσον τονίζονται στην προπαραλήγουσα (στην τρίτη από το τέλος συλλαβή), γράφονται με **ε! (·εια**). Παραδείγματα: ευγέν-εια *(ευγενής),* ακρίβ-εια *(ακριβής), διαύγ-εια (διαυγής), συνήθ-εια (συνήθης), αμάθ-εια (αμαθής), επιμέλ-εια (επιμελής), ασθέν-εια (ασθενής), συνέπ-εια (συνεπής), καλλιέργ-εια (καλλιεργώ), ωφέλ-εια (ωφελώ), βοήθ-εια (βοηθώ), προσπάθ-εια (προσπαθώ), ενέργ-εια (ενεργώ), υπώρ-εια (όρος, το), παν-άκ-εια* (αρχ. *ακος, τα), Αλεξάνδρ-εια (Αλέξανδρος), Αντιόχ-εια (Αντίοχος), Καισάρ-εια (Καίσαρ), Ορέστ-εια (Ορέστης), Οδύσσ-εια (Οδυσσεύς)* κ.ά. **Εξαιρούνται:** (α) Τα ουσιαστικά σε **-οια** από τα **νους, ρους**, πλους, ***πνους** (πνέω): *έν-νοια, πρό-νοια, διά-νοια, απόρ-ροια, διάρ-ροια, παλίρ-ροια, ά-πλοια, ά-πνοια, δύσ-πνοια* κ.τ.ό. (βλ. *-οια),* καθώς και τα *άγνοια, Βέροια, Εύβοια* (β) Τα προπαροξύτονα ουσ. σε **-τρικ̈:** *φοιτήτρια, γεννήτρια, εργάτρια κ.τ.ό.* (γ) Τα κύρια ονόματα *Πολυμνία, Ερέτρια.*

είδα ρ. → βλέπω

ειδάλλως επίρρ.- σε αντίθετη πᵉρίπτωση: *παρακαλώ να με ακολουθήσετε με το καλό, - θα σας εξαναγκάσω* ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά. Επίσης ειδαλλιώς. [ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ει δ' άλλως*].

ειδεμή σύνδ. (λόγ.) σε αντίθετη περίπτωση, διαφορετικά: αν *θέλεις να συμμετάσχεις στην προσπάθεια, μείνε- ~, φύγε και μην ξαναγυρίσεις!* ΣΥΝ. αλλιώς, αλλιώτικα, ειδάλλως. [ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ει δέ* μη].

ειδεχθής, -ής, -ές {ειδεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ειδεχθέστ-ερος, -ατός} αυτός που είναι αποκρουστικός στην όψη και τη θέα, αυτός που προκαλεί αηδία και αποτροπιασμό: το *έγκλημα χαρακτηρίστηκε από τον εισαγγελέα ιδιαζόντως ειδεχθές || ~ πράξη | βιασμός | βιαστής | εγκληματίας | δολοφόνος* ΣΥΝ. απεχθής, βδελυρός, μυσαρός, φρικιαστικός, ανατριχιαστικός. — ειδεχθώς επίρρ. [μεσν.], ειδέχθεια (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *είδος* «μορφή» + *-εχθής* < *εχθος* «εχθρότητα, μίσος»].

ειδή (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η όψη και η έκφραση τού προσώπου ΣΥΝ. μορφή, φυσιογνωμία. [ΕΤΥΜ. < *είδος* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο *μορφή].*

ειδήμων (ο/η) {ειδήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων) (λόγ.) αυτός που κατέχει σε μεγάλο βαθμό επιστήμη ή τέχνη, ο ειδικός: *για την εκτίμηση των πολύτιμων λίθων να αποταθείτε στους ~* || να *ακούτε όχι τους πολλούς, αλλά τους ~* ΣΥΝ. γνώστης, επαΐων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής, ανίδεος. — ειδημόνως επίρρ. [μτγν.], **ειδημοσύνη** (η) [1866]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. είδ-, πβ. απρφ. *ειδ-έναι* τού ρ. *οϊδα* (βλ.λ.)].

-ειδής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει τη μορφή που δηλώνει το α' συνθετικό τους: *ανθρωπο-ειδής, οστρακο-ειδής, ελικο-ειδής, τριγωνο-ειδής, χονδρο-ειδής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *είδος,* λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο χρησιμοποιείται στον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν μορφή. ᵒΧήμ« και, γενικότερα, προσδιοριστικά χαρακτηριστικά].

ειδησεογραφία [1888] κ. (ορθότ.) **ειδησιογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η ανακοίνωση ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε. (έντυπος και ηλεκτρονικός Τύπος): *στη σχετική ~ δεν αναφέρεται αν ελήφθη απόφαση || κυβερνητική | πολιτική ~* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ειδήσεων σε ορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθ. μιας ημέρας): *επιλογές από τη διεθνή ~ || καθημερινή ~.* — **ειδησεογράφος** (ο/η) [1892], ειδησεογραφικός, -ή, -ό [1896], ειδησεογραφικ-ά | -ώς επίρρ.

ειδησεογραφία ή ειδησιογραφία; Τα σύνθετα από θηλ. ονόματα σε -ση *(-σις)* σχηματίζονται κανονικά με το θέμα τής ονομαστικής ει-**δησ!**- και όχι με το θέμα τής γενικής **ειδησε**- Άρα, το σωστό θα ήταν ειδησι-ο-γραφία και όχι ειδησε-ο-γραφία, που επικράτησε ωστόσο στη χρήση (πβ. φύση *[φύσις] - φυσι-ο-λογία, γνώση [γνώσις] - γνωσι-ο-λογία, κίνηση [κίνησις] - κινησι-ο-λογία, περιπτωσι-ο-λογία, καυχησι-ο-λογία, φθισι-ο-λογία, αναισθησι-ο-λογία, κινησι-ο-γραφία, επιθεωρησι-ο-γραφία, φυσι-ο-γραφία* κ.ά.). Το ίδιο ισχύει και για το *φρασεολογία,* εσφαλμένο τύπο αντί τού *φρασιολογία.*

ειδησεολογια [1893] κ. (ορθότ.) ειδησιολογια (η) {χωρ. πληθ.} η συλλογή ειδήσεων κοινού ενδιαφέροντος για δημοσίευση στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο ή για μετάδοση από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. — ειδησεολογικός, -ή, -ό [1894], ειδησεολογικ-ά | ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία.*

ειδησεολογια ή ειδησιολογια; Το **ειδησι-ο-λογία** είναι ορθότερο από το **είδησε-ο-λογία** (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία).* Το *ειδησιολογια* είναι η λ. που θα μπορούσε να αποδώσει ελληνικά το ξένο ρεπορτάζ (γαλλ. reportage).

είδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (γενικά) ό,τι αναγγέλλεται, οτιδήποτε πληροφορείται (κάποιος): *καλή | άσχημη/ ευχάριστη | δυσάρεστη ~* ΣΥΝ. πληροφορία, νέο, (λαϊκ.) χαμπάρι· ΦΡ. (α) ***παίρνω** είδηση* αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): *προσπάθησε να κρυφτεί, αλλά τον πήραν είδηση* || δεν *πήρες είδηση ότι παραιτήθηκε η κυβέρνηση;* ΣΥΝ. καταλαβαίνω (β) **έχω *είδηση*** | *ειδήσεις* λαμβάνω πληροφορίες, γνωρίζω την κατάσταση και τα νέα (προσώπου που με ενδιαφέρει): είχες *καμιά είδηση απ' τον γιο σου;* ΣΥΝ. μαθαίνω νέα (γ) ***φέρνω ειδήσεις*** δίνω πληροφορία | πληροφορίες: *τι ειδήσεις μάς έφερες;* ΣΥΝ. πληροφορώ, γνωστοποιώ **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το συμβάν ή το γεγονός για το οποίο γίνεται αναγγελία ή δίδεται πληροφορία **3.** (ειδικότ. στον Τύπο) κάθε πληροφορία που ξεχωρίζει από το σύνολο λόγω ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, σπανιότητας ή πρωτοτυπίας και η οποία αξιολογείται ως σημαντική για να ανακοινωθεί στο κοινό: ο *αντίκτυπος τής ~ του θανάτου τής διάσημης ηθοποιού στην κοινή γνώμη ήταν μεγάλος || ευχάριστη | τραγική | ψευδής | συκοφαντική | συνταρακτική | παράδοξη | φρικιαστική | συγκλονιστική | ανησυχητική | ανακριβής | επίκαιρη - || εξωτερικές | εσωτερικές ~ || μεταδίδω | διαψεύδω | λαμβάνω | διοχετεύω | ανακοινώνω | αποκρύπτω | χαλκεύω | επιβεβαιώνω ~ || διασπορά ψευδών ~* ΣΥΝ. νέο· ΦΡ. (α) *ειδήσεις* (οι) | ***δελτίο ειδήσεων*** η (συνοπτική ή αναλυτική) παρουσίαση των γεγονότων, των συμβάντων και των επίσημων ανακοινώσεων της ημέρας (από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση): *οι ~ των εννέα* (που μεταδίδονταν στις εννέα το βράδυ) || *έμαθα το γεγονός από τις ~* (β) ***πρακτορείο ειδήσεων*** δημοσιογραφικός οργανισμός που συλλέγει και καταγράφει ειδήσεις προερχόμενες από όλες τις περιοχές μιας χώρας ή και από ολόκληρο τον πλανήτη και στη συνέχεια τις διοχετεύει σε εφημερίδες, περιοδικά, ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς κ.λπ., χωρίς να τις δημοσιεύει (γ) *βγάζω είδηση* εκμαιεύω σημαντική πληροφορία (μέσα από συζήτηση για άλλο θέμα): *από τη συνέντευξη βγάλαμε είδηση: ο διάσημος ηθοποιός σκοπεύει να πολιτευθεί.* — (υποκ.) ειδησούλα (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ειδησις,* αρχική σημ. «γνώση», < θ. είδ- (< I.E. *weid- «γνωρίζω»), πβ. απρφ. *ειδ-έναι* τού ρ. *οϊδα* (βλ.λ.). Οι φρ. *δελτίο | πρακτορείο ειδήσεων* είναι μετάφρ. δάνεια από αγγλ. news bulletin | agency. Η φρ. *παίρνω είδηση* απαντά αρχικώς σε μεσαιωνικά κείμενα με τη σημ. «παίρνω την άδεια, τη συγκατάθεση (κάποιου)» (λ.χ. άνευ νά *έπάρη εϊδησι από τον αφέντη τής χώρας, Ασσίζαι* 472, 10)].

ειδησιογραφία (η) → ειδησεογραφία **ειδησιολογια** (η) → ειδησεολογια

είδητικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που συνιστά το είδος (βλ.λ.), δηλ. τη μορφή, το εξωτερικό σχήμα 2. (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. αυτός που αναφέρεται στην αισθητοποίηση των αναμνήσεων, ώστε αυτές να προβάλλονται ως πραγματικές εικόνες· ΦΡ. (α) *ειδητική παράσταση* αυτή που διατηρείται στη μνήμη με τόση ενάργεια και λεπτομέρειες, ώστε μπορεί να συγκριθεί με τις εικόνες τής άμεσης αντίληψης (β) *ειδητικό άτομο* το άτομο που έχει την ικανότητα να περιγράφει μια μνημονική παράσταση με τόση ζωντάνια και λεπτομέρεια, σαν να έχει άμεση αντίληψη αυτής την ώρα τής περιγραφής 3. ΦΙΛΟΣ. (α) (στη φιλοσοφία τού Αριστοτέλη) αυτός που σχετίζεται με το είδος, δηλ. τη μορφή (β) (στη φαινομενολογία) ό,τι χαρακτηρίζει τις ουσίες αυτές καθ' εαυτές, δηλ. κάτι το ολοκληρωτικά και οριστικά αληθινό ΑΝΤ. διαλεκτικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. είδ- < I.E. *weid- «γνωρίζω», πβ. απρφ. *ειδ-έναι* τού ρ. *οϊδα* (βλ.λ.). Ως όρος τής ψυχολογίας η λ. αποτελεί αντιδάνειο, < γερμ. eidetisch].

ειδίκευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1**. το να γίνεται (κάτι γενικό) πιο ειδικό: η ~ τού *θέματος που συζητείται σε μία μόνο πτυχή του* 2. (στον χώρο τής εργασίας, των σπουδών) η απόκτηση ειδικών γνώσεων, η εκπαίδευση (εργαζομένου, σπουδαστή) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: η ~ *συμβάλλει στον καταμερισμό τής εργασίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξειδικεύω.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. spécialisation]. **ειδικεύω** ρ. μετβ. [1871] {ειδίκευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο συγκεκριμένο, ειδικό, περιορίζω (κάτι) σε μία μόνο περίπτωση, αναφορά, εφαρμογή κ.λπ.: ~ την *ερώτηση* ΣΥΝ. εξειδικεύω ΑΝΤ. γενικεύω **2.** (για πρόσ.) εκπαιδεύω μαθητευόμενο σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: *οι γεωργικές σχολές ειδικεύουν το προσωπικό Συνεταιριστικών Οργανώσεων* ΣΥΝ. εξειδικεύω, καταρτίζω 3. (μεσοπαθ. ***ειδικεύομαι)*** αποκτώ λεπτομερείς γνώσεις σε κλάδο επιστήμης ή τέχνης, γίνομαι ειδικός (βλ.λ.) σε γνωστικό αντικείμενο: *ει-δικεύθηκε στην πυρηνική φυσική || οι ειδικευόμενοι γιατροί των νοσοκομείων Αθηνών και Πειραιώς* 4. (η μτχ. *ειδικευμένος, -η, -ο)* αυτός που έχει αποκτήσει ειδικές γνώσεις και ικανότητες (σε συγκεκριμένη πνευματική ή χειρωνακτική εργασία): ~ *εργάτης | προσωπικό | ιατρός | συνεργάτης* ΑΝΤ. ανειδίκευτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξειδικεύω.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. spécialiser]. **ειδικός, -ή, -ό 1**. αυτός που σχετίζεται με ορισμένο είδος ή περίπτωση, που έχει ορισμένο σκοπό ή αποστολή: ~ *όρος | μέτρα | μηχανισμοί | γνώσεις | δικαστήριο | απεσταλμένος | μηχάνημα | διαδικασία | σύμβουλος | κατάστημα | επιτροπή | φόρος | τεύχος | θεραπευτική αγωγή | μάθημα | σύστημα | έρευνα | μεταχείριση | διαγωνισμός | εκπαίδευση | δίαιτα | θέμα | προβολή (ταινίας)* ΣΥΝ. μερικός, επιμέρους ΑΝΤ. γενικός, καθολικός· ΦΡ. (ευφημ.) με *ειδικές **ανάγκες*** με προβλήματα σωματικής αναπηρίας ή διανοητικής διαταραχής (ως όρος χρησιμοποιείται για την αποφυγή τής γλωσσικώς στιγματισμένης χρήσης όρων, όπως ανάπηρος, σακάτης, παράλυτος κ.τ.ό.): *πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης για άτομα ~ || αθλητικές δραστηριότητες για παιδιά ~ ||* η *«Ολυμπιάδα για άτομα ~» (Special Olympics) είναι πλεόν θεσμός* 2. (ειδικότ.) αυτός που προορίζεται για περιορισμένη χρήση ή που ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες προδιαγραφές: ~ συσκευή | *φάρμακο* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός 3. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει αποκτήσει γνώσεις και πείρα σε ορισμένο κλάδο επιστήμης ή τέχνης: *κατόπιν διαβεβαιώσεως ειδικού γιατρού ανακοινώνεται ότι*

δεν *υφίσταται κίνδυνος εξάπλωσης τής επιδημίας* ΣΥΝ. ειδικευμένος ΑΝΤ. ανειδίκευτος 4**.** ***ειδικός*** (ο), ***ειδική*** (η) πρόσωπο που κατά κοινή παραδοχή έχει ειδικευτεί σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο ή είναι έμπειρο σε μια τέχνη ή τεχνική και θεωρείται αυθεντία στη δουλειά του: *πρόκειται, λένε οι ~, για πραγματική επανάσταση στον τομέα των Η/Υ || είμαι ~ στο θέμα* ΣΥΝ. εξπέρ, μετρ, σπεσιαλίστας **5.** ΦΥΣ. ***ειδικό βάρος*** (σύμβολο **ε**) το βάρος σώματος ανά μονάδα όγκου 6. ΓΛΩΣΣ. (α) ***ειδικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους με τους οποίους εισάγονται οι λεγόμενες ειδικές προτάσεις *(ότι, πως* και *που)* (β) ***ειδική πρόταση*** δευτερεύουσα ονοματική πρόταση, που ως συμπλήρωμα ρήματος «ειδικεύει», εξειδικεύει δηλ. το γενικό και αόριστο περιεχόμενο τής κυρίας πρότασης· εισάγεται με τους ειδικούς συνδέσμους και εξαρτάται από ρ. λεκτικά, γνωστικά, ειδικά κ.ά. (γ) ***ειδικό απαρέμφατο*** το απαρέμφατο που δηλώνει μια κρίση στην Αρχ. Ελληνική και επέχει θέση ειδικής πρότασης (στη Ν. Ελληνική εμφανίζεται αναλυμένο σε ειδική πρόταση, που εισάγεται με το ότι ή το πως, βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαρέμφατο)* **7.** ΙΑΤΡ. ***ειδικό νόσημα*** κάθε μη κοινό νόσημα· ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για τη φυματίωση, τη σύφιλη και κάθε σεξουαλικώς μεταδιδόμενο νόσημα. — ειδικ-ά | **-ως** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *είδος.* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. spécifique, ενώ οι ση LI. 3 και 4 αποδίδουν το γαλλ. spécialiste].

ειδικότητα (η) [1833] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -οτήτων} 1. η ειδική γνώση σε επιστήμη ή τέχνη, που απαιτείται για την άσκηση επιστημονικής ή τεχνικής επαγγελματικής δραστηριότητας: η ~ *μου είναι παθολόγος || έχει αποκτήσει* ~ ως *χειριστής τόρνου* ΣΥΝ. (εξ)ειδίκευση 2. (συνεκδ.) ο τομέας ειδίκευσης: στην *πανεπιστημιακή κλινική προστέθηκαν νέες* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των εκπαιδευτικών μεθόδων για την απόκτηση ειδικών γνώσεων σε επιστήμη ή τέχνη: *περίπου τριάντα νέοι γιατροί κάνουν την ~ τους στο νοσοκομείο μας.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. spécialité],

ειδολογικός, -ή, -ό [1840] αυτός που αναφέρεται στο είδος, δηλαδή στη βασική μορφή των πραγμάτων (και όχι στο περιεχόμενο τους): ~ *διαφορές* ΣΥΝ. μορφολογικός. — ειδολονικώς επίρρ. [1840].

ειδοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή ή προφορική ενημέρωση (κάποιου), η γνωστοποίηση (ενδιαφέρουσας πληροφορίας): *κατηγόρησαν τις αρχές ότι δεν είχαν προβεί στην έγκαιρη ~ τού πληθυσμού* ΣΥΝ. κοινοποίηση, ανακοίνωση, αναγγελία 2. (ειδικότ.) η κλήση (συνήθ. αρμόδιας υπηρεσίας) για επέμβαση: η ~ *έφτασε αργά στην πυροσβεστική και κάηκε μεγάλο μέρος τού δάσους* 3. (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση: *παρακαλούνται οι ενδιαφερόμενοι να προσέλθουν στις αρμόδιες υπηρεσίες, μόλις λάβουν τη σχετική* -1| *έλαβα ~ από το ταχυδρομείο για την παραλαβή δέματος* ΣΥΝ. ειδοποιητήριο.

ειδοποιητήριος, -α, -ο [1833] (λόγ.) 1. αυτός με τον οποίο γίνεται γνωστοποίηση ή διά τού οποίου ανακοινώνεται (κάτι): - *επιστολή | τηλεγράφημα | πυροβολισμός* ΣΥΝ. ειδοποιητικός **2**. ***ειδοποιητήριο*** (το) {ειδοποιητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση ΣΥΝ. ειδοποίηση, αγγελτήριο.

ειδοποιητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ειδοποιεί.

ειδοποιός, -ός, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζει ορισμένο είδος, που το κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα· κυρ. στη **ΦΡ. *ειδοποιός διαφορά*** (i) (λατ. differentia) ΦΙΛΟΣ, το χαρακτηριστικό γνώρισμα, αυτό που διαφοροποιεί ένα είδος από τα υπόλοιπα είδη τού ίδιου γένους (λ.χ. στη φρ. *μέλας ζωμός,* το επίθετο *μέλας* διαφοροποιεί τον συγκεκριμένο από τα υπόλοιπα είδη ζωμών, αποτελεί δηλαδή την *ειδοποιό διαφορά)* (ii) (καθημ.) η βασική, η κύρια διαφορά: η *ειδοποιός διαφορά τής πολιτικής μας είναι ότι εμείς δεν θεωρούμε την Ενωμένη Ευρώπη αυτοσκοπό αλλά μέσον.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *είδος* + *-ποιος* < *ποιώ].*

ειδοποιώ ρ. μετβ. {ειδοποιείς... | ειδοποί-ησα, -ούμαι -ήθηκα, -ημένος} 1. πληροφορώ προφορικώς ή γραπτώς (κάποιον) για (κάτι): *μόλις είδε τα εχθρικά αεροπλάνα, έσπευσε να ειδοποιήσει τον κυβερνήτη τού σκάφους || μόλις άκουσε το ευχάριστο νέο, έσπευσε να ειδοποιήσει τους συγγενείς του* ΣΥΝ. γνωστοποιώ, ανακοινώνω 2. πληροφορώ (αρμόδια υπηρεσία για θέμα τής αρμοδιότητας της), (την) καλώ (να επιληφθεί θέματος): ~ την *αστυνομία για ένα έγκλημα || ~ την πυροσβεστική για μια πυρκαγιά* ΣΥΝ. καλώ.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ειδοποιώ (-έω),* αρχική σημ. «μορφοποιώ, απεικονίζω, περιγράφω», < αρχ. *ειδοποιός* (βλ.λ.). Η σημ. *-ρινή* σημ. αποδίδει το γαλλ. informer].

> **ειδοποιώ - ειδοποιός.** Η αρχαία λ. ειδοποιώ σήμαινε «μορφοποιώ, προσδίδω μορφή» **(είδος)** και «απεικονίζω». Το επίσης αρχαίο **ειδοποιός**, χρησιμοποιούμενο όπως και σήμερα για να ορίσει τη «διαφορά» **(ειδοποιός** διαφορά), σήμαινε «αυτόν που διαφοροποιεί, που εξειδικεύει, που γεννά διαφορά είδους» *(μερική διαφορά* και όχι *διαφορά γένους).* Αντίθετα προς το *ειδοποιός,* το *ειδοποιώ* χρησιμοποιήθηκε νεολογικά για να δηλώσει τη σημ. τού «γνωστοποιώ, καθιστώ γνωστό», αποδίδοντας κατά τον τύπο το γαλλ. informer (λατ. in-formare «μορφο-ποιώ, ειδο-ποιώ (με την αρχαία σημασία)», που μετέστη στη σημ. «πληροφορώ, γνωστοποιώ» από τη σημ. τού «μορφοποιώ», ο Αδ. Κοραής αγανακτώντας με αυτές τις εξαλλαγές τής σημασίας μιας αρχαίας λ., χαρακτήρισε *(Επιστολ.* 3,148) αυτά τα κατασκευάσματα (τού *ειδοποιώ* και των παραγώγων του με άλλη σημασία) «κακά και ψυχρά»!

είδος (το) {είδ-ους | -η, -ών} **1.** καθεμιά από τις επιμέρους μορφές υπό τις οποίες απαντά (κάτι γενικό)· καθένα από τα ομοειδή στοιχεία που ανήκουν στην ίδια κατηγορία: *ποιητικό | λογοτεχνικό | θεατρικό | μουσικό* ~ || ~ *διδασκαλίας | διαλόγου | εργασίας || ορισμένα* - πτηνών *απειλούνται με εξαφάνιση-* ΦΡ. (α) (λόγ.) **εν *είδει*** (εν εΓδει) (+γεν.) υπό μορφήν, σαν: *το Αγιο Πνεύμα εμφανίστηκε ~ περιστεράς κατά τη βάπτιση τού Χριστού* ΣΥΝ. δίκην (β) ***ειδών-ειδών*** με τη μέγιστη δυνατή ποικιλία: *εύρισκες ~ κρασιά* ΣΥΝ. κάθε λογής, λογιών-λογιών (γ) ***στο είδος (κάποιου)*** στην ιδιαίτερη κατηγορία, στον ιδιαίτερο τύπο με τον οποίο εμφανίζεται (κάποιος/κάτι): *είναι ο καλύτερος τεχνίτης ~* του || *αυτό το βάζο είναι από τα ακριβότερα -του* (δ) έκαστος ***εις το | στο είδος του*** βλ. λ. *έκαστος 2.* ΦΙΛΟΣ, (α) (στην αριστοτελική Λογική) κάθε έννοια που περιλαμβάνεται ολοκληρωτικά στο πλάτος τής ευρύτερης έννοιας (που ονομάζεται *γένος): αν η έννοια «θηλαστικό» θεωρείται γένος, τότε η έννοια «ίππος» θεωρείται* - (β) (στην αριστοτελική Μεταφυσική) η νοητή ενοποιητική και οντολογική αρχή των πραγμάτων 3. το ποιόν, η ιδιαιτερότητα (προσώπου ή πράγματος), η ξεχωριστή ποιότητα (κάποιου): τι *είδους άνθρωπος είναι αυτός;* || να *αποφεύγετε αυτού τού ~ τις τροφές || άκουσα κάθε/παντός είδους απειλές* 4. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε αντικείμενο που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση· προϊόν: είδη *ένδυσης | υπόδυσης || ~ διατροφής | επιπλώσεως | νοικοκυριού || ανδρικά | γυναικεία | παιδικά | σχολικά | φαρμακευτικά* ~||~ *πρώτης ανάγκης* (βλ. λ. *πρώτος) | πολυτελείας-* ΦΡ. (α) ***είδος εν ανεπάρκεια*** αγαθό στο οποίο υπάρχει έλλειψη (β) ***πληρώνω σε είδος*** αγοράζω (προϊόν) δίνοντας άλλο (ίσης αξίας) προϊόν ως αντάλλαγμα (και όχι πληρώνοντας σε χρήμα την αξία του) 5. ΒΙΟΛ. η βασική ταξινομική μονάδα διακρίσεως των ζωντανών οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. το σύνολο των ατόμων που μοιάζουν τόσο από γενετική άποψη μεταξύ τους, ώστε να μπορούν να καταχωριστούν με το ίδιο όνομα· συγγενικά είδη που ανήκουν στο ίδιο γένος δεν διασταυρώνονται στη φύση και δεν παράγουν γόνιμους απογόνους: το λιοντάρι *και η τίγρη είναι - αιλουροειδών || το γένος βαλανιδιά περιλαμβάνει δώδεκα* ~· ΦΡ. (α) ***αναπληρωματικά είδη*** βλ. λ. *αναπληρωματικός* (β) ***είδος υπό εξαφάνιση*** ζώο ή φυτό που κινδυνεύει να εξαφανιστεί (συνήθ. λόγω εκτεταμένης οικολογικής καταστροφής ή θήρευσης).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα, ειδοποιώ, ειδώλιο, όμορφος.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. είδος, αρχική σημ. «μορφή», < *Εείδ-ος < I.E. *weid-«γνωρίζω, βλέπω», πβ. σανσκρ. védas- «απόκτηση, κατοχή», λατ. video «βλέπω», ισπ. ver, ιταλ. videre, γαλλ. voir, γερμ. wissen «ξέρω», αγγλ. wise «σοφός» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *οιδ-α* «γνωρίζω καλά» (αρχική σημ. «έχω δει», βλ.λ.), *εϊδ-ησις, ειδ-ήμων, είδο-ποιός, εΐδ-ύλλιο(ν), εϊδ-ωλο(ν),* αρχ. απρφ. ίδ-είν, ίδ-εα, *ίσ-τορία* (βλ.λ.) κ.ά.].

ειδότες (οι) αυτοί που γνωρίζουν καλά τα πράγματα ΣΥΝ. επαΐοντες, ειδήμονες, ειδικοί. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. ρ. *οΐδα* (βλ.λ.)].

ειδυλλιακός, -ή, -ό [1889] **1**. αυτός που σχετίζεται με το ειδύλλιο (ως λογοτεχνικό είδος): - *ποίηση | ποιητής* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ομορφιά, ευχάριστη ατμόσφαιρα, ποιητικότητα, γενικότ. ο ιδανικός: ~ *τοπίο | ζωή | τοποθεσία | εικόνα | ξωκκλήσι | έρωτας | χωριό | παραλία | πρωινό | ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. μαγευτικός, γραφικός ΑΝΤ. άσχημος, άχαρος. — ειδυλλιακ-ά | -ώς επίρρ.

ειδύλλιο (το) {ειδυλλί-ου | -ων} 1.ΦΙΛΟΛ. σύντομο περιγραφικό ή διαλογικό ποίημα εξαιρετικής τεχνικής με θέμα από την αγροτική και κυρ. την ποιμενική ζωή, χαρακτήρα τρυφερό και ερωτικό, διανθισμένο και με μυθολογικά στοιχεία, το οποίο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο (μαζί με το επίγραμμα) λογοτεχνικό είδος τής Ελληνιστικής Εποχής, με σημαντικότερους εκπροσώπους τον Μόσχο, τον Βίωνα και κυρ. τον Θεόκριτο 2. δράμα ή πεζογράφημα με αισθηματικό, ερωτικό περιεχόμενο 3. (μτφ.) τρυφερή ερωτική σχέση ή ερωτικό επεισόδιο: στην *εκδρομή πλέχτηκε το ~ τους* 4. (μτφ.) οι καλές σχέσεις, οι σχέσεις φιλίας και συνεργασίας (μεταξύ ανθρώπων, ομάδων, κρατών): *το νέο ~ Μόσχας-Ουάσινγκτον προαναγγέλλει εξελίξεις πολιτικού και οικονομικού ενδιαφέροντος.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. εϊδΰλλιον< *είδος* + υποκ. επίθημα -ύλλιον)βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. τού μικρού βουκολικού ποιήματος, στα δε φημισμένα *Ειδύλλια* του ο ποιητής Θεόκριτος (3ος αι. π.Χ.) περιέλαβε και ερωτικά θέματα (με πρωταγωνιστές βοσκούς). Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (πβ. αγγλ. idyll, γαλλ. idylle), καταλήγοντας στη σημ. τού αισθηματικού δεσμού].

ειδώθηκα ρ. → βλέπω

ειδώλιο (το) {ειδωλί-ου | -ων} μικρού μεγέθους ομοίωμα, που αποδίδει με συγκεκριμένο ή αφηρημένο τρόπο τη μορφή (ανθρώπου, ζώου, φυτού ή αντικειμένου), κατασκευασμένο από διάφορα υλικά (πέτρα, πηλό, ξύλο, κόκκαλο, ελεφαντοστό, μέταλλο κ.ά.): *κυκλαδικό* ~ ΣΥΝ. αγαλμάτιο, αγαλματίδιο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *είδώλιον,* υποκ. τού αρχ. *εϊδωλον].*

> ειδώλιο - **εδώλιο.** Παλαιότερα γινόταν σύγχυση ανάμεσα στις δύο λέξεις, η οποία οδήγησε σε εσφαλμένη χρήση τής λ. **εδώλιο** με τη σημ. ειδώλιο. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική *σημασία* και προέλευση: το *ειδώλιο* προέρχεται από το είδ-ωλο (επίσης από το **είδος**) και σημαίνει «ομοίωμα τής μορφής (είδους) τού ανθρώπου» (τα *είδωλα συχνά* χρησιμοποιήθηκαν στη λατρεία ποικιλώνυμων και ποικιλόμορφων θεών συνιστώντας ό,τι χαρακτηρίστηκε ειδωλολατρία) Το *εδώλιο* προέρχεται από τη ρίζα **εδ-** των **έδ-ρα**, έδρανο και σημαίνει τύπο καθίσματος (εδώλιο κατηγορουμένου). Αρα το *εδώλιο* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί τού *ειδώλιο.*

είδωλο (το) {ειδώλ-ου | -ων} **1**. απεικόνιση ή ομοίωμα λατρευομένης θεότητας σε άγαλμα, εικόνα κ.λπ.· (γενικότ.) λατρευτικό αντικείμενο: *ορισμένοι λαοί λατρεύουν ακόμη είδωλα || εχθρός | φίλος των* ~ ΣΥΝ. άγαλμα, εικόνα, απείκασμα 2. (μτφ.) πρόσωπο που γίνεται αντικείμε-

νο υπερβολικής αγάπης και εκδηλώσεων λατρείας: *πολλοί ηθοποιοί έχουν γίνει είδωλα και λατρεύονται από μυριάδες θαυμαστών* || *~ τής τηλεόρασης* | *τού κινηματογράφου* || *μουσικό* | *ποδοσφαιρικό* ~||~ *τής νεολαίας* ΣΥΝ. ίνδαλμα, θεός 3. άυλη μορφή, πλάσμα τής φαντασίας: μη *στηρίζεις τις ελπίδες σου σε σκιές και* ~ ΣΥΝ. φάντασμα • 4. ΦΥΣ. η αναπαραγωγή τής εικόνας αντικειμένου με τη βοήθεια οπτικών συσκευών (φακών, κατόπτρων κ.λπ.) και σύμφωνα με οπτικά φαινόμ^{ε}να, όπως η ανάκλαση (στα κάτοπτρα), η διάθλαση (στους φακούς), η περίθλαση κ.λπ.: οπτικό ~ 5. (γενικότ.) η εικόνα που εμφανίζεται σε διάφορες επιφάνειες (γυαλί, καθρέφτη, νερό, τζάμι κ.λπ.), όταν σταθεί κανείς μπροστά, απέναντι τους: η λίμνη *ήταν τόσο ήρεμη, ώστε έβλεπε καθαρά το ~ του στα νερά της.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδώλιο, ομοίωμα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εϊδωλον,* αρχική σημ. «ομοίωμα, απεικόνιση», < *είδος* «μορφή» + επίθημα *-ωλον*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. «ομοίωμα» κυρ. ψευδών ή μη πραγματικών προσώπων και πραγμάτων (π.χ. Ομήρ. Οδ. λ 746 *«βροτών είδωλα»,* Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 839 *«εϊδωλον σκιάς»* κ.ά.), ενώ στη^{ν} Α.Γ. η λ. δηλώνει οποιοδήποτε ομοίωμα ή όργα\Ο λατρείας, το οποίο συχνά αναφέρεται σε ψεύτικους θεούς και συνήθ. συνοδεύεται από επιτιμητικές εκφράσεις και απαγορεύσεις (βλ. λ.χ. *Έξοδος* 20, 4: *ου ποιήσεις σεαυτφ εϊδωλον...).* Με αυτή τη σημ. η λ. εισήχθη στο λατ. idolum, από όπου και στις υπόλοιπες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. αγγλ. idol, γαλλ. idole (από όπου προέκυψε η σημ. 4) κ.ά.]. **ειδωλολατρία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η λατρεία και γενικότ. οι θρησκευτικές εκδηλώσεις που αποδίδονται στα είδωλα **2.** κάθε λατρεία προς ψευδείς θεότητες και προς τα ομοιώματα αυτών, ιδ. στα πλαίσια πολυθεϊστικών θρησκειών ΣΥΝ. παγανισμός, πολυθεΐα 3. (μτφ.) η υπερβολική αγάπη και αφοσίωση προς πρόσωπο, που αγγίζει τα όρια τής λατρείας. — ειδωλολάτρης (ο) [μτγν.], ειδωλολάτρισσα (η), ειδωλολατρικός, -ή, -ό [1814], ειδωλολατρικ-ά /-ώς [1883] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, ειδώλιο.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ειδωλολάτρης* < *εϊδωλον* + *λάτρης*. Η λ. εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Α' Κορινθ.* 10, 14: *Διόπερ, αγαπητοί μου, φεύγετε από τής ειδωλολατρίας)].*

ειδωλολατρία ή ειδωλολατρεία; με -ι- ή με -ει-; Επειδή το σύνθετο δεν παράγεται από το **είδωλο** + λατρεία, αλλά είναι παρασύνθε-το, παράγωγο τού συνθέτου ειδωλολάτρης, γράφεται κανονικώς με -ι- όπως όλα τα σε *-ία:* όπως *κακός - κακία* έτσι και ειδωλολάτρης - ειδωλολατρία (ενώ το λατρεία γράφεται με -ει- ως παράγωγο τού λατρεύω, όπως *μαγεύω - μαγεία)·* ομοίως πορεία με *-ει- από* το πορεύομαι, αλλά αεροπορία με -ι- από το σύνθετο αεροπόρος καπηλεία από το καπηλεύομαι, αλλά αρχαιοκαπηλία και βιβλιοκαπηλία από τα σύνθετα αρχαιοκάπηλος και βιβλιοκάπη-λ**ος·** επίσης εικονολατρία (και όχι *εικονολατρεία) από το* εικονο-**λάτρ**ης

ειδωλοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ειδωλοποιείς... | ειδωλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω υπερβολική τιμή προς (πρόσωπο, ιδέα ή πράγμα), αφοσιώνομαι υπέρμετρα (σε αυτό), αγγίζοντας τα όρια τής λατρείας: *πολλοί έχουν ειδωλοποιήσει τον εαυτό τους* || η *τηλεοπτική πραγματικότητα ειδωλοποιεί το χρήμα, το σεξ και τη βία.* — ειδω-λοποίηση (η) [μτγν.].

ει**δωλοσκόπιο** (το) [1873] {ειδωλοσκοπί-ου | -ων} συσκευή που αποτελείται από κάτοπτρα και με την οποία σχηματίζονται πέντε είδωλα αντικειμένου σε συμμετρική διάταξη (βλ. κ. λ. *καλειδοσκόπιο).*

Ε.Ι.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Ε.Ι.Η.Ε.Α. (η) Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

είθε μόρ.· δηλώνει ευχή και επιθυμία (συνήθ. να γίνει κάτι θετικό): ~ να *πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου!* || ~ να *γιατρευτεί!* ΣΥΝ. άμποτε, μακάρι, γένοιτο, ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί, ευχής έργον ΑΝΤ. Θεός φυλάξοι, ο Θεός να βάλει το χέρι του, ο μη γένοιτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < εί (βλ.λ.) + επίθημα -θε (< Ι.Ε. *-gh^{w}e, πβ. σανσκρ. gha, αρχ. σλαβ. *ie)].*

είθισται ρ. απρόσ. (λόγ.) συνηθίζεται, υπάρχει η συνήθεια: ~ *να προσφέρονται άνθη στους επιτυχόντες* || *ως* ~ (όπως συνηθίζεται), *τον λόγο εξεφώνησε ο απερχόμενος πρόεδρος.*

[ΕΤΥΜ. Γ ενικό πρόσ. παθ. παρακ. τού αρχ. *είθίζω,* ποιητ. τ. τού ρ. εθίζω].

ει**κάζω** ρ. μετβ. {είκασα} **1.** συμπεραίνω βάσει συγκεκριμένων δεδομένων ΣΥΝ. συνάγω **2**. (συνήθ.) διατυπώνω υπόθεση (για ορισμένο ζήτημα): *εικάζουν ότι η απόφαση αυτή τού υπουργού συνδέεται με πιθανή παραίτηση του* || *μόνο να εικάσω μπορώ τους λόγους που τον ώθησαν στην αυτοκτονία* ΣΥΝ. υποθέτω, μαντεύω **3**. (απρόσ. ***εικάζεται)*** λέγεται ως υπόθεση, ως πιθανή εκδοχή: *εικάζεται ότι είχε σχέσεις κατά τη διάρκεια τής παραμονής του στο εξωτερικό με τρομοκρατικές οργανώσεις.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ρε-Εικ-άζω,* αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. *Fικ-, το οποίο αποτελεί μηδενισμ. βαθμ. τού *Ρεικ-, βλ. κ. *εικόνα].*

εικασία (η) [αρχ.] {εικασιών} αυτό το οποίο υποθέτει, φαντάζεται κανείς ως πιθανό: *πρόκειται για απλή -, όχι για βέβαιη γνώμη* || δεν *μπορούμε να βασιζόμαστε σε εικασίες- χρειαζόμαστε ασφαλή στοιχεία* ΣΥΝ. υπόθεση, πιθανολογία.

εικαστικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να δίνει μορφή στην ύλη και να την απεικονίζει, να την παριστάνει ΣΥΝ. (απ)εικονιστικός, παραστατικός· ΦΡ. *εικαστικές τέχνες* βλ. λ. τέχνη. — εικαστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *είκαστής* < *εικάζω)].*

εική επίρρ. (αρχαιοπρ.) μόνο στη ΦΡ. ***εική και*** ως ***έτυχε*** στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή προοπτική ΣΥΝ. στα τυφλά, (καθημ.) στα κουτουρού.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εική,* δοτικοφανές επίρρ., < **έ\Ρ)εκή* < *εκών* (< **Ρεκών,* βλ.λ.), οπότε το *εική* θα είχε αρχικώς τη σημ. «σύμφωνα με τη θέληση (κάποιου), κατά βούληση»]. **εικόνα** (η) {-ας κ. (λόγ.) -όνος} **1.** (στην τέχνη) υλική αναπαράσταση πραγματικού ή φανταστικού αντικειμένου: *ποιος ζωγράφος μπορεί να φιλοτεχνήσει την - μιας γυναίκας με τέτοια* καλλονή; ΣΥΝ. ομοίωμα, απείκασμα, ζωγραφιά, προσωπογραφία, πορτρέτο· ΦΡ. **έχω** | κάνω ***(κάποιον) εικόνα*** | ***εικόνισμα*** βλ. λ. *εικόνισμα* 2. (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. ζωγραφική παράσταση ιερής μορφής (τού Χριστού, τής Παναγίας και γενικά όλων των αγίων και ιερών προσώπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας), η οποία κατασκευάζεται με ειδική τεχνική και τεχνοτροπία και αποτελεί τμήμα τής αγιογράφησης ναού ή/και φορητό, εκκλησιαστικό ή οικιακό, λατρευτικό αντικείμενο: *λιτάνευση αγίας* | *ιερής* | *θαυματουργής* ~ || *έκθεση φορητών* ~ ΣΥΝ. εικόνισμα, αγιογραφία' ΦΡ. αναστήλωση των ***εικόνων*** βλ. λ. *αναστήλωση* 3. (ειδικότ.) ο σχηματισμός τού ειδώλου αντικειμένου με τη βοήθεια τής ανάκλασης ή τής διάθλασης: *είδα ζαφνικά την ~ μου στον καθρέφτη και τρόμαξα* 4. (ειδικότ.) η αναπαράσταση τού πραγματικού κόσμου ή η δημιουργία φανταστικών σκηνών μέσω τού κινηματογράφου και τής τηλεόρασης: *κινηματογραφικές* | *τηλεοπτικές* ~ || *το ντοκιμαντέρ αυτό συνδυάζει αρμονικά λόγο και* ~ || *οι σκηνές τής καταστροφής που πρόβαλε η τηλεόραση και συγκλόνισαν την κοινή γνώμη, φανερώνουν και πάλι τη δύναμη τής* ~ || *«μια ~ αξίζει όσο χίλιες λέξεις»* 5. (μτφ.) η εναργής και παραστατική αναπαράσταση (αντικειμένου, προσώπου, γεγονότος κ.λπ.) στη φαντασία ή τη σκέψη, καθώς και η περιγραφή διά τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου: *και εκείνη τη στιγμή πέρασαν απ'το μυαλό της ένα σωρό εικόνες τού παρελθόντος της* || *κατά την ομιλία τους οι ξένοι αντιπρόσωποι έδωσαν την ~ τής κατάστασης που επικρατεί στη γειτονική χώρα* || *στα βιβλία του δίνει εικόνες από τη ζωή τής προπολεμικής Αθήνας* 6. (ειδικότ.-μτφ.) η συγκεκριμένη άποψη ή εντύπωση που σχηματίζεται από περιγραφή (προσώπου, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ. διά τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου): *ζωφερή* | *ευχάριστη* | *ανάγλυφη* | *ζωντανή* | *συγκεκριμένη* | *γενική* | *αμυδρή* | *ολοκληρωμένη* | *ακριβής* | *συγκεχυμένη* | *θλιβερή* | *σαφής* | *λεπτομερής* | *φευγαλέα* | *αισιόδοξη* | *πλήρης* ~ 7. ΛΟΓΟΤ. (α) είδος εκτεταμένης παρομοίωσης, που απαντά κυρ. στον ποιητικό λόγο (ομηρικά έπη, Ερωτόκριτος κ.λπ.) και κατά την οποία τα λεγόμενα τού ποιητή παρομοιάζονται με ολόκληρες σκηνές τής αγροτικής, τής ποιμενικής και σπανιότ. τής αστικής ζωής (β) σύντομο (μικρό) τμήμα θεατρικού έργου, που αποτελεί υποδιαίρεση τής πράξης (βλ.λ.) 8. ΘΕΟΛ. ***κατ' εικόνα και (καθ') ομοίωσιν*** βλ. λ. *ομοίωση.* — (υποκ.) εικονίτσα (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαλμα, ομοίωμα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εΐκών*< *Έεικών*< θ. *Ρεικ-, τον* οποίου η ετεροιωμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *εοικα* «ομοιάζω» (< **Fé-FoiK-a),* ίσως από Ι.Ε. ρίζα *weik-. Ομόρρ. είκ-άζω, *είκ-ασία, έπι-εικ-ής* (βλ.λ.) κ.ά. Η σημ. τού λατρευτικού αντικειμένου μαρτυρείται από τον 3ο αι. μ.Χ.].

εικονίδιο (το) [μτγν.] {εικονιδί-ου | -ων} (λόγ.) 1. (κυριολ.) μικρή εικόνα 2. ΠΛΗΡΟΦ. η οπτική αφαιρετική απεικόνιση με γράφημα ή σχήμα ενός προγράμματος Η/Υ ή αρχείου, η οποία χρησιμοποιείται ως τρόπος επικοινωνίας με τον χρήστη.

εικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εικόνισ-α, -τηκα, -μένος} παριστάνω (κάτι) με εικόνα, δίνω την εικόνα (αντικειμένου, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): ο *πίνακας αυτός εικονίζει τη μάχη στα Δερβενάκια* || (μτφ.) στα *βιβλία του ο Εμίλ Ζολά εικονίζει τα ήθη τής εποχής του* ΣΥΝ. απεικονίζω, εξεικονίζω, ζωγραφίζω. — εικονισμός (ο) [μτγν.].

εικονικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στις εικόνες ή περιλαμβάνει εικόνες: *-τέχνη* ΣΥΝ. παραστατικός, (απ)εικονιστικός ΑΝΤ. ανεικονικός 2. (συχνότ. μτφ.) αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, ψεύτικος: ~ *γάμος* | *πώληση* | *ισολογισμός* | *διαμάχη* | *δωρεά* | *επίθεση* | *ενδιαφέρον* | *δίκη* | *εκτέλεση* (αναπαράσταση εκτέλεσης από εκτελεστικό απόσπασμα, που δεν οδηγεί στον θάνατο τού καταδίκου και γίνεται προκειμένου να καμφθεί το ηθικό του) ΣΥΝ. φαινομενικός, πλαστός, πλασματικός, ψευδής ΑΝΤ. αληθινός, πραγματικός· ΦΡ. ***εικονική πραγματικότητα*** περιβάλλον που δημιουργείται από σύνολο προγραμμάτων Η/Υ και το οποίο επιδρά μέσω ειδικών συσκευών σε όλες τις αισθήσεις τού χρήστη, δίνοντας του την ψευδαίσθηση ότι είναι πραγματικό και το οποίο χρησιμοποιείται σε προγράμματα ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης ή προσομοίωσης (βλ.λ.) 3. (ειδικότ.-μτφ.) αυτός που υφίσταται ως υπόθεση και όχι στην πραγματικότητα: ~ *αντίπαλος* ΣΥΝ. υποθετικός ΑΝΤ. πραγματικός. — εικονικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., εικονικότητα (η) (κυρ. σημ. 2). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εΐκών*. Η φρ. *εικονική πραγματικότητα* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. virtual reality].

εικόνισμα (το) [αρχ.] {εικονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η εικόνα (βλ.λ., σημ. 2): *άγιο* | *ιερό* | *σεπτό* | *θαυματουργό* ~ || *προσκυνώ* | *φιλώ* | *ασπάζομαι το* ~ ΣΥΝ. εικόνα- ΦΡ. (μτφ.) ***έχω*** | ***κάνω (κάποιον) εικόνισμα*** | ***εικόνα*** τον σέβομαι και τον υπολήπτομαι πολύ (σαν πρόσωπο ιερό): *από τότε που του έσωσε τη ζωή χειρουργώντας τον, τον έχει κάνει εικόνισμα.* — (υποκ.) εικονισματάκι (το).

εικονιστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που περιγράφει (πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση, αντικείμενο κ.λπ.) με εικόνες ή εκφράζεται μέσω εικόνων: ~ τέχνη | *διακόσμηση* ΣΥΝ. παραστατικός, εικονικός ΑΝΤ. ανεικονικός. — εικ**ονισμός** (ο) [μτγν.].

εικονίτσα (η) -+ εικόνα

εικονογράφημα (το) → εικονογραφώ

εικονογραφημένος, -η, -ο → εικονογραφώ

εικονογράφηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) 1. διακό-

σμηση (εντύπου ή χώρου) με εικόνες ΣΥΝ. ζωγράφισμα, εικονογραφία 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εικόνων (σκίτσα, ζωγραφιές, φωτογραφίες) που κοσμούν (χώρο ή έντυπο): *πλούσιο σε ύλη και ~ κυκλοφόρησε το νέο τεύχος τού περιοδικού*. εικονογραφία (η) [μτγν.] {εικονογραφιών} 1. (γενικά) η αναπαράσταση (έμψυχου ή άψυχου πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ.) με εικόνες ΣΥΝ. εικονισμός 2. η διακόσμηση (χώρου ή εντύπου) με εικόνες ΣΥΝ. εικονογράφηση 3. (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η σύμφωνα με την τεχνοτροπία και τους κανόνες τής ορθόδοξης εκκλησιαστικής παράδοσης ζωγραφική απεικόνιση αγίων και ιερών μορφών και σκηνών για την αγιογράφηση των ναών, αλλά και για την κατασκευή φορητών εικόνων: βυζαντινή | *εκκλησιαστική* - ΣΥΝ. αγιογραφία 4. (ειδικότ.) η τέχνη και το επάγγελμα αυτού που φιλοτεχνεί ιερά εικονίσματα ή/και αγιογραφεί ναούς. — **εικονογράφος** (ο/η) [αρχ.], εικονογραφικός, -ή, -ό [1766], εικονογραφικ-ά /-ώς επίρρ. εικονογραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εικονογραφείς..., εικονογράφ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φιλοτεχνώ εικόνες (προσώπων, ζώων, αντικειμένων, γεγονότων κ.λπ.) ΣΥΝ. ζωγραφίζω, απεικονίζω, προσωπο-γραφώ, κάνω πορτρέτο **2**. διακοσμώ (χώρο ή έντυπο) με εικόνες **3**. (ειδικότ.) διακοσμώ με θρησκευτικές εικόνες (χώρο, εκκλησία) ΣΥΝ. ιστορώ 4. (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με μεγάλη ενάργεια και παραστατικότητα, ώστε όποιος ακούει ή διαβάζει την περιγραφή να νομίζει ότι βλέπει τις αντίστοιχες εικόνες: *ο Κ. Κρυστάλλης εικονογραφεί στα ποιήματα του τη βουκολική ζωή* **5.** (η μτχ. ***εικονογραφημένος,*** -η, -ο) αυτός που περιλαμβάνει εικόνες (είτε για διακοσμητικούς λόγους είτε ως συμπλήρωμα τού περιεχομένου του): *~ σελίδα | βιβλίο | ανάγνωσμα | περιοδικό | ημερολόγιο | έκδοση*· ΦΡ. ***κλασικά εικονογραφημένα*** βλ. λ. *κλασικός*. — εικονο γραφή μα (το) [μεσν.]. εικονοκλασία (η) η εικονομαχία (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *είκών* + *-κλασία* < αρχ. *κλώ* «σπάζω». Βλ. κ. κλάση]. εικονοκλάστης (ο) [μεσν.] {εικονοκλαστων} ο εικονομάχος (βλ. λ. εικονομαχία). εικονοκλαστικός, -ή, -ό [1884] **1**. ο εικονομαχικός, αυτός που σχετίζεται με την εικονομαχία **2**. (μτφ.) ο ριζοσπαστικός, ο ρηξικέλευθος: *- αντίληψη τού χώρου και τής κίνησης στο θέατρο*. — εικονοκλαστικά επίρρ. εικονολατρια (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η λατρεία των ιερο&ν εικόνων ANT. εικονομαχία, εικονοκλασία (βλ. κ. λ. *εικονομαχία)*. — εικονολάτρης (ο) [μεσν.], εικονολάτρισσα (η), εικονολατρικός, -ή, -ό, εικονολατρικά επίρρ. εικονολήπτης (ο) {εικονοληπτών}, εικονολήπτρια (η) {εικονοληπτριών} (στη σημ. 1) **1.** τεχνικός που χειρίζεται την κάμερα λήψης κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα-μαν, οπερατέρ 2. η συσκευή λήψεως κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα. — εικονοληπτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. cameraman]. εικονοληψία (η) {εικονοληψιών} 1. η λήψη κινούμενων εικόνων με κάμερα: ο *φωτισμός αυτός δυσχεραίνει την* - 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γίνεται η λήψη με κάμερα: *προς το τέλος τής ~ προέκυψε πρόβλημα*. εικονολογία (η) {χωρ. πληθ.} 1. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την κατάταξη, τη μελέτη και την ερμηνεία των έργων μεγάλων ζωγράφων · 2. η επιστήμη που ερευνά τα σύμβολα και τα εμβλήματα των θεών και των ηρώων τής αρχαιότητας, αλλά και τής τριαδικής θεότητας και των αγίων στον χριστιανισμό. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. iconologie < αρχ. *εικονολογία* «συμβολική ομιλία»]. εικονομαχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.) ΕΚΚΛΗΣ. Ο αγώνας κατά τής τιμής των αγίων εικόνων και των ιερών λειψάνων και η μη αναγνώριση των θαυματουργών ιδιοτήτων τους στο Βυζάντιο (727-843), που κατέληξε στην επικράτηση τής εικονολατρίας (βλ.λ.) και στην αναστήλωση των αγίων εικόνων από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα (με την παραδοχή ότι δεν αποδίδεται τιμή στην εικόνα, αλλά στο εικονιζόμενο ιερό πρόσωπο και ότι η εικόνα αποτελεί μέσο και όχι αντικείμενο τιμής) ΣΥΝ. εικονοκλασία ANT. εικονολατρια. — εικονομάχος (ο/η) [μεσν.], εικονομαχικός, -ή, -ό [μεσν.]. εικονομήνυμα (το) {εικονομηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα υπό μορφήν εικόνας (συνήθ. γραφικών σχεδίων) που αποστέλλεται στην επικοινωνία μέσω κινητής τηλεφωνίας· αντιδιαστέλλεται στο *γραπτό μήνυμα*.

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. picture message]. **εικονοσκόπιο** (το) {εικονοσκοπί-ου | -ων} ηλεκτρονική λυχνία τηλεοπτικής κάμερας, στην οποία μία δέσμη ηλεκτρονίων υψηλής ταχύτητας ανιχνεύει και αναλύει ένα εκπεμπόμενο φωτεινό σήμα (τηλεοπτικής εικόνας).

[~~ΕΤΥΜ~~ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iconoscope]. εικονοστασ! (το) (εικονοστασ-ιού | -ιών} 1. (συνήθ. σε κατοικία) η προθήκη ή κόγχη στην οποία τοποθετούνται εικονίσματα για λατρευτικούς σκοπούς: το *μικρό ~ με το καντήλι καίει μπρος στην εικόνα τού Αϊ-Γιώργη* 2. ΕΚΚΛΗΣ. το χώρισμα, παραπέτασμα (κυρ. από ξύλο ή μάρμαρο) που χωρίζει το Ιερό Βήμα από τον κυρίως ναό και διακοσμείται με λατρευτικές εικόνες: *προσκύνησε μία-μία όλες τις εικόνες στο ~* ΣΥΝ. τέμπλο 3. μικρό κτίσμα σε εξωτερικό χώρο για την τοποθέτηση συνήθ. μιας εικόνας για λατρευτικούς σκοπούς (κυρ. εις μνήμην ενός προσώπου): τα *ελληνικά νησιά είναι γεμάτα εικονοστάσια και εκκλησιές*. Επίσης εικονοστάσιο {εικονοστασίου}. [ΕΤΥΜ < μεσν. *είκονοστάσιον* < *είκών* + *-στάσιον* < *στάσις]*. εικονοτηλέφωνο (το) {εικονοτηλεφών-ου | -ων} 1. τηλέφωνο εφοδιασμένο με οθόνη, στην οποία μπορεί κανείς να βλέπει τον συνομιλητή του 2. θυροτηλέφωνο που επιτρέπει την οπτική επαφή με τον χώρο τής εισόδου (κτηρίου, κυρ. πολυκατοικίας).

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. visiophone (νόθο συνθ.)].

ει**κονοτυπία** (η) {εικονοτυπιών} η περιμετρική αποτύπωση εικόνας, κυρ. αγίου, με διάτρητο ανθιβόλιο (βλ.λ.), καθώς και η ίδια η τεχνική τής παραγωγής και τής αναπαραγωγής εικόνων, σχεδίων με υποδειγματικό ανθιβόλιο. [ΕΤΥΜ. < *εικόνα* + *-τυπία* < *τύπος]*.

είκονόφιλος, -η, -ο [1864] (στην περίοδο τής εικονομαχίας στο Βυζάντιο) υπέρμαχος τής λατρείας των εικόνων ΣΥΝ. εικονολάτρης ANT. εικρνομάχος.

εικός (το) {πληθ. εικότα) (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) ως εικός (ώς *εικός*, Ηροδ. 1, 45) όπως είναι φυσικό, όπως φαίνεται (β) ***κατά το εικός | κατά τα εικότα*** όπως είναι εύλογο και κατά πάσα πιθανότητα αναμενόμενο ΣΥΝ. εικότως, ευλόγως, φυσικά (γ) ***κατά το εικός και το*** σνανκαίον σύμφωνα με τη φυσιολογική και αναγκαία πορεία των γεγονότων: η *δράση στην αρχαία τραγωδία εξελίσσεται ~*. [ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *είκώς* (μτχ. τού ρ. *εοικα* «ομοιάζω») < **Εε-Ρικ-ώς* < **FiK-*, μηδενισμ. βαθμ. τού **Ρεικ-*, βλ. κ. *εικόνα]*.

εικοσάβαθμος, -η, -ο [1891] αυτός που έχει είκοσι βαθμίδες, είκοσι βαθμούς: *~ κλίμακα βαθμολόγησης*.

εικοσάδα (η) ομογενές σύνολο που συγκροτείται, απαρτίζεται από είκοσι μέλη: μια ~ *πιάτα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *είκοσάς*, *-άδος* < αρχ. *είκοσι]*.

εικο**σάδραχμο** (το) [1833] το κέρμα που αντιστοιχεί σε αξία είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοσάρικο, εικοσάρι.

εικο**σαετηρίδα** (η) [μτγν.] **1**. η εικοσαετία (βλ.λ.) **2.** εορταστική εκδήλωση ή επέτειος για τη συμπλήρωση εικοσαετίας.

εικοσαετής, -ής, -ές [αρχ.] {εικοσαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *τους ενώνει ~ φιλία || ~ φοιτητής* ΣΥΝ. εικοσάχρονος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εικο**σαετία** (η) [μτγν.] {εικοσα^{ε}τιών} π^{ε}ρίοδος είκοσι ετών: η~ *'60-'80 υπήρξε περίοδος σημαντικών αλλαγών στη δομή τής ελληνικής κοινωνίας*.

εικοσάλεπτο (το) [1894] {εικοσαλέπτ-ου | -ων} χρόνος είκοσι λεπτών: *περίμενε επί ένα ~*.

εικοσάλεπτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει διάρκεια είκοσι λεπτών: *~ συνάντηση | διάλειμμα | συζήτηση || ~ τηλεοπτική καταχώριση | συνέντευξη* **2. *εικοσάλεπτο*** (το) (βλ.λ.).

εικο**σαπλασιάζ**ω ρ. μετβ. {εικοσαπλασίασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) είκοσι φορές περισσότερο, πολλαπλασιάζω επί είκοσι: τα *έξοδα τού κράτους την τελευταία δεκαετία έχουν εικοσαπλασιαστεί*.

εικοσαπλάσιος, -α, -ο αυτός που είναι είκοσι φορές μεγαλύτερος: *~ μέγεθος | βάρος | ύψος | αξία | ποσοστό*. — εικοσαπλάσια | εικοσα-πλασίως επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ε'ίκοσι* + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

εικο**σάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1**. νέα γυναίκα είκοσι ετών **2.** (αργκό) (α) ποινή φυλάκισης, στέρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.ά. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριζαν ~ στο μπάσκετ*.

εικοσάρης (ο) {εικοσάρηδες}, εικο**σάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. πρόσωπο ηλικίας είκοσι ετών ή περίπου είκοσι ΣΥΝ. εικοσαετής, εικοσάχρονος **2**. (ειδικότ. το θηλ.) (α) (αργκό) ποινή φυλακίσεως, στέρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.λπ. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριζαν ~ στο μπάσκετ* (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό είκοσι χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *είκοσι* + παραγ. επίθημα *-άρης]*.

εικο**σάρι** (το) → εικοσάρικο

εικοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά εικοσαριά*** περίπου είκοσι: ήταν *~ παιδιά κι έπαιζαν ποδόσφαιρο* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ε'ίκοσι* + παραγ. επίθημα *-αριά]*.

εικοσάρικο κ. (λαϊκ.) κοσάρικο (το) 1. κέρμα αξίας είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοσάδραχμο 2. (ειρων.) πρόσωπο ηλικίας περίπου είκοσι ετών: *ήρθε και το ~ να μας δείξει τι πρέπει να κάνουμε*. Επίσης εικοσάρι κ. (λαϊκ.) κοσάρι (σημ. 1) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. *είκοσι* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

εικοσάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *~ νέος | φοιτητής | πείρα* ΣΥΝ. εικοσαετής, εικοσάρης.

είκοσι (το) {άκλ.} 1. δύο φορές το δέκα, ο αριθμός 20 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 20: *~ στρατιώτες | μέρες | κιλά*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αριθμός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Εείκατι | *Ψίκατι* < Ι.Ε. **wi-kmt-i* (όπου το θ. **wi-* αντιστοιχεί στο **di-*, **dwi-* των αριθμητ. *δύο,* δίς, ενώ το **kmt-* στο **de-kmt-* τού *δέκα,* οπότε η σύνθεση τής Ι.Ε. ρίζας για το *είκοσι* σημαίνει «δύο δεκάδες»), πβ. σανσκρ. virriSati-, λατ. viginti, γαλλ. vingt, ισπ. veinte, ιταλ. venti, αγγλ. twenty, γερμ. zwanzig κ.ά. Το -ο- στον κοινό τ. *ε'ίκοσι* οφείλεται στους τύπους των άλλων δεκάδων (π.χ. *τριά-κοντα, τεσσαρά-κοντα)]*.

είκοσι **δύο** (το) {άκλ.} 1. είκοσι συν δύο, ο αριθμός 22 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 22: *~ άνθρωποι | στρατιώτες | αυτοκίνητα* **3**. ***Είκοσιδυο*** κ. ***Εικοσιδυό*** *(το)* (ή ***το '22)*** *το* έτος 1922 και ειδικότ. το χρονικό διάστημα στο οποίο συνέβη η Μικρασιατική Καταστροφή: ήρθε στην *Ελλάδα το ~ με τους πρόσφυγες*. **είκοσι** ένα (το) {άκλ.} **1**. είκοσι συν ένα, ο αριθμός 21 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) βλ. λ. *εικοσιένας* **3**. ***Εικοσιένα*** (το) (ή ***το '21)*** το έτος κηρύξεως τής επανάστασης των Ελλήνων για την απελευθέρωση από τους Τούρκους και συνεκδ. όλη η επανάσταση και ο αγώνας των Ελλήνων για ελευθερία ώς την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους: το *ένδοξο ~ γιορτάζεται στις 25 Μαρτίου* || τα *ηρωικά κατορθώματα των Ελλήνων τού ~* || *«να 'τανε το '21, να 'ρθει μια βραδιά»* (λαϊκ. τραγ.)

4. χαρτοπαίγνιο που παίζεται όπως το «τριανταμία» (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητικά.*

εικοσιένας, εικοσιμία, εικοσιένα επίθ. {εικοσι-ενός (-μιας)} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 21: *~ άνδρες | χώρες | τριαντάφυλλα* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εικοσιτετράωρο (το) {εικοσιτετραώρ-ου | -ων} το διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, η διαδοχή ημέρας και νύχτας εντός τού ανάλογου χρονικού διαστήματος: *το πρατήριο είναι ανοικτό όλο το ~ || σε δύο ~ θα γνωρίζουμε το αποτέλεσμα || αναμένονται περισσότερες πληροφορίες εντός του ~* ΣΥΝ. ημερονύκτιο.

εικοσιτετράωρος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: *~ απεργία | προθεσμία | αναβολή | λειτουργία καταστήματος* ΣΥΝ. ολοήμερος.

εικοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 20ός στην αραβική αρίθμηση, Κ' ή κ' στην ελληνική και ΧΧ στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό είκοσι (20): *ήρθε ~ στην παγκόσμια κατάταξη || ο ~ αιώνας* ***2. εικοστή*** (η) η εικοστή ημέρα κάθε μήνα: την *20ή Μαΐου εορτάζεται η ανακομιδή των λειψάνων τού Αγίου Νικολάου* **3. *εικοστό*** (το) καθένα από τα είκοσι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ).

εικοτολογία (η) {εικοτολογιών} (λόγ.) 1. η αυθαίρετη διατύπωση εκδοχών και συμπερασμάτων, η δι$^{\varepsilon}$ρεύνηση μέσω υποθέσεων και η συζήτηση χωρίς αποδείξεις: η όλη *επιχειρηματολογία του εκφυλίστηκε σε μιαν ανώφελη ~ 2.* (συνεκδ.) κάθε επιμέρους έκφραση άποψης κατά συμπερασμό, χωρίς επαρκή στήριξη: αυτό *είναι απλή ~*, δεν *μπορεί να θεωρηθεί πειστικό επιχείρημα!* ΣΥΝ. πιθανολογία, υπόθεση. — **εικοτολογίας,** -ή, -ό [μτγν.], **εικοτολογικά** επίρρ., **εικοτολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εικοτολογώ (-έω)* < αρχ. μτχ. είκώς, -ότος, αττ. τ. τού *έοικώς,* ρ. *εοικα* «ομοιάζω» (βλ. λ. *εικόνα)].

εικότως επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. κατά λογικό και εύλογο τρόπο: η ενόχληση *του συνάγεται ~ από το έντονο ύφος των δηλώσεων του 2. όπως* πρέπει, δεόντως.

[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. τής μτχ. *εἴκώς, αττ.* τύπος τού *έοικώς,* ρ. έοικα «ομοιάζω», βλ. κ. *εικόνα].*

εικών (η) → εικόνα

Ειλείθυια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Ήρας, θεά προστάτιδα των επίτοκων γυναικών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ειλείθυια | Ἐλείθυια* < Ελεύθυια (μυκ. e-re-u-ti-ja), που συνδ. με το ρ. *έλεύθω* «έρχομαι, φέρνω» (βλ. λ. *έλευση, ελεύθερος)].*

ειλεοκολικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το παχύ έντερο: *~ πτυχή.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iléocolique].

ειλεός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το τελευταίο, πιο επίμηκες τμήμα τού λεπτού εντέρου, που εκτείνεται ώς το παχύ έντερο **2**. ΙΑΤΡ. απόφραξη τού αυλού τού εντέρου, η οποία οφείλεται σε ανάπτυξη μάζας (πολύποδας, καρκίνος), σε ξένο σώμα (σπανιότ.) **ή** σε στραγγαλισμό εκ των έξω (συμ-φύσεις, διήθηση από νεόπλασμα)· προκαλεί έντονους εμετούς, κοιλιακούς πόνους κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ειλεός | ἰλεός* < *εἴλέω* «συστρέφω, τυλίγω» < *Εελ-νέ-ω < I.E. *wel- «περιστρέφω, κυλώ», πβ. λατ. vol-vere «στρέφω, κυλώ», γαλλ. (se) vautrer «κυλιέμαι», αγγλ. wallow, γερμ. wallen «κοχλάζω» κ.ά. Ομόρρ. *άπ-ειλ-ώ, ελ-ιξ (-κας), εἰλιγγος | ἰλιγγος, είλ-ητάριο(ν), δλ-μος* κ.ά.].

ειλεοστομία (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική δημιουργία εξόδου τού ειλεού στο πρόσθιο κοιλιακό τοίχωμα (σε περίπτωση αποφράξεως τού εντέρου μετά τον ειλεό). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ileostomy].

ειλεοτυφλικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το τυφλό τμήμα τού παχέος εντέρου: *~ βαλβίδα.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. iléocaecal (νόθο συνθ.)].

ειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ληφθεί: *~ απόφαση* (βλ. λ. *λαμβάνω* κ. *ανειλημμένος).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *λαμβάνω)].*

ειλητάριο (το) {ειληταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. στενή και επιμήκης λωρίδα παπύρου ή και περγαμηνής που τυλιγόταν γύρω από τον *κοντό* (κυλινδρικό ξύλο), ώστε μπορούσε να ξεδιπλώνεται και να διπλώνε-ται, και που τη χρησιμοποιούσαν για την αναγραφή σ$^{\varepsilon}$ αυτήν τής ©$^{\varepsilon}$ίας Αυτουργίας και την ανάγνωση των Ευχών από τον ιερέα: *Ιεράς Μονής Πάτμου ~ Λειτουργίας Ιωάννου τού Χρυσοστόμου.* [ΕΤΥ_Μ$_5$< μτγν. *εἰλητάριον,* αρχική σημ. «περιτύλιγμα», < *εἴλητός* < αρχ. είλέω «συστρέφω, τυλίγω», βλ. κ. ειλεός].

ειλητό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ύφασμα που στρώνεται πάνω στην Αγία Τράπεζα και πάνω στο οποίο κατά τη Θεία Ευχαριστία τοποθετούνται τα Τίμια Δώρα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. εἰλέω «συστρέφω, τυλίγω», βλ. λ. ειλεός].

ειλικρίνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η γνήσια, χωρίς προσποίηση εσωτερική διάθεση κάποιου, ώστε η συμπεριφορά και τα λεγόμενα του-να εκφράζουν αυτά που πραγματικά αισθάνεται και σκέφτεται: θα σου *μιλήσω με κάθε ~*, αν *και ξέρω ότι θα σε πληγώσω || είχε την ~ και την εντιμότητα να αναγνωρίσει το λάθος του* ΣΥΝ. ευθύτητα, ανυποκρισία, φιλαλήθεια ΑΝΤ. ανειλικρίνεια, ψέμα, προσποίηση.

ειλικρινής, -ής, -ές {ειλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ειλικρινέστ-ερος, -ατός} αυτός που διακρίνεται από γνησιότητα και αμεσότητα, ώστε να μην παραποιεί την αλήθεια, να μην υποκρίνεται: είναι ευθύς *και ~ χαρακτήρας- ποτέ δεν λέει ψέματα || δεχθείτε τα ~ μου συλλυπητήρια | συγχαρητήρια || ~ ευχές | ευχαριστίες || το ~ ξέσπασμα του συγκίνησε ακόμα και τους αντιπάλους του! || τρέφει για μένα ~ αισθήματα* ΣΥΝ. αληθινός, γνήσιος, αυθόρμητος, ανυπόκριτος, αυθεντικός, ατόφυος ΑΝΤ. ανειλικρινής, υποκριτικός. — ειλικριν-ά | **-ώς** [αρχ.]

επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθετο, αρχική σημ. «αμιγής, αγνός», τού οποίου το β' συνθ. *-κρινής* προέρχεται από το *κρίνω.* Αβέβαιη παραμένει η ταυτότητα τού α' συνθ. είλι-. Έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. ουσ. είλη «θερμότητα τού ηλίου», οπότε *ειλικρινής* θα σήμαινε «ευδιάκριτος στον ήλιο» (πβ. και δωρ. τ. Εέλά «το φως τού ηλίου»). Η άποψη αυτή, ωστόσο, εμφανίζει σημασιολ. δυσκολίες, όπως και η σύνδεση με το ρ. *εἴλέω* «συστρέφω, τυλίγω», που δεν δίνει κανένα νόημα].

ειλικρινά - ειλικρινώς. Αντίθετα προς τα ζεύγη επιρρημάτων όπου ο τύπος σε -α διαφέρει σημασιολογικά από τον τύπο σε **-ως** (πβ. λ.χ. έκτακτα - εκτάκτως, απλά - απλώς), η διτυπία ειλικρινά - **ει-**λικρινώς ανήκει στην περίπτωση των παράλληλων τύπων χωρίς σημασιολογική διαφορά (πβ. και *βέβαια - βεβαίως, γενναία - γενναίως* κ.λπ.).

Το ειλικρινά μορφολογικώς (από πλευράς σχηματισμού) δεν είναι σωστό, γιατί τα επίθ. σε -ής, από όπου προέρχεται, σχηματίζουν κανονικώς επιρρήματα σε -ώς και όχι σε -ά· πβ. *ευτυχής* - **ευτυχ**ώς, *αξιοπρεπής* - αξιοπρεπώς, *ευγενής* - **ευγενώς**, *ασφαλής* -ασφαλώς κ.ο.κ. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή, η χρήση καθιέρωσε τον τύπο σε -ά (ειλικρινά) παράλληλα προς τον (κανονικό) τ. σε -ώς (ειλικρινώς).

είλωτας (ο) (ειλώτων) 1. ΙΣΤ. κάθε μέλος τής κατώτερης τάξης των δημόσιων δούλων τής αρχαίας Σπάρτης, ο δουλοπάροικος που ανήκε στο κράτος 2. (μτφ.) κάθε άνθρωπος που εργάζεται σκληρά σαν δούλος· αυτός που τον εκμεταλλεύονται εργασιακά: *ήρθαν πάλι οι - για δουλειά απ' τα χαράματα || ~ τής βιοπάλης | τού κεφαλαίου* ΣΥΝ. σκλάβος. ΣΧΟΛΙΟ λ. δασύνω.

[ΕΤΥΜ; < αρχ. *εἴλως, -ωτος,* αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ελλάνικο τον Μυτιληναίο (5ος αι. π.Χ.), η ονομασία οφείλεται στη μικρή πόλη *"Έλος* τής Λακωνίας, τής οποίας οι κάτοικοι είχαν υποδουλωθεί, άποψη φω-νολογικώς αστήρικτη. Πιθανότερη φαίνεται η σύνδεση με το θ. τού αορ. β' *εἶλον* (ρ. *αίρω* «καταλαμβάνω, κυριεύω»), ενώ η συσχέτιση με τον αόρ. β' *ἀλώναι* (< **Fakévai)* τού ρ. *αλίσκομαι* «συλλαμβάνομαι», με την παρεμβολή υποθετικού τ. *ε-Εελω-τες (> είλωτες), δεν ερμηνεύει ούτε τη δασύτητα τής λ. ούτε τον φωνηεντισμό (θα αναμέναμε **εἴλωτες* με απουσία δασύτητας και συναίρεση)].

είμαι ρ. συνδετ. {ήμουν | για τους υπόλοιπους χρόνους δανείζεται τ. από άλλα ρήματα, **π.χ**. υπήρξα, έγινα, διετέλεσα, χρημάτισα} **1**. έχω ιδιότητα (μόνιμη ή προσωρινή): *~ γιατρός | τουρίστας | καλλιεργημένος | ψηλός | ειρηνιστής | δημοκράτης | νέος | έτοιμος | ανέντιμος 2.* βρίσκομαι (σε μια κατάσταση): *~ σε απελπισία | σε αδιέξοδο | στις καλές μου | εκτός εαυτού | στο ζενίο τής καριέρας μου | σε αδυναμία να απαντήσω | πυρ και μανία | στα τελευταία μου | σε πλεονεκτική θέση* 3. βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη θέση)· εντοπίζομαι (σε συγκεκριμένο σημείο): *πού ακριβώς είναι η Ρουάντα;* || (μτφ.) *πού είναι το παράλογο σε αυτά που είπε; || εδώ είναι το πρόβλημα στις σχέσεις σας* 4. (ως υπαρκτικό) υπάρχω: *είναι κάποιος που δεν κατάλαβε; || είναι κανείς εδώ; || ήταν μια φορά κι έναν καιρό ένας πρίγκιπας...* 5. (+γεν.) (α) κατάγομαι από (κάποιον), έχω συγγενική σχέση με (κάποιον): το παιδί *είναι τού γείτονα || τίνος είσαι;* ΦΡ. ***είμαι από*** κατάγομαι, έχω καταγωγή, προέρχομαι από (κάπου): αυτά τα *υφάσματα είναι από την Γαλλία || είναι από πλούσια οικογένεια τής Αθήνας || ~ την Ελλάδα* (β) ανήκω (σε κάποιον) ως περιουσιακό στοιχείο, κτήμα: όλα αυτά τα *χωράφια είναι τού Πέτρου* (γ) έχω ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό: η *φούστα αυτή δεν είναι τής μόδας || δεν είναι τού γούστου μου αυτή η ταινία || είναι άνθρωπος τής εμπιστοσύνης μας*-ΦΡ. ***είμαι τής γνώμης ότι...*** βλ. λ. *γνώμη* 6. (+για) (α) προορίζομαι: *ποιος είναι για εξέταση; || αυτά είναι ιστορίες για μικρά παιδιά || αυτό είναι μόνο για να το βλέπεις!* (β) ***είσαι για...*** θέλεις, επιθυμείς (να κάνεις κάτι): *είσαι για μια βόλτα; || είσαι για μπίρα;* (να πιούμε μπίρα) 7. αξίζω, είμαι ικανός, άξιος για (κάτι): δεν *είναι τώρα να στενοχωριέσαι για τέτοια! ||* δεν *είναι αυτός για σαλόνια και δεξιώσεις || δεν είναι για πολλά, δεν του κόβει!* 8. υποστηρίζω: *-Τι ομάδα είσαι; -Είμαι Ο.Φ.Η. λόγω καταγωγής από την Κρήτη || -Τι κόμμα είναι ο Θάνος; - ΠΑ.ΣΟ.Κ., αλλά η γυναίκα του είναι Νέα Δημοκρατία! ·* ΦΡ. (οικ.) (α) ***είσαι (μέσα);*** θέλεις, αποδέχεσαι, αντέχεις; θα πάμε *εκδρομή αύριο, ~;* || ξεκινάμε *νέα δουλειά- εσύ ~* μέσα; (β) ***είμαι για να 'μαι*** είμαι εντελώς έτοιμος, κατάλληλος για (κάτι): *τώρα πια ~!* || (ειρων.) έτσι *που καντάντησα ~!* (γ) ***τι είναι;*** τι συμβαίνει, για τι πρόκειται; τι (σε) απασχολεί; *~;* *Πάλι σε βλέπω κακόκεφη!* || (όταν μας φωνάζει κάποιος) *-Γιάννη! — πάλι;* (τι θέλεις πάλι;)

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἶμαι* < αρχ. είμί (κατά τα μέσα ρ. *κεῖμαι, κάθημαι,* από τον παρατατικό *εκαθή-μην* που συνέπιπτε φωνητικά με τον μεσν. τ. ήμην τού ρ. είμί). Το αρχ. είμί < I.E. *es-mi «είμαι», πβ. σανσκρ. asmi, λατ. es «είσαι» (> γαλλ. es), ισπ. es «είναι», γερμ. ist, αγγλ. is κ.ά. Ομόρρ. εσ-τί, *εἴναι* (βλ.λ.), ών, όν, *ουσία* κ.ά.].

ειμαρμένη (η) (λόγ.) αυτό που θεωρείται ότι έχει προκαθοριστεί να συμβεί στον καθένα, η μοίρα που επηρεάζει και διαμορφώνει καθοριστικά τις επιλογές στη ζωή (κάποιου): *όλοι υποκύπτουν στην ~* ΣΥΝ. ριζικό, τύχη, μοίρα, πεπρωμένο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *ειμαρμένη,* ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. *εἵμαρμαι* τού ρ. *μείρομαι,* βλ. λ. *μοίρα].*

ειμή σύνδ. (λόγ.-συνήθ. με το *μόνο[ν]* και πάντα μετά από αρνητικές διατυπώσεις) παρά μόνο, εκτός από: δεν *ευελπιστώ για την έκβαση τής δίκης, ~ μόνον και ανατραπεί το δυσμενές κλίμα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. ει μη].

ειμί ρ. (είμί) (αρχαιοπρ.) είμαι· συνήθ. σε φρ. από το Ευαγγέλιο, λ.χ. *«εγώ ~ το φως»* || *«εγώ - το άλφα και το ωμέγα»* (βλ. λ. *είμαι* κ. *εστί).*

[ΕΤΥΜ αρχ- βλ- λ. *είμαι]*.

είναι (το) {άκλ.} 1.ΦΙΛΟΣ. η σταθερή και αμετάβλητη πραγματικότητα, ο ορίζοντας στον οποίο κινείται κάθε επιμέρους ύπαρξη, η ίδια η ύπαρξη, η παρουσία τού όντος στον κόσμο κατ' αντιδιαστολή προς το γίγνεσθαι και το φαίνεσθαι 2. ο ψυχισμός, η ψυχοσύνθεση ενός προσώπου, καθώς και τα επιμέρους στοιχεία που τη συνθέτουν: *και μόνο στην ιδέα ενός συμβατικού γάμου επαναστατούσε όλο το ~ της || το έλεγε και το πίστευε με όλο του το ~*! ΣΥΝ. εαυτός 3. (μτφ.) αυτό που ο καθένας αξιολογεί ως το κατεξοχήν σημαντικό και πολύτιμο στοιχείο τής ζωής του: *το παιδί αυτό ήταν όλο της το* -1| το *γράψιμο δεν ήταν απλώς η δουλειά του· ήταν το ίδιο του το ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *είναι* (απρφ. τού εμί) < *es-nai < Ι.Ε. *es- (βλ. λ. *είμαι)*. Το σημερινό γ' εν. πρόσ. *είναι* δεν προέρχεται από το αρχ. απρφ. είναι, αλλά από το μεσν. *εναι* < αρχ. ένι, συγκεκομμένος τ. τού ένεστι, κατ' αναλογίαν προς το *είμαι, είσαι* κ.τ.ό.].

Ε.Ι.Ν.Α.Π. (η) Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Αθήνας και Πειραιά.

Ε.Ι.Ν.Β.Ε.Θ. (η) Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Βόρειας Ελλάδας και Θεσσαλίας.

Ε.Ι.Ο. (η) Ελληνική Ιστιοπλοϊκή Ομοσπονδία.

-ειό παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν τον τόπο, το κτήριο όπου γίνεται (κάτι): *καπηλ-ειό, κρασοπουλ-ειό, σχολ-ειό, μαγε)ι)ρ-ειό*. [ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *καπηλειό)*, το οποίο προέρχεται με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση από το αρχ. επίθημα -είον (βλ.λ.)].

-ειο [αρχ.] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τόπο, κτήριο: *δασαρχ-είο, βιβλιοπωλ-είο 2.* (συνεκδ.) την υπηρεσία, την αρχή κ.λπ. που στεγάζεται στο συγκεκριμένο μέρος: *πήγε στο εφετ-είο | στο λιμεναρχ-είο | στο στρατοδικ-είο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-φυλάκιο*.

-ειος παραγωγικό επίθημα αρσ. λόγ. επιθέτων: *αριστοτέλ-ειος, ηράκλ-ειος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, γιγάντειος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από **Ι.Ε**. *es-jo- | *e-jo-].

Ε.Ι.Π.Α. (η) Ένωση Ιπταμένων Πολιτικής Αεροπορίας.

είπα ρ. → λέγω

ειπώθηκα ρ. → λέγω

είρα (η) → ήρα

ειρνμος (ο) το εμπάργκο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *είργμός* «φυλακή» < *εἴργω* «κλείνω, αποκλείω» (βλ. λ. *ειρκτή)]*.

Έιρε (το) → Ιρλανδία

ειρημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει λεχθεί· ΦΡ. ***κατά τα ειρημένα*** κατά τα λεχθέντα: *ενήργησε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ., βλ. λ. *ρήση]*.

Ειρηναίος (ο) **1**. όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. κύριο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ρένος**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ειρηναίος* < αρχ. *ειρήνη* + παραγ. επίθημα *-ιος* (πβ. κ. *αρχή - αρχαίος)]*.

ειρήνευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επίτευξη ειρήνης, η διακοπή των εχθροπραξιών: *μεσολαβητικές προσπάθειες βρίσκονται σε εξέλιξη για την ~ στην περιοχή* ΣΥΝ. ειρηνοποίηση ΑΝΤ. σύγκρουση **2**. (σπάν.) η συμφιλίωση, η αποκατάσταση τής γαλήνης, τής ηρεμίας ανάμεσα σε πρόσωπα που βρίσκονται σε προστριβή.

ειρηνευτής (ο) [μεσν.], **ειρηνεύτρια** (η) {ειρηνευτριών} πρόσωπο που προσπαθεί να οδηγήσει δύο ή περισσότερες εμπόλεμες πλευρές σε ειρήνη· (ειδικότ.) επίσημο πρόσωπο που έχει ως αποστολή του την ειρήνευση σε συγκεκριμένη περιοχή ΣΥΝ. ειρηνοποιός.

ειρηνευτικός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που σχετίζεται με την ειρήνευση, που οδηγεί στην ειρήνη: *~ συνομιλίες | πρωτοβουλία | δυνάμεις | σχέδιο | αποστολή*. — ειρηνευτικά επίρρ.

ειρηνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ειρήν-ευσα (κ. καθημ. -εψα), -ευμένος (κ. καθημ. -εμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** ηρεμώ (αντιμαχόμενους ή αντιπάλους), εξασφαλίζω την ειρηνική τους συνύπαρξη: *προσπαθεί να ειρηνεύσει τις αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ. συμφιλιώνω ΑΝΤ. διχάζω, (καθημ.) ρίχνω λάδι στη φωτιά **2.** (ειδικότ.) αντιμετωπίζω αποτελεσματικά εξεγέρσεις ή συγκρούσεις σε ένα πεδίο, ώστε να διασφαλίσω την ειρήνη: η *έγκαιρη παρέμβαση τού στρατού ειρήνευσε την περιοχή* 3. γαληνεύω, χαλαρώνω (κάποιον): *προσπάθησε να τους ειρηνέψει μετά τον τσακωμό τους, αλλά αυτοί δεν σήκωναν κουβέντα* ΣΥΝ. καταπραΰνω, καθησυχάζω ΑΝΤ. ταράζω, εκνευρίζω ♦ (αμετβ.) **4.** ηρεμώ, παύω να έχω ένταση, επιθετικότητα: με τα *χρόνια γλύκανε και ειρήνεψε* 5. (για καιρικά φαινόμενα) γίνομαι ήπιος, καλμάρω: *ειρήνεψε η θάλασσα, μόλις έπεσε ο άνεμος* ΑΝΤ. αγριεύω, ταράζομαι.

ειρήνη (η) **1**. όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και ηγεμονίδων τού Βυζαντίου **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όνομα < ουσ. *ειρήνη* (βλ.λ.)].

ειρήνη (η) {χωρ. πληθ.} **1**. κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχουν εχθροπραξίες, συγκρούσεις ή αναταραχές μεταξύ κρατών ή στο εσωτερικό ενός κράτους: *επικρατεί ~ επί εικοσαετία* || η *διαφύλαξη τής ~ στα Βαλκάνια* || διαδήλωση *για την ~ και τον αφοπλισμό* || *«αν επιθυμείς ~, προετοίμαζε πόλεμο» (Κατ.* si vis pacem, para bellum, Ιούλιος Καίσαρ) || *παγκόσμια | επισφαλής | μακρόχρονη | διαρκής ~* ΑΝΤ. πόλεμος, διένεξη, εχθροπραξίες, αναταραχή· ΦΡ. (α) κοινωνική ***ειρήνη*** η κατάσταση κατά την οποία απουσιάζουν οι αναταραχές και οι συγκρούσεις ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες ενός κράτους· η απουσία κοινωνικών αναταραχών (β) ***εργασιακή ειρήνη*** η απουσία συγκρούσεων ανάμεσα στους εργαζομένους και τους εργοδότες (γ) ΙΣΤ. ***Ρωμαϊκή Ειρήνη*** (λατ. Pax Romana) η περίοδος τής πλήρους επικράτησης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη Μεσόγειο, με αποτέλεσμα την απουσία πολέμων ή εξεγέρσεων στην περιοχή (ΐος-2ος αι. μ.Χ.) (δ) ***κίνημα ειρήνης*** το σύνολο των οργανώσεων που αγωνίζονται για την επικράτηση τής παγκόσμιας ειρήνης, που ακολουθούν τον ειρηνισμό (βλ.λ.): το *σύγχρονο ~ έχει παρακμάσει*- ΝΟΜ. (ε) ***κοινή ειρήνη*** η απουσία κοινωνικών αναταραχών, βιαιοπραγιών κ.λπ.: *διατάραξη τής ~* (με βιαιοπραγίες, παράνομη εισβολή σε ξένα σπίτια κ.λπ.) *από πλήθος ταραχοποιών* (στ) ***διατάραξη τής ειρήνης των πολιτών*** η πρόκληση ανησυχίας ή τρόμου στους πολίτες από τις απειλές κάποιου ότι θα προβεί σε επιβλαβείς για το κοινωνικό σύνολο πράξεις (ζ) διατάραξη ***τής οικιακής ειρήνης*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος εισέρχεται παράνομα ή παραμένει παρά τη θέληση τού δικαιούχου στην κατοικία άλλου ή στον χώρο που αυτός χρησιμοποιεί για την εργασία του ή σε χώρο περικλεισμένο τον οποίο αυτός (ο παθών) κατέχει **2.** ο τερματισμός των εχθροπραξιών, η ειρήνευση: ελπίδες για *~* στην *περιοχή μετά τις χθεσινές συνομιλίες* || *με στόχο την ~ ξεκινούν διαπραγματεύσεις* 3. (συνεκδ.) κάθε επίσημη συμφωνία που ορίζει τους όρους τερματισμού πολέμου, σύγκρουσης: *υπογράφω | συνάπτω | συνομολογώ ~* || *οι όροι τής ~* ήταν *επαχθείς για τους ηττημένους* || *κλείνω ~ με κάποιον* (συμφωνώ για ~) ΣΥΝ. συνθήκη, σύμφωνο **4.** η εσωτερική κατάσταση γαλήνης και ηρεμίας, η απουσία παθών, εντάσεων και εσωτερικών συγκρούσεων: έζησε με *~* || *αναπαύσου εν ~* (σε επιτάφια επιγραφή ως ευχή για τη μεταθανάτια ζωή) || *~ διανοίας | συνειδήσεως* || *ειρήνη υμίν (ειρήνη ύμίν)* ως ευχή και προτροπή για ήσυχη ζωή, απουσία εντάσεων και ταραχών ΑΝΤ. ταραχή. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ειρήνη | ἰρὰνâ | ἴρεἰνα*, αγν. ετύμου. Οι διαφορετικοί τύποι τής λ. στις διαλέκτους (που δεν ερμηνεύονται φωνητικώς) οδηγούν στην επικρατούσα άποψη ότι η λ. αποτελεί αρχ. δάνειο προελλην. καταγωγής. **Η** λ. χρησιμοποιείται στην Αρχ. κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *πόλεμος*, περιγράφοντας μια διαρκή κατάσταση, αργότερα δε και τη συνθήκη ειρήνης, καθώς και την αρμονική κατάσταση τής διάνοιας. Η φρ. *ειρήνη ύμίν* ανάγεται σε χαιρετισμούς τής εβρ. γλώσσας, που περιέχουν τη λ. ääl0m «ειρήνη», με την έννοια ότι η ειρήνη αποτελεί θεϊκό δώρο].

ειρηνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την ειρήνη: *~ περίοδος | ζωή | παράδοση | ανάπτυξη | έργα | σχέσεις | συνύπαρξη* ΑΝΤ. πολεμικός 2. αυτός που συμβάλλει στην επικράτηση τής ειρήνης, στην αποτροπή τού πολέμου: η *~ διευθέτηση των διαφορών των δύο χωρών* || η *~ πρόθεση εκδηλώνεται με ~ μέσα* 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ήρεμη και φιλική φύση και διάθεση, που αντιτίθεται στη βία και στον πόλεμο: οι *Έλληνες είναι ~ λαός* || *~ φυλή | γειτονιά* ΣΥΝ. φιλειρηνικός, ειρηνόφιλος ΑΝΤ. εχθρικός, πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος 4. (λογοτ.) αυτός που διακρίνεται από γλυκύτητα και αρμονία, από γαλήνη: τα *~ απομεσήμερα τού καλοκαιριού* || *~ πρόσωπο | βλέμμα* ΣΥΝ. γαλήνιος, ήρεμος γλυκός 5. ΕΚΚΛΗΣ. ***ειρηνικά*** (τα) αιτήματα που εκφωνούνται κατά τη Θεία Λειτουργία, κυρ. ως προσευχή για ειρήνη, και αρχίζουν με την εισαγωγική φρ. «εν *ειρήνη τού Κυρίου δεηθώμεν»*.

Ειρηνικός **(Ωκεανός)** (ο) ο μεγαλύτερος ωκεανός τής Γης· βρίσκεται μεταξύ τής Αμερικής, τής Ασίας και τής Αυστραλίας. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. Pacific Ocean].

ειρηνισμός (ο) η αντίθεση στον πόλεμο ή στη χρήση βίας ως μέσου επίλυσης διαφορών και ειδικότ. η άρνηση ανάμειξης σε στρατιωτικές, πολεμικές επιχειρήσεις λόγω προσωπικών αρχών ή πεποιθήσεων: ο *~ κορυφώθηκε ως κίνημα στις Η.Π.Α. την εποχή τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ. πασιφισμός, ειρηνοφιλία. — ειρηνιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pacifisme].

ειρηνιστής (ο), **ειρηνίστρια** (η) {ειρηνιστριών} **1**. πρόσωπο που αγαπά την ειρήνη **2.** πρόσωπο που πιστεύει στον ειρηνισμό (βλ.λ.) και συμμετέχει σε κινήματα ειρήνης, ειρηνιστικές οργανώσεις κ.λπ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pacifiste].

ειρηνοδικείο (το) [1833] ΝΟΜ. **το** κατώτερο πρωτοβάθμιο τακτικό πολιτικό δικαστήριο για εκδίκαση διαφορών οι οποίες έχουν αντικείμενο μικρής αξίας.

ειρηνοδίκης (ο/η) {(θηλ. ειρηνοδίκου) | ειρηνοδικών} τακτικός δικαστής σε ειρηνοδικείο (βλ. λ. δικαιοσύνη, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *είρηνοδίκαι,* όρος που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. Fetiales «Ρωμαίοι ιερείς, διορισμένοι να επιβλέπουν τη σύναψη συνθηκών ειρήνης ή συμμαχίας και να διενεργούν την επίσημη τελετή»].

ειρηνοποιός (ο/η) [αρχ.] **1.** επίσημο πρόσωπο που ενεργεί για την κατάπαυση των εχθροπραξιών ή των ανταγωνισμών, που επιτυγχάνει τη σύναψη | επικράτηση ειρήνης ΣΥΝ. ειρηνευτής **2.** (γενικότ.) αυτός που κινείται από φιλειρηνική διάθεση: ο *υπουργός Εξωτερικών έφθασε ως - στη Βοσνία* || *υποδύεται τον ~ ωθώντας παρασκηνιακά στη σύγκρουση τις δύο πλευρές* ΣΥΝ. ειρηνευτής ΑΝΤ. ταραχοποιός. — ειρηνοποιώ **ρ.** [μτγν.] {-είς...}.

ειρηνόφιλος, -η, -ο [1839] αυτός που αγαπά την ειρηνική ζωή, που έχει ειρηνικά αισθήματα, που ενεργεί για τη διατήρηση ή την επίτευξη ειρήνης: *~ λαός | χωριό | φυλή* || *~ χαρακτήρας | άνθρωπος | φύση | πολιτική | τάση* ΣΥΝ. πασιφιστής, ειρηνιστής, φιλειρηνικός ΑΝΤ. πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος, φιλόμαχος. — ειρηνοφιλία (η) [1812], ειρ**ηνοφιλικός,** -ή, -ό.

ειρηνοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μεσν.] αυτός που φέρνει τη συμφιλίωση, την ειρήνευση: *~ χαμόγελο | μήνυμα* || *«ανοίξτε αγκαλιές ~»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. ειρηνικός, ειρηνευτικός.

ειρήσθω **εν παρόδω** *(ειρήσθω εν παρόδω)* (λόγ.) ας λεχθεί κατά τη ροή τού λόγου· χρησιμοποιείται για την προαναγγελία τής αναφοράς από τον ομιλητή στοιχείων συμπληρωματικών, παρενθετικών: *ο Περικλής, ο οποίος, ~, επί είκοσι συναπτά έτη ηγείτο των Αθηναίων, υπήρξε ο αρχιτέκτονας τού μεγαλείου τής αθηναϊκής ηγεμονίας*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ειρήσθω εν* παρόδω, όπου το ρ. *ειρήσθω* αποτελεί το γ'

ενικό προστ. παθ. παρακ. τού ρ. λέγω (βλ. κ. ρήση)].

ειρήσθω εν παρόδω - εν τη **ρύμη τού** λόγου**.** Συχνά οι δύο λόγιες αυτές φράσεις συγχέονται στη χρήση και προκαλούν λάθη. Το ειρήσθω εν παρόδω χρησιμοποιείται παρενθετικώς, για να δηλώσει ο ομιλητής ότι πρόκειται να προσθέσει συμπληρωματικά ή διευκρινιστικά ορισμένες πληροφορίες: *Αυτά τα έξοδα, ειρήσθω εν παρόδω, δεν* θα βαρύνουν *τον προϋπολογισμό τού πανεπιστημίου, αλλά θα καταβληθούν από την Κοινότητα.* Το εν τη **ρύμη τού λόγου** έχει διαφορετική σημασία και χρήση. Με τη φράση αυτή, που έχει κατά κανόνα αρνητική (κακόσημη) υφολογική χροιά, σχολιάζεται και εξηγείται από τον ομιλητή η στάση κάποιου, τα λεγόμενα του κ.λπ.: *Ο υπουργός εν τη ρύμη τού λόγου του ομολόγησε ορισμένα βαριά λάθη που διέπραξε η κυβέρνηση του.* Εν ολίγοις, το *ειρήσθω εν παρόδω* σημαίνει χονδρικά «ας μου επιτραπεί να αναφέρω παρενθετικώς», ενώ το εν *τη ρύμη τού λόγου* σημαίνει αδρομερώς «στη ροή τού λόγου, μιλώντας».

ειρκτή (η) (λόγ.) **1**. το δημόσιο δεσμωτήριο, κάθε τόπος καταδίκης ή ακούσιας κράτησης για έκτιση ποινής ΣΥΝ. φυλακή 2. (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο καταλήγει κανείς, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει: μες στην *υγρή του ~, στον βυθό* 3. ΝΟΜ. (παλαιότ.) κάθε ποινή στερήσεως τής προσωπικής ελευθερίας για χρονικό διάστημα πέντε ώς είκοσι ετών: *εκτίει ~ επτά ετών* ΣΥΝ. πρόσκαιρος κάθειρξη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ειρκτή* | *ειρκτή* < *εἴργω* | *εἴργω* < **ε-Ρέρ-γ-ω* < ε- προθεμ. + Ι.Ε. *wer-g- «περικλείω, φράζω», πβ. λατ. urgere «πιέζω», ισπ. urgir, γαλλ. urgent «επείγων, πιεστικός», γερμ. rächen «εκδικούμαι» κ.ά. Ομόρρ. *κάθ-ειρξις (-η)]*.

ειρμολογικό μέλος (το) (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους, κατά κανόνα σύντομου, όπου το υμνολογικό κείμενο μελοποιείται συλλαβικά· λέγεται έτσι, γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο μελοποιούνται οι ειρμοί των κανόνων (υπάρχουν, όμως, και το «αργόν ειρμολογικόν» μέλος και ο «καλοφωνικός ειρμός», στα οποία η μελωδία είναι πιο πλατιά και περίτεχνη). (Βλ. κ. *στιχηραρικό μέλος, παππαδικό μέλος).*

ειρμολόγιο (το) {ειρμολογί-ου | -ων} (στη βυζαντινή μουσική) λειτουργικό βιβλίο που περιέχει τους ειρμούς των κανόνων, κατά τους οκτώ ήχους (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *είρμολόγιον* < *ειρμός* (στη σημ. «ιδιόμελο τροπάριο τής οκτωήχου, βάσει τού οποίου ρυθμίζονται και τα υπόλοιπα») + *-λόγιον* (βλ.λ.)].

ειρμός (ο) **1**. η νοηματική συνοχή, η αλληλουχία σκέψεων, η εσωτερική σύνδεση και ροή λόγου: *ασυνάρτητο κείμενο χωρίς λογικό ~* || *χάνει τον ~ των σκέψεων του, όταν διασπάται* η *προσοχή του* ΣΥΝ. συνοχή, σύνδεση, αλληλουχία, συνάρτηση ΑΝΤ. ανακολουθία, ασυναρτησία, ασυνέπεια 2. ΜΟΥΣ. (στην υμνογραφία) το πρώτο τροπάριο καθεμιάς από τις εννέα ωδές τού κανόνα, που αποτελεί το πρότυπο για την ψαλμωδία των υπολοίπων. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ειρμός* < *εἴρω* «συνδέω, συναρμόζω» (που απώλεσε τη δασύτητα, πιθ. λόγω τής συχνής παρουσίας του εν συνθέσω) < **ἑρ-ϳω* < Ι.Ε. *ser- «τοποθετώ στη σειρά», πβ. λατ. sero «πλέκω, σειροθε-τώ», γαλλ. sermon «ομιλία, διάλεξη», ιρλ. sreth «τακτοποιημένος» κ.ά. Ομόρρ. *δρ-μος, ὀρ-μαθός* (βλ.λ.)].

είρων (ο/η) {είρων-ος, -α | -ες, ειρώνων} πρόσωπο που ειρωνεύεται, που χρησιμοποιεί συχνά την ειρωνεία: *ο γνωστός - κοσμικογράφος με το καυστικό χιούμορ.* Επίσης (καθημ.) **είρωνας**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴρων,* αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *εἴρομαι* (τού *ἐρώ* «ρωτώ, ανακρίνω»), πράγμα που θα προϋπέθετε αρχική σημ. τού *εἴρων* «αυτός που ρωτά, που διερωτάται», αλλά το ει-στο *εἴρομαι* δεν είναι αρχικό, ο συσχετισμός τού *εἴρων* με το ρ. *εἴρω* «λέγω, δηλώνω», μορφολογικά ορθός, παρουσιάζει σημασιολ. δυσχέρειες, παρότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως συνδετικό κρίκο τη σημ. «λέω κάτι χωρίς να το σκεφτώ» (τού ρ. *εἴρω).* Η σημερινή σημ. τού είρων «σκωπτικός, περιπαικτικός» είναι ήδη αρχ., αφού η λ. χρησιμοποιείται συχνά στον Αριστοτέλη ως αντίθετη τού επιθ. *ἀληθευ-τικός].*

ειρωνεία (η) [αρχ.] {ειρωνειών} **1.** η χρήση τού λόγου κατά τέτοιον τρόπο, ώστε το αποδιδόμενο νόημα να αντιτίθεται στο κυριολεκτικό: με *εμφανή ~ χαρακτήρισε πρωτότυπο τον δέκατο πανομοιότυπο αναπτήρα που της έκαναν δώρο* || *γνήσια* | *λεπτή* | *ανεπαίσθητη* | *διακριτική* | *κρυφή* | *σαρκαστική* | *έκδηλη* | *χλευαστική* | *κυνική* ~ ΣΥΝ. σκώμμα, χιούμορ 2. (κατ' επέκτ.) η κοροϊδευτική διατύπωση, το σχόλιο που ερμηνεύεται ως έμμεση προσβολή (κάποιου): *το κλίμα εδώ δεν σηκώνει ειρωνείες και εξυπνάδες!* || *πες του να συμμορφωθεί και ν' αφήσει την ~*! ΣΥΝ. σαρκασμός, χλεύη, χλευασμός, κοροϊδία ΦΡ. (α) ***ειρωνεία τής τύχης*** | ***τής μοίρας*** για περιπτώσεις στις οποίες οι ενέργειες κάποιου ανατρέπονται αναπάντεχα (συνήθ. κατά όχι ευνοϊκό ή επιθυμητό τρόπο): αυτό *είναι ~*, να τον *σώσει ο άνθρωπος τον οποίο είχε απολύσει!* (β) ***τραγική ειρωνεία*** η άγνοια από τον ήρωα θεατρικού | μυθιστορηματικού | κινηματογραφικού έργου τής τραγικής θέσης στην οποία βρίσκεται ή προς την οποία οδεύει, με αποτέλεσμα να ενεργεί με τρόπο που επιφέρει αρνητικά γι' αυτόν αποτελέσματα˙κάτι το οποίο γνωρίζει ο αναγνώστης | θεατής (λ.χ. ο Οιδίποδας επιμένει να ανακαλύψει τον φονιά τού πατέρα του, αγνοώντας ότι είναι ο ίδιος, πράγμα που θα τον οδηγήσει στην καταστροφή) (γ) ***σωκρατική ειρωνεία*** η προσποίηση αφελούς άγνοιας σε μια συζήτηση ως μέσο εκμαιεύσεως θέσεων και προώθησης τού διαλόγου σε επιθυμητές κατευθύνσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία.*

ειρωνεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ειρωνεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} εμπαίζω (κάποιον) μιλώντας με έμμεσο αλλά ξεκάθαρα υποτιμητικό τρόπο γι' αυτόν: τον *ειρωνεύεται για την αστεία προφορά του, ρωτώντας τον αν έχει κάτι η μύτη του!* || *ειρωνεύτηκε τον αντίπαλο του για τις δηλώσεις του, λέγοντας πως δεν κατάλαβε τι ακριβώς σήμαιναν!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ειρωνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ειρωνεία, που κοροϊδεύει με τρόπο λεπτό και υπαινικτικό πρόσωπα ή καταστάσεις: *~ ύφος* | *μειδίαμα* | *αντιμετώπιση* | *υπαινιγμός* | *σχόλιο* ΣΥΝ. σαρκαστικός, σκωπτικός **2**. αυτός που χρησιμοποιεί την ειρωνεία, που εμπαίζει τους άλλους ή κοροϊδεύει καταστάσεις με τρόπο υπαινικτικό, όχι χονδροειδή: *είναι τόσο ~ απέναντι τους, όσο χρειάζεται για να τους πικάρει, χωρίς όμως να τους εξοργίζει* 3. (ειδικότ.-λογοτ.) αυτός που φανερώνει την αποστασιοποίηση τού δημιουργού από τα πρόσωπα τού έργου του και την τύχη τους, αλλά και ενίοτε από το ίδιο του το δημιούργημα: *~ γραφή.* — ειρωνικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. **εις**, μία, εν → ένας, μία, ένα [ΕΤΥΜ. < αρχ. είς < *ἑμ-ς < Ι.Ε. *sem-s «ένας», πβ. σανσκρ. sâmah, λατ. sem-el «άπαξ, μία φορά», γαλλ. simple «απλός», γοτθ. sama «ίδιος», αγγλ. same κ.ά. Ομόρρ. *μ-ία* (βλ.λ.), *εν)α), α-μα, ἁ-παξ, ἁ-πλοῦς* κ.ά.]. **εις** πρόθ. (λόγ.) (+αιτ.) (λόγ. τύπος τής καθημ. σε, χρησιμοποιείται κυρ. σε λόγ. παγιωμένες εκφράσεις) δηλώνει: **1**. κίνηση προς τόπο | προορισμό ή πρόσωπο ή (σπαν.) τον τόπο, το τοπικό σημείο στο οποίο αναφερόμαστε: να *προσέλθει ~ το εδώλιο ο μάρτυς* || *απευθύνθηκε ~ τους ανωτέρους του* || *ανέβηκε ~ το βήμα για να εκφωνήσει λόγο* || *βρίσκεται ~ τας Αθήνας* || *κατοικεί ~ τας Σέρρας* || (κ. μτφ.) δεν *είμαι - θέσιν να εκφράσω άποψη*- ΦΡ. (α) ***(απε)δήμησεν) εις τας αιωνίους μονάς*** (πήγε) στον άλλο κόσμο, δηλ. πέθανε (β) **ες *κόρακας*** (υβριστ.) στον διάβολο (γ) ***εις τόπον χλοερόν*** *σε* τόπο δροσερό (από την νεκρώσιμη ακολουθία) (δ) ***έρχομαι εις γάμου κοινωνίαν*** παντρεύομαι **2**. τρόπο: *~ βάθος έρευνα* || *~ βάθος διερεύνηση τής υπόθεσης*- ΦΡ. (α) **εις *επήκοον*** φανερά μπροστά σε όλους: *τον πρόσβαλε ~ όλων των συναδέλφων* (β) ***εις μάτην*** μάταια: *προσπάθησα ~ να την πείσω* 3. σκοπό: *~ απόδειξιν τής απόψεως του έφερε όλα τα σχετικά επιχειρήματα* || *εξήλθε ~ αναζήτησιν τροφής* || *πολιτευόμενος ~ άγραν ψήφων* || *~ άτοπον απαγωγή* || *άγαλμα ~ μνήμην των πεσόντων* || *επιταγή ~ εξό-φλησιν χρέους* || *~ άφεσιν αμαρτιών* ΦΡ. (α) ***εις επίρρωσιν*** προς ενίσχυση: *~ τού επιχειρήματος του* (για να ενισχύσει το επιχείρημα του) *έφερε παράδειγμα* (β) ***(και) εις ανώτερα!*** ευχή σε επιτυχόντα σε διαγωνισμό, προαχθέντα, αποφοιτήσαντα | πτυχιούχο κ.λπ. για υψηλότερες διακρίσεις 4. χρόνο· ΦΡ. (α) **ες *αυριον τα σπουδαία*** βλ. λ. *αύριο* (β) **εις τσς *δυσμάς του βίου*** στο τέλος τής ζωής (γ) ***εις το διηνεκές*** για πάντα (δ) **ες** αεί για πάντα **(ε) *εις τον αιώνα τον άπαντα*** αιώνια, για πάντα (στ) ***εις τους αιώνας των αιώνων*** αιώνια, για πάντα **5**. σε διάφορες λόγ. παγιωμένες εκφράσεις (στρατιωτικά παραγγέλματα, ευχές κ.λπ.): *~ έπαρσιν σημαίας* || *~ τα όπλα* || *~ παράταξιν* || *~ το επα-νιδείν* || *~ το επανακούειν* || *- υγείαν!* || *έγγραφο ~ διπλούν* (σε δύο αντίτυπα) || *Πιστεύω ~ ένα Θεόν...* || *~ πολλά έτη, δέσποτα!* (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΙΝ.). Επίσης (σπάν.-αρχαιοπρ.) **ες**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. είς | ες < ένς, όπου το εν- αποτελεί πιθ. τ. αιτιατικής ενός Ι.Ε. θέματος, πράγμα που αιτιολογεί τη χρήση τής προθ. είς ως δηλωτικής κατευθύνσεως. Η παρέκταση σε -ς (εν-ς) οφείλεται στην αναλογική επίδραση τού εξ. Το νεοελληνικό σε (βλ.λ.) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη τού είς. Παράγωγα του αποτελούν επίσης τα *ές-ω, εσώ-τερος, εσώ-τατος]*. **εισ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. κίνηση προς τα μέσα: *εισχωρώ, εισ-δύω, εισ-έρχομαι, εισ-άγω, εισ-ρέω 2.* (μτφ.) αποδοχή ή ένταξη: *εισ-ακούω, εισ-δοχή.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. είς (βλ.λ.)]. **-εις**, -είσα, -έν {-έντος (θηλ. -είσης) | -εντες (ουδ. -εντα), -έντων (θηλ. -εισών)} κατάληξη τής λόγιας μετοχής τού παθητικού αορίστου: *οι αποσπασθέντες εκπαιδευτικοί* || *οι διασωθέντες ναυαγοί* || *οι πληγείσες από τον σεισμό περιοχές* || τα *εκδοθέντα κείμενα* || το *άρτι συσταθέν σωματείο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. καταλ. < *-εντ-ς (> είς), όπως εμφανίζεται στη γενική].

εισαγάγω (να/θα) ρ. → εισάγω

εισαγγελέας (ο/η) {(θηλ. εισαγγελ-έως) | εισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ. ισόβιος δικαστικός λειτουργός επιφορτισμένος με την άσκηση ποινικής δίωξης αξιόποινων πράξεων και τη διενέργεια των πράξεων που προβλέπει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: *ακολούθησε η αγόρευση τού ~* τής *έδρας* ΣΥΝ. εισαγγελική αρχή. Επίσης (λόγ.) **εισαγγελέας** (ο/η) {-έως, κλητ. εισαγγελεύ}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *είσαγγελεύς,* αρχική σημ. «ο δικαστικός κλητήρας», < είσ- + *-αγγελεύς* < *ἀγγέλλω.* Η σημασία «κατήγορος» είναι μτγν.]. **εισαγγελεύω** ρ. αμετβ. [1890] {εισαγγέλευσα} ασκώ καθήκοντα εισαγγελέα. **εισαγγελία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το δικαστικό αξίωμα τού εισαγγελέα και το έργο του κατά την άσκηση των καθηκόντων του **2**. (συνεκδ.) το γραφείο τού εισαγγελέα και το κτήριο στο οποίο στεγάζεται, το δημόσιο κατάστημα στο οποίο εδρεύουν οι υπηρεσίες τής εισαγγελικής αρχής. **εισαγγελικός**, -ή, -ό [1873] αυτός που σχετίζεται με τον εισαγγελέα ή την εισαγγελία: *~ παρέμβαση* | *λειτουργός* | *έρευνα* | *εξέταση* | *αρχή* | *εξουσία.*

εισάγω ρ. μετβ. [αρχ.] (εισ-ήγαγα (να/θα εισαγάγω), -ήχθηκα (λόγ. ει-σήχθην, -ης, -η..., μτχ. εισαχθείς, -είσα, -έν), -ηγμένος) **1**. βάζω, τοποθετώ μέσα: *~ τον ασθενή στο χειρουργείο* 2. (για προϊόντα, εμπορεύματα) φέρνω από ξένη χώρα: *~ αυτοκίνητα από τη Γερμανία* || *- πρώτες ύλες* | *ρούχα* | *πετρέλαιο* | *φυσικό αέριο* ΑΝΤ. εξάγω **3**. (η μτχ. ***εισαγόμενος,*** *-η, -ο)* αυτός που δεν αποτελεί προϊόν εγχώριας παραγωγής, που προέρχεται από το εξωτερικό: *~ προϊόντα* 4. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) στη σταδιακή κατάκτηση γνώσης ή τέχνης, του παρουσία-

ζω μεθοδικά σύνολο, σύστημα γνώσεων: τον *εισήγαγε στα μυστικά τής διπλωματίας* || *~ κάποιον στην τέχνη τού χορού* | *σε μια επιστήμη* | *στην κουλτούρα τής Ανατολής* ΣΥΝ. μυώ, μαθαίνω, διδάσκω 5. φέρνω (προς συζήτηση, ψήφιση, επικύρωση) σε αρμόδιο συλλογικό όργανο: *ο πρόεδρος εισήγαγε προς συζήτηση δύο θέματα εκτός ημερησίας διατάξεως* || *~ ρυθμίσεις* | *προτάσεις* | *προσθήκες* | *μέτρα* || *~ προς επικύρωση* || *εισάγω σε δίκη* (φέρνω στο δικαστήριο, θέτω υπό δικαστική κρίση) || η υπόθεση *εισήχθη στο Εφετείο* 6. συμβάλλω στη διάδοση, καθιερώνω: *~ μια μόδα* | *θεωρία* | *ιδεολογία* | *μέθοδο* | *αντίληψη* | *ορολογία* | *τεχνοτροπία* | *κουλτούρα* || *~ ένα διαφορετικό κλίμα* | *μια νέα οπτική* | *αισθητική* || *~ ξένα έθιμα* | *καινούργιες συνήθειες*· ΦΡ. ***εισάγω καινά δαιμόνια*** *(καινά δαιμόνια,* Πλάτ. *Απολ. Σω-κρ.* 24 e) συμβάλλω στη διάδοση καινοφανών αντιλήψεων, που ανατρέπουν την καθιερωμένη τάξη **7.** (μεσοπαθ. ***εισάγομαι)*** (α) εισέρχομαι (σε νοσοκομείο): *εισήχθη στον Ευαγγελισμό* (β) επιτυγχάνω σε εξετάσεις για την εισαγωγή μου (σε εκπαιδευτικό ίδρυμα): *εισήχθη στην Ιατρική Σχολή* ΣΥΝ. πετυχαίνω, μπαίνω 8. (στο χρηματιστήριο) εντάσσω (μετοχές, τίτλους) στη διαδικασία τής διαπραγμάτευσης: *νέες μετοχές τού Ο.Τ.Ε. θα εισαχθούν στο χρηματιστήριο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*.

εισαγωγέας (ο/η) {-α κ. -έως | -είς, -έων} έμπορος που εισάγει προϊόντα από το εξωτερικό ΑΝΤ. εξαγωγέας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσαγωγεύς,* αρχική σημ. (στην Αθήνα) «δικαστικός που εισηγείτο υποθέσεις, προκειμένου να εκδικαστούν», < *εισάγω.* Η γενική σημ. τής λ. είναι ήδη αρχ.].

εισαγωγή (η) **1.** η τοποθέτηση εντός: η *~ νερού στη δεξαμενή* || *~ δισκέτας στον υπολογιστή* 2. η προσθήκη, η ένταξη: *- επιπλέον στοιχείων και παραγράφων στο άρθρο* || *~ επιμορφωτικών εκπομπών στο τηλεοπτικό πρόγραμμα* || *~ τού έντεχνου στοιχείου στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. ενσωμάτωση, εμπλουτισμός 3. η μεταφορά και διάθεση προϊόντων στο εμπόριο από ξένη χώρα: *~ πρώτων υλών* | *πετρελαίου* | *αρωμάτων* || *~ συναλλάγματος* | *εργατικού δυναμικού* || *μείωση* | *αύξηση των ~* ΑΝΤ. εξαγωγή 4. η νομοθετική ή μη καθιέρωση: *~ τής διδασκαλίας των Αρχαίων στα γυμνάσια* || *~ τής πληροφορικής στην εκπαίδευση* || *~ τής Νεοελληνικής ως επίσημης γλώσσας* ΣΥΝ. αναγνώριση 5. η παρουσίαση και πρόταση για εκδίκαση: *~ τής υπόθεσης στο Εφετείο* ΣΥΝ. κατάθεση, παραπομπή **6.** η είσοδος (κάποιου) σε νοσηλευτικό ίδρυμα για απαραίτητη θεραπευτική αγωγή και παροχή ιατρικών υπηρεσιών: ο *γιατρός είπε πως πρέπει να γίνει αμέσως ~ στην καρδιολογική κλινική* 7. η ένταξη (κυρ. κατόπιν δοκιμασίας ή βάσει κριτηρίων αξιολόγησης) σε εκπαιδευτικό ίδρυμα: *γιόρτασαν σε νυχτερινό κέντρο την ~ του στην αρχιτεκτονική* || *η ~ των ισοβαθμούντων γίνεται με σταθερά κριτήρια* ΑΝΤ. απόρριψη, αποτυχία, αποφοίτηση **8**. το προκαταρκτικό τμήμα (ή οτιδήποτε τίθεται προκαταρκτικά) βιβλίου, επιστημονικού έργου κ.λπ. ή η σύντομη τοποθέτηση, ομιλία που προτάσσεται διευκρινιστικά ή ως προϊδεασμός τού ακροατή, αναγνώστη, θεατή σχετικά με το κύριο μέρος: *πριν προχωρήσει στην κυρίως πραγ-μάτευση τού ζητήματος, έκανε μια ~ δίνοντας λίγες διευκρινιστικές πληροφορίες* || η *~ στο έργο τού Καλβίνου «Διδασκαλία τής χριστιανικής θρησκείας» είχε θέση μαχητικού προπαγανδιστικού φυλλαδίου* 9. (συνεκδ.) κάθε επιστημονικό έργο ή κύκλος παραδόσεων, μαθημάτων κ.λπ., που στοχεύει στη μετάδοση βασικών θεωρητικών γνώσεων για το αντικείμενο μελέτης ή επιστήμης: *~ στη φιλοσοφία/ γλωσσολογία* | *ανατομία* 10. (στο χρηματιστήριο) η έναρξη τής διαπραγμάτευσης στη χρηματιστηριακή αγορά: *~ τίτλων* **11**. ΜΟΥΣ. (α) τυπικό μέρος τής όπερας, εισαγωγικό κομμάτι που παίζεται από την ορχήστρα πριν α-πό την έναρξη τής σκηνικής δράσης, στο οποίο κατά κανόνα παρουσιάζονται τα σπουδαιότερα θέματα τής όπερας· συμπίπτει μερικώς με το πρελούδιο (βλ.λ.): η *~* στον (ή *από τον) « Ταγχώιζερ» τού Βάγκνερ* (β) αυτόνομη ορχηστρική φόρμα, συμφωνικό ποίημα που φέρει τον τίτλο «εισαγωγή»: η *~ «Έγκμοντ» τού Μπετόβεν ΣΥΝ.* ουβερτούρα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εισάγω.* ο μουσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. ouverture].

εισαγωγή - πρόλογος - προλεγόμενα. Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν σύντομο κείμενο που προηγείται τού κυρίου μέρους τού βιβλίου. **Η** εισαγωγή καταλαμβάνει αρκετές σελίδες και σε αυτήν ο συγγραφέας δίνει σημαντικές πληροφορίες για **το** περιεχόμενο τού έργου του, τα κύρια προβλήματα που τον απασχόλησαν, τις γενικές θέσεις του κ.λπ. Από αυτή τη σημασία η λ. *εισαγωγή* χρησιμοποιείται συχνά και ως είδος βιβλίου που *εισάγει* σε θέμα, κλάδο ή επιστήμη (π.χ. *Εισαγωγή στην Πυρηνική Φυσική, Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία* κ.τ.ό.). Αντίθετα, ο **πρόλογος** είναι ένα πολύ σύντομο κείμενο, συχνά γραμμένο από πρόσωπο διαφορετικό από τον συγγραφέα (από τον εκδότη, από γνωστό ειδικό, από πρόσωπο συνδεόμενο προς τον συγγραφέα κ.λπ.). ο *πρόλογος* γράφεται επίσης και από τον ίδιο τον συγγραφέα, για να περιλάβει σε αυτόν γενικότερες πληροφορίες, τεχνικά θέματα τού βιβλίου, ευχαριστίες κ.λπ. Εφόσον υπάρχει εισαγωγή, ο *πρόλογος* προηγείται τής εισαγωγής και διαφοροποιείται από αυτήν πλήρως. Αν δεν υπάρχει εισαγωγή, ο πρόλογος περιέχει συχνά στοιχεία που θα δίδονταν σε μία εισαγωγή και είναι εκτενέστερος. Τέλος, παλαιότερα ιδίως, στην Ελληνική χρησιμοποιούνταν τα **προλεγόμενα** ως συνδυασμός εκτενούς εισαγωγής και προλόγου. Περίφημα έχουν καταστεί τα **Προλεγόμενα** τού Αδαμαντίου Κοραή στις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων που εκπόνησε ο Κοραής με εκτενή σχόλια, προλεγόμενα όπου ο Κοραής προέτρεπε το Γένος «εις φωτισμόν», δηλ. στην απόκτηση παιδείας και στη γνωριμία με τη γραπτή παράδοση των ελληνικών κειμένων.

εισαγωγικά (τα) ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται για την αυτολεξεί παράθεση ευθέος λόγου («...») σε ένα κείμενο (π.χ. *ο Κώστας είπε: «καιρός να πηγαίνω»)* ή για την παράθεση λέξης ή φράσης η οποία βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης, η οποία εσω-κλείεται ήδη με εισαγωγικά (π.χ. είπε ο *Γιάννης: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις», οπότε* λέγονται *άγκιστρα* ή *εσωτερικά* | *άνω* | *ανωφερή εισαγωγικά),* την αναφορά σε τίτλο άρθρου, κεφαλαίου, βιβλίου ή έργου τέχνης *(ο Αριστοτέλης στην «Ποιητική» του...)* ή, ως σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ.), για τη δήλωση ειρωνείας και αμφισβήτησης (από πλευράς τού ομιλητή) συγκεκριμένου χαρακτηρισμού, άποψης ή διατύπωσης: *τέτοιου είδους «φιλίες» κατέστρεψαν πολλούς·* ΦΡ. (προφορ.) **εντός *εισαγωγικών*** για κάτι που λέγεται κατ' ευφημισμόν ή με προφανή σκοπό τού ομιλητή να το αμφισβητήσει ή να εννοήσει το αντίθετο: *αυτή η ~ αγνή ψυχή είναι ο εγκέφαλος τής δολοπλοκίας* || *μας κατέστρεψαν οι ~ σωτήρες τού έθνους!*

εισαγωγικά («...»). Τα εισαγωγικά ανήκουν στην κατηγορία των *σχολιαστικών σημείων στίξεως,* στα σημεία στίξεως δηλ., που -αντίθετα προς τα συντακτικά σημεία στίξεως (κόμμα, τελεία, άνω τελεία κ.ά.)- τα χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να *σχολιάσει* τα λεγόμενα κατά διάφορους τρόπους: (α) Δηλώνει ότι μεταφέρει *αυτούσια* τα λόγια άλλου (πρόκειται για τη μορφή των λεγομένων που χαρακτηρίζεται ως ευθύς *λόγος: (Ο Γιάννης μού είπε: «Δεν θα έρθει κανείς μαζί μου- θα χειριστώ το θέμα μόνος μου»).* Πριν από τα εισαγωγικά χρησιμοποιείται δίστιγμο, μετά από εισαγωγικά και έξω από αυτά χρησιμοποιείται τελεία (β) Δηλώνει, γενικότερα, λόγια που έχουν λεχθεί από άλλους, είτε πρόκειται περί ρήσεων (ρητών) προερχομένων από γνωστές προσωπικότητες *(Ο Χαρίλαος Τρικούπης είπε μέσα στη Βουλή: «Η Ελλάς προώρισται να ζήσει και θα ζήσει»)* είτε περί παροιμιωδών φράσεων ή γνωμικών *(Οπως λέει κι ο λαός: «Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτερεί»)* (γ) Δηλώνει τη χρήση τίτλων που ανήκουν σε βιβλία, σε θεατρικά ή κινηματογραφικά έργα κ.τ.ό. (Στην *Επίδαυρο παίχτηκε χθες το βράδυ η «Ηλέκτρα» τού Σοφοκλέους - Από τα πιο γνωστά βιβλία τού Ν. Καζαντζάκη είναι το «Βίος και πολιτεία τού Αλέξη Ζορμπά»)* (δ) ο ομιλητής αναφέρεται σε λέξεις, φράσεις ή σημασίες, σχολιάζει δηλ. μεμονωμένα γλωσσικά στοιχεία *(Θέλω να δηλώσω ότι με τη λέξη «ευαισθησία» εννοώ ό,τι έχει σχέση με μια βαθύτερη συναισθηματική λειτουργία, που αντιτίθεται στη λογική - Το «θέλω» δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και ότι «μπορώ» - Μία λέξη, η λέξη «ελευθερία» ακούστηκε από το στόμα τους).* Η λειτουργία αυτή είναι γνωστή ως *μεταγλωσσική λειτουργία* στη γλώσσα (γλωσσικά σχόλια για την ίδια τη γλώσσα) (ε) ο ομιλητής χρησιμοποιεί εντός εισαγωγικών και σχολιάζει δυσμενώς (ειρωνικά, μειωτικά, υποτιμητικά, με διάθεση αμφισβήτησης) έννοιες, ιδέες, σημασίες κ.τ.ό. *(Για άλλα φροντίζουν οι «πατέρες τού έθνους» - Τη στρατιωτική εισβολή τους στην Κύπρο και την κατάκτηση τού 37% τού κυπριακού εδάφους οι Τούρκοι την αποκαλούν «επέμβαση» -Να μας λείπουν τέτοιοι «φίλοι»).*
Τυπογραφικώς υπάρχουν δύο ειδών εισαγωγικά σημεία: τα (παλαιότερα) *γωνιώδη* («...») και τα (νεότερα) *άγκιστρα* ("...") ή άνω ή *ανωφερή* εισαγωγικά. Τα γωνιώδη χρησιμοποιούνται περισσότερο στον ευθύ λόγο, ενώ τα άγκιστρα σε μεμονωμένες λέξεις ή φράσεις. Τα άγκιστρα χρησιμοποιούνται επίσης για να εγκλείσουν μία λέξη ή φράση, όταν αυτή βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης που εσωκλείεται ήδη με (γωνιώδη) εισαγωγικά (π.χ. *Ο Γιάννης είπε: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»).* Στην πραγματικότητα, τα γωνιώδη εισαγωγικά και τα άγκιστρα εναλλάσσονται στη χρήση κατά τη βούληση τού γράφοντος και τις τυ-πογραφικές δυνατότητες.

εισαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την εισαγωγή (βλ.λ., σημ. 3): *~ εμπόριο* | *διαδικασία* | *ενδιαφέρον* | *συνάλλαγμα* ΑΝΤ. εξαγωγικός **2.** αυτός βάσει τού οποίου εισέρχεται κανείς κάπου ως νέο μέλος, στέλεχος κ.λπ.: *οι ~ εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση*- ΦΡ. ***εισαγωγικός βαθμός*** ο βαθμός με τον οποίο εισέρχεται στην ιεραρχία ενός κλάδου ένας πρωτοδιοριζόμενος δημόσιος υπάλληλος 3. αυτός που αποτελεί την εισαγωγή στο κύριο μέρος ενός έργου (ομιλίας, βιβλίου κ.λπ.): *η ~ τοποθέτηση κάποιου πριν από την ανάπτυξη των θέσεων του με επιχειρήματα* || *~ μάθημα* | *παρουσίαση* | *σημείωμα* 4**.** ***εισαγωγικά*** (τα) βλ.λ. — εισαγωγικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

εισαγώγιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εισαχθεί ΑΝΤ. εξαγώγιμος.

εισακούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισάκουσα, εισακούσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} 1. ακούω με θετική διάθεση και ανταποκρίνομαι σε παράκληση, αίτημα: ο θεός *εισάκουσε τις προσευχές του και τον βοήθησε* ΣΥΝ. ανταποκρίνομαι, αποδέχομαι, τείνω ευήκοον ους ΑΝΤ. αδιαφορώ, (λόγ.) κωφεύω **2**. (μεσοπαθ. ***εισακούομαι)*** βρίσκω ανταπόκριση σε υπόδειξη ή αίτημα: *μέσα σε τέτοια σύγχυση σπανίως εισακούονται οι πιο συνετοί* || δυστυχώς, δεν *εισακούστηκα και τώρα είμαστε σε αδιέξοδο!* ΣΥΝ. λαιβάνομαι υπ' όψιν ΑΝΤ. αγνοούμαι.

εισακτέος, -α, -ο **1**. αυτός που πρέπει να εισαχθεί (κάπου) 2. ***εισακτέοι*** (οι) αυτοί που ετησίως εισάγονται με εξετάσεις ή άλλο σύστημα στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τής χώρας. [ΕΤΥΜ αρχ. ρηματικό επίθ. < *εισάγω].*

εισβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέβαλα (να/θα εισβάλω)} **1.** (για κράτη) παραβιάζω με στρατό τα σύνορα άλλου κράτους και εισέρχομαι στο έδαφος του: *οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο και κατέλαβαν το βόρειο τμήμα της* 2. (μτφ.) εισέρχομαι αυθαίρετα ή αναιδώς, παραβιά-

ζω δικαίωμα ή ελευθερία: *η τηλεόραση εισβάλλει στα σπίτια και επιβάλλει νέα ήθη || ο ρεπόρτερ εισέβαλε στο διαμέρισμα με την κάμερα προκαλώντας αναστάτωση* 3. (γενικότ.) εισέρχομαι με ορμή, ασυγκράτητα: *το πλήθος εισέβαλε στο γήπεδο, μόλις άνοιξαν οι πόρτες για τη συναυλία* ΣΥΝ. εφορμώ, χυμώ, (λαϊκ.) μπουκάρω 4. (μτφ.) έρχομαι μαζικά, κατακλύζω: *κάθε καλοκαίρι χιλιάδες τουρίστες εισβάλλουν στα νησιά μας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω.*

εισβολέας (ο) [1894] {εισβολ-είς, -έων} αυτός που εισβάλλει (κάπου).

εισβολή (η) 1. η παραβίαση από εχθρικό στρατό των συνόρων ενός κράτους και η είσοδος στο έδαφος του: η ~ τής *Γερμανίας στην Πολωνία το 1939 || η ~ τής Τουρκίας στην Κύπρο 2.* (μτφ.) κάθε ορμητική (και συχνά αυθαίρ^{ε}τη) είσοδος: η ~ *αγανακτισμένων απεργών στο γραφείο τού υπουργού || η ~ δημοσιογράφων στην* ιδιωτική ζωή των *πολιτών* 3. καθετί που γνωρίζει μεγάλη εξάπλωση (προκαλώντας ανησυχία, προβληματισμό, αντιδράσεις κ.λπ.): ~ *νέων ηθών σε μια παραδοσιακή κοινωνία || ~ ξένων λέξεων σε μια γλώσσα || ~ τής τηλεοπτικής βίας στο σπίτι κάθε τηλεθεατή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εισβάλλω].*

εισβολή - επέμβαση. Χαρακτηριστικό τής κύμανσης στη χρήση των λέξεων, ιδίως στον πολιτικό λόγο, είναι οι λέξεις εισβολή και επέμβαση σε σχέση με το κυπριακό ζήτημα. Οι Τούρκοι τον Ιούλιο τού 1974 εισβάλλουν στην Κύπρο και καταλαμβάνουν διά τής βίας το 37% τού κυπριακού εδάφους, χωρίζοντας την Κύπρο στα δύο με τη «γραμμή Αττίλα» (βλ. λ. *Αττίλας).* Έχουμε, λοιπόν, *εισβολή* των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, που αποτελεί καταφανή παραβίαση τού διεθνούς δικαίου και στυγνή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι Τούρκοι, ωστόσο, δεν μιλούν για *εισβολή* (invasion) αλλά για *επέμβαση* (intervention), προκειμένου να προστατεύσουν τους Τουρκοκυπρίους από τους Έλληνες! Τα κατεχόμενα από τους Τούρκους κυπριακά εδάφη, οι υπερχίλιοι αγνοούμενοι, η λεηλασία τής ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς χιλιετιών, η δημογραφική αλλοίωση με τη βίαιη εκδίωξη 200.000 Ελλήνων από τις πανάρχαιες προγονικές τους εστίες, την παράνομη μεταφορά χιλιάδων εποίκων από την Τουρκία και τον εξαναγκασμό των Τουρκοκυπρίων σε μαζική μετανάστευση μαρτυρούν ότι δεν πρόκειται για *επέμβαση* χάριν των Τουρκοκυπρίων αλλά για *εισβολή* και βίαιη κατοχή.

εισδοχή (η) η εισαγωγή ή η ένταξη κάποιου κάπου: η ~ τής *Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.* || ~ ενός *κράτους στα Ηνωμένα Έθνη* || ~ νέων *μελών σε λέσχη | σύλλογο | οργάνωση* ΣΥΝ. είσοδος. — **εισδέχομαι** ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εισδέχομαι].*

εισδύω ρ. αμετβ. {εισέδυσα} (λόγ.) περνώ στο εσωτερικό, εισχωρώ απαρατήρητος ΣΥΝ. διεισδύω, τρυπώνω, χώνομαι. — είσδυση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < είσ- + δύω «βυθίζομαι» (βλ.λ.)].

εισέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εισήλθα (μτχ. εισελθών, -ούσα, -όν)} 1. (λόγ.) έρχομαι μέσα, μπαίνω: ο *πρωθυπουργός εισέρχεται στο προεδρικό μέγαρο || εισερχόμενος στην αίθουσα Τύπου, ο γνωστός συνθέτης εξέφρασε τη συγκίνηση του για την υποδοχή* ΑΝΤ. εξέρχομαι 2. (μτφ.) εντάσσομαι, εισάγομαι σε ομοειδές σύνολο: ~ *στον δικαστικό κλάδο* ΣΥΝ. γίνομαι δεκτός 3. περνώ σε άλλη κατάσταση, σε άλλη περίοδο ή χώρο: ~ στην *ώριμη ηλικία || ~ στον κόσμο των ενηλίκων* 4**. εισερχόμενα** (τα) {εισερχομένων} (ι) τα έγγραφα που λαμβάνει και πρωτοκολλά μια υπηρεσία ΑΝΤ. εξερχόμενα (ii) (στην ηλεκτρονική επικοινωνία) τα μηνύματα που λαμβάνει κάποιος καθώς και ο χώρος στον οποίο αυτά αποθηκεύονται (θυρίδα εισερχομένων μηνυμάτων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < είσ- + *έρχομαι.* Η σημ. 4 αποδίδει το αγγλ. incoming (documents)].

εισέτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ακόμη, μέχρι τώρα: η *κυβέρνηση δεν έχει αντιληφθεί ~ τους* κινδύνους *από τη λήψη τόσο σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. μέχρι τούδε, ώς τώρα 2. ακόμη, επιπλέον, επίσης: *πρέπει ~ να τονιστεί ότι τέτοιες ενέργειες μειώνουν το κύρος των* ιθυνόντων. [ΕΤΥΜ. μτγν. < είσ- + έτι «ακόμη» (βλ.λ.)].

εισέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σχηματίζω εσοχή ΑΝΤ. εξέχω. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

εισήγαγα ρ. → εισάγω

εισήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή ή προφορική διατύπωση πρότασης (προς τον αρμόδιο ή υπεύθυνο να αποφανθεί): μετά *από - τού νομικού συμβούλου ασκήθηκε μήνυση ||* στην ~ *του υπάρχουν πολλά διαφωτιστικά σημεία || διατυπώνω | υποβάλλω | καταθέτω μια* ~ ΣΥΝ. πρόταση 2. (ειδικότ.) η ανακοίνωση σε συνέδριο, το σύνολο των θέσεων που παρουσιάζει κανείς ως εισηγητής σε συγκεκριμένο θέμα: *τολμηρή | τεκμηριωμένη* ~ 3. το εισαγωγικό τμήμα ψηφίσματος, συμβολαίου, νομοθετήματος ή άλλου επίσημου εγγράφου, στο οποίο δηλώνεται ο σκοπός του 4. (κατ' επέκτ.) η προεισαγωγή: *πριν από την ομιλία τού υπουργού, έκανε μια μικρή - ο δήμαρχος* **5.** ΝΟΜ. ***αναιρετική εισήγηση*** η εισήγηση τού εισηγητή δικαστή στον Αρειο Πάγο με την οποία εκείνος προτείνει στο δικαστήριο να γίνει δεκτή η ασκηθείσα αναίρεση και να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση για κάποιον από τους λόγους που επικαλείται ο αναιρεσείων (ο εισηγητής ήταν αναιρετικός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *είσήγησις < εισηγούμαι].*

εισηγητής (ο) {-ή κ. (λόγ.)-ού}, **εισηγήτρια** (η) [1861] {εισηγητριών} **1.** πρόσωπο που διατυπώνει, καταθέτει ή παρουσιάζει μια εισήγηση (βλ.λ.): ο ~ του *νομοσχεδίου* 2. ΝΟΜ. ο δικαστής πολυμελούς δικαστηρίου στον οποίο ανατίθεται η εξέταση των μαρτύρων και η σύνταξη σχετικής εισήγησης, η οποία τίθ^{ε}ται ^{ε}ν συν^{ε}χ^{ε}ία στην κρίση ^{ε}νώπιον των λοιπών δικαστών (χωρίς να έχει δ^{ε}σμευτικό για αυτούς χαρακτήρα) **3**. δημόσιος υπάλληλος που βρίσκεται στην ιεραρχία μεταξύ τμηματάρχη Β' και γραμματέα Α 4**.** (σε συνέδριο) ο πρώτος ομιλητής, αυτός που πραγματοποιεί την πρώτη ανακοίνωση: ~ *τού συνεδρίου θα είναι τιμής ένεκεν ο υπουργός* 5. αυτός που κατεξοχήν συμβάλλε στη διάδοση και καθιέρωση επιστήμης, ιδέας, θεωρίας, ρεύματος, τάσης κ.λπ.): ο *Γεώργιος Χατζιδάκις είναι ο ~ τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εισηγούμαι].*

εισηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εισήγηση, που λειτουργεί ως εισήγηση ή αποτελεί εισήγηση: ~ *τοποθέτηση | ομιλία | έκθεση.* — εισηγητικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εισηγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εισαχθεί (κάπου): *μετοχές -στο χρηματιστήριο || ~ προϊόντα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εισάγω].*

εισηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {εισηγείσαι... | εισηγήθηκα} **1.** διατυπώνω πρόταση με την ιδιότητα τού επίσημου εισηγητή: ο *εισαγγελέας εισηγήθηκε την αναβολή τής δίκης 2.* εκφράζω προσωπική ή συλλογική εκτίμηση και πρόταση, διατυπώνω άποψη: *ο πρόεδρος εισηγήθηκε τη συνέχιση τής απεργίας* ΣΥΝ. προτείνω, συμβουλεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εισηγούμαι (-έο-) < είσ- + ηγούμαι* (βλ.λ.)].

εισήχθην ρ. → εισάγω

εισιτήριο (το) {εισιτηρί-ου | -ων} **1**. μικρό δελτίο που αποδεικνύει ότι καταβλήθηκε το καθορισμένο αντίτιμο, το οποίο είναι υποχρεωτικό για την είσοδο (σε μεταφορικό μέσο, εκδήλωση, θέαμα κ.λπ.): *προμηθεύομαι | βγάζω | εκδίδω | κόβω -* || *μαθητικό | στρατιωτικό | φοιτητικό ~* || *ατομικό | ομαδικό ~ || βρίσκω ~* (προμηθεύομαι) || *ακυρώνω το ~ μου·* ΦΡ. (α) ***εισιτήριο μετ' επιστροφής | με επιστροφή*** δελτίο που εξασφαλίζει στον κάτοχο του μεταφορά και δικαίωμα επιστροφής με το ίδιο μέσο σε ορισμένη ή ελεύθερη ημερομηνία ΣΥΝ. αλέ-ρετούρ (β) ***εισιτήριο διαρκείας*** δελτίο που για ορισμένο χρονικό διάστημα εξασφαλίζει δικαίωμα απεριόριστου αριθμού διαδρομών ή παρακολούθησης εκδηλώσεων στον κάτοχο του: *οι κάτοχοι εισιτηρίων διαρκείας για τους αγώνες μιας ομάδας μπάσκετ* (γ) ***μειωμένο | μισό εισιτήριο*** αυτό που αντιστοιχεί σε μειωμένη ή στη μισή τιμή τού κανονικού εισιτηρίου και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από άτομα συγκεκριμένων κοινωνικών ή επαγγελματικών ομάδων (φοιτητές, σπουδαστές, στρατιωτικούς, πολυτέκνους) βάσει τής ιδιότητας τους αυτής (δ) ***κλείνω εισιτήριο*** εξασφαλίζω την απόκτηση εισιτηρίου αρκετό χρόνο πριν από τη χρήση του: ~ *για μια συναυλία* (ε) ***απλό εισιτήριο*** βλ. λ. *απλός (στ)* ***κόβω εισιτήρια*** (για παράσταση, θέαμα) έχω εισπρακτική επιτυχία, σημειώνω εμπορική επιτυχία, είμαι εμπορικός: *έχει καλούς συντελεστές η παράσταση, αλλά δεν κόβει εισιτήρια* ΣΥΝ. πουλάω 2. το χρηματικό αντίτιμο που καταβάλλεται για την αγορά τού παραπάνω δελτίου: *το ~ ήταν εβδομήντα πέντε δραχμές || τα ~ αυξήθηκαν πάλι!* 3. (μτφ.) το μέσο που επιτρέπει σε κάποιον να μεταβεί σε μια επιθυμητή κατάσταση: τα *συγχωροχάρτια που πουλούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα, ήταν το ~ για την είσοδο των πιστών στον Παράδεισο! || με τη νίκη αυτή πήρε το ~ για τον επόμενο γύρο τής διοργάνωσης* (= προκρίθηκε).

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *εισιτήριος* (βλ.λ.). Σε επιγραφή τού 2ου αι. μ.Χ. η λ. χρησιμοποιείται με τη σημ. τού εγγυητικού αντιτίμου που καταβαλλόταν, προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος].

εισιτήριο ή εισητήριο; Συχνά συγχέονται στην ορθογραφία το δεύτερο και τρίτο /i/ τής λέξης και γράφεται λανθασμένα ως **εισητίριο* ή **εισητήριο* αντί τού ορθού εισ-ιτήριο Μόνο η ετυμολογία μπορεί να βοηθήσει στο να θυμόμαστε το σωστό. Το θέμα τής λέξης είναι μόνο το ι, αυτό που βρίσκουμε στο αντίθ. *εξ-ι-τήριο* και σε ομόρριζα όπως *προσ-ι-τός, ι-ταμός, (ανεξ)-ί-τηλος, (εισ)-ι-τήριο.* Το (αρχαίο) ρήμα, από όπου προέρχεται η λ., είναι το ρ. ει-μι «έρχομαι» (πληθ. ί-μεν, ί-τε, *ϊ-ασι,* απρφ. ΐ-έναι, μτχ. ίων, *ίοῦσα, ιόν).* Το ρημ. επίθετο είναι ι-τός (με μηδενισμένο το ε τού ε!- και με μόνο το !-, όπως και στα ί-μεν, ί-τε κ.λπ.(, που βρίσκουμε στα *προσιτός (α-πρόσ-ιτος), εξ-ί-τηλος (αν-εξίτηλος), ι-ταμός* κ.λπ. Αρα: εισ-ιτήριο < εισ + | + *τήριος.*

εισιτήριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός με τον οποίο πιστοποιείται η ικανότητα ή αναγνωρίζεται η δυνατότητα εισόδου, εισαγωγής: *οι ~ εξετάσεις* || *~ έλεγχος* ΣΥΝ. εισαγωγικός ΑΝΤ. εξιτήριος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετικός με την είσοδο», < είσ- + -ιτή-*ριος* < θ. -ι- (+ επίθημα *-τήριος),* μηδενισμ. βαθμ. τού *ειμί,* πβ. πληθ. Γ-μεν. Για το αρχ. *εἶμι* βλ. λ. *ιταμός].*

εισοδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισόδευσα} (αρχαιοπρ.) (για λειτουργό, ιερέα) τελώ την είσοδο (βλ.λ., σημ. 9).

εισόδημα (το) {εισοδήμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των εσόδων κάποιου: *ατομικό | καθαρό | ακαθάριστο | εθνικό | γεωργικό | ετήσιο | τεκμαρτό | κατά κεφαλήν ~*" ΦΡ. ***φόρος εισοδήματος*** ο φόρος που επιβάλλεται στο ετήσιο σύνολο αποδοχών, κερδών φυσικού ή νομικού προσώπου: δήλωση *φόρου εισοδήματος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζοδεύω, περιουσία.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εισοδεύω* (το αντίθετο τού *εξοδεύω)* < αρχ. είσοδος. Το επίθημα -ημα πιθ. κατά το *γέννημα].*

εισοδηματίας (ο/η) [1886] {(θηλ. γεν. εισοδηματίου) | ^{ε}ισοδηματιών} πρόσωπο που έχει σταθερούς πόρους εισοδήματος (από υπάρχουσα περιουσία, κληρονομιά, ακίνητα κ.λπ.), ικανούς να του παρέχουν οικονομική εξασφάλιση χωρίς προσωπική εργασία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rentier].

εισοδηματικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τα εισοδήμα-

τα· συνήθ. στη ΦΡ. *εισοδηματική πολιτική* η πολιτική που ακολουθεί το κράτος σχετικά με τη διαμόρφωση των εισοδημάτων (μέτρα για τους μισθούς, την αποφυγή πληθωριστικών πιέσεων, τη δικαιότερη κατανομή τού εθνικού πλούτου κ.λπ.). **Εισόδια (τής** Θεοτόκου) (τα) {Εισοδίων} **1**. ακίνητη θρησκευτική εορτή (21 Νοεμβρίου) αφιερωμένη στη Θεοτόκο (για την είσοδο της στον ναό τού Σολομώντος, όπου την αφιέρωσαν στον Θεό οι γονείς της Ιωακείμ και Αννα) 2. το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *είσόδιος* < αρχ. *είσοδος*. Η φρ. *εισόδια τής Θεοτόκου* είναι μεσαιωνική (7ος αι.), όπως και η ίδια η γιορτή]. εισοδικό (το) ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που ψάλλεται κατά τη «Μικρά Είσοδο» τής Θείας Λειτουργίας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εισοδικόνκ* επίθ. *είσόδιος* (< αρχ. είσοδος)]. **είσοδος** (η) [αρχ.] {εισόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η κίνηση από χώρο που νοείται ως εξωτερικός σε χώρο που νοείται ως εσωτερικός: η ~ στο κτήριο | *στο διαμέρισμα* | *στο γραφείο* | *στο κατάστημα* | *στον υπόγειο σιδηρόδρομο* | *στην πόλη* || *απαγορεύεται η* ~ (σε προειδοποιητικές πινακίδες) || η ~ των *στρατευμάτων κατοχής* στην Αθήνα το *1941* ΑΝΤ. έξοδος **2.** (συνεκδ.) το άνοιγμα ή το πέρασμα από το οποίο εισέρχεται κανείς κάπου: η ~ *τού σχολείου* | *τού δημαρχείου* | *τού νοσοκομείου* | *τής πολυκατοικίας* | *τής πόλης* || *φτωχική* | *μοντέρνα* | *λιτή* ~ || *κύρια* | *δευτερεύουσα* | *βοηθητική* - 3. (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο εισέρχεται κανείς σε έναν χώρο: *καθυστέρησε να έρθει, για να κάνει εντυπωσιακή* ~ || *μεγαλοπρεπής* | *θριαμβευτική* | *προκλητική* ~ 4. (συνεκδ.) το αντίτιμο που καταβάλλεται για την εξασφάλιση τής δυνατότητας (κάποιου) να εισέλθει (σε ορισμένο χώρο): *ακριβή* | *ελεύθερη* | *δωρεάν* ~ *στο θέατρο* | *στον κινηματογράφο* | *στα μέσα μεταφοράς* ΣΥΝ. εισιτήριο 5. (συνεκδ.) η άδεια που παρέχεται σε κάποιον να εισέρχεται σε χώρο ή θέαμα χωρίς καταβολή αντιτίμου: *έχει μόνιμη* ~ *για την Επίδαυρο ως δημοσιογράφος* || *εξασφάλισε - σε όλα τα κέντρα λόγω των γνωριμιών του* 6. η ένταξη (νέου μέλους) σε σύνολο, η εγγραφή (λ.χ. σε σύλλογο): η ~ νέων *μελών στη λέσχη* ΣΥΝ. εισδοχή 7. κάθε έναρξη ή μετάβαση σε νέα κατάσταση, εποχή, περίοδο κ.λπ.: η ~ στην *ωριμότητα* 8. ΤΕΧΝΟΛ. (αγγλ. input) (α) (σε ηλεκτρονικές συσκευές) το σημείο από το οποίο εισάγονται πληροφορίες σε ηλεκτρονικό σύστημα (το σημείο εισερχόμενου σήματος σε συσκευή βίντεο, σε ενισχυτή στερεοφωνικού συγκροτήματος κ.λπ.) ΑΝΤ. έξοδος (β) (περιληπτ.) τα δεδομένα, οι πληροφορίες που εισάγονται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή προς επεξεργασία ΣΥΝ. εισαγόμενα ΑΝΤ. εξαγόμενα (γ) το σημείο εισαγωγής, η διαδικασία κατά την οποία τα δεδομένα αυτά εισάγονται στην εσωτερική μνήμη ενός υπολογιστή κατ' αντιδιαστολή προς την έξοδο (αγγλ. output) (δ) (στην ηλεκτρολογία) το ένα από τα δύο άκρα κάθε ηλεκτρικής διάταξης, από το οποίο το ηλεκτρικό ρεύμα οδηγείται μέσα σε αυτή 9. ΕΚΚΛΗΣ. (α) *Μικρά Είσοδος* η εν πομπή μεταφορά τού Ευαγγελίου από τον κυρίως ναό στο Ιερό Βήμα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας (β) *Μεγάλη Είσοδος* η εν πομπή μεταφορά των Τιμίων Δώρων τής Θείας Ευχαριστίας από το σκευοφυλάκιο στο θυσιαστήριο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. **είσορμώ** ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισορμάς... | εισόρμησα} (λόγ.) εισέρχομαι ξαφνικά (κάπου), με επιθετική συνήθ. διάθεση ΣΥΝ. εισβάλλω, εφορμώ. — εισόρμηση (η) [1895]. εισπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέπλευσα} (λόγ.) (για σκάφος) εισέρχομαι σε λιμάνι ΣΥΝ. πιάνω λιμάνι ΑΝΤ. εκπλέω, αποπλέω. — είσπλους (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. εισπνέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εισέπνευσα} εισάγω αέρα ή αέριο στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: (αμετβ.) *εισπνεύστε και εκπνεύστε* || (μετβ.) *απαγορεύθηκε το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους, για να μην εισπνέουν οι μη καπνίζοντες τον καπνό των άλλων*. — εισπνευστικός, -ή, -ό [1879]. εἴΟπνοή (η) [αρχ.] **1.** η εισαγωγή αέρα στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: *πάρε βαθιές εισπνοές* ΣΥΝ. ανάσα ΑΝΤ. εκπνοή 2. ΙΑΤΡ. (ειδικότ.) (α) το σύνολο των κινήσεων τού αναπνευστικού συστήματος, κυρ. τού θώρακα και τού διαφράγματος, με τις οποίες ο θώρακας αποκτά την αναγκαία χωρητικότητα για τον απαραίτητο κατά την αναπνοή αέρα (β) η εισαγωγή φαρμακευτικών ουσιών ή οξυγόνου για τη θεραπεία ασθενούς: ο *γιατρός συνέστησε εισπνοές με ευκάλυπτο* || *συσκευή εισπνοών*. **εισπνοοθεραπεία** (η) {χωρ. πληθ.} θεραπεία με εισπνοές, η απορρόφηση φαρμακευτικών ουσιών με εισπνοές μέσω τής αναπνευστικής οδού. — εισπνοοθεραπευτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. inhalation therapy]. εισπρακτέος, -α, -ο αυτός που οφείλει να εισπραχθεί, να καταβληθεί για εισπρακτικούς λόγους: ~ *ποσό* | *φόρος* | *εισφορά* ΑΝΤ. καταβλητέος.

[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού αρχ. *εισπράττω*, πβ. κ. *πρακτέος]*. εισπρακτικός, **-ή**, -ό κ. (καθημ.) **εισπρα**χτικός αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη (χρημάτων): η *παράσταση ήταν μεγάλη* ~ *επιτυχία!* || ~ *μέτρα φορολόγησης* || ~ *πολιτική*. — εισπρακτικ-ά | -ώς επίρρ.^ **εισπράκτορας** (ο/η) {(θηλ. εισπράκτορος) | εισπρακτόρων} υπάλληλος που είναι αρμόδιος για την είσπραξη οφειλόμενων χρημάτων ή για την έκδοση των εισιτηρίων στα μέσα μαζικής μεταφοράς ΣΥΝ. ταμίας. Επίσης (λόγ.) εισπράκτωρ (ο/η) [μτγν.] {εισπράκτορος}. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εισπράκτωρ, -ορός* < αρχ. *εισπράττω]*. **είσπραξη** (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η λήψη οφειλόμενων χρημάτων: ~ *φόρου* | *προστίμου* | *εισφορών* ΑΝΤ. καταβολή, πληρωμή 2. ***εισπράξεις*** (οι) τα έσοδα από πώληση (εισιτηρίων, εμπορευμάτων, λαχνών κ.λπ.): *οι* ~ από το *ΠΡΟ-ΠΟ ήταν αυξημένες* || *οι* ~ *τής συναυλίας ανέρχονται στο ποσό των είκοσι εκατομμυρίων* ΣΥΝ. έξοδα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εϊσπραξις* < *εισπράττω]*.

εισπράττω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέπραξα, εισπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα) (λόγ. μτχ. εισπραχθείς, -είσα, -έν)} **1**. πληρώνομαι, λαμβάνω (χρήματα) που μου οφείλονται: το *κράτος θα εισπράξει σημαντικά ποσά από τους νέους φόρους* || *για την εμφάνιση του στην τηλεόραση εισέπραξε 500.000* ΑΝΤ. καταβάλλω, πληρώνω 2. (μτφ.) γίνομαι αποδέκτης, δέχομαι τις επιπτώσεις μιας κατάστασης (που συνήθ. εγώ δημιούργησα ή προκάλεσα): *εισέπραξε το χειροκρότημα τού κοινού* || ~ την *αποδοκιμασία* | *την ευγνωμοσύνη* | *τη δυσαρέσκεια*.

εισρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέρρεα, εισέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για υγρά) ρέω μέσα (σε κάτι άλλο): από τις *ισχυρές βροχοπτώσεις νερά εισέρ-ρευσαν σε ισόγειες κατοικίες και υπόγεια* ΑΝΤ. εκρέω 2. (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) (α) εισέρχομαι στο ταμείο (κράτους, επιχείρησης κ.λπ.): θα *εισρεύσουν κοινοτικά κονδύλια στα ταμεία τού κράτους* (β) (για πρόσ.) εισέρχομαι σε μεγάλους αριθμούς: *κατά κύματα εισρέουν στη χώρα οι πρόσφυγες από την εστία τής πολεμικής αντιπαράθεσης*.

εισροή (η) **1.** η ροή υγρού προς τα μέσα: ~ υδάτων ΑΝΤ. εκροή **2.** (α) (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) η συνεχής ροή προς το εσωτερικό (χώρας, επιχείρησης κ.λπ.): η ~ ξένων *επενδυτικών κεφαλαίων στη χώρα μας* || ~ *συναλλάγματος* ΑΝΤ. εκροή, απώλεια (β) (για πρόσ.) η είσοδος, συνεχής ροή προς το εσωτερικό: «η *ελλιπής φύλαξη των συνόρων επιτρέπει την ανεξέλεγκτη* ~ *λαθρομεταναστών*» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εισρέω]*.

εισρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διείσδυση υγρών ή στερεών ουσιών στις αναπνευστικές οδούς, κυρ. όταν δεν λειτουργούν τα λαρυγγικά αντανακλαστικά ή λόγω απότομης εισπνοής· (καθημ.-καταχρ.) η αναρρόφηση. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. aspiration].

Ε.Ι.Σ.Φ. (η) Ένωση Ιπταμένων Συνοδών και Φροντιστών.

εισφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέφερα} 1. προσφέρω (ποσό) κυρ. μετέχοντας σε συλλογική προσπάθεια και στον βαθμό που μου αναλογεί: -στην *ανέγερση τού ναού* | *στον έρανο* ΣΥΝ. συνεισφέρω 2. (γενικότ.) προσφέρω ως βοήθεια: θέλω *και εγώ να* ~ *στην προσπάθεια σας τις λιγοστές* μου *δυνάμεις*.

εισφορά (η) [αρχ.] (επίσ.) 1. η καταβολή χρημάτων ή οικονομικών αξιών (για σκοπό κοινής ωφέλειας): ~ για την *κατασκευή αεροδρομίου* || *οι πάγιες* ~ στα *ασφαλιστικά ταμεία* || ~ σε *φιλανθρωπικά ιδρύματα* || ~ σε *χρήμα* | *σε είδος* || *έκτακτη* | *αντισταθμιστική* (βλ.λ.) | *μηνιαία* | *ασφαλιστική* ~ ΣΥΝ. συμβολή, συνδρομή, (λαϊκ.) ρεφενές 2. (συνεκδ.) το καταβαλλόμενο ποσό: η *πληρωμή των* ~ *γίνεται με επικόλληση στα ασφαλιστικά βιβλιάρια αντίστοιχης αξίας ενσήμων* || *αύξηση* | *καταβολή των* ~ 3. (γενικότ.) οποιαδήποτε συμβολή σε κοινά έξοδα ή κοινή προσπάθεια: *πολύτιμη* ~ *σε ιδέες και προτάσεις* || ~ *γνώσεων και εμπειριών* ΣΥΝ. συνεισφορά, συμμετοχή.

εισφοροδιαφεύγω ρ. αμετβ. {εισφοροδιέφυγα (λόγ. μτχ. εισφορο-διαφυγ-ών, -ούσα, -όν)} (κυρ. για εργοδότη) αποφεύγω την καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εἴσφοροδιαφυγή (η) (κυρ. για εργοδότη) η μη καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εισχώρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διείσδυση στο εσωτερικό, στο βάθος (ενός πράγματος): η ~ των *ξένων δυνάμεων στην ενδοχώρα 2*. (μτφ.) η διάδοση, εξάπλωση (κάποιου πράγματος) σε έναν χώρο: η ~ *ξενόφερτων συνηθειών στην καθημερινή μας ζωή* || η ~ *πρακτόρων στην οργάνωση*.

εισχωρώ ρ. αμετβ. {εισχωρείς... | εις)ε)χώρησα} **1**. κινούμαι προς το εσωτερικό ή το βάθος: τα *στρατεύματα εισχώρησαν στην ενδοχώρα* || *πράκτορες τής αστυνομίας είχαν εισχωρήσει στα άδυτα τής παράνομης οργάνωσης* || *ειδική κρέμα που εισχωρεί στους πόρους τού δέρματος προσφέροντας πλούσια ενυδάτωση* ΣΥΝ. εισέρχομαι, εισδύω, μπαίνω **2**. (μτφ.) διεισδύω, βρίσκω πρόσφορο έδαφος να δράσω ή να αναπτυχθώ: *οι επαναστατικές του ιδέες δεν άργησαν να εισχωρήσουν στον φοιτητικό χώρο* || στη *νυχτερινή διασκέδαση έχουν εισχωρήσει ξενόφερτα στοιχεία και συνήθειες* ΣΥΝ. διαδίδομαι, μεταδίδομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω, καταχωρίζω*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εισχωρώ (-έω)* < *εἴσ-* + *χωρώ* < *χώρος]*.

είτε σύνδ. για διάζευξη ισοδύναμων ή αντίθετων στοιχείων: ~ *έρθεις - δεν έρθεις, το ίδιο μού κάνει*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ει (βλ.λ.) + εγκλιτικό μόριο τε].

είτζ (το) (αγγλ. A.I.D.S.) {άκλ.} ΙΑΤΡ. το σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας· ασθένεια τού ανοσοποιητικού συστήματος, χωρίς θεραπεία μέχρι σήμερα, με μακρά περίοδο επώασης, που προκαλείται από τους ιούς HIV και HIV-2, μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή, τη μετάγγιση αίματος ή τη χρήση μολυσμένης βελόνας και προσβάλλει τα κύτταρα τού ανοσοποιητικού συστήματος τού ανθρώπου, με αποτέλεσμα λοιμώξεις βαριάς μορφής, σπάνιους και κακοήθεις όγκους και τελικά θάνατο- χαρακτηρίζεται ως *μάστιγα τού αιώνα* λόγω τής εξάπλωσης της παγκοσμίως.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. A.I.D.S., ακρωνύμιο τού Aquired Immune Deficiency Syndrome «σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας»].

Ε.Ι.Τ.Χ.Δ. (το) Ερευνητικό Ινστιτούτο Τεχνικών Χημικών Διεργασιών.

είχα ρ. → έχω

ειωθός (το) {ειωθότος} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε επαναλαμβάνεται κατά σταθερή συχνότητα, η συνήθεια- εύχρ. στη ΦΡ. ***κατά*** *το ειωθός* | ***κατά τα ειωθότα*** *(κατά το είωθός*, Θουκ. 4,17 | τά *είωθότα,* Αριστοφ. *Βάτραχοι* 1, Θουκ. 2,51) κατά πώς συνηθίζεται, κατά τον συνήθη τρόπο: ~, παιδική *χορωδία έψαλε τα κάλαντα στον Πρόεδρο*. [ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. τού αρχ. εΓωθα «έχω τη συνήθεια» (παρακ. με ενε-στ. χρήση) < *σε-σΕωθ-α, αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. *σΕωθ- < ♦swödh-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού I.E. *swedh- «έθιμο, συ-

νήθεια», πβ. σανσκρ. svadhâ-, λατ. sod-âlis «σύντροφος, συνάδελφος», suesco «εθίζομαι», γαλλ. dé-suet «πεπαλαιωμένος, απηρχαιωμένος», γερμ. Sitte «έθιμο» κ.ά. Ομόρρ. *εθ-ος, εθ-ιμο(ν), έθ-ίζω, εθ-νος, ήθ-ος, ήθ-ικός* κ.ά.]. **ε**κ κ. (μπροστά από φωνήεν) εξ πρόθ. (λόγ.) (+γεν. = από +αιτ.) δηλώνει: 1. τοπικό προσδιορισμό (το τοπικό σημείο στο οποίο προσδιορίζεται (κάποιος/κάτι), συγκεκριμένη τοποθεσία ή κατεύθυνση· ΦΡ. (α) **εκ** δεξιών στα | από τα δεξιά (β) **ε**ξ ***αριστερών* | *ευωνύμων*** *στα* | από τα αριστερά (γ) εξ απ**οστάσε**ως από απόσταση (δ) ***εκ των ένδον*** *από μέσα, από* το εσωτερικό: η *πληροφορία διέρρευσε* - (ε) εκ ***τού μακρόθεν*** *από* μακριά (στ) εκ τ**οί *πλησίον*** από κοντά (ζ) ***εκ*** **τού** συστάδην από κοντά (η) εκ ***τού σύνεγγυς*** *από* πολύ κοντά **2**. κίνηση από τόπο: ήλθε -*Παρισίων3.* προέλευση πραγματική ή μεταφορική | νοητή: τα *κέρδη - τής επιχειρήσεως είναι μεγάλα·* ΦΡ. (α) ***(συγγένεια) εξ αίματος*** | εξ ***αγχιστείας*** (συγγένεια) από γάμο (β) ***εκ βάθρων* | *εκ θεμελίων*** *από τα* θεμέλια, από τις ρίζες: το *κτήριο σείστηκε* ~ (γ) εκ ***βάθους ψυχής* | *καρδίας*** *από τα* βάθη τής ψυχής | τής καρδιάς (κάποιου)· για την έκφραση ειλικρινών συναισθημάτων (δ) **ε**κ **τού *μη όντος*** *από* το τίποτα: *προκύπτουν προβλήματα* ~ 4. καταγωγή: *επιστήμων ~ Νάξου* || *~ παλαιάς αριστοκρατικής οικογενείας* 5. χρονικό προσδιορισμό¯ το χρονικό σημείο στο οποίο συμβαίνει ή τοποθετείται (κάτι): γνώριζα *το αποτέλεσμα τού αγώνα - των προτέρων* || η ~ των *υστέρων κριτική είναι εύκολη-* ΦΡ. (α) **ε**ξ ***αρχής*** από την αρχή, την έναρξη: *διαπιστώθηκε ~ το καλό κλίμα που υπήρχε στις συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών* (β) εξ ***απαλών ονύχων*** *από* μικρή ηλικία: ~ *έμαθε στις στερήσεις* || *συνθέτει μουσική* ~ (γ) ***εκ γενετής*** | (σπα-νιότ.) ***εκ κοιλίας μητρός*** *από* γεννησιμιού, από τη στιγμή τής γέννησης: το *σημάδι αυτό το έχει εκ κοιλίας μητρός* || *τυφλός εκ γενετής* (δ) ***εκ προοιμίου*** *από* την αρχή: *ήταν ~ καταδικασμένο σε αποτυχία αυτό το εγχείρημα* 6. τρόπο: *ασκεί κριτική* - τού *ασφαλούς* (από ασφαλή θέση χωρίς να κινδυνεύει **ή** να διακινδυνεύει κάτι)· ΦΡ. (α) **ε**ξ ***απρόοπτου*** απρόοπτα, ξαφνικά (β) **ε**ξ ακοής έχοντας ακούσει για κάποιον/κάτι από έμμεση πληροφόρηση: τον *γνωρίζω* ~, δεν τον έχω συναντήσει *ποτέ μου!* (γ) **ε**ξ ***αντικειμένου*** βλ. λ. αντικείμενο (δ) ***εκ βαθέων*** από τα βάθη τής ψυχής κάποιου: ~ *εξομολόγηση* (ε) ***εκ διαμέτρου*** εντελώς: η *άποψη σου με βρίσκει ~ αντίθετο (στ)* ***εκ των ενόντων*** με ή από αυτά ή αυτούς που ήδη υπάρχουν: δεν θα *προσλάβουμε άλλους υπαλλήλους- θα τελειώσουμε το έργο* ~ (ζ) **ε**ξ ***αδιαιρέτου*** χωρίς να έχει γίνει επίσημη μοιρασιά | διανομή: είναι ιδιοκτήτης *διαμερίσματος ~ με τη σύζυγο του* (η) **ε**ξ ***επαφής*** ακουμπώντας την κάννη τού όπλου στο σώμα: *πυροβολισμός* ~ θ) εξ ***ημισείας*** *από* μισά ο καθένας: *κληρονόμησαν από τον πατέρα τους ένα σπίτι* ~ (ι) ***εκ νέου*** πάλι, ξανά: η ~ *εξέταση μιας υπόθεσης* (ια) ***εκ περιτροπής*** διαδοχικά, εναλλακτικά (ιβ) ***εκ πρώτης όψεως*** με μια πρώτη ματιά | θεώρηση: ~ *φαίνεται καλή εργασία* (ιγ) ***εκ τού προχείρου*** πρόχειρα, χωρίς προετοιμασία: απάντηση ~ (ιδ) εξ ολοκλήρου εντελώς, ολοκληρωτικά: *το κτήριο αυτό πρέπει να γκρεμιστεί και να χτιστεί* - (ιε) **ε**ξ ***ορισμού*** βλ. λ. *ορισμός* (ιστ) εκ ***των πραγμάτων*** όπως έχουν τα πράγματα, αντικειμενικά: ~ δεν *μπορούμε να κάνουμε αλλιώς* (ιζ) ***εκ μέρους*** | **ε**ξ ***ονόματος*** βλ. λ. *όνομα* (ιη) ***εκ συστήματος*** συστηματικά, για κάποιον που συνηθίζει να κάνει κάτι: *είναι ~ τρακαδόρος* (ιθ) εξ ***όψεως*** *από* την όψη, από το πρόσωπο: τον *γνωρίζω μόνο -, δεν έχουμε ποτέ μιλήσει* (πβ. εξ *ακοής)* (κ) **ε**ξ ***ιδίων (κρίνει τα αλλότρια)*** **μ**ε βάση τον ίδιο του τον εαυτό (κρίνει τους άλλους) (κα) **ε**ξ ***όνυχος τον λέοντα*** *από* μια μικρή ένδειξη μπορεί κανείς να καταλάβει το σύνολο: *από τις πρώτες κιόλας γραμμές τού βιβλίου κατάλαβα περί τίνος επρόκειτο- ~!* (κβ) εξ ***άπαντος*** οπωσδήποτε: *πρέπει να έχουμε τελειώσει μέχρι την Τρίτη ~* 7. αιτία: *είναι ~ πεποιθήσεως εργένης* || *φόνος εξ αμελείας* || *φόνος ~ προμελέτης* || σου *μιλάω - πείρας* || δεν το *έκανε ~ προθέσεως-* ΦΡ. (α) εξ ***ανάγκης*** επειδή είχε ανάγκη, αναγκαστικά (β) **ε**ξ ***επαγγέλματος*** βλ. λ. *επάγγελμα* (γ) ***εκ παραδρομής*** από απροσεξία (δ) ***εκ φύσεως*** *από* φυσικού του: *ντροπαλός* ~ (ε) **ως *εκ τούτου*** όπως προκύπτει από αυτό που αναφέρθηκε: είχε *πιει και* - ήταν *εκτός εαυτού (στ)* εξ ***οικείων*** *από* τους δικούς του: αυτή τη *φορά η κριτική προήλθε* ~ (ζ) εξ ***οικείων τα βέλη*** για επίθεση που δέχεται κάποιος από δικούς του ανθρώπους **8**. ύλη: *κατασκευή - μετάλλου* | *σιδήρου* 9. το σύνολο από το οποίο λαμβάνεται μέρος: *στον διαγωνισμό έλαβαν μέρος 5.000 υποψήφιοι* ~ των *οποίων πέτυχαν οι 500-* ΦΡ. (α) ΣΤΡΑΤ. εξ ***εφέδρων*** *από* αυτούς που είναι στην εφεδρεία: *αξιωματικός* ~ (β) ***εκ των ων ουκ άνευ*** βλ. λ. άνευ. (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκ* | *εξ* (όπου ο αρχικός πλήρης τ. είναι εξ, ενώ το έκ απαντά προ συμφώνου) < I.E. *eks, πβ. λατ. ex (> γαλλ. ex-, π.χ. externe «εξωτερικός»), ιρλ. ess-, αρχ. σλαβ. is/iz κ.ά. Ομόρρ. έξ-ω, *έκ-τός, εχθρός* (βλ.λ.) κ.ά. Η πρόθ. *έκ* | *εξ* στην Αρχ. έχει τη βασική σημ. «έξω από» και χρησιμοποιείται για να δηλώσει την προέλευση πιο εξειδικευμένα από την πρόθ. *από].*

εκ **-** εξ. **Η** πρόθεση **ε**κ εμφανίζεται **μ**ε δύο παραλλαγές, την **ε**κ + σύμφωνο και την εξ + φωνήεν: εκ *βαθέων* - εξ *ουρανού, εκ τού μηδενός* - εξ *ακοής.* Το ίδιο ισχύει και στις σύνθετες λέξεις: εκ-τιμώ, *εκ-πομπή, εκ-λέγω,* αλλά *εξ-ασφαλίζω, εξ-ετάζω, εξ-ορμώ.* Δυσκολία εμφανίζουν ρήματα *δισύλλαβα* σε -ω *σύνθετα (δί-δω, λέγω...)* **με** την πρόθεση εκ-, τα οποία παίρνουν τη λεγόμενη εσωτερική αύξηση **(**ε**-)**, πράγμα που επιφέρει και αλλαγή στην πρόθεση από εκ- σ**ε** εξ-. Μερικά ρήματα που εμφανίζουν τέτοια αύξηση είναι: *εκ-βάλλω → εξ·έβαλα, εκ-βράζω → εξ-έβρασα, εκ-δίδω → εξέδωσα, εκ-δράμω → εξ-έδραμα, εκ-θέτω → εξ-έθεσα, εκ-λέγω → εξέλεξα, εκ-λείπω → εξ-έλειψα, εκ-πέμπω → εξ-έπεμψα, εκ-πίπτω → εξ-έπεσα, εκ-πλέω → εξ-έπλευσα, εκ-πλήττω → εξ-έπληξα, εκ-πνέω → εξ-έπνευσα, εκ-σκάπτω → εξ-έσκαψα, εκ-τείνω →. εξ-έτεινα, εκ-*τρέπω → *εξ-έτρεψα, εκ-τρέφω →* εξ-έθρεψα, *εκ-φέρω → εξ-έφερα, εκ-φράζω → εξ-έφρασα.* Προσοχή! Τα σύνθετα τής εκ- με ρήματα που (ως απλά) έχουν πάνω από δύο συλλαβές *(εκ-βιάζω, εκ-θρονί-ζω, εκ-κολάπτω, εκ-λαϊκεύω, εκ-μαιεύω* κ.τ.ό.) ή που τονίζονται σε -ώ *(εκ-τιμώ, εκ-μυζώ, εκ-τελώ, εκ-κενώ* κ.τ.ό.) δεν τρέπουν το εκ- σε εξ-, γιατί δεν παίρνουν εσωτερική αύξηση *(εκ-βιάζω → εκ-βίασα, εκ-θρονίζω → εκ-θρόνισα, εκ-τιμώ → εκ-τίμησα, εκ-τελώ → εκ-τέλεσα).*

Σύνθετες λέξεις με την **ε**κ και με β' συνθετικό λέξη που αρχίζει από κ- γράφονται με δύο -κκ-. Τέτοιες λέξεις είναι: ***εκ-****καθαρίζω (-ιση, -ιστικός), εκ-κεντρικός (-ότητα), έκ-κεντρος, εκ-κενώνω (-ωση), εκ-κινώ (-ηση),* ***έκ-****κλήση, εκ-κλησία, εκ-κοκκίζω (-ισμός, -ιστήριο), εκ-κολάπτω (-αψη, -απτικός), εκ-κρεμές, εκ-κρεμής (-ότητα), εκ-κρεμώ, εκ-κρίνω (-ιση, -ιμα), εκ-κρούω, έκ-κρουση, εκκωφαντικός.* Οι λέξεις αυτές συχνά προφέρονται με διπλό κ (μολονότι τα διπλά σύμφωνα προφέρονται στη Ν. Ελληνική ως απλά), όταν γίνονται αισθητές ως σύνθετα, οπότε προφέρονται έτσι όπως γράφονται ή, αλλιώς, προφέρονται «ετυμολογικά»: *εκ-κενώνω, εκκινώ, εκ-κεντρικός,* αλλά *εκ-κλησία* (με ένα κ), *εκ-κρεμές* (με ένα κ) κ.ο.κ.

Ενίοτε παρατηρείται το λάθος να σημειώνεται απόστροφος μετά το εξ (εξ' *ανάγκης'., εξ'* απίνης!), σαν να έχει σιγηθεί κάποιο φωνήεν, πράγμα που προφανώς δεν συμβαίνει.

εκ- | εξ- α' συνθετικό που δηλώνει: 1. δι^ε^ργασία που οδηγ^ε^ί σε μία κατάσταση: *εκ-γερμανισμός, εκ-δημοκρατισμός* 2. αφαίρεση: *εκ-βρα-χισμός, εκ-θεμελίωση* 3. επίταση, έμφαση: *εκ-καθάριση, έκ-λαμπρος, εκ-μηδένιση, εκ-πεσμός* 4. φορά ή κατεύθυνση προς τα έξω: *εκ-σφεν-δονίζω, εκ-παραθυρώνω, εκ-βάλλω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-, εκ, *γδύνω, εγγονός, εξατομικεύω.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *εκ* | *εξ* (βλ.λ.)].

Ε.Κ. 1. (το) Εθνικό Κτηματολόγιο **2**. (ο) Εμπορικός Κώδικας **3**. (η) Ένω-σις Κέντρου *(Κόμμα τής Ενώσεως Κέντρου)-* κόμμα που ιδρύθηκε το 1961 με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου 4. (το) Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ε.Κ.Α. 1. (η) Επιτροπή Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού 2. (η) Εφορία Κλασικών Αρχαιοτήτων 3. (το) Εργατικό Κέντρο Αθηνών.

Ε.Κ.Α.Β. (το) Εθνικό Κέντρο Αμεσης Βοήθειας.

Εκάβη (η) 1. σύζυγος τού Πριάμου, βασίλισσα τής Τροίας, μητέρα τού Έκτορα, τού Πάρη, τής Κασσάνδρας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Ε.Κ.Α.Μ. 1. (ο) Ενιαίος Κωδικός Αριθμός Μητρώου 2. (η) Ειδική Κα-τασταλτική Αντιτρομοκρατική Μονάδα.

έκανα/έκαμα ρ. → κάνω

εκάρην ρ. → κείρω

Ε.Κ Α.**Σ**. (η) Ένωση Καλαθοσφαιρικών Σωματείων.

εκάς οι βέβηλοι → βέβηλος

έκαστος, -άστη, -αστο(ν) {εκάστ-ου | -ων, -ους} αντων. (λόγ.) καθένας¯ συνήθ. σε τυποποιημένες εκφράσεις που δηλώνουν την ατομικότητα, την έμφαση στη μονάδα, κατ' αντιδιαστολή προς το σύνολο¯ ΦΡ. (α) ***καθ' εκάστην*** (ενν. ημέρα) κάθε ξεχωριστή μέρα, καθημερινά (β) έκαστος εις ***το* | *στο είδος του*** ο καθένας είναι καλός στον τομέα του, στην ειδικότητα ή στην κλίση του: «~ *και ο Λουμίδης στους καφέδες»* (διαφήμ.) (γ) ***έκαστος εφ' ω ετάχθη*** *(έκαστος* εφ' ***φ*** *ετάχθη)* καθένας οφείλει να υπηρετεί αυτό στο οποίο είναι ταγμένος, το οποίο έχει αναλάβει ως αποστολή του (δ) εις έκαστος (είς *έκαστος, ενός έκαστου,* ένα *εκαστον)* (λόγ.) ο καθένας χωριστά: *ο δημοσιογράφος που επισκέφθηκε τους τραυματίες αναφέρθηκε στην υγεία ενός εκάστου.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *έκαστος,* πιθ. από συνεκφορά **έκάς τις* «ο καθένας χωριστά» μέσω των πλαγίων πτώσ^ε^ων, δηλ. γεν. **έκάς τεο > έκαστου,* δοτ. **έκάς τω > έκάστω* κ.τ.ό. Λιγότερο πιθ. η άποψη *έκαστος < έκάς* «μακριά από» + *-τος* (τακτικό ^ε^πίθημα). Για το αρχ. ^ε^πίρρ. *έκάς,* βλ. λ. *έκάτερος, ανέκαθεν].*

εκάστοτε επίρρ. (λόγ.) σε κάθε περίπτωση, κάθε φορά: *ο ~ πρωθυπουργός* || η ~ *αντιπολίτευση αρνείται συνολικά το κυβερνητικό έργο* || η ~ *νεολαία αμφισβητεί την παλαιά τάξη πραγμάτων* || *συμπεριφέρεται αναλόγως των - περιστάσεων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκάστοτε < έκαστος* + επίθημα -τε].

εκα**τ.** συντομ. τής λ. εκατομμύριο, εκατομμύρια: *βοήθεια ύψους 100 εκατ. δολαρίων.*

Εκαταίος (ο) ο *Μιλήσιος-* αρχαίος Έλληνας χρονογράφος (6ος αι. π.Χ.)· έργα του *Περίοδος Γης ή Περιήγησις* και Γενεηλογίαι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Εκαταίος <* αρχ. *'Εκάτη* (βλ.λ.)].

εκάτερος, -έρα, -ερον {εκατέρ-ου | -ων, -ους} αντων. (αρχαιοπρ.) καθένας από τους δύο χωριστά στη ΦΡ. ***έτερον εκάτερον*** *(έτερον έκά-τερον)* άλλο το ένα, άλλο το άλλο- για μη συγκρίσιμα ή σχετιζόμενα μεταξύ τους θέματα: τον *εκτιμώ ως επιστήμονα, όχι όμως και ως άνθρωπο- ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφότερος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *έκάτερος, από το* θ. *έκα-* τού αρχ. επιρρ. *έκάς* «μακριά (από)» (το οποίο προήλθε από το γ' προσ. *ε* «αυτόν» τής αντωνυμίας και το επιμεριστικό επίθημα *-κας,* πβ. αρχ. *άνδρα-κάς* «κατά άνδρα») και το επίθημα *-τερος,* όπως παρουσιάζεται στα *έτερος, πότερος* κ.α.].

εκ**α**τέ**ρω**θ**ε**ν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από καθεμιά από τις δύο πλευρές χωριστά, και από τη μία πλευρά και από την άλλη χωριστά¯ η καθεμιά για τον εαυτό της: *κατά την εκδίκαση τού διαζυγίου διατυπώθηκαν ~ απειλές και κατηγορίες* || *δέχθηκαν πυρά ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκατέρωθεν < έκατερος + -θεν].

εκατέρωθεν - αμφοτέρωθεν. Λόγια επιρρήματα, εν χρήσει ιδίως στην επιστημονική γλώσσα. Και οι δύο λέξεις σημαίνουν «από τους δύο, από τις δύο πλευρές», αλλά το μεν εκατέρωθεν σημαίνει «από τους δύο, αλλά χωριστά από τον καθένα», ενώ το αμφο τέρωθεν σημαίνει «και από τους δύο μαζί»: *Οι αμφοτέρωθεν επι θέσεις έληξαν μετά τη συμφιλίωση που επετεύχθη* (οι επιθέσεις που γίνονταν και από τις δύο πλευρές μαζί) - *Αναγνωρίστηκε εκα τέρωθεν* η *ισχύς* τής *υπογραφείσης συμβάσεως* (χωριστά από τον έναν και από τον άλλον). Εν ολίγοις, το *εκατέρωθεν* τονίζει το «χω ριστά», το *αμφοτέρωθεν* το «μαζί». → *αμφότεροι*

Εκάτη (η) ΜΥΘΟΛ. χθόνια θεότητα τής μαγείας, των φαντασμάτων, τού σκότους και τής σελήνης.
[ΕΤΥΜ < αρχ. Εκάτη, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο *έκάς* «μακριά (από)», αν συνδεθεί με τα επίθ. *Έκηβόλος, Έκατηβόλος,* που αποδί δονταν στον Απόλλωνα].

εκατό (το) {άκλ.} **1.** ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 100 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 100: *~ άνθρωποι | μαθήτριες | σπίτια-* ΦΡ. (α) ***εκατό φορές*** για κάτι που επαναλαμβάνεται πολλές φορές (συνήθ. χωρίς αποτέλεσμα ή εκνευριστικά): *σου έχω πει ~ να κλείνεις το φως όταν βγαίνεις!* || *~ να* του ΤΟ *θυμίσεις, αυτός πάλι θα το ξεχάσει* ΣΥΝ. (λόγ.) επανειλημμέ νως (β) ***τοις εκατό | επί τοις εκατό | στα εκατό*** | (προφ.) ***τα εκατό*** (σύμβολο *%)* (i) για δήλωση τού επιτοκίου: η *τράπεζα δίνει επιτόκιο έξι τοις εκατό* (ii) για ποσοστό σε κλίμακα εκατό μονάδων: *πήρε αύ ξηση είκοσι ~* || *το πενήντα ~ των ερωτηθέντων αντιτίθεται στα μέτρα τής κυβέρνησης* (γ) ***εκατό τοις*** (προφορ. κ. ***τα) εκατό*** (100%) για την έκφραση απόλυτης σιγουριάς, βεβαιότητας: θα *έρθουμε σίγουρα, να μας περιμένετε ~!* ΣΥΝ. αναμφίβολα, οπωσδήποτε 3. (α) ο τηλεφωνι κός αριθμός κλήσης τής υπηρεσίας Αμέσου Δράσεως και συνεκδ. η ίδια η υπηρεσία: αν δεν *σταματήσει τη φασαρία ο γείτονας, θα πάρω το ~* || ας ειδοποιήσει *κάποιος το ~*! ΣΥΝ. Αμεση Δράση, Αστυνομία (β) (συνεκδ.) το αστυνομικό όχημα: *ήρθε | έφτασε το ~* ΣΥΝ. αστυνομικό, περιπολικό. Επίσης εκατόν (σε αριθμητικά, όπως *εκατόν ένα, εκατόν είκοσι* κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ· *εκατόν,* πιθ. < **έν κατόν* «ένα εκατό» (πβ. αγγλ. one hundred)· το βασικό θ. **κατόν*< I.E. *kmt-om, πβ. σανσκρ. âatâm, λατ. centum, γαλλ. cent, ισπ. dento, αγγλ. hundred, γερμ. hundert κ.ά.].

εκατό- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατό-φυλλος, εκατό-λιτρο.* [ΕΤΥΜ Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *έκατό-φυλλον),* που προέρχεται από το αριθμητ. *εκατόν* (βλ.λ.). Βλ. κ. *εκατοντα-].*

εκατό-Υχειρ (ο/η) {εκατόγχ-ειρος | -ειρες, -είρων} **1.** αυτός που έχει εκατό χέρια 2. ΜΥΘΟΛ. *Εκατόνχειρες* (οι) τερατώδη πλάσματα με πε νήντα κεφάλια και εκατό χέρια, που παλαιότερα θεωρούνταν ως προσωποποίηση φυσικών δυνάμεων (σεισμών, τρικυμιών κ.λπ.)· στην τέχνη απεικονίζονται σαν τους Γίγαντες. Επίσης **εκατόγχειρος,** -η, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκατόγχειρος < εκατόν + -χείρος < χείρ, χειρός].*

εκατόμβη (η) {εκατομβών} απώλεια μεγάλου αριθμού ζωών από βί αιο θάνατο (συνήθ. σε πολέμους, καταστροφές, ατυχήματα κ.λπ.): *κά θε Σαββατοκύριακο θρηνούμε εκατόμβες θυμάτων στην άσφαλτο* || *στον τελευταίο βομβαρδισμό υπήρξαν εκατόμβες αμάχων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *εκατόμβη < *έκατόμ-βΡα < εκατόν + *-βΓä < *g^{w}ä-, με ταπτωτ. βαθμ. τού I.E. *g^{w}ò-u- «βόδι» (*βώυς > αρχ. *βοϋς).* Βλ. κ. *βόδι.* Η λ. αναφερόταν αρχικά στις θυσίες εκατό βοδιών προς τιμήν των θεών ήδη στα Ομηρικά Έπη η λ. απέκτησε γενικό χαρακτήρα].

εκατομμύριο (το) [1805] {εκατομμυρί-ου | -ων} 1. εννιακόσιες ενε νήντα εννέα χιλιάδες συν ένα, ο αριθμός 1.000.000 2. (ως επίθ. ε να ***εκατομμύριο)*** αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000: *ένα -πρόσφυγες | δραχμές | αντίτυπα-* ΦΡ. ***εκατομμύρια | ένα εκα τομμύριο φορές*** αμέτρητες φορές: *ένα εκατομμύριο φορές του το 'χω πει κι αυτός τίποτα!* ΣΥΝ. άπειρες φορές, εκατό φορές 3. ποσότητα χι λίων χιλιάδων: *δύο | τρία ~* || *εκατομμύρια άνθρωποι λιμοκτονούν* 4. (συνήθ. στον πληθ.) ποσό χιλίων χιλιάδων οικονομικών μονάδων (λ.χ. δραχμών): *κερδίζει | βγάζει | κοστίζει εκατομμύρια* || *ζημιά εκατομ μυρίων* ‖ *«τα ~ των ονείρων σας!»* (διαφήμ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δισεκατομ μύριο.*
[ΕΤΥΜ < *εκατόν + -μύριο* < αρχ. *μυρίος* (με τον τόνο στην παραλή γουσα) «αναρίθμητος» (αλλά στον πληθ. ως προπαροξύτονο *μύριοι* «δέκα χιλιάδες»), οπότε το εκατομμύριο αποτελείται από εκατό μυ ριάδες (100 επί 10.000 = 1.000.000). Η λ. πλάστηκε από τον Αδ. Κοραή].

εκατομμυριοστός, -ή, -ό [1853] **1**. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 1.000.000 **2**. ***εκατομμυριοστό*** (το) καθένα από τα ένα εκατομμύριο ίσα μέρη στα οποία υποδιαιρείται ένα σύνολο.

εκατομμυριούχος (ο/η) [1853] πρόσωπο που έχει ποσό ενός εκα τομμυρίου και άνω (συνήθ. περιουσία [πολλών] εκατομμυρίων): *κέρ δισε τον πρώτο αριθμό τού λαχείου κι έγινε ~.*

εκατόν (το) → εκατό

εκατοντα- κ. εκατοντα- κ. εκαντοντ- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατοντά-δραχμο, εκατοντά-χρονη, εκατοντα-πυλιανή* 2. είναι εκατό φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εκα-τονταπλάσιος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *έκατο-ντα-ετής, έκατόντ-αρχος),* που προέρχεται από το αριθμητ. *εκατόν* (βλ. λ. *εκατό)* κατ' αναλογίαν προς τα συνθ. των υπολοίπων δεκάδων (λ.χ. *έξηκοντα-, τριάκοντα-, πεντηκοντα-ετία* κ.τ.ό.)].

εκατοντάβαθμος, -η, -ο **-+** εκατοντα-, -βαθμός

εκατοντάδα (η) → εκατοντα-, **-άδα**

εκατοντάδραχμο (το) νόμισμα με χρηματική αξία εκατό δραχμών: *μεταλλικό ~* || *~ σε κέρμα | σε χαρτονόμισμα* ΣΥΝ. κατοστάρικο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκατοντάδραχμος* «βάρους εκατό δραχμών» < αρχ. *εκατόν* (κατ' αναλογίαν προς τα αριθμ. *πεντήκοντα, έξηκοντα) + δραχμή].*

εκατονταετηρίδα (η) → εκατοντα-, -ετηρίδα

εκατονταετής, -ής, -ές → εκατοντα-, -ετής

εκατονταετία (η) → εκατοντα-, -ετία

εκατονταήμερος, -η, -ο → εκατοντα-, -ήμερος

εκατονταθέσιος, -α, -ο **~»** εκατοντα-, -θέσιος

εκατοντάκιλος, -η, -ο → εκατοντα-, -κιλος

εκατοντάκις **επίρρ.** → εκατοντα-, -άκις

εκατοντάκλινος, -η, **-ο** → εκατοντα-, -κλινος

εκατονταμελής, -ής, -ές → εκατοντα-, **-μελής**

εκατοντάμετρος, -η, -ο → εκατοντα-, -μετρος

εκατονταπλασιάζω ρ. → εκατοντα-, -πλασιάζω

εκατονταπλάσιος, -α, -ο → εκατοντα-, -πλάσιος

εκατονταπλός, -ή, -ό → εκατοντα-, -πλός

εκατονταρχία (η) [μτγν.] {εκατονταρχιών} ΙΣΤ. **1**. (στον ρωμαϊκό στρατό) (α) το αξίωμα και η θητεία τού εκατόνταρχου (β) υποδιαίρε ση τής ρωμαϊκής λεγεώνας, ομάδα εκατό πεζών και δέκα ιππέων 2. μονάδα πολιτικής υποδιαίρεσης των τάξεων τού ρωμαϊκού λαού από εκατό πρόσωπα ή οικογένειες με αναγνωρισμένο δικαίωμα ψήφου ανά υποδιαίρεση.

εκατόνταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΙΣΤ. αξιωματικός τού ρωμαϊκού στρατού, διοικητής εκατονταρχίας, ομάδας εκατό πεζών ανδρών και δέκα ιππέων καθεμιάς από τις τριά ντα φατρίες τής Ρώμης ΣΥΝ. κεντυρίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκατόνταρχος < έκατοντ(α) + -άρχος < άρχω.* Το μτγν. κεντυρίων < λατ. centuno (ίδια σημ.)].

εκατοντάφυλλος, -η, -ο → εκατοντα-, -φυλλος

εκατοντάχρονα (τα) → εκατοντα-, -χρονα

εκατοντάχρονος, -η, -ο → εκατοντα-, -χρόνος

εκατονταψήφιος, -α, -ο → εκατοντα-, -ψήφιος

εκατοντουτης (ο) [μτγν.] {εκατοντουτών}, **εκατοντούτις** (η) {εκατοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας εκατό ετών ΣΥΝ. εκατονταετής, εκατοντάχρονος.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *έκατοντούτης* < αρχ. εκατονταετής < εκατοντα- + -ετής< *έτος].*

εκατοστάρης (ο) → κατοστάρης

εκατοστάρι (το) → κατοστάρι

εκατοσταριά (η) **->** κατοσταριά

εκατοστάρικο (το) → κατοστάρικο

εκατοστή (η) εκατό πρόσωπα ή πράγματα, στη ΦΡ. ***καμιά εκατοστή*** περίπου εκατό: ήταν *~ συγκεντρωμένοι, που έκλεισαν τον δρόμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκατοστή* «φόρος 1%», θηλ. τού επιθ. *εκατοστός].*

εκατοστημόριο (το) [1856] (εκατοστημορί-ου | -ων} το καθένα από τα εκατό ίσα ελάχιστα μέρη ενός συνόλου, καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις του ΣΥΝ. εκατοστό.

εκατοστιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κλάσμα που έχει παρονομαστή εκατό ή με αναλογίες που έχουν ως βάση το εκατό: *~ κλάσμα | αναλογία* || *οι σφυγμομετρήσεις δείχνουν πτώση κατά πέντε ~ μονάδες.*

εκατοστίζω κ. κατοστίζω ρ. μετβ. {(ε)κατόστισα} αυξάνω (κάτι) στον αριθμό των εκατό: *κατάφερε να εκατοστίσει τα γκολ που έχει πετύχει με αυτή την ομάδα-* ΦΡ. ***να τα εκατοστίσεις*** (ως ευχή για τα γενέθλια κάποιου) να φθάσεις στην ηλικία των εκατό χρόνων: *χρόνια πολλά, ~!* [ΕΤΥΜ. < εκατοστή + παραγ. επίθημα -ίζω].

εκατοστόγραμμο (το) [1883] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} μονάδα μέτρησης τής μάζας που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τού γραμ μαρίου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. centigramme (νόθο συνθ.)].

εκατοστόλιτρο (το) [1891] μονάδα μέτρησης τού όγκου (ή τής χω ρητικότητας) που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τού λίτρου. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. centilitre].

εκατοστόμετρο (το) [1831] {εκατοστομέτρ-ου | -ων} καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις τού μέτρου· μονάδα μήκους ίση προς το 1/100 τού μέτρου (cm) ΣΥΝ. πόντος, εκατοστό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. centimètre].

εκατοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 100ός στην αραβική αρίθ μηση, F ή ρ' στην ελληνική και C στη λατινική) 1. αυτός που αντι στοιχεί σε σειρά στον αριθμό εκατό (100) **2**. ***εκατοστό*** (το) (α) καθέ να από τα εκατό ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο ΣΥΝ. εκα τοστημόριο (β) καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις τού μέτρου ΣΥΝ. πόντος, εκατοστόμετρο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εκατόφυλλο (το) [μτγν.] μεγάλο τριαντάφυλλο, που έχει περισσότερα πέταλα από τα συνηθισμένα.

εκατόφυλλος, -η, -ο **—>** εκατό-, -φυλλος

εκατοχρονίτης (ο) [εκατοχρονιτών}, **εκατοχρονίτισσα** (η) {εκα τοχρονιτισσών} **1**. πρόσωπο που έχει ηλικία εκατό ετών ή μεγαλύτε ρη **2**. (γενικότ.) ο πολύ μεγάλης ηλικίας ΣΥΝ. εκατονταχρονος, εκατο νταετής. — εκατοχρονίτικος, -η, -ο.

εκατόχρονος, -η, -ο → εκατό-, -χρόνος

έκατσα ρ. → κάθομαι

Ε.Κ.Α.Χ. (η) Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ανθρακα και Χάλυβα.

έκαψα ρ. → καίω

εκβάθυνση (η) [1883] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η αύξηση τού βάθους, η διαμόρφωση διαστάσεων μεγαλύτερου βάθους κυρ. σε επιφάνειες: *-θεμελίων | ορύγματος | πυθμένα διώρυγας* ΣΥΝ. σκάψιμο, βάθεμα **2**. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα ανάλογης επέμβασης, ο χώρος που διαμορφώνεται: *πέτυχαν ~ δύο μέτρων επιπλέον* ΣΥΝ. βάθος, βαθούλωμα. — **εκβαθύνω** ρ. [1883]. εκβάλλω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εξέβαλα, εκ-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) ♦ **1**. (αμετβ.) (για ποταμούς) καταλήγω, χύνομαι σε : ο Αξιός εκβάλλει στο *Αιγαίο* ΣΥΝ. χύνομαι ♦ (μετβ.) 2. ωθώ προς τα έξω, βγάζω έξω (κυρ. με βίαιο ή έντονο τρόπο): *εκφράστηκαν φόβοι ότι τα θαλάσσια ρεύματα θα εκβάλουν το αργό πετρέλαιο στις ακτές* 3. (μτφ.-λογοτ.) εξωτερικεύω, βγάζω προς τα έξω, κυρ. με μεγάλη ένταση: *εξέ-βαλε κραυγή αγωνίας για το μέλλον τής ανθρωπότητας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *βάλλω*. **εκβαρβαρ**ώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβαρβάρω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βάρβαρο, εξαγριώνω: η *τηλεόραση εκβαρβαρώνει τα ήθη με την προβολή σκηνών βίας* ΣΥΝ. αποκτηνώνω, αποθηριώνω ΑΝΤ. εκ-πολιτίζω, εξανθρωπίζω, εξημερώνω. — εκβαρβάρωση (η) [μτγν.] κ. **εκβαρβαρισμός** (ο) [1843]. έκβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το αποτέλεσμα, η κατάληξη μιας υπόθεσης ή διαδικασίας: ας *ευχηθούμε μια θετική ~ των διαπραγματεύσεων* || η ~ τής *μάχης δικαίωσε τις επιλογές τού στρατηγού* || αίσια | *καταστροφική | ολέθρια | μοιραία | αβέβαιη* ~ ΣΥΝ. αποτέλεσμα, κατάληξη, απόληξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκβασις*, αρχική σημ. «αποβίβαση (από πλοίο)», < *εκβαίνω*< *εκ-* + *βαίνω]*. εκβεβλημένος, -η, -ο → εκβάλλω
εκβιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβίασ-α (λόγ. εξεβίασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εξαναγκάζω με απειλή (κάποιον) σε πράξη ή παράλειψη, ασκώ εκβιασμό (βλ.λ.): *έχοντας ενοχοποιητικά στοιχεία γι'αυτόν, τον εκβίαζαν για να του αποσπούν χρήματα 2.* (μτφ.) προσπαθώ να επιτύχω κάτι με ανάρμοστο και πιεστικό τρόπο: με *θεαματικό πέσιμο στη μικρή περιοχή ο παίκτης προσπάθησε να εκβιάσει πέναλτι από τον διαιτητή* || με *παρακάλια και υποσχέσεις προσπάθησε να εκβιάσει τη συγκατάθεση των υπολοίπων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
εκβιασμός (ο) [μτγν.] η χρήση απειλής προκειμένου να εξαναγκαστεί κάποιος σε πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες ωφελούν αυτόν που ασκεί την απειλή ή τρίτον: ωμός | *συγκεκαλυμμένος | απαράδεκτος | πολιτικός | οικονομικός* ~ ΣΥΝ. εξαναγκασμός, καταναγκασμός. Επίσης ΝΟΜ. εκβίαση (η) [1840]. εκβιαστής (ο) [μτγν.], εκβιάστρια (η) [1897] {εκβιαστριών} πρόσωπο που ασκεί εκβιασμό: *στυγνός | αμείλικτος* ~ || ο ~ *απειλούσε ότι θα αποκάλυπτε στοιχεία εις βάρος του, αν δεν του έδινε χρήματα.* εκβιαστικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με τον εκβιασμό, που λειτουργεί ως εκβιασμός: ~ *δίλημμα | κίνηση | τακτική.* — εκβιαστικ-ά | -ώς επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Το μτγν. *εκβιαστικός* είχε τη σημ. «καταπιεστικός, τυραννικός»].
εκβιομηχάνιση (η) [1894] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή και ανάπτυξη βιομηχανικών τεχνικών και μεθόδων παραγωγής σε ευρεία κλίμακα: η ~ συνδέεται με *τον τεχνολογικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό μιας χώρας* ΣΥΝ. βιομηχανοποίηση. Επίσης εκβιομηχανισμός (ο). — εκβιομηχανίζω ρ.
εκβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκβλάστησα} ΒΟΤ. (επίσ. για φυτά, σπόρους) αναπτύσσομαι βγάζοντας νέους βλαστούς, ακολουθώ τη φυσική διαδικασία εξέλιξης, φυτρώνω ΣΥΝ. βλαστάνω. εκβλάστημα (το) {εκβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΟΤ. κάθε οργανική απόφυση φυτού ή ζώου, φυσιολογικό εξόγκωμα, προεξοχή ζωντανού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκβλαστάνω]*. εκβλάστηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1.ΒΟΤ. (για σπέρματα, σπόρους, βολβούς) το σύνολο των σταδίων δραστηριοποίησης και ορατής αύξησης αναπαραγωγικού σώματος (υπό κατάλληλες συνθήκες): η *έκθεση σε ήλιο και υγρασία συμβάλλει στην έναρ-ξη τής ~ 2.* ΒΙΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία προεξοχή που προβάλλει ή διακλαδίζεται από το κύριο σώμα συγκεκριμένων, συγκριτικά απλών, οργανισμών (όπως τα σφουγγάρια, τα κοράλλια, τα παράσιτα κ.λπ.) και αναπτύσσεται χωρίς γονιμοποίηση, δίνει νέο, ξεχωριστό άτομο ΣΥΝ. βλαστογένεση, αγενής αναπαραγωγή **3**. ΙΑΤΡ. επιδερμικός σχηματισμός από υπερπλασία: *αδενοειδείς ~*. εκβολή (η) **1.** το σημείο στο οποίο ένας ποταμός εκβάλλει στη θάλασσα (συνήθ. στον πληθ.): στις ~ των *ποταμών είναι συχνός ο σχηματισμός δέλτα* ΣΥΝ. στόμιο 2. (σπάν.) η αποβολή: ~ *περιττωμάτων από τον πεπτικό σωλήνα* ΣΥΝ. απόρριψη, εξαγωγή **3**. ΓΥΜΝΑΣΤ. **εκβολή** *τού σκέλους* η μετάθεση τού δεξιού ή αριστερού ποδιού προς τη διεύθυνση των δακτύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκβάλλω]*. **εκβράζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέβρασα, εκβράστηκα} (λόγ.) ξεβράζω
(βλ.λ.). **εκβραχισμός** (ο) [1887] η απόσπαση και απομάκρυνση ή σύνθλιψη και διάλυση των βράχων (για την εξομάλυνση εδάφους): ~ *οικοπέδου* || *για την ολοκλήρωση τού δρόμου απαιτήθηκαν χρονοβόρα έργα εκβραχισμού* ΣΥΝ. λατόμηση. — **εκβραχίζω** ρ. [1896]. εκβραχιστικός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τον εκβραχι-
σμό: ~ *μηχανές | έργα*. **εκγλύφανο** (το) [1870] {εκγλυφάν-ου | -ων} (επίσ.) περιστροφικό κοπτικό εξάρτημα από χάλυβα με ενσωματωμένη ή πρόσθετη οδόντωση, που σχηματίζει κοπτικές ακμές συμμετρικά γύρω από τον άξονα περιστροφής του και χρησιμοποιείται στην κατεργασία επιφανειών ΣΥΝ. φρέζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκγλύφω* «αποξέω» < *έκ-* + *γλύφω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. fraise],
έκγονος (ο) {εκγόν-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) ο εγγονός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*. [ΕΤΥΜ αρχ- < εκ- + *γόνος]*.
εκγυμνάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκγύμνασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γυμνάζω με μεθοδικό τρόπο, ασκώ συστηματικά με γυμναστική: *εκγυμνάζει τους πρωταθλητές για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. εξασκώ, προπονώ **2.** (για ζώα) ασκώ σε συγκεκριμένες ικανότητες, εκπαιδεύω για την εκτέλεση μηχανικών κινήσεων, γυμνασμάτων: *εκγυμνάζει άλογα για τις ιπποδρομίες | λιοντάρια για το τσίρκο.*
εκγύμναση (η) [1887] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η γύμναση με συ-στηματικό τρόπο: η ~ των αθλητών || η *σωστή - των μυών* ΣΥΝ. άσκηση **2**. (για ζώα) η άσκηση στην εκτέλεση (μηχανικών) γυμνασμάτων: ~ *αλόγων | σκύλων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*
εκδάσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. η απογύμνωση και καταστροφή δάσους (κυρ. από εκχερσώσεις, πυρκαγιές, υπερβόσκη-ση ή καταχρηστική εκμετάλλευση του) ΣΥΝ. αποψίλωση **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά υλοτομημένης ξυλείας στο σημείο φορτώσεως για περαιτέρω διακίνηση της στον τόπο προορισμού της. — εκδασώνω ρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deforestation].
εκδεδομένος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) κ. εκδομένος (κυρ. για βιβλία, έργα, έντυπα) αυτός που έχει εκδοθεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίδω*.
εκδέρω ρ. μετβ. {εξέδειρα, εκδεδαρμένος} (λόγ.) 1. αφαιρώ το δέρμα ή τον φλοιό 2. προκαλώ εκδορά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + *δέρω* (βλ. λ. *δέρνω)]*.
Ε.Κ.Δ.Ε.Σ. (το) Ελληνικό Κέντρο Διεθνούς Έρευνας και Συνεργασίας.
έκδηλος, -η, -ο (λόγ.) ολοφάνερος, ξεκάθαρος: ~ *συγκίνηση | απογοήτευση | χαρά | υπερηφάνεια | βελτίωση | αγωνία | διαφωνία | προσπάθεια | μεθόδευση | πρόθεση* ΣΥΝ. πρόδηλος ΑΝΤ. άδηλος. — έκδηλα | εκδήλως [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *εκ-* + *δήλος* «προφανής, φανερός» (βλ.λ.)].
εκδηλώνω ρ. μετβ. {εκδήλω-σα (λόγ. εξεδήλωσα), -θηκα, -μένος} 1. εμφανίζω προς τα έξω, εξωτερικεύω: ~ *περιέργεια | συγκίνηση | πίκρα | ενθουσιασμό | ενδιαφέρον | αντίθεση | προτίμηση | αγάπη | προσήλωση* ΣΥΝ. εκφράζω, φανερώνω, δείχνω ΑΝΤ. αποκρύπτω· (μεσοπαθ. ***εκδηλώνομαι) 2.*** γίνομαι αντιληπτός ή αναγνωρίσιμος- δίνω το χαρακτηριστικό μου στίγμα: η *ασθένεια εκδηλώθηκε με έντονους πόνους* ΣΥΝ. εμφανίζομαι, φαίνομαι **3.** φανερώνω τοποθέτηση ή ιδιότητα μου (που δεν είχα κοινοποιήσει): *αργά ή γρήγορα όλοι θα εκδηλωθούν μέχρι τις εκλογές* || *μόλις ανακοινώθηκε το αποτέλεσμα, επιτέλους εκδηλώθηκε* 4. εμφανίζομαι ξαφνικά: *εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πυρομαχικών* || *ανταρσία εκδηλώθηκε στις τάξεις τού εχθρού.* ΣΥΝ. ξεσπώ. [ΕΤΥΜ < μτγν. *έκδηλό (-όω)* < αρχ. *έκδηλος]*.
εκδήλωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η εμφάνιση κατά τρόπο δηλωτικό και χαρακτηριστικό: η ~ *ασθένειας/ επιδημίας | συμπτωμάτων/ ενδείξεων* ΣΥΝ. σύμπτωμα, παρουσίαση, εμφάνιση 2. η κοινοποίηση και γνωστοποίηση, σκόπιμη ή συνειδητή φανέρωση: ~ *χαράς | αμφιβολίας | γνώμης | αγάπης | λατρείας | διαμαρτυρίας | συμπαράστασης | σεβασμού* ΣΥΝ. εξωτερίκευση, έκφραση, φανέρωμα 3. κάθε οργανωμένη δραστηριότητα (τελετή, γιορτή, επίδειξη, συζήτηση, διάλεξη κ.ά.) σχετικά με ορισμένο θέμα: *επίσημη | μουσική | χορευτική | πολιτική* ~ || *πολιτιστικές εκδηλώσεις.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manifestation].
εκδηλωτικός, -ή, -ό [1890] (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξωστρεφή και αυθόρμητη συμπεριφορά, που συνηθίζει να εξωτερικεύει την εσωτερική του κατάσταση ή διάθεση: ~ *χαρακτήρας* || ~ φύση | *προσωπικότητα* ΣΥΝ. εξωστρεφής ΑΝΤ. εσωστρεφής. — εκ-δηλωτικά επίρρ., εκδηλωτικότητα (η).
εκδημία (η) [αρχ.] {εκδημιών} (λόγ.) **1.** η αποδημία (σημ. 1) · 2. ο θάνατος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*
εκδημοκρατίζω ρ. μετβ. [1889] {εκδημοκράτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εισάγω και καθιερώνω δημοκρατικές αρχές και νόμους διακυβέρνησης 2. (κατ' επέκτ.) εξασφαλίζω συνθήκες μεγαλύτερης διαφάνειας και ελεύθερης έκφρασης: *θα εκδημοκρατιστούν τα σώματα ασφαλείας.* **εκδημοκρατισμός** (ο) 1. η εισαγωγή και καθιέρωση δημοκρατικού πολιτεύματος, δημοκρατικών αρχών και συστημάτων διακυβέρνησης: ο ~ τής πολιτικής ζωής *μιας χώρας δυσχεραίνεται από την απουσία δημοκρατικής παράδοσης και νοοτροπίας των πολιτών* 2. (κατ' επέκτ.) η εξασφάλιση συνθηκών μεγαλύτερης διαφάνειας και ελεύθερης έκφρασης (κυρ. εντός συγκεκριμένης διοικητικής, χρηματοπιστωτικής, κρατικής δομής εξουσίας): ο ~ των *σωμάτων ασφαλείας* || *ο - τού πανεπιστημίου με φοιτητική συμμετοχή στα όργανα τής διοίκησης* || ~ *διαδικασιών | θεσμών | μέσων ενημέρωσης.* **εκδημοτικισμός** (ο) ΓΛΩΣΣ. η προσαρμογή (γλωσσικού στοιχείου)
στους κανόνες τής δημοτικής: ~ *λόγιων τύπων.* — εκδημοτικίζω ρ. **εκδημώ** ρ. μετβ. {εκδημείς... | εξεδήμησα} 1. φεύγω από τον τόπο καταγωγής μου και κατοικώ σε άλλη περιφέρεια ή χώρα ΣΥΝ. αποδημώ, ξενιτεύομαι ΑΝΤ. (λόγ.) ενδημώ **2**. (μτφ.) εγκαταλείπω τη ζωή, πεθαίνω· κυρ. στη ΦΡ. ***εκδημώ εις Κύριον*** *(εκδημώ εις Κύριον)* ΣΥΝ. αποθνήσκω ΑΝΤ. γεννιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκδημώ (-έω)* < *έκ-* + *-δημώ* < *δήμος]*.
εκδίδω ρ. μετβ. {εξέδωσα, εκδόθηκα (λόγ. εξεδόθην, -ης, -η..., μτχ. εκ-δοθ-είς, -είσα, -έν), εκδεδομένος κ. εκδομένος} **1.** είμαι εκδότης, έχω αναλάβει τα έξοδα και την ευθύνη μιας έκδοσης: ~ *εφημερίδα | περιοδικό | έντυπο | ποιητική συλλογή | απομνημονεύματα 2.* (ειδικότ.) τυπώνω και θέτω σε κυκλοφορία: το *βιβλίο θα εκδοθεί σύντομα* || θα

εκδώσω τα άρθρα μου σε τόμο ΣΥΝ. δημοσιεύω, κυκλοφορώ 3. (για νομίσματα, οικονομικούς τίτλους, χρηματικές αξίες) τυπώνω σε αριθμημένα αντίτυπα και θέτω σε κυκλοφορία (για επίσημη χρήση ή πώληση και κυρ. διακίνηση κεφαλαίων): ~ επιταγή | *τσεκ* | *συναλλαγματική* | *φορτωτική* | *απόδειξη* | *ομόλογα* | *μετοχές* | *γραμματόσημα* ΣΥΝ. κόβω 4. (για επίσημα έγγραφα ή πιστοποιητικά) συντάσσω και παρέχω για νόμιμη και προσωπική χρήση: ~ *διαβατήριο* | *αστυνομική ή φοιτητική ταυτότητα* | *πιστοποιητικό* ΣΥΝ. βγάζω 5. (για αποφάσεις, οδηγίες κ.λπ.) συντάσσω και δίνω στη δημοσιότητα προς ενημέρωση ή εφαρμογή: ~ *ένταλμα* | *αποτελέσματα εξετάσεων* | *ταξιδιωτική οδηγία* | *ανακοίνωση* · 6. οδηγώ (κάποιον) στην πορνεία και τον εκμεταλλεύομαι οικονομικά: ένα *κύκλωμα έφερνε παράνομα αλλοδαπές στη χώρα μας και τις εξέδιδε* ΣΥΝ. προάγω **7.** (μεσοπαθ. ***εκδίδομαι)*** εκπορνεύομαι · 8. παραδίδω (καταζητούμε\Ο) στις αρμόδιες αρχές άλλου κράτους (από το οποίο έχει γίνει σχετική αίτηση ή τού οποίου έχει την υπηκοότητα). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, εκ, *μετοχή*. [ETYM. < αρχ. *έκδίδωμι* < *εκ-* + *δίδωμι* «δίνω». Η λ. ^ε^ίχε αρχικώς τη σημ. «παραδίδω κάτι χωρίς αντίσταση, χωρίς αντάλλαγμα», χρησιμοποιείται δε συχνά στους αρχ. συγγραφείς με τη σημ. «δίνω τη θυγατέρα μου σε γάμο | τον γυιο μου για υιοθεσία». Σε μεσν. δημώδη κείμ^ε^να απαντά η σημ. «δημοσιεύω», καθώς και η φρ. *εκδίδω απόφαση*. Από την ίδια χρονική περίοδο μαρτυρείται και η σημ. τής *εκδιδομένης* γυναίκας, τής πόρνης].

εκδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκδίκασ-α, -τηκα, -μένος} διεξάγω δίκη για την έκδοση απόφασης: η *έφεση που κατέθεσε θα εκδικαστεί τον Μάιο || το πρωτοδικείο είναι αναρμόδιο να εκδικάσει αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ. κρίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

εκδίκαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διεξαγωγή δίκης, η συζήτηση (υποθέσεως) ενώπιον δικαστηρίου για την έκδοση απόφασης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

εκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε σκόπιμη πράξη εναντίον κάποιου ως ανταπόδοση βλάβης ή ζημίας είτε από τον ίδιο τον παθόντα είτε εν ονόματι αυτού ΣΥΝ, ανταπόδοση, βεντέτα, (λαϊκ.) γδικιωμός- ΦΡ. (α) ***παίρνω εκδίκηση*** ανταποδίδω κακό που έχει γίνει σε μένα ή σε άλλον: ~ *για την προσβολή τής τιμής μου* ΣΥΝ. παίρνω το αίμα μου πίσω (β) (παροιμ.) ***η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο*** εκδικείται κανείς πιο αποτελεσματικά, όταν το κακό που του έγινε έχει ξεχαστεί, όταν ο φταίχτης δεν περιμένει πια την αντίδραση του.
[ETYM. < μτγν. *έκδίκησις* < αρχ. έκτδικώ *(-έω)* «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγείρω δικαστικό αγώνα» < *εκδικος* < *εκ-* + *-δικός* < *δίκη*. Η φρ. *η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο* είναι απόδ. τού γαλλ. la vengeance est un plat qui se mange froid].

εκδίκηση: συνώνυμα. Το εκδίκηση είναι η κύρια λέξη τής Ελληνικής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα τού κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του στους δράστες ενός εγκλήματος εναντίον του με τη μορφή τής αυτοδικίας, χωρίς δηλ. να ζητεί την τιμωρία τους από την επίσημη Δικαιοσύνη. Στη λαϊκή και διαλεκτική γλώσσα με την ίδια σημασία χρησιμοποιούνται και τα γδικιωμός και ξεγδικιωμός. Η ανταπόδοση σε εκδικητική ενέργεια, η αντεκδίκηση, που είναι και αυτή πράξη αυτοδικίας, αποκαλείται σε ορισμένες περιοχές τής Ελλάδας (Κρήτη, Μάνη κ.α.) βεντέτα (< ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»). Η νέμεση (αρχ. νέμεσις < νέμω «μοιράζω») δηλώνει, από την αρχαία ήδη μυθολογία, τη θεία τιμωρία που επιβάλλεται για ηθικές κυρίως παραβάσεις· είναι κυρίως η εκδίκηση των θεών, η άνωθεν τιμωρία, που προσωποποιήθηκε στην αρχαία θεά Νέμεση. Όμοια είναι και η σημ. τού αρ**χ.** τίσις, που έρχεται ως τιμωρία στην ύβρι. στις ηθικές παραβάσεις των ανθρώπων (αλαζονεία, πρόκληση, ανηθικότητα κ.τ.ό.).

εκδικητής (ο) [μτγν.], **εκδ**ική**τρια** (η) [1835] {εκδικητριών} πρόσωπο που παίρνει εκδίκηση, που κάνει κακό σε κάποιον, για να ανταποδώσει βλάβη που ο ίδιος έχει υποστεί· πρόσωπο που προβαίνει σε αυτοδικία: σιωπηλός- || αυτός *έγινε* ~ του φόνου τού *αδελφού του*.

εκδικητ**ικ**ός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με πράξεις ή προθέσεις εκδικήσεως: ~ *σκέψη* | *μανία* | *φύση* | *πράξη* | *διάθεση* 2. αυτός που διακρίνεται από τάση να εκδικείται, που δεν συγχωρεί τις εις βάρος του πράξεις ΣΥΝ. φιλέκδικος, μνησίκακος ΑΝΤ. ανεξίκακος, αμνησίκακος. — εκδικητικ-ά /-**ώς** [1897] επίρρ.

εκδικητικότατα (η) [1897] {χωρ. πληθ.) η τάση να ανταποδίδει κανείς τις εις βάρος του πράξεις, η εκδικητική διάθεση.

εκ**δ**ικ**ούμα**ι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εκδικείσαι... | εκδικήθηκα} ♦ **1**. (αμετβ.) παίρνω εκδίκηση: εκδικήθηκ-α για *τον φόνο τού αδελφού μου* ♦ 2. (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον) ανταποδίδοντας το κακό που έχω υποστεί: *εκδικήθηκε τον φονιά τού αδελφού του || κάποτε θα σε εκδικηθώ για τις προσβολές σου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [~~ETYM.~~ Μέσ. τ. τού αρχ. *έκδικώ (-έω)* «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγείρω δικαστικό αγώνα» *< εκ + -δικώ < δίκη]*.

εκδιπλώνω ρ. μετβ. [1890] {εξεδίπλωσα, εκδιπλώθηκα} (λόγ.) **1.** ξεδιπλώνω (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αναπτύσσω, ξετυλίγω: όλα αυτά τα *στοιχεία εκδιπλώνονται νοηματικά με τη βοήθεια των αφηγηματικών μέσων.* — εκδίπλωση (η). [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. déployer].

εκδιώκω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξεδίωξα, εκδιώ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} (λόγ.) 1. διώχνω κάποιον από τη θέση του, συνήθ. με επιθετικό και βίαιο τρόπο: εξεδίωξε *τους πολιτικούς του αντιπάλους με φυλακίσεις και εξορίες || εκδιώχθηκε από τη θέση του ύστερα από απαίτηση μεγαλομετόχων* ΣΥΝ. αποπέμπω 2. αναχαιτίζω και απωθώ: εξεδίωξαν τους *εισβολείς*.

εκδίωξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} (λόγ.) 1. η συνήθ. βίαιη απομάκρυνση κάποιου από τη θέση του: η ~ των *πολιτικών του αντιπάλων* || η ~ *κάποιου από τη θέση που κατείχε* ΣΥΝ. αποπομπή, διώξιμο 2. (ειδικότ.) η αναχαίτιση και απώθηση (κάποιου): η ~ των *εισβολέων από τα εδάφη που είχαν καταλάβει.*

εκδομένος, -η, -ο → εκδεδομένος

εκδορά (η) (λόγ.) **1.** (κυριολ.) το γδάρσιμο τού δέρματος των ζώων για ποικίλες χρήσεις **2.** (κατ' επέκτ.) το γδάρσιμο, η γρατζουνιά στο δέρμα ή σε λεία επιφάνεια: στο σώμα του *υπήρχαν εμφανείς ~ και μώλωπες* || στο *έπιπλο δημιουργήθηκαν εκδορές κατά τη μεταφορά του* ΣΥΝ. γρατζούνισμα.
[ETYM. μτγν. < αρχ. *έκδέρω < εκ- + δέρω* «γδέρνω, σχίζω». Βλ. κ. *γδέρνω, δέρνω]*.

εκδορεύς (ο) [1886] {εκδορ-έως | -είς, -έων} (επίσ.) πρόσωπο που αφαιρεί το δέρμα των ζώων στα σφαγεία ΣΥΝ. γδάρτης. [ETYM < αρχ. *έκδέρω < εκ- + δέρω* «σχίζω, γδέρνω»].

εκδοροσφαγέας (ο) {εκδοροσφαγ-είς, -έων) πρόσωπο που σφάζει και γδέρνει ζώα σε σφαγείο. [ETYM. < *εκδορέας + σφαγέας]*.

έκδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} 1. η τύπωση και δημοσίευση πρωτότυπου ή παλαιότερου έργου σε πολλά αντίτυπα και η διάθεση τους στην κυκλοφορία: - *απομνημονευμάτων* | *μυθιστορήματος* | *μεταφράσεων* | *φυλλαδίων* | *αφισών* | *έργων κλασικών συγγραφέων* || *έτος* | *αριθμός έκδοσης* 2. (συνεκδ.) το έντυπο που εκδίδεται: *περιοδική* | *μηνιαία* | *καθημερινή* | *εβδομαδιαία* ~· ΦΡ. ***ηλεκτρονική έκδοση*** εφημερίδα που διαβάζεται στο Διαδίκτυο **3**. (συνεκδ.) το εκδιδόμενο έργο (από απόψεως ποιότητας μορφής και περιεχομένου): *πολυτελής* | *καλαίσθητη* ~|| ~ *πλούσια σε υλικό αρχείου* 4. το κείμενο, γενικότ. το υλικό (λ.χ. φωτογραφικό), που δημοσιεύεται ως έργο το οποίο κάποιος έχει συγγράψει, συνθέσει ή επεξεργαστεί (κυρ. επιστημονικά) με συμπληρώσεις, τροποποιήσεις παλαιότερου υλικού: *αναθεωρημένη* | *βελτιωμένη* | *επαυξημένη* ~· ΦΡ. (α) ***κριτική έκδοση*** βλ. λ. *κριτικός* (β) ***πρώτη έκδοση*** (λατ. editio princeps) κείμενο, κυρ. κλασικού συγγραφέα, στη μορφή στην οποία εκδίδεται για πρώτη φορά μετά από φιλολογική επεξεργασία (γ) (για εφημερίδες) ***δεύτερη έκδοση*** η επανατύπωση φύλλου με αναδιάρθρωση, εμπλουτισμό τής ύλης του αναλόγως των εξελίξεων, λόγω των εκτάκτων γεγονότων μιας ημέρας: *έβγαλαν δεύτερη ~, για να προλάβουν την παραίτηση τής κυβέρνησης* 5. (καταχρ. για βιβλία) η ανατύπωση (λ.χ. λόγω εξαντλήσεως των αντιτύπων που είχαν διατεθεί στο εμπόριο): τρίτη | τέταρτη ~ || *το μυθιστόρημα βγήκε* | *κυκλοφόρησε σε πολλές* ~ 6. (συνεκδ.) το σύνολο των τεχνικών εργασιών και η οικονομική τους στήριξη για τη δημιουργία και διάθεση εντύπων: *αντιμετωπίζουν προβλήματα στην* ~ τού *εντύπου* 7. (ειδικότ.) ο συντονισμός των τεχνικών και δημιουργικών τμημάτων περιοδικού, εφημερίδας κ.λπ.: ο *υπεύθυνος εκδόσεως ενός* εντύπου 8. εκτύπωση και διανομή (επίσημου εγγράφου) για προσωπική χρήση: ~ *κάρτας* | *διαβατηρίου* | *ταυτότητας* | *πιστοποιητικού* || *πρέπει στην αίτηση να συμπληρώσεις και ημερομηνία έκδοσης τής ταυτότητας* 9. η σύνταξη και κοινοποίηση εγγράφου: ~ *ετυμηγορίας* | *εντάλματος* | *αποτελεσμάτων* 10. η εκτύπωση αντιτύπων ορισμένης χρηματικής αξίας, οικονομικού αντιτίμου (για χρηματιστηριακή ή τραπεζική χρήση): ~ *εισιτηρίων* | *ομολόγων* | *μετοχών* | *συναλλαγματικών* | *χαρτονομισμάτων* · **11**. η παράδοση αλλοδαπού καταζητούμενου στη χώρα στην οποία διώκεται: - των *εμπόρων ναρκωτικών στη χώρα καταγωγής τους* || *γίνονται προσπάθειες να απλοποιηθούν οι διαδικασίες έκδοσης ατόμων που κατηγορούνται για τρομοκρατική δράση*. — εκδόσιμος, -η, -ο [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση, δίνω.*
[ETYM. < αρχ. *εκδοσις,* αρχική σημ. «παράδοση - διακοπή», < *έκδίδωμι*. Ήδη μτγν. είναι η σημ. τής δημοσίευσης των έργων ενός συγγραφέα (λ.χ. Άριστοφάνειος *εκδοσις,* Ηφαιστίων *Περί ποιημάτων* 74 C)].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. έκδοση με τη σημασία τής δημοσίευσης βιβλίου πρωτοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς. Το λατ. editio (από όπου τα γαλλ. édition, αγγλ. edition) είναι μεταφραστι κή απόδοση τού *έκδοση* (το λατ. **ed**o «εκδίδω» αποδίδει το αρχ. έκ-δίδωμι «δημοσιεύω»). Η *έκδοση* αφορά στον επιστήμονα, ο οποίος συνέγραψε ένα έργο ή επεξεργάστηκε (αν πρόκειται για έρ γο άλλου) τη δημοσίευση ενός έργου. Η *έκδοση* δηλ. είναι διαδι κασία καθαρώς επιστημονική. Αντίθετα, η διαδικασία τής δημό σιας εμφάνισης, τής δημοσίευσης ενός έργου είναι τεχνικό ζήτημα και καλείται εκτύπωση. (Οι ξένοι διακρίνουν τις δύο διαδικασίες ως **edition** την *έκδοση* και ως publication -από το λατ. publicatio «δημοσιοποίηση»- την εκτύπωση και τη *δημοσίευση εν* γένει). Στα Ελληνικά η λ. δημοσίευση αποδίδει τόσο το *έκδοση* (επιστημονική επ^ε^ξεργασία) όσο και το *εκτύπωση* (τονική ^ε^πεξεργασία). Τα ξένα (αγγλ.) editor «ο ^ε^πιστημονικός εκδότης» και publisher «ο τεχνικός εκδότης | τυπογράφος» στην Ελληνική δεν διακρίνονται σαφώς, αφού το εκδότης σημαίνει τον «τεχνικό εκδότη | τυπογράφο» (τον publisher τής Αγγλικής!). Έτσι, προκειμένου να δηλωθεί στην Ελληνική το editor (τής Αγγλικής), χρησιμοποιούμε την περίφραση επιστημονικός εκδότης (που μπορεί να διαφέρει από τον συγγραφέα ενός έργου, όπως συμβαίνει λ.χ. στην έκδοση ενός συλλογικού τόμου) ή, ενίοτε, το αδόκιμο «επιμελητής εκδόσεως», που συγχέει τον επιστημονικό εκδότη με τον τεχνικό επιμελητή τής εμφάνισης ενός βιβλίου. → *επανέκδοση*

ε**κδοτη**ριο (το) [1894] {εκδοτηρ-ίου | -ων} το γραφείο ή παράρτημα

γραφείου, από το οποίο προμηθεύεται κανείς εισιτήρια που έχουν εκδοθεί από τον αρμόδιο φορέα, λ.χ. για μεταφορικό μέσο, εκδήλωση. εκδότης (ο) {εκδοτών}, εκδότρια (η) {εκδοτριών} πρόσωπο που καλύπτει οικονομικά και νομικά μια έκδοση ή εγγυάται τη χρηματική της απόδοση: *~ εφημερίδας | περιοδικού || ~ συναλλαγματικής | εντάλματος | διαβατηρίου | εισιτηρίου || Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, δίνω.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκδίδωμι].* εκδοτικός, -ή, -ό [1887] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον εκδότη ή την έκδοση: *~ διαδικασία | έξοδα | επιχείρηση | προσπάθεια | παράδοση*

I πείρα- ΦΡ. (α) εκδοτική **τράπεζα** η τράπεζα που έχει το προνόμιο εκδόσεως χαρτονομισμάτων: η *Τράπεζα Ελλάδος είναι —* (β) ***εκδοτικοί;*** *οίκος* επιχείρηση η οποία ασχολείται με εκδόσεις **2**. **εκδοτικά** (τα) το σύνολο των ἑξόδων που απαιτεί μια έκδοση. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. Η φρ. *εκδοτικός οίκος είναι* μετάφρ. δάν̓ιο από αγγλ. publishing house].

έκδοτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παραδοθεί ολοκληρωτικά στις απολαύσεις, στην ικανοποίηση των αισθήσεων ή των παθών του: *~ νέος | ζωή* ΣΥΝ. έκλυτος, ακόλαστος ΑΝΤ. εγκρατής. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «παραδεδομένος, προδομένος - δοσμένος εξ ολοκλήρου», < *έκδίδωμι].*

εκδούλευση (η) [μ̔ἑσν.] {-ης κ. -ἑύσ̔ἑως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) κάθε σκόπιμη πράξη που γίνεται χαριστικά για την εξυπηρέτηση (κάποιου): του *ζήτησε μια μικρή ~,* αν *θα μπορούσε να τον εξυπηρετήσει σε μια υπόθεση, για να μην τρέχει σε γραφεία και υπηρεσίες* ΣΥΝ. εξυπηρέτηση, βοήθεια, χάρη.

εκδοχέας (ο) {εκδοχ-είς | -έων) ΝΟΜ. το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται, εκχωρείται, μια ενοχική απαίτηση από τον δικαιούχο της. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκδοχεύς* «πράκτορας μεταφορών, διαβιβαστής» < αρχ. *έκδέχομαι* (< *έκ* + *δέχομαι)].*

εκδοχή (η) 1. η υποκειμενική ερμηνεία: η δική του *~ είναι πιο αληθοφανής || πιθανή | τραβηγμένη | απίθανη | πρόσφατη | επίσημη | νέα ~* ΣΥΝ. ερμηνεία, άποψη, εξήγηση **2.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος, η μορφή με την οποία εμφανίζεται κάτι: *το έργο παρουσιάστηκε σε τρεις διαφορετικές ~, από τις οποίες η δεύτερη είναι η πιο ικανοποιητική.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παραλαβή, αποδοχή», < *έκδέχομαι* < *έκ-* + *δέχομαι.* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. version].

έκδοχο (το) {εκδόχ-ου | -ων} ΦΑΡΜ. κάθε φαρμακολογικώς αδρανής ουσία, που χρησιμοποιείται σε συνδυασμό **με** φάρμακο για επίτευξη επιθυμητού όγκου, πυκνότητας, σύστασης: *στις αλοιφές η εκλογή τού ~ ρυθμίζει τη δράση τού φαρμάκου.* [ΕΤΥΜ. < *έκδέχομαι,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excipient].

εκδράμω ρ. αμετβ. {εξέδραμα} (λόγ.) πάω εκδρομή: *οι Αθηναίοι θα εκδράμουν πάλι κατά χιλιάδες το τριήμερο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. αρχ. υποτ. αορ. β' (απρφ. *έκδραμεϊν),* για το οποίο βλ. λ. *δρόμος].*

εκδρομέας (ο/η) [1854] {εκδρομ-είς, -έων} πρόσωπο που πηγαίνει εκδρομή: *χιλιάδες εκδρομείς κατακλύζουν κάθε Σαββατοκύριακο την Αράχοβα || οι ~ τού τριημέρου.*

εκδρομή (η) σύντομο ταξίδι, μικρής διάρκειας απομάκρυνση από την κατοικία για λόγους αναψυχής: *μονοήμερη | ετήσια | εκπαιδευτική | με αυτοκίνητο | με συνοδό | σχολική | οργανωμένη ~·* ΦΡ. ***πενθήμερη*** **|** (καθημ.) ***πενταήμερη εκδρομή*** *το* καθιερωμένο ετήσιο πενθήμερο ταξίδι αναψυχής των μαθητών τής Γ Λυκείου σε τοποθεσία τής επιλογής τους, που οργανώνεται από το σχολείο και το δεκαπε-νταμελές μαθητικό του συμβούλιο και πραγματοποιείται **με** επίβλεψη συνοδών **-** καθηγητών. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έφοδος», < *έκ* + *-δρομή,* για το οποίο βλ. λ. *δρόμος].*

εκδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκδρομή ή τους εκδρομείς: *~ σακίδιο | ενδυμασία | εξοπλισμός | πούλμαν | σωματείο | όμιλος.*

εκδρομισμός (ο) η κίνηση για πραγματοποίηση οργανωμένων ομαδικών εκδρομών, κυρ. από ειδικά σωματεία ή ομοσπονδίες.

έκδιση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων) (λόγ.) **1.** η απόθεση ή αφαίρεση τής ενδυμασίας: *ο κανονισμός τής λέσχης απαγόρευε την ~ των κολυμβητών εκτός των αποδυτηρίων* ΣΥΝ. γδύσιμο ΑΝΤ. ένδυση, ντύσιμο 2. ΒΙΟΛ. (σε ορισμένα ζωικά είδη) η αποβολή φτερώματος, δέρματος και γενικότ. τής επιδερμίδας κατά τη διαδικασία τής ανανέωσης ή ανάπτυξης: περιοδική | *ετήσια ~* || η *~ τού φιδιού.* — **εκδύω Ρ·** [αρχ.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *εκδυσις* < *εκδύω* < *έκ-* + δύω (βλ.λ.), κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. ενδύω «ντύνω»].

εκδυτικισμός (ο) το γεγονός **ή** ο βαθμός προσαρμογής μιας ομάδας **ή** κοινωνίας στον δυτικό πολιτισμό. **—** εκ**δυτικίζω** ρ.

Ε.Κ.Ε. (το) Ειδικό Κέντρο Εκπαίδευσης.

Ε.ΚΕ.ΒΙ. (το) Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.

εκεί κ. **'κεί** επίρρ. (μ̔ἑ δεικτική κυρ. σημασία) για συγκεκριμένο χρονικό ή τοπικό σημείο ή υπόδειξη κατευθύνσεως τής κίνησης: *κοίτα ~ τον άνθρωπο με το κόκκινο || - γύρω στα πενήντα πρωτόγνωρε μόδα το ροκ || όταν πήγε ~, συνάντησε τον Κώστα* ΑΝΤ. εδώ' ΦΡ. (α) από **εκεί** δηλώνει από τόπο κίνηση ή καταγωγή, προέλευση: αν *πας ~ γλυτώνεις κόπο, γιατί είναι πιο γρήγορα || όσοι κατάγονται ~ έχουν άλλη φινέτσα!* (β) ***κατά 'κεί*** δηλώνει κίνηση προς τόπο ή κατεύθυνση: *τράβηξε ~, μήπως τον συναντήσει* (γ) ***εκεί που*** καθώς, τη στιγμή που, ενώ, πάνω που: *~ μιλούσε, ζαφνικά σταμάτησε και με ρώτησε την ώρα || κι ~ όλα πήγαιναν κατ' ευχήν, ήρθε αυτός και τα χάλασε!* || ~ μας *χρωστούσε, μας βγήκε κι από πάνω* (δ) ***άκου | ακούς εκεί | κοίτα*** | *είδες εκεί* για έκφραση έντονου εκνευρισμού, για να δηλωθεί προε-ξαγγελτικά η αντίθεση και η απόλυτη απόρριψη από τον ομιλητή όσων ακολουθούν: *~ ο παλιάνθρωπος να πει τέτοια πράγματα || ~! Πού ξαναείδες τέτοια ξετσιπωσιά!* (ε) ***από 'κεί | δώ πάν' κι (οι) άλλοι*** βλ. λ. *πηγαίνω* (στ) *(κι)* ***αυτός*** *εκεί* για την επιμονή κάποιου: *Εγώ να του λέω πως δεν θέλω άλλο φαγητό κι ~! «Φάε, φάε!».* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκεϊ*< *ε-* (αρχ. δεικτικό μόριο, π.χ. χθες - *εχθές) + -κεί* (που απαντά ως *κεί* στον Αρχίλοχο) < I.E. δεικτικό μόριο *ke(i)-, πβ. λατ. hi-c «αυτός εδώ», ci-s «επί τάδε, εντεύθεν», χετ. ki «αυτό» κ.ά. Ομόρρ. *έκεῖ-νος* (βλ.λ.)].

εκειδά επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) ακριβώς εκεί: *~ κάτω σού δείχνω τόση ώρα- δεν βλέπεις;* ΑΝΤ. εδωδά (βλ. κ. λ. δα).

εκείθε [μεσν.] κ. κείθε επίρρ. (λαϊκ.-συνήθ. μετά την πρόθ. *κατά)* προς τα εκεί: *«εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το Χάρο»* (Δ. Σολωμός) ΑΝΤ. εδώθε· ΦΡ. ***δώθε-κείθε*** από τη μια και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί (για συνεχόμενη και συνήθ. άσκοπη μετακίνηση): μην *τρέχεις ~!*

εκείθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. από εκεί (σε τοπικούς - γεωγραφικούς προσδιορισμούς): η *~* των Αλπεων *Γαλατία* ΑΝΤ. εντεύθεν 2. γι' αυτό τον λόγο ΣΥΝ. εξού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ < αρχ. εκείθεν < *εκεί* + *-θεν* (βλ.λ.)].

εκείνος, -η, -ο κ. (καθημ.) κείνος αντων. **1**. για υπόδειξη απομακρυσμένων (τοπικά ή χρονικά) προσώπων, αντικειμένων, γεγονότων ή καταστάσεων: τα *χρόνια ~ δεν ήταν εύκολο να σπουδάσει μια γυναίκα || θυμάσαι ~ το ατύχημα την προηγούμενη εβδομάδα; || ~ ο κύριος στο βάθος 2.* (ειδικότ.) αυτός που βρίσκεται πιο μακριά, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς το «αυτός»: τους *είδα και τους δύο˙ αυτός χαρούμενος, - σκυθρωπός* 3. (συνήθ. με αναφορικές προτάσεις) για να δηλώσει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, για να δηλωθεί ότι αυτό για το οποίο γίνεται λόγος είναι σε απόσταση, απομακρυσμένο: τι να *γίνονται εκείνοι οι παλιόφιλοι! || του είπε κι εκείνο το αμίμητο, που δεν το κατάλαβε κανείς!* 4. για να εκφραστεί θαυμασμός, σεβασμός ή περιφρόνηση, αποδοκιμασία (για κάτι): *για θυμήσου ~ την αντιπαθητική έκφραση που έπαιρνε όταν μας έβλεπε! || ~* η *υπέροχη ψυχή, η δυνατή μα κι αγνή!*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *εκείνος | κείνος* < ε- (αρχ. δεικτικό μόριο) + *κείνος* < I.E. *ke(i)- (βλ. λ. *έκεῖ)* + -eno-, επίθημα που χρησιμοποιείται για αντικείμενα απομακρυσμένα ως προς τον τόπο **ή** τον χρόνο. Παρόμοιοι σχηματισμοί, βάσει τού ιδίου **Ι.Ε**. θ., απαντούν και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. e-quidem *«έγωγε* (εγώ βέβαια)», ρωσ. é-tot «αυτός», σανσκρ. a-sâu «εκείνος» κ.ά. Ομόρρ. *έκεῖ].*

Ε.Κ.Ε.Μ. (το) Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών.

Ε.ΚΕ.ΠΙΣ. (το) Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης.

Ε.Κ.Ε.Τ.Κ. (η) Ελληνική Κρατική Εταιρεία Τεχνικών Κατασκευών.

Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών.

εκεχειρία (η) {εκεχειριών} **1**. η αναστολή των εχθροπραξιών για συγκεκριμένη χρονική περίοδο βάσει αμοιβαίας συμφωνίας των εμπόλεμων μερών: η *~ κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν θεσμός για τους αρχαίους* ΣΥΝ. ανακωχή, κατάπαυση εχθροπραξιών, ειρήνευση **2**. (συνεκδ.) η ίδια η συμφωνία **ή** συνθήκη για αναστολή των εχθροπραξιών: η *υπογραφή τής - γιορτάστηκε με ενθουσιασμό || επίτευξη | κλείσιμο | παραβίαση εκεχειρίας* 3. (μτφ.) κάθε περίοδος διακοπής συγκρούσεων και αντιδικιών: *πολιτική ~* || η *πρόσφατη ~ σωματείων και εργοδοσίας έφερε άνοδο στο χρηματιστήριο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *εχειν χείρας* (όπου το έχω σημαίνει «συγκρατώ, σταματώ»), με ανομοίωση τού πρώτου *-χ-*σε *-κ-* και κατάλ. *-ία].*

εκζεμα (το) {εκζέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η φλεγμονώδης κατάσταση τού δέρματος, που συνοδεύεται από κνησμό και έκκριση ορού αίματος· η συχνότερη δερματοπάθεια. — **εκζεματώδης**, -ης, -ες [1839] κ. **εκζεματικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκζέω* «βράζω, εκχέω» < *έκ-* + *ζέω* (βλ. λ. *ζέση).* Η λ. πέρασε ως ιατρ. όρ. και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eczema, γαλλ. eczéma κ.ά.].

εκζήτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) **1**. η επιδίωξη τής διαφοροποίησης, η σκόπιμη και επίμονη επιλογή ακραίων μορφών έκφρασης: *~ λόγου | λέξεων | μορφών || ο φιλελευθερισμός και η επαναστατικότητά του ήταν απλή ~ || ποιητής τής ~* 2. η σκόπιμη μεθόδευση, η τυποποίηση στη συμπεριφορά: *τον κούραζε η υπερβολική ~ των τρόπων της, η τυπικότητα της || ~ κινήσεων | χειρονομιών | ομιλίας* ΣΥΝ. επιτήδευση, προσποίηση, πόζα ΑΝΤ. φυσικότητα, αυθορμητισμός.

εκζητώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εκζητείς..., μτχ. εκζητιόν, -ούσα, -ούν | εκζήτη-σα κ. (λογιότ.) εξεζήτησα, -θηκα, εξεζητημένος} (λόγ.) **1**. ζητ(ό επίμονα (κάτι), ώστε να (το) γνωρίσω (από όλες του τις πλευρές): *οι εκζη-τούντες τον Κύριον | τον Θεό | την αλήθεια* **2**. (η μτχ. ***εξεζητημένος,*** *-η, -ο)* βλ.λ.

εκηβόλος, -ος, -ο (λόγ.) (όπλο) που βάλλει σε μεγάλη απόσταση ΑΝΤ. αγχέμαχος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκηβόλος* (επίθ. τού Απόλλωνος στην *Ιλιάδα) < έκη-1 εκα-* < *εκών* (βλ.λ., πβ. κ. *έκά-εργος) + -βόλος* (< *βάλλω),* με αρχική σημ. «αυτός που επιτυγχάνει τον στόχο του». 'Ηδη αρχ. η παρετυμο-λογική σύνδεση με το επίρρ. έκάς «μακριά»].

Ε.Κ.Η.Π.Ε.Δ. (το) Εκπαιδευτικό Κέντρο Ηλεκτρονικού Πολέμου Ενόπλων Δυνάμεων.

Ε.Κ.Θ. (το) **1**. Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Θεσσαλονίκης **2**. Εθνικό Κο-λυμβητήριο Θεσσαλονίκης.

έκθαμβος, -η, -ο βαθιά εντυπωσιασμένος και κυριευμένος από μεγάλο θαυμασμό ή απορία: *μένει κανείς - μπρος στα επιτεύγματα τής σύγχρονης τεχνολογίας* ΣΥΝ. έκπληκτος, θαμπωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβρόντητος. [ΕΤΥΜ μτγν. < *έκ-* + *θάμβος* (βλ.λ.)].

εκθαμβωνω ρ. μετβ. {εκθάμβω-σα, -θηκα, -μένος) (λόγ.) 1. θαμπώνω (κάποιον) με δυνατό φως, ώστε να μη μπορεί να δει 2. (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ισχυρή έκπληξη, μεγάλη εντύπωση, ώστε δεν μπορεί να αντιδράσει: *εκθαμβώθηκαν από την ομορφιά και τη χάρη της.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκθαμβος* (βλ.λ.). Δεν προέρχεται από το μτγν. *έκθαμβώ (-έω)*, το οποίο δεν έχει ασυναίρετο τύπο -όω]. εκθαμβωτικός, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που λάμπει, που ακτινοβολεί τόσο έντονα, ώστε ξεπερνά τη δυνατότητα τού ματιού να αντικρίσει το ανακλώμενο φως: ~ *ήλιος* | *ανατολή* | *δύση* | λευκό | *χρυσάφι* ΣΥΝ. θαμπωτικός 2. (μτφ.) αυτός που θαμπώνει με την ακτινοβολία του, που εντυπωσιάζει: ~ *ομορφιά* | *εμφάνιση* | *γυναίκα* | *προσωπικότητα* | *ακτινοβολία* ΣΥΝ. εντυπωσιακός. — εκθαμβωτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *εκθαμβωνω* (βλ.λ.), άσχετο προς το μεσν. *έκθαμβητικός* < μτγν. *έκθαμβέω]*. Ε.Κ.Θ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών. εκθειάζω ρ. μετβ. {εκθείασ-α (λογιότ. εξεθείασα), -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος) (λόγ.) εγκωμιάζω με ιδιαίτερη έμφαση, εξαίρω: *εξεθείασε την προσφορά της αρχαίας Αθήνας στον πολιτισμό* ΣΥΝ. εξυμνώ, επαινώ ΑΝΤ. κατηγορώ, υποβιβάζω. — εκθειαστής (ο) [1858]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *έκ-* + *-θειάζω* < *θείος]*. **εκθειασμός** (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο υμνητικός εγκωμιασμός: ο ~ τού *ήθους και τής εργατικότητας του* ΣΥΝ. έπαινος. εκθειαστικος, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που εκθειάζει, που εξαίρει τιμητικά (κάποιον/κάτι): ~ *λόγια* | *αναφορά* ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαινετικός. — εκθειαστικ-ά | -ώς επίρρ. **έκθεμα** (το) {εκθέμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. οτιδήποτε εκτίθεται σε δημόσια θέα (συνήθ. σε κατάλληλη προθήκη), σε οργανωμένη πολιτιστική, καλλιτεχνική ή εμπορική έκθεση: τα *σπάνια* ~ *τού μουσείου προσελκύουν χιλιάδες τουρίστες* || *εκθέματα αγγειοπλαστικής* | *χει-ροπλαστικής* | *χρυσοχοΐας* | *χειροτεχνίας* 2. ΝΟΜ. πλαίσιο στο οποίο αναγράφονται οι δικαστικές υποθέσεις που έχει ορισθεί να εκδικασθούν κάθε μέρα κατά σειρά εκδικάσεως. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκτίθημι* «εκθέτω»]. εκθεμελιώνω ρ. μετβ. [1878] {εκθεμελίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (για κτήρια, οικοδομήματα) καταστρέφω από τα θεμέλια, γκρεμίζω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω 2. (μτφ.) καταστρέφω κάθε βάση στηρίξεως, καταλύοντας δομημένο σύστημα: *εκθεμελίωσαν με τον ορθό λόγο το οικοδόμημα τής δεισιδαιμονίας που στοιχειώνε την παραδοσιακή κοινωνία.* — εκθεμελίωση (η), εκθεμελιωτής (ο), εκθεμελιωτικός, -ή, -ό. εκθεσάς (ο) {εκθεσάδες} (καθημ.) ο φιλόλογος καθηγητής, ο οποίος στο πλαίσιο τής φροντιστηριακής εκπαίδευσης διδάσκει το μάθημα τής έκθεσης, συνήθ. σε υποψηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ΣΥΝ. εκθεσιολόγος. έκθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων) 1. η δημόσια παρουσίαση ή επίδειξη (κυρ. εμπορικών προϊόντων, επιστημονικών επιτευγμάτων ή καλλιτεχνικών δημιουργιών) σε ειδικά διαμορφωμένο ανοικτό ή στεγασμένο χώρο, με στόχο την προσέλκυση τού ενδιαφέροντος ή την ενημέρωση τού κοινού: *εμπορική* | *καλλιτεχνική* | *διεθνής* | *τοπική* ~ || ~ *βιβλίου* | *αυτοκινήτου* | *επίπλου* | *μηχανημάτων* | *ειδών εξοπλισμού γραφείου* | *φωτογραφίας* || *βιομηχανική* | *ανθοκομική* | *κτηνοτροφική* ~ 2. (συνεκδ.) ο ίδιος ο χώρος τής δημόσιας επίδειξης, παρουσίασης: τα *πρωινά βρίσκεται στην* ~ *και μετά πηγαίνει στο γραφείο* || η ~ *καταλαμβάνει χώρο χιλίων τ.μ.* 3. (α) η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος ή κάτι) εκτίθεται, μένει ακάλυπτος ή απροστάτευτος (μπροστά σε κάτι): *απαγορεύεται η* ~ *τού προϊόντος σε υψηλές θερμοκρασίες* || η ~ *τού φιλμ στο φως κατέστρεψε τις φωτογραφίες* || η *πολύωρη* ~ *στον ήλιο προκαλεί εγκαύματα* || η ~ τού *πληθυσμού στη ραδιενέργεια* (β) η παρουσίαση (κάποιου) σε κοινή θέα: η ~ τής *προσωπικής ζωής κάποιων στα τηλεοπτικά σόου μετατρέπει την ιδιωτική τους ζωή σε τηλεοπτικό θέαμα* || η ~ των *σταρ στα φώτα τής δημοσιότητας* · 4. κάθε έγγραφο που συντάσσεται από αρμόδια αρχή για πιστοποίηση πράξεων με λεπτομερή και ακριβή παράθεση δεδομένων: ~ *πεπραγμένων* | *ορκωτών λογιστών* | *αστυνομίας* | *ιατροδικαστή* | *πραγματογνώμονα* || ο *διευθυντής τού σχολείου κατέθεσε λεπτομερή* ~ *των ζημιών* · 5. (α) σχολικό μάθημα που διδάσκει τον γραπτό λόγο από την πλευρά τής παραγωγής του, που στοχεύει στην εξάσκηση και βελτίωση τής ικανότητας παραγωγής γραπτού λόγου: *πάντα ήταν άριστος στην* ~· ΦΡ. έκθεση *ιδεών* η γραπτή ανάπτυξη και πραγμάτευση θέματος, η κατάθεση τού προβληματισμού και τού σκεπτικού βάσει τού οποίου τοποθετείται κανείς σε δεδομένο θέμα (β) (συνεκδ.) το γραπτό κείμενο μαθητή σχετικά με δεδομένο θέμα: μια ~ *γεμάτη ασάφειες* || ~ *για* | *τού είκοσι (άριστη)* || - *εκτός θέματος* · 6. η εγκατάλειψη (βρέφους και σπανιότ. άλλου αβοήθητου προσώπου) σε δημόσιο χώρο: η ~ *βρεφών στις πόρτες εκκλησιών ή ορφανοτροφείων αποτελούσε λύση απελπισίας για τις άγαμες μητέρες* · 7. ΜΟΥΣ. το πρώτο τμήμα φούγκας ή σονάτας, στο οποίο συνήθ. εισάγονται τα κυρίαρχα θέματα τής σύνθεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκθεσις* < *εκτίθημι.* Η σημ. τού γραπτού κειμένου στο οποίο αναπτύσσεται ένα θέμα, αποδίδει το γαλλ. (commentaire) exposé, ενώ η σημ. τής δημόσιας επίδειξης έργων ή αντικειμένων αποδίδει το γαλλ. exposition], **εκθεσιακός,** -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την έκθεση (σημ. 2): ~ *χώρος* | *κέντρο* (όπου πραγματοποιούνται εκθέσεις). εκθεσιθλόγος (ο/η) φιλόλογος καθηγητής που διδάσκει συνήθ. σε υποψηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση το μάθημα τής έκθεσης ΣΥΝ. (καθημ.) εκθεσάς. εκθετήριο (το) [1870] {εκθετηρί-ου | -ων) κατάλληλα διαμορφωμένος

χώρος για τοποθέτηση εκθεμάτων, διοργάνωση εκθέσεων. εκθέτης (ο) {εκθετών}, εκθέτρια (η) {εκθετριών} (σημ. 1) 1. [1831] πρόσωπο που παρουσιάζει εκθέματα σε οργανωμένη εμπορική, ενημερωτική ή καλλιτεχνική έκθεση, λαμβάνοντας επίσημα μέρος σε αυτήν: *φιλοξενούμε εκθέτες από εβδομήντα χώρες* · 2. [1761] ΜΑΘ. το σύμβολο ή ο αριθμός που σημειώνεται πάνω δεξιά από άλλο σύμβολο ή αριθμό σε μια δύναμη, δηλώνοντας τον αριθμό (ή το σύμβολο) στο οποίο είναι υψωμένος, λ.χ. 2^3 (ο αριθμός 3 είναι ο ~) ΑΝΤ. βάση. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εξώστης, μπαλκόνι», < αρχ. *εκτίθημι.* Η λ. ως μαθ. όρ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exposant].

εκθετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1_{15}. ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή δύναμης, δηλ. όρους τής μορφής α^{15}: ~ *κατανομή* | *συνάρτηση* 2. (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται ραγδαία, με ταχείς και υψηλούς ρυθμούς: η ~ *ανάπτυξη τής τεχνολογίας.* — εκθετικά επίρρ.

έκθετος, -η, -ο 1. αυτός που έχει εκτεθεί ή εγκαταλειφθεί χωρίς προστασία ή κάλυψη σε αντίξοες γι' αυτόν (καιρικές ή κοινωνικές) συνθήκες: ~ στο *κρύο και στην αγωνία* || *μένει* ~ *στην κοινή γνώμη* | *στις επιθέσεις τού Τύπου* | *στην κριτική των αντιπάλων* || ~ *υπόληψη* | *πλευρά* ΣΥΝ. εκτεθειμένος, απροστάτευτος, ανυπεράσπιστος, αστέγαστος ΑΝΤ. προστατευμένος, προφυλαγμένος **2.** *έκθετο* (το) βρέφος, μικρό παιδί που έχει εγκαταλειφθεί από τους γονείς του σε δημόσιο χώρο: *βρέφος βρέθηκε* ~ στην *είσοδο πολυκατοικίας.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκτίθημι]*.

εκθέτω ρ. μετβ. {εξέθεσα· μεσοπαθ. ενεστ. εκτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. εξ-ετιθέμην, -ετίθεσο, -ετίθετο, -ετιθέμεθα, -ετίθεσθε, -ετίθεντο, αόρ. εκτέθηκα (λόγ. εξετέθην, -ης, -η..., να/θα εκτεθώ, μτχ. εκτεθείς, -είσα, -έν), παρακ. εκτεθειμένος (βλ.λ.)} **1**. πραγματοποιώ έκθεση, παρουσιάζω δημοσίως (προϊόν ή έργο) σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (για εμπορικούς ή διαφημιστικούς λόγους): ~ *εμπορικά προϊόντα* | *καλλιτεχνικές δημιουργίες* || *εκθέτει έργα του στο Πνευματικό Κέντρο τού Δήμου* || στο *μουσείο εκτίθενται ευρήματα από τις ανασκαφές* ΣΥΝ. παρουσιάζω, επιδεικνύω 2. αφήνω (κάποιον/κάτι) ακάλυπτο ή απροστάτευτο να έλθει σε άμεση επαφή με κάτι: *οι αρχές κατηγορούνται ότι σκοπίμως εξέθεσαν τον πληθυσμό τού χωριού στη ραδιενεργό ακτινοβολία, για να μελετήσουν επιστημονικά τις επιπτώσεις* || *μην εκθέτετε το σώμα σας για πολλή ώρα στον ήλιο* || *οι χειρισμοί του μας εξέθεσαν σε μεγάλο κίνδυνο* || το *προϊόν αυτό δεν πρέπει να εκτίθεται σε θερμότητα* 3. (α) παρουσιάζω δημοσίως, σε κοινή θέα: δεν *μπορώ να εκθέσω την ιδιωτική μου ζωή σε τηλεοπτική εκπομπή* (β) αφήνω (κάποιον) έκθετο, ακάλυπτο ή αποκαλύπτω (εις βάρος του) στοιχεία φέρνοντας (τον) σε δύσκολη θέση· πλήττω το κύρος, την υπόληψη (κάποιου): *οι αποκαλύψεις τού Τύπου τον εκθέτουν ανεπανόρθωτα στην κοινή γνώμη* || οι *λανθασμένοι χειρισμοί του εξέθεσαν τη χώρα διεθνώς* || *εκτέθηκε ο προϊστάμενος στη διοίκηση, διότι οι υπάλληλοι δεν έκαναν σωστά τη δουλειά τους* 4. παρουσιάζω σε κάποιον γραπτώς ή προφορικώς (σκέψεις, απόψεις, περιστατικά κ.λπ.): *εξέθεσε τις απόψεις του με λιτότητα και σαφήνεια* || ~ *τη διαφωνία* | *τις θέσεις μου* || ~ την *κατάσταση με ακρίβεια σε έγγραφο που καταθέτω* ΣΥΝ. εκφράζω, καταθέτω **5.** (η μτχ. *εκτεθειμένος, -η, -ο)* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *εκτίθημι* < *έκ-* + *τίθημι,* βλ. κ. θέτω].

εκθηλύνω ρ. μετβ. {εκθήλυ-να, -νθηκα, -σμένος) (λόγ.) προσδίδω (σε κάποιον) χαρακτηριστικά (εμφάνισης ή συμπεριφοράς) που θεωρούνται γυναικεία, κάνω (κάποιον) θηλυπρεπή. — εκθήλυνση (η) [αρχ.]. [ΕΙΥΜ αρχ. < *έκ-* + θηλύνω < *θήλυς* «θηλυκός»].

έκθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων) 1. η εξαγωγή χυμού με συμπίεση και σύνθλιψη: ~ των *σταφυλιών* | *των ελιών* | *των πορτοκαλιών* ΣΥΝ. στείψιμο · 2. ΓΛΩΣΣ. η σίγηση τελικού φωνήεντος λέξεως πριν από το αρχικό φωνήεν τής επόμενης λέξης στη γρήγορη εκφορά τού λόγου· στη γραφή, δηλώνεται με απόστροφο ('), λ.χ. *το άφησε > τ' άφησε, από όλους > απ' όλους,* αντίθετο φαινόμενο, η αφαίρεση *(το έδωσε > το 'δώσε).* — εκθλιπτικός, -ή, -ό [1889], εκθλίβω ρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, απόστροφος, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκθλιψις < εκθλίβω]*.

εκθρέψω (να/θα) → εκτρέφω

εκθρονίζω ρ. μετβ. [1826] {εκθρόνισ-α (λόγ. εξεθρόνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. απομακρύνω (συνήθ. με βίαιο τρόπο) από τον θρόνο ή την εξουσία: η *επανάσταση εκθρόνισε τον βασιλιά* ΣΥΝ. καθαιρώ, ανατρέπω ΑΝΤ. ενθρονίζω 2. (μτφ.) εκτοπίζω από την κορυφή (τής δημοσιότητας, τής βαθμολογίας κ.λπ.): ο *Π.Α.Ο. νίκησε την Α.Ε.Κ. και την εκθρόνισε από την κορυφή* || *η νεαρή ηθοποιός έχει εκθρονίσει πλέον την αντίζηλο της στο κινηματογραφικό στερέωμα.* — εκθρονισ**μός** (ο) [1812] κ. εκθρόνιση (η) [1831]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. détrôner (νόθο συνθ.)]. έκθυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εκφράζεται με θέρμη και προθυμία: ~ *αποδοχή* | *ανταπόκριση* | *ευχαριστία* ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόθυμος, ειλικρινής, ολόψυχος. — εκθύμως επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ μτγν. < εκ- + θυμός]. **έκθυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση δερματικού εξανθήματος.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *εκθυσις* (όρ. τού Ιπποκράτη) < *έκθύω,* αρχική σημ. «θυσιάζω, καταπραΰνω μέσω θυσιών» (αργότερα επίσης «εμφανίζομαι ως φλεγμονή ή εξάνθημα»), < *έκ-* + *θύω* (βλ.λ.)]. εκιού (ECU) (το) {άκλ.) Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα, το κοινό νόμισμα των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης. [ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου European Currency Unit]. **Ε.Κ.Κ.** (το) Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου. **εκκαθαρίζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {εκκαθάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** ξεκαθαρίζω, απαλλάσσω (κάτι) από τα περιττά, ανεπιθύμητα ή επικίνδυνα στοιχεία· (ειδικότ.) απομακρύνω (κυρ. ως αρχή ή ασκώντας εξουσία) τα μέλη ενός συνόλου που μου είναι ανεπιθύμητα: *αναλαμβάνοντας την προεδρία, υποσχέθηκε να εκκαθαρίσει την εταιρεία από τα στελέχη που βαρύνονταν με καταγγελίες για*

σκάνδαλα 2. ΛΟΓΙΣΤ. ρευστοποιώ το εν^{ε}ργητικό και ^{ε}ξοφλώ το παθητικό μιας εταιρείας κατά το κλ^{ε}ίσιμο των υποθέσ^{ε}ων που αφορούν στη διαχείριση τής περιουσίας της 3. τακτοποιώ τις οικονομικές υποχρεώσεις χρηματιστηριακής συναλλαγής με παράδοση τίτλων και καταβολή τού αντιτίμου 4. (γενικότ.) ολοκληρώνω, διευθετώ πλήρως μια αποστολή, ένα καθήκον ή μια ^{ε}ργασία: *ανέλαβε να εκκαθαρίσει την υπόθεση διερευνώντας όλες τις καταγγελίες.* — εκκαθαριστής (ο) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκαθάριση (η) {-ης κ. -ίσ^{ε}ως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) 1. κάθε ενέργεια που στοχεύει στο ξεκαθάρισμα, στην απομάκρυνση περιττών, ανεπιθύμητων ή επικίνδυνων στοιχείων: η ~ των δασών από τους *σωρούς απορριμμάτων* || ~ των *αρχείων από περιττά έγγραφα* **2.** (α) (μτφ.) ***εκκαθαρίσεις*** (οι) η απομάκρυνση ή αποπομπή μελών (οργανωμένης ομάδας) με το σκεπτικό τής έλλειψης νομιμοφροσύνης (εκ μέρους τους) ή ως ανεπιθύμητων στοιχείων συχνά με συνοπτικές διαδικασίες και βίαιο τρόπο: *οι μαζικές ~ αντιφρονούντων* || *αφού ανέλαβε την ηγεσία, άρχισε τις ~ των εσωκομματικών του αντιπάλων* || (μτφ.) *στρατιωτικές δυνάμεις επιχειρούν εκκαθαρίσεις στις επαναστατημένες περιοχές* ΣΥΝ. διώξεις, διωγμοί (β) ***εθνική εκκαθάριση*** (η) η εθνο-κάθαρση (βλ.λ.) 3. ΛΟΓΙΣΤ. η διαδικασία ρευστοποίησης τού ενεργητικού μιας εταιρείας και εξόφλησης τού παθητικού της κατά το κλείσιμο των υποθέσεω^{ν} που αφορού^{ν} στη διαχείριση τής περιουσίας της 4. (συ^{ν}εκδ.) το α^{ν}τίγραφο ή το απόσπασμα λογαριασμού, με το οποίο βεβαιώνεται η ορθότητα των δοσοληψιών μιας εταιρείας, το παραστατικό που απεικονίζει τη διαδικασία που ακολουθήθηκε σε οικονομική δοσοληψία 5. (στο χρηματιστήριο) η τακτοποίηση των οικονομικών υποχρεώσεων χρηματιστηριακής συναλλαγής, που συνίσταται στην παράδοση τίτλων (από τον πωλητή) και στην καταβολή τού αντιτίμου (από τον αγοραστή): *γραφείο εκκαθαρίσεως* 6. (γενικότ.) η ολοκλήρωση (με διευθέτηση και των τελευταίων λεπτομερειών) αποστολής, καθήκοντος, εργασίας κ.λπ.: *χρειάζεται πολύς κόπος για την ~ τής υπόθεσης* ΣΥΝ. τακτοποίηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκκαθάρισις* < *εκ-* + *καθαρίζω.* Η λογιστική σημ. αποδίδει ανάλογη τού γαλλ. liquidation, το οποίο έχει επίσης αποδοθεί ως *ρευστοποίηση].*

εκκαθαριστικός, -ή, -ό [1888] 1. αυτός που σχετίζεται με εκκαθάριση: ~ *διαδικασία* | *ενέργεια* || ~ *επιχειρήσεις τού στρατού* ***2. εκκαθαριστικό (σημείωμα)*** (το) το σημείωμα που αποστέλλει κάθε χρόνο η εφορία στους φορολογουμένους προς ενημέρωση τους σχετικά με το ποσό που θα εισφέρουν ή που έχουν εισφέρει στον κρατικό προϋπολογισμό, αναλόγως αυτού που δηλώνουν στην προσωπική τους φορολογική δήλωση: *πιστωτικό* | *χρεωστικό,*— — εκκαθαρί'στ.'κά επίρρ.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκαλείς... | εξεκάλεσα} NOM. εφεσιβάλλω δικαστική απόφαση, ασκώ έφεση: τόσον επιδικάζεται όσον *εκκαλείται* (λατ. tantum devolutum quantum appellatum).

εκκαμινεύω ρ. μετβ. [1833] {εκκαμίνευσα} υπερθερμαίνω ορυκτό, μετάλλευμα ή πέτρωμα σε καμίνι, για να παραγάγω ορισμένο προϊόν, λ.χ. μέταλλο, κράμα κ.λπ. — εκκαμίνευση (η) [1868], εκκαμινευτής (ο) [1897].

^[ΕΤΥΜ. < εκ- + -καμινεΟω < κάμινος].

έκκαυμα (το) {εκκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κομμάτι ξύλου που χρησιμοποιείται ως προσάναμμα ΣΥΝ. φρύγανο **2.** ΣΤΡΑΤ. υλικό που χρησιμοποιείται για την πυροδότηση εκρηκτικής ύλης στο εσωτερικό ενός σωλήνα πυροβόλου: *μηχανικό* | *επικρουστικό* | *εμφραγματικό* | *ηλεκτρικό* | *απλό ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκκαίω* < *εκ-* + *καίω].*

Ε.Κ.Κ.Ε. (το) **1.** Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών **2**. Επαναστατικό Κομουνιστικό Κίνημα Ελλάδας.

ecce homo λατ. (προφέρεται *έκε χόμό)* ελλην. ίδε ο *άνθρωπος* (βλ.λ.)· να (ποιος είναι) ο άνθρωπος.

[ΕΤΥΜ. Λατ. απόδ. τού μτγν. *ιδού ό άνθρωπος* (Ιωάνν. 19, 5), φρ. τού Πόντιου Πιλάτου προς τους Ιουδαίους, όταν τους παρουσίασε τον Ιησού με τον ακάνθινο στέφανο και το πορφυρό ιμάτιο].

εκκεντρικός, -ή, -ό [1891] αυτός που αποκλίνει από τα αποδεκτά ή συνηθισμένα πρότυπα χαρακτήρα, συμπεριφοράς, πρακτικής κ.λπ., που διακρίνεται από αντισυμβατικότητα: ~ *ντύσιμο* | *φέρσιμο* | *χτένισμα* | *θέση* | *τοποθέτηση* || ~ *σκηνοθέτης* | *προσωπικότητα* | *μουσική* | *χρώμα* ΣΥΝ. ιδιότροπος, αλλόκοτος, παράξενος. — εκκεντρικ-ά | -ώς [1766] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. excentrique < μεσν. λατ. ec-centricus < μτγν. *έκκεντρος* (για τροχιά αποκλίνουσα τού κέντρου)].

εκκεντρικότητα (η) [1891] {εκκεντρικοτήτων} 1. η ιδιότητα τού εκκεντρικού: η ~ *τού ντυσίματος* | *τής συμπεριφοράς* ANT. συμβατικότητα 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από αντισυμβατικότητα, που θεωρείται παράξενη ή ιδιόρρυθμη, ώστε να συγκρούεται με τα καθιερωμένα ή τα συνηθισμένα: *οι ~ του απασχολούν συχνά τις κοσμικές στήλες* || *οι ~ των εκατομμυριούχων* ΣΥΝ. ιδιορρυθμία.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *ιδιαιτερότητα.*

έκκεντρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συμπίπτει με το κέντρο κύκλου, που βρίσκεται έξω από αυτό 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει το ίδιο κέντρο (κυρ. για δύο κύκλους ή σφαίρες, που ο ένας ή η μία τουλάχιστον περιλαμβάνει τα κέντρα και των δύο) 3. αυτός τού οποίου ο άξονας περιστροφής δεν περνά από το κέντρο του 4. ΜΗΧΑΝ. ***έκκεντρο*** (το) δίσκος ή κύλινδρος ακανόνιστου σχήματος, τού οποίου η περιστροφή θέτει σε ασταθή ή παλινδρομική κίνηση κάθε εφαπτόμενο στέλεχος μηχανής. — εκκεντρότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ μτγν. < *εκ* + *-κέντρος* < *κέντρον].*

εκκεντροφόρος (ο) (ενν. *άξονας)* ΤΕΧΝΟΛ. άξονας μηχανών εσωτερικής καύσεως, στον οποίο είναι προσαρμοσμένα τα έκκεντρα (βλ.λ.), που με την κίνηση τους ανοίγουν και κλείνουν τις βαλβίδες. [ΕΤΥΜ. < *έκκεντρο (το)* (βλ.λ.) + *-φόρος (< φέρω)].*

εκκενώνω ρ. μετβ. {εκκένω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αδειάζω (κάτι), αφήνω άδειο: ~ *δεξαμενή* ANT. γεμίζω 2. εγκαταλείπω (χώρο που κατέχω ή στον οποίο βρίσκομαι, ώστε να μείνει ελεύθερος, άδειος): ~ *γραφείο* | *δωμάτιο* | *φρούριο* | *θέατρο* | *γήπεδο* || *η αστυνομία εκκένωσε το κτήριο ύστερα από τηλεφώνημα για βόμβα* || (μτφ.) ~ *μία θέση.* — εκκενωτικός, -ή, -ό [1893]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ΕΤΥΜ < αρχ. *ἐκκενό*ενώ < *εκ-* + *κενώ (-όω)* < *κενός].*

εκκένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) 1. το άδειασμα (χώρου, δοχείου κ.λπ., ώστε να μείνει άδειο): η ~ τής *δεξαμενής* | *τού βόθρου* ANT. γέμισμα 2. η εγκατάλειψη (περιοχής, κτηρίου κ.λπ., κυρ. για λόγους στρατηγικής, ασφαλείας): *διατάχθηκε η - τού κτηρίου ύστερα από προειδοποιητικό τηλεφώνημα για βόμβα* || *η ~ φρουρίου* | *πόλης* ANT. κατάληψη · **3.** ΦΥΣ. η ξαφνική διέλευση ηλεκτρικού φορτίου από ένα αγώγιμο σώμα σε άλλο (όταν αυτά βρίσκονται σε διαφορετικά ηλεκτρικά δυναμικά)· ΦΡ. (α) ***λυχνία εκκενώσεως*** λαμπτήρας από διαφανές π^{ε}ρίβλημα με αέριο στο εσωτερικό του, το οποίο υπό την επίδραση τάσεως ιοντίζεται και φωτοβολεί (β) ***ατμοσφαιρική εκκένωση*** η διέλευση ηλεκτρικών φορτίων μ^{ε}ταξύ δύο π^{ε}ριοχών τής ατμόσφαιρας με διαφορετικό δυναμικό, γενικότ. μεταξύ δύο νεφών ή μεταξύ νέφους και εδάφους (πβ. λ. *αστραπή).*

ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *κένωση.*

[ΕΤΥΜ < μτγν. *εκκένωσις* < αρχ. *έκκενώ.* Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το αγγλ. discharge].

εκκίνηση (η) [1839] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η έναρξη κίνησης, το ξεκίνημα: *άκυρη* | *γρήγορη* ~ (σε αγώνες δρόμου)· ΦΡ. (στις δημοπρασίες) ***τιμή εκκίνησης*** η τιμή που ορίζεται σε δημοπρασία ως αρχική, μ^{ε} βάση την οποία ξεκινά η διαπραγμάτευση τής αξίας τού πωλούμενου τεμαχίου ΣΥΝ. αναχώρηση 2. (συνεκδ.) το σημείο από το οποίο ξεκινούν ταυτόχρονα οι αθλητές αγώνα ταχύτητας: *οι αθλητές βρίσκονται ήδη στην ~, περιμένοντας τον πυροβολισμό τού αφέτη* ΣΥΝ. αφετηρία, αρχή 3. ΠΛΗΡΟΦ. η έναρξη τής λειτουργίας τού υπολογιστή με το λειτουργικό σύστημα στη θέση του.

ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκινητηρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η μίζα (τού αυτοκινήτου). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. starter (πβ. γαλλ. mise en marche)].

εκκινώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκινείς... | μόνο σε ^{ε}νεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. ξεκινώ ANT. σταματώ 2. (μτφ.) έχω συγκεκριμένη λογική βάση ως αφετηρία στοχασμού: τα *επιχειρήματα του εκκινούσαν από εσφαλμένο θεωρητικό πλαίσιο* ΣΥΝ. εξικνούμαι, ξεκινώ, βασίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, ξε.

έκκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσ^{ε}ις, -ήσ^{ε}ων} η αίτηση (συνήθ. βοή-θ^{ε}ιας), το κάλεσμα (που απευθύνει κανείς σε συγκεκριμένους αποδέκτες για σημαντικό σκοπό): *απηύθυνε ~ σε όλους τους ισχυρούς τής Γης να στηρίξουν τη φτωχή χώρα του* ΣΥΝ. παράκληση. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκκλησις* < αρχ. *έκκαλώ (-έω)].*

εκκλησία (η) {εκκλησιών} 1. ο χριστιανικός ναός: *βυζαντινή* | *γοτθική* | *αγγλικανική ~* || *το τέμπλο* | *οι καμπάνες τής ~.* ΦΡ. ***πηγαίνω στην εκκλησία*** παρακολουθώ τακτικά τη Θεία Λειτουργία, εκκλησιάζομαι τακτικά: *-Εσείς πηγαίνετε στην εκκλησία; -Πηγαίνουμε, αλλά σπάνια· συνήθως κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα! 2.* (συνεκδ.) η ακολουθία που τελείται σε χριστιανικό ναό: *σήμερα το πρωί έχει ~* || πότε *τελειώνει η ~;* 3. (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ευπρέπεια, τάξη και ησυχία: όταν *διδάσκει αυτός ο καθηγητής, το αμφιθέατρο είναι ~!* 4. ***Εκκλησία*** (η) (α) ΘΕΟΛ. το σύνολο των πιστών τής χριστιανικής θρησκείας, που συγκροτεί ένα ενιαίο σώμα πιστών και έχει ως κεφαλή τον Χριστό: *οι Μεγάλοι Πατέρες τής ~* || στα *χρόνια τού Διοκλητιανού η - βρισκόταν υπό διωγμών* ΣΥΝ. χριστιανοσύνη (β) το σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος: *Ορθόδοξη* | *Ρωμαιοκαθολική ~* || *Προτεσταντικές ~* (γ) το οργανωμένο σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος σε συγκεκριμένο κράτος ή περιοχή: η *αυτοκέφαλη ~ τής Ελλάδος* || *ο προκαθήμενος* (ο αρχιεπίσκο-πος) τής ~ *Βορείου και Νοτίου Αμερικής* || *Ιερά Σύνοδος τής ~* τής *Ελλάδος* || η *μεγάλη τού Χριστού ~* (το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως) (δ) το σύνολο των κληρικών (γενικότ.) το σύνολο των θεσμών και των άλλων στοιχείων που ανήκουν στην εκκλησιαστική παράδοση, στην εκκλησιαστική ζωή και οργάνωση: μελετάται ο *χωρισμός Εκκλησίας και Κράτους* · **5**. ΙΣΤ. ***Εκκλησία τού Δήμου*** (σε αρχαίες ελληνικές πόλεις με δημοκρατικό πολίτευμα) η λαϊκή συνέλευση κατά την οποία λαμβάνονταν αποφάσεις για τις δημόσιες υποθέσεις. Επίσης (λαϊκ.) εκκλησιά [μεσν.] (σημ. 1). — (υποκ.) εκκλησάκι[1] (το) κ. εκκλησίτσα κ. εκκλησούλα (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *διαμαρτύρομαι, ναός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκκλητος* < *έκκαλώ* «καλώ έξω, συγκαλώ» < εκ- + *καλώ.* Η λ. αναφερόταν αρχικά στην Εκκλησία τού Δήμου, καθώς και στις συγκεντρώσεις των υπευθύνων μιας πόλης-κράτους, οι οποίες λειτουργούσαν ως νομοθετικά σώματα. Περιλαμβάνει γενικά τη σύγκληση (επίσημη ή ανεπίσημη) προσώπων για προκαθορισμένο σκοπό. Θρησκευτική σημ. απέκτησε η λ. στη βιβλική γλώσσα. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τις λ. *εκκλησία* και *συναγωγή* αποδίδοντας την εβρ. λ. qahâl «συγκέντρωση, συνάθροιση» σε σχέση με τη συγκέντρωση τού Ισραήλ για θρησκευτικούς ή πολεμικούς σκοπούς. Στην Κ.Δ. *εκκλησία* ονομάζεται το σύνολο των χριστιανών (γενικά ή τοπικά), καθώς και το σύνολο των πιστών που αναγνωρίζουν τον Χριστό ως κεφαλή τους (πβ. *Κολ.* 1,18: *και αυτός έστιν ή κεφαλή τού σώματος τής εκκλησίας)].*

εκκλησιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκλησιάστηκα} συμμετέχω στη Θεία Λειτουργία. — εκκλησιασμός (ο) [μτγν.].

εκκλης)ι)άρης (ο) (εκκλης)ι)άρηδες}, **εκκλης)ι)άρισσα** (η) {εκ-

κλης)ι)αρισσών) (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται με το καθάρισμα και την ασφάλεια των εκκλησιών ΣΥΝ. νεωκόρος.

εκκλησιάρχης (ο) {εκκλησιαρχών} (στην υστεροβυζαντινή περίοδο) αξιωματούχος τής Εκκλησίας που είχε τη γενική ε>πιμέλ<εια και φροντίδα μιας ε>κκλησίας· (ειδικότ.) ο διακονητής μοναχός, που φροντίζα για το καθολικό και γενικότ. υπηρετεί τον ναό. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *εκκλησία* + -άρχης < *άρχω*].

εκκλησίασμα (το) [1893] {εκκλησιάσματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των πιστών που παρακολουθούν στην εκκλησία τη Θεία Λειτουργία.

εκκλησιασμός (ο) → εκκλησιάζομαι

Εκκλησιαστής (ο) βιβλίο τής Π.Δ. με συγγραφέα τον βασιλιά Σολομώντα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκκλησιάζω* < *εκκλησία*. Το ομώνυμο βιβλίο τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα, αποδίδοντας την εβρ. ονομασία Qoheléth «συναθροιστής, συγκεντρωτής», που αναφέρεται στον ρόλο τού βασιλιά τού Ισραήλ να συγκεντρα>΄ει το έθνος υπό την κατεύθυνση τού Θεού].

εκκλησιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Εκκλησία (σημ. 1-4): ~ τελετουργικό | *κειμήλια* | *βιβλία* | *σκεύη* | *πνεύμα* | *εκπαίδευση* | *λύκειο* | *θεσμός* | *διενέξεις* | *σχίσματα* | *συμβούλιο* 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη χριστιανική θρησκεία: ~ *γραμματεία* | *φιλολογία* | *ρητορική* | *αντιρρητική* | *απολογητική* | *μουσική* | *τέχνη* | *αρχιτεκτονική* ΣΥΝ. χριστιανικός.

εκκλησιολογία (η) ΘΕΟΛ. Ο κλάδος που εξετάζει τα σχετικά με τη φύση, την ουσία, τις δομές, την ιερατική εξουσία και τα μυστήρια τής Εκκλησίας. — εκκλησιολόγος (ο/η), εκκλησιολογικός, -ή, -ό, εκκλησιολογικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecclésiologie],

εκκλητευω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκλήτευ-σα, -θηκα} ΝΟΜ. προσάγω (μάρτυρα) στο δικαστήριο διά τής βίας.

έκκλητος, -ος, *-ον* ΝΟΜ. (για δικαστική απόφαση) που είναι δυνατόν να προσβληθεί με έφεση ενώπιον τού εφετείου από ανώτερο δικαστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιδιαιτητής», < *έκκαλώ*].

εκκοκκίζω ρ. μετβ. {εκκόκκισ-α, -τηκα, -μένος} ξεχωρίζω το σπέρμα (φυτού) από τις ύλες που το περιβάλλουν (μαζεύω τους σπόρους). — εκκοκκιστικός, -ή, -ό [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + *-κοκκίζω* < *κόκκος*].

εκκόκκιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) ο αποχωρισμός τού σπέρματος (φυτού) από τις ύλες (ίνες) που το περιβάλλουν (μάζεμα των σπόρων). Επίσης εκκοκκισμός (ο) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκοκκιστήριο (το) [1871] {εκκοκκιστηρί-ου | -ων} 1. η μηχανική συσκευή εκκόκκισης 2. το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται ο διαχωρισμός τού καρπού από το περίβλημα του: ~ *βάμβακος* | *αραβοσίτου* | *ρυζιού* | *λιναριού* | *καννάβεως*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκολαπτήριο (το) [1897] {εκκολαπτηρί-ου | -ων} 1. η μηχανή εκκόλαψης (νεοσσών) 2. ο χώρος στον οποίο γίνεται η εκκόλαψη (νεοσσών).

εκκολάπτω ρ. μετβ. {εκκόλα-ψα, -φθηκα} 1. ΒΙΟΛ. κάνω (νεοσσό πουλιού) να βγει από το αβγό, σπάζοντας το κέλυφος· (μτφ.-μεσοπαθ. εκκολάπτομαι) 2. (για πράξεις) φθάνω στο στάδιο τής πραγμάτωσης, υλοποιούμαι: η *συνεργασία των δύο χωρών εκκολάφθηκε στη συνάντηση των δύο Υπουργών Εξωτερικών* 3. (συνήθ. η μτχ. εκκολαπτόμενος, -η, -ο) βρίσκομαι στο στάδιο τής διαμόρφωσης, πριν ολοκληρωθώ σε ορισμένο τομέα: ~ *δικηγόρος* | *γιατρός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + *κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ» < Ι.Ε. **qol~-* «τρυπώ, σκάβω», πβ. λιθ. kalù «χτυπώ δυνατά», αρχ. σλαβ. koljo, «σφάζω» κ.ά. Ομόρρ. *δρυο-κολάπτης, κόλαφος* (βλ.λ.), *κολο-βός* (βλ.λ.), *δίκελ-λα* (βλ.λ.), κλ-ώ «σπάζω» (βλ. λ. κλάσμα)].

εκκόλαψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άψεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. (στα ωοτόκα ζώα: πτηνά, ψάρια, έντομα κ.λπ.) η έξοδος και η απελευθέρωση τού νεοσσού, που έχει μετατραπεί πλέον σε τέλειο οργανισμό, από το αβγό με σπάσιμο τού κελύφους, ή τού ολοκληρωμένου εντόμου από το βομβύκιο: *φυσική* ~ || *τεχνητή* ~ με τη *χρήση ειδικών λαμπτήρων* 2. (μτφ. για κάτι που προετοιμάζεται) η εκδήλωση, η οριστική διαμόρφωση: «η *Ε.Ε. θα ενισχύσει την υπό ~ πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί για το Κυπριακό*» (εφημ.). — εκκολαπτικός, -ή, -ό.

εκκόλπωμα (το) {εκκολπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε μη φυσιολογική κοιλότητα που μοιάζει με σάκο και η οποία επικοινωνεί με κοίλο όργανο: ~ *κύστεως* | *παχέος εντέρου*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. diverticulum].

εκκολπωματίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των εκκολπωμάτων τού παχέος εντέρου. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. diverticulitis].

εκκολπωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παρουσία εκκολπωμάτων σε διάφορα όργανα (παχύ έντερο, ουροδόχο κύστη κ.λπ.).

εκκοσμίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.) (λόγ.) η μεταβολή τού θρησκευτικού χαρακτήρα ενός κοινωνικού θεσμού σε κοσμικό, η χειραφέτηση του από τη θρησκευτική αυθεντία και τον θρησκευτικό συμβολισμό: *οι ιδέες τού Διαφωτισμού συνέβαλαν αποφασιστικά στην - των κοινωνιών τής Δύσης*. — εκκοσμικεύω ρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sécularisation].

εκκρεμές (το) {εκκρεμ-ούς | -ή} 1. ΦΥΣ. το σώμα που κρέμεται από σταθερό σημείο και εκτελεί παλινδρομικές κινήσεις (ταλαντώσεις) ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: *φυσικό* | *σύνθετο* | *μαθηματικό* ~ 2. (συνεκδ.) ρολόι τού τοίχου που λειτουργεί με ταλαντώσεις λεπτής, μεταλλικής ράβδου. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ
[ΕΤΥΜ Η ονομασία τής συσκευής αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pendule < λατ. pendulus «κρεμαστός»].

εκκρεμής, -ής, -ές {εκκρεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί, διευθετηθεί: ~ *φορολογικές υποθέσεις* || ~ *ζήτημα* | *λογαριασμός* || *έχει αφήσει πολλά θέματα* ~ 2. αυτός που δεν έχει γίνει ακόμη: ~ *δίκη* 3. ΦΥΣ. *εκκρεμές* (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκκρέμαμαι* < *εκ* + *κρέμαμαι*, βλ. κ. *κρεμώ*],

εκκρεμοδικία (η) [1833] {εκκρεμοδικιών} 1.η δικονομική κατάσταση μιας υπόθεσης, η οποία βρίσκεται ακόμη στο στάδιο τής εκδίκασης της, μεταξύ τής άσκησης τής αγωγής και τής έκδοσης αποφάσεως **2.** ΝΟΜ. *ένσταση εκκρεμοδικίας* ένσταση η οποία εμποδίζει το δικαστήριο να κρίνει νεότερη αγωγή ανάμεσα στους ίδιους διαδίκους για την ίδια διαφορά όσο εκκρεμεί η αρχική αγωγή. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. litispendance].

εκκρεμότητα (η) [1889] {εκκρεμοτήτων} 1. το να μην έχει επιλυθεί, να μην έχει ρυθμιστεί (κάτι): το *πρόβλημα παραμένει σε ~ 2.* (συνεκδ.) το ζήτημα που δεν έχει επιλυθεί ή ρυθμιστεί: δεν *μου αρέσει να αφήνω εκκρεμότητες* || στην τελευταία φάση τής *εργασίας θα τακτοποιήσουμε όλες τις ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκρεμώ ρ. αμετβ. {εκκρεμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) δεν έχω ακόμη επιλυθεί ή διευθετηθεί: *χιλιάδες δικαστικές* | *φορολογικές υποθέσεις εκκρεμούν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

έκκριμα (το) [μτγν.] {εκκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} καθεμιά από τις ουσίες που εκκρίνουν διάφορα όργανα ή ιστοί τού οργανισμού (λ.χ. ιδρώτας, σάλιο, ορμόνες κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *ενδοκρινής*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκκρίνω*].

εκκρίνω ρ. μετβ. {εξέκρινα, εκκρίθηκα} (για κύτταρα και αδένες) παράγω ουσίες που είτε αποβάλλονται είτε διοχετεύονται στο αίμα: *οι ιδρωτοποιοί αδένες εκκρίνουν ιδρώτα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *ενδοκρινής*. ,[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξεχωρίζω, αποβάλλω», < *εκ-* + *κρίνω*].

έκκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ΒΙΟΛ. η λειτουργία με την οποία ένας αδένας παράγει ουσίες και είτε τις διοχετεύει στην κυκλοφορία τού αίματος (όπως γίνεται με τις ορμόνες) είτε σε κοιλότητες τού σώματος του στο εσωτερικό του (όπως γίνεται με το γαστρικό υγρό στο στομάχι) είτε τις αποβάλλει (όπως γίνεται με τον ιδρώτα) 2. (συνεκδ.) η ίδια η ουσία που παράγεται από την παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. έκκριμα 3. ΒΟΤ. η αντίστοιχη λειτουργία των φυτών, που οδηγεί στην παραγωγή ουσιών, όπως το ρετσίνι, το κόμμι ή τα αιθέρια έλαια. — εκκριτικός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

έκκροτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. *έκκροτα σύμφωνα* | *έκκροτοι φθόγγοι* τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός).*

έκκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} ΓΛΩΣΣ. η αποβολή (σίγηση) φωνήεντος κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση, στο τέλος μιας λέξης και στην αρχή μιας άλλης, όπου το ισχυρό φωνήεν εκκρούει (= αποβάλλει) ασθενές ή ασθενέστερο φωνήεν (το *έδωσε* > *το 'δώσε, από* αυτόν > *απ'* αυτόν)· η θέση τού εκκρουομένου φωνήεντος δηλώνεται με την απόστροφο) ')· το φαινόμενο τής έκκρουσης είναι γνωστό και ειδικότερα προσδιορισμένο ως *έκθλιψη* και *αντίστροφη έκθλιψη* ή *αφαίρεση* ΑΝΤ. ολολεξία. — εκκρουστικός, -ή, -ό [αρχ.], εκκρουοτικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκκρουσις* < *έκκρούω* «εκδιώκω, εξωθώ» < εκ- + *κρούω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Aus-stoßen].

έκκρουση φωνήεντος. Κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση (τέλος μιας λέξης - αρχή μιας άλλης, π.χ. *αλλά + εγώ, το + έδωσε)* το πιο ισχυρό από τα δύο εκκρούει, δηλ. αποβάλλει ή, αλλιώς, κάνει να μην προφέρεται το λιγότερο ισχυρό ή αδύνατο φωνήεν και έτσι αποφεύγεται η κακοφωνία που γεννά η προφορά αλλεπάλληλων φωνηέντων. Ισχυρό φωνήεν είναι κατεξοχήν το α που εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα· ισχυρό είναι επίσης το ου (u) έναντι τού ε και τού Ι, το ο έναντι τού ε και τού ι κ.ο.κ. Ανάλογα με τη θέση τού εκκρουομένου (σιγωμένου ή εκδιωκομένου) φωνήεντος, μιλάμε για έκθλιψη (όταν εκκρούεται το ληκτικό φωνήεν τής προηγούμενης από τις δύο λέξεις) και για αφαίρεση ή *αντίστροφη έκθλιψη* (όταν εκκρούεται το αρχικό φωνήεν τής λέξης που ακολουθεί): *Μ' αγόρασε τσιγάρα και γλυκά και μ' επισκέφθηκε στο νοσοκομείο* (έκθλιψη/έκκρουση τού ου (u) από το α και τού ε από το ε) - *Τα 'δώσε όλα στους φίλους του* (αφαίρεση | έκκρουση τού ε από το α) - *Τ άκουσες αυτό προσεκτικά;* (έκθλιψη | έκκρουση τού *ο από* το α) - *Του Ήε ότι θα φύγει* (αφαίρεση | έκκρουση τού ει /ι/ από το ου /u/). Λέξεις που υφίστανται κανονικώς έκκρουση στη γρήγορη ομιλία είναι οι προσωπικές αντωνυμίες που λήγουν σε φωνήεν και συνεκφέρονται («εγκλιτικά») με ρήματα, όπως τα: με - μου, σε - σου, το - του - τα και τα άρθρα (το -τα) με ουσιαστικά.

Το ποιο φωνήεν εκκρούει ή εκκρούεται (αποβάλλει το άλλο ή αποβάλλεται το ίδιο) έχει σχέση με τη «σχετική ισχύ» των φωνηέντων, με τα λεγόμενα «ισχυρά» και «αδύνατα» φωνήεντα. Η σχέση αυτή και η κλίμακα που ακολουθεί η σχετική ισχύς των φωνηέντων είναι η εξής: (α) α εκκρούει εοι u (e = ε/αι - o = ο/ω i = ι/η/υ/ει/οι - u= ου)

(β) o » e i u
(γ) u » e i
(δ) i » e

Ήτοι: (α) το α ε>ίναι ισχυρότ<ερο και εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα: τα *έδωσε* > τα *'δώσε,* το *άκουσε* > *τ'άκουσε, τα είπε* > *τα 'πε, μου αγόρασε* > *μ'αγόρασε* (β) Το ο υπερισχύει των e, i και u: το *έδωσε* > *το 'δώσε, το είπε* > *το 'πε, μου όρισε* > *μ' όρισε* (γ) Το u υπερισχύω των e και i: του έδωσε > του 'δώσε, *του είπε* > *του 'πε* (δ) Το i υπερισχύω μόνο τού e: με *είδε* > *μ'είδε.* Γενικά τα οπίσθια φωνήεντα (α, ο, u) υπερισχύουν των προσθίων (e, i), ενώ από τα

πρόσθια φωνήεντα υπερισχύει το i τού e.
Όταν τα συναντώμενα μέσα στη φράση φωνήεντα είναι όμοια, συμβατικά θεωρείται ότι έχουμε **έκθλιψη:** *από όλους > απ'όλους, τα αγόρασε > τ' αγόρασε, με έπεισε > μ'έπεισε, τού ουρανού > τ' ουρανού, λίγα άφησε > λίγ' άφησε, πάντα ανοιχτά > πάντ'ανοιχτά, τα ακούει > τ' ακούει, μήτε εγώ > μητ' εγώ, μήτε εσύ > μήτ' εσύ.* Αναλογικά προς περιπτώσεις στις οποίες το ληκτικό φωνήεν τής λέξης αλλά εκκρουόταν κανονικά, επικράτησε να λειτουργεί η έκθλιψη στη λέξη *αλλά,* ασχέτως περιβάλλοντος: αλλ'εγώ (αντί αλλά 'γώ, που θα απαιτούσε η σχετική ισχύς των φωνηέντων). Σε σχέση με τον **τόνο** κατά την αφαίρεση, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες τού μονοτονικού, «ένας ρηματικός τύπος που έμεινε άτονος από αφαίρεση δεν ανεβάζει το τονικό σημάδι στην προηγούμενη λέξη»: **το 'δώσε** (όχι τό 'δώσε), **μου 'φέρε** (όχι *μού 'φέρε),* **του** 'πε (όχι *τού 'πε).* Δηλαδή μαζί με το εκκρουόμενο φωνήεν φεύγει και ο τόνος του˙ δεν μετακινείται στην προηγούμενη συλλαβή. Ας σημειωθεί, εντούτοις, ότι η τονική αυτή ρύθμιση προσκρούει στον νόμο τής τρισυλλαβίας τής Ελληνικής (που δεν επιτρέπει ο τόνος να ξεπερνάει την γ' συλλαβή ή, αλλιώς, να μην υπάρχει σε μία από τις τρεις ληκτικές συλλαβές), αφήνοντας μια τονική ενότητα από 3 ή 2 συλλαβές (μου *'φέρε, του 'δωσαν, του 'πε, το 'δε, να 'θελε, τα 'δώσε* κ.τ.ό.) άτονη.
Συχνά παρατηρείται -ιδίως σε παλαιότερα κείμενα- το λάθος να εκλαμβάνεται η αφαίρεση ή και η έκθλιψη ως συναίρεση (!), με αποτέλεσμα να έχουμε εσφαλμένες γραφές τού τύπου: τάδωσε, τοϋπε (ή παλαιότερα **τούπε**, ακόμη και τάλλα με περισπωμένη, γιατί το α εθεωρείτο μακρό από συναίρεση των δύο α!), **τάδε** κ.λπ. αντί των ορθών **τα** 'δώσε, **του 'πε, τ'** άλλα, **το 'δε**. Η **απόστροφος**) ') χρησιμοποιείται στην έκκρουση (έκθλιψη ή αφαίρεση) για να δηλώσει τη θέση τού φωνήεντος που αποβάλλεται: *το έδωσε > το 'δώσε, με αγαπούν > μ'αγαπούν, του είπε > του 'πε.*
Αποκοπή λέγεται η έκκρουση τού ληκτικού φωνήεντος μιας λέξης όχι μπροστά από φωνήεν, όπως είναι το κανονικό με την έκθλιψη, αλλά μπροστά από σύμφωνο: *φέρε το* > **φέρ' το**, *από τους πολλούς* > **απ' τους πολλούς**.

εκκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέκρουσα, εκκρούσθηκα} ΓΛΩΣΣ. αποβάλλω, προκαλώ τη σίγηση φωνήεντος· π.χ. στη φράση *«τα 'δώσε» το α* τού τα εκκρούει το ε τού *έδωσε* (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκυκλημα (το) {εκκυκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (στο αρχαίο θέατρο) σκηνικό μηχάνημα, ξύλινο τροχοφόρο δάπεδο, πάνω στο οποίο παρουσιάζονταν στη σκηνή τα αποτελέσματα ορισμένων πράξεων, που εθεωρείτο ασεβές να διαδραματιστούν ενώπιον των θεατών (λ.χ. τα πτώματα νεκρών από φονική πράξη). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκκυκλό (-έω) < εκ + κυκλώ < κύκλος].*

εκκωφαντικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει πολύ δυνατή ένταση (που ξεκουφαίνει): ~ *θόρυβος | μουσική.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκκωφώ (-έω)* «ξεκουφαίνω» < εκ- + -κωφώ < *κωφός].*

εκλ**αϊκευτικός,** -ή, -ό [1888] αυτός που γίνεται με σκοπό να εκλαϊκεύσει (κάτι), να κάνει (κάτι σύνθετο, πολύπλοκο, δυσνόητο κ.λπ.) προσιτό στον απλό λαό: *συγγραφέας ~ βιβλίων γύρω από θέματα τής σύγχρονης φυσικής || ~ μαθήματα φιλοσοφίας.* — εκλαϊκευτικά επίρρ.

εκλ**αϊκεύ**ω ρ. μετβ. {εκλάϊ'κευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) απλουστεύω, κάνω κάτι πιο απλό, ώστε να γίνεται κατανοητό από τον λαό, προσιτό και αφομοιώσιμο από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο: σε μια *σειρά δημοσιευμάτων προσπάθησε να εκλαϊκεύσει σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες* ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ. δυσκολεύω. — εκλαΐκευση (η), εκλαϊκευτής (ο), εκλαϊκεύτρια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, εξατομικεύω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. popularise].

εκλαίρ (το) → εκλέρ

εκλάκτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων) ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα ή τα δύο πόδια τεντώνονται προς τα πίσω από τη θέση τής συσπείρωσης. [ΕΤΥΜ <αρχ. *έκλακτίζω* < εκ + λακτίζω].

εκλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλαβα, εξελήφθην, -ης, -η..., μτχ. εκληφθείς, -είσα, -έν} (λόγ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο, συχνά εσφαλμένο: *εξέλαβε τα λόγια του ως έμμεση απειλή || φοβάμαι μήπως η προσφορά σου εκληφθεί ως απόπειρα δωροδοκίας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

εκλαμπρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων: η ~ σας.

εκλ**αμπρότατος**, -η, -ο (παλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων ΣΥΝ. εξοχότατος. [ΕΤΥΜi Υπερθ. βαθμ. τού μτγν. *εκλαμπρος,* μετάφρ. δάνειο από ιταλ. illustrissimo].

έκλαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} 1. η αναλαμπή, η δέσμη φωτός που εκπέμπεται αιφνιδίως από κάπου ΣΥΝ. ακτι-νοβόλημα, λαμπηδόνα, μαρμαρυγή· ΦΡ. ***ηλιακή έκλαμψη*** καθένας από τους φωτεινούς σχηματισμούς που εμφανίζονται ξαφνικά στον ηλιακό δίσκο και διαρκούν ελάχιστα **2.** (μτφ.) η σωστή ή φυσιολογική αντίδραση ή εκδήλωση (κάποιου) που συνήθ. αντιδρά ή συμπεριφέρεται παράξενα, αφύσικα ή πάσχει από κάτι: μες στην *τρέλα του έχει και μερικές ~ λογικής* || (ειρων.) *σήμερα, είχε μια - εξυπνάδας!*

εκλ**αμψία** (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική διατάραξη τής εγκυμοσύνης των γυναικών, που εκδηλώνεται με σπασμούς και κώμα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eclampsie].

εκλάπη ***ρ.*** → κλέβω

εκλατινίζω ρ. μετβ. [1766] {εκλατίνισ-α, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) λατινικό χαρακτήρα, μορφή κ.λπ. — εκλ**ατινισμός** (ο) [1894]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. latiniser < δημώδ. λατ. latinizare].

έκλαψα ρ. → κλαίω

εκλέγειν και εκλέγεσθαι (το) το συνταγματικό δικαίωμα κάθε πολίτη να μπορεί να ψηφίζει στις εκλογές και να μπορεί να εκλέγεται, να θέτει υποψηφιότητα.

εκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλεξα, εκλέχ-θηκα (καθημ. -τηκα, λόγ. εξε-λέγην, -ης, -η..., μτχ. εκλεγείς, -είσα, -έν), εκλεγμένος} 1. αναδεικνύω με την ψήφο μου (κάποιον) ως αντιπρόσωπο μου (σε Κοινοβούλιο, σύλλογο κ.λπ.): τον εξέλεξαν πρόεδρο *τού Δικηγορικού Συλλόγου* · 2. (λόγ.) διαλέγω μεταξύ περισσοτέρων: *μπορείτε να εκλέξετε μόνος σας το χρώμα τής αρεσκείας σας* ΣΥΝ. επιλέγω, διαλέγω, ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, μετοχή.*

εκλέγω - επιλέγω - διαλέγω. Το **εκλέγω** διαφέρει από τα επιλέγω και **διαλέγω** στη συνήθη χρήση (σε λογιότερη υφολογική χρήση μπορεί να χρησιμοποιηθεί όπως αυτά: *Θα εκλέξει μόνη της τον άνδρα των ονείρων της).* Το *εκλέγω* έχει περιοριστική σημασία- σημαίνει επιλέγω διά ψηφοφορίας αυτούς που θα με αντιπροσωπεύσουν στη Βουλή ή σε άλλα όργανα. Έχει δηλ. επίσημο και θεσμικό περιεχόμενο. Αντίθετα, τα *επιλέγω* και *διαλέγω* δηλώνουν προτίμηση αυτού ή εκείνου (τού προσώπου ή πράγματος) έναντι των άλλων. Από αυτά, το μεν *διαλέγω* χρησιμοποιείται στην καθημερινή γλώσσα, ενώ το *επιλέγω* είναι περισσότερο επίσημο και τυπικό και υποδηλώνει επιλογή που γίνεται κατόπιν προσοχής και, συχνά, κατόπιν προκαθορισμένης διαδικασίας: *Η Επιτροπή θα επιλέξει με διαγωνισμό και συνέντευξη τους καταλληλότερους για αξιωματικούς - Διάλεξε ό,τι σ' αρέσει και πάρ' το.*
Ας σημειωθεί ότι και τα τρία ρήματα είναι αρχαία: πρωτοεμφανίζονται στον Ηρόδοτο και σημαίνουν «επιλέγω» μαζί με συναφείς σημασίες, ιδίως τού «ταξινομώ». Και αυτό γιατί και τα τρία είναι σύνθετα με το ρ. λέγω, τού οποίου η αρχική σημ. είναι «συγκεντρώνω, μαζεύω, ταξινομώ, συγκαταλέγω, επιλέγω», από όπου εξελίχθηκε στη σημ. «μετρώ, απαριθμώ», για να καταλήξει στη γνωστή σημ. τού «αναφέρω, διηγούμαι, λέγω». Την αρχική σημ. τού *λέγω* διασώζουν και τα επίσης αρχαία και σύγχρονα **συλ-λέγω** και κατα-λέγω.

εκλει**γμα** (το) {εκλείγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** (α) φάρμακο το οποίο λειώνει στο στόμα, παστίλια (β) το ματζούνι (βλ.λ.) · **2.** το γλειφιτζούρι **3**. (μτφ.) οτιδήποτε λέει κανείς καταχρηστικά: η λέξη αυτή *έχει καταντήσει ~ στο στόμα ορισμένων ερμηνευτών.* [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *έκλείχω* (βλ. λ. *γλείφω)].*

εκλειπτική (η) ΑΣΤΡΟΝ. ο μέγιστος κύκλος τής ουράνιας σφαίρας, που προκύπτει από την τομή της με το επίπεδο τής τροχιάς τής Γης γύρω από τον Ήλιο.

εκλειπτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την έκλειψη
• 2. αυτός που σχετίζεται με την εκλειπτική.

εκλείπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέλιπα, μτχ. εκλιπών, -ούσα, -όν} (λόγ.) 1. παύω να υφίσταμαι: *εξέλιπαν οι λόγοι διαφωνίας του || εξέλιπαν τα ανώτερα ηθικά πρότυπα που θα ενέπνεαν τη νεολαία* ΣΥΝ. παρέρχομαι, εξαφανίζομαι **2**. (η μτχ. ***εκλιπών, -ούσα)*** πρόσωπο που έφυγε από τη ζωή: *ο εκλιπών ήταν αξιαγάπητος άνθρωπος || η εκλιπούσα μας είχε συχνά συμπαρασταθεί* ΣΥΝ. μακαρίτης | μακαρίτισσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

έκλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} 1. (κυριολ.) η κατάσταση απουσίας, ανυπαρξίας προσώπου, πράγματος ή φαινομένου: η ~ τής ηθικής || η ~ των *κλασικών | διαχρονικών έργων* ΣΥΝ. εξαφάνιση
• 2. ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο που παρατηρείται όταν τρία κινούμενα ουράνια σώματα βρεθούν σε ευθεία γραμμή, με αποτέλεσμα το ένα από αυτά να εισέλθει στη σκιά ενός εκ των δύο άλλων και να συ σκοτισθεί μερικώς ή ολικώς: ~ του *Ηλίου* (όταν η Σελήνη παρεμβλη θεί ανάμεσα σε αυτόν και τη Γη) || ~ τής *Σελήνης* (όταν η Σελήνη ει σέρχεται στη σκιά τής Γης). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκλειψις < εκλείπω].*

εκλεκτικισμός (ο) [1886] 1. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτεχνική τάση που προσπαθεί να συνδυάσει τους ρυθμούς τού παρελθόντος (στις πλαστικές τέχνες και στην Αρχιτεκτονική) και που εκδηλώνεται έντονα κυρ. στη δυτική τέχνη τού 19ου αι. 2. ΦΙΛΟΣ.-ΘΕΟΛ. η τάση επιλογής από διάφορα συστήματα σκέψης των θεωριών που κρίνονται ορθότερες, χωρίς να υιοθετείται το όλο αρχικό σύστημα στο οποίο ανήκει η κάθε θεωρία˙ η επιλογή συνοδεύεται από την επιδίωξη να απαρτισθεί μία θεωρία με εσωτερική συνοχή και διαφέρει συνήθως από τον συγκρητισμό, που συμφύρει κατά τρόπο άκριτο ετερόκλιτα στοιχεία. — **εκλεκτι)κι)-στικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eclecticism].

εκλεκτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που είναι απαιτητικός και προσεκτικός στις επιλογές του, που επιζητεί το καλύτερο δυνατόν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις σχέσεις του με το άλλο φύλο·* ΦΡ. ***εκλεκτική συγγένεια*** η ύπαρξη κοινών στοιχείων ανάμεσα σε πρόσωπα, που οφείλεται στην καλλιέργεια τους ή στις προτιμήσεις τους: *υπήρχε μια ~ ανάμεσα στους δύο ποιητές* **2**. ***εκλεκτικός*** (ο), ***εκλεκτική*** (η) ο οπαδός τής θεωρίας τού εκλεκτικισμού (βλ.λ.). — εκλεκτικότητα (η) [1886].

εκλέκτο**ρας** (ο) [1792] {εκλεκτόρων} 1. πρόσωπο που έχει επιφορτιστεί με το καθήκον τής εκλογής (προσώπου ή ανώτερης αρχής): το *νομοσχέδιο προσδιορίζει επακριβώς την ταυτότητα και τον αριθμό εκλεκτόρων των πρυτανικών αρχών || αυτός ο υποψήφιος συγκε-*

ντρώνει τον *μεγαλύτερο αριθμό εκλεκτόρων στη διεκδίκηση τής προεδρίας τού κόμματος του* 2. αυτός που έχει την ευθύνη επιλογής κάποιων: ο ~ τής *εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου* (που επιλέγει τους παίκτες). — εκλεκτορικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. électeur].

εκλεκτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία και φήμη: ο *δημοσιογράφος είχε καλέσει στην εκπομπή του ~ συνομιλητές* ΣΥΝ. διαλεχτός, διακεκριμένος, ξεχωριστός **2.** ***εκλεκτός*** (ο), ***εκλεκτή*** (η) πρόσωπο που τον έχει διαλέξει κανείς ανάμεσα σε πολλούς: ο ~ τής *καρδιάς μου* (ο αγαπημένος, το ταίρι μου) 3. (εκφραστ.) αυτός που έχει προικιστεί με κάτι εξαιρετικό, που τον έχει επιλέξει κάποια ανώτερη δύναμη: *οι Εβραίοι πιστεύουν ότι είναι ο ~ λαός τού Θεού.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκλέγω]*.

εκλέξιμος, -η, -ο [1871] **1**. αυτός που μπορεί λόγω ηλικίας, ικανοτήτων ή άλλων νομικών προϋποθέσεων να εκλεγεί σε αξίωμα ΣΥΝ. εκλόγιμος **2**. αντί τού επιλέξιμος (βλ.λ.). — εκλεξιμότητα (η) [1874].

εκλεπτύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκλέπτυ-να, -νθηκα, -σμένος} **1**. (για υλικά σώματα) εξομαλύνω την επιφάνεια ή ελαττώνω το πάχος · **2**. κάνω (κάτι) πιο ευγενικό, πιο αβρό και πολιτισμένο: με *τον καιρό οι τρόποι τους εκλεπτύνθηκαν και η συμπεριφορά τους ημέρεψε* ΣΥΝ. εξευγενίζω. — εκλέπτυνση (η) [μτγν.].

εκλεπτυσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αβρότητα, λεπτότητα, ευγένεια: ~ *τρόποι* | *συμπεριφορά* | *ύφος*.

εκλέρ (το) (συνήθ. ορθ. *εκλαίρ)* {άκλ.} επίμηκες γλύκυσμα από μαλακή ζύμη με γέμιση σοκολάτας ή κρέμας και επικάλυψη γλάσου σοκολάτας στην πάνω πλευρά του. — (υποκ.) εκλεράκι (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. éclair < p. éclairer «φωτίζω»].

εκλιπαρώ ρ. μετβ. {εκλιπαρείς... | εκλιπάρησα} παρακαλώ ικετευτικά: *εκλιπαρούσε να τον βοηθήσουν, αλλά όλοι αδιαφορούσαν* ΣΥΝ. ικετεύω. — εκλιπάρηση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκλιπαρώ (-έω)* < *εκ-* + *λιπαρώ* «επιμένω, παρακαλώ θερμά», που συνδ. με το ρ. *λίπ-τω* «επιθυμώ», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. liepiù «προστάζω». Η σύνδεση με το επίθ. *λιπαρός* προσκρούει στο βραχύ *-ι-* τού επιθ. (εν σχέσει με το ρ. λίπαρώ)].

εκλιπών, -ούσα, -όν **-+** εκλείπω

εκλογέας (ο/η) [1831] {(θηλ. εκλογ-έως) | -είς, -έων} πολίτης που έχει δικαίωμα ψήφου για την εκλογή και την ανάδειξη εθνικών αντιπροσώπων και είναι εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους ΣΥΝ. ψηφοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκλογεύς* «φοροσυλλέκτης» < *εκλέγω.* Το σημερινό προέρχεται απευθείας από το ουσ. *εκλογή* | -ές].

εκλογή (η) 1. το να επιλέγει κανείς (κάτι/κάποιον): η ~ *τού καλυτέρου || δύσκολη* ~ ΣΥΝ. επιλογή, προτίμηση · 2. η ανάδειξη προσώπου σε ορισμένο αξίωμα διά ψηφοφορίας: *επίκειται η ~ προέδρου τής Δημοκρατίας || άμεση | έμμεση ~ || ~ διά βοής* **3**. (ειδνκότ.) ***εκλογές*** (οι) η καθολική ψηφοφορία για την ανάδειξη των μελών σωματείου, συλλόγου, τής εθνικής αντιπροσωπίας κ.λπ.: *εθνικές | βουλευτικές | μαθητικές! νομαρχιακές! δημοτικές! τοπικές /τμηματικές! φοιτητικές | προεδρικές | πρόωρες ~||~ βίας και νοθείας || κερδίζω | χάνω τις -'* ΦΡ. (α) ***κατεβαίνω | κατέρχομαι στις εκλογές*** συμμετέχω ως υποψήφιος σε εκλογική αναμέτρηση (β) ***παίρνω τις εκλογές*** νικώ σε εκλογική αναμέτρηση, βγαίνω πρώτος: *το κόμμα του πήρε τις εκλογές με σημαντική διαφορά από το δεύτερο κόμμα* 4. ΦΙΛΟΛ. η ανθολογία: *«Εκλογές από τα τραγούδια τού ελληνικού λαού»* (τίτλος συλλογής δημοτ. τραγουδιών από τον Ν.Γ. Πολίτη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία.* [ΕΤΥΜ; αρχ. < *εκλέγω]*.

εκλογίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων) 1. ΨΥΧΟΛ. η παρουσίαση και ερμηνεία (ενός φαινομένου ενίοτε θεωρουμένου ως εξωλογικού) μέσα στο πλαίσιο τής ανθρώπινης λογικής- (γενικότ.) μηχανισμός άμυνας με τον οποίο το άτομο προσπαθεί να δικαιολογήσει μια στάση, συμπεριφορά, πράξη του με λογικά επιχειρήματα, όταν τα κίνητρα του δεν είναι φανερά ή δεν γίνονται κατανοητά ή θέλει να αποκρύψει από τους άλλους τα πραγματικά του κίνητρα 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η υπαγωγή (θεολογικών ή μεταφυσικών ερμηνειών των κοινωνικών φαινομένων σε ερμηνείες επιστημονικά, ορθολογικά τεκμηριωμένες): η ~ στη *θρησκεία εκφράζεται με την εξάλειψη κάθε μαγικού στοιχείου.* — εκλογικεύω ρ. [ΕΤΥΜ.Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rationalisation]. εκλογικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με τις εκλογές ή τον εκλογέα: ~ *περιφέρεια ! βιβλιάριο | δικαίωμα | κατάλογος | σώμα | αντιπρόσωπος | αναμέτρηση | συνδυασμός | αποτέλεσμα* **2.** (α) ***εκλο-γικό σύστημα*** το σύστημα υπολογισμού των εκπροσώπων από την καταμέτρηση ψήφων στις εκλογές (αναλογικό, πλειοψηφικό κ.λπ.) (β) *εκλογικός* ***νόμος*** ο εκάστοτε νόμος που ορίζει το εκλογικό σύστημα που ισχύει στις εκλογές. **εκλόγιμος,** -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί να εκλεγεί ΣΥΝ. εκλέξιμος. — εκλογιμότητα (η) [1840]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. eligible]. **εκλογοδικείο** (το) το δικαστήριο που εκδικάζει ενστάσεις για τη νομιμότητα εκλογικών αποτελεσμάτων. εκλογολογία (η) {εκλογολογιών} η συζήτηση γύρω από τις εκλογές: η ~ *είχε αρχίσει πολύ πριν από την προκήρυξη των εκλογών.* — εκλο-**γολογικός,** -ή, -ό. εκλογολόγος (ο/η) ο ειδικός αναλυτής που μελετά και αναλύει τις εκλογές. **εκλογομάγειρας** (ο) {εκλογομαγείρων} (κακόσ.) πρόσωπο που μηχανεύεται τρόπους αλλοίωσης τού εκλογικού αποτελέσματος προς όφελος τού κόμματος του μέσω κατάλληλων ρυθμίσεων τού εκλογικού νόμου. — εκλογομαγείρεμα (το). εκλογομαγειρείο (το) (κακόσ.) 1. ο τόπος στον οποίο λαμβάνουν χώρα μεθοδεύσεις για νόθευση τής ψήφου τού λαού 2. το σύνολο των προσώπων που μεθοδεύου" τη 'όθευση τής ψήφου τού λαού.

έκλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η αποδέσμευση από κάτι (συνήθ. από ηθικές δεσμεύσεις), η (ηθική) χαλάρωση, και εκτροπή· ΦΡ. ***έκλυση ηθών*** η χαλάρωση των ηθών, ο ηθικός εκπεσμός ΣΥΝ. εξαχρείωση, ανηθικότητα, ακολασία 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) η αποδέσμευση και διάχυση στο περιβάλλον: ~ *θερμότητας* | *ραδιενέργει-*<*ς* | *χημικών ουσιών* ΣΥΝ. απελευθέρωση, διάχυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *έκλυσις* «απελευθέρωση - χαλάρωση» < *εκλύω)]*.

έκλυτος, -η, -ο αυτός που δεν σέβεται τους ηθικούς κανόνες και δεν χαλιναγωγεί τα πάθη του, ανήθικος: ~ *νέος* | *βίος* ΣΥΝ. ανήθικος, ακόλαστος, διεφθαρμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ελαφρός - χαλαρός» < *εκλύω)]*.

εκλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκλύθηκα (λόγ. μτχ. εκλυθείς, -είσα, -έν)} **1.** απελευθερώνω (κάποιον) από δεσμά, κάνω (κάποιον/κάτι) χαλαρό 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) αποδεσμεύω και διαχέω στο περιβάλλον: ~ *ραδιενέργεια.*

εκμαγείο (το) το κοίλο αποτύπωμα, μέσα στο οποίο στερεοποιείται και μορφοποιείται παχύρρευστο υλικό (κερί, γύψος, πηλός κ.λπ.) ΣΥΝ. καλούπι, μήτρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *εκμαγεῖον*< *έκμάσσω* | *-ττω* «σφογγίζω, αποτυπώνω» < εκ- + *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω», βλ. κ. *μάζα]*.

εκμαγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία παραγωγής εκμαγείου.

εκμάθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ολοκληρωμένη μάθηση, η τέλεια γνώση: η ~ τής *Γερμανικής απαιτεί κόπο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάκτηση.*

εκμαιεύω ρ. μετβ. {εκμαίευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να αποσπάσω (ομολογία, δήλωση, πληροφορία κ.λπ.), προσπαθώ με διάφορες ερωτήσεις να κάνω (κάποιον) να πει (κάτι το οποίο δεν θέλει να μαθευτεί ή δεν το έχει συνειδητοποιήσει): ο *δημοσιογράφος προσπαθούσε να εκμαιεύσει από τον υπουργό κάποια είδηση.* — εκμαίευση (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκμαιεύομαι* < *εκ-* + *μαιεύομαι* < *μαία* (βλ.λ.)].

εκμανθανω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέμαθα (να/θα εκμάθω)} μαθαίνω κάτι καλά, ολοκληρωμένα: δυσκολεύτηκα να *εκμάθει Ελληνικά.*

εκμαυλίζω ρ. μετβ. {εκμαύλισ-α, -τηκα, -μένος} παρασύρω στη διαφθορά: *ο όφις εκμαύλισε την Εύα* ΣΥΝ. διαφθείρω. — **εκμαυλισμός** (ο) [1880]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.* [ΕΤΥΜ. < εκ- + *μαυλίζω* (βλ.λ.)].

εκμαυλιστής (ο) [1888], **εκμαυλίστρια** (η) [1887] {εκμαυλιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που παρασύρει στην πορνεία και σε κάθε μορφής διαφθορά: το *ανήλικο κορίτσι έγινε αντικείμενο σκληρής εκμετάλλευσης από αδίστακτο* ~ ΣΥΝ. προαγωγός, μαστροπός, διαφθορέας.

εκμέκ (το) {άκλ.} σιροπιασμένο παντεσπάνι με κρέμα από πάνω: ~ *παγωτό* | *κανταΐφι.* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. ekmek (kadayifi) < ekmek «ψωμί»].

εκμεταλλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [1867] {εκμεταλλεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. χρησιμοποιώ (κάτι) προς όφελος μου: ~ *δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου || ~ μια ευκαιρία | τη γοητεία μου || ~ κοιτάσματα | χρυσωρυχεία | μεταλλεία || ~ τουριστικά μια περιοχή 2.* (κακόσ.) χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) προς όφελος μου (με αθέμιτο τρόπο): εκμεταλλεύόταν την *ανάγκη τους για δουλειά και τους υποχρέωνε σε επιπλέον εργασία || εκμεταλλεύθηκε την άγνοια τους και τους πούλησε πλαστούς πίνακες για αυθεντικούς || με βρήκε στην ανάγκη και με εκμεταλλεύθηκε* 3. καταχρώμαι: ~ *την ανεκτικότητα κάποιου | την καλοσύνη του | την αδυναμία που μου έχει.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκμεταλλεύω* «εξορύσσω μετάλλευμα» < *εκ* + *μεταλλεύω* < *μέταλλον.* Η μτφ. σημ. είναι νεότερη].

εκμεταλλεύομαι - αξιοποιώ. Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν αξιοποιώ έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το εκμεταλλεύομαι και αρνητικό. Το εκμεταλλεύομαι υποδηλώνει όφελος με ιδιοτέλεια και πλησιάζει στη σημ. τού καρπούμαι | καρπώνομαι και τού καπηλεύομαι: *Εκμεταλλεύεται τους υπαλλήλους του - Εκμεταλλεύεται την καλοσύνη μας - Εκμεταλλεύεται τη θέση του για να πλουτίσει* κ.τ.ό. Ωστόσο, στην οικονομική και τη νομική επιστήμη χρησιμοποιείται με ουδέτερη σημασία: *Εκμεταλλεύονται το κοίτασμα χρυσού - Εκμεταλλεύεται το κατάστημα, το οικόπεδο, την αποθήκη κ.λπ.* Αντίθετα, το *αξιοποιώ* δηλώνει ανιδιοτελή ωφέλεια προερχομένη από την καλή χρήση προσφερόμενων δυνατοτήτων: *Αξιοποιεί όλους τους έμπειρους συνεργάτες του* (αντίθετο το: *«Εκμεταλλεύεται όλους τους έμπειρους...») - Αξιοποίησε το έμψυχο δυναμικό τής εταιρείας και όλους τους υπάρχοντες πόρους* (διαφέρει σημασιολογικά το: *«Εκμεταλλεύθηκε το έμψυχο δυναμικό...») - Να τον αξιοποιείς χωρίς να τον εκμεταλλεύεσαι - Αξιοποιεί τις ευκαιρίες· δεν τις εκμεταλλεύεται.*

εκμετάλλευση (η) [1858] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.) **1.** η χρησιμοποίηση προς όφελος (κάποιου): η ~ των *πλουτοπαραγωγικών πηγών τής χώρας | καταστήματος | οικοπέδου | κτήματος ||* η ~ των φυσικών *προσόντων ενός αθλητή για καλύτερες επιδόσεις ||* (κ. στον πληθ.) *γεωργικές | βιοτεχνικές* ~ 2. (κακόσ.) (α) η χρησιμοποίηση (κάποιου) για προσωπικό όφελος (συνήθ. με τρόπο αθέμιτο): η ~ *ανθρώπου από άνθρωπο ||* η *εξαθλίωση χωρών τού Τρίτου Κόσμου συντηρεί τη στυγνή ~ των πληθυσμών τους από κερδοσκοπικούς μηχανισμούς* (β) ΝΟΜ. ***εκμετάλλευση πόρνης*** βλ. λ. *πόρνη* 3. η κατάχρηση: η ~ τής *καλοσύνης | τής αφέλειας | τής εμπιστοσύνης κάποιου* 4. ΟΙΚΟΝ. η ιδιοποίη-

ση μέρους τού προϊόντος τού εργάτη από άλλους· (ειδικότ. στον μαρξισμό) η ιδιοποίηση από μια κοινωνική τάξη τού πλεονάσματος που παράγεται από άλλη κοινωνική τάξη: η ~ τής *εργατικής τάξης από τους καπιταλιστές* || η ~ τής *εργατικής δύναμης ανηλίκων*.

εκμεταλλεύσιμος, -η, -ο [1891] αυτός που είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης: ~ *πρώτες ύλες* | *ευκαιρίες/ δυνατότητες*.

εκμεταλλευτής (ο) [1879], **εκμεταλλεύτρια** (η) [1894] {εκμεταλ-λευτριών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί κερδοφόρες πηγές προς όφελος του: ~ *επιχείρησης* | *κοιτάσματος* | *οικοπέδου* 2. (κακόσ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί τους άλλους με αθέμιτο τρόπο για προσωπικό του όφ^λος: *είναι ένας στυγνός* ~.

εκμεταλλευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την εκμετάλλευση: ~ *μηχανισμοί* | *μεταχείριση* | *πολιτική*.

εκμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμετρείς... | εξεμέτρησα} (λόγ.) στη ΦΡ. **εξε-*μέτρησε το ζην | τον βίον*** πέθανε. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

εκμηδενίζω ρ. μετβ. [1829] {εκμηδένισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω: *το νέο σύστημα εκμηδενίζει τον κίνδυνο κλοπής* || *μια μέθοδος που εκμηδενίζει τις πιθανότητες λάθους 2.* (μτφ.) καθιστώ (κάποιον/κάτι) εντελώς ανίσχυρο, συχνά ταπεινώνοντας τον: δεν *τον νίκησε απλώς, τον εκμηδένισε* || *στόχος τους ήταν να εκμηδενίσουν τον αντίπαλο τους, να τον σβήσουν από τον πολιτικό χάρτη.* — εκμηδένιση (η) [1871] κ. **εκμηδενισμός** (ο) [1871]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. annihiler].

εκ**μηδενίζ**ω - μηδενίζω, εκμηδενισμός | εκμηδένιση - μηδενισμός - **μηδένιση.** Το εκμηδενίζω είναι νεότερη λ. (1829), σημαίνει «οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω» και αποτελεί απόδοση αντίστοιχων ξένων λέξεων (αγγλ. annihilate, γαλλ. annihiler < εκκλησ. λατ. an-nihilare < ad «προς» + **nihil** «μηδέν»). Το μηδενίζω, νεότερη επίσης λ., σημαίνει κυρίως «βαθμολογώ με μηδέν» - «τοποθετώ (έναν μετρητή) στο μηδέν». Τα εκμηδενισμός και **εκμηδένιση** σημαίνουν ό,τι το *εκμηδενίζω,* ενώ το μηδένιση σημαίνει ό,τι το *μηδενίζω. Ο* όρος **μηδενισμός** (μηδενιστής) είναι φιλοσοφικός όρος, απόδοση τού ξεν. nihilismus (γαλλ. nihilisme), και σημαίνει «την άρνηση των πάντων (αξιών, προσώπων, θεσμών κ.λπ.)». Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον διδάσκαλο τού Γένους Βενιαμίν Λεσβίο (1759-1824), ο οποίος και απέδωσε τον όρο, ενώ το *μηδενιστής* αποδίδεται στον Εμμ. Ροΐδη που μετέφρασε έτσι το γαλλ. nihiliste.

εκμηδενιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που οδηγεί στην εκμηδένιση.

εκμηχάνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή μηχανικού εξοπλισμού στην παραγωγική διαδικασία (εργοστάσια, βιοτ^χνί^ς κ.λπ.): ~ *τής παραγωγής*. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanisation].

εκμισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} παραχωρώ έναντι μισθώματος, βάζω σε ενοίκιο: ~ *ακίνητο* | *διαμέρισμα* ΣΥΝ. νοικιάζω. — **εκμίσθωση** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

εκμισθωτής (ο) [1843], εκμισθώτρια (η) {εκμισθωτριών} **1**. πρόσωπο που παρέχει τη χρήση έναντι μισθώματος· ιδιοκτήτης ενοικιαζόμενου ακινήτου: *κατέβαλε τη νόμιμη εγγύηση στον* - ΑΝΤ. ενοικιαστής, μισθωτής **2.** (στη μισθωτή εργασία) ο εργαζόμενος (ο οποίος παρέχει έναντι ανταλλάγματος την εργασία του). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

εκμοντερνιζω ρ. μετβ. {εκμοντέρνισ-α, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) μοντέρνο, σύγχρονο χαρακτήρα: ~ το ντύσιμο μου | τη ζωή *μου* | *το σπίτι μου* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω. — **εκμοντερνισμός** (ο), **εκμο-**ντερνιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Νόθο συνθ., απόδ. τού γαλλ. moderniser].

εκμυζώ ρ. μετβ. {εκμυζάς... | εκμύζ-ησα -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημέ-νος) (λόγ.) 1, βυζαίνω 2. (μτφ.) αποσπώ χρήματα ή οφέλη εκβιάζοντας, εξαπατώντας ή εκμεταλλευόμενος την αδυναμία και την αφέλεια τού άλλου: η *σωρεία των υπεράριθμων διορισμένων υπαλλήλων εκμυζά τον προϋπολογισμό των Λ.Ε.Κ.Ο.* ΣΥΝ. (λαϊκ). απομυζώ, αρμέγω. — **εκμύζηση** (η) [μτγν.], **εκμυζητικός,** -ή, -ό [1867]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκμυζώ (-άω)* < *έκ-* + *μυζώ* (βλ. κ. απομυζώ)].

εκμυστηρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εκμυστηρεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} αναφέρω (κάτι κρυφό) σε έμπιστο πρόσωπο: *της εκμυστη-ρεύθηκε τα προβλήματα που είχε με τον άντρα της* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι, εξομολογούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

εκμυστήρευση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εμπιστευτική αναφορά (μυστικού, προσωπικών στοιχείων σε κάποιον): *όταν πια είχαν γνωριστεί καλά, άρχισαν τις εκμυστηρεύσεις* || η ~ *περιστατικών τής ιδιωτικής μας ζωής σε κάποιον προϋποθέτει αμοιβαία εμπιστοσύνη.* — εκμυστηρευτικός, -ή, -ό [1888], **εκμυστηρευ-**τικ-ά /-ώς [1890] επίρρ.

εκναυλώνω ρ. μετβ. {εκναύλω-σα, -θηκα, -μένος} εκμισθώνω πλοίο. — **εκναύλωση** (η).

εκναυλωτής (ο), εκναυλώτρια (η) {εκναυλωτριών} πρόσωπο που εκμισθώνει πλοίο: ο ~ *τού πλοίου ζήτησε αποζημίωση από τους ναυλωτές* || Ος. ως επίθ.) *εκναυλώτρια εταιρεία.*

εκνευρίζω ρ. μετβ. {εκνεύρισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ νεύρα σε (κάποιον), τον κάνω να αρχίζει να θυμώνει, να χάνει την ψυχραιμία του: *προσπαθούσε να με εκνευρίσει με ειρωνικά σχόλια* ΣΥΝ. εξερε-θίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απονευρώνω, εξασθενίζω», < *έκ-* + *-νευρί-ζω* < *νεῦρον*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. énerver].

εκνευρισμός (ο) [μεσν.] η κατάσταση στην οποία αρχίζει κανείς να χάνει την υπομονή, την ψυχραιμία και την αυτοκυριαρχία του και η οποία εκδηλώνεται με έντονη ανησυχία, νευρικές κινήσεις κ.ά.

εκνευριστικός, -ή, -ό [1871] αυτός που προκαλεί ψυχολογική ένταση, απώλεια τής ψυχραιμίας κ.λπ.: - *παρατηρήσεις* | *ψιλόβροχο* ΣΥΝ. ^νοχλητικός. — εκνευριστικά επίρρ.

έκνομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν είναι σύμφωνος με τον νόμο: ~ *ενέργεια* ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. σύννομος, νόμιμος. — **έκνομα** | εκνόμως [αρχ.] επίρρ.

Ε.Κ.Ο. (τα) Ελληνικά Καύσιμα - Ορυκτέλαια.

Ε.Κ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Κομουνιστική Οργάνωση Νεολαίας.

εκόντως επίρρ. (λόγ.) εθελουσίως, χωρίς χρήση βίας: ~ *αποφάσισε να θυσιαστεί για τις ιδέες του* ΣΥΝ. εκουσίως, οικεία βουλήσει, αυτοβούλως, αυτοπροαιρέτως, θεληματικά ΑΝΤ. ακόντως. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκόντως*, επίρρ. τού αρχ. *εκών* (βλ.λ.)].

ECU (το) → εκιού

Εκουαδόρ (το) → Ισημερινός[2]

εκ**ουαλάιζερ** (το) {άκλ.} ελλην. *εξισωτής*- ηλεκτρονικό μηχάνημα που βρίσκεται σε σύστημα παραγωγής, μετάδοσης ή εγγραφής ήχου (π.χ. σε στερεοφωνικό συγκρότημα, σε ραδιόφωνο), το οποίο έχει σχεδιαστεί έτσι, ώστε να ελαττώνει την παραμόρφωση τού ήχου εξισώνοντας την ένταση στο σήμα σε όλο το φάσμα τής συγκεκριμένης ζώνης συχνοτήτων. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. equaliser < equalise «εξισώνω» < equal «ίσος»].

εκούσιος, -α, -ο αυτός που γίνεται με τη θέληση τού ενεργούντος, που δεν είναι προϊόν εξωτερικής επιβολής: ~ θυσία *στον βωμό τής ελευθερίας τής πατρίδας* || *το πάθος τού Χριστού ήταν* ~ ΣΥΝ. ηθελημένος, σκόπιμος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος. — εκούσια | εκουσίως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ < αρχ. *εκούσιος* < **έκόντ-ιος* < *εκών, έκόντος* (βλ.λ.)].

Ε.Κ.Ο.Φ. (η) 1. (παλαιότ.) Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών **2**. Ελληνική Κολυμβητική Ομοσπονδία Φιλάθλων.

ΕΚΟΦΙΝ (το) (ECOFIN) το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας τής Ε.Ε.

εκοφίτης (ο) {εκοφιτών} (παλαιότ.) μέλος τής Ε.Κ.Ο.Φ. (βλ.λ., σημ. 1). — εκοφίτικος, -η, -ο.

Ε.Κ.Π. 1. (το) Ελάχιστο Κοινό Πολλαπλάσιο 2. (η) Επιτροπή Κρατικών Προμηθειών.

Ε.Κ.Π.Α. (το) Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

έκπαγλος, -η, -ο (λόγ.) εκθαμβωτικός: *κόρη εκπάγλου καλλονής* || ~ *φως*-
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **έκ-πλαγ-λος* (με ανομοίωση) < *εκπλήσσω,* πβ. απρφ. παθ. αορ. β' *ἐκ-πλαγ-ήναι]*.

εκπαίδευση (η) [1825] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *άρτια* | *ελλιπής* ~|| ~ *νεοσύλλεκτων* | *τού προσωπικού* | *των καινούργιων υπαλλήλων μιας επιχείρησης στην πληροφορική 2.* (α) ο θεσμός που αποσκοπεί στη συστηματική διδασκαλία μαθητών και σπουδαστών, στην ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων τού ανθρώπου μέσα από ειδικά ιδρύματα (σχολεία) και συγκεκριμένες μεθόδους· ο θεσμός στον οποίο υπάγονται κάθε είδους εκπαιδευτικά ιδρύματα: δημόσια | *ιδιωτική* | *στοιχειώδης* | *τεχνική* | *επαγγελματική* | *βασική* ~ || *κατώτερη ή πρωτοβάθμια* ~ (δημοτικό) || μέση ή *δευτεροβάθμια* ~ (γυμνάσιο-λύκειο) || *ανώτερη* ~ (Τ.Ε.Ι.) || ανώτατη ~ || εξ αποστάσεως ~ || *ηλεκτρονική εξ αποστάσεως* - (αγγλ. e-learning, βλ. λ. *τηλεκπαί-δευση)* (β) ***αντισταθμιστική εκπαίδευση*** σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συμπληρώνουν ή αντικαθιστούν τα κανονικά σχολικά προγράμματα με σκοπό να αντισταθμίσουν, δηλ. να άρουν, τους αρνητικούς παράγοντες που επιβαρύνουν μερικούς μαθητές από κοινωνικές, μαθησιακές ή άλλες μορφές υστέρησης ή ανισότητας 3. (γενικά) η διαδικασία με την οποία κάποιος μαθαίνει κάτι: ~ *σκύλων* (άσκηση) || η ~ ενός *υπολογιστικού προγράμματος να αναγνωρίζει ορισμένα^ λάθη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

εκπαιδεύσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να εκπαιδευτεί **2.** ***εκπαιδεύσιμος*** (ο), ***εκπαιδεύσιμη*** (η) {εκπαιδευσίμ-ου | -ων, -ους} διανοητικώς καθυστερημένο άτομο, που έχει την ικανότητα, έπειτα από ειδική εκπαίδευση, να ενταχθεί μερικώς στην παραγωγική διαδικασία (πβ. λ. *ασκήσιμος).* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. educable].

εκπαιδευτήριο (το) [1833] {εκπαιδευτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση ΣΥΝ. σχολείο.

εκπαιδευτής (ο) [1865], **εκπαιδεύτρια** (η) {εκπαιδευτριών} πρόσωπο που μορφώνει ή εκγυμνάζει σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *για τα πυροβόλα* ~ *ήταν ένας ανθυπολοχαγός* || - *σκύλων* | *υποψήφιων οδηγών* | *στρατιωτών*.

εκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκπαίδευση ή τους εκπαιδευτικούς (δασκάλους και καθηγητές): ~ *θεσμός* | *λειτουργίες* | *σύστημα* | *ιδιότητα* | *αιτήματα* | *αναγέννηση* | *βαθμίδα* | *ίδρυμα* **2. *εκπαιδευτικός*** (ο/η) πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρ. ο δάσκαλος.

εκπαιδεύω ρ. μετβ. {εκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) **1**. διδάσκω συστηματικά, μεταδίδω (σε κάποιον) γνώσεις ή αναπτύσσω δεξιότητες σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *αναρωτιέται αν τα σημερινά πανεπιστήμια εκπαιδεύουν επιστήμονες ή επαγγελματίες* || δεν *έχουμε εκπαιδευθεί στις νέες τεχνολογίες 2.* (ειδικότ.) ασκώ συστηματικά (κάποιον) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *εκπαιδευμένο προσωπικό* | *πλήρωμα* || ~ *νεοσύλλεκτους* | *τους άνδρες τού λόχου στις μάχες σώμα με σώμα* || ~ *σκύλους στην ανίχνευση ναρκωτικών* || *εκπαιδευμένες φώκιες τού τσίρκου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκ-* + *παιδεύω* (βλ.λ.)].

έκπαλαι επίρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) από πολύ παλιά: *ήταν ~ έμπιστο του άτομο* ΣΥΝ. παλαιόθεν. [ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. *εκ πάλαι*, βλ. κ. *παλαιός]*.

εκπαραθυρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) το ρίξιμο (κάποιου) από το παράθυρο στο έδαφος **2**. (μτφ.-εκφραστ.) η εκδίωξη (κάποιου) από θέση | αξίωμα: η ~ του *υπουργού προκαλεί εύλογες απορίες* ΣΥΝ. αποπομπή. — εκπαραθυρώνω ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. défenestration].

εκπαρθενευω ρ. μετβ. {εκπαρθένευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) διαρρηγνύω με συνουσία τον παρθενικό υμένα γυναίκας ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξε-παρθενεύω, διακορεύω. — εκπαρθένευση (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < εκ- + *παρθενεύω* < *παρθένος]*.

εκπατρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1824] {εκπατρίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} φεύγω ή εκδιώκομαι από την πατρίδα μου: με την *αλλαγή τής πολιτικής καταστάσεως εκπατρίστηκαν αρκετοί αντιφρονούντες* ΑΝΤ. επαναπατρίζομαι. — εκπατρισμός (ο) [1831]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

Ε.Κ.Π.Ε. (το) Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών για Επιχειρήσεις.

εκπέμπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεμψα (λόγ. μτχ. εκπεμφθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) 1. διαχέω προς τα έξω: *- θερμότητα | ακτινοβολία | λάμψη || ~ ρύπους | καυσαέρια || ~ ρύπους | καυσαέρια ||* (μτφ.) *αυτός ο άνθρωπος εκπέμπει μια ασυνήθιστη γοητεία · 2.* μεταδίδω (ήχο και εικόνα) μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: τα *προγράμματα που εκπέμπει η τηλεόραση*- ΦΡ. ***εκπέμπω σήμα κινδύνου*** (ϊ) ζητώ βοήθεια μέσω ασυρμάτου: *το πλοίο, πριν βυθιστεί, εξέπεμψε σήμα* κινδύνου (ϋ) προειδοποιώ για ενδεχόμενο κίνδυνο ή για τη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης: *οι διανοούμενοι εξέπεμψαν σήμα κινδύνου για τις διαστάσεις που λαμβάνει το φαινόμενο τής ξενοφοβίας* ♦ **3**. (αμετβ.) μεταδίδομαι μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: ο *σταθμός μας εκπέμπει σε τρεις συχνότητες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ

εκπεσμός (ο) [1861] (λόγ.) ο ξεπεσμός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκπίπτω* (πβ. αόρ. β' *έξ-έ-πεσ-ον)]*.

εκπεσών, -ούσα, -όν → εκπίπτω

εκπεφρασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εκφραστεί, έχει δηλωθεί: η ~ *θέληση τού λαού αντανακλάται στο εκλογικό αποτέλεσμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εκφράζω)]*.

εκπηγάζω ρ. αμετβ. [1854] {εκπήγασα} (+από) 1. (κυριολ.) έχω την πηγή μου σε συγκεκριμένο σημείο ή τόπο 2. (μτφ.) έχω την αφετηρία μου, την αρχή μου σε συγκεκριμένο φαινόμενο, γεγονός ή κατάσταση: *από τις καινοτόμους ιδέες τού Διαφωτισμού εκπήγασε η ανάπτυξη των επιστημών*.

εκπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεσα (μτχ. εκπεσών, -ούσα, -όν), εκπε-σμένος} (λόγ.) **1.** (+γεν. | +από -Ι-αιτ.) χάνω θέση ή αξίωμα που κατέχω: *~ τού προεδρικού αξιώματος | από το βουλευτικό αξίωμα* ΣΥΝ. καθαιρούμαι- ΦΡ. ***εκπεσών Άγγελος*** ο Διάβολος **2.** (μτφ.) χάνω την ηθική μου υπόσταση, την προσωπική μου τιμή και αξιοπρέπεια· ξεπέφτω ΣΥΝ. εξαχρειώνομαι, διαφθείρομαι · **3.** απαλλάσσομαι από φόρο, αφαιρούμαι από το εισόδημα που δηλώνεται στην εφορία: τα *έξοδα ενδύσεως εκπίπτονται τού φόρου || οι τόκοι των στεγαστικών δανείων εκπίπτονται από το εισόδημα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ξε-*.

> εκπίπτω ή εκπίπτομαι; Επειδή η λέξη χρησιμοποιείται πολύ σε σχέση με τον φόρο εισοδήματος και την εφορία εν γένει, αξίζει να σημειωθούν τα εξής. Το εκπίπτω, αρχαία λέξη, χρησιμοποιήθηκε -όπως και στην αρχαία- ως μεταβατικό ρήμα με νέα σημασία, αυτή τού «υποτιμώ, κατεβάζω, αφαιρώ». Με αυτή τη σημασία σχημάτι-σ^{ε} (όπως το αφαιρώ) και παθητικό τύπο εκπίπτομαι = αφαιρούμαι. Άρα, όχι μόνο δεν είναι λάθος να λέμε *«Εκπίπτεται το ποσό των 100.000 δρχ. κατά συντηρούμενο άτομο»,* αλλά είναι και το σωστό. Αρα: *Η εφορία εκπίπτει τα ποσά για ασφάλιση και σπουδές των τέκνων- Τα ποσά για ασφάλιση... εκπίπτονται από την εφορία.* Η σύναξη τού *εκπίπτω* με τη σημ. «χάνω, στερούμαι» (κυριολεκτικά: «πέφτω από...») είναι είτε με γενική *(Εξέπεσε τού θρόνου | τού αξιώματος τού προέδρου)* είτε με εμπρόθετο από + αιτ. *(Εξέπεσε από τον θρόνο | το αξίωμα τού προέδρου)*.

εκπλειστηριάζω ρ. μετβ. [1833] {εκπλειστηρίασα} θέτω (κάτι) προς πώληση σε πλειστηριασμό: *~ παλιά έργα τέχνης* ΣΥΝ. βγάζω στο σφυρί, δημοπρατώ.

εκπλειστηρίασμα (το) [1833] {εκπλειστηριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αξία αντικειμένου που εκποιείται σε πλειστηριασμό.

εκπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπλευσα} (λόγ.) απομακρύνομαι από το λιμάνι ή την παραλία: *το πλοίο εξέπλευσε στις έξι το πρωί από το λιμάνι τού Πειραιά* ΣΥΝ. αποπλέω ΑΝΤ. εισπλέω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, πλέω*.

εκπληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δημιουργεί έκπληξη **2.** θαυμάσιος, εξαιρετικός: η ελληνική *ομάδα σημείωσε ~ επιτυχίες στο μπάσκετ* ΣΥΝ. καταπληκτικός, έξοχος, υπέροχος. — εκπληκτικ-ά | **-ώς** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.

έκπληκτος, -η, -ο αυτός που ξαφνιάζεται, που αισθάνεται έκπληξη (από κάτι): *παρακολουθώ ~ όσα γίνονται μπροστά στα μάτια μου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκπλήσσω* | *-ττω)]*.

έκπληξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1**. η συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς, όταν αντιμετωπίζει κάτι απροσδόκητο (συνήθ. ευχάριστο): *νιώθω | αισθάνομαι | δοκιμάζω* ~ ΣΥΝ. ξάφνιασμα **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το ξαφνικό γεγονός που προκαλεί το παραπάνω συναίσθημα: μας *ετοιμάζει πολλές ~ για απόψε || η αποτυχία του αποτέλεσε δυσάρεστη ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *εκπληξις < εκπλήσσω | -ττω)]*.

εκπληρώνω ρ. μετβ. {εκπλήρω-σα (λόγ. εξεπλήρωσα), -θηκα, -μένος} **1.** φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω: *~ τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις || ~ τους στόχους | τις φιλοδοξίες μου*- ΦΡ. ***εκπληρώνω | εξοφλώ το κοινόν χρέος*** βλ. λ. χρέος **2**. τηρώ, πραγματοποιώ: *~ πάντα τις υποσχέσεις μου* ΑΝΤ. αθετώ. — εκπλήρωση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκπληρώ (-όω)*, αρχική σημ. «συμπληρώνω ποσότητα μέχρι ορισμένου αριθμού», < *εκ* + *πληρώ* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκπλήσσω κ. εκπλήττω ρ. μετβ. {εξέπληξα, (λόγ.) εξεπλάγην, -ης, -η... (μτχ. εκπλαγείς, -είσα, -έν)} προκαλώ (σε κάποιον) ξάφνιασμα, έκπληξη: μας *εξέπληξε με την ευρυμάθεια του || οι δικαστές εξεπλά-γησαν από το θράσος τού κατηγορουμένου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκ-* + *πλήσσω* | *-ττω* (βλ.λ.)].

> εκπλήσσω - καταπλήσσω, έκπληξη - κατάπληξη. Τα εκπλήσσω | έκπληξη δηλώνουν ευχάριστο, θετικό για τον ομιλητή ξάφνιασμα *(Με εξέπληξε ότι μέσα σε ελάχιστο χρόνο κατάφερε να μάθει τη γλώσσα και να περάσει τις εξετάσεις - Η έκπληξη τής βραδιάς ήταν η εμφάνιση τού καλύτερου μας φίλου, που έλειπε τα τελευταία χρόνια στο εξωτερικό),* ενώ τα καταπλήσσω | κατάπληξη δηλώνουν συνήθως δυσάρεστο, αρνητικό για τον ομιλητή ξάφνιασμα *(Μας κατέπληξε η απαράδεκτη συμπεριφορά του- ποτέ άλλοτε δεν είχε φερθεί έτσι - Προξενεί κατάπληξη το γεγονός ότι ένα τέτοιο ιστορικό κόμμα δεν κατάφερε καν να εκπροσωπείται στη Βουλή)*.

έκπλους (ο) (λόγ.) η απομάκρυνση πλοίου από το λιμάνι ΣΥΝ. απόπλους ΑΝΤ. κατάπλους, είσπλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκπλέω)*.

εκπνέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπνευσα} 1. αποβάλλω αέρα από τα αναπνευστικά μου όργανα: *εκπνεύστε αργά με ανοιχτό το στόμα* ΑΝΤ. εισπνέω · 2. παύω να αναπνέω, ξεψυχώ: *ο τραυματίας, πριν οδηγηθεί στο νοσοκομείο, εξέπνευσε* ΣΥΝ. πεθαίνω · 3. (για χρόνο) ολοκληρώνομαι, εξαντλούμαι: η *προθεσμία τού τελεσιγράφου έχει εκπνεύσει* ΣΥΝ. τελειώνω, λήγω. — εκπνοή (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, πεθαίνω*.

εκποδών επίρρ. (αρχαιοπρ.) έξω από τα πόδια των άλλων, μακριά από τους άλλους· μόνο στη ΦΡ. ***θέτω εκποδών*** απομακρύνω (κάτι/κάποιον ενοχλητικό), βγάζω από τη μέση. [ΕΤΥΜ αρχ. < φρ. *έκ ποδών*, βλ. λ. *πόδι]*.

εκποίηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η αναγκαστική πώληση, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακόσ.) το ξεπούλημα: η ~ τού *εθνικού πλούτου σε ξένους επιχειρηματίες 2.* ΝΟΜ. η μεταβίβαση, αλλοίωση, κατάργηση **ή** επιβάρυνση υφιστάμενου δικαιώματος. — εκποιητής (ο), εκποιητικός, -ή, -ό.

εκποιώ ρ. μετβ. {εκποιείς... | εκποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. (α) πωλώ αναγκαστικά, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακόσ.) ξεπουλώ: *οι αρχές και οι αξίες δεν είναι εμπορεύσιμα είδη και δεν εκποιούνται! 2.* ΝΟΜ. ενεργώ εκποίηση (βλ.λ.) (δικαιώματος ή αντικ^{ε}ιμένου).
[ΕΤΥΜ < αρλ- *εκποιώ (-έω)*, αρχική σημ. «παραδίδω παιδί προς υιοθεσία», < *έκ-* + *ποιώ*. Η λ. προσέλαβ^{ε} στην Αρχ. και τη σημ. «επιτρέπω, δίνω άδεια». Η σημ. «απαλλοτριώνω» είναι ήδη αρχ.].

εκπολιτίζω ρ. μετβ. [1856] {εκπολίτισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. μεταδίδω τον πολιτισμό, καθιστώ (κάποιον) πολιτισμένο: *~ ανθρώπους | λαούς | φυλές* ΣΥΝ. εξανθρωπίζω, εκλεπτύνω ΑΝΤ. εκβαρ-βαρώνω **2.** συμβάλλω στην πολιτιστική πρόοδο ενός λαού ή μιας χώρας. — **εκπολιτισμός** (ο) [1873]. [ΕΤΥΜ Από δ. τού γαλλ. civiliser].

εκπολιτιστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με το έργο τής μετάδοσης και τής προώθησης τού πολιτισμού: *~ σύλλογος | σωματείο | όμιλος | εκδήλωση | προσπάθεια | πρωτοβουλία | παρέμβαση*. — εκπολιτιστικά επίρρ.

εκπομπή (η) **1.** ΦΥΣ. η αποδέσμευση και διάχυση ενέργειας: *~ ακτινοβολίας | θερμότητας | καυσαερίων | ρύπων* 2. η μεταβίβαση ήχου ή εικόνας μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *~ ραδιοτηλεοπτικών σημάτων | προγραμμάτων* 3. (συνεκδ.) το τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό πρόγραμμα: *επιμορφωτική | πολιτική | καλλιτεχνική | αθλητική ~|| ~ λόγου | τέχνης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποπομπή, εκδίωξη», < *εκπέμπω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. émission].

εκπονώ ρ. μετβ. {εκπονείς... | εκπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. εκ-πονηθ^{εί}ς, -^{ε}ίσα, -έν), -ημένος} ασχολούμαι συστηματικά και μ^{ε} ιδιαίτερη φροντίδα μ^{ε} την παραγωγή (πνευματικού συνήθ.) έργου: *~ μελέτη | διατριβή | σχέδιο* ΣΥΝ. επεξεργάζομαι, δουλεύω. — εκπόνηση (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκπονώ (-έω)*, αρχική σημ. «επεξεργάζομαι, τελειοποιώ», < *έκ* + *πονώ* < *πόνος]*.

εκπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {εκπορεύθηκα} (λόγ.) προέρχομαι από: *αναρωτιόταν από ποια κέντρα εξουσίας εκπορεύονταν οι συκοφαντίες εναντίον τής χώρας του || το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα (Θεό)* ΣΥΝ. εκπηγάζω. — εκπόρευση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

εκπορθητής (ο) [1888] πρόσωπο που καταλαμβάνει ύστερα από μάχη οχυρωμένη πόλη ΣΥΝ. πορθητής, κατακτητής.

εκπορθώ ρ. μετβ. {εκπορθείς... | εκπόρθ-ησα (λογιότ. εξεπόρθησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. κυριεύω οχυρωμένη πόλη ύστερα από πολιορκία ή μάχη ΣΥΝ. κατακτώ 2. (μτφ.) επιτυγχάνω στόχο μετά από μεγάλη προσπάθεια: *δεκάδες χιλιάδες φοιτητές κάθε χρόνο αγωνίζονται να εκπορθήσουν τις πύλες των Α.Ε.Ι.* — **εκπόρθηση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκπορθώ (-έω)* < *εκ-* + *πορθώ* (βλ.λ.)]. εκπορνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκπόρνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** προωθώ (κάποιον) στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίζω, εκδίδω · **2.** (μτφ.) ανταλλάσσω (κάτι σπουδαίο, υψηλό ή ιερό) με παροχές, αξιώματα ή άλλα οφέλη- ευτελίζω, αμαυρώνω: δεν *ανέχεται να εκπορνεύουν κάποιοι δημοκόποι τα αγνά ιδεώδη, για τα οποία αγωνίστηκαν ολόκληρες γενιές.* — εκπόρνευση (η). εκπρόθεσμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που άφησε να περάσει η καθορισμένη προθεσμία, αυτός που δεν διενεργείται εντός τής προθεσμίας: είστε ~, δεν *μπορείτε να υποβάλετε πλέον δικαιολογητικά* || ~ *υποβολή φορολογικής δήλωσης* ΑΝΤ. εμπρόθεσμος. εκπροσώπηση (η) → εκπροσωπώ

εκπρόσωπος (ο/η) [μεσν.] {εκπροσώπ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που αντιπροσωπεύει κάποιον/κάτι (πρόσωπο, συγκεκριμένο αισθητικό ή ιδεολογικό ρεύμα, εταιρεία ή σύλλογο, πολιτικό κόμμα κ.λπ.): *κοινοβουλευτικός - κόμματος* || ~ *του κλασικισμού* | *τού ρομαντισμού* | *τής πολιτικής ηγεσίας* | *τής νέας τάσης* ΑΝΤ. αντιπρόσωπος, πληρεξούσιος.

εκπροσωπώ ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπροσωπείς... | εκπροσώπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ενεργώ για λογαριασμό (κάποιου): *την Εκκλησία εκπροσώπησε ο επίσκοπος* ΑΝΤ. αντιπροσωπεύω 2. αποτελώ τον βασικό εκφραστή φιλοσοφικής, πολιτικής ή αισθητικής θεωρίας: *ο Νόαμ Τσόμσκι θεωρείται ότι εκπροσωπεί το κίνημα τής Νέας Αριστεράς στις Η.Π.Α.* ΣΥΝ. εκφράζω. —εκπροσώπηση (η) [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιπροσωπεύω.

έκπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το ποσό κατά το οποίο μειώνεται η τιμή πώλησης προϊόντος από τον πωλητή (συνήθ. για λόγους προσέλκυσης τού αγοραστικού κοινού): κάνω ~ *20% επί των αναγραφόμενων τιμών* || *πουλάω* | *αγοράζω με* ~ || (μτφ.) δεν *κάνω εκπτώσεις στις αρχές* | *στις ιδέες μου* (δεν υποχωρώ, δεν συμβιβάζομαι) 2. *εκπτώσεις* (οι) η περίοδος κατά την οποία τα εμπορικά καταστήματα πωλούν τα προϊόντα τους νομίμως σε τιμές χαμηλότερες τής κανονικής περιόδου: *αρχίζουν πρόωρα φέτος οι* ~ 3. (ειδικότ.) η μείωση επί τοις εκατό τής τιμής αγοράς αγαθού που δικαιούται κανείς (λόγω ιδιότητας): ως *μαθητής δικαιούται - 50% στο εισιτήριο τού λεωφορείου* || *οι εργαζόμενοι στη Δ.Ε.Η. έχουν ~ στο ηλεκτρικό ρεύμα* · 4. η απώλεια (πολιτικού ή κυρ. εκκλησιαστικού) αξιώματος: ~ *από τον επισκοπικό θρόνο* || ~ *από τη θέση τού υπουργού* ΣΥΝ. καθαίρεση 5. (μτφ.) ο ξεπεσμός: ο *ομιλητής αναφέρθηκε στην - των κοινωνικών αξιών* ΣΥΝ. αποσάθρωση, παρακμή, εξαχρείωση · 6. ΝΟΜ. η ακύρωση συμβάσεως λόγω ελλιπούς τηρήσεως των όρων της συμφωνίας · 7. ΙΑΤΡ. η μείωση τής λειτουργίας ενός συστήματος τού οργανισμού: ~ τής *νεφρικής λειτουργίας* || *διανοητική* ~ (η απώλεια τής νοητικής ικανότητας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκπτωσις,* αρχική σημ. «εγκατάλειψη, απόδραση», < *εκπίπτω.* Η σημ. τής προσφοράς αγαθών με μειωμένη τιμή αποδίδει ξέν. όρο, πβ. αγγλ. discount, γαλλ. rabais].

εκπτωτικος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με έκπτωση ή παρέχει το δικαίωμα έκπτωσης: ~ *τιμές* | *κουπόνι.* — εκπτωτικ-ά | -ώς επίρρ.

έκπτωτος, -η, -ο 1. αυτός που απώλεσε αξίωμα, εξουσία ή τη σημαντική θέση που είχε: με την *παλινόρθωση τής δημοκρατίας ο βασιλιάς κηρύχθηκε* ~|| *ο Αδάμ και η Εύα υπήρξαν έκπτωτοι από τον Παράδεισο* ***2.*** ΝΟΜ. αυτός που έχασε έπειτα από δικαστική απόφαση τα δικαιώματα του για έργο που είχε αναλάβει, επειδή δεν εκπλήρωσε απολύτως τους όρους τής εκτέλεσης του: ~ *εργολάβος.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκπίπτω)].*

εκπυρσοκροτώ ρ. αμετβ. [1887] {εκπυρσοκροτείς... | εκπυρσοκρότησα} (για πυροβόλο όπλο) παράγω κρότο με πυροδότηση τής εκρηκτικής ύλης: το *όπλο εκπυρσοκρότησε καθώς το γυάλιζε και τον τραυμάτισε.* — εκπυρσοκρότηση (η) [1887]. [ΕΤΥΜ. < εκ + *πυρσό-* (< *πυρ,* πβ. *πυρσός) + κροτώ)].

εκπωμαστρο (το) {εκπωμάστρ-ου | -ων} (λόγ.) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η αφαίρεση πώματος ΣΥΝ. ανοιχτήρι, τιρμπουσόν, αναπωμαστήρας. Επίσης εκπωμαστήρας (ο) [1888]. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. tire-bouchon. Βλ. λ. *τιρμπουσόν].*

εκπωματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπωμάτισα} (λόγ.) αφαιρώ το πώμα: ~ *φιάλη* ΣΥΝ. ξεβουλλώνω, αποσφραγίζω. — εκπωμάτιση (η).

εκραγώ (να/θα) ρ. → εκρήγνυμαι

εκράν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η οθόνη τού κινηματογράφου. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. écran < μέσ. ολλ. scherm «διαχωριστικό, κάλυμμα»].

εκρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέρρευσα} (λόγ.) 1. (για ποταμούς και υγρά) χύνομαι προς τα έξω ΑΝΤ. εισρέω 2. (μτφ. για οικονομικά ποσά) μεταφέρομαι στο εξωτερικό, ξοδεύομαι προς όφελος άλλου: *συνάλλαγμα εκρέει στο εξωτερικό.*

εκρήγνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξερράγην, -ης, -η..., να/θα εκραγώ} (λόγ.) 1. παθαίνω έκρηξη, ανατινάζομαι: δύο *βόμβες εξερράγησαν στο κέντρο τής πόλης προκαλώντας αναστάτωση* 2. (μτφ.) ξεσπώ ξαφνικά και βίαια: *ο πόλεμος εξερράγη αιφνιδιάζοντας τις κυβερνήσεις των γειτονικών χωρών* 3. (μτφ.) αφήνω θυμό, οργή ή καταπιεσμένα συναισθήματα να ξεσπάσουν: μετά *από πολλά ψευδή δημοσιεύματα ο υπουργός εξερράγη στρεφόμενος κατά μερίδας τού Τύπου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *ρήγνυμαι,* μέση φωνή τού ρ. *ρήγνυμι,* βλ. κ. *ρήξη].*

εκρηκτικός, -ή, -ό [1885] 1. αυτός που μπορεί να κομματιαστεί από έκρηξη ή να προκαλέσει έκρηξη: ~ *ύλη* **2.** ***εκρηκτικά*** (τα) οι εκρηκτικές ύλες (μπαρούτι, δυναμίτης κ.λπ.) **3**. (μτφ.) αυτός που έχει εξάρσεις, που αφήνει να εκδηλωθούν έντονα συναισθήματα (οργής, χαράς, λύπης κ.λπ.): ~ *προσωπικότητα* | *ταμπεραμέντο* 4. (μτφ.) αυτός που προκαλεί, που εξάπτει και ερεθίζει: ~ *καλλονή* | *ομορφιά* | *μελαχρινή.* — εκρηκτικά επίρρ., εκρηκτικότητα (η) [1897]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. explosif].

έκρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} 1. ο θρυμματισμός σώματος ή εξωτερικού περιβλήματος λόγω εκτόνωσης εσωτερικών πιέσεων ή ανάφλεξης (που συνοδεύεται από κρότο): ~ *οβίδας* | *ηφαιστείου* | *φιάλης υγραερίου-* (μτφ.)· ΦΡ. ***(θεωρία τής) μεγάλης έκρηξης*** (αγγλ. big-bang theory) κοσμολογική θεωρία, σύμφωνα με τη οποία ο χώρος, ο χρόνος, η ύλη και η ακτινοβολία δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα με μία ασύλληπτη «έκρηξη», που έγινε πριν από 10-20 δισ. χρόνια **2.** το ξέσπασμα, η απότομη εκδήλωση: ~ *πολέμου* | *αναταραχών* | *επανάστασης* | *βίας* 3. η απότομη και έντονη εκδήλωση (συναισθημάτων ή ορμών): *συναισθηματική* ~||~ *γέλιου* | *ενθουσιασμού* | *χαράς* | *οργής* 4. (μτφ.) η απότομη άνοδος: *πληθυσμιακή* | *δημογραφική* | *πολιτιστική* | *καλλιτεχνική* ~ ΣΥΝ. μπουμ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκρηξις* «απότομο ρήγμα» < *εκρήγνυμι* < *εκ-* + *ρήγνυμι,* βλ. κ. *ρήξη.* Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. explosion].

εκρηξιγενης, -ής, -ες [1873] {εκρηξιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκλήθηκε από έκρηξη: ~ *πετρώματα.* [ΕΤΥΜ. < *έκρηξη* + *-γενής* < *γένος,* απόδ. τού γαλλ. éruptif].

εκριζώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκρίζω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (για φυτά ή δέντρα) αποσπώ από το έδαφος μαζί με τις ρίζες ΣΥΝ. ξεριζώνω 2. (μτφ.) καταστρέφω ριζικά: *το αυταρχικό καθεστώς προσπάθησε με κάθε τρόπο να εκριζώσει τη θρησκευτική πίστη των ανθρώπων* ΣΥΝ. αφανίζω, ξεθεμελιώνω. — εκριζωτικός, -ή, -ό, εκρίζωση (η) [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε.

εκριζωτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) γεωργικό μηχάνημα για το ξερίζωμα (φυτών, κυρ. ζιζανίων).

εκροή (η) 1. (για ποταμό ή υγρό) η ροή προς τα έξω: ~ *νερού από αγωγό* ΑΝΤ. εισροή · 2. (για οικονομικά ποσά) η εξαγωγή από μια χώρα, η απώλεια: με τη *φοίτηση πολλών Ελλήνων σε ξένα πανεπιστήμια σημειώνεται μεγάλη - συναλλάγματος* ΑΝΤ. εισροή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκρέω.* Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. outflow].

εκρού επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοικτό μπεζ (βλ.λ.) χρώμα: ~ *πουλόβερ* | *πουκάμισο* **2**. ***εκρού*** (το) το ανοιχτό μπεζ χρώμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. écru «άχρωμος» < παλ. γαλλ. escru < es- (< λατ. ex-) + cru «ωμός» (< λατ. crudus)].

έκρυθμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα τής έκρηξης, που πρόκειται από στιγμή σε στιγμή να ξεσπάσει: η *κατάσταση τής χώρας πριν από το πραζικόπημα ήταν ιδιαίτερα* ~ ΣΥΝ. διαταραγμένος. — εκρύθμως επίρρ., εκρυθμία (η) [1889].

εκσκαφέας (ο) {εκσκαφ-είς, -έων} μηχάνημα που χρησιμοποιείται για εκσκαφή και μεταφορά χωμάτων κατά τη διάνοιξη σηράγγων, αυλακών κ.λπ.: *ερπυστριοφόρος* ~. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. excavator].

εκσκαφή (η) [μτγν.] (λόγ.) 1. η εξόρυξη, η εξαγωγή ενός πράγματος από το έδαφος με σκάψιμο 2. η διάνοιξη με σκάψιμο (κοιλώματος, λάκκων, αυλακιών). — εκσκάπτω ρ. [μτγν.].

εκσλαβίζω ρ. μετβ. [1843] {εκσλάβισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Σλάβοι: *ζώντας μέσα σε σλαβικό στοιχείο επί αιώνες, σταδιακά εκσλαβίστηκαν.* — εκσλαβισμός (ο) [1872].

εκσπερματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εκσπερμάτισα} (για άνδρα) αποβάλλω σπέρμα από την ουρήθρα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύνω. Επίσης εκσπερματώνω [μτγν.].

εκσπερματιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} αποβολή, εκροή σπέρματος από την ανδρική ουρήθρα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύσιμο- ΦΡ. ***πρόωρη εκσπερματιση*** φαινόμενο κατά το οποίο ο άνδρας εκσπερματίζει πολύ νωρίς. Επίσης εκσπερμάτωση (η) κ. εκσπερματισμός (ο).

εκσπώ ρ. αμετβ. {εκσπάς... | εξέσπασα} (λόγ.) ξεσπώ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκσπώ (-άω)* < *εκ-* + *σπώ,* βλ. κ. σπάζω].

έκσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. (στον μυστικισμό και σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές) η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βγαίνει από τον εαυτό του, ότι απελευθερώνεται από τα γήινα και επικοινωνεί με το θείο, κατά τη διάρκεια τής οποίας σημειώνεται έξαψη των αισθήσεων και τής φαντασίας, με παραισθήσεις, οράματα κ.λπ., πράγματα που δεν εξηγούνται φυσικά κ.ά.: *οι στροβιλιζόμενοι δερβίσηδες πέφτουν σε* ~|| *η Πυθία χρησμοδοτούσε σε κατάσταση έκστασης* || *σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές χρησιμοποιούνται ναρκωτικές ουσίες για να περιέλθει κανείς σε* ~ **2.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό) η ψυχική έξαρση, η απόσπαση από τον φυσικό κόσμο, που ακολουθείται από αίσθημα φωτισμού (βλέπει κανείς φωτεινά αντικείμενα) και στη συνέχεια από το αίσθημα τής μετάδοσης πνευματικών εμπειριών ΣΥΝ. μεταρσίωση 3. το να καταλαμβάνεται ολοκληρωτικά κανείς από ένα πολύ ισχυρό συναίσθημα, συνήθ. υπό την επίδραση συγκεκριμένου ερεθίσματος: *πέφτω σε* ~ *υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών* || *θρησκευτική* | *ερωτική* ~ 4. η κατάσταση έντονου ενθουσιασμού, έντονης απόλαυσης και απορρόφησης (από κάτι): *άκουγε μέσα σε - τις υπέροχες μελωδίες.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκστασις,* αρχική σημ. «εκτόπιση, μεταβολή», < *εξί-στημι* < *εκ* | *εξ* + *ϊστημι,* βλ. κ. *ίσταμαι.* Στον Ιπποκράτη μαρτυρείται η σημ. τής σύγχυσης τού μυαλού εξαιτίας τρόμου, θυμού, έκπληξης κ.λπ. Η κατάσταση τής ψυχικής έξαρσης, που συνοδεύεται από υπερφυσικό όραμα, εμφανίζεται στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 11,5: *και εἶδον ἐν ἐκστάσει ὁραμα),* όπου απαντά και η γενικότερη σημ. (πβ. Μάρκ. 16,8: είχεν *γαρ αὐτὰς τρόμος και ἐκστασις).* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. ecstasy, γαλλ. extase, γερμ. Ekstase κ.ά.].

έκστασι (το) {άκλ.} αμφεταμινική ναρκωτική ουσία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ecstasy].

εκστασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκστασιάσ-τηκα, -μένος} βρίσκομαι

σε έκσταση (βλ.λ.): *εκστασιάστηκε μπροστά στη συγκλονιστική ερμηνεία τού μεγάλου ηθοποιού.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εκστατικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει εκστασιαστεί: *κοίταζε ~.* — εκστατικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*

εκστομίζω ρ. μετβ. [1876] {εκστόμισα (λογιότ. εξεστόμισα)} (λόγ.) βγάζω από το στόμα μου, προφέρω (συνήθ. ύβρεις, αγενείς φράσεις ή κατάρες) ΣΥΝ. ξεστομίζω. — εκστόμιση (η).

εκστρατεία (η) [μτγν.] (εκστρατειών} **1**. η ετοιμασία, ο πολεμικός εξοπλισμός στρατού και η έξοδος του από τη χώρα εναντίον εχθρού: η *~ τού Ξέρξη κατά των Ελλήνων* || η *πανελλήνια ~ τού Αλεξάνδρου στην Ασία* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο συμμετέχει κανείς στην πολεμική έξοδο στρατού: *σκοτώθηκε στη Μικρασιατική ~* 3. (μτφ.) οργανωμένη προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *προεκλογική | διαφημιστική | ενημερωτική | διαφωτιστική ~* || *~ λάσπης* (κατασυκοφάντησης) | *παραπληροφόρησης.*

εκστρατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] (εκστράτευσα (λόγ. εξεστράτευσα)} οργανώνω και πραγματοποιώ εκστρατεία. — εκστρατευτικός, -ή, -ό.

εκσυγχρονίζω ρ. μετβ. {εκσυγχρόνισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} προσαρμόζω στις σύγχρονες ανάγκες, καθιστώ (κάτι) σύγχρονο, μοντέρνο, απαλλάσσοντας το από γνωρίσματα τού παρελθόντος που εμποδίζουν την εξέλιξη του: *~ το κράτος | την εκπαίδευση | τους θεσμούς | συστήματα | συμπεριφορές | νοοτροπίες* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. moderniser].

εκσυγχρονισμός (ο) η διαδικασία προσαρμογής στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις· (ειδικότ.) η διαδικασία μεταβολών σε όλους τους τομείς τής ανθρώπινης δραστηριότητας με σκοπό την προσαρμογή στα δεδομένα τής πραγματικότητας με την εφαρμογή νέων επιστημονικών αντιλήψεων, μεθόδων και τεχνολογιών, ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη απόδοση (οικονομική, θεσμική, πολιτιστική κλπ.). — εκσυγχρονιστής (ο), εκσυγχρονίστρια (η), εκσυγχρονιστικός, -ή, -ό, εκσυγχρονιστικά επίρρ.

εκσφενδονίζω ρ. μετβ. (εκσφενδόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1**. (κυριολ.) ρίχνω (κάτι) με σφεντόνα **2**. (συνήθ. μτφ.) ρίχνω (κάτι) στον αέρα με δύναμη, απότομα ή βίαια: *οι πολιορκητικές μηχανές εκσφενδόνιζαν τεράστιες πέτρες εναντίον των τειχών τής πόλης* || (μεσοπαθ. ***εκσφενδονίζομαι)*** *κατά τη σύγκρουση ο μοτοσυκλετιστής εκσφενδονίστηκε και έπεσε στο οδόστρωμα με δύναμη.* — εκσφενδόνιση (η) [1858] κ. **εκσφενδονισμός** (ο) [1834].

[ΕΤΥΜ; μεσν. < μτγν. *έκσφενδονώ (-άω)* < *εκ-* + *σφενδονώ* < *σφενδόνη].*

Ε.Κ.Τ. 1. (το) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο 2. (η) Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

εκτάδην επίρρ. (λόγ.) σε ξαπλωτή στάση, φαρδιά-πλατιά.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκτείνω* + επιρρ. επίθημα *-άδην*].

εκτάθηκα ρ. → εκτείνω

έκτακτα επίρρ.· θαυμάσια, υπέροχα: *~ ήταν απόψε! Περάσαμε θαυμάσια* (βλ. κ. λ. *εκτάκτως).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, προηγουμένως.*

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extraordinairement].

> έκτακτα - εκτάκτως. Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν στη σημασία. Λανθασμένα χρησιμοποιείται ενίοτε το έκτακτα και με τη σημ. τού εκτάκτως ως δημοτικότερος (!) τύπος. Το *έκτακτα* σημαίνει «έξοχα, υπέροχα» *(Περάσαμε* ***έκτακτα*** *στο πάρτι τού Γιάννη- όλοι έχουν να το λένε)- το εκτάκτως* σημαίνει «ξαφνικά, απροσδόκητα» *(Οι γιατροί ειδοποιήθηκαν να λάβουν μέρος* ***εκτάκτως*** *σ' ένα συμβούλιο για έναν βαριά ασθενή).* Προφανώς είναι λάθος να πει κανείς *«Ανεχώρησε έκτακτα χθες το βράδυ ο πρωθυπουργός για τις Βρυξέλλες»*.*

έκτακτος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που γίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: η *κυβέρνηση έλαβε ~ μέτρα για το νέφος* || *ακούσαμε το ~ δελτίο θυέλλης* || *~ παράρτημα (εφημερίδας)* || *κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* (βλ. λ. *ανάγκη)* ΑΝΤ. τακτός, κανονικός· ΦΡ. ***έκτακτος | έκτακτη υπάλληλος*** υπάλληλος που προσλαμβάνεται για να καλύψει προσωρινές ή εποχικές ανάγκες προσωπικού τού δημοσίου ή τού ιδιωτικού τομέα: *ο υπουργός εισηγήθηκε τη μονιμοποίηση πολλών εκτάκτων υπαλλήλων* ΑΝΤ. μόνιμος υπάλληλος 2. αυτός που γίνεται εκτός προγράμματος, εκτός των όσων προβλέπονται κανονικά: *~ δικαστήριο | στρατοδικείο | εξουσίες* || *σε ~ εμφάνιση ένας δημοφιλής κωμικός* • 3. θαυμάσιος, υπέροχος: *~ νέος ο ανιψιός σας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απεσπασμένος, κατειλημμένος (για ειδικό σκοπό)», < αρχ. *εκτάσσω* | *-ττω* «ξεχωρίζω, παρατάσσω» < *εκ-* + *τάσσω* | *-ττω* (βλ.λ.). Η σημ. «θαυμάσιος» αποδίδει το γαλλ. extraordinaire].

εκτάκτως επίρρ. [μτγν.] εκτός προγράμματος, χωρίς να προβλέπεται κανονικά: *~ θα προβληθεί απόψε η ταινία «Η τελευταία γυναίκα»- η προγραμματισμένη ταινία «Η έκλειψη» αναβάλλεται.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, έκτακτα, προηγουμένως.*

εκταμιεύω ρ. μετβ. [μτγν.] (εκταμίευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) λαμβάνω χρήματα από καταθέσεις (προσωπικών λογαριασμών σε τράπεζες, ταμεία κ.λπ.) ή κονδύλια (που έχουν εγκριθεί για συγκεκριμένο σκοπό): *ο κατηγορούμενος είχε εκταμιεύσει μικροποσά από διάφορους λογαριασμούς καταθέσεων* || *οι πιστώσεις για τα Μ.Ο.Π. δεν έχουν ακόμη εξ ολοκλήρου εκταμιευθεί.* — **εκταμίευση** (η).

εκτάριο (το) [1884] (εκταρί-ου | -ων} μονάδα επιφανείας που ισούται με δέκα χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. hectare < αρχ. εκατόν + επίθημα -are].

έκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ο χώρος που καταλαμβάνει (κάτι) ή στον οποίο συναντά κανείς (κάτι): η *~ τού οικοπέδου* || η *~ τής καλλιεργήσιμης γης* || *~ πολλών χιλιομέτρων έχει καλυφθεί από τα νερά τού ποταμού που ξεχείλισε* || *μια πόλη τεράστια σε ~*|| *η ~ ενός γλωσσικού ιδιώματος-* ΦΡ. (λόγ.) **εν *εκτάσει*** αναλυτικά, διά μακρών: *στη διατριβή του πραγματεύεται ~ το ζήτημα των μειονοτήτων!,* (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) χώρος μ[ε]γάλης επιφάνειας: *διέθετε απέραντες ~ γης με αμπελοκαλλιέργειες* 3. (μτφ. για γεγονότα) το εύρος και η σημασία: *από την έκρηξη τής βόμβας προκλήθηκαν μεγάλης ~ ζημιές σε καταστήματα* || *το ζήτημα έλαβε | πήρε - και προκάλεσε πολλές αντιδράσεις* · 4. ΓΥΜΝΑΣΤ. το τέντωμα: *~ χεριών* ΣΥΝ. άπλωμα ΑΝΤ. σύμπτυξη, μάζεμα · 5. ΓΛΩΣΣ. (στα Αρχαία Ελληνικά) η μετατροπή βραχέος φωνήεντος σε μακρό (βλ. λ. *αντέκταση)* 6. ΜΟΥΣ. η απόσταση ανάμεσα σε δύο άκρους φθόγγους: *~ φωνής | οργάνου.* [ΕΤΥΜ,< αρχ. *εκτασις* < εκτείνω].

έκτατος, -ή, -ό αυτός που μπορεί να εκταθεί, να λάβει έκταση: *~ κλίμακα.* [ΕΤΥΜ αρχ. < εκτείνω].

εκταφή (η) [1887] 1. η εξαγωγή των οστών νεκρού από τον τάφο του ύστερα από χρονικό διάστημα αρκετό για την αποσύνθεση τού σώματος του 2. (ειδικότ.) η εξαγωγή πτώματος από τον τάφο για νεκροψία (ύστερα από ιατροδικαστική απόφαση) 3. η εξαγωγή αντικειμένου θαμμένου, κρυμμένου στη γη: *~ αρχαίων σκευών | αγγείων | κτερισμάτων* ΣΥΝ. ξέθαμμα, ξέχωμα.

Ε.Κ.Τ.Ε. (η) Εθνική Κτηματική Τράπ[ε]ζα Ελλάδας.

εκτεθειμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εκτεθεί, που είναι σε κοινή θέα: *πλήθος εμπορευμάτων ήταν εκτεθειμένα πάνω σε πάγκους 2.* αυτός που μένει απροστάτευτος, ακάλυπτος απέναντι σε (κάτι): - στο *κρύο | στη χλεύη | στη βία | στην αθλιότητα | σε ανθυγιεινό περιβάλλον | σε θορύβους ΑΝΙ.* καλυμμένος 3. (μτφ.) αυτός που έχει εκτεθεί, τού οποίου έχει προσβληθεί η τιμή και η υπόληψη: *βγήκα ~ από την απρεπή συμπεριφορά τής γραμματέως μου προς πελάτη τής εταιρείας* · 4. αυτός που έχει επωμιστεί κάποια υποχρέωση: *είμαι ~ απέναντι στον προϊστάμενο μου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εκτίθημι].*

> **εκτεθειμένος, διατεθειμένος: ορθογραφία**. Οι λέξεις γράφονται με -ει-, ως παθητικές μετοχές παρακειμένου τού **τίθεμαι**, ο παρακ. τού *τίθεμαι* στην Αρχαία ήταν τέθειμαι (παθητ. φωνή) και **τέθει[1]**-κα (ενεργητική)· οι τύποι αυτοί σχηματίζονται σε *-ει-* αναλογικά προς τους **είμαι** και εϊκα, παρακειμένους τού ϊημι.

εκτέθηκα ρ. → εκθέτω

εκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτεινα, εκτάθηκα (λόγ. εξετάθην, -ης, -η..., μτχ. εκταθείς, -είσα, -έν), εκτεταμένος} 1. απλώνω, τεντώνω: *~ τα χέρια-* (μεσοπαθ. ***εκτείνομαι) 2.*** καταλαμβάνω χώρο, έχω συγκεκριμένη έκταση, διαστάσεις: τα *χωράφια του εκτείνονται μέχρι τη θάλασσα* || η *Βρετανική Αυτοκρατορία εκτεινόταν από το Γιβραλτάρ ώς τις Ινδίες* || (μτφ.) *εξετάθη σε επουσιώδη* (ξέφυγε από την ουσία) **3**. (η μτχ. ***εκτεταμένος, -η, -ο)*** βλ.λ. — εκτα-πκός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

Ε.Κ.Τ.Ε.Λ. (το) Ενοποιημένο Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων.

εκτέλεση (η) [1840] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1**. η πραγματοποίηση, η ολοκλήρωση (έργου που είχε αναληφθεί): η *~ τής αποστολής | τού κατασκευαστικού έργου | υπηρεσίας* ΣΥΝ. υλοποίηση, επιτέλεση 2. η εφαρμογή: *~ ποινής | απόφασης* **3.** ΝΟΜ. ***αναγκαστική εκτέλεση*** βλ. λ. *αναγκαστικός* 4. (για κατάδικο) η υλοποίηση τής θανατικής καταδίκης, η θανάτωση: η *~* των ενόχων εσχάτης *προδοσίας* || *~* στην *ηλεκτρική καρέκλα-* ΦΡ. εικονική ***εκτέλεση*** σκηνοθετημένη διαδικασία θανάτωσης που αποσκοπεί στο να πλήξει το ηθικό καταδίκου, κατά την οποία αυτός οδηγείται στον χώρο όπου θα εκτελεστεί, το εκτελεστικό απόσπασμα παρατάσσεται κανονικώς, δίνεται η εντολή εκτελέσεως, αλλά τα πυρά είναι άσφαιρα 5. (γενικότ.) η θανάτωση, η δολοφονία: *μαζικές ~ αντιπάλων τού καθεστώτος* || εν *ψυχρώ ~ πολιτικού* · 6. ΜΟΥΣ. η απόδοση ενός μουσικού έργου (κειμένου) με φωνή, όργανο ή και με τα δύο: *μοναδική | πιστή | συναρπαστική | κακή ~.*

εκτελεστέος, -α, -ο [1856] (λόγ.) αυτός που πρέπει να εκτελεστεί.

εκτελεστήριος, -α, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3).

εκτελεστής (ο) [1812], εκτελέστρια (η) [1892] {εκτελεστριών} **1.** πρόσωπο που αναλαμβάνει την ευθύνη να υλοποιήσει συγκεκριμένη εντολή 2. ΜΟΥΣ. πρόσωπο που εκτελεί με όργανο μουσικό κομμάτι • 3. δολοφόνος: η *τρομοκρατική οργάνωση χρησιμοποιεί πληρωμένους ~* || *ψυχρός ~* · 4. ΝΟΜ. **εκτελεστής *διαθήκης*** ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα στα οποία ανατίθεται από τον διαθέτη με τη διαθήκη του η εκτέλεση των διατάξεων αυτής. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exécuteur].

εκτελεστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3)· ΦΡ. (α) εκτελεστική ***εξουσία*** η μία από τις τρεις κύριες εξουσίες (εκτός από τη νομοθετική και τη δικαστική) τού δημοκρατικού πολιτεύματος, η οποία ασκείται από την κυβέρνηση (β) ***εκτελεστικό απόσπασμα*** το μικρό στρατιωτικό άγημα, το οποίο έχει ως έργο την εκτέλεση ατόμων που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (γ) ***εκτελεστικό γραφείο*** συλλογικό όργανο πολιτικού κόμματος (δ) ***Εκτελεστική Γραμματεία | εκτελεστικός γραμματέας*** γραμματέας, συνεργάτης τού διευθυντή και εκπρόσωπος του (ε) ***εκτελεστικό όργανο (τού κράτους)*** δημόσιος υπάλληλος που εργάζεται για την εφαρμογή των νόμων.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exécutif, λ.χ. *εκτελεστική εξουσία* < γαλλ. le pouvoir exécutif].

εκτελεστός, -ή, -ό [1833] αυτός που μπορεί να εκτελεστεί, να υλοποιηθεί: η *δικαστική απόφαση ήταν αμέσως ~* || *~ τίτλος.*

εκτελώ ρ. μετβ. {εκτελείς... | εκτέλ-εσα (λόγ. εξετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα κ. λογιότ. εξετελέσθην, -ης, -η..., μτχ. εκτελεσθείς, -είσα, -έν), -εσμένος} 1. πραγματοποιώ, επιτελώ: ~ *εντολές | απόφαση | το καθήκον μου | αποστολή* || ~ *κατά γράμμα | πιστά* || *ο αξιωματικός ανέφερε στον διοικητή: «Αποστολή εξετελέσθη!»* ΦΡ. ***εκτελώ χρέη*** (+ γεν. ουσ.) ασκώ προσωρινά συγκεκριμένα καθήκοντα, συνήθ. χωρίς να είμαι άμεσα αρμόδιος: *κατά την απουσία τού προϊσταμένου του, χρέη διευθυντού εκτελούσε ο τμηματάρχης Α΄ 2.* ενεργώ σύμφωνα με όσα [ε]πιτάσσει (σύμβαση, δεσμευτικό έγγραφο κ.λπ.): ~ *τους όρους διαθήκης | συμβόλαιο | συνταγή | οδηγίες* 3. ερμηνεύω (μουσικό έργο): η *Φιλαρμονική τού Βερολίνου εκτέλεσε την Τρίτη Συμφωνία του Μπετόβεν* · 4. θανατώνω (κατάδικο): ~ *δι'απαγχονισμού* 5. δολοφονώ: *τρομοκρατική οργάνωση εκτέλεσε επιχειρηματία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκτελώ (-έω)* «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω» < *εκ-* + *τελώ* < *τέλος*. Η σημ. «αποδίδω μουσικό έργο» είναι ήδη μεσν., ενώ η σημ. «εκτελώ θανατική ποινή» είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exécuter].

εκτελωνίζω ρ. μετβ. {εκτελώνισ-α, -τηκα, -μένος} περνώ από το τελωνείο (εμπορεύματα) καταβάλλοντας τους προβλεπόμενους δασμούς. — εκτελώνιση (η) [1888] κ. εκτελωνισμός (ο) [1890]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dédouaner].

εκτελωνιστής (ο) [1896], εκτελωνίστρια (η) {εκτελωνιστριών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική απασχόληση τις γραφειοκρατικές διατυπώσεις για τη νόμιμη διακίνηση εμπορευμάτων από τελωνείο.

εκτελωνιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω τελωνείου: ~ διατυπώσεις 2. εκτελωνιστικά (τα) το ποσό που καταβάλλεται στο τελωνείο για εξαγωγή εμπορευμάτων.

εκτενής, -ής, -ές {εκτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εκτενέστ-ερος, -ατός} αυτός που απλώνεται σε μεγάλη έκταση: ~ *μελέτη | αναφορά | έρευνα | περιγραφή | ανάλυση | παρουσίαση* ΣΥΝ. αναλυτικός, λεπτομερής, διεξοδικός ΑΝΤ. σύντομος. — εκτενώς επίρρ. [αρχ.], ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *λεπτομερής*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκτείνω)*.

εκτεταμένος, -η, -ο 1. αυτός που καταλαμβάνει μεγάλη έκταση: ~ *περιφέρεια | λόγος | ανάλυση* || - *δίκτυο μέσων μεταφοράς* || *από τις πλημύρες υπήρξαν ~ καταστροφές* ΣΥΝ. μακρός 2. αυτός που διαρκεί αρκετό χρόνο: *είχαν - τηλεφωνική συνομιλία* 3. αυτός που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις: *καταγγέλλεται - νοθεία στις εκλογές* 4. ΓΛΩΣΣ. ***εκτεταμένη βαθμίδα*** η συλλαβή τής οποίας το φωνήεν παρουσιάζει έκταση (βλ.λ.) σε σχέση με αυτό τής ομόρριζης βασικής (απαθούς) συλλαβής (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ, λ. μετάπτωση). — **εκτεταμέν**-α [-**ως** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εκτείνω*. Η *εκτεταμένη βαθμίδα* είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Dehnstufe].

εκτίθεμαι ρ. → εκθέτω

εκτίμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων | χωρ. πληθ. στις σημ. 1-4} 1. η αξιολόγηση (προσδιορισμός τής αξίας, τής τιμής): ~ *έργου τέχνης | πολύτιμου πετραδιού | αντίκας* 2. ο υπολογισμός (σε χρήμα): η ~ των *ζημιών από τους σεισμούς* || *η ~ του εμπορεύματος* **3**. (γενικότ.) ο προσδιορισμός τής ποιότητας, τού πόσο αξίζει (κανείς/κάτι): η ~ ενός *κειμένου | μιας εργασίας | μιας μελέτης* || η ~ *τού επιστημονικού | πολιτικού | κοινωνικού έργου (κάποιου)* 4. η υπόληψη (κάποιου), η αξία και ο σεβασμός που αποδίδεται (σε κάποιον): *τυγχάνει | χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως από τους συντοπίτες του* || *τρέφω μεγάλη ~ για το πρόσωπο του* || *δεν τον έχω σε ~: είναι παλιοχαρακτήρας!* 5. η υποκειμενική αξιολόγηση (μιας κατάστασης) ή η πιθανολόγηση σχετικά με την εξέλιξη της: *δημοσιεύονται εκτιμήσεις διαφόρων πολιτικών αναλυτών για το μέλλον τής συμμαχίας* || η ~ *μου είναι ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί στη Βουλή*.

εκτιμητής (ο) [1851], **εκτιμήτρια** (η) {εκτιμητριών} **1**. πρόσωπο που εκτιμά την αξία προσώπου ή πράγματος, που αξιολογεί συγκεκριμένες καταστάσεις: ~ *τής πολιτικής ζωής | τού λογοτεχνικού ταλέντου* 2. πρόσωπο που προσδιορίζει επακριβώς με βάση αντικειμενικά δεδομένα την αξία (αντικειμένου): ~ *έργων τέχνης | επίπλων*.

εκτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτιμάς... | εκτίμ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} 1. (για πρόσ.) αναγνωρίζω την αξία και τις ιδιαίτερες ικανότητες (κάποιου): *εκτιμούσε πολύ τους φίλους του* || *εκτιμώ τις ικανότητες της ως επιστήμονος* ΣΥΝ. υπολήπτομαι, σέβομαι 2. υπολογίζω την αξία (κάποιου): *πήγαν σε ειδικό, ο οποίος θα εκτιμούσε τις αντίκες που κληρονόμησαν* ΣΥΝ. κοστολογώ 3. κρίνω, αποδίδω σε (κάτι) τη σημασία που θεωρώ ότι έχει: του *ζητήθηκε να εκτιμήσει το αποτέλεσμα των εκλογών στη γειτονική χώρα* || *παράγοντες τού υπουργείου εκτιμούν πως το ποσό αυτό είναι δύσκολο να καλυφθεί* ΣΥΝ. αξιολογώ. — εκτιμητικός, -ή, -ό [1851]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ *νομίζω*.

εκτίναξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων) 1. το τίναγμα εμπρός ή προς επάνω ώστε να βρεθεί κάποιος σε απομακρυσμένη σε ύψος ή μήκος θέση από αυτή που βρισκόταν: η ~ *βλήματος* || η ~ *τού τερματοφύλακα στη γωνία τής εστίας του απεσόβησε το γκολ* 2. (μτφ.) η ξαφνική μεγάλη αύξηση: η ~ των τιμών των *υγρών καυσίμων στα ύψη* 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. ορμητική κίνηση των χεριών από την πρόπτυξη στην έκταση ή των ποδιών από το βαθύ κάθισμα με πήδημα στην ορθή θέση.

εκτινάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτίνα-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. τινάζω μακριά με ορμή: ~ *βλήματα | όλμους* || (μεσοπαθ.) *ο πιλότος εκτινάχθηκε εγκαίρως με το κάθισμα του από το μαχητικό αεροσκάφος και γλύτωσε τη ζωή του* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω 2. οδηγώ ξαφνικά σε μεγάλη αύξηση: η *βελτίωση τού πολιτικού κλίματος εκτίναξε στα ύψη τον δείκτη τιμών τού χρηματιστηρίου* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. πραγματοποιώ εκτίναξη (βλ.λ.).

εκτίνω κ. (εσφαλμ.) εκτίω ρ. μετβ. {εξέτισα} (κυριολ.) εξοφλώ (οφειλόμενο ποσό)· ΦΡ. (α) ***εκτίνω ποινή*** (για κατάδικους) υφίσταμαι την ποινή που μου επιβλήθηκε από το δικαστήριο: *εκτίνει ποινή φυλάκισης δέκα ετών* (β) (ευφημ.) ***εξέτισε το κοινό χρέος*** έφυγε από τη ζωή, πέθανε. — έκτι-ση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποτίνω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκτίνω*, αρχική σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω», < *έκ-*+ τίνω «πληρώνω (χρέος, λύτρα κ.τ.ό.)». Το αρχ. τίνω < *τί-νE-ω < I.E. *k^{w}ei- «κάνω (κάποιον) να πληρώσει», πβ. σανσκρ. cavate «τιμωρώ», λιθ. kâina «τιμή», αρχ. σλαβ. cënâ κ.ά. Ομόρρ. ποινή (βλ.λ.)].

εκτομή (η) ο ευνουχισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκτέμνω* < *εκ* + *τέμνω)*.

εκτομίας (ο) {εκτομιών} (λόγ.) ο ευνούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκτομή)*.

εκτονώνω ρ. μετβ. {εκτόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μειώνω την ένταση ή τη φόρτιση: *προσπάθησε να εκτονώσει την κρίση* ΣΥΝ. αποφορτίζω, αμβλύνω- (μεσοπαθ. ***εκτονώνομαι)*** **2**. διοχετεύω την ενέργεια ή τον δυναμισμό μου σε συγκεκριμένο χώρο: ~ με τον *αθλητισμό | με τον χορό* || *πολλοί νέοι εκτονώνονται στα γήπεδα* ΣΥΝ. ψυχαγωγούμαι 3. αποφορτίζομαι, μειώνω την ψυχική πίεση, την ένταση ή το άγχος: *χόρεψα, τραγούδησα κι εκτονώθηκα* || *μερικοί νεαροί εκτονώνονται με πράξεις βίας*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *εκτονώ* < *έκ* + -τονώ (-όω) < τόνος].

εκτόνωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μείωση τής έντασης, τής πίεσης ή τού άγχους, η αποφόρτιση: *για - πηγαίνει στο γυμναστήριο* || *ο χορός προσφέρει - και διασκέδαση 2.* ΦΥΣ. η αύξηση τού όγκου (αερίου) με αύξηση τής θερμοκρασίας ή ελάττωση τής πίεσης ΑΝΤ. συμπίεση. — εκτονωτικός, -ή, -ό [1891], εκτονωτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. détente].

εκτονωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. Ο ρυθμιστής πιέσεως σε ένα σύστημα (νερού, ατμού, αερίου).

εκτόξευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η ρίψη με δύναμη σε απόσταση: ~ *νερού με μάνικα* || ~ *βέλους | ακοντίου 2.* η εκτίναξη στον αέρα (με προωθητικό μέσο): η ~ *πυραύλου | δορυφόρου* 3. (μτφ.) η ξαφνική, απότομη άνοδος: ~ των τιμών στα ύψη 4**.** (μτφ.) η εξαπόλυση, η επιθετική ενέργεια: ~ *ύβρεων | κατηγοριών*. — **εκτο**ξευτικός, -ή, -ό [1891].

εκτοξευτήρας (ο) ΣΤΡΑΤ. η διάταξη εκτόξευσης πυραύλων ή ρουκετών. Επίσης εκτοξευτής [ΕΤΥΜ. Από τού αγγλ. launcher].

εκτοξεύω ρ. μετβ. {εκτόξευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ρίχνω (κάτι) με δύναμη σε απόσταση: ~ *νερό με τη μάνικα | βέλος | ακόντιο 2.* στέλνω με δύναμη σε ύψος (συνήθ. με ειδικό μηχανισμό), βάλλω: οι *Αμερικανοί εκτόξευσαν νέο δορυφόρο στο διάστημα* || ~ *ρουκέτες εναντίον εχθρικού στόχου* 3. (μτφ.) αυξάνω απότομα: στα υψη *εκτοξεύθηκαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων* 4. (μτφ.) εξαπολύω, ξεστομίζω: *εκτόξευσε φοβερές κατηγορίες εναντίον τού αντιπάλου του*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *τοξεύω* < *τόξον)*.

εκτοπία (η) {εκτοπιών} ΑΝΑΤ. η μη φυσιολογική θέση οργάνου στο σώμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ectopia].

εκτοπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτόπισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. βγάζω (κάποιον) από το σημείο στο οποίο βρίσκεται, καταλαμβάνοντας τον χώρο του: *κάθισε δίπλα μου ένας ογκώδης επιβάτης και με εκτόπισε 2.* (μτφ.) καταλαμβάνω τη θέση που κατείχε άλλος: η *νεαρή τραγουδίστρια σημείωσε μεγάλη εμπορική επιτυχία και εκτόπισε από την κορυφή των πωλήσεων το ξένο συγκρότημα* || (κακόσ.) *εκτόπισε πολλούς ικανούς συναδέλφους του, για να γίνει διευθυντής* ΣΥΝ. υποσκελίζω 3. διώχνω (μόνιμο κάτοικο) από την περιοχή του με βίαιο τρόπο: *αρκετοί πληθυσμοί τής* Μ. *Ασίας εκτοπίστηκαν από τους κατακτητές* 4. εκδιώκω τις εχθρικές δυνάμεις από τις θέσεις τους 5. (για πολιτικούς αντιφρονούντες) στέλνω στην εξορία: *συνελήφθη και εκτοπίστηκε στην Ικαρία* ΣΥΝ. εξορίζω 6. (μτφ.) αφήνω στην άκρη, ξεπερνώ: σύγχρονες αντιλήψεις για την *οικονομία εκτοπίζουν πεπαλαιωμένες και ατελέσφορες* ΣΥΝ. παραμερίζω. — **εκτό**πιση (η) [μτγν.] κ. εκτοπισμός (ο) [αρχ.], εκτοπιστικός, -ή, -ό [αρχ.].

εκτόπισμα (το) [1887] {εκτοπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΦΥΣ. η ποσότητα τού υγρού που εκτοπίζει ένα σώμα, όταν εισέρχεται ή βυθίζεται σε αυτό: το ~ ενός *πλοίου 2.* ο χώρος που καταλαμβάνει κάποιος χάρη στις διαστάσεις του: ο *γιγαντόσωμος μπασκετμπολίστας έχει μεγάλο* - κάτω *από το καλάθι* 3. (μτφ.) η δύναμη επιβολής, το κύρος και η ικανότητα: ένας *υπουργός με σημαντικό ~ στο πολιτικό στερέωμα.*
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déplacement].

εκτόπλασμα (το) {εκτοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (στην παραψυχολογία) η ουσία, η οποία υποτίθεται ότι εκπέμπεται από το σώμα κάποιων «μέντιουμ», όταν αυτά βρίσκονται σε ύπνωση κατά τη διάρκεια πνευματιστικής συγκέντρωσης, και από την οποία θεωρείται ότι σχηματίζονται είδωλα (προσώπων, ζώων ή πραγμάτων) **2**. ΖΩΟΛ. η εξωτερική επιφάνεια τού σώματος των μονοκύτταρων πρωτόζωων. — **εκτοπλασματικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < εκτός + *πλάσμα,* ελληνογενής ξέν. Ορ., < γαλλ. ecto-plasme].

έκτοπος, -η, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. (για όργανα τού σώματος) αυτός που δεν βρίσκεται στη φυσιολογική του θέση.

εκτός πρόθ.- δηλώνει: 1. εξαίρεση (= πλην) (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. -ΐ-από +αιτ.): *Ήρθαν όλοι ~ από σένα* || ~ *τής συνεδρίασης, έχω κι άλλες δουλειές* || ~ *από λίγες εξαιρέσεις, οι περισσότεροι ανταποκρίθηκαν θετικά*· ΦΡ. (α) ***εκτός απρόοπτου*** αν εξαιρεθεί κάτι το απρόβλεπτο και απροσδόκητο: θα *είμαστε στον γάμο την Κυριακή ~*

2. προσθήκη (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. +από +αιτ.): θα *έρθουν ~ από σένα και άλλοι πέντε* || *~ τού ότι είναι έξυπνος, είναι και επιμελής* || *είναι έξυπνος και ~ αυτού είναι εργατικός, άρα θα πετύχει* || *είναι ~ των άλλων και ευγενής* 3. τόπο: απουσία από μία περιοχή (μακριά από) (+γεν): *απουσιάζει ~ Ελλάδος* || *βρίσκεται - Αθηνών* || (μτφ.) *είχε πιει και ως εκ τούτου ήταν ~ εαυτού* || (μτφ.) ο *ασθενής νοσηλεύεται στο νοσοκομείο ~* κινδύνου || *~ νόμου οργάνωση* || *~ τόπου και χρόνου* || *περιοχή ~ σχεδίου πόλεως* || *στις τελευταίες εκλογές βρέθηκε ~ Βουλής* || *υποψηφιότητα ~ συναγωνισμού* || *~ έδρας αγώνας τής εθνικής ομάδας* || *η έκθεση του ήταν ~ θέματος* ΑΝΤ. εντός· ΦΡ. (α) ***εκτός νυμφώνος*** έξω από ή χωρίς κάτι σημαντικό: *είχε τσακωθεί με τους γονείς του κι έτσι, όταν μοιράστηκε η κληρονομιά, εκείνος βρέθηκε ~* (β) ***εκτός των τειχών*** έξω | μακριά από την πόλη: *~ πέρασαν για μια ακόμη φορά το Πάσχα οι περισσότεροι Αθηναίοι* 4. τον λόγο που αποκλείει | αναιρεί την πραγματοποίηση (κάποιου πράγματος) (ως περιφραστ. σύνδ. +αν, +και, +και αν): *Θα έρθουμε, ~ κι αν συμβεί κάτι απρόοπτο* || *θα σας δούμε στη γιορτή, ~ και αποφασίσετε να μην έρθετε* 5. (κ. ως επίρρ.) σε εξωτερικό χώρο, έξω από την κατοικία (κάποιου) ή έξω από διαδικασία, επαγγελματικό ή άλλον χώρο: ο *Γιώργος δεν είναι στο σπίτι, είναι ~* || *δεν μπόρεσε να περάσει στο πανεπιστήμιο, έμεινε ~* ΦΡ. ***εντός, εκτός και επί τα αυτά*** βλ. λ. εντός. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + επιρρ. επίθημα *-τος*, πβ. κ. έν-τός].

έκτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 6ος στην αραβική αρίθμηση, ΣΤ' ή στ'/ς' στην ελληνική και VI στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έξι (6): *ήρθε ~ στους πανευρωπαϊκούς αγώνες κλειστού στίβου-* ΦΡ. ***έκτη αίσθηση*** βλ. λ. *αίσθηση* ***2. έκτος*** (ο) (α) ο έκτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έκτος μήνας τού έτους, ο Ιούνιος: μετά τις *15/6 (δεκαπέντε έκτου) οι μαθητές σκέπτονται τις καλοκαιρινές διακοπές* 3. ***έκτη*** (η) (α) η έκτη ημέρα κάθε μήνα: *κάθε 6/9 (έκτη Σεπτεμβρίου) έχουμε ορίσει συνάντηση των παλιών συμφοιτητών* (β) η έκτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: η *κόρη μου τελειώνει εφέτος την ~* (γ) ΜΟΥΣ. το διάστημα μεταξύ έξι φθόγγων τής μουσικής κλίμακας **4. *έκτο*** (το) καθένα από τα έξι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκτος* < *εξ* «έξι» (βλ.λ.)].

έκτοτε επίρρ. (λόγ.) από εκείνη τη χρονική στιγμή, από τότε: *~ δεν τον ξανασυνάντησα.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. εκ τότε].

εκτουρκίζω ρ. μετβ. [1866] {εκτούρκισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω σε Τούρκο, κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Τούρκοι. — **εκτουρκισμός** (ο) [1870].

εκτραχηλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκτραχηλίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} συμπεριφέρομαι με τρόπο ανάρμοστο, που δηλώνει πλήρη απομάκρυνση από τα ηθικώς αποδεκτά όρια: *οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κατηγορούν συχνά τη νεολαία ότι έχει εκτραχηλιστεί* ΣΥΝ. αποχαλινώνομαι. — εκτραχηλισμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. (για άλογα) «ρίχνω τον αναβάτη», < *εκ-* + *-τραχηλίζω* < *τράχηλος*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκτραχύνω ρ. μετβ. {εκτράχυν-α, -θηκα} 1. καθιστώ (κάτι) τραχύ: *~ επιφάνεια* **2.** (μεσοπαθ. ***εκτραχύνομαι)*** οξύνομαι, επιδεινώνομαι: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών έχουν εκτραχυνθεί* ΑΝΤ. εξομαλύνομαι. — εκτράχυνση (η) [1888]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *εκ-* + *τραχύνω* < *τραχύς]*.

εκτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτρεψα, εκτράπηκα (λόγ. εξετράπην, -ης, -η..., μτχ. εκτραπείς, -είσα, -έν)} 1. βγάζω (κάποιον/κάτι) από την κανονική του πορεία: *το αυτοκίνητο εξετράπη και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας* || *αυτά τα σχόλια εκτρέπουν τη συζήτηση και μας βγάζουν από το θέμα 2.* (στην τηλεφωνία) στέλνω με ειδική εντολή όλες τις τηλεφωνικές κλήσεις προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό τής επιλογής μου: *~ τις κλήσεις από το τηλέφωνο τού σπιτιού μου στο τηλέφωνο τού γραφείου | στο κινητό μου* 3. (μτφ.) (μεσοπαθ. *εκτρέπομαι)* συμπεριφέρομαι άσχημα, παρεκκλίνω από την ορθή συμπεριφορά ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παραφέρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκτρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέθρεψα (να/θα εκθρέψω), εκτράφηκα κ. (λόγ.) εξετράφην, -ης, -η...} 1. διατρέφω (κάποιον) για να μεγαλώσει: *~ ζώα* 2. (μτφ.) καλλιεργώ, αναπτύσσω: η *αποξένωση των κατοίκων των αστικών κέντρων εκτρέφει τη βία* || *οι διάφοροι μύθοι περί εθνικής ανωτερότητας εξέθρεψαν τον εθνικισμό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *τρέφω.*

έκτροπα (τα) {εκτρόπων} βίαιες ενέργειες που αποτελούν παρέκκλιση από το σωστό, που διαταράσσουν την τάξη- πράξεις που στρέφονται κατά τής νομιμότητας και τής κοσμιότητας: *σημειώθηκαν ~ από διαδηλωτές.* [ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού μτγν. *έκτροπος* < αρχ. *εκτρέπω]*.

εκτροπή (η) **1.** το να βγαίνει (κάποιος/κάτι) από την κανονική πορεία: *~ ποταμού* (κατασκευή καναλιού, όπου διοχετεύονται τα νερά του, προκειμένου να αλλάξει ο ρους) **2**. (μτφ.) η παρέκκλιση από την ομαλή πορεία, τη σωστή κατεύθυνση: *~ τού πολιτεύματος από τη νομιμότητα* || *~ τής συζήτησης* 3. (στην τηλεφωνία) η αποστολή με ειδική εντολή όλων των κλήσεων προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό τής επιλογής μου: *έχω κάνει -* κλήσεων *από το σταθερό τηλέφωνο στο κινητό μου.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκτρέπω]*.

εκτροφή (η) [αρχ.] η διατροφή (κάποιου) για να μεγαλώσει: η *~ ζώων.*

εκτροφείο (το) ειδικός χώρος όπου εκτρέφονται ζώα: *-χοίρων/ αλόγων | πεστρόφων.*

εκτροχιάζω ρ. μετβ. [1887] {εκτροχίασ-α, -τηκα, -μένος} **1**. εκτρέπω από τις ράγες: *εκτροχιάστηκε τρένο | αμαξοστοιχία | συρμός | βαγόνι* 2. (μτφ.) φέρομαι άπρεπα: *εκτροχιάστηκαν και προκάλεσαν επει-σόδιο* ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι. — εκτροχίαση (η) [1887] κ. **εκτροχιασμός** (ο) [1883].

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dérailler].

έκτρωμα (το) {εκτρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κυριολ.) το έμβρυο που έχει θανατωθεί με έκτρωση ΣΥΝ. εξάμβλωμα 2. (συνήθ. μτφ.) ό,τι είναι αποκρουστικά άσχημο: η *παράσταση ήταν ένα ~* ΣΥΝ. τερατώδης, πανάσχημος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκτιτρώσκω* «προκαλώ άμβλωση» < *εκ-* + *τιτρώσκω* «τραυματίζω, πλήττω» (βλ. κ. *τρωτός)]*.

εκτρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] (μτφ.) αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αφύσικης (και βίαιης) επέμβασης, που προκαλεί αποτροπιασμό: *~ φυσιογνωμία | νομοθέτημα* ΣΥΝ. εξαμβλωτικός, τερατώδης, αποκρουστικός. — εκτρωματικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

έκτρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) ΙΑΤΡ. η άμβλωση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκτρωσις* < *έκτιτρώσκω* «προκαλώ άμβλωση - αποβάλλω (το έμβρυο)» < *εκ-* + *τιτρώσκω* «τραυματίζω, πλήττω». Βλ. κ. *τρωτός]*.

εκτρωτικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την έκτρωση, που προκαλεί έκτρωση: *~ φάρμακο.*

εκτυλίσσω ρ. μετβ. {εκτύλι-ξα, -χθηκα} 1. (λόγ.) ξετυλίγω ΣΥΝ. ξεδιπλώνω **2**. (μεσοπαθ. ***εκτυλίσσομαι)*** (μτφ.) (για αλληλεξαρτώμενα γεγονότα) λαμβάνω χώρα, εξελίσσομαι: η *υπόθεση τού έργου εκτυλίσσεται σε μια επαρχιακή πόλη* || *συγκλονιστικές σκηνές εκτυλίσσονται μπροστά στα έκπληκτα μάτια των θεατών.* — **εκτύλιξη** (η) [1882]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *εκ-* + *τυλίσσω.* Βλ. κ. *τυλίγω]*.

εκτύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η αφαίρεση κάλων (τύλων). — εκτυλωτικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκτύλωσις* < *έκτυλώ (-όω)* < *έκ-* + αρχ. *τυλώ* < *τύλος* (βλ.λ.)].

έκτυπος, -η, -ο [αρχ.] 1. (λόγ.) ανάγλυφος (βλ.λ.) 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. *έκτυπο* (το) {εκτύπ-ου | -ων} ανάγλυφο τού οποίου οι μορφές προεξέχουν έντονα από την υπόλοιπη επιφάνεια 3. (μτφ.) προφανής, αυτός που ξεχωρίζει: *φέρει έκτυπα τα ίχνη τής επίδρασης από τον Νίτσε.*

εκτυπώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1**. κάνω (κάτι) έκτυπο **2**. πραγματοποιώ εκτύπωση (βιβλίου, εφημερίδας, φωτογραφίας κ.λπ.) **3**. κόβω (νόμισμα).

εκτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. η διαδικασία τυπογραφικής αναπαραγωγής πρωτότυπων κειμένων ή απεικονίσεων (εικόνων, σχεδίων, γραφημάτων κ.λπ.) σε σταθερή επιφάνεια (λ.χ. χαρτί): *~ χαρτονομίσματος | γραμματοσήμου | βιβλίου | αφίσας | περιοδικού* || *εμφάνιση και - φωτογραφιών σε 60'*|| *μέθοδοι και τεχνικές εκτύπωσης* (λ.χ. όφσετ, φωτοστοιχειοθεσία) || η *ρύθμιση τής προς ~ σελίδας συμπεριλαμβάνει τον καθορισμό τού μεγέθους τού σχεδίου, την τοποθέτηση του στη σελίδα, καθώς και τον ορισμό των αντιγράφων που θέλετε να εκτυπώσετε σε κάθε σελίδα* ΣΥΝ. τύπωμα 2. (συνεκδ.) η παραπάνω διαδικασία ως (τελικό) στάδιο τυπογραφικής εργασίας (σε βιβλία, εφημερίδες, αφίσες, κ.λπ.) ή άλλης αντίστοιχης (σε υλικά όπως ύφασμα, πλαστικό, μέταλλο κ.λπ.): *δεν μπορεί ν'αλλάξει το άρθρο· η εφημερίδα είναι στην ~* || *αύριο θα φύγουν οι κάρτες | τα μπλουζάκια για ~* 3. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας: η *τελευταία ~ δεν είναι καλή χρειάζεται ρύθμιση ο εκτυπωτής* || *το περιοδικό έχει άριστη | κακή ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση.*

εκτυπώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να εκτυπωθεί, που είναι έτοιμος για εκτύπωση: *~ σελίδα | αρχείο | χρώμα | κείμενο.* [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. printable].

εκτυπωτής (ο) 1.ΤΥΠΟΓΡ. ο τεχνίτης που τυπώνει χρησιμοποιώντας τυπογραφικές μεθόδους 2. (α) ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή με την οποία τυπώνονται σε χαρτί κείμενα, σχέδια, εικόνες κ.λπ., τα οποία προηγουμένως έχει επεξεργαστεί κάποιος σε Η/Υ· αλλιώς *πρίντερ: ~ λέιζερ | με υψηλή ανάλυση | ψεκασμού* ή *έκχυσης μελάνης | κρουστικός | ακίδων* || *φορητός ~* (β) κάθε συσκευή που τυπώνει κάτι, λ.χ. εικόνες από βίντεο ή από φωτογραφικό φιλμ σε χαρτί. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. printer].

εκτυπωτικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: *~ μέθοδος | συσκευές* ***2. εκτυπωτικά*** (τα) τα έξοδα εκτυπώσεως **3**. αυτός που σχηματίζεται ανάγλυφα.

εκτυφλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (συνήθ. για δυνατό φως) θαμπώνω την όραση 2. (μτφ.) συσκοτίζω τον νου (κάποιου), κάνω (κάποιον) να σαστίσει. — εκτύφλωση (η) [αρχ.].

εκτυφλωτικός, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που έχει τη δύναμη ή την ιδιότητα να εκτυφλώνει: *~ φως | λάμψη* ΣΥΝ. λαμπερός, φωτεινός 2. αυτός που προκαλεί ζωηρή οπτική εντύπωση· εκθαμβωτικός: *- ομορφιά | εμφάνιση.* — εκτυφλωτικά επίρρ.

Έκτωρ (ο) {Έκτορ-ος, -α} 1. γυιος τού Πριάμου και τής Εκάβης, σύζυγος τής Ανδρομάχης, ήρωας τής *Ιλιάδας*, στρατιωτικός ηγέτης των Τρώων, τον οποίο σκότωσε ο Αχιλλέας εκδικούμενος τον θάνατο τού Πατρόκλου 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) ***Έκτορας*** [ΕΤΥΜ. < αρχ. *"Εκτωρ* (ήδη μυκ. E-ko-to(, πιθ. < έχω (με ανομοίωση τού δασέος) + παραγ. επίθημα -τωρ, οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτός που κατέχει, που κρατάει» και, κατ' επέκταση, «αυτός που συνέχω και προστατεύει (ενν. την πόλη)», εφόσον το πρόσωπο που έφερε αυτό το όνομα, ήταν στενά συνδεδεμένο με την ιστορία τής Τροίας].

έκφανση (η) j-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) κάθε ^δήλωση σε συγκεκριμένο χώρο δραστηριοτήτων: η *νοοτροπία κάθε λαού φαίνεται στις ποικίλες - τού βίου του* ΣΥΝ. έκφραση. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκφανσις* < αρχ. *έκφαίνω* | *-ομαι* < *έκ-* + *φαίνω* | *-ομαί]*.

εκφαντικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να φανερώνει, να αποκαλύπτει (κάτι). — εκφαντικ-ά | -ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < έκφαντος «αποκαλυμμένος» < αρχ. *έκφαίνω* «φέρω στο φως, φανερώνω»].

εκφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η σταδιακή προώθηση και εφαρμογή φασιστικών μεθόδων ή αντιλήψεων στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

εκφαυλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκφαύλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) φαύλο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξαχρειώνω. — **εκφαυλισμός** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.

εκφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφερα} 1. (για γνώμη, κρίση κ.λπ.) εκφράζω, διατυπώνω: *δεν μπορώ να ~ άποψη, χωρίς να γνωρίζω τα δεδομένα του ζητήματος* · 2. ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***εκφέρεται, εκφέρονται)*** συντάσσεται, συντάσσονται (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *αρκετά ρήματα εκφέρονται σε δύο πτώσεις || οι βουλητικές προτάσεις εκφέρονται με | σε υποτακτική* · 3. κηδεύω: - *νεκρό*.

εκφεύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφυγα} (λόγ.) ξφεύγω, διαφεύγω: *εξέφυγε τον κίνδυνο και επέζησε* || (+γεν.) *αυτές οι απόψεις εκφεύγουν των ορίων* τής *κοινής* λογικ:ής || *κάτι εκφεύγει τού χώρου ελέγχου | των δυνατοτήτων κάποιου.*

εκφοβίζω ρ. μετβ. [1888] (εκφόβισα) προκαλώ φόβο (σε κάποιον): η *κινδυνολογία έχει στόχο να εκφοβίσει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. τρομάζω, τρομοκρατώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβισμός (ο) η πρόκληση φόβου (σε κάποιον), κυρ. ως μέσο ελέγχου των αντιδράσεων του: *πυροβόλησε τρεις φορές στον αέρα για ~ || λέει ό,τι λέει για ~ || επιχειρεί τον ~ των μαρτύρων με απειλές* ΣΥΝ. τρομοκράτηση. Επίσης εκφόβιση [1888] κ. εκφόβηση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που προκαλεί φόβο, που αποσκοπεί στον εκφοβισμό: *~ ενέργεια | δήλωση*. — εκφοβιστικ-ά | -ώς επίρρ.

εκφορά (η) 1. η απομάκρυνση προς τα έξω 2. (μτφ.) η διατύπωση, η έκφραση: η *ελεύθερη ~ τού λόγου* 3. ΓΛΩΣΣ. (α) η προφορά, η εκφώνηση, η άρθρωση: *~ φθόγγου || η σωστή ~ τού λόγου* (β) ο τρόπος με τον οποίο συντάσσεται μια λέξη ή μια πρόταση: η *~ των βουλητικών προτάσεων με υποτακτική* · 4. (κατ' επέκτ. για νεκρό) η μεταφορά με νεκρική πομπή, η κηδεία: η *~ τού νεκρού*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *εκφέρω*, αρχική σημ. «μεταφέρω έξω», από όπου προέκυψε πλήθος σημασιών: «παράγω, εκτελώ - γεννώ - εκπληρώνω - δηλώνω δημόσια τη γνώμη μου, εκδίδω (έργο)»].

εκφορητικός, -ή, -ό [1836] (για σωλήνες, αγωγούς κ.λπ.) αυτός διά μέσου τού οποίου μεταφέρονται λύματα, ακάθαρτα νερά προς τα έξω· αποχετευτικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκφορώ (-έω)* «μεταφέρω έξω», μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excréteur].

εκφορτίζω ρ. μετβ. {εκφόρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. απελευθερώνω ηλεκτρικό φορτίο από έναν πυκνωτή σε εξωτερικό κύκλωμα ΑΝΤ. φορτίζω 2. αφαιρώ ή μεταφέρω αλλού (ηλεκτρικό) φορτίο, λ.χ. μετατρέποντας τη χημική ενέργεια ενός στοιχείου σε ηλεκτρική ΣΥΝ. εκκενώνω 3. (ειδικότ.) εξισώνω τη διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων · 4. ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω στη συνείδηση απωθημένες συναισθηματικές καταστάσεις (φόβους, επιθυμίες κ.λπ.), εκτονώνοντας την επίδραση που ασκούν. — εκφόρτιση (η) [1872]. [ΕΤΥΜ < μτγν. *έκφορτίζομαι* «ξεφορτώνω από πάνω μου, αποβάλλω». Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décharger].

εκφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} (λογ., συνήθ. για μεταφορικά μέσα, πλοία, φορτηγά κ.λπ.) αφαιρώ το φορτίο ή απαλλάσσομαι από φορτίο που έχω μεταφέρει: *το φορτηγό εκφόρτωσε άμμο και τσιμέντο στην οικοδομή* ΣΥΝ. ξεφορτώνω. — εκφόρτωση (η) [1833].

εκφορτωτήρας (ο) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την εκφόρτωση των εμπορευμάτων (από φορτηγά, βαγόνια κ.λπ.).

εκφορτωτής (ο) [1888] εργάτης που εκφορτώνει (πλοία, φορτηγά, βαγόνια σιδηροδρόμων κ.λπ.) από το φορτίο τους.

εκφορτωτικός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που σχετίζεται με την εκφόρτωση: *~ μηχάνημα* **2**. ***εκφορτωτική*** (η) το έγγραφο στο οποίο περιέχονται τα στοιχεία για το είδος που εκφορτώνεται και τη διαδικασία τής εκφόρτωσης ΑΝΤ. φορτωτική **3**. ***εκφορτωτικά*** (τα) τα έξοδα εκφόρτωσης, η αμοιβή τού εκφορτωτή.

εκφράζω ρ. μετβ. {εξέφρασα, εκφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ φανερό κάτι εσωτερικό (σκέψη, συναίσθημα, επιθυμία, γενικά ψυχική κατάσταση): *~ ανησυχία | πεποίθηση | πικρία | φόβο | διαμαρτυρία | ευγνωμοσύνη | χαρά | τη γνώμη μου || στο τελευταίο εκλογικό αποτέλεσμα εκφράστηκε η λαϊκή δυσαρέσκεια || η εξωτερική του εμφάνιση εκφράζει τον ψυχικό του κόσμο || ~ την άποψη ότι πρέπει να γίνουν πρόωρες εκλογές || ~ την ευχή να πάνε όλα καλά* ΣΥΝ. εκδηλώνω, δείχνω, φανερώνω, εξωτερικεύω 2. (ειδικότ.) εξωτερικεύω (κάτι) ως μήνυμα: το *έργο του εκφράζει την απόγνωση τού σύγχρονου ανθρώπου* 3. (μτφ.) ανταποκρίνομαι στην αισθητική, στις προσδοκίες, τις αντιλήψεις, τις θέσεις κ.λπ. (κάποιου): αυτό το στυλ ντυσίματος δεν με *εκφράζει || αυτή η θεωρία με εκφράζει* απόλυτα ΣΥΝ. αντιπροσωπεύω 4. (μεσοπαθ. ***εκφράζομαι)*** (α) φανερώνω σκέψεις ή απόψεις με ορισμένο τρόπο: *~ κολακευτικά | ειρωνικά | με ψήφο | με χειρονομίες || εκφράσου ελεύθερα, μη φοβάσαι!* (β) εξωτερικεύω τον ψυχικό ή/και πνευματικό μου κόσμο: ο *καλλιτέχνης εκφράζεται μέσα από την τέχνη του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *μετοχή*. [ΕΤΥΜ; αρχ. < *εκ-* + *φράζω* (βλ. λ. φράση)].

έκφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. το να εκφράζει κανείς (κάτι): *~ ανακούφισης | απελπισίας | πόνου || ψυχρή | μελαγχολική ~ || ελευθερία έκφρασης* (τής γνώμης) || η τέχνη *του αποτελεί ~ των βιωμάτων του* ΣΥΝ. εκδήλωση, εξωτερίκευση, απεικόνιση 2. ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται στα χαρακτηριστικά τού προσώπου (κάποιου) η εσωτερική του κατάσταση: *ήρεμη ! θυμωμένη | πονηρή | ειρωνική | αστεία | χαρούμενη | ασυνήθιστη | τρομαγμένη -|| παίρνω | αποκτώ μια ~ || είχε μια ~ ικανοποίησης στο πρόσωπο του* 3. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένα καλλιτεχνικό μήνυμα: ο *χορός ως μέσο έκφρασης || τα μέσα έκφρασης τού ηθοποιού* 4. (συνεκδ.) το πρόσωπο ή το πράγμα με το οποίο εκφράζεται (κάτι): αυτή η *απεργία αποτελεί ~ τής λαϊκής δυσαρέσκειας* 5. ΓΛΩΣΣ. (α) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο διατυπώνει κανείς αυτό που σκέπτεται ή αισθάνεται: *το περιεχόμενο είναι καλό, αλλά η ~ πάσχει || ωραία | άρτια ~* (β) λόγος (φράση ή λέξη) με συγκεκριμένη, συνήθ. μεταφορική, σημασία ή συγκεκριμένο ύφος: «Μη *μου πεις!» είναι μια - που χρησιμοποιούμε, για να δείξουμε την έκπληξη μας || υβριστικές | ακατονόμαστες | ποιητικές* - (γ) ***απρόσωπη έκφραση*** βλ. λ. *απρόσωπος* 6. ΜΟΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένας (μουσικός) φθόγγος, ανάλογα με τους σημειούμενους χαρακτήρες ποιότητας · 7. ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος περιγραφής (οικοδομημάτων, καλλιτεχνημάτων, προσώπων κ.ά.) στη βυζαντινή και πρώιμη νεοελληνική γραμματεία: *~ τής Αγίας Σοφίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

εκφραστής (ο), **εκφραστρια** (η) {εκφραστριών} πρόσωπο που εκφράζει (κάποιον/κάτι): *χαρακτηριστικός | γνήσιος | κατεξοχήν | γνωστός ~ ενός καλλιτεχνικού ρεύματος || ~ των συμφερόντων τής εργοδοσίας | τού παλαιοκομματισμού | τής Ρομαντικής Σχολής | μιας νέας τάσης* ΣΥΝ. εκπρόσωπος.

εκφραστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έκφραση: *~ τρόποι | μέσα | δύναμη | αρτιότητα* 2. αυτός που μπορεί να εκφράζει (κάτι) με παραστατικό τρόπο, κυρ. να αντανακλά τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο (κάποιου): *~ βλέμμα | πρόσωπο | κίνηση | χορός | ύφος | τραγούδι | φωνή | λέξεις* 3. εκφραστική (η) το σύνολο των μέσων έκφρασης που χρησιμοποιεί κάποιος (κυρ. καλλιτέχνης): η *υψηλή ~ ενός έργου*. — εκφραστικ-ά | -ώς επίρρ.

> εκφραστικές λέξεις. Στη γλώσσα χρησιμοποιούμε συχνά λέξεις που από τη φθογγυική τους σύσταση παράγουν ένα ιδιαίτερα εκφραστικό ηχητικό και σημασιολογικό αποτέλεσμα. Τις λέξεις αυτές τις ονομάζουμε εκφραστικές λέξεις (expressive forms/words) και τις χρησιμοποιούμε κυρίως στον άτυπο και απλούστερο καθημερινό λόγο, στη βιωματική επικοινωνία που επιδιώκει την εκφραστικότητα. Μεταξύ πολλών άλλων, τέτοιες λέξεις στην ομιλούμενη είναι λ.χ. οι ξένης προέλευσης λέξεις αχταρμάς και **χαβαλές**, με εκφραστική, ευρύτερη και απροσδιόριστη σημασία, που τις καθιστά κατάλληλες για πολλές χρήσεις, αλλά και ελληνικές λέξεις όπως ανακατωσούρα ή **συνον<u></u>θύλευμα** ή **χαμός**. Η παρουσία υγρών, έρρινων και λαρυγγικών συμφώνων στη λέξη φαίνεται ότι ενεργεί συναισθησιακά (με ανάλογους λεκτικούς συνειρμούς), προσδίδοντας μεγαλύτερη εκφραστικότητα στη χρήση των λέξεων.

εκφραστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να εκφράζει με επιτυχία συναισθήματα, ψυχικές καταστάσεις: ο *πιανίστας εκτέλεσε με μεγάλη - το μουσικό κομμάτι* || το *πρόσωπο της ~ έχει μεγάλη ~*.

έκφρων, -ων, -*ον* {έκφρ-ο\Ός | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού· παράφρων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ αρχ. < εκ- + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

εκφυλίζω ρ. μετβ. [1812] {εκφύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. οδηγώ (κάποιον/κάτι) σε εκφυλισμό: *από την κατάχρηση αλκοόλ εκφυλίστηκε το ήπαρ τού ασθενούς* 2. (συνήθ. μτφ. το μεσοπαθ. ***εκφυλίζομαι)*** υφίσταμαι αρνητικές μεταβολές στη φύση μου, χάνω τα γνήσια, αξιόλογα και υγιή χαρακτηριστικά μου: με τον *τουρισμό η παραδοσιακή φιλοξενία εκφυλίστηκε σε πράξη εμπορίου || μερικοί ρατσιστές θεωρούν τους Νεοέλληνες εκφυλισμένους απογόνους των αρχαίων || ένας θεσμός που εκφυλίστηκε σε στείρα τυπολατρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*. 1ΒΤΥΜ. < *έκφυλος*, απόδ. τού γαλλ. dégénérer].

εκφύλιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. ΒΙΟΛ. η αλλοίωση των κυττάρων ή τμήματος οργανισμού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εμποδίζεται η φυσιολογική λειτουργία του: η - των *κυττάρων τού εγκεφάλου* (κατά τη μαλάκυνση) 2. (περιληπτ.) το σύνολο των σωματικών ή ψυχικών αλλοιώσεων που παρουσιάζει ένα άτομο κληρονομικά ή επίκτητα. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dégénérescence].

εκφυλισμός (ο) [1867] **1**. η ηθική κατάπτωση, διαφθορά, εξαχρείωση: *κλίμα εκφυλισμού και σήψης || ο ~ των ηθών* ΣΥΝ. έκλυση 2. (μτφ.) η θεμελιώδης και αρνητική μεταβολή στη φύση, στον χαρακτήρα πράγματος, κατάστασης ή ενέργειας: *ο σταδιακός ~ τής Γαλλικής Επανάστασης σε τρομοκρατία || ο ~ τού λαϊκού τραγουδιού | ενός κινήματος | μιας απεργίας | μιας ιδεολογίας* ΣΥΝ. ξεπεσμός, κατάντημα · 3. η μείωση τής οξύτητας τής εντάσεως (συνήθ. ασθένειας) 4. η εκφύλιση (βλ.λ.). — εκφυλιστικός, -ή, -ό [1893], εκφυλιστικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dégénération].

εκφυλόμουτρο (το) (μειωτ.) ο έκφυλος άνθρωπος (τού οποίου η διαφθορά θεωρείται ότι αποτυπώνεται και στο παρουσιαστικό του).

έκφυλος, -η, -ο **1**. αυτός που ρέπει προς την ακολασία, την ασέλγεια, που σχετίζεται με τον άνθρωπο ο οποίος ζει έκλυτα: *~ βίος | συμπεριφορά || ~ ήθη | γούστα | συνήθειες* || (μτφ.) *~ χείλη* ΣΥΝ. ακόλαστος, ασελγής, έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός 2. **έκφυλος** (ο), ***έκφυλη*** (η) πρόσωπο που ζει έκλυτο βίο ΣΥΝ. διεστραμμένος, διεφθαρμένος. — **έκφυλα** επίρρ., εκφυλότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ, μτγν., αρχική σημ. «ξένος, αλλόφυλος», < εκ- + *-φυλος* < *φῦλον*].

εκφυλόφατσα (η) (λαϊκ.-μειωτ.) το εκφυλόμουτρο (βλ.λ.).

εκφύομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φυτρώνω από κάπου/κάτι: *εκφύονται ρίζες | βλαστοί | δόντια.* — έκφυση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ + φύω | -ομαι* (βλ.λ.)].

εκφώνημα (το) {εκφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η πρόταση σε σχέση με το γλωσσικό περιβάλλον της (συμπραζόμενα) μέσα στο καμένο όπου εκφέρεται· η πρόταση «εν κειμένω» αντίθετα προς τη «συστηματική πρόταση» (ανεξαρτήτως κειμένου), όπως λ.χ. οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα στα συντακτικά εγχειρίδια. — εκφωνηματικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. utterance].

εκφώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μεγαλόφωνη, δημόσια ανάγνωση, αναγγελία ή απαγγελία: *ο χρόνος των εξετάσεων ξεκινά από το τέλος τής ~ των θεμάτων 2.* (καταχρ.-συνεκδ.) το κείμενο που εκφωνείται: *υπήρχε λάθος στην ~ των θεμάτων* **3**. ΕΚΚΛΗΣ. ***εκφωνήσεις*** (οι) ευχές που απαγγέλλομαι μελωδικά από το^{ν} ιερέα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας **4.** ΝΟΜ. ***εκφώνηση*** υποθέσεως η αναγγελία από τον πρόεδρο τού δικαστηρίου τής υποθέσεως που πρόκειται να εκδικαστεί.

εκφωνητής (ο), εκφωνήτρια (η) {εκφωνητριών»} 1. πρόσωπο που πραγματοποιεί εκφωνήσεις: ο ~ των *θεμάτων των εξετάσεων 2.* πρόσωπο που εκφωνεί από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση κείμενο (κυρ. δελτίο ειδήσεων) ή περιγράφει γεγονός (κυρ. αθλητικό)· (ειδικότ.) ο παρουσιαστής των ειδήσεων ΣΥΝ. (αγγλ.) σπίκερ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. speaker].

εκφωνώ ρ. μετβ. {εκφωνείς... | εκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} λέω (κάτι) δημόσια, κάνω εκφώνηση: *~ λόγο | τον πανηγυρικό τής ημέρας | το δελτίο ειδήσεων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκφωνώ (-έω)* < *εκ- + -φωνώ* < φωνή].

εκχειλίζω ρ. αμετβ. [1897] {εξεχείλισα} ξεχειλίζω (βλ.λ.). — εκχείλι-ση (η) [1852].

εκχερσώνω ρ. μετβ. {εκχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω τη χέρσα γη σε καλλιεργήσιμη, αφαιρώντας πέτρες, άγρια βλάστηση κ.λπ. ΣΥΝ. ξεχερσώνω. — **εκχέρσωση** (η) [1890], [ΕΤΥΜ. < μεσν. *έκχερσό* < *εκ- + χερσό (-όω)* < *χέρσος]*.

εκχέω ρ. μετβ. {εξέχεα} (λόγ.) εκχύνω (βλ.λ.) ΑΝΤ. εγχέω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + χεω «χύνω»].

εκχιονισμός (ο) ο καθαρισμός περιοχής ή δρόμου από το χιόνι, κυρ. με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων. — εκχιονίζω ρ., εκχιονιστικός, -ή, -ό.

εκχιονιστήρας (ο) το ειδικό μηχάνημα ή όχημα, που μοιάζει με εκσκαφέα και χρησιμοποιείται για τον εκχιονισμό: το *χωριό είχε αποκλειστεί και χρειάστηκε ~ για να ξανανοίξει ο δρόμος.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. snowplough].

εκχριστιανίζω ρ. μετβ. [1889] {εκχριστιάνισ-α, -τηκα | -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χριστιανό. — εκχριστιανισμός (ο).

εκχυδαΐζω ρ. μετβ. [1782] {εκχυδάισα} καθιστώ (κάτι) χυδαίο: *ορισμένες εφημερίδες στο όνομα τής εκλαΐκευσης εκχυδαΐζουν τη γλώσσα* ΑΝΤ. εξευγενίζω. — εκχυδαίστικος, -ή, -ό, εκχυδαΐστικ-ά | -ώς επίρρ.

εκχυδαϊσμός (ο) [1868] (λόγ.) η μετατροπή τού ευγενικού και υψηλού σε χυδαίο και ευτελές: ο ~ του *πολιτικού λόγου | των τηλεοπτικών εκπομπών* ΑΝΤ. εξευγενισμός. Επίσης εκχυδάιση (η) [1862].

εκχύλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1**. η εξαγωγή χυμού από φυτά ή καρπούς 2. ΧΗΜ. διεργασία απομόνωσης ουσίας από στερεό ή υγρό της μείγμα μέσω τής διάλυσης της σε κατάλληλο διαλύτη, που έχει την ικανότητα να διαλύει μόνο αυτήν και όχι άλλα συστατικά τού μείγματος. — εκχυλίζω ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκχυλίζω* < *εκ- + -χυλίζω* < χυλός].

εκχύλισμα (το) [1831] {εκχυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. ουσία (συ-νήθ. υγρή) που απομονώνεται από μείγμα της με εκχύλιση: *-βοτάνων | βύνης.* — εκχυλισματικός, -ή, -ό [1836]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extrait].

εκχύμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. η εκροή αίματος στους ιστούς λόγω ρήξεως των αγγείων, που εκδηλώνεται με μελάνιασμα τού δέρματος (αιμάτωμα) 2. (συνεκδ.) το ίδιο το παραπάνω αιμάτωμα ΣΥΝ. μελανιά. Επίσης εκχύμωμα (το) [αρχ.]. — εκχυμωτι-κός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < αρχ. *έκχυμωσις < έκχυμώ (-όω) < εκ- + -χυμώ < χυμός].

εκχυμωτής (ο) ο αποχυμωτής (βλ.λ.).

εκχύνω ρ. μετβ. {εξέχυσα, εκχύθηκα} (λόγ.) 1. χύνω (κάτι) έξω (από κάτι) ΣΥΝ. εκχέω ΑΝΤ. εγχύνω **2**. (μεσοπαθ. ***εκχύνομαι)*** (για ποταμούς) εκβάλλω. — **έκχυση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *εκχέω,* βλ. κ. χύνω].

εκχωματώνω ρ. μετβ. {εκχωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ χώμα από το έδαφος με σκοπό την ισοπέδωση, το άνοιγμα τάφρου κ.ά. ΑΝΤ. επιχωματώνω. Επίσης εκχωματίζω. — εκχωμάτωση (η) [1887] κ. εκ-χωματισμός (ο) [1889].

εκχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1.η μεταβίβαση σε κάποιον πράγματος που μου ανήκει, η παραχώρηση 2. ΝΟΜ. δικαιοπραξία με την οποία κάποιος (ο δανειστής) εκχωρεί (μεταβιβάζει) την αξίωση του εναντίον τρίτου (οφειλέτη) σε κάποιον άλλο 3. (συνεκδ.) η ίδια η σύμβαση, με την οποία γίνεται η εν λόγω μεταβίβαση ΣΥΝ εκχωρητήριο.

εκχωρητήριο (το) [1889] {εκχωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. 1. η νομική πράξη με την οποία γίνεται η εκχώρηση αξιώσεως 2. (συνεκδ.) το έγγραφο τής εκχώρησης: συντάσσω | *υπογράφω ~.*

εκχωρητης (ο) [1890], **εκχωρήτρια** (η) [1891] {εκχωρητριών} το πρόσωπο που εκχωρεί, που μεταβιβάζει (σε κάποιον) δικαίωμα, περιουσιακό στοιχείο κ.λπ. ΣΥΝ. παραχωρητής. — εκχωρητικός, -ή, -ό.

εκχωρώ ρ. μετβ. {εκχωρείς... | εκχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεταβιβάζω σε κάποιον κάτι που μου ανήκει, παραχωρώ: δεν *εκχωρούμε κυριαρχικά δικαιώματα τής χώρας μας* ΣΥΝ. παραχωρώ 2. ΝΟΜ. μεταβιβάζω αξίωση μου εναντίον τρίτου σε κάποιον άλλον. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκχωρώ (-έω),* αρχική σημ. «αναχωρώ, μεταναστεύω - αποσύρομαι», < *εκ- + χωρώ* < *χώρος]*.

εκών, -ούσα, -όν {εκ-όντος (θηλ. -ούσης) | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που πράττει ή παθαίνει (κάτι) με τη θέληση του: *διατείνεται ότι τα σκάνδαλα διαπράχθηκαν εκόντος τού προέδρου* ΑΝΤ. άκων ΦΡ. ***εκών άκων*** βλ. λ. *άκων.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. έκ-ών, μτχ. τ. τού οποίου το ρ. δεν μαρτυρείται στην Ελλην., < *Ρεκών,* οπότε < ρ. **Ρεκ-μι* < I.E. *wek- «θέλω, εύχομαι», πβ. σανσκρ. vâs-mi «εύχομαι, απαιτώ», χετ. wek-mi. Ομόρρ. άκ-ων (βλ.λ.), *εκούσιος* κ.ά. Η δασύτητα τού τ. *εκών* οφείλεται στην επίδραση τού ε, αιτ. ενικού τής προσ. αντωνυμίας].

έλα | ελάτε ρ. → έρχομαι

έλαβα ρ. → λαμβάνω

έλαια (η) {ελαιών} (λόγ.) η ελιά: *το Όρος των Ελαιών* (όπου ο Χριστός εμφανίστηκε μετά την ανάσταση του στους μαθητές του και από όπου ανελήφθη σαράντα ημέρες μετά την ανάσταση του)· ΦΡ. *κλάδος* ***ελαίας*** (ι) κλαδί ελιάς ως σύμβολο ειρήνης και συμφιλίωσης (ii) (μτφ.) σε φρ. όπως τείνω | *προσφέρω κλάδον ελαίας* (εκδηλώνω τη διάθεση για συμφιλίωση, κάνω χειρονομία καλής θέλησης). — ελαϊ-κός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο.* [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ελιά]*.

ελαίνη (η) [1849] {ελαϊνών} κύριο συστατικό των λιπαρών υλών, που βρίσκεται κυρ. στο αμυγδαλέλαιο και το ελαιόλαδο: *φυτική ~.*

έλαιο (το) {ελαί-ου | -ων} 1. (λόγ.) το λάδι 2. κάθε ρευστή, λιπαρή ουσία φυτικής, ζωικής ή ορυκτής προέλευσης: *ζωικό | φυτικό | πτητικό | αιθέριο | ορυκτό ~* 3. ΕΚΚΛΗΣ. λάδι για ποικίλες εκκλησιαστικές χρήσεις: *άγιο ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελαιον* < *έλαια* «ελιά»].

έλαιο- κ. ελαιό- κ. **ελαι-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάτι σχετίζεται με το δέντρο τής ελιάς: *ελαιο-φυτεία, ελαιώνας, ελαιό-καρπος, ελαιό-λαδο 2.* ότι κάτι σχετίζεται με το λάδι τής ελιάς: *ελαιο-δοχείο, έλαιο-παραγωγός, ελαιο-πιεστή-ριο* (πβ. κ. λ. *λιο-)* 3. ότι κάτι σχετίζεται με ελαιώδεις ουσίες: *ελαιό-χρωμα.*

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *έλαιο-κόμος,* μεσν. *ελαιόλαδον),* που προέρχεται από τα ουσ. *έλαια* και *ελαιον* (αναλόγως σημ.)].

-έλαιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** το λάδι που παράγεται από φυτό | καρπό: *καλαμπόκ-έλαιο, βαμβακ-έλαιο, σογι-έλαιο, σπορ-έλαιο 2.* (α) υγρό καύσιμο: *πετρ-έλαιο* (β) προϊόντα απόσταξης τού πετρ^{ε}λαίου: *ορυκτ-έλαιο.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *άμυγδαλ-έλαι-ον),* που προέρχεται από το αρχ. ελαιον και απαντά επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *ορυκτ-έλαιο* < αγγλ. mineral oil)].

ελαιοβερνίκι (το) {ελαιοβερνικ-ιού | -ιών} βερνίκι που παρασκευάζεται από έλαια και φυσικές ή τεχνητές ρητίνες.

ελαιογραφία (η) [1888] {ελαιογραφιών} **1**. η ζωγραφική που γίνεται με λαδομπογιές **2**. ζωγραφικός πίνακας κατασκευασμένος με λαδομπογιές: η *έκθεση θα περιλαμβάνει ελαιογραφίες και ακουαρέλες.* — ελαιογραφικός, -ή, -ό [1849], ελαιογραφώ ρ. [1847] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. peinture à l'huile].

ελαιόδεντρο κ. **(ε)λιόδεντρο** (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το δέντρο τής ελιάς.

ελαιοδιαχωριστήρας (ο) μηχάνημα των ελαιουργείων με το οποίο διαχωρίζεται το λάδι από το κατακάθι των ελιών (το υδατώδες μέρος, τη μούργα).

ελαιοδοχείο (το) [1888] δοχείο για τη φύλαξη λαδιού.

ελαιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελαιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή} ελαιώδης (βλ.λ.).

ελαιοκαλλιέργεια (η) [1894] {ελαιοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια ελιών.

ελαιόκαρπος (ο) [1833] {-ου κ. -άρπου | -ων κ. -άρπων} **1**. ο καρπός τού ελαιόδεντρου **2**. (περιληπτ.) το σύνολο των καρπών τού ελαιόδεντρου: η *συγκομιδή τού ~* ΣΥΝ. ελιά.

ελαιοκομία (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η συστηματική καλλιέργεια των ελαιοδέντρων **2**. ΓΕΩΠ. κλάδος τής δενδροκομίας που ασχολείται με την καλλιέργεια των ελαιοδέντρων. — ελαιοκόμος (ο/η) [αρχ.], ελαιοκομικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *έλαιοκομώ* < *έλαια* + *κομώ* «φροντίζω», βλ. κ. *-κομία]*.

ελαιόλαδο (το) [μεσν.] {-ου κ. -άδου | χωρ. πληθ.} το λάδι που προέρχεται από τον καρπό τής ελιάς (κατ' αντιδιαστολή προς άλλα είδη λαδιού φυτικής, ζωικής κ.λπ. προέλευσης): *παρθένο | αγνό ~.* **ελαιόμετρο** (το) [1898] {ελαιομέτρ-ου | -ων} όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της πυκνότητας τού λαδιού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oléomètre]. **ελαιοπαραγωγή** (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή λαδιού. —

ελαιοπαραγωγικός, -ή, -ό [1898]. **ελαιοπαραγωγός**, -ός, -ό (λόγ.) **1**. (τόπος) που παράγει ελιές και λάδι: *~ χώρα* ***2. ελαιοπαραγωγός*** (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή και πώληση λαδιού,

ελαιοπιεστήριο (το) [1888] {ελαιοπιεστηρί-ου | -ων} το πιεστήριο στο οποίο συνθλίβεται ο καρπός τής ελιάς δίνοντας το λάδι. ελαιοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί σε λάδι:

ελιές ~. ελαιοπολτός (ο) το προϊόν τής συμπίεσης των ελιών σε ελαιοπιε-

στήριο.
ελαιοπυρήνας (ο) [1833] **1.** ο πυρήνας τής ελιάς, το κουκούτσι ΣΥΝ. (λαϊκ.) λιοκούκουτσο **2.** τα στερεά υπολείμματα που απομένουν μ^ετά την έκθλιψη τού ελαιοκάρπου για την παραγωγή λαδιού.
ελαιοτριβείο (το) το σύνολο των εγκαταστάσεων για την εξαγωγή τού ελαιολάδου με έκθλιψη από τον ελαιόκαρπο. Επίσης (λαϊκ.) λιοτριβειό κ. λιοτρίβι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐλαιοτριβεῖον* < *ἔλαια* + *-τριβείον* < *τρίβω*].
ελαιουργείο (το) [αρχ.] εργοστάσιο επεξεργασίας και παραγωγής ελαιολάδου.
ελαϊουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής τεχνολογίας τροφίμων, που ασχολείται με τη διαδικασία διαχωρισμού τού ελαιολάδου από τον ελαιόκαρπο, καθώς και με την επεξεργασία και παραγωγή λαδιού. — ελαιουργικός, **-ή,** -ό [μτγν.].
ελαιουργός (ο/η) **1**. ο ιδιοκτήτης ελαιουργείου **2**. αυτός που ασχολείται με την ελαιουργία. [ΕΤΥΜ. μτγν. < έλαιον + *-ουργός* < *ἔργον*].
ελαιοφοίνικας (ο) [1836] {ελαιοφοινίκων} φοίνικας που απαντά στην Αφρική και στα ανατολικά παράλια τής Ν. Αμερικής· από τους καρπούς του κατασκευάζονται σαπούνια, από τα σπέρματα του παράγεται λευκό λάδι, ενώ χρησιμοποιείται και στην Ευρώπη ως διακοσμητικό φυτό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. oil palm].
ελαιοφιτεία (η) [αρχ.] {ελαιοφυτειών} φυτεία ελαιοδέντρων.
ελαιόφυτος, -η, -ο [αρχ.] (για περιοχές, εκτάσεις) αυτός που είναι γεμάτος ελαιόδεντρα.
ελαιόχρους, -ους, -ουν {ελαιόχρ-ου | -όχροι (ουδ. -όχροα), -όχρων} (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα τού λαδιού. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλαιον* + *-χροος* (βλ. λ. *χρώμα*)].
ελαιόχρωμα (το) [1862] {ελαιοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) χρώμα που παρασκευάζεται από χρωστικές ουσίες, λάδι (λινέλαιο κ.ά.(, διαλυτικά και στεγανωτικά· χρησιμοποιείται για το βάψιμο τού εσωτερικού οικιών, σιδερένιων ή ξύλινων κατασκευών κ.ά. ΣΥΝ. λαδομπογιά.
ελαιοχρωματιζω ρ. μετβ. [1887] {ελαιοχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} χρωματίζω με ελαιόχρωμα.
ελαιοχρωματισμός (ο) [1833] το βάψιμο (συνήθ. τοίχων σπιτιών) με ελαιόχρωμα.
ελαιοχρωματιστής (ο) [1886] (επίσ.) τεχνίτης ειδικός στον ελαιοχρωματισμό.
ελαιοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} (στη ζωγραφική ή στα βαψίματα) η χρήση ελαιοχρωμάτων.
ελαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει στη σύσταση του (κυρ. ως προς το παχύρρευστο) με λάδι: ~ *ουσία* 2. αυτός που περιέχει λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία: ~ *προϊόν.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
ελαιώνας (ο) έκταση κατάφυτη από ελαιόδεντρα ΣΥΝ. λιοστάσι, λιόφυτο. [ΕΤΥΜ < μτγν. *ἐλαιών, -ῶνος* < αρχ. *ἔλαια*].
ΕΛ. ΑΣ. (η) Ελληνική Αστυνομία.
Ε.Λ.Α.Σ. (ο) Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός· αντιστασιακή οργάνωση που έδρασε κατά την Κατοχή (1941-44) ως στρατιωτικό σκέλος τού Ε.Α.Μ. (βλ.λ.).
έλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική κατεργασία μετάλλων ή κραμάτων είτε εν θερμώ είτε εν ψυχρώ, με συνεχή συμπίεση τους ανάμεσα σε δύο παράλληλους κυλίνδρους, οι οποίοι περιστρέφονται με αντίθετη φορά, ώστε το υλικό να υφίσταται βαθμιαία μείωση τού πάχους· χρησιμοποιείται για την κατασκευή λαμαρινών, ελασμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελασις,* αρχική σημ. «εκδίωξη - εκστρατεία», < *ἐλαύνω.* Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. laminage].
ελάσιμος, -η, -ο [1856] (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να τύχει κατεργασίας με έλαση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ; < έλαση (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].
ελασίτης (ο) {ελασιτών}, **ελασίτισσα** (η) {ελασιτισσών} μαχητής τού Ε.Λ.Α.Σ. (βλ. κ. λ. αντάρτης, *συμμορίτης*). — ελασίτικος, -η, -ο.
έλασμα (το) {ελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1.ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική πλάκα ή φύλλο μετάλλου, που σχηματίζεται με έλαση: *χαλύβδινο | ορειχάλκινο* ~ · **2.** ΒΟΤ. το πλατύ μέρος τού φύλλου των φυτών. — (υποκ.) ελασμάτιο (το) [μτγν.], ελασμάτινος, -η, -ο, **ελασματοειδής,** -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ἐλαύνω].
ελασματοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία μετατροπής μετάλλου σε έλασμα. — ελασματοποιώ ρ. {-είς...}.
ελασματουργείο (το) το εργαστήριο κατασκευής ελασμάτων.
ελασματουργός, -ός, -ό [1847] (λόγ.) **1**. αυτός που κατεργάζεται ή κατασκευάζει ελάσματα: ~ μηχανή **2.** *ελασματουργός* (ο) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ελασμάτων. [ΕΤΥΜ. < *ἔλασμα, -ατός* + *-ουργός* (< *ἔργο*)].
Ελασσόνα (η) πόλη στον νομό Λάρισας. — Ελασσονίτης (ο), Ελασσονίτισσα (η), ελασσονίτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ Πρόκειται για την Ομηρική *Ὀλοοσσόνα,* αγν. ετύμου].
ελάσσων, -ων, έλασσον {ελάσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1**. λιγότερος, μικρότερος ως προς τον αριθμό, το ποσό, τον όγκο, τον μέσο όρο κ.λπ. **2**. κατώτερος ως προς την αξία ή τη σημασία: θέμα *ελάσσονος σημασίας* || ~ *Αλεξανδρινοί συγγραφείς* ΣΥΝ. δευτερεύων, υποδεέστερος **3.** ΜΟΥΣ. (α) ελάσσων ***κλίμακα*** (γαλλ. gamme mineure) η μουσική κλίμακα (βλ.λ.) τής ευρωπαϊκής μουσικής, τής οποίας τα δύο εναρκτήρια διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μικρότερο» (έλασσον) διάστημα (ενάμιση τόνο) απ' ό,τι τα αντίστοιχα διαστήματα τής «μείζονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μεγαλύτερο (μείζον, ίσο προς δύο τόνους) (β) **ελάσσων *συγχορδία*** συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι ενάμισης τόνος, δηλαδή «μικρότερο» (έλασσον), σε σχέση με εκείνο τής αντίστοιχης μείζονος, το οποίο είναι «μεγαλύτερο» (μείζον), δηλαδή δύο τόνοι (γ) ***ελάσσων τρόπος*** (γαλλ. mode mineur) το σύνολο των ελασσόνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε ελάσσονα κλίμακα· ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακα του: αυτό το κομμάτι είναι *γραμμένο στη φα ελάσσονα* || *φούγκα σε ντο ελάσσονα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ελάσσων | -ττων < **ἐλάχ-jων* < *ἐλαχύς* «μικρός» < *ἐ*-προθεμ. + I.E. *$*lngh^w$*-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *$*leng^wh$*- «ευκίνητος, ελαφρός», πβ. σανσκρ. laghu- «ταχύς, ελαφρός, μικρός», αρχ. σλαβ. Hgü-kü «ελαφρός», λατ. levis, γαλλ. léger, ισπ. leve, αγγλ. light, γερμ. leicht κ.ά. Ομόρρ. ελάττωμα, *ελάχιστος, ελαφρός* κ.ά.]. **ελαστικός**, -ή, -ό [1856] **1**. (α) αυτός που, αφού παραμορφωθεί προσωρινά υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης, στη συνέχεια επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις: ~ *υλικά* || ~ *καλσόν/ φόρμα* (β) ***ελαστική παραμόρφωση*** η προσωρινή παραμόρφωση που υφίσταται ένα σώμα, το οποίο επανέρχεται στην αρχική του μορφή μόλις πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση (γ) ΑΝΑΤ. ελαστικός **ιστός** ο συνδετικός ιστός από τον οποίο απαρτίζονται συγκεκριμένοι σύνδεσμοι και τοιχώματα αρτηριών **2**. ελαστικό (το) (α) το καουτσούκ, το λάστιχο (β) (συνήθ. στον πληθ.) το λάστιχο τού τροχού τού αυτοκινήτου **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευλυγισία και ευκινησία: *οι γάτες έχουν ~ σώμα* ΣΥΝ. ευλύγιστος 4**.** (μτφ. κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αυστηρότητας, που μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με την περίπτωση: ~ *καθηγητής* | *συνείδηση* | *ωράριο εργασίας.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. élastique < νεολατ. elasticus < μτγν. *ελαστός* < αρχ. *ἐλαύνω*]. ελαστικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα (σώματος) να παραμορφώνεται υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις, όταν πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση: το λάστιχο με *τον καιρό χάνει την ~ του* 2. η ευλυγισία και ευκινησία: η ~ *τού σώματος* 3. (μτφ.) η επιεικής ανεκτικότητα, η έλλειψη αυστηρότητας και σταθερότητας: η ~ στην *τήρηση των κανόνων* | *νόμων ωθεί συχνά στην παρανομία* || η ~ τής *συνείδησης κάποιου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. élasticité]. ελαστίνη (η) {ελαστινών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη που βρίσκεται στους ελαστικούς και συνδετικούς ιστούς των ζώων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. elastin]. έλαστρο (το) {ελάστρ-ου | -ων) ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα για την έλαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ελαστρον* < θ. *ἐλασ-* (τού αρχ. *ἐλαύνω,* βλ. κ. *ἐλασμα)* + παραγ. επίθημα *-τρον,* πβ. κ. *πλήκτρον]*. ελάτη (η) → έλατο
ελατήριο (το) {ελατηρί-ου | -ων} **1.** ελαστικό εξάρτημα μηχανών **ή** συσκευών, που θέτει σε κίνηση τον μηχανισμό τους και μπορεί να συμπτύσσεται με την άσκηση πίεσης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις όταν αυτή σταματήσει: το ~ *τού ρολογιού* || *ελικοειδές* | *σπειροειδές* | *τεντωμένο* ~· ΦΡ. ***πετάγομαι*** | *τινάζομαι σαν ελατήριο* αντιδρώ απότομα, γρήγορα, κάνω ξαφνική κίνηση: *μόλις χτύπησε το τηλέφωνο, τινάχτηκε σαν ελατήριο κι έτρεξε να το σηκώσει* 2. το κίνητρο: *ταπεινό | ιδιοτελές | πολιτικό | κομματικό* ~ || τα ~ τής *ενέργειας του είναι δύσκολο να προσδιοριστούν.* — (υποκ.) ελατηριάκι (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *ἐλατήριος* «αυτός που εκδιώκει, που απομακρύνει» < *ἐλαύνω* (πβ. *ελατός)*. Η σημ. τού μηχανικού ελάσματος αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. spring]. ελάτινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο ελάτου: ~ *πλαίσιο | πόρτα | έπιπλο | δοκός | κατάρτι.* Επίσης ελατέ-νιος, -ια, -ιο κ. ελατήσιος, -ια, -ιο. έλατο (το) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} 1. δασικό αιωνόβιο κωνοφόρο δέντρο, με ψηλό ίσιο κορμό και κλαδιά διατεταγμένα σε πυραμοειδές σχήμα: τα *Χριστούγεννα στολίζουμε ένα αληθινό ή ψεύτικο* ~ 2. (συνεκδ.) το ξύλο τού έλατου: *θα στρώσουμε το πάτωμα με* ~. Επίσης **έλατος** (ο) [μεσν.] κ. ελάτη (η) [αρχ.]. — (υποκ.) ελατάκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελάτη,* με μετατροπή σε ουδ. γένος κατά τα ουσ. *πεύκο, δέντρο* κ.τ.ό. Το αρχ. *ελάτη* είναι αγν. ετύμου, όπως ισχύει γενικά για τα ονόματα των κωνοφόρων στις I.E. γλώσσες. Αβέβαιη παραμένει η σύνδεση με τα αρμ. elew-in «κέδρος», ρωσ. jalov-ec, αρχ. γερμ. Unta (> γερμ. Linde «δέντρο»), καθώς και με το αλβ. lëndë «ξύλο, υλικό»]. **ελατοβούνι** (το) {χωρ. γεν.} βουνό κατάφυτο από έλατα.
ελατόδασος (το) {ελατοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από έλατα.
ελατόξυλο (το) [1891] το ξύλο τού ελάτου.
ελατόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} το ρετσίνι τού ελάτου, που χρησιμοποιείται στις βρογχικές παθήσεις ΣΥΝ. ρητίνη. **ελατός,** -ή, -ό (λόγ.) (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να αλλάζει σχήμα ή μορφή, χωρίς να σπάει, όταν του ασκηθεί εξωτερική δύναμη (π.χ. κατά τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.). — ελατότητα (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλαύνω]*. **ελατοσίδηρος** (ο) {ελατοσιδήρ-ου | -ων} ο σίδηρος που έχει μετατραπεί σε έλασμα με έλαση (βλ.λ.) ΑΝΤ. χυτοσίδηρος.
ελατοσκέπαστος, -η, -ο [1892] αυτός που είναι σκεπασμένος από έλατα. ελατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ενός μετάλου να μπορεί να αλλάζει σχήμα και μορφή, χωρίς να σπάει, όταν επιδράσει επάνω

του εξωτερική δύναμη (π.χ. με τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.). ελάττωμα (το) {ελαττώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (για πρόσ.) σωματική, ψυχική ή διανοητική ατέλεια, μειονέκτημα: *εγγενές | επίκτητο ~||~ στα αφτιά | στα χέρια* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουσούρι 2. (ειδικότ.) κάθε κακή πλευρά στον χαρακτήρα (κάποιου): *το ~ τής λαιμαργίας || ένα ~ του είναι* η *αναβλητικότητα* ΣΥΝ. ψεγάδι ANT. προτέρημα, χάρισμα 3. (για αντικείμενα) κάθε πρόβλημα στην κατασκευή ή τη λειτουργία: το *~ αυτής τής τηλεόρασης είναι ότι δεν αποδίδει καλά τα χρώματα* 4. (καταχρ.) μειονέκτημα: η *τακτική του έχει πολλά ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ελαττό* (-όω) < ελάσσων | -ττων (βλ.λ.)]. ελαττωματικός, -ή, -ό [1761] αυτός που έχει κάποιο ελάττωμα, που παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα (στη λειτουργία, την κατασκευή, την εμφάνιση κ.λπ.): *~ πλυντήριο | συσκευή | βιβλίο | μηχανισμός.* — ελαττωματικότητα (η) [1857]. ελαττώνω ρ. μετβ. {ελάττω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) λιγότερο, λιγοστεύω την ποσότητα: *~ την παραγωγή | τις πωλήσεις | το κάπνισμα | την ταχύτητα* ΣΥΝ. μειώνω, περιορίζω ANT. αυξάνω, πολλαπλασιάζω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελασσώ* | -ττώ (-όω) < ελάσσων | -ττων (βλ.λ.)]. ελάττωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1**. η μ$^{\varepsilon}$ίωση, ο περιορισμός τής εκτάσεως, τής ποσότητας: η ~ των φόρων | των *ελλειμμάτων | των εσόδων || σημαντική | αισθητή | δραστική* ~ ΣΥΝ. (κα-θημ.) λιγόστεμα ANT. αύξηση **2**. (συνεκδ.) η ποσότητα κατά την οποία ελαττών$^{\varepsilon}$ται (κάτι): η *~ τού αριθμού όσων δήλωσαν συμμετοχή ήταν γύρω στο 10% σε σχέση με τους περσινούς.* ελ**αόνω** ρ. μ$^{\varepsilon}$τβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** θέτω σε κίνηση, οδηγώ **2**. (μεσοπαθ. ***ελαύνομαι)*** παρακινούμαι, παρασύρομαι: *ελαύνεται από ιδιοτελείς σκοπούς.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέτω σε κίνηση, οδηγώ (άρμα, ποίμνιο, αγέλη, στρατό κ.ά.)», < *έλά-Εν-ω (πβ. παράλλ. τ. ελά-ω), αβεβ. ετύμου. Συχνές είναι επίσης στην Αρχ. οι σημ. «οδηγώ στα άκρα, κατακυριεύω και κατευθύνω κάποιον (ως κίνητρο ή συναίσθημα)». Φαίνεται πιθ. η σύνδεση με λατ. amb-ul-are «περπατώ», αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα», αρχ. ιρλ. ad-ellaim «επισκέπτομαι» κ.ά., που θα οδηγούσε σε κοινή ρίζα *el-, για την οποία βλ. λ. έλευση. Από το ρ. *ελαύνω* έχουν προέλθει πολλές σημαντικές λ., όπως *έλασμα, ελατός, ελαστικός, ελατήριο(ν)* κ.ά., καθώς και η προστ. έλα (με τη σημ. τού ρ. *έρχομαι)]*.

ελαφηβόλος (ο/η) (αρχαιοπρ.) κυνηγός ελαφιών: ~ θεά (η Αρτεμις) ΣΥΝ. ελαφοκυνηγός. — ελαφηβολία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ < *έ'λαφος* + *-βόλος* < *βάλλω]*. ελαφήσιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφήσιος** (σχολ. ορθ. *ελαφί-σιος)* 1. αυτός που σχετίζεται με το ελάφι ή προέρχεται από αυτό: *~ κρέας | δέρμα 2.* (μτφ.) αυτός που θυμίζει ελάφι, κυρ. στη χάρη και την ταχύτητα: *~ τρέξιμο | κορμί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*. ελάφι (το) κ. (λαϊκ.-λογοτ.) λάφι {ελαφ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρυκαστικό θηλαστικό με λεπτό σώμα, ψηλά πόδια και ανοιχτό καστανό τρίχωμα, που ζει σε βιότοπους με άγρια βλάστηση· το αρσενικό έχει κέρατα. Επίσης (λόγ.) **έλαφος** (ο/η) [αρχ.] {ελάφ-ου | -ων, -ους). — (υποκ.) ελαφάκι (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έλάφιον,* υποκ. τού *ελαφος* (< *eln-bhos), παράλλ. τ.) με επίθημα -φος) τού αιολ. *ελλός* «ελαφάκι» < *έλ-νός, που συνδ. με αρχ. σλαβ. jeleni (> σερβοκρ. jelen), αγγλ. elk «τάρανδος» κ.ά. Δεν θεωρείται πιθανή η συσχέτιση με το αγγλ. lamb «αρνί»]. ελαφίνα κ. (λαϊκ.-λογοτ.) λαφίνα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό ελάφι. **ελαφοειδής,** -ής, -ές [μτγν.] {ελαφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που
έχει τη μορφή ελαφιού . ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ελαφοκυνηγός (ο) αυτός που κυνηγάει ελάφια. Ελαφόνησος (η) {Ελαφονήσου} νησί κοντά στις Α. ακτές τού Λακωνικού Κόλπου. Επίσης (λαϊκ.) Ελαφονήσι (το). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού βεν. ονόματος Cervi (πβ. ιταλ. cervo «ελάφι»), με το οποίο ήταν γνωστό το νησί κατά τη βενετοκρατία. Στη Μτγν. Ελληνική αποκαλείται -λόγω σχήματος- *"Ονου Γνάθος]*. ελαφοπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει ταχύτητα ανάλογη **με** αυτή
τού ελαφιού, που τρέχει γρήγορα. ελαφόπουλο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) λαφόπουλο (το) [μεσν.] μικρό ελάφι ΣΥΝ. ελαφάκι. έλαφος (ο/η) → ελάφι
ελαφραδα κ. **αλαφράδα** (η) (λαϊκ.) **1.** η ελαφρότητα (βλ.λ.) **2**. (μτφ.) η έλλειψη σύνεσης, η επιπόλαιη σκέψη και συμπεριφορά: η ~ τής *νιότης* ΣΥΝ. ελαφρότητα 3. (συνεκδ.) κάθε πράξη που δηλώνει έλλειψη σοβαρότητας ή προσοχής ΣΥΝ. επιπολαιότητα. **ελαφραί**νω κ. (λαϊκ.) **αλαφραί**νω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) ελαφρύ ή λιγότερο βαρύ (βλ.λ.) ΣΥΝ. ελαφρώνω ♦ 2. (αμετβ.) χάνω από το βάρος μου ANT. βαραίνω. **ελαφρόγνωμος**, -η, -ο αυτός που σκέφτεται επιπόλαια ΣΥΝ. ελαφροκέφαλος. **ελαφροήσκιωτος,** -η, -ο → αλαφροήσκιωτος ελαφροκέφαλος, -η,-ο [μεσν] κ. (λαϊκ.) αλαφροκέφαλος αυτός που σκέφτεται και ενεργεί με επιπολαιότητα ΣΥΝ. ελαφρόγνωμος, ελαφρόμυαλος. — **ελαφροκεφαλιά** (η). **ελαφροκοιμαμαι** κ. (λαϊκ.) **(α)λαφροκοιμάμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ελαφροκοιμάσαι... | ελαφροκοιμήθηκα} κοιμούμαι ελαφρά, ώστε να ξυπνώ με τον παραμικρό θόρυβο ή κίνηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. ελαφροκόκκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που θεωρείται πως έχει ελαφρύ σκελετό ANT. βαρυκόκκαλος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μπορεί να κινείται **ΐ**ξε ταχύτητα, ο ευκίνητος. ελαφρόμυαλος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **αλαφρόμυαλος 1**. αυτός που σκέφτ$^{\varepsilon}$ται και ενεργεί επιπόλαια, απερίσκεπτα ΣΥΝ. (λόγ.) ελαφρό-νους **2**. (κατ' επέκτ.) ανόητος άνθρωπος. — **ελαφρομυαλιά** κ. (λαϊκ.)
αλαφρομυαλιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, τρελός.*
ελαφρόνους, -ους, -ουν [μτγν.] ($^{\varepsilon}$λαφρόν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) $^{\varepsilon}$λαφρόμυαλος. — ελαφρόνοια (η) [1809].
ελαφροντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος ελαφρά, με λίγα ή λεπτά ρούχα: *βγήκε ~ και κρύωσε, γιατί είχε ψύχρα.*
ελαφροπατώ κ. (λαϊκ.) **αλαφροπατώ** ρ. αμετβ. {ελαφροπατάς... | $^{\varepsilon}$λαφροπάτησα} π$^{\varepsilon}$ρπατώ ανάλαφρα: *προχώρησε ελαφροπατώντας, για να μην τους ξυπνήσει.*
ελαφρόπετρα (η) {χωρ. γ$^{\varepsilon}$ν. πληθ.} πέτρα ηφαιστειακής προέλευσης **με** πορώδη υφή, που της επιτρέπει να είναι ιδιαίτ$^{\varepsilon}$ρα ελαφριά και να $^{\varepsilon}$πιπλέ$^{\varepsilon}$ι στο νερό, η οποία χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών, καθώς και ως πρώτη ύλη μονωτικών υλικών.
ελαφρόπιστος, -η, -ο αυτός που είναι ευκολόπιστος.
ελαφροποινίτης (ο) [1886] {ελαφροποινιτών} ο κατάδικος που εκτί-νει μικρή ποινή, κατ' αντιδιαστολή προς τον βαρυποινίτη.
ελαφρός, -ιά (λόγ. -ά), -ό **1**. αυτός που έχει μικρό βάρος: *~ αποσκευές | τσάντα | άνθρωπος* ΣΥΝ. αβαρής, λιγόβαρος, ανάλαφρος ANT. βαρύς· ΦΡ. **αις *είναι ελαφρύ το χώμα που σε σκεπάζει!*** (αρχ. επιγραφή: *γαΐαν έ'χοις ελαφράν)* ως ευχή σε νεκρό για αιώνια ανάπαυση 2. (για ενδύματα, παπούτσια, σκεπάσματα ή υφάσματα) λεπτός, κατασκευασμένος από υλικό κατάλληλο για εποχές χωρίς κρύο: *~ ύφασμα | πουκαμισάκι* 3. αυτός που δεν φέρει βαρύ οπλισμό ή εξοπλισμό: *~ ιππικό | άρμα* 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δύναμης, πίεσης, απαλός: *~ άγγιγμα | χάδι | αεράκι || - χτύπημα στην πλάτη || ~ κύμα* ANT. σφοδρός, δυνατός· ΦΡ. ***έχω ελαφρύ χέρι*** (κυρ. για γιατρούς, νοσοκόμους) δεν προκαλώ πόνο ή ενόχληση στον ασθενή: *έχει ελαφρύ χέρι· ούτε που κατάλαβα πότε μου έκανε την ένεση* 5. (γενι-κότ.) αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα οξύς, έντονος στις αισθήσεις: *~ γεύση | άρωμα | πόνος* ΣΥΝ. ανεπαίσθητος 6. (μτφ.) αυτός που μπορεί να γίνει υποφερτός, που δεν είναι ιδιαίτερα επαχθής και έντονος: *~ αδιαθεσία | γρίπη | φορολογία* 7. (για τροφή) αυτός που χωνεύεται εύκολα: *ο γιατρός τού συνέστησε να τρώει ~ φαγητά* ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος **8**. (για ποτό στον τ. ***ελαφρύς)*** αυτός που έχει σχετικά μικρή αναλογία σε αλκοόλ: *~ κρασί* 9. αυτός τού οποίου η επίδραση στον οργανισμό είναι σχετικώς ήπια: *- τσιγάρα | φάρμακα*-ΦΡ. ***ελαφρύς ύπνος*** (ι) ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς εύκολα ANT. βαρύς (ii) αναπαυτικός και ήρεμος ύπνος χωρίς εφιάλτες 10. (α) αυτός που στερείται σοβαρού περιεχομένου, που αποβλέπει μόνο στη διασκέδαση: *~ θέατρο* ΣΥΝ. εύπεπτος (β) ***ελαφρά μουσική*** όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει μια περιοχή της μουσικής με απλουστευμένο μουσικό περιεχόμενο, τραγούδι, χορό ή μουσική «γεμίσματος» ενός χώρου (εστιατορίου, ανελκυστήρα, κινηματογράφου κατά την ώρα των διαλειμμάτων κ.λπ.)· θεωρείται ότι παρακολουθείται εύκολα και χωρίς κόπο, αντιδιαστελλόμενη προς τη σοβαρή μουσική, η οποία απαιτεί προσήλωση 11. (για πρόσ.) επιπόλαιος, απερίσκεπτος: *από τη συμπεριφορά της φαίνεται πολύ ~ κοπέλα* ΣΥΝ. ανόητος, ελαφρόμυαλος· ΦΡ. (α) ***ελαφρών ηθών*** για γυναίκα χωρίς αυστηρή ηθική (ειδικότ. ως χαρακτηρισμός για πόρνη) (β) ***ελαφρά τη καρδία*** *(ελαφρά τη καρδία)* | ***με ελαφριά καρδιά*** χωρίς συναίσθηση τής σημασίας, τού βάρους (λόγων **ή** ενεργειών), **με** επιπολαιότητα: *ομολόγησε το σφάλμα του ~* (γ) ***ελαφρά τη συνειδήσει*** *(έλαφρφ τη συνειδήσει)* χωρίς ενοχές, τύψεις: *συκοφαντούσε ~ τους ανταγωνιστές του.* Επίσης **ελαφρύς,** -ιά, -ύ {κ. ελαφρ-ιού | -είς κ. -ιοί (ουδ. -ιά)· ελαφρύτερος, -ατός} κ. (λαϊκ.) αλαφρός κ. αλαφρύς κ. αλαφριός. — (υποκ.) **ελαφρούτσικος**, -η/-ια, -ο, ελαφρ-ώς [αρχ.] | -ά | -ιά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, -ύς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **έλαχ-ρός/ *ελαχ-*Εός < ε- προθεμ. + I.E. **lngh^{w}-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. **leng^{w}h- «ευκίνητος, ελαφρός», πβ. σανσκρ. langhu- «ταχύς, ελαφρός», αρχ. γερμ. lungar, αγγλ. lunge «ρίχνομαι απότομα» κ.ά. Ομόρρ. ελάσσων (βλ.λ.), *ελάττωμα, ελάχιστος, ελαττώ (-ώνω)* κ.ά. ο τ. *ελαφρύς* κατά το *βαρύς.* Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ελαφρύς ύπνος* (< γαλλ. sommeil léger), *ελαφρών ηθών* (< γαλλ. des mœurs légères), *ελαφρά μουσική* (< γαλλ. musique légère) κ.ά.].
ελαφρότητα (η) [αρχ.] {ελαφροτήτων} 1. το να έχει κάποιος/κάτι μικρό βάρος: η ~ τού *βαμβακιού* ΣΥΝ. ελαφράδα ANT. βαρύτητα 2. (μτφ.) η έλλειψη σοβαρότητας, η επιπολαιότητα: *για άνθρωπο τής δικής του ηλικίας συμπεριφέρεται με ανεπίτρεπτη ~* 3. η έλλειψη αυστηρότητας ή εγκράτειας· (ειδικότ.) η ηθική χαλαρότητα: *η ~ των ηθών* 4. (συνεκδ.) κάθε πράξη ή εκδήλωση που μαρτυρεί έλλειψη σοβαρότητας και απερισκεψίας: *τέτοιες - πλήττουν το κύρος του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
ελαφροχέρης (ο) {ελαφροχέρηδες} αυτός που έχει ελαφρύ χέρι· ως χαρακτηρισμός επιδέξιου κλέφτη: «δεν *αντιλήφθηκαν τον - ο οποίος, την ώρα που όλοι ήταν απασχολημένοι, άρπαζε τη βαλίτσα με τον μικρό θησαυρό»* (εφημ.).
ελάφρυνση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1**. η ελάττωση, μείωση τού βάρους (σώματος) ΣΥΝ. ελάφρωση **2**. (μτφ.) η απαλλαγή από υποχρέωση (οικονομικής, ηθικής κ.λπ. φύσεως): *θα ισχύσουν ειδικές φορολογικές ~ για τους πολυτέκνους.*
ελαφρυντικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που επιφέρει ελάφρυνση, ανακούφιση ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραϋντικός **2**. ***ελαφρυντικό*** (το) (α) ΝΟΜ. ειδική περίσταση που καθορίζεται από τον ποινικό νόμο και συνεπάγεται μετριασμό τής προβλεπόμενης ποινής: το *~ τού προτέρου εντίμου βίου* (β) (κατ' επέκτ.) η αιτία που επιτρέπει ή επιβάλλει επιεική κρίση: *επικαλούμαι | αναγνωρίζω ελαφρυντικά || το φέρσιμο σου δεν έχει κανένα* - ANT. επιβαρυντικό. — ελαφρυντικ-ά | -ώς επίρρ. **ελαφρύ**νω ρ. μετβ. [μτγν.] {ελάφρυνα} **1.** ελαφρώνω **2.** καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές: η *κατάργηση ορισμένων φόρων θα ελαφρύνει τη θέση των φορολογουμένων* ΦΡ. ***ελαφρύνω τη θέση μου*** καθιστώ

δυνατή την επιεικέστερη για μένα κρίση (τού δικαστηρίου): *προσπάθησε* να ελαφρύνει τη θέση *του, ομολογώντας την πράξη του.*

ελαφρύς, -ιά, -ύ -· ελαφρός

ελαφρώνω [μτγν.] κ. (λαϊκ.-λογοτ.) αλαφρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο ελαφρύ: *προσπάθησε να ελαφρώσεις τη βαλίτσα,* γιατί είναι *ασήκωτη* ΑΝΤ. βαραίνω· (μτφ.) **2**. καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές, δυσβάσταχτο: ~ τη θλίψη | *τον πόνο* | *την ψυχή κάποιου* ♦ (αμετβ.) 3. γίνομαι πιο ελαφρός: η *βαλίτσα ελάφρωσε* 4. ανακουφίζομαι, μου φεύγει ένα βάρος (ψυχικό): πες μου τι σε *βασανίζει να αλαφρώσεις* || *εξομολογήθηκε κι ελάφρωσε η καρδιά της.* — ελάφρωμα κ. αλάφρωμα (το).

έλαχα ρ. → λαχαίνω

ελαχιστοποιώ ρ. μετβ. {ελαχιστοποιείς... | ελαχιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος| περιορίζω στο ελάχιστο: η *εταιρεία αποφάσισε να ελαχιστοποιήσει τις δαπάνες της* || *με τα νέα μέτρα έχουν ελαχιστοποιηθεί οι κίνδυνοι για την ασφάλεια των επιβατών* ΑΝΤ. μεγιστοποιώ. — **ελαχιστοποίηση** (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. minimiser].

ελάχιστο (το) [αρχ.] {ελαχίστ-ου | -ων} **1.** το μικρότερο δυνατό μέγεθος, ποσό, έκταση· το κατώτατο όριο: έχει *περιορίσει τα έξοδα του στο ~, για να τα βγάλει πέρα* 2. (κατ' επέκτ.) η πιο ασήμαντη πράξη, συνεισφορά (εκ μέρους κάποιου): το να *ζητήσεις συγγνώμη είναι το ~ που μπορείς πια να κάνεις* **3**. (ως επίρρ.) ***το ελάχιστο*** | (λόγ.) ***κατ' ελάχιστον*** *στο* κατώτατο δυνατό όριο, όχι περισσότερο: σε *δύο χρόνια ~,* τα *πράγματα θα είναι τελείως διαφορετικά* ΣΥΝ. το λιγότερο ΑΝΤ. το πολύ (βλ. λ. τουλάχιστον).

ελάχιστος, -η, -ο {-ου κ. λόγ. -ίστου (θηλ. -ίστης) | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} 1. πάρα πολύ λίγος ή πάρα πολύ μικρός: θα *λείψω για ~ χρονικό διάστημα* || εντός *ελαχίστου χρόνου η εργασία εκτελέσθηκε επιτυχώς* || *~ θεατές είδαν την παράσταση* **2.** ΜΑΘ. ***ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο*** (Ε.Κ.Π.) (δύο ή περισσοτέρων φυσικών αριθμών) ο μικρότερος φυσικός αριθμός που διαιρείται (ακριβώς) με καθέναν από αυτούς: το ~ των 2, *3 και* 5 είναι το *30* **3. ελάχιστο** (το) βλ.λ. 4**.** (για πρόσ.) (συνήθ. στον λόγο θρησκευόμενων) κατώτερος από όλους, ασήμαντος· αμαρτωλός: *αξιώθηκα εγώ ο ~ να δω αυτό το θαύμα* ΣΥΝ. ταπεινότατος. — ελάχιστα επίρρ. [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *ἐλαχύς* (βλ. λ. ελάσσων), το οποίο πρακτικώς αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο *μικρός].*

ελαχιστότητα (η) [μτγν.] **1**. το να είναι κάτι πάρα πολύ λίγο ή μικρό **2**. (μτφ.) στη ΦΡ. ***η ελαχιστότητα μου*** η ταπεινότητα μου, για να δηλώσει κανείς την ταπεινοφροσύνη του.

Ε.Λ.Β. (η) Εταιρεία Λαϊκής Βάσης.

Έλβα (η) ιταλικό νησί μεταξύ τής Ιταλίας και τής Κορσικής, όπου εξορίσθηκε ο Μέγας Ναπολέων το 1814. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Elba < λατ. Uva, ετρουσκ. τοπωνύμιο].

ΕΛ.Β.Α. (η) Ελληνική Βιομηχανία Αλουμίνας.

Έλβας (ο) ποταμός τής Β. Ευρώπης που πηγάζει από τα όρη τής Τσεχίας και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Elbe (τσεχ. Labe), πιθ. από την ίδια ρίζα με τα τοπωνύμια Άλβιών, *Άλπεις* (βλ.λ.)].

Ελβετία (η) (γαλλ. Confédération Suisse, γερμ. Schweizerische Eidgenossenschaft, ιταλ. Confederazione Svizzera = Ελβετική Ομοσπονδία) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βέρνη, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική, τη Γερμανική και την Ιταλική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο. — **Ελβετός** (ο), **Ελβετή** κ. **Ελβετίδα** [1890] (η), **ελβετικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < λατ. Helvetia < Helvetii (αγν. ετύμου), λαός κελτ. καταγωγής, που κατέλαβε την περιοχή τής σημερινής Ελβετίας το 58 π.Χ. Οι ξέν. ονομασίες (λ.χ. γερμ. Schweiz) ανάγονται στο Schwyz, ένα από τα καντόνια τής χώρας].

ΕΛ.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Οχημάτων.

Ελγίνεια (τα) {Ελγινείων} (ενν. μάρμαρα) τα γλυπτά τού Παρθενώνα, που απέσπασε από την Ακρόπολη ο Αγγλος Έλγιν, στις αρχές τού 19ου αιώνα.

[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού Αγγλου λόρδου Thomas B. Elgin **ή** Ελγίνου (1766-1841), διπλωμάτη και συλλέκτη έργων τέχνης. Η φρ. *ελγίνεια μάρμαρα* ανάγεται στην αγγλ. Elgin marbles].

> Ελγίνεια; Είναι λάθος να ονομάζουμε **Ελγίνεια** (σαν να ανήκαν... στον Έλγιν!) τα «μάρμαρα» ή, καλύτερα, τα «γλυπτά» τού Παρθενώνα που βρίσκονται κυρίως στο αρχαιολογικό μουσείο τού Λονδίνου. Με αυτό τον τρόπο η *σύληση* θα νομιμοποιόταν (γλωσσικά) ως κτήση!

ΕΛ.Δ.Α. (τα) Ελληνικά Διυλιστήρια Ασπροπύργου.

ΕΛ.ΔΑΠ. (το) Ελεγκτήριο Δαπανών.

Ελδοράδο (το) → Ελντοράντο

ΕΛ.ΛΥ.Κ. (η) Ελληνική Δύναμη Κύπρου.

Ελεάτης (ο) [αρχ.] {Ελεατών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από την Ελέα (αρχαία ελληνική αποικία στη Ν. Ιταλία) **2**. καθένας από τους φιλοσόφους τής ελεατικής σχολής (βλ. λ. *ελεατικός).*

ελεατικός, -ή, -ό **1**. αυτός που κατάγεται από την Ελέα **2**. ΦΙΛΟΣ. ***ελεατική σχολή*** φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Ελέα τής Ν. Ιταλίας ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος, οι εκπρόσωποι τής οποίας *(Ελεάτες)* υποστήριξαν την ενιαία, απλή και αμετάβλητη φύση τού είναι. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ελέα, πόλη τής ιταλ. Καμπάνιας, αποικία των Φωκαέ-ων].

ΕΛ.Ε.Β.Μ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Βιομηχανικών και Μεταλλευτικών Επενδύσεων.

ελεγεία (η) {ελεγειών} **1**. ΦΙΛΟΛ. αρχαίο ποίημα που γραφόταν σε δίστιχες στροφές αποτελούμενες από ένα εξάμετρο και ένα πεντάμετρο και αναφερόταν σε ποικίλα θέματα (πολεμικά, ερωτικά, πολιτικά κ.λπ.) 2. (γενικότ.) καλλιτεχνικό έργο με έντονα λυρικό και θρηνητι-κό χαρακτήρα: η ταινία *είναι μια ~ για τη χαμένη αθωότητα τού πολιτισμένου ανθρώπου.* Επίσης **ελεγείο** (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ελεγος (ό)* «θρήνος, θρηνητικό άσμα σε ελεγειακό δίστιχο», αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Ως παρετυμολ. πρέπει να εκληφθεί η παραδοσιακή άποψη ότι η λ. προέρχεται από τη φρ. *έ ε λέγειν,* όπως και οι συνδέσεις με το θρηνητικό επιφώνημα έλελεῦ και με το ρ. *ολολύζω].*

ελεγειακός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ελεγεία: ~ *ποίηση* | *δίστιχο* (που αποτελείται από ένα δακτυλικό εξάμετρο και ένα δακτυλικό πεντάμετρο) 2. (μτφ.) αυτός που έχει το μελαγχολικό ύφος τής ελεγείας: ~ *ταινία* **3. *ελεγειακός*** (ο) ελεγειογράφος. — ελεγειακά επίρρ.

ελεγείο (το) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1**. η ελεγεία (βλ.λ.) **2**. (ειδικότ.) θρηνητικό ποίημα **ή** επιτύμβιο σε ελεγειακό δίστιχα.

ελεγειογράφος (ο) [μτγν.] ποιητής που συνθέτει ελεγείες. Επίσης ελεγειοποιός [αρχ.].

ελεγκτήριο (το) [1887] [ελεγκτηρί-ου | -ων} το γραφείο όπου γίνεται έλεγχος.

ελεγκτής (ο), **ελεγκτρια** (η) {ελεγκτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που ασκεί έλεγχο **2**. υπάλληλος αρμόδιος να ελέγχει την πληρότητα και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών: ~ *δημόσιας διοίκησης* | *εναέριας κυκλοφορίας* (υπάλληλος αεροδρομίου που ελέγχει την κίνηση των αεροπλάνων στον εναέριο χώρο ευθύνης τού αεροδρομίου, καθώς και κατά την προσγείωση και την απογείωση τους) 3. υπάλληλος τελωνείου που ελέγχει τα εισαγόμενα προϊόντα και καθορίζει ανάλογα τον δασμό τους: *τελωνειακός* - 4. υπάλληλος τής αστικής ή υπεραστικής συγκοινωνίας που ελέγχει τα εισιτήρια των επιβατών. [ΕΤΥΜ < *ελέγχω,* πβ. αρχ. έλεγκ·τήρ, *-ήρος* «ερευνητής»].

ελεγκτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που είναι αρμόδιος ή κατάλληλος να ελέγχει **2**. ΝΟΜ. ***Ελεγκτικό Συνέδριο*** το παλαιότερο συλλογικό όργανο τής κεντρικής διοίκησης, το οποίο λειτουργεί και ως διοικητικό όργανο (για τον έλεγχο τής είσπραξης των δημοσίων εσόδων με τη διενέργεια επιθεωρήσεων, τον έλεγχο των δαπανών τού κράτους, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, την απονομή συντάξεων από το δημόσιο ταμείο κ.λπ.) και ως διοικητικό δικαστήριο.

ελέγξιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή πρέπει να ελεγχθεί. — ελεγξι-**μότητα** (η). [ΕΤΥΜ. < *ελέγχω* (θ. *ελεγξ-)* + παραγ. επίθημα *-ιμος].*

έλεγχος (ο) {ελέγχ-ου | -ων} **1**. η έρευνα για την εξακρίβωση ή πιστοποίηση τής εγκυρότητας, τής ορθότητας, τής αλήθειας ή τής πραγματικής αξίας (στοιχείων, δεδομένων, λόγων, ενεργειών κ.λπ.): *ασκώ* | *ενεργώ* | *υπόκειμαι σε* - || *αυστηρός* | *αιφνιδιαστικός* | *τακτικός* | *πλήρης ~* || *υγειονομικός* | *ιατρικός* | *βιολογικός* | *τελωνειακός* | *κοινοβουλευτικός ~* || *σωματικός ~* (για να διαπιστωθεί αν κάποιος φέρει πάνω του απαγορευμένα αντικείμενα) || - *εισιτηρίων* (λ.χ. στα λεωφορεία από τους ελεγκτές) || - *στοιχείων ταυτότητας* || *ο πύργος ελέγχου των αεροδρομίων* || ζώνη *ελέγχου* (περιοχή στην οποία έχει κανείς εξουσία εποπτείας) || *κάνω ~ στα βιβλία μιας εταιρείας*- ΦΡ. (α) ***ποιοτικός έλεγχος*** σύστημα μεθόδων ελέγχου, προδιαγραφών, κανονισμών και διαδικασιών, με τις οποίες παρακολουθείται η ποιότητα (τροφίμων, ενδυμάτων, υλικών και κατασκευών κ.λπ.) (β) ***έλεγχος (προόδου)*** ατομικό δελτίο μαθητή/μαθήτριας στο οποίο καταγράφονται σε τακτά χρονικά διαστήματα οι βαθμοί προόδου, η διαγωγή, ο αριθμός απουσιών του/της κ.λπ. και το οποίο επιδίδεται στον μαθητή και τον κηδεμόνα συνήθ. κάθε τρίμηνο: *αύριο παίρνουμε ελέγχους* || τι *βαθμούς έχεις στον έλεγχο σου;* 2. δημόσια ή επίσημα αναγνωρισμένη υπηρεσία, αρμόδια για την επίβλεψη τής ομαλής και άρτιας λειτουργίας άλλων υπηρεσιών: ο ~ τού *Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου* 3. ο περιορισμός φαινομένου **ή** καταστάσεως, ώστε οι διαστάσεις και οι συνέπειες που έχει να προσεγγίσουν ή να φθάσουν το επιθυμητό, το ανεκτό: *μέτρα για τον ~ τού πληθωρισμού* | *τής ανεργίας* | *τής εγκληματικότητας* || *ο έγκαιρος ~* τής *πυρκαγιάς* || η *κατάσταση βρίσκεται* | *έχει τεθεί υπό ~* (ελέγχεται) | *είναι εκτός ελέγχου* (δεν ελέγχεται)· ΦΡ. (α) ***έλενχος (των) γεννήσεων*** το σύνολο των μέτρων που λαμβάνει το κράτος για τον περιορισμό τού αριθμού των γεννήσεων (πβ. λ. μαλθουσιανισμός κ. οικογενειακές *προγραμματισμός,* λ. *οικογενειακός)* (β) ***έλενχος των εξοπλισμών*** τα μέτρα που λαμβάνονται από δύο ή περισσότερα μέρη, σιωπηρά **ή** επίσημα, για να περιορίσουν την ανάπτυξη ή τη δυνατότητα χρήσεως ορισμένων οπλικών συστημάτων 4. η συγκράτηση, η πειθάρχηση: ο ~ των *παθών/ των ορμών* | *των αντιδράσεων/ των αισθημάτων κάποιου* 5. (α) η επίβλεψη: τα *παιδιά χρειάζονται διαρκή ~, όταν είναι μικρά* ΣΥΝ. παρακολούθηση (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνικός έλεγχος*** διαδικασία συμπληρωματική τής διαδικασίας τής κοινωνικοποίησης, μέσω τής οποίας η κοινωνία ελέγχει αν οι τρόποι συμπεριφοράς που επιτάσσει υιοθετούνται από τα άτομα και επιβάλλει τη συμμόρφωση των ατόμων με αυτούς ΣΥΝ. κοινωνικός εξαναγκασμός 6. η δυνατότητα χειρισμού μηχανής, συσκευής **ή** οχήματος κατά τρόπον ώστε να ελέγχεται ο τρόπος λειτουργίας, η κίνηση του κ.λπ.: πάνω στη *στροφή ο οδηγός έχασε τον ~ τού αυτοκινήτου και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα* || (μτφ.) έχει *πάντα τον ~ στο σπίτι του, όλοι κάνουν ό,τι τους λέει* || *θέλει να έχει αυτή τον* - τής *δουλειάς της* 7. η κυριαρχία: *οι συγκρούσεις θα δείξουν ποια από τις δύο χώρες θα έχει τον ~ τής περιοχής* || ο *πόλεμος έγινε για τον ~ αυτής τής ζώνης* 8. η αναίρεση, η ανασκευή (θεωριών, απόψεων), συνήθ. μετά από έρευνα, με αναλυτική επιχειρηματολογία: *ο ~ ενός επιχειρήματος* | *μιας θέσεως* | *μιας απόψεως* 9. η ενοχή, η συναίσθηση τύψεων: ο - τής *συνειδήσεως.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ελέγχω*].

ελέγχω ρ. μετβ. {έλεγξα (λόγ. ήλεγξα), ελέγχθηκα, ελεγμένος κ. (λόγ.) ηλεγμένος} 1. κάνω έλεγχο, ασκώ έλεγχο σε (κάτι/κάποιον), κυρ. ως αρμόδια αρχή: η *εφορία ελέγχει τα βιβλία των επιχειρήσεων* || *στα Κ.Τ.Ε.Ο. ελέγχουν την κατάσταση τού αυτοκινήτου* || *εκλήθη ειδικός γραφολόγος, για να ελέγξει τη γνησιότητα τής υπογραφής* || *ο καθηγητής έλεγξε αν έχω λύσει σωστά τις ασκήσεις* 2. θέτω υπό έλεγχο (φαινόμενο ή κατάσταση), περιορίζω τις διαστάσεις ή τις συνέπειες (που έχει) στα επιθυμητά ή ανεκτά επίπεδα: *οι δυνάμεις τής πυροσβεστικής κατάφεραν να ελέγξουν τη φωτιά* || *η κυβέρνηση προσπαθεί να ελέγξει τον πληθωρισμό* | *την ανεργία* | *την αύξηση τής εγκληματικότητας* 3. συγκρατώ, πειθαρχώ: ο *παρορμητικός άνθρωπος δεν μπορεί να ελέγξει τις αντιδράσεις του* || *η ωριμότητα έγκειται στον βαθμό κατά τον οποίο ελέγχει κανείς τις επιθυμίες του* 4. (α) έχω τον έλεγχο (μηχανής, συσκευής, οχήματος κ.λπ.), ώστε να κατευθύνω την κίνηση του, να καθορίζω τη λειτουργία του: αν δεν έχεις *καλά λάστιχα, δεν ελέγχεις εύκολα το αυτοκίνητο σε βρεγμένο οδόστρωμα* (β) (μτφ.) επιβάλλομαι, κυριαρχώ σε (κάτι/κάποιον): ο *άπειρος δάσκαλος δεν μπορεί να ελέγξει εύκολα την τάξη* || φύση *ζωηρή και απείθαρχη, δεν μπορούσε να τον ελέγξει κανείς* 5. έχω την κυριαρχία, καθορίζω τι θα γίνει: *και οι δύο χώρες ανταγωνίζονται για το ποια θα ελέγχει την περιοχή* 6. επιπλήττω, αποδοκιμάζω (κάποιον): η συνείδηση του τον *ελέγχει για τα σφάλματα του* || τον *ήλεγξε για το φέρσιμο του* 7. (για συλλογισμούς, λόγους, επιχειρήματα κ.λπ.) αξιολογώ, κρίνω κατόπιν έρευνας, διασταύρωσης: η *πληροφορία ελέγχεται ως ανακριβής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ελέμφω* < ε- προθεμ. + I.E. **leng*^{w}*h-*« ελαφρός, ευκίνητος», ενώ το *-χ-* τού *ελέγχω* ερμηνεύεται κατά το ομόρρ. *ἐλαχύς* «μικρός» (βλ. κ. *ελάσσων*). Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι το ρ. *ελέγχω* απαντά στον Όμηρο αποκλειστικά με τη σημ. «ευτελίζω, μειώνω», το δε ουσ. *έλεγχος* χρησιμοποιείται στην επική γλώσσα ως συνώνυμο τού *όνειδος*. Παρόμοια σημασιολ. μεταβολή συναντούμε στο αρχ. γερμ. smähen «μειώνω» > μέσ. γερμ. smachen «περιφρονώ», που προέρχεται από το επίθ. smâhi «μικρός». Η σημ. (τού *ελέγχω*) «διακριβώνω, ερευνώ, εξετάζω» (κυριολεκτικά: «εξετάζω και το παραμικρό, εξετάζω ακόμη και τα μικρά και ευτελή») είναι ήδη αρχ. και απαντά στους τραγικούς ποιητές].

ελεεινολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ελεεινολογείς... | ελεεινολόγ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. θεωρώ ή χαρακτηρίζω (κάποιον) άξιο λύπησης **2**. αποδοκιμάζω, κατακρίνω (κάποιον) ως άθλιο, ελεεινό. **— ελε-ινολογία** [αρχ.] κ. ελεεινολόγηση (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι, οικτίρω*.

ελεεινός, -ή, -ό **1**. αυτός που προκαλεί οίκτο, που είναι άξιος για λύπηση: *ζούσαν σε ~ συνθήκες* || *τον βρήκαν σε ~ κατάσταση* ΣΥΝ. αξιο-λύπητος, αξιοθρήνητος **2**. (κακόσ.-ιδ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί την αποδοκιμασία, την έντονη κατάκριση: ~ *χαρακτήρας* | *συμπεριφορά* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. άθλιος, φαύλος, ποταπός, τιποτένιος 3. αυτός που έχει ιδιαιτέρως κακή ποιότητα: *έμειναν σε ένα - ξενοδοχείο με βρόμικα δωμάτια και ανύπαρκτες υπηρεσίες*. — ελεείν-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., ελεεινότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έλεος*].

> **ελεεινός** - αξιολύπητος. Αντίθετα προς την Αρχαία, όπου η λ. ελεεινός, προκειμένου για πρόσωπα, είχε κυρίως καλή σημασία «αυτός που προκαλεί λύπη, οίκτο», σήμερα η λέξη χρησιμοποιείται ως κακόσημη, για να δηλώσει «τον άθλιο, τον αδιάντροπο, τον εξευτελισμένο»: *Όταν τον γνώρισα από κοντά, κατάλαβα ότι πρόκειται για ελεεινό άνθρωπο, που δεν μπορείς να του έχεις καμία εμπιστοσύνη*. Σήμερα για τη σημ. «αυτός που προκαλεί τη λύπη, τη συμπάθεια των άλλων» χρησιμοποιείται η λ. αξιολύπητος (και τα συνώνυμα της): *Με όσα του έτυχαν στη ζωή είναι πραγματικά αξιολύπητος- χρειάζεται τη βοήθεια όλων για να ξανασταθεί στα πόδια του.* → *αξιολύπητος*

ελεημονω ρ. μετβ. [μεσν.] {ελεημονείς... | (δύσχρ. αόρ.) ελεημόνησα} δίνω ελεημοσύνη (σε κάποιον): ~ *τους ζητιάνους*.

ελεημοσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ηθική και υλική συμπαράσταση προς τους φτωχούς και γενικότ. τους έχοντες ανάγκη: ζητώ ~ **2**. (συνεκδ.) οτιδήποτε δίνεται (συνήθ. χρήματα) σε ανθρώπους που έχουν ανάγκη από υλική βοήθεια ή σε ζητιάνους: ζει *από τις ~ των συγχωριανών του*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ελεήμων].

ελεήμων, -ων, -ον {ελεήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων | ελεη-μονέστερος, -ατός} (λόγ.) 1. αυτός που παρέχει υλική ή ηθική βοήθεια σε φτωχούς και πάσχοντες ΣΥΝ. φιλεύσπλαχνος, οικτίρμων ΑΝΤ. ανελεήμων 2. (συνήθ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού) αυτός που έχει απέραντο έλεος, που συμπονεί τον άνθρωπο και είναι πρόθυμος να συγχωρεί ΣΥΝ. οικτίρμων. **— ελεημ*όν*ως** επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ελεώ].

ελέηση (η) → ελεώ

ελέησον ρ. → κύριος

ελεητικός, -ή, -ό → ελεώ

ελεκτρίκ επίθ. {άκλ.} (χρώμα) πολύ ζωντανό, έντονο: μπλε ~. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. (bleu) électrique].

Ελένη (η) 1. σύζυγος τού βασιλιά τής Σπάρτης Μενελάου, φημισμένη για την ομορφιά της· την έκλεψε ο Τρώας Πάρης, δίνοντας αφορμή για τον Τρωικό Πόλεμο 2. αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η μητέρα τού Μ. Κωνσταντίνου, στην οποία αποδίδεται η ανεύρεση τού Τιμίου Σταυρού 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Ελένη, αγν. ετύμου. Ήδη από τους αρχαίους είχαν διατυπωθεί πολλές παρετυμολ. εξηγήσεις (όπως λ.χ. η σύνδεση με το ουσ. σελήνη) επιστημονικώς αστήρικτες. Ενδιαφέρουσα φαίνεται η εκδοχή τού H. Grégoire, ότι Ελένη < *Ελελένα < *Εενενα (με ανομοί-ωση), που συνδ. με το λατ. Venus «Αφροδίτη». Το όνομα έχει περάσει σε ξέν. γλώσσες μέσω τής ελλην. μυθολογίας, π.χ. αγγλ. Helen, γαλλ. Hélène κ.ά.].

Ελεονό*ρα* (η) (συνήθ. ορθ. *Ελεονώρα)* 1. όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. ξένης προελ., πβ. αγγλ. Eleanor, πιθ. < αρχ. γερμ. ali «ξένος», παρ' ότι είναι συχνές και οι παρετυμολ. συνδέσεις με το αρχ. Ελένη].

έλεος (το) {ελέ-ους | -η, χωρ. γ^{ε}ν. πληθ.} 1. η ευσπλαχνία, η συμπόνια: ζήτησε το ~ των *αντιπάλων του* || *τον χτύπησε χωρίς έλεος* ΣΥΝ. λύπηση, οίκτος, συμπάθεια ΑΝΤ. ασπλαχνία· ΦΡ. (α) στο ***έλεος τού Θεού*** χωρίς βοήθεια από πουθ^{ε}νά: *εγκαταλείπομαι* | *αφήνομαι* | *βρίσκομαι* ~ (β) στο ***έλεος (κάποιου)*** στην απόλυτη διάθεση ή κυριαρχία (κάποιου): *άφησε τη βάρκα στο ~ τού ανέμου* || *βρίσκομαι στο ~ τής τύχης* | *τού εχθρού* 2. (ειρων. ως επιφών.) (ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που γίνεται σε υπερβολικό βαθμό) όχι άλλο! φτάνει!: ~, λυπηθείτε *μας επιτέλους! Όχι κι άλλες σαπουνόπερες και ριάλιτι σόου στην τηλεόραση!* 3. ΘΡΗΣΚ. η αγάπη και η ευσπλαχνία τού Θεού προς τους ανθρώπους 4. η ελεημοσύνη, η υλική και ηθική συμπαράσταση, που εκδηλώνει κάποιος (προς τους άλλους) ΣΥΝ. συνδρομή- ΦΡ. ***αδελφή τού ελέους*** βλ. λ. *αδελφή* **5**. **ελέη** (τα) τα άφθονα αγαθά, ο πλούτος: *μοίρασε τα ~ του σε φτωχούς και αδικημένους* || τα ~ τής θάλασσας· ΦΡ. (α) ***τα ελέη τού Θεού | τού Αβραάμ και τού Ισαάκ*** αγαθά σε αφθονία: δεν *τους λείπει τίποτε· έχουν* ~ (β) ***πλούσια τα ελέη!*** (μεσν. φρ.) (ι) για περιπτώσεις αφθονίας αγαθών (ιι) για πλούσια σωματικά χαρίσματα (συνήθ. για γυναίκα): ~ της! 6. (ως επιφών.) για αίτηση συγχώρησης, βοήθειας ή επιείκειας: ~! Μην *μας εγκαταλείπετε!* 7. **ελέω** *(ελέω)* χάρη σε κάποιον, επειδή κάποιος επέτρεψε, ευνόησε (κάτι): ~ *υπουργού αναρριχήθηκε στις ανώτατες θέσεις τής δημόσιας διοίκησης*· ΦΡ. (για απόλυτους άρχοντες) **ελέω *Θεού*** (λατ. Dei gratia) με τη θέληση και την προστασία τού Θεού˙ φράση που δηλώνει πως η εξουσία αντλείται από τη χάρη και την ευσπλαχνία τού Θεού και δεν υπόκειται σε άλλους (ανθρώπινους) περιορισμούς: ~ *βασιλιάς* | *μονάρχης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, αν και δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με θρηνητικά επιφωνήματα (λ.χ. ελελεύ) και με ονοματο-ποιημένες λ. (πβ. *ὀλοφυρμός)*. Ενώ το ρ. *σπλαχνίζομαι* αναφερόταν στο συναίσθημα λύπης και οίκτου εξαιτίας των κακών περιστάσεων κάποιου, το *έλεος* δήλωσε κυρ. την έμπρακτη εκδήλωση αυτού τού συναισθήματος. Τη λ. *έλεος* χρησιμοποίησαν επίσης οι Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. rahamim «συμπάθεια, τρυφερότητα», που αποτελεί ιδιότητα τού Θεού].

Ελεούσα (η) → ελεώ

ΕΛ.Ε.Π.Α.Α.Π. (η) Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παίδων.

ΕΛ.ΕΤ.ΗΛ.ΕΝ. (η) Ελληνική Εταιρεία Ηλιακής Ενέργειας.

Ελευθ*ερία* (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

ελευθ*ερία* [αρχ.] κ. (λαϊκ.) λευτεριά κ. ελευτεριά (η) {ελευθεριών} 1. (α) η δυνατότητα αυτόβουλης και απεριόριστης δράσης σύμφωνα με τις επιθυμίες (κάποιου), η απουσία εξαναγκασμού ή καταπίεσης: *συνθήκες ελευθερίας* || ζω με ~ || η *αγάπη για την ~* || *απόλυτη ~* || *κατάχρηση ελευθερίας* ΑΝΤ. ανελευθερία, εξάρτηση, δέσμευση (β) ***προσωπική ελευθερία*** η δυνατότητα τού φυσικού προσώπου να κινείται ελεύθερα και να αναπτύσσει το πρόσωπο του ως προσωπικότητα· περιλαμβάνει όλες τις ειδικότερες εκφάνσεις ελευθερίας— σωματική, ψυχική, πνευματική, συνείδησης, βούλησης και έκφρασης, δημιουργίας, δράσης, επαγγελματική κ.λπ. 2. (συνεκδ.) κάθε επιμέρους δικαίωμα που συνδέεται με την ελευθερία: *ατομικές* | *θρησκευτικές* | *συνδικαλιστικές ~* || *~ γνώμης* | *έκφρασης* | *τού συνέρχεσθαι* (βλ. λ. *συνέρχομαι) /τού συνεταιρίζεσθαι* (βλ. λ. *συνεταιρίζομαι)*· ΦΡ. (α) ***ελευθερία τού λόγου*** το δικαίωμα τού ανθρώπου να εκφράζει ανεμπόδιστα τις σκέψεις, τις κρίσεις του (β) ***ελευθερία τού Τύπου*** η ελευθεροτυπία (βλ.λ.) (γ) ***ακαδημαϊκή ελευθερία*** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* 3. (ειδικότ.) η απουσία καθεστώτος ξένης κατοχής ή τυραννίας, η εθνική ή πολιτική ελευθερία: έπεσε *μαχόμενος για την ~ τής πατρίδας του* || *~, ισότητα, αδελφότητα* (γαλλ. liberté, égalité, fraternité, το τρίπτυχο των ιδανικών τής Γαλλικής Επανάστασης) || *~ ή θάνατος!* (το σύνθημα τής Ελληνικής Επανάστασης τού 1821) 4. η απουσία εμποδίων, η ευχέρεια: ~ *κινήσεων* | *ελιγμών* ΣΥΝ. άνεση · ΦΡ. ***καλή λευτεριά!*** (ως ευχή σε έγκυο) να γεννήσεις καλά! ελευθεριάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. ελευθεριάζων, -ούσα, -ον | ελευθερίασα} 1. σκέφτομαι, εκφράζομαι ή ενεργώ κατά τρόπο ελεύθερο, παραβλέποντας καθιερωμένες αντιλήψεις: *ελευθεριάζοντα ήθη* || *ελευθεριάζουσα συμπεριφορά* 2. (ειδικότ.) παραβαίνω τους ηθικούς νόμους, ζω έκλυτο βίο. **Ελευθέ*ριος*** (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Λευτέρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *ελευθέριος* < *ελεύθερος]*. ελευθέριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αντίκειται στους ηθικούς νόμους· ακόλαστος, έκλυτος: *γυναίκα ελευθερίων ηθών* || *~ συμπεριφορά* · **2.** (α) ***ελευθέριο*** | ***ελεύθερο επάγγελμα*** το επάγγελμα που ασκείται από μεμονωμένα άτομα, δεν υπόκειται σε προκαθορισμένο ωράριο, μισθοδοσία κ.λπ. (β) ***ελευθέριες τέχνες*** βλ. λ. *τέχνη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*. ελευθεριότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ηθικών φραγμών, η ροπή προς τον έκλυτο βίο: *είναι μεγάλη η ~ των ηθών που επικρατεί στην εποχή μας*.

ελευθεροκοινωνία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. η άδεια επικοινωνίας πλοίου με την ξηρά (που δίνεται μετά από υγειονομική εξέταση τού πληρώματος, τού φορτίου κ.λπ.): *απαγόρευση ελευθεροκοινωνίας τού πλοίου λόγω κρουσμάτων λοιμώδους νόσου στο πλήρωμα* ΣΥΝ. πράτιγο (βλ. κ. λ. *καραντίνα).* [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. libre pratique].

ελευθεροκοινωνώ ρ. αμετβ. [1871] {ελευθ^{ε}ροκοινωνείς...· μόνο σε εν^{ε}στ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. (για το πλήρωμα και τους επιβάτες πλοίου) επικοινωνώ ελεύθερα ύστερα από άδεια τής υγειονομικής αρχής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. communiquer librement].

ελευθεροπλοία (η) [1872] {χωρ. πληθ.} ο ελεύθερος διάπλους σε θάλασσα, ποταμό ή λίμνη.

ελεύθερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **λεύτερος** κ. (σπάν.) **ελεύτερος** [μεσν.] **1**. (γενικά) αυτός που δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις ή περιορισμούς: *~ κίνηση | έκφραση* || *- κι ωραίος || επιτέλους ελεύθεροι!* ΑΝΤ. δεσμευμένος, περιορισμένος, εξαρτημένος· ΦΡ. (α) **ελεύθερος** σκοπευτής (i) μαχητής τού πεζικού ή των καταδρομών, που δεν είναι ενταγμένος σε μονάδα τού τακτικού στρατού και που βάλλοντας εναντίον εχθρικών στόχων κρυμμένος σε θέσεις με καλό οπτικό πεδίο (συνήθ. σε ψηλό σημείο) πολεμά αυτόνομα: *ελάχιστοι τολμούσαν να κυκλοφορήσουν στους δρόμους τού Σαράγεβου φοβούμενοι τους μουσουλμάνους και Σέρβους ~* (ii) (μτφ.) αυτός που έχει ελευθερία κινήσεων, που δεν έχει δεσμεύσεις, υποχρεώσεις και επιλέγει την καλύτερη ευκαιρία (β) **ελεύθερος χρόνος** ο χρόνος κατά τον οποίο δεν εργάζεται κανείς και μπορεί να επιδοθεί σε ασχολίες που τον ευχαριστούν (γ) ***ελεύθερο ωράριο*** (i) το ωράριο που κάθε επιχειρηματίας διαμορφώνει μόνος του, χωρίς να του επιβάλλεται από το κράτος (ii) ωράριο εργασίας το οποίο επιτρέπει στον εργαζόμενο να προσέρχεται στην εργασία του τις ώρες που επιθυμεί 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει πολιτική ή/και εθνική ελευθερία: *~ έθνος | χώρα* ΑΝΤ. υπόδουλος, εξαρτημένος, σκλαβωμένος, υποτελής 3. αυτός που έχει απαλλαγεί από οτιδήποτε δεσμεύει τη σκέψη ή τη θέληση του: *~ από προκαταλήψεις | φόβους | πάθη* || *- σκέψη | φρόνημα*- ΦΡ. αφήνω ***τον εαυτό μου ελεύθερο*** φέρομαι αυθόρμητα και φυσικά: *Χαλάρωσε! Άφησε τον εαυτό σου ελεύθερο να εκφραστεί!* 4. ***ελεύθερο*** (το) η άδεια, το δικαίωμα: *δίνω | έχω το ~ || μου έδωσε το - να χρησιμοποιώ τη βιβλιοθήκη του* 5. (για πρόσ.) αυτός που δεν βρίσκεται υπό περιορισμό: *ο δράστης είναι ακόμα ~ || τον άφησαν προσωρινά ελεύθερο* 6. (για μέλη τού σώματος) αυτός που μπορεί να κινείται με ευχέρεια, απαλλαγμένος από βάρη, δεσμά ή πιέσεις: *Έχεις ελεύθερα τα χέρια σου; Κράτησε μου αυτό* 7. αυτός που δεν έχει παντρευτεί: *είστε ~ ή παντρεμένος;* ΣΥΝ. άγαμος, ανύπαντρος ΑΝΤ. έγγαμος, παντρεμένος 8. διαθέσιμος, μη κατειλημμένος: *είναι ~ το κάθισμα;* || *είναι αδύνατον να βρω - ταξί* ΣΥΝ. αδειανός- ΦΡ. (α) ***αφήνω το πεδίο ελεύθερο (σε κάποιον)*** αποσύρομαι από διεκδίκηση, διευκολύνοντας (κάποιον) να ενεργήσει πιο άνετα: *απέσυρε την υποψηφιότητα του, αφήνοντας έτσι στον συνυποψήφιο του ελεύθερο το πεδίο* (β) ***ελεύθερος χώρος*** (i) ο χώρος στον οποίο μπορεί να κινηθεί κανείς χωρίς εμπόδια: *ο επιθετικός παίκτης βρήκε ~ και έκανε το* σουτ(ϋ) ΦΥΣ. περιοχή όπου δεν υπάρχει ύλη ούτε παρουσία ηλεκτρομαγνητικού πεδίου ή πεδίου βαρύτητας 9. προσιτός σε όλους: *η είσοδος είναι ~* (δωρεάν) 10. (για περιουσιακά στοιχεία) μη υποθηκευμένος ή διεκδικούμενος από ανταπαιτητές: *το ακίνητο είναι ~* 11. απαλλαγμένος από υποχρεώσεις ή άλλου είδους ασχολίες: *είσαι ~ την Τρίτη;* || *δεν έχω ούτε μία ώρα ~ για να συναντηθούμε* 12. επιτρεπόμενος από τον νόμο: *είναι ~ το κυνήγι σε αυτή την περιοχή;* || *~ στάθμευση* 13. αυτός που δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη πραγμάτων ή τους ισχύοντες νόμους: *~ συμβίωση* (χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος) || *έχουν ~ σχέση* (λ.χ. χωρίς ο ένας να διεκδικεί από τον άλλο την αποκλειστικότητα, τη δέσμευση)· ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. ελεύθερος *στίχος* στίχος που δεν υπόκειται στους κανόνες τής παραδοσιακής μετρικής 14. ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν υπόκειται σε κρατικό παρεμβατισμό: *~ εμπόριο*- ΦΡ. (α) ***ελεύθερη αγορά*** αγορά που λειτουργεί με τους κανόνες τής ελεύθερης οικονομίας -με εξαιρέσεις σε θέματα υγείας, άμυνας κ.λπ.- ή κατά τα πρότυπά τής μικτής οικονομίας (β) ***ελεύθερη οικονομία*** βλ. λ. *οικονομία* (γ) ***ελεύθερη ραδιοφωνία | τηλεόραση*** η ιδιωτική ή δημοτική ραδιοφωνία | τηλεόραση κατ' αντιδιαστολή προς την κρατική (η οποία θεωρείται ελεγχόμενη από την κυβέρνηση) (δ) ***ελεύθερη ζώνη*** περιοχή λιμανιού ή αεροδρομίου, όπου τα εμπορεύματα είναι απαλλαγμένα από τελωνειακούς δασμούς και δεν απαιτούνται οι συνήθεις διατυπώσεις για τη διάθεση τους 15. αυτός που δεν ακολουθεί πιστά το πρωτότυπο, που αποδίδει το νόημα, αλλά όχι κατά λέξη: *~ μετάφραση | διασκευή* 16. ΑΘΛ. (σε αθλήματα με μπάλα) βολή που εκτελείται χωρίς να παρεμποδίζεται ο παίκτης που την εκτελεί: *εκτελώ ~ βολές στο μπάσκετ* || (ως ουσ.) ο *τερματοφύλακας εκτέλεσε το ελεύθερο.* — **ελεύθερα** | **ελευθέρως** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. e-re-u-te-ro) < έ- προθεμ. + I.E. *leudh- «αυξάνω, αναπτύσσομαι» (που γνώρισε μεγάλη σημασιολ. ποικιλία), πβ. λατ. liber «ελεύθερος», γαλλ. libre κ.τ.ό. Από το ίδιο I.E. θέμα προέρχονται διάφορες λέξεις των γερμ. και σλαβ. γλωσσών με τη σημ. «λαός» (πιθ. με την έννοια τού συνόλου των ελεύθερων ανθρώπων, όχι των δούλων), πβ. αρχ. γερμ.) liuti «λαός» (> γερμ. Leute), αρχ. σλαβ. ljudje, ρωσ. ljudi κ.ά. Η λ. *ελεύθερος* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως αντίθετο τού *δούλος*, δηλώνοντας τον πολίτη με πλήρη πολιτικά δικαιώματα και συνεκδ. τον άνθρωπο που ενεργούσε αυτόνομα και ανεξάρτητα. Η σημ. «άγαμος» είναι μεσν. Πλήθος φράσεων έχουν εισαχθεί τις τελευταίες δεκαετίες ως μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη οικονομία* (< αγγλ. free enterprise), *ελεύθερη ζώνη* (< αγγλ. free zone), *ελεύθερος στίχος* (< γαλλ. vers libre), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ. free market), *αφήνω το πεδίο ελεύθερο* (< γαλλ. laisser le champ libre), *ελεύθερη είσοδος* (< γαλλ. entrée libre), *ελεύθερος σκοπευτής* (< γαλλ. franc tireur) κ.ά.].

ελεύθερος: σημασιολογική εξέλιξη. Η λ. ελεύθερος, αναγόμενη σε μια I.E. ρίζα *leudh- (-λευθ-) που σήμαινε «αυξάνω, αναπτύσσομαι», απαντά ήδη στα Μυκηναϊκά (e-re-u-te-ro = *ελεύθερος,* e-re-u-te-ro-se = *ήλευθέρωσε)* και στον Όμηρο. Ετυμολογικά συνδέεται περισσότερο προς λέξεις που σε άλλες I.E. γλώσσες δηλώνουν τον «λαό» (πβ. γερμ. Leut-e, ρωσ. ljud-i), παρά με το έλεύσομαι (και την παρετυμολογική μάλλον ερμηνεία τού *ελεύθερος* = «αυτός που μπορεί να έλθει/πάει όπου θέλει»). Το *ελεύθερος* σήμανε στην Αρχαία: (α) Ό,τι και το σημερινό *ελεύθερος (ελεύθερη χώρα, ελεύθερος άνθρωπος, ελεύθερη συνείδηση)* (β) Αυτό που αρμόζει σε ελεύθερο άνθρωπο, δηλ. ό,τι και το επίσης αρχ. ελευθέριος. Το *ελεύθερος* στην Ελληνική απέκτησε καθαρώς πολιτική σημασία: *ελεύθερος* = ο πολίτης με πλήρη πολιτικά δικαιώματα (στα οποία ανήκε και η άσκηση ορισμένων τεχνών και έργω^{ν}, δηλ. επαγγελμάτων τα οποία χαρακτηρίζονταν ήδη στην Αρχαία ως ελευθέρια **έργα**, δηλ. έργα αρμόζοντα και επιτρεπόμενα μόνο σε ελεύθερους πολίτες). Με αυτή την έννοια αντετίθετο στο **δούλος**, επιδίωξη δε των δούλων ήταν να γίνουν **ελεύθερο!** (πολίτες), απελεύθεροι όπως λέγονταν, αποκτώντας πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Στη Ν. Ελληνική η λ. *ελεύθερος* εξελίχθηκε (φωνητικά) σε λεύτερος (σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος, τροπή τού -ίθ- σε -ft-)· το *ελευθέριος* απέκτησε κυρίως κακή σημ. *(γυναίκα ελευθερίων ηθών),* πλην τής χρήσης στη φρ. *«ελευθέρια επαγγέλματα»* (αυτά που δεν υπόκεινται σε πλήρως προκαθορισμένους όρους εργασίας)· το δε απελευθερωμένος (που δεν συνδέεται με το αρχ. απελεύθερος), από το ρ. *απελευθερώνω,* χρησιμοποιείται κυρίως για γυναίκες ως συνώνυμο τού «χειραφετημένος». →
άγαμος

ελευθερόστομος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που μιλά με θάρρος και παρρησία, ειλικρινής 2. (κακόσ.) αυθάδης ή αθυρόστομος. — ελευθερόστομα επίρρ., **ελευθεροστομία** (η) [μτγν.].

ελευθεροτεκτονισμός (ο) → τεκτονισμός

ελευθεροτυπία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ελευθερία τού Τύπου, το δικαίωμα κάθε πολίτη ή ομάδας πολιτών να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του μέσω τού Τύπου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. liberté de la presse].

ελευθερόφρων, -ων, -ον [1807] {ελευθερόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} 1. αυτός που σκέφτεται και εκφράζεται ελεύθερα **2**. αυτός που είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και δογματισμούς ΣΥΝ. φιλελεύθερος. — ελευθεροφροσύνη (η) [1812], **ελευθεροφρονώ** ρ. {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, *-ον.* [ΕΤΥΜ. < *ελεύθερος* + *-φρων*< αρχ. *φρήν, φρενός].

ελευθερώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ελευθέρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω την ελευθερία (σε κάποιον): *η νέα κυβέρνηση ελευθέρωσε τους πολιτικούς κρατουμένους* ΣΥΝ. λυτρώνω 2. (γενικότ.) απαλλάσσω από οτιδήποτε δεσμεύει, περιορίζει, επιβαρύνει: *ελευθερώθηκε από τις φοβίες που τον βασάνιζαν | τα χρέη*- ΦΡ. ***ελευθερώνω τις τιμές*** παύω να ασκώ έλεγχο στις τιμές, τις αφήνω να διαμορφωθούν ελεύθερα, ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση 3. (για τόπο) απαλλάσσω από ξενικό ζυγό ή επικυριαρχία: *θυσιάστηκαν για να ελευθερώσουν την πατρίδα τους* ΣΥΝ. λυτρώνω ΑΝΤ. σκλαβώνω, υποδουλώνω 4. απαλλάσσω από οικονομικά βάρη ή οφειλές: *ελευθέρωσε το σπίτι του από την υποθήκη* 5. απαλλάσσω από βάρη ή δεσμά: *~ τα χέρια μου* (από τις τσάντες που κρατώ) 6. (για χώρο) αδειάζω, απομακρύνω τα εμπόδια: *ελευθερώστε τον διάδρομο!* || *ζήτησα από τον ενοικιαστή μου να μου ελευθερώσει το σπίτι* **7**. (μεσοπαθ. ***ελευθερώνομαι)*** (για έγκυο) φέρνω στον κόσμο παιδί, γεννώ. Επίσης (λαϊκ.) λευτερώνω [μεσν.]. — ελευθέρωση (η) [αρχ.].

ελευθερωτής (ο) [μτγν.] αυτός που απελευθερώνει ΣΥΝ. απελευθερωτής, λυτρωτής ΑΝΤ. κατακτητής, υποδουλωτής.

ελευθερώτρια (η) [1886] {ελευθερωτριών} 1. γυναίκα που ελευθερώνει από δουλειά, σκλαβιά 2. (με κεφ.) ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Θεοτόκου και συνεκδ. κάθε εικόνα της (τής νεότερης εποχής), στην οποία απεικονίζεται να συνδέεται με την απελευθέρωση τής Ελλάδας από τους κατακτητές (κυρ. την περίοδο τής γερμανικής κατοχής).

έλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -^{ε}ύσ^{ε}ων} (λόγ.) η άφιξη, ο ερχομός: *η ~ τού Σωτήρος* ΣΥΝ. προσέλευση ΑΝΤ. αναχώρηση. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ελευσις* < αρχ. *έλεύσομαι* (που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. τού ρ. *έρχομαι)* < *ελεύθ-σομαι* < *el-eu-dh-, παρεκτεταμένος τ. τού I.E. *el- «κινούμαι, πηγαίνω», πβ. αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα», λατ. amb-ul-are «περπατώ», αρχ. ιρλ. luid «πήγ^{ε}» κ.ά. Ομόρρ. *προσ-ήλυ-τος, ήλ-θον* (> ήλθα), *έλαύνω* (< *έλά-Εν-ω, βλ.λ.)].

Ελευσίνα (η) πόλη τής Αττικής, γνωστή κατά την αρχαιότητα λόγω τού ι^{ε}ρού τής Δήμητρας και τής Π^{ε}ρσ^{ε}φόνης (βλ. κ. λ. *Ελευσίνια Μυστήρια).* — **Ελευσίνιος** (ο) [αρχ.], Ελευσίνια (η), ελευσινιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Έλευσίς, -ίνος,* πιθ. < *έλευσις* (βλ.λ.), με την έννοια ότι η περιοχή αποτελούσε τόπο συγκεντρώσεως εκείνων που τηρούσαν τα Ελευσίνια Μυστήρια. Στην ίδια λ. ανάγεται και το τόπων. *Ήλύσια (πεδία),* το οποίο αποδόθηκε στα Γαλλικά ως (champs) Élysées].

Ελευσίνια Μυστήρια (τα) {Ελευσίνιων Μυστηρίων} αρχαίες λατρευτικές τελετές προς τιμήν τής Δήμητρας και τής Περσεφόνης με κέντρο το ιερό τους στην Ελευσίνα.

ελευτεριά (η) → ελευθερία

ελεύτερος, -η, -ο → ελεύθερος

ελέφαντας (ο) {ελεφάντων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο), ελεφαντίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. εξαιρετικά μεγαλόσωμο χορτοφάγο θηλαστικό, που ζει σε τροπικά δάση και στις σαβάνες τής

Αφρικής και τής Ασίας σε κοπάδια, με χαρακτηριστική μακριά προβοσκίδα (για να μαζεύει την τροφή του, για καταιονισμό κ.ά.) και δύο χαυλιόδοντες στην άνω σιαγόνα (το ελεφαντόδοντο)· **ΦΡ.** (α) ***μνήμη ελέφαντα*** η εξαιρετικά δυνατή μνήμη (β) (σκωπτ.) να ***αποδείξω πως δεν είμαι ελέφαντας*** να αποδείξω κάτι, ενδεχομένως αυτονόητο ή προφανές και το οποίο με αφορά, αλλά είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί τυπικά: *πολλοί φοβούνται ότι η σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατασκευαστούν ψεύτικα στοιχεία εις βάρος πολιτών για πράξεις που ουδέποτε έκαναν οπότε, άντε μετά να αποδείξεις πως δεν είσαι ελέφαντας!* **2. *θαλάσσιος ελέφαντας*** φώκια με μακρύ ρύγχος που θυμίζει προβοσκίδα **3**. (μτφ.-σκωπτ.) ο ογκώδης, ο παχύς άνθρωπος. — (υποκ.) ελεφαντάκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελέφας, -αντος* (ήδη μυκ. e-re-pa), αγν. ετύμου, λ. που χρησιμοποιήθηκε τόσο με τη σημ. τού ζώου όσο και με τη σημ. «ελεφαντοστό». Τόσο η λ. *ελέφας* όσο και άλλες Ι.Ε. λ. με την ίδια σημ. (π.χ. χετ. lahpaS) αποτελούν πιθ. αρχαιότατα δάνεια (2000 π.Χ.), μάλλον από περιοχή τής Μ. Ασίας. Δεν πρέπει να αποκλειστεί ακόμη πιθανή σχέση με τις σημιτ. γλώσσες, πβ. χαμιτ. élu, αραβ. fil κ.ά. Μέσω τού λατ. elephäs (< αρχ. ελέφας) η λ. πέρασε στις περισσότερες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. γαλλ. éléphant, αγγλ. elephant κ.ά. Η φρ. *μνήμη ελέφαντα* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (avoir) une mémoire d'éléphant].

ελεφαντένιος, -ια, -ιο ~» ελ^εφάντινος

ελεφαντίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. διάχυτη, παθολογική υπέρμετρη πάχυνση τού δέρματος και τού υποδορίου ιστού λόγω υπερτροφίας, που έχει ως αποτέλεσμα την παραμόρφωση των περιφερειακών τμημάτων τού σώματος (κάτω και άνω άκρων, οσχέου, αιδοίου, μαστών) 2. (στα άλογα) πάθηση τού δέρματος και τού υποδορίου συνδετικού ιστού των μελών και κυρ. των πίσω άκρων τού αλόγου.

ελεφάντινος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ελέφαντα 2. αυτός που είναι κατασκευασμένος από ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. φιλντισένιος 3. αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση με ελεφαντόδοντο. Επίσης ελεφαντένιος, -ια, -ιο.

ελεφαντόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι διακοσμημένος με ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. ελεφαντοκόλλητος.

ελεφαντόδοντο (το) [1871] 1. ο χαυλιόδοντας τού ελέφαντα ΣΥΝ. ελεφαντοστό, φίλντισι 2. η σκληρή και λευκή ύλη από την οποία αποτελείται ο χαυλιόδοντας τού ελέφαντα και χρησιμοποιείται ως πολύτιμη ύλη στη γλυπτική.

ελεφαντοκόκκαλο (το) το ελεφαντοστό.

ελεφαντοκόλλητος, -η, -ο [μτγν.] ο ελεφαντόδετος (βλ.λ.).

ελεφαντοστό (το) [1886] **1.** το ελεφαντόδοντο (βλ.λ.) ΣΥΝ. φίλντισι **2**. (συνεκδ.) κάθε είδους μικροτέχνημα κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο· ΦΡ. ***χάρτης ελεφαντοστού*** διακοσμητικό χαρτί που χρησιμοποιείται για ζωγραφικές μικρογραφίες. Επίσης (λόγ.) ελεφαντοστούν [1886].

Ελεφαντοστού Ακτή (η) → Ακτή Ελεφαντοστού

ελεφαντουργία (η) {χωρ. πληθ.) η τέχνη τής επεξεργασίας τού ελεφαντόδοντου. Επίσης ελεφαντουργική [μτγν.]. — **ελεφαντουργός** (ο/η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ελεφαντουργός* < *ελέφας, -αντος* + *-ουργός* < *έργον*].

ελέχθη ρ. → λέγω

ελέω ρ. μετβ. {ελεείς..., μτχ. ελεών, -ούσα, -ούν | ελέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) **1.** αισθάνομαι συμπόνια και συμπάθεια για (κάποιον): **ο** ©εός να σε *ελεήσει!* ΣΥΝ. συμπονώ, σπλαγχνίζομαι, οικτίρω 2. προσφέρω ελεημοσύνη ή βοήθεια: *ελεήστε τον φτωχό!* ΦΡ. ***Κύριε ελέησον!*** βλ. λ. *κύριος* (ο) 3. ΕΚΚΛΗΣ. ***Ελεούσα*** (η) προσωνυμία τής Θεοτόκου- (συνεκδ.) κάθε εικόνα της στην οποία απεικονίζεται να μεσιτεύει στον Χριστό για τους πιστούς: η *Αγία* ~. — ελέηση (η), **ελεητικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ελεώ *(-έω)* < *έλεος*].

ελέω → έλεος

ελήφθην ρ. → λαμβάνω

έλθω (να/θα) ρ. -+ έρχομαι

Ε.Λ.Θ. (η) Εταιρεία Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης.

ελιά (η) **1**. αιωνόβιο και αειθαλές δέντρο με πολυετή, στιλπνά φύλλα ωοειδούς σχήματος, κορμό συνήθ. στρεβλό, με γκρίζο, ξηρό φλοιό, καρπό ωοειδή με πράσινο και σκληρό περικάρπιο, το οποίο γίνεται μαύρο και μαλακό όταν ωριμάσει, και σκληρό, επιμήκη πυρήνα (κουκούτσι)· καλλιεργείται κυρ. στις μεσογειακές χώρες ΣΥΝ. ελαιόδεντρο **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού ελαιοδέντρου, ο οποίος γίνεται βρώσιμος με ειδική επεξεργασία ή χρησιμοποιείται ως βασική πηγή για το μαγειρικό λάδι· ΦΡ. ***τρώω | περνάω με ψωμί κι ελιά*** ζω με υπερβολική λιτότητα · **3.** (μτφ.) μελανόχρωμη κηλίδα τού δέρματος, που συνήθ. εξέχει και οφείλεται σε υπερβολική έκκριση μελανίνης. Επίσης (λόγ.) ελαία [αρχ.] (βλ.λ.). — (υποκ.) **ελίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *έλαια* (ήδη μυκ. e-ra-wa) < **ἐλαίFα,* αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Από την Ελλην. προέρχεται επίσης η αντίστοιχη λατ. λ. oliva, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. olive κ.ά. Το μεσν. ελιά < *έλαια* με συνίζηση (συμπροφορά) τού *-αι-* ως ημιφωνικού -ι-, εξού και η γραφή με -ι- (ελιά και όχι εληά)· πβ. *παλαιός* > *παλιός, μηλέα* > *μηλιά* κ.τ.ό. Η σημ. 3 είναι μτγν.].

Ε.Α.Ι.Α. (το) Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π. (το) Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής· τώρα ονομάζεται *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής,* αποτελεί δε μια διεθνολογική ελληνική δεξαμενή σκέψης (think tank).

ελιγμός (ο) **1.** κίνηση που διαγράφει ελικοειδή και περιστροφική τροχιά, με συνεχείς αλλαγές κατευθύνσεως: *οι ~ τού σκιέρ κατά την κατάβαση || το μηχανάκι έκανε συνέχεια ~ μέσα στην κίνηση* ΣΥΝ. (καθημ.) στριφογύρισμα 2. (μτφ.) ο έμμεσος τρόπος δράσης, ο χειρισμός μιας κατάστασης, ώστε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να επιτευχθεί με επιδέξιο, πλάγιο τρόπο (και όχι λ.χ. με άμεση διεκδίκηση, αντιπαράθεση, σύγκρουση): *διπλωματικός | έξυπνος | πονηρός ~* || ήταν ευθύς *άνθρωπος- έλεγε πάντα αυτό που σκεφτόταν χωρίς ελιγμούς και περιστροφές* || *~ τακτικής* || ήταν *τέτοια η παρεξήγηση, ώστε έκανε πραγματικά απίστευτους ~ για να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα* **3**. (α) κίνηση στρατεύματος στα πλαίσια τακτικής (β) ΝΑΥΤ. μεταβολή τής πορείας πλοίου (λ.χ. με κίνηση τού πηδαλίου, των ιστίων ή ελίκων) ΣΥΝ. μανούβρα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελιγμός* < *ελίσσω | -ομαι* (βλ.λ.)].

Ελίζα (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Eliza, συγκεκομμ. τ. τού ον. Elizabeth (βλ. λ. *Ελισάβετ)].*

ελικας (ο) {ελίκων} **1.** εξάρτημα προωθητικής μηχανής, το οποίο περιστρέφεται με τη βοήθεια κινητήρα και χρησιμοποιείται σε πλοία, τορπίλες και αεροσκάφη ΣΥΝ. προπέλα · **2**. ΒΟΤ. λεπτό και εύκαμπτο τμήμα τού βλαστού, με το οποίο στηρίζονται και αναρριχώνται τα αναρριχητικά φυτά · 3. ΜΑΘ. σπειροειδής καμπύλη που βρίσκεται πάνω στην παράπλευρη επιφάνεια κυλίνδρου ή κώνου · 4. ΑΡΧΙΤ. το σπειροειδές κόσμημα τού ιωνικού κιονόκρανου 5. (γενικότ.) οτιδήποτε έχει σχήμα έλικα. Επίσης έλικα (η) (βλ. λ. *διπλογενής).* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελιξ (ή)* < **Εέλ-ικ-ς* < Ι.Ε. **(s)wel-* «περιστρέφω, γυρίζω», πβ. λατ. volvere «στρέφω, κυλώ», vol-umen «ελιγμός - βιβλίο», γαλλ. (se) vautrer «κυλιέμαι», ισπ. volver «γυρίζω», αγγλ. well «κυλώ, αναβλύζω», γερμ. Welle «κύμα, κύλινδρος» κ.ά. Ομόρρ. *άπ-ειλ-ώ, ειλεός | ίλεός, ειλίγγος | ίλιγγος, δλ-μος* κ.ά.].

ελικοδρόμιο (το) [1855] {ελικοδρομί-ου | -ων} χώρος ειδικά διαμορφωμένος για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτέρων. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. helidrome].

ελικοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα ή στην κίνηση με έλικα: ~ απόφυση. — ελικοειδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ελικόπτερο (το) [1888] {ελικοπτέρ-ου | -ων} αεροσκάφος που κινείται με μηχανοκίνητους έλικες περιστρεφόμενους σε κατακόρυφο άξονα: *πολεμικό | ιδιωτικό* ~. — (υποκ.) ελικοπτεράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. helicopter].

ελικο**πτερο**φόρ**ος,** -ος, -ο αυτός που διαθέτει χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο για την προσγείωση και την απογείωση ελικοπτέρων: *~ πλοίο*.

ελικοφόρος, -ος, -ο (για θαλάσσιο ή εναέριο μεταφορικό μέσο) αυτός που κινείται με έλικες: *~ αεροπλάνο* (κατ' αντιδιαστολή προς το αεριωθούμενο).

[ΕΤΥΜ. < *έλικα)ς) + -φόρος* < *φέρω,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. porte-hélice (νόθο συνθ.)].

ελικώδης, -ης -ες [μτγν.] {ελικώδ-ους | -εις (ουδ. -η) -ών} ελικοειδής (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Ελικώνας (ο) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, κοντά στις ακτές τού Κορινθιακού Κόλπου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Ελικών, *-ώνος.* Η επικρατέστερη άποψη συνδέει τον Ελικώνα με τη λ. *έλίκη* «ιτιά» (πβ. λατ. salix, αρχ. αγγλ. welig κ.ά.), οπότε το τοπωνύμιο θα ερμηνευόταν ως «το βουνό με τις ιτιές»].

ελικωτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που το σχήμα του μοιάζει με έλικα, ο ελικοειδής **2**. ***ελικωτό*** (το) σπειροειδές καρφί που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των σιδηροτροχιών στους ξύλινους στρωτήρες.

ελιξήριο (το) {ελιξηρί-ου | -ων} **1**. παρασκεύασμα αλχημιστών, στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες· ΦΡ. (α) ελιξήριο ***τής ζωής*** φάρμακο το οποίο υποτίθεται ότι δίνει την αθανασία (β) ***ελιξήριο τής νεότητας*** φάρμακο που υποτίθεται ότι διατηρεί τη νεότητα άφθαρτη (γ) ***ελιξήριο τού έρωτα*** παρασκεύασμα που υποτίθεται ότι συνδέει όσους το πιουν με δεσμά ακατάλυτου έρωτα, γνωστό κυρ. από τον μύθο τού Τριστάνου και τής Ιζόλδης **2**. ΦΑΡΜ. φαρμακευτικό παρασκεύασμα, μείγμα φαρμακευτικών ουσιών και οινοπνεύματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμβροσία, αντιδάνειο*. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. elixir < αραβ. al-iksîr < al «το» + iksīr < μτγν. *ξηρίον* «ειδική σκόνη για την επούλωση τραυμάτων και την επίσχεση τής αιμορραγίας» < αρχ. *ξηρός]*.

ελιοκουκουτσο (το) το κουκούτσι τής ελιάς.

ελιόψωμο (το) ψωμί που περιέχει ελιές.

Ελισάβετ (η) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερη τη σύζυγο τού Ζαχαρία και μητέρα τού Ιωάννη τού Προδρόμου **2**. όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. EliSevâ «ο Θεός μου είναι άφθονος», δηλ. ο Θεός είναι εκείνος που φέρνει την αφθονία].

ελισαβετιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη βασίλισσα ΕλισάβετΑ τής Αγγλίας (1533-1603) και την εποχή της: *~ θέατρο*.

Ελισαίος κ. **Ελισσαίος** (ο) προφήτης τού Ισραήλ, εορτάζεται ως άγιος από την Ορθόδοξη Εκκλησία.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ελισαῖος | Ἐλισαιέ* < εβρ. EliSâ «ο Θεός είναι σωτηρία»].

ελίσσομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ελίχθηκα} 1.(κυριολ.) περιστρέφομαι γύρω από ένα κέντρο, έναν άξονα, ώστε να αλλάζω συνέχεια κατεύθυνση· παίρνω ελικοειδές σχήμα, κάνω ελικοειδή κίνηση: ο *καταδύτης ελίχθηκε αριστοτεχνικά στον αέρα πριν πέσει κατακόρυφα στο νερό* ΣΥΝ. περιστρέφομαι, κουλλουριάζομαι 2. κινούμαι με συνεχείς ελιγμούς προς μια κατεύθυνση, κάνω ζιγκ-ζαγκ: *το μηχανάκι ελισσόταν ανάμεσα στα αυτοκίνητα* 3. ενεργώ με τρόπο διπλωματικό, δείχνω ευελιξία στη συμπεριφορά, ώστε να αποφεύγω τις συγκρούσεις,

να τηρώ ισορροπία ανάμεσα σε αντίθετες καταστάσεις ή αμφίρροπες συνθήκες και να αποφεύγω να εμπλακώ σε υποθέσεις που μπορεί να με βλάψουν: *επιτυχημένη εξωτερική πολιτική σημαίνει να ξέρεις ως χώρα να ελίσσεσαι σωστά στο διεθνές διπλωματικό πεδίο || ήξερε πάντα πώς να ελιχθεί, για να πετύχει αυτό που ήθελε* 4. ΣΤΡΑΤ. κάνω τους απαραίτητους αμυντικούς ή επιθετικούς ελιγμούς με σκοπό την απόκτηση τακτικού ή στρατηγικού πλεονεκτήματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. ελίσσω | -ομαι < **èXÍK-jæ* < *ελιξ, -ικος (ή)* (βλ. λ. *έλικας)]*.

ελίτ (η) {άκλ.} ελλην. *αριστεία, αριστείςΙ άριστοι* 1. το καλύτερο (κοινωνικά, οικονομικά ή πνευματικά) τμήμα ενός κοινωνικού συνόλου: *η ~* της *διανόησης* ΣΥΝ. εκλεκτοί, (μτφ.) αφρόκρεμα 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε εκλεκτό και ξεχωριστό.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. élite «οι εκλεκτοί, οι διαλεχτοί» < p. élire < λατ. eligere «εκλέγω»].

ελιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1**. το κοινωνικό σύστημα που υποστηρίζει την ελίτ εις βάρος των άλλων τάξεων **2**. (κακόσ.) η υπεροπτική συμπεριφορά των ανθρώπων που ανήκουν στην ελίτ μιας κοινωνίας. — ελιτιστής (ο), **ελιτίστρια** (η). [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. élitisme < élite].

ελιτίστικος, -η, -ο κ. ελιτιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ελιτισμό, που φανερώνει ή προκύπτει από ελιτισμό: *~ διάθεση | νοοτροπία.* — **ελιτίστικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

Ε.Λ.Κ. (το) Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα.

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ. (το) Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας.

έλκηθρο (το) {ελκήθρ-ου | -ων} μικρό όχημα που αποτελείται από αμάξωμα στερεωμένο σε ολισθητήρες, ώστε να κυλά πάνω σε επιφάνειες καλυμμένες από χιόνι ή πάγο.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ελκηθρον* «δοκός ή σανίδα (κατά Α. Κοραή) τού α-λετριού» < αρχ. έλκω. Η λ. επανήλθε ως μετάφρ. δάνειο από γαλλ. traîneau].

ελκοειδής, -ής, -ές {ελκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με έλκος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ελκοπαθής, -ής, -ές {ελκοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από έλκος (κυρ. στομάχου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ < *έλκος* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον* τού ρ. πάσχω].

έλκος (το) {έλκ-ους | -η, -ών} 1. ΙΑΤΡ. τραύμα τού δέρματος ή τού βλεννογόνου, που συνοδεύεται από διάλυση τού συνδετικού ιστού: *~ στομάχου | δωδεκαδάκτυλου* 2. (μτφ.) νοσηρή κατάσταση που συνιστά αιτία προβλημάτων: το *~* της *γραφειοκρατίας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έλκος*, αρχική σημ. «τραύμα, πληγή», < **ελκος* (η δα-σύτητα οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. έλιαυ)· συνδ. με λατ. ulcus «έλκος, πληγή» και με σανσκρ. arias «αιμορροΐδες»].

ελκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την έλξη 2. αυτός που έχει την ιδιότητα να έλκει ΑΝΤ. ωστικός, απωθητικός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελκτικός* < *έλκω)*.

ελκυσμός (ο) [μτγν.] 1. η έλκυση (βλ. λ. *ελκύω) 2.* η ροή των αερίων καύσεως από καπνοδόχο.

ελκυστηρας (ο) το τρακτέρ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < αρχ. *έλκυστήρ, -ήρος* «χειρουργικό εργαλείο» < έλκ-ω (πβ. αρχ. *ελκυσις)*. Η λ. επανήλθε ως απόδ. τού γαλλ. tracteur (βλ. λ. τρα-*κτέρ)]*.

ελκυστικός, -ή, -ό [μτγν.] γοητευτικός, μαγευτικός, αυτός που ελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον των άλλων: *~ άνδρας | εμφάνιση | παρουσιαστικό | χαμόγελο || μια ~ πρόταση συνεργασίας* ΣΥΝ. σαγηνευτικός, θελκτικός ΑΝΤ. αποκρουστικός. — ελκυστικά επίρρ., ελκυστικότητα (η) [1786]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.

ελκύω ρ. μετβ. {παρατ. είλκυα, αόρ. είλκυσα, ελκύστηκα} (λόγ.) 1. σέρνω, τραβώ προς το μέρος μου ΑΝΤ. απωθώ 2. (μτφ.) γοητεύω, σαγηνεύω· συγκεντρώνω την προσοχή: *~ τη συμπάθεια | τον θαυμασμό | το ενδιαφέρον | πελάτες.* — έλκυση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ < μεσν. *ελκύω* < αρχ. *έλκω* (βλ.λ.), κατά το συνώνυμο *ερύ-ω*, με αφετηρία τον αόρ. είλκυσα τού *έλκω)]*.

> **ελκύ**ω - έλκω - προσελκύω. Το αρχ. έλκω «τραβώ κοντά μου, προσελκύω», από τον αόρ. είλκυσα και με επίδραση τού συνωνύμου αρχ. ρ. ερύω, έδωσε το ελκύω, που χρησιμοποιείται περισσότερο, και από αυτό προήλθε το σύνθετο προσ-ελκύω που κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα: Κάτι τον *έλκει προς την επιστήμη αυτή - Τον ελκύει περισσότερο η θάλασσα από το βουνό - Οι γιορτές, σωστά οργανωμένες, προσελκύουν πολύ κόσμο.*
> Ένα πλήθος παραγώγων τού έλκω χρησιμοποιούνται και σήμερα -με την αρχαία τους σημασία- χωρίς να έχουμε πάντοτε συνείδηση της ετυμολογικής τους σχέσης με το *έλκω:* (α) θέμα **έλκ-:** *έλκος, έλξη* (β) θέμα **έλκη-:** *έλκη-θρο* (γ) θέμα **ελκυ-:** *ελκύω, προσ-ελκύω, εφ-ελκύω, ελκυστικός, αν-ελκυ-στήρας, δι-ελκυ-στίνδα. Από* την ετεροιωμένη μεταπτωτική βαθμίδα τής ρίζας *ελκ-, από το* θέμα **ολκ-,** έχουμε το ολκή «μεγάλη δύναμη έλξεως» και μτφ. «μεγάλη δύναμη, δυνατός» *(είναι παίκτης ολκής)* και το αρχ. **ολκός** («μηχανή έλξεως»), από όπου το ρυμουλκός (ρυμός «χαλινάρι» + *ολκός),* **εμβρυουλκός** κ.ά.

έλκω ρ. μετβ. {παρατ. είλκα} (λόγ.) ελκύω (βλ.λ.): τα *ετερώνυμα έλκονται, τα ομώνυμα απωθούνται* ΦΡ. ***έλκω το γένος | την καταγωγή | τις ρίζες μου από*** κατάγομαι από.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *έλκω* < Ι.Ε. *selk-* | *swelk-* «σύρω, τραβώ», πβ. αλβ. helq, λατ. sulcus «ολκός, αυλάκι», ισπ. surco, ιταλ. solco κ.ά. Ομόρρ. *ελξις (-η), όλκ-ή, όλκ-ός, ελκηθρο(ν)* κ.ά.].

ελκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με έλκος, που εμφανίζει συμπτώματα έλκους: *~ πληγή* 2. αυτός που προκαλεί έλκη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. έλκωμα (το) [μτγν.] {ελκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. πληγή που εξελίσσεται σε έλκος (βλ.λ., σημ. 1). έλκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. Ο σχηματισμός έλκους.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ελκωσις* < *έλκω (-όω)* «τραυματίζω, προκαλώ ουλές» < *έλκος]*.

Ελλάδα (η) **1**. κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στο Ν. άκρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα την Αθήνα, επίσημη γλώσσα την Ελληνική και νόμισμα τη δραχμή (2002: ευρώ)· ΦΡ. (ειρων.) ***Ελλάς, το μεγαλείο σου!*** (επιφωνηματικά) για αρνητικά φαινόμενα τής ελληνικής κοινωνίας, δυσλειτουργίες τού ελληνικού κράτους 2. ΙΣΤ. ο γεωγραφικός χώρος στο Ν. άκρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου, στα παράλια τής Μικράς Ασίας και αλλού ως κοιτίδα τού αρχαίου ελληνικού πολιτισμού· ΦΡ. ***Μεγάλη Ελλάδα*** βλ. λ. *μεγάλος*. Επίσης (λόγ.) Ελλάς {Ελλάδος}. — (υποκ.) Ελλαδίτσα κ. Ελλαδούλα (η), (μεγεθ.) Ελλαδάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. Ελληνας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. Ελλάς, *-άδος* «ο τόπος κατοικίας των *Ελλήνων»* χρησιμοποιούμενο και ως προσδιορισμός ουσ. όπως Ελλάς γη, Ελλάς *γλώσσα, Ελλάς πόλις* κ.τ.ό. Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν με σαφή περιορισμό στη θεσσαλική Φθία (κατοικία των Μυρμιδόνων, των βασιλέων Πηλέα και Αχιλλέα), στη δε *Οδύσσεια* ειδικότ. (αλλά και σε μεταγενέστερους συγγραφείς) ο όρος προσδιόριζε την κυρίως Ελλάδα εν αντιθέσει προς την Πελοπόννησο, ο Αριστοτέλης, στηριζόμενος σε αρχαιότερη παράδοση, υποστήριξε ότι Ελλάς ήταν αρχικώς το όνομα περιοχής κοντά στη Δωδώνη. Το όνομα ήδη από τον Ηρόδοτο άρχισε να αποκτά ευρύτερο σημασιολογικό περιεχόμενο, δηλώνοντας όλες τις περιοχές που κατοικήθηκαν από Έλληνες, δηλ. τόσο την ηπειρωτική Ελλάδα όσο και την Ιωνία (Μ. Ασία). Βλ. κ. Ελληνας].

ελλαδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ελλάδα, δηλ. την ελληνική επικράτεια (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *ελληνικός,* που αναφέρεται σε ολόκληρο το ελληνικό έθνος): *~ σύνορα* 2. αυτός που προέρχεται από την Ελλάδα.
ΣΧΟΛΙΟ λ. Ελληνας. Ελλαδίτης (ο) {Ελλαδιτών}, **Ελλαδίτισσα** (η) {Ελλαδιτισσών} ο Έλληνας κάτοικος τής Ελλάδας κατ' αντιδιαστολή προς τους εκτός Ελλάδος Έλληνες (κυρ. τους Κυπρίους). — **ελλαδίτικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < *Ελλάδα* + παραγ. επίθημα -ίτης, πβ. κ. *σμην-ίτης, πολ-ίτης]*. ελλαδογεννημένος, -η, -ο (στη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών) (μετανάστης) που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα. έλλαμψη (η) {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} (λόγ.) η λάμψη που γίνεται στο εσωτερικό κάποιου- (ειδικότ.) ο φωτισμός τής ψυχής από τον θεό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ελλαμψις* < αρχ. *έλλάμπω* < *έλ-* (< εν-) + *λάμπω]*. Ελλάνικος (ο) {Ελλανίκου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. Ελλάνικος < **Ελλάνό-νικος* (με απλολογία) < 'Ελλην, *-ηνος* + *-νικοςκ νίκη],* ελλανοδίκης (ο) {ελλανοδικών} **1.** (στην αρχαιότητα) κριτής αγώνων, μέλος τής φερώνυμης επιτροπής **2**. (στον ιππόδρομο) ο κριτής των ιπποδρομιακών αγώνων: *δελτίο ελλανοδικών* (επίσημο έντυπο με τις αποφάσεις τους για κάθε ιπποδρομιακή ημέρα). [ΕΤΥΜ < αρχ. *Έλλανοδίκαι,* τ. τής δωρ. διαλέκτου (αντί τού αττ. *Έλληνοδίκαί), < "Ελλην + δίκη]*. ελλανόδικος, -ος (λαϊκ. -η), -ο [1893] κυρ. στη ΦΡ. ελλανόδικος ***επιτροπή*** επιτροπή τής οποίας τα μέλη εποπτεύουν τη διεξαγωγή αγώνων (αθλητικών, καλλιτεχνικών κ.λπ.), κρίνουν τους διαγωνιζομένους και ανακηρύσσουν τους νικητές: η *~ επέβαλε στον αναβάτη ποινή σαράντα ημερών αποκλεισμού από τις κούρσες τού ιπποδρόμου.* [ΕΤΥΜ < *ελλανοδίκης* (βλ.λ.)]. Ελλάς (η) → Ελλάδα
ελλέβορος (ο) {ελλεβόρ-ου | -ων} δηλητηριώδες φυτό που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ελλέβορος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < έλλός «ελάφι» + *βορά* «τροφή»]. έλλειμμα (το) {ελλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. χρηματικό ή άλλο ποσό που λείπει έναντι αυτού που προβλεπόταν ή έπρεπε να υπάρχει: *λογιστικό | εμπορικό ~ || ~ ταμείου | αποθήκης || εμφανίζω | παρουσιάζω ~ || καλύπτω τα ~* ΑΝΤ. πλεόνασμα, περίσσευμα· ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. ***έλλειμμα προϋπολογισμού*** *το* έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν το σύνολο των εσόδων είναι μικρότερο από το σύνολο των δαπανών (β) ΟΙΚΟΝ. ***έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου*** *το* έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν η αξία των εισαγόμενων εμπορευμάτων σε μια χώρα είναι μεγαλύτερη από την αξία των εξαγομένων 2. (μτφ.) αυτό το οποίο λείπει από (κάτι), ώστε να είναι πλήρες: *~ δημοκρατίας.* — ελλειμματικός, -ή, -ό [1894], ελλειμματικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έλλειψη.* [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σφάλμα - έλλειψη», < ελλείπω]. ελλειπτικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που δεν είναι πλήρης, που παρουσιάζει ελλείψεις: *έχει ~ λόγο | ύφος* (με βραχυλογία) ΣΥΝ. ελλιπής· ΓΛΩΣΣ. (β) ***ελλειπτικό όνομα*** *το* όνομα που απαντά είτε σε έναν μόνο από τους δύο αριθμούς και σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό) είτε σε έναν αριθμό και όχι σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό και κατά πτώση), π.χ. τα λόγια (δεν υπάρχει εν. **το λόγι), το δείλι* (δεν έχει πληθ. **τα δείλια, αλλά τα δειλινά)* (γ) ***ελλειπτικό | ελλιπές ρήμα*** κάθε ρήμα που δεν έχει όλους τους χρόνους (λ.χ. *αφορώ, έρπω* που απαντούν μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.)· ως ελλειπτικά θεωρούνται και ορισμένα ρήματα που κανονικά κατατάσσονται στα ανώμαλα, αφού συμπληρώνουν με άλλους τύπους αυτούς που δεν έχουν (φαινόμενο τού συμπληρωματισμού, βλ.λ.: τρώω - *έφαγα, βλέπω - είδα, λέω - είπα* κ.ά.) (δ) ***ελλειπτική πρόταση*** η πρόταση τής οποί-

ας παραλείπονται ένας ή περισσότεροι βασικοί όροι (υποκείμενο, ρήμα κ.λπ.), που εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: *-Θα πάρω μέρος στον διαγωνισμό. -Και εγώ.* (ενν. θα *συμμετάσχω)* · 2. αυτός που έχει το γεωμετρικό σχήμα τής έλλειψης, ο ελλειψοειδής: ~ *τροχιά.* — ελλειπτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., ελλειπτικότητα (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, αποσιωπητικά.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ελλείπω].

ελλείπω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.) (λόγ.) 1. λείπω από ένα σύνολο, δεν υπάρχω ΣΥΝ. απουσιάζω, λείπω **2.** ***ελλείποντα*** (τα) οι ελλείψεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + λείπω].

ελλείψει επίρρ. (+γεν.) (λόγ.) λόγω τής έλλ^{ε}ιψης (ενός πράγματος): ~ *επαρκούς χρηματοδότησης, το πρόγραμμα δεν ολοκληρώθηκε* || *απαλλάχθηκε - ενοχοποιητικών στοιχείων.*

[ΕΤΥΜ. Δοτ. εν. τού αρχ. *ελλειψις.* Το συντακτικό σχήμα *ελλείψει* + γεν. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. manque de...].

έλλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} 1. η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει (κάποιος/κάτι), η ανυπαρξία, η απουσία: ~ *εμπιστοσύνης | ψυχραιμίας | πείρας | ομαλότητας | απαρτίας | χρημάτων | χρόνου | χώρου | νερού | προσωπικού* 2. (μτφ.) ατέλεια, ελάττωμα: η *εργασία σου έχει πολλές - ακόμη* ΣΥΝ. μειονέκτημα · **3**. ΓΛΩΣΣ. η παράλειψη στον λόγο ορισμένων συστατικών μιας πρότασης («ελλειπτική πρόταση», βλ.λ.), τα οποία συνήθ. εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: η ~ *είναι βασικό χαρακτηριστικό τού προφορικού λόγου, ιδίως τού διαλόγου* · 4. ΜΑΘ. η επίπεδη καμπύλη που προκύπτει από την τομή κώνου με επίπεδο μη κάθετο και μη παράλληλο προς τον άξονα του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.* [ΕΤΥΜ; < αρχ. *ελλειψις* < *ελλείπω* < *εν- + λείπω*. Η γλωσσ. και η γε-ωμ. σημ. είναι μτγν.].

έλλειψη - έλλειμμα. Υπάρχει μια γενικότερη αβεβαιότητα στη χρήση των δύο αυτών λέξεων. Κατ' αρχάς η λ. **έλλειμμα** σε χρήσεις όπως *«έλλειμμα δημοκρατίας», «έλλειμμα αξιοπιστίας τής κυβέρνησης»* αποδίδει το ξέν. deficit, το οποίο εμφανίζεται στο «γλωσσικό ιδίωμα» τής Ε.Ε. με ανάλογες χρήσεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μεταφορική, και καταχρηστική κάπως, χρήση ενός οικονομικού όρου, τού όρου *έλλειμμα/ελλείμματα* (στον προϋπολογισμό, στο δημόσιο λογιστικό κ.λπ.), αντί τού οποίου θα μπορούσε στην Ελληνική να χρησιμοποιείται ο όρος έλλειψη (δημοκρατίας, αξιοπιστίας κ.τ.ό.). Προκειμένου για τη λ. *έλλειψη,* το πρόβλημα είναι διαφορετικό. Παρατηρούμε ότι η λ. *έλλειψη,* που κυριολεκτικά σημαίνει «μου λείπει κάτι, στερούμαι, δεν έχω κάτι που χρειάζομαι ή που είναι προς όφελος μου ή που είναι γενικότερα επιθυμητό και καλό να το έχει κανείς» (έλλειψη μέτρων, έλλειψη κύρους, έλλειψη καλοσύνης/αγάπης/εμπιστοσύνης κ.τ.ό.), χρησιμοποιείται λανθασμένα και με κακόσημες έννοιες (έλλειψη κακίας!, έλλειψη μίσους!, έλλειψη πολέμου!). Στις περιπτώσεις αυτές δεν μιλάμε για έλλειψη (σαν να ήταν κάτι που χρειαζόμαστε ή επιθυμούμε και μας λείπει...), αλλά για απουσία ή ανυπαρξία ή μη εμφάνιση ή αποφυγή ή άλλες λέξεις ανάλογα με τα λεγόμενα.

ελλειψοειδής, -ής, -ές [1854] {ελλειψοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ελλείψεως (βλ.λ., σημ. 4). — ελλειψοειδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ellipsoïde].

Έλλη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αθάμαντα και τής Νεφέλης, αδελφή τού Φρίξου 2. γυ-ναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Έλλη, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το εθνωνύμιο Έλλην].

Έλλη ν (ο) [αρχ.] {'Ελλ-ηνος | -ηνες, -ήνων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας, γιος τού Δευκαλίωνα, γενάρχης των Ελλήνων 2. (λόγ.) ο Έλληνας- ΦΡ. (πα-ροιμ.) ***του*** *Έλληνος* ***ο τράχηλος*** ζυνόν **δεν** ***υποφέρει*** | ***υπομένει*** οι Έλληνες δεν ανέχονται την τυραννία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*

ελληνάδικο (το) κέντρο διασκέδασης όπου παίζονται μόνο ελληνικά (κυρ. χορευτικά) τραγούδια. Επίσης ελληνικάδικο. [ΕΤΥΜ. < *ελλην)ικά)* + παραγ. επίθημα *-άδικο,* πβ. κ. *σκυλ-άδικο].*

Ελληνάρας (ο) (σκωπτ.-μειωτ.) ο εθνικιστής Έλληνας. Επίσης Ελλη-ναράς {Ελληναράδες}.

Έλληνας (ο) {Ελλήνων}, Ελληνίδα (η) {Ελληνίδων} 1.ο πολίτης τού ελληνικού κράτους 2. το πρόσωπο που ανήκει στο ελληνικό έθνος (ανεξάρτητα αν είναι Έλληνας πολίτης ή όχι).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *Έλλην.* Το επίθημα -ηνες | -άνες τής λ. *"Ελληνες* | *"Ελ-λάνες* απαντά επίσης και σε άλλα ονόματα λαών τής Β. Ελλάδος, π.χ. *Άθαμάνες, Αϊνιάνες, Άκαρνάνες* κ.ά. Παράλληλα με τον τ. *"Ελληνες* απαντά και ο τ. *"Ελλοπες,* ο οποίος προσδιόριζε κατοίκους τής Δωδώνης και τής Β. Εύβοιας, πράγμα που οδήγησε τον Αριστοτέλη να ορίσει τη Δωδώνη ως αρχική πατρίδα των Ελλήνων. Από μορφολογικής απόψεως θεωρείται ότι οι λ. Έλλην και Ελλάς αποτελούν παράγωγα τού ουσ. *Έλλοί* | *"Ελλοι* | *Σέλλοι* (απαντά στον Όμηρο και τον Πίνδαρο), το οποίο ερμηνεύεται από τον Ησύχιο ως εξής: *«Ελλοί· "Ελληνες οι εν Δωδώνη και οί ιερείς».* Όλοι αυτοί οι τύποι είναι αγν. ετύμου και σημασίας. Ως προς τη γεωγραφική επέκταση τής λ. Έλληνες έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές. Ενώ στον Όμηρο η λ. περιορίζεται τοπικά στους Θεσσαλούς τής Φθίας, η χρήση της στο αρχ. επίθ. *Έλλανοδίκαι* αύξησε το κύρος της λόγω τής σημασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, ο Θουκυδίδης εξηγεί τη γεωγραφική επέκταση τού όρου *"Ελληνες* από τον μυθολογικό ήρωα *"Ελληνα,* που ταξίδευε και δρούσε συχνά σε άλλες πόλεις, ενώ ο Ηρόδοτος πιστεύει ότι ο όρος Έλληνες χρησιμοποιήθηκε για να τονίσει την κοινή προέλευση των διαφόρων φυλών τού ελληνικού χώρου, ο Γ. Χατζιδάκις, τέλος, ανάγει την επέκταση τού όρου στην ισχυρή εθνική συνείδηση που διαμόρφωναν τα φημισμένα ιερά (Δωδώνη, Δελφοί, Ολυμπία), τα οποία βρίσκονταν στην τοπικά περιορισμένη -αρχικώς- Ελλάδα (βλ.λ.). Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, το όν. Έλλην έλαβε τη σημ. τού ειδωλολάτρη, τού εθνικού (εν αντιθέσει με τον *Ιουδαίο),* αλλά μετά την άλωση τής Κων/πόλεως η λ. άρχισε να λαμβάνει πάλι την αρχική εθνολογική και πολιτιστική σημ., που οριστικοποιήθηκε με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους].

Έλληνες - Γραικοί - **Ρωμιοί**. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες τού μέχρι σήμερα βίου του. Οι Έλληνες ονομάστηκαν και *Γραικοί* και *Ρωμαίοι* | *Ρωμιοί.* Έλληνες ονομάζονταν αρχικά μόνον οι κάτοικοι μιας μικρής περιοχής τής Κ. Ελλάδας, τής Θεσσαλικής Φθίας. Αυτήν γνωρίζει ο Όμηρος ως Ελλάδα: *«οι τ' είχον Φθίην ήδ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα,* | *Μυρμιδόνες δε καλεϊντο και "Ελληνες και Αχαιοί»* (ΐλ. Β 683-4). **Αχαιοί**, Παναχαιοί, Δαναοί, Αργείοι είναι τα ονόματα που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες στον Όμηρο, καθώς επίσης και το όνομα **Πανέλλη-νες** (πβ. ΐλ. Β 530 *«έγχείη δ' ἐκέκαστο* [ο Αίας ο ηγεμόνας των Λο-κρών] ***Πανέλληνας*** *και Αχαιούς»).* ο Θουκυδίδης, σχολιάζοντας την ποικίλη ονομασία των Ελλήνων, αναφέρει (Α, 3): *«πολλῳ γαρ ὑστερον* έτι *και των Τρωικών γενόμενος* [ενν. ο *Όμηρος] οὐδαμοῦ τους ξύμπαντας ὠνόμασεν* [ενν. Ελληνες] *ουδ' άλλους ή τους μετ' Αχιλλέως εκ τής Φθιώτιδος, οϊπερ και πρώτοι "Ελληνες ήσαν, Δαναούς δέ* εν *τοις επεσι και Άργείους και Ἀχαιούς ανακαλεί».* Τον 7ο αι. η ονομασία Πανέλληνες έχει επικρατήσει (Ησιόδ. *Έργ.* 528: *«βράδιον* ***Πανελλήνεσι*** *φαείνει* [ενν. ο *ήλιος]»* - Αρχίλοχος 52: ***«Πανελλήνων*** *ὀιζύς εἰς Θάσον συνέδραμον»).* Από το **Παν-έλ-ληνες** αποσπάστηκε και γενικεύθηκε η ονομασία Έλληνες | Έλλην, εξού και ο τονισμός "Ελλην αντί Έλλήν | Έλλάν, όπως θα υπαγόρευαν τα οξύτονα *Αινιάν (Αινία), Φοιτιάν (Φοιτιά), Αθα-μάν)ες), Ακαρνάν)ες)* κ.ά. Κατά τον Γ. Χατζιδάκι, η δημιουργία των ονομασιών έγινε ως εξής: Ελλοπία > (με απλοποίηση) Έλλα > Έλλοί > Ελλάς (όπως *νομός - νομάς, φορός - φοράς* κ.τ.ό.). Από το **Έλλοί** > *'Ελλάν | *Έλλήν > (και ως σύνθετο) Παν-έλληνες (τα σύνθετα ανεβάζουν τον τόνο) > "Έλληνες, με απόσπαση από το σύνθετο και διατήρηση τού αναβιβασμένου τόνου. (Η σχέση τού Έλλοί με το **"Ελληνες** διασώζεται και στον λεξικογράφο Ησύχιο: ***«Ἕλλοί: Ἕλληνες*** *οί εν Δωδώνη, και οί Ιερείς»).* Περαιτέρω, η γενίκευση τής ονομασίας Έλληνες (από τον 6ο αι.) έγινε μέσα από τους θεσμούς που ένωναν και χαρακτήριζαν όλους τους κατοίκους τής Ελλάδας, δηλ. μέσα από τα κοινά ιερά (Δελφών και θλυμπίας) και τους πανελλήνιους αγώνες, ιδίως τους Ολυμπιακούς, μέσα από την αίσθηση τής κοινής για όλους τους Έλληνες γλώσσας, από την ενιαία ταύτιση των Ελλήνων στις πολυάριθμες αποικίες που ίδρυσαν εκτός Ελλάδος και, γενικά, μέσα από χαρακτηριστικά εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, ηθικά, μορφωτικά, που ξεχώριζαν τους Έλληνες ως ενιαίο εθνικό σύνολο από άλλα έθνη, όπως ήταν οι λεγόμενοι *βάρβαροι.* Μέχρι τής επικρατήσεως τού χριστιανισμού το Έλληνες είναι απλό εθνικό όνομα. Με τον χριστιανισμό το *Έλληνες* παίρνει αρχικώς τη σημασία «ειδωλολάτρη, ^{ε}θνικοί», αυτοί που πιστεύουν σε πολλούς θεούς, άρα οι μη (μονο-θεϊστές) χριστιανοί και Ιουδαίοι. Αργότερα, το *Έλληνες* σημαίνει γ^{ε}νικότ^{ε}ρα τους «μη χριστιανούς» (Έλλην^{ε}ς και άλλους), ενώ οι κάτοικοι τής Ελλάδας καλούνται **Ελλαδικοί** Στους αλεξανδρινούς χρόνους Έλληνες και **Ελληνίζοντες** και **Ελληνιστές** ονομάζονται αυτοί που μιλούν την ελληνική γλώσσα και μάλιστα, από τον Ιο αι. π.Χ., την απλοποιημένη Αλεξανδρινή Κοινή έναντι τής Αττικής (αττικισμός), που άρχισαν να γράφουν και να μιλούν τότε οι λό-γιοι (αργότερα, στους χρόνους τού Κοραή και ήδη από τον 17ο αι., ως Ελληνική χαρακτηρίζεται η αρχαία αττικίζουσα γλώσσα, έναντι τής «κοινής» ή «χυδαίας» γλώσσας, που είναι η απλούστερη ομιλούμενη). Ας σημειωθεί ακόμη ότι με τον φανατισμό, που ήταν φυσικό να υπάρξει με την επικράτηση τής νέας θρησκείας, τού χριστιανισμού, καθετί το ελληνικό (κείμενο, τέχνη) θεωρείται ειδωλολατρικό ή αντιχριστιανικό και αποκηρύσσεται, και αυτοί που αναστρέφουν την κατάσταση αίρονται την καταδίωξη και αποκαθιστώντας τη σημασία των ελληνικών γραμμάτων και τής ελληνικής παιδείας είναι οι Τρεις Ιεράρχες, ιδίως ο Μ. Βασίλειος και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, οι οποίοι και συμφιλιώνουν τον Ελληνισμό με τον χριστιανισμό, θέτοντας τις βάσεις τής ελληνοχριστιανικής ή ελληνορθόδοξης παιδείας. Παρά ταύτα, οι Βυζαντινοί Έλληνες χριστιανοί, ιδίως ο κλήρος, τηρούν συχνά και για πολλούς αιώνες στάση καχυποψίας και δυσπιστίας προς την ελληνική παιδεία, που κατά βάθος τη θεωρούν αντιχριστιανική. Ωστόσο, ήδη στο Βυζάντιο, ιδίως από τον 7ο αι. κ. εξ. αρχίζει να χρησιμοποιείται σποραδικά ο όρος *Έλλην* (συχνά παράλληλα προς την άλλη σημασία του), ενώ από των χρόνων τού Ψελλού (11ος αι.) οι μαρτυρίες πυκνώνουν, ιδίως στους χρόνους πριν και μετά την Αλωση *(έσμέν γαρ ούν ών ήγείσθέ τε και βασιλεύετε "Ελληνες το γένος, ώς ή τε φωνή και ή πάτριος παιδεία μαρτυρεί,* Πλήθων, 15ος αι.). Η ονομασία *Έλληνες* ως δηλωτική τού έθνους των Ελλήνων θα επανέλθει επισήμως μετά από αιώνες, με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους. Βεβαίως, ήδη επί των Κομνηνών (11ος αι.) στο Βυζάντιο γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή η ελληνικότητα των Βυζαντινών μέσα ιδίως από την ελληνική γλώσσα. Οπωσδήποτε, για πολλούς αιώνες, οι Έλληνες τής Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που από τον 16ο αι. είναι γνωστή ως Βυζαντινή **Αυτο**κρατορία **ή** απλώς **Β**υζάντιο (αρχικά *Βυζάντιο* ονομάστηκε, κατά τον Δ.

Ζακυθηνό, και η Κωνσταντινούπολις), αυτοπροσδιορίζονται ως Ρωμαίοι, από όπου και η μ[ε]τέπειτα ονομασία Ρωμιοί. Η ονομασία *Ρωμιός, στα* χρόνια τής Τουρκοκρατίας, χάνει την αίγλη τού «αυτοκρατορικού» *Ρωμαίος* και, με τις σκληρές συνθήκες τής υπό ζυγόν διαβίωσης, αποκτά επιπροσθέτως την υφολογική χροιά τού «καπάτσου», τού «καταφερτζή», τού «ξύπνιου». Από τις αρχές τού 20ού αι. και ιδίως μετά το 1930 το *Ρωμιός* χρησιμοποιήθηκε συχνά για να τονίσει (ως αντίδραση και αντίθεση πολιτισμική προς τον μιμητισμό των δυτικών ευρωπαϊκών χωρών) τη λαϊκή χριστιανική - βυζαντινή- ανατολική (αλλά όχι «ανατολίτικη») φυσιογνωμία τού Νεοέλληνα έναντι τής αστικότερης κλασικής -αρχαιοελληνικής, δυτικής- ευρωπαϊκής στροφής που σημειώθηκε με τον Διαφωτισμό (ιδίως τού Κοραή) και τις ευρύτερες τάσεις τής νεοελληνικής κοινωνίας.

Στην προεπαναστατική Ελλάδα αναβιώνει μια πανάρχαια ονομασία των Ελλήνων, οι ονομασία Γραικοί, που χρησιμοποιήθηκε, κατά την αρχαία παράδοση, πριν ακόμη καθιερωθεί το Ελληνες. Σε επιγραφή τού 4ου π.Χ. αι. αναφέρεται *«Ἕλληνες ὀνομάσθησαν, το πρότερον Γραικοί καλούμενοι».* ο δε Αριστοτέλης *(Μετεωρολογικά* 1,352α) γράφει: *«φκουν* [ενν. στην περιοχή τής Δωδώνης στην Ήπειρο] οί Σελλοί [πρόκειται για τους *Έλλούς] και οί καλούμενοι τότε μεν Γραικοί, νῦν δέ Ἕλληνες».* Η πληροφορία τού Αριστοτέλη και η γενικότερη παράδοση τής αρχαιότητας συγκλίνουν στο ότι τόσο οι ονομασίες *Γραικοί* και *Ἕλληνες* όσο και η περιοχή τής αρχικής εγκατάστασης των Ελλήνων τοποθετείται στην περιοχή τής Ηπείρου γύρω από τη Δωδώνη και τα σημερινά Ιωάννινα. Στους αλεξανδρινούς χρόνους η ονομασία *Γραικοί* απαντά λιγότερο, αλλά παραλλήλως προς το *Ἕλληνες.* Στο Βυζάντιο παράλληλα με το *Ρωμαίοι* χρησιμοποιείται, σε περιορισμένη έκταση, και το *Γραικοί,* προσλαμβάνοντας την ειδικότερη σημ. «ελληνορθόδοξοι» κατ' αντιδιαστολή προς το Έλληνες (= ειδωλολάτρες, πολυθεϊστές) και το Λατίνοι (= χριστιανοί τής Δύσεως | ρωμαιοκαθολικοί). Τον 15ο αι. (στη Σύνοδο τής Φλωρεντίας) αναφέρεται «συνελθόντες *Λατίνοι τε και Γραικοί».* ο Κοραής και οι προεπαναστατικοί (Ρήγας, Χριστόπουλος κ.ά.) μιλούν για το «Γένος των Γραικών» και ο Αθανάσιος Διάκος απαντά περήφανα στους Τούρκους: *«Ἐγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω».* Με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους το *Γραικοί* αντικαθίσταται από το Ελληνες. Οι Γραικοί, είτε ως κάτοικοι (αργότερα) τής Γραίας στην Εύβοια και τής ευβοϊκής αποικίας Κύμης στην Κ. Ιταλία είτε απευθείας (παλαιότερα) από την περιοχή τής Ηπείρου, έγιναν γνωστοί στους Ιταλούς, που τους ονόμασαν Graeci, από όπου και οι ξενικές ονομασίες των Ελλήνων ως Greek (αγγλ.), Grec (γαλλ.), Grieche (γερμ.). Ωστόσο, οι ξένοι χρησιμοποιούν για το Ελλάς το Hellas, ως επίσημη ονομασία τής Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παράλληλα προς τα ονόματα Greece (αγγλ.), Grèce (γαλλ.) και Griechenland (γερμ.). Επίσης χρησιμοποιούν τα ονόματα hellenic, hellenism κ.ά. Αν η Ελλάδα ζητούσε, με το δικαίωμα τού αυτοπροσδιορισμού της, μια κοινή στις διεθνείς σχέσεις της ονομασία, θα μπορούσε να καθιερώσει τα **Hellene** *(Έλληνας)* και Hellas *(Ελλάς).* → *Βαλκάνια, πνεύμα*

ελληνίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ελλήνισα} μιμούμαι τους Έλληνες (κυρ. τους αρχαίους) στη γλώσσα, στα **ήθη**, στη συμπεριφορά, στον τρόπο ζωής κ.λπ.

ελληνικάδικο (το) → ελληνάδικο

ελληνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προέρχεται από τους Έλληνες (κυρ. τής αρχαίας ή τής νεότερης εποχής) ή την Ελλάδα: ~ αλφάβητο | λαός | *λογοτεχνία* | *γλώσσα* | *καταγωγή* || *αρχαίος ~ πολιτισμός-* ΦΡ. (α) (παλαιότ.) ***Ελληνικό Σχολείο*** παλαιός τύπος τριτάξιου σχολείου, που μεσολαβούσε μεταξύ τού Δημοτικού και τού Γυμνασίου και στο οποίο άρχιζε η συστηματική διδασκαλία τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας (β) ***ελληνικός καφές*** ο αλεσμένος καφές που ψήνεται σε μπρίκι· λέγεται και βυζαντινός και *τούρκικος* (γ) ***ελληνικό προφίλ*** | ***ελληνική κατατομή*** η κατατομή που χαρακτηρίζεται από την ίσια μύτη, όπως στα αγάλματα τής κλασικής τέχνης **2**. ***Ελληνική*** (η) | ***Ελληνικά (τα)*** η ελληνική γλώσσα **3**. ***Ελληνικά*** (τα) το μάθημα τής ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. — ελληνικότητα (η) [1851].

Ελληνικός ή ελληνικός; Το επίθετο ελληνικός, όπως και όλα τα εθνικά επίθετα (γαλλικός, αγγλικός κ.λπ.) στην κανονική του χρήση ως **επιθέτου** γράφεται με μικρό ε-: η *ελληνική γη, το ελληνικό τοπίο,* η *ελληνική σημαία* κ.τ.ό. Όταν όμως χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, γράφεται με κεφαλαίο Ε: *Η **Ελληνική** είναι μία από τις πιο παλιές γλώσσες στον κόσμο - Διαβάζει **Ελληνικά** τρεις ώρες την ημέρα* (αλλά η *ελληνική γλώσσα είναι δύσκολη* με μικρό *ε-,* γιατί το *ελληνική* εδώ είναι επίθετο· τα *ελληνικά πλοία άραξαν στο λιμάνι,* επίσης με μικρό ε-, γιατί το *ελληνικά* εδώ είναι επίσης επίθετο). Το ίδιο, φυσικά, ισχύει για όλα τα εθνικά επίθετα.
→ *αγγλικός, Βαλκάνια, πνεύμα*

ελληνικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) εξεζητημένη λόγια λέξη ή φράση: *κάπου-κάπου πετάει και καμιά ~.* [ΕΤΥΜ. < *ελληνικός* + μεγεθ. επίθημα *-ούρα].*

ελληνισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλο τον κόσμο, το ελληνικό έθνος ΣΥΝ. ρωμιοσύνη **2.** το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε ορισμένη, εκτός τής Ελλάδος, γεωγραφική περιοχή: *απόδημος/ μικρασιατικός ~* || *~ τής διασποράς/ τής Κύπρου* 3. ο ελληνικός πολιτισμός και το σύνολο των Ελλήνων ως φορέων αυτού τού πολιτισμού.

ελληνιστής (ο), **ελληνίστρια** (η) {ελληνιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με την αρχαία ελληνική γλώσσα και φιλολογία. ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ελληνιστής* < αρχ. *ελληνίζω* «μιλώ Ελληνικά». Η λ. πρωτοεμφανίζεται στην Κ.Δ. δηλώνοντας τον ελληνόφωνο Εβραίο (λ.χ. *Πράξ.* 11, 20: ἐλθόντες *εις Ἀντιόχειαν ἐλάλουν και προς τους Ἕλληνιστάς εὐαγγελιζόμενοι τον κύριον Ἰησοῦν).* Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν., πβ. αγγλ. hellenist]. ελληνιστί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) στην ελληνική γλώσσα. **ελληνιστικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής ελληνικής ιστορίας από τον θάνατο τού Μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ώς την επικράτηση των Ρωμαίων (31 π.Χ.): ~ *περίοδος/ γλώσσα/ κοινή* | *ποίηση* | *χρόνοι.* [ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γερμ. hellenistisch]. ελληνο- κ. ελληνό- κ. ελλην- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την Ελλάδα (αρχαία και νέα), τον πολιτισμό της, τη θρησκεία της και οτιδήποτε ελληνικό: *ελληνόγλωσσος, ελλη-νο-λάτρης, ελληνο-πρεπής.*

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. Ελλανο-δίκαι, μτγν. *ἑλληνό-φρων),* που προέρχεται από το αρχ. *"Ἕλλην, -ηνος* και απαντά επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. Gréco-Romain «ελληνορρωμαϊκός»)]. **Ἑλληνο**-**αμερικ**-**ανός** (ο), Ελληνοαμερικανή (η) ελληνικής καταγωγής πολίτης των Η.Π.Α. Επίσης Ελληνοαμερικανίδα κ. Ελληνοαμε-ρικάνα (η). **ελληνογενής**, -ής, -ές [1898] {ελληνογενούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ελληνική προέλευση: ~ ξένος *όρος* (λόγια λ. σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα, κυρ. Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική, από ελληνικά συνθετικά στοιχεία, π.χ. aérodynamique). **ελληνόγλωσσος**, -η, -ο [1855] **1.** αυτός που έχει γραφτεί στην ελληνική γλώσσα: ~ *έντυπο* | *μελέτη* | *λεξικό* | *περιοδικό 2. αυτός* που ομιλεί την ελληνική γλώσσα ή γράφει σε αυτήν: ~ *πληθυσμός.* **ελληνο**-**διδάσκ**-**αλος** (ο) [1816] {ελληνοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) δάσκαλος που υπηρετούσε στο τριτάξιο Ελληνικό Σχολείο (βλ. λ. *ελληνικός).* **ελληνοκεντρικός**, -ή, -ό αυτός που έχει ως σημείο αναφοράς του την Ελλάδα και τους Έλληνες: - *πολιτισμός* | *σκέψη.* — ελληνοκε-ντρισμός (ο). **Ελληνοκύπριος** (ο) {Ελληνοκυπρί-ου | -ων, -ους}, Ελληνοκύπρια (η) ο Έλληνας τής Κύπρου, σε αντιδιαστολή προς τον Τουρκοκύπριο. — ελληνοκυπριακός, -ή, -ό.

ελληνολάτρης (ο) {ελληνολατρών}, **ελληνολάτρισσα** (η) {ελληνολατρισσών} πρόσωπο που θαυμάζει υπερβολικά τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ή γενικά οτιδήποτε ελληνικό ΑΝΤ. μισέλληνας. — ελληνολατρία (η) [1864]. **ελληνομαθής**, -ής, -ές [1868] {ελληνομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (για ξένους) αυτός που γνωρίζει τη (σύγχρονη) ελληνική γλώσσα 2. (παλαιότ.) αυτός που έχει καλή γνώση τής ελληνικής γλώσσας, ιδ. τής λόγιας και τής αρχαίας. — ελληνομάθεια (η) [1846]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **ελληνομαχος** (ο/η) [1859] πρόσωπο που με τις θέσεις ή τις ενέργειες του αντιμάχεται τους Έλληνες ή τα ελληνικά συμφέροντα· ο μισέλληνας ΑΝΤ. φιλέλληνας, **ελληνολάτρης**. **Ελληνόπαις** (ο) [1831] {Ελληνόπ-αιδος | -αιδες, -αίδων} (λόγ.) το Ελληνόπουλο (βλ.λ.): η *εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων.* **ελληνοποίηση** (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να γίνεται κάτι ξένο ελληνικό˙ (ειδικότ.) η απόκτηση από αλλοδαπό τής ελληνικής υπηκοότητας: *καταγγέλλονται παράνομες ~ αλλοδαπών αθλητών.* — ελληνοποιώ ρ. [1890] {-είς...}. **Ελληνόπουλο** (το), **Ελληνοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί Ελλήνων γονέων ΣΥΝ. (λόγ.) Ελληνόπαις. [ΕΤΥΜ. < Έλληνας + *-πουλο* (βλ.λ.)]. **ελληνοπρεπής**, -ής, -ές [1862] {ελληνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· **ελληνοπρεπέστερος**, -ατός} αυτός που αρμόζει σε Έλληνα, στις παραδόσεις και στα ιδεώδη των Ελλήνων. — ελληνοπρεπώς επίρρ., [1869] **ελληνοπρέπεια** (η) [1886].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **ελληνορθόδοξος**, -η, -ο [1869] αυτός που σχετίζεται με τον ελληνισμό και την ορθοδοξία: ~ *παράδοση* | *αξίες.* **ελληνορρωμαϊκός**, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους: ~ *πολιτισμός-* ΦΡ. ΑΘΛ. ***ελληνορρωμαϊκή πάλη*** άθλημα πάλης κατά το οποίο απαγορεύονται οι κλοτσιές, οι τρικλοποδιές και οι λαβές κάτω από τη μέση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. Gréco-Romain]. **ελληνοτουρκικός**, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες και τους Τούρκους συγχρόνως: ~ *σχέσεις* | *κρίση.* **ελληνότροπος**, -η, -ο [1865] αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα ελληνικά πρότυπα και ήθη: ~ *αγωγή.* — ελληνότροπα | **ελληνοτρόπως** [1868] επίρρ. **ελληνόφωνος**, -η, -ο → -φωνος

ελληνοχριστιανικός, -ή, -ό [1854] αυτός που συνδυάζει στοιχεία από την ελληνική και τη χριστιανική παράδοση: ~ *παιδεία* | *παράδοση* | *πολιτισμός.* — ελληνοχριστιανικά επίρρ. **ελληνοχριστιανισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ο συνδυασμός τού ελληνισμού και τού χριστιανισμού. **-ελ(λ)ης** παραγωγικό επίθημα επωνύμων το οποίο δηλώνει προέλευση, καταγωγή κατά κανόνα από τη Λέσβο: *Αλεπουδ-έλλης, Παπαδ-έλ-λης, Λουκιδ-έλης.*

[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επωνύμων, που προέρχεται από το υποκορ. επίθημα *-έλλι* (το οποίο κατ' εξοχήν χρησιμοποιείται στη Λέσβο, λ.χ. *μωρ-έλλι, γαλατ-έλλι).* Βλ. κ. *-έλλι].*

Ελλήσποντος (ο) {-ου κ. -όντου} στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ τής Βαλκανικής Χερσονήσου και τής Μικράς Ασίας, που ενώνει το Αιγαίο Πέλαγος με τη Θάλασσα τού Μαρμαρά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Ελλήσποντος < *Έλλη* (βλ.λ.) + πόντος «θάλασσα». Βλ. κ. *Δαρδανέλλια].*

-έλλι 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *παιδαρ-έλλι* 2. παραγωγικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: *κοκκιν-έλλι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *τριβ-έλλιον, κρικ-έλλιον),* το οποίο προέρχεται είτε από υποκορ. λ. με θ. σε *-λ-* (λ.χ. *κρικέλλιον* < *κρίκελλος* < λατ. circellus) είτε απευθείας από λατ. λ. (λ.χ. *τριβέλλιον* | *τρεβέλλιον* < λατ. terebellum), από όπου στη συνέχεια γενικεύθηκε].

ελλιμενίζω ρ. μετβ. {ελλιμένισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** οδηγώ πλοίο μέσα σε λιμάνι ΣΥΝ. προσορμίζω, αράζω **2**. (μεσοπαθ. ***ελλιμενίζομαι)*** (για πλοία) μπαίνω στο λιμάνι, προσορμίζομαι ΣΥΝ. αγκυροβολώ ΑΝΤ. αποπλέω. — ελλιμενισμός (ο) κ. ελλιμένιση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *λιμενίζω* < λιμήν, -ένος].

ελλιπής, -ής, -ές {ελλιπ-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)· ελλιπέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις, που υστερεί: ~ μόρφωση | *διεύθυνση* | *στοιχεία* ΑΝΤ. πλήρης 2. (κατ' επέκτ.) ανεπαρκής, ατελής: ~ *προετοιμασία* 3. αυτός που παρουσιάζει ασυνέχεια: *απέτυχε λόγω τής ελλιπούς παρακολούθησης των παραδόσεων* · 4. ΓΛΩΣΣ. ***ελλιπή ρήματα*** βλ. *ελλειπτικό ρήμα,* λ. *ελλειπτικός* **5.** ΜΟΥΣ. ***ελλιπές μέτρο*** το πρώτο μέρος μουσικής σύνθεσης, από το οποίο λείπουν ένα ή περισσότερα μέρη. — ελλιπώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ελλείπω* (< εν- + *λείπω)* από το θ. τού αορ. β' *ε-λιπ-ον].*

> **ελλιπής** ή **ελλειπής;** Η λέξη γράφεται με -ι- (ελλιπής), γιατί σχηματίζεται από το θέμα τού αορίστου (το ασθενές θέμα: αρχ. αόρ. β' **έ-λιπ-ον**) και όχι από το θ. τού ενεστώτα που είναι *-ει- (ελ-λείπ-ω, έλ-λειψη).* Έχουμε δηλ. *ελ-λείπ-ω* (θ. λειπ-) και *παράλειψη, λειψανδρία, έκλειψη,* και *ελ-λιπ-ής* (θ. λιπ-) *λιπ-όθυμος, λιπ-οτάκτης, ανελ-λιπ-ώς* κλπ., πβ. και ***πείθ-ω*** *(πειθώ, πειθήνιος, πειστικός, πειθαρχία),* αλλά ***πιθ-ανός, (*πιθ-τος >)*** πιστός κ.λπ.· ***μειγ-νύω*** και μείξη, αλλά ***μιγ-άς, συμ-μιγής*** (βλ. λ. *αναμειγνύω).* Ας διασαφηθεί εδώ ότι το *ελλιπής* είναι τελείως διαφορετικό από το ελλειπτικός τόσο στη σημασία *(ελλειπτικός* είναι ο έχων έλλειψη ή ελλείψεις) όσο και στην παραγωγή (το *ελλειπτικός* παράγεται από το ισχυρό θ. **λειπ-** και όχι από το ασθενές λιπ- τού *ελλιπής).*

ελλιποβαρής, -ής, -ές λιποβαρής (βλ.λ.): ~ *νεογνό*.
[ΕΤΥΜ. < *λιποβαρής* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τού *ελλιπής].*

ελλοβόκ**αρπος,** -η, -ο ΒΟΤ. (δικοτυλήδονο θαμνώδες **ή** πόδες φυτό) τού οποίου οι καρποί βρίσκονται μέσα σε λοβό (λ.χ. το κουκκί, ο αρακάς). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *έλλοβος* (< εν- + *λοβός) + καρπός].*

ελλόγιμος, -η, -ο (παλαιότ.) 1. αυτός που διαπρέπει στα γράμματα, λόγιος, σοφός· επίσης για όσους έχουν ακαδημαϊκό τίτλο που δηλώνει διάκριση σε κάποιον τομέα ΣΥΝ. μορφωμένος, πολυμαθής ΑΝΤ. αγράμματος, αμαθής **2**. (στον υπερθ. ελλονιμότστος) ως τιμητική προσφώνηση σε ανθρώπους των γραμμάτων. — **ελλονίμως** επίρρ. [μτγν.], **ελλογιμότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευυπόληπτος - εύγλωττος», < εν- + *-λογισμός* < *λόγος].*

έλλογος, -η, -ο **1**. αυτός που είναι σύμφωνος **με** τη λογική **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση και περίσκεψη ΣΥΝ. συνετός, λογικός, φρόνιμος ΑΝΤ. άλογος, παράλογος, αλλόκοτος. — **ελλόγως** επίρρ. [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < έν- + *λόγος].*

ελλοχεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.) (λόγ.) παραμονεύω για να επιτεθώ αιφνιδιαστικά, ενεδρεύω: (μτφ.) στην *εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής ελλοχεύει ο κίνδυνος τής αποσταθεροποίησης* ΣΥΝ. καραδοκώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έλλοχό (-άω)* < έν- + *-λοχώ* < *λόχος].*

ελλύχνιο (το) {ελλυχνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το φιτίλι λυχναριού ΣΥΝ. (λόγ.) θρυαλλίς, (λαϊκ.) άφτρα· ΦΡ. (μειωτ.) ***όζει ελλυχνίου*** (όζει έλλυχνίου, Πλουτ. *Δημοσθ.* 8) μυρίζει (καμένο) φιτίλι λυχναριού· για κείμενο το οποίο στερείται πηγαίας εμπνεύσεως ή εκφραστικής ευχέρειας: *Η τελευταία του ποιητική συλλογή* ~. Δεν *έχει τη ζωντάνια των πρώτων του δημιουργιών.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *έλλύχνιον* < εν- + *-λύχνιον* < *λύχνος].*

Ε.Λ.Μ.Ε. (η) Ένωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης.

ελμίνθα (η) {ελμίνθων} ονομασία κάθε είδους σκώληκα που ζει παρασιτικά στο έντερο τού ανθρώπου ή των ζώων. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ελμι(ν)ς, -ινθος,* για το οποίο βλ. λ. *ελμινθίαση].*

ελμινθίαση (η) [1897] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προκαλείται από παρασιτικούς σκώληκες στο έντερο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έλμινθιώ (-άω)* < *ελμινς* | *ελμις, -ινθος* «είδος παρασιτικού σκώληκα» < **Ρέλμις* < I.E. **kʷrmi-* (συνδ. με I.E. **wer-* «στρέφω, λυγίζω»), που χρησιμοποιήθηκε για διάφορα είδη εντόμων, πβ. σανσκρ. kfmi-, λατ. vermis, αρχ. ρωσ. vermie «ακρίδες», αλβ. krimp κ.ά. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ., < νεολατ. helminthiasis].

ελμινθοειδής, -ής, -ές [1836] {ελμινθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. αυτός που μοιάζει με έλμινθα: ~ μυς (μικρού μεγέθους μυς στα χέρια).

Ελντοράντο (το) (παλαιότ. *Ελδοράδο)* {άκλ.} 1. μυθική περιοχή στη Ν. Αμερική, που θεωρήθηκε από τους Ισπανούς κατακτητές ως χρυσοφόρα **2.** (μτφ.) κάθε τόπος που αποτελεί το όνειρο, τη βαθύτερη επιθυμία κάποιου ως προς την επιδίωξη κέρδους: *για πολλούς επενδυτές το Χρηματιστήριο υπήρξε ένα ~, όπου νόμιζαν ότι σε λίγο χρόνο θα πλούτιζαν.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Eldorado < el dorado «ο επιχρυσωμένος - αυτός που χρυσίζει» (< μτγν. λατ. p. deaurare < λατ. de + aurum «χρυσός»)]. έλξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. ΦΥΣ. η ιδιότητα των υλικών σωμάτων να ασκούν δυνάμεις που προκαλούν την προσέγγιση τους, καθώς και η δύναμη που προκαλεί αυτή την προσέγγιση: *ηλεκτρική | μαγνητική* ~ || η ~ τής Σελήνης στα *ύδατα των θαλασσών προκαλεί την παλίρροια* || η ~ τής *Γης στα ουράνια σώματα* || *η παγκόσμια* ~ 2. (μτφ.) η γοητεία προσώπου ή πράγματος που έλκει προς το μέρος τους, που καθιστά κάποιον/κάτι επιθυμητό, θελκτικό: *φυσική ~ των δύο φύλων* || *ερωτική | σωματική | σεξουαλική | πνευματική | ψυχική* -1| *ασκώ σε κάποιον* - || *αμοιβαία | ακατανίκητη* ~ ΣΥΝ. σαγήνη- ΦΡ. (μτφ.) ***πόλος έλξεως*** βλ. λ. πόλος · **3**. ΓΥΜΝΑΣΤ. κάμψη ισοσθενής και των δύο χεριών από όργανο εξαρτήσεως **4.** ΓΛΩΣΣ. το σχήμα κατά το οποίο όρος πρότασης αφομοιώνεται συντακτικά προς άλλον: η ~ *τού αναφορικού, π.χ. δόθηκαν τα ονόματα των φοιτητών όσων θα λάβουν μέρος στον διαγωνισμό* (η γενική «όσων» αντί τού ορθού *«όσοι»* οφείλεται σε έλξη τού αναφορικού από το ουσιαστικό «φοιτητών»).
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελξις < έλκω].*

ελόβιος, -α, -ο [1874] αυτός που ζει ή αναπτύσσεται στα έλη: ~ φυτό | πτηνό ΣΥΝ. ελοχαρής.

ελογενής, -ής, -ές {ελογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δημιουργείται σε έλη, που υπάρχει λόγω των ελών: ~ *πυρετός* (πβ. λ. ελώδης).
* ΣΧΟΛΙΟ λ -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < έλος + *-γενής,* πβ. μτγν. *έλειο-γενής].*

ελόγου (+ μου, σου, του) (λαϊκ.-προφορ.) αντί για τις αντων. εγώ, εσύ, αυτός κλπ.: αλλά *κι* ~ σου δεν είπες *τίποτε* ΣΥΝ. τού λόγου (μου, σου, του).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *λόγου (μου, σου...).* Το αρχικό ε- οφείλεται στην επίδραση των *εγώ, εσύ* κλπ.].

ελονοσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από κρίσεις πυρετού, ρίγη και εφίδρωση και προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο, το οποίο εισβάλλει στην κυκλοφορία τού αίματος με το τσίμπημα κουνουπιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαλάρια. — **ελονοσιακός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *έλος* + *-νοσία* < *νόσος,* από τού γαλλ. paludisme (< palus «έλος, τέλμα»)].

ΕΛ.Ο.Π.Π. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Πιστοποιητικών Ποιότητας.

έλος (το) {έλ-ους | -η, -ών} περιοχή με ρηχά λιμνάζοντα νερά, ελάχιστη βλάστηση και αυξημένη υγρασία, που ευνοεί την παρουσία μολυσματικών παρασίτων και κουνουπιών ΣΥΝ. βάλτος, τέλμα, (λόγ.) τέναγος. — ελώδης, -ης, -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. έλος < I.E. **sel-os,* πβ. σανσκρ. sâvas-. Η σύνδεση με το λατ. silva «δάσος» και με το ουσ. ύλη δεν είναι βέβαιη].

ΕΛ.Ο.Τ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ελοχαρής, -ής, -ές {ελοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για ζώα **ή** φυτά) αυτός που εμφανίζεται συνήθως σε έλη ΣΥΝ. ελόβιος. [ΕΤΥΜ < έλος + *-χαρής < χαίρω)].*

Ε.Λ.Π.Α. (η) Ελληνική Λέσχη Περιήγησης και Αυτοκινήτου.

Ελπίδα (η) → Ελπίς

ελπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος | -ων) **1.** η αίσθηση ότι θα υπάρξουν θετικές και επιθυμητές εξελίξεις, η προσδοκία ευχάριστων γεγονότων: *έχει την* ~ ότι θα *περάσει τις εξετάσεις* || *ακόμα και τις δύσκολες στιγμές αγωνιζόταν χωρίς να χάνει την ~ του* || *στήριζε μεγάλες ~ στις υποσχέσεις της* || *άρχισε με την ~ να τελειώσει γρήγορα* || *οι γιατροί δεν του έδωσαν πολλές* - || *διαψεύδω τις ~ κάποιου* || *~ πρόκρισης | νίκης* || *μάταιη | φρούδη | αστήριχτη | παλιά | άσβεστη* ~ ΣΥΝ. προσδοκία, προσμονή, απαντοχή, αναμονή ΑΝΤ. απελπισία, απόγνωση, αποθάρρυνση 2. (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμπνέει πίστη ή δημιουργεί την προσδοκία ευχάριστων εξελίξεων και πραγματοποίησης επιθυμητών στόχων: η *έκθεση των εμπειρογνωμόνων ήταν* η τελευταία ~ *για την ανάκαμψη τής εταιρείας* || *το τρίτο άλμα ήταν και η μόνη ~ που είχε για πρόκριση* || *η νέα γενιά είναι η ~ τής χώρας για ένα καλύτερο αύριο* ΣΥΝ. στήριγμα· ΦΡ. (λόγ.) ***παρ' ελπίδα*** [***παρά πάσαν ελπίδα*** *(παρ' ελπίδα,* Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 899) (για αρνητική εξέλιξη) πέρα από τα αναμενόμενα, πέρα από κάθε προσδοκία: αν *-κάτι ανατρέψει τα σχέδια μας, θα σας ενημερώσουμε εγκαίρως* · 3. η πιθανότητα: δεν *έχει καμιά ~ επιτυχίας* || *μετά τη βαριά ήττα δεν έχει ελπίδες πρόκρισης* · **4.** ΑΘΛ. ***Εθνική (ομάδα) Ελπίδων | Ελπίδες*** εθνική ομάδα που αποτελείται από παίκτες οι οποίοι πρόκειται να στελεχώσουν τη βασική εθνική ομάδα: η *εθνική ελπίδων ποδοσφαίρου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανέλπιστος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. έλπίς, *-ίδος* < *ελπομαι* «αναμένω, ελπίζω» < **Εέλ-π-ομαι* < I.E. **wel-* «θέλω, εκλέγω», πβ. λατ. vel-le «θέλω», γαλλ. vouloir, ιταλ. volere, γερμ. wollen, αγγλ. will (ουσ.) «θέληση», willing «πρόθυμος», αρχ. σλαβ. velëti «θέλω» κ.ά.].

ελπιδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που περιέχει ή δημιουργεί ελπίδα: ~ *μήνυμα | εξέλιξη | μέλλον | νέος | αποτέλεσμα | προοπτική* ΣΥΝ. ενθαρρυντικός, (για πρόσ.) φέρελπις ΑΝΤ. απογοητευτικός, απελπιστικός. — **ελπιδοφόρα** επίρρ.

ελπίζω ρ. αμετβ. {ήλπισα} **1.** έχω ελπίδα για κάτι, αναμένω με αισιοδοξία θετικές και ευχάριστες εξελίξεις: ~ να σας *δούμε πριν φύγετε* || ~ όλα να πάνε *καλά* ΣΥΝ. προσδοκώ, εύχομαι 2. (γενικότ.) υπολογίζω ως πιθανό ενδεχόμενο, αναμένω (με θετική διάθεση) δεδομένη εξέλιξη: ~ να μην *παρεξηγείς τα αστεία μου, έτσι;* || *- να του αρέσει το χρώμα, αν και μπορεί να το αλλάξει* || *ποτέ δεν ελπίζαμε τέτοια ανταπόκριση τού κοινού* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***ελπίζεται)*** *«τώρα με τα καινούργια βιβλία, ελπίζεται ότι κάτι μπορεί να αλλάξει στην*

εκπαίδευση» (εφημ.) ΣΥΝ. αναμένω, περιμένω, πιστεύω, φαντάζομαι 3. (+σε) βασίζω την πραγματοποίηση προσδοκιών μου σε (κάτι): *ελπίζει στην ενίσχυση των γονιών του, για να τα βγάλει πέρα* || *ελπίζουν στην αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων για τη βελτίωση τής οικονομίας* || *τώρα πια ~ μόνο στον Θεό* ΣΥΝ. βασίζομαι, στηρίζομαι, εμπιστεύομαι. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐλπίδ-jω* < *ἐλπίς, -ίδος]*.

Ελπινίκη (η) **1**. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2**. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλπίς* + *νίκη]*.

Ελπίς (η) {Ελπίδ-ος, -α} **1**. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία, προσωποποίηση τής ελπίδας 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Ελπίδα. [ΕΤΥΜ. αρ_χ. κύρ. όν. < ελπίς (βλ. λ. *ελπίδα)]*.

ελπιστικος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δικαιολογεί και ενισχύει την ελπίδα, που εμπνέει ελπίδα ΣΥΝ. ελπιδοφόρος, ενθαρρυντικός ΑΝΤ. απελπιστικός· ΦΡ. ***ελπιστικοί φιλόσοφοι*** οι φιλόσοφοι που αναγόρευαν την ελπίδα σε μοναδικό ηθικό στήριγμα τού ανθρώπου.

Ε.Λ.Σ. 1. (η) Εθνική Λυρική Σκηνή **2**. (το) Ενιαίο Λογιστικό Σχέδιο.

Ελ Σαλβαδόρ (το) {άκλ.} (ισπ. Republica de El Salvador = Δημοκρατία τού Ελ Σαλβαδόρ) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαν Σαλβαδόρ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κολόν Σαλβαδόρ.
[ΕΤΥΜ < ισπ. El Salvador «ο σωτήρας», επειδή ανακαλύφθηκε από τον Ισπανό εξερευνητή P. de Alvarad το 1524/25, την ημέρα τής Ρωμαιοκαθολικής εορτής τού Σωτήρος].

Ελσίνκι (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Φινλανδίας, σημαντικό λιμάνι τής Βαλτικής Θάλασσας.
[ΕΤΥΜ. < φινλ. Helsinki, αγν. ετύμου. Η πόλη ιδρύθηκε το 1550 από τον βασιλιά τής Σουηδίας Γουστάβο Α].

ΕΛ.ΤΑ. (τα) Ελληνικά Ταχυδρομεία.

έλυτρο (το) {ελύτρ-ου | -ων} 1.ΑΝΑΤ. μέρος ή σχηματισμός που περικλείεται στενά από μεμβράνη: ~ του *τένοντα ενός μυός* 2. ΖΩΟΛ. η αποσκληρυμμένη και με υφή δέρματος φτερούγα εντόμου, καθώς και κάθε περίβλημα κυττάρων ή ιστών: τα - *των εντόμων* 3. ΝΑΥΤ. (πα-λαιότ.) κάθε κάλυμμα από καραβόπανο, κυρ. στα πολεμικά πλοία 4. (γενικότ.) περικάλυμμα όπλου (π.χ. ασπίδας από δέρμα, ύφασμα κ.λπ.). — ελυτροειδής, -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελυτρον* < **Ψέλυ-τρον* < *ειλύω* «κυλώ, τυλίγω» < **Εελ-νύ-ω* < I.E. **wel-* «κυλώ, στρέφω», πβ. λατ. vol-v-ere, evolutio «κύλιση» (> γαλλ. évolution «εξέλιξη»), ισπ. volver «γυρίζω», envolver «τυλίγω», γερμ. wälzen «κυλώ», αγγλ. wallow κ.ά. Ομόρρ. *αλυ-σις* (βλ.λ.), ειλεός, *εἴλιγγοςI 'ίλιγγος* κ.ά.].

ελωδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. (κυρ. για τοποθεσίες, περιοχές) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών ελών: ~ *έκταση* ΣΥΝ. βαλτώδης 2. αυτός που είναι χαρακτηριστικός περιοχών με έλη, που οφείλεται στην ύπαρξη ελών: ~ *πυρετός* | *ασθένεια* (ελονοσία). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εμ[1] επιφών. για τη φυσική έκφραση ή διατύπωση συμπεράσματος, παρατήρησης που θεωρείται εύλογη, αυτονόητη, ειλικρινώς πηγαία και αυθόρμητη: ~ πώς να το *κάνουμε! Αυτός είναι το μεγαλύτερο όνομα στον χώρο τού τραγουδιού, αυτός θα πάρει και τα περισσότερα λεφτά*[1]. || ~ *τόση φασαρία γίνεται, πώς να μην ξυπνήσει ο άνθρωπος;* || *-Πιστεύετε ότι ήταν αγένεια εκ μέρους του;* —, τι ήταν; [ΕΤΥΜ. < φρ. ε *μα*... από συνεκφορές όπως ε μα τι να *γίνει;, ε μα πώς να σε βοηθήσω;* κ.τ.ό., στις οποίες το ε μα > εμ θεωρήθηκε παραχωρητικό μόριο].

εμ[2] σύνδ. συμπλεκτ. (προφ.) (για επιδοτική σύνδεση προτάσεων ή όρων) όχι μόνο... αλλά και: ~ *έκανες το λάθος, ~ μιλάς κι από πάνω!* (βλ. κ. λ. αμ). [ΕΤΥΜ < τουρκ. hem].

Ε.Μ.Α. (η) Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων.

εμογέ επίθ. {άκλ.} **1**. (για σκεύος) αυτός που έχει εφυαλωθεί (βλ.λ.): ~ *λεκάνη* | *κατσαρόλα* ΣΥΝ. εφυαλωμένος, σμαλτωμένος **2**. ***εμογέ*** (το) εφυαλωμένο σκεύος: *πήρε καινούργια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émaillé, μτχ. τ. τού p. émailler «σμαλτώνω» < émail «σμάλτο» < φρανκον. smalt, βλ. κ. *σμάλτο]*.

Ε. Μ .Α.**Κ.** (η) Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών.

εμάς αντων. → εγώ

εμβαδομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΟΠΟΓΡ. το σύνολο των μετρήσεων για τον υπολογισμό τού εμβαδού επιφανείας: *ο τριγωνισμός τής προς ~ επιφάνειας διευκολύνει τους υπολογισμούς.*
— **εμβαδομετρικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εμβαδόμετρο (το) {εμβαδομέτρ-ου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο για τον υπολογισμό τού εμβαδού επιφανείας. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. planimeter (νόθο συνθ.)].

εμβαδόν (το) **1**. ΜΑθ. η συνολική έκταση που καταλαμβάνει μια επιφάνεια (ή χώρος): ~ *σπιτιού* | *γηπέδου* | *οικοπέδου* | *τετραγώνου* 2. (συνεκδ.) το αριθμητικό αποτέλεσμα τής μέτρησης μιας επιφάνειας (σε τετραγωνικά μέτρα, εκατοστά κ.λπ.): το συνολικό ~ *τού διαμερίσματος είναι 300 μ.*[2] *και στους δύο ορόφους.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβαίνω* < εν- + *βαίνω*, πβ. κ. *βαίνω - βάδην - βαδίζω)]*.

εμβάζω ρ. μετβ. {έμβασα} στέλνω χρήματα με έμβασμα. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ἐμβιβάζω* «τοποθετώ εντός» < εμ- (< εν-) + *βιβάζω* (βλ. κ. *βάζω, έμβασμα)]*.

εμβαθύνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εμβάθυνα} (λόγ.) (+σε) αναλύω εις βάθος, επιχειρώντας την κατανόηση εις βάθος ή την ερμηνεία: δεν *εμβαθύνει ποτέ στα μηνύματα ενός κειμένου, τα προσπερνά επιπόλαια.*
— εμβάθυνση (η) [1886]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

εμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέβαλα, ενεβλήθην, -ης, -η..., εμβεβλημένος} (λόγ.) 1. τοποθετώ (κάτι) εντός, ρίχνω μέσα ΣΥΝ. βάζω, ενθέτω ΑΝΤ. βγάζω, εξάγω, εκβάλλω 2. (μτφ.) εισάγω σε δεδομένη κατάσταση: η *αδιαθεσία τού ηγέτη ενέβαλε σε φανερή ανησυχία τους οπαδούς του* || - σε *σκέψεις* | *αμηχανία* | *πειρασμό* ΣΥΝ. εμπνέω, δημιουργώ, προκαλώ, εμποιώ, εμφυσώ, ενσταλάζω.

εμβαλλωματικός, -ή, -ό [1893] (λόγ.) αυτός που γίνεται με τρόπο πρόχειρο και έχει προσωρινά αποτελέσματα: *το πρόβλημα χρειάζεται ριζική αντιμετώπιση και όχι ~ λύσεις.* [ΕΤΥΜ. < *εμβάλλωμα* (βλ. λ. *μπάλλωμα)]*.

εμβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εμβάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βυθίζω (κάτι) σε υγρό, ώστε να καλύπτεται πλήρως από αυτό: ~ τον *δείκτη στο διάλυμα τού σωλήνα* || (μτφ.) *έχει εμβαπτιστεί στα νάματα τής ελευθερίας* ΣΥΝ. βυθίζω, βουτώ.

έμβασμα (το) {εμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. η εντολή μεταφοράς χρηματικών ποσών σε τραπεζικό λογαριασμό δικαιούχου: ~ *προς πιστωτικό ίδρυμα* || ~ *τηλεγραφικής επιταγής* || ~ *για εξόφληση οφειλών προς το δημόσιο* ΣΥΝ. επιταγή 2. (συνεκδ.) το ίδιο το αποστελλόμενο χρηματικό ποσό: ~ ενός *εκατομμυρίου.*
[ΕΤΥΜ < *εμβάζω* < αρχ. *ἐμβιβάζω* < *εμ-* (< εν-) + *βιβάζω*, απόδ. τού αγγλ. remittance].

εμβατήριο (το) {εμβατηρί-ου | -ων} ρυθμικό μουσικό κομμάτι, κατάλληλο για τον συγχρονισμό τού βηματισμού ομάδας ανθρώπων στον ίδιο ρυθμό: η *μπάντα έπαιξε στρατιωτικά ~ κατά την παρέλαση* || *πένθιμο* | *γαμήλιο* | *πατριωτικό -*,
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐμβατήριος* «κατάλληλος για πορεία, για παρέλαση» (π.χ. *«ἐμβατήριος παιάν»*, Πλουτ. *Λυκούργος* 22) < αρχ. *ἐμ-βαίνω]*.

εμβέλεια (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1**. η απόσταση την οποία καλύπτει βλήμα πυροβόλου όπλου, η μεγαλύτερη δυνατή απόσταση βολής: το *πλοίο βρισκόταν έξω από την ~ των πυροβόλων τού λιμανιού* 2. η ακτίνα εκπομπής (ραδιοτηλεοπτικού) σήματος: ο *σταθμός αγόρασε πομπούς μεγαλύτερης* ~ 3. (μτφ.) η απήχηση (που έχει κάποιος/κάτι): *προσωπικότητα διεθνούς* ~ ΣΥΝ. κύρος, αίγλη, απήχηση. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβελής «σε* απόσταση βολής βλήματος» < εν- + -βε-λής < *βέλος]*.

> **εμβέλεια - βεληνεκές - διαμέτρημα.** Λέξεις από την ορολογία των όπλων χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικώς στην καθημερινή γλώσσα. Συγκεκριμένα, τόσο οι όροι που δηλούν «την απόσταση, το μήκος τού διαστήματος όπου μπορεί να φθάσει το βλήμα όπλου», δηλ. οι λ. **εμβέλεια** και βεληνεκές, όσο και ο όρος που δηλώνει «τη διάμετρο τής κάννης τού όπλου ή και τής σφαίρας (βλήματος)», η λ. διαμέτρημα, χρησιμοποιήθηκαν μεταφορικά για να δηλώσουν θετικά κυρίως (ή και αρνητικά) το μεγάλο (ή το μικρό) εύρος των δυνατοτήτων, ικανοτήτων, προοπτικής, απήχησης κ.λπ. προσώπων κυρίως ή και πράξεων, καταστάσεων κ.λπ. Παραδείγματα: *Είναι επιχειρηματίας μεγάλης εμβέλειας, που τον υπολογίζουν όλοι - Τέτοιες ιδέες έχουν πολύ μικρό βεληνεκές στη σημερινή κοινωνία - Πρόκειται για επιστήμονα μεγάλου διαμετρήματος, που η αξία του αναγνωρίζεται διεθνώς.* Ως προς την προέλευση των όρων σημειώνεται ότι το *εμβέλεια* είναι νεότερο παράγωγο (απαντά στον Αγγελο Βλάχο το 1897) τού αρχ. επιθέτου εμβελής (αναφέρεται σε τόπο ή διάστημα και μαρτυρείται από κείμενο τού ιστορικού Πολυβίου, 2ος αι. π.Χ.). Το *βεληνεκές* (ενν. *διάστημα)* πλάστηκε από τον δημιουργό τής στρατιωτικής ορολογίας Γρηγό-ριο Χαντσερή (μέσα 19ου αι.) αντί τού **εμβελές** (από το αρχ. έμβελής, εξού και η *εμβέλεια).* Σχηματίστηκε από το **βέλ**ος + -ενεκής (πβ. *δι-ηνεκής,* θέμα ενεκ- τού αρχ. αορ. τού ρ. *φέρω: φέρω - ήνε-γκονI ήνέχθην),* πιθ. κατά το αρχ. δουρηνεκής (το -η- αντί τού -ε-στο *-ενεκής* λόγω τής συνθέσεως). Η λ. *διαμέτρημα* είναι επίσης νεότερη (1886) και σχηματίστηκε ως παράγωγο τού **διάμετρος** -διαμετρώ, για να αποδώσει το γαλλ. calibre, το οποίο ανάγεται στο ελληνικό κ**αλαπόδι**: αρχ. καλά-πους «ξύλινο πόδι, ξύλινο πρότυπο ποδιού για την κατασκευή παπουτσιών» (< κάλον «ξύλο» + **πους** «πόδι») > αραβ. **qâlib** > γαλλ. **calib**re. Έτσι, το ελλην. *διαμέτρημα* είναι μεταφραστικό δάνειο.

έμβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ζωή, που χαρακτηρίζεται από δραστηριότητα των ζωτικών λειτουργιών του: ~ *όντα.*

έμβλημα (το) {εμβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. κάθε συμβολική παράσταση **ή** σχέδιο, που αποτελεί το αναγνωρισμένο διακριτικό γνώρισμα (προσώπου, ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): ~ τής *εταιρείας είναι τα ενωμένα σπαθιά* || *ο δικέφαλος αετός ήταν το - τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *στην έπαυλη κυμάτιζε η σημαία με το οικογενειακό* ~ ΣΥΝ. σύμβολο, οικόσημο, διακριτικό 2. κάθε ρητό ή επίσημο σύνθημα, που αξιοποιείται ως το σήμα κατατεθέν μιας ηθικής, πολιτικής κ.λπ.: ως ~ *τους είχαν το «αίέν άριστεύειν»* || *όλα τα κόμματα κατέβηκαν στις εκλογές με* ~ την *ανανέωση* ΣΥΝ. σύνθημα, διακήρυξη, (μτφ.) σημαία. — εμβληματικός, -ή, -ό [1856]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρ^χ. *εμβάλλω]*.

εμβληματολογι**α** (η) [1857] η επιστημονική μελέτη εμβλημάτων, κυρ. οικοσήμων ΣΥΝ. εραλδική.

εμβοή (η) [1876] το αίσθημα που δημιουργεί στα αφτιά ένας ήχος, λ.χ. το κουδούνισμα. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. tinnitus].

εμβόλαιον (το) {1858} {εμβολαί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. εργαλείο ξύλινο, κυλινδρικό, συνήθ. μυτερό στο ένα άκρο, που χρησιμεύει για προσωρινή ένωση δύο σχοινιών ΣΥΝ. μουρέλο. [ΕΤΥΜ < *έμβολο,* απόδ. τού γαλλ. mandrin].

εμβολή (η) **1.** ΙΑΤΡ. η έμφραξη αιμοφόρου αγγείου από έμβολο (σημ. 3) · **2.** ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) η επίθεση κατά εχθρικού σκάφους με πλεύ-ρισμα ή πρόσκρουση του σε άλλο, το πλήρωμα τού οποίου εισορμού-σε βίαια στο αντίπαλο σκάφος, για να το κυριεύσει. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάταξη οστού» (στον Ιπποκράτη), < εμβάλλω].

εμβολιάζω ρ. μετβ. [1833] {εμβολίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ. κάνω εμβόλιο σε (κάτι) **2**. ΓΕΩΠ. (ειδικότ.) προσαρμόζω τμήμα φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών: *εμβολιάζοντας τις καλλιέργειες, βελτιώνεται η αντοχή των δέντρων στις ασθένειες* ΣΥΝ. κε-ντρώνω, μπολιάζω, ενοφθαλμίζω. — εμβολιαοτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπολιάζω*.
[ΕΤΥΜ. < *εμβόλιο* (βλ. κ. *μπολιάζω),* απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. vaccinate].

εμβολιασμός (ο) [1833] 1.ΙΑΤΡ. η εισαγωγή ειδικού παρασκευάσματος στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω τής ενεργοποίησης των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *προληπτικός* | *υποχρεωτικός* ~||~ *κατά τής ευλογιάς* (δαμαλισμός) || *ημερολόγιο εμβολιασμού* 2. ΓΕΩΠ. η προσαρμογή τμήματος φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών ΣΥΝ. μπόλιασμα, ενοφθαλμισμός 3. (μτφ.-λόγ.) η επιτυχής μετάδοση ιδεών, αρχών κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vaccination].

εμβολίζω ρ. μετβ. {εμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} πλήττω εχθρικό πλοίο με έμβολο (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιτίθ^{ε}μαι. [ΕΤΥΜ. < *έμβολο].*

εμβόλ**ιμος,** -η, -ο **1.** αυτός που παραβάλλεται, προστίθεται στα ήδη καθορισμένα ή γνωστά: ~ *συνάντηση* | *δήλωση* | *παρέμβαση* ΣΥΝ. ένθετος, παρεμβαλλόμενος, παρένθετος 2. ΦΙΛΟΛ. αυτός που έχει ενσωματωθεί εκ των υστέρων σε κείμενο (συνήθ. χωρίς την έγκριση ή παρέμβαση τού δημιουργού): ~ *στίχοι* | *σκηνή* | *παράγραφοι* | *έπη* ΣΥΝ. παρείσακτος, νόθος **3**. (στο θέατρο) ***εμβόλιμο*** (το) (α) το κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο πράξεων χωρίς να έχει σχέση με την υπόθεση τού έργου ΣΥΝ. ιντερμέτζο, ιντερμέδιο (β) χορικό που δεν έχει οργανική σχέση με τον μύθο τής τραγωδίας ή τής κωμωδίας. — εμβόλιμα | εμβολίμως επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο μήνας που προσετίθετο στο σεληνιακό έτος, για να αντιστοιχεί με το ηλιακό ημερολόγιο», < *εμβολή* < *εμβάλλω].*

εμβόλιο (το) {εμβολί-ου | -ων} 1. ΙΑΤΡ. παρασκεύασμα που εισάγεται στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω τής ενεργοποίησης τού ανοσοποιητικού συστήματος για την παραγωγή των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *αντιμικροβιακό* | *ενδοδερμικό* | *υποδόριο* | *στοματικό* - *2.* (συνεκδ.) ο εμβολιασμός, η εισαγωγή τού παραπάνω παρασκευάσματος στο σώμα: σε *περίπτωση τραύματος, καλό είναι να γίνεται* - εντός *δώδεκα ωρών* || *φοβόταν τα* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένεση, *συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έμβόλιον* «δόρυ - στόμιο», υποκ. τού αρχ. *εμβολον*. Η ιατρική σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. vaccine].

εμβολιοθεραπεία (η) {εμβολιοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση εμβολίων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vaccinotherapy (νόθο συνθ.)].

εμβολιοθεραπευτική (η) ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που εξετάζει τους τρόπους και τις δυνατότητες θεραπείας μέσω τής χορήγησης εμβολίων, καθώς και τους τρόπους παρασκευής εμβολίων.

εμβολισμός (ο) [1897] η επίθεση εναντίον εχθρικού σκάφους και η διάτρηση του με έμβολο (βλ.λ., σημ. 2). Επίσης εμβόλιση (η).

έμβολο (το) {εμβόλ-ου | -ων} 1. ΜΗΧΑΝ. Ο δίσκος ή ο στερεός κύλινδρος που κινείται εντός μεγαλύτερου κυλίνδρου, ασκώντας ή δεχόμενος πίεση από υγρό ή αέριο: ~ *απλής* | *διπλής ενέργειας* · 2. ΝΑΥΤ. επιμήκης, οξεία προεξοχή τής πλώρης πολεμικού πλοίου για τη διάτρηση εχθρικών σκαφών ή την πρόκληση ρωγμών στα ύφαλα μέρη τους και τη βύθιση τους · **3.** ΙΑΤΡ. ημιστερεή μάζα πηγμένου αίματος, καθώς και κάθε αδιάλυτη ή ξένη ουσία ικανή να εμποδίσει την κυκλοφορία τού αίματος (π.χ. παράσιτο, φυσαλλίδα αέρα, λίπος, θρόμβος) προκαλώντας έμφραξη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εμβολον,* ουδ. τού αρχ. επιθ. *εμβολος* < *εμβάλλω].*

εμβολοφορος, -ος, -ο [1895] (για μηχανή) αυτός που έχει ως κύριο εξάρτημα έμβολο: ~ *αντλία.* [ΕΤΥΜ. < *έμβολο* + *-φόρος* < *φέρω].*

εμβριθής, -ής, -ές {εμβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών εμβριθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που διακρίνεται για τη διεισδυτικότητα τού πνεύματος, τη βαθιά γνώση του, αυτός που έχει εντρυφήσει σε ορισμένο αντικείμενο: ~ *μελετητής* | *στοχαστής* | *εμπειρογνώμονας* | *πολιτικός* αναλυτής | *σχολιαστής* ΣΥΝ. περισπούδαστος, μελετημένος, βαθυστόχαστος, εμπεριστατωμένος ΑΝΤ. επιπόλαιος, επιφανειακός· ΦΡ. (σκω-πτ.) ***εμβριθής βλαξ*** (ως οξύμωρη έκφραση) για άνθρωπο φαινομενικά περισπούδαστο και βαθυστόχαστο, που είναι στην πραγματικότητα ανόητος. — εμβρίθεια (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *βρίθω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-βριθής* < *βρίθω* (βλ.λ.)].

εμβροντησία (η) {εμβροντησιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένα άτομο λόγω ασθένειας, χρήσης ναρκωτικών, τοξικών ουσιών ή ως αντίδραση σε ψυχολογικά αίτια και η οποία χαρακτηρίζεται συνήθ. από πλήρη ακινησία, διακοπή ή μείωση τής αντιληπτικής του ικανότητας, αφωνία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *εμβρόντητος*. Η ιατρ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. stupeur (< λατ. stupor «θάμβος, έκπληξη»)].

εμβρόντητος, -η, -ο **1**. αυτός που εκδηλώνει τα συμπτώματα τής εμ-βροντησίας **2.** (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους αμηχανίας λόγω απρόβλεπτων εξελίξεων, αιφνίδιας αλλαγής δεδομένων: η *κοινή γνώμη έμεινε* ~ *μπροστά στο νέο σκάνδαλο* || ~ *άκουσε τον φίλο του να του ανακοινώνει τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων* ΣΥΝ. άναυδος, κατάπληκτος, σαστισμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμβροντώ (-άω)* < εν- + *βροντώ* «κεραυνοβολώ»].

εμβρόντητος: συνώνυμα. Η κατάσταση κατά την οποία μια ισχυρή συγκίνηση (φόβος, λύπη, απροσδόκητο γεγονός, κακή είδηση κ.λπ.) συγκλονίζει ψυχικά τον άνθρωπο, εκφράζεται στην Ελληνική με τρεις σημασιολογικές περιοχές, τού «πλήγματος», τής «έλλειψης κινήσεως και δράσεως», και τής «έλλειψης φωνής». Η έννοια τού «πλήγματος» έδωσε τα εμβρόντητος (χτυπημένος από βροντή, κεραυνό), κεραυνοβολημένος, κατάπληκτος (κυριολεκτικά «χτυπημένος δυνατά», πβ. *πλήττω, πλήγμα)* και αποσβολωμένος (αυτός που έχει γίνει *ασβόλη,* καπνιά από ισχυρό πλήγμα κ.λπ.). Ας σημειωθεί εδώ ότι, επειδή όλες οι λέξεις που ανήκουν σε αυτό το σημασιολογικό πεδίο έχουν αρνητικό περιεχόμενο (δηλώνουν ισχυρή συγκίνηση από κάτι κακό), γι' αυτό λέξεις όπως έκπληκτος, έκθαμβος ή εκστατικός δεν μπορούν, από την άποψη αυτή, να θεωρηθούν συνώνυμες, αφού έχουν «καλή σημασία»: δηλώνουν γενικά συγκίνηση για κάτι καλό, θετικό, ωφέλιμο. Η έννοια τής «έλλειψης κινήσεως και δράσεως» έδωσε τα στήλη άλατος («κοκκαλωμένος, ακίνητος», από το πάθημα τής γυναίκας τού Λωτ, στην Π. Διαθήκη, που παρέβη την εντολή τού Θεού να μη γυρίσει να δει πίσω της), σαστισμένος (κυριολ. «ταραγμένος», τουρκ. §a§mak «τα χάνω, απορώ»), χαμένος (από τη φρ. «τα χάνω», πβ. κ. τη φρ. «χάνω το μυαλό μου») και αμήχανος (δεν έχω τρόπο να πράξω, δεν ξέρω τι να κάνω). Τέλος, η έννοια τής «απώλειας τής φωνής» έδωσε τα ενεός («άφωνος»), άναυδος *(αυδή* «φωνή, ομιλία», πβ. *απαυδώ),* άλαλος (λαλώ «μιλώ») και άφωνος (φωνή(, καθώς και τη φρ. «με ανοιχτό το στόμα» (χωρίς να βγαίνει φωνή).

εμβροχή (η) [μτγν.] 1. (γενικά) κάθε διαδικασία για την αποσκλή-ρυνση αντικειμένου ή υλικού ή τη διάλυση του με βύθιση σε υγρό 2. μέθοδος εκχύλισης φυτικού προϊόντος για την παραλαβή των δραστικών συστατικών του 3. ΙΑΤΡ. το σύνολο των αλλοιώσεων που υφίστανται το νεκρό πλέον έμβρυο στη μήτρα λόγω τής επίδρασης των αμνιακών υγρών στα οποία εκτίθεται.

εμβρυϊκός, -ή, -ό [1843] κ. (σπάν.) **εμβρυακός** [1879] 1. αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο: ~ *ζωή* | *λειτουργία* | *κύτταρο* | *ρυθμός* | *ανάπτυξη* | *κόμβος* | *χιτώνας* | *ιστός* | *σφαιρίνη 2.* (μτφ.) αυτός που βρίσκεται ακόμη σε υποτυπώδες στάδιο ανάπτυξης, που δεν έχει κατασταλαγμένη, οριστική μορφή: η ~ *κατάσταση τής βιομηχανίας* || ~ *πειραματισμοί καλλιτεχνικής έκφρασης* ΣΥΝ. πρώιμος, αδιαμόρφωτος, στοιχειώδης.

έ**μβρυο** (το) {εμβρύ-ου | -ων} 1. κάθε έμβιος οργανισμός κατά τα πρώτα στάδια τής ανάπτυξης του˙ (ειδικότ. στους ανθρώπους) το γονιμο-ποιημέ'Ο ωάριο, κυρ. από τον τέταρτο μήνα τής κύησης ώς τον τοκετό 2. (ειδικότ. για φυτά) το υποτυπώδες φυτό που σχηματίζεται κατά το πρώτο στάδιο ανάπτυξης τού γονιμοποιημένου σπόρου 3. (μτφ.) οτιδήποτε βρίσκεται στην αρχή τής ανάπτυξής του, σε υποτυπώδες στάδιο. — εμβρυοειδής, -ής, -ές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εμβρυον* < *εν-* + *βρύον* (βλ.λ.) < *βρύω* «ανθίζω, αφθονώ». **Η** λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. embryo, γαλλ. embryon κ.ά.].

εμβρυογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των διαδοχικών φάσεων σχηματισμού και ανάπτυξης εμβρύου, καθώς και οι διεργασίες με τις οποίες επιτυγχάνεται η δημιουργία ενός νέου ζωικού οργανισμού ΣΥΝ. εμβρυογονία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. embryogenesis].

εμβρυογενής, -ής, -ές [1893] {εμβρυογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που σχηματίζεται παράλληλα με το έμβρυο ή οφείλεται σε αυτό: ~ *όγκος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénique].

εμβρυογονία (η) [1892] {εμβρυογονιών} η εμβρυογένεση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνργενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénie].

εμβρυοθυλάκιο (το) {εμβρυοθυλακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. Ο υμένας που περιβάλλει το έμβρυο, ο οποίος περιέχει αμνιακό υγρό για την ελεύθερη και προστατευμένη κίνηση τού εμβρύου, καθώς και την εξασφάλιση των απαραίτητων θρεπτικών συστατικών για την ανάπτυξη του. Επίσης εμβρυοθύλακος (ο) {εμβρυοθυλάκ-ου | -ων, -ους). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sac embryonnaire].

εμβρυοκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση τού καρδιακού ρυθμού, που θυμίζει τους ήχους καρδιάς εμβρύου και χαρακτηρίζεται από ταχυκαρδία, εξομοίωση καρδιακών ιστών κ.λπ. ΣΥΝ. εμβρυϊκός ρυθμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryocardie].

εμβρυοκτονία (η) {εμβρυοκτονιών} η βίαιη και μη φυσική διακοπή τής κύησης ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση. — εμβρυοκτόνος, -ος, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εμβρυοκτόνος* < *εμβρυον* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία)].

εμβρυολογία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστημονική σπουδή των διαδοχικών φάσεων τού σχηματισμού τού εμβρύου και τής ανάπτυξης του. — **εμβρυολόγος** (ο/η), εμβρυολογικός, -ή, -ό [1890], εμ-**βρυολογικ**-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryologie].

εμβρυομητρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο και την έγκυο, που αφορά στη μεταξύ τους βιολογική σχέση: ~ *ανταλλαγή* | *ασυμβατότητα.*

εμβρυοπάθεια (η) {εμβρυοπαθειών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική ανάπτυξη και ο ανώμαλος σχηματισμός εμβρύου λόγω νόσου που μεταδόθηκε σε αυτό από τη μητέρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryopathie].

εμβρυοπλαστία (η) (χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πορεία ανάπτυξης και σχηματισμού τού εμβρύου. [ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-πλαστία* < *πλάσσω]*.

εμβρυόσακος (ο) [1889] {εμβρυοσάκ-ου | -ων, -ους) ΒΙΟΛ. ομάδα εσωτερικών κυττάρων των αγγειόσπερμων (ανθοφόρων) φυτών, η οποία περιλαμβάνει το ωοκύτταρο και μέσα στην οποία γίνεται η γονιμοποίηση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. embryosac].

εμβρυουλκός (ο) ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις δύσκολου τοκετού για το πιάσιμο και τράβηγμα τού εμβρύου από το κεφάλι με ειδική επέμβαση τού μαιευτήρα. — **εμ-**βρυουλκία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *εμβρυον* + *-ουλκός* < *έλκω]*.

εμβρυοφθόρος, -ος, -ο αυτός που διαπράττει ᵉμβρυοκτονία (βλ.λ.) ΣΥΝ. ᵉμβρυοκτόνος. [ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-φθόρος* < *φθείρω]*.

εμβρυώδης, -ης, -ες [1799] {ᵉμβρυώδ-ους | -ας (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με έμβρυο ή που φέρει έμβρυο: ~ *ασκός* | *ιστός* | *φυτό* ΣΥΝ. εμβρυϊκός **2**. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, που στερείται ουσιώδους ανάπτυξης ή οργάνωσης: τα *σχέδια αυτά είναι ακόμα σε* ~ κατάσταση, *απέχοντας πολύ από την υλοποίηση τους* ΣΥΝ. πρώιμος, υποτυπώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εμβρυωρός (ο) [1897] ΙΣΤ. το πρόσωπο που, κατά το αρχαίο ρωμαϊκό δίκαιο, οριζόταν φύλακας και προστάτης τής υγείας και περιουσίας ᵉμβρύου, τού οποίου ο πατέρας πέθανα κατά τον χρόνο τής κυοφορίας. — **εμβρυωρία** (η). [ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-ωρός* < αρχ. *ώρα* «φροᵛτίδα, ᵉπιμέλεια» < ορώ «βλέπω, παρατηρώ», βλ. κ. *θυρ-ωρός, ακται-ωρός]*.

Ε.Μ.Ε. (η) **1**. Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία **2.** Επιθᵉώρηση Μέσης Εκπαίδευσης.

έμεινα ρ. → μένω

εμείς αντων. → εγώ

εμένα αντων. → εγώ

έμενταλ (το) {άκλ.} κίτρινο ανάλατο τυρί με μεγάλη τρύπες. [ΕΤΥΜ. < Emment(h)al (γερμ. Emmentaler käse «τυρί έμενταλ»), περιοχή τής γερμανόφωνης Ελβετίας].

έμεσμα (το) {εμέσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το σύνολο των ουσιών που αποβάλλονται ως εμετός ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξέρασμα, ξερατό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμώ (-έω)* (βλ.λ.)].

εμετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (φάρμακο) που χορηγείται για την πρόκληση εμετού: σε *περιπτώσεις δηλητηριάσεων* η *κένωση τού στομάχου γίνεται με* ~ *φάρμακα* ΣΥΝ. εμετοκαθαρτικός 2. (μτφ.-κακόσ.) αυτός που μπορεί να προκαλέσει εμετό, που προκαλεί αηδία, πρόστυχος ή χαμηλού επιπέδου: ~ *σκηνή βίας* | *περιγραφή* | *θέαμα* | *υπονοούμενο* | *χυδαιότητα* | *αστείο* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αηδιαστικός, σιχαμερός.

εμετοδοχείο (το) δοχείο που χρησιμοποιείται για την αποβολή εμετού.

εμετοκαθαρτικός, -ή, -ό [1831] αυτός που εξασφαλίζει την κάθαρση τού στομάχου με πρόκληση εμετού: ~ *φάρμακο* | *ουσία* ΣΥΝ. εμετικός.

εμετός κ. (επίσ.) **εμετός** (σημ. 1) (ο) **1**. αποβολή των περιεχομένων τού στομάχου από το στόμα μέσω συνεχών μυϊκών συσπάσεων λόγω ποικίλων διαταράξεων (λ.χ. ναυτίας, υπερβολικής κατανάλωσης οινοπνευματωδών, ανορεξίας κ.λπ.): τάση *προς* ~ ΣΥΝ. (καθημ.) ξέρασμα 2. (μτφ.) το αίσθημα έντονης αηδίας: *οι δολοπλοκίες και τα γλοιώδη ψέματα του μου προκαλούν* ~ ΣΥΝ. σιχαμάρα 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αυτό το αίσθημα αηδίας: *ο λόγος του πραγματικός* ~, *οχετός και βόρβορος* ΣΥΝ. αηδία, σιχαμάρα. Επίσης (επίσ.) **έμεση** (η) (στη σημ. ΐ). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εμετός* < *εμώ (-έω)* (βλ.λ.)].

> **εμετός** ή **έμετος;** Το σωστό είναι **έμετος**, λ. αρχαία από το επίσης αρχαίο ρ. **έμώ,** η οποία χρησιμοποιείται στην επίσημη ιατρική ορολογία. Κατά τα πολλά, όμως, ονόματα σε **-τός** (κυρίως ρηματικά επίθετα, αλλά και ουσιαστικά· πβ. *θετός, αρκετός, συνετός, αιρετός - πυρετός, σκελετός, τοκετός, παγετός* κ.ά.) μετακίνησε αναλογικά τον τόνο στη λήγουσα: **έμετος** > **εμετός**. Το φαινόμενο είναι νεότερο (μεσαιωνικό), αλλά ο τ. *εμετός* χρησιμοποιείται ευρύτατα.
>
> Κατά το *εμετός* πλάστηκε και το ξερατό (από την αιτ. **εμετό**), παράγωγο τού ξερνώ, που αντικατέστησε το *έμώ* (παρέμεινε μόνο το εξεμώ σε λογιότερη χρήση). Το *ξερνώ* ετυμολογείται από το **έξέ-ρασα** τού έξερώ (αρχικά μέλλοντας τού λέγω) και από τη (μεταφορική) σημ. «θα τα βγάλω όλα, θα τα πω». Το *εξέρασα - ξερνώ* κατά τα *εγέρασα - γερνώ, επείνασα - πεινώ* κ.τ.ό.

εμινκρές (ο) {εμιγκρέδες} ελλην. *αυτοεξόριστος*- μετανάστης που αυτοβούλως εκπατρίζεται καταφεύγοντας σε ξένη χώρα λόγω των διωγμών που υφίσταται στη χώρα του ή λόγω των πολιτικών συνθηκών που επικρατούν εκεί ΣΥΝ. πολιτικός φυγάς, εκπατριζόμενος. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. émigré, μτχ. τ. τού ρ. émigrer < λατ. emigrare «μετοικώ»].

εμιράτο (το) μουσουλμανικό αραβικό κράτος με ανώτατο άρχοντα τον εμίρη (π.χ. Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. emirate < emir (βλ. λ. *εμίρης)]*.

εμίρης (ο) {εμίρηδες} οπλαρχηγός **ή** φύλαρχος, ηγεμόνας **ή** διοικητής πολιτείας σε ισλαμικές χώρες.
[ΕΤΥΜ ιεσν. < τουρκ. emir < αραβ. amir «ο διατάσσων, ο διοικητής»].

εμμανης, -ής, -ές {εμμαν-ούς | -είς} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μανία για κάτι, παράφορος. — **εμμανώς** επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + -μανής < θ. μαν- τού ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' ε-μάν-ην)].

Εμμανουέλα (η) γυναικείο όνομα.

Εμμανουήλ (ο) {άκλ.} **1**. ονομασία τού Ιησού Χριστού κατά τον προφήτη Ησαΐα **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Μανόλης (συνήθ. ορθ. *Μανώλης)*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Immânu El «μαζί μας (είναι) ο Θεός», προσωνυμία που στην Κ.Δ. αποδίδεται στον Ιησού, πβ. Ματθ. 1, 23: *ιδού ή παρθένος εν γαστρι εξει και τέξεται* υίόν, *και καλεσουσιν το όνομα αυτοϋ Εμμανουήλ, δ εστίν μεθερμηνευόμενον μεθ' ημών ό Θεός* (με παράθεση από τον *Ησαΐα* 7, 14)].

εμμέλεια (η) {χωρ. πληθ.) η μελωδικότητα, η αρμονικότητα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τραγικός χορός», < *εμμελής* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. μτγν.].

εμμελής, -ής, -ές {εμμελ-ούς | -είς (ουδ. **-ή**)· εμμελέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που έχει μελωδία, αρμονική και γλυκιά μουσική ΣΥΝ. μελωδικός, αρμονικός. — **εμμελώς** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-μελής* < *μέλος]*.

εμμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενέμεινα} (+σε) παραμένω σταθερός, αμετακίνητος, διατηρώ την ίδια στάση **ή** πίστη (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): ~ *στις απόψεις μου* ΣΥΝ. επιμένω ΑΝΤ. υπαναχωρώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

έμμεσος, -η, -ο αυτός που προκύπτει με παρέμβαση, μεσολάβηση **ή** τροποποίηση και όχι ως άμεση συνέπεια ή αποτέλεσμα: *το σχόλιο σαφώς περιείχε έναν - υπαινιγμό* || ~ *αναφορά* | *χαρακτηρισμός* | *απάντηση* | *προειδοποίηση* ΣΥΝ. πλάγιος ΑΝΤ. άμεσος, απευθείας· ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. ***έμμεσος φόρος*** ο φόρος επί των πωλήσεων ή η δασμολογική επιβάρυνση τής τιμής προϊόντος από το κράτος (υπό μορφήν φορολογίας που εισπράττεται από το κράτος): η *αύξηση τής τιμής των τσιγάρων, τής βενζίνης κ.λπ. αποτελεί* ~ (β) (στο ποδόσφαιρο) ***έμμεσο (φάουλ)*** *το* φάουλ που δεν επιτρέπεται να εκτελεστεί απευθείας προς το τέρμα (γ) ΤΑΩΣΣ. ***έμμεσο αντικείμενο*** (στη Ν. Ελληνική για ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο τού ρήματος που απαντά συνήθως σε γενική πτώση ή αυτό που δηλώνει πρόσωπο: στη *φράση «σου έδωσα νερό» ~ είναι το «σου»* (δ) ***έμμεση βολή*** η βολή που γίνεται κατά στόχου τον οποίο δεν βλέπουμε, αλλά υπολογίζουμε (ε) ΦΙΛΟΣ, ***έμμεση απόδειξη*** μέθοδος απόδειξης θέσεως μέσω τού ελέγχου τής αντίθετης προς αυτήν, η μέθοδος τής «εις άτοπον απαγωγής» ΣΥΝ. απόδειξις από τού εναντίου | εκ τού αντιθέτου (ad contrario). — **έμμεσα** | **εμμέσως** [μτγν.] επίρρ., **εμμεσότητα** (η) [1886] (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ενδιάμεσος, μεσολαβών», < εν- + *μέσος]*.

> **έμμεσος - άμεσος και άμμεσος!** Από τη μεσολάβηση **ή μη** τού **μέσος** προέκυψαν τα εν + μέσος > **έμ-μεσος** και α- (στερητ.) + *μέσος* > ά-**μεσος**. Το *έμ-μεσος* σημαίνει «ενδιάμεσος, με μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος», το *ά-μεσος* σημαίνει «χωρίς ενδιάμεσο, χωρίς μεσολάβηση κανενός». Οι λέξεις αντιστοιχούν προς τα ξένα (μέσω τής Λατινικής) mediatus «έμμεσος» (αγγλ. mediate) και in-mediatus «α-μεσος» (αγγλ. immediate).
>
> Από σύγχυση παρατηρείται συχνά το ορθογραφικό λάθος *άμμεσος* (!) με δύο -μμ-, που αποφεύγεται, αν θυμάται κανείς την ετυμολογία τής λ.: α + **μέσος**, όπως ά + **-γευστος**, ά + **-μορφος**, ά + **-καρδος** κ.τ.ό.

εμμέσως επίρρ. [μτγν.] με έμμεσο τρόπο, όχι ευθέως: μου *εξέφρασε τη δυσαρέσκεια του* ~· ΦΡ. ***εμμέσως πλην σαφώς*** με έμμεσο τρόπο, ο οποίος όμως δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για το τι εννοεί κάποιος: ~ *υπέδειξε ποιον θεωρεί κατάλληλο για διάδοχο του.*

έμμετρος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος σε μέτρο, που έχει συντεθεί με μουσικό ρυθμό: ~ *κείμενο* | *απόσπασμα* | *μετάφραση* | *απόδοση* ΣΥΝ. ρυθμικός, ποιητικός ΑΝΤ. πεζός. — **έμμετρα** | **εμμέτρως** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < εν- + *-μετρος* < *μέτρον]*.

έμμηνα (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *έμμηνος]*.

εμμηναγωγό (το) ΦΑΡΜ. ουσία ικανή να προκαλέσει αιμορραγία σε περιπτώσεις μη κανονικής εμφανίσεως έμμηνης ρύσης, χωρίς ωστόσο προηγούμενη ωορρηξία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. emménagogue],

εμμηνοληξία (η) {χωρ. πληθ.) η εμμηνόπαυση (βλ.λ.).

εμμηνόπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η φυσιολογική παύση τής εμμηνόρροιας λόγω ηλικίας, κυρ. σε γυναίκες σαράντα πέντε μέχρι πενήντα πέντε ετών **2**. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία συμβαίνει η εμμηνόπαυση στη ζωή μιας γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνοληξία, κλιμακτήριος. Επίσης εμμηνοπαυσία. — **εμμηνοπαυσιακός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménopause].

εμμηνορραγία (η) [1847] {εμμηνορραγιών} ΙΑΤΡ. η πέραν των φυσιολογικών ορίων απώλεια αίματος σε κάθε έμμηνη ρύση. [ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ραγία* < αρχ. *ρήγνυμι* (βλ. κ. *ραγίζω),* ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménorrhagie].

εμμηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιοδική και κατά κανόνα μηνιαία εκροή αίματος και βλεννογόνου ιστού τής μήτρας από τον κόλπο τής γυναίκας· οφείλεται σε πτώση **μη** γονιμοποιημένου ωαρίου ΣΥΝ. έμμηνη ρύση, περίοδος, έμμηνη ροή, έμμηνα, εμμηνορρυσία. —

εμμηνορροϊκός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ροια* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. menorrhoea].

εμμηνορροώ ρ. αμετβ. [1889] {εμμηνορροείς...} έχω έμμηνη ρύση.

εμμηνορρυσία (η) (εμμηνορρυσιών) η εμμηνόρροια (βλ.λ.). — **εμ-**μηνορρυσιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < *έμμηνος* + *-ρυσία* < *ρύση* (βλ.λ.)].

έμμηνος, -ος (καθημ. -η), -ο 1. αυτός που έχει ρυθμό περιοδικής επανάληψης ανά μήνα, που οφείλει να επέλθει, να συμβεί εντός μηνός ΣΥΝ. μηνιαίος **2.** ΙΑΤΡ. ***έμμηνη ρύση*** | ***ροή*** ή ***έμμηνα*** (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια, η μηνιαία εκροή αίματος, εκκρίσεων και βλεννογόνου τής μήτρας από τον κόλπο τής γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνορρυσία, περίοδος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-μηνος* < *μήν, μηνός]*.

εμμηνοστασία (η) ΙΑΤΡ. η διακοπή **ή** αναστολή τής εμμηνόρροιας. — εμμηνοστασιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-στασία* < *στάσις* «επίσχεση, διακοπή»].

έμμισθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρέχεται έναντι οικονομικού αντιτίμου: ~ *υπηρεσία* | *εργασία 2.* αυτός που αμείβεται με μισθό: ~ θέση στην *οργάνωση* || ~ *στέλεχος* | *επιμελητής* | *φύλακας* | *στρατιώτης* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. μίσθιος, μισθωτός ΑΝΤ. άμισθος. — **έμμισθα** | **εμμίσθως** [μεσν.] επίρρ.

έμμισχος, -η, -ο [1876] (για λουλούδια) αυτός που έχει μίσχο.

εμμονή (η) [αρχ.] **1.** η σταθερή και αμετάκίνητη προσήλωση σε πεποίθηση ή στάση (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκη): *έδειξε μεγάλη ~ στην υποστήριξη τής πρότασης αυτής* || *η - του στο θέμα κατάντά παρεξηγήσιμη* ΣΥΝ. επιμονή ΑΝΤ. χαλαρότητα, αδιαφορία, υπαναχώρηση, διαλλακτικότητα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η πίστη ή στάση κ.λπ. στην οποία εμμένει κανείς: δεν *μπορεί να απαλλαγεί από τις ~ του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμμένω]*.

έμμονος, -η, -ο σταθερά ανυποχώρητος και επαναλαμβανόμενος: ~ *επανάληψη* | *αντίληψη* | *φόβος* | *παράκληση* | *διεκδίκηση* | *κακοκαιρία* ΣΥΝ. σταθερός, επίμονος· ΦΡ. (α) ΙΑΤΡ. ***έμμονη ιδέα*** ψυχική παράσταση παθολογικού χαρακτήρα, που εντυπώνεται στη συνείδηση ατόμου με επιμονή· η απόλυτη βεβαιότητα για κάτι, η οποία απασχολεί συνεχώς τη σκέψη: του *έγινε ~ ότι θα πάθει ατύχημα* | *ότι έχει κάποια αρρώστια* (β) ΧΗΜ. ***έμμονα αέρια*** τα αέρια που έχουν πολύ μικρή πτητικότητα. — **έμμονα** | **εμμόνως** [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμμένω*. Η φρ. *έμμονη ιδέα* αποδίδει το γαλλ. idée fixe].

έμμορφος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει μορφοποιηθεί, που έχει σχήμα: ~ *ορυκτό* || ~ *συστατικά τού αίματος* ΣΥΝ. διαμορφωμένος, διαπλασμένος, σχηματισμένος ΑΝΤ. άμορφος, αδιάπλαστος, αδιαμόρφωτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εν- + *-μορφος* < *μορφή]*.

Ε.Μ.Ν.Ε. (η) Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

εμ-ντι-έφ (το) (MDF) {άκλ.} υλικό σε μορφή πεπιεσμένων φύλλων, που παράγονται από υποπροϊόντα ξύλου.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. ονομασίας Medium Density Fibres «ίνες μέσης πυκνότητας»].

εμορφιά (η) → ομορφιά

εμορφάδα (η) → ομορφιά

έμορφος, -η, -ο → όμορφος ΓΕΤΥΜ. μεσν. < **έμμορφος* < αρχ. *εϋμορφος*, όταν η δίφθογγος *ευ-* προφέρθηκε ως /ev-/].

εμουλσιόν (η) {άκλ.} **1.** η εξαιρετικά λεπτή φωτοευαίσθητη επίστρωση τής μιας πλευράς φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φιλμ, πάνω στην οποία εγγράφεται η εικόνα τού ειδώλου **2.** (γενικότ.) κάθε υγρό μείγμα που περιέχει φάρμακο αιωρούμενο σε μικροσκοπικά σφαιρίδια, το γαλάκτωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. emulsion «γαλάκτωμα» (οπτικό δάνειο) < λατ. emulsus < emuigere «αρμέγω»].

Ε.Μ.Π. (το) Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

έμπα (το) (άκλ.) (λαϊκ.) **1**. η είσοδος (κάποιου) σε δεδομένο χώρο: *«στο ~ μπήκε σαν αϊτός, στο ξέβγα σαν πετρίτης»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έβγα (το)· ΦΡ. ***έμπα-ξέβγα*** για περιπτώσεις συνεχούς και άσκοπης μετακίνησης: θα μας *τρελάνει με το ~ του απ'το πρωί* ΣΥΝ. μπες-βγες 2. (σπάν.) το σημείο εισόδου σε κλειστό ή ανοιχτό χώρο: ~ *σπηλιάς* | *κήπου* | *πλατείας* | *σπιτιού* | *χωριού* 3. (μτφ.-λογοτ.) η έναρξη μεταβατικής περιόδου, η μετάβαση και προσαρμογή σε νέα δεδομένα (κλιματικά, χρονολογικά, κοινωνικά κ.λπ.): ~ τής *Άνοιξης* | *τής χρονιας* | *τού νέου αιώνα* ΣΥΝ. ξεκίνημα, αρχή.

έμπα ρ. → μπαίνω

εμπάθεια (η) [μτγν.] {εμπαθειών} η έντονη αντιπάθεια (εναντίον κάποιου) που εμποδίζει την αντικειμενική κριτική, η έκφραση έντονου, αρνητικού συναισθήματος: τα *λόγια του αποκάλυπταν μεγάλη ~ και φανατισμό* || *τόση ~ δείχνει άνθρωπο μικρόψυχο και μοχθηρό* ΣΥΝ. μισαλλοδοξία, πώρωση, μοχθηρία ΑΝΤ. διαλλακτικότητα, ηπιότητα.

εμπαθής, -ής, -ές {εμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών | εμπαθέστ-ερος, -ατός} αυτός που είναι γεμάτος εμπάθεια: ~ *δήλωση* | *τοποθέτηση* | *αντιπαράθεση* | *κριτική* | *χαρακτήρας* | *πολιτικός* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. μισαλλόδοξος, φανατικός, κακιασμένος, μοχθηρός, φθονερός ΑΝΤ. διαλλακτικός, ήπιος, μετριοπαθής. — **εμπαθώς** επίρρ. [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «συγκινημένος - κινούμενος από πάθος», < εν- + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*, ρ. πάσχω].

εμπαιγμός (ο) (λόγ.) **1.** η επίδειξη φαινομενικού ενδιαφέροντος για την υπόθεση κάποιου, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχει αδιαφορία **ή** επιδίωξη τού αντίθετου αποτελέσματος ΣΥΝ. παραπλάνηση, εξαπάτηση **2.** η κοροϊδία, η γελοιοποίηση (κάποιου): ο ~ *κάποιου για σωματικό του ελάττωμα* ΣΥΝ. χλευασμός, περίπαιγμα, εξευτελισμός.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδεύω, κοροϊδία.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εμπαίζω]*.

εμπαίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπαιξα, εμπαίχθηκα, εμπαιγμένος) **1.** δείχνω φαινομενικό ενδιαφέρον για την υπόθεση (κάποιου), ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορώ ή ενεργώ για το αντίθετο αποτέλεσμα: *είναι φανερό ότι μας εμπαίζουν δεν έχουν σκοπό να μας εξυπηρετήσουν!* || *οι αρμόδιοι μας εμπαίζουν: κάθε φορά μάς βεβαιώνουν ότι μεριμνούν για την αντιπλημυρική προστασία τής περιοχής και κάθε χρόνο, με την πρώτη νεροποντή, πλημμυρίζουμε* ΣΥΝ. παραπλανώ, εξαπατώ 2. κοροϊδεύω, γελοιοποιώ κάποιον: *οι συμμαθητές του τον ενέπαιζαν εξαιτίας τής δυσμορφίας του.*

εμπαίκτης (ο) {εμπαικτών}, **εμπαίκτρια** (η) {εμπαικτριών} (λόγ.) πρόσωπο που εμπαίζει τους άλλους κατά συστηματικό τρόπο και με ιδιοτελή κίνητρα: - *τού λαού.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εμπαίζω]*.

εμπαϊκτικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που συνιστά **ή** προκαλεί εμπαιγμό: ~ *σχόλιο* | *παρατήρηση* | *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, χλευαστικός, ειρωνικός, σκωπτικός 2. αυτός που καταφεύγει συχνά στον εμπαιγμό ως τρόπο συμπεριφοράς ΣΥΝ. κυνικός, δεικτικός, είρωνας. — εμπαικτικ-ά | -ώς [1868] επίρρ.

εμπάργκο (το) {άκλ.} ελλην. *εμργμός* (στο Διεθνές Δίκαιο) απαγόρευση οικονομικού χαρακτήρα, όπως η απαγόρευση εμπορίου, κινήσεως πλοίων, αγοραπωλησιών συγκεκριμένων εμπορευμάτων, πωλήσεως όπλων που επιβάλλεται από χώρα/χώρες σε άλλη- σκοπός τού εμπάργκο είναι η αποκατάσταση τής διεθνής ειρήνης και ασφάλειας είτε από το Συμβούλιο Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε. είτε μονομερώς: *επιβολή* | *άρση τού ~* || *διπλωματικό* | *εμπορικό* | *οικονομικό ~*. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. embargo < ισπ. embargar «απαγορεύω, αποκλείω» < λατ. *imbarricare < in- + αρχ. λατ. *barra «αμπάρα»].

έμπαση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1,** το σημείο **ή** το όριο από όπου εισέρχεται κανείς: η ~ τής *αυλής* | *τής εκκλησίας* | *τού χωριού* ΣΥΝ. είσοδος **2.** μικρός **ή** στενός δρόμος που χρησιμεύει ως πέρασμα · **3**. ο χρόνος που απαιτείται για την επαναφορά των νερών τής θάλασσας στο αρχικό τους ύψος κατά τη διάρκεια τής παλίρροιας, καθώς και το ίδιο το φαινόμενο. Επίσης εμπασιά κ. μπασιά. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εμβασις* < αρχ. *εμβαίνω]*.

εμπατή (η) (λαϊκ.) **1.** η είσοδος ενός χώρου ΣΥΝ. έμπαση **2.** η είσοδος υπογείου από το εσωτερικό κτηρίου, η καταπακτή **3.** όροφος που βρίσκεται κάτω από το επίπεδο τής επιφάνειας ΣΥΝ. υπόγειο. [ΕΤΥΜ θηλ. τού επιθ. *εμπατός* < μτγν. *έμβατός* < αρχ. *εμβαίνω]*.

Εμπεδοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (493-433 π.Χ.), ο οποίος ήταν ο πρώτος που προσέγγισε συνδυαστικά την ηρακλείτεια και την ελεατική σκέψη **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἐμπεδοκλῆς* «ο έχων *εμπεδον κλέος,* σταθερή δόξα, ο μόνιμα ένδοξος» < *εμπεδος* (βλ.λ.) + *-κλῆς* < *κλέος]*.

έμπεδος, -ος, -ον (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιάσειστη σταθερότητα: ~ *φρονήματα* | *γνώση* | *πόνος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***έμπεδον*** (το) {εμπέδ-ου | -ων} στρατιωτική μονάδα (νεοσύλλεκτων), η οποία εν καιρώ πολέμου ή επιστράτευσης αντικαθιστά τα κέντρα εκπαίδευσης. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος», βλ. κ. *πεδίο]*.

εμπεδώνω ρ. μετβ. {εμπέδω-σα, -θηκα, -μένος) **1.** καθιστώ (κάτι) ασφαλές, σίγουρο και σταθερό, οργανώνω σε πιο συμπαγή μορφή: η *δημοκρατία εμπεδώνεται στην πράξη με τη συμμετοχή τού πολίτη* ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ, εδραιώνω **2.** (μτφ.) κατανοώ (κάτι) πλήρως, κάνω κτήμα μου, αφομοιώνω: με επαναλήψεις *και εξάσκηση θα εμπεδώσει τις γνώσεις του.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έμπεδώ (-όω)* «επιβεβαιώνω, επικυρώνω» < *εμπεδος]*.

ΣΧΟΛΙΟ Τελευταία το **εμπεδώνω** χρησιμοποιείται με τη σημ. τού «μαθαίνω καλά, καταλαβαίνω πλήρως», ξεκινώντας πιθ. από μια μάλλον ειρωνική μεταφορά τής λ. από τον χώρο τής παιδαγωγικής επιστήμης, όπου το αίτημα τής εμπέδωσης είναι βασικό για την εκμάθηση των διδασκομένων.

εμπέδωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) **1.** το **να** αποκτά (κάτι) σταθερό, μόνιμο χαρακτήρα: η ~ *τού συναδελφικού πνεύματος* | *τού πατριωτικού φρονήματος* | *τής αξιοκρατίας* | *τής ειρήνης* ΣΥΝ. σταθεροποίηση, παγίωση, εδραίωση **2.** (καταχρ.) η πλήρης κατανόηση: η ~ *γνώσεων* | *τού μαθήματος* || *ασκήσεις για την ~* τής *διδαχθείσης ύλης* · 3. ΙΑΤΡ. η είσοδος τής κεφαλής τού εμβρύου στην πύελο τής γυναίκας πριν από τον τοκετό.

εμπειρία (η) [αρχ.] {εμπειριών) **1**. οτιδήποτε καταγράφεται ως προσωπικό βίωμα και εντυπώνεται ως γνώση, προσωπικά επεξεργασμένο ερέθισμα (κυρ. αισθητικό): είναι *οδυνηρή ~ η απώλεια ενός φίλου* || η *μοναδική ~ τής γέννησης ενός παιδιού* || *υπέροχη* | *συγκλονιστική* | *ανεπανάληπτη* | *καταλυτική* ~ 2. (συνεκδ.) το βίωμα που καταγράφεται ως σημαντικό στοιχείο προσωπικής γνώσης, ως ξεχωριστό γεγονός: αυτή η *έκθεση είναι μια -* || *και μόνο η γνωριμία μιας τέτοιας προσωπικότητας ήταν για μένα ~* || η *πείρα αποτελείται από το σύνολο των ~ κάποιου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πείρα.*

εμπειρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που προκύπτει από την εμπειρία ή τον πειραματισμό (π.χ. ως αποτέλεσμα πειραμάτων, μετρήσεων): ~ *γνώση* | *κατανόηση* | *μέθοδος* | *κανόνας* | *τύπος* | *δεδομένο* | *εξέταση* || ~ *βεβαίωση μιας θεωρίας* ΑΝΤ. θεωρητικός, επιστημονικός 2. (συνήθ. για πρόσωπα, επαγγελματίες κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζει μεθόδους χωρίς επιστημονική κατάρτιση, στηριζόμενος καθαρά σε πρακτικές γνώσεις και εμπειρίες: *η μαία τα παλιά χρόνια ήταν ένα είδος εμπειρικού μαιευτήρα* ΣΥΝ. πρακτικός, αυτοδίδακτος ΑΝΤ. επιστήμονας, σπουδασμένος **3. *εμπειρική σχολή*** (ι) η φιλοσοφική σχολή τού

εμπειρισμού (βλ.λ.) (ii) η αρχαία ιατρική σχολή που απέρριπτε τη διάγνωση βάσει θεωρητικών δεδομένων, ερευνώντας ξεχωριστά βάσει πειραματικών, πραγματικών δεδομένων κάθε αρρώστια. — εμπειρικά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

εμπειριοκρατία (η) ο εμπειρισμός. — **εμπειριοκρατικός**, -ή, -ό, **εμπειριοκρατικά** επίρρ.

εμπειρισμός (ο) [1843] **1**. ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που πρεσβεύει ότι κάθε γνώση προκύπτει κατά κύριο λόγο ή αποκλειστικά από την εμπειρία μέσω των αισθήσεων και στηρίζεται σε αυτή ΣΥΝ. εμπειριοκρατία 2. (κατ' επέκτ.- μειωτ.) η πρακτική γνώση που στερείται θεωρητικού υπόβαθρου. — εμπειριστής (ο) [1872]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. empirisme],

εμπειρογνώμονας (ο/η) [1883] {(θηλ. εμπειρογνώμονος) | εμπειρογνωμόνων} ειδικός και έμπειρος σε ορισμένο κλάδο ή θέμα, πρόσωπο που εκφέρει γνωμάτευση ως ειδικός και αρμόδιος: η *έκθεση των ~ κρούει τον κώδωνα τού κινδύνου για την εταιρεία* ΣΥΝ. πραγματογνώμονας, ειδικός, γνώστης, (λόγ.) ειδήμων, επαΐων, εξπέρ. Επίσης (λόγ.) εμπειρογνώμων {εμπειρογνώμονος}. — **εμπειρογνωμοσύνη** (η) [1890]. [ΕΤΥΜ. < *έμπειρος* + *-γνωμών* < *γνώμη]*.

εμπειρογνώμων - **εμπειροτέχνης.** Οι λέξεις διαφέρουν πολύ σημασιολογικά, μολονότι ενίοτε συγχέονται, ο εμπειρογνώμων είναι ο έμπειρος και ειδικός σε ορισμένα θέματα **ή** κλάδο, για τα οποία μπορεί να γνωμοδοτήσει με εγκυρότητα και βαρύνουσα γνώμη, ο εμπειροτέχνης, αντιθέτως, είναι ο εμπειρικός τεχνίτης, ο οποίος στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα και λιγότερο στη θεωρητική γνώση.

εμπειροπόλεμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολεμικές εμπειρίες, που υπηρέτησε σε στρατιωτική δύναμη κατά τη διάρκεια πολέμου και έχει πείρα πολεμικής ζωής και τεχνικής: *~ στρατιώτης* ΣΥΝ. παλαίμαχος, βετεράνος ΑΝΤ. απειροπόλεμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.

έμπειρος, -η, -ο αυτός που διαθέτει πείρα, που έχει προηγούμενη εμπειρία ως πρακτική γνώση: *~ διπλωμάτης | ρήτορας | οδηγός | επιχειρηματίας | μάγειρας* ΣΥΝ. πεπειραμένος ΑΝΤ. άπειρος, πρωτόβγαλτος, αρχάριος. — εμπείρως επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ^. < εν- + *-πείρος* < *πείρα]*.

εμπειροτέχνης (ο) [1833] {εμπειροτεχνών} ο εμπειρικός τεχνίτης, που στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα παρά στη θεωρητική γνώση ΣΥΝ. μάστορας, τεχνίτης. — εμπειροτεχνία (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας*.

εμπεριέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμπεριείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} (κυριολ. κ. μτφ.) περιέχω (κάτι) ως τμήμα, ως επιμέρους κομμάτι μου, συμπεριλαμβάνω στη σύνθεση μου: η *έκθεση εμπεριέχει όλα τα στοιχεία των πρόσφατων ερευνών* || *στην τιμή δεν εμπεριέχεται το κόστος μεταφοράς* || το *σχόλιο του εμπεριέχει ειρωνεία* ΣΥΝ. εμπερικλείω. — εμπεριεκτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω*.

εμπερικλείω ρ. μετβ. [μεσν.] {παρατ. εμπεριέκλεια | εμπεριέκλεισα} κλείνω (κάτι) μέσα μου, περιλαμβάνω: η *πρόταση αυτή εμπερικλείει κινδύνους* || η *προειδοποίηση του εμπερικλείει απειλή* ΣΥΝ. εμπεριέχω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαμβάνω, κλείνω*.

εμπεριστατωμένος, -η, -ο [1837] αυτός που διενεργείται ή αναπτύσσεται με εξαιρετική προσοχή και επιμονή στη λεπτομέρεια: *~ μελέτη | έκθεση | παρουσίαση* ΣΥΝ. συστηματικός, λεπτομερής, προσεκτικός, ακριβής ΑΝΤ. απρόσεκτος, απερίσκεπτος, επιπόλαιος, πρόχειρος. Επίσης εμπερίστατος [1897]. —εμπεριστατωμένα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού **εμπεριστατώ* < *εν-* + *περί-* + *-στατώ* < *στατός* < αρχ. Γστημΐ˙ η επιτατική σημασία οφείλεται στη σύνθεση με τη διπλή πρόθεση (πβ. τα παλαιότερα *εμπεριχαρής, εμπερισπούδαστος* κ.λπ.). Μετάφρ. δάνειο από γερμ. umständlich].

εμπετασμα (το) {εμπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (επίσ.) η επικάλυψη επιφάνειας τοίχου από χαρτί˙ η ταπετσαρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «κουρτίνα, παραπέτασμα», < αρχ. εμπε-*τάννυμι* «ξεδιπλώνω και σκορπίζω» < *εν-* + *πετάννυμι*, βλ. κ. πετώ].

εμπίπτω ρ. αμετβ. (παρατ. ενέπιπτα | ενέπεσα} (λόγ.) βρίσκομαι εντός καθορισμένων ορίων, αποτελώ μέρος αναγνωρισμένου πλαισίου: η *έκδοση αποφάσεως δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες τού συμβουλίου* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνομαι, ανήκω, περιέχομαι. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *πίπτω]*.

εμπιστεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εμπιστεύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δείχνω εμπιστοσύνη σε (κάποιον): τον *~ για τις δύσκολες υποθέσεις μου* || δεν *εμπιστεύεται τον τρόπο λειτουργίας τής δικαιοσύνης* ΣΥΝ. πιστεύω ΑΝΤ. δυσπιστώ, αμφιβάλλω- ΦΡ. ***εμπιστεύομαι (κάποιον) τυφλά | με κλειστά μάτια*** εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει: του έχω *αναθέσει την υπόθεση εν λευκώ, γιατί τον εμπιστεύομαι τυφλά 2.* αξιοποιώ (κάτι) ως έρεισμα, βασίζομαι σε (κάτι): *~ πάντα το ένστικτο μου* ΣΥΝ. στηρίζομαι (σε) 3. αναθέτω, αφήνω (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: *~ την αγωγή των παιδιών σε εξαιρετικό δάσκαλο* || *φεύγοντας για διακοπές τού εμπιστεύθηκε τα κλειδιά τού σπιτιού* 4. εκμυστηρεύομαι (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: στην *καλύτερη της φίλη εμπιστευόταν όλα τα μυστικά της* ΣΥΝ. μοιράζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαπιστώνω*. [ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *έμπιστεύω* < εν- + *πιστεύω]*.

εμπιστευτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που προϋποθέτει την ύπαρξη εμπιστοσύνης και λειτουργεί μέσα σε πλαίσιο καλής πίστης και αμοιβαίας εκτίμησης: *έχει ~ θέση λόγω τής αφοσίωσης και τής τιμιότητας του* 2. (ειδικότ.) αυτός που απαιτεί εχεμύθεια, που δεν είναι περαιτέρω ανακοινώσιμος: *~ πληροφορία | είδηση | επιστολή | αποστολή | έγγραφο | ανακοίνωση* ΣΥΝ. μυστικός, απόρρητος ΑΝΤ. δημοσιεύσιμος, ανακοινώσιμος. — εμπιστευτικ-ά | -ώς [1841] επίρρ., εμπιστευτικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. confidentiel]. έμπιστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που είναι άξιος εμπιστοσύνης: *~ συνεργάτης | φίλος | βοηθός | πληροφοριοδότης | σύμμαχος | πρόσωπο* ΣΥΝ. αξιόπιστος, εχέγγυος, πιστός ΑΝΤ. αναξιόπιστος **2**. ***έμπιστος*** (ο), ***έμπιστη*** (η) πρόσωπο το οποίο εξυπηρετεί κάποιον στις εμπιστευτικές του υποθέσεις (και το οποίο ήταν, κυρ. παλαιότ., στην υπηρεσία τού προσώπου αυτού): του το *ανακοίνωσε ο ~ τού βασιλιά* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπιστεμένος.

έμπιστος: συνώνυμα. Η έννοια τής «εμπιστοσύνης σε πρόσωπα» εκφράζεται με πολλές λέξεις, που ποικίλλουν στη σημασία τους ανάλογα με το α^τικείμε\Ο τής εμπιστοσύνης. Η γενικότερη στη σημασία της και αρχαιότερη συγχρόνως λ. (ανάγεται στον Πλάτωνα) είναι το αξιόπιστος, που δηλώνει γενικά «πρόσωπο | αντικείμενο άξιο εμπιστοσύνης» *(Είναι πολύ αξιόπιστος υπάλληλος- μπορείς να τον εμπιστευθείς με τυφλά μάτια - Η κυβέρνηση προσπαθεί να πείσει τον λαό ότι ακολουθεί αξιόπιστη πολιτική με μέγιστο μέλημα την οικονομική σταθεροποίηση).* Μόνο για πρόσωπα πλάστηκε κατά τα μεσαιωνικά χρόνια η λ. **έμπιστος** (και εμπιστοσύνη): ***Θα στηριχθούν σε ένα πολύ έμπιστο τους πρόσωπο.*** Για πρόσωπα που τρέφει κανείς εμπιστοσύνη στις πράξεις και στη στάση τους χρησιμοποιούνται οι λ. **πιστός, (ε)μπιστεμένος** (< *εμπιστευμένος)* και (μ(πιστικός (το *μπιστικός* έφταση να αποκτήσει πολύ συγκεκριμένη σημασία, αυτή τού ανθρώπου στον οποίον -σε αγροτοκτηνο-τροφικές κοινωνίες- εμπιστεύονται την κύρια περιουσία τους, τα ζώα, έφτασε δηλ. να σημαίνει τον «βοσκό»). Στη λόγια γλώσσα τής διοίκησης χρησιμοποιήθηκε το **δια**)πε)**πιστευμένος** (< *διαπιστεύω, διαπιστευτήρια)* για τα πρόσωπα που μια χώρα εμπιστεύεται να την εκπροσωπούν επισήμως σε μιαν άλλη, δηλ. για τους πρέσβεις. Έμπιστο πρόσωπο είναι και αυτός που δεν αποκαλύπτει τι του εμπιστεύονται οι άλλοι, ο **εχέμυθος**. *Εχέμυθος* είναι αυτός που μπορεί να κρατάει μυστικά που γνωρίζει, χωρίς να τα αποκαλύπτει και να εκθέτει αυτούς που του τα εκμυστηρεύθηκαν. Στην καθημερινή γλώσσα λέγεται χαρακτηριστικά και τάφος *(Είναι τάφος- δεν λέει λέξη από όσα τού λέει το αφεντικό του).* Προκειμένου για εμπιστοσύνη σε θέματα οικονομικών και άλλων συναλλαγών, τα έμπιστα πρόσωπα χαρακτηρίζονται με τις λ. φερ**έγγυος** και ε**χέγγυος**, ο εγγυημένος από πλευράς οικονομικής αξιοπιστίας.

εμπιστοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πίστη στην αξιοπιστία, εντιμότητα ή ικανότητα, αξία κ.λπ. (κάποιου): *δείχνω | εμπνέω ~ σε κάποιον* || χάνω | *προδίδω | δικαιώνω | κερδίζω | ανακτώ | καταχρώμαι | έχω | διαψεύδω | αξίζω την ~ κάποιου* || *αίρω | αποσύρω την ~ μου από κάποιον/ κάτι* ΑΝΤ. αμφισβήτηση· ΦΡ. (α) ***χαίρω | απολαύω τής (απολύτου) εμπιστοσύνης (κάποιου)*** θεωρούμαι (από κάποιον) ως πρόσωπο (απόλυτα) έμπιστο του και αξιόπιστο: ο *διαμεσολαβητής πρέπει να χαίρει τής εμπιστοσύνης και των δύο πλευρών* (β) ***έχω τυφλή εμπιστοσύνη (σε κάποιον)*** εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει (γ) ***ψήφος εμπιστοσύνης*** βλ. λ. *ψήφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*.

εμπλακώ (να/θα) ρ. → εμπλέκω

έμπλαστρο (το) {εμπλάστρ-ου | -ων} **1**. το στερεό ή ρευστό παρασκεύασμα που απλώνεται πάνω από ύφασμα ή άλλο υλικό και εφαρμόζεται στο σώμα για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. κατάπλασμα, (λαϊκ.) μπλάστρι 2. (συνεκδ.) καθένα από τα τυποποιημένα τεμάχια που περιέχουν αυτό το υλικό: *το κουτί περιέχει πέντε ~*. [ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *εμπλαστρος* < αρχ. *έμπλαστός* < *έμπλάσ-σω* | *-τω* < εν- + *πλάσσω I-τω*.

εμπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπλ-εξα (να/θα εμπλακώ), -άκην, -ης, -η..., εμπλεγμένος} (λόγ.) **1**. αναμειγνύω (κάποιον) σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: *οι μάρτυρες εμπλέκουν στην ιστορία εκβιασμού και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα* || *τον ενέπλεξαν σε υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών* || *«ο υπουργός, στις αλλαγές που ετοιμάζει, εμπλέκει πολλούς οργανισμούς κοινής ωφελείας»* (εφημ.) || (συνήθ. μεσοπαθ.) *όσοι εμπλέκονται στον διάλογο προσπαθούν να επιβάλουν τις απόψεις τους* || *στην πρόσφατη κρίση ενεπλάκησαν όλες οι όμορες χώρες* ΑΝΤ. απεμπλέκω 2. (ως νεολογισμός) βάζω (κάποιον) να συμμετέχει (σε κάτι), συμπεριλαμβάνω, εντάσσω: στην *αναβάθμιση τής περιοχής προγραμματίζουμε να εμπλέξουμε τα σχολεία τής περιοχής, την τοπική αυτοδιοίκηση και εθελοντές πολίτες* || *στη λήψη των αποφάσεων για το έργο δεν εμπλέκεται ούτε το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. ούτε ο Δήμος*.

εμπλέκω - εμπλοκή. Τελευταία χρησιμοποιούνται ως νεολογισμοί από την Αγγλική (από τα involve και involvement), τα εμπλέκω και εμπλοκή με τη σημ. τού «βάζω κάποιον να συμμετέχει σε κάτι, συμπεριλαμβάνω, εντάσσω» (το *εμπλέκω)* και «συμμετοχή, το να συμπεριληφθεί κάποιος σε κάτι, ένταξη» (το *εμπλοκή)*. Στην Ελληνική η συνήθης χρήση των *εμπλέκω | εμπλέκομαι* (και τού *εμπλοκή)* είναι με αναφορά σε παράνομες υποθέσεις *(Τον εμπλέκουν στην υπόθεση των ναρκωτικών - Εμπλέκεται στην εξαπάτηση τού Δημοσίου με πλαστά έγγραφα)*. Το *εμπλέκομαι* δηλ. σημαίνει κανονικώς ό,τι το *ενέχομαι (Ενέχεται στη ληστεία τού τρένου)* με την εξής σημασιολογική απόχρωση: το *εμπλέκομαι* αποτελεί δυσμενές σχόλιο και πιθανολόγηση τού ομιλητή, ενώ το *ενέχομαι* αποτελεί διαπίστωση ή περιγραφή, δηλ. γεγονός. Επομένως, χρήσεις όπως *«Η προσπάθεια τού υπουργείου είναι να εμπλακούν στην κατα-*

σκευή τού έργου όλα τα συναρμόδια υπουργεία, καθώς και ο δήμος τής περιοχής» ή *«Η εμπλοκή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις εκπροσώπου τής Κοινότητας θεωρείται εξαιρετικά χρήσιμη»* αποτελούν νεολογισμούς που παλαιότερα θα θεωρούνταν λανθασμένες χρήσεις και θα αποφεύγονταν. Αντ' αυτών στην ά περίπτωση θα χρησιμοποιούσαν τις λ. συνεργαστούν («Η *προσπάθεια τού υπουργείου είναι να συνεργαστούν όλα τα συναρμόδια υπουργεία...»)* και **συμμετοχή** *(«Η συμμετοχή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις...»).*

έμπλεος, -ος, -ον (λόγ.) (+γεν.) αυτός που είναι γεμάτος (από κάτι), που συναισθάνεται κάτι σε όλη του την έκταση: ~ *ενθουσιασμού* | *χαράς* | *ευδαιμονίας* ΣΥΝ. πλήρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έμπλεος* | *εμπλεως* < *έμπίμπλημι* < *εν-* + *πίμπλημι* «γεμίζω, καθιστώ πλήρες», βλ. κ. *πλήρης, πλέον].*

εμπλοκή (η) 1. η συμμετοχή, η ανάμειξη σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: η ~ *του στην υπόθεση λαθρεμπορίου δεν έχει αποδειχθεί ακόμη* || *υπήρξε ~ τού ονόματος του στο θέμα τής παράνομης χρηματοδότησης* || η ~ *διαφόρων φορέων στη διαδικασία επιμόρφωσης* || «ως *ειδικός έχει μακρά - στους τομείς τής παιδείας και τής υγείας»* (εφημ.) || *«είχε πολύπλευρη* ~ στη *διαμόρφωση τής εξωτερικής πολιτικής»* (εφημ.) ΑΝΤ. απεμπλοκή · 2. η (κυρ. ένοπλη) σύγκρουση και η ανοιχτή αντιπαράθεση: *στρατιωτική ~ των δύο χωρών προβλέπει έκθεση τού Πενταγώνου* ΣΥΝ. συμπλοκή ΑΝΤ. απεμπλοκή · 3. η αδυναμία περαιτέρω λειτουργίας (μηχανής) ή εξέλιξης (διαδικασίας): ~ στο *όπλο καθιστά αδύνατη την εκπυρσοκρότηση του* || το *αεροσκάφος παρουσίασε ~ στα φρένα* || ~ *στις συνομιλίες λόγω αδιαλλαξίας των δύο μερών* ΑΝΤ. απεμπλοκή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εμπλέκω].*

εμπλουτίζω ρ. μετβ. [1893] {εμπλούτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αυξάνω την αναλογία, την περιεκτικότητα ενός συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: τα *χημικά λιπάσματα εμπλουτίζουν το έδαφος με θρεπτικά συστατικά* || *γάλα εμπλουτισμένο με βιταμίνες* 2. (στη μεταλλουργία) επεξεργάζομαι μετάλλευμα βελτιώνοντας τις ιδιότητες του, κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει 3. (στις ιχθυοκαλλιέργειες) διασπείρω σκόπιμα και συστηματικά νέα γένη ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείου, επιτυγχάνοντας την ταχύτερη αναπαραγωγή τους (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) 4. ΙΑΤΡ. εφαρμόζω μέθοδο πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων, δημιουργώντας τεχνητά ειδικές ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη τους 5. βελτιώνω (κάτι) προσθέτοντας, εντάσσοντας σε αυτό νέα δεδομένα, ενσωματώνοντας σε αυτό περισσότερα στοιχεία: ~ τις *βιβλιοθήκες με νέα συγγράμματα* || ~ τις *εμπειρίες μου με νέες γνώσεις και ταξίδια.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enrichir],

εμπλουτισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} 1. η αύξηση τής περιεκτικότητας συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: *χρήση λιπασμάτων για τον ~ τού εδάφους με θρεπτικά συστατικά 2.* (στη μεταλλουργία) επεξεργασία μεταλλεύματος για τη βελτίωση των ιδιοτήτων του, κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει 3. (στις ιχθυοκαλλιέργειες) η σκόπιμη διασπορά νέου γένους ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείου για την ταχύτερη αναπαραγωγή του (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) 4. ΙΑΤΡ. η μέθοδος πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων μέσω τής δημιουργίας ειδικών συνθηκών, ευνοϊκών για την ανάπτυξη τους 5. η βελτίωση μέσω τής προσθήκης νέων δεδομένων, η ενσωμάτωση περισσότερων στοιχείων (σε ένα σύνολο): - των *βιβλιοθηκών με νέα συγγράμματα* || *ο ~ των εμπειριών κάποιου μέσα από νέες γνώσεις και ταξίδια.* — εμπλουτιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enrichissement].

έμπνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η ιδιαίτερη ψυχοσωματική και πνευματική κατάσταση, κατά την οποία οι δημιουργικές δυνάμεις τού ανθρώπου βρίσκονται σε έξαρση και εκδηλώνονται με πρωτότυπο και επιδέξιο τρόπο: *με τον καιρό στέρευε η ~ του, με αποτέλεσμα να δημιουργεί κοινότοπες συνθέσεις* || *ήταν αδύνατο να του έρθει ~* || έχω ~ || μου *φεύγει* η ~ || *θεία* | *ποιητική* ~ 2. η δημιουργικότητα, η πρωτοτυπία: *ένα κείμενο χωρίς ~, άνευρο, άτολμο, επίπεδο* **3**. (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε προκαλεί την παραπάνω κατάσταση: η *γέννηση τού παιδιού του ήταν η βασική ~ αυτού τού κύκλου δημιουργίας* 4. (συνεκδ.) ιδέα ή σκέψη που έρχεται στο μυαλό κάποιου σε συγκεκριμένη περίσταση: *τελικά, δεν ήταν καλή ~ να έρθουμε εδώ για φαγητό* || *κακή* | *περίεργη* | *ξαφνική* - || αν δεν είχε *εκείνη τη στιγμή την ~ να ελέγξει τη μηχανή, θα είχαν πάθει σοβαρή ζημιά* || ~ τής *στιγμής* ΣΥΝ. επινόηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εμπνευσις,* αρχική σημ. «πνοή, φύσημα» (πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα, Π.Δ. *Ψαλμ.* 17, 16: από *εμπνεύσεως πνεύματος οργής σου),* < αρχ. *εμπνέω.* Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inspiration].

εμπνευσμένος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από ξεχωριστή κλίση και ταλέντο σε έναν χώρο: ~ *σχεδιαστής* | *καλλιτέχνης* | *δημιουργός* | *στοχαστής* | *καθηγητής* ΣΥΝ. χαρισματικός, ταλαντούχος **2**. αυτός που προϋποθέτει ή μαρτυρεί την ύπαρξη έμπνευσης, πηγαίας δημιουργικότητας: ~ *σχέδιο* | *πίνακας* | *σύνθεση* | *εκτέλεση* | *σκηνοθεσία* | *σχόλιο* | *ανάλυση* ΑΝΤ. τυποποιημένος. — **εμπνευσμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inspiré]. εμπνέω ρ. μετβ. {ενέπνευσα, εμπνεύσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. λειτουργώ ως πηγή έμπνευσης, δημιουργώ σε (κάποιον) έμπνευση: η *μορφή της του ενέπνευσε ένα ποίημα* 2. δημιουργώ συναισθήματα: *το πρόσωπο αυτό εμπνέει αμέσως εμπιστοσύνη και ασφάλεια* || η *κατάσταση δεν εμπνέει ανησυχία, είπαν οι γιατροί* || ~ *τον έρωτα* | *τη φιλία* | *το μίσος* | *τον σεβασμό* ΣΥΝ. προκαλώ, προξενώ · 3. μεταδίδω (κάτι που κατέχω), εμφυσώ: *τους ενέπνευσε ανθρωπιστικές αξίες και αρχές* || *τους ενέπνευσε την πίστη στη νίκη.* — **εμπνευστής** (ο) [1889], εμπνεύστρια (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εν-. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «πνέω, φυσώ», < εν- + πνέω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ΕΜ.Π.Ο. (ο) Εμπορικός Παρεμβατικός Οργανισμός.

εμποδίζω κ. (λαϊκ.) μποδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εμπόδισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) θέτω εμπόδιο, λειτουργώ αποτρεπτικά, παρακωλύω: η *απεργία των καθηγητών θα εμποδίσει την ομαλή διεξαγωγή των εξετάσεων* ΣΥΝ. κωλύω ♦ 2. (αμετβ.) αποτελώ εμπόδιο: *ελπίζω να μην ~ εδώ που κάθομαι* ΣΥΝ. ενοχλώ, παρεμποδίζω. [ΕΤΥΜ αρχ. < *έμπόδιος*< επίρρ. *έμποδών*«αυτός που βρίσκεται μπροστά στα πόδια, που κλείνει τον δρόμο», κατ' αναλογίαν προς το αντίθετο *εκποδών* < φρ. εκ *ποδών,* βλ. λ. *εκποδών].*

εμπόδιο (το) [μτγν.] {εμποδί-ου | -ων} **1**. κάθε φυσικό ή τεχνητό φράγμα, που αποτρέπει ή καθιστά αδύνατη την κίνηση προς δεδομένη κατεύθυνση, πορεία: *ο δρόμος είναι γεμάτος εμπόδια, λόγω κατολισθήσεων* || ο *ποταμός είναι σοβαρό ~ για όποιον θέλει να περάσει απέναντι 2*. (ειδικότ.) το φορητό ελαφρύ φράγμα που στήνεται σε τακτά διαστήματα και πάνω από το οποίο πρέπει να πηδήσουν οι διαγωνιζόμενοι σε ορισμένα αγωνίσματα δρόμων ταχύτητας: ΦΡ. ***μετ' εμποδίων*** (ι) (κυριολ.) άθλημα στίβου στο οποίο οι δρομείς διαγωνίζονται στην υπερπήδηση με ταχύτητα φραγμάτων ορισμένου αριθμού και ύψους: *ήρθε πρώτη στα διακόσια μέτρα* ~ (ιι) (μτφ.) για οποιαδήποτε εξέλιξη, πορεία ή διαδικασία παρακωλύεται ή συναντά διαρκείς δυσκολίες: η *συζήτηση διεξήχθη ~ λόγω των συχνών διακοπών από το ακροατήριο* 3. (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει, παρακωλύει: δεν *άφησε κανέναν να σταθεί ~ στα επαγγελματικά της σχέδια* || *ο κρατισμός στέκεται ~ στην ανάπτυξη τού ιδιωτικού τομέα.*

εμποδισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να εμποδίζει κάποιος κάποιον/κάτι **2**. ΑΘΛ. αγώνας δρόμου μετ' εμποδίων: *κάνει ~.* Επίσης εμπόδιση (η) [μτγν.] κ. εμπόδισμα (το) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) μπόδισμα (το) (σημ. 1).

εμποδιστής (ο) [μτγν.], εμποδίστρια (η) {εμποδιστριών} ΑΘΛ. δρομέας που έχει ειδικευτεί στα αγωνίσματα δρόμου μετ' εμποδίων.

εμποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εμποιείς... | ενεποίησα} (αρχαιοπρ.) γεννώ συγκεκριμένο συναίσθημα, λειτουργώ ως ερέθισμα εντυπώσεως και προκλήσεως συναισθηματικών αντιδράσεων: ~ *φόβο στους αντιπάλους* ΣΥΝ. εμβάλλω, εμπνέω, δημιουργώ, ενσπείρω, εμφυσώ.

εμπόλεμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει εμπλακεί σε πόλεμο, που βρίσκεται σε πολεμική σύγκρουση: ~ *λαοί* | *χώρες* | *περιοχές* **2.** ***εμπόλεμοι*** (οι) {εμπολέμ-ων, -ους} οι πλευρές που εμπλέκονται σε μεταξύ τους πόλεμο: *οι ~ συμφώνησαν σε ανακωχή δέκα ημερών.*

έμπορας (ο) → έμπορος

εμπορείο (το) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) το λιμάνι που αποτελεί εμπορικό κυρ. κόμβο, κέντρο ναυσιπλοϊκής διακίνησης εμπορευμάτων: *«να σταματήσεις σε ~ φοινικικά και τες καλές πραγματείες ν' αποκτήσεις...»* (Κ. Καβάφης).

εμπόρευμα (το) [αρχ.] {εμπορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε διακινούμενο φυσικό ή τεχνητό προϊόν, που αποτελεί είδος εμπορίου, αντικείμενο αγοραπωλησίας: η *μεταφορά των ~ γίνεται με ειδικά ψυγεία* || *εκτελωνισμός* | *φύλαξη* | *διακίνηση εμπορευμάτων* || *οι μικροπωλητές διαλαλούν τα ~ τους* ΣΥΝ. πραμάτεια· ΦΡ. ***ελεύθερο εμπόρευμα*** εμπόρευμα που παραδίδεται στον αγοραστή του απαλλαγμένο από τα έξοδα μεταφοράς του. — εμπορευματικός, -ή, -ό.

εμπορευματοθήκη (η) [1889] {εμπορευματοθηκών} αποθήκη όπου φυλάσσονται εμπορεύματα.

εμπορευματοκιβώτιο (το) {εμπορευματοκιβωτί-ου | -ων} μεγάλο κιβώτιο συσκευασίας με μεταλλική ενίσχυση για την ασφαλή φύλαξη και μεταφορά εμπορευμάτων τα μεγαλύτερα από αυτά χρησιμοποιούνται μερικές φορές για την προσωρινή διαμονή σεισμοπαθών, πλημυροπαθών κ.λπ. ΣΥΝ. κοντέινερ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. container].

εμπορευματολογ**ΐα** (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος εμπορικών σπουδών που ασχολείται με την πληρέστερη γνώση των ιδιοτήτων, των μορφών μεταποίησης και τής προέλευσης των εμπορευμάτων. — εμπορευματολογικός, -ή, -ό.

εμπορευματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η μετατροπή πράγματος (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος, η εμπορική εκμετάλλευση του: η ~ των *Ολυμπιακών Αγώνων* | *τής τέχνης* | *τού κινηματογράφου 2*. η διάθεση στο εμπόριο, η συστηματική, τυποποιημένη πώληση ενός αρχικώς μη εμπορικού προϊόντος: η ~ τής *παραγωγής θα είναι συμφέρουσα για τον συνεταιρισμό.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. commercialisation].

εμπορευματοποιώ ρ. μετβ. {εμπορευματοποιείς... | εμπορευματο-ποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω πράγμα (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος, το εκμεταλλεύομαι εμπορικά: - την τέχνη | *τον αθλητισμό* | *την ανθρώπινη δυστυχία.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. commercialise].

εμπορεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. εμπορευόμενος, -η, -ο | εμπορεύτηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) 1. ασχολούμαι με αγοραπωλησίες (εμπορευμάτων) επαγγελματικά και για την εξασφάλιση προσωπικού κέρδους: ~ *κρέατα* | *καπνά* | *μηχανές 2*. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι εμπορικά, χρησιμοποιώ για κέρδος: *εμπορεύεται το ταλέντο του δημιουργώντας φτηνά και πρόχειρα έργα* ♦ 3. (αμετβ.) ασκώ το επάγγελμα τού εμπόρου, αναπτύσσω εμπορική δραστήριο-

τητα: *ο πατέρας του εμπορεύεται με έδρα τη Θεσσαλονίκη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. **εμπορεύσιμ**ος, -η, -ο [1851] αυτός που προσφέρεται για διάθεση στο εμπόριο, που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αγοραπωλησίας: τα *οικογενειακά της κειμήλια δεν αποτελούσαν γι' αυτήν ~ αντικείμενα* ΣΥΝ. εκμεταλλεύσιμος. **εμπορί**α (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1**. η κάθε είδους εμπορική συναλλαγή, το εμπόριο: ~ *χρυσού* | *ξυλείας* | *ναρκωτικών* 2. το επάγγελμα τού εμπόρου και η άσκηση του. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία. εμπορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον έμπορο ή το εμπόριο: ~ *λιμάνι* | *πλοίο* | *συναλλαγή* | *συμφωνία* | *νοοτροπία* | *κέρδος* | *σύλλογος* | *σύμβουλος* | *αντιπροσωπία* | *αποκλεισμός* | *βιβλίο* | *σύμβαση* | *πράξη* | *αλληλογραφία* | *κώδικας* | *νόμος* | *επωνυμία* | *ιδιοκτησία* | *σχολή* | *ισοζύγιο* | *ναυτικό* | *σήμα*- ΦΡ. ***εμπορικό κέντρο*** (i) το τμήμα κατοικημένης περιοχής, στο οποίο συγκεντρώνεται η αγορά, τα περισσότερα καταστήματα ή επιχειρήσεις: η *Γλυφάδα έχει πολύ καλό ~ με ακριβά μαγαζιά* || *η απεργία στα μέσα μαζικής μεταφοράς θα πλήξει το ~ τής Αθήνας* (ii) σύνολο εμπορικών καταστημάτων που στεγάζονται στο ίδιο οικοδομικό συγκρότημα με λειτουργική συνοχή: *χτίζεται ένα νέο ~ με είκοσι μαγαζιά, γυμναστήριο και κέντρα διασκέδασης* ***2.*** ΝΟΜ. ***Εμπορικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν το είδος των πράξεων και των σχέσεων μεταξύ εμπόρων **3**. ***εμπορικό*** (το) το κατάστημα πώλησης εμπορευμάτων (κυρ. υφασμάτων, ειδών νεωτερισμού κ.λπ.) 4. (συνήθ. μειωτ.) αυτός που αποσκοπεί στο κέρδος, στην ευρεία κατανάλωση, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιοτικό ή τον αδιάφορο για το κέρδος: ~ κινηματογράφος | *βιβλίο* 5. (ειδικότ.) αυτός που σημειώνει οικονομική επιτυχία: ~ *παράσταση*. εμπορικότητα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} 1. ο βαθμός ευκολίας στη διάθεση και ζήτηση στην αγορά: η ~ *τού δίσκου ενθουσίασε τους υπευθύνους τής εταιρείας* || δεν *μπορεί να θυσιάζεται* η *ποιότητα στον βωμό τής ~ 2*. η ικανότητα επίτευξης επικερδών αγοραπωλησιών, εμπορικών συμφωνιών και επιλογών. εμπόριο (το) {εμπορίου | χωρ. πληθ.} η πράξη ή η διαδικασία αγοράς, πώλησης ή ανταλλαγής προϊόντων είτε χονδρικώς είτε λειανικώς με σκοπό το κέρδος: *λειανικό* | *χονδρικό* | *εσωτερικό* | *εξωτερικό* | *διεθνές* | *τοπικό* | *εισαγωγικό* | *εξαγωγικό* | *ελεύθερο* | *διαμετακομιστικό ~* || *~ κρεάτων* | *πετρελαίου* | *σιτηρών* || *ασχολούμαι με* | *παρατάω το* ~ ΦΡ. (α) ***εμπόριο βρεφών*** βλ. λ. *βρέφος* (β) ***εμπόριο λευκής σαρκός*** η παράνομη επιχείρηση μεταφοράς, πώλησης και προαγωγής σε πορνεία, κυρ. γυναικών, ύστερα από αρπαγή τους ή μ[ε] [ε]κβιασμό και παρά τη θέληση τους (γ) ***ηλεκτρονικό εμπόριο*** βλ. λ. *ηλεκτρονικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *εμπόριος* < *έμπορος* (βλ.λ.)]. **-εμ**π**ό**ρ**ι**ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν την εμπορική διακίνηση προϊόντος: *λαθρ-εμπόριο, κα-πν-εμπόριο*. Επίσης -εμπορία: *σωματ-εμπορία, φαρμακ-εμπορία.* [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα αντίστοιχα συνθ. σε -*έμπορος* (βλ.λ.)]. **εμπ**ο**ρ**ιολον**ία** (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική διερεύνηση τής οργάνωσης τού εμπορίου και ο καθορισμός των αρχών των εμπορικών συναλλαγών. — εμποριολόνος (ο/η), εμποριολογικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. traité de commerce]. **έμπορο-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με:1. το εμπόριο, τους εμπόρους και τις εμπορικές δραστηριότητες: *εμπορο-δικείο, εμπορο-ϋπάλληλος 2*. το Εμπορικό Ναυτικό: *εμπορο-πλοίαρχος, εμπορο-ναύτης*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. έμπορος (βλ.λ.)]. **εμ**π**ο**ρ**οδ**ι**κε**ίο (το) [1833] (παλαιότ.) δικαστήριο για τη διευθέτηση, εκδίκαση εμπορικών διαφορών, παραβάσεων τής νομοθεσίας περί εμπορίου,ανταγωνισμού κ.λπ. **εμποροδίκ**ης (ο) [1833] {εμποροδικών} (παλαιότ.) δικαστής εμποροδικείου. **εμπ**ο**ρ**οκ**ρατία** (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ.-ΠΟΛ. η οικονομική και πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε μεταξύ τού 16ου-18ου αι., σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση διαχειρίζεται την εθνική οικονομία στοχεύοντας στη συσσώρευση χρυσού και αργύρου, παρεμβαίνοντας στο εμπόριο και δημιουργώντας πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο ΣΥΝ. εμποροκρατισμός, μερκαντιλισμός. Επίσης εμπορο-κρατισμός (ο). — εμποροκράτης (ο), εμποροκρατικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mercantilisme]. **εμπ**ο**ρομεσ**ιτης (ο) [1833] {εμπορομεσιτών} πρόσωπο που αναλαμβάνει ως μεσίτης τη διεκπεραίωση εμπορικών αγοραπωλησιών. — εμπορομεσιτικός, -ή, -ό. εμπορομηχανικός (ο) μηχανικός τού Εμπορικού Ναυτικού. **εμπ**ο**ρ**ον**α**υτης (ο) [1833] {εμποροναυτών} ναύτης τού Εμπορικού Ναυτικού. ε**μποροπα**νή**γυρ**ις (η) [1864] {εμποροπανηγύρ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) ο θεσμός τής διοργάνωσης υπαίθριων εκθέσεων για τη διάθεση ποικίλων εμπορευμάτων, με την ευκαιρία γιορτής επετειακού χαρακτήρα ή θρησκευτικού πανηγυριού: στη *σύγχρονη εποχή οι ~ εμφανίζονται με τη μορφή εμπορικών εκθέσεων* || *εμποροπανηγύρεις τής Χαλκίδας* | *τής Θήβας*. εμποροπλοίαρχος (ο) [1826] {εμποροπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. πλοίαρχος τού Εμπορικού Ναυτικού. εμπορορράπτης (ο) [1889] {εμπορορραπτών} (λόγ.) ο έμπορος υφασμάτων, που είναι συγχρόνως και ράφτης, κυρ. ανδρικών ενδυμάτων. — εμπορορραφείο (το) [1890], εμπορορραπτικός. -ή, -ό [1896], έμπορος (ο/η) {εμπόρ-ου | -ων, -ους) 1. κάθε φυσικό πρόσωπο που ασχολείται με το εμπόριο: ~ *δερμάτων* | *υφασμάτων* | *αυτοκινήτων* | *όπλων* | *έργων τέχνης* || ~ *λειανικής* | *χονδρικής* || *πλανόδιος* - ΣΥΝ. μεταπράτης, μεταπωλητής **2.** (ειδικότ.) για πρόσωπο που ασχολείται με παράνομες αγοραπωλησίες: ~ ναρκωτικών | *λευκής σαρκός* 3. (μτφ.) αυτός που εκμεταλλεύεται (κάτι μη εμπορεύσιμο) για προσωπικό όφελος: *ορισμένοι κομπογιαννίτες λειτουργούν ως έμποροι ελπίδας για απελπισμένους ασθενείς, υποσχόμενοι κάθε είδους θεραπεία έναντι αδρών αμοιβών*. Επίσης (λαϊκ.) **έμπορ**ας (ο), εμπόρισσα (η). [ΕΤΥΜ αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. εν *πόρφ (ών)* «αυτός που βρίσκεται στο πέρασμα», δηλ. «αυτός που διασχίζει τη θάλασσα ως επιβάτης πλοίου» (η λ. *πόρος* δήλωνε αρχικώς το μέσον με το οποίο μπορούσε κανείς να ταξιδέψει στη θάλασσα). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. Εξαιτίας των πολλών ταξιδιών του για λόγους εμπορικών συναλλαγών, ο *έμπορος* διακρινόταν από τον *κάπηλον,* δηλ. τον ντόπιο λειανοπωλητή]. -έμπορος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που αναφέρονται σε έμπορο: *ζω-έμπορος, χαρτ-έμπορος, λαθρ-έμπο-ρος, χονδρ-έμπορος*. Επίσης (λαϊκ.) -έμπορας.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *οἶν-έμπορος),* που προέρχεται από το αρχ. *έμπορος]*. εμποροϋπάλληλος (ο/η) [1884] {εμπορούπαλλήλ-ου | -ων, -ους} ο ιδιωτικός υπάλληλος που εργάζεται σε κατάστημα εμπορικής επιχείρησης: *οι ~ εκφράζουν τη διαφωνία τους με το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων. —* εμποροϋπαλληλικός, -ή, -ό. **εμ**ποτί**ζω** ρ. μετβ. [1861] {εμπότισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. (κυριολ. για αντικείμενα και κυρ. ορυκτά, πετρώματα κ.λπ.) βυθίζω (αντικείμενο) σε διάλυμα, ώστε να καλυφθεί πλήρως από αυτό σε όλη του την επιφάνεια, αφήνοντας το διάλυμα να διεισδύσει στους πόρους ή στα κενά του ΣΥΝ. διαποτίζω, βρέχω, διαβρέχω 2. (μτφ.) εθίζω (κάποιον) σε μορφές συμπεριφοράς και σκέψης, επιτυγχάνοντας να του υποβάλω δεδομένη συναισθηματική αντίδραση ή τρόπο αντίληψης, σκέψης: *από μικρός είχε εμποτισθεί με φανατική έχθρα για τους αντιπάλους* ΣΥΝ. υποβάλλω, εμφυσώ, εμβάλλω, (λόγ.) εμποιώ. — εμποτισμός (ο) [1896] κ. εμπότιση (η). [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imprégner]. **εμπράγμα**τος, -η, -ο [1848] ΝΟΜ. 1. αυτός που σχετίζεται με τα πράγματα, κυρ. ακίνητα ή μόνιμα, όπως οικόπ[ε]δα ή κτήρια: ~ *ασφάλεια* | *αγωγή* ***2. εμπράγματο δικαίωμα*** το δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο άμεση και απόλυτη εξουσία πάνω σε ένα πράγμα ως απόλυτη νοείται η «έναντι όλων» εξουσία **3**. ***Εμπράγματο Δίκαιο*** *ο* κλάδος τού Αστικού Δικαίου που καθορίζει κυρίως το περιεχόμενο των εμπράγματων δικαιωμάτων, τους τρόπους κτήσης, μεταβολής ή απώλειας των δικαιωμάτων αυτών, καθώς και την προστασία τους. [ΕΤΥΜ. Το *Εμπράγματο Δίκαιο* είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Dingliche Recht]. έ**μπρα**κτος, -η, -ο **1**. αυτός που εξωτερικεύεται με πράξεις, που επιβεβαιώνεται στην πράξη: ~ *αγάπη* | *πίστη* | *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. απτός, αισθητός, χειροπιαστός ΑΝΤ. θεωρητικός **2**. ΝΟΜ. ***έμπρακτη μετάνοια*** κάθε περιστατικό ικανό να επιφέρει εξάλειψη τής ποινικής αξίωσης τής πολιτείας κατόπιν εγκλήματος, για το οποίο ο δράστης φανερά μετανοεί (π.χ. με απόπειρα αποζημίωσης, προσφορά ηθικής ικανοποίησης κ.λπ.). — έμπρακτα | εμπράκτως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν + *-πρακτος < πράττω]*. **εμπρεπει** ρ. απρόσ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) συμφωνεί, ταιριάζει με όσα θεωρούνται αποδεκτά και καθορισμένα: δεν ~ *στους ήρωες να λιπο-ψυχούν* ΣΥΝ. ταιριάζει, αρμόζει. **εμπρεσιονισμ**ος (ο) → ιμπρεσιονισμός

εμπρη**σμ**ός (ο) η πρόκληση πυρκαγιάς για την καταστροφή αγαθών: *διαπράττω* | *προκαλώ* ~||~ *δασών* | *κτηρίου* | *γραφείου* || *βρέθηκε ένοχος εμπρησμού* ΣΥΝ. πυρπόληση. — εμπρηστής (ο) [μτγν.], εμπρήcrrpra (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έμπίμπρημι* < εν- + *πίμπρημπι* «καίω, φλέγω» < *πίμ-πρη-μι* < θ. *πρη-* < *pré, εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pre-us-, που χρησιμοποιήθηκε με διάφορες σημ. (το -us- αποτελεί θεματική παρέκταση), πβ. σανσκρ. prusnóti «καταβρέχω, ραντίζω», λατ. pruina «λευκός πάγος», αρχ. γερμ. friosan «παγώνω», αγγλ. freeze, γερμ. frieren, Frost «πάγος» κ.ά., που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το Ι.Ε. θ. περιέγραφε φυσικά φαινόμενα με μεγάλη ένταση]. **εμπρ**η**σ**τικός, -ή, -ό **1**. αυτός που χρησιμοποιείται για την πρόκληση εμπρησμού: η ~ ύλη *χρησιμοποιείται κυρίως ως γόμωση βλημάτων και βομβών* || ~ *βλήμα* | *βόμβα* ΣΥΝ. πυρπολικός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ή στοχεύει στην πρόκληση βίαιων αντιδράσεων και αναταραχών, που φορτίζει εκρηκτικά καταστάσεις ή συναισθήματα: ~ *άρθρο* | *λόγος* | *δηλώσεις* | *αγόρευση*. — εμπρηστικ-ά | -ώς επίρρ. **εμπριμ**έ επίθ. {άκλ.} (ρούχο, ύφασμα) με ποικιλόχρωμα σχέδια- που είναι βαμμένο με την τυποβαφική μέθοδο: ~ *φόρεμα* | *φούστα*. [ΕΤΥΜ < γαλλ. imprimé «έντυπο, ύφασμα με σχέδια», μτχ. τ. τού ρ. imprimer < λατ. imprimo «αποτυπώνω»]. **εμπρ**ό**θ**ε**σμ**ος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ολοκληρώνεται, καταβάλλεται ή εξελίσσεται εντός των χρονικών πλαισίων δεδομένης προθεσμίας: ~ *πληρωμή χρεών* | *αίτηση* | *εξόφληση* | *παραγγελία* | *κράτηση* ΣΥΝ. έγκαιρος ΑΝΤ. εκπρόθεσμος, ληξιπρόθεσμος, καθυστερημένος. — **εμπρόθεσμ**α | εμπροθέσμως επίρρ. **εμπρ**όθ**ετος**, -η, -ο [1891] **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφέρεται με πρόθεση: η φράση «με *το μολύβι» είναι ~ προσδιορισμός* · 2. σκόπιμος, εκ προθέσεως: η *δημιουργία ενός κειμένου σε όλα τα στάδια παραγωγής του προϋποθέτει την ~ στάση τού συγγραφέα απέναντι σε αυτό*. — **εμπρόθετ**α | εμπροθέτως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός*. **εμπρ**ός κ. (προφορ.) **μπρ**ος κ. (λαϊκ.) ο**μπρ**ός επίρρ. **1.** μπροστά, εντός τού ορατού πεδίου ή σε προέκταση του (για στάση ή κίνηση:

όρμησε - στη μάχη με αποφασιστικότητα ΣΥΝ. αντίκρυ, απέναντι, (λόγ.) ενώπιον ΦΡ. (α) ***πηγαίνω μπρος*** | ***μπροστά*** (i) είμαι πρωτοπόρος: *πάντα αυτός πηγαίνει μπρος και τον ακολουθούν οι άλλοι* (ii) (μτφ.) ακολουθώ πιο προοδευτικές, εκσυγχρονιστικές κατεύθυνσης: *η νεολαία πηγαίνει πάντα μπρος* (β) ***βγαίνω εμπρός (σε κάποιον)*** ανακόπτω την πορεία (κάποιου), πτάγομαι μπροστά του: *πήγαινε με μεγάλη ταχύτητα και ξαφνικά του βγήκε εμπρός ένα φορτηγό* (γ) ***μπρος γκρεμός*** | ***βαθύ και πίσω ρέμα*** βλ. λ. *γκρεμός* ***2.*** στο μέλλον στη ΦΡ. ***από 'δω κι εμπρός*** (μεσν. φρ.) από εδώ και στο εξής, στο μέλλον: *είπε ότι τον συγχωρεί, αλλά ~ πρέπει να είναι πιο προσεκτικός* • **3.** (κυρ. στον τ. ***μπρος*** + σε) *σε* σύγκριση με, λαμβάνοντας υπ' όψιν: ~ στη ζημιά *που έπαθα εγώ, η δικιά σου δεν είναι τίποτα!* ΦΡ. (πα-ροιμ.) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** (συνήθ. παρηγορητικά) προκειμένου να αποκτήσει κανείς την ποθητή εμφάνιση αξίζει να υποβληθεί σε ταλαιπωρίες, σε στερήσεις: *τη στενεύουν, λέει, τα ψηλοτάκουνα, αλλά ~!* · 4. (ο τ. ***εμπρός*** ως απάντηση σε τηλεφωνική κλήση) ναι, λέγετε, ποιος είναι, ομιλείτε: *τόση ώρα φώναζα «~» στο τηλέφωνο και κανείς δεν μιλούσε!* · 5. (προτρεπτικό, για έναρξη πράξης | δραστηριότητας) πάμε!, φύγαμε!: ~! *Πάμε πιο γρήγορα* || *«~ για τη νίκη!» είπε στους παίκτες του* || ~, *λοιπόν! Πες μας ό,τι ξέρεις* ΣΥΝ. άντε· ΦΡ. (α) ***παίρνω μπρος*** (i) (για μηχανές) τίθεμαι σε λειτουργία: *το αυτοκίνητο τον χειμώνα δεν παίρνει εύκολα μπρος* (ii) (για ανθρώπους) μπαίνω στο νόημα (συζήτησης ή διαδικασίας), αρχίζω να καταλαβαίνω: *αργεί που αργεί να πάρει μπρος, του τα λες και μπερδεμένα!* (β) ***βάζω μπρος*** (i) (για μηχανές) θέτω σε λειτουργία: ~ *το αυτοκίνητο* | *τη μηχανή* (ii) (για σχέδια, προσπάθειες) αρχίζω: *μόλις έβαλε μπρος το καινούργιο της μυθιστόρημα κι έχει απορροφηθεί τελείως* || *έβαλε μπρος αυτή την υπόθεση και θα του πάρει τουλάχιστον τρεις εβδομάδες* (γ) **βάζω** (κάποιον) ***μπρος*** αποπαίρνω (κάποιον), αρχίζω φραστική επίθεση εναντίον (κάποιου): τον *έβαλε μπρος για τα χθεσινά του καμώματα* ΣΥΝ. αρχίζω κάποιον (δ) ***μπρος-πίσω*** (μεσν. φρ. *ομπρός οπίσω)* για περιπτώσεις παλινδρόμησης, έντονης αναποφασιστικότητας ή άσκοπης συνεχούς μετακίνησης: ~ *απ' το πρωί, δεν βαρέθηκε να πηγαινοέρχεται!*

[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. αποσπάστηκε από το αρχ. επίρρ. *έμπροσθεν* «μπροστά από...» με αναλογική επίδραση τού *προς* ή προήλθε από απευθείας σύνθεση < εν- + *προς*. Από το *εμπρός* προήλθε το *εμπροστά (> μπροστά),* κατά τα *χωρίς - χωριστά* και το *ομπρός* αναλογικά προς το *οπίσω].* έμπροσθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. (από) μπροστά 2. (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ή προηγείται · 3. σε προηγούμενο χρόνο, πριν από. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *πρόσθεν* (βλ.λ.)]. εμπρόσθιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ΣΥΝ. μπροστινός, πρόσθιος ΑΝΤ. οπίσθιος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + πρόσθιος (βλ.λ.)]. **εμπροσθογεμής**, -ής, -ές [1858] {εμπροσθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (πυροβόλο όπλο) που γεμίζει από μπροστά.

[ΕΤΥΜ. < *έμπροσθεν* + *-γεμής* < *γέμω* (βλ. λ. *γεμάτος),* μετάφρ. δάνειο από γερμ. Vorderlader]. εμπροσθοφυλακή (η) [1825] 1. ΣΤΡΑΤ. το προωθημένο τμήμα ή τακτικό συγκρότημα από ένα Όπλο (π.χ. Πεζικό) ή από συνδυασμό Όπλων και Σωμάτων που αποσκοπεί να εντοπίσει την εχθρική διάταξη και να συλλέξει τις απαιτούμενες πληροφορίες (αφορά μόνο στις επιθετικές επιχειρήσεις) 2. (μτφ.) το τμήμα συνόλου που λειτουργεί ως φορέας των πλέον προωθημένων, προοδευτικών ή μαχητικών θέσεων και ιδεών: η *νεολαία αποτελεί την ~ τού κινήματος* ΣΥΝ. πρωτοπορία, αβαντγκάρντ.

[ΕΤΥΜ. < *έμπροσθεν* + *φυλακή,* μετάφρ. δάνειο από γαλλ. avant-garde]. **έμπρυμνος**, -η, -ο ΝΑΥΤ. (λόγ.) (πλοίο) τού οποίου η πρύμνη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής τού φορτίου ΑΝΤ. έμπρωρος. έμπρωρος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (λόγ.) (πλοίο) τού οποίου η πλώρη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής τού φορτίου ΑΝΤ. έμπρυμνος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εμπρωρος* < *εν-* + *πρώρα].* **εμπτυσμός** (ο) (λόγ.) **1.** το φτύσιμο, κυρ. ως ένδειξη περιφρόνησης, αποστροφής και προσβολής: *άξιος εμπτυσμού* 2. (συνεκδ.) η συνήθ. δημόσιου χαρακτήρα προσβολή, ο εξευτελισμός: ο ~ τής πολιτικής ζωής μέσω κατευθυνόμενων *και αβάσιμων δημοσιευμάτων.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *έμπτύω* < εν- + πτύω «φτύνω»]. **εμπύημα** (το) {εμπυήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η συλλογή πύου σε προϋπάρχουσα κοιλότητα (πβ. λ. *απόστημα): - χοληδόχου* | *θώρακα.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *εμπυώ (-όω)* < *εμπυος].* έμπυο (το) {εμπύου | χωρ. πληθ.} η περισσότερο ή λιγότερο παχύρρευστη κιτρινόλευκη ουσία, που βρίσκεται σε αποστήματα, πληγές κ.λπ. και αποτελείται από υγρό πλάσμα, στο οποίο αιωρούνται λευκά αιμοσφαίρια ΣΥΝ. πύο(ν).

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *εμπυος* < εν- + *-πυος* < *πύον].* **εμπύρετος**, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που συνοδεύεται **ή** χαρακτηρίζεται από εκδήλωση συμπτωμάτων πυρετού. **εμπυρευμα** (το) {εμπυρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ποσότητα εκρηκτικής ύλης ικανή να προκαλέσει ανάφλεξη· χρησιμοποιείται για ανατινάξεις και έναυση φυσιγγίων: ~ *χάρτινο* | *φυσιγγίου* | *πυροβόλου όπλου* ΣΥΝ. καψούλι.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έμπυρεύω* < *εμπυρος* (βλ.λ.)]. **εμπύρηνος**, -η, -ο (κύτταρο) που έχει πυρήνα **ή** πυρήνες (περισσότερους τού ενός).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. nucleated], **εμπόριο** (το) [1858] {εμπυρί-ου | -ων} το υλικό που προκαλεί την ανάφλεξη εκρηκτικής ύλης.

[ΕΤΥΜ < εν- + *-πύριο* < *πυρ].*

έμπυρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει παραδοθεί στη φωτιά, που καίγεται ΣΥΝ. καιόμενος, φλεγόμενος ΑΝΤ. άπυρος **2**. αυτός που κατασκευάζεται ή σχηματοποιείται με τη θέρμανση του σε φωτιά: ~ τέχνη | *κόσμημα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-πυρος* < *πυρ].*

Ε.Μ.Σ. (η) Εταιρεία Μακεδόνικων Σπουδών.

Ε.Μ.Σ.Ε. (η) Εταιρεία Μουσικοσυνθετών Στιχουργών Ελλάδας.

Ε.Μ.Υ. 1. (η) Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία 2. (ο) Ειδικός Μεταπτυχιακός Υπότροφος.

εμφαίνω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) προβαίνω στη δήλωση, φανερώνω: *απαιτείται βεβαίωση που να εμφαίνει σε ποιον ανήκει η κυριότητα τού οικοπέδου* ΣΥΝ. δηλώνω, δείχνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *φαίνω* | *-ομαι].*

εμφανής, -ής, -ές {εμφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | εμφανέστ-ερος, -ατός} **1**. αυτός που φαίνεται, που μπορεί να τον δει κανείς: άφησα το *βιβλίο σου σε - σημείο* ΣΥΝ. ορατός, φανερός 2. αυτός που είναι άμεσα αντιληπτός, ξεκάθαρος: *είναι ~ οι λόγοι τής συμπεριφοράς του* || ~ *θέση* | *πόρος* | *πρόθεση* | *σύγχυση* | *ικανοποίηση* ΣΥΝ. καταφανής, πρόδηλος, προφανής, φανερός ΑΝΤ. αφανής, αδιόρατος, άδηλος. — εμφανώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *προηγουμένως.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εμφαίνω].

εμφανίζω ρ. μετβ. {εμφάνισ-α, -τηκα (λόγ. ενεφανίσθην, -ης, -η...), -μένος} **1**. ενεργώ *ώστε.* να φανεί κάποιος/κάτι (που πριν δεν φαινόταν): *τράβηξε την κουρτίνα κι εμφάνισε τον φίλο τους που κρυβόταν πίσω της* || *ο ταχυδακτυλουργός εμφάνισε ένα περιστέρι μέσα από το καπέλο* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά τους μες στο σκοτάδι και τους τρόμαξε* ΣΥΝ. φανερώνω 2. (ειδικότ.) παρουσιάζω, δείχνω (κάποιον/κάτι) τού οποίου η ύπαρξη δεν ήταν γνωστή: *εμφάνισε ένα συμβόλαιο, στο οποίο φέρεται ως ιδιοκτήτης τού ακινήτου* ΣΥΝ. φανερώνω 3. (α) καθιστώ κάτι αντιληπτό, αναγνωρίσιμο: η *δημοσκόπηση εμφανίζει τις τάσεις τού εκλογικού σώματος* ΣΥΝ. παρουσιάζω, δείχνω (β) δείχνω ότι έχω (κάτι): ο *νέος ηθοποιός εμφανίζει μεγάλο ταλέντο* 4. παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) με ορισμένη ιδιότητα: *ο ξένος Τύπος τον εμφανίζει ως αιμοσταγή τύραννο* || *προσπάθησαν να εμφανίσουν το περιστατικό ως μεμονωμένο και ανάξιο λόγου* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε στο συνέδριο ενωτικός και διαλλακτικός* || *ο υπουργός εμφανίστηκε συγκρατημένος σχετικά με την πορεία τού πληθωρισμού* 5. για κάτι που προκύπτει (στην εξέλιξη μιας ενέργειας, διαδικασίας κ.λπ.): η *αγορά τού οικοπέδου εμφανίζει απρόβλεπτα εμπόδια* || *το άνοιγμα στη διεθνή αγορά εμφανίζει προβλήματα* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε κώλυμα την τελευταία στιγμή* 6. ΦΩΤΟΓΡ. (για φιλμ) επεξεργάζομαι με χημικές ουσίες, για να γίνει ορατό το αφανές είδωλο τού αρνητικού: ~ *ένα φωτογραφικό φιλμ* || (καταχρ.) ~ *τις φωτογραφίες που έβγαλα·* (μεσοπαθ. ***εμφανίζομαι)* 7**. γίνομαι αντιληπτός διά τής οράσεως σε ορισμένο σημείο: *ένα λαμπρό αστέρι εμφανίστηκε στον ουρανό τής Βηθλεέμ* || *άγνωστα ιπτάμενα αντικείμενα εμφανίστηκαν στις Η.Π.Α.* || στο *βάθος εμφανίστηκαν τα πανιά τού πλοίου* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι, φαίνομαι **8.** γίνομαι αντιληπτός κατά την εκδήλωση μου, σημειώνομαι ή καταγράφομαι κάπου: στη *χώρα αυτή έχουν εμφανιστεί φαινόμενα ρατσισμού* || *εμφανίστηκαν κρούσματα χολέρας* || *ανά περιόδους εμφανίζονται ομάδες ταραχοποιών* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι 9. δίνω το «παρών», έρχομαι (κάπου): *αν δεν εμφανιστεί ώς τις δέκα, θα φύγουμε* || *έχει χαθεί από προσώπου γης, δεν εμφανίζεται πουθενά* || *κοίταξε μην εμφανιστείς στον γάμο με τέτοιο φόρεμα!* 10. έρχομαι στο προσκήνιο: *πολλοί καλοί τραγουδιστές έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι 11. συμμετέχω (σε τηλεοπτική εκπομπή, εκδήλωση, πρόγραμμα κέντρου διασκέδασης): *εμφανίστηκε σε μια πολιτική εκπομπή στην τηλεόραση* || δεν *εμφανίζεται πια στο θέατρο* || *εμφανίζεται πού και πού σε γιορτές συλλόγων* || *πού εμφανίζεται φέτος αυτός ο τραγουδιστής;* 12. συμπεριλαμβάνομαι στην ύλη (εντύπου), δημοσιεύομαι ή καταχωρίζομαι: *στο περιοδικό αυτό εμφανίζονται ανώνυμα και υβριστικά κείμενα* || σε *ορισμένες εφημερίδες εμφανίστηκαν ύποπτες αγγελίες για αλλοδαπούς.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < εμφανής].

εμφάνιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παρουσίαση και προβολή προς τα έξω, κατά τρόπο ικανό να πιστοποιήσει την ύπαρξη αυτού που παρουσιάζεται, να το καταστήσει ορατό, φανερό: η ~ νέων συμπτωμάτων *υποψίασε τους γιατρούς* || η ~ του στη σκηνή *συνοδεύτηκε από χειροκροτήματα* || ~ *γραμματίων* | *συναλλαγματικής* || η ~ νέων *ιδεών αποτελεί ένδειξη δημοκρατικότητας και προόδου* ΣΥΝ. παρουσίαση, φανέρωση, εκδήλωση ΑΝΤ. εξαφάνιση, αφανισμός· ΦΡ. ***επί τη εμφανίσει*** *(επί* τη *εμφανίσει)* με την εμφάνιση, την επίδειξη: στα *παλαιότερα χαρτονομίσματα, κάτω από τον αριθμό τού ποσού σε δραχμές, αναγραφόταν «πληρωτέαι ~»* (βλ. λ. *πληρωτέος) 2.* ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται κανείς (κάπου): *τέτοια ~ ερμηνεύεται ως ψυχολογική κίνηση·* ΦΡ. (α) (καθημ.) κάνω ***εμφάνιση*** **εμφανίζομαι** σε δημόσια εκδήλωση **ή** συγκέντρωση, επιζητώντας και κατορθώνοντας να γίνω το κέντρο τής προσοχής, συγκεντρώνω **το** δημόσιο ενδιαφέρον: *κάνοντας αρχηγικές εμφανίσεις, προσπαθεί να μονοπωλήσει τη δημοσιότητα* || *αγόρασε ειδική τουαλέτα, για να κάνει εμφάνιση* (β) ***κάνω την εμφάνιση μου (κάπου)*** εμφανίζομαι, πηγαίνω (κάπου): στο *πάρτι έκαναν την εμφάνιση τους και μερικοί περίεργοι τύποι* · 3. το συνολικό παρουσιαστικό ενός ανθρώπου, η εξωτερική εικόνα που παρουσιάζει (κάποιος/κάτι): *προσέχει πάντα την - της και περιποιείται τον εαυτό της* || *βραδινή* | *επίσημη* | *εξωτερική* | *περιποιημένη* | *ατημέλητη* | *φυσική ~*|| *η ~ τής πόλης* | *τής γειτονιάς* | *τού σπιτιού* | *τού δωματίου* · 4. η διαδικασία χημικής επεξεργασίας

φωτογραφικού φιλμ για την αποτύπωση τής εικόνας τού αρνητικού σε χαρτί.

εμφανισιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση (κυρ. με την εξωτερική εμφάνιση κάποιου): *είχε μεγάλο ~ πρόβλημα και άρχισε σκληρή δίαιτα* || *από - πλευράς είναι άψογος.* — εμφσνισιακ-ά | -ώς επίρρ.: *εμφανισιακά μου αρέσει, όχι όμως και ως χαρακτήρας.*

εμφανίσιμος, -η, -ο αυτός που διαθέτει ωραία εξωτερική εμφάνιση: *ζητούνται ~ κοπέλες για θέση γραμματέως* ΣΥΝ. ευπαρουσίαστος, όμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, ευπρόσωπος.*

εμφανιστή**ριο** (το) [1840] {εμφανιστηρί-ου | -ων} χώρος που διαμορφώνεται κατάλληλα (ώστε να περιλαμβάνει σκοτεινό θάλαμο) και χρησιμοποιείται για την εμφάνιση φωτογραφικών φιλμ, κυρ. σε φωτογραφείο.

έμφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. η ιδιαίτερη σημασία ή προσοχή που αποδίδεται (κάπου), η εστίαση τής προσοχής σε (κάτι): ιδιαίτερη ~ *δίνεται στην ανάπτυξη τού τουρισμού* || *δίνει ~* στη σωστή *απόδοση των λεγομένων του* ΣΥΝ. βαρύτητα 2. (συνεκδ.) ο τρόπος εστίασης τής προσοχής σε (κάτι), τα εκφραστικά μέσα προβολής ενός στοιχείου: «δεν *υποχωρούμε» τόνισε με ~* στην *ομιλία του.* — εμφατικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. εμφαντικός [μτγν.], εμφατικ-ά | -ώς [μτγν.] κ. εμφαντικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εμφασις,* αρχική σημ. «αντανάκλαση - εμφάνιση», < *εμφαίνω.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στη μετακλασική Ρητορική].

εμφιαλώνω ρ. μετβ. [1892] {εμφιάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. βάζω και σφραγίζω (καθορισμένες ποσότητες υγρών) σε φιάλες, κυρ. κατά αυτόματο και ελεγχόμενο τρόπο (συνήθ. για διάθεση στην κατανάλωση): ~ *νερό* | *κρασί* | *σαμπάνια* | *χυμούς* ΣΥΝ. μποτιλιάρω **2**. ***εμφιαλωμένο*** (το) νερό ή κρασί που διατίθεται στην κατανάλωση σε σφραγισμένες φιάλες, κατ' αντιδιαστολή προς το νερό τής βρύσης ή το κρασί «χύμα». — εμφιάλωση (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. embouteiller].

εμφιαλωτή ρίο (το) {εμφιαλωτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η εμφιάλωση υγρών.

εμφιλοχωρώ ρ. αμετβ. (λόγ.) {εμφιλοχωρείς... | εμφιλοχώρησα} (για κάτι αρνητικό) διεισδύω (κάπου), παρεισφρέω, παρεμβάλλομαι (μεταξύ άλλων): *εμφιλοχώρησαν παρεξηγήσεις ανάμεσα τους* | *τυπογραφικά λάθη στο κείμενο* | *διαφωνίες ανάμεσα στις δύο πλευρές.* — εμφιλοχώρηση (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εμφιλοχωρώ* < *εν-* + *φιλοχωρώ (-έω)* «αρέσκομαι (σε κάτι), συχνάζω με ευχαρίστηση» < *φίλος* + *χωρώ* < *χώρος* και όχι *φυλλοχωρώ* (< *φύλλο), όπως* γραφόταν παλαιότ.].

έμφοβος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο, από αίσθημα έντονης ανασφάλειας: ~ *πολίτες* | *κάτοικοι* ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άφορος. — εμφόβως [αρχ.] επίρρ.

εμφορούμ**αι** ρ. αμετβ. αποθ. {εμφορείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (+από) διαπνέομαι από: ~ από υψηλά *ιδανικά* ΣΥΝ. κατέχομαι.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. απ-οθετικός.
[ΕΤΥΜ Μέση φωνή τού αρχ. *έμφορώ (-έω)* «προκαλώ, γεννώ» < *εν-* + *φορώ].*

έμφραγμα (το) {εμφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. κάθε ξαφνική ανεπάρκεια στην παροχή οξυγόνου στην καρδιά, η οποία επιφέρει βλάβη τού καρδιακού μυός, αλλά και κάθε ιστού ή οργάνου, προκαλώντας τη νέκρωση του: ~ *τού μυοκαρδίου* | *πνευμονικό* | *των νεφρών* | *τού ήπατος* | *εγκεφαλικό* ΣΥΝ. καρδιακή προσβολή · 2. κάθε υλικό που τοποθετείται σε άνοιγμα για το φράξιμό του ΣΥΝ. φραγμός, τάπα, βούλλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έμφράσσω* | *-ττω* < *εν-* + *φράσσω* | *-ττω.* ο ιατρ. όρ. αποτελεί απόδ. τού νεολατ. infarctus].

εμφραγματίας (ο) {εμφραγματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έμφραγμα. [ΕΤΥΜ. < *έμφραγμα, -ατός* + παραγ. επίθημα *-ίας,* πβ. κ. *τραυματ-ίας].*

εμφραγματικος, **-ή,** -ό αυτός που σχετίζεται με το έμφραγμα.

εμφραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η εισαγωγή υλικού (αμαλγάματος, ρητίνης, κονίας κ.λπ.) στην κοιλότητα τερηδονισμέ-νου δοντιού για λόγους θεραπευτικούς: μόνιμη | *προσωρινή* ~ 2. η διαδικασία τού σφραγίσματος δοντιού 3. (γενικότ.) το βούλλωμα, καθετί που δημιουργεί φράγμα, που παρεμποδίζει τη λειτουργία 4. ΙΑΤΡ. η παύση λειτουργίας αρτηρίας λόγω απόφραξης της από εμβολή ή άλλη αιτία. — έμφράσσω ρ. [αρχ.], εμφρακτικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *εμφραξις* < *έμφράσσω* | *-ττω* < *εν-* + *φράσσω* | *-ττω].*

έμφρων, -ων, -ον {έμφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική, σύνεση: *ο ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εχέφρων ΑΝΤ. άφρων.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + -φρων < φρην, *φρενός* (βλ.λ.)].

εμφυλιοπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με εμφύλιο πόλεμο και ειδικότ. με τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949): ~ *κλίμα* | *κατάσταση* | *συνθήματα.*

εμφύλιος, -α, -ο **1.** αυτός που εντοπίζεται ή διεξάγεται μεταξύ ομοφύλων ή ομοεθνών, που αναφέρεται ή αφορά σε μέλη κοινής φυλής: *-σπαραγμός* | *διαμάχη* | *σύγκρουση* | *αναταραχή* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε άτομα-μέλη οποιουδήποτε συνόλου, μιας ομάδας: *το κόμμα πλήττεται από ~ αντιδικίες και υπονομεύσεις* ΣΥΝ. εσωκομματικός, ενδοπαραταξιακός, εσωτερικός **3.** ***εμφύλιος*** (ο) {εμφυ-λί-ου | -ων, -ους} ο πόλεμος μεταξύ ομοφύλων, ομοεθνών: *ο αμερικανικός ~* έληξε με *νίκη των Βορείων* **4**. ***Εμφύλιος*** (ο) η περίοδος 1946-1949, κατά την οποία διεξήχθη ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων (Εθνικός Στρατός) και κομουνιστικών ανταρτικών ομάδων (Δημοκρατικός Στρατός): *οι πληγές τού ~ ταλαιπώρησαν επί δεκαετίες τη μεταπολεμική Ελλάδα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμφυλος* < *εν-* + -φυλος < φύλον].

εμφύλιος - συμμοριτοπόλεμος. Η κοινωνικοπολιτική διάσταση μεταξύ κομουνιστών και μη κομουνιστών (δεξιών, κεντρώων, φιλελευθέρων κ.ά.) κατέληξε σε πολεμική αναμέτρηση, σε έναν εμφύλιο πόλεμο Ελλήνων εναντίον Ελλήνων, που διήρκεσε από το 1946 έως το 1949, αλλά που οι συνέπειες του (διώξεις εναντίον των κομουνιστών από τους «εθνικόφρονες», εξορίες, φυλακίσεις, αποκλεισμοί από διορισμό στο δημόσιο κλπ.) ταλαιπώρησαν τη χώρα για πολλά χρόνια μετά. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η λ. που χρησιμοποιούσαν οι αντικομουνιστές για να χαρακτηρίσουν τους κομουνιστές ήταν η λ. **συμμορίτες** (< *συμμορία), τον* δε πόλεμο εναντίον τους ονόμασαν **συμμοριτοπόλεμο**. Για πολλά χρόνια αυτή ήταν η λ. που χρησιμοποιόταν ευρύτερα. Μόλις τα τελευταία 20 χρόνια, μετά τη νομιμοποίηση τού κομουνιστικού κόμματος στην Ελλάδα στα χρόνια τής μεταπολίτευσης (μετά τη δικτατορία των ετών 1967-1974), η πολιτικοκοινωνική σύγκρουση των Ελλήνων μεταξύ τους ονομάστηκε έτσι όπως πραγματικά ήταν, ένας εμφύλιος πόλεμος Ελλήνων εναντίον Ελλήνων. Συχνά μάλιστα σήμερα, για να γίνει διάκριση τού μεταπολεμικού ελληνικού εμφυλίου από άλλους (είτε από παλαιότερους ελληνικούς είτε από ξένους εμφύλιους πολέμους), δηλώνεται στον γραπτό λόγο ως Εμφύλιος (με Ε κεφαλαίο).

εμφύσημα (το) {εμφυσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια των πνευμόνων, που χαρακτηρίζεται από δυσκολία στην αναπνοή, οφειλόμενη σε μη φυσιολογική μεγέθυνση και απώλεια τής ελαστικότητας των κυψελίδων 2. (γενικότ.) κάθε παθολογική διάταση οργάνου ή τμήματος οργάνου με αέρα ή αέρια: *πνευμονικό* | *κυστικό* | *υποδόριο* | *οξύ* ~. — εμφυσηματικός, -ή, -ό [1876]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμφυσώ (-άω).* ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. emphysema].

εμφυσώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εμφυσάς.... | εμφύση-σα (λόγ. ενεφύσησα), -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** εισάγω αέρα ή αέριο σε σωματική κοιλότητα για διαγνωστικό ή θεραπευτικό σκοπό: ~ *τις σάλπιγγες 2.* (μτφ.) μεταδίδω (κάτι) σε (κάποιον), δημιουργώντας κυρ. την επιθυμία ή την έμπνευση γι' αυτό: ενεφυσησε σε *αυτόν τη φλόγα και την πίστη για τη ζωή* || *του εμφύσησε το πάθος για τη μουσική* ΣΥΝ. εμπνέω, ενσταλάζω, εμβάλλω, (λόγ.) εμποιώ. — **εμφύσηση** (η) [μτγν.].

εμφύτευμα (το) [μτγν.] {εμφυτεύμ-ατος | -ατα, -άτων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή υλικό (φυσικό ή τεχνητό) που εισάγεται στο σώμα με χειρουργική επέμβαση: ~ *σιλικόνης.*

εμφύτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων) ΙΑΤΡ. 1. (α) η τοποθέτηση μοσχεύματος στο εσωτερικό μιας επιφάνειας (λ.χ. τριχών στο κεφάλι, για την ανάπτυξη τριχώματος που είχε χαθεί): -μαλλιών (β) (στην οδοντιατρική) η τοποθέτηση τεχνητών δοντιών στα φατνία για αντικατάσταση δοντιών που υπέστησαν εξαγωγή: ~ *οδοντοστοιχίας* | *δοντιού* (γ) η τοποθέτηση τεχνητού φακού στο μάτι, που αντικαθιστά φακό που προσεβλήθη από καταρράκτη 2. η τοποθέτηση με τεχνητό τρόπο γονιμοποιημένου ωαρίου στο εσωτερικό τής μήτρας (ή σε επιφάνεια γεννητικού σωλήνα σε περιπτώσεις τεχνητής γονιμοποίησης) 3. η εγκατάσταση μεταστατικών κυττάρων σε άλλο σημείο τού σώματος. — εμφυτεύω ρ. [αρχ.].

εμφυτοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η διδασκαλία που αποδέχεται την ύπαρξη έμφυτων ιδεών, αρχών ή a priori μορφών, τις οποίες θεωρεί θεμελιώδεις για την κατάκτηση τής γνώσης. [ΕΤΥΜ. Από̱δ. τού νεολατ. innatismus < λατ. innascor «εμφύομαι»].

έμφυτος, -η, -ο αυτός που υπάρχει από τη γέννηση και εγγενώς σε (κάποιον), που δεν είναι προϊόν αγωγής, επεξεργασίας ή καλλιέργειας: το *ταλέντο του στη μουσική είναι ~* || *έχει ~ καλοσύνη και ευγένεια* || *από μικρός έδειχνε* - τόλμη *και αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. εγγενής ΑΝ**Τ.** επίκτητος. — έμφυτα | εμφύτως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευδιάθετος, σύμφυτος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *έμφύω* < εν- + φύω | *-ομαι* (βλ.λ.)].

εμφωλεύω ρ. αμετβ. {ενεφώλευσα} (λόγ.) (για ψυχικές καταστάσεις, συναισθήματα κ.λπ.) υπάρχω χωρίς να εκδηλώνομαι, υποκρύπτομαι, φωλιάζω (κάπου): στην *καρδιά του ενεφώλευε το μίσος.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < εν- + φωλευω < *φωλέα,* βλ. κ. *φωλιά].*

Ε.Μ.Χ. (η) Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου.

έμψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι ζωντανός, που έχει ψυχή: ο *άνθρωπος είναι ~ ον* ΑΝΤ. άψυχος- ΦΡ. ***έμψυχο υλικό*** | ***δυναμικό*** το σύνολο τού ανθρώπινου δυναμικού ενός τομέα κατ' αντιδιαστολή προς το άψυχο υλικό, λ.χ. οι στρατιώτες στις Ένοπλες Δυνάμεις κατ' αντιδιαστολή προς τον εξοπλισμό τους, το σύνολο των εργαζομένων ή απασχολουμένων σε επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. κατ' αντιδιαστολή προς τις κτηριακές ή μηχανολογικές, ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις κ.λπ.

εμψυχώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμψύχω-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ψυχικά, παρέχω υποστήριξη και συμπαράσταση, εμπνέω πίστη και αυτοπεποίθηση: τα *καλά νέα εμψύχωσαν το απογοητευμένο πλήθος* || δεν *σταμάτησε να εμψυχώνει τον άρρωστο* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, ενισχύω, υποστηρίζω, συμπαραστέκομαι, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω. — εμψύχωση (η) [μτγν.], εμψυχωτής (ο) [1894], εμψυχώτρια (η), εμψυχωτικός, -ή, -ό [1896], εμψυχωτικ-ά | -ώς επίρρ.

εμώ ρ. → εξεμώ

Ε.Ν. (το) Εμπορικό Ναυτικό.

εν[1] πρόθ.· εύχρ. σε λόγ. κ. αρχαιοπρ. φρ. (+δοτ.) δηλώνει: 1. στάση | παραμονή σε χώρο: *η ζωή -Αθήναις* || *η στρατιωτική ζωή - Ελλάδι* 2. χρονικό πλαίσιο, διάρκεια (ενώ διαρκεί, εξελίσσεται κάτι): *ο πιλότος πήρε νέες οδηγίες ~ πτήσει* || *πυρκαγιά στο πλοίο - πλω (έν πλω)* || το

ατύχημα συνέβη ενώ ήμασταν ~ κινήσει || θα τα *πούμε - ενθέτω χρό-νω* (εν *ενθέτω χρόνω* = σε κατάλληλο χρόνο) || θα *τακτοποιήσω το θέμα ~ καιρώ (εν καιρώ* = κάποια στιγμή στο μέλλον) || θα *γράψω το γράμμα και ~ συνεχεία (εν συννεχεία) θα το ταχνδρομήσω* || *- αρχή (εν αρχή* = στην αρχή) || *το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε ~* τη *γενέσει τον* ΦΡ. (α) **εν *τω άμα και το θάμα*** βλ. λ. άμα (β) **εν *ριπή οφθαλμού*** βλ. λ. *ριπή* 3. τρόπο με τον οποίο κάτι υπάρχει, γίνεται ή εξελίσσεται ή την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτν ΦΡ. (α) **εν *αγνοία*** *(εν αγνοία)* χωρίς κάποιος να (το) γνωρίζει: *~ των γονέων της παντρεύτηκε* (β) **εν *αναμονή*** *(εν αναμονή)* περιμένοντας: *~ εξελίξεων, δεν μπορούμε να πάρουμε αποφάσεις* (γ) **εν *ανεπάρκεια*** *(εν ανεπάρκεια)* σε ανεπάρκεια | έλλειψη: *είδος ~* (δ) **εν *βρασμώ ψυχής*** βλ. λ. *βρασμός* (ε) **εν *διαστάσει*** (για συζύγους που πρόκειται να χωρίσουν) σε χωριστή διαβίωση: τσακώνεται συνεχώς με τον *~ σύζυγο της (στ)* **εν *δράσει*** βλ. λ. *δράση* (ζ) εν ***εξάλλω*** *(εν έξάλλω)* σε έξαλλη κατάσταση: *τον βρήκα στο γραφείο του ~* (η) εν ***γνώσει*** (+γεν. προσ. αντωνυμ.) γνωρίζοντας: *~ του παραβίασε τον νόμο* (θ) **εν** ζωή βλ. λ. ζωή (ι) εν ***ισχύι*** σε ισχύ: *διάταγμα ~* (ια) ***εν μέρει*** κατά ένα μέρος: είναι *~ υπεύθυνος για όσα συνέβησαν* (ιβ) εν ***ολίγοις*** με λίγα λόγια: *~, θέλεις να έρθεις μαζί μου ή όχι;* (ιγ) **εν *όψει*** βλ. λ. όψη (ιδ) εν ***προκειμένω*** *(εν προκειμένω)* στη προκειμένη περίπτωση: *~ ποια είναι η άποψη σου;* (ιε) εν ***πρώτοις*** βλ. λ. *πρώτος* (ιστ) εν ***σπέρματι*** βλ. λ. *σπέρμα* (ιζ) **εν *συντομία*** (εν *συντομίᾳ)* με συντομία: *~* θα σου *εξιστορήσω πώς έχουν τα πράγματα* (ιη) εν ***σχέσει*** βλ. λ. *σχέση* (ιθ) **εν *τέλει*** βλ. λ. *τέλος* (κ) εν ***είδει*** βλ. λ. *είδος* (κα) ***εν ενεργεία*** βλ. λ. *ενέργεια* (κβ) εν ***λευκώ*** βλ. λ. *λευκός* (κγ) εν ***λόγω*** βλ. λ. *λόγος* (κδ) **εν *συγκρίσει*** *σε* σύγκριση (κε) εν ***συνόλω*** *(εν συνόλω)* συνολικά (κστ) **εν *χρήσει*** σε χρήση: *αυτός ο τύπος τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας είναι ακόμα ~* στη *Ν. Ελληνική* (κζ) εν ***πλήρει συνειδήσει*** έχοντας πλήρη συνείδηση (των πράξεων του), πλήρως συνειδητά: εκτέλεσε *το έγκλημα -* (κη) **εν *πάσῃ περιπτώσει*** βλ. λ. *περίπτωση* (κθ) εν ***ονόματι*** βλ. λ. *όνομα* (λ) εν ***περιλήψει*** περιληπτικά: αυτά *είναι τα νέα ~* (λα) εν ***τάχει*** βλ. λ. *τάχος* (λβ) εν ***ψυχρώ*** βλ. λ. *ψυχρός* (λγ) εν ***θερμώ*** βλ. λ. *θερμός* (λδ) εν ***αποστρατεία*** βλ. λ. *αποστρατεία* (λε) εν στολή (εν στολή) φορώντας στολή: *μόλις πήρε την άδεια του από το στρατόπεδο, ήρθε και μας βρήκε ~* (λστ) εν αδικώ βλ. λ. *άδικος* (λζ) εν ***ανάγκη*** βλ. λ. *ανάγκη* (λη) εν ***κρυπτώ και παραβύστω*** βλ. λ. κρυπτός. (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΠΝ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. **en-* (πρόθ. που δηλώνει στάση σε τόπο, εντοπισμό), πβ. λατ. in, γαλλ. en, ισπ. en, γοτθ. in, αγγλ. in, γερμ. in κ.ά. Ομόρρ. εντός, *έντόσθιος, εν-τερο(ν)* κ.ά. Από την Ελληνιστική Κοινή η πρόθ. αντικαταστάθηκε βαθμιαίως από τον συνδυασμό είς + αιτ.]. **εν²** (αρχαιοπρ.) ένα· στις ΦΡ. (α) *εν-δύο* | *δυο* στρατιωτικό παράγγελμα για βάδισμα, όπου το «εν» αντιστοιχεί στην κίνηση τού αριστερού ποδιού και το «δύο» στού δεξιού (β) ΦΙΛΟΛ. εν ***διά δυοίν*** *(εν δια δυοΐν)* σχήμα λόγου κατά το οποίο μία έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται μεταξύ τους με «και», ενώ κανονικά η μία θα έπρεπε να προσδιορίζει την άλλη, π.χ. «φύλλα και δέντρα» αντί «φύλλα δέντρων». [ΕΤΥΜ. < αρχ. εν, βλ. λ. ένας]. **εν-** κ. εμ- (μπροστά από τα σύμφωνα μ, π, β, φ, ψ) κ. **εγ-** (μπροστά από τα σύμφωνα κ, γ, χ) κ. **ελ-** (μπροστά από τα σύμφωνα λ, ρ) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: 1. (κυριολ. κ. μτφ.) ένταξη ή εισαγωγή: εντοιχίζω, *εμφυσώ* 2. προσθήκη, απόκτηση ή επιπλέον κατοχή ή εκδήλωση αυτού που δηλώνει το β' συνθετικό: *έγχρωμος, έμπειρος, έμπρακτος, εμπρόθετος* 3. υπαγωγή σε ορισμένη κατάσταση: *έγκυος, έγγαμος, εμπόλεμος* 4. ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό (από κάτι): *έν-θερμος, εμ-παθής.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω, -PP-*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. εν (βλ.λ.), Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο, ανάλογα με τον αρχικό φθόγγο τού β' συνθ., απαντά ως εξής: (α) εν-, προ φωνήεντος και προ των συμφώνων δ, ζ, θ, ν, σ, τ (λ.χ. *εν-οχος,* ένδυμα, *έν-θύμιο(ν), εν-ζυμο(ν)),* (β) εμ-, προ τού *μ* και των χειλικών π, β, φ, ψ (λ.χ. *εμ-πορος, εμ-βολο(ν), έμ-φανής, εμ-ψυχος),* (γ) *εγ-,* προ των ουρανικών *κ, γ, χ* (λ.χ. *έγ-καιρος, εγ-γαμος, εγ-χρωμος),* (δ) αφομοιωμένο προς τα υγρά λ, ρ (λ.χ. *ελ-λειμμα, ερ-ρυθμος)].*

εν-: **εμ**πνέω → εν-έπνευσα, εγγράφω → εν-**έγρα**ψα κ.τ.ό. Ρήματα σύνθετα με την πρόθεση (προρρηματικό) εν- παίρνουν εσωτερική αύξηση, όταν το ρήμα με το οποίο συντίθενται είναι δισύλλαβο: εν + τείνω > εν-τείνω -+ εν-ετεί'να. Στις περιπτώσεις αυτές, εφόσον η πρόθ. εν- έχει πάρει τη μορφή τού εμ- *{+ μ | π-β-φ-ψ)* ή τού εγ-(+ *K-Y-X)*> μπροστά από το ε- τής εσωτερικής αύξησης ξαναγίνεται εν-: *εμβάλλω (εν + βάλλω)* → εν-έβαλα, *εμπνέω (εν + πνέω)* → ενέπνευσα κ.λπ. - *εγ-γράφω (εν + γράφω)* → εν-έγραψα, *εγκρίνω (εν + κρίνω)* → εν-έκρινα κ.λπ.

ένα (το) {ενός} η μονάδα, ο πρώτος ακέραιος αριθμός, ο αριθμός 1 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΠΝ.)· ΦΡ. (α) ***γίνομαι ένα με κάποιον*** (i) (για άνδρα και γυναίκα) γίνομαι ζευγάρι (ii) συμμαχώ, έρχομαι σε συμφωνία, συμπίπτω με κάποιον: *όλοι οι εχθροί του έγιναν ένα εναντίον του* (β) ***ένα κι ένα κάνουν δυο*** για κάτι που θεωρείται απόλυτα βέβαιο, δεδομένο: εδώ δεν *χωρούν αμφιβολίες- ~!* (γ) ***ένα κι ένα*** *το* πιο κατάλληλο: αυτό το *φάρμακο είναι ~ για τον βήχα* ΣΥΝ. μοναδικό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εν, ουδ. τού αριθμητ. είς (βλ.λ. *ένας)].*

Ε.Ν.Α. (η) Ελληνική Ναυτική Αστυνομία.

εναβρύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μου αρέσει να, υπερηφανεύομαι, καυχώμαι: εναβρύνεται να *πιστεύει ότι μπορεί να καταφέρει τα πάντα* ΣΥΝ. καμαρώνω, κομπορρημονώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εν-* + *-αβρύνομαι* < *αβρός}.*

εναγάγω (να/θα) ρ. → ενάγω

εναγής, -ής, -ές {εναγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που φέρει πάνω του άγος, που βαρύνεται **με** ανόσια πράξη και τις συνέπειες της ΣΥΝ. καταραμένος, αφορισμένος, αναθεματισμένος, μυσαρός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-αγής < άγος].*

εναγκαλισμός (ο) [1880] **1.** η στενή και τρυφερή περίπτυξη: ο ζεστός *και συγκινητικός ~ μητέρας και κόρης* || ενθουσιώδης *~ φίλων και αδελφών* ΣΥΝ. αγκάλιασμα, ασπασμός 2. (μτφ.) κάθε κίνηση δέσμευσης, εγκλωβισμού: *για ασφνκτικό ~ τού ιδιωτικού τομέα από το κράτος παραπονέθηκαν οι επιχειρηματίες.* — εναγκαλίζομαι ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαλιάζω.*

ενάγω ρ. μετβ. {ενήγαγα (να/θα εναγάγω), ενήχθην, -ης, -η...} ΝΟΜ. **1**. ασκώ αγωγή **2.** (α) **ενάγων** (ο) {ενάγοντ-ος, -α | -όντων} | *ενάγουσα* (η) {-ας κ. -ούσης | -ουσών} διάδικος που ασκεί την αγωγή (β) ***πολιτικώς ενάγων*** αυτός που αξιώνει αποζημίωση από τον κατηγορούμενο σε ποινική δίκη **3.** εναγόμενος (ο) | ***εναγομένη*** (η) διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται αγωγή.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς, κατευθύνω, πείθω», < εν- + άγω. Οι μτχ. ενάγων | *εναγόμενος* μαρτυρούνται ως νομ. όροι ήδη τον 4ο αι. μ.Χ.].

εναγώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζει ή προκαλεί αγωνία: *~ ματιά | κίνηση | αναμονή* ΣΥΝ. αγωνιώδης ΑΝΤ. ψύχραιμος, ανακουφιστικός, ήρεμος, καθησυχαστικός. — εναγώνια | εναγωνίως [αρχ.] επίρρ.

ένα-ένα-τέσσερα (114) (το) κίνημα για την απόλυτη τήρηση τού Συντάγματος στην περίοδο τού Ανένδοτου Αγώνα (1961-63), διότι το ακροτελεύτιο (114ο) άρθρο τού τότε Συντάγματος έγραφε ότι η τήρηση του επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων: η *γενιά τού ~.*

εναέριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που εξελίσσεται, κινείται ή αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους, που βρίσκεται στον αέρα: *~ τρένο | διάδρομος | γέφνρα | αγωγός | καλώδιο | σύρμα* || *σημειώθηκαν παραβιάσεις τού ~ χώρου από ξένα αεροσκάφη* || *~ κίνηση | κυκλοφορία* || *Διεθνής Ένωση Εναέριων Μεταφορών* (αγγλ. I.A.T.A.)· ΦΡ. ***περιοχή εναέριας κυκλοφορίας*** ο χώρος που με βάση τις διεθνείς συνθήκες έχει καθοριστεί ως κυρίαρχος χώρος κάθε κράτους, καθώς και ο άμεσα παρακείμενος διεθνής χώρος, τού οποίου την επόπτευση (για τον έλεγχο των πτήσεων και συνολικά τής κυκλοφορίας των αεροσκαφών που διεξάγεται εντός του) αναλαμβάνει επίσης το κράτος. — εναερίως επίρρ. [μτγν.].

εναερίτης (ο) {εναεριτών} μέλος τού τεχνικού προσωπικού τής Δ.Ε.Η. που αναρριχάται σε στύλους και πυλώνες παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για τεχνικές εργασίες. [ΕΤΥΜ < *εναέριος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

εναίσιμος (η) η πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία, που επισήμως υποβάλλεται προς έγκριση από πτυχιούχο πανεπιστημίου (υποψήφιο διδάκτορα) στα αρμόδια όργανα ή πρόσωπα τού πανεπιστημίου με σκοπό την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος: *έναίσιμος επί διδακτορία διατριβή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευοίωνος», < εν- + *-αίσιμος* < *αίσα* «μοίρα», βλ. λ. *αίσιος.* Η φρ. *εναίσιμος διατριβή* αποδίδει το λατ. inauguralis dissertatio και μαρτυρείται από τής ιδρύσεως τού Πανεπιστημίου Αθηνών].

εναίσψος (επί διδακτορία) διατριβή. Η χρήση τής αρχ. λ. **εναίσιμος** (σήμαινε και «ευνοϊκός για οιωνούς, κατάλληλος, αρμόζων») για να χαρακτηρίσει την επιστημονική διατριβή, χρησιμοποιήθηκε ως απόδοση τού λατ. **inauguralis dissertatio**. Στη Λατινική το **inauguralis** (προς απόδοση τού οποίου χρησιμοποιήθηκε το εναίσιμος) σήμαινε την «επίσημη εναρκτήρια» τελετή τής ανάληψης νέων αρχών κ.λπ., που γινόταν με επίκληση των οιωνών (augur), δηλ. τής συγκατάθεσης των θεών (λατ. inaugurare «ζητώ χρησμούς, επικαλούμαι εύνοια των θεών»).

Το *εναίσιμος* (από το αρχ. **αίσα** «μοίρα», πβ. αίσ-ιος) δεν έχει καμία σχέση προς το **αινέσιμος** «επαινετός, υμνήσιμος» (από το αινώ «υμνώ», πβ. επ-αινώ). Το δε διατριβή σημαίνει στην πράξη ό,τι το **διατρίβω** «βρίσκομαι κάπου και ασχολούμαι διαρκώς με ένα θέμα, το εξετάζω, το εξαντλώ».

εναιώρημα (το) {εναιωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. οτιδήποτε αιωρείται ή επιπλέει σε υγρό **2.** ΦΑΡΜ. κάθε διάλυμα στερεάς ουσίας, που τα μόρια του αιωρούνται, χωρίς να διαλύονται, εντός δεδομένης ποσότητας υγρού. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εναιωρούμαι (-έο-)* < εν- + *αιωρούμαι].*

ενάλιος, -ιος/-ία, -ιον αυτός που βρίσκεται μέσα στη θάλασσα, που ανήκει ή ζει σε αυτήν: *~ πλούτος | ζωή | βάθος | αρχαιότητες* || *«Κύπρος, γη εναλία»* (Γ. Σεφέρης) ΑΝΤ. χερσαίος, στεριανός· ΦΡ. ***ενάλια αρχαιολογία*** ο κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με την έρευνα υποθαλάσσιων μνημείων. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα. [ΕΤΥΜ. *αρ|^.* < εν- + *-άλιος* < *αλς (ή)* «θάλασσα» βλ. κ. *αλάτι].*

εναλλαγή (η) η διαδοχική αλλαγή: *~ νύχτας και μέρας* || *~ των εποχών* || *~ πλημνρίδας και αμπώτιδας* || *~ χαράς και λύπης.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εναλλάσσω)].*

εναλλακτήρας (ο) **1**. συσκευή για την παραγωγή εναλλασσόμενου ρεύματος, η οποία περιστρέφεται κατά τη λειτουργία της και χρησιμοποιείται για τη φόρτιση τής μπαταρίας (τής συστοιχίας συσσωρευτών) **2.** ΗΛΕΚΤΡ. γεννήτρια που παράγει εναλλασσόμενη τάση και ρεύμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. alternator].

εναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που διατίθεται για την εκ πε-

ριτροπής και διαδοχική αντικατάσταση κάποιου άλλου (προσώπου ή πράγματος): η - λῦση *είναι εξίσου δαπανηρή* || *~ τακτική | μέθοδος* || σε *περίπτωση αποτυχίας έχει έτοιμο το ~ σχέδιο* || *~ θεραπεία | αγωγή* || *~ μορφές ενέργειας* (προς αντικατάσταση κυρ. τού πετρελαίου) || *~ θητεία* ΣΥΝ. αναπληρωματικός 2. αυτός που προκύπτει στο πλαίσιο τής αμφισβήτησης ή τής προσπάθειας διαφορετικής προσέγγισης καθιερωμένων, τυποποιημένων, παλαιών μορφών ή δομών: *~ τέχνη | κινηματογράφος | διαφήμιση* ΣΥΝ. πρωτοποριακός. — εν**αλλακτικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αλλαγμένος - ανώμαλος», < αρχ. *εναλλάσσω*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. alternatif].

εναλλάξ επίρρ.· με εναλλαγή: *οδηγούσαν ~, μία ο ένας, μία ο άλλος* ΣΥΝ. εκ περιτροπής ΑΝΤ. συνεχώς, αδιάκοπα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εναλλάσσω]*.

εναλλάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εναλλάχθηκα (καθημ. -τηκα)} αντικαθιστώ εκ περιτροπής, διαδοχικά: ο σωστός *παιδαγωγός λέγεται ότι εναλλάσσει την αυστηρότητα με την επιείκεια* || *η τακτική τού μεγάλου δρομέα απαιτεί να εναλλάσσει έντεχνα τους ρυθμούς του* || *οι κυβερνήσεις εναλλάσσονται στην εξουσία·* ΦΡ. (α) ΦΥΣ. ***εναλλασσόμενο ρεύμα*** βλ. λ. *ρεύμα* (β) ΓΕΩΓΙ. ***εναλλασσόμενη καλλιέργεια*** η καλλιέργεια φυτών, που είτε σπέρνονται διαδοχικά είτε ωριμάζουν σε διαφορετικές εποχές για την αύξηση τής παραγωγής. — εναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.], εναλλακτικ-ά /-ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < έν- + άλλάσσω. Οι φρ. είναι μετάφρ. δάνεια: *εναλλασσόμενο ρεύμα* (< γαλλ. courant alternatif), εναλλασσόμενη *καλλιέργεια* (< γαλλ. culture alternative)].

ενάμισης, μιάμιση, ενάμισι επίθ.· ένας και μισός. Επίσης (λαϊκ.) **ενά-μισος** ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ένάμισυς* < *ένα-* (< είς) + ήμισυς].

ενάμισης ή ενάμισυς - μιάμιση - ενάμισι ή ενάμισυ; Νεότερο σύνθετο που σημαίνει «ένας και μισός», ο αρχαίος τ. ήταν **ήμισυς** - ημίσεια - ήμισυ. Από μεταπλασμό τού ήμισυς σε ήμισος πλάστηκε, στα μεσαιωνικά χρόνια, ο τ. **μισός** (που τονίστηκε κατά τα συναφή επίθ. *απλός, διπλός, μονός* κ.λπ.), με θηλ. **μισή** και ουδ. **μισό**. **Σε** νεότερα χρόνια σχηματίστηκαν και σύνθετα: ένας + *ήμισυς* > **ενάμισυς**, ένα + *ήμισυ* > ενάμισυ. Αρα οι τύποι *ενάμισυς* και ενάμισυ είναι οι ετυμολογικώς ορθοί τύποι, θα έπρεπε δε να κλίνονται (και να γράφονται) ως: ο *ενάμισυς,* τού *ενάμισυ,* τον *ενάμισυ* - το *ενάμισυ,* τού *ενάμισυ,* το *ενάμισυ*. Ωστόσο, επειδή στη Ν. Ελληνική δεν υπάρχουν αντίστοιχα ονόματα (ο πέλεκυς αντικαταστάθηκε από το ουδ. πελέκι ή από τη λ. τσεκούρι και ο **πρέσβης** έχει διπλή κλίση πρ**έσβ**ης - πρ**έσβ**η | *πρέσβεως - πρέσβη - πρέσβεις,* αλλά και πρεσβευτής, -τή, -τή, -τές) και επειδή ήδη το θηλ. σχηματίστηκε διαφορετικά *(μιάμιση),* είναι προτιμότερο να ακολουθήσουμε την ομαλότερη κλίση και γραφή, λέγοντας και γράφοντας: ο ενάμισης (χρόνος) - τού ενάμιση (χρόνου) - τον *ενάμιση* (χρόνο) - η *μιάμιση* (ώρα) - τής *μιάμισης* (ώρας) - τη *μιάμιση* (ώρα) - το *ενάμισι* (λεπτό) - τού *ενάμισι* (λεπτού) - το *ενάμισι* (λεπτό) (πληθυντικός δεν υπάρχει). Κατ' αυτό τον τρόπο, εντάσσουμε το *ενάμισης* στην κλίση των επιθέτων τού τύπου -ής, -ιά, -ί *(σταχτής, σταχτιά, σταχτί),* μολονότι διαφέρει στην προέλευση του και στο θηλυκό *(μιάμιση).*

Σύμφωνα με το ουδ. *ενάμισι,* γράφονται και «κλίνονται» (στην πραγματικότητα είναι άκλιτα) σε -ήμισι και **-μισι** οι τύποι τού πληθυντικού (δεν έχουν ενικό) όλων των άλλων αριθμητικών: *δυόμισι* μήνες, *δυόμισι* μέρες, *δυόμισι* κιλά, *τρεισήμισι* αιώνες, *τρεισήμισι ώρες, τριάμισι* κιλά, *τεσσερεισήμισι* αιώνες, *τεσσερεισήμισι* μέρες, *τεσσεράμισι* χρόνια.

ενάνθημα (το) {ενανθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (σε περιπτώσεις λοιμωδών νοσημάτων) η εμφάνιση βλαβών στους βλεννογόνους τού στόματος ταυτόχρονα με την εμφάνιση εξανθήματος στο δέρμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enanthema].

ενανθράκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επεξεργασία μεταλλικού αντικειμένου σε υψηλές θερμοκρασίες, προκειμένου να ενισχυθεί με ειδικές ιδιότητες μέσω τού εμπλουτισμού του σε άνθρακα: *επιφανειακή | στερεά | υγρή | αέρια | ηλεκτρολυτική ~*. — ενανθρακωτικός, -ή, -ό, ενανθρακώνω ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. carburising].

ενανθρώπηση κ. (εσφαλμ.) ενανθρώπιση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΘΕΟΛ. η ενσάρκωση τού Υιού και Λόγου τού Θεού, η απόκτηση υλικής, ανθρώπινης υπόστασης. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ενανθρώπησις* < *ἐνανθρωπῶ* (βλ.λ.)].

ενανθρώπηση ή ενανθρώπιση; Το ορθό είναι με -η- (ενανθρώπηση) ως παράγωγο τουρ. ενανθρωπώ (πβ. το Σύμβολο τής Πίστεως: «τόν δι' *ημάς τους ανθρώπους και διά την ημετέραν σωτηρίαν κατελθόντα εκ των ουρανών και σαρκωθέντα εκ Πνεύματος Αγίου και Μαρίας τής Παρθένου και ἐνανθρωπήσαντα»).* Το εν-αν-*θρωπώ* απαντά από τον Ηλιόδωρο (3ος αι. μ.Χ.), αλλά καθιερώνεται δογματικά ως όρος τον 4ο αι. (325) από την Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο, από όπου κανονικώς και το ουσ. *εν-ανθρώπηση.*

ενανθρωπώ κ. (εσφαλμ.) ενανθρωπίζομαι ρ. αμετβ. {ενανθρώπη-σα) ΘΕΟΛ. ενσαρκώνομαι σε άνθρωπο, παίρνω ανθρώπινη μορφή. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ενανθρωπώ (-έω)* < *έν- + -ανθρωπώ* < *άνθρωπος].*

έναντι επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) 1. στην απέναντι πλευρά: η *σχολή βρίσκεται ~ τού άλσους* ΣΥΝ. απέναντι · 2. σε σχέση με, συγκρίνοντας με: *υστερεί σαφώς - των υπολοίπων υποψηφίων* ΣΥΝ. συγκριτικά, αναλογικά, σχετικώς με · 3. σε αντίκρισμα ορισμένης χρηματικής αξίας: *προκαταβολή ~ ποσού εκατό χιλιάδων* || *~ λογιαριασμού | οφειλής | ρυθμίσεως | καταθέσεων* || *πληρώθηκε ένα ποσό ~*· ΦΡ. ***έναντι αμοιβής*** βλ. λ. *αμοιβή*.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ενώπιον», < έν- + αντί]. ενάντια πρόθ.· πάντα ως σύνθετη πρόθ. *ενάντια σε* (+αιτ.)· αντιστοιχεί στην *εναντίον* (+γεν.), όμως δεν απαντά απολύτως (ως επίρρ.)· δηλώνει: εχθρική διάθεση, εναντίωση: πάλη *~ στο κατεστημένο* (αντί: *εναντίον τού κατεστημένου)* || *αγώνας ~ στον ιμπεριαλισμό* (αντί: *εναντίον τού ιμπεριαλισμού). (Βλ. λ. πρόθεση,* ΠΙΝ.).

ενάντια - εναντίον. Τύπος που πλάστηκε, σε συσχετισμό και με το επίθ. ενάντιος (< αρχ. έναντίος), αρχικά προκειμένου να αποφευχθούν στη δημοτική γλώσσα οι λόγιες λέξεις εναντίον και κατά, που συντάσσονται μάλιστα με γενική *(εναντίον τού εχθρού - κατά των αντιπάλων).* Έτσι, αντί τού *εναντίον* (και τού *κατά)* σχηματίστηκε ο τ. *ενάντια* (+σε): *ενάντια στον εχθρό,* ενάντια *στους αντιπάλους.* ο τ. ακολούθησε την κανονική κατάληξη των επιρρημάτων τής δημοτικής, την κατάληξη -α. Το ότι εξάλλου δεν λέμε **εναντία* δείχνει ότι συνδέθηκε -έστω υστερογενώς- με το επίθ. *ενάντιος,* που κανονικά δίνει επίρρημα *ενάντια.*

εναντιολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εναντιολογείς... | εναντιολόγησα} (λόγ.) αντιπαρατίθεμαι φραστικά **σε** ήδη διατυπωμένη θέση ή στάση ΣΥΝ. διαφωνώ, αντιλέγω, αντιτείνω, αντιμιλώ ΑΝΤ. συμφωνώ. — **εναντιολογία** (η) [αρχ.], εναντιολόνος (ο/η).

εναντιομορφια (η) η ιδιότητα δύο σωμάτων, τα οποία, ενώ είναι ομοιόμορφα, είναι διατεταγμένα αντίθετα και τοποθετημένα **σε** αντίθετες πλευρές (λ.χ. τα χέρια, τα πόδια ή τα αφτιά στο ανθρώπινο σώμα). Επίσης **εναντιομορφισμός** (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Enantiomorphie].

εναντιόμορφος, -η, -ο ομοιόμορφος με άλλον, αλλά κατ' αντίθετη φορά και διάταξη. — εναντιόμορφα | εναντιομόρφως επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Enantiomorph].

εναντίον πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: εχθρική διάθεση, εναντίωση (= κατά, αντίθετα)· κ. απολύτως ως επίρρ., βλ. κ. *ενάντια σε +αιτ.: συμμαχικά αεροπλάνα επέδραμαν ~ εχθρικών στόχων* || αν *εφαρμόσετε αυτή την πολιτική, θα με βρείτε -*· ΦΡ. ***ΤΟ εναντίον | τουναντίον*** αντιθέτως: δεν *είμαι καθόλου μισογύνης- ~, είμαι λάτρης τού γυναικείου φύλου.* (Βλ. λ. *πρόθεση,* ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια.* [ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *ενάντιος* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως επίρρ. Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «ενώπιον» (λ.χ. Λουκ. 24, 19: *δυνατός έν έργω και λόγφ εναντίον του Θεού)].*

ενάντιος, -α, -ο κ. (λογιότ.) ενάντιος {εναντί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. αυτός που αντιτίθεται (σε πρόσωπο, ιδέα, άποψη, αφηρημένη έννοια κλπ.): *είμαστε ενάντιοι σε κάθε περιορισμό των δικαιωμάτων τού πολίτη* ΣΥΝ. αντίθετος, ασύμφωνος ΑΝΤ. σύμφωνος· ΦΡ. εν ***εναντία περιπτώσει*** *(έν εναντία περιπτώσει)* σε αντίθετη περίπτωση ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά **2.** (α) ***ενάντιο*** (το) {εναντίου} το αντίθετο, κυρ. στη φρ. *ο καθένας θεωρείται αθώος μέχρις αποδείξεως τού ~* 3. ΡΗΤΟΡ. ***εναντία*** (τα) οι αντιθέσεις ως σχήμα λόγου 4. ΦΙΛΟΣ, ***ενάντιες έννοιες*** (στη Λογική) οι έννοιες που έχουν μεταξύ τους τέτοια σχέση, ώστε όταν τίθεται η μία, να αίρεται η άλλη, όταν όμως αίρεται η μία, δεν τίθεται κατ' ανάγκην η άλλη, λ.χ. οι έννοιες «Κυριακή» και «Δευτέρα» είναι ενάντιες: αν *είναι Κυριακή, δεν είναι Δευτέρα, αλλά, αν δεν είναι Δευτέρα, δεν είναι απαραίτητα Κυριακή- μπορεί να είναι οποιαδήποτε άλλη ημέρα τής εβδομάδας* 5. (κατ' επέκτ.) αυτός που εμφανίζεται διαμετρικώς αντίθετος, που διαφοροποιείται εντελώς: *~ γνώμη | χαρακτήρες* ΣΥΝ. διάφορος, διαφορετικός, ασύμφωνος ΑΝΤ. ίδιος, όμοιος, σύμφωνος 6. (ειδικότ.) μη ευνοϊκός, αντίξους: τα *πράγματα ήρθαν ~* || *~ άνεμος | καιρός* ΣΥΝ. δυσμενής, αντίθετος ΑΝΤ. ευμενής. — ενάντια | εναντίως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. ενάντιος < *έν- + άντίος* < *αντί.* ο αναβιβασμός τού τόνου *(ενάντιος)* είναι ήδη μεσν. και οφείλεται σε αναλογική επίδραση επιθ. σε *-ιος* (λ.χ. *άξ-ιος, γνήσ-ιος, πλούσ-ιος)].*

εναντιότητα (η) [αρχ.] {εναντιοτήτων} 1.η ριζική αντίθεση, η καθολική έλλειψη σύγκλισης και συμφωνίας μεταξύ εννοιών, απόψεων κ.λπ.: *~ ιδεών | γνωμών | αντιλήψεων* ΣΥΝ. αντίθεση, διαφορά, ασυμφωνία, ασυμβίβαστο ΑΝΤ. συμφωνία, σύμπτωση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε εμποδίζει ή προκαλεί προβλήματα, κάθε αντίξοη περίσταση: *κατόρθωσε να υπερνικήσει όλες τις ~ που συνάντησε στη ζωή του* ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, πρόσκομμα, αντιξοότητα, αναποδιά ΑΝΤ. ευκολία, διευκόλυνση, ευχέρεια.

εναντιότροπος, -η, -ο (χημική ουσία) που απαντά υπό δύο διαφορετικές φυσικές μορφές (π.χ. ρομβική(, η σταθερότητα των οποίων εξαρτάται από τη θερμοκρασία ή την πί°ση. — εναντιοτροπία (η). [ΕΤΥΜ. Το ουσ. *εναντιοτροπία* είναι ελληνογ°νής ξέν. όρ., < γαλλ. énantiotropie, άσχετο προς το μτγν. *εναντιοτροπία* «σύγκρουση χαρακτήρων»].

εναντιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (γενικά) αυτός που εμπεριέχει εναντίωση, που φανερώνει αντίθεση ΣΥΝ. αντιθετικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***εναντιωματικός σύνδεσμος*** ο υποτακτικός σύνδεσμος που εισάγει εναντιωματική πρόταση: στη *Νέα Ελληνική εναντιωματικοί σύνδεσμοι είναι οι: ενώ, μολονότι, μόλο που, και που, που, κι ας, ας, και αν | κι αν, και να, που να, ας... και, αν και* (β) ***εναντιωματική | ενδοτική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται **με** εναντιωματικό σύνδεσμο και το περιεχόμενο της οποίας εκφράζει αντίθεση ή παραχώρηση (παραχωρητική) προς αυτό που δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *μολονότι σπούδασε Αγγλικά, δεν μπορεί να τα μι-*

λήσει καλά ΣΥΝ. παραχωρητική/ενδοτική πρόταση (γ) ***εναντιωματική μετοχή*** μετοχή που εκφράζει αντίθεση προς το περιεχόμενο τού ρήματος τής πρότασης: *και μη συμφωνώντας, αναγκάζεσαι να υπογράψεις καμιά φορά τέτοιες συμβάσεις.* — εναντιωματικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ.

εναντιώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εναντιώ-θηκα, -μένος} (+σε) εκδηλώνω την αντίθεση μου: *πολλοί στρατιωτικοί εναντιώνονται στην ιδέα αποστολής χερσαίων δυνάμεων* ΣΥΝ. αντιτάσσομαι ANT. συμφωνώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* {ΕΤΥΜ. < αρχ. *εναντιοῦμαι (-όο-)* < ενάντιος].

εναντίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. λόγος, πράξη, άποψη κλπ., που εκφράζει άρνηση, αντίθεση ΣΥΝ. διαφωνία, αντίρρηση, αντίδραση ANT. σύμπραξη, συνεργασία, συμφωνία 2. ΦΙΛΟΣ, (α) κάθε ζεύγος αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων (π.χ. αρσενικό - θηλυκό, φως - σκοτάδι), από τα οποία κατά τους Πυθαγορείους προέρχεται ο κόσμος (β) ειδική μορφή αντίθεσης που χαρακτηρίζει τις έννοιες και τις κρίσεις στο σύστημα λογικής τού Αριστοτέλη (βλ. κ. λ. ενάντιος, σημ. 4).

εναπόθεμα (το) [1890] {εναποθέμ-ατος | -ατα, -άτων) ΓΕΩΛ. η μάζα των υλικών που συγκεντρώνεται ως αποτέλεσμα μιας μετακίνησης, ροής κ.λπ.: τα *εναποθέματα στις όχθες των ποταμών μετά από πλημύρα.*

εναπόθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1.η τοποθέτηση μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: ~ *υλικού* | (μτφ.) *ελπίδων* | *ευθυνών* 2. (ειδικότ. στον πληθ.) οι ύλες και τα άλατα που επικάθονται στην εσωτερική επιφάνεια ατμολέβητα.

εναποθέτω ρ. μετβ. {εναπόθεσα (λόγ. εναπέθεσα), μεσοπαθ. ενεστ. εναποτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. ἐναποτιθ-έμην, -εσο, *-ετο,* -έμ᾽θα, -εσθε, -εντο, αόρ. εναποτέθηκα, μτχ. παρακ. εναποτεθειμένος} 1. τοποθετώ μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: οι *μέλισσες εναποθέτουν το μέλι στις κηρήθρες* ΣΥΝ. (εν)αποθηκεύω 2. (μτφ.) στηρίζω (προσδοκίες): ~ τις *ελπίδες μου στον Θεό.* — εναπόθεμα (το) [1890], **εναπόθετος**, -η, -ο [μτγν]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *έναποτίθημι* < εν- + *άπο-* + *τίθημι,* βλ. κ. θέτω].

εναποθηκεύω ρ. μ᾽τβ. [1884] εναποθήκευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένο χώρο για αποθήκευση: ~ *τρόφιμα* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εναποθέτω. — εναποθήκευση (η) [1884].

εναπόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [μτγν.] (παρατ. εναπέκειτο} (+σε) εξαρτάται (από πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση κ.λπ.), αφήνεται στη διάθεση ή την ἐξουσία (κάποιου): αυτό ~ *φυσικά στο προσωπικό σας γούστο || στους Έλληνες πολίτες ~ η τήρηση τού Συντάγματος* || ~ στην *κρίση τού καθενός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξαρτώ.*

εναπομένω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εναπέμεινα (μτχ. εναπομείνας, -ασα, -αν)} (λόγ.) απομένω, μένω ως υπόλοιπο: η *δικτατορία κατάργησε και τα τελευταία εναπομείναντα ίχνη συνταγματικής τάξης* ΣΥΝ. υπολείπομαι, παραμένω.

εναργής, -ής, -ές {εναργ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εναργέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) **1**. (σπάν.) αυτός που φαίνεται καθαρά, που είναι ορατός με ευκρίνεια, σαφήνεια και καθαρότητα: ~ *σχήμα* ΣΥΝ. φανερός, ευκρινής, διαυγής ANT. δυσδιάκριτος, σκοτεινός, απροσδιόριστος 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και αμεσότητα: ~ *ύφος* | *έκφραση* | *τεκμήριο* | *εντύπωση* || *κατά τρόπον εναργή* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός ANT. δυσνόητος, αόριστος, συγκεχυμένος, ασαφής. — ε ν**α** ρ **γιος** επίρρ. [αρχ.], ενάργεια (η) [αρχ·]·
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *-αργής* < *αργός* «λευκός, λαμπρός», βλ. κ. *άργυρος].*

> **εναργής-** ενάργεια. Η ετυμολογική καταγωγή φωτίζει τη σημ. τής λ. εναργής και τού ουσ. ενάργεια. Προερχόμενο από το αρχ. αρ**γός** «λαμπρός, φωτεινός», δηλώνει συγχρόνως: (α) τον λαμπρό, φωτεινό, άρα διαυγή, καθαρό, ευδιάκριτο, σαφή, και (β) τον λαμπρό, φωτεινό σαν να τον βλέπεις μπροστά σου, άρα τον ζωντανό, τον άμεσο. Βαθμηδόν, μάλιστα, το βάρος έχει μετακινηθεί περισσότερο στη β' σημασία: *Ο συγγραφέας με τις περιγραφές και τους χαρακτηρισμούς των προσώπων πετυχαίνει να δώσει μια εναργή εικόνα των ανθρώπων τού Μεσοπολέμου, έτσι που ο αναγνώστης να αισθάνεται σαν ένας από αυτούς - Η ενάργεια με την οποία παρουσίασε ο ομιλητής το θέμα του, σκιαγραφώντας τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, τους αυλικούς και τον κλήρο που τους περιστοίχιζε, είναι σαν να τους έχει γνωρίσει ο ίδιος.*

ενάρετος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για πρόσ.) αυτός που ζει με αρετή και χρηστότητα, που έχει ηθικές αρχές: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. ηθικός, έντιμος, χρηστός ANT. ανήθικος, φαύλος, αχρείος 2. (για αφηρ. έννοιες) αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με την αρετή, που μαρτυρεί την ύπαρξη αρετής και χρηστότητας: ~ *βίος* ΣΥΝ. άμεμπτος, ηθικός ANT. επιλήψιμος, ανάρμοστος, αχρείος. — ενάρετα | εναρέτως [μτγν.] επίρρ.

έναρθρος, -η, -ο [μτγν.] 1. (λόγος) που παράγεται με την άρθρωση και τη συνεκφορά των φθόγγων, έτσι ώστε να σχηματίζονται λέξεις και προτάσεις: ο *ανθρώπινος λόγος είναι* ~ ANT. άναρθρος · 2. ΓΛΩΣΣ. (τύπος) που εκφέρεται με άρθρο: ~ *απαρέμφατο* | *μετοχή* ANT. άναρθρος. — **έναρθρα** | ενάρθρως [μτγν.] επίρρ.

εναρκτήριος, -α, -ο [1862] αυτός που τελείται κατά την έναρξη ή σηματοδοτεί την έναρξη: ~ *λόγος* | *παράσταση* | *τελετή* | *συνεδρίαση* | *σάλπισμα* ANT. αποχαιρετιστήριος, καταληκτικός.

εναρκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έναρξη, που δηλώνει την έναρξη ΣΥΝ. αρχικός, εναρκτήριος ANT. ληκτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) **ε *ναρκτικό ρήμα*** ρήμα που παράγεται από άλλο και δηλώνει την έναρξη τής πράξης που σημαίνει το αρχικό ρήμα, π.χ.: στα *Αρχαία Ελληνικά το «ήβάσκω» (μπαίνω στην εφηβεία) είναι το ~ τού «ήβώ» (βρίσκομαι στην εφηβεία)* || *«αποκοιμιέμαι» είναι το ~ τού «κοιμάμαι»* (πβ. λ. *θαμιστικός* κ. *εφετικός)* (β) ***εναρκτικός ενεστώτας*** βλ. λ. ενεστώτας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός.*

εναρμονίζω ρ. μετβ. [1862] {εναρμόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** φέρνω σε συμφωνία (αντικείμενα, ιδέες, θέσεις κ.λπ.), φροντίζω για την προσαρμογή τού ενός στο άλλο ή στα άλλα: *η διάσκεψη έχει αποστολή να εναρμονίσει τις απόψεις των συμμάχων* || *χρώματα και σχήματα εναρμονίζονται σε ένα ταιριαστό σύνολο* ΣΥΝ. προσαρμόζω, (συν)ταιριάζω · **2.** (παλαιότ.) καθιστώ (μουσικό κομμάτι) αρμονικό, δηλ. προσαρμόζω σε μελωδικό θέμα την κατάλληλη μουσική αρμονία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harmoniser].

εναρμόνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται σε αρμονία με κάποιον άλλον **2**. ΜΟΥΣ (α) ***εναρμόνιον μέλος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το χρωματικό) (β) (στην ευρωπαϊκή μουσική) ***εναρμόνιοι φθόγγοι | συγχορδίες*** οι φθόγγοι | οι συγχορδίες που γράφονται με διαφορετικό τρόπο, αλλά αντιστοιχούν στο ίδιο τονικό ύψος, λ.χ. το ρε ύφεση συμπίπτει εναρμονίως με το *ντο δίεση.*

εναρμόνιση (η) [1884] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η συμφωνία, η προσαρμογή κάποιου σε κάτι άλλο, ώστε να υπάρχει αρμονία, να ταιριάζουν: η ~ των *απόψεων των εμπλεκομένων μερών* || η ~ *χρωμάτων* | *διακοσμητικών στοιχείων με τον χώρο* || η ~ των *οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών τής Ε.Ε.* || *η* ~ τής *τελωνειακής νομοθεσίας των κρατών τής Ε.Ε.* · 2. (παλαιότ.) η προσαρμογή σε μελωδικό θέμα τής κατάλληλης μουσικής αρμονίας. Επίσης εναρμονισμός (ο) [1895].

εναρμονιστής (ο) **1.** πρόσωπο που προσαρμόζει την κατάλληλη μουσική αρμονία σε μελωδικό θέμα, ώστε αυτό να είναι αρμονικό **2.** ειδικός που κατά την κατασκευή εκκλησιαστικού οργάνου εναρμονίζει τα μέρη του, που διατάσσονται σε συστοιχίες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harmoniste].

έναρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} **1.** η πράξη με την οποία σηματοδοτείται η αρχή ενέργειας, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.: αυτή τη *στιγμή ο πρόεδρος της Ολυμπιακής Επιτροπής κηρύσσει την ~ των αγώνων* ΣΥΝ. ξεκίνημα, εκκίνηση, αρχή ANT. λήξη, περάτωση, τέλος **2**. (κατ' επέκτ.) το χρονικό σημείο κατά το οποίο αρχίζει (κάτι): η ~ των εργασιών τής *Βουλής έχει προγραμματιστεί για την επόμενη εβδομάδα* ΣΥΝ. αρχή, εκκίνηση, ξεκίνημα ANT. τελείωμα, τελειωμός 3. (συνεκδ.) η τελετή με την οποία ξεκινά κάτι, αρχίζει μια διαδικασία, μια περίοδος: *κατά την ~ των εργασιών τής συνόδου, ο πρόεδρος θα εκφωνήσει βαρυσήμαντη ομιλία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εναρξις* < αρχ. *ἐνάρχομαι* «αρχίζω, ξεκινώ» < εν- + *άρχομαι, μέσ.* ενεστ. τού ρ. *άρχω* (βλ.λ.)].

εναρχειωνω ρ. μετβ. {εναρχείω-σα, -θηκα, -μένος} ΠΛΗΡΟΦ. εντάσσω (έγγραφα, φακέλους κ.λπ.) σε αρχείο, κατά τρόπον ώστε να είναι εύκολη η χρήση τους ή η παραπομπή σε αυτά ΣΥΝ. αρχειοθετώ. — **εναρχείωση** (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. file].

ένας, μία κ. μια, ένα {εν-ός, -α(ν)} 1. αυτός που αντιστοιχεί αριθμητικά στην έννοια τής μονάδας: ο *άνθρωπος έχει δύο μάτια και δύο αφτιά,* ~ *στόμα και* ~ *μύτη* 2. (ειδικότ.) για την έκφραση τής μοναδικότητας με έμφαση και σε αντίθεση προς την έννοια τού πλήθους: *«πιστεύω εις* ~ Θεόν» (δηλ. όχι σε πολλούς) || είναι ~ *και μοναδικός* (δεν υπάρχει κανείς άλλος σαν αυτόν) || ~ *είναι η ομάδα!* (δεν υπάρχει καλύτερη) 3. (ειδικότ. πριν από ονόματα) για επίταση τού πόσο σημαντικός, πόσο ιδιαίτερος είναι (κάποιος/κάτι): *πολλές φράσεις έμειναν ιστορικές, μόνο και μόνο γιατί ειπώθηκαν από ~ Σωκράτη, ~ Σαίξπηρ ή - Καντ* 4. σε ΦΡ. τού τύπου ***είσαι ένας... εσύ!*** για να τονιστεί πόσο έντονα φέρει κανείς την ιδιότητα, για την οποία γίνεται λόγος- (συχνά κ. χαϊδευτ.) για να δηλωθεί πόσο διασκεδαστικός, χαριτωμένος είναι κανείς: *είσαι μια μουσίτσα εσύ!* || *είναι ένας γαλίφης αυτός!* 5. ο ίδιος: *αδέλφια είμαστε-* ~ μάννα μάς *γέννησε!* 6. (α) (ως αόριστο άρθρο) για πρόσωπα ή πράγματα που δεν προσδιορίζονται επακριβώς: *θέλεις* ~ *ποτό;* || *χρειάζομαι* ~ *αυτοκίνητο, κι ας είναι ό,τι μάρκα θέλει* || ~ *φορά κι* ~ *καιρό ήταν* ~ *βασιλιάς και* ~ *βασίλισσα...* (αρχή παραμυθιού) (β) κάποιος: *χρειάζεσαι έναν να σε συμβουλεύει* ΦΡ. ***ένας κάποιος*** για επίταση τής έννοιας τής αοριστίας· χρησιμοποιείται αντί τού κάποιος, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην αοριστία: ~ *Αντωνίου σε* ζητεί˙ τον *ξέρεις;* 7. (ειδικότ.) για επίταση τής ιδιότητας τού ουσιαστικού ή τού επιθέτου που ακολουθεί: δεν *μπορεί να με βλάψει* ~ *τιποτένιος!* 8. ***μία*** | ***μια*** χτύπημα (κλοτσιά, σφαλιάρα κ.λπ.): δώσ' του ~ να *ησυχάσει!* · ΦΡ. (α) **ο *ένας (κι) ο άλλος*** βλ. λ. *άλλος* (β) ***ένας-ένας*** (μεσν. έκφραση) σε σειρά, κατά μονάδες, χωριστά ο καθένας: να *περνάτε* ~, *για να μη γίνει μπέρδεμα* || *μη ρωτάτε όλοι μαζί!* ~ *παρακαλώ!* (γ) ***έναν προς έναν*** με εμμονή στον καθένα χωριστά: στο *τελωνείο άνοιξαν όλες τις βαλίτσες και τις ήλεγξαν μία προς μία* (δ) ***ένας κι ένας*** ξεχωριστοί (με καλή ή κακή σημασία): *οι καλεσμένοι ήταν όλοι τους* ~ || (ειρων.-κακόσ.) *καλά κουμάσια, όλοι τους είναι -!* (ε) ***μια | μία ο ένας, μια | μία ο άλλος*** ο ένας τη μία φορά, ο άλλος την άλλη χωρίς σταματημό, πότε ο ένας πότε ο άλλος αδιάκοπα: *και ο άντρας της και ο γυιος της της δημιουργούν συνεχώς προβλήματα-* - θα την *πεθάνουν στο τέλος τη γυναίκα! (στ)* ***τη μία | μια... την άλλη*** πότε... πότε, άλλοτε μεν... άλλοτε δε, τη μία φορά... την άλλη φορά: τα *λέει - έτσι και* ~ *αλλιώς* (τη μία φορά με τον έναν τρόπο, την άλλη με τον άλλον) || ~ η *αδελφή του δεν είχε να πληρώσει το νοίκι της,* - η κτόρη του *χρειάστηκε φροντιστήριο, στο τέλος δεν του έμεινε δεκάρα* (ζ) **με *μιας* | *διά μιας*** αμέσως και ξαφνικά: διά

μιας εξαφανίστηκαν από μπροστά τους (η) (ως σύνδ.) ***μια)ς) και*** βλ.λ. (θ) ***μια και καλή | μια κι έξω*** τελειωτικά, χωρίς να χρ[ε]ιαστ[ε]ί και δεύτερη φορά (ι) **μία** σου ***και μία μου /ένα σου και ένα μου*** για κάτι που κάνει ο ένας ανταποδοτικά στον άλλον: *πρώτα με κορόιδεψες εσύ, τώρα σε κοροϊδεύω εγώ'* ~ (είμαστε πάτσι) (ια) (ως επίρρ.) ***μια για πάντα*** τελειωτικά, χωρίς παλινωδίες ή ανακλήσεις ΣΥΝ. άπαξ διά παντός, οριστικά (ιβ) ***ούτε ένας*** κανένας: Πώς *είναι δυνατόν; ~ να* μη *βρεθεί να τον βοηθήσει;* (ιγ) ***ένας, δύο*** λίγοι: δεν *περιμένουμε κόσμο-~ φίλοι μόνο θα 'ρθουν* (ιδ) **ο *ένας μετά τον άλλο*** για να δηλωθεί διαδοχή, ακολουθία: *~ άρχισαν να φεύγουν* (ιε) ***ένας Θεός ξέρει*** για κάτι που είναι αδύνατον να γνωρίζει (κάποιος): ~ τι *πέρασε αυτός ο άνθρωπος | πώς αντέχει* (ιστ) ***ένας λόγος | μια κουβέντα είναι*** για κάτι που λέγεται εύκολα, αλλά πραγματοποιείται δύσκολα: ~ είναι ν' *αλλάξει* η κατάσταση· *αυτά τα πράγματα παίρνουν χρόνια* (ιζ) ***ένα το κρατούμενο*** βλ. λ. *κρατούμενο* (ιη) ***ένα κι ένα κάνουν δύο*** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι απλό και αυτονόητο: *~: ο καθένας κοιτάει τον εαυτό του και συ πρέπει να μάθεις να κάνεις το ίδιο* (ιθ) ***μια ζωή την έχουμε*** για να δηλωθεί ότι πρέπει κανείς να απολαμβάνει τη ζωή του όσο μπορεί, επειδή δεν ξαναζεί: «*~, κι αν δε τη γλεντήσουμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντίσουμε;*» (λαϊκ. τραγ.) (κ) ***ένα και το αυτό*** το ίδιο ακριβώς, δεν υπάρχει καμία διαφορά: είτε *εκλεγεί ο ένας είτε εκλεγεί ο άλλος είναι ~: θα ακολουθήσουν την ίδια οικονομική πολιτική* (κα) ***ένας ίσον κανένας*** ένα μόνο δεν έχει αξία, είναι σαν να είναι κανένα: Ενα *κουλλουράκι τι να μου κάνει; ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο, ενάμισης.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. ένας < αρχ. είς (βλ.λ.) από την αιτ. ενικού ένα. Το θηλ. *μία* είναι αρχ. και προέρχεται από τ. *sm-ia, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *sem-s > *εις*, πβ. σανσκρ. sâmah, λατ. semel «άπαξ», γαλλ. simple «απλός», αγγλ. same «ίδιος» κ.ά. Ομόρρ. *μία* (βλ.λ.), εν, *â-μα, α-παξ, ά-πλούς* κ.ά.].

ενασκώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ενασκείς... | ενάσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} κάνω χρήση (νόμιμου δικαιώματος ή ιδιότητας) ΣΥΝ. ασκώ. — ενάσκηση (η) [1874].

ενασμενίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ενασμενίσθηκα} (λόγ.-σπάν.) ♦ **1**. (αμετβ.) καμαρώνω για κάτι (που δεν έχω ή δεν πρέπει): *ενασμενίζεται για τις γνώσεις του στην ιστορία* (στην πραγματικότητα δεν έχει γνώσεις) ♦ 2. (μετβ.) χαίρομαι, μου αρέσει: *ενασμενίζεται να πολιτικολογεί μεγαλοφώνως ενώπιον αγνώστων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έν-* + *άσμενίζω* < *ασμενος* «χαρούμενος, ευχαριστημένος», βλ. κ. *ασμένως].*

έναστρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αστέρια, γεμάτος αστέρια: *~ ουρανός* ΣΥΝ. αστροφώτιστος ΑΝΤ. άναστρος.

ενασχόληση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ασχολία με την οποία καταγίνεται κανείς, κυρ. πέρα από την επαγγελματική του δραστηριότητα ή στο περιθώριο αυτής: το *ψάρεμα είναι μια ευχάριστη* ~ ΣΥΝ. απασχόληση, ασχολία. — **ενασχολούμαι** ρ. [μτγν.] {-είσαι...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ.*

ενατένιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η προσήλωση τού βλέμματος σε πρόσωπο, αντικείμενο, αλλά και σε γεγονός, κατάσταση κ.λπ.: η ~ *τού έναστρου ουρανού* || (μτφ.) ο *καλλιτέχνης εκφράζει τη δική του ~ τού κόσμου και τής ζωής* ΣΥΝ. παρατήρηση. — **ενατενίζω** ρ. [αρχ.].

ένατος, -η (λόγ. ενάτη), -ο (επίσης γράφεται 9ος στην αραβική αρίθμηση, **Θ' ή θ'** στην ελληνική και **IX** στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εννέα (9) **2**. ***ένατος*** (ο) {ενάτου} ο ένατος μήνας τού έτους, ο Σεπτέμβριος: η *1/9 (πρώτη ενάτου) είναι η αρχή τού εκκλησιαστικού έτους* **3.** ***ενάτη*** (η) η ένατη ημέρα κάθε μήνα: η *εκδήλωση αναβάλλεται για την 9η Απριλίου* **4.** ***ένατο*** (το) {ενάτ-ου | -ων} καθένα από τα *εννέα* ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο **5**. ΕΚΚΛΗΣ. ***ένατα*** (τα) {ενάτων} η ένατη ημέρα από την Κοίμηση τής Θεοτόκου και η εορτή που τελείται για να τιμηθεί η επέτειος αυτή ΣΥΝ. τα εννιάμερα τής Παναγίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα* κ. λ. *αριθμός,*

ΠΙΝ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἔνFα-μς* < *εννέα* (βλ.λ.)].

εναύλιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αυλή.

έναυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} άναμμα, ανάφλεξη, πυροδότηση· η πρόκληση τής έκρηξης μιας εκρηκτικής ουσίας με έναυσμα.

έναυσμα (το) {εναύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκαλεί διέγερση, εξέγερση, έξαψη παθών κ.λπ.: το *επίμαχο άρθρο αποτέλεσε το - για την έναρξη τής διαμάχης των φατριών* 2. ΣΤΡΑΤ. το μέσο με το οποίο μεταδίδεται πυρ σε γόμωση εκρηκτικής ύλης ή ενισχύεται το ήδη μεταδιδόμενο πυρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έναύω* «ανάβω φωτιά, προκαλώ» < *έν-* + *αύω* «παίρνω φωτιά» < **αύσ-jω,* που συνδ. με λατ. haurio «αντλώ, παίρνω», αρχ. ισλ. ausa «αντλώ» κ.ά.].

ενδαγγειακός, -ή, -ό [1891] ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στα αγγεία: *διάχυτη ~ πήξη* (σοβαρή διαταραχή τής πήξης τού αίματος). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intravascular].

ένδακρυς, -υς, -υ {ενδάκρ-υος, -υ | -υες (ουδ. -υα), -ύων} (λόγ.) αυτός που έχει δάκρυα στα μάτια, δακρυσμένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *εν* + *-δακρυς*< *δάκρυ,* πβ. κ. *ά-δακρυς].*

ενδαρθρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει **ή** συμβαίνει σε μια άρθρωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intra-articular].

ενδαρτηριακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στις αρτηρίες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endarterial].

ενδαυλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται ή ανευρίσκεται μέσα στον αυλό ενός οργάνου: *~ όγκος τού εντέρου.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intra-tubed].

ενδεδειγμένος, -η, -ο αυτός που κρίνεται ως ο αναγκαιότερος **ή** ο καταλληλότερος για την περίσταση: το *υπουργείο αναζητεί ακόμη την ~ λύση για το πρόβλημα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος, μετοχή.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ένδείκνυμι].*

ενδεής, -ής, -ές {ενδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ενδεέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) **1.** (+γεν.) αυτός που στερείται, που έχει έλλειψη συγκεκριμένου πράγματος, που μειονεκτεί σε (κάτι): *~ αγωγής | καλλιέργειας | φρενών* (παράφρων) ΣΥΝ. στερούμενος ΑΝΤ. επαρκής, πλήρης **2**. αυτός που στερείται ακόμη και των αναγκαίων πόρων για τη ζωή, που του λείπουν και τα πλέον απαραίτητα ΣΥΝ. φτωχός, άπορος, πένης ΑΝΤ. εύπορος, πλούσιος. — **ενδεώς** επίρρ. [αρχ.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια, -ης, -ης,-ες.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ενδεω «στερούμαι, έχω έλλειψη» < εν- + δέω, βλ. κ. δει].

ένδεια (η) [αρχ.] {ένδ-ειας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η έλλειψη, η στέρηση: η ~ *αγαθών πρώτης ανάγκης* || (μτφ.) ~ *πνευματική | ηθική* ΑΝΤ. επάρκεια, πληρότητα, αφθονία 2. (ειδικότ.) η έλλειψη οικονομικών πόρων, η φτώχια: *ζει μέσα στην ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

ενδείκνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενδείκνυ-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται (μτχ. ενεστ. ενδεικνυόμενος, -η, -ο, μτχ. παρακ. ενδεδειγμένος, -η, -ο)} 1. υπαγορεύομαι από την ανάγκη ή επιβάλλομαι ως χρήσιμος και κατάλληλος: *οι σπασμωδικές ενέργειες δεν ενδείκνυνται για την αντιμετώπιση των κρίσεων* ΑΝΤ. αντενδείκνυμαι **2**. (συνήθ. τριτοπρόσ. ***ενδείκνυται, ενδείκνυνται)*** κρίνεται, θεωρείται αναγκαίο ή απαραίτητο (ή και απλώς χρήσιμο): στην *περίπτωση αυτή ενδείκνυται χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ. επιβάλλεται, χρειάζεται, απαιτείται ΑΝΤ. αντενδείκνυται **3.** (η μτχ. ***ενδεικνυόμενος,*** *-η, -ο)* αυτός που προτείνεται ως χρήσιμος, κατάλληλος ή/και αναγκαίος: *για την επιβολή των ~ κυρώσεων αρμόδιο είναι το Διοικητικό Συμβούλιο τού συλλόγου || ~ ενέργειες | μέτρα | φάρμακα | μέθοδοι* **4.** (η μτχ. ***ενδεδειγμένος,*** -η, -ο) βλ.λ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος, μετοχή, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. Μέσ. ενεστ. τού αρχ. *ένδείκνυμι* < *έν-* + *δείκνυμι* «δείχνω»]. ενδεικτικός, -ή, -ό **1**. αυτός που παρέχει ενδείξεις, που φανερώνει ή υποδηλώνει (κάτι): *οι χθεσινές δηλώσεις τού υπουργού είναι ~ των προθέσεων του || «ενδεικτικό τού τι συμβαίνει εκεί μπορεί να θεωρηθεί η παρακάτω είδηση...»* (εφημ.) ΣΥΝ. χαρακτηριστικός · **2**. ***ενδεικτικό*** (το) το επίσημο σχολικό έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται ότι ο αναφερόμενος σε αυτό μαθητής προάγεται στην επόμενη τάξη με τον αναγραφόμενο σε αυτό βαθμό. — ενδεικτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ένδείκνυμι].*

ένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** οτιδήποτε καταδεικνύει (κάτι) **ή** λειτουργεί ως επιβεβαίωση, επικύρωση (πράγματος, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): *υπάρχουν σοβαρές ~ για μεταστροφή τής πολιτικής των Η.Π.Α.* || *σαφείς | ανησυχητικές | αποχρώσες ~* ΣΥΝ. δείξη, κατάδειξη, δείγμα, σημείο ΑΝΤ. απόδειξη, φανέρωμα, βεβαίωση· ΦΡ. **σε *ένδειξη*** | (λόγ.) ***εις ένδειξιν*** (+γεν.) για να δειχθεί, για να δηλωθεί: *οι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό ~ διαμαρτυρίας || ~ ενδιαφέροντος | συμπαράστασης | συμπάθειας | αλληλεγγύης | ευγνωμοσύνης | σεβασμού* 2. ΙΑΤΡ. εκδήλωση συμπτώματος που επιβάλλει ορισμένη θεραπεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ενδειξις* < *ένδείκνυμι].*

ένδεκα (το) → έντεκα

ενδεκάδα (η) **1**. σύνολο που αποτελείται από ένδεκα μονάδες **2**. ΑΘΛ. οι ένδεκα παίκτες μιας ποδοσφαιρικής ομάδας: οι *δύο ~ παρατάχθηκαν στο γήπεδο || ο προπονητής άφησε τον παίκτη εκτός ενδεκάδας* ‖ η *βασική ~ μιας ομάδας.*

ενδεκαμελής, -ής, -ές [1831] {ενδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από έντεκα μέλη: *~ επιτροπή | συμβούλιο.*

ενδεκασύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] ΜΕΤΡ. (στίχος) που αποτελείται από έντεκα συλλαβές.

ενδέκατος, -η (λόγ. *ενδέκατη),* -ο [αρχ.] (επίσης γράφεται 11ος στην αραβική αρίθμηση, **ΙΑ' ή** ια' στην ελληνική και **XI** στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έντεκα (11) **2. *ενδέκατος*** (ο) {ενδεκάτου} ο ενδέκατος μήνας τού έτους, ο Νοέμβριος: *9/11 (εννέα ενδεκάτου) είναι τού Αγίου Νεκταρίου* **3**. ***ενδέκατη*** (η) η ενδέκατη ημέρα κάθε μήνα: θα *βρίσκεται στην Ελλάδα μετά την 11η Μαΐου* 4. ***ενδέκατο*** (το) {ενδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα έντεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ).

ενδελεχής, -ής, -ές {ενδελεχ-ούς | -είς (ουδ. -**ή**)· ενδελεχέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη διάρκεια και αδιάπτωτη συνέχεια: *~ πυρ* ΣΥΝ. συνεχής, αδιάλειπτος, εξακολουθητικός, ακατάπαυστος ΑΝΤ. ακαριαίος, στιγμιαίος · **2**. (συνήθ.) αυτός που συντελείται ή διεξάγεται με επιμέλεια και επιμονή: *~ εξέταση | έρευνα | μελέτη* ΣΥΝ. επιμελής, επίμονος, προσεγμένος. — **ενδελεχώς** επίρρ. [αρχ.], ενδελέχεια (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *λεπτομερής.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + -δελεχής < **δέλεχ-ος,* δισύλλ. θέμα, τού οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στο επίθ. *δόλιχος* «μακρύς» (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, ο *ενδελεχής* θα ήταν αρχικώς ο διαρκής, ο συνεχής, επομένως εκείνος που δείχνει ιδιαίτερη επιμέλεια].

ενδελεχής - **εντελεχής.** Συχνά -ήδη από την αρχαία εποχή- οι δύο λέξεις συγχέονται, πιθανότατα ως ομόηχες. Ωστόσο, διαφέρουν και σημασιολογικά και ετυμολογικά. Το αρχ. ε**νδελεχής** παράγεται από *έν* + **δέλεχος,* ομόρρ. τού αρχ. **δόλιχος** «μακρύς» και σήμαινε «μακρύς, διηνεκής, ακατάπαυστος, συνεχής», από όπου η κύρια σημερινή σημ. τής λ. «επιμελημένος, προσεκτικός, λεπτομε-